PETRI GASSENDI DINIENSIS

ECCLESIÆ PRÆPOSITI,

ET IN ACADEMIA PARISIENSI MATHESEOS REGII PROFESSORIS

MISCELLANEA,

VIDELICET

I. Diogenis Laërtij Liber X. cum noua Interpretatione & Notis.

II. Vita Epicuri, Peireskij, Tychonis Brahei, Copernici, Peurbachij, & Regiomontani.

III. Abacus Sestertialis, seu de valore Antiquæ Monetæ ad nostram redactæ.

IV. Romanum Calendarium compendiosè expositum.

V. Manuductio ad Theoriam Musices.

VI. Notitia Ecclesiæ Diniensis.

TOMVS QVINTVS.

CVM INDICIBVS NECESSARIIS.

LVGDVNI,

Sumptibus LAVRENTII ANISSON, & IOANNIS BAPTISTÆ DEVENET.

M. DC. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX
Librorum, Partium, & Capitum hoc Volumine contentorum.

ipsi temperando, ex cupiditatibus quidquid necessarium natura non est detrahitur, ac per simplicissimam facillimamque rerum necessariarum parabilitatem. 142

Diuitiæ quibus natura contenta est, terminata & parabiles sunt, earum verò quæ iuxta inanes opiniones concupiscuntur, nec modus vllus nec finis inueniri potest. 143

Exigua fortuna Sapienti interuenit; maxima verò & grauissima res consilio ipsius & ratione, in vita serie administrantur. 144

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis, iniustus ex opposito. 145

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ natura opus est, oritur, sed dumtaxat variatur. ibid.

Id quod mentis finem, summam-ve quæ in animo voluptatem peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum, illisque affinium, quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur. 146

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc quod videmus esse finitum, si quis modò illius fines rectâ ratione dimetiatur. ibid.

Præscripti sunt quidem à natura fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò Mens, quæ de corporis fine extremoque vt par fuit, ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando vitam vndique perfectam constituit, effecitque vt ea contenti haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus, quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cùm rerum mortalium conditio excessum è vita molitur, quippe prout optima vita perfectum atque adeò delectabilem nanciscitur finem. 147

Qui fines in vita degenda à natura præscriptos perspexit, nouit quàm parabile sit quod ad detrahendum quidquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere, adeò vt rebus alea periculique plenis nullatenus egeat. 148

Oportet porrò sibi finem, siue vitæ scopum ratum constantemque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem euidentiam qua vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena euadent. ibid.

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices. 149

Si quempiam Sensuum absolutè explodas, neque id quod est opinabile distinguas in id quod expectabile est, tempusve quasi nondum sit debitè perspectum deposcit priusquam quale sit pronuncietur, & in id quod præsens, positum-ve coram, exploratumque est, ac rursus in id quod secundum sensus, secundum passiones, affectionesve animi, secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum, tum sensus quoque cæteros opinione vana ita conturbabis, vt nullum tibi Criterium, quo solidè quidpiam iudices sit superfuturum. ibid.

Si id omne quod heic appellatur exspectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale, neque leuiter præterieris, quasi constans & admittendum, id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est, eo casu geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque sollicitè quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè aut perperam fertur. ibid.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas, non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ. ibid.

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ, aliæ naturales nec tamen necessariæ, aliæ neque naturales neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ. 150

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem licet non expleantur, deducunt, si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura, qua parte nimirum naturales sunt, sed præ ipsa quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur. 152

DE

DE VITA ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER I.

De ortu ac serie vitæ Epicuri.

LIBER II.

De morte & successione Epicuri.

LIBER III.

De occasione & Authoribus quæsitæ Epicuro infamiæ.

LIBER IV.

De obiecta Epicuro impietate.

LIBER V.

De obiecta Epicuro malignitate.

LIBER VI.

De obiecta Epicuro gula.

LIBER VII.

De obiecta Epicuro Venere.

LIBER VIII.

De obiecto Epicuro odio liberalium Disciplinarum.

VITA PEIRESKII,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA TYCHONIS BRAHEI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Liber

VITA COPERNICI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA PEVRBACHII ET REGIOMONTANI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Sestertiorum Monetâ Gallicâ expressorum Abacus.

Romanum Calendarium compendiosè expositum.

CAPVT PROOEMIALE.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij ad Reformationem Gregorianam usque.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

6. De

CAPVT COROLLARIVM.

Manuductio ad Theoriam seu partem Speculatiuam Musicæ.

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Diniensi pauca premittuntur.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

PETRI GASSENDI OPERA HVMANIORA, AC MISCELLANEA.

DIOGENIS LAERTII LIBER DECIMVS

DE VITA, MORIBVS, PLACITISQVE EPICVRI,

CVM NOVA INTERPRETATIONE, ET NOTIS.

EPICVRVS.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέος καὶ Χαιρεστράτης, Ἀθηναῖος, τῶν δήμων Γαργήττιος, γένους τοῦ τῶν Φιλαϊδῶν, ὥς φησι Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ εὐγενείας. τοῦτόν φασιν ἄλλοι τε καὶ Ἡρακλείδης ἐν τῇ Σωτίωνος ἐπιτομῇ, κληρουχησάντων Ἀθηναίων τὴν Σάμον, ἐκεῖ τραφῆναι. ὀκτωκαιδεκαέτη δ' ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, Ξενοκράτους μὲν ἐν Ἀκαδημίᾳ, Ἀριστοτέλους δ' ἐν Χαλκίδι διατρίβοντος. τελευτήσαντος δ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεσόντων ὑπὸ Περδίκκου, μετελθεῖν εἰς Κολοφῶνα πρὸς τὸν πατέρα. χρόνον δέ τινα διατρίψαντα αὐτόθι, καὶ μαθητὰς ἀθροίσαντα, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ Ἀναξικράτους· καὶ μέχρι μέν τινος κατ' ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις φιλοσοφεῖν, ἔπειτα ἰδίᾳ πως τὴν ἀπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν αἵρεσιν συστήσαντα.

Ἐφάψασθαι τε φιλοσοφίας αὐτός φησιν, ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Ἀπολλόδωρος δ' ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου, φησὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρ-

EPICVRVS Neoclis, & Chærestratæ filius, patriâ Atheniensis, oppido Gargettius, genere Philaïdes fuit, vt Metrodorus recitat in libro de Nobilitate. Alij, quos inter est Heraclides in Sotionis Epitome, referunt, Atheniensibus sortitò partitis agrum Samium, fuisse eum illeic educatum, ac annos natum octodecim, venisse Athenas, Xenocrate in Academia, Aristotele verò in Chalcide commorantibus. Mortuo Alexandro Macedone, & Atheniensibus sub Perdicca prostratis, Colophonem se ad patrem recepisse, & cùm illeic fuisset aliquandiu moratus, coëgisśetque etiam Discipulos, rediisse iterùm Athenas, Archonte Anaxicrate. Fuisse mixtim cum cæteris aliquovsque philosophatum, ac postmodùm Sectam à nomine suo appellitatam instituisse.

Refert ipsemet occœpisse se Philosophiæ operam dare annos natum quatuordecim; Appollodorus verò Epicureus in primo de vita Epicuri libro, accessisse eum ad Philosophiam tradit, aspernatum Grammaticos, post-

quàm interpretari ipsi, quæ de Chao apud Hesiodũ conscripta essent, non potuerunt. Scribit Hermippus Ludi-Magistrũ fuisse, deinceps autem cùm incidisset in libros Democriti ad Philosophiam se contulisse. Quare & Timonem, *authorem Syllorum, seu maledictorum in Philosophos*, de eo dicere,

Túmque Samo, extremus Physicorum, & Ludimagister,
Effrons, atque hominum deploratissimus, exit.

Philosophati verò simul cum eo sunt, & ipsiusquidem hortatu, quos fratres habuit numero tres, Neocles, Chæredemus, Aristobulus; vt Philodemus Epicureus in decimo de Philosophorum Syntaxi libro author est; ac etiam seruus nomine Mus; quemadmodum in capitulis historicis Myronianus ait.

Diotimus porrò Stoïcus prauè erga ipsum affectus malignissimè eum traduxit, quinquaginta circumferens, tanquam authore Epicuro lasciuas planè Epistolas; ac illa etiam epistolia, quæ Chrysippo potiùs tribuuntur, Epicuro rursus imputata, attexens. Quin-etiam pari affectu fuerunt & Posidonius Stoïcus, & Nicolaus, & Sotion in duodecimo librorum, qui titulum præferunt Dioclearum redargutionum (súntque plus minùs xxiv.) & Dionysius Halicarnasseus. Aiunt scilicet ipsum & cum matre circumeuntem ædiculas lustratoria verba legisse; & cum patre exiguâ quadam mercedulâ literas docuisse. Fratrum quoque illius vnum lenonem egisse; ac ipsum Leontio meretrici consueuisse. Democriti de Atomis, & Aristippi de Voluptate libros sibi asseruisse. Germanum ciuem minimè fuisse, authore ipso Timocrate, ac Herodoto etiam in libro de pubertate Epicuri. Fuisse indecorè assentatum Mithræ Procuratori Lysimachi, illum Apollinem, ac Regem in Epistolis appellando. Consimiliter verò Idomeneum, & Herodotum, ac Timocratem, qui ignota quædam eius opera nota fecerant, ob hoc ipsum deprædicasse, & adulatione prosequutũ fuisse.

μηνῦσαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χάους. Φησὶ δὲ Ἕρμιππος γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις, ἐπὶ φιλοσοφίαν ἧξαι. διὸ καὶ τὸν Τίμωνα φάσκειν περὶ αὐτοῦ,

Ὕστατος αὖ φυσικῶν καὶ κύντατος ἐκ Σάμου ἐλθὼν,
Γραμματοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος ζωόντων.

Συνεφιλοσόφουν δὲ αὐτῷ προτρεψαμένῳ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τρεῖς ὄντες, Νεοκλῆς, Χαιρέδημος, Ἀριστόβουλος· καθά φησι Φιλόδημος ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς τῶν φιλοσόφων συντάξεως. ἀλλὰ καὶ δοῦλος Μῦς ὄνομα, καθά φησι Μυρωνιανὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κεφαλαίοις.

Διότιμος δὲ ὁ Στωϊκὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν, πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν ἐπιστολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς, ὡς Ἐπικούρου· καὶ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιστόλια, ὡς Ἐπικούρου συντάξας. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ποσειδώνιον τὸν Στωϊκὸν, καὶ Νικόλαος, καὶ Σωτίων ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, οἵ εἰσι περὶ κδ΄. καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς. Καὶ γὰρ σὺν τῇ μητρὶ περιιόντα αὐτὸν τὰ οἰκίδια, καθαρμοὺς ἀναγινώσκειν· καὶ σὺν τῷ πατρὶ γράμματα διδάσκειν λυπροῦ τινος μισθαρίου. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν ἕνα προαγωγεύειν, Λεοντίῳ τε συνεῖναι τῇ ἑταίρᾳ. τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ Ἀριστίππου περὶ τῆς ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν. Μὴ εἶναι γνησίως ἀστὸν, ὡς Τιμοκράτης φησὶ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἐπικούρου ἐφηβείας. Μιθρῆν τε αἰσχρῶς κολακεύειν τὸν Λυσιμάχου διοικητὴν, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παιᾶνα καὶ ἄνακτα καλοῦντα. Ἀλλὰ καὶ Ἰδομενέα καὶ Ἡρόδοτον καὶ Τιμοκράτην, τοὺς ἔκπυστα αὐτοῦ τὰ κρύφια ποιήσαντας, ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεύειν αὐτῷ τούτῳ.

Ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς, πρὸς μὲν Λεόντιον, Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον· πρὸς δὲ Θεμίσταν Λεοντέως γυναῖκα· Οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς

In ipsis autem Epistolis hæc *inter cætera* habuisse; ad Leontium quidem: ô Regem Apollinem, Leontiola, meum corculum! ecquam apud nos cum applausu acclamationem concitasti, Epistolulam legentibus tuam! ad Themistam verò Leontei vxorem: is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, possim, vel

τρικῦ

πτωχόλιζος ὅπῃ ἂν ὑμᾶς ὦ Θεμίστα παρακαλῆτε ὠθεῖσθαι. πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα, Καθεδοῦμαι, φησί, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν καὶ ἰσόθεον σου εἴσοδον. καὶ πάλιν πρὸς Θεμίσταν γράφων, νομίζει αὐτῇ παραινεῖν, καθά φησι Θεόδωρος ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἐπίκουρον. Καὶ ἄλλαις δὲ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν. καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, ἧς καὶ Μητρόδωρον ἐρασθῆναι. ἔν τε τῷ περὶ τέλους γράφειν οὕτως· οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθόν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ μορφῶν κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Ἔν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν, Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.

Ἐπίκτητός τε κιναιδολόγον αὐτὸν καλεῖ, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ. Καὶ μὴν καὶ Τιμοκράτης ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Εὐφραντοῖς, (ὁ Μητροδώρου μὲν ἀδελφός, μαθητὴς δὲ αὐτοῦ τῆς σχολῆς ἐκφοιτήσας,) φησὶν αὐτὸν δὶς τῆς ἡμέρας ἐμεῖν ἀπὸ τρυφῆς, ἑαυτόν τε διηγεῖται μόγις ἐκφυγεῖν ἰσχῦσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας φιλοσοφίας, καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην συνδιαγωγήν. Τόν τε Ἐπίκουρον πολλὰ κατὰ τὸν λόγον ἠγνοηκέναι, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸν βίον. Τό, τε σῶμα ἐλεεινῶς διακεῖσθαι, ὡς πολλῶν ἐτῶν μὴ δύνασθαι, οὔτε ἀπὸ τῆς κλίνης καλεῖναι, οὔτε ἀπὸ τοῦ φορείου διαναστῆναι. Μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους. Συνεῖναί τε αὐτῷ τε καὶ Μητροδώρῳ ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ Μαρμάριον, καὶ Ἡδεῖαν, καὶ Ἐρώτιον, καὶ Νικίδιον.

Καὶ ἐν τῇ ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βίβλοις, ταῖς περὶ φύσεως, τὰ πλεῖστα ταὐτὰ λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν ἐν αὐταῖς, ἄλλοις τε, καὶ Ναυσιφάνει τὰ πλεῖστα, καὶ αὐτῇ λέξει φάσκειν οὕτως, Ἀλλ' εἶχε ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος, ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικήν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων. Καὶ αὐτὸν Ἐπίκουρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ Ναυσιφάνους λέγειν, ταῦτα

trinâ volutatione, quo me cumque, ô Themista, accersiueritis, impelli. Et ad Pythoclem formosum adolescentem: conficior, inquit, amabilem tuum, & quasi cuiuspiam numinis, aduentum opperiens. Ac rursus, dum ad Themistam scribit, reputare ipsum, rem esse non indignam, suasione erga illam vti, sicut Theodorus libro quarto aduersus Epicurum refert. Sed & ad plureis quoque alias meretrices eum scribere, maximè verò ad Leontium, quam Metrodorus quoque deperierit. In ipso etiam de fine libro extare ab illo in hæc verba scriptum: Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ complexu corporum: detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaueis motiones. Iterùm autè in Epistola ad Pythoclem sic scribere: Disciplinam omnẽ, ô fortunate, velocissimo lintre accepto, fuge.

Epictetus quoque tum illum Cinædologum, hoc est *prostituto digna loquentem*, nuncupat, tum quam-maximè ipsi conuitiatur. Timocrates etiam Metrodori frater, & ipsius Epicuri discipulus, cùm recessisset ab eius Schola, scriptum reliquit in iis libris, qui Faceti inscripti sunt, bis illum diebus singulis ab ingurgitatione vomere solitum: commemoratque se vix potuisse nocturnam illam Philosophiam, arcanúmque huiusmodi contubernium effugere. Ignorasse multa Epicurũ ex iis, quæ ad orationem spectarent; verùm longè plura ex iis, quæ ad vitam. Fuisse illi corpus affectum adeò miserabiliter, vt per complureis annos neque è lecto exscendere, neque è sella, qua gestabatur, assurgere valuerit. Solitum dietim in mẽsam minam totam impendere, vt ipsemet testatus est in epistola ad Leontium, & in iis etiam, quas ad Philosophos Mitylenæ degenteis scripsit. Consuetudinem habuisse cum ipso, cùmque Metrodoro meretrices tum alias, tum speciatim Marmarium, Hediã, Erotiũ, Nicidium.

Illum in libris triginta septem, quos de Natura composuit, plurima eadem repetere; plurimáque in illis, tum aduersùs alios, tum speciatim aduersùs ipsum Nausiphanem scribere, & ad verbum ita effari: Sed habuit ille, si quis alius, quam ore suo parturiret, iactationem Sophisticam, vt & complura alia *popularis auræ* mancipia. Quin Epicurum quoque in Epistolis de Nausiphane ita loqui;

hæc in eam mentis alienationem deduxere ipsum, vt & me probris incesseret, & se meum fuisse Magistrum iactaret. Pulmonem quoque, *quasi sensus expers foret*, illum vocasse, dixisseque etiam illiteratum impostorem, cinædum. Ipsos Platonis Sectatores Dionysocolacas, *hoc est Dionysij assentatores*; ac ipsummet Platonem aureum, *quasi fastuosum* appellitasse. Aristotelē traduxisse, quasi luxu perditum, & qui voratâ paternâ substantiâ, stipendia meruisset, & medicamina vendidisset. Sic Protagoram dictitasse Phormophorum, *seu Sportularium*, ac Amanuensem Democriti; & vicanum Ludi-magistrum. Sic & Heraclitum Cyceten, *quasi nimirum* turbatorem, confusorémve, *ob omnia vt fluxa, ita confusanea asserta*; *ob mistionem illam, quâ rogatus de concordia dicere, sententiam expressit*; *ob affectatam denique in scribendo obscuritatem*. Sic Democritum Lemocritum, *hoc est gramiis laborantem, ob caliginem, quam fecerit ipse*. Sic Antidorum Sænidorum, *quasi adblandientem donis, qua captaret*. Sic Græciæ osores Cyrenaïcos; & Dialecticos, *Megaricos-ve* inuidentissimos. Sic Pyrrhonem denique ipsum indoctum, & ineruditum.

Verùm isti, à quibus talia obiiciuntur, insaniunt. Quippe quàm fuerit in hocce Viro super-excellens erga omneis animi candor, & æquitas, testes locupletes habentur; tum Patria, quæ ipsum statuis æneis condecorauittum Amici, quorum tanta multitudo extitit, vt viderentur ne posse quidem Ciuitatibus totis contineri; tum Discipuli, qui fuere omnes doctrinâ illius quasi Sirenibus detenti, excepto vno Metrodoro Stratonicensi, qui fortè eius bonitate modum excedente veluti oppressus, defecit ad Carneadem; tum Scholæ successio, quæ cæteris omnibus propemodùm deficientibus, constans perseuerat, & Præfecturas discipulorum innumerabileis ex ordine statuit; tum plena gratitudinis erga Parentes pietas, & erga seruos mansuetudo (quemadmodum intelligi licet vel ex ipsius testamento, & ex eo, quòd illi philosophati cum ipso sunt, ac ille imprimis celeberrimus, qui iam est nominatus, Mus;) tum vt paucis dicam, promiscua erga omneis beneuolentia.

Nam sanctitatis quidem in Deos, & charitatis in Patriam fuit in eo affectus ineffabilis Siquidem præ summa modestia ne accessit quidē ad Rempublicam; & cùm tempora difficillima Græciam tum vexarint, in ea tamen vitā transegit; nisi quod bis, aut ter dumtaxat in Ioniæ oram excurrit, inuisurus amicos, qui

ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν ἑαυτὸν μου διδάσκαλον. Πλεύμονά τε αὐτὸν ἐκάλει, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον· τούς τε περὶ Πλάτωνα Διονυσοκόλακας, καὶ αὐτὸν Πλάτωνα, χρυσοῦν· Καὶ Ἀριστοτέλην ἄσωτον, καταφαγόντα δὲ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ φαρμακοπωλεῖν· Φορμοφόρον τε Πρωταγόραν, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν· Ἡράκλειτόν τε, Κυκητὴν· καὶ Δημόκριτον, Ληρόκριτον· καὶ Ἀντίδωρον, Σαννίδωρον· τούς τε Κυρηναϊκοὺς, ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ Διαλεκτικοὺς πολυφθόρους. Πύρρωνα δὲ, ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον.

Μεμήνασι δ' οὗτοι. Τῷ γὰρ ἀνδρὶ μάρτυρες ἱκανοί εἰσι τῆς ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης, ἥ τε πατρὶς χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα. οἵ τε φίλοι, τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι. οἵ τε γνώριμοι πάντες, ταῖς δογματικαῖς αὐτοῦ σειρῆσι προσκατασχεθέντες, πλὴν Μητροδώρου τοῦ Στρατονικέως πρὸς Καρνεάδην ἀποχωρήσαντος, τάχα βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν· ἥ τε διαδοχὴ, πασῶν σχεδὸν ἐκλιπουσῶν τῶν ἄλλων, ἐσαεὶ διαμένουσα, καὶ ἀναρίθμους ἀρχὰς ἀποδιδοῦσα ἄλλην ἐξ ἄλλης τῶν γνωρίμων· ἥ τε πρὸς τοὺς γονέας εὐχαριστία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιΐα, πρός τε τοὺς οἰκέτας ἡμερότης, ὡς δῆλον κἀκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ· καὶ ὅτι αὐτοὶ συνεφιλοσόφουν αὐτῷ, ὧν ἦν ἐνδοξότατος ὁ προειρημένος Μῦς. καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία.

Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος καὶ πρὸς πατρίδα φιλίας ἄλεκτος ἡ διάθεσις. ὑπερβολῇ γὰρ ἐπιεικείας, οὐδὲ πολιτείας ἥψατο· καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων τηνικάδε τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβιῶναι, δὶς ἢ καὶ τρὶς τοὺς περὶ τὴν Ἰωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἳ καὶ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν

ἀφικνοῦντο,

ἀφικνεῖτο, καὶ συνεβίουν αὐτῷ ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι καὶ Ἀπολλόδωρος, ὃν καὶ ὀγδοήκοντα μνῶν πρίασθαι.

Διοκλῆς δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἐπιδρομῆς φησὶν εὐτελέστατα καὶ λιτότατα διαιτωμένους. κοτύλη γοῦν, φησὶν, οἰνιδίου ἠρκοῦντο· τὸ δὲ πᾶν ὕδωρ ἦν αὐτοῖς ποτόν. τόν τε Ἐπίκουρον μὴ ἀξιοῦν εἰς τὸ κοινὸν κατατίθεσθαι τὰς οὐσίας, καθάπερ τὸν Πυθαγόραν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων λέγοντα. ἀπιστούντων γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον· εἰ δ' ἀπίστων, οὐδὲ φίλων. Αὐτός τέ φησιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ. Καὶ, Πέμψον μοι τυροῦ (φησὶ) Κυθνηδίου, ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελέσασθαι, δύνωμαι. τοιοῦτος ἦν ὁ τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων. ὃν καὶ Ἀθήναιος δι' ἐπιγράμματος οὕτως ὑμνεῖ·

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστοι, νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων;
Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει·
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες, τὰν ἀπέρατον ὁδόν.
Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος, ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.

εἰσόμεθα δὲ καὶ μᾶλλον προϊόντες, ἔκ τε τῶν δογμάτων ἔκ τε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο (φησὶ Διοκλῆς) τὸν ἀρχαῖον Ἀναξαγόραν, καίτοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ, καὶ Ἀρχέλαον τὸν Σωκράτους διδάσκαλον. Ἐγύμναζε δὲ (φησὶ) τοὺς γνωρίμους, διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. Τοῦτον Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκοῦσαι φησὶ καὶ Πραξιφάνους· αὐτὸς δὲ οὔ φησιν, ἀλλ' ἑαυτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ. Ἀλλ' οὐδὲ Λεύκιππόν τινα γεγενῆσθαί φησι φιλόσοφον, οὔτ' αὐτὸς, οὔθ' Ἕρμαχος. ὃν ἔνιοι φασὶ, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐπικούρειος, διδάσκαλον Δημοκρίτου γεγενῆσθαι. Δημήτριος δέ φησιν ὁ Μάγνης, καὶ Ξενοκράτους αὐτὸν ἀκοῦσαι.

Κέχρηται δὲ λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστὶν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς αἰτιᾶται. σαφὴς δ' ἦν

aliúde ad ipsum vndique cōfluebant, cúmque eo viuebant, vt Appollodorus narrat, in eo Horto, quem pretio minarum octoginta coëmerat.

Memorat verò Diocles in tertio de Incursione libro, fuisse eos frugalissimo, tenuissimóque victu vsos (nam & erant, inquit, vinuli heminâ contenti, & vniuersè aqua ipsis potus erat) additque non censuisse Epicurum deponendas esse in commune opes, quemadmodum Pythagoram, omnia Amicorum cōmunia dicentem: quippe hoc esse diffidentiū (*ne non sint nempe futura omnium satis constantes voluntates,*) qui porrò diffidant, eos non esse amicos. Ipse autem in epistolis aquam sibi solam cum cibario pane sufficere scribit; &, mitte ad me, inquit, casei Cytheridij aliquantulum; vt cùm paulò splendidiùs epulari voluero, possim. Huiuscemodi ergo ille fuit qui Bonorum finem Voluptatem esse decreuit; quémque idcirco Atheneus Epigrammate suo sic laudauit:

Quid praua oppetitis, Mortales, immodicúmque
Ob lucrum, rixas, præliáq; appetitis?
Præscripsit Natura opibus finémque, modúmque;
Vani at opinatus fine, modóq; carēt.
Hocce Neoclidem sapientem dogma Camana,
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

Sed longius procedentibus licebit hoc meliùs intelligere ex Dogmatibus, verbísque ipsius. Amplexabatur autem præsertim, inquit Diocles, antiquum Anaxagoram, tametsi illi in quibusdā repugnaret capitibus, itémque Archelaum Socratis magistrum. Discipulos verò, inquit, in eo exercebat, vt ea, quæ essent à se conscripta, memoriâ tenerent. Appollodorus in Chronicis scribit eum fuisse Lysiphanis, & Praxiphanis auditorem; ipse verò in Epistolis ad Eurydicum, non id habet, sed se sui ipsius extitisse auditorem ait. Quin-etiam neque ipse, neque Hermachus memorant fuisse aliquem Philosophum nomine Leucippum; quem tamen cùm alij, tum ipse Apollodorus Epicureus præceptorem fuisse Democriti narrant. Demetrius autem Magnesius auditum ab eo Xenocratem tradit.

Dictione porrò vsus est pro conditione rerum propriâ; ipsámque ideò reprehendit Aristophanes Grammaticus, quòd nimiùm familiaris foret. Adeò

Interim dilucidus fuit, *perspicuitatisque orationis amans*, vt in suo de arte Rhetorica libro nihil aliud ex ea esse exigendum censuerit, quàm vt traderet perspicuitatis leges. In Epistolis vice earum vocum, saluere, bene agere, etiam aliquando, prosperè, suauiter degere, honestè viuere iubet. Non desunt verò, qui in libris de Epicuri vita, perhibeant librum, cui titulus est, Canon, *hoc est Regula*, fuisse ab eo descriptum ex libro Tripode inscripto ipsius Nausiphanis, quem perhibent etiam ab ipso auditum; quemadmodum & Pamphilum Platonicum in Insula Samo; addúntque cœpisse eum philosophari annos natum duodecim, & Scholæ præfuisse annos natum triginta duos.

Natus porrò est, inquit Apollodorus in Chronicis, centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio; Archonte Sosigene; die septimâ mensis Gamelionis; à morte Platonis anno septimo. Duorum & triginta annorum cùm foret, Scholam instituit, habuítque primùm partim Mitylenæ, partim Lampsaci, annis quinque. Migrauit subinde Athenas, ac ibi diem obiit, Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ anno secundo, Archonte Pytharato (cùm annos vixisset septuaginta duos) Scholâ relictâ Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo. Interiit autem propter vrinam calculo cohibitam, vt Hermachus ait in Epistolis; idque post labores quatuordecim dierum. Quo tempore, inquit Hermippus, cùm se in æreum balneum aquâ calidâ temperatum demisisset, ac postulatum merum hausisset, tandem adhortando Amicos, vt Dogmatum suorum forent memores, isthæc inter verba, è viuis excessit. Exstat quod in ipsum ita lusimus:

Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Gaudete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe iniit peluim calidam, vinóque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

οὕτως, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ῥητορικῆς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀντὶ τοῦ Χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, ποτὲ καὶ Ὑγιαίνειν, καὶ Εὖ διάγειν, καὶ Σπουδαίως ζῆν προσετίθει. Οἱ δέ φασιν ἐν τῷ Ἐπικούρου βίῳ τὸν Κανόνα γράψαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος, οὗ καὶ ἀκοῦσαι φασὶν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ Παμφίλου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐν Σάμῳ ἄρξασθαί τε φιλοσοφεῖν ἐτῶν ὑπάρχοντα δυοκαίδεκα, ἀφηγήσασθαι δὲ τῆς σχολῆς ἐτῶν ὄντα δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα.

Ἐγεννήθη δὲ, φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμης, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς ἑπτά. Ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἐτῶν δύο καὶ τριάκοντα, ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ Λαμψάκῳ πρῶτον συστήσασθαι σχολὴν, ἐπὶ ἔτη πέντε. Ἔπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν, καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης, καὶ εἰκοστῆς, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα, τήν τε σχολὴν διαδέξασθαι Ἕρμαχον Ἀγεμάρχου Μιτυληναῖον. Τελευτῆσαι δὲ αὐτὸν, λίθῳ τῶν οὔρων ἐπισχεθέντων, ὥς φησι καὶ Ἕρμαχος ἐν ἐπιστολαῖς, ἡμέρας νοσήσαντα τετταρεσκαίδεκα. Ὅτε καί φησιν Ἕρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον χαλκῆν, κεκερασμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον, ῥοφῆσαι, τούς τε φίλους παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνῆσθαι, οὕτω τελευτῆσαι. καί ἐστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν οὕτω,

χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα. τοῦτ' Ἐπίκουρος
ὕστατον εἶπε φίλοις οἶσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
Ἔσπασεν, εἶτ' ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρὸς, ἥδε δὲ ἡ τελευτή. καὶ διέθετο ὧδε.

Κατὰ τάδε δίδωμι. Δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον

Ac eiusmodi quidem vita, eiusmodi mors Viri huius fuit. Testamentum quoque condidit hac forma.

Sic equidem testor. Dono bona mea omnia Amynomacho Philocratis filio, Batithæ, & Timocrati Demetrij filio, Potamio (iuxta donationem, quæ vtrique iam facta, relatáque in acta asseruatur in Metroo) eâ conditione vt Hortum,

καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαχος καταλίπη διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν. καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν.

Ὅπως δ' ἂν συνδιασώσωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει παρακατατίθεμαι τοῖς τ' αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσιν τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι.

Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάχῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαχος ζῇ.

Ἐκ δὲ τῶν γενομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάχου σκοπούμενοι, εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς τῇ εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην, κατὰ τε ταγμένην. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάχῳ.

Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάχου. Ποιείσθωσαν δὲ μεθ' ἑαυτῶν, καὶ Ἕρμαχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος

& quæ ad ipſum attinent, tradant Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iiſque, qui cum illo philoſophabuntur, & quibus ipſe Hermachus reliquerit Philoſophiæ ſucceſſoribus, ac iis etiam perpetuò qui ex nobis profecti philoſophaturi ſunt, vt in ipſo Scholam Philoſophiæ habeant.

Committo autem, commendóque Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, ſartam tectam hanc, quæ in Horto Scholā tueantur. Quam committo etiam, commendóque hæredibus eorum (ac eâ quidem formulâ iuris, quâ poſſit eſſe maximè ratum) vt ipſi quoque Hortum conſeruent; nec minùs etiam iis, quibus ſucceſſores noſtri Philoſophi demandabunt olim eiuſdem-met curam.

Domum quoque ſitam in Melitè pago, Hermacho, iiſque, qui cum eo, donec vixerit, philoſophabuntur, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.

Ex bonorum verò à nobis Amynomacho, & Timocrati donatorum reditibus, quantum licuerit, ſeponunto (id proſpicientes cum Hermacho) ad parentandam noſtris & patri, & matri, & fratribus, ac nobis etiam, pro conſuetó celebrari natali die, in decade prima menſis Gamelionis. Itémque ad celebrandum epularem conuentum eorum, qui ſunt nobiſcum philoſophati viceſimo die Lunæ, omnibus menſibus; ipſum ſcilicet in memoriam tam mei, quàm Metrodori, inſtitutum. Fratrum quoque diem menſe Poſideone, vti & nos fecimus, agunto; ac Polyæni diem conſimiliter Metagitnione menſe celebranto.

Filij porrò Metrodori nominé Epicuri, filiíque etiam Polyæni, qui ipſi quoque philoſophentur, viuántque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curā capeſſunto. Ipſius Metrodori filiæ ſimiliter curam habento, eámque vbi viro matura euaſerit, illi, quem Hermachus ex ſecum philoſophantibus delegerit, nuptum danto. Sit modò illa & modeſta, & Hermacho obtemperans.

Amynomachus verò, & Timocrates ipſis vnde alantur, ex noſtris reditibus, quantum quidem ſufficere quotannis videbitur, re cum Hermacho deliberatâ, ſuppeditanto. (Ipſum ſcilicet Hermachū pari ſecum iure redituum dominum habento; vti cum eo, qui nobiſcū in Philoſophia conſenuerit, fueritque

illorum, qui nobiscum sunt philosophati, relictus dux, omnia gerantur.) Ad dotem autem puellæ quod spectat, illam ipsi, postquam plenis nubilis annis fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes, impertiuntor.

Ad hæc etiam Nicanoris, quemadmodum ipsi suscepimus, curam suscipiunto; vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, rerum suarum vsum præbuerunt; & nullam non demonstrantes familiaritatem non indignum duxerunt nobiscum philosophando consenescere, nullâ necessariarum rerum, quod quidem per nos stare possit, indigeant.

Quotcumque porrò mihi sunt, dari Hermacho libros iubeo.

Quòd si quid Hermacho humanitùs contigerit, priusquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum & Timocratem in id incumbenteis, vt nihil cum ipsis, nisi cum decore geratur, necessaria (quantum fas erit) ex iis, quos reliquero, reditibus, dare illis volo.

Quod superest, ipsi, vt omnia, quæ constituta à nobis sunt, quatenus licebit, perficiantur, curanto.

Manu mitto ex seruis Murem, Niciam, Lyconem. Ipsam quoque Phædriam iubeo liberam.

Iam verò, cùm morti esset proximus, hanc ad Idomeneum Epistolam scripsit. CVM ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus vobis hæc. Tanti autē morbi aderant vesicæ, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Cōpensabatur tamen eum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos. Et Testamentum quidem eius tale fuit.

Cæterùm discipulos habuit complureis eos quidem; sed cumprimis tamen valde celebrem Metrodorum Lampsacenum, qui ex quo agnouit Virum, ab eo non discessit, nisi per mēseis dumtaxat sex, quibus domum cùm diuertisset, subinde ad eum rediit. Fuit autem is vir vndequaque bonus, vti vel ipse Epicurus agendo de præcipuis scribit. Dicit & aliunde ipsi testimonium in libro tertio Timocrate inscripto.

τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γένηται. τὴν δὲ προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες, μετὰ τῆς Ἑρμάχου γνώμης.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν᾽ ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ᾽ ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα, Ἑρμάχῳ.

Εἰ δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαχον γένηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν διατακτουμένων αὐτῶν ἕκαστα γένηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ᾽ ἡμῶν προσόδων.

Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὧν συντετάχαμεν ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται.

Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα. ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν.

Ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. ΤΗΝ μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρικά τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δ᾽ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Καὶ διέθετο μὲν ὧδε.

Μαθητὰς δ᾽ ἔσχε πολλοὺς μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνόν· ὃς ἀφ᾽ οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτοῦ, πλὴν ἓξ μηνῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἅπαξ ἐπανῆλθε. Γέγονε δὲ ἀγαθὸς κατὰ πάντα, καθὰ καὶ Ἐπίκουρος ἐν προηγουμένοις γράφει· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Τιμοκράτει.

τοιοῦτος δὲ ὤν, καὶ τὴν ἀδελφὴν Βατίδα ἐξέδοτο Ἰδομενεῖ, καὶ Λεόντιον τὴν Ἀττικὴν ἑταίραν ἀναλαβὼν, εἶχε παλλακήν. ἦν δὲ καὶ ἀκατάπληκτος πρός τε τὰς ὀχλήσεις καὶ τὸν θάνατον, ὡς Ἐπίκουρος ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ φησί. φασὶ δὲ καὶ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος ἄγοντα. καὶ αὐτὸς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς προειρημέναις διαθήκαις, ὡς προαποθανόντος αὐτοῦ δηλονότι, ἐπισκήπτει περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τῶν παίδων. ἔσχε δὲ καὶ τὸν προειρημένον εἰκαῖον τινὰ ἀδελφὸν ὁ Μητρόδωρος Τιμοκράτην. βιβλία δ' ἐστὶ τοῦ Μητροδώρου τάδε· Πρὸς τοὺς ἰατροὺς, τρία. Περὶ αἰσθήσεων, πρὸς Τιμοκράτην. Περὶ μεγαλοψυχίας. Περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας· Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς. Πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἐννέα· Περὶ τῆς ἐπὶ σοφίαν πορείας. Περὶ τῆς μεταβολῆς, Περὶ πλούτου. Πρὸς Δημόκριτον. Περὶ εὐγενείας.

Ἦν δὲ καὶ Πολύαινος Ἀθηνοδώρου Λαμψακηνὸς, ἐπιεικὴς καὶ φιλικὸς, ὡς οἱ περὶ Φιλόδημόν φασι. καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ἕρμαχος Ἀγεμάρχου, Μιτυληναῖος ἀνὴρ, πατρὸς μὲν πένητος, τὰς δὲ ἀρχὰς προσέχων ῥητορικοῖς. φέρεται καὶ τούτου βιβλία κάλλιστα τάδε· Ἐπιστολικὰ περὶ Ἐμπεδοκλέους, κβ. Περὶ τῶν μαθημάτων. Πρὸς Πλάτωνα. Πρὸς Ἀριστοτέλην. Ἐτελεύτα δὲ παρὰ Λυσίᾳ, γενόμενος ἱκανὸς ἀνήρ. Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ὁμοίως, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν καὶ γέγραφεν ὁ Ἐπίκουρος. ἔτι τε Κολώτης, καὶ Ἰδομενεὺς, καὶ αὐτοὶ Λαμψακηνοί. καὶ οὗτοι μὲν ἐλλόγιμοι, ὧν ἦν καὶ Πολύστρατος ὁ διαδεξάμενος Ἕρμαχον· ὃν διεδέξατο Διονύσιος, ὃν Βασιλίδης.

Καὶ Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κηποτύραννος γέγονεν ἐλλόγιμος, ὃς ὑπὲρ τετρακόσια συνέγραψε βιβλία· δύο τε Πτολεμαῖοι Ἀλεξανδρεῖς, ὅ, τε Μέλας καὶ ὁ Λευκός· Ζήνων τε ὁ Σιδώνιος ἀκροατὴς Ἀπολλοδώρου, πολυγράφος ἀνήρ· καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων· Διογένης τε ὁ Ταρσεὺς, ὁ τὰς ἐπιλέκτους σχολὰς συγγράψας, καὶ Ὠρίων, καὶ ἄλλοι οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς, ὅ, τε Λεοντέως υἱὸς καὶ Θεμίστας· ἕτερος, Μάγνης· τέταρτος, ὁπλομάχος.

Eiuſmodi verò cùm foret, tum Idomeneo Batidem ſororem in vxorem dedit, tum aſſumens ſecum Leontium meretricem Atticam, ipſam in concubinam habuit. Fuit autem aduersùs moleſtias, mortémque ipſam intertitus, vt Epicurus in inſcripto Metrodoro primo enarrat. Memorant illum ſeptem annis ipſi Epicuro præmortuum, idque cùm annum ageret ætatis quinquageſimum tertium. Certè & ipſe Epicurus in recitato teſtamento plurimus eſt in demandanda liberorum eius, vt iam antè demortui, cura. Habuit verò etiam Metrodorus fratrem quemdam nomine Timocratem, petulantem ſcilicet illum, cuius iam antè eſt facta mentio. Metrodori autem libri hi ſunt: Aduerſus Medicos, tres. De Senſibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduerſus Dialecticos. Aduerſus Sophiſtas, nouem. De Itinere ad Sapientiam. De mutatione, *ſeu viciſſitudine rerum.* De Diuitiis. Aduersùs Democritum. De Nobilitate.

Fuit & inter nobileis Epicuri diſcipulos Polyænus, Athenodori filius, Lampſacenus; vir moribus lenis; & amabilis, ſicut Philodemus teſtatur: Fuit & ipſe, qui Epicuro ſucceſſit Hermachus, Agemarchi filius Mitylenæus, vir patre quidem paupere natus, ſed & qui ab initio Rhetoricę operam dedit. Ferũtur quoq; eius libri, & pulchetrimi quidẽ iſti: Epiſtolica de Empedocle XXII. De Diſciplinis. Aduerſus Platonẽ. Aduerſus Ariſtotelẽ. Is apud Lyſiã mortuus eſt; vir ad quiduis egregiè natus. Fuit rursùs Leonteus, Lampſacenus quoque, ac illius vxor Themiſta, ad quam literæ Epicuri extant. Fuere etiam Colotes, ac Idomeneus, ipſi pariter Lampſaceni. Atque hi quidem exſtitere diſcipuli præſertim illuſtres. Attexendus autem eſt Polyſtratus, qui ſucceſſit Hermacho, cuiuſque ſucceſſorem Dionyſium Baſilides excepit.

Iam & inter ipſos Epicuri ſectatores illuſtris fuit Apollodorus, Cepotyrannus, *quaſi Hortorum regnator dici ſolitus;* qui libros ſcripſit ſupra quadringentos. Fuere & duo Ptolemæi, alter quidem niger, alter verò albus. Zeno item Sidonius Apollodori auditor, compluriúmque librorum author. Præterea Demetrius cognomẽto Lacon, & Diogenes ille Tarſenſis, qui Scholas ſelectas cõſcripſit. Orion rurſus, ac inſuper alij, quos germani Epicurei Sophiſtas appellitant. Fuere autem præter hunc, de quo loquimur, Epicurum, alij tres eodem nomine, quorum vnus fuit Leontei, & Themiſtæ filius; alter Magneſius; & quartus Hoplomachus, *ſeu ex genere Gladiatorum.*

Extitit

Exstitit porrò Epicurus in scribendo plurimus; quippe qui librorum multitudine cęteros omneis superârit. Exstant nimirùm volumina ipsius ad vsque trecenta, inque illis nullum alienum citatur testimonium, sed *quidquid textus est*, ipsę sūt Epicuri voces. Æmulatus verò est ipsum in scribendo multa Chrysippus, sicut notat Carneades, qui illum idcircò librorum Epicuri parasitum vocat. Videlicet, si Epicurus argumenti quid attigit, scribere de eodem ille affectauit. Quare & sæpe eadem repetiit; & quicquid in mentem occurrit, ac præ nimia festinatione inemendatum necessariò fuit, suum in contextum intrusit. Tot aliunde, tantáque sunt, quæ ille inserit aliorum testimonia, vt nullâ re magis libri eius scateant: quod cernere etiam & apud Zenonem, & apud Aristotelem licet.

Ac libri quidem Epicuri tot, ac eiuscemodi sunt, cuiusmodi prædiximus; præ cæteris verò præclari sunt isti: De Natura xxxvij. De Atomis, & Inani. De Amore. Epitome eorum, quæ ad Physicos. Aduersus Megaricos, Dubitationes. Ratæ Sententiæ. De Eligendis, & Fugiendis. De Fine. De Criterio, *indicandive instrumento*, seu Canon, *hoc est Regula*. Chæredemus, seu de Diis. De Sanctitate, seu Hegesianax. De Vitis, *seu Vita instituenda rationibus*. De eo, quod est agere iustè. Neocles ad Themistam. Conuiuium. Eurylochus, ad Metrodorum. De Visione. De Angulo, *seu minimo*, quod in Atomo est, De Tactu, *cuius Inane expers est*. De Fato. De Passionibus, *seu affectibus animi*, Sententiæ ad Timocratem. Prognosticon, *seu de Præsagiis*. Exhortatorius. De Simulacris, *seu Imaginibus speciebúsve*. De Imaginatione, *siue perceptione eius quod de rebus apparet*. Aristobulus. De Musica, De Iustitia, cæterísque Virtutibus. De Donis, & Gratia. Polymedes. Timocrates, III. Metrodorus, V. Antidorus, II. De Morbis sententiæ ad Mithrem. Callistolas. De Regno. Anaximenes, Epistolæ.

Enitar autem, si ita videatur, compendium quoddam horum *librorum* ob oculos statuere, tribus prolatis Epistolis, in quas ille suam Philosophiam vniuersam quasi cōtraxit. Apponā & Ratas eiusdē Sentētias, & si visus præstereà est aliquid selectu dignum extulisse: vt Tu ipsa, (*ô nobilis, & bonarum rerum studiosissima femina*) addiscere omni ex parte, qualis vir ille fuerit, valeas, ac simul intelligere, vigeat-ne in me aliqua in rerum delectu habendo solertia. Ille igitur Epistolam primam perscribit ad Herodotum, de Rebus Naturalibus: alteram ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus, *seu super-terrenis*; tertiam ad Menœceum; de Vita,

Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Ἐπίκουρος, πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί. Γέγραπται δὲ μαρτύριον ἔξωθεν ἐν αὐτοῖς οὐδέν, ἀλλ' αὐταί εἰσιν Ἐπικούρου φωναί. Ἐζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι καὶ Καρνεάδης, παράσιτον αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν. Εἰ γάρ τι γράψαιτο ὁ Ἐπίκουρος, φιλονεικεῖ τοσοῦτο γράψαι ὁ Χρύσιππος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε· καὶ τὸ ἐπελθόν, καὶ ἀδιόρθωτον εἷλκε, τῷ ἐπείγεσθαι. καὶ τὰ μαρτύρια τοσαῦτά ἐστιν, ὡς ἐκείνων μόνων γέμειν τὰ βιβλία, καθάπερ καὶ παρὰ Ζήνωνι ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ παρὰ Ἀριστοτέλει.

Καὶ τὰ συγγράμματα μὲν Ἐπικούρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὧν τὰ βέλτιστα ἐστὶ τάδε. Περὶ φύσεως λζ. Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ. Περὶ ἔρωτος. Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς. Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι. Κύριαι δόξαι. Περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν. Περὶ τέλους. περὶ κριτηρίου, ἢ Κανών. Χαιρέδημος, ἢ περὶ Θεῶν. περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ. περὶ βίων δ΄. περὶ δικαιοπραγίας. Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν. Συμπόσιον. Εὐρύλοχος, πρὸς Μητρόδωρον. περὶ τοῦ ὁρᾶν. περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας. περὶ ἁφῆς. περὶ εἱμαρμένης. περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην. Προγνωστικόν. Προτρεπτικός. περὶ εἰδώλων. περὶ φαντασίας. Ἀριστόβουλος. περὶ μουσικῆς. περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. περὶ δώρων καὶ χάριτος. Πολυμήδης. Τιμοκράτης, γ΄. Μητρόδωρος, ε΄. Ἀντίδωρος, β΄. περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. Καλλιστόλας. περὶ βασιλείας. Ἀναξιμένης, Ἐπιστολαί.

Πειράσομαι δὲ αὐτῶν εἰ δοκεῖ, ἐκθέσθαι πειράσομαι, τρεῖς ἐπιστολὰς αὐτοῦ παραθέμενος, ἐν αἷς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἐπιτέτμηται. Θήσομαι δὲ καὶ τὰς Κυρίας αὐτοῦ δόξας, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἐκλογῆς ἀξίως ἀνεφθέγχθαι. ὥς τέ σε πανταχόθεν καταμαθεῖν τὸν ἄνδρα, κἀμὲ κρίνειν, εἰ οἶδα κρίνειν. Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιστολὴν γράφει πρὸς Ἡρόδοτον, περὶ τῶν φυσικῶν· δευτέραν, πρὸς Πυθοκλέα, ἥ τις ἐστὶ περὶ μεταρσίων· τὴν τρίτην, πρὸς Μενοικέα. ἔστιν

δὲ

δ' ἐν αὐτῇ τὰ περὶ βίων. ἀρκτέον δὴ ἀπὸ τῆς πρώτης, ὀλίγα προειπόντα περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς κατ' αὐτὸν φιλοσοφίας.

Διαιρεῖται τοίνυν εἰς τρία· τό, τε Κανονικὸν, καὶ Φυσικὸν, καὶ Ἠθικόν. τὸ μὲν οὖν Κανονικὸν ἐφόδους ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχει, καὶ ἔστιν ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ Κανών· τὸ δὲ φυσικὸν, τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν πᾶσαν, καὶ ἔστιν ἐν ταῖς περὶ φύσεως βίβλοις λζ. καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς κατὰ στοιχεῖον· τὸ δὲ Ἠθικὸν, τὰ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ βίων βίβλοις, καὶ ἐπιστολαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους. Εἰώθασι μέν τοι τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν. καλοῦσι δὲ αὐτὸ περὶ κριτηρίου καὶ Ἀρχῆς, καὶ Στοιχειωτικόν· τὸ δὲ φυσικὸν, περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ φύσεως. τὸ δὲ Ἠθικὸν, περὶ αἱρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ βίων καὶ περὶ τέλους· τὴν δὲ διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσιν. ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους.

Ἐν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη· οἱ δ' Ἐπικούρειοι, καὶ τὰς φανταστικὰς Ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. λέγει δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἐπιτομῇ, καὶ ἐν ταῖς κυρίαις δόξαις.

Πρῶτον μὲν οὖν λέγει τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Πᾶσα γὰρ (φησὶν) αἴσθησις, ἄλογός ἐστι, καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτική. οὔτε γὰρ ὑφ' αὐτῆς κινεῖται, οὔτε ὑφ' ἑτέρου κινηθεῖσα δύναταί τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι. οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. οὔτε γὰρ ὁμοιογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμοιογενῆ διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔθ' ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί. οὔθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, πάσαις γὰρ προσέχομεν. οὔτε μὴν λόγος· πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται. καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ

& moribus. Ordiendum verò est à prima; si priùs tamen pauca quædam de Philosophiæ diuisione, ex eius mente præmisero.

Philosophia itaque illi diuiditur in parteis treis; Canonicam nempe, *siue Regularem*; Physicam, *siue Naturalem*; ac Ethicam, *siue Moralem*. Continet autem Canonica introductiones ad ipsũ opus, *Philosophicámve exercitationem*, traditúrque in eo libro, qui inscribitur Canon, *hoc est Regula*. Physica complectitur totam de Natura contemplationem; habetúrque in libris de Natura xxxvij. ac etiam in Epistolis, vt in aliquibus Rudimentis. Ethica in iis, quæ ad Electionem, Fugámque attinent, versatur; exstátque in libris, qui hacce de re, déque variis vitæ institutis sunt; ac etiam in Epistolis, & libro de Fine. Solent verò Canonicam non separare à Physica; cùm & illam vocent eam partem, quæ est de Criterio, *seu, vt sic dicam Iudicatorio, Iudicandíve instrumẽto*; itémque Exordialem, ac Elementalem. Physicam autem appellant eam, quæ de Generatione, & Corruptione, *seu Ortu, & Interitu*; itémque eam, quæ de Natura: Ac Ethicam eam, quæ de eligendis, fugiendísque; ac de Vita, & Moribus; itémque de Fine. Quod spectat ad Dialecticam; ipsam vt superfluam repudiant; quòd Physicos *edisserenteis* capere satis liceat; perspectis dumtaxat vocabulis rerum.

In Canone ergo Epicurus ait, Veritatis Criteria, *seu Veritatis diiudicandæ quasi instrumenta esse tria, videlicet* Sensus, Anticipationes, Passiones. Addunt verò Epicurei Applicationes, seu Intuitus mentis ad ea, quæ coràm apparent, attentæ, (*quatenus nempe non modò sensus, sed interdum quoque mens ipsa intuetur præsens res sensibileis, siue apparenteis.*) Dicit verò ipse hoc quoque in Epitome ad Herodotũ, & in ipsis Ratis Sententiis.

Ac imprimis quidem inesse Sensibus veritatem docet; quia omnis sensus, inquit, ratiocinationis est expers, recordationísque prorsus incapax; quippe cùm neque à seipso moueatur, neque motus ab alio addere quidpiam, detrahereve, *siue enunciando copulare, aut disiungere, concludendóve inferre valeat*, vt proptereà censeri possit quidpiam opinari, aut opinando falli. Quin-etiam nihil est, quod refellere, *falsíve arguere* ipsos sensus possit. Neque enim sensus genere similis similem genere refellet propter æquipollentiam, *seu quod par ratio vtriusque sit*: Neque genere dissimilis genere dissimilem; quoniam *diuersa obiecta habent*, ferendóque iisdem de rebus iudicio minimè inseruiunt. Neque item vna sensio eiusdem sensus aliam; quoniam nulla est, *quâ non afficiumur, cuique, donec ipsâ afficimur* non adhæreamus, *assentiamúrve*. Neque denique ratio seu ratiocinatio; quoniam omnis ratiocinatio à præuiis pendet Sensibus, *oportétque sensus priùs esse, quàm rationem, veros*. Sed & veritatem Sensuum id confirmat, quòd ipsæ illorum

functiones

functiones in ipsa rerum natura exsistant, *seu reipsâ, veréque sint*; quippe videre nos & audire tam est aliquid, quod reuera est, quàm ipsum dolere: nihil autem discriminis est, seu verum quid, seu exsistens dicas.

Ex hisce autem fit, vt coniecturam ducere ex iis, quæ Sensibus apparent, ad ea, quæ sunt nobis immanifesta oporteat; quando omnes mentis notiones ortum habent à Sensibus, aut per incidentiam (*dum nimirum res directè, & per se incidunt in sensum: vt homo quispiam coràm spectatus*) aut per quandam *rerum sensu perceptarum* proportionem (*vt dum amplificando concipitur Gigas, vel extenuando Pygmæus, sed seruatâ eâdem partium proportione, quæ obseruata fuerit in homine magnitudinis iustæ:*) aut per similitudinem (*vt cùm ciuitatem non visam visæ instar imaginamur:*) aut demum per compositionem (*vt cùm ex equo, & homine visis, Hippocentaurum fingimus*) conferente etiam ad hoc nonnihil ipso ratiocinio.

Prætereo autem visa quoque tam delirantium, quàm somniantium, eâ de causâ vera censeri, *quòd reipsâ sint, seu reuerâ exsistant: esse autem reipsâ constat ex eo*, quòd facultatem mouent: videlicet id, quod non est, mouere nullatenùs potest.

Deinde Anticipationis, *Prænotionisve* nomine intelligunt comprehensionem animi, opinionémve quamdam congruam, siue mauis intelligentiam, vniuersalémve notionem menti defixam, exsistĕtémque quasi memoriam, *monumentúmve* eius rei, quæ extrorsùm sæpiùs apparuerit: cuiusmodi *est v.c. idea, seu forma, atque species illa, ad quam respicientes apud nosmetipsos* dicimus, tale quid est Homo; quippe simul atque audimus pronunciari hanc vocem, Homo, illicò hominis effigies intelligitur iuxta *deformatam in animo*, præuiis Sensibus, anticipationem. Quamobrem quæ res cuique voci primò, præcipuéque subiecta animo apprehenditur, perspicuum quid est: neque enim, dum quid quærimus, illud quæreremus, nisi prænotionem eius haberemus. Veluti, quando quærimus, id, quod procul apparet, equúsne an bos est? quippe aliquando vidisse, anticipationéque nouisse equi, & bouis formam oportet. Sanè enim alioquin, ne nominaremus quidem aliquid, nisi priùs quamdam illius effigiem anticipatione notam teneremus. Euidentes ergo res sunt hoc modo anticipationes. Porrò, dum quidpiam opinamur, id à quapiam re priùs euidente dependet, vtpote ad quam *attendentes, cogitationémve nostram*, referentes, pronunciamus, *seu dicimus, hoc tale esse, vel non esse*. Qualis est *v.c. Prænotio, quam habemus de homine; siquidem ad eam attendentes, vt ad aliquid euidens, dum requiritur*, an hoc, quod videtur, sit homo, *an non? opinamur, seu pronunciamus hominem esse, aut non esse*. Opinionem autē alio nomine Existimationem, *seu Iudicium* vocant: ac ipsam esse (*non item Sensum*) cui veram, aut falsam esse competat docent: quatenus *ad id quod apparet*, quidpiam addit, aut detrahit, ac ipsam euidentiam suffragantem, non refragantem; refra-

ὑφεστάναι, πιστοῦται τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀλήθειαν. ὑφέστηκε δὲ τὸ, τε ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, ὥσπερ τὸ ἀλγεῖν. οὐ διαφέρει δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς.

Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων ἀπὸ τῶν φαινομένων χρὴ σημειοῦσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γεγόνασι κατά τε περίπτωσιν καὶ ἀναλογίαν, καὶ ὁμοιότητα, καὶ σύνθεσιν, συμβαλλομένου τι καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ· κινεῖ γάρ· τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐ κινεῖ.

Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσιν οἱονεὶ κατάληψιν, ἢ δόξαν ὀρθὴν, ἢ ἔννοιαν, ἢ καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, τουτέστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, οἷον τὸ, Τοιοῦτόν ἐστιν ἄνθρωπος. ἅμα γὰρ τῷ ῥηθῆναι ἄνθρωπος, εὐθὺς κατὰ πρόληψιν καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ νοεῖται, προηγουμένων τῶν αἰσθήσεων. παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ἐπιτεταγμένον, ἐναργές ἐστι· καὶ οὐκ ἂν ἐζητήσαμεν τὸ ζητούμενον, εἰ μὴ πρότερον ἐγνώκειμεν αὐτό. οἷον, τὸ πόῤῥω ἑστὼς, ἵππος ἐστὶν ἢ βοῦς; δεῖ γὰρ κατὰ πρόληψιν ἐγνωκέναι ποτὲ ἵππου καὶ βοὸς μορφήν. οὐδ' ἂν ὠνομάσαμεν τι, μὴ πρότερον αὐτοῦ κατὰ πρόληψιν τὸν τύπον μαθόντες. ἐναργεῖς οὖν εἰσὶν αἱ προλήψεις. Καὶ τὸ Δοξαστὸν, ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐναργοῦς ἤρτηται. ἐφ' ὃ ἀναφέροντες λέγομεν. οἷον, Πόθεν ἴσμεν εἰ τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος. τὴν δὲ Δόξαν, καὶ Ὑπόληψιν λέγουσιν. ἀληθῆ τε εἶναί φασι καὶ ψευδῆ, διὰ τὸ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι, καὶ ἐπιμαρτύρησιν, ἢ οὐκ ἐπιμαρτύρησιν προσ-

τὸ

τοῦ ἐναργοῦς ἔχειν, ἢ μὴ ἔχειν. Ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρῆται, ἀληθῆ εἶναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμαρτυρῆται ἢ ἀντιμαρτυρῆται, ψευδῆ τυγχάνειν· ὅθεν καὶ τὸ Προσμένομενον εἰσήχθη· οἷον, τὸ Προσμεῖναι καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῷ πύργῳ, καὶ μαθεῖν, οἷος μὲν ὁποῖος, πόῤῥωθεν, τοῖος καὶ ἐγγὺς φαίνεται.

Πάθη δὲ λέγουσιν εἶναι δύο, Ἡδονὴν καὶ Ἀλγηδόνα. ἱστάμενα περὶ πᾶν ζῶον. καὶ τὴν μὲν, οἰκεῖον· τὴν δὲ, ἀλλότριον. δι' ὧν κρίνεσθαι τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς.

Τῶν τε Ζητήσεων εἶναι τὰς μὲν περὶ τῶν πραγμάτων, τὰς δὲ, περὶ ψιλὴν τὴν φωνήν.

Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τοῦ κριτηρίου στοιχειωδῶς. ἀιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

gantem, non suffragantem habet, *exempli gratiâ, dum turris procul apparet oculo rotunda: Sensus quidem verus est, quia reuerâ specie rotunditatis afficitur, eaque species & talis est, & causam habet necessariam, propter quam in huiusmodi distantia sit talis. Non fallitur autem, quia talem esse turrim non pronunciat, sed passiuè solùm se habet, speciem accipiens, ac referens dumtaxat, quid sibi appareat. Verùm Opinio (seu mavis Mens, cuius est opinari, seu iudicium ferre) quatenus addit quasi de suo, turrim esse id, quod sensui apparet, seu esse turrim in se, & reuerâ rotundam; Opinio, inquam, ipsa est, quæ vera esse, aut falsa potest.* Nam veram quidem esse aiunt, si illi suffragetur, vel non refragetur euidentia, falsam, si eadē euidentia aut refragetur, aut non suffragetur. *Euidentia, inquam, qualis v. c. in exemplo proposito haberi potest, si accedatur propiùs.* Ex hoc proinde ortum habet, quod illi dicunt Prosmenomenon, *quasi dixeris exspectabile, exspectandúmve esse, neque illicò temerève de re apparente pronunciandum;* quale est nimirùm, quod exspectare iubent, & accedere cominùs ad turrim; *explorareque,* & addiscere talisne cominùs, qualis & eminùs appareat.

Postremò Passiones dicunt esse duas; Voluptatem puta, ac Dolorem, quibus Animal omne afficitur: & priorem quidem congruam, posteriorem incongruam esse; ac per ipsas quid eligendum fugiendúmve sit, iudicari.

Ad Quæstiones quod attinet, docent alias de ipsis rebus, alias de nuda voce institui.

Atque hæc quidem compendiosè de *Philosophiæ* diuisione, déque Criterio, *seu Canonica parte* dicta sunto. Accedendum iam ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

ΗΡΟΔΟΤΩ

χαίρειν.

ΤΟΙΣ μὴ δυναμένοις, ὦ Ἡρόδοτε, ἕκαστα τῶν περὶ φύσεως ἡμῖν ἀναγεγραμμένων ἐξακριβοῦν, μηδὲ τὰς μείζους τῶν συντεταγμένων βίβλους διαθρεῖν, ἐπιτομὴν τῆς ὅλης πραγματείας, εἰς τὸ κατασχεῖν τῶν ὁλοσχερεστάτων δοξῶν τὴν μνήμην, ἱκανῶς αὐτοῖς παρεσκεύασα· ἵνα, παρ' ἑκάστους τῶν καιρῶν ἐν τοῖς κυριωτάτοις βοηθεῖν αὐτοῖς δυνῶνται, καθ' ὅσον ἂν ἐφάπτωνται τῆς περὶ φύσεως θεωρίας. Καὶ μὴν καὶ τοὺς προβεβηκότας ἱκανῶς ἐν τῇ τῶν ὅλων ἐπιβλέψει, τὸν τύπον τῆς ὅλης πραγματείας τῶν κατεστοιχειωμένων δεῖ μνημονεύειν. τῆς γὰρ ἀθρόας ἐπιβολῆς πυκνὸν δεόμεθα· τῆς δὲ κατὰ μέρος, οὐχ ὁμοίως.

EPICVRVS

HERODOTO

S.

CVM nonnulli sint, ô Herodote, qui singula illa, quæ à nobis conscripta de Natura sunt, cognoscere ad vnguem non possunt, neque prolixiores à nobis contextos libros peruoluere; hisce ego ad retinendum generaliorum saltem *circa res naturæ* opinionū memoriam, apparaui idoneum quoddam scientiæ de Natura totius Compendium, vt quandocumque animum ad argumenta rerum præcipua aduertere voluerint, possint ipsimet sibi opem ferre, pro eo certè modulo, quo ipsam Naturæ contemplationem attigerint. Sanè verò iis etiam, qui in rerum omnium, de quibus tractat Physiologia, speculatione sunt prouectiores, peruile est compendiosā quādam tractationis totius ideā ipsarum rerum per capita summa digestarum memoriam ueri. Scilicet crebrò euenit, vt generali quadam rerum inspectione indigeamus; disquisitione speciali non item.

Quamobrem hæc via tenenda, ac deinceps id studij in excolenda memoria adhibendum continuò est, vt & ipsa ad res attentio constans, facilísque euadat, & ex rerum formis, seu notionibus generaliter comprehensis, animóque defixis; ac aliunde iuxta prima Principia, iuxtáque voces, quibus explicantur, expensis, si quid fuerit specialiter disquirendum, inueniri possit. Quippe vbi talis constantia, facilitásque parata est, & animus est generali, eáque exquisita informatione præditus, efficitur, vt celeriter perspicere si quid libeat, liceat. *Dico interim etiam iuxta voces* quandoquidem fieri non potest, vt cohærens summa generalium capitum crebrò memoriâ repetatur, nisi quiduis ita contineat, vt vocibus paucis explicari possitídque etiam vbi aliquid exploratum speciatim fuerit. Ex quo proinde efficitur, vt cùm isthæc agendi ratio sit maximè vtilis iis, qui sunt Physiologiæ nati, deditíque: author sim illis eiusmodi in Physiologia operę (& maximè quidem si genere vitæ tranquillo fruantur) vt ipsi quoque talem quampiam opinionum generalium Epitomen, & quasi per capita summa informationem sibi conficiant.

Primùm igitur, ô Herodote, res subiectas vocibus, *seu quid voces significet*, tenere diligenter oportet, vt habeamus, quò respicientes quæcumque siue opinamur, siue quærimus, siue ambigimus, diiudicare tutò possimus: neque (dum omnia nos iniudicata prætereunt) tum illi, qui nobis aliquid demonstrant absque limite progrediantur, tum nos nihil aliud, quàm inaneis voces, *seu merum verborum sonum*, excipiamus. Necesse est enim respicere nos ad illam notionem, *significationémve* primariam, quâ vox quælibet vsurpatur, & ad illius perceptionem nullâ egere demõstratione; si habituri quidem simus, quò id referamus, de quo quæritur, ambigitur, aut opinio fertur. Deinde oportet explorare omnia, aut per ipsos Sensus; aut per factas coram inspectiones siue mentis, siue cuiuslibet criteriorum; aut per contingenteis denique passiones. Nimirùm, vt suppetat nobis, vnde coniecturam ducamus, tam circa id, quod Prosmenomenon, *seu exspectabile* dicitur (*quasi videlicet spes sit, vt olim per se manifestiùs noscatur*) quàm circa illud, quod immanifestum *per se ipsum* est, *ac potest per aliud dumtaxat cognosci*. Sed his prætermissis, ad considerandum *ea, quæ sunt hoc modo* immanifesta accedendum est.

Ac imprimis quidem constare videtur, ex nihilo nihil fieri; in nihilum nihil abire. Nam, si aliquid ex nihilo fieret, posset quidlibet vndelibet nasci, nullatenus nempe seminibus egens; &, si illud, quod interit, in nihilum occideret,

ac

Βέλτιστον μὲν οὖν καὶ ἐπέκεινα συνεχῶς ἐν τῇ μνήμῃ τοῦτον ποιητέον, ἀφ' οὗ ἥ τε κυριωτάτη ἐπιβολὴ ἐπὶ τὰ πράγματα ἔσται, καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἀκρίβωμα πᾶν ἐξευρήσεται, τῶν ὁλοσχερεστάτων τύπων ἐμπεριειλημμένων, καὶ μνημονευομένων. (Ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένου τοῦ κυριωτάτου, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου, γίνεται τό, τὰς ἐπιβολὰς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι) ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων. Οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πύκνωμα τῆς συνεχοῦς τῶν ὅλων περιοδείας εἶναι, μὴ δυνάμενον διὰ βραχέων φωνῶν ἅπαν ἐμπεριλαβεῖν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐξακριβωθέν. Ὅθεν δή, χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, παρεγγυῶν τὸ συνεχὲς ἐνέργημα ἐν φυσιολογίᾳ, καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ, ποιήσασθαι καὶ τοιαύτην τινὰ ἐπιτομήν, καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν.

Πρῶτον μὲν οὖν, τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις (ὦ Ἡρόδοτε) δεῖ εἰληφέναι, ὅπως ἂν τὰ δοξαζόμενα, ἢ ζητούμενα, ἢ ἀπορούμενα ἔχωμεν εἰς ὃ ἀνάγοντες ἐπικρίνειν, καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύωσιν, ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον ἐννόημα καθ' ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι, καὶ μηθὲν ἀποδείξεως προσδεῖσθαι, εἴπερ ἕξομεν τὸ ζητούμενον, ἢ ἀπορούμενον, καὶ δοξαζόμενον ἐφ' ὃ ἀνάξομεν. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις δεῖ πάντα τηρεῖν, καὶ ἁπλῶς κατὰ τὰς παρούσας ἐπιβολάς, εἴτε διανοίας, εἴθ' ὁτουδήποτε τῶν κριτηρίων. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πάθη, ὅπως ἂν καὶ τὸ Προσμενόμενον, καὶ τὸ ἄδηλον ἔχωμεν οἷς σημειωσόμεθα. Ταῦτα δὲ διαλαβόντας συνορᾶν δεῖ περὶ τῶν ἀδήλων.

Πρῶτον μέν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἄν, σπερμάτων γε οὐδὲν προσδεόμενον. καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα

ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.

Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται. οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰς ὃ μεταβάλλει, καὶ παρὰ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰς αὐτὸ, μεταβολὴν ποιήσαιτο. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ φησὶ, κατ' ἀρχὴν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ φύσεως.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἐστι τῇ μὲν Σῶμα, τῇ δὲ Κενόν. Καὶ τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, ὥσπερ προεῖπον τὸ πρόσθεν. Εἰ δὲ μὴ ἦν ὃ καὶ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Παρὰ δὲ ταῦτα οὐθὲν ἐπινοηθῆναι δύναται, οὔτε περιληπτῶς, οὔτε ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, εἰ μὲν αὐτὰ ἦν ὡς καθ' αὑτὰς φύσεις λαμβανόμενα, καὶ μὴ ὡς τὰ τούτων συμπτώματα, ἢ συμβεβηκότα λεγόμενα. [Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ φύσεως φησὶ, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι Συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται. ταῦτα δέ ἐστιν Ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι· ἀλλ' ἰσχύσειν, καὶ ὑπομένειν, ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη ὄντα φύσει, ἅτε οὐκ ἔχουσαι ὅπῃ, ἢ ὅπως διαλυθήσεται. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι ἀτόμους καὶ ἀμεταβλήτους φύσεις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν, ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ πεπερασμένον, ἄκρον ἔχει· τὸ δὲ ἄκρον, ἔχον παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται· τὸ δὲ Πᾶν οὐ παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται, ὥστε οὐκ

perirent prorsùs omnia, tanquam non superstitibus iis, in quæ dissoluerētur.

Deinde Vniuersum, *seu Omne* (*quod etiam Vniuersitatem, & Naturam rerum appellant*) tale semper fuit, quale & iam est; & quale iam est, tale semper erit. Quippe & nihil est, in quod, *quasi vniuersi naturam habere desinat*, mutetur; ac præter Vniuersum *omnia complectens*, nihil est, quod in ipsum irrumpens, sit illi mutationis causa. HOC VERO ILLE ETIAM AIT TVM IN EPITOME MAGNA SVB INITIVM, TVM IN LIBRO DE NATVRA PRIMO.

Vniuersum autem partim quidem Corpus, partim verò Inane est: *seu, quod idem est, nihil aliud in Vniuerso reperitur, præter Corpora, & Inane.* Et quòd sint quidem corpora, ipse maximè attestatur sensus; ex quo aliunde ducere coniecturam necesse est ad id, quod est immanifestum, vt superiùs iam attigi. Nisi verò id esset quoque, quod & Inane, *seu Vacuum*, & Regionem, *seu Spatium, ac Locum*; & Intactilem, *siue Incorpoream* naturam vocamus; non haberent corpora neque vbi essent; neque quà motus suos obirent; cùm moueri ea quidem manifestum sit.

Præter hæc *duo* verò, *Corpus scilicet, ac Inane*, nihil licet intelligi, neque comprehensiuè (*quo modo ea, quæ per se, directéque in notitiam cadunt, intelliguntur*) neque comparatè ad ea, quæ comprehensa fuerint (*quo modo ea intelliguntur, quæ per proportionem solam innotescunt*) *Nihil licet, inquam*, si ea quidem, *quæ intelligentur eiusmodi sint, vt* accipiantur quasi quædam per se exsistentes, *subsistentésve* naturæ, *seu quasi subiecta*; non verò vt quædam, quæ esse dicuntur eorum Coniuncta, & Euenta, *seu Contingentia, & Accidentia.* HOC IPSVM VERO HABET ETIAM TVM IN LIBRIS DE NATVRA I. XIV. XV. TVM IN MAGNA EPITOME.

Corporum porrò, alia Concretiones, *seu, mavis, concreta, compositáve corpora* sunt; alia sunt, ex quibus concretiones fiunt. Hæc verò, *ex quibus, vt primis Principiis concretiones fiunt*, Atoma sunt, *seu insectilia, nullave vi diuisibilia*, ac ideircò immutabilia, *siue in seipsis mutationis omnis expertia*; si futurum est quidem, vt omnia non intereant in nihilum; verùm consistat, perseuerétque, dum concretiones dissoluuntur, plena quædam, *seu vacui expers* (*solidaque adeò*) natura; quippe quæ non habeat quà ex parte, aut quomodo *fissuram admittat, sicque* dissoluatur. Adeò proinde, vt sit necesse; ea, quæ dicuntur *compositorum* corporum principia, insectileis esse, ac immutabileis naturas.

Rursùs, Vniuersum infinitum est. Id enim quod finitum est, extremum habet; quod verò extremum habet, id ex alio quopiam cernitur (*seu ex interuallo extra assumpto cerni potest*) at Vniuersum ex alio quopiam extrinsecùs non

cernitur (*quippe cùm nihil sit interualli, siue spatij, quod intra sespsum non contineat, alioquin enim Vniuersum, nisi vniuersum spatium contineret, non foret.*) Quare neque habet extremū: quod porrò non habet extremum, id neque finem habet: quod verò finem non habet, id non finitum sanè, sed infinitum est. Est autem Vniuersum duplici titulo infinitum: multitudine *nempe* corporum, & magnitudine Inanis. Nam si Inane quidem infinitum, & Corpora finita forent, tum corpora (*quæ in perpetuo sunt motu*) nusquam consisterent, sed per infinitum Inane dispersa ferrentur, tanquam nihil habentia, à quo sisterentur, compescerentúrque variis retusionibus. Sin verò Inane finitum, Corpora forent infinita: tum non pateret locus, in quo exsistere infinita corpora possent.

Ad hæc corpora illa insectilia, plenáve, *siue solida* ex quibus fiunt, & in quæ resoluuntur concretiones, incomprehensibilia sunt differentiis, *seu varietate* figurarum. Neque enim hæc tot, tantaque *rerum concretarum* discrimina essent, si huiusmodi figurarum *in principiis* diuersitas animo comprehensibilis foret. At verò tamē in vnaquaque figurationis specie, infinitæ numero simpliciter sunt Atomi (*sic enim deinceps vocentur huiusmodi corpuscula*) quoniam alioquin Vniuersum infinitum non foret multitudine Atomorum, nisi Atomi, quæ sunt inter se figuratione similes, infinitæ numero simpliciter essent. Non sunt verò etiam Atomi habendæ differentiarum numero infinitæ simpliciter, sed vt iam dictum, solummodo animo incomprehensibiles: nisi quis fortè ipsas ad vsque infinitam simpliciter

ἄκρον ἔχει. Τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, πέρας οὐκ ἔχει· πέρας δὲ οὐκ ἔχον, ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον. καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ. εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς. εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἐστῇ.

Πρὸς δὲ τούτοις, τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστὰ, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι. Οὐ γὰρ τὸ Πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἶεν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχημάτισιν ὅμοιαι. ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. [φησὶ δὲ καὶ ἐνδοτέρω οὐκ εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν. λέγει δὲ, ἐπειδὴ καὶ τῆς τῶν ποιοτήτων μεταβολῆς μέμνηται.]

Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι, ἐν τὸν αἰῶνα. [φησὶ δὲ ἐνδοτέρω καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ τὴν εἶξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ.] Καὶ αἱ μὲν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διϊστάμεναι· αἱ δὲ χεδὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσι τὴν περιπλοκὴν κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν περιπλεκτικῶν. ἥ τε γὰρ τοῦ κενοῦ φύσις, ἡ διορίζουσα ἑκάστην αὐτὴν, τοῦτο παρασκευάζει, τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἵα τε οὖσα

magnitudinem adauctas conciperet, quatenus in magnitudine quæ finita sit, intelligi diuersitates, quæ sint infinitæ non possunt. ALIVNDE PORRO DOCET INFERIVS MAGNITVDINIS DIVISIONEM IN INFINITVM NVLLAM DARI. DICIT HOC AVTEM POSTQVAM MEMINIT TRANSMVTATIONIS QVALITATVM.

Mouentur porrò Atomi continenter, ac per omne æuum. DICIT AVTEM INFERIVS MOVERI QVOQVE IPSAS ÆQVIVELOCITER, DONEC FERVNTVR PER INANE: VTPOTE QVOD CONSIMILEM TAM LEVISSIMIS, QVAM GRAVISSIMIS TRAIECTIONIS FACILITATEM PRÆBEAT. Et dum contingit quidem, vt in complexionem, *conuentúmve plurium, sibi mutuò obstantium, aut sese etiam mutuò irretientium, vt maximè fit in concretionibus*, incurrant, *vnde & videantur non moueri, sed quiescere: tum tamen adhuc* partim longiùs, partim propiùs à se inuicem dissitæ, *agitationem, seu* speciem palpitationis obtinent, deflexæ *nimirum*, repressǽve à cæteris, quæ talem complexum, *cætumve* constituunt. Causa verò huiusce rei, *hoc est agitationis, seu quasi palpitationis intestinæ, atque continuæ*, est

ποιεῖσθαι.

ποιοῦσα, ἥ τε στερεότης ἡ ὑπάρχουσα αὐταῖς κατὰ σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμὸν ποιεῖ, ἐφ' ὁπόσον ἂν ἡ περιπλοκὴ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκ τῆς συγκρούσεως διδῷ. ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἔστιν αἰτίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ. [φησὶ δ' ἐνδοτέρω μηδὲ ποιότητά τινα περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος καὶ μεγέθους καὶ βάρους. τὸ δὲ χρῶμα παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων ἀλλάττεσθαι, καὶ ἐν τῇ δώδεκα στοιχειώσει φησί. πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτάς· οὐδέποτε γοῦν ἄτομον ἀφθῆναι αἰσθήσει.] Τοσαύτη δ' ἡ φωνὴ, τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπινοίας.

Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι εἰσὶν, οἵθ' ὅμοιοι τούτῳ, οἵτ' ἀνόμοιοι. αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡς ἄρτι ἀπεδείχθη, δι' ἀπείρου φέρονται, καὶ πόῤῥω τούτου, καὶ ἄλλυδις ἄλλαι, εἰς ἀπεργασίαν κόσμων ἀπείρων συνέρχονται). Οὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι ἐξ ὧν ἂν γένοιτο κόσμος, ἢ ὑφ' ὧν ἂν ποιηθείη, οὔθ' εἰς ἕνα, οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔθ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτοις· ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν κόσμων.

Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. Οὔτε γὰρ συστάσεις ἀδυνατεῖ ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται, οὔτε ἐπιτηδειότητες εἰς τὰς κατεργασίας τῶν κοιλωμάτων καὶ λεπτοτήτων γίνεσθαι. Οὔτε ἀποῤῥοίας τὴν ἑξῆς θέσιν καὶ τάξιν διατηρούσας, ἣν καὶ ἐν τοῖς στερεμνίοις εἶχον. τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.

partim quidem natura inanis, *quod etiam intra corpora compactissima interceptum singulas Atomos mutuò aut ex toto, aut ex parte dirimit*, neque eas sistendi, firmandique vim habet; partim verò soliditas Atomis ipsis competens, quæ scilicet præ collisione, repercussionéque palpitationem efficit; quantum quidem ipsa complexio instaurari motum ex collisione patitur. *Dixi verò Atomos esse per omne æuum mobileis; quoniam* principium, ex quo fieri ista cœperint nullum est: exsistentibus quippe Atomis, ipsoque Inani perpetuis. DOCET ET INFERIUS NULLAM ATOMIS QUALITATEM COMPETERE, PRÆTER FIGURAM MAGNITUDINEM ATQUE PONDUS (*hoc est naturalem quasi impulsionem, à qua ille perpetuus, indesinénsque motus est.*) NAM COLOREM *exempli gratiâ non inesse Atomis, sed oriri*, COMMUTARIque PRO ATOMORUM POSITU IN IIS ETIAM LIBRIS AIT QUÆ ELEMENTALIA XII. INSCRIBUNTUR. *Additque*, NON QUANTAMLIBET CONVENIRE ATOMIS MAGNITUDINEM: NEQUE ENIM ATOMUM *vllam etiam maximam*, TANTAM ESSE, QUÆ CADERE IN CONSPECTUM POSSIT. Atque hæc quidem *velut summaria* rerum omnium hactenus commemoratarum deductio subiicere cogitationi potest appositam quandam *vniuersitatis, seu* naturæ rerum ideam.

Cæterùm, *in ipsa Vniuersitate, seu natura rerum* infiniti sunt Mundi, alij quidem similes isti, *quem nos incolimus*, alij verò dissimiles. Quippe Atomi, cùm sint infinitæ, vt non multò antè demonstratum est, per infinitatem spatiorum feruntur, & alibi aliæ, ac procul ab hoc ad fabrefactionem Mundorum infinitorum variè concurrunt. Atomi siquidem ad hoc comparatæ, vt ex ipsis Mundus constare, efficive valeat, absumi non possunt, *cùm sint infinitæ*, neque in vnū, neque in aliquot, qui definito numero sint; & neque in quotcumque vniusmodi, neque in quotcumque inter se diuersos. Quare nihil obstat quominùs sit talis Mundorum infinitudo.

Sunt verò & quædam Effigies, *seu imagines ad visionem inseruientes*, quæ corporibus solidis delineatione consimiles, superant longè sua tenuitate quicquid est rerum conspicabilium. Neque enim formari repugnat etiam in medio aëre, *circumfusóve spatio* huiuscemodi quasdam contexturas; vti neque esse *repugnat quasdam in ipsis rebus & maximè in atomis*, dispositiones, ad operandum eiusmodi *spectra, quæ sunt quasi quædam meræ, inanésque* cauitates, & *superficiales, soliditatisve expertes* tenuitates: neque *præterea repugnat* fieri *ex corporibus extimis* effluxiones quasdam auolantium continenter Atomorum, in quibus idem positus, idémque ordo, qui fuerit in solidis, *superficiebúsve ipsorum*, seruetur: *vt tales proinde effluxiones sint quasi formæ, siue effigies, & imagines corporum, à quibus dimanant.* Tales autem formæ, siue effigies, & imagines sunt, quas moris est nobis, vt Idola, *seu Simulacra* appellitemus.

Assumendum est autem motum *Atomorum* per spatium inane, in quo nihil occurrit, quod retundendo ipsũ deflectat, eius esse pernicitatis, vt quodlibet cogitabile spatium conficiat *momento, hoc est,* tempore inexcogitabiliter breui. *Dico autem, in quo nihil retundens occurrat:* nam alioquin frequens retusio speciem tarditatis, & immunitas à retusione speciem celeritatis subit. Neque verò propterea corpus (*seu Atomus manis*) quod retusiones patitur varias, ad *hæc, illáque* complura loca iis peruenit temporibus, quæ discernere mente liceat: quippe *illa discernere* in facultate mẽtis non est. Quin-etiam contingere potest, vt sensibili tempore accepto, idem corpus, tametsi variis deflexum retusionibus, ita feratur, vt vndecumque ex spatiorum immensitate adueniat, non liceat nobis designare aliquem locum, *seu terminum*, quem non tempore illo superârit. Quippe talis esse (*hoc est tam parum frequens, parúmque deflectens*) ea retusio potest, vt ipsa quoque æmuletur quadamtenus celeritatem competentem motui, qui est retusione immunis. Assumere verò perutile est, tum hoc fundamentum, tum subinde illud, *quod iam attigimus*, esse, *nempe* Simulacrorũ ineffabilem tenuitatem, vt cui nihil repugnet rerum apparentium: quoniam *cùm propter hanc tenuitatem Simulacra nihil aliud sint, quàm textura quadam Atomorum simplicium*, eà celeritas ipsis competit, quæ captum omnem fugiat, habentibus putà traiectionem omnem *per circumfusum, transparénsque spatium*, consimilem illi, quæ per spatia illa infinita est. Quandoquidem non admodùm differt, seu nulla, seu pauca retundentia sint, quæ illis per spatium circumstans occurrant.

Ad hæc sciendum est procreationem huiusmodi Simulacrorum temporis puncto peragi. Videlicet eorum effluxus ad superficiem indesinens, discerni sigillatim nequit, quòd *vno obeunte, aliud coherenter succedat, inque eius locum veluti* suppleatur, ac seruet *continuò* eundem Atomorum ordinem, & positum, qui in ipsa solidi, *siue corporis* superficie fuerit, idque in multum tempus, *multamve distantiam*; tametsi tandem confundatur. Quòd si ex eorum genere fiũt, quæ sunt quædam in aëre *sponte formatæ* contexturæ, sunt ipsa quoque ortu veloci, quòd secundùm profunditatem, *soliditatémve* ea compleri nihil sit necesse. Præterea esse & alios modos, quibus naturæ hæ gigni possint: quando tale nihil horum Sensibus repugnat: si quis quodammodo ad ea, quæ euidentia sunt, attendat, & ea quæ ex rebus externis consentanea sunt, ad nos referat.

Reputandum porrò *consequenter* est, ideò externas rerum *facies*, formásve à nobis videri, ac intelligi, quòd aliquid *extrinsecùs* ex ipsis ad nos allabatur. Neque enim perinde intelligi potest res externas, & à nobis dissitas, imprimere

Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. βραδύτητος γὰρ καὶ τάχους ἀντικοπὴ, καὶ οὐκ ἀντικοπὴ ὁμοίωμα λαμβάνει. Οὐ μὴν οὐδὲ ἅμα κατὰ τοὺς διὰ λόγου θεωρητοὺς χρόνους τὸ αὐτὸ φερόμενον σῶμα ἐπὶ τοὺς πλείους τόπους ἀφικνεῖται, ἀδιανόητον γάρ. Καὶ τοῦτο συναφικνούμενον ἐν αἰσθητῷ χρόνῳ ὅθεν δή ποθεν τοῦ ἀπείρου, οὐκ ἐξ οὗ ἂν περιλάβωμεν τὴν φορὰν τόπου ἔσται ἀφιστάμενον. Ἀντικοπὴ γὰρ ὁμοία ἔσται, κἂν μέχρι τοσούτου, τὸ τάχος τῆς φορᾶς μὴ ἀντικοπὴν καταλαβομένης. Χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ, ὅτι τὰ Εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται (οὐθὲν γὰρ ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων) ὅταν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχῃ, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸς τῷ ἀπείρῳ. αὐτοῖς γὰρ μηθὲν ἀντικόπτειν, ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν, οὐ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι.

Πρός τε τούτοις, ὅτι ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει. Καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, διὰ τὴν ἀνταναπλήρωσιν σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πολὺν χρόνον· εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. Καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι ὀξεῖαι, διὰ τὸ μὴ δεῖν κατὰ βάθος τὸ συμπλήρωμα γίνεσθαι. Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι τινὲς γεννητικοὶ τῶν τοιούτων φύσεων εἰσίν. οὐθὲν γὰρ τούτων ἀντιμαρτυρεῖ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἂν βλέπῃ τις, τινὰ τρόπον τὰς ἐναργείας· ἵνα καὶ τὰς συμπαθείας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμᾶς ἀνοίσῃ.

Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ

ἔξω

ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε, κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἱων δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροῶν τε καὶ ὁμοίων μορφῶν, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν (τοῦ τε ἑνὸς καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντος, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σώζοντος, κατὰ τὸν ἐκεῖθεν σύμμετρον ἐπερεισμὸν, ἐκ τοῦ κατὰ βάθος ἐν τῷ στερεμνίῳ τῶν ἀτόμων πλάσεως) καταλαμβάνομεν τὴν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ, ἢ τοῖς αἰσθητηρίοις, εἴτε μορφῆς, εἴτε συμβεβηκότων. Μορφὴ δέ ἐστιν αὕτη τοῦ στερεμνίου, γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆς πύκνωμα, ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.

Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτ' αἰσθητηρίοις καταλαμβανομένη, ἡ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος καὶ τὸ διημαρτημένον, εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστιν, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται· ἥ τε γὰρ ὁμοιότης τῶν φαντασμῶν οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ λαμβανομένων, ἢ καθ' ὕπνους γινομένων, ἢ κατ' ἄλλας τινὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, ἢ τῶν λοιπῶν κριτηρίων, οὐκ ἄν ποτε ὑπῆρχε τοῖς οὖσί τε καὶ ἀληθέσι προσαγορευομένοις, εἰ μὴ ἦν τινα καὶ τοιαῦτα πρὸς ἃ ἐπιβαλλοίμεθα. τὸ δὲ διημαρτημένον οὐκ ἂν ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ἐλαμβάνομεν καὶ ἄλλην τινὰ κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν, διάληψιν δὲ ἔχουσαν. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν κίνησιν συνημμένην τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, ἐὰν μὲν μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ψεῦδος γίνεται· ἐὰν δὲ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ἀληθές. Καὶ

nobis quasi sigillatione quadam sui, colorisve atque formæ speciem, intercedente aëre, nos inter & ipsas (*quasi organo quodam*) intercepto: neque etiam id fieri interuenientibus radiis, aut effluxibus aliis quibuscumque ex nobis, *oculisve nostris* ad ipsas promanantibus. *Non, inquam, perinde intelligi potest*; ac *dum* fieri *id dicitur*, *quòd* effigies quædam aduenientes ex ipsis rebus, coloréve simul, formáque ipsarum, incurrant in nos, & seruatâ congruâ magnitudine, celeritéque admodum translatæ, in nostrum tum visum, tum animum subeant; *ipsámque percellant*. Subinde verò ob hanc causam (& quia quasi vnum, continuúmque est, simulacrum nempe cōtinuò appellens, quod facit obiectum actu apparere, & conformitatem tuetur cum ipso, pro concinna partium cohæsione, quam in superficie illius obtinuit, dum suppeditante continēter aliquid ex profunditate sua, solido, ex Atomis conformaretur.) Hanc, inquam, ob causam, intuitiuè, vt ita loquar, tam mente, quàm oculis apparentiam percipimus siue formæ, siue adiunctorum. Dicitur autem hoc loco forma, quæ est ipsius corporis propria, *ac esse intelligitur*, *quasi* collectio partium *certo ordine positarum*, vel quasi superficies, quæ relinquitur ab auolante simulacro.

Ac omnis quidem apparentia, seu mente, seu sensu percepta, verumtamen non iudicata (*videlicet quandiu nulla affirmatio, aut negatio, sed mera, nudáque est apprehensio*) vera est. Falsitas autem, atque error (siue euidentiâ non suffragante, siue refragante, deprehendatur) est semper in eo, quod, præter apparentiam nudam, opinamur ob motionem quandam, *seu actionem mentis* in nobis *excitatam*, quæ cohæreat quidem, *seu dependeat*; *connexáve sit* cum apprehensione cuiuspiam apparentiæ; sed iudicium tamen insuper adhibeat, in quo solo falsitas consistit. Profectò enim etiam apparentiæ, quæ consimiles cæteris, aut per furorem, (exempli gratiâ) percipiuntur, aut inter somniandum creantur, aut aliâ quâpiam apprehensione seu mentis, seu alterius criterij contingunt, non essent omnino in rerum natura (*quo modo esse dicimus ea*, quæ & Entia, & Vera vocantur) nisi aliqua talia forent, ad quæ intuentes collinearemus: ac error in nobis non contingeret, nisi motionem aliam admitteremus prætereà, cohærentem quidem apparentiis, sed iudicium tamen de iis adhibentem. Secundùm hanc ergo motionem cohærentem quidem apprehensioni apparentiæ, sed superadhibentem iudicium, si res euidentes non suffragentur, aut etiam refragentur, falsitas creatur; quemadmodum veritas est, si aut suffragentur, aut non refragentur.

fragentur. Oportet autẽ tenere hoc, quasi inconcussum principium, ne aut Criteria quæ stabiliuntur per euidentiam euertantur; aut error pari robore, quo veritas, constabilitus, omnia susque déque perturbet.

Cæterùm, *vt Visionem fieri ex aliquo extrinsecùs aduenıente deduximus; ita* Auditio quoque fit, effluxu aliquo translato ex eo vsque, quod loquitur, aut resonat, aut strepitum edit, aut quomodocumque tandem ad sensum auditus excitandum est comparatum. Talis verò effluxus, *instar guttularum aquæ à fullone exsufflata*, dispergitur in moleculas, quę ex particulis similibus constent: vnde & conuenientiam inter se mutuò aliquam seruent (*ac varios proinde auditus pari modo feriant*) & maneant in se vnaquæque speciali cohærentiâ, quæ efficiat, vt agnoscantur ad illud spectare, à quo sunt emissæ, & talem sensionem vt plurimùm creet, qualis ab illo, quod sonum emisit, apparata est; sin minus (*vt cum magna parte ab interjepto aliquo, aut præ interualli longitudine dissipatur*) confusè solum aliquid exteriùs sonare insinuet. Quippe absque translata quadam, & à sonante vsque re seruata cõuenientia, cohærentiáque, non fieret vsquam eiusmodi, *quæ esset distincta*, auditio. Neque verò est, cur existimemus, cùm semel vox emissa est, aërem deinceps aut ab ea, aut ab aliis ex ea creatis configurari, *conformaríve in voces similes* (nimio enim foret molimine opus, si ad tale quid subeundum destinatus foret) sed simul, ac in nobis fit ictus, quando vocem emittimus, ipsam talem ex certis quibusdam spiritualis, *subtilissimíve* effluxus moleculis ad hoc idoneis articulari, & *appulsu ad aureis facto*, auditionem in nobis creare.

ταύτην οὖν σφόδρα γε δεῖ τὴν δόξαν κατέχειν, ἵνα μήτε τὰ κριτήρια ἀναιρῆται, τὰ κατὰ τὰς ἐναργείας, μήτε τὸ διημαρτημένον ὁμοίως βεβαιούμενον πάντα συνταράττῃ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δή ποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασώζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, τὴν ἀπ' ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιοῦσαν· εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσαν. ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας, καὶ ἑνότητος, οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις. οὐκ αὐτὸν οὖν δεῖ νομίζειν τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς προϊεμένης φωνῆς, ἢ καὶ τῶν ὁμογενῶν σχηματίζεσθαι (πολλὴν γὰρ ἔνδειαν ἕξει τοῦτο πάσχων ὑπ' ἐκείνης) ἀλλ' εὐθὺς τὴν γινομένην πληγὴν ἐν ἡμῖν ὅταν φωνὴν ἀφιῶμεν, τοιαύτην ἐκ τινῶν ὄγκων ῥεύματος πνευματώδους ἀποτελεστικῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸ πάθος τὸ ἀκουστικὸν ἡμῖν παρασκευάζεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν νομιστέον, (ὡς εἶπον κατὰ τὴν ἀκοὴν) οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ, τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν. οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως καὶ ἀλλοτρίως· οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες.

Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων μεταβάλλουσι, διὸ καὶ ταῖς ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι. ποιότης δὲ πᾶσα αὐταῖς ἐνυπάρχουσα, καὶ ἰδία, οἵας

Quin-etiam, *vt & hoc addamus*, existimandum est Odorem, vt *proportione* circa Auditum *de voce, aut sono* declaratum est, non facturum vllam sui impressionem, nisi ab odora re vsque deferrentur moleculæ, *seu corpuscula* quædam eâ ratione commensurata ipsi *Olfactus* sensorio, vt ipsum moueant, *afficiántve*; alia quidem se perturbatè, atque discrepanter habentia, *ex quo odores ingrati sunt*; alia placidè, & accommodatè, *ex quo* sunt odores iucundi.

Verùm, ad Atomos *vt redeamus*, arbitrandum est, nullam qualitatem ex vulgò apparentibus competere ipsis, præter Figuram, Pondus, Magnitudinem; & si quæättereà cum ipsâ figurâ necessariam cognationem habent, *cuiusmodi sunt, exempli causâ, asperitas, & læuor*. Siquidem qualitates aliæ, quemadmodum color, aut calor pro varietate positionis Atomorum commutantur, ipsísmétque adeò Atomis non insunt, *seu à natura minimè sunt*. Qualitas verò omnis ipsis in-

[illegible]

περιειλημμένας ἐστὶ διαλύεσθαι, μὴ μεταβάλλει, ὡς καὶ αἱ ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσαιτο, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ κατὰ μεταθέσεις μὲν πολλῶν· τινῶν δὲ καὶ προσόδους καὶ ἀφόδους. ὅθεν ἀναγκαῖον τὰ μὴ μετατιθέμενα ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ τὴν τοῦ μεταβάλλοντος φύσιν οὐκ ἔχοντας ὄγκους τε, καὶ σχηματισμοὺς ἰδίους· τούτους γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑπομένειν, καὶ γὰρ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοις κατὰ τὴν περιαίρεσιν αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ἐνυπάρχειν λαμβάνεται· αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι καὶ μὴ ἴδιαι, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐκ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπεται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. ἱκανὰ οὖν τὰ ὑπολειπόμενα ταῦτα (ἅμα καὶ τὸ βάρος) τὰς τῶν συγκρίσεων διαφορὰς ποιεῖν· ἐπειδήπερ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῇ. Παραλλαγὰς δέ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι· βέλτιον γάρ, καὶ τούτου προσόντος, τὰ κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις γινόμενα ἀποδοθήσεται. Πᾶν δὲ μέγεθος ὑπάρχον; οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιοτήτων διαφοράς, οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὰς ἀτόμους· τὸ γὰρ οὔτε θεωρεῖται γινόμενον, οὔθ' ὅπως ἂν γένοιτο ὁρατὴ ἄτομος, ἐστὶν ἐπινοῆσαι.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὐδ' ὁπηλικουσοῦν (ὥστε οὐ μόνον τὴν εἰς ἄπειρον τομὴν ἐπὶ τοὔλαττον ἀναιρετέον,

exsistens, *seu naturalis*, ac propria, cuiusmodi possunt *tres illa* memoratæ intelligi, mutationi non est obnoxia, vt neque obnoxiæ vllatenus sunt ipsæ Atomi; quando necesse est in concretionum dissolutionibus remanere quidpiam solidum, ac indissolutum; quod præstet, vt mutationes non in nihilum, aut ex nihilo fiant, sed *contingant potiùs*, tum ob factam transpositionem *Atomorum* complurium, *quæ in vno sita, qualitatem vnam, in alio aliam exhibeant*; tum ob factum *de nouo* aliquarum accessum, & *præexsistentium aliquarū* discessum, *ex quo iterùm qualitates varientur, seu alia, quàm priùs appareant*. Vnde & consequitur, vt ea, quorum partes transponi, *adde & de nouo accedere, aut discedere*, nō possunt (*cuiusmodi sunt Atomi*) incorrupta sint; ac simul etiam *incorrupta sint*, quæ *ipsorum adtacta*, siue *proprietates* naturā mutationi obnoxiam non habent; moleculæ nempe, *seu quantillæcumque magnitudines*, figurulæque *inexsistētes*; *ac* propriæ. Nimirùm & hæc ipsa sunt; quæ vnà remanere *cum Atomorum substantia* in dissolutionibus est necesse; Certè & in rebus, quæ vulgò apud nos ex arbitrio transformantur; *vt cùm Homo ex stante, aut recto, fit sedens, contractísve membris* (*adde & si velis denigratur, aut calefit*) intelligitur semper inexsistens ipsi eadem magnitudo, eadémque figura, siue *ordo partiū inter seipsas* competere; qualitates verò non inexsistentes, nec propriæ (*veluti statio, rectitudo; albor, frigus, &c*) non perinde, ac illæ superstites manent in subiecto, quod transmutatur; sed ex ipso corpore toto, aut tota ex parte, cui inerant, pereunt. Itaque, si vel ista *duo, Figura nempe, & Magnitudo*, ac prætereà Pondus, *naturalísve ad motum impetus* relinquantur in Atomis (quādo relinqui aliqua, neque abire aliquid in nihilū necesse est) ipsa ad *omnem* concretionū varietatem præstandā sunt satis.

Neque verò propterea res est sic habenda, quasi quælibet magnitudo inesse possit Atomis; ne ea quæ apparent refragentur *nimirum*: tenendum est solùm differentias esse magnitudinum aliquas; nam *Atomorum quidem alias maiores, alias minores exsistere*, rationi magis consonum est; & hac re admissā, plurium, quæ contingunt circa passiones animi, circáque sensus, reddi causa potest. Cùm neque alioquin quævis magnitudo ad varietatem qualitatum faciendam conducat, neque futurum vnquam sit, vt vel ad magnitudinem, quæ oculis nostris conspicua sit, Atomi perueniant. Id scilicet neque obseruatur fieri, neque vel vnquam visibilis Atomus euadat, intelligi potest.

Insuper autem, *& priusquàm aliquid de eo, quod est in Atomo minimum, loquamur, reputandum imprimis est*, non esse in corpore finito parteis magnitudinis neque infinitas, neque quantascumque (adeò proinde, vt non modò continui in infinitum diuisio, quæ in minus procedit, *seu in parteis semper, sempérque minores*,

eadem

eâdem seruatâ diuisionis proportione, reiicienda sit: ne imbecilla omnia faciamus, *nihilue solidum, quod* in corporum resolutionibus *supersit, habeamus* sicque, vt dum res fluidas *pugno, digitisve* corripimus, *comprimimúsque*, cogamus omnia in nihilum *quasi* elidẽdo euanescere; sed admittenda quoque non sit in rebus finitis ipsa in infinitum progressio, quæ fit, non per semper minores, *sed per æquales, seu aliquotas vocatas parteis*, procedendo.) Neque enim ex quo aliquis semel dixit, esse aliqua in re parteis aut infinitas, aut quantaslibet, licet ampliùs intelligi quâ ratione finita sit huiusmodi magnitudo. Quoniam, siue aliquantæ, *æqualésve inter se* partes infinitæ sint; siue illæ, ex quibus *minoribus, & minoribus*, quantælibet assumptæ constant, infinitæ itidem sint: manifestum est magnitudinem, cuius partes sunt, *seu quæ ex iis constat, sextiùrque*, esse infinitam. Cùm verò aliunde *manifestè* habeat *magnitudo* finita extremum, *sine extremam sui partem* captu facilem; nisi ipsam quidem per se, *& vt extrema* spectari valeat; non licebit sanè *eam subdiuidendo* intelligere alteram, quæ extrema sit; *cùm nimirùm sit pars ratione diuidua*: atque hoc modo cõsequenter, vlteriúsque in infinitum procedendo, non continget vnquam ad partem, quæ extrema sit, ne cogitatione quidem peruenire.

Deinde pernosse oportet, id, quod est minimum ad sensum, *& pro puncto haberi solet, vt in extremo, aut medio longitudinis*, non esse ita accipiendum, quasi simile sit minimo *mensuræ*, seu *primæ* illi parti continui, cuius repetita quasi gradatione intelligimus mensurari cæteras; neque rursùs, quasi sit illi planè prorsúmque dissimile; sed quasi communicet quidem cum ipsis minimis mensuræ *per continuum designatis, vt quadam communis eorum copula*, & non intelligatur tamen vt vllam partium amplitudinem habens, verùm *respectus solùm quosdam, quorum occasione*, cùm voluerimus ipsum quasi quidpiam nonnihil amplum intelligere (propter similitudinem, quâ etiam minimum mensuræ, *quod reuerà est amplum*, communicat *cum conuicinis, éstque vt communis eorum copula*) concipiamus ipsum partim hûc, partim illûc vergere, partim medium interjacere. Deinceps autem vniuersa metimur, initium ducentes à primo, *siue magnitudinis extremum occupante sensibili puncto*; ac non ipsum sanè *repetendo* applicamus, ne *exilissimis* quidem partium partibus; sed magnitudines mensurando, vnâ quadam earum parte vtimur, maiore quidem, vbi maiores; minore, vbi minores *fuerint mensurandæ*.

Iam verò, id, quod est in Atomo minimum, *qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, reputandum est eandem comparationem pati. Nam ipsum quidem à minimo sensus paruitate perspicuè differt; sed eâdem tamen ratione, quâ illud, *ad minimum mensuræ* se habet. Quippe ipsa Atomus quoque ma-

ἵνα μὴ πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ὑγρῶν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναγκαζώμεθα, τὰ ὄντα θλίβοντες, καταναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάβασιν μὴ νομιστέον γίνεσθαι ἐν τοῖς ὡρισμένοις εἰς ἄπειρον, μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον.) Οὔτε γὰρ ὅπως ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἢ ὁπηλικοιοῦν, ἔστι νοῆσαι πῶς τ' ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος. Εἴτε γὰρ πηλίκοι τινὲς ἄπειροι ὦσιν ὄγκοι, εἴτε καὶ οὗτοι ἐξ ὧν ὁπηλικοιοῦν ποτε ὦσιν, δῆλον, ὡς ἄπειρον ἂν ἦν καὶ τὸ μέγεθος. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου διαληπτόν, εἰ μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρητέον, οὐκ ἔστι μὴ καὶ τὸ ἑξῆς τούτου τοιοῦτον νοεῖν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆς εἰς τοὔμπροσθεν βαδίζοντα, εἰς τὸ ἄπειρον οὐκ ἂν ὑπάρξει ποτὲ εἰς τοιοῦτον τι ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.

Τό τε ἐλάχιστον τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει δεῖ κατανοεῖν, ὅτι οὔτε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον, οὔτε πάντῃ πάντως ἀνόμοιον, ἀλλ' ἔχον μέν τινα κοινότητα τῶν μεταβαίνων, διάληψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχον. ἀλλ' ὅτε διὰ τὴν τῆς κοινότητος προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπὶ τάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ δὴ ἐπὶ μέσον δεῖ προσπίπτειν. Ἑξῆς τε καταμετρούμενα ταῦτα ἀπὸ τοῦ πρώτου καταρχόμενοι· καὶ οὐ μὲν τὸ αὐτὸ ἤδη μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ τῇ ἰδιότητι τῇ ἑαυτῶν, τὰ μεγέθη καταμετροῦμεν, τὰ πλείω πλείονι, καὶ τὰ ἐλάττω ἐλάττονι.

Ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. Μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡς διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται. ἐπειδὴ καὶ τι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν

καταγεγραμμένη,

κατηγορήσαμεν, μικρόν τι ὡς μόνον μακρὸν ἐκβάλλοντες. ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τὸ τῶν μηκῶν καταμέτρημα, ἐξ αὐτῶν πρώτων τοῖς μείζοσι καὶ ἐλάττοσι παρασκευάζοντα τῇ διὰ λόγου θεωρίᾳ ἐπὶ τῶν ἀοράτων. ἡ γὰρ κοινότης ἐνυπάρχουσα αὐτοῖς πρὸς τὰ ἀμετάβολα, ἱκανὴ τὰ μέχρι τούτου συντελέσαι. συμφόρησιν δὲ ἐκ τούτων κίνησιν ἐχόντων οὐχ οἷόν τε γίνεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω ἢ κάτω ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνώτατον, τι δὲ κατώτατον, τὸ μὲν τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς νοηθέντος εἰς ἄπειρον μηδέποτε φανεῖσθαι, τὸ δὲ τοῦ ὑποκάτω νοηθέντος μὴ εἰς ἄπειρον ἄγεσθαι, ὡς ἅμα ἂν εἴη ἄνω τε, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον διανοηθῆναι. ὥστ' ἔστι μίαν λαβεῖν φορὰν, τὴν ἄνω νοουμένην εἰς ἄπειρον. καὶ μίαν τὴν κάτω, ἂν καὶ μυριάκις πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἐπάνω τὸ παρ' ἡμῶν φερόμενον πρὸς τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τόπους ἀφικνῆται, ἢ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ὑποκάτω τὸ παρ' ἡμῶν κάτω φερόμενον. ἡ γὰρ ὅλη φορὰ οὐθὲν ἧττον ἑκατέρα ἀντικειμένη ἐπ' ἄπειρον νοεῖται.

Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος. οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς. οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηδὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ ἄνω, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει. ἐφ' ὁπόσον γὰρ ἡ ἄτμος σὺν αὖ κατέχῃ ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἅμα νοήματι τὴν φορὰν σχήσει, ἕως ἀντικόψῃ, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους, πρὸς τὴν τοῦ πλήξαντος δύναμιν.

gnitudine quapiam prædita est, & iuxta eandem comparationem dicere de ipsa solemus, quod sit paruum quid, tanquam non *omnem*, *sed* proceram solùm magnitudinem *ab ea* excludentes. Quin-etiam concipere oportet isthæc minima, immistáque extrema ansam facere dimensioni longitudinis, *magnitudinísve quantillæcumque Atomorũ*, facto nempe ab ipsis tam in maioribus, quàm in minoribus initio: quantum certè attendere, *factâ* animo *dimensione*, in rebus inconspicuis licet. Videlicet communicatio, *cohæsióve eorum cum succedentibus* intransmutabilibus *particulis*, præstare abundè id potest. *Intransmutabilibus*, *inquam*; cùm fieri non valeat, vt *istæ particulæ, ex quibus constare Atomus intelligitur*, confluant *ad ipsam constituendam*, *vt si separatæ aliquando &* motione præditæ ad confluendum *fuerint; quippe cùm ipsæ sint perpetuæ inexsolubilésque Atomi naturâ.*

Porrò & circa infinitum Spatium, non ita est illi attribuendum, esse suprà, ac infrà, vt si quidpiam esset *in Vniuerso* supremũ, quidpiam infimum: illud quidem, concipiendo spatium, quod est supra caput, non in infinitũ protendi: hoc verò cogitando illud, quod sub pedibus, non in infinitum produci: perinde ac si tam illud, quod suprà, quàm illud, quod infrà, ad aliquid vnum, idémque determinaretur: *vti fit ad nos, aut ad mediũ huiusce Mundi, alterâ partiũ eius extremarũ cogitatâ supremâ, alterâ infimâ: in infinito* scilicet mẽte assequi id nõ licet. Quamobrem præstabilius est, assumere vnã aliquam motionem, quæ sursùm procedere in infinitum intelligatur; & pari ratione aliam, quæ deorsùm: tametsi proinde illud mobile, quod à nobis versus loca vertici nostro imminentia feretur, millies occurrat ad eorum pedes qui suprà sint, *quique id aduenire infernè opinentur* (*aliis scilicet cogitatis Mundis*) aut quod à nobis versus regionem pedibus subiectã, ad verticẽ eorũ, qui infrà, *quique idcircò aduentare supernè credituri sint*: nihilo enim minùs tota vtraq; opposita motio intelligitur procedere in infinitũ.

Necesse verò etiã est, Atomos esse æqui-veloceis, quamdiu per inane feruntur, neque quicquã est, quod earũ impetũ retundat. Neque enim graues velociùs ferentur, quàm leues *reputata*, cùm nihil vtrisvis, quod obstet occurrat: neque item paruæ, quàm magnæ: cùm sit traiectio omnibus pro magnitudinis ratione æquè libera, donec nihil est, quod iis impingatur. Neque verò etiam celeritate differunt motiones, quæ aut sursùm obliquéve propter collisiones, aut deorsùm propter grauitatem ingenitam fiunt. Siquidem quamdiu Atomus neutram in partem cohibetur, tamdiu viam tenet, ac celeritate quidem cogitationi æquiparandâ, quousque aut extrinsecùs pulsa, aut grauitate propriâ adacta in referientis impetum, *resistentiámve* incurrat.

Quin

Quin-etiam, quod ad concretiones, *compositave corpora* spectat; cùm sint Atomi *suâpte naturâ* æquiueloces, non idcircò vna dicetur esse celerior alterâ, quòd quæ Atomi in concretionibus sunt, *& communicarum motu abripiuntur*, ferantur aliquando in vnum locum sensibili quodam ipsóque continuo, *successiuóve* tempore, *vt dum talis motus est segnis*; aliquando (siue in vnum, siue in plura, ac diuersa loca) temporibus ferantur adeò breuibus, vt solâ ratione possint percipi, *vtputà dum motus rapidissimus est*; verùm dicendum solùm est, *quomodocumque Atomi ferantur cum ipsis concretionibus*, exagitari interim illas *intestinis creberrimis, siue potiùs innumeris, sensúmque adeò fugientibus* repercussionibus, donec ipsa motûs *corporis totius in quo sunt*, continuitas, *successióve talis euadit*, vt in sensum cadat. Scilicet, quod adopinamur de *motu Atomorum* inconspicuo, quasi tempora ratione percepta possint illius cōtinuitatem, *successionémve partium pernicissimam* assequi, nusquam verum est; sed id potiùs, quicquid mente contemplamur, dum in ipsam rei naturam attendimus, verum est habendum.

Post-hæc verò contemplationem oportet instituere attendendo ad ipsos sensus, affectúsque animi; sic enim constabit certissimâ fide, Animam esse *tenuissimum, seu* ex partibus tenuissimis contextū corpus, ac ipsum quidem per animalis massam, *quam solemus vulgò appellare Corpus*, diffusum, simillimúmque spiritui, *seu vento cuipiā, aeríque*, calidâ, *siue igneâ* quapiam naturâ contemperato, & quodammodo quidem illum, quodammodo hanc referens. Est verò insigne discrimen tenuitatis particularum, ex quibus hæc pars *animalium* constat, etiam ab ea, quam obtinent vulgò venti, ignísque particulæ; hæcque causa præsertim est, cur reliquæ massæ, *siue corpori, quatenus propterea per totum intimè illabitur, & consentiat, &* compatiatur. Atque hoc quidem totum manifestè arguunt tùm facultates animæ, tum passiones *appetitus*, tum faciles illæ motiones *membrorum*, tum cogitationes, *seu actiones mentis*; tum reliqua vniuersè *omnia*, quibus orbati morimur.

Insuper autem tenendum est, esse quoque *alium* in Anima partem, quæ sit illi causa sentiendi præcipua. Non obtineret porrò illa, nisi & ipsa ratione quadam à reliqua massa, *corporéve* contineretur. Corpus verò, cùm illi præstat, vt hanc sentiendi causam possideat, efficitur quidem & ipsum huiusce effectus ab ea *pendentis* particeps (*sentit scilicet*) at non tamen omnium, quæ illius sunt, *vt tenuitatis & similium*. Quare Animâ discedente, sensus expers fit: non enim ipsū ex seipso facultatem hanc possidebat; sed apparabat alij rei (*Animæ nimirum*)

Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις θᾶττον ἑτέρα ἑτέρας ῥηθήσεται τῶν ἀτόμων, ἰσοταχῶν οὐσῶν, τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰς ἐν τοῖς ἀθροίσμασιν ἀτόμους, κατὰ τὸν αἰσθητὸν συνεχῆ χρόνον, καὶ τῷ ἤτε ἐφ' ἕνα, ἤτε ἐπὶ πλείους κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ ῥητέον μόνον, ὅτι πυκνὸν ἀντικόπτουσιν, ἕως ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς γίνηται. Τὸ γὰρ προσδοξαζόμενον περὶ τοῦ ἀοράτου, ὡς ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς ἕξουσιν, οὐκ ἀληθές ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ τό γε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ, ἀληθές ἐστιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν ἀναφέροντα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ ἡ βεβαιοτάτη πίστις ἔσται, ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερές, παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμφερές, πῇ δὲ, τούτῳ. ἔστι δὲ τὸ μέρος πολλὴν παραλλαγὴν εἰληφὸς τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων. συμπαθὲς δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοιπῷ ἀθροίσματι. Τοῦτο δὲ πᾶν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δηλοῦσι, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ εὐκινησίαι, καὶ αἱ διανοήσεις, καὶ ὧν λειπόντων στερούμενοι θνήσκομεν.

Καὶ μὴν καὶ ὅτι ἔχει ἡ ψυχὴ τῆς αἰσθήσεως τὴν πλείστην αἰτίαν, δεῖ κατέχειν. οὐ μὴν εἰλήφει ἂν ταύτην, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης (οὐ μέντοι πάντων, ὧν ἐκείνη κέκτηται.) διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὃ διὰ τῆς συντελεσθείσης περὶ αὐτὸ δυνάμεως, κατὰ τὴν κίνησιν

σύμπτωμα

σύμπτωμα αἰσθητικὸν εὐθὺς ἀποτελοῦν, ἑαυτῷ ἀπεδίδου κατὰ δὲ τὴν ὁμούρησιν καὶ συμπάθειαν, κἀκείνῳ καθάπερ εἶπον.

Διὸ δὴ καὶ ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχὴ οὐδέποτε, (καί τινος ἄλλου μέρους ἀπηλλαγμένου) ἀναισθητεῖ. Ἀλλ' ἃ ἂν καὶ ταύτης συναπόλλυται ἐξ ὧν καὶ ἡ αἴσθησις οὐ στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐν ᾧ περ διαμένῃ· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα διαμένον καὶ ὅλον, καὶ κατὰ μέρος, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ἀπηλλαγμένου ὅσον ποτέ ἐστι τὸ συντεῖνον τῶν ἀτόμων πλῆθος, εἰς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥστε οὐδ' αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. [Τάδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴν συγκεῖσθαι λειοτάτων τε, καὶ στρογγυλωτάτων, οὐ πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.

Καὶ τὸ μέντοι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρεσπάρθαι σώματι· τὸ δὲ λογικὸν, ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὕπνος τε γίνεται τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, εἶτα καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συντρεπόντων.

Τό, τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεσθαι· καὶ τῷ γε δεῖ προσκαταλαμβάνειν ὅτι πως ἀσώματον. Λέγει δὲ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν τοῦ ὀνόματος, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἀσωμάτου. Καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν τοῦ κενοῦ. τὸ δὲ κενὸν, οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. ὥσθ' οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν. οὐθὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα

congenitæ sibi, quæ per facultatem in ipso collaboratam actum sentiendi illicò pro sua motione exserens, tum sibi ipsi, tum illi quoque sensum, vt dixi ob viciniam, *cohæsionémve*, atque consensionem tribuebat.

Heinc fit, vt quandiu Anima exsistit in corpore, tametsi deficiat alia quæpiam pars, nullatenus sit priuatio sensus; Sensus verò vnà cum ipsa depereat, simul ac dissolui contingit id, quo continetur, seu illud totum *corpus* sit, seu pars aliqua, in qua sedem habeat. Ipsum verò reliquum corpus, siue totum, siue ex parte *indissolutum* remaneat, sensu *tamen* caret, vbi excesserit Atomorum copia eiuscemodi, quæ ad naturam Animæ constituendam est necessaria. Sed & exsoluto toto corpore Anima ipsa dissipatur; neque habet ampliùs easdem facultates, neque mouetur *ampliùs*, neque obtinet adeò *ampliùs* sensum. Nõ enim potest intelligi, eandem rem *etiam-num* sentire, quæ motibus iisdẽ non vtitur *ampliùs*, cùm non inest *ampliùs* in eodem composito; *siue*, cùm illa ampliùs non sunt, quibus fouetur, continetúrque, & in quibus nunc exsistens *Anima* huiuscemodi obit motus. Scribit vero hoc aliis etiam locis.

Conflatur enimverò Anima ex Atomis læuigatissimis, rotundissimisque, neque admodum diuersis ab iis, ex quibus *vulgò conflatur* ignis.

Ac Irrationalis quidem eius pars in reliquo corpore sedem habet; Rationalis verò obtinet in pectore, vt *vel* ex ipsis metus, ac lætitiæ passionibus fit manifestum.

Somnus autem creatur, cùm animę partes per totam corporis concretionem diffusæ aut cohibentur; aut distrahuntur, aut nonnulla etiam *corpuscula* in dispersas incidunt, quæ partim ipsas *à corpore* abigant, partim *intrà corpus* conturbent.

Semen *excidit*, defertúrque, *& confluit* ex vniuerso corpore; intelligíque idcircò debet *quasi aliquid* incorporeum. Tale autem dico ob familiarissimam vocis huius vsurpationem, quatenus *ad varia* transferimus id, quod per se, *ac propriè* intelligitur incorporeum. Cęterùm enim id quod per se, *propriéve* incorporeum est, intelligere aliud, quàm ipsum Inane, *seu Vacuum* non licet. Est autem Inane eiusmodi, vt neque agere, neque pati quid valeat sed motum dumtaxat *quam-liberrimum transeuntibus* per se corporibus præbeat. Adeò proinde, vt qui dicunt esse Animam incorporeum, ineptiant; neque enim quidpiam agere, aut pati, si eiusmodi exsisteret, posset; cùm vtrumque tamen competere

ipsi, ea, quæ circa Animam contingunt, perspicuè declarent.

Isthæc porrò omnia, quæ de Anima edisseruimus, si quis ad animi affectus, sensúsque ipsos referat, ac memoriâ quoque illa repetat, quæ dicta ab initio sunt, is abundè satis perspiciet quæ effatis hisce generalibus continentur, ad hoc, vt possit *consequenter* illa, quæ specialiora sunt, accuratiùs constabilire.

Quod spectat ad *rerum* figuras, colores, magnitudinem, grauitatem, & qualitates vniuersè alias, quæ enunciari solent de *concreto* corpore, tanquam ipsius accidentia, *eáque* siue omnia visu deprehendantur, siue aliis etiam percipiantur sensibus; illa sic cogitanda sunt; non quasi sint quædam per se exsistentes naturæ, *seu substantia* (id siquidem mente assequi nõ licet) neque *rursus* quasi planè non exsistant, *seu prorsùs non entia, merúmque nihil sint*; neque *iterùm*, quasi talia sint, cuiusmodi alia, quæ ipsi accidunt incorporea; neque *denique* quasi sint *quæpiam* ipsius corporis partes; verùm *ita habenda sunt*, quasi, *cùm sint varij modi sese habendi corporis*, ipsum totum corpus ex illorum aggregatione obtineat propriam, *peculiarémque seu speciei suæ* naturam. Non *sanè* quòd *corpus exinde* tale quid euadat, qualis euadit moles maior contexta ex *minoribus, illisque* aut primis, *minimisque*, aut grandiusculis, & vniuersè contextis ex aliis minutioribus; sed, solùm, quemadmodum dixi, quòd ex iis omnibus *coniunctis, habitisque pro differentia* propriam sibi, *& ab omni alio distinctam* naturam possideat. Ac illa quidem omnia specialibus notionibus, conceptibúsque apprehenduntur; sed ita tamen, vt *interim corpus*, quod ex ipsis quasi totum quid resultat, ac minimè est diuisum in se, sed vt vnum quid intelligitur, denominationem obtineat talis corporis, *quod in certo rerum genere habeatur*.

ταῦτα διαλαμβάνειν τὰ περὶ τὴν ψυχὴν συμπτώματα.

Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογίσματα περὶ ψυχῆς ἀνάγων τις ἐπὶ τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις, μνημονεύων τε καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντων, ἱκανῶς κατόψεται τοῖς τύποις ἐμπεριειλημμένα εἰς τὸ, τὰ κατὰ μέρος ἀπὸ τούτων ἐξακριβοῦσθαι βεβαίως.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰ βάρεα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα κατηγορεῖται τοῦ σώματος, ὡσανεὶ αὐτοῦ συμβεβηκότα, ἤτοι πάντα ἢ ἐν τοῖς ὁρατοῖς, ἤτοι καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἀλλαῖς γνωστοῖς, οὔθ', ὡς καθ' ἑαυτάς εἰσι φύσεις, δοξαστέον· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπινοῆσαι τοῦτο· οὔθ' ὅλως ὡς οὐκ εἰσίν, οὔθ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπέχοντα τούτῳ ἀσώματα, οὔθ' ὡς μόρια τούτου· ἀλλ' ὡς τὸ ὅλον σῶμα, καθ' ὅλου ἐκ τούτων πάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν· οὐχ' οἷόν τι μὲν συμπεφορημένον ὥσπερ ὅταν ἐξ αὐτῶν τῶν ὄγκων μεῖζον ἄθροισμα συστῇ, ἤτοι τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συστῇ ἔκ τινων ἐλαττόνων· ἀλλὰ μόνον, ὡς λέγω, ἐκ τούτων ἁπάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν. Καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι, καὶ διαλήψεις· συμπαρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου, καὶ οὐδαμῇ ἀποσχιζομένου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότος.

Καὶ μὴν καὶ τοῖς σώμασι συμπίπτει πολλάκις καὶ οὐκ ἴδια παρακολουθεῖν, οὐ μέντοι ἀόρατα ἦν ἴσα, καὶ ἀσώματα. ὥστε δὴ κατὰ πλείστην φοράν, τούτῳ τῷ ὀνόματι χρώμενοι, φανερὰ ποιοῦμεν τὰ συμπτώματα, οὔτε τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ἔχειν, ἣν συλλαβόντες καὶ τὸ ἀθρόον σῶμα προσαγορεύομεν, οὔτε τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων, ὧν ἄνευ, σῶμα οὐ δυνατὸν νοεῖσθαι. Κατ' ἐπιβολὰς δ' ἄν τινας, παρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου ἕκαστα προσαγορευθείη. ἀλλ' ὅτε

Cùm id verò competat illis maximè accidentibus, quæ vocant Propria, Coniunctáque, & sine quibus res esse nequit; tum sciendum est contingere sæpenumero, vt adueniant corporibus accidentia non propria, *quæ Euenta vocari solent, vt sunt in homine non modò rubor contractus ex verecundia, pallor ex metu, calor ex igne; sed etiam seruitus, libertas, paupertas, diuitiæ, bellum, pax, &c.* (Sunt verò & in his quædam inconspicua atque incorporea, *vt sunt ipsa iura seruitutis, libertatis, diuitiarum, &c. itémque tempus, de quo mox dicendum, & alia.*) Quamobrem tritissimo vsu vocem vsurpantes eiusmodi esse accidentia interpretamur, quæ neque habent naturam totius, quam collectiuè conceptam appellamus corpus; neque item naturam propriorum, *coniunctorúmve* accidentium, sine quibus corpus intelligi nequit. Potest porrò & ipsum corpus, quod *ex illorum singulorum aduentu quasi nouum fit, seu* cõsequitur, *ac resultat*, iuxta notiones aliquas speciales variè

δή ποτε ἑκάστῳ συμβαίνοντα θεωρεῖται, οὐκ ἰδίων τῶν συμπτωμάτων παρακολουθούντων· Καὶ οὐκ ἐξελατέον ἐκ τοῦ ὄντος ταύτην τὴν ἐνάργειαν, ὅτι οὐκ ἔχει τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ᾧ συμβαίνει, ὃ δὴ καὶ σῶμα προσαγορεύομεν, οὐδὲ τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων. Οὐδὲ αὖ καθ' αὑτὰ νομιστέον. οὐ γὰρ τοῦτο διανοητέον, οὔτ' ἐπὶ τούτων, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων, ἀλλ' ὅπερ καὶ φαίνεται συμπτώματα ταῦτα, κατὰ τὰ σώματα νομιστέον, καὶ οὐκ ἰδίως παρακολουθοῦντα, οὐδὲ αὖ φύσεως καθ' ἑαυτὰ τάγμα ἔχοντα· ἀλλ' ὃν τρόπον αὐτὴ ἡ αἴσθησις τὴν ἰδιότητα ποιεῖ, θεωρεῖται.

Καὶ μὴν καὶ τό γε δὴ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. Τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς τῶν βλεπομένων παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ' ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καὶ οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον· οὔτ' ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσί τινες) ἀλλὰ μόνον ᾧ συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τοῦτο καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ' ἐπιλογισμοῦ· ὅτι ταῖς ἡμέραις καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀπαθείαις· καὶ κινήσεσι, καὶ στάσεσιν, ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἐννοοῦντες, καθ' ὃ χρόνον ὀνομάζομεν. [Φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β' τῶν περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις, τοὺς κόσμους δεῖ καὶ πᾶσαν σύγκρισιν πεπερασμένην, τὸ ὁμοειδὲς τοῖς θεωρουμένοις πυκνῶς ἔχουσαν, νομίζειν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, πάντων τούτων ἐκ συστροφῶν ἰδίων ἀποκεκριμένων, καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων·

denominari; sed tum tamen *solùm*, cùm singula illa aduenire deprehenduntur; vtpote, cùm non sint ex illo accidentium genere, quæ *& propria sunt, & sic necessariò, sempérque coniuncta, vt perpetuam faciant denominationem.* Non est verò res adeò euidens tollenda ex rerum natura (quòd nempe ista accidentia neque habeant naturam totius cui accidunt, cuique attribuimus nomen corporis; neque habeant etiam conditionem propriorum, *coniunctorúmque* accidentium) vti & aliunde existimandum non est, cohærere ipsa per se (siquidem hoc neque in ipsis, neque in coniunctis accidentibus cogitari potest) sed reputandum est, ea idipsum esse, quod circa corpora apparent; vt scilicet neque tanquam propria adueniant, neque item habeant eam naturæ vim, quâ per se cohæreant; spectentur verò quatenus sensus propriam ipsorum speciem discernit.

Oportet porrò & ad hoc diligenter attendere; Tempus scilicet esse aliquid non eodem modo disquirendum, quo disquirimus cætera, quæ in subiecto aliquo insunt. Quippe id nõ est referendum ad anticipationes rerum nobis ob oculos versantium; sed loquendo congruè ad eam euidentiam, secundùm quam longum, aut breue tempus, *vt manifestum quid*, dicimus, est de ipso ratiocinandum. Ac neque aliæ sermonis formæ, tanquam meliores sunt consectandæ; sed potiùs familiaribus, quæ de ipso exstant, vtendum; neque aliud quidpiam de ipso enuntiandum est, quasi essentiam certæ sermonis proprietati alligatam habeat (hoc enim faciunt aliqui) sed hoc vnum præcipuè attendendũ est, quemadmodũ proprium sermonem, *quatenus occasio variè tulerit*; ipsi conciliemus, accommodemúsque. Videlicet hoc non demonstratione, verùm attentione solâ indiget, vt agnoscamus quemadmodum accidens aliquod speciale connectamus cum diebus, noctibúsque, & partibus eorum; itémque cum passionibus, & vacuitate ab ipsis; cum motionibus, & quiete; & reflexione circa hæc vsi, idipsum nominemus Tempus. IDEM IN SECVNDO DE NATVRA LIBRO; ET IN MAGNA QVOQVE EPITOME AIT.

Vt verò & hoc adiiciamus ad ea, quæ *de Mundis* sunt iam antè dicta. Existimare oportet Mundos, vti & finitam omnem concretionem *in immenso inani factam*, quidpiámque simile cum iis quas passim obseruamus, habentem, ortum ex infinita rerum vniuersitate habuisse; & aliosquidem maiores, alios minores, per proprios quosdam Atomorum quasi vortices, *seu conuolutiones*, seorsim

procreatos. Pari autem ratione omnia, *vt concernuntur, ita secerni*, iterúmque dissolui: & alia quidem ocyùs, alia verò segniùs: illa id perpessa ab istiusmodi, ista ab illiusmodi causis. MANIFESTVM IGITVR EST FACERE EVM MVNDOS CORRVPTIONI OBNOXIOS, PARTIBVS MVTATIONEM PASSIS: QVOD ALIIS ETIAM LOCIS HABET.

Rursùs & non esse Mundos sic habendos, quasi necessariò vniusmodi figuræ sint; verùm esse eos inter se diuersimodè figuratos: videlicet alios globosá, alios ouatá esse specie: alios aliam formam, siue figuram præ se ferre; tametsi censendi non sint figurarum omnigenarum. HOC VERO IN DVODECIMO DE HOC ARGVMENTO VOLVMINE AIT.

Ad-hæc, insidere Terram aëri, tanquam ipsi congeneam; (*neque illi adeò oneri existentem*) vt animalia insident, tanquam congenea ipsimet Terræ. Neque enim fuisse Animalia necessariò ex infinitate rerum secreta, *ibíque formata, vti in hunc Mundum iam perfecta deducerentur*; neque item fuisse è Cælo, *tanquam illeic priùs debuerint elaborari*, delapsa *in Terram*; cùm ostendere nemo valeat, cur comprehendi illeic potuerint eiusce modi semina, ex quibus Animalia, Plantæ, & quæ cætera videre licet, constituerentur: non potuerint verò comprehendi heic, ac pari ratione ibi connutriri. Eodem autem modo videri philosophandum esse de Terra: *Nihil scilicet fuisse necesse formari eam prius, ac ita formatam recipi in Mundum: sed comprehensa fuisse in massa Mundana talia semina, ex quibus vnà cum reliquis Mundi partibus gigneretur.*

καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν, θᾶττον, τὰ δὲ, βραδύτερον· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν τοιῶνδε, τὰ δὲ, ὑπὸ τῶν τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα. [Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν· φησὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἔτι δὲ καὶ τοὺς κόσμους οὔτε ἐξ ἀνάγκης δεῖ νομίζειν ἕνα σχηματισμὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ διαφόρους αὐτούς. Τοὺς μὲν γὰρ, σφαιροειδεῖς, καὶ ᾠοειδεῖς ἄλλους, καὶ ἀλλοιοσχήμονας ἑτέρους· οὐ μέντοι πᾶν σχῆμα ἔχειν. [Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ιβ΄ περὶ τούτου φησίν.]

Καὶ μὴν καὶ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ ὄντα ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ. οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀποκριθέντα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ προσπεπτωκότα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδεὶς, ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ ἐμπεριελήφθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐξ ὧν ζῶά τε, καὶ φυτὰ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεωρούμενα συνίσταται· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ, οὐκ ἂν ἐδυνήθη ἐμπεριειληφθῆναι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐντραφῆναι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς νομιστέον.

Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι. Τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐξακριβοῦν καὶ προσεξευρίσκειν, ἐν μὲν τισι θᾶττον, ἐν δὲ τισι βραδύτερον· καὶ ἐν μὲν τισι κατὰ μείζους χρόνους τοῦτο ἀποτελεῖσθαι, ἐν δὲ τισι κατ' ἐλάττους.

Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ' ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα, ἰδίως τὸν ἀέρα ἐκπέμπειν, στελλόμενον ὑφ' ἑκάστων τῶν παθῶν καὶ τῶν φαντασμάτων, ὡς ἄν ποτε καὶ ἡ παρὰ τοὺς τόπους τῶν ἐθνῶν διαφορὰ εἴη. Ὕστερον δὲ κοινῶς καθ' ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς

Illud quin-etiam tenendum est, fuisse Naturam ab ipsis rebus *continuatáve rerum serie veluti* edoctam, & necessitate *quadam, seu motuum concatenatione* coactam, ad hæc tam multa, támque varia, *quæ* appellitamus *Opera Naturæ*, patranda: Ratiocinium autem humanum ea, quæ Natura in lucem effert, & posteriùs disquirere, & adinuenire (*seu causas ipsorum deprehendere*) sed in his citiùs, in illis tardiùs, & aliquando quidem per prolixiora, aliquando per breuiora tempora *id euincere*, *seu* ad cognitionem perfectam venire.

Vnde & *intelligitur* non fuisse Nomina ab initio ex *mero hominum* instituto imposita *rebus*; sed ipsas hominum naturas, *naturalesue dispositiones*, quæ in gentibus fuere singulis, specialibus animi motibus affectas, & propriis visis, *seu imaginationibus* compulsas, peculiari quadã ratione aërem ore emisisse, ipsúmque elisisse, *dearticulasséque*, prout singulorum affectuum, visorúmque impetus tulit: & interdum quoque locorum varietas, *seu varius Cæli, solique genius in variis regionibus* fuit. Deinceps autem nomina significandis rebus propria apud

δηλώσεις

δηλώσεις ἧττον ἀμφιβόλους γενέσθαι ἀλλήλαις, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι· τινὰς δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας παρεγγυῆσαι τινὰς φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας ἀναφωνῆσαι, τοὺς δὲ τῷ λογισμῷ ἑλομένους κατὰ τὴν πλείστην συνήθειαν, οὕτως ἑρμηνεῦσαι.

Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντός τινος νομίζειν δεῖ γενέσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος, μετὰ ἀφθαρσίας (οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται.) μήτε αὐλυπηρὸν ἅμα τούτῳ, καὶ αἰεστραμμένον τὴν μακαριότητα κεκτημένον κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν· ἀλλὰ πᾶν τὸ σέμνωμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενα ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας, ἵνα μηδ' ὑπεναντίαι γίνωνται τῷ σεμνώματι δόξαι. Εἰ δὲ μὴ, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴ ὑπεναντιότης παρασκευάσει. Ὅθεν δὴ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῶν συστροφῶν τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ περίοδον συντελεῖσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει, ἐνταῦθα πεπτωκέναι, καὶ ἐν τῷ μάλιστα τίνες φύσεις αἱ θεωρούμεναι κατὰ τὰ μετέωρα ταυτί, καὶ ὅσα συγγενῆ πρὸς τούτοις ἀκριβοῦν, κατὰ τὸ, εἶναι μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ Πλεοναχῶς, καὶ τὸ Ἐνδεχομένως, καὶ τὸ Ἄλλως πως ἔχειν· ἀλλ' Ἁπλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων, ἢ τάραχον μηθέν· καὶ γὰρ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἐστὶν, ἁπλῶς εἶναι. Τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως,

vnamquamque nationem, quasi ex communi consensu *delecta*, assignatáque fuisse, vt & significatus fierent ad inuicem minùs ambigui, & res possent eloquio compendiosiore explicari. Cùm aliqui autem vellent apud alios inconspectas ipsis res proponere, sonos aliquos ore edidisse; & tum ipsos fuisse coactos voces identidem edere; tum illos ratiocinio quodam, conjecturáque rem assequentes, ex multa denique assuetudine ipsorum mentem intellexisse.

Quòd ad Meteora, *seu res Sublimeis, sursùmve à Terra apparenteis* attinet, existimare non oportet aut motum *Cæli*, aut *æstiuam, hybernámque Solis* conuersionem, aut *Solis, Lunæque* defectum, aut ortum, occasúmve *Astrorum*, aut alia huiuscemodi ideò fieri, quòd sit Præfectus aliquis, qui sic disponat, dispofuéritve, ac simul beatitudinem, immortalitatémque possideat. (Non enim cum felicitate congruunt negotia, sollicitudines, iræ, gratiæ: sed hæc præ imbecillitate, metu, opísque externæ indigentiâ contingunt.) Neque oportet rursus, cùm id muneris & molestum sit, & *à felici statu* abhorrens, *existimare* eam naturam, quæ felicitatem est nacta, eiusmodi esse, vt *sciens*, ac volens hasce *animi* commotiones, *siue perturbationes* subeat: sed tueri potiùs *respectu illius* veneratione omnimodam, ac orationis genere vti, eas suggerente cogitationes, ex quibus nullæ venerationi contrariæ opiniones nascantur. Secùs enim hæc contrarietas maximam in animis *nostris* perturbationē ingenerabit. Quare opinandū est *potiùs*, tum cùm Mundus procreatus est, factos fuisse eos circumplexus conuoluentium se *Atomorum*, vt *ceatis exinde corporibus Cælestibus*, nata *in ipsis* fuerit hæc *necessitas* quâ *tali modo mouerentur, ac* circuitus tales obirent.

Reputare certè oportet Physiologici esse muneris caussam præcipuarum *quæ in Natura sunt* rerum accuratè peruestigare: & heinc profluxisse quicquid felicitatis est situm in cognitione rerum sublimium, ac in eo potissimùm, quod disquiritur, cuiusmodi sint quæ in hisce sublimibus visuntur naturæ, & quæcumque ipsis cognata quodammodo sunt, idque iuxta hanc Regulam, Esse quidem in hisce rebus id quod dicitur, Pluribus modis fieri; &, Non vno modo necessariò contingere; & Posse alio quoque modo se habere; at contrà, Esse simpliciter, *absolutéque necessarium*, vt in immortali, beatáque Naturâ, nihil eorum sit, quæ dissolutionem, aut perturbationem inducunt (quippe mens statim apprehendit fieri absolutè non posse, vt ipsi tale quid cōpetat, *perspectâ immortalitatis, ac beatitudinis conditione*.) Quod spectat verò ad inspectionem, *& quasi nudam*

obseruationem Occasus, Ortus, Solstitij, Eclipseos, cæterorúmque eiusmodi, eam nihilo facere per se feliciorem notitiam; sed perinde (ac fortè etiam ampliùs) metuere illos, qui hæc perspexerunt (neque tamen norunt quales sint naturæ *eorum corporum*, qualésque potissimæ causæ) ac si omninò nō perspexissent: quando admiratio, quæ ex harum rerum inspectione oritur, reperire exitum circa dispositionem, *ac modum*, quo res maximæ peraguntur, non potest.

Quocirca nos pluries inuenimus causas Solstitiorum, Occasuum, Ortuum, Deliquiorum, aliorúmque id genus) vti & in rebus consimilibus, quę apud nos, *seu in terris*, contingunt. Nisi verò censendum non est disquisitionem harum rerum minimè nanscisci vsum *congruum*; quæ nobis ad tranquillitatem, felicitatémque *acquirendam* conducit? Vnde & par est tam circa Sublimia, quàm circa cætera alioquin obscura, requirere causas; iuxta varios modos, quibus apud nos similia contingunt: ac illos minimè morari, qui neque vnum certum modum, quo res aliqua possit se habere, aut fieri, neque modum multiplicem, quo contingere quidpiam valeat, nôrunt; solam verò rerum speciem, qualis nobis procul exhibetur, prætendunt ac præterea ignorant, quibus ex rebus eueniat, aut non eueniat, vt perturbemur. Si reputemus certè cōtingere, vt aliquid vno certo modo fiat, ac exinde non perturbemur; certè, inquam, scientes aliunde posse pluribus modis idem fieri, non imperturbati minùs erimus, quàm si certo modo fieri perspectum haberemus.

Vniuersè verò ad hæc omnia aduertendum est perturbationem maximam, quæ in animis hominum creatur, oriri ex eo, quòd existimantes esse quasdam beatas, atque immortaleis Naturas, censent tamen ipsis inesse contrarias hisce attributis voluntates, actiones, passiones. Quódque aliunde nescio quid sempiterni mali iuxta fabulas præstolantur, suspicantúrque (&, quod est quidem mirum, in ipsa, quæ in morte contingit, priuatione sensus, quasi & tunc ipsi forent aliqui:) denique & quòd non sanis quibusdam ducantur opinionibus: sed quopiam rationis experte affectu: vt non definientes proinde ratione id, quod reuerà malum est, parem, neque minùs intensam perturbationem suscipiant, quàm si illa reuerâ essent, propter quæ turbantur. Ex opposito verò imperturbatus animi status ex eo oritur, quòd animus solutus, *ac liber* ab hisce omnibus euadat: quódque

καὶ ἀνατολῆς, καὶ τροπῆς, καὶ ἐκλείψεως, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μηθὲν ἔτι πρὸς τὸ μακάριον τῆς γνώσεως συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατιδόντας (τίνες δὲ αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι) καὶ εἰ μὴ προσῄδεισαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους, ὅταν τὸ θάμβος ἐκ τῆς τούτων προσκατανοήσεως μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν, κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γινομένοις· ἢ οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων ἀκρίβειαν χρείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει. ὥστε παραθεωροῦντας ποσαχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ὅμοιον γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπέρ τε τῶν μετεώρων καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλου. καταφρονοῦντας δὲ τῶν οὔτε τὸ μοναχῶς ἔχον ἢ γινόμενον γνωριζόντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀποστημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε ἀγνοούντων ἐν ποίοις ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀταρακτῆσαι. ἂν οὖν οἰώμεθα, καὶ ὡδί πως ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁμοίως ἀταρακτῆσαι, αὐτὸ τὸ, ὅτι πλεοναχῶς γίνεται γνωρίζοντες, ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πως γίνεται εἰδῶμεν, ἀταρακτήσομεν.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν, ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὑπεναντίας ἅμα ἔχειν τούτοις καὶ βουλήσεις καὶ πράξεις, καὶ πάθη. καὶ ἐν τῷ αἰώνιόν τι δεινὸν προσδοκᾶν καὶ ὑποπτεύειν κατὰ τοὺς μύθους, (καὶ κατ' αὐτὴν μὲν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ ὄντας καὶ ἔτι αὐτοὺς) καὶ ἐν τῷ μὴ δόξαις ὀρθαῖς ἔχειν, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν, τὴν ἴσην, ἢ καὶ ἐπιτεταμένην ταραχὴν λαμβάνειν, τῷ εἶναι, ἃ ἐδόξαζον ταῦτα. ἡ δὲ ἀταραξία τὸ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι, καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὅλων καὶ κυριωτάτων. Ὅθεν τοῖς πᾶσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι,

καὶ

κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, ταῖς κοιναῖς· κατὰ δὲ τὸ ἴδιον, ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρούσῃ καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργείᾳ. Ἂν γὰρ τούτοις προσέχωμεν, τὸ, ὅθεν ὁ τάραχος καὶ ὁ φόβος ἐγίνετο, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς καὶ ἀπολύσομεν, ὑπέρ τε τῶν μετεώρων αἰτιολογοῦντες, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἐσχάτως.

Ταῦτά σοι, ὦ Ἡρόδοτε, ἐστὶ κεφαλαιωδέστατα ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἐπιτετμημένα· ὥστε ἂν γένοιτο οὗτος ὁ λόγος κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς μετ' ἀκριβείας, οἶμαι, ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων, ἀσύμβλητον αὐτὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἁδρότητα λήψεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξακριβουμένων κατὰ τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν μνήματι θέμενος, συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς, καὶ τοὺς τελείως εἰς τὰς τοιαύτας ἀναβαίνοντας ἐπιβολὰς τὰς πλείστας τῶν περιοδειῶν ὑπὲρ τῆς ὅλης φύσεως ποιεῖσθαι. Ὅσοι δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἀποτετελεσμένοι ἐν τούτοις εἰσὶν, οἱ δὲ κατὰ τὸν ἄνευ φθόγγου τρόπον, τὴν ἅμα νοήματι περιοδείαν τῶν κυριωτάτων πρὸς γαληνισμὸν ποιοῦνται.

Καὶ ἥδε μέν ἐστιν αὐτοῦ ἐπιστολὴ περὶ τῶν φυσικῶν. Περὶ δὲ τῶν μετεώρων, ἥδε.

memoriâ iugi, ea,quæ maximè generalia,præcipuáque sunt *Effata* conseruet. Vnde & fit, vt adhærendum sit iis rebus, quas coràm pósitas habemus, ipsísque adeò sensibus, communibus quidem; *siue pluribus*, circa *sensibilia, quæ vocant* cómmunia; *specialibus verò seu* propriis, circa *ea, quæ specialia, seu cuiusque* propria; ac vniuersè omni euidentiæ, quæ in promptu est, iuxta vnumquodque Criterium. Si enim ab istis non discesserimus, tum id, vnde oritur perturbatio, quódque metum ingerit, rectâ cum ratione edisseremus, nósque ab ipsis eximemus; causam videlicet tenentes eorum, quæ in sublimi fiunt, ac reliquorum simul omnium, quæ passim interueniunt, summúmque terrorem cæteris incutiunt.

Hactenus ea sunt, ô Herodote, quæ tibi de Rerum naturâ redigenda esse per capita summa in compendium censui. Quòd si quicquid heic edisserui, mente accuratè, quanrum licet, teneatur; crediderim, tametsi quis non excurrat ad omnia, quæ disquiri possunt, argumenta specialia, fore tamen vt Physiologiæ copiam præ reliquis hominibus incomparabilem consequatur. Nam ex seipso bene multa ex iis quæ nos prosequuti speciatim sumus in vniuersali Opere comprehendet; & illa quoque ipsa memoriæ committens, iuuabit se ipse, *&* continuò *proficiet*. Hæc quippe eiusmodi sunt, vt & qui non mediocriter particularia iam discusserunt, & qui se perfectè eiuscemodi cogitationibus dediderunt, complureis de tota Natura dissertationes instituere, ac perficere valeant. Et quicumque ex ipsis fuerint in his penitus consummati, illi tacitè secum cogitantes, possint dicto citiùs, & tranquillè percurrere quicquid rerum est *in Physiologia* præcipuarum.

Atque hæc quidem illius est Epistola de Physicis rebus. Iam illam, quæ est de Meteoris, *rebús-ve sublimè apparentibus*, ecce.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΠΥΘΟΚΛΕῙ χαίρειν.

EPICVRVS PYTHOCLI S.

ἬΝΕΓΚΈ μοι Κλέων ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, ἐν ᾗ φιλοφρονούμενός τε περὶ ἡμᾶς διετέλεις, ἀξίως τῆς ἡμετέρας περὶ σεαυτὸν σπουδῆς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως ἐπειρῶ μνημονεύειν τῶν εἰς μακάριον βίον συντεινόντων διαλογισμῶν. Ἐδέου τε σεαυτῷ

EPISTOLAM mihi abs te Cleon attulit, in qua nos amater complecti, pro eo, quo erga te sumus affecti studio, pergeres, & non inscitè ratiociniorũ, quæ ad felicem vitã cõducunt, cõmeminisse adniteris. Rogabas

subinde, vt breuem, clareque conscriptum de Rebus sublimè apparentibus Tractatum ad te mitterem; quippe conscripta aliàs à nobis, tametsi continuò præ manibus sint, non posse tamen facilè, vt ipse aiebas, hærere memoriæ. Nos verò & acceptam tuam precationem habuimus, & iucunda spe, *quam de tuis studiis concipere licuit*, animati sumus. Cùm itaque de cæteris omnibus iam scripserimus, peragemus deinceps quas expetiisti Ratiocinationes; ipsas quidem cùm multis aliis, tum iis maximè profuturas, qui recèns Physiologiam germanam degustauerint, iisque etiam, qui fuerint impliciti profundiore studio cuiuspiam liberalium disciplinarum. Tu ritè modò ea percipe, & memoriæ defixa diligenter percurre, vnà cum cæteris, quæ in Epitome parua ad Herodotum misimus.

Primùm igitur reputare decet non alium esse statuendum finem cognitionis rerum Sublimium, siue cõiunctim *cum aliis*, siue *separatim*, *ac* per se tractentur, quàm statum mentis imperturbatum, ac persuasionem non vacillantem; veluti & in cæteris, *de quibus solemus disserere rebus. Atque idcircò*, neque adoriendum, quod vireis excedit *humanas*, neque *existimandum* quicquid speculamur, similis esse conditionis cum iis Propositionibus, quas *circa doctrinam* de Moribus proferimus; aut circa alias Physicas quæstiones, explicandas; defendimus, cuiusmodi sunt, Vniuersum est Corpus, & Inane: Rerum Principia sunt insectilia; ac cæteræ id genus omnes, quæcumque vno tantùm modo cum rebus apparentibus congruunt. Id nempe nusquam competit ipsis rebus Sublimibus, quæ sunt potiùs eiusmodi, vt multifariam obtineant & generationis causam, & essentiæ declarationem *iis*, *quæ* sensibus *percipiuntur*, conformem.

περὶ τῶν μετεώρων σύντομον καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ῥᾳδίως μνημονεύῃς. Τὰ γὰρ ἐν ἄλλοις ἡμῖν γεγραμμένα, δυσμνημόνευτα εἶναι, καί τοι (ὡς ἔφης) συνεχῶς αὐτὰ βαστάζοιτο. Ἡμεῖς δὲ ἡδέως τε σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν. Γράψαντες οὖν τὰ λοιπὰ πάντα συντελούμεθα ἅπερ ἠξίωσας, πολλοῖς καὶ ἄλλοις ἐσόμενα χρήσιμα τὰ διαλογίσματα ταῦτα, καὶ μάλιστα τοῖς νεωστὶ φυσιολογίας γνησίου γεγευμένοις, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε, καὶ διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περιόδευε, μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν, μὴ ἄλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν καὶ πίστιν βεβαίαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν, ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφὴς φύσις ἐστὶν, ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινομένοις συμφωνίαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν, καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀξιώματα κενὰ καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ᾽ ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται. οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν.

Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστως, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα συμφώνως τοῖς φαινομένοις, ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως καταλίπῃ. Ὅταν δέ τις τὸ μὲν ἀπολίπῃ, τὸ δὲ ἐκβάλῃ, ὁμοίως σύμφωνον ὂν τοῖς φαινομένοις, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογήματος, ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταρρεῖ. Σημεῖα δέ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις

Videlicet philosophandum de Natura est, non pronunciata vana efferendo, & quasi ex legis præscripto agendo, verùm, quatenus exigunt res apparentes, ratiocinando. Ad vitam quippe nostram nihil confert placita propria iactitare, inaníque gloriâ gestire; sed animo imperturbato esse.

Cæterùm omnia *satis* constanter explicata fiunt iuxta modum multifarium rebus apparentibus congruum; quando quis retinet, *tueturque*, quicquid verisimile est in ipsis. Quòd si quis vnum quidem modum retineat, alium verò, tametsi æquè apparentibus consonum, repudiet, is perspicuè ab omni vera de rebus naturalibus philosophandi ratione deflectit, delabitúrque ad fabulas. Necesse est autem coniecturas quasdam ad ea, quæ sublime

συντελούμενα

συντελουμένων φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γενομένων, ἃ θεωρεῖται, ἢ ὑπάρχει, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶς γίνεσθαι. Τὸ μέντοι φάντασμα ἑκάστου τηρητέον, καὶ ἐπὶ τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον. ἃ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γενομένοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι.

Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις οὐρανοῦ, ἄστρα τε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ φαινόμενα περιέχουσα, ἀποτομὴν ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, ἢ ἀραιῷ ἢ πυκνῷ (οὗ καὶ λυομένου, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ σύγχυσιν λήψεται) καὶ λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, καὶ ἢ στρογγύλην, ἢ τρίγωνον ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται· τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ. Ὃ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, οὐκ ἔστι καταλαβεῖν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτοι κόσμοι εἰσὶν ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἔστι καταλαβεῖν.

Καὶ ὅτι καὶ ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι καὶ ἐν μετακοσμίῳ (ὃ λέγομεν μεταξὺ κόσμων διάστημα) καὶ ἐν πολυκένῳ τόπῳ, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ; (καὶ τοι οὐ καθάπερ τινές φασιν) ἐπιτηδείων τινῶν σπερμάτων ῥυέντων ἀφ' ἑνὸς κόσμου, ἢ μετακοσμίου, ἢ καὶ ἀπὸ πλειόνων κατὰ μικρὸν προσθέσεις τε, καὶ διαρθρώσεις, καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἂν οὕτω τύχῃ; καὶ ἐπαρδεύσεις ἔξωθεν ἐχόντων ἐπιτηδείως ἕως τελειώσεως καὶ διαμονῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑποβληθέντα θεμέλια τὴν προσδοχὴν δύναται ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γίνεσθαι; οὐδὲ δῖνον ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενόν ἐστι τοῖς φαινομένοις.

Ἥλιός τε, καὶ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, οὐ καθ' αὑτὰ γενόμενα, ὕστερον

creantur, ducere ex iis, quæ apud nos fiunt; *ex iis, inquam*, quæ obseruantur, ac perinde se habent, ac ea, quæ sublimè visuntur: siquidem talia fieri cô pluribus modis contingit. Quare & quod in vnoquoque *Sublimium* apparet, attendendum est, discernendumque iuxta ea, quæ cum ipso consonant, quæque pluribus modis fieri rebus apud nos contingentibus non repugnat.

Mundus est quæpiam Cæli complexio, Sidera, Terrámque, & quicquid est rerum conspicabilium continens, obtinénsque in se *veluti* portionem ex ipsa rerum infinitate, ac in extremum desinens, quo olim soluto, omnia, quæ in ipso, confusionem subibunt; seu illud sit rarum, seu densum; & seu circumductum, seu quiescens, & seu rotundum, seu triangulare, seu figuræ cuiuslibet; quippe quovis modo habere se potest; cùm nihil sit rerum apparentium, quod refragetur. Et quale quidem reipsâ sit Mundi extremum capere non licet; quòd verò tales Mundi sint numero infiniti, id capere licet.

Capere verò etiam *fas est*, quemadmodum quispiam eiusmodi Mundus generari valeat & in Intermundio (ita vocamus interuallum inter *duos, aut plureis* Mundos comprehensum) & in loco multi-vacuo (*seu in quo versantibus licet corporibus, corpusculisve, plurimum tamen spatiorum vacuorum intercipitur*) *imò* & in magno, ipsóque immisto, *puróque* Inani (tametsi non, vt aliqui, *huiusmodi inane assumentes*, describunt) *atque ita quidem, vt intelligamus* confluere ex vno, pluribúsve siue Mundis, siue Intermundiis idonea quædam semina, *hoc est congeriem quandam congruam Atomorum, corpusculorúmve*, quæ sensim *heic illeic mutuò* coaddantur, *variéque* formentur, & locum etiam *variè* prout contigerit, commutent; ac insuper extrinsecus *accrementa quædam* quasi irrigua accipiant, quovsque *constans ex omnibus concrementis specialibus moles* perficiatur, stabilimentúmque obtineat; quantum quidem ferre *ipsius quasi* fundamenta substrata valuerint. Nam *alioquin*, in quo inani generari Mundum contingit, non sufficit aceruum fieri, conuoluique, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit accipere, *eo modo, quo aceruus niuis, dum supra niuem voluitur*, iuxta opinionem, quòd sic fieri ex necessitate oporteat, vt Physicorum appellatorum ait aliquis: siquidem id pugnat cum iis, quæ apparent. *Neque enim aceruus, cuius intimus quasi nucleus solidus sit, & extima etiam quasi crusta solida, aut conuolui potest, aut incrementum accipere, si interstitium nucleum inter, crustámque interceptum, sit fluxum (quale in Mundo esse contingit.)*

Sol, Luna, cæteráque Astra: non per se, *ac seorsim* fuere genita, & posteriùs à

Mundo

Mundo comprehensa; sed statim, *simulve cum ipso* conformationem, incremétúmque, *magnitudinémve* suam acceperunt (quemadmodum etiam & Terra, & Mare, & quæcunque Mũdus asseruat) iuxta scilicet concrementa, conuolutionésque *interiùs factas* tenuium quarumdam (earúmque seu spirituosarum, seu ignearũ, seu vtriusque simul conditionis) naturarum. Quippe ista sunt, quæ suggerit sensus.

Magnitudo verò & Solis, & reliquorũ Siderum, quod ad nos quidem attinet, tanta est, quanta & apparet. (HOC ETIAM IN VNDECIMO LIBRORVM DE NATVRA HABET: SI ENIM, INQVIT, SIDERA MAGNITVDINEM *suam iustam* OB INTERVALLVM AMITTERENT, MVLTO MAGIS IPSVM COLOREM; NEQVE ENIM EST VLLVM INTERVALLVM AD HOC *præstandum* ACCOMMODATIVS, *quòd aliud nullum prolixius sit.*) Quod ad ipsam verò rem spectat; *Magnitudo* aut *paulò* maior; aut paulò minor, aut *præcisè* tanta, quanta videtur, est; istã nimirùm varietate exhibentur sensibus ignes, qui apud nos ex interuallo *interdiu, noctúque* spectantur. Quęcumque porrò instantia potest aduersus hunc locum vrgeri, nullo soluetur negotio, si quis manifestis adhæserit rebus; quod quidem in libris de Natura ostendimus.

Ortus, occasúsque & Solis, & Lunæ, & reliquorum Siderum contingere possunt, aut per accensionem *in Oriente*, & exstinctionem *in Occidente*, ob talem *nimirùm* ad vtrumque locum dispositionem *medij, vt, dum Astra per illud transeunt*, ista, quæ dico eueniant, quandoquidem nihil est rerum apparentium, quod refragetur. Aut per apparitionem supra, & occultationem *infra* Terram (*tanquam Sideribus alioquin exsistentibus semper lucidis*) possunt tales ortus, occasúsque peragi; siquidem nihil rursus est, ex rebus apparentibus, quod repugnet.

Motus eorumdem-nec Astrorum fieri nihil vetat, aut toto Cælo circumducto, *ipsáque simul deuehente*; aut Cælo stánte, ipsisque *per se* circumductis; *&* *vtrumuis quidem* iuxta necessitatem motus ab vsque initio, tum cùm Mundus generaretur, factam, impressámque ex parte Orientis, ac igne deinceps, *ex quo illa constant*, ob calorem, *atque ideircò auiditatem pabuli*, in consequentia *versus Occasum loca* ad depastionem procedente.

Conuersiones Solis, & Lunæ, *ad ipsa Solstitia, circulósue Tropicos* contingere possunt propter obliquitatem Cæli, quod progressu temporis hanc *situs deflexi* necessitatem contraxerit. Similiter verò & propter repressionem aëris, *qui Astra heinc inde præ frigiditate, densitate, qualitatéve alta repellat.* Aut etiam propter

ἐμπεριελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εὐθὺς καὶ διεπλάττετο, καὶ αὔξησιν ἐλάμβανεν. (ὁμοίως δὲ καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὅσα γε δὴ σώζει) κατὰ προσκρίσεις, καὶ δινήσεις λεπτομερῶν τινῶν φύσεων, ἤτοι πνευματικῶν, ἢ πυροειδῶν, ἢ τὸ συναμφότερον. Καὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ἡ αἴσθησις ὑποβάλλει.

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ περὶ φύσεως λέγει. Εἰ γὰρ (φησὶ) τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν· ἄλλο γὰρ τούτῳ συμμετρώτερον διάστημα οὐθέν ἐστι.] Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτό, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει. οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. καὶ πᾶν δὲ τὸ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἔνστημα, ῥᾳδίως διαλυθήσεται, ἐάν τις τοῖς ἐναργήμασι προσέχῃ, ὅπερ ἐν τοῖς περὶ φύσεως βιβλίοις δείκνυμεν.

Ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, καὶ κατὰ ἄναψιν γίνεσθαι δύνασθαι, καὶ κατὰ σβέσιν, τοιαύτης οὔσης περιστάσεως καθ' ἑκατέρους τοὺς τόπους, ὥστε τὰ προειρημένα ἀποτελεῖσθαι. οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ. Κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπιπρόσθησιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι· οὐδὲ γάρ τι τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ.

Τάς τε κινήσεις αὐτῶν, οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην προσαποτεθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ· εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.

Τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης ἐνδέχεται μὲν γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν τοῦ οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρόνοις κατηναγκασμένου· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος ἀντίξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείας

ἐχομένης

ἐχομένης, καὶ τὸ μὲν ἐμπιπραμένης· τὸ δὲ καταλιπούσης. Ἢ καὶ διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην κατειλῆφθαι τοῖς ἄστροις τούτοις, ὥσθ' οἷόν τε ἕλικα κινεῖσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ, οὐθὲν τῶν ἐναργημάτων διαφωνεῖ, ἐάν τις ἀεὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων μερῶν ἐχόμενος τοῦ δυνατοῦ εἰς τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις ἕκαστον τούτων δύνηται ἀπάγειν, μὴ φοβούμενος τὰς ἀνδραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων τεχνιτείας.

Κενώσεις τε σελήνης καὶ πάλιν πληρώσεις, καὶ κατὰ στροφὴν τοῦ σώματος τούτου δύναιτ' ἂν γίνεσθαι· Καὶ κατὰ σχηματισμοὺς ἀέρος ὁμοίως. Ἔτι τε καὶ κατ' ἐπιπροσθετήσεις καὶ κατὰ πάντας τρόπους καθ' οὓς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν φαινόμενα ἐκκαλεῖται εἰς τὰς τούτου τοῦ εἴδους ἀποδόσεις, ἐὰν μή τις τὸν μοναχὸν τρόπον κατηγαπηκὼς, τοὺς ἄλλους κενῶς ἀποδοκιμάζῃ, ἤτε θεωρηκὼς τί δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι μὴ δύναιτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατα θεωρεῖν ἐπιθυμεῖ.

Ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα, πολλὰ δὲ ἐξ ἑτέρων· καὶ οὐδὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, ἐάν τις τοῦ πλεοναχοῦ τρόπου ἀεὶ μνήμην ἔχῃ, καὶ τὰς ἀκολούθους αὐτῷ ὑποθέσεις ἅμα καὶ αἰτίας συνθεωρῇ, μὴ ἀναβλέπων εἰς τὰ ἀνακόλουθα ταῦτα, ὀγκοῖ ματαίως καὶ καταρρέπῃ ἄλλοτε ἄλλως ἐπὶ τὸν μοναχὸν τρόπον.

Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατ' ἐπιπροσθέτησιν· καὶ ὅσοι ποτ' ἂν τρόποι θεωροῖντο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις κεκτημένοι. Ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν μετεώρων τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν ὁδὸν προσθετέον. Ἢν γάρ τις μαχόμενος ᾖ τοῖς ἐναργήμασιν, οὐδέποτε δυνήσεται ἀταραξίας γνησίου μεταλαβεῖν.

Ἔκλειψις ἡλίου καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ'

pabulum, quod congruè, *seu secundùm eam viam* continenter dispositum, partim quidem *ponè* accendatur, partim *prorsùm* aufugiat. Quin potuit quoque ab initio ea circumgyratio his Sideribus imprimi, vt spirali motu *hcinc inde ad puncta Tropica Solstitialia limitato* circumducerentur. Siquidem hæc omnia, ipsisque affinia nihil continent discrepans ab ipsa rerum euidentia; si quis modò in hisce rebus possibilitati adhærês, reuocare vnamquamque ad id, quod est congruum apparentibus, valeat; nihil reueritus illiberalia illa Astrologorum machinamenta.

Decrementa, ac rursus Incrementa Lunæ possunt fieri aut conuersione proprij corporis, *ipsiúsque globosi, & alteram quidem partem lucidam, alteram obscuram habentis*: aut eo modo, quo aër *quoque variè veluti* figuratur, *dum à luce Solis initur, ac deseritur*; aut insuper obductione *varia corporis cuiuspiam opaci, quod hemisphæricum, excauatúmque, & vnà cum ea labens, ipsi continuò circumuoluatur*; aut quolibet denique modo illa, quæ apud nos apparent, iis, quæ sunt eiuscemodi, planam faciunt explicationem. Nisi fortè quis singularem modum perditè deperiens, alios inaniter reiiciat; neque valeat considerare ecquidnam pernosse possibile sit; atque idcircò quæ nefas est *homini* pernosse, affectet.

Fieri ad hæc potest, vt Luna, *id quod prafert* lumen à seipsa habeat; fieri etiam potest, vt *habeat* à Sole. Siquidem etiam apud nos pleraque cernuntur ex seipsis *lucentia*, pleráque *splendorem* ex aliis *mutuantia*; ac nihil est rerum sublimè apparentium, quod opinioni vtrivis obstet; si modò quis multifarium modum menti defixum teneat, & consentaneas ipsi suppositiones, causásque simul consideret, ne ad ea attendens, quæ incohærentia sunt, vanè intumescat, & nunc huc, nunc illuc in singularem modum prolabatur.

Species illa vultus, *seu maculosa facies*, quæ in eadem Luna apparet, esse talis potest, aut ex varia, *diuersiformíque* partium *Lunæ* natura; aut ex superductu *cuiuspiam caliginosioris corporis, reticuli instar ipsam obtegentis*; aut quicumque alij sunt modi, qui conformitatem tueri cum rebus apparentibus obseruantur. Hęc nempe est via, cui hærendum esse, quotiescumque agitur de Sublimibus, præstituendum est. Neque enim, si quispiam rebus apparentibus obluctetur, is poterit vnquam germanæ tranquillitatis particeps fieri.

Defectus tam Solis, quàm Lunæ contingere potest, aut per exstinctionem *proprij luminis*, vti & apud nos fieri accidit, aut per obductionem, *effectionémque*

aliarum

aliarum quarumdam *interpositarum* rerum, vt Terræ, *certa partis* Cæli, aliorúmve huiusmodi. Et hac quidem ratione attendendi sunt familiares modi inuicem collati; ac aliqui etiam complexè accepti; nimirùm cùm id possibile sit. IN XII. VERO DE NATVRA LIBRO TVM HÆC IPSA DICIT, TVM *illud perspicuè*, DEFICERE SOLEM OB LVNAM *ipsi, nobisque interpositam*, *ac nobis idcircò* TENEBRAS CREANTEM: ET LVNAM OB TERRAM *ipsi, Solique interpositam, ac in illam ideò* INDVCENTEM VMBRAM: VERVMTAMEN EX SVBDVCTIONE *hinc coniunctæ, hinc oppositæ Soli Lunæ*, RESTITVTIONEM LVCIS *hic quidem in Sole, illic in Luna* FIERI. IDIPSVM QVOQVE EPICVREVS DIOGENES, IN PRIMO *Scholarum* SELECTARVM *ait*.

Ordo etiam Periodicus, *quo Eclipses certis temporibus accidunt*, ita *seruari* intelligatur, quemadmodum & apud nos *seruari* in quibusdam (*vt in tempestatum vicissitudine*) contingit. Nullatenus verò Natura Diuina ad hæc patranda aduocetur; sed omnis expers muneris, & cumulatissimè beata esse permittatur. Nisi id fiat, tota de caussis rerum Sublimium ratiocinatio irrita euadet; vt nonnullis iam accidit, qui modum amplexi impossibilem, in vanitatem exciderunt; quòd vnum nempe solum probârint, cæteros omneis, tametsi forent possibiles, expunxerint, & delati fuerint ad *somniandum id, quod intellectus captum* excedit; ac neque admittere apparentia, quæ par erat, signa potuerint, neque nouerint (*quemadmodum aiunt*) cum Deo lætari.

Longitudines alternantes noctium, & dierum *per hyemem, perque æstatem*, contingere possunt, aut quòd circuitiones Solis supra, ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiant; quatenus & ipsæ locorum, *seu viarum, quibus Sol incedit*, longitudines sunt alternæ; aut quòd certa sint *per ætherem* loca, quæ possint *ob factam minorem, maioremve resistentiam* velocius, segniúsque transmeari; cuiusmodi apud nos quoque cernere licet aliqua; iuxta quæ consentaneum sit ea, quæ sublimia sunt, explicare. Illi verò qui vnumquid singulare solùm arripiunt, tum apparentibus repugnant, tum & ab eo, quod homini contemplari fas est, aberrant.

Præsignificationes *futurarum in aëre transmutationum, quæ deduci solent ex ortu, & occasu Siderum*, fieri possunt, aut prout conditiones tempestatum tulerint eo modo, quo euenit in illis Animalibus, quæ nunc apud nos, nunc apud alios *commigrando visa*, *tempestatum quidem indicia*, *sed non tamen causa sunt*: aut prout casu contigerit, quo tempore Astra oriuntur, vel occidunt, causas quasdam exsistere *excitatæ* cuiuspiam in aëre mutationis. Siquidem neutrū horum

ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον· καὶ ἤδη κατ' ἐπιπροσθέτησιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου. Καὶ οὕτω τοὺς οἰκείους ἀλλήλοις τρόπους συνθεωρητέον, καὶ τὰς ἅμα συγκρίσεις τινῶν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι. [Ἐν δὲ τῇ δυωδεκάτῃ περὶ Φύσεως ταῦτα λέγει, καὶ τὸν ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης· σελήνην δὲ, τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος, ἀλλὰ κατ' ἀναχώρησιν πάλιν ἐλλάμπεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ Διογένης ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐπιλέκτων.]

Ἔτι τε τάξις περιόδου, καθάπερ ἔνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῆ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι. Ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται, ἅπασα ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου ἐφαψαμένοις; εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπίπτουσι τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον οἴεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκβάλλειν, εἴς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις, καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ, σημεῖα ἀποδέχεσθαι μὴ δυναμένοις, μήτε διανοουμένοις σὺν θεῷ χαίρειν.

Μήκη νυκτῶν καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα ἐνδέχεται, καὶ παρὰ τὸ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι, καὶ πάλιν βραδείας ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, παρὰ τὸ τὰ μήκη τόπων παραλλάττειν. Καὶ παρὰ τὸ, τόπους τινὰς περαιοῦσθαι τάχιον, ἢ βραδύτερον· ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τινα θεωρεῖται; οἷς συμφώνως δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν μετεώρων. Οἱ δὲ τὸ ἓν λαμβάνοντες, τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ τοῦ, ὃ δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι, διαπεπτώκασιν.

Ἐπισημασίαι δύνανται γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκυρήσεις καιρῶν, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμφανέσι παρ' ἡμῖν ζώοις, καὶ παρ' ἑτέροις καὶ κατὰ συντελέσεις ἀλλοιώσεων τινῶν, ἅμα τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς, καὶ δύσεσι, τινὸς τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα οὐ

μάχεται τοῖς φαινομένοις. ἔτι δὲ ποῖον παρὰ τοῦτο ἢ τοῦτο αἴτιον γίνεται, οὐκ ἔστι συνιδεῖν.

Νέφη γίνεσθαι καὶ συνίστασθαι δύναται, καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει. καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι· καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείους αἱ τῶν τοιούτων συστάσεις οὐκ ἀδυνατοῦσι συντελεῖσθαι.

Ἤδη δ' ἐξ αὐτῶν, ᾗ μὲν θλιβομένων, ᾗ δὲ μεταβαλλόντων ὑετὸς δύναται συντελεῖσθαι.

Ἔτι τε πνεύματα γίνεσθαι δύναται κατὰ ἀποφορὰν τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείων τόπων, καὶ δι' ἀέρος κινουμένων ἀτόμων, βιαιοτέρας ἐπαρδεύσεως γινομένης ἀπὸ τινῶν ἀθροισμάτων, ἐπιτηδείων εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιπέμψεις.

Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι· καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις. Καὶ παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένου βόμβον ἐν αὐτοῖς. Καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις. Καὶ κατὰ παρατρίψεις δὲ νεφῶν, καὶ παράξεις πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ. καὶ τὸ ὅλον, καὶ τοῦτο τὸ μέρος πλεοναχῶς γίνεσθαι λέγειν, ἐκκαλεῖται τὰ φαινόμενα.

Καὶ ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείους τρόπους· καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν καὶ σύγκρουσιν νεφῶν, ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς ἐξολισθαίνων ἀστραπὴν γεννᾷ. καὶ κατ' ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων τῶν τοιούτων σωμάτων, ἃ τὴν λαμπηδόνα ταύτην παρασκευάζει, καὶ κατ' ἐκπιεσμὸν, θλίψεως τῶν νεφῶν γινομένης, εἴθ' ὑπ' ἀλλήλων, εἴθ' ὑπὸ πνευμάτων· καὶ κατὰ ἐμπερίληψιν δὲ τοῦ ἀπὸ τῶν ἄστρων κατεσπαρμένου φωτὸς, εἶτα συνελαυνομένου ὑπὸ τῆς κινήσεως νεφῶν τε καὶ πνευμάτων, καὶ διεκπίπτοντος διὰ τῶν νεφῶν· Καὶ κατὰ διήθησιν τῶν νεφῶν τοῦ λεπτομερεστάτου φωτὸς, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς νέφη συμφλέχθαι, καὶ τὰς βροντὰς ἀποτελεῖσθαι κατὰ τὴν τούτου κίνησιν. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπύρωσιν, τὴν γινομένην διά τε συντονίαν φο-

pugnat cum rebus apparentibus; & qualis præter hanc aut illam, *aliámve conformem apparentibus*, causa sit (*vtcumque diuinam aduocent aliqui*) peruidere haudquaquam licet.

Nubes generari, & constare possunt, aut cumulatione quadam aëris, aut compellentibus ipsum ventis: aut implexione Atomorum inuicem cohærentium, & ad concrementum huiuscemodi conficiendum idonearum: aut collectione effluxionum, *exhalationúmve* è terra, & aqua eductarum, *surilúmque euectarum*. Quin multis etiam aliis modis coagmenta hæc fieri nihil vetat.

Iam & ex ipsis nubibus creari Pluuiæ possunt, aut dum *rariores exsistentes vrgente vento; aut incubitu proprio* comprimuntur, *& in guttas coalescunt*: aut dum *exsistentes densiores: vi caloris aut venti rarescunt, atque* transmutantur, *seu instar ceræ ita liquescunt vt stillatim decidant*.

Venti quoque creari possunt, dum Atomi ex locis *quibusdam* idoneis prosiliunt, ac per aërem transuolant; idque vehementiore effusione factâ ex nonnullis congestibus, qui comparati sint ad huiuscemodi emissiones.

Tonitrua excitari possunt, aut ex spiritus intra nubium cauitates volutatione, quemadmodum in nostris vasis, aut creato bombo ex ipsa intra easdem nubeis ignis difflatione: aut ex ipsarum nubium diffractionibus; distractionibúsque: aut ex affrictionibus, impactionibúsque earumdem, postcaquam adeptæ glacialem concretionem fuerint. Vno verbo, hoc quoque membrum explicari posse modis pluribus ea, quæ apparent, persuasum faciunt.

Fulgura, *seu Coruscationes*, fiunt pariter compluribus modis. Videlicet aut affrictione, collisionéque nubiũ; prosiliente, vtputà, eiuscemodi configuratione, *seu Atomorum aggestarũ dispositione, conformationéque*, quæ effectrix ignis sit, & generet fulgur: aut excitatione per ventos è nubibus factâ eorum corporũ, *corpusculorúmve, hoc est, Atomorũ*, quæ splendorem hunc coruscantẽ efficiant: aut expressione; *sed facta nimirùm* vel ab ipsis inter se nubibus, vel à ventis *ipsas compellentibus*, compressione: aut interceptione lucis à Sideribus diffusæ, quæ deinceps nubium, ventorúmque motu adigatur, ac è nubibus excidat: aut dilapsione è nubibus factâ tenuissimi luminis, dum nubes ab igne coguntur, ac *aliunde* tonitrua *ipso illarum motu* creantur: aut accensione spiritus, quæ tum motus contensione, tum

conuolutione vehemente fiat: aut fractione nubium per ventos, ac prolapsione Atomorum, quæ effectrices ignis sint, apparitionisque fulguris sint causæ. Quin-etiam posse pluribus modis *generari fulgur*, facile erit perspectu illi, qui & rebus apparentibus adhæserit, & quod est ipsis consentaneum peruidere valuerit.

Antecedit autem Fulgur, *eiusue aspectus exauditionem* Tonitru, quòd in certa quapiam dispositione nubiũ, simul atque spiritus *in ipsas* inciderit, ea configuratio *corpusculorum* prosiliat, quæ coruscationem edat; deinceps verò spiritus ipse sui euolutione hunc sonum perficiat. Aut quòd, cùm vtrumque simul generetur, coruscatio pernicitate concitatiore ad nos feratur, tonitru verò posteriùs aduematur; vti fit in aliquibus, quæ ex interuallo cernuntur, & resonanteis ictus impingunt; *priùs enim conspici ictum, quàm audiri sonum manifestum est.*

Fulmina possunt fieri ex multiplici flatuum conglomeratione, ac euolutione, accensionéque valida, & effractione nubis ab igne (*obiter autem* effractio fit, quòd loca circumstantia densiùs occupentur, ob compressionem nubium, vnde & contingit fieri tonitru, dum scilicet genitus ignis & difflatur potentiùs, & nubem idcircò perrumpit, quòd ob illius compressionem se subducere sensim, penetrando, non possit) ac validiore demùm in loca inferiora explosione eiusdem ignis, qui prout se talis explosio habuerit, nunc versus montem quempiam præcelsum (quod genus locorum feriunt sæpiùs fulmina) nunc versus alia deuoluatur. Sunt verò & plures alij quoque modi, quibus fulmina possunt fieri: fabula modò hinc amandetur; amandabitur autem; si quis in rebus inconspicuis decenter desumat ex eo, quod rebus apparentibus consentaneum est, coniecturam.

ῥῆξις, καὶ διὰ σφοδρὰν κατείλησιν. Καὶ κατὰ ῥῆξίς τε νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων καὶ ἔκπτωσιν τῶν πυρὸς ἀποτελεστικῶν ἀτόμων, καὶ τὸ τῆς ἀστραπῆς φάντασμα ἀποτελουσῶν· Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ῥᾳδίως ἔσται καθορᾶν καὶ ἐχόμενον τῶν φαινομένων, καὶ τὸ τούτοις ὅμοιον δυνάμενον συνθεωρεῖν.

Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ βροντῆς, καὶ διὰ τό, ἐν τοιᾷδε τινὶ περιστάσει νεφῶν, ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τῆς ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμόν· ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα εἰλούμενον, τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον· Καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων ἅμα, τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν. ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντήν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων.

Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πλείονας πνευμάτων συλλογάς, καὶ κατείλησιν, ἰσχυράν τε ἐκπύρωσιν, καὶ κατάρρηξιν νέφους ὑπὸ τοῦ πυρὸς (τῆς ῥήξεως γενομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι, διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καθὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται γίνεσθαι πυρὸς γενομένου καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς, τῷ πίλησιν γίνεσθαι) καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καὶ κατὰ ταύτην δὲ ἔκπτωσιν ἐλαττουμένου τοῦ πυρός, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι ὑψηλόν, ἐν ᾧ μάλιστα κεραυνοὶ πίπτουσι, τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι, μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω· ἀπέσται δέ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινομένοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν σημειῶται.

Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ θέσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους, ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος, καὶ διὰ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτὸς πνεύματος. Καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον ἀέρος τινὸς ἐπωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γινομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαρρυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν.

Presteres, *seu gyri ventosi* (*nam ignei quidem, ambotentésque, à quibus est nomen, species quædam fulminis sunt*) generari possunt, aut ex ipsa nubis versus loca inferiora diuersiformi depressione, dum à copioso pellitur vento, ac per ventum multum defertur, & ventus simul nubem ipsam proximè extrinsecùs agit; aut ex circumstante in orbem vento, aëre quodam superincumbente, simúlque pulso; ac vbere ventorum flatu non habente vnde diffluat ad latera, propter ipsius aëris circumfusi condensationem.

καὶ

Καὶ ἕως μὲν γῆς ὁ πρηστῆρος καθιεμένος στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται. ἕως δὲ θαλάττης δῖνοι ἀποτελοῦνται.

Σεισμοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τῇ γῇ ἀπόληψιν· καὶ παρὰ συνεχεῖς πόρους αὐτῆς παρέσδυσιν, καὶ συνεχῆ κίνησιν, ὥστε κραδασμὸν τῇ γῇ παρασκευάζειν. Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔξωθεν ἐμπεριλαμβάνειν ἐκ τοῦ πίπτειν εἰς ἐδάφη, ἢ εἰς ἀντροειδεῖς τόπους τῆς γῆς τὸν ἤδη ὑπὸ πνευμάτων ἄλλων πεπιλημένον, καὶ διατοῦτο ὁρμητικόν τε, καὶ κινητικὸν γινόμενον ἀέρα. Καὶ κατὰ τὴν δὲ διάδοσιν τῆς κινήσεως ἐκ πτώσεων ἐδαφῶν πολλῶν· καὶ πάλιν ἀνταπόδοσιν ὅταν πυκνώμασι σφοδροτέροις τῆς γῆς ἀπαντήσῃ, ἐνδέχεται σεισμοὺς ἀποτελεῖσθαι. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας τὰς κινήσεις ταύτας τῆς γῆς ἐνδέχεται γίνεσθαι.

Τὰ δὲ νάματα συμβαίνει γίνεσθαι κατὰ κρουνῶν, καὶ ἀλλοφυλίας τινὸς ἀεὶ, καὶ κατὰ μικρὸν παρεισδυομένης, καὶ καθ' ὕδατος ἀφθόνου συλλογήν. Τὰ δὲ λοιπὰ ῥεύματα γίνεται ἐξ ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, διαδόσεως τούτων γινομένης.

Χάλαζα συντελεῖται καὶ κατὰ πῆξιν ἰσχυροτέραν, πάντοθεν δὲ πνευματωδῶν περίστασιν τινῶν· καὶ κατὰ μέρισιν, καὶ κατὰ πῆξιν μετριωτέραν δὲ ὑδατοειδῶν τινῶν ὁμοῦ ῥῆξιν, ἅμα τήν τε σύνωσιν αὐτῶν ποιουμένην, καὶ τὴν διάρρηξιν πρὸς τὸ κατὰ μέρη συνίστασθαι πηγνύμενα, καὶ κατὰ ἀθροότητα. Ἡ δὲ περιφέρεια οὐκ ἀδυνάτως μὲν ἔχει γίνεσθαι πάντοθεν τῶν ἄκρων ἀποτηκομένων, καὶ ἐν τῇ συστάσει πάντοθεν, ὡς λέλεκται, κατὰ μέρη ὁμαλῶς περιισταμένων, εἴτε ὑδατοειδῶν τινῶν, εἴτε πνευματωδῶν.

Χιόνα δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι καὶ ὕδατος λεπτοῦ ἐκχεομένου ἐκ τῶν νεφῶν διὰ πόρων συμμετρίας, καὶ θλίψεως ἐπιτηδείων νεφῶν, καὶ ὑπὸ πνευμάτων σποράς, εἶτα τούτου πῆξιν ἐν τῇ φορᾷ λαμβάνοντος, διά τινα ἰσχυρὰν ἐν τοῖς κατωτέρω τόποις τῶν νεφῶν ψυχρασίας περίστασιν. Καὶ κατὰ πῆξιν δ' ἐν τοῖς νέφεσιν ὁμαλὴν

Et vbi quidem ipse Prester in Terram vsque demittitur, Turbines *vocati* creantur; vbi verò in mare vsque, *appellati* Vortices.

Terræ-motus fieri contingit, aut cùm interclusus terræ spiritus per crebra ipsius foramina subit, & continenter motitatur, sicque tremere Terrã cogit; aut cùm spiritus huiuscemodi extrinsecùs irruẽs præ suo in *interiora* sola cauernosósve terræ recessus casu, aëre *inclusum* cohibet ac exstimulat; aërem, inquam, ab aliis iam spiritibus pressum, adeóque & ad erumpendum concutiendúmque *Terram* comparatum. Quin-etiam ob impressionem motus, *ictúsve violenti* ex prolapsu *corruentium* solorum, *siue quasi terræ tabulatorum* complurium; ac simul ob resilitionem, *& repetitos plureis ictus*, vbi *videlicet ruina* in loca solida, validiúsque compacta incurrerint, concussiones terræ fieri nihil vetat. Sunt & complures alij modi, quibus fieri posse huiusmodi terræ commotiones, *seu tremores*, contingit.

Latices perennes ad fontium scaturigines gigni possunt, aut quòd aliunde quidpiam continuò, sed sensim tamen eò subterconfluat; aut quòd collecta quædam ingens aquæ vis *illeic suppetat*. Cætera autem *maiora* fluenta ex *hisce* tametsi *sigillatim* paruis creantur, dum in conualleis multas defluunt, & harum aliæ in alias abeunt, *inque vnum tandem alueum coalescunt*.

Grando generatur, aut cùm validior congelatio est, præ ventosa constitutione vndequaque circumstante *nubium stillicidia*; aut cùm *gelata moles* in parteis dehiscit, & moderatã liquefactione stillæ aquosæ *rimis insinuatæ* tum *molis* interruptionem, tum compressionem partium, & *totius compaginis* diffractionem *ad hoc* efficiunt, vt partes *per se singulæ* compactæ subsistant, *fragminúmque* aceruum faciant.

Rotunditatem verò *qualemcumque* fieri nihil prohibet, aut quòd extremi anguli vndequaque rescindantur (*præ casus nempe prolixitate*) aut quòd in ipsa conformatione quidpiam seu aquosum, seu ventosum particulas *singulas* vndique (vt dictum est) & æquabiliter circumstet, *ambitúsque earum proinde non inæquabilis euadat*.

Niuem autem fieri contingit, aut diffusa tenui ex nubibus aqua, ea ratione, vt spumescat (prementibus nempe nubibus idoneis, ventis verò difflantibus) ac in ipso posteà motu congelascat, ob vehementiorem quandam in locis nubium inferioribus frigiditatis conditionem: aut factã quãdam æquabili in nu-

bibus congelatione, ad quam dum corpuscula aquea mutuò compressa, conuicináque appellunt, fiat aggeneratio, talem obtinens laxitatē, *qualem pra se ferunt niuis flocculi*; cùm & cadē magis sese compellentia creent grandinem; cuiusmodi *dua* res in aëre maximè fiunt. Potest & hæc niuis confertim cadentis velut eiaculatio fieri per detritionē ex nubibus, quæ priùs conglaciauerint. Potest & aliis quoque modis niuis generatio parari.

Ros fit, aut coëuntibus mutuò ex aëre *corpusculis*, quæ eiusmodi sint naturæ, vt ad talem humoris speciem gignendam comparata sint: aut eductione corpusculorum ex humentibus, aquosisve locis, quæ rorem præsertim sursùm generent, vbi deinceps sic coëunt, vt & humorem istum conficiant, & in subiecta loca defluant: scilicet non pauca similia pati ratione apud nos, *ac in vaporariis potissimum*, fiunt.

Pruina verò fit, cùm eiusmodi roris guttulæ, propter certam frigiditatis conditionem in aëre *concrescunt*, ac leuem compactionem *congelando* accipiunt.

Glacies ipsa fit, aut dum explodun tur ex aqua orbicularia, *& caloris effectricia* corpuscula, coarctantur verò quæ in eadem aqua reperiuntur plana, ipsáque partim obtusorum, partim acutorum angulorum: aut dum ea corpuscula adsciscuntur extrinsecùs, quæ & pressa, & extrudentia quotquot occurrunt orbicularia, firmitudinem in aquam inducant.

Iris creatur, aut quòd aër humescens *aduerso* Solis splendore refulgeat; aut quòd ea sit specialis natura tum lucis, tum aëris, vt eiuscemodi colorum species exprimat, siue omneis, siue vnicam, à qua deinceps resplendescente partes confines aëris talem colorationem subeant; quemadmodum fieri obseruamus, dum cuiuspiam rei partes aliquæ *illustrata*, resplendescere *conterminas* faciunt. Ad rotundam formam quod spectat, creatur ista *Arcus* species, quòd æquo vndique interuallo ad *spectatoris* oculum referatur; aut etiam quòd Atomi, quæ ex aëre in nubem feruntur, ita compellantur, vt quæpiam inde facta concretio in hanc formetur rotunditatem.

Area *seu Corona*, circa Lunam fit, aut euecto vndequaque versus Lunam aëre:

κρυσταλλοειδῆ ἔχουσα τοιαύτην πρόσκρουσιν ἐκ τῶν νεφῶν γίνοιτ' ἄν, πρὸς ἄλληλα θλιβομένων ὑδατοειδῶν καὶ συμπαρακειμένων ἃ οἱονεὶ σύνωσιν ποιούμενα, χάλαζαν ἀποτελεῖ. ὃ μάλιστα γίνεται ἐν τῷ ἀέρι. Καὶ κατὰ τρῖψιν δὲ νεφῶν πῆξιν εἰληφότων, ἀπόπαλσιν ἀναλαμβάνοι τὸ τῆς χιόνος τοῦτ' ἄθροισμα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους ἐνδέχεται χιόνα συντελεῖσθαι.

Δρόσος συντελεῖται, καὶ κατὰ σύνοδον πρὸς ἄλληλα ἐκ τοῦ ἀέρος τῶν τοιούτων, ἃ τῆς τοιαύτης ὑγρασίας ἀποτελεστικὰ γίνεται. Καὶ κατὰ φορὰν δὲ, ἢ ἀπὸ νοτερῶν τόπων, ἢ ὕδατα κεκτημένων, ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις μάλιστα δρόσος συντελεῖται, εἶτα σύνοδον τούτων εἰς τὸ αὐτὸ λαβόντων, καὶ ἀποτέλεσιν ὑγρασίας, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καθάπερ ὁμοίως καὶ παρ' ἡμῖν ἐπὶ πλειόνων συντελεῖται τοιαῦτα ἔνια.

Πάχνη δὲ συντελεῖται τῶν δρόσων τούτων πῆξιν ἐνιά ποιαν λαβόντων διὰ περίστασίν τινα ἀέρος ψυχροῦ.

Κρύσταλλος συντελεῖται καὶ κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων· καὶ κατὰ δὴ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, ἃ συνελασθέντα πῆξιν τῷ ὕδατι παρεσκεύασε, ποσὰ τῶν περιφερῶν ἐκθλίψαντα.

Ἶρις γίνεται κατὰ πρόσλαμψιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἀέρα ὑδατοειδῆ, ἢ κατὰ φύσιν ἰδίαν τοῦ τε φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, ἢ τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσει, εἴτε πάντα, εἴτε μονοειδῆ, ἀφ' οὗ πάλιν ἀπολάμποντος τὰ ὁμοροῦντα τοῦ ἀέρος χρῶσιν λαμβάνει ταύτην ; οἷον θεωροῦμεν κατὰ πρόσλαμψιν πρὸς τὰ μέρη. Τὸ δὲ τῆς περιφερείας τοῦτο φάντασμα γίνεται, διὰ τὸ διάστημα πάντοθεν ἴσον ὑπὸ τῆς ὄψεως θεωρεῖσθαι, ἢ σύνωσιν τοιαύτην λαμβανουσῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τοῖς νέφεσιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποφερομένων ἀτόμων, ὥστε εἰς σύγκρισίν τινα καθίεσθαι εἰς περιφέρειαν τοιαύτην.

Ἅλως περὶ τὴν σελήνην γίνεται, καὶ τοῦ πάντοθεν ἀέρος προσφερομένου πρὸς τὴν

σελήνην,

σελήνην, ὅταν τὰ ἀπ' αὐτῆς ἀποφερόμενα ῥεύματα ὁμαλῶς ἀναστέλλοντα ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον κύκλῳ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ νεφοειδὲς τοῦτο, καὶ μὴ τὸ παράπαν διακρίνῃ, ἢ καὶ τοῦ πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου συμμέτρως πάντοθεν, εἰς τὸ περιφερὲς τὸ περὶ αὐτὴν καὶ παχυμερὲς περιστῆσαι. ὃ γίνεται κατὰ μέρη τινὰ, ἤτοι ἔξωθεν βιασαμένου τινὸς ῥεύματος, ἢ τῆς θερμασίας ἐπιτηδείων πόρων ἐπιλαμβανομένης εἰς τὸ τοῦτ' ἀπεργάσασθαι.

Κομῆται ἀστέρες γίνονται, ἤτοι πυρὸς ἐν τόποις τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντρεφομένου, περιστάσεως γενομένης· ἤτοι ἰδίαν τινὰ κίνησιν διὰ χρόνου τοῦ οὐρανοῦ ἴσχοντος ὑπὲρ ἡμᾶς· ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄστρα ἀναφανῆναι, ἢ αὐτὰ ἐν χρόνοις τισὶν ὁρμῆσαι διά τινα περίστασιν, καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους ἐλθεῖν, καὶ ἐκφανῆ γενέσθαι, τήν τε ἀφάνισιν τούτων ἐνδέχεται γίνεσθαι παρὰ τὰς ἀντικειμένας ταύταις αἰτίας, οἷον ὅτι τινὰ ἀναστρέφεται αὐτοῖς, ὃ συμβαίνει, οὐ μόνον τοῦ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ἑστάναι, περὶ ὃ τὸ λοιπὸν στρέφεται, καθάπερ τινές φασιν· ἀλλὰ καὶ τοῦ δίνην ἀέρος ἐγκυκλον, αὐτοῖς περιεστάναι, ἣ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν αὐτὰ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς μὲν αὐτοῖς ὕλην ἐπιτηδείαν μὴ εἶναι, ὡς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ κείμενα θεωρεῖται. Καὶ κατ' ἄλλους πλείονας τρόπους τοῦτο δυνατὸν συντελεῖσθαι, ἐάν τις δύνηται τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις συλλογίζεσθαι.

Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι, οὕτω τὰς κινήσεις χρώμενα συμβαίνει, τινὰ δὲ μὴ πλανᾶσθαι. Ἐνδέχεται μὲν καὶ παρὰ τὸ τῷ κύκλῳ κινούμενα ἐξ ἀρχῆς οὕτω κατηναγκάσθαι, ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι ὁμαλὴν οὖσαν, τὰ δὲ, κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀνωμαλίαις χρωμένην· ἐνδέχεται δὲ καὶ καθ' οὓς τόπους φέρεται, οὗ μὲν παρεκτάσεις εἶναι ὁμαλὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνωθούσας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὁμαλῶς τε κινούσας· οὗ δὲ ἀνωμάλους οὔσας, ὥστε τὰς θεωρουμένας παραλλαγὰς συντελεῖσθαι· τὸ δὲ μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι, πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων;

dum intereà effluxiones quædam ab ea deriuatæ ipsum reprimentes catenus excernunt (quippe non penitùs discutiunt) quatenus in orbem circa ipsam, nubilosa hac specie, conformentur; aut aëre, qui circum ipsam, congruè coacto, ad exprimendum rotundam hanc, crassiusculamque circa ipsam, speciem; quod quidem secundùm nonnullas ipsius parteis fieri contingat, seu affluxu quodam exteriùs cogente, seu calore appositè ad id præstandum subinsinuato.

Cometæ, *stellæve crinitæ* gignuntur, aut quòd certis temporibus ignis in *quibusdam ex locis illis* sublimibus succensus pro dispositione materiæ nutriatur: aut quòd Cælum per varias vices motionem quandam propriam, qua parte nobis imminet, subeat; adeò vt Astra huiusmodi manifestari compellantur: seu, mauis, ipsamet ob certam aliquibus temporibus dispositionem prodeant, & vbi *inferiùs* versùm nos venerint, manifesta fiant. Euenit autem, vt *Cometæ* euanescant ex oculis, ob causas hisce oppositas; siue nimirùm quòd aliquid ipsorum motui obnitatur, idque contingat non solùm quòd hæc Mundi pars, circa quam reliqua conuertitur, immota resistat, vti asserunt aliqui: sed etiam quòd esse in aëre possit quædam in orbem circumactio, quæ circumlationem illorum vlteriorem prohibeat, vti & *Astris* cæteris, *quæ dicuntur Errantia*, accidere *ad Tropicos* potest: siue rursùs, quòd idonea materies ipsis consequenter posita non sit, vti est in eo ipso loco, in quo hærere deprehenduntur; *vnde & sensim pabuli defectu veluti extabescant*. Quin-etiam aliis pluribus modis id effici potest: si modò quis id, quod est rebus apparentibus consonum, expendere ratiocinando valeat.

Astrorum alia esse Errantia (taleis scilicet motus nacta) alia Inerrantia contingit. Fieri autem potest, vt Astra ea necessitate ab ipso initio mota in orbem sic fuerint, vt alia quidem *vnâ*, eadémque conuersione, ipsáque exsistente æquabili, gyrationem acceperint; alia conuersionem quibusdam inæqualitatibus affectam *subierint*. Fieri etiam potest vt per quæ loca suos motus obeunt, alibi quidem æquabiles *spatiorum* diffusiones sint, quæ & eodem versus, & subsequenter, ipsa compellant, moueántque æquabiliter: alibi verò eâ ratione inæquabiles, vt quas obseruamus in ipsis motuum varietates, *exinde* proueniant. Huiuscemodi porrò rerum vnam duntaxat reddere causam, cùm ea, quæ apparent, esse posse multiplicem arguant, insanum

insanum est, nec ritè consultum ab iis, qui inanem depereunt Astrologiam, quique rerum quarumdam causas inaniter explicant: cùm & Diuinam interim naturam ab exhibendis *variis* ministeriis liberam non sinant.

Quædam Astra ab aliis relicta spectare contingit, aut quia, cùm eandem *diurnam* circuitionem obeant, segniùs feruntur: *velut Luna, quæ lentiùs, quàm reliqua versus occasum properans, ab ipsis relinquitur quasi à tergo versus ortum*: aut quia abrepta motu diurno *versus occasum*, feruntur *tamen interea lentè*, motu contrario *versus ortum. Quo pacto potest eadem Luna non tam versus ortum à cæteris deseri, quàm versus occasum ea deserere*: aut quia cùm *sola diurna* reuolutione, *æqualique motu* ferantur *omnia*; quædam tamen prolixius, quædam breuius spatium conficiunt: *sicque Luna rursus, si supra Inerrantia sit, vt aliquibus visum est, perficiet tardiùs circuitum, obseruabiturque posteriùs relinqui* Pronunciare certè simpliciter velle in hisce rebus aliquid, eos decet, qui *magnificum*, & portentosum quidpiam coram multitudine ostentare affectant.

Quæ Stellæ Cadentes dicuntur, creari possunt aut ex ipsarummet *verarum stellarum* fragminibus detritu factis: aut ex prolapsu eius materiæ, cuius velut difflatio fit, vt de fulguribus est dictum: aut ex coëunte serie ignificarum Atomorum ad id præstandum conspirantium, ac motione facta, prout vis coëundi ab initio extiterit: aut ex spiritus intra quosdam nebulosos glomeres coactione, inflammationéque (scilicet dum conuoluitur) ac disruptione *ipsorummet cohibentium glomerum*, motionéque in eam partem facta, in quam impetus tulerit. Enimverò alij quoque sunt, quibus fieri id valeat, minimè fabulares modi.

μανικόν, καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενον ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῇ λειτουργιῶν ἀπολύουσι.

Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα τινῶν θεωρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ παρὰ τὸ βραδύτερον συμπεριφέρεσθαι τὸν αὐτὸν κύκλον περιιόντα· καὶ παρὰ τὸ τὴν ἐναντίαν κινεῖσθαι, ἀντισπώμενα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δίνης· καὶ παρὰ τὸ περιφέρεσθαι, τὰ μὲν διὰ πλείονος τόπου, τὰ δὲ δι' ἐλάττονος τὴν αὐτὴν δίνην περικυκλοῦντα. Τὸ δὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτων, καθῆκον ἐστὶ τοῖς τερατεύεσθαί τι πρὸς τοὺς πολλοὺς βουλομένοις.

Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν, καὶ παρὰ μέρος, καὶ παρὰ τρῖψιν, ἑαυτῶν δύνανται συντελεῖσθαι· καὶ παρὰ ἔκπτωσιν οὗ ἂν ἡ ἐκπνευμάτωσις γίνεται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστραπῶν ἐλέγομεν· καὶ κατὰ σύνοδον δὲ ἀτόμων πυρὸς ἀποτελεστικῶν, συμφυλίας γινομένης εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ κίνησιν οὗ ἂν ἡ ὁρμὴ κατὰ τὴν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς γένηται· καὶ κατὰ πνεύματος δὲ συλλογὴν ἐν πυκνώμασί τισιν ὁμιχλοειδέσι, κατ' ἐκπύρωσιν τούτων, διὰ τὴν κατείλησιν, εἶτα ἐπίρρηξιν, καὶ ἐφ' ὃν ἂν τόπον ἡ ὁρμὴ γένηται, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης. καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι ἀμύθητοι εἰσίν.

Αἱ δὲ ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις, κατὰ συγκύρημα γίνονται τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκην τινὰ προσφέρεται τοῦ ἀποτελεσθῆναι χειμῶνα, οὐδὲ κάθηταί τις θεία φύσις παρατηροῦσα τὰς τῶν ζώων τούτων ἐξόδους, κἄπειτα τὰς ἐπισημασίας ταύτας ἀποτελεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ τυχὸν ζῶον κἂν μικρῷ χαριέστερον ᾖ, ἡ τοιαύτη μωρία ἐμπέσῃ, μήτι εἰς τὸ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.

Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον, κατὰ πολύ τε γὰρ τοῦ μύθου ἐκβήσῃ, καὶ τὰ ὁμογενῆ τούτοις συνορᾶν δυνήσῃ!

Præsignificationes *demùm* in quibusdam Animalibus obseruatæ (*prout superiùs attigimus*) pro conditione tempestatis, *quæ tunc temporis interuenit*, fiunt. Non enim Animalia, *quæ per Autumnum à nobis abeunt*, necessitatem præ se ferunt vllam, quâ fieri hyemem oporteat: neque natura quæpiam Diuina assidet discessum obseruans Animalium, vt subinde ea, quæ ab ipsis fuerint indicata, perficiat. Quippe stultitiæ genus hoc est, quod ne in Animal quidem vllum, in quo vel mica fuerit ingenij, possit cadere: tantum abest vt in eam Naturam, quæ nacta est, *ac possidet* omnigenam felicitatem.

Tu fac porrò, ô Pythocles, vt horum, *quæ dixi*, memineris omnium, sic enim & procul à fabulis fies, & valebis simul quæ sunt hisce affinia perspicere.

Μάλιστα

Μάλιστα δὲ σεαυτὸν ἀπόδος εἰς τὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀπειρίας, καὶ τῶν συγγενῶν τούτοις θεωρίαν, ἔτι τε κριτηρίων, καὶ παθῶν, καὶ οὗ ἕνεκεν ταῦτα ἐκλογιζόμεθα. Ταῦτα γὰρ μάλιστα συνθεωρούμενα, ῥᾳδίως τὰς περὶ τῶν κατὰ μέρη αἰτίας συνορᾶν ποιήσει. Οἱ δὲ ταῦτα μὴ καταγαπήσαντες, ἢ μάλιστα, οὔτε αὐτὰ ταῦτα καλῶς συνθεωρήσαιεν, οὔτε οὗ ἕνεκεν δεῖ θεωρεῖν ταῦτα, περιποιήσαιντο.

Ταῦτα αὐτῷ καὶ περὶ τῶν Μετεώρων δοκεῖ.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὅπως χρὴ τὰ μὲν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, οὑτωσὶ γράφει· Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅ τε αὐτῷ δοκεῖ Περὶ τοῦ Σοφοῦ, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ.

Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων, ἢ διὰ μῖσος, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ καταφρόνησιν γίνεσθαι· ὧν τὸν Σοφὸν λογισμῷ περιγίνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον Σοφὸν, μηκέτι τὴν ἐναντίαν λαμβάνειν διάθεσιν.

Μηδὲν πλάττειν ἑκόντα, ἀληθέσι μᾶλλον συγχεσθῆναί τε, καὶ οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν Σοφίαν.

Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως Σοφὸν γενέσθαι ἄν, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει.

Κἂν στρεβλωθῇ δὲ ὁ σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα, ὅτε μέντοι στρεβλωθῇ, ποτὲ καὶ μύζειν, καὶ οἰμώζειν.

Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν Σοφὸν, φίλοις καὶ παροῦσι καὶ ἀποῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀποθανοῦσιν.

Γυναικί τε οὐ μιγήσεσθαι τὸν σοφὸν, ᾗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν [ὥς φησι Διογένης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Ἐπικούρου ἠθικῶν δογμάτων]

Τούς τε κολάσειν οἰκέτας, ἐλεήσειν μέντοι καὶ συγγνώμην τινὶ ἕξειν τῶν σπουδαίων.

Ἐρασθήσεσθαι τὸν Σοφὸν οὐ [δοκεῖ αὐτοῖς] οὐδὲ θεόπεμπτον εἶναι τὸν ἔρωτα, [ὥς Διογένης ἐν τῷ ιβ΄ φησίν.]

Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν.

Maximè verò dede teipsum speculationi Principiorum, *ex quibus constant omnia*, & infinitatis *Naturæ*, aliorúmque his cohærentium. Insuper verò & criteriorum, affectuúmque animi, & scopi *illius*, in quem ista edifferentes collineauimus: *tranquillitatem intelligo*, *statumve mentis imperturbatum*. Isthæc enim præsertim sunt, quæ contemplando facta perspecta, præstabunt deinceps vt specialium naturæ effectorum causæ pernoscantur. Qui verò ista quam-maximè studiosè possunt non prosequuntur, ij longè absunt, vt aut ipsa, quatenus decet, perspiciant, aut finem, cuius gratiâ dispicienda sunt consequantur.

Et talia sunt quidem, quæ ille de Meteoris, *seu rebus Sublimibus* sentit.

Iam & de rebus, quæ ad vitam instituendam pertinent, déque ratione, quâ nos oporteat ista prosequi, illa fugere, scribit in hunc modum. Quanquam ea priùs percurrenda sunt, quæ ipsi, eiusque sectatoribus circa Sapientis descriptionem placent. *Illa igitur sunt eiusmodi.*

Inferri iniurias ab hominibus, præ ipsorum aut odio, aut inuidia, aut despicientia: Sapientem autem illas rationis præsidio fretum tolerare.

Illum, qui semel Sapiens *reuerà*, *solidéque* exstiterit, nunquam deinceps in conditionem oppositâ degenerare.

Ipsum nihil, *quod sapiat fabulam*, vltrò fingere (sed rebus veris potiùs hærere) nihilque adeò impedimenti ad Sapientiam inducere, *quæ consectatio est veritatis.*

Sapientem *indiscriminatim* ex quolibet corporis habitu, *seu temperamento* non fieri: neque in qualibet natione *indifferenter emergere.*

Torqueatur licet Sapiens, esse tamen ipsum beatum: neque hoc obstare, quò minùs dum torquebitur gemat, eiulétque interdum.

Solum Sapientem *debitam* gratiam Amicis & præsentibus, & absentibus, & vitâ etiam functis, habiturum.

Nihil fore Sapienti cum ea muliere, quâ leges interdixerint. SICVT DIOGENES IN COMPENDIO MORALIVM EPICVRI PLACITORVM AIT.

Famulos quidem castigaturum, sed indulturum tamen, habiturúmque veniam, si quis *inter ipsos* bonæ indolis, ac diligens fuerit.

Non iri captum amore Sapientem, EX IPSORVM SENTENTIA; neque verò esse Amorem quidpiam diuinitùs immissum, EX DIOGENE IN XII. *Scholarum selectarum* LIBRO.

Non fore illum *anxiè* de sepultura sollicitum.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis orationis rhetoricetur.

Venereorum porrò vsum nunquam prodesse AVTVMANT, præclaréque agi, nisi etiam noceat.

Neque vxorem verò ducturum, neque creandis liberis operam daturum (VT IN DVBITATIONVM LIBRIS, ET IN OPERE DE NATVRA EPICVRVS TRADIT) nisi quod interdum ea esse poterit vitæ circumstantia, vt & incundis nuptiis, & suscipiendis liberis dare operam aliqui teneantur.

Non item in compotatione, temulentiáque pernoctaturum: AIT EPICVRVS IN SVO CONVIVIO.

Non ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum, *nisi quid interuenerit*: EX EODEM IN PRIMO DE VITA, ET MORIBVS LIBRO.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando victum quæsiturum: EX EODEM, IN LIBRO SECVNDO.

Tametsi fuerit oculis captus, fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem: EX EODEM ADHVC IN EODEM LIBRO.

Euenire posse, vt Sapiens mœrore afficiatur (EX DIOGENE IN QVINTO SELECTARVM SCHOLARVM LIBRO) itémque, vt vocetur in ius, *Iudicúmque arbitrio, sententiæque subiaceat.*

Conscripturum quidem eum libros, quos relinquat superstites: non *scripturum* tamen, *neque habiturum* panegyricas (*in solemni nempe pompâ*) orationes.

Rem familiarem non neglecturum: ínque futurum prospecturum: sed tamen citra auaritiam, ditescendíque cupiditatem.

Aduersùs Fortunam se comparaturum.

Amicum non difficilem sibi quæsiturum.

Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς.

Συνουσίην δὲ (φασὶν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ καὶ ἔβλαψεν.

Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν. [ὡς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς Διαπορίαις, καὶ ἐν ταῖς περὶ Φύσεως] κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου, καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν τινάς.

Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ [φησὶν ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ συμποσίῳ.]

Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι [ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Βίων.] οὐδὲ τυραννεύσειν.

Οὐδὲ κυνιεῖν, [ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ Βίων] οὐδὲ πτωχεύσειν.

Ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις, μετέξειν αὐτὸν τοῦ εὐδαίμονος βίου, [ὡς ἐν τῇ αὐτῇ φησί.]

Καὶ λυπηθήσεσθαι δὲ τὸν σοφὸν, [ὡς ὁ Διογένης ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν Ἐπιλέκτων] καὶ δικάσεσθαι.

Καὶ συγγράμματα καταλείψειν, οὐ πανηγυριεῖν δέ.

Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος, οὐ φιλαργυρήσειν δέ.

Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι.

Φίλον τε οὐ δεινὸν κτήσεσθαι.

Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονήσεσθαι.

Μᾶλλόν τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς θεωρίαις.

Ἁμαρτήματα, ἄνισα εἶναι.

Καὶ τὴν ὑγίειαν τισὶ μὲν, ἀγαθὸν εἶναι τισὶ δὲ, ἀδιάφορον.

Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι, λογισμῷ δὲ τοῦ συμφέροντος.

Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας εἶναι. δεῖν μὲν, καὶ παρασκευάζεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν, συνίστασθαι δὲ αὐτὴν κατὰ κοινωνίαν ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Τὴν εὐδαιμονίαν διχῇ νοεῖσθαι, τήν τε ἀκροτάτην, οἵα ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν, ἐπίτασιν, καὶ ἄνεσιν οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ

Bonæ famæ curam eatenus habiturum, quatenus despectui non sit.

In publicis spectaculis, sincerè oblectatum præ reliquis iri.

Peccata esse inæqualia.

Sanitatem esse, haberíve à quibusdam quidem rem bonam: ab aliis verò indifferentem.

Fortitudinem *veram* non naturâ, sed *rationis consilio*, *seu* illius, quod expedit, consultatione comparari.

Esse, ac parari Amicitiam ob vsus, *vtilitatémve*, eo modo, quo serimus terram, *ob prouentus futuri spem*. Cohærere autem, *seu perseuerare* in mutuâ voluptatum, *siue bonorum, quibus, donec in vita sumus, frui licet*, participatione.

Felicitatem duplicem agnosci: vnam videlicet supremam, (qualis ipsi Deo competit) quæ sit omnis vt intensionis, sic remissionis incapax: alteram verò

ὑπάλληλον,

ὑπάλληλον, οἷα ἐςὶ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἅτε ἔχουσαν, καὶ πρόσθήκην, καὶ ἀφαίρεσιν ἡδονῶν.

Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι, ἀδιαφόρως ἐν σοαῖς.

Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι.

Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιῆσαι.

Καὶ εἶναί τε ἑτέρου ἕτερον σοφώτερον.

Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα.

Καὶ μονάρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν.

Καὶ ἐπιχαρίσεσθαι τινὶ ἐπὶ τῷ διορθώματι.

Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν, ἀλλ' οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι.

Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα.

Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι.

Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι.

Ταῦτα δοκεῖ αὐτοῖς. Μετιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιςολήν.

subalternam (qualis esse potest inter homines) in quam cadere & adiectio, & detractio voluptatum possit.

Imagines, si quas habuerit, in ipsis porticibus indifferẽter appensurum.

Solum Sapientem de Musica, déque Poëtica rectè, *& vt decet sapientiam, virtutémque,* verba facturum.

Poëmata, *sine figmenta Poëtarum* ignoraturum: neque aliqua elucubraturum.

Esse alterum altero sapientiorem.

Pecuniam, si indigens quidem *fortasse* fuerit collecturum: verùm ex Sapientiæ professione dumtaxat.

Principi obsequium, si quando occasio poposcerit, exhibiturum.

Vbi quis se in bonam frugem receperit, gratulaturum.

Scholam aperturum: sed non eò vsque, vt populare auditorium fiat.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine: sed non vltrò tamen, *neque non rogatum.*

Placita *quædam* rata habiturum: nec *de re quavis* dubitaturum.

In somnis non alio affectu, *ob mentem bene compositam*, quàm per vigiliam exstiturum.

Mortem pro Amico interdum, *hoc est occasione exigente,* oppetiturum.

Ac eiusmodi quidem sunt, quæ illi de Sapiente tradunt. Transeundum iam est ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΜΕΝΟΙΚΕΙ χαίρειν.

Μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν· μήτε γέρων ὑπάρχων, κοπιάτω φιλοσοφῶν. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν. Ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι· τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων· τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς, πάντα

EPICVRVS MENOECEO S.

Neque iuuenis quis dum est, philosophandi moram trahat: neque senex dum fuerit, philosophando defatigetur. Quippe ad habendum sanam mentem nemo immaturus, aut victus est: & qui prætexit philosophandi tempus aut nondum adesse, aut iam præteriisse, non secus facit, ac is, qui dicit, bene, beatéque viuendi tempus, aut non aduenisse, aut esse elapsum. Philosophandum itaque & iuueni, & seni est: illi quidem, vt dum senescet, perseueret bonis efflorescere, ob perseuerantem eorum, quæ decorè eatenus peregerit, gratiam: isti verò, vt annis senex, animis tamen iuuenis sit, quatenus erit à futuris, impédentibúsque securus. Par est proinde ea meditari, quæ felicitati creandæ conducunt: quandoquidem,

dum

dum illa adeſt, quod non habeamus, nihil eſt: dum abeſt, nihil non agimus, vt conſequi ipſam poſſimus. Quamobrem quæ te aſſiduè admonui, illa age, ac meditare; ratus vtpote ipſa eſſe quaſi Elementa honeſtè viuendi.

Ac imprimis quidem Deum reputans eſſe immortale, beatúmque Animal (vt notio communis de Deo ſuggerit) caue, ne quidquam ipſi attribuas, quod aut ab immortalitate alienum ſit, aut à beatitudine abhorreat: ſed quicquid de illo opinabere, fac vt valeat, ſaluâ immortalitate, beatitudinéque, conſtare. Scilicet Dij reuerâ ſunt (euidens eſt enim illorum notitia) at qualeis vulgò homines exiſtimant, minimè ſunt: ſiquidem qualeis ipſos eſſe *quibuſdam adiunctis, ſeu proprietatibus:* opinantur, non taleis tuētur: *ſed altis adiunctis contradicentibus eoſdem negant.* Impius eſt proinde, non is, qui *vulgareis* multitudinis Deos tollit; ſed is, qui multitudinis opiniones Diis adhibet. Non enim *germana* prænotiones ſunt, ſed ſuſpiciones falſæ, ea, quæ de Diis ab hominibus è vulgo traduntur. Arbitrantur quippe & malis detrimenta maxima, & bonis præſidia à Diis aduenire: ſiquidem propriis virtutibus, ſeu affectibus innutriti, ſimileis ſui *Deos* admittunt, & quicquid affectuum ſuorum non eſt, id exiſtimant ab ipſis alienum.

Aſſueſce verò etiam reputare, nihil ad nos pertinere mortem: quando quicquid eſt ſiue boni, ſiue mali, cum ſenſu eſt: mors autem ſenſus eſt priuatio. Exquiſita porrò notitia, quòd mors nihil pertineat ad nos, præſtat, vt hâc vitâ mortali fruamur, non quidpiam incerti temporis adiiciens, ſed cupiditatem immortalitatis abiiciens. Nihil enim mali in vita eſt illi, cui egregiè perſpectum eſt, nihil eſſe in vitæ priuatione mali. Adeò proinde, vt ſit ineptus, qui timere ſe mortem dicit, non quòd præſens dum fuerit, mœroris quicquam afferat: ſed quòd donec futura eſt, animum mœrore conficiat. Quod enim quando præſens eſt, moleſtiæ nihil exhibet, id, dum exſpectatur, nequicquam contriſtat. Igitur, quæ omnium malorum maximè horrendum exiſtimatur mors, nihil nos attinet: quia dum nos ſumus, tunc mors non adeſt: & dum mors adeſt, tunc nos non ſumus: adeò vt neque ad viuos, neque ad mortuos pertineat: quoniam alteros quidem non attingit, alteri verò nulli ſunt.

Enimverò homines vulgares mortem refugiunt, interdum quidem, quaſi malorum maximum: interdum verò, quaſi omnium, quibus in vita fruimur,

ἔχομεν· ἀπούσης δὲ, πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα καὶ πράττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων.

Πρῶτον μὲν, τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη· μηδὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα, περὶ αὐτὸν δόξαζε. Θεοὶ μὲν γὰρ εἰσιν, ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ νόησις, οἵους δ' αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσίν, οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς, οἵους νομίζουσιν. Ἀσεβὴς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. Οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν, ἀλλ' ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις. Ἔνθεν καὶ μέγισται βλάβαι οἴονται, τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγεσθαι, καὶ ὠφέλειαι τοῖς ἀγαθοῖς. Ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον, ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως, ὁ θάνατος. Ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον, ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας ἀφελομένη πόθον. Οὐθὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότι γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον, οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν, ἀλλ' ὅτι λυπεῖ μέλλων. ὃ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, τὸ δὲ προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. Τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. Οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας, ἐπειδήπερ πρὸς τοὺς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσίν.

Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον, ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ,

ὡς

ὡς ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. Μάτην δὲ φοβεῖ τὸ μὴ ζῆν, οὐ γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, ἐν ᾧ δοξάζεται κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. Ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως, ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ ὁ χρόνος οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος καρπίζεται. Ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστὶν, οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν, καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων, Καλὸν μὲν μὴ φῦναι,

φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.

Εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἑτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἐστὶν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος, ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον, οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν, ὡς ἐσόμενον, μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, αἱ δὲ, κεναί. καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον. τῶν δὲ ἀναγκαίων, αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, (ὡς αἱ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν) αἱ δὲ, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν.

Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν καὶ φυγὴν ἐπαναγαγεῖν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστι τέλος. τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὅπως μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν, ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμών· οὐκ ἔχοντος τοῦ ζώου πρὸς τι, ὡς ἐνδέον βαδίζειν, καὶ ζητεῖν ἕτερον ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται. Τότε γὰρ ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

aut defungimur, cessationem. Abs re verò ipsum non viuere, *seu non esse*, terrori est: quoniam nihil viræ in eo superest, vt dignoscere liceat, esse non viuere quidpiam mali. Cæterùm autem quemadmodum cibus non qui plurimus, sed qui suauissimus deligitur: ita *vitæ* tempus non quod longissimum, sed quod iucundissimum fructuosè captatur. Et, qui iuuenem admonet vt honestè viuat, senem, vt honestè moriatur (*quasi hæc sint seiuncta*) ridiculus est: non solùm quia est in vita quidpiam per se amabile, sed maximè etiam quia vna, eadémque meditatio est honestè viuendi, & honestè moriendi. Multò verò ineptior ille, qui esse ait, Bonum non nasci,

Aut natum, Ditis quamprimùm claustra subire.

Si enim persuasus hoc dicit: quamobrem non statim abit ipse è vita? id nimirùm illi, si rem modò seriò deliberauit, in promptu est. Sin ioco dicit, insanè facit: cùm hæ non sint res, quæ iocum admittant.

Mente etiam tenendum est, id quod est futurum, neque nostrum, neque omninò non-nostrum esse. Videlicet vt neque illud, tanquam euenturum haud-dubiè speremus: neque etiam tanquam haud-dubiè non euenturum desperemus:

Considerandum verò aliunde, cupiditatum alias esse naturaleis, alias inaneis: & naturalium alias necessarias, alias *non necessarias, sed simpliciter* solùm naturaleis: ac denique necessariarum alias attinere ad felicitatem, vt quæ ad corporis indolentiam, *&* *quasi quietem quandam placidam:* alias ad vitam, *vt quæ ad alimenti sumptionem, & quasi iucundum quemdam motum*, spectant.

Peracta nempe harum rerum sine errore speculatio habet, vnde insinuet quicquid prosequendum, fugiendúmve est, tam ad corporis sanitatem, quàm ad tranquillitatem mentis, *quod sanè est operæpretium*, cùm hic ipse sit beatæ vitæ finis. Etenim quicquid agimus, eò *denique* spectat, vt neque doleamus, neque perturbemur: & vbi semel assequuti id sumus, omnis animi procella sedatur: quasi iam nihil sit, ad quod *beatitudinis capax* Animal se conuertat, requisiturum aliquid aliud, quo ipsius tam animi quàm corporis bonum compleatur. Tunc enim voluptate egemus, cùm ex illius absentia excitatur in nobis dolor: at cùm non dolemus, tunc nulla in nobis voluptatis indigentia est.

Atque

Atque hæc quidem cauſa eſt, ob quam dicimus beatæ vitæ principium, ac finem eſſe Voluptatem. Quippe eſſe eam bonum primum & *noſtræ, omniſque animalis naturæ* congenitum deprehendimus: ipſáque eſt, à qua electionem, fugámque omnem auſpicamur, & in quam tandem deſinimus: hoc affectu vſi, tanquam regulâ, ad bonum omne diiudicandum.

Cùm verò huiuſmodi primum, cōgenitúmque bonum ſit: ob hoc ipſum met, non quamcumque voluptatem eligimus: ſed interdum fit, vt compluretis voluptates prætermittamus, quando nimirùm grauior eſt, qui illas conſequitur dolor: veluti *ex oppoſito* complureis dolores voluptatibus potiores habemus, quando ex diuturna eorum tolerantia conſequitur voluptas vberior. Eſt itaque omnis voluptas ſecundùm naturā quidem ſuam *quid* bonum: ſed non ideò tamen omnis eligenda, ac pari de cauſa dolor quidem eſt ſuapte naturā *quid* malum: verùm non idcireò omnis refugiendus. Siquidem commenſuratione, & rerum iuuantium, lædentiúmque habito delectu diiudicare hæc omnia decet: quandoquidem bono interdum vt malo, & vice verſâ interdum malo, tanquam bono vtimur.

Cæterùm ipſam moderationem, quâ quis paruo contentus eſt, ingens exiſtimamus bonum: non vt vniuerſè modicis vtamur, verùm vt niſi multa adſint, paucis vti graue non ſit, ac ingenuè perſuaſi ſimus tum illos ſolos magnificentia frui quam iucundiſſimè, qui eâ minimum indigent: tum quicquid naturæ neceſſarium eſt, id facillimum comparatu eſſe: vanum autem eſſe, *ac non neceſſarium* quicquid comparatu difficile eſt. Viles certè cibi æqualem epulis ſumptuoſis voluptatem afferunt, vbi exempta prorſus fuerit, quæ cibi defectu moleſta eſt, fames; polentáque, & aqua voluptatem maximam pariunt, ſi quis *modò famem, ſitímque expectans*, iis, cùm indiguerit *dumtaxat*, vtatur.

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. Ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν, ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθὸν, οὐ πᾶσα μέντοι αἱρετή· καθάπερ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα, κακὸν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα. Τῇ μέντοι συμμετρήσει, καὶ συμφερόντων καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ, κατά τινας χρόνους, ὡς κακῷ· τῷ δὲ κακῷ, τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἀγαθῷ.

Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα· ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι· καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ, καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται.

Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις, κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι, καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει.

Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὡς

Quamobrem victui ſimplici, miniméque ſplendido aſſueſcere, tum ſanitatis numeros implet, tum hominem ad vſus vitæ neceſſarios expeditum facit. Id etiam præſtat, vt ſi quando per interualla ſit menſa ſplendidior, ipſi deguſtandæ comparati ſinceriùs ſimus. Denique nos (*quod caput eſt*) aduersùs fortunā interritos facit, *quaſi nos reducat ad id, quod nulla iam eripere fortuna iniquitas poſſit.*

Conſtat igitur, quando voluptatem *beata vita* dicimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ ſunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiā,

tas

τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις, διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος, καὶ περὶ θανάτου διαπαντὸς ἀφόβως ἔχοντος, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος; καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἐστὶν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος· τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπό τινων δεσπότιν εἰσαγομένην πάντων ἀνάγκην, μὴ εἶναι τούτων ἀγγέλλοντος, ὧν ἐστὶ τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ παρ' ἡμᾶς διὰ τό, τὴν μὲν ἀνάγκην, ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην, ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς, ἀδέσποτον· ᾧ καὶ τὸ μεμπτὸν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν.

Ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἱμαρμένῃ δουλεύειν. ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς· ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην, οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολαμβάνων (οὐδὲν γὰρ ἀτάκ-

quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, *quâ nimirùm sensus iucundè, dulciterque afficitur*: veluti quidam ignorantes, aut *à nobis* dissentientes, aut *alioquin aduersùm nos* malè affecti interpretantur: sed *illud dumtaxat intelligimus*, non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ: non ipsa puerorum, mulierúmque consuetudo: non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautioris cupediæ, iucundam vitam pariunt; sed quæ cum sobrietate, *sereníque adeò animo*, est ratio; causas, cur quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.

Horum verò omnium principium (ac maximum proinde bonum) ipsa est prudentia: meretúrque adeò prudentia honorem præ ipsa philosophia *(quatenus illi imperat, dum iubet disquirere causas, ex quarum ignoratione hæc perturbatio consequitur) ac est aliunde eiusmodi*, ex qua aliæ omnes virtutes oriantur, edocentes viui iucundè non posse, nisi prudenter, honestè *(seu, quod idem est, fortiter, temperantérque)* & iustè viuatur: neque prudenter, honestè *(siue fortiter, atque temperanter)* & iustè, quin viuatur simul iucundè. Virtutes enim ipsi vitæ iucundæ congenitæ sunt: nec fieri potest vt ab ipsis vita iucũda separetur.

Quibus præmissis, ec quemnam virum prætuleris illi, qui & de Diis vera sentit: & omninò intrepidè aduersùs mortem est comparatus: & de ipso Naturæ fine, bonorúmque extremo sic ratiocinatur, vt intelligat ipsũ posse facillimâ facilitate adimpleri, compararíque: ac id, quod in malis tolerandum est, aut esse duratione breue, *si vehemens sit*; aut, *si sit diuturnum*, toleratu leue: & sibi-met ipsi denuntiat inductam ab aliquibus dominam omnium Necessitatem, non esse *saltem* dominam eorum, quæ partim à fortuna sunt, partim à nostro arbitrio pendent: quatenus necessitas quidem *rigida, ac inemendabilis* est: fortuna verò inconstans deprehenditur: & id, quod in nostro situm est arbitrio, liberum ab omni dominatu est, ipsúmque adeò tribuitur quicquid est vituperio, aut (ex opposito) laude dignum.

Nimirùm satiùs longè est, fabulosæ, *hoc est vulgari* de Diis opinioni addici, quàm isti *quorumdam* Physicorum Fato seruire. Nam illa quidem, ob reuerentiam, quæ *qualiscumque* habetur Diis, vt ij exorentur, spem facit: hoc verò habet necessitatem inexorabilem adiunctam. Caue interim, ne propterea habeas, *faciásve* ipsam Fortunam Deam, vt vulgus facit hominum (neque enim

quicquam à Deo inordinatè peragitur) néve etiam credas instabilem *quidem*, *sed* causam *tamen aliquam* (vulgò quippe existimant, non porrigere quidem ipsam *quasi manu* hominibus, boni aut mali aliquid, quod ad beatam vitam faciat; sed bonorum tamen, malorúmve insignium occasiones suppeditare) *Id caue, inquam*, satiùs ducens, ratione bene initâ infortunatum fieri, quàm malè initâ fortunatum. Præclarius est enim si quid ea pulchrè, *feliciterque* dirigat, vt id fuerit ipsi non sine iudicio, *deliberationéque* commissum.

Isthæc igitur, ipsísque affinia, interdiu, noctúque semper meditare, seu ipse tecum, seu cum socio, qui persimilis tui sit; ac fiet, vt nunquam siue vigilans, siue in somnis, perturbere, sed vt quispiam Deus inter homines viuas. Nihil quippe mortali animali simile habet homo, qui in immortalium bonorum possessione æuum traducit.

Hactenus Epistola est. Praeterea autem, quòd Epicurus Diuinandi artem, cùm aliis in locis, tum in maiore Epitome vniuersè repudiat; &, Ars, inquit, diuinatoria exsistentiæ nullius est; & vt sit, non ideò sunt tamen illa, quæ eueniunt, nostræ facultatis. Hæc, & plura sunt, quæ alibi etiam de vitæ instituendæ ratione ab eo disputantur.

Non conuenit porrò inter ipsum, & Cyrenaicos, quid sit voluptatis nomine donandum. Nam illi quidem voluptatem in stabilitate, *hoc est in indolentia, quæ est quasi quies*, non probant: eam verò solam, quæ est in motu, *hoc est, quâ sensus actu mouetur, recipitáve afficitur*, admittunt; ipse verò vtrique id nominis tribuit, & tam quidem in animo, quàm in corpore: veluti in libro de Electione, & fuga: in primo de Fine: in primo de Vita, & moribus: & in Epistola ad Philosophos Mitylene degenteis. Consimiliter verò & Diogenes in XIV. selectarum Scholarum, & Metrodorus in Timocrate, ita aiunt: Cùm intellecta à nobis voluptas alia quidem in motu sit, alia verò in stabilitate, &c. Et ipse Epicurus in illo *speciatim* de Electione libro sic habet: Voluptates in stabilitate sunt Imperturbatio, ac Indolentia; lætitia verò & hilaritas in ipsa, quæ est actu, motione attenduntur.

Diffidet quoque aliunde ab iisdem Cyrenaicis; quatenus illi quidem autumant corporis dolores deteriores esse doloribus animi, *eóque argumento vtuntur*, quòd sontes plectantur corporeis (*quasi iis grauiores nulli alij sint:*) ipse verò animi *dolores* eo argumẽto grauiores habet, quòd corpus quidem nullũ malum,

τοὺς θεοὺς πράττεσθαι) οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν (οἴεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις μὴ δίδοσθαι, ἀρχὰς μέν τοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης χορηγεῖσθαι) κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. Βέλτιον γὰρ τὸ κριθὲν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶς, ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα, διὰ παντὸς ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς σεαυτόν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὐθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Μαντικὴν δὲ ἅπασαν ἐν ἄλλοις ἀναιρεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ μακρᾷ ἐπιτομῇ, καί φησι, Μαντικὴ, ὡς ἀνύπαρκτος· εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτικὴ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἤδη τὰ γινόμενα. τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπὶ πλείω διείλεκται ἀλλαχόθι.

Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς. Οἱ μὲν γὰρ καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἀμφοτέρας, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους, καὶ ἐν τῷ α' περὶ βίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους ἐπιστολῇ. Ὁμοίως δὲ καὶ Διογένης ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τῶν ἐπιλέκτων, καὶ Μητρόδωρος ἐν τῷ Τιμοκράτει, λέγουσιν οὕτως. Νοουμένης δὲ ἡδονῆς, τῆς τε κατὰ κίνησιν, καὶ τῆς καταστηματικῆς. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως οὕτω λέγει, Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία, καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναί, ἡ δὲ χαρὰ, καὶ εὐφροσύνη, κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

Ἔτι πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Οἱ μὲν γὰρ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας τῶν ψυχικῶν (κολάζεσθαι γοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας σώματι) ὁ δὲ τὰς ψυχικάς. τὴν γοῦν σάρκα τὸ παρὸν μόνον χειμάζειν,

τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς.

Ἀποδείξει δὲ χρῆται τοῦ, τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν, τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς, καὶ χωρὶς λόγου. Αὐτοπαθῶς οὖν φεύγομεν τὴν ἀλγηδόνα· ἵνα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ χιτῶνος, δακρύει,

Βοῶν, ἰύζων, ἀμφὶ δ' ἔστενον πέτραι,
Λοκρῶν τ' ὄρειοι πρῶνες, Εὐβοίας τ' ἄκραι.

Διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι' αὑτὰς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν· καθά φησι καὶ Διογένης ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν Ἐπιλέκτων, ὃς καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν. Ὁ δ' Ἐπίκουρος καὶ ἀχώριστον φησὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ἀρετὴν μόνην· τὰ δ' ἄλλα χωρίζεσθαι, οἷον βρωτά.

Καὶ φέρε οὖν δὲ νῦν τὸν κολοφῶνα (ὡς ἂν εἴπῃ τις) ἐπιθῶμεν τοῦ παντὸς συγγράμματος, καὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου, τὰς ΚΥΡΙΑΣ αὐτοῦ ΔΟΞΑΣ παραθέμενοι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν σύγγραμμα κατακλείσαντες· τέλει χρησάμενοι τῇ τῆς εὐδαιμονίας ἀρχῇ.

Τὸ Μακάριον καὶ Ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει· ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται. ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. [Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς θεοὺς λόγῳ θεωρητοὺς, οὓς μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑφεστῶτας· οὓς δὲ, κατὰ ὁμοείδειαν (ἐκ τῆς συνεχῆς ἐπιρρύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων) ἀνθρωποειδεῖς.]

Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. ὅπου γὰρ ἂν τὸ ἡδόμενον ἐνῇ, καθ' ὃν ἂν χρόνον ᾖ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν, ἢ τὸ λυπούμενον, ἢ τὸ συναμφότερον.

Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον, τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι· τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον, αὐδ

nisi præsens *afficiat*; animum autem præter præsens, præteritum quoque, & futurum discruciet. Quâ etiam ratione habet voluptates animi voluptatibus corporis potiores.

Vt probet autem Voluptatem esse finem, ex eo demonstrat, quòd Animalia *omnia* simul ac sunt nata, sponte ipsâ naturæ, & citra vllum ratiocinium ipsam complectantur, & dolorem refugiant. Ac nobis ideò innatum sit; vt dolorem auersemur, & ne Hercules quidem ab interula *succensa* depastus, *sese contineat, quin* lacrymetur,

Clamans freménsque, at vndique resonant petræ
Locorũ, & Eubææ iuga alta montium.

Sententia quoque eius est, Virtutes non propter seipsas, sed voluptatis gratiâ experi; vt Medicorum scientia non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causâ probatur (quemadmodum habet etiam Diogenes in xx. Selectorum; qui aliunde educationem disciplinæ informationem vocat.) Adiicit porrò Epicurus solam Virtutem à voluptate esse inseparabilem; cætera vt caduca, ab ipsa seiungi.

Verùm enimverò Colophonem *iam* (quemadmodum aiunt) toti & elucubrationi, & vitæ Philosophi imponamus; attexentes RATAS illius SENTENTIAS, ipsísque totum hoc à nobis susceptum opus concludentes, ac eo fine vtentes, qui idem sit Beatitudinis ipsius initium.

Quod Beatum, Æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquã, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia. ALIIS VERO IN LOCIS AIT DEOS *non sensu, sed* MENTE CERNI, IPSOSQVE NON *soliditate quadam* CONSISTENTEIS, AVT *distinctione* NVMERABILEIS, VERVMTAMEN SIMILITVDINE QVASI HOMINIFORMEIS, PROPTER AFFLVXVM CONTINENTEM IMAGINVM AD EXHIBENDVM *menti nostræ* TALEM NATVRAM COMPARATARVM.

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet.

Magnitudinis voluptatum terminus (*seu Voluptas summa*) ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ibi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

Non diu perseuerat in corpore continens dolor: sed summus quidem definit breui (*quoniam aut soluit, aut soluitur*) & qui moram trahit, non multos est dies

dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij *per internalla* plus habent in corpore iucundi, quam mali.

τοῦ ἡδομένου κατὰ σάρκα οὐ πολλὰς ἡμέρας συμβαίνει. αἱ δὲ πολυχρόνιοι τῶν ἀῤῥωστιῶν πλεονάζον ἔχουσι τὸ ἡδόμενον ἐν τῇ σαρκὶ, ἤπερ τὸ ἀλγοῦν.

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucundè viuere contingat.

Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. ὥστε ὅτῳ μὴ ὑπάρχει τὸ ζῆν φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur, (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgò comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere: existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquilláque ipsorum vita: ij sunt illud ipsum quod est naturæ bonum consequuti: nisi autem secura, tranquilláque fuit ((*vt reuerâ esse vix potest*) tum exciderunt sanè ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu *frustrà* appetierunt.

Ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν ἐξ ἀνθρώπων (καὶ κατὰ φύσιν ἀρχῆς, καὶ βασιλείας, ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο οἷόν τε παρασκευάζεσθαι) ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τινὲς ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσασθαι. οἱ δὲ, εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

Nulla voluptas est per se malum: sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

Οὐδεμία ἡδονὴ καθ᾽ ἑαυτὴν, κακόν· ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ, πολλαπλασίους ἐπιφέρει τὰς ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, *vt* duratione, complexúque *perfectis, molestia nihil extra eam foret*: foret ea collectio perinde *absoluta*, ac sunt opera Naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent, *esséntque idcircò indiscriminatim optari*.

Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονὴ καὶ χρόνῳ, καὶ περιόδῳ, ἄθροισμα ὑπῆρχεν καθὰ καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, οὐκ ἄν ποτε διέφερον ἀλλήλων αἱ ἡδοναί.

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos terum sublimium (*ac Deorum proinde*) & mortis, ac doloris metu, docerentque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem: cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberēt vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est malum.

Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τούς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν, οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα, αὐτοῖς πανταχόθεν εἰσπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν, οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν.

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, *veremúrque* ex rebus Sublimibus, neque item, quod ex ipsa morte, ne quando nimirùm ad nos pertineat aliquid: ac nosse præterreà possemus qui *germani* fines dolorum, atque cupiditatum sint: nihil Physiologia indigeremus.

Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ὅτι τε αἱ περὶ θανάτου, μήποτε πρὸς ἡμᾶς ᾖ τι, ἔτι τ᾽ ἐδυνάμεθα νοεῖν τοὺς ὅρους τῶν ἀλγηδόνων, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, οὐκ ἂν προσεδεόμεθα φυσιολογίας.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt *in rerum natura, vitáque* præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit Naturæ rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde, vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam non liceat.

Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων, μὴ κατειδότα τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ᾽ ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους. ὥστε οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίας τὰς ἡδονὰς λαμβάνειν.

οὐδὲ

Οὐθὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν κατασκευάζεσθαι, τῶν ἄνωθεν ὑπόπτων καθεστώτων, καὶ τῶν ὑπὸ γῆς, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ, τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γενομένης μέχρι τινός.

Δυνάμει τῇ ἐξερειστικῇ, καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.

Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν· ὁ δὲ τῶν κενῶν δοξῶν, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.

Βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοικεῖ.

Ὁ δίκαιος, ἀταρακτότατος· ὁ δ' ἄδικος, πλείστης ταραχῆς γέμων.

Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί, ἐπειδὰν ἅπαξ, τὸ κατ' ἔνδειαν ἀλγοῦν ἐξαιρεθῇ, ἀλλὰ μόνον ποικίλλεται.

Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας (τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν) ἀπεγέννησεν ἥ τε τούτων αὐτῶν ἐκλόγησις (καὶ τῶν ὁμογενῶν τούτοις,) ὅσα τοὺς μεγίστους φόβους παρεσκεύαζε τῇ διανοίᾳ.

Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος, ἐάν τις αὐτῆς τὰ πέρατα καταμετρήσῃ τῷ λογισμῷ.

Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπεράντου δὲ ἀπείρου πόθος χρόνου παρεσκεύασεν· ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμόν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος πόθους ἐκκλείσασα, τὸν παντελῆ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδεήθημεν. Ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονήν, οὐδ' ἡνίκα τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς τελείαν λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν.

Ὁ τὰ πέρατα τοῦ βίου κατειδώς, οἶδεν ὡς εὐπόριστόν ἐστι τὸ τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιροῦν, καὶ τὸ τὸν ὅλον βίον παντελῆ καθιστᾶν· ὥστε οὐδὲν προσδεῖται πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων.

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si supersit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneãt, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem, quę haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; *ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.*

Quæ securitas habetur ex tranquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatẽ, quâ *sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus quicquid necessarium natura non est*, detrahitur; ac per simplicissimam, *facillimámque rerum necessariarum* parabilitatem.

Diuitiæ, quibus Natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur, nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

Exigua fortuna Sapienti interuenit: maximè verò, & grauissimæ res consilio ipsius, & ratione in vitæ serie administrantur.

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis; iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia *eius rei, quâ natura opus est*, oritur; sed dumtaxat variatur.

Id, quod mentis finem (summámve, *quæ in animo* voluptatem) peperit; ipsa fuit expunctio earum opinionum (illísque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum: si quis modò illius fineis rectâ ratione dimetiatur.

Præscripti sunt quidem *à Natura* fines voluptatis corporis: sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens; quæ de corporis fine, extremóque, *vt par fuit*, ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectam cõstituit, effecítque, vt *eâ contenti* haudquaquam ipsâ temporis infinitate indigeremus. Quin-etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem, cùm rerum *mortalium* conditio excessum è vita molitur; quippe prout optimæ vitæ perfectum, *atque adeò delectabilem*, nanciscitur finem.

Qui fineis in vita degenda *à Natura præscriptos* perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere; adeò vt rebus aleæ, periculíque plenis nullatenus egeat.

Oportet porrò sibi finem *siue vitæ scopum*, ratum, constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundùm omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionísque plena euadent.

Si omnibus sensibus fidem adimas: ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id, quod est opinabile, distinguas in id, quod exspectabile est (*tempusve, quasi nondum sit debitè perspectum, deposcit, priusquam quale sit, pronuntietur*) & in id, quod præsens (*positúmve coràm, exploratúmque*) est; ac rursus in id, quod secundùm sensus, secundùm passiones, *affectionésve animi*; secundùm omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum *tibi* criterium, *quo solidè quidpiam indices*, sit superfuturum.

Si *id* omne, *quod heic appellatur* exspectabile, cùm opinabilia mente agitantur, firmiter habueris vt tale: neque *leuiter* præterieris (*quasi constans, & admittendum*) id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est: *eo casu*, geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attendíque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili aut rectè, aut perperàm fertur.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum Naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν· εἰ δὲ μὴ, πάντα ἀκρισίας, καὶ ταραχῆς ἔσται μεστά.

Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ' ἃς ἂν αὐτῶν φῇς διεψεῦσθαι, πρὸς τί ποιούμενος τὴν ἀναγωγὴν, κρίνῃς.

Εἴ τινα ἐκβάλλῃς ἁπλῶς αἴσθησιν, καὶ μὴ διαιρήσῃς τὸ δοξαζόμενον, κατὰ τὸ προσμενόμενον, καὶ τὸ παρὸν ἤδη κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ πάθη, καὶ πᾶσαν φανταστικὴν ἐπιβολὴν τῆς διανοίας, συνταράξεις καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τῇ ματαίᾳ δόξῃ, ὥστε τὸ κριτήριον ἅπαν ἐκβαλεῖς.

Εἰ δὲ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον ἅπαν ἐν ταῖς δοξαστικαῖς ἐννοίαις, καὶ τὸ μὴ ἐπιμαρτύρησιν ἔχον οὐκ ἐκλείψεις, τὸ διεψευσμένον, ὡς τετηρηκὼς ἔσῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν καὶ πᾶσαν κρίσιν τοῦ ὀρθῶς, καὶ μὴ ὀρθῶς δοξαζομένου.

Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις ἕκαστον τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ προκαταστρέψεις (εἴτε φυγὴν, εἴτε δίωξιν ποιούμενος) εἰς ἄλλο τι, οὐκ ἔσονταί σοι τοῖς λόγοις αἱ πράξεις ἀκόλουθοι.

Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι. [φυσικὰς, καὶ ἀναγκαίας ἡγεῖται ὁ Ἐπίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτὸν ἐπὶ δίψους. φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας, τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονὴν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸ ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία. οὔτε δὲ φυσικὰς, οὔτε ἀναγκαίας, ὡς στεφάνους, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις.]

Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, μὴ ἐπ' ἀλγοῦν δὲ ἐπαναγουσῶν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, ὑπάρχει ἡ σπουδὴ σύντονος, παρὰ κενὴν δόξαν αὗται γίνονται, καὶ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, οὐ διαχέονται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κενοδοξίαν.

Cupiditatum aliæ sunt naturales, & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ. NATVRALEIS PORRO, ATQVE NECESSARIAS EXISTIMAT EPICVRVS EAS, QVÆ DOLORES TOLLVNT, CVIVSMODI EST REI POTVLENTÆ, DONEC VIGET SITIS. NATVRALEIS VERO, ET NON NECESSARIAS ILLAS, QVÆ NIHIL ALIVD, QVAM VOLVPTATEM VARIANT, NON VERO *absolutè* DOLORI DETRAHENDO, *quatenus sunt tales, necessaria* SVNT, VT QVÆ EDVLIORVM SVNT DELICATIORVM. *Postremò* NEQVE NATVRALEIS, NEQVE NECESSARIAS, QVALES *verbi gratiâ*, CORONARVM SVNT, STATVARVM-VE ERIGENDARVM.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt: si vehementer cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi; ac non ex sua ipsarum natura (*quâ parte nimirùm naturales sunt*) sed præ ipsa, quæ in homine est, opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.

Τῶν

Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἀλλ' εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστοι, ἢ καὶ βλάβης ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις.

Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν, μηδὲ πολυχρόνιον· καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατανοῆσαι συντελουμένην.

Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον, ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθέν ἐστιν οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἄδικον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα μὴ ἐδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ' ὁπηλίκους δή ποτε ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακὸν ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς.

Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. Μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ λήσει.

Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτὸ, (συμφέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ) κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας, καὶ ὅσων δήποτε αἰτιῶν, οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον ὅτι συμφέρει ἐν ταῖς χρείαις τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας τῶν νομισθέντων εἶναι δικαίων, τὴν

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam; *temereve diffluentem*; quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam *alicuius* nocumenti *iure* reputantur.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, *nihil uberius, nihil iucundius.*

Eadem scientia confirmauit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

Ius, siue Iustum naturale est tessera vtilitatis; *seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas,* vt homines adinuicem neque lædant neque lædantur; *atque adeò securè degant; quod naturâ duce quisque expetit.*

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti, aut iniusti, *seu iuris, iniuriæve* ratio. Pari autem modo nulla *esse censenda* est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, vt adinuicem neque læderent, neque læderentur pacisci.

Iustitia per se (*& quatenus quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum*) nihil est; *at in homine solitariè spectato reperitur nulla;* sed duntaxat in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendóve nocumento iniri.

Iniustitia (*quatenus rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est*) non est aliquid secundùm se malum; est autem malum in eo metu, quo *exstimulante conscientiâ* suspicatur quis, *veretúrque,* ne quæ iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant.

Fieri non potest, vt qui clàm violauerit aliquid *iuris*, pactorúmve eò sancitorum, ne quis faciat, patiatúrve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

Vniuersè quidem ius, *seu quod iustum est*, idem est apud omneis genteis(vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum causis *apud varias* variis, euenit vt non idem ius, *siue iustum*, sit apud omneis.

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, *communive eorum participatione*, quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturâ habet, si

tale

tale quidem sit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen, vt mutuò sociatis vtile non sit, id iam *veram* iusti naturam non habet.

τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει. ἐὰν μὲν τὸ αὐτὸ πᾶσι γίνηται. ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ μὲν θῆται τις, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum *vtilitas aliqua sit, ac idcircò* ad prænotionem, *quæ habetur de iusto*, congruat: id pro illo quidem tempore est iustum: *certè* apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.

Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον, χρόνον δὲ τινα εἰς τὴν πρόληψιν ἐναρμόττῃ, οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦν δίκαιον, τοῖς μὴ φωναῖς κεναῖς ἑαυτοὺς συνταράττουσιν, ἀλλὰ ἁπλῶς εἰς τὰ πράγματα βλέπουσι.

Vbi nullâ nouâ superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem *habitam de iusto* non congruere: ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse vtilia desierint: ea quidem illcie exstitere iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansere vtilia; deinceps verò statim atque desierunt esse vtilia, desierunt simul esse iusta.

Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων τῶν περιεστώτων πραγμάτων, ἀνεφάνη μὴ ἁρμόττοντα εἰς τὴν πρόληψιν τὰ νομισθέντα δίκαια ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων, οὐκ ἦν ταῦτα δίκαια· Ἔνθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων, οὐκέτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δήποτε μὲν ἦν δίκαια ὅτε συνέφερεν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τῶν συμπολιτευομένων, ὕστερον δὲ οὐκ ἦν ἔτι δίκαια, ὅτε μὴ συνέφερεν.

Qui sibi fiduciam, securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, cōparare aggressus est, is possibilia quidē paratu, tanquā à se non aliena quæsiuit: at impossibilia pro alienis habuit. Quin-etiā possibilium bene multa nō attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

Ὁ τὸ θαῤῥεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενος, οὗτος τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο τὰ δὲ μὴ δυνατά, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο. καὶ μὴν καὶ πολλοῖς δυνατοῖς ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίσατο ὅσων τι οὐκ ἐλυσιτέλει κρατεῖν.

Quibuscumque plenā fiduciam, securitatémque parare fas fuit ex societate hominū pari sentētiâ, affectúque viuentium, ij firmissimo freti pignore, quàm suauissimè inter se vixerunt; ac plenissima necessitudine iūcti, præoptauere sine lamētis, pro illo qui foret ad mortem destinatus, mortē subire.

Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τὸ θαῤῥεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμονοούντων παρασκευάσασθαι, οὕτω καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστον, βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες, οὐκ ὀδυρόμενοι εἵλοντο αὐτὸ τοῦ τελευτήσαντος προκαταστρέφειν.

FINIS.

ΤΕΛΟΣ.

PETRI GASSENDI
AD LIBRVM DECIMVM
DIOGENIS LAERTII
NOTÆ.

Ad Epicuri Vitam.

Pag. 1. ℣. 1. EΠΙ'ΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους. Quæ circa Epicuri Nataleis obseruari hoc loco possent, ea pertractata fusè habentur inferiùs sub Apologiæ initium. Quin-etiam quæ deinceps sequuntur attinentia ad Vitæ seriem, Mores, Mortem, institutionem Sectæ, Auditores, Successores, Libros, & si qua sunt eiusmodi, ea copiosè adeò prosequuti sumus, vt supersit solùm heic loci attingendum, si quidpiam ad textus emendationem pertinens, illeic aut prætermissum sit, aut non-nisi obiter insinuatum.

℣. 26. Τῶν γραμματιστῶν. Expuncta heinc est, quæ intercipi solet vox Σοφιστῶν, cum particula καὶ, tum quia non exstat in MSS tum quia apud Empiricum, à quo tota historia fusiùs narratur, non legitur; tum quia probabile non est, si fuissent Sophistæ ab Epicuro interrogati, futurum fuisse vt obmutescerent, ipsi potissimùm professi posse se de omnibus rebus ex-tempore dicere; aut eum amandarent (vti amandatum Empiricus ait) ad Philosophos; ipsi se præsertim solos sapere, suóque dignos esse nomine gloriantes.

Pag. 2. ℣. 5. ἦξαι, pro αἶξαι. Ita scilicet, tum ob MSS. tum quia Hesychius à quo pleraque de-
in Epic. scripta ex Laërtio sunt, suo tempore ita legit; tum quia vox videtur sensui non-nihil magis congruere.

℣. eod. Τίμωνα. Addo, interpretando, *authorem*, vt fuit *Sillorum*, *seu maledictorum*, vt intelligamus Timonem nihil fecisse insolitum, cùm in Epicurum conuitia effudit; quippe qui effuderit etiam in omneis alios Philosophos, opere illo *Sillis* inscripto.

℣. 7. καὶ κύντατος. Legit Aldobrandinus κὠστατος, verùm præter metri rationem, refragantur tam editi, quàm MSS. Codices; ac præterea ipse Sillographi scopus.

℣. 16. ἐν τῷ δωδεκάτῳ, &c. adusque καὶ Διονύσιος,] pro ἐν τοῖς δώδεκα τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἃ ἐστι αὐτῷ τὰ (vel vt MSS. habent τοῦ) κδ'. Ita scilicet meliùs congruit; cùm alioquin tametsi velis δώδεκα βιβλία, quibus ἔλεγχοι continerentur, intelligere; neque constructio facilè pateat, neque dici facilè possit, quota fuerint τὰ δώδεκα, in quibus Diocles speciatim de Epicuro dixerit, ex numero illo maiore.

℣. 34. Λεοντίῳ, pro Λεοντίᾳ, Ita nimirum heic, & postea ob nominandi casum Λεόντιον, de quo nusquam ambigitur.

℣. 37. γνησίως ἀστὸν. Legendum fortassis γνήσιον αὐτὸν, tum quòd in vno MSS. non ἀστὸν, sed αὐτὸν legatur; tum quòd illud ipsi fortè exprobrari ab aliquo potuerit, quod Phaëtonti ab Epapho,

—— *Matri omnia demens* *Credis.*

Verùm retinere lectionem nihil vetat. quatenus talis exprobratio satis solemnis Athenis fuit: (quippe cùm, vt nihil de cæteris dicam, non modò Antisthenes ex Laërtio, sed Themistocles etiam ex Plutarcho, quòd matre esset Thrace, habitus nothus fuerit) idque, cùm testante Aristotele, in quibusdam solùm Rebuspublicis, natum esse sufficeret ex altero parente ciue, vt quis haberetur legitimus ciuis. Potuit verò in Epicurum ansa captari tantò faciliùs, quantò tum puer ex Samo redux, tum posteà Lampsaco aduentans, habitus proinde à nonnullis Samius, ab aliis Lampsacenus fuit; vt in eius Apologia, seu libro de Vita, & Moribus primo breuiter insinuauimus.

1. Metam. lib 7. in Them. 3. Polit. 1.

℣. 49. ἐνίπλωσας. Ita ex Suida, & meliùs quidem, quàm, vt vulgò ἐνίπλωσεν. Videtur porrò hic esse locus, quem Plutarchus subnotat, dum Καὶ γὰρ Ἐπίκουρος, inquit, ἐπὶ τοῖς τῶν φίλων ἐπιστολαῖς προτεθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν λέγων, αὐτός ἐστι. *Est enim etiam Epicurus insulsus, cùm occasione acceptarum ab Amicis literularum, excitari ab ipsis tumultuarios applausus ait.* cap. 1. in voc. Epic. lib. de audit.

℣. 51. Λεοντίας. Videtur nempe pro Λεόντιος, à nominandi casu Λεοντεὺς, qui posteà quoque legitur.

℣. 1. ὦ Θεμίστα. Ita videtur, pro καὶ Θεμίστα, Pag. 3.
Epistola quippe ad Themistam est.

℣. 6. Θεόδωρος. Legit quidem Stephanus Θεόδοτος, sed retineri tamen vox potest, quòd Theodorus esse potuerit vnus ex iis Stoicis, lib 2.
quos hoc donatos nomine Laërtius in Theodoto scribit; & ex iis, quæ in Apologia satis lib. 3.
copiosè deduximus, manifestum sit Stoicos fuisse ex genio Sectæ Epicuri conuitiatores.

ψ. 11. Οὐ γὰρ ἔγωγε, &c. Locus hic apud (lib. 12.) Athenæum in hunc modum legitur: Οὐ γὰρ ἔγωγε δύναμαι νοῆσαι τ᾽ ἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ τῶν χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι᾽ ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ (3 Tuscul.) μορφῆς κατ᾽ ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Interpretatio autem exstat apud Ciceronem, eáque ipsa est, quam adhibui, nisi quòd cùm interpretatio vocis δι᾽ ἀφροδισίων desit, suppleui illam gemina hac voce *complexu corporum*, ex eodem Cicerone, qui non multò pòst ista repetens, hæc habet: *Sed explanauit quid diceret, Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur.* Retineri autem posse censui Laërtij lectionem circa has voces οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω, quod Cicero quoque sic legisse videatur, dum ad verbum sic, *Nec equidem habeo quod intelligam.* Quin-etiam vocem χυλῶν, pro voce χυλῶν Athenæi non commutaui, quòd Cicero nomine *Saporis* eam reddiderit; ac ideò legi posse putaui μορφῶν, pro μορφῆς, quòd vbique apud Ciceronem multitudinis numero exprimatur. Quod superest, non videtur posse tam supplementum, quàm correctio huiusce loci improbari; cùm in omnibus alioquin exemplaribus post vocem δι᾽ ἀφροδισίων, legantur hæc solùm καὶ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφῆς, & apud Hesychium etiam duæ postremæ voculæ (præter superiorum transpositionem) desint.

ψ. 17. τὸ ἀκάτιον ἀράμενος. Hasce addo voces, coniecturâ desumptâ ex MS. antiquioris margine, in quo post vocem φεῦγε le- (lib. de aud. po.) gitur, tanquam in ipso textu deficiens, τὸ κατὶ δὶ ἱράμενος, valde corruptè scilicet. Corrigo autem, restituóque ex Plutarcho, qui occasione legendorum ab adolescentibus (lib. 2.) Poëtarum, *An cogemus*, inquit, *ipsos* τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους παντελῶς φεύγειν; quo etiam modo aduersus Coloten verba hæc leguntur, ἐπαραμένους τὸ ἀκάτιον φεύγειν, &c. Videlicet quasi solito Epicuro *nauigij velocis* Metaphorâ vti, ad innuendum quàm oporteret velocissimè *vale dicere* Liberalibus Dis- (lib. 12. c. 2.) ciplinis. Et quò res sit minùs ambigua, Quintiliani verba hæc sunt, *Nam imprimus nec Epicurus à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam-velocissima iubet.* Quod heic portò legis, *omnem disciplinam*, interpretationem agnoscis illarum textus vocum παιδείαν πᾶσαν, quibus licet proinde intelligere illam celebrem ἐν κύκλῳ παιδείαν de qua libro toto Apologiæ postremo est dictum, quámque nomine τῆς φιλολογίας Martianus Capella intellexit in illo *de nuptiis* (de lib. pr. cap. 16.) *Mercurij, Philologiaque opere*; ac videri potest Galenus nomine eodem intellexisse, conscripto speciali aduersus Epicurum libro hocce titulo, εἰ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν; *Sit-ne eruditio ad Moralem Philosophiam vtilis?* Vbi quòd τὴν φιλολογίαν (13. famil. epist. 1. 1. de nat. Deor.) *eruditionem* interpretor, Cicero ipse facit, qui cùm in Epistolis Atticum commendet, quòd præter morem Epicureorum, sit omni liberali doctrina politissimus; tum alibi eos, qui doctrinas, arteisve huiusmodi tenent, appellari eruditos dicit.

ψ. 28. συνδιαγωγὴν. Ita habent MSS. tametsi nihil vetat retineri quoque vulgarem vocem συναγωγὴν.

ψ. 33. ὥστε ἀπὸ τῆς κλίνης κατιέναι. Visum est huiusmodi voces posse ex Suida interiici, quòd alterum sit quasi membrum exaggeratæ infirmitatis, ob quam exprobratum Epicuro est, non modò quòd impositus lecticæ, non posset ab ea exsurgere, vt in pedes staret; sed etiam, quòd decumbens, ne se quidem posset è lecto, vt sellæ imponeretur, demittere.

ψ. 34. Μνᾶν ἡμερησίαν, Pati interpretatio non potuit, vt cùm *Minam, quæ dietim impenderetur verterim*, Minæ valorem monetâ nostrâ æstimatum adiicerem. Qui nosse volet, Attica mina nonaginta sex drachmis valens, æquiparatur eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, libris Turonicis XXXV. cum solidis XIV. denariisque Turonicis VIII. siue (ob maiorem aureorum constantiam) nummis Solaris VII. minùs octaua Solati parte: vt intelligi ex iis potest, quæ in Vita Peireskij satis copiosè deduximus. (lib. 2.)

ψ. 38. ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ, pro ἑταίρας καὶ ἄλλας. Ita videlicet legendum non malè videtur coniicere Casaubonus.

ψ. 43. λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν, Fortè γράφειν, καὶ ἀντιλέγειν, quemadmodum adhibita Manu-scripto correctio habet: ac præsertim cùm ἀντιγράφειν non tam *contrascribere*, quàm *rescribere* sit. Quòd sensus nihilominùs constare possit, nihil moueo.

ψ. eodem. ἄλλας τε. Sic quippe videtur legendum, non ἄλλας; nisi quis omnia magis inuertens, addénsque particulam τῷ, legendum putet, ἐν αὐταῖς τε; καὶ ἄλλας τῷ Ναυσιφάνει.

ψ. 49. τὴν ἀνδραποδώδη. Addo ad interpretationem *popularis aura*; vt intelligatur Mancupij genus, quod iam olim ipsis Sophistis exprobrari solitum est.

ψ. 2. ἑαυτόν μου. Visum est posse huius- (Pag. 4.) modi duas voculas interseri, ne fieri ansa pergeret existimandi Epicurum habitum fuisse Nausiphanis non discipulum, sed magistrum.

ψ. 3. Πλεύμονα τε αὐτὸν ἐκάλει, Addo ad interpretationem *quasi sensus expers foret*, idque authore Empirico, cuius verba sunt, νῦν πλεύμονα καλῶν τὸν Ναυσιφάνην, ὡς ἀναίσθητον, *Nunc Pulmonem Nausiphanem, quasi sensus expertem vocans.*

ψ. 6. Πλάτωνα χρυσοῦν, Addo *quasi fastuosum* ob fastum, quem constat obiectum Platoni; ac non modò quidem à Diogene, & aliis, sed à Comico Ephippo præsertim, qui apud Athenæum Pla- (lib. 11.) tonem, & quosdam eius familiareis taxauit, quòd cætera inter, vestitu sumptuoso, cultúque propemodum lasciuienti forent; cùm & quis posset existimare non esse id alienum ab eo, quòd in Theæteto illum Plato carpit, qui nesciat ingenuè, scitéque vestem induere; neque item ab eo, quòd apud eundem Athenæum φιλόδοξος (ibid.) *gloriæ appetens* habitus, dixisse fertur *se vltimam*

nam gloriæ tunicam in morte exuturum. Fortè autem χρυσοῦς speciatim est dictus, quasi in ipsummet retorquendo scomma, quo Gorgiam ob statuam sui auream Delphis consecratam impetiit, dum accedentem conspiciens, (ibid.) *venit ad nos*, inquit, καλός τε, καὶ χρυσοῦς Γοργίας, *pulcher, & aureus Gorgias:* quod idem rursùs Athenæus ex Hermippo refert.

(lib. 8.) ꝟ. 7. λεπτοτάλαν ἄρτον. Non meminit vocis huius Athenæus; tametsi intelligi possit ex sequentibus, sed desumpsit locum ex Epistola περὶ ὑπαλλαγμάτων, (cap 3.) nósque ex ipso retulimus libro 5. Addo heic solùm visum esse ad vocem καταφαγεῖν, debere accedere particulam ἂν.

(ibid.) ꝟ. 9 φαρμακοφόρον. De hac quoque voce eodem libro dictum aduersus Casaubonum. Addo iam solùm eius lectionem ex Athenæo confirmari.

(ibid.) ꝟ. 10. χρυσία Δημοκρίτου. Præter allata eodem libro ad probandum legi debere Δημοκρίτου, non Δημοκρίτου, adhiberi potest Manuscriptorum fides.

ꝟ. eodem. ἐν κώμαις, habet Athenæus, ἐν κώμῃ τινί

(loc. cit. in Epic.) ꝟ. 11. Ἡράκλειτόν τε κυκητὴν Legit Hesychius μιμητὴν, cùm Heraclitus tamen nihil videatur minùs aut fuisse, aut haberi voluisse, quàm alicuius imitator, scilicet (lib. 9.) professus, vt Laërtius habet, ἀκοῦσαί τε οὐδενὸς, καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ, *Neminem audiisse; didicisse verò ex seipso omnia.* Fuit porrò Heraclitus etiam à Timone Κυκητὴς dictus (tametsi in quibusdam editionibus κοκκυστὴς, & κοκκυστὴς habeantur) illo carmine, quod apud (ibid.) Laërtium,

> Τοῖς δ' ἔνι κοκκυστὴς ὀχλολοίδορος Ἡράκλειτος
> Αἰνικτὴς ἀνόρουσε. ———
> *Confusor turbaque Heraclitus reprehensor,*
> *Ambiguo ludens, hisce institit.* ———

Et testatur quidem Laërtios Timonem hisce versibus respexisse ad illam, quâ liber ipsius conscriptus fuit, obscuritatem; talem scilicet, ob quam liber dictus fuerit à Socrate, Delio egere natatore, & ipse Heraclitus fuerit cognominatus σκοτεινὸς *Tenebricosus*, euaseritque adeò, vt Lucretios ait,

> *Clarus ob obscuram linguam, magis inter inaneis,*
> *Quam de graueis inter Graios, qui vera requirunt:*
> *Semper enim stolidi magis admirantur, amántque,*
> *Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt.*

Verùm, cum additamento ad interpretationem facto id postremo loco expresserimus; tum videtur Timon potuisse ad illud quoque respicere, quod secundo loco insinuauimus, quódque Plutarchus fusiùs recensens scribit, (lib. de Garrul.) *Heraclitum, cùm fuisset rogatus à ciuibus, vt quampiam de concordia sententiā edissereret, nihil aliud, quàm conscenso suggestu aquam in calice sumpsisse, inspersisse ipsi farinam, commiscuisséque pulegio, ac potione sumpta abiisse: documento ipsis relicto, fore, vt ciuitates pacem, concordiámque tuerentur, si ea satis essent, quæ facilè occurrerent, neque sumptuosa requirerentur.* Præmisimus autem potuisse etiam Heraclitum κυκητὴν vocari, quòd statuerit omnia esse, in continuo fluxu (quam ex illo sententiam Cratylus mutuatus fecit celebrem) sic in confusione, commistionéve perpetuâ, ob quam (apud Plat.) nihil vnum appellari constanter posset, ac sola proinde rerum omnium summa vna foret, scribente Aristotele fecisse illum τὰ ὄντα πάντα (1. Phys. c. 2.) τῷ λόγῳ ἕν, *Entia omnia ratione vnum*; & iocante Luciano, quòd iuxta ipsum ἔμπεδον οὐδὲν, ἀλλ' ὡς ἐς κυκεῶνα πάντα συνειλέονται, *nihil stabile sit, sed omnia quasi in quemdam cinnum, miscellámve continuò voluantur.*

ꝟ. 12. Δημόκριτον Ληρόκριτον. Legitur vulgò Λαρόκριτον, quasi ille tempus triuerit in nugis; sed legere præstat cum Hesychio Λημόκριτον, quasi Democrito exprobretur illa cæcitas, quam fecisse sibi ille dicitur, vt Naturæ secreta rimaretur attentiùs; aut saltem caligo (vndecumque contigerit) quâ ipsum laborasse constat, vel ex illo Ciceronis loco, *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra* (5. Tusc.) *discernere non poterat: at verò bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; vtilia, inutilia; magna, parua poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè.*

ꝟ. eod. Ἀντίδωρον Σαννίδωρον, Sic nempe legendum existimat Ionius; cùm alioquin legenti, vt volgò fit, Σαννίδωρον, commodus nullus sensus occurrat.

ꝟ. 13. Τούς τε Κυρηναϊκούς. Verecundè sanè, pro Κυζικηνοὺς, quod immutatio nimia videatur; sed vt præteream attendenti ad characteres non videri nimiam; dici aliunde non posse puto, quinam fuerint illi Cyziceni Philosophi, quos Epicurus impetierit; cùm exstiterint tamen instituti ab Aristippo Cyrenaïci, à quibus circa Voluptatem variis modis dissenserit, vt declarandum inferiùs est, & attigimus citato iam libro. (cap. 9.)

ꝟ. 14. Διαλεκτικούς. Addo ad interpretationem, *Megaricós-ve*, vt intelligantur non qui vniuersè profitentur Dialecticam, sed speciatim Philosophi ab Euclide instituti, & tam ab eius patria Megarici, quàm à genio Sectæ Eristici, siue Contentiosi, & Dialectici dicti.

ꝟ. 17. Τοῦ γὰρ ἀνδρί. Nimirùm ita potiùs, τῷ δ' ἀνδρὸς videtur legendum; vestigium verò emendationis ex MSS. habeo, in quibus legitur τῷ γὰρ ἀνδρῶν; non videtur autem incongruè vox οἶον prætereà statim adhiberi.

ꝟ. 30. διαδιδῶναι, Ita videtur pro διαλύεσθαι, quæ ex voce nullus cohærens elicitur sensus.

ꝟ. 5. ἀξιωματικῶς pro ἀξιοπίστως. Ita scilicet (PAG. 5.) magis congruit; & interpunctione quidem consequente, ac præcedente vocem κοτύλη, quam dictum est libro sexto licere ex Athe- (cap 9.) næo interpretari *heminam*, quæ Romanis est dimidium Sextarij, duodecimáve Congij pars, neque à Parisino semisextario multùm differt.

ꝟ. 10. κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Deesse videtur vox πάντα, quando Cicero, Terentius, & alij tri- (1. Offic.) tum dicunt Adagium, *Amicorum esse omnia communia.* Sed Græcorum tamen mos fuit, dicere κοινὰ τὰ τῶν φίλων, veluti ex Euripide, Plutarcho, & aliis constat; ex quibus, & quia (in Oreste & aduers. Col.) vulgò effertur, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, vocem τῶν interponendam censui. Additamentum autem ad

interpretationem factum, præstare videtur, ne ratio, vt breuiter, ita obscurè enuncietur.

℣. 15. τυρῦ κυθηρίδιον, pro τυρῦ κυθρίδιον. Nimirùm quasi litera η, coalitione facta ob liquidam ρ, potuerit euanescere, ac restituta indicet caseum afferri solitum ἐκ τῆς Κυθήρρου, quod oppidum fuit Pandionidis Tribus in eodem agro Atheniensi, vt eodem libro attigimus. (ibid.) Porrò cùm ibidem insinuatum sit *Menagium* nostrum pro κυθρίδιον, legere ἐν Γυθίῳ, quòd Lucianus meminerit casei ἐν Γυθίῳ allati; significauit idem posteà posse quoque legi ἐκ Κύθνου, seu τυρῦ Κυθνίου, quod *Stephanus de Vrbibus* eius mentionem fecerit; adiecitque *Isaacum Vossium* tanto parente dignum filium censere legendum esse χυθρίδιον, quasi Epicurus petierit ex caseo in ollis solito asseruari; aut etiam χυδαῖον, quo sensu dicitur χυδαῖος ἄρτος, *vilissimus panis*.

℣. 16. τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων. Hoc de Dogmate dicendum inferiùs; intereà verò adnotari eius occasione heic potest, distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλος:

sic Eruditos exercere, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*; alij, *doctrina Epicurus in arce*; alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare Iussit, & hanc vitam dixit habere Deos*, &c. Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil videri immutandum; cùm vel ex isto contextus loco constet Epicurum δογματίζειν τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος, ac repetatur posteà non semel, ipsam τέλος εἶναι τῆς μακαρίως ζῆν, & aliunde dici non possit quis vnquam, etiam obtrectatorum, Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, quâ de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, posse illud fortè sic legi,

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis.

Nempe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*, *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit, sed etiam penè indicatur illo Propertij disticho,

eleg. 21. ad Cinth.
Illeic vel studiis animũ emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure tuis.

quippe *doctis Hortis*, pro *docto Epicuro* Metonymicũs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Quanquam hærescendum in istis non est.

℣. 23. Τῆς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος. Istam vnam esse ex Ratis Epicuri Sententiis suo loco videbitur. Adscribo heic solùm ob hæc carmina, carmen itidem ex Solone, quod Plutarchus refert in eandem sententiam, (lib. de am. diuit.)

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι.
Finis opũ apparens nõ est Mortalibus vllus.

℣. 39. Λυσιφάνης, pro Ναυσιφάνης. Ita scilicet Basileensis, Romanáque editio, ac adhibita alteri MSS. correctio. Vt prætercam, quòd paulò pòst Epicurus dicatur ἀκοῦσαι Ναυσιφάνους, nihil esse necesse eandẽ heic vocem legi.

℣. 41. Εὐρύδικον. Fortè Εὐρύλοχον ex recentiore MS. & quod Epicuri liber fuerit inscriptus Εὐρύλοχος, verùm res incerta, & perparùm refert.

℣. 4. ποτὶ ἢ Ὑγιαίνειν, ἢ Εὖ διάγειν. Hasce voces interfero, tum ex Luciano, tum ex ipsomet Laërtio in vita Platonis. Pro voce autem ἄσιτον, repono προσάπτειν, immutatione satis insigni; sed & vocem tamen Lucianus insinuat, & excogitandum quidpiam simile suggerit sensus necessitas; vt constare potest ex iis, quæ fusiusculè dicta sunt libro primo. (Pag. 6.) (de lapsu int. salut. lib. 3.) (cap. 10.)

℣. 7. ἐν τῷ Ναυσιφάνους Τρίποδι; Quare *Tripodem* interpreter *librum* hocce titulo, dictum iam exstat libro quinto. (cap 2.) Addo heic solùm potuisse illi titulum tribui huiusmodi aut ob idem triplex, de quo Epicurus in Canone agit Criterium; aut alia simili ex causa.

℣. 14. τῇ ἐνάτῃ. Ita habent MSS. loco literæ numeralis θ' vulgò adhibitæ, ac idem valentis. Prætereo heic autem, quod adnotatum est libro primo reponendum esse apud Suidam ρθ', vt indicetur eadem, quæ heic Olympias CIX. (cap 2.)

℣. 22. καὶ εἰκοστῇ. Vocem suppleo ex MSS. (cùm absit tamen ab editis) vt Olympias, non centesima sanè, sed vigesima septima, supra centesimam colligatur.

℣. 25. Ἀγημάρχῳ. Habet MS. vetus Ἀγεμάρτῳ.

℣. 38. σίτου. Ita videtur planiùs ex Basileensi editione, & ex Stephano; cùm Aldobrandinus, ac MSS. pro hac voce habeant ποτοῦ, ac Hesychius etiam; qui rursùs videtur appositè minùs habere χαλκίῳ, pro eo, quod omnia Laërtij exemplaria habent θερμῷ.

℣. 46. διατίθεμαι. Verbum hoc suppleo, potiusquam voces κατὰ τάδε expungo, quæ possent alioquin propter vocem ὧδε antecedentem, videri superfluæ. Saltem vocem τάδε retinẽdam esse, indicant illæ formulæ obseruatæ in Testamentis per ea tẽpora conditis, & ferè apud vnum Laërtium asseruatis. Nam Plato quidem ita occœpit: (lib 3.) Τάδε κατέλιπε Πλάτων, καὶ διέθετο, *Hæc quidem reliquit, & Testamento cauit Plato.* Aristoteles verò sic, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης. (lib. 5.) *Bene quidem, opinor, erit; sed si humanitus quid contingat, isthæc sunt, quæ Aristoteles Testamento sanxit.* Et Theophrastus, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διεθέμην. *Bene, opinor erit; sed si quid contingat, hæc sunt, quæ testando constituũ.* Strato autem, Τάδε διατίθεμαι, ἐάν τι πάσχω, *Si quid patiar humanitus, hæc sunt, quæ suprema voluntate statuo.* Lycon denique, Τάδε διατίθεμαι περὶ τῶν κατ' ἐμαυτόν, ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀρρωστίαν ταύτην ὑπερσχεῖν, *Nisi ex hoc morbo conualuero, hæc de bonis meis extrema dispono.* Quibus omnibus in Exemplis cernere licet & vocem τάδε, & verbum διατίθεσθαι. Notandum verò circa ea verba, quæ ex Theophrasto relata sunt reposuisse me διεθέμην, pro eo, quod vulgò legitur, διατίθεμεν, quod verbum hac voce non transferatur ad actionem testandi. Et poteram quidem etiam reponere διατίθεμαι; quod Strato, & Lycon vsurpârunt; sed permouit tamen ipsa terminatio; itémque, quod Plato, & Aristoteles verbum vsurpassent

vſurpaſſent eodem tempore, & deinceps alij vſurparint eâdem perſonâ, vt nomine Titiæ honeſtiſſimæ fœminæ Callimachus ille, cu-
l.37.§.7.ff. de legat 3. lus Scænola meminit, Τιτία διατίθεμαι, &c. & D. Gregorius Nazianzenus ſuo libro celebri teſtamento, διεθέμην τὴν διαθήκην ταύτην, &c. At quamobtem etiam vox καὶ retenta in Epicuri Teſtamento? nempe tum ob fidem omnium Codicum, tum quia illa ſpectare poteſt ad aliquantulam varietatem, qualem in præmiſſis obſeruare licet; tum quia phraſis attendi poteſt in ſubſcriptione vnius teſtium, qui ſancto illi Patri teſtanti adfuerunt. Is quippe nomine *Optimus*, adfuiſſe ſe dicit Reuerendiſſimo Gregorio παρεγενόμην καὶ τὰ προγεγραμμένα, *teſtanti iuxta anteſcripta.*

Pag.7. v. 9. Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει. Voces tranſpoſitæ; quòd præcedentes alioquin τὸ καὶ ſenſum nimis turbatum faciant.

v. 10. ἑστίᾳ. Habent MSS. [illegible].

lib.1.c.6.in lex. v. 15. τὴν ἐν Μελίτῃ. De hoc oppido in Apologia dictum. Fuiſſe autem illud Cecropidis Tribus, confirmat Harpocration, atque ex Philochoro nomen id ſortitum à Melite, filiâ, iuxta Heſiodum, Myrmecis, iuxta Muſæum, Apollinis. Vt ex hoc autem nomine conati fuerimus ſanare deprauatum locum in Epiſtolis Ciceronis ad Atticum, repetendum haudquaquam eſt

v. 22. καὶ τὸ δυνατόν. Habent has voces Stephanus, & correctot veteris MSS.

v. 27. Ἔτι δέ. Ita videlicet pro ὅτι legendum cenſet Caſaubonus. Poteſt verò lectio
2.de fin. confirmari ex Cicerone, qui poſtquam ea, quæ præcedunt hiſce verbis commemorauit: *Quæro autem, quid ſit, quòd tam accuratè caueat, & ſanciat, vt Amynomachus, & Timocrates heredes ſui de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis, menſe Gamelione?* tum ea, quæ ſequuntur copulat, ſubiicitque hoc modo: *Itémque omnibus menſibus, viceſimo die Lunæ, dent ad eorum epulas, qui vnà ſecum philoſophati ſunt, vt & ſui, & Metrodori memoria colatur?* Quo aliunde ex loco obiter intelligitur, quamobrem τὴν γινομένην σύνοδον, interpretatus fuerim *epularem conuentum*; & illud ἑκάστου μηνὸς τῇ εἰκάδι, acceperim de *viceſimo omnibus menſibus die Lunæ.*

Pag.8. loc.cit. v. 39. πρὸς Ἰδομενέα. Legit Cicero πρὸς Ἕρμαχον, cùm Epiſtolam referens ipſi illud adſcripſit, *Epicurus Hermacho S.* non repeto
cap.2. verò rationes libro ſecundo iam deductas, ad declarandum eam fuiſſe potiùs ad Idomeneum, quàm ad Hermachum ſcriptam: adnoto ſolùm, interpretationem totam ex Cicerone eſſe; niſi quòd propter vocem ὑμῶν, vox interpoſita eſt, *vobis.*

v. 41. σφόδρα ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνόν. Textus vulgò habet, σφόδρα δὲ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ (MSS. ὁ) Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην Λαμψακηνόν. Expunctionis
cap.8. cauſa eſt fusè in primo Apologiæ libro deducta. Cur autem legam ἐλλόγιμον, pro ἐλλογίμους, cauſa eſt, tum quòd Metrodorus tenerà celeberrimus omnium Epicuri diſcipulorum fuerit; tum quòd tametſi alij ſubinde recenſendi fuerint quoque ἐλλόγιμοι, nimis tamen multa de Metrodoro interponuntur, vt intelligi valeant hocce accuſandi caſu comprehenſi. Et certè peracta Metrodori mentione, non ſequitur, καὶ Πολύαινον, vt neceſſe foret; ſed, ἦν δὲ καὶ Πολύαινος.

v. 47. τρίτῳ Τιμοκράτει. Videtur prorsùs, non Τιμοκράτους, vt intelligatur non aliquis Author, ſed tertius librorum, quos Epicurus hoc nomine inſcripſit. Eadem nempe de cauſa etiam ſtatim pòſt legitur ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ.

v. 8. ἄγοντα, pro ἄγοντες. Nimirùm, vt Pag.9.
intelligatur Metrodorus fuiſſe, qui obierit annum agens ætatis LIII. eúmque ſeptimum ante obitum Epicuri. Nihil verò neceſſe eſt rem comprobare ex loco Plutarchi, quem libro ſecundo iam induximus circa Metro- cap 3.
dori, & Epicuri vitam cum vita Alexidis Comici, & Gorgiæ Sophiſtæ collatam.

v. 15. ἀχρεῖον τινά. Ita lego, non οἰκεῖον, fretus MSS. & Baſileenſi editione; ac ſimul ſtatim, ὁ Μητρόδωρος, pro τοῦ Μητροδώρου, vt intelligatur Metrodorus habuiſſe fratrem nebulonem nomine Timocratem; illum ſcilicet inter Epicuri conuitiatores numeratum. Legere certè οἰκεῖον, quaſi Epicurus illum contubernalem habuerit; neſcio an ſatis congruat cum ipſa enumeratione τῶν ἐλλογίμων μαθητῶν cúmque eo, quod Seneca non il- Epiſt.6.
lum perinde, ac duos ſequenteis, Polyænum, Hermachúmque Metrodoro accenſet.

v. 28. περὶ μαθημάτων. Ita nimirùm; non μαθητῶν legendum Caſaubonus cenſet.

v. 46. καὶ ἄλλοι Ἐπικούρου τρεῖς. Neſciaſ quamobrem Laërtius heic omiſerit filiũ Metrodori, cuius mox antè facta mentio in Teſtamento fuerat. Nam quòd alioquin reticuerit alios, quos Thucydides, & Plutarchus memorant, cauſa eſſe potuit, quòd eos ignorârit.

v. 7. καὶ Καρνεάδης. Suppletur particula Pag. 10.
καὶ ex MSS. neque additur verò abs re; nam præter Carneadem eadem de Chryſippo, teſtatus eſt Appollodorus Athenienſis, cap 3.
referente ipſo Laërtio; quod & retulimus libro primo.

v. 8. χρήσαιτο. Videtur pro χρήσας, quanquam legi etiam poteſt, (vti ab aliquibus fit, χρῆσαι) vt ſit idem optandi modus; niſi quòd is obſcurior ſit, ac potiſſimum ob ſequentem eadem voce infinitiuum.

v. 12. ἀδιόρθωτον. Habent MSS. ἀδιόρθωτα; ſed ſenſus eſt planior, ob τὸ ἐπελθεῖν antecedẽs.

v. 14. καθάπερ. Legit Caſaubonus ex Galeſio ἅπερ, ſed ſenſus nihilominus conſtat.

v. 21. Περὶ εἰδώλων, καὶ φωτῶν. Ita eſſe legendum cenſeo, pro περὶ εἰδώλων, περὶ φυτῶν, nam tractatio quidem de Plantis fuit argumenti ſpecialioris, quàm vt Epicurus videatur quidpiam ſimile attigiſſe præter ea, quæ ſpectant ad Meteora, ſeu res ſublimeis, ex quibus metus, perturbatióve quæpiam impendet, prout eodem libro iam attigimus. Quòd facilis autem fuerit com- cap.10.
mutatio vocis φωτῶν in vocem φυτῶν, notius eſt, quàm vt dici debeat. Heinc, cùm poſſet etiam legi, περὶ εἰδώλων, καὶ φυτῶν, vt

ibidem dictum; placet tamen lectio propter id vestigium, & quia paulò pòst genus Philosophiæ ἠθικὸν, quod à nominibus aliorum librorum dicitur περὶ βίων, ac præterea περὶ τέλους, perhibetur dici quoque περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, & probabilissimè quidem, à titulo huiusce libri. Addo vocem περὶ interceptam commutatam in vocem καὶ facto ex mss. in quibus vnà habetur, vestigio. Denique, qui titulum περὶ αἱρέσεων interpretati sunt *de Sectis*, potiusquàm *de Electionibus*, eligendive rationibus, non videntur satis attendisse ad ea, quæ illicò pòst circa partitionem Philosophiæ sequuntur.

℣. 24 Περὶ βίων Addo ad interpretationem, *seu vitæ instituendæ rationibus*; quòd aliqui sint, qui existiment, fuisse istos libros Historicum opus, quasi Epicurus conscripserit Vitas, eo modo, quo deinceps Plutarchus; cùm totus potiùs fuerit in tradendis vitæ rectè instituendæ præceptis, vt citato rursùs libro insinuatum est. Ibid.

Ibid. ℣. 34. Περὶ νόσων δόξαι. Ita quoque existimo, potiusquàm περὶ νόσων, nam ob recitatas eodem libro causas, non tam videtur Epicurus collegisse opiniones de Ventis Australibus, quàm proposuisse moraleis Sententias leniendis morborum molestiis idoneas, cuiusmodi est trita illa, cùm de dolore loquens, *Si longus*, inquit, *levis; si magnus brevis: aut solvetur, aut solvet*, &c.

℣. 37. Ἐπιτομὴν. Cur vox magis placeat, quàm quod visum Casaubono est, legendum esse ἐπιτομὴν, facit vestigium vocis μίαν, quæ apud omneis Codices exstat. Qui primi certè solam hanc posteriorem vocis partem retinendam existimârunt, fecisse videntur ob præcedentem vocem Ἐπιστολαὶ quasi Laërtius deinceps τῶν Ἐπιστολῶν μίαν referendam susciperet; vtcumque in promptu foret videre illarum non vnam, sed treis suscipi referendas. Quanquam & legi ἐπιτομὴν posse non diffiteor, maximéque ob verbum ἐπιτέτμηται, quo statim vtitur Laërtius.

℣. 42. ὥστε οἱ παρατυχόντες καταμαθεῖν, &c. Alloquitur haud-dubiè Laërtius hoc loco eandem Fœminam, quam & libro tertio Platonis Philosophiam paucis complexurus, affatur his verbis: Φιλοπλάτωνι δέ σοι δικαίως ὑπαρχούσῃ, καὶ παρ' ὁντινοῦν τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα φιλοτίμως ζητούσῃ, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑπογράψαι καὶ τὴν φύσιν τῶν λόγων, καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλόγων, καὶ τὴν ἔφοδον τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς οἷόν τε, στοιχειωδῶς, καὶ ἐπὶ κεφαλαίου, πρὸς τὸ μὴ ἀμοιρεῖν αὐτὴν τῶν δογμάτων τὴν περὶ τοῦ βίου συναγωγήν. γλαῦκα γὰρ εἰς Ἀθήνας, φασίν, εἰ δέοι σε τὰ κατ' εἶδος διηγεῖσθαι. *Tibi verò iure Platonem amanti, & placita Philosophi huius præ quocumque alio, studiosissimè requirenti, necessarium duxi, quantum quidem licet, summatimque, & per capita ob oculos ponere, tum ratiociniorum naturam, tum dialogorum dispositionem, tum introductionem, quâ eius placita inducuntur; idque ne aliquid circa placita, ad ea quæ circa vitam congesta iam sunt, non accedat. Nam alioquin hæc ipsa tibi specialiùs edisserere, esset, quod aiunt, Noctuas Athenas.* Quibus quidem ex verbis ratio petitur, cur vocula σε intellexerim Fœminam, & Interpretando, *studiosissimam bonarum rerum*, addiderim. Notandum verò obiter, quòd Laërtius, & Epicurum circa mores purgauerit, & capita doctrinæ illius satis studiosè retulerit, non posse idcircò Laërtium, quasi ab Epicuri potiùs, quàm alterius Philosophi partibus steterit, videri suspectum; quando non modò circa Platonem, ne de aliis dicam, idem præstitit; sed dixit etiam hanc fœminam meritò, δικαίως, Platonem, seu Platonis mores, doctrinámque amare.

℣. 46. περὶ μετεώρων. Interpretor *Sublimia, seu super-terrena*, quoniam hac voce comprehenduntur, quæcumque sursùm visuntur, aut fiunt, hoc est, tam Nubes, Fulgura, & alia, quæ contingunt in Aëre, & iam μετέωρα vulgò appellantur, quàm Luna, Sol, Stellæ, Eclipses, & alia, quæ in Cælo obseruantur, ac dicta sunt plerisque antiquorum μετέωρα; veluti constat potissimùm ex Plutarcho, & Achille Tatio; ne de Cleomede quid memorem. Comprehenduntur, inquam, ex mente Laërtij; nam alioquin iuxta citatos authores, τὰ μετάρσια solummodo sunt, quæ contingunt à Luna deorsùm; ἀπὸ τῆς κινήσεως τῆς σελήνης καθήκοντα μέχρι πρὸς τὴν θέσιν τῆς γῆς, seu in Aëre, μεταξὺ τοῦ ἀέρος, καὶ τῆς γῆς, continétque eam Physiologiæ partem, quam Aristoteles, iis repugnans, μετεωρολογίαν appellatam dicit. 3. Plac. in Phæn. 1. Meteor. 1.

℣. 5. Ἐφόδους εἰς τὴν πραγματείαν. Interpretor, *Introductiones ad opus, Philosophicámve exercitationem*: quoniam Κανόνες, seu Regulæ in Canonica traditæ, quasi facem præferunt, dirigúntve mentem inter philosophandum; vnde & in examine rerum crebra ad ipsas prouocatio est. Pag. 11,

℣. 13. τὸ Κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ. Id consonat verbis mox antè adnotatis ἐφόδους εἰς πραγματείαν, scilicet cùm Canonica haberetur veluti quædam introductio ad Physicam, ideò non solebat ab illa seiungi, sed quasi prooemium aliquod præmitti. Constare res potest vel ex sequente ad Herodotum Epistola; quatenus, cùm illa habeatur quasi compendium Physicæ, continet initio, & ab ipsa statim Præfatione, Tractatiunculam, quæ sit Canonicæ veluti compendium. Rem adnotauit Seneca, dum verbis paulò antè citatis, *alio nomine Rationalem induxerunt*, ista subiicit; *sed eam esse accessionem Naturalis partis existimant.* Empiricus autem occasionem heinc sumpsit declarandi quo ordine Philosophiæ partes ab Epicureis tractentur, Τὰ γὰρ Κανονικὰ, inquit, πρῶτον ὑποθεωροῦσι, περί τε ἐναργῶν, καὶ ἀδήλων, καὶ τῶν τούτοις ἀκολούθων ποιούμενοι τὴν ὑφήγησιν. *Canonica enim considerant primùm; & eorum quæ perspicua, quæ obscura, quæ iis cohærentia, expositionem præmissam faciunt.*

℣. 19. περὶ Κριτηρίου. Criterij vocem interpretando heic retineo, vti & deinceps, quòd videatur ob frequentem vsurpationem, quasi Latina facta habenda. Ac Cicero quidem, & alij interpretantur vulgò *Iudicium*; verùm non videtur exinde vis vocis satis exprimi, vtpote, quam solùm expressura sit,

ſi

si dicere liceat, vox *Iudicatorium*; seu *indicandi instrumentum* (eo modo, quo solent plerique τὸ αἰσθητήριον interpretari *Sensorium*, siue *instrumentum sentiendi*, non *sensum*) nisi est nomen fortè molestum, vt ita præfari cum ipso *Iudicialem causam* dicturo Cicerone liceat.

In Top.

ꝟ. 19. Διαλεκτικὴν, ὡς παρέλκουσαν, Notum est vocem neutraliter acceptam, verti debuisse, *supervacaneam*. Quo sensu porrò Epicurus Dialecticam respuerit, intelligitur ex mox antè dictis; nempe Canonicam substituit, quæ si quid ex dialectica vtile habetur retineat. Intelligitur verò etiam ex dictis libro tertio, & octauo, reiecisse illum præcipuè, vel solùm Stoïcorum Dialecticam. id confirmari autem iam potest, ex eo, quod apud Empiricum, impugnârit maximè τὸ λεκτὸν, καὶ τὰ λεκτὰ, *Dictum*, & *Dicta*, quibus Porticus eorum insonabat. Itaque non repudiauit quidem quæ alij attigerunt præcipua, ac potissimum de Veritatis Criteriis, vt nempe verum aliquid esse contra Scepticos stabiliret; sed operosum dumtaxat illud Syllogismorum artificium, vnà cum præambulis illis circa voces, & alia, cúmque subiunctis circa Sophismata, illorúmque redargutiones. Non quòd ipse Syllogismos non texuerit, admiseritque, & quemadmodum fierent, nec sciuerit, nec docuerit; sed partim quòd illorum vsum non necessarium censuerit; partim, quòd planiore longè, ac simpliciore artificio illos contexi ostenderit; quod idem dicendum de Definitione, ac proinde de Genere, Specie, Diuisione & aliis. Non item, quòd nihil tradendum de vocibus voluerit; sed quòd non esse descendendum ad Grammaticam opinatus fuerit; quasi qui accedunt ad Dialecticam ignorare possint quid Nomen, quid Verbum, quid Solœcismus, & similia. Non denique, quòd non interdum soluenda Sophismata fuerint, sed quòd vel ad ea, quæ fiunt in Scientiis, Dialectica conferat nihil; vel ad ea, quæ fieri solent in ipsamet Dialectica, alia quædam sit simplicissima, ac facillima respondendi via.

cap. 4.
cap. 10.
2. adu. log.
2. hypot. 1.

ꝟ. 20. φυσικοὺς χωρεῖν. Intelligi posset licere Physicis procedere; vt putà in rerum Naturalium contemplatione; sed quia vocum intelligentia spectat præsertim ad eos, qui discunt, & ab ore alieno pendent; ideò τὸ χωρεῖν interpretari libuit, *capere*, seu intelligentiâ assequi ea, quæ Physici dicunt.

ꝟ. 23. Κριτήρια. Constat profectò nomine Criterij non intelligi hoc loco neque Tribunal Iudicis, neque locum in quo iudicat, neque argumentum, quo materies iudicanda discernitur, sed, vt iam dictum, organum instrumentúmve Iudicandi.

ꝟ. eod. τῆς ἀληθείας. Ob ea quæ deinceps dicentur, præmittendum heic Veritatem ab Epicuro duplicem agnosci; aliam quæ appellari possit veritas *Exsistentiæ*; aliam, quæ *Iudicij* & *Enunciationis*.

ꝟ. eodem. Τὰς Αἰσθήσεις, καὶ τὰς Προλήψεις, καὶ τὰ Πάθη. Isthæc sunt tria, quæ assignantur ab Epicuro veritatis Criteria. Supponendum autem, quod ille posteà dicit, *Quæstionum alias esse de rebus, alias de nudis vocibus*; quoniam cùm voces non alio egeant Criterio, quàm seipsis clarioribus redditis, vt dicendum post-modum erit; tria hæc Criteria sunt circa res ipsas. Supponendum rursùs Veritatem in quæstionibus circa res factis expetitam aut ad nudam ipsarum rerum speculationem pertinere, aut ad actionem vitæ referri. Et speculario quidem rerum, Naturalis est Scientiæ; Vitæ verò actio, Moralis: sed rerum in speculationem, seu contemplationem cadentium, aliæ quidem egent solâ experientiâ, quales sunt, quæ sensû noscuntur, seu eæ sint planè manifestæ, seu ad tempus solùm occultæ, dicuntúrque αἰσθητὰ, καὶ φαινόμενα; *Sensibilia*, & *apparentia*. Aliæ verò egent ratiocinatione, cuiusmodi sunt, quæ percipiuntur intelligentiâ, quæque vel sunt occultæ naturâ, & ex sensibilibus tamen intelligi possunt; vel eiusmodi sunt, vt cùm sensum per sese fugiant, intellectum tamen aliunde percellant; dicuntúrque vulgò ἄδηλα, καὶ νοητὰ, *Immanifesta*, & *intelligibilia*. Quare & vulgò distinguuntur tria rerum quasi genera: Sensibilium, Intelligibilium, Moralium; quibus singulis singula assignanda esse Criteria videantur. Supponendum præterea quodvis istorum Criteriorum esse posse aut *Per quod*, aut *secundùm quod*; sed cùm Epicurus non neget Criterium *Per quod* esse aliquam facultatem, vt putà respectu Sensibilium, Sensum; respectu Intelligibilium, Intellectum, seu Mentem; respectu Moralium, Appetitum seu Voluntatem; quia facultates tamen propriè non sunt, ad quas attendentes possimus ferre iudicium, idcircò ab eo vsurpari Criterium solùm *Secundùm quod*, atque adeò assignari aliquas functiones tam Sensus, quàm Intellectus, quàm Appetitus. Heic ergo illi satis fuit ea ostendere, ad quæ respicere homo debeat, vt veritatem diiudicet circa genera proposita rerum: tales nempe sunt Sensus vel Sensio respectu Sensibilium; Anticipatio seu Prænotio respectu Intelligibilium; & Actio, seu Passio respectu Moralium. Dico autem Sensum, Sensionémve, quo modo etiam τὰς αἰσθήσεις, *Sensus*, *sensionésve* interpretatus sum; vt ambiguitas omnis tollatur, quando pronum est nomen Sensus pro facultate accipere; vtcumque etiam soleat interdum, etiam apud Ciceronem pro ipsa sensione, seu, si vox nimis dura sit, pro ipsa sentiendi actione vsurpari; eo modo quo etiam Græcum αἴσθησις, vel ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum, mendoso illo quidem, sed fortassis tamen sic legendo loco: Τὸ μέρος (supple τῆς ψυχῆς) ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ἥ τις (pro ὅτις) ἐστὶν ἡ δύναμις, αἴσθησις γάρ ἐστι (tres voculas suppleo) καὶ τὸ ἐπαίσθημα, ὅπερ (pro ὅθεν) ἐστὶ τὸ ἐνέργημα. ὥστε διχῶς παρ' αὐτῷ λέγεσθαι αἴσθησιν, τὸ (particulam suppleo) μὲν τὴν δύναμιν αἰσθητικὴν, τὸ (particulam iterum suppleo) δὲ τὸ ἐνέργημα. *Pars animæ ipse est sensus, quatenus quapiam facultas est: Sensus enim est* (dicitúrve) *ipsa quoque sensio, quæ operatio quidem est. Adeò vt sensus apud ipsum bifariam dicatur,* 4. Plac. 8.

 nempè

nempe tum sentiendi facultas, tum sentiendi functio. Missum porrò facio eadem tria Criteria à Cicerone indicari, cùm de Epicuro in Academicis loquens, *Omne*, inquit, *iudicium in Sensibus, & Rerum notitiis, & in Voluptate constituit.* Quo loco per Rerum notitias Anticipationes, seu Prænotiones intelligit; & Voluptatis nomine Passionem, quæ oppositum etiam dolorem complectitur. (lib. 4.)

ψ. 24 φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. Interpretari licet *Apparentialeis applicationes, seu intuitus mentis*, addóque *quales insanientium, aut somniantium sunt*, vt res clariùs intelligatur. Imprimis enim licet vox *apparentialis* Latina non sit, doctrinæ tamen gratiâ, & quatenus alia rei explicandæ non occurrit commodior, vsurpare illam nihil vetat; quod idem dicendum de voce *apparentia*, ex qua deducitur, & pro qua si dicatur *apparitio*, res neque exprimetur, neque intelligetur perinde. Suppono deinde τὴν φαντασίαν Græcis dici, non tam sanè vt vulgò putant facultatem illam internam, quam Latinè *Imaginatricem*, seu *Imaginationem* vocant; quàm ipsam *apparentiam*, seu *eius, quod res apparent, perceptionem*. Certè enim hanc vocem potiùs pro actione accipi ex Platone constat, cuius (in Theæt.) illod est, τὸ δέ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαί ἐστιν; ἔστι γάρ. φαντασία ἄρα, καὶ αἴσθησις ταὐτὸν, &c. *Ipsum apparere nonne sentire est? Est sanè. Igitur φαντασία, & sensio sunt idem*, &c. Sic etiam Cyrenaïci apud Plutarchum (1. adu. Colot.) φαντασίαν periode pro actione sensus, ac perturbationem pro motione appetitus accipiunt. Stoïci quoque ac ipsos ea in re imitatus Philo (libro de Mundo.), cùm φαντασίαν esse voluerint impressionem quandam in principe animæ parte, non pro facultate sanè eam habuerunt, sed pro actione principis partis, quæ diceretur tamen impressio; tum quòd actio foret ex genere earum, quæ immanentes dicuntur, ac impressionis modo se habent: tum quòd res externa ipsa sui specie, vel imagine, huiuscemodi actione percepta principem partem afficeret, & in ea quasi figeretur. Quid quòd Aristoteles quoque (cap. 1. cap. 3.) ferè pro actione id nomen vsurpat? nam & in libro de insomniis motionem quandam esse vult; & libro de anima tertio tum *motionem* dicit, tum *actionem* perinde facit, ac τὴν νόησιν *intellectionem*, & τὸ λογισμὸν *ratiocinationem*: (cap. 10. cap. 7. cap. 1.) vti & in libro de motione Animalium, perinde ac αἴσθησιν *sensionem*, & κίνησιν *motionem*. Sic in libro de Memoria, & Reminiscentia describit tanquam actionem, quæ ad eandem animæ partem cum recordatione pertineat; (cap. 3.) & in libro de Somno, & Vigilia, tanquam actionem, quæ in vehemente animi deliquio cieretur. Quæ fusiusculè memoro, ne videatur esse aut Epicuri proprium, aut Gallicismum etiam referens, τῆς φαντασίας vocem pro actione vsurpare.

Et dixi quidem *apparentiam*; verùm quia vox hæc vulgari sensu accipi solet pro ipsa externa rerum facie, quæ perseueret etiam dum nemini apparet, nemóve est, qui ad illam reipsa attendat; idcircò adieci, *seu eius, quod res apparent*, (vulgarisve illius apparentiæ) *perceptionem*. Interpretatur Cicero *visum*; sed ad istud quidem negotij videri vox potest aut æquiuoca, aut ad solam lodificatam imaginationem spectare, neque omneis actiones, quibus Græca vox tribuitur, complecti: adeò vt præstare plerumque videatur aut apparentiam, perceptionémve apparentiæ dicere, aut etiam (modò rem teneamus) ipsum nomen Phantasiæ, vt iam à plerisque donatum Latinitate, vsurpare. Enimverò supponendum præterea φαντασίαν heic accipi pro actione tam sensus, quàm mentis, quatenus ouuè terminatur ad ipsam apparentiam, seu pro obiecto habet id quod res apparent, absque vlla affirmatione, aut negatione, quòd res tales sint, aut non sint. Et sensum quidem percipere id, quod res apparent, nihil affirmando, aut negando; adeò proinde vt Sensio sit quædam phantasiæ species, vt ex Epicuro audietur mox. Mens autem percipere quidem id quod res apparent cum affirmatione aut negatione potest; sed tunc δόξα, hoc est *opinio*, seu iudicium est, non verò φαντασία, seu nuda, simplexque apparentiæ perceptio. Quare & tunc solùm actio mentis φαντασία est, cùm apparentiam nudè, simplicitérque apprehendit. Ex hoc ergo capite est cur Laërtius dicat Epicureos addere (& ex ipso quidem Epicuro, vt constat speciatim ex Epistola ad Herodotum, & ex Ratis Sententiis) φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, *apparentialeis applicationes, seu intuitus mentis*, Scilicet voluisse nihil aliud videntur, quàm non modò sensum ἐπιβάλλεσθαι, ferri, seu quasi applicari ad intuendum, percipiendúmque id, quod apparet; sed plerumque etiam ipsam mentem, non coagente sensu; vt dum per delirium, aut somnum res perinde menti apparent, siue ab illa percipiuntur, ac si mente sanâ, & vigili sensu, ipsimet sensui exhiberentur. Non debet porrò videri mirum, si Epicurus τὴν φαντασίαν iam menti, quàm sensui attribuat; quippe Aristoteles quoque & in tertio de Anima, & apud Sextum Empiricum, αἰσθητικὴν, καὶ λογικὴν, *sensilem, intellectualémque* distinguit. cap. 11.

ψ. 54. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Licentiam mihi hæc addendi permisi, quoniam heic perspicuè deest propositio, quam præmisisse Laërtiū oportuit, vt ratio subinde redderetur his verbis, à quibus alioquin tractatio de Sensu Criterio primo incipit, Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις, &c. cùm & aliunde non appareat quorsùm cætera, quæ subiiciuntur de Sensu tendant. Illud porrò, Πρῶτον μὲν οὖν, vsurpaui, tum quia Epicuro familiare, vt constat ex sequentibus; tum quia eiuscemodi est, vt agente Epicuro ex ordine de tribus Criteriis copulari ipsi intelligantur sequentia illa capita, Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσιν, &, Πάθη δὲ λέγουσιν. Illud verò τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς, idipsum est, quod & Laërtius posteà, & Empiricus, & passim omnes de Epicuro docent, scilicet πάσας τὰς αἰσθήσεις, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ ὑπάρχειν, μὴ ψεύδεσθαι, &c. *Esse omnem Sensionem, omnémque Phantasiam* (apparentiæve perceptionem) *veram falsitati non subiici*, &c.

ψ. 28. Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις ἄλογος.

Prima hæc est ratio, quam vsurpat ad probandum sensum non falli. Videtur autem heic αἴσθησις pro facultate accipi, vt cùm ipsa causam falsitatis in se non habeat, meliùs capiamus eius actionem esse falsitatis expertem. Lego autem statim δύναται, pro ἀδυνατεῖ, vt ratio cohæreat. Et circa illud τι προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, addo ad interpretationem, *siue enunciando copulare, aut disiungere*, vt intelligatur illud, quod sensus ab obiecto suo motus non potest addere, aut detrahere, nihil esse aliud, quàm quod dicere in Scholis solent, *attributum de subiecto affirmare, vel negare*; idque interuentu verbi *est*, aut *non est*, quo copulatio, aut disiunctio fit, cuiusque occasione Aristoteles quoque ipsâ *addendi*, & *detrahendi* voce vtitur, dum Terminum esse definit, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τό τε κατηγορούμενον, καὶ τὸ, καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, *In quem propositio, vt in attributum, & subiectum resoluitur; siue additio, siue detractio verbi Esse, aut Non esse, fiat*. Quod autem addo, *concludendóve inferre*; ideò est, quòd illatio, siue conclusio, quæ ratiocinando fit, sit etiam quædam consequentis ad antecedentem facta additio, & interdum quoque detractionem attributi de subiecto contineat. Denique verò addo ad contextum οὔτε δοξάζει, ἢ ψεύδεται, quoniam alioquin tota hæc ratio (quam secunda statim excipit) imperfecta est. Consequi autem videtur ex propositis; quatenus, si sensus copulare attributum cum subiecto non potest, non potest igitur opinari, seu, quod est idem, iudicium ferre. Et nisi possit opinari, igitur neque falli, quòd falsitas, vt habetur posteà, in sola opinione sit; & heic habeat locum, quod dicitur vulgò, *Abstrahentium* (seu rem quampiam nudè, & absque affirmatione, aut negatione apprehendentium) *non esse mendacium*. Habet porrò Epicurus eandem rationem apud Empiricum, dum, αἴσθησις, inquit, ἰδίως ὑπάρχει τοῦ παρόντος μόνον, καὶ κινοῦντος αὐτὴν ἀντιλαμβάνεσθαι, οἷον χρώματος, οὐχὶ δὲ τὸ διακρίνειν, ὅτι ἄλλο μέν ἐστι τὸ ἐνθάδε, ἄλλο δὲ τὸ ἐνθάδε ὑποκείμενον, *Sensus propriũ est, id solum, quod præsẽs quodque ipsum mouet, apprehendere, exempli gratiâ, visus colorem; non item verò discernere aliud quidem esse, quod heic, aliud quod illeic subiicitur*. Quare, & ratio in eo consistit, quòd cùm sensus non ratiocinetur, idque defectu memoriæ, quâ sensiones sui varias comparare inter se possit; & cùm res acceptæ sic illum afficiant, vt qualeis apprehendit, taleis necessariò apprehendat, neque possit functiones suas, quidpiam iis addendo, aut detrahendo, alias facere; denique & cùm in recipiendis obiectorum speciebus merè passiuè se habeat; & qualitates apprehendat quidem; sed non iudicet tamen illarum subiecta esse, aut non esse huiuscemodi; ea propter minimè fallatur, sensióve eius falsa non sit, sed vera, veritate illa, quæ *exsistentiæ* dicitur. Prætereo Aristotelem eandem rationem insinuare, cùm docet aliquoties *non errare sensum circa obiectum proprium*. Et vtitur

1. Prior. Anal. 1.

1. adu. Logi.

2. de an. 6. & 3. de an. 3.

quidem verbo iudicandi; sed eâ tamen voce nihil aliud quàm perceptionem significat, siue apprehensionem propriæ qualitatis sensibilis, quando iudicium non extendit ad illius vsque subiectum. Nempe errorem esse vult; non quòd visus colorem percipiat, vel auditus sonum; sed quòd pronuncietur cuiusmodi, aut vbi sit subiectum coloratum, vel sonans; quod quidem fieri negat à sensu circa proprium sensibile.

℣. 31. Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. Hæc secunda est Ratio, ex eo deducta, quòd nihil sensum arguere falsitatis valeat. Quadripartita autem fit, pro enumeratione eorum, quibus quispiam credat posse illum argui. Et ad primum quidem membrum quod spectat, circa illud διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, Addo ad interpretationem, *quòd par ratio vtriusque sit*, quatenus visus, exempli gratiâ; tam dextri, quàm sinistri oculi, vel tam Platonis, quam Socratis, ex æquo, pro sui constitutione, afficitur; neque lippus minus videt id quod videt, quàm Lynceus id videt, quod videt. Quod ad secundum; illud quidem, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαὶ interpretandum sic videretur, vt diceremus diuersos sensus, veluti visum, & auditum, non esse capaceis, qui iisdem de rebus, siue obiectis iudicent, vt puta visum etiam de sonis, & auditum de coloribus; sed quia exinde sensus supponerentur posse de obiectis propriis iudicare, seu opinari, quod improbatum mox antè est; ideò sic visum interpretari, vt intelligatur diuersus sensus non inseruire iudicio de iisdem rebus ferendo. Siquidem diuersi sensus non iudicent, ansam tamen faciunt intellectui, vt iudicium ferat. Quod ad tertium, inde incipiens, Οὐδὲ ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, ipsum reposui ante aliud, οὔτε μὴν λόγος, &c. ob manifestam transpositionem; quippe cùm pertineat ad comparationem sensuum inter se, priusquàm de comparatione eorundem cum ratione dicatur. Et quia hoc membro non tam sensus pro facultatibus sumpti, intelligi possunt comparari inter se, quàm sumpti pro functionibus; ideò interpretando, rem ita exposui, vt intelligatur vnam visionem, v.g. non emendari ab alia, vt priorem à posteriore. Hinc & vitandæ æquiuocationis causâ Sensionis vocem vsurpaui, & probationem illam πάσαις γὰρ προσέχομεν breui additamento sic exposui, vt intelligatur, dum baculus, exempli gratiâ, spectatus primùm partim in aëre, partim in aqua, ac deinde solùm in aëre, videtur in priore quidem statu recuruus, in posteriore rectus, nos vtroque in statu æquè affici; neque quantumuis connitamur, posse in priore videre rectum, in posteriore curuum; atque idcircò vtrique visioni, quandiu elicitur adhærere; quatenus quidem in potestate visus non est, facere vt res alio modo appareat. Quod ad postremum, circa illud πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, addo ad interpretationem, *oportere sensus prius esse, quàm rationem veros*. Nimirùm Ratio potest quidem

Opinionem,

Opinionem, de qua posteà, corrigere; at non profectò ipsos Sensus, à quorum experimentis cùm dependeat, patet, si illi falsi sint, ipsam quoque falsam in suâ correctione futuram.

ỷ. 38. Καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ ὑφεστάναι. Hæc iam tertia est Ratio, qua declaratur veritatem, quam Epicurus sensibus, sensionibúsve tribuit, veritatem esse exsistentiæ, seu quam vulgò iam dicerent veritatem transcendentalem, secundùm quam omne ens est verum. Scilicet aliud non contendit, quàm, dum oculus v. g. videt baculum curuum, qui in se est rectus; aut turrim rotundam, teretémve, quæ quadrata est, talem visionem reuerà esse, & visum reuerà ita affici; imò & veras esse causas, quibus positis necessarium sit visionem talem fieri, neque aut visus possit non tali affici modo, aut res non talis apparere. Idque quidquid mens posteà iudicet; ad eum planè modum, quo spectante Orichalcum oculo, elicitur reuerà visio Orichalci, neque potest visus non recipere Orichalci speciem, quicquid deinceps mens de Orichalco pronunciet, hoc est, esse Orichalcum, aurúmve, aut aliud. Addo porrò ad calcem verba illa, οὐ διαλείγχει δὲ ἀληθές εἶναί τι, ὃ ὑφεστώς, quoniam manifestè deficiunt, vt ratio intelligi possit. Ipsa autem desumo ex Empirico, apud quem iam vidimus Epicurum dicere, οὐ διαλείγχει ἀληθές εἶναί τι, ὃ ὑπάρχον. Commuto enim solùm τὸ ὑπάρχον in synonymam vocem ὑφεστώς, vt phrasis loco accommodetur, in quo Epicurus vocibus ὑφεστάναι, & ὑφίσταται vtitur.

Audienda verò est etiam Ratio ex ipsomet Empirico, apud quem Epicurus paulò fusiùs, 1. adu. Logi. Phantasiæ nomen vsurpat.

ỷ. 5. Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων, Attingit hoc loco Epicurus ipsam, quæ habetur per sensus Euidentiam fundamentum esse omnis Pag. 12. Ratiocinij, seu Demonstrationis, quæ potest de rebus Ineuidentibus institui. Prætereo verò idem quoque haberi aliquantò pòst in Epistola ad Herodotum, vbi loquens de sensu, καθ' ἣν, inquit, ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, *Iuxta quem necessarium est facere ad id, quod occultum est, ratiocinando coniecturam.* Vbi cùm dicit τεκμαίρεσθαι, loco isto σημειοῦσθαι, id reuocatur in memoriam, quod περὶ τῶ σημείου, καὶ τῶ τεκμηρίου, legitur lib. 5. c. 9. apud Quintilianum. Tametsi enim vtraque vox sonare posse idem videtur, quod Argumentum, siue Medium Ratiocinationi, seu Demonstrationi contexendæ accommodatum; nihilominùs ille sic distinguit, vt dicat Τεκμήριον appellari signum, seu Argumentum necessarium, quod cùm aliter se habere non possit; vix pertinere ad Artis præcepta videatur. *Nam*, inquit, *vbi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est:* Σημεῖον verò appellari signum non necessarium, comprehendens nempe ea quæ εἰκότα Græci vocant, *quæque*, inquit ille, *etiam si ad tollendum dubitationem sola non sufficiunt, tamen adiuncta cæteris plurimùm valent.* Et non contenderim quidem Epicurum ad distinctionem hanc respexisse; sed dici tamen potest illum inter demonstrandum ita vsurpasse signum, quod Græci propterea appellant ἐνδεικτικὸν *demonstratorium* (interpretatur Cicero insignem, ac propriam percipiendi No- 4. Acad. tam) vt nunc quidem illud quasi necessarium, insolubiléque habuerit, nunc verò quasi non necessarium, & verisimile duntaxat; ac semper quidem sensu prænotum, docendo apud Empiricũ αἰσθητὸν εἶναι τὸ σημεῖον, 2. adu. Logi. *signum rem sensibilem esse.* Exempli autem gratiâ, potest demonstratio ex signo prioris generis ea esse, quâ dari Inane ex motu, re sensibili, probat. Propterea enim, Ἐπίκουρος ibid. φησί (verba sunt Empirici) ἰσχυροτάτην νομίζει διδόναι ἀπόδειξιν εἰς τὸ εἶναι κενόν, τοιαύτην, Εἰ ἔστι κίνησις, ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις, ἔστιν ἄρα κενόν. *Videtur sibi Epicurus eiusmodi firmissimam probando Inani attulisse demonstrationem: Si motus est, Inane est; motus autem est; quare & Inane.* Sed robur huius demonstrationis expendendum posteriùs est. Ex signo verò generis posterioris constabit esse eas ferè omneis, quæ in Meteorologicis afferentur; quasi nempe ea quæ sublimè apparent, ita demonstrentur fieri certo modo, vt ille duntaxat probabilis sit, cùm fieri consimiliter, vt alio modo fiant, possit, ex quo est illud celebre ipsius Ἐνδεχόμενον, seu Ἐνδέχεσθαι, *Fieri*, aut *Contingere posse.*

ỷ. 6. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι. Videtur Epicurus heic loci voluisse tum innuere vnde-nam originem habeant mentales illæ phantasiæ, αἱ τῆς διανοίας φανταστικαὶ ἐπιβολαί, quæ sensu sopito, miniméve coagente fiunt, cùm perinde tamen se habeant, ac si sensus operaretur; tum declarare quî fieri possit, vt menti obuersentur, animóve concipiantur multa, quæ cùm in ipsa rerum natura exsistentiam non habeant, veluti chimæra, mons aureus, & similia, non videantur posse transire per sensum. Itaque ipse etiam supponens, quod ex Aristotele est tritum, *Nihil esse in Intellectu, quod priùs non fuerit in Sensu*; docet omnem mentis notionem; intellectionémve dependere (seu, vt Cicero loquitur, *quicquid animo* 1. de fini. *cernimus, id omne oriri*) à Sensibus, κατά τε περίπτωσιν, &c. Addo autem inter interpretandum exempla, ne quia res passim obuia non est, non satis ex nudis vocibus percipiatur. Heic verò solùm adnoto Epicurum posteà in Epistola ad Herodotum videri referre hosce omneis modos ad duos, cùm intelligi innuit omnia ἢ ἐπιβλαστῶς, ἢ ἀναλόγως τοῖς ἐπιβλαστοῖς, *aut comprehensione, aut proportione*, comparationéve *ad comprehensa.* Nempe quod heic dicit κατὰ περίπτωσιν per *incidentiam*, *incursionémve*, idem est cum eo, quod illeic ait ἐπιβλαστῶς, seu mavis κατὰ ἐπίληψιν, *per comprehensionem.* Et certè res illas propriè, ac verè comprehendimus, quæ per seipsas nobis apparent, & coràm factæ, nobis primariò, directéque in sensum incurrunt. Et quod illeic ait ἀναλόγως τοῖς ἐπιβλαστοῖς, complecti potest, non modò quam heic ἀναλογίαν, *proportionem* dicit, verùm Similitudinem quoque ipsam, quâ vnum simile

intelligitur

intelligitur ex proportione alterius; ac ipsam simul Compositionem, quà ex proportione totius ad parteis, & partium ad totum, & ipsarum denique partium inter se, vnum quidpiam coadunamus. Quo modo possent etiam ad analogiam reuocari quos modos
lib.7. apud Laërtium addunt Stoici, κατὰ μετάθεσιν *per transpositionem*, vt dum translatis in humeros oculis, aut vno dumtaxat in media fronte habito, intelligimus humeroculum, aut Cyclopem, & κατ' ἐναντίωσιν per contrarietatem; vti dum per lucem intelligimus tenebras, per visum cæcitatem; & qui alij possunt assignari huiusmodi. Quod porrò τὴν ἀναλογίαν *amplificatione, & extenuatione* explicui, imitatione Empirici feci, à quo illa vocibus αὐξητικῶς, καὶ μειωτικῶς expri-
lib.2.adu. Log. mitur. Præterea autem, quod Epicurus subdit, *Ratiocinium quoque aliquid conferre*, ad analogiam spectate, quæ cùm comparatio quædam sit, esse sine comparante non potest. Comparare autem non sensus, sed rationis est. Vnde & hoc caput intelligi potest, quasi præmissum ad ea quæ statim de Prænotione dicenda sunt, sumptâ occasione ex eo, quòd omnis notio à sensibus, eorúmque veritate pendeat.

℣. 11. Τά τε τῶν μαινομένων. Poterat hæc periodus ante superiorem reponi, tanquam coherentior cum ratione tertia; verùm potuit quoque post ipsam constare; quasi delirantium, & somniantium visa non sint κατὰ σύνθεσιν, sed aliis expositis modis. Addidi ergo solùm ad interpretationem, quod rationem illam κινεῖ γὰρ illustriorem redderet, iuxta ea, quæ sunt adnotata de veritate existentiæ. Nempe huiusmodi quoque visa reuerà existunt, hoc est, tales res reuerà apparent insanientium, & dormientium mentibus, neque speciebus rerum, quæ in mente aut imaginatione sunt, tali modo motis, commistis, turbatis, non possunt talia visa non fieri: quicquid postea sit de opinione, quà res tales esse in se, quales apparent, iudicantur. Quod porrò de speciebus in mente, imaginationéve attingo, suppono debere quoque Epicurum admittere quædam specierum vestigia, quæ alterutri, aut vtrique hæsentia censeri, aut dici species valeant; cùm alioquin perspicuè solùm ipsam quoque mentem κατὰ σύνθεσιν intelligere dicat, vt deducetur inferiùs, &
1.adu.Colot. Plutarchus hoc ipsi obiiciat, dum causatur illum censere *ea, quæ per insomnia, furoréve*, contingunt, κατὰ σώματα, καὶ μορφὰς ἐκ τῶν ἀπιόντων ἀπορρεόντων, *propter tenuia corpuscula, ac imagines ex circumstante aere aduenientes*, contingere. Vtcumque autem sit, Epicuri sententia vniuersè est, Phantasias quascumque, seu vigilantium, seu dormientium, seu sanorum, seu insanorum patis, æqualisve esse veritatis, ex quo est illa omnium ἰσότης *æqualitas* apud Plutarchum, & ὁμοιότης *similitudo* apud Laërtium in Epistola ad Herodotum; cùm Plutarchus quoque voce ὁμοίως similitudinem innuat, vbi dicit iuxta Epicurum πάσας εἶναι φαντασίας ὁμοίως ἀξιοπίστους, πάσας ὑπάρχειν ἀληθεῖς, ἀπίστως δὲ, καὶ ψευδῶς μηδεμίαν, *Esse omnem Phantasiam consimiliter fide dignam, omnem consimiliter veram; nullam, quæ fidem non mereatur; nullam, quæ falsi damnanda sit.*

℣. 14. τὴν δὲ πρόληψιν. Hoc iam alterum est Criterium, quod Epicurus primus nominauit πρόληψιν, quódque dum coniunctim *Anticipationem & Prænotionem* interpretamur, Ciceronis imitatione facimus, cuius verba sunt: *Fateamur constare illud etiam, hanc* 1.de nat.
nos habere siue Anticipationem, vt antè dixi, Deor.
siue Prænotionem Deorum. Sunt enim noua rebus noua ponenda nomina, vt Epicurus ipse πρόληψιν appellauit, quam antea nemo eo verbo nominârat. Ex quo fit, vt minùs sit mirum, si Chrysippus eandem vocem, tanquam posterior vsurpârit, cùm apud Laërtium Criteria lib.7.
esse dixit αἴσθησιν καὶ πρόληψιν, *Sensum & Anticipationem.* Et Cicero quidem eandem vocem 2.de diuin.
interpretatur etiam *Præsumptionem*; nempe cùm est quædam propositio à Dialecticis aliquando ante Syllogismum, eiúsve præmissas (quas etiam λήμματα *Sumptiones* appellant) assumpta: idque imitatus Quintilianus *Pre-* lib.9.
sumptionem quoque interpretatur Oratoriam cap.2.
figuram (ne Grammaticam etiam memorem) quam tum esse dicit, *cùm id, quod obiici potest, occupamus.* Verùm, cùm vocem pro Criterio vsurpat, Anticipationem ferè, aut Prænotionem dicit; nisi quod videtur interdum *Notitiam* quoque dicere, vt cùm loco antè relato, dixit Epicurum inter cætera *iudicium constituere in rerum notitiis.* Attribuit verò illam quoque interpretationem Lucullo Stoicorum parteis agenti, dum, *Efficiuntur*, inquit, 4.Acad.
Notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις vocant. Nempe Stoïci nominatim vocabant ἐννοίας, ex quo Plutarchus ansam accepit scribendi librum aduersus illos, περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν *de notitiis communibus.* Communes autem appellantur, quòd sint communes hominum omnium; quà de causâ πρόληψις quoque id adiunctum habet apud Alexandrum Aphrodisæum, cùm *Fatum esse aliquid,* lib. de Fato.
inquit, *confirmat abundè* ἡ κοινὴ ἀνθρώπων πρόληψις, *communis hominum prænotio.* Cæterùm quod heic Epicurus dicit πρόληψιν, idem esse videtur cum eo, quod Aristoteles προϋπάρχου- 1.poster.1.
σαν γνῶσιν *præexsistentem cognitionem* vocat, ac illam quidem potissimùm, quà intelligitur quid res sit, aut quid tali nomine significetur; vt dum verbi causâ differitur de Triangulo, aut dum Triangulus nominatur. Nimirùm vides eam heic dici non modò κατάληψιν *comprehensionem*, & ἔννοιαν *notitiam*; sed etiam καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην *generalem quandam notionem menti immanentem*, seu, vt Cicero vertit *insitam*, atque ideò priùs in animo pattam, ac præexsistentem; vt illam Cicero proinde definiit, *anteceptam quandam animo informationem.*

Subiicitur autem; τουτέστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, *hoc est, quasi memoriam, monumentúmve eius rei, quæ extrorsùm sæpius apparuerit*, vt intelligamus primùm Anticipationes, quæ in nobis sunt, dici quidem insitas, sed ita nihilominùs, vt sensibus vsi illas acquisierimus, non verò à natura habeamus, habereve

habeten̄ve dicamur, nisi quatenus sunt in nobis quædam antiquæ adeò, vt iis, ex quo esse, & sentire cœpimus, euaserimus informati; cuiusmodi sunt illæ de fugiendo dolore, de consectanda voluptate; itémque de Dei exsistentia, (quam nisi ex auditu, & cum lacte quidem veluti suxerimus, possumus statim atque in cælum, fabricámque, & dispositionem, regiménque Mundi coniicimus oculos, nobis comparare) ac rursus illæ, quæ solent vulgò ad naturalem Instinctum, & ad Sympathiam, Antipathiámque referri; vt disserimus alibi. Deinde debere Anticipationem vt perfecta sit, repetitis, euidentibúsque sensionibus sic esse firmatam, vt memorare volenti se facilè sistat, & exigenti quidpiam ad ipsam sese clarè exhibeat. Ea causa est, cur etiam videas appellari *κατάληψιν*, *comprehensionem*; quòd per illam res cognita veluti perfectè, & vt sic dicam, manu teneatur; ac præterea *δόξαν ὀρθὴν*, *opinionem rectam*, quoniam est confirmatio quædam eius opinionis, quæ per euidentiam sensus comprobatur vera; vnde & posteà concluditur, *ἐναργεῖς εἶναι τὰς προλήψεις*, *anticipationes esse euidenteis*; & apud Clementem *πρόληψις* definitur *ἐπιβολὴ ἐπί τι ἐναργὲς, καὶ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν*, *applicatio, siue intuitus in aliquid euidens, inque notionem rei euidentem*: quasi non sit quævis occurrens, & secundum sensum, euidentiámque cognitio, sed quæ eiusmodi cognitioni veluti superueniat, ipsámque perficiat: aliàs nimirùm nihil à prima, simplicique rei cognitione distingueretur. Vt taceam nisi recta Anticipatio fuerit, non prænotionem, sed potiùs prægnorationem fore, siue vt Epicurus in Epistola ad Menœceum loquitur, *ὑπολήψεις ψευδεῖς*, *suspicionem, seu opinionem falsam*. Adhibetur subinde exemplum, *οἷον τὸ, τοιοῦτόν ἐστιν ἄνθρωπος*, *cuiusmodi est species, seu idea illa ad quam respicientes dicimus* (id nempe addendum perspicuitatis causâ fuit) *Tale quid est homo*. Etenim, vt consequenter declaratur, ex visis aliàs vno, pluribúsque hominibus, ea in animo remansit impressio, iuxta quam quoties volumus, hominis effigiem, seu imaginem, quasi obuersantem habeamus; ac si nominari hominem audiamus, velimúsve aliis quid homo sit describere; si aut diiudicare ipsi, aut demonstrare aliis; quæpiam-ne res proposita sit homo, cæteráque huiusmodi; nihil aliud quàm in hanc effigiem menti obiectam intueamur. Talis itaque effigies concepta, seu, quod idem est effigiei conceptio (neque enim hæc disiunguntur) ipsa est *πρόληψις*, seu Anticipatio, quatenus à prima vsque impressione habitu quodam perseuerat, ac vt excitetur, eliciatúrve in promptu est.

℣. 21. *Παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον*. Ita videtur heic meliùs legi, quàm vt vulgò *ἐπιτεταγμένον*, ex communi phrasi, & qui etiam infrà in Præfatione ad Herodotum ita legitur, *Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις δεῖ εἰληφέναι*, *Tenere imprimis oportet ipsas res vocibus subiectas, seu quid voces significent*.

℣. 30. *ἐφ' ὃ ἀναφέροντες*. Aliqua interpretationi heic intersero: sed non penitùs fortè inutilia.

℣. 32. *τὴν δὲ δόξαν*. Agitur deinceps de Opinione, seu Iudicio, quod ex additione, diiunctionéve Anticipationum constat; idque interueniente verbo *Est*, aut *Non est*; ac nihil est proinde aliud, quàm Affirmatio, vel Negatio, cui iam veritas ita competit, vt Falsitas quoque competere possit.

℣. 34. *διὰ τὸ προσθεῖναι*. Hæc, ad vsque *μὴ ἔχειν*, textui addo, vel ex Empirico potiùs suppleo; tum vt manifestiùs agnoscatur discrimen inter Opinionem, & Sensum, qui solius Veritatis exsistentiæ capax est, *διὰ τὸ μὴ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι* (quæ verba paulò antè vsurpata heic resumo; cùm alioquin Empiricus habeat *προστιθέναι, καὶ ἀφαιρεῖν*) tum vt ratio proponatur, quæ statim, quasi supposita deducitur, applicatúrque. Quæ autem satis longa periodus interpretationi attexitur, eiusmodi est, sine qua neque Epicuri sententia possit satis intelligi, neque agnosci, vnde deducatur id, quod statim subiicitur de *Exspectabili*, cum exemplo Turris. 5. adu. Logi.

℣. 1. *ἐὰν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται*. Docet imprimis Epicurus quî agnosci possit, quandónam vera opinio sit. Vtor autem interpretando verbo *Suffragari*, potiusquàm *Attestari*, quòd oppositum quoque ipsi *Refragari* in vsu sit; ac dico etiam *Suffragationem*, potiusquàm *Suffragium*, quod videretur magis ex vsu, quoniam opposita *Refragatio* tolerabilior, quàm *Refragium* videtur: Atque id quidem, vt voces Latinæ oppositis Græcis concinniùs respondeant. PAG. 13.

℣. 5. *τὸ προσμενόμενον*. Ita videtur potiùs, quàm vt vulgò *προσμένον* legendum; & coniectura esse potest, quòd repetitâ inferiùs voce in Epistola ad Herodotum, MSS. non *προσμένον*, sed *προσμενόμενον* habeant; ac habeant etiam aliqui inter editos in Ratis Sententiis. De re ipsa porrò nihil est, quod supersit, ad ea, quæ mox antè sunt deducta, addendum.

℣. 7. *οὐ μὲν*. Hasce voculas, vnà cum illis sequentibus, *πόῤῥωθεν ὄντος καὶ*, propter integritatem sensus, adductíque de turre exempli, supplendas esse perspicuum est.

℣. 9. *Πάθη δὲ λέγουσιν*. Hoc iam tertium Criterium est, Passio scilicet, quam vt fieri solet, heic accipimus pro ea, quam Perturbationem, siue Commotionem animi Cicero est interpretatus: Quintilianus, & alij Affectum, atque Affectionem. Cæterùm, vt iam antè est visum, Passiones Voluptatis, & Doloris, seu Molestiæ ab Epicuro fieri *τὰ πρῶτα πάθη*, *Passiones primas*; ita heic manifestè docet eas esse Criterium, quo ea, quæ sunt amplectenda, fugiendáve, diiudicantur. Exstat res etiam apud alios, maximè verò apud Eusebium ex Aristocle, vbi Epicurea sententia est, *τὴν αἱρέσεως, καὶ φυγῆς ἀρχὴν, καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ἡδονὴν, καὶ τὸν πόνον*. *Voluptatem, & Molestiam esse nobis Principium, Criteriúmque electionis* (seu prosequutionis) *ac fugæ*. Cùm viderentur esse 14. præp. euang.

complura

complura hac de re hoc loco dicenda; quia Epicurus tamen eam fusè declarat inferiùs in Epistola ad Menœceum; idcircò ea illuc reiicienda sunt. Adscribo heic solùm Aristotelis locum, qui in eandem sententiam est,
cap. 2. dum libro primo Nicomachiorum, Κανονίζομεν, inquit, ἡ τὰς πράξεις, οἱ δὲ μᾶλλον, οἱ δ' ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. *Actiones quasi canone, regulave, dirigimus, Voluptate, atque Molestia, alij quidem magis, alij verò minus.*

ṽ. 15. Τῶν δὲ ζητήσεων. Diuisio hæc Quæstionum est, quam acturi de Criteriis indicauimus,& circa quam eùm dixerimus,quæstiones de nuda, seu simplici voce, non alio Criterio quàm ipsamet voce declaratione factâ egere; ac id prosequuti fuerimus deinceps, vbi diximus de interrogantis, ac respondentis officiis; exceptoper nihil heic superest addendum.

ṽ. 16. περὶ διαιρέσεως. Addo ad interpretationem, *Philosophia.* Hæc nimirum est,quam initio diuidendam susceperat. Subiicit autem, ἡ Κανονικὸν, addóque, *seu Canonica parte*; quòd tribus exsistentibus Philosophiæ partibus; & Epistolis insequentibus, Physicam, atque Ethicam dumtaxat continentibus, visum Laërtio fuerit supplere aliunde, ac præmittere, quæ agnouit posse circa illam desiderari.

Ad I. Epistolam Epicuri ad Herodotum, de Rebus Naturalibus.

ṽ. 19. ΤΟΙΣ μὴ δυναμένοις. Præfationem heic Epicurus præmittit, cuius duæ sunt partes. In priore enim declarat,quàm vtile sit huiusmodi quamdam Epitomen contexere, memoriæque infigere,cuius rei meminit etiam in Præfatione ad Pythoclem, Epistolam hanc ad Herodotum *Paruam Epitomen* nominando; in posteriore autem attingit præcipua nonnulla Canonices capita, iuxta ea quæ sunt antè dicta: voluit scilicet Epicurus Canonicam esse quandam Physicæ quasi accessionem; vnde & penè eadem ad calcem Epistolæ anacephalæosi quadam repetuntur.Prioris portò præsertim textus ita corruptè legitur,vt ex ea vix quicquam sensus magna ex parte elici possit.

ṽ. 20. τοῦ τόπου. Ita videtur non iniuria censere Scaliger legendum, non verò,vt vulgò ὁ τόπος: tametsi insequentem statim voculam ὁ, nihil est necesse commutare in τῷ, sed planiùs sit legere τό.

Pag. 14. ṽ. 1. ἱκανῶς συνειδέναι. Expungo particulam hisce vocibus interpositam ἡ, quæ etiam abest à MSS. Lego autem ἱκανῶς cum Rutgersio, pro ἐπ' ἴσονς; vtcumque nihil necesse putem legere eum ipso ἀφορίζων, pro voce ἀφορίζον, quæ statim consequitur, cuique præpono vocem τούτων, à MSS. admonitus.

ṽ. 7. ἀλλὰ ἡ τετελεσιουργημένον. Cùm totus hic præsertim locus valdè deprauatus, intricatúsque sit; visum quidem fuerat his ver-

bis præmittere ea, quæ sequuntur, ὁ ἡ ἀφὸς ἀπὸ τῶν στοιχειωμάτων, ἡ φωνὰς συναγωγῶν, verùm quia sequens periodus cohæreret cum iis videtur, propter illud, διὰ βραχέων φωνῶν, visum potiùs est, nihil transponere, sed illa ἔστι δὲ, &c. ad vsque τὸ χρῶδες parenthesi concludere, quod faciendum quoque censuit Scaliger; & transpositione, circa interpretationem (vt planior euaderet) factâ, sequentem periodum connectere hoc additamento, *Dico interim etiam iuxta voces*: Lego vero ἡ τετελεσιουργημένον τῆς ἀκριβείας τέτο, ἡ τὸ παντὸς ἀκριβωμένον, pro ἡ τετελεσιουργημένον τοῦτο ἀκριβέστατον τὸ πάντος ἀκριβωμένον, quòd secùs nihil sani possit exprimi; & minùs adhuc, si, vt MSS. & Stephanus habent, pro ἀκριβωμένον, legatur ἀκριβώματος. Reddo autem heic τὸ ἀκριβέστατον *constantiam, facilitatémque* (secùs scilicet alibi) quòd visum quoque fuerit mox antè τῶν ἀκριβέστατον ἐπιβολὴν interpretari *attentionem constantem, atque facilem*, prout Epicurus gigni talem censuit ex adhibito circa memoriam studio. Quanquam vt fatear, hæsi non parùm an non forte pro ἐν τῇ μνήμῃ, foret ἐν τῇ ἐπιτομῇ legendum.

ṽ. 18. Καὶ αὐτὸ τοῖς μάλιστα ἐγγεγυμνασμένοι τῷ βίῳ, Planiùs id nimirùm, quàm quod legitur, ἡ πλεῖστα (aliquibus λέγω) μάλιστα ἐγγεγυμνασμένοι βίῳ.

ṽ. 21. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις. Pars hæc altera Præfationis est, in qua aliqua ex Canonica delibantur; ipsa autem sunt, quæ maximâ parte vsurpauimus, declarauimúsque superiùs.

ṽ. 31. Εἰς κατὰ τὰς αἰσθήσεις. Ita legendum esse videtur pro ἔτι κατὰ, &c. quòd hoc sit quasi secundum membrum, cuius occasione præmissum illud fuerit, πρῶτον μὲν οὖν, &c. Quòd præpositionem autem repetam κατὰ τὰς ἐπιβολὰς, κατὰ τὰ πάθη, sensus necessitas, & perspicuitas facit.

ṽ. 36. τὸ προσμένον, ἢ τὸ ἄδηλον. Quæ heic paucula ad interpretationem addo, supponunt, quod dictum est antè circa distinctionem rerum occultarum. Insinuatur nempe τὸ προσμένον versari circa eas,quæ sunt ex accidente solùm, seu ad tempus quoddam occultæ; & quod ἄδηλον heic vocatur, complecti illas maximè, quæ dictæ sunt occultæ naturâ. Vnde &, quod dicitur statim συμφέρει δεῖ τὸ ἄδηλον, interpretatus sum de iis, quæ sunt hoc modo immanifesta, cuiusmodi est, v.c. Inane, quod ex motu colligitur; atque ita de cæteris.

ṽ. 38. συμφέρει δεῖ. Sic lego, pro συμφέρει ἄνω, propter magis planam, familiarémque Epicuro loquutionem: vam infrà quoque Μὴ δὲ ἴσως δεῖ συμφέρει, vbi de Anima est disputaturus.

ṽ. 39. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Aggreditur heic suæ Physiologiæ explicationem Epicurus, ac initium docit à generalissimo illo, receptissimóque apud Antiquos omneis Effato, *Ex nihilo nihil fit*, quòd cùm aliunde fieri multa constet, commodùm exinde arripiatur occasio agendi de materia, principiisve, ex quibus

ea fiunt. Addo verò ad citata verba, hocce quasi membrum, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Nempe hæc esse supplenda constat, quòd sententia alioquin integra non sit, quódque tale quid propositum fuisse supponat instituta ratio pro posteriore rationis parte, καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν. Huiusce autem imitatione; elatum est suppleri debere & illud in gratiam prioris, Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Quod vtrumque videtur haud-dubiè ex ipso textu euanuisse; vti & quæ alia restituenda esse manifestiùs erit aliquantò pòst.

Pag. 15. ♈. 3. Καὶ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Agit Epicurus de Vniuerso, seu Vniuersitate rerum, quam cùm heic vocet τὸ Πᾶν, *Omne*, dicit etiam alibi τὸ ὅλον *Totum*, & τὴν ὅλων φύσιν, *Vniuersorum naturam*; & τὴν ὄντων φύσιν, *Naturam rerum*, &c. Quo modo Lucretius quoque interpretatur, vt *Omne*, & *Naturam rerum*, sic & *Summam Rerum*, & *Summam totam*, & *Summai totius Summam*, & alia.

♈. 10. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Cùm vulgò legatur, Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ, &c. Isthæc, quæ verba sunt Laërtij heic perperàm interpolata, sensúmque turbantia, reieci in finem præcedentis periodi: tametsi potuissent quoque reiici ad calcem istius: Sed nimirùm perinde est, cùm libris careamus, quibus res probetur. Porrò; cùm vulgò solùm habeatur, τὸ Πᾶν ἐστι σῶμα, repono, τὸ Πᾶν ἐστι σῶμα μὲν σῶμα, τῇ δὲ κενόν, quòd secundum membrum manifestè desit, vt vel illud arguit, quòd statim probetur *dari Corpora*, & *dari Inane*: quasi ambo proposita vt Vniuersi membra fuerint; vnde & rem paulò pleniùs interpretando deduxi. Sic autem ambo rursùs coniungit Epicurus in Epistola ad Pythoclem, dum ait, ὅτι τὸ Πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις. *Vniuersum esse corpus, & naturam intactilem, vt puta Inane*: Et Plutar-

adu. Colot. chus testatur illum, ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας, *in ipso Tractationis initio*, dicere Τὴν τῶν ὄντων φύσιν σώματα εἶναι, καὶ κενόν, *naturam rerum esse Cor-*

2. de Nat. Deor. *pora, & Inane*. Ac vt Ciceronem prætercam, dum, *sunt*, inquit, *qui omnia Naturæ nomine appellent, vt Epicurus, qui ita diuidit, Omnia, quæ secundum naturam, esse Corpora, & Inane*; illud ex Lucretio sufficit:

> *Omnis, vt est igitur per se Natura duabus*
> *Consistit rebus, quæ Corpora sunt, & Inane.*

♈. 15. Καὶ τὰ μὲν σώματα. Addo heic particulam Καὶ, propter cohæsionem cum mox additis. Cùm Epicurus autem heic probet dari corpora, ac non aliter quidem, vt par est, quàm ex ipsa sensus euidentia, iuxta quam etiam ratiocinari de ineuidentibus oporteat; en vt Lucretius id exprimat:

lib. 1.
> *Corpus enim per se communis deliquat esse*
> *Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,*
> *Haud erit, occultis de rebus quò referentes*
> *Cōfirmare Animi quicquā ratione queamus.*

♈. 15. Εἰ δὲ μὴ ἦν, ὃ καὶ Κενόν. Sic ob eandem rursùs cohæsionem lego, pro εἰ μὴ ἦν ὃ κενόν, ac simul addo ad interpretationem Synonyma aliqua ipsius Inanis. Aliqua, inquam; siquidem licebat prætereà cum Cicerone dicere non modò *Inane*, verùm etiam *Inanitatem*; & cum Lucretio non modò simpliciter *Vacuum*, sed etiam coniunctim, *Inane, & Inane, vacánsque, & Vacuum, quod Inane vocamus.*

♈. 28. Καὶ μὴν καὶ τῶν Σωμάτων. Exemi è medio istorum verborum Laërtiana illa, Τοῦτο δὲ τοῦτο, &c. (adieci autem particulam δὲ propter cohæsionem) ac pari, qua antè de causa reieci, vel potiùs (secretis voculis καὶ μὴν καὶ) reliqui ad calcem antecedentis periodi. Cùm Epicurus porro heic statuat omne Corpus esse aut Concretum, aut tale, ex quo Concretum componitur, manifestum est, quas heic dicit συγκρίσεις *Concretiones*, idem esse cum eo, quod alij dicunt συγκρίματα *Concreta*; quo modo solent & sæpe aliàs nomina actionum rebus per ipsas productis tribui. Quòd verò ait, τὰ ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται, *illa ex quibus Concretiones fiunt*, perspicuum est intelligi quas dicere solent parteis componenteis, siue Principia, Primordia, Initia, atque Elementa. Id monstrat Lucretius, dum eandem corporum diuisionem profert:

> *Corpora sunt porrò partim primordia rerū,* lib. 1.
> *Partim concilio quæ constant principiorum.*

♈. 29. Ταῦτα δέ ἐστιν ἄτομα. Quæ Epicurus adiectiuè ἄτομα heic dicit, dicit posteà passim substantiuè Ἀτόμους, voce nimirùm celebri, cùm de principiis agitur rerum. Dicere verò etiam solet κατ' ἐξοχὴν, τὰ σώματα, *Corpora*, quia sint naturæ incorporeæ, hoc est, *Inanis expertia*, ἀμέτοχα κενοῦ. Quâ occasione etiam dicuntur *Plena*, πλήρη, μεστά, ναστά, itémque *Solida, & Dura*, στερεά, καὶ σκληρά. Vti &, quòd omnia ex eis componantur, dicuntur non modò ἀρχαὶ, *Principia*, & στοιχεῖα, *Elementa*, vt iam memorauimus; verumetiam πρῶτα σώματα, *Corpora prima*, & πρῶτα μεγέθη, *Prima magnitudines*; itémque Semina rerum, πανσπερμία, *Rerum omnium seminarium*, *Genitalia semina rerum*; & τῶν ὄντων ὕλη, *Rerum materies*, Prima nimirùm. Quin-etiam Pythagoricâ denominatione dictæ sunt Μονάδες *Vnitates*, quod vt ex Vnitatibus numeri, sic ex ipsis concreta omnia, ac, vt Aristoteles 1. de an. c. 4.
ait, nihil differat, μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια μικρά, *Vnitates dicere, an exilia corpuscula*. Vnde est illud Automedontis, dum Epigramma ita concludit:

> Ταῦτ' εἰδὼς σοφὸς ἴσθι, μάτην δ' Ἐπίκουρον ἔασον 1. Anthol. 15.
> Ποῦ τὸ Κενὸν ζητεῖν, καὶ τίνες αἱ Μονάδες.
> *Hæc monitus sapito, ac permittito frustrà Epicurum*
> *Quærere vbi Vacuum, quæ Monadésve sient.*

At celebri, vt dixi, voce Ἄτομα, καὶ Ἀτόμους dicuntur, quod τὴν τομὴν, *id est, Sectionem*, inquit Ser- in 6. Eclog.
uius, *non recipiant*. Scribit Dionysius Alexan- 14 præp.
drinus apud Eusebium, Ἀτόμους dictas διὰ τὴν ἄλυτον στερρότητα, *ob soliditatem indissolubilem*; 1. de fin.
quod Cicero etiā priùs adnotârat. Nimirùm Corpora Cōcreta, seu cōposita, quòd ob Inanis admistionem penitùs solida nō sint, variè diuidūtur, subdiuiduntúrque, donec peruentū ad ista vsque corpora prima fuerit; cęterùm ipsa nullo modo posse deinceps diuidi, vnde

&

& dicuntur, *Indiuidua*, *Indiuisibilia*, *Insectilia*, *Insecabilia*, *Impartibilia*, ἀδιαίρετα, ἀμερῆ, & quia nihil minus natura agnoscit, ἀναισθητα, καὶ ἀόρατα, λόγῳ θεωρητά, *Insensibilia*,
5.Acad. *Inuisibilia*, *Mente percepta corpuscula*. *Corpuscula*, inquam, sic enim Cicero interpretatur, quasi nullum corpus possit exilius concipi; adeò vt Lucillius non illepidè Epigramma aliud sic concluserit:

2.Anthol.7.
> Εἰ δ᾽ ἔγνω τὸ ἀγρὸν τὸ Μηνοφάνους Ἐπίκουρος,
> Πάντα γέμειν ἀγρῶν εἶπεν ἄν, ἐκ ἀτόμων.
> *Agrum Menephanis si nosset, plena Epicurus*
> *Omnia dixisset non Atomis, sed agris.*

12.Metaphys 3. & 1.Phys. 9. ✠. 30. καὶ ἀμεταβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει. Attingit heic Epicurus præcipuam Rationem, ob quam sit necesse dari Atomos. Eadem verò est, qua Aristoteles quoque probat esse in rebus materiam primam, ingenerabilem, incorruptibilémque, atque adeò ex qua præexistente omnia generentur, & in quam superstitem omnia postremùm dissoluantur. Nempe contendit Epicurus Atomos talem esse materiam, immutabilem quippe, seu ortus, atque interitus expertem; ac discrimen est solùm, quòd ipse velit resolutionem naturalem terminari tandem ad insectilia corpuscula: Aristoteles verò non habeat, qualem describat materiam, in quam resolutio sit vltimùm facta. Prætereo autem reponere me ἰσχύοντα καὶ, pro ἰσχύοντα, ac statim πλήρη τινὰ φύσιν, ἅτε ἐκ ἔχουσαν, pro πλήρη τὴν φύσιν ὄντα ἐκ ἔχοντα, vt scilicet aliquis sensus, isque congruus elici possit. Scopus enim est, vt intelligatur, quod adnixus sum interpretando exprimere Nam & quod *Plenam naturam*, hoc est, Atomum eam exposui, *qua est vacui expers*; *atque solida*, id colligitur ex iam dictis.

✠. 35. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων, &c. pro ὥστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σωμάτων φύσεις. Videlicet sensus alioquin & perturbatus, & mancus est. Cùm ex hac verò Conclusione habeamus corporum principia esse Atomos, idipsum foret iam pluribus ex Epicuri mente probandum: verùm res pendet ex posteriùs circa Qualitates dicendis; cùm inde solùm constare possit, qui ad Atomos rerum Ortus, Interitúsque pertineat.

✠. 37. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἄπειρόν ἐστι. Contendit hoc loco Epicurus Vniuersi infinitatem tum ex Inanis magnitudine, tum ex Atomorum multitudine (perperàm licet) demonstrare.

✠. 10. Τὸ γὰρ πεπερασμένον. Ratio hæc est, quâ Epicurus nititur probare esse Vniuersum infinitum. Cùm mutilatè verò legatur; ideò repono, Τὸ δὲ ἄκρον ἔχον, &c. ad vsque, τὸ δὲ ἐκ ἔχον ἄκρον, pro, τὸ δὲ ἄκρον παρ᾽ ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ ἐκ ἔχον ἄκρον. Repono, inquam, & lacunam compleo, anthoritate Ciceronis, qui libro de Diuinatione secundo sic habet: *Vidés-ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici. quemadmodum quod in natura rerum Omne esse dicimus, id infinitum esse concluserit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? Quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecùs. Hoc quoque est concedendum. At quod Omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. Ne hoc quidem negari potest Nihil igitur* (visæ sunt hoc loco supplendæ sequentes nouem voculæ) *habet extremum Et hoc denique dandum est. Quare nihil cum habeat extremum infinitum sit necesse est. Vidés ne, vt ad rem dubiam concessis rebus peruenerit? Hoc vos Dialectici non facitis*, &c.

✠. 5. Εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον. Ratio hæc Pag.16.
est, quâ Epicurus probat subinde Vniuersum non sola Atomorum multitudine, aut Inanis magnitudine, sed vtraque simul esse infinitum. Suppleo verò heic quoque illud, Τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, quòd manifestè deficiat, vt Antithesis, quæ est inter prius, posteriúsque membrum cohæreat. Quod autem statim pro ὥρισται. lego ἂν ἵστη, cum Scaligero facio.

✠. 13. Πρὸς τε τούτοις. Aggreditur hoc loco Epicurus de ipsis Atomorum proprietatibus dicere, ac præmittit eas esse eiusmodi corpora, quæ vt ἄτομα, *indiuidua* sunt; sic μεστὰ, *plena*, solidave. Nimitùm quasi supponendo cum Democrito esse omnium Atomorum eandem, similémve naturam, quatenus omnes corporeæ, solidæque periode sunt, neque vllam diuersitatem ratione substantiæ patiuntur.

✠. 15. Ἀπερίληπτα ἐστι τῆς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. Videbitur quidem priùs esse de Magnitudine, quàm de Figura Atomorum dicendum, prout Figura est aliquid ad Magnitudinem consequens, tanquam terminus illius, ac modus; at seu Epicurus spectârit Figuram quasi id, quod primâ quasi specie occurrit, seu ordinem parùm curârit, nihil refert. Prætereo verò totum hunc locum legi corruptè admodum; ac ideò me illud ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι, &c. ad vsque ὁμοῖαι, reposuisse, pro ἄπειροί εἰσιν αἱ ὁμοῖαι. Quippe nisi factam lacunam intelligamus, suppleamúsque, tum destituemur substantiuo, ad quod referantur, quæ dicuntur ἄπειροι ὁμοῖαι, tum membrum illud posterius nullâ stabilietur ratione, secùs ac visum hactenus est præstitum fuisse ab Epicuro. Illud ἁπλῶς ἄπειροι ob repetitionem appositum est. Quæ sequuntur autem, οἱ μὴ μέλλει τὶς, &c. ad vsque μένειν), ita transposui, reposuique, vt insanabilis aliàs locus pateretur quempiam non incommodum sensum. Is nimirùm sic vulgò legitur, οὐδὲ γὰρ φασιν ἐν τολέμοις ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν· λέγει δὲ ἐπειδὴ αἱ ποιότητες (aliàs ποιότητες) μεταβάλλονται. οἱ μὴ μέλλει τὶς μὴ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν. Ac de verbis quidem Laërtianis, vt nihil dicam; adnoto solùm verba illa, οἱ μὴ μέλλει τὶς, &c. fuisse haud-dubiè anteuertenda, ac, vt factum est, similive modo supplenda, vt haberetur ratio, ob quam figurarum in Atomis varietas esse infinita non potest.

✠. 32. Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι. Quæ Epicurus heic videbatur περὶ τῆς Βάρους, *de Grauitate*, seu *Pondere* Atomorum esse dicturus, id explicat per ipsum Motum, qui Grauitatis effectus est, & qualis ea sit, manifestat. Non attingit tamen hoc loco quicquid de eo dicendum habuit,

sed quod spectat quidem ad æqui-velocitatem, peruicitatémque deducit posteriùs, vt Laërtius quoque admonet. Quod sit itaque huius loci proprium, visum est voces illas εἰς τὸν αἰῶνα quasi transpositas, collocatásque post vocem βαρύτητα, reponere post vocem ἄτομοι, vt sensus completus, perspicuúsque foret, & verba Laërtij absque confusione periodum concluderent. Posteà autem lego σχεδὸν, pro αὐτὸν, quoniam vox alioquin manifestè deest, vt respondeat voci antecedentis membri μακρὰν. Potuit interim etiam particula εἰς, quæ hanc præcedit, eximi authoritate MSS. à quibus abest; nam & hoc modo clariùs patet Antithesis illa, αἱ μὲν μακρὰν, αἱ δὲ σχεδὸν. Quod verò statim pro ἀπὸ τῆς πλεκτικῆς, legam ὑπὸ τῆς ἐμπλεκτῶν, ipsa sensus alicuius eliciendi necessitas facit; vti & quod statim pro voce ὑπάρχει, vox συνυπάρχει reponatur. Rursus & pro voce ἀϊδίων repono ἀϊδίως, tum ob sensus necessitatem, tum quia id non malè cohæret cum eo, quod præcessit, εἰς τὸν αἰῶνα; tum etiam quia consonat cum eo, quod Democritus apud Ciceronem ait, *Motum Atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire.* Postremò quæ varia interpretationi intersero, non videntur esse protsùs inutilia, vt locus alioquin satis obscurus non-nihil inclarescat. 1.de fin.

ỳ. 33. Φησὶ δ' ἐνδοτέρω. Indicat heic Laërtius locum, quo Epicurus infrà, interpositis satis multis, ait, *Atomos nullam qualitatem*, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, *præter Figuram, Grauitatem, Magnitudinem* præ se ferre. Tametsi verò illeic solùm de Magnitudine disserit; operæ tamen pretium videtur aliquid de ipsa heic attingere, tum vt de tribus cohærenter dicamus; tum ne diutiùs differatur quod ex illa circa figuram supponitur; tū quia dicturi de cæteris qualitatibus aliqua, treis has prænouisse debere videamur.

PAG. 17. ỳ. 11. Δεῖν οὐ γάρ. Videtur, ex sensu, pro δεῖν οὐ γάρ: vti & consequentèr ἄτομον ὀφθῆναι, pro ἄτομος ὤφθη. Præter porrò iam ante-dicta, dicetur etiam posteriùs circa contextum Epicuri, quàm longè absit Atomus, vt cadere in visum possit. Cúmque eorum, quæ sunt interpretando addita, ratio ex præmissis manifesta sit; moneo solùm, ad citationem Elementalium XII. adhibitam fuisse particulam καὶ, quòd illa, quæ ex iis citantur, habeantur etiam inferiùs, saltem illud de non competente Atomis quantàvis magnitudine; nisi quod planum etiam est illud, τὸ δὲ χῶμα, &c. ad vsque πᾶν τι μέγεθος, legere tanquam parenthesi inclusum.

ỳ. 12. Τοσαῦτα. Sic lego pro αὐτὰ, fretus MSS. cùm potuissent verò hæc etiam haberi pro verbis Laërtij, planius tamen fuit ipsa legere quasi ex contextu Epicuri; quasi hæc nimirum sit veluti conclusio dictorum huc-vsque de Vniuerso, seu Natura rerum, prout ex Inani, & Atomis constat; vnde & heinc sumpta interpretando occasio transitionis ad ea, quæ de Mundis sequuntur.

ỳ. 16. Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι. Quod Epicurus de Mundorum Infinitate heic fabulatur, attingitur etiam posteriùs Epistolâ ad Pythoclem; hoc interim loco legere est visum, ex ipsa fide MSS. οἵ θ' ὅμοιοι τούτῳ οἵ τ' ἀνόμοιοι, non vt vulgò οἵ θ' ὅμοιοι τούτῳ οἵ τ' ἀνόμοιοι. Quibus ex verbis non tam elicitur esse Mundos cæteros partim simileis, partim dissimileis huic nostro, quàm esse vel omneis simileis, vel dissimileis omneis. Legendum conieceram, οἱ μὲν ὅμοιοι τούτῳ, οἱ δὲ ἀνόμοιοι; sed quocumque modo, res interest parùm. Quod sequitur autem αἵ τ' ἄπειροι, &c. ad vsque οὐ γὰρ, id totum partim adiiciendum, partim reponendum est visum pro tribus illis vocibus, φέρονται καὶ πορρωτάτω, ob complendi sensus, perficiendæque rationis manifestam necessitatem. Quòd verò pro πορρωτάτω legam πόρρω τούτῳ, occasionem habeo ex MSS. in quibus πόρρω τούτω licet legere.

ỳ. 27. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες. Quòd Epicurus existimârit præter Mundos, ac solida, ex quibus constant corpora, esse in Vniuerso tenuissimas quasdam concretiunculas siue contexturas ipsis solidis corporibus simillimas, ex quibus in visum, mentémque incurrentibus effici visionem, intellectionémque contingat; videri potest inde occasionem de his cohærenter agendi sumpsisse. Constat verò ipsas nihil esse aliud, quàm vocatas vulgò visibileis, sensibileis, intentionaleis species, seu formas; quas ipsi Democritus primùm, ac deinde Epicurus Εἴδωλα, καὶ Τύπους dixerunt, & Cicero Imagines; Quintilianus Figuras; Catius Spectra; Lucretius Simulacra, Effigias, & id genus alia sunt interpretati. Et quoniam ille ex variis modis, quibus gigni Imagines, Simulacráve posse putauit, duos dumtaxat attigit; præcipuus est quidem, quo fieri generationem hanc voluit per dereptionem ab extimis superficiebus corporum; sed non contemnendum tamen duxit illum, quo censuit posse fieri per spontaneam quandam quasi eruptionem, concretionémque in aëre. Heinc certè, quia visus est de hoc posteriore priùs loqui; reposui statim in ipso textu, συστάσεις, pro ἀποστάσεις, & vel ex eo quidem, quòd te aliquantò pòst repetitâ, non ἀποστάσεις legitur, sed συστάσεις. Et meritò sanè dicere videtur συστάσεις, quòd quædā quasi concremēta, seu coagmentationes sint; cùm alioquin vox ἀποστάσεις videatur potiùs tribuēda Imaginibus generis prioris, vti ipsas quoque ἀπορροίας vocat. lib.3. Ad ipsas quod spectat, Ciceronis est obseruatio, στερέμνια *propter firmitatem* ab Epicuro appellari. 1.de Nat. Deor. Adnoto verò illud ὡς ἂν ἐπιπολῆς, &c. non tam esse nouum generandarum imaginum modum, interpositum, quàm partem, seu rationem quandam superioris, siue spontanei: vtcumque ea vix possit absque additamento ad interpretationem facto intelligi; & maximè cùm vt mentio κοιλωμάτων fit, sic ἐξοχῶν fieri debuisse videatur; atque ideò Alexander interpretatus ipsam fuerit ἐξοχὴν, καὶ εἰσοχὴν, *eminentiam, & profunditatem.* 2.de sn.34. Statim autem repono βάθη, pro eo, quod vulgò habetur βάσιν, nam & breui pòst licet iterum legere βάσιν, καὶ βάθη.

Et

Et cùm Epicurus ibi iam loquatur de simulacris, quæ ex solidorum superficiebus deripiuntur, constat velle ipsum nihil aliud, quàm huiusmodi simulacra à corporibus auolantia seruare eundem positum, ordinémque partium, quem in ipsa sui direptione in superficiebus corporum habebant.

PAG. 18. ℣. 1. Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορά. Declarare Epicurus volens quî fieri possit, vt simulacra ineffabili pernicitate transferantur, duo habet quasi fundamenta; vnum, ipsam pernicitatem Atomorum, ex quibus constant; alterum, eorum tenuitatem. Heinc lego:

℣. 8. τὸ ἀντικοπτόμενον, pro κατὰ τὸ φερόμενον, quoniam, vt præteream nihil congrui sensus posse alioquin heinc erui; videtur Epicurus postquàm dixit Atomorum motum, donec per spatium inane fit, & nihil retundens occurrit, esse inexcogitabiliter celerem, videtur, inquam, submonere, se postremam hanc particulam adiicere, quòd motus alioquin celer, videri possit lentus, vbi spatium non tam citò propter varias retusiones peruaditur. Et ne propterea existimemus, cùm Atomus heinc retusa, contendit illuc, vnde iterum retundatur; & inde rursùs aliò, atque ita porrò; existimemus, inquam, partialeis hos motus, quibus huc, illuc, aliò fertur, esse minùs celeres, seu peragi tempore magis cogitabili, quàm si extensi veluti essent in vnum rectum, simplicem, vniúsve tenoris motum: ideò subiicere videtur hanc periodum, quemadmodum ipsam exposui. Ex ipsa autem facile est sequentem quoque intelligere, interpunctione factâ post γὰρ, Lego verò in consequente ὁμοίως, pro ὅμοιον, & τῷ τάχει pro τὸ τάχος, & μὴ ἀντικοπτομένων καταλαμβανομένης, pro μὴ ἀντικοπτόμενον καταλείπουσιν, ac paucula etiam interpretationi interfero; quoniam alioquin, vt clarum est, sensus elici nullus potest. Lego & statim καὶ τὸ ὅτι, pro οὐδ' ὅτι: Sic enim ob illud præcedens καὶ τοῦτο agnoscuntur distinctiùs quæ duo prædixi fundamenta; & posterius quidem de ineffabili simulacrorum tenuitate, quatenus talis concipitur, vt, cùm simulacra nihil aliud sint, quàm simplices quædam Atomorum simplicium texturæ, intelligatur nullam ipsarum pernicitati remotam fieri. Sic statim rursus:

℣. 17. Lego οὐθὲν γὰρ pro ὅθεν, tum quia MSS. habent οὐθὲν, tum quia ibi non consequutio deducitur, sed redditur ratio. Sic iterùm statim ὅταν pro οὐθὲν propter sensus perspicuitatem, quæ cæteroquin nulla sit: ac similiter αὐτοῖς γὰρ pro αὐτῶν; ac demùm, ὑπὸ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ ἀπέχοντι, pro πολλαῖς δὲ, καὶ ἀπείροις εὐθὺς ἀντικόπτει τι, vt sensus quispiam elici, saltem qui sibi cohæreat, possit. Cohærere autem videtur, qui interpretando adhibitus est, cùm de pernicitate agatur, quâ simulacra peruadunt aërem, aliúdve circumstans, & transparens spatium.

℣. 23. πρὸς τε τούτοις. Declarat heic Epicurus facilitatem generationis simulacrorum per dereptionem; cùm etiam de facilitate cæterorum per concretionem intelligendum illud sit, καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι, &c. Quod lego porrò ἐπιπολῆς συνεχὴς, ἢ ἐπίδηλος γενομένη, videri potest lectio non improbabiliter ex variantibus colligi; vtcumque omnes συνεχῆς, vel συνεχὴ habeant; cùm videatur tamen satis perspicuè intelligi μόνως συνεχὴς, & exinde esse ἀναπλήρωσις, ob quam effluxus singularis cuiusque imaginis designati nullatenus possit. Atque ista quidem de lectione textus; nisi quòd paulò pòst vbi dicitur esse posse alios generationis simulacrorum modos, lego ἐναργείας, pro ἐνεργείας, vt legendum abunde suadent, quæ circa Canonicen dicta sunt.

℣. 37. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν. Occasione eorum, quæ fuere de Imaginibus dicta, insinuare Epicurus voluit peragi Visionem earum interuentu. Lego autem Δεῖ δὲ, ex MSS. & cum Aldobrandino (cùm alioquin legatur Εἰ δεῖ, deperdito scilicet δὲ ex priore particula, & adhibito ad posteriorem ι) quoniam id sensus exigit, ac propter rationem præsertim sequentem. Quippe Epicurus, vt ostendat ideò res à nobis videri, quòd aliquæ formæ, seu imagines adueniant ex ipsis, & in visum incidant; assumit fieri potiùs visionem aliquo extrinsecùs accedente ad nos, quàm aut agente aëre intercepto, aut radioso quodam, alióve effluxu è nobis versùm res manante.

℣. 7. Ἀπὸ χροῶν τε, καὶ ὁμοῦ μορφῶν. Quod Epicurus hoc loco effert numero multitudinis, dixerat mox antè singulariter, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, quibus ex verbis occasionem sumpsi legendi ὁμοῦ μορφῶν, pro ὁμοιομόρφων, ac potissimùm, quia adhibita particula καὶ connectere debet voci χροῶν, non adiectiuam, sed substantiuam vocem. PAG. 19.

℣. 15. Καταλαμβανομένην φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ. Lego heic inprimis καταλαμβανομένην, pro καὶ ἣν ἂν λάβωμεν; quòd alioquin nullus sit sensus, aut saltem non is, qui consequentia apposité cum præcedentibus coniungat; & loco præsertim satis intricato, nisi quatenus Parenthesis, quam ante hanc vocem adhibuimus, non-nihil iuuat.

℣. 21. Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία, &c. ad vsque, Τὸ δὲ ψεῦδος. Visum est hoc membrum supplendum, quasi manifestè deficiens, vel ex eo, quod illud, Τὸ δὲ ψεῦδος perspicuè supponit præmissam de veritate sententiam; quódque deinceps de veritate, & falsitate, vt de duobus membris, quorum mentio sit habita, agitur coniunctim. Sanè & esse alia non potuit dicendi de Falsitate occasio, quàm præmissum de Veritate membrum, occasione subnatâ ex impressione imaginis, quæ facta in sensu, visionem; in mente, intellectionem creet: & vtramque quidem nudam, simplicémve, hoc est sine vlla affirmatione, aut negatione, atque idcirco veram, vt intelligi potest pleniùs ex iis, quæ sunt circa Canonicen dicta.

℣. 24. ὅτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ὅτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ, Ita lego pro ἐπιμαρτυρηθήσεται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθήσεται, εἶτ' οὐκ ἐπιμαρτυρουμένην, ac postpono illud ἐν τῷ προσδεχομένῳ κίνησιν, vt aliquis sensus congruus eliciatur,

qui aliàs quis sit aut esse possit, non apparet. Addo & statim pòst, particulam μὴν ob consequentem particulam δὲ, & lego τινι pro τῷ, quòd cohæsio intelligatur, non cum quacumque, sed cum quapiam ἐπιβολῇ, ac lego demùm ἔχοντα, pro ἔχοντι, quòd relatio concinna sit, non ad vocem ἐπιβολῇ, sed ad vocem κίνησιν, vt attendenti, & quempiam sensum exigenti sit manifestum.

℣. 30. τὸ φαντάσμα, ὅπερ ἐν τῷ μανίᾳ, Ita lego, pro τὸ φαντασμάτων, ὅπερ ἐν ὕπνῳ: tum quia consequens est lectio ad præmissum illud περὶ φαντασιῶν: tum quia cùm illud ἐν ὕπνῳ, sit heic quidem loci admodum obscurum, videtur omnino Epicurus copulasse hoc loco cum iis, quæ apparent per somnum, ea, quæ apparent per furorem, vt fecit in Canonica, cùm ὅτι τὸ μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærentet ὑπάρχει ἐν τοῖς, pro ὑπάρχοντοῖς, quòd sensus sit planior; & statim, πρὸς ἃ ἐπιβαλλόμεθα, non πρὸς ὃ βαλλομέθα, quòd vox antecedens ταῦτα, exigat relatiuam particulam ἃ, & sensus verbum aliud, quàm simplex βαλλομέθα, deposcat.

℣. 40. κίνησιν. Vocem hanc suppleo, vt quam manifestè deesse, repetitio eiusdem phraseos aliquoties facta demonstret; inculcante Epicuro toto hoc loco falsitatem, ac errorem esse non in nuda apprehensione, seu sensu, seu intellectu facta; sed in sola opinione, siue in iudicio, quod mens ad simplicem apprehensionem addit: quoties nempe mens quapiam prætereà alia apprehensione simul mouetur, qnam cum præsente ita connectat, vt hanc illam esse, aut non esse pronunciet. Prætereo autem facere huc præsertim Lucretianum illud superiùs citatum:

——Pars horum maxima fallit,
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi.

PAG. 20. ℣. 3. ἐναργείας. Ita, vt constat, non ἐνεργείας. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in euidentia est situm, quódque inconcussum seruare hortatur; accinente Lucretio præstare rationis egentem causas reddere,

Quàm manibus manifesta suis emittere quaque,
Et violare fidem primam, &c.

℣. 6. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de visione fuere, quatenus ex incursu imaginum, specierúmve coloris, & figuræ elicitur, ansam accipit Epicurus dicendi Auditionem consimiliter elici ex incurrente aliquo extrinsecùs in ipsam autem, auditúsve sensorium, quod dicere sonum, vocémque solemus. Lego autem initio statim ῥεύματος pro πνεύματος, vel ex eo, quòd statim re subsumptâ, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. vt prætercam ῥεύματος vocem esse & generaliorem, & cohærentiorem cum iis, quæ præmissa sunt de visione interuentu imaginis habitæ, vt ῥεύματος, siue ἀπορροίας τινός. Quod verò, præter cohæsionem interpretando supernotatam, adieci, τὸ ῥεῦμα, *Effluxionem hanc* ex ore loquentis aut à re quacumque sonum exprimente emissam, & ad aureis peruenientem, ipsásque ferientem, & auditionem creantem, esse *instar guttularum aquæ à fullone exsufflata*; neque proinde mirum esse, *si varios auditus pari modo feriant*, quòd tales quasi guttulæ, seu voces à variis exceptæ, simillimæ inter se sint; id ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum desumptum fuit.

℣. 17. Subiiciendum restat circa illud contextus, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, &c. fuisse à me post vocem συμπαθείας, adiectum, καὶ ἑνότητα quòd nemo non facile videat id esse supplendum, quatenus Epicurus mox antè exegit, ἢ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα; & Lucretius quoque ad distinctam auditionem conseruari vult vt ipsam figuram (quâ voce videtur interpretati τὴν συμπάθειαν) & sic formaturam, siue contexturam, coagmentationémque, & integritatem (quasi videlicet hac voce designet τὴν ἑνότητα.)

℣. 28. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμήν. Subiungit Epicurus heic etiam aliquid de Odore, quod Soni instar ex interuallo ad sensorium adueniat, & minùs quidem, sed quadamtenus tamen imitetur imagines procul in visum incurrenteis. Vnde & causa reddi potest cur nihil perinde babeat de Sapore, déque qualitatibus, quæ referri ad Tactum solent; quia scilicet istæ gustatum, tactúmque non moueant, nisi ex res, quibus insunt, ipsis sensibus admoueantur; neque proinde imitantur traiectionem imaginum, de quibus solis, aut præcipuè, instituerat dicere hoc loco. Lego verò statim initio, ὡς ὥσπερ καὶ, pro ὥσπερ ἢ, quòd comparatio fiat Odoris cum voce, aut sono, non cum ipso sensu auditus, quicum potiùs profectò foret ipse olfaciendi sensus comparandus. Cæterùm quod Epicurus dicit odorem ἀποφέρεσθαι, *abscedere à corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam, &c.

℣. 36. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους. Locum hunc iam antè indicauimus, cùm de proprietatibus Atomorum. Videtur autem Epicurus ista attigisse quasi admonitus, ex iis quæ dixit de qualitatibus quibusdam, nimirum colore, sono, & odore; quæ cùm in rebus concretis insint, suspicari quis posset Atomos, ex quibus eæ constant, qualitates easdem primariò, ac per se habere; sícque Atomorum alias coloratas, alias sonoras, alias odoratas esse. Porrò quia fusè dictum iam est, & hac-cè de re, & de singulis proprietatibus Atomorum; idcirco nihil iam repeto, ac adnoto solùm ad illud συμφυῆ ἐστι, additum fuisse interpretando, *cuiusmodi sunt Asperitas, & Leuor*; ne ambigatur, quid ille velit; & vt intelligatur non esse propterea plureis qualitates, siue proprietates, quàm treis, videlicet *Figuram, Pondus, & Magnitudinem*, habendas.

℣. 40. Ποιότης γὰρ, πᾶσα, &c. ad vsque ἀτόμοις μηδ' ἐν μεταβάλλουσι. Isthæc omnia addo, pro ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει, αἱ δὲ. Quoniam nisi locus ita restituatur, nihil sensus est, quod appositè elici heinc possit: & maximè quidem, cùm heic suscipiatur ratio reddenda, quamobtem tres illæ duntaxat

Atomis

Atomis insint; non verò illæ aliæ tam multæ, vt color, odor, sapor, calor, &c. quæ Atomis, quasi principiis, originem suam debere videantur. Quin-etiam, si verum putemus monuisse iam antè Laërtium, *Epicurum inferius*, hoc est, heic loci, *perhibiturum qualitates alias non conuenire Atomis, quàm tres memoratas; colorem verò ipso Atomorum commutari positu*; patet in textu, vt vulgò habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius Qualitatis, positu Atomorum commutatæ, mentionem. Vtor verò heic verbo μεταβάλλειν, passiuè etiam significante, non autem verbo ἀλλάττεσθαι, quod insinuauit Laërtius; quoniam heic illud, non verò hoc aliquoties repetitur; vti & adhibeo ad phrasin κατ', pro κατὰ τὴν θέσιν; quoniam textus residuus illam, non hanc præpositionem habet. Non aliam tamen appono conditionem, aliúdve Euentum, quàm θέσιν, *positum*; quòd eius solius Laërtius meminerit; quódque hoc Euentum eiusmodi sit, vt cætera ad ipsum reduci facillimè possint. Quod autem deinceps vtor verbo ἐνυπάρχειν, eiúsque participio, ad designandum quæ Qualitates, vt connaturales & perpetuæ, insint; aut vt aduentitiæ, & temporaneæ, non insint Atomis; occasionem habeo ex iis, quæ sequuntur; ex quibus licuit etiam priores appellare ἰδίας, quatenus insunt, quemadmodum quæ esse dicuntur inseparabiles proprietates.

PAG. 21. ℣. 3. Δεῖ τι ὑπομένειν ἐν τῇ διαλύσει τῶν συγκρίσεων. Quid hoc quidem sit, dictum est iam antè. Cùm heic verò loci Epicurus agat non modò de ea mutatione, quam vulgò Alterationem vocant; sed etiam de ea, quam Generationem, & Corruptionem, seu Ortum, & Interitum; ideò cùm iam sit de priore, déque Qualitatibus ab ea dependentibus actum; superest etiam de posteriora attingamus aliquid, vt agnosci valeat quatenus iuxta Epicurum differat, aut non differat à priore. Pergit porrò heic quoque textus esse corruptus admodum; vnde &, ne adnotem videri statim ποιήσαιτο concinniùs legi, quàm ποιεῖται, lego rursùs statim μὴ πολλῶν pro ἐν πολλοῖς quòd ita insinuet tum particula sequens δὲ, tum quæ distributio heic fit Atomorum, iuxta modum triplicem, quo vt Alteratio, ita Generatio & Corruptio fit, quod aliquantò etiam clariùs interpretando expressum est. Nescio autem an Aldobrandinus ad hoc satis attenderit, cùm voces insequenteis προσόδους, καὶ ἀφόδους commutauit in voces πρὸς ὅλως καὶ ἀφ' ὅλω; cùm quid id totum rei foret insinuare potuerit vel ille Lucretij versus

Quorum abitu, aut aditu, mutatóque ordine mutant.

℣. 9. ὅμως τοῖς voculas adiicio; & mox ὄγκους τε, pro ὄγκος δὲ lego, vt sensus, alioquin futurus nullus, is reddatur, quem sum conatus interpretando exprimere. Is verò non malè cohæret vt cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox sequuntur; legendo nempe τούτους pro τοῦτο, vt vox referatur tam ad ὄγκους, quibus magnitudo, quàm ad σχηματισμούς, quibus figura (duæ scilicet Atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni dissolutione superstites, quàm ipsæ Atomi) designantur.

℣. 14. αὐτό τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος. Sic lego, non autem simpliciter τὸ σχῆμα, vt comparatio integra sit. Agnoscere autem licet, non inutile esse additamentum ad huiusce loci interpretationem factum, neque sensum esse expressum incongruum, qui aliàs frustrà, vt opinor, tentetur. Hinc & statim addo, καὶ μὴ ἰδίας, vt is euadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in Atomis sunt qualitates ἰδίαι. Ac rursùs pro ἅπερ ἐκεῖνο καταλείπεται, lego ἐν ὅσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, quòd nisi adhibeatur negatio, contrarius (nisi etiam nullus) euadat instituto sensus; quódque vox ἐκεῖναι referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox καταλείπονται ad vocem ποιότητας. Denique & lego διαλύονται pro διαλυόμεναι, propter phraseos necessitatem.

Ad Textum vt redeam, adiicio ℣. 20. illud ἅμα καὶ τὸ βάρος, ne cùm initio capitis huius de Atomorum Qualitatibus assignatæ fuerint propriæ, ac inseparabiles tres, & deinceps tamen duæ solùm expositæ fuerint, videri possit in ista quasi conclusione aut vna ex tribus negari, aut saltem haberi ad Alterationem, Generationem, Corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen necessaria cum-primis est, quatenus sine ipsa is non est, qui cum-primis est necessarius motus. Statim autem pòst lego μὴ ἂν μηδ' ἂν φθείρηται; pro simplici μὴ φθείρηται quoniam sensus id exigit & mss. habent μὴ ἄν.

℣. 24. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ, pro ἀλλὰ μηδὲ δεῖ. Nempe sensus id postulat, & mss. habent μὴν οὐδέ. Supplet porrò heic Epicurus, quæ antè oblitus quasi videbatur circa Atomorum Magnitudinem; vti & consequenter suppleturus est, quod circa earumdem Pondus, atque Motum; cùm tamen circa ipsam Figuram nihil dicturus perinde sit, quasi dixerit de illa abundè.

Lego imprimis ℣. 32. ὅτε ἀφῖχθαι μέλλει, pro ἀφῖχθαι τε ἀμέλει, vti & statim, τὸ γὰρ ὅτι, pro ὅ τι quòd ita planè deposcat sensus.

℣. 38. ἐπὶ τοὔλαττον. Videtur Epicurus designare hac voce diuisionem, quæ fit in parteis proportionaleis; quatenus quælibet pars succedente sectione facta, minor semper est ea, quæ facta per præcedentem fuerit. Taceo Aristotelem quoque insinuare phrasin, dum id esse discriminis inter magnitudinem, & numerum docet, vt in numeris quidem perueniatur ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον, *ad minimum*: in magnitudine verò ἐπὶ τὸ ἔλαττον *ad minus* dumtaxat. 3. phys. 7. Adnoto verò quod heic statim habetur καὶ ὡς ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν ὄγκων repositum à me pro καὶ ἐν τῇ διαλύσει τῇ ἀϊδίῳ, quod sic faciendum suaserint & voces antecedentes ταῦτα αὐτὸν ποιοῦμεν, & consequentes τὰ ἀδιάλυτα καταλείπεσθαι. Cùm enim velit Epicurus in dissolutionibus corporum superesse στερεόν τι, καὶ ἀδιάλυτον quidpiam, *quod sit firmum, & inexsolubile*; eo modo, quo, dum

 digitis

digitis exterimus cerasum, superest inextritus nucleus innuere videtur, si diuidi corpus in infinitum valeat, nihil superfore στερεὸν, καὶ ἀδιάλυτον, sed omnia fore ἀσθενῆ, *imbecilla*, ac extritum iri, euanescereque, perinde ac exteritur, euanescitque è digitis aqua, dum corripitur, premitúrque.

Pag. 22. ψ. 6. μηδ' ἔτι τὔλαττον, pro μηδὲ τοὔλαττον. Nempe, vt eadem phrasis constet, & interpretando addatur, quod insinuet Epicurum quoque negasse in Magnitudine parteis Aliquotas infinitas. Vtitur autem voce non τομῆς, sed μεταβάσεως, vt intelligatur, iuxta Empiricum, Motus localis, seu transitiuus, progressiuúsque, quo secabiles æquales partes designantur. Lego verò statim ἔν τινι, pro ἔν τισι, propter singularem, quæ sequitur vocem τὸ μέγεθος, & quia MSS. sic habent. Interim autem vis rationis, quâ Epicurus vtitur, in his præsertim verbis consistit; vt scilicet intelligamus, si assumpto corpore finito numerus tamen partium, in quas illud potest diuidi, finitus non sit, esse in illo igitur parteis reipsâ infinitas: quare & totum ex iis resultans esse infinitum, quod repugnat suppositioni.

ψ. 10. Ἔπειτα, &c. ad vsque ἄπειρον ἂν ἦν, pro Πηλίκοι γάρ τινες ὦσιν, ὡς ἄπειροι εἰσιν ὄγκοι. Καὶ οὗτοι, ἐξ ὧν ὁπηλίκοι ἄν ποτε ὦσιν. Ex quibus aliud nihil licuit, quàm sensum subolfacere, quem exprimere sum conatus: & cùm hæc solùm esse videatur quædam veluti confirmatio, declaratióque vberior rationis mox commemoratæ.

ψ. 13. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ περιεχομένου, pro ἄκρον τι ἔχον τε τὸ ὑποπεριεχόμενον. Nempe & MSS. habent τοῦ περιεχομένου, & ita omnino videtur legendum, vt quispiam sensus exprimatur. Eiusdem sensus gratiâ τὸ ante καθ' ἑαυτὸ, & rursus μὴ pro μὲ, ac iterùm καὶ pro κατὰ, & τοὐφεξῆς cum MSS. (quanquam idem est) pro τὸ ἐφεξῆς, denique & ὡς ἂν ὑπάρξῃ, pro ὑπάρχειν. Siquidem exinde elicitur nouum ab Epicuro argumentum aduersùs partium infinitatem, ac ipsum quidem persimile illi, quod ex Zenone affert, neque satis soluere Aristoteles videtur.

ψ. 20. Τό τε ἐλάχιστον. Cùm totus hic locus sit valde corruptus, atque adeò ita obscurus, vt ex ipso vix vllus sensus cohærens possit elici; subodorari solùm licet, declarare Epicurum velle, cùm Atomos magnitudinem, ac partium proinde diffusionem, extensionémve habeat; posse in ipsa Minimum quidpiam eâ proportione intelligi, quâ in Magnitudine, seu extensione sensibili accipimus minimum ad sensum.

ψ. 23. Πάντως. Ita videlicet pro πάντων, tametsi MSS. non indicassent, legendum fuerat. Quod porrò heic addo interpretando quid intelligatur Minimum ad sensum difficultate cùm careat; quod addo tamen interpretando τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχειν esse *Minimum mensura*, siue mensuram minimam; res videri insolens potest. Verùm & hoc congruit cum dictis iam antè circa vocem μεταβάσεως; & reuerà mensuratio est quædam gradatio, seu pertransitio interuallorum, partiúmve, quibus successiuè applicatio mensuræ fit; & quodcumque genus μεταβάσεως, seu transitus sit, mobile est semper veluti mensura; quatenus totum spatium non alia ratione pertransit, quàm successiuè applicando partibus ipsius magnitudinem suam. Vt taceam totum istum locum non videri posse aliâ ratione intelligi; & coniecturam esse desumptam tum ex vocibus καταμετροῦντα (seu potiùs καταμετρούμενα) & καταμέτρημα, quæ consequenter subiiciuntur; tum ex eo, quòd videtur Epicurus nihil aliud heic velle, quàm menti subiicere quemadmodum intelligere magnitudinem in Atomo oporteat magnitudinis sensibilis instar, in qua sunt partes quædam ad sensum minimæ, quædam in mensuram cadentes, seu aliquotæ, sed sensibiliores.

ψ. 27. Τὸ δ' ἐπὶ μέσον. Ita videtur, pro τὸ ἴσον ἡμῖν, vt phrasis, sensúsque cum scopo cohæreat; cùm si alioquin commodus sensus his verbis retentis exprimendus sit, nimis multæ sint ambages texendæ. Statim autem lego καταμετρούμενα ταῦτα, pro θεωρούμενα ταῦτα, coniecturâ, vt antè, desumptâ ex consequentibus iisdem vocibus, & vt congruus exprimatur sensus, qualis vel ex additamento ad interpretationem facto est satis conspicuus, & subiunctâ quidem lectione, οὐ μὴν τὸ αὐτὸ ὅτι μέρους μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ τῇ, pro οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ οὐδὲ μέρει μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλ' ἐν τῇ. Habui autem ex MSS. esse ἁπτόμενα non ἁπτόμενα legendum, coniecique consequenter καταμετρούμενα, pro καταμετροῦντα, & πλείονι pro πλεῖον, ac ἐλάττονι pro ἔλαττον reponendum esse.

ψ. 35. Κέχρηται, pro κέχρηται. Manifestè enim contraponitur modo indicanti διορίζομεν. Addo autem ad interpretationem, *Minimum in Atomo esse, qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, tum vt seruetur analogia cum iis, quæ præcedunt de minimo ad sensum; tum quia spectasse huc videtur quem vidimus librum ab Epicuro inscriptum περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας tum quia videtur huc etiam respexisse Lucretius, cùm ait:

Tum porrò, quoniam extremum quoiusque cacumen lib. 1.
Corporum est aliquod, nostri quod cernere sensus
Iam nequeunt; &c.

ψ. eod. Καὶ τι μέγεθος ἔχει ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην, pro καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος κατὰ τὴν ἐνταῦθα. Nempe sic sensus meliùs cohæret, eò spectans, vt causa reddatur, cur Atomus etiam habere dicatur quidpiam minimum, ipsa, quæ iam esse minimum aliquid videtur. Siquidem ipsa retinet adhuc magnitudinem aliquam, ex quo efficitur, vt non tam minimum (quasi nihil sit minus) quàm paruum quid ipsam vocemus; ac eâ proinde mente, vt proceritatem ab ea excludamus; quod vt melius exprimeretur, particulam ὡς ante vocem μόνον adhibendam censui. Sic & nobis ex intransmutabilitate partium Atomi licebit vtcumque illam intelligere, quæ deducitur deinceps in textu; idque legendo τὸ τῶν μικρῶν pro

τ

τῆ μικῶν τὸ, & ἐνυπάρχειν pro ὑπάρχειν propter phrasim complanatiorem. At ἐν τούτων legi pro ἐκ τούτων potuit, vel præeuntibus MSS. & interpretatio cum additamentis insinuari potuit, vel ex succedentibus apud Lucretium carminibus:

> *Sunt igitur solidâ Primordia simplicitate,*
> *Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè, &c.*

PAG. 83. ψ. 18. Καὶ μὴν καὶ τῆ ἀπείρῳ. Heic est, vbi Epicurus resumit, quod diximus illum intermisisse explicare de Atomorum motu. Agit autem priùs de duplici illa superiùs descripta regione, secundùm quam motus perpendicularis Atomorum fiat: nempe alteram sursùm diximus, è qua ille omneis aduenire vult, alteram deorsùm, in quam omneis abire. Cùm perspicuum porrò attendenti sit quàm foret huius loci corrupta, confusa, nullius sensus lectio, ideò adnixus ipsum vtcumque restituere, ita lego, οὐ δεῖ κατηγορεῖν, &c. ad vsque; καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτό, pro ὡς μὲν ἀνωτάτω, καὶ κατωτάτω, οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ὃ κάτω μὲν τοι ὑπὲρ κεφαλῆς, ὅθεν ἂν τὸ μὲν εἰς ἄπειρον ἄγειν ἐν μηδέποτε φανῆσεται τοῦτο ἡμῖν, ὃ τὸ ὑποκάτω τῆ νοηθέντος εἰς ἄπειρον ἅμα ἄνω τε εἶναι. Videtur enim Epicurus aliud nihil heic loci cauere, quam ne nobis voces *Sursùm*, ac *Deorsùm*, seu *Suprà*, ac *Infrà* imponant; quasi aliquis terminus sit alterutri regioni præfixus, Vniuersúmque adeò infinitum non sit, vt contingeret, si quâ parte aliquid est suprà, daretur aliquid supremum; si quâ infrà, aliquid infimum. Inter additiunculas verò ad interpretationem factas Mundorum aliorum cogitatorum memini, quòd ille loquatur de hominibus aliis, qui secundùm eandem quasi lineam constituti sic millies, milliésque occurrant, vt constituti sursùm (in aliis videlicet Mundis) pedes habeant versus nostra capita; & constituti deorsùm habeant capita versùs nostros pedes. Memini autem & medij Mundi, quatenus ille, non, vt in Mundo, ex Plutarcho, agnouit medium, ita agnouit in Vniuerso, vt & iam antè notauimus, & infrà rursùs, vbi de Terra dicendum erit, attingetur.

ψ. 17. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τῆ τὰς ἀτόμους. Cùm Epicurus hoc loco dicit Atomos esse æqui-veloceis, supponit iam dictum esse eas veloceis: Id præstitum autem adnotauimus, de Simulacris cùm ageremus.

ψ. 19. Adnoto interim, videri fuisse legendum potiùs αἱ βαρεῖς, quàm τὰ βαρέα, quòd ad ἀτόμους vox referatur; ac eadem de causa statim αἱ μικραὶ quàm τὰ μικρά, & ἔχοντες, quàm ἔχοντα. Expungo autem voculas μικρὸν δὲ, ante vocem κοῦφον, quod illo membro fiat solùm comparatio grauium cum leuibus, & referuetur insequenti comparatio paruorum cum magnis. Quòd verò aliquantò pòst supplco illud, τῆ ἐσχάτῃ ἀφέσει, facio, vt phrasi sinus sensus constet, & iis, quæ præcedunt, consequuntúrque cohæreat. Sic statim pro ἂν καλίση ἐκατέρων, supplco, ac restituo ἡ ἄτομος ὡς ἂν καλίσῃ ἑκατέρωθεν, ac simul pro σχήσει lego σχοῖ; quod heinc solùm posse haberi videatur, qui ab Epicuro intenditur sensus. Quippe cùm nihil aliud videatur voluisse, quàm, quomodocumque Atomus per inane immensum feratur, hoc est, seu deorsùm propria grauitate, seu sursùm, aut obliquè & ad latera præ occursu, ac retusione, æquiuelociter semper ferri, nec viam mutare, donec nihil deinceps occurrit, quod ipsam deflectat.

ψ. 1. Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδ᾽ ἡ κατὰ τὰς συγκρίσεις. Agit posteriore loco Epicurus de æqui-velocitate in ipsis concretionibus Supplco autem heic particulas μὴν καὶ ex ipsis MSS. & quod sequitur paulò pòst κατὰ τ, &c. ad vsque ἕως ἄν, lego, vt possum, pro καὶ κατὰ τ ἐλάχιστον συνεχῆ χρόνον, εἰ μὴ ἐφ᾽ ἕνα κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ πυκνὸν φέρεσθαι. Nempe ex huiuscemodi qualicumque restitutione, vnà cum factis ad interpretationem additiunculis, videtur posse quispiam sensus, saltem non omnino alienus ab instituto elici, cùm alioquin nescias, quò sit emergendum. PAG. 14.

ψ. 16. Μετὰ ταῦτα δεῖ συνορᾶν. Hactenus fuit tractatio generalis de Atomis, earúmque qualitatibus, ac simul de iis, quæ per ipsas rebus concretis accidunt, déque consequente ad illas alteratione, mistione, generatione, corruptione, & aliis, quæ intercurrerent. Nunc quia in ipsis rebus concretis nihil est admirabilius, quódque nosse magis intersit, quàm natura Animæ, idcircò ad illam declarandam Epicurus transit. Et quantum quidem hac in re Philosophi omnes desudanerint, argumento esse potest multitudo illa, ac varietas penè innumerabilis opinionum, quarum plærisque recensitis, *Harum sententiam*, inquit Cicero, *quæ vera sit, Deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est.* Cùm verò hoc loco sit solùm de ea, quæ Epicuri fuit, dicendum. Prænosse oportet, cùm teste Lactantio, inextricabilis sit quæstio, *Idem-ne Anima, & Animus sit?* Epicurum sic distinxisse, vt quàm dicimus Animam, voluerit fusam per totum corpus, quem verò Animum, seu Mentem, sedem habere in pectore. Id videbitur aliquantò pòst; sed ecce interim vt Lucretius ita distinguat, vt Animum pro Mente vsurpet: 1. Tusc. lib. de opif. 15.

> *Primum Animum dico, Mentem quam sæpè vocamus.* lib. 3.

& loquatur de Anima, tanquam de re per corpus vniuersum fusa,

> *Cætera pars Animæ per totum dissita corpus;* lib. 3.

coniunctim autem, sic efferat;

> *Vnde Anima, atque Animi constet natura, videndum.*

Et rursus:

> ——*Animi natura videtur,* lib. 3.
> *Atque Animæ claranda meis nunc versibus esse.*

ψ. 18. ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι. Cùm quatuor quædam præcipua sint, quæ Epicurus de Animæ natura vniuersè tradit, Primum est, quòd illam corpoream, imò corpus facit. Neque verò hoc hisce modò verbis; sed posteà quoque expressè habet, cùm postquam nihil esse incorporeum præter solum Inane dixit, pergit, *illos non sapere, qui Animam*

Animam dicunt incorpoream, quoniam si huiusmodi foret, neque agere, neque pati posset, cuius tamen oppositum experientia conuincitur.

℣. 19. λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Alterum heic indicatur caput, quo Epicurus declarat se Animam quidem corpus dicere; sed corpus nihilominùs, quod eximiæ sit tenuitatis. Eandem verò rursus statim pôst commendat, spectaréque huc potest, quòd aliquibus interiectis, Laërtius addit Epicurum aliis in locis dicere, conflatam esse Animam ex Atomis læuigatissimis, rotundissimis, nec multum diuersis ab iis ex quibus est ignis. Interpretor verò τὸ ἄθροισμα *animalis massam, quam solemus vulgò appellare corpus*; quoniam tametsi Anima admittatur esse corpus; non ideò tamen animal desinit dici compositum ex Anima & corpore, quatenus Anima propter tenuitatem habetur quasi incorporea; & reliqua massa propter crassitudinem appellatur κατ' ἐξοχὴν corpus.

℣. 20. πνεύματι θερμὸν, &c. Tertium heic insinuatur caput, quo Epicurus contendit, tametsi corpus Animæ tenuissimum sit, non minùs tamen esse mixtum: compositúmque ex diuersis rebus. Isthæc autem verba sic interpretor, vt τοῦ πνεύματος nomine intelligatur tum quidpiam ventosum, tum quidpiam aëreum; quò, cùm τὸ θερμὸν intellexerimus quidpiam igneum, habeamus tria illa, ex quibus, & quarto innominato, de quo agit posteriùs (dum Animam dicit habere in se vbertimam sentiendi causam) habeamus omnia ex quibus vult corpus animæ, texturámve eius tenuissimam, constare.

℣. 21. τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι. Postremum heic est, quo Epicurus suggerit Animam ita ex istis quatuor diuersis naturis constare, & misturam adeò perfectè temperatam euadere, vt inde fiat vna quædam, eáque, vt iam dictum, tenuissima substantia, quæ per totum corpus animalis fusa, tum ab ipso contineatur, tum sit illi causa salutis, & earum quas illicò pôst vocat facultates, passiones, facileis motiones, &c. Quo loco, ob hanc enumerationem legendum censui δηλοῦσι, pro δηλοῖ, vti & statim ὧν λοιπῶν, pro simplici ὧν, quòd hic exigat perspicuitas phraseos, ac sint insuper quædam alia, quæ à Lucretio in argumentum adducuntur.

℣. 39. Ἰαυτὴν. Vocem addo ex MSS. vti & posteà ex recentiore, cúmque ipso Aldobrandino κινεῖν lego, pro δύνειν; ac statim rursùs κατὰ δὲ τὸν, pro κατὰ τὸν, ita exigente necessitate sensus. Hoc interim loco Epicurus
1.de an. 4. & al. eandem propè dicit, quam Aristoteles sententiam, dum exaggerat, *non esse animam solam, quæ sentiat, sed ipsum esse compositum.* Simile est nempe, vt dum dicimus non manum solam, non calamum solum, sed vtrumque simul scribere; tametsi manus calamum præparet, ac moueat; & calamus agere quidpiam absente manu non valeat. Heinc Lucretius:

> *Quod superest, si quis corpus sentire renuat,*
> *Atque Animã credit permistã corpore toto*
> *Suscipere hunc motum, quem Sensum nominitamus, &c.*

℣. 4. Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς. Declarat subinde Epicurus quemadmodum Animâ perseuerante in corpore, perseueret in eo sensus, excedente verò excedat; & quemadmodum corpore vicissim exsoluto, existimet ipsam exsolui, ac nullam ampliùs facultatem, nec-dum sentiendi, obtinere. Lego autem ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, pro ἐνυπάρχῃ ἡ ψυχὴ, quòd sensus videatur casum absolutum manifestè exigere; ac simul, vt statim adiiciatur particula καίτοι, & tam ipsa, quàm tres sequentes quasi parenthesi conclusæ habeantur. PAG. 25.

℣. 7. ξυμπέπονθεν ἐξὸν, &c. ad vsque, τὸ δὲ λοιπὸν, pro ξυμπέπονθε τὸ στεγάζον ἄθροισμα, εἴθ' ὅλον, εἴτε καὶ μέρος τινὸς, ὅπερ διαλυθὲν ἐξὸν τὴν αἴσθησιν. Secùs scilicet non apparet qui valeat congruus exprimi sensus; nisi fortè aliunde, cæteris, vt se habent, relictis, legatur, ἐν ᾧ περ διαλυθῇ, τὸ ἐξὸν τῆς αἰσθήσεως; quasi heinc intelligatur vis sentiendi præcipua, qualis in corde, aut cerebro est, qualisque exinde diffunditur in cæteras parteis.

℣. 22. Τόδε μὴν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις. Laërtiana hæc verba, quæ post duas sequenteis voces, Ἀλλὰ μὴν habentur, ipsis antepono, vt quasi appendix superiorum sint, & sensus reliquatur planus, qui alioquin propter hæc aliáque pôst adhibita, ipsíque Laërtio haud necessariò tributa satis perturbatus euasit, cùm propterea effectum sit, vt constructio nunc pro relatione Laërtij, nunc pro loquutione Epicuri visa fuerit instituenda. Heinc statim post, lego συγχεῖται, quasi scilicet Epicuro pergente loqui, pro συγχεῖσθαι.

℣. 25. οὐ πολλῷ τινι. Ita lego cum negatione, quæ haud-dubiè heinc excidit; nisi excidisse malis voces τῇ λεπτομερείᾳ. quæ tamen frustrà repeterentur. Videlicet voluit quidem Epicurus admitti quasdam alias Atomos, præter igneas ad contexturam Animæ, vt iam antè deduximus; at quatenus saltem maxima ex parte eas esse rotundissimas, & læuigatissimas censuit, non potuit sanè eas habere multùm diuersas ab igneis, quas vnà cum Democrito taleis esse admiserit. Quippe sententiam Democriti apud Aristotelem fuisse
legitur πῦρ τε, καὶ θερμὸν ψυχὴν εἶναι. ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων, καὶ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ, πῦρ, καὶ ψυχὴν εἶναι. *Esse Animam ignem, caloremque; exsistente enim infinitá figurarum, Atomorúmque varietate; ignem, Animámque ex sphaericis esse.* Ac rursùs postquàm docuit Animam, ac Mentem, siue Animum esse, eandem rem, *constantem ex primis insectilibus, variéque figuratis corporibus*, & dixit *omnium figurarum comparatissimam ad motum esse sphaericam*, prosequitur τοιοῦτον δὲ τὸν νοῦν, καὶ τὸ πῦρ, *talem mentem, ignémque esse.* 1 de An. 2.

℣. 26. Καὶ τὸ μὲν τὸ ἄλογον αὐτῆς. Locus hic est, in quo Epicurus discrimen inter Animam, & Animum, seu Mentem statuit, assignando vtrique suam sedem; cuius occasione lego statim παρέσπαρται, pro παρεσπάρθαι, siue, vt MSS. habent παρεσπάρθαι, quibus ex vocibus nullam expresseris non incommodam signifi-

ſignificationem. Ac poſſet quidem fortè legi παιδρυται, ob locum Plutarchi ſtatim referendum; attamen verbum περιζεται, & commodum eſt, & immutatione legitur minore.

ꝟ. 30. Ὕπνος τε γίνεται, pro Ὕπνον τε γίνεσθαι, ob rationem videlicet redditam circa præcedentia. Statim autem pro αὐτὰ συμπεσόντων τῶν, lego ὅτι καὶ συμπεσόντων τινῶν, ac poſt vocem, τοῖς ἐπιπαρμένοις, addo τῶν μὲν ἐξωθέντων, τῶν δὲ συνπαρτεινόντων, quòd Epicurea ſententia quatenus eſt apud Lucretium, expreſſa, ita exigat. Ea verò vt plenè cognoſcatur, ille imprimis ita proponit:

Lib.4. *Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem*
Irrigat, &c.

ꝟ. 36. Τό τε Σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται. Manifeſta heic fit Epicuri, de deciduo ex toto corpore ſemine, ſententia. Lego autem φέρεται καὶ τῷ γε δεῖ, pro φέρεσθαί γε δεῖ, quia cùm obiter verbum δεῖ ſeruet Epicuri loquentis veſtigium, copulati ipſi ineptè videtur regimen tum antecedentis, tum inſequentis modi infiniti, planiúſque eſt longè, vt ſententia verbo φέρεται definiatur (quo abſolutè ſcilicet intelligamus defluere, confluereque ſemen ex vniuerſo corpore) ac tum ex ea deducatur (idque adhibitis particulis καὶ τῷ) ſemen igitur per corpus ſic penetrans, haberi poſſe quodammodo, ſeu quaſi aliquid incorporeum. Hac proinde de cauſa lego, non τὸ ἀσώματον, ſed τό πως ἀσώματον, ac tantò magis, quantò ſtatim adhibetur quaſi correctio ex declaratione illius, quod non *quodammodo*, ſed *per ſe*, ſiue abſolutè incorporeum eſt.

ꝟ. 38. Λέγω δὲ, pro Λέγει γὰρ. Etenim, cùm ea, quæ ſequuntur, καθ' ἑαυτὸ γὰρ, &c. (vbi vice verſâ lego γὰρ pro δὲ, vt particulis hiſce commutatis) cùm ea, inquam, ad Epicurum loquentem haud-dubiè pertineant, videntur & iſta, quorum occaſione illa ſubiiciuntur, eiuſdem eſſe, non verò Laërtij; quod procliue fuit credere legentibus λέγει, pro λέγω, leui factâ immutatione. Pro ipſo autem νοηθέντος ἂν, lego, νοητοῦ ἀσωμάτου, tum quia vox νοητὸς non poteſt commodè referri ad præcedentem ὀνόματος, quatenus non nomen, ſed res eſt, quæ intelligitur (vnde & mox ſubiicitur, οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον) tum quia illud, quod intercipitur, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ, manifeſtè inſinuat rem eo nomine ſignificatam ſubiectum iri, tanquam eò tendente ſententiâ, vt intelligamus, habitâ ſemel prænotione Inanis, tanquam rei omnino incorporeæ (intactilis videlicet, & mutuò ſe cum corporibus, etiam compactiſſimis penetrantis) quicquid deinceps aut non facilè, ſenſibilitérque percipitur tactu (vt aër) aut facillimè corpora compacta peruadit (vt ſpirituoſa illa ſubſtantia, in qua vis ſeminis conſiſtit, quæque ſola propriè intelligenda eſt defluere ex omnibus partibus) id quoque ſolere analogiâ quadam incorporeum appellitari.

Pag.26. ꝟ. 3. Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογίσματα περὶ ψυχῆς. Epilogus hic eſt eorum, quæ Epicurus de Anima diſſeruit. Interpono autem illud τε καὶ, quod ibi ſit quaſi alterum membrum Epilogo connexum, & copulâ tamen ſuâ deſtitutum. Ac ſtatim pro εἰς δὲ κατὰ μέρος, lego εἰς δὲ τὰ κατὰ μέρος, quòd εἰς δὲ ſcopum ſignificet, qui ſit ἐξακριβοῦν τὰ κατὰ μέρος.

ꝟ. 11. Τοῦ σώματος, ὥσπερ, &c. ad vſque οὐδ' ὡς καθ' ἑαυτάς, Ita ſcilicet legendum videtur, pro σώματος ὡς ἂν εἰς αὐτὰ βεβηκότα, ἃ πάσιν, οὐ δὲ ὁρατοῖς, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῖς γνωστοῖς. Aliàs quippe nullus videtur elici poſſe commodus ſenſus. Profectò verò totus hic locus, cùm ex obſcuriſſimis ſit, non aliâ ratione videtur poſſe lucem accipere, quàm ſi ipſum interpretemur de duplici illo accidentium genere, quæ vulgò appellant Propria, & Communia, quæque ſuperiùs iam vidimus appellari ab Epicuro Συμβεβηκότα, καὶ Συμπτώματα, & reddi Latinè à Lucretio *Coniuncta*, & *Euenta*. Prætereo autem haſce voces eſſe valde appoſitas, cùm Propria enim eadem ſint, quæ Inſeparabilia habent, ea meritò dicentur Coniuncta; & cùm Communia eadem, quæ Separabilia, ea meritò dicentur Euenta. Prætereo & allatas illas ex Lucretio definitiones præclarè quadrare ad Porphyrianas, & vulgareis illas, iuxta quas habetur non poſſe quidem Proprium, at poſſe tamen Commune accidens *Subiecto adeſſe, & abeſſe citra ſubiecti corruptionem*. Prætereo tandem nihil morandum, quòd Propria rigidiore quodam, vt loquuntur, ſenſu vſurpentur in Scholis; Epicuro enim ſatis eſt, ſi iſthæc, quæ vocat propria accidentia, eiuſmodi ſint, vt ſeu ad primum, ſeu ad ſecundum, ſeu ad alium modum pertineant, ex eorum conſtante aggerie agnoſcatur corpus conſtanter retinere eandem naturam.

ꝟ. 16. οὐδ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπίρχοντα, pro ὡς οὐδ' ἕτερα τὰ προσυπάρχοντα. Nempe, cùm ſint primùm quatuor membra eorum, quæ Epicurus ab hiſce accidentibus, vtpotà Figurâ, Colore, Magnitudine, Grauitate, & ſimilibus reiicit; non poſſunt tria reliqua incipere per οὐδ' ὡς, hoc verò ipſis interiectum per ὡς οὐδ'. Deinde, cùm ea, quæ heic poſſunt Incorporea intelligi, ſint aut texturæ quædam ſubtiles, qualis ex antè-dictis, eſt ſpiritus ſemineus; aut denominationes externæ, quale penè non multò pòſt deſcribitur ab Epicuro Tempus, quod ex Empirico habuit incorporeum; aut accidentia etiam communia, quæ ipſa, vt & iſta quoque, quatenus corpora non ſunt, haberi poſſunt incorporea, quod & Alexandro, & aliis inſolens non eſt; cùm ea, inquam, ſuperueniant potiùs, quàm præexſiſtant in corpore; idcirco videtur ἐπίρχοντα potiùs, quàm προσυπάρχοντα, legendum. Obiter porrò notum eſt, quod heic dicitur iſta accidentia non eſſe, καθ' ἑαυτὰς φύσεις, *naturas per ſe*, idem eſſe cum eo, quod habet Ariſtoteles, cùm de iiſdem loquens, οὐδὲν αὐτῶν, inquit, ἐστὶ καθ' αὑτὸ πεφυκός, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, *nullum ipſorum eſt à natura comparatum, vt per ſe ſit, neque vt à ſubſtantia ſeparari poſſit:* docens proinde ſolam ſubſtantiam, quam in corporibus

ribus maximè agnoſcit, eſſe ſeparabilem, atque exſiſtentem per ſe; ſolámque propterea, non modò τὸ πρώτως ὄν, *Primariò Ens*; ſed etiam τὸ ὄντως ὄν, *verè Ens* habendam.

ỽ. 19. ἐκ τούτων, pro μὲν τούτων. Nimirum particula μὲν, tam videtur ſuperflua, quàm ἐκ neceſſaria ad exprimendum ſenſum. Rem autem ſic interpretor, vt ſubiiciam corpus obtinere propriam ſpecialémque, ſeu ſpeciei ſuæ naturam, ex aggregatione omnium huiuſcemodi accidentium; poſtquàm ſuppoſitum eſt ea nihil eſſe aliud, quàm aliquos certos ſeſe habendi corporis modos: hoc eſt, Magnitudinem, v.g. dici ineſſe corpori, quatenus eo modo ſe habet, vt partium eius quælibet extra aliam ſit, aliúmque locum occupet, ſicque ex omnibus coadunatis fiat corpus extenſum. Figuram, quatenus illius partes extimæ eo modo comparatæ ſunt, vt aliæ depreſſæ, aliæ eminentes ſint, aliæ complanatæ, aliæ tornatæ, &c. Colorem, quatenus particulæ, ex quibus ſuperficies contexitur, eo modo figuratæ ſunt, vt tali modo reflectentes lucem in oculum, talem coloris ſpeciem exhibeant. Calorem, quatenus corpuſcula habet, quæ euibrata in lignum, carnem, alióve, ſubeant, penetrent, didocant, diſcutiant, exſoluant. Saporem, quatenus corpuſcula continet, quæ in texturam linguæ ſubeuntia, aut ipſi accommoda, demulceant, aut incommoda lacerent, atque ita de cæteris, vt poteſt vberiùs intelligi ex ſuperiùs dictis.

ỽ. 20. ἴδιον, pro ἀΐδιον. Ita videtur heic, & deinceps aliquoties commutanda vox, quòd non de natura corporis æterna, qualis nulla ſit inter res concretas, agatur; ſed de propria, atque ſpeciali, qualem Epicurus reſultare vult ex aggregatione propriorum, ſiue ſpecialium accidentium. Et quamuis iſta accidentia legantur poſteà ἀΐδια, eadem nihilominus facienda videtur reſtitutio; quòd tametſi fortè liceret interpretari *accidentia perpetua*, ſiue *perſeuerantia* (intellige quantum durat ipſum corpus) vis tamen voci fieret, quæ rei æternæ, ſeu durationis principio, ac fine carenti ſignificandæ eſt deſtinata. Prætereo autem rem totam conſentire cum definitione illa Indiuidui, quæ à Porphyrio traditur, cùm *Indiuidua*, inquit, *dicuntur*, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου ποτὲ τὸ αὐτὸ γένοιτο, *quòd vnumquodque ipſorum conſtet ex eiuſmodi proprietatibus, quarum aggeries reperiri in vllo alio nunquam valeat.* Quæ planum eſt Epicureæ huic ſententiæ accommodari, vti & vulgarem enumerationem huiuſcemodi proprietatum,

In Iſag. c. 2.

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

quas ad Socratem, v.c. ita referunt, vt quales ſimul omnes reperiuntur in Socrate, tales ſimul omnes reperiri in alio nullo homine poſſint: vnde & cenſeantur conſtituere Indiuiduam, ſeu propriam, ſpecialémque Socratis naturam. Prætereo rurſus quod de Indiuidua, ſpecialive natura heic dicitur, idem proportione eſſe de communi, vniuerſalive dicendum; cùm vt Socrates habet ſingulareis proprietates, quibus diſcernatur à cæteris hominibus; ita habeat homo, vniuersè ſpectatus, quibus diſcernatur à cæteris animalibus; & animal generatim acceptum, quibus diſcernatur à cæteris viuentibus; atque ita porrò de omnibus aliis.

ỽ. eod. οὐχ' ὡς ἂν μὲν pro οὐχ' ὡς τ' ἂν: Ac ſtatim ὅτου τὰ καθ' ὅλου μεγέθη, ἢ τοῦ ἐκ τινων ἐλαττόνων, pro ὥς τὰ τῶν ὅλων μεγεθῶν, τῶν γε τινὸς ἐλαττόν ὄν. Et rurſus ſtatim ἴδιον pro ἀΐδιον. Ita ſcilicet reſtituendum videtur, ad exprimendum ſenſum aliquem, ipsúmque non incohærentem.

ỽ. 29. τοῦ σώματος κατηγορίαν, interpretor *Denominationem* non ſimpliciter *corporis*, ſed *talis corporis, quod in certo rerum genere habeatur:* Quoniam Totum illud eſt ſimpliciter corpus ex natura corporea Atomorum, ſeu principiorum, ex quibus tanquam partibus componitur: at verò prout illi accedit aggeries accidentium huiuſmodi, tunc habet vt ſit tale corpus, & lapis quidem, potiùs quàm metallum; planta, quam animal; equus, quàm leo; Socrates, quàm Plato, &c. Quòd ſi quis obiiciat, fore igitur differentiam inter corpora accidentalem ſolùm, ſi differant ſolùm per accidentia huiuſmodi: Reſpondebitur, fore accidentalem quidem, quatenus accidens opponitur ſubſtantiæ; at non fore quatenus opponitur eſſentiæ: cenſebuntur enim talia accidentia eſſe ſuo quæque corpori eſſentialia; & maximè quidem, cùm reſpondenda ſint interrogantibus quid ſit tale corpus. Quærenti quippe, v. g quid-nam Ignis ſit, ſeu quæ ſit eſſentia, naturáve ignis: quid aliud reſpondeas, quàm eſſe ignem corpus ſummè calidum, lucidum, ſurſùm ortens, &c. Quid aliud quærenti quid ſit equus, quàm corpus ſentiens, ſeu animal quadrupes, ſolidipes, hinniens, generoſum, velox ad curſum, &c. Nam & quamuis dicas eſſe aliam prætereà eſſentialem differentiam, quæ naturam conſtituat; licet ea nobis ſit incomperta; excipietur, tum illam quoque non poſſe eſſe, niſi accidens, ſiue aliquid, ſubſtantia, corpúſve non ſit; tum homines loqui de rebus, ipsáſque & denominare, & in certa genera diſtribuere, pro modulo eius notitiæ, quam de natura, eſſentiáve vniuſcuiuſque rei habent.

ỽ. 31. ἴδια συμβεβηκότα, &c. ad vſque οὔτε δὴ, pro ἀΐδια συμπαρακολουθοῦν οὔτε ἐν τοῖς ἀοράτοις, καὶ οὔτε ἀσώματα. Hariolandum nempe heic præſertim fuit, ne & immutatio omnia fieret, & ſenſus remaneret nullus. Quæ exempla autem interpretando adhibita ſunt, ea ſuppeditata ex parte à Lucretio fuerunt, vbi Euenta definiit

——— *quorum*

Aduentu manet incolumis natura, abitúque.

Vtcumque ſit; addo prætereà ad interpretationem illa, quæ & cohæſionem cum ſuperioribus, & ſenſum totius ſententiæ luculentiorem facere poſſint.

ỽ. 36. καὶ pro κατὰ. Ac ſtatim ἴδιον, pro ἀΐδιον. Et rurſus συμπαρακολουθοῦν τὸ ἀΐδιον ἑκάστοτε pro συμπαρακολουθοῦντος τοῦ ἀϊδίου ἑκάστῳ. Ac prætereà

præterea semel, iterúmque, & tertium ἰδίων pro αἰτίων. Et ἰδία τε τά, pro ταύτα τά, Et ἰδίως, pro αἰτίως. Silicet necessitas sensus videtur ita exigere; saltem si aut nacti, aut subodorati interpretando aliquem sumus. Vt taceam non esse, cur in his hæreamus, quæ eiusmodi sanè sunt, vt aut Epicurus, aut interpolator aliquis videri ἰδιωτολογεῖν possit.

PAG. 27. ψ. 15. Καὶ μὴν καὶ τὸ γε δεῖ. Occasione eorum, quæ sunt de Euentis præmissa, subdit Epicurus speciatim aliquid de Tempore, quasi Euentorum præcipuo, seu quod sit omnibus quasi superueniens Euentum. Lego autem τὸ γε δεῖ, pro τὸ γε δὲ (habet Aldobrandinus τὸ δέ γε δεῖ) propter regimen consequentis modi Infiniti.

ψ. 18. Ὡς τῶν βλεπομένων, pro ὡς βλεπομένως. Nempe φαινόμενα intelliguntur, non quæ conspectæ ipsæ apud nos sint, sed quæ sint rerum apud nos conspectarum. Et aliquantò pòst τούτῳ, pro τοῦτο, id demonstrante aduerbio συγγενικῶς. Ac rursus καθ' αὐτοῦ, pro καθ' ἑαυτοῦ, quòd nulla enunciatio sit, quam Tempus de seipso, sed quam de ipso homines faciant.

ψ. 27. φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ιβ' τῷ περὶ φύσεως, pro φησὶ δὲ ἐν τῷ ιβ' τοῦτο περὶ φύσεως. Nimirùm heic τοῦτο in incongruo est loco. Notandum verò, quòd Laërtiana hæc verba intersita non sint in sequenti periodo, argumento esse posse, quòd neque intersita fuerint quæ ab vsque ferè initio Epistolæ adnotata sunt; verùm illa fuerint, perinde vt hæc, antecedentibus attexta.

ψ. 39. Ἐπεί τε τοῖς ὁρωμένοις, τοὺς κόσμους, &c. Resumit hoc loco Epicurus quod superiùs dicere de Mundis occœperat, cùm eft fabulatus esse infinitos. Docet autem primùm vt ij procreentur eâ proportione, quâ & minores concretiones, quas obseruare apud nos licet (vbi quod lego τῶν θεωρουμένοις, idcircò facio, quòd planius videatur, quàm si legamus τοῖς θεωρουμένοις, tametsi sic quoque legi nihil vetat.) Atque ita quidem vt Mundorum quisque illeic seorsim ab aliis per ipsam Inanis immensitatem formetur, vbi contingit concursum fieri multitudinis congruæ Atomorum, dum ob mutuam implicationem, & aliis alias compellentibus; circum-volutiones, vorticésve creantur, ac variæ interim partes secernuntur, ex quibus sensim conformatis, ac sese in loca idonea partim versùs imum, partim versùs summum recipientibus, cohærens ex omnibus moles, quæ Mundus vocetur, consurgat.

PAG. 28. ψ. 4. Ἄλλως δὲ ὡς καὶ φθαρτοὺς φησι τοὺς κόσμους. Vt Epicurus oriri Mundos, sic interire voluit; neque Laërtius abs re hæc verba, quasi consequutionem effert, cùm illa mox præcesserint, ἐ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, *ac iterum dissolui omnia*; quò minùs ferri potest mendum, quod in plærosque Codices irrepsit, dum vice φθαρτοὺς, exhibent ἀφθάρτους. Addo porrò statim voculas φησὶ δὲ vt tres, quæ sequuntur, ἐ ἐν ἄλλοις, cum iis, quæ præcedunt, cohæreant; neque relatæ ad consequenteis, pergant omnia confundere.

ψ. 7. Ἔτι τε. Hæc, quæ sunt Epicuri verba, immediatè repono post Laërtiana ἐ ἐν ἄλλοις, ac remitto inferiùs illa, τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, quòd intempestiuè heic interserantur, omniáque conturbent. Eandem ob causam verba illa, ἐν τῷ ιβ' περὶ τούτου φησίν, quæ illicò interseruntur post vocem αὐτοῖς, præmissis voculis τοῦτο δὲ, repono post vocem ἔχειν. Hoc scilicet modo, quæ ille de variis Mundorum figuris voluit dicere, vt cum superioribus, sic & inter se, absque confusione cohærent. Cùm verborum porrò horum occasione videretur esse hoc loco de Figura Mundi agendum; quia tamen alia, eáque vberior sub initium Epistolæ ad Pythoclem sese offeret, idcircò res est eò differenda; & vel eo quidem nomine, quòd Epicurus in hoc argumento adhæreat suo ἐνδέχεσθαι, *Contingens est*, vti & in aliis de quibus in eadem Epistola agitur, & quæ contendit posse pluribus modis fieri; secùs ac vulgò cætera, de quibus præsertim in hac agitur, quemadmodum illeic perspicuè præfatur. Adnoto iam solùm, quod heic loci statuit non posse Mundo omnigenam, seu varietatis infinitæ figuram competere, ex eo præsertim esse videri, quòd respiciat ad eandem causam, ob quam pronunciauit superiùs non esse Atomorum figuras infinitas numero, quòd infinitæ exprimi in magnitudine finita non possint.

ψ. 13. Καὶ μὴν γε. Hasce voculas pro Epicuri more, translatis hùc verbis, de quibus iam monui, præfigo. Ipsis verò addo, subiúngóque ista, ὡς συγκρίσει εἶναι, ὥσπερ ἐ τὰ ζῶα τῇ γῇ, quòd imprimis duæ illæ voces ὡς συγκρίσει repositæ exstent apud Lambinum scribentem in Lucretium, & vt verisimile quidem est, ex alicuius MS. fide. Ac deinde, quòd cæteræ congruere isti loco faciant ea, quæ de animalibus subiiciuntur; cùm dicere alioquin nequeas quid sibi ea velint, aut quorsùm intrusa hùc sint. Quod ad interpretationem verò addo *Terram aëri*, quòd congenea sit, *oneri non esse*; id ex verbis Lucretij mox afferendis desumptum est. in lib. 5.

ψ. 15. Οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα, pro οὐδὲ τὰ ζῶα. Scilicet propter cohæsionem, causámque subiectam. Addo verò statim, οὐδὲ ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, quoniam & hoc deest, vt comparatio integra sit, & Lucretius id ipsum suggerit, dum ait,

Nam neque de Cælo cecidisse animalia possunt. lib. 5.

Quod autem etiam ad interpretationem addo, *non fuisse animalia in illa spatiorum infinitate formata, vt deinceps in Mundum iam perfecta deducerentur; neque in Cælo elaborata, vt delaberentur exinde in Terram*; id tum facit, vt sensus cum iis, quæ sequuntur, cohæreat; tum comparationis scopum declarat, quatenus intelligitur non fuisse Terram pari modo in ipsa spatiorum infinitate procreatam, ac deinceps deductam in Mundum; tum à Lucretio quoque suggeritur, vt non multò pòst refertur.

ψ. 18. Ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ, pro ὡς μὲν τῷ τοιούτῳ, ἐ ἐν δὲ. Ita nimirùm sententia cōgruit, quæ secùs partim perturbata, partim etiam repugnans

repugnans ipsi scopo efficitur. Statim autem pòst, repono voces ἐμπεριειλημμένας, ὥστε ταῦτα συνιστάναι, quòd & reponendas necessariò sensus denunciet, & vox ἐνστρεφομένας, quæ consequitur, eas præexigat. Quod mox lego ἐπὶ τῆς γῆς, pro ἐπὶ γῆς, non refert multum admodum: Adnoto tamen additamentum ad interpretationem factum declarationem continere, quæ heic supprimitur, & à Lucretio tamen insinuatur.

℣. 25. Ἀλλὰ μὴν ὑπολειπτέον καὶ τὴν φύσιν, &c. Videtur voluisse Epicurus heic attingere propagationis rerum causam; ac eam præsertim, quæ viuentium est; vt admirationem, quæ nos propter illam, proptérque membrorum structuram iure percellit, extennaret. Lego autem ℣. 42. κατὰ μείζους χρόνους τούτου ἀποτρέψαντα, pro ἀφιόντας, καὶ χρόνους ἀπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀπείρου quòd tametsi nimia procul dubio licentia sit ex vocibus ἀφιόντας καὶ. facere κατὰ μείζους (vtcumque ad alias quod spectat, sensibilius quoddam vestigium supersit) nihilominus voces κατὰ μείζους deesse sententiæ ostendant eæ, quæ succedunt κατὰ ἐλάττους, & cùm constet locum ita esse corruptum, vt nullus ex eo sensus possit exprimi, condonandum sit qualecumque eius sanandi tentamentum. Neque verò est, quòd quis reputet fieri heic quasi posterius membrum, quod aliud nihil sit, quàm quædam prioris repetitio: siquidem cùm prius insinuet, existentibus operibus variis, quæ admiranda hominibus parens natura suppeditauit, non accinxisse se æquè citò homines ad omnia disquirenda, cognoscendáque; sed his longè citiùs, illis longè tardiùs intendisse animum; tum posterius innuit non omnia æquè facilis perscrutationis, inuentionísque esse; sed cùm istis quidem exiguum tempus satis sit, illis prolixum necessarium esse.

℣. 34. Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα. Quod heic subiicitur de Nominibus, quæ naturâ sint ab ipso initio, & posteriùs tamen apud varias genteis communis vsus effecta sint; consequutio est quasi quædam ad illud, quod præmissum est de iis, quæ non sunt apud homines, nisi procedente tempore perfecta. Cùm sit autem posterior pars contextus præsertim corrupta; idcircò

PAG. 29. ℣. 2. videtur legi posse, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι, pro συντομωτέρως δηλουμένας; quoniam ea, quæ significantur, res ipsæ sunt, non verò significationes, quales intelligerentur legendo δηλουμένας, quasi referendo ad vocem δηλώσεις, vtcumque MSS. habeant etiam quasi eòdem respiciendo συντομωτέρας. Quòd verò legam δηλοῦσθαι, cùm legi posset δηλούμενα, facit copulatio magis naturalis cum verbo ἀποδοῦναι. At statim pòst lego, εἰσφέροντας πρὸς τοὺς μὴ συνειδότας, pro εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας. Et rursùs statim, φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας, pro φθόγγους τοὺς ἀναγκ. ac iterùm mox, πλείστην συνήθειαν, pro πλείστην αἰτίαν, vt sensus quispiam congruus, qui aliàs sit nullus, inde eliciatur.

℣. 9. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις. Aggreditur hoc loco Epicurus vt eximere animos à terroribus, qui incuti solent tum ex inspectione aliquarum rerum Sublimium, tum ex auditione fabularum de Inferis; ita propalare insigneis errores, quòd Mundus non sit initio à Deo constitutus; quòd ab eo porrò non gubernetur; quòd Animus noster non superſit à funere. Quoniam verò hoc postremo errore iam antè reiecto, reiiciendi hoc loco duo priores sunt; peruidendum priùs, si quid attinet ad restitutionem contextus. Initio autem prætereo quid Μετέωρον voce heic significetur, cùm & res superiùs declarata sit, & vel ex facta ad interpretationem additiuncula abundè innotescat. Innotescit verò etiam ex ea, quæ ad voces φορὰν, καὶ τροπὴν & cæteras; quid per ipsas intelligatur.

℣. 19. Λειτουργοῦ ἅμα, &c. ad vsque, κατὰ βούλησιν, pro λειτουργοῦ, (aliàs πῦρ) ἅμα ὅλην συνεστραμμένην τὴν μακαριότητα κεκτημένα. Nisi scilicet aliqua huiuscemodi restitutio fiat, nihil erit sensus, quod inde elicias. Quod idem dicendum circa id, quod paulò pòst lego, εἰ ἐν μηδ' ὑπεναντίας γίνονται, pro ἐὰν μηδ' ὑπεναντίως ἐξ αὐτῶν.

℣. 31. Καὶ τὴν ὑπὲρ, pro καὶ ὑπὲρ, ita habentibus MSS. & sic exigente concinnitate sensus. Non longè pòst ἐσίωθεν, pro ἐσίαῦθα, quòd sensus satis manifestat. Et mox interpono vocem μάλιστα, vt sit aliqua sententiæ cohæsio.

℣. 37. πως τούτοις, &c. ad vsque, ἄλλως πως ἔχειν, pro πρὸς τὴν εἰς τοῦτο ἀκρίβειαν. Ἔνεστι δ' τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι, καὶ τὸ ἐνδεχομένως ἔχειν. Nempe, si lubeat aliquem sensum, & ipsi quidem loco non incongruum expiscari. Discerno autem illa tria Πλεοναχῶς εἶναι, Ἐνδεχομένως εἶναι, ἄλλως πως ἔχειν, vt intelligamus fuisse familiareis Epicuro voces circa solutionem quæstionum de rebus præsertim Sublimibus institutarum; quippe qui nunquam vni causæ redditæ sic institerit, quin reddi posse alias censuerit. Discerno etiam quasi Effatum alterius generis illud, ἄλλως μὴ εἶναι, &c. vt intelligamus præter illa, quæ erant Epicuro quasi dubitabilia, multisve modis explicabilia, fuisse quoque alia rata, constantiáque, & de quibus dici non posset, quòd esse, aut fieri aliò modo possent; vt habetur initio statim insequentis Epistolæ. Nempe ex hoc genere esse voluit, quod heic ait, Μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ, &c. Quod non multò pòst lego, καὶ γὰρ τοῦτο, pro καὶ τοῦτο: ob euidentiorem cohæsionem facio.

℣. 7. Τάχα δὲ καὶ πλείους. Ita scilicet magis congruè legit Aldobrandinus, quàm quod alij τὰ χαλεπὰ, εἰ πλείους, vel etiam καὶ πλεῖον. Lego autem statim δύναται, pro δύνηται, aut δυνήσεται, quoniam planius est; ac repono mox κατὰ τὴν pro καὶ τὴν, quod id videatur exigere non modò facilitas, sed etiam necessitas sensus. PAG. 30.

℣. 13. Τοιούτων ὄντων, pro τοιούτων πρώτων ὄντων. Nempe vox πρώτων paulò antè scripta hûc ineptè prorepserat. Mox autem παρ' ἡμῖν pro κατὰ μέρος. Scilicet vocis κατὰ μέρος nullus heic sensus, vsusve est; at vox παρ' ἡμῖν ipsa est, quâ Epicurus vti solet, vt manifestum statim fiet, ac vberiùs etiam insequente

insequente Epistolâ, cùm Sublimia illa, & procul posita explicans, dicit ipsa contingere, non secus ac ea, quæ sunt apud nos, hoc est, in Terra, seu hac inferiore, in qua nos versamur, regione contingunt. Legi potuisset καθ' ἡμᾶς, sed vox παρ' ἡμῖν Epicurea magis. Statim verò ἀπείρους χρόνους, pro χρόνους ἀπείρους. Quippe nisi voces ita transponantur, procliue est sensum præpostetum fieri, vt vel ex aliorum interpretationibus patet.

ψ. 20. καταφρονοῦντας ἢ τὸ ὑδὸ τὸ μοναχῶς, pro καταφρονοῦντας τὸ ὑδὸ μοναχῶς. Videlicet vt sensus constet, cuius etiam gratiâ præmittendum statim fuit, μόνον ἢ ante illud τῷ ἐν τῷ, &c. cùm secùs, hoc nouum quasi membrum constare non posset. Ac rursùs statim legendum ἐν ποίοις ἐστὶν, ὁ ἐκ ἔστιν, pro ὁ ποίοις ἐκ ἔστιν, cùm alioquin membrum esse mutilum videretur. Et iterùm statim καὶ ἐπὶ τούτο, pro καὶ ἐφ' οἷοις, cùm hac ratione posset sensus satis commodus elici, qui foret alioqui aut nullus, aut planè turbatus.

ψ. 34. Τὰ μακάριά τι, &c. ad vsque ἢ ἐν τῷ, pro Ταῦτα μακάριά τι δεῖξαιν, ἢ ἀφθαρσία, ἢ ὑπεναντίας ἔχειν τύπους βουλήσεις, ἅμα ἢ πράξεις, ἢ αἰτίας. Sic quippe sensus est longè planior, & sententiæ Epicuri iam recitatæ consonantior. Mss. aliunde habent voculam ἅμα ante vocem βουλήσεις, & quod ad vocem πάθη repositam pro voce αἰτίας, attinet, res esse videtur satis manifesta.

ψ. 38. Καὶ καλὰ λαιῦιν, &c. ad vsque ἢ ἐν τῷ, pro εἶτε καλὰ λαιῦιν πλὴν ἀνεπιθυμίαν πλὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ ὄντες ἢ αὐτοὺς, εἶτι. Vox certè illa εἶτε priore loco posita nihil nisi sententiam perturbat, & quæ habetur posteriùs, abest etiam à mss. Poterat conuersa in ἔτι, fieri initium sequentis, illiúsque tertij membri; verùm visa præterea est transponenda, collocandáque ante vocem αὐτοὺς, tanquam longè magis necessaria ad sensum, quem heic intendisse Epicurus videtur, quemque & ipse aliàs exprimit, vbi ratiocinatur mortem nihil pertinere ad nos, & Lucretius vrget inter cætera illis versibus:

lib. 3. *Debet enim, miserè quoi fortè, ægréque futurum'st,*
Ipse quoque esse in eo tum tempore.

Et, *Nec videt in vera nullû fore morte aliû se,*
Qui possit viuus sibi se lugere peremptum.

Ad vocem φοβουμένους quod spectat, legissem cum Casaubono φοβουμένας, quasi relatam ad τὰς ψυχὰς, insinuante etiam voce ὄντα, pro qua legendum fuisset ὄντας, & conuertendum αὐτοὺς in αὐτὰς, nisi sensus fecisset satis manifestam Synecdochen, subintellectâ voce ἀνθρώπους, quæ etiam manifestiùs supponitur statim à sequente voce δείξειας.

ψ. 41. μὴ δεῖξαις ὀρθῶς ἰσχειν, pro μὴ δεῖξαις ταῦτα πάσχειν. Scilicet vt sensus cohæreat cum eo, quod sequitur, ἀλλ' ἀλόγῳ γὰ τινι αἰσθήσει. Vt præter Epicuri mentem esse taceam, quod homines ista non patiantur τῆς δεῖξαις. Lego autem statim, ὥστε μὴ δείξαντας τὶ ὄντως δεινὸν, pro ὅθεν μὴ δείξαντας τὶ δεινὸν, quoniam

vox ὥστε phrasin congruam; & vox ὄντως sensum integrum facit.

ψ. 44. τῷ ἢ ἃ ἰδίξειν, pro τῷ ἃ καὶ ἰδίξειν. Quippe congruus heinc sensus fit, qui alias est falsus, & contradictorius; cùm talis perturbatio ex eo, quod illi opinentur, & non rectè quidem, vt dictum mox est, consequatur; & videatur huc respexisse Lucretius, cùm hosce versus aliquoties repetiit:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis lib. 2. 3. 6.
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.

ψ. 5. ὁ ἄρχος, καὶ ὁ φίλος τῆς, pro Pag. 31. ὁ ἄρχος τῆς, καὶ ὁ φίλος ἐγίνετο. Siquidem vox ἐγίνετο superfluit, incongruáque est, & Mss. habent τῆς post τὸ φίλος. Sic & non longè pòst ἵνα φιλεῖ, pro καὶ ἵνα φιλεῖ, quòd vox ἵνα nihil addat, sed relatiua solùm sit τῶν λοιπῶν παραμυθίων. Prætereo autem videri quoque ad hæc respexisse Lucretium, cùm recitatis mox versibus, hosce, quos etiam aliquando seorsim habet, subiicit:

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse'st lib. 1.
Non radij Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed natura species, ratióque.

ψ. 10. Ταῦτα σοι, ὁ Ἡρόδοτε. Hæc iam est Conclusio totius ad Herodotum Epistolæ, neque ipsa minùs, quàm reliquus textus sphalmatis laborans. Heic statim pro vocibus δυνατὸς κατασχεθῆ, lego κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς, vt sensus elici congruus possit, qui aliàs non-nisi detortè, perægréque cohæreat.

ψ. 17. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ, &c. ad vsque καλὰ πλὴν, pro καὶ γὰρ καὶ καθαρὰν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τοῖς κατὰ μέρος ἐξακριβωμάτων. Nimirùm propter vocem πολλὰ, legendum est & καθαρὰ, quod ipsi adiectiuum fit, & τὰ ἐξακριβώματα, quod patiendi vi illiùs respondeat. Et posterioris quidem huius vocis vestigium fuit in mss. vbi habetur τὰ ἐξακριβώματος: ad priorem verò quod spectat, commutaturus illam fueram in vocem κατάληψιν, nisi meminissem non longè ab initio insequentis Epistolæ legi πλὴν τῆς φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, ac rorsùs ἐκκαθαιρόμενα, adeò vt visus Epicurus fuerit verbum καθαίρειν, quod est *purgare*; seu *mundare*, eò transtulisse, vt esset idem, quod *explicare*, seu declarare aliquid; quatenus quæstio dum explicatur, veluti purgatur, mundáque euadit à tenebris, ambagibúsque; quæ veluti sordes commistæ præstant, ne clara, apertáque, & qualis in se est, videatur.

ψ. 21. συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθεῖν, pro συνεχῶς βοηθεῖν. Vocem scilicet ἑαυτῷ interpono, vt satis perspicuè alioquin deficientem; & quia in ipsa Epistolæ Præfatione, cui hic Epilogus respondet, habetur, ἵνα βοηθῶσιν αὐτοῖς ἑαυτοῖς.

ψ. 24. καὶ τοὺς τελείους, pro ὁ καὶ τελείοις. Nisi enim tes ita distinguatur, vt heic agnoscatur quasi alterum membrum; nihil congrui

H 2 sensus

sensus elicies; vti & nisi statim legatur ἀναβάντας, pro ἀναλύοντας, qua ex voce nihil exprimi, nisi admodum perturbatum potest.

ỳ. 25. περιοδειῶν, pro περιόδων. Nimirùm & ita habent MSS. editióque Stephani, & vox eodem sensu in Præfatione exstat; & per ipsam meliùs exprimitur deductio, tractatio, dissertatio, ea omnia complectens, quæ aliqua de re dici possunt; vt velle Epicurus videtur heic innuere.

ỳ. 26. ὅσοι δὲ, &c. ad vsque κατὰ τῶν, pro ὅσα δὲ μὴ παντελῶς αὐτῶν τῶν ἀποτελουμένων ἐν τούτοις εἰσὶν ἤ. Quippe nisi istud habeatur quasi postremum membrum enumerationis illorum, qui in Physica profecerunt, & restitutio hoc proximè modo fiat, nihil erit, quod heinc elicias, aut appositè cum iis, quæ supersunt, connectas.

ỳ. 29. περιοδείαν, pro περίοδον, propter expositam mox causam. Tametsi vtrobique eandem vocem, dummodo de sensu constet, retineri nihil prohibeat.

Et in Epistolam quidem ad Herodotum hactenus.

Ad II. Epistolam Epicuri ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus.

ỳ. 32. ΕΠΙ'ΚΟΥΡΟΣ Πυθοκλεῖ χαίρειν. Hæc altera est duarum Epistolarum, quas prædiximus fuisse ab Epicuro de Rebus Physicis conscriptas. Est autem & ipsa Epitome solùm; declarat enim Epicurus se Pythocli annuentem mittere ad ipsum σύντομον, καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν, περὶ τῶν μετεώρων, *compendiosam, atque perspicuam de Rebus Sublimibus tractationem.* Quomodò verò τῶν μετεώρων, *Sublimium* vox non ea solùm complectatur, quæ in aëre apparent, ac fiunt, solẽque vulgò dici Meteora (& vel authore quidem ipso Aristotele) consueuerunt; sed illa etiam maximè, quæ in æthere, seu cælo visuntur; videlicet tam sidera, quàm quæ varia iis accidunt; causam superiùs iam diximus, eámque repetere nihil est necesse. Adnotare heic sufficit argumentum Epistolæ respondere illis Physicæ Tractatibus, qui Aristoteleorum librorum imitatione, de Mundo, & Cælo, déque Meteoris solent inscribi. Scilicet Epicurus quoque ab ipsa statim Præfatione, aliqua præmittit de Mundo, ac agit subinde de Sideribus; pergitque postremò agere de iis, quæ in aëris regione contingunt.

ỳ. 33. Ἤνεγκέ μοι Κλέων. Præfatio hæc est, cuius duæ partes. Epicurus enim imprimis scribendi occasionem declarat; & quà alacritate se accingat, scilicet gratificaturus ipsi Pythocli, & rem quoque aliis futuram non inutilem præstiturus. Deinde verò scopum describit speculationis Rerum Sublimium, ac docet modum de iis agendi alium esse ab eo, quo disseritur de cæteris tam naturalibus quàm moralibus rebus.

ỳ. 5. βαστάζοντο. Ita videtur, pro βαστάζειν, exigere perspicuitas phraseos. Legit Casaubonus βαστάζεις. PAG. 32.

ỳ. 17. Πρῶτον μὲν οὖν. Posterior hæc est Epistolæ pars, in qua lego statim, νομίζειν δεῖ, pro simplici νομίζειν: nisi legere malis νομιστέον (vtrumque enim familiare Epicuro est) ad ipsam phraseos integritatem. Vtcunque certè dici possit regi vocem tacitè à verbo quopiam antecedente in superiore periodo; vide tamen respici ad consimile regimen, & in posteriore parte Præfationis ad superiorem Epistolam, Πρῶτον μὲν οὖν δεῖ εἰληφέναι & in aliis pari occasione locis.

ỳ. 21. βεβαίαν, pro βέβαιον, scilicet propter vocem πίστιν. Notandum verò cùm Epicurus duo Propositionum genera distinguat; alterum circa eas res, quæ vno tantum modo se habent; alterum circa eas, quæ pluribus modis possunt se habere, aut fieri; idcircò eum velle firmam hanc fidem, seu persuasionem non tantùm esse circa prius genus; verùm etiam circa posterius. Non sanè eo sensu quòd aliqua re exsistente pluribus modis explicabili, quilibet modus sigillatim pro indubitato habeatur; sed eo solùm, quòd res sit explicabilis modis pluribus; videlicet quasi hoc vnum contendat, suppetere semper in rerum natura causam aliquam effectus alioquin admirabilis; absque eo, quòd sit necesse ad aliquam non-naturalem, seu extraordinariam confugere; vti facere conqueritur eos, qui passim ad diuinam recurrunt. Exinde est sanè, cur penè ad nauseam inuehatur in illos, qui singularem modum amplexi, plurifarium reiiciunt; vt ex ipsa serie Epistolæ constat, & à Seneca etiam obseruatur: speciatim verò cùm recitatis Philosophorum antiquorum de Terræ motu opinionibus, subiicit: *Omneis istas posse esse causas Epicurus ait, pluresque alias tentat, & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit; cùm sit arduum de iis, quæ coniecturâ sequenda sunt, aliquid certi promittere.* Prætereo autem Propositionum generis prioris, qualeis nullas affert, Physicarum instar, in Moralibus, esse posse exempli causâ, istas; *Voluptas est finis bonorum; Iucunda vita separari à virtutibus non potest;* aliásque huiuscemodi. Prætereo item visum esse, quem modum ille μοναχὴν, vocat *Singularem* potiùs, quàm *Vnicum dicere*; & quem πλεοναχὴν. *Plurifarium*, potiusquam *Multiplicem*; vt vsus vocum, qui heic habetur quasi artificialis, exprimatur distinctiùs. lib. 6. qq. nat. c. 20.

ỳ. 30. ὑπάρχει, pro ὑπάρχειν, sic enim videtur exigere phrasis; ac non multò post κενὰ pro καινὰ, damnat siquidem Epicurus pronunciata quædam, nó quia *noua*, sed quia *vana* sunt, & præ vanæ gloriæ studio efferũtur.

ỳ. 35. ἀσείστως κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα, pro ἀσείστως κατὰ πάντων, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρομένων. Siquidem voces κατὰ πάντων totum sensum turbant, & superfluæ sunt, propter vocem πάντα mox antecedentem; ac irrepsisse possunt ob affinitatem cum duabus insequentibus; vti & potest vox ἐκκαθαιρόμενα, ad gignendi casum propter

vocem

vocem πάντων inductam, deflecti. Nihil porrò de hac voce dico; veluti & nihil adnotaui circa antecedentem vocem καθάπερ,quòd res fuerit veluti præoccupata aliquantò superiùs. Vox ἀπείστως non-nihil suspecta; sed retineri tamen potuit, sensum exprimendo phraseos, qualem licuit.

℣. 44. τοῖς φαινομένοις. Videtur enim Epicureæ phrasi magis consonum, quàm τῷ φαινομένῳ, vtcumque correctionis specie sic reponi potuerit, ob illud speciale τὸ σύμφωνον ὄν.

PAG. 33. ℣. 1. φέρων δεῖ ἐν τῶν παρ' ὑμῖν γινομένων, pro φέρων τῶν παρ' ὑμῖν τινα φαινομένων. Quippe & vox δεῖ manifestè deest, & vox τινα abundat, quæ magis congruè mox antè habetur; & vox γινομένων post vocem παρ' ὑμῖν, vt familiarissima est, sic mox quoque repetitur; &, vno verbo, nisi hoc modo, ac nisi statim pro καὶ ὑπὸ τῶν legatur ὡς καὶ τῶν, vix vllus habebitur sensus.

℣. 9. Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις. Aggreditur heic Epicurus pauca de Mundo præmittere, quasi cohærenter actutus de Rebus Sublimibus, quæ ad Mundi partem, Regionémve præcipuam spectant. Exorditur autem à definitione, qua vides Mundum ab eo describi haud-secus quàm descriptus exstet in libro de Mundo, vbi dicitur: cap. 2. Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, *Compages ex Cælo, Terrâque, & iis naturis, quæ in ipsis continentur, constans.* Quæ descriptio iisdem, ac totidem verbis (nisi quòd vox περιεχομένων non tam exprimitur, quàm subintelligitur) refertur à Laërtio ex lib. 7. Posidonio Stoïco; vnde fit vt Aldobrandinus ex hoc, aliisque argumentis, censeat eius libri Authorem esse ipsum Posidonium, non verò Aristotelem, cui vulgò attribuitur, aut Nicolaum Peripateticum, cui Petrus Victorius vindicandum putat.

℣. 12. Καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, &c. Locus hic est, qui fuit superiùs consimili occasione indicatus, & in quo recepimus de figura Mundi dicendum. Concludo autem Parenthesi illa οὗ καὶ λυομένου, &c. pauca quædam spectantia ad dissolutionem, & confusionem Mundi; quoniam manifestè intersita sunt: & quia sicut priùs de conditione extremæ partis Mundi dici cœptum est, ita posterius continuatur. Lego verò interim οὗ καὶ, pro καὶ οὗ, quoniam fit alioquin sensus perturbatus.

℣. 14. λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, pro λήγουσαν ἢ ἐμπεριεχομένῳ, ἢ ὅν στάσιν ἔχοντι καί. Siquidem vox λήγουσα manifestè refertur ad vocem περιοχὴν, vti & præcedens καταλήγουσα, & præpositio ἐν tam est legenda separatim, quàm mox antè habetur ad ipsam vocem πέρατι, quæ heic apertè subauditur; & denique particulam disiunctiuam ἢ reponendam pro copulatiua καὶ, ipsa membrorum series demonstrat.

℣. 20. ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λέγει, pro τῷ δὲ κόσμῳ ἐν ᾧ λέγει, id scilicet vt phrasis constet.

℣. 23. Καὶ ἐν μετακοσμίῳ, pro καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ μετακοσμίῳ, Expungo nimirùm voculas κόσμῳ καὶ, quod intelligere Epicurus non potuerit gigni in Mundo Mundum. Nam & tametsi dici posset minor in maiore comprehendi; eo tamen casu non tam Mundus, quàm Mundi pars censendus foret. Posset & forsan is sensus fieri, vt gigni Mundus intelligeretur in eodem loco, in quo alius præexstitisset; at multa nimis, & absque vllo in textu vestigio mouenda.

℣. 24. Καὶ ἐν πολυκένῳ, pro ἐν πολυκένῳ, quòd esse videatur quasi aliud membrum. Nempe cùm Intermundium sit, aut videatur intelligi, vbi Mundi sunt inter se satis conuicini; vbi illi tamen sunt distantissimi, potest spatium simpliciter vacuum, inanéve haberi. Et tunc quia potest tale vacuum esse aut non purum, si fortè nimirum pertranseant, seséve mutuò irretientes cohæreant variæ Atomi; aut purum, si fortassis nempe tale quid non contigerit: ideò videtur Epicurus censere posse Mundum fieri in vtrolibet eiusmodi vacuo. Vnde & statim lego, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, pro καὶ οὐκ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ, ἢ κενῷ, quoniam vt istud posterius καὶ satis manifestè superfluit, ita potest particula οὐκ non satis consultò irrepsisse, & maximè quidem ex subiecto mox loco, cui vtraque particula videatur esse restituenda. Propterea enim lego, καὶ οὐχ ὥσπερ καθάπερ τινές φασιν, pro καθάπερ τινὰ φασιν, quòd improbasse Epicurus videatur non quidem, posse gigni Mundum ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ (neque enim ad hoc vllam habuit causam) sed posse eo modo, quo asserebant aliqui; ad hoc nempe habuit quidpiam opponendum, vti & reipsâ opposuit. Hinc & eiuscemodi verba parenthesi conclusa lego, & quæ sequuntur habeo quasi summariam explicationem mentis Epicuri, potiusquàm modi, quem improbat; quoniam alioquin nihil cohæret, & ne ea quidem, quæ statim improbato modo tribuuntur, explicatione hac continentur.

℣. 35. δῖνον, pro δεινὸν. Ita scilicet MSS. rectè, vt vel ipse sensus insinuat, & opinio quoque illius, qui ab Epicuro subnotatus videtur. Siquidem & cùm paulò antè dixit καθάπερ τινές φασιν, & cùm subdit illicò pòst, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις, non videtur omninò alius esse subnotatus ab eo, quàm Leucippus. Id videlicet colligo ex iis, quæ habet Laërtius, dum ait Leucippum lib. 9. Mundi exortum sic descripsisse, vt censuerit φέρεσθαι σώματα εἰς μέγα κενὸν, (vides heic μεγάλον κενὸν, de quo Epicurus) ἅπερ ἀθροισθέντα (vides ἀθροισμὸν, de quo ille) δῖνον ἀπεργάζεσθαι μίαν (vides & δῖνον, qui heic restituitur) καθ' ἣν προσκρούοντα (vides & quod heic dicitur ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ) &c. Prætereo autem illud δῖνη φερόμενον αὐτὸν ὡς ἂν ἀπὸ ψαύουσι ἰλυὸς ἐπιλάβεσθαι, fecisse, vt minùs fuerim veritus addere interpretando exemplum desumptum *ex aceruo niuis*, qui supra niuem reuolutus, quicquid contingit sibi assumit. Adieci verò etiam quanam in re talis opinio, taléve exemplum quadrare non possit in genesin Mundi, nisi repugnando rebus apparentibus, vt cùm Epicurus rem non expressisset, ea intelligi quadamtenus posset.

ỷ. 41. Ἥλιός τε, καὶ Σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ Ἄστρα. Dicere heic quidem Epicurus aggreditur de Sideribus; sed pertinet tamen simul argumentum ad tractatiunculam de Mundo, quatenus eò tendit, vt intelligamus Mundum ita fuisse effectum, vt hæ insignes illius partes fuerint non aliunde aduectæ, sed cum ipso simul, & intra ipsius quidem ambitum ex seminibus comprehensis formatæ; quod idem speciatim de Terra pronunciatum iam vidimus. Inde autem fit, cur ỷ. 42. legam cum Aldobrandino οὐ καθ' αὑτὰ non simpliciter καθ' αὑτὰ, Negationem quippe exigit non modò quæ consequitur Aduersatiua particula ἀλλὰ, sed ipsamet quoque opinio, quam ex Plutarcho, & Lucretio potissimùm expressimus, cùm de exortu partium Mundi præcipuarum dissereremus. Lego verò aliquantò post δὴ pro δεῖ, ne sensus turbetur; & statim, καί τινας προσκρίσεις, pro καὶ τὰς προσκρίσεις, vt sit aliquis. Ac iterùm, ὅτου συναμφοτέρων, pro ὅ τι τὸ συναμφότερον, vt sibi cohæreat. Denique verba illa, καὶ ἴσα γε δὴ σώζει vulgò lecta post vocem κόσμου, ac satis manifestè transposita, repono post ista, ὁμοίως δὲ καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, ac totum parenthesi includo; quoniam quæ sequuntur de naturis spirituosis, & igneis, eiusmodi sunt, vt Sideribus, non Terræ, & Mari accommodari valeant; cùm illa, non ista, ex igneis (speciatim) corpusculis concreuerint; & exinde fit, quod superiùs ex Lucretio retulimus,

> *Hoc est à Terris altum secernere Cælum,*
> *Et seorsùm Mare, vti secreto humore pateret;*
> *Seorsus item puri, secretique ætheris ignes.*

PAG. 34. ỷ. 9. Τὸ δὲ μέγεθος Ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων. Celebris hic est locus de Solis, Siderúmque aliorum magnitudine, ob quem Epicurus maximè vexatur. Sed de textu vt pauca attingam; lego statim τηλίκον φαίνεται, expunctâ intermedia voce, ἐκεῖνον, quasi vanè interpolatâ; quòd de Magnitudine requiratur, non qualis, verùm quanta sit; vtcumque quantitas alioquin sit quædam qualitatis species. Ac dici quidem fortè posset, excidisse, quæ huic responderet, vocem τοιοῦτον, vel τοῖον, quòd memoretur etiam statim Color, qui propriè dicta sit qualitas; verùm quia color est corporis, non magnitudinis qualitas; ideò censeri potest neutram vocem appositam fuisse; potéstque prætereà haberi

2. plac. 21. ex Plutarcho indicium, apud quem Sol speciatim ex Epicuro legitur, ἢ τηλικοῦτος, ἡλίκος φαίνεται, ἢ μικρῷ μείζων, ἢ ἐλάττων. Vtcumque autem sit, vox ista ἐκεῖνον minori sensus dispendio abiicitur, quàm alterutra illa intrudatur.

ỷ. 17. ὑπάρχει, pro οὐχ ἅμα. Tenue vestigium; sed cùm huiuscemodi verbum non modò appositum sit, sed penè etiam necessarium; tum eæ voculæ, quibus substituitur, eiusmodi sunt, vt nihil sit sensus, quòd ex iis elicias. Nam si ageretur quidem in hoc membro de magnitudine Astrorum spectata πρὸς ἡμᾶς, dici fortè posset eam esse non-nihil aut maiorem, aut minorem, aut tantam, quanta & videtur, οὐχ ἅμα δὲ *non tamen simul*, seu tempore eodem, quasi deberet dumtaxat varia variis temporibus videri: at quia agitur de Magnitudine spectata καθ' αὑτὸ, atque idcircò manente inuariata secundum se; eapropter istæ voculæ non videntur posse hùc accommodari.

ỷ. 24. Ἀνατολὰς, καὶ Δύσεις. Agit hoc loco Epicurus de Ortu, Occasúque Siderum, non illo quidem, quem Heliacum; seu Solarem vocant; hoc est, quo Luna, cæteráque Astra oriri dicuntur, dum ob viciniam Solis, occultationémque ab illius radiis, priùs non apparentia ex eius vicinia, radiísque emergunt, apparereéque incipiunt; vt Luna quidem (ac interdum etiam Venus, Mercuriúsque) vesperi; & cætera (ac interdum etiam tam Venus, quàm Mercurius) manè: Occidere verò, cùm priùs apparentia, ob factam deinceps viciniam, subitionémque in Solis radios, quasi in illos demerguntur, apparereque desinunt, vt Luna (& interdum Venus, atque Mercurius) manè; ac cætera (& interdum Venus, atque Mercurius) vesperi. Agit, inquam, heic Epicurus, non de huiusmodi Ortu, & Occasu, sed de vulgari alio, quem & Horizontalem appellant, & Poëtæ tam Cosmicum, quàm Acronychum agnoscere solent. Is videlicet Ortus est, quo videmus Sidera (ac speciatim Solem manè) supra Horizontem emergere; is Occasus, quo videmus eadem (ac speciatim vespere Solem) infra Horizontem delabi. Quod lego porrò Ἀνατολὰς pro Ἀνατολάς, & posteà δύνασθαι pro δύναται, non magni quidem momenti res; sed facio nihilominùs, quoniam in hac tota de Sublimibus tractatione, moris Epicuro non est, vt Infinitiuum modum absque regente Indicatiuo ponat, ac geminatum potissimùm, vt hoc loco foret, γίνεσθαι δύναται. Appositum magis, quòd statim pòst lego, καθ' ἑκατέρους, pro καὶ καθ' ἑτέρους, idque ex MSS. nisi quod illi adhuc retinent copulatiuam particulam. Expressi autem interpretando, quid rei id esset; cùm ille haud-dubiè loca intelligere Ortus, Occasúsque voluerit.

ỷ. 34. Τάς τε Κινήσεις αὐτῶν. Attingit hoc loco Epicurus duplicem Hypothesin, secundum quam peragi posse Siderum motus concipimus: Vnam, quâ Cœlum totum moueri, ac Sidera secum vnà transferre cogitatur; alteram, quâ Cælo immoto, Sidera per ipsum seorsim moueri intelliguntur. Attingit etiam, vel coniungit potiùs motus huiusce duplicem causam; vnam, ipsam necessitatem, quam Sidera in ipsa sui conformatione subierint; alteram, ipsam depastionem, ac dispositionem eius pabuli, quod, ignea cùm sint, prosequantur.

ỷ. 39. Ex quo fit vt illud κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς, interpretet noo *de distributione ignis*, ex qua nullus sensus idoneus, sed *de depastione* eiusdem, iuxta quam velut proserpere Siderei ignes intelligantur.

ỷ. 41. Τροπὰς Ἡλίου, καὶ Σελήνης. Pergit hoc capite Epicurus dicere causas specialis Motus, quo digressi ab Æquatore Planetæ, & ad ipsos vsque Tropicos progressi, ab iis regrediuntur. Sic autem referri eas posse

contendit

contendit ad Zodiaci obliquitatem; ad repressionem aëris; ad pabuli dispositionem (quo loco particulas, τὸ μὲν, ante vocem ἐμπεριλαμβανόμενος, tanquam manifestè deficienteis, ob sequenteis illas, τὸ δὲ καταλαμβανόμενος, suppleo) denique ob factam initio spiralis motus impressionem; vt censeat præterea, non esse curanda, quæ vocat *seruilia Astrologorum machinamenta*; ἀνδραποδώδεις Ἀστρολόγων τεχνιτείας. Quo loco obseruandum est, notari ab ipso videri non Astrologiam Iudiciariam, quæ illius temporibus nondum in Græcia percrebuerat, vtcumque statim à Beroso inuecta in eam fuerit; sed operosas illas quas vocant Planetarum Theorias, seu Hypotheseis, quarum iam exemplum in Eudoxo, Callippo, & Aristotele habebat. Non quòd visus fuerit speciatim vllam damnare hypothesin; sed quòd patienter non tulerit, haberi vllam ita ratam, vt cæteræ non censerentur paris cum ea esse probabilitatis. Hoc enim est, quod esse censuit ἀνδραποδῶδες, mancipij videlicet more vni cuipiam addictum esse.

Pag. 35. ψ. 12. Κενώσεις τε Σελήνης. Tria heic sequuntur capita, quæ Epicurus pertractat de Luna: ac primum quidem circa eius Phaseis; quo loco, si lego κατὰ στροφὴν disiunctim, non verò coniunctim, vt vulgò fit, καταστροφὴν, facit & sensus perspicuitas, & propositus Epicuro scopus insinuandi specialem modum, quo Luna Phaseis subeat ex reuolutione proprij corporis, quod & globosum, & media parte clarum, media obscurum supponatur; vt & expressi interpretando, & ex Lucretio dicetur posteà. Lego verò deinde ψ. 19. μοναχῶν, pro μοναχῶ (vti & non multò pòst habetur) propter perspicuitatem sensus, qui videtur etiam non obscurè exigere, vt statim pro ὅτε, legatur ὅτι, ac statim rursùs, μὴ δύναιτο, pro καὶ μὴ ἀδύνατον, & iterùm ἐπιθυμοῖ, pro ἐπιθυμῶν.

ψ. 24. Ἔτι τε ἐνδέχεται. Alterum istud caput est, de Luce videlicet Lunæ, quam Epicurus ait esse posse aut Lunæ propriam, aut à Sole acceptam. Lego autem ψ. 25. ἢ καὶ ἀπὸ pro ἢ ἀπὸ, quoniam id phrasis exigit exprimendo alteri modo, quo potest Lux esse in Luna. Et ψ. 31. αὐτῷ pro αὐτοῖς, quoniam relatio est πρὸς πλεοναχὸν τρόπον. Ac statim ἄλλοθι, pro ἄλλο τι, sensu ipso manifestante.

ψ. 35. Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου. Tertium hoc est caput de Facie, seu eo quasi vultu, qui in disco Lunæ apparet. Lego autem ψ. 38. πάντῃ, pro πάντα, quòd vox esse videatur Aduerbialiter efferenda, vt indicentur omnes omninò, seu vniuersè modi, quibus potest Lunæ facies maculosa apparere, præter duos illos, quorum alterum, qui κατ' ἐπιπροσθέτησιν dicitur, explicari posse commodiùs non censui, quàm congruè illi tertio, qui habetur etiam κατ' ἐπιπροσθέτησιν circa Phaseis Lunæ. Nempe vt illeic sum hanc vocem interpretatus *obductionem corporis opaci Lunæ continuò circumuoluti*, sic & hoc loco *obductionem corporis non perinde opaci, sed vtcumque caliginosi; non continuò circumuoluti, sed perpetuò potiùs hærentis; ac non vbique solidi, sed reticuli instar variè perforati*. Videtur id certè non fuisse alienum ab ipsa mente Epicuri, vtcumque nihil subodorari non modò ex Plutarcho, alióve licuerit, sed ne ex Lucretio quidem, qui de Lunæ facie nihil habet. Denique ψ. 41. ὅσον lego, pro ὃ, suggerentibus vocibus τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν, quæ immediatè antecedunt: Ac statim, ἐν γάρ τις μαχόμενος ᾖ, pro ἐὰν γάρ τισι μαχόμενος, suggerente ipsa necessitate sensus.

ψ. 44. Ἔκλειψις Ἡλίου καὶ Σελήνης. Cùm Epicurus aliquot Eclipseon causas heic recensens, visus fuisset præcipuam, eámque germanam prætermisisse; ideò Laërtius illam suppleuit ex XII. Epicuri de Natura libro; itémque ex Diogene Tarsensi, qui eandem ex mente Epicuri declarauerit. In ipsa autem recensenda, & ad ψ. quidem 10. addo has duas Pag. 36.
voces πάλιν ἐκλάμποντας, quòd manifestè deficiant ad declarandum quomodo ob recessum Lunæ à coniunctione cum Sole, ipse Sol visus obscuratus, illucescat iterùm; & à recessu ab oppositione, atque adeò ab vmbra Terræ, ipsa Luna rursùs pleno orbe fulgeat; vt interpretando etiam est expressum. Quinetiam illud, Σελήνης ἐπισκοτούσης, ita interpretatus sum, vt non debeat intelligi, inducere Lunam tenebras in Solem, sed obductam Soli, ipsúmque obtegentem creare tenebras ipsi Terræ. Ex quo adnotari potest obiter, quam dicimus Eclipsin Solis, veriùs dici Eclipsin Terræ, quando non ipse Sol deficit, destituitúrve suâ luce; sed Terra Solis luce priuatur ob Lunam interpositam; eo modo, quo Luna ob interpositam Terram. Adeò vt quemadmodum nos, dum Lunam è Terra spectamus, videmus, dicimúsque illam, non Solem, reuerâ deficere; ita si quis Terram è Luna spectarit, & visurus sit, & dicturus Terram deficere, non Solem.

ψ. 52. Ἔτι τε τάξις περιόδου. *Periodicum ordinem* heic interpretor, quo videre licet Eclipseis temporibus certis, adeóque ratis contingere, vt longè antè prouideri, prædicíque ab Astrologis valeant. Nempe idcirco videtur ipsum Epicurus statim post causas Eclipseon memoratas attingere; ne cùm is videatur præsertim admirabilis, neque à fortuna dependens, suspicetur propterea quispiam esse diuinum Numen, à quo talis ordo institutus seruetur. Quare & reperit errorem, quem iam circa Epistolam superiorem perstrinximus; metiens scilicet naturam Diuinam modulo humano, neque capiens quomodo illi, cùm nihil non norit, nihilque non possit, rerum prouidentia competere, absque detrimento felicitatis, valeat. Quod ille autem addit, ὅσα παρ' ἡμῖν, adfero interpretando exemplum *de vicissitudine tempestatum*; quoniam Lucretius illam vsurpat, dum vt iam antè vidimus, docet, posse dietim Lunam & nouam, & cum certa Phaseon varietate creari,

Quom fieri possint tã certo tempore multa.

Quòd ψ. 18. lego, ὁ ἀεὶ τῶν μετεώρων ἀντιλογία, pro ὁ τῶν μετεώρων ἀντιλογία, idcircò est, quòd vox quidem ἀεὶ, non modò in mss. sed in Basileensi quoque editione habeatur; vox

autem αἰτιολογία, videatur prorsùs reponenda, ob disquisitionem causarum, quæ περὶ τῶν μετεώρων heic fit, quámque Epicurus non legitimè institui ab iis, qui vni soli adhærent, causatur. Quod verò aliquantò pòst lego φερομένοις, pro φερομένων, phrasis ipsa facit, vt sit consonantia cum illis dandi casibus, τοῖς ἐμπεφραγμένοις, & ἐκπίπτουσιν. Vnde & statim pòst lego etiam, δινουμένοις, pro δινουμένους; ac simul intermedio loco lego ἂν δεῖ, pro δεῖ, quòd præter sensos necessitatem, & MSS. & Romana etiam editio ita insinuent. Denique autem interpono voces, μήτε διχαζομένους, tanquam deficienteis, & fortassis reiectas ob affinitatem, creditámque cum voce μὴ δυναμένοις, identitatem.

ỷ. 27. Μήκη νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν. Quod mirabile semper visum sit, dies, nocteísque anni decursu sic increscere, & decrescere, vt eorum vices per hyemem, æstatémque alternentur; ideò Epicurus quosdam quoque modos, quibus hæc variatio contingere valeat, proponit. Suppleo autem statim verbum ἐνδέχεται, quòd phrasi manifestè desit. Ac non multis interpositis, lego, ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, &c. ad vsque τινὰ ὑπάρχει, pro ὑπὲρ γῆς παρὰ τὸ μήκη τόπων παραλλάττοντα, καὶ τόπους τινὰς περαιοῦντα τυχεῖν, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ὃ δὲ βραδύτερον. Quoniam, nisi locus ita restituatur, patet quanta sit & obscuritas, & confusio; ac potissimùm propter duos modos, quos Epicurum attingere voluisse manifestum est, vt constare potest vel ex ipso Lucretio, (à quo etiam tertius superadditur) cùm & ex eius versibus ratio penè tota interpretationis pateat. Quòd verò sub finem lego, ὃ δυνατὸν, pro εἰ δυνατὸν, facio ad perficiendum sensum.

ỷ. 38. Ἐπισημασίαι, pro Ἐπεὶ σημασίαι. Nempe huiusmodi est vox, qua vsos esse constat Antiquos, vt exprimerent Præsignificationes Astrorum, seu Indicationes, ac Prænunciationes pluuiarum, ventorum, æstuum, siccitatum, aliarúmque mutationum aëris, pro tempore, quo orirentur, aut occiderent Sidera, vt Pleiades, Canis, Orion, & alia. Epicurus autem tractatione de Sideribus absoluta, & priusquam aggrediatur posteriorem Meteorologiæ partem explicare, videtur velle dicere, quemadmodum huiusmodi Præsignificationes fiant. Lego autem statim συγκυρήσεις, pro συγκρίσεις, tum quòd vox & in MSS. & in Romana quoque editione habeatur; tùm quòd vbi inferiùs Ἐπισημασίαι rursùs attinguntur, habeatur vox συγκύρημα, pro qua certè non fuerit σύγκριμα reponendum. Quod verò, interpositis paucis, lego, Καὶ κατὰ συντεύξεις, &c. ad vsque Ἀμφότερα γὰρ, pro περὶ ἀέρος, καὶ μεταβολῆς, Non nego profectò me longissimè fortassis abesse à scopo; at manifestum interim est, id quod sequitur, ἀμφότερα γὰρ ταῦτα, supponere esse duo membra deducta; & cùm prius incipiens ἀπὸ τῆς, ἢ κατὰ, desinat εἰς τὸ, Παρ' ἑτέρους, excidisse, ac deesse posterius, quod quatuor illis vocibus contineri minimè valeat. Itaque vt illud sum interpretatus de Animalibus regiones iuxta tempestates commutantibus; sic sum conatus istud supplere, quantum ex mente Epicuri, & vestigiis superstitibus licuit.

ỷ. 1. Denique pro ποίους περὶ τοῦτο, ἢ τοῦτο τὸ αἴτιον, lego ποιῶν περὶ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον, vt sensus quispiam eliciatur, qualem sum adnixus interpretando reddere; id præstando, ne per voces τοῦτο, ἢ τοῦτο, intelligantur præcisè duo modi expositi; sed vniuersè omnes causæ rebus apparentibus consonantes. Pag. 37.

ỷ. 4. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύναται. Acturus deinceps Epicurus de posteriore Meteorologiæ parte, initium ducit ab ipsa Nube, quâ sublimè in aëre nihil gignitur, visitúrve frequentius. Meritò nempe Aldobrandinus legit hoc loco Νέφη, cùm editiones cæteræ habeant ἐφ' ἧ, & ex duobus MSS. alter ἐφ' ἧ, alter ἐφη. Lego autem paucis interpositis συνωσεὶ, pro συνώσεως, quòd ea voce attingatur causa, siue modus condensationis aëris ad compingendum corpus Nubis.

ỷ. 12. Ἤδη δ' ἀπ' αὐτῶν, pro ἤδη δὲ ἐξ αὐτῶν, ac statim pòst, Ὑετοὶ, pro ὕδατα. Agi scilicet heic videtur de generatione aquarum, non vniuersè, sed Pluuiæ speciatim, tanquam Meteororum vnius. Et pluuia quidem aqua est, possúntque τὰ ὕδατα intelligi stillæ, seu guttæ, aut variæ etiam Pluuiarum species; sed planius est sanè, vt tam leui præsertim immutatione Ὑετοὶ legamus; & maximè cùm Epicurus nusquam alioquin Pluuiam in tota hac Meteorologia ne nominatutus quidem sit; ac videatur appositè eius post Nubem meminisse; quòd Nubes videatur præsertim ob generationem Pluuiæ comparari.

ỷ. 15. Ἔτι τε Πνεύματα γίνεσθαι δύναται. Posteriores has duas voces, vt deficienteis suppleo; quemadmodum supplenda quoque statim visa est vox ἀτόμων, tanquam manifestè post vocem σπερμάτων deficiens.

ỷ. 21. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Acturus deinceps Epicurus de Fulmine, quicum cohærent Tonitru, & Fulgur, initium ducit à Tonitru, quo hominum mentes præsertim terrentur.

Ad ỷ. autem 27. πατάξεις repono, pro τάξεις, non modò ob vocem συμπαταγούντων, quæ est apud Empiricum; sed etiam quia id ipse exigit locus, in quo de Tonitrus fragore, siue strepitu agitur.

ỷ. 31. Καὶ Ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται. Duæ heic sunt quasi partes eorum, quæ Epicurus de Fulgure habet. Prior autem, quæ varios generationis Fulguris modos continet, visa est non pauca habere emendanda. Heinc ỷ. 36. lego τῶν τοιούτων, scilicet particulâ τῶν adhibita ex MSS. ỷ. 38. ἐκπιεσμὸν, pro ἐκπιασμὸν, vti & statim pòst, ἐμπεριείληφθαι (quam vocem Aldobrandinus quoque habet) pro περιείληφθαι, ac potissimùm propter illud Empedocleum ἐμπεριλαμβανόμενον apud Aristotelem, ad quod Epicurus respexisse potest, vtpote quasi recensens varias Philosophorum opiniones.

ỷ. 44. Καὶ κατὰ, pro ἢ κατὰ, quod perspicuè satis sit membrum distinctum, ac eâdem ratione deducendum cum cæteris. Statim autem ἀπὸ τὸ, ὑπὸ, pro ἢ ἀπὸ propter necessitatem sensus.

ỷ. 47.

v. 47. Expungo particulam καὶ, ante vocem κατὰ, quòd nihil aliud, quam sensum turbet, ac ob noui membri potissimùm speciem. Et statim pro τούτου lego τοῦτον: ob manifestam relationem πρὸς τὸ νέφος, quorum demptè συμπληχθέντων fit ὁ κίνησις.

PAG. 38. v. 2. ῥήξει τε, pro ῥήξεις δὲ, vt nempe & sit consonantia cum cæteris modis, qui singularis numeri voce exprimuntur, & sit copulatio perspicua cum eo, quod statim sequitur, καὶ ἔκπλωσιν, &c.

v. 6. καὶ ἐχόμενον, pro ἐχόμενον καὶ, quòd copulatio fiat non sequentis vocis φερομένου cum alia, sed ipsius ἐχόμενον cum sequente δυνάμενον, tametsi & potuit particula expungi. Circa posteriorem, quâ disquiritur, cur Fulgur videatur priusquàm audiatur Tonitru, lego solùm

v. 9. καὶ διὰ τὸ ἐν τοιῷδέ τινι πιεσάσῃ νεφῶν, pro ἐν τοιῷδέ τινι πιεσάσῃ νεφῶν, καὶ διὰ τό. Quandoquidem nisi inuersio hæc fiat, & sensus turbatur, & prior modus, quo Tonitru præuenitur à Fulgure, debito, ac pro more, non incipit loco: & maximè, cùm esse nubeis ἐν τινι πιεσάσῃ, oro, vt ad priorem, sic ad posteriorem exigatur modum.

v. 19. Κεραυνὸς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Cùm locus hic de Fulmine visus sit præsertim corruptus: Ea de causa lego imprimis ad v. 22. νέφους, pro μέρους, quòd videatur vna vox satis manifestè irrepsisse pro alia; ac simul addo, ὑπὸ τοῦ πυρὸς propter factam ἀντίφρασιν, & quòd ipsa τοῦ πυρὸς vox præmissa esse debeat, propter relatiuam sequentem αὐτοῦ, quæ referri πρὸς τὸ νέφος, vt cuius non sit ἔκπλωσις, non valeat. Deinde, commutatis paucis (vt πλείονος in πυρὸς, & ἀνειλημένην in ἐλαυνομένην, cum transpositiuncula vocis πυρὸς bis facta (ac intermissis subinde aliquibus, Parenthesin agnosco, inchoóque à voce τῆ ῥήξεως, termino voce πίλησιν γίνεσθαι, túmque intermissa repono, & integrum locum ad vsque τὸ μὲν πολὺ, lego vt expressus est, vice vulgaris huius contextus, καὶ ἔκπλωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, τῆς ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καὶ κατὰ ταύτην δὲ τὴν τοῦ πυρὸς ἔκπλωσιν ἀνειλημένην, κατὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται πλείονος γίνεσθαι, ῥηγνυμένης, καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὸ ἑξῆς τῇ πίλησιν γίνεσθαι. Scilicet nemo ad hæc attendens, miram confusionem non videat, & non agnoscat aut nihil posse legitimi sensus inde elici, aut locum esse modo aliquo, qualem tentaui (& qualem alius feliciùs fortassis tentet) restituendum.

Lego porrò etiam deinceps v. 33. τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα, vice vocum, πρὸς ἄλληλα, quoniam cùm ex istis erui nihil valeat, constat, ex eo, quod fuit præmissum, fulmineum ignem cadere, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι, sequi debere, quod phrasim compleat, cuiusmodi est, τὸ δὲ πρὸς ἄλλα, ac viso præsertim Lucretio id exprimere illo carmine,

Hoc fit item in parteis alias, quocumque tulit vis.

v. 39. Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι. Quæ Epicurus de Prestere habet, eiusmodi sunt, vt appareat ipsum hac voce nihil aliud intellexisse, quàm speciem Venti ἐκνεφίαν vocatam, quòd erumpat *è nubibus*. Quò fit, vt v. 46. legam ῥύσεως pro ῥήξεως, non modò ex fide MSS. verùm etiam, quia venti est non *ruptio*, sed *fluxus*; vnde & superiùs quasi fluctus habitus est. Id adnoto verò, addóque nullam ab Epicuro mentionem ignis fieri; cùm tamen Aristoteles, ac imitatus ipsum Plinius, 3. Meteor. 1. & plærique alij, sic Ecnephiam habeant, vt lib. 2. c. 48. velint prodeuntem ex nube ventum, seu spiritum præ turbinationis vehementia accensum, Presterem vocari.

PAG. 39. v. 21. Νάματα, pro πνεύματα. Diu sanè hæsi, istúmne locum hoc modo restituerem; cùm pronum esset existimare agi heic de ventis subterraneis; quasi Epicurus relatâ in illos terræ-motus causâ, generationis ipsorum modum explicandum subsumeret; & illud ἀλλοφυλίας παρεισδυομένης, videretur posse de halitibus quasi clandestinè in terram subinsinuatis intelligi; illud ὕδατος ἀφθόνου συλλογὴν, de vastis lacunis, ex quarum agitatione, spiritus, iuxta antè relata ex Lucretio, Senecáque incresceret: illud ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, de prolapsu in inferiores cauernas, dictas etiam Plutarcho κοιλότητας: idque διαδόσεως γινομένης, quasi ex illa multiplici impactione, repercussionéque flatus gigni posset, atque ita de cæteris. Verùm, quò ista cohærerent, tam multa visa sunt mouenda, detorquenda, supplenda, vt satius visum fuerit aliud quidpiam excogitare. Prætereo & actum iam antè vniuersè de Ventis, idque allatum, quod possit subterraneis appositè magis, quàm ista omnia, accommodari; & neque Lucretium, neque Senecam memorare ventos ex agitatione, prolapsúve creari, sed præcedere potiùs ventos, à quibus tales motiones fint; &, dici non posse, qui instituatur illa distinctio, τὰ δὲ λοιπὰ πνεύματα, aliáque id genus. Itaque visum est Epicurum, cùm egisset de iis, quæ subtus terram fiunt, agere voluisse de iis, quæ è terra prodeunt, cuiusmodi fontes, fluuiique perennes sunt. Nusquam certè aliàs habet aliquid de ipsorum origine; cùm de ea tamen agere Meteorologi soleant, vti ex Aristotele, Seneca, & aliis constat. Et ne obiicias Lucretium hoc argumentum non pertractasse, Ecce neque illa quoque pertractauit, quæ consequuntur; non enim speciatim disseruit de grandine, niue, rore, & similibus; sed edixit solùm ea posse perfacilè intelligi ex principiis semel perspectis. Quanquam & dici potest, cùm tractationi de Terræ-motu subiecit disquisitionem causæ, de non increscente ex ingresso fluminum mari, attigisse quoque istam obiter; cùm de ventorum tamen generatione inseruerit nihil. Vt verbo dicam, nihil fuisse videtur procliuius, quàm ex voce νάματα fieri πνεύματα, vt videri proinde possit restitutio æquè procliuis. Esse autem τὰ Νάματα latices perenneis, siue riuulos, ex quibus χωρὰ ναματώδης, & ὕδωρ ναματιαῖον dicatur, perquàm notum est; cùm &, vel ex Theophrasto constet aliud esse irrigari ποταμῷ, aliud aquis ναματιαίοις, siue riuulis 4. histor. plant. 3.

ex fontibus ipsis, vbi scilicet sunt κρῆναι πολλαί.

ϖ. 22. κατὰ κρουνὸν, pro κατὰ χεῖρον. Facilis quoque heic commutatio, & congrua citato mox loco; vt intelligantur τὰ νάματα immediatè fluentia περὶ τῶν κρουνῶν, seu κρουνὸν, quâ voce scatebra, seu saliens perenniter aqua specialiùs notatur. Quod sequitur autem καὶ ἀλλοφυλίας, particulam καὶ suppleo, vt intelligatur esse prior modus, quo aqua scaturire alicunde potest: vt purà, si aqua quasi alienigena, hoc est in locis distantibus, aut ex aëre, vaporibúsve genita, aut ex pluuiis sorpta, per subterranea stillicidia illuc deducatur, erumpat, emergat; ac supra terram defluat: cùm posterior modus is esse videatur, vt intelligamus ad capita fontium insigneis quasdam esse lacunas, quæ tamen, vt esse perennes, inexhaustæque valeant, debeant aut ex eisdem pluuiis, aut etiam ex mari quasi resarciri.

ϖ. 24. Ῥεύματα, pro πνεύματα. Heic non iterum Νάματα, sed ῥεύματα repono; tum quia non minùs facilis, procliuisque est commutatio cum voce πνεύματα; tum quia ob adiunctū λοιπά, haberi debet vox generalior, cuiusmodi est hæc, quâ omnia fluenta siue magna, siue parua comprehenduntur: Vnde & propter idem adiunctum, addo ad interpretationem, *maiora*, quasi actum sit de minoribus, quæ sint ex Theophrasto mox citato τὰ νάματα. Statim autem lego ἐξ. pro καὶ, quod sensui magis congruum, necessariúmve sit; & τὰ κοιλώματα interpretor *conualleis*, quòd licet conualles cauæ vndequaque non sint, obseruem tamen eas, & κοιλάδας, & κοίλους τόπους appellari; ac διάδοσιν habeo quasi *deditionem*, *confluxionémve* aliarum in alias, siue complurium in pauciores; donec agnoscatur vna esse, quæ alias omneis excipiat, exceptásque ab illis aquas in ipsum vsque mare transmittat.

ϖ. 28. Χάλαζα συντελεῖται. Agit subinde Epicurus de iis quæ dicuntur aqueæ Impressiones, & quod quidem potissimum congelationem attinet; nam quod de Rore quidem interseritur, id tam cohærere cum dictis de Pluuia ob fluiditatem, quàm cum dicendis de Pruina ob firmitatem potuit. Initio autem à Grandine ducto, lego statim ϖ. 30. κατὰ μέρισιν separatim, non καταμέρισιν compositis vocibus; quia compositio totum sensum turbat; separatio autem insinuat alterum ex duobus generationis grandinis modum, cuius aliunde occasione aliqua supplere interserereque interpretando visum est, quòd is visus fuerit fusiusculè quidem, sed obscuriusculè expressus. Reposui etiam τῆξιν, pro πῆξιν, & voci διαῤῥῆξιν præmisi particulam πλὴν, tanquam expressam in MSS. Quod verò deinceps ϖ. 36. lego ἀποκαυλουμένην, pro ἀποκαυμένην, id cum Casaubono coniicio (tametsi aliunde non malè Aldobrandinus reposuit ἀποτετυπωμένην) vti & statim pòst κατὰ μέρη, pro καὶ τὰ μέρη. vbi aliunde pro ὡς λέγεται, quod antecedit, videtur legendum fuisse ὡς λέλεκται.) Quod interpretando autem addo, *præ ipsa casus prolixitate*, occasionem habeo ex Plutarcho, apud quem Epicurus dicitur censere στρογγυλοειδῆ τήν τε χάλαζαν, καὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ἀποπεριλυγισμένον, *tam grandinem, quàm pluuiam, præ casus longitudine subterlisam fieri rotundam.*

ϖ. 41. Χιόνα δ᾽ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι. Circa ea, quæ habet de Niue, lego statim pòst, δι᾽ ἀφρῶν συμμετρίας, pro διαφορῶν συμμέτρων, quòd vox quidem συμμετρίας reponenda ex MSS sit; vox autem δι᾽ ἀφρῶν tantò magis restituenda ex turbante alioquin sensu voce διαφορῶν insinuetur, quantò Nix fieri tum videtur, cùm aqua veluti spumescit, & firmitudinem quandam induit. Subinde autem legendum esse ἀπὸ πνευμάτων pro ὑπομνήματος, agnouit etiam Casaubonus, quatenus reponendum censuit ἀπὸ πνεύματος, tametsi quod vocem sequentem ἀφορᾶς vertendum duxit in φορᾶς, nihil fuisse necesse videtur; sed retineri omninò potuit vox ἀφορᾶς quatenus innuit dispersionem, & quasi difflationem aquæ vento factam, ad spumescendum faciliùs; quod in ipsa quoque maris superficie proportione quadam obseruare licet. Quod verò ϖ. 1. πρόσκρισις habetur, non προαίρεσις, idcircò facio, quòd vocis προαιρέσεως nullus esse possit hoc loco appositus significatus, vox autem πρόσκρισις spectare eò possit, vt suppositâ sursùm mole congelatâ, guttulæ ad eam appellentes veluti aggenerentur, sed laxitatem tamen retineant; vt ex iis proinde efficiatur quasi ἄθροισμα πομφολύγων, *aggeries bullarum*, vt Plutarchus loquitur, minimo vento deripiendarum, abiturarúmque in decidenteis flocculos. Pag. 40.

ϖ. 10. Δρόσος συντελεῖται. Circa ea, quæ de Rore, appositè legi videtur cum Aldobrandino aliquantò ab initio ἀπὸ νοτερῶν, pro ἀποτελέσμων, vt ex sensu constat. Statim autem lego ἐν τοῖς ἄνω τόποις, pro ἐν τοῖς τόποις, quòd id demonstret consequens illud, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους.

ϖ. 21. Πάχνη δὲ συντελεῖται. Hoc addo, seu mavis, præmitto illis vocibus, τῆς δρόσου τοιούτων, &c. quòd manifestissimè desit, supplendúmque prorsùs videatur; tum, vt appareat, quid sit id, quod fit, τῆς δρόσου πῆξίν τινα λαβόντων, tum quia pruinam idipsum esse videri potest indubium, vt vel ex ipsa definitione Authoris libri de Mundo patet, qua pruina esse dicitur δρόσος πεπηγυῖα *compactus Ros*; tum quia hic fuit appositus locus dicendi quidpiam de Pruina, quam profectò moris non est à Meteorologis prætermitti.

ϖ. 25. Κρύσταλλος συντελεῖται. Circa ea demùm quæ de Glacie; lego solùm συνελαθέντα, pro συνελασθέντα, ac adnoto vocibus illis, τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων, videri nihil aliud intelligi, quàm superficies planas; quatenus ista, cæteráque tam secundum latera, quàm secundum angulos spectata triangula, in superficiebus planis accipiuntur.

ϖ. 33. Ἶρις δὲ γίνεται. Sequuntur ecce Iris, & Halos, Meteora scilicet ex iis, quæ plærique, vt Alexander, Peripateticique alij, & Plutarcho etiam annuente, οὐ καθ᾽ ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ᾽ ἔμφασιν *non reuerâ, sed apparenter* dumtaxat existere dicunt. Quanquam declaratum suo

in 3. meteor. 3. plac. 5. Author lib. de Mun. c. 4.

ſuo loco eſt, eſſe Iridis aliorúmque id genus, tam veros colores, quàm rerum cæterarum ſunt; ac niſi eſſent veri, ne apparentes quidem futuros. Cùm duo porrò ſint, quæ heic Epicurus attingit circa Iridem; vnum, colorum varietas; alterum, ipſa arcus forma; lego non longè ab initio circa prius caput, κατὰ φύσιν, pro κατ' ἀέρος φύσιν. Videtur enim intempeſtiuè ἀέρος vox huc irrepſiſſe, præoccupata ſcilicet ex loco ſtatim inſequente, in quo appoſitè habetur; cùm & quæ illam ſequitur particula ἢ, facta relatiua τῆς φύσεως, ſenſum planum faciat, quem turbauerat habita quaſi disiunctiua. Quod autem ſtatim pro τούτο lego τάτων ex fide MSS. eſt; & quod ſubinde pro μονοειδῶς lego μονοειδὲς, facit disiunctiua particula ἤ τι, propter quam vox hæc voci πάντῃ opponitur; itémque relatiua ἀφ' ἧς, quæ longe commodiùs inflexè, quàm aduerbialiter vſurpatur; vnde & legere μονοειδὲς malui, quàm ex πάντῃ facere πάντη, vt fuiſſet alioqoin faciendum.

Circa poſterius, lego ſtatim τὸ δὲ, pro τὰ δὲ. Refertur nimirùm πρὸς τὸ φάντασμα: Et aliquantò pòſt λαμβάνουσι, pro λαμβανόντων. Ita enim iure habent MSS. cùm relatio ſit ad vocem ἀτόμων, quæ voci φερομένων ſubiicitur. Expungo autem vocem τοιών, quæ vulgò poſt vocem ἀέρι habetur, & ipſam quidem perſpicuè factam ex voce ἀτόμων, quoniam ineptè præoccupata, inſertáque eò loci fuit. Sic vero ſtatim inter voces ἀέρος, & ἀποφερομένων, expungo iſtas quatuor, περιφερομένα πρὸς τὴν Σελήνην, quaſi temerè huc inſertas, tranſlatione factâ ex inſequente de Haloöe periodo, in qua poſt vocem ἀέρος iterùm & loco quidem ſuo habentur. Deníque lego ὥστε, &c. ad vſque finem periodi, pro ἀφορμήν τινα καθιδέ εἰς τὴν σύγκρισιν ταύτην, quoniam niſi qoidpiam ſuppleatur, commutetur, tranſponatur, nihil eſſe ſenſus videtur, quod elici cohærenter poſſit. Perturbata autem fuiſſe, corruptáque plurima, vel ea ipſa, quæ mox adnotata ſunt, manifeſtum faciunt.

𝔳. 48. Ἅλως δὲ τὴν Σελήνην γίνεσθαι. Circa ea, quæ de Halone, hoc eſt, Area, quæ & Corona, ab Epicuro ſubiiciuntur, lego ſtatim παρὰ τὸ πάντοθεν, pro παρὰ τὸ πάντοθεν, perſpicuè ſiquidem videtur particula καλὰ ſuperfluere. Et mox ὅταν, pro ὅτε, eò manifeſtè vocante ſenſu. Et conſequenter ἀπ' αὐτῆς, pro ἀπὸ τῆς, id ſuggerentibus, præter ſenſus perſpicuitatem, MSS. Et illicò pòſt, ἐπὶ τοσοῦτον, pro ἐπὶ τοῦτον, propter MSS. & quòd turſùs ſenſus perſpicuitas id exigat, ob id, quod ſequitur ἐφ' ἴσον, quemadmodum etiam rurſùs pro δὲ legendum exigit δὲ αὐτῆς. Denique & ſtatim pòſt, ἢ τὸ περὶ αὐτῆς ἀέρος ἀναγκαζομένου, pro ἢ τὸ περὶ ἀναγκάζοντος, quæ ſanè, quâ ratione valeant cohærere, non facilè dicas.

PAG. 41. 𝔳. 12. Κομήται ἀστέρες γίνονται. Agens ſubinde Epicurus de Cometis, videtur imprimis duos generationis, apparitionisve ipſorum proponere modos. Vnde & cùm primus incipiat ſtatim à particula ἤτοι, ſuppleo deinceps 𝔳. 15. eandem ἤτοι particulam, à qua ſecundus incipiat, & vt ſit locus interpunctioni, ex qua intelligamus agi antecedenter de Cometis vt de Ignibus recèns genitis, pabulóque nutritis; & conſequenter de Cometis, vt de ſtellis, quæ priùs quidem extiterint, ſed tecentis tamen ſint apparitionis. Proponit & ſubinde aliquot deſitionis modos; quo loco ad 𝔳. 20. ſuppleo vocem ἐνδέχεται, quòd præter morem Epicuri deficiat; vti & ſtatim particulas ὅτι, ὅτι (niſi quod Aldobrandinus etiam haber ὅτι) quòd nimia alioquin ſit incohærentia. Et fortè quidem poterat vice τῆς ὅτι, reponi τὸ δὲ, quaſi adderentur quædam cauſæ ad eas, quæ dicuntur commemoratis oppoſitæ; attamen & poſtremo loco ſubiungitur cauſa oppoſita primæ, & quæ ſtatim recenſentur, poſſunt eſſe varij modi, quibus Cometæ apparere deſinant, oppoſiti illis, quibus intelligi poſſunt eſſe dicti ἀναφαίνεσθαι, ſiue ἐκφανῆναι. Quod ſtatim autem lego, αὐτοῖς, pro αὐτῆς, cauſa eſt, quia de Cometis multitudinis numero Epicurus loquitur, ob præmiſſum illud τινὰ τι ἀφανῆ ἐν τούτῳ, ſupple ἄστρα, ſcilicet ἄστρα mox dixerat.

𝔳. poſteà 24. στρέφεσθαι lego, pro ἀναστρέφεσθαι, vel ex eo, quòd ſuppoſitâ parte Mundi interiore quieſcere, non poteſt dici exterior ipſi circumducta, in oppoſitum verti. Statim, αὐτοῖς iterùm, pro αὐτῇ ob cauſam iam expoſitam, & ἀντιστάσεις, pro ἀλεστάσεις, quòd ſignificanda heic ſit aëris non circumſtantia, ſed obnitentia. 𝔳. verò 27. vocem αὐτὰ ſuppleo, tum vt intelligantur Cometæ, quatenus ipſos vocat Aſtra; tum, vt relatio pateat, propter quam dicit, οἱ δὲ τὰ ἄλλα. Vbi, iuxta additamentum ad interpretationem factum, videtur Planetas intelligere, qui poſſint iuxta antecedentia inhiberi ab aëre occurrente ad Tropicos, ne vlteriùs tendant, verùm regrediantur. Subinde, αὐτοῖς, pro αὐτῆς, relatio eſt enim rurſus ad Cometas, quorum deſitioni cauſa deſignatur oppoſita primæ, quæ pro apparitione allata eſt, pabuli videlicet, aliquouſque dumtaxat proteoſi defectus. Vnde & ſtatim, pro ἐν δὲ τούτῳ, lego ὡς ἐν τούτῳ, quò intelligatur pabulum non adeſſe deinceps, vt illeic loci adeſt, vbi Cometæ conſpiciuntur. Ac poſſet quidem vice huius correctionis reponi ἔσται, poſt vocem τόπῳ, aut vocem θεωρεῖται, ſed præpoſterus fieret, quodammodo ſenſus, quaſi de apparitione poſt non apparitionem, non verò de deſitione poſt apparitionem ageretur.

𝔳. 35. Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι. Adnotatum iam antè eſt, cùm de motibus Siderum, inſerta huic loco extare duo quædam capita ad illud de Motu argumentum ſpectantia. Iſtud itaque eſt duorum prios, cauſas ſcilicet continens quamobrem quædam Siderum Vaga, ſiue Errantia ſint; quædam Fixa, ſeu Inerrantia. Ac fortaſſis quidem intempeſtiuus locus; ſed feciſſe tamen videtur Epicurus; quòd proſequutus Stellas Crinitas & de Cadentibus acturus, putarit non prorſus alienum agere de Erraticibus (& propter oppoſitionē de Inerrantibus) quatenus vtriſque eſſe poterant cauſæ erroris, caſúſque communes.

𝔳. 36.

ψ. 36. lego μὴ πλανᾶσθαι, pro μὴ κινεῖσθαι. Quippe oppositio, quæ inter Errantia, & Inerrantia Astra heic intenditur, τὸ, μὴ κινεῖσθαι non declaratur Siquidem tametsi Inerrantia appellari etiam vulgò Fixa soleant; id tamen Latinis, qui ne hoc quidem vocabulo immota volunt significare, verùm Infixa suæ sphæræ, cum qua inuariatè moueantur. Græcis autem ἀπλανῆ, seu μὴ πλανώμενα sunt, proptet inuariatum hunc motum; adeò proinde, vt cùm ἀκίνητα non sint, dici non debeant μὴ κινεῖσθαι, sed ἀπλανῆ, cùm sint, μὴ πλανᾶσθαι. Prætereo autem, quòd statim pro πρὸ τοῦ, legendum videatur πρὸς τὸ, τοῦ, obseruóque visum fuisse legere ψ. 44. καίοντας, potiusquàm ἐκκαίοντας. Neque enim regiones illæ, per quas Planetæ transeunt, intelligi possunt eos cremare, seu vrere. Et tametsi, vi voci factâ, intelligi possent dumtaxat calefacere, aut etiam pabulum ad ignem adhibere; hoc tamen aut est extra argumentum, aut deberet saltem tanquam causa συναίτιος præmitti, non vt πάρεργον subiici. Quare & vox κινοῦσας videtur præstare, vt postquàm dictum est ea loca pro dispositione, quæ sunt, versus eandem regionem compellere, addatur, ea simul facere æquabilem per se motionem, siue traiectionem.

Pag. 42. ψ. 6. τινὰ ἄστρα ὑπολείπεσθαι. Hoc posterius est duorum capitum, circa nimirùm anteuersiones, quæ in Sideribus, ob varios Planetarum motus visuntur. ψ. porrò 8. illud τὴν αὐτὴν δίνην, *circuitionem* interpretor, non simpliciter *eandem*, sed etiam *diurnam*; vt intelligatur, motum, qui communis omnibus Sideribus sit, esse eundem, qui fit ab ortu in occasum; seu quo Sidera diebus singulis vt oriuntur, sic occidunt; & ita quidem, vt præter ipsum alius nullus sit iuxta primum heic intellectum modum: quem fuisse supetiùs innuimus Anaxagoræ, & Democriti, ac esse etiam-num illorum, qui Mobile primum, eiusque raptum non admittunt, & Planetis motum specialem attribuunt, quo ad Tropicos accedant, ab iisque recedant; ac tueantur illos, qui dicuntur velociùs versus ortum ferri, dicendos esse poriùs ferri segniùs versus occasum. Pari proinde ratione circa alios modos interpretor illa, τὴν αὐτὴν δίνην, &c. τὴν αὐτὴν δίνην, manifestante sermonis renore *Reuolutionem* intelligi, non quæ *eadem* simpliciter sit, verùm quæ sit ipsa *diurna*, communis-ve omnibus Sideribus versus occasum. Quod autem vbique addo exemplum *in Luna*, idcircò facio quòd inde modus intelligatur faciliùs, & in Planeta quidem illo, qui præ cæteris aut relinquit, aut relinquitur manifestiùs. Adde quòd ipse quoque Lucretius, Lunam specialiter, præcipuéque vsurpat, dum rem iuxta modum primum ita explicat, vt velit Lunam ideò moueri versùs Occasum segnissimè, quòd absit longissimè à supprema illa impressione, quæ supposita omnia versùs Occasum circumducit.

ψ. 16. Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν. Postremus hic est de Meteoris locus, quem Epicurus attigit. Videtur autem nomine Stellarum cadentium intelligere omneis minores igneis (videlicet præter Cometas) qui in aëre, seu quasi Æthere variè excurrere, ac deficere noctu obseruantur.

ψ. 21. lego συμφυλίας, pro συμφύλια, videlicet cum MSS. ex quibus etiam posteà lego κατείλησιν, pro κατείλυσιν, quatenus habent κατ' εἴλησιν. Et certè hæc eadem est vox, quâ vsus superiùs circa Fulgur est, cùm & iam inter modos, quibus gigni posse Stellas cadenteis edisserit, mentionem faciat fulgurum, vt consimiliter genitorum. Quòd verò statim lego, ἐφ' ὧν ἂν τόπων, pro ἐφ' ὧν ἂν τόπων, sensu id exigente, facio; & maximè ob id, quod consequitur, ἡ φορὰς εἰς τοῦτον φερομένας.

ψ. 31. Αἱ δὲ ἐπισημασίαι, αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις. Videri quidem id abs re potest, quod Epicurus heic subiicit de præsignificationibus Animalium, siue de Signis tempestatum, quæ ex quibusdam moribus, actionibúsve animalium quorumdam petuntur; at videtur tamen consultò fecisse, quatenus res est admodum vulgaris, vt non modo Cometæ, Parbelia, Irides, aliáque id genus Meteora habeantur pro signis variorum euentuum, qui partim in ipsa natura, partim in rebus humanis contingunt; verùm etiam vt animalia suis gestibus, vocibus, migrationibus, &c. instare ventos, pluuias, procellas, aliáque Meteora huiusmodi significent: adeò proinde, vt heic nihil sit argumenti incohærentis. Lego autem ἐμφανῶν μενέτι εἰς τὸ, pro ἐμφανῶν μὴ ἔτι εἰς, vt sit aliqua perspicuitas sensus; ac insuper interpretando hunc de Animalium Præsignificationibus locum, referendum innuo ad eum, quo de Præsignificationibus Astrorum est dictum, quoniam illeic mentio istarum est facta, ac præter causam mox deductam, fecisse potest rei recordatio, vt Epicurus istam quasi appendicem subiunxerit ad ea, quæ docuit de sublunaribus Meteoris.

ψ. 41. Ταῦτα δὲ πάντα, Πυθόκλεις μνημόνευσον. Hic Epilogus est totius Meteorologicæ tractationis, quo Epicurus Pythoclem hortatur non modò, vt ea, quæ ipsi edisseruit, meminerit; sed etiam vt altiùs contemplationem repetens, meditetur ipsa naturæ principia, vniuersitatem rerum, &c. cùm addat verò etiam scopum, in quem intuens ista edisseruit, suppléo interpretando *illum non esse alium ab ipsa tranquillitate, imperturbatâve statu animi*: Talem videlicet initio appellauit ἀταραξίαν. Lego autem vltima voce περιεποιήσατο, pro περιεποιήσατο, propter antecedens συνθεωρήσειν, & phrasi ita exigente. Quod Epicurus verò ait, fore, vt ex horum recordatione possit Pythocles vale-dicendo fabulis, consimiliter peruidere, τὰ ὁμογενῆ τούτοις, *ea quæ istis affinia sunt*, suppono esse aliqua, quæ heic non pertractauerit, cuiusmodi esse præ cæteris possunt, tum *Galaxia*, seu *Via Lactea*, de qua in Meteoris Aristoteles; tum quæ Plinius ait, *spectata arma cælestia ab ortu, occasúque inter se concurrentia, pulsis. quæ ab occasu erant*; itémque *armorum crepitus, & tuba sonitus auditos è Cælo*, &c. tum alia huiuscemodi. 1.meteor.8. lib.2.c.57.

Ad

Ad Epicuri Effata de Sapiente varia.

Pag. 43. ℣. 13. ΠΕΡΙ' δὲ τῶν βιωτικῶν. Hactenus fuit Physica Philosophiæ Epicuri pars; superest iam pars Ethica, de qua Laërtius, vt initio recepit, ita iam prolaturus est postremam ex tribus, quas delegit Epistolia, totam Epicuri Philosophiam summatim complectentibus; sed postquam tamen, vt præfatur, ea præmiserit quæ Epicuro, Epicureisque circa Sapientis descriptionem placent. Lego autem ℣. 14. αἱρετέα, τὰ δὲ ἐκφύγειν, pro ἐκφύγειν, τὰ δ' αἱρετέα, quòd & MSS. sic habeant, & aliàs vbique id seruetur ordinis, vt eligenda, seu amplectenda, priùs; fugienda, posteriùs dicantur; quanquam magni hoc momenti non est.

℣. 15. Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅτε αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ σοφοῦ. Hoc primum est ex quatuor capitibus, quo videlicet recensentur compluscula Effata, quandam veluti descriptionem Sapientis continentia; vtpote ex quibus elicitur, qualis Sapiens sit, qualiáve acturus, aut non acturus sit in vita. Nempe, cùm nomine Sapientis Philosophi vulgò intelligant Virum intelligentiâ, & virtute perfectum, qui nihil non rectè faciat, ac sit eorum omnium, quæ prudenter, iustè, decorè in vita geruntur, quasi regula, aut exemplar; attribuunt ipsi proinde varia, prout quisque ex suo, Sectæque suæ genio, congruum, atque decorum fingit. Sic, vt
a.Metaph. &c. ea, quæ Aristoteles, cæterique habent, prætercam, trita sunt ista ex Stoïcis, *Sapientem non ignorare, non opinari, non mentiri. Esse Sapientem passionum expertem, non misereri, non ignoscere, non peccare, non affici iniuriâ. Solum Sapientem esse pulchrum, nobilem, Rhetorem, Vatem, diuitem, Amicum, Ciuem, Magistratum, Regem. Esse Sapientem semper in gaudio, sibi sufficientem, Deo parem. Esse omneis Sapienteis pareis; pareis ac indiuiduas virtutes; paria, ac indiuidua peccata:* aliáque huiuscemodi. Itaque huius generis sunt, quæ ab Epicuro, eiúsque Sectatoribus tradita, à Laërtio heic congeruntur.

Sapientem Rationis consilio tolerare iniurias.

℣. 18. Βλάβας δὲ ἀνθρώπων. Effatum istud primum est, in quo verbum διαγίνεσθαι *tolerare* interpretor, imitatione Senecæ, qui ad hanc respexisse sententiam videtur, cùm de Epicuro est loquutus in libro inscripto *De Sapientis constantia*, seu, *Quòd in Sapientem non cadit iniuria.* Ac poterat quidem etiam reddi, Sapientem iniuriis *superiorem euadere*, aut ipsas *nihili ducere, contemnere-ve*, ob vocem contemptus, qua idem Seneca vtitur; verùm res eodem recidit. Vt locum porrò integrum ex Seneca hûc inseram; præmittendum est illum initio dixisse, *Tantum in-*
cap. 1. *ter Stoïcos, & cæteros Sapientiam professos interesse, quantum inter fœminas, & mareis. Cæteros enim sapienteis molliter, & blandè, vt ferè domesticos, & familiareis Medicos ægris corporibus, non quà optimum, & celerrimum est, mederi, sed quà licet: Stoicos virilem ingressos viam, non vt amœna ineuntibus videatur, curæ habere; sed vt quam-primùm nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat.* Post-modùm autem, ne videatur inter illos cæteros comprehendere ex toto Epicurum, sic habet: *Nec putes istam Stoicam esse* cap. 15.
duritiam, Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia, rarò, inquit, Sapienti interuenit Fortuna. (Hæc verò est vna ex Ratis Sententiis, de qua suo loco dicendum est.) Tum paucis interpositis, & quasi accedens ad id quod hûc facit, sic infit: *Quid* cap. 16.
si Epicurus quoque, qui corpori plurimùm indulsit, aduersus iniurias exsurgit, quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram; nec est, quòd dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incommodam esse, verberari, & impelli, & aliquo membro carere; sed omnia ista negamus iniurias esse. Non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute saluâ. Vter verius dicat, videbimus. Ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quòd putes magnum quo dissidemus. Hactenus ille, qui admittens demùm, magnum non esse, quo Stoïcus & Epicorus dissident, arguit profectò vix dissidium alia re, quàm voce constare; quatenus nempe Epicurus Iniuriam vocat id nocumentum, quod Sapienti infertur ab hominibus odio, inuidia, despectu, ductis; Stoïcus vocari Iniuriam non vult, quod virtus hanc vocem non ferat. Scilicet, quasi virtus curet, quo res vocetur nomine; non verò id solùm, vt constanter feratur; cæterùm enim neque Stoïcus doloris sensum detrahit; neque Epicurus vult non stare Sapientem in gradu; neque ex similitudine gladiatorum aliud discrimen elicitur, quàm quod vtroque Sapiente testante constantiam, Stoïcus addat ostentationem. Par est dissidium, cùm Epicurus esse Malum dolorem ait, Stoïcus dici malum non fert, licet asperum, triste, durum, ac perpessu difficile, contráque naturam admittat; cùm Epicurus nihil aliud nomine Mali intelligat, neque dolorem esse rem vitiosam, ac turpem contendat; vt suo posteà loco deducendum est.

Addo heic solùm, τὸ λογισμῷ, *ratiocinium, rationisve consilium*, quo Epicurus docet Sapientem ferre patienter iniurias, esse multiplex quidem posse; sed videri tamen illud maxime, quo & posteà docet Sapientem aduersus Fortunam se comparaturum. Videlicet quatenus sapiens agnoscit non esse in sua potestate, vt cæteri hominum iusti sint, passionibúsque non abripiantur: ideò

tam parùm irascitur, commouetur ve ob iniurias illatas ab hominibus, quàm ob incommoda, aut damna quæ à fortuitis casibus, vniuerséque ab aliis causis, extra facultatem positis, adueniunt. Non commouetur, exempli gratiâ, propter feruores, aut algores, quæ à tempestatibus inducuntur; quoniam tempestatum suas vices obeuntium hæc natura sit, quam immutare ipse non possit. Quamobrem neque commouetur ob iniurias, quas inferunt petulantes, & improbi, quòd illi pro sua natura sic agant, & vt secus agant, naturámve mutent, in ipso non sit. Spectant huc tria illa exempla de patientia Socratis, cùm pro eodem habuit, effusum post clamores à Xantippe lotium, ac effusam post tonitrua pluuiam; impactam à proteruo calcem, ac impactam ab asino, cæteráque huiusmodi. Tametsi verò quis obiiciat, cæteras causas cæcas esse, experteísque arbitrij, homines autem iniuriam scienteis, volenteis facere, ac idcircò bilem mouere: reputat tamen Sapiens huiuscemodi homines, quasi ratione excæcatos, & præ passionis impetu, vehementiáque non compotes sui. Alienum putat à Sapientia, malum malo adiicere (scilicet præter nocumentum, quod extrinsecùs accidit, accersere sibi sua opinione perturbationem intrinsecùs) neque quia alius voluit molestiâ animum eius afficere, ipse est ita demens, vt molestiam admittens, illi quasi gratificetur. Quin-etiam à molestia vacans, non affectabit quidem, sed interim tamen id assequetur vltionis genus, vt illi quasi mandet laqueum, dum suo se fine frustratum agnoscet, quòd nihil aliud, quàm Lunæ veloti allatrârit, iaculo Solem petierit, pugnum in rupem impegerit: Sed hæc infrà sunt vberiùs dicenda.

Non desciscere à Sapientia, qui semel sapiens fuerit.

✠. 21. Ἀλλὰ δὲ, ἢ ἅπαξ σοφὸν γενόμενον ἐσόν. Addo interpretando, *verè, solidéque*; quoniam alioquin quæ est tantùm vmbra, seu fucus Sapientiæ, potest leui negotio euanescere, ac deleri; & quæ inchoata solùm est, neque tadices egit profundas, ex conuelli facilè potest. Id certè videtur innoere Locretius, cùm esse nihil suauius ait,

—— bene quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa serena.

Quippe *bene munita* dicit, vt si quis videatur à Sapientia excidere, is non constitisse in ipsa quasi arce intelligatur. Huic dogmati porrò affine est illud, quod Epicuro quoque à Plutarcho tribuitur, Τὸ μηδὲν ἀμετάπειστως πάνθ᾽ μηδένα, πλὴν ἢ σοφὸν, *Excepto Sapiente, esse neminem, qui aliquid sic persuadeatur, vt de sententia deduci nequeat.* Nempe, quòd putet solum Sapientem sic expendere omneis rationis numeros, vt postquàm, omnibus subductis, quidpiam apud se constituerit, illud deinceps teneat, neque ampliùs nutet. Et quod ad doctrinam quidem attinet, tem insinuauit satis initio Epistolæ ad Pythoclem, dum esse πίστιν βεβαίαν, *persuasionem constantem* 1. ad. Col.

voluit, non modò circa ea, quæ vno tantum modo se habent, sed etiam circa ea, quæ fieri possunt pluribus, eo sensu, quòd tenendum sit, posse ea fieri pluribus modis. Quod verò attinet ad mores, rem declarat postea in Ratis Sententiis, vbi docet, nisi quis τὸ τέλος, καὶ τῆς φύσεως τέλος *finem constantem, rationéque firmatum* sibi propositum habuerit, fore omnia vt controuersa, ita conturbationis plena. Ex hoc certè est, cur non paucos videas, qui totam vitam de vitæ statu deligendo deliberent, neque

Iidem eadem possint horam durare probantes.

Sicque ille appositè tum comparetur cum Proteo, tum derideatur à Poëta, qui

Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit; Horat. 1. Epist. 1.
Æstuat, & vitæ disconuenit ordine toto.

Prætereo verò idem Effatum placuisse non Cynicis modò, sed etiam inter Stoicos ipsi præ cæteris Cleanthi; vti apud Laërtium est. lib. 7. Siquidem tametsi Chrysippus existimârit posse Sapientiam (nomine virtutis) amitti; vt per ebrietatem, aut per atram bilem; Cleanthis tamen sententia fuit, esse eam ἀναπόβλητον *inamissibilem*, διὰ βεβαίας καταλήψεις, *propter constanteis comprehensiones.* Videlicet quasi Sapientia sit æstimanda ex habitu, & ex actibus, qui ratione deliberante eliciuntur; non verò, qui præter naturam ex absonis visis veloci erumpunt, vt in Chrysippeis illis casibus. Spectat hue autem, quod Seneca à Cleanthe stans in hunc modum habet: Epist. 50. *Eò maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere quòd semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus, contraria enim mala in alieno herent; ideò expelli, & exturbari possunt, fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est; vitia inimica, & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt,* &c.

Sapientem veritati hærere; neque (ne Sapientiæ ponat obicem) quidquam fingere.

✠. 24. Μηδὲν πλάττειν ἐκ τοῦ. Subiicio hisce vocibus ἀληθεῖ μᾶλλον συνεχέσθαι τε, ἐγώ, pro πάθεσι μᾶλλον συνεχόμενος. Quippe tum illud, quod antecedit, μηδὲν πλάττειν, agi heic potiùs de veritate fictioni opposita, quàm de passionibus insinuat; tum illud, quod sequitur, ὡς ἂν ἐμποδίζειν πρὸς τὸν σοφίαν, agi potiùs arguit de fictionibus declinandis, quo modo Sapientiæ obstaculum non ponitur, sed tollitur; quàm de subeundis, quibus hæreatur, passionibus; quo modo obstaculum non tollitur, sed ponitur potiùs. Et certè Epicurus quoque contendit Sapientem debere, quam-maximè licet, à passionibus esse liberum, vt ex sequentibus constabit; ac is fuit aliunde, cui veritas nuda, apertáque ita fuerit cordi, vt eo probare quidem potuerit, sed reprehenderit, vt Cicero scribit, *Ironiam illam, quã apud Platonem Socrates effert in cœlum laudibus Protagoram, Hippiã, Prodicum, Gorgiã, cæteros; se autem* in Bruto.

rerum omnium inscium fingit, & rudem. Adeò proinde, vt de illo idem dici potuerit, quod posteà de Quintilio Varo ex Sectatoribus eius vno dictum est:

Horat. 1. od. 14.

Incorrupta Fides, nudáque Veritas
Quando vllum inuenient parem?

Quin-etiam debere Effatum in hunc legi sensum, ac posse adhiberi adhibitas illas interpretando voculas, intelligi potest vel ex loco Macrobij, in quo Colotes Epicuri auditor reprehendit Platonem, ob confictam illam perecelebrem fabulam de Ero Armenio, qui cùm in prælio occubuisset, sublatis decimo die cadaueribus iam planè corruptis, ipse incorruptus repertus, domúmque delatus, vt sepeliretur, duodecimo iam ab obitu die, dum pyræ imponeretur, reuixerit, & rediuiuus longâ oratione, visa, obseruatáque in Inferis commemorarit. Neope Colotæ verba sunt: *Non oportuisse fabulam confingi à Philosopho; quoniam nullum figmenti genus, veri Professoribus conueniret. Cur enim,* inquit, *si rerum cælestium notionem, si habitum nos animorum docere voluisti: non simplici, & absoluta hoc insinuatione curatum est; sed quæsita persona, casúsque excogitata nouitas, & composita aduocati scena figmenti ipsam quærendi veri ianuam mendacio polluerunt?* Ne verò isthæc sigillatim ad varias Effati parteis referam; adnoto solùm, quod dicitur, *veri ianuam figmento pollui*, nihil esse aliud quàm obicem fieri in ipso statim limine, ne ad veritatis notitiam, quæ Sapientia est, perueniatur, si prætendatur fabula. Nam si, quæ Erus, v.g. de Inferis narrasse fertur, vera in se extiterint, suspicio est, ne falsa sint, quatenus ille, neque vidit, neque narrauit, quæ ipsi tribuuntur. Sin falsa in se fuerint, suspicio est, ne vera sint, quatenus & qui perhibet sapiens reputatur, & sit-ne impossibile id, quod perhibetur, non fit exploratum. Vnde efficitur, vt Sapientiæ studiosus, & Sapientem idcircò audiens, in eo versetur discrimine, vt aut verum pro falso, aut falsum pro vero amplectatur, & vtrouis modo à veritate, quam requirit, aberret. Affinis isti obex est ex fabularum inuolucris, dum quid sub ipsis lateat, nisi coniectando discerni non potest, sicque germanæ doctrinæ loco, nihil aliud, quàm hariolandi occasio fit. Id Aristoteles præclarè insinuat, cùm de rerum principiis loquens, conqueritur priscos Poëtas, vniuersósque Theologos nominibus Deorum ea indigitanteis, quid ipsimet quidem cogitarent, attendisse, sed contempsisse interim nos, seu parùm curasse, quo sensu ea, quæ dixissent, exciperemus. Idem porrò licet dicere de iis, qui ea, quæ docent, symbolis, griphis, ænigmatibus contegunt; quatenus illi pari modo ex re seria ludicram faciunt; ac eo ipso ore, quo volunt videri verum declarare, tenebras offundunt, quibus obscuretur:

lib. 1. in somn. c. 2. lib. 10. de Rep.

3. Metaph. 4.

lib. 1.

Heraclitus init, quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanes,
Quam de grauibus inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amántque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veráque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Quod à Lucretio obiicitur. Addo autem, vt aliud non esse improbandum videatur, approbari saltem non posse iacturam eius temporis, quod hariolando consumitur, ac posset, deberétque progressui vlteriùs tentando impendi. Et vulgaris quidem ad hæc; aliáque excusatio est, quam prætendit Simplicius, dum requirit, cur Aristoteles, non fabulas, aut symbola, sed ἀσάφειαν, *obscuritatem* in dicendo fuerit sectatus. Nimirùm, noluisse antiquos Sapientiam suam deiici ad Sutores vsque; hoc est, patere apud vulgus, ne perspecta prophanaretur. Sed vt prætercam, non videri inuidendam Sapientiam vniuersitati generis humani; quando ea huiusmodi est, vt si qualis est, reuerà innotesceret, non posset non accendere, & ad honestatem pertrahere, nisi omneis, at maximam saltem, etiam vulgarium hominum partem: Quid amabo, necesse fuit, vt vulgus inde arceretur, crucem iis defigere, qui ad Sapientiam, veritatémque ardentissimo studio connituntur? Vulgo aut non vacat ad disquisitionem rerum naturæ attendere, aut satis est illos, qui attenderint, audire: Quamobrem verò iis, quibus vacat, quibúsque res seriò nosse cordi est, eo modo res proponuntur, vt non tam de iis cognoscendis, quàm de mente eius qui loquutus est, percipienda laboretur? Sed hæc vt mittam, dico solùm fuisse Epicurum, vt fabulas, sic obscuritatem omnem auersatum; & nihil vnquam magis curasse, quàm vt diceret quidlibet quam-maximè posset perspicuè. Quare & mirum videri posse, cur cùm illius Sectatores, vti vel ex duobus, aut tribus citatis intelligitur, imitati cum fuerint, Clemens tamen Alexandrinus asserere Epicureos scribat, τινὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἀπόρρητα εἶναι, καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτρέπειν ἐντυγχάνειν τούτοις τοῖς γράμμασιν, *quadam esse apud se arcana, neque se permittere omnibus vt ea scripta legant.* Nisi fortè quis spectare huc putet, quod v. c. Cicero dicit Epicurum *Deos verbo posuisse, re sustulisse*; illudque haberi in libris vulgaribus, hoc in arcanis. At Cicero, qui parcere Epicuro aliàs non solet, nihil tale vnquam est interpretatus; imò, vt aliàs retulimus, *de homine minimè vafro*, inquit, *male existimant.* Et, *Epicurus nec non vult, si potest, planè & apertè loqui.* Sanè verò, si Epicurus, aut eius etiam Sectatores quidpiam facere occultum debuissent, fuit maximè illa circa Prouidentiam, Immortalitatémque sententia; quam tantoperè tamen euulgarunt, vt ex iis, quæ aduersus ipsam disputauimus, manifestum est.

Proleg. in Categ.

5. Strom.

3. de nat. deor.

1. de nat. deor.

1. de fin.

Non fieri Sapientem ex quavis constitutione corporis; nec nasci in qualibet Gente.

✝. 37. Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως. Quod sequitur statim, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει, legit Aldobrandinus, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθει. Verùm retinendam communem lectionem id suadet, quod scribit Clemens Alexandrinus; nempe

1.Strom.

existimasse Epicurum μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι, *philosophari solos Græcos posse.* Non profectò quòd Epicurus id absolutè dictum voluerit; ipse præsertim, qui amicos ex Ægypto vsque ad Philosophiam admittebat, qui Cyrenæum Aristippum, & Sinopensem Diogenem prope contemporaneos, Athenísque philosophatos norat; qui in illa adeò recente Alexandri expeditione, Sapienteis in India repertos ignorare non poterat; sed quòd innuere contenderit, non esse parem felicitatem hominis apud Barbaros, & in ipsa Græcia nascentis; quòd nato in Græcia necessaria omnia ad philosophandum præsidia paterent, nato apud Barbaros nulla suppeterent; vnde & efficeretur vt in Græcia quidem frequentes; apud Barbaros autem vel nulli, vel rarissimi philosophentur. Id certè confirmat Lactantius, dum nullum agnoscit philosopharum ex Barbaris, præter vnum Anachar-

lib.3.c.24.

sim Scytham, *qui etiam*, inquit, *Philosophiam ne somniasset quidem, nisi & linguam, & Græcas literas antè didicisset.* Quare & videtur Epicurus eò solùm respexisse, quò Thales, dum, vt

lib.1.

apud Laërtium est, Fortunæ egit gratias, non modò quòd homo, non bellua; vir, non fœmina; sed etiam ὅτι Ἕλλην, καὶ οὐ βάρβαρος, *quòd Græcus, non Barbarus* natus esset. Quod verò Epicurus censuit non esse omnem corporis habitum ad comparandum Sapientiam idoneum; id intelligitur præsertim de ea intemperie, læsionéque cerebri, ex qua est hebetudo, aut amentia inuicta; ne aliquid dicam de læsis visus, auditúsque organis, déque appetitu in passiones effræni, atque adeò de feritate, seu immanitate, aliísque id genus ita à Sapientia abducentibus, vt cùm Mercurius Sapientiæ Deus habitus sit, videri possit hac occasione versum in Adagium id quod dictum est, *Non ex omni ligno Mercurius.* Hinc

lib.6.de Repub.

certè est cur Plato quoque indolem poscat docilem, planè memorem, veri flagrantem, non illiberalem, non morosam, non superbam, non immodestam, non pusillanimem, non iniustam. Ac obiicit quidem Lactantius, quòd Epicurus etiam rudeis ad Sapientiæ studium inuitet, *Quomodo enim*, inquit, *illa, quæ de Principiis rerum dicuntur, intelligerent, quæ perplexa, & inuoluta vix etiam politi homines assequuntur?* Verùm constat istos, quos appellat rudeis, eos esse, quibus non ingenium, sed cultus solummodò deest; ac docilitate eâ sunt, vt patientem culturæ accommodent aurem, idque ne aliquid etiam dicam de regionis temperie, cuius occasione Aristoteles pro-

14.probl.

ponit, soluitque Problema *Cur sint homines in calidis locis, quàm in frigidis sapientiores?* Quod superest autem, illorum, qui possunt adspirare ad Sapientiam tres quasi classes, seu ordines ab Epicuro distinguuntur. Sed res est dicenda verbis Senecæ. Ea sic habent: *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exiisse; fecisse sibi ipsos viam. Hos maximè laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt.* (Rarum hoc genus, & ex quo Epicurum ipsum fuisse Lucretius apertè contendit) Epist.52.

Quosdam indigere operâ alienâ; non ituros, si nemo præcesserit; benè secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Et paulò pòst: *Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum, compellique possunt, quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore; &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est: Si quæris exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eundem finem vterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Itaque* (pergit paulò pòst Seneca de eisdem Metrodoro, & Hermacho loquens.) *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit; hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ sua vicit, & ad Sapientiam se non perduxit, sed extraxit.* lib.1.3.&c.

Sapientem, etiam in tormentis ingemat licet, beatum fore.

✝. 39. Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός. Posterior huius Effati pars quasi Effatum aliud post insequens vulgò habetur; eam autem, quasi transpositam resumpsi, priorique attexui, tanquam cohærentem, ac eiusdem planè argumenti, & rem insinuante particula aduersatiua μέντοι facta ex μὲν τις, & accommodatis seriei Effatorum modis μύξειν, καὶ οἰμώξειν, pro μύξει, καὶ οἰμώξει, nam illud quidem στρεβλωθῇ, pro στρεβλοῦται, sponte sua se obtulit, cùm particula ὅτι coniunctiuum patiatur. Et scrupulus quidem postmodum subortus, quòd eadem met posterior pars visa fuerit posse percommodè, esse etiam insequentis Effati posterior; quasi remanente particula τις, intelligi possit *amicorum quis, quo in tormentis constituto sapiens aliquando gemat, eiulétque:* Verùm quod res typis commissa iam fuerit, nihil emouendum censui; & maximè quidem, quia illa quoque prior coniectura visa fuit non improbanda, quatenus idem verbum στρεβλωθῇ vtrique parti commune est; & quia si amicorum quidem causâ ingemiscendum sit (fortè non etiam eiulandum) id fieri oporteat non modò in eorum tormentis, & cruciatibus, qui ad corpus pertinent; sed in calamitatibus etiam cæteris, quibus animus angi summè potest; vt præteream, cùm sit procliuius gemitu, atque eiulatu dolorem testari in propriis, quàm in alienis cruciatibus; videri fuisse insinuandum huiuscemodi testationem non derogare felicitati, qua de in priori parte agitur; cùm &, si ea signum amissæ felicitatis fuerit, cauenda etiam sit in amicorum cruciatibus, ob quos tamen Sapiens non debeat amittere felicitatem. Vtcumque sit, visus fuit saltem scrupulus non dissimulandus.

Quod superest, ex hoc Effato promũ videtur, vt

vt nihil aliud, at saltem illud elicere; non constitui ab Epicuro Beatitudinem in ea sola, quæ vulgò creditur voluptate: quippe cùm talem non experiatur, qui subiicitur tormentorum, morborúmque doloribus. Nempe morbos quoque adiicio, quoniam sunt illorum cruciatus, quàm tyrannorum vt frequentiores, ita aliquando non minùs immanes. Certè tametsi Cicero ad hoc respexisse Effatum videatur, cùm hoc dici ab
5.Tuscul. Epicuro ait, *Nullum Sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, quàm pro nihilo puto.* ac rursùs:
3.Tuscul. *In Phalaridis etiam tauro, si erit, dicturum, Quàm suaue est hoc! quàm hoc non curo!* At videtur quoque respexisse Plutarchus, cùm dicere Epicurum scribit, *καὶ γελᾷν ἐν ὑπερβολαῖς τῆς περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν. Ridere etiam sæpè in æstibus ipsis corporei morbi ægrotantem Sapientem.* Porrò, quia primâ statim fronte difficultas ex posteriore Effati parte suborietur, quî fieri videlicet valeat, vt Sapiens gemat, ac eiulet, & sit nihilominùs beatus; cùm videatur Beatitudo non posse sine pleno gaudio, ac citrà omnem gemitum, eiulatúmque intelligi, idcircò adnotandum est, explicari rem iuxta duo Effata, quæ aliquantò posteriùs occurrent. Nam primùm quidem Epicurus duplicem distinguit Beatitudinem, vnam perfectam, absolutámque, quæ soli Deo competat; aliam imperfectam, comparatéque sumptam, qualis sola hominibus (in hac nempe vita) possit conuenire. Videlicet non ita bene agitur cum hominibus, vt præsumere debeant posse se totum vitæ tempus in pleno, puróque gaudio degere, ac effici omni dolore immuneis: sed cùm istis plus, illis minus gaudij; istis plus, illis minus doloris contingat; beati præ cæteris ij sunt, qui ampliùs gaudent, quàm doleant; ij præ cæteris miseri, qui amplius dolent quàm gaudeát; ac ij sunt demùm summè beati, qui sunt minimè omnium miseri; ij summè miseri, qui sunt minimè omnium beati. Quare & cùm finis Sapientiæ is sit, vt homines reddat quàm maximè licet beatos, seu quam-minimùm licet miseros: ideò in quocumque vitæ genere, aut statu Sapiens fuerit, ita animo erit comparatus, vt in eo obtineat quam multùm licebit gaudij; quam minimùm licebit doloris. Exinde autem fit, vt si in tormentis, asperísque morbis versetur, dolores profectò persentiat, neque absolutè tam sit, quàm si illis careret, beatus; sed interim tamen, quia factâ illos patiendi necessitate, minimè ipsos exasperat, seu præ impatientia, ac desperatione grauiores non reddit; quin potiùs quam-maxima potest animi constantiâ illos mitigat, quodammodóque leuiores facit; eatenus sanè beatior est, quàm si illis succumberet, miseriámque tantumdem augeret. Imò dici quoque beatissimus potest, non sanè respectu illorum, qui similibus doloribus carent; sed respectu illorum, qui vexati similibus, non pari virtute, constantiaque eos tolerant, neque paria habent à Sapientia, quibus eos leuent adiumenta. Deinde concedit Sapienti Epicurus, vt mœrorem, luctúmque sentiat, atque adeò, vt ingemiscat, eiulet, fundat lacrymas; quatenus quæ natura fecit homines dolori obnoxios, eademmet dolori adhibuit hosce indiuiduos quasi comites; non sanè, vt eius irritamenta, sed vt lauamenta potiùs quædam sint. Videtur quippe dolor exinde aliquatenus velut exhalari; & non pauci sunt, qui dum non tam esse, quàm videri constantes volunt, damno suo suspiria, gemitúsque supprimant; quippe, qui cor suum, quod dici solet, exedant, seséque ipsos magis conficiant. Adeò proinde, vt Sapientiæ videatur non tam obstare ne ex toto prodeant, quàm dum naturæ spontè erumpunt, mentem ad honesta sic diuertere; vt & infrequentiùs, & leuiùs erumpant. Id certè Epicurus suo exemplo docuit cùm per illos dolores, ad quorum magnitudinem accedere nihil poterat, *Compensabatur*, inquit, *cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum.*

Hinc & ad aliam difficultatem, quæ excitari ob relata ex Cicerone & Plutarcho potest, appositè huc refertur, quod in hunc modum Seneca: *Quid porrò*, inquit, *non* Epist.92.
æquè incredibile videtur aliquem in summis cruciatibus positum dicere. Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. Beatissimum, inquit, & vltimum diem ago, Epicurus; cùm illum hinc inde vrina difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris Quo loco id, quod dicitur, *in officina voluptatis*, facit admoneam, vt quemadmodum asserta ab Epicuro voluptas malignam est passa interpretationem; ita, vt cùm dixit esse Sapientem in mediis tormentis beatum; videri inuidiosæ interpretationis, quod etiam dicturum in Tauro Phalaridis Sapientem censuerit, *Quàm suaue est hoc! quàm hoc non curo! quàm pro nihilo duco!* quibus ex verbis facta est insultandi in ipsum occasio, non Ciceroni modò, sed etiam Lactantio, cuius verba sunt:
Epicurus multò fortiùs: Sapiens, inquit, semper lib.3.c.16.
beatus est & vel inclusus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet, Suaue est, & nihil curo. Quis eum non irriserit? maximè quòd homo voluptarius personam sibi viri fortis imposuit, & quidem supra modum. Non enim fieri potest, vt quisquam cruciatus corporis pro voluptatibus ducat; cùm satis sit ad officium virtutis implendum, perferre, ac sustinere. Sanè verò Epicurum nihil aliud censuisse, ac ideò reuerâ dixisse, quàm quod posttemis hisce verbis à Lactantio contenditur, neque à Cicerone secùs; dum, *Ego*, inquit, *tantam vim non tribuo Sapientiæ contra dolorem. Esse fortem in perferendo officio satis est; vt lætetur etiam, non postulo. Tristis enim res est sine dubio, aspera, amara inimica naturæ, ad patiendum, tolerandúmque difficilis.* Nihil, inquam, aliud censuisse aut etiam dixisse Epicurum; intelligi potest ex ipsomet Seneca; qui, tametsi hoc quoque habeat, *Poteram respondere, quod Epicurus ait. Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum; Dulce est, & ad me nihil attinet.* Postmodùm tamen hæc sunt: quæ subdit: *Dabo apud Epicurū tibi*

etiam-num simillimam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt, apud illum, quæ malis, contingere sibi, vt corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudentis; alia sunt, quæ quamvis nolis accidere, nihilominùs & laudat, & comprobat, tanquam illam, quam paulè antè dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo; ait enim se vesica, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominùs sibi illum beatum diem; beatum autem agere, nisi qui est in summo bono non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri; sed quia ita res tulit; & amplexanda, & laudanda, & coæquanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit: quod ex parte quidem commemoratum alibi est. Prætereo autem, quod idem Seneca, postquàm hoc præmisit, Attalus Stoicus dicere solebat,
Epist. 67. *Malo me fortuna in castris suis, quàm in deliciis habeat. Torqueor, sed fortiter; bene est. Occidor, sed fortiter; bene est:* Tum, in hunc modum subiicit: *Audi Epicurum; dicet, & dulce est. Ego tam honestæ rei, ac seueræ nunquam molle nomen imponam. Vror; sed inuictus. Quidni optabile sit, non quòd vrit me ignis, sed quòd non vincit. Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius; & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.* Vtcumque sit, ac vt breue faciam; non debet res nobis præsertim videri incredibilis; apud quos tot exstant exempla beatissimorum Martyrum, quorum fuit constantia in mediis tormentis incomparabiliter alacrior, quàm vllius Anaxarchi, Zenonis, aut alterius ex Sapientibus Ethnicis, cùm & speciatim id concinatur de sancto Protomartyre, *Lapides torrentis illi dulces fuerunt.*

Solum Sapientem gratiam Amicis, qualem oportet, habiturum.

¶. 32. *Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφόν.* Postrema huius Effati verba, ἢ καὶ ἀποθανοῦσιν, substitui pro illis, δὶς τὸ ὅδυ, ex quibus nihil sanè est sensus, quod elicere valeas. Et obscurum quidem ad correctionem vestigium; verùm in eo saltem positus est gressus, quòd Epicurus amicorum etiam demortuorum memoriam vt percaram habuit, sic colendam censuit. Res vel ex ipsius Testamento constat, vtpote quo vitâ functorum Metrodori, ac Polyæni celebrari quotannis, memoriam, vt ipse superstes celebrasset, mandârit; & vt ipse habuisset, ita haberi iussetit liberorum vtriusque curam. Quòd porrò Epicurus constantiam, quâ vera amicitia probetur, exprimit, præsentiæ, absentiæ, mortis ipsius, atque adeò omnibus planè temporibus; comprehendit sanè ea duo tempora, quibus quales sint amici, probantur; prosperæ nimirùm fortunæ vnios, & aduersæ alterios. Quippe frequentissimum est, vt seu quis euadat fortunis cumulatior, veterem amicum contemnat; seu alius in calamitatem incurrat, ipsum deserat: Cui Cicero iure Ennianum illud obiicit,

Amicus certus in re incerta cernitur.

Cùm & possit de Spurio isto amicorum genere illud Euripidis vsurpari,

Ὄνομα γὰρ ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.
Habent Amici nomen, at rem non habent,
Qui tempore aduerso haud amicos se exhibent.

Quod autem dicit solum sapientem esse amicum eius constantiæ, qui nullo non tempore sibi ipsi similis sit, comprobari posset vel ex eo, quod habet Cicero, dum postquam osten- ibid.
dit magnam esse penuriam eius generis amicorum, quos non hæc duo læuitatis & infirmitatis conuincant, *aut si in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt: Qui igitur,* inquit, *vtraque in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit; hunc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & penè diuino.* Verùm quia Epicuri Effatum idem penitus est cum vno ex Paradoxis Stoicis, audire præstat quid Seneca in ipsius gra-
tiam proponat. *Itaque negamus,* inquit, *quemquam scire gratiam referre, nisi Sapientem; non magis, quàm beneficium dare quisquam scit, nisi Sapiens; hic scilicet, qui magis dato gaudet quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere (παράδοξα Græci vocant) & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam; ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius; nec cùm emit aliquam rem pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia; Scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, Solum Sapientem referre gratiam scire.* Pergit verò Seneca, tanquam Effatum confirmaturus: *Deinde idem admiratur, cùm dicimus, Solus Sapiens scit amare; solus Sapiens amicus est. Atqui & amoris, & amicitiæ pars est referre gratiam; imò hoc magis vulgare est, & in plures cadit quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse; tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactanteis; & sciant apud Sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum, & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi Sapiens. Stultus quoque, vtcumque scit, & quemadmodum potest, referat; scientia illi potiùs, quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. Maius enim opus, aut minus fit (quamvis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportunè dati mille denarij.* Sic & non multò antè dixerat in eandem sententiam: *Non omnes debere sciunt gratè beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba (vtique dum propè abest ab accepto) reddere beneficium, & pensare; ignorat autem quantum debeat. Vni Sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modò, stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minùs, quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: Id, quod referendum est,*

est, effundit, atque abiicit. Cùm heic nihil sit adiiciendum; adnoto solùm quod obiter à Seneca inseritur, *gaudere magis Sapientem dato, quàm alium accepto.* Effatum esse, quod Plutarchus ad Epicurum refert, non semel, (scilicet apud quem vox sit, Τὸ εὖ ποιεῖν ἥδιον εἶναι
2.adu.Col.
τοῦ πάσχειν, *Dare beneficium iucundius esse, quàm accipere*; ac rursùs, τοῦ εὖ πάσχειν τὸ εὖ ποιεῖν οὐ μόνον κάλλιον, ἀλλὰ καὶ ἥδιον εἶναι: χαρτὸν γὰρ οὐδὲν
lib.de differ. cum Princ.
οὕτως γόνιμόν ἐστιν, ὡς χάρις, *Esse non modo pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare, quàm accipere; neque enim aliquid est, quod maius gaudium pariat, quàm gratia.* Notum est; quam id sit conforme sacræ illi sententiæ, Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν,
Act.10.
Beatius est dare, quàm accipere. Verùm res non eget amplificatione.

Nihil fore Sapienti cum ea Muliere, quâ Leges interdixerint.

ỹ. 35 Γυναικί τε οὐ μιγήσεσθαι. Non defuere, qui hoc Effatum, tametsi alioquin laudandum, interpretati inuidiosè fuerint. Videtur autem Origenes illis subscripsisse, cùm aduersus Celsum scribens: *Vitant*, inquit, *adulterium Philosophi, qui Zenonem Citiensem sectantur; vitant & quibus Epicurus placet Magister (nonnulli etiam ex illiterata plebecula) Sed vide quam varia sint horum voluntates in fugiendo adulterio. Illi peccari contra naturam, & societatem humanam putant, si quis vitiet mulierem legitimè coniunctam alteri, & familiam eius adulteret; Epicurei verò non hac de causa abstinent, sed quia omneis actiones suas ad vnum scopũ, Voluptatem, dirigunt; multis autem seipsum fraudat voluptatibus, qui huic vni succumbit; interdum etiam in carceres, exsilia, mortem incidit; & ipsum antè factum non caret periculo, dum obseruat mariti è domo exitum, & eorum, qui illi fauent. Itaque, fac eum fallere posse maritum, domesticos eius, & cæteros, à quibus sibi timet opprobrium, quantum attinet ad voluptatem, etiam adulter Epicureus fieret.* Sic ille. Cùm porrò Effatum eiusmodi sit vt reuerentiam legum prætendat, propter quam Sapiens non adulterium modò, verùm etiam stuprum, incestum, & omneis alios concubitus, quos leges vetuerint, sit deuitaturus: Apparet sanè consequutionem, quæ præterea elicitur, ad conflandum inuidiam trahi. Ac sapiens quidem, dum leges seruat, neque societatis iura violat, molestias, & pericula alioquin incurrenda declinat; sed indecorum tamen non est, illum, dum saluas leges vult, suæ simul saluti studere. At, nisi leges prohiberent, adulteriúmne committeret? Nescias, an istud inuidiosiùs, an, vt existimari potest, inconsideratiùs quæratur; quandoquidem, si leges tollas, promiscui erunt, vt ferarum, sic hominum concubitus; & cùm mulieres fuerint communes (quod Plato quidem voluit) non erit hæc tua, potiusquàm alterius; non erit vxor, non coniugium, cuius violatio adulterium sit, pœnámve vllam adiunctam habeat. Sed hæc prosequi nihil est necesse.

Famulos quidem castigaturum, sed studiosis tamen veniam habiturum.

ỹ. 39. Τούς τε κολάσειν οἰκέτας. Quod Τούς τε, pro Οὔ τε heic legam tum coniectura Casauboni facit, tum aduersatiua particula μέντοι, quæ, si οὔτε legatur, non perinde constabit. Adde quòd (vt de re etiam dicam) videtur castigatio apposité adhibita auertere maiora peccata, ac idcircò esse cum-primis necessaria, vbi famuli sunt illiberales, ac possunt spe impunitatis insolescere, metu pœnæ in officio teneri. Rem certè & Plato, & alij insigniores Philosophi dicto, factóque comprobarunt; ne quidpiam dicam de Stoïcis, qui vniuersè pronunciarunt, Sapientem *nunquam ignoscere*, μηδένα ποτὲ συγγνώμην ἔχειν. Potest & aliunde vir Sapiens pœnas exigere non iratus, sed qualia est ille in Panegyrico:

Qui placidus delicta domat, nec dentibus vnquam Claud. de Manl.
Instrepit horrendum, fremitu nec verbera poscit.

ac proinde in quo

Temperiem seruant oculi, nec lumina feruor
Asperat, aut rabidas diducit sanguine venas
Nullàque mutati tempestas proditur oris.

Vbi notandum, cùm Seneca opposita ratio- 1.de Ira.c.1.
ne iratum describat, vt rectè dictum probet à quibusdam Sapientibus, *Iram esse breuem insaniam* (seu, vt Poëta, *breuem furorem*; μα- Horat. Epist.1.
νίαν ὀλιγοχρόνιον) docere ipsum alibi sententiam esse Epicuri, *Immodicam iram gignere insaniam.* Quod quidem noto, vt insinuem, quâ animi moderatione Epicurus in adhibenda castigatione vtendum censuerit. Quanquam coniectura non longè petenda, cùm posteriore Effati parte voluerit, secùs ac Stoicos, Sapientem illis veniam dare, qui fuerint alioquin indolis non malæ, sed studiosi, ac seduli. Et commendat certè Laër- Epist.9.
tius ipsiusmet ἡμερότητα πρὸς τοὺς οἰκέτας, *mansuetudinem in famulos proprios*, vt suo loco visum est. Et quod Seneca ait Epicurum appellasse *Seruos amicos*, habuisse eum quoque reipsâ vt amicos ex eo comprobatur, quòd Mus, & Serui cæteri fuerint cum ipso philosophati. Adeò proinde vt præclarius exemplum non potuerit Senecæ suppetere ad illud præceptum, *Viue cum seruo clementer, co-* Epist.47.
miter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium & in conuictum. Neque item ad id quod ait, *Maiores omnem inuidiam dominis, omnem contumeliam seruis detraxisse, cum Dominum Patrem familiæ, Seruos familiareis, quod etiam*, inquit, *in mimis adhuc durat, appellauerunt.*

Neque amore captum iri, neque habiturum amorem, vt quid immissum diuinitus.

ỹ. 42. Ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν οὐ δοκεῖ. Posteriorem Effati partem, οὔτε θεόπεμπτον, tanquam post treis voces, quæ sunt de Sepultura transpositam, huc refero; satis enim constat ipsam ad eandem cum priore sententiam spectare.

Imprimis porrò circa priorem, nihil necesse est admonere intelligi ab Epicuro Amorem, qui sit *σύντονος ἀφροδισίων ὄρεξις, rerum venerearum appetitio vehemens*; hoc nimirùm Suidas aperte declarat. Id verò interim obseruo, propter Platonem, Antisthenem, Aristotelem, Stoïcos, & alios, qui ex opposito asserentes *τὸν σοφὸν ἐρασθήσεσθαι, iri Sapientem amore captum*, visi sunt id velle de Amore *amicitia* dicto intelligere, ac potissimùm respectu puerorum. Cicero certè istud dogma Stoïcis speciatim attribuens, ac interpretatus illam distinctionem *συνουσίας, καὶ φιλίας*, ab ipsis allatam, amoris *stupri, ac amicitia*, addit illos propterea *litigare cum Epicuro, non multum*, inquit, *vt opinio mea fert, mentiente: Quis est enim amor iste amicitia? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem?* Nihil deinde necesse est commemorare, quod apud Stobæum, cùm quidam dixisset, *οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφὸς, non capietur amore Sapiens*, & in exemplum proposuisset Menedemum, Alexinum, & Epicurum, Chrysippus nihil aliud habuerit, quod Epicuro obiiceret, nisi, quod fuisset *ἀναίσθητος, sine sensu*, quasi scilicet ligneus, aut lapideus; quod in Apologia notauimus. Satis est quædam seligere ex Lucretij carminibus, quæ ad partem hanc potissimùm faciant. Huiusmodi autem esse possunt hæc:

in voc. ἔρως.

4. Tusc.

Sed fugitare decet simulacra, & pabula Amoris
Absterrere sibi, atque aliò conuertere mentem.
Vlcus enim viuescit, & inueterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærumna grauescit:
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat Amorem,
Sed potiùs quæ sunt sine pœna cōmoda sumit,
Nā certa & pura'st sanis magìs inde voluptas.
Adde quòd absumunt vireis, pereúntque labore:
Adde quòd alterius sub nutu degitur ætas;
Labitur intereà res, & vadimonia fiunt;
Languent officia, atque ægrotat fama vacillās.
Vnguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident,
Scilicet & grandes viridi cum luce Smaragdi, &c.
Nequicquam: quoniā medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quod conscius ipse animus se fortè remordet,
Desidiosè agere ætatem lustrisque perire;
Aut quòd in ambiguo verbum iactata reliquit,
Quod cupido adfixū cordi viuescit vt ignis;
Aut nimium iactare oculos, aliúmve tueri
Quod putat, in vultúque videt vestigia risus.
Atque in amore mala hæc proprio, summéque secundo
Inueniuntur: in aduerso verò, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto
Innumerabilia; vt meliùs vigilare sit, antè
Quā docui ratione, caueréque, ne inlaquееris.
Nam vitare plagas in Amoris ne laciamur,
Non ita difficile'st, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

An & ista quoque ob elegantiam subiicienda?

Et tamē implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes,
Et prætermittis animi vitia omnia primùm,
Tū quæ corporī sunt eius, quā percupis ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci,
Et tribuunt ea, quæ non sunt his cōmoda verè.
Multī modis igitur prauas turpeisq; videmus
Esse in deliciis summóque in honore vigere,
Nigra, μελίχροος est; immunda, & fœtida, ἄκοσμος:
Cæsia, παλλάδιον: neruosa, & lignea δορκάς:
Paruola, Pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna atque immanis, κατάπληξις, plenáque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta, pudens est:
At flagrans odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom viuere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ verò est, iam mortua tussi:
At gemina, & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, σιληνὴ, ac satyra'st: labiosa, φίλημα,
Cætera de genere hoc longum'est si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantóvis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe alia quoque sunt; nempe hac sine viximus antè:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tætris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longè fugitant, furtímque cachinnant, &c.

Circa posteriorem; quæ habetur etiam apud Suidam, ac addi videtur propter fabulas de Amore, quas placuisse etiam aliquibus Philosophis, vel ex vno Platone constat; adnotare sufficit, non fuisse eam quoque ipsi Lucretio prætermissam. Quippe postquàm illud præmisit:

Nec diuina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, Pater à natis ne dulcibus vnquam
Appelletur, & vt sterili Venere exigat æuum, &c.

Tum subiicit:

Nec diuinitùs interdum, Venerísque sagittis,
Deteriore fit vt forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis
Morigerisque modis, & mundo corporī cultu,
Vt facilè insuescat secum vir degere vitam:
Quod superest consuetudo concinnat amorem, &c

Quem in sensum, cætera inter occurrit illud Phocylidis:

Μὴ δ' εἰς ἔρωτα γυναικὸς ἄγαν ῥίψῃς ἀκάθεκτον,
Οὐ γὰρ Ἔρως θεός ἐστι, πάθος δ' ἀΐδηλον ἁπάντων.
Totus in effrænem ne abeas mulieris amorem:
Quippe Amor haud Deus est; tacita est affectio cuique.

Ne prætercam Galenum, qui vbi dixit esse aliquid diuinum in morbis, contendit non esse amorem affectum diuinum, & quòd aliqui gracilenti, decolores, insomnes, febrientes ob Amorem sint, vt Antiochus, quem Erasistratus propterea deperire nouercam deprehenderit, id ad causas Procatarcticas, vti & alios affectus refert, ac relegat ad fabulas

in commen. ad 1. prædict. Hippocrat. num. 7.

bulas quod Poëtæ de Cupidine faces ardentes gestante, hominésque ad amoris affectum accendente scripsetunt.

Non fore anxiè de ipsa sui sepultura sollicitum.

¶. 45. Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν. Addo ad interpretationem *anxiè*; vt intelligamus, non ideò Epicurum voluisse omnem penitùs abiici sepulturæ curam. Nam quòd alioquin existimârit haberi posse aliquam, insinuat Plutarchus, dum scribens in illud λάθε βιώσας, *occultus viue* (quod fuit seu ipsius, seu Neoclis fratris, vt Suidas quidem reputat) *Tu ergo*, inquit, *ô Epicure, ne scribe ad amicos, nec scribe libros sapientiam ostentans*, μηδὲ διάταττε περὶ ταφῆς, *nec de sepultura aliquid præscribe*. Ac non legitur quidē aliquid de sui sepultura in testamento præscripsisse; sed tum rem cordi fore satis amicis, ac potissimum testamenti curatoribus supponere potuit; tum verbo potuit idem mandare, quod scripto
Laërt.lib.5. Theophrastus, θάψαι δὲ ἡμᾶς ὅπου ἂν δοκῇ μάλιστα ἁρμόττειν τοῦ κήπου, μηδὲν περίεργον περὶ τὴν ταφὴν, μηδὲ περὶ τὸ μνημεῖον ποιοῦντας: *Sepeliunto nos quà videbitur in Hortis commodissimum; nihilque interim sumptuosius, quod siue ad sepulturam, siue ad monumentum pertineat, agunto:* tum demùm quæ cætera fieri in sui memoriam, hisce paria sunt. Quare & nihil aliud voluisse huiuscemodi Effato videtur, quàm fore, vt Sapiens, si fortè prouideat sepultura se aut omnimoda, aut consentanea cariturum, id pro nihilo ducat, quasi nempe futurum sit, vt tum res ipsum nihil attineat, carentem putà omni sensu, vt vel Diogenem monstrasse est tritum, cùm timentibus, ne cadauer à feris, volucribúsve laceraretur, apponi ipsi baculum iussit, quo posset illas abigere. Et vide, quàm egregiè Lucretius istud exeipiat:

lib.3. *Nam si in morte malum'st, malis, morsúque ferarum*
Tractari; non inuenio, qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, cùm in summo gelidi cubat æquore saxi
Vrgerive supernè obtritum pondere terræ.

Epist.92. Prætereo, quod adhuc Seneca præclariùs: *Vt ex barba*, inquit, *capillos detonsos negligimus; ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur; ignis illud exurat, an fera distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm Secundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an consumatur*
——*canibus data præda marinis,*
quid ad illum? Prætereo & quòd statim pòst illud Mecœnatis commendat:
Nec tumulum curo; sepelit natura relictos;
tanquam prospiciente natura, ne quis denique insepultus iaceat, cùm dies ipsa condat, quem sæuitia proiecerit; id fuisse quoque à Poëta eius consanguineo expressum illis versibus:
Lucan.lib.7. *Nil agis hac ira: Tabesne cadauera soluat,*
Aut rogus, haud refert: Placido natura receptat
Cuncta sinu.

Non incubiturum in id, vt Affectatis flosculis Orationis rhetoricetur.

¶. 1. Οὐδὲ πανηγυριεῖν καλῶς. Quòd vocem Pag. 44.
καλῶς *de affectatis orationis flosculis* interpretor, facit imprimis, quòd Epicurus non improbârit, si quis decenter, & accommodatè ad rem quamque perspicuè exprimendam dicat (nempe orationis decorum ἐν τῇ σαφηνείᾳ *in perspicuitate* constituit) & præditus aliunde sit natiuâ quadam, non arte quæsitâ, affectatave eloquentia (φύσεως γὰρ ἔργον εἶναι κατορθοῦν λόγους) quemadmodum libro octauo Apologiæ deduximus; ac ideò damnare dumtaxat potuerit, si quis professus sapientiam, elegantiæ sit, quàm rerum studiosior, & gloriam captet ex iis verbis,
——*quæ bellè tangere possunt*
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore,
vt non multò ante ex Lucretio retulimus. Deinde, quòd Cicero ipse adhibitam prætereà non necessariò elegantiam *florem orationis* appellat, cùm præfando in Paradoxa, & ad M.Brutum de Catone scribens, *Quod eò maius est illi*, inquit, *quàm aut tibi, aut nobis, quia nos ea Philosophia vtimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari; Cato autem perfectus meâ sententiâ Stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vulgus, & in ea est hæresi, quæ nullum sequitur florem orationis.* Quo loco par non est mirari orationis cultum neglectum fuisse à Stoïcis; quando Zeno illorum Princeps comptos, concinnósque sermones simileis habuit Alexandrinis nummis, specie quidem elegantioribus, sed bonitate tamen, ponderéque deterioribus Atticis tetradrachmis; vti apud Laërtium est. Cùm sint porrò lib.7.
complusculæ ad hocce Effatum spectantia memorato loco congesta; ideò nihil heic loci repetendum est. Addo dumtaxat, quod in lib.6.
memoriam subit, extare apud eundem Laërtium de Diogene, illum scilicet eos, qui ex oratione maximam gloriam quærerent τρισανθρώπους, *ter-homines*, hoc est, *ter-miseros* appellasse.

Fugiturum Venerea, vt quæ nunquam prosint, ac bene sit, nisi & noceant.

¶. 5. Συνουσίη δὲ (φασιν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε. Cohæret hoc Effatum cum superiore illo de Sapiente non amaturo. Neutrum de Epicuro vulgus crederet, ob præconceptam illam de ipso, vt de voluptario homine sententiam. Mirum proinde, cùm vulgus ipsum incontinentiæ effrænis damnet, reputétque libidinosas eius fuisse sententias (secùs ac expressè habet Cicero) Galenum tamen fuisse co- 3.Tuscul.
actum aduersus ipsum disputare, quòd parcus, rigidúsque nimiùm hacce in re extiterit vt dum scribens in librum tertium Epidemiorum Hippocratis, Τίς γὰρ οὐκ, inquit, ἀναγνοὺς, χαίρων, ... μὲν εἰρημένας μικρὸν comment.in
... φιλοσοφίας

ἐπιληψίαν δὲ τὴν συνουσίαν, Ἐπίκουρος δὲ μηδέποτε μὲν ὀνῆσαι ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν· ἐπεὶ γὰρ, &c. *Quid fuit necesse scribere, dixisse Democritum esse coitum paruam epilepsiam: Epicurum verò Venereorum vsum nunquam prodesse, praclaréque agi, nisi etiam no-*
cap 86. *ceat. Siquidem*, &c. Et in libro Medicæ artis, Ἀφροδισίων, inquit, κατὰ μὲν Ἐπίκουρον οὐδεμία χρῆσις ὑγιεινὴ κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, ἐκ διαλειμμάτων, &c. *Iuxta Epicurum quidem, vsus venereorum nullus salubris; reuerà tamen si per interualla*, &c. Non est porrò heic prætereundus locus,
5.Tuscul. quem Cicero hac concludit sententia: *Hoc loco*: inquit, *multa ab Epicureis disputantur, haque voluptates sigillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quarunt tamen copiam. Nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communeis, in medio sitas esse dicunt; easque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, atate, figura metiendas putant; ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: Omninóque genus hoc voluptatum, optabile esse, si non obsit,*
3.symp. q 6. *prodesse nunquam*. Non etiam tacendum, quod apud Plutarchum, Adolescentibus quibusdam improbantibus agitari in Epicuri contubernio quæstionem illam de Venereorum ante, vel post cœnam vsu, Zopyrus Medicus exceperit, *non fuisse Epicuri conuiuium attentè satis ab iis pellectum. Neque enim illum quastione ab initio proposita, ipsam subinde edisseruisse; sed cùm à cœna adolescenteis ad deambulandum inuitasset, de Temperantia verba fecisse, & à lasciuia eos deterruisse*, ὡς ἀεὶ μὲν ἐπισφαλοῦς εἰς βλάβην τοῦ πράγματος ὄντος, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ πότον, καὶ ἐδωδὴν χρωμένοις αὐτῷ δεινοτάτου, *quod nempe res venerea, cùm alias facilè noceret, tum maximè iis, qui non longè à conuiuio eam exercerent* Est porrò hæc vna, ac prima ex iis conditionibus, quas ipse Galenus requirit; ne corpus videlicet sit ὑπερπληρωμένον, ἢ ἐνδεές, *nimis oppletum, aut ieiunum*; &, si partium diei circumstantiam, in anni tempestates commutaueris, deprehendes eandem Pythagoræ, quàm Epicuri fuisse sen-
lib.8. tentiam. Ille enim, apud Laërtium, *Venereis*, inquit, *hyeme, non astate operam dato; ea autumno sunt, ac vere leniora, sed quacunque tandem tempestate grauia sunt, & ad sanitatem non bona*. Et aliquando interrogatus, quando ad mulierem accedendum foret, *quando voles*, inquit, *fieri imbecillior*: Non immoror autem in soluendis iis, quæ Galenus, aliíque habent. Rem paucis præstat Scaliger aduersus Cardanum, dum absurdum habet, quod
Exercit.269. Paulus in primo ait, *Corpus Veneris exercitio augescere*, ac pergit; *robur enim minui, quis nescit? Nam, quod aiunt retentum semen efficere melancholicos, & concoctionem prohibere, falsum est. Exoneratur enim natura, vbi oppressa est, per somnia. Etiam vigilantibus exit sponte, sine sensu. Igitur huius sententia temperatio illa inanis: aiunt enim per accidens augere robur, sublatis concoctionis impedimentis. Alij verò nugantur è contrario, non posse in suis vasis putrescere semen. At nihil naturâ humidum est, quod contrahere nequeat aliquid vitij ad putrescendum. Ergo multi Athleta prisci penitùs ab hoc ludibrio abstinuerunt: quorum aliquot in octauo de Legibus nominat Plato, Iccum Tarentinum, Crissonem, Astyllum, Diopompum Quare optimè dicebas ex Aristotele, salacioribus animalibus vitam esse breuiorem*. Sic ille. Prætereu 2 pædag 10.
heic porrò quæ alij de eodem argumento habent, præsertim verò Clemens Alexandrinus, qui etiam Effatum non sine authoris laude, tacito licet nomine, refert, *Rectè enim*, inquit, *videtur dixisse quispiam*. Συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ, εἰ μὴ ἔβλαψεν, quibus eisdem verbis habet quoque Effatum Porphyrius. Nota verò obiter B. Clementem 1.de abst.
illeic loci referre ad Protagoram auditorem Democriti, quod Democritus paulò antè Serm.6.Saturn.
apud Galenum de coïtu dixit; esse illum nempe *Epilepsian paruam*; cùm & Stobæus prætereà ad Eryximachum referat, & ad Hippocratem Macrobius Prætereo & ex iis, quæ afferri in Effati confirmationem possent, nihil esse posse commendatius, quam quod Plutarchus optimè dictum ait, (& ex parte in præcep. de san.
quidem ab Hippocrate) *res esse saluberrimas* 6 Epidem. sect. 4.
τροφῆς ἀκορεῖν, καὶ πόνων ἀοκνεῖν, καὶ σπέρματος ὕλης συντήρησιν, *citra saturitatem vesci, ad laborem impigrum esse, substantiam seminis conseruare*.

Non ducturum Vxorem, non suscepturum liberos, nisi circumstantiâ quapiam exigente.

ψ. 4. Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσεσθαι pto, Καὶ μὴν καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν. Ita scilicet haud abs re opinatur Casaubonus, quandoquidem Effatum istud ex superiore consequitur; & posterior ipsius pars, quæ est quasi quædā exceptio haud aliter esse legendum insinuat. Adde quòd propterea Epicte- apud Arrian.lib.3.
tus Epicurum non semel sugillat. Ait enim, cap.7.
exempli gratiâ: *Epicuream ciuitatem cogitas; non ego ducam, neque ego vxorem*. οὐ γὰρ γαμητέον, ἀλλ' οὐδὲ παιδοποιητέον, *Non enim vxor ducenda est; non item liberi procreandi*. Et rur-
sùs: *Tu verò, Epicure, quamobrem dissuades* lib.1. c 23.
Sapienti τεκνοτροφεῖν, *educare liberos?* Quod 2.Strom.
Theodoretus verò hac in re Epicurum facit Democriti socium, dum vtrumque reprehendit, quod iubeat, παραιτεῖσθαι καὶ τὸν γάμον, καὶ τὴν παιδοποιΐαν, *auersari & nuptias, & susceptionem liberorum*, idipsum est, quod Clemens docet, dum postquam dixit Democritum, παραιτεῖσθαι γάμον, καὶ παιδοποιΐαν, διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε, καὶ ἀφολκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων, *repudiare coniugium, liberorúmque procreationem, ob multas, qua ex ipsis percipiuntur, molestias, obque auocationem a rebus magis necessariis*; subdit, assentiri ipsi Epicurum, & quotquot ἐν ἡδονῇ, καὶ ἀοχλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπίᾳ τἀγαθὸν τίθενται, *Summum bonum in voluptate, & vacuitate perturbationis, dolorísque constituunt*. Exagitat porrò in Epicuro quoque dictam Democrito causam Epictetus. Nam ad verba illa, *Ecquid reformidas?* subiicit, *Istud videlicet*, μὴ διὰ τοῦτο εἰς λύπας ἐμπέσῃς, *ne propterea in molestias incidas*. Et statim: *At nouit Epicurus*, ὅτι ἂν ἅπαξ γένηται παιδίον

παιδίον, ἐπεὶ ἐφ' ἡμῖν ἔτι μὴ στέργειν, μηδὲ φροντίζειν ὑπὲρ αὐτοῦ, *Simul ac est infans editus in lucem, in potestate nostra non esse, ne eum deperreamus, sollicitique pro ipso simus.* Ac rursus: *Dicere*, inquit, *causam audet, cur liberos non suscipiamus*, ὅτι πρόβατον μὲν οὐκ ἀπολείπει τὸ αὐτοῦ ἔκγονον, οὐδὲ λύκος, ἄνθρωπος δ' ἀπολείπει, *quòd cùm neque ouis, neque lupus enatam à se prolem, deserat, minùs deserere homo possit*; neque possit non affici, ἰδὼν παιδίον αὐτοῦ κλαῖον, ἐπὶ τὴν γῆν πεσοῦσαν, *puellam suam eiulantem, prolapsámque in terram conspiciens.* Quæ, & plura permirum est ita exaggerari (sed Stoïco nempe affectu) ab optimo viro, ipso præsertim cælibe, & sectam sequuto, cuius princeps Zeno neque vxorem duxit, neque suscepit liberos; adeò proinde vt Demonax ipsi Epicteto consilium danti, vt & vxorem duceret, & liberos susciperet, perquàm lepidè dixerit, οὐκοῦν, ὦ Ἐπίκτητε, δός μοι μίαν τῶν σαυτοῦ θυγατέρων. *Vnam ergo filiarum tuarum, ô Epictete, mihi colloca*; quod quidem apud Lucianum est. Vt nihil interim dicam de Platone, de Thalete, déque tot aliis Sapientibus, & magnis viris, qui neque vxorem ducendo, neque liberos suscipiendo, Epicuri Effatum reipsâ probarunt. Nam & quòd etiamnum apud nos, ij, qui reputantur præ cæteris sapere, sese etiam votis conceptis addicant cælibatui, nihil attinet memorare. Sufficiat, cùm sit nemini non notum quibus molestiis se eximant, qui à coniugio abstinent, nihil suasisse Epicurum aliud, quàm vt si quis vellet multa molestiarum declinare genera, atque idcirco saperet, is à coniugio viueret liber. Impetit autem ipsum Epictetus, quasi persuasum id voluerit non paucis quibusdam sapientiæ studiosis, sed omnibus, siue cuiusvis conditionis hominibus; aut quasi periculum sit, ne propterea genos humanum, deficientibus, qui appetant nuptias, procreéntque liberos, deficiat. Quod caput est, cùm posteriore Effati parte censet Epicurus eam incidere posse circumstantiam, vt Sapiens & vxorem ducat, & suscipiat liberos; id præoccupat quicquid potest potissimùm obiici, ne videantur non sapere, qui dum nuptias adeunt, aut sibi, aut familiæ, aut Reipublicæ consulunt.

Reposui porrò hac in parte τεκνοποιήσειν, pro διατριβήσειν, tum vt consensus integer cum priore parte haberetur; tum quia nuptiarum auersationem consulere, quod verbo διατριβήσειν, fit, fuisse præstitum priore est visum.

Non pernoctaturum in compotatione.

℣. 9. Οὐδὲ συλληρήσειν ἐν μέθῃ. Lego συννυκτερεύσειν pro μὲν τερήσειν, quòd alioquin nihil sit sensus, quod elici exindè valeat; & respicere Epicurus potuerit ad eas cœnas, quæ interdum protrahebantur δι' ὅλης νυκτός, seu, vt ex Aristophane habet Athenæus, δι' ὅλης νυκτός, *per totam noctem*: atque adeò etiam ad conuiuium Platonis, in quo Socrates quoque ipse totam noctem compotare (& poculo quidem, quod puteus dici posset) indu- lib. 7.

citur. Vt taceam autem hoc Effatum videri posse cohærere cum superiore, & affinibus, quatenus indiuidua penè admonitio est de Venere, & vino fugiendis:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore,

potest idem spectare ad leges iis consimileis, quas Philosophorum conuiuiis præscripsisse Xenocratem, & Aristotelem idem Athenæus lib. 5. tradit. Scilicet Epicurus quoque epulareis quosdam conuentus instituit; vt ex Testamento ipsius intelligitur; & quamuis eius Sectatores, aut aquam passim biberent, aut vinuli heminâ contenti essent, licere voluit, vt interdum genio tantillum indulgerent; eodem prorsus fine, quo Plato, dum in libris de legibus, obseruante Agellio, *non ebrietatem istam turpissimam, qua labefacere, & minuere hominum menteis solet, laudauit, sed hanc largiorem paulò, iucundiorémque vini inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobriis, non improbauit. Nam & modicis*, pergit ille, *honestisque inter bibendum remissionibus, refici, integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit; redditque eos sensim lætiores, atque ad intentiones rursus capiendas fieri habiliores.* lib. 1. & 2. lib. 15. c. 2. Atque hanc quidem fuisse Epicuri mentem intelligetur vberiùs ex infrà dicendis circa commoda sobrietatis; ex quibus etiam manifestum fiet, probari ipsi non potuisse Stoïcam illam distinctionem, quâ decreuerunt apud Laërtium *Sapientem vino obrutum iri, nec fore tamen ebrium*, hoc est, facturum quidem paria ebriis, sed non tamen ex destinatione, & mente nihilominus perstante in proposito. lib. 7. Quod quidem aliunde impugnatur non modò à Philone, dum quæstionem edisserit, *Inebrietur ne sapiens*, quam studiosè tractatam dicit à plerisque Philosophis; lib de plant Noe. sed etiam à Seneca ipso: *Nam si*, inquit, *argumentaberis Sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam-si temulentus sit: licet colligas; nec veneno poto moriturum; nec opio sumpto dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid in visceribus hærebit, eiecturum. Sed si tentantur pedes, lingua non constat; quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?* Epist. 83. Dicere Lucretium eodem respexisse, cùm fœditatem, incommodáque ebrietatis sic attigit:

—cùm vini vis penetrauit, lib. 3.
Acris, & in venas discessit diditus ardor;
Consequitur grauitas membrorum; præpediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua; madet mens;
Nant oculi; clamor, singultus, iurgia gliscunt, &c.

Non ad Rempublicam accessurum, neque Principatum gesturum; nisi quid interuenerit.

℣. 11. Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι. Duo heic affinia Effata connecto; & ad interpretationem addo, *nisi quid interuenerit*, authoritate Senecæ fretus, ex quo potuisset fortassis quoque in textum restitutio induci. Verba nempe illius sunt;

de ot. sap. cap. 30. sunt; *Duæ maximæ hac in re dissident Sectæ Epicureorum, & Stoicorum; sed vtraque ad otium diuersâ viâ mittit. Epicurus ait: Non accedet ad Rempub Sapiens, nisi si quid interuenerit: Zeno ait: Accedet ad Rempub nisi si quid impedierit; alter otium ex proposito petit; alter ex causa.* Huiuscemodi interim exceptio Responsionis est loco ad id, quod potest obiici de neglectu Patriæ, publicæve vtilitatis; cùm si interuenerit tempus, quo Patria consilio, opéque Sapientis indigeat, ille sit ipsius saluti otium suum posthabiturus. Quamobrem
ap. Arrian. lib. 3. c. 7. & corruunt, quæ hoc etiam loco Epictetus exaggerat, ipse præsertim ex ea Secta, cuius Principibus Zenoni, Cleanthi, Chry-
de Stoic. repug. sippo, obiicit Plutarchus, quòd cùm Sapientem adhortarentur ad capessendum Rempub. ipsi tamen fuerint laudatam Epicuro tranquillitatem sequuti. Corruunt &
orat. pro Sext. quæ Cicero habet, dum commemorando, iuxta decreta Epicuri, *omnia suâ causâ facere Sapientem; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosâ vitâ, & plenâ, & confertâ voluptatibus*; ita subnotat, quasi sensus sit, *vaticinari, atque insanire eos, qui dicant dignitati esse seruiendum; Reipub. consulendum; officij rationem in omni vita non commodi esse ducendam; subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam.* Eodem spectat, quod ad Trebatium scribens, *Quid fiet*, inquit, *populo Vlubrano, si tu statueris* (nempe cùm foret Epicureus) *πολιτεύεσθαι non oportere?* Posset porrò
de An. tranq. serm. 19. heic alia quoque adhiberi exceptio, quæ apud Plutarchum est, & à Stobæo etiam refertur. Quippe Epicuri sententia fuisse legitur, οὐ δεῖν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσθαι πολιτευομένους, καὶ πράσσοντας τὰ κοινὰ τοὺς φιλοτίμους, καὶ φιλοδόξους, ὡς μᾶλλον ὑπ' ἀπραγμοσύνης ταράττεσθαι, καὶ κακοῦσθαι πεφυκότας, ἂν ὧν ὀρέγονται, μὴ τυγχάνωσιν, *Iis, qui suapte natura ambitiosi, gloriaque appetentes sunt, non esse quiescendum, sed publicæ administrationi, actuosaque vitæ se dedentibus naturæ obsequendum: scilicet, cùm sint ita comparati, vt ex otiosa potiùs vita perturbationem, & molestiam, dum quod concupiscunt, non assequuntur, trahant.* Quod quidem cum eo cohæret, quod Theo-
in Amar. dorus Prodromus ait statuere Epicurum, ἀγαθὸν ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν, *bonum cuiusque esse voluptatem.* An autem propterea vocet Epicurus ad Rempub. illos potiùs, qui non possunt regere præclarè, vt ille quidem obiicit, non est agnitu operosum. Siquidem nihil aliud voluit Epicurus, quàm esse quidem Philosophicum otium negotiosæ vitæ, cæteris paribus, præferendum: Verùm, si quis vrgeri se gloriæ quasi stimulo sentiat, ac aliunde actuosus sit, publicísque rebus gerendis idoneus, insuper verò aut nascendi conditio, aut sors, & occasio ianuam facilem ad publicæ rei administrationem aperiat; esse cur is vitam præferat actuosam: quatenus obseruare licet, non esse minùs laboriosum natis ad negotium versari in otio, quàm natis ad otium versari in negotio. Porrò, si quis aut suâ naturâ ad otium comparatus sit, aut ambitionem, vanitatémque vi rationis repressèrit, aut quid id sit rei expertus, quasi ex procellis emerserit; meritò censet Epicurus esse illi otium longè præstabilius; neque esse congruum, vt illud cum vita actuosa commutet; nisi quid fortè interueniat ex parte Reipublicæ, quod eius industriam deposcat.

Ac nemini quidem non notum, quàm multa possent huc loco dici de beata illa tranquillitate, qua frui in secessu philosophico, siue Philosophiæ quasi sinu licet; déque ærumnosa agitatione, quâ in ipso veluti salo negotiorum ciuilium diuexari necesse est; sed volens prætereo, adnotóque solùm videri Epicurum tantò sentire, quàm Zenonem præstantiùs, quantò ipse quidem per se, ac spontè otium eligit, Zeno autem ad illud, nisi ex accidenti, & quia à negotio arcetur, non tendit; vt taceam videri animi modestiam à Republica abstinere, ad quam necessitas non vocet; animi autem præsumptionem in eam se vltrò ingerere, etiam cùm nihil est, quod obstet. Et vide quid etiam Seneca hac de re, *Negant*, inquit, cap. 31.
nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat? Vtrùm quia Respublica illi deest, an quia ipse Reipub. si omnibus defutura Respub. est (semper autem deerit fastidiosè quærentibus) interrogo, ad quam Rempub sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur; Aristoteles, ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc Remp. Sapientem. Ad Carthaginensium ergo Remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est. summa æqui, ac boni vilitas, aduersus hosteis inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium; quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Cùm id verò habeat aduersus Zenonem, en, cætera inter, quid pro
Epicuro; *Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt*, &c. Prætereo autem, vt subinde peregregiè amplificet, quod Anaxagoras insinuauit, qui cùm secessisset, & neglectis publicis rebus, in rerum naturalium contemplatione versaretur, obiiciente quodam *nulla ne tibi patria est curæ? Bona verba*, inquit, *mihi enim vel maximè patria est curæ*: cælum ostendens, quod quidem apud Laërtium est. Addo solùm, quod posteà habet, vt ostendat agere Sapientem etiam in secessu suas in Repub. parteis, *Nam, quo animo*, inquit, *sapiens secedit? Vt sciat se tum quoque ea acturum per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus & Zenonem, & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura*

sæcula

ſæcula ordinet, vt apud paucos concionetur, ſed apud omneis omnium gentium homines, quique ſunt, quique erunt? Quem in ſenſum Lucretius quoque docet Epicurum longè vtiliora, quàm Cererem, Bacchum, Herculem generi humano feciſſe, cùm

lib. 5. *——— talia nobis*
Pectore parta ſuo, quæſitáque præmia liquit,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos ſolatia vitæ.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando vitam quæſiturum.

ψ. 13 Οὐδὲ κυνιεῖν. Heic duo quoque, tanquam ad idem attinentia Effata connecto. Interpretor autem, *non Cynico ritu victurum,*
3. de fin inductus illo Ciceronis loco, *Cynicorum autem rationem, atque vitam alij cadere in Sapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi fortè caſus inciderit, vt id faciendum ſit; alij nullo modo.* Nam ſi Stoïcorum fuit dogma, κυνιεῖν τὸν σοφόν, itémque τὸν κυνισμὸν σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδόν, *Cynicam viuendi rationem rectiſſimam eſſe ad virtutem viam:* (vti apud Laërtium eſt) aliqui tamen Stoicorum (de iis enim Cicero loquitur) adſtipulati minimè ſunt; videtur profectò, debuiſſe adhuc minùs Epicuro placere ea, quæ dicta eſt ἀναισχυντία κυνική, *Cynica inuerecundia.* Sanè verò cùm Cyniſmus nihil aliud ſit, quàm ratio viuendi, cuiuſmodi eſt aliorum animalium nullis legibus addictorum; nòn eſt quidem ille ex ſe, atque abſolutè damnandus, prout eſt ſecundum naturam, ac homines poteſt innumeris curis, quibus in ciuili ſocietate diſcruciantur, eximere; verùm poſitis, vt ſe habent, rebus, & natis, ac viuentibus in ea hominum ſocietate, quam ſeruari incolumem ſingulorum intereſt, neceſſe eſt (ac poteſt etiam ſecundum naturam cenſeri) quemque in illa ſic viuere, vt eius leges non offendat, bonúmque adſciſcens, non accerſat malum. Sunt autem in omni ferè ſocietate, præter leges cæteras, etiam nonnullæ ad honeſtatem, ſiue decorum attinentes, quas ſi violare cuique impudenter, impunéque licuerit, rerum perturbatio breui conſequatur. Huiuſcemodi præ cæteris ſunt quæ ad Venereorum tractationem ſpectant; quippe cùm mira illicò labefactatio futura ſit, ſi ea paſſim liceant, quæ paria, niſi etiam peiora, belluis, Crates, Diogenéſque in propatulo, inuerecundéque egerunt. Nihil ergo mirum, ſi Epicurus huiuſmodi mores alienos à Sapiente cenſuerit.

Ad poſteriorem partem, quæ eſt de mendicitare, quod ſpectat, non improbauit quidem Epicurus, prandere patienter olus Cynicos, ac ideò nolle Regibus vti; quippe cùm & ex aliàs dictis, & ex infrà fuſiùs dicendis, nihil æquè probauerit, ac ſimplicem, tenuem, facilè parabilem victum: At cùm paruum ſit, quo id conſtat, noluit ſapientem eò demitti, vt mendicando illud requirat, ſicque ipſi obiici poſſit,

Horat. 1. *——— Tu poſcis vilia; verùm es*
Dante minor; quamvis fers te nullius egentem: Epiſt. 17.

Verùm ſi fortuna adeò ſit iniqua, vt illud ipſi non ſuppetat; cenſuit id eſſe potiùs propriâ induſtriâ comparandum, & profitendo quidem Sapientiam (ne deſinat, etiam donec neceſſaria apparebit, philoſophari) quemadmodum proprio Effato dicetur aliquantò pòſt.

Tametſi fuerit oculis captus, fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem.

ψ. 15. Ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις. Præmitto ſtatim voci βίου vocem εὐδαίμονος, tum quia alioquin dicere eum, qui fuerit oculis captus, fore ſimpliciter participem vitæ, videri poteſt ridiculum; quaſi cenſeri idem poſſet, cæcum eſſe, & mortuum eſſe; tum quia, cùm id ſit conſentaneum ſuperiori illi Effato, κἂν στρεβλωθῇ, &c. B. Clemens Ale- 4 ſtrom.
xandrinus vtrumque ex Platone Effatum huiuſmodi cum voce refert; κἂν στρεβλῶται, inquit, ὁ δίκαιος, κἂν ἐξορύττηται τὼ ὀφθαλμὼ, ὅτι εὐδαίμων ἔσται, *Iuſtus, licet torqueatur, licet effodiantur illi oculi, beatus nihilominùs erit.* Videtur proinde Epicurus eo loquutus ſenſu, quem exprimit Seneca, dum etiam pro ipſo Epicuro diſputans aduerſus Stilponem, qui
fuit ex Megaricis, *Hoc inter nos*, inquit, *&* Epiſt. 9.
illos intereſt. Noſter Sapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit; illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, Sapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide, quàm ſit contentus? Aliquando ſuî parte contentus eſt. Si illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit; ſi quis oculum caſus excuſſerit; reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore tam lætus, quam integro fuit. Verùm rem expreſſiùs au-
dire ex ipſo Cicerone licet, *Non ſine cauſa* 5 Tuſc.
igitur, inquit, *Epicurus auſus eſt dicere ſemper in pluribus bonis eſſe Sapientem, quia ſemper ſit in voluptatibus; ex quo effici putat ille quod quærimus, vt Sapiens ſemper beatus ſit. Etiam ne ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? Etiam: nam iſta ipſa contemnit. Primùm enim horribilis iſta cæcitas, quibus tandem caret voluptatibus?* Et ſtatim: *Animo autem multis modis, variiſque delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere eſt cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim ſi nox non adimit vitam beatam; cur dies nocti ſimilis adimat?* Et aliquot aliis exemplis propoſitis, *Diodorus Stoicus cæcus multos annos noſtra domi vixit. Is verò, quòd credibile vix eſſet, cùm in Philoſophia multò etiam magis aſſiduè, quàm anteà verſaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur; cùmque ei libri noctes, & dies legerentur; quibus in ſtudiis oculis non egebat; tamen, quod ſine oculis fieri poſſe vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens diſcentibus, vnde, quò quamque lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferũt non ignobilẽ Eretriacum Philoſophum, cùm quidã quæreret, quid ei cæcitas*

attulisset, respondisse, vt puero vno esset comitatior: Et mox, *Democritus, luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat: at vero bona, mala, aqua iniqua; honesta turpia; vtilia inutilia; magna, parua, poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur; & cum alij sæpe, quod esset ante pedes, non viderent; ille in infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret.*

Fieri posse, vt mæreat: itémque, vt in Ius vocetur.

℣. 18. Καὶ λυπηθήσεται. Videtur primus Interpres legisse μὴ λυπηθήσεται, quando locum reddidit, *Mærore item non conficiendum Sapientem.* Verùm omnes tam MSS. quàm editi Codices nullam præferunt negationem. Ac si sensus quidem necessariò is fieret, vt intelligeremus Sapientem confectum, consumptúmve iri mærore; foret locus planè suspectus, propter mox & antè allata de beatitudine etiam in cæcitate, tormentísque non amissa; atquia potest talis esse, vt intelligamus futurum, vt Sapiens molestiam, dolorémve sentiat, ex quo etiam gemat, suspiriaque ducat, & effundat lacrymas (quod ne
Consol. ad Polyb. cap. ult. Epist 9. & adu. Col. Seneca quidem prohibet, dum, *Nunquam ego,* inquit, *a te, ne ex toto mæreas, exigam*) ideò non est visa adsciscenda negatio. Certè & videtur hoc Effatum prolatum fuisse aduersus ipsam Stoïcorum ἀπάθειαν quam, quia vox *impatientia,* vel adnotante Seneca, est ambigua, impassibilitatem liceat dicere, sicut ex Plutarcho intelligi licet. Scribit nimirum Epicureos *repugnare iis, qui in amicorum morte prohibent mærorem, lacrymas & suspiria ac gemitus, & dicere,* Τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ὑφ' ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος, ἢ δοξοκοπίας ἀκράτου, καὶ λύσσης. διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ νὴ Δία λιπαίνεσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δή τινα παθαινόμενοι, καὶ γράφοντες ὑγροί τινες εἶναι, καὶ φιλικοὶ δοκῶσι, *Illam mæroris detractionem qua Passionis expertem reddat, ab alio maiore malo proficisci, immanitate scilicet, ac immoderata ambitione, & rabie. Itaque præstabilius esse, passionem quandam experiri, mærore quopiam affici, oculos non pati turgere, sed in lacrymas fluere, & quæcumque ij patiuntur, aut fingunt, qui affectu tenero esse, amantésque videri volunt.* Et quoniam subiicit Plutarchus dicere Epicurum ista, cùm aliis multis in locis, tum speciatim in Consolatione, quam ad Hegesianactem patrem, & Dositheum fratrem Pyrrhonis demortui conscripsit; respexisse huc credas Senecam, dum Consolationem ad Polybium scribens, & Stoicis suis repugnans, verbis iam ex ipso
loc. cit. recitatis, subdit, *Et scio inueniri quosdam duræ magis, quàm fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse: alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id vnum ex dolore quod & superest, & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino eum esse patiatur, nec sperandum illi nec concupiscendum est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur nec insaniam; & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emota. Fluant lacrymæ, sed eædem desinant; trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum,* &c. Credas & lib 7. cap 19.
aliunde exemplum illius *immanitatis, feritatisve,* siue vt Plinius loquitur, *rigoris, atque* lib 12. c. 5.
toruitatis duræ & inflexibilis, expressum in eo Stoico, quem Agellius se vnà cum Philosopho Tauro, & quibusdam aliis inuisisse laborantem, scriptū. *Vidimus,* inquit, *hominem doloribus cruciatibúsque alui, quod Græci* κωλικὸν *dicunt, & febri simul adrapida afflictari. gemitúsque ex eo compressos erumpere spiritúsque, & anhelitus è pectore eius euadere, non dolorem magis indicantes quàm pugnam aduersus dolorem.* Et posteà: *Vidistis inquit Taurus, non sanè iucundum spectaculum, sed cognitu tamen vtile, congredienteis, compugnanteísque Philosophum, & dolorem. Faciebat vis illa & natura morbi, quod erat suum, distractionem, cruciatúmque membrorum, faciebat autem contrà ratio, & natura animi quod erat æquè suum; perpetiebatur, & cohibebat coërcebatque intra sese violentias effrænatæ doloris. Nullos eiulatus, nullas complorationes, ne vllas quidem voces indecoras edebat; signa tamen quædam, sicut vidistis, exsistebant, virtutis, & corporis de possessione hominis pugnantium.* Nempe, si adfuisset Epicurus, esse præstabilius duxisset, sinere illos gemitus, spiritus, & anhelitus, sponte quasi effluere, quàm præ ambitione, cupiditatéve testandæ constantiæ illos ita comprimere, vt tandem tamen maiore cum noxa torrentis instar erumperent.

Cùm Epicurus verò hoc loco illam Stoïcorum ἀπάθειαν, *impassibilitatem,* seu mauis, *affectuum vacuitatem* improbet; constat ipsum eadem sentire cum Pythagora (aut Pythagoreis certè, qui apud Stobæum) itémque Platone, Aristotele, cæteris, qui non ἀπάθειαν, seu μετριοπάθειαν, *temperationem affectuum* probarunt. Cæterùm, ne aliunde quoque ipsis Stoïcis inuidia quæratur, videntur illi à suo Paradoxo exclusisse eas perpessiones corporis, quæ ab arbitratu nullatenus pendent, cuiusmodi imprimis est cruciatus, dolórque ex morbo, vt colligi potest ex iis, quæ Taurus apud Agellium posteà disseruit; loc. cit.
comprehendisse autem duntaxat affectus, qui in ipso animo sint, vt lætitiam, mærorem, spem, metum, cupiditatem, iram. Quin etiam, non negarunt quidem, quin primi horum affectuum motus suboriren-
tur in nobis; sed esse illos ex Seneca, & Epi- 2. de Ira 3.
cteto inuoluntarios, neque dici propriè af- Arr. lib. 1.
fectus, quousque sint συγκαταθέσεις, *mentis* cap. 19.
assensiones, seu *approbationes;* hoc est, ex iudicio, opinione, arbitratu fiant. Hoc itaque supposito, dissidium inter Stoïcos, Philosophósque cæteros fuit, quòd illi in totum rescindi, absoluique affectus voluerint, cæteri autem temperari seu ad mediocritatem redu-
ci. Ecce nimirum Cicero, *Cùm,* inquit, *antiqui* 1. Acad.
perturbationem animi ex homine non tollerent, naturaque & condolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferri lætitia dicerent; Zeno

omnibus

omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. Pergit verò: *Cùmque eas perturbationes antiqui naturaleis dicerent, & rationis experteis, aliáque in parte animi Cupiditatem, in alia Rationem collocarent; ne his quidem assentiebatur: nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionísque iudicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam* Quo ex loco intelligi licet, Stoïcos ideò existimasse posse in totum rescindi affectus, quòd forent *ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, in parte animi principe*, siue rationali, sieque à rationis arbitrio penderent, nihil scilicet exsistentes aliud, quàm iudicia, & opiniones, quemadmodum illos superiùs definienteis audiuimus; cæteros autem reputasse non posse ex toto, quia forent in parte bruta animæ, esséntque adeò incompositi motus, quos Ratio quidem regere, at non omnino tollere, néve prorsus essent, posset

lib. de virt. moral. obstare. Isthæc habet fusè Plutarchus, ostendens tum reuerà esse duas animæ nostræ parteis, & affectus in alia, quàm Rationali sedem habere; tum neque posse fieri, neque è re etiam nostra esse, vt affectus planè, prorsúmque aboleantur. Vt prætercam autem,

1. plac 23. quod ille attribuit quoque Epicuro, vt τὸ ἡγεμονικὸν ἀπαθὲς, *partem animi principem affectuum expertem* autumauerit. Quod superest,

3. Tusc. referre præstat, quod apud Ciceronem Crantor, dum, *Minimè*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnoperè laudant, quæ nec potest vlla esse nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore; nam istud nihil dolere, non sine magna mercede contingit; immanitatis in animo, & stuporis in corpore.* Quo loco vides notari eamdem, quæ ab Epicuro obiecta fuit, *ἀγριότης, immanitatem*: sed vt subiiciam in eumdem sensum, quod apud

lib. 19. c. 12. Agellium Herodes Atticus contra Stoïcorum *ἀπάθειαν* disseruit, & lacessitus quidem à quodam Stoïco, tanquam minùs sapienter, & parùm viriliter dolorem ferret ex morte pueri, quem amauerat; *In ea dissertatione*, inquit Agellius, *huiuscemodi sensus est: Quòd nullus vsquam homo, qui secundùm naturam sentiret, & saperet, affectionibus istis animi, quas πάθη appellabat, ægritudinis, cupiditatis, timoris, iræ, voluptatis, carere, & vacare totis posset, & omnino non dolere. Atque, si posset etiam obniti, non ex re id esse melius; quoniam langueret animus, & torperet, affectionum quarumdam adminiculis, vt necessario plurimum imperio priuatus. Dicebat enim sensus istos, motusque animi, qui cùm immoderatiores sunt, vitia fiunt, innexos, implicatósque esse vigoribus quibusdam mentium, & alacritatibus. Ac propterea si omnino omneis eos imperitiùs conuellamus, periculum esse, ne eis adhærenteis bonas quoque, & vtileis animi indoleis amittamus. Moderandos esse igitur, & scitè consideratéque purgandos censebat, vt ea tantum, quæ aliena sunt, contráque naturam viderentur, & cum pernicie agnata sunt, detrahantur; ne profectò id accidat, quod cuipiam Thracio insipienti, & rudi in agro, quem emerat, procurando venisse vsu fabula est.* Tum autem fabulam denarrat quæ trita cùm sit, apponere præstat,

quod dissertationem quasi excipiens, habet Lactantius, dum postquam furiosos dixit lib. 6. c. 15.
Stoïcos, quòd hominem rebus à natura insitis castrare quodammodo velint; ac tale hoc esse, quale si velint aut metum detrahere ceruis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus; tum subdit: *Sed homines Prudentes non intelligunt, cùm vitia ex homine tollunt, etiam se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam si virtus est in medio iræ impetu seipsum cohibere, ac reprimere, quod negare non possunt; caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis continere; virtute careat necesse est, qui libidinem, quam temperet, non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieni appetitione frænare; nullam certè virtutem potest habere, qui caret eo ad quod cohibendum virtutis vsus adhibetur. Vbi ergo vitia non sunt, nec virtuti quidem locus est; sicut nec victoria quidem, vbi aduersarius nullus est. Ita fit, vt bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur quasi vbertas est naturalis animorum. Nam sicut in sentis ager, qui est naturà fœcundus, exuberat; sic animus incultus vitiis sua sponte inualescentibus velut spinis obducitur. Sed cùm verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis, fruges virtutis oriuntur.* Prætereo autem, quod deinceps præclarè ostendit, Stoïcos quoque eosdem affe- Epist. 85.
ctus sub nominibus aliis admisisse; vt cùm pro *cupiditate, substituere voluntatem; pro lætitia, gaudium; pro metu, cautionem.* Prætereo & quæ Seneca in oppositum congerit; adnotóque solùm Sanctos Patres, ac speciatim B. lib. 2. adu. Pelag.
Hieronymum declarare quemadmodum *non Stoicorum, sed Peripateticorum sententiæ omnis S. Scripturæ authoritas consentiat*; & aliquot etiam, vt B August. non tam mediocritatem, quàm circumstantias in affectibus attendere: 9. ciuit. 5.
Quippe in disciplina nostra, non quæri, vtrùm pius animus irascatur, sed quare irascatur; nec vtrùm sit tristis, sed vnde sit tristis; nec vtrùm timeat, sed quid timeat, &c. Sed hæc iam satis; cùm & sint plura hac de re dicenda inferiùs.

Vt quidpiam nunc quoque subiiciam de posteriore Effati parte, quæ de in ius vocando est; eam solùm posuisse Epicurus videtur, ne quis Sapienti verteret probro, nisi ita viueret, vt omnem inuidiam, calumniam, omnémque adeò accusationem, damnationémque deuitaret. Etenim in Sapientis quidem potestate est, vt bene, & ex virtute viuat; sed non, ne cæteros erga se malignos, iniustósque experiatur: neve ab ipsis præter fas, & æquum vocetur in ius, causámque apud iudices, etiam iniquos, dicere teneatur. Recens adhuc erat memoria damnati morte Socratis; ac recentior adhuc Aristotelis, ideò coacti aufugere, ne bis ab Atheniensibus in Philosophiam peccare- 3 Tusc.
tur. Quanquam nihil necesse est inductionem contexere; cùm sit passim notum, quod Cicero ait, *hoc in omni Populo fieri*; hoc est, vulgò *omnem virtutis exsuperantiam odio haberi.* Ac verum quidem est homines sic esse vulgò comparatos, vt quam virtutem incolumem oderint, sublatam ex oculis quærant; ac damnent ipsos iudices, & accusatores ignominia multent: sed vtcumque sapiens

 oppressus

oppressus id futurum prospiciat; solatio tamen præcipuo est, quòd fretus serena, tutâque conscientia, & ad quemlibet, quantumvis iniquum fortunæ euentum paratus, sit sibi ipsi murus aheneus, ac in iudiciis animosè, imperturbatéque versetur.

Conscripturum quidem libros aliquos: non scripturum tamen, nec recitaturum Panegyricas Orationes.

ψ. 21. Καὶ συγγράμματα καταλείψειν. Quòd priori huic parti, subiiciatur posterior οὐ πανηγυριεῖν δὲ, cum particula aduersatiua; ideò interpretor *non scripturum sapientem panegyricas orationes*; addóque, *neque ipsum in solemni pompa eas recitaturũ*, quòd orationũ recitatio scriptioni cõsentanea sit; & Pollux præsertim

In Onom. τὸ πανηγυρίσαι definiat, τὸ πανηγυρικὸς λόγους ἐξετάζειν, καὶ πανδήμους λόγους εἰπεῖν. Fuit certè istud consonum, non modò præmisso Effato, οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, cùm nulla oratio esse magis compta, quàm panegyrica debeat; verùm ipsis quoque Epicuri moribus, iuxta illud aliàs relatum, quod ait apud Senecam,

Epist. 29. *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego scio non probat populus; quæ probat populus* (adde & quibus applaudere solet in panegyricis orationibus) *ego nescio*. Atque id quidem ne memorem, quod idem habet Seneca; cùm

Epist. 79. de Epicuro loquens, *Hic*, inquit, *ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam Epistola, cùm amicitiam suam, & Metrodori grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, Nihil sibi, & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed penè inauditos.* Quod ad rem verò ipsam spectat; cùm esse laudabile possit, conscribi à Sapiente libros, in quibus, vt ex Seneca non multò antè retulimus, ea tradat, per quæ prosit posteris; qui possit tamen panegyricas, populareis-ve habere orationes, quin iure quadrare in ipsum censeatur, quod à nonnullis Sanctorum Patrum Philosophis obiicitur, cùm de-

Tert. de An. cap. 1. finiunt Philosophum *gloriæ animal, & popula-*

Hieron. Ep. ad Iulian. *ris auræ vile mancipium*. Præclarè certè Ci-

2. Tuscul. cero: *Est enim*, inquit, *Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens; eique ipsi & suspecta, & inuisa; vt vel si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit.*

Rei familiaris curam habiturum: sed citra ditescendi cupiditatem tamen.

ψ. 23. Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι. Coniunctionem adhibeo iuxta MSS. Et quasi sit phrasis præcedenti consimilis, vice insequentis vocis φιλαγρεῖν, cuius nulla commoda interpretatio haberi valeat; repono, οὐ φιλαργυρήσειν δὲ, quasi hæc sit cautio priori parti adhibita, ne in cura, ac prouidentia rei familiaris peccetur, vt & familiare, & procliue

4 var. hist. serm. 17. est. Aduersatur certè huic excessui tum illa, de qua inferiùs dicendum, αὐτάρκεια Epicuro laudata; tum quod Ælianus, ac Stobæus habent, sententiam Epicuri esse, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανὸν, *Cui pauca non sufficiunt, illi nihil est satis*. Quod sanè consonat cum eo, quod Seneca ait dixisse

Epicurum, *Si cui sua non videntur amplissima; licet totius Mundi Dominus sit, tamen miser est*. Contendit porrò interim non esse Sapienti negligendam rem familiarem; quia id sit è re, atque vsu vitæ; ne si nimirùm perditum eat, ac deinceps quæ sunt ad vitam necessaria non suppetant, philosophando obex fiat; dum aut laboriosè requirenda erunt, quæ poterant nullo, exiguóve negotio seruari; aut mendicandum, petendúmque importunè ex alio, quod quis poterat ex seipso facili studio obtinere: aut senescendum, ægrotandum, moriendum ea in egestate, quæ tranquillitati non parum officiat. Quod enim Democritus, aliíque laudantur, qui proiecisse diuitias, vt onus, ac impedimentum ad philosophandum dicuntur; si illi quidem sic abiecere omneis omninò diuitias, vt etiam necessaria ad vitam non seruauerint, qui laudi verti ipsis possit, cùm, nisi amissam simul vitam voluerint, requirendum deinceps fuerit, quod ad manum habuerant, vt transigere ipsam possent? Sin necessaria retinuerunt; tum commendari quidem possunt, quòd superflua dimiserint, & cum ipsis maximam partem sollicitudinis deposuerint; sed nihilominus eius partis, quam seruatam sibi fecerunt, non debuit cura negligi, ne eo fine, ob quem seruatam sibi fecerant, frustrarentur. Et sanè, cùm Democritus heic potissimùm memoretur, ille nihil aliud, quàm diuiso suis cum fratribus patrimonio, maiorem illis partem concessit, ac minorem sibi, eam videlicet quæ argento constaret, assumpsit, vt iis, quas suscepturus erat peregrinationibus commodiorem, neque minorem centum talentis (totidemve nostratium scutatorum millibus,) vt Laërtius quidem ex Demetrio refert. Ad id, quod potest iure requiri, debeatne sapiens reiicere, abiicereve quas Fortuna sibi opes obtulerit; ecce loquens Plutarchus de Sapiente conuersante cum Principe, *Diuitias*, inquit, *& gloriam, potentiámque non affectabit quidem; sed neque etiam recusabit, vbi vltrò aduenerint, moderatione animi seruata.* Se-

neca autem, *Sicut sapiens*, inquit, *nullum dena-* de vi. be.

rium intra limen suum admittet malè intrantem; cap. 23.

ita & magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis non repudiabit, nec excludet. Ac statim: *Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? Vtrum-ne inutiles estis; an ego vti diuitiis*

nescio? Dixerat autem priùs, *Quid autem du-* cap. 22.

bij est, quin maior materia sapienti viro sit animum explicandi suum in diuitiis, quàm in paupertate; cùm in hac vnum genus virtutis sit non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia campum habeat patentem. Et mox; *Quædam enim, etiam si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint; adiiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem*

secundus

secundus, & ferens ventus; vt dies bonus, vt in bruma, ac frigore apricus locus. Paucis verò interpositis: *Quid ergo, inquis, me derides; cùm eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire quàm non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas; tu stupebis, & videberis tibi sine te relictus, si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habent; apud te summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt; tu diuitiarum es.* Concludit: *Desine ergo Philosophis pecuniâ interdicere; nemo Sapientiam paupertate damnauit.*

Aduersus Fortunam se comparaturum.

¶. 25. Τύχῃ τι ἀντιτάξεσθαι. Faciunt ad hoc Effatum varia, quæ Epicurus deinceps de Fortuna habet. Verùm ne quidpiam præoccupemus, obseruo solùm non esse hoc inter munera Sapientiæ postremum, vt animum firmet aduersus fortuita, dum præstat ne aliquid ipsi accidat quasi improuisum, & de quo leniter ferendo non antè cogitauerit, nempe, vt Socrates aiebat, non debet minùs vir Sapiens, donec prospera est fortuna, comparare sibi præsidia, quibus aduersam fortiter ferat, quàm secundo nauigans vento instructus esse præsidiis, quibus tempestatem excipiat. Cùm prosit porrò cogitare quicquid sinistri contingere pro vitæ conditione potest, orbitatem, naufragium, exilium, vulnera, tormenta, morbos, ingratitudinem, calumniam, contumeliam, cæteraque innumera; ac dicere posse quoties accidunt: non hæc mihi noua inopinàve surgunt,

Stob. ser. 3.

> *Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi;* 6 Æn.

tum insignis præsertim ratio præmuniendi sese aduersus Fortunam esse ea videtur, quam ex Epicuro fusè deducit Seneca; in eo nimirùm se exercere, ac se eò sponte reducere, quò vix vlla malignitas fortunæ deducere possit. Ita scilicet ad Lucilium: *Cæterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam, interponas aliquot dies, quibus contentus minimo, ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi; hoc est, quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessariis possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc sequuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiam accesserunt, ne vnquam expauescerent, quod sæpe didicissent.* Et statim: *Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna; hoc enim, quod necessitati sat est, debet, etiam irata.*

Epist. 18.

Amicum non difficilem quæsiturum.

¶. 26. Φίλον τε ὐ δοτὸν κτήσεσθαι. Repono ὐ δοτὸν pro ὐ δῆνα, quia quantum alioquio vox hæc Epicuri menti aduersetur, tum paulò antè dicta de habenda amicis gratia; tum subiicienda paullò pòst de comparatione amicitiæ, déque oppetenda etiam pro amicis morte; tum commemoranda inferiùs Rata illa Sententia ὅτι ὁ σοφὸς, &c tum improbata Epicuro apud Senecam Stilponis opinio, *Sapientem seipso esse contentum, & propter hoc amicis non indigere*: tum multa alia, maximè verò πολυφιλία illa, quâ dum viueret, Epicurus floruit, declarant. Quamobrem autem pro ὐδῆνα, ὐ δοτὸν substituam, id facit, quòd & minima fiat immutatio, & videatur eodem potuisse Epicurus respicere, quò Seneca, dum amici deligendi præcepta tradens, *Præcipuè*, inquit, *vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides, & beneuolentia; tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.* Quò spectat & illud M. Tullij, dum, *Simplicem*, inquit, *& communem, & consentientem, & qui rebus iisdem moueatur, eligi par est; quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum; neque verò, qui non iisdem rebus moueatur, & naturâ consentiat, aut fidus aut stabilis potest esse.* Et rursùs: *Accedat huc suauitas quædam oportet sermonum, atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ; tristitia autem, & in omni re seueritas absit. Habet illa quidem grauitatem; sed in amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, felicitatémque proclinior.* Vno verbo præclarè Horatius postquam illud præmisit,

de tranquil. cap. 7.

lib. de amic.

> *Postera lux oritur multò gratissima; namque* 1. ser. Sat. 5.
> *Plotius, & Varius Sinuessæ, Virgiliúsque*
> *Occurrunt: animæ, quales neque candidiores*
> *Terra tulit, neque queis me sit deuinctior alter.*
> *O qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!*

Tum pergit,

> *Nil ego contulerim iucundo sanus Amico.*

Bonæ famæ eatenus curam, quatenus despectui non sit habiturum.

¶. 27. Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον φροντιεῖσθαι. Quam Epicurus heic adhibet, non potest ea esse non inculpata, vt loquûtur, cautela. Quippe tametsi Epicurus non diffiteatur apud Plutarchũ καὶ μὴν ἀπὸ δόξης γίνεσθαί τινας ἡδονὰς, *etiam ex bona fama nonnullas voluptates proficisci*, esse satis nihilominùs putat, si quis modò ex ea obtineat, vt contemptui minimè sit, propter molestias, quæ ex contemptu ob famam non bonam sequuntur, eodem respexit etiam Cicero cùm *Negligere enim*, inquit, *quid de se quisque sentiat, aut loquatur non solùm arrogantis est, sed etiam dissoluti.* Videlicet res passim nota, quàm sit malè audire miserum, quámque ex opposito melius sit, vt à Sapiente dicitur, *nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*: Sed potuit Epicurus speciatim meminisse, quod tunc peruulgatũ erat contigisse calumniatoribus Socratis; eos scilicet, propter infamiam tanto exstitisse odio, & contemptui, vt nemo illis ignem accenderet, nemo interrogantibus responderet, nemo eadem aqua vteretur in balneo, sed eam qua lauissent, effundi, vt pollutam iuberet; adeò vt idcirco se suspenderint, vt legere apud Plutarchum licet.

a adu. Colo.

1. offic.

lib. de inuid. & od ser 43.

Videri potest huc pertinere illud Metrodori consilium, quod apud Stobæum ita legitur, Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ. τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δ' ἐπιφυλακεῖται, *Sic in ciuitate versare, vt neque leo sis, neque culex: siquidem hic exteritur, illi autem insidiæ tenduntur*. Nimirum, vt tutum non est, ob nimiam gloriæ appetentiam sibi odium consciscere; sic neque iucundum, propter nimiam famæ negligentiam quærere contemptum.

In publicis Spectaculis delectatum præ reliquis iri.

℣. 29. Μᾶλλον τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων. Videri potest hoc Effatum ex libro, qui *Dubitationes* fuit inscriptus, desumptum. Plutarchus quippe ex eo refert describi ab Epicuro Sapientem, φιλοθέωρον, καὶ χαίροντα, παρ' ὁντινοῦν ἕτερον, ἀκροάμασι, καὶ θεάμασι Διονυσιακοῖς, *Spectaculorum amantem, & præ quouis alio recitationibus, actionibúsque scenicis gaudentem.* Quo loco nihil sanè aliud videtur voluisse Epicurus, quàm posse Sapientem non auersari spectacula (nam & Socratem interfuisse comœdiis vel ex eo factum celebre est, quòd etiam Aristophane Nebulas in ipsum edente præsens fuerit) ac dum interesse eum contigerit, percipi ab ipso maiorem, sinceriorémve oblectationem, quàm à quocumque alio, ob mentem bene compositam, eximiéque tranquillam, & sanam. Atque id quidem supponendo eum esse germanum Epicuri textum; nam ipsam alioquin relationem Plutarchi, & quam interpretationem subiungit potest suspectam facere, quòd aliquantò post & refert, & interpretatur vltimùm conscriptam ab Epicuro Epistolam, paulò secùs quàm tantus vir facere debuisse videatur, vt in Apologia declarabitur. Certè, nisi hic occurrisset locus, cui videri posset Effatum conforme, nihil obstiturum fortassis fuerat, quò minus Effatum intelligeretur non de exhibitis populo spectaculis, sed de contemplatione rerum, propter quam Sapiens singulari oblectatione afficiatur.

Esse Peccata inter se inæqualia reputaturum.

℣. 31. Ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι. Opponi constat Effatum hoc Stoico illi Paradoxo, quod, cætera inter, Cicero præsertim fecit celebre, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *Esse peccata æqualia.* Subnotauit verò Paradoxum hoc Alexander Epicureus, dum apud Plutarchum iocatus in Pythagoricam opinionem, agnoscentem vbique easdem animas, versum illum extulit:

> Ἴσον τοι κυάμους τ' ἔσθειν, κεφαλάς τε τοκήων.
> *Nil distat, fabas comedas, capita an ne parentum.*

Perstrinxit idem magis expressè Horatius, dum postquam illum præmisit:

> *Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,*
> *Cùm ventum ad verum est; sensus, morésque repugnant,*
> *Atque ipsa vtilitas, iusti propè mater, & æqui.*

Subiecit ista postmodum; 1 serm. satyr. 3.

> *Nec vincit ratio hoc, tantumdem vt peccet, idémque,*
> *Qui teneros caules alieni fregerit horti,*
> *Et qui nocturnus Diuûm sacra legerit. Adsit*
> *Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,*
> *Ne scuticâ dignũ horribili sectere flagello.*
> *Nam vt ferulâ cædas meritum grauiora subire*
> *Verbera, nõ vereor; cùm dicas esse pareis res*
> *Furta latrociniis, & magnis parua mineris*
> *Falce recisurum simili te, si tibi regnum*
> *Permittant homines.*

Prætereo, quæ habet in idem Plutarchus, cùm de Stoicorum, ac potissimùm Chrysippi pugnantibus locis. Sufficit nimirùm ea attexere, quæ Cicero edisserit in Opere de Finibus, vbi ad ea respondet, quibus Paradoxum aliàs confirmarat. Itaque postquàm meminit suæ pro Muræna orationis, in qua ex mente Stoicorum dixerat: *Omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit*, tum hæc subiungit: *Peccata paria, quonam modo? Quia nec honesto quidquam honestius, nec turpi turpius. Perge porro (nam de isto magna dissensio est) illa argumenta propiora videamus, cur omnia peccata sint paria.* Subinde autem quasi obiectio est, *Vt in fidibus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, vt concentum seruare possit, omnes æquè incontentæ sint; sic peccata, quia discrepant, æquè discrepant; paria sunt igitur.* Responsio: *Heic ambiguo ludimur. Æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ sint; illud non continuò, vt æquè incontenta. Collatio igitur ista te nihil iuuat: nec enim omneis auaritias, si æquè auaritias esse dixerimus, sequitur etiam, vt æquas esse dicamus.* Supponit porrò Cicero eandem responsionem adhiberi posse ad collationem aliam, quâ vsus fuerat in Paradoxis: *Peccare* esse dicens, *tanquam transilire lineas; quod cùm feceris, culpa commissa sit; quam longè progrediare, cùm semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertineat.* Quod idem est, ac illud apud Laërtium: *Vt verum vero magis tale non est, neque falsum falso; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum stadiis à Canopo abest, & qui vno, pariter in Canopo non sunt; ac pariter à recto absunt, qui seu magnum quid, seu paruum delinquunt.* Nempe vno verbo aliud est à linea, aut Canopo abesse simpliciter, aliud abesse æqualiter. Et cùm vrgetur in Paradoxis, *Nemini licere peccare*; constat esse in quibus minus, minúsque, & minimùm liceat. Et dum additur, sic esse in vita, vt dum *histrio, si paulum se mouit extra numerum: aut si versus pronunciatus est syllabâ vnâ breuior aut longior, exsibilatur, & exploditur*; constat histrionem posse imperitiùs, imperitiúsque & se mouere, & versum pronunciare; atque adeò magis, magísque exsibilari, & explodi. Et cùm initio præmittitur, *peccata non rerum euentu, sed vitiis hominum metienda*; constat esse

quoque

Marginal notes: lib. 4. parad 3. — lib. 7.

quoque in vitiis, prauóque affectu inæqualitatem. Sed vt redeamus; obiectio iterùm est: *Vt Gubernator æquè peccat, si palearum nauem euertit, &, si auri; ita æquè peccat, qui parentem, & qui seruum iniuriâ verberat:* Responsio: *Hæc non videre; cuius generis onus nauis vehat ad Gubernatoris artem nihil pertinere? Itaque aurum, paleámne portet, ad bene, aut ad malè gubernandum nihil interesse; at quid inter parentem, & seruum intersit, intelligi & potest, & debet. Ergo in gubernando, nihil; in officio, plurimùm interest, quo in genere peccetur. Et, si in ipsa gubernatione negligentia est, nauis euersa maius est peccatum in auro, quàm palea; omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quàm omnes, qui cuique artificio præsunt, debent habere. Ita ne hoc modo quidem paria peccata sunt.* Ac circa illud quidem exemplum de Parente, & seruo, exceptio est in Paradoxis: *Semel peccari in seruo necando; in patris vita violanda, multa peccari; violari enim eum, qui procreauit; eum qui aluit; eum, qui erudiuit; eum qui in sede, ac domo, atque in Repub collocauit.* Sed constat hæc non modo simul, sed & sigillatim esse multò grauiora. Nam violari fac vitam eius, qui tantùm procrearit, eius, qui tantùm aluerit, eius, qui tantùm erudierit, &c. quodlibet horum sigillatim grauius est, quàm seruum necare. Obiectio est rursùs: *Quoniam omne peccatum imbecillitatis, & inconstantiæ est; hæc autem vitia in omnibus stultis æquè magna sunt; necesse est paria esse peccata.* Responsio: *Quasi verò aut concedatur in omnibus stultis æquè magna esse vitia? & eadem imbecillitate, & inconstantia L. Tubulum fuisse, quâ illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Scæuolam? & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit; vt quò hæ maiores, minorésue sint, eo quæ peccentur in his rebus, aut maiora sint, aut minora?* Prætermittit porrò Cicero illud argumentum, *Pares sunt virtutes; ergo & paria vitia* Sed fecit fortè quia peruidit nihil oportere aliud quàm inficiari antecedens, de quo par controuersia sit, vt aliquantò pòst attingetur.

Sanitatem, vt in quibusdam bonum, sic in aliis vt quid indifferens, agniturum.

¶. 32. Καὶ τὴν ὑγείαν τισὶ μὲν ἀγαθόν. Sic quidem Laërtius Effatum hoc refert, quasi duas esse Epicureorum de Sanitate opiniones innuat, alteram statuentium esse quidpiam bonum, alteram existimantium esse quidpiam indifferens. Verùm sicut insolens est, vt opinionum varietas inter Epicureos audiatur, quemadmodum apud Eusebium
14. de præpar. ex Numenio adnotatum est; ita videtur potissimum circa Sanitatem improbabile; cùm Sanitas, siue is status, in quo nihil corpori dolet, altera summi boni pars sit, vt fusiùs posteà referetur. Itaque aut res sic est accipienda, vt hæc opinionum varietas Philosophos vniuersè attineat, quasi id adnotatum Epicurus voluerit, vt quidpiam admiratu dignum, cùm nemo mentis compos sit, qui non sanus esse, quàm æger præoptet; aut sic est potiùs intelligenda, vt agnoscere liceat homines ita viuere, vt cùm Sanitas quibusdam sit bonum, quatenus illâ bene vtuntur, nullúmque ex ea sibi malum accersunt; videri possit aliis esse quidpiam indifferens, quatenus ex eius abusu grauia sibi mala adsciscunt. Priore modo videri posset Epicurus nihil aliud voluisse, quàm quod fusiùs posteà deduxit Sextus Empiricus, dum scripsit quos- adu. Eth.
dam existimasse esse Sanitatem quid bonum, quosdam esse quidpiam non bonum. Et ex prioribus quidem, alios habuisse illam tanquam bonorum maximum, vt Simonidem, vt Licymnum, vt Herophilum, qui in Diætetico dixerit sapientiam non posse ostendi, artem latere, imbelle esse robur, inutileis opes, eloquentiam viribus orbam, vbi non adest sanitas; alios tanquam non maximum, vt Peripateticos, Academicósque, quos inter Crator, vt rem ostenderet, vsus est hominis fictione, cui applaudat concio, primùm quidem edisserenti esse diuitias bonorum maximum; deinde verò edisserenti esse ipsam potiùs voluptatem; tum esse potiùs Sanitatem; denique esse potiùs virtutem. Ex posterioribus autem, fuisse Stoïcos, qui defenderint esse Sanitatem quid indifferens, quatenus neque Sanitas, neque morbus, neque omnia corporea, neque externa plurima quicquam aut ad felicitatem, aut ad infelicitatem conducunt; quasi id indifferens sit, quo bene licet vti, ac malè; tametsi alinude voluerint sanitatem esse ex iis indifferentibus, quæ προηγμένα, *Præposita*, non ἀποπροηγμένα, *Reiectanea* dixerunt: nisi quòd Aristo Chius repugnans, declarauit esse aliquando in Reiectaneis quidem Sanitatem, in Præpositis verò morbum. Posteriore modo videri potest Epicurus, nihil aliud voluisse, quàm quod iam antè Socrates apud 4. memorab.
Xenophontem disseruerat, cùm dicente Euthydemo se existimare Sanitatem bonum, morbum malum esse; & quæcumque adeò ad Sanitatem conducunt, cibum, potum, studia, cæteráque esse bona; quæcumque ad morbum mala; excepit Socrates: *Esse igitur ipsam quoque Sanitatem, ipsúmque morbum, cùm boni cuiuspiam causa fiunt, bona; cùm mali cuiuspiam causa fiunt, mala.* Rogante verò Euthydemo, Quandonam Sanitas causa mali, morbus boni effici possit: *Tum sanè*, inquit, *cùm turpi exsistente malitiâ, aut nauigatione damnosâ, aut pluribus aliis huiuscemodi occasionibus, ij quidem qui fuerint illarum, ob bonam valetudinem, participes pereunt; qui verò ob inualetudinem ab iis abstinuerint, incolumes manent.* Euthydemo autem annuente ad hoc quidem, sed subiiciente tamen, esse quoque res vtileis, siue bona, quæ isti ob valetudinem assequantur, illi non assequantur ob inualetudinem; *Cum itaque*, inquit, *Sanitas, & morbus modò prosint, & modò absint, non magis bona, quàm mala sunt.*

Fortitudinem, non quasi naturâ, sed quasi Rationis consilio ingeneretur, habiturum.

ψ. 34. Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι. Aliud hoc Effato Epicurus nihil vult, quàm quod apud Platonem Nicias; dum, *Ego quidem,* in Lach. inquit, *Laches, nequaquam forteis appello brutas animanteis, neque id nominis cuiquam tribuo, quod præ mentis penuria non reformidat res formidabileis; sed timoris expers, stupidúmque appello. An putas me pueros forteis dicere, qui præ imperitia rerum nihil timent? Sed meâ quidem sententiâ, aliud est timoris expers, aliud forte esse; existimóque Fortitudinem, & Prouidentiam in paucos quosdam cadere; Audaciam verò, Ferocitatem, Temeritatémque quandam inconsultam in multis & viris, & mulieribus, & pueris, & brutis etiam animantibus reperiri. Itaque illa, quæ tu fortia ex vulgi vsu nominas, ego audacia; fortia verò eadem, quæ Prudentia* in Protag. *appello.* Etsi autem Plato aliàs velit Fortitudinem esse partim à natura, partim à proba institutione; non negat tamen Epicurus Fortitudinis semina esse à natura; sed contendit solùm illa in Audaciam, Temeritatémque emergere, nisi λογισμῷ, *rationis consilio* re-3.memorab. gantur. Constat nempe, quod Socrates apud Xenophōtem aiebat, vt nascitur corpus corpore robustius perferendis laboribus; ita animā animâ adeundis periculis vegetiorē; cùm hic tamen vigor μαθήσει καὶ μελέτῃ, *disciplinâ, & studio* incrementum accipiat; responde-apud Stob. serm. 1. bat nempe Socrates ad quæstionem, ἡ ἀνδρεία πότερον ἐστι, διδακτὸν, ἢ φυσικόν; *Fortitudine à doctrina, an à natura haberetur?* idque cùm plerisque placeret, quod Euripidi, esse ἀνδρείαν διδακτὴν, *Fortitudinem doctrinâ parari*; esséque adeò ἐπιστήμην, *Scientiam*, vt apud 3.cap.10. 3.Eth.11. Platonem (& Aristotele etiam referente) Socrates censuit. Vno verbo, cùm Aristoteles eum fortem definiat, *qui ea, quæ oportet, & cuius causa oportet, & quomodo oportet, & quando oportet,* καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, *& pro rationis dictamine tolerat, & aggreditur*; idipsum est, quod Epicurus voluisse hoc Effato videtur.

Amicitiam ob vsus vitæ (vt dum spe prouentus Terra seritur) sibi paraturum.

ψ. 36. Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Lego consequenter, τὴν δὲ, καὶ συγκοινωνίζεσθαι, καθὰ καὶ, pro δεῖν μέντοι προκατάρχεσθαι, καὶ γάρ. Siquidem voces δεῖν μέντοι cohærere non possunt, nisi quid amplius præmittatur; & vt cohæreant cum verbo προκατάρχεσθαι, tum falsum erit amicitiam, si medium sit, antecellere vsibus, qui habeant ipsi rationem finis; tum causalis sequens καὶ γάρ, absque causa erit, aliáque huiuscemodi, quæ sensum aut turbant, aut prædurum faciunt.

Vtcumque sit, locus hic est, ob quem Epicurus non parum vexatur; quando nemo non reprehendit, parari amicitiam, non sui, sed vtilitatis gratiâ; & amicos non propter seipsos, sed propter vtilitatem ex ipsis percipiendam amari. Sed isti nempe qui videri amici præ cæteris volunt, ita rem exaggerant, quasi id quod Vtile dicitur, tale solùm sit, vt parandis opibus, honoribus, aliísque id genus rebus vsurpetur; & dici quoque tale non valeat, vt parandis oblectationibus, quibus vita iucundè transigatur, inseruiat. An est certè ipsorum quisquam, qui amicum parans, non eum saltem vsum ex amicitia fore prospiciat, vt ipsius amici conuersatione delectetur? vt suaue habeat omnia cum ipso communicare consilia? vt bene de ipso merendi occasionem arripiens amœnitate perfundatur? vt viscera in eum effundens, & amari vicissim se medullitùs ab illo sentiens, beatissimè æuum traducat? Scilicet potest quidem Sapiens, qui & honores non affectet, & tenui victu contentus sit, facilè carere amico, à quo, aut cuius interuentu, dignitates, opésque obtineat; at cùm animal suapte natura societatis appetens sit, non perinde potest facilè carere amico, quicum omnia, vt secum habeat, & in cuius dulcissima consuetudine æuum ducens, omne solitudinis tædium, importunitatémque deuitet. Quod si, ne in hos quidem vsus parandam amicitiam ducant; si dicere pergant commercio haberi amicitiam, nisi omnino propter se, suive gratiâ expetatur; quæso illorum fidem, qui de seipsis sentiant; hoc est, nihil-ne penitùs in sese ipsos respiciant, & in paranda amicitia ne voluptatem quidem vllam cogitent, quam ex ipsa sinceri amici possessione sint percepturi? Et, si heinc quidem vel minima in amicum officia aut tollerentur, aut minuerentur, posset res verti vitio: sed hoc tantum abest, vt potiùs officia multiplicentur, ac intendantur; quatenus voluptas est tanta, testatum amico facere affectum, & foris, seu opere suo eum amorem exprimere, quo intus præcordia exardescunt. Quinetiam inter se non pugnant, amare amicum propter ipsummet, seu quia per se amabilis est; & amare illum sui gratia, seu quatenus amans gratè exinde afficitur: quoniam amicus ob proprias doteis esse non potest amabilis, quin sit alicui amabilis, atque adeò quin sit gratus, iucundúsque amico, qui ideò in ipsum amore feratur. Rursùs rem sic exaggerant, quasi Epicurus velit duntaxat Sapientem parare amicum, *vt habeat, qui sibi ægro assideat, succurrat in vincula coniecto, & inopi* (quod exstat apud Senecam) & non Epist. 9. etiam, *vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet.* Et hoc sanè tamen Epicurus quoque in deliciis habuit, fructúmque amicitiæ amplissimum duxit; ac non tacente præsertim Plutarcho, τὸ ἐνθέρμαμα, καὶ τὸ γῆθος, *ala-* 2.adu.Col. *critatem, gaudiúmque* illud, quo Metrodoro, Polyæno, & Aristobulo tum morbo laborantibus, tum vitâ functis operam, officiúmque impendit, vt iam antè notatum est. Quocirca & mirari subit Plutarchum ita de am.lib. aliàs interpretari Epicuri sententiam, vt postquàm proposuit esse in theatris admirationi illum qui dicit:

Mercede

Mercede nam quis hominis hominem diligit?

excipiat; *iuxta Epicurum, Pater filium; Mater prolem; ipsi liberi suos parentes:* Constat nimitùm quàm inuidiosa consequutione hoc deducatur: cùm ex tot illis in parentes, amicósque officiis intelligatur nullius minùs, quam ipsius fuisse amorem mercenarium; & ex eo quòd sibi tot, tamque constanteis amicos parauit, ac habuit, neminem meliùs intellexisse, ac proprio exemplo docere potuisse, quod Hecaton ait apud Senecam, (Epist. 9.) dum, *Ego*, inquit, *tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius venefica carmine; si vis amari, ama.*

Ac obiici quidem heic potest commune illud Epicuro, cum plerisque aliis Effatum, (Cic. orat. pro Sext.) *Sapientem omnia sui causâ facturum*; sed cùm rursùs sit de ipso dicendum, tum hoc loco constat nihil aliud posse ex eo deduci, quàm Sapientem, dum amicum parat non posse non respicere ad oblectationem, quam ex illius amicitia percepturus sit. Certè & tametsi quis aduersus illud,

(Lucan.) *Nulla fides vnquam miseros elegit amicos;*

miserum amicum sponte eligat; non tamen sine aliquo tacito respectu ad se faciet, quatenus scilicet spes erit, vt res sibi laudi vertatur, tanquam plenissima humanitatis; vt beneficentiam suauissimè exerceat in virum dignum experiri æquiorem fortunam; vt si illi res succedant in meliùs, habiturus sit amicum tantò obstrictiorem; & nisi succedant, agniturus saltem in eo sit animum gratitudinis plenum. Prætermitti porrò hoc loco non potest, quod præclarè habet Aristoteles, cùm da Amicitia disputans, dubitari ait inter cætera, Vtrùm amare maximè seipsum, an alium oporteat? Docet scilicet vnúquemque amare maximè seipsum, & tum ex hac in se amicitia dimanare amicitiam in alios; tum quadrare in ipsam, & ea omnia, quibus amicitia vulgò definitur, & trita illa (9. Ethic. 8.) Prouerbia, *Anima vna*, seu (vt Cicero habet, *Alter idem*) *Amicorum omnia communia*; *Amicitia æqualitas, Genu crure propius:* tum qui id negant eorum facta ab oratione discrepare. Nam cùm nonnulli maximi faciant pecuniam, honores, voluptates corporeas; alij honestatem, seu iustitiam, temperantiam, virtutes alias; ita omneis omnia sui causâ facere, vt illi sibi ex illis bonis, isti ex istis ampliùs tribuant, vt putà in quibus habendis præcellere non-nemini velint. Id quidem discriminis esse, quòd reprehendi priores soleant, ac opprobrij loco φίλαυτοι quasi *sui* nimiùm *amantes* vocentur, quippe quod ferè improbi sint, sibíque ipsis solùm prosint; posteriores autem laudari, quòd sui sic amantes, vt simul viri boni sint, & alios quammaximè iuuent. Cæterùm autem bonos hos viros tantò esse reuerâ φιλαύτους μάλιστα, *amanteis sui maximè*, quantò, cùm homo constet ex corpore, & animo, & animus sit potior pars, cæteris illa amantibus, quæ ad deteriorem partem pertinent, ipsi illa depereunt, quibus potiori gratificentur. Heinc esse quamobrem pecuniam profundant, vnde amicorum res amplificentur; sic enim amicis diuitias; sibi id, quod est maius bonum, honestum quærunt: heinc honores quoque, & dignitates concedere, quia id sibi decorum sit; quin cedere etiam illustreis actiones, quia fieri amico authorem rerum agendarum, quàm agere ipsum, sit plærumque præclarius. Atque ille quidem hæc fusiùs, qui etiam declarat subinde, cùm quis pro amico moritur, idipsum facere sui gratiâ, ac se quoque tunc amare, magisquàm amicum: sed res dicenda posteriùs est. An addam heic quod habet Lucianus in Apologia pro mercede conductis, *Equidem apertè pronuntio*, ait, *neminem quicquam facere gratis, ne si vel maximarum rerum administratores obieceris, quando nec ipse Princeps mercedis est expers. Non hic dico tributa nec vectigalia, quæ per singulos annos à subditis penduntur; verùm Principi maxima fuerit merces si à laudatis laudetur, si nomen eius ab omnibus celebretur, si beneficiorum nomine Numinis vice adoretur*, &c. An addam etiam illud, quod Cicero habet, dum illos reprehendens, qui gratum se facere mortuis, si eos grauiter lugeant, arbitrantur, existimantes se faciliùs Diis immortalibus satisfacturos, si eorum plagâ perculsi, afflictos se, & stratos esse fateantur, *Sed hæc inter se*, (3. Tuscul.) inquit, *quàm repugnent plerique non vident: Laudant enim eos, qui æquo animo moriantur; qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos: Quasi fieri vllo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se? Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus; vt verò plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus, quàm se amet, ego illum plusquam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur.*

Sed ne longum faciam, & ad Epicuri sententiam vt redeam; heic opponere id sufficiat; quod de ea apud Ciceronem à Torquato disseritur. Is itaque postquam proposuit quam-multos, quam-magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis amicos Epicurus tenuerit, subdit: *Tribus igitur mo-* (1. de fin.) *dis esse à nostris de Amicitia disputatum. Alij enim cùm eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per seipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus (quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitiæ vacillare) tuentur tamen eum locum, séque facilè, vt mihi videtur, expediunt. Vt enim virtutes, de quibus antè dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere. Nam cùm solitudo, & vita sine amicis, insidiarum, & metus plena sit; ratio ipsa monet amicitias comparare, quibus partis confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum seiungi non potest. Atque vt odia, inuidia, despicationes aduersantur voluptatibus, sic amicitiæ non modò fautrices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi; quibus non solùm præsentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteri temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam*

&

& perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus; neque verò ipsam amicitiam tueri; nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus; idcircò & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur; nam & lætamur amicorum lætitiâ, æquè ac nostrâ, & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo Sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem susciperet propter amici voluptatem Et statim: *Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullo contra vestra conuitia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus, copulationésque consuetudinum, instituendarum amicitiarum, fieri propter voluptatem; cùm autem vsu progrediens familiaritatem effecerit; tum amorem efflorescere tantum, vt etiam si nulla sit vtilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si vrbeis, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut venandi consuetudine adamare solemus; quantò id in hominum consuetudine faciliùs fieri poterit, & iustiùs?* Pergit: *Sunt autem, qui dicunt fœdus quoddam esse sapientum, vt ne minùs amicos, quàm seipsos diligant; quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est, nihil ad iucundè viuendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius.*

Felicitatem soli Deo summam: Homini eam competere quà magis, ac minùs recipiat, existimaturum.

¶. 41. Τὴν εὐδαιμονίαν δίχα νοοῦσ: Addo, legóque statim pòst, καὶ ἄνεω, &c. ad vsque προσθεῖναι, pro τὸ ἔχειν καὶ τὴν. Videlicet, vt prius membrum cum posteriore congrueret, addendum fuit, καὶ ἄνεω, & vt posterius cum priore, cætera fuere interiicienda. Meminimus iam huiusce Effati, cùm de beatitudine in tormentis. Proponitur autem, vt homo tentet in sese descendere; ne cùm Felicitas definitur, vt solet vulgò fieri, *Secretis malis* Cic. 5. Tusc. *omnibus, cumulata bonorum complexio*; vel Boët. lib. 3. pros. 2. etiam, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*, aut alio modo consimili; præsumat, donec vitam hanc viuit, posse se huiuscemodi felicitatem assequi, quippe quæ soli Deo competat, aut cuius certè non possimus participes euadere, nisi in vita alia, quæ nos post hanc mortalem maneat, vt nos equidem profitemur, nisi iuxta illud Aristotelis, Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει, *Diis enim immortalibus omnis vita beata est; hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent.* Quippe, iuxta iam memorata, Effati verba non aliò tendunt, quàm vt intelligamus, nullam esse inter homines felicitatem, quæ valeat, plusquàm comparatè, felicitas dici; hoc est, cùm nulla, quæ absolutè seu qualis descripta mox est, ipsis competat; contingere solùm, vt, cùm omnes homines aliqua ratione infelices sint (affecti nempe quibusdam malis, aut priuati quibusdam bonis) sed hi quidem plus, illi verò minùs; hi isto, illi alio modo; felices tamen illi dicantur, qui minùs infelices sunt; & illi omnium felicissimi, in quibus est minimùm infelicitatis. At dices, quónam ergo euadent magnificæ illæ, quibus se efferre Philosophi solent, pollicitationes? Scilicet, quæ modum excedunt, vt inanes sunt, sic fumus euadent; quæ non excedunt, ampliùs aut minùs, prout varietas circumstantiarum erit, constabunt. Homines enim vtplurimùm, qui qualésque sint non agnoscunt; & vanitati, ambitionísque inexplebili connutriti, deberi sibi felicitatem, non cuius pro naturæ suæ conditione capaces sint, sed qualem somniant, qualemque optarent sibi obtingere, opinantur. Non nôrunt, quàm curta sibi sit suppellex, & non cogitantes se humi affixos, videntur sibi ipsis caput inter Sidera condere, ac mortalitatis obliti, vno se Ioue minores ducunt, immò & dignos reputant, qui ex pari cum illo viuant. At qui bona fide secum ipsis agunt, ij aduertunt primùm, quàm sit imbecilla humanæ naturæ conditio; quantæ malorum segeti ab exortu vsque ad mortem obnoxia, ac tum felicitati vertunt, si in eo statu viuere liceat, non qui bonorum omnium, sed qui aliquorum complexio sit; & à quo mala non omnia, sed quàm multa, & magna licet, secernantur. Nimirùm Sapientiam eò non euehunt, vt nos ab omni eximat malo, omni bono nos cumulet; vt omnem proinde miseriam expellat, felicitatem omnem inducat; sed multùm præstare eam putant, si cùm omnes miseri sint, quam minimùm miseros reddat; & cùm, quò minùs quis est miser, eò habeatur felicior; inter eos, qui felices sunt, felicissimos omnium faciat.

Imagines, si quas habuerit, in Porticibus, alibi-ve indifferenter collocaturum.

¶. 4. Εἰκόνας τε ἀναθήσει, εἰ ἔχοι. Quod sequitur statim, ἐν στοαῖς repositum est pro ἂν σχοίη, ex quo profectò nihil sensus elicias. PAG. 45. Eò verò solùm tendit Effatum, vt intelligamus non fore præter decorum sapientiæ, erigere, appendere, habere adeò imagines in propatulo collocatas. Sic legimus certè Aristotelem testamento mandasse Imagines varias, vt Nicanoris, Proxeni, Arimnesti, matris suæ, & matris Nicanoris, quas fieri curârat, neque perfectæ adhuc erant, ἀναθεῖναι, *appendi*. Sic & Theophrastum posteà iussisse ap. Laër. lib. 5. Aristotelis ipsius imaginem statui in sacello, & Lyconem suam ipsius statuam, vbi maximè foret commodum. Interim verò illud, εἰ ἔχοι, *si habuerit quidem*, insinuat nihil esse necesse, vt ostententur imagines; vnde & ipse Epicurus nihil simile superioribus testamento suo cauit fieri; tametsi eius sectatores ipsius imaginem non modò in cubiculis, tabulísque, sed etiam in poculis, annulísque haberent, vt ex Cicerone, ac Plinio alibi memorauimus. Negligi autem hæc posse censuit, quòd vt est in Ratis Sententiis, ἢ στεφάνων, ἢ ἀνδριάντων ἀναθέσεις, *Coronæ, & Statuarum collocationes*

collocationes (seu dicationes mavis) ex iis rebus sint, quarum neque naturalis sit, neque necessaria appetitio. Vnde & eòdem facit vox ἀφιδρύσεις, quæ ad loci delectum spectat, párque est pene voci illi Aristotelis ἐν Νεμέᾳ, οὗ ἂν ὀφθῇ, *Nemea collocator, aut vbi visum*
lib 1.ep.1. *fuerit.* Sic Cicero ad Atticum, *Hermathena tua valde me delectat; & posita ita belle est, vt totum Gymnasium* ὅλως *anathema esse videatur.*
Ep 3. *Quod ad me de Hermathena scribis per mihi gratum est ornamẽtum Academiæ proprium meæ: quòd & Hermes commune omnium, & Minerua singulare est eius Gymnasij. Quare velim, vt scribis cæteris quoque rebus quamplurimis eum*
Ep. *locum ornes. Quæ mihi signa, &c. Tu velim quæ Academiæ nostræ parasti quam-primum mittas. Mirum, quàm loci illius non modo vsus, sed*
lib.4.ep.9. *etiam cogitatio delectet. Sic literis sustentor, & recreor, maléque in illà tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis sedero, quam in istorum sella curuli, tecúmque apud te ambulare, quàm, &c.*

Eum solum rectè de Musica, Poëticáque verba facturum.

¶. 6. Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς. Quo sensu Epicurus putàrit posse rectè verba institui de huiusmodi Artibus, intelligi debet ex iis, quæ fusiusculè disseremus libro Apologiæ octauo. Nimirùm cùm existimarit, aut nihil, aut parum esse bonæ frugis, quod ex iis possit percipi; idcircò putasse videtur Sapientem ita de ipsis verba facturum, vt cùm vulgò eas cæteri aut commendent, aut complectantur; ipse potiùs vituperet, declinandásque doceat; aut seponendo certè pauca, quæ retineri valeant, quod superest, ipsas
lib.10. de Rep. omninò eliminandas suadeat. Quippe quod Plato de altera, Poëtica nempe, speciatim censuit, dum ex ea nihil aliud, quàm laudes Deorum, virorúmque fortium retinendas voluit, &, cætera quod attinet, exterminandam penitùs è Republica autumauit, quòd & animos faciat humileis Inferorum formidine, & nullum sit flagitij, nequitiæque genus, ad quod non exemplis Deorum, Heroúmque instituat: idem Epicurus de vtraque censuit, hoc est etiam de Musica, quam corruptricem pariter morum bonorum re-
2.adu.Col. putauit. Heinc tametsi Plutarchus fortè, iuxta ante-dicta, aliquid imposuit, scribens, suadere Epicurum studiosis bonarum artium Regibus, στρατηγικὰ διηγήματα, καὶ φορτικὰς βωμολοχίας ὑπομένειν μᾶλλον ἐν τοῖς συμποσίοις, ἢ λόγους περὶ μουσικῶν, καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένους, *vt ferant potiùs in conuiuiis militaria gesta narrari, aut scurrilitates fastidiosas interseri, quàm quæstiones de Musicis, & Poëticis rebus disceptari:* id fecisse tamen Epicurus potest, quòd nihil quoque bonæ frugis in his quæstionibus contineri censuerit. Nempe ex
Epist.88. hoc genere erant, *Libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit? An Sappho publica fuerit? & alia, quæ erant*, inquit Seneca, *dediscenda, si scires.* Et quamvis non omnes huiusmodi sint; reputauit tamen eas magis superfluas, quàm vt vtiliora requiri non debeant. Sic certe ad mentem illius idem Seneca, *Quæris*, inquit, *vbi Vlysses errauerit, potius quàm efficias, ne nos semper erremus. Non vacat audire, vtrùm inter Italiam, & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem; neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia.* Et mox: *Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit? an verba sæculo suo dederit? an Vlyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore an in animo posita sit? Ad Musicam transeo. Doces me quomodo inter se acutæ, ac graues voces consonent; quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia: Fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles; monstra potius, quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem.*

Poëmata, siue figmenta Poëtarum, ignoraturum; necdum aliqua elucubraturum.

¶. 8. Ποιήματά τε ἀγνοεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι. Retinueram quidem, Apologiam scribens, vulgarem lectionem, Ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, ac ipsi interpretationem non planè incongruam adhibueram; sed planius est tamen ita legere, vt intelligamus placuisse Epicuro, non esse, cur sapiens legendis, addiscendisve Poëmatibus (tantum abest vt etiam in conficiendis) tempus terat; quòd Poëmata leporem amittant, Poëmatáque adeò non sint, nisi fictionibus, phrasibúsque hyperbolicis scateant, hoc est, nisi composita, comparatáque aduersus veritatem sint, cuius vnius studio nihil esse debeat sapienti antiquius. Suaderi autem lectio potest, tum ex variis locis, quæ citata in eadem Apologia sunt, tum ex eo maximè, quo apud Plutarchum Epicurus iubet, ποιητικὴν de aud.po. φεύγειν, καὶ παρεξελαύνειν, *Poëticem fugere, intactámque prætergredi;* & eo, quo apud Em- adu.Gram. piricum Poësis declaratur ab Epicureis, οὐχ ὅτι ἀνωφελὴς τῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβερωτάτη, *non modò vitæ inutilis, verùm etiam maximè noxia:* & eo rursus, quo apud Heraclidem habetur in Alleg. Homer. ab Epicuro, ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, *perniciosum fabularum inescamentum;* quod quidem est amplius, quàm illud Torquati de Epicuro loquentis, *An ille tempus in Poëtis euoluendis* 1.de fin. *consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnisque puerilis est delectatio?* Nempe eòdem spectat, quò illud Velleij, dum conqueritur, quòd *suauitate ipsa nocuerint vocibus Poëtarum* 1.de nat.D. *fusa, qui & irâ inflammatos, & libidine furentes induxerint Deos, fecerúntque, &c.* planè quasi subscribens Xenophani, cuius versus leguntur apud Empiricum,

> Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε
> Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα, καὶ ψόγος ἐστί,
> Κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
> *Attribuere Diis cuncta Hesiodúsque, & Homerus,*
> *Quæ ipsi mortales probrosa, nefandáque ducunt,*

Furta,

Furta, & adulteria, & fraudeis queis mutua fallunt

Cornelius Nepos in vita Attici. *Attigit quoque Poëticen*, inquit, *credimusue eius expers esset suauitatis; namque versibus qui honore rerumque gestarum amplitudine cæteros Rom. Populi præstiterunt exposuit ita vt sub singulorum imaginibus facta, Magistratus eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit, quod vix credendum sit tantas res tam breuiter potuisse declarari.*

Alium alio sapientiorem futurum.

℣. 10. Καὶ εἶναί τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον. Lego initio Καὶ ἔστι τε: cùm Aldobrandinus legat καὶ εἶναί τε, Stephanus οὐ δυνατὸν, mss. habeant οὐ δυνατόν τε, & in Basileensi Editione vt postremæ voculæ superioris Effati, sic quatuor primæ istius desint, supersintque solùm hæ duæ ἕτερον σοφώτερον. Lego, inquam, non tam quòd hæc variatio subesse quidpiam mendi insinuet, quàm quòd præter mentem Epicuri sit, vt non sit alius alio sapientior. Quippe tum ipse varios in Sapientia gradus agnoscit, dum & Metrodoro inferiorem fa- Epist. 18.
cit Hermachum; & gloriatur ipse *non toto asse pasci. Metrodorum, qui non tantùm profecerit, toto*. vt refertur à Seneca: tum res arguitur ex eo, quòd, vitia inæqualia constituens, vt non multò antè est visum, non potuit non habere virtutes ipsis oppositas inæqualeis; neque adeò non inæqualeis ipsos sapienteis, qui ob virtutes tales sunt; cùm reipsâ virtutes, & sapientia non distinguantur. Certè Cicero dum hæc Paradoxa Stoïcorum co-
in Parad. pulat, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα, *Paria esse peccata & rectè facta paria*, in hunc modum argumentatur: *Quod si virtutes pares sunt inter se; paria esse etiam vitia necesse est, Atqui pareis esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapientiorem* (quo loco sapientia pro prudentia accipitur) *posse fieri, facillime potest perspici*. Quod quidem commemoro solum ob paritatem argumenti; cæterùm enim vt vitia, sic inæqualeis esse virtutes probat Epicurus non modò cum Aristotele, Platone, cæterísque Philosophis, verùm etiam cum tota penè vniuersitate generis humani, quæ vt illis probra, simpliciáque impatia, sic istis encomia, præmiáque impatia distribuit. Pigeat autem aduersus Stoicos vrgere quicqnam aliud, quàm quod
de Stoic. repug. Plutarchus aduersus Chrysippum habet, dum illum vel ex eo reprehendit, quòd fore admittat laudationem frigidam, si quis hominem commendare aggressus, efferat illum, *quòd digitum fortiter extenderit, quòd à vetula moribunda continenter abstinuerit; quòd morsum musca constanter pertulerit; quòd dicentem tria non esse quatuor, non impatienter audierit. Si enim*, inquit, *frigidus est qui isthæc laudat; multò vtique frigidior est, qui vnumquodque horum pro rectè facto, non modò magno, sed maximo etiam assumis. Nam si muscæ morsum perferre æquale est cæteris, quæ ad virum fortem pertinent, & abstinere a vetula cæteris, quæ ad temperantem; nihil, vt puto interest, ab vtris virum bonum laudemus.* Neque obstat, quod Cicero in Stoicorum gratiam instat, dum allatis eorum exemplis; qui in leuiore materia rectè, in grauiore prauè se gerant, *Vna*, in- loc. cit.
quit, *virtus est, consentiens cum ratione, & perpetua constantia Nihil huic addi potest, quo magis virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur.* Nam vniuersè quidem omnis virtus est consentiens quædam cum ratione & perpetua constantia; sed speciatim tamen virtutes, manentes huiuscemodi, tam esse inter se inæquales possunt; quàm cùm Homo vniuersè constet ex capite, trunco, brachiis, cruribus; possunt speciales homines, manentes huiuscemodi, esse inter se inæquales. Eòdem spectat propemodùm quod Seneca specialiùs de ipsa Sapientum æqua-
litate ait, *Quicumque*, inquit, *fuerint sapientes, pares erunt, & æquales. Habebit vnusquisque ex his proprias doteis, alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior; illud, de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus.* Epist. 79.
Nempe vniuersè quidem, seu virtus est, seu sapientia, quæ beatum facit; sed speciatim tamen virtus, seu sapientia est in his, quàm in illis perfectior; vnde & efficitur quoque, vt iste sit, quàm ille beatior. Præoccuparat ille, *Inter cætera hoc habet boni Sapientia; nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur; dum ad summum perueneris, paria sunt; non est incremento locus: statur.* At quotusquisque ille est, quem peruenisse dicat ad summum? Qui non sentiat se posse adhuc magis, magisque proficere? Et, si arcendi sunt à numero Sapientum, quicumque proficere adhuc possunt; ecquis denique non arcebitur? Et quàm erit proinde nomen Sapientis, ac Sapientiæ vanum? Et quàm iure omnia illa vrgebuntur, quæ Ly-
cinus ille in Hermotimum apud Lucianum Lucian.
congerit?

Si quid eguerit, pecuniam quidem, sed ex ipsa sola Sapientia professione comparaturum.

℣. 12. Χρηματίζεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα. Congruit hoc Effatum cum superioribus, μὴ πτωχεύσειν, *non mendicaturum*, & κτήσεως προνοήσεσθαι, *rei familiaris curam habiturum*. Et quod voluerit quidem Epicurus, nisi quæ ad vitam traducendam necessaria sunt, suppetant, comparare illa Sapientem non mendicando, sed ad Sapientiam studiosos ita erudiendo, sicque de ipsis bene merendo, vt experturus sit non ingratos; ideò fecit, quòd hac ratione Sapiens non rem illiberalem faciat, sed laudabilissimam potiùs; & ad sapientiam alios instituens, inque eius studio semper occupatus, tum institutum semper tueatur, tum proficere quoque semper valeat. Quod superest, nihil est addendum ad ea, quæ circa Effata memorata dicta iam sunt; nisi quòd istud satis expresse apud Porphyrium recensetur, cùm 1. de Abst.
de

de Epicureis loquens dicere eos ait: Δεῖν ἐν ἐνστάσει ὄντα τῶν ἀναγκαίων προσθέσθαι τῇ φιλοσοφίᾳ χρῆσθαι, *oportere eum, qui parata non habet necessaria, adhibere ipsam quasi in subsidium, Philosophiam* Et statim, Καὶ γὰρ φροντιστέον τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψομεν ἄνευ φιλοσοφίας, τὰ ἀναγκαῖα συμμετρήσομεν τῇ φύσει, καὶ παρασκευάζοντες, *Malo scilicet consultori earum rerum arbitrium, quæ nostra intersunt, permittimus, si quod natura est necessarium, sine Philosophia & metimur, & apparamus.* Concluditur autem, Διὸ φιλοσοφοῦντα δεῖ καὶ τούτων προνοεῖν, *Quare oportet philosophantem de huiusmodi rebus sibi prouidere.* Ac ne quis fortè hanc prouidentiam in Epicuro vituperet, vt videlicet quis ad vitam necessaria sibi conquirat, priusquàm desideat, seu vitam quietam ad philosophandum instituat; ecce Aristoteles inter cætera, quæ huic rei affinia habet, *Interdum*, inquit, *quæ sunt meliora, non itidem magis eligenda sunt; non enim, quod meliora sint, ideo sunt magis eligenda.* Τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν βέλτιον τοῦ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' οὐχ αἱρετώτερον τῷ ἐνδεεῖ τῶν ἀναγκαίων, *Philosophari enim est melius, quàm pecuniam conquirere; sed non illi tamen magis eligendum, qui rebus necessariis eget.* Nempe, quo penè sensu docet, absurdum esse simul scientiam, & modum sciendi quærere; insinuat, priusquam quis se ad philosophandum accingat, quærendum esse id, sine quo philosophari commodè non licet. Quippe quasi animus diuertendus à suauissimis studiis importunè sit, si in dies intercurrat rerum necessariarum sollicitudo. Collineat certè huc illud votum:

3\. Topic. cap. 2.

Horat. 1. Epist. 18.

Sit bona librorum, & prouisæ frugis in annum
Copia, ne fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Obsequium Principi, si occasio poposcerit, exhibiturum.

¶. 14. Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν. Talis occasio præsertim erit, si aduocetur à Principe, qui sit Sapientiæ adeò studiosus, vt optaturus fuerit, quemadmodum Plutarchus ait, fieri ex Pericle, aut Catone, Simo ille Cerdo, aut literator Dionysius, si modò Socratem assidentem, colloquentémque foret habiturus. Huiuscemodi enim occasione vere-i non debet, ne, quod idem ait, *Aulicus* vocetur, ac θεραπευτικὸς, *Principis colens* vir; quando propter vtilitatem hinc publicè dimanaturam, facturus est rem honestatis, humanitatisque plenissimam, & homine non ambitioso, sed virtutis studioso dignam. Hinc & commendat illam sententiam ex Epicuro antè relatam, *Esse non modò pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare quàm accipere*: vt inferat longè pulcherrimam, iucundissimámque rem fore, beneficium conferre in Principem, ex quo ad tam multos sit redundaturum. Prætereo quæ subdit ad hanc rem præclara, adnotóque solùm quod vbi retulit adstitisse Anaxagoram Pericli, Platonem Dioni, Pythagoram Principibus Italis; & aliunde Catonem ab expeditione nauigasse ad Athenodorum, & Scipionem accersiisse Panætium, rogat num Panætius abnuere debuisset, & ad Scipionem

de differ. tam Princ.

hæc dicere? *Si esset quidem Cato, vel Pollux; aliusve aliquis priuatus, qui ciuitatem refugiens, & aliquo in angulo otiatus syllogismos retexeres, & de Elenchis philosophareris, conditionem amplecterer, versaréque tecum libenter. Nunc verò, quia Pauli Æmilij, eius, qui duos egit Consulatus, es filius, ac Scipionis eius Africani nepos, à quo fuit deuictus Carthaginiensis Annibal; nolo tecum philosophari.* Et quia posset quæri cur Plato non modò ad Dionem, sed ad Dionysium quoque accesserit, neque imitatus fuerit Heraclitum, qui ad Darium, honorificis licet inuitatus literis, quas Laërtius habet, proficisci noluit: Respondet Plutarchus sperasse Platonem, se consequuturum, vt Dionysius operibus dogmata, & præcepta Philosophiæ repræsentaret; at Dionysium repertum fuisse quasi librum, in quo quæ scripta sunt, rursùs expunguntur, quippe iam planè commaculatum, neque tincturam tyrannidis, quæ temporis longinquitate facta iam impenetrabilis, indelebilisque fuerat, dimittentem. Hinc verò dixi Principem, *qui sit adeò Sapientiæ studiosus*, &c. Alioquin enim Sapiens ad illum, cuius non fuerit indoles satis explorata, non facile accedet; quòd magna ex parte probetur, quàm verè illud dictum sit, *vt cum igne, sic cum Principe*; & non sit nequicquam quod admonet Solon, *esse libertatis in ipso ingressu ad Principem iacturam proclinem.*

Vbi quispiam se in meliorem frugem receperit, gratulaturum.

¶. 16. Καὶ ἐπιχαρήσεσθαί τινι ἐπὶ τῷ διορθώματι. Videtur Effatum proponi, tum vt insinuetur esse quidpiam maius facere ex vitio gradum in virtutem, quàm fieri incedentem iam in via virtutis, prouectiorem: tum vt Sapiens hanc occasionem benefaciendi arripiat; hoc est, ad pergendum addat animos, quasi qui est recens virtutem amplexus, adhortatione ad tuendum constantiam præsertim indigeat. Cùm ipsa autem gratulatio, quam adhortatio consequitur, institui probè non valeat, quin, dum virtutis, ad quam itur, pulchritudo describitur, exaggeretur simul vitij, quod deseritur, turpitudo; ideò non abs re Epicurus emendationis vitæ initium petit ex notitia peccati, ex cuius fœditate ipsa vitij turpitudo cognoscitur. Scilicet illius sententia apud Senecam hisce exstat verbis: *Initium est salutis, notitia peccati.* Quod profectò maximè congruit cum eo, quod Sacri docent Theologi, dum ἐπιγνώσκειν, inquiunt, καὶ συνορᾶν τὸ πλημμεληθὲν, οὐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλ' ὁδός τις ἐστὶ, καὶ ἀρχὴ, πρὸς διόρθωσιν ἄγουσα, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, *Peccatum agnoscere intelligeréque, non parua res est: sed via quædam est, & initiũ ad emendationem, mutationémque in meliorem statum* Et vide quid Seneca addat Postquàm præmisit videri hoc sibi egregiè dixisse Epicurum, subdit: *Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet antequam emendes; Quidam vitiis gloriantur Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant?*

Epist. 28.

Ideò quantum potes, te ipsum coargue; inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris Diceres ipsum respexisse ad quotidianum illud examen, ad quod antesomnum se ipse exegit, iuxta consilium Pythagoræ sibi dicere quemque adhortantis:

carm.aur. Πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit aut ratio illi?

Siquidem postquam commemorauit quid huiusmodi Sextius ageret; tum paucis interpositis, *Vtor*, inquit, *hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cùm sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor, moris iam mei conscia; totum diem meum scrutor facta, ac dicta mea remetior Nihil mihi ipse abscondo; nihil transeo Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, vide, ne istud amplius facias: nunc tibi ignosco In illa disputatione pugnaciùs loquutus es; noli posteà congredi cum imperitis; nolunt discere, qui nunquam didicerunt Illum liberiùs admonuisti, quàm debebas; itaque non emendasti, sed offendisti; de cætero vide*, &c. — 3.de Ira 36.

Scholam aperturum; sed non eò vsque, vt populare Auditorium fiat.

℣. 18. Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν. Intelligendum hoc Effatum, vt & plæraque alia, non absolutè, quasi sit necesse, vt quis Sapientis nomen mereatur, aperiri ab eo Scholam; sed supposita conditione, si vacet, aut iuuet; quasi eo casu nihil facturus contra Sapientiæ decorum sit. Adhibet tamen limitationem, ἀλλ' οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι. Quasi videlicet habere auditorum delectum oporteat; ne si popularis, clamosáque sit turba, concursus fieri quasi ad agyrten, seu circulatorem videatur. Ac nihil sanè etiam repugnat vocem ὀχλαγωγῆσαι ita accipi, quasi sit sensus Sapientis Scholam non debere ita institui, quasi debeat fieri factionum, contentionúmque seminarium; ac præsertim cùm suam ita instituerit, vt sicut aliàs ex Seneca, Eusebio, Themistióque retulimus, summa semper consensio sectatorum omnium in illa viguerit, ac ipsam proinde Numenius similem dixerit Reipublicæ quam à seditione remotissimam vna communis mens, vnáque moderetur sententia. Verùm, ne damnari videantur Philosophorum aliorum Scholæ, in quibus ab ipsis initiis variæ subortæ factiones sunt, vel ex eodem Numenio; ac ne eò quoque res extendatur, vt talis Schola non debeat quasi factio quædam aduersus alias fieri, sicque sentire quicquam repugnans aliorum placitis prohibeatur; idcirco potuit illa prior interpratio non displicere. Confirmari autem potest vel ex eo, quòd Seneca, postquàm illud præmisit, *Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt; & homines, dum docent, discunt*; tum paucis interpositis, tria subiicit in eundem sensum, nempe illud Democriti, *vnus mihi pro populo est, & populus pro vno*: itémque illud alterius, *Satis sunt mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus*: ac tandem illud Epicuri, quod alias quoque retulimus, *Hæc ego non multis; sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Epist.33.
12 præp.
Orat.4.
Epist.7.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine; sed non vltrò tamen, neque non rogatum.

℣. 20. Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει. Quod sequitur, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα, posset quidem forte meliùs legi ἀλλ' οὐκ ἐν πάντι verumtamen res eodem recidit, ac vtrumque congruit, estque consentaneum recitato mox ex Seneca loco, vbi hoc interiicitur, *Non est ergo, quod te gloria publicandi ingenij producat in medium vt recitare istis velis, aut disputare; quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem.* Imitatum dicas Horatium, cùm ait:

Non recito cuiquam, nisi amicis; idque coactus, 1.serm.sat.4.
Non vbivis, coramve quibuslibet.

Ecce quid & Plato referat, *Cùm Zeno, & Parmenides ad magna Panathenæa venissent, & diuertissent apud Pythodorum extra mœnia in Ceramico, eò venisse Socratem aiunt, cumque ipso plureis alios, cupienteis Zenonis scripta audire, quæ adducta tum primùm ab iis fuerant. Legisse ergo illis Zenonem hæc scripta? erat Socrates tùc valde iuuenis, Zeno annis 40. Parmenides 66.* — in Parmen.

Placita rata, & de quibus minimè hæreat, habiturum.

℣. 22. Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν. Congruit hoc effatum cum eo, quod superiùs ex Plutarcho retulimus, ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι, *immobiliter persuaderi.* Non quòd Epicurus etiam in aliquibus sustinendum esse assensum noluerit; inde enim est τὸ προσμενόμενον, *Exspectabile*, de quo alibi dictum; sed quòd esse quædam de quibus dubitare non liceret, voluerit, cuiusmodi sunt illa Placita, *ex nihilo nihil fieri, vniuersum esse corpus, & inane*; vt iam obseruatum circa præfationem Epistolæ ad Pythoclem est. Quia verò, tametsi eâ totâ Epistolâ censuerit non esse ratum habendum vllum ex specialibus illis modis, quibus sublimium causæ redduntur; nihilominus censuit vniuersè illud esse ratum habendum, quod nullus speciatim modus ratus sit; idcirco fit, vt Epicurus Dogmaticis potiùs, quàm Aporeticis, Scepticis-ve Philosophis videatur esse accensendus: atque id quidem vel volente Lucretio, qui cætera inter carpit Scepticos, quòd de sensuum fallacia incertitudinéque multa disputantes, illorum fidem abrogent, ac *Nihil sciri* profiteantur.

Denique nil sciri si quis putat id quoque nescit, lib.4.
An sciri possit, quom se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causã,
Qui capite ipse suo insistit vestigia retrò.
Et tamè hũc quoque vti concedã scire at idipsũ
Quæro; cùm in rebus verum nil videris antè,
Vnde sciat, quid sit scire, & nescire vicissim.

Ac

Ac videretur quidem hoc loco quidpiam reponendum in Scepticorum gratiam: sed quia res foret pluribus, quàm pati locus possit, dicenda; ideò adnotare sufficiat, respondere illos ad istud Lucretij, argumentáque id genus alia, quæ solent vulgò obiici. Primùm, non dubitare se de eo, quod ex rebus apparet, sed de eo, quod res secundum se sunt. Scire enim se mel dulce apparere; at nescire, reuera-ne in se potiùs dulce, quàm amarum sit; cùm sint rationes, quæ suadeant huiusmodi potius ex dispositione sensorij, quàm ex ipsa rei natura videri. Deinde, cùm dicunt nihil sciri, non ignorare se, quid sit scire, eo modo, quod Dogmatici scire se & dicunt, & putant; sed & profiteri se tale nihil scire, & ne ipsos quidem Dogmaticos, vtcumque glorientur, tale quidpiam scire. Denique non esse, quamobrem vrgeantur, aut nescire se, aut scire nihil sciri; & si nesciant quidem, id temerè asserere; si sciant, ergo aliquid scire: quippe se id scire, sed non eâ scientiâ, qualem describunt Dogmatici: cuius etiam notione suppositâ, idem dici possit de hac propositione *Nihil sciri*, quod de purgante pharmaco, vt hoc scilicet cum humoribus, quos expellit è corpore, vnà seipsum deiicit: sic propositionem *Nihil sciri*, dum euertit cæteras, euertere vnà seipsam.

In somnis non alium (ob Mentem bene compositam) quàm vigilando, exstiturum.

℣. 23. Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι. Addo interpretando, *ob mentem bene compositam*; quia nisi quis sanas opiniones mente imbiberit, is nihilo seciùs somniando; quàm vigilando perturbabitur. Ex quo efficitur, vt Epicurus concludens sequentem ad Menœceum Epistolam, polliceatur ipsi, fore, vt præcepta antè tradita meditatus, nullatenus οὐδ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ, *neque vigilando, neque somniando perturbetur*. Videtur autem Epicurus eòdem omninò respexisse, quò apud Platonem Socrates, dum discrimen instituit inter voluptates cupiditatésque, quæ in somnis, provt quisque fuerit incompositus, compositúsve excitantur, *Nam in illis quidem, vbi pars Animæ, quæ rationis est particeps, consopita est*, inquit, *ferina illa, & agrestis, quæ cibo, & potu repleta est, exsultat, tentátque excutere somnum, & iis, quibus est assuefacta libidinibus indulgere. Quippe nihil est, quod tunc non ausit vt omni verecundia, prudentiaque fræno soluta; adeò vt pudori sine erga matrem, siue quemlibet non hominum modo, verum etiam Deorum, beluarúmque non parcat: sese quavis cæde cruentet; quouis se cibo ingurgitet; vt paucis dicam, nulli non se insaniæ, impudentiaque dedat. At dum quis somno se comparat, rectè se ac temperatè habens, hoc est, parte ipsa rationis participe exigilante, bonis cogitationibus saturata, & pulchra contemplando in seipsam conuersa; parte verò concupiscente neque egente, neque affluente, vt quiescat proinde, & eam, quæ optima est, neque lætitiâ,* lib. 9. de Rep. *neque mœrore turbet, sed eam per se solam, ac puram considerare, indagare, perspicere sinat, si quid rerum est præteritarum, præsentium, aut futurarum, quod ignoret; similiter autem, & parte irascente ita sedata, vt nulli infensa quiescat; atque adeò partibus duabus pacatis, & compositis, tertiáque motus non alios, quàm quos sapientiam decet, obeunte; dum quispiam, inquam, hac ratione ad somnum sese comparat; tunc is veritatem maximè attingit, neque se illi quæ sunt nefaria insomniorum visa obiiciunt.* Sic Aristoteles dicit, καὶ οἱ βελτίους βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι, διὸ λέγεται, ὅτι καὶ ἐγρηγορότες βελτίονες γίγνονται. *Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quod etiam vigilantes meliora animaduertunt.* sect. 30. probl. vlt.

Mortem pro Amico, occasione postulante, oppetiturum.

℣. 14. Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Consentaneum est hoc Effatum relatis iam antè circa amicitiam, ac Placito illi, quod memorat Plutarchus; dum ostensurus Epicurum sibi ipsi contradixisse, dicit illum, ὡς ἡδονῆς ἕνεκα τὴν φιλίαν αἱρούμενον, *cùm ob voluptatem amicitiam expetat*; nihilominùs ὑπὲρ τῶν φίλων τὰς μεγίστας ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι, *dolores grauissimos pro amicis subire.* Neque verò vlla propterea in Epicuro contradictio, cùm esse non possit voluptas, vt sincerior, sic maior illâ, quam experitur fidus amicus, dum sese totum veluti effundit, quidvis adoriens, quidvis patiens, ac mortem etiam adiens in amici illius gratiam, quem quasi alterum se habet; cui hærere se in visceribus, medullísque intimis sentit; quém fuisse paria sui causâ, si sors tulisset, præstiturum (& summa quidem cum animi alacritate) certus est; cuius in mente memoriam sui non sine sensu gratitudinis suauissimo perennaturam, penitùs prorsúmque confidit; ratus aliunde non posse se meliùs satisfacere sibi ipsi, quàm hac ratione numeros omneis, vt veri, perfecti, constantis amici; ita viri boni, sapientis, generosique adimplendo. Hæc igitur voluptas est, cuius causâ amicus pro amico sic moritur, vt seipsum quoque tunc maximè amet. Quare & ad hunc locum spectat, quod fuit ex Aristotele insinuatum; cùm loquens de viro honesti amante, ac vt sibi id vendicet, non modò aliis concedente pecuniam, honores, & cætera id genus bona, de quibus tanta contentio est; verùm etiam sibi pro amico, aut patria moriendi gloriam eligente, *Prefert*, inquit, *breui, sed magna, quàm longa, sed breui voluptate frui: viuere annum vnum præclarè, quàm multos vulgariter; vnicum facinus illustre, & grande, quàm multa minuta, & pusilla patrare.* Verùm cùm sit quoque posteriùs de hoc argumento dicendum; aduotari solùm heic debet, quod à Cicerone obseruatum alibi iam retulimus, ipsum scilicet Epicurum *amicitias non oratione solùm, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus, comprobauisse.* Ac vt intelligamus tam ipsum, quàm eius amicos 9. Ethic. 8. 1. de Fin.

amicos non secus fuisse animatos, quàm raros illos qui celebrantur, quòd mortem pro se inuicem non dubitârint oppetere ecce ille continuò subdit: *Quod quam magnum sit, ficta veterum fabula declarant; in quibus tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At Epicurus vna in domo,* &c.

Ad III. Epistolam Epicuri ad Menœceum, de Vita, & Moribus.

℣. 27. ΕΠΊΚΟΥΡΟΣ Μενοικεῖ χαίρειν. Alterũ hoc est ex capitibus quatuor, in quæ redegisse Laërtium ea, quæ ad Moralem Epicuri pertinent, superiùs obseruauimus. Nimirùm cùm ista sit tertia, postremáque Epistolarum, quas ab vsque initio referendas susceperat, visus quidem fuit, statim ac Moralem aggressus est partem, eam exhibiturus; sed simul tamen occupauit tradenda priùs ea de Sapiente Effata, quæ recensuimus hactenus. Continet porrò Epistolæ Præfatio insignem quandam adhortationem, de cuius textu, vt dicatur, lego ℣. 30. ὑγιαίνειν, quoniam videtur vtcumque meliùs, quàm ὑγιαῖνον legi apud Clementem Alexandrinum, qui Præfationem hanc transcripsit ad illud vsque, Μελετᾶν οὖν. Sic etiam aliquantò pòst, ante παρεῖναι, meliùs ibidem legitur μόνῳ, quàm μὴ, cùm opponatur voci μηκέτι. Vti & statim, post vocem τὸ, videtur non incongruè repeti vox τὴν ὥραν, quatenus repetita quoque in superiore, contráque posito membro fuit. Quod autem statim pòst legitur ibidem νεωτέρῳ pro νέῳ, nihil videtur fuisse necesse immutare; quando neque pro γέροντι legitur γεραιτέρῳ, neque initio Epistolæ, cui hoc membrum respondet, legitur νεώτερος, sed νέος. Præterea autem videri illeic deesse particulam ἢ, inter λέγων, & μόνῳ, ob consequens membrum, vbi habetur ἢ μόνῳ, ἢ μηκέτι.

℣. 39. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν. Habens Epicurus pro absurdo, dici tempus ad beatam vitam aut nondum venisse, aut iam præteriisse; suadet consequenter ea meditari, quæ beatam vitam faciunt; ac tum subdit quædam huiusce meditationis capita; ea nempe quæ sunt sentienda de Deo, de Morte, de Futuri exspectatione, de Cupiditatibus; tum docet in quo beatam vitam, felicitatémve constitutam putet Interim verò *Felicitatem*, τὴν εὐδαιμονίαν meritò commendat ex eo, quòd ipsa præsente nihil non habeamus, absente nihil non agamus, vt possimus eam consequi: siquidem ex priore parte intelligi licet quemadmodum Felicitas idem cum Summo bono sit; ex posteriore, quemadmodum idem sit cum Fine bonorum.

PAG. 46. ℣. 6. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν, ζῷον ἄφθαρτον καὶ μακάριον. Istud primum caput est rerum quarum meditationem suadet. At vt circa textum pauca adnotemus, præpono primùm ℣. 14. ipsi voci πολλοὶ particulam οἱ, vt intelligatur *populus*, siue vulgaris, vulgariúmve ingeniorum multitudo; quo sensu statim aliquoties, non simpliciter πολλῶν, sed τῶν πολλῶν legere licet. Deinde autem ℣. 20. lego αἱ μέγισται, &c. ad vsque τῶν γὰρ, pro αἱ μέγισται βλάβαι αἴτιαι τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγονται, ἢ ὠφέλειαι, quoniam retenta vox αἴτιαι sententiam inducit non modò illi, quam esse constat Epicuri, contrariam; sed scopo etiam ipsi, ad quem Epicurus heic loci collineat, aduersam: & deesse vocem τοῖς ἀγαθοῖς, videtur ipsa contextus series facere satis manifestum.

℣. 26. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν. Alterum hoc est meditationis caput, quod ipsum quoque est maximi ad felicitatem momenti; quatenus nulla potest in eo esse vitæ tranquillitas, qui, cùm moriendi necessitas sit, mortem quasi rem malam exhorrescit. Vult proinde Epicurus, vt mortis meditationi assuescamus, quò discamus metum illius excutere; Platonem hac in re imitatus, cùm docet rectè philosophanteis huic meditationi sic incumbere, vt Mors illis pro reliquis hominibus ἥκιστα φοβερὸν, *res minimùm timenda* euadat. Nimirùm supponit Epicurus quod Aristoteles obseruauit, haberi vulgò mortem τὸ φοβερώτατον τῶν κακῶν, *malorum omnium maximè horrendum*, quatenus nulli non impendet, estque ineuitabilis. Siquidem seu ipse apud Monachos, seu Metrodorus apud Stobæum, πρὸς μὲν τ' ἄλλα, inquit, δυνατὸν ἀσφάλειαν πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι πόλιν ἀτείχιστον οἰκοῦν, *Fieri quidem posse, vt aduersus cætera securitatem nanciscamur; sed quod ad mortem attinet, inhabitari ciuitatem ab omnibus hominibus, muris, præsidiisque planè destitutam*: idque succinente Lucretio: in Phæd. serm. 155. serm. 117.

Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat, lib. 3.
Nec deuitari letum pote quin obeamus.

℣. 31. Οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον. Esse hoc aliud potest non modò ferendum, sed commendandum etiam, quòd ex recta mortis notitia addiscamus rescindere stultum id, quod mentem diuexat, nunquam moriendi desiderium.

℣. 36. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων. Meritò habet heic Epicurus ineptum illum, qui professus nihil esse mali in morte, donec præsens est, discruciatur tamen ob venturæ metum; nempe quasi sit vel vmbra rationis, vt res diuexare, dum absens est, debeat, quæ præsens vbi fuerit, nihil erit contristatura. Meritò, inquam, si attendatur præcisè mors, vt mors est, ac vt præsens est; cùm videatur aliunde posse timeri non iniuria mors, quatenus potest coniuncta quædam, quæ aut antecedant, aut consequantur mala, habere.

℣. 45. τὰς μὲν, pro ὡς μὲν. Siquidem partitio heic fit, cuius membrum alterum non relatiuè, sed indicatiuè statim subiicitur, αἱ δὲ.

℣. 1.

PAG.47. ✠. 1. Ἀνάπαυσιν δὲ ἐν τῷ ζῆν. *Cessationem* interpretor, non malorum, quibus in vita obnoxij sumus, vt pronum viderint intelligere (tametsi cessatio à malis res optanda potiùs, quàm fugienda sit) sed potiùs *rerum omnium, quibus in vita fruimur & actionem quibus fungimur*, quoniam his priuari vulgò habetur malum; ac idipsum est, quod exprobratur à Lucretio, dum vulgaria refert lamenta, quibus prosequi mortuos solent, quasi illi hæc quæ moriendo dimiserunt, desiderent, illud &
3. Tuscul. Cicero amplificat.

✠. eod Μέλλει δὲ, &c. ad vsque ὥσπερ δὲ, pro Οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν, οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναι τὸ μὴ ζῆν. Quippe ex istis aut non cohærens, aut etiam repugnans elicitur sensus. Videtur autem sensus is esse, iuxta quem est illud Lucretij, quod alio loco innuimus:

Proinde, vbi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortẽ fore, vt aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere; atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum
Non. vt opinor, enim dat, quod promittit, abundè,
Nec radicitùs è vita se tollit, & eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
&c.

✠. 5. Σιτίον ὁ χρόνος, οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος, pro χρόνον οὐ τὸν μήκιστον, ἀλλὰ τὸν ἥδιστον. Manifestè enim apparet casus in casum facta mutatio; nisi modum mutatum putes, ac legendum καρπίζεται, quod tamen erit minus congruum. Quanquam & fortè magis congruerit, si mutetur simul particula καὶ, in voculam δεῖ, sed perinde est. Adnotare præstat congruere hanc sententiam cum eo,
loc. cit. quod Plutarchus ait, ὡς οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, *Vitam, non quæ longissima, sed quæ virtute maximè administratur, optimam esse.* Quippe Epicurus ex infrà dicendis pro eodem habet *suauiter*, & *ex virtute* viuere; quòd vitæ suaoitas, ac virtus separari à se inuicem non possint.

✠. 7. Ὁ δὲ παραγγέλλων. Videri potest primâ fronte perperam ille improbari, qui iuuenem monet, vt honestè viuat; senem, vt honestè moriatur; quatenus illi vita longior superest, isti mors impendet. Attamen, vt constat ex ea ratione, quæ apponitur, non meditationem honestè viuendi, non item honestè moriendi Epicurus improbat; sed improbat solùm ista seiugari, vt si iuuenis deberet solùm de honestè viuendo, senex de honestè moriendo solùm cogitare; quasi non posset mors iuueni immatura contingere, aut posset nihil seni superesse vitæ, & qui actus postremus est, pars quædam fabulæ non foret. Docet itaque hæc non seiungenda; sed & seni & iuueni meditationem honestè viuendi, & meditationem honestè moriendi, copulandas esse.

✠. 9. Οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν. Cùm verba hæc fuerint superiori sententiæ, quasi quædam species probationis inserta (& fortè quidem transposita ex ea, quæ consequitur, vt illi probandæ accommodatiora) non emoui tamen, quòd sensus eius admonitionis, quam Epicurus reprehendit, is esse potuerit, vt, qui senex est, cuique adeò nihil, præter mala incommodáque innumera toleranda, superest, is diem honestè spontanea morte præueniat, potiusquam se trahendæ vitæ miseriarum plenæ submittat. Nempe Epicurus huic sensui haud abs re opposuerit τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, *id, quod amabile est in vita.* Videtur porrò heic Epicurus eam sententiam corrigere, quæ ipsi aliàs placuerit, vt vel ex vno Seneca constat. Heinc nimirùm est illud apud ipsum, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate* Epist.12.
vixere, necessitas nulla est. Nimirùm, quia, vt ille excipit, *Patent vndique ad libertatem viæ, multæ, breues, faciles; agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Quocumque respexeris*, inquit alibi, *ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum; illâc ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum: libertas illeic in imo sedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infe-* 3 de ira.
licem: pendet inde libertas. Vides iugulum cap.15.
tuum, guttur tuum, cor tuum: effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi, ac roboris exigenteis. Quæris, quod sit ad libertatem iter? qualibet in corpore tuo vena. Et rursus: *Nil melius æterna lex fecit,* Epist.70.
quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos.

✠. 12. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων. Quæ heic habetur perecelebris sententiæ impugnatio, eiusdem est, cum mox selectis superioribus verbis argumenti. Contendit quippe Epicurus, tametsi non tanti facienda sit vita, vt quacumque demùm condirione redemptam velimus; & cùm aut natura, aut occasio tulerit, mori fortiter recusemus; attamen non esse eam quoque tam parui ducendam, vt quod ex illa vsui datur, temerè reiiciendum, & profundendum sit, ac non potiùs gratè sumendum, & quàm licet honestè, ac suauiter traducendum, producendúmque.

✠. 21. Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον. Tertium hoc est, ad quod Epicurus attendendum esse meditando vult, vt assuescamus videlicet indifferentem animum circa futura reddere, neque lactari inani spe, ab eo, quod non est, neque fortè est futurum, pendeamus. Quippe ob insignem fortunæ varietatem, & inconstantiam, nihil, in quod dominium habeat, ita certum prospicitur, vt non prospicientem, exspectantémque plærumque deludat. Adeò proinde, vt nihil sit tutius, quàm non quidem prorsùs de eo, quod prospicitur, desperare; sed neque id tamen; tanquam haud-dubiè sibi futurum polliceri: ac se interim ad vtrumvis euentum ita comparare, vt vtrumlibet accidat, nihil ideò abesse, aut adesse, quod sit absolutè necessarium existimetur.

℣. 26. *ἀναλογιστέον δὲ, ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν.* Postremum hoc est ex præcipuis Meditationis capitibus, quæ Epicurus dicendis mox de beatæ vitæ fine præmittit. Lego autem, ὡς αἱ πρὸς, pro αἱ δὲ πρὸς, quandoquidem ἡ ἀοχλησία, τῆς εὐδαιμονίας pars est, non membrum ab ipsa distinctum; vt propterea debeat ad exemplum potiùs quàm ad diuisionis integritatem spectare. Quod addo verò ad interpretationem, eò facit, ne illud membrum, πρὸς τὸ ζῆν, esse videatur incongruum, quando etiam cupiditates, quæ ad ipsum attinent, ad indolentiam, siue ad id quod dolet, eximendum tendunt. Cæterùm licet complura sint circa Ratas Sententias, de cupiditatibus dicenda, adnotare tamen heic præstat Ciceronem ita improbare diuisionem cupiditatum, quatenus illeic traditur, vt quem diuisionis modum fuisse tradendum subiicit, ille ipse sit,
2. de fin. qui hoc loco habetur. Ecce enim, *Quomodo*, inquit, *Philosophus loquitur? Tria genera Cupiditatum; Naturaleis, & necessarias: naturaleis, non necessarias; nec naturaleis, nec necessarias. Primùm, diuisit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria; hoc est non diuidere, sed frangere rem.* Sequitur, *Qui si diceret, Cupiditatum esse duo genera, naturaleis, & inaneis: Naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias, confecta res esset.* Atqui Epicurus heic loci isto planè modo diuisit: & in Ratis Sententiis, nihil aliud, quàm argutiem, quæ plærumque est importuna, subdiuidendi, declinauit; cùm alioquin subdiuidendo, tria eadem genera habeantur. Quod superest, tanti Epicurus facit Cupiditatum discrimen nosse, & suos cuique fineis, sicut par est, præscribere, vt & propterea Physiologiam esse necessariam contendat, ad discernendum videlicet, quænam reuerà naturales, necessariæque dicendæ sint, quænam inanes, ac superuacaneæ; & posse putet tum solùm vitam feliciter transigi, cùm solis naturalibus, necessariisque retentis, inaneis, & superuacaneas procul amandauerimus Quoniam verò, vt innui mox, plura hac de re sunt dicenda circa Ratas Sententias, & deinceps quoque plura interiicienda; ideò nihil necesse est hoc loco super addere.

℣. 33. *Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία.* Deducit heic iam Epicurus, quemadmodum ad Beatam Vitam rerum superiorum meditatio tendat; declarat autem primùm Finem beatæ vitæ esse Tranquillitatem mentis, & Indolentiam corporis, ac subinde, quia huic vtrique Voluptatis nomen attribuit, declarat quemadmodum finis beatæ vitæ Voluptas sit. Quo tamen loco notandum est, τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν, *finem beatæ vitæ*, seu vt
adu. Ethic. habet Empiricus, τέλος εὐδαιμονίας, *finem beatitudinis*, dici Periphrasticῶs pro *beata vita*. Neque enim aut Tranquillitas mentis, & Indolentia corporis, aut ipsa voluptas, est finis, ob quem beata vita expetenda sit: cùm ipsa quoque sit vltimus finis; ac cætera bona ob ipsam; ipsa sui solùm causâ expetatur. Nempe eadem Periphrasi vtitur hoc loco Epicurus, qua vsum Homerum obseruat Eustathius, cùm dixit τέλος γάμου *finem nuptiarum*, pro *Nuptiis*, & τέλος θανάτου *finem mortis* pro *morte*. Quo modo sunt etiam aliæ similes, ἲς Ὀδυσσῆος *vis Vlyssis*, pro *Vlysse*; βίη Ἡρακλῆος, *robur Herculis*, pro *Hercule*, ὁρμὴ Αἰακίδαο, *impetus Æacidæ*, pro *Æacida*, seu Achille, &c.

Notandum etiam, quòd ℣. 41. lego πρός τι ὡς ἐνδέον βαδίζειν, pro βαδίζειν, ὡς πρὸς ἐνδέον τι, ideo fieri, quòd nisi voces ita transponantur, vel certe eo modo, vt vox ἐνδέον (aut, si mavis, ἐνδεὲς) intelligi de animali, potiusquàm de eo, ad quod animal se conferat, possit; præposterum planè fieri sensum constet. Addo autem ad interpretationem, *beatitudinis capax* animal, vt vox pertinere intelligatur ad hominem; cùm solus homo eatenus dicatur propriè esse beatus, quatenus ipse solus est, qui se putare beatum potest. Quippe & Seneca, vbi Epicureum illud retulit, *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi dominus sit; tamen miser est*; subiicit illud Comici, Epist. 9.

Non est beatus, esse se qui non putat.

Notandum rursùs, quod ℣. 45. addo has voces, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, idcirco esse, quòd perspicuè deficiant. Et poterat quidem lacuna suppleri ex Stobæo, apud quem verba hæc leguntur, ὅταν δὲ τοῦτο μὴ πάσχωμεν, ἐν αἰσθήσει καθεστῶτες, *quando verò in actu sentiendi constituti id non patimur*, hoc est, *non dolemus*: verùm, quia vtcumque antecedentes voces parùm ab illis discrepent, quæ leguntur apud Laërtium, sequentes tamen νῦν ἐνδείας χρεία τῆς ἡδονῆς, idem licet significantes, discrepant ab illis, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα, quas retinere præstitit: idcircò, ob factam in his mutationem, visum est potuisse in illis quoque fieri; cùm procliuius alioquin fuerit, sententiam eo modo, quo est restituta, conscribere. Res tamen videri indifferens potest. Illud potiùs est obseruandum; seu Stobæus aliunde corrogauerit, seu ex hoc loco, quod iam deficiat (tametsi non satis apparet) describere perrexerit, exstare apud ipsum continenter hæc verba: Οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας ὄρεξις, *Neque enim voluptas, quæ secundum naturam est, causa est, vt alij patiantur iniuriam; sed cupiditas, quæ ex vanis opinionibus effrenis creatur*; cuius quidem sententiæ is videtur sensus; cùm Natura, exempli gratiâ, fruges, & aquam fecerit res paratu facillimas, non eam voluptatem, quæ ex ipsis, famem, sitímque expectando, maxima percipitur, causam esse latrociniorum, cæterarúmque iniuriarum, quas vulgò patrant homines; sed inanem cupiditatem vescendi lautiùs opulentiúsque, atque idcircò ditescendi, vt sit, quod in sumptus sufficiat. Quod idem dicendum de iis, qui simplici veste, simplici domo, simplici coniugio, similibusque, præ ambitione, libidine, aliisque passionibus non contenti, plura appetunt, quàm quibus Natura indigeat. Quod superest, illud, τότε ἐνδεοῦς χρείαν ἔχομεν, &c. supponit posse duplex genus voluptatum appeti; vnum earum, quæ percipiuntur, tum, cùm dolor ob indigentiam creatus detrahitur, vt dum famelici comedimus,

serm. 17.

comedimus, aut sitibundi bibimus; alterum earum, quæ requiruntur, vbi dolor detractus est; vti dum post famem, sitimque exemptam, prosequimur cibi, potúsque cupedias: adeò proinde, vt sensus sit, esse quidem nobis voluptates priores necessarias, posteriores verò nequaquam.

Pag. 48. ✠. 25. *Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ, ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν.* Epicurus præmissa sua de bonorum Fine opinione, & priusquàm inculcet, quam voluptatem (cùm finem dicit Voluptatem) intelligat, interiicit heic generalem modum, quo & comparare, & tueri huiuscemodi voluptatem (Tranquillitatem nempe in animo, & Indolentiam in corpore) liceat. Is est, quem nos paulò antè insinuauimus; cultus scilicet Temperantiæ, quæ cupiditates ita moderetur, vt non-necessarias, vanásque amputans, & ad necessarias, naturaleisque nos referens, creet in nobis *αὐτάρκειαν*, hoc est, ita componat nos, vt ætatem paruo contenti degamus.

✠. 45. *Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος.* Hic locus est, qui fuit iam antè præoccupatus, recitatúsque integer, tanquam continens Apologiam, quam Epicurus aduersus eos texuit, quos suis etiam temporibus expertus est interpretes suæ de Voluptate sententiæ, iniquos. Circa textum porrò adnoto dumtaxat; cùm hunc eundem locum in librum tertium Apologiæ, seu de Vita, & moribus Epicuri, transcripserim, & vocem *ἀπολαύσεως*, priore loco vsurpatam, de quadam quasi prolutione interpretatus fuerim, eâ scilicet Metaphorâ, quâ apud Virgilium:

3.Georg. *Proluit insano contorquens vertice syluas*
Fluuiorum rex Eridanus;

3.Topic.5. 28. sect. Probl.7 &c. ac præsertim ob familiarem vsurpationem in malam partem (vt vel apud vnum Aristotelem obseruatur) aggresso iam denuò interpretationem visum mihi fuisse significari ea voce simplicem fruitionem; tum quia prolutio, immodicáve profusio attinet ad membrum præcedens, quod est *τῇ ἀσώτων*: tum quia vox hæc aliquoties antè in Epistolæ serie vsurpata (vt cùm dictum est, *ἀπολαυστὸν τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν*, & *ὄψα πολυτελείας ἀπολαύειν*) illaudatum nihil sonat; tum quia, vt priore membro Epicurus à suo fine reiicit eas voluptates, quæ virorum luxu diffluentium, perditéque viuentium sunt; ita videtur posteriore exclusisse ab eodem fine, tanquam non necessarias, eas, quæ in ipsa fruendi actione, factáve actu sensus motione sunt, vt Cyrenaici statuebant (quod interiectâ etiam additiunculâ insinuatum est) tum quia ille rem subinde declarat, ostendendo se voluptatem motioni oppositam intelligere, Indolentiam nempe, ac Tranquillitatem. Ad ipsam rem quod attinet; germanus quidem heic foret locus, in quo & fusè probaretur non aliam fuisse Epicuro Voluptatem habitam Finem, quàm heic hisce verbis expressam. *Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν*, *Neque dolere corpore, neque animo perturbari*; & ea deinceps deducerentur, ex quibus posset eius sententiæ sua conciliari probabilitas: Verùm, quia is præcessit textus, ad cuius elucidationem, hoc vtrumque præstandum fuerit; vti & fuit reipsâ (ac fortassis etiam æquo prolixiùs) præstitum: illeinc idcireò, quæ heic possunt deesse videri, sunt repetenda. Quin-etiam, cùm ostensum fuit Honestum bonum, seu Virtutem, secundum vtramque sui partem ita ad voluptatem referri, vt germana exinde habeatur Voluptas; qualem scilicet declarauimus, vbi deinceps de illa specialiùs, & iuxta correctionem sapientiæ accepta, est actum; ideò factum quoque huic loco compendium, circa illud, quod dicitur, *Rationem esse sobriam* (seu cum sobrietate, animique adeò serenitate iunctam) *quæ causas rerum eligendarum, fugiendarúmque inuestigans, iucundam vitam* (seu voluptatem, quæ Finis sit germanus) *pariat*. Videlicet Ratio causas inuestigans diuersum est nihil à priore parte Virtutis, quæ cognitionem, speculationem, scientiam rerum complectitur; neque eligendorum, fugiendorúmque inuestigatio, ipsi præsertim praxi coniuncta, diuersum quid à posteriore, quæ circa hæc ipsa vnicè versatur. Itaque possunt illeinc quoque, quæ ad hoc caput spectent, multa repeti; tametsi & plura deinceps circa Virtutem sunt attingenda.

Hoc loco, id solum notandum, quod Epicurus postremò ait, *Expelli ratione τὰς δόξας, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος, opiniones illas, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.* Siquidem ea celebris fuit Epicuri sententia, quam Cicero speciatim de Ægritudine loquens, hisce verbis exprimit: *Epicuro placet opinione mali ægritudinem esse, non naturâ, vt quicumque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine.* 3.Tusc. Speciatim, inquam; nam alioquin id intelligendum generatim est de omni importuna, ingratâ, molestaque perturbatione, quæ ægritudinem aliquam inuoluit. Non modò certè Epicurus perturbari animum, ac esse in ægritudine putat, opinione mali, quod acciderit; sed maximè etiam opinione futuri, vt paupertatis, orbitatis, exsilij, ignominiæ, mortis, & similium; quæ aliquis timens, sollicitudine laboret, ac in ægritudine ideò sit. Vnde & quia talis perturbatio, siue ægritudo, opinione est, non naturâ; quatenus ista, ob quæ cruciamur, non reuerâ sunt mala; neque enim naturam nostram per sese attingunt, maléve afficiunt; sed mala sunt solùm quia mala esse opinamur; ac nos solùm attingunt, maléve afficiunt, opinione intercedente; cùm hac seclusa perinde sint, respectu nostri, ac si non essent. Quia, inquam, res ita se habet, ideò author est Epicurus, vt adhibeatur ratio, quæ edisserens, ostendénsque non esse hæc reipsâ mala, falsam, quæ de ipsis habetur, opinionem eliminet, ac animum proinde reddat omni & ægritudine, & perturbatione immunem. Non reticendus porrò heic locus, in quo Cicero sententiam quidem Epicuri fusiùs declarat; sed videtur interim tamen illa, affingendo, inretiicere, ex quibus deinceps in eum inueharur. Locus integer sic se habet: *Epicuri*, inquit, *sententiam videamus, qui censet, necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in* ibid.

malis esse arbitrentur; siue illa antè prouisa, & exspectata sint, siue interuenerint. Nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leniora; stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: Satis esse odiosum malum omne, cùm venisset; qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: Si vero ne futurum quidem sit, frustrà suscipi miseriam voluntariam; Ita semper angi aut excipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponis, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim censet animum rationi posse, & quò illa ducit, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias; abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas, à quibus cum cecinit receptui, impellit rursùm, & incitat ad conspiciendas, totáque mente contrectandas varias voluptates; quibus ille & præteritarum memoriâ, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus; Epicurei dicunt suo. Quo imprimis loco agnoscere licet, quod Epicuro Cicero tribuit, *Neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leniora*; videri admodùm suspectum; cùm & inter Ratas Epicuri Sententias sit, *dolorem, morbúmque diuturnum sine admistione iucundi non esse*; & iam antè viderimus velle Epicurum vt non timere mortem assuescamus, ex reputatione, quòd malum non sit. Quò magis etiam suspectum sit, quod Epicuro tribuit, *stultam esse meditationem futuri mali*; quamobrem enim iuberet nos adeò attenta meditatione fieri comparatos ad mortem, quæ haberi solet maximum malorum? Quod sequitur autem, *Fortassis ne futuri quidem; satis esse odiosum malum omne, cùm venisset*, &c. idipsum verò demùm subinnuit, quo sensu Epicurus dicere potuerit, *mali futuri meditationem stultam.* Quia enim malum, quod timetur; aut contingens est, fieríque potest, vt non eueniat; aut necessarium, neque potest, vt non eueniat, fieri: Noluit quidem priore casu nihil nos de illo cogitare, neque ad vtrumque euentum, qua animi moderatione decet, excipiendum, comparatos non fieri; at censuit tamen stultum esse, animo ita excruciari, vt si malum sit haud-dubiè euenturum; vt si, vbi euenerit; intolerabile sit futurum; vt si isthæc, aliáque mala sint è vestigio consequutura; ac mentem in istarum rerum meditatione sic defixam quis habeat, vt nocte, diéque ea versans, efficiatur, quod ille ait, miser, afflictus, ærumnosus, calamitosus. Posteriore autem casu, committi quidem noluit, vt malo patienter excipiendo parati non simus; vt vel ex eo constat, quod de morte iam innui; at extremæ esse dementiæ putauit, quod plærique faciunt; dum non valentes id semel sibi leniter ferendum constituere, irascuntur fatis, in cælum, naturámque & prouidentiam rerum blasphemant, neque possunt mentem sic diuertere, quin ad easdem identidem cogitationes redeant, sicque ante tempus, quo se putant fore miseros, miserrimi fiant. Quod subiicitur verò Epicurum *ægritudinis leuationem in duabus rebus ponere, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates*; patet quoque quàm sit suspectum, vel ex eo, quod in Apologia ipsi Plutarcho obiectum est, ob similem imputationem. Nam censuit quidem Epicurus leuandam ægritudinem auocando mentem, quantum fieri licet, à cogitanda molestia; at præstare id, illam reuocando ad contemplandas voluptates (& quatenus illi quidem interpretantur, corporeas) ac non potiùs ad meditandum, quæ honestè simul, suauitérque ipsam diuertant; non somniauit sanè, vt vel facto docuit; quod Plutarchus parùm candidè detorsit. Scripsit nimirùm Epicurus, se illis adeò grauibus nephritidis doloribus, ad quorum magnitudinem nihil posset accedere, opposuisse τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ, *illud animi gaudium, quod perciperet ex ratiociniorum præteritorum recordatione*; Plutarchus autem opposuisse suos dolores obiicit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum prius voluptatum memoria.* Quod repeto quidem, vt agnoscas rem esse parem, quòd iam Cicero illi obiicit; vt possit nimirum, quasi passis velis in eum inuehi, & subiecto præsertim loco, quem ait desumptum ex libro de Fine (& de quo superiùs tamen dictum est) *Nec equidem habeo, quod intelligam bonum*, &c.

Quamobrem ista qualiscumque à Cicerone facta declaratio Epicureæ sententiæ, non obstat, quò minùs Epicurus verè censuerit, opiniones illas, ob quas perturbationes occupant mentem, serenitatémque illius obfuscant, ac tranquillitatem peruertunt, studiosè abigendas esse; quatenus eæ sunt, non ipsa natura, quæ perturbationibus huiuscemodi occasionem faciunt. Adeò proinde, vt si ad cuiusquam, ad ipsius sanè Epicuri mentem, quam maximè sit, quod ipsemet alioquin Cicero de viro sapiente, beatóque habet, quòdque adeò egregium est, vt hunc in locum transcribere, esse non possit importunum. *Ergo is*, inquit, *quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, vt neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens, ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat; is est sapiens quem quærimus; is est beatus: Cui nihil humanarum rerum, aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiúsque Mundi nota sit magnitudo? Nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vita breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omninò nouum? Atque idem, ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt quemcumque casum fortuna inuexerit, hunc aptè, & quietè ferat. Quod qui faciet non ægritudine solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuus animus, perfectè, atque absolutè beatos efficit.*

Pag. 49. ✝. 12. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις. Quòd hoc loco vocem φρονήσεως non *Sapientiam*, vt Cicerò, sed *Prudentiam* interpretor; vti & statim vocem φρονίμως, non *sapienter*, sed *prudenter* reddo; ambiguitatis deuitandæ causâ facio; ne cùm heic agatur de virtute morali, nihil videatur esse inter ipsam Sapientiamque, τῆς σοφίας voci respondentem, discriminis; vt prætercam
lib de Vniu. a de Inuent. 3. Tusc. 1. offic. ipsum quoque Ciceronem, non modò interdum τῆς φρονήσεως vocem interpretari *Prudentiam*; sed interdum quoque dum quatuor moraleis virtutes enumerat, illam, quæ primo loco est, non Sapientiam dicere, sed Prudentiam; vtcumque etiam interdum simul nomina Sapientiæ, Prudentiæque adhibeat. Sed ne in hoc hæteam, maximéque cùm vsus voces fecerit (etiam in nostro idiomate) propemodùm synonymas; id potiùs notandum, quod Epicurus ait, *Prudentiam esse quoque præ ipsa Philosophia honorabilem*; id quippe facere videtur, vt interpretando insinuatum est, quatenus Prudentia virtus est ἡγεμονική, *imperans*, ac ipsam etiam Philosophiam ad vitæ finem, seu ad bene, beatéque viuendum disponit; vt dum explorandum præscribit, diuinitúsne, an pro naturæ dispositione, Eclipses, Tonitrua, aliáque id genus contingant. Tametsi videtur res quoque eo sensu posse accipi, ad quem visus est Cicero attendere, cùm Sapientiam potiùs quàm Prudentiam dixit; quasi nimirùm Epicurus τῆς φρονήσεως nomine intellexerit tam ipsam Philosophiam, seu peritiam rerum, & naturalium maximè, quàm ipsam virtutem moralem.

✝. 17. Οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως. Supplenda verba ista fuisse, vt manifestè deficientia, indicauit quoque ipsi Stephano locus Ciceronis antè recitatus, in quo Tor-
1. de fin. quati verba sunt: *Clamat Epicurus, is, quem vos voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur; nec sapienter, honestè, iustè, nisi iucundè.* Quod interpretando verò τὸ καλῶς, *honestè*, idem esse insinuo ac *fortiter*, & *temperanter*; idcircò facio, vt intelligatur, cùm virtus moralis distribui in quatuor parteis soleat, Epicurum, duabus disertè recensitis, comprehendisse reliquas duas sub ipso nomine *honestatis*, quæ illis speciali titulo tribuitur; quatenus, qui gerunt sese fortiter, gerere se honestè, decoréque dicuntur; & vt maximè honestum, decorúmque habetur mortem pro patria oppetere, ita & mortuis pro patria maximus solet haberi honos, ex quo est nomen honestatis; quatenúsque, qui sobriè, continentérque vitam degunt, ij & honestè viuere, & decorum seruare dicuntur.

✝. 22. Επεὶ, τίνα νομίζεις. Continetur heic quasi quædam hactenus dictorum in Epistola ἀνακεφαλαίωσις, ac vnà habetur introductio ad dissertatiunculam de Fato, Fortuna, Liberóque arbitrio. Et quod ad Summariam quidem recensionem eorum, quæ pertractata huc vsque sunt, spectat, ipsa est, quam
2. de fin. Torquatus apud Ciceronem imitari videtur, dum conclusurus suam illam de rebus Moralibus iuxta Epicurum disputationem, postquam illud præmisit; *Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus: multóque hoc meliùs nos, veriúsque, quàm Stoici: Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quàm illam vmbram, quod appellant honestum, non tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum seipsa esse contentam*: tum pergit: *Sed possunt hæc quadam ratione dici non modò non repugnantibus, verùm etiam approbantibus nobis; sic enim ab Epicuro Sapiens beatus semper inducitur; finitas habet cupiditates: negligit mortem: De Diis immortalibus sine vllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare. His rebus instructus, semper in voluptate est; neque enim tempus est vllum, quo non plus habeat voluptatis, quàm dolorum. nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertas, quanta sint ea, quámque iucunda; neque pendet ex futuris, sed exspectat illa, fruitur præsentibus; ab iisque vitiis, quæ paulò antè collegi, abest plurimum; & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate: Dolores autem, si qui incurrunt, nunquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat quam quod angatur.* Imitari etiam videtur apud eundem Epicureus Zeno, quare-
nus dicere solitus perhibetur, *Eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, consideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum; præsertim, si antè præceptis bonis contentus esset, nec Deos extimesceret.* Immò & videtur ipse Seneca, dum ad 3. Tuscul.
cuiusdam Epistolæ calcem, *Non cupiditas, inquit, nos non timor pellet; inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos; sciemus mortem malum non esse; Deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur,* &c. Epist. 75.

✝. 29. βραχεῖς τινὰ δὲ, pro βραχίστην. Sic enim optimè MSS. cùm & sit perspicuum vocem βραχεῖς necessariam esse ad illam Antithesin, ἢ χρόνους, ἢ πόνους, ac secus non posse sensum congruum cum succedente membro quadrare. Prætereo autem eandem senten- 2. de fin.
tiam cùm inter Ratas numerari, tum à Torquato exprimi; quòd nimirum, *dolor in longinquitate leuis in grauitate breuis soleat esse: vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur*; cùm & posteà ab ipso Cicerone breuiùs, *Si grauis, breuis; si longus, leuis.*

✝. 30. Ἀνάγκην μὲν ἣν, &c. ad vsque παρ' ἡμᾶς, pro ἀγγέλλοντος ἃ μὲν ἀπὸ τύχης, ἃ δὲ. Quip- lib. 2.
pe nullus alioquin sensus; & manifestum esse videtur vocem Ἀνάγκην fuisse supplendam, quòd & disertè statim ipsa necessitas cum eisdem, hoc est, cum Fortuna, & Eo, quod in nobis est, comparetur; & ipsa proinde ea sit δεσπότις, quam ab aliquibus inductam Epicurus conqueritur. Et quos ille quidem intellexerit, Stoici videri potissimùm possent: ipsis siquidem eius æmulis, vix vlli fuere Necessitatis, seu Fati assertores acriores. Et res vel

vel ex eo confirmari posset, quòd Balbum Stoicum alloquens apud Ciceronem Velleius, *Itaque*, inquit, *imposuistis ceruicibus nostris sempiternum Dominum, quem dies, noctésque timeremus*. Et statim: *Hinc vobis extitit primum illa fatalis Necessitas, quam εἱμαρμένην dicitis, vt quicquid accidat, id ex æterna veritate, causarúmque continuatione fluxisse dicatis*.

1. de nat. Deor.

Vt interim taceam, quod Agellius refert aliarum opinionum, disciplinarúmque authores Chrysippo obstrepere; videri penè posse ex hoc Epicuri loco desumptum; ac præsertim qua obiicitur, *esse iniquè pœnas constitutas legibus si omnia condicenda sunt Necessitati cuidam, & instantia, quæ oritur ex Fato; omnium quæ sit rerum Domina, & arbitra, per quam necesse sit fieri quicquid futurum est*, &c.

lib. 6. c. 2.

Verumtamen, quòd statim pòst esse autumat præstabilius adhærere fabulis, quàm *Physicorum Fato seruire*, ij possunt iidem reputari, cum Physicis illis antiquioribus, Democrito, Heraclito, Empedocle, quos Cicero citat in eandem sententiam, Aristotelem ipsis copulans, cùm deberet potiùs Leucippum, quem audiuit Democritus, & quem non longè ab initio Epistolæ ad Pythoclem, Intellexisse Epicurum suo loco declarauimus, dum *vnum* dixit *Physicorum*.

lib. de Fato.

Nempe Leucippus quoque omnia necessitate fieri docuit, vti apud Stobæum est, qui & Parmenidem aliunde Democrito adiungit: ne aliquid dicam de Thalete, & aliis.

Ecl. Phys.

Dico autem hos potiùs; nam Aristotelis quidem fuisse aliam de Necessitate sententiam, tum Naudæus noster præclarè ostendit; tum intelligi licebit ex iis, quæ erunt posteà de illius opinione commemoranda. Taceo interim posteriores, vt Asclepiadem Medicum, apud Aurelianum, & alios.

Iatrophil. quæst. 5. lib. de morb. ac. cap. 14.

℣. 41. ὑπολάμβανε, pro ὑπολαμβάνειν, vt videlicet verbum sit, quicum consistat participium insequens νομίζων, & sensus alioquin obscurus, efficiatur non-nihil clarior, ac præsertim quidem, adhibita Parenthesi illa, quæ cœpta à verbo οἴονται, impersonali facto ex οἴεται, desinat in χορηγοῦντος, & præmissâ verbo διαζῇ particulâ μὴ, vel ex indicatione aduersariuæ, quæ statim sequitur, μέμφεται.

Pag. 50.

℣. 9. Ταῦτα οὖν. Hæc est totius Epistolæ ad Menœceum conclusio, in qua σεαυτὸν, pro ἑαυτὸν, reposui; quòd tametsi hæc vox personæ omnis haberi valeat; statim nihilominùs sequatur, non ἑαυτῷ, sed σεαυτῷ. Est porrò Conclusio consona Exordio: quatenus in Exordio quidem, tam esse Iuueni, quàm Seni philosophandum docuit, ac illa esse meditanda, quæ vitam beatam faciunt; nunc autem, postquam ea edisseruit, hortatur Menœceum, vt in ipsorum meditatione assiduus sit, siue continenter de illis philosophando non fatigetur. Quò fatigari autem minùs, seu quasi delassari possit, submonet, deligat amicum sibi ipsi quam-simillimum, quicum nihil non commune habeat, atque adeò quicum philosophetur, meditationémve instituat. Hac certè de causa edicet posteriùs inter Ratas Sententias: *Omnium rerum quas ad beate viuendum comparauit Sapientia, nihil esse amicitia possessione maius*; &, vt interpretando addit Cicero, *nihil vberius, nihil iucundius*. Siquidem non aliâ re magis Sapientis vita beata est, quàm dum inter philosophandum, potest amico, qui sit perspectæ sinceritatis dicere; μόνω ἰσμῷ, seu, vt aliquando ad Q. Fratrem Cicero, *Soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia*.

℣. 16. μαντικὴν δὲ ἅπασαν. Tertium hoc est Membrum eorum, quæ à Laërtio circa Moralem Epicuri Philosophiam congesta sunt. Continet autem ea superiùs dictis paucula quædam capita, quæ, absolutâ Epistolâ, Laërtius censuit ex aliis Epicuri Operibus corroganda, ac subiicienda. Primum autem caput instituitur *de Diuinatione*, de qua egisse Epicurum ait cùm in locis aliis, tum in *Magna Epitome*. Lego scilicet μακρᾷ, pro μικρᾷ, cùm Parua Epitome non alia extitisse videatur, quàm & superstes, & iam antè relata ad Herodotum Epistola, vt vel ex ipsa Epistolæ ad Pythoclem subiunctæ Præfatione intelligitur; & constet in ea de Diuinatione, refutationéque Artis diuinandi, mentionem nullam fieri; ac si id, quod Laërtius habet, fuit in duarum altera, id fuisse debere conscriptum in Magna. Quod interpretando verò adiicio, præmittóque, ad indicandum, conclusam fuisse Epistolam; idcircò facio, quòd alioquin solitus interdum Laërtius aliqua interiicere, res videri possit non satis perspicua; & quæ mox habentur verba Epicuri, Μαντικὴ ὡς ἀνύπαρκτος, &c. videri possint cum Epistolæ extremis esse continuanda: ac potissimùm, cùm Laërtius aliam veluti quandam eorum, quæ ad mores attinent, conclusionem insinuet.

℣. 22. Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Aliud hoc est Caput, quod Laërtius adhibet ad declarandum discrimen, quo Epicurus ab Aristippo, Cyrenaicísque illius Sectatoribus circa opinionem de Voluptate differt. Lego autem ℣. 25. ἀμφοτέρας, pro ἀμφότερα, quòd phrasis sit planior, & vox manifestè referatur ad Voluptates, καταστηματικὴν, καὶ ἐν κινήσει, mox nominatas. Lego etiam ℣ 29. φιλοσόφους pro φίλους, quæ vox fieri ac retineri ex ipsa scripturæ abbreuiatione potuit; cùm alioquin inscriptio πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους, non modò apud Empiricum, sed etiam superius apud Laërtium ipsum habeatur.

℣. 4. Ἀποδείξει δὲ χρῆται. Aliud rursùs caput hoc est à Laërtio adhibitum, Demonstrationem continens, quâ Epicurus vsus est, vt Voluptatem esse finem beatæ vitæ constabiliret. Illa porrò superiùs iam & relata est, & fusè deducta; quare addendum heic solùm est, quibus eam verbis Epicurus apud Empiricum efferat. Ea igitur sunt: Ὅτι φυσικῶς, καὶ ἀδιδάκτως τὸ ζῶον φεύγει μὲν τὴν ἀλγηδόνα, διώκει δὲ τὴν ἡδονήν. Γεννηθὲν γοῦν, καὶ μηδέπω τοῖς δόξαν δουλεῦον, ἅμα τῷ ῥαπισθῆναι ἀσυνήθει ἀέρος ψύξει, ἔκλαυσέ τε, καὶ ἐκώκυσεν. Εἰ δὲ φυσικῶς ὁρμᾷ μὲν πρὸς ἡδονὴν, ἐκκλίνει δὲ τὸν πόνον, φύσει φευκτόν τι ἐστιν αὐτῷ ὁ πόνος, καὶ αἱρετὸν ἡ ἡδονή, *Animal ipsâ natura sponte, & citra omnem eruditionem refugit dolorem, & prosequitur voluptatem.* Pag. 51.

voluptatem. Quippe simul, ac natum est, & nulla adhuc opinionis seruitute præoccupatur, vbi insueto aëris frigore percellitur, plorat, eiulátque. Si natura autem duce voluptatem appetit, dolorem declinat; est ergo ipsi dolor quidpiam refugiendum, voluptas expetendum, secundum naturam. Non addo Cyrenaicos fuisse eadem demonstratione, vt voluptatem pariter esse
lib. 2. finem probarent, vsos; cùm apud Laërtium Voluptatem definientes λείαν κίνησιν, *suauem motionem*; & dolorem, τραχεῖαν, *asperam*, dixerunt, τὴν μὲν εὐδοκητὴν πᾶσι ζῴοις, τὴν δὲ ἀποκρουστικήν, *illam quidem esse, quam animalia omnia adsciscant, hanc verò, quam omnia repel-*
2. Strom. *lant.* Adnoto solùm B. Clementem, cùm eandem illis tribuat, adiiciátque Epicurum definiisse τὸ αἱρετὸν, *ipsum Eligibile*, ὃ πρῶτον ἐξ ἑαυτοῦ ἐφ᾽ ἑαυτὸ ἐπάγεται, *id, quod primum ex seipso, suáve naturâ, ad seipsum allicit*; in-
Ecl. Eth. cap 3. sinuari legendum quoque apud Stobæum ἑαυτὸ, vbi rursùs ex Epicuro esse Voluptatem finem declaratur.

✝. 10. Δακρύει βοῶν. Ita certè legendum Casaubonus putat (nisi etiam βοᾷ δακρύων) pro βοῶν δαίων. Et fortè quidem pro δαίων, legi potuit θανὼν, aut alio modo correctio institui; sed præstat eruditi viri coniecturæ insistere; quoniam tametsi transpositio duriuscula est, redditur tamen versus integrior, qualis in Trachiniis Sophoclis habetur; vtcumque prætereà apud Poëtam non ἰύζων, sed ἐκτύπουν legatur. Immutanda verò non fuit hæc vox (vti neque fortè immutatio illa facienda) quòd Epicurus ad hunc locum alludens, videatur potiùs sensum tenuisse, quàm verba; ac ea habuisse fortè in mente, quod apud eundem Sophoclem legantur pari occasione (eiulante nempe Philoctete) reddidisse montes στόνον ἀντίτυπον. Prætereo autem Ciceronem veluti retorquere allatum de Hercule exemplum aduersus ipsum Epicurum; vbi de dolore in eum disputans, & postquàm illos Herculis questus, qui apud eundem Poëtam fusè sequuntur, retulit,

2. Tuscul. *O multa dictu grauia, perpessu aspera,* &c.
subdit: *Possumus-ne nos contemnere dolorem, cùm ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus.* Et, ne memorem, quod de Prometheo addit, qui frustrà

Amore mortis terminum inquirit mali,
(Scilicet Caucasea sub rupe
Auson. *Testatur Saturnigenam, nec nomine cessat.*
Incusare Iouem, data sit quod vita perennis.)

Obseruo dumtaxat id, quod illeic loci subiicitur de Philoctete; (qui
——*Siluestribus abditus antris*
Saxa mouet gemitu) ——

vsurpari quoque alibi ab ipso specialiùs contra Epicurum. Quippe memorato Lemnio illo saxo,

Ouid. *Quod eiulatu, questu, gemitu, fremitibus,*
Resonando, multùm flebileis voces refert:

pergit, *Huic Epicurus compareт se, si potest,* &c. Sed ad citatos quidem ab Epicuro versus quod spectat; constat ipsum aliud nihil velle, quàm esse dolorem quidpiam per se malum; quando ipsi quoque, qui reputantur Deorum filij, ac fortissimus Hercules imprimis, eum tantopere exsecrantur.

Ad Ratas Epicuri Sententias.

✝. 22 KAI' φέρε δὴ νῦν. Postremum hoc est ex iis quatuor Membris, in quæ visum est posse diuidi, quæ de Morali Epicuri Philosophia Laërtius collegit. De titulo porrò, quo Epicuri liber inscriptus est Κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, dicemus in Apologia circa librorum Indicem. Ad rem quod spectat, libellus fuit, in quem Epicurus congessit præcipuas Sententiarum Moralium, vt vno quasi fasciculo collectæ haberentur in promptu. Scilicet de illis ita Cicero: *In alio verò libro, vbi breuiter* 2. de fin.
comprehensis grauissimis sententiis, oracula edidisse sapientiæ Epicurus dicitur scribit his verbis, quæ nota tibi profectò, Torquate, sunt, Quis enim vestrûm non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id est, maximè ratas, quia grauissimæ sint ad beatè viuendum breuiter enunciatæ sententiæ. Quibus ex verbis intelligitur, Epicureos facto probasse, quod ait Demetrius Cynicus apud Senecam; docens scilicet, *Plus prodesse, si* 7 de bene. c.
pauca præcepta Sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi, & in vsu sint, quàm si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Et tales certè Sententiæ *feriunt animum*, ait lib. 12. c. 10.
Quintilianus, *& vno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis hærent, & delectione persuadent.* Ac non sunt illæ quidem ordine digestæ, sed permistim compositæ, vt Plutar- de Pyth.
chus quidem non semel causatur; sed ne me- orac.
morem, quod Galenus habet circa Aphoris- & de ser. pun.
mos Hippocratis; ne praxin ipsam Antoni- in aph. 1.
ni, libros de vita sua scribentis, & (si modò dicere liceat) ipsius quoque Salomonis moralium sapientissimi; addo id duntaxat quod ait Simplicius: videlicet celebre illud *Epi-* comment.
cteti Enchiridium, contextum fuisse non ab ipsomet, sed ab Arriano, qui ex ipsis Epicteti dissertationibus excerpserit; ad eum modum, quo Ratæ sententiæ ex variis Epicuri libris, ceu florilegio collectæ sunt. Cæterùm ipsarum quasi argumentum Luciani verba continent, cùm in Enchir.
de famoso illo Pseudomanti loquens, *Desi-* in Pseud.
gnauit, inquit, *Alexander, quidpiam risu dignissimum Ratas Sententias Epicuri nactus (librum, vt nosti, pulcherrimum, & qui summatim decreta sapientiæ summi viri complectitur) in medium forum deportauit, lignis cremauit ficulneis (vt si Authorem ipsum cremasset) ac cineres in mare abiecit; edito etiam oraculo,*

Πυρπολέειν κέλομαι δόξας ἀλαοῖο γέροντος.
Hæc lusci Decreta senis comburere mando.

Non agnoscens, scelestus ille, quantorum bonorum sit causa huiusmodi libellus iis, qui in ipsum inciderint; quantámque illis & quietem & tranquillitatem, & libertatem pariat. Δειμάτων μὲν, καὶ φασμάτων, καὶ τεράτων ἀπαλλάττον, καὶ ἐλπίδων ματαίων, καὶ περιττῶν ἐπιθυμιῶν, νοῦν δὲ, καὶ ἀλήθειαν ἐντιθὲν, καὶ καθαῖρον, ὡς ἀληθῶς τὰς γνώμας, οὐχ ὑπὸ δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ ταῖς τοιαύταις φλυαρίαις, ἀλλὰ λόγῳ ὀρθῷ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ παρρησίᾳ, *Abigens pauores, & spectra, & prodigia & spes vanas, & cupiditates superuacaneas; ac lustrans*

omnino

omnino animi consilia, non sanè tædâ, neque squillâ, neque id genus alius nugamentis; sed rectâ ratione, & veritate, & confidentia.

Quod beatum, æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquam, nec exhibet alteri. itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia.

1.adu.Col. ✝. 29. Τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον. Hæc est, quam Plutarchus, meritò causatur non per ambages, non clàm, non perplexâ ratione præassumptam esse τὴν πρώτην τῶν κυρίων δοξῶν, *maximè Ratarum Sententiarum primam;* quippe, quæ pugnare adeò manifestè cum ipsa diuina prouidentia videatur. Præterea autem, vt ipsius non nemo penè meminerit, ac ferè quidem cum aliqua, sed leui tamen
in Apocol. immutatione. Nam v. c. Seneca ludens in Claudium Cæsarem, Ἐπίκουρος θεὸς οὔτε
Plaut. in Casin. αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. (quâ ludendi occasione adnotari potest Comicum quoque hinc respexisse, cùm ait, *Enimverò* πράγματά μοι παρέχεις. Stob. *Dabo* μέγα κακὸν,
3.hypot 24. &c.) Empiricus verò, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, μήτε αὐτὸ πράγματα ἔχειν, μήτε ἑτέροις παρέχειν.
2.adu Col. dissert.19.de nat.ho.44. Plutarchus, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισιν συνέχεται. Maximus Tyrius, Τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. Et, ne pluteis consecter, vnus Nemesius esto satis, qui postquàm integram, iisdémque verbis retulit sententiam, nisi quod pro πᾶν τὸ τοιοῦτον, habet πάντα τὰ τοιαῦτα, adiicit hæc verba, ὀργὴ γὰρ Θεῶν ἀλλότριον, ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ ἐστί, θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον, *Res enim aliena à Diis est ira; quoniam excitatur ob id, quod præter voluntatem fit; præter autem Dei voluntatem fieri nihil potest.* Ad interpretatio-
lib.1. nem quod spectat, ea est ex Cicerone desumpta, qui non modò in libris de Legibus ait, *Primum caput libri optimi esse, in quo Epicurus scripserit, Nihil curare Deum, nec sui, nec alieni:*
lib.2. (quo modo in libris quoque de Diuinatione, *Illius enim Deus*, inquit, *nihil habens nec sui, nec alieni negotij non potest hominibus diuinationẽ impertire:* ac rursùs, *Quis hoc vobis dabit? Epicurús ne, qui negat quicquam Deos nec alie-*
lib.1. *ni curare, nec sui?*) sed in libris etiam de natura Deorum, Velleium inducit illam his verbis referentem, *Quod æternum, beatúmque sit, id, nec habere ipsum negotij quidquam, nec exhibere alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ teneri; quod quæ talia essent, imbecilla essent*
lib.3. *omnia.* Ac in libris de Officiis, *Quid est igitur*, inquit, *: dixerit quis, in iureiurando? Num iratum timemus Iouem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum; non eorum modò, qui Deum nihil habere ipsum negotij dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam qui Deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci Deum, nec nocere.* Nihil verò necesse est adnotare Lactantium interpretationem fecisse causalem, dum, postquàm id præmisit, quod superiùs retulimus, *Cùm puta-*
de ira Dei. *ret Epicurus alienum esse à Deo malum facere, atque nocere, quod ex affectu iracundiæ plerumque nascitur; ademit ei etiam beneficentiam; quoniam videbat consequẽs esse, vt si habeat iram Deus, habeat & gratiam; itaque ne illi vitium concederet, etiam virtutis fecit expertem;* tum subiicit, *Ex hoc*, inquit, *beatus, & incorruptus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet.* Multò minus necesse est referre interpretationem versibus expressam, qualis est illa Ausonij,

Quod est beatum, morte & æternum carens,
Nec sibi parit negotium, nec alteri,

aut vberior illa Lucretij,

Omnis enim per se Diuûm natura necesse'st lib. 1.
Immortali æuo summa cum pace fruatur.
Semota à rebus nostris, seiunctáque longè.
Nam priuata dolore omni priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur nec tangitur irâ.

aut quam ex Lucretio, & imitatione quidem illius versus

Nam bene qui didicere Deos securum agere lib.5.
æuum, &c.

Horatius hisce attigit,

——credat Iudæus Apella, 1.Sat.5.
Non ego; namque Deos didici securum agere æuum;
Nec, si quid miri faciat natura, Deos id
Tristeis ex alto cæli demittere tecto.

Ad rem ipsam quod attinet, cùm pari ratione Epicurus scripsisset ad Herodotum, οὐ συμφωνεῖν πραγματείας, καὶ φροντίδας, καὶ ὀργὰς καὶ χάριτας μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεσθαι, *Non congruere cum felicitate negotia, sollicitudines, iram gratiam; sed hæc, præ imbecillitate, metu, opisque externæ indigentia contingere:* Ansam cepimus illeic loci, tuendi, quantum per vireis licuit, Diuinam Prouidentiam, ac adnixi sumus sic ostendere eam, quam habet Deus rerum curam, non laboriosum esse negotium, neque sollicitudinem anxiam; eam, qua tenetur, iram, aut gratiam, non esse affectionem quampiam turbulentam; nihil ideò istorum cum felicitate pugnare, aut imbecilitatem, metum; indigentiamque arguere; vt nihil videatur, quod hoc loco adiiciendum sit, superesse. Hoc solùm, quasi ad hominem prætereundum argumentum non est, quòd quæri ex Epicuro potest, Deus-ne (quilibet ve Deorum in Intermundiis illis, aut, vt Lucretius vocat, *sedibus quietis*, degentium) voluptate afficiatur quapiam, seu aliqua re delectetur, an-non? Nam si nulla re delectetur, & ne suam quidem felicitatem cognoscat, ac sentiat, Marpesia est cautes, neque vlla in eo felicitas intelligi, magisquam in lapide potest. Sin delectetur; perspicuum est, delectationem esse affectionum, seu passionum vnam; atque ideò non omnem, omnive modo acceptam passionem alienam esse à Diuina natura; ac istam quidem tantò minùs, quantò est quasi flos, ac veluti coronamentum omnis actionis elicitæ secundum naturam. Porrò, si in Deo delectatio est; quænam, amabò, esse maior, quàm quæ ex beneficentia percipitur, potest? Quomodo autem potest Deus vberiùs, magnificentiùsque suam testari beneficentiam, quàm

quàm toti Mundo prouidens, ac speciatim hominibus, qui sior huius beneficentiæ, Prouidentiæque intelligentes? Verùm homines quidem experiti huiusmodi beneficentiam, seu largiri Deum illis beneficia, planum superiùs factum est prolixo ex Seneca
4.benef.4. loco, quo ille, quasi indignabundus, *Non dat*, inquit, *Deus beneficia, sed securus, & negligens nostri auersus à Mundo aliud agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuriæ tangunt?* &c. Quod superest autem, præclarè Lactan-
loc.cit. tius, *Qua igitur in Deo potest esse beatitudo, si semper quietus, & immobilis torpet; si peccantibus surdus, si colentibus cæcus? Quid tam dignum, tam proprium Deo, quàm Prouidentia?* Hic verò locus reuocat in mentem, non id modò, quod aduersus Marcionem habet Ter-
lib.1. tullianus; nam, *si aliquem*, inquit, *de Epicuri Schola Deum affectauit Christi nomine titulare, vt quod beatum, & incorruptibile sit, neque sibi, neque aliis molestias præstet (hanc enim sententiam remouens Marcion, remouit ab illo seueritates, & iudiciarias vices) aut in totum immobilem, & stupentem Deum concepisse de-*
lib.5. *buerat*; aut, &c. ac iterum, *Sed Marcion principalem suæ fidei terminum, de Epicuri Schola agnoscat Dominum, inferens hebetem, nec timeri dicat eum*, &c. Verùm etiam id, quod
dissert.19. Maximus Tyrius, dum Philosophos cum Poëtis circa opiniones de Deo comparans, Epicurum habet circa hanc sententiam quouis Poëta socordiorem, dissolutiorem, Numinisque imperitiorem; & postquàm ipsam fabulam dixit, quæsiitque, in cuiusmodi Voluptatibus, versari Deum putet, subdit, *At ne Sardanapalus quidem negotio vacabat, qui degeret licet clausis foribus, & in calato recubans lecto, mulierum chorum circumstantem haberet, nihilominus de salute Nini, déque Assyriorum felicitate consilia habebat. Tibi ne ergo videtur Iouis, quàm Sardanapali voluptas languidior?* ὢ μύθων ἀπίστων; *O incredibiles fabulas!* Dicit
de orac.def. porrò etiam fabulas Plutarchus, qua occasione ipsi Epicurei Prouidentiam μῦθον *fabulam* dixeront: ac fatuum subinde pronunciat, quòd illi fuere argomentati aduersus Empedoclem Dæmonas inducentem, *Non posse illos* (quod posteà adnotabitur) *praui, & vitiosi cùm sint, feliceis, longæuósque esse, quid prauitati insit multa cæcitas, & ad afferentia interitum propensio*; vt liceat proinde fatuum dicere, quod pari ratione argumentabantur commotionem illam, quæ per iram sentitur, tendere ad dissolutioóem. Attexendum verò & hoc, qoasi ad homioem argumentum. Fatetur Epicurus, ex superiùs dictis, esse in Deo, *non corpus, sed quasi corpus; non sanguinem, sed quasi sanguinem*: Quid-ni igitur similiter fateatur esse in Deo, oon Passiones, sed quasi Passiones? atque adeò non irasci illum, sed quasi irasci, nó teneri gratiâ, sed quasi teneri? quatenus scilicet id prestat, castigádo improbos, quod hominum vulgus solet facere, dú iræ succumbens vlciscitur, facitqoe iniuriam; & bene afficiédo bonos, qood homines faciuot, dú capti alicuius indole gestiendo lætantur? Et sanè, si potest Vir sapiens, vt suo loco obseruabitur, famulum peccantem increpare, & corrigere, ac animo tamen qoieto constare: si sine gestiente lætitia egenti benefacere, ac ita se quoque habere erga miserum, vt nihil opis prætermitteus, quò minùs illom subleuet, dolorem tamen fractâ mente oon sentiat, seu ipsa affectione misericordiæ non perturbetur; erit-oe minor in Deo virtus, vt punire sonteis, gratificari indigentibus, afflictis soccurrere nisi imbecillitatem restetur, ac faciat simul suæ sapientiæ feliciratisque iacturam, oon possit? At in Deo esse noo poterit, quæ est in Iudice animi sedatio; qui vbi de damnando reo agitur, vsurpare potest illod Senecæ, *Procedam in* 1. de Ira 16.
Tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu Legis; & illa solemnia verba, seuera magis, grauique, quàm rabida voce concipiam; & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo; & cùm parricidam insuam culeo; & cùm mittam in supplicium militare; & cum Tarpeio proditorem, hostémve publicum imponam: sine ira, eo vultu, animóque ero, quo serpentes, & animalia venenata percutiunt. Iracundia opus est ad puniendum? Quid? Tibi videtur lex irasci his, quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros speras? Illius sumendus est animus, qua non irascitur, sed constituit.

v. 32. Ἐν ἄλλοις δ'. Laërtij est additameutum. Lego verò statim οὐ μὲν, pro οὓς μὲν, & οὐ δ', pro οὓς δ', quòd secùs non appareat, qoid sensus exinde possit elici. Nihil esse interim videtur, quod ad loci declarationem iis addatur, quæ sunt de ipso circa habitam Existentiæ Dei noritiam superiùs allata; ac indicatis potissimùm illis ex Cicerooe ver-
bis; *Eam esse vim & naturam Deorum, vt primùm non sensu, sed mente cernatur; nec soliditate quadam, nec ad numerum, vt ea, quæ ille, propter firmitatem*, στερέμνια *appellat; sed imaginibus similitudine, & transitione perceptis, cùm infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus indiuiduis exsistat; & ad eos affluat cum maximis voluptatibus. In eas imagines mentem intentam, infixámque nostram intelligentiam capere, quæ sit & Beata natura, & Æterna.* Vbi voces illæ, *nec soliditate, nec ad numerum*, ita videntur accipiendæ, vt intelligamus imagines, quæ nobis in somnis occurruut, esse & tenuissimas, & animis oostris continuo affluxu sic appellere, vt aliæ aliis quasi cohæteant, nec discerni, ac veluti oumerari vt plures valeaut; iustar scilicet earum rerum, quæ solidæ sunt, & interstitiis distinguuntur, vt declararum suo loco est. Ac tenuitatem quidem indicat Epicurus, cùm apud Plutarchum docet Deos omneis λόγῳ 1.plac.7.
θεωρητοὺς (quod sanè vocabulum in ipso etiam contextu exstans reponendum apud Srobæum est, pro διαιρετοὺς, ob quam vocem Ecl.Phys.1.
Interpres *Sectileis* Deos fecit,) διὰ τὴν λεπτομέρειαν τῆς τῶν εἰδώλων φύσεως, *Cogitatione percipi, ob naturam imaginum tenuem contexturam.* Cætera tum Cicero ipse posteà indicat, dum *fluentium*, inquit, *frequenter transitio fit imaginum, vt è multis vna videatur*; tum ipsemet textus suggerit noo obscurè. Extrema aotem illa Ciceronis verba, *In eas imagines mentem intentam, infixámque nostram intelligentiam capere, quæ sit*

sit & beata natura, & æterna, apertè insinuant, quò Laërtius spectarit, seu quamobrem ipsi venerit in mentem, vt ad sententiam hæc adderet. Adnoto verò interim, vt Plutarcho est subscribendum, cùm, *Si quid sit*, inquit, *in Philosophia risu dignum; rideantur ista imagines muta, cæca, inanima, quas illi nescio vbi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, passimque oberrando; cum alia à viuis, alia à pridem crematis, aut etiam putredine absumptis corporibus defluxerint:* Ita dignum esse consideratione, quod Metrodoro B. Clemens tribuit, de agnitione Dei per Visa, seu Imagines (quas ille non εἴδωλα, sed φάσματα vocat) vbi animæ nostræ è corpore excesserint puræ. Ac non videtur quidem res genium siue Metrodori, siue Epicuri sapere; at eiusmodi tamen est, vt seu Metrodori, seu alterius sit, non videatur esse heic prætermittẽda. Itaq; suadens B. Clemẽs, vt ad disciplinam veram accessurus aliquos ex Ethnicis audiat, postquàm præmisit Parmenidem, subdit: Μητρόδωρός τε, καίτοι Ἐπικούρειος γενόμενος, ἐνθέως ταῦτα εἰρηκὼς, Μέμνησο, Μενέστρατε, διότι θνητὸς φὺς, καὶ λαβὼν βίον ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ, ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες, καὶ τὰ ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, ὅτε σὺν εὐδαίμονι χορῷ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε, καὶ θέαν ἐποπτεύσομεν ἑπόμενοι, μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλου θεῶν τελετὴν, ἣ θέμις λέγειν, μακαριωτάτην τελούμενοι, ἣν ὠργιάζομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν, ὁλόκληρα δὲ, καὶ ἀτρεμῆ φάσματα μυούμενοί τε, καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροὶ, καὶ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι. *Metrodorum quoque, qui licet Epicureus fuerit, diuinè tamen istud dixit; Memento, ô Menestrate, quandoquidem mortalis es, & limite clausam accepisti vitam, animo ascendere; quousque ipsam æternitatem, immensitatémque rerum, & quæ sunt futura, præteritaque peruideris. Id, quod eueniet, cùm iuxta Platonem, vnà cum felici choro beatam faciem, & spectaculum contuebimur; ac insequentes, nos quidem cum Ioue, alij verò cum aliis Diis, mysteria peragemus, celebrabimúsque, si fas dicere, beatissima: & perfecti iam, malorúmque omnium, quæ nos manserint posteriùs, expertes, perfecta, & pacata visa assequemur, contuebimurque in pura luce; puri ipsi, ac nullum ampliùs retinentes vestigium huius, quod iam nominitamus corpus; cuique ostrei instar illigati sumus.*

(Margin: de Orac. def. — 5. strom.)

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet.

ꝟ. 38. Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Est & hæc sententia carbone notanda, quatenus quidem nullum superesse à morte sensum ita supponit, vt inferri exinde possit, esse Animum, non minùs quàm corpus, dissolutioni obnoxium; quod superiùs est fusè refutatum. Quæ adhibita porrò est ad ipsum textum interpretatio, Ciceronis ad verbum est, nemóque penè est Authorum, qui ipsam quoque verbatim non habeat. Cæteros inter; Empiricus tum eam copulat cum iis, quæ hac eadem de re in Epistola ad Menœceum exstant; tum illud, τὸ γὰρ διαλυθὲν, pro demonstratione habet, dum *Mortem*, inquit, *nihil pertinere ad nos, dictum quidem fortè à Sophrone fuit; verùm demonstratum est ab Epicuro; neque, quod dictum fuerit, sed quod demonstratum, mirabile est.* Quo loco obiter obseruari potest, cùm Sophron Mimographus fuerit, cuius Aristoteles, Athenæus, Laërtius, alij meminerunt; interpretem tamen videri habuisse vocem σώφρων, quasi Epitheton, quo Epicurus intelligere Epicharmum voluerit. Fortè, quòd Epicharmus quoque simile quidpiam edixerit, cuiusmodi est v. c. carmen, quod Cicero ita expressit,

(Margin: adu. [illegible] — lib. de poët. — lib 3. — lib 3.)

Emori nolo; sed me esse mortuum, nihili æstimo. 1. Tuscul.

Huiuscemodi porrò demonstratio, siue argumentatio est, de qua A. Gellius hæc habet: *Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, imperfectè, atque præposterè, atque insciè, syllogismo esse vsum Epicurum dicit; verbáque ipsa Epicuri ponit*, Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nam, prætermisit, inquit, quod in prima parte sumere debuit*, ὁ θάνατος ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, *Tum deinde, eodem ipso, quod omiserat, quasi posito concessóque ad confirmandum aliud vtitur. Progredi autem hic, inquit, Syllogismus, nisi illo prius posito, non potest. Verè hoc quidem Plutarchus de forma, & ordine Syllogismi scripsit. Nam si, vt in disciplinis traditur, ita colligere, & ratiocinari velis, sic dici oportet*, Ὁ θάνατος, ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς *Sed Epicurus cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam Syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit, Syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus reddere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsus erat obuium; sicuti etiam, quòd conclusionem Syllogismi non in fine posuit, sed in principio. Nam id quoque non imperitè factum, quis non videt? Apud Platonem quoque, &c.* Quæ quidem ex parte relata libro Apologiæ octauo, heic iterum refero, tum quia controuersia ob hunc locum fuit, tum vt innuam, nisi Agellius instituto à se Syllogismo conclusionem adhibuit, quæ esse potuit huiusmodi, Ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, idcircò videri ab eo factum, quòd cùm præmiserit *sic dici oportere, si velis ita colligere*, visus fuerit nihil velle aliud quàm Antecedens, siue Præmissas proponere, quibus positis ea Conclusio necessariò consequeretur. Quanquam & obseruari potest debere in eius Syllogismo, qui nihil aliud est, quàm Sorites, duas posteriores propositiones ita copulatas haberi, vt pro vnica assumptione sint, ne non sit Syllogismus tricorpor; & cùm hoc fuerit præstitum, fore dumtaxat Syllogismum Galenicæ, vt vocant formæ, iuxta

(Margin: lib. 2. c. 8.)

quam

quam in ea figura, quæ Aristoteli est prima, Medium prædicatur in Propositione de Minore extremo. Posset proinde Syllogismus hac fortè ratione efferri, ὃ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ θανὸν ἢ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: posset & commodiùs cum subsumpto exprimi; verùm nihil est vitilitigandum; nisi quod prætereà adnotandum est, quod Cicero hanc in

2. de fin. rem habet. Is ergo prolatâ sententiâ, *Hoc ipsum*, inquit *elegantiùs poni, meliúsque potuit. Nam quod ita positum est, Quod dissolutum sit, id esse sine sensu, id eiusmodi est, vt non satis planè dicat, quid sit dissolutum; sed tamen intelligo quid velit. Quæro autem quid sit quod cum dissolutione, id est, morte exstinguatur. Et cùm reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos, tam accuratè, támque diligenter caueat, & sanciat, vt Amynomachus, & heredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit, ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione*, &c. Adnotandum & (cæterorum vice) quid Tertullianus eandem ad rem. Ille scilicet, *Epicu-*

lib. de an. *rus*, inquit, *vulgari satis opinione negauit mortem ad nos pertinere. Quod enim dissoluitur inquit sensu caret, & quod sensu caret, nihil ad nos. Dissoluitur autem, & caret sensu non ipsa mors, sed homo, qui eam patitur. At ille ei dedit passionem cuius est actio. Quòd si hominis est pati mortem, dissolutionem corporis, & peremptionem sensus; quam ineptum, vt tanta vis ad hominem non pertinere dicatur? Multò coactiùs Seneca, Post mortem ait, omnia finiuntur etiam ipsa.* Prætereo autem hanc sententiam affini illi in Epistola ad Menœceum iunctam, locum fecisse Patribus sanctis, taxandi sæpiùs Epicurum; præ- cæteris autem B. Hieronymo, dum in verba

cap. 22. illa Esaiæ, *Ecce gaudium, & lætitiam: occidere vitulos, & iugulare arietes; comedere carneis, & bibere vinum: comedamus, & bibamus, cras enim moriemur*; intelligi id posse dicit, *non solùm de hæreticis, sed de omni peccatore, qui negligens peccata sua, desperatione fit peior, & voluptatibus irretitus, iungit peccate blasphemiam, dicens illud Epicuri, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* Itémque dum scribens aduersus

lib. 2. Iouinianum, *Manduca*, inquit, *& bibe, & si tibi placet; cum Israële lude consurgens, & canito, Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Manducet, & bibat, qui post cibos exspectat interitum; qui cum Epicuro dicit, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* Quibus sanè congruit, quod inter collecta veterum Poëtarum Epigrammata, illud Epicuro, tametsi non fuerit versificator, tribuitur,

Cùm te mortalem nôris, præsentibus exple
Delitiis animum: post mortem nulla voluptas.

Prætereo hæc, inquam, aliáque id genus, & quæ prætereà edisseri aduersus sententiam heic possent; cùm sufficere illa debeant, quæ pro animorum immortalitate aduersus Lucretium disputata superiùs sunt, tam circa primam illam rationem, qua de humore quassatis vasis, diffluente, déque Nebula, ac fumo loquens,

lib. 3. *Crede*, inquit, *animam quoque diffundi, multóque perire*
Ocyùs, & citiùs dissolui corpora prima,
Cùm semel ex hominis membris ablata recessit;

quàm etiam circa cæteras, ac nonam speciatim, cuius conclusio est,

Quare etiam, atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine; & eiectis vltra vitalibus auris,
Dissolui sensus animi fateare necesse'st,
Atque animam; quoniam coniuncta'est causa duobus.

Voluptas summa ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, vbi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

ψ. 41. Ὅρος τῆς μεγέθους τῆς ἡδονῆς. Hanc quoque sententiam, celebrem & ipsam, Cicero locis pluribus attringit, & interpretatur. Lego autem ψ. 42. ὅπου γὰρ ἂν, pro ὅπου δ' ἂν, quòd sepsos satis perspicuè causalem exigat coniunctionem. Notandum verò, quod Cicero triburis illis Torquato verbis, *Omnis autem priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem*, videtur ὑπεξαίρεσιν *priuationem* interpretari; reddere illum quoque deinceps *amotionem, detractionem*, &c. vt occurret etiam posteà attringendum. Nemesius huiusmodi vocem, quasi Epicuri propriam habitam, interpretatur ἀπαλλαγὴν, *liberationem*; & Plutarchus, cùm ipsius non semel meminerit (veluti dum ait non omnis τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ὅρον ἡδονῆς, καὶ πέρας statuere) dicit etiam interdum φυγὴν, interdum φυγὴν, &c. Empiricus autem declarans non desumpsisse Epicurum ex Homero τὸν ὅρον τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν, multùm differre docet, quod ille ait,

1. de fin.

de na. ho. 18.

2. Symp. 2.
2. adu. Col.

adu. Gram.

. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
At postquam exempta est, potúsque, cibique cupido;

& dicere, ὅρον εἶναι τὴν εἰς τὰς ἡδονὰς μεγεθῶν τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *Magnitudinis voluptatum terminum esse amotionem doloris.* Aduertendum interim circa vocem ἀλγοῦντος, quam cum Cicerone nomine *Doloris*, tum heic, tum priore sententiæ loco reddimus (quod enim posteriore reddimus τὸ ἀλγοῦν, *Dolens*, Ciceronianum quoque est) cepisse rursùs Plutarchum ansam intentandi Epicuro litem, quam rursus ex Agellio quoque cognoscere operæpretium est. Verba itaque ipsius hæc sunt:

lib. 2. c. 9. *In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit, quòd verbo vsus sit parum proprio, & alienæ significationis; ita enim scripsit* Epicurus, Ὅρος τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. *Non, inquit, παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, sed παντὸς τοῦ ἀλγεινοῦ dicere oportuit: Detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minutè, ac propè etiam subfrigide, Plutarchus in Epicuro accusando λέξεως θηρεῖ. Has enim curas vocum, verbórumque elegantias, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur* Hæc ille, quæ etiã in Apologia notabimus. Ad rem ipsam quod attinet, nihil est, cur quidpiam addamus ad ea, quæ

tum paucis non multò antè circa discrimen Epicurum inter, & Aristippum attigimus; tum multis superiùs circa naturam Voluptatis pro fine habitæ prosequuti sumus: Quippe ex illis abundè constat, cupiditates, quas natura ingenuit, esse cum aliquo dolore, ad quem eximendum natura, tanquam ad suum finem, instiget; & quò ad actionem illi eximendo necessariam comparatiores simus; condire naturam huiusmodi actionem ipsa voluptate in motu, quasi dulcore aliquo; ac inde consequi, vt tam ipsa actio, quàm voluptas illius comes ad ipsam doloris exemptionem terminetur; ipsáque proinde exemptio doloris, tū sit voluptatis in motu, quantumvis magnæ, terminus; tum comparata ad ipsam ex eo summum teneat, quòd illius sit (& à natura quidem institutus) finis.

a.adu.Col. Ac multa quidem sunt, quæ Plutarchus præ cæteris exaggerat, vt probet nos exemplo auium, animantiúmque cæterarum, quæ exsatiatæ canunt, & volant, & natant, & ludunt, aut alia ratione se oblectant, quærere etiam aliquid, præter exemptionem doloris; ne, si ea summum bonum sit, tale solùm esse dicatur, quale est mancipiorum, atque captiuorum, quibus nihil sit, quàm seruitute, & vinculis eximi, melius. Verùm deductum superiùs est, longè abesse Epicurum, vt velit illum Indolentiæ, siue tranquillitatis statum incapacem esse oblectamentorum, qualia Plutarchus desiderat; sed velle eum esse habendum, quasi quandam summam, generalémque voluptatem, quæ cæteras omneis voluptates sic condiat, vt sine ipsa voluptates non sint: veluti si quis habeat saccharum, quasi summum quoddam, & generale dulcoramentum, cuius participatione omnes cibi dulces reddantur. Scilicet inferiùs speciali sententia docet, summa hac voluptate obtenta, *non augeri ipsam deinceps, sed variari solummodò*; ob varia, putà, oblectamenta, quibus quasi substernitur; eo modo, quo habito sacchari dulcore, non augetur ille quidem, sed variatur tamen ob multiplicem ciborum mixturam. Ad huiusmodi porrò oblectamenta, seu voluptates spectare etiam possunt, quæ plærumque visu, auditúque, & non solùm olfactu, quem Plato obiicit, percipiuntur.

9.de Rep. Quippe tametsi hæ voluptates nullo præeunte dolore possint percipi; idcircò est, quia natura non fecit earum cupiditates, vt exterarum, necessarias; sed fecit solùm conducenteis ad variandum illam, quam summam instituit. Quod Plutarchus autem caussatur, non fore aliud summum bonum, quàm cuiusmodi mancipiorum, aut captiuorum est; quæsierim solùm, an-non pro mancipiis, captiuísque habeat, quoscumque homines aut corporis dolores, aut animi ægritudines, passionésve, occupatos tenent? Quid-ni ergo, vt illi nihil suauius ducunt, quàm in libertatem asseri; sic reputare omnes debeant nihil esse posse, quàm mentem sanam in corpore sano obtinere, iucundius. Ac citat ille quidem Platonem, non admittentem ipsam doloris exemptionem voluptatem censeri; verùm, cùm, vt iam antè est dictum, sola Platoni ratio sit, quia pari modo voluptatis desitio esset dolor existimandus; quod tamen non sequi declaratum est: tum videre profectò licet, longè esse Platonem, vt de Voluptatis desitione paria afferat, ac de desitione, siue exemptione doloris. Ecce nimirùm, vt colloquatur, *Dic, amabò, nunquid Dolorem Voluptati esse con-* loc.cit. *trarium dicemus? Sic sanè est. Nunquid etiam aliquis est, quo neque lætari, neque dolere contingat, status? Aliquis omninò. Cùm is igitur inter vtraque sit, tranquillitatem animi quandam circa ea versari, dices-ne, an-non? Dico penitùs. An-non meministi, inquam, cuiusmodi sint verba; quæ scilicet donec laborant morbo, proferunt? Cuiusmodi-nam? Nempe, nihil esse sanitate suauius: sed se id latuisse, priusquam ægrotarent, cùm foret tamen iucundissimum? Memini, inquit. An-non & acerbissimis doloribus vexatos audis, vt dicant nihil esse, quàm doloribus huiuscemodi liberari iucundius? Cum vides etiam homines in aliis id genus constitutos angustiis; an non, donec anguntur, mirè commendant ipsum non angi, & ab angore eximi; idque ipsum, non verò lætari, rem esse omnium iucundissimam dicunt? Ita est, inquit.*

Non diu perseuerat in corpore continens dolor; sed summus quidē desinit breui (quoniam aut soluit, aut soluitur) *& qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij* per interualla *plus habent in corpore iucundi quàm mali.*

℣. 46. Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν. Potuit con- a.de fin. trahi Sententia in pauca, imitatione Ciceronis, cùm, *Doloris*, inquit, *medicamenta illa Epicurea, tanquam è Narthecio proment, Si grauis, breuis; si longus, leuis*, &c. Lego autem ℣. 48. τὸ δὲ μάλιστα ὑπερτεῖνον αὐτὸ τὸ ἡδόμενον, pro τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον τὸ ἡδόμενον. Siquidem, nisi ita fiat, aut nullus, aut etiam repugnans ipsi Epicuro elicietur sensus. Is verò, quem deducimus, & additiunculâ etiam ad interpretationem factâ declaramus, confirmari potest ex variis Authorum, qui huius sententiæ meminerunt, locis. Nam Plutarchus, exempli gratiâ, illud Æschyli referens,

Θάρσει, πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον, de aud.po.

Confide: summus haud trahit tempus dolor:

subdit, *hoc idem esse cum peruigerata illa & admirationi semper habita Epicuri sententia*, Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν. *Summi dolores breui abducunt; diuturni verò magni non sunt*; adiicitque Æschylū illud perspicuè dicere, hoc ipsum consequēs esse, εἰ γὰρ ὁ μέγας, καὶ σύντονος, οὐ παραμένει πόνος, ὁ δὲ παραμένων οὐκ ἔστι μέγας, οὐδὲ δυσκαρτέρητος, *Si enim magnus, intensúsque dolor, nō perdurat; is qui perdurat, non est magnus, neque intolerabilis.* Cicero verò, tū inducit Torquatū illud ex Epi- 1.de fin. curo referentem, quod iam antè retulimus,

Maximos

Maximos dolores morte finiri; paruos multa habere interualla quietis,&c. itémque, *Dolorem in longinquitate leuem in grauitate breuem esse solere, vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur?* Ac rursus, *Nunquam vim tantam dolores habent, vt non plus habeat Sapiens*
2. de fin. *quòd gaudeat, quàm quòd angatur:* Tum quasi id exprobrans, *Quod autem*, inquit, *magnum dolorem breuem, longinquum leuem esse dicitis, non intellige quale sit:* Quod idem aliàs etiam inculcat. Vt prætcream, quod ex Zenone Epi-
3. Tusc. cureo refert, *Dolorem* nempe, *si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali.* Seneca autem huc, vt ap-
Epist. 94. paret, respectans, *Optimam doloris esse naturam* ait, *quod non potest, nec qui extenditur, ma-*
Epist. 78. *gnus, nec qui est magnus extendi.* Quod autem dicit alibi, *longum morbum habere intercapedinem* (vti & *breuem exstinguere, aut exstingui*) quodque Cicero aliis verbis ait *habere internalla quietis*; illud ita ad posteriorem sententiæ partem attinet, vt etiam pertinere possit ad acutos morbos, quibus laborare assuetus quis sit. Propterea enim videtur Epicurus apud Plutarchum dicere, καὶ γελᾷν ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν, *Sapientem sæpius laborantem, etiam per ipsam morbi corpus afficientis vehementiam, ridere.* Quem sanè locum, superiùs licet relatum, heic iterum cito, ad excusandum, quòd vocem σαρκὸς synonymam in hisce locis cum voce σώματος habitam, nomine *corporis* red-
7. de vi. su. dam potiùs, quàm *carnis*. Denique M. Antoninus, *In maxima*, inquit, *dolorum parte, illud Epicuri succurrat*, ὅτι οὔτε ἀφόρητον, οὔτε αἰώνιον, ἐὰν τῶν ὅρων μνημονεύῃς, καὶ μὴ προσδοξάζῃς, *Neque intolerabilem, neque perpetuum esse dolorem; si modo finium ipsis rebus præscriptorum memineris, nihilque adieceris ex tuo opinatu.* Scilicet hoc modo vocem προσδοξάζῃς, iuxta ea, quæ dicta sunt in Epistolam ad Herodotum interpretor; ac simul ad illud Senecæ respicio,
Epist. 78. *Noli mala tua facere tibi ipsi graniora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adieceris.*

Qui præcipuè heic aliquid obiiciat, ipse est Cicero: nam, cætera inter, quæ variis
2. Tuscul. in locis, *Venit Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potius vir optimus; tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum: Vix satis constanter: audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi: non enim intelliga, quid summum dicas esse, quid breue. Summum, quo nihil sit superius; breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis vindicabit, antè penè, quam venerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus; nihil enim dolet, nisi pes. Possunt oculi; potest caput, latera, pulmones; possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitia, plusquam molestia. Hunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere; sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuò dica esse breuem; multósque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagra crucientur maximis; sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum; vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem,*&c. Ad hæc porrò, & consimilia, non id oppono, quod habet Plato, dum vehementiores esse per morbum, quàm per sanitatem voluptates in Philebo.
edisserit; *Nam &*, inquit, *qui febre, aliisque huiusmodi morbis laborant, vt vehementiùs, quàm cæteri sitiunt, algent, & solita id genus alia in corpore patiuntur, ac idcircò sunt in maiore indigentia, quàm cæteri; ita & auidiùs indigentiam explentes, maiorem exinde capiunt voluptatem.* Non id, inquam, oppono; sed illud potiùs, quod Seneca, qui hanc Epicuri sententiam quasi amplificans, & probans, *Magnos*, in- Epist. 78.
quit, *cruciatus habet morbus; sed hos tolerabiles internalla faciunt; nam summi doloris intensio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus; nerui, articulique, & quicquid aliud exile est, acerrimè sæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt; siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam, quâ viget, admonétque nos, perdit; siue quia corruptus humor, cùm desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his, quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor neruorúmque interquiescit, cùm illa, quæ torquebat, hebetauit. Omnium istorum prima terminatio vexat; impetus mora exstinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus me hercule, quàm capitis ipsius. Sed quò incitatior est, eò citius in alienationem, stuporémque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quòd imperitos in vexatione corporis malè habet; non assueuerunt animo esse contenti; multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus, ac prudens animum deducit à corpore, & multùm cum meliore, & diuina parte versatur; cum hac querula, ac fragili, quantum necesse est.* Et posteà, *Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesserit; vincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt; attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud, quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur, & grauiùs incumbet; si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate; nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur; sed, vt pugnent, exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens; sed virtus, & firmitas animi, & pax in cæterum parta,*

si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quidni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & auerso. Sed graue est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis longum esse morbum, an concitatum, & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum multum temporis donat: necesse est, vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac praeceps, alterutrum faciet; aut exstinguetur, aut exstinguet Quid autem interest, nō sit, an non sim? in vtroque finis dolendi est Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animū, & a dolore discedere. Cogita quid honestè, quid fortiter feceris; bonas parteis tecum ipse tracta; memoriam in ea. quæ maximè miratus es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas praeberet legere librum perseuerauit. Ille, qui non desiit ridere, cùm ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet dicas. Distillationes, & vim continuae tussis egerentem viscerum parteis, & febrem praecordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altius vrgeret impressum. Inter haec tamen aliquis non gemuit. Parum est; non rogauit. Parum est; non respondit. Parum est; risit; & quidem ex animo Vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet non animum. Itaque cursoris moratur pedes; sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quaeres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis, si temperans aeger sis? Ostendes morbum posse superari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiā in lectulo locus. Non tantū arma, & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes, quod agas: bene luctare cum morbo. Si nihil te coëgerit; si nihil exorauerit; insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriae materia, si spectaremur aegri! Ipse te specta: ipse te lauda. Praetereà duo sunt genera voluptatum: corporaleis morbus inhibet, non tamen tollit; imò, si verum aestimes, incitat (Platonicum heic argumentum habes) *Magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus Quicquid ex abstinentia contigit, auidiùs excipitur. Illas vero animi voluptates; quae maiores, certioresque sunt nemo Medicus aegro negat. Has quisquis sequitur; & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit.*

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustèque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucūdè viuere cōtingat.

PAG. 52. ¶ v. 3. Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν. Lego in hac sententia, οὐδὲ φρονίμως, &c. ad vsque, οὐκ ἔστι τοῦτον, pro ἄνευ τοῦ ἡδέως. ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐ ζῇ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ οὐ δικαίως ὑπάρχει. Scilicet ex his, vt se habent, qui intenditur, non elicitur sensus; & locus initio deprauatus perinde est, ac similis ille in Epistola ad Menœceum, qui ex Cicerone restitutus fuit. Ac potest quidem pars sententiae posterior videri superflua; nisi aliunde reponatur, ὅτῳ δὲ, & ad ipsum vsque, illa, οὐδὲ φρονίμως, & caetera, deleantur; sed illud, ἄνευ τοῦ ἡδέως, indicat sententiam fuisse enunciatam, vt in illa Epistola; ac potest pars posterior adhibita fuisse quasi consequutio; ad exprimendum magis, vt cum virtute viuere quò cum voluptate viuatur, oporteat. Cùm tam multa verò ad hanc rem dicta in eum locū iam sint; nihil superesse circa istum potest; nisi vt inculcemus, dignum admodum consideratione videri, quantâ in Epicurum inuidiâ sit actum; cùm haec etiam adeò praeclara, adeóque perspicua sententia eò deflexa fuerit, vt quod heic dicitur, *iucundè viuere*, ad illegitimas, obscœnásque Voluptates fuerit traductum: ac ipso Epicuro praesertim apertissimè profitente, non compotationes, non id genus alia iucundam vitam gignere, sed Rationem sobriam, sed Prudentiam, sed ortas ex ipsa virtutes, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitiam, à quibus iucunda. beatáque vita ita inseparabilis sit, vt neque ipsae sine illa, neque illa sine ipsis possit vsquam consistere. Hoc profectò supposito, iuuat solùm attendere; quàm parùm aequè magni alioquin Viri, etiam cognitâ, sed detortâ sententiâ, in Epicurum inuehantur. Cicero enim, v. g. *Negat*, inquit, *Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. Negat vllam in Sapiente vim esse fortunae; tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. Omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia Non istam dicis voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicis, in qua virtutis nulla pars insit.* 3. Tusc. Et rursùs, alloquens Torquatum: *At negat*, inquit, *Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quemquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere; quasi ego id curem, quod ille aiat, aut neget. Illud quaero, quid ei, qui in voluptate summum bonum ponit; consentaneum sit dicere: Quid affers, cur Thorius, cur Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata, non iucundissimè vixerit.* 2. de fin. Quo loco, quia Oratam omnium magistrum vocat, iuuat obiter adscribere verba, quae de eo B. Augustinus ex Ipso Cicerone citat; *Orata*, inquit, *homini ditissimo, amœnissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integrámque valetudinem, nam & praediis quaestuosissimis, amicis iucundissimis, quantum libuit, & abundauit, & illis omnibus aptissimè ad salutem corporis vsus est: eiusque, vt breuiter totum explicem, omne institutum, voluntatémque omnem successio prospera consequuta est.* 1 b. de vi. be. Plutarchus verò, cùm integrum librum titulo illo scripserit, Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, *Ne iucundè quidem licere, iuxta Epicurum viuere;* 2. cont. Col. tum non longè ab initio aientem ad Theonem,

nem, Aristodemum inducit: *Quàm compendiosâ, planâque viâ sermonem nobis intercepisti; non sinens pro Sectam illam, causam de honesto priore loco dicere! Neque enim facile est à iucunda vita eos depellere homines, qui Voluptatem esse finem constituunt: verùm si honesta exciderint vita, etiam à iucunda protinus excidunt,* Ἐπεὶ τὸ ἡδέως ζῆν τῷ καλῶς ἀνταρκτὸν ἐστιν, *quando, vt iucundè viuatur, nisi & honestè viuatur, effici non potest, sicut ipsimet autumant.* Tum & Theonem sic excipientem: *Istud quidem ipso in progressu si videbitur reponemus; nunc vtemur iis, quæ ipsi concedunt*, &c. Seneca quoque, *Itaque*, inquit, *negant posse voluptatem à virtute diduci; & aiunt, nec honestè quemquam viuere, vt non iucundè; non iucundè, vt non honestè viuat. Non video quomodo ista tam diuersa in eandem copulam coniiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? Videlicet, quòd omne boni ex virtute principium est: ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis, & expetitis, oriuntur. Sed, si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta; quædam verò honestissima, sed aspera, & per dolores exigenda. Addite nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpissimam venit: at virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non sine voluptate, imò ob ipsam voluptatem sunt; quod non eueniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, quâ virtus sæpè caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, imò diuersa componitis? Altum quiddam est Virtus, excelsum, regale, inuictum, infatigabile: Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum; cuius statio, ac domicilium, fornices, & popina sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: Voluptatem latitantem sæpius ac tenebras captantem: circa balnea, ac sudatoria, ac loca Ædilem metuentia, mollē, eneruem, mero, atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam.* Et infrà: *Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus, ac beluis laxior est. Dissimulas* inquit (supple Epicurus) *quid à me dicatur? Ego enim nego quemquam posse iucundè viuere, nisi simul & honestè viuat: quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clarè, inquam, ac palàm testor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. At quis ignorat plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? & nequitiam abundare iucundis; animúmque ipsum non tantùm genera voluptatis praua, sed multa suggerere? Imprimis, insolentiam*, &c. Ac statim, *Temperantia læta est: Temperantia autem, cùm voluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu voluptatem complecteris; ego compesco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu illam summum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis causâ facis: ego nihil. Cùm dico me nihil voluptatis causâ facere; de illo loquor Sapiente, cui soli concedis voluptatem. Non voco autem Sapientem, supra quem quidquam est; nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis? quomodo doloris feret? Quomodo Mundi fragores, & tantum acerrimorum hostium tam molli aduersario victus? Quicquid voluptas suaserit, faciet. Age? non vides quàm multa suasura sit. Nihil, inquis, poterit suadere turpiter; quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterùm quale sit summum bonum, cui custode opus est, vt bonum sit? Virtus autem, quomodo voluptatem reget, quam sequitur*, &c. Quibus profectò omnibus quid respondeti debeat, adeò est in promptu ex hactenus dictis, vt penè superfluum sit admonere sequi non multis pòst versibus, apud ipsummet Senecam, egregiam illam Apologiam, quæ suis iam locis recitata est, *Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur: sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophia sinu abscondunt.* Et, *Non æstimatur voluptas illa Epicuri, quàm sicca, ac sobria sit.* Et, *Mea quidem ista sententia est, Epicurum sancta, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.* Et, *Quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati*; &c.

lib.de vit. be. cap.6. — cap.7. — cap.9. — cap.10. — cap.11. — cap.12.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur (ac pro conditione quidē principatus & regni, ex quibus eam vulgò, comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere; existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquilláque ipsorum vita, ij sunt illud ipsum, quod est naturæ bonum consequuti. Nisi autem secura tranquilláque fuit (vt reuera esse vix potest) *tum exciderunt sanè ab eo quod naturæ congruum nancisci ex principatu* frustrà *appetierunt.*

ṽ. 11. Ἔνια τῶν δοξῶν. Fuere omnino aliqua, ad eruendum quempiam perspicuum istius Sententiæ sensum emouenda. Nimirùm ṽ. 12. visum est legi posse ἐξ ὧν ἀγαθῶν τοῦτο οἴονται, pro ἀγαθὸν ἐξ ὧν ἄν ποτε τοῦτο ὅσ τοῦ. Et posteà, οἱ δὲ, pro ὅσοι. Ac rursus, τῆς ἀρχῆς, pro ἐξ ἀρχῆς. Siquidem, nisi aliqua similis immutatio fiat; ac, nisi ex duabus periodis, Parentheseos interiectu, fiat vnica; constat nihil confusius, obscuriúsque esse. Est porrò hæc sententia vna earum, quas subnotari ex Epicuro à Plutarcho ante est dictum, cùm Plutarchus esse Philosophorum dixit, quod adolescentes audire ex Poëtis possunt, *Mortem nihil ad nos pertinere, naturæ diuitias esse definitas, & felicitatem, beatamque vitam parere*, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐδὲ πραγμάτων ὄγκον, οὐδ' ἀρχάς τινας, &c. *non numerosam pecuniam, aut possessionem rerum amplam, non principatum, aut potentiam dominatricem*, &c. Est & eadem, quasi antecedens ad illud Effatum, quo Epicurus contendit Sapientem, nisi quid interuenerit, οὐδὲ πολιτεύσεσθαι, οὐδὲ τυραννεύσειν, *neque ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum.* Quippe hoc facere illum non debere, quòd in eo vitæ genere securitatem, tranquillitatémque lib.de aud. poë.

témque nancisci aut ægrè, aut prorsus non liceat: Heinc, quæ hoc loco dicenda forent, prosequuti iam antè sumus tum circa id Effatum, tum circa Ciuilem Prudentiam; adeò vt, si esse aliquid hoc loco videatur addendum, illud sit maximè sententia B. Ioannis Chrysostomi; quippe quæ (salua disparitate) eodem penè sensu, ac modo, quod partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, continet veræ Voluptatis declarationem, conscripta videatur: Ille itaque in Epistolam ad Romanos scribere aggressus,
hom. 1. postquàm præmisit, *eum, qui adoptionem diuinam, sanctitatémque vitæ custodit, esse longè illo, qui diademate exornatur, purpuráque induitur, illustriorem, ac feliciorem; & tranquillitate in hac vita affluentem, optima innutritum spei, ac nulli tumultui, perturbationique obnoxium, verùm continenti voluptate perfruentem,* tum subdit, Εὐθυμίαν γὰρ, καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ὁ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· καὶ ὁ τοῦτο καθαρὸν ἔχων, κἂν ῥάκια περικείμενος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος, *Animi enim tranquillitatem, & lætitiam, non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentiæ pompa, non corporis robur, non mensæ splendor, non vestium decor, non aliud quidpiam rerum humanarum solet parere; sed rectitudo spiritus, & conscientia bona; quam puram quisquis obtinet, sit licet pannosus, & luctetur cum fame, iis tamen, qui deliciis valde affluunt, tranquillior est.* Dixi hoc esse maximè addendum; cùm & prætereundum alioquin non sit, respexisse videri ad hanc ipsam Epicuri sententiam Lucretium, illis versibus,

lib. 5.
At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
Vt fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenti degere vitam:
Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorem,
Et tamen è summo quasi fulmen deiicit ictos
Inuidia interdum contemtim in tartara tætra;
Vt satius multò iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.

Pergit autem admonendo:

Proinde, sine incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis;
Inuidià quoniam, ceu fulmine summa vaporāt
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cumque
Res ex auditis potiùs, quàm sensibus ipsis.
Nec magis id nunc est, neque erit mox, quam fuit antè.

Quo loco imitatos putes Lucretium Poëtas, cæteros, quorum protrita illa sunt,

—— tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant;

Et *—— feriúntque summos*
Fulmina monteis;

aliáque id genus.

Videmur interim ex istis duo quædam posse intelligere: Vnum; voluisse Epicurum docere primùm facto proprio, quanti esset boni, ab ambitione se continere, dum non modò Rempublicam, præ animi moderatione, vt aliàs visum, non attigit; sed sic etiam vixit, vt id potuerit dicere, quod alibi quoque retulimus, *Nihil sibi, & Metrodoro, inter bona tanta, nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed penè inauditos.* Sen. Epist. 79.
Nam quod alioquin Plutarchus ait, ad dispositionem illam decantatam bene affecti corporis, nihil profuisse Epicuro, Epicureísque πάσας, ἢ φιλοτιμίαν ἔχοντας περὶ δόξαν ἀποδρᾶναι, *quod omnem actionem, ac fitam præsertim in gloria cupiditate fugerint*: quo ductus genio id dixerit, constat. in præcep. coniug. Alterum, voluisse deinde, vt monere alios hac sententia, ita consilium contrahere in duas hasce voculas Λάθε βιώσας, *Occultus viue*; quod ipsi Iulianus Imperator tribuit; quódque licet refetat Suidas ad Fratrem eius Neoclem, ex ipsius nihilominùs, vt perspicuum est, prodiit officina. ad Themist. in vo. Neocles. Ac idipsum est quidem, quod speciali Tractatu à Plutarcho impetitum est; sed non desiit tamen nullius non mereri comprobationem, si ambitiosos exceperis; suntque ex eo proinde decantata illa,

Nec vixit malè, qui natus, moriénsque fefellit. Horat.

Et, *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.* Ouid.

Et *Nullis nota Quiritibus* Sen.
Ætas per tacitum fluat;
Vt cùm transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.
Illi mors grauis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

Certè & tametsi, Themistio dictum improbante, quasi iis solis dignum sit, quibus negotij expers otium, & illæ in Deambulationibus disputationes iucundæ sunt, videatur Iulianus ipsi consentire; tanquam non debeat quis τὴν Ἐπικούρου θαυμάζειν ἀπραγμοσύνην, illam Epicuri à negotiis vacationem suspicere; at subscribere tamen Epicuro, circa habendum eorum, qui ad Rempublicam accessuri sint, delectum, videtur. loc. cit. *Nam, verum, inquit, quemlibet ad capessendam Rempublicam etiam, qui ad hoc munus aut à natura minùs comparatus, aut nondum satis idoneus sit, adhortari oporteat; fuerit res fortassis diligentiore disquisitione digna. Quippe ferunt Socratem quoque à foro, & suggestu, cui non viderentur admodum idonei, multos diuertisse: Glauconem quoque,* &c.

Nulla voluptas est per se malum: sed ea quæ nonnullas voluptates pariunt, einsmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

ỷ. 21. Οὐδεμία ἡδονή. Habetur hæc sententia fusè, vt declarata, sic comprobata, quo loco occurrit superiùs in Epistola ad Menœceum, sed affirmante enunciatione, πᾶσα ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν, *Omnis Voluptas quòd suapte natura accommodata sit, bona*

bona est. Atque eo quidem præmisso, quòd dum interdum aliquas voluptates reiicimus, id non ipsarum merito fiat, verùm, quia πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται, *grauior sit, qui illas consequitur, dolor*, siue vt repetantur verba ex Suida, οὐ δι' αὑτὰς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, *non ob ipsasmet, seu quia voluptates sunt* (vt cum Cicerone sic interpreter) *sed quia dolores magni consequuntur.*

Si Voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, vt duratione complexúque perfectis, molestiæ nihil extra eam foret, *foret ea collectio perinde* absoluta, *ac sunt opera naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent*, posséntque idcirco indiscriminatim optari.

ϒ. 24. Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή. Videtur hæc sententia quasi Consectarium esse præcedentis; saltem, si licuit quadamtenus illius sensum assequi; ad quem vtcumque eliciendum, legere est visum, καὶ χρόνῳ, &c. ad vsque, ἐν ἄν, pro καὶ περὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα ὑπῆρχεν, ἢ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, ex quibus vt quidpiam sani erui valeat, alio, quàm Dauo opus est. Videtur autem Epicurus ea naturæ opera habere *in præcipuis*, quæ ita absoluta, perfectáque vndique sunt, vt nihil sit, quod desideretur; ac existimare, posse pari censu haberi quamvis voluptatem, si ea modò posset talis obtineri, vt omnis ab ipsa defectus, hoc est, omnis dolor tam præsens, quàm futurus excluderetur. Quod fore autem dicit, vt voluptates *nihil differrent inter* Lib. 2.
se; id commune habet cum Cyrenäicis, qui autumant apud Laërtium μὴ διαφέρειν ἡδονὴν ἡδονῆς, μηδὲ ἥδιόν τι εἶναι, *Nihil à Voluptate Voluptatem differre; neque esse vnum quicquam altero iucundius.* Quanquam res habuit apud illos explicatum difficiliorem, ob tam varia & voluptatum, & iucundorum genera, in quibus magis, minúsque est; quoniam absolutè loquuntur, ac voluptates quaslibet, prout se habent, intelligunt: Epicurus autem, quoniam loquitur ex suppositione dumtaxat, quòd omnis Voluptas doloris immunis, immistáque detur, eò videtur se expedire posse faciliùs, quòd intelligat, eo casu, nihil interfore, qualemcumque demùm voluptatem exegeris; quatenus omnes peræquè sunt absque omni dolore, omni pœnitentia, futuræ, ac sese habituræ circulorum instar, qui omnes licet non æquè magni, æquè tamen rotundi sunt.

Si ea quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum liberarent eos rerum sublimium (ac Deorum proinde) *& mortis ac doloris metu, docerêntque, qui essent fines cupiditatum; nihil haberem quod reprehenderem, cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberent vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum; id est malum.*

ϒ. 29. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν. Est & hæc Sententia quasi ad duas antecedenteis Corollarium. Interpretatio autem tota est Ciceronis (& verbis quidem illis præmissis, *Animaduerte, igitur, rectè-ne hanc* 2. de fin.
sententiam interpreter) nisi quòd cùm vocem μετεώρων interpretetur simpliciter *Deorum*, nos reddimus, *rerum sublimium*; quo nomine Epicurus intellexit Siderum ortus, conuersiones, Eclipseis, fulmina, & similia; & ob Ciceronem tamen, addimus, *ac Deorum proinde*, quatenus ex visis sublimibus rebus, Deorum metus consequitur. Mirum porrò dictu, quanta illam suggillatione insectetur; quippe, vbi integram recitauit, *Hoc loco*, inquit, *se tenere Triarius* (tertius scilicet interloquutorum) *non potuit. Obsecro, inquit, Torquate, quare hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cùm sciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, sanéque fidenter, istis quidem ipsis verbis, inquit; sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur, nunquam intelligam quid sentiat; sed planè dicit, quod intelligam; idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè. Similiter & , si dicat non reprehendendos parricidas, si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem; & tamen quid attinet luxuriosis vllam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cùm luxuriosè viuerent, à summo Philosopho non reprehenderentur, eo nomine, dumtaxat cætera cauerent? Sed tamen, nonnè reprehenderes, Epicure, luxuriosos, ob eam ipsam causam, quòd ita viuerent, vt persequerentur cuiusquemodi voluptates: cùm esset præsertim, vt ais tu, summa voluptas, nihil dolere? Atqui reperiemus Asotos, primùm ita non religiosos, vt edant de patella, deinde ita mortem non timenteis, vt illud in ore habeant ex Hymnide,*

Mihi sex menses satis sunt vitæ, septimum Orco spondeo.

Ac statim: *Quid ergo attinet dicere, Nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? Hoc est dicere, Non reprehenderem Asotos, si non essent Asoti, isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo seuerus luxuriam per seipsam reprehendendam non putat. Et Herculè, Torquate, vt verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissimè non putat. Nolim enim mihi fingere Asotos, vt soletis, qui immensam vomant, & qui de conuiuiis auferantur; crudique postridie se rursus ingurgitent; qui Solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem; qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrum istius generis*

Asotos

Asotos iucundè putat viuere, mundos, eleganteis, optimus cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitanteis cruditatem, quibus vinum diffusum è pleno sit œnophoro, vt ait Lucilius; cui nihil dempseris nix, nec sacculus abstulerit: adhibenteis ludos, & quæ sequuntur, illa, quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent; respondeat his vestis, argentum, inlicium, locus ipse, ædificium. Hos ego Asotos bene quidem viuere: ac beatè nunquam dixerim. Et posteà: *Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint; id est, nisi cupiant, aut metuant; quarum ambarum rerum cùm medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire in Asotorum vita, quid reprehendat. Non igitur potestis, voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem.*

Atque ista quidem Cicero, & plura, in quibus tamen conditionalem Epicuri sententiam deflectens, videtur paullò inuidiosiùs in Epicurum se gerere, ac potissimùm illud interiiciens. *Quibus detractis, clamat Epicurus se nescire*, &c. quippe, non ea est Epicuri mens, vt luxuriosis patrocinetur; sed supponendo id, quod mox dictum, quódque superiùs probatum fuit, nullam voluptatem ex se, hoc est, præcisè, vt voluptas est, malum quidpiam esse, sed bonum potiùs, quatenus est expetendum aliquid; hoc solùm contendit: Si essent quidem luxuriosorum voluptates eiusmodi, vt putæ, & ab omni malo, seu diuinitùs, seu aliunde impendenti seclusæ forent; & neque damni, neque doloris quidpiam, siue præsentis, siue futuri; siue in animo, siue in corpore, siue in fama, siue in facultatibus, aliisve id genus rebus timeretur; non peruidere se quamobrem, casu hoc posito, reprehenderentur. Et cùm subsumi valeat, Atqui eiuscemodi sunt luxuriosorū voluptates, vt omni prorsùs malo vacēt: vel, Atqui eiuscemodi sunt, vt omni prorsùs malo nō vacent: cur assumatur illud potiùs, quod Epicurus nunquam dixit, ad inferendum, Non esse ergo luxuriosorum voluptates ex eius mente reprehendendas; quàm hoc, quod expresè asseruit, ad concludendum placuisse illi, Reprehendendas igitur esse luxuriosorum voluptates: vti & reipsâ illas reprehendit in Epistola ad Menœceum? Nam quòd Cicero quidem Asotos fingit *non religiosos, non mortem timenteis*; vt tales dentur, non ij sunt tamen, quibus timenda mala non sint, quæ prouidentiæ Numinis, immortalitatísque Animorum incredulos manent; aut ij, qui finitas cupiditates habeant. Et quamvis hoc ille idem esse causetur, ac dicere, *Asotos, nisi essent Asoti, reprehensum non iri*: nihil tamen ea in re absurdi, cùm sit perinde, ac dicere, illos homines, qui Asoti sunt, non iri reprehensum, nisi Asoti essent. Neque enim exigitur, vt Asoti simul, & non Asoti sint; sed vt hominum sermo pati potest, enunciatur illos, cùm esse non Asoti possent, quo casu non reprehenderentur, ideò reprehendi, quia Asoti sunt. Quod autem esse tales fingit, *non qui in mensam vomant, qui se ingurgitent*, &c. *sed qui sint mundi, elegantes, optimis cocis*, &c. aut non potest ex eorum victu nihil omnino mali sequi dicere; aut, si admittat nihil prorsùs sequi, dicat, amabò, quid reprehendat? Nam quicquid demum sit reprehensurus, id reprehendet, quia erit malum; porrò & idipsum, quia malū erit, ab Epicuro reprehendetur. Nisi autem sit quidquam mali, ac nihil ideò quod reprehendat; ecquid erit, quod Epicuro esse velit reprehendendum? Videri certè potest 7. Ethic. vlt.
hoc loco audiendus Aristoteles, cùm loquens de Asotis, qui Voluptatum præclariorum (ipsius nempe animi) percipiendarum incapaces, eas persequuntur, quæ corporis, ac vehementes maximè sunt, sitimque earum etiam arcessunt (scilicet, vt interpres habet, totum bibere diem volentes, salsamenta comedunt, vt ea ratione sitientiores fiant) subdit; ὅταν μὲν ᾖ ἀβλαβὴς, ἀνεπιτίμητον, ὅταν δ' ἢ βλαβερὸς, φαῦλον, *Donec igitur innoxias sequuntur, id reprehendendum non est; donec verò noxias, id malum.* Eadem penè reponi possent ad quædam loca Sanctorum Patrum; nisi quòd illi fuisse videntur, quàm Cicero fuerit, æquiores. Nam, v. c. D. Ambrosius reprehendens Asotos quosdam, *Quæ*, 3 Epist. 25.
inquit, *istos Epicureos noua Schola misit? Non Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nulli vsui esse dicant.* Et paucis interpositis, *Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum, quàm Apostolos putant, assertorem voluptatis; etsi neget inuectricem mali esse voluptatem, non negat tamen ex ea fieri quædam, ex quibus generentur mala.* Pergit; *Denique nec luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, quæ repletur delectationibus; nisi vel doloris, vel mortis quatiatur metu.* Quo loco, & Asotis illis nihil aliud, quàm nomen Epicureorum tribuit (cum alioquin idem penè quod Seneca dicat, loquente de illis, qui *non ab Epicuro impulsi luxuriantur sed vitiis dediti*, &c) & fatetur non negare quidem Epicurum voluptatem esse per se malum; sed tamen, non negare, quin ex ea mala sequi possint, ob quæ iure fugienda sit: & sententiam commemorans, qua de hoc loco agitur, admittit Epicurum id mali in luxuriosis agnoscere, propter quod sint reprehendendi. Sic etiam D. Augustinus, *Disputabam*, inquit, 7. confess. 16.
cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus bonorum, & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vlla amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus. Nesciens idipsum ad magnam miseriam pertinere; quod ita demersus, & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non vidit oculus carnis, & videtur ex intimo.

Si nihil conturbarent nos, quod suspicamur, veremúrque ex rebus sublimibus; neque item quod ex ipsa morte, nequando nimirum ad nos pertineat aliquid: ac nosse præterea possemus, qui germani fines dolorum atque cupiditatum sint, nihil Physiologiâ indigeremus.

℣. 38. Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. Hæc sententia est, ob quam aliquoties superiùs insinuauimus Epicurũ tanti fecisse Moralem Philosophiam, vt primas ipsi detulerit, ac Physiologiam idcircò solùm, quòd ad eam conferret, esse necessariam censuerit. Repono autem in contextu voculam

2. adu. Col. ὑπὲρ ex Plutarcho; & cùm statim, pro καὶ, ille habeat ὅτι τὰ, legendum puto ὅτι τε αἰ. Subinde verò post vocem ἡμᾶς, lego ἵνα τι, ὅτι τ' ἐδυνάμεθα, pro οἵ τι, ὅτι τετόλμηκε, quæ esse corrupta perspicuum videtur, maximéque ad verbum quod spectat, quod eo numero, temporéque elatum interseri (ne de significatu quid dicam) videtur non parum incongruum. Plutarchi porrò locus, in quo hanc sententiam refert, sic habet: Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ἔτι τὰ περὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων οὐκ ἄν ποτε προσεδεόμεθα φυσιολογίας εἰς τοῦτο. Non heic adnoto Epicurum tam in Epistola ad Herodotum, esse admonuisse *Physiologici muneris causas præcipuarum, quæ in natura sunt rerum, accuratè peruestigare, & heinc profluxisse quicquid felicitatis est*, &c. quàm in Epistola ad Pythoclem, edixisse, *Non alium esse statuendum finem cognitionis rerum sublimium, quàm statum mentis imperturbatum*; ac ideò deinceps nulla non occasione inculcasse; *nihil esse timendum à rebus illis sublimibus*. Adnoto dumtaxat Lucretium ipsi crebrò succinere; & ferè quidem ab vsque initio:

lib. 1.
Tutemet à nobis iam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis desistere pergos.
Quippe etenim, quam multa tibi iam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunásque tuas omneis turbare timore:
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus atque minis obsistere Vatum;
Nunc ratio nulla'st restandi, nulla facultas.
Ignoratur enim quæ sit natura animai;
Nata sit, an contrà nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta:
An tenebras Orci visat, vastásque lacunas:
An pecudes alias diuinitùs insinuet se, &c.

Ac statim:
Quamobrem bene cum superis de rebus habenda
Nobis est ratio: Cæli, Lunæque meatus
Quâ fiant ratione; & quâ vi quæque gerantur.
In terris, tum cùm primùm ratione sagaci,
Vnde anima, atque animi constet natura, videndum,
Et quæ res nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificet morbo affectis, somnóque sepultis;
Cernere vti videamur eos, audiréque coràm,
Morte obitâ quorum tellus amplectitur ossa.

Quod superest; vtcumque Epicurus Physiologiæ scopum non malè constituat, quòd spectat quidem ad dolorum, & cupiditatum fineis; quatenus exinde potest aliqua vitæ tranquillitas comparari, vt ex supra-dictis intelligitur; perperam tamen omnino facit, quatenus eò ipsam inseruire vult, vt excutiatur Numinis metus, ex Prouidentia non agnita; ac metus etiam Inferorum, ex non agnita Animi immortalitate. Et quòd conferat quidem potiùs Physiologia imprimis ad agnoscendum diuinum Numen, eiúsque prouidentiam, suo fusè loco deduximus. Quod exinde autem ille sequi putat, vt animus metuere, ac perturbari debeat; hoc tantum abest, vt potiùs sit, vnde alacritate humanissima, ac suauissima perfundatur. Id nempe, tum ex ea notitia, quam assequitur præclarissimæ maiestatis; tum ex iusta veneratione augustissimi Principis; tum ex agnitione, & recordatione Optimi benefactoris; tum ex spe, quâ sibi nihil malè conscius, non-nisi fausta omnia exspectanda ab illo ducit. Certè, cùm ita fuerit affectus, longè erit: vt percellatur iis pauoribus, quibus terretur superstitiosus. Nouit enim Deum, siue primam Causam, ita moderari vniuersè omnia, vt patiatur tamen causas naturaleis suas agere vices; & cùm perspectas habeat causas conuersionum, exortuum, occasuum, eclipseon, cometarum, fulminum, ostentorum, monstrorum, aliorúmque similium; non ea sibi mala metuit, & adsciscit, quæ metuunt, & adsciscunt ij, qui ista ad Deos, aut Genios malos sic referunt, vt esse alias causas non putent; ac proinde aliquid semper à confictis illis Numinibus metuant; & vel minimâ occasione impendere sibi malum suspicentur, quod sit superstitioso cultu, quâ fieri possit, auerruncandum. Deinde, quòd etiam Physiologia, naturalisve ratio conferat potiùs ad stabiliẽdum Animi immortalitatem, deductum copiosè suo loco est. Quòd ille autem fieri heinc credit, vt Inferorum metus sequatur, ex quo insignis sit perturbatio; id in prauis quidem contingit; quos expauere, perturbarique, nihil sanè incommodum est; quoniam cùm malitiam probitati præferant, ideò omnibus potiùs Furiis, quàm tranquillitate sunt digni. At verò, bonus vir qui fuerit, quid est, quod sibi metuendum putet? Nam quæ supplicia post mortem manent, nihil ad ipsum attinent. Ea viris malis destinata sunt; ipsum felicitas exspectat. Et quantâ potiùs voluptate non continenter afficitur, cùm præsentit sese in morte non iri omnino absumptum; sed superstite parte sui meliore, futurum adhuc, & longè meliùs quàm in hac vita fuerit? Verùm hac de re dicta plura sunt, cùm præsertim repressimus Lucretianum illud, lib. 3.

Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus, &c.

Videtur etiam vnum præterea perperam fecisse Epicurus; nempe quatenus Physiologiam non facit necessariam, cùm ad alia, tum maximè

maximè ad mirificam voluptatem, quæ ex ipsa Naturæ contemplatione paritur, ac illam per se, aliisque seclusis desideratissimam facit. Præclarè enim Cicero tum illa præmittit: *Similia dici possunt de explicatione naturæ, quâ hi vtuntur, & vestri. Neque enim ob duas modò causas, quod Epicuro videtur, vt pellatur mortis, & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera, & facta cernentibus: Iustitiam etiam, cùm cognitum habeat, quod sit summi Rectoris, & Domini numen, quod consilium, quæ voluntas; cuius ad naturam apta ratio vera illa, & summa Lex à Philosophis dicitur.* Tum cohærenter subiicit: *Inest in eadem explicatione naturæ insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas, in qua vna, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè, ac liberaliter possimus viuere.* Sed plura ad hanc rem, cùm de voluptate, quæ ex virtute percipitur, iam antè disseruimus. Quædam illeic, cætera inter, ex Seneca relata sunt: Heic non tam illud est memorandum, quod penè ex parte cum Epicuro habet:

7.qu.nat.vlt. dum postquam præmisit, *Non aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ*, subdit: *Proinde, si volumus esse felices, si nec hominum, nec Deorum, nec rerum timore vexari; si despicere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem; & si volumus tranquillè degere, & ipsis Diis de felicitate controuersiam facere: anima in expedito est habenda*, &c Non tam, inquam, hoc memorandum, quàm illud attingendum est, quod habet dum ita requirit: *Quod, inquis, erit pretium operæ?* ac ita respondet: *Quo nullum maius est; nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vsui, quàm quòd hominem magnificentiâ sui detinet; nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc, quorum est adeò mihi dulcis inspectatio, vt*, &c. Adderem, quæ Plato interdum, sed in Theæteto cumprimis, huc attinentia edisserit; ac declarando quidem

differt. præsertim quos hæc Philosophia addat animos, dum *tam parui facere docet, quæ homines vulgò mirantur, vt, inter cætera, principatum, cui texuntur encomia; vt nobilitatem, quâ quis genus, & proauos, & quæ ipse non fecit, iactat*; &c. Adderem item, quod Maximus Tyrius, dum multis in eandem sententiam præmissis, & comparato Philosophiæ spectaculo cum perspicuo somnio, quo animus terram vniuersam perlustrat; cum Sole, & Luna circumfertur; Siderum choro adsidet; parúmque abest, quin habenas cum ipso Ioue te-

præfat. in Phys. neat: tum exclamat: *O peregrinationem felicem! ô pulchra spectacula! ô vera insomnia!* Adderem rursùs quod Simplicius scitè fuséque prosequitur; dum ostendit quantum Physiologia inseruiat, vt ad Numinis agnitionem, & cultum; ita ad Iustitiam, ad Temperantiam, ad Fortitudinem, ad Prudentiam, & ad Magnanimitatem, Magnificentiámque vel ex eo, quòd exinde agnoscitur, nihil esse magnum in rebus humanis; hominem quoque ipsum vix esse partem Vniuersi sensibilem; ac totam eius durationem vix quicquam esse Æternitatis, &c. Adderem quin-etiam, quod habet Quintilia- lib.12.c.2.

nus, dum ad artem suam respiciens, *Pars verò naturalis*, inquit, *cùm est ad exercitationem dicendi tantò cæteris vberior, quantò maiore spiritu de diuinis rebus, quàm de humanis loquendum est; tum illam etiam Moralem, sine qua nulla esse, vt docui, oratio potest, continet. Nam, si regitur Prouidentiâ Mundus; administranda certè bonis viris erit Respublica. Si diuina nostris animis origo; tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni corporis seruiendum.* Adderem proinde id, quod Cicero, cùm postquam docuit Oratorem, quò grandior, & excelsior de orat.perf.

sit, non debere esse Physicæ ignarum: *Nam omnia profectò*, inquit, *cùm se à cælestibus referet ad humana, excelsiùs, magnificentiùsque & dicet, & sentiet.* Adderem plura; sed ista nimis.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt in rerum naturâ, vitá-que *præcipua, ipso eximatur, qui qualis sit natura rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam nõ liceat.*

℣. 44. Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν, ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων. Lego heic τὸν φοβούμενον, pro τὸ φοβούμενον, ex ipsa sensus necessitate. Est autem hæc sententia eadem reipsâ cum superiore; sed absolutè posita, ac adhibita insuper consequutione. Exprimit ipsam paucis Torqua-

tus, cùm, *E Physicis*, inquit, *& fortitudo sumitur contra mortis timorem; & constantia contra metum religionis; & sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata; & moderatio cupiditatum, naturâ, generibúsque earum explicatis.* Lucretius eandem sæpiùs inculcat, sæpiúsque concludit illis iisdem carminibus: 1.de fin.

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse est lib.1.2.3.6.
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant; sed naturæ species, ratióque.

Quibus postremis verbis exprimi Physiologiam vides; vti & illis, quibus cùm docuit quemque se frustrà fugere, id fieri pergit:

Propterea, morbi quia causam non tenet æger; lib.3.
Quam bene si videat; iam rebus quisque relictis,
Naturam primùm studeat cognoscere rerum.

Quod Epicurus autem hôc loco ἀκεραίας ἡδονάς, *sinceras voluptates* dicit; id videtur Lucretius exprimere voluisse illis versibus, quibus admonuimus illum perperam ideò contendisse Acheruntis metum agendum foràs funditus esse, quia nullam

Esse voluptatem liquidam, puràmque relinquit.

Cùm & videatur Virgilius eòdem respexisse, dum magni ducens posse causas rerum naturalium pernosse; ac imprimis

Defectus

2.Georg. *Defectus Solis varios, Lunæque labores;*
Vnde tremor terris: quâ vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in seipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Subiicit statim, id, quod est etiam recitatum superiùs,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!
Ille metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitúmque Acherontis auari.

Succurrit hoc loco, quod Horatius habet, dum eum reprehendens, qui non instar Democriti, in contemplatione naturæ totus erat, sic canit:

1.Epist.12. *Miramur, si Democriti pecus edit agellos,*
Cultáque, dum peregrè est animus, sine corpore velox;
Cùm tu, inter scabiem tantam, & contagia lucri,
Nil paruum sapias, & adhuc Sublimia cures?
Quæ mare compescant causæ? quid temperet annum?
Stellæ sponte suâ iussa-ne vagentur, & errent?
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem?
Quid velit, & possit rerum concordia discors?

Sim Bos.de non fœnet. Succurrit, inquam, vt tametsi res præclarè quadret in Democritum, insinuem non deesse, qui putent attribuisse illi Horatium, quod competeret Anaxagoræ, ob id, quod scriptum est à Plutarcho, reliquisse eum agros depascendos pecudibus; dum eam sibi naturæ rerum cognitionem acquireret, quâ
in Pericl. Periclem deinceps instituens, magnum virum fecit. Intereà certè, quæ ex eius consuetudine consequutus est Pericles, *Illud fuit*, inquit Plutarchus, *quod euasit longè omni superior superstitione, quæ terrorem parere ex rebus Sublimibus solet apud eos, qui causas ignorant, & circa diuina, ob inexperientiam mentis impotes, plenique perturbationis fiunt; quam eximens* λόγος φυσικὸς, *naturalis ratio, pro tremenda illa, æstuantéque superstitione, securam spe bonâ sanctitatem facit.* Denique verò, quod Epicurus habet de Superstitione, κατὰ τοὺς μύθους, *quod attinet ad fabulas*; id Lucretius sic explicat, vt ostendat ea, quæ Poëtæ sunt fabulati de Inferorũ suppliciis, tropologicῶs accipienda esse,

Atque ea nimirum, quæcunque Acheronte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis, &c.

lib. 1. in somn.c.10. Similia leguntur apud Macrobium, vbi docet iuxta Theologos, & ante Philosophiam non alios fuisse Inferos, quàm corpus, in quo quisque suos patimur maneis, illius hæc siquidem sunt verba, *Antequam studium Philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diuersas genteis Authores in constituendis sacris cæremoniarum fuerunt, aliud esse Inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore patiuntur; hoc animæ sepulcrum, hoc Ditis concaua, hoc Inferos vocauerunt*, &c.

Notum porrò est, ex superiùs dictis, quid ad hæc reponendum sit; vti & ad consimilia illa,

Esse aliquos Maneis, & subterranea regna Iuuen.satyr.
Et contum, & Stygio ranas sub gurgite nigras;
Atque vnâ transire vadum tot millia cymbâ;
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lauantur.

Quocirca & hisce dimissis; superest solùm attexamus ex Cicerone egregium locum, qui 2.de diuin. heic potissimùm ad rem faciat. Ille enim loquens de prodigiis, tum illud habet, *Atratum fluuium fluxisse sanguine, Deorum sudasse simulacra, num censes his nuntiis Thaletem, aut Anaxagoram, aut quemquam Physicorum crediturum fuisse? Nec enim sanguis, nec sudor nisi è corpore est: sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena*, &c. tum paucis interpositis, in hunc modum excipit: *Nos autem ita leues, atque inconsiderati sumus, vt si mures corroserint aliquid, quorum est opus, hoc vnum, monstrum putemus. Ante vero Marsicum bellum, quod Clypeos Lanuuij, vt à te est dictum, mures rosissent, maximam id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi verò quidquam intersit, mures diem ac noctem aliquid rodentes, scuta, an cribra corroserint. Nam, si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de Republica debui pertimescere; aut si Epicuri de Voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore? An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium ne sim longior, vna ratio est. Quicquid enim oritur, qualecunque est, causam habeat à natura necesse est; vt etiam si præter consuetudinem extiterit, præter naturam tamen non possit exsistere. Causam igitur inuestigato in re noua, atque admirabili, si potes. Si nullam reperies; illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa; eúmque errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. Ita te, nec terræ fremitus, nec cæli discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec traiectio stellæ, nec faces visæ terrebunt.*

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si supersit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneant, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem quæ haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.

℣.1. Οὐδὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν. Eòdem quoque sententia hæc, quò & PAG.55. duæ superiores, spectat: ac simul prætereà declarat frustrà sperare homines securum tranquillúmque statum; si, cùm se extra metum à tyrannis, ab improbis, ab inimicis, ab inuidia, ab ignominia, à paupertate, aliísque id genus constituerint; non insuper se à seipsis, hoc est, à propriæ opinionis tyrannide securos reddant; quà nempe suspicentur sibi supernè,

infernè, vndique mala impendere; ac omnia etiam tuta timentes, fingant sibi, quod ille ait,

Horat. 2. Epist. ult. *Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,*
Nocturnos lemures, portentáque Thessala,

& quicquid denique terroris incutiendi esse potest capax. Adiicitur autem securitatem ab hominibus aliquatenus esse: Imprimis, quia potest quidem loci munimentum, stipatio satellitum, exercitus robur, splendor majestatis, amplitudo imperij; possunt id genus cætera tutum vtcumque facere, seu aliquam securitatem præstare ab hominibus; at præstare tamen non possunt securitatem à seipsos neque obstare, quin superstitio, quin metus, quin sollicitudo, quin cupiditates, quin auaritia, qnin ira, quin ambitio, quin passiones cæteræ, quasi aurum illud Poëtarum, & satellites, & aheneas turreis fulmine potentiùs perrumpant, ac in miserum inuolantes cor, ipsum exedant, canéque peius, & angue conficiant. Hoc ipsum est, quod aliquoties, sed versibus illis præsertim expressum à Lucretio est,

lib. 2. *Quapropter quoniã nil nostro in corpore gaza*
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum'st,
Si non fortè, tuas legiones per loca campi
Feruere cùm videas belli simulacra cienteis,
Feruere cùm videas classem, latéque vagari;
His tibi tum rebus timefacta religiones
Effugiunt animo pauida, mortisque timores
Tum vacuum pectus linquunt, curáque solutum.
Quòd si ridicula hæc, ludibriáque esse videmus
Reuerâque metus hominum, curaque sequaces
Nec metuunt strepitus armorum, nec fera tela,
Audactérque inter Reges, rerúmque potenteis
Versantur, neque fulgorem reuerentur ab auro;
Nec clarum vestis splendorem purpureai?
Quid superest, nisi vt omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cùm in tenebris præsertim vita laboret?

Deinde, quia licet quidem sic defugere homines, vt magis, magisque ab iis recedendo, nihil ab ipsis timendum sit; at non licet tamen seipsum sic defugere, quin in media etiam solitudine secum ipso habitandum sit, & à seipso summè timendum; quatenus animo non purgato, ea passionum turba, de qua dictum mox, ita comitatur, vt quasi arundo lethalis hæreat lateri, aut quasi asilus,

3. Georg. *Quo quondam monstro horribileis exercuit iras,*
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ:

Epist. 17. Iure profectò Seneca, postquàm illud ex Epicuro retulit, *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio;* subdit: *Non hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graueis fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, aut in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: Malum suum, illum sequitur.* Facere huc posset, quod Charinus apud Plautum, aut Chorus apud Ennium, referente Agellio habet; sed referre præstat, quod Lucretius attingit, cùm docet homines plærumque, in mercat. lib. 9. c. 10. lib. 3.

Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere posset.

Pergit scilicet,

Exit sæpe foras, magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum'st, subitóque reuertit;
Quippe foris nihilo meliùs qui sentiat esse.
Currit, agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplò, tetigit cùm limina villæ;
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit;
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuisit.
Hoc se quisque modo fugit, &c.

Quæ securitas habetur ex trãquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatem, quâ sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus, quicquid necessarium naturæ non est, *detrahitur, ac per simplicissimam* facillimámque rerum necessariarum *parabilitatem.*

℣. 7. Δυνάμει τι ἐξαιρετικῇ Cohæret hæc sententia quadamtenus cum superiore. Lego autem ἐξαιρετικῇ, pro ἐξεταστικῇ, quoniam huius vocis (vtcumque esse posse in vsu fingatur) nullus esse potest hoc loco, nisi aut alienus, aut repugnans significatus: Quam substituo autem, eiusmodi est, quæ à Seneca penè demonstretur, dum & refert illam, quam *nobilem* dicit, (quamque iam superiùs memorauimus) Epicuri sententiam, *Si vis Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est* & admonet statim, ne istud tantum existimemus de diuitiis dictum; nam, *quocumque*, inquit, *transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate; non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam; non annis adiiciendum est sed cupiditatibus detrahendum.* Hæc igitur tam laté patens, videtur ea esse, quæ hoc loco dicitur facultas ἐξαιρετικὴ, *detractoria*. Notauimus certè iam antè placere Epicuro ὑπεξαίρεσιν, vtcumque fortassis in Epistola ad Idomeneum Senecæ citata non verbo ἐξαιρεῖν, sed ἀποτέμνειν fuerit visus; quòd Stobæus scribat Epicurum interrogatum, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; *qua quis arte ditesceret respondisse*, οὐ τοῖς οὖσι προστιθεὶς, ἀλλὰ τῆς χρείας τὰ πολλὰ ἀποτέμνων, *Non iis, quæ iam habeas adiiciens, sed ex iis, quorum esse putet vsum necessarium, multa resecans,* serm. 17.

verum

verumtamen perinde est; ac præsertim quidem, cùm ipse etiam Plato apud eundem Stobæum pari modo interrogatus, pariterque respondens, verbo μειοῦν, minuendi vsus fuerit. Interim autem ex hac *detractione*, vnà cum adiuncta *parabilitate* rerum naturæ necessariarum, securitatem fieri confirmari potest ex eo, quod habetur in Epistola ad Menœceum; illos videlicet, qui sese ad tenuem victum reduxerint, esse πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους, *interritos aduersus fortunam*. Quamobrem & cùm illeic loci rem satis abundè deduxerimus, nihil est necesse hoc loco addatur. Obseruo dumtaxat, ob comparationem, quæ hoc loco fit, securitatem hac ratione partam iure haberi similem illi, quæ ex quieta, seu priuata vita; aut ex secessu, atque fuga multitudinis, obtinetur. Quippe qui in societate degit, & in gerendis rebus occupatur, si inaneis modò ex animo cupiditates detraxit, desideriúmque suum elusit; hic nihilò magis quicquam affectat, nihilò magis iniurius est, nihilo magis vindictam metuit, nihilo magis ruinam timet, quàm is, qui negotia omnia refugit, qui in claritate populi non est; qui extra omnem societatem degit. Adeò proinde, vt ille verâ, creditáque adesse solitudini securitate, tranquillitatéque animi fruatur; non qui in Eremum, sed qui in seipsum secedit; quique non ipsos homines, sed suas cupiditates fugit; ac sibi esse non tam ab aliis, quàm à seipso cauendum putat: quemadmodum dictum mox est. Quanquam id ita est accipiendum, non quòd non laudabile sit, tranquillitatem, securitatémque in vita priuata, ac solitaria quærere, & maximè quidem, cùm adeò difficile sit in mediis negotiis, inque communi societate cupiditates rescindere, vbi tot exempla, totque occasiones veluti incentiua sunt: sed quòd singulari sapientiæ, virtutísque studio fieri valeat, vt quis etiam in societate, mediísque negotiis, animum securum, tranquillúmque possideat; quódque aliunde præstet, cupiditates resecantem cum hominibus viuere, quàm deuitantem homines, deuehere secum cupiditates.

Diuitiæ, quibus natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur, nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

1. de fin. ¶. 10. ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος. Sententiæ Interpretationem ex Cicerone desumptam verbis accommodauimus leuicula immutatione: Nempe, Torquatus apud illum; *Natura*, inquit, *diuitias, quibus contenta est, & parabileis, & terminatas habet: inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri potest.* Poteramus verò etiam breuiùs interpretari ex Seneca, apud quem, postquàm Epicurus dixit; *Si ad naturam viues, nunquam eris pauper; si ad opinionem, nunquam diues*; tum sententiam sic exprimit: *Exiguum natura desiderat, opinio immensum.* Agnoscis porrò hanc ipsam esse Epicuri sententiam, quam alibi obseruauimus Athenæum comprehendisse illo disticho.

Τῆς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει,
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσεις τὴν ἀπέραντον ὁδόν.
Præscripsit natura opibus finémque modumque;
Vani at opinatus fine, modóque carent.

Quia verò etiam Solonis versum in eandem sententiam ex Plutarcho retulimus; placet nunc integram sententiam apud Stobæum exstantem referre,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται. Serm. 9.
Οἱ γὰρ νῦν ἡμῶν πλεῖστον ἔχουσι βίον,
Διπλασίως σπεύδουσι. τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;
Finis opum apparens non est mortalibus vllus:
Nam quibus ex nobis copia turget opum,
Hi duplum affectant. Ecquis satiauerit omneis?

Prætereo porrò in contextu particulam δὲ, ante voces τῶν κενῶν δοξῶν, fuisse repositam ex Porphyrio, qui aliunde & Antitheseos ac l. de Abstin. breuitatis gratiâ, vice earum vocum, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, habet vocem ἀόριστος, & subiicit plura (vt constat ex loco superiùs citato) in eandem sententiam. Neque verò est prætereà necesse congerere in hunc locum plura: cùm multa oppidò hac de re allata iam sint, dum eiusmodi retulimus locum circa illa verba ex Epistola ad Menœceum, αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα, & aliqua etiam paullò pòst attingenda sint circa inaneis cupiditates. Heic sufficiet, quod Seneca, ad ea, quæ sunt mox ex ipso commemorata, subiungit: *Congeratur*, inquit, *in te quicquid multi locupletes possederunt. Vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat; auro tegat, purpurâ vestiat; & eò deliciarum, opúmque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit; maiora cupere ex his disces. Naturalia desideria finita sunt; ex falsa opinione nascentia vbi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est. Viâ eunti, aliquid extremum est: error immensus. Retrahe te à vanis, & cùm voles scire, quod petis, verùm naturalem habeat, an cæcam cupiditatem; considera, an possit alicubi consistere. Si longè progresso semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.* An verò & possit huc appositè adhiberi Horatianum illud,

——*tolle querelas* 1. Epist. 12.
Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus,
Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Exigua fortuna sapienti interuenit: maxima verò & grauissima res consilio ipsius, & ratione, in vitæ serie administrantur.

℣. 13. Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει. Est etiam penè tota huiusmodi sententiæ interpretatio ex Cicerone: tametsi alicubi breuiùs, & quasi non βραχεῖα, sed ὀλίγα τύχη legeretur, dixerit negare Epicurum *Vllam in sapientem vim esse fortunæ*; vti & cùm Sapiens ab Horatio describitur,

3. Tuscul.

In quem manca ruit semper fortuna.

2. Sat. 7.

Lego autem καὶ τὰ τοῦ βίου συνεχοῦς χρόνου διοικεῖ, pro διῴκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον διοικεῖ, καὶ διοικήσει. Imprimis enim vocem τοῦ βίου repono ex Stobæo, apud quem post vocem λογισμὸς habetur, tametsi etiam illeic corruptè legi videtur, διῴκηκε, καὶ τὰ τοῦ βίου, ὁ συνεχῆ χρόνον. Deinde verbum διοικεῖ, post vocem χρόνον relinquo, propter aliud præsens παρεμπίπτει, repetitum autem præterito, futuróque temporibus expungo, non modò, quòd partim superfluat, partim orationis tenorem perturbet; verùm etiam quòd, neque apud Stobæum repetitum exstet; neque repetitum insinuetur ipsâ tam Ciceronis, quàm Vitruuij Sententiæ totius interpretatione. Nam apud illum quidem Torquatus, *Optimè, verò*, inquit, *Epicurus, quod exiguam dicit fortunam, interuenire sapienti; maximásque ab eo, & grauissimas eas consilio ipsius, & ratione administrari*. Vitruuius autem; *Epicurus verò*, inquit, *non dissimiliter ait, Pauca sapientibus fortunam tribuere; quæ autem maxima, & necessaria sunt, animi, mentisque cogitationibus gubernari.* Et quomodo quidem Librarij glossemata multa sæpè induxerint, non edissero: vt neque mordicùs contendo non fuisse eas voces ex textu: quod Magni illi Interpretes reputare potuerint omnia tempora præsente solo repræsentari: eo modo, quo etiam videntur illo comprehendisse, quod de continuo tempore, seu de serie vitæ tam apud Stobæum, quàm apud Laërtium disertè exprimitur. Adnoto hoc potiùs, videri Vitruuium alio modo sententiam, quàm aut Ciceronem, aut cæteros accipere. Nempe iuxta ipsum, sensus esse videtur, quòd Fortuna sapientibus bona pauca largiatur; iuxta alios, quòd mala quidem, verùm quibus Sapiens parùm admodùm moueatur, immittat. Videtur autem esse posterior interpretatio legitima; quoniam mala fortuna est, in qua præsertim excipienda retundendáque sapientia elucet. De hac certè intelligi videtur, quod congruè isti sententiæ à Metrodoro dictum celebratur (vti & superiùs insinuatum est) προκατείλημμαί σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν παρείσδυσιν hoc est, vt Cicero ipsemet est interpretatus, *Occupaui, te, Fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses.* Quod quidem potest concipi factum, cùm ille se vnà cum Epicuro ad tam pauca reduxit, vt iam aliquoties ex Seneca retulimus, *quæ nulla eripere fortunæ iniquitas posset.* Prætereo autem illud quoque recitatum ex Seneca, *Epicurus, quem vos Patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia. Rarò*, inquit, *sapienti interuenit fortuna.* Prætereo & quod de munimento, quasi Metrodoreo verbis illis habet: *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus; neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus; quod sola præstabit sui, naturæque cognitio. Sciat quò iturus sit; vnde ortus,* &c. Hæc, inquam; aliáque prætereo, vt egregium vnum dumtaxat ex Plutarcho attexam locum, quo docens, quemadmodum esse aduersus Fortunam præmunitos oporteat; *Illud*, inquit, *est exercitatione, & meditatione dignum; vt quo pacto is, qui iacto in canem lapide, cùm ab eo aberrans, nouercam feriisset, neque sic, inquit, malè cessit; pari nos modo putemus ea, quæ nobis præter voluntatem fortuna obtulerit, posse in quidpiam nobis commodum transferri. Actus Diogenes in exilium est; nec sic quidem malè; nam factus extorris philosophari cœpit. Zenoni Citiensi nauis vnica oneraria supererat: illam simul cum mercibus vi fluctuum submersam accipiens; Bene, inquit, Fortuna facis, quæ nos ad palliolum, & Porticum mittis. Quid obest, quò minùs illos imiteris, Magistratum affectans, voto excidisti? In agro deges, res tuas curans, Principis amicitiam ambiens, passus repulsam es? Viues, periculis, negotiisque immunis. Gessisti aliunde negotia occupationibus, & sollicitudinibus plena? Nec calida quidem, iuxta Pindarum, ita fouebit mollia membra, vt gloria, honósque potentia alicui coniunctus, & laborem iucundum, & molestiam non molestam faciet. Fecit calumnia, aut inuidia, vt negotium tibi infeliciter, & cum exsibilatione successeris? Nauigare secundo vento ad Musas, & Academiam licet, Platonis instar, postquam naufragium amicitia cum Dionysio fecit. Iuuat proinde maximè ad animi tranquillitatem illustreis viros considerare, an non tale quid passi fuerint. Molestum est, exempli causâ, liberis carere? Attende ad Romanorum Reges, quorum nemo fuit, qui regnum filio suo reliquerit. Est tibi præsens paupertas grauis? Ecquem Bœotorum esse te, quàm Epaminondam malles; aut Romanorum, quàm Fabricium? Adulterata vxor est? An non legisti inscriptionem in Delphis?*

Epist. 8a.

de an. tranquill.

Agis me posuit, qui est Rex terræque, marisque.

Et nonne etiam inaudiisti vxorem illius Timæam ab Alcibiade vitiatam, ac filium vocasse Alcibiadem, id ancillis insusurrando? Et hoc tamen non obstitit, quo minus Agis clarissimus, maximúsque fieret Græcorum. Vti neque Stilponem, iucundissimè omnium ætatis suæ Philosophorum viuere prohibuit intemperans filia.

Epist. 18. de const. sap. c. 15.

1. de fin.

in præfat. lib. 6.

Ecl. Eth.

5. Tusc.

Vt.

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis: iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

ψ. 16. ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος. Cùm in hanc sententiam dicta sint iam multa aliquot occasionibus, ac de ipsa potissimum Iustitia cùm dissereremus, & supersint etiam nonnulla attingenda inferiùs; adnoto heic solùm B. Clementem Alexandrinum, postquam fuisse ait scriptum ab Aristophane,

Βέβαιον ἕξεις τὸν βίον, δίκαιος ὤν,
Χωρίς τε θορύβου, καὶ φόβου ζήσεις καλῶς.
Sis iustus, & secura vita erit tibi:
Viues decorè, sine tumultúque, & metu:

subiicere hanc ex Epicuro sententiam, Δικαιοσύνης καρπὸς μέγιστος ἀταραξία, *Fructus Iustitiæ maximus est vacuitas perturbationis.* Senecam verò talata illâ, quæ occursura posterius est, Epicuri sententiâ, *Potest nocenti contingere, vt lateat, latendi fiducia non potest:* paucis interpositis subiicere, *Illeic dissentiamus, cum Epicuro; vbi dicit nihil Iustum esse naturâ; & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit. Heic consentiamus, malafacinora conscientiâ flagellari, & plurimùm illi tormentorum esse, eò quod perpetua illam sollicitudo vrget, ac verberat; quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere.* Et posteà, *Proprium est nocentum trepidare. Malè de nobis,* &c. Ac posset quidem illud præsertim, quod est apud B. Clementem, ex eo confirmari, quòd Socrates vbique docet (scribente apud eundem Cleanthe) *esse eundem virum iustum, & beatum.* Docet autem potissimùm tum in libro de Republica primo, vbi allatis variis aduersus Trasymachum argumentis, concluditur denique, *esse virum Iustum felicem, iniustum verò miserum:* tum in secundo de Legibus; vbi iusto habito felice, subditur, *iniustum, Cynirâ licet, ac Midâ ditiorem, esse nihilominus infelicem, inque angore viuere,* confirmari, inquam, ex hoc posset, prout vacuitas perturbationis, seu animi tranquillitas summum bonum est, quo sumus felices, quóque adeò maior fructus nullus est: Possent & alia innumera in eandem sententiam attexi; verùm sufficiet adscribere, quæ apud Stobæum à Diogene edisseruntur. *Iustitia,* inquit, *animæ tranquillitatem vberem præbet. Siquidem, ita viuere, vt neminem timeas, apud neminem erubescas, voluptas est quædam, & sibi ipsi sufficiens vita. Porrò enim, qui iustitiam animo complectitur, non aliis solùm vtilis est; sed est maximè etiam sibi ipsi. Aberit quippe, vt se conetur vlla ex parte offendere; neque enim sibi doloris, morbive vllius causa erit; sed ipsa sensuum instrumenta natura quasi diuina esse reputans, iis iustè vtitur; nihil supra vireis aggrediens; custodiens illa maximè, & voluptates ex ipsis, vtilitatémque percipiens. Quippe & ex auditu, & ex visu, & ex alimenti, ac Venereorum vsu, voluptates illi, qui iustè seipso vtetur, contingent. Secus autem agendi pericula erunt circa eas res, quarum maximè interest, quæque cumprimis sunt necessariæ. Nisi non aliquos vidisti, qui nocte, diéque animo perturbati præcipites sese in mare, aliòque egerunt?*

Epist. 97.

lib. 2.

serm. 9.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ naturæ opus est, *oritur, sed dumtaxat variatur.*

ψ. 18. Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί. Sententia hæc est, quam Cicero innuit, dum Torquatus apud ipsum, *Omnis autem,* inquit, *priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem; vt posteà variari voluptas, distinguique possit: augeri, amplificarique non possit.* Ac rursùs, *Cùm omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem.* Et posteà, dum ipse disputans aduersus Torquatum, *Quid si efficio,* inquit, *vt fateare, me non modò quid sit voluptas, scire (est enim iucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis. Tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi, & nomen imponis in motu, vt sit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit; eam tu adesse, cùm dolor omnis absit, eámque stabilem appellas.* Elicitur porrò ex hoc loco, quî valeat sententia quadamtenus intelligi iuxta ea, quę dicta iam sunt circa amotionem doloris, magnitudinis voluptatum finem. Videlicet, quòd Indolentia, quæ eadem est cum Sanitate, summa quædam voluptas sit; sine qua nulla, & cum qua omnis sit, quæ præterea potest haberi voluptas; eo modo quo saccharum haberi potest quasi summum dulce, cuius admistione cætera dulcia intelligantur; vel generalius ipsum Sal haberi summè sapidum, cuius participatione cætera omnia sapida fiant. Quo item modo calida omnia censeri possunt calida participatione summè calidi, purà ignis; omnia humida participatione summè humidi, purà aquæ; atque ita de cæteris: adeò vt summo habito in vnoquoque genere, non illud augeri, intensiusve effici valeat, sed pro diuersitate rerum, quibus applicetur, variari dumtaxat. An verò potest Epicurus habuisse quoque indolentiam quasi massam ceream, quæ diuersimodè formetur; quasi pannum, qui diuersimodè complicetur; quasi tabulam, quæ diuersimodè pingatur; quoniam, vt rerum istarum moles non ideò augetur, sed variatur solummodò; ita perfectio illius status non amplificatur ex superuenientibus diuersimodè iis, quæ in motu sunt, voluptatibus, sed variatur solùm? Vtcumque sit; quod saltem liceat intelligere Epicurum, Indolentiâ, seu stabili illâ voluptate obtentâ, habere istas mobileis, quasi non necessarias; adiici potest ad antedicta, quod Plutarchus ait, ad hanc sententiam attinens. Nam de voluptatibus loquens, *Epicurus,* inquit, πέρας αὐταῖς κοινὸν τὴν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ἐπιτίθενται, ὡς τῆς φύσεως ἄχρι τοῦ λῦσαι τὸ ἀλγοῦν αὐξούσης τὸ ἡδύ, περαιτέρω δὲ προελθεῖν οὐκ ἐώσης κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ ποικιλμούς τινας, οὐκ ἀναγκαίους, ὅταν ἐν τῷ μὴ πονεῖν γένηται, δεχομένης, *Finem iis communem præstituit doloris omnis amotionem; videlicet, quasi natura eousque prorsus exemerit dolorem, voluptatem augeat; non patiatur verò vlteriùs secundùm magnitudinē prouehi, sed admittat solùm varietates quasdā minimè necessarias; vtpote,* 1. de fini.

Gassendi Miscellanea.

quæ ad id, ut doleamus, non comparentur. Porrò & ex hoc intelligitur, eas voluptates in motu, quas Epicurus, vt varianteis solùm, & vt non necessarias respuit, non esse illas, quæ percipiuntur, donec, quoæ parta ob indigentiam molestia est, detrahitur; veluti donec fames leuatur, aut sitis restinguitur; sed illas, quæ hac detracta molestia iotemperanter capessuntur. Istæ nempe sunt, quas natura nobis necessarias noo fecit; quasi assequuta semel Indolentiam, nihil affectet ampliùs, sed in ea consistat, vt in apice: cùm & priores illas eò vsque dumtaxat necessarias fecerit. quovsque fuerit indolentiam nacta; ac veluti insusurrare vnicuique illud potuerit, quod occasione diuitiarum naturæ, noo multò antè retulimus,

——tolle querelas,

Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis——

Iotelligitur verò etiam tum ex his, tum ex sæpe dictis. quid ad Ciceronem responderi valeat; cùm exaggeratis illis ex libro de Fine Epicuri verbis, *Nec equidem habeo, quid intelligam bonum*, &c. subiicit tandem: *At idem ais, non crescere voluptatem dolore detracto, summámque esse voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis magna tria peccata Vnum, quòd secum ipse pugnat: modo enim ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem summam voluptatem esse, dolore carere. Potést-ne magis secum ipse pugnare? Alterum ést peccatum, quòd cùm in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd cùm virtus maximè expetatur eiúsque adipiscendæ causâ Philosophia quæsita sit; ille à virtute summum bonum separauit.*

***Id quod mentis finem** (**summámve**,* **quæ in animo** *voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.*

℣. 21. Τοῦ δ' ἀλγεινοῦ τὸ πέρας. Vt sententia superior spectat ad voluptatem corporis summam, quæ io indolentia est sita; sic attinet ista ad summam voluptatem animi, quæ in vacuitate perturbationis, seu tranquillitate consistit. Summam verò dico, propter vocem πέρας, ex qua intelligimus insinuare Epicurum voluisse, postquàm aliquis ad eiusmodi perturbationis vacuitatem peruenit, variari quidem per studiorum, speculationúmque lepores; at oon augeri nihilominùs summam animi voluptatem. Quin-etiam proinde intelligimus, quamobrem non censuerit esse Physiologiam necessariam, nisi ad vacuitatem illam perturbationis comparandam; nempe, quasi ipsâ semel habitâ, voluptates speculationum oecessariæ magis non sint, quàm fame sublatâ ciborum cupediæ. Quippe à pari Intelligitur; neque opus est, vt quidpiam hoc loco speciatim addatur; & maximè quidem cùm res fuerit mox antè circa Physiologiæ necessitatem declarata.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum; si quis modò illius fineis recta ratione dimetiatur.

℣. 26. Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονήν. Sententiæ interpretatiooem suggessit Cicero, cùm Torquati ore Epicurum dicentem induxit, *Non maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum.* Præterea autem, quòd post-modum illam iterùm recenset his verbis: *Negat Epicurus diuturnitatem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in breuitate temporis, quam si illa sit sempiterna.* Et rursùs. *Negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri maiorem, quàm finito, & modico.* Tametsi verò Cicero, non improbatâ alioquin sententiâ, ipsam Epicuro non congruere censeat; id facit tamen ob præsumptam, & quæ afficta tamen sit, de voluptate opioionem. Et certè conditio, quæ apponitur, *Siquis modò*, &c. declarat satis Epicurum voluptati modum, non libidine, sed ratione præscripsisse At quomodo potest voluptas tempore finito percepta, reputari æqualis illi, quæ infinito, si vita foret sempiterna, perciperetur? Quatenus, inquiet, voluptatis finem rectâ ratione dimetiendo, ac summam proinde voluptatem, non aliam, quàm vacuitatem, tum doloris, tum perturbationis esse reputando, constat illam neque maiorem, intensiorémve fieri longinquitate temporis; neque minorem, remissiorémve eiusdem breuitate reddi. Et qui hoc bono, donec viuit communem vitam, fruitur, tam esse eum beatum, quàm foret, donec viueret, si fieri posset, vitam sempiternam. Et quamvis sperata productior, seu longioris æui, voluptas videatur præsentem voluptatem facere intensiorem; id tamen apud eos, qui voluptati finem non recta ratione, sed cupiditate inani metiuntur; quique sic se habeot, quasi cùm non erunt, seu vita desierit, sensuri sint molestiam ob priuationem voluptatis, quam sentirent, si superessent. Addet ipsam Sapientis vitam, æternitati æquiparari, vt superiùs deduximus; quatenus oon modò præsentia intuetur; sed ea etiam, quæ præterierunt, sibi ponit ob oculos; ac ea, quæ futura sunt, vniuersim prospicit; ortus Siderum, & occasus; tempestatum vicissitudioes; generationum, & corruptionum varietates; Rerumpublicarum, morúmque mutationes; bellorum, & pacis alternanteis vices; fidei, & perfidiæ; crudelitatis, & clementiæ exempla, cęteráque id genus omnia, quæ exstitura in futurum, ex iis, qoæ præexstiterunt, coniicere in promptu sit; adeò proiode, vt ille habeat, quasi in prospectu æternitatem totam; interesse se illi putet; neque vitam breuem concessam queratur, quam sapientia in omne æuum tam præteritum, quàm futurum extenderit. Spectare huc proinde potest, tum illud Ciceronis, cùm Philosophiam alloquitur, *Est enim vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus penè toti*

Margin notes: 1. de fin. (beside "induxit, Non maiorem voluptatem ex infinito"); lib. 2. (beside "set his verbis: Negat Epicurus diuturnitatem"); 5. Tusc. (beside "nis, cùm Philosophiam alloquitur, Est enim")

toti immortalitati antepenendus: tum illud Po-
Epist.78. sidonij apud Senecam, *Vnus dies hominum eruditorum plus patet quàm imperitorum longissima ætas*; tum id genus alia, quæ iam antè attigimus. Nihil porrò necesse est ipsius Posidonij occasione admoneam fuisse eandem, quam Epicuri, Stoicorum sententiam, cùm vtcumque Plutarchus Chrysippum contradictionis redarguat; scripsisse eum tamen variis in locis referat, ὅτι οὐδὲν τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονεῖν, ἀλλ' ὁμοίως, καὶ ἐπίσης τῷ ἀμερῆ χρόνον εὐδαιμονίας μετέχειν, *Nihilo esse homines feliciores longinquitate temporis, sed perinde esse, & ex æquo cum iis, qui sunt vel momento temporis felices.*

Præscripti sunt quidem à natura *fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine, extremóque*, vt par fuit, *ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectam constituit, effecitque, vt eà contenti, haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus. Quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cùm rerum* mortalium *conditio excessum è vita molitur, quippe prout optima vita perfectum*, atque adeò delectabilem, *nanciscitur finem.*

ỽ. 29. Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα. Perspicuum est textum huiusce sententiæ fuisse admodum deprauatum. Quamobrem & ad eliciendum, quatenus licet aliquem sensum, Lego ỽ. 30. ἀπέραντον δὲ ἀπείρῳ πόθος χρόνῳ, pro ἄπειρα, καὶ ἄπειρος αὐτὴν χρόνος. Alioquin enim quomodo sint, quæso, τὰ πέρατα ἄπειρα; quóve modo ἄπειρος χρόνος ἰδίαν περιποιούμενον; sic verò etiam ỽ. 33. lego πόθους ἐξελάσασα, pro φόβους ἐξελάσασα, non quòd alioquin voces istæ cum iis, quæ præcedunt, cohærere non possent; sed quia non simul congruunt cum consequutione, quæ deducitur, quatenus infertur, *effectum esse ratiocinando, vt nihil egeremus infinito tempore*; quippe cùm hoc fiat non metum doloris æterni tollendo, sed diuturnioris temporis cupiditatem detrahendo. Id videlicet iuxta illud non ita pridem repetitum, *Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum*: &, *Qui desiderium clusit*, &c. Denique lego, ὡς τελείου λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν, pro ὡς ἐνδέουσά τι τοῦ ἀρίστου βίου κατέστρεφεν. Nempe non apparet, quid possit germani sensus hinc colligi. Habeo autem vocem ἀρίστου, pro ἀρίστης, ex MS. cùm & videatur Epicurus voluisse heic scripto docere, quod reipsâ facto ostendit, dum moriens illud extulit, *Cùm ageremus vitæ beatum & eundem supremum diem, scribebamus hæc.* Obiter porrò videre licet, quàm Epicurus abfuerit, vt idem, quod Theophrastus conquereretur, *qui moriens*, inquit Cicero *accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset tam exiguam vitam dedisset. Quorum ætas si potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur. Querebatur igitur*, pergit Cicero, *se tum cùm* 3.Tuscul.
illa videre cœpisset, exstingui. Quod quidem visus Seneca in Aristotelem transferre, exprobrat illi, *cum rerum natura exigenti minimè conuenientē sapienti viro litem esse; illam animalibus tantum indulsisse, vt quina, aut dena sæcula educent; homini in tam multa, ac magna genito tantò citeriorem terminum stare.* Lucretius certè ex opposito conquerentem ipsam naturam, iuxta Epicurum inducit, aduersus illos, qui sibi vitam non esse longiorem congemunt, ac flent, versibus illis suprà relatis,

Quid tibi tantopere'st, mortalis, &c. lib.3.

ac illis demum propositis,

—eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas viuendo vincere sæcla,
Aut etiam potiùs, si nunquam sis moriturus.

subdit:

Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam.

Sed, ne hæc repetantur, attexere præstat, quod Seneca relatâ illâ Aristoteleâ sententiâ in hunc modum subiicit: *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxuriam, ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bona impenditur; vltima demùm necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transiisse sentimus. Ita est: non accepimus breuem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut ampla, & regiæ opes, vbi ad malum Dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modica, si bono custodi tradita sunt, vsu crescunt; ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benignè* cap.2.
gessit: vita, si scias vti longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia; alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas; alius vino madet; alius inertiâ torpet, alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio; alium mercandi præceps cupiditas circa omneis terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios; sunt, quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit; plerosque nihil certum sequenteis, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit. Et infrà: *Non est itaque, quod quem-* cap 8.
quam propter canos, aut rugas, putes diu vixisse; non enim ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim, si illum multum putes nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc, & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo; cùm video aliquos tempus petere & eos qui rogantur, facillimos. Illud vterque spectat propter quod tempus petitum est; ipsum quidem neuter. Quasi nihil

petitur; quasi nihil datur; re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit, ideóque vilissima æstimatur: imò penè nullum pretium eius est. Annua cõgiaria homines clarissimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æstimat tempus; vtuntur illo laxiùs, quàm gratuitò. At eosdem ægros vide; si mortis periculum admotum est propius, Medicorum genua tangentes; si metuunt capitale supplicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere; tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset, quemadmodum præteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum; quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod certum est; id debet seruari diligentius, quod nescias, quando deficiat. Nec est tamen, quòd ignorare putes illos, quàm cara res sit. Dicere solent eis, quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt; ideò tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet; nemo iterùm te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ; tacita labetur. Non illa se regis imperio, non fauore populi longiùs proferet: sicut iussa est à primo die, curret; nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit, cui, velis, nolis, vacandum est. Hæc, recitata licet prolixiùs, obstare non debent, quin illud addamus, quod idem aliàs præclarè habet, cùm nos docet, quemadmodum horrere mortem desinamus: *Desinemus autem*, inquit, *si fineis bonorum, ac malorum cognouerimus; ita demùm nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, diuinas percensentem; in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in fastidium veritas veniet; falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit, & vocat, licet immatura sit; licet mediam præcidat ætatem; perceptus longissimè fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura: scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis metiuntur.*

Qui fineis in vitâ degenda à natura præscriptos ***perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & fertem vitæ totius præclarè constituere: adeò vt rebus aleæ periculíque plenis nullatenus egeat.***

✝. 40. ὁ τὰ πέρατα, τοῦ βίου κατειδώς. Intelligendam esse sententiam, non de durationis vitæ, sed de concomitantium vitam cupiditatum finibus, præscriptove ipsis à natura modo, vt interpretando expressum est; videtur ex eo satis colligi, quòd subiicitur, *parabile id esse, quod cupiditatibus sedandis tollendave molestiæ ex ipsis creatæ est satis.* Illud verò πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένου, accipiendum esse de rebus aleæ, & periculi plenis, ex eo videtur intelligi, quòd qui ita vitam instituit, vt sit rebus paucis, iisque facilè parabilibus contentus, ille, nihil indigeat iis opibus, quas quærere est labor, tueri angor, amittere dolor. Spectat huc præsertim Lucretianum illud,

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat, lib. 5.
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.

Pertinet verò eodem quoque, quòd Democritus apud Stobæum, author est illi, qui instituit tranquillè vitam degere, *vt neque priuatim, neque publicè multa agat; vtérque quicquid fuerit supra suas vireis, suámque naturam, non adoriatur; sed eam sui curam habeat, quæ fortunam, etiam fauentem, & quicquid potest ad decorem spectare, offerentem, declinet; neque plura attingat, quàm quibus præstandis par sit; cùm moles commoda, parua licet, tractatu tutior, quàm magna sit.* Verùm plura in hanc sententiam deducta passim hactenus sunt. serm. sot.

Oportet porrò sibi finem, siue vitæ scopum, ***ratum constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionísque plena euadent.***

✝. 1. Τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι. PAG. 54.
Adhibeo heic particulam δὲ, vt Phrasis constet; ac statim lego καὶ pro ἢ, & posteà, εἰ δὲ μὴ, pro εἰ μὴ, vt sensus sit planus. Porrò tam multa diximus, quæ ad hanc sententiam pertineant, vbi de Prudentia Priuata est actum, vt nihil heic adiiciendum sit, sed notandum solùm, τοῦ ὑφεστῶτος τέλους nomine, intelligi quidem tum generalem illum scopum, quem homines omnes sibi præfixum habere debeant; vt nempe quam minimùm sit, & doloris in corpore, & perturbationis in mente; quòd euidentiæ innixa ratio nos demùm præclarè docuisse comprobabitur, cùm quacumque demùm conditione fuerimus, desideria nostra reduxerimus ad contentam paucis naturam, nec nos permiserimus vanis, & fine, modóque carentibus cupiditatibus, ob quas effici perturbatam, tumultuosámque vitam contingit: sed intelligi quoque maximè specialem scopum, seu genus vitæ, quod nisi quis sibi inita ratione ex sua indole, ex nascendi conditione, ex aliis circumstantiis constituerit; necesse est semper ab incerto pendeat, & quasi in salo continenter fluctuet: quemadmodum illeic est vberiùs dictum.

Si

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscunque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

✝. 5. Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν. Occasione eius, quod obiter dictum superiore Sententia fuit, κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν, *Secundum omnem euidentiam, quæ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere*; subiiciuntur heic tres, aut quatuor sententiæ circa veritatis Criteria; vtpote, quæ non iis modò, quæ ad Physicam attinent, verùm etiam iis, quæ Ethicæ sunt considerationis, inseruiant. Certè & hæc ipsa sententia, quæ est de fide non adimendâ omnibus planè sensibus, generatim quidem est vera; sed speciatim nihilominùs ideò spectat ad Ethicen, quòd ea versetur in moderandis cum passionibus cæteris; tū potissimum voluptate doloréque sensu perceptis; &, si abrogatâ fide omnibus, assumamus vnum, qui falli censeatur dum dicetur quidpiam iucundum, aut molestum percipere, nulla supersit regula, quâ ipsa censura expendatur, seu iudicium legitimum, illegitimumve probetur; vt putà nulla superstite (& quæ sola tamen esse vsui possit) sensuum euidentia. Verùm nihil heic addendum ad ea, quæ de Criteriis, cùm ageremus, dicta in Canonica sunt.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id quod est opinabile, distinguas in id quod expectabile est (tempusve quasi nondum sit debitè perspectum deposcit, priusquàm quale sit pronuntietur) *& in id quod præsens* (*positumve* coràm, exploratúmque) *est, ac rursus in id quod secundum sensus, secundum passiones*, affectionesve animi; *secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum* tibi *criterium*, quo solidè quidpiam iudices, *sit superfuturum.*

✝. 8. Εἴ τινα ἐκβάλλεις ἁπλῶς αἴσθησιν. Sententia quoque ista ex iis, quæ in Canonica dicta sunt, explicari debet, ac intelligi, alioquin enim nimis multa intempestiuè mouenda heic forent. Adnoto solùm, propter contextum, fuisse circa illud ✝. 9. διαιρῶν τὸ δοξαζόμενον, expunctam particulam εἰς, quæ vulgò habetur ante ipsum τὸ, quoniam non ipse sensus est, qui hoc loco diuiditur, sed ipsum Opinabile, quod alioquin fieret diuisionis membrum, & species sensus aliqua. Lego autem statim προσμένομενον, iuxta antè dicta, & vt habetur etiam mox, non verò προσμένομενον, aut ἀναμένομενον, vt vulgò. Rursus autem ✝. 10. ἔτι δὲ, pro ἤδη, quòd adiecta species diuisionis sit; & mox τὰς αἰσθήσεις, pro τὴν αἴσθησιν, vt sit numeri cum sequentibus consonantia. Additiunculæ ad interpretationem factæ; patet ratio ex aliàs dictis.

Si id omne, quod heic appellatur *Exspectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque* leuiter *præterieris* (quasi constans & admittendum) *id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est: eo casu geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè, aut perperàm fertur.*

✝. 15. Εἰ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον. Hæc rursùs Sententia ex dictis in Canonica est intelligenda. Addo autem ad calcem, vocem δοξαζομένων, quoniam alioquin sententiæ sensus, vt satis constat; mutilus est; ac aliundè satis attentione egens.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

✝. 21. Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις. Hæc iam Sententia, quæ attinet ad Criteriorum tertium (Passionem nimirùm, qua de prosequendo, fugiendóque fertur iudicium) cohæret cum illa, cuius occasione, tres, quæ mox præcedunt, ceu Parenthesi interiectæ sunt. Scopus autem ipsius est, vt quacumque agendi occasione oblata, meminerimus generalis illius, & secundum naturam instituti finis; ne passione quadam, vt fieri solet, abrepti, à recto tramite discedamus, ac viam virtutis tenere professi, deprehendamur lapsi in vitium; & ex duobus oppositis, vnum collaudemus, prosequamur aliud. Ecce verò ad hoc cauendum, quidnam Epicurus eximij consilij apud Senecam suadeat. *SIC fac*, inquit, *omnia tanquam spectet aliquis*; quod Seneca quidem excipit his verbis: *Prodest, sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere, tanquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias, quæcumque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia; licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum authoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hoc effeceris, & aliqua cœperis apud te tui esse dignatio; incipiam te tibi permittere*; quod idem suadet *Epicurus*. Hæc Seneca, qui & rursùs aliàs: *Iam clausulam*, inquit, *Epistola poscit; accipe, & quidem vtilem, & salutarem, quam te affigere animo volo.* Epist. 25.

volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus; & omnia tanquam illo vidente, faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: Custodem nobis, & Pædagogum dedit; nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus, Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Lælium. Elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio; & ipsius animum ante te ferens, & vultum; illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Spectat huc illud Epicteti: *Congressurus cum aliquo, ac eorum præsertim, qui eminentem locum tenent; propone tibi, quid ea occasione Socrates, aut Zeno fecisset, ac non hærebis, quid facto opus, vt decorè te pro re nata geras.* in Enchir.

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ: aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani pregnatæ.

℣. 26. Τῶν ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι. Repono post hanc, & sequentem sententiam treis alias, quæ solent ipsas præcedere, vt transpositas satis manifestè. Quæ certè est illarum prima, cum sequente istarum cohærenter effertur; & diuisionem cupiditatum in hac ipsa factam supponit. Potest verò transpositionis occasio ex eo fuisse facta, quòd incipiat quoque hisce vocibus, τῶν ἐπιθυμιῶν, pertractis vnà aliis duabus, per quas fit istarum de cupiditatibus interruptio ℣. porrò 27. addo, interseróque has voces ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ, tanquam perspicuè deficienteis, vt Stephano quoque indicauit ille Torquati apud Ciceronem locus, *Quæ est enim aut vtilior, aut ad bene viuendum aptior partitio, quàm illa, qua est vsus Epicurus; qui vnum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales, & necessariæ; alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessariæ; tertium, quæ nec naturales, nec necessariæ.* Adde verò Ciceronem heinc resumere, quod postea causatur his verbis: *Tria genera cupiditatum, naturaleis, & necessarias: naturaleis, non necessarias: nec naturaleis, nec necessarias.* Alio autem loco, *Vides, credo,* inquit, *vt Epicurus Cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortè subtiliter, vtiliter tamen: Partim esse naturaleis, & necessarias: partim naturaleis, & non necessarias; partim neutrum.* Vbi, quod vides, *non nimis fortè subtiliter*, dici, eò spectat, quod innui Ciceronem causari, diuisionem cupiditatum hac ratione instituere, esse, *non diuidere, sed frangere rem:* Id nempe iam retulimus circa Epistolam ad Menœceum; vbi & adnotauimus, cùm Cicero velit, instituendam potiùs hoc modo diuisionem fuisse; *Cupiditatum esse duo genera, Naturaleis, & Inaneis; Naturalium quoque item duo, Necessarias, & non Necessarias;* adnotauimus inquam Epicurum diuisionem illeic hoc prorsùs modo instituisse; Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ κεναί· καὶ τῶν φυσικῶν, αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον, ac simul insinuauimus, eo modo diuidere, quo factum in hac sententia videmus, non fuisse rem frangere, sed scrupulositatem illam, quæ in diuidendo, subdiuidendóque plerumque importuna est, deuitare; idque præsertim, cùm nullum membrum necessarium prætermittatur, & nihil magis in promptu sit, quàm rem ad illam argutiem, subtilitatemve subdiuidendi reducere. Prætermitti verò non debet Nemesium diuisionem hanc Epicuri fuisse æmulatum, cùm cupiditatum vice, voluptates diuidens, αἱ μὲν, inquit, εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἅμα καὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαὶ, admoneo interim videri corrigendum exinde esse illum apud Eustratium locum, vbi in Aristoteleam cupiditatum diuisionem scribens, *Epicurus*, inquit, *& qui eum sequuntur, ita diuidunt*, τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν τινες ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαὶ, manifestum siquidem est, vocem τινὲς esse superfluã, ac vice illius reponendum esse, φυσικαὶ καὶ. de natur. hom. c. 18. in 3. Ethic. cap. 12.

An-non verò pari ratione corrigendus apud Athenæum locus, cùm, *Plato*, inquit, *primus ostendit, quod semper in ore Epicureorum est*, ὅτι τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ. αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι. Constat nimirum inde abesse totum primum membrum, siue genus cupiditatum, cuius aliunde quasi vestigium sit illud μὲν ante verbum εἰσὶ, quod statim non repeteretur post vocem φυσικαὶ, nisi ad aliud membrum spectaret. Quóque minus dubites, ecce Plato in eo, quem Athenæus citat, ac recitat, loco, non diuidit quidem Cupiditates in Naturaleis, & non Naturaleis; sed cùm diuidat tamen in Necessarias, eiusmodi sunt σῖτα, καὶ ὄψα, *cibi, & obsonij*, attinenteis ad sanitatem, bonámque habitudinem; & non Necessarias, cuiusmodi sunt ἀλλοίων ἐδεσμάτων, *variorum eduliorum*, à quibus, corpori, animæque ad prudentiam, temperantiámque noxiis difficile non sit rectè institutum abstinere; cùm, inquam, Plato sic diuidat, patet non omitti ab ipso cupiditates necessarias, quæ in illa tamen apud Athenæum diuisione, quatenus exstat, prætermittuntur. An non rursùs pari de causa apud Plutarchum corrigendus, cùm ille sub persona Grylli recensiturus tria ista cupiditatum genera, præfatur primùm, Ταῖς δ᾽ ἐπιθυμίαις ἐσορᾷς τινα μυρίαν διαφοράν, *Agnoscis esse cupiditatum innumeras diuersitates*; ac tum legitur cohærenter, τὴν πρώτην ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἐχούσας. Scilicet, aut tota diuisio esse videtur interiicienda; aut primum saltem membrum disertè inserendum; aut demùm, quia illud heic obliquè habetur, videtur saltem ita legendum, αἱ μὲν γὰρ περὶ τὴν πρώτην (legerem etiam potiùs περὶ βρῶσιν, καὶ πόσιν, & non facio tamen, quòd apud Laërtium in adhibitis ad textum exemplis, ὡς ποτῶν dumtaxat legatur) ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσι. lib. 12. 8. de Rep. in Gryllo.

Margin notes, left column: 1. de fin. — lib. 1. — 5. Tuscul. — 2. de fin.

Nam-

Nam quæ spectant quidem, verbi gratiâ, ad potum, illa cum ea, quod naturale est, etiam id quod est necessarium habent. Confirmatur verò, quoniam pro secundo membro illud sequitur, αἱ δὲ τῶν ἀφροδισίων, &c. φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ ἐλήλυθασιν. Et pro tertio illud, τὸ δὲ τῶν μήτε ἀναγκαίων, μήτε φυσικῶν, γένος, &c.

cap.13. Verùm, hæc vt mittam; quoniam memini obiter Aristoteleæ cupiditatum diuisionis, quam citatus Eustratius cum Epicurea comparat: Ecce illa sic instituitur libro Nicomachiorum tertio, & supponitur septimo, vt dicantur, Cupiditatum αἱ μὲν κοιναὶ, αἱ δὲ ἴδιαι, καὶ ἐπίθετοι, *Aliæ quidem communes, aliæ verò propria & apposititia*, siue adscititiæ. Vbi communes appellantur, quæ omnibus competunt, cuiusmodi est vniuersè cupiditas cibi, & potus; propriæ verò, quæ singulis, vt talis cibi, aut talis potus. Et cùm priores sint naturales, inque ipsis solo excessu peccetur (quo nomine dicit appellari γαστριμάργους, *ventri insanè indulgentes*, taleisque esse λίαν ἀνδραποδώδεις, *ingenio admodum seruili*) posteriores quadantenus solùm naturales sunt; ac adeò in ipsis non excessu solùm, sed qualitate etiam peccatur, cùm ea nimirum appetuntur, quæ odio potiùs digna sunt, qua ex parte dicuntur ἐπίθετοι, quasi non à natura nobis insitæ, sed à nobis ipsis præ intemperantia adscitæ, & super adiunctæ. Est verò & alia diuisio, quâ primo libro Rhetoricorum, Cupiditatum αἱ μὲν ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου, *aliæ irrationales, aliæ cum ratione* dicuntur: ac priores eædem cum naturalibus fiunt (videlicet cibum, & potum sine discursu appetimus) posteriores eæ perhibentur, quibus persuasione præeunte, aliquid concupiscimus, vt dum videre, possiderève aliquid, de quo audimus loqui, auemus; eædémque adeò sunt cùm ἐπιθέτοις, seu iis, quas neque naturaleis, neque

cap.6. necessarias *ex vana opinione progigni* Epicurus dicit. Nota verò has easdem esse, quæ eandem ob causam dicuntur apud Plutarchum & ἐπείσακτοι, *super inducta*, aduentitiæve, & ἐπικεχυμέναι ὑπὸ δόξης κενῆς, *ab opinione vana superfusa*. Prætereo verò Aristotelem septimo Moralium, vtrasque partim laudabileis, partim vituperabileis facere.. Quippe, vt posteriores, alioquin habitæ honestæ, & laudabiles, qualis est honoris cupiditas, vituperantur tamen, cùm modum excedunt, qualis est eadem cupiditas, cùm nimia euadens appellatur ambitio; ita priores aliquando laudatæ, qualis esse in liberos, parentésque affectus solet; tum, cùm excedunt, vituperantur; qualis idem fuit in Niobe affectus, quæ propter liberos ausa est se etiam Latonæ præferre; aut in Satyro, qui Patrem suum ita deperiit, φιλοπάτωρ exinde dictus, vt eo vitâ functo, se suspenderit, visúsque adeò sit λίαν μωραίνειν, *valde desipere*, inquit ille.

9.de Rep. Prætereo id, inquam, vt obseruem Platonem videri diuisionem Cupiditatum εἰς ἀλόγους, καὶ μετὰ λόγου *in irrationaleis, & cum ratione*, in genere naturalium quidem, sed non necessariarum tamen, sic accipere, vt eas esse velit, quæ aut rationi pareant, aut irrationalem, ferinámque partem sequantur; ac vtrum-nam fiat, coniiciendum ducat ex iis, quæ in somnis contingunt. Quoniam quatenus temperanter, aut intemperanter; leniter, aut ferociter viuitur, insomnia honesta, vel turpia; mitia, immaniáve creantur, arguúntque adeò quid per vigiliam pronum sit agi, vel non agi,

Cæterùm, cùm Laërtius primùm in exemplum Cupiditatum naturalium, & necessariarum, afferat cupiditatem *rei potulentæ, donec viget sitis*, & Plutarchus similiter, vti adnotatum mox est; ecce à Nemesio Naturales, & Necessariæ describuntur, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς αἱ τροφαὶ, αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα, *quæ sunt einsce modi rerum, sine quibus vita transigi non potest; cuiusmodi sunt cibi, qui indigentiam expleant, ac necessaria indumenta.* Ab Eustratio verò dicitur ἡ τῆς τροφῆς ἐπιθυμία καὶ τῆς ἐσθῆτος ἀναγκαίας, *cupiditas cibi, ac vestis necessaria.* Vbi rursùs corrigendum, supplendúmque est, καὶ φυσική, *& naturalis*. Nam si dicas fortè legendum esse ἀναγκαίας, vt, quemadmodum apud Nemesium, relatio fiat ad vocem ἐσθῆτος, tunc totum membrum deerit, quo cupiditas φυσικὴ, καὶ ἀναγκαία exprimatur. Deinde, cùm Laërtius cupiditates naturaleis, & non necessarias eas esse declaret, *quæ nihil aliud quàm voluptatem variant, non verò absolutè dolori detrahendo necessaria sunt, vt quæ eduliorum sunt delicatiorum*; Plutarchus verò in exemplum illos afferat, quæ sunt venereorum, αἷς ἀρχὰς ἡ φύσις ἐνδίδωσιν, ἔστι δὲ πως καὶ μὴ χαλεπῶς ἔχειν ἱκανῶς ἀπαλλαγῆναι, *quibus*, inquit, *præbet natura principium, & à quibus tamen potest quis non incommodè abstinere*; ecce imitantur cæteri Plutarchum, dum ab Eustratio quidem proponitur simpliciter in exemplum ἡ τῶν ἀφροδισίων, *cupiditas rerum venerearum* (vtcumque Aristoteles, non nisi præmissis cibi, & potus cupiditatibus, subiiciat illam, quæ εὐνῆς, *lecti* est, secundùm Homerum, in eo, qui est νέος, καὶ ἀκμάζων, *adolescens, floréns que ætate*) & à Nemesio cum distinctione cupiditates tales dicuntur, ὡς αἱ κατὰ φύσιν, καὶ κατὰ νόμον μίξεις, αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν, *cuiusmodi sunt, qui secundum naturam, aut secundum leges sunt concubitus; nam illi quidem ad generis totius perpetuitatem faciunt; sed potest tamen sine iis, veluti in statu virginitatis, viui.* Denique, cùm apud Laërtium neque naturales, neque necessariæ dicantur, *quales coronarum, statuarúmve erigendarum sunt*; & Plutarchus texat longam earum seriem, vt *quæ sunt cultus elegantis, pretiosarum vestium, auri, argenti, eboris*, &c. Ecce ab Eustratio talis dicitur, qualis est ἡ τῶν τοιῶνδε σιτίων, ἡ τοιᾶσδε ἐσθῆτος, ἡ τοίων δὲ ἀφροδισίων, *cupiditas talium ciborum, talis indumenti, talium venereorum.* A Nemesio autem tales perhibentur, ὡς ἡ μέθη, καὶ ἡ λαγνεία, καὶ αἱ πλεονασμοὶ χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται, οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι, *cuiusmodi sunt temulentia, & salacitas, eaque expletiones, quæ necessitatem excedunt.* Quippe

neque

neque ad propagationem nostri generis, neque ad vitam conferunt; quin imò inferunt etiam noxam.

Iam cùm sint multa vt passim, sic fusè plerumque hactenus deducta, quæ, quod ad rem spectat hisce confirmandis possunt facere; nihil sanè aliud addendum heic est, quàm quod Cicero in Tusculanis, relata trimembri, quæ hoc loco fit, cupiditatum diuisione, subdit. (lib. 5.) Docet nimirum ex Epicuro Cupiditates naturales, & *Necessarias satiari posse penè nihilo*; ac subinde pergit: *secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiiciendas putauit.* Ac subiicit quidem Cicero prætereà, disputari multa ab Epicureis, *de extenuatione voluptatum obscœnarum*; additque *ius similia ad victum transferri, extenuarique magnificentiam, & sumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta sit*, &c.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt; si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura (quà parte nimirum naturales sunt) ***sed præ ipsa, quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.***

ϑ. 37. Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν. Sententia hæc, cum insequente, attinet ad cupiditates; hæc quidem generis secundi; illa verò tam secundi, quàm tertij. Vtræque enim eo charactere à cupiditatibus generis primi discernuntur; quòd cùm istæ, nisi expleantur, dolorem creent, immò & noxam (in corpore videlicet) illæ ex opposito non creent; adeò proinde, vt non ex quadam naturæ indigentia oriantur, sed ex inani opinione, quâ iis frui rebus, quæ concupiscuntur, oportere, præsumitur. Repono autem ϑ. 41. δ[ι]εχέοντα ex MSS. pro δ[ι]ὰ χρείαν τινά, quòd & ob has voces inanis fiat repetitio, & phrasis idoneo alioquio verbo destituatur; vt taceam potuisse vocem indicari vel ex sequente sententia, in qua legimus ἐνδιέχοντα ὀρέξιν, itémque ex loco paullò antè citato, quo Plutarchus meminit cupiditatum διακεχυμένων. Interpretor verò τὴν κενοδοξίαν, non *ambitionem*, aut *vanam gloriæ appetitum*; sed *opinionum inanitatem*, quatenus de ea, & generaliùs quidem, quàm vt ad solam gloriam referenda sit, agitur. Quòd speciatim porrò adhibetur, τῶν ἀνθρώπων, *hominis*; an-non huc videtur idem Plutarchus respexisse, cùm tribuit Animali Bruto (illi nempe vni ex Vlyssis sociis à Circe in feras mutatis) tribuit, inquam, (In Gryllo.) exprobrationem huiuscemet inanitatis; & factam quidem homini habito sapientissimo (vt ideò possit tanto magis aliis fieri hominibus) cùm sint tamen ipsæ, quas dicimus brutas animanteis, illius expertes? An-non proinde facere quoque Aristoteles citatus videtur, vt rationis nostræ suppudere nos debeat; cùm cupiditates illæ, quæ sunt ἄλογοι, quasque Bruta habent nobiscum communeis, naturales sint; cæteræ, quæ præter, vel contra naturam, eiusmodi sint, vt illis bruta careant, sint verò nobis propriæ, & μετὰ λόγου *cum ratione* quidem. Sed ne istis hæream, affero dumtaxat, quæ habet Lucretius, cùm disserendo de Artibus, quas

—paullatim protrahit ætas (lib. 5.)
In medium, Ratióque in luminis erigit oras.

Quippe vbi illa primùm de primis interseruit hominibus,

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora habebant;
Præsertim quom tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerunt; agrestis enim tum musa vigebat.

Ac istud subiunxit;

Sic odium cœpit glandis; sic illa relicta
Strata cubilia sunt, herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferina'st,
Quam reor inuidia tali tunc esse repertam,
&c.

Tum prosequitur:

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belléque fatigant;
Quò magis in nobis, vt opinor, culpa resedit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas: At nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro, gemmisque insigniter apta,
Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.

Concludit proinde:

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirum, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omninò quoad crescat vera voluptas.

Quæcumque

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, ea necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, temeréve diffluentem; *quando vel difficilè explebiles sunt, vel causa etiam* alicuius *nocumenti* iure *reputantur.*

PAG. 55. ♆. 1. Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν. Reponuntur heic iam intermissæ sententiæ. Hæc verò trium prima eam habet cum superiore connexionem, de qua mox dictum circa eam est; ac illam prætereà, quòd, cùm in vtraque agatur de cupiditatibus, quæ non expletæ licet, in molestiam tamen nullam desinunt, huiusmodi cupiditates declarentur, in illa quidem ex vana opinione ortæ, quatenus in ipsis explendis vehemens studium impenditur: in ista verò non necessariæ, quatenus & citra molestiam possunt negligi; & inexplebiles alioquin sunt, ac sæpe detrimentum creant. Lego verò, ὁ ᾗ βλαβὰς, pro ὁ βλαβὰς, phrasi, sensúque inuitante, & quasi præeunte non modò citato paullò antè Nemesio, ἀλλὰ ἢ προσβλαβεῖς, sed ipso quoque Epicuro in iis, quæ Sapienti attribuit, εἰ μὴ ᾗ ἰσλαφθεν. Ne quidquam porrò heic repetam ex iis, quæ partim circa illud, partim circa aliud affine de Amore Effatum recitata sunt; adnoto dumtaxat ob illud ἀνέκδεκτον ὄρεξιν, videri posse Lucretium hac de causa vasis Metaphorâ vsum, cùm obseruasse docet Epicurum, quod suprà quoque retulimus,

lib. 6.
Diuitiis homines, & honore, & laude potentes
Affluere, atque bonâ natorum excellere famâ;
Nec minùs esse domi quicquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi seruire querelis.

Subiicit verò,

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniáque illius vitio corrumpier intùs,
Quæ conlata forent, & commoda cúmque venirent;
Partim, quod fluxum, pertusúmque esse videbat
Vt nulla posset ratione explerier intùs,
Partim quod tætro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcumque receperat intùs.

Vbi illa diuitiarum inexplebilitas declaratur potissimùm fluxo illo pertusóque vase, seu quasi Danaïdum dolio, quod nulla ratione explerier possit. Cùm sint autem in promptu innumera exempla, succurrit tamen præ aliis in mentem, quod de Cn. Lentulo 2. de benef. 27. in Tiber. augurе habet Seneca, à quo exstitisse dicitur *diuitiarum maximum exemplum*; cùm & fuisse eum censo maximo à Suetonio scribatur. Fuit illi nempe ex Seneca quater millies sestertiûm, hoc est, monetæ quæ iam nobis in vsu, trecenties septuagies bis centena librarum Toronicarum millia. *Hic* ergo, inquit Seneca, *cùm omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecuniâ & gratiâ, subinde Augusto solebat queri, dicens, à studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relictâ eloquentiâ (at illi inter alia, hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberauerat)* Pergit autem; *Non patitur auiditas quemquam esse gratum: nunquam enim improbæ spei quod datur satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt; multóque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu collocata. Vt flammæ infinitò acrior est vis, quò ex maiore incendio emicuit.* Verùm ad Lucretium vt redeam, is declarare pergit quid remedij ad hoc Epicurus contulerit,

Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris;
Exposuitque bonum summum, quò tendimus omnes,
Quod foret; atque viam monstrauit tramite prono,
Quà possemus ad id recto contingere cursu
Quidue mali foret in rebus mortalibu' passim, &c.

Quod obiter porrò commemini vasis, doliíve Danaïdum, quicum vulgò solet inexplebilis diuitiarum cupiditas comparari; taceri non debet docere Lucretium eo significari viuendi desiderium, quod inexplebile quoque sit,

Deinde animi ingratam naturam pascere semper, lib. 3.
Atque explere bonis rebus, satiaréque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circùm
Cùm redeunt, fœtúsque ferunt, variósque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus vnquam:
Hoc, vt opinor, id est, æuo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Habet verò & paullò pòst, quod suprà de eodem recitauimus,

Sed dum abest, quod auemus, id exsuperare videtur
Cætera; post aliud cùm contigit, illud auemus;
Et sitis æqua tenet vitai semper hianteis.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, nihil vberius, nihil iucundius.

♆. 6. Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται. Sententiæ huius interpretatio Ciceronis ipsius est, apud quem Torquatus dicere Epicurum ait, 1. de fin. *Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitiâ, nihil vberius, nihil iucundius.* Vbi vides τὸ μέγιστον amplificatione quadam exprimi; quod autem nos pro *amicitia*, *amicitiæ possessionem* reddimus, ideò facimus, vt magis ad verbum declaretur, quæ dicitur ἡ φιλίας κτῆσις. Videtur ipse Cicero sententiam aliàs mirarus, cùm, *Est autem*, inquit, *amicitia* lib. de amic. *nihil*

nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarúmque rerum, cum beneuolentia, & caritate summa consensio; quâ quidem haud scio, an, exceptâ sapientiâ, quicquam meliùs homini sit à Diis immortalibus datum. Videtur & Manilius,

lib. 2.
Idcircò nihil ex semet natura creauit
Pectore amicitia maius, nec rarius vnquam.

Vbi rametsi naturam dicat, cùm Epicurus sapientiam; notum tamen est illud Iuuenalis,

sat.
Non aliud natura, aliud sapientia dicet.

9. Ethic. 9. Quin-etiam Aristoteles id videtur supponere, cùm de beato loquens, quem nisi natura, sapientiáque non finxerit, quærit, *An beatus amicis indigeat*; & ea dubitandi ratione allata, quòd, cùm beatus affluat bonis omnibus, ac bonis suis contentus sit, nihílque sit, quod desideret; nulla re proinde indigeat; ac ideò, ne amico quidem, qui alter idem cùm sit, id amico suppeditet, quod ille per se consequi non possit; vnde & citatur senarius:

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Quid, quando Dæmon fauet, amicis est opus?

Excipit, hoc esse absurdum, bona beato omnia tribuere, amicos non tribuere, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι, *quod externorum quidem esse videtur optimum.* Interim porrò ipsa hæc quæstio ab Aristotele disputata, est, ad quam Epicurus, propter illa verba, *Ad beatè viuendum*, respexit. Neque enim alioquin fuit cauillaturus, vt Stoici, quos inter Chrysippus apud Senecam ait, *Sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse.* Nam illi quidem, *& manibus, & oculis & multis ad quotidianum vsum necessariis opus esse: sed egere eum nulla re; egere enim, necessitatis esse; nihil autem esse necesse sapienti.* Vnde & concludit, *Sapienti, quamuis seipso contentus sit, amicis tamen opus esse.* Clariùs vtcumque Seneca ipse, dum circa Effatum, *Se contentus est sapiens*; *Hoc, mi Lucili,* inquit, *perperam plerique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem quid, & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est: ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam.* Vnde & statim; postquam quæsiuit, *Qualis vita sit sapienti futura, si sine amicis relinquatur, in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in alienum littus eiectus?* Respondet, *Qualis est Iouis; cùm resoluto Mundo, & Diis in vnum confusis paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Verumtamen, certum est quidem sic affectum esse debere Sapientem, vt, seu ipse amicis, seu ipsi amici, fortunæ iniuriâ subducantur; id æquo ferat animo, neque ægritudine se conficiat, sed, quantum quidem licitum erit, beatè secum habitet: At cùm mortalium beatitudo intensionem, ac remissionem, seu magis, minúsque, vt superiùs est, iuxta Epicurum, ostensum, suscipiat; fiet, recurrétque de nomine quæstio, etiam nisi admittatur Sapientem, quem &

Epist. 9.

beatum volunt, beatiùs saltem cum amicis, quàm sine amicis degere; ac illum idcircò amicis, nisi ad viuendum beatè, saltem ad viuendum beatiùs, egere. Ecquid certè, sibi vult illud, quod aliàs idem Seneca, dum, *Nihil æquè*, inquit, *oblectauerit animum, quam amicitia fidelis, & dulcis? Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in quæ tutè secretum omne descendat; quorum conscientiam minùs, quàm tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* Eadem penè habet Aristoteles; sed præclarissimè omnium Cicero, nam, *Cui potest*, inquit, *esse vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescit? Quid dulcius, quàm habere amicum, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè ac tu ipse, gauderet? Aduersas verò ferre difficile esset, sine eo, qui illas grauiùs etiam, quàm tu, ferret. Denique cæteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis; diuitiæ, vt vtare; opes, vt colare; honores, vt laudere; voluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet; quoquò te verteris, præstò est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, non aëre, vt aiunt, pluribus locis vtimur, quàm amicitiâ.* Vnde & illud Adagium Erasmi, *Amicus magis necessarius quàm ignis & aqua.* Quæ sanè, cùm ita se habeant; est, cur non ipsi Senecæ modò, sed cæteris etiam Stoicissimis Stoïcis habeatur amicitia bonum plusquàm indifferens, ac eiusmodi, sine quo, non modò quisquam beatior, sed beatus quoque censeri vix possit.

de tranq an. cap. 7.

loc. cit. lib. de amic.

Heinc non videtur esse hoc loco id prætermittendum, quod Epicurus apud Senecam habet, dum præmissâ illâ egregiâ Sententiâ, *ANTE circumspiciendum est, cum quibus edas, & bibas, quàm quid edas, & bibas*, subiicit, *Nam sine amico, visceratio* (hoc est cum carne epulum, siue generaliùs, cibatio, ac pastus) *leonis, ac lupi vita est.* Scilicet exinde arguitur, quàm iucundus sit, qui est cum sinceris amicis conuictus, præ illa solitudine, qua quis amicis destitutus, ferarum instar vescitur. Sanè & cùm sit homo suapte natura animal societatis amans, si ægrè adeò carere communi hominum societate potest; qui possit non ægrè carere illorum speciatim consuetudine, quorum quivis sit ἕτερος αὐτός; *alter idem?* Poterat verò ipse præ aliis Epicurus id dicere, quem vt aliàs retulimus, admiratur Cicero *vna in domo, & ea quidem angusta, tam magnos, tantáque amoris conspiratione consentienteis tenuisse amicorum greges*; cùm & Laërtij verba sint, *Amicos ad illum vndequaque conuenisse, cúmque eo in horto vixisse.* Appositè autem illeic Cicero (neque enim hoc quoque repetere pigeat) *Quod quàm magnum sit*, inquit, *fictæ veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, támque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo.* Ecce verò vt alibi; *Quanta vis*, inquit, *amicitiæ sit, ex hoc intelligi*

1. de fin.

lib. de amic.

intelligi maximè potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura; ita contracta res est, & adducta in angustum, vt omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Prætereo porrò, vt Cicero videatur his locis eòdem collineare, quò & Aristoteles, qui circa quæstionem, *An plures amici adsciscendi sint?* tum esse difficile docet, multos habere taleis amicos, qui communi vitæ consuetudine coniungantur: tum videri dicit commodius, non quamplurimos quærere, sed quot dumtaxat esse videatur ad vitæ societatem satis: tum fieri ait non posse videri, vt quis sit multis valde amicus, multósque adeò valde amet (esse enim quemdam excessum amicitiæ, qui nisi vnius respectu esse nequeat, sicque amor valde intensus, nisi erga paucos esse non possit) tum declarat hoc ipsum esse, quod re factóque comprobetur; uam & ὑμνούμεναι, inquit, φιλίαι ἐν δυοῖν λέγονται, *Illæ, quæ sermone omnium celebrantur, fuisse inter duos amicitiæ dicuntur.* Et vide, vt pergat; *Quos amicorum multitudo delectat, quique familiariter, comiterve versantur cum omnibus, ij nemini esse amici, nisi ciuili more videntur, quos & blandos appellitant. Quare & fieri quidem potest, vt ciuili more quispiam multis amicus sit, ac, nisi blandus, saltem vir bonus, modestúsque esse censeatur: At vt quis multos propter virtutem, propterque ipsosmet, adamet, non potest: præclaréque agatur, si vel paucos taleis reperire liceat.* Ex quibus intelligitur felicitatis miræ fuisse, tot posse in Epicuri domo, Scholáque homines reperiri, qui vt in eandem planè sententiam, sic in amorem illum mutuum, quem in Apologia vitæ Epicuri descriptum habes, conspirarint. Certè ipse quoque Epicurus, quàm difficilè id occurrat in societate vitæ communi, ac citra speciale institutum, in quod consentiatur, perspexit, cùm Epistolam ad Menœceum concludens, non multos, sed vnum amicum deligendum suasit, quicum, vt sui simillimo, habeat omneis meditationes, cogitationésque communeis. Verumtamen de Amicitia aliquot iam locis plura diximus.

Eadem scientia confirmauit Animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

ψ.9 Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν. Est etiã huiusce sententiæ interpretatio ex Cicerone tota. Lego autem ψ.13. κατιδοῦσαι, pro κατεῖναι, cum Stephano, ob adhibitum à Cicerone verbum *perspexit*. Facit verò hæc eadem vox, vt quam γνώμην Cicero est interpretatus *Scientiam*, videatur debere accipi pro mente, animóve sciente, seu instructo scientia naturalium, humanarúmque rerum. Nempe interdum quoque vox γνώμη, pro mente, *animove* vsurpatur; ac est aliunde proprium mentis, siue animi κατιδοῦσαι, *perspicere*. Vtcumque sit, sensus videtur, ex eadem esse scientia, tum quòd certum est nullum esse nobis perpetiendum dolorem siue in hac vita diuturnum, siue post mortem sempiternum; tum quòd securi reddimur aduersus huius vitæ casus, seu calamitates, atque infortunia ex amicitiæ præsidio, quo esse maius nullum possit. Et de dolore quidem, seu malo non diuturnu, nec sempiterno ea supponere Epicurus potest, quæ expressit in aliquot ex superioribus sententiis. Quod ad casus autem, siue infortunia per vitæ seriem occurrentia spectat, supponere licet ea, quæ dicentur circa sententiam vltimam, ac adnotare heic interim, quod Cicero istam veluti amplificans habet, dum in Lælio ita effatur: *Cùm plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat; tum illa nimirùm præstat omnibus, quod bonam spem prælucet in posterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur; verùm etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant; & imbecilli valent; &, quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur; horum vita laudabilis.*

Ius, siue *Iustum naturale est tessera vtilitatis*, seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas *vt homines, ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, atque adeò securè degant; quòd naturâ duce quisque expetit.

ψ.14. Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. Multa sunt profectò, quæ edisserenda in hanc sententiam videntur; sed illa iam fusè anteuertimus, cùm de Iustitia disputaremus. Quocirca, obseruo heic solùm non fuisse me nudè interpretatum τὸ δίκαιον, *Ius*, sed addidisse, *siue Iustum*; quoniam cùm vox Iuris, cætera inter, vsurpari plærumque soleat pro dominio, & facultate in aliquid; ac proinde Ius naturale intelligi possit generale illud, quod, primæuo statu naturæ spectato, homines omnes æquè habent ad omnia (quippe, cùm ea omneis pareis fecerit, neque meum, ac tuum definierit) de Iure eo sensu accepto heic non agitur, ac potissimùm, quia illo quis vsus, non continuò dicitur iustus, quin etiam plærumque, si, vt res sunt, illo vtatur, iniustus habeatur, & sit: Sed agitur solùm de Iure, quatenus est idem quod Iustum, seu mavis sancitum, & præscriptum quid, quod tueri sit æquum; quodque adeò tuens, vt iustus, sic iuris, & æqui seruans appelletur; non tuens verò, sed violans, iniustus, iniurius, iniquus. Subinde autem, si phrasis tulisset, interpretatus fuissem σύμβολον τοῦ συμφέροντος, *pactum conuentum de vtilitate*, quòd ob non dissimilem sensum Harpocration doceat ex in Lex.
Demosthene, & Isæo, σύμβολα esse τὰς συνθήκας, ἃς ἂν ἀλλήλαις αἱ πόλεις θέμεναι τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι, καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια, *Pacta conuenta, quæ ciuitates ad inuicem sancientes, ciuibus præscribunt, vt dent,*

accipiántque ea, quæ iusta sunt: verùm interpretari licuit *vtilitatis tesseram*; cùm hac voce intelligi possit *hominum vota conferentium in communem vtilitatem conspiratio*; atque id quidem eo penè sensu, quo Aristoteles esse refert genteis, apud quas sint *Pacta de rebus importandis, tabula de bello sociatim ineundo, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, & tessera, de iniuria non inferenda.* Tandem, cùm constet verba illa, *εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, vt ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, æquiparari illis ex Platone relatis, cùm docet *tum cœpisse leges, cùm visum est vtile ξυνθέσθαι ἀλλήλοις μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, pacisci mutuò, ne facerent, paterenturve iniuriam*; addo ad interpretationem, *atque adeò securè degant*; *quod natura duce quisque expetit*; vt intelligatur quorsum tale Ius, Iustumve naturale dicatur. Cùm res sit porrò, vt admonuimus copiosè superiùs deducta; idcircò sufficiet consectaria quædam ex eo loco deducere, ex quibus Epicuri mens, quantum spectat quidem ad hanc, & insequenteis sententias, pateat.

Itaque iuxta antè dicta, dicturus est Epicurus *Primùm*, Legem propriè esse, quæ vocetur Ius. Nam habere quidem à natura hominem facultatem quidpiam agendi, vtendive re aliquâ, sed hanc nihilominus facultatem, donec vaga est, & incerta, non debere appellari Ius; debere verò solummodò, cùm lege definita est, seu ad quidpiam certum, determinatúmque relata. Videlicet, qui ante legem, secundùm facultatem agat, dici quidem posse naturaliter agere, at non tamen agere Iure; quia tunc solùm possit dici Iure agere, cùm tueri se Iure, hoc est lege, quæ Ius est, potest; veluti etiam, qui ante legem, talem facultatem impedit, aut violat, dici quidem potest damnosus, aut nocens; at non tamen iniurios, quoniam contra ius, seu legem non facit. *Secundò*, vt à Iure pro lege sumpto, ipsa naturalis facultas appellatur Ius; ita ipsam Legem, à facultate naturali certa, firmáque per eam redditâ, appellari Ius naturale. Et quia Iustitia virtus est, quâ vnusquisque velle debet seruari cuique suum Ius; ideò dici posse Iustum naturale id, quòd secundùm legem, siue Iure fit; Iniustum, quod contrà, seu quod fit iniuriâ. *Tertiò*, quia Lex, vt sit verè lex, siue Ius, tendere debet ad eundem-met cum ipsa facultate scopum; hoc est ad eorum vtilitatem, qui obseruant legem; adeò vt, si ex lege agant, vt iustè, sic vtiliter agant; idcircò iustam dici eam Legem, quæ vtilis est, seu quæ vt iustitiam, ita vtilitatem parit, eam verò iniustam, quæ non vtilis, hoc est, noxia est, seu quæ vt iniustitiam, iurisve detrimentum; ita nocumentum, siue damnum creat. *Quartò* proinde bene reperi naturale Ius ex pactionibus, ob vtilitatem communem inter homines initis; nempe, cùm pactiones sint ipsæmet Leges, seu Iura, quibus naturæ scopus, seu bonum, vtilitásve attingitur. *Quintò*, si quis quærat Ius Gentium, seu quod ad omneis homines vniuersè attineat; illud non esse aliud, quàm ipsum vniuersè factum de vtilitate Rationis dictamen; quippe hanc esse solam legem, secundùm quam omnes vniuersè agant; ac ideò nullum aliud posse assignari Ius Gentium, quòd non modò homines omnes non expressè inierint pacta inter se, sed ne tacitè quidem id egerint; cùm ne vllo quidem tacito consensu ad comprobandum vllos mores, quibus inter se omnes vtantur, conspirauerint. *Sextò*, si quis quærat naturale Ius, siue, quo vtuntur omnia animalia; illud non esse quoque aliud, quàm ipsum Naturæ de vtilitate, seu de commodo, bonóque dictamen. Nempe istam quoque esse solam legem, quâ ad quidlibet agendum regantur; ac nullum posse aliud naturale Ius assignari; quòd animalia omnia neque tacitè, neque expressè inter sese aut pepigerint, aut ad eosdem mores approbandos consenserint. *Septimò*, solum Ius sociale, seu à ciuibus vocatum Ciuile, esse propriè Ius; quatenus id solùm continetur pactis, siue legibus propriè dictis, quibus, qui eiusdem societatis sunt, ob commune bonum, communémve omnium sociorum vtilitatem præscriptis vtuntur. *Octauò*, isto etiam Iure contineri pacta, quæ cum finitimis ineuntur; quatenus ex pluribus Societatibus (seu mavis, Ciuitatibus, Prouinciis, Natiooibus, Rebuspublicis) vna quædam, quasi generalis constituitur, dum ob vtilitatem mutuam, pacta inuicem ineuor de non imperendo, lædendóve se inuicem; de ferendis ad oppugnandum, propugnandúmque suppetiis; de eundo, redeundo, commercium profitendo, & quæ sunt alia huiusmodi: idque vnaquaque speciali societate suis interim legibus, moribúsque seorsim vtente. *Denique*, hoc sociale, seu Ciuile Ius, censeri posse nihil aliud esse, quàm ipsummet vulgò admissum Ios Naturale, & Gentium; verùm specialius, definitios, distinctius, exploratius, tutius; hocque sensu accipi posse, quod vulgò admittunt *Ius Ciuile, neque in totum à Naturali, ac* l 6.ff.de iust. &iur.
Gentium Iure recedere, neque per omnia ei seruire; adeò, vt cùm Iuri communi aliquid additur, vel detrahitur, Ius proprium, id est, Ciuile efficiatur.

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti aut iniusti, seu Iuris, iniuriæve *ratio. Pari autem modo nulla* esse censenda *est inter eas nationes, quæcumque non potuere aut noluere vt adinuicem neque læderent, neque læderentur, pacisci.*

℣. 17. ὅσα τῶν ζῴων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι. Cohæret sententia hæc cum superiore. Lego autem ℣. 18. ἄλλα, pro ἀλλὰ, tum ex ipso sensu, tum ex phrasi antecedente. Porrò, cùm sint huius sententiæ duæ partes, videtur pars prior, seu quæ attinet ad animalia, posse admitti non-

tam

tam sanè, quatenus est comparationis propositio, quàm prout aliunde est ipsi naturæ instituto conformis. Etenim naturâ comparatum est, vt sint accipitres, leones, lupi, cæteráque id genus animalia carniuora, quæ si iniustè agerent, dum columbas, ceruos, oueis, aliáque captant, occidunt, vorant, censendum foret, quod nefas est, naturam, eiusve Authorem optimum, sapientissimúmque, instituisse quidpiam iniustum. Ex quo fit, vt possit quidem dici lupus, v. c. inferre damnum, aut noxam oui, esséve illi noxius; at non tamen propriè inferre iniuriam, esséve iniurius, quod nullum intercedat ius, nulláve iustitia, quam violare censeatur. Id

lib. de solert. anim. certè vel ab ipso Hesiodo obseruatum adnotat Plutarchus, locum referens, quo dicitur *Iupiter*, ὁ Ζεὺς (supplenda scilicet vox est,

1. de Abstin. lib 1. ope. & di. vel ex Porphyrio, qui hunc locum, & plura ex Plutarcho desompsit) *cùm naturas rerum distribueret, constitueretque, permisisse,*

Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς,
Piscibus, atque feris, auibúsque, vt mutua sese
Ederent; quoniam Ius non interuenit ipsis.

At, quare dixit Epicurus ὅσα τῶν ζώων, quasi aliqua essent animalium genera pactionis ineundæ capacia? Fortè, quia supposuit comparari posse animalia cætera cum hominibus; sicque saltem ob facultatem paciscendi, quæ in homine est, dubitari posse Ius ne aliquod ipsi interueniat cum brutis. Dubitatio certè excitari potuit non modò ob Homerum, cuius illud est,

Iliad. 2. Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι, καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
Vt non sunt homini atque leoni fœdera tuta.

Verùm maximè ob Pythagoreos, qui & communionem posuerunt inter bruta, & hominem, propter communem Animam, ex qua docuerunt

Virgil. 4. Georg. —*homines, armenta, viros, genus omne ferarum,*
Quemque sibi tenueis nascentem arcessere vitas;

& celebrem illam inuexêre μετεμψύχωσιν, cuius causâ est illa apud Empiricum declamatio Empedoclis,

s. adu. Phys. Οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος—
Non desistetis crudeli à cæde, &c.

(quòd sic nimirum parentes filios, & filij parentes perimant, ac vorent) itémque illa Pythagoræ ipsiusmet, apud Ouidium,

15. Metamorph. *Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris,*
Parcite, vaticinor, cognatas cæde nefanda
Exturbare animas; ne sanguine sanguis alatur.

Et, *Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,*
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Enimverò hæc μετεμψυχώσεως fabula meritò habetur, & aduersus illud ex Anima Mundi sumptum argumentum, sufficere potest, quod

loco cit. habet Empiricus, obiiciens, *Non, si spiritus bruta simul ac nos peruadit, interuenire continuò ipsis, nobisque aliquam Iustitiam. Nam ecce consimiliter lapides, plantásque peruadit; & nihil tamen inter plantas, lapidésque, & nos, interuenit iuris.* Ex quo efficitur, vt (quod mox dicebam de Animalibus) ipse quoque homo dici quidem possit respectu aliorum animalium noxius, damnosus, perniciosus, ferus, sæuus, immitis, crudelis; & interdum quoque ingratus, ac intemperanter, malignéque abutens eâ facultate, quâ ipsis præpollet; at non possit tamen propriè loquendo dici iniurius, seu iniustè agens, defectu iuris intercedentis, vti neque ex eodem defectu videtur posse dici Leo iniurius, aut iniustè agens, erga hominem, cùm eum vice versâ dilaniat, ac vorat. Notandum verò obiter, non videri Pythagoram vetare voluisse omnium penitus animalium cædem; excepisse enim videtur ea, quæ hominibus perniciosa sunt, referente Laërtio placuisse illi, *Planta mansueta non nocendum, veluti neque animali, quod non noceat hominibus.* Addi heic posset, ad ostendendum non interuenire Iustitiam bruta inter, & homines, quod Peripatetici, Stoicique apud iam citatos Plutarchum, Porphyriúmque edisseruat; verùm id sufficere potest, quod idem Porphyrius refert, subiicitque ex Epicureis, rationem iuxta Epicurum ex eo repetentibus, quòd fieri non possit, vt aliqua pacta inter homines, brutáque ineantur. Id porrò habetur ad eius loci calcem, quem, de Iustitia cùm ageremus, transcripsimus integrum, quemque repetere nihil est necesse.

At verò pars Sententiæ posterior videtur non legitimè inferri; non quatenus sanè sunt aliquæ leges, quibus ij dumtaxat tenentur, qui in illas consenseriot, vt sunt pleræque gentium, siue ciuitatum specialium, quibus competit illa Demosthenis, etiam apud Iurisconsultos commendata, & superiùs quoque relata descriptio, quâ Lex dicitur πόλεως συνθήκη κοινή, *commune ciuitatis pactum*; sed quatenus ea in parte spectantur homines inter se collati, qui vnius sunt omnes generis; cùm in priore spectentur animalia, quæ generum sunt diuersorum, vt lupi, & oues; columbæ, & accipitres: atque ideireò, licet nulla inter illa iustitia sit, eò quòd pacisci inter se nequeant; non sequitur tamen nullam esse inter homines, qui mutuò pacisci non possunt, aut nolunt. Videlicet præter pactionem superest generis cognatio, ob quam sint mutuò sociabiles, ac ideò ad mutua officia, sine quibus societas constare non possit, teneantur. Quòd si opponas, fore ergo aliquam Iustitiam inter ea bruta, quæ & eiusdem sunt generis, & gregaria, seu sociabilia adinuicem sunt; nam ex Prouerbio veteri, etiam Aristoteli non semel vsurpato, κολοιὸς πρὸς 1. Rhet. 11.
κολοιόν, *Graculus cum graculo*; &, vt est apud 8 Eth. 1.
Theocritum, Idyll. 9.

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ,
Ἴρηκες δ' ἴρηξιν,
Formica formica, placétque cicada cicadæ,
Accipitri accipiter.

Excipio posse quoque in illis admitti quandam speciem naturalis Iustitiæ, cuius exempla apud Plutarchum, aliósque obuia congerere; foret in communem excurrere locum: Tametsi ea longè illustrior, agnitiórque

ſit in hominibus; qui, vt intelligentiâ, atque ratione præditi, ipſam diſertè cognoſcere, & ex ea agere explicitè poſſunt; ita magis propriè tueri, violaréque Iuſtitiam, æquitatémve naturalem dicantur. Quo nomine etiam adnotatum ſuperiùs eſt homines eſſe, penes quos attenditur propriè naturale ius, ſeu quæ lex dicitur Naturæ. Sed res dicenda vberiùs eſt circa ſententias inſequenteis.

Iuſtitia per ſe (& quatenus quidem id quod heic eſt iuſtum, illeic eſt iniuſtum) *nihil eſt*; ac in homine ſolitariè ſpectato repetitur nulla, *ſed* dumtaxat *in mutuis hominum ſocietatibus, pro ea cuiuſque regionis amplitudine, in qua poſſunt pacta de non inferendo, accipiendove nocumento iniri.*

ỽ. 24. Οὐκ ἦν τὶ καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη. Lego ἦν, pro ἐστὶ, nam alioquin & verbum deeſt ad phraſin neceſſarium; & Aduerbium ſuperfluit, ac ſenſum perturbat. Quod interpretando porrò interiicio, eò tendit, vt intelligatur, quo ſenſu, aut quo argumento permoueri Epicurus potuerit, vt exiſtimaret Iuſtitiam per ſe nihil eſſe. Nam primùm quidem illud, *Quod iuſtum habetur in vna regione, haberi iniuſtum in alia*; idipſum videtur, quod locus ex Porphyrio memoratus inſinuat. Siquidem tametſi initio legatur, *Eſſe fortè quandam inter homines naturalem conciliationem, quæ, ne ſint proclines ad cædem, impediat*; ac ſequi exinde videatur abſtinentiam à tali cæde rem eſſe per ſe, ſeu ſuapte naturâ iuſtam, & legem, quæ eam prohibet, conſtituere id, quod, ipsâ etiam lege ſecluſâ, ſit iuſtum. Legitur tamen poſteà, *ea qua legibus conſtituta ſunt, non eſſe iuxta propriam naturam, ſiue per ſe iuſta; quòd aliquibus indifferentia ſint, aliquibus etiam iniuſta habeantur; eo modo, quo Pharmacum, quod iſtis prodeſt, illis nocet, non poteſt dici ex ſua natura ſalubre potiùs quàm inſalubre; cùm ſi eſſet quidem ſalubre per ſe, omnibus prodeſſet; ſi per ſe inſalubre, omnibus noceret.* Conſtat verò idem eſſe argumentum, quo ſunt non modò Sceptici vſi, ſed aliqui etiam ex Dogmaticis, vt Ariſtippus, qui apud Laërtium (lib. 2.) cenſuit nihil eſſe iuſtum naturâ, ſed νόμῳ, καὶ ἔθει, *lege & conſuetudine*; & quos Ariſtoteles (5. Ethic.) in Ethicis notat, cùm diuiſo Iure Ciuili (vt ſuperiùs retulimus) *in naturale, & legitimum*, φυσικὸν, καὶ νομικὸν, propoſitiſque aliquot huius poſterioris exemplis, *Exiſtimant*, inquit, *nonnulli eſſe omnia iura eiuſcemodi; quoniam id, quod naturâ conſtat, immutabile eſt, ac vbiuis gentium eandem habet vim, vt ignis, qui heic, & apud Perſas vrit; ipſa autem iura eſſe mutationi obnoxia deprehendunt.* Quod Ariſtoteles quidem reprehendit; ſed ita tamen, vt Ius quoque naturale mutabile faciat, quod priùs tamen eandem vim vbique habere definierat, exemplo licet nullo allato; vt minùs ſit mirum, ſi loco ex Rhetoricis recitato, non demonſtrare, ſed diuinare dicat aliquos (lib. 1. c. 13.), *eſſe quidpiam iuſtum, iniuſtúmque naturâ, tametſi nulla ſocietas, nulláque pactio inuicem ſit*; ac non afferat aliud in exemplum, quàm, quod Sophocles ait, *Sepelire mortuos*; & Empedocles, *Non occidere, quod animatum eſt*. Prætereo autem Empedoclem iuſta, & iniuſta νόμῳ *lege*, definientem; itémque Carneadem, *cuius*, inquit Lactantius (in Epit.), *hæc fuit diſputatio, Nullum eſſe ius naturale*; cæteróſque huiuſmodi. Illud deinde, *In homine ſolitariè ſpectato iuſtitiam reperiri nullam*, congruēs eſt cum eo, quòd Epicurus nullam agnoſcit Iuſtitiam, niſi ἐν ταῖς συστροφαῖς, *in congreſſibus*, cœtibúsve; quaſi homo per ſe, priuatímque ſpectatus nullam neque iuſtitiam, neque iniuſtitiam exerceat. Quod idem docent vulgò omnes, *Iuſtitiam* nimirùm *eſſe ad alterum*, ac ideò cenſeri, dicique ἀλλότριον ἀγαθὸν, *alienum bonum*, vt notat Ariſtoteles (5. Ethic. 10.), qui etiam addit, *Eiuſdem in ſeipſum, aut in ea, quæ poſſidet, vt ſeruos, filióſque non emancipatos, quatenus ipſius veluti pars ſunt nullam ſimpliciter iniuſtitiam eſſe.*

Enimverò, quod heic inculcatur, Nullam eſſe Iuſtitiam, niſi inter eos homines, qui in eadem, finitimíſve habitantes regionibus, pacta inire de non inferendo, accipiendóque damno poſſunt; ſuccinente etiam Lucretio, de primis illis temporibus,

Tunc & amicitiam cœperunt iungere habentes (lib. 5.)
Finitima inter ſe nec lædere, nec violare:

Hoc ſanè, quatenus excludit Naturalem Iuſtitiam, quaſi ipſa quoque citra pactionem nulla ſit, ac idcircò ſit res merè factitia, & ab hominum arbitrio dependens; id profectò iam eſt minùs ferendum. Nam verum eſt quidem barbaras eſſe genteis, & detectas potiſſimùm nuperis hiſce temporibus, quæ in peregrinas, ac finitimas, quibuſcum pacti nihil ſit, non ſecùs ac feræ immanes deſæuiant, vix quoque eſſe vllas excultas, quæ non perſtrepant inteſtinis diſcordiis, rixis, litibus, inſidiis, furtis, rapinis, cædibus, &c. ac non ſe cum finitimis inuicem diuexent, conficiántque bellis; & nihil requirentes, dolus-ne, an virtus, ſtrageis exciteant, carnificinámque exercentes crudeliſſimam, nihil minùs, quàm quod dicuntur, hoc eſt, homines, humanive ſint; ſed immites potiùs, efferatæque potiùs beluæ, vt proinde meritò iure abierit in Prouerbium, *Hominem eſſe homini lupum*; neque abs re queratur Lucretius non tantam fuiſſe initio perniciem à feris, quàm nunc ſit ab hominibus:

Vnus enim tum quiſque magis deprenſus eorum (ibid.)
Pabula viua feris præbebat dentibus hauſtus;
At non multa virûm ſub ſignis millia ducta
Vna dies dabat exitio.

Id, inquam verum: ſed non videtur ex deprauatione, quæ naturæ contingit, de ipſa natura ferendum iudicium. Sic arguit Ariſtoteles (5. Ethic. 10.), non ex eo, quòd aliqui ambidextri naſcantur,

nafcantur, effe minùs dexteram manum finiftrâ valentiorem naturâ; ac eius Interpres, non ex eo quòd monftra nafcantur aliqua, effe minùs hominem naturâ conftantem binis pedibus, binis oculis; digitis quinis,&c. Addi poteft; cùm homo fit duplicem fortitus naturam, animalem putà, atque rationalem; & quatenus quidem eft homo, feu quatenus differt ab animalibus cæteris,natura ipfius rationalis fit; ideò explorando quid illi conueniat, aut non conueniat, prout homo eft; attendendum id potiùs effe fecundum rationalem naturam, feu mavis fecundum finceram, intaminatámque; quàm fecundum animalem, feu mavis paffionem bruti appetitus, quæ ipfum rationis fplendorem obfufcat. Ex hoc enim fit, vt dum quæritur, Sit-ne quæpiam in homine naturalis Iuftitia, an non? fpectandum non fit quid illi conueniat, dum paffione abripitur; fed quid, dum rationem confulit, audítque. Siquidem quemadmodum lux ineffe Soli non definit, vtcumque fuborti ex Terra vapores ipfius radios intercipiant; ita neque Iuftitia definet ineffe naturæ, feu meliori illi parti hominis; vtcumque fubortæ ex appetitu paffiones illius iubar,quod *Hefpero, Luciferóque*, vt ille sit, *eft admirabilius*, præripiant. Ecquis eerte eft hominum, qui in fe defcendens, ac rationis lumine vtens, non agnofcat, exempli gratiâ, lædendum effe neminem, aut non eum faltem, à quo laceffitus non fueris,& à quo mali nihil metuas? Opem præftandam indigenti, feu fubleuandum miferum; faltem, cùm citra incommodum, aut exiguum, aut nullum, liceat; veluti lapfum erigendo, erranti viam demonftrando, aliáque id genus fimilia, quæ & fuperiùs attigimus? Dicet fortè quis, pertinere ifta ad bonitatem, lenitatem, benignitatem, comitatem, aliamve fimilem virtutem, quam pernegatnrus Epicurus non fit, ipfe præfertim non modò bonus, verùm etiam optimus vir (vt iam aliquoties ex Cicerone notatū eft)non verò ad Iuftitiam,quæ effe debeat lege,pactóve præfcripta,& adiunctam habere pœnam,qua in tranfgrefforem animaduertatur. Verumtamen, cùm talis virtus dici Ἐπιείκεια, feu tam *æquitas*, quàm *lenitas* valeat; non eft, cur non etiam dicatur Ἀγνωμοσύνη *Iuftitia*, cùm non modò virtus fit ad alterum, feu bonum alienum refpiciat, fed etiam in iure, feu æquo verfetur; quando tametfi non fit vis cogens, non eft minùs tamen fecundum naturam obligatio, qua tenetur is, qui beneficium accepit, aut iniuriæ nihil patitur, ad agnofcendum benefactorem, & ad abftinendum ab inferenda iniuria; ex quo rurfus natum eft illud, de quo fuperiùs quoque eft dictum, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Profectò enim ipfa exhibitio gratitudinis, venerationis, obferuantiæ, obfequij, qua profequi Natura iubet rerum Authorem, Parentes, Principes, bene de nobis meritos, ac eminenteis virtute Viros, aliud nihil eft, quàm præftatio debiti, & quafi compenfatio quædam, qua par pari reddere, ficque fuum illi, ad

Auft. 5. Ethic. 3.

quem fpectat, tribuere, quantum in nobis eft, conamur. Quòd verò prætereà lex quædam, qua præfcribatur, exigitur; ecce præftantior alia non eft, quàm ipfum Rationis dictamen, quod familiare, receptúmque eft, vt etiam iam antè obferuauimus vocari Legem naturalem; vti neque aliud eft præftantius pactum, quàm tacitus ille confenfus omnium hominum rationem audientium; nam *quid intereft*, inquit Iurifconfultus, *fuffragio populus voluntatem fuam declaret, an rebus ipfis, & factis?* Ad pœnam quod fpectat, licet non fit Princeps, populufve eam exigens, exigit tamen ipfa confcientia, quæ vt delectat ob benefacta, fic ob malefacta excruciat; ac iure ideò Chilon, *Damnum*, inquit apud Laërtium, *turpi quæftui anteponendum; nam illud quidem, damnum femel (hoc eft, præfentem folummodo) hic verò perpetuum dolorem inducit.* Graphicè autem Satyricus verfibus illis, quorum extremi tecitati iam antè funt, l.32 ff. de leg.

——Cur tamen hos tu Iuuen. fat. 13.
Euafiffe putes, quos diri confcia facti
Mens habet attonitos, & furdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna autem vehemens, ac multò fæuior, &c.

Iniuftitia (quatenus rurfus quod heic eft Iniuftum, illeic iuftum eft) *non eft aliquid fecundùm fe malum; eft autem malum in eo metu, quo extimulante* confcientiâ *fufpicatur quis,* verctúrque, *ne quæ iniuftè patrata funt, animaduerfores fcelerum non lateant.*

ꝟ. 28. Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν. Ifthæc iam Sententia einfmodi eft, vt vniuersè intellecta ferri nulla ratione valeat. Nam, quod interpretando quidem interiicio, eò folùm tendit, vt innuam Iniuftitiam patratam tranfgrediendo leges, quæ heie iniuftæ, illeic iuftæ habentur, naturaléfque minimè funt, verfari poffe in actione, quæ mala per fe, feu ex fua natura non fit, fed indifferens; vt prout vel iuffa, vel prohibita fuerit; vel bona euadat, vel mala. Quod Ariftoteles quoque ipfe proponit vniuersè de Iure legitimo, *quod à principio*, inquit, *conftitui, indifferens eft; femel conftitutum intereft feruari.* 5.Eth.10.
At verò, quatenus res poteft prætereà fie intelligi, quafi cùm fint omnia ipfo naturæ iure communia, feu competat ius omnibus in omnia, cuilibetve in quidlibet; nulla per fe, feu fecundum naturam iniuftitia fit, quicquid vfurpet quis, aut reiiciat; quicquid moliatur, aut non moliatur; fed Iniuftitia folùm fit, quatenus eft *Meum, Tuúmque* diftinctum, & hoc vetitum, præfcriptúmve: ea de caufa dixi ferri rem non poffe. Etenim, vt omnis lex alia tollatur; at fupereft tamen ipfa Lex naturæ, ipfumve Rationis dictamen, quo caueatur ne quis in alium, quod

in se nolit peccatum, peccet: ac ne re, priùs quidem communi, sed occupatione tamen facta propria, vi, aut dolo alterum spoliet. Nec verò etiam ferenda est quatenus, cùm aliunde Epicuri sententia sit, non aliud esse hominis malum, quàm vel dolorem in corpore, vel perturbationem in mente; ideò videatur illi placuisse, non esse per se Iniustitiam aliquid malum, si neutrius malorum huiuscemodi fuerit causa. Ac supponit quidem esse Iniustitiam mali saltem illius causam, quòd continenter mens angatur, ob metum illum perpetuum, ne iniustè factum innotescat, sicque meritas pœnas det: Verùm, secluso etiam hoc metu, Iniustitia res est suapte natura, siue per se mala, quatenus est in anima priuatio boni summè naturalis. Deformat videlicet illam rationis rectitudinem, in qua eius decor præcipuus consistit; sicque casu deturpans deiicit è statu, in quo solo mens bene conscia tueri potest tranquillitatem, ac in eum demittit, in quo ipsa mali facti conscientia, seposito quoque illo metu, quasi fera Erinnys regnat, estque verus ille Poëtarum vultur, qui

6. Æneid. *Immortale iecur tundens, fœcundáque pœnis*
Viscera, rimatúrque epulis, habitátque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur vlla renatis.

Hinc fit, vt tametsi Epicurus noluerit Iniustitiæ patrocinari, imprudens tamen id dixerit, ex quo ansam fuerint improbi sumpturi patrandi Iniustitiam, si semel sibi eam facere persuasionem potuerint, quòd ea sit perpetuùm futura occulta; aut quòd ipsi sint eius potentiæ, authoritatis, gratiæ, vt à nemine vnquam metuant pœnas: Quo nomine apud Platonem Trasimachus ille de-
7. de Rep. fendit, *Nihil esse melius, quàm facere iniuriam, neque dare pœnas; nihil peius, quàm pati, nec posse vlcisci; medio autem modo se habere iustitiam, cùm quis nec facit, nec patitur; quod vt fiat, esse optabile; sed nempe imbecillibus, quorum proinde interest pacisci, ac seruare pacta; non autem valentioribus, qui, si viri fuerint, ac sapuerint, nullatenus pactum de iniuria inferenda, accipiendave sint inituri.* Quin etiam potest exinde deduci, nihil esse necesse, vt sapiens oderit peccare virtutis amore, potiusquàm pœnæ formidine; vt proinde mirum
4. Strom. non sit, si vtrumque coniungens B. Clemens Alexandrinus aut doceat, aut saltem deducat dictum fuisse ab Epicuro, ἀδικεῖν τὸν κέρδει τινὶ βούλεται, κατ' αὐτὸν, σοφὸν, πίστιν γὰρ λαβεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν οὐ δύναται, ὥστε οὐ πιστεύεται λήσειν, ἀδικήσει, κατ' αὐτὸν, *Velle eum, quem ipse describit, sapientem agere iniustè. Non posse enim illum* (ait) *ea esse fiducia, vt lateat; quamobrem, si norit futurum, vt lateat, aget, ex ipsius sententia, iniustè.* Ne adiiciam illi à
1. adu. Col. Plutarcho exprobrari, quòd in Dubitationibus interrogârit seipsum, εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸς, ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼς, ὅτι λήσει; *Sitne facturus Sapiens aliquid eorum, quæ leges vetant, ratus fore, vt lateat?* ac responderit, οὐκ εὔοδον τὸ ἁπλοῦν εἶναι κατηγόρημα, *Non posse id simpliciter, vnóque verbo expediri:* hoc est, addit Plutarchus, πράξει, οὐ βούλομαι δὲ ὁμολογεῖν, *Faciet; sed nolo confiteri.* Dico autem, tametsi noluerit iniustitiæ patrocinari; ac ideò fecisse imprudentem; nam aliam quidem fuisse eius mentem suadent, tum quòd insequente sententiâ deterrere homines ab iniustitia voluit, ob perpetuam illam diffidentiam latendi: Tum quòd apud eundem Plu- de Stoic. rep.
tarchum, vt superiùs retulimus, nullum non mouit lapidem, ὑπὲρ τοῦ μὴ καταλιπεῖν ἀνέγκλητον τὴν κακίαν, *ne sineret malitiam abire inculpatam:* Tum quòd apud eundem Cle- 6. Strom.
mentem: vt antè quoque relatum est, tantopetè commendauit Iustitiam, cùm eius καρπὸν μέγιστον, *fructum maximum* esse dixit ἀταραξίαν, *pacatum statum securitatémve conscientiæ*; ac vna proinde Ratarum Sententiarum iam antè fuit, *Esse virum Iustum omnium maximè perturbationis immunem: Iniustúmque ex opposito perturbationis plenissimum*; tum aurea, & ex Seneca etiam recitata sententia, Epist. 11.
Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic, tanquam illo spectante viuamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus: Tum descripta illa suo loco erga omneis humanitas, ac incomparabilis bonitas, quæ illi tam caram, tam multorum amicitiam conciliauit: Tum quod Cicero ait, 2. de fin.
dum Torquato respondens, & facta illa, quam superiùs quoque obiecit, hypothesi, *Si te amicus tuus moriens rogauerit, vt hereditatem reddas suæ filiæ, nec vsquam id scripserit, vt scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facias?* sic pergit, *Tu quidem reddes; ipse Epicurus fortè redderet, vt Sex. Peducæus Sex. filius*, &c. Ac statim, *Nonne intelligis eò maiorem vim esse naturæ, quòd ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & vt ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi; plusque naturam rectam, quàm prauam rationem valere.* Tum demum, quia relata eius ex Sto- serm. 4.
bæo sententia, *Positæ sunt leges in Sapientum gratiam; non sanè, ne iniustè agant, verùm, ne iniustè in ipsos agatur;* satis arguit voluisse illum, etiam sine legibus, atque adeò sine legum metu, nihil esse iniustè acturum sapientem.

Fieri non potest, vt qui clam violauerit aliquid iuris *pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.*

ỳ. 32. Οὐκ ἔστι λάθρα τι ποιοῦντα. Idcircò hæc Sententia superiori subiicitur, quòd sit quasi instantia aduersus eum, qui sibi scelus clanculum, neminéque conscio, perpetranti pollicetur impunitatem. Ea euasit percelebris, & quantum ex se quidem est, digna videtur commendatione; vtcumque nonnulli sic ipsam detorqueant, vt conclusionem eliciant,

eliciant, qua Epicurus nihil minùs somniārit. Talis videri Cicero potest, non eo modò
2. de fin. loco, quem superiùs retulimus, cùm Torquatum alloquens, *Cur*, inquit, *Iustitia laudatur, aut vnde contritum est hoc vetustate Prouerbium, Quicum in tenebris?* &c. verùm etiam
1. de leg. illo, quo alloquens Atticum; *Nam quid faciet*, inquit, *is homo, si in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel indicem? Quid in deserto loco, nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum, atque solum? Noster quidem hic naturâ iustus vir, ac bonus, etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet: Is verò, qui nihil alterius causâ facit, & metitur suis commodis omnia, videtis, credo, quid sit acturus. Quòd si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quòd id naturâ turpe indicet, sed quòd metuat, ne emanet, id est, ne malum habeat.* Talis videri & Epictetus: Siquidem, postquam illud præmisit, *Stultè facit, si quis, cùm sit index, & eripere aliis possit, ab alieno abstinet: at si videbitur, id solum attendamus, vt res fiat clam, vt tutò, vt ne quis sit conscius*; tum pergit, Τὸ γὰρ κλέψαι, οὐδ' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρος ἀποφαίνει κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσεῖν, καὶ ὅτι πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν, ἀδύνατον, διὰ τοῦτο λέγει, μὴ κλέπτετε, *Quippe Epicurus, ne furari quidem esse reputat per se malum, verùm deprehendi, nec securitatem perpetuò latendi posse accipere; vnde &, Ne furemini, inquit.* Possent & citari Plutarchus, B. Clemens, & alij. Ve-
2. adu. Col. rumtamen vtcomque seu alij causentur: seu ipse speciatim Plutarchus obiiciat docere Epicurum, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τῆς ἀδικίας δεῖν ἀπείργειν, ἢ φόβῳ κολάσεων, *Non alia re vlla arcendos ab iniustitia homines, quàm ipso suppliciorum metu*: saltem certum est, eam esse malitiam maximæ partis hominum. vt nihil virtutem reueriti, nihil non flagitiorum aggressuri sint, si se euasuros supplicia confidant; adeò proinde, vt Epicuro non succensendum, sed annuendum sit, dum hanc confidentiam tollere allaborat. Hinc, prout verba quidem sonant, admitti potest amplificatio, qua ille sententiam veluti exornans
Ibid. dicere Epicurum ait, Τοὺς ἀδικοῦντας, καὶ παρανομοῦντας ἀθλίως καὶ περιφόβως ζῆν τὸν πάντα χρόνον, ὅτι κἂν λαθεῖν δύνωνται, πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν ἀδύνατόν ἐστιν. Ὅθεν ὁ τοῦ μέλλοντος ἀεὶ φόβος ἐγκείμενος, οὐκ ἐᾷ χαίρειν, οὔτε θαῤῥεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσι, *Iniustè, ac præter fas agenteis, totum vitæ tempus perquam miserè, trepidéque exigere; quòd tametsi valeant, dum flagitiosè agunt, latere; effici tamen, vt fiduciam perpetuò latendi assequantur, non potest: Vnde & euentus futuri impendens indesinenter metus non patitur ipsos nec lætitiam capere, nec*
Epist. 97. *securitatem circa res præsenteis.* De Seneca verò vt dicam, ille sententiam bifariàm effert. Siquidem postquàm retulit, quod superiùs meminimus, *Putare se dictum eleganter ab Epicuro, Potest nocenti contingere, vt lateat, latendi fides* (seu fiducia) *non potest*: subdit: *Aut, si hoc modo meliùs hunc explicari posse iudicas sensum, ideò non prodest latere peccantibus, quod latendi, etiamsi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Prætereo autem, quod subiicit: *Ita est: tuta scelera esse possunt; secura non possunt.* Et statim pòst, *Hoc enim ipsum argumentum, Epicure, est, naturâ nos à scelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta, timor est. Multos fortuna liberat pœnâ; metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium est autem nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa scelera legem, & iudicem effugiunt, & scripta supplicia; nisi illa naturalia, & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cederet.* Vidimus suprà à Torquato præoccupatum veluti fuis- 1. de fin.
se, quod obiici poterat, scelestum, cui nemo est conscius, sese ipsum non proditurum. Siquidem, postquam illud præmisit, *Cuius in mente iniustitia consedit, hoc ipso, quòd adest, non potest turbulenta non fieri; etsi verò molita quidpiam est, quamuis occultè fecerit. nunquam tamen confidet id fore semper occultum*; tum sequitur illud, *Plerumque improborum facta primò suspicio insequitur, deinde sermo, atque fama, tum accusator, tum index; multi etiam, vt te Consule* (Cicerone putà) *se indicauerunt.* Porrò quia posset excipi, stare per illos qui sese produnt, vt si velint, minimè prodant: Ecce duos casus regerit Lucretius, quibus lib. 4.
prodant se, non valentes nolle, aut considerare quid agant, somnium scilicet, ac delirium. Et de somnio quidem;

Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur;
Indicióque sui facti persæpe fuêre.

De somnio verò, ac delirio simul:

Quippe vbi se multi per somnia sæpe loquentes, lib. 5.
Aut morbo delirantes protraxe feruntur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.

Poterat verò & tertiam causam, ebrietatem adiicere: Quippe experientia quotidiana docet plerósque vino largiùs epoto propria crimina prodere: neque anni sunt multi, ex quo veneficus fuit occasione hac detectus, conuictus, combustus in Neustria. Vt proinde non malè Horatius Vinum, Irámque habuerit, quasi duo quædam tormentorum genera, quibus arcanum elici possit,

Arcanum neque tu scrutaberis vllius vnquam, 1. Epist.
Commissúmque teges, & vino tortus, & ira.

Sed ad Lucretium vt redeam, is duas adhibet causas, postquam sententiam sic extulit,

Nec facile'st, placidam, ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim Diuûm genus humanúmque,
Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet.

Quo loco, vbi dicit, *Diuûm genus, humanúmque*, reuocat in mentem; tum quod 9. de Rep.
Plato tyrannorum occasione legem ferens, adiiciendum censuit, ἐάν τε λανθάνωσι τοιοῦτοι ὄντες, ἐάν τε μὴ πάντας ἀνθρώπους τε, καὶ θεούς, *seu tales cùm sint, lateant hominésque, Deósque, seu non lateant.* Tum quod præclarè Laërt. l. 1.
respondit

respondit Thales, cùm interrogatus, *an iniustè agens latere Deos posset*; ἀλλ᾽ οὐδὲ διανοούμενος, *imò ne cogitans quidem*, inquit. Tum, non modò, quod Seneca, *Sic viue*, inquit, *cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant*; sed etiam, quod apposite D. Augustinus, *Si peccare*, inquit, *vis, quære, vbi te Deus non videat, & fac, quod vis.* Tum demùm qood Agellius refert audiisse se à Peregrino Philosopho (Proteo illo videlicet, cuius est prolixa apud Lucianum mentio) quæque opportunè attexi heic possint: Textus itaque Agellij sic habet: *Virum quidem Sapientem non peccaturum esse dicebat; etiam si peccasse eum Dij, atque homines ignoraturi forent. Non enim pœna, aut infamiæ metu, non esse peccandum censebat; sed iusti, honestique studio, & officio. Si qui tamen non essent tali vel ingenio, vel disciplinâ præditi, vti se vi suâ, ac sponte facilè à peccando tenerent, eos omneis tunc peccare procliuiùs existimabat, cùm latere posse id peccatum putarent, impunitatémque ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, homines nihil omnium rerum diutiùs posse celari; suppressiùs, pudentiúsque peccabitur. Propterea versus istos Sophoclis prudentissimi Poetarum in ore esse habendos dicebat,*

Epist. 10.

lib. 12. cap 11.

> Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν, ὡς ἅπανθ᾽ ὁρῶν
> Καὶ πάντ᾽ ἀκούων, πάντ᾽ ἀναπτύσσει χρόνος,
> *Nihil age adhac clàm; namque cuncta quod videt,*
> *Auditque cuncta, cuncta tempus detegit.*

Alius quidam veterum Poetarum, cuius nomen mihi nunc memoria non est, Veritatem temporis filiam esse dixit. Hactenus Agellij textus.

Vniuersè quidem Ius, seu quod iustum est, *idem est apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum causis* apud varias *variis, euenit vt non idem ius*, siue iustum *sit apud omneis.*

℣. 38. Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν. Articulum τὸ, interiicio eadem ratione, quâ habetur statim, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον. Sententia hæc autem nihil aliud est, quàm quædam veluti declaratio illius, quâ iam visum est, Ius, siue Iustum naturale tesseram esse vtilitatis. Videlicet eò solùm tendit, vt intelligamus nationes vniuersè omneis in iure condendo, ferendisve legibus, attendere quid Societati obseruatu vtile sit; neque præscribere aliquid, quod ipsi obfuturum putetur. Quare & cùm Iustitia in iuris, legúmque obseruantia sit constituta, notionem Iusti vniuersè sumpti non esse aliam, quàm notionem eius, quod obseruatu vtile est. Ac esse quidem specialia iura, specialesque leges, quas singularis quæque natio, ciuitásve sibi præstituit; & ea, quæ ab vna sanciuntur, esse plerumque contraria iis, quæ statuuntur ab alia; verumtamen tam hanc, quàm illam respicere ad vtilitatem, quam ex obseruantia propriarum constitutionum percipit; eâ existente varietate circumstantiarum in variis locis, vt quod in vno incommodum est, commodum in alio plerumque habeatur. Heinc verò est illud Lactantij, *Cur enim per omneis populos diuersa, & varia iura sunt condita, nisi quod vnaquæque gens id sibi sanxit, quod putauit rebus suis vtile.* lib. 6. c. 6. Et mox speciatim de Romanis, *Sicut illi duodecim Tabularum conditores, qui certa publicæ vtilitati pro conditione temporum seruierunt.* Verùm de hac vtilitate superiùs longè plurima, etiam ex ipso Cicerone; quem proinde est, cur quispiam miretur hæc interdum exaggerantem, *Si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis Iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterari, testamenta falsa supponere; si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur.* 1. de leg. Nimirùm, quasi ipsi quoque, in quo versabatur, populo Romano non esset, quod ipse & sequebatur, & commendabat, Ciuile Ius, ea, quam heic improbat, ratione (& ab ipsis quidem vsque XII. Tabularum conditoribus, qui inseruierint publicæ vtilitati) constitutum. Et nonne de hoc Iure pro Cæcinna agens, hæc habet? *Nam qui Ius ciuile contemnendum putat, is vincula reuellit, non modo iudiciorum, sed etiam vtilitatis, vitæque communis. Qui autem Interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit. Sin peritis non putat esse obtemperandum; non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. Quod vobis venire in mentem profectò necesse est, nihil esse in ciuitate tam diligenter, quàm Ius ciuile retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æquabile inter omneis, atque vnum omnibus esse possit.* Heic non addo, quemadmodum quæ est vtilitas communis sit vtilitas singulorum; est enim res abundè quoque declarata superiùs. Adnoto solùm, cùm idem Cicero sic in Trebatium Iurisconsultum Epicureum factum iocatur, *Quonam modo Ius ciuile defendes, cùm omnia tuâ causâ facias, non ciuium? Vbi porrò erit illa formula fiduciæ, VT inter bonos bene agier oportet? Quis enim est bonus, qui facit nihil, nisi suâ causâ? Quod ius statues communi diuidundo, cùm commune nihil possit esse apud eos, qui omnia vtilitate* (ita videtur, pro voluptate) *suâ metiuntur?* l. 7. Epist. 12. Adnoto, inquam, Ciceronem rem sic accipere videri quasi quis ad propriam vtilitatem respiciens, respicere simul non possit ad vtilitatem communem; neque idcircò possit communi vtilitati consulere, nisi priuatæ quasi renunciet, quam intelligere tamen liceat communi illa contineri. Et spectare quidem proinde huc posset, quod Torquatus habet; dum ad Ciceronis obiecta de maiorum factis respondens, illum, qui filium morte mulctauit, declarat *saluti ciuium prospexisse, quâ intelligebat contineri suam.* Sed res memorata superiùs iam est.

Quod

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, communi-nive eorum participatione, *quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturam habet, si tale quidem sit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen vt mutuò sociatis vtile non sit, id iam* veram *iusti naturam non habet.*

℣. 43. Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον, ὅτι συμφέρει. Quod huius sententiæ contextus admodum
Pag. 56. corruptè legatur; visum est posse ℣. 1. hasce voces interiici, τὴν τοῦ δικαίου φύσιν, quod alioquin sensus sit nullus, & non obscurè res indicetur ex iisdem vocibus eidem verbo ἔχει, in parte sententiæ posteriore præmissis. Potuit verò etiam vtcumque ex MSS. suggeri, vbi verbo ἔχει, adhibentur voces τὴν τοῦ δικαίου, cùm & præterea adscribantur ad marginem hæ χώραν ἔχ (nescio an coniectura ducta ex superioris sententiæ calce) & Aldobrandinus ex simili fortè MS. desumpserit, quod legit (viderit quo sensu) νομισθέντων ἔχ, δίκαιον ἔχει τοῦ δικαίου χώραν. Subinde autem lego, ἐάν τε, pro ἐάν τι, & rursùs, ἐάν δὲ, pro ἐάν τι, ob manifestam distributionem. Sic & consequente particulâ μὴ, vt repugnante sensui, expunctâ, lego μὲν, pro μόνον, ob particulam δὲ subiunctam. Legerem quoque θῆται (vel potiùs θεῖται τὶ, pro θῆται τὶς, vel etiam νομοθετεῖται τὶ, pro μόνον θῆται τὶς, &c. sed quòd possit sensus alioquin vtcumque constare, tale nihil moueo. Hæc porrò Sententia addere id solùm ad superiorem videtur, quòd cùm omnis lex, dum constituitur, esse iusta existimetur; ea tamen dumtaxat sit reuerà iusta, quam deinceps euentus probat esse reuerà vtilem, quod quæ deinceps non comprobatur ipso euentu vtilis, ea non sit iusta reuerà censenda. Prætereo autem taleis Leges solere aut oppositis, aut solo non-vsu abrogari. Qui videlicet illas ferunt, eâ æquitate habendi sunt, vt eas laturi haudquaquam essent si non vtileis fore prouiderent. Hinc est illud Ciceronianum non prætermissum
s. de inuent. superiùs: *Neque enim* Maiores nostri *ipsi* Reipub. *quod obesset scribere volebant; &, si scripsissent, cùm esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causâ saluas esse vult, sed Reipub. quod ex legibus omnes Rempub. rectè putant administrari* Et statim; *Nam, vt ex Medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis vtilitatem spectet, quoniam eius causa est instituta: sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod Reipub. conducat, proficisci; quoniam eius causa sunt comparatæ.* Quo loco dum Lex cum Medici-
in Polit. na comparatur, subit in animum, quod Plato Legislatorem cum Medico, cúmque Gubernatore confert. Id nempe, vt intelligamus, sicut Medico propositus scopus, ægrotorum est salus, & gubernatori nauigantium; sic ciuium esse legislatori. Et quemadmodum Medicus illud remedium prætermittit, quod profuturum prius ratus, deprehendit deinceps esse insalubre, & gubernator inhibet cursum, quem rectum esse arbitratus, obseruat posteà deuium; sic Legislatorem abrogare eam legem, quam opinatus profuturam, progressu tamen temporis secùs esse animaduertit. Quanquam, vt præclarè Aristoteles
moner, magna adhibenda cautio est: *Quo-* 2. Polit. 8.
niam, cùm legibus mutandis ciueis assuefacere malum sit, non decet sanè ob paruam quandam vtilitatem eas mouere; sed præstat intacta aliqua peccata tum Legumlatorum, tum Magistratuum relinquere. Neque enim tantum emolumenti, qui eas mouebit, attulerit, quantum assuefaciendo ciueis ad non obediendum Magistratibus, importauerit nocumenti. Quin-etiam Plato id
exigit, vt *si qua interdum vigere necessitas vi-* 2. de Rep.
debitur, deliberent vnà & Magistratus omnes, & vniuersus populus, ac ipsorum quoque Deorum omnia oracula consulantur; & si vnus quidem exstiterit omnium consensus, tum demum legem moueant; sin verò minùs, nullatenus; sed qui mouere prohibuerit (vous, puto ex tribus, h. e. Deorum, Magistratuum, populique ordinibus) *is secundum legem obtineat.* Dixi autem Legem interdum solo non vsu abrogari, quoniam non modò experientiâ id vsu-venire obseruamus; sed rationi quoque consentaneum est, vt sicut aliquando Leges sola consuetudine inducuntur, ita sola excedant desuetudine; quatenus exinde arguitur, vt in consuescendo vtilitas, sic in desuescendo eiusdem defectus: cùm & aliunde, minus timendum periculi exinde sit, quàm dum momento fit abrogatio, & lex ipsa vso vegeta, quasi ex arbore immaturus decerpitur fructus. Hinc proinde, *Rectissimè,* inquit Iuris-
consultus, *illud receptum est vt leges non solùm* L. 32. ff. de leg.
suffragio, sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur.

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum vtilitas aliqua sit, ac idcircò *ad prænotionem* quæ habetur de iusto *congruat; id pro illo quidem tempore est iustum;* certè *apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.*

℣. 6. Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον. Id etiam dumtaxat Sententia hæc addit, vt, si contingat legem sancitam, esse interdum quidem damnosam, sed interdum tamen etiam vtilem; ea nihilominus sit habenda iusta pro eo tempore, quo vtilis exstiterit; quasi tum congruens ad prænotionem, qua legis iustitiam vtilitate eius metimur. Est verò eadem penè Sententia, quæ apud Platonem à Socra-
te edisseritur; nimirùm, *cùm scopus ciuitatis* in Theat.
sit, quàm vtilissimas leges condere, euenire quidem sæpenumerò, vt ea, quæ sunt constituta, ab hocce scopo excidant; sed ἐν ὅσῳ ὂν τύχῃ, quandiu quidem non excidunt, esse nihilominus iusta.

Vbi nullâ nouâ superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem habitam de iusto *non congruere; ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse vtilia desierint; ea quidem illeic exstitêre iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansêre vtilia; deinceps verò statim atque desierunt esse vtilia, desierunt simul esse iusta.*

✝. 12. Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων. Lego heic καινῶν, pro καὶ τ͂, quòd ita videatur exigere sensus, quo posterior sententiæ pars prioris quasi redditio est. Hæc autem denique Sententia addit solàm comparationem non assequutæ vtilitatem legis ex non interuenientibus, aut interuenientibus circumstantiis quibusdam nouis. Nam, si nullis quidem interuenientibus ipsa lex ab initio statim deprehensa fuerit ab vtilitate aliena, eam non potuisse censeri iustam. Si verò, cùm nullæ interuenerint, vtilis quidem ab initio fuerit, sed quibusdam posteà incidentibus rebus ab vtilitate exciderit, fuisse illam iustam, quovsque cessauit esse vtilis; ex quo verò esse cessauit, iniustam. Ex vtroque porrò capite esse
2. polit. 8. potest, cur iuxta Aristotelem leges mutandæ καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ, *& aliqua, & aliquando* sint; tametsi cautione, de qua mox dictum, adhi-
l. 2. ff. de const. princ. bita, & cui consentit Iurisconsultus, dum, *In rebus nouis constituendis*, inquit, *euidens esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.*

Qui sibi fiduciam securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, comparare aggressus est, is possibilia quidem paratu, tanquam à se non aliena quæsiuit; at impossibilia pro alienis habuit. Quinetiam possibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

✝. 22. Ὁ τὸ θαῤῥεῖν ἀπὸ τ͂ ἔξωθεν. Scilicet eliciendo sensui, & congruè ad sequentem sententiam, visa est expungenda ante vocem θαῤῥεῖν particula μὴ, quæ etiam reipsa à Basileensi editione abest; & qua occasione congruit sine illa vox θαῤῥεῖν in insequente sententia, eadem heic quoque magis congruit. Lego autem posteà, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο, &c. ad vsque finem sententiæ, pro τὰ ἀλλόφυλα γε ὅλα μηδὲ τοῦτο δυνατὸς ἦν ἀνεπίμικτος ἐγένετο καὶ ἐξωρίσατο ὅσα τοῦτο λυσιτελεῖ πράττειν. Et nimiâ profectò licentiâ: sed quid facias tamen, vbi manifestè deprauatissimus est locus? Reputâram quidem τὰ ἔξωθεν intelligi posse, vel potiùs debere, non de rebus externis (seu quæ præter corpus, & animum sunt) sed de extraneis gentibus, à quibus deberet se quispiam, quo posset modo, facere tutum; idque ob quandam connexionem cum superioribus sententiis argumenti Politici, ac ob illas voces, ὁμόφυλα, ἀλλόφυλα, ἀνεπίμικτος, præter vocem ὁμορούντων, quæ in insequente haberetur sententia; quasi in illa ageretur de gentibus conterminis, in ista verò de dissitis, seu quomodocumque externis. Verùm ea esse sagacitate, solertiáque non potui, vt notis etiam plerisque licet, attingere potuerim sensum, qui esset verisimilis, & vt ad vsum accommodatus, sic eiusmodi, in quem collineasse Epicurum probabile foret. Quamobrem, ne hoc quoque loco non balbutirem aliquid, eò adductus sum, vt ipsius textus vestigia, quam-proximè licuit, sectatus, legerim sententiam, quo proposui modo. Ea saltem hoc modo nihil continet à superioribus dissonans, cuiusmodi sunt tum ea, quæ habentur, de non negligenda rei familiaris (sed citra tamen ditescendi cupiditatem) cura; tum ea, quæ traduntur de frugalitate, abstinentiáque à rebus iis, quas nobis natura necessarias non fecit. Nihil verò ipsis addendum iam est, nisi quòd videtur Plutarchus ex Epicuro illud desumpsisse, quod de diuitiarum cupiditate scribens, τ͂ ἀρκούντων, inquit, οὐδεὶς πένης ἐστὶν, *Ad ea, quæ sufficiunt, nemo pauper est.* Ita nimirùm
Seneca est ex Epicuro interpretatus; ac non Epist. 25.
modò Lucretius expressit paucis vocibus,

—— *Nec enim est vnquam penuria parui,* lib. 5.

sed Horatius quoque versibus illis pluculis, quibus, vt illud inferat,

Nescis, quò valeat nummus, quem præbeat 1. sat. 1.
vsum:
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde
Queis humana sibi doleat natura negatis:

(vbi τὴν τ͂ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *eius, quod doles, exemptionem* Epicuream vides) hæc præmittit;

Millia frumenti tua triuerit area centum;
Non tuus hoc capiet venter plus, quàm meus: vt si
Reticulum panis, venaleis inter, onusto
Fortè vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fineis viuenti iugera centum, an
Mille aret? At suaue est ex magno tollere aceruo?
Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas;
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Vt tibi si sit opus liquidi non amplius vrnâ,
Vel cyatho; & dicas, magno de flumine mallem,
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere: eò fit,
Plenior vt si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul auulsos ferat Aufidus acer.
At, qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in vndis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,

Nil

Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? iubeas miserum esse libenter, &c.

Quibuscumque plenam fiduciam, securitatémque parare fas fuit ex societate hominum pari sententiâ affectúque vincentium, ij firmissimo freti pignore, quàm suauissimè inter se vixerunt; ac plenissimâ necessitudine iuncti, præoptauere sine lamentis, pro illo, qui foret ad mortem destinatus, mortem subire.

✝. 28. Οἱ τὴν δύναμιν ἔσχον. Vltima hæc est Sententiarum Ratarum, in qua lego imprimis ✝. 29. ὁμονόλων, pro ὁμορούντων, quoniam tametsi vox ὁμορούντων, quemadmodum dictum mox est, subinsinuare valeat, agi heic de finitimis, conterminisve Nationibus; non licuit nihilominùs, vestigiis textus, vtcumque seruatis, ita versare sententiam, vt congruus sensus seu ad vsum, seu ad Epicuri mentem haberetur. Ex voce autem ὁμονοούντων illi substituta, is visus est sensus posse fieri, qui non omninò malè quadraret tum ad superiorem illam, de amicitiæ fructu sententiam, ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν, &c. tum ad illud, quod Effatorum de Sapiente vltimum fuit, καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Ex hoc certè capite est, cur posteà ✝. 33. reposuerim, οὐκ ὀδυρόμενοι, &c. ad finem vsque, pro οὐκ ὠδύροντο ὡς ἔλεον, (habent MSS. ὠδύροντο ὡς πρὸς τὸ ἔλεον. Aldobrand. ὡς πρὸς ἔλεον) τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν. Quibus ex verbis velle quidpiam congrui sensus exigere, est aquam, quod aiunt, ex pumice postulare. Sed nimirum, cùm tot in textum reliquum irrepserint menda, vt exinde remora passim iniiceretur lectoribus; mirum non est, si hæc sententia, quæ fuit toti non modò vitæ, doctrinæque Epicuri, sed operi etiam Laërtiano quasi coronis imposita, sic deprauata euaserit, vt lectores eâ superatâ, quasi impransi, aut malignè pasti, queruli que discederent. Quò magis profectò excusandus videor, si qualemcumque tandem sensum conatus fuerim exprimere; tametsi procul abfuerim, vt sicut in plerisque aliis, sic in isto maximè loco mihi ipsi fecerim satis. Cogitâram quoque ita legere, οὐδ' ὀλιγώρων ἀντ' ἀλλήλων δεόντως τελευτήσαντες προκατακλιθέντων, *Ne præmori quidem, decorè occumbentes pro se inuicem, neglexerunt:* verùm, cùm sententia videretur clarior; visa est tamen simul à textus vestigiis aliquantò remotior. Vtcumque sit verò, tacendum non est, videri vocem ὁμονούντων, ac totam interpretationem de fructu amicitiæ
serm. 135. soggeri potuisse vel ex solo illo Chrysostomi loco, qui apud Antonium, & Maximum est, quemque si huc retulero, pretium operæ fortè erit. Is nimirum sic incipit, Οὐδὲν ὁμονοίας ἴσον. *Nihil est concordiæ æquiparandum* Sequitur autem, *Videlicet, qui Vnus est, Multiplex redditur in hunc modum. Si vnanimes sint duo, vel decem, non iam ampliùs vnus est vnus, sed illorum quisque decuplex euadit, ac vnum in decem, decem in vno deprehendes; inimicósque si habuerint, qui in vnum impetum faciet, perinde erit, ac si in decem faciat, hacque ratione opprimatur. Eget ipsorum aliquis, at in egestate non est; quoniam indigentia à maiori parte, quæ abundans est, obfuscatur. Eorum cuilibet viginti sunt manus, ac totidem pedes, & anima decem: neque enim suis solum membris, sed aliorum etiam, perinde ad omnia vtitur, ac suis. Si verò illi centum fuerint, idem rursus multiplicando, pari proportione continget. Potest hoc modo idem simul in Perside ac Roma esse; sicque quod non est in natura, in amicitia est facultate. Quòd si etiam mille amicos, aut bis mille habueris, cogita rursùs, quò facultas excrescat. Mirabile profectò, vnum effcere primum, & millesimum simul. Præstat exstingui nobis Solem, potiusquàm amicis orbari. Plerique enim, Solis videndi compotes in tenebris sunt; at quibus amici suppetunt, ij ne incidere quidem in calamitatem possunt. Nihil profectò, nihil amicitiâ iucundius est; ecquid enim verus amicus non faciat? ecquam voluptatem non pariat? ecquam vtilitatem non afferat? ecquam securitatem non præstet? Tametsi ingentes thesauros recensueris; nihil tamen, quod sit cum vero amico comparandum, inuenies. Et, vt corpora lucida splendorem emittunt in loca circumstantia; sic ipsi amici, vbiuis loci exstiterint, gratiam effundunt. Prorsus, vt optabilius sit in tenebris degere, quàm in amicorum orbitate esse.* Hactenus ille; & ita quidem, vt videri aliunde possit illustrare eum id voluisse, quod Aristoteles respondit; qui, cùm ex eo quæreretur, quid esset amicus, μία ψυχή, inquit apud Laërtium, δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα, *Anima vna, quæ in duobus inhabitat corporibus.* Ad alias voces quod attinet, dicas præsertim occasionem ipsius verbi, εἵλοντο (cuius in voce ἔλεον, est aliquod vestigium) fieri potuisse ex pari sententia, quæ apud Sanctum Patrem ita legitur, ὑπὲρ φίλων τῶν ὄντως φίλων πολλοὶ καὶ ζημιοῦσθαι εἵλοντο πολλάκις, *Elegêre multi sæpe-numerò pro amicis, qui reuerâ essent amici, mulctam subire.* lib. 5. | Chrysost. hom. 1. in 1. ad Tim.

De re ipsa, nihil adiiciendum; quando exempla protrita sunt, imprimis illorum, qui Patriam, suósque vniuersè conciueis ea caritate sunt prosequuti, vt læti, alacrésque illorum salutem morte sua redemerint; adeò vt nequicquam proinde non sit, quod Seneca exaggerat; dum, *Vir fortis, & iustus,* inquit, *cùm mortalitatis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculò suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum, & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere rectè, piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur; Dic, Factum tuum maturè sequetur obliuio, & parùm grata existimatio ciuium: Respondebit tibi: Ista omnia extra opus meum sunt; ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio.* Deinde illorum, qui pro amicis specialibus mori præoptauerint, & de quibus, non fabulosæ modò, sed veræ quoque historiæ exstant. Tametsi tacendum non est, quod de fabulosis Cicero attingit,

attingit. Siquidem postquam Lælius apud ipsum illud præmisit; *Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus?* tum subdit: *Qui clamores totâ caveâ nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuuij nouâ fabulâ: cùm ignorante Rege, vter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, vt pro illo necaretur; Orestes autem, vt erat, Orestem se esse perseueraret; stantes autem plaudebant in re ficta.* Subinde verò exclamat, *Quid arbitramur in vera fuisse facturos?* Vt habeas porrò quid fuissent facturi, intelligi potest ex facto Dionysij, quod Cicero aliàs, dum verum exemplum commemorat, habet. *Damonem*, inquit, *& Pythiam* (habent Porphyrius, Iamblicus, & Phintiam) *Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt cùm eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is, qui morti addictus esset paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit, vt se in amicitiam tertium adscriberent.* Quæ vberiùs apud eosdem Iamblicum & Porphyrium recitat Aristoxenus, tanquam audita ex ore Dionysij, dum è regno pulsus literas Corinthi doceret: memorabiléque est quod subiicitur non potuisse illum vlla ratione impetrare vt tertius in eorum virorum amicitiam adscriberetur. Hoc autem de Damone, & Pythia exemplum subiicio, quòd Manilius quoque videatur ipsum delegisse, vt illi de Oreste, ac Pylade subtexeretur. Videlicet sic primùm habet:

(Margin notes: lib. de amic. — 3. Offic. — de vit. Pythag. — in vita Pythag.)

Vnus erat Pylades, vnus qui mallet Orestes
Ipse mori. Lis vna fuit per sæcula, mortis
Alter quòd raperet fatum, nō cederet alter. lib. 2.

Ac subinde in hunc modum pergit:

Et duo, qui potuere sequi vix noxia pœnis;
Optauitque reum sponsor non posse reuerti,
Sponsorémque reus timuit, ne solueret ipsum.

Verumtamē esto heic demum Notarum nostrarum in decimum librum Diogenis Laërtij, qui totus est de Epicuri Vita, Moribus, ac Placitis, modus.

FINIS.

D E

DE
VITA, ET MORIBVS
EPICVRI.

Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.

Itaque non dico, quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico; malè audit, infamis est; & immeritò: nec hoc scire quisquam potest, nisi interiùs fuerit admissus. Seneca lib. de vita beata, cap. 13.

VIRO ILLVSTRI FRANCISCO LVILLERIO PARISINO, RATIONVM MAGISTRO INTEGERRIMO,

Amico longè optimo,

PETRVS GASSENDVS χαίρειν.

POSTVLAS à me FRANCISCE LVILLERI, Amicorum Suauissime, vt quando heic longiores moras, quàm fuerim pollicitus, traho, digeram, mittámque ad te, quos mihi esse de Epicuro commentarios perspectum habes. Quippe licet paria audieris de cæteris Philosophis, cùm sermones aliàs de ipsis in secessu consereremus; meminisse me tamen iubes, vt te præcipuè affecerint, quæ præter tuam exspectationem, de huius Viri continentia, disciplináque edisserui. Scilicet Te candoris plenum, ac mirificè erga omneis bene merenteis animatum, statim ac ille Tibi est visus merito non suo fuisse diffamatus, mirè delectauit eximi eum posse ab iis, quibus est oppressus calumniis; posséque eius non modò vitam ab omni labe repurgari, sed Philosophiam quoque (expunctis, vt circa Aristoteleam, erroribus quibusdam paucis) tum de Natura solertissimè, tum de Moribus sapientissimè Dogmata tradentem ostendi.

Insinuas quoque bene multos, quibuscum rem communicâris, tecum agere, vt à me, quod legere possint, obtineas; vnde & instas, vt saltem ea, quæ spectant ad Vitam, morésque conscribam; cætera enim, quæ ad Doctrinam, Placitáque attinent, longioris operæ cùm sint, patientiùs deinceps exspectatum iri. Itaque, cùm obtendere tenuitatis conscientiam possem, excusatéque, quicquid id est, non esse tanti, vt tanto tuo, eorúmque ardore debeat expeti, ac repertum denique iri exspectatione longè inferius: aggredior tamen, præferóque ineptus videri, quàm non obsequens; Tibi præsertim, cui nihil est, quod abs me negari aut possit, aut debeat. Etenim, Tu sic amas me, vt pectore primùm effuso, profusus deinde sis in cæteris; ac per te non stet, quin fortunis tuis omnibus sic vtar, vt meis. Tu sic agis mecum, vt cùm nihil sit, quod non polliceri tibi de mea qualicumque industria possis; nihil tamen velis vnquam me, nisi reputes me currentem (quod dici solet) incitari, aut aliquid, quod sit communium vtrique studiorum deposci. Videlicet hæc non postrema bonæ meæ sortis pars est, quòd easdem mecum literas literatissimus ipse ames; & huc-vsque ætatis florem, qui ab aliis seu ambitioni, seu auaritiæ, seu nequitiæ datur, gratum habueris sacrare Musis, impenderéque bonis Artibus. Ecquânam proinde ratione non ingratum tibi laborem refugiam, qui gratitudinem testaturus erga Virum mei amantissimum, agnoscam eumdem munusculi mei intelligentissimum futurum? Non pauca sunt sanè, quibus ipsemet pro rara illa linguæ Græcæ eruditione feceris lucem; vt proinde sit, cur meum istud opus vel hoc nomine existimes tuum, ac ipso abundè vtaris, fruaris, & quibuscum omnibus voles liberali illa communices manu. Neque verò ego is sum, qui ægrè ducam, aut inuideam, si quicquid id sit, alij nouerint; cùm sit futurum etiam pergratum, si quàm-plurimis innotescar, non quid ego commentus fuerim, sed qualem te Amicum habuerim; &, si fortassis cuipiam contingat, vt

bonæ frugis qnid demeat, id non tam mihi, qni laborârim, quàm tibi, qui præscripseris operam, referat acceptum. Vt paucis vota complectar mea:

Virg. in Ceiri.

Qualis Erechthæis Peplus portatur Athenis,
Debita cùm castæ soluuntur vota Mineruæ,
Tardáve confecto redeunt quinquennia lustro:
Tali te vellem, Iuuenum doctissime, ritu
Purpureos inter Soleis, & candida Lunæ
Sidera cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Æternum Sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina seclis.

Cæterùm quoniam fieri potest, vt demirentur aliqui, me, Epicurum dum excuso, tum niti aduersus torrentem receptæ vulgò opinionis, tum opus moliri, quod videri noxium, tanquam & bonis moribus, & Religioni aduersum possit: idcircò necesse est pauca de vtroque hoc capite, iis quæ sum deinceps dicturus, præmittam.

Ac circa prius quidem non video causam subesse, cur valde mouear, quòd vulgati seotentiæ repugoare existimer; quando iampridem perspectum est, quàm malus veritatis iudex censeri debeat multitudo. Pendere etenim res debet non profectò ex numero, aut claritate opinantium; sed ex momentis testimooiorum, rationúmque ex quibus valeat (sepositis vulgaribus præiudiciis) diiudicari. Sanè verò, si ita bene ageretur cum rebus humanis, vt ea, quæ optima suot, probarentur à plurimis, ipse me quoque eò deuouerem, quò plurimi confluerent: sed nempe præeuntium exemplo, potiusquàm ratione maxima pars abripitur; & rarissimi semper sunt, qui pedem sistant, vt expendant, an quò itur, pergendum sit. Ac non contendo quidem propterea Epicurum aut nihil peccasse, aut vnum inuenisse verum, vt est à quibusdam illius Sectatoribus iactatum; innuo dumtaxat ipsum iniutiâ fabulam volgò fieri, quòd Sectatores aliarum partium, vt olim inuidiá, & authoritate, ita iam despectu, & multitodine illum obruant. Quid enim, si causâ pleniùs cognitâ, eâ fuisse probetur vitæ innocentiâ, puritate, austeritate, quâ Philosophorum alius nemo fuerit? si eâ ingenij perspicaciâ, iudiciíque maturitate, quâ non facilè cæteris concedat? Sed nimirùm ita-ne sit, non ex ipsa fronte iudicandum est, sed penetrandum interiùs, vt vel ipse Seneca monet. Nam aliæ quidem factiones sunt, quæ Sectatorum vigent frequentia; cùm institutum eius squalore præ solitudioe obducatur: verùm non ideò minùs tentandum, an non herbescens semita, potiusquàm lata, tritáque via ad Veritatem mortalibus tantoperè inuiam deducat; non minùs fodiendum, atque explorandum, an non ex neglecto, & sterili monte eruatur aurum, quicum non valeant occurrentes passim lapides conferri.

Addo, me eum sanè non esse, quem hominum vulgariter sentientium turbam commouere, & quasi crabrones excitare iuuet; sed eum esse nihilominus, quem humanitatis officia delectent; cùm non indignè ferre non possim opprimi à turba quem Virum esse reputem innocentem, & suaue habeam, si quas illi, tenueis licet, suppetias feram. Nam, si persuasus quidem forem fuisse Epicurum luxui deditum, ac sese proluisse obscœnis voluptatibus, vt Sardanapalum, Heliogabalum, ac simileis pesteis generis humani; tum sanè diris eum deuouerem, ac faces, & saxa cum tota factione non postremus conicerem: at dum mihi videor eum agnoscere, quo temperantiùs vixerit nemo; piget, imò pudet omninò, dilacerari ipsum ab iis, qui simulantes Curios, viuunt interim Bacchanalia, & ab illius moderatione prolixissimis absunt interuallis. Quinetiam, cùm in ipsa turba aliqui haod-dubiè sint adeò ingenui, vt abrepti solo vulgaris persuasionis impetu, malè afficiantur, quòd existimeot virum perditum fuisse Epicurum, secus comparaodi, si coostiterit frugi adeò eum exstitisse, vt non immeritò propooi in exemplum Virtutis posset; idcircò delectat me quoqoe vel in horum gratiam ea congerere, quibus, nisi prosùs flectantur, saltem moueantut, vt esse sibi assensum cootinendum putent.

Heinc patet penè quid sit dicendum de posteriore capite Quippe non posset

me

me id quidem non grauissimè permouerer; si nempe, cùm mihi nihil sit antiquius, quàm vt pro virium modulo prodesse quam-plurimis velim, ex meis tamen conatulis quempiam aliquid detrimenti percepturum subodorarer. Attamen est, quod longè melius de meo affectu ominer, quàm vt tale quid extimescam. Nam quod ad bonos attinet mores, euincam facilè, opinor, id, quod insinuatum mox est, Epicurum putà maximè & sobrium, & continentem exstitisse, ac Sectam nullam Philosophorum illius Sectâ fuisse sanctiorem: cùm circa id quidem quod de Voluptate potissimùm obiicitur, haud difficile declaratu sit, quàm immeritò optima vt vita, ita & sententia pessimam subierit interpretationem. Id si minùs præstitero, vt mihi nimium de me non spondeo, at dabo saltem operam, vt Virtus pretium semper obtineat, nullúmque voluptatis genus, nisi honestum defendatur. In id enim semper incumbam, vt innuam quid verisimilius ex Epicuri mente appareat; si fortè verò id non fecerit, vel minùs probandum videatur; ipse primus exauthorabo, & censurâ omnium seuerissima, nigrum quasi *theta* præfigam.

Quòd ad Dogmata verò Religionis, non ibo quidem inficias, quin, vt insinuatum iam est, Placita Epicuri quædam è diametro cum illis stent, vt quæ sunt præsertim circa Prouidentiam, Animorúmque immortalitatem. Sed primùm quis Philosophorum potest hac labe esse immunis? Nihil de Platone, & cæteris dico; de vno Aristotele loquor, quem nemo nescit exosum fuisse priscis Ecclesiæ Patribus, ob eosdem, pluresque errores Quòd si non obstant illi tamen, quò minùs libri Aristotelei etiam publicè prælegantur; quid est, cur non saltem priuatim hominum manibus terantur quæ ex Epicuro supersunt: licet aliquoties (quæ mentis humanæ extra Fidem Sacram vagantis imbecillitas, & caligo est) fuerit in easdem cum cæteris impietatis species prolapsus? Indignum profectò ob aliqua mala, tam multa bona expungere, ac rosetum exscindere, quod spinas rosis intextas ferat. Sapientiùs illi Sanctorum Patrum, qui hac occasione censuerunt id agendum, quod Deus olim circa mulierem captiuam iussit, quam habere quis in vxorem vellet: nimirùm, vt prauis opinionibus, quasi capillis, vnguibus, captiuitatísque vestibus detractis, id, quod doctrinæ sanioris est, vt non inuenustum corpus, retineatur. Deinde, ea mihi mens est, vt quoties non modò ad grauiora illa capita peruenero; sed etiam quoties quidpiam occurret, quod videri possit vel quam minimùm Fidei Sacræ dissentaneum, in Epicurum neruos contendam, ac eius sententiam quam maximo semper rationis vigore potero, conuellam. Nam licet confectâ vitæ Apologiâ, doctrinæ quoque explicationem aggressurus subinde sim; non propterea tamen illi omnino, neque Placitorum ipsius vadem me, aut sponsorem præsto. Quin-etiam, vt in aliis rebus rationem solam audio, neque, nisi illam admittat, magis me mouet Epicurus, quàm quiuis alius Philosophorum (& nosti certè, vt alioquin ex æquo affectus erga omneis sim, omnibúsque honorem habeam, ac solùm veritatis studiò, exercendíque animi gratiâ nunc in huius, nunc in illius cognoscendis Placitis non nihil studiosiùs incumbam) sic in Religione Maiores, hoc est Ecclesiam Catholicam, Apostolicam, & Romanam sequor, cuius hacteus Decreta defendi, ac porrò defendam, nec me ab ea vllius vnquam docti, aut indocti separabit oratio.

Iam, vt de Vita, Moribúsque Epicuri dicere incipiam; partiri posse rem totam videor in libros, libellósve octo. Primus scilicet, ac secundus nudam continebunt historiam vitæ, mortísque Epicuri; ac simul breuem nomenclaturam tum editorum ab eo librorum; tum familiarium, quibus conuixit; tum successorum, quos habuit. Et quia deinceps de Moribus, circa quos infamia est illi quæsita, disserendum erit; ideò adhibebitur tertius, qui occasionem, authorésque huiusce infamiæ vniuersè aperiat. Quartus subinde impietatem ipsi circa mores obiectam depellet. Quintus obiectam malignitatem, sextus obiectum gulæ vitium; septimus obiectam Venerem; octauus tandem obiectum odium Liberalium Disciplinarum. Etenim hæc sunt capita præcipua totius, quæ in Epicurum instituitur, criminationis. Nihil interim necesse est Epicurum hunc, de quo agitur, à cæteris discernere, qui nomine eodem fuisse perhibentur. Nam Laërtius quidem treis alios præterea commemorat, Epicurum

Leontei, & Themistæ filium; Epicurum Magnesium; Epicurum ὁπλομάχον; quibus adiici potest alius Metrodori filius, de quo noster in Testamento. Memorat etiam Thucydides Epicurum Pachetis patrem; & Plutarchus alium Demophili socium: ac rursùs Galenus alium, cuius Emplastrum viride multa promittens refert. Verùm nos heic de Epicuro Philosopho illo satis cognito sermonem instituimus. Habes ipse iam penes Te duplicem illius effigiem; alteram ex gemma expressam, quam dum Louanio facerem iter, communicauit mecum vir ille eximius Erycius Puteanus, quámque etiam suis in Epistolis cum hoc Eulogio euulgauit: *Intuere, mi Amice, & in lineis istis spirantem adhuc mentem magni Viri. Epicurus est; sic oculos, sic ora ferebat: Intuere imaginem dignam istis lineis, istis manibus, & porrò oculis omnium.* Alteram ex statua, quæ Romæ ad ingressum est interioris Palatij Ludouisianorum Hortorum, quam ad me misit Naudæus noster, vsus operâ Henrici Hovvenij in eadem familia Cardinalitia Pictoris. Tu huc inserito vtram voles; quando & non malè altera, vt vides, refert alteram: & memini vtramque congruere cum alia apud Virum Nobilem Gasparem Monconisium Lierguium, Proprætorem Lugdunensem exstante, necnon cum illa ex gypso, quam Burdelotius noster, (nunc Macensis Abbas) nobis ex Suecia rediens nuper attulit, expressam ex statua, in amplissimo Cimeliarchio Christinæ Reginæ Serenissimæ asseruata (apertis nisi quòd labiis edentatus appareat) quæ penes est Illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Regium Magistrum.

Ipse sic de Viro scribere aggredior.

LIBER

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER PRIMVS.

DE ORTV AC SERIE VITÆ EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Epicuri Patria, Parentes, Fratres.

EPICVRVS patriâ Samius creditus nonnullis videtur. [lib.10.] Siquidem Timon apud Laërtium, vltimum dicit Physicorum, qui è Samo prodierint; [lib. 1. de themat.] & Constantinus Porphyrogenneta illum perinde, ac Pythagoram ex Samo oriundum facit. Verùm causa fuit, quòd pueritiam, primámque adolescentiam exegerit Sami cum patre, & fratribus; [l.1. de nat. Deor. lib.13.] in eam scilicet pater eius agripeta venerat, vt Ciceronis verbis dicatur. Parem ob causam apud Strabonem Lampsacenus habitus est; quippe Lampsaci commoratus, & familiaritate vsus Virorum ibi principum. [loc.cit. In voce Epicurus lib.6.] Epicurus igitur patriâ Atheniensis fuit, vt Laërtius, Suidas, & alij innumeri scribunt. Hinc Lucretius ipsius laudes prosequututus, sic exorditur:

Prima frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legésque rogârunt,
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere Virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondã ex ore profudit.

Cùm populus verè Atheniensis Tribubus distinctus, effusus esset per τοὺς δήμους, seu affinia oppida, ex Theseo vsque facta municipia; Epicurus natus est Gargetti, quod oppidum fuit, vt Phauorinus, & Hesychius habent, [in Lexicis.] ex Tribu Ægeide; vbi nimirùm Theseus, ex Plutarcho, [in Theseo.] Pallantidas Ægeo, sibíque insidianteis oppresserat; [de vrb.] & vbi Eurystheus, vt à Stephano narratur, fuerat consepultus. [loc. cit.] Ea de causa δῆμου Γαργήττιος à Laërtio dicitur, [l.1.& 2.Silu.] à Statio Gargetticus author, [l.15.ep.16.] & [l.4.var. hist.] senex Gargettius; à Cicerone, Æliano, & aliis, simplici adiuncto, Gargettius.

Cæterùm scribit Laërtius, [lib.10.] ex Metrodoro in libro *de Nobilitate*, Epicurum fuisse γένους τῶν φιλαϊδῶν, *ex genere Philaïdarum.* Constat verò Philaïdas denominatos à Philæo, altero illo Aïacis filio, qui habitauit in Melite, & cuius meminit Plutarchus, [in Solone.] adiiciens Pisistratum quoque ex Philaïdis exstitisse. Ex hoc itaque genere, Epicuri pater, apud Laërtium, [loc.cit.] & alios, fuit Neocles, mater verò Chærestrata. Et frequenter quidem citatur, Græcanico more, *Epicurus Neoclis*; interdum tamen Neoclides simpliciter appellatur; vt cùm à Menandro confertur cum Themistocle, [in Anthol. l.3.] cuius etiam patri fuit Neocles nomen. Prætereo Epicuri patrem fuisse ex Strabone, [lib.14.] vnum ex duobus ciuium millibus, quos Athenienses κληρούχους in Samum miserunt, cùm iam antè Pericle, & Sophocle missis, rebellanteis Samios obsidione graui afflixissent. Omitto fuisse & Ludi-magistrum, quod præter Strabonem notat Cicero, dum suggillare quasi pergens: *Sed cùm agellus*, inquit, *eum non satis aleret, vt opinor, Ludi-magister fuit.* [l.1. de nat. Deor.]

Fratres Epicuri duos solùm Suidas memorat, Neoclem, & Chæredemum: [In voc. Epicur. loc. cit.] at Laërtius tertium addit ex Philodemo Epicureo, Aristobulum scilicet, quem Plutarchus videtur interdum nominare Agathobulum. [l.2.adu.Col.] Quâ curâ, ac beneuolentiâ Epicurus fuerit ipsorum reuerentiam simul, & affectum promeritus, declarat eximiè Plutarchus, [lib.de amor. frat.] dum stupore dignum iudicat, quomodo ille sic animârit, isti affecti sic fuerint. Hos omneis ante Epicurum diem obiisse vel ex ipsius Testamento intelligi licet; cùm neque illis, neque de illis, vt viuentibus, quicquam mandet; sed celebrari solùm præcipiat fratrum diem mense Posidæone. Et quamuis de Chæredemo nihil certius constet, de Aristobulo tamen liquet clariùs, ex eo, quod Plutarchus scribit Epicurum totum fuisse in Me- [l.2.adu.Col.]

trodoro,

trodoro, Polyæno, & Aristobulo tum ægrotantibus curandis, tum deflendis mortuis. De ibid. Neocle autem apertissimè ex eodem Plutarcho, dum memorat Epicurum voluptate quadam lacrymis permistâ diffusum, ex recordatione verborum extremorum Neoclis. Vt illi grauibus morbis adflicti interierint, à ibid. Plutarcho, & Suida satis, supérque exag- loc.cit. geratur.

CAPVT II.

Tempus Natale.

NATVS est autem Epicurus, referente lib.10. Laërtio, ex Apollodoro in Chronicis, Olympiadis CIX. anno III. septima die mensis Gamelionis; quo quidem natali, ex Pli- l.35.c.2. nio, fuit Luna XX. Porrò, cùm Hecatombæon (primus nempe mensis) huius anni, incidat in Æstatem anni periodi Iulianæ, quâ iam Chronographi vtuntur, MMMM, CCC, LXXII. constat Gamelionem eiusdem ab Hecatombæone septimum, incidere in principium anni MMMM, CCC, LXXIII. qui iniuit ante vulgarem Christi Epochen annis completis CCCXLI. Quoniam verò Ianuario mense, in quem principium Gamelionis cadere deprehenditur, Nouilunium contigit in Horizonte Attico, ex Tabulis cælestium motuum, die IV. manè, (seu, si mavis die III. lib.de dinat. iuxta Atticos, qui ex Censorino, supputabant dies ab occasu in occasum) ideò, cùm Luna XX. coïncidat diei Ianuarij XXIII. sequetur Epicurum natum die Ianuarij XXIII. nempe, si ponè Cæsaris tempus eandem anni formam esse productam finxerimus. Atque id quidem vetere stylo, iuxta quem etiam fuit eo anno cyclus Solis V. seu literarum Bissextilis anni Dominicalium B, A, vnde & dies Ianuarij vigesimus tertius esse debuit dies Solis, seu Dominicus. At si ad stylum Gregorianum decem diebus maturiorem (quod is nobis iam vsui sit) componamus negotium, colligemus Epicurum natum die Februarij secunda, exsistente Dominicâ (literæ nempe Dominicales fuisse debere intelliguntur E, D,) anno ante Christum, seu Æram Christianam CCCXLI. ac proinde ante huius à Christo anni M. DC. XXXIV. Februarium ineuntem, anno completo M. DCCCC. LXXIV. Prætereunda heic aliqua non sunt,

lib.10. Primò, obseruare Laërtium quo anno natus est Epicurus, Archontem fuisse Sosigenem, húncque ipsum annum fuisse septimum à morte Platonis. Adde & fuisse decimum sextum Alexandri Macedonis; fuit enim ex lib.5. eodem Laërtio proximus ab eo, quo Aristoteles euocatus est ad ipsum natum iam annos quindecim.

In Chron. Secundò, excusari vix posse erroris Eusebium, quòd florentem Epicurum faciat Olympiade CXII. quippe eo tempore Epicurus vix pueritiam exegerat, solúmque florere in Lyceo Aristoteles incipiebat, reuersus pu- loc.cit. tà ex Macedoniâ Olympiade præcedente, vti apud Laërtium est.

Tertiò, ferendum non esse mendum, quod irrepsit in Suidam, imposuitque interpreti in voc. Epic. eius, dum Epicurum natum facit Olympiade LXXIX. Nihil attinet memorare quantum hoc repugnet non cæteris modò historiis, verùm iis etiam, quæ apud Suidam sequuntur, vt dum Epicuri ætatem productam facit ad tempora vsque Antigoni Gonatæ. Obseruo solùm, cùm pro numero Olympiadum Suidas videatur haud-dubiè posuisse ρθ, quibus notis designaretur Olympias CIX. facilè obliteratam in Exemplaribus caudam τοῦ ρ, vt remaneret, quasi ο, sicque ex οθ, significaretur Olympias LXXIX.

Quartò, nihil esse morandum, quòd Chronicon Alexandrinum, Georgius Syncellus & alij, platicè nimis de tempore, quo Epicurus floruerit, loquantur, ac nihil curandas Virorum quorumdam alioquin celebrium hallucinationes; dum Aristippum Epicuro posteriorem faciunt, & quædam similia. Notandum solùm quod B. Hieronymus refert de vi. Cler. ex Cicerone pro Gallio: memoratur enim Poëta, Epicurum, & Socratem colloquenteis faciens, *quorum ætates*, inquit Cicero, *non annis, sed sæculis scimus esse distinctas.*

Quintò, Epicuri natalem ex Laërtio, Pliniòque desumptum argumento esse videri, quòd alia mensium Ciuilium, alia Lunarium principia apud Atticos olim fuerint. Mirum profectò esse videatur, nisi quis putet colligi posse cœpisse mensem Gamelionem ab ipso duntaxat antecedente Plenilunio: cùm si diem Lunæ XIV. primam diem mensis numeraueris, efficiatur, vt XX. Luna septimæ mensis coïncidat. Vt taceam quòd Epicurus visus sit Testamento suo constituere celebrandum natalem suum in Decade prima dierum mensis Gamelionis, quòd ipsorum nempe vno natus esset; ac deinceps etiam aliquid specialius de XX. Luna ordinârit, quòd & ipsa natalis fuisset, vt referemus posteà. Nisi fortè audiendum putes Anonymum illum, qui Epicurum natum scribit Gamelionis εἰκάδι, seu die XX. sed nescio an authoritate præponderare Laërtio debeat. In illo certè plurimos errores, eósque grauissimos vel vnus Meursius animaduertit. Vt omittam Gamelionis εἰκάδα posse fortassis intelligi de Luna XX. intra Gamelionem mensem incidente, ex Cicerone infrà citando: tametsi ista obiter.

CAPVT III.

Vbi Pueritiam, Adolescentiam, Iuuentutem exegerit.

IAM Laërtius ex Heraclide in Sotionis lib.10. Epitome, refert Coloniâ ab Atheniensibus in Samum deductâ; Epicurum ibi nutritum ad annum vsque ætatis XVIII. quo Athenas venit, Xenocrate in Academia, Aristotele verò in Chalcide commorantibus. Addit Strabo partim Sami, partim Tei edu- lib.14. catum pubertatem egisse Athenis, cùm Menander

nander Comicus vnà adolesceret. Pergit
loc. cit. Laërtius mortuo Alexandro Macedone, & afflictis sub Perdicca Atheniensium rebus, Colophonem ad patrem transiisse, anno videlicet ætatis circiter XXIII. Scribi aliquandiu ibi commoratum, & subiungit posteà ex Apollodoro ab anno ætatis circiter XXXII. ad annum vsque XXXVII. vixisse partim Mitylenæ, partim Lampsaci (quò aliquando cùm pergeret, non sine discrimine nauigauit, vt
l. 2. adu. Col. apud Plutarchum obseruatum est.) Definit
in Epic. Suidas quantum temporis vtrobique manserit, annum putà vnum Mitylenæ, quatuor Lampsaci. Subdit Laërtius rediisse Athenas Archonte Anaxicrate. Quia verò Anaxicrates (successor scilicet Charini, sub quo Se-
Epist. 18. neca obseruauit datas ad Polyænum ab Epicuro literas) præfuit Olympiadis CXVIII. anno II. ac proinde Epicuri nonnisi XXXVI. necesse est metachtonismũ vnius anni heic fieri.

Huc vsque porrò est locorum, temporúmque series, quibus Epicurus pueritiam, adolescentiam, ac iuuentutem exegit, partim addiscens, partim docens, priusquàm pede Athenis fixo suam Sectam institueret.

CAPVT IV.

Quos Præceptores audierit.

VT aliquid verò dicamus de Magistris,
lib. 10. quos habuit; legimus ecce apud Laërtium traditum ab aliquibus Epicurum auditorem fuisse Pamphili Platonici; quod Suidas quoque asseuerat. Cicero etiam memo-
In Epic. lib. 1. de nat. deor. rat Epicurum ipsum referentem illum à se Sami auditum, quamuis doctrinam ipsius mirificè contemneret. Idem iidem: ac præterea
lib. 1. Strom. Clemẽs Alexandrinus, & alij tradũt de Nau-
loc. cit. siphane Pythagoreo Pyrrhonis auditore, quanquam Sextus Empiricus scribit inficiari
lib. 1. adu. Math. ipsum, quòd Nausiphanis discipulus exstiterit. Quin Apollodorus in Chronicis tradidit quidem Epicurum audiuisse Lysiphanem, &
loc. cit. Praxiphanem; verùm *hoc*, inquit Laërtius, *non asserit ipse in sua ad Eurydicum epistola.* Xenocratem quidem audire potuit, & *sunt*,
l. 1. de nat. Deor. inquit Cicero, *qui putent audiuisse*, (vt Demetrius Magnesius apud Laërtium) *ipse Epicurus non vult.* Dicerem de Democrate, cum quo Plutarchus Epicurum contendisse no-
l. 2. adu. Col. tat *περὶ συλλαβῶν, καὶ κεραιῶν, de syllabis, & apicibus*; nisi suspicarer mendosè Democratem legi pro Democrito, vel ex eo, quòd subiicit Plutarchus Epicurum decreta omnia fuisse ab illo suffuratum; quæ est circa Democritum celebris facta obiectio, vt infrà memorabimr. Dicerem & de Metrodoro, quem
Isag. in ar. phæn. cap. 5. Ecl. phys. cap. 2. Achilles Tatius *διδάσκαλον Magistrum*, Stobæus *καθηγητὴν*, Interpres *doctorem* Epicuri vocat; suspicarérque illum esse posse, quem Diogeni Cynico Solinus facit contemporaneum; nisi opinio illi attributa de Mundorum infinitate, déque Atomis, argueret Metrodorum Chium Democriti discipulum, quem Epicurus non voce *doctorem*, sed scripto *doctorem* habere potuerit.

Quo modo etiã accipiendum, quod Lucianus iocatur fuisse Epicurũ Democriti discipulum, dum discipulum etiã facit Aristippi, ob opinionem de Voluptate, quam tamen fuisse longè diuersam vtrique probatam, suo loco constabit. Vtcumque se res habeat, ex iis, quæ
locis citatis. deducta sunt, Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, scribunt Epicurum solitum gloriari, quòd Magistrum habuerit nullum, sed *αὐτοδίδακτος* exsistens, suopte ingenio, ac industriâ Philosophus euaserit. Etsi verò illi videantur non sine probro id memorare, facilè tamen concedi debet illum marte suo adinuenisse plurima; cùm & hæc ipsa illi fuerit extrema consolatio, & tot libros conscripserit propriis solùm dictis refertos, vt
apud Laert. lib. 10. referemus paulò pòst. Certè Athenæus egregiam illius sententiam Epigrammate complexus, sic concludit, quasi Epicurus, non aliunde edoctus illam, quàm à Musis, aut Apolline fuerit. Quo etiam Lucretianæ illæ commendationes faciunt:

Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit.
Et, *Virtutem irritat animi, confringere vt arcta*
Naturæ primus portarum claustra cupiret,

& consimiles aliàs referendæ. Hîc noto, si quis requisierit quemnam saltem ex antiquis
loc. cit. Epicurus magni fecerit, respondere Laërtium, illum, Diocle authore, fuisse maximè amplexatum Anaxagoram (etsi in aliquibus illi contradixerit,) atque etiam Archelaum, qui fuerat Socratis Magister. Dicetur posteà de Democrito: adiicio solùm Epicurum cùm admiraretur Pyrrhonis consuetudinem quæ-
lib. 9. siuisse de illo assiduè ex ipsius auditore Nausiphane, vt Laërtius habet in Pyrrhonis vita.

CAPVT V.

Quando, & quâ occasione ad Philosophiam se contulerit, Sectámque instituerit.

SCRIPTVM porrò Suidas reliquit cœ- In Epic.
pisse illum Philosophiæ dare operam lib. 10.
anno ætatis XII. Idem etiam alij, referente
Laërtio, scripserunt, dum vitam eius scribe- ibid.
rent. Verùm ipsemet Epicurus apud eundem Laërtium testis est, non attigisse se Philosophiam, nisi anno XIV. *ἐφάψασθαί τε φιλοσοφίας ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα.* Tradidit verò
Hermippus, ex eodem Laërtio, illum, cùm ibid.
fortè incidisset in libros Democriti, ad Philosophiam se applicuisse. Sed & scribit Laërtius ex Apollodoro Epicureo in primo de vita Epicuri, ad Philosophiam illum accessisse, Sophistas damnantem, & Grammaticos, postquàm ipsi non poterant quid apud Hesiodum *Chaos* diceretur, interpretari. Verùm,
quia Sextus Empiricus hanc occasionem l. 2. adu. phys.
philosophandi luculentiùs edisseriт, non pigebit ipsius verba in hunc locum transcribere. Itaque, postquàm proposuit difficultatem circa illa Hesiodi carmina,

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἕδος, &c.
Exortum primùm Chaos est, dein pectore lata
Tellus, cunctorum sedes.

subiicit: *Et hanc nonnulli causam fuisse Epicuro dicunt subitanei ad philosophandum instinctus. Prorsus enim adolescentulus cùm esset, rogans Grammaticum, illud sibi prælegentem, Exortum primùm Chaos est,* ἐκ τίνος τὸ Χάος ἐγένετο, εἴπερ πρῶτον ἐγένετο; *Ex quonam Chaos exortum esset, siquidem primum exortum erat? Dicente illo, talia docere, non esse sui muneris, sed illorum esse, qui vocarentur Philosophi,* λοιπὸν, ἔφησεν ὁ Ἐπίκουρος, ἐπ' ἐκείνους μοι βαδιστέον, εἴπερ αὐτοὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἴσασιν, *Igitur, inquit Epicurus, ad illos mihi accedendum est, quando ipsi sunt, qui rerum veritatem perspectam habent.* Simile quidpiam narrat Agellius (lib. 10. cap 9.) sibi contigisse, dum rogatus Grammaticus quid verba hæc Enniana essent, EX IVRE MANV CONSERTVM: *Aut erras, inquit, adolescens, aut ludis. Rem enim doceo Grammaticam, non Ius respondeo.* Sed ad Epicurum. Omitto hoc primùm, quod nonnulli dicunt, fuisse illum *Ludi-magistrum*, γραμματοδιδάσκαλον, & priusquam quidem se ad Philosophiam conferret, ex Hermippo apud Laërtium (loc cit. ibid.). Prætereo etiam quòd infesti erga illum Stoïci, apud eundem, ipsi exprobrârunt exiguâ quadam, & inuidiosâ mercede literas cum patre docuisse, eum matre verò καθαρμοὺς, *preculas lustraleis* legisse, circumeundo ædiculas. Hoc obseruo: postquàm Philosophiam attigit, cœpisse illum Scholæ præesse annos natum XXXII. vt Laërtius memorat (ibid.); idque primùm Mitylenæ, ac deinde Lampsaci: vt vel ex iis, quæ sunt ex Suida relata, intelligitur. Quanquam ex Colophone vsque discipulos coëgerat, vt idem quoque Laërtius habet (ibid.).

Verùm postquàm est Athenas reuersus anno seu XXXVI. seu XXXVII. primùm quidem *ad aliquod tempus in congressu cum cæteris*, inquit Laërtius (lib. 10.), *est philosophatus; at priuatim deinde Sectam à se vocatam constituit:* Videlicet Democriti admiratus primùm doctrinam, Democriteum se professus est, quemadmodum Plutarchus refert (l. 1. adu. Col.): Quia verò plurima deinceps vel immutauit, vel de suo adiecit, idcircò is fuit, à quo Sectatores *Epicurei* nominarentur.

Quædam heic dicenda de Secta hac forent; vt scilicet propago fuerit appellatæ Italicæ, quæ à Pythagora originem ducens, per Xenophanem, ac Parmenidem, ad Zenonem peruenerit Eleaticæ Sectæ authorem, ac deinceps per Leucippum, & Democritum, interceptósque alios (etiam Pyrrhonem Scepticæ authorem) ad Epicurum fuerit deducta: Vt item varia Placita, quibus à Sectis cæteris discerneretur habuerit, ac fusè adeò disseruerit de rebus attinentibus ad omneis Philosophiæ parteis: Verùm quia res ad Philosophiam, ipsámque adeò doctrinam spectat, ideò præuertenda hoc loco non est.

CAPVT VI.

Vbi Scholam habuerit.

CÆTERVM cùm alij principes Sectarum quædam Athenis loca delegissent, vt Academiam, Lyceum, & alia; coëmit ipse Hortum peramœnum, comparauitque pretio minarum LXXX. (seu aureorum Solatorum, quingentorum septuaginta trium, quales nobis vsui sunt) ibique cum suis familiaribus, discipulísque, & vixit, & philosophatus est. Ita Laërtius, præ cæteris, ex citato Apollodoro (loc. cit.). Scribit autem Plinius (lib. 19 c 4.) *Epicurum primum hoc instituisse Athenis, agrorum, villarumque delicias, nomine Hortorum in ipsa vrbe possidere; cùm vsque ad eum mos non fuisset in oppidis habitari rura.* Ex quo fit ansa suspicandi hunc locum fuisse τὸ χωρίον *eam regiunculam*, quam Pausanias (lib. 1. seu in Attic.) adhuc temporibus suis appellatam memorat *Hortos*; adiiciens in ea exstitisse statuam Veneris, Alcamenis opus, inter cætera, quæ Athenis celebrarentur, spectatu dignum (quod vel ex Luciano colligere licet) (in imag.) ipsique adiacuisse templum Veneris, cum statua Veneris cælestis. Taceo exinde Hortum persæpe multitudinis numero efferri; vt videre licet apud Ciceronem, Iuuenalem, & alios (l. 1. ad Att. ep 24. Sat. 14.). Interdum verò etiam cum diminutione, vt cùm à Virgilio appellatur *Hortulus*. Quomodocumque autem vsurpetur, accipi solet pro ipsa Secta, seu Doctrina, quæ ab Epicuro, Sectatoribúsque in illo tradita est. Vnde & Epicurei dicuntur esse, exempli gratiâ, ab Empirico, οἱ ἀπὸ τῶν κήπων, *ex Hortis Philosophi:* (sicuti οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς intelliguntur Stoïci) & nominatim Apollodorus, quòd *princeps Hortorum* suo tempore haberetur, κηποτύραννος dictus est, vt à Laërtio perhibetur. Obserua obiter emendari heinc posse distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλος.

Id sic eruditos exercet, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*, alij *doctrina Epicurus in arce*: alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare iussit, & hanc vitam dixit habere Deos.* Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil immutandum videtur; cùm celebre sit Epicuri Dogma τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν, *Esse voluptatem beatæ vitæ finem*; & dici aliunde non possit, quis vnquam, etiam obtrectatorum Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, qua de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, planum videtur sic legere,

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis,

quippe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*; *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit; sed etiam penè indicatur illo Propertij Disticho,

Illeic aut studiis animum emendare Platonis (Elig. 21. ad Cinth.)
Incipiam;

Incipiam; aut Hortis, docto Epicure tuis. quippe *doctus hortis* pro *docto Epicuro* Metonimicȏs, appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Præter porrò Hortum, Hortósve, qui cum adiunctis ædibus ciuitati adiacebant, fuit Epicuro domus, ad quam aliquando cum discipulis, amicísque diuerteret, sita in Melite; quod oppidum fuit Cecropiæ Tribus ex Suida; inhabitatum à Philæo, maiorum Epicuri vno, vt suprà memorauimus, habénsque celeberrimum, ex Phauorino, Herculis templum. (Stephanus certè vt Insulam, sic aliam ab hac intellexisse vrbem videtur, cùm & Tribus Oeneidis, & Carthaginiensium Coloniam describit.) In hanc Epicurus interdum cum discipulis secedebat; ipsámque deinde, testamento suo reliquit Sectatoribus, vt recitabimus posteà.

in Lexic. in Lex. lib. de vrb.

Heic aduerte locum illum epistolæ XIX. libri V. ad Atticum, qui hactenus torsit erudita ingenia, non incommodè explicari. Locus sic vulgò legitur: *Etiam, atque etiam vale. De Patrone, & tuis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.* Vtcumque verò aliqui legant, *vale dic Patroni, &c.* nemo tamen dicere potest qui fint illi *Tarentini*, quæ illa *militia*, quid illud quod Cicero *laborauit*: siue egit. Itaque nobis videtur non *in militia* legendum, sed *in Melite*, & pro *Tarentinis* reponendam vocem *Parietinis*, cuius Cicero aliàs meminit; sicque sensum planum futurum. Sciendum nimirum ædeis illas, quas in Melite Epicurus habuit, parietinas iam fuisse factas Ciceronis temporibus. Cùm verò illas C. Memmius exædificandas decreto Areopagi obtinuisset, Patro, aliique Epicurei id ægrè ferentes, poposcere ex Cicerone literas ad Memmium, quibus illum hortaretur, vt à cœpto desisteret. Cicero ergo ad Memmium scripsit, illúmque enixè rogauit, vt vel ipsius Attici causâ, parietinas illas Patroni, cæterísque concederet. Exstat hac de re Epistola prima libro familiarium XIII eiúsque exemplum ad Atticum missum constat ex Epistola XI. libri ad Atticum V. cùm autem & res successisset, & Atticus id gratum habuisset (nempe & ipse Epicureus, adeò vt Patro, aliique haberentur eius condiscipuli) tum sequente epistolâ XIX. Cicero postquam vale dixit, quasi postscripto, apposuit: *De Patrone, & tuis condiscipulis* (supple, quod testabar dicendum, seu quod oblitus fueram: *) quæ de Parietinis in Melite* (nimirū sitis) *laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.*

CAPVT VII.

Vt Amicis, & illis quidem quàm numerosis conuixerit.

AD Epicurum ipsum vt redeam, is, ex quo Athenas rediit, Atchonte Anaxicrate, solùm bis, aut ter in Ioniam ad inuisendum Amicos excurrit; ac reliquam porrò ætatem, eámque cælibem exegit Athenis; neque patriam vnquam deserere voluit, quantumvis ea temporibus difficillimis vrgeretur, vti à Laërtio adnotatum est. Difficillima autem illa tempora videntur potissimum fuisse, quibus Demetrius obsedit Athenas, circa annum Epicuri XLIV. quanta tum fames ciuitatem oppresserit, describit Plutarchus. Memoriâ verò dignum est, quòd enarratâ digladiatione circa præoccupandum murem, qui fuerat mortuus è tecto delapsus, inter patrem quendam, & ipsius filium, subdit: *Ferunt etiam Epicurum Philosophum familiares suos sustentasse, partitum cum ipsis ad numerum fabas* Vixit itaque Epicurus reliquo tempore Athenis in tot amicorum, discipulorúmque consuetudine, & institutione, vt ciuitates integræ iis capiendis impares essent: quæ sunt verba Laërtij. Scilicet non ex Græcia modò, sed vndique, vt ille habet ex Apollodoro, ad illum confluebant, simúlque cum illo in Horto viuebant. Intellige verò præsertim ex Asia, ac nominatim Lampsaco, atque etiam ex Ægypto, vt vel ex vno Plutarchi loco facile est colligere. De victus continentia, frugalitatéque inferiùs dicendum. De conuictu cum amicis notari id potest, quod ex Diocle apud Laërtium, aliisque intelligitur; Epicurum nempe, non vt Pythagoram amicorum omnia communia dicentem, bona in commune conferri voluisse; quippe id esse diffidentium, atque idcirco non amicorum; sed ab vnoquoque, si quid opus foret, hilariter suppeditari Innotescet res ex infrà dicendis. Reticendus heic interim non est egregius Ciceronis locus: *Neque verò*, inquit, Epicurus *amicitias oratione solùm, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus comprobauit. Quod quàm magnum sit, ficta veterum fabula declarant; in quibus tā multis támque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorū paria reperiuntur, vt ad Orestem perueniaș, profectus à Theseo. At verò Epicurus vnâ in domo, & eâ quidem angustâ, quàm magnos, quantáque amoris conspiratione consentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiamnum ab Epicureis.* Hæc Cicero. Addo cùm inter varios amicos Polystratus etiam à Laërtio commemoretur, atque is ille esse videatur, de quo Valerius Maximus, simúlque de Hippoclide altero Epicureo, mirabile aliquid narrat, idcircò verba Valerij meritò heic attextum iri; ac præsertim eùm exinde illustrari valeat, quod referetur posteà ex Epicuri testamento, de communicatis Sectatorum bonis. Ea sunt: *Hoc loco aptè referantur Polystratus, & Hippoclides Philosophi, eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri Sectam secuti, patrimonij etiam possidendi, alendæque Scholæ communione coniuncti, eodémque momento temporis vltimâ senectute exstincti. Tam æqualem fortuna pariter, atque amicitia societatem; quis non ipsius cælestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?* Sic ille.

lib. 10. in Dem. loc. cit. de occ. viu. lib. I. de fin. loc. cit. lib. I. cap. 8.

CAPVT VIII.

Qui præcipuì illi amici, siue familiares, discipulique exstiterint.

VERVM vt elenchum heic interseramus eorum, qui præcipui illius amici, siue familiares, discipulique sunt habiti, prætermittere in primis non decet treis illos Epicuri fratres, quorum initio meminimus, Neoclem, Chæredemum, & Aristobulum. Illi nempe, eius hortatu, philosophati cum ipso sunt, ex Philodemo apud Laërtium. Addit
lib. 10. Plutarchus arreptam ab ipsis, vt à Numine percitis, συνενθουσιῶντες, fratris Philosophiam, cùm videlicet à teneris annis persuasum haberent, ac profiterentur exstitisse neminem
lib. de amor. frat. Epicuro sapientiorem. Celeberrimus porrò trium fuit Neocles. Is, cùm à puero prædicaret fratrem suum mortalium sapientissimum, adiiciebat, quasi rem miram, matrem suam tot, tantásque continuisse Atomos, ex quarum congressu sapiens gigneretur, vt apud
l. 2. adu. Col. eundem Plutarchum est. Heinc, quia Neocles non suam, sed fratris Philosophiam amplexatus est, nescio quorsùm aliqui dicant Se-
vt Genebr. lib. 2. chronol. ctam fraternæ similem, fuisse à Neocle introductam. Nisi fortè nixi videntur loco illo
in Epic. Suidæ, quo dicitur Neocles scripsisse de sua Secta: quis tamen non videat intelligi posse scripsisse illum de Secta, quam profiteretur, etsi inductam ab alio; & maximè cùm de hac Neoclidarum Secta altum vbique silentium.

lib. de eo. Nota obiter dictum illud λάθε βιώσας, *delitesce viuens*, seu *occultus viue*, quod à Plutarcho impugnatur, éstque relatum inter Ada-
Erasm. Chil. 2. Cent. 10. in Neoc. gia, istius esse Neoclis, vti Suidas citatus docet.

Tribus fratribus subiiciendi sunt tres ij familiares quos ex Epicuri contubernio ma-
Epist. 6. gnos viros prodiisse apud Senecam legitur.

Metrodorus primus occurrit, ipse enim penè alter Epicurus fuit, vt Cicero loquitur.
lib. 2. de fin. lib 13. Lampsacenus autem is fuit, vt Strabo apertè declarat. Etsi enim Laërtius videatur Atheniensem dicere, locus est tamen valde mendosus, cùm præsertim constet Atheniensem
loc. cit. non fuisse ex illa Ciceronis antithesi: *Qui beatior Epicurus, quòd in patria, quàm quod Athenis Metrodorus?* Quia scilicet non erant
lib. 10. Athenæ Metrodori patria. Laërtij locus ita habet: Μαθηταὶ δ' ἦσαν (ὁ Ἐπίκουρος) πολλοὶ μὲν, σφόδρα δ' ἐλλόγιμοι Μητρόδωρος Ἀθηναῖος, καὶ Τιμοκράτης, καὶ Σάνδης Λαμψακηνὸς, ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, &c. id est; *Discipulos multos ille quidem, admodum verò illustreis habuit Metrodorum Athenæum, & Timocratem, & Sanden Lampsacenum, qui ex quo agnouit virum, ab eo non discessit*, &c. Crediderim, quod me attinet voces illas, Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην, expungendas ab eo loco esse. Quippe eas si detraxeris, reliqua optimè cohærent; si admiseris, prorsùs dissonant. Metrodorus scilicet fuit, quem verè dicas Λαμψακηνὸν, & cui illa omnia, quæ sequuntur, conueniant, non verò Sandes, cuius falsum est (præter cætera) Epicurum in testamento, de quo postea, meminisse. Et quamvis Casaubonus putet Ἀθηναῖον esse posse nomen viri proprium; mirum tamen, quomo- in not. ad Laërt.
do nusquam alias tam de Athenæo, quàm de Sande, vt Epicureis aliquid audiatur, cùm heic tamen Laërtius recenseat ἐλλογίμους μαθητάς. His certè detractis tres iidem, putà Metrodorus, Polyænus, Hermachus continua serie describuntur, quos Senecam, vt ἐλλογίμους coniunxisse iam diximus. Quod spectat ad Timocratem, ille obiter, cùm de Metrodoro, vt illius frater posteà memoratur, ac videtur proinde eo loci præter rem interpositus. Quomodo autem voces illæ in textum irrepserint, causam suspicor, quòd fortassis Librarius quispiam adnotasset in margine ea, quæ in textu haberentur, haberi etiam apud Athenæum (authorem deipnosophistarum) is enim habet aliqua, & apud Timocratem, is enim etiam à Laertio citatur; & apud Sanden nescio quem, (fortè Suidam, aut alium) Perspectum verò est quàm multa marginibus apposita in textum olim inserta fuerint, ex Librariorum oscitantia.

Metrodorus ergo patriâ Lampsacenus (aliúsque, vt constat, ab illo Anaxagoræ familiari, cuius Laërtius quoque meminit) natus videtur Epicuro annum agente duodecimum. Siquidem cùm ex Laërtio mortuus fuerit anno ætatis LIII. (cohærētia enim verborum, & sensus efficit vt legendum censeam Μητρόδωρον ἄγοντα) eóque septimo ante obitum Epicuri, qui attigit annum septuagesimum secundum, clarum est annum eius natalem debuisse in duodecimum Epicuri incidere. Ex quo porrò tempore Metrodorus Epicurum nouit (potuit hoc autem contingere, cùm ageret annum secundum & vicesimum, Epicuro scilicet Lampsaci degente) nunquam ab eo (quod ex Laertio cœperamus dicere) discessit, nisi sex menseis, quibus eùm domi abfuisset, ad Epicurum reuersus est. Is & sororem Batidem Idomeneo collocauit, & Leontium concubinam habuit. Liberos suscepit, quos Epicurus in testamento, & in ea Epistola, quam scripsit moriens, commendauit, ac nominatim filium Epicurum nominatum. Vir omninò bonus, & aduersùs molestias, mortemque ipsam intrepidus, vt ipse quoque Epicurus testatus est apud Laërtium. Intercutis morbo lib 3. cap. 21.
laborauit: scribit enim Cornelius Celsus illum, cùm hoc morbo tentaretur, neque æquo animo ferret necessariam sitim, vbi diu abstinuerat, bibere solitum ac deinde euomere, An hoc morbo, an alio interierit non constat. Quos libros ipsius Laërtius recenset, eiusmodi sunt: Aduersus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduersus Dialecticos. Aduersus Sophistas IX. De itinere ad Sapientiam. De mutatione. De diuitiis. Aduersus Democritum. de Nobilitate. Citat præterea Plutarchus libros de Philosophia: de adu. Col.

Poëtis:

Poëtis: aduersus Timarchom. Citat & Cle- lib. 2. strom. mens Alexandrinus librum, *Quod quæ causa est ex nobis ad felicitatem, maior sit eâ, quæ ex rebus est*. Sed de Metrodoro satis.

Ex aliis duobus alter fuit Polyænus Athenodori filius, ipse quoque Lâpsacenus. Is fuit lib. 4. Acad. magnus Mathematicus, vt Ciceronis verbia vtar; & vt paucis multa complectar, modestus, & amabilis; quod apud Laërtiû Philode- lib. 10. mus habet. Alter fuit Hermachus Agemarchi filius Mitylenæus. Paupere parte is natus est; ab initio Rhetoricæ studuit, ac deinceps in Philosophia sic se idoneum præstitit, vt ipsum Epicurus moriens Scholæ suæ præfecerit. Apud Lysiam mortuus est. Multa illius mentio in Epicuri testamento. Quos eius libros memorat, pulcherrimósque dicit Laërtius, hi sunt: Epistolica de Empedocle xxII, De Disciplinis (bene enim, Casaubonus legit non μαθητῶν, sed μαθημάτων) libri duo. Aduersus Platonem. Aduersus Aristotelem.

Attexendi illis sunt Leonteus Lampsacenus, quem vnum ex summis Epicuri disci- l. 2. adu. Col. pulis Plutarchus appellat, adducens hunc ipsum esse, qui ad Lycophronem scripserit honorem haberi Democrito ab Epicuro. Rursùm Colotes, & Idomeneus, ipsi quoque Lampsaceni. Prioris facienda sæpius erit mentio, occasione potissimùm duorum illorum librorum, quos aduersus ipsum Plutar- lib. 6. chus composuit. Scribit Laërtius alicubi discipulum illius fuisse Menedemum Cynicum, (nisi fortè alius Colotes Lampsacenus fuit) Eiusdémque est locus ille quo apud Macrobium docet non oportuisse Eri fabulam à lib. 1. in somn. Platone *confingi, quoniam, nullum figmenti genus Veri professoribus conueniret*. Posteriorem celebrem reddere Epicurus voluit suis literis, vti reipsa reddidit, quemadmodum Seneca Epist. 21. demonstrat, *Exemplum enim*, inquit, *Epicuri referam: cùm Idomeneo scriberet & illum à vita speciosa ad fidelem stabilémque gloriam reuocaret rigidæ tunc potentiæ ministrum & magna tractantem; Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omneis illos* * *magistratus, & Satrapas, & Regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit*. Hæc ille. *Atque hi quidem*, inquit Laërtius, *illustres discipuli sunt*.

* Megistanas.

Adnumerari tamen iis possunt cùm alij, tum maximè duo ex Valerio iam memorati, Polystratus & Hippoclides; potissimùm verò cùm Laërtius connumeret Polystratum, qui Hermacho posteà successit: nisi tamen Polystratus, qui Hippoclidi copulatur, censeri debet alius à successore Hermachi.

Subiungi posset Timocrates Lampsacenus Metrodori frater; sed is videtur defecisse, quòd reprehensiones fraternas non ferret, vt referendum est posteà. Subiiciatur itaque potiùs seruus Epicuri *Mus* quem inter philosophanteis clarissimum, ἐνδοξότατον, lib. 1. c. 12. euasisse Lërtius testatur, neque Agellius, & lib. 1 Saturn. c. 11. Macrobius obliuioni dant inter eos, qui Philosophi ex seruis non incelebres euaserunt.

Gassendi Miscellanea.

Vt prætercam verò Appellem, quem alicubi Plutarchus subsannat, tres heic dicendæ mulieres sunt, ex iis quæ sunt cum Epicuro philosophatæ Vna est Leontium, quam Philosophiæ sub Epicuro operam dedisse, lib. 13. tum Athenæus recitat, tum ex eo intelligitur, lib. de nat. quòd, Cicerone referente, librum scripserit Deor. aduersus Theophrastum, & sermone quidem scito, Atticóque, vt rursus occurret dicendum inferiùs. Altera est Themista Zoili filia Lampsacena, & memorati Leontei vxor, de qua etiam, præter ea, quæ attingenda inferiùs sunt, Clemens Alexandrinus apertè te- lib. 4. strom. statur. Tertia Philænis, quam etiam aliqua scripsisse Athenæus indicat, simul innoens lib. 8. & 10. libros obscœnos, qui illi tribuerentur, suppositos fuisse à Polycrate Sophista, vt fœminam calumniaretur.

Adiiciantur iam Herodotus, ille scilicet, ad quem Epicurus Epitomen paruam Physices, quæ est apud Laërtium, scripsit, & qui inter cætera, ex eodem Laërtio, librum edidit de pubertate Epicuri. Pythocles, ad quem Epicurus scripsit de Rebus sublimibus, quæ apud Laërtium supersunt, & cuius, cùm esset annos duodeviginti natus, indolem in Græcia non haberi parem, Epicurus censuit, vt habet Plutarchus. Menœceus, ad quem Epicurus scripsit Epistolam illam de rebus ad mores pertinentibus, quæ est etiam apud Laërtium, & cuius initium refertur à Clemente Alexandrino. Timocrates Demetrij filius Potamius, simúlque Amynomachus Philocratis filius Batithes, quos ambos Epicurus fecit testamenti sui curatores. Nicanor, cuius studium Epicurus mandat prædictis curatoribus. Eurydicus, vnus ex iis, ad quos, ex Laërtio, Epistolas misit. Dositheus, eiúsque filij Pyrrhon, & Hegesianax, ad quos consolatoriam ob parentem mortuum Epicurus scripsit, vti apud Plutarchum est. Prætereo Polymedem, Antidorum, & alios, posteà, cùm de libris, dicendos.

CAPVT IX.

Quàm multa conscripserit.

NEc verò Epicurus vivâ modo voce discipulos erudiendo tempus contriuit; sed & plurimùm operæ in variis libris conscribendis posuit. Vt factâ autem comparatione ad cæteros Philosophos, quantum in ea re desudârit, intelligas, vnicum iuuat audire Laërtium. Is nimirum in præfatione dum Philosophos comparat: *Multa*, inquit, *Ze-* lib. 1. *no scripsit, plura Xenophanes, plura Democritus, plura Aristoteles, plura Epicurus, plura Chrysippus*. Quo loco vides Epicurum multitudine scriptorum vni Chrysippo concedere. Ne verò te lateat, vt etiam Chrysippum censeri possit superauisse, citat alio loco Laër- lib. 7. tius Apollodorum Atheniensem, *qui volens*, inquit, *ostendere ea, quæ essent ab Epicuro proprio Marte scripta, neque aliunde apposita, Chrysippi libros longè superare, ita ad verbû loquitur:*

si quis enim tollat ex Chrysippi libris quæ aliena adtexta sunt, inanis ipsi charta relinquetur. Hoc autem ne mirum videatur, docet aliàs idem Laërtius, Chrysippum, cùm æmularetur Epicurum in multis scribendis, *parasitum* librorum eius ideò appellatum à Carneade, quod, *si Epicurus quidpiam scriberet* (legendum enim γράψαι, non γράψαι) *scribere tantundem ille affectaret. Quare illum, & sæpe eadem, & quicquid occurrebat, scripsisse, idque proinde inemendatum præ festinatione intrusisse, ac tot induxisse testimonia, vt iis solis libri complerentur; quemadmodum etiam inuenire tum apud Zenonem, tum apud Aristotelem licet.* Et hæc de Chrysippo Laërtius; non idem verò de Epicuro. Refert enim eius Cylindros (*volumina*, nempe ἀπὸ τοῦ κυλίνδειν, seu *voluendo dicta*) ad trecentos exstitisse, *in quibus*, inquit, *nullum alienum testimonium exscriptum exstat; sed ipsamet voces Epicuri sunt.* Quæ memoro, vt videas, cùm Epicurus scripserit tam multa, πολυγραφώτατος, quod ille ait, καὶ πλείστοις βιβλίοις πάντας ὑπερβαλόμενος, adeò vt etiam Origenes temeritatem Celsi coarguens, ac veluti rem quampiam factu impossibilem iudicans, id obiecerit, *Nemo nostrûm dicit se nosse quæ Epicuri sunt omnia*; videas, inquam, diuitem venam, quâ ille scaturierit, simúlque, quæ res maximè illum habuerit occupatum.

[Marg.: lib. 10. — ibid. — Laërt. ibid. — lib. 1. adu. Cels.]

CAPVT X.

Qui libri illius speciatim ab Authoribus memorentur.

OPERÆ-PRETIVM porrò est texere hoc loco quasi Indicem librorum, non profectò omnium, qui conscripti ab illo sunt, sed eorum, quorum vel tituli apud Authores occurrerunt: Tituli, inquam, nam libri ipsi temporum iniuriâ sic interciderunt, vt præter paucula compendia apud Laërtium asseruata, prætéreque fragmenta heic, illeic apud varios variè respersa, nihil ea ipsis superstes sit, saltem quod hucvsque nobis innotuerit.

Vt primùm ergo recenseamus quos optimos Laërtius ait, en quâ illi serie habeantur.

Περὶ φύσεως λζ. *De Natura* XXXVII. Ij citantur aliquando simpliciter, τὰ περὶ φύσεως, *de Natura*; aliquando cum adiuncto libri ordine, vt cùm inferiùs ab eodem Laërtio citantur libri ι. ιβ. ιγ. ιδ. ιε. Facit Galenus & tituli & multitudinis librorum mentionem.

[Marg.: comment. in 1. lib. Hipp. de nat. hum.]

Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ, *De Atomis, & Inani.* Ita citari solet hic liber; sed & Cleomedes videtur illum indicare sub nomine *de Rerum omnium principiis*, ἐν τῷ περὶ τῶν ὅλων ἀρχαῖς.

[Marg.: lib. 2. cap. 1.]

Περὶ ἔρωτος, *De Amore.*

Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς, *Compendium eorum, quæ ad Physicos.* Duplex autem fuit hæc Epitome, μεγάλη, καὶ μικρὰ, *magna, & parua:* Siquidem vtraque citatur deinceps à Laërtio, & parua quidem dicitur, quæ ad Herodotum scripta est.

Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι, *Aduersus Megaricos* (seu appellatos Dialecticos) *addubitationes.* Videntur autem hæ Dubitationes attigisse maximè argumenta quædam moralia, vt circa Iustitiam, circa Connubia, &c. cùm hic præsertim liber videatur, quem interdum citant & Laërtius, & Plutarchus τὰς διαπορίας, sine adiuncto πρὸς τοὺς Μεγαρικούς.

[Marg.: l. 1. adu. Col.]

Κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, vel, vt Cicero vertit, *maximè ratæ: quia*, inquit, *grauissima sint ad beatè viuendum breuiter enunciata Sententiæ:* appellat alibi *selectas, breuisque Sententias:* appellare Sextus videtur λέξεις ῥητὰς; *Dictiones memorabileis.* Ipsas & Laërtius ad calcem apposuit, & Lucianus alicubi perinde commendauit, ac Cicero Crantoris librum, qui est quidem, *non magnus*, inquit, *verùm aureolus, & vt Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus.* Secùs nimirùm sensit, quàm Suidas, qui has sententias appellauit κακῶς γνωσθέντα *scelesta insignia.*

[Marg.: lib. 2. de fin. — l. 1. de nat. Deor. — lib. 1. adu. phys. — in Pseudom. — lib. 4. Acad.]

Περὶ αἱρέσεων, *de Electionibus.* Ita vertendum potiùs duco, quàm de Sectis: quod in hoc libro Epicurus prosequutus non videatur Sectarum historiam, sed moralem institutionem, quæ circa delectum rerum occupetur, vt Laërtius quoque indicat sub finem Epistolæ ad Menœceum. Ne memorem, quod idem docet, genus Ethicum totum esse περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, *de prosequutione, seu electione, & fuga.* Ex quo efficitur, vt citatum vulgò & consequenter librum.

Περὶ φυτῶν *de Plantis*, censuerim potiùs inscribendum, περὶ φυγῶν, *de Fugiendis*; tum ob titulorum cohærentiam; tum quia Epicurus penè totus in moribus argumenta specialia ex Physica via attigit, nisi ea conducerent ad hominum animos à vanis terroribus eximendos, cuiusmodi illud *de Plantis* non fuit. Quin etiam quia in MSS. hic titulus cum superiore copulatur voculâ καὶ, coniicere licet inscriptionem fuisse περὶ αἱρέσεων καὶ περὶ φυγῶν, vel etiam sub vno solùm titulo περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, *de electione & fugâ*, quatenus fieri potuit inscriptio etiam numero multitudinis, ob id, quod postmodùm habetur, *ex voluptate & dolore diiudicari* τὰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς, *electiones & fugas*, *seu prosequutiones, & declinationes* Nisi fortè magis arrideat inscriptio περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, *de Eligendis, & Fugiendis.*

Περὶ τέλους, *de Fine.* Ita hic liber citatur passim, & nominatim à Plutarcho: nec verò alium Cicero videtur intelligere, etsi librum *de Finibus bonorum, & malorum* citat.

[Marg.: l. 2. adu. Col.]

Περὶ κριτηρίου, ἢ κανὼν, *de Indicio, seu Regula:* vel, vt Cicero ipse vertit, *de Regula, & Iudicio.* Porrò, si pro iudicio iudicatorium verteris, vim nominis exprimes magis.

[Marg.: lib. 1. de nat. Deor.]

Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν, *Charedemus, seu de Diis.* Hic est vnus ex iis libris, quos Epicurus inscripsit seu fratrum, seu amicorum nominibus, vt ne illorum quidem mortuorum nomina ignorarentur: quod obseruatum à Plutarcho est.

[Marg.: lib. de oc. vi.]

Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ, *de Sanctitate, seu Hegesianax.* Hic fortassis est, qui apud Plutarchum legitur *Hegesianax*, is scilicet de cuius morte ab Epicuro ad parentes scriptù infrà notabimus.

[Marg.: l. 2. adu. Col.]

notabimus. Nisi fortè velis esse illum, qui historias, & Troïca apud Athenæum scripsit; lib.3.& 9. quippe qui fuerit Alexandrinus, cùm Epicurus etiam amicos ex Ægypto habuerit.

Περὶ βίων δ'. *De vitis* IV. perinde est, ac si inscriptio foret, *de vita & moribus*. Neque enim Epicurus complexus his libris videtur insignium quorumdam Virorum historiam, vt à Plutarcho, & Laërtio factum intelligimus, dum ipsorum libri *de vitis* citantur (quod tamen viro erudito, & amico placuit) sed rationes, quibus vitam degere tranquillam liceat; vt vel ex designatione librorum moralium, & locis etiam ab ipso Laërtio citatis, apertè satis colligitur. Videlicet hoc loco βίοι ita accipiuntur, vt apud Plutarchū, dum dicit, διαφορὰν τῶν βίων, καὶ τῶν πολιτειῶν, in Lycurgo. quod interpres præclarè vertit *discrimen morum, publicorúmque institutorum* Ex his libris citátur posteà à Laërtio primus, & secundus.

Περὶ δικαιοπραγίας, *De iusta actione.*

Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν, *Neocles ad Themistam.* Videtur iste Neocles non parens, sed frater fuisse Epicuri: sic enim & aliorum fratrum inscripsit libris nomina.

Συμπόσιον, *Conuiuium.* Meminerunt huius libri Plutarchus, Athenæus, & alij. Plutarchus porrò meminit quæstionum in eo agitatarum de calefactione vini, de tempore concubitus, & Laërtius de difficultatibus circa coniugium, &c. lib.1.symp. qu.1. lib.5.deip. l.1.adu.Col. lib.3.symp. qu.5.

Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον: *Eurylochus ad Metrodorum.* Crediderim facilè hunc Eurylochum eundem esse ad quem Epicurus scripsisse iam dictus est sub nomine Eurydici; res tamen incerta.

Περὶ τοῦ ὁρᾶν, *de Visione.*

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας, *de Angulo, qui est in Atomo.*

Περὶ ἁφῆς, *de Tactu*, seu Atomorum, opinor, tangibilitate. Quippe & Inane appellat Epicurus τὸ ἀναφές, *id quod tangi nequit.* apud Laërt.

Περὶ εἱμαρμένης, *De Fato.*

Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην, *De Perturbationibus sententia, ad Timocratem.*

Προγνωστικόν, *Prœcognitorium*, sic enim liceat vertere: siquidem videtur hoc libro Περὶ τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως disputauisse.

Προτρεπτικός, *Exhortatorius*, intellige, *Sermo.* Sic enim, & Isocrati, & Clementi expressè est προτρεπτικὸς λόγος.

Περὶ εἰδώλων, *de simulacris, imaginibus, speciebus, formis, spectris*; sic enim varij variè verterunt, & interpretati sunt, quas vulgò iam vocant intentionaleis species.

Περὶ φαντασίας, *De Imaginatione*, seu impressione eius, quod apparet in facultate cognoscente. Neque enim seu Epicurus, seu plerique alij ex antiquis Philosophis intellexerunt hoc nomine, vt iam ferè fit, ipsam facultatem.

Ἀριστόβουλος, *Aristobulus.* Et hic liber tertij Epicuri fratris nomen præ se fert.

Περὶ μουσικῆς, *de Musica*, quatenùs nempe ad mores facit, vt colligi posse videtur ex Plutarcho, & Empirico. l.1.adu.Col. lib. adu. Math.

Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, *de Iustitia, cæterisque Virtutibus.*

Περὶ δώρων, καὶ χάριτος, *de donis, & gratia.* Huius meminit Empiricus, aliquid ex eo circa Grammaticam citans. lib. adu. Gram.

Πολυμήδης, *Polymedes.* Et hic videtur fuisse Epicuri familiaris, ac discipulus.

Τιμοκράτης γ', *Timocrates*, III. seu is fuerit Metrodori frater, seu testamenti curator, seu alius. Heinc credidissem à Laërtio citari Timocratis (siue à Timocrate conscriptum) librum tertium; nisi ἀντὶ τοῦ Τιμοκράτης, legendum suspicatus fuissem Τιμοκράτει, indicato, putà, libro tertio ab Epicuro ita inscripto. Inspectio textûs argumentum facit.

Μητρόδωρος ε', *Metrodorus V.* Hunc Metrodorum esse, de quo suprà, non videtur posse ambigi. Ex citato porrò apud Laërtium Metrodoro primo, colligi videtur descriptam fuisse ab Epicuro vitæ Metrodori historiam.

Ἀντίδωρος β', *Antidorus II.* Huius Antidori meminit Plutarchus, ac fortè etiam Laërtius in Heraclide, si nihilominùs Antidorum pro Autodoro legeris. l.1.adu.Col. lib 5.

Περὶ νότων δόξαι, πρὸς Μίθρην, *de Austris sententia, ad Mithren.* Fortassis autem legendus potiùs hic titulus Περὶ νόσων, *De morbis* tum ob pareis causas, quæ dictæ sunt circa titulum Περὶ φυτῶν, tum quia δόξαι illæ non tam videntur fuisse varia placita de speciali vento, quàm morales sententiæ ad asperitatem morborum leniendam. Iam verò videtur hic Mithres Syrius ille fuisse, ad quem aliquando Metrodorus opem laturus accurrit, vti Plutarchus non semel notauit, & quem Laërtius Lysimacho fuisse domus procuratorem dicit, non modò in Epicuro, sed etiam in Theodoro, vbi narrat Mithren Theodoro dixisse: *Videris tu non modo Deos, sed etiam Reges non agnoscere*; Theodorum verò excepisse: *Quomodo non agnoscam Deos, qui te Deorum hostem existimo esse?* adu. Col. lib.10. lib.2.

Καλλιστόλας, *Callistolas.* Et hic etiam Epicuri fuisse familiaris præsumendus est.

Περὶ βασιλείας, *de Regno.* Meminit libri istius Plutarchus. L.1.adu.Col.

Ἀναξιμένης, *Anaximenes.* Fortassis hic fuit Lampsacenus ille, cuius Strabo meminit, & quem indicare videntur tum Plutarchus, tum Laërtius ipse. Etsi enim is fuit vnus ex Alexandri præceptoribus; & illi tamen superuixit (vt cuius gesta descripserit) & ex Suida discipulus fuit Diogenis Cynici, ac proinde illo iunior; cùm Diogenes tamen obierit Epicuro iam agente annum ætatis decimumoctauum, initio nempe Olympiadis CXIV. lib.14. in Public. lib.2.

Ἐπιστολαί, *Epistolæ.* Exstant adhuc apud Laërtium Epistolarum eiusmodi quatuor: vna est ad Herodotum, (quam esse iam diximus minorem epitomen, hoc nomine etiam citatam ab Achille Tatio) *de Rebus Naturalibus*; altera ad Pythoclem de Meteoris, *seu sublimibus* (hoc est tam cælestibus, quàm cæteris ad vsque Terram) *rebus*; tertia ad Menœceum *de Moribus*; postrema breuis illa est, quam Epicurus moriens scripsit ad Idomeneum. Præter has autem, innumeras alias conscriptas fuisse ex Plutarcho, Laërtio, & aliis colligimus. Plutarchus enim, exempli causâ, Epistolam ad Anaxarchum citat. in Phæn. Arat. l.1.adu.Col. lib.7.

lib. 10. Laërtius epistolam ad Aristobulum: itémque Epistolam πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φίλους *ad Amicos Mitylenæ degenteis.* Et videtur quidem hæc eadem esse com illa, quam Sextus Empiricus citat πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; verùm plureis hac inscriptione agnoscit Laërtius iis verbis: ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; adeò vt aliqua ex illis potuerit esse suppositilia. Potuit ex eodem censu esse Epistola illa περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de*
lib. 9. in Pro-tag. *variis vitæ institutis*, quam & Laërtius innuit, & Athenæus ac Eusebius citant. Præterea
lib. 8. deipn. lib. 15. de præp. eumdem Athenæum facere mentionem Epistolarum ad Hermachum: & ne plureis consecter, præclarissimæ omnium fuisse videntur
lib. 13. deipn. scriptæ ad Idomeneum; quantùm quidem ex Seneca intelligere possumus, qui
in epist. epist. 18. præclarum etiam quid citat in Epistolis, quas ad Polyænum scriptas dicit. In iis, quæ ad Idomeneum illa præter cæteras fuit, ex qua Michaël Apostolius refert fragmentum continens originem illius Adagij, Ταῦτα σοὶ καὶ Πυθῶ,
cent. 16. parœm. 95. καὶ Δῆλος, *Hæc eadem tibi & Pythia, & Delia:* quod vsurpatur aduersus eos, qui morituri breui putantur; vtcumque Adagium citari ex Menandro Erasmus scribat.

Porrò circa Epistolas adnotari obiter potest fuisse Epicurum iis præmittere solitum ex vocibus salutatoriis, nunc χαίρειν, *gaudere*, nunc τὸ εὖ πράττειν *bene agere*; nunc τὸ εὖ διάγειν *bene degere*; nunc σπουδαίως ζῆν, *bene viuere*; nunc
lib. 10. ὑγιαίνειν, *valere*, siue *sanum esse*. Nam quod apud Laërtium quidem in eius vita legitur, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀντὶ τοῦ χαίρειν, εὖ πράττειν καὶ σπουδαίως ζῆν ἄσπαζον, mendi aliquid subesse videtur: deest quippe verbum phrasi necessarium; & tum vox ἄσπαζον non videtur ad salutandi ritum spectare, cum voces illæ, ἀντὶ τοῦ, excludunt τὸ χαίρειν ab Epicureo salutandi more: cùm tamen ea vox & præmissa exstet
lib. 2. de fin. superstitibus apud Laërtium Epistolis, & Cicero eandem interpretatus fuisse videatur, cùm Epistolam retulit, quam moriens Epicurus scripsit. Heinc cùm pro duabus iis voculis reposuissem olim, ἐνίοτε (vt minor nimirùm esset immutatio, quàm si você πρὸ τούτου, aut aliam similem substituissem) id probauit quidem eximius Puteanus, sed ἄσπαζον vocem retinendam censuit: Præclarus autem *Menagius*, cùm verbum desideraretur, censuit quidem
lib. 3. loco vocis ἄσπαζον reponendam vocem γράφειν (alias simili occasione eidem Laërtio vsurpatam) verùm retinendas contendit ipsas voculas ἀντὶ τοῦ, quòd Epicurus minimè vsus ipsa
de lapsu in salut. lib. 3. voce χαίρειν videatur, vt quam fuisse Cleonis propriam memoretur tam à Luciano, quàm ab ipso Laërtio. At verò loco vocis ἄσπαζον, reponi posset ἀσπάζεται, aut etiam ad minimam omnium immutationem, ἄσπαζον, ad significandum placuisse inter salutandum eas voces, τὸ εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν; an retineri possent voces, ἀντὶ τοῦ, ad innuendum non vocem χαίρειν repudiatam penitùs fuisse, sed eius vice illas duas fuisse interdum vsurpatas; quasi nimirùm voce *ποτὲ aliquando*, aut desideratâ,
loc. cit. aut subintellectâ? Videtur profectò Lucianus id non obscurè suggerere, cùm referendo Epicurum impensè alioquin delectatum τῷ χαίρειν, insinuat eum tamen interdum aliâ, quam istâ vsum voce; & in Epistolis quidem *accuratioribus, grauioribúsve* περὶ σπουδαίων (quas quidem fuisse paucas ait) vel cùm ad *amicissimos* πρὸς φιλτάτους scriberet, fuisse præsertim, μάλιστα, ipsâ ὑγιαίνειν voce vsum. Laërtius verò cùm heic relinquat Epicuro vocem εὖ πράττειν, censeri debet pari iure vocem χαίρειν relinquere; quando attribuens ipsi aliàs vocem εὖ διάγειν, tam facit Platonis proprium τὸ εὖ πράττειν, quàm ipsius Cleonis τὸ χαίρειν.

Atque hactenus series est librorum, quam Laërtius contexuit. Aduerte verò cùm statim post vocem illam ἐπιστολαί, sequatur, ὧν ἣ ἀντῶν, &c. quasi Laërtius sit adscripturus vnam ex illis epistolis, cùm tamen & adferat treis, & se id statim facturum recipiat; ea de causa non prorsùs malè censuisse Casaubonum reponendum τρεῖς, loco vocis μία. Addo autem vocem αὐτῶν non ad solas epistolas videri esse referendam, sed ad libros omneis recitatos, quorum Epitomen tres illæ deinceps integræ afferendæ contineant.

Præter hos porrò omneis libros, citari alios videas tam à Laërtio, quàm ab aliis; quippe ipse Laërtius citârat iam antea librum περὶ ῥητορικῆς, *de Rhetorica*, seu *arte oratoria*, cuius etiam apud Scholiasten Hermogenis habetur mentio. Quod citatur verò *De perspicuitate in oratione exigenda*, id spectat ad Canonicen in Dialectices locum substituendam.

Citare etiam visos est Προηγούμενα, seu *Antecedentia*, seu *Præcipua* dicas, vt accipiunt Stoïci. Profectò libros iam citatos intelligerem, si aliqui citati forent, in quibus id, quod memoratur, fuisset ab Epicuro scriptum.

Vtcumque fit, citantur quoque postmodum Στοιχειώσεις δώδεκα, *Institutiones*, seu *Elementalia* XII.

Quin etiam citari videntur Περὶ τοῦ κόσμου ιβ', *De Mundis* XII. Siquidem varios Mundos describens, egisse id dicitur ἐν τῷ ιβ' περὶ τούτου, seu, vt MSS. habent, περὶ αὐτῶν, in XII. *de hoc ipso*, seu *de hac materia*: idque præsertim, cùm non appareat intelligi vnum ex triginta septê, qui περὶ φύσεως *de Natura* constantissimè citantur.

Addetem Προβλήματα φυσικά, *Quæstiones Naturales*, itémque Ἠθικὰ δόγματα, *Placita Moralia*; nisi possent iis vocibus ea omnia intelligi, quæ Epicurus circa naturam, & mores enucleauit, aut edisseruit.

Ad hæc verò à Cicerone citatur liber *De Summo Bono*: nisi quis fortè eundê putet cum eo, quem *de Fine* inscriptum iam retulimus. lib. 3. Tusc.

Citatur etiam ab eodem liber *de Voluptate*. Fortassis Laërtius hunc significauit, cùm retulit quosdam obiecisse Aristippi librum *de Voluptate* ab Epicuro vsurpatum, tanquam proprium. lib. 2. de diuin.

Præterea citat Cicero librum *De pietate aduersus Deos*, & distinctû quidem, vt videtur, ab eo, qui *de Sanctitate* ex Laërtio citatus est; sic enim habet Cicero; *At etiam de Sanctitate, de pietate aduersus Deos libros scripsit.* l. 1. de nat. Deor.

Rursus Plutarchus indicat libros conscriptos *aduersus Theophrastû*, Πρὸς Θεόφραστον, eûm ἐν δευτέρῳ *in secundo* illorû côtineri dicit *Disputationê de Coloribus*. Verùm de libris hactenus.

LIBER

LIBER SECVNDVS,
DE
MORTE ET SVCCESSIONE
EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Quod Testamentum fuerit ab Epicuro conditum.

CVM Epicurus tum docendo, tum scribendo iam consenuisset, Testamentum sub vitæ finem, vt moris erat, condidit. Quoniam verò id integrum apud Laërtium
lib.10. adhuc habemus, nihil necesse est corrogare, quæ ex eo à Cicerone, alijsque sparsim attinguntur. Illius capita hæc sunt:

I. Hæredum institutio. Δίδωμι, inquit, τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν. *Dono mea omnia Amynomacho, Philocratis filio Batitha* (scilicet
In Lex. ex oppido Bate in Tribu Ægeide, vt est apud Hesychium) *& Timocrati Demetrij filio, Potamio* (ex oppido nempe Potamo in Leontide
In Lex. Tribu, vti est apud Phauorinum) *iuxta eam, quæ in Metroo relata inter acta est, vtrique factam donationem.* Fuit enim *Metroon* magnæ Deæ Templum Athenis, subeuntibus primùm ex portu occurrens: in quo leges, iudicia, cæteráque acta asseruabantur, ex Athe-
lib.9.in voc. Metr. næo, Suida, & aliis.

II. Scholæ, seu Sectatorum studium. Κατὰ τάδε, *ea conditione* (supple bona omnia prædictis Amynomacho, & Timocrati trado) ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μυτιληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν. *Vt Hortum, & ipsi adiuncta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo simul philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuò, qui ex nobis profecti; philosophaturi sunt, vt commorari illeic possint inter philosophandum, prabeant.* Et posteà: Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παραχωρείτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ, *Domum etiam, quæ in Melite* (de hac est iam superiùs dictum) *Hermacho, iisque, qui cum eo philosophabuntur, quamdiu Hermachus vixerit, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.* Deinde: Ποιείσθωσαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γίνηται, *Hermachum vero redituum Dominum secum habento; vt cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuit, quique illorum, qui nobiscum sunt philosophati, dux relictus est, singula gerantur.* Et paulò pòst: Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ, *Libros vero, qui mihi sunt, omnes dare* (supple, *iubeo*) *Hermacho.* Denique postquàm hæc præmisit: Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, *Nicanoris curam, sicuti & nos, suscipiunto*, subiicit, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείας ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, *Vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, propriarum rerum vsum præbuerunt, & omnimodam familiaritatem declarantes, constituerunt in Philosophia nobiscum consenescere, nulla rerum necessariarum, quantum in nostra situm est facultate, indigeant.*

III. Pupillorum ab Amicis relictorum prouidentia. Ἐπιμελείσθων δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν. καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ. Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, συσκεπτόμενοι μεθ' Ἑρμάρχου, *Etiam Epicuri Metrodori filij, itémque filij Polyæni, qui ipsi philosophabuntur, viuéntque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque, vbi ad ætatem nubilem peruenerit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, collocanto. Sit modò illa & modesta, & Hermacho obtemperans. Ex nostris autem reditibus Amynomachus, & Timocrates his, vnde alantur, quod quidem ipsis videatur quotannis sufficere, idipsum vnà cum Hermacho prouidentes, suppeditanto.* Deinde, τὴν προῖκα τῇ παιδὶ ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης, *Ipsam verò puellæ dotem, postquam matura viro fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes,*

impertiantur. Ac posteà: ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον, καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν εὐτακτοῦντα αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων, *Quod si aliquid humani Hermacho contigerit, priusquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum, & Timocratem, vt ipsis decenter curatis, singula gerantur necessaria, quantum fas erit, ex iis, quos reliquerimus redditibus, dato illis constituo.*

IV. Celebritatum, in sui, suorúmque memoriam, institutio. Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι (connectenda ista esse cum sequentibus, vel ex Cicerone colligere licet) εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν, εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος, ὥσπερ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος: *Ex reditibus bonorum, quæ Amynomacho, & Timocrati donata à nobis sunt, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandum nostris, & patri, & matri, & fratribus, ac etiam nobis, pro consueto celebrari natali die in decade prima mensis Gamelionis cuiuslibet anni, atque adeò ad conuentum* (epularem, ex Cicerone) *eorum, qui nobiscum sunt philosophati, cuiusque mensis vigesimâ* (seu, vt Cicero loquitur, omnibus mensibus vicesimo die Lunæ) *ad nostri simul, ac Metrodori institutum memoriam. Fratrum verò diem mense Posideone* (qui ex parte nostro Decembri respondet) *vt & nos facimus, agunto; & Polyani etiam diem Metagitnione mense* (qui in Augustum cadit) *celebranto.*

V. Seruorum manumissio. Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα, ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν, *Ex seruis manu-mitto Murem, Nician, Lyconem; dimitte etiam Phædrium liberam.*

VI. Denique generalis omnium, sed Scholæ præsertim demandata cura. Ὅπως ἂν συνδιατηρῶσι, Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης κατὰ τὸ δυνατὸν, τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν παρακαταθήκας, τοῖς τε αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσι τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι, *Depositi iure committo Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, conseruent Scholam, quæ in horto est. Itémque eorum heredibus, eo modo, quo maximè ratum sit, vt ipsi quoque hortum seruent. Quâ etiam curâ tenebuntur ij, quibus successores nostri Philosophi commiserint. Et postremò*, Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, ὡς συνδιετάξαμεν, ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως ἂν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται, *Cætera quoque omnia, prout à nobis constituta sunt, quo peragantur singula, quatenus licebit, curanto.*

Lib. 2. de fin. · Loc. cit.

CAPVT II.

Quæ fuerint illius extrema.

DE morbo extremo, ac morte consequuta vt iam dicamus, sciendum est Epicurum fuisse constitutionis haud multum firmæ. Id innuit vel titulus libri à Metrodoro conscripti, περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας, *de Epicuri infirmitate*, seu *aduersâ valetudine*. Innuit & inuidiosa illa exaggeratio Suidæ, quòd neque iniectionem vestium Epicurus ferret, neque facilè è lecto descenderet, & neque Solem, neque ignem contueri posset, & similia. Nempe vt ista aliud non suadeant, saltem insinuare possunt Epicurum fuisse habitus, seu complexionis non robustæ. Porrò, vt in vitæ decursu sanitate vsus constante non fuerat, sic graui tandem morbo interiit, calculo videlicet; quo etiam probabile est eumdem sæpius vexatum fuisse. Recitat ecce Laërtius ex Hermacho in Epistolis, vt lapide vrinam cohibente diem clauserit, cùm quatuordecim diebus ægrotasset. Memorabile verò est, quòd *iam morti proximus*, ἤδη τελευτῶν, scripserit illam Epistolam, quam ad Idomeneum scriptam memorat Laërtius, ad Hermachum Cicero. Fortè scripta est ad vtrumque, propter τὸ ὑμῖν: vel ad Idomeneum potiùs, quàm ad Hermachum, quòd Metrodori liberi satis fuissent Hermacho ex testamento commendati. Adde Hermachum, successorem proximum, non videri fuisse absentem, cùm etiam Epicuri mortem literis missis descripserit; vt taceam illum ἐκ μειρακίου ad Rhetoricam potiùs, quàm ad Philosophiam sese comparasse, vt ex Laërtio perspicuum est. Sed vtcumque sit, Epistolam ecce, Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, καὶ ἅμα τελευτῶντες, ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. Ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δ' ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ, καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Possemus verba verbis reddere; cùm Epistolam tamen integram Cicero ipse verterit, aliis, quàm ipsius verbis interpretari pigeat. Ille ergo sic: *Cùm ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos.* Addit Laërtius ex Hermippo, Epicurum sese in balneum calidâ aquâ plenum demisisse; cúmque poposcisset merum, id hausisse; & dum commendaret amicis, vt dogmatum suorum forent memores, hæc inter verba defecisse: Subiicit continuò Laërtius hoc ex seipso Tetrastichon:

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα, τοῦτ' Ἐπίκουρος ὕστατον

Apud Laërt. lib. 10. in Lex. · L. 2. de fin. · loc. cit.

> Ὕστατον εἶπε φίλοις τοῖσι τελευτιάδων.
> Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
> Ἔσπασεν, εἶτ' Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.
> *Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:*
> *Saluete, & Placitis inuigilate meis.*
> *Quippe inijt peluim calidam, vinúque subhausto*
> *Plutonis gelidam protinus hausit aquam.*

CAPVT III.

Quo tempore obierit.

FLVEBAT porrò, quo tempore Epicurus interijt, CXXVII Olympiadis annus II. Archonte Pytharato. Siquidem post δεύτερον ἔτος, quod ex Apollodori Chronicis retulit Laërtius, bene legit Casaubonus (lib. 10.) ὁ εἰκοστῷ ἑβδόμῃ, καὶ ἑκατοστῇ ὀλυμπιάδι: quippe cùm vulgò desit vox. εἰκοστῇ quis capiat Epicurum natum Olympiade CIX. mori potuisse CVIII? Et verò CXXVII. est, in quam annus Epicuri LXXII. quo obiisse dicitur, cadit. Iam & mensem, & diem anni, quo Epicurus è viuis excessit, indicat Clemēs (lib. 1. Strom.) Alexandrinus. Memorat enim Antilochum ab ætate Pythagoræ ad mortem vsque Epicuri, numerantem annos CCCXII. adiicientémque huiusmodi mortem contigisse mensis Gamelionis die decimâ. Quo loco nota, si Pythagoræ ætatem numeraueris ab Olympiade LX. quâ ille floruisse apud Laërtium dicitur, non reperiri plureis annos ad mortem vsque Epicuri, quàm CCLXX. ac proinde calculo Antilochi deesse annos XLII. Quocircà ἡλικίαν illam, seu ætatem accipiendam esse à nato vsque Pythagora, qui anno deinde ætatis circiter XL. florere occeperit. Cùm Epicurus porrò dicatur à prædicto Apollodoro vixisse annos LXXII. quod confirmat etiam Cicero, dum, (lib. de fato.) *semper*, inquit, *verum fuit, morietur Epicurus cùm duos, & septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharato*; (& ex quo nonnulli coniiciunt Epicuri mortem in annum climactericum, qui nouennario mensuretur) non est tamen annus extremus, seu LXXII. vt completus accipiendus. Siquidem illum Epicurus solummodò attigerat, vt puta tribus adiectis diebus ad LXXI. cùm fuerit natus VII[a]. mortuus X[a]. mensis Gamelionis (interpositis ab ortu ad interitum Olympiadibus, seu tetraëteridibus completis XVIII. vno anno minùs.) Quamobrem, (lib. 7. c. 48.) perinde hoc est, ac dum Plinius, (in Macrob.) Lucianus, (de die nat.) Censorinus Siculum, seu Leontinum Gorgiam vixisse dicunt annos CVIII. cùm il- (in Cat. mai.) lum tamen Cicero, (lib. 8. c. 13.) & Valerius Maximus complesse tantùm dicant CVII. Notanda (lib. de orac. def.) verò heic comparatio, quam Plutarchus instituit Epicurum inter, & Gorgiam. Postquàm enim scripsit Alexidem Comicum (scilicet Menandri filium, & Stephani Comici patrem, vt refertur à Suida) (in Lex.) vixisse duplum vita Metrodori, hoc est annos CVI. cùm Metrodorus, ex Laërtio LIII. vixerit; (lib. 10.) subiicit Gorgiam Sophistam vixisse ἐνιαυτῷ, ἢ τριτημορίῳ, *amplius triente*, seu proportione sesqui-tertia, quàm Epicurum. Id nempe, quia si accipiamus numerum XXXVI. is ipse erit, quem duplicatum Epicurus vixerit, triplicatum Gorgias. Quod Plutarchus verò dixit, *amplius*, respexit fortè ad opinionem, quam deinde sequuti sunt Quintilianus, (lib 3. cap. 1.) & Suidas, quòd videlicet Gorgias vixerit annos CIX. Non video porrò quorsum Interpres Clementis Alexandrini pro Gamelione (in Lex. Heruetus.) verterit *Octobri*. Etsi enim sit aliqua circa ordinem mensium Græcorum controuersia; neminem tamen reperias; qui Gamelionem non faciat sextum, septimum, vel octauum ab Hecatombæone, qui cùm altiùs, quàm à Iunio non possit incipere, profectò semper Gamelion longè aberit ab Octobri. Cùm itaque multis argumentis Gamelion fuisse conuincatur ab Hecatombæone septimus, ille ad Ianuarium potiùs videtur fuisse referendus. Quia verò annus ille secundus Olympiadis CXXVII. cœpit ab æstate anni periodi Iulianæ MMMM, CCCC, XLIII. debuit Gamelion eiusdem anni incidere in Ianuarium anni incipientis periodi Iulianæ MMMM. CCCC. XLIV. In quem autem diem Ianuarij dies decima Gamelionis incidere potuerit, determinatu facile non est. Si liceat tamen Gamelionem inchoare (vt tempore natiuitatis factum obseruauimus) à decima quarta Luna, seu à Plenilunio, quod septimo loco post Solstitium Æstiuum contigerat, cùm Nouilunium celebratum fuisset die Decembris XXX. ac proinde Luna decima quarta numerata fuisset die Ianuarij XII. idcircò vbi istum primum, Gamelionis fecerimus, decimus eius incidet in Ianuarij XXI. tali igitur die debuit mors Epicuri contingere. Ex quo notandum vlteriùs est, cùm Epicurus dicitur attigisse annum LXXII. debere illud de Græcorum anno, non de Iuliano accipi; sic enim duo deessent dies, cùm die Ianuarij XXIII. natum fuisse probatum sit. Nunc facile est Epicuri mortem ad ea referre tempora, quæ iam nobis in vsu sunt. Siquidem vbi X. dies detraxerimus, & pro Solari cyclo illius anni (scilicet XX.) ac literâ D in veteri stylo, nostram G reposuerimus, perspicuum euadet Epicurum mortuum die Ianuarij XXXI. existente feriâ quartâ, seu die Mercurij, ante Christi Æram CCLXX. ac proinde ante huius à Christo anni Ianuarium exeuntem M. DCCCC. III.

CAPVT IV.

Quàm cara Sectatoribus eius memoria fuerit.

SVPERSTAT cognoscamus paucis vt Epicuri mortui memoriam Sectatores coluerint. Nam missam quidem inprimis facio,

facio, quòd Patria illum *statuis areis hono-*
lib. 10. *rauerit*, χαλκαῖς εἰκόσι τιμῆσαι, vt Laërtius lo-
quitur. Adnoto verò statas dies, ac Testa-
mento cautas cæremonias fuisse à Sectato-
ribus studiosissimè obseruatas. Post enim
lib 35. c. 2. CCCL. annos scribens hac de re Plinius,
Natali eius, inquit, XX^a. *Luna sacrificant,*
feriásque omni mense custodiunt, quas Icadas
vocant. Ex hoc intelligere licet Epicureos
lib. 7. à Græcis authoribus (vt ab Athenæo) εἰκαδι-
στὰς, dici, quòd εἰκάδας obseruitarent, vt
Rhodiginus quoque animaduertit. Tametsi
non desunt, qui putent Icadistas dictos, quod
Riuler. τῇ εἰκάδ@ nomine non modò vicesima seu
dies, seu Luna significetur, verùm etiam
effigies, seu imago, εἰκὼν, Epicuri, quâ eo-
rum nullus destituebatur. Porrò de hisce
imaginibus audiendus etiam Plinius est:
loc. cit. *Vultus*, inquit, *Epicuri per cubicula gestant,*
ac circumferunt secum. Cicero autem sub per-
lib. 5. de fin. sona Attici: *Nec tamen*, inquit, *Epicuri li-*
cet obliuisci, si cupiam, cuius imaginem non
modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in
Alexand. ab *poculis, & annulis habent.* Sunt qui addant,
Alex. *aliquibus magna cura fuisse Epicuri imagines*
lib. 2. c. 19. *non annulis modò, sed & poculis habere, ar-*
bitrantibus hoc genti, & nomini suo fausti esse
ominis. Ad hæc, vt affectum erga ipsum
verbis expressum habeas, audi Patronem
illum loquentem circa Meliensium Parieti-
lib. 13. fam. narum negotium: *Honorem*, inquit Cicero,
ep. 1. *officium, testamentorum ius, Epicuri authori-*
tatem, Phædri obtestationem, sedem, domici-
lium, vestigia summorum virorum sibi tuenda
esse dicis. Maximè verò ipsum Torquatum:
lib. 1. de fin. *Nonne ei maximam gratiam habere debemus,*
inquit, *qui exauditâ quasi voce naturæ, sic*
eam firmè, grauitérque comprehenderit, vt
omneis bene sanos in viam placatæ, tranquillæ,
Ibid. *quietæ, beatæ vitæ deduceret?* Et rursus: *Quem*
ego, inquit, *arbitror vnum vidisse verum,*
maximisque erroribus hominum animos libe-
rauisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent
ad bene, beatéque viuendum. Heinc quia
Epicurus suos moriens admonuerat, vt pla-
lib. de fin. citorum suorum meminissent, docet Cicero,
cùm omnes ad verbum ediscerent Ratas Epi-
curi Sententias, fuisse etiam, qui dogmata
omnia memoriâ tenerent, ac imprimis Scy-
lib 4. ronem illum, de quo in Academicis. Verùm
sufficiat heic pauca ex Lucretio attexere, vt
vberius intelligas, quanto affectu & docto-
rem, & dogmata prosequerentur. Sic igitur
ille tertium librum inchoat:

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, inlustrans commoda vitæ,
Te sequor, ô Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis:
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem,
Quòd te imitari aueo. Quid enim contendat hirundo
Cygnis? aut quidnam tremulis facere artubus hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater es rerum inuentor; tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetuâ semper dignissima vitâ.

Et statim,

His tibi me rebus quædam diuina voluptas
Percipit, atque horror, quòd sic natura tuâ vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

Ac posteà:

Ipse Epicurus obit decurso lumine vitæ,
Qui genus Humanum ingenio superauit, & omneis
Præstinxit, stellas exortus vti æterius Sol.

CAPVT V.

Quantâ constantiâ, consensionéque Scholæ ipsius successio viguerit.

DIGNVM verò quoque memoratu est
tum Scholæ ipsius successionem fuisse
constantem admodum; tum successores, se-
ctatorésque ita perpetuò consensisse, vt vi-
deri res admirationis dignissima possit. Et
quod attinet quidem ad constantiam, notum
est præsides hortorum, seu præfectos Scho-
læ, ab ipsa morte Epicuri ad tempora vsque
Iulij, & Augusti Cæsarum continuâ serie
sibi succedenteis memorari à Suida exstitisse in vo. Epi.
quatuordecim; idque per annos CCXXXVII.
Illis verò temporibus, quam-multi essent
Epicurei etiam viri summi, & in Republica
principes, vel ex vnius Ciceronis monumen-
tis posteà dicetur. Deinde Lucianus scribit in Eun.
temporibus suis stipendia Epicureis, haud
secùs quàm aliis Professoribus, ab Impera-
tore fuisse constituta; adiiciens illorum ali-
quo demortuo, probatissimum quemque in
locum ipsius fuisse solitum subrogari. At lib. 10.
Laërtius post Lucianum scribens, declarat
quemadmodum cæteris Philosophorum suc-
cessionibus propè deficientibus, Epicuri suc-
cessio continenter perseueraret, præfectu-
ràsque discipulorum, alias aliis succeden-
teis innumeras efficeret. Addit Numenius l. 14 præp.
apud Eusebium, eiuscemodi successionem
ad sua vsque tempora sic perseuerasse, ac
etiam-num persistere, vt imposterùm etiam
perduratura videretur. Heinc sequutus La-
ctantius, *Epicuri*, inquit, *Disciplina multò* lib. 3. cap. 17.
celebrior semper fuit. Vno verbo, quandiu
literæ in Græcia floruerunt, & Roma ipsa
à Barbarorum deuastatione immunis fuit,
Epicuri Schola, atque disciplina non ince-
lebris constitit.

Circa Consensionem, prætereo illud Ci- 4. Acad.
ceronis, *Sustinuere Epicureos tot meos fami-*
liareis tam bonos, tam inter se amanteis viros,
cæteràque loca similia. Illud potiùs adnoto;
cùm cæteræ Sectæ ab ipsis vsque initiis di-
scerptæ semper intestinis dissidiis fuerint,
Epicuream longè abfuisse, vt tale quidpiam
pateretur. Scribit enim Themistius *ea, quæ* orat 4.
Epicuro placuerunt, vt quasdam Solonis, aut

Lycurgi

Lycurgi leges ab Epicureis omnibus seruari. Et quasi omneis vnus, idémque animaret spiritus, (epist. 33.) *Apud istos*, inquit Seneca, *quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia, quæ quisquam in illo contubernio loquutus est, vnius ductu, & auspiciis dicta sunt.* (Epist. 14.) Inde est & illud eiusdem, cùm proposita hac sententia, *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget*; & quasi iussus à Lucilio auctorem eius edere, *Vt scias*, inquit, *quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina.* Verùm res fiet adhuc illustrior, si Numenij Pythagorici locum, (lib. 14. præp.) qui est apud Eusebium, isthuc traduxerimus. Ille enim postquam doluit, quòd Platonis successores consensionem non defendissent, propter quam Pythagorei in pretio forent, subiicit, *Hoc verò modo Epicurei (immerentes licet) instituti, nullâ omninò in re dissidere ab Epicuro visi sunt; professique eadem cum Sapiente suo Placita habere, non iniuriâ suum attigêre scopum. Ex eo deinceps Epicureis longo iam tempore euenit, vt neque sibi inuicem, neque Epicuro vlla in re contradixerint, quæ digna quidem sit memoratu. Quin apud ipsos delictum est, vel impietas potiùs, & damnandum piaculum, si quidpiam fuerit innouatum: Quare id nemo audeat. Hinc propter constantem illorum inter se consonantiam, dogmata placidissimè, pacatissiméque se habent, haecque Epicuri instituto Respublica cuipiam vera, germanaque persimilis est, quam nempe à seditione remotissimam, vna mens communis, vnáque moderatur sententia. Ex quo nec defuerunt, nec desunt, neque, vt apparet, defuturi sunt, qui perlubenter illam sequantur. At Stoicos inter factiones, &c.* Posset quispiam existimare nihil isti loco deesse, nisi vt de Epicureis omnibus illud diceretur, quod de duobus (lib. 1. cap. 8.) dictum à Valerio suprà vidimus, vt scilicet quis talem Societatem cœlestis concordiæ sinu genitam, nutritam, ac finitam putet.

CAPVT VI.

Qui Successores, Sectatorésque Epicuri commemorentur.

NVNC, cùm videatur Catalogus illorũ esse subtexendus, qui Epicuro mortuo in illius Secta claruerunt; notum est quidem ex antè dictis, successisse Epicuro Hermachum, & Hermacho Polystratum, constátque ex Laërtio successisse Polystrato Dionysium, & Dionysio Basilidem; at qui fuerint illi decem successores à Basilide ad eum vsque, qui temporibus Augusti Scholam tenuit, non est nobis dicere promptum. Fortassis tamen Basilidi successit Protarchus Bargyleites, ille scilicet, qui Straboni (lib 14.) *illustris Vir* dicitur. Docet verò idem Strabo Protarchi discipulum exstitisse Demetrium (lib. 10) cognomento Laconem, cuius Laërtius etiam meminit, & quem Sextus Empiricus dicit inter Sectatores Epicuri fuisse insignem. (lib. 1. adu. Log.) Fortè huic successit Diogenes Tarsensis Selectarum Scholarum auctor, quarum Laërtius in Epicuro ad viginti vsque libros citat: citat verò etiam dogmatum Moralium eiusdem Epitomen. Memorat præterea Laërtius (incertum tamen an ad seriem successorum pertineant) duos Ptolemæos Alexandrinos, ex quibus seu color, seu aliud diuersitatem fecerit, vnus *Niger* dictus fuit, alter verò *Albus*. Memorat etiam Orionem. Memorare etiam videtur Democritum quemdam, qui intellectæ Epicuro voluptatis meminerit in Timocrate.

Sequuntur præter ordinem duo, quos videre licet apud Athenæum. (lib. 13.) Vnus est Diogenes ex Seleucia Babyloniæ vicina, quem ille facundum quidem inter disserendum describit; sed cætera malè moratum, vt referendum inferiùs est. Alius est Lysias, quem idem scribit apud Tarsum imperasse, & electum à Patria Stephanephorum, Herculis nempe Sacerdotem, principatum cum regiis ornamentis retinuisse. Hic est, qui diuitum fortunas in pauperes distribuens, multos etiam ex iis occidit, qui dare abnuerent. Quo tempore is vixerit, definire non possumus; Diogenes ille cùm fuerit Alexandri Syriæ Regis, & Antiochi illius successoris temporibus, referri potest ad Olympiadem circiter CLV. Videtur per hæc tempora floruisse Eucratidas ille, de quo apud Ianum Gruterum in inscriptionibus hæc leguntur: *Brundusij pro foribus ædium Diomedis Atheniensis Medici, in basi*, ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ Πεισιδάμου Ῥόδιος φιλόσοφος Ἐπικούρειος ὁ τόπος ... Βρεντεσίνων βουλῆς τῷ ψηφίσματι δοθείς, *Eucratidas Peisidami F. Rhodius, Philosophus Epicureus L. P. D. D. D.*

At non longè post ea tempora floruisse videtur in Schola Apollodorus ille, quem Laërtius & *illustrem* dicit, & κηποτύραννον, vt opinor, vocat, quòd sic in hortis regnauerit, vt in iudiciis regnasse Demosthenes dictus est. Hic supra libros trecentos scripsit, ac nominatim Epicuri vitam aliquot libris complexus est: Laërtius enim περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου primum citat. Suspicetur quispiam eundem esse, cuius & Laërtius, & alij Chronica citant. Apollodori auditor fuit Zeno Sidonius, ex Laërtio, qui addit ipsum multa (lib. 7.) scripsisse. Memorat etiam alicubi eumdem fuisse sententiâ, & eloquutione clarum; ex quo fit, vt hunc esse putem, quem Zenonem Cicero scribit dixisse distinctè, grauiter, ornatè, adiiciens dictum *Coryphæum*, (l. 1. de nat. Deor.) & *Principem Epicureorum*. Nisi fortè sit; tam ipse, quàm Apollodorus superiorum sunt temporum; sin autem sit, tum pertinet ad tempora Imperatorum, quando Cicero (ibid.) & ipsum audiuit, & de eodem ad Atticum (l. 5. epist. 11.) scribens: *Zenonem*, inquit, *tam diligo, quàm tu.*

Aliquantò vetustior, sed Romæ, fuit T. Lucretius Carus (obiit enim iuxta Eusebium Olympiade CLXXI. cùm ageret annum ætatis quadragesimum tertiũ) Poëta nempe

illa-

ille insignis, cuius sex libri de Rerum natura hactenus superstites vberiorem, quàm aliàs vsquam, Epicureæ Philosophiæ explicationem continent, & qui videretur præsertim hoc loco esse celebrandus, nisi quotquot magni Viri scripta eius attigerunt,
Cic.2. ad Qu. fr. Epist.10. maximopere ipsum commendassent. Dictus nimirùm
Quintil. illis est *vir multa artis, præstans ele-*
Stat. *gantiâ, doctus, magnus*, & alia. Hinc cùm
Seren. &c. elogio nostro non egeat, sufficiat heic apponere egregium de scriptis illius, Ouidij
lib.1. vaticinium:
Amor. eleg.15. *Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,*

Exitio terras cùm dabit vna dies.

lib 4. de lingui Lat. Minimè porrò videtur dubium, quin mendum apud Varronem subsit, ne sit pro *Lucretio* legendum *Lucilius*, vel quid simile, dum, *Lucretius*, inquit, *suorum vnius, & viginti librorum initium fecit hoc,*

Athenis, & terra genitabile quærere tēpus.

Nimirum neque hoc librorum Lucretianorum initium est, neque dici potest quid Lucretius in quindecim libris desideratis edisseruisset; neque (quod mirum) cùm Grammatici veteres, aliique authores memoratos sex libros citent, vllus tamen vnquam citauit aliquem ex iis quindecim.

Vetustior adhuc Romæ fuerat Pompilius
lib. de Illust. Andronicus natione Syrus, quem Suetonius
Gram. inter illustreis recenset Grammaticos, quique opusculum annalium Elenchorum sedecim millibus nummûm pressus inopiâ, vendidit. Ne memorem verò Aurelium Opilium Epicurei cuiusdam libertum, qui Philosophiam primò, deinde Rhetoricam, nouissimè Grammaticam docuit, ex eodem
ibid. Suetonio; placet potiùs eos memorare, quos Cicero refert vt contemporaneos, & maxima parte etiam familiareis.

Ex illorum numero sunt T. Pomponius Atticus, quem Cicero colloquutorem in libris de legibus facit; cui dicat librum de Senectute; ad quem scripta sedecim supersunt Epistolarum volumina. De præclaro huius ingenio, virtutéque eximiâ nihil est, quod heic adiiciamus; cùm præter ea, quæ colligere ex Ciceronis operibus licet, vita ipsius egregia per Cornelium Nepotem scripta teratur omnium manibus.

L. Torquatus, ex Nobili, & antiqua illa Torquatorum familia; & alius tamen ab eo,
lib. de fin. qui cum Cn. Octauio Consul fuerat; quem Cicero colloquutorem in libris *de Finibus* facit, appellans ipsum hominem omni doctrinâ eruditum. Hic obierat, cùm Cicero huiusmodi opus conscripsit, vt testatum ex iis habemus, quæ sunt scripta ad Atticum.
l.13. ep.19. Videtur verò & idem esse, aduersus quem accusatorem pro P. Sylla oratio est.

C. Velleius Senator, quem colloquuto-
lib.1. rem facit Cicero in libris de natura Deorum, eloquentiam eius commendans, ipsúmque esse prædicans, ad quem qui tum Romæ essent Epicurei primas deferrent; cùm eundem quoque L. Crassus omnibus rogatis sine dubio anteferret, & paucos cum illo è Græcia Epicureos compararet.

C. Cassius, cuius, & ad quem Epistolæ quædam inter Ciceronianas exstant. Iste ex lib.15. famil.
inita cum Bruto ad tuendam patriæ libertatem societate euasit illustris. Multa de eo in Bruto.
habet Plutarchus: multa etiam variis in locis ipse Cicero; sed in Philippicis præsertim; Philip.2.
vbi & gesta ipsius in Oriente commendat, & generosam familiam prædicat, & nullam censet posteritatem tam immemorem, nullas literas tam ingratas, quæ non eius gloriam memoriâ immortalitatis prosequantur.

C. Trebatius, quem factum Epicureum, & idem cum Attico sentientem iocatur in
Epistolis. Is est, ad quem Topica misit, & l.7. epist.12.
quem apud Cæsarem ita commendauit, vt
probiorem hominem, meliorem virum, pru- ibid. ep.19.
dentiorem neminem dixerit. Et, *accedit*, in- ibid. ep.5.
quit, *quòd familiaritatem inducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia*. Sed, ne multa consecter, vide vel vnicum locum
in VI. Epistolarum, in quo quanti virum Epist.6.
faciat, & quantopere ipsum amet, facit luculentissimum: addéque, si lubet, illud Horatianum

—*Nisi quid tu, docte Trebati*, —*Dissentis*.

L. Papirius Pætus, cuius illustrem fami- lib.2. sat 1.
liam Papisiorum antiquitùs dictam Cicero lib.9. ep.21.
retexit, simúlque eloquentiam, ac peritiam rei militaris, & virtutes cæteras, atque or-
namenta commendat in Epistolis. Nomina- ibid ep.25.
tim verò ad Atticum scribens, *L. Papirius* lib. i. ep. vlt.
Pætus, inquit, *vir bonus, amatórque nostri, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donauit.*

Verrius, qui Pæti familiaris, cum ipso lib 9. ep. vlt.
simul Attico, idcircò dici videtur, quòd ex eadem quoque fuerit Epicuri familia.

L. Saufeius, cuius Cicero in Epistolis ad lib.2 ep 4.
Atticum meminit. De eo sic habet Cornelius in vit. Att.
Nepos, cùm de Attico loquitur: *Cùm L. Saufeij Equitis Rom. æqualis sui, (qui cum eo compluréis annos studio ductus Philosophiæ habitârat, habebátque in Italia pretiosas possessiones) Triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebant, Attici labore, atque industria factum est, vt eodem nuntio Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse, & recuperasse.*

T. Albutius, cuius fit mentio in libris de lib.1.
natura Deorum, & qui in Bruto doctus Græcis, vel potiùs penè Græcus dicitur. Scilicet Athenis adolescens fuit, vbi & perfectus euasit Epicureus, ac orationes deinde scripsit, vt ex eo loco intelligitur. *Quid* in Pison.
T. Albutius inquit in Tusculanis? *Nonne* lib.5.
æquissimo animo Athenis Philosophabatur? Cui tamen illud ipsum non accidisset, nisi in Repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset. Colligi interim ex hoc loco potest esse istum eundem cum Albutio illo, quem Cicero in orationibus ait, cùm triumphasset in Sardinia, fuisse posteà damnatum Romæ.

L. Piso, quem Cicero cum prædicto Albucio confert, posset heic adiungi: verùm ita depingitur, vt videatur moribus corruptissimis extitisse. In ipsa porrò in Pisonem Oratione memoratur, Græcus ille, qui fuit vir non Philosophiâ solùm, sed literis etiam perpolitus:

politus : Homo verè humanus , ac eo solùm nomine infelix , quod Pisonem (etsi Senatorem) nactus fuit discipulum.

lib.1. Acad. 4.Tusc. C. Amafanius, cuius dicendi rationem etsi Cicero improbat, non negat tamen, quin eius libris (quibus scilicet Epicuri disciplinam explicabat) multitudo commota , ad eam se contulerit. Hic ille idem esse videtur , quem lib.15.ep.19. Cassius in Epistolis ad Ciceronem Amafinium dicit, & vnum censet esse ex malis verborum interpretibus.

ibid. Catius Insuber , quem idem Cassius censet alium malum verborum interpretem. ibid.ep.16. Hic est , quem Cicero scribit dicta Epicuro , & Democrito εἴδωλα nominasse *spectra*. 2.serm.sat.4 lib.10.c.1. Doctum appellat Horatius , & Quintilianus leuem quidem , sed non iniucundum auctorem.

lib.15. ep. 19. Pansa , cuius idem Cassius commendat probitatem, & clementiam , laudans Virum, lib.7. ep. 12. quòd ἡδονὴν sequens virtutem retineat. Hunc Cicero vocat suum. Cùm verò Torquatus illum interemptum à Medico ipsius Glaucone suspicaretur, & hominem in vinculis vt parricidam custodiret ; Medicum Cicero purgauit in Epistolis ad Brutum. Epist.6.

lib.7.ep.26. M. Fabius Gallus , ad quem Cicero de morbo ex intestinis, quo, decimo iam die laboraret, scripsit, significans similem illi, quo Epicurus interierat , hocque adiiciens ; *confectus languore , & fame magis tuum officium desideraui , quàm abs te requiri putaui meum.* Hunc Gallũ fuisse aliũ ab iis, quos Virgilius in Eclogis memorat , satis manifestum est.

ecl.6. & 10. Phædrus, quem Cicero audiuit, & Atticus lib.1. de fin. valde amauit. Nobilis fuit Philosophus , sic lib.13. ep.1. enim illum Cicero in Philippicis appellat, lib.5. de fin. Phil.5.lib.1. dum Lysiadem Atheniensem illius filium commemorat. Quin etiam illo nihil elegantius, nihil humanius fuisse scribit in libris de natura Deorum : *sed stomachabatur* , inquit, *senex, si quid asperius dixeram,* opinor, contra Epicurum.

Patro , quicum Cicero dicit omnia sibi fuisse præter Philosophiam. Videtur autem fuisse ex hæredum Epicuri successoribus; scilicet non oscitanter curabat legatam domum. Quippe cùm, vt est antè adnotatum, ab Areopago, Polycharmo Prætore, C. Memmius locum obtinuisset , in quo exædificaret , id summè contendit , vt ὑπομνηματισμὸν , seu decretum in tabulas relatum Areopagus tolleret , vnde & Ciceronem induxit vt eâ de re lib.13.ep.1. ad Memmium Epistolam scriberet , de qua, ipsiúsque successu , nihil est heic loci repetendum.

Et Memmius quidem aliquis videri potest accensendus Sectatoribus Epicuri , is nimirum , cui Lucretius libros suos dicans, *Pangere conor*, inquit, *Memmiada nostro* ; &, *Inclute Memmi*, &c. Verùm assentiri Lambino in Lucret. non possum existimanti illum esse C. istum in Lucret. Memmium ; nec Gifanio adiicienti voluisse ipsum parietinas illas in honorem Epicuri ædificare, vti Cicero ædificauit Academiam. Certè enim , qui illam ad Memmium Epistolam legerit , nihil minùs intelliget, quàm ipsum aut fuisse Epicuri doctrinã sequutum, aut ædificationem illam in Epicuri honorem voluisse suscipere.

Plato Sardianus, qui solebat multùm esse Athenis ; is scilicet, qui Licinium Æsopi tragœdi seruum , cùm aufugisset , ac apud Patronem pro libero fuisset , re cognita comprehendit , & in custodiam Ephesi tradidit, vt Cicero Quintum fratrem monet.

Timagoras , quem Cicero dicit negauisse lib.1. ep.2. sibi vnquam , cùm oculum torsisset , duas ex lib.4. lucerna flammulas esse visas. Acad.

Denique Syron, & Philodemus, quos cùm lib.2. de fini. optimos viros, tum doctissimos homines Cicero appellat. Videtur porrò hic Syron, quem lib.6. amicum suum alicubi dicit , idem esse quem epist.11. Scyronem aliàs nominat. Sed & notum est, quod adnotat Seruius , Syronem esse , quem Virgilius in Eclogis sub Sileni persona loquentem inducit: cùm Chromis, & Mnasylus sint Virgilius, & Varus, qui docente Syrone Ecl.6. Sectam Epicuream didicerint. Philodemus autem idem esse videtur cum eo, quem Strabo Gadareum dicit, & cuius Laërtius librum lib.16. decimum de Philosophorum compositione citat ; ac Horatius sententiam circa parabilem facilè voluptatem. 1.sat.2. Asconius Pedianus in illud Orationis in Pisonem, *Est quidam Græcus,* &c. *Philodemum* , inquit , *significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus , cuius & Poëmata sunt lasciua.*

Præter hosce verò, quorum nomina apud Ciceronem habentur , commendatur ecce non semel à Plutarcho Statyllius ille, *qui forti,* inquit, *pectore erat, & Catoni addictus, Cæsarique infensus, infractum ipsius Catonis æmulabatur animum ; & cùm inuitus prohibitus, ne sibi manus inferret, fuisset à cæteris Philosophis; insignem posteà Bruto fidem, operámque præstitit, Philippensique in acie occubuit ; vtcumque Brutus ex eius sententia non suscepisset negotium ; quatenus non decere aiebat cordatum, sapientémque virum prauorum , stultorúmque causâ periclitari , ac perturbari.* in Cat.Min. & in Bruto. An is idem est lib.1. cum Statyllio Flacco, cuius hocce in Anthologia elegans exstat distichon :

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν , ἔλιπε βρόχον , αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν , οὐχ εὑρὼν , ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον,
Hic aurũ inueniens laqueum finit; ille relictũ
Non aurũ, at laqueum, quẽ subeat, reperit.

Et apud Stobæum Ex Platone, aut Antipatro, Ser.10.

Χρυσὸν ἀνὴρ , ὁ μὲν εὗρεν , ὁ δ' ὤλεσεν. ὧν ὁ μὲν εὑρὼν,
Ῥίψεν , ὁ δ' οὐχ εὑρὼν , λυγρὸν ἔδησε βρόχον,
Ille aurũ reperit, perit hic, námq; ille reperto
Liquit, hic amisso se dedit in laqueum.

Legitur & apud Quintilianum L. Varus, qui Cæsaris amicus fuit , & cui , cùm fecissent conuitium Cassij Seueri Aduocati , ipse Cassios , & à Prætore fuit obiurgatus , & transtulit crimen , nescire se dicens qui conuitiati , &c.

Iam Augusti tẽporibus notũ est claruisse, quem fuisse Epicureũ ex Seruio mox retulimus, P. Virgilium Maronem Latinorum Poëtarũ absque controuersia Principem. Possemus varia loca proferre , quibus ipsum sub Epicuro militasse Seruius notat ; sed sufficit principium illud elegantis Poëmatis, Ceiris.

Etsi me vario iactatum laudis amore,
Irritáque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius suaueis expirans Hortulus auras
Florentis viridi Sophiæ complectitur vmbra.

De Quintilio Varo, quòd Epicureus fue-
rit, præter tecitatum Sernij testimonium,
coniectura est quædam, quòd Horatius Epi-
cureus Virgilium Epicureum ob Vari mor-
tem consolatur (interfectus nimirùm fuit
[Vell. Pat.] cum tribus legionibus, dolo ab Arminio
[Tacit. 1. Annal.] circumuentus, cùm Augustus illnm præfe-
cisset exercitui Germanico) inter cætera sic
canit Horatius:

[1. ode. 24.] *Ergo Quintilium perpetuus sopor*
Vrget; cui pudor, & iustitia soror
Incorrupta fides, nudáque veritas
Quando vllum inuenient parem?

Quòd porrò Q. Horatius Flaccus ad hanc
quoque Sectam pertineat, omnes propè
consentiunt, cùm propter varia dogmata,
[lib. 1. epist. 4.] quæ Epicuti genium sapiunt, tum propter
illnd in omnium ore, quod ipse iocando de
se euulgauit dicterium:

Me pinguem, & nitidum, &c.

Addere etiam possumus Sex. Aurelium Pro-
pertium: scilicet vt non Epicuri minùs, quàm
Platonis Sectam affectauerit, indicat elegiâ
[lib. 3.] ad Cinthiam, in qua declarans se Athenas
proficisci velle, illud inserit:

Illîc vel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure, tuis.

Postmodum, hoc est sub Nerone, scribit
[lib 1. adu. Cels.] Origenes exstitisse Epicureum quendam no-
mine Celsum.

Seneca verò eo tempore scribens, duos
memorat, ac imprimis Diodorum illum, qui
cùm finem vitæ suæ manu suâ imposuisset,
[lib. de vit. be. cap. 19.] *Ille*, inquit Seneca, *beatus, ac plenus bona con-
scientia reddidit sibi testimonium vitâ exce-
dens, laudauitque ætatis in portu, & ad ancho-
ram actæ quietem, & dixit, quod vos inuiti
audistis, quasi vobis quoque faciendum sit;*
[4. Æneid.] *Vixi, & quem dederat cursũ fortuna peregi.*
[Epist. 30.] Deinde Bassum Aufidium, eum nempe, quem
dicit virum optimum, & ad quem extrema
ætate decumbentem ipse sæpius venerit, fi-
dem facturus insignis constantiæ, summæ-
que alacritatis, qua mortem iam iam immi-
nentem exciperet. *Et dicebat quidem ille*, in-
quit, *Epicuri præceptis obsequens primùm spe-
rare se nullum dolorem esse in illo extremo an-
helitu; si tamen esset, habere aliquantulum in
ipsa breuitate solatij*, &c.

[lib. 7. q. nat. cap. 13.] Artemidorum adderem eidem Senecæ me-
moratum; sed is fortè non est ex sola Ato-
morum positione Epicureus iudicandus.

An addendus potiùs est ille Lucilius, quem
Seneca illustrem fecit, scriptis ad ipsum Epi-
stolis? Certè cùm aliæ causæ sunt, tum Se-
[Epist. 23.] neca illum sic alloquitur: *Possum vocem tibi
Epicuri tui reddere.* An addendus Seneca ipse?
Profectò non modò innumeras propè præ-
claras sententias ex Epicuro & refert, & pro-
[epist. 8.] bat; non modò agit compilatorem Epicu-
[epist. 20.] reorum operum, ac se Epicuri Angelum, seu
quasi interpretem dicit; non modò à Stoicis
[lib de vit. be. cap. 18.] audit, quòd ad Epicurum transfugiat; ve-
rùm etiam videtur planè sub Epicuro mili-
tare, dum hisce verbis vtitur: *Habeant sanè* [Epist. 107.]
nomen, quod illis Epicurus noster imposuit.

Ad hæc Statius sub Domitiano memorat
Pollium Surrentinum, dum illius studia de-
scribens, sic canit:

Hic seu Siderias exercet Pollius arteis, [lib. 2. sylu.]
*Seu voluit monitûs, quos dat Gargetticus
author,*
*Seu nostram quatit ille chelyn seu dissona
nectit*
*Carmina, siue minax vltorem stringit
Iambon.*

Ad eadem tempora pertinet Anonymus [lib. 1. adu. Cels.]
ille, quem Origenes accessisse cum famoso
Euphrante ad Apollonij magiam scribit. Sed,
si magus quidem esse voluit, haud-dubiè spu-
rius Epicureus fuit, vt & duo illi Alcæus, & [lib 9. var. hist. cap. 12.]
Philiscus, quorum est inferiùs ex Æliano
facienda mentio, quique hac tempestate, an
aliâ expulsi Româ fuerint, compertum satis
non habeo.

Haud multò pòst esse debuerunt, quos
Plutarchus Traiani præceptor inducit: nem- [lib. de Pyth. orac.]
pe Boethus Geometra, qui enarrauit histo-
riam de Pausonis Pictoris equo currente, &
solâ tabulæ inuersione factâ, sese volutante.
Alexander, quem Plutarchus dicit fuisse &
elegantem, & valde literatum. Is est, qui de [lib. 2. symp. q. 3.]
gallina, & ouo quæstionem proposuit, vtrum
scilicet priùs exstitisset. Zopyrus Medicus,
quem idem apprimè versatum in Epicuri
Philosophia scribit. Is est, qui exposuit, [lib. 3. symp. q. 6.]
quemadmodum Epicurus in suo symposio
de Temperantia verba fecisset, ostendissét-
que, cùm res venerea facilè aliàs noceat, tum
potissimùm si quis illam statim à conuiuio
exerceat.

Sequuti sunt, quos habet Lucianns, qui
ab ipso vsque Traiano florere cœpisse vide-
tur. Videlicet Damis, quem ille facit cum Ti- [in Io. trag.]
mocle de Deorum exsistentia, & prouidentia
disputantem. Hermon, quem genere primum
inter ciueis, & Sacerdotem Ἰοῦν ἀνάκτων, siue [in conuiu. seu Lapith.]
Castoris & Pollucis, inducit in conuiuium.
Hermodorus, quem Menippus iocatur, & [in Icaromen.]
ob mille nummos peierantem, & à Ioue
fulmine percussum. Hæc nomina me ad-
monent vt Hermoclem huc inseram, quem
Theodorus Prodromus in Amarantho collo- [Dial. sen. Am.]
quentem facit.

Sed ad Lucianum vt reuertar, adiici po-
test ille Celsus, ad quem Lucianus perscribit
historiam de Alexandro pseudomante. Nem-
pe, cùm Alexander famam Epicuri lace-
rasset, postquàm Lucianus Celsum com-
mendauit; propter sapientiam, & amorem
veritatis; propter morum mansuetudinem,
& modestiam; propter vitæ tranquillitatem,
comitatem, amicitiam, quibus permotus
tale opus conscripserit, subdit: *Tum magis,* [in pseudom.]
*quod tibi fuerit etiam iucundius, vt Epicurum
vlciscerer.* Porrò hic Celsus esse videtur,
cuius à Galeno fit mentio in iis, que aduersùs [lib de lib. pro.]
Epicurum, aut Epicureos conscripsit. Quin
etiam idem esse videtur cum eo, aduersùs
quem Origenes octo illos libros compo-
suit: cùm videlicet emisisset librum aduersùs
Christianos sub titulo *veri sermonis*, cuius [lib 8. adu. Cels.]
Eusebius

Con. Hist. eccl.

Eusebios quoque, dum librorum Origenis mentionem facit, meminit: ac pollicitus etiam fuisset alium, in quo traderet rationem viuendi secundum propria dogmata. Tempora certè congruunt; scribit enim Origenes (lib. 1.) hunc Celsum vixisse Adriani, sequentibúsque temporibus, quibus & Lucianus, & Galenus etiam vixerunt.

Subiici heic posse videtur ille Lepidus, cum quo etiam alij Epicurei erant, in Pontica vrbe Amastri, quando, vt idem Lucianus (in pseud.) habet, Alexander illos insectatus est. Vt nihil dicam de eo, in quem imposturas detegentem Alexander lapides mouit.

Potest ipse quoque Lucianus, qui appetitus insidiis ab eodem Alexandro est, quòd Epicureus esset, arteisque varias detegeret. Epicureum certè fuisse declarat & communis vox, & viri doctrina, & multiplex quidem commendatio; sed illa præsertim, quâ Epicurum postremò laudans, scribere ad (ibid.) Celsum pergit fuisse Epicurum virum verè sacrum, diuinóque ingenio; & qui, inquit, solus, quæ verè sunt honesta & nouerit, & tradiderit; solúsque exstiterit, qui liberos reddere solitus sit eos, qui secum haberent consuetudinem.

(lib. de lib. pro. de passion. an. &c.)

Addantur iam duo alij, quos præter Celsum Galenus habet: Pudentianus videlicet, cuius aliquam Epistolam memorat; & Antonius, cui librum quendam meminit scriptum.

Ad hæc tẽpora spectare videtur Zenobius ille, aduersùs quem testatur Simplicius librũ (in 3. physic. comm. 49.) scriptum ab Alexandro Aphrodisæo, quem sub Antoninis floruisse manifestum est.

Quosdam longo pòst interuallo citauit D. Ambrosius, verbi causâ Philomarum. De Epicuro enim loquens, *Hic*, inquit, *quàm alienus à vero sit, vel ex eo deprehenditur, quod* (lib. 1. offic. cap. 13.) *voluptatem in homine Deo auctore creatam asserit principaliter, sicut Philomarus eius Sectator in Epitomis suis disputat.* Fortè etiam Demarchum illum, ex quo vir sanctus mutuatus est quod dicetur infrà haberi in Epistola ad Menœceum. (lib. 3 ep. 25.)

Sunt qui adiungant Decium Ausonium, celebrem illum Poëtam, cùm ob expressas alias Epicuri opiniones, exempli gratiâ, (lib. 1. epigr. 109.)

Quod est beatum, morte & aeternum carens, &c.

tum propter istam maximè,

—————*tenuissima tantis*
Principia, & nostros non admittentia visus
Paruarũ serie constant connexa atomorũ, &c.

An postremò adiiciam quod Albertus Magnus in libro de Animi immortalitate habet, dum Epicureorum antiquissimos fuisse Hesiodum, Atalium (qui ab aliis, ait commentator, nuncupatur Achalius) & Cecinnam (qui vocatur à quibusdam, ait idem, Tetinnus) subiicitque sequutum hos fuisse Isaacum Israëlitam Philosophum? De Atalio certè nihil habeo quod dicam; imò neque de Cæcinna, quãdo neque illum Ciceronis familiarem, pro quo Orario, & ad quem, cuiusque Epistolæ exstant; neque vllum (ep. fam. l. 6.) alium ex iis, qui eodem fuerunt nomine, Epicureum comperio. Isaacus Israëlites ille esse potuit, qui Salomonis Arabiæ Regis adoptiuus filius dictus est, & cuius duo supersunt libri, de diætis vniuersalibus, & particularibus: nihil tamen reperias in illis, quod Epicureum declaret. At Hesiodum cur non potuerit Poëtam intelligere; cùm aliunde ex Stoicorum Secta faciat Speusippum, Platonem, Socratem, Pythagoram! Scilicet vir alioquin doctus (nisi & librum alterius dicas) tam esse potuit temporum ignarus, quàm germanarum opinionum, quas attribuit Philosophis. Sed de Sectatoribus satis.

LIBER TERTIVS, DE OCCASIONE, *ET* AVTHORIBVS QVÆSITÆ EPICVRO INFAMIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Non fuiſſe Epicurum eo faſtu, quo Zenonem Stoicum, de Sapiente, ac virtute loquutum.

HVc vſque fuit vita, & mors Epicuri. Quòd autem nudè recitata, ac ſine morum deductione, commendationéque vlla fuerit, in cauſa fuit, quòd res præſtanda inter eleuandum præcipuas criminationes videretur. Nunc cùm iſtæ criminationes diluendæ deinceps occurrant, ac ſit imprimis operæpretium factam illarum occaſionem, originémque retegere; ideò eſt de hac initio dicendum. Et quoniam ipſi Stoici ſunt, ad quos ea referenda eſt, tanquam ad præcipuos authores, propagatoréſque infamiæ; idcireò res altiùs repetenda eſt.

Imprimis conſtat Epicurum, & Zenonem illum Cittienſem Stoicorum Principem fuiſſe contemporaneos. [l.17. cap.21.] Siquidem Aulus Gellins [in Lex.] celebreis ſcribit extitiſſe eodem tempore; ſcilicet ad annum ferè à condita Vrbe CCCCLXX. & Suidas teſtatur Zenonem floruiſſe Olympiade CXX. quâ Epicurus etiam ex ſuprà deductis florebat. Videtur autem Epicurus fuiſſe paulò iunior. Etſi enim prior obierit (mortuus eſt enim Olympiade [lib.7.] CXXVII. cùm Zeno, ex Laërito viueret adhuc iam ſenex Olympiade CXXX.) Zeno tamen diutiùs vixit, ad vſque nempe annum ætatis nonageſimum octauum, vti & [ibid.] Laërtius, & Lucianus ſcribunt. [in Macrob.] Certè eum Zeno iam octogenarius ad Antigonum Regem ſcripſerit, miſeritque Perſæum, ac Philonidem, & Epicurus tantam ætatem non attigerit, meminerit verò vtriuſque illorum, vt videlicet apud Regem Antigonum fuerint, in Epiſtola ad Ariſtobulum fratrem, [loc.cit.] quod Laërtius commemorat; certè, inquam, iunior eſſe Epicurus non nihil debuit. Nihil autem moror, quod Perſæus apud eumdem Laërtium ſcribit vixiſſe dumtaxat* [ibid.] Zenonem annos LXXII. [apud Laërt.] Id enim vt dictis repugnat, ita cohærere cum eo non poteſt, quod ſcripſit Apollonius Zenonem Scholæ ſuæ præfuiſſe annos LVIII. Vtcumque ſit, Scholam habuêre ſimul, ac multo tempore, tam Zeno in ſua Porticu, quàm Epicurus in ſuis Hortis.

Iam Zeno, vt erat naturâ ſubtriſtis, auſterus, & vultu contracto, præparcus, &c. ſic enim illum deſcribit Laërtius, σκυθρωπός τε, καὶ πικρὸς, καὶ τὸ πρόσωπον συνεσπασμένος, &c. [lib.7.] Sectatoréſque etiam ipſius ad ſui Ducis imitationem ſic ſe componebant, vt ſe exhiberent tetricos aſpectu, & maximâ parte ad cutem deraſos, ἐῤῥωμένως ἐν χρῷ κουρίας τοὺς πλείστους, [in Hermot.] quod à Luciano obſeruatum eſt; hinc effectum eſt, vt Stoica virtus, ſeu Sapientia ea deſcripta ſit, quæ eximiam aliquam auſteritatem præ ſe ferret. Quia verò iſti propterea admirationi, & venerationi apud vulgus erant: ea de cauſa ſic ſeipſos exiſtimârunt ſolos ſapere, vt iactârint ſolum Sapientem (Stoicâ nempe virtute inſtructum) eſſe Regem, belli ducem, magiſtratum, ciuem, Rhetorem, amicum, pulchrum, nobilem, diuitem; prætereáque ipſum ſolum non pœnitere, non miſereri, non iniuriâ affici, non ignorare, non opinari, paſſionum eſſe expertem, ſemper liberum, ſemper in gaudio, Deo parem, &c. quæ magna ex parte relata, impetitáque à Plutarcho ſunt, cùm Stoi- [in abſurd. Stoic.] cos docuit, longè abſurdiora, quàm Poëtas docere.

At Epicurus provt erat naturâ humanior, ita bonâ fide, & ſimpliciter agens, probare non potuit haſce iactationes; ſed humanæ cõſcius imbecillitatis, expendit portare quid poſſent, quid recuſarent humeri. Facilè peruidit ea, quibus intonaret Porticus, ſi apparatum, faſtúmque verborum quis detraheret, haberi dumtaxat in votis; quare virtutem, & Sapientiam, cuius natura humana eſſet capax, excogitauit. Cùm videret porrò omneis homines naturæ ductu, quicquid agerent, ad voluptatem aliquam ferri; expenſis verò omnibus voluptatum generibus deprehenderet nullam eſſe generaliorem, conſtantiorem, expetibiliorem eâ, quæ in corporis ſanitate,

sanitate, animique tranquillitate (sed istâ præsertim) constituta esset; idcircò hunc finem bonorum constituit; adiecitque solam virtutem esse instrumentum maximè idoneum, quo voluptas hæc pararetur: Defendit proinde Sapientem, seu virtute præditum virum esse illum, qui primùm quidem sobrietate, & continentiâ, hoc est virtute temperantiæ, sanitatem corporis, quatenus per constitutionem natiuam licetet, tueretur; deinde verò operam potissimùm impenderet, vt virtutum choro adiutus, ac sedatis libidinis, gulæ, auaritiæ, ambitionis, cæterisque affectibus, tueretur quàm maximè posset tranquillitatem animi. Scilicet veram, germanámque voluptatem consistere non in ipso actu, seu motu, vt Aristippus definierat; sed in statu, seu vacuitate tum doloris in corpore, tum perturbationis in mente. *Apud* Epist. 66. *Epicurum*, inquit Seneca, *duo bona sunt, ex quibus summum illud, beatúmque componitur, vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione:* Et sic ille quidem ingenuè, simplicitétque edisserebat, vt & paulò post rursùs attingetur, & pleniùs suo loco demonstrabitur; neque curabat interim, quòd Zeno auram popularem magnificis illis vocibus captaret, & gestu, habitúque morum grauitatem exprimeret: quippe egit semper candidiùs, quàm vt populo imponere vellet, cui nosset nihil esse acceptius ostentatione earum rerum, quas nec intelligentiâ, nec opere assequitur. *Nunquam volui*, inquit, apud Senecam, *populo placere; nam qua ego scio, non probat populus: qua probat populus, ego nescio.* Et ad Amicum; *Hæc ego*, inquit, *non multis sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

CAPVT II.

Heinc Zenonis, itémque Cleanthis, Chrysippi, aliorúmque Stoicorum odia, & calumniæ.

ITAQVS Zeno, Stoicique agnoscentes istâ & motû, & doctrinæ simplicitate bullata sua verba, pollicitationésque ingenteis apud viros vel minimùm cordatos detumescere; ea propter ingens, ac perpetuum erga Epicurum concepêre odium. Cepêre autem occasionem ex voluptatis voce captare, caluminiarique, quòd obscœnam, seu in ingluuie, ac Venere positam intelligeret, & ad illam, vt dominam, virtutem vt ancillam referret. Res certè eò deducta fuit, vt Epicurus ad Menœceum (eâ Epistolâ, quæ est apud Laërtium) scribens, hac vti velut Apologiâ, suæve sententiæ declaratione fuerit coactus: ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν οὐδ' ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί. διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως (nimirùm has sex voculas restituendas esse ex primo de finibus Ciceronis libro Stephanus iure autumat) ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον, *Quando igitur voluptatem esse finem dicimus, non asotorum (perditorúmve) neque, eas, qua in fruendo* (seu quasi ptoloendo) *posita sunt, voluptates dicimus: velut quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut malè affecti existimant; sed non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ, non item puerorum, mulierúmq; fruitiones, vel neque piscinm, aliarúmque quarum vis rerum, quas lautior mensa suppeditat, iucundam vitam pariunt; verùm ratiocinatio sobria, qua causas, cur, quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigat, opinionésque abigit, ob quas plurimas mentem occupat conturbatio. Horum verò omnium principium, maximúmque bonũ prudentia est, quocirca Philosophia quoque antecellit prudentia, è qua alia omnes virtutes sunt orta, docentes vivi iucundè non posse, nisi sapiẽter, honestè, iustéque viuatur; vti neque viui sapienter, honestè, iustè, nisi iucundè. Sunt nimirùm iucunda vita virtutes congenita, nec fieri potest, vt ab ipsis vita iucũda separetur.* Hæc fusiusculè refero, licet ad doctrinã pertineant; tum quia operæ-pretium est, quæ fuerit Epicuri meos ab initio cognoscere, tum quia exinde intelligitur, extitisse obtrectatores ab eius vsque tẽpore, qui rem prauè interpretantes fecerint conquerendi ansam.

Porrò illos Stoicos fuisse, intelligi imprimis licet ex ea Epistola, quâ Zeno, apud Laërtiũ, lib. 7. ad Antigonum Regem scribens, ipsúmque commendans, quod sua illi doctrina placeret: *Laudo*, inquit, *tuum disciplina studium, quod Philosophia cupidus, institutionem veram, & qua ad vtilitatem spectet, non verò popularem illam, & qua ad morum corruptionem tendat, retineas.* Subnotauit nempe his verbis ipsam Epicuri doctrinam, quàm ex spuria sua interpretatione ideò vocauit *popularem*, qòd homines vulgò tametsi virtutem voce magnificiant, teipsâ tamen ad obscœnas voluptates prolabantur. Deinde verò ex genio qui ab vsque Zenone in eius Secta viguit quatenus ea in Epicurũ ita constanter declamauit, vt si culinam, aut lupanar, non verò Philosophiæ instituisset gymnasium; ac in eo semper iostitit, non vt voluptati dolor, aut virtuti vitium (quemadmodum sanè oportuit) sed vt virtuti opposita esse voluptas videretur; videlicet quasi ipsa honestatem, Epicurus obscœnitatem speciali studio consectaretur, dicique adeò posset, quod & à Poëta est dictum,

Stoicus hac parteis, hac Epicurus agit. Auson. epigr. 9.

Atque vt ab ipſo Cleanthe, Zenonis ſuc-
ceſſore exordiar, ipſe, frugi alioquin vir, vt
Epicurum maiore quadam inuidiâ obrueret,
confinxit illam tabulam, in qua, referente
lib.2. de fin. M.Tullio, & memorante etiam D.Auguſtino
5. ciuit. voluptatem vt Reginam, Virtutes verò vt
voluptati ancillanteis exhibuit. Chryſippus
autem præter libros, quos ſcripſit illis titu-
lis, qui ſunt apud Laërtium, *Demonſtrationes,*
lib.7. *quòd voluptas finis non ſit; quod voluptas bo-
num non ſit;* itémque præter cætera, quæ
ſpeciatim eſt in Epicurum *conuitiatus, βλασ-
φημίας, ἢ λοιδορίας,* veluti ipſi Oenomaus
lib.6. præp. apud Euſebium obiicit, deſcripſit, ac repræ-
cap.6. ſentauit, quaſi diſcipulum illius Archeſtrati,
qui Author Gaſtrologiæ, ſolertiſſimè de
gulæ, ventríſque voluptatibus diſſeruit; quod
apud Athenæum eſt. Diotimus illi ſucceſſit,
qui, ne nihil ageret, euulgauit quinquaginta
impudicas epiſtolas, & eas etiam, quæ ad
Chryſippum referuntur, contexuit, ac poſtre-
mò Epicurum, quaſi illarum eſſet author,
calumniatus eſt, διαβέβληκε, vt habet Laër-
lib 10. tius. Quid Poſidonium memorem, cæteróſ-
ibid. que ex eadem familia, quos Laërtius quoque
recenſet? Vnus Cleomedes ſufficiat, qui &
ipſe Stoicus fuit, vt totum eius opus clamat,
in commét. & demonſtrat Balforeus. Ipſe, cùm ſatis non
iudicaret comparaſſe Epicurum cum Ther-
ſita Homerico, inuexiſſéque alia id genus, hac
lib.2. cap.1. peroratione demum vſus eſt: *Non hinc
abibis, Piamentum, ad Crecotas, & Pellices,
quibuſcum in lectis dies totos decumbas, nunc
purpuram nens, nunc corollis redimitus, non-
nunquam etiam oculis fucum infricans, aut etiam
in multa, & fœda ebrietate tibiarum cantu ti-
tillatus, denique his alia conſentanea faciens,
tanquam vermis in valde ſpurio, & ſtercoreo
cœno volutatus? Nonne etiam tu audaciſſimum,
& impudentiſſimum caput, abortus Philoſophiæ,
hinc ad Leontium & Philænidem, meretricéſque
alias abibis, & ad ſacras acclamationes cū Min-
durida, & Sardanapalo, cæteriſque omnibus con-
uiualibus tuis ſociis? Neſcis Philoſophiam Her-
culem, & viros Herculeos ad ſe, non verò, per
Iouem, cinædos, & voluptatem vocare?*

CAPVT III.

Confirmatio ex Seneca; & in Epicteto etiam, aliiſque Sectæ Genius.

ISTA ad verbum refero, vt Sectæ Ge-
nium meliùs agnoſcas. Id enim erat
illis præſcriptum, vt ſeu iure, ſeu iniuriâ,
Epicurum, quantum poſſent acerbè inſe-
ctarentur, & atrociter diuexarent. Scilicet
hanc ſibi viciſſim tradebant quaſi lampada,
illéque ſpurius, ac degener habitus fuiſſet
Stoicus, qui non Epicurum damnaret, qui
laudem illi quàm-minimam, tametſi iuſtam
tribueret. Id colligere potiſſimum licet vel
ex vno Seneca. Etenim cùm is penè vnus
Stoicæ Sectæ ſtudio ita captus fuerit, vt ta-
men etiam veritatis amorem retinuerit, co-
actus fuit ſæpenumerò candorem ſuum; in-
uitis licet conſectatoribus, teſtari. Siquidem
non plurima modò ex Epicuro laudanda de-
cerpſit, ac, vt par erat, commendauit; verùm
& ipſum Epicurum *fortem virum fuiſſe* dixit, Epiſt.52.
& ipſius diſciplinam aliam eſſe cenſuit, quàm
reluctantes Stoici alij populares obiicerent.
Verba illius hæc accipe: *Mea quidem,* inquit, lib.de vit.
iſta ſententia eſt (inuitis hoc noſtris popularibus be.cap.13.
*dicam) ſancta Epicurum, & recta præcipere, &
ſi propiùs acceſſeris, triſtia.* Et rurſus: *Non* ibid.
dico, inquit, *quod pleriqus noſtrorum, Sectam
Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe; ſed illud
dico: malè audit, infamis eſt, & immeritò.* Cæ-
terùm ad iſta, aliáque id genus, en vt reliqui
Stoici, ipſo etiam Senecâ referente, excande-
ſcerēt: *Quid agis, Seneca? deſeris partes? Quid* ibid.cap.18.
*nobis Epicuri præcepta in ipſis Zenonis princi-
piis loqueris? Quin tu bene, & gnauiter, ſi par-
tium piget, transfugis potiùs, quàm prodis?*
Quo ſanè loco Stoicos vides non ad ipſam
rei veritatem reſpexiſſe; ſed populari ſolùm
more ſtudia partiū ſic defendiſſe, vt cœptum
ſemel fuerat. Eodem ſpectat quod relata, Epiſt.12.
commendatáque illâ ſententiâ, *Malum eſt in
neceſſitate viuere; ſed in neceſſitate viuere, neceſ-
ſitas nulla eſt,* ſubiungit, *Epicurus, inquis, di-
xit; quid tibi cum alieno? Quod verum eſt,
meum eſt. Perſeuerabo Epicurum tibi ingerere;
vt iſti, qui in verba iurant, nec quid dicatur
æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe
communia.* Non curârunt itaque illi quid
Epicurus dixiſſet, introſpicere, ad nomen
ſolùm voluptatis, vt ad frontem reſpexe-
runt; *frons verò hæc fuit,* vt Seneca habet, cit. cap.13.
quæ dedit locum fabulæ; neque hoc, inquit, *ſcire
quiſquam poteſt, niſi interiùs fuerit admiſſus.*
Ex quo mirari ſatis non poſſum, quare Epi-
ctetus vir alioquin optimus, non Senecam
potiùs, quàm cæteros illos populareis imi-
tatus fuerit. Ecce enim quàm oleat Stoicum
illum adflatum, dum apud Laërtium dicit lib.10.
Epicurum digna Cinædo loquutum fuiſſe, *καὶ
τὰ μάλιστα λοιδορεῖ, quam-maximéque effun-
dit conuitia.* Et apud Arianum ſic inuehi-
tur: *Dormi, & ea facito, quæ vermes ſolent,* lib.2.c.20.
*quibus tute ipſe dignum iudicaſti. Ede, bibe,
indulge venerì, caca, ſterte,* &c. Itemque cur lib.9. cap.5.
Hierocles, vir, vt habet Agellius, & ſanctus,
& grauis, Epicurum etiam meretricis nomi-
ne infamauerit; in quo Taurus eſt illum
imitatus. Sed nimirùm Epictetus in ſuis il-
lis concionibus, cæteríque ſimiles, iuxta
rumorem de Epicuro diſſeminatum, loque-
bantur; neque enim aliter aures auditorum
præoccupatæ ſatis æquæ fuiſſent percipien-
dis cæteris, quæ de virtute diſſererentur.
Sic ſæpè fit, vt præconceptam apud popu-
lum opinionem accuratè fouere præſtet,
quàm obiter conuellere. Id autem mirum;
cùm morbus ille, quo Epicurus obiit, cau-
ſas alias naturaleis veriſimiliores habue-
rit, Stoicos hanc denique anſam ex Cicerone lib.7. fam.
arripuiſſe, quâ Epicurum edacitatis, ac ep.26.
turpioris etiam intemperantiæ arguerent.
Non ſatis nempe memorabâtur, aut diſſimu-
labant Chryſippum eodem interiiſſe morbo,

vt

vt colligitur partim ex Galeno, partim ex Laërtio. Verùm, vt patet, nullum vnquam non mouerunt lapidem, quò Epicurum facerent exosum. Dicerem, vt hunc Sectæ Genium etiam in ipsos Epicuri Sectatores sic retinuerint, vt fuerint in ipsos nihilo æquiores: verùm & res est satis nota, & obiter potest vel ex eo solo intelligi, quòd cùm Cassius ille Seuerus, cuius antè est ex Quintiliano facta mentio, obiurgatus à Prætore fuisset, quòd eius aduocati L. Varo Epicureo Cæsaris amico fecissent conuitium; non alia ipsi excusatio expeditior occurrerit, quàm vt Stoïcos causaretur. *Nam nescio*, inquit, *qui conuitiati sint, & puto Stoïcos fuisse.*

lib. quod qualit. incorp. lib. 7.

lib. 6. c. 3.

CAPVT IV.

Alia Stoïci odij causa.

ATQVA huc-vsque quidem vnam odij causam commemoro, ipsam scilicet opinionem de voluptate, vt fine bonorum: fuère verò aliæ itidem complures. Quippe Epicurus non ea in re modò contradixit Stoicis, sed etiam in aliis oppidò quam-multis. Vt autem cætera præteream, veluti de Deorum formâ, ac dæmonibus; de diuinatione, & insomniis, de peccatorum æqualitate: itémque de Elementorum crasi, de diuisione continui, de magnitudine Siderum, aliisque innumeris, quæ suis locis sunt referenda; duo quædam solùm heic attingo: vnum, quod ad Dialecticam; alterum, quod ad Prouidentiam spectat. Et circa Dialecticam quidem manifestum est Stoicos fuisse in ea penè totos (cùm vel vnus Chrysippus scripserit de ea supra trecenta volumina, quæ à Laërtio recensentur) ac sese mirè extulisse, quòd reducendo omnia ad apices Dialecticos, subtilissimè concluderent omnia. Exinde fuit nempe, quòd ferri vix possent in suis disputationibus, ac illis non modò Cicero obiecerit, quod *ratiunculis squalidiùs vterentur*, quod *ossa nudarent*, *spinas vellerent*, *contortiùs concluderent*, &c. sed ipse quoque Seneca affectatam, ac inutilem subtilitatem carpserit, quâ, vt subulâ, (aut etiam aristâ, quâ nihil est subtilius) leonem exciperent; interdúmque etiam ita exclamârit: *Hæc disputamus attractis superciliis, fronte rugosâ? ô tristeis ineptias!* Et iterùm: *O pueriles ineptias! In hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est, quod tristes docemus, & pallidi?* &c. Itaque cùm Epicurus quoque Dialecticam illam Stoïcorum contempserit (vt apud Empiricum est) ac vno, alteróve solùm canone circa vsum vocum præscripto, omneis eorum technas & facilè dissoluerit, & ridiculas exhibuerit; idcircò magnâ impatientiâ sic insectati illum sunt, vt quem affectu deprauatum ob voluptatem prædicabant, eumdem mente captum ob Dialecticæ ignorationem inclamârint. Siquidem tum se erga ipsum modestissimè gerere sunt visi, cùm *rudem*, atque *hebetem* apud Ciceronem dixerunt. Itémque cùm *tardum*; nam, *vide*, inquit idem Cicero, *quàm sit cautus is, quem isti tardum putant*, &c. Missum autem facio, quod posteà apud eumdem Ciceronem habetur, ad ostendendum, vt Stoïci, licet inter se in Dialecticis mirè dissiderent, impatientissimè tamen tulerint sibi ab aliis contradici. *Quid me igitur in inuidiam*, inquit Cicero alloquens Lucullum professione Stoïcum, *& tanquam in concionem vocas? & quidem, vt seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes? Quò enim spectas illud, cùm artificia tolli quereris à nobis, nisi vt opifices concitentur; qui si vndique omnes conuenerint, facilè contra vos incitabuntur: expromam primùm illa inuidiosa, quòd eos omneis, qui in concione stabunt, exsules, seruos, insanos esse dicatis*, &c.

2. & 3 Tusc. 4. Acad.

ep. 82.

ep. 113.

ep. 48.

lib. 1. adu. log.

2. de fin.

4. Acad.

Ibid.

Circa Prouidentiam, præmittendum est, commendandos Stoïcos esse, quòd illam defenderint, Epicurúmque ipsam negantem, improbauerint; scilicet is fuit Epicuri grauissimus lapsus, quòd non capiens quemadmodum immortalis, beatáque natura sibi habere, aut alteri exhibere negotium posset, censuerit Deum non gerere nec generalem totius Mundi, nec specialem hominum curam; vt constabit cùm hunc errorem, Deo bene propitio, refutabimus; tanquam non Religioni modò, sed naturali etiam rationi penitùs aduersum. Præmittendum etiam Epicurum non tam Stoïcis repugnasse, quòd Prouidentiam defenderint, quàm quod cum Fato eam copulârint: quippe, quòd fati necessitas, cui Iouem quoque subiiciebant, non modò ipsam hominum libertatem euerteret, sed peruerteret etiam ipsammet Prouidentiam, ac hominum & spes inaneis, & vanas preces redderet, si Dij quidem nihil, nisi quod esset in fatis, vt aiebant, possent. Id nempe suo loco fusiùs deducetur, cùm heic adnotare sufficiat, Velleium apud Ciceronem appellasse ob hanc causam Prouidentiam *fatidicam anum* Stoïcorum. Cùm his autem præmissis, quæstio iam non sit, iure-ne, an iniuriâ ex hoc capite Stoïci infensi Epicuro fuerint; sed cùm iure fuerint, monstrandum sit solùm, quemadmodum fuerint; sufficit ad hoc vel vnus Plutarchus, quo loco refert Stoïcos in Epicurum sic inuehi, *vt impensius non valeant* (οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν πραγμάτων,) & *proh! proh! vah! vah! inclamare* (ἰοὺ, ἰοὺ, φεῦ, φεῦ βοῶντες) *quòd tollens Prouidentiam, anticipationem de Diis labefactet.* Ac ostendit quidem subinde Plutarchus Stoïcos errare, quàm Epicurum grauiùs; sed grauiús-ne, an leuiùs, heic non quæritur; cùm satis sit Stoïcos ansam quoque hanc inuehendi in Epicurum arripuisse: & tantò quidem ardentiùs, quantò ex hoc quasi prætextu procliue fuit facere cæteris in ipsum obiectis probabilitatem.

1. de nat. Deor.

adu. Stoïc.

CAPVT V.

Quorsùm exinde Epicuro creata, atque propagata apud vulgus infamia.

IAM, cùm Stoïci nihil æquè, ac virtutis nomen in ore haberent, quam ipsi possidere se præ cæteris profitebantur: cùm facilè virtutis suæ fidem facerent apud vulgus, quatenus illam vultu austero, cute detasâ, incessu graui, habitu incompto, aliisque id genus quasi indiciis præ se ferebant: cùm proinde captatâ, afflantéque populi aurâ in Epicurum, vt in authorem, sectatorémque obscœnatum voluptatum debacchatentur; nihil mirum profectò, si vulgus, cui, ex iis solùm, quæ apparent omnia iudicanti, nihil est facilius, quàm quidvis suadere, ac imponere; cui cordi non est ipsam veritatem aut profundiùs inquirere, aut cum errore, si ille quidem semel placuerit, commutare; nihil, inquam, mirum, si Stoïci adeò acriter in id incumbentes, Epicurum fecerint apud vulgus adeò infamem. Cæterùm postquàm is rumor fuit de Epicuro disseminatus;
lib.3.7.&c. continuari illicò cœpit ab ipsis Poëtis (vt citatis ab Athenæo) qui populi captui, persuasionique se accommodantes, Epicurum variis fabellis, scommatibúsque impetierunt.
apud Phot. Incrementum etiam habuit à Sophistis, & declamatoribus, vt Himerio, & aliis, qui & ipsi populares, nihil magis emphaticum, nihil magis auribus vulgi acceptum fore reputarunt, quàm si Epicurum cum spurcissimis quibusque viris compararent. Habuit etiam robur ab illis superstitionum authoribus, è
in pseudom. quorum fuit numero apud Lucianum Alexander, qui vt suis artibus authoritatem quæreret, in Epicurum, à quo illæ fuerant explosæ, deblaterabat. Confirmatus quinetiam fuit à Viris alioquin doctis, & non malis, quibus dignum applausu visum est consilium, si vt horrorem obscœnatum voluptatum incuterent, inustam ob illas Epicuro notam, caustico acriore agerent profundiùs. Seligendi nobis ex iis aliqui; sed priùs tamen dicendum est de quibusdam aliis hominum generibus, qui fouerint, adauxerintque occasionem infamiæ.

Itaque triplex quoddam genus hominum semper exstitit, à quibus mali labes profundiùs impressa. Vnum Pseudo-Epicureorum; neque enim negandum est, quin aliqui sæpe fuerint, qui Epicuro, eiusque Sectæ dantes nomina, ἀθέσμως, seu præter leges ipsius vitam duxerint. Ij sunt, οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν, *quos germani Epicurei Sophistas appellant*, vt notauit Laërtius; indignati scilicet illos, à laudabili instituto inhonestè desciscere. Eiusmodi fuerunt Alcæus, & Philiscus apud Ælianum, qui Româ pulsi fuisse dicuntur, quòd essent turpium voluptatum adolescentibus authores. Non memoro autem quàm sæpe societates amplissimæ, eædémque sanctissimæ commaculatæ vulgò censeantur, propter paucorum priuatorum, aut singularium etiam vitia.

Marginal notes beside this passage: lib.10. (at "phistas appellant"); lib.9. var. hist. cap 12. (at "cæus, & Philiscus").

Et Lucianus certè, vt Pseudo-Epicureos, ita & Pseudo-Platonicos, & Pseudo-Zenonios recenset. in auct. vit. Alterum virorum intemperatissimorum, quibus, cùm libidinibus suis patrocinium quoddam in Philosophia quærerent, satis fuit se Epicuri Philosophi nomine tueri, à quo voluptas commendata esset, curantibus parùm quâ de voluptate sermo illi foret habitus. Talis fuit Piso, de quo Cicero: Orat. in Pis. *Itaque admissarius iste simul atque audiuit à Philosopho voluptatem tantoperè laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptuarios omneis incitauit; sic ad illius* (præceptoris Epicurei) *hanc orationem adhinniit, vt non magistrum virtutis, sed authorem libidinis à se illum inuentum arbitraretur. Græcus primùm distinguere, atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur; iste claudus, quemadmodum aiunt, pilam retinere; quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere*, &c. Talis Gabinius, de quo iterum Cicero, Orat. pro Sext. *Laudabat*, inquit, *homo doctus Philosophos nescio quos, neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed eos tandem laudabat maximè, qui dicuntur præter cæteros, auctores & laudatores voluptatis; cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat; verbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat, eosdémque præclarè dicere aiebat sapienteis omnia suâ causâ facere: Rempub. capessere hominem bene sanũ non oportere: nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, Reipub. consulendum, &c. vaticinari, atque insanire dicebat.* Quamvis portò illud verissimè dictum inter cætera à Seneca sit, *Non ab Epicuro impulsi luxuriantur; sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophia sinu abscondunt, & eò concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem:* lib. de vit. beat. cap. 12. Nihilominùs notum est nullum argumenti genus appositum magis ad reprehensionem esse, quàm si quis declamet aduersùs illam Philosophiam, quam hac ratione possit vt asylum intemperantiæ coarguere. Tertium illorum, qui fronte perfrictâ, & malignitate quadam naturæ, non alio fine currunt ad incendium, quàm vt picem, quod dicitur, lignáque iniiciant. Qui cùm nullam habeant nec veri, nec boni rationem, aut dissimulant, aut certè extenuant quicquid præfertur laudabile: auidè arripiunt, si quidquam occurrit, quod vituperio dignum videatur. Qui demùm, si defuerit ansa, comminiscuntur, & diuendunt quicquid creat infamiam; vt fecisse haud-dubiè debet Theotimus ille, qui cùm libros aliquot scripsisset contra Epicurum, accusatus propterea fuit à Zenone Epicureo, capitéque etiam mulctatus, quod apud Athenæum est. lib. 13. Vt nihil dicam de Menippo, qui tametsi aliquid etiam aduersus Epicurum scripsit, studiosè tamen nihil egit, quod notauit Laërtius; sed risu solùm libros compleuit: lib. 6. Vt nihil de Theodoro; cuius citat quidem

quidem Laërtius librum quartum ex iis, quos scripsit in Epicurum; sed illum posteà cum iis, quos dicit insanire, connumerat. Addo & multa semper fuisse Epistolarum Diotimi exemplo iactata ab aliquibus, quasi conscripta ab Epicuro; quæ, cùm libri adhuc ipsius exstarent, reperta in illis non sunt, studiosè licet requisita; vti vel ex Theone Sophista in progymnasmatis comprobatur. progymn. 5.

CAPVT VI.

De magnis Viris in Epicurum non ex rei veritate, sed ex vulgari opinione scribentibus, ac speciatim de Cicerone.

SED ad genus aliud Virorum vt redeam, quos & doctos dixi, & bonos; ij quoque nominis sui existimatione, & famâ nocuerunt, dum probitati, honestatique studiosissimè incumbentes de Epicuro loquuti sunt, non prout ipsi eum nouerant, sed prout ipsum habebat vulgus, cui consultum esse volebant. Vt res innotescat, seligo imprimis treis Authores ex Ethnicis, qui studiosè præ cæteris scripserunt contra Epicurum. Primus est M Tullius, quem notum est in Epicurum congessisse quàm-plurima in libris de Legibus, de Finibus, de natura Deorum, & aliis in locis. Cùm certè amici ipsius ex Epicurea familia sæpissimè conquererentur, quòd præter rei veritatem tam multa in vulgus efferret; ille nihilominùs semper, vt erat homo popularis, populariter loqui maluit. Ecce locum ex Tusculanis, vnde id possis conijcere, lib. 3. *Negat Epicurus*, inquit, *iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur; negat vllam in sapientem vim esse fortunæ; tenuem victum antefert copioso; negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit; omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicis voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age. si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem. Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi, (nam nullum genus est minùs malitiosum) me studiosè dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. Mihi summum in animo bonum videtur; illis autem in corpore: mihi in virtute, illis in voluptate. Et illi pugnant, & quidam vicinorum fidem implorant; multi autem sunt, qui statim conuolent. Ego sum is, qui dicam me non laborare rarum habiturum quod egerint. Quid enim?* &c. Vides ergo vt Cicero aureis veluti obturârit, ne ex rei potiùs veritate, quàm ex præconcepta vulgari opinione loqueretur. Sic audiuisti illum paulò antè memorare Epicureum quendam circa voluptatem distinguere, ac diuidere illa, quemadmodum dicerentur; & ipse tamen non multò priùs: in Pison. *Audistis profectò dici*, inquit, *Philosophos Epicureos omneis res, quæ sunt homini expetendæ, voluptate metiri. Rectè, an secus, nihil ad nos; aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus.* Sic alio loco: lib. 3. de Orat. *Nec vlla tamen ei Philosophia* (Epicuri videlicet) *fiet iniuria à nobis. Non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet: sed in Hortulis quiescet suis, vbi vult; vbi etiam recubans, molliter & delicatè, nos auocat à rostris, à iudiciis, à curia; fortasse sapienter, hac præsertim Repub. Verùm ego non quæro nunc quæ sit Philosophia verissima; sed quæ Oratori coniunctà maximè.* Alia id genus proferrem loca; sed sufficiat addere illud quod aliquando scripsit ad Cassium: *In illa ipsa αἱρέσει* (Secta nempe Epicuri) *metuo ne* lib. 15 famil. ep. 19. *plus neruorum sit, quam ego putârim; si modò eam tu probas.* Itemque, quod de Philone 1. de nat. Deor. Academico ait, *Nam Philo*, inquit, *noster ferre non poterat aspernari Epicureos molleis, & delicatas voluptates.* Nempe quasi illi aspernarentur quidem, sed simulatè facerent; parum dextrè id interpretabatur.

CAPVT VII.

De Plutarcho.

ALTER est Plutarchus, cuius filius in Ind. libb. pat. Lamprias sex prodidit libros aduersus Epicurum scriptos; præter duos illos, qui adhuc supersunt in Coloten Epicureum. Tituli fuerunt, πρὸς τὴν τοῦ Ἐπικούρου ἀκρόασιν (&, vt Stephanus legit) περὶ θεῶν. *in Epicuri auditionem de Diis.* Ἐπικουρείων ἐναντιωμάτων, *contradictionum Epicurearum.* περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς Ἐπίκουρον σχολαὶ Ἀκαδημαϊκαί, *de eo, quod in nostra potestate situm est, Schola Academica.* ὅτι παραδοξότερα οἱ Ἐπικούρειοι τῶν ποιητῶν λέγουσιν, *Epicureos, quàm Poëtas incredibiliora dicere.* Στωϊκῶν, καὶ Ἐπικουρείων ἐκλογαί, καὶ ἔλεγχοι, *Stoicorum, & Epicureorum selecta Sententiæ, earúmque redargutiones.* περὶ δεισιδαιμονίας πρὸς Ἐπίκουρον, *de superstitione aduersus Epicurum.* Quidnam verò in hisce libris aut obiecerit, aut insinuare in Epicuri excusationem potuerit, librorum iactura dicere non sinit. Nam quem librum adhuc habemus, de Superstitione inscriptum? præterquam quòd adiunctum illud, *aduersus Epicurum*, non præfertur in titulo, ille sanè neminem minùs, quàm Epicurum attingit. Vt ergo potissimùm dicam de duobus libris residuis, quorum vni titulum fecit, πρὸς Κωλώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων, *aduersus Coloten, de aliis Philosophis*; alteri, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον. *Ne viui quidem suauiter secundùm Epicurum posse*: occasione nimirùm sumptâ ab eo libro, cui Colotes titulum fecerat, ὅτι κατὰ τὰ τῶν ἄλλων φιλοσόφων δόγματα οὐδὲ ζῆν ἔστιν, *Ne viui quidem iuxta aliorum Philosophorum decreta posse*; vt de his, inquam, libris dicam, illud præmitto, nullum authorem omni memoriâ exstare, quem cum Viro illo eximio comparandum existimem: ita videtur vbique mihi insignem morum suauitatem cum eruditione maxima testari. Quod attinet autem ad ea, quæ in hisce libris aduersus Epicurum viget, existimauit,

quantum

quantum opinor, tum meliùs honeſtatis ſtudium in animis defixum iri, cùm Epicurum calculo ſuo pergeret facere infamem, quem fama iam feciſſet authorem nefandæ turpitudinis. Ego quidem ſic ſentio, ſicque interpretari malo, quàm cum Agellio dicere, Epi- lib.1.c.9. curum carpi à Plutarcho minutè nimis, ac propè etiam ſubfrigidè. Non credes fortaſſe Plutarchum potiùs ex diuulgata opinione, quàm ex rei veritate in Epicurum diſputauiſſe; ſed attende quæſo quid habeat poſteriore horum librorum. Nimirùm, poſtquàm attigit dogmata præcipua, ob quæ Epicurus, Sectatoréſque ipſius malè audiunt, cuiuſmodi ſunt, *Amicis carere, Actione priuari, Deum nullum putare, Voluptati indulgere, Res omneis negligere*; ſubdit imprimis, *iſta eſſe, quæ homines omnes, ipſis exceptis, huic Sectæ attribuant.* Deinde verò ſibi obiicit ἀδίκως φήσει τις, *immeritò hoc, dicet aliquis*; tum autem ipſemet reſpondet: ἀλλὰ τὴν δόξαν, οὐ τὴν ἀλήθειαν σκοποῦμεν, *veruntamen nos opinionem, non veritatem attendimus*. Vides quàm apertè Plutarchus ſe φιλόδοξον, non φιλαλήθη profiteatur, de Epicuro cùm agitur. Vis porrò locum indicem ex quo videatur maior adhuc in illo candor deſiderari? Vidimus iam relata illa tum ex Cicerone, tum ex Laërtio epiſtola, quam Epicurus moribundus ſcripſit, doloribus ipſum ſuis oppoſuiſſe *animi gaudium*, τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, *quod perciperetur ex recordatione ſuorum olim ratiociniorum*, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ. At Plutarchus, vt Epicurum poſſet feliciùs carpere, verba detorſit, ac immutauit. Ecce enim in eodem libro Epicurum dolores ſuos oppoſuiſſe ſcribit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum priùs voluptatum memoria.* Quo loco iterùm notanda vox illa ἀπολελαυσμένων, ſiquidem illam etiam Epicurus expreſsè re- apud Laërt. l.10. ſpuit ſcribens ad Menœceum; cùm perſpectum alioquin ſit in quam malam partem ſoleat accipi, vel ex eo, quòd opponi ſolet ipſi virtuti, vt cùm apud Ariſtotelem quæritur, *ſit-ne vita iuxta virtutem*, ἢ κατ' ἀπόλαυσιν, *iucundior?* lib.1.Top. cap 5. Sect.18. probl.7. Exaggerare id non contendo, ne accuſare Plutarchum videar, indigitandum tamen cenſui, vt Epicurus excuſaretur.

CAPVT VIII.

De Galeno.

lib. de libb. pro. Tertivs eſt Galenus, qui libros proprios enumerans, ſic recenſet eos, quos ſpecialiter aduerſus Epicurum ſcripſit, τὰ πρὸς τὴν Ἐπικούρου φιλοσοφίαν ἀνήκοντα, *De iis, quæ ad Epicuri Philoſophiam pertinent.* περὶ τοῦ κατ' Ἐπίκουρον εὐδαίμονος, καὶ μακαρίου βίου, β. *De beata, ac felici ſecundum Epicurum vita, libri duo.* περὶ τοῦ κατ' Ἐπίκουρον ἀμοίρου ἡδονῆς, β. *De eo, qui iuxta Epicurum eſt voluptatis expers, duo.* ὅτι τὰ ποιητικὰ τῆς ἡδονῆς ἐλλιπῶς Ἐπικούρῳ λέλεκται, ἕν. *Quòd ea, quæ voluptatem creant imperfectè ſint ab Epicuro expreſſa, vnus.* Τὰ περὶ τῆς ἡδονικῆς αἱρέσεως. *De Secta voluptaria.* Εἰ ἡ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, ἕν, *an Philologia ad moralem Philoſophiam conferat, vnus.* περὶ τῶν πρὸς τοὺς σοφιστάς, ἕν, *de iis, quæ ad Sophiſtas ſpectant, vnus.* Μητροδώρου ἐπιστολὴ πρὸς Κέλσον Ἐπικούρειον, *Metrodori Epiſtola ad Celſum Epicureum.* Ἐπιστολὴ Πουδεντιανοῦ Ἐπικουρείου, *Pudentiani Epicurei Epiſtola.* Cùm huiuſmodi porrò libri deſiderentur, plurima tamen adhuc leguntur in libris ſuperſtitibus, quæ Epicurum feriant. Cur autem Galenus, vir tantus, adeò malè animatus in Epicurum fuerit, occaſionem factam opinor, quòd malè affectus erga Aſclepiadem, qui Hippocraticam Medicinam penitùs ſubruerat, viderit Epicurum eſſe, ex quo Aſclepiades ſua principia deſumpſiſſet: tametſi Sectæ Princeps fieri, vt ambitioſus erat, vellet. Iam vt videas Galenum quoque aliud de Epicuro ſciſſe, euulgauiſſe aliud; nôrat imprimis Epicurum in deſcri- lib.10. ptione viri ſapientis, quæ exſtat adhuc apud Laërtium, venereorum vſum damnaſſe. Nimirùm cùm aliis locis ſuo tempore referendis, tum præſertim in librum tertium Epi- comment.1. demiorum Hippocratis ſcribens, hanc inde deſumpſit Epicuri ſententiam; μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν, *Nihil vnquam prodeſſe venereorum vſum; præclarè agi, ſi nihil noceat.* Quin ex eadem conſequenter deſcriptione nouerat eum, qui ſapiens fuerit; amore captum non iri; quæ Epicuri ſententia, eſt deinde mirè à Lucretio lib.4. amplificata. Sed & ſcrutator adeò curioſus Epicureorum operum ignorare non poterat, quòd citatum ſuperiùs eſt ex Epiſtola ad Me- apud Laërt. lib.10. nœceum, de ſuaui vita, quam non puerorum, mulierúmque fruitio pariat, non piſcium vſus, &c. quæque omninò ſeparari à virtutum choro non poſſit. Niſi verò id ex illa Epiſtola cognouerat, ignorare ſaltem non poterat ex Ratis ſententiis, apud omneis notiſſimis, quarum aliquæ Galeno interdum citantur, & ex quibus occaſio ſumpta conſcribendi librum illum, εἰ ἡ φυσιολογία χρήσιμος, &c. nempe & in Ratis ſententiis habetur, *viui non poſſe ſuauiter*, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, &c. cùm Galenus ergo hæc non ignoraret, in libris tamen de placitis Hippocratis, lib.5.cap.5. & Platonis, diſtinxit primùm tria quædam tribus Animæ partibus accommodata, ſeu familiaria, voluptatem concupiſcenti, victoriam animoſæ, honeſtatem ratiocinanti, ac deinde ſubiunxit: *Epicurus quidem ſolum id, quod peſſimæ animæ parti eſt familiare, ſpectauit* (voluptatem videlicet) *Chryſippus verò id, quod optimæ, aſſerendo nos conciliari* πρὸς μόνον τὸ καλόν, *ad id ſolum quod eſt honeſtum.* Quaſi ſcilicet Epicurus aut *honeſtatem* abiurâſſet, τὸ καλῶς ζῆν, aut nullam, niſi indeco- lib.1.cap.12. ram voluptatem affectauiſſet? Sic alio loco de facultatibus naturalibus ſcribens, & Epicurum præſertim, eiúſque Sectatores notans: *Ex horum*, inquit, *ſententia, nulla eſt intelligentia animæ congenita; nulla ratio conſequentionis, repugnantiæ, diuiſionis, compoſitionis; rerum iuſtarum, iniuſtarúmque; honeſtarum, ac turpium: ſed ex ſenſu, & per ſenſum fieri dicunt in nobis omnia, & imaginationibus quibuſdam, memoriiſque regi animalia. Ad hæc nullam*

in-

in Anima, quâ ratiocinemur, facultatem esse, sed sensibus, passionibusque pecorum ritu duci nos, cùm scilicet renuere, respuerève nihil possimus. His authoribus, Fortitudo, Prudentia, Temperantia, Continentia, meræ sunt nugæ. Sic rursus aliàs, licet nomen Epicuri reticeat, haud obscurè tamen in illum insultat, vt constat ex iis, quæ suprà attigimus ex Suida, & ex opinione circa vsum partium suo loco commemoranda. (lib.3. de vs. part. cap.10.) *Attende iam,* inquit, *in vtram familiam, qui in hisce libris versaris, cooptari debeas, Platonisne, Hippocratis, cæterorúmque virorum, qui opera naturæ suspiciunt; an aliorum, qui eam reprehendunt, quod non statuerit, vt per pedes excrementa effluerent. Diffluebat enim adeò deliciis, qui dicere hæc mihi est ausus. vt graue esset ipsi è lecto surgere ad exonerandum ventrem. Præstitisset nempe hominem ita comparatum esse, vt sola podis exporrectione excrementa secerneret. Quid hunc vel pati, vel agere existimes, cùm solus est? quas exercere contumelias in omnes partes corporis? quomodo deprauare, & corrumpere pulcherrimas Animæ dotes? qui nempe mutilam, & cæcam facultatem diuinam fecit, quâ solâ homo potis est veritatem contemplari; inexplebilem verò voluptatem magnam reddidit, ac potentem quæ præter legem, ac iniustè exercet tyrannidem quaque vim & pessimam, & maximè ferinam habet.* Sic ille.

CAPVT IX.

De sanctis Patribus, ac nominatim Clemente, Lactantio, Ambrosio.

EX his iam intelligi licet, quid agere potuerint, debuerintve Ecclesiæ Patres, quibus studium incubuit, & veritatis eminentioris, & honestatis augustioris. Æquiores certè in Epicurum esse non potuerunt, quàm authores Ethnici; cùm præsertim magna ex parte ipsos-met Epicuri libros, vt apparet, non viderint: Neque verò etiam debuerunt; cùm potissimùm Epicurum talem esse crediderint, qualis vulgò depingeretur. Cæterùm, quòd etiam aliqui ex iis, quos germana Epicuri scripta minimè ignotasse constat, præ feruore aliquando, quo virtutem populis persuadere conabantur, iuxta rumorem popularem in Epicurum dixerint, manifestum facient seligendi tres, vnus ex Græcis, duo ex Latinis.

Ille est Clemens Alexandrinus, qui, vt erat per eruditus, ita legerat sanè illam ad Menœceum epistolam, in qua Epicurus nihil magis, quàm voluptates obscœnas exhortet, vt ex relatis mox antè constat. Legisse argumento est quod bonam Epistolæ partem in suis habeat Stromatis, ac præfationem illam imprimis, Μήτε νέος τις ὢν, μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε (lib.4.) γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον, &c. *Neque iuuenis quis exsistens philosophandi moram trahat: neque senex cùm fuerit, philosophando defatigetur. Ad Animæ quippe sanitatem neque immaturus, neque intempestiuus est quisquam.* &c. Et tamen illam Epicuri de voluptatibus sententiam, velut non aduertens, aut dissimulans, Epicurum perinde notat, *quasi decernentem beatam victoriam, seu felicitatem, non vt hominum ratione præditorum, ac Philosophorum. sed vt quorumdam pecorum vilitantium stercoribus.* (lib.2.) Legerat quin-etiam recitatam illam ex Galeno de venereorum vsu Epicuri sententiam; quippe in suo Pædagogo illam retulit, ac iisdem quidem proximè verbis, quibus exstat apud Laërtium; sed certo tamen consilio Epicuri nomen reticendum censuit, dicere contentus, οὐ γοῦν τις εἰρηκέναι φασὶ, συνουσία ὤνησε μὲν οὐδέν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ ἔβλαψεν. *Bene ergo quispiam dixisse videtur. venereorum vsus prodest nemini; ac præclarè agitur, nisi etiam noceat.* Quare & minùs mirabere, si cùm talia dissimulet, dicat nihilominùs Epicurum *veritatem posthabere voluptati, & bonam carnis constitutionem deificare,* aliáque id genus, quæ profectò cognouerat ab Epicuri mente aliena.

Ex istis vnus est Lactantius, cuius cùm libro tertio Institutionum verba sint, *Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis,* &c. (cap.7.) mirum quomodo eodem libro verba deinceps hæc habeat, *verùm ille fortasse impunitatem vitiis suis spopondit* (de Epicuro loquitur) *fuit enim turpissimæ voluptatis assertor, cuius capiendæ causâ nasci hominem putauit.*

Alter Diuus Ambrosius, qui cùm in suis Epistolis illam etiam partem, citatæ ad Menœceum Epistolæ, quæ de voluptate est, proferat, Etenim, *clamat ille,* inquit, *quia non potationes, neque comessationes, neque filiorum soboles, nec fœminarum copula, nec piscium copia,* (lib.3. ep.43.) *aliorúmque huiusmodi, quæ splendido vsui parantur conuiuij, suauem vitam faciunt; sed sobria disputatio,* &c. Cùm etiam ibidem vir sanctus hoc addat de Epicuri Sectatoribus, *quòd illis, non immoderata epula, non potationes voluptatis suauitatem generant, sed continens vita:* Nihilominùs idem sanctus Præsul exaggerat alibi *Epicuri Scholam dirumpi corporis delectatione, & Epicureos asserentes summum bonum voluptatem esse, æstimare magis illam inquinamento corporis, quam sobrietate mentis,* & similia. (lib. 1. de Abrah. cap.1.& 11.) Sed heic istorum modus esto.

LIBER QVARTVS,

DE

OBIECTA EPICVRO IMPIETATE.

CAPVT PRIMVM.

Epicurus arguitur, quòd Deum aut non prorsùs, aut simulatè coluerit.

NVNC vt præcipuas atingamus in Epicurum criminationes, exordium facimus ab ea, quæ est omnium grauissima, nimirum circa impietatem. Tametsi porrò quæ præcipua obiicitur impietas ad doctrinam spectet, de qua seorsim dicendum est; non desunt tamen qui mores etiam, de quibus iam agimus, impietate suâ notent; seu Deos, seu patriam, parentes, cæterósque respexeris. Ac primùm quidem Seneca ex opiniune eius deducit, quòd vereri Deum non debuerit. En
lib. 4. de benef. cap. 19. illius verba: *Tu Epicure, Deum inermem facis; omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam timendus esses, proiecisti illum extra murum.* Pergit: *Hunc igitur septum ingenti quodam, & inexplicabili muro, disiunctúmque à conspectu mortalium non habes quare verearis. Nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est.*
lib. 1. de nat. Deor. Senecæ Cicero consentit; nam, *quamobrem,* inquit, *Dij colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Videtur proinde Plutarchus non immeritò Epicuro, Secta-
l. 1. adu. Col. toribúsque obiicere, *quòd aboleant sacrificia, mysteria, pompas, festos dies; quódque proinde adimant quæ sacra sunt debita Baccho, cæterisque Diis, seu seruatoribus, seu nuptiarum præsidibus,*
lib. 4. c. 27. *seu aliis.* Sic Athenæus: *Apud Epicurum,* inquit, *non libatio, non primitiæ Diis offeruntur; sed quod de indecora quadam muliere Simonides dicit;*

Non immolatas sæpe victimas vorant.

Deinde, quamvis Epicurus visus fuerit Deos colere, hypocriseos tamen, seu simulationis impietas inuritur. Hac de re ecce Plu-
l. 2. adu. Col. tarchi locum: *Precationes,* inquit, *& adorationes, non vt quidpiam his indigens, sed præ multitudinis metu simulat, vocésque contrarias iis, quas inter philosophandum ederet, pronunciat. Ac sacrificans quidem mactanti sacrificulo, vt coquo assistit, sacrificio tamen peracto discedit, illud submurmurans: quod quidem hominem oportuit facere, sacrum feci; verumtamen Diis ad me nequaquam aduertentibus. Ita scilicet Epicurus fingendum esse existimat; neque inuidendum esse, aut infensum fieri vulgo hominum, qui cum gaudio peragunt ista.* Hactenus Plutarchus, qui & post-modùm vbi ostendit nec Epicurum, nec Epicureos superstitiosis feliciores esse, quatenus sacris, mysteriisque, necessitate compulsi, assistunt, subiicit, *illos id agere timenteis, & expauescenteis, ne detegantur, atque idcircò cum fallacia populo imponere; apud quem etiam libros de Deo, naturáque diuinâ componant, inuolutos illos, nihilque bonæ frugis continenteis; dum opiniones interim suas omnimodè seu superuestium, ac propter metum operiunt.* Ex hoc est, cur apud Lucianum, cùm Epicureus Hermon insinuasset honorem sibi in Sympos. aliquem, quod esset Sacerdos, deberi; Zenothemis Stoïcus id cum risu exceperit, quasi facetum prorsùs foret Epicureum Sacerdotem esse.

CAPVT II.

Itémque quòd se, & suos Sectatores in Diis haberi voluerit.

SEQVITVR alia impietatis species. Videtur enim Epicurus Deos è Mundo sustulisse, vt sese quasi nouum quemdam Deum mortalibus inueheret, & quos luberet faceret Deos. Siquidem Plutarchus commemorans illam Colotæ adorationem, quâ Epicurum de Natura disserentem prosequutus fuerat: *Epicurus ipse,* inquit, *gloriabundus* Col. l. 2. adu.
σεμνυνόμενος, *sic illam describit;* ὡς σεβομένῳ γάρ σοι τὰ τότε ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσίστατο ἐπιθύμημα ἀφυσιολόγητον τὸ περιπλακῆναι ἡμῖν, γονάτων ἐφαπτόμενος, καὶ πάσης τῆς εἰθισμένης ἐπιλήψεως γίνεσθαι, κατὰ τὰς σεβάσεις τιμῶν, καὶ λιτῶν. ἐποίεις οὖν (φησι) καὶ ἡμᾶς ἀνθιεροῦν σε, καὶ ἀντισέβεσθαι. *Tibi enim, tanquam veneranti ea, quæ tum à nobis dicebantur, incessit cupiditas, causam non habens naturalem, vt genua attingens nos complecteretis, & quicquid vsurpari solitum est circa cultum adorationes, precationésque exhiberes.*

Quo

Quo effecisti, inquit, vt & nos te vicissim sanctum deputaremus, ac veneraremur. Et paulò pòst: ἄφθαρτος μοι διατήρει (φησί) καὶ ἡμᾶς ἀφθάρτους διάγου, *incorruptibilis perge, inquit, nósque incorruptibiles etiam reputa.* Ex quo Plutarchus censet ignoscendum iis, qui dicunt se quovis pretio spectaturos Tabulam, in qua ille quidem exhiberetur procidens, genuáque complectens; iste verò reciprocè & supplex, & venerabundus. His adde, quod idem

eod.libro. Plutarchus ab Epicuro ad Idomeneum scriptum fuisse commemorat, πέμπε οὖν ἀπαρχὰς ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ ἱεροῦ σώματος θεραπείαν, *Itaque mitte ad nos primitias ad sacri huius corporis cultum.* En vt affectarit honores Diuinos. Quin affectasse quoque videtur, dum tot cæremonias in sui memoriam testamento fieri mandauit, ac id comprobante præsertim successu, cùm Sectarores ipsum inter Diuos collocauerint, & celebreis effecerint θρησκευομένας ὑπ᾽ αὐτῶν εἰκάδας *superstitioso ritu cultas à se dies vigesimas*, vt apud Laërtium Menippus obiicit. Quòd porrò inter Deos relatus à Sectatoribus fuerit, declarat abundè vel vnus Lucretius, hæc enim de illo profatur:

lib.5.init.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere pro rerum maiestate, hisque repertis;
Quisve valet verbis tantùm, qui fundere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit?
Nemo, vt opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, vt ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum'st, Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi,
Qui princeps vitæ rationem inuenit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia, quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.

lib.3.c.14. Neque verò est cur Lactantius existimet Lucretium laudare hoc loco voluisse aut Pythagoram, aut Thaletem; siquidem satis manifestè Epicurum indicat, dum commeodationem concludens, hæc habet:

Cuius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, &c.

Quod denique Epicurus Sectatores suos facere Deos voluerit, confirmare videtur, tum quod ille scripsit ad Menœceum, *fore, vt suis preceptis parens viueret vt Deus inter homines*, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις: tum quod Plutarchus proprium fuisse Epicureorum asserit, *vt sese Deorum æquales iactarent.*

CAPVT III.

Declaratur vt Epicurus censeri poßit legitimè coluisse Naturam Diuinam.

IAM, cùm eleuare aggrediar quæ Epicuro obiiciuntur, absit aliâ mente id præstem, quàm exercitationis gratiâ. Neque enim si ille fuit, vt esse potuit, impius, malignus, aut aliâ ratione vitiosus, ego is sum, qui patrocinium ipsius mordicùs suscipiam, & vel fuco facto, exstitisse pium, bonum, temperantem defendam. Quin etiam, si quando perspicuum euadat ea, quæ obiiciuntur, calumnias non esse, ac ipsum reuerâ peccasse, neque reprehendi iniuriâ, non ero sanè ipse postremus, qui accusationem instituam, (vti & instituo in illis doctrinæ capitibus, in quibus perspicuè errasse eum constat) cùm & iam dumtaxat excusationem texam, quòd ille videatur præter fas, & æquum, nisi in rebus omnibus, at certè in quàm plurimis, meâ sententiâ reprehendi. Itaque rei veritate saluâ per me, ac integra, explicationes solummodo, atque coniecturas propono, quæ nisi moueant cæteros, mihi tamen bonâ fide agenti probabilitatem inducunt. Quod spectat sanè ad rem præsentem, moueor loco illo Laërtij, quo *affectus pietatis Epicuri erga Deos, ineffabilis fuisse dicitur*, ἡ μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος ἄλεκτος ἡ διάθεσις. lib.10. Moueor, quòd in ea ciuitate, in qua Epicurus incolumis vixit, &, vt adnotauit D. Augustinus, *gloriâ etiam floruit*, adeò malè mulctatentur quotquot ex Philosophis, vel leuiculam impietatis suspicionem exhiberent, vt exemplo esse possunt Anaxagoras, Protagoras, Socrates, & florente iam Epicuro, ipse Aristoteles. lib.18 ciuit. cap.41. Tum, vt obiectis satisfiat, hærendum in eo non opinor, an Epicurus Deum coluerit; id disquirendum potiùs, an se in cultu naturæ Diuinæ exhibẽdo ritè gesserit. Principio verò nemo dicat exigendum ex ipso cultum, quem solum temporibus illis profitemur verum fuisse, ac legitimum, Iudæis scilicet præscriptum: siquidem qui exigeret, Platonem, Zenonem, cæterósque omneis Epicuro faceret pareis. Quocirca inspiciendum restat, quid in communi tam Epicuro quàm cæteris caligine, decuerit magis naturam Diuinam. Circa hoc porrò, vide vt etiam nostris hisce temporibus de pietate philosophemur; & Epicurum præ cæteris, quotquot ipsum reprehendunt, maximè pium fortè comperies. Duplicem solemus assignare causam, quare Deum homines colant: Vnam dicimus excellentem, supremámque Dei naturam, quæ seipsâ, & sine vllo ad nostram vtilitatem respectu, cultus, ac reuerentiæ dignissima sit: Alteram, beneficia, quæ Deus seu bona largiendo, seu à malis auocando, aut contulerit, aut, quod magis mouet, collaturus sit. Hinc, si quispiam ad Deum colendum priore causâ alliciatur; hunc se affectu verè filiali componere asserimus; sin posteriore, prorsùs seruili. Et quamvis honor, amórque seruilis, non sit omninò improbandus, ac ne præsertim in Benefactorem ingrato simus animo; nemo est tamen qui sustineat filialem non longè præstare, quòd is exhibeatur ob ipsummet Deum, cuius sanè altaria aliunde frigerent, si dominante affectu seruili, homines nihil ab ipso, (quantumcumque excellens foret) aut acciperent, aut metuerent. Iam cùm Cicero, Seneca & alij affectu

planè seruili ducti fuerint, quid-nam aliud Epicuro reliquum fecerunt, quàm vt filialis eius pietas (non illa sanè supernaturalis, seu ex gratia iustificante, secundùm quam filij Dei nominamur, & sumus; verùm naturalis, & qualem recta ratio suggerit, secundùm quam etiam agnoscitur Deus vt pater) vt, inquam, eius pietas magis, magísque commen-

lib.1. de nat. Deor. daretur. Cicero sic instat: *Quid est, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cùm Dij non modò homines non colant, sed omninò nihil curent?* Pergit: *Quæ porro pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omninò, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest?* Agnoscis vt alium, quàm seruilem cultum Cicero non probauerit: At filialem in Epicuro non probauit ille quidem, sed tamen non ignorauit. Quippe Velleio pro Epicuro respondente, inter cæ-

Ibid. tera hanc rationem audiit: *Habet venerationem iustam quicquid excellit.* Seneca autem

lib.4. de benef.cap.19. sic quidem vrget: *Atqui Deum, Epicure, Deum vis videri colere, non aliter, quàm parentem? grato, vt opinor, animo. Aut, si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te Atomi, & istæ micæ tuæ fortè, ac temerè conglobauerunt, cur colis?* Verùm cùm solám reuerentiam seruilem Seneca agnoscat, nonne filialem in Epicuro, vel nolens, satis indicat, cùm ab ipso Deum, *tanquam parentem* coli dicit? Quid quod Epi-

loc.cit. curus statim à Seneca inducitur *Deum colere, nulla spe, nullo pretio inductus; sed propter eius maiestatem eximiam, supremámque naturam?* An-ne pietas Epicuri fieri poterat commendatior?

CAPVT IV.

De superstitiosis ritibus ab Epicuro contemptis, & de obiecta simulatione.

QVOD Epicurus libationes, primitiarúmque oblationes in suo conuiuio neglexerit: quòd festa, aliáque id genus (quanquam doctrinâ potiùs, quàm exemplo suo) abolere curauerit, non videtur esse cur vitio vertamus. Profectò nemo negauerit, quin alia religio sit pura, & alia spuria, quæ superstitio proprio nomine dicitur; nemo consequenter, qui, cùm illam probet, improbare istam non debeat. Quid-nam verò aliud egit Epicurus? Obseruauimus vt contenderit Religionem puram amplecti; quòd si aliunde vel contempsit, vel etiam radicitùs conuellere studuit ritus illos, ac cæremonias, quæ sincerum in Deum affectum prorsùs opprimentes, crucem prætereà mentibus figunt; nihil sanè voluit aliud, quàm improbare superstitionem. Plura sunt de his suo loco dicenda. Addo heic solùm, si hac ratione repurgauit Epicurus superstitionibus homines: si cultum illum neglexit, & Deos illos sustulit, putà Bacchum, & cæteros, quos neque nos probare debemus, neque ferre possumus; traducere autem curauit exemplo suo homines ad cultum veræ diuinitatis (etsi aliunde, quia homo fuit, neque iis, quibus nos iam, illustratus luminibus, non attigerit vndequaque scopum) quamobrem à nobis dicatur ex hoc capite culpam contraxisse? Admoneo proinde, non de vera Religione, sed de spuria, seu superstitiosa intelligendum Lucretium, cùm ab Epicuro instructus concludit:

Quare Relligio pedibus subiecta vicissim lib. 1.
Obteritur; nos exæquat victoria Cælo.

Nempe & statim profert exemplum superstitiosi, ac nefarij immolandorum hominum ritûs:

——Sæpius olim
Relligio peperit scelerosa, atque impia facta,
Aulide quo pacto Triuiai Virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine fœdè
Ductores Danaum delecti, prima virorum.
Qui simul infula virgineos circumdata comtus
Ex vtraque pari malarum parte profusa'st,
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectúque suo lacrumas effundere ciues;
Muta metu terram genibus summissa petebat;
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat
Quod patrio Princeps donârat nomine Regem;
Nam sublata virûm manibus, tremebundáque
ad aras
Deducta'st; non vt solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo:
Sed casta incestè nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus vt classi felix, faustúsque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum!

Superstitiosa videlicet. An quæ Diis alioquin fuissent offerenda, Epicurus præ intemperantia deuorauerit, diiudicandum est ex iis, quæ dicentur inferiùs.

Circa obiectam simulationem, is non sum, qui tueri velim simulatè eum nihil egisse; vnus, qui corda, renésque scrutatur, scire id potest, ac dicere. Dico solùm, si Epicurus quibusdam Religionis patriæ interfuit cæremoniis, quas mente tamen improbaret, videri posse illi quamdam excusationis speciem obtendi. Intererat enim, quia ius ciuile, & tranquillitas publica illud ex ipso exigebat: Improbabat, quia nihil cogit animum Sapientis, vt vulgaria sapiat. Intùs, erat sui iuris; extrà, legibus obstrictus societatis hominum. Ita persoluebat eodem tempore quod & aliis debebat, & sibi. Ac fateor quidem veracitate, non in verbis modò, sed etiam in actionibus nihil esse posse laudabilius: Quid facias tamen, vbi spectàris hominem extra Religionem, in qua debemus cogitatione, verbo, opere consentire? Pars hæc tum erat Sapientiæ, vt Philosophi sentirent cum paucis, loquerentur verò, agerêntque cum multis. Sanè enim quod Epicuro, Epicureísque obiectū à Plutarcho est, aliis propè omnibus Doctores nostri obiiciunt; exempli causâ, Origenes, qui adu.Cels. in hac ipsa seu stultitia, seu impietatis specie copulat non semel Peripateticos, & alios. Quod quidem attingo, vt intelligas Epicurum nihil peccasse, quod alij nō peccauerint.

Quanquàm

Quanquàm nescio quispiam-ne sit, qui cùm ceremonias illas improbet, existimet tamen debuisse ab Epicuro probari? Id, quod Plutarchus vrget de turbata Epicuri felicitate ob necessitatem, & metum, declarandum alio est loco, vt & cætera quæ exaggerantur. Illud Hermonis, si nihil aliud, saltem indicat eiusmodi fuisse Epicureos habitos, à quibus Sacerdotium, cultúsque Deorum non foret alienus.

CAPVT V.

Affectarit-ne honores Diuinos?

SEQVITVR quod Plutarchus vrget circa Colotæ adorationem. Attamen, quis non heic peruideat tam puerilem commentationem, vt refutatione non egeat? Epicurus Deos ex omnium sententia extra hunc Mundum constituebat; ipse se verò intra hunc Mundum non ambigebat degere. Deos docebat expertes esse ortus, atque interitus; ipse se non corpore modò, sed & animo prædicabat esse ortui, ac interitui obnoxium. Quomodo se ergo pro Deo habere, aut incorruptum reputare? quomodo cæteros mortaleis diuinæ esse conditionis existimare poterat? Et dicere quidem posset aliquis hac in re ipsum delirasse, ac sibi ipsi contradixisse: verùm ex iis, quæ sequentur facile erit colligere aliam fuisse viri grauitatem, modestiam, sapientiam, quàm vt nugaretur tam anileis nugas. Quare cùm tam multa Epicuro fuerint afficta à Stoïcis, vt anteà obseruauimus; quis non credat hanc Epicuri ad Colotem Epistolam in suppositiis habendam? Negare quidem noluerim, quin Colotes aliquando præceptoris sui doctrinam miratus, ipsum ad genua complecti potuerit: quin Epicurus vicissim, quasi sese excusando, quod modesti facere solent, complexus illum fuerit; sed accho huiuscemodi ansam præbere non debuit commentis illis subtexendis. Prætereo Epicuri factum, vbi concessum fuerit, eleuari posse, si dicas Epicurum voluisse duntaxat commendare Colotæ affectum, quasi scilicet enthusiasmo quodam ad sapientiam fuisset correptus: Si defendas non propterea opinatum fuisse Epicurum diuinos sibi honores delatos (nisi quis censeat quotquot patiuntur sibi deferri complexiones, genuflexiones, aliáque huiusmodi, quæ, tametsi alio affectu, ad Deum etiam deferri sôlent, vsurpare sibi velle honores, qui diuini sint:) Si incorruptibilitatem illam, aut pro nominis immortalitate accipiendam esse sustineas; qualem Metrodorus post se, póstque Epicurum vitâ functos, Senecâ testante præsensit; aut pro ipsamet possessione bonorum immortalium, cuiusmodi virtutes sunt; sic enim sumpsit Epicurus, vt referetur paulò pòst, in Epistola ad Menœceum. Hæc inquam prætereo, cùm dicere præstet, & verisimilius sit, rem fuisse confictam, & à Plutarcho, vt ille erat, ex suprà dictis, animatus, pro vera fuisse diuenditam. Quod idem dicendum de primitiis ad cultum sacri corporis ab Idomeneo postulatis. Ad illud deimpensis, & celebritatibus, quas in sui honorem haberi Epicurus testamento cauit, respondere facile est, nihil ipsum propterea diuinum appetiisse, sed honores tantùm quosdam solitos deferri viris bene merentibus. Is mos olim fuit, ac iam perseuerat, vt, pro innato famæ appetitu, quisque mandet aliquid in sui commendationem post obitum fieri, seu illud funera attineat, seu sepulcra, seu statuas, seu annuas commemorationes, seu largitiones nataleis, seu similia, quæ varia sunt pro personarum, temporum, & locorum varietate Epicurus quid tale fecit: an potest quispiam illum damnare, nisi statim damnet magnos viros, qui fuerunt & priscis, & nostris temporibus? Vt Epicuri æuum attingamus, noune, si ille quidpiam de celebritatibus mandauit, ipsi etiam Aristoteles, Theophrastus, Lycon, & alij de statuis sibi ponendis mandârunt? An dices videri fuisse modestiores Lyconem, Stratonem, & alios, qui circa celebritates suis successoribus nihil præscripserunt; sed mandârunt solùm vt funera sibi nec illiberalia curarentur, nec superflua? Vt dicam sanè quod res est; videntur illi fuisse hac in re Epicuro longè vaniores. Et nôrant enim se ob hanc speciem moderationis laudatum iri, & sperabant maiores sibi honores ex illa indefinitione à successoribus deferendos, quàm fuissent ausi præscribere: cùm Epicurus ex opposito, nihil aliud verbis, aut votis ostendens, quàm animo conceptum haberet, simplicissimè egerit. Prætereo autem Epicurum videri potiùs prospexisse suis successoribus, quàm respexisse ad seipsum, dum conuentus illos instituit. Certè grata illa eius recordatio cum liberali conuictu, non postremum fuisse videtur demulcendæ Sectæ condimentum. Quid de Menippo sentiendum sit, ex superiore libro constat. apud Laert. l. 5.

CAPVT VI.

Quonam sensu Lucretius dixerit Epicurum Deum.

QVOD ad Lucretium attinet, nemo dicat illum censuisse Epicurum reuerà Deum; cùm & mortuum deprædicà it, & nos exemplo eius monuerit, vt fortiter mortem oppetamus. Poëticè ergo loquutus est, Deum insinuans Epicurum eâ ratione, quâ hominum vulgus illos pro Diis habet, qui de genere humano fuerunt bene-meriti. Vt enim Plinius alicubi, *Deus est mortali, iuua re mortalem*: ac statim: *Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur*. Cùm itaque homines in Deos pridem retulissent Bacchum, Cererem, Herculem, Theseum, qui suis inuentis, ac laboribus generi humano lib. 5. lib. 2. c. 7.

non parùm profuissent, existimauit Lucretius Epicurum potiori iure Deorum numero adscribendum, hoc est, habendum esse vt virum beneficum, & celebrandum, quòd Sapientiam adinuenisset, ex qua ampliores vtilitates promanarent ad homines. Sed reticendi versus non sunt quos ille superiùs obiectis attexuit. Isthæc nimirum subiiciuntur:

Confer enim diuina aliorum antiqua reperta: lib.5.
Namque Ceres fertur fruges, Libérque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cum tamen his posset sine rebus vita manere:
Vt fama'est aliquas etiam nunc viuere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore viui;
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Comparationem habes inuentorum Cereris, & Bacchi cum Epicurea sapientia; accipe iam comparationem laborum Herculis cum eadem similiter exsuperante:

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multò ratione ferère.
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius sus;
Denique quid Creta Taurus, Lernæáque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora ter-gemini vis Geryonai?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniásque plagas, atque Ismara propter
Tantoperè officerent nobis? vncísque timendæ
Vnguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
Aureáque Hesperidum seruans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelagéque seuera,
Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt portēta peremta,
Si non victa forent qui tandem viua nocerent?
Nil, vt opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora, ac monteis magnos, syluásque profundas;
Quæ loca vitandi plarumque'st nostra potestas.
At nisi pergatum'st pectus, quæ prælia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantæ conscindunt hominē cuppedinis acres
Sollicitum curæ, quantique perinde timores?
Quidve superbia spurcities, petulantia quātas
Efficiunt cladeis? Quid luxus, desidiésque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animóque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit
Hunc hominem numero Diuûm dignarier esse?

CAPVT VII.

Quo sensu Epicurus suos quasi Deos esse voluerit?

PARI iam modo, cùm Epicurus Sectatores suæ sapientiæ quasi Deos quosdam futuros asseruit, ridiculum foret putare, illum ad germanam naturæ diuinæ conditionem attendisse. Nimirùm eâ solùm fuit mente, vt cùm naturam diuinam describeret ex felicitatis, immortalitatísque adiunctis, censuerit sapientem aliquâ ratione, tum ad Deum accedere, cùm, quatenus ipsi liceret, euaderet felix, atque immortalis: felix, inquam, quatenus fieret perturbationum vacuus; immortalis, quatenus bonis immortalibus frueretur, videlicet virtutibus. Ecce etenim quid præcedat obiecta verba ad Menœceum: Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα διηνεκῶς, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, *Ista igitur, ipsisque affinia, diebus, noctibúsque semper meditare siue ipse tecum siue cum eo qui sit tui similis; sic fiet vt nec vigilans, nec somnians perturberis vnquam.* En quid sequatur: οὐδὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς, *Animali quippe mortali haudquaquam similis est homo innutritus immortalibus bonis.* Itaque talem hortabatur Epicurus Menœceum fieri, vt nempe in tanta morum prauitate, virtutem ipse tueretur, ac proinde vt Deus quispiam inter homines corruptissimos emineret. Taleis consequenter potuerunt Epicurei sese habere; quanquam non negem esse potuisse in Epicurea Secta, qui indigerent elleboro. Quid enim mirum, cùm satis constet sanctissimis etiam societatibus euenire, vt ambitiosissimos quosdam, & flagitiosissimos nutriant. Porrò, si cùm illi se Deos, Deorúmve æqualeis iactatent, nihil aliud sibi arrogarunt, quàm celebratam illam apud suos, cæterósque sapientiam; vti verisimile est nihil eos aliud cogitasse: id sanè egerunt, quod tum licitum per Ethnicam professionem fuit. Horatium audi:

apud Laërt. lib.10.

——*Sapiens vno minor est Ioue:* lib.1.epist.1.

æqualis ergo Diis cæteris. Cicero *animum humanum cum nullo alio, nisi cum ipso Deo comparari posse* dicit: Quid Sapientis ergo animum? Seneca, *Sapiens ille*, inquit, *plenus gaudio, hilaris, & placidus, inconcussus, cum Diis ex pari viuit.* Ac rursus: *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, nō supplex.* Verùm res nimis perspicua est. Epist.51.

CAPVT VIII.

Quæ Epicuri pietas fuerit erga Patriam, Parentes, alios.

RESTARET iam impietas, quæ in patriam, parentésque Epicuro obiicitur, maximè verò ab Epicteto: sed cùm illa ad placita Epicuri præsertim spectet, nihil heic preuertendum est: Id refero solùm, quod Laërtius habet. Imprimis enim postquàm scripsit pietatem eius in patriam fuisse inexplicabilem, subiicit illum abstinuisse à publicæ rei administratione, *præ summa modestia*, ὑπερβολῇ ἐπιεικείας: cùm patriam tamen difficillimis temporibus non deseruerit; veluti suprà attigimus. Vidimus etiam vt patria statuis lib.10.

aueis

æneis eum honorárit; scilicet tanquam testibus *eminentis illius candoris, quo se in omneis gesserat*, ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης. Deinde commendans illius erga parentes pietatem, ipsam vocat εὐχαριστίαν, hoc est, *gratam animi grati significationem*, & recordationem; vt & charitatem eiusdem in fratres εὐποιΐαν, hoc est *Beneficentiam* appellat, eam scilicet, quæ causa fuit admirabilis illius amoris, cuius ex Plutarcho iam meminimus; ne aliquid dicam de iis, quæ insinuantur ex testamento. Describitur continuò à Laërtio *mansuetudo* viri in seruos, ἡμερότης, concluditúrque demùm *in omneis omninò homines humanitas*, καθόλου δ᾽ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία. Ex quibus sanè intelligitur fuisse Epicurum summâ pietate, charitate, bonitate in vniuersum genus humanum. Heinc Cicero optimo iure, *Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potiùs vir optimus*. Alibi, quasi indignabundus: *Coluit Epicurus*, inquit, *amicitias; quasi quis illum neget, & bonum, & comem, & humanum fuisse*. Huc illud etiam pertinet: *Redarguitur ipse à sese, vinciúntque scripta eius probitate ipsius, ac moribus. Nam ista commendatio puerorum* (sic pergit ille, etsi suo sensu) *memoria, & charitas amicitiæ, summorum officiorum in extremo spiritu conseruatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non inuitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. Quod enim testimonium maius quærimus, quæ honesta, & recta sint, ipsa esse optabilia per sese; cùm videamus tanta esse officia morientis?* Denique tacendum non est, quod habet Laërtius, cùm adhærenteis Epicuro discipulos memorans, illos *detentos dogmaticis ipsius Sirenibus* dicit; ac Metrodorum Stratoniceum, qui vnus ab illo defecit, & ad Carneadem se contulit, ideò videri defecisse, *quòd nimia viri bonitate veluti obrueretur*, βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν.

lib. 2. Tusc. | lib. 2. de fin.

Quo loco obiter notanda non leuis difficultas est, quâ ratione fieri possit, vt Metrodorus Stratoniceus ad Carneadem deficere ab Epicuro potuerit, cùm Carneades ne fuerit quidem moriente Epicuro natus. Quippe cùm ex Apollodoro apud eundem Laërtium Carneades obierit Olympiadis CLX. anno IV. natus annos octoginta quinque, vel, vt Cicero habet, nonaginta: non potuit natiuitas eius Olympiadem CXXXVII. præcedere, sicque obitum Epicuri decem Olympiadibus, seu quadraginta annis non sequi. Et fuit quidem præter illum Anaxagoræ discipulum, cuius meminit Suidas, Carneades quidam alius Epicuro contemporaneus; is scilicet, cui, cùm inuisisset Arcesilam podagræ doloribus ardentem, & tristis exiret, *Mane*, inquit ille, *Carneades noster* (amore intellige, non Sectâ) *nihil illinc peruenit huc*, ostendendo pedes, & pectus. Attamen præterquàm quòd ille fuit Epicuri perfamiliaris, vt adnotauit Cicero, adeò vt proinde fieri ad ipsum non potuerit celebris defectio; constat profectò Metrodorum Stratoniceum auditorem illius non fuisse; sed subsequuti celebris Academiæ innouatoris, & successione quarti ab Arcesila. Nempe de hoc Cicero loquens: *Bene autem nosse Carneadem* inquit, *Stratoniceus Metrodorus putabatur*. Et alibi rursùs: *Erat etiam*, inquit, *Metrodorus, qui cum illis* (Clitomacho, & Æschine) *vnà ipsum illum Carneadem diligentiùs audierat*, &c. quid putas ergo heic dicendum? Existimârim Laërtium interpretari sic licere, quasi voluerit dicere: Ex omnibus iis, quæ Epicuro ipsiúsve Sectæ aliquando nomen dedissent, neminem vnquam defecisse præter Metrodorum illum Carneadis temporibus. Quòd bonitas verò Epicuri grauis illi fuisse dicatur, intelligi potest de ea, quam Epicurus tametsi mortuus spiraret adhuc in summa illa consensione, charitate, & sui memoriâ apud Sectatores. Sanè verò si Metrodorus à viuente adhuc Epicuro defecisset, quæsitum non fuisset ex Arcesila (qui duodecim annis Epicuro supervixit) *cur homines à cæteris ad Epicureos, ab Epicureis verò ad cæteros non commigrarent*; quâ de re infrà dicendum est.

lib. 4. | lib. 4 Acad. | in voc. Carn. | lib. 5. de fin. in fi. | lib. 4. Acad. | lib. 1 de Orat. | apud Laërt. l. 4.

LIBER QVINTVS, DE OBIECTA EPICVRO MALIGNITATE.

CAPVT PRIMVM.

Accusatur Epicurus ingratitudinis erga Praeceptores.

Dvo sunt præcipua obiectæ malignitatis capita; ingratitudo in Præceptores, & maledicentia aduersùs omneis Philosophos; præter ambitionem vtrique commistam. Prius caput libro iam primo ferè indicauimus. Vt specialiùs nunc declaretur; quod spectat quidem ad Nausiphanem, scri-

lib. 1. adu. Mathem. bit Sextus Empiricus Epicurum aduersùs ipsum gessisse inimicitias; contendisse existimationem illius obliterare; ac in Epistola ad Philosophos Mitylenæ degenteis conscriptâ de eodem memorasse hæc: οἶμαι δὲ ἔγωγε τοὺς βαρυστόνους καὶ μαθητὴν μὲ δόξειν τοῦ Πλεύμονος εἶναι, μετὰ μειρακίων τινῶν κραιπαλώντων ἀκούσαντα αὐτοῦ (meritò enim videtur αὐτοῦ pro τοῦ Casaubonus reponere.) *Opinor suspiriosos istos existimaturos me esse Pulmonis discipulum, qui scilicet audierim ipsum cum adolescentibus quibusdam propter crapulam delirantibus.* Nausiphanem autem Pulmonem vocauit, quasi vellet sensûs dicere expertem, vt notat idem Empiricus, qui obseruat etiam appellasse illum

ibid. *virum improbum* πονηρὸν ἄνθρωπον, carpsisséque in illo studium, peritiámque disciplinarum.

lib. 10. Confirmata hæc habentur apud Laërtium, qui & Epistolæ illius ad Mitylenæos meminit, & adiicit ex Timocrate, Epicurum plurima contra Nausiphanem scripsisse, ac inter alia, ad verbum, sic: ἀλλ' εἴ τις ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος ὠδίνων ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων, *Verùm habuit ille, si quis alius, quam ore suo laboriosè parturiret, iactationem sophisticam, vt & pleraque alia mancipia.* Rursùs ipsummet Epicurum in Epistolis de Nausiphane dicere; ταῦτα ἤγαγεν (interpunctio enim videtur hasce voces præcedere debere, non dirimere) αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην, ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν διδάσκαλον, *Hæc in eam mentis exturbationem ipsum deduxerunt, vt, ne probris impeteretur, magistrum etiam* (se meum fuisse) *ostenderet.* Sequitur, quòd eumdem vocàrit πλεύμονά τε, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον, *& Pulmonem, & indoctum, & impostorem,*

lib. 1. de nat. Deor. *& cinædum.* Hæc dubio procul Cicero innuit, cùm Epicurum notat, quòd Nausiphanem magistrum tam malè acceperit, & rursùs,

ibid. *quod illum vexàrit omnibus contumeliis.* Prætereo, quod ex aliis Magistris Pamphilum Platonicum mirificè contempserit, quòd negauerit se quidpiam didicisse à Xenocrate, quod Lysiphanis, & Praxiphanis institutionē dissimulàrit, atque id genus cætera, quæ sunt

eod. lib. 1. de nat. Deor. iam antè insinuata. Addo solùm quod Cicero de Democrito obiicit, *Epicurum nempe in ipsum, quem sequutus est, fuisse ingratum.* Con-

l. 2. adu. Col. firmari verò potest, quoniam, vt ille idem refert, *Democriti fontibus Hortulos suos irrigauit Epicurus,* & Metrodorus apud Plutarchum professus est, *nisi præiuisset Democritus, Epicurum nunquam fuisse ad sapientiam peruenturum.* Quò spectat illud, quod suprà innuimus, Epicurum se longo tempore Democriteum fuisse professum, honorasséque Democritum, quia rectam notitiam primus attigisset. Itém-

lib 2. c. 2. que, quòd Epicurum Vitruuius appellat suc-

lib. 3. Acad. c. 10. cessorem, D. verò Augustinus hæredem Democriti. Et cùm hæc tamen ita se habeant, Democritum cauillatus est, Λημόκριτον appellando, quasi *gramiis laborasset,* hoc est, in cognitione rerum naturalium cæcutiisset, vt est

loc. cit. lib. 1. apud Laërtium. Cicero verò in Tusculanis

lib. 1. de fin. apertè docet Democritum ab Epicuro insimulatum; & alibi: *Quæ mutat,* inquit, *ea corrumpit; quæ sequitur, tota sunt Democriti, Atomi, Inane, &c.* Concludit, *Democritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui eum vnum sequutus est, nollem vituperatum.* Huc referri potest, quod tam Epicurus, quàm Hermachus negarunt Leucippum Philosophum quempiam extitisse; cùm Apollodorus tamen Epicureus, & alij Democriti magistrum fateantur, vt est apud Laërtium. Quasi nimirùm Epicurus profiteri noluerit debere se quidpiam aut Democrito, aut illi, qui Democrito principia illa ostendisset, quæ ipse suffuratus est.

CAPVT

CAPVT II.

Arguitur id præ ambitione, vanitatisque studio fecisse.

ETANIM sese ita gessisse Epicurus arguitur præ nimio quodam vanitatis studio, vt videlicet ea seipso doctus, sapiénsque factus videretur Id primùm circa Nausiphanem ea Empirico demonstratur. lib. 1. adu. Math. *Cùm Epicurus enim*, inquit, *ipsius fuisset discipulus, prorsùs tamen id pernegauit, vt videretur à seipso doctus, ac per se factus Philosophus.* lib. 1. de nat. Deor. De Pamphilo Cicero declarat; ostendens enim quare Epicurus eum contemneret, *metuit*, inquit, *ne quid vnquam didicisse videatur.* Ibid. Ac rursus idem Cicero hallucinatum Epicurum dicit, *cùm quidem gloriaretur*; inquit, *vt videmus in eius scriptis, se magistrum habuisse nullum. Quod & non prædicanti* (sic pergit) *tamen facilè equidem credam, sicut mali ædificij Domino glorianti se Architectum non habuisse.* Huc facit, quòd cùm Apollodorus scripsisset Epicurum audiuisse Lysiphanem, & Praxiphanem: lib. 10. *Hoc ipse non dixit*, inquit Laërtius, *αὐτὸς ἐν τῷ*, *sed audiuisse seipsum.* Quod spectat ad Democritum (quem pro Democrate substituendum iam monuimus) ecce vt l. a. adu. Col. occinat Plutárchus. Postquàm enim proposuit aliquas ex gloria, iuxta Epicurum, voluptates proficisci, excipit: *Quid-ni ita faciat, ipse tam insanè tumescens, furénsque gloriæ studio, vt præceptores se habuisse abnuat, & de syllabis, ac apicibus cum Democrito rixetur, à quo tamen totidem verbis decreta suffuratus est.* Notanda hæc postrema verba; siquidem aliud continent damnatum ambitionis caput, quod extat etiam apud Clementem, lib. 2. Strom. dum Epicurum præcipua decreta à Democrito surripuisse dicit. Mentio quoque eius loc. cit. fit apud Laërtium; memoratur quippe Epicurus Democriti libros de Atomis, & Aristippi de Voluptate tanquam suos vsurpauisse. Videtur etiam Laërtius indicare librum, qui *Canon* inscribitur, cùm dicit fuisse, qui in Epicuri vita tradiderint Canonem ipsum descripsisse ex Nausiphanis Tripode Hic porrò Tripus fuisse videtur liber sic inscriptus à Nausiphane. Neque enim intelligi potest, quòd Epicurus ea dictamine (quasi nempe viuæ vocis oraculo) librum illum scripserit; cùm qui id asserunt, Nausiphanem negent ab Epicuro fuisse auditum. Cæterùm ea hac vanitate, atque ambitione factum esse conuincitur, quòd Epicurus iactauerit se vnum inuenisse verum, ac primas sibi idcircò deberi omneis inter Philosophos. Id cùm Plutarchus, tum alij innuunt; nullus est tamen, qui rem apertiùs, quàm Cleomedes lib. 2. c. 1. conficiat: *Epicurus*, inquit, *perindè, ac si aliquis esset, gloriatur, sese reputans dignum, qui in Philosophis numeretur: neque id solùm, sed & primas etiam sese occupare affirmans. In quo sanè seipsum Thersitâ audaciorem esse ostendet. Ille enim gloriatur solùm tanquam ex optimatibus vnus, & Regum ipsorum æqualis; nequaquam verò sibi ipsi parteis primas arrogat. At iste præ multa sapientia, & scientia affirmat se solum verum inuenisse, ac se idcircò indicat dignum, qui parteis primas teneat. Quocirca videtur quis mihi multò iustiùs in ipsum dicturus,*

Thersita loquutuleie, tametsi canorus concionator, Tace. Ac paucis interpositis: *Non pudet eum*, inquit, *seipsum Pythagoræ, Heraclito, & Socrati interponere, ac vti primam inter ipsos sedem occupet, postulare: Quod simillimum est, ac si sacrilegi inter sacerdotes, & sacrorum Antistites sese collocare tentauerint, primum inter eos locum sibi vendicantes: aut si quis Sardanapalum cogitet de laborum tolerantia cum Hercule contendere conantem, & Clauam, Leonísque exuuium vsurpantem, ipsique dicentem hisce ego rebus sum te dignior.* Huc-vsque Cleomedes. Adiici posset ad declarandum Epicuri ambitionem, atque vanitatem quod legitur apud Laërtium, ipsum laudibus extulisse, & assentatione prosequutum fuisse Idomeneum, Herodotum, Timocratem, vt quæ ea operibus suis inuulgata adhuc forent, euulgata facerent.

CAPVT III.

Accusatur etiam maledicentia erga omneis antiquiores Philosophos.

CVM eâ itaque ambitione Epicurus fuisse videatur, vt præferri omnibus Philosophis voluerit, effectum est, vt quemadmodum Præceptores suos insectatus est, ne ab illis quidpiam didicisse videretur; ita aduersùs Philosophos omneis, qui ipsum præcesserant, arguatur fudisse scommata & probra, vt illos videretur longo post se habere interuallo. Istud declarat imprimis Plutarchus, cùm de Epicuro, ac Metrodoro loquēs: *Quæ sunt*, inquit, *inter homines fœdissima vocabula, scurrilitates, cantillationes, iactationes, scortationes, homicidia, suspiratus, corruptela, grandines, ea aduersùs Aristotelem, Socratem, Pythagoram, Protagoram, Theophrastum, Heraclidem, Hipparchum, & aduersùs quem non virorum illustrium congerentes effuderunt?* l. a. adu. Col. Idem propè Cicero testatur, docet enim, vt Epicurus *aduersùs Pythagoram, & Empedoclem dixerit, cùm & contumeliosissimè*, inquit, *Aristotelem vexàrit, Phædoni Socratico turpissimè maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in Philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit.* lib. 1. de nat. Deor. Videre etiam scômata licet, quibus singulos proscíderit, apud Laërtium. Nam Platonem appellauit *χρυσοῦν*, *aureum*; fastum, vt puto, innuere volens, quem fastu alio Diogenes calcârat: Platonis verò discipulos *Διονυσιοκόλακας*, *Dionysij assentatores*, moram, opinor Platonis taxans in aula Dionysij: lib. 10. Heraclitum *κυκητήν*, seu *perturbatorem*, acta innuens circa Ephesum: Antidorū *Σαννίδωρον*, quasi *donis ad-*

blandientem. (Quis fuerit tamen iste Antidorus, ille-ne cuius nomine inscriptus est Epicuri liber, an alius, incompertum habeo.) Cyzicenos ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, *inimicos Græciæ.* Notare fortè Apollodorum, & simileis voluit, cùm ex Clemente Alexandrino felicitatem ille poneret ἐν ψυχαγωγίᾳ in oblectatione animi; quasi secus ipse sentiret. Alioquin enim pro Cyxicenis Cyrenaicos substituerem, cùm heic scilicet de Philosophis, non de nationibus agatur; Cyrenaicorum autem celebris Secta tunc fuerit, quam ipse quoque potuerit facere velle exosam, vt à qua etiam circa voluptatem non mediocriter dissentiret. Taceo autem commutationem factu faciliorem inter istas voces, quam si quis supponere velit Cytræos, aut Cynicos: vt taceam & Coloten ipsum à Plutarcho redargui, quòd aduersùs Cyrenaicos dixisset. Adhæc Dialecticos dixit πολυφθονερούς, *valde inuidos.* Notauit autem Megaricos, seu qui ex Euclidis Secta Dialectici dicti sunt; *litigiosissimi* enim fuerunt, φιλονεικότατοι; vt alibi Laërtius testatur. Ipsum Pyrrhonem ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον, *indoctum & ineruditum:* quasi ipsius cohibitionem in assentiendo redarguens.

lib.2.Strom.

lib.2.

Verùm duo potissimùm ex Laërtio sunt seligendi, quos Epicurus infamare præcipuè voluisse videtur. Vnus est Aristoteles, quem dixit ἄσωτον καταφαγόντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι, καὶ φαρμακοπωλεῖν, *deploratum, & qui, voratâ paternâ substantiâ, militasset, ac medicamenta vendidisset.* Fortassis autem notare voluit seu ipsius, seu præcipuè Nicomachi patris professionem; vel indicare etiam illud pharmacon, seu venenum, quo Alexander interiit, quódque Plinius *Magnâ Aristotelis infamiâ excogitatum* ait. Vtcumque sit, constare videtur verba hæc desumpta esse ex Epicuri Epistola, quæ inscripta est περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de vita rationibus, sine institutis.* Siquidem & Athenæus, & Aristoteles apud Eusebium ex Epistola illa idem citant. Ac desumit quidem ex ea Athenæus ὅτι καταφαγὼν (supple Ἀριστοτέλης) τὰ πατρῷα (habet Eusebius, νέον μὲν ὄντα καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν) ἐπὶ στρατείαν ὁρμῆσαι· καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ κακῶς πράττων, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἦλθεν· εἶτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι (ita enim videtur pro φησὶ, ex Eusebio restituendum) παραβαλὼν ἑαυτὸν, παρεκάθισε τοῖς λόγοις, οὐκ ὢν ἀφυής, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν θεωρίαν) non, vt opinor, θεωρητικὴν) ἐξῆλθεν. *Quòd cùm Aristoteles (adolescentulus adhuc exsistens) paterna bona consumpsisset, impetu quodam repentine arripuit militiam; ac ipsa malè succedente, sese ad vendendum medicamenta applicuit. Deinde verò, cùm pateret omnibus Platonis Schola,* (quippe & Academia propter commodam deambulationem dici potuit Peripatus) *seipsum illi adyciens, orationi (idque naturâ non repugnante) incubuit, ac non ita pòst conuersus ad contemplationem est.* Alter est Protagoras; hunc etenim dixit, vt Laërtius habet, φορμοφόρον τε, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν, *Bajulum, Democriti scribam, & per vicos ludi-magistrum.*

lib.3 c.vlt.

lib.8. deipn.

lib.15. præp. Euang.

Porrò quia heic Δημοκρίτου lego, non Δημόκριτον, vt vulgo; hinc fit, vt *scribam, & ludiliterarium fuisse* non referatur ad Democritum, sicut Interpretes accipiunt; non aduertentes duobus pòst verbis specialem, ac propriam fieri mentionem de Democrito. Sed & Δημοκρίτου legerat Illustrius, cùm ista transcriberet, & res planè conuincitur ex loco Athenæi, qui fuit ex eadem desumptus epistola. Adscribere hoc loco placet, quia valde illustrat quod Laërtius habet tum heic, tum etiam in vita Protagoræ: ὁ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐν φορμοφόρω (vult Casaubonus φορμοφόρον legi, quod apud Suidam sit φορμοβαστάκτης; sed duarum rerum diuersarum φορμοῦ, καὶ ξύλου videtur ordo concinnior, quàm si φόρμου genere præmisso speciem superfluè apposueris) καὶ ξυλοφόρον πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου, θαυμασθέντα δ' ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινῶν ἰδίᾳ συνθέσει, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα, ἀφ' ὧν, ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμῆσαι, *Narrat Epicurus Sophisten Protagoram ex sportarum, ac lignorum baiulo amanuensem primùm Democriti fuisse; admirationi habitum, propter scitam lignorum quorundam posituram adinuicem. Hisce initiis adscitum ab ipso; tum in quodam vico literas docuisse, deincépsque ad argutationem applicuisse animum.* Legere porrò totam historiam vberiùs licet apud Agellium.

in Epic. lib. cit.

lib.9.

lib.5. c.3.

CAPVT IV.

Quod vitium etiam tribuitur Sectatoribus ipsius.

CONFIRMARI porrò Epicuri in Philosophos dicacitas potest, ex eo, quòd videtur Sectatoribus maledicendi fuisse exemplo. Vt nihil enim dicam de Colote, cuius virulentiam, & mordacitatem duplici volumine Plutarchus repressit; cùm tam malè fuisset loquutus nominatim de Democrito, Platone, Empedocle, Parmenide, Melisso; docet ecce Cicero, vt Metrodorus etiam, atque Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclem dixerint; ac meretricula etiam Leontium aduersùs Theophrastum scribere ausa fuerit: addente Plinio *aduersùs Theophrastum scripsisse etiam fœminam; & Prouerbium inde natum, Suspendio arborem eligendam.* Memorat etiam, vt Zeno, Albutius, & alij, quos tum nonerat, litigarent, ac Zeno præcipuè. Is enim, *non eos solùm*, inquit, *qui tum erant, Apollodorum, Syllum, cæterósque figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem Philosophiæ, Latino verbo vtens, scurram Atticum fuisse dicebat: Chrysippum nunquam nisi Chesippum* (quasi cacaturientem equum) *vocabat.* Adiicit Cicero, Velleium Epicureum sub persona Cottæ alloquens: *Tu ipse paulò antè, cùm tanquam Senatum Philosophorum citares, summos Viros desipere, delirare, dementeis esse dicebas.*

lib. 1 de nat. Deor.

Præfat. ad Vesp.

dicebat. An cæterorum omnium vice mentiooem faciam Diogenis illius Babylooij, lib.5. quem Athenæus deſcribit *malè moratum, maledicum, obtrectatorem*, βλάσφημον, καὶ βάσκανον, *& riſu captato ne Regibus quidem parcentem?* Antiochus certè, qui Alexandro Antiochi Epiphanis Syriæ Regis filio ſucceſſit, iugulari ipſum mandauit, eius *maledicentiam*, κακολογίαν, non ferens.

CAPVT V.

Generalis eorum, quæ ſunt obiecta, Refutatio.

LONGA huc-vſque obiectio eſt; ſed breuis occurrit facienda reſponſio. lib.10. Paucis nempe illam indicat Laërtius, dum enumeratis iis, quæ citata ex ipſo ſunt, ſeu ad ingratitudinem, ſeu ad ambitionem, ſeu ad maledicentiam pertineant; ac vt declaret ſeu Timocratem, ſeu Stoicos, ſeu alios, illa de viro innocente, ac immerito confinxiſſe, hoc vno verbo rem explicat: Μεμήνασι δ' οὗτοι, *Iſti verò inſaniunt.* Quare & ſtatim elogia, ſeu quaſi argumenta cootraria opponit ex pietate, humanitate, manſoetudine, & aliis, quæ ſub finem libri ſuperioris retulimus. in Epic. Idem porrò etiam Illuſtrius vno verbo inſinuat, dum illa eadem obiectionum capita commemoraturus, eos qui illa obiicerent præfatur eſſe *calumniatores*, διαβάλλοντας. Et ſanè cum Epicurus non lib.2.Tuſc. modò vir bouus, verùm etiam optimus fuerit, vt ex Cicerone eſt antè perſpectum; qui poterat eſſe erga cæteros adeò lenis, adeò comis, adeò gratus, adeò amans; in ſuos autem præceptores, ac profeſſores ſapientiæ, quos à pubertate vſque tantoperè coluit, adeò acerbus, adeò auſterus, adeò ingratus, adeò ioſenſus? Quâ ratione ſe amici tam multi poterant illi addicere, ſi eius erat virulentiæ, mordacitatis, malignitatis, quam, vt quid cane, & angue peius mortales omnes refugiunt? Accepimus iam vnde illi quæſita fuerit inuidia; vnde euulgati etiam libri ſpurij, propter quos illius fama laborarit: quidni igitur Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, turbidos riuos deduxeruot ex cœnoſis fontibus? Id conſideratione dignum; cùm tam multa in Zenone Stoicorum principe reprehendenda fuiſſe prædi- lib.7. centur, vt eſt apud Laërtium; nihil tamen aduersùs illum ab Epicuro euulgatum legi. Inde profectò conuincitur vel Epicurum extitiſſe mitiſſimum virum, vt qui illi maximè pepercerit, quicum gereret grauiſſimas ſimultates; vel Stoicos illi impoſuiſſe circa cæteros; quod ad Zenonem ipſum ſpectaret, nihil auſos fuiſſe comminiſci, veritos, ne ea, quæ obiicerentur, ſeu ea vera eſſeot, ſeu falſa, fidem aliquam obtinerent.

CAPVT VI.

De ambitione, ob quam arguitur in Præceptores fuiſſe ingratus.

VT aliquid autem ſpecialiter dicam de ſcopo, quem ipſi propoſitum obiiciunt, cùm fuiſſe arguitur erga Præceptores ingratus; probabile quidem imprimis non eſt, ipſum vlla vnquam effudiſſe conuitia aduersùs eos, quos proximo à parentibus habuit loco; at non eſt fortaſſis penitùs negandum, quin illos non agnoſcere pro Magiſtris potuerit, à quibus nihil frugi fortſan didiciſſet. Si tes portò ita ſe habuit, vides quàm leuis culpa hæc ſit. Profectò ſatiùs longè videtur Præceptores habere nullos, quàm ſortiri minimè bonos. Siquidem poteſt natura ſeſe excitare; poteſt lux illa ingenita veritatem perueſtigare; at prauâ quadam inſtitutione præoccupatus animus, mirum, niſi ſe obſtinatum aduersùs veritatem gerat. Ex quo ille merito iure mercedem duplam ab iis poſcebat, qui ab aliis iam inſtituti fuiſſent; alteram, vt dedoceret aliena, alteram vt doceret ſua. Ac non poſſum quidem ſatis Stoicos mirari, qui Epicurum hebetem, ignarúmque appellitantes, ægrè tulerint quòd magiſtros nolnerit vllos agnoſcere. Arguere potiùs debuerant, quod ad Magiſtros non accedens, hebes remanſiſſet, ac rudis. Verùm quia vrgetur præſertim ipſa αὐτοδίδαξις, quæſierim ſolùm an non plurimi αὐτοδίδακτοι celebrentur; Pherecides Suidæ, Heraclitus eidem, in Lex. ac Laërtio, & plerique alij? Quid ni igitur lib.9. Epicurus ex hoc numero eſſe potuit? aut quid inuideant, ſi

Optimus eſt, ſeſe qui nouit cuncta Magiſtro,

vt Heſiodus habet apud Ariſtotelem? Sectæ lib.1. cuiuſdam princeps fuit; niſi igitur omnia, Nicom. c.3. aliqua tamen habere ſua debuit. Si damnatur, quòd ſupra maiores innouare quidpiam auſus ſit; damnentur Zeno, Ariſtoteles, & quotquot vnquam fuêre celebres Sectarum, partiúmque authores. Cætera quod attinet, cùm quæ ratio alios docuit, eadem docere ipſum potuerit, quid eſt, quod ſi quidpiam inuentum, dictúmque bene ab aliis ſit, idem potuiſſe inueniri, ac dici ab eo pernegetur? Quàm multa ſunt ab ipſo primùm, vt videtur, inuenta, & dicta, quæ vſurpata ab aliis ſint, & cuius tameo vſurpationis conqueri ille non debuerit? Senecam audi: *Poteſt fieri vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam, potiùs quàm noſtrorum. Quid eſt tamen quare tu iſtas Epicuri voces putas eſſe, non publicas? Quàm-multi Poetæ dicunt, quæ à Philoſophis aut dicta ſunt, aut dicenda,* &c. Epiſt.8. Atque id quidem maximè attingo propter ipſum Democritum, qui tametſi facem Epicuro prætulerit, eius tamen dux,

dux, non dominus fuit. Potuit Epicurus in eadem multa similia incidere: potuit imperfecta ab ipso relicta illustriora facere. potuit in multis contradicere, (vt Anaxagoræ etiam contradixit, etsi illum suspiceret,) potuit multa noua ex se inuenire. Hoc satis esse Democrito debuit, si, propter accepta ab ipso, Epicurus illi honorem habuerit. Porrò id ita contigisse Leonteus Epi- L.1. adu.Col. cureus apud Plutarchum testatus est. Idem conuincit quod ex Metrodoro in obiectione est allatum: arguit nimirùm gratam fuisse in Epicuri contubernio Democriti commemorationem. Vt agnoscas verò illam apud posteros propagatam, ecce Lucretius, tametsi illius opiniones impugnaturus, propter viri tamen reuerentiam non semel ita præfatus est,

lib.3.& 5. *Democriti quod sancta viri sententia ponit.*

Quin-etiam ex loco, quo obiicitur Leucippum ab Epicuro non agnitum Philosophum, posset fortassis solùm deduci Epicurum adeò sublime sensisse de Democrito, vt non putârit Magistrum vllum, ac ne Leucippum quidem fuisse, à quo suas illas opiniones ipse adeò solers ac industrius Democritus accepisset. Quòd Epicurus vsurpârit, ac pro suis iactauerit aliquos seu Democriti, seu etiam Aristippi libros, inter illa est, quæ Laërtius inficiatur. Inficiandum est pari modo quod affertur de Canone ex Nausiphane descripto. Profectò in tanta & rerum, & verborum copia, vt ille tot volumina propriis repleret sententiis, facilè sibi nemo persuadeat, illum sibi aliorum libros, atque labores vsurpasse; ac præsertim perspectam habens eorum temporum claritatem, quibus, vigente Philosophiâ, clarissimorum Philosophorum clarissima opera erant; adeò vt quis, nisi prorsùs hebes, non potuerit præsumere, fore vt illud omneis lateret, quod esset vulgatissimum.

CAPVT VII.

De conuitijs in Philosophos fusis.

Addo, quod spectat ad cæteros: Cùm videam in simili causa dici ab aliquibus, licere nonnunquam infamare vitam Auctorum; quòd eâ ratione possint faciliùs dogmata ipsorum improbanda dissuaderi; longè me abesse, vt velim quidpiam tale vel asserere, vel in Epicuro probare. Videtur mihi hoc ipso fieri magna veritati iniutia, si quis illam stabiliri non posse existimet, nisi ad calumnias, & maledicta confugiatur. Heinc si Epicurus conuitia obiecta in maximos viros fortè sparserit, non excusâtim sanè illum, quantumvis egisse id potuerit, vt Sectatores longiùs à dogmatibus peruersis arceret. Pythagoras quidem, & Plato, & cæteri omnes fuêre homines, ac proinde non modò multa, eáque grauia potuerunt peccare, verùm etiam fortè peccarunt: Quid hoc tamen ad veritatem, quæ per seipsam satis clarescens, non eget, vt illustris fiat denigratione, seu falsâ criminatione illorum, qui ipsam prosequuti sunt, etsi fortè non assequuti? Alia est redarguendi, & repugnandi ratio. *Et* lib.1. de fin. *dissentientium quidem*, inquit Cicero, *inter se reprehensiones vituperanda non sunt: at maledicta, contumelia, contentiones, concertationésque Philosophiâ indigna videntur.* Ex quo fit, vt centies damnare Epicurum maluerim, quàm patrocinium quærere, si, quæ sunt obiecta, exstiterint vera. Enimverò, aut longè fallor, aut longè alia ipsi fuit mens: nimirum satis nouerat, quantum esset condonandum humanæ imbecillitati. Vidimus iam vt pepercerit Zenoni omnium infestissimo, vt honorârit Democritum, vt de Pyrrhone audierit, vt Anaxagoram fuerit & Archelaum amplexatus; quid coniectandum de cæteris, ad quos tam ardenter (valere iubens Grammaticos) veritatis ergò confugit?

CAPVT VIII.

De obiecta Sectatorum dicacitate.

Qvod attinet ad Sectatores, minimè negandum imprimis, quin potuerint quidam inter illos esse malè morati, ac maledici. Nunquam hactenus tam bene est actum cum rebus humanis, vt (quod iam inculcauimus) societates initæ sint, in quibus næui nulli essent. Non ea videtur ex vllo viro, tametsi probatissimo, exigenda constantia, vt non aliquando peccet, secúmque ipse dissentiat. Quantò minùs id requirendum ex ea multitudine, quæ non potest non constare mirâ varietate ingeniorum, vt nemo à recto tramite deerret. Deinde dico, vt Epicuro multa falsò adscripta sunt; sic adscribi etiam potuisse Epicureisimi professoribus, vt qui eandem causam tuerentur. ac fatendum quidem est libros ab ipsis fuisse conscriptos aduersùs alios Philosophos; verùm neque fieri id cœptum ab ipsis, neque in ipsis desiit. Ea semper fuit, ac etiamnum est opinionum diuersitas, vt nullus vnquam dicat pro vno, quin simul dicat aduersùs decem. Hoc est, quod arguit veritatem in obscuro positam esse, dum singulis diuersa sequutis, sic quisque ipsam ab aliis prætermissam existimat, vt vero fiat simile abs nemine arreptam fuisse. Damnandum heic proinde est, si quis ita suæ confidat solertiæ, vt non modò verum se adinuenisse glorietur, sed etiam eos, qui secùs sentiant, dicteriis ausit impetere. Magna hæc est infirmitas mentis, ac species quædam malitiæ. Quamobrem abfuisse ab ea videntur Epicuri Sectatores, cùm vel ipsomet Cicerone teste, *nullum fuerit genus hominum minus malitiosum.*

lib.1. *ſum.* Deſunt nobis libri ipſorum, ex quibus rei veritatem liceat pleniùs olfacere; cùm vnus ſuperſit Lucretius, coniicere ex ipſo licet, vt in antiquos Philoſophos cæteri fuerint animati. Is igitur refutaturus opinionem Empedoclis, inter cætera ſic præfatur; loquens de Sicilia, ex qua ille erat oriundus:

Rebus opima bonis multa munita virûm vi,
Nil tamen hoc habuiſſe viro præclarius in ſe,
Nec ſanctum magis, & mirum, carúmque videtur.
Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Vt vix humanâ videatur ſtirpe creatus.

Et vide vt lenire pergat, quæ ſiue in Ipſum, ſiue in alios dicturus eſt:

Hic tamen, & ſuprà quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multóque minores,
Quanquam multa bene, ac diuinitus inuenientes
Ex adyto tanquam cordis reſponſa dedêre
Sanctius, & multò certâ ratione magis, quàm
Pythia, quæ Tripode ex Phœbi, lauróque profatur:
Principijs tamen in rerum fecêre ruinas, &c.

LIBER

LIBER SEXTVS, *DE* OBIECTA EPICVRO GVLA.

CAPVT PRIMVM.

Exprobratur Epicuro gula immodica.

AGGREDIMVR hoc, & sequente libro accusationes retexere, quæ sunt maximè populares. Siquidem nemo non nouit Epicurum, dum humaniùs audit, appellari delicatum, mollem, eneruem, lasciuum, effœminatum; dum verò asperiùs, heluonem lurconem, ganeonem, temulentum, perditum, nequam, efferatum; & id genus cætera, quæ Theologi, Philosophi, Oratores, & omnes ferè cuiuscunque conditionis homines in ipsum effutiunt, perinde ac si traduxerit fœdissimam, nefandissimam, luxu solutissimam vitam, ac Bacchanalia, Saturnalia, Lupercalia introduxerit, & Philoxeno, Aristoxeno, Apicio, Heliogabalo, Sardanapalo, similibúsque intemperantior fuerit. Vt pauca porrò seligamus, quæ apud Authores celebrata sunt, mitto, quod suprà iam visum est, Epicurum à Chrysippo induci illius Archestrati discipulum, qui fuit author Gastrologiæ. Hoc aduoto potiùs inter Comicos, qui Epicurum circa Gulæ voluptates prosciderunt, memorari Damoxenum, apud quem Coquus in Syntrophis, vbi totam artem suam versibus sanè plurimis ab Athenæo recitatis peritissimè exposuit, lib.3. præfatus se tribus propè annis Epicuri discipulum fuisse (quo loco inter cætera non est oblitus Canonem, seu Epicuri Dialecticam, vt rem coquo pernecessariam, & quouis pretio comparandam) hisce carminibus concludit:

Epicurus ipse sic voluptatem aggerit,
Manditque studiosè; ille quia bonum siet,
Agnouit vnus. At qui in ipsa Porticu,
Semper requirunt, nesciúntque quale sit.
Quare nec ipsi quod bonum ignorãt, habent,
Nec dare alijs valent.

Mitto etiam quod obseruatum à Timone obiici, debitas Diis victimas apud Epicurum vorari; illúdque subnecto, quod idem apud Athenæum, dum in libro tertio Sillorum de Epicuro loquitur, ait: lib.7.

Indulget aluo, quâ proteruius nihil.

Mitto demùm quod sequitur, Epicurum Idomeneo, ac Metrodoro adulatum fuisse, vt gulam expleret, aliisque corporis voluptatibus inseruiret; itémque, quod Laërtius lib.10. habet fuisse turpiter assentatum Mythri Lysimachi administratori, cùm illum in Epistolis παιᾶνα, καὶ ἄνακτα, *Apollinem*, & *Regem* diceret; nempe vt ille, vnde gulæ consuleretur, suppeditaret. Illud attexo, quod L.a adu.Col. Plutarchus refert Metrodorum scripsisse ad fratrem suum Timocratem: *Quanto sum*, inquit, *gaudio perfusus, quantâ audaciâ animatus, quòd ventri ritè gratificari ab Epicuro didici* (nempe illius contubernalis,) & *nihil, ô Timocrates, iuuat Græcorum Seruatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter sapientiam obtinere. Iuuat mandere, ac potare vinum, quantum quidem ventri non noceat, & illi tamen gratum sit.* Et rursùs: *Quippe, ô natura perscrutator Timocrates, circa ventrem est summum bonum.* lib.1. Quæ quidem etiam de Metrodoro refero, vt intelligas, quorsum sancti Patres, vt Olympiodorus, asserant vitam Epicuri, sociorúmque eius apud Salomonem describi, cùm dixisse refert intra se cogitantes non rectè: Enarrat. in Ecclesf. Salom c.7. *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus; quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum,* &c. Sap.2. Ac statim: *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creaturâ, tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ; vbique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors.* Plura sancti Patres obiiciunt, ac nominatim B. Ambrosius, dum Epicurum appellat ebrium, & voluptatis patronum, irrideríque dicit ab iis, qui sobrij putantur Philosophi, &c. Lib.1. offic. cap.13. Itemque D. Augustinus, ac illum sequutus Isidorus, dum commemorant Epicurum à Philosophis nominatum *Porcum.* in Psalm.73 & al. l.8. Orig. c.6.

Porcum. Fortassis etiam respexerunt ad illud Horatij in ore omnium frequentissimum :

Epist. lib. 1. ep. 4. *Me pinguem, & nitidum, bene curatâ cute visus,*
Cùm ridere voles, Epicuri de grege Porcum.

Heinc Epicurus à plerisque comparatur cum Prodigo, cuius in Euangelio est mentio. En vt parabolam attingẽs loquatur B. Chrysologus: Serm. 5. de duob. fil. *Cùm nil diuinum, nil salutare, nil profuturum, nil gentilis inueniret; in talibus desperans, de Deo, de Prouidentia, de Iudicio, de futuris, ab Schola ad ventris se deponebat ingluuiem, cupiens saturari de siliquis, quas Porci manducabant. Hoc norunt Epicurei, qui cùm Platonicas & Aristotelicas percurrerent Scholas, nullámque illic aut diuinitatis, aut scientia inuenirent disciplinam, Epicuro se tradunt vltimo desperationis, & voluptatis auctori, & manducant siliquas, hoc est, voluptatibus corporis malè dulcibus inhiant, & pascunt Demones, qui semper corporum vitijs saginantur, & sordibus.*

CAPVT II.

Exprobratur præsertim gula fæda, & noxia.

SED leuiùs fortasse ista obiiciuntur, nisi proferamus Timocratem, illum scilicet Metrodori fratrem, qui postquàm deseruit Epicuri Scholam, se ea, quæ in ipsa vidisset, lib. 10. declarare professus est. Is ergo in libris *εὐφραντῶν, hilaribus* inscriptis, refert, vt est apud Laërtium, Epicurum bis in die vomere solitum præ luxu; commemorátque, vt ipsemet effugere vix potuerit nocturnam illam Philosophiam, ac mysteriis plenum conuenticulum. Vt luxum verò intelligas Philosophicâ frugalitate indignum, idem Timocrates narrat paulò pòst, Epicurum, cùm bene multa ignorasset in vita, consueuisse minam quotidie in mensam impendere, hoc est aureos nostrates septem, cum paulò plus sextante. Ex quo mirari nemo debeat, si Seneca, dum præcipuorum Philosophorum affectum circa pecuniam comparans, hoc habeat: l. de vi. be. cap. 27. *Obiicite Platoni, quòd petierit pecuniam; Aristoteli, quòd acceperit; Democrito, quòd neglexerit; Epicuro, quòd consumpserit.* Ad Laërtium porrò vt redeam, cùm testetur ipse bonâ fide, noluisse è viuis Epicurũ excedere, quin meri haustum priùs sorpsisset; nonne quis inde arguat, extremum actum aptè respondisse anteactæ fabulæ? Audiuimus supra Stoicos extremum Epicuri morbum ad edacitatem referenteis; quid tum porrò contigit? in Lex. *Non est passa*, inquit Suidas, *diuina Iustitia pompa ipsum interesse: sius deliria diutiùs non tulit, insanam rabiem compressit, cum pernicie valere iussit.* Cùm hæc autem verba legantur apud eumdem Suidam: *Saxeas mensas, & donaria in sepulchro hic beluo, & obsoniorum vorator collocari iussit*; non est quòd mirère, si sint, qui comparent ipsum cum Sardanapalo: hic scilicet, vt Cicero refert, incidi iussit in busto:

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido lib. 5. Tusc.
Hausit; at illa iacent pulchra, & præclara relicta.

Siue, vt Athenæus habet, Chærili versus referens, qui ex Chaldaica scriptura Epitaphiũ Græcè interpretatus fuerat: *Ego regnaui, &* lib. 12. *quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, venerem exercui; quia scirem breue tempus esse, quo viuunt mortales, idque multis perturbationibus, atque molestiis inquietum; ac eorum bonorum, quæ sum relicturus, fructum, & delicias alios percepturos. Itaque nullo cessaui die, quin id agerem.* Nihil verò opus, vt resecam Assyriam illam inscriptionem quam idem Athenæus habet: *Sardanapalus Ana-* ibid. *cyndaraxis filius, Anchialen, & Tarsum vna die condidit. Ede, bibe, lude; reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt.*

CAPVT III.

Epicuri sobrietas, frugalitásque eximia probatur.

HÆc sunt præcipua, quæ circa gulam obiici Epicuro solent. Cæterùm, vt videas, quàm immeritò sobrietas viri dissimuletur, testatur imprimis Laërtius, ex ipsius Epistolis, *ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ,* lib. 10. *aquâ solum contentum fuisse, & simplici pane.* Et quia interdum aliquid erat ex austeritate tantâ relaxandum, *πέμψον μοι τυροῦ, φησὶ, κυθηρίδου* (sic enim puto, non vt vulgò *κυθρίδου*, quòd caseus afferri solitus videatur ἐκ τῆς *Κυθήρου*, quod oppidum fuit ex Tribu Pãdionide, vt Suidas, Hesychius, Phauorinus habent: nisi in Lex. quòd Menagius legendum mauult, *ἐκ Κύθνου*, in dial. meretr. quod apud Lucianum legatur caseus *ἐκ Κύθνου* allatus) *ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι, δύνωμαι*, *Mitte ad me*, inquit (supple ad amicum) *casei Cytheridij aliquantulum, vt possim sumptuosiùs, cùm lubuerit, conuiuari.* Ad loc. cit. hæc citatur Diocles ab eodem Laërtio, qui in tertio Incursionis libro de Epicuro, ipsiusque sodalibus scribens: *frugalissimus*, inquit, *& vilissimis cibis victitabant; quare & contenti erant vinuli heminâ* (sic himinum verto *κοτύλην*, anthoritate Athenæi; lib. 11. cùm & possem vertere semisextarium Parisinum, exploratum scilicet habens, heminam, seu dimidium semisextarij Romani, duodecimámve partem congij vix quicquam excedere semisextarium Parisinum: vtpotè quod heminæ sex cum semisextariis huiuscemodi septem, exæquentur) *& qualibet, seu primùm occurrens aqua illis potui erat.* Notum verò est fuisse etiam, qui vinum nunquam gustauerint, sed totâ vitâ biberint aquam, vt de Cassio Seneca refert. Iam Epist. 83. Plutarchus ipse, cùm exaggeret impensas, l. 2. adu. Col. quæ Epicuro faciendæ forent, si obiectas illas voluptates aucuparetur, subindicat illum *in Maza* (constante nempe ex farinâ, aqua, oleo, aut etiam lacte) *& lenticula*

suauitatem summam quæsiisse. Porphyrius autem: *Notum est*, inquit, *vt plerisque Epicureorum ab ipso vsque principe exorsis maza, fructúsque sufficiant.* [lib 1. de abstin.] Bene proinde Cicero de Epicuro loquens: *hic verò ipse*, inquit, *quàm paruo est contentus?* [lib.5 Tusc.] quasi nempe velit coarguere illum, qui, vt Iuuenalis loquitur,

[Sat.13.] ——*non Epicurum*
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.

Illi profectò, omni luxu, apparatúque semoto satis fuit, si quomodocumque famem, sitim, frigúsque posset propellere. Hoc enim idem Poëta demonstrat, dum postquàm prudentiam cum fortuna comparauit, vt ostendat quis sit finis cupiditatum constituendus, pergit:

[Sat.14.] ——*Mensura tamen quæ*
Sufficiat census, si quis me consulat, edam.
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt;
Quãtũ, Epicure, tibi paruis suffecit in hortis.

[Epist.21.] De conuictu in hisce Hortis attexere hæc ex Seneca iuuat: *Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro*, inquit, *vt istis qui ad illa confugiunt spe malâ inducti, qui velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honestè esse viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inscriptum hortulis: Hospes heic bene manebis, heic summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polentà excipiet, & aquam quoque largè administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extinguunt; nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui.* Sic ille. Vt magis autem adhuc mirêre, vide quid idem alibi, [Epist.18.] *Et quidem*, inquit, *gloriatur* Epicurus *non toto asse se pasci: Metrodorum, qui non tantum profecerit, toto.* Erat autem assis valor monetâ nostrâ æstimatus, cùm Seneca hæc scriberet, Turonicorum denariorum nouem. Quæso te verò quàm malignè deberet famem extinguere, cùm parciùs adhuc victitaret? [ibid.] Scilicet idem Seneca, *Quin etiam*, inquit, *certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena, & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret.* Heinc nihil est mirum, si in illo conuictu, maza, aqua, hordeaceus panis, fabæ, lenticulæ, & similia sæpè audita fuerint; frumentum, & vinum perrarò; nunquam autem caro, piscis, obsonium, aut splendidus cibus. Ille enim esitare panem, & bibere aquam summas ducebat delitias. [Serm. de contin. & sobriet.] βρυάζω (inquit apud Stobæum) τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, *Aquâ, & pane vtens, suauitate perfundor in corpusculo, inspuóque in voluptates, quas ex splendidis capiunt mensis*, hoc est, quod apud eumdem dicebat: ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων, καὶ ὕδωρ, *habentem se mazam, & aquam, paratum esse etiam cum Ioue de felicitate certare.* Hæc fuit causa cur procuraret, ne domi suæ seu frumentum, seu hordeum, seu legomina deessent. Optimè verò id cùm illi, tum familiaribus cessit, quòd Demetrianæ obsidionis tempore asseruasset fabas; vt primo libro dictum iam est. Nimirùm non solùm sibi prouidebat, sed discipulis etiam, indigentibúsque amicis. Sic legimus apud Plutarchum, quòd interdum, & frumentum, & farinæ hordeaceæ, ἀλφίτων, modios, ad aliquos miserit. [l.2. adu.Col.] Et deridet quidem Plutarchus (vide tamen an meritò) quod hisce verbis ad amicos ab Epicuro scriptum est: [ibid.] ἐπεμελήθητε ἡμῶν τὰ περὶ τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, καὶ οὐρανομήκη σημεῖα ἐνδέδειχθε τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας, *Quod attinebat ad frumentum nobis comparandum, studiosè egistis, & signa vestra erga me beneuolentiæ edidistis ad cælum vsque pertingentia.* Quid fecisset, si obseruasset Epicurum commendasse non rei necessariæ, sed superuacanearum deliciarum curam? Esto vox illa, *ad cælum vsque*, paulò figuratior: quàm sunt tamen huiusmodi figuræ frequentes, dum viris præsertim de nobis bene meritis, & amicis gratitudinem testamur? At res non est magni momenti, seu frumentum, seu quid simile. Ita quidem apud vulgus, quod ambitioni inseruiens vera bona pro vilibus habet: verùm Epicurus vt cuiusque rei pretium genuinum nouerat; sic naturæ bona summè æstimabat: & hac quidem in parte Æschinem imitatus, [in epist.] qui nihilò seciùs commendârat Cleocratem, quòd oleum, mel, frumenti modios, alia id genus suppeditasset. Hac de re aliàs; sufficiat iam laudasse illum, & procurasse, ac *ad ea se reduxisse, quæ cùm sibi eripere vix vlla fortuna iniquitas posset*, vt verbis vtar [Epist.18.] Senecæ, maximam posset percipere, vel ex hoc ipso voluptatem. Hanc verisimile est sensisse ipsum Metrodorum, cùm sic fidenter apud Ciceronem exclamasse legitur: [Tuscul.5.] *Occupaui te, Fortuna, atque cepi omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses.* Quippe, vt ex Seneca iam superiùs [Epist.6.] retulimus, Metrodorum, & alios *Epicuri contubernium*, potiùs quàm Schola magnos viros fecit.

CAPVT IV.

Soluuntur ea, quæ obiecta de gula immodica sunt.

QVÆ cùm ita se habeant, non est, quòd multùm immoremur in diluendis iis, quæ obiecta sunt. Quòd enim tam multi seu ex media plebe, seu plebi gratificantes innocentem lacerent virum, pro genio suo faciunt. Popularem auram sequûtus populares homines; perpaucis veritas est cordi, Epicurus non cauponarius, non edax, non bibax fuit; adeò fuit frugi, & sobrius, vt vix cum ipso Curij videantur esse comparandi. Contrà tamen audit; quid facias? neque is

fuit

fuit primus, neque erit postremus, cuius virtuti vulgus obloquatur. Satis esse illi debet, si, cùm paucis bonis viris innotuerit, suam apud illos laudem consequatur. Dicerem de Chrysippo iam, nisi ea sufficerent, quæ sunt secundo libro allata. Quod spectat ad Damoxenum, cæterósque Comicos, nihil dicendum apud illos; quibus perspectum quæ fuerit veteris Comœdiæ libertas. Etenim apertè non Socrates solùm, ac Plato, cæterique Philosophi à Comicis proscindebantur; verùm etiam & Pericles, & Alcibiades, & quotquot erant principes, illustrésque in ciuitate. Porrò aduersùs Epicurum tantò erat libertas maior, quantò erat ansa captatu facilior, tum ex verbis, tum ex fama, & rumusculis, quos osores disseminarent. Timon non solùm in Epicorum, sed in omneis etiam alios dogmaticos Philosophos, ipse Scepticus, effudit conui-lib. 9. tia. Id testatur Laërtius, memorans treis libros ab ipso conscriptos, quos inscripsit σίλλους, hoc est *Maledicta*. Fidem porrò faciunt antè recitata, Epicurus ne suo ventri sic indulserit, vt victimas etiam fuerit voraturus? Ipsi certè aqua abundè in potum suffecit, cùm Timon *φιλοπότης*, quasi *inexplebilis potor*, vini scilicet, dictus fuerit, vt ibid. à Laërtio est adnotatum. Circa obiectam assentationem, cogita, quæso, quâ ratione seu Idomeneo, seu aliis adulari potuerit, vt gulam expleret impensiùs, cui tam pauca erant superque, & satis; ac præsertim quidem cùm ad illos scribens, præscindendarum cupiditatum mentionem sæpè fecerit, vt ad Idomeneum: *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*. Quam sententiam nobilem dictam, memoratámEpist. 21. que Senecæ, suo loco pleniùs referemus. Heic verò attingo, vt intelligas futurum fuisse vt Epicurus coram Idomeneo, aliísque erubesceret, si aliâ ratione voluisset apud illos viuere, quàm viuendum esse ipsis persuaderet. Vt taceam ipsum non tam ad lautas illorum mensas accessisse, quàm illi ad ipsum venerunt edocendi frugalitatem. Penè enim tempore toto, ex quo virum agnouerunt, commorati apud illum sunt.

CAPVT V.

Satisfitque proinde iis, quæ sancti Patres attigerunt.

IAM illa fuisse supposititia, ex quibus plerique Sanctorum Patrum desumpserunt, quæ Epicuro exprobrârunt, partim ex dictis libro secundo manifestum fit, partim conuincitur ex dictis circa viri frugalitatem. Illod certè de Metrodoro sic à Plutarcho inducitur, vt planè confictum appareat: quando apparet ex supradictis, quæ Plutarchi mens iis in libris fuerit; & aliunde perspectum est, quod paulò antè retulimus, vt frugalitati studens Metrodorus sese aduersùs fortunam composuerit, magnus vir Senecæ dictus, & quem aliàs diuinè loquutum B. Clemens asseruit. Heinc propter illa, quæ sequuntur ex Salomone desumpta, Sectatoribúsque Epicuri attributa, cùm opponi possent varia testimonia circa vitam Epicureorum, satis erit tamen si loco ex Porphyrio antè citato illud Ciceronis adiunxerimus: *Ita viuunt quidam, vt eorum* lib. 2. de fin. *vitâ refellatur oratio. Atque vt cæteri existimantur dicere meliùs, quàm facere; sic hi* (loquitur de Epicureis) *mihi videntur facere meliùs, quàm dicere.* Vt tamen habeas victûs exemplum, ac veluti specimen in germano Epicureo, accipe vt de Pomponio Attico Cornelius loquatur: *Nemo*, inquit, *in conui-* in vi. Att. *uio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnosten, (quod nos quidem iucundissimum arbitramur) neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minùs animo, quàm ventre conuiuæ delectarentur. Nunquam eos vocabat, quorum mores à suis abhorrerent.* Pergit: *Cùm tanta pecunia facta esset accessio, nihil de quotidiano victu mutauit, nihil de vita consuetudine; tantáque vsus est moderatione: vt neque in sestertio vicies, quod à Patre acceperat, parùm se splendidè gesserit, neque in sestertio centies, affluentiùs vixerit, quàm instituerat; parique fastigio stetit in vtraque fortuna.* Hactenus ille. Quæ memoro, vt intelligas quantæ honestatis mensa fuerit profitentium Epicureïsmum; cùm vix etiam simile quidpiam obseruetur in cæteris. Nihil attexeodum de Philosophis, qui Epicurum apud Sanctos Patres & irriserunt, & porcum vocarunt, cùm manifestissimum sit etiam inter Philosophos regnauisse inuidiam; & non esse statim quempiam seu ex barba, seu ex pallio iudicandum Philosophum. Præ cæteris Stoicos fuisse, qui hanc Epicuro infamiam quæsierint, superiùs declarauimus; eosdem iam esse, quos Patres innuant, iudicare videtur vel illud, quod allatum est ex B. Ambrosio. Clarum est Philosophus, *qui sobrij putantur*, ipsos esse Stoicos, cùm videri tales semper affectauerint, tametsi Curios simulantes Bacchanalia sæpè deprehensi sint viuere. Certè haud abs re videtur interdum ex ipso Zenone quæsitum, *quamobrem, austerus cùm esset, inter potandum tamen hilaresceret?* (ob protolutionem, aut nimiam potationem interpreter illud ἐν τῷ πότῳ διαχεῖται, quod lib. 7. est apud Laërtium) cùm ille respondit, *etiam madefactos aquâ lupinos dulcescere.* Haud abs re etiam memorant Chrysippum idcircò interiisse, quòd suaue merum, γλυκὺν ἄκρατον, ebibisset inter sacrificia. Tandem ibid. haud abs re Stoici notantur aliter dixisse, aliter vixisse, propter illud Satyrici:

Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem Iuuen. Sat. 2.
Stoicida ——

nec desunt, qui putent ad eos pertinere, quod Quintilianus habet, dum, *Non*, inquit, *virtute, ac studiis, vt haberentur Philosophi*

losophi laborabant, sed vultum, & tristitiam, & disse..tsen em à cæteris habitum pessimus morbus prætendebant. Quanquam vt id de omnibus interpretandum censeam, absit. Ad Horatium quod attinet, ille, cùm esset Epicureus, scomma id vulgare iocando admisit, vt suauem, & tranquillam vitam meliùs persuaderet amico, cui statim antè dixerat:

lib. 1. ep. 4.

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum;
Grata superueniet, quæ non sperabitur hora.

Ad illud B. Chrysologi nihil aliud dicendum est; quàm quod elicitur ex dictis libro secundo circiter finem de affectu Sanctorum Patrum in Epicurum declamantium.

CAPVT VI.

Respondetur demùm obiectis de gula fœda, & noxia.

RESPONDENDVM foret specialius, & accuratiùs ad ea, quæ allata sunt ex Timocrate circa fœditatem vomitionum quotidianarum, & similia; sed ea excutiuntur vno verbo à Laërtio, dum insanire illos dicit, qui Epicuro talia obiiciunt. (lib. 10.) Et fortassis quidem potuit Epicurus vomitione vti ad stomachum exonerandum humoribus superfluis, ac præsertim longè à pastu, digestionéque iam peractâ; cùm & hanc praxim fuisse Romæ ante tempora Asclepiadis frequentissimam narret Plinius: (lib. 26. c. 3.) sed vomere illum solitum præ luxu, aut potatione liberiore, ingurgitationéque quadam, adimit sibi ipsi fidem. Vt enim prætercam quantum id repugnet iis, quæ memorata sunt de summa viri frugalitate, iisque etiam, quæ de tenui victu ab ipso conscripta referentur aliàs; quæso quæ frons adeò perfricta, vt huic viuendi instituto sapientiæ studium prætexere ausit, præcipuè verò in oculis tantæ Ciuitatis, in qua professorum sapientiæ tantus numerus, & æmulorum obseruantium, obtrectantiúmque tantum studium. Fidem quoque derogat sibi quod obiicitur de immodicis, ac fortunæ Epicuri imparibus sanè, impensis. Vbi certè panis hordeaceus, fabæ, aqua, assis vnius viritim impendium, & similia solùm audiuntur; nihil est opus tantâ profusione. Quanquam etiam illæ impensæ eleuarentur, si diceres tantum fuisse conuiuentium, (simul nempe cum Epicuro philosophantium) numerum; vt vix etiam Attica mina tam multis, licet parcissimè victum curarent, foret satis: cúmque reditus Epicuri tanti esse nequiuerint, factum supplementum ex iis, quæ opulenti amici conferrent. Verùm, seu Timocratis libri sunt supposititii; seu Timocrates reuerà ab Epicuro discessit, grauiter videlicet ferens illius obiurgationem ob Metrodorum fratrem offensum, vti apud Plutarchum est; (l. adu. Col.) possunt esse omnia prorsùs commentitia. Quod ad vinum attinet ab Epicuro postulatum, cùm iam propè deficeret; quæso te, cui, nisi inhumano, intolerabile sit, hominem vexatum tam magnis, támque diuturnis doloribus, atque etiam præ balnei debilitatione animo deficientem, vini puri aliquid ad exhilarandum cor, excitandúmque spiritus sorbere? Nisi verò tantâ agendum, censendúmque inuidiâ est, vt illud crapulæ tribuatur: quemadmodum fieri videas apud aliquos, qui ex vulgata versuum Laërtij Interpretatione illud desumunt, ac in ore habent: (loc. cit.)

——sitientiùs hausit.
Suaue merum; hinc Stygias ebrius hausit aquas.

Sanè & textus Græcus id non habet, &, si haberet, lusus foret, ac licentia Poëtica; cùm præsertim nosset Laërtius Epicurum non vino ingurgitatum, neque inter vomitus exhalasse animam; sed sanâ mente præditum; ad absenteis amicos scribentem; eos, qui aderant, commonentem. Quid dicerent isti, si vt Plato in nuptiis cœnans mortuus esset? Si vt Arcesilas, *fœcundis calicibus haustus,* ἄκρατον ἐμφορηθεὶς πολλοῦ; si vt Lacydes, factus priùs Paralyticus *ex vberiore potatione,* ἐκ πολυοινίας; quæ omnia sunt apud Laërtium, (lib. 3 & 4.) & ex Hermippo maximè. Ne referam quod Athenæus memorat de Xenocrate, (lib. 10.) illum scilicet vno haustu sorpsisse vini coogium, hoc est pintas treis Parisinas, atque semissem. Vt ista autem prætercam, sufficiat mortem obitam ab ipso constantiùs, quàm aut à Zenone Stoicorum patre, qui ex Laërtio sese strangulauit; (lib. 7.) aut sexcentis similibus, qui pari modo vitam finierunt; Speusippo, Menippo, Metrocle, & aliis. Fortitudinem certè eius in stranguria, & torminibus Cicero apertè commendat; (lib. 2. Tusc.) & cùm Stoici hos morbos ad edacitatem potiùs, quàm ad natiuam complexionem, cuius sibi nemo est author, referunt, patet quo genio ducti id faciant. Ac declamat quidem, & metas Grammatici excedit Suidas. Quis tamen non videat frequenter viros optimos eodem morbi genere, & cum eisdem doloribus, quibus obiit Epicurus, interire? Sunt, qui id statim referant ad vltricem Dei iustitiam, quemadmodum Suidas. Sed hoc vt negandum omninò non est, ita omninò asseri non potest, quin iniuria fiat eidem iustitiæ, quæ plerosque sonteis prætergreditur. Si enim ex acerba morte inferas prorsùs vltionem diuinam, nonne prorsùs ex tranquilla beneuolentiam inferes? Quid dices verò vel de vno Dionysio, cuius impietatibus grauissimis enumeratis pergit Cicero: (lib. 3. de nat. Deor.) *hunc nec Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuturnóque morbo tabescentem interemit; atque in suo lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est.* Sed hæc altioris sunt disquisitionis: & quod præsentem attinet locum, memorare sufficit Aristotelem optimè sensisse defectus, qui nobis à natura insunt, esse non exprobratione, sed commiseratione dignos. Plutarchus certè humanè se in eo vno gessit erga Epicurum, (l. a. adu. Col.) quòd referens morbos, qui tam Epicurum, quàm amicos

amicos eius abduxerunt: *Hæc quidem*, inquit, *non exprobramus; quippe qui nouerimus & Pherecydem, & Heraclitum grauibus morbis laborauiſſe: ſed poſtulamus*, &c. Vt Pherecydem porrò memorauit, qui mortuus eſt phthiriaſi, & Heeraclitum, qui intercute; ſic adiicere poterat Antiſthenem, & Polemonem, qui interiêre phthiſi; Lyconem, qui podagrâ; Cleanthem, qui gingiuæ putredine; & ſic de innumeris aliis. Quod poſtremò ſpectat ad ea, quæ Epicurus ſepulcro ſuo incidi iuſſiſſe vrgetur; conſtat profectò Suidam ſtudiosè nimis collegiſſe rumuſculos omneis in Epicurum ventilatos, diſſimulatis intereà iis, quæ ſeu vera, ſeu fide digna aut compererat, aut comperire potuerat. Verba ſanè quæ obiiciuntur, nullo modo exſtant in tota ſerie teſtamenti, quod apud Laërtium conſeruatum integrum eſt. Seu verò teſtamento, ſeu codicillis Epicurus illud mandaſſet, Cicero non prætermiſiſſet, qui curiosè adeò obſeruauit Epicuri omnia, quibus poſſet diſciplinam illius coarguere. Heinc nihil neceſſe refellere comparationem Epicuri cum Sardanapalo, cæteriſve ſimilibus; maximè cùm perſpicuum ſit, eos, qui huiuſcemodi comparationes inſtituunt, longè prorsùs abeſſe ab ea Epicuri ſobrietate, quæ ſuperiùs deſcripta eſt. lib. 1. de fin.

LIBER SEPTIMVS,

DE

OBIECTA EPICVRO VENERE.

CAPVT PRIMVM.

Declamatur in Epicuri Hortum, quasi in Lupanar infame.

VIDETVR imprimis Epicuri hortus, fuisse quasi prostibulum, quò Scorta Græciæ conuenirent. Ecce enim partim à l.2.adu.Col. Plutarcho, partim à Laërtio, lib.10. partim à Cleomede lib.2. cap.1. recensentur meretrices Leontium, Themista, Philænis, Nicedium, Erotium, Hedia, Marmarium, Bodium, Phædrium; præter Cyzicenam illam meretricem, quâ communi iure cum Polyæno Epicurum fuisse in hortulo vsum Plutarchus loc.cit. testatur. loc.cit. Scribitur porrò apud Laërtium Epicurum simul, atque Metrodorum rem habuisse cum eisdem meretricibus, ac nominatim cum Leontio: Ac ne munus quoddam ad Lupanar necessarium deesse posset, ibidem adiicitur, vnum ex memoratis illis Epicuri fratribus lenocinium exercuisse. lib.2.Strom. Cùm autem Clemens Alexandrinus sapientem in Horto quaternionem cum meretrice memorat, significare, opinor, vult Epicurum, Metrodorum, Polyænum, Hermachum, ac meretricem Leontium. Vt verò de ipsa Leontio, quoniam euasit præ cæteris celebris, aliquid adiiciam, Athenæi lib.13. verba hæc sunt: *Iste igitur Epicurus amicam habuit Leontium, quæ propter artem meretriciam rumore crebre celebrata est. Hæc verò cùm Philosophia cœpisset operam dare, scortari non destitit; sed in hortis rem habuit cum Epicureis omnibus, ac propalàm cum Epicuro; adeò vt ipse fuisse se multùm de ea sollicitum in suis ad Hermachum Epistolis declarauerit.* Non memoro heic Danaën huius Leontij filiam scortatam similiter fuisse exstitisséque nominatim Sophronis Ephesij amasiam, vti apud eundem Athenæum est. Possemus iam attexere, quod superiùs attigimus circa nocturnam illam Philosophiam, synagogénque mysticam. Siquidem præter comessationes, & compotationes possunt ea intelligi, quæ in nocturnis Bonæ Deæ sacris patrari quondam obiecta sunt: Et non ineptè quis intelligat ex loc.cit. hoc contubernio desumptum, quod Plutarchus scribit Carniadem quasi ex Ephemeride repetere solitum, quoties cum Hedia, & Leontio rem habuisset, Thasium bibisset, opiparè cœnasset. Ex hoc certè esse videtur cur Epicurus iterùm cum Sardanapalo conferatur, dum inter scorta purpuram nens, sua illis pensa distribueret. Cur item illud sodalitium comparetur gregi sociorum Vlyssis, ac iam à nostrorum plerisque dictæ Magorum Synagogæ. Cur denique hortus Epicuri similis dicatur Circes, Augiæque stabulis, & vt nostrorum plerique declamant, Paradiso illi Mohammedis, in quo, vt ipse Mohammedes (ex vulgari versione) ait: *Quicquid volunt beati præstò est, & quascumque, & quomodocumque volunt, voluptates habent, & qualiter, & vbi, & quando, & quantum, & quoties volunt, sine mora, & difficultate. Ita quidem, vt quas hic vxores habuerunt fideleis, habeant & illic; cæteræ concubinæ erunt; ancillarum verò non erit numerus*, &c. dial. cum sap. Iud.

CAPVT II.

Iterùm Epicuri amores, & accepta ex iis damna.

SED vt specialiùs aliquid circa Epicuri amores dicamus, exstat ecce apud Laërtium velut fragmentum Epistulæ, quam lib.10. ille ad Leontium scripsit: Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας (sic enim videtur meliùs apud Suidam, quàm ἐνέπλησεν apud Laërtium legi) ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον, *O Regem Apollinem, chara Leontiola, quo nos tumultuoso plausu implevisti, tuam legenteis epistolulam.* Quo loco sibi quis penè persuadeat audire illas delicatulas Poëtarum cantillationes,

Pande puella, pande capillulos, &c.

Vt appareat verò Epicurum ad extremum vsque senium deperiisse Leontium, cùm ipsa eius morositatem ægerrimè interim ferret, exstat ecce in serie Epistolarum Græcanicarum Epistola quædam Leontij ad Lamiam not. in 10. Laert. ex secundo libro Alchiphronis, hocce initio: οὐδὲν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ πάλιν μειρακιωθέντος πρεσβύτου. οἷά με Ἐπίκουρος οὗτος διοικεῖ, πάντα λοιδορῶν, πάντα ὑποπτεύων, ἐπιστολὰς ἀδιαλύτους

ἀύτως μοι χράσω· ἐκδεῖσαι ἐκ τῆ κήπε μὲ τὴν Ἀφροδίτην, εἰ Ἄδωνις ἦν, ἤδη ὀγδοηκοντὰ γεγονὼς ἔτη· εἶτα ἐν αὐτῷ ἦν σεχίμιον, φθειριῶδης, καὶ πολυνοσώδης (puto, pro φιλονοσώδης) καὶ κατασπειλωμένος, ἐν μάλλῳ πίλοις, ἀντὶ πίλων, &c. *Nihil est, vt mihi videtur, repuerascente seno importunius: Quo sanè modo erga me Epicurus iste se habet, omnia improbans, omnia in suspicionem vertens, literas ad me ambagiosas scribens; abacturus sanè ex Horto ipsam Venerem, tametsi Adonis foret, natus iam, vt est annorum octoginta. Absit illius amore tenear, qui & scatet pediculis, & planè morbidus est, contractus præ senio, nec iniuriâ vellera gestans pro pileis*, &c. Verùm vt ad amatorias Epicuri ipsius Epistolas redeam, idem Laërtius istud ad Themistam Leontei vxorem scriptum ab ipso memurat, (loc. cit.) οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρὸς με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅποι ἂν ὑμεῖς, καὶ Θεμίστα παρακαλῆτε, ὠθεῖσθαι, *Is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, quò me cumque vos, & Themista euocaueritis, possim, vel sæpius volutatus, impelli.* Ac pauló pòst idem Laërtius: Rursùm, inquit, ad Themistam scribens, adhortandum esse ipsam putat, vti ait Theodotus in libro præsertim quarto contra Epicurum. Addit Laërtius scripsisse eumdem ad alias quoque meretrices. Sed ecce quid ad Pythoclem formosum adolescentem, scriptum ab illo referat, Καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν, καὶ ἰσόθεον εἴσοδον, *Sedebo, inquit, operiens exoptatum tuum, & veluti Dei alicuius, ingressum.* Pythocles hic est, quem natum annos duodeviginti Plutarchus scribit fuisse monstrosè (l. 1. adu. Col.) ab Epicuro deprædicatum, cuique muliebria cùm pareretur, fuerit apprecatos vt omnia sine reprehensione, inuidiáque contingerent. Ad eumdem puerorum amorem pertinere possunt blandulæ illæ appellitationes, vt cùm Epicurus ex eodem Plutarcho (Ibid.) diminutâ, ac infractâ voce Coloten vocare consueuit Κολωτάραν, καὶ Κολωτάριον, *Colotulum, & Colotillum.*

Attexi iam posset obiecta Epicuro desidia, quæ, præter hortorum ad delicias comparatorum amœnitatem, impromptu causa esse videatur quamobrem fuerit tantoperè ad venerea intemperans. Sed adnotare solùm iuuat, cùm ex molli desidia, adiunctâque intemperantiâ notum sit corpus effici eneruε, fluxum, effœminatum; nihil mirum videri, si corpus Epicuro contigerit, cuiusmodi suprà obseruauimus descriptum à Suida fuisse. Heinc cùm Plutarchus obiiciat nihil pro- (lib. de san. tuen.) fuisse nec Epicuro, nec Epicureis ad decantatam illam corporis εὐεξίαν *bonam affectionem*, seu *probam constitutionem*, quòd omnem actionem deuitauerint, quæ honoris studium attineret; augeri id sane videtur ex eo, quod apud Suidam legimus, Epicurum fuisse adeò (in Epic.) miserabiliter corpore affectum, vt surgere per multos annos è lecto non potuerit. Omitto autem quod Stoici, vt ex Cicerone (lib. 7 fam. ep. 16.) iam retulimus, extremos illos Epicuri morbos ad hanc quoque speciem turpioris intemperantiæ retulerint.

CAPVT III.

Abactus proinde Epicurus è Philosophorum Choro.

ATQVE ex his tandem arguitur Epicurum videri indignum, qui Philosophorum adscribatur cœtui. Prætereo enim quæ ex Cleomede superiùs relata sunt, cùm Epicurum abigeret ex Philosophorum choro. Prætereo vt ab Epicteto, Hierocle, & aliis relegatus potiùs sit ad Cinædos, & meretrices. Alia vt attingam, Themistius patrem suum commendans: *Ille*, inquit, *Epicurum quàm* (Orat. 2.) *celerrimè è catalogo dimittebat, vnguento in caput ipsius effuso, vt qui amans esset voluptatis, Epicuri*, inquit Maximus, *ne nomen quidem ipsum fero. Neque enim Philosophiam admitto, quæ lasciuiat, vti neque Imperatorem, qui discedat ex acie* Ipse Lactantius, cùm alias sæpe Epicurum stultitiæ damnet, tum relatis illis iam antè citatis ex Lucretio versibus, (lib. 3.)

Qui genus humanũ ingenio superauit, & omneis
Præstinxit, stellas exortus vti æthereus Sol,

Subdit: *Quos equidem versus nunquam sine risu legere possum Non enim de Socrate, aut Pla-* (lib. 3. c. 17.) *tone hoc saltem dicebat, qui velut Reges habentur Philosophorum, sed de homine, quo sano & vigente nullus æger ineptius delirauit* Sed ne id genus plura consecter, obsecro solùm quod Arcesilas apud Laërtium interrogatus, *cur ho-* (lib 4.) *mines ex cæteris ad Epicureos, ex Epicureis autem ad cæteros non migrarent*, respondit: *Quoniam ex viris quidem Galli fiunt; ex Gallis verò viri non fiunt.* Alludens scilicet ad Gallos sacerdotes Cybeles exsectos, & effœminatos. Et possent quidem bene multi hoc loco enumerari ex Epicuri familiâ, qui Philosophiæ aspersérint labem: sed omnium instar esse potest ille ex Seleucia Diogenes, cuius iam antè facta est mentio. Scilicet narrat Athenæus (lib. 5.) quemadmodum ille à Rege Alexandro petierit, obtinuerit, ac deinde Lysiodo meretrici, quam deperibat, dono dederit tunicam purpuream, auream que coronam virtutis effigie insignem. Itémque, quemadmodum in conuiuio celebri risus ingens fuerit excitatus, vbi hisce insignibus exornata mulercula apparere iussa est; cùm vix tamen Philosophus eius laudandæ faceret finem. Ad hunc locum spectat quod memorant Suidas, Ælianus, & (in voc Epic. lib. 9. var. hist. c. 12.) alij Epicureos fuisse à Romanis publico Senatus decreto expulsos, itémque à Messeniis, quòd Adolescentum corruptores essent, ac propter molliriem, & impietatem commaculareut Philosophiam. Addunt verò illis eiectis (quod quidem fieri antè Solis occasum oportuit) iussisse Messenios, & à Sacerdotibus templa lustrari, & à Timuchis vrbem purgari; quasi scilicet à piaculis, sordibúsque liberam factam Referunt etiam vt Lyctij appellenteis illuc Epicureos abegerint, lege apud ipsos lata, *vt effeminatæ degeneris & turpis sapientiæ inuentores, atque adeò Diis inuisi homines per præconis vocem Lycto pellerentur*;

si verò quis eò venire auderet, ac legem istam contemnere, is in catasta vinctus teneretur diebus XX. *prope Curiam, & nudus melle, ac lacte perfusus apibus, & muscis intra illud tempus fieret pabulum, eóque exacto, si superstes esset, veste indutus fœmineâ è saxo præcipitaretur.* Vt verò
in epithal. bo dicam, sic Apollinaris:

Ast Epicureos eliminat vndique virtus.

CAPVT IV.

Epicurum castè vixisse docetur.

HABES huc-vsque quid Epicuro circa Venereami intempertantiam possit maximè obiici. Placet porrò initio statim his omnibus opponere testimonium viri & docti, & sancti, quem meritò innumeræ obloquentium turbæ præferendum censeas. Is est Gregorius Nazianzenus, qui cùm in suis Iambicis continentiam aliquorum Philosophorum commendaret, de Epicuro sic cecinit:

Iamb.18. *Ipsam voluptatem putauit præmium*
Epicurus exstare omnibus laboribus,
Mortaliúmque tendere huc bona omnia.
Ac ne ob voluptatem improbam, hanc laudarier
Quis crederet, moderatus, & castus fuit,
Dum vixit, illo, dogma moribus probans.

Nihil sanè hoc elogio illustrius; demonstrat enim vt Epicurus non modò casta docuerit (scilicet aliam voluptatem, quàm Veneream, damnatámque defendendo) sed castè etiam vixerit, hoc ipso arguens se voluptati obscœnæ non patrocinari. Subscribit porrò Sene-
Epist 33. ca, cùm de Epicuro loquens: *Mirum est,* inquit, *aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo; ita enim plerique iudicant. Apud me verò Epicurus [illegible], & fortis, licet manuleatus sit.* Verumtamen quid Epicurus seu docuerit, seu dixerit, suo referendum est loco, vbi scilicet quemadmodum ille amores tam mulierum, quàm puerorum penitùs damnauerit; cùm & interea sufficere possit, quod ex Epistolâ ad Menœceum superiùs iam relatum est, *Non enim puerorum, mulierúmque fruitiones,* &c. De moribus heic agimus, quos etiam castos non diffitentur, qui opiniones ipsius fuisse impudicas existimant. Vnus audiatur
3.Tuscul. Cicero: *dices*, inquit, *aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè; video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit, ego tamen meminero quod videatur ei summum bonum,* &c. Quamobrem tametsi supposuerimus Epicuri doctrinam fuisse obscœnam, & exsibilandam (quod suo, vt recepimus, loco declarabimus, quàm à vero abhorreat) adhuc tamen quod spectat ad vitam, & mores, continentissimus exstitit. Certè cùm audis Ciceronem memorare Epicurum aspernatum fuisse voluptates, est quòd putes Metrodorum seriò de se, & Epichro dixisse, quod Plutarchus alicubi refert, videlicet, *in voluptates corporis se insiluere.* L.1.adu.Col.

Postremò verò, vt habeas testimonium ab inimico, atque ideò omni exceptione maius, ecce vt Chrysippus de Epicuro senserit. Scribit Stobæus, *quempiam fuisse, qui & non iri captum amore virum sapientem dixerit, & ipsius Epicuri exemplo inter cæteros id probârit: Chrysippum autem contradixisse, & Epicurum quod attineret, excepisse nihil ex eius exemplo concludi, quoniam foret ἀπαθὴς, sensu (seu passione concupiscibilis appetitus) carens.* Quo loco vides Epicurum tum citari ab aliis in exemplum continentiæ, quæ sit viro sapiente digna: tum aduersarium eius Chrysippum non negare eius continentiam, sed illam solùm tribuere stoliditati, potiusquàm virtuti; quòd vt nihil aliud, saltem fidem facit Epicurum incontinentem, libidinosumve non fuisse. Hæc porrò Chrysippi redargutio cum ea consonat, qua Galenus Epicurum taxat, non sanè circa nimium, sed circa omnis parcum Venereorum vsum; cùm, vt iam antè meminimus, censuit *ipsum nunquam prodesse, multúmque esse nisi & noceat*; verùm hac de re alibi. Adnoto heic solùm nihil esse nimirum si Chrysippus existimârit hominis esse stupidi, ac bardi amore non capi; contrà verò amore capi solertis esse, ac ingeniosi; quando se ipse hac ratione factóque ipso planè solertem, ingeniosúmque esse probauit. Sanè, ne cætera consecter, legitur ecce apud Laërtium turpia, ac infanda scripsisse. Quippe *in commentario de antiquis Physiologis, quæ de Ioue, & Iunone tradit, turpiter confingit,* (verba sunt Laërtij) *sexcentis versibus ea scribens, quæ nemo ne ore quidem inquinatissimo scriberet. Turpissimam enim, vt aiunt, illam scribit historiam (tametsi laudat vt Physicam) scortis potiùs, quàm Diis congruentem. ac præterea ab iis, qui de tabulis scripserunt, alienam. Neque enim apud Polemonem, neque apud Hypsicratem, ac ne apud Antigonum quidem inueniri, sed ab eo confictam esse. In libro autem de Republica, etiam cum matre, & filia, ac filio commiscere corpus concedit.* Hæc, & plura sunt quæ Chrysippo attribui scribit Laërtius.

ferm. de ven.& am.

in 3.Epid. com.1.

lib.7.

CAPVT V.

Purgatur Epicuri Hortus ab infamia ex mulieribus.

VT itaque Epicuri mores nihil impudicum habuerint, existimare par est non fuisse Hortum ipsius infame lupanar, tametsi mulieres nonnullæ commoratæ in illo sint. Vel omnes enim, vel certè plures ex iis, quæ enumerantur, cum Epicuro sunt conuersatæ, non vt se prostituerent, sed vt eum eo philosopharentur. Scilicet hoc nouum non fuit, vt ingeniæ, præstantésque ingenio fœminæ in Philosophorum scholas æquè,

æquè, ac viri conuenirent. Ecce enim in
Academia auditrices Platonis fuerant, &
Lasthenia Mantinica, & Axiothea Phliasia,
perinde ac Xenocrates, Aristoteles, & alij
lib. 3. viri, vt Laërtius memorat, adiiciens Axio-
lib. 4. theam virili etiam habitu, ex Dicæarcho,
fuisse indutam; cùm addat easdem quoque
fuisse Speusippi discipulas. Enimverò Pytha-
goras, nonne mulieres plurimas in discipli-
in vi. Pyth. nam suam admisit, quemadmodum Porphy-
lib. 8. rius, Iamblichus, & alij scripsere? Nonne
etiam ex Laërtio plurimi vxores suas eru-
diendas ipsi tradiderunt, quæ Pythagoricæ
dictæ sunt? Ex harum fortè numero ipsa
quoque Theano fuit; quippe quam nonnul-
li voluerint vxorem fuisse cuiusdam Bronti-
ni, Pythagoræ verò exstitisse non vxorem,
sed discipulam. Quid memorem id etiam
moris consequutis sæculis fuisse. Audi enim
in vi. Plot. Porphyrium de præceptore suo loquentem:
*Audiebant Plotinum etiam mulieres nonnullæ,
admodum sapientiæ eius deditæ, quarum in nu-
mero erat Gemina, in cuius etiam laribus habi-
tabat. Item Gemina huius filia nomine similiter
Gemina. Amphiclia quoque Aristonis filia, &
filij Iamblichi vxor. Multi quin-etiam viri, mul-
tæ & mulieres generis nobilitate pollentes, cum
morti iam propinqui essent, liberos suos tum
mares, tum fœminas vnà cum omni substantia
Plotino, tanquam sacro cuidam, diuinóque cu-
stodi tradebant, atque commendabant. Quocir-
ca Plotini domum plenam iam puerorum, virgi-
númque videres, &c.* Hæc commemoro, vt
intelligas haud absimilem Epicuri Scholam,
quemadmodum intelligi vel ex vno eius Te-
stamento liquet. Atque, vt cætera omittam,
poterunt illæ fœminæ cum Epicuro conuer-
satæ Pythagoricarum instar, vxores esse
commorantium etiam cum ipso familia-
rium. De Themistâ certè, quòd fuerit Leon-
tei vxor, perspicuum est. Leontiom quoque
tametsi fuerit Metrodori concubina, pro
more tamen patrio vxoris instar illi esse po-
Laërt. lib 5. tuit, quemadmodum fuerat Aristoteli Her-
pyllis, ex qua susceptus Nicomachus. Por-
rò, vt Leontium, seriò Philosophiæ operam
dedisse agnoscas, repetendum id solùm est,
quod superiùs attigimus, videlicet habuisse
illam, vnde librum aduersùs Theophrastum
Philosophum scriberet. Et ne quis putaret
ipsam quidpiam solùm effutiisse muliebriter,
lib. 1. de nat. Deos. testatum fuisse M. Tullium, opus huiusmo-
di conscriptum *scito sermone, & Attico*:
Quibus verbis, & eruditio, & elegantia in-
lib. 35. c. 11. dicatur. Quin-etiam scribit Plinius Leon-
tium Epicuri cogitantem depictam fuisse; vt
ipsam nempe intelligamus Philosophicis
meditationibus deditam: Quippe si illa me-
retrix fuisset, profectò non cogitabundam,
sed subsultanti oris habitu mulierem pingi
oportuerat. Vt agnoscas etiam Themistam
philosophatam seriò fuisse, notandum solùm
lib. 3. cap. 24. est Lactantium, cùm philosophari neget
fœminas, vnam tamen excipere ex omni
memoria Themisten: & Ciceronem ita illius
suspexisse sapientiam, vt in L. Pisonem agens,
Ironicôs dixerit: *licèt sis Themistâ sapientior*:
nempe eo sensu, quo mox antè: *Tu eruditior*,
quàm Piso (vnus scilicet prænomine Marcus)
*prudentior, quàm Cotta, abundantior consilio,
ingenio, sapientiâ, quàm Crassus*.

Edisserendum fortè heic esset, admitti-
ne, vt sunt imbecilla fœminarum ingenia ad
Philosophiam debeant? Sed paucis, constat
non sine inuidia posse arceri à Philosophia,
seu summi boni prosequutione, adeptioné-
que felicitatis, si quæ iudicio, & affectu phi-
losophico fuerint: cùm & eiusdem nobis-
cum naturæ participes, easdem nobiscum
doteis possideant, & pleræque ingenij acu-
mine, ac robore præstent viris plurimis,
etiam ex iis, qui existimant se optimè philo-
sophari. Atque id quidem, vt experientiam
plurimarum Heroïdum, veréque doctarum
præteream, (quas inter semper eminebit,
quæ rarâ nostri sæculi fœlicitate efflorescit
Vltraiectensis illa puella Anna Maria Schur- lib. 5. de Rep.
mana, omni genere non virtutis minùs,
quàm eruditionis ornatissima) prætereámque
que etiam, si Plato voluit mulieres perinde
ac viros sese immiscere Reipublicæ, non esse
quod eædem à rerum speculatione prohi-
beantur. Deinde quæri id etiam posset, an-
non imbecillum videatur castitatis præsi-
dium in tanta familiaritate commisceri fœ-
minas viris. Verùm, vt contendere nolim
rem se in illa consuetudine perinde habuisse,
vt si quispiam marmoribus copulauisset mar-
mora, (puta cum magno temporibus illis
non daretur vitio, si quis à se nihil humani
alienum esse arbitraretur, ac damnatum so-
lùm haberetur etiam à Philosophia, si quis-
piam intemperanter, cúmque legum, sani-
tatis, ac famæ dispendio sese Venereis dede-
ret) ita potuit tanta in illa conuersatione
esse moderatio, vt peccatum nihil fuerit ad-
uersùs Temperantiam; maximéque, cùm tan-
ta illeic coleretur sobrietas, quæ inimica est
Veneris; & cùm ipse qui præerat, instituе-
bátque Epicurus, sic continens foret, vt iam
diximus, & aduersùs Venerea ita declamaret,
vt aliàs dicemus.

Dices, si Epicurus cœlibem, continen-
témque vitam traduxit, ac neque vxorem,
neque concubinam habuit; cur non eandem
rem familiaribus, ac Metrodoro præsertim
persuasit? Ratio esse potuit, quia fragilitati
illorum consuluit, nec iugum ipsis impone-
re, quantum subire ipse, voluit. Sic visum
superiore libro; cùm ipse dierim non toto
asse pasceretur, concessisse Metrodoro, qui
non tantùm profecerat, vt pasceretur toto.

Postremò, quòd Leontium non negetur
fuisse Metrodori concubina; disquirendum
esset an id fuerit Horto, seu Epicureo contu-
bernio indecorum. Sed notum satis supérque
est, vix Philosophum vllum celebrari, cuius
concubina aliqua non memoretur. Rem ha-
bes fusè ab Athenæo, inter cæteros demon- lib. 13.
stratam. Et cùm res temporibus nostris dif- l. in concubin. ff. de
famata iam fuerit, exstant tamen Leges Ci- concub.
uiles, & Canonicæ, ex quibus euincitur fuis- Dist. 34 c. 5.
se aliter à maioribus nostris vsurpatum. ibid. can. 4.
Quod quidem attingo, non sanè, vt vitio
quæratur patrocinium; sed vt intelligas tan-
tò minùs damnari posse concubinarum vsum

apud

apud Ethnicos, quantò olim, per ea, quæ nobis morum, pietatisque principia, regulæque sunt, prohibitus minimè fuit. Nihil heic adiiciendum est de nocturno illo conuentu; cùm ex dictis superiùs constet rem esse commentitiam. Illæ omnes comparationes cum Sardanapalo, cum sociis Vlyssis, cum Augiæ stabulo, cum Paradiso Mohammedis, declamationes meræ sunt. Quod spectat ad Corniaden, non fuit ille Epicureus: sed Plutarchus solùm innuit non debere virum sapientem simileis res turpeis cogitatione repetere, vt faciebat Corniades, homo scilicet perditus, quem etiam ab Epicuro improbatum non obscurè colligitur ex ipso Plutarchi contextu.

CAPVT VI.

Refelluntur Epicuri amores, & damna ad ipsos relata.

RESPONDENDVM ad ea restaret, quæ ex Plutarcho, Cleomede, itémque ex aliis apud Laërtium obiecta sunt: sed & notum ex antè dictis quâ mente illi animati aduersùs Epicurum fuerint; & repetitum est aliquoties, vt Laërtius dixerit insanos, qui talia comminiscerentur. Sanè quod attinet præsertim ad amatorias Epistolas, nemo ambigat illas ex iis fuisse, quas Diotimus Stoïcus Epicuro imposuit. Ac de Leontio, & Themistâ, quarum altera concubina, altera vxor familiarium fuerit, res ipsa planè reclamitat; maximè verò cùm Laërtius referat hanc commentationem ad obtrectatorum insaniam. Opinor autem, si Laërtius recitatam ex Alciphrone Leontij Epistolam habuisset ad manum, idem de ea fuisse laturum iudicium. Nempe siue Alciphron ipse, siue alius confinxerit, apparet sanè captata nimis, affectatáque declamitatio. Heinc non memoro vt Leontium, velut etiam Metrodorus, ante Epicurum diem obierint, cùm Epicurus filij ipsorum Epicuri nomine, tanquam pupilli in testamento, & meminerit, & curam habuerit; vt intelligas qui Leontium scribere ad illum potuerit, & iam quidem octogenarium; cùm ipsi Epicurus superuixerit, ac deinceps obierit, vix annum egressus septuagesimum primum. Quod ad Pythoclem attinet, cæteròsque adolescenteis, parem causam Laërtius facit, cùm ex eadem insania Epistolas depromptas refert. Et certè cùm Pythoclem ipsum, ac etiam Menœceum, & alios Epicurus ita ad philosophandum, excolendúmque virtutes, ac nominatim continentiam adhortatus fuerit, vt quæ supersunt Epistolæ partim integræ, partim per fragmenta, declarant; longè omnis suspicio euanescit; aboleturque. Nisi porrò Stoïci fateantur potuisse illa de Epicuro præter verum, ac ius euulgari, quid dicent ad ea quæ de ipso quoque Zenone in vulgus abierunt? Antigonus enim Carystius (Athenæo referente) in eius vita lib. 13. scriptum reliquit, vt pueris semper sit vsus, nunquam verò fœminâ; tametsi Laërtius lib. 7. scribat semel, aut bis ancillulâ vsum, ne mulierum osor esse videretur. Sed & nisi ad locorum, temporúmque consuetudinem; aut, quod magis placet, ad maleuolorum, & sycophantarum calumnias confugere liceat, quænam excusatio prætexetur iis, quæ vulgò de Socrate, cæterisque sanctissimis Philosophorum circumferuntur? Nam vt nihil dicam de Xenophonte, qui vt puerum Cliniam deperierit, apud Laërtium scribitur; lib. 2. vt nihil item de cæteris, quos longum foret enumerare: nonne ruborem excitabunt, quæ de Philosopho habito diuino iactantur? Vides quid ipse Apuleius, quanquam fuerit Platonicus, non dissimulet à Platone scriptum. Inter cætera enim amatoria legitur scripsisse ad Astera puerum:

Astra vides; vtinam fiam, mi Sidus, Olympus, Apol. 5.
Vt multis sic te luminibus videam.

Et ad Dionem,

Ciuibus ingenti in patria laudate, iaces nunc,
Qui insanum me animi reddis amore, Dion.

Plura habet Laërtius circa amores Alexidis, lib. 3. Phædri, aliorum, quos Plato deperierit; sed præsertim illud, τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν, lib. 19. c. 11. lib. 2. Saturn. c. 2. &c. quod tum Agellius, tum Macrobius redditum memorant Latinè plusculis illis versibus,

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior, &c.

Vt iam de obiecta Epicuro desidia dicatur, nihil necesse est præmittam de amœnitate Hortorum; quasi nempe illa compararetur solùm, vt libidinum sit illecebramentum, & non potiùs, vt philosophantium animus exhilaretur, ac mirâ quadam alacritate seu ad meditandum, seu ad disserendum excitetur, ex pulchritudine illa varietatéque arborum, herbarum, foliorum, florum, vmbrarum, riuulorum, volucrum, susurrorum, ambulacrorum, & si quæ sunt huiusmodi. Profectò, & hoc Epicuro non fuit peculiare, vt seu in Horto philosopharetur, seu Hortos ad philosophandum Sectatoribus relinqueret suis. Nam & Plato, Laërt. lib. 3. & Sectatores habuere Hortum in Academiâ emptum ab Anniceride; cùm ille etiam in Horto, qui fuit apud Colonum, philosophatus dicatur. Rursus Theophrastus suo lib. 5. testamento Hortum, ædesque adiacenteis amicis, qui philosophari in illis optarent, concessit, vti apud Laërtium est; qui rursùs ibid. aliquoties eiusdem Horti meminit, cùm successorum vitam describit. Quod superest, otium liberale fuit, non segnis desidia, exactum in Hortis Epicuro tempus. Et certè vel sola librorum ab Epicuro conscriptorum multitudo, ac varietas, satis magno est argumento ipsum non mollitie, ignauiâ, languore totos dies obtorpuisse: sed integram potiùs ætatem impendisse Philosophiæ.

Philosophiæ. *Otia*, inquiunt, *dant vitia*; verùm hoc de segnitie illa intelligitur, quâ piger vel dormit in vtramque aurem, stertitque quantum despumare Falernum sufficiat; vel ad nequitiam animum componit, seséque ipso abutitur; non autem de vacatione illa, quâ quis sibi feriationem à negotiis, rebúsque gerendis procurat, vt animus curis solutior inquirendæ veritati studeat, seu, quod est idem philosophetur. Sed de hoc otio plura aliàs, cùm etiam declarabimus non esse ipsum causam morborum, vti vulgò existimatur, aut præmaturi obitus. Hoc porrò attingo vt iam innuam, si Epicurus imbecillus, si morbis obnoxius fuit, si maximis doloribus discruciatus interiit, non hæc fuisse damna ex vlla ipsius seu inertiâ, seu nequitiâ, ac libidine consequuta; sed constitutionis fuisse vitium, quod in ipso ortu ex parentibus acceptum non valuerit satis vllo studio seu tollere, seu emendare. Id vnum quod præstare potuit, generosè præstitit, dum tantâ constantiâ dolores, ac mortem ipsam tolerauit. Quocirca ne tempus teratur in refellendo vel Suidam, vel alios illos apud Laërtium, audire præstat Ciceronem, dum commendat extremam illam Epicuri
lib. 5. Tusc. constantiam: *Ordiamur*, inquit, *ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptuarium dicimus. Quid? is tibi mortém-ne videtur, an dolorem timere? qui cùm diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoriâ, & recordatione confutat. Nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur: De morte enim ita sensit*, &c.
lib. 9. de vit. sua. Præstat & M. Antoninum, apud quem verba Epicuri sunt, Ἐν τῇ νόσῳ, οὐκ ἦσάν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν τοῦ σωματίου παθῶν, οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα ἐλάλουν, ἀλλὰ τὰ προηγούμενα φυσιολογῶν διετέλουν καὶ πρὸς αὐτῷ τούτῳ ὤν, (ita videtur pro ἄν, πῶς) ἡ διάνοια μὴ μεταλαμβάνουσα (videtur, pro συμμεταλαμβάνουσα) τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ κινήσεων, ἀτάρακτος ἦν (videtur, pro ἀταρακτοῦ) τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τηροῦσα· οὐδὲ τοῖς ἰατροῖς ὑπηρεῖχον καταφρυάττεσθαι, ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλ' ὁ βίος ἤγετο εὖ, καὶ καλῶς, *Dum morbo tenerer familiares sermones non erant mihi de doloribus, quos tum perpetiebar in corpusculo; neque cum iis, qui accedentes inuisebant me, hisce de rebus quicquam loquebar; sed in disserendo de rebus naturæ præcipuis terebam tempus. Cùmque ad hoc intentus forem, ipsa interim mens motionum in corpusculo excitatarum non particeps, imperturbata, ac bonum suum intemeratum seruans, constabat. Quin etiam ne Medicis quidem tanquam remedia adhibendo quidpiam præstituris permittebam me; & vita nihilominus non malè, neque indecorè congruebat.* Cui profectò loco accommodari potest quod habet alia occasione idem Epicurus apud Senecam, dum,
Epist. 10. *Magnificentior*, inquit *mihi crede sermo tuus in grabato videbitur, & in panno: Non enim dicentur tantum illa, sed & probabuntur.* Itémque
Epist. 66. Senecam, dum post commendatam illam Epicuri de Sapientiâ, ac beatâ vitâ in Phalaridis taurum descensura sententiam, de qua dicendum aliàs, tum multis interpositis, memorat *illam malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua*, inquit, *Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo: Ait enim se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatum autem agere, nisi qui in summo bono non potest.* Et statim: *non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extremâ voce gratias egit.*

CAPVT VII.

Restituitur Epicurus in Philosophorum Chorum.

NVNC, quòd Epicurus abactus è Philosophorum choro à bene multis esse videatur, nihil profectò mirum est. Alij enim ex studio Sectæ malè affecti in ipsum fuere, vt Epictetus, Cleomedes, alij, præter Stoicos illos antiquiores. Alij seu ignorauerint, seu dissimulauerint quanta fuisset in Epicuro seu doctrinæ castimonia, seu vitæ cōtinentia; prę quadā tamen festiuitate, virum perinde exceperunt, ac si fuisset tā moribus, quàm dogmatibus voluptarius; vt pater ille Themistij. Alij, cùm feruore quodam declamationis abriperentur, facilè eò delapsi sunt, vt de Epicuro sermonem haberent iuxta vulgarem sententiam, quemadmodum Maximus Tyrius. Alij pro studio virtutis, affectúque pietatis sic expedire iudicauerunt; vt nonnulli sanctorum Patrum, quibus accensetur Lactantius. Enimverò, quid putas est dicendum de Arcesi à Epicuri contemporaneo? Idem profectò, ac fortè peius, quàm de ipsis Stoicis. Imprimis quippe Arcesilas ex eo oderat Epicurum, quòd cùm auram popularem insolenter prorsùs captaret (φιλόχλος, καὶ φιλόδοξος) exempli causâ, vocibus illis, quæ sunt apud Laërtium, *Aio ego, & non assentietur his*
quispiam? Epicurus aliquando ipsum sic taxauerit, quasi nihil iactaret proprium, sed desumptum solùm ex Platone, Pyrrhone, Diodoro. Id innuit Plutarchus Epicurum scribens dixisse de Arcesilâ, μηδὲν αὐτὸν ἴδιον λέγοντα, ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, καὶ δόξαν ἀνθρώποις ἀγραμμάτοις, *ipsum, cùm nihil proprium efferret, opinionem de se, gloriámque apud homines illiteratos parasse.* Deinde, mirum, quî Arcesilas Gallos vocaret Epicureos, ipse palàm vsus Theodota, Philætéque scortis, itémque Demetrio, ac Leochare adolescentulis; adeò vt proinde illum corruptorem iuuenum, & cynædo digna loquentem Aristo Chius dixerit; quod memoratur apud Laërtium. Sed hæc vt missa faciam, magnósque quosdam viros opponam, qui Epicurum inter summos Philosophos habuerint. Occurrit imprimis Menander, Epicuri coætaneus, ac proinde morum ipsius, placitorúmque intelligens. Huius testimonium quanti sit faciendum cognoscas ex Plutarcho velim, quo loco eius comparationem cum Aristophane instituit. Ipse itaque Epicurum cum Themistocle ita confert,

lib 4.
l. 1. adu. Col.
loc. cit.
lib. ea de re.

vt

lib. 3. vt quemadmodum libertatem patriæ ad Themistoclem, sic ad Epicurum sapientiam eiusdẽ patriæ referat, memorabili illo disticho in Anthologia asservato, indicatóque superiùs:

Χαῖρε Νεοκλείδα δίδυμον γένος, ὧν ὁ μὲν ὑμῶν
Πατρίδα δουλοσύνας ῥύσαθ', ὁ δ' ἀφροσύνας,
Par Neoclidarum, quorum vnus libera vt esset,
Alter vti saperet Patria, fecit, Aue.

lib. 10. Sequitur ille Athenæus, cuius quoque suprà ex Laërtio meminimus. Is nempe celebrem sententiam ex Epicuro desctiptam prosequitur hoc disticho:

Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων,
Hoc Neoclis natum sapientem dogma Camœna,
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

l. 1. de them. Attexatur ille etiam memoratus Constantinus Porphyrogenneta, Imperator eximiè doctus, qui Insulam Samum describens: *Ex hac*, inquit, *prodierunt viri sapientia laude insignes, Pythagoras Samius Mnesarchi filius, & Epicurus Neoclis, & Melissus, aliique non pauci.* Quod porrò cum Pythagora Epicurus heic copulatur, id in memoriam reuocat, quod habet lib. 8. Laërtius in fine vitæ Pythagoræ, dum Epicurum Philosophis ex Pythagorâ propagatis, & memoratu dignis accenset. Nihil verò necesse est vberiùs Laërtij testimonium adiicere, cùm de illo iam satis constet. Quin-etiam nihil videtur opus corrogate loca seu ex Sexto Empirico, seu ex cæteris auctoribus Græcis, qui Epicurum non postremum inter Philosophos habent. De Latinis res satis constat. in lib. de fin. &c. Nam Cicero etiam non modò interdum nobilem Philosophum dicit, sed passim quoque nobilissimis Philosophorum intermiscet. Sic Seneca, dum iis respondet (vt cætera reticeam) qui obiiciunt Philosophos aliter vixisse, quàm docuerint: lib. de vit. be. cap. 17. *hoc*, inquit, *per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum* in Apolog. *Zenoni.* Sic Apuleius, vbi adnumerauit Epicurum Anaxagoræ, Leucippo, Democrito, cæterísque, vt loquitur, rerum naturæ patronis, ac enumerauit deinde Epimenidem, Orpheum, Pythagoram, Ostanem, Empedoclem, Socratem, Platonem, subiungit: *Gratulor igitur mihi, cum & ego tot, & tantis viris ad-* Iamb. 15. *numeror.* Prætereo Patres, vt ex Græcis B. Gregorium Nazianzenum, quem antè citauimus: lib. offic. ex Latinis B. Ambrosium, qui docet *Epicuri Hortos tolerabiliores esse Lyceo Aristotelis.*

Hoc verò addo: Cùm Epicurus, Infamis fuisset habitus totâ illâ penè sæculorum serie, quâ literæ bonæ sepultæ iacuerunt; vix tamen libros humaniores, puluere excusso, rediisse in manus ante duo ferè sæcula, quàm omnes penè eruditi symbolum pro eo contulerunt. lib. 8. ep. 7. Accipere vis aliquos? Ecce Franciscus Philelphus in Epistolis: *Quamvis*, inquit, *improbetur Epicurus à multis, video tamen ab illo eam voluptatem maximè omnium laudari, quæ sit animi, quæ sapientiam, virtutémque consequatur.* init. In libris autem de Morali disciplina, *Et sapientem*, inquit, *Epicurum, &* lib. 3. c. 11. *vita continentissima exstitisse constat.* Alexander ab Alexandro in diebus genialibus: *Epicurus*, inquit *summus voluptatis assertor, victu frugali, & modesto contentus, aquâ, & polentâ, aut pane bordeaceo victum quæsiuit, contráque paupertatem inuictum animum gessit; non quòd voluptates auersaretur; sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat; cuius rei argumentum est, quòd oleribus, & pomis, ac vilibus cibis, quibus viuendum censuit, libros refersit.* Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus: lib. 13. c. 25. *Cæterùm*, inquit, *quod vtique mirari me plurimùm fateor, ille voluptatis assertor Epicurus omneis libros suos repleuit oleribus, & pomis, vilibúsque cibis, adstruit esse viuendum.* Raphaël Volaterranus lib. 15. in Anthropologia: *Epicurus*, inquit, *summum bonum, non vt Aristippus in voluptate corporis, sed in doloris vacuitate ponebat: honestam vitam, & tenuem victum diligebat, quod parabilior esset, & anxietas animi in parandis lautioribus vitabatur.* Ioannes Franciscus Picus Mirandulanæ Comes in examine doctrinæ vanitatis lib. 1. c. 2. gentium; *Neque*, inquit, *vt Simplicius ait, voluptate voluptatem venabantur Epicurei; sed laboribus maximè & continentiâ.* Verùm nunquam finis esset, si vellem suffragia simillima colligere, & recentiorum maximè ad vsque Erycium Puteanum, cuius Eulogium de Epicuro inter præfandum allatum est, vel potiùs vsque ad teipsum, Lvillieri amicissime, qui cùm illud Menandri ex me accepisses, excepisti statim fuisse Epicurum nomine suo dignissimum (nempe *auxiliatorem* sonat) ac multò ampliùs illi debere non Atticos modò, sed & omneis homines ob purgatam amentiam, quàm Phigalenses Apollini, quem Ἐπικούριον cognominàrunt, templo constituto, ob depulsam pestem.

Enimverò heic tacere non possũ duos, aut treis eximios viros, qui seu de Sectâ Epicuri, seu Apologiam pro Epicuro conscribere aggressi sunt. Vnus est Baptista Guarinus Veronensis, quem de Sectâ Epicuri librum scripsisse Trithemius refert; de script. Eccl. etsi neque nos viderimus illum: neque Naudæus etiam noster comperire vsquam, etiam in Italia potuerit. Alius est M. Antonius Bonciarius Parisiensis Professor, in ē. Rh... qui in catalogo Operum suorum, se composuisse librum testatur, cui titulum fecerit. *Epicurus*, siue *dialogus de antiquâ Philosophiâ*, in quo efficacibus argumentis, & doctorum virorum testimoniis probatur, *neminem ex priscis Philosophis accessisse propiùs ad veritatem, quàm Epicurum; contrà, nullos ab eâ longiùs recessisse, quam Stoicos.* Tametsi iste quoque liber, nunquam fortassis editus, nec nobis est visus, nec amico nostro, quem vix tamen vlli rarissimi fugiunt. Tertius est Andreas Arnaudus Forcalqueriensis à pag. 19. in hac Prouinciâ Prosenescallus, cui in libello, cui nomen *Ioci*, Apologiam pro Epicuro inter cætera edidit, breuem illam quidem, & foliolis paucis; sed in quâ tamen ea delibantur ex Laërtio præsertim, atque Senecâ, vnde conuincatur, quod vir ille pereruditus initio proposuit, *fuisse Epicurum iniustiùs lacessitum, & laniatum ab obtrectatoribus.* An opponam tandem coronidis vice, quod Poëta Stellatus ante centum annos de in Gen. Epicuro

Epicuro cecinit ex Zodiaco vitæ desum-
ptum?

Obuius ecce senex quidam mihi venit acerno
Innixus baculo, nitidóque indutus amictu:
Cana tenus medio pendebat pectore barba,
Pulchra cutis lata & facies, varióque colore
Florea candenteis decorabant serta capillos.
Cominùs vt dedimus citróque, vltróq; salutem,
Quò pergam, quis sim, quô dicar nomine,
quærit.
Respondi, atque eâdem pudibundâ voce rogaui.
At postquàm proprium nomen mihi reddidit
(ipse
Namque Epicurus erat) stupui, ceu rusticus,
agrum
Qui fodiens reperit latitantem obscuriùs ar-
cam.
Atque ego tunc: venerande senex, sic Numina
semper
Cuncta tuis faueant votis. sapientia quando
Mira tuis habitat fibris; nisi falsa loquuntur,
(Vt plerumque solẽt) homines. præcepta salutis
Da precor; & iuuenem prudentibus instrue
dictis, &c.

CAPVT VIII.

De exactis Epicureis.

QVOD ad pulsos ex vrbibus Epicureos
attinet, neque negaui sanè vnquam, ne-
que negaturus sum, quin Spurij seu fuerint,
seu esse potuerint, qui deprauato vitæ insti-
tuto, vnà cum Sectæ dedecore Philosophiam
commaculârint. Verùm istud commune fuit
Sectarum omnium vitium, vt adulterinos, ac
degeneres fœtus educarent, à quibus demùm
infamarentur. Athenæus quoque ipse statim
post enarratam illam de Diogene historiam,
lib.5. peiorem aliam recitat fusiùs de Athenione
Peripatetico, vt de cæteris nihil dicam. Scili-
cet ea est humanæ imbecillitatis conditio, vt
modum diu seruare non possit. Quantum-
cumque enim regiam viam prætendas, spe-
randum non est, vt vel omnes illam ingre-
diantur, vel ex ingressis nemo deflectat. Ea est
sors rerum, vt optima quæque vel multis, vel
crebrò displiceant. Recense vitæ institutum
tametsi innocens, & sanctum, in quod qui
fuerint cooptati, omnes exhibuerint sese in-
sontes, atque impollutos, & Apollo magnus
mihi fueris. Atque hoc dico propter illos, qui
Epicuri familiæ inscripti ab exemplo, præce-
ptísque eius honestissimis defecerunt. Siqui-
dem negandum aliunde non est, quin pluri-
mi, ac ferè omnes vestigiis ipsius institerint
lib.2. de fin. constantissimè. *Ac mihi quidem*, inquit Cicero,
quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei
fuerunt, & hodie sunt & amicitiis fideles, & in
omni vitâ constantes, & graues, nec voluptate, sed
officio consilia moderantes, hoc videtur maior vis
honestatis, & minor voluptatis. Spectare hûc
posset, quod est suprà ostensum, Epicureos
diutissimè floruisse in vrbibus, etiam cùm
aliorum deficerent Sectæ: ac fuisse etiam ali-
quibus positas statuas, &c.

Quòd aliquæ autem ciuitates Epicureos
eiecerint, primùm contingere id potuit pro-
pter paucorum aliquot vitia; neque enim
insolens est, vt pauci delirent, & multi ple-
ctantur. Deinde seu Messenij, seu Lyctij, seu
Romani, seu populi alij induci facilè potue-
runt ad abigendum Epicureos; quod persua-
derentur ab aliarum Sectarum professoribus,
qui, quòd essent populares, ideo voluptatis
exagitabant nomen, vt inde calumnias faci-
liùs, speciosiúsquè contexerent. Nihil repeto
de Stoicis, cùm Epicurei omnes vsurpare
semper potuerint quod Torquatus apud Ci- lib.cit.
ceronem: *hic Stoicorum more nos vexat.* Ad-
dere solùm iuuat quod ipse Cicero in Epicu-
reorum causa habet. Professus enim se de in-
genio, non de moribus quærere: *Sit ista*, in- ibid.
quit, *in Græcorum leuitate peruersitas, qui male-*
dictis insectantur eos, à quibus de veritate dissen-
tiunt. Postremùm verò, quod caput est, non
Epicurei modò, sed & alij Philosophi vrbibus
sæpè expulsi sunt. Notum vt omnes Antio-
chus è suis Prouinciis, Lysimachus è suo re-
gno, Athenienses ex Atticâ publicis edictis,
decretísque excedere, exularéque iusserint, vti
Athenæus, & Laërtius habent. Meminit etiam lib.12.& 13.
Xenophon latæ à Critiâ legis aduersùs Phi- lib.5. in Theophr.
losophos, & Tertullianus eiectam confirmat lib.1. memorab.
Philosophiam à Thebanis, Spartiatis, Argiuis.
Alia vt reticeam, ac ne memorem quid Cato in Apolog. cap.7.
Censorius agendum censuerit occasione le-
gationis Carneadis aliorúmque Philosopho-
rum à Plutarcho expositum, sufficere potest in Cat.maj.
Senatusconsultum per ea tempora Romæ fa-
ctum, nempe C. Fannio Strabone, & M. Vale-
rio Messalâ coss. (hoc est anno ante Christum
CLX.) quod refertur ab A. Gellio in noctibus lib.15. c.11.
Atticis. Addit autem Agellius, recitato etiam
alio de coërcendis Rhetoribus: *Neque illis*
solùm temporibus nimis rudibus, necdum Græcâ
doctrinâ expolitis Philosophi ex vrbe Româ pul-
si sunt: verum etiam, Domitiano imperante, Se-
natusconsulto eiecti, atque vrbe, & Italiâ interdi-
cti sunt: quâ tempestate Epictetus quoque Phi-
losophus propter id Senatusconsultum Nicopolim
Româ decessit. Ex quo licet intelligi non posse
Epicureos infameis haberi, quòd expulsi fue-
rint, nisi infames etiam habeantur Philoso-
phi cæteri, ac nominatim Epictetus, cuius
virtus adeò emicuit. Ac ne obiicias Epicureis
eiiciendis additam causam, quòd Magistri es-
sent voluptatum, & adolescentum corrum-
perent mores; ecce aliis quoque Sectis præ-
textus quæsitus, notatúsque est. Nam, ex Sex- lib.2. adu. Math.
to Empirico, Socraticæ obiectum est, quòd
floccifaceret diuina: & Cato censuit able-
gandos ex vrbe Philosophos, quòd ipsi ad li-
terarios ludos regressi apud Græcorum filios
differerent; Romana autem pubes conferret
se, vt antè, ad obtemperandum legibus, &
Magistratibus. Quæ, & plura de odio Catonis
aduersùs Philosophos, ac nominatim in So-
cratem, videre licet apud Plutarchum. loc.cit.

LIBER OCTAVVS, *DE* OBIECTO EPICVRO ODIO LIBERALIVM DISCIPLINARVM.

CAPVT PRIMVM.

Obÿcitur quòd Disciplinas vniuersè oderit.

LIBRVM tandem hunc circa mores Epicuri atteximus, quod disciplinas odisse, vt Epicuro obiicitur, maxima labes morum videatur. Adde quòd eius Philosophiam explicaturis postmodùm, operæ pretium videbitur præmisisse peritus-ne, an imperitus fuerit Liberaliū Disciplinarum, quas antiqui soliti fuerunt à Philosophia seiungere; nisi lib.5. Metaph.c.1. quòd Aristoteles Mathematicas Philosophiæ speculatiuæ partem fecit. Mitto easdem esse, quas arteis ingenuas, & bonas literas appellant, quasque qui callent, tum eruditi, tum Encyclopædiam perfecisse dicuntur. Arguitur ergo Epicurus, quòd aduersùs illas tum in genere, tum in specie peccauerit. Ac generaliter quidem, duplici ex capite. Primùm, quòd ipse auersatus Disciplinas fuerit. Testatur id verò Sextus Empiricus, causâ additâ, lib 1.adu. Ma. *quòd existimaret illas ad Sapientiam nihil pertinere; quod hic esset illi prætextus inscitia; quòd malè affectus foret aduersùs Platonem, Aristotelem, & alios Disciplinarum peritissimos; quòd denique inimicitias ageret cum Nausiphane, qui & disciplinarum erat admodum studiosus, & propterea multos habebat adolescenteis apud se.* lib.2.inst. c.12. Confirmatur, & ex Quintiliano, qui manifestis verbis scribit *fugisse Epicurum omneis Dis-* lib.3.de nat. Deor. *ciplinas*; & ex Cicerone addente, *quod propterea nihil oleret ex Academiâ, nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem Disciplinis*; & ex ad Magn. B.Hieronymo, cuius hæc sunt verba: *Exceptis his, qui cum Epicuro literas non didicerunt.* Deinde, quòd alios etiam ab eisdem Disciplinis absterruerit, ecce enim apud Laërtium ci- lib.10. tatur ad Pythoclen Epistolam qua scripserit, παιδείαν ἢ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, *Disciplinam omnem, ô beate deuita.* Commemoratur idem à L.2.adu.Col. Plutarcho, Athenæo, & aliis. Addit verò Plutarchus: *Pythoclem omnes & viri, & fœminæ* (ex Epicuri intellige Secta) *per Epicurum orant, obsecrántque vt Disciplinam non affectet quæ liberalis dicitur. De Apelle vero quodam mirabundi, & amplexabundi scribunt, quod iam ab initio à Disciplinis abstinens, purum se conseruauerit.* Hæc Plutarchus. Athenæus autem: *Epicurum*, inquit, *memoremus, qui non initiatus circulo disciplinarum, beatos prædicauit illos, qui eodem modo, quo ipse, ad Philosophiam accederent, eiusmodi voces effundens: Fortunatum propterea te, quod ab omni purus Disciplinâ* (παιδείας enim, non αἰτίας videtur esse legendum) *ad Philosophiam te conferas? vnde & Timon de ipso ait:* lib.13.deipn.

Edoctus minimùm viuentium, Ludi magister.

(Scilicet ἀπαιδευτότατος appositè magis in versibus illis Timonianis *edoctus minimùm*, seu *ineruditissimus* vertitur, quàm *intemperantissimus*, vt aliqui seu Laërtium, seu Illustrium interpretantes, acceperunt.) Ad Ciceronem attendamos: *Hæc Epicuri*, inquit, *non probo: de cætero vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim quod ita videri necesse est non satis pollens iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios à studiis* De Sectatoribus consequenter; *Qui fit*, inquit, *vt ego nesciam, sciant omnes quicunque Epicurei esse voluerunt, quod videri quidem vel optimè disputant, nihil opus esse eum, qui Philosophus futurus sit, scire literas?* lib.1..de fin. lib.2. de fin.

CAPVT II.

Itémque speciatim, quòd Grammaticam, Poëticam, &c.

SPECIALITER porrò de Grammatica, lapsus Epicuro circa sermonem obiecti, videntur omnino rem conficere. *Si loquendi vim*, inquit Cicero *si consuetudinem verborum tenuisset, nunquam in tantas salebras incidisset.* lib.2. de fin. Et rursùs: *In hac exposita sententia*, inquit *sunt qui existiment, quod Epicurus inscitiâ plane loquendi fecerit, fecisse consultò. De homine minimè vafro malè existimant.* Hinc legimus apud lib.1 de nat. Deor. Laërtium Epicurum multa circa sermonem ignorauisse. Et, *Epicurus*, inquit Empiricus, *conuincitur esse in multis indoctus, neque purè* lib.10. l.1. adu Ma.

etiam

etiam loquens in communi consuetudine. Iam

lib.1.c.1.

Cleomedes, postquàm hæc proposuit ex Epicoro corrupta, *σαρκὸς εὐσταθῆ καταστήματα, καὶ τὰ περὶ ταύτης πιστὰ ἐλπίσματα, constanteis carnis habitus, certásque de ipsis spes*; (notantur etiam voces εὐσταθὲς, καὶ ἐλπισμα à Clemente Alexan-

lib.6.Strom.

drino) λίπασμα ὀφθαλμῶν *oculorum pinguedinem* (lacrymam videlicet) *ἱερὰ ἀνακραυγάσματα, sacras vociferationes*; *γαργαλισμοὺς σώματος, titillationes corporis*; *λαχίσματα, blandimenta*; tum subdit, *alias quoque esse eius voces prauas, atque infelices, quarum aliquas quispiam dicat*, inquit, *ex lupanaribus esse*; *quasdam similes iis quæ proferuntur à mulierculis Cerealia celebrantibus*; *nonnullas ex media proseucha, & eorum, qui in ipsa* (legendum enim esse videtur αὐτῇ, non αὐταῖς) *deprecantur, Iudaicas veluti, & adulterinas, ac humi repentibus multo humiliores.* His

de eudit.

affine est, quod habet Plutarchus; nam, putidus, inquit, Epicurus est, cùm de amicorum epistolis loquens, *προσθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν tumultus applausuum excitari ab ipsis* dicit.

l.1.adu.Col.

Omitto, quòd idem Plutarchus impatienter ferat Platonem ab Epicureis postulari reum confusionis verborum; *scilicet à viris, qui Græce sermone vtantur adeo accuratè?* ac illis etiam deinde obiiciat, *quod voces tollant funditùs*, cæteráque similia.

Attexere iuuat contemptum, negligen-

in alleg. hom.

tiámque Poëtices. Quippe Heraclides Ponticus, *Epicurum*, inquit, *nihil moramur, qui (vt voluptatis obscœnæ suis in hortis cultor est) vniuersam simul Poëticen repudiat, tanquam perniciosum fabularum inescamentum ἅπασαν ποιητικὴν ὥσπερ ὀλέθριον μύθων δέλεαρ* (ex Heraclide scilicet qua-

lib.7.c.1.

tuor hæc verba Rhodiginus sumpsit.) Hinc

l.1.adu.Col.

Plutarchus. *Heraclides Grammaticus*, inquit, *hanc rependit gratiam deliciis Homericis, cùm sit ex turba Poetica, vt illi quidem appellant, seu etiam ex eo commotus, quod Metrodorus tot suis in scriptis aduersùs Poetam conuitia effude-*

quo aud.po.

rit. Et rursùs, *an*, inquit, *aureis adolescentum, veluti Ithacensium solidà quadam cerà obturantes, cogemus ipsos, vt arrepta Epicuri lintre Poesin fugiant, ac prætereuehantur?* Quò verò quispiam minùs admiretur Epicurum à

differt.19.
lib.1. de fin.

Maximo Tyrio in Poëtis non haberi, audiatur illa apud Ciceronem Torquati excusatio; declarat enim vt Epicurus ne Poëtas quidem legere voluerit. *An ille*, inquit, *tempus in Poetis euoluendis consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnísque puerilis est delectatio?* Cui sanè sententiæ accedit quòd Plo-

l.2.adu.Col.

tarchus habet, cùm exposità voluptate, quæ ex Poëtarum lectione percipitur, *eius*, inquit, *Epicurei neque fiunt, neque profitentur, neque volunt etiam participes fieri.* Cæterùm

ibid.

eadem habet Plutarchus circa notitiam historiæ. *Et de historia*, inquit, *vt alia omittam, opponam solùm Metrodori verba, cùm in opere de Poëtis sic scribit, proinde ignorare te dicens ab vtra parte fuerit Hector; aut qui primi versus habeantur in Poesi Homeri, & rursùs qui in medio sint, minimè expaueas.* Patem omitto vaRietatis linguarum ignorantiam; inde

lib.5.Tusc.

enim, M. Tullius, *Epicurei nostri*, inquit, *Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latinè.* Vno verbo docet Plutarchus, vt Epicurus noluerit

sapientem suum occupari τοῖς φιλολόγοις κατατινῶν ζητήμασι, eruditis illis censorum literatorum quæstionibus.

CAPVT III.

Quòd Rhetoricam.

DE Rhetorica idem propè est, quod de Grammatica dicendum. Imprimis enim illa vocum germanarum ignorantia, sermonísque impuritas aduersatur delectui, & concinnitati, quæ magna laus Rhetoricæ est. Ea certè de causa videtur Epicurum reprobasse Dionysius Halicarnasseus, quòd lib. de coll. verb. verborum collocationem, ac temperamenta videretur negligere, *perinde ac si scribere minimè foret res laboriosa ἐν ὑπομνήματι τοῦ χρόνου ἕνεκα*. Itémque Theon Sophista, quòd Epicu- progymn.2. rus inter scribendum nimis affectaret mensuras illas, ac rythmos Hegesiæ, Asianorúmque Rhetorum; vt cùm scribens ad Idomeneum, dixit *ὦ, πάντα τἀμὰ, κινήματα ἡδονὰ, νομίζας ἐκ νέου, ô qui delectabiles, duxeris à puero, motiones omneis.* Deinde, cùm Nausiphanen Epicurus fuerit insectatus inter cætera, quòd ille Rhetorices foret studiosissimus, quemadmodum Empiricus docet; cùm lib. 1. adu. Ma. apud Ammianum Marcellinum Rhetoricam lib 30. pag. 377. *κακοτεχνίαν* nominans *inter arteis numeret malas*; cùm in suo illo de Rhetorica libro, veluti ex Hermogenis Scholiaste intelligitur, scripserit *solam esse naturam, quæ orationem rectè instituat; artem verè nullatenùs. φύσις γὰρ ἐστιν ἡ καλορθοῦσα λόγους, τέχνη δ' οὐδεμία*: censuit præterea apud Laërtium, suum il- lib.10. lum sapientem *οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, non curaturum, vt ornatè dicat*, quare & minùs mirum est, quod Cicero habet, cùm de Epicu- lib. 3. de orat. ri Philosophia loquens, *abest*, inquit, *ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilij, & regendæ ciuitatis ducem, & sententiæ, atque eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in caussis publicis esse volumus.* Quin- lib.12.c.2. tilianus etiam, *alia*, inquit, *mihi quæstio exoritur, quæ Secta conferre plurimùm eloquentiæ possit; quanquam ea non inter multas possit esse contentio. Nam Epicurus imprimis nos à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam velocissimà iubet.* Vt specimen porrò habeas non seruati apud Epicurum decori, seligi potest Conuiuium, in quo quid ille peccauerit, ab Athenæo est adno- lib.5.deipn. tatum. Itaque postquàm is Xenophontem, Platonémque commendauit, quòd Homerum imitati, conuiuij causam initio exposuerint, & qui adessent, nominârint, subiicit, *Epicurus verò nec locum, nec tempus definit, neque quicquam proloquitur. Quocirca diuinandum est, quo pacto interdum conuiua tenens poculum ex insperatò quæstiones proponat, tanquam in Schola orationem habens: quod quidem Aristoteles dicit aduenire quempiam in conuiuium illotum, sordidum, oppletum.* Et rursùs de non seruato personarum decoro, *Epicurus*, inquit, *conuiuas omneis Atomorum*

explanatores inducit. Ac statim pòst, de ordi-
ne, *Epicurus*, inquit, *rursùs in conuiuio quærit*
de cruditate, vt sit augurandum, deincépsque de
febribus. Pergit, *quid attinet verò dictionis in-*
lib. 1. de nat. Deor. *concinnitatem referre?* Hæc Athenæus. Acce-
dat Cotta Ciceronianus, qui vt Epicurum
maximè notaret, postquàm illum dixit *homi-*
nem non aptissimum ad iocandum, & nationem
Epicureorum, cui minùs notum sit quomodo
quidque dicatur, carere sale illo ad irridendum,
subdit, Velleium alloquens, *nec verò hoc in*
te vno conuenit, moribus domesticis, ac nostro-
rum hominum vrbanitate limatum; sed cùm in
reliquos vestros, tum in eum maximè, qui ista
peperit, hominem sine arte, sine literis, insul-
tantem in omneis, sine acumine vllo, sine autho-
lib. 1. Tusc. *ritate, sine lepôre.* Exinde est, cur Cicero
Epicuri, ac Metrodori libros cum quibusdam
comparet, *quos neque distinctè, neque elegan-*
ter, neque ornatè scriptos latinè commemorat,
adiiciens, *lectionem sine vlla delectatione se*
negligere. Quò spectat illud Torquati Cice-
ronem alloquutis *existimo*, inquit, *te sicut*
nostrum Triarium, minùs ab Epicuro delectari,
quòd ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti or-
namenta neglexerit. Augere porrò quod Tor-
quatus dicit, videtur Agellius, dum Epicu-
rum veluti excusans aduersus Plutarchum il-
lius phrasin reprehendentem, *has enim curas*
vocum, inquit, *verborúmque elegantias non*
modò non sectatur Epicurus, sed etiam inse-
ctatur.

CAPVT IV.

Quòd Dialecticam.

SEQVITVR Dialectica, quam Epicurum
damnauisse ita videtur in confesso, vt
lib. 1. de fin. Torquatus etiam ille de eo dixerit, *in Diale-*
ctica nullam vim existimauit esse nec ad melius
viuendum, nec ad commodiùs disserendum. Et
lib. 10. Laërtius loquens de Epicureis, *Dialecticam,*
inquit, *vt superuacaneam, repudiant.* Hinc
videas Epicurum passim à Cicerone repre-
hendi *quòd definire, quòd partiri, quòd collige-*
re neque sciat, neque doceat, ac proinde in sale-
bras innumeras incidat. Sed vnus tamen locus
est in libris de finibus, in quo rem totam
loc. cit. conficit paucis *in illa,* inquit, *Philosophiæ par-*
te, quæ est quærendi, ac disserendi, quæ λογικὴ di-
citur, iste vester planè, vt mihi quidem vide-
tur, inermis, ac nudus est. Tollit definitiones,
nihil de diuidendo, ac partiendo docet; non quo-
modo efficiatur, concludatúrque ratio, tradit; non
qua vi, captiosa soluantur, ambigua distinguan-
tur, ostendit: iudicia rerum in sensibus ponit, qui-
bus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit,
sublatum esse omne iudicium veri, & falsi putat.
ibid. Et rursùs, *dum Dialecticam,* inquit, *contemnit*
Epicurus quæ vna continet omnem & perspicien-
di quid in quaque re sit scientiam, & iudican-
di quale quidque sit, & ratione, & via dispu-
tandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur,
nec ea, quæ docere vult, vlla arte distinguit.
lib. 2. de fin. En proinde vt Cicero Epicurum variè despi-
ciat, *omittamus hunc nihil prorsùs dicentem.*
ab hoc credulo, qui nunquam sensus mentiri lib. 4. Acad.
putat, discedamus. Et, *huic non multum diffe-* lib. 5 Tusc.
renti à iudicio ferarum obliuisci licebit sui. Et, lib. 3. Tusc.
quam sibi constanter, conuenientérque dicat, non l. 1. de nat.
laborat. Et, *quid dixit, quod non modò Philoso-* Deor.
phià dignum esset, sed mediocri etiam pruden-
tià. &c. Eodem sensu Themistius, *neque hoc* in lib. 5. phys. text. 8.
loco, inquit, *sapientissimum scilicet Epicurum*
depudet operire salebram salebrà. Cætera omit-
to, ac nominatim quod Plutarchus apud lib. 2. c. 8.
Agellium dicit *Epicurum imperfectè, præpostè-*
rè, insciti syllogismo vsum, cùm ita est argu-
mentatus, *Mors ad nos nihil pertinet, quod*
enim dissolutum est, id est sine sensu; quod autem
sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet, at-
que id genus alia, quæ suis infra locis refe-
rentur commodiùs.

CAPVT V.

Quòd Arteis Mathe-matticas.

DE Mathematicis denique audienda est
ingenua Torquati eiusdem confessio.
Ille enim Epicurum excusare pergens, *an se,* lib. 5. de fin.
inquit, *vt Plato, in Musicis, Geometria, Nu-*
meris, Astris conficeret, quæ & à falsis initiis
profecta vera esse non possunt, &, si essent, ve-
ra, nihil afferrent, quò iucundiùs, id est meliùs
viueretur. Hinc Cicero, postquàm inter cæ-
tera reprehendit Epicurum, *quòd aliquid esse*
minimum crediderit, subdit, *quod profectò num-* ibid.
quam putauisset, si à Polyæno familiari suo Geo-
metriam discere maluisset, quàm illam ipsum
dedocere. Et alibi, *quid,* inquit, *Polyænus,* lib. 4. Acad.
qui magnus Mathematicus fuisse dicitur? Is,
postquàm Epicuro assentiens totam Geometriam
esse falsam credidit, num illa etiam, &c. Ve-
rùm ecce locum valde luculentum ex Balbo lib. 2. de nat. Deor.
illo Ciceroniano, *sed si hæc,* inquit, *non*
videtis (intelligit perfectionem circuli, &
sphæræ) *quia nunquam eruditum illum pulue-*
rem attigistis, an ne hoc quidem Physici intelli-
gere potuistis hanc æqualitatem motus, con-
stantiámque ordinum in alia figurâ, non po-
tuisse seruari? Et statim pòst, *quæ, si bis*
bina quot essent, didicisset Epicurus, certè non
diceret: sed dum palato quid sit optimum
iudicat, Cæli palatum, vt ait Ennius, non
suspexit. Non addo, quod habet D. Augu- lib. de vtil. cred. c. 4.
stinus his verbis, *quis Geometricas literas le-*
gere magistro Epicuro, aut discere voluit?
contra quas ille multùm pertinaciter, nihil ea-
rum, quantum arbitror, intelligens disserebat.
Prætereo quod Cleomedes docet, *Epicu-* lib. 2. c. 1.
rum nec Astrologiæ, nec vllius partis Philoso-
phiæ fuisse peritum, cæteráque similia. Id
solum noto, quod Plutarchus habet, dum l. 2. adu. Col.
postquàm recensuit quas voluptates Pytha-
goras, Archimedes, Eudoxus, alij perce-
pissent ex studio Geometriæ, Arithme-
ticæ, Astrologiæ, subiicit, *has tot, tan-*
tásque voluptates, veluti perenni è fonte
manantes

manantes Epicurei cùm deuitent, atque auersentur, non patiuntur illas eos degustare. qui se ad ipsos contulerint; sed mandant, vt citatis lembis eas fugiant. Quod ad Musicam attinet, addit Plutarchus *Epicurum, dum illam declinat priuare sese voluptatum, & gratiarum segete;* (ibid.) reprehenditque inter cætera, *quod ne inter pocula quidem velit sapientem se exercere quæstionibus Musicis ac Regibus etiam persuadeat, vt in suis conuiuiis quaslibet potiùs scurrilitates, quàm Musicas, Poeticásque disquisitiones tolerent.*

CAPVT VI.

Respondetur ad obiecta de Disciplinis vniuersè.

HACTENVS recitauimus quæ Epicuro obiiciuntur circa odium, contemptumque disciplinarum. Nunc, vt videamus quid responderi generaliter primùm debeat, consideranda duo sunt. Vnum est, cùm artes omnes, ac disciplinæ sint excogitatæ vtilitatis alicuius gratiâ, irrepsisse tamen in omneis studia plurima inutilia. Id obseruatu facile est in artificiis domorum, vestium, cæterísque Mechanicis, quæ necessitas aliqua cùm peperit, dictu mirum, quàm superfluus deinde luxus occupârit: verùm idem quoque obseruare licet in liberalibus disciplinis, quarum cùm vsus esse debeat simplicissimus, stupendum, quantâ intricentur farragine rerum minimè necessariarum. Ipsa etiam Philosophia, quâ nihil esse debuit purius, ita conspurcata est, vt nihil iam aliud esse videatur, quàm Sophistices officina. Sed ita nimirùm euenire solet. Nihil est adeò laudabile, quod attrectatum manibus impuris, non illicò commaculetur. Ea est conditio rerum humanarum, vt consistere in summo non possint, neque perfectionem priùs assequantur, quàm degenerare incipiant. Itaque in disciplinis etiam liberalibus distinguenda sunt aliqua vtilia, & multa quoque (prout vulgò possidentur) superflua. Alterum est, Epicurum, cùm Sapientiam illam describere voluerit, quæ pareret felicitatem, idcircò iudicium tulisse de scientiis, & artibus, quantum scilicet illas aut valere, aut parùm conducere, ad Sapientiam arbitraretur. Censuit porrò maximè omnium conferre Physiologiam; quod scilicet ex rerum naturâ, conditionéque perspectâ, eliceretur quis esset vitæ constituendus finis; quatenus hisce, aut illis rebus consequendis insudandum foret; & quomodo multa, quæ nos, propter imperitiam terrent, vbi perspecta fuerint, animi pariant tranquillitatem. Quod attineret ad cæteras, vt Grammaticam, Rhetoricam, alias, parùm illas habere virium ad Sapientiam, ac felicitatem consequendam opinatus est. Quare & retinendum quidem quod in ipsis foret non inutile, censuit; verùm in iis terere tempus, quæ & vana sint, & mentem excrucient, absurdum esse iudicauit.

Ac Epicurus quidem ita sensit, vt singillatim demonstrabimus; hócque ipsum est, quod Torquatus innuit, cùm à Cicerone loquens sic inducitur: (lib.1. de fin.) *Quòd Epicurus parùm tibi videtur eruditus, ea causa est, quòd nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuuaret.* Et paucis interpositis: *Non ergo Epicurus ineruditus, sed ij indocti. qui quæ pueros didicisse turpe est, ea putent vsque ad senectutem esse discenda.* Credas Senecam ad hoc respexisse, cuius verba sunt: *Quid quòd* (Epist. 88.) *ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discenteis necessaria, quia superuacanea didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de Patria Homeri quæritur, in his, de Æneæ matre verâ: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, & alia, quæ erant dediscenda, si scires.* Hæc Seneca, qui & superiùs: *De liberalibus*, inquit, *studiis quid sentiam, scire desideras? Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt; hactenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tandiu enim istis immorandum est, quandiu nihil animus agere maius potest Rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, vides quia homine libero digna sunt: cæterùm vnum studium verè liberale est, quod liberum facit. Hoc Sapientiæ studium, sublime, forte, magnanimum: cætera pusilla, & puerilia sunt.* Et infrà: *Tantùm itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium.*

Sed ad Epicurum vt redeam, vt ille in cæteris fuit variis calumniis obnoxius; ita ex eo, quòd superuacua ex disciplinis rescindi voluit, arrepta est occasio euulgandi quòd disciplinas oderit, contempserit, dissuaserit, insectatus fuerit. Celeberrimum præ cæteris fuit desumptum illud ex Laërtio [illegible] &c. (lib.10.) ex ipso enim cæteræ videntur excitatæ tragœdiæ. Cùm ille porrò locus fuerit ex suppositiis, vt Laërtius indicat; quid putas, dicendum erit ad Athenæum, Plutarchum, & alios, qui amplificationes suas vel ex eo loco sumpserunt, vel ex aliis eiusdem farinæ (spuriis puta) operibus? Nam quod attinet ad Empiricum, ille dubitanter, & ex coniecturis loquitur; cúmque aliàs Epicurum non sine elogio sæpè memoret, declarat etiam, vt non disciplinas absolutè damnauerit. Addo verò tantùm abesse, vt Epicurus censuerit minimè posse disciplinas cum Physiologiæ atque adeò cum Sapientiæ studio cohærere, vt Epitomas potiùs in eorum gratiam scripserit, quibus altiùs in studia disciplinarum demersis non vacaret grandiora quædam volumina peruoluere. Illud habes in præfatione illius Epitomes, quæ ad ipsum met Pythoclem scripta exstat apud Laërtium. Etenim dicit ea, quæ in (lib. 10.) ipsa, similibúsque aliis traduntur, profutura esse, *cum aliis quidem multis*, καὶ τοῖς ἐν ἀσχολίαις βαθυτέραις τῶν ἐγκυκλίων τινὶ ἐμπεπλεγμένοις, *tum iis etiam, qui profundiore studio alicuius*

artium liberalium sunt occupati. Qoàm multùm proinde abfuit Epicurus, vt disciplinas auersaretus, quantum Cynici, Stoïci, & alij, quos præsertim Laërtius notat? Veniamus ad specialia. lib.6.7.&c.

CAPVT VII.

Adobiecta de Grammatica.

Quod spectat ad Grammaticam, audiendus solùm est Empiricus: is enim ita differit: *Cùm sit duplex Grammatica, alia quidem, qua profitetur se tradituram Elementa illorúmque connexiones, & quæ, vt paucis dicam, scribendi, ac legendi ars quædam est; alia autem præter hanc, facultas profundior, quæ non in nuda literarum cognitione sita est, sed in examinanda etiam earum inuentione, ac naturâ, & præterea in orationis partibus, quæ ex iis constans, &, si quid huiusmodi consideratur: dicere iam contra priorem institutum nobis non est; in hoc enim conueniunt omnes, quòd ea sit vtilis; inter quos est etiam adnumerandus Epicurus; tametsi videtur inimicus eorum, qui profitentur disciplinas.* Pergit Empiricus de Epicuro loquens: *In libro certè de donis, & gratia docere abundè conatur*, ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τοῖς σοφοῖς μανθάνειν γράμματα, *quòd sapientibus necessarium sit addiscere literas.* Duo heic vides: vnum, Epicurum non reprobasse omnem Grammaticam; alterum, non dissuasisse, imò persuasisse Grammatices eruditionem. Dices, at negari non potest, quin vtile admodum sit nôsse varietatem partium orationis, vt cognoscatur, quæ textura in dictionibus copulandis adhibenda sit; itémque vocalium, & syllabarum quantitatem, ne ignoretur quâ ratione dictio quælibet pronunciari debeat, & si quæ sunt huiusmodi. Verùm, cùm istud illos attineat, qui & scientias edocentur, & imbui student linguis peregrinis: apud illos tamen qui linguâ patriâ & erudiuntur, & loquuntur, quemadmodum fiebat in Græciâ, Epicuri temporibus, res profectò est minùs necessaria. Quia enim ferè fugimus cum lacte, atque edocemur tum phraseis, tum accentus vocum; immorari certè deinde in iis edifcendis, vel obseruandis, quæ per se habentur, & cognita sunt, id potest quidem ornamento ipsis esse Philologis: at perscrutantibus res ipsas adiumento sanè non magno. Et necessarium quidem est, vt præter vocum significatus, ac loquendi normas, quarum lex penès vsum est, nouerimus & legere, quæ cæteri scriptis consignant; & scribere quæ viua voce mandare aliis non possumus, quæ vtraque est germana Grammaticæ functio; sed quidpiam ampliùs vel profiteri, vel exquirere, aut alterius est facultatis, aut hominum certè otio abundantium. Heinc Epicurus, cùm præter voces, & vocum significationes apud vulgus notas, deprehenderet nonnullas vsui esse Philosophis solis, aliísque artificibus; idcircò ad illos accedendum censuit, docendus & specialium vocum, & rerum ipsarum notitiam; cùm sufficeret didicisse priùs à Ludi-magistro, & legere, & scribere voces, quas Philosophi, cæterique & loquerentur, & scriberent. Porrò cùm Philosophiam calluit, vt, quantum posset, studiosorum laboribus consuleret, dictione vsus est propriâ, atque familiari, & quam-maximè licuit res abstrusiores accommodauit vulgaribus vocibus, seu vulgareis potiùs voces ipsis rebus. Propterea enim Grammaticus Aristophanes dictionem eius reprehendit, adnotante Laërtio, ὅτι ἰδιωτάτη ἦν, *quod maximè propria, seu familiarissima esset.* Quasi verò vitiosum sit ita loqui, vt te omnes facilè intelligant, & quæ cæteri enunciant obscuriùs, explicare apertiùs? Quod sanè fit, cùm à communi consuetudine non abhorret oratio. Vtcumque sit captata hæc Epicuro facilitas, & Stoïcis, & aliis ansam præbuit cauillandi, *quòd verborum vim non teneret, quòd impuras voces vsurparet, quòd tolleret funditùs voces*, cæteráque similia. Ita nimirùm fieri solet, vt cùm Sophistæ voces illustreis notionibus suis barbaris deturpauerint, barbariei accusent illos, qui nitorem ipsis suum, ac germanum vsum restituere adnituntur. Vsu-venire etiam videmus, vt qui mysteria quædam magna occultata videri volunt sub ampullatis, aut à vulgo inauditis vocibus, inclament illos, tanquam profanos, atque barbaros, qui dictione simplici, vulgarique eadem explicent, & Apinas esse, Tricásque ostendant. Id declarabitur præsertim, cùm de Virtute disputabitur. Dico intereà voces à Cleomede, & Plutarcho obiectas, desumptas videri ex epistolis, librísque aliis suppositiis, vt apparebit maximè ex disputandis de Voluptate, cùm intereà sufficiat exaggeratos κρολοθρύλους haberi in spuria illa ad Leontiom epistolâ superiore libro citatâ. Addo concedi aliunde posse Epicurum fortè effinxisse, aut vsurpauisse voces aliquas, quæ in vsu quidem admodùm crebro non essent, sed quæ tamen fierent perspicuæ, & cum energia quadam, quod luberet, significarent, v.c. τὸ ἰυγγαδές, τὸ ἐλπισμα, &c. hoc autem, vt perspicuum est, & semper licuit, & semper licebit. loc.cit.

Illud Plutarchi insinuat quidem non fuisse Epicureos adeò eleganter, ac Platonem loquutos; at non probat tamen quin saltem loquuti clarè fuerint, ac iure ambages, fabulásque etiam in Platone improbauerint, vt circa Coloten est antè notatum.

Quod legitur verò apud eumdem Plutarchum in Coloten dum disputat, *tollere Epicureos voces funditùs*, facit admoneam obiter & mendose legi eum locum, & sensum verborum fugisse Interpretes. Locus sic vulgò legitur, τίνες μᾶλλον ὑμῶν πλημμελοῦσι περὶ τὴν διάλεκτον; οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρέχοντες, ἄρδην ἀναιροῦντες τὰς φωνάς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολιπόντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν γίνονται μαθήσεις, διδασκαλίαι, προλήψεις, νοήσεις, ὁρμαί, συγκαταθέσεις, τὸ παράπαν οὐδὲ εἶναι λέγοντες. Interpretatio sic vulgò habet, *ecquis magis in sermone peccat, quàm vos? qui cunis* lib.1.

genus

genus Effatorum substantiam sermoni substernatis, funditùs tollitis voces, & obuia tantùm relinquentes vocabula, interim significationes eorum, per quæ discimus (puta doctrinam, notiones anticipatas, notitias, animi impetus, assensiones) prorsùs nihil esse dicitis. Notandum porrò est Plutarchum ita illeic loci in Epicureos agere, vt si Stoicorum opinionem probet. Stoicorum opinio fuit, vt est apud Empiricum, dum aduersus Logicos disputat de vero, tria quædam esse coniugata inter se, scilicet 1. τὸ σημαῖνον, *quod significat*; & est ipsa vox, v. c. Dion. 2. τὸ σημαινόμενον, *quod significatur*; & est res ipsa significata, quatenus est in mente, seu mente percipitur ab eo, qui intelligit vocem (quippe qui non intelligit, habet quidem in aure vocem, at non in mente significatum) 3. τὸ τυγχάνον, *quod est*; & est ipsamet res extra Intellectum exsistens, veluti Dion domi, aut ruri. Ex his autem tribus fecere primum, & tertium corporea; at incorporeum ipsum secundum, quod & vniuersè vocârunt λεκτὸν *Dictum*, & speciatim ἀξίωμα *Effatum*, si nempe sensu esset perfecto, & ob affirmationem, aut negationem dici posset verum, vel falsum. Iam apud eumdem Empiricum, Epicurus & Strato admisere solùm ex istis tribus primum, & tertium; videlicet voces, & res, δύο μόνον ἀπολείποντες, σημαῖνόν τε, καὶ τυγχάνον: repudiauere autem secundum, seu τὸ λεκτὸν *Dictum*, & maximè quidem prout Stoici habuere illud incorporeum: quod quidem etiam Epicureis Empiricus non semel tribuit. Posterius enim, ὁρῶμεν, inquit, ὡς εἰσί τινες οἱ ἀνῃρηκότες τὴν ὕπαρξιν τῶν λεκτῶν, οἷον οἱ Ἐπικούρειοι, *videmus esse aliquos, qui exsistentiam dictorum tollant, quemadmodum Epicurei.* Et in hypotyposibus, οἱ μὲν Ἐπικούρειοι φασὶν μὴ εἶναι λεκτὸν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ εἶναι. *Dictum quidem dari Epicurei negant, Stoici verò asserunt*, cùm sic itaque se res habeat, vides profectò vocem illam ἀναιρεῖν, *tollere* apud Plutarchum referendam esse, non πρὸς τὰς φωνὰς, *ad voces*, sed πρὸς τὸ λεκτῶν γένος *ad dicta*, in quibus sermonis substantia statuebatur à Stoicis: adeò vt possit fortè locus immutatione minimâ sic legi, οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρεχόμενον ἄρδην ἀναιρεῖτε, τὰς μὲν φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολείποντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν, &c. *Qui colitis funditùs dicta substantiam sermoni præbentia, relinquentes quidem tum voces, tum res ipsas solummodò, nihil autem prorsùs esse dicentes res significatas intermedias, per quas disciplina, doctrina, anticipationes, notiones, appetitiones, consensiones gignuntur.* Agnoscis certè τὰ τυγχάνοντα itemque τὰ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα ad alia referri, quàm vulgò putetur. Cætera aliàs discutienda.

lib. 2.

lib. 2. c. 15.

CAPVT VIII.

Ad obiecta de Poëtica, &c.

DE Poëtica, constat etiam, vt Epicurus illam damnauerit, non absolutè, sed dumtaxat quâ parte perniciosa est. Hoc est quod voluit innuere, dum, quod est apud Laërtium, dixit μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς, καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι, *solum sapientem de Musica, déque Poëtica rectè sermonem habiturum*; quia videlicet nouit solus sapiens quæ sit inter bona, ac mala statuenda distinctio. Hinc docet statim circa Poëticam, eundem Sapientem ποιήματα τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, *Poëmata actu peracturum* (seu, vt sic dicam, actionum, rerúmque verarum recitatione animare) *non fingere* (seu rerum falsarum narratione inficere.) Quippe Epicurus illud quidem genus Poëseos probauit, quo aut maiorum præclarè gesta ita canerentur, vt exinde Adolescentes veræ virtutis, & gloriæ studio vehementer incalescerent; id autem ex illius Schola Atticus præstitit eximiè, *cùm versibus* (referente Cornelio Nepote) *qui honore, rerúmque gestarum amplitudine cæteris Romani populi præstiterunt, exposuit.* Aut quo vel opera naturæ, vel præcepta morum ita traderentur, vt exinde animi quodam quasi lenocinio capti, alacriùs simul, potentiúsque honestatem capesserent. Hoc verò egregiè præstitit Lucretius, ac rationem simul istam reddidit,

lib. 10.

in vi. Att.

lib 4.

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus; intereà perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptáque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam ratio hæc plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retróque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi suauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Carminibus nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis vtilitatem.

Hoc itaque est, quod Epicurus voluit, cùm censuit sapientem ἐνεργεῖν τὰ ποιήματα. Porrò vt erat veritatis simul, & virtutis amans, noluit ποιῆσαι, seu fieri ἀληθῶν μύθων δόλιον, ac illa idcircò minimè probauit quæ Poëtæ de Diis mentirentur, de Inferis fingerent, de Venere væsana cantarent, cæteraque huiusmodi, quæ animos & prauè imbuunt, & miserè cruciant. Ita innuit Empiricus, cùm postquàm Poesin passionibus propugnacu-

lum fieri declarauit, & eos, qui legerint Alcæum, aut Anacreontem, insano amore, ac ebrietate magis accendi exposuit, subiicit, lib. adu. Gram. *quæ hoc quidem loco dicuntur ab alijs, & maximè ab Epicureis, huiusmodi sunt.* Ita Velleius Epicureus, cùm apud M. Tullium id vniuersè conqueritur, quod speciatim de Lib. 1. adu. Phys. Homero, & Hesiodo apud Empiricum Xenophanes; nempe *quòd suauitate ipsa nocuerint vocibus Poëtarum fusa, qui*, inquit, *& irâ inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, feceruntque, vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, vincula, cum mortali genere concubitus, mortaleisque ex immortali procreatos.* Prætereo loca similia: hoc sufficiat, si quidpiam boni, ac veram voluptatem patiens proficiscatur ex Poëtica, Epicurum id non respuisse. Vides proinde quid sit dicendum ad ea omnia, quæ in alleg. Hom. obiecta sunt. Obseruo solùm Heracliden meritò facere Platonem eiusdem cum Epicuro reum criminis, in fabulis Homeri damlib. 2. & 3. nandis. Siquidem Plato quam longissimè & Homerum, & cæteros Poëtas eliminat è Republica in qua pietas, fortitudo, temperantia debeat eminere. Poterat verò etiam reum Heraclitum facere, qui Homerum asseruit ex certaminibus eiiciendum, imò cædendum colaphis, Archilochúmque simililib. 9. ter, quod à Laërtio memoratur. Poterat lib. 7. Zenonem Stoicorum parentem, qui, vt idem refert, pronunciauit nihil esse magis à perceptione scientiarum alienum, quàm Poëticen. Poterat omneis Philosophos, quibus virtus curæ fuit. Quid de ipso Plutarcho dicam, qui cùm locis illis citatis ita Epicurum commordeat; aliàs tamen eius sententiæ (ac adeò Velleio) præclarè subscribit, dum in Pericl. Poëtas damnat, *quòd ineptis suis opinionibus conturbantes nos, seipsos irretiant suis Poëmatibus, quando locum, in quo Deos dicunt degere, securam appellant, & tranquillam sedem; non ventis obnoxiam, neque nubibus, sed placidâ serenitate, & purâ, ac perpetuò æquabiliter circumfulgentem luce, quòd talis statio naturam beatam, ac immortalem deceat maximè*, (notum est porrò heic indicari Odyss. ζ. versus illos ex Odyssea, qui & referuntur ab cap. 6. Authore libri de Mundo, & Latinis versilib. 3. bus redduntur à Lucretio) *intereà verò Deos introducunt perturbationis, odij, iræ, cæterarúmque passionum plenos, à quibus sanè homines, quibus mens fuerit, aborreant.* Quod de Historia obiicitur, cùm videatur supposititium, suam tamen adhuc responsionem præ se fert. Siquidem sunt minutiæ quædam in historiis, quas negligere longè præstat, quàm, quòd plærique faciunt, laboriosè consectari. Historia certè est vitæ lux, quippe quæ non solùm præteritorum temporum obscuritatem discutiat, confusionémque explicet; sed exemplis etiam innumeris instruat, mentique ansam præbeat intelligendi ex præteritis, quid spectandum sit de futuris: quis sit vitæ statuendus finis; quò hæc vniuersa histrionia tendat, quorsùm nihil nouum, aut stupendum sit; adeò vt nemo persuadeatur Epicurum, qui tam multa támque præclara est philosophatus de vita, & moribus, potuisse sic ratiocinari, nisi notitiâ temporum, actionúmque humanarum, quæ ex historia elicitur, quasi fax illi præluxisset (certè vir ille omninò bonus, ac eruditus Vossius Epicurum etiam recenset inter Græcos historicos, propter librum eius lib. de hist. Græc. de vitis.) Verùm enimverò, quia solent permulta exquiri planè infructuosa, & quæ intereà mentem excrucient, idcircò potuit Epicurus negligenda hæc dicere, sicut & ipse Metrodorus. Eódem spectat illud, quod obiicitur circa Philologiam: nam quod de linguis variis, patet nullius esse momenti, si quis possit consequi idiomate suo quicquid ad Sapientiam necessarium est; cùm aliunde varietas linguarum ornamento quidem sit, verùm homines, quantum est ex se, nihilo doctiores, meliores, beatiores efficiat.

CAPVT IX.

Ad obiecta de Rhetorica.

RHETORICAM etiam Epicurus non prorsùs abiecit, sed solùm intra fines proprios contentam esse voluit. Cùm Grammatica enim solùm doceat connectere elementa, & vocabula, ita vt sermo fiat congruus; munus deinde Rhetoricæ est, tradere delectum verborum, & phraseon, ex quibus sermo efficiatur ornatus, atque elegans. Sicque, cùm legibus Grammaticæ seruatis possit adhuc quispiam confusè, & obscurè loqui, occurrere Rhetorica debet, quæ eiusmodi confusionem, & obscuritatem tollat, verbis perspicuis appositis, eáque ratione collocatis, vt illi qui audiunt, nullo labore intelligant, & cum delectatione quadam ea, quæ dicuntur, percipiant. Epicurus porrò librum scribens de Rhetorica, singulare ipsius munus assignat *claritatem, seu perspicuitatem, nec quicquam amplius ab ea exigit*, ὡς ἀξιοῖ μηδ' ἐν ἄλλο, ἢ σαφήνειαν, quod memoratur à Laertio. Ipsemet lib. 10. proinde *erat admodùm dilucidus*, σαφὴς ἦν, vt idem Laërtius notat. Cicero de ipso lolib. 1. de fin. quens, *vide*, inquit, *quantum fallare, Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod vult, & dicit planè quod intelligam.* Ac rursùs, *Epicurus nec non vult, si potest, planè, & apertè loqui:* Ex hac autem claritate ea nascebatur in animis audientium voluptas, vt referente Laërtio *quasi catenis*, seu potiùs *Sirenibus* ὁμοίων detinerentur. De scriptis, Seneca deloc. cit. monstrat, dum commendaturus librum, quo mirificè fuisset delectatus, *quàm disertus fueris*, inquit, *ex hoc intelligere licet; breuis mihi* Epist. 46. *visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis; sed qui primo aspectu aut Titi Liuij, aut Epicuri posset videri. Tantâ autem dulcedine me tenuit, & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat,*

nubes

nubes minabantur; tamen exhausi totum: non tantùm delectatus; sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si ex interuallo surrexisset; nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis, & sancta. Hactenus Seneca. (Epist.22.) Omitto illa eiusdem loca, *Aliquam magnificam vocem Epistola secum ferat: ecce occurrit mihi nescio vtrùm verior, an eloquentior: cuius, inquis? Epicuri.* Item, *eleganter itaque ab Epicuro dictum est.* Ac rursùs, *& apertior ista sententia est, quàm vt interpretanda sit; & disertior, quàm vt adiuuanda.* (Epist.97. Epist.21.) Mitto illud Themistij, cùm de Patre Eugenio loquens, *Epicurum*, inquit, *Neoclis filium, scitum alioquin, & elegantem putabat.* (Orat.2.) Mitto id genus alia. Sufficiat ista opposuisse luxurianti Ciceronis, & aliorum stylo, qui Rhetoricæ limites in immensum producentes, offendebantur, quòd Epicurus visus fuisset illam redegisse ad tantas angustias.

Cùm primâ verò fronte obiiciatur, quòd consuetit *scribere minimè esse rem laboriosam*, id arguit solùm, non debere eum, qui scribit, si sapuerit, sic digitos corrodere, sic inducere lituras, & reponere, sic versare omnia, atque reuersare, vt qui lectoribus suis est præbiturus voluptatem, ipse se excruciet. Profectò verò longè præstat vel aliquos relinquere næuos, vel omninò non scribere, quàm tantam sibi, quod multi faciunt, figere & refigere crucem. Dummodò verba sponte fluant, nec oratio sit planè indecora, qui vel solam, vel maximè veritatem quæsierint, factum habebunt supérque, & satis: Suo cuique stylo scribitor; cuilibet potest sua esse lux; bene res habet, si, quantum potest, quisque deuitet obscuritatem. Ad illud de Numeris, & Rhythmis, nihil aliud dicendum est, nisi vix vllum scriptorem esse, cui, non cogitanti, tale quid eueniat: (lib.9. c.4.) vt Quintilianus fusè demonstrat sufficieréque, si in fragmentis, qui ex Epicuro supersunt, vix quidpiam tale reperiatur. Omitto verò, vti superiùs obseruauimus, Plutarchum nonnulla immutasse verba in Epistola illa Epicuri moribundi ad Idomeneum; ita relata à Theone videri desumpta ex quadam simili epistola, cum magna quadam immutatione. Vtcumque sit, non est propterea locus obscurus, & inelegans. Illud circa Nausiphanen esse iam intelligitur ex antè dictis refutatum. Quod verò dixit (in Gorg.) *κακοτεχνίαν malam artem*, imitatus Platonem est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens prauas, ac spurias, vt Medicinæ artificium Coquorum, Exercitatrici mangonum (qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiuntur) ac Legali Cauillatricem; sic ipsi iustitiæ oppositam Rhetoricen habuit. Iure-ne porro fuerit imitatus, an non, intelligetur ex mox dicendis, cùm ostendetur Rhetoricam aduersùs veritatem esse comparatam. Intelligetur verò etiam censuisse illum non iniuriâ, naturam esse, non verò artem, quæ orationem rectè instituat, ac eloquenteis homines faciat; maximéque si alia ars, quàm perspicuitatis studium requiratur. Illud [illegible] καλῶς, non pugnat contra perspicuitatem, sed contra prauam, affectatámque multorum dicendi rationem, ac nominatim Sophistarum, & Demagogorum, quibus ludo est facere fucum veritati, excitare turbas, innocentiæ imponere, quærere plausum & similia. An aliunde Epicuri Philosophia politico viro inutilis sit, quod Cicero innuit, explicandum suo loco est. De Quintiliano, nihil dico; nisi quòd non videtur integram Epicuri mentem fuisse assequutus. Quod Athenæus carpit Epicurum, præter rationem fortassis fit. Suus cuique est genius, & suas quisque veneres habet. Non præluserit Epicurus, vt Plato, aut Xenophon; at illa ex improuiso percontatio sæpe delectat. Lucianus est in suis Dialogis Epicurum imitatus; quàm leplde verò vbique rem ex abrupto aggreditur? Cicero quoque non est in suis omnibus Dialogis præfatus, non Plutarchus, non alij. Epicurus porrò modò hoc, modò illud agitatum fecerit; hic ipse mos est conuiuiorum. Conuiuas omneis induxerit Atomorum doctrinam calleoteis? quid mirum est, cùm illos omneis philosophanteis habuerit? Cæterùm vt quæstiones varias non sine delectu, ac tempestiuè tractauerit, indicatur satis ex ea, quam Zopyrus Epicureus apud Plutarchum explicat libro Symposiacon secundo. (quæst.3.) Quæ restant, vel laudes Epicuri sunt, vt quòd salibus ad irridendum caruerit; (hoc enim arguit morum illius simplicitatem, & innocentiam, ac eam simul veracitatem, ob quam ne probauerit quidem hominem sapientem Ironicè loqui: nam & Cicero in eo improbat quòd Ironiam Socrati familiarem reprehenderit) (lib. de clar. orat.) vel certè occurrunt ex iis, quæ dicta sunt, interpretanda; quatenus nimirum nihil aliud ex Rhetorica præter perspicuitatem exegit, & quæ exiguntur præterea parum curanda existimauit. Adiiciendum aliquid foret de eius Sectatoribus, sed cùm negandū minimè sit, quin multi esse potuerint sermone barbari, & rudes; ita enim vsu venit in omnibus Sectis (vt enim de Peripateticis nihil dicam, *tot rusticos Stoicos regeram*, inquit Cassius ad Ciceronem, *vt Catium Athenis natum esse* dicas) (L.15.ep.19.) attamen etiam negandum non est, quin multi fuerint valde elegantes: *Scite sermone, & Attico* scripserat Leontium, vt Cicero habet. (lib.1.de nat. Deor.) Diogenem Epicureum *promptum, & disertum* facit Athenæus, (lib.5.) *dilucidum intelligentiâ, & interpretatione*, Laërtius. (lib.7.) Cornelius Nepos scribit *libris Attici nihil esse posse dulcius*. (in vi. Att.) Græci illius Pisoniani Cicero describit Poëma *ita festiuum, ita continuum, ita elegans, nihil vt fieri possit argutius*. (Orat. in Pis.) Zenonem, Velleium, Phædrum non memoro; quoniam de illis dictum, iam est.

Sed superesse scrupulum sentio, quorsùm assignata præcipua Rhetoricæ munera Epicurus excluserit, vt inuenire, & disponere; vt exordiri, & perorare: vt amplificare, &c. verùm inuentio argumentorum, eorumdemque apta collocatio, aut Dialectices propria est, aut ex conditione materiæ subiectæ erumpit;

erumpit; aut ex natiua oratoris sagacitate, & sollertia, non ex vllo Rhetorices artificio enascitur. Quasi verò, dum tot magni viri orationes aut parant, aut habent, animum intendant ad artem Rhetorices, quam fieri potest, vt ne labris quidem primoribus attigerint? At orationis, inquies, partitio, Rhetoricæ propria est? Enimverò, si Dialectica est ars non definiendi modò, sed & diuidendi vnamquamque rem; ipsius quoque dicenda erit orationis distributio. Sin minùs, confugiendum erit ad propositæ materiæ naturam, quæ hoc modo, potiùs quàm illo vsurpari debeat: Quâ sanè in re naturale iudicium, accedente plurimarum rerum experientia, quam-plurimùm potest, artificium quam-minimùm, aut nihil omninò. Nisi verò, si sit agendum, vt exemplo dicam, de pace ineunda, de testamento rescindendo, de Geometriæ laudibus, respicere quis ad artem Rhetoricam debeat, vt sciat quâ serie sermonis procedendum sit; cùm Rhetoris non sit cognoscere de pace, & bello, sed Politici, nec de natura testamenti, ac rescisionis illius, sed Iurisconsulti, nec de præstantia Geometriæ, sed Mathematici; neque proinde possit Rhetor tradere, aut iuuare quidpiam circa argumentum, quod ipse ignoret; vel certè, si nôrit, nôrit prorsus non tanquam Rhetor, sed tanquam alius artifex. At, inquies, negari non potest, quin sola Rhetorica doceat exordiri, perorare, & figuris tum translationis, tum sententiarum, verborúmque vti, quibus auditores Orator commoueat, & finem Rhetoricæ proprium, persuasionem putà assequatur. Veruntamen, cùm repeti posset quæ iam facta responsio est; hoc addo, ista omnia, ob quæ maximè sese efferit Rhetorica, videri nihil esse aliud, quàm fucum factum veritati; ac idcirco tum Rhetoras non prorsùs ineptè à Maximo Tyrio cum Mangonibus comparari; tum ipsam Rhetoricam non prorsùs malè ab Athenæo, vt apud Quintilianum est, definiri, *fallendi artem*. Nempe veritas eiusmodi est, vt natiuâ placens pulchritudine lenociniis istis nun egeat; mendacium verò eiusmodi, vt ingenitâ fœditate displicens, ipsa necessariò, vt placeat, prætendat. Quare & solent merito iure laudari illi Iudices, qui istâ tantâ farragine tribunalia exonerârunt. Nôrant, vt simplex, & ingenua priuati hominis confessio, ac testificatio mendacium minùs conuelare possit veritatis specie, quàm elaborata oratio ab oratore callido; cùm aliunde ad sanum, & rectum ferendum iudicium, solâ facti expositione Iudices indigeant; quippe qui debeant ipsi Ius scire. Quo loco præclarè omninò admonet Aristoteles non esse iudicem, dum ad iram, aut odium, aut misericordiam excitatur peruertendum; *Id enim*, inquit, *perinde est, ac si quis qua vsurus est regula, eam reddat peruersam.* Neque dicas eloquentiam persæpè iuuare ad innocentum incolumitatem: Quippe cùm sæpiùs valeas ad incolumitatem sontium, clarum

orat. 12.

lib. 2. c. 15.

1. Rhet. 1.

est aliunde totum artificium comparatum esse contra innocentiam. Videlicet æquitas ipsa non erubescit se prodere; Iniustitia est, quæ, vt elabatur, colores alienos conquirere debet. Neque rursùm dicas, cùm nihil fuerit opus vbi Iudices & eruditione, & integritate insignes exstiterint; vbi res tamen secus se habuerit, innocenteis etiam indigere artificio. Etenim, vt est supponendum Iudices peritiâ, & probitate pollere; sic vbi vel alterutra, vel vtraque caruerint, tantò ars erit periculosior. Nisi fortè Iudices huiusmodi habeas, qualis ille à Titio apud Macrobium describitur, *qui, dum oratores, quorum est negotium narrant, testeis*, inquit, *poscit, ipsus it mictum; vbi redit, ait se omnia audiuisse, tabulas poscit*, &c. Iudex quippe huiusmodi Rhetoricâ indiget nullâ. Dices, quid igitur sentiendum de Rhetorica in administratione publicarum rerum? Sed quid aliud sentiendum sit, quàm illam excitandis turbis, atque seditionibus esse compatatissimam? Genteis profectò videre licet, apud quas neglectus Rhetoricæ sit, & quæ tamen leges patrias conseruent intactas, ac vt ita dicam perenneis; cùm ex, quibus illa est curæ, nouas ferant quotidie, & nullis tamen contineri possint; vt verè liceat dicere, quod Plato ille veteris Comœdiæ, *si quis peregrè abfuerit treis mensseis, non agnoscit ampliùs Ciuitatem.* Cùm aliqua tamen oratoria vis continendis in officio populis necessaria sit; cogita neruosas illas, & ferventeis Leonidæ, similiúmque exhortationes; quàm illæ quæso præstant meditatis, & olentibus lucernas, ac demorsos vngueis istorum orationibus? Me certè plus persuaserit quisquis ingenuâ, & amore patriæ incalescente oratione absque artificio vsus fuerit, quàm qui oratoriam ex professo colunt; qui prætetquàm quòd plærumque frigidiusculè, & non reuerâ animati agunt, ij sunt, à quibus sibi cauendum meritò quispiam existimet, quòd latenti artificio capi sese suspicetur. Hinc cùm tota ferè ars in eo sit, vt ars ipsa lateat, naturámque æmuletur, nonne intelligere licet persuadendi vim magis esse sitam in bonitate naturæ, quàm in vllis præceptionibus; vt proinde mirum non videatur, si mendici, ac supplices oppressi angustiis, meliùs perorent, moueant vehementiùs, persuadeant efficaciùs, quàm magnifici isti Oratores. Verùm hæc satis, ne Quintiliano rem indignam facere videat, hoc est orandi viribus vti in Orationis accusationem.

lib. 3. Sat. cap. 16.

apud Empir.

lib. 2. c. 16.

CAPVT

CAPVT X.

Ad obiecta de Dialectica.

AD Dialecticam quòd ſpectat, non eſt quòd hoc loco aliquid dicamus. Primùm enim ſuo oſtendetur loco vt Dialectices nomine in Canonices nomen commutato Epicurus tradiderit, & retinuerit omnia, quæ videri poſſunt ex Dialectica eſſe neceſſaria. Vnde & comprobabitur ipſum non omnem penitùs reieciſſe Dialecticam; ſed, quod habet Empiricus, Dialecticam ſolam Stoicorum. Quò alluſiſſe videtur D. Hieronymus, dum aduersùs Ruffinum ſcribens, *quoniam*, inquit, *Stoici Dialecticam ſibi vendicant, & tu huius ſcientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es.* Deinde, cum illa eadem, quæ obiici poſſunt aduersùs iſtam Dialecticam, diſputata iam habeantur in noſtris aduersùs Ariſtoteleos Exercitationibus, non eſt quod actum rursùm agamus. Sufficiat vel ſolam naturam veritatis inueſtigandæ magiſtram eſſe optimam; vel, ſi quapiam arte adiuuanda ſit, indigere illam regulis, vel obſeruationibus perpaucis: non immenſâ iſtâ congerie argutiarum Dialecticarum. An Epicurus fuerit in Dialecticis inermis, nudus, &c. quæ Cicero præſertim opponit, ex dicendis circa illius Canonicen colligendum eſt. (lib. 1.) Obſeruo heic ſolum Ciceronem quoque non ſemel præferre Epicurum Stoicis ipſis circa conſequutionum vim: veluti, cùm in libris de Diuinatione, *Ergo* ſi, inquit, *circuitione quadam Deos tolleas, rectè non dubitat diuinationem tollere: Sed non, vt hic ſibi conſtat, item Stoici. Illius enim Deus nihil habens nec ſui, nec alieni negotij, non poteſt hominibus diuinitatem impertire, veſter autem Deus poteſt non impertire vt nihilominus Mundum regat, & hominibus conſulat. Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis: ita enim, cùm magis properant, concludere ſolent, Si Dij ſunt, &c.* Ad obiectum illud à Plutarcho, nihil adiiciendum ad ea, quæ Gellius ipſe regeſſit. Prætermiſerat Epicurus in explicatione illius de morte argumenti propoſitionem; Plutarchus iſtud carpſerat, Agellius ergo, (lib. 2. c. 8.) *ſed Epicurus*, inquit, *cuiuſmodi homo eſt, non inſcitiâ videtur partem illam ſyllogiſmi prætermiſiſſe. Neque id ei negotium fuit ſyllogiſmum, tanquam in Scholis Philoſophorum, cum numeris omnibus, & cum ſuis finibus dicere. Et profectè, quia ſeparatio animi, & corporis in morte euidens eſt, non eſt ratus neceſſariam eſſe eius admonitionem, quod omnibus prorsùs erat obuium; ſicuti etiam quòd concluſionem ſyllogiſmi non in fine poſuit, ſed in principio: Nam id quoque non imperitè factum quis non videt? Apud Platonem quoque multis in locis reperias Syllogiſmos repudiatos, conuersóque ordine iſto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehenſionis contentione poſitos eſſe.* Hæc ille.

CAPVT XI.

Ad obiecta de Mathematicis.

DENIQVS circa Mathematicas, hoc imprimis fatendum eſt, Epicurum non eas calluiſſe, vt Pythagoras, & Plato calluerunt. Sed imitari Socratem potuit, qui pronuntiatus cùm fuerit mortalium ſapientiſſimus, Aſtronomiæ tamen vale dixit, vt ſcientiæ morum totus vacaret, quod adnotauit Cicero; (lib. 5. Tuſc.) & quicquid eſt ſiue in illa, ſiue in Geometria, ſiue in Arithmetica ſcrupuloſum, & ad vitam inutile, eliminatum voluit, quod à Xenophonte declaratur fuſiùs. (lib. 4. memor.) Imitari etiam potuit Diogenem, qui, ſcribente Laërtio, (lib. 7.) Muſicam, Geometriam, Aſtrologiam, tanquam inutileis neglexit. Nihil de Ariſtotele dico, qui vtcumque non rarò iactet celebreis quaſdam propoſitiones, (lib. 13. Metaph. cap. 8.) & interdum quidem, cùm non valde eſt opus; aliquando tamen, cùm valde expediret, vti in ſphærarum Cæleſtium determinando numero, difficultatem ad Mathematicos, tanquam peritiores remittit. Nihil de Zenone, quem vel minimùm Matheſeos peritum extitiſſe, nullum eſt veſtigium. Nihil demum de cæteris; neque enim hæc memoro, vt vel negligendum ſtudium Mathematicum ſuadeam; vel Epicurum, quòd in illis eximius non fuerit, commendatum faciam. Innuere dumtaxat contendo, non poſſe illi vitio verti, quòd Mathematicas ignorârit, niſi vertatur & aliis, qui ſunt oppidò viri celebres, Principéſque Philoſophorum. Deinde addo, cùm Socrates Aſtrorum ſcientiam repudiârit, vt de moribus philoſopharetur, Epicurum tamen ſic eam excoluiſſe, vt eſſe quoque ipſius ſtudium ad Moralem Philoſophiam vtiliſſimum comprobauerit. Hinc ſunt illæ in Epiſtolis ad hoc ſtudium adhortationes, factáque in gratiam adoleſcentum compendia, quæ referentur alibi: tantùm abeſt, vt deterrere adoleſcenteis voluerit ab vllo ſtudio liberali. Et certè, cùm ſpeculationes tum rerum Cæleſtium, tum etiam aliarum, quæ demonſtrationibus Mathematicis nituntur, ſint delectabiliſſimæ, quod experiri cuique licet, & exemplis bene multis comprobari facilè poteſt; quonam modo potuiſſet illas Epicurus deſpicere, qui ipſe finem omnium bonorum delectationem ſtatueret, ac illam quidem potiſſimùm, quæ ex virtute, ſeu animi culturâ proficiſceretur? Verumtamen anſam declamandi præbuit, quòd Epicurus duo quædam circa Mathematicas improbârit. Vnum eſt inutile ſtudium plurimarum rerum, quæ cùm ſint nimis intricatæ, crucem defigunt animis, neque intereà conferunt quicquam ad traducendum felicem vitam, ſiue ad corrigendum mores, vt Philo circa eandem rem habet. (lib. de agr.) Hoc ipſum eſt, quod Epicurus apud Laërtium innuit, (lib. 10.) cùm catenus eſſe inuigilandum Cæleſtibus cenſet, quatenus faciunt

ad

ad felicitatem; docétque, vt etiam notitia huiusmodi rerum negligenda foret, nisi ad scopum hunc tenderet. Ea causa est cur minùs probârit Astrologiæ studium, quasi scilicet laboriosum, & incertum magis, quàm vt solidam voluptatem pariat; quod suo loco declarandum est. Alterum est abusus nimius, ac degeneratio in luxum, & nequitiam. Hinc eùm notitiam Musices auersatus non fuerit (nam & de illa librum scripsit) neque Sapientem ab illius speculationibus deterruerit (quippe Sapientem solùm censuit de Musica rectè disputare) & quod Plutarchus obiicit, arguat dumtaxat Epicurum noluisse de illa disputari intempestiuè (vt suo etiam loco demonstrabitur.) Damnauit tamen Epicurus illam Musicam, quæ ex vsu legitimo eò deflexit, vt vitiorum ne-
lib. adu. Mus. quissimorum incentiuum enaserit. Ita docet Empiricus, declarans vt Epicurei negauerint ipsam esse suscipiendam, quòd (velut Platonici quoque) illam ad felicitatem non tendere existimarint; adiecerint verò, αὐτὴν ἀσύμφορον εἶναι, καὶ ἀργὴν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ, *Esse ipsam inutilem, segnem, bibacem, pecuniarum prodigam.* Quo loco agnoscis Epicuri genium non tam Musicam auersatum fuisse, quàm quæ ipsam vitia, ac mala sæpenumerò consequuntur, quæque interdum causæ fuere, vt integræ etiam nationes eam respuerint, vt apud Diodorum Ægyptij. Vt paucis dicam, Epicurus circa lib. 1.
hasce arteis sic fuit animatus, vt si quidpiam peccauerit (nihil autem peccasse contendere nolim) id præ nimio quodam virtutis affectu, ac felicitatis studio (si potest tamen in hisce rebus esse quid nimium) egerit: sicque videatur tantò esse excusatione dignior, quantò fuit ipsi pro sententia, quam tuebatur, finis laudatior. Clarum proinde ex his fit, quid ad obiecta ex Cicerone, aliisque responderi possit. Quòd si scrupulus aliquis supersit; is, cùm, Deo bene propitio, de Mundo, de Sideribus, de argumentis cæteris speciatim disputabitur, eximendus speciatim erit.

Hæc iam de Vita, & Moribus Epicuri dicta sufficiant.

FINIS.

VIRI ILLVSTRIS
NICOLAI CLAVDII
FABRICII DE PEIRESC
SENATORIS AQVISEXTIENSIS
VITA.

PRINCIPI MAGNO, SAPIENTI, BONO, LVDOVICO VALESIO, ALENSI COMITI, LEVIORIS EQVITATVS PER GALLIAS MAGISTRO, ET GALLO-PROVINCIÆ PRO-REGI,

PETRVS GASSENDVS εὖ πράττειν.

MAGNE PRINCEPS

Scribere aggredior quam abs me depoſcis laudatiſſimi Peireskij Vitam. Quippe non priùs in hanc Prouinciam fauſtis auibus acceſſiſti, quàm ingemuiſti præreptam tibi, magnâ fatorum inuidiâ, illius conſuetudinem; ac me, quem nôras fuiſſe cum ipſo familiariſſimè verſatum, perquàm ſtudiosè de eius ſtudiis, moribúſque es percontatus. Voluiſti etiam habitum oris ex effigie cognoſcere, & loca adire, in quibus ſupereſſent illius veſtigia, luſtrando vbi habitare, vbi ſedere, vbi præſtanteis quoſque Viros, quibuſdamquaſi Sirenibus, detinere ſolitus fuiſſet. Denique in eam raptus es virtutum eius admirationem, vt conſcribendæ illius vitæ non poſtremus auctor mihi fueris, ac me idcircò non inuitus à te abeſſe permiſeris, vt in receſſu hocce meo coronis citiùs imponeretur. Et poteram quidem germanam excuſationem prætexere ex tenuitate virium: at cunctandum non cenſui, cùm ad multiplex officium attendi.

Nam primùm quidem, quod ad Te ſpectat, moroſus ſim planè, niſi obſequar, qui nihil tale cogitans, ac nihil tale meritus, ſic fui euocatus ad te ſalutandum, vt ex eo vſque tempore beneuolentia erga me tua eſſe non potuerit & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatémque procliuior. Didici certè experiundo, quàm meritò iure te

te suspiciat, amétque, & suas delicias tota ducat Prouincia; fœlix videlicet Prorege, in quo Philosophia, & imperium æquis momentis temperentur. Quinetiam ita pacis studia cum artibus belli componis, ita cum Marte Musas concilias, vt ambiguum fiat, generosiórne, an eruditior emineas; & cùm immortale id decus sit tibi gentilitium, nemo tamen ex inclyta, Regiáque VALESIORVM stirpe occurrat tecum comparandus. Sed memoranda hæc aliàs: nunc commendari satis non potest, quod fasceis vbique submittis virtuti, neque in solis Principibus regiarum laudum materiam quæris. Nihil interesse existimas sub qua veste lateat heroïca mens; & modò pectus diuinum sit, propensum te ad cultum præstas. Exemplum certè erit perpetuò, & magnorum Ducum, Imperatorúmque factis accensendo, quòd iam tua commendatione Senatorij ordinis virum ob eximias animi doteis, inter Principes euehis; & ne vnquam illius fama intermoriatur, curam assumis. Oportet nempe in te possideas, quas in illo amas laudatas virtutes; neque potest affectus tui non perennare memoria, cui virtus ipsa est elogium pronunciatura sempiternum.

Deinde quod spectat ad Virum, ingratus sim, nisi id præstem, quod singularis erga me amor, & munifica indoles erga omneis efflagitat. Nam me quidem quantum amârit, promptius est animo sentire, quàm verbis exprimere; satísque est dicere me fœlicitati vertere magnæ, quòd me tam carum habuerit, quòd tam frequentem sibi adesse, consiliorúmque animi omnium esse conscium voluerit; quòd in meum sinum vt cætera, sic extrema verba, animámque ipsam tandem exhalârit. Eam ob causam, cùm nulli magis, quàm mihi esse cordi debeat capitis tam cari memoria; currenti sanè adhibes calcar, tùm tuo imperio id exigis, ad quod gratitudo, & ius amicitiæ me procliuem facit. Qui enim quoties quidpiam de illo cogito, loquor, audio, intima quadam suauissimáque animi lætitia perfundor: quomodo possim non iucundè vitæ eiusdem seriem sic scribendo retexere, vt cum plerisque communicetur? An non videbor adhuc cum illo humanissimè conuersari, suaueisque horas consumere, ac tam mihi demùm satisfacere, vbi per me non steterit, quin tanti amici gloria efflorescat? Quantùm verò ad propensionem, qua animatus in omneis fuit, extitisse nemo videtur, qui in commune bonum natus, id impensiùs curauerit, vt cònstantissimè prodesset vniuersitati generis humani. Nam multis quidem cessisse potest, si facultates spectaueris; nemini tamen, si virium modum, voluntatémque benefaciendi. Dignus proinde, qui regnârit in animis hominum, ac studiosorum præsertim, quos excitare, fouerèque eruditione, consilio, auctoritate, gratia, opibus suis destitit nunquam. Testes sunt boni, doctíque ómnes, qui consensu vnanimi fatentur nullum vnquam fuisse Mecœnantem generosiorem. Heinc tametsi fama illius non videatur posse extingui, cuius illustri nomine Litteratorum orbis completur; haud tamen committendum est, vt idem nobis exprobrari, quod Mecœnatis sæculo possit. Nam quòd huius historiam nemo coætaneus in posteros transmiserit, effectum est, vt præter nomen eruditis carissimum, vix quicquam de illo ad nos permanârit; & cùm idem nostro timendum videatur, æquum profectò, vt qui illi fa-

miliariter

miliariter conuixerunt, id curent, vt quis fuerit, nepotibus etiam seris innotescat. Similis enim crepusculo vespertino est rerum fama, quæ initio clarissima, ita paulatim euanescit, vt abeat tandem in tenebras; opúsque adeò historia est, quæ facis instar illam producat. Agnosco porrò neminem esse, cui, potiùs, quàm mihi id munus incumbat; quando nemo est, cui propter diuturnum, familiarémque conuictum, ille potuerit esse perspectior. Accedit, quòd licuit à morte ipsius ea interrogare, & cùm ex variis epistolis, tùm ex aliis monumentis intelligere, quæ non fuissent cuivis perinde in promptu. Factum certè est ob hanc causam, vt cùm tot Viri eximij huiusmodi Spartam ornare potuissent, nihilominùs tecum conspirârint, méque sollicitauerint, vt illi admouerem manum.

Postremò quod spectat ad Patriam, ad hanc ætatem, ad posteros, iniurius sim prorsùs, si opus detrectem. Et patriæ quidem; nam species quædam impietatis videretur, si obduci paterer lumen, quo, vt hactenus coruscauit, sic meritò in posterum gloriari mirificè potest; si negligi id ornamentum, quo pronunciare penè licet nullum vnquam aut exstitisse, aut exstiturum magnificentius. Quippe non tota modò Europa, sed Asia quoque, & Africa, ac ipse etiam nouus Orbis conuersos eius occasione in hanc Prouinciam oculos habuit; nemóque vsquam fuit eruditus, bonarúmve appetens rerum, qui non aut illum conuenire, aut cum eo certè agere per literas non affectârit. Tum præsenti quoque ætati; siquidem eius interest, vt qui sequentur, intelligant non fuisse effœtam in ipsa naturam; potuisséque eam Virum magnum, insignémque producere, qui futuris pòst sæculis proponi in exemplum posset. Magna certè eius laus est, quòd videatur in illo vno collegisse omneis omnium sæculorum virtutes; possitque adeò sese efferre, quòd in ipso expresserit quicquid præclarum de Pandora fabulosa ætas confinxit. Denique ipsis posteris; quoniam iucundissimum ducent Virum illum cognoscere, cuius singulari affectui sese plurimùm debere agnoscent; cuius fortassis imitatione sic tenebuntur aliqui, vt quasi Phœnices enasci ex illius cineribus non sine fructu aliquo generis Humani contendant.

Quod superest, Vitam describam, quæ narrationis simplicitate, non caloribus quæsitis spectetur. Alij, si videbitur, comptiore calamo expolient, ac historiæ forma donabunt quos ipse commentarios, ceu rudeta quædam, digessero solùm, veluti annaleis, in temporum seriem. Siquidem mihi animus est agere Damidem dumtaxat, &, si qui forte causabuntur delectum mihi non habitum, minima quæque obseruitanti; dicam quod ille, etiam micas, quæ ex mensis Deorum sunt, dignas videri, quæ colligantur. Fortè neque res iis erit ingrata, qui, similes tui, pernosse magnos Viros student, non ob actiones solùm illustreis, publicéque exhibitas; sed ob obscuras etiam, & quas euulgari ipsimet noluissent. Quippe quæ in oculis omnium, & cum claritate geruntur, nescio quid personatum habent; vnde quidnam intus, & sub cute lateat, internosse per-arduum sit; quæ verò procul ab arbitris, & sine famæ captatione, atque ideircò sine fuco, ereptáque personâ fiunt, ea demùm hominem ostendunt; quod discernere est operæ-pretium. Id

ſcilicet animos addit ad imitandum præclarè geſta, cùm etiam in Heroïbus nonnulla deprehendimus infirmitatis noſtræ indicia; neque perinde deſperamus eorum virtutes aſſequi, ac dum grandia quæque dumtaxat narrantur. Sin verò nonnulli requirent illuſtriora quædam, & ampliora facta, quàm commemoraturi ſimus; nôrint oportet non omneis poſſe Scipiones eſſe, aut Maximos, vt bella, triumphóſque recordari valeant. Abundè illi merentur laudem, quos cùm Fortuna ad ſummas opes, atque dignitates non euexerit; maiores tamen animos gerunt, generoſiore virtute ſunt, ac moliuntur grandiora longè, quàm pro conditione ſperare quis poſſit. Talis porrò Peireskius fuit, quem exhibituri non ſumus, niſi vt Virum, qui fuerit gradus, cenſúſque Senatorij; & qui ſeſe tamen ita geſſerit, vt ſe fecerit quolibet encomio, ac panegyri ſuperiorem. Videlicet ſumus duo quædam toto decurſu proſequuturi, ob quæ commendatus ſummopere eſt; alterum eruditio magna, ac omnigena, cum ardore ſciendi inexplebili: alterum cura indefeſſa promouendi Arteis ingenuas, cum Regia planè erga omneis Literatos. Ex hiſce verò capitibus periculum ſanè non ſubeſt, ne efferre quidpiam hyperbolicè videar; loquar enim in ipſo ore eruditorum Virorum, apud quos ille inclaruit, quique tantum abeſt vt me cauſentur fuiſſe nimium, quin vereor potiùs ne parcum nimis exſtitiſſe ſint conqueſturi. Sed ne hætere heic videar, patere PER-OPTIME PRINCEPS, vt quæ noſſe deſideras, deinceps enarraturus, exordiar à Maioribus; vt vel ex eo capite conſtet, cur illum Auctores conſtantiſſimè Nobiliſſimum vocitârint.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS NICOLAI CLAVDII FABRICII DE PEIRESC, SENATORIS AQVISEXTIENSIS VITA.

LIBER PRIMVS.

PRINCIPIO genus Peireskio fuit ex perantiquo illo Fabriorum, ſeu Fabriciorum ſtemmate, quod Piſis in Italia oriundum, tranſlatum eſt in hanc Prouinciam, à tempore vſque Diui Ludouici, ac partus ſalutiferi anno ſupra milleſimum ducenteſimo quinquageſimo quarto. Memorant enim Hugonem Fabrium inter Piſanos nobiles militiæ illi ſacræ adſcriptos, fuiſſe à Sancto Principe in Prouinciæ oras deductum, cùm ex Oriente rediens appulit *Areas*, ſeu *Hieras*, Olbiam ſcilicet antiquorum. Illeic cùm morbo detétus fuiſſet, & à diſcedente Rege commendatus, ea fuit apud viros primores auctoritate, & gratia, vt contendentium de arcis, & ciuitatis dominio diſſidia compoſuerit, ductáque deinceps ex ſtirpe *Sallerienſi* coniuge, fixam *Areis* ſtatuerit ſedem. Loco deinde cooptato in Patrimonium Principis, præfectus ipſi legitur anno ſæculi illius ſeptuageſimo à Carolo primo Comite Prouinciæ, ac Rege Siciliæ, cui non minùs fuit, quàm Ludouico germano carus. Cœpit ſubinde ciuitatem, caſtrúmque variè communire; ſed abſoluit opus Aycardus eius filius, relicta ex nomine ſuo vni portarum nuncupatione, quæ etiam-num vocabulo corrupto dicitur Caſabria. Natus Hugoni præter Aycardum filius alius nomine Paulus, qui fuit à Carolo ſecundo maior Maſſiliæ Iudex creatus: itémque alius nomine Guillelmus, qui ex variis peregrinationibus redux, auctor fuit Xenodochij, in quo peregrini euntes, redeuntéſque ex Palæſtina curarentur. Sed, vt compendium faciam, ſucceſſit deinceps nobilis progenies, armis, literis, pietate conſpicua; cum ſubiecto ipſi per propagines, ætatéſque varias dominio Regij, Spinoſæ, Gramuſæ, San-Iuliani, San-Ianeti, San-Laurentij, Lauernæ, Calaſi, Petriſci, Valaveſi, Rianrij.

Enimverò taceri non debet abnepos Aycardi Antonius, ad quem, & ad Raymondum filium exſtant, leguntúrque apud Noſtradamum humaniſſimæ Renati Regis literæ, cùm ſeſe ante ducentos annos ad Neapolitanam expeditionem compararet. Fuerat Raymondus à puero vnà cum Renato in Ludouici ſecundi aula educatus; natúſque eſt illi, præter Antonium, Amedeus, qui, quòd eſſet natu poſterior, ideo familiæ inſignibus; ſeu Leoni furvo in ſcuto aureo lemniſcum coccineum adjecit. Legitur is quoque *Arearum* præfectus, & Carolo tertio, cui Rex Franciæ breui ſucceſſit, intimè notus. Ab hocce autem familia rursùs in duos ramos diuiſa eſt: ſiquidem ipſi fuere duo filij, alter Fulco, alter Guillelmus; ambo & peritiâ armorum, & prudentiâ Iuris inſtructi. Quippe, cùm primùm in expeditione Pedemontana militaſſent, ſeſe ab ipſo reditu excolendo Iuri totos addixerunt. Nam Guillelmus quidem natu minor, à Pro-auunculo Elziario Portanerio Brinouienſi, viro literato adoptatus, conceſſit Iuris diſcendi causâ Aureliam, & Auaricum; ductáque vxore Aruernate, in eâ regione pedem fixit, & gratitudinis ergo inſignia Portaneriæ domus aſſumpſit; in ſcuto nempe cæruleo faſciámque, & roſas argenteas. Reliquit porrò præter Hugonem Iuriſconſultum celebrem, filium alium nomine Ioannem, patrem Ioannis alterius, à quo procreatus Ioannes alius parens fuit Ioannis illius, qui iam Libellorum ſupplicum Magiſter, heroïnas habet germanas, tum Magdalenam Petro Seguerio, per-illuſtri Franciæ Cancellario; tum Mariam, viro

genetoso Philiberto Pompadorio Lemouicum Protegi nuptam.

At Fulco, ex quo supremus Senatus vnà cum nascente superiore sæculo Aquis Sextiis creatus fuit, maxima cum laude causas perorauit, factúsque sæpiùs Prouinciæ Procuratoribus Assessor, destinatus non semel fuit ad Ludouicum duodecimum, itémque ad Franciscum primum. Is, Fulconis eruditione, & probitate perspecta, Senatorem esse mero nutu iussit, anno eiusdem sæculi supra trigesimum secundo; & cùm Carolus Imperator immineret Prouinciæ, Annæo Mon-motâtio Regiæ militiæ Præfecto Consiliarium dedit. Memorabile porrò est, fuisse eum auctorem salutaris consilij, quo Mon-motantius Regium Archiuum in Baulciensem trâstulit arcem: sic enim pretiosa illa tabularia euasere id, quod fuit à Sabaudo deinceps Aquensi Palatio illatum incendium. Quin etiam cùm non posset vrbs Imperatoris copiis obstare, secessûs auctor ciuibus fuit, &, ne quid ex ea subsidij residuum fieret hostibus, ita ad pessundandum cibaria, cætetáque hortari cœpit, vt primus & horrea in puteum, & vasa vinaria, ac olearia in angiportum effuderit. Fulcone defuncto, admissus est Nicolaus filius in dignitatem Senatoriam anno sæculi quadragesimo quinto. Innotuit huius quoque virtus non modò Protegi Claudio Sabaudo Tendæ Comiti; sed ipsi etiam Carolo IX. qui Senatu interdicto, missáque in locum illius summorum Iudicum decuriâ, conscriptum decuriæ Nicolaum voluit, & Carolo ipsius fratri, postquàm per expeditionem Corsicanam copias deduxit, seséque strenuissimè gessit, concessit vltrò dominium, & proprietatem Brigantij.

Iam, vt accedamus ad Peireskij patrem, reliquit Nicolaus duos filios, Claudium nempe, & Reginaldum. Fuit autem Claudius corpore pusillo, ac infirmo quidem; sed animo tamen planè generoso, atque vegeto; adeò vt ab anno vsque eius sæculi septuagesimo secundo, quo paterna, atque auita dignitate donatus est, magni in Senatu, & tota Prouincia fuerit nominis, ac Henrico Engolismensi magno Melitensium Francorum Priori, Protegíque eximiè carus. Reginaldus verò innutritus à puero apud Ducissam Ferrariæ Renatam Ludouici duodecimi filiam, cùm illa exigeret senium Montargirij, dedit se deinceps Iuri excolendo, allectúsque est subsidiorum, sacríque patrimonij Comitibus, & rationalibus Magistris. Cùm incidissent autem illa henoticæ factionis difficillima tempora, perstitit constans vnà cum fratre, in fide Regi debita, & (quod Bernardus Nogaretius Valletanus tum Prorex magni æstimauit) Arearum arcem, atque adeò totam illam oram à Sabaudo desciscere, auctoritate sua curauit. Porrò cùm frater viueret cœlebs, duxit ipse in coniugem Margaretam Bompariam, quæ ex paterna stirpe Equites & Præsides habuit; ex materna verò ad familias Vallevotiam, Forbinámque attinuit. Fando verò accepimus fuisse illam forma adeò eleganti, & composita, vt Catharina Medicea Regum mater, cùm Aquis-Sextiis inuiseretur à nobilibus fœminis, ipsam vnam delegerit, quam suo osculo dignaretur. Is itaque fuit *Reginaldus Fabricius*, hæc *Margareta Bomparia*, quos Peireskius noster parentes agnouit.

Quoniam verò editus est in lucem *Belgensery*; ideò sciendum hoc oppidum situm esse in perangusta, sed peramœna tamen valle, quam Gapellus fluuiolus interfluens etiam diuitem facit. Distat hinc Tolone, hinc Areis eodem, quo illæ quoque vrbes inter se distant, internallo 3 milliarium vt puta Prouincialium trium: & cùm vtrique ad Boream sit, vtrique etiam aëris bonitate longè præcellit. Fecerat vicinia, vt maiores illi Areis commorantes, tum aliquot prædia in eo oppido quærerent, tum eò secedentes exciperentur vetere Castro, quod nunc temporis iacet dirutum: scilicet oondum extructa domo præclaris hortis cohætente, in quam, vt canalis ex fluuio deriuari tutiùs, & vberiùs posset, Claudius Pontem, seu aquæ ductum satis insignem interexstruxit.

NATVS est ergo in memorato *Belgensery* Castro Peireskius, cùm parentes eò diuertissent ob pestem memorabilem, quæ anno salutis millesimo quingentesimo octogesimo grassari tota quidem Prouincia, sed Aquis-Sextiis præsertim cœpit. Incidit autem Natiuitas in diem Decembris anni eius 1580.
primum, ac horam à meridie propemodum septimam. Quod attingo solum, ne videar circa temporis circumstantiam non fuisse satis diligens; non verò vt faciam hariolandi ansam coniectoribus, quò iam post Viri obitum, certiùs quàm antè, fata retexant. Etenim mirum dictu est, quàm multa mentiti Astrologi fuerint, seu annos spectes, quibus non vixit; seu vxorem, & liberos, aliáque, quibus caruit; seu cætera multa, quæ est consequutus. Cùm parentes porrò aliquot iam annos absque liberis exegissent, eam ob causam quamprimum mater grauidam se esse persensit, destinauit proli lustralem sponsorem, non magnatem aliquem; sed, quæ fuit eius pietas, pauperem obuium primò futurum. Hinc qui pauper primus occurrit, accersitus est, fidémque, dum initiaretur, abnueretúrque pro eo spondens à nomine patrui Claudium appellauit. Verum cùm patruus superuenisset, etiam aui nomen gerere illum voluit; vnde, quasi prænomine Nicolai imposito, dictus est Nicolaus Claudius. Quanquam non modò, cùm puer esset, Nicolaus ferè audiuit, sine adiuncto Claudij: sed etiam deinceps ætate prouectus, vt cùm est ab auctoribus Nicolaus Faber, seu Fabrius, seu Fabricius appellatus. Quo loco adnotari potest insignis eruditi viri Ioannis Seldeni æquivocatio, dum citatum à Baronio Nicolaum Fabrum, qui Præceptor fuit Ludouici XIII. Regis Christianissimi, pro nostro accepit. Præfatus enim in Eadmeri Cantuariensis historiam, & quas Lanc-Franci Epistolas Baronius tomo vndecimo Annalium habet, memorans, *Earum, ni fallor*, inquit *se agnoscit ipso exemplar accepisse à clarissimo,*

simo, & doctissimo viro Nicolao Fabro Petriscio Curiæ Aquensis Assessore dignissimo, atque amico mihi plurimùm obseruando. Ex citat quidem Baronius Nicolaum Fabrum; sed *Parisiensem* addit, non *Petriscium*, quod Epitheton noster tulit ea montano oppido maternæ ditionis, Latiè Petriscio, & vulgò *Peiresc*, vnde celebre ipsi nomen; quod vt debitè pronuncietur, nos *Peireskium* inflectimus: non, vt multi, *Perestium*, *Perezium*, aut simili alia ratione.

Cæterum via erat bimestris, cùm ferunt anum maleficam ingressam in cubiculum, projecisse coram matre securim, quam manu tenebat, aiebátque se reddere; atque ea eo tempore tum ademptam matri vocem & ploratum infantulo; tum depressum vtrique caput in alterum humerum, ea rigiditate, vt flecti non posset. Addunt patruum, re cognita, vapulare anum iussisse, quæ & ipsa detorto collo sub camino inuenta est; ac illam, cùm primùm caput extulit, vt satis plagarum esse diceret, renunciasse id, quod fuit, matrem, infantémque valere. Id factum non modò ex aliis: sed ab ipso etiam Peireskio accepi, memorante vt patruus enarrare solitus fuisset. Res planè mira, si vetula cùm deflexerit ipsa caput, ea neruorum contentione euibrare spiritus possit, vt distantis caput perinde deflectat, & pari vehementia, qua suam, alterius linguam cohibeat; neque seu caput relaxetur, seu lingua soluatur, donec rigorem ipsa remittens, distentas, seu insensileis veluti chordulas laxârit. Et solent quidem similia multa ad Cacodæmonas referri: verùm, vtcumque optimus Deus innocenteis infantulos illorum malitiæ permittere possit; vtcumque ipsi ad ea officia, & ad obsequendum misellis quibusdam aniculis se comparent: compertum est tamen magnam eorum partem, quæ commemorantur, fabulosam esse, aut non alio certè niti fundamento, quàm minùs solitis quorundam morborum symptomatibus, quibus sont infantes obnoxij; cùm etiam constet ista præsertim in infima plebe, ac in ipsis agris esse familiaria, vbi minima quæque ansa credulitatem parit, ac fouet.

1582. Sesqui anno post, hoc est mense Ionio anni supra millesimum quingentesimi octogesimi secundi, Kalendarij reformatione memorabilis, natus est illi frater, cui nomen Palamedes. Is est, qui deinceps à clientelari fundo dictus est *Valauesius*, ex quo tempore Nicolaus quoque cœpit *Peireskius* nominari. Scilicet ad eam actam vsque adolescentiam nuncupati sunt nunc *Fabricy*, nunc *Calasij*, quæ fuit etiam patris, patruique vulgaris nuncupatio ea oppidi Calasi ditione. Natus Palamedes cùm est, aberat pater negotiorum causâ Gratianopoli: mater verò altero à partu mense interiit, annos nata viginti duos. Ac superinduxit quidem Reginaldus pater aliam coniugem, sed quartodecimo tandem anno. Ea fuit Catharina Vassalla Caradetea, illustri vtrimque progenie, vt cuius maiores ex paterna stirpe inter Achaiæ Principes fuissent, ea materna verò attinuissent ad Fliscanos Genuenseis. Vidua tum erat (nupta priùs Oliuario de Thulia, ex Senatorio ordine) cum superstite filia nomine Marchisa, quæ Palamedi postmodùm nupsit. Ex altero autem illo matrimonio suscepit Reginaldus cùm liberos alios, qui vel in pueritia, vel in adolescentia obierunt; tum superstitem etiamnum Susannam, quam Henricus Seguiranus Rationalium magistrorum, & Senatorum patrimonialium Præses primus vxorem duxit.

Ad Nicolaum vt redeam, is haud iniuriâ Patruum semper, tanquam alterum parentem agnouit. Ille enim suæ dignitatis successorem eum destinans, speciale quoddam ingenuæ educationis studium assumpsit, ratus scilicet frustrà esse, si quis nascatur fæliciter, nec liberaliter instituatur. Tantò autem magis animatus fuit, vt eius curam gereret, quantò ab ipsis cunabulis gratiorem in corpore pulchro venientem virtutem conspexit. Quippe ablactatus via fuit, cùm genium suum prodidit, nimirùm se ad omnia visa, auditaque attentum præbens, ac solitus semper oris gratiâ suauitatéque vocis summa à nutrice, à parente, à partuo, à magistro, à quibuscumque poterat inquirere quid, quomodo, quorsum vnaquæque res foret. Sic cùm literæ primùm monstrarentur, & libros, chartasque præ manibus habere gestiret; percontabatur frequenter ecquid argumenti contineretur in iis; & quoniam iodignè ferebat, si aliquando responderetur, id superare ipsius captum, confugiendum erat, quod illi cum voluptate recitaretur. Leuia hæc profectò, si ipsa spectentur; at non contemnenda tamen, si ad ætatem respexeris, & arbores etiam florenteis, gemmanteisque cosideràris. Admirationi certè fuit viris ætate maioribus, qui & mihi illa narrârunt, & asseuerunt, ipsum nihil vnquam, quod puerile foret, sapuisse.

Septennis cùm esset, & vnà cum fratre institueretur Brinoniæ, vbi tum Curia subsidiorum, rationúmque, ob pestem Aquis-Sextiis perseuerantem commorabatur, erudiri expetiit in San-Maximitano Collegio, quod literarum studiis efflorescere fama erat. Non tacendum verò, quòd patri persuasit, vt fratrem sibi permitteret, tanquam inferiorem ætatem, & iuniora eius studia curaturo. Neque prætereundum, fuisse illum fratri ea hoc tempore præceptoris simul, & parentis loco; fratrémque illum tanquam parentem, atque præceptorem reueritum fuisse. Anno elapso, ac iam peste San-Maximini suborta, euocati sunt Belgenserium, & rursus post annum Aquas-Sextias, vbi patruus tum versabatur. 1587. 1588. 1589.

Inardescentibus posteà à morte Henrici III. Ciuilibus bellis, Auenionem missi sunt, vbi quinquennio integro in Collegio Patrum Societatis Iesv studuerunt. Memorare autem Peireskius solebat debere se multùm Antonio Colombario, & Andreæ Valladerio, quos supremos habuerat literarum humaniorum Professores. Dicebat enim eos facilè solitos quidpiam ex aliis exercitationibus relaxare, 1590.

relaxare, vt dederet ſe maximè peruolutandis hiſtoricis, ſtudio intereà Poëſeos, & linguæ Græcæ non neglecto. Ij nempe gaudebant non tam opus eſſe greſſum illius regere, quàm eminùs viam demonſtrare; laudandi, quòd nobile pectus ea ſeruitute non opprimerent, qua plerique aut odium rerum bonarum contrahunt; aut humilibus nimis aſſueſiunt. Referebat etiam quàm ſublimes adderentur animi, cùm illi prætereà palàm commendarent, quòd totam Iuſtini hiſtoriam, totámque Ouidij Metamorphoſin teneret ad vnguem; nec faceret finem conſulendis libris, ex quibus innoteſcere ſingulares rerum circumſtantiæ poſſent. Eamobrem certè auerſabatur & ludos, & ſpectacula; vt legendo, excerpendóque ſingularia quæque incumberet totus. Immoderatiùs tamen, vt puto; relaxandus enim animus per vices, nec ſtatim à paſtu contendenda mens; quod cùm ſtudiorum ipſius moderatores non ſatis cauerent, effectum eſt, vt ſtomacho, capitéque doluerit non ſemel.

1595. Exegerat iam penè annum ætatis quintum-decimum, cùm Aquas-Sextias rediit, illeícque anno integro Philoſophiæ operam dedit. Voluit Patruus, vt intereà edoceretur arma tractare, equos regere, tripudiis membra exercere. Verùm quia ſuccidere gratiores quaſdam horas oportuit; Ideò obſequutus eſt quidem; ſed niſi præſentibus illis, à quibus erudiebatur, rettactare nihil voluit; adeò quidpiam vel legere, vel ſcribere, vel audire ſatius ducebat. Per ea tempora oblatum fuit patri numiſma aureum Arcadij, quod Belgenſerij fuerat repertum. Id ipſe illicò popoſcit, & cùm circumſpectas literas legiſſet, Imperatoriſque nomen adnotaſſet, ad Patruum ſtatim retulit, qui illi gratificaturus, & duo alia numiſmata, & libros etiam, quibus vberiùs erudiri poſſet, conceſſit. Atque ex hoc quidem tempore exarſit, ſeu ignis in ſiluis, curioſiſſima eius mens; auidè enim conquirere, atque congerere occœpit quotquot antiquos potuit nummos, ſingulis legendis, ac interpretandis acerrimo incumbens ſtudio: qua occaſione cœpit etiam inſcriptiones omneis ſiue ſepulchraleis, ſiue alias perquirere, & ſtudiosè obſeruitare.

1596. Deſtinatus eſt deinde cum fratre Turnonem, vt ſub Patribus Societatis IESV Philoſophiæ curriculum, quod appellant, abſolueret; fratre adhuc in ſtudiis humanioribus conſiſtente. Cùm verò ſtudio Matheſeos præſertim inardeſceret, ardenter arripuit quam illic docebant Coſmographiam, certus hiſtoriam ſine illa, ac ſine Chronologia penitus obſcurā, imperviámque eſſe. Sic poſt vſum Sphęræ, addidicit etiam vſum Aſtrolabij, literis repetitis ſcribens, & expoſtulans aduerſus quendam artificem, qui in ſe pridem receperat Aſtrolabij fabricam, nec ipſi tamen operam ſatis diligentem nauârat. Nihil intereà remittebat neque ex ſtudio rei antiquariæ, cuius causâ Petro Royero Profeſſorum vni fuit eximiè carus, neque vniuersè ex ipſis humanioribus ſtudiis, quæ, vt à fratre excolerentur, tanquam magiſter attendebat. Sed ad iſta nempe vt ſufficeret, ſtudere ſolebat in plurimam noctem. Euenit proinde, vt partim ex natiua conſtitutione, partim ex aſſiduo labore, prolixiſque vigiliis debilitantem ſtomachi antè contractam adauxerit, puluerémque ideò vſurpauerit, quem literis ad patrem datis appellitauit digeſtiuum. Quia literarum incidit mentio, idcircò adnotari poteſt illum ex eo iam tempore ſcripſiſſe omnia accuratè, ſtylo videlicet tentato per repetitas ſchedulas, quæ & mihi incidêre in manus, & fidem fecêre non fuiſſe illi vnquam phraſim luxuriantem, aut immaturam. Dixit nimirùm ſemper quod voluit communibus verbis; tametſi non ſine delectu, nec ſine ea gratia, & vrbanitate, qua teſtando beneuolentiam, obſeruantiam, gratitudinem; qua excuſando, commendando, gratulando, cæteráque huiuſmodi præſtando mirificus fuit. Nam ad nouercam, exempli gratiâ, ob quædam donatiola, Fœlices videmur, ô mater, quod beneficiis tuis cumulamur: ſed infœlices tamen, quando ſic illis obruimur, vt agnoſcendo impares ſimus. Talia porrò dum ſcriberet, reponebat intereà quæ munuſcula poterat; nempe ab ea vſque ætate vinci benefaciendo neſcius, niſi quà prorsùs impotens erat. Ita ad amicum coætaneum ſcribens, ingratitudinémque iam deteſtatus, Mihi ipſi, inquit, intulero manus, ſi vel minimæ in officio negligentiæ coargui poſſim. Eodem ſpectat, quod Præceptorum ſollicitudinem commendabat, vt à patre, ac patruo honoraria promiſſis longè vberiora conſequerentur.

De ſtudiis vt iterum dicam, non tulit pa- 1597.
truus, vt triennium Philoſophiæ impenderet: ſed, exacto Turnone anno, reuocatum voluit Aquas-Sextias, vt deſtinatus Senatui Iuriſprudentiæ initiaretur. Id etiam experiebatur, cùm ille adhuc Turnone foret; ſcribens ſcilicet, vt maturè Rubricarum Enchiridium haberet præ manibus: verùm ipſe, vt Iuris ſtudium tantiſper adhuc declinaret, hunc prætextum quæſierat, Volueras, patrue, vt operam arti oratoriæ ſedulam nauarem: ſi per te liceat igitur, faciam, quoniam heic poſſum per-commodè, ac initiabor prudentiæ Iuris, cùm ex hac vrbe diſceſſero: tu præſcribe tamen quod facto ſit opus; ſi perſtes enim, nihil mihi fas, niſi vt iuſſa capeſſam tua. Itaque domum euocatus, Iuriſprudentiæ nomen dedit ſub Franciſco Fortio Andino, qui in Aquenſi Curia Aduocatus, & docendi Iuris oppidò peritus, callebat prætereà, ſi quis alius, elegantiores literas. Is Peireskij parentibus carus cœpit magnâ curâ Inſtitutiones prælegere; ille verò tam occaſione huiuſmodi ſtudij, quàm, ne cœptam eruditionem omninò interimeret, texere ſuo Marte cœpit Imperatorum ſeriem, à quibus leges fuerant latæ. Texuit & ſeriem Conſulum, Magiſtratuúmque cæterorum, conquiſitis vndique numiſmatibus, vt & facie, & rebus geſtis Latores Legum agnoſceret. Sic habere etiam curauit Icones celebriorum Iuriſconſultorum, vt cùm in illo-

rum

rum responsa, interpretationésque iocideret, fieret memoria senacior ex concepto cuiusque vultu. Erat tum porrò Aquis-Sextiis Petrus Antonius Rascasius Bagarrius rei antiquariæ peritissimus: posteà quippe Henricus Magnus, propter famæ celebritatem, illum accersiuit, & Cimeliarchio suo præfecit. Ipsi igitur succisiuis horis Peireskius frequens aderat; vt sciscitaretur, edoceretúrque; ille verò sagacitatem, eruditionémque miratus, & coniunctam modestiam cum discendi ardore amicè complexus, celare nihil poterat; ac tum varia Cimelia diebus variis demonstrabat, tum prolatis libris coniectutas suas, explicationésque fulciebat, tum singulareis Peireskij interpretationes & admittere, & commendare non grauabatur.

1598. Anno superato, Auenionem rursùs concessit, vbi priuatus illi Doctor Petrus Dauid natione Burgundus, qui fuit deinceps Semurij capitalis Prosenescallus. Huic quoque præter peritiam Iuris suauiores Musæ propitiæ erant; vnde facilè ferebat Peireskium interponere Iuris studio rerum antiquarum peruestigationem. Ea de causa non infrequenter cum Bagarrio de re nummaria, & de rebus aliis selectis per literas egit. Perscripsit aliquando ad illum singularia quæque in Romei cuiusdam Arelatensis Cimeliarchio obseruata, misitque inter cætera obtentum pro eo ectypum ex eleganti jaspide Deianiræ per Nessum raptæ. Interdum etiam recuperata egregia Neronis, Vitelliique numismata misit ad patruum, exorauitque, vt ea exornari perinde curaret, ac exornatum Herculem, Agrippinámque iam habebat. Rogauit quoque, vt ad se annulum quemdam mitteret, commutandum, vti sperabat, cum Corneola, seu Onyche quadam, quæ & præstantissimi, inquit, artificis est, & incomparabilis, sed apud possessorem incomperti pretij. Memoro ista ex pluribus, vt quis ex illo iam tempore circa hæc fuerit, meliùs noscatur. Cæterùm qui curiosam eius indolem quam-maximè fouit, Petrus Antonius Ghibertus Neapolitanus fuit, quo Auditore Cardinalis Aquauiua tum vtebatur. Is enim ipsi rara quædam, ac non priùs visa monstrauit; & inter libros alios, etiam quosdam Huberti Goltzij, quos nondum habuerat, in plurimos dies commodatò dedit. Quin-etiam mentem viuidam, sagacémque perspiciens, hortatus est, vt in Italiam iter institueret, habiturus, Romæ præsertim, vnde explere animum posset.

Agebat tum annum ætatis decimum octauum; cùm de profectione in Italiam cogitans, natandi artem addidicit. Ante id tempus solitus erat se per æstaté abluere in minore Rhodani alveo, qui est Barthalasiæ Insulæ ad ortum, & in quem se Sorga fluuiolus exonerat. Deprehendit autem aliquando fundum, quod aliàs æquabile, & molliusculum obseruârat, induruisse in globulos, moleculásve, qualia oua sunt, cortice detracto, vbi coctiora fuerint. Id demiratus & collegit, & detulit aliquot domum, vt præceptori ostenderet, & facti causam sciscitaretur. Miraculum verò adauctum, vbi post dies non ita multos, cùm rediisset ad fluuium, deprehendit moleculas induruisse planè in fluuiatileis lapides, idémque etiam obseruauit contigisse iis, quas asseruabat repositas domi. Atque exinde quidem cœpit circa lapidum generationem philosophari; sed res dicenda posteriùs est. Tandem verò cùm desiderio inuisendi Romam flagraret, veritus tamen ne parentes id abnuerent; petiit duntaxat Patauium mitti, vbi celeberrima Iuris studia essent. Tacitè autem cogitabat proximè esse annum sæcularem, veniarúmve solemnium; ac se ipsos occasione posse Patavio Romam adire.

Incipiebat tum fluere annus superioris sæculi nonagesimus nonus, cùm Cardinalis Ioyosçus discedens in Italiam, erat Ferrariam concessurus. 1599. Videlicet Clemens octauus ditionem caducam ex morte Alphonsi secundi Attestini recepturus, eò discesserat; eáque de causa Cardinalis non Romam, sed illuc tendebat. Itaque Peireskius valde exoptârat se in ipsius comitatum vnà cum fratre dedere; at parentibus secùs visum. Nam constituerunt quidem fauere laudato desiderio; sed censuere tamen expectandum Autumnum, tum vt tempestas foret moderatior, adolescentésque potiùs hieme, quàm æstate succedente, alieno cœlo assuescerent; tum vt commodiùs de necessario apparatu prouideretur. Quærendus porrò primùm fuit, qui studia & mores eorum regeret; tametsi ea erat vtriusque, & ipsius Peireskij præsertim moderatio, atque prudentia, vt videretur potiùs, quàm necessitati doctor designandus. Itaque delectus est ipsis Paolus Gudanes Fouiuius, nobilis è Bearnia vir, qui ex Italia, Polonia, Germania, aliisque regionibus redux, multorum iam hominum mores, ciuitatésque nouerat, quémque Belleuræus Cancellarius in proximos annos filio destinârat.

Discessêre ergo cum illo sub Septembris initium, prætulitque Peireskius soluere ex Canneosi portu, tum vt antiquum Monasterium in Lerone Insula proximè situm inuiseret; tum vt priùs occurrentia ad forum Iulij monumenta antiquitatis coràm lustraret. Cùm appulissent Genuam, ac spectassent abundè satis palatia illa magnifica, fuit quidem præterea superandus mari Veneris, ac Ericis portus; sed voluit tamen Peireskius terrâ deinceps contendere, tum quòd ex mari malè haberet, tum quòd lustrare curiosè vellet, quæ animo conceperat. Videlicet itinerarium suo sibi marte apparârat, statuerátque non sic ex vrbe in vrbem rectà pergere, quin, si hinc inde aliqua notatu digna memorarentur, diuertere illuc pro libitu posset. Hinc sese nunquam in extraneorum comitatum sponte adhibuit, & vbi se alij ipsi adjunxerunt, vrbana quadam excusatione seiunctionem breui faciendam præuenit. Parùm porrò abfuit, quin ex digressiones, ipso statim initio, illi pessimè cesserint. Cùm enim ad fodinas Massæ inspiciundas deflecterer, ductorem se vnus extortium,

quos

quos Banditos vocant, se præbuit, vt nisi maturè fuisset agnitus, deduxisset planè in carnificinam. Commoratus nonnihil Lucæ, spectare Pisis voluit insigne Cimeliarchium: non potuit tamen, nisi postquàm Liburnum inuisit, ac in eam vrbem rediit. Memini verò, inter cætera, quæ ibi visa commemorabat, admiratum illum Corallij plantam, quæ humano cranio supercreuerat: quod adnoto, quia hæc deinceps fuit illi non postrema causa, vt adesset cotam in expiscatione Corallij, de qua suo postea loco dicendum.

Vt paucis loca alia perstringam, iter exinde fecit Florentiâ, Bononiâ, Ferrariâ, ac vbi fuit paucis diebus immoratus Venetiis, sedem Patauij denique fixit. Illeic paucos menses vix fuit, cùm ipsius virtus apud vniuersam Academiam inclaruit. Quippe tametsi vnà cum fratre Professores Iuris circumstaret frequens, ac nominatim Iacobum Gallum, Bartholomæum Siluaticum, Ioachimum Scainum, Ottonellum Discalcinm: nihilominùs alios etiam, quotquot aderant, eruditos viros & conuenit, & facilè in admirationem traxit. Cæterus inter, Thomas Segetus, ille nempe, quem Lipsius centuriâ tertia Epistolarum commendatum iam fecerat, sic suam ipsi beneuolentiam, obseruantiámque significanit, vt inscriptum priùs hoc voluerit, GENIO GALLIÆ NARBONENSIS, INGENIO, ET MATVRÆ, IMMATVRO ÆVO, NICOLAI FABRICII VIRTVTI SACRVM. PATAVII. PRID. NATAL. CHRISTI, CIϽ. IϽ. IC. Vir autem eximius Erycius Puteanus, non Lipsio modò collaudatus, ac postmodum datus successor, sed iam tum etiam destinatus, qui Mediolani ageret & Chronographum Regium, & artis Oratoriæ interpretem primum, inscriptione ista præiuit, LARI SECRETO. CVI GRATIÆ ADOLESCENTIAM ORNANT, ERVDITIO IVVENTAM, PRVDENTIA SENECTAM; IS ADVLESCENS VOLVPTATEM AMICIS CREAT, IVVENIS HONOREM PATRIÆ, SENEX VTRVMQVE SIBI. TV VERO NICOLAS FABRICI, CVNCTA SIMVL AMICIS, PATRIÆ, TIBI, IN SPE ÆTATIS, ET FLORVM IVVENTÆ, ET FRVCTVM SENECTÆ PROFESSVS. PATAVII CIϽ. IϽC. KAL. FEBR. Atque hosce quidem refero è multis.

1600. Cùm verò in se omnium ora, oculósque conuerteret; notissimus sanè, & carissimus potissimùm fuit laudatissimo illi Ioanni Vincentio Pinello, qui origine Genuensis, & patria Neapolitanus, eam ciuitatem delegerat, in qua tranquillè æuum degens, totum se bonis artibus, literisque ingenuis promouendis consecraret. Is videlicet Bibliothecam instructissimam apparârat, terúmque omnium exquisitarum promptuarium instruxerat; ac æui illius literatos omneis, quà propè quà procul, si quid libris, aliísve rebus opus haberent, adiutabat. Callentissimus ipse rerum, & excitabat omnium studia, & fores suas colloquiis, consuetudinísque eruditorum Virorum tam aduenarum, quàm indigenarum apertas habebat. Testimonium illi dixerunt & Lipsius, & Scaliger, & Thuanus, & Casaubonus, & Pithœus, & quis non ex laudatis Viris? Itaque, talis vir cùm esset, deperiit statim Peireskij genium, tanquam sui simillimum: admiratúsque, & reueritus in adolescente est adultam iam, ac penè maturam virtutem, & eruditionem. Supersunt certè schedulæ variæ, quibus ad illum missitatis, testatus est summam familiaritatem; nunc variè consultans circa numismata, circa rerum gestarum loca, circa responsa danda Vrsino, Velsero, & aliis: nunc gratias agens ob varias interpretationes rerum, locorúmque apud Auctores difficilium, ob communicatos libros, ectypos, apographa, alia: nunc vicissim mittens, si quando aut Roma, aut aliunde accepisset libros, Cimelia, Inscriptiones, literas; nunc inuitans ad cognoscendum, colloquendum, spectandum, ferendum iudicium, & id genus cætera, quæ recensere molestum foret, ne quidpiam dicam de literis, quas ad quadraginta vsque, dum ille Venetiis, Florentiæ, aut Romæ esset, perscripsit omneis familiarissimas, & singularis beneuolentiæ testificatione plenas.

Commeabat autem Peireskius tertio quoque mense Venetias: tum vt necessariam pecuniam, iuxta nummarias tesseras, à nummulariis exigeret; tum vt Viros doctos, literarúmque amanteis, veluti Paulum Sarpium, Dominicum Molinum; & complureis alios conueniret; tum vt nihil, quod foret pretio, raritatéve in ea ciuitate commendabile, sineret inuisum. Quam quidem ad rem eximiè fauebat egregius Christianissimi Regis nomine Orator Philippus Canaïus Fraxineus; cùm ipse quoque sibi intereà pararet amicos, quorum auctoritate nihil fieret imperuium. Præcipuus in illis fuit Fridericus Contarenus Diui Marci Procurator, qui, cùm Musæum haberet instructissimum, illius tamen pretium non nouit, donec Peireskius demonstrauit quidnam, & quanti æstimandum vnumquodque Cimeliorum foret, quid inscriptiones Græcæ tam numismatum, quàm marmorum significarent, & id genus similia, ex quibus singularem viri beneuolentiam est consequutus. Neque verò ipsius modò, sed & totius etiã familiæ: ex quo intercessit illa cum Angelo Contareno viginti pòst annis agente in Gallia Reipublicæ Oratorem necessitudo; & cum Vincentio Contareno, qui sex annis pòst librum variarum lectionum edens, *E Gallia vsque*, inquit, *nobilissimus, & cum Iuris, tum antiquitatis totius egregiè peritus Nicolaus Fabricius me sibi peramicè monendum putauit.* Præterco Ioannem Mocenicum, cui fuére oppidò quàm-rata; præterco Bembum Equitem, cuius vniuersam penè rerum antiquarum supellectilem à Cardinali vsque Bembo deductam coëmit: præterco Patriarcham Aquilejensem, in cuius Cimeliarchio memorabat se obseruasse ad trecentos vsque Cameos per-raros: præterco & alios complureis. Refero solùm quod Puteanus, cùm Venetiis foret, ad Pinellum scrip sit XI. Kal. Iunij eâ Epistolâ, quæ edita est in Promulside octogesima secunda, *In ædibus*, inquit,

Scaramelli

Scaramelli fui: Septumia monumentum vidi; etsi penè frustrà: ita similiter omnia expressa, vt nesciam, me hercules, industriam, an memoriam Fabricij nostri, an vtramque debeam admirari, qui tam fœliciter in summa festinatione ipse pinxit, aut fœliciter pingentis postea, ac reformantis manum direxit. Exinde oempe colligitur, quàm solers foret, ac diligens in singulis obseruitandis.

Cæterùm Venetias profectus sub finem Augusti, ardorem tandem explicuit, consiliúmque cepit concedendi exiode Romam, quòd tametsi Porta-Sancta aperienda, & Iobelæi celebritas iuchoanda ooo esset, nisi sæculi, atque adeò anni sequentis ioitio: existimaret tamen, si quos illeic menseis præoccupando transigeret, haud malè collocatum iri. Nôrat aliunde fore, vt breui celebrarentur Florentiæ memoranda sponsalia inter Henricum Regem Christianissimom, & Mariam Mediceam oonc Reginam matrem: neque volebat committere, vt à se coràm noo spéctarentur. Itaqoe postquàm Patauiom scripsit, ac specialiter ad Pinellum, insctiptiones, aliáque mittens, & simul rogaos, vt literas ad familiareis Romam daret; discessit initio Septembris, lembo conducto Ferrariam, aut certè Francolioum vsque. Noo perueoit autem Florentiam ante diem mensis vigesimum, quod vbicumqoe aliqoid spectatu dignom occurreret, qoantum ad illud peruidendum opus foret, commoraretur. Coostitit verò, retardatúsque Bononiæ potissimùm est, quod Iulius Cæsar Velius, qoi credebatur hausisse totam antiquitatis notitiam, suaui illius congressu captus, detinere ipsum plusculùm voluerit. Neque verò se continere optimos senex potuit, quin de sua fœlicitate in cognoscendo Fabricio, literas calidissimas, mitísque elogiis plenissimas daret. Calidissimas certè eas dixit Pinellus, commeodans aliunde, qood Fabricius ex iis non esset, qui peregrinando nihil aliud, quàm cursitant, quibúsque, iuxta Senecam, illud euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias.

Accedens Florentiam, habuit aliquas à parentibos literas, ac, inter quasdam commendatitias, reperit specialeis Caroli Lotharingij Ducis Guisij, & in Gallo-Prouincia Proregis, ad Nicolaum Brulartum Sillerium, qui fuit deinceps Regni Cancellarius, quique tum Regius Romæ Orator, eò venerat, ad sponsalium celebrationem. Qoamobrem ille Peireskium, fratrémque accitos in familiam voloit, vt suis sub auspiciis omnia liberiùs contuerentur. Præter verò celebritatem, auidè imprimis spectauit Bibliothecas illas insigneis, in quibus agnouit, &, penè dicam, adorauit tum magnorum Priocipum, tum Virorum eroditorum, à quibus bonæ literæ restitui cœpêre, vestigia. Nihil speciatim dico de Pandectis, quos, in Palatio magni Ducis religiosissimè licet asseruatos, corauit tamen inspicere; securus oollom antiquitatis mooumentum illustrius in literario orbe exstare. Amicos qooque illeic parauit; sed, quantom recordor, nullum coostantiorem, quàm Richardum Richardi, studiosum plaotarum, atque marmorum; qui ipsum quoquouersum ad opera publica, hortósque deduxit. Mense transacto, Senas petiit, vbi salutare potissimùm voluit Celsom Cittadinum, qui tunc habebat præ manibus tractatum de Origioe, progressúque Latioæ, & Italicæ, seu vulgaris Linguæ. Inde discedens, Romam tandem sub finem Octobris peruenit.

Romæ porrò dici non potest quàm citò fuerit notissimus; non modò, quia iam Pioelli, aliorúmque literæ celebre nomen fecerant; sed maximè etiam, quia cùm primùm viris io ea vrbe eruditis cœpit congredi, ingentem sui admirationem, atque amorem conciliauit. Prolixum foret recensere qoos eximios viros coluerit, à quibus, ob lumen ingenij, & temperatissimos mores, magni habitus fuerit: sed cùm sileri omnes non possint, commemorandi imprimis sunt magni illi duo Cardinales, Barooius, atque Bellarminos. Ille oempe obstupescebat, cùm de insertis in Annaleis ioscriptionibus, aliísque rebus ad Historiam abstrusiorem spectantibus, edisserentem coràm audiret. Ecqoid putas verò, cùm ostendit gemmas, oumismatáque varia, quibus Basilidiani, Valentioiaoi, aliíque hæretici inscribere soliti erant vocabula barbara opinionibus suis obtegendis? Collegerat nempe complura, ad illustrandum, quòd ille in secundum tomum coojecisset ex Amethysto Fuluij Vrsini, circa vocem ΑΒΡΑΞΑϹ, vel ΑΒΡϹΑΞ, qua Basilidiani intellexêre summum Deum, cootinentem Angelos septem, Cælorum septem præsides; ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque virtutes, iuxta anni dies; idque ob septem literas, numeralémqoe eorum valorem (iunctis scilicet numeris, pro ordine vniuscuiusque in Alphabeto literæ) & id genus similia, quæ deineeps quoque ad Natalitium Beoedictum literis exposuit. Bellarminus verò tum eadem, tum alia accipiens circa hæreses, veterémque historiam totam, hærebat quid magis probaret, an sagacitatem in peruestigando, ao solertiam in coniicieodo, an iudiciom in eligendo, an memoriam in refereodo, an lepôrem io explicando. Meritò aotem lenissimis eius moribos capiebatur: nam, vt omittam cætera, confidentem io media plebe auditorem ferè habebat, quoties suos parœcos pro concione erudiret, familiaritérque institueret.

Dicendus deinde Iacobus Sirmondus, inter homines Societatis IESV iam tum etiam clarissimus: arctissimoam enim cum illo amicitiam iniit, nihilque stodiorum non commune habuit. Dicendus Lælius Paschalious, cuius Cimeliarchio spectabilius qoicquam noo fuit, quique illios eruditionem ita suspexit, ita amauit indolem, vt aliquando cogitârit, ac voluerit pretiosa quæque tradere, quæ ipse secum absportaret. Diceodus Fuluius ille Vrsinus, cuius nomioe inter viros antiqoariæ rei studiosos maios, celebriúsqoe nullum est, qoique ex perscriptis à Pinello interpretationibus experierat

illum nosse perardenter. Dicendus Philippus Pigafetta, ad quem cùm Pinellus initio non dedisset literas, mirum quanta commendatione obliuionē compensârit. Dicendus ille ipse Ghibertus, quem Auenione iam nouerat, quíque ad spectandum res varias ipsi deducendo se comitem præbuit. Dicendus, qui etiam eum variè deduxit, Paulus Gualdus, eruditus Vicetinus, qui in Pinelli contubernio ipsum mirarus Patauij, Romæ etiam obstupescebat. Dicendi Petrus Stephanonus, Dionysius Octauius Sada, & vniuersè quotquot fuêre in vrbe eruditi viri, & bonarum artium, literarúmque amantes. Sed & reticendus non est Arnaldus Cardinalis Ossatus, Regia negotia tum Romæ curans, vir eruditione, prudentia, integritate, suauitate morum eximiè conspicuus: qui consuetudine Peireskij exsatiati vix vnquam potuit, neque illum vnquam abs se, dum inuiseretur, non ægrè dimisit. Non reticendus Abbas Montanus, Archiepiscopi Arelatensis patruus, qui virtuti illius potiùs, quàm Nepotis commendatione, in perpetuum propemodùm contubernium adscitum voluit.

Iam neque dici facilè potest, quàm vehementi studio vniuersa antiquitatis monumenta peruestigârit. Imprimis enim desiderauit situm vrbis cognoscere, & regiones, quas fuit complexa. Visis montium vestigiis, adeò depressos miratus est; quos putârat adeò sublimeis. Obstupuit inter cæteros Palatinum summè desertum, quo nullus olim frequentior. Disquisiuit si fortè posset intelligere, aut subodorari, quà fuissent Pomerij fines tam à Regibus, quàm ab Imperatoribus prolati; & cùm ad portas, viasque omneis diligenter attenderet, explorauit tamen præsertim Aureliam, propter eius viæ reliquias, quæ in Prouincia adhuc supersunt. Deinde regiones, vicósque percurrens, agnoscere voluit, quantum licuit, quà exstitissent Priscorum templa, ædes, aræ, luci, sepulcra, asyla, scholæ, bibliothecæ, amphitheatra, theatra, circi, hippodromi, naumachiæ, campi, odæa, fora, emporia, hortea, armamentaria, balnea, thermæ, aquæ, pontes, colossi, obelisci, columnæ, statuæ, & innumera alia, quæ inter legendum auctores adnotauerat, & in commentarios relata circumgestabat. Vix autem vnquam exsatiari contemplando poterat, cùm obseruaret quidpiam adhuc siue integrum, siue mutilatum superstes.

Sic dies bene multos posuit circa Pantheum, rarum Architecturæ exemplar, considerando, conferendóque quicquid Ludouicus Demótiosius fuerat de illo ratiocinatus. Sic, quia nôrat asseruari in Vaticano Palatio tum Herculem truncum, tum Laocoontem cum duobus filiis, opera exquisitissima, & Michaëli Angelo miracula habita artis; idcircò illis inspiciundis non vna vice adstitit, vt nec semel etiam inuisit geminas illas Alexandri, & Bucephali statuas, quæ exstant adhuc Phidiæ, & Praxitelis monimenta. Sic aliquoties ad inuisendum C. Sestij Epulonis in via Ostiensi sepulcrum iuit, ob vetustissimas illius, nobilissimásque reliquias. Sic variè spectauit obeliscos varios, sed nullum frequentiùs, quàm Constinianum, ob cuius effossionem, translationem, erectionémque laudare satis non poterat generosum Sixti V. Pontificis institutum. Sic & columnas; sed maximè Traianam, atque Antoninianam. Illam quidem, vt Pinello satisfaceret, cui factum satis non fuerat volumine toto de ea (seu de historia vtriusque belli Dacici, à Traiano gesti, prout Alphonsus Ciaconus illam ex columna eruerat) conscripto: vnde & exoptauerat tum exemplum libri à Peireskio quàm perfectissimum conquiri; tum depictas in eo figuras personarum, armorum, gestuum, cum insculptis, secundùm totam cochlidem, per ipsum conferri. Hanc verò, hoc est, Antoninianam, vt perdiligenter exprimi curaret effusionem illam Iouis Pluuij Romanorum exercitum irrorantis, & hostium copias fulmine ferientis. Eiusmodi certè Iconismum cum Scaligero postmodùm offerret, ad illustrandum quod Eusebius de prælio commisso inter Antoninum, & Germanos, ac Sarmatas, contulit in annum Olympiadis c. xxxviii. primum, Hæc, inquit, vna est ex rebus maximè notatu, & spectatu dignis, quas mihi quidem inter omnia antiquitatis monumenta contigit Romæ obseruare.

Nec verò harum modò rerum delineationes habere voluit; sed rariorum etiam quarumvis statuarum, quas disquisiuit in Capitolio, in Vaticano, in Farnesianis, in Cæsianis, in cæteris ædibus; itémque in hortis, ac vineis, &, vt breue faciam, in quibuslibet priuatis, publicísque locis; Pictores deducens, qui non modò statuas, intemeratáque alia opera; sed truncos etiam, & ruinas ædificiorum veterum, quà occurrerent, adumbrârant. Deferre quoque solitus erat selecta quædam numismata, quæ conferret cum statuis, explorans cuiusque ætatem, & agnoscens plerumque manum: cùm eâ foret solertiâ, vt momento discerneret quid re verâ, quidque ex sola imitatione foret antiquum. Sic inscriptionum etiam omnium, quæ saperent antiquitatem, habere voluit apographa, tentans pro sua sagacitate excesas supplere, ac penè desperatas restituere. Rursus Codices MSS. seu Vaticanos, seu Farnesianos, seu alios, non quantum quidem libuit, sed quantum tamen licuit, euoluit; &, quotquot inter cæteros maximè rari visi sunt, adnotauit in tabulis. Sic adnotauit etiam vasa, pondera, mensuras, cælaturas, numismata, simulacra, imagines, & quicquid demùm notatu dignum occurrit in Metallothecis, Iconothecis, in Promptuariis, Musæis, Xystis, Pergulísque variis; vt prætercam innumera, quæ vel pretio quæsiuit, vel commutauit, vel dono habuit, quotúmque saltem ectypos, ecmagmata, aposphragismata, aut iconismos obtinuit. Vnum doluit, se nec habere, nec videre vsquam potuisse memorata Goltzio Tulli Hostilij, ac Seruij Tullij numismata; vt neque alia memorata cum hisce inscriptionibus, *Col. Aquæ-Sextiæ.*

Col.

Col. Arelate. Col. Auenio. Col. Aransio Secundanorum, & similia, quæ amore patriæ ardentissimè, sed frustrà tamen requisiuit.

Ex hisce porrò ingentem sui admirationem excitauit, non modò Romæ, vbi illius amicitiam eruditi omnes ambierunt, sed in dissitis etiam locis, quocumque eius fama peruenit. Ex hoc nimirùm tempore cœpit, quæ fuit illi necessitudo cum Natalitio Benedicto, rebus exquisitis instructissimo, ac Fullinij tum commorante; quæque cum Adolpho Occone Augustano Medico, tunc iteratò edente volumen de numismatis Imperatorum Romanorum: vt illos taceam, quos iam nôrat, Hieronymum Rubeum Rauennæ, Cæsarem Nichezolam Veronæ, Antonium Tolentinum Cremonæ, Cæsarem Campanum Vicentiæ, aliisque locis non paucos. Mirum autem quantum Patauij præsertim inclaruerit, attestantibus literis ad ipsum per id tempus datis à Laurentio Pignorio; qui ipse rerum priscarum adeò peritus, professus est tamen se amplius ex vnis eius literis, quàm ex decem Antiquariorum voluminibus erudiri: quíque suspexit non modò copiam conquisitarum ab ipso rerum, sed delectum etiam insignem, cùm ex missis duobus quibusdam Constantini numismatibus, agnoscere se, vt ex vngue leonem, dixit. Consimilia scripta ab Edmundo Brutio, Georgio Ragusæo, Iacobo Papifauio, Martino Sandello, &c, quem nominare primum debui, Hieronymo Aleandro iuniore, vero Musarum delicio; itémque M. Cornaro optimo vrbis Præsule, quicum deinceps per literas, donec fuit in viuis, amicitiam coluit. Sed quantum quidem fieret Patauij vel id indicat, quòd misso Augustâ Vindelicorum ectypo Sapphiri cuiusdam, inscriptionem præferentis, in qua *Xiphia* vox omnibus curiosis faciebat negotium; Pinellus ad eum scripserit, examenque, & iudicium ea de re ipsi detulerit. Prætermitto autem, vt fecerit satis, vocíque lucem attulerit ex Strabone potissimum, cùm ex Polybio loquutus est de venatione *Xiphiæ*, monstri videlicet marini.

Quod ad statum Romæ recentioris spectat, nullum fuit Templum, Sacellum, Collegium, Xenodochium, quod ingressus non fuerit: nullum Palatium magnificum, nullum celebre Pontificum opus, ad quod non diuerterit: nulla Raphaëlis Vrbini, Michaëlis Angeli, Polydori Carauagij, Titiani, aut alterius artificis insignis pictura, quam non inspectârit. Sic cæmiteria, cryptásque illas subterraneas, plena venerationis loca, & Christianæ pietatis, constantiæque monumenta. Sic Religiosis cæremoniis, quantum sine discrimine posse putauit, interfuit. Quippe quod complexione foret non robusta magnoperè, conijcere sese in turbam tumultus plenam detrectabat. Hinc quod ad statas, solemneísque Iobelæi attinuit, spectauit quidem, obseruauítque ex ipsis quantum potuit; cæterum autem Valauesio fratri, tanquam valentiori demandauit curam spectandi omnia cominùs, & ad sese referendi. Idem præstitum circa cæremonias, 1601. quas vocant Cœnæ Domini: quod circiter tempus tam ipse, quàm frater, vt Pontificem iis pauperibus, quos dietim pascit, ministrantem, simúlque in eadem aula discumbentem contuerentur, vices redemêre duorum pauperum, vestibúsque eorum assumptis, adfuêre inter cæteros, & agniti licèt à Pontifice, ipso tamen tẽ placidè dissimulãte omnia spectârũt.

Paschalibus Romæ exactis, & postquàm varia munera domo accepta distribuit, nonnulláque etiam ad Pinellum misit, profectus est Neapolim. Superfluum foret recensere quantum, quotiésque diuerterit, vt requireret varia, quæ apud auctores celebrata sunt tam Latij, quàm Campaniæ loca. Affectum se verò præsertim dicebat, cùm memorata Virgilio coràm haberet, lustrarétque, vt Cajetam, vt Cumas, earúmque reliquias: vt Misenum montem, & Auernum Lacũ, & similia. Cùm item loca, in quibus exstitisse dicerentur villæ Ciceronis, & Luculli; aut sepulti fuisse Scipio Africanus, & Virgilius: atque id genus cætera, ad magnos viros attinentia. Addebat se, cùm crypten illam, seu, vt appellat Seneca carcerem longum, & obscurum, Pausilippum scilicet montem per passus mille perforatum, eundo, redeundóque spectaret, doluisse, quòd ignoraretur, certusve non esset, qui tam præclarum facinus, tanto viatorum compendio, commodóque attentauisset. Digniorem enim commendatione arbitrabatur esse, quàm Xerxen, cùm Græciæ bellum inferens, Athon montem non à continente modò præscidit, sed medium etiam perforauit.

Neapolim quam-primùm accessit, tenere se non potuit, quin Portæos illos fratres conueniret. Cùm inductus autem fuisset ad natu maiorem, cui nomen Ioannes Vincentius, is breui colloquio sic affectus fuit, vt ipsum exclamabundus ad Ioannem Baptistam natu minorem deduxerit, quò & ipse in similem admirationem raperetur. Enarrare autem solebat Peireskius, licèt ipse quoque Ioannes Baptista foret iam grandæuus, adspersísque canis venerabilis; ipsum nihilominùs eâ reuerentiâ obseruare solitum iussa, nutusque Ioannis Vincentij, vt maiore non potuisset ora, atque imperium patris. Cæterùm, vt cum ipsis vltrò communicauit plurima, ita vicissim ab iis accepit: neque spectauit modò quæcunque asseruabant in Musæis, pretiosísque armariis; sed etiam omnigenis penè illorum experimentis, prout sibi in votis esse insinuauit, interfuit. Hinc nata ipsi cum vtroque eximia familiaritas, &, quæ est deinceps mutuis literis, officiísque variis culta amicitia. Inuisit prætereà Musæum Ferrantis Imperati, ipsum quoque raris naturæ operibus instructissimum; itémque Adriani Guillelmi, Martis Curgustiolæ, & Matthæi Cappuani Cuochianorum Principis; tametsi ad hũc extra ciuitatem diuertendum fuit. Monumenta insuper omnia antiquitatis peruestigauit, ac præ cæteris delineatas voluit nescio quas columnas operis Corinthiaci, Apollinémque ad Tripodem, & similes quasdam figuras. Ad hæc rogauit,

didiciſtque quicquid licuit cognoſcere de familiis Neapolitanis tranſlatis in Prouinciam, & de Prouincialibus tranſlatis in eam regionem. Cùm verò noſſet eſſe in templo Diuæ Claræ nuncupato ſepulcra complura Regum, Principúmque ex Regia ſtirpe ad Carolum primum (quem diximus fuiſſe S. Ludouici fratrem) attinentium: idcircò ad illa maximè attendit, præcipua adumbrauit, Epitaphia exſcripſit. Quin-etiam ſollicitus fuit in exquirendo ſepulcro Simonis Portij Philoſophi celebris, non ita pridem vita defuncti: ſed enim curam explorandi, ſi qua fortè inueniretur, & maximè quidem cum Epigraphe, Pinellus ipſi commendârat.

Viuebat tum Neapoli fœmina quædam ſanctitate, inſtitutóque vitæ illuſtris Ea Romam accita à tempore vſque Gregorij tertijdecimi, & ab optimo Bellarmino examinata, probatáque, dicebatur rapi in eam exſtaſin, ſtatim ab aſſumpto Euchariſtico Sacramento, vt quemadmodum genuflexo erat, ita immota, rigidáque, ſtipitis inſtar conſiſteret, oculis apertis nihil conſpiceret, toto corpore nihil planè ſentiret. Itaque noluit Peireskius ex ea vrbe diſcedere, quin rē factu mirabilem vidiſſet, atque explorâſſet. Ac obtinere illud quidem abſque contentione non potuit; ſed, vt impervium ipſi nihil erat, peruicit tandem, ac præter fratrem, deduxit quoque Ioannem Porcellerum Mallianeum, qui fuit deinceps Præſul Tullenſis. Vidit ergo, explorauítque, & commemorando mirari ſolebat, ſi poſſet quidpiam ſimile humanitùs contingere; neque facilè credebat Cardano referenti ſibi quid tale euenire ſolitum, quoties animo collibuiſſet.

Poſtquàm vrbem ſatis luſtrauit, illiúſque elegantiam, amœnitatémque admiratus eſt, nihil habuit potiùs in votis, quàm adire Veſuviũ, contemplaríque locũ, in quo magnus Plinius diem obiiſſet. Ea re peracta, inſigni quodam flagrauit deſiderio inviſendi Siciliam, & pergendi Meliten vſque. Tria autem erant, præ cæteris, quæ auebat coràm ſpectare, Fretum Scyllæum, Æthnæ incendium, Antiquitates Syracuſanæ: reſtitit tamen Fonvinius, neque ipſe, illo Inuito, progredi vſquam voluit Quare ſatis fuit totam eam regionem circùm peragrare, & ad loca etiam aliqua redire, vt Puteolos, & Baias verſus, quò poſſet oculatiùs duo quædam ædificia ſubterranea inſpicere, quæ Piſcina mirabilis, & Labyrinthus appellantur. An adiiciam verò, cùm littus prope Puteolos conſideraret, puluerémque requireret aqua marina lapideſcentem, detectum ipſi prætereà fuiſſe inter arenas quendam plumbeum quo cælaturæ, ac præſertim Onychinæ conſeruarentur? Quòd autem in eo littore numiſmata ferè exeſa deprehenderentur, opinatus eſt cauſam eſſe ſulphur, quod tametſi inſenſile, in iis tamen oris vbique interuenit, accedente aliunde ex mari ſalſugineo halitu, cum arrodendi facultate.

Altero pòſt menſe repetiit Romam, idque vt amicis vale diceret, collatis variis munuſculis, ac aliquibus etiam aliò miſſis. Conſtituerat nempe redire Patauium ante Solſtitium, magnóſque æſtus; vnde & paucos intra dies non ſine relicto ſui deſiderio ex vrbe diſceſſit. Inſtituit autem iter Peruſiâ, tum Academiæ gratiâ, tum ſpectandi lacus Thraſimeni causâ. Deflexit inde Eugubium, occaſione inuentæ illeic non ita pridem Tabulæ æneæ lingua veteri Hetruſca perſcriptæ. Salutato poſteà ad Aſſiſium D. Franciſci monumento, inuiſit Fullinij Natalitium Benedictum, abs quo expectatus ardentiſſimè fuerat. Spectauit exinde ad Montem Falconem, inter D. Claræ reliquias, treis inſigneis globulos in ciſtula fellea inuentos, quorum duo, vel tres, non ampliùs, quàm vnus, ponderoſi deprehenduntur. Tum votis ad celebre Fanum D. Mariæ Lauretanæ ritè perſolutis, adiit Anconam, indéque Vrbinum, ad obtinendũ licentiam peruolutandi Bibliothecam Ducis. Digreſſus Piſaurum, atque Ariminum, acceſſit Rauennam, vbi Hieronymus Rubeus clarus ille Medicus, patriæque ſcrutator, complecti illum expetebat, demonſtraréque in ipſa ſede Exarchatus neſcio quas reliquias Barbariei Gotthicæ, & ornamenta Imperatorum, contemporaneorúmque Regum, cum his nominibus; ATHALARICVS RIX, VVITIGES RIX, THEODOHATVS, & id genus alia; ſimúlque oſtendere ornamenta quædam Gallæ Placidiæ, in neſcio quo templo, quæ Velius non eſſe antiqua cenſuerat: denique ipſi ſua manu exemplum Hiſtoriæ Rauennatis dare. Peruenit exinde Venetias, vbi amicis magna illorum cum voluptate ſalutaris, cognoſcere non obiter voluit Antonium Poſſevinum, ex Societate IESV, virum optimum, ad quem cùm expetiiſſet commendatitias litteras, *Ecquid quæris proxenetam*, reſcripſerat ad illum Sirmondus, *cùm ad quoſcumque veneris, adeò ex teipſo innoteſcere, amabiliſque euadere poſſis?* Poſtremò non multos poſt dies, hoc eſt, medio circiter Iunio, acceſſit Patauium, vbi tantâ eſt exceptus lætitiâ, vt videretur quaſi quiſpiam Deus ſtudioſorum eò aduentaſſe. Maximè verò reditu ſuo recreauit optimum Pinellum, qui diuturnis, ſed lentis morbis iam ingraueſcentibus, propendere ſe in mortem ſentiebat. Dies non ſufficiebant audiendo, quæ comperterat; neque inſpiciendo, quæ attulerat, neque cognoſcendo, quæ viſa obſcura interpretabatur. Dicam-ne, cùm inter eos viros, quos cognouerat, fœlicitati verteret, quòd amicos ſibi Baronium, ac Bellarminum parauiſſet, prouocatum fuiſſe optimum Pinellum, vt quidnam ſibi circa illos contigiſſet, exponeret? Cùm, inquit, Summus Pontifex ante annos treis veniſſet Ferrariam, dignati ſunt illi me inuiſere; ſed tacitis nominibus, habitúque diſſimulato, adeò vt ſe Preſbyteros ſimpliciter aſſeuerarent. Ipſe ex eorum iconibus, qui Viri eſſent ſtatim agnoui: ſed fingens tamen me ignorare, in eam Muſæi partem deduxi, in qua Virorum illuſtrium, ac ipſorum ſpecialiter, imagines erant conſpicuæ. Oſtenſa autem Baronio Bellarmini effigie, Num hæc imago, inquam, ô bone,

ſocium

socium istum tuum repræsentat eximiè? & ostensa Bellarmino quæ Barouij aderat; Num hæc quoque, inquam, socium istum tuum exquisitè refert? Ac tum illi delusos se, cùm deluderent, agnoscentes in amplexus prolapsi sunt.

Portò quia Peireskius præsentiebat se post annum reuocatum iri in patriam; idcircò se ad intermissa Iuris studia composuit: tempore tamen sic dispensato, vt ad alia prætereà innumera sufficeret. Siquidem præter varia, de quibus paullò pòst dicetur, in literatos officia, profecit continuò in notitia abstrusioris historiæ, altiorísque antiquitatis. Specimen autem insigne dedit, cùm subortâ inter curiosos de monte Argæo controuersiâ, edisseruit ex Iaspide, variisque numismatibus Cæsareæ, alibique cusis, originem, titúsque varios, quibus ille mons fuit olim in Cappadocia adoratus. Linguas prætereà semper excoluit, quas credidit vsui futuras. Nam ex Hebraïca quidem, & ex vtroque charactere, tam vulgati nempe, quàm Samaritano; ex Syriaca item dialecto, idiomatéque Arabico, tantum fere delibauit, quantùm ad siclorum, similiúmque numismatum interpretationem necessarium duxit; vsus magisterio Iudæi cuiusdam commorantis Patauij, cui nomen Rabbi Salomon fuit. Ad Græcam linguam quod attinet, studiosiorem illi operam impendit, tum propter varias constitutiones Imperatorum Græcorum, ipsámque Iuris originem, quæ ad Græcos fonteis refertur; tum propter Philosophiam, seu studium Sapientiæ, proptérque Poëseos, ac Historiæ, quæ in ea lingua supersunt, antiquissima monumenta; tum propter explicationem gemmarum, numismatum, marmorum, quorum sunt Græcæ inscriptiones, quibusque illustrandis pulchrum semper duxit, suauissimúmque habuit seriam operam collocare. Heinc cùm ad aliquem scriberet Græcarum literarum amantem, exempli causâ ad Occonem, qui suas semper Epistolas sententiis Græcis interserebat, solitus erat ipse quoque eruditionem suam testari, nunc versum Græcum præmittendo, nunc quidpiam carmine, aut prosâ appositè interpolando: vt ad memoratum Adolphum Occonem, *Fortunate Senex, Te Diua illius antiqua, & veneranda μνημοσύνης filiæ, non iam ἀδέλφῳ, sed ἀδελφὸν duplici nomine Germanum dicent.*

Nec verò Humaniorum modò literarum studiosus fuit, sed multum etiam inuigilauit Mathematicis artibus, carus ex eo tempore Galileo Galilei, quem & apud Pinellum primùm nouit, & ex inuenta hauriendis aquis tum vrbem infestantibus machina, admodùm suspexit. Incubuit quoque plurimùm in peruestigandis causis rerum naturæ admirabilium. Quippe, & varios variè rogauit de illis Parheliis, siue tribus Solibus, ac triplici Iride visis, die Februarij septima, hora circiter vigesima prima. Et de piscibus, aliisque saxificatis philosophaturus, tum variam copiam impetrauit, inque angulo Musæi disposuit; tum Ichnographiam eius montis, qui apud Vlcetinos iis abundat rebus obtinuit. Et quicquid fuit cuiquam perspectum circa fossilia, mineralia, rem metallicam, sua seu remuneratione, seu comitate concessum tulit; maximè autem Venetiis; vbi aliunde, cùm multa præclara in armamentario se obseruasse diceret, referebat tamen nihil sibi fuisse aspectu iucundius formatione aluminis in octahedricam figuram. Et frequens adiit rariores hortos, perscrutaturus varietatem, viresque tam indigenarum, quàm exoticarum plantarum; ac destinans quasdam in Prouinciam, quasdámque vicissim ex Prouincia, nunc in Pinelli, nunc in aliorum viridaria transferri curans. Et interesse solitus fuit non publicis modò Anatomicorum dissectionibus, sed priuatis etiam Hieronymi Fabricij ab Aquapendente, qui illum propter singularem beneuolentiam admisit, cùm specialiter ex ouis Gallinæ incubanti suppositis, singula in dies singulos subduceret, vt ab ipso vsque incubationis initio obseruaret seriem formationis pulli. Atque hæc quidē de studiis.

Sequitur, vt iam insinuemus, quemadmodum illum ex hoc tempore Viri studiosi, eruditique arripere agnouerint gubernaculum literarum. Dictum est iam, cùm Roma rediit, cœpisse optimum Pinellum solito grauiùs laborare, inque obitum vergere. Is itaque non multò pòst, quippe sub Augusti initium, è mortalium vita excessit, propè septuagenarius: magno profectò dolore omnium bonorum, eruditorúmque; sed Peireskij potissimùm, qui illum, tanquam alterum parentem habebat, ac venerabatur. Cæterùm cùm ille sui desiderium, quà patebat orbis literarum reliquisset, consolationi tamen fuit, quòd videretur Peireskio quasi lampada tradidisse. Ipse nimirùm ad eius mores ita se composuerat: ita studio rerum nobilium, exemplóque benefaciendi, ac promouendi bonas arteis animatus euaserat, vt virtutis heroïcæ destinatus hæres iure censeretur. Huiusce rei congerenda aliquot testimonia sunt, quæ pleniorem concilient fidem.

Imprimis verò citandus occurrit Paulus ille Gualdus, qui Pinelli vitam conscripsit, cuiúsque mentio facta iam est. Is postquam viri mortem defleuit, dixítque naturam parcè proferre eiusmodi virum, ac Methonis fortasse annum transigendum iis, qui alterum Pinellum expectent; talem scilicet, cuius studiū Humaniora studia restituat in pristinum splendorem, cuius opes in nobileis libros colligendos impendantur, cuius dignitas doctis viris patrocinio sit; tum demum subdit, *Ætas sanè nostra si quem feret eiusmodi, is, ita me Deus amet, non alius erit à* Nicolao Fabricio *Gallo, domo Aquis-Sextiis, clarissimo adolescente, qui Romæ, & Patauij, vixdū plenā pubertatem egressus, eo ardore Pinellū, & Pinelli studia est cōplexus, vt omnibus nobis, & doctis viris, quotquot his capiuntur literis, miraculo sit.* Egregium sanè vaticinium: sed en etiam votum Erycij Puteani, iam tum Mediolani, vt suprà est dictum, Eloquentiæ, & Chronologiæ Professoris. Is scribens ad Peireskium, *O vulnus,* inquit, *quod Pinelli morte acceptū est!*

Abiit aeternus ille Vir, ipse nominis, & famae securus: sed nos in desiderio, & dolore reliquis, Musas in squalore. Quis succrescet, & dolorem nobis demet; Musis squalorem? Non doctrina, sed opibus quoque opus. Quis? fallor? an tu ipse huc vocare, vt sis quod Pinellus fuit? Voueo, voueo, & saluere te iubeo, Iuuentutis spes. Quo loco fortassis non ingratum erit, si Peireskij responsionem attexuero. Sic igitur ille rescripsit, *Peruellis animum meum dolore, dum mihi incomparabilis viri morte vulnus inflictum refricas. Meritò tu quidem funebreis, ac luctuosas voces ingeminas, meritò vicem nostram deploras, meritò omneis ad lugendum inuitans exclamas, Quis nobis dolorem demet, Musis squalorem? Sed in fine risum excitas dum, quasi vaticinari velles, subiungis me, quòd Pinellus fuit futurum, idque, tanquam fieri posset serio voues. Quod perinde est, ac si ingenti succisa pinu voueres, vt humilis aliqua myrica robur illius, ac proceritatem aequaret. Verum amor erga me tuus hoc tibi, quiduis aliud meditanti, votum extorsit, cuius, vt reor, nunquam te damnatum iri, aut reum fore sperasti. Quod si ego tibi idipsum vouent, Vatis illud accinam,* Tu nunc eris alter ab illo, *qui te penitus nôrunt, sat scio, me Vatem affirmabunt haud vanum; tua namque hoc opus opis non mea.* Argutè sanè, & eleganter; tametsi id dissimulauit, quod verissimè à Puteano dictû, ad subeundum id muneris, *opibus quoque opus* esse.

Fuere & aliae perelegantes vtrimque literae conscriptae, eastâtque speciatim vna edita in secundis Ferculis, seu centuria Epistolarum Puteani secunda, qua sub initium sequentis anni, qui fuis supra millesimum, sexcentesimúmque secundus, ille gratiosè conquestus

1602. est se Deorum genus nominatum. Fuere, inquam, aliae literae conscriptae: sed ad rem facienteis excerpsi, ea quibus abundè intelligitur quàm appositè Ianus Gruterus in Praefatione magni illius Inscriptionum voluminis ita conjunctim nominârit, commendaueritque Erycium Puteanum, & Nicolaum Fabricium, vt Iuuenes esse prae caeteris dixerit,

——Sacros qui sollicitare fluores Aonidum, totámque solêt haurire Aganippen. Versabatur porrò sub praelo ingens illud opus, cùm Pinellus concessit fatis: Peireskius autem suppeditauit, quae in illud inserenrentur, non modò ex iis, quae inter Pinelliana Cimelia, sed etiam ex iis, quae Romae, quae Venetiis, quae aliis in locis obseruârat, descripserâtque, vt docet illud toties subiectum inscriptionibus, *Ex Nicolai Fabricij schedis.*

Venio iam ad Marcum Velserum, cuius interuentu Gruterus schedas illas obtinuit. Ille Pinello propè par, & singularis amicus, florebat Augustae Vindelicorum Duûmvir. Me tacente, scripta illius, omnésque viri eruditi, opem ipsius munificam, paratissimámque experti, quantus Vir fuerit, satis loquuntur. Velserus ergo, literis ad Peireskium datis, testatus est tanti se facere ipsum, eiúsque amicitiam, vt nihil sibi fuerit ea tota Pinelli haereditate expetibilius. Quin-etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli haeredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem coniiciens, diligere coepit, tanquam filium, & literarum frequentiâ, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. Hoc vno ipsi durus fuit, quòd sui effigiem constantissimè denegauit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegauerat instituto. Et Peireskius tamen, vt alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procurauit, conducto artifice, qui ipsius vultum è clandestino loco spectaret. Sic obtinuit quod illi Occo sperare nefas praedicerat, cum id abs Velsero tulisset responsum, *Cato maior posteros volebat quaerere, cur sibi statua nulla posita: mihi contra, quantum video, cauendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur; qua ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Praetereo autem quàm praeclarè noster illud exceperit: quippe ad Occonem rescribens, *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minus argutè, quàm sapienter, se malle, vt posteri quaererent quare sibi non esset, quam quare esset posita statua: nunquam tamen, quod legerim, se pingi, aut fingi renuit; cuius rei testes esse possunt icones eius non pauca, qua in hodiernum diem circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet, & ne abnuat, precor preceris, ores ipsum, atque exores iterum oro.*

Subnectendus Velsero est Iosephus Iustus Scaliger, vir ille maior, ac celebrior, quàm vt encomio nostro indigeat. Subnectendus, inquam, vt constet quàm spontè, quamque alacri mente Peireskius se ipsi, aliisque eruditis deuouerit. Nam ille quidem summoperè sibi ipsi est gratulatus, quòd in Pinelli defuncti locum talis amicus successisset; at occasionem vt accipias, ea fuit huiuscemodi. Scripserat Scaliger ad Pinellum, rogans, vt sibi procuraret Hebraïcos aliquot libros, itémque nummos aliquos Scaligerorum Principum; ac simul miserat tam Patris, quàm sui ipsius autographa quaedam, & vtriusque etiam icones, prout ille petierat. Scripserat vnà Carolus Clusius, miserátque exemplum suae rariorum plantarum Historiae, & iconem desideratam Matthiae Lobellij: ne quidpiam dicam de destinatis à Scaligero literis ad Carolum Lebetonem Valentinum Episcopum Patauij tum commorantem. Peruenêre ista Patauium, cùm non modò iam Pinellus obiisset, sed discessisset etiam ex vrbe Caesar Dux Acheruntij, qui fuit Pinello ex fratre nepos. Quia verò is Gualdo mandârat, vt si quid datum foret ad Patruum, id exciperet, & Neapolin ad se mitteret; idcircò Gualdus omnia excepit, ac priusquàm transmitteret, eum Peireskio communicauit. Itaque Peireskius, calamo arrepto, rescripsit ad Scaligerum: nuntiauit non modò Pinelli, sed etiam Episcopi mortem; securum fecit de donatiis à memorato Caesare grato animo accipiendis: recepit in se quam Pinello commiserat curam librorum Hebraïcorum, ac numismatum, pollicitus est se aliqua saltem, quae haberet iam, occasione prima missurum, obtulit & nonnulla alia ad illustrationem Scaligerae gentis, quam cùm veneraretur, adiecit se non

commisisse,

commisisse, vt icones illæ abirent, quin exempla sibi earum obtineret. Scripsit pari modo ad Clusium, ac dici non potest, quantum illi se tam generosæ indoli, ac singulari humanitati deuinctos prædicauerint. Hûc spectat illa Scaligeri ad Velserum Epistola, quæ est in tertium librum inserta, & in qua, *Numismata* inquit, *gemis Scaligera cum literis Fabricij nostri, & tuis accepi; quo nomine gratias tibi ago. Nondum Hebraicos accepi libros, ille ad me ex Italià misit; quia inter mercimonia Raphelengiana sunt, quæ nondum hûc perlata sunt. Propediem, quum accepero, & illi, vt gratias agam, scribam, & à me quoque alias exspecta.* Scripta est autem Epistola IV. Idus Maij.

An subinde commemorabo aliquos ex iis, quibus alacrem operam nauauit! Imprimis certè, si quid fuerat à Pinello prius tentatum in studiosorum gratiam, id contentione maxima perficere adnixus fuit. Sic nullum lapidem non mouit, vt quam ille spem fecerat Prospero Alpino percelebri Medico recupetandi de tertia Methodicorum Secta tractatus, opere ipso posset explere. Deinde, cùm dicendi sint, quos Pinelli exemplo iuuit, vnus instar omnium esse posset memoratus Pignotius, dum Isiacam mensam exponens (Tabulam nempe illam æneam Hieroglyphicis Ægyptiis insignem, quæ ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis eo tempore in Ducis Mantuæ Bibliotheca asseruabatur) gratias quidem egit imprimis Velsero, sed subiecit tamen, *Nicolao dein Fabricio Chalasij Domino, natalium splendore & recondita eruditione illustri adolescenti, qui non modò insignes antiquitatis reliquias, quibus instructissimus est, in meum, & studiosorum vsum munificè contulit; sed etiam aliorum Musæ, vt paterent, sedulo curauit. Eius diligentià factum est, vt non modò Venetiis Friderici Contareni Diui Marci Procuratoris, & Ioannis Mocenici illustrissimorum virorum præclarissima nummorum, & gemmarum κειμήλια mihi in promptu essent; sed & Romæ ornatissimi viri Lalij Paschalini κέρας ἀμαλθείας (cur enim hoc nomine non appellem bona copia diuitem thesaurum?) de quo nobis numismata, gemmæ, sigilla, rara omnia insigni humanitate suppeditata sunt. Eidem Fabricio acceptum ferri debet omne id, quod è Natalitij Benedicti pretiosis loculis euulgamus, è quibus auctario nostro cum robore, & spiritus accessit. Ea enim omnia, quæ ad illustrandam Epiphanij, Irenæi, & aliorum Patrum historiam Sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt.* Hæc fusiusculè refero; quoniam ex iis, quæ iam antè attigi, pluscula confirmant.

Addo verò circa Pignorium, cùm is librum de Patauinis originibus scriberet, obtinuisse illi Peireskium à Ioanne Vincentio à Porta, quod ipse posteà memorauit, & Philippus etiam Tomasinus in Tito Liuio retulit, circa Parentis historiæ brachium. Nimirùm ciues Patauini ex asseruatis apud se Titi Liuij ossibus alterum brachium exemerant, concesserantque inclyto illi studiorum fautori Alphonso Arragonum Regi, cùm illud instantissimè per Antonium Panormitam Legatum suum exorâsset, ab anno vsque salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Cùm ignoraretur verò ecquid de brachio actum foret, occasionem cepit Peireskius mittendi complura ad Portæum munuscula, quasi compensans ectypum marmoris cuiuspiam, in quo erat expressus ritus mittendi milites sub iugum; ac simul efflagitauit vt rescriberet, quid pro sua sagacitate de brachio compertum haberet. Rescripsit autem ille consequenter, neque Alphonsum morte præuentum, neque etiam Panormitam condere potuisse pro votis id brachium: successorem verò istius à secretis regni, conclusisse sub marmore, collocasséque extra Oratorium, cum inscriptione huiusmodi, T. LIVI HISTORICI BRACCHIVM, QVOD OLIM ANTONIVS PANORMITA A PATAVINIS IMPETRAVERAT, IO. IOVIANVS PONTANVS MVLTOS POST ANNOS CONDIDIT: cæterum à multis iam annis id marmor non fuisse conspectum, ob sacellum à nescio quibus confratribus superextructum.

Vt fuit porrò Peireskius erga Pignorium munificus: sic fuit etiam erga Vlyssem Aldrouandum percelebrem illum de Animalibus scriptorem, qui multa ab eo numismata habuit, maximéque Asiatica, illustrandis iis, quæ circa animalium symbola iam ediderat, ac tum de nouo apparabat. Atque is quidem Bononià scribens animo reuerà grato pollicitus est se commendaturum per quē profecisset: sed in cæcitatem breui incidens, id, quod destinârat, perficere potis non fuit. Idem fuerat pollicitus Ioannes Baptista Villalpandus, de illius nomine, patria, conditione sollicitus, vt testari posset à quo accepisset & siclos, & pleraque alia, amplificando tractatui de nummis Hebraïcis, post editos iam magnos illos in Ezechielem commentarios. De Sirmondo heic memorandum, quòd cùm accipere à Peireskio Roma discedente noluïsset, nisi ex iis numismatis, quæ geminata illi adessent, postulauisse ipsum tamen, obtinuisséque ab eo, postquam Patauium rediit, plusquàm ducentos ectypos, vel ex Græcanicis dumtaxat. Eius scilicet generis coëgerat iam supra mille, quæ forent penitus intacta rei nummariæ auctoribus: & cùm haberet cusa tam antè, quàm post Romanum imperium in ciuitatibus quibusque Græciæ, Asiæque præcipuis, ex quibus contexuerat seriem Seleucidarum Principum, ab Alexandro ad Romanos vsque: eamobrem Sirmondus hanc seriem desiderauit cognoscere, vt illius instar seriem Principum Ægyptiorum texere posset. Sed faciendus his modus est.

Iam porrò penè triennium in Italia exegerat, cùm apparare reditum cœpit. Ac habuerat quidem in votis Venetiis tendere Augustam, tum vt Velserum, Occonémque in ea vrbe inuiseret: tum vt exinde commissus Danubio circumstantia Germaniæ, Hungariæque loca lustraret, & Constantinopolim tandem per Euxinum Pontum, Bosphorúmque

Thracium perueniret, peragraturus deinceps quicquid liceret ex Græcia: verùm Foovinius planè abnuit, vel quia censeret Patrem, Patruúmque id cōsilium auersaturos, ob digressionem prolixam nimis, periculisque plenissimam; vel etiam quia ipse Parisios repetitò accerseretur. Peireskius ergo nihil planè ausus ipso repugnante moliri, res suas ita composuit, vt imprimis omneis Italiæ amicos, quibus vale coràm dicere non potuit, literis salutauerit, oblatóque obsequio, & plerumque etiam adiunctis munusculis deuinxerit. Sic exteros qooque, ac præ aliis Scaligerum, cui ad superiùs memorata adiecit nummos ab amicis Veronensibus recens habitos, nonnullaque alia spectantia ad Scaligeranam familiam. Coëgit deinde quicquid potuit seu librorum, seu cimeliorum, seu aliarum rerum exquisitarum nancisci: ratus sibi in Patria parem copiam non occursuram. Discessurus coniecit omnia cum sarcinulis in aliquot capsas, quas direxit Genüam, conuehendas inde Massiliam: ac reseruauit solùm rariora, & pretiosiora aliqua, quæ vnà translatâ eandem secum experirentur fortunam. Videlicet, cùm sibi satis lustratum putaret ex Liguria, peragrare Galliam Cisalpinam voluit, emergereque Lugdunum, vt prouidere illeic posset quemadmodùm literas ab amicis acciperet, & vicissim ad illos daret. Postremùm relicto ingenti sui desiderio Patauij præsertim, ac Venetiis (ne quidpiam dicam de Augusta, vbi Velserus concepta spe complectendi illum frustratus, quasi dimidium animæ subduceretur, ingemuit) itineri sese commisit.

Diuertit autem primùm Vicentiam, salutaturus illeic amicos, ac inuisurus eum montem, cuius, vt dictum est iam antè, Ichnographiam quæsierat. Considerauit etiam Gustosæ illam venti dispensationem per canaleis, ac tubulos; accepitque, & in commentarios retulit historiam illius, qui nascentem è crypta ventum in loco satis dissito, domum vsque per meatum subterraneum ita deduxit, vt tandem velut secuerit, distribueritque pro arbitrio. Accessit deinde Veronam, attenditque illeic præsertim ad Scaligerorum sepulchra, quorum, quia tum non licuit adumbrationem obtinere, impetrauit posteà interuentu Cæsaris Nichezolæ, & Marci Antonij Montani. Mantuæ cùm foret, iam multa vidit, atque annotauit in Ducis Cimeliarchio, vt cùm superioribus annis accepisset direptum fuisse, Germanis vrbem vastantibus, vix satis sese consolari per multos dies potuerit, tantam ducebat factam iacturam. Inter cætera spectauit coriosè Ægyptiam illam Tabulam, vt varios de ea scrupulos eximere Pignorio posset. Visâ Cremonâ voluit Brixiam, Bergamúmque diuertere, ac tum venire Mediolanum, vbi non modò Erycios Puteanus, & Septalij fratres, aliíque amici; sed maximè etiam ille nunquam satis laudatus Archipræsul, Cardinalisque Fridericus Borromæus, Ambrosianæ Bibliothecæ iam tum crebrescentis fundator, sunt illum humanissimè, ac per dies multos complexi. Digressus Ticino, Nouaria, Vercellis, peruenit Taurinum, ac superatis Alpibus, Geneuam; vbi per-volutis libris variis, spectatóque Lemmano lacu, Tononum vicum adiit, vt fieret oculatus testis admirandorum facinorum, quæ patrare per illud tempus Dæmoniaci perhibebantur. Traiecto lacu, perlustratáque circumvicina Heluetia, soluere vota placuit ad celebre fanum Sancti Claudij, ac præsertim pro Patrui cognominis incolumitate. Deflectere inde volebat Semurium, Dauidem illum quondam suum præceptorem salutaturus, ædeisque illas inuisurus, in quibus ante quinque annos Genebrardus obierat: sed rerum in Burgundia ob factionem Bironij Marescalli innouatarum, suspectarúmque status deterruit. Deflexit ergo potiùs Lugdunum, vbi acceptâ pecuniâ, persoluit largè honorarium Ductori suo Parisios, vt iam dictum est, discessuro.

Deinceps, quamvis amore patriæ, parentúmque teneretur, callidè tamen consilium cepit non pergendi recto itinere domum, sed discedendi Monspelium; vbi Iulius Pacius à Beriga Iurisconsultus Vicetinus profiteri magna cum laude Iurisprudentiam ferebatur. Quia enim satis sibi ipsi circa Iuris studium nondum fecerat, & apud se tamen constituerat neque postulare, neque adipisci quam lauream vocant Doctoream, absque insigni quadam gloria, testatione que eruditionis; idcircò domum tendere noluit, ne inuitus adigeretur ad consequendum lauream, & vt posset priùs sub illustri Antecessore fieri instructior. Itaque concessit Monspelium sub Iulij mensis initium, seséque statim ipsi Pacio in contubernium cum fratre dedit. Subinde verò consilium indicauit Patri, ac Patruo, qui nihil tale suspicantes subueriti sunt, ne fortè in Italia non satis studiosè Iuri incubuisset. Præter eum secessum, argumento fuit, quòd tam ex capsis Genuâ acceptis, quàm ex transmissis residuis illis, selectioribúsque cimeliis, quibus Monspelium cùm peruenisset, sese exonerauerat, peruiderunt illum debuisse tantum temporis in iis colligendis, cognoscendisque impendere, vt nihil, aut parum omninò, quod impenderetur Iuri, superfuisset.

Id autem vbi ille resciuit, quadam veluti Apologia suspicionem est amolitus. Nimirùm, se nihil detraxisse horis Iuris studio debitis; sed tantùm quas alij aut ludicris rebus, aut compotationibus, aut Venereis illecebris vulgò dederent, succidisse, contriuisséque in comparanda antiquitatis notitia. Quam viderent de ea congeriem, argumento saltem esse pecuniam sibi creditam non fuisse in nequitiam, perditósve vsus absumptam. Cæterùm & se agnouisse non esse studium antiquitatis Iurisprudentiæ inutile, cùm alia ratione nō possent pleraque loca seu Digestorum, seu Codicis intelligi; & posse ipsos id experiri, cùm quod, exempli gratiâ, laterent iam Interpretes circa Viriolas ex smaragdis Vlpiano, ac Paulo sæpiùs memoratas, intelligere ex iis possét, quas eruisset Romæ

ex

ex quibuſdam ruderibus, quáſque ad illos mitteret rem iam à pleriſque ſæculis inuiſam. Exſtare etiam in ſarciuis plureis reliquias ex eo Ære, quod antiqui graue dixerunt (cùm id nimirum penderent) iotérque parteis Aſſis varias reperiri Quadrantem, qui altera facie Suem præferat, ex quo, & ex Oue, ac Tauro pariter ſignatis, dicta primùm fuit Pecunia, tanquam à pecudibus. Sic & repertum iri alia propemudum innumera, de quibus coràm diſſerere, ſine voluptate vtriuſque non poſſet. Denique tam ſeſe, quàm fratrem non diuertiſſe ad Pacium, quòd ſe Iuris ignorantiures ſuis coætaoeis crederent; ſed quòd eximium aliquid ſupra ipſos ſapere vellent.

Placuit mirè parentibus inſtituta defenſio, ac patruo præſertim, qui tanto ardure videndi ipſius inarſit, vt, vix tertiu menſe exacto, accerſitum vuluerit. Acceſſit ergo; ſicque Lareis reuiſit primùm menſe Nouẽbri, ſed adducto tameo ſecum Pacio, vt vel reducendi ipſius prætextu detineri domi non poſſet. Relictus verò germanus fuit, quod è murbo tum conualeſcens ſeſe dare itineri abſque periculo nõ poſſet. Heic non memorabo qua exſultatiune exceptus Peireskius domi fuerit, neque quo cultu habitus Pacius. Referam dumtaxat magnum illum virum Guillelmum Varium, qui tum erat princeps Aquenſis Senatus, quíque fuit poſtmudùm ſuffectus, vt ſuo inftà loco dicetur, in vicem Cancellarij, mirari ſatis non potuiſſe indulem adeò egregiam, ratámque adeò eruditiooem tanta cum modeſtia coniunctam; neque vnquam ſatis ſatiari interrogandu, excipiendóque quæ ille ſcitè, perſpicuè, ſuauitérque commemorabat.

Paucis pòſt diebus Monſpelium vnà cum Pacio redituius, deflectẽdum è via cenſuit, vt demonſtrare illi poſſet ſcaturiginem Vallisclauſæ, non aquarum exundantium copia magis, quàm Petrachæ, & Lauræ amuribus concelebratam: itémque Arcom illum triumphalem, qui Arauſione conſpicuus, C. Marij credebatur, cùm ipſe Fabij Maximi potiùs eſſe upinaretur; tum ciuitatem Aueniunenſem; & furnicatum triplici ſerie VVardunis, ſeu Guardonis pontem; ac Nemauſentia quoque nonnulla, quæ ille non anerterat, tametſi illeic bienoio moratus.

1603. Quam-primùm autem rediit, tanta ſe cum alacritate ad ſtudium Iuris compuſuit, vt horas decem ſolidas diebua ſingulis in eo collocaret. Neque verò id ſolùm tempus conſecratũ eſt ſtudiis; ſed dietim etiã quaſdam horas, ac potiſſimum ante ſomoũ impendere ſolitus fuit literis Humaniuribus, ſtudióque rerum antiquarum. Nõ id abnuebat penitus Pacius, qui mirè etiam afficiebatur, quoties illum de rebus variis, ad antiquas præſertim leges pertinentibus, dicẽtem audiret. Quin non modò etiam eſt paſſus, ſed penè, dicam auctur fuit, vt Narbone inuiſeret quæ exſtant illeic vetuſtatis non ignobilia monumenta; ac ſpeciatim votum, factámque Augusto Aræ dedicationem, cuius ante annos trigiota effoſſæ, & Burdigalæ, cum illuſtratione Eliæ Vineti, excuſæ exemplum obtinuerat. Scilicet nondum allatum erat Inſcriptionum Gruteri opus, in quo poſteà obſeruauit Tribunitiam Auguſti poteſtatem, quæ apud Tacitum legitur trigeſima ſeptima, fuiſſe ex hac ipſiſſima ioſcriptione trigeſimam octauam.

Ad hæc, quia Pacius perlubenter ediſſerebat de rebus ad Phyſicen ſpectantibus, nullam non occaſiunem captabat rogitandi illum de cauſis naturæ abſtruſiuribus, & maximè quidem per horas relaxando animo datas. Sic cùm aliquãdu noctu incidiſſet in cruſtas, ſquammaſque piſcium lucidas, collegit, intulitque clàm in Pacij Muſæum; ac poſteà cum illo ingreſſus, quam præferebat cãdelam conſultò exſtinxit, vt illo primùm attonito, ac deinde lucem mirante, ſciſcitaretur ipſiua cauſam. Ac recurrit quidem Pacius ad calorẽ ex putredine excitatum; ſed rogauit Peireskius, cur non ſentiretur ergo calor neque in iis ſquammis, neque in quibuſdam lignis putreſcentibus, cur horrea præ putredine incaleſcentia, calx item madefacta, & alia tantopere calida non emitterẽt lucem; cur ſi ob calorem cicindelæ lucent, non lucerent etiam animalia cætera tantopere iis calidiora? Ad quæ Pacius, poſſe calorẽ, quem in Scholis dicunt virtualem, ſufficere, & aliunde exigi certam diſpoſitionem materiæ, quæ reperitur in rebus minùs ad ſenſum calidis, nõ reperta in aliis calidioribus ſenſu deprehenſis. Prætereo porrò, cùm hæc, & alia nõ feciſſent ſatis Peireskio, nihil deinceps viſum fuiſſe probablius, quàm lucem omnem flámulam eſſe, ſed rariſſimam, tenuiſſimamve: argumentóque eſſe lucem Solis, quæ dum cugitur, denſatúrque, ardet; ad eum modum, quo vapor nihil aliud, quàm aqua rarefacta; tenũataque eſt, quæ rurſos coacta, denſataque, humor apparet. Cùm lux autem Solis directa, ſeu primaria ſit adhuc ſatis denſa, vt calurem ſui ſenſibilem faciat; repercuſſam tamen, ſecundariáve adeò tenũem euadere, vt eius calurem ſenſus non percipiat. Quare & nihil mirum videri, ſi lucula illa ſquammarum, ſimiliúmque rerum non ſentiatur calida; cùm ſit longè tenuïur illa Sulari ſecundaria, intra quam planè euaneſcit. Quòd res autem calidiures non perinde luceant, cauſam dici poſſe, quòd calur vehementior tetriores excitet vapores, ſeu fuligines, quàm vt connatam luculam patiantur puram emergere, atque idcircò apparere.

Ruſus, cùm foret valde curioſus rei Anatomicæ, ac herbariæ; ea propter quoties licitum erat, diuertebat in Regios hortos, à quatuor iam annis inſtructos, ad Richerium Bellevallium vtriuſque demonſtratorem, cui nũquam non fuit Peireskij & deſideratiſſima, & iucundiſſima cõſuetudo. Diuertebat etiã frequens ad Franciſcum Ranchinum, qui ad peritiam Phyſices, Medicéſque eximiã, pulchrè adiungebat notitiam, cultúmque rerum antiquarum. De Ioanne Dortomanno quid dicã, cuius ſemper ſulitus fuit & exquiſitam doctrinam, & inſignem erga ſe beneoolentiam commendare? Hoc certè Medico eſt vſus, cùm febriculâ laborauit, cùmque vexatus eſt grauiore, quàm eò vſque fuiſſet expertus, dolore hæmorrhoïdum, & nõnulla etiã vrinæ emittendæ

tendæ difficultate. An attexam verò quod retulit sæpiùs,cùm Dortomannus aliquando ægrotantem inuiseret, rogaretùtque, cur ea vice seriùs solito aduentaret,respondisse ipsū se accedere ex consultatione memorabili pro muliere Belliquadteñ,quæ tum gestaret vtero mensem iam vigesimum tertium. Ea nempe iteratò nupta,cùm ex priore coniugio partus aliquot nonimestreis edidisset, ex posteriore tamen ediderat treis, vnum mensium vndecim,alterum quatuordecim,tertiū verò octodecim: & quoniam ex periculis antecedentiū puerperiorum coniiciebat sibi ex quarto impēdere grauissimum,Medicos ideò consuleret,si qua ratione incolumis euadere ex illo posset.Et memini quidem obiecisse me,videret,ne esset eadem fœmina,quam non ita pridē Antonius Saporta,aliique Medici propter simile nescio quid non omninò sanam mente pronunciassent. Verùm perstitit fuisse aliam, adiiciens ipsam non longè pòst peperisse infantem cum capillitio, ac dentibus,obtinuisséque à coniuge , ne vlteriùs contingeretur.

Vtcumque porrò hac de re sit,(quam venditare pro vera nolim)occasione partim morborum, partim vehemētioris studij,effectum est , vt literas ad amicos scriberet raras. Inde euenit,vt cùm semel totos quatuor menseis à scribendo abstinuisset,& periissent etiam destinatæ quædam in Italiam epistolæ, ideò rumor de eius morte Romæ, ac Patauij percrebuerit,& Pignotius etiam ad Patrem consolatoriam scripserit; Gualdus verò,falsitate tumoris comperta,illum quasi tediuiuum salutauerit,crudelem blandè appellitās,quod suâ in scribendo negligentiâ,amicos tam bonos, tamque constanteis enecaret. Videlicet non admittebant quod expectandas à se raras literas præmonuerat, donec studium Iuris foret absolutum.Quare compulsus denique fuit,vt sæpiusculè scriberet;neq; ad ipsos Italos modò,sed ad ipsos quoque Velserū, Scaligerum, Clusium. Quia porrò ambages nimis erant magnæ;cùm oporteret literas Augustâ, atque Francofurto transdere in Hollandiam; ideò Scaliger auctor fuit,vt literæ mutuò destinarentur Parisios,ad Præsidē illum eximium Iacobum Augustum Thuanum , cuius nomen diffusius est,quàm vt elogio vllo possit comprehendi.Etenim,quòd Scaliger illum & sui amantissimū,& pro singulari in bonos,eruditósque omneis affectu ad omne genus officij paratissimum cōperiisset;idcircò eā ipsi curam non dubitauit committere, vt commendatas ab vtroq; literas ex æquo curaret.Quare hac primùm occasione,& ex hoc vsque tempore cœpit quæ magna, excultàque deinceps fuit, inter Peireskium , & Thuanum necessitudo.

Ad Patrem verò,ac Patruū,vti par fuit,scripsit frequentiùs:sed maximè vt obtineret, ne ante finem eius anni , qui fuit huius sæculi tertius,Aquas Sextias euocaretur.Et quia nōrat ciueis Aquenseis ea tēpestate procurare,vt non modò Regium Collegiū pro Humanioribus literis,ac Philosophiæ studio haberent; sed vt priscam etiam Vniuersitatem, Regiis Professoribus illustratam facerent;eapropter scribens ad Parentes miro contendit studio, vt Professori primario Iuris ampla forent stipendia,quo Pacius illuc accerseretur.Siquidē perspectum habebat tàm Palatinum Comitē, quàm Academiæ Curatores euocare illum ingenti pollicitatione Heidelbergam,vbi iam per complureis annos sui specimen dederat; ipse verò & expetebat posse Aquensē Academiā tanto ornamēto gloriari, & ægrè ferebat excidere spe , quā satis firmā conceperat efficiēdi demū ex illo virū Catholico-Romanū.

Cæterùm,cùm non posset ampliùs Patrui votis obsistere , quippe qui resignata illi dignitate Senatoria, etiam ab anni initio Regiū diploma quæsierat; accessit tandē Aquas-Sextias, vt necessarium illi habendæ Doctoreum gradum consequeretur. Non accessit autem nisi priùs optimè exercitatus , ac nisi obtenta in finem anni dilatione , tum vt Pacium per ferias Natalitias deduceret, tum vt interea se ad varias actionēs obeundas meliùs compararet.Etenim, quia moris tum erat in Aquensi Academia,vt nemo priùs ad lauream Doctoratus admitteretur , quàm, præter alia tentamenta, triduanas theseis defendisset;idcitco theseis miscellaneas ex vtroque Iure desumptas,maturè & seligere,& mandare typis oportuit.Et aliunde,quoniam à Patruo acceptutus vno die Doctoratus insignia , constituerat ipse in fratrem insequenti die conferre ; eapropter habere sibi tempus voluit , ad congerendum vnde posset insigniorum originem , vetustatémque explicare.

Accessit ergo tandē cum Pacio sub Brumā Aquas-Sextias;tamersi gradum adeptus non est, nisi die Ianuarij insequentis anni decima octaua.Tædium fortassis parerem , si vel per capita attingerem ea,quæ magna cum eruditionis testatione edisseruit singulis illis actionibus.quibus est Lauream consequutus.Satis esto subiicere , gessisse se illum eo cum vigore animi , vt non totam modò coronam in admirationem rapuerit ; sed ipsi etiam Pacio visus fuerit seipsum longè superare. Biduo pòst , cùm ornamenta Doctorea in Fratrem conferret,dici non potest qua suauitate auditores perfuderit. Scilicet ex statua quadam Metrodori cum galero suo, seu Arcadico pileo,& infulis,cúmque pallio Philosophico & annulo in sinistra manu : itemque ex statuis quibusdam Hippocratis cum simili pallio, epomidéque adiuncta : ex inscriptione quadam Eubuli Marathonij,ac infulata statua nō ad ceruices, sed circum caput : ex consimilibus Platonis , Theophrasti , Phauorini,aliorum : ex cimeliis Gotthicis, in quibus mitræ pileis non admodùm absimiles ; ex innumeris aliis (vt breue faciam)monumentis,ostendit quemadmodum vsus eiusmodi ornamentorum ab vsque Græcis ad Latinos , & ad nos vsque transierit ; quemadmodúmque ex Philosophia , atque vetere Sacerdotio , gradum fecerit in doctrinam , Professionémque multiplicem recentiorum Academiarum;idque citatis passim Conciliis, Patribus , Poëtis , Historicis , Philosophis, Oratoribus , quibus plenam faceret fidem. 1604.

DE

DE VITA PEIRESKII, LIBER SECVNDVS.

1604. VIx iam desierat celebritas, cùm memoratum antè diploma, ne, anno maius, antiquaretur, Senatui exhibendum fuit. Id ergo exhibitum quidem,& in acta referri iussum : verùm obtinuit Peireskius, ne proptereà statim admitteretur, conscriberetúrque reipsâ in Senatorum numerum;tum quia videri noluit ex eo numero Patruũ amantissimum exegisse ; tum quia timuit, ne si semel astringeretur officio, sibi & libertas studiorum, & occasio peregrinandi maturè nimis præriperetur. Heinc quoniam ad amicos scribens, & occupationes doctoreas in excusationem diuturni silentij prætexens, insinuauit simul se ad Senatoriam dignitatem adigi non sponte : responsa tulit varia, congratulantibus plerisque, quòd iam inter Senatores cooptatum arbitrarentur. Ex istis fuit Scaliger, qui & dignitatem nouam commendauit, & congratulatus ob lauream, subiunxit se aliàs adfuisse Aquis-Sextiis, testem seueri examinis, quo Academia vteretur. Fuit etiam Velserus, qui non modò est ob dignitatem congratulatus, sed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhibuit ; ac inter cætera, *Non esse animo ipsi despondendum : munus Senatorium tametsi spinosum, id tamen prima fronte dumtaxat ; principium solùm molestum esse, lenire tempus cætera: nihil supra vireis exactum iri ; fore Numen propitium ; deberi patriæ operam*, & quædam alia in eundem sensum. Sic adhortatus etiam est Pacius, statim ac rediit Monspelium, epistolâ nuncupatoriâ, qua Imperialium Institutionum Analysin ipsi dicauit ; quanquam, quòd nosset illum nondum inter Senatores relatum, dicauit, ac inscripsit solùm, tanquam *in supremo Prouinciæ Senatu Consiliario Regio designato.*

Non pigebit porrò hûc transcribere ipsissima nuncupationis, & adhortationis verba. Sic ergo illum affatus est, *Ad te verò, mi Fabrici, meas lucubrationes mitto. Cùm enim tu antiquis moribus præditus, à nostro conuictu, vnà cum suauissimo fratre tuo in patriam rediens, vetusto more, præclara xenia, vel potiùs munera obtuleris, quibus vestram, vestrorúmque Patrui, & Patris virorum amplissimorum, & regiorum in supremis Senatibus Consiliariorum erga me, meósque beneuolentiam testatam reliquistis : me quoque oportuit, ne ab antiqua, & laudatissima consuetudine discederem, aliquid inuicem rependere, quod grati animi testimonium esset. Quid autem à me proficisci potuit, quod tibi gratius esset, quàm aliquid ex his studiis depromptum, quibus nobilissima tua familia maximè floret? Nam pecunia neque tu eges, neque ego abundo : hæc verò studia amas, & colis; ac te ex nostris prælectionibus, atque exercitiis profecisse lubens fateri soles. Eximiæ verò laudis, quam tuo merito in doctoreo gradu assumendo es consequutus, participem me quoque esse vis, quasi nostris monitis, & præceptis adiutus, ad illud eruditionis culmen, quò multi frustrà aspirant, ascenderis. De quo tuo, optimique fratris tui nouo honore vobis ex animo gratulor ; & vt iam Senatorios animos accipiatis, iam in Rempublicam, quæ vestram operam requirit, omneis vestras cogitationes conuertatis, publicúmque bonum perpetuum vestrorum consiliorum obiectum statuatis, etiam atque etiam hortor. Hac enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus vestris (Patruum alterum vestrum parentem agnoscitis) gratior, aut iucundior esse ; nulla vos illustriores reddere potest.* Hactenus Pacius.

Peireskius verò animum quidem allegendi se aliquando Senatoribus non abiecit: non intermisit etiam prorsùs susceptum Iuris studium : verùm dilatione obtenta, & liberioribus iam studiis, ad colendum suauiores Musas, ad promouendum bonas arteis, ad adiutandum, quantùm potuit, Viros bene de literis merenteis animum applicuit. Ac primùm quidem variè sollicitatus de coniugio, cœlibem vitam prætulit; ratus non posse se vxoris, succrescentísque familiæ sollicitudinem gerere, & expeditum se erga studia, virósque studiosos tueri. Heinc cùm Pater, ipso inconsulto, conuenisset propè de nuptiis cum viri illustris Ioannis Ceppedæi primi Rationum Præsidis vnica filia contrahendis, veniam ardenter petiit non discedendi ab instituto. Quippe se Palladi, ac Musis nomen, fidémque ita dedisse, vt sacrilegium duceret de aliis nuptiis cogitare. Et Pinelli quidem exemplum, alta licet mente repostum, noluit Patri proponere ; sed proposuit tamen exemplum Varij, quod præsens ac illustre erat; adiecítque sibi præ aliis domesticum esse coram oculis, quod se non posse, nisi cum laude imitari arbitraretur. Itaque imitatus Patruum ducere vxorem germano concessit ; illéque proptereà sequente æstate memoratam suprà Marchisam à Tullia duxit coniugem,

coniugem, ex eáqoe tertio anno pòst filium suscepit, quem Claudius Patruus, superstes adhuc, cognominem fecit.

Deinde, noo admodùm loogè à Doctoreo gradu suscepto, perlustrare placuit maritimam oram, tum vt omnia antiquitatis monumenta pervestigaret, tum vt ratiores quasdam plantas per eam regiooem deligeret io Belgenserianum hortum transferẽdas. Quòd duxerit autem inittum à Forojuliensibus antiquitatis reliquiis, circa quas sibi prima vice (discedendo neiope io Italiã) abuudè factum noo putabat, fuit occasio deducendi Draguioianum vsque nobileis consanguineos, qui ad Doctoratus accesserant pompam. Visere autem imprimis voluit opus Romano nomine dignum, intercisam scilicet Rupem, seu excavatum amplum canalem in decliui quadam montis facie, quà Cyanei fluuij scaturigo altera forum Iulium, à quinto vsque Prouinciali lapide, per anfractus vallium, siluarúmque fuit perducenda. Quàm multa verò toto progressu obseruâtit, collegerítque, enumerare prolixum foret: adnoto solùm ipsum exinde cepisse ansam conscribendi, mittendíque varia ad amicos varios.

Cætera inter plurimi fecit Consulare quoddam numisma, quod dicebat insolitum, & neque Goltzio, neque Vrsino, neque aliis memotatum, quódque destinauit ad Pignorium, vt cum Friderico Contareno communicaret. Plurimi etiam inscriptiones quasdam Flaminij, & Dudistij, de quibus supplendis (nam exesæ erant) cum Velsero præsertim egit. Plurimi quædam alia selecta, quæ misit ad Scaligerum, & ex rebus aliis conchas nescio quas, quarum occasione scripsit ad Penam Medicum de Concha anatifera mituli instar confotmata. Sed vt de Plautis speciatim dicam, comitem adhibuit Boranicum queńdam plantarum quovis tempore internosceodarum peritum, eapropterque non solùm plantas in suum hortum destinauit, sed plerarumque etiam radices transmisit ad Clusium, ac inter cæteras Tragacanthæ, Aristolochiæ, Asphodeli, Arbuti vtriusque. Significauit autem simul desiderium, quo vellet Clusium aliquantisper Belgenserij detinere, ostensurus illi Styracem, seu arbustum foliis cotonæo malo, floribus arantiæ non absimilem, & liquotis fragrantiâ nequaquam Syrio postbabendum. Is enim ad vnum milliare iuxta oppidum ita nascitur, vt aliàs frustrà requiratur. Ostensurus etiam Lentiscum, quæ non minùs Mastichen sudet, qnàm quæ in Chio Insula nasci specialis dicitur. Ostensurus & alia quædam vix aliàs vsqoam obseruabilia.

Cùm rediisset, agere cœpit de iostituendo Eremitarum Camaldulensium cœnobio in egregia illa solitudine, subrupeáqoe Ecclesia, quæ Diuæ Mariæ de Augelis sacrâ, æquâ propè distantiâ est Massiliam inter, & Aquas-Sextias. Occasioni fuit, quòd Patauij degens eorum institutum valde probauisset, eruditusque inter ipsos Religiosus nomine Elias, Nouitij cuiusdam causâ, Aquis-Sextis tum versaretur. Peireskius itaque illius conuersatiooe delectatus, ipsum per multos menseis detiouit, io solitudine sustentauit, ac sæpiùs per complureis dies commoraturus inuisit. Procurauit intereà vt ciuium tàm Aquensium, quàm Massiliensium decreto id cœuobium postularetur. Licentiam quoque instituendi à Mirnetensi Domino, io cuius ditione est locus, obtinuit, ac circumvicinum dominium, seu fundum pretio acquisiuit. Sategit quàm enixè potuit per Patavinum Episcopum, & Cardinalem Pallavicinum, vt Coogregationis eius Superiores non Eliam modò illeic loci relinquerent, sed religiosos etiam alios in amplissimam messem destinarent. Rogauit, vt aliquos saltem loco visendo committerent, pecuniámque intereà sumptibus faciendis necessariam misit. Et facta quidem plurima spes: sed postremò tamen irriti conatus. Sic votis etiam noo respondit redintegratus pro Pacio labor. Siquidem cùm iocúte vere euicisset, vt Aquenses destinarent Pacio primatiam Iuris cathedram, præstituto stipendio librarum Turonicarum bis mille, & quadringentarum, proficisci ipse Monspelium cum Assessore vrbis, voluit, vt si quidpiam difficultatis obsisteret, amoliretur. Et rediit tameo re infecta; prætexente quidem Pacio, quòd tria librarum millia, præter occurrentia emolumenta, expeteret; sed causâ tenerâ ab vxore datâ, quæ Catbolicam vrbem exosa, Heidelbergensem præoptatet.

Incidit verò statim io morbum, è quo vix initio æstatis conoaluit. Importuna præsertim fuit mira cutis teneritudo; nam quacumque corporis parte tantilla fieret vestium compressio, rubescens tumor cum vehementi prurigine cootiebatur. Casus hic ansam illi præbuit philosophaudi de Maculis, qoas ab vtero plerique sortiuntur. Quippe cogitatio illum subiit fieri similiter posse, vt qua parte corporis grauidæ mulieres sese attrectauerint, dum expetitæ cuiuspiam rei imaginatione tentantur, in eadem Embryonis parte eiusmodi rei character suboriatur, exprimatúrque. Ita noo semel retulit, ac noo oiulris speciatim annis ante obitum, cùm voà philosophatemur de quadam caois imagioe intra vrinam hominis à rabido cane demorsi conspecta. Ac difficultas quidem erat, cur ille character oon corpori matris, sed Embryonis inureretur: sed assensit tamen Embryonem vtero gestatum vnum corpus cum matre esse, eadémque specie alimenti, iisdémque spiritibus secundùm omneis sui parteis sic enuttiri, vegetaríque, vt semine ex omnibus partibus deciduo fuit primùm formatus. Quare & tenue corpusculum iisdem affici casibus, quibus ipsum corpus maternum; ac posse ipsi tantò faciliùs notam aliquam imprimi, dum spiritibus speciem conceptam devehentibus, eo matris contactu veluti defigitur quantò ipsum est mollius, ac tenerius. Memini verò id confirmatum memorabili quodam facto, quod ipsi fando accepimos; Muliere nempe grauida in oppido huius Prouinciæ Cipperiis dicto,

ante annos circiter sexaginta, pugione confossa, eductum fuisse ex ea Embryonem cum totidem notis liuescentibus, & ad easdem parteis conspicuis, in quibus mater fuerat percussa. Quòd autem, dum illæ fructuum species, cerasa, fraga, aliaque rubescunt, impressi quoque characteres viuidiore rubore sint, causam dici posse affectionem aëris secundùm eandem tempestatem similibus spiritibus concitandis idoneam, vt dum vitibus florescentibus vinum in doliis commouetur; sed non est quorsùm ea de re vberiùs quidpiam heic proferatur.

Reperu potiùs Peireskium balneorum vsu conualuisse (sanguine putà temperato, perspirabilíque facto corpore) ac magnu fuisse leuamento, quòd iucundissimam intereà familiaritatem duplicem parauit. Altera fuit cum nobili Francisco Villanovanu Flayosci Barone, & Marchionis Transij germano, qui linguæ Græcæ, omoigenæque historiæ callentissimus, quicquid penè erat in tota Prouincia monumentorum vetustatis perspectum ad vnguem habebat. Altera cum celebri viro Fraocisco Malherbiu, qui deinceps habitus fuit Gallicæ linguæ arbiter, & Poeseos facilè princeps. Iouisebat enim vterque; & cùm priorem quidem ipsi patria communis, ac studium earundem rerum conciliàsset, posteriorem illi quæsiuit commendatio Varij, clarúmque in Prouincia nomen, ex quo tempore fuerat memorato magno Franciæ Priori à Secretis. Heinc proinde cœpit Peireskius Malherbij Poemata cognoscere, suspicere, apud exteros commendare. Siquidem cùm mense Septembri illa memorabilis Ostendæ obsidiu exitum habuisset, pulchraque illa carmina *Area parua ducum*, &c. fuissent Gallicis versibus non modò à Vario, sed à Malherbio etiã expressa, misit illicò cùm ad alios, tum ad ipsum Scaligerum, quem Latinorum carminum arbitrabatur esse auctorem. Taceo autem vt Scaliger ad ipsum rescripserit auctorem esse Hugonem Grotium, adulescentem lectissimum, puellas verò ex Helicone, se vt senescentem, pridem auersatas; ex quo etiam se excusauit, quod versus ab eo pro Pinello expetitos non mitteret.

Diuersatus per Autumnũ Belgenserij, spectauit rarum illum concursum trium superiorum Planetarũ, qui oonnisi anno quoque octiogentesimo cootiogit, & Magna, seo Maxima potiùs, Coniunctiu meritò vocatur. Et mirabile quidem fuit nasci in eo conuentu Stellam magnitudine Iouem æmulatam, quæ supra annum in eodem Serpentarij pede sic perseuerauerit, vt perseuerauerat alia in sidere Cassiopejæ ante annos triginta duos, & alia, rursus ante triennium in constellatione Cycni. Verùm quia tũ Peireskiu cælestis globus non aderat, quò fieret certior de Siderum non errantiũ oomenclatura; ideo facilè credidit Nouam illam stellam ex antiquis esse, ac potissimùm vidẽs ipsam non, vt Planetas circumstanteis, obtusi esse luminis, sed Fixarom instar mirè scintillare. Acceptis post aliquot mẽseis à Pignorio literis, didicit Stellam esse ecente m ac obseruari à Galileo, idque cùm iam ex vespertino in matutinũ situm transiisset: at quia in morbũ incidit, quo initio veris 1605. multum laborauit, cùm simul quoque ægrotarent Pater, Frater, Patruus, Nouerca, & domesticorũ nonnulli, idcircò sibi à studio eam obseruandi temperauit. Ne memorem, cùm voluit posteà ad illas parteis respicere, stellam sic fuisse iam imminutam, vt Fixis circumstaotibus, perpetuísque nihilo maior, ac vna earum credita, euanuisse iudicaretur. Posterioribos tamen annis dolere satis non poterat, quòd ad tam rarũ spectaculum suis obuium tẽporibus studiose magis nõ attẽdisset.

Per ea tempora cùm Massilia Belgenserium contenderet, transire Castelletu voluit, vt Parochum loci nomine Iulianum, ob ingenuam curiositatem sibi iam carum, salutaret. Cùm ab ipso aliquantisper extra vicum deduceretur, occurrit illis Mulio floridum ramum ex Myrto gestans, latifolium, & flore plenu, qualem Peireskius neque viderat, neque inaudierat exstare. Itaque raram miratus Plantam, perduci voluit in mediam siluam, vbi enata fuerat, ac transferri ipsam curauit, vt excoleretur, propagareturque. Transferri autem noluit in Belgenserianum hortum, quoniam non aderat qui illam satis diligenter curaret; sed in hortum potiùs ipsius Iuliani, cuius futurum circa ipsam exquisitum studium confidit. Et excoluit ille sanè, vt par fuit, qoousqoe ex planta manente incolumi, propagatio fieri Belgenserij, potuit. Id attingere visum est, quia nusquam in tota Europa Myrtus pleno flore fuerat agnita; ac debetur Peireskio, quòd iam in hortis Regiis, quòd Romæ, quòd in Belgio, quòd alibi gentium visatur. Prætereo ipsi quoque deberi Fungum Coralloidem dictum, de quo cùm Clusius rescriberet, *mentionem*, inquit, *faciam in auctario ad Exoticorum Historiam, quam spero breui publici iuris facere, Fungi cognitionem tibi acceptam relaturus.*

Heic nondum dixi Varium tantuperè fuisse illius consuetudine delectatum, vt donec fuit Aquis-Sextiis, continenter penè habere commensalem voluerit. Quin habere etiam voloit peregrinationes, rusticationésque cum illo communeis; & cùm sub Iulij initium profectus est Massiliam, vt Carolum Neovillam Alincurtium Ex-legatum Regium Roma redeuntem iouiseret, illum comitem in via facundum consalutaturum deduxit. Cùm destinaret autem pergere Parisios, insinuauit ipsi an-non vellet Vrbem, Aulámque cognoscere. Ipse nihil quidem sibi esse magis in votis professus est, & maximè in tanti Viri augustissimo comitatu: at obstare dixit voluntatem Patrui, qui paratum aliàs negotiorum causâ eò discedere, id abnuisset, prætulissétque Fratrem proximè discessurum. Scilicet in Regis Consilio tum agitur negotium circa solutionem Talliarum, vt vocant, ad quam Riantienses contendebant ratione fundoruoi quorũdum Reginaldum Patrem teneri. Enimverò Varius sese curaturum recepit, vt ipse potiùs destinaretur, réqoe ipsa Patruo persuasit tenerũ nimis esse affectum, iniuriámque esse, non beneuo-

lentiam, arcere tantam indolem à consummatione virtutis. Itaque Patruo propter Viri auctoritatem, consentiente (nam Pater alioquin votis filij nunquam apertè repugnauit) dedit sese Peireskius in comitatum Varij, Augusti mensis initio, annóque huius sæculi quinto.

Incredibile autem dictu, quàm citò Parisiis inclaruerit, partim virtutis propriæ, partim Varij commendatione. Primus, quem gestiit salutare, Augustus ille Thuanus fuit, tum vt ob summam humanitatem, ageret coràm gratias; tum vt ab illo acciperet, si à Scaligero quid haberet. Quantâ verò lætitiâ exceptus ab eo fuerit, exprimi non posse ipsemet narrauit. Aperta nimirùm statim Bibliotheca tum priuata, tum Regia; apertum quicquid monumentorum ad contexendum historiam asseruabat in scriniis; apertum cor, & viscera sinceritatis miræ profusa. Ipse tum plura edocuit, quæ ille de Viris in Italia eruditis experiit; tum, quia nonnihil desiderabatur ad conscribendum eorum elogia, recepit se per literas ex amicis consequuturum.

Cùm iteratò illum inuisit, accersitus illicò fuit Isaacus Casaubonus, cui sub Thuano cômissa erat Bibliothecæ Regiæ custodia. Is à primo statim congressu, nescias an magis suspexerit, an amauerit illum magis. Nimirùm tam multa accepit, edoctúsque ab eo fuit, vt nec publicè, nec priuatim per familiareis literas tacere id potuerit. Nam primùm quidē edens Notas ad Epistolam Gregorij Nysseni, quæ est ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, meminit nummi ærei Rogerij Regis Siciliæ, *quem*, inquit, *inter multos Arabicè inscriptos, cum varijs figuris diuersorum Principum nobis ostendit Fabricius de Petrisco Senator Aqui-Sextiensis, vir eruditissimus.* Deinde, cùm Peireskius illi detexisset errores apud Vrsinum, & Goltzium, qui Iacobo Stradæ, potiùs quàm numismatibus fidentes, corrupetant varia ex gentilitiis nominibus aliquorum Imperatorum, inter triginta Tyrannos sub Gallieno recensitorum, ac nominatim MARCI PIAVVONII VICTORINI, ET LVCII ÆLIANI, (ex quibus illi MARCVM AVRELIVM, VICTORINVM, & SPVRIVM SERVILIVM LOLLIANVM, contra fidem numismatum, quæ ipse ostendit, commenti immeritò fuerant) Casaubonus gratias amplissimas egit, ac pergens, *Oro te*, inquit, *per amicitiam nostram nuperam, sed antiquissimam, si per te licet; oro te, inquam, quæ habes eius generis mihi communices. Omnino quam ingrederis viam illustrandi eas tenebras, certissima est, & vnica. Expectabo magna auiditate quæ supra huiusmodi ἀρχαιολογίαις magnus Scaliger obseruauerit: sed auguror etiam post illius messem tuo spicilegio fore locum. Est enim cuiusdam fœlicitatis incidisse in eos nummos, qui in illa caligine lucem sibi affulserunt.* Sed ne sim prolixus, excerpo dumtaxat, quæ in hæc verba ad illum scripsit, vno, alteróve pòst anno, *Deum precor, vt tanto Musarum Patrono omnia læta, ac fausta largiri velit. A te autem peto, vt qui semel tua beneuolentia me dignum indicasti, etiam porrò eandem mihi impertiaris, hoc est, rogatus facias, quod vltrò cœpisti. Ego me tibi & debere tam multa sentio, & debiturum etiam plura non despero, si tibi dabitur aliqua occasio de studijs nostris bene merendi. Nescio an resciueris missum ad me fuisse à Serenissimo Duce Vrbinati Codicem Polybij, cuius tu mihi index fuisti: itaque tibi cum-primis id beneficium debeo*, &c.

Notum, ac inter eruditos celebrem Virum heic refero, vt ex eo iudicium de cæteris facias. Nam quid memorem Frontonem Ducæû, Papyrium Massonum, & nônullos alios, quibus salutem per ipsum dici à M. Velsero fuerat expetitum? Quid Nicolaum Fabrû, Iacobum Bongarsium, Scævolam, & Ludouicû San Marthanos fratres, Franciscum Pithœû Petri germanum, & alios penè innumeros, quibuscum ex eo tempore familiaritatem côtraxit? Dicere præstat nullam fuisse Bibliothecam celebrem, quam euolutam non fecerit, ac præter memoratas quidem, San-Victorianam potissimùm, in qua referebat se, cùm multa alia, tû speciatim vidisse omnia Puellæ Aurelianensis acta, vindiciasque, & effigiem, contexto ex iis magno Codice, iussu Abbatis contemporanei. Sic & complura meminerat, quæ obseruârat in priuatis, ac nominatis Ioannis Iacobi Memmij Rociaci, Viri indole generosa, & tam virtute propria, quàm genere, & prole illustris, qui etiamnum viuit fœlici senecta princeps Comitum consistorianorum. Itémque Renati Poterij Episcopi Bellouacensis, quem prædicare solitus erat rarâ doctrinâ spectabilem. Ac rursus Pauli Pitauij Senatoris summè laudati, cuius commendabat quidem supra mille MSS. codices, sed faciebat tamē Cimeliarchium pluris. Cû ipsum autem videretur esse cumulatissimum; voluit tamen sponte augere variis Regum numismatis tam primæ, quàm secundæ Stirpis. Dedit nempe quædam, in quibus nomina Regum legerentur v. g. Clotarij coronâ gemmâ redimiti, (Constantini scilicet more, qui pro laurea gemmam vsurpauerat) quædam in quibus Comitum, sub quibus numi fuere cusi, vt FILAPARII Rhemēsis, cum inscriptione REMVS FIT. Pari ratione commendabat Francisci Oliuarij Fontanæi cimelia, ac libros. Ex Cimeliarchio autem Regio, cui Bagarrius iam præerat, æquum sanè fuit nihil ipsum latere. Probauit porrò consilium, quo Francisci Peretij nobilis Aquensis promptuarium præclaris cimeliis instructissimum transferendum in illud erat: quippe multa adhuc deesse agnouit, vt dignum Regio nomine meritò existimaretur.

Quia verò inter cætera Bagarrius illi ostendit Amethystum perelegantem, in qua cælatus Solonis vultus celebris illius Dioscoridis Augusti cælatoris manu; ideò cepit ansam edocendi ipsum quidnam sibi vellent foramina in Inscriptione, quam ostendit in ectypo, obseruata hac serie,

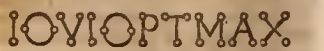
Edisseruit enim esse forulos, in quos fuissent inserti claui continentes Græcas ex metallo

literas,

literas, quæ cælatoris illius, seu ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ exprimerent nomen: sed ordine retrogrado, vt proprium est cælaturarum, ectyporúmque. id autem manifestum fecit, vbi depictis, in alba charta, vti mox est factum, foraminulis, lineas interduxit, quæ eas literas in hunc modum exprimerent,

Sic se interpretatum dixit foramina quædam, quæ visebantur Assisij in antiquo nescio quo Templo. Cùm enim nemo dicere posset ecquid illa significarent, diuinauit ipse inscriptionem esse, seu dedicationem factam Iovi Opt. Max. idque demonstrauit per lineas foramina sic connectenteis,

Sic sperauit se interpretaturum seriem quandam foraminum Nemausensis Basilicæ, quam Quadratam Domum appellant, vbi ectypum obtinuisset.

Sed Parisios vt regrediamur, vix publicum vllum monumentũ fuit, quod in examen non reuocârit, de quo iudiciũ non tulerit. Quippe altero statim mense, ex quo in eam vrbem accessit, literas dedit ad Flayosceũ, quibus scripsit se nondum quidem monumenta priscorum Regum San-Dionysiana inuisisse: sed iam tamẽ falsi conuicisse Tumulos exstructos tũ Clodovæo ad Sanctam-Genovefam, tum Chilperico, & quibusdam aliis ad Sanctum-Germanum. Et paucis pòst diebus, cùm eos expendisset, qui ad Sanctum-Dionysium, Nihil potui comperire, inquit, quod ante Diui Ludouici tempora satisfecerit; existimóque omneis illos antiquissimos tumulos tempore eodem, nec multò ante D. Ludouicum constructos. Qui autẽ placuit maximè, is est nostratis Margaretæ, Sororis nimirum Beatricis primogenitæ, S. Ludouici vxoris. Denique commendans vetera sigilla, quæ coràm inspexit, ectypisque expressa tulit, ex Archiuis Abbatiarum S. Dionysij. S. Germani, S. Mauri, & cæterarum, vt in quibus continerentur germanæ effigies Karoli Magni, Hludouici Pij, Hlotarij Imperatoris, Pipini Regis Aquitaniæ, Karoli Calui, Karoli Simplicis, aliorúmque Regum ex secunda stirpe, hæc sanè, inquit, satis refellunt tumulósque, & statuas hisce Principibus confectas ante quadringentos, aut quingentos annos.

Nihil non adiiciendum esse circa aliarum rerum studia: quoniam nihil exstare accepit ex mirabilibus seu artis, seu naturæ operibus, quod nõ studiosè spectauerit, veluti ædificia, opificia, machinas, plantas, animalia, fossilia, omnia denique obseruatu digna. Hæc inter, varia officia quà propè, quà procul literatis exhibuit; & cùm anxiè requisiuisset ex Paulo Seruita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis ecquid nouissent de Iuuenco Cælio Callano Dalmata, cuius Codicem MS. de Attilæ vita Venetiis asportauerat; is, vt ederetur, animum applicuit.

Anni sequentis ineunte vere, ac breui in 1606.
Prouinciam redituro Vario, non multo labore obtinuit, vt liceret sibi inuisere Angliã, comitaturo præsertim virum illustrem Antonium Boderium Regium Oratorem illò destinatum. Neque id modò Varius est passus, sed laudato proposito (in quod etiam conspirârunt Thuanus, Memmius, Mericus Vicus, amici alij) recepit sese curaturum, vt Pater Patruúsque factum comprobarent. Discedentem voluit Peireskios Aureliam vsque dedocere; vnde priosquàm regrederetur, spectauit attentiùs tum prisca Ecclesiæ S. Crucis vestigia, quæ vetustatis esse duxit mille, vt minimùm, annorum: tum præter alias statuas, imaginésque tam Karoli Septimi, quàm Ioannæ puellæ, videre eas voluit, quæ in Municipali Curia asseruari perhibebantur; sensitque speciatim effigiem, qua Rex est depictus cum barba, & San-Michaëliano torque, non esse vndequaque fidam. Inibat porrò iam mensis Maius, cùm discedente Boderio, ipse paucis diebus, retardatus fuit, coactus veredis posteà subsequi, vt Caleti assequeretur. Cùm soluissent, perpauci fuêre ex vniuerso comitatu; quibus ex nauis agitatione, halitúque maris stomachus non fuerit submotus. Peireskius, cùm id præcaueret, cæteris relictis, ad malum consedit, vbi & meliùs habuit. Causâ requisitâ, respondit agitationem minimam illa in parte fieri; quamobrem se eò declinasse, ne nausearet, vt cæteri, qui longè magis, tam ad proram, quàm ad puppim agitarentur.

Appulsus in Angliam, ac postquàm præeunte Oratore Iacobum Regem salutauit, carus ipsi habitus est, accersitúsque ab eo non semel: vt cùm narrare factum oportuit circa egregiam compotationem. Contigit enim, vt in quodam virorum doctorum conuiuio, Doctor Thorius ipsi Peireskio ingenti Scypho præbiberit: ac ille quidem se excusare, ob vastitatem pateræ; ob merum insolitum; ob imbecillem stomachum; ob compotandi infrequentiam: verùm cùm nihil admitteretur, petiit, vt saltem sibi liceret, postquàm Thorio fecisset satis, suo arbitrio præbibere. Annuerunt omnes; ac tùm assumptis, quasi adigente necessitate animis, fœcundum hausit calicem, eodémque mox aquâ oppleto, Thorio intentans præbibit, totumque rursus (tanquam iniectum temperaturus merum) absorpsit. Ille quasi fulmine ictus, delapsusve è nubibus, vix tandem ad se rediit, & quia ex condicto agebatur, neque resilire fas erat, tam longa suspiria è pectore duxit, toties admouit, remouitque ora, tot intereà carmina ex omnibus Græcis, Latinisque Poëtis profudit, vt diem penè contriuerit, instillandæ aquæ in insuetum guttur. Atque id ipsum est, quod Rex cùm audiisset ex aliis, ex Peireskij ore accipere voluit. Admissus est etiam in conclaue, seditque inter primores Comites in solemni quodam Conuentu per ea tempora celebrato.

Ad Viros doctos quod attinet, quos seu Lôdini, seu Oxonij, seu aliis in locis conuênit, primus fuit ille de sua Britânia bene meritus Guillelmus Camdenus, apud quem cùm aliquando sermo incidisset de antiquitate Britannicæ linguæ, ad quâ Aremorica spectat, & præsente Doctore Taro, post rogatas circa cõplureis variatum Galliæ regionum voces, requisiisset etiam quid Arelate, quid Tolonum significarent, responsum tulit, Arelatem eâ linguâ dici ciuitatem in vliginoso loco constitutam; & Tolonum cithatam, fortè ob vicinum promontorium, cui Citharistes nomẽ fuit. Accepit & id genus alia, ex quibus penè deductus fuit in Strabonis, Taciti, aliorúmque sententiam, qui scripserũt Gallos & Britannos eadem primitùs lingua vsos. Alter fuit Robertus Cottonus, inter curiosos, optiméque animatos conspicuus. Deinde tam Iacobus Collius, quàm illius socer Matthias Lobellius, regius Botanographus, quem vtrumque deuinctum voluit. Posteà Albericus Gentilis, Henricus Sauilius, Ioannes Nordenus, & plerique alij. Non tacendus verò eruditus tũ iuuenis Ioannes Barclajus, quem quânta beneuolentia prosequutus fuerit, intelligetur inferiùs. Dolere autem solebat non agnitos sibi nec Guillelmum Gilbertum auctorem libri de Magnete, nec Thomam Lydiatum celebrem Mathematicum. Doluit etiam non visum sibi præclarum illum Ioannem Seldenum (idque ex quo primùm opera quædam ab ipso edita obtinuit) verùm dolorem compensauit amicissimis literis, quibus deinceps cum illo egit. Non heic memorabo Bibliothecas varias, in quibus rariores libros obseruauit; non Musæa, in quibus vidit, & ex quibus comparauit quicquid pretiosum licuit. Magni verò ducebat præ cæteris gemmam, centum & quinquaginta libris Tutonicis emptam propter cælatum Aëtionem cum Tiara Phrygia, quem Patrem Andromaches Hectoris vxoris argumentabatur. Non memorabo denique quam absportauit congeriem librorum, aliatúmque rerum, quas inter fuere Regulæ æneæ, ac in ipsis Pes Anglicus adfabrefactus, exquisitéque per Catolum Velium diuisus. Referam solùm, quia matùriùs, quàm concepta spes, discedere voluit, ideò maximũ fuisse factum ipsius desiderium, & in familia Oratoris, & apud eruditos viros, qui cùm posteà variè ipsius meminerint, sufficiet heic excerpere quod memoratus Camdenus habet in descriptione Britanniæ, cùm de numismatibus ad rem suam pertinentibus verba facit, *Cuiusmodi*, inquit, *non alibi effossa hactenus audiui. priusquam nuperrimè nobilissimus, & in re nummorum antiquaria longè doctissimus, & perspicacissimus Nicolaus Faber Petriscius eiusmodi in Gallia reperta mihi ostendit.*

Et commoratus quidem fuisset nonnihil ampliùs in Anglia: sed quia treis dumtaxat mẽseis se abfuturum promiserat, idcircò post mensem discessit in Hollandiam, quam ab vsque initio (sed planè tamen tacitus) constituerat perlustrare. Quo discessurus tempore fuit, adiungere se illi voluit nobilis turba iuuenum, qui ipsi quoque fuerant ex Gallia Boderium sequuti. Sed, vt sunt mores varij, nihil adhuc, non modò ex reliqua Angliâ; verùm ne ex ipsa quidem Regia spectârant, quãdoquidem præter eum diem, quo Oratorem, cùm primam Regi salutem dixit, fuerãt comitati vniuersum tempus, noctésque diésque aleâ ludentes contriuerant. Heinc rogârunt Peireskium vt quem destinârat discessum differret in vnum, aut alterum diem, donec saltem Vrbem cursim peruidissent. Cùm distulisset, illi se posteà cum ipso commisere mari, ac vix demùm, triduo exacto, fœderati Belgij oras prehenderunt. Mira tunc omneis vrgebat fames; & cùm cæteri excãdescerent, quòd in propinquo diuersorio hospes respondisset nihil se habere vnde illam exstinguerent; Peireskius illum solita humanitate seorsim affatus, nunquid tibi suppetit, inquit, vnde cum familia vescatis? Hospes verò supperit quidem, sed quod similes vestri omnes exhorreant. Iussus proferre, obtulit illi nescio quas atras, & vt patuit ad fumum resiccatas carneis, quas cæteri quidem statim auersati, Peireskius verò superficie leniter resecta frustulum interiùs detractum ita degustauit, vt suauitate cibi compertâ aliud aliudque assumpserit. Nihil inuitabat interea socios, neque commendabat edulium, tanquam ab ipsis repudiatum, adeò vt obstupescerent, donec eorum vnus conceptum errorem non-nihil deponens, cœpit leniter. & quasi tentando ori frustulum admouere. Vbi verò fame præsertim condiente sensit cibum non iniucundum, irruit prorsus, & consequenter ita irruerunt cæteri, vt nihil facientes reliquum negârint se vnquam prandisse iucundiùs. Verùm illi quidem ad arma, aliaque studia diuerterunt, ipse perrexit requirere eruditos præsertim viros. Ac salutauit quidem primùm quos Middelburgi, Dordraci, Roterodami, Delphis, Hagæ celebrari acceperat: sed id tamen tum in transcursu solùm, quoniam præcipua illi cura inuisendi Scaligerum Lugduni Batauorum degentem.

Constituerat cũ ipso primùm quasi ignotus colloqui: quamobrem nomine mutato epistolam commendatitiam, quasi à Peireskio conscriptam, missamque illi obtulit Scaliger autẽ eâ perlectâ, ipsum est humanissimè in Peireskij gratiâ complexus. Post multos consertos sermones, & productos obiter libros, voluit Peireskius ex nescio quo paucas lineas exscribere: vbi verò ille chartã, calamumque exhibuit, ac inter dictandum primas lineas characterem vidit, & ἰδιοχειρίαν agnouit, tum in amplexus proruens, gratiosissimè conquestus est fraudẽ. Cùm deinceps variis de rebus colloquerentur suauissimè, Scaliger inter cætera declarauit velle se quidem iteratò procurare editionem Eusebij (nempe non planè arridebat quæ iam tũ primùm absoluebatur) itémque paterni in Aristotelem de Animalibus commentarij: sed esse tamen animum redeundi posteà in Galliam, & apponendi ossa sua Iulij parentis ossibus. Cùm excepisset autem Peireskius non esse illum igitur ἑτερόδοξον moriturum, illacrymatus Scaliger

verbum

verbum ea de re non adiecit. Interpretatus illi Peireskius numismata varia, ac præsertim Siclos, donatus est, inuitus licet, singulari Semisiclo, cuius ille præ cæteris interpretationem fuerat demiratus. Donauit ipse multa vicissim, &, quod fuit illi iucundissimum, exhibuit, quam detulerat, expectatã ichnographiam, cum inscriptis carminibus sepulcrorum Scaligeranorũ. Scilicet eam demùm superiore Martio Veronâ obtinuerat, nec pluribus literis datis habere priùs potuerat, ob varios morbos Nichezolæ, & quòd Syluius Donius, qui illam aggressus primus fuerat, inter perficiẽdum obiisset. Vnum de quo Peireskius auebat interrogare Scaligerum, & non est tamen vnquam ausus, ne rem molestam faceret, fuit opus illud Cyclometricum, seu de Circuli quadratura ante duodecim annos in lucem emissum, ac statim à Francisco Vieta, Adriano Romano (posteà quoque à Christophoro Clauio, hominum Societatis IESV γεωμετρικωτάτῳ) aliisque in eo puluere exercitatissimis erroris conuictum. Nimirùm præmonitus fuit non posse illi eam camarinam sine quadam bile moueri. Quod attinet verò ad Genealogiam, non professus est quidem se subdubitare an reverà attineret ad Veronenseis Principes, quorum stirpem ille in se desituram asseuerabat: sed paulò tamen liberiùs, &, quasi vellet quid cæteris responderetur, accipere; proposuit ipsi quæ à Scioppio, Guillandino, aliisque fuere obiecta.

Post Scaligerum cura fuit inuisendi Carolum Clusium, quem octogenario maiorem podagra tum primùm tentabat, vt & primùm Scaligerũ exercuerat, ante paucos menseis. Deprehendit autem imprimi curantem in Appendice altera exoticarum plantarum figuram Fungi Coralloidis, quem ad illum ex Prouincia, cum aliis penè innumeris plantarum, radicum, seminúmque generibus transmiserat. Commodùm etiam illum admonuit circa Indicas quasdam plantas, in quibus describendis errasset, & quasdam, de quibus nihil audiisset, idque prolatis commentariis iuxta ostensos sibi Parisiis à Vespasiano Robino fructus. Inuisit quoque post Clusium, præcipua Academiæ lumina, ac speciatim iniit amicitiam cum Bonauentura Vulcanio, qui circa Procopij versionem tum occupabatur; cum Dominico Baudio, qui ad peritiam historiæ adiiciebat Poëseos elegantiam, & cum nonnullis aliis. Dolere verò solitus fuit, quod per ea tempora abfuisset Lugduno Daniel Heinsius, quem non semel audierat à Scaligero commendari.

Fuit deinceps Amsterodami; vbi satiari vix potuit interrogando, & cognoscendo tam multa præclara, & rara, quæ ex vtraque India in id emporium conuehuntur. Fuit Encusæ, vt spectaret illeic celebre illud Bernardi Paludani Cimeliarchiũ, in quo non ægrè tulisset, tanquam ad Cyaneos scopulos consenescere. Redeundo, nonnihil Hagæ commoratus, discedere noluit, quin priùs agnouisset Hugonem Grotium, quem, tametsi adolescentem, eruditio planè matura, ac omnigena cõmendabat. Diuertit verò Scheuelingam, vt exploraret vectationẽ, & velocitatẽ Currus eâ solertiâ à paucis annis excogitati, vt passis velis in littore nauigij instar euolaret. Inaudierat nempe Comitem Mauritiũ post Neoportuensem victoriam experiundi gratiâ illum conscendisse, vnà cum capto in prælio Francisco Mendoza, ac intra duas horas attigisse oppidum Puttenum, quod inter, atque Scheuelingam horaria milliaria quatuordecim intercipiuntur. Quare ipse quoque experiri voluit, commemoratéque solebat stuporem, quo correptus fuerat; cùm vento trãslatus citatissimo, non persentisceret tamen (nempe tam citus erat, quàm ventus) cúmque animaduerteret scrobeis occurrenteis præteruolari; restagnantes passim aquas superficie tenus dumtaxat attingi; qui antecebant cursores visos quasi retrorsum niti; quæ distantissima apparebant, momento pene præteruehi; & quædam id genus similia.

Delphis iucundè exceptus fuit ab Abrahamo Gorlæo, quem forte offendit cælari curantem Græca quædam numismata, quorum aliquot miserat Parisiis, oblatis priùs ad vsque mille, quæ ex Italia adduxerat. Satagebat nempe Gorlæus complere illa Paralipomena antiquorum numismatum, quæ promiserat in Dactyliotheca; quare & commisit Peireskio descriptionem breui prælo subiiciendam, vt pro suo candore eam expenderet, &, quà opus foret, duceret lituras: ipse autem morẽ bona fide gessit, corrextique potissimùm nescio quid scriptum circa Trajanum. Quo loco narrare solebat rem memoratu non indignam, nempe Gorlæum, cùm alias Latinæ linguæ non studuisset, intellexisse tamen libros omneis circa rem nũmariam Latinè conscriptos; eodem modo, quo Forcatulus omneis circa rem Mathematicam: tantum valet improbus labor ex desiderio quidpiam noscendi vehementissimo profectus. Vidit etiam Delphis superstitem adhuc Religiosam quandam ex eo tempore, quo Hollandi à Catholica-Romana religione defecerant; viso priùs Vltraiecti Canonico in primæua sua professione viuere permisso. Cúmque suspexisset non modò quicquid antiquissimorum ad conclusa illa Rheni ostia monumentorum superest; sed etiam quicquid dominatio Burgundionum Ducum expressum reliquit; tum miratus maximè est, maximoperéque laudauit temperasse sibi Hollandos ab euersione Templorum, & asseruasse intactos Choros, cum affixis insignibus Equitum aurei velleris à Philippo vsque Bono instituti.

Cæterùm redire voluit per Brabantiã, Flãdriam, reliquasque Belgij Prouincias, impetratis priùs ab Hollandis, & ab Archiduce liberi commeatus libellis. Accessit autem primùm Antuerpiam circiter finẽ Iunij, iniitque ibi amicitiã cum Andrea Schotto, & Carolo Scribanio ex Societate IESV Viris eruditis: itémque cũ Auberto Miræo, Ecclesiæ Decano, rerum Belgicarum, ac totius Historiæ Ecclesiasticæ eximiè perito; & cũ Nicolao Roccoxio rei antiquariæ impensè studioso; & cũ Henrico Sedulio auctore vitæ B. Elziarij. Cũ deinceps Machliniã peruenisset Louaniũ,

nihil æquè doluit, ac non fuisse ampliùs in viuis Iustum Lipsium, præclarum illud bonarum literatum lumen ante paucos mensis exstinctum. Sperârat enim sese illum non minùs, quàm Scaligerum omnibus officiis breui deuincturum. Doluit pariter non adesse per eos dies Adrianum Romanum Mathematicum illum celebrem, quem gestierat summoperè cum Scaligero conciliare. Postquàm inuisit Academiam, doctósque, qui in illa viros, visere voluit apud viduam Medici cuiusdam cornutos duos lepores, qui ex Noruegia dicebantur allati. Et quia repetit mortuum alterum obtinere quovis pretio & illius cornua, & geminorum iconismum voluit.

Bruxellæ amicitiam iniit cum Karolo Bromantio, Comite Brovæo, & quibusdam aliis; at suspexit potissimùm celebrem Pictorem Vęcessaum Cobergeom, qui tú habebat præ manibus insigne opus quadripartitum de Architectura, de Pictura, scripturáque antiqua, de Deorum imaginibus, de Numismatis, seu mauis Medaliis, aut metallicis æneis à Iulio Cæsare ad Gallienum vsque. Memorabat porrò varios circa parteis singulas consertos cum illo sermones, maximè autem circa postremam, propter Cobergei opinionem, quòd Medaliæ huiusmodi monetales esse non possent; argumento præcipuo, quòd typus seu forma, qua feriréntur, signaréntúrque, elaborari non posset ante duos menseis ab artifice; adeò vt, cùm plures ducentis percuti eodem typo non possent, pretium operæ fuisset longè superaturum monetæ valorem. De colloquio, memini solùm obiecisse Peireskium, vsurpatam fuisse Seruorum industriam, quæ pretio non redimeretur; & excepisse Cobergeum, rem peractam fuisse cùm Serui edicto prohiberentur non modò quidpiam pingere, sed pingendi etiam addiscere artem.

Bruxella discessurus, scripsit ad Cottonum Epistolam pereruditam, misitque simul ectypos variorum nummorum, ac nominatim Commodi, ob insusitatam scripturam vocis BRITTANIA, per duplex TT, & simplex N. Salutare voluit exinde Gandaui Laurentium Deebrotium, quem in Italia nouerat. Insulis Florentium Nallæum, eruditum Canonicum, antiquitatum Liturgicarum auctorem. Tornaci Dionysium VVillerium Canonicum, & Căcellarium, aç Hieronymum VVinghemium similiter Canonicum; illum rerum antiquarum instructissimum, istum studiosissimum rariorum Plantarum. Duaci Guillelmum Richardotum Ioannis Præsidis filium, quicum ex vsque Italia colebat amicitiam; & Audream Hojum Professorem Græcum, abs quo memorante accepi quàm iucundè suauissimis Peireskij, ac Richardoti confabulationibus tertius interfuisset.

Enimverò præ cæteris referendus hoc loco est eximius Princeps Carolus Dux Crojus, & Arschotanus, qui ipsum totis decem diebus in celebri domo Bellimontana detinuit, continuò spectantem vt innumera, ita rarissima cimelia, ditissimasque metallothecas, quibus curiosissimus, eruditissimusque ille exornauerat nobilissimum Musæum. Quin discedentem etiam coëgit absportare omnia, quæ habebat antiquorum Galliæ Regum tam aurea, quàm argentea numismata; itémque ex Græcis ad vsque sexaginta; præter aliquot vascula, ponderáque, & mensuras antiquas; eùm tamen nihil aliud à Peireskio accipere voluerit, quàm æreum nummum Ioannis illius, qui Theodosij, ac Placidij Valentiniani temporibus arripuit Imperium. Quo loco venit in mentem, aduexisse illum ex Flandria numismata Gallorum Regum, ex prima quidem Stirpe quadraginta aurea, præter varia argentea; & ex secunda quinquaginta argentea, præter vnum aureum Ludouici Pij, quod æstimabat maximi, quoniam non modò rarissimum, sed etiam parùm aberat, quin singulare arbitraretur.

Instabat tum tempus, quo perhibebatur celebreis fore cæremonias ad Fontem-Bellaqueum, in Delphini Principis, hoc est Regis Franciæ Primogeniti, baptismo. Videlicet illius sponsor dicebatur Pontifex Summus, ac nomine Pontificis Maffeus Barberinus Nuncius. Quamobrem sub Augusti finem discessit ex Belgio, ac satis tempori aduenieus solemni pompæ interfuit, quæ peracta est die mensis sequentis, vigesima quarta. Renunciatum intereà est obiisse domi Nouercam, expectarique eius reditum variis rebus componendis. Quocircà amicis quà coram, quà per literas salutatis, regressus in Prouinciam est sub initium alterius mensis.

Domi exceptus non abnuit consilium, quod Pater, Fraterque potissimùm sumpserant (nam Patruus nonnihil repugnârat) coëmendi ipsam Riantij Baroniam, cuius quia Valavesium erat subclientelare prædium, idcircò fuerat litigiorum bene multorum seminarium. Heinc ipsemet curam assumpsit paciscendi, contrahendique cum Ludouico Grollæo Medullioneo Marchione Brissiaci, eamque ob causam in Delphinatum versus illum profectus est, rediitque confecta re, sub initium sequentis anni, qui fuit salutis millesimus sexcentesimus septimus.

Postquàm rediit, multis quidem rebus præclaris incubuit, sed nulli iucundiùs, quàm procurandæ multiplici vestigiorum vrbis, potiúsque Carthaginiensis descriptioni. Nimirùm non alia ratione summos Auctores intelligi, conciliarique posse putauit; cogitauítque ea re gratificari Casaubono, quicum de Portus præsertim situ, formaque differüerat, neque illius tamen dubiis nouerat esse factum satis. Scripsit præterea copiosè ad Alardum Compendiensem Canonicum circa rem monetariam, ac inter cætera, de vsu Aurei Solidi in Gallia ad tertiæ vsque Stirpis initium, ostendendo viginti duos huiuscemodi solidos pependisse integram libram (tametsi quam vocant monetalem libram ex viginti solùm constaret) ac demonstrando Solidum non semper pro duodecim tantum denariis argenteis oblocatum fuisse, sed nonnunquam pro pluribus, etiam ad vsque quadraginta. Inuasit illum intereà morbus oculorum molestissimus, à quo medio vere vix fuit liberatus. 1607.

Cœpit

Cœpit tunc illum Patruus vehementer exstimulare, vt sese ad adipiscendum destinatam pridem Senatoriam dignitatem compararet. Ingrauescebat enim valetudo, infestabántque maximè articulorum dolores, quibus leniendis statuerat ad balnea nostra Diniensia ante æstatem accedere: sed timens ne quid fortè sibi humanitùs contingeret, constituerat simul ex vrbe non antè decedere, quàm Nepotem cooptatum inter Senatores vidisset. Et nectebat is quidem semper quàm gratiosè poterat, moras; sed ipsum die quadam, tacito consilio, deduxit ad Varium, vt iuberetur illius ore sese necessario examini subiicere, Senatuíque aggregare. Tum ratus Peireskius nihil ampliùs cunctandum, postulauit solùm octiduum, vt rem maturiùs aggrederetur. Medius erat Iunius, imminebátque anniuersarium, trimestréque Curiæ Parlamenti iustitium: quocirca festinandum fuit, cùm examinari, approbaríque, nisi pro Comitiis curiatis, non posset. Itaque paratus accessit, seséque probauit conuocatis Classibus ad VI. Kalendas Quintileis.

Proposita ipsi Lex fuerat ex sexto libro Codicis, qua Gordianus sanxit ab eo, qui neque legatum, neque fidei-commissum, neque hæreditatem, vel mortis causâ donationem accepit, nihil posse per fideì-commissum relinqui. Eam porrò cùm exponeret, oblitus non fuit, quod à Valerio, & Sallustio de Scipionis Æmiliani facinore proditum est, qui à Masinissa Numidiæ Rege sibi conjunctissimo totius Regni hæres testamento nuncupatus, emixéque rogatus, vt ipsum inter quinquaginta quatuor superstites filios æqualiter hercisceretur, egregiè adeò id præstitit, vt ne minimam quidem rem sibi retinendam putârit. Non item oblitus quod Aristoteles in Politicis detestatus est tã Carthaginiensium, quàm Locrensium instituta, quorum alij patrimonia æqualia habebant, alij quæ habebant, vendere non poterant, vt antiquæ hæreditates penes familias diutiùs starent; quoniam præter incommoda cætera, heinc efficeretur, vt ciues inertes tam in expectandis, quàm in possidendis patrimoniis forent.

Cætera mitto, vt attingam quæ præsertim re admirationem sui creârit. Nempe tametsi quod ad theoriam, quæstionésque Iuris spectaret, existimatus fuerat paratissimus adfuturus; quod attinebat tamen ad vsum, iudiciorúmque formulas, creditus non fuerat perinde instructus. Sed nimirùm neque Parisiis, neque Aquis-Sextiis, occasionem vllam prætermiserat sciscitandi pragmaticos, cognitorésque, & structores litium, ac reducendi in commentarios quicquid aut ex ipsorum ore, aut ex inspectis instrumentis, saccularibúsque copiis didicisset. Profecerat etiam consilio, exemplóque optimi, consultissimíque Senatoris Antonij Thoronij, dictionem nullam in toto formulario iure intactam relinquens, cuius notationem, rationémque non nosset, vt vsum meliùs eliceret, animóque infigeret. Vt paucis expediam, mirus fuit applausus, mirúmque elogium, quo fuit denique Patribus conscriptus.

Inardescebat deinde Patruus desiderio veniendi Diniam, sed obstitit increscens morbus, inualescénsque Solis feruor: proxima quippe erat tempestas dierum Canicularium, per quos ab vsurpandis balneis, thermísque mos est abstinere. Auebat etiam Peireskius vnà cum Patruo accedere; tum vt obsequio continentem gratitudinem testaretur, tum vt hanc partem Prouinciæ nondum sibi visam lustraret; tum vt Baronem Flayosceum inuiseret, qui ducta in vxorem filia vnica Guillelmi Falconij Diniensis Prosenescalli, apud socerum morabatur. Abnuit tamen id Patruus, seu ne absisteret à Iure dicundo in Classe per ferias statiuas delecta; seu ne discederet à Vario, qui illum abs se abesse ægrè patiebatur: seu ne curam dimitteret, qua rogatus fuerat præesse Cayero Pictori in obducendis laqueatæ Auditorij Palatini contabulationi Gallorum Regum Iconibus. Ipse nimirùm solus par fuit suppeditare maximam quandam germanarum iconum seriem, quam ex numismatis, sigillis, sepulcris, vitris aliisque huiusmodi monumentis deduxerat: meminíque, cùm veram faciem Hugonis Capeti diu desiderasset, dixisse non semel habere se gratiam optimo Viro Augusto Galandio, quòd illam ab eo obtinuisset, ectypo sigilli expressam. Discessit ergo Patruus sine eo, post Canicularcis exactos.

Enimverò Varius rem gratam vtrique facturus, constituit per Septembrim mensem vnà aduenire, adducereque Peireskium, vt vnà Patruum inuiserent, vnáque regionem spectarent. Et nonnulla quidem obseruanda illis occurrerunt antiquitatis vestigia: sed nihil mirabilius visum nostratibus Thermis, in crypta subrupea, quam aquæ calentis prætercurrens alveolus sic feruefacit, vt lenissimè sudorem educens, mirè conferat pituitosis, frigidísque humoribus; idque præsertim vbi illi dispositi priùs ad exsolutionem fuerint Balneo quodam, Virtutum dicto, ob singularem energiam, mirabiléisque, & desperatas aliis remediis curationes. Optabant porrò illi quidem prætereà spectare Serpentes, ex obuersa Austro, ac præcelsa rupe, ad cuius radicem sunt Thermæ, Balneáque deciduos, & maximè quidem quia innoxij; expertésque veneni sunt: verùm illi non decidunt, nisi Maio, ac Iunio, & ferè quidem copulati, dum prurientes variè discurrunt, éque rimis in rimas subeuntes ad præcipitium non attendunt.

Faciam heic fortè rem non ingratam hominibus nostris, si duo quædam commemorâro, quæ edisserentem Peireskium audierunt. Vnum apud Petrum Trichaudum, San-Martinium Inquisitoriæ Classis Præsidem, qui solitus Diniæ per æstatem degere, illum cum Vario domo excepit. Cùm enim causa exquireretur caloris aquarum Thermalium, & Guilelmus Alamandius doctus Medicus esse diceret non actu, sed potentiâ ignem; excepit ipse debere potiùs esse ignem actu ardentem in cauernis illis subterraneis, qui exinde incalescentes aquam præterfluentem feruefaceret; neque enim seu bitumen,

ſeu ſulphur, ſeu aliam materiam potentiâ ſolùm calidam excalefacere aquam ſeu trajectam, ſeu iofuſam, etiam vitriolo, halioitro, aliiſque hoiuſmodi mineralibus turgeſcentem. Adjecit fumos, ſeu vapores ex aqois thermatum in fiſſuras rupium ſubeunteis ita Serpenteis afficere, vt veneni generationem ſeu impediant, ſeu corrigant; eadem ratione, qua io Ponto idem facit vſus abſiothij, ex Plinio. Qui Plinius quidem, cùm aliunde non improbet venenum ſerpentum in felle eſſe, & ſerpentes congreſſuri dicantur fel euomere: mirum non videri, ſi quo tempore ſerpeotes iſti coëunt, decidúntque, veneoo careant.

Alterum. apud Antonium de Bononia Epiſcopum, qui ſequenti die vtrumque, ac etiam Trichaudum conuiuio excepit. Cùm enim ex oſtenſis ſibi à Flayoſcco in duobus Sacellis majoris Eccleſiæ tam Porcelletanis, quàm Villanouanis inſignibus, ediſſeruiſſet tempora, quibus Prælatos optimos ex iis familiis habuimus; incidit ſermo de tempore, déque titulis, quibus Auenio, Comitatúſque Venaſcinus ad Pontificem Maximum peruênit. Cúmque alij oihil ſcirent aliud, quàm factam à Ioanna Regina Clementi ſexto venditionem, anno ſupra milleſimum trecenteſimo quadrageſimo octauo, ac die nona Iunij, pretio Florenorum octogies mille; retexuit ipſe totam hiſtoriam ab anno vſque duceteſimo nono, quo Raymondus Sextus Toloſatum Comes hæreſeos Albigenſium fautor, & Legati interfecti auctor creditus, fuit ab Innocentio tertio iterum excommunicatus. Inde enim cœpit ditione ſpoliari, ac poſt annos nouemdecim tranſactio Pariſiis ſic fuit ioita, vt Raymondo illius filio, & Alfonſi Pictaoienſium Comitis Socero ſola vrbs Toloſa, eum paucis adjacentibus ceſſerit, cætera vltra Rhodanum loca ad Regem attinuerint; quæ citra verò poſſidebantur, ad Pootificem ſpectarint. Cùm homioes autem eiuſce regionis non ſatis lubentes id ferreot, quòd Romam paſſim prouocarentur, ac ideò Raymondi partibus fauerent, Bonifacius quidem octauus prouocationes illas remiſit, Clemens verò quiutus, vt ampliùs demereretur animos, etiam ſedere illeic voluit; & cùm, poſt Ioannem vigeſimum ſecundum, Clemens ſextus Pontifex foret, facta eſt venditio eorum Iurium, quæ Comitis Prouinciæ erant, à partitione vſque facta inter Raymondum Berengarium Comitem Prouinciæ, & Alphonſum Comitem Toloſæ, anno ſupra milleſimom centeſioio vigeſimo qointo.

Et hæc ille quidem, pluráque diſſeruit, ac denuò comitatus eſt Varium triduo pòſt redeuntem. Patruus poſteà, vt reſtitutam valetudinem tueretur, & vt tranquilliùs degeret quicquid æui ſupererat, non Aquas-Sextias, ſed Belgenſerium, dum regrederetor contendit. Occurrerat illi Peireskios, ac non modò deduxerat, ſed lateri eius adhærere, neque à præſtandis obſequiis recedere ſtatuerat: verùm oon tulit Patruus, voluítque vt potiùs rediret Aquas-Sextias propter Remigialia, quibus fit Curiæ inſtauratio. Rediit ergo Peireskius, ac tantò minùs pœnituit, quantò audire licuit Varium ſua illa oris ſuauitate de lite, & concordia, déque amore Iuſtitiæ, Magiſtratoúmque perorantem.

Deinceps verò ita cœpit ſuo defungi officio, vt deſiderari nihil poſſet. Tametſi enim Varius, cùm penſa Curialia diſtribueret, nollet initio inſpectorem multarum litium deſignare; quarum tamen paucarum coram illi commiſſam voluit, eas ipſe ita ſolitus fuit otiosè, acutéque, & per omneis oomeros, ac momenta Iuris perpendere, vt confectis inſtrumentorum enucleariſſimis breuiariis, explanariſſimè deinde, & ſumma com fide ad Curiam referret. Cùm verò alio expoſitore ferenda erat ſententia, mirè lætabatur, ſi tempus ad deliberandum daretur, aut controuerſiæ commentarios præhaberet à partibus; pudebat enim, oiſi foret communieodo ſuffragio inſtructiſſimus, calculum conferre. Rursùs autem, quooiam perſæpe ob litium anfractus animo pendebat, coouenire ſolitus erat memoratum Thoronium, qui ſcrupulos eximeret, nec dubitabat etiam Vario grauiores cauſſas proponere, qui ob eximiam grauiſſimi, ſaniſſimique iudicij perſpicuitatem eas illuſtraret. Agebat verò id præſertim in veſpertino colloquio: iam tum enim Varius ſiogulis noctibus aduocabat illum in frugalem cœnam, vt ſermones conſerere, ſepoſitis arbitris, poſſet.

Ceterùm, quia neſcius erat tempus fruſtrà conterere, idcircò ſatis ſupererat, vt boaas arteis excoleret, & cum doctis viris tueretur commercium. Ioter cætera procurauit exquiſitam fieri Anatomiam magnæ cuioſdam Teſtitudinis (longitudine nempe cobitali) quam è Martigio mari eductam piſciculis nutrierat, à menſibus circiter tribus. Cùm ſingularia verò multa in ea diſſectione obſeruata fuerint, tum illa non poſtrema, quòd omoplatæ anteriorem, oon poſteriorem habuerint ſitum. Quòd arteria aſpera fuerit longitudinis ſemicubitalis, diuiſáque in treis ramos, tribus à pulmone procul digitis, ac ramulos quoſdam ad renes, & veſicam vſque producens. Quòd eadem annulos habuerit omninò, ſiue vndequaque (etiam verſus œſophagum) perfectos, & cartilagineos, larynxque epiglottide deſtituta conſtiterit. Quòd noo ex ſola vena porta venarum diſtributio in intetanea fuerit, ſed plurimæ etiam ex reliqua caua hepatis parte prodierint; ex eadémque parte cholidochus porus proceſſerit geminus in dodecadactylon inteſtioum. Quòd oulla diſtinctio gracilium, craſſorúmque ioteſtinorum, nulla cæci dicti appendicula, nollus item lien, nullus adeps circumueſtiens cor (tametſi id aquæ pericardio concluſæ innatauerit) & id genus nonuulla alia.

Detexit aliunde noo longè ab vrbe ioſignem qoandam copiam ooo humanorum modò oſſium oaturæ factorum lapideæ, ſed variorum etiam animalculorum, itémque ſtirpium, foliorum, florum, ſimiliúmque huiuſmodi: quam confeſtim diſtribuit per

voiuerſam

vniuersam penè Europam. Adiecit autem tessellas quasdam, seu lapides Rhomboïdaleis, tum rubeos, tum crystallinos (videlicet ipsius talchi, seu specularis lapidis specie) ex Riantiensi agro effossos, eáque in re mirabileis, quòd dum exsoluuntur in minutiores particulas, particulæ quæque tuentur rhomboïdalem illam figuram. Quin etiam mittens Parisios, adjectam voluit congeriem diuersissimam conchyliorum, & piscium, qui monstrosâ formâ in mari Mediterraneo visuntur: itémque pellem felis marini, & innumera alia, quæ destinauit præsertim ad Pictorem celebrem Danielem Monsterium, à quo expectabat icones Varij, Thuani, Casauboni, atque Malherbij.

In Italiam cùm mitteret, nominatim verò ad Gualdũ, accepit magno suo dolore obiisse Baronium, déque lamentabili casu ad Flayosceum, & alios scripsit. Cùm verò in Belgium; condoluit Villerio ob jacturam ab ipso factam Hadrianei numismatis, in cuius aduersa parte ex Villerij quidem sententia fuerat Phœnix exhibitus, ex ipsius verò Peireskij interpretatione, Ciconia. Argumentatus autem id fuit, ex proceritate crurúmque, & colli, cùm Phœnix soleat potiùs Aquilæ instar repræsentari: præterеáque ex serpente ipsi ad pedes apposito, & ex inscriptione PATRI, qua designata fuerat Hadriani erga Trajanum pietas: denique ex quibusdam aliis satis luculentis indiciis, quibus consolari adnixus est virum, monstrando rem deperditam non fuisse adeò, atque ille existimauerat, raram. Sic consolatus etiam est circa jacturam Iaspidis Argæum montem referentis: idque egens ipse tum quoque consolatione aliqua, quòd famulus quidam suffuratus fuisset numismata aurea primorum Imperatorum, & onychas, gemmásque alias elaboratissimæ cælaturæ.

1608. Incidit intereà Claudius Patruus in morbum lethalem non longè à Regalibus sequentis anni millesimi sexcentesimi octaui. Inuiserat illum Peireskius per festa Natalitia; & quia valentem reliquerat, ideò mira consternatione renuntiarum excepit casum, qui septimo die à decubitu carissimum abstulit caput. Constituerat optimus Senex cor, & intestina Belgenserij condi, reliquum verò corpus Aquas-Sextias in majorum suorum sepulcrum transferri. Id itaque parentatione, magnáque pompa præstitum est, inuitatâ Curiâ actione (vt tum moris erat) panegyrica per Ioannem Petrum Oliuarium Senatorem optimum, & assensu facto per Varium oratione alia eximia, quæ inter funebreis habetur, inque editione posthuma est numero decima sexta. Ad eius calcem videre licet quanti Peireskium fecerit, cùm tantoperè commendauit studium, quo Patruum talem delegerat, parauerátque successorem. Nescio an dici debeat, quod demirata tota vrbs est, fidissimum defuncti canem affectatione perpetua circumstitisse feretrum, non potuisse per plureis dies amoueri à tumulo, & postquàm domum reductus fuit, coram icone diu constitisse.

Peireskius, sedato nonnihil dolore, sese, vt priùs, ad functionem Senatoriam composuit; parique modo non destitit bonas horas succidere in gratiam liberalium & studiorum, & studiosorum. Nam primùm quidem varias ad varios amicos literas perscripsit: sed prolixiores tamen nullas, quàm ad Lælium Pascalinum, circa Vrsini lapsus, circa Francorum Regum icones, sigilla, numismata, titulos (conuictis specialiter iis, qui Carolum Pipini filium vsurpasse Magni cognomentum arbitrarentur) circa statuas thymelicas, circa suum Aëtionem, quem cùm Velsetus opinaretur Pictorem esse, cuius Lucianus in Herodoto meminit, perstitit ipse in sententia, propter tiaram Phrygiam, seu insigne regium, quod ad Patrem Andromaches duceret potiùs referendum; circa columnas Herculeas, portum Ostiensem, & cætera curiositatis inexhaustæ. Ita egit cum Fontanæo de re nummaria; & cum Strada specialiter de numismatibus antiquis: cum Claudio Freteo libellorum supplicum Magistro, & Gratianopolitani Senatus posteà Principe, de historia Francica: cùm San-Marthanis Fratribus de Genealogistica; cum Pignorio de Purpura; cum Nicolao Fabro, cúmque aliis de rebus sexcentis.

Deinde innumera fuere, quæ obseruauit circa genera piscium rejectanea, quibus Martigij, alibique condiendis curam demandârat; quæ circa conchylia, circa plantas, circa lapides, circa cætera (quæ rursùs variè distribuit) maximéque cùm per Aprilem diuersatus est Belgenserij, vnà cum Vario; vbi de prolatis compluribus rebus, quas ille nondum viderat, est suauissimè collocutus. Enimuerò sermo habitus est de Lapide cæruleo, in agro Olbiensi reperto, è quo eiusdem cognominis color extrahitur, vti etiam ex marmore lapidem lazulum imitante; de lapide item Coralloïde stellato, de Coralloide punctato; de Lepadite, seu Lepadi conchæ vnialui non absimili; qui omnes fuerant eruti ex agro Castelletano. Rursùs de Conchite striato, quem ex agro Antipolitano, ac Fossensi habuerat; de Gagate, & Succino flauo, eruto ad turrim Beuontiam. Huius occasione edisseruit Succinum rem fossilem esse, quippe in Sicilia quoque effodi, & torrentium impetu detegi, deferríque ad mare vsque, & repellente maris aqua, in littoribus sæpè inueniri. Probabile proinde esse, vt quod expiscantur ad Balthicum mare, vi aquarum erutum, translatúmque eò fuerit (maximè verò eàm eodem modo plerumque coorinear conclusas muscas, cæteráque id genus animalcula.) Quare & fabulosum esse, quod aliqui narrant, arbores prægrandeis esse in Noruegia, ex quibus id Succinum, quasi gummi quoddam decidat, concrescat, atque induretur.

Enimverò toto hoc anno nihil magis placuit, quàm quod obseruauit, ac philosophatus est circa pluuiam Sanguineam, quam decidisse rumor percrebuit sub Iulij mensis initium; conspicuis nempe maximis guttis, tam in ipsa vrbe, ad parietes cæmiterij maioris

Ecclesiæ,

Ecclesiæ, quod est propè muros; quàm ad muros ipsos; ac rursus, ad parietes villarum, pagorum, oppidorúmque, ad aliquot milliaria circumvicinorum. Nam primùm quidem accessit ipse ad inspectandum guttas illas, quibus lapides rubescebant; nihílque non egit, vt alloqui posset quos agricolas memorabant vltra Lambiscum sic fuisse perculsos ex decidente pluuia, vt detelictis operis in vicinas ædeis citò aufugissent. Deinde, cùm fabulam esse, quod de viris huiusmodi proditum fuerat, comperisset, non placuit illi quod Physici referrent huiusmodi pluuiam ad vapores è rubra terra sublimè euectos, & post concretionem deciduos; quippe vi caloris eductum vaporem absque colore sursum ferri: vt vel constare potest ex eo, qui eductus è rosis rubeis in limpidam aquam concrescit. Minùs etiam placuit, quod vulgus, ac nonnulli Theologi opinarentur facinus esse Dæmonum, Strigúmve à quibus fuissent interfecti innocentes infantuli; scilicet hoc esse meram conjecturam, fortaſsísque etiam Dei bonitati, prouidentiæque iniurium.

Succurrit porrò intereà casus, ex quo sibimet visus est germanam causam detexisse. Quippe ante aliquot menseis concluserat, pyxide inuentam quandam Chrysalin, magnitudine, formáque insignem. Eius cùm ampliùs non meminisset, excitari bombum inaudiit intra pyxidem, eáque ad aperta, deprehendit chrysalin, deposito spolio, factam ex eruca papilionem pulcherrimum, qui statim auolauerit, reliqueritque in fundo guttam rubeam, amplitudine Solidi vulgaris. Quoniam verò id contigit circiter idem mensis initium, ac per idem tempus obseruata est Papilionum confertim per aërem transuolantium incredibilis multitudo: idcircò opinatus est papiliones huiusmodi interquiescenteis parietibus diffudisse illeic, quasi excrementum, guttas simileis, magnitudine videlicet pareis. Quare iteratò accessit, comprobauitque guttas illas non supra ædificia, non in deuexis lapidum superficiebus exstare, vti debuetat contingere, si è Cælo sanguine pluisset; sed in subcauis potiùs, ac in foraminibus, vbi animalcula poruerant quasi nidulari. Accessit, quòd parietes iis tingebantur, non qui in mediis oppidis, sed qui agrorum vicini erant, neque secundum parteis elatiores, sed ad mediocrem solùm altitudinem, quantam volitare papiliones solent. Hac ratione proindè est interpretatus, quod Gregorius Turonensis refert de pluuia sanguinea Childeberti tempore conspecta Parisiis, in diuersis partibus; & in domo quadam territorij Syluanectensis. Itémque quod memoratur tempotibus Regis Roberti sanguine pluisse, circirer finem Iunij; adeò vt sanguis, qui cecidisset super carnem, vestem, lapidémque non posset aquâ elui, posset verò qui super lignum. Quippe idem fuit papilionum tempus, & recentes quoque has guttas elui non posse vllâ aquâ è lapidibus comprobatum est. Hæc, & similia cùm apud Varium magnâ coronâ edisseruisset, placuit simul rem explorare, contigitque vt cùm variè per agros incederent; guttas quoque multas deprehenderint in lapidibus, rupibúsque: sed ad cauas tamen, subuexasve, non verò cælo obuersas parteis.

Accepit deinde ex Italia, & transmisit statim ad Thuanum elogia doctorum quorundam Virorum, vt Hieronymi Columnæ, Gabrielis Faërni, Cruceij, & similium, quorum ille voluerat in sua Historia meminisse. Rogârat aliunde ipsum Scaliger, vt instauraret commercium, quod per P. Ostagerium hospitem olim Massiliæ suum instituerat in Oriente, coëmendis Samaritanis, Ægyptiacis, Arabicis libris; dolens quòd à quindecim annis, quibus degeret in Hollandia, nihil prorsùs inaudiisset de Pentateucho Samaritano, cuius sibi procurandi Ostagerius fuerat pollicitus studium. Peireskius ergo, cùm priùs quidem aliquid ea in re tentasset, tum tamen incumbendo acriùs, eiusmodi librum inter plureis alios in Ægypto coëmi, afferríque ad se mandauit. Verùm nauis, qua vehebatur, à piratis direpta est, recuperarique is liber non potuit. Ita priuatus Scaliger fuit exoptatissimo Codice, vt etiam nunquam est assequutus expectatissimum responsum, quod Peireskio ab eius morte venit fœliciter in manus. Scripserat nempe Scaliger ad Samaritanos Ægypti, itémque ad magnum eorum Sacerdotem Eleazarum in ciuitate Sichemo morantem, quæsierátque ex ipsis varia circa obseruationem Sabbathi, aliorúmque festorum; circa Messiam, eiúsque apud ipsos nomen; & ad extremum, exemplum Legis, Pentateuchive popòscerat. Ac ipsi quidem geminis Epistolis responderant; sed quòd illæ in Genebrardi, aliorúmque manus incidissent, detentæ sunt, donec, Scaligero mortuo, Peireskius, & obtinuit, & per virum impensè doctum Ioannem Morinum è Congregatione Oratorij; Latinas fieri nuper curauit. Curam quoque eo tempore euocandi Pacium resumpsit, & quod est ampliùs, efficiendi ne diutiùs in Religione heterodoxa perseueraret: at nimis multa interuenerunt, quæ sollicitudinem variam, varióſque conatus fecere rursùm irritos.

Aberat per ea tempora Valanesius frater Parisiis, ob Riantiensia negotia: & quia ipsi aliquot mensium intercedebant induciæ; ideò rogauit illum Peireskius, vt, vel sui causâ, inuiseret Angliam, Belgiúmque, & amicos illeic suos salutaret, quæ dunaria misit, offerret, rara quædam nanciſceretur. Orauit etiam quam-maximè Aquis-granum contenderet, vt quicquid illeic monumentorum Caroli Magni superesset, attentissimè inspectaret, inscriptiones exscriberet, icones quasque in Ecclesiasticis seu libris, seu vitris, seu vestibus, seu lapidibus, seu quibusvis aliis rebus impressas exprimi curaret; locorum, ornamentorúmque ichnographiam non negligeret, diplomatum apographa, sigillorum ectypa, prece, pretióve obtineret. Adjecit se sic pœnitere, quòd in Hollandia cùm versaretur, Aquis-granum non diuertisset, vt nisi fratri confideret, paratus esset

definitè,

definitè, neque alio nomine eo suscipere profectionem. Fecit porrò Frater abundè, & satis, mira sollicitudine, sedulitate, fide; tùm ipse intereà post initum annum est digressus Monspelium, ob illa eadem negotia: scilicet Marchio Oresonius Bressiaco litem intenderat, ob diuenditum Riantij ius plenum.

Redierat medio circiter vere, dolorem
1609. dentium infandum perpessus, cùm non longè pòst incidente patre in periculosissimum morbum, contraxit ipse quoque febrim, quæ diuturna admodùm fuit, cessánsque sic languidum fecit, vt vix denique per Autumnum penitùs conualuerit. Quo loco referendum est, quod tetulit ipse non semel. Cùm ciborum non appetens, fastidiosúsque tabesceret, rogasse Iacobum Fontanum clarum Medicum, eiusque affinem, annon aliquid demùm esset, cuius esum appeteret. Annuente ipso aliquid esse, sed quod se non impetraturum, habetet compertissimum; institisse illum, id modò, quodcumque foret, significaret. Cùm dixisset autem, Pepones: tum excepisse Medicum, macte, bonóque animo esto; neque enim permitto modò, sed adhortor etiam, ac præcipio, addóque, vt nonnihil meti præassumas, postassumásque, & absque pane, aliáve re ad initium pastus, in stomachum mittas. Obsequutum igitur fuisse, adeóque bene inde habuisse, vt deinceps, ac donec vixit innoxiè semper eadem ratione pepones esitauerit.

Conualescens variis officiis studiosos varios adjutauit, veluti Ioannem Taxilem Arelatensem Medicum, nescio quid de ea noua stella, quæ per memoratam magnam Conjunctionem apparuerat, meditantem; Gasparem Bricium in eadem ciuitate parochum; vitum bonum, industrium, & cœlestium obseruatorem. Ioannem Baptistam Hansenium, quem nouerat Romæ in erudita familia Cardinalis Baronij, cuíque procuràrat, vt toto triennio foret Gymnasiarcha Aquensis. Atque istos quidem, aliósque demeritus est, valetudine adhuc dubia, remissioréque solùm morbo; cui contrahendo, producendóque non contulit parùm jactura trium amicorum insignium, qui in Hollandia elati sunt.

Eorum primus fuit Scaliger, qui manum iam admouerat commentationi de Hebræis numismatibus, eùm laborare hydrope cœpit, ex intemperie iocinoris, quæ quarto demùm, aut quinto mense, ipsum, die Ianuarij vigesima prima, oppressit. Alter fuit Clusius, qui non tam podagra tecenti, quàm debilitate naturæ, die quarta Aprilis interiit. Posthuma huius opera, siue Posteriores curas edidit curator testamento datus Franciseus Raphelengius, mentione sæpè facta Peireskij, cuiusmodi illud, *Allata est ex Guinea in Galliam Spica non dissimilis praecedenti, nucula Indica fructibus constans, cuius iconem nobilissimus, & amplissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, Aquis-Sextiis in Galliæ Prouincia Senator ad Clusium miserat.* Et posteà, *Sequens Tragacanthæ icon, quæ nobis transmissa est ex Gallia Prouincia, nempe Aquis-Sextiis, ab amplissimo, & nobilissimo Viro Nicolao Fabricio, Domino de Peiresc, Consiliario Regio in supremo Senatu Aquensi, cum literis ad clarissimum Clusium.* Ac rursus, *Subiungi poterit epistola quadam doctissimi Viri D. Doctoris Fontani, quam ad nos Aquis-Sextiis misit amplissimus, & prudentissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, inclusam literis suis ad clarissimum Clusium destinatis; quæ quamvis post mortem clarissimi Clusij ad nos perlata sit, locum in his Additamentis aliquem mereri nobis videtur.* Agebatur porrò in illa epistola de insigni Aloe, quæ in quodam Auenionensi horto à centum circiter annis sata, eruperat sub initium Maij anni millesimi quingentesimi nonagesimi noni, ac intra dies quidem quadraginta quinque, ad vsque altitudinem palmorum Prouincialium triginta duorum, hoc est, Parisinorum pedum viginti quatuor, cùm proximè semisse. Cuiusmodi & nos deinceps eruptiones aliquot in Prouincia, & Draguiniani præsertim, vidimus. Tertius fuit Abrahamus Gorlæus, à quo non potuit cœptum opus Paralipomenon absolui.

Parùm porrò abfuit quin hisce amicis Varius quartus accesserit. Is per justitium Septembri mense concesserat Antipolim, vt possessionem eius loci Regio acquisiti patrimonio, Regis nomine adipisceretur. Cùm innotuisset verò Fratrem, Petrum nempe Varium Vintiensem Episcopum, incidit in febrim periculosissimam, ac mense penè diuturniorem. Hanc Peireskius cùm accepisset, teneri vix potuit, quin, laborans licet, laboranti accurreret. Cùm non posset tamen, mira sollicitudine, vel potiùs anxietate fuit, vt quocumque modo operam præstaret. Cætera inter, scripsit Massiliam, ac exstimulauit Carolum Cassaneum clarum Medicum, apparatíque illi eurauit & rhedam, & lembum, vt seu terra mallet, seu mari, eò expeditè aduolaret. Missitauit penè in singulos dies, qui exquisita quædam seu remedia, seu edulia ferrent, & quis foret status morbi renunciarent. Cúmque primùm facta est spes melioris valetudinis, sellam misit gestatoriam, quam domi habebat commodissimam; tametsi ille non potuit, nisi vectorio lecto reduci.

Dum vterque deinceps residuo Autumno conualesceret, diésque totos in colloquiis familiaribus duceret, putásne illorum sermones nihil habuisse eruditionis? Vnum præterire non possum, qui fuit postmodùm aliquoties à Peireskio commemoratus, cuiusque occasione, etiam post eius obitum, superfuit quidpiam peragendum. Ansam fecêre Conuentus varij, qui toto Regno Principis iussu habiti recens fuerant, vt de condendis perpetuis circa Monetarum valorem, vsúmque Statutis deliberaretur. Cùm enim ante septem annos statuisset publico edicto, vt aureus Solatus anteà oblocatus sexaginta solidis, valeret exinde sexaginta quinque; euenerat iam, vt pro septuaginta, & pluribus commutaretur. Itaque Vario sententiam poscente,

poscente, respondit Peireskius vix esse sperandum, vt proserpens malum sisti vnquam posset. Causam enim esse commercium cum vicinis nationibus, apud quas aurum cariùs, quàm apud nos redimeretur. Nam tum quidem aurum nobis esse in proportione ad argentum non omninò duodecupla; apud Hispanos verò, exempli causâ, in plusquam tredecupla esse, idque edicto recentissimo, quo Rex Hispaniæ auri valorem decima parte adauxerat, intacto valore argenti. Qua in re sanè non fuerat Principem nostrum imitatus, qui maiore solidorum numero aurum æstimans, maiore quoque æstimauit argentum, ne proportio illa euariata censeretur. Subjunxit, tametsi non modò Rex noster, sed etiam Rex Angliæ, cæterique Principes nouis edictis eam proportionem euariarent, promouerέntque; euenturum tamen, vt singulis æmulatione quadam vel aurum pluris facientibus, vel ipsius pondus, aut certè internum argenti valorem, imminuentibus, res definiri nunquam posset. Scilicet nunquam defuturas, vel bellorum occasiones, quibus exhaustis ærariis, ad id remedium prouocaretur, vel nationes satis consultas, quæ puriores auri, argentique species penes se seruare, aliundéve allicere hoc artificio procurarent.

Et exemplo quidem esse posse Romanos, apud quos As æreus, Denarius argenteus, & Solidus aureus ita paullatim fuêre imminuti, vt postremò facti extra vsum fuerint; & Solidus ipse nominatim, qui cùm potuisset initio duobus Solatis exæquari; commutari demum debuerit in speciem argenteam, quæ ipsa quoque sic degenerauerit, vt existimari possit in Solidum nostrum vsualem abiisse. Verùm ne tam procul quæreret exemplum, sufficere, si spectaretur vel vnius Solati valor, qui intra centum postremos annos ita increuisset, vt decrescente simul interna bonitate solidi, duplo solidorum numero iam æstimaretur. Non esse verò probabile, vt deinceps consisteret, sed futurum haud dubiè, vt intra paucos annos triplò, quadruplóque incrementum acciperet, Solidúsque intereà non imminueretur modò pondere, sed euaderet etiam planè æreus, tunc pondere quoque suo decessurus. Nec verò vana fuit coniectura: quando iam Solatus à nuperis annis taxatus est solidis centum quatuor; idque Edicto publico, cuius occasione ipse, cùm foret adhuc superstes, adnotauit auri ad argentum proportionem proximè quindecuplam esse.

Sed ad colloquium vt redeam, cùm retulisset obiter Assem initio pependisse libram integram, seu duodecim vncias; ac diminutum deinceps fuisse ad vsque duas, ad vnam, ad minus: Denarium, cùm tempore Regum pependisset trientem vnciæ; sub antiqua tamen Republica pependisse solùm sextantem, sub recentiore partem septimam, sub primis Cæsaribus octauam, seu drachmam (Atticæ nempe drachmæ æqualem:) Solidum denique principio fuisse partem libræ trigesimam octauam, posteà quadragesimam, quadragesimam quintam, quinquagesimam, & ita deinceps: tum requisiuit Varius, qui illæ Libræ, seu Vnciæ à nostratibus dissiderent? Excepit Peireskius, sibi ea in re nondum penitùs factum satis. Nam habere se quidem pondera antiqua librarum triginta, decem, trium, singularum, quæ cum libra Parisiensi senûm denûm vnciarum zygostatica comparasset; sed comperisse tamen solùm vncias Romanas duodecim, decem circiter vnciis Parisiensibus exæquari. Circiter, inquam; nam nunc excessum, nunc defectum excurrere ad treis, quatuor, & quinque drachmas. Tametsi verò doctus Budæus proportionem præscripsisset proximè sesqui-alteram, quòd putaret libram Romanam semunciâ superadditâ libræ Marcæ, seu octo vnciis Parisiensibus æquam esse; attamen se varios Denarios antiquiores, integrioresque, quàm Budæo fuissent ad manum, ad eandem libram exegisse, deprehendisséque libram Romanam cum semuncia decem Parisiensibus vnciis, vt minimùm, æquipollere. Non audere tamen adhuc rem decernere; quòd illi quoque denarij passi fuissent interterimentum, expectatéque donec Româ impetrauisset modulum Congij, qui à Vespasiani vsque tempore in Capitolio consecratus, exstaret, asseruaretúrque in Farnesiano Palatio, ac decem librarum vini aut aquæ pondus continens, prodere posset quotnam libris, vnciísque Parisiensibus tale pondus exæquaretur.

Probauit ille, rogauitque ecquam putaret Congij ad nostrates liquidorum mensuras esse analogiam? Peireskius verò dixit id quoque determinandum ex modulo; intereà verò putare se continere Congium tres circiter Potus (sic enim in Prouincia vocantur, quæ Parisiis Pintæ, cùm hæ illis minores sint) licerέque etiam id explorare, si constiterit, quæ proportio inter Romanum Pedem antiquum, & nostrum quem dicimus Pannum, seu mavis Palmum, intercedat. Romani nempe, vt Amphoram Congij octuplam definierunt magnitudine pedis cubici; ita Congij capacitatem dimidio pedis cubico definitam esse voluerunt. Hinc non vnum quidem duntaxat, sed duos quoque modulos Congij temporis progressu obtinuit: verùm nunquam satis vacauit rem pro voto expendere, & postquam posteriorem obtinuit, citò nimis interiit, rem certo certiùs exploraturus.

Cæterùm quia nos, quantum licuit, illius curam suppleuimus, nescio an, si dixerimus, nimia sit futura digressio. Tenemur certè gratificari hominibus nostris, qui non modò pondera, mensurásque illas inter se, sed cum nostratibus etiam à Peireskio comparatum iri sperârunt. Vt paucis ergo res dicatur, cautiones adhibuimus easdem, quas Lucas Pætus, & Villalpandus; dum vas ipsum ad summum collum puteali aqua oppleuimus, expendimus,

vasis

vasis pondus subduximus. Deprehendimus autem aquam, quæ Romano pondere esse debuit decem librarum, seu vnciarum centum viginti, esse pondere Parisiensi (quale nempe Parisiis exploratum, missúmque est) librarum septem, minus vnciæ quadrantē; seu vnciarum centum vndecim, & quadrantem vnciæ trium. Deinde ex hac proportione collegimus vnciam Romanam continere grana quingenta, & triginta sex, qualium quingenta septuaginta sex in Parisiensi continentur; vnde & illis in dragmas collectis, obuenêre cuilibet drachmæ grana sexaginta septem; idque proinde censuimus pondus Denarij Cæsarei, quem dictum est fuisse drachmalem.

Adhæc difficile non fuit valorem huiusce Denarij, & cæterorum consequenter, ac monetæ cuiuslibet, monetâ nostrâ exprimere, & à recentiore præsertim Edicto, anni nempe M. IↃCXXXVI. Cùm ex præscripto enim argenti valore, atque pondere colligamus argenti vnciam æstimari solidis Turonicis sexaginta quatuor; idcircò Denarius Romanus valebit septem solidis, ac denariis Turonicis quinque, cum triente eiusdem Turonici denarij (sicque parùm prorsùs exceder valorem Regalis Hispanici) & tale fuisse intelligetur non modò apud Romanos, sed etiam apud Græcos, ob parem Denarij, Drachmæque valorem, militum stipendium in singulos dies. Quinarius proinde, siue Victoriatus valebit tribus solidis, cum denariis Turonicis octo, ac denarij besse; Sestertius vno solido, cum denariis decem, ac triente denarij. Et quia, verbi causâ, Siclus Hebræorum fuit, ex Iosepho, Tetradrachmalis, seu denariorum Romanorum quatuor; idcircò valuit solidis similibus viginti nouem, cum denariis Turonicis nouem, ac triente. Vnde & quia triginta vocati Denarij, quibus Christus Seruator à proditore Iuda diuenditus legitur, triginta Sicli fuisse videntur; ideò pretium colligitur librarum Turonicarum quadraginta quatuor, ac solidorum tredecim, cum denariis quatuor.

Quod spectat ad comparationem cum Prouinciali pondere, obseruauimus illam eandem aquam, siue Romanas libras decem pendere libras Prouincialeis nouem, cum vnciæ triente; seu vncias centum quadraginta quatuor, & trientem vnciæ. Obseruauimus aliunde libram Parisiensem cum prototypica nostrate collatam continere ipsam semel, cum quatuor vnciis, & vnciæ besse. Sed notandum Zygostatam Stateras ita temperare, vt versus numerum centenarium, singularum librarum pondus singulis vnciis adaugeat, propter detrimentum earum mercium, quæ cumulatim emptæ, minutatim venduntur: adeò vt quæ centum libræ Parisienses æquiponderarent nostratibus centum viginti nouem, cum triente, exæquentur solùm centum viginti duabus, quatuordecimque vnciis, cum besse.

Cùm liceat verò mensuram Romanam tam cum Parisiensi, quam cum Prouinciali ex ponderibus comparare; addo duntaxat nos comperisse quatuordecim Pintàs Parisienseis adæquari Potibus nostratibus vndecim; & liquidorum Modium, qui Parisiis continet Pintas ducentas octoginta, continere nostrates Mellereolas quatuor, cum Potibus viginti octo: continente Mellereola Potus duodequinquaginta, quorum quilibet pendit Prouincialeis libras treis, cum quadrante. Ex quibus elicies Congium continere Potus nostrates duos, cum sextis ferè quinque; seu Parisienseis Pintas treis, cum semisse proximè: intelligésque, exempli gratiâ, quantum biberit Nouellius Torquatus, Mediolanensis scilicet ille, qui treis vini Congios vno haustu siccasse coram Tiberio legitur; vnde & Tricongij cognomentum tulit. Habebis rursùs quantum mensurarum nostrarum contineat Vrna Congij quadrupla, Amphora octupla: quantum Sextarius sexta pars Congij, & Semi-sextarius pars duodecima, aliàs Hemina, seu Cotyle dicta. Vbi notabis, si lubeat, videri Parisienseis appellare quartam Pintæ partem Semi sextarium, quod illa ad Semi-sextarium Romanum proximè accedat.

Dixi porrò obiter liquidorum Modium: nam alioquin Modius aridorum constans ex centum quadraginta quatuor Buxeis, ex quibus quatuordecim deprehensi sunt id statuere Ouus, quod nos ex quinque Heminis, Pannalibúsve decem constituimus; talis inquam Modius æquiualet nostris Oneribus decem, Pannalibúsque proximè tribus. Atque hæc sunt quidem, quæ homines nostros scire præsertim attineat; nisi adhuc adiiciam diuisisse nos Pedem Parisiensem ex prototypo desumptum in mille particulas, obseruasséque Palmum nostratem, qui octaua Cannæ pars est, continere solùm ex iis partibus septingentas sexaginta treis: Pedem verò Romanum antiquum nongentas & sex; ne memorem Anglicanum continere nongentas triginta treis; Hollandum nongentas sexaginta sex; Lugdunensem, & Gratianopolitanum mille, & quinquaginta duas; Brachium Florentinum mille octingentas, & duas; verùm de his nimis iam multa.

Ad Peireskium redeo, qui statim inse- 1610.
quente anno millesimo sexcentesimo decimo est rursùs profectus Monspelium. Cùm rebus autem prosperè gestis, ineunte iam Maio rediret, insomnium illi contigit, quod aliquoties mihi enarrans solitus fuit præmittere, se, si ab alio fuisset enarratum, non crediturum. Erat in eius comitatu Iacobus Raynerius Aquensis ciuis, qui in eodem cubiculo indormire solitus, indormiit speciatim intra id hospitium,

quod vocitant Album, Monſpelium, ac Nemauſum inter. Somniauit autem Peireskius, ac neſcio quid inſolitum obmurmurare viſus eſt: quare excitatus Raynerius, ipſum, ecquidnam noui eſſet rogitando, expergeſecit. Tum ille, proh, inquit, quàm gratum, bellúmque excuſſiſti ſomnium! Quærente Raynerio, quid-nam rei foret, ſomniabam, inquit, me eſſe Nemauſi, oblatúmque mihi fuiſſe ab Aurifice numiſma aureum Iulij Cæſaris, pretio ſcutatorum quatuor; iámque eram illi, ad ipſum habendum, numeraturus pecuniam, cùm excitante te importunè, & ex oculis Aurifex, & ex manibus Numiſma euanuit. Exinde ſomnium nihil moratus, diſceſſit Nemauſum, & cùm prandium appararetur, per ciuitatem digreſſus eſt.

Caſu autem planè ſtupendo in Aurificem ecce incidit, ex quo dum requireret, ſi quidpiam fortè rarum haberet, habere ſe ille reſpondit Iulium Cæſarem aureum. Rogauit quanti eum venderet; reſponſum, pretio ſcutatorum quatuor. Itaque id pretium ſtatim numerauit, acceptóque Iulio, ſuum ſomnium fœlicitate mira compleuit. Mira, inquam, nam facilè quidem cogitare Nemauſum potuit, quò ſequente luce erat acceſſurus: potuit illud Iulij numiſma, quod vigilans ſæpiùs exoptauerat: potuit id repertum in ea ciuitate, in qua tot Romanæ antiquitatis veſtigia: potuit autem Aurificem, ad quod genus hominum vulgò referunt, qui talia effodiunt: potuit valorem mediocrem, quo Aurifices potiùs, quàm Antiquarij iſta pendunt: potuit ſcutatorum quatuor, quo moderato pretio aurifex poſſet eſſe contentus: denique potuit Aurifex, & Nemauſi quidem, ac eo pretio habere nummum: verùm hæc omnia concurriſſe, & euentum ſomnio ita reſpondiſſe admirabile prorsùs eſt. Non is autem erat Peireskius, qui propterea ſomnij cauſam præternaturalem putaret, vt fortè feciſſet, ſi ſæpiùs contigiſſent ſimilia: ſed cùm noſſet fortunæ luſus, habebat duntaxat hunc caſum inter eos, qui ſua raritate ſtuporem apud vulgus creant, cuiuſmodi etiam memorantur de Eudemo Ariſtotelis familiari ad Pheras; de duobus Arcadibus ad Megaram, & de nonnullis ſimilibus; quanquam hiſtoriarum huiuſmodi omnium penes auctores fides eſto.

Commoratus eſt deinde Peireskius aliquot diebus Arelate, vt præter aliàs obſeruata, exploraret curioſiùs monumenta quædam inſignia ad Monaſterium Montiſmaioris. Cùm inde autem diſceſſiſſet, & iam Salonem accederet, attigit eum Curſor ab Archiepiſcopo, qui renuntiaret mox inauditam Henrici Regis luctuoſam mortem. Conſternatus mirè, feſtinauit tamen, vt conſolaretur Varium: dolorem quippe præſentiens, quo nouerat perculſum iri. Et ſanè illius acceſſus leuamen adhibuit non mediocre magno Viro, qui iam factum reſciuerat, hominibúſque, & literis miſſis dare operam cœperat, vt vniuerſa Prouincia in officio contineretur. Memorabile porrò eſt ab anni vſque initio, & priuſquàm Peireskius Monſpelium diſcederet, allatum ipſi fuiſſe ex Hiſpania Prognoſticon annuum, ſiue *Almanach* ab Hieronymo Ollerio Beneficiato Barcinonenſi compoſitum, & Nouembri ſuperiore Valentiæ impreſſum, in quo non obſcurè prædictus lamentabilis caſus foret. Sic ille nempe deſignârat & natiuitatis circumſtantias, & euenta quædam præcipua, vt denotari alius Rex, quàm Magnus Henricus non poſſet. Illud Variu cùm oſtendiſſet, communicaſſétque prætereà cum Ioſepho Galterio Priore, & Domino Valletæ, Viro totius quidem Matheſeos, ſed Aſtronomicæ præſertim peritiſſimo, digna omninò viſa eſt res, quæ, licèt Aſtrologicis prædictionibus non eſſet fidendum, non negligeretur tamen, tanquam ſacrum attinens Caput, pro cuius incolumitate nulla cautio poſſet cenſeri ſuperflua. Itaque Varius eo tempore Ipſummet exemplum tranſmiſit ad Regem.

Ac prætereo quidem vt magnus, veréque generoſus Princeps laudato Varij affectu contempſerit prognoſticon: ſed quia euentus comprobauit, ipſéque Ollerius aliud poſteà edens in ſequentem annum, eſt propterea mirè gloriatus; idcircò taceri non poteſt, quod ſaltem dubium faciat ex ipſiſ-ne Aſtris, an potiùs aliunde rem euenturam coniecerit. Nam de Aſtrologica quidem vanitate non eſt quod hîc loci quidquam memorem, & maximè cùm euulgata ante treis annos Themata, niſi poſt annos præterea quatuor, nihil ominarentur infauſtum. Non is etiam ſum, qui ſubdubitem habuiſſe Vatem cum prauo Genio, qui id præſagierit, reuelaueritque commercium: dico ſolùm potuiſſe ipſum aliqua ratione eſſe conſcium machinationis illius, qua infandum adeò parricidium commiſſum eſt. Ea certè neque in Hiſpania, neque in Italia celare planè potuerat, nam etiam Regij Oratores, ac nominatim Venetiis agens ille Virorum optimus Ioannes Bochartus Campinius, Regem iam illius præmonuerant. Comprobatum aliunde eſt Maſſilienſeis nautas, quotquot ex Hiſpania ante duos menſeis aduenerant, retuliſſe rumorem fuiſſe in Hiſpania diſſeminatum, quòd Rex Francorum nunc occiſus, nunc occidendus gladio foret. Narrauit etiam Peireskius, ſcripsítque ad Malherbium, quod in hunc locum inſeri poſſit. Memorabat nempe die Sabbathi, ac triduo poſt mortem Regis enunciatam, tranſiiſſe Aquis-Sextiis illuſtriſſimum Venetum ex Priulorum familia, qui fuerat Orator Pariſiis, ac tum pergebat Orator Madritum. Cùm inuiſiſſet autem Varium, ſibi aliunde cognitum, enarraſſe ipſi inter cætera, ſe Mediolano iter facientem ſalutaſſe illic Comitem.

tem Fontanum; & cùm Regiarum copiarum vim inter colloqueodum exaggerauisset, tum excepisse Comitem, nihil sibi ex iis metuendum, quòd vnius hominis mots esset breui eas euersura. Sed temperandum ab istis est.

Accepit subiode Peireskius scriptas à Pignorio tertia eius mensis die literas, quibus admoitus est dereuisse Galileuio inuento recens Telescopio magna quædam, admirandáque circa stellas spectacula, ac potissimùm quatuor nouos Ioui circumductos Planetas, quos Mediceos nuncupauisset. Scilicet ab ineunte vsque superiore auoo sexcentesimo oono Iacobus Metius Alcmariensis, dum varia vitra componeret, vt effecta experiretur, inciderat casu in eam conuexi, concauique comparationem, ex qua, interjecto potissimùm tubo, videtentur intuenti res paruæ grandescere, & sepositæ admoueti, (vnde & illi ptima defertur Telescopij inuentio; tametsi Ioanoes Baptista à Porta tale quidpiam iam euulgârat) Galileus verò ex solo rumore inoentionis ad se perducto, cœperat ipse excogitare tum causam effectuum Telescopij, tum conficiendi artificium, adeò vt pòst molimina, ac tentamenta varia, peruenisset tandem ad vnius exactissimi constructionem. Ipsom fuit, qoo per primos duos anni decimi memorati menseis obseruationes illas peregit, quas titulo Siderei Nuotij mense Martio typis vulgauit.

Peireskius ergo re cognita, magno cum ardore satagit vt & librum, & Telescopium quam-primùm posset, nanciscere-tur. Enim-verò cùm librum habuisset, exquisitum tamen Telescopium sortitus illicò non est, quaotumvis nonnulla impetrauerit tam ex Italia, quàm ex Hollaodia, ac etiam Parisiis, ex quo primùm tempore elaborari ilicic cœperunt. Heinc est, cur Iouis Satellites ante Nouembrim detegere, obseruaréque nequiuerit, certè vt integram Choream censeri posset deprehendisse. Ex quo verò deprehendit, mirum quantâ lætitiâ id spectaculum fuerit contemplatus. Nam statim quidem rem demonstrauit Vario, aliísque amicis; sed & ne tempus frustrà abiret, apparauit obseruatorium, inuitauítque, ac sæpiùs per complnreis dies detinuit memoratum Galterium, cúmque eo in obseruando bieunium penè totum consumpsit. Erat adhuc frater Parisiis: quare illum sollicitare, variéque vrgere nunquam destitit, donec vitra Telescopica confici curauit, misítque ad vsque quadraginta. Videlicet spes erat fore, vt consequeretur tandem optima, & cuiusmodi fuerant à Galileo vsurpata.

Intereà tamen aliquot teuolutiones speculatus, cepit cum Galterio cousilium de Motuum hypothesibus, tabulísque concinnandis. Quamobtem Galtetius eam Spartam aggressus, sic breui perfecit, vt exquisitè, quantum licuit, determinârit tempora, qoibus singuli Medicei circumuolutiones proximè absoluunt, Extimus nempe diebus sexdecim, cum sexdecim horis: Sequens septem diebus, cum horis tribus, & semisse horæ: Tertius diebus tribus, cum tredecim horis, ac semisse itidem: Intimus die vnica, cum horis octodecim, ac simul semisse. Minutias noo recenseo; quandoquidem licet ad vsque secundas, vt Astronomi loquuntur, supputatæ fuerint; nihilominùs dies docuit addendum qnidpiam, demendúmque: vt etiamnum quoque restat aliquid, quod obseruatio, ac diligentia tempotum sequentiom valeat emendare. Hæc solùm attiogo, vt innuam, quàm vehementer Peireskius iu id incubuerit, vt res adhuc oascens in suo exortu perficeretur. Quippe delegit prætereà vitum industrium Ioannem Lombardum, qui obseruando operam conferret; ac eruditos adolescentes Petrum Robertom Medicinæ, & Ioannem Baptistam Motinum Philosophiæ candidatos, qui se Galterio addicerent, vt quia nimis molestum erat numeros omneis texere, calculis præscriptis ipsum subleuareot.

Obtinuit etiam obseruationes, quas præter Galileum Ioannes Keplerus, clarissimus ille Cæsaris Mathematicus, aliique iam peregerant; vt ex illarum collatione perfici hypotheses possent. Curauit quoque elaborari Theoticen Mechanicam, Peurbachianæ vulgaris instar; vt suppositis radicibus motuom, Mediceorum loca possent colligi in aonos, menseis, dies, & horas. Nomina prætereà imposuit, quibus discerni singuli possent. Nam cùm Galileus vniuersè Mediceos indigitasset, noluit ipse nuncupationem vlla ratione immutare: sed Principes tamen delegit ex Medicea familia, quorum nomina inderentur. Quia debebat verò præsertim seruato familiæ hoore Reginas doas inclytas, quas illa nostræ Galliæ dedisset, Sideribus adscribere: ideò extimo Planetarum Catharinæ nomen fecit proprium; alteri, qui præ cæteris eximiè resplendet, Mariæ: tam sequenti Cosmi majoris, & intimo Cosmi mioors. Cogitauit deiode tam Obseruationes euulgare, quàm Tabulas; sed quia accepit Galileum curis continentibus in id negotium incumbere: ideò ne videretur palmam illi debitam prærepturus, sese ab incœpto continuit.

Denique venit illi in mentem adjutare Geographos in tradenda methodo Longitudinis inueniendæ. Quippe quia horum Planetarum sunt motus citatissimi, configurationésque per singulas nocteis variæ: ideò cogitauit, si illæ, quibus contingunt momentis, in diuersis locis ad ortum, occasúmque obseruarentur, posse pro temporum varietatibus, exquisitè designari intercapedines locorum: posséque adeò Tabulas, chartásque Geographicas sic emendari, ac perfici, vt exinde vsus rei Nauticæ consummationem nancisceretur. Heinc ea de re Amsterodamum ad Iodocum Hondium

Hondium dedit literas, quibus etiam rogauit illum, vt indicaret nomen, & patriam Inuentoris primi Telescopij; scilicet ignorabat adhuc eum fuisse, quem iam diximus. Scripsit & Parisios copiosè ad Fratrem, postulans ab eo varia Telescopia, quæ obseruationibus faciendis in variis locis destinasset, ac potissimum in Oriente, & in nouo Orbe, quò nonnulli amicorum erant breui discessuri. Et postmodùm quidem obtinuit obseruationes aliquas, ac potissimùm à mox antè nominato Ioanne Lombardo, qui profectus Alepum vsque, versus Orientem, fuerat; sed neque illæ fecerunt satis; neque peruidit, omnibus etiam horum Planetarum configurationibus in Ephemeridas relatis, fore propterea inuentionem adeò generalem, ac animo conceperat. Agnouit enim non posse Nautas ad illos attendere, neque interdiu, neque cælo nubiloso, neque Ioue Soli conjuncto, aut noctu sub terras delato; neque toto sexennio ad alterum polum, cùm Iupiter esset versus alterum; & id genus similia. Quamobrem eam curam deposuit, ratus aliunde Galileum, Keplerúmve in eam curam incubituros, & pro sua solertia rem perfectiùs exsequuturos. Certè non parùm gauisus est, cùm non ita pridem accepit venisse Galileo in mentem, vt methodum perficeret, & cum Hollandis communicaret, à quibus arcanum Longitudinum est tantoperè expetitum.

1611. Porrò cùm Peireskius foret circa ista summoperè sollicitus; non destitit tamen interea pluribus curis distineri. Annus sæculi vndecimus erat, quo nescio an dicere debeam apparuisse primùm in Prouincia, ac in eo hortulo, quem Peireskius intra ædeis Aquis-Sextienseis habuit, flores calyceos Tulipas dictos. In eo scilicet ab Autumno superiore defoderat missas Tornaco à VVinghemio bulbosas illorum radices. Referebat autem, cùm eo tempore nonnihil terræ in hortulo excolendo aggestum fuisset, Caniculam quandam nomine Marphissam conquisiisse catulos, quos abiici præceperat, sepeliisséque sub aggere, & aliquot diebus ita incubuisse, vt neminem accedere, etiam prætextu edulij subministrandi, pateretur. Non memini porrò an dicta ipsi Sultana fuerit, cuius obitum cùm ægrè tulisset, lætatus tamen fuit ob factum circa illam experimentum.

Ea educabat treis catellus, qui vnà cum matre eodem morbo laborauerunt. Vno demortuo, projectóque, ipsa quoque mater interiit. Nemine causam agnoscente, Anatomicum euocauit, incidíque iussit, vt interanea dispiceret. Ecce autem secundùm totam intestinorum prolixitatem series aliquot cobærentium candidarum moleculatum, cuiusmodi cucurbitæ, aut cucumeris grana sunt; vnde videtur fuisse vnus ex iis latis lumbricis, quos Cucurbitaleis nonnulli appellant. Erant verò infernè quidem majusculæ, duriusculæque; supernè verò ita paullatim in minutulas, molliusculásque desinebant, vt in summo, tandem nihil, nisi confusus albor appareret. Peireskius ergo, cùm non placeret quicquid curando illi morbo proferebatur tam à Chirurgis, quàm à quibusdam Medicis; iussit, nescio quo ductus genio, afferri sibi theriacam, è qua cùm materiæ illi adhibuisset, obseruauit magno suo, circumstantiúmque stupore ipsam statim liquescere, effluereque in decliue. Quapropter iussit catellis duobus qui supererant, exhiberi theriacam, alexipharmacum esse ratus. Ac alter quidem animam iam agens inter exhibendum extinctus est, alter verò adhuc robustior remedio assumpto omninò conualuit.

Contigit illo eodem anno decantatissima historia de Ludonico Gaufrido cacomagiæ infamato, déque Magdalena Paludana illius præstigiis correpta à Dæmone. Ea res verò vt totam Curiam, sic præsertim ipsum Peireskium admodùm sollicitum habuit, qui vniuersam penè historiam literis prolixis descripsit. Ac pro tempore quidem ipso in eadem cum vulgo opinione fuit, mouebáturque præsertim ipsum Stigmata illa insensilia corpori vtriusque inusta, & Cacomagiæ credita indicia: at dubitare postmodùm cœpit, num in toto negotio impostura quædam, aut stupor animi latuisset. Placitum tamen semper defendit, quo Curia Magum cremari iussit: quippe qui aliàs sacro-sancta Religionis mysteria libidinosus pessumdedisset. Aiebat quoque tametsi Magi non tantùm habeant cum Dæmone, quantum putatur, commercium; nihilominùs pœna afficiendos ob prauum affectum, quo discíscunt à Numine, & Cacodæmonem implorant. Sic, licet factis vnctionibus non transferantur reuerà in eas Synagogas, in quibus nihil non patrent nefandum; puniendam tamen voluntatem, qua id appetunt, seséque operi accingunt.

Quod permouit autem ipsum, impostura fuit, qua non multò pôst Massiliensis quidam Sacerdos accusatus Magiæ fuit, prodente quodam Dæmone, quem Gaufridus dicebatur in mulierculam intrusisse. Is quippe iudicio absolutus est, sed corpore tamen toto interpunctus, vt designata à Dæmone conquirerentur stigmata, quæ deprehendi nulla potuerunt. Tantò verò magis Peireskius rem vocauit in dubium, quantò post treis proximè annos accepit à VVinghemio similem historiam contigisse in Flandria, hoc est interpunctum toto corpore Canonicum quendam, qui fuit denique habitus innoxius. Documentum sanè insigne, ne facilè adeò fides adhibeatur siue Dæmoni, quem Sacra Scriptura appellat Patrem mendacij; siue mulierculæ, quæ partim natiua imbecillitate, partim vehementia vaporum cerebrum exturbantium, partim malitia, aut odio, partim concepta, inuutrita, defixa altum opinione imponere facilè potest. Quod ad Stigmata illa spectat, hæsit Peireskius num reuera non essent notæ Cacomagiæ; idque præsertim ex quo agnouit rem vocatam

tam in controuersiam à Martino Delrio, aliisque viris impensè doctis. Fortè enim esse posse à natura, pertineréque ad singularem Elephantiaseos speciem; aut saltem posse ipsos Magos eas sibi, quasi cauteria inurere, ac perturbatæ menti defigere, inustionem illam perinde referendam ad Dæmonem, ac referre solent vnguenta, quæ ipsimet parant, & inter se communicant, confisi se ipsorum vi ad maligna illa Concilia transferri.

Habuit Peireskius toto eo anno valetudinem vacillantem. Fuit autem dubia potissimùm circiter æstatis initium; tametsi propterea nihil fuit graue passus, neque intermiserit à solitis studiis. Quin-etiam visus sibi est pro votis satis confirmatus, vt adesset Vario grauissima febre totos quadraginta dies in villa Massiliensis agri, Florida ab ipso indigitata, laboranti. Non refero quanta se illi assiduitate deuouerit: hoc vnum non est prætereundum. Conualescebat ægrè Varius, quòd teneretur anorexiâ, miróque ciborum fastidio. Cùm venaretur autem Peireskius occasionem addiscendi ecquid posset gustum mouere, & datâ plerumque operâ sermones intersereret de rebus gustatu iucundis; contigit aliquando Varium obiter innuere Truttas lacus Genevensis non iniucundi esse saporis. Ille ergo id subnotans, tantâ obtinuit diligentiâ insignem ex eo Lacu Truttam, opere pistorio conditam; vt, nomine licèt alieno oblatam, Varius tamen diuinauerit Peireskij facinus esse.

Sic excitare gustatum voluit, cùm farctum illi obtulit ex linguis Phœnicopterorum; tametsi id per hiemem, quoniam ea sola tempestate aues illæ maritimæ ad Arelatenseis paludes capiuntur. Parùm aberat, quin eæ linguæ exæquarentur hædinis: & quia tamen esca videbatur suauior, nihil pronunciauit Varius, neque diuinauit, quousque Peireskius illud Martialis extulit,

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Rogatus subinde fuit de sapore carnis Phœnicopteri; excepit autem mirari se, cur illam Apicius apud Plinium, & Imperatores Caligula, ac Vitellius apud Suetonium, Heliogabalus apud Lampridium, & nonnulli alij tantis in deliciis habuissent. Esse enim eam iniucundam, aut saporis certè non exquisiti, aquaticarum aliarum instar, cùm etiam piscem oleat; vnde à Prouincialibus vt plurimum abiicitur, exuuiæque solùm sint vsui, in fastuosis conuiuiis, carnibus aliarum auium obtegendis.

DE VITA PEIRESKII, LIBER TERTIVS.

1612. INSEQVENTE anno Parisios iteratò profectus est. Aduocârat enim illum Valauesius, quo tempore existimabat illa de Riantio negotia extremo iudicio definitum iri. Et contigit quidem, vt cùm moras aliquo-vsque traheret, iudicium interuenerit, literisque in itinere acceptis id resciuerit; verùm quia non tam negotiorum causâ, quàm amicorum conuisendorum desiderio discesserat; idcircò noluit regredi; sed ardentiùs viæ insistens accessit Parisios, quo tempore frater erat excessurus. Is verò bono suo fato in vrbe adhuc constitit: incidit enim in morbum, quo fuit per integrum mensem eâ exagitatus vehementiâ, vt nisi caput carissimum aduenisset, adstitissétque, vix ab illo emergere, conualescere que potuisset. Cùm à mense autem Iunio restiturus fuisset valetudini pristinæ, discedere tamen absque Fratre noluit, qui in mensem vsque Nouembrim dilatum voluit reditum. Prætextus fuit illud nuperum iudicium, quod litigiorum Riantiensium non fuit penitus decretorium: nam ad cognoscendum quo inter vteretur Prouincia, audiendis Ordinum comitiis locum interpositum fecit. Vnde quia comitia non poterant cogi absque Protege Guisio, ipséque Prorex ante id tempus non erat Aulâ excessurus, ideò Peireskius hanc sibi metam, redeúndique ansam præfixit.

Heic nihil necesse memorare quanta cum lætitia, virtutisque æstimatione exceperint illum Thuanus, Campinius, Rociacus, Faber, aliique amici, & insignes viri, quorum iam antè meminimus, quique illum facie, vel famâ iam nôrant. Nihil recensere officia, quibus literatos plærosque deuinxit, non modò qui erant in vrbe, cuiusmodi fuére, præter superiùs memoratos, Ioannes Sauaro, Carolus Labbeus, & alij; sed etiam qui alibi gentium, vt in cæteris Galliæ ciuitatibus, in Italia, Anglia, ac Belgio.

Attexere præstat, cùm nullum intermiserit studium promouendi Arteis ingenuas, spectabilem præsertim fuisse quam curam continentem gessit obseruandi Cælestia, déque iis coràm edisserendi cum viris Mathematicis, bonarúmque rerum studiosis. Factum est quippe, vt nemo meliùs Phænomena noua calleret, quòd nemo ardentiùs, & constantiùs in iis cognoscendis operam posuisset. Heinc habitum propè miraculo fuit, quòd distractus tot aliis curis, consequi potuisset notitiam adeò exquisitam huiusmodi rerum. Quippe non de ipsis Phænomenis solùm, sed de confectione etiam, vsúque Telescopij multa declarauit; eáque occasione plerumque ducere secum solitus est, qui tam fabricæ Organi, quàm rationis vtendi inspectores forent. Heic referendum, cùm operam circa Mediceos Planetas nauaret, adnotasse eum aliquid, quod, quibus ista curæ sunt, non fuerit fortassis ingratum.

Attendit videlicet Iouem transiisse Cordi Leonis ad Boream, non multùm ante vesperam diei Iunij trigesimæ, & Venerem corniculatam transiisse adhuc magis ad Boream, inter eam vesperam, & consequentem primæ Iulij; qua etiam nonnihil conjunctionem cum Ioue prætergressa fuit: eùm & Luna tunc, omnibus Borealior, ipsi eidem Cordi Leonis instaret proximè conjuncta.

Sic Eclipseis duas obseruauit, alteram Lunæ, alteram Solis. Et de Lunari quidem, quæ contigit die Maij decimaquarta, retulit in schedas obstitisse nubeis, ne adnotaret aliud, quàm Eclipsin cœptam, & ad quadrantem propè Diametri promotam, cùm vrbana horologia variè pulsarent horam nonam, ipséque in automato haberet nonam, ac semissem; promotam verò vltra trientem, & ad semidiametrum penè, dum ex vrbanis haberetur nona, cum semisse, ex proprio verò decima. At paullò exquisitiùs circa Solarem, quæ eiusdem mensis die trigesima accidit, scripsit se obseruasse Solem fuisse iam factum, qualis est Luna ad dichotomiam proximè accedens, eùm iuxta vrbana horologia foret hora nona (matutina nempe) ac triens. Deinceps quoque horâ decimâ cum triente, semisse, ac besse, visam increuisse Eclipsin; at horâ vndecimâ iam imminui cœptam, & ad centrum Solis reductam. Horâ vndecimâ cum besse, vix superfuisse digitum: denique horâ duodecimâ, minùs sexta parte, Eclipsin desiisse. Quæ commemoro, vt intelligas diligentiam saltem in eo non potuisse desiderari. Et expetiisset quidem posteà obseruata fuisse omnia scrupulosiùs: sed satis tamen peractum duxit, vt summa eum lætitia obseruationem compararet cum Romana quadã Lunaris Eclipseos, quam Ioannes Remus Quietanus clarus

Medicus, & Mathematicus retulit; & cum Hafnienſi duplici, ſeu vtriuſque Eclipſeos, quam celebris vir Chriſtianus Seuerinus Longomontanus, Tychonis Brahei quondam adiutor, deſcripſit.

Prodiit per hæc tempora libet Italicè ſcriptus, titulo Squitinij, quo libertas Veneta ab ipſis Reipublicæ fundamentis fuit diſcuſſa. Is, quia viſus eſt continere eximiam quandam Imperij, Gotthorúmque Regum Hiſtoriæ notitiam, idcircò ſtatim creditus fuit (quæ etiamnum eſt multorum perſuaſio) Peireskium habere auctorem. Enimverò teſtari licet nihil tale ipſi veniſſe in mentem. Quin potiùs ſic ſemper reueritus fuit Reipublicæ maieſtatem, quóſque in illa amicos habuit, vt ad præſtandum obſequium potiùs, quàm ad contumaliam fuerit comparatus. Ac non diſquiro quidem an auctor huiuſce libri fuerit Antonius Albizius, nobilis ille Florentinus, qui Chriſtianorum Principum Stemmata ediderat ante duos annos, vt nonnullis perſuaſum eſt; an vt videtur veroſimilius, inſignis ille Marcus Velſerus, cuius ſæpiùs meminimus, ob conſummatam eruditionem, propenſionémque ſingularem erga domum Auſtriacam. Addo duntaxat, immeritò videri quoſdam ſuſpicatos tam Gualdum, quàm Pignorium, aut contuliſſe operas in eo opere conſcribendo, aut communicaſſe cum Peireskio quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæque ſuæ magis amantes, quàm vt ea impietatis labe commaculari voluerint. Vtcumque ſit, Peireskius certè nihil ſimile vnquam cogitauit.

Pariſiis porrò diſceſſurus, ac vale iam amicis dicens, recepit, inter cætera, ſe ad Mericum Vicum, hieme ingruente, tranſmiſſurum par Phœnicopterorum. Subierat quippe earum auium enutriendarum deſiderium, non ob pulchritudinem modò alarum rubore flammantium, (vnde noſtrates *Flammantem* vocant) óbque procetitatem crurum, & colli, cuius cauſâ à Iuuenale Phœnicopterus Ingens dicitur; ſed præſertim ob ſpeciem victus, quo Peireskius quaſdam apud Vatium educatas commemorabat. Referebat enim illas noctu potiùs, quàm interdiu capere cibum (qui ferè illis parabatur ex pane aqua madefacto:) præſentire frigus aduentans, ac tum ad ignem accedere, pedibúſque etiam interdum cremari; dolente pedum altero, illius vice vti roſtro, ipſóque, & altero pede alternando incedere: dormire erectas in alterum pedem, reliquo in ventrem, plumáſque ſubducto; parci eſſe ſomni, aliaque ſimilia. In ipſo diſceſſu ſummoperè doluit eripi ſibi extremo morbo amantiſſimum ſui Nicolaum Fabrum, qui non multos ante dies commendârat apud Regem egregium virum Thomam Billonum operoſiſſima illa ſua, ac felicitatis miræ Anagrammata oblaturum. In itinere diuerſatus eſt magna vrinæ difficultate.

1613. Poſtquàm rediit nulla res æquè eum affecit, ac iniuria Vario à Senatorum vno illata, tum ante Natalitia, tum initio alterius anni; cuius proinde toto decurſu vix à latere ipſius diſceſſit, niſi quo octiduo graui morbo laborauit ſub finem Aprilis. Rediit interea Frater Pariſios, ipſéque per illum varia munera ad amicos dedit. Miſit quoque multa in Italiam ad Paſchalinum, Benedictum, alios, quibuſcum varia diſſeruit, & ex quibus aliqua pro amicis aliis viciſſim expetiit. Hos inter fuit Caſaubonus, itémque Henricus Podanius Monetalis Ex-præfectus, qui poſtulârat tum varios libros operâ ipſius in Italia inueſtigandos, tum pondera antiqua varia, aut inſtitutam certè ipſorum cum Pariſienſi comparationem. Scribens aliunde Pariſios, nihil æquè ſategit, ac Hannibalem Fabrotum Iuris profeſſione clarum, & meliorum literarum ſtudio comprimis inſignem, facere tam apud Thuanum, quàm apud cæteros amicos, quibus illius eruditio iam innotuerat, commendatum.

Ad eruditos alios quod ſpectat, edens non multò pòſt Sirmondus in Sidonium Apollinarem Notas, conſtitutionem retulit, quam Cuſanus eſſe Conſtantiui Magni, Scaliger Conſtantini Tyranni opinati fuerant; Peireskius verò docuit, ex Codice Arelatenſi, fuiſſe potiùs Honorij, & Theodoſij Auguſtorum, ſcriptam ſcilicet ad Agricolam Præfectum Galliarum de agendo ſingulis annis Arelate ſeptem Prouinciarum conuentu. Deinde Iacobus Fontanus nuncupans illi Commentarios in Aphoriſmos Hippocratis, hiſce verbis inſcriptos voluit, *Hunc verò, quem in hoc opuſculo condendo inſumpſi laborem, tuo fauore tectum in lucem prodire exopto, qui virtutum, & ſcientiarum omnium cumulo coruſcans, fugabis omnia omnium obtrectatorum conuitia, efficiéſque vt hoc opus Medicinæ ſtudioſis vtile, ſit omnibus futurum iucundum; cùm ita his non tantùm placeas, ſed etiam reliquis omnibus, qui literarum ſtudiis incumbunt, vt nullam ſibi ipſis propriam virtutem eſſe putent, niſi tibi teſtatam, & acceptam intelligant.*

Dicatum quoque, editúmque eodem tempore fuit opus à memorato ſuprà Taxillo, continens Iudicium de ea noua Stella, quæ colluxerat ante nouem annos. Verùm Peireskius neque conſilium, neque Iudicium probare potuit; quod ille aduerſus meliores auctores, etiam à ſe communicatos, argumentaretur Stellam ſublunarem, ac ſuprema aëris regione non ſuperiorem. Nimirùm ferre non poterat, vt obſeruationibus, demonſtrationibúſque refragantibus, quærerentur argutiæ, quibus opiniones in Scholis inueteratæ ſtabiliientur; tanquam docere nihil dies poſſet, neque experimenta forent ratiociniis vmbratilibus præferenda. Quocircà eodem tempore collaudauit Pacij candorem, qui rogatus ſententiam ferre de Solaribus Maculis Teleſcopio iam obſeruatis, ad deliberandum tempus petiit, conturbatum ſe afferens, & ex obſeruationibus nouis hypotheſeis nouas conſtituendas ſentiens.

Sub idem tempus rumor percrebuit de Giganteis oſſibus, quæ in Delphinatu reperta Rex imperauit ad ſe tranſmitti. Ferebant enim derectum fuiſſe in ſabuloſo quodam

loco, non longè ab ipſo confluente Rhodanum inter, & Iſaram, ſepulcrum lateritium, triginta longum pedibus, latum duodecim, altum octo, cum ſuperpoſito lapide, in quo hæc inſcriptio, THEVTOBOCHVS REX. Addebant, ſepulchto aperto, appatuiſſe intùs Skeleton humanum, longum pedes viginti quinque, cum ſemiſſe; latum ad humeros, ſeu ſcapulas decem; profundum ad thoracem quinque. Cranium obſeruatum fuiſſe quinque pedum ſecundùm longitudinem; ſecundùm verò ambitum, decem. Spectato prodigio per integrum diem, cætera quidem oſſa abiiſſe in cineres; at ſuperfuiſſe, quæ tranſlata nemo non vidiſſet Pariſiis, partem maxillæ inferioris, vertebras duas, portiones coſtæ, humeri, femoris, alterum femur, tibiam, aſtragalum, calcaneum; præter non tranſmiſſa aliquot fragmenta, ac nominatim femoris, itémque duos dentes. Memorabant etiam reperta argentea numiſmata, numero circiter quinquaginta, cum effigie Marij, & in auerſa parte literis MA, nominis ipſius initialibus; vnde & confirmatum volebant ſepultum illeic Theutobochum Theutonum Regem à Mario deuictum, virum tantæ proceritatis, vt Auctores meminerint fuiſſe trophæis eminentiorem, & quaternos, ſenóſque equos tranſilire ſolitum, aliaque id genus.

Porrò vt Peireskius rem vertit in dubium; ita expendit quidnam potuiſſet fabulæ locum facere, idque præſertim, ex quo libellum à Nicolao Habigoto Pariſienſi Chirurgo ea de re conſcriptum pellegit. Ac non hæſit quidem, quin oſſa in ea regione detecta fuiſſent: conceſſit poſſe alicuius vetuſtioris Gigantis eſſe; at cuius eſſe perhibebantur, in animum nunquam induxit. Nam primùm quidem, neque Theutobochus, neque illius ſubditi Latinam linguam vſurpârunt, vt excitato tumulo inſcriberetur Latina vox; neque Romani, ſi pro ſua illa hoſtili pietate monumentum condidiſſent, illud extruxiſſent ex lateribus (figlinum certè opus non fuiſſet, quale ad ſepulchra tunc vſui non erat) ſed potiùs, niſi ex marmore, ſaltem ex alio lapide, in quo & ſuæ victoriæ, & pietatis aduerſum hoſteis inſculptæ notæ relinquerentur: cùm aliunde locum delecturi fuiſſent, niſi ſublimem, aut ſaxeum; ſaltem non ita arenoſum, atque lubricum, cuiuſmodi is fuerat; ne facilè obrui, aut ſubuerti poſſet. Mirabatur etiam neque aſſeruatum, oſtenſúmque fuiſſe inſcriptum illum Lapidem, qui Pariſios ſanè fuerat transferendus: neque ſepulcrum relictum fuiſſe vel intemeratum, vel cum inſignibus veſtigiis; vt Dominus illius loci propagandæ oſſium Giganteorum famæ curioſus, videbatur cordi habere debuiſſe. Suſpicionem adaugebat, quòd acceptæ Cranij dimenſiones perhiberentur, cùm id nimirùm ſolidum, nec cinereum exiſteret; & tam citò tamen, aliis oſſibus ſuperſtitibus, exſolutum fuiſſet. Videbantur enim fabulæ auctores ſubueriti fuiſſe, ne ex accurata eius inſpectione cõparationéque cum humano carnio poſſet veritas feliciùs exquiri.

Ad Numiſmata quod ſpectaret, dicebat illas literas deſignaſſe non MArium, cuius prænomen C. non fuiſſet omiſſum, neque integrum nomen MARIVS Romanorum more exprimi neglectum, ſed potiùs MAſſiliam, tum Rempublicam, cuius, vt ciuitatis Græcæ, ea numiſmatum argenteorum forma erat propria, non ipſorum Romanorum. Quoniam verò à paucis annis, neque longè ab eo loco reperta complura huiuſmodi numiſmata fuerant, ipſéque nonnulla ab illuſtri Frerco, cuius eſt ſuperiùs facta mentio, habuerat; eam ob cauſam ſubdubitauit, num callidè, vt tempora, ita loca forent confuſa.

Quòd Theutobochus verò legatur fuiſſe Trophæis procerior, arguere id quidem, fuiſſe illum altitudinis decem, duodecimve pedum noſtrorum vulgarium, cuiuſmodi erant trophæa, quæ in ouationibus, ac triumphis geſtabantur (idque computata geſtantium, brachiorumque elatorum altitudine) cuiuſmodi etiam Heroum exhibebatur ſtatura (ad humanam nempe communem ſeſquialtera) non verò pedum viginti quinque. Sed neque id, quod legitur de Equis quaternis, ſeniſque, ita eſſe intelligendum, quaſi diſtentis cruribus ipſos vnà complecteretur: ſed potiùs, quòd moris haberet ex vno tranſire in alium; hoc eſt, mutare ſæpius equum, tanquam breui ſpatio pondere laſſatum. Argumento eſſe, quòd Florus (à quo id ſcriptum) prodidit illum quaternos, ſenóſque equos tranſilire ſolitum, vix vnum, cùm fugeret, aſcendiſſe; quaſi indicetur non vnà deductam equorum multitudinem, vti deduci moris erat. Denique plura ediſſerebat & de loco victoriæ, & de triumpho, cuius pars, ſeu ſpectaculum Theutobochus fuit, & de nonnullis aliis rebus, quibus euulgato rumori habita fides eleuaretur.

Obtinuit etiam poſtremis annis aliquot fragmenta huiuſmodi oſſium: ſed ex illorum inſpectione confirmatus magis in ſententia fuit, ratus tum demum grandia oſſa, quæ effoſſis ſæpè ſepulcris miramur, eſſe Elephantina; quaſi belluarum Domini illa cara habuerint, aut fortè etiam poſteritati illudere voluerint ex ea ſepeliendorum cura. Opinatus eſt etiam, commonſtrari interdum oſſa, quæ effoſſa fuerint ex arenis, aliíſve locis, vbi caſu quodam fuerint obruta; cùm reperire vix liceat verum aliquem fide dignum, qui ſepulchra fabrefacta oculis ſuis conſpexerit. fidéſque penes illos ſit, qui diuendunt, monſtrant, aut ſe inueniſſe, eruiſſéque profitentur. Hinc optauit ſæpius virum aliquem tam falli, quàm fallere neſcium, in Siciliam nauigare, explorareque quæ effoſſa non procul Panormo Gigantum oſſa perhibentur, ac ſpecialiter Crania. Sperauit enim fieri poſſe, vt is vteretur ingenua illa voce Suetonij, eſſe Capreis immanium belluarum, ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum oſſa. Sed hæc iam nimis.

Sequutus annus feralis fuit amicorum il- 1614.
luſtrium morte. Accepit enim ex literis Aprili menſe à Gualdo ſcriptis, obiiſſe & Contarenum Procuraorem Venetiis, & Lælium Paſchalinum

chalinum Romæ, & Veronæ Nichezoli. Accepit etiam postmodùm obiisse Augustæ optimum Velserum, die lunij vigesima quarta; quo etiam proximè tempore Casaubonus mortuus in Anglia. Quin ipse quoque literis ad Natalitium Benedictum mense Maïo scriptis meminit Ducis Arscbotani, tanquam antè demortui. Meminit aliàs, vt vita functi Heidelbergæ, Marquardi Freheri Iurisconsulti, & Historici, cuius amicitiam Velserus parârat. Nescio an alij fuerint; sed ouметare solebat annom ab alio ferali quiotum, ereptorum nempe sibi capirum carissimorum iacturâ, numeróque infaustissimum.

Addebat sibi solatio fuisse, quòd inire intereà amicitiam licuerit cum aliis Viris oppidò magnis. Vous fuit Ioanoes Franciscus Vidius à Balneo, Patracensis Archiepiscopus, & per ea tempora Auenionensis Vicelegatus. Singularis enim deinceps occessitudo intercessit, seu donec ille Auenione degit; seu cùm est versatus perillustris Nuocius tam apud Principes Belgarum, quàm apud Regem Christianissimum; seu postquàm factus est Cardinalis raræ, & spectatæ virtutis. Alius fuit Franciscus Savarius Breuius, qui diu fuerat Orator Regius ad portam Ottomanicam, quique tum Roma rediens, vere nouo fuit Aquis-Sextiis; ac secum habuit Gabrielem Sionitam ex Maronitis Libani montis, linguarum Orientalium interpretatione iam clarum, quicum etiam Peiteskius amicitiam contrahere, potróque excolere suauissimum habuit. Alios rursùm fuit Guillelmus Catellus, eximium Senatus Tolosani lumen, quicum multa commonicauit, seu ad specialem Comitum Tolosanorum historiam, seu vniuersè ad Occitaniæ commentarios spectantia; quod ipse etiam testatus alicubi est, Peireskium *virum doctissimum, curiosissimúmque* appellans.

Infelicitas alia, quæ illom eodem anoo exercuit, morbus fuit grauissimus, qui totos duos menseis sic Partem afflixit, vt ipse, pro amore feruentissimo, vix vnquam ab illius lecto, cubiculóve recesserit. Alleuamento intereà fuit, quòd rara nonnulla acceperit ex Belgio, ac speciatim iconem Iacobi Merij Telescopiorum inuentoris, quam procurauit VVingbemius, quòd obtinuit etiam Arelate expressam è marmore nouem Musarum effigiem; & Monspelio aliam duarum Musarum cum Homero in medio, & inscriptione O M H P . . . & aliqua alia, quæ statim cum variis numismatibus ad Natalitium Benedictum misit. Succidit etiam aliquas horas, quas lectioni cùm destinasset, insumere præsertim voluit pellegendæ expendendæque Prouinciali Historiæ, quam tum edidit Cæsar Nostradamus. Vt verbum autem adiiciam de illius examine, non prorsùs quidem probauit stylum magna parte Poëticum: non etiam fidem habitam commentariis nescio qoibus, aduersus quos aonthentica quædam monumenta exstarent; noo aliquos metachronismos, & anoorum initia Kalendis Ianuarij constanter tributa, cùm potiùs ad Incarnationis Dominicæ diem spectarent: non antiquam nobilitatem nouis hominibus quæsitam, aotiquis verò familiis ereptam, aut præteritam; non aliqua id genus alia. Verùm cùm ista excusaret, quòd Author omnia peruidere nó potis, fidei alienæ stetisset; commédauit pium consilium, labotémque sanè ingentem; & candorem plurimi fecit, quo ille maluit Comitum Prouinciæ seriem à Gilberto incipere; de quo indubia fide coustat, quàm à Bosoue illo, de quo, ciúsque ad Gilbertum vsque successoribus adeò suot variantes sententiæ.

Præterea autem vt Peireskius etiam ipsi caligioi ex ipsa fide instrumentorum, actorúmve authenticorum afferre lucem studuerit. Adnotauit enim Rothboldo, qui ante annum millesimum fuit, successisse noo modò Bosonem (de coius progenie nihil, præter Rothboldum filium, comperit) sed alium etiam filium nomine VVillelmum, qui ipse filium cognominem, & voà cum Gauxfredo fratre Comitem reliquerit. Successisse illi Bertramoum, qui partim cum Gauzfredo patruo, partim cũ patruele VVillelmo regnârit, Bertramno natalium VVillelmum, aliumque Gauzfredum, qui Comes etiam fuerit. Et probabile quidem esse fuisse Gilbertum VVillelmi filium; sed ad id statuendum oon suppetere iostrumenta, cùm etiam Franciscus Claperius Odonem interiiciat. Quanquam de isto Odone hæsit, quem ille regnasse scribit ab anno supra millesimum trigesimo nono, ad vsque oonagesimum: cùm annis intermediis, vt quadragesimo secundo, sexagesimo tertio, & aliis regnasse VVillelmum, Gauxfredúmque comperisset; & anno etiam nonagesimo præter Gilbertum, fuisse vnà Comitem Prouinciæ Raymuudum sancti Ægidij, qui fuerit fortè filius Gauxfredi.

Prætereo quoque, vt deinceps plurima obseruauerit, in quibus tam Claperius, quàm Nostradamus sint hallucinati. Illi enim, exépli gratiâ, fecere Gilberti, & Tiburgidis filiam, noo modò Dulciam, quæ Raymundo Barcinonis Comiti oupsit: verùm etiam Phaitidem, quæ Ildefonso Comiti Tolosæ; vt hac ratione Prouincia inter Raymundum, & Ildefoosum fuerit diuisa, anno, vt suprà attigimus, centesimo vigesimo quinto; cùm tamen Phaïtis fuerit potiùs filia Raymundi Sancti Ægidij, Comitissæque Aluire; adeò vt diuisione illa ideircò minor pars Prouinciæ Phaïtidi obvenerit, quòd compensatio fuerit facta cum Rutbenensi, ac Givaldensi Comitatibus, qoos Dulcia ex Matre Tiburgide tulerat. Fecere illi rursùs ex Dulcia progenirum alium Gilbertum, & ex hoc Gilberto Stephanitidem, quæ oupserit Raymundo Baulcio; cùm is tamen Gilbertus secundus onllus fuerit, & Stephanitis fuerit non ipsius filia, sed Gilberti illios primi, atque vnici, ac soror proinde, & non neptis Dulciæ, licèt non ex Tiburgide, sed ex vxore alia, sen Geriberga, seu Francisca. Plura memorare importunum foret: cùm hæc attigisse sufficiat, ad designandnm studium, quod Peireskius ioterposuit tum amicorum casibus, tum paternæ infirmitati.

Parùm

Parùm porrò abest, quin ad eundē annum referendus sit sæuissimus morbus, quo conflictatus ipsemet fuit. Videlicet mense Nouembri Rocca-brunam profectus est, oppidum prope Forum Iulij, vnum ex eorum numero, quæ soluendo æri alieno imparia, ipsum fundis redimebant, instituta speciali Classe Disceptatorum, & Iudicum, quibus Peireskius erat conscriptus. Et quoniam constituerat non priùs in vrbem redire, quàm perfecta essent præscripta negotia; ideò postulauit licentiam perseuerandi à Vario, qui literis variis amore plenissimis se illius absentiam ferre grauiter testabatur. Postulauit etiam à Patre, qui inuitârat illum ad nuptias Susannæ sororis, à memorato Seguiranno
1615. in vxorem ductæ, sequente Ianuario. Ac interfuisset quidem lubens, absente præsertim Valavesio, quem Nobilis Prouinciæ ordo ad generalia Franciæ Comitia, Rege iam maiore quatuordecim annis, Parisios destinauerat: sed valetudini consulens abstinendum duxit ab itinere, illa præsertim tempestate.

Ad morbum autem vt veniam, regrediebatur sub vesperam Kalendarum Februarij ex peruetustis nescio quibus monumentis inuestigandis, cùm animaduertit atram nubem ex hiemali ortu sensim procedentem; monitúsque vt maturaret, vix maturè satis peruenit ad oppidum. Exhalabat illa fœtorem propè intolerabilem; adeò vt coniecerit exortam fuisse ex Strongyle, cæterísque Vulcaniis, quarum fuissent igne commota, perturbatáque interanea. Eadem paulò pòst, & nocte sequente eam effudit grādinis copiam, quæ die altera libertatem incedendi præcluserit, nisi quà priùs egereretur. Die tertia supercidit nix, quæ totam Prouinciam ita occupauit, vt meminerim me tum ex hac vrbe pergentem Aquas-Sextias, fuisse treis dies totos ad Valentiolam detentum; tantâ scilicet eius copiâ itinera obruta erant. Cæterùm Peireskius ex eo tempore infandis fuit doloribus vniuerso propè corpore correptus; sed ad dorsum potissimùm, secundum seriem vertebrarum. Hinc neque lecto decumbere, neque sedere ad cathedram, neque pedibus consistere potuit. Durabat solùm aliquantisper, cùm duo famuli sese hinc inde supponerent, sustentantésque humeris, ad incedendum adiutarent. Non postremus verò ex vigiliis penè continentibus labor; adeò in somnum erat procliuis, adeò, quocumque statu esset, doloribus excitabatur. Translatus Aquas Sextias, vix quidquam melius habuit reliquo anni decursu toto. Caput illi totum nudatum, eóque casu effectum est, vt pro capillis densis, rigidísque, quos eò vsque habuerat (sentiebat nempe inter mirandum, hærescendúmque ipsos attolli, ac pileum etiam subvehere) rariores simul, ac molliores, & suborti fuerint, & deinceps perseuerârint.
1616. Et iam quidem accedente vere anni millesimi sexcentesimi decimi sexti conualescere videbatur, cùm supernenêre hæmorrhoïdes, quibus fuit acerbè vexatus. Non morbus tamen sic discruciauit, ac obstaculum propemodùm factum, ne exhiberet Vario, quod destinauerat obsequium. Quippe Varius iam aliquoties à Rege vocatus, vt Nomophylaciæ, sacróque Sigillo præesset, tum demùm in Aulam discessurus erat; ac iam tota Prouincia, vt abeuntem velut parentem prosequeretur lacrymis, Aquas-Sextias conuenerat, cùm morbus ille visus est solum Peireskium remoraturus. Laborabat porrò decimum iam diem, cùm Varius illum inuisens, & valere iussit, & clauim, curámque librorum, ac cimeliorum concredidit. Ipse autem lecto consurgens, & aliquo-vsque comitari lecticâ volens, tentauit primùm, si vel tantillum equitationis patiens foret. Rem semel expertus, eam sibi paulatim vitium accessionem sensit fieri, vt vix pauca milliaria cogitare initio ausus, totum denique iter conficere par fuerit.

Nihil hic opus commemorare quanto cum applausu à Rege, ac Regina Matre, & à Viris Principibus, Magnatibus, omnibúsque bonis exceptus fuit Varius, quàm generosè protestatus, sacramentum præstiterit Regij Sigilli dispensandi; qua deinceps constantia, integritateque defunctus fuerit eo munere. Consentaneum solùm dicere Peireskiū fuisse ipsi semper summas inter curas magnum lenimentum; & quemadmodum cætera, sic specialiter adnotasse, descripsisséque quiequid illi memorabile accidit. Proximum proinde delegit hospitium, vt (quod solebat Aquis-Sextiis) posset cum ipso singulis diebus & leuiore illa cœna comessari, & supremis illis horis, quibus ferè solis vacabat, congredi familiariter. Consentaneum quoque referre Peireskium eam sibi legem edixisse, vt nullam vnquam Vario commendaret causam, nisi virorum literatorum. Id etiam in Prouincia perquàm rigidè obseruârat, veritus semper ne foret viro, sui licet amantissimo, importunus. Exceptos autem semper voluit bene mereoteis de literis, ingenuísque artibus Viros; tum quia sibi temperare illorum ergo non poterat; tum quia nôrat Varij genium, qui vt erat æqui seruantissimus, ita non ferebat cultores Musarum anfractibus illis forensium contestationum distineri.

Hinc patens, magnúmque asylum Literatis omnibus fuit; quando ad ipsum concurrerunt quotquot in Aula, ac præsertim referenda ad Varium habuêre negotia; nemóque vnquam abiit, cuius patrocinium non fuerit ab eo cum alacritate susceptum. Qui primus est statim initio sollicitudinem illius expertus, fuit memoratus Ioannes Barclaius, qui post editum de Summo Pontifice opus, nec iam solitâ apud Regem, suósque pollens gratiâ; quam-primùm accepit Peireskium accessisse Parisios, subduxit sese ex Anglia, & in amici sinum protepsit. Ipse verò non modò illum excepit perhumaniter; sed egit etiam vt Varius complecteretur, tueretúrque. Discessuro Romam, literis præiuit ad amicos omneis in itinere, effecitque vt varia exhiberentur officia; ac Massiliæ præsertim,

præsertim, à sibi affine Balthasare Viasio, inter Lannos Poëtas huiusce æui celebri, qui illum per aliquot dies detinuit, ac fouit, & apparato nauigio rebus necessariis instructum dimisit. Præterea fuisse Peireskio sollicitudinem non minorem circa Barclaij vxorem, filium, & Io. Ludouicum Debonæurum vxoris germanum, cùm quarto pòst anno profecti Romam ad illum sunt.

Quod etiam statim in bonarum literarum gratiam peregit, fuit editio Inscriptionis, quæ Romæ effossa ad portam Capenam, continebatur elogium Lucij Scipionis Barbati filij, ob Corsicanam expeditionem. Quippe non priùs ab Aleandro, & Pignorio exemplum habuit, quàm laborauit non leuiter, vt quantum posset, illustraretur. Existimauit enim vix vllam antiquiorem ostendi posse, aut aliam formâ characterum vetustiorem exsistere; constructionem Grammaticam à vulgari quidem abhorrere, at sæcula tamen prisca sapere; denique edoceri res, ignotas alioquin mansuras; vt quod refecti deberet illud ex Ouidio inexplicatum,

Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
Cùm penè est Corsis obruta classis aquis.

Inscriptio enim sic habuit, HONC. OINO. PLOIRVME. COSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO. FVISE VIRO. LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI. CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC FVET. A. HEC CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE. DEDET. TEMPESTATIBVS. AIDE. MERETO. Itaque cùm ipsi maximè placuisset illa Sirmondi interpretatio, qua probatum est Inscriptionem hanc esse anni ab vrbe condita CCCCXCIV. sicque non solùm posteriorem inscriptione Duilliana, siue columnæ Rostratæ, habita hûc vsque pro omnium vetustissima; idque præter explanationem orthographiæ, phraseos, rerúmque in ea contentarum; ita nimirùm legendum censuit, HVNC VNVM PLVRIMI CONSENTIVNT ROMÆ BONORVM, OPTIMVM FVISSE VIRVM, LVCIVM SCIPIONEM. FILIVS BARBATI, CONSVL, CENSOR, ÆDILIS HIC FVIT. HIC CEPIT CORSICAM, ALERIAMQVE VRBEM; DEDIT TEMPESTATIBVS ÆDEM MERITO: ideò ipsam quoque edi procurauit, sed tacito tamen nomine Sirmondi, quòd ille, præ modestia, referre eam laudem noluisset. Enimverò illius nomen Peireskius non reticuit; cùm missitatis quoquouersum exemplaribus, literas ad amicos dedit. Heinc mentionem fecit ipsius Seldenus erudito illo de Dis Syris opere; inscriptionem secum communicatam dicens à Cottono, cùm is habuisset, *à Gallis*, inquit, *à Nicolao Fabricio Petriscio, viro & genere, & eruditione clarissimo*. Itémque mox antè nominatus Aleander, qui editione Romæ iterata, & additamento facto, respondit ad difficultates deinceps obiectas. Cùm porrò, inter cætera, mirum videretur mentionem nullam eius triumphi, quem Scipio egit, fieri; subditum ab Aleandro est, *Vir sanè perspicacissimus, ac literatorum non minùs, quàm literarum amans Nicolaus Fabricius Peireskius Dominus desiderari meritò suspicatur alteram L. Scipionis Inscriptionem huic nostræ geminam. Grandi enim mole sepulcra apud veteres exædificabantur; neque existimare absurdum est, ab vno quidem latere hoc elogium, ab alio marmor itidem fuisse aliud, in quo triumphus memoraretur, ætasque, & dies obitus, &c.*

Hæc, & id genus alia moliebatur Peireskius, cùm à Vario, Nouembri mense, Sigillum repetitum est, petillustrísque ille vir fuit in priuatam assertus vitam. Peireskius porrò, qui in eo, non tam splendorem muneris, quàm eminentiam virtutis spectabat, noluit vnquam deserere; indignum ducens facinus, si qui perstitisset in prospera, recederet in aduersa fortuna. Quanquam testari de Viro solebat, duxisse illum semper hunc casum non infælicem, infaustúmque, sed fortunatissimum; vt quò solo posset exoptatam diu tranquillitatem adipisci. Quare & magna alacritate restituisse depositum; & redeuntem ex Regia, voluisse paullò vberiùs vnà cum Malherbio, ipsoque Peireskio (tanquam negotiis nihil iam interturbantibus) cœnare; & secessu facto, placidissimè, iucundissiméque cum libris, amicis, eruditis Viris, conuersatum fuisse.

Fuêre per id tempus Riantiensia negotia Parisiis Tulosam translata; fraterque Valauesius sub anni sequentis initium eam in vrbem profectus est. Tametsi verò ipse quoque illeic desiderabatur, plurimumque suâ præsentiâ expectabatur profuturus: attamen adduci non potuit, vt quantumcumque negotia periclitarentur, dimitteret virum. Nec verò putes illum propterea rei literariæ dimisisse curam. Siquidem innumeram propè librorum multitudinem ad eruditos partim vltrò, partim requisitus quoquouersum misit; vti in Italiam, ad Pignorium, Aleandrumque, & ad Scipionem Cobellutium, tum primum purpurâ donatum, renuntiatúmve Cardinalem, titulo Sanctæ Susannæ; cui est quoque non multò pòst Vaticanæ Bibliothecæ gratulatus custodiam. In Angliam verò ad Camdenum, Seldenúmque, & alios; qui ipsum seriò interpellârunt, ne literatæ hominum nationi inuideret diutiùs eruditas suas in Nummos antiquos, & in Galliam Narbonensem obseruationes. In Hollandiam autem, cùm ad cæteros, tum potissimùm ad Thomam Erpenium, Arabicæ linguæ Professorem celebrem; adiecit verò libris, literisque Arabicos nummos, in quorum interpretatione minùs competta adiutaretur. 1617.

Præterea vicissim multa expetita acceperit; vti ab Aleandro, modulum Congij Farnesiani, cum literis, quibus ille scripsit reuocasse se ad examen aquam Tiberinam, fontanam, & alias; ac post multiplicem comparationem, discrepantiam in pondere reperire nullam potuisse. A Nicolao Alemanno Vaticanæ Bibliothecæ ante annum præfecto, notitiam Poëtarum Prouincialium. Ab Andrea Brugginto, supplementum Indicis MSS. Græcorum, qui in eadem asseruantur. A Pignotio, breuiarium vitæ, ac tempus, quo obierat

obierat Ludouicus ille Cornatus, qui sibi sua sobrietate adeò longæuam, viuidamque senectutem effecerat: scripsit enim sepultum Paduæ, postridie Nonas Majas, anno supra millesimum quingentesimo sexagesimo sexto. A Iacobo Colio, librum, cum excusatione, quòd non alia illustratione ipsius nomen expressisset, quàm appellando *Nobilissimum Galum*. A Sandero, elogia; à Ioanne Meursio, varios eius fœtus; à VVillerio, genealogica: à VVinghemio, botanica, & ab aliis alia.

Cœpit etiam ex hoc tempore apparare Notas in Kalendarium Constantinianum, quod post annos septemdecim Ægidius Bucherus Societatis IESV transtulit totum in commentarium Canonis Paschalis Victoriani, à pagina nempe ducentesima trigesima sexta, ad vsque ducentesimam octogesimam octauam. Et non requiro quidem modum, quo obtentæ schedæ, & cum Viro eximiè bono, eruditóque communicatæ: hoc solùm moneo, illas aliunde non fuisse exscriptas, quàm ex perraro Codice, qui Peireskij fuit, ac etiãnum in illius Bibliotheca asseruatur. Egit autem multis de eo tam cùm Aleandro, quàm cum aliis plerisque eruditis Viris, qui ipsius vulgationem summoperè desiderârant; quoniam thesaurus visus est ingens, corrigendis fastis, emendandæque tam sacræ, quàm prophanæ Chronologiæ. Exempli enim gratiâ, obseruare in eo licet Consulatum Probi, & Paterni, non fuisse in fastis illis prætermissum; qui prætermissus ab Onuphrio, illum in errorem vnius anni induxit; neque etiam antecedentem, qui simul omissus à Baronio, errorem fecit duorum annorum circa Christianam Epochen, vti est à Scaligero, & Setho Caluisio notatũ. Sed ne consecter id genus alia, obiter exinde perspicies, quid sibi eruditus Vir Iacobus Godofredus voluerit, cùm post annos vndecim Geographum Anonymum edens, neque Peireskium nominare ausus, ob non impetratam licentiam circa editionem Kalendarij, commutatam ea de re in præfatione Periodum huiusmodi verbis conclusit, *Si quid intra vnius, aut alterius pagellæ angustiam concluditur, non eò minùs est maximi momenti; cuiusmodi etiam veteres Notitias, & Consularia propediem expectamus.*

Hæc inter, dolor infandus fuit, quo mortem excepit amicissimi capitis, Iacobi Augusti Thuani. Vix certè vnquam sine suspiriis meminisse illius potuit, vix vnquam sine elogio; quippe continuò illum dicens, quem & auitæ nobilitatis decus, & singularis erga Deum, Patriam, Principem suum pietas, & doctrina eximia, summúsque erga literatos, ac probos omneis Viros amor, & inexhausta bonitas, morésque candidissimi, verè Σεβαςὸν reddidissent. Solatio fuit primùm nobilis progenies, in qua iam manifesta erant virtutis paternæ, auitæque semina; & maximè quidem in Francisco Augusto natu primo, qui vix ingressus adolescentiam, præ se iam ferebat animum Senatorium; & quantum Parẽs calamo ex toto Orbe descripserat, tantundem ipse oculis haurire coràm destinabat. Deinde commissa Bibliothecæ cura nobilibus illis, atque eruditis Petro, & Iacobo Puteanis, Claudij Senatoris Parisini filiis, proxima cognatione cum ipso coniunctis; qui, vt literatis omnibus semper affulserunt, & gratificati sunt, ita semper Peireskio coniunctissimi exstiterunt. Spectauit nempe, id, quod euenit, ipsis eam animantibus, Thuani genium superfuturum; & nobilem Musarum sedem, ex ingeniorum lectissimorum consessu, & frequentia, quam ipsorum candor, & antiqua fides conciliaret, agnitam fore. Contigit ea mors sub initium Maij.

Cùm Varius autem ineunte Iunio restitutus fuisset, ingenti applausu, suo Muneri; perseuerauit Peireskius, neque ab eo abfuit, etiam in Comitiis virorum Notabilium, qui è tota Gallia conuocari, consedêre Rhotomagi, sub Nouembris finem. Procurationem in iis egit communis sui Senatus causæ (ac potissimùm circa ius, vt appellant, annuum, seu pensionem, qua Magistratuum munera fiũt hæreditaria) vnà cum Viro bono, & collega amico Honorato Agorio, qui ad eadem concesserat. Non modò verò aduocauit quicquid in eisdem consultum, decretum, peractúmque est; verùm etiam, quia ex vniuersa Gallia selecti Viri conuenerant; ideò non commisit, vt quisquam rediret in suam Prouinciam, quin illum aliquo officio demereri adnixus fuisset, & repetitis colloquiis plurima (nisi potiùs omnia) in eius regione singularia addidicisset. Vnum, quod permolestè tulit, fuit mors Nicolai Neouillæ Villaregij, inclyti illius à Secretis Maiestatis primarij, à quo vnicè amabatur, quíque etiam apud Varium, atque omneis bonos desiderium sui maximum reliquit. Habuerat ille magno in pretio Virum eximiæ probitatis, prudentiæque Eliam Deodatum, quem sanè ipse quoque Peireskius non potuit ex eo tempore non suspicere plurimùm, non impensè diligere: siquidem, præter cæteras doteis, commune illi cum ipso fuit, nullum non virum doctrina conspicuum totâ Europâ demereri. Cùm rediret posteà, sequente 1618.
Ianuario, transire voluit Lexoviis, vt suâ industriâ temperaret quædam Capituli iura aduersus Episcopum; idque in gratiam Varij, Episcopatu recèns donati.

Parisios reuersus, nihil potius habuit, quàm Regium stemma vindicare à technis cuiusdam Theodorici Piespordij, Archiducibus, seu Principibus Belgij à Secretis, qui, imitatus Iacobum Valdesium, Hispanum Consiliarium, conatus est Austriam familiam mascula serie à Pharamundo Francorũ Rege deducere, atque ideircò Franciæ Regnum Catholico, seu Hispano Regi ipso successionis iure vindicare. Videlicet ab anno vsque superiore ediderat stemma Habsburgi Austriacorum Principum, seu Genealogiam Austriacam, per nobilissimos Hasburgi Comites ex prima Regum stirpe deductam; illiúsque exẽplum ante Natalitia missum à VVinghemio ad Peireskium fuerat, misso priùs alio, ac Regi oblato per Archiducum Oratorem;

torem; quod Peireskius non poterat, tanquam indignum facinus, nun inique animo ferre. Ad refellendum autem imposturam, facilè detexit imprimis nullam Chartam authenticam, nullúmque authorem citari centum & viginti annis superiorem; ante id videlicet tempus.quo Trithemius,& alij Maximiliano Imperatori assentantes, prolixam illam Auorum seriem, non consentientes licèt inter se, pertexere non erubuissent. Deinde, cùm Sigebertus Austrasius, vnus ex filiis Clotarij Regis à Pharamundo septimi, delectus fuerit,à quo familia Austriaca deduceretur;nulla ratione ostendi potuit integra illius successio ad Habsburgieos vsque Principes; quos aliunde Piespordius perabsurdè,ac perperàm antè annum Christi septingentesimum vigesimum sic nominaret; cùm Habsburgum conditum solùm anno supra millesimum vigesimo septimo constet. Argumentabatur etiam Peireskius, quamobrem illi Principes, qui ex Sigeberto orti fingerentur, quíque vixissent tum Pipini,tum Caperi temporibus, conquesti nullo modo fuissent iniuriam sibi fieri, tanquam ex Pharamundi stirpe superstitibus, & successione legitima ad Francorum sceptrum vocatis?

Verùm quia tametsi Comites Habsburgici secundùm lineam masculinam ex Regum nostratum stirpe descendissent, nouerat tamen Peireskius ex actis Murensis in Heluetia Monasterij nupertimè editis perspicuè probari Principes Austriacos serie dumtaxat fœminea ad Habsburgicam familiam spectare, masculâ verò pertinere ad Tietsteinicam, cuius Piespordium, & alios suppudere non debuisset; idcircò magna contentione,& repetitis literis curauit,vt amicus sibi,& nominatus iam antè Vicus tum legatione Regia ad eas parteis fungens, dextrè obtineret aurbenticâ formâ Actorum Exemplum,quod posset inferri in Chartophylaeium Regium (adeò verebatur ne Autographo sinistri quidpiam contingeret) ac præsertim antiqua illa, quæ præfixa Actis erat Principum Monasterij fundatorum Genealogia. Re iam in tuto collocata, procurauit sollicitè iteratam editionem tum Actorum omnium, tum maximè eius Genealogiæ, quàm, ne vnâ quidem syllabâ additâ, vel demptâ, redegit in perspicuum schema.

Ex eo autem statim patescit VVernetum Comitem Habsburgi,qui obiit anno millesimo nonagesimo sexto,filiam habuisse nomine ITAM de Tierstein, siue Homberg, hoc est, more loquẽdi Genealogistæ, Rudolpho Tiersteinico,siue Hõbergico nuptam,quæ VVernerum genuerit, Patrem Alberti, Auum Rudolphi, Proauum Alberti alterius, Abauúmque alterius Rudolphi,qui fuit eius nominis, & familiæ Austriacæ Imperator primus. Et mira sanè est industria, qua tam Franciscus Guillimannus, quàm ipse Piespordius, VVernerum Itæ filium sic dissimulant, quasi ille fuerit non ipsius Itæ,sed fratris eius filius;de cuius tamen progenie nulla vsquam mentio: vt neque Adelberti alterius fratris, ex quo successiu Habsburgica ad familiam Tierstei-

nicam,seu Hombergicam transiit. Sed nempe aduersari fidei manifestæ non puduit, & ita variè comminisci, vt Guillimannus quidem fecerit Itam Ottonis sororem, nurum, neptem;& Piespordius sororem, vxorem, nurum,& sororis neptem ex VVernero Tiersteinico. Et sic quidem Peireskius lætabatur se præsecuisse ansam adulatoribus illis Genealogisticis; ac tantò magis, quantò Guillimannus magnam se fidem habere dixit Actis illis Murensibus, ipsúmque Guillimannum duobus annis pòst delegit Gaspar Scioppius, quem in ea parte stemmatum Austriacæ domus sequeretur.

Non memini porrò, an hæc, an alia ipsi causa fuerit inuisendi Rhemis Capitulare Archiuum, Canonicis diplumate iussis aperta ipsi facere acta, & tabularia omnia; exhibere duo quædam instrumenta præcipua, magni momenti res continentia. Id memini, habitum ipsum penitioris historiæ Gallicanæ scientissimum, ac editum fuisse ab eo specimen,cuius,præter ipsum,alios habui enarratores. Cùm enim mense Martio contigisset illa memorabilis Basilicæ Curiæ conflagratio, ad cuius spectaculum vnà cum Iacobo Gilluro Senature optimo intempesta nocte accurrit, deduxit eò deinceps quotquot penè erant in vrbe eruditos viros,vt considerarent Regias statuas,quæ truncæ supererant, cæteris in calcem couuersis. Et cùm nemo dicere posset,cuiusnam esset Statua,quæ etiam ante incendium præfecto vultu fuerat visa;ipse ex superante vno loeulamentorum, edisseruit iam fuisse Henrici Angli, quam Carolus septimus mutilare contentus fuisset, neque omninò deiecisset, tanquam locum destinans suæ alium à loco, quem statua vsurpatoris occupauisset.

Nec modò verò specialem illam aduersus Piespordium, & alius nauatam voluit operam; sed quo affectu prosequebatur,& sacræ Regiæ Maiestaris,& Francici nominis gloriã, meditatus est ex eo tempore editionem Actorum omnium, coætaneorúmque præsertim qui Francorum originem, Historiámque scriptis mandârunt. Tum quia nôrat plurimos adhuc in variis Ecclesiis, Monasteriis, ac Bibliothecis priuatorum asseruari ineditos; conquirendi curam assumpsit;& (quoniã ipsi non vacaret:) communicandi cum Andrea Duchesnio Historiographorum diligentissimo,ipso quoque ex eo tempore ad id animato. Is apparabat editionẽ Historicorum Normaniæ:Peireskius verò,vt suam illi sagacitatem,& diligentiam argumento quodam probaret,quæsiuit,ac obtinuit à Roberto Cottono Anglo tum Anonymum, de gestis Emmæ Reginę Anglorum;tum Guillelmum Pictauinum,quos ipse breui pòst adiunxit, restatúsque est, Camdeni interuentu transmissos, *Ad virum*, inquit, *Ill. & de literis bene meritum, D. Nicolaum Fabricium de Petrisco Regium in Aqui-Sextiensi Prouincia Curia Senatorem, mihi summo amicitia vinculo carissimum.*

Quoniam verò Fronto Ducæus parabat eodem tempore editionem Codicis Græci, literis maiuseulis scripti, magnámque Bi-

bliorum partem continentis; & ea quidem antiquitate, vt diceretur correctus manu propria Origenis, attestantis cum Tetraplis magę vetustis fuisse collatum: ideò cùm Peireskius probè meminisset exstare apud eundem Cottonum MS. Græcum pretiosissimum, ab vsque Theodosij temporibus, charactere etiam maiusculo exaratum, & à Rege Iacobo mille aureis coëmptum; ideò, inquam, vt ea editio ex collatione fieret completior, scripsit, misitque in Angliam, & fide sponsionéque data, Codicem obtinuit; cùmque Frontone communicauit.

Autumnus porrò fuit eius anni, cùm nominatus est à Rege in Abbatem Sanctæ Mariæ Aquistriensis in Aquitania. Quam operam eius occasione præstari Romæ oportuit, contulere vltrò Cardinales varij, vt Cobellutius, Vrsinius, & (qui posteà fuit) Marquemontius; sed nullos tamen studiosiùs, quàm Maffæus Barberinus, qui deinceps fuit, ac etiamnum viuit Summus Pontifex. Nempe ex eo iam tempore necessitudo intercessit, exculráque est literis, vltrò, citróque sæpiùs datis. Occasionem fecit perelegans Ode à Cardinali in Beatam Magdalenam composita, cuius initium, *Innixa pennis versicoloribus*. Cùm enim Peireskius illius exemplum ab Aleandro accepisset, mirificéque ea delectatus, applausum etiam ab omnibus, quibuscum eam communicârat, eruditis Viris tulisset; impetrauit, eodem Aleandro intercedente, licentiam, vt typis mandata ampliùs vulgaretur. Distractis exemplaribus, placuit iteratò Poëma edere, sed grandiore forma, vt posset & ad Sanctam Balmam (rupem, ac Eremum pœnitentiâ B. Magdalenæ insignem) & per Ecclesias, sacelláque reliquæ Prouinciæ appendi Quinetiam rursùs edere visum, postquàm procurauit ab eodem in gratiam S. Ludouici Franciæ Regis Oden contexi, cuius est initium, *Obiectu gemini maris*; & post conditas etiam alias, quas obtinere licuit Aleandro, quasi suffurante.

Sub anni finem celebris in Cælo Cometes effulsit, ad quem obseruandum adhortatus est quotquot nouit industrios viros. Ipse destitutus organis idoneis, & cùm se multùm credere cælo, ob inualetudinem, non auderet, alia ratione non attēdit, quàm Telescopio capitis formam, & diuersitatem à cauda discernens, caudámque ipsam comparans cum Solaribus radiis per fenestellam traiectis. Lætatus autem postmodùm est, cùm accepit potuisse non versanteis Aquis-Sextiis paullò pòst diligentiùs omnia obseruare. Vt pauca ex iis seligam, in illorum gratiam, qui scire hæc volent, apparuit Cometes à Nouembris fine in medium Ianuarium; & quia emersio fuit matutina, idcircò cauda sursum ouens aliquot diebus visa est, priusquàm caput conspiceretur. Caput fuit subpallida stella, quantæ sunt Fixæ primi honoris (sed non illarum instar scintillans) rotunda, quà Solem spectabat; crispata, quà erat auersa. Cauda, seu Crines, radiatio fuit tenuior, & paullò candidior, longa initio octâtem Cæli, & lata ad extremum, (quà etiam omnihil primis diebus versus Austrum deflectebatur) sextantem propè prolixitatis. Apparitio Capitis prima, quà Scorpius brachia contrahit, fuit; desitio, quà Draco Vrsas dirimens, postremo loco explicat caudam. Scilicet præter motum diurnum, quo Cometes Siderum instar oriebatur, occidebátque, progressus est etiam motu proprio à Meridie in Boream; sed ita tamen, ac si cœpisset à medio Scorpione, secuissétve ibi Solis orbitam; cum inclinatione ad occasum graduum proximè sexaginta trium. Cùm initio verò is motus esset dietim duorum graduum cum besse, factus est sub Nonas Decembris velocior gradu integro; deincépsque ita decreuit, vt tandem elanguerit; vti etiam Cauda, quæ fuit illis initiis adeò prolixa, ita sensim contracta est, vt euanuerit denique vnà cum Capite confusa.

Peireskius, hac re intellecta, parùm abfuit, quin Keplero assenserit, existimanti illum motum traiectionem fuisse rectilineam, quæ facta fuerit proxima nobis, cùm velocissima apparuit; neque diurna reuolutione impediri potuerit, quasi ea foret ipsi afficta ex reuolutione Telluris: aliunde tamen, vt agnouit non esse Cometam halitum terrestrem, sic persuadere sibi non potuit, vel eructatum fuisse à Sole, vel concreuisse ex aura ætheria. Concessit lubentiùs in eam Senecæ opinionem, quæ statuit Cometas non minùs perpetuos, quàm Sidera perpetuò visa; adeò vt iste, cùm est conspectus, non recens fuerit genitus, sed recens apparuerit; nec interierit exsolutus, sed ob immensam longinquitatem videri tandem desierit. Res tamen ipsi visa est dura, finitum esse Mundum persuasu; facileque solùm admisit, quòd ex obseruatis demonstratum est, traiectionem Cometæ fuisse non modò superiorem Luna, sed vix etiam Sole ipso inferiorem.

De directione caudæ Cometæ in plagam Soli oppositam, non est cur aliquid addamus; cùm præsertim locus nō ferat, vt edisseratur, quamobrē ab exquisita oppositione, & nunc quidem ad dextram, nunc verò ad læuam, cum inæquabili quadā deflexione recesserit. Non est etiam cur de præsagiis; cùm non postremū sit argumentum imbecillitatis humanæ, ad ista expauescere, quibuscum res nostræ commercij nihil habent. Mirum, cur saltem Deo non credatur, dū à signis Cæli nihil metuendum iubet; scilicet ipse signa non faciens, ex quibus non expositis, quid futurum sit, caueri non possit. Nisi autem Deus Cometam calamitatum signum constituat; vnde nā esse in Cometa potest aut futurorum notitia, aut affectus significandi? Annon ille suam pergit viam, vt naturalia cætera; parúmque eius interest, quid humanæ gentes inter se moliantur? Ac iste quidem dictus est portendisse clades postmodùm sequutas: sed nempe antè non fuerant bella, pestes, ac Reges mortui? nullæ iam viginti pòst annis excitantur tragœdiæ? Referant adhuc ad Cometam: verùm erit cur pari iure exorituras referant turbas, quousque nouus Cometes sit, qui obliuionē illius creet, tametsi autē centum annos appariturus non fuerit. Attamē digredimur nimis.

Nihil

1619. Nihil non deinceps egit Peireskius, vt tam ſpecialis, quàm generalis Orbis deſcriptio peragaretur. Nam primò, vt ſtudioſè fouit, ſic nõ leuiter animauit Petrum Bertium: tum ex Hollandia primum aduentantem, vt Geographicas illas ſuas molitiones in lucem daret. Deinde, quia tum prodiit illa Orbis Terrę deſcriptio ſecundum ſeptem climata, & Nubienſis Geographia à Gabriele Sionita (qui textum Arabicum eſt interpretatus Latinè) inſcripta; curanit ſtatim Peireskius, exemplo ad Cluuerium miſſo, condi ab ipſo Tabulam, qua locorum ſitus iuxta banc Geographiam expreſſi intelligerentur. Ad bæc, quia perbibebatur Ioannem Mærium, nauarchum Hollandũ, detecto ſpatioſo, & tranquillo freto ad ortum Magellanici, obſeruatíſque nouis rebus, regionibus, ac populis, circumnauigaſſe feliciter Orbem, nec velle tamẽ, certo conſilio, obſeruatorum oarratiooem publici iuris facere, idcircò tantùm aduigilauit, vt à Gulielmo Scbuttenio, nauclero præcipuo, Nauigationis totius diarium obtinuerit, quod latinitate donatum edi illicò procurauit. Quia verò Mærius propterea cum Scbuttenio litem inſtituit; ideò de litis æſtimatione dependenda ſecutum voluit.

Neque id porrò obſtitit, quò minùs quidpiam ſimile circa profectionem aliam attentaret. Nimirùm fama percrebuit rediiſſe Hollandorum nauim ex mari Hyperboreo, quæ ſeptem gradus proximè acceſſiſſet ad ipſum polum, ſed nullo tameo modo potoit velificationis ſeriem obtinere. Commendauit antem intereà Nauarchum, quòd quamvis potuiſſet ſe polo, minore cum difficultate, quàm credatur, ſupponere: non feciſſet tamen, quoniam aliàs incertiſſimus plagarum Mundi effectus fuiſſet: nullo quippe iam exſiſtente Septentrione, aut Meridie: nullo exortu, vel occaſu: nullo Magnetis ad ventos vſu; nulla methodo, qua in vnam partem, potiùs quàm in aliam diſcedendum noſſet.

Rursùs, quia nôrat Vincentium Blancum cioem Arelatenſem longè, latéque peregrinatum; congeſſiſſe quamplurimas rerũ viſarum obſeruationes: idcircò illas quæſitũ miſit, vt (liceret modò per ipſum) dari in lucem procuraret. Obtiouit ergo; verùm attendens omnia ratiociniis infecta, ac ea præſertim opinione, quòd terræ ſuperficies nõ globoſa, ſed plana ſit: eaptopter totum negotium erudito viro Nicolao Bergerono cõmiſſum voluit, mandauitque ſeligeret, ac ſuo modo diceret quæ eſſent merè hiſtorica narrationíſque haberent fidem. Suadere deinde conatus eſt Blanco, vt id probaret conſilium: præſtitũ idem in hiſtoriis, ſiue relationibus Pirardi, Moqueti, aliorum: permittẽdum Philoſophis, vt eas quæſtiones diſputent, neque eſſe recitatoris Dogmaticum agere, præſertim contra communem fidem: poſſe quidem ſententiam de Terræ planitie attingi: ſed tamen tanquam à Barbaris creditam, non ab eo defenſam: fore, vt ſi inſtiterit, literatis ludibrio ſit, narrationíque aliunde ſuæ, tametſi veræ deroget fidem: integram, & ſinceram laudem ex nuda peregrinationum biſtoria illi ſuperfuturam: curaturum ſeſe, vt opus dedicetur Regi, aut alij, qui gratè accipiat, cæteráque huiuſmodi: quæ virum tamen ab inſtituto dimouere nunquam potuerunt.

Præterea curauit incidi, excudíque denuò Tabulam Cbronographicam, ſeu delineatiotionẽ Prouinciæ à Petro Ioanne Põpatio ante annos triginta confectam. Cùm forma, elegaotior licèt, nihilominùs non placeret, effecit, vt Iodocus Hondius eandem biennio pòſt iteratò ſculpſerit; qui adhuc non modò io eo diſplicuit, quòd reticuerit Bomparij nomen; ſed in eo etiam maximè, quòd editiones alias imitari maluerit, in quibus gradus latitudinis præter verum deſignantur. Nã Aquis-Sextiis, exempli gratiâ, adſcribitur gradus quadrageſimus ſecundus cum beſſe, cui debetur quadrageſimus tertius cum ſemiſſe, & voo, alteróve minuto prætereà. Heinc fuit ille ſemper in votis Tabulam nouam cooſtruere, quæ adhibitis nouis obſeruatis, dimenſionibúſque magis exquiſitis, exhiberet ſingula loca, tam cum Cælo, quàm inter ſe ad amuſſim conſonantia: verùm inſtituto fata obſtiterunt.

Poſtremò, qnia mirè illum delectauit, quod Ioannes Baptiſta Morinus, cuius iam antè meminiious, quique deinceps inter Profeſſores Regios Mathematicos meritò inclaruit, de ſua illa in Hungaricas fodinas peregrinatione aliquoties commemorabat; ideo auctor fuit, vt eam Relatiooem ſcriptis mandaret, ac ederet. Id autem ille præſtitit; ſed præmiſſa Mundi ſublunaris Anatomia, qua euincere eſt conatus, vti aër in treis regiones diſtribuitur, ex quibus ſuprema ſemper calida, media ſemper frigida, infima nunc calida, nunc frida eſt; ita terram in treis diſcerni, quarum infima ſemper frigida, media ſemper calida, ſuprema, aëri cootigua nunc illo caleſcente frigeat, nunc frigeſcente caleat.

Non fuêre illi hæc ſtudia ſatis; ſed variis prætereà officiis comioendatos virtute Viros demereri conatus eſt. Quid memorem enim quòd Pacium ex boc tẽpore pro ipſius votis Catholicum factum, ac iam exoptantẽ redire in Patriam, donari curauit profeſſione Iuris ptimaria in Academia Patauina, vt etiam cùm idem Valentiam repetere poſt bienninm voluit, accerſiri ipſum procurauit per literas à Delpbinatus Prorege ac Præſide primo, iuſſu Regis ſcriptas? Quòd cùm Philippus Iacobus Mauſſacus magnum Senatus Toloſani ornamentum nactus fuiſſet iam memoratos Iulij Scaligeri in Ariſtotelis hiſtoriam de Aoimalibus Commentarios, ipſum non partùm animauit, vt eos cum Notis ederet; neque ſegnis fuit, vt iam editos ad omneis viros per Europam eruditos tranſmitteret, vti ad Aleandrum, Pignorium, & alios? Quòd Barclaij operâ vſus, exſcripta habuit ex Vaticano Codice Erotica varia, io gratiam Gilberti Gaulminij, inſignis bonarum literarum luminis: cùm accepiſſet ea deeſſe in Theodoro Prodromo, tum breui edeodo ex Salmaſiano Codice; vt ille quoque teſtatus eſt in præfatione ad lectorem? Quòd exemit variis varios ſcrupulos, vt Pompejo Paſchalino de Patrui defuncti Cameis; vt Thomæ Erpenio de

Sarracenica historia, ac huiusmodi alia multa.

Inardescebant tum studia inter memoratum aliquoties pereruditum Iacobum Sirmondum, & Claudium Salmasium, illud aliud humanioris literaturæ decus eximiũ, circa quæstionem celebrẽ, cui ab vno anno locum dederat Iacobus Gothofredus duabus Dissertationibus de Suburbicariis regionibus, & Ecclesiis, seu de Præfecturæ, & Episcopi vrbis Romæ Diœcesi, coniecturâ. Et quousque quidem ea controuersia processerit; quàm multi vtrimque eruditi Viri symbola sua contulerint, referre haud est huius loci. Dico solùm Peireskium omni cura allaborasse, vt, quod eruditos decebat, res leniter perageretur. Certè cùm ipse quoque Aleander se interposuisset, misissétque Româ ea de re Tractatũ, qui ederetur Parisiis, vix id probare Peireskius potuit: & cùm vrgeretur, editionem procurauit quidem: sed temperatis priùs quæ ille de Conciliorum, Pontificúmque auctoritate attigerat, quæque aduersus sententiam improbatam respersetat paullò acerbiùs.

Eadem libertate, vt aliquid attingam, vsus est aduersus Barclajũ, qui Argenidi intexuerat nescio quem Dialogum paullò liberiorem. Accepit nempe sub idem tempus magnã operis eius partem, quam mandari typis curaret. Et Barclajus quidem in illo, tam ipsi, quàm Vario certam destinauit personam; at Peireskius, laudato affectu, maioris longe duxit, gratiorémque habuit, quam se illi debere, dixit, Virginij Cæsarini, bonis literis, artibúsque excultissimi Viri amicitiam, acceptis eius literis, elegãtissimísque Elegiis. Sed Barclajus nempe laudandus, qui quocumque potuit modo est gratitudinem testatus; veluti rursùs, cùm exceptâ per id tempus Romæ familiâ, Elegiam texuit nomine vxoris, in qua hæc, præter cætera,

Vera loquor, multum, diuine Viasse, iuuit,
Quo fugerem luctus, tunc meminisse tui,
Ingentísque Viri seruent quẽ Numina Gallis,
Peiresij; nihil, hoc sospite, triste dabunt.
Ingenium spectes, credas de Pallade natum:
Virginis hæc quàm sic ponere nomen amet!
Quicquid erant Musæ, quicquid Prudentia quondam;
Hunc vnum Gallis scilicet esse putes.
Viuat, amétque meũ, rata sint ea pacta, maritũ:
Viuat, & in laudes crescat ad vsque suas.

1620. Atque hæc quidem anno iam sexcẽtesimo, ac vigesimo; cuius ineunte, ac ruente vere, stranguriâ, aliísque morbis ita laborauit, vt nõ sine magno animi dolore præpeditus fuerit, ne sequeretur Varium, cùm Rex æstatis initio ad sedãdum Normaniæ, Prouinciarúmque aliarum turbas; ac posteà etiam in Aquitaniam, Bearniámque discederet. Conualescens, accepit Genuâ à Pio Mutio literas, quibus certior effectus est, nonnullas adhuc Pinellianæ Bibliothecæ reliquias exstare. Scripsit enim ille repertisse se quinquaginta duas orationes Themistij, quæ seruatæ ex illa fuissent, quæque editæ nõ reperirẽtur, etiam inter euulgatas ante duos annos à Dionysio Petauio, viro, quo nescio an habeat erudita IESV Societas doctiorem. Id ad ipsum retulit statim; & cùm offendisset meditantem iam opus illud ingens de Doctrina temporum, quod paucis pòst annis in lucem emisit, non pauca, eius occasione, in gratiam Scaligeri, amici quondam sui, disseruit.

Circiter id tempus, spectauit curiosiùs Sacelli Basilicæ, seu, vt vulgò indigitant, Sanctæ Capellæ Gazophylacium. In carissima autem illa, pretiosissimáque supellectile, Cimelium detexit omni pretio maius, Cameum videlicet, siue Achatem Oriẽtalem, Sardonychẽmve Arabicam, amplitudine Parisiensi, seu Regio pedi exæquatam; in qua sculptæ viserentur miro artificio viginti quinque figuræ, omnes candore eminentes, & in nigro æquore flauedine quadam subobscura interstinctæ. Exornata illa circum fuerat Christianis figuris, & epigraphis à Græco quodam Imperatore: adeò vt cùm Balduinus eam oppignerasset D. Ludouico, ac postmodùm tandem venisset in manus Caroli Regis, nomine quinti, & crederetur sacram quandam continere historiam; in eum Thesaurum, quasi Donarium religiosum, fuerit illata. Peireskius porrò, cùm rem spectasset, & ad figurarum conditionem attendisset, cognouit potiùs prophanam quandam repræsentari historiam; & quantum coniecturis potuit assequi, credidit esse Apotheosin defuncti Augusti.

Eam nuper Ioãnes Tristanus Santamãtius, rerum antiquarum eximiè peritus, ære inciso exhibitã in suos inseruit Cõmentarios. Testatus est autem se primã illius notitiam hausisse ex Peireskio; præfatus *virum rara adeò, exquisitaque eruditionis, vt omnem suam commendationem inferiorem censeat ea claritate nominis, qua totâ Europâ euasit illustris.* Scribit deinceps se prima vice in comitatu Peireskij spectasse hoc rarũ antiquitatis monumẽtum, occœpisséque cõiicere, ecquid rei repræsẽtaret. Quãdoquidem verò temporis progressu circa nõnulla capita à Peireskij mente deflexit, contigitque, vt aliquoties disserentem ea de re [illegible] audierim; ideò rem ingratam fortassis non faciam, si præcipua quædam interpretationis discrimina heic attigero, in illorum gratiam, qui rem totam studiosiùs examinaturi Achatem ipsum, aut ectypum, memoratumve habuerint librum.

Ergo, quẽ Santamantius interpretatur esse Iouem, succedente Ænea; Peireskius esse cẽsuit Augustum, Deæ Romæ ope elatum in cælũ; & quem ille vult esse Augustum; ipse interpretatus est Marcellum equorũ amantem, quem fata terris solùm ostendêre, innuente Roma, quod ab illo recusabatur Orbis imperium, tradere sese Tiberio proximè supposito. Et certè, si attendas ad prototypum, quatenus certè ectypi illum referunt, adolescentis potiùs, quàm senescentis vultum agnosces. Sic quem Peireskius sub Marcello existimauit esse Drusum Tiberij filium, manu versus Iouem extenta, tanquam postulando, post patrem, imperium; autumat Santamantius esse Numerium Atticum, contemplantem, attestantémque fuisse Augustum raptum in cælum: Et quam assidentem Druso Liuillam vxorẽ ille censuit; censet hic esse posse Iuliam Augusti

Augusti filiam in exilium actam; vt crediderit illum ad dextram Iouis esse Drusum Tiberij fratrem; quem potiùs Iulium Cæsarem Peireskius esse existimauit. De Germanico, Agrippina, Caligula, discrimen nullum; imò nec de Tiberio; nisi quòd Peireskius vestem Imperialem serpentibus circumdatam esse dixit Ægidem Iouis; appellauitque lanceam sine ferro, sceptrum prælongum. Sic censuit Antoniam Germanici matrem, quam Santamantius Liuiam; & contra Liuiam esse putauit, quam Santamantius Antoniam. Sed hæc obiter.

Cæterùm Peireskius ita exsultauit, ob preclarum adeò Cimelium repertum, vt non modò ad intuendum & Santamantium, & cæteros, quotquot erant Parisiis, curiosos viros inuitàrit; sed etiam de eo literas ad amicos in Angliam, in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam dederit. Scripsit autem de eo præsertim ad Petrum Paolum Rubenium Antuerpiensem, Pictorem celeberrimum, & totius antiquitatis, sed Cameorum imprimis studiosissimum, petitissimúmque, qui dicto citiùs exsiliit, vt rem spectaret cominùs, & exprimeret coloribus viuis. Tulit autem Peireskius, Cimeliique vice nobilem habuit effigiem, præter ectypos varios sulphureos, gypseos, chartaceos, quos ex Achate ipso expressit.

Adiiciendum verò, quòd prætereà, non sine quodam numine, ectypum sulphureum obtinuit Camei alterius, in ipso Imperatoria Cimeliarchio asseruati. Achates est similiter, sed superiore nonnihil minor, quem Philippus Pulcher Pissiaci monialibus legauerat (cùm habuisset ipse ab Hierosolymitanis Equitibus, illum in Palæstina nactis) quémque per bella ciuilia furto sublatum, Mercatores quidam detulerunt in Germaniam, ac diuendiderunt Rudolpho secundo duodecim millibus aureorum. Expressus autem fuerat, asseruatúsque ectypus, quem nescio qua forte Peireskius fuerit assequutus. Neque verò ectypũ modò, sed germanam etiam picturam consequutus est, elaboratam iampridem celebris illius Nicolai pictoris manu, cuius egregia opera in Fontis Bellaquei xysto inspectantur. Prætereo autem eius figuras ita esse interpretatum, vt opinatus fuerit illis designari Apotheosin viuentis Augusti. Quippe, vti apud Iosephum legitur factus ab Herode Cæsaris Colossus, forma, ac magnitudine Iouem Olympium referens, itémque alius Romano par, referens Iunonem Argiuam: ita videtur in his figuris repræsentari Augustus habitu Iouis Olympij, vnà cum Dea Romana habitu Iunonis Argiuæ: apparentéque aliunde Iupiter & Iuno abeuntes, locum cedere; itémque Signum Scorpij contrahere brachia, cæteráque huiusmodi.

Laborauit quoque deinceps infestissimo oculorum morbo. Sed vt prosequamur quàm multa propterea non destiterit per hæc interualla morborum moliri, curauit ecce æri incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum à Rege Renato Comite Prouinciæ de Torneamentis conscriptum, ac editioni destinatum; idque postquam obtinuit à Ioanne Iacobo Chiffletio Vesuntino, Medico claro, aliud de Torneamentis volumen. Meminit huius curæ Andreas Fauinus in libro Theatri honoris, ordinúmque Equestrium tertio. Resumpsit & curam memorati suprà Constantiniani Kalendarij, de quo proinde scripsit ad Schilderum Cameracensem Canonicum, à quo illum habuerat; simúlque ad Franciscum Carodeletium, eiusdem Ecclesiæ Decanum, qui eximia rerum bonarum curiositate tenebatur. Sollicitus fuit de variis rebus, quæ asseruabantur in Musæis Ducis Arschotani, & nominati mox Rubenij: ea verò in re fecit illi satis Ioannes Gaspar Geuartius, celebris, &, si quispiam alius, germanus Musarum alumnus, quicum amicitia non leuis fuerat Parisiis iam inita. Prætereà singularia quæque cum Rambervillerio Vici commorante numismata communicauit; ne vicissim commemorem ipsum Rambervillerium nihil prorsus habuisse in pretiosis loculis, quod non fecerit cum ipso commune.

Anni insequentis primo statim vere ampliùs, quàm mense decubuit: adeò vt neque discessurum iteratò cum Rege Varium comitari potuerit; neque Hugoni Grotio, tum primùm in Galliam appulso, quàm multa, magnáque officia destinauerat, exhibere: scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri assertum Galliæ diceret. Prætereo autem, cùm Grotius deinceps sese ad scribendum historiam suorum temporum compararet, communicasse cum illo Peireskium tum monumenta varia, tam priuata; quàm publica, quæ fuêre sibi præ manibus; tum complura, quæ ex Italia repetita obtinuit, nominatim verò ab Antonio Querengo docto, & magni nominis viro, ad quem multa fuerant ex Gallia transmissa, conscriptorum Ducis Parmensis, seu Alexandri Farnesij gesta. Transiit sub id tempus Parisiis memoratus suprà Vicelegatus à Balneo, Pontificis Nuncius destinatus in Flandriam; qui cùm vellet singularia quæque in vrbe spectare, sed tamen quasi incognitus, commodùm profectò conualuit Peireskius, qui ipsũ variè deduceret ad eruditos, ad Musæa, ad opera omnia rariora; ac insigni alacritate præstaret vnus officia, vix à pluribus simul exspectanda. 1621.

Atque id quidem mense Iulio: sequutus est verò Augustus, quo luctuosiorem non habuit. Eo nempe mortuus est Varius, cui per occiduum laborauit non potuisse suprema quæque exhibere obsequia, molestissimum sanè fuit. Obiit autem vir ille magnus Tonini Nitiobrigum, in obsidione Cleracensi, tertia dicti iam mensis die, ingenti Galliæ totius luctu. Quàm verò speciatim perculsus eo casu fuerit Peireskius, nihil est necesse commemorare: quippe perspecta iam indoles, veheménsque amor, & diuturnus cultus, quo prosequutus virum fuerat, vel me tacente, satis insinuant. Meritò sanè quotquot penè de Varij morte condidêre carmina, nuncupauêre Peireskio: nemo enim fuit vt afflictior, ita consolatione dignior. Fuêre in

in lis Hugo Grotius, qui ſic illum affatus eſt,

Quòd tu, qui nuper Regni moderantibus omne
Arbitrium curis dulce leuamen eras,
Morte ſuper cunctos faſceis exſtantis amici
Attonitus, tanquam propria damna doles,
Optime Pireſi, tanto indigniſſime caſu,
Inuidet hunc luctum Gallia tota tibi;
Atque in communi Mundi, Patriaque dolore,
Pracipuas parteis vnius eſſe vetat, &c.

Itémque Petrus Bertius, cuius hoc inter cætera,

Si, Peireſte, tamen ſic placuit Deo,
Quid mæſti querimur! quin potiùs modum
Leſſo figimus, & nos quoque, cùm vocat
Sors noſtra, has patimur vices?

Alios vt mittam; dico ſolùm, cùm Peireskius in eo incubuit, vt honores Viti virtuti, dignitatique debiti, & decernerentur, & exhiberentur; egiſſe id illum, & quòd foret vnus ex tribus ſupremorum mandatorum Curatoribus (legatis ſimul Cimeliis, quæ fuêre maxima ex parte numiſmata Gotthica) & quòd non poſſet ſatis pro votis erga eius Manes teſtari affectum.

Caſum iſtum fuit conſequutus alius, quem etiam ægerrimè tulit. Obiit enim Romæ Barclaius, eodem penè tempore, quo in caſtris Varius: adeò vt illum Peireskius tum elatum acceperit, cùm ab eo conſolatoriam, epicediúmque exſpectaret. Vrgebat tum fortè Peireskius, vt editioni Argenidis extrema manus imponeretur: quare, inter cætera, doluit viſam abſolutam Auctori non fuiſſe. Conſolationi alicui fuit, quòd præhabuiſſet illius elegantiſſimam iconem: ſubſcribi autem ipſi voluit carmine elogium, ex eiuſdem Grotij vena diuite, quod ad ipſum quoque Debonerum miſit. Non fuêre caſus iſti ſatis; ſed ſuperuenit breui mors alia, quam ægerrimè etiam tulit. Ea fuit Henrici Lutharingij, Meduanij Ducis, qui die Septembris decima ſexta Montalbani occiſus eſt. Amor illius erga Peireskium fuerat vehemens, & candoris plenus; vnde voluerat, ſuamet ſponte, Abbatiam Aquiſtrienſem ſartam, tectámque facere; in ſeſéque recipere & fundorum, & hominum, per ea bella, protectionem.

Cùm renunciata hæc mors fuit, laborabat Peireskius octauum iam diem dolore renum, ac ſtranguria; ſub cuius initium non potuit id Prodigium perſpicere, quod non in Ipſis modò caſtris, ſed Pariſiis etiam, & per totam Galliam, alibíque viſum, ſtuporem creauit. Claritas nempe inſignis fuit, quæ nocte ſequente diem duodecimam, Borealem cæli faciem ita occupauit, vt auroram clariſſimam per multas horas fuerit mentita. Id ſanè mirum; ſilente Luna; ſed mirabilius viſum eſt, vaporem ea regione fuſum, & ad polum vſque erectum, ſic fuiſſe diſtinctum in quaſdam veluti columnas albeſcenteis, & ſubobſcuras, alternatim ſitas; vt cùm horizonti ad amuſſim forent, promouerentur lentiſſimè ab Oriente in Occidentem. Denique miraculo fuit, ex albeſcentibus attolli, breui ſpatio, ad verticem vſque pyramides quaſdam, ſiue obeliſcos valde candidos; ipsíſque conſiſtentibus, traiectos vapores, vt tenuiſſimos, ita candidiſſimos, motiuue adeò celeri, vt fulgetra imitarentur.

Hæc attingo, quia Peireskius lætatus eſt, rem fuiſſe nubis obſeruatam; factúſque exinde eſt certior, nihil aliud fuiſſe, quam Naturæ luſum, quem apparatum bellicum, aut Ideam exercitus multi fuerant interpretati. Addiderant ſanè nonnulli viſas ſibi inſtructas acies, incedentibus peditum, equitúmque ordinibus; ac poſtremò viſum conflictum, cum exploſione globulorum è tormentariis fiſtulis. Mirum, quòd non ſimul clangorem tubarum; clamorémque virûm auditum deprædicauiſſent; quando eadem credulitas, infirmitaſque humana eſt, quæ his figmentis locum facit. Credibile profectò eſt, niſi omnia, at bene multa, quæ in hiſtoriis ſimilia exſtant, ex eadem eſſe origine, neque ampliorem fidem mereri.

Ad lugubreis illos euentus vt redeam, nihil eſt quòd memorem de morte Cardinalis Bellarmini, quæ ſub idem tempus Romæ contigit. Quippe licet eà inauditâ Peireskius nonnihil conturbatus fuerit, conſolationem tamen cepit ex opinione præhabita, & ſubſequuta ſtatim fama admirabilis ſanctitatis. Attexenda eſt potiùs, quæ virum eximiè conſtantem exanimare penè potuit, nunciata Pauli Gualdi mors, quæ contigit menſe Octobri. Ea nimirùm fuit æſtimanda ex habita vſque apud Pinellum conſuetudine, & ex officiis variis, literíſque ſuauiſſimis ſupra viceunium communicatis. Miſerat ad illum Peireskius mox antè, cùm varia Teleſcopia, tum vltra Microſcopica, non ita pridem adinuenta à Cornelio Drebelſio, ipſo quoque Alcmarienſi, & Regi Britanniæ à Mechanicis. Quia porrò Gualdum ipſum tamdiu, tantoperéque amauerat; cariſſimos proptereà habuit illius ex fratre nepotes, Ioſephum Archipreſbyterum, & Ioannem Baptiſtam Equitem; húncque imprimis; qui ſede Romæ delecta, vt rerum bonarum fuit ſtudioſiſſimus, ita illarum promptuarium cumulatiſſimum apparauit.

An heic adiiciam non proprium quidem, ſed lamentabilem tamen caſum, cui intereſſe eum contigit! Is fuit incendium memorabile ſublicij illius, ac gemini Pontis, ſuperexſtructarúmque ædium, quibuſcum opes argentariorum, ſericeorúmque Mercatorum aut exuſtæ ſunt, aut ſubmerſæ. Ille certè & promptus accurrit, & magno dolore ſpectauit, & ſollicitè deſcripſit quicquid infandâ illâ ignis vehementiâ patratum eſt. Dicere autem ſolitus fuit; ſe quovis pretio redempturum pictam tabulam, in qua illæ eructationes, multéſque flammarum exhibitæ forent. Siquidem nihil æquè horrendum fuiſſe à Nerone ſpectatum; quod tota penè materies ardens heic eſſet mera lignorum ſtrues: cùm ſuccenſa illa ſpectante Nerone ædificia lapidea fuiſſent, neque fluctus, aut gurgites adeo immenſi ſuppoſiti.

Poſthæc,

Posthæc, subiit illum quidem cogitatio redeundi domum; sed sensim tamen procrastinauit in vnum, alterúmque annum.
1622. Commissam tulere per ea tempora Sigilli sacri custodiam tum non postremus amicorum dictus sæpè Mericus Vicus, tum Ludouicus Faber Caumartinus, quorum vterque eius affectus, quo Varius illum prosequebatur, videri hæres voluit. Perseuerauit quoque gratus, carusque ætatij Præfectis, eóque maximè nomine, quòd sibi nihil postulans, intercessorem solum egit Virorum bene meritorum. Deinde finem nunquam fecit mittendi quoquoversum libros. Quamobrem Camdenus præ aliis, *Par est*, inquit, *tibi de tua munificentia, & optimorum librorum tanta supellectile gratias agere cumulatas.*

Ad Seldenum cùm mitteret, rogauit ipsum aliquando, vt, vel sui causâ, obseruaret situm Ecclesiarum Angliæ, an nempe ingredientibus constitutæ forent versus Ortum, & respectarent ne Æquinoctium, an Solstitiorum alterum. Rem videlicet dignam iudicârat, quæ exploraretur; ad examinandum, vt puto, num maiores nostri direxissent potiùs ad ortum hiemalem, quàm ad alium; quòd iuxta antiquam Ecclesiæ obseruationem, traditionémque, Christus Dominus, qui dicitur Oriens, natus fuerit Sole versante in hiberno Tropico. Res profectò ipsi non malè Parisiis iam successerat, cùm exploratione facta per Iacobum Allealmum celebrem Mathematicum, deprehendisset omneis veteres Ecclesias ab Æquinoctiali exortu versus hiemalem deflectere, exceptâ solâ San-victorina, quæ deflecteret in æstiuum; & nulla habita ratione San-benedictinæ, quam Bistornatam hærebat dici, quòd fuisset seu bis, seu malè conuersa.

Procurauit ad hæc complura Viris eruditis Manuscriptorum exempla; ac nominatim ex Bibliothecis Escuriali, & Vaticana: ex quibus habuit, præ cæteris, exemplum Syncelli cuius copiâ adiutauit virum eruditum Ioannem Baptistam Altinum, qui tum operis interpretationem, editionémque moliebatur. Cúmque ea occasione misisset ad Alemannum ichnographiam exquisitam porticus Sanctæ Genouefæ, pluriúmque aliorum locorum, accepit rursùs pro eodem Altino exemplum *ἀνεκδότων* Procopij, eo animo, vt ederentur. Obtinuit etiam tum ex Vaticana, tum ex Ambrosiana Mediolanensi exempla quædam Africani, aliorúmque Tacticorum, in gratiam Ludouici Machalti Viri strenui, auctorúmque Militarium, & Mathematicorum studiosi. Is est, cui Peireskius pulchro quodam diagrammate demonstrauit modum multiplicandi species vnius, eiusdémque rei, inter duo specula à se inuicem lateraliter declinantia.

Rursùs, cùm Nicolaus Bergerus Rhemensis scriberet Gallicè historiam publicarum Romani Imperij viarum, quas *Λεωφόρους* Græci vocant, testatus est in præfatione *indicatam sibi à Peireskio itinerariam Tabulam operi suo pernecessariam.* Ea verò est, quam M. Velserus ex Peutingerorum Bibliotheca eruit (editis priùs, & commentario illustratis schedulis duabus, fælici quadam sorte repertis) quamque Abrahamus Ortelius post desideria longa obtinuit, & Ioanni Moreto euulgandam primùm reliquit, Petrusque Bertius, non sine Peireskij consilio, Ptolemæo suo apposuit. Insuper varia fuêre officia, quæ plerisque exhibuit. Veluti Ioanni Mocenico, cui cimelia rarissima fuerant Venetiis furto sublata: Claudio Menetrio Vesuntino, rei antiquariæ studioso, & à Chiffletio literas habenti; Kufflero cuidam Drebelsij affini, & Microscopicæ fabricæ perito, pergenti in Italiam: & aliis oppidò quam-multis.

Inierat iam annus alius, erátque Februa- 1623.
rij dies duodecima, cùm Cancellarium Sillerium inuisens, coronámque virorum illustrium, eruditorúmque offendens, admonuit Niuem decidere, quæ sexangula, seu stellata foret. Re obseruata, omnibusque quasi prodigium habentibus, edisseruit rem esse magis, quàm crederetur, familiarem. Scilicet aliquoties per singulas hiemes ningere similibus stellis: sed neminem aduertere, tum quòd plerumque ex stellulæ in flocculos quosdam inconcinnos abeunt, tum quòd decidentes solitariæ, vel humescentes citò euanescunt, vel commistæ citò cófunduntur. Ac mirabilem quidem esse contexturam illam ex virgulis tribus sese intersecantibus, adeò vt appareant sex radij ex vno quasi centro prodeuntes: sed mirabile minùs non videri, radios illos nunc esse nudos, nunc quasi foliatos, arborescenteisque, nunc quasi insertos in modiolum, aliaque id genus, quæ ab amico acceperat. Illum fuisse aliàs conatum causam reddere, tum candoris Niuis, ex bullulis lucem reflectentibus; tum formæ stellatæ, ex sex triangulis æquilateris, in quos circularia sponte naturæ conformantur: sibi verò nihil visum probabilius, quàm creari, formarique Niuem ex seminibus propriis; vt lapidum quoque varia genera eodem semper modo, non secùs, ac plantæ, animaliáque figurantur.

Requisiuit tunc aliquis, num fortassis hæc semina fertilitatis anni essent causa, restantibus agricolis vberiorem esse agrorum prouentum, vbi nix diutiùs incubuerit. Ipse excepit, alia niuis, alia plantarum semina esse; nec prouenire ista vberiùs, quòd nix sua pinguedine, vt vulgò putant, agros fœcundet; sed quòd prodeunteis ex imo terræ pingueis halitus reprimat, & in alimentum satorum conuertat. Id intelligi, quòd eisdem exsistentibus calidis, nix infernè sic soluitur, vt locum faciat succrescentibus plantis, incrustetur, fornicetúrque, &, succedente veris tepore, per latera montium in ingenteis moleis disrupta excedat, prouectámque herbam interim relinquat. Facta exinde est occasio disserendi de vi aquarum, in quas niues resoluuntur; adeò vt iam Nili exundatio germanam hanc causam agnoscat; & cùm ipse dixisset non totam hanc aquam, in torrenteis effluere, sed quadam ex parte etiam imbibi, scaturiginibus fontium adau-

gendis, quippe & Fontem Vallis-clausæ non vberiorem modò tunc erumpere, sed aliquantulum etiam conturbari; pergratum fuit toti coronæ audire illum paullò copiosiùs de origine Fontium disserentem.

Tum verò sententiam exponens, qua constantiorem non habuit, declarauit sibi nunquam visum originem Fontium ex mari, aut ex aëris in aquam conuersione esse, sed deberi protsùs aquis-pluuiis (adde & quidpiam niualibus) quæ longè, latéque decidentes ita combibantur, vt in terram penetrent, quousque incurrant in varia receptacula, quorum sit fundus ex lapide, argilla, aut alia materia aquæ continendæ idonea; quæque infernè desinant in eas meatuum angustias, vt collecta aqua sensim effluat, suppeteréque adeò possit in dies, in menseis, in annos. Argumento esse, quòd insignes quæque scaturigines sint ad radices montium; in quibus, quòd sint rupei, pleraque interiùs exsistant eius generis receptacula, in vnum tandem concurrentia: & quæ in locis planis visuntur, ex montium procul positorum receptaculis per subterraneos ductus deriuentur. Posse quoque eadem ratione scaturire aquas non longè à verticibus inferiorum quorumdam montium, quòd nisi illis sufficiant receptacula propria, possint per simileis meatus ex receptaculis editiorum montium deduci; cùm aqua tantumdem refluere sursùm, quantum effluere deorsùm valeat. Vnde & ratiocinabatur, neque in Continente, neque in Insulis, quæ haud dubiè superficie maris elatiores sint, scaturigines exstituras, si ex mari deducerentur; quòd aqua non altiùs emergat, quàm demersa fuerit. Nam aquas quidem in summis ipsis summorum montium verticibus, quod vulgò dicunt, scaturire, idipsum fide planè carere; nullis nimirùm testibus exsistentibus oculatis. Causam proinde quare æstate, & per siccitates præsertim diuturnas Fontes inarescant, aut valde minuantur, non aliam posse assignari, quàm quòd aquæ iam memoratis receptaculis contentæ, vel omninò effluant, vel paucæ supersint. Inde esse cur redeuntibus pluuiis Fontes rursus scaturiant; quasi oppletis denuò receptaculis, non per leueis quidem, aut raras; sed per insigneis, continenteis, & complorium dierum, atque mensium pluuias. Verum autem esse, quod Scriptura refert originem fluminum, atque adeò fontium ad mare; sed nempe quatenus ex mari partim aperto, partim subingresso in specus, ductúsque subterraneos, euehuntur vapores, qui in pluuias versi, originem fontibus, ac fluminibus expositam faciant.

Sensit deinde necessitatem discedendi incumbere; quocirca edi demùm concessit, cùm facta sibi à Pignorio occupatione, Opusculum illud de Magnæ Deûm Matris, Atridísque initiis. Id quia continebat interpretationem Symbolorum eminentium in manu quadam ærea Tornaci inuenta, & à Dionysio Villerio cum Peireskio communicata; institerat à tribus iam annis, vt mutatam dedicationem ad Villerium ipsum Pignorius referret. Impetrare cùm non potuisset, differri diutiùs editionem noluit, agente cum ipso Pignorio his verbis, *Tibi vt inscriberam, multa faciunt; sed imprimis humanitas tua singularis, qua me totum penè quotidianis beneficiis ita deuinctum habet, vt mihi non supersit amplius, quod meum iure possim appellare. Deinde vis omnigenæ eruditionis tua, quæ antiquitatem omnem, & quicquid vspiam præclari est, animo, & studio es mirificè complexus.* Imprimi etiam procurauit Georgij Ragusæi Epistolarum Mathematicarum, seu aduersus arteis diuinatrices libros duos, quos à Paulo Gualdo acceperat, quósque carissimo sibi Hannibali Fabroto, memorato superiùs Antecessori Aquensi, Parisiísque per id tempus agenti, reliquit. Sic sollicitè animum intendit, vt opera Varij adauctissima ederentur: quod quia non potuit ante discessum, vt optauerat, perfici, ideò absoluendæ editionis curam vniuersam Duchesnio commisit. Sic repetitam, adauctámque editionem Poëmatum Cardinalis Barberini semiperfectam relinquens, totam penes Viassium, tum agentem Parisiis, operámque vltrò pollicitum, sollicitudinem deposuit.

Quod illum porrò ita adegit ad maturandum reditum, fuit ætas, ac morbus ingrauescens Patris. Et expectasset tamen Autumnum, nisi ex quadam destinatione, ac necessitate transituro per Aquitaniam, vt Abbatiam inuiseret, præoccupandum fuisset tempus. Discessit ergo mense Augusto, hoc est post menseis aliquot supra septennium Parisiis exactos. Aureliæ cùm foret, accepit Romà à Debonæro literas, renunciantteis electionem Cardinalis Barberini in Pontificem Maximum, nomine Vrbanum octauum. Ea re gauisus, scripsit illicò ad Pontificem Epistolam gratulatoriam, quam illi fuisse iucundissimam neque ipse Debonærus, neque Aleander reticuerunt. Minimè verò etiam reticuit Pontificis Nepos Franciscus, qui Cardinalis Barberini cognomentum deinceps tulit; quique incumbit continuò artibus bonis promouendis, eruditorum fautor eximius, ipséque captura omnium studiorum ingenuorum illecebris. Ille ex eo tempore vsque, vt à Peireskio crebras accepit, ita & dedit literas, non eruditionis minùs, quàm humanitatis, & amoris plenas.

Aureliâ discedens habuit inter alios ex suo comitatu memoratum Ioannem Lombardum, cui à septem annis impetrauerat, & ne cogitanti quidem miserat diploma antigraphiæ, cognitionisque Regiorum, & publicorum per Prouinciam ædificiorum. Destinarat illum Reginaldus parens, qui sollicitaret discessum; Peireskio verò iucundum fuit socium habere itineris, quòd illius industriam vtilem fore existimarit. Heinc præstò habere semper debuit calamum,

calamum, chartam, regulam, circinum, ceram, sulphur, & id genus alia, ad delineandum, conscribendum, adumbrandum, exprimendúmque ectypis, & apographis, quicquid viseretur adnotatu dignum. Et apud Andeis quidem exprimi potissimùm voluit icones Principum Andegauensis stirpis, quales obtineri potuerunt ex vitris, Ecclesiisque tam Sancti Mauritij, quàm Franciscanorum. Turoni diutiùs moratus est, quòd præter alia quamplurima, detentus fuerit potissimùm Sancti Martini Tabulariis, in quibus diplomata Regum, aliáque acta perantiqua. Circa Abbatiam, totus fuit in suadenda reformatione, destinandáque instauratione ruinarum insignium, quas Monasterium fuerat per bella ciuilia perpessum. Nimius sanè forem, si enumerarem quæ innumera obseruauit itinere deinceps toto, quæque est consequutus honoris, ac beneuolentiæ testimonia Burdegalis, Tolosæ, cæteris in locis, in quibus nemo fuit dignitate, aut eruditione conspicuus, qui non illius frui conspectu, colloquióque desiderârit.

DE

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVARTVS.

1623. OCTOBER iam erat, cùm domum accessit plurimis quidem exspectatus, sed Patri potissimum, per id tempus meliùs habenti. Non longè autem à reditu Diploma Curiæ exhibuit, quo à Rege permittebatur perseuerare in functione dignitatis pristinæ, seu exercere sæculare, laicúmque, vt vocant, Officium; tametsi factus Abbas induisset Ecclesiasticam personam. Ipsa verò Curia non modò assensit, sed vnanimi etiam Senatusconsulto decreuit, vt iam admissus in primam Classem, in ea perpetuò consisteret: neque, vt fieri per vices solet, ad minus Auditoriũ, quod appellant Turriculã, & in quo de criminibus ferè cognoscitur, rediret. Ac obtinuit quidem præterea Rescriptum à summo Pontifice, quo capitalium facinorum interesse iudiciis liceret (nempe in maiore quoque Auditorio selectiora quædam diiudicari mos est) attamen illo nunquam est vsus; sed semper, quotiescumque ventum ad disquisitionem fuit, & duo, vel tres calculi in capitalem ierunt pœnam, solitus est pedem efferre, neque conferre symbolum.

Musæum quam-primùm aperuit, consternatione maxima fuit, vbi capsam non reperit, in quam conjecta reliquerat omnia ex Cimeliis rariora. Subducta nempe vnà fuerant aurea antiqua numismata pondo coronatorum mille; ex cælatis gemmis mille, ac ducentæ, prætereáque nonnulla alia. Desiderauit autem præsertim inter nummos quidem, Talentum Ægyptium, seu Arsinoës Philadelphi, pondo coronatorum decem; & Solidum aureum Ludouici Pij, quem, vt iam antè diximus, singularem opinabatur: ex lapidibus verò cælatis Prasinum quendam, cum capite, epigraphéque Seruij Sulpitij; & onychem iam aliquoties memoratam, cum capite Aëtionis Regis Ciliciæ, & tiaræ Phrygiæ ornamento. Dolorem adauxit, quòd non ausus fuit in illum inquirere, quem furti reum suspicabatur. Id scilicet non poterat, quin jactura Patri innotesceret, qui bona fide vni ciuium familiari, domesticóque putandæ è fenestra vineæ crediderat Musæi clauim: verebatur autem ne Patri indicata perfidia morbum illius exacerbaret. Cauit proinde sollicitè, ne quid perueniret in eius notitiam; imò requisitus ab ipso, num se omnia probè haberent, probè se habere respondit.

Non destitit tamen aliunde sagacitate singulari subolfacere distractarum rerum vestigia. Heinc, ne recenseam quo studio, quo silentio, qua cautione adhibita, missitauerit quoquoversùm literas, & amicos fidos; ea demùm fuit fœlicitate, vt rerum, quæ erant cordi maximè, recuperârit præcipuam partem. Gemmas certè obtinuit, ac in iis Aëtionem, & Seruium Sulpitium: sorti autem bonæ tribuebat, quòd neutram auro circũornasset, alioquin enim simul periissent cum aliquibus aliis, quibus aurum fuerat loco lenocinij. Sic longo pòst tempore habuit Talentum Ægyptium, seu Thebaïcum, cuius causâ ipse ab initio concesserat frustrà Massiliam. De Solido autem Ludouici Pij, quòd recuperauerit, nonquam memorauit.

Tenuit diu jactura illa renunciata amicos anxios; ex quibus fuêre, qui condolentes congratulati aliunde fuerint, quòd reuixisse videretur. Nempe rumor de eius morte disseminatus fuerat; & primùm quidem Parisiis, per nebulonem nescio quid rei inde consequi meditantem. Ipse verò quamprimùm potuit, repertorum securos iussit; se quod attineret, optare tam bene optimo Camdeno quàm sibi foret vita superstes.

Postquam nonnihil ab hisce curis inter- 1624.
quiescere licuit, ad suum genium reuersus est. Testis esto vel vnus Grotius, qui, nouo statim anno ineunte, *Non otior*, inquit ad illum scribens, *sed in illo de Iure Gentium opere pergo, quod si tale futurum est, vt lectores demereri possit, habebit quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem & auxilio, & hortatu tuo excitasti.* Et statim, *Pergis autem tu obligare me, cum incommodis meis nunc quoque & tam bona fide tangi ostendis, & qui præsens præsidio solebas esse, nunc absens es solatio. ego vero, vel per te vnum ita sum Galliæ obstrictus, vt ad vltimas humanæ potentiæ metas trudi malim, quàm sedem hanc deserere.* Ac rursus, *Literas dedi nihil quidem continenteis illas, quod te scire attineat; sed testeis tamen eius, quod tibi debeo, sempérque debebo gratiæ, per tot summis in me adiuuando, ornandóque beneficiis.* Id porrò Opus de Iure Gentium, cuius Grotius heic meminit, non videtur aliud à præclaro illo, quod de Iure belli, ac pacis, anno pòst in lucem emisit. Cùm Peireskium certè exemplo donaret, literas adjecit, ex quibus hæc non pigebit excerpere, *Accipe iussis Carmina cœpta tuis*, ait Poeta. *Ego vero Peireski amplissime,*

amplissime, non carmen, sed librum tibi mitto, tuo hortatu, tuisque auspiciis cœptum. Adde rem, quæ ipsa hæc mea in Gallia habitatio non parùm tibi debet, quo conciliante in virorum maximorum notitiam perueni: ita vt hoc quoque titulo, si quid inde fructus, nascitur, id à te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quòd tuo conspectu, tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est; sed huic damno solatium aliquod adhibet V. N. frater tuus, frater sanè, non natura tantùm, sed morum humanitate, qui, &c.

Prætereo autem studium, quo ipsius Grotij iconem Duvrisij manu habere expetiit; & felicitatem, cui vertit, habere simul Claudij Salmasij, Petri Puteani, Hieronymi Bignoni, (magni bonarum literarum, & arcis legum, ac iustitiæ apud Senatum luminis) aliorúmque amicorum. Miserat ipse priùs ad Puteanos earum exempla, quas habebat, Vinceotij Pinelli, & Iul. Cæs. Scaligeri, missurus quoque Paschalini, Portæi, Pacij, Camdeoi, Lobellij, Barclaij, Marani, cæterorum plurium. Quoniam iconum incidit mentio, addere saoè illas licet, quas per idem tempus obtinuit tam Pontificis Maximi, quàm Cobellutij, & Barberini Cardinalium. Effigiem simul Virginij Cæsarini optauerat; verùm præuenit Pictorem mors, actum quidem penè, cùm Peireskius ageret gratias, ob missum exemplum Sagiatoris, hoc est Libripendis Galileani, operis nempe de Cometis, quod aduersus libram Astronomicam Lotharij Sarsij (seu, ob literas permotatas, Horatij Grassij) Galileus coodiderat, inscripserátque ipsi Virginio.

Adhæc, non est sanè oblitus factæ pridem Pontifici, circa babendas aliquas B. Magdalenæ Reliquias, pollicitationis. Quippe quòd paucis antè annis populus San-Maximitanus seditiooe facta obstitisset, ipse tunc & Regis imperio, & Senatus auctoritate, & Præsidis primi præsentiâ, & Latruoculatoris, ac satellitum stipatione vsus, obtinuit tandem, quod Pootifex pro sua pietate expetebat. Heinc habitæ sunt nomine illius à Cardinali ingentes gratiæ; testante aliunde quàm gratam haboisset commendationem ab ipso factam, cùm aliorum Gallorum nobilium, tum maximè Thuani illius, cuius suprà meminimus, quique post lustratas regiones occiduas, etiam Orientaleis inuisere meditabatur.

Plurimus adhæc etiam fuit in procurandis negotiis Regiensis Episcopatus, quo eximius Cardinalis Guido Bentiuolos pro Regis voto fuerat donatus. Fecit verò pro amicitia, quam insignem cum illo fouit, ex quo aduenit Nuncius in Galliam, & Roberto Cardioali Vbaldino, qui Peireskium quoque maximoperè amârat, successit. Non tacendum verò quod intereà Cardinalis Bentivolos ardentissimè intercessit, vt ex prædiuite Scipionis Cardinalis Burghesij Cimeliarchio obtinerentur, & ad Peireskium transmittetentur modnli varij ponderum, meosurarum, aliarum rerum. Erat Romæ id temporis Clandius Menertius iam nominatus: ipse aurem misit, simúlque adjecit pondera plétaque antiqua, cum modulis, ac ectypis; neque deinceps desiit mittere & numismata, & quæcunqua alia vetustatis monumenta quovis pretio eruere, & acquirere Romæ potuit.

Totus prætereà penè fuit in exhibendis officiis laboranti grauiter Patri. Cùm dolores verò illius nonnihil sedari per æstatem viderentur, diuertit Belgenserium, vnde priusquàm regrederetur, concedere Tolooum voluit ad Corallij expiscationem. Id nempe raris quidem locis in nostro mari nascitur; sed angusto præsertim spatio, quod à Citharistæ promotorio non ampliùs, quàm duobus Prouincialibus milliaribus distat. Et quoniam accepit tempestatem esse illi eruendo opportunam; ideò nauiculam conduxit, virósque delegit idoneos, à quibus deduci sese obseruauit, qoovsque certis quibusdam montium, colliúmque cacuminibus in eandem lineam coïre visis; subindicatus locus fuit. Tum demissa per funem cratis, seu ioavis, Crux liguea, cum appensis retibus, quamprimùm hærescere fundo deprehensa est, variè toto tractu detorta, diducta, deuoluta est, vt plantæ Corallinæ retibus implicarentur. Vbi id actitatum satis, machina sursùm educta est, animaduersúmque retia disrupisse, auexisséque plantas Corallij non paucas, vnà cum plerisque fragminibus siccis, putridis, cariosis, vt putà quæ aliàs eunlsa, aut relicta fuissent, aut inter abducendum retia, decidissent. Quæ plantæ porrò tunc auulsæ, ednctæque fuerant, neque rubescebant, oeque tersæ erant, nisi detracto cortice; molles aliunde, tactuíque cedentes ad ipsa cacumina, qoæ rupta, pressáque, emittebant lac, ficuum instar, & compressione desinente, apparebant interpunctæ tenuibus foraminulis, seu quasi vacnis venulis, quibus lac illud fuerat emissum. Id quooiam admonitus est esse admodum causticum, ideircò sollicitè cauit, ne cntis ipso attingeretur. Et quia togando didicit id esse iostar seminis, adeò vt contingens quidpiam solidum veluti concham, lapidem, aliud, cobæreotem illi plantam generet; ideò coniecit quemadmodum Pisano illi Cranio supercreatum Corallium fuisset. Fuêre, præter Corallij plantas, aliæ quoque multæ, & quam-molta etiam animalcula implexa, ac speciatim Limax sine cochlea, siue testaceo cortice. Eam verò totam congeriem translatam Belgenserium immisit in furnum, vt exsiccaretur, asseruaretúrque. Deprebendit autem Limacem effusam in liquorem purpureum, & quicquid erat contiguum, tioxisse colore purpuræ perfectissimo: quamobrem ansa illi est facta snbdubitandi, num ea fortè esset vera Purpura, ísque liquor Germanum Ostrum, quo, seu Murice Tyrio, tinctæ olim vestes leguntur.

Reliquo, & sequeote anno qui fuit sæcu- 1625.
li vigesimus quintus, discedere prorsos à Patre non potuit, nisi quantum necessitas ad exhibendum Legato exegit. Eo nempe anno Pontifex, propter Reipnblicæ Christianæ negotia, destinauit Cardinalem Barberinum in Galliam, ísque sub veris initium allapsus est Prouinciæ oris. Appulsurus erat Massiliam; varùm

verùm tempestate cogente Tolonensem subiit portum, indéque pergens Auenionem Aquis-Sextiis fuit transiturus. Occurrit verò Peireskius ad tertium, aut quartum milliare, nihilque non egit, vt decretis ipsi pro dignitate honoribus ciuitatem ingrederetur: at ille certo consilio prætergrediendum censuit, diuerteréque Lambisci maluit. Inde sequente die profectus Auenionem cùm accessisset, consequutus illum Peireskius non est: sed quarto demùm die adfuit, deducto Aleandro vetere amico, quem oppiparè exceptum detinuerat intereà domi. Aleander nimirùm adscitus in Cardinalis familiam, è comitatu ipsius erat, vnà cum nobili Equite Cassiano à Puteo, qui profectò quantus vir siet, eruditi, bonique omnes ipsi deuincti, Romæ loquuntur: itémque cum illo aliquoties memorato Debonæro, quem eùm ob propria merita, tum ob Barclaij memoriam satis complecti nunquam potuit: ac rursùs cum Ioanne Baptista Donio, eruditionis profundæ Viro, quem Cardinalis habere voluit à Latinis Epistolis: & cum Viro omninò bono Ludouico Aubrio Menilio Parisino, cuius fuerat varia officia tam Parisiis, quàm Romæ expertus. Ac fuêre quidem alij plerique; sed speciales tantùm Peireskij amicos commemoro.

Fuisset deinde Peireskius Cardinalem lubens sectatus; statuerat enim nec Parisiis, nec totâ Galliâ dimittere: sed repugnauit pietas, quæ Parentem deserere acerbissimè vexatum prohibuit. Cùm esset verò Frater Parisiis, dedit ad illum literas, hortatúsque est vt obsequium, quod ipse non poterat, cumulatissimè exhiberet. Dedit & ad varios amicos, ac nominatim ad Rubenium, pergulam Luxemburgicam Palatij noui Reginæ Matris pictis Tabulis adornantem: quòd nosset illum pro ingenij fœlicitate, suauitatéque, & pro rerum exquisitarum vbertima copia mirè placiturum. Ipsi, vt à Patre rursum non abesset, non postrema causa fuit, quòd duo illi Medici, quibus saluis bene semper sperare erat solitus, superstites ampliùs non forent. Siquidem Iacobus Fontanus, cùm ipse esset adhuc Parisiis, extremum diem obierat: Antonius verò Merindolus à superioribus proximè Natalitiis concesserat fatis.

Quo locò obiter dicendum, vix quicquam potuisse ad dolorem accedere, quem ex huius morte Peireskius concepit. Quippe & rara eruditio, & lenitas morum eximia, & diuturna consuetudo, & humanissima officia, iampridem amicitiam conciliauerant non vulgarem. Non addo verò quid ad illam contulisset Peireskius: id enim potiùs intelligendum ex testamento Merindoli, quod est in Operum ipsius nuncupatione expressum. Scilicet illeic declarauit velle se quidem opera sua sub Regis Christianissimi præsidio mittere in lucem: *Veruntamen* inquit, *sepositum velim Tractatum de Febribus, eo quidem nomine, vt nomen mihi carissimum in fronte praferat, videlicet D. Nicolai Fabricij de Peiresc, in supremo Aquensi Senatu Consiliarij Regij, & Abbatis Guistrensis, omnibus florentissima fortuna, & absolutissima doctrina virtutum comitatu stipata subsidiis, atque ornamenti instructissimi. Hunc enim virum, in quo veteris vestigia recti, & mores video ductos meliore lapillo, semper inter ingenij mei patronos habui; proindéque huius libelli consecratione, tanquam obligatoria syngrapha omnibus testatum cupio, quot, quantisque nominibus ipsi me deuinctum esse confitear.*

Ad Patris morbum vt redeam, sesqui-annus erat, ex quo præter vesicæ, ac renum dolores, conflictabatur cum Podagra pertinaciter hæresente. Tum verò ab vno, aut altero mense eò morbus euaserat, vt ex pedum articulis extraherentur lapilli, ac tantâ quidem copiâ, vt asseruati per octo menseis potuissent molem conficere ipsis pedibus non minorem: & quoniam vix vnquam poterant auelli, quin neruorum, ac tendinum extremæ partes discerperentur, euenit, vt intra id tempus, gangrena quinquies inuaserit Peireskius porrò continuò adfuit non remedia modò, ac tegimen victus consultans, præscribénsque cum Chirurgis, ac Medicis; sed simul etiam apparans, tractánsque, & quicquid Pater ore sumebat, manu propria semper ministrans. Id videlicet cauerat, Patérque ita suaue habebat, vt non lenimen in doloribus efficacius experiretur. Cùm sic autem foret assiduus adeò, vt, nisi vrgentibus in Senatu negotiis, à latere Patris non discederet, mirum non fuit, si ipse, præter frequentem stranguriam, hæmorrhoidas ita irritârit, vt ad eam partem subnatus fuerit importunissimus tumor.

Eo laborabat iam grauiter sub Octobris initium, cùm imminentem reditum Cardinalis Legati accepit. Dilatis ergo remediis, præscripsit primùm quo Pater foret continendus regimine, ac Legatum deinde Auenionem conuenit. Cùm Pater verò præscriptas metas aliquantulùm excessisset, incidit statim in catharrum, de quo Medici desperantes reuocandum mox Peireskium censuerunt Nuncio accepto, is rediit, sed Patrem ita collapsum inuenit, vt continere spiritum duos duntaxat dies potuerit. Obiit ergo bonus ille, magno optimi filij luctu: sed restari luctum diu non permisit accessus Legati, quem Laribus suis exceptutus fuit. Quippe efferebatur funus, cùm ecce renunciatum est propè iam Legatum adesse. Quare pompâ domum reductâ, excessit confestim, & vix ad milliaris dimidium aduenienti Legato occurrit. Is cæremoniis in Ecclesia ritè, & ex more peractis, ingressus est Peireskij domum; cuius stupendum fuit totam faciem ita momento immutatam, vt quæ aulæorum atrore, ob excessum Patris familias, mos antè præferebat luctum, illicò aliorum rubore, propter accessum hospitis, demonstrauerit effusam lætitiam. Confestim etiam, post salutem ab vniuerso Senatu, omnibúsque aliis Ciuitatis Ordinibus dictam, mensæ ita fuêre instructæ, vt excogitari non potuerit apparatus magnificentior. Octo profectò cœnaculis tempore eodem, & absque vlla confusione est ministratum: suspiciendúsque admodùm fuit excelsus Viri animus, cuius prouidentia non potuerit

consternatione exturbari. Mensis remotis voluit Legatus etiam Musæum inuisere, & suaueis horas ducere familiari colloquio, singularibúsque rebus inspectandis. Huc spectat illud Vialij in Panegyri ad Vrbanom VIII.

—— sic vidimus illum
Post redditũ à Francis, Peiresi ad vota receptũ,
Illustreisq; domos, quas virtus, priscáque laudũ
Nobilitas, Musæq; fouent. & quicquid Athenæ;
Romáque, post veteres potuit seruare ruinas,
Intus adest, meritúmque illeic se subtrahit æuo.

Abscedentem cùm deduxisset, concedendum fuit Riantium, vbi prætextu paternæ mortis subditos moliri res nouas audierat. Iis vtcumque compositis, ventóque aduerso Legatum intereà ad Tuloni portum detinente, iterum illuc ipsum conuenit, obtulitque duas Capellas auribus promissis, adeóque oblongis, vt capite vel leniter depresso, contingerent ter-
1626. ram. Hacce Legatione functus Cardinalis occœpit statim aliam ab ineunte sequente anno. Scilicet profectus in Hispaniam est; sed vi tempestatis aliquoties in oris Prouinciæ retentus. Hæsit verò, commoratúsque præsertim est ad Turrim Buquiam, quæ prostat in ingressu plagæ Martigiæ, seu Coloniæ Maritimæ; adeò vt Peireskius rescire, conuenirẽque ipsum potuerit. Et certè grande illi solatium; quando præter aliquot dierum iucundissimam consuetudinem, libri etiam allati sunt, quorum lectione tædium leuaret. Cætera inter, fuêre nonnullæ marini æstus obseruationes, quas Peireskius non ita pridem fieri procurârat per Antonium Natalem, Prouincialem Medicum in Aremorica versantem. Cùm eæ Legato mirè placuissent, pollicitus est operam, vt fierent similes complures. Vltrò etiam promisit se, quicquid in ea Legatione singulare occurreret, cum ipso cõmunicaturum, ac nominatim effecturum, quod ille maximè expetiit, vt exscriberentur Epitaphia, & fierent icones Barcinonensium Comitum, præcipuéque Alphonsi Casti.

Rediit porrò Peireskius domum rheumate insigni laborans; idque præter renum dolores, incommodáque alia à morbo vsque Patris contracta, quæ noctes insomneis deinceps crearunt, & ne in ipso quidem lecto permiserunt conquiescere. Inter cætera leuamenta, non postremum duxit ex libris, quos amici varius miserunt, & inter quos fuêre nonnulli mentionem ipsius facientes; veluti Glossarium Archæologicum, continens voces Latino-barbaras, auctore Henrico Spelmano Anglo, qui in operis præfatione, *Si ad exteros*, inquit, *abeam, non me leuiter incitârunt nobilissimus apud Gallos Nic. Fabricius Peireskius, Regiæ Maiestatis à Consiliis in Senatu Aquensi, Hieronymus Bignonius, &c.* Vbi notandum est Bignonium, & quos prætereà ille citat, excitatos fuisse à Peireskio, vt Spelmanum ad operis editionem sollicitarent. Itémque Notæ Pignorij in Vincentij Cartari librum de Deorum imaginibus; ac rursùs eiusdem Epistolæ Symbolicæ, in quarum vigesima nona Pignorius recitat Peireskio Epistolam Marsilij Ficini de causa amicitiæ inter se & Bembum, eodem die natos, ex Codice, qui fuerat in Bibliotheca Pinelliana, *quam tu, & ego*, inquit, *florentem olim vidimus.*

Non postremum etiam quæsiuit ex variis antiquitatis monumentis, quæ Aquas-Sextias transferri voluit. In iis præcipuum fuit Lectisternium, seu tumulus marmoreus elegantissimæ structuræ, cui prope Brinoniam eruto, & ad se conuehendo tum specialem currum, tum viginti industrios, lectósque viros destinauit. Huc certè opus tanti fecit, vt Rubenium posteà discedentem in Hispaniam, non potiore vllo ad se lenocinio, quam illius inspectione inuitandum censuerit; & cùm in eo figuras quasdam seu vetustate, seu iniuriâ male affectas obseruasset, habere Romæ voluerit ectypum gypseum alterius, in quo visas sibi figuras consimileis notauerat, vt illarum instar curaret restitui. Alleuamento quoque fuit Barbleus quidam Coloniensis, iuuenis industrius, & Medicinæ etiam peritus, qui ipsi fabricatus est chartaceas sphæras omnimodas, hoc est iuxta hypotheseis Ptolemæi, Copernici, Tychonis, aliorum. Non omittendum, fuisse quoque magnopere exhilaratum consuetudine perhumana Iacobi Lorini è Societate IESV, Psalmorum Commentatoris, qui cùm priùs Româ rediisset, Auenione ad ipsum venit, & autographo quodam Bellarmini donauit. Tandem, vt mentem diuerteret, legit per id tempus quod tum è prælo primùm prodibat, Arelatense Pontificium, auctore Petro Saxio eius Ecclesiæ Canonico. Plurimùm verò fuit indignatus, quòd ille, studio nescio quo, affectasset eleuare Principum nostrorum iura, & non modò non reposuisset quæ opponi poterant, sed interdum etiam tentasset præter fas illa eneruare. Quamobrem non interquieuit, donec placito Curiæ libri euulgatio prohibita fuit.

Paullò iam meliùs Peireskio erat, cùm post literas varias & à Cardinali Legato, & à Puteano Equite, & ab aliis Madrito acceptas, admonitus denique est Cardinalem rediturum, transiturúmque Massiliâ initio Septembris. Itaque, sanitate licèt parùm firma, illuc accessit, Cardinalisque appulsum aliquot diebus exspectauit. Frustra id tamen; quoniam ille vento fruens secundo prætervectus est, substititque solùm nonnihil Toloni; vnde rariora quædam ex iis, quæ ex Hispania aduehebat, cum excusatione Aquas-Sextias misit. Ea Peireskios cùm accepisset, gratias egit per literas, quibus aliunde Christophorum Puteanum professione Carthusiensem (quem aliunde & eruditio, & morum innocentia poterat satis arguere Parisiensium illorum fratrem) studiosissimè commendauit. Non refero autem quàm gratam huiusmodi commendationem Cardinalis habuerit: nam & ipse Puteanus scripsit imparem se esse, qui exprimeret quam propterea beneuolentiam, comitatémque fuerat expertus. Subjungo potiùs ipsum Puteanum haudquaquã degenerasse à necessitudine fraterna cũ Peireskio arctissima; quando nullũ officij genus præstare vnquã potis fuit, quod nõ vltrò præstiterit.

Memorari verò heic debet commendatum

sub idem tempus Iosephum Mariam Suaresium Auenionensem, pereruditum iuuenem, túmque propterea in familiam Cardinalis adscitum fuisse. Nec reticendus Lucas Holstenius Hamburgensis, eruditorum ocellus, qui est etiam non longè pòst in eandem adscriptus familiam, cùm illius virtus Puteanis commendantibus innotuisset Peireskio, & commendante Peireskio ipsi Cardinali Parisiis Legato. Vterque sanè est deinceps testatos gratitudinem, literisque frequentibus, atque eruditis beneuolentiam demeruit: Peireskius verò nullam vnquam, quin gratificaretur vtrique, occasionem prætermisit.

Vexauit rursùs per hiemem rheumatismus, & renum dolor; nec desiit tamen propterea literas varias conscribere, sed ad Puteanos potissimùm, quorum operâ prædicabat se cominùs conspicere, quæ gererentur in Mundo, vt Telescopiorum subsidio ea, quæ in Cælo procul latent. Inter alia verò causam edisseruit, cur constituti pridem Census deminuti iam tantoperè forent. Cùm enim, inquit, proavi, majorésque nostri illos florenis exprimerent, qui tum temporis erant aurei, solatisque nummis valore præstabant; effectum est, vt quia floreni tunc elocabantur duodecim solidis argenteis, census iam vnius floreni non redimatur pluribus, quàm duodecim solidis; cùm tamen hi nostri ab antiquis illis sic degenerauerint, vt sextuplò aucti iis non æquipolleant. Dicendum nunc octuplò foret, ac breui etiam decuplò: vt edoceantur, qui volunt census temporis lapsu non imminuendos constituere, ne aut libris Turonicis, aut vulgari pecunia; sed frumento, aut alio simili prouentu illos æstiment, persoluendósque stipulentur. Nam cùm semper sit eadem propè seu feracitas, seu sterilitas eiusdem Telluris; debet quoque caritas frugum constare eadem circiter: at pecuniæ vsualis valor non pari ratione idem perseuerat; sed decrescit continuò, vt superiùs est declaratum.

Intereà porrò Valauesius est reuersus Parisiis, negotiáque illa Riantiensia post insuperabileis tam multorum annorum liteis Transactione decisa sunt. Iubar tum sæculi
1627. annus vigesimus septimus, cùm ab eiusmodi negotiorum sollicitudine respirans, constituit prosimo iustitio perlustrare Prouinciam, ad congerendum inscriptiones tum nondum habitas, tum manu non satis vel fida, vel erudita descriptas; idque vt gratificaretur nominato iam Donio, qui paratum editioni habens ingens volumen Inscriptionum apud Gruterum non exstantium, optârat collectas ab ipso Prouincialeis intexere. Et non est quidem nactus otium perficiendi quod destinârat: non destitit tamen propterea sollicitare Donium, vt eam congeriem emitteret, sperans intereà fasciculum Prouincialium contextum iri; ac præferens ipsas ad calcem continua serie subiici (Hispanicarum scilicet instar in Gruteri volumine) quàm confusè interiici, vt in cæteris factitatum. Cœpit porrò exinde agere cum Donio non de inscriptionibus modò, sed, vt ille est reuerà multiscius, de eius Onomastico, de opere Musico, de Conuiualibus, de Monetis Hetruscis, de Iustinianeis quibusdam numismatibus, de generibus armorum antiquis, & id genus compluribus.

Egit quoque sub idem tempus cum Nicolao Rigalno Bibliothecario Regio, eruditionéque perrara conspicuo de solutione illorum Virgilianorú Ænigmatum, circa eas Terras, in quibus inscripti nomina Regum nascuntur flores; & eas, in quibus Cœli spatium non ampliùs, quàm treis vlnas patet. Cùm verò circa illud priùs, retulisset præclara quædam de variegatis floribus, tum circa posterius, quod solent interpretari de Puteo, meminit inter alia effossum Riantij fuisse puteum, è quo profectò oportuerit exiguum videri Cæli spatium, cùm stellæ interdiu conspicuæ ex eius fundo fuerint; oculis nimirùm ob profunditatem in tenebras quasi nocturnas immersis, pupillisque ob dilatationẽ (vt in obscuro fieri solet) admittentibus rerum etiam minutissimarũ vberiores species.

Aderat tum recens Archiepiscopatui Aquensi Alphonsus Plesseus Richelius, Præsul insigni eruditione, raráque pietate assumptus ex Carthusia; cùm Peireskius sese ab illo eximiè adamari sentiens, nolla non assiduitate, testationéque officij dignum se ipsius affectu probauit. Inuisenti Massiliam comitem se illi addixit, eâque occasione illeic salutauit Gabrielem Albaspinæum Aurelianensium Episcopum, qui tum eò secesserat, ac meditabatur opus, quod & postmodùm edidit, de Eucharistiæ mysterio. Meminit in eo aliquoties communicatorum à Peireskio Codicum, ipsum appellando *delicium, amorémque literarum, & ornamentum Prouinciæ*. Fuit etiam Archiepiscopo non multò post adiutor strenuus, vt instituerertur Cursor publicus, qui fasciculos literarum in singulas hebdomadas veredis deferens Lugdunum, parique ratione inde afferens, etiam cum Parisiensibus hebdomadicum faceret commercium. Et diu quidem id exoptârat, aliquotiésque tentauerat, vt rem publicè vtilem, & amicis gratam futuram: sed nemo ante eum Præsulem satis animatus ad id fuerat, neque comitia Prouinciæ, vt impensas decernerent, potuerant vnquam persuaderi.

Mira porrò fuit exinde lætitia, cùm eruditorum omnium, qui crebras à Peireskio expetebant literas; tum Puteanorũ maximè, qui ea ratione potuerant sæpiùs, faciliúsque communicare quicquid aut recens cusum fuit, aut rerum nouatum occurrit, vt ipse vicissim ad eos mittere quicquid ex Italia, Africa, Oriente toto impetrauit. Quippe abhinc quoque commercium vberius, quàm ante, instituit cum Consulibus, Mercatoribúsque illeic vbivis agentibus, vt illorum operâ vsus Græcos, Hebræos, Arabicos, cæterarum exoticarum linguarum libros nanciseretur.

Hinc statim aliquos obtinuit, ac nominatim ex Cypro præclarum volumen ἀρετῆς καὶ κακίας, Constantiniani Porphyrogenetæ, continens excerpta ex Polybio, Diodoro, Nicolao Damasceno, aliisque historicis,

ex quibus possent variæ auctorum nobilissimorum suppleri lacunæ. Incredibile autem dictu, quàm pro nihilo duxerit ducentas Turonicas libras numeratas in pretium, vel ex eo quòd est conjectatus ipsissimum esse exemplum, quod Imperator sibi habuerat, ob characterum formam, nitorémque, ob compactionis elegantiam, ob præclara carmina in illius laudem præfixa. Obtinuit quoque diu requisitas, & ex Vaticana etiam descriptas aliquot Assisias (sic appellant Comitia Christianorum Procerum à Palæstina recuperata) persuasus dudum, aliquod demùm in illis regionibus earum exemplum repertum iri.

Eodem circiter tempore scripsit quaquouersùm ad adjuuandum Holstenium, meditantem nobilem manum Geographorum veterum nondum editorum proferre in lucem. Desiderabatur præsertim ab illo ἀνάπλους Thracij Bosphori, auctore Dionysio Byzantio, quo Petrus Gyllius vsus est; sed Latinè solùm, ac per particulas, in eo Bosphoro describendo. Et quia congruum existimauit, vt Textus Græcus reperiretur inter Codices Bibliothecæ Cardinalis Armeniaci, è cuius familia Gyllius fuerat; idcircò Peireskius dedit operam, vt Episcopus Rutenensis totam Bibliothecam versaret, catalogúmque demùm mitteret, quo faceret fidem huiusmodi librum irrito conatu perquisitum fuisse. Quas putas proinde literas non dedit ad Apostolicos Nuncios, ad Oratores Regios, ad quoscomque nouit eruditos Viros (quos inter profectò specialim dicendus eximius ille Tolosatum Antistes Carolus Monchallus, è cuius penu diu tot rari Codices educti) vt quomodocumque tandem certus fieret, ille-ne vspiam gentium exstaret. Et credibile sanè est vix exstare alicubi: quando tantam Viri sagacitatem effugit. Meritò quippe idem Holstenius, cùm ad illum scriberet, *Neque enim*, inquit, *quemquam mihi mortalium hactenus videre contigit, qui te antiquitatis cognitione superet, vel peruestigandi diligentia, & fœlicitate æquet.*

His dum vacaret, accepit librum à memorato superiùs Ioanne Iacobo Chiffletio, iam tum Isabellæ Infantis cubiculario Medico, de Portu Iccio Morinorum, è quo Iulius Cæsar in Britanniam soluit. Et facile quidem discessit ab ea sententia, qua ratum habuerat eiusmodi portum esse Caletum, seu Calirium; sed optauit tamen præclarum eum virum explorare vberiùs totam illam oram, vt quamvis acutè probasset portum illum Mardicum esse, videret tamen, ne oræ nobis superstiti foret vindicandus. Quem legimus certè vlteriorem Portum, interpretandum videri non interiorem, vt designetur interior plaga sub Audomaropoli stagnantibus aquis interstincta; sed magis occiduum, vt indicetur vicinior, vndéque trajectus in Britanniam breuior. Cæterùm nihil gratius habuit, quàm quod simul legit exstare ad lacunam illam Audomaropolitanam Insulas Natanteis, quæ veterina, & homines ferant, & quibus alni, salicésque lætis frondibus innascantur. Voluit proinde vt biennio pòst, cùm illàc iter facerem, spectarem illas curiosiùs, referrémque quicquid id esset. Præstiti autem, ac interim ramulum transmisi, quem decerpseram ex non humili salice, suo cum fundo simul natante.

Sollicitus etiam tunc fuit de obseruatione illius articuli, quo clandestina coniugia à Tridentino Concilio damnata sunt, neque interqoleuit, donec Iudicibus quibusdam Ordinis Ecclesiastici scrupulosioribus fidem fecit, illum non modò pro comitiis sanctione Regia confirmatum; sed specialibus etiam Synodorum huiusce Prouinciæ Metropolitanorum Decretis. Non addo quanto simul ardore sollicitauerit Aleandrum, vt seriò se accingeret describendo illi Terræmotui, quo Apulia concussa fuerat à die Iulij penultima, & quo Septembri tandem mense Archiepiscopatus San-seuerinatium absorptus fuisse perhibebatur.

Non addo alia: refero solùm singularem modestiam, qua communicatam voluit nuncupati sibi libri* Epistolam dedicatoriam. Complectebatur liber ille spiritualia quædam Sanctorum Diadochi, Nili, & Hesychij opuscula, quæ Aleander Fichetus ex Societate IESV Vir peteruditus, cùm Lugduni daret in lucem, nomini eius inscripta voluit. Vsurpârat autem Bibliopolæ nomen, neque se putârat hyperbole vti, dum commendaret Peireskium, cuius virtutem cùm Aquis-Sextiis profiteretur Philosophiam, publicéque concionaretur, perspectam iam habuerat. Verùm Peireskius ipse non tulit, sed missurus Romam quædam exemplaria (vt nihil nouum prætermittebat) seponi iussit Epistolam, imprimiqoe aliam, quæ præfigeretur. En nonnulla ex ea, quam suppressam voluit, *Regia Solis est mens tua, domus tua, Bibliotheca tua, omnium ingeniorum Orbis stellifer, in quo cælestes imagines, in quo doctrinarum omnium, & doctorum hominum Astra coruscant; ita vt non aurea, non argentea, sed stellata omnia videantur; stellati plutei, librorum stellifer ordo. Tu verò in medio residens complecténsque omnia, lumen omnibus fœneraris, decus addis omnibus, omnibus vitam quodammodo, æternitatem impartiris; vt ad te meritò libri omnes, qui genium habent, quasi quidam ignes sacri bonarum mentium de toto Orbe, velut ad cœlum suum reuolare gestiant, vbi lucem accepturi, reddituríque*, &c.

Epistola hæc reuocat in mentem, quòd cùm exemplum Cæli Christiani à Ioanne Bayero affecti, & à Iulio Schillerio confecti sequenti anno allatum fuit, commendauit 1628.
quidem Peireskius pietatem, qua illi vulgaris Planetarum nominibus substituerunt propria Adami, Mosis, aliorúmque Patriarcharum; indiderúntque duodecim Signis Apostolorum vocabula, & Asterismis cæteris aliorum Sanctorum, rerúmve religiosarum nuncupationes; præter figuras recens confictas, conditáque noua de iis carmina: sed Institutum non comprobauit peruertendi, confundendíque quicquid cælestis notitiæ à

* *Gassendi Miscellanea.*

memoria vsque antiquissima respersum est in omneis libros. Quanquam seriò non timuit, ne propterea Astronomi vniuersam illam Astrorum nomenclaturam immutarent; quoniam illicò peruiderent nihil se inde adjutari, turbari verò quamplurimùm. Addebat perveteustos illos Schematismos Siderum, tametsi prophanos, nihil officere Christianæ pietati; cùm & ipse olim obseruasset Vercellis huiusmodi imagines, à mille & ducentis annis fornici Ecclesiæ impressas. Denique optare, vt quæ solers manus nouas istas cælauerat, Vercellenseis illas sua antiquitate commendabiles expressisset.

Longè sanè magis commendauit opus Tabularum Rudolphinarum, quod tum à Keplero euulgatum est. Quippe quòd illæ deductæ forent ex noui Atlantis Tychonis Brahei accuratissimis obseruatis, haud malè opinatus est posse ex illis exquisitiorem Cælestium rerum notitiam; quàm ex quibusvis aliis haberi. Heinc quia id opus fuerat à multis annis expectatum; ideò maturè collegerat obseruationes varias ex quibus examinarentur. Non postremos verò rogauit viros eximios Petrum Franciscum Tondutum San-legerium Auenionensem Iurisconsultum, & Iacobum Valesium Scotum apud Delphinates generalem Thesaurarium, vtrumque omnis quidem Matheseos, sed Astronomiæ cumprimis peritum. Habuit prætereà ab vtroque vnde errata varia Typographica emendaret; & cùm posterior significasset institutum à se fuisse Eleazarum Feronceum Ledigueriorum Viziliæ hortorum olitorem oppidò industrium, & quo non alius vnquam est magis opportuna loquutus, qui obseruaret Cælestia; idcircò sategit Peireskius speciatim ab ipso obseruationes obtinere.

Mitto quòd meas quoque nonnullas habere, asseruatéque voluerit, priusquàm Parisios discederem (vnde Tabulas ad ipsum transmisi) ac cæteras inter nuperæ Lunaris Eclipseos, cuius Phases præcipuæ Aquis-Sextiis obseruatæ prodiderunt illius medium contigisse eo ipso anno, die Ianuarij vigesima, ac hora nona, cum tribus quintis. Ipsam verò Parisios, Romam, Florentiam, Patauium, Louanium, aliò destinauit, vt sicubi forte peracta obseruatio similis foret, expendi posset intercedens Meridianorum differentia. Nimirùm cordi semper habuit instaurationem Geographiæ, de qua tum quoque ad Bertium scripsit; adhortando illum, vt simul cum editione Eusebij, quam pollicitus fuerat Geographiam Sacram maturaret. Ne memorem, quòd auctor fuit illi, vt Typum Orbis ederet pro varietate figurarum, qua varij τὴν οἰκουμένην, seu habitabilem Terram describendam olim censuerunt, vt Dionysius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, & alij.

Circa obseruationes vt quidpiam adijiciam, exoptauit omnibus votis exoriri interpretem, qui explicaret, figuras, characterésque conspicuos in fragmento quodam Laterculo, Babylone non ita pridem eruto, & ad se transmisso. Ipsum quippe esse rebatur ex illis coctilibus laterculis, quibus Plinius docet, ex Epigene, Inscriptas apud Babylonios obseruationes Siderum per septingentos viginti annos. Qua occasione mirè suspexit venisse in mentem hominibus haud-dubiè bonis inscriptionem lapidi insculpere ad portam Sacelli, supra rupem ad Druentiam prope Mirebellum eminentis, quam indicatam habuit à viro a[illegible], eruditionis paternæ hærede Ioanne Galla ipio Castuellio, Regio apud Magistros rationaleis cognitore. Quippe ea nihil continet aliud, quàm monimentum Eclipseos Solis, quæ III. Nonas Iunij, anno M. CC. XXXIX. contigit; cuius notitiam iam habuerat ex Necrologiis aliquot, ac nominatim nostræ Ecclesiæ; in quo memorata quoque alia, visa anno M. CCCC. XV. die Veneris septima Iunij, horâ à Solis ortu primâ, tantæ obscuritatis, vt stellæ clarissimè conspicerentur.

Inaudierat paullò antè abiisse è viuis Iacobum Allealmum Mathematicum: quare magnoperè condoluit; veritus jacturam operum quorumdam tum ipsiusmet, tum Francisci Vietæ laudatissimi Geometræ, veluti etiam non longè pòst audita Fontanei morte, jacturam timuit Cimeliorum, Manuscriptorúmque complurium; quos inter ipsum Alciati autographum de rebus Mediolanensibus commendare solitus fuit. Expetebat verò vt rari, & bonæ notæ M S S. nisi quam-primùm ederentur, asseruarentur saltem in publicis potiùs, quàm in priuatis Bibliothecis; quòd ea ratione longè minus malo fato forent obnoxij. Sed & simul expetebat, viros non deesse, quibus curæ foret, nimis diu latenteis ex illis eruere, eámque ob causam ad Cardinalem Barberinum cùm scriberet, enixè contendit, precatúsque est, vt, pro summo suo in bonas literas amore, procuraret Typographiam Vaticanam restitui, quò tot præclari Codices Græci meritam reciperent lucem. Atque huiusce quidem rei occasionem sumpsit, ex eo quòd Michael Iayus Ciuis Parisinus, generoso ausu, Typographeon instituisset, quo iam cœpta erat editio Bibliorum, futura locupletior Plantinianâ, & Regiâ dictâ; quódque Romæ esset Holstenius, operam lubens collaturus.

An memorabo conscium fuisse meæ cuiusdam dissertationis cum Merindolo pridem habitæ, de transfusione chyli in iecur? Aperueram scilicet iter per porum dictum Cholidochum, mezenterij venis obstructis. Cùm scripsissem ergo euulgatum librum, quo Gaspar Asellius, Anatomicus Ticinensis, referebat se detexisse venas in mezenterio Lacteas, probabilitérque chyli vectatrices (scilicet præter vulgareis rubeas) ipse mira festinatione conquisitum misit libri exemplaria, quæ in Medicos amicos distribuit, ac simul experiri voluit in cane, in oue, in boue, in plerisque omnibus animalium generibus, quod ab Asellio fuerat de singulari inuento scriptum. Cùm simul monuissem Gulielmum Harvæum, Medicum Anglum, edidisse præclarum librum de successione sanguinis ex venis in arterias, & ex arteriis

rursus

rursùs in venas, per imperceptas anastomoseis; inter cætera verò argumenta confirmasse illam ex venarum valuulis, de quibus ipse inaudierat aliquid ab Aquapendente, & quarum inuentorem primum Sarpium Seruitam meminerat; ideò statim voluit & librum habere, & eas valuulas explorare, & alia internoscere veluti mæandros mediastini cordis, quos Harvæus est inficiatus, & de quibus ipse feceram securum.

Ita admonitus de lingua muscarum multicuspide microscopio conspicua; experimentum multiplex peregit in insectis adfinibus, ac in Ape potissimùm, vt exinde ansam præberet Rigaltio emendandi, illustrandique Plinianum caput de Apibus. Ita, cùm Grotius significasset insectum quoddā multiceps ex lignis in mare demersis prognatum; non auctores modò omneis, qui simile quidpiam haberent, consuluit; sed requisiuit etiam piscatores, curiosósque omneis ad oram maritimam; effectúmque tandem, vt nisi eandem planè rem, saltem piscem comperetit, præditum septem capitibus, mediisque quasi corporibus, longitudine inæqualibus, culdam quasi vmbilico, seu placentulæ satis densæ, circum implantatis.

Hæc, & similia cogitabat, dum à satis crebris hæmorroidum, stranguriæque laboribus conquiescere permitteretur. Cum Septembri autem mense, relaxandi animi causâ, discessisset Belgenserium, maturè satis rediit, vt die mensis vltima præesset, adhortationéque egregia præiret municipalibus comitiis, quibus Aquenses Consules, iidémque Prouinciæ Procuratores, creari solent. Non longè pòst renunciata est, quam acerbè profectò tulit amicissimi Malherbij mors. Cùm verò luctum non modò sibi, sed Musis etiam Gallicis indicendum arbitraretur; consolationi tamen fuit, quòd successisse videretur & sui amicus, & Gallicæ linguæ, Poëseósque arbiter, singularis vir Ioannes Capellanus; in quo semper eruditionem, cum sapientiæ studio; & morum lenitatem, cum animi candore coniunctam, suspexit.

Accepit deinceps exemplum historiæ Genealogicæ Regij Francorum stématis, quam San-marthani fratres ediderunt, & in qua ipsius cum elogio meminerunt, occasione communicati MS. Codicis Matthæi Giovanazzij, de Regibus Siculis ex Andegavensi stirpe. Cùm eodem verò tempore vir bonus, doctúsque Dominicus à Iesu-Maria Carmelita, scripturus de Sanctis ex Regia stirpe progenitis, monumenta quædam ex ipso quæsiisset; nihil potiùs habuit, quàm commemorare Carolum secundum Regem Siculum, vnáque Comitem Prouinciæ. Is enim & mortuus venerationi habetur, integro eius corpore in hunc vsque diem Aquis-Sextiis asseruato; & viuus ea fuit fœlicitate, vt Ludouicum filium, Tolosanorum Præsulem designatum, & cum fama sanctitatis præmortuum, viderit referri in Sanctorum Catalogum; atque adeò vota illi vouerit, pecuniámque legauerit, extruendæ ipsi Ecclesiæ Massiliensium Minoritarum.

Non parùm posteà laborauit, vt Inicile amplum, seu Canalis ex Druentia, aut ex Verduno fluuio, qui Druentiâ excipitur, Aquas-Sextias deduceretur. Opinatus est enim tum demùm Ciuitatem fore florentem, atque opulentam, cùm eius Canalis beneficio facile rerum necessariarum, tam cum superiore Prouincia, quàm cum ipso mari habuerit commercium. Septuaginta iam anni erant, ex quo Adamus Craponus Salonensis Canalem ex Druentia in Campos lapideos, Crautiámve totam deduxerat, Aquensémque illum etiam adumbrârat; & quoniam opus iam erat alio seu designatore, seu directore operarum; idcircò scripsit in Belgium, ad obtinendum ex iis, qui ducendis per eam regionem Canalibus fuerant præfecti, recénsque communicationem Scaldis cum Mosa meditabantur. Ac summum quidem esse videbatur, vt quod generosè proposuerat, fœliciter exsequeretur; verùm quæ insequente anno sexcentesimo vigesimo nono superuenit pestis, & rerum perturbatio, secessúsque factus Belgenserium, consilium ipsius planè euerterunt. 1629.

De huiusmodi autem rebus priusquam dicamus, attingenda aliqua sunt, quæ intereà molitus est. Imprimis enim occasione cœptæ Bibliorum editionis, non contentus indicasse, procurasséque vt Româ mitterentur Parisios Biblia Samaritanica, apud Virum eruditum, & de bonis literis benemeritum Petrum Vallcum Patritium Romanum exstantia; misit ipse in Orientem Virum sagacem Theophilum Minutium, ex Minimorum Ordine, qui vberiora requireret, obtentâ illi priùs licentiâ tam à Summo Pontifice, quàm à Generali Ordinis, prouisóque, ne vel commeatus, vel necessarium voluminibus coëmendis pretium deesset. Et sua sanè spe frustratus non est; ille enim, optima sorte, comperit statim, acquisiuítque Biblia Samaritanica, cum adiunctis, in Triplaplorum formam, Hebraïcis, Arabicisque (sed eodem tamen, videlicet Samaritanico charactere) idque præter duo Testamenta Syriaca, Arabicósque Codices complureis. Non est verò reticendum Danielem Dayminium, ex iis Franciscanis, quos Recollectos nominant, seriam nauasse operam, vt tam hi libri, quàm alij, ac varia etiam numismata in Minutij inciderent manus.

Mandârat etiam, vt in Cypro perquirerentur Codices, quibuscum fuerat iam memoratus Eclogarum, seu exceptorum Porphyrogenneticorum repertus: at ij sic fuêre exturbati, vt nulla tandem exploratione, quantumlibet sedula, reperiri potuerint. Summoperè verò id doluit, qui ex vno, tanquam ex vngue, magna spe concepta, tulerat iudicium. Quare, ne statim illius fructu viri studiosi frustrarentur, mittendum censuit Parisios, vt Grotius, Salmasius, eruditi alij, pro suo quisque instituto, & peruolutarent, & vtilia deligerent. Adfuit porrò imprimis Grotius, qui eius hortatu se statim accinxit ad describendum,

interpretandúmque illustria Nicolai Damasceni fragmenta, quæ etiam cum nuncupatoria Epistola, ad ipsum misit.

Dum adesset qui similem operi residuo operam nauaret, procurare intereà voluit iteratam editionem Pharmaceutices Antonij Constantini Prouincialis Medici, qui ante annos circiter triginta in id incubuerat, vt ostenderet nihil esse opus ad plantas exoticas, peregrináque remedia confugere; cùm, benignitate naturæ, idem patrium solum, quod homines gignit, ipsis nutriendis, curandísque consentanea & alimenta, & medicamenta prouideat. Quare quod habuit libri exemplum misit ad Renatum Moreum, magnum Medicæ Facultatis Parisiensis lumen, cui id curare pergratum fuerat.

Per idem tempus accepit aureum eruditi Seldeni librum, de Arundellianis Marmoribus, siue saxis Græcè incisis, quæ perillustris ille Comes transferri ex Asia in Angliam, hortósque suos curauerat. Ac memorare quidem par est, Marmora illa fuisse primùm operâ Peireskij detectâ, erutáque, persolutis aureis quinquaginta, per Samsonem quendam ipsius negotia Smyrnæ procurantem; & conuehenda cùm iam essent, nescio qua venditorum arte, Samsonem conjectum in carcerem fuisse, Marmoraque ipsa intereà distracta. Sed & illud addendum est, maximopere lætatum Peireskium, cùm accepit præclaras illas antiquitatis reliquias in tanti Herois incidisse manus; ac tantò magis, quantò agnouit Seldenum, veterem amicum, eas fœliciter illustrasse. Scilicet cui vnicus scopus vtilitas publica fuit, nihil putauit interesse, seu sua esset gloria, seu alterius; dummodò quod esset è Reipublicæ literariæ bono prodiret in lucem. Existimauit autem thesaurũ incomparabilem contineri in illis præsertim rerum Græcarum Epochis, quæ non modò historicum, sed fabulosum etiam tempus summè illustrant, conciliántque; dum memorabilia omnia, ab annis vsque octingentis ante Olympiadas, ad vsque quingentos quinquaginta post earum Initium describunt.

Adhæc variè communicauit priorem partem Epitaphij, quod Adrianus Cæsar Borysthenì Equo in his, vt par est credere, regionibus mortuo, humatóque inscripsit. Videlicet effossa est ex agro Aptensi Tabula marmorea illam Epitaphij partem continens; cùm residua nondum reperta, necdum eruta fuerit. Curauit deinceps Peireskius transferri in ædeis huiusmodi marmor: intereà verò quia Inscriptio, de qua celebres auctores certârunt, potuit ex hoc archetypo nobilissimo corrigi; ideò ad omneis eruditos eiuscemodi versus misit exscriptos ex eo marmore, cui insculpti sunt elegantissimo charactere,

BORYSTHENES ALANVS
CÆSAREVS VEREDVS
PER ÆQVOR ET PALVDES
ET TVMVLOS ETRVSCOS
VOLARE QVI SOLEBAT
PANNONICOS IN APROS
NEC VLLVS INSEQVENTEM
DEN......

Notum est verò, inter vetera per Petrum Pithœũ edita Poëmatia, Epitaphium integrum legi, speciatímque postremos versus ex heic descriptis, in hunc modum, PANNONICOS NEC VLLVS * APROS INSEQVENTEM DENTE APER ALBICANTI AVSVS FVIT NOCERE, &c. Ille scilicet alio modo restituere non potuit. Et Casaubonus quidem in illud Lampridij de Adriano scribentis, *Equos, & Canes sic amauit, vt sepulchra constitueret*, retulit quidem inscriptionem; sed supra Pithœum nihil immutauit. Salmasius verò pro sua solertia medicam manum adhibens, sic legi posse existimauit, PANNONICOS NEC VLLVS APROS EVM INSEQVENTEM: verùm nihil iam coniecturis opus, cùm ipsissima extet tabula.

Prætereo autem, vt occasione huius inscriptionis requisitum miserit Augustam, num vspiam reperiretur nummus, cuius Adolphus Occo meminit; cum inscriptione ex vna parte, KAICAR ΣEMNOC AΔRIANOC, & ex aduersa, BOPΥΣΘENEΣ, idque cum columna, seu cippo, cui impositus est Equus: vtque proinde differens de Græcorum adulatione in affectu Imperatoris erga hunc Equum commendando, censuerit nihil esse id mirum; quando ipsi quoque, (nec soli Ægyptij) euexerunt in Cælum vsque Antinoum eius amasium. Communicauit etiam inscriptos Constantini titulos in columna quadam milliari ad Forum Iulium eruta; delineationémque marmorum aliorum recens effossorum, in quibus Bacchi effigies cum variis Circes incantamentis: ne ea memorem, quæ explicoit circa figuras Thymelicas, appositósque in iis thyrsos, cum vitta, & seu scolymo, seu nuce pinea in apice.

Addam-ne, quòd sollicitè elicere voluerit quid ipse sentirem de Parheliis, quæ die Martij vigesima conspecta Romæ fuerant, quorúmque descriptionem, delineationémque cùm Cardinalis Barberinus accepisset à docto, atque laborioso Christophoro Scheinero Societatis IESV Mathematico, iusserat ad ipsum transmitti. Cùm voluerit sanè meam euulgari sententiam, memorabile solùm est, excepisse illum cum applausu, quod, post naturalem considerationem, visus sum ridere persuasionem vulgi, qua ex hisce Phænomenis præsagia ducuntur pro rebus humanis. Nisi id quoque est notandum, cùm Soles quinque visi cum fuerint (seu, præter verum, spurij quatuor) vix priùs vnquam visum fuisse tam magnum Solium numerum; & rem stupendam contigisse, cùm idem Scheinerus decimo pòst mense, seu die Ianuarij vigesima quarta septem simul conspicuos eadem in vrbe obseruauit. Addere certè heic licebit, cùm iam mense Iunio, versarer in Belgio, quò ad me de Parheliis scripsit, fuisse eum mirè sollicitum, ne ex lue, quæ in hac Vrbe dirè grassari cœperat, supellex mea libraria detrimenti quid pateretur.

Cæterùm nondum Aquas-Sextias, cæteráque Prouinciæ inferioris loca prorepserat malum; cùm versante Rege apud Arecomicos (seu

(seu in ea parte Occitaniæ, quæ est proximè vltra Rhodanum) discessere ex Aula non pauci, qui Peireskium inuiserent, salutarêntque. In iis fuêre Stephanus Haligræus Cancellarij filius, ex legatione Veneta redux: itémque Henricus Grandis libellorum supplicum magister, & Ludouicus Peletarius Thesaurarius, qui apud ipsum diuersantes, cùm accepissent Thuanum ex Oriente reducem, appulisse Massiliam, eò, cum Peireskio, statim accurrerunt. Fuêre præterea Drusus Daubrayus libellorum magister, (nec multò pòst inspector Regius, Intendéusve Iustitiæ) Philippus Fortinus Hoguetta, & alij.

Sequente Iulio, profectus est, cùm Oppedeo Præside primo, salutatum Regem. Ea occasione, vidit complureis ex amicis Aulicis; & Nemausi cùm foret, commendauit raram virtutem, eruditionémque Samuelis Petiti quibusdam ex Primoribus, vt Michaëli Marilliaco Procancellario, Antonio Ruzæo Deffiati Marchioni, ærarij Præfecto, & aliis. Erat Petito præ manibus fasciculus Miscellanearum obseruationum in bonus auctores: itáque ipsi auctor fuit, cùm aliorum inserendorum, tum non negligendæ interpretationis in ea, quæ linguâ Punicâ apud Pœnulum Plauti efferuntur. Atelate cùm rediret, reperit ibi, acquisiuítque annulum quendam Pronubum, seu Arrham genialem, de qua plura per literas cum eruditis disseruit, occasione inscriptionis, TECLA VIVAT DEO CVM MARITO SVO.

Postquàm rediit, Ciuitas suspicione pestis breui laborauit. Ea innotuit primùm initio Augusti, ex quo vsque tempore constituit Belgenserium secedere, illúcque proinde familiam præmisit. Nimirùm, præter mali perniciem, prouidit insignem futuram perturbationem ordinum, præsensítque sibi non fore satis virium, vt contentionem sedandis turbis, arcendísque malis imminentibus sustineret. Et experiri tamen voluit, ne videretur patriæ, communíque saluti deesse; verùm coactus tandem fuit medio Septembri excedere, conclusis domo famulis, qui totam supellectilem, &c. quæ ex sua Bibliotheca, atque Cimeliarchio non asportaret, tuerentur. Belgenserij dies quadragenos pro more transegit, absque vllo commercio, intra ædeis proprias, hortósque contentus. Consumpsit verò totum id tempus in recuperandæ sanitatis studio (quippe non prorsùs bene habuerat) inque plantis horti, viridariíque amœnissimi excolendis. Excepit deinde partim domo, partim reliquo oppido amicos cum familiis varios à ciuitate exturbatos; ac Bonifacium Borrillium imprimis, virum optimum, & cui est spectatissimum Cimeliarchium.

1630. Desæuiit autem morbus in vrbe, non modò toto reliquo anno, sed etiam parte millesimi sexcentesimi ac trigesimi insequentis. Quo loco recitanda foret insignis tumultuatio, quæ exacto morbo concitata in vrbe est, scripsitque etiam in alia loca, ac potissimùm per autumnum. Verùm renouare dolorem infandum nihil attinet, ac multo minùs commemorare publicas, priuatásque causas, quæ Terram Cælo commiscuerunt. Referre sufficiat Peireskij domum à direptione vix abfuisse, cùm attigua direpta est; ipsúmque fuisse repentina consternatione perculsum, cùm res ita fuit renunciata, vt penetratum in Bibliothecam, Cimeliarchiúmque intellexisset; reuixisse verò, cùm inaudiit direptores, tametsi visos impetu magno irruere, nihilominùs sibi temperasse.

Inuisêre illum plerique per ea tempora; ac inter cæteros, commorati aliquandiu sunt Henricus Gornæus Marchævillæ Comes iã tum discessum apparans; profecturus nempe Orator Regis nomine ad Imperatorem Turcatum. Philippus quoque Bethunius, qui Regius anteà Romæ Orator, sese in Galliam recipiebat, quíque deinceps literis compluribus testatus est, quanto teneretur iucundissimæ consuetudinis desiderio. Philippus item Nunnesius, Emmanuélque Costæus, quos discessuros in Indiam, nullis non officiis, muneribúsque deuinxit, datis per ipsos literis ad Ludouicum Herriardum in Magni Mogoris aula residentem; ad Loppesium Siluanum Goæ versantem, & ad alios; vt exinde nancisceretur, tum rara alia quam-plurima, tum matrices rupes variarum gemmarum.

Sic commoratus Samuel Petitus, cuius mentio facta iam est, quémque tum Parisios breui discessurum quibus demeruerit officiis, intelligi præstat ex nuncupatione Eclogarum Chronologicarum, quas non multò pòst illeic edidit. Nam, *Gestiebat*, inquit, *iampridem animus, Vir Illustris, votiua hac tabella testatum palam facere, quantum te colam, quantum tibi debeam: cùm mortalium nemo viuat hodie, qui tibi magis sit obnoxius, quàm ego; nemo, cui ego magis sim obnoxius quàm tibi. Verùm vt appensa hac tabella tuo nomini, Vir amplissime, & tuum nomen his nostris libellis inscriptum testimonium potius dicent spei, quàm de tuo in nos affectu concepimus. Te enim Patronum aduocamus, qui adsis mihi, meisque. Tu verò, Vir Illustris, patrocinium ne denega; ita viuas, & valeas; nostrâ quippe interest. Nam si hi libelli in tuo nomine apparent, nemo bonus est inter eruditos, cui non probentur, tanquam tibi, viro castigatissimi iudicij, & eruditionis summa, probati*, &c. Sic Henricus Dormalius Leodiensis Canonicus, omnibus quidem literis bonis, sed fœlici tamen Græcorum Poëtarum imitatione præsertim conspicuus, quem nisi negotia domum reuocassent, prolixiùs longè detinuisset.

Sic Iosnues Iacobus Buccardus Parisinus, ipse quoque omni ingenua literatura perpolitus, qui, quò posset meliùs excolendis Musis, bonísque auctoribus quà Græcè, quà Latinè versandis æuum terere, constituerat solum patrium cum Romano commutare. Eò ergo pergentem detinuit Peireskius quãtum potuit, non dimissurus hieme tota, nisi præoptasset eius studia quam primùm inclarescere in magno illo Orbis theatro. Hinc & pateras munita dedit, & literis variis ita commendauit, vt Cardinalis Barberinus

illum non modò pro solita humanitate exceperit, sed voluerit etiam inter literatos, quos domi habebat, subinde conscribi. Sic Antonius Natalis, doctus Medicus, qui Hispali antè moratus fecerat ipsi occasionem Americani commercij, & qui tunc res naturæ peraras ex nouo illo Orbe aduexit; alteróque pòst anno, priusquàm regrederetur Hispalim, dicauit ipsi quandam suam aduersus Medicos Apologiam.

Sic Franciscus Gallaupius nobilis Aquensis, qui Hebraicè doctus, si quis alius, & peregrinationis Orientalis cupidissimus, Marchævillæum apud Peireskium rediturum, præstolabatur. Is fuit, cui simul ac Lombardo demandauit præcipuam curam obseruandi Eclipsin Solis, quæ die decima Iunij contigit. Id tamen frustrà; quòd montes occidui deficientem Solem interceperint, obseruatáque solùm fuerit magna aëris obscuratio. Defecit nempe Sol ad occasum; nam & nobis Parisiis, Horizontem liberum subiit obductus adhuc digitis duobus; cùm deliquium maximum fuisset digitorum vndecim, ac minutorum triginta duorum; cœpisset verò horâ sextâ, cum quadrante, & sesqui-minuto.

In talium igitur virorum conuersatione dies ducebat; interiiciebátque tum crebram lectionem; tum rariorum plantarum cultum; tum studium, ac varia de rebus lapidescentibus ratiocinia. Et circa Plantas quidem, viderentur heic enumerandæ præcipuæ; sed immorandum non est in iis, quæ, tametsi habitæ raræ, in aliis tamen hortis visuntur. Aliquæ solùm attingendæ ex iis, quarum habendarum, & per Europam excolendarum prima laos Peireskio debetur. Eiusmodi censeri potest Gelseminum Iudicum; arborescens, semper virens, flore luteo, ac suauissimè odorato. Id scilicet primùm ex Sina aduectum, & Belgensetij excultum, fuit deinceps in hortos Regios, & Barberinos propagatum. De his certè Ioannes Ferrarius, ex Societate IESV eruditus vir, in iis libris scripsit, quos tribus pòst annis edidit de Florum cultura. Sed addendum est Cardinalem misisse vicissim Belgensetium Sinensem Rosam, cuius pulchritudo odorem desideratum mirè compensat.

Deinde quæ dicitur Lifa, siue cucurbita Mechana, quæ aduecta nempe est Mechâ, dicique potest planta sericea, quòd filamentis turgescat ad opus textorium non absimile sericeo idoneis. Peireskius certè simul accepit & grana, quæ serenda primùm, curandáque Viassio dedit; & Cucurbitam integram, totam intus filamentosam; & telam, seu pannum ex eiusmodi materia confectum.

Tum Papyrus Ægyptia vera, aliáque ab ea, quam Prosper Alpinus descripsit. Peireskius nempe illam obtinuit ex Saitarum regione, vbi germana creditur nasci; tametsi, quod sciam, non fuerit expertus, an charta confecta, siue crassior ex cortice, siue tenuior ex phylitis, satis patiens scriptionis foret. Opinatus certè initio, cùm vidit vmbelliferam, posse pediculos compingi, & ad scribendum vsui esse, in sententia non perstitit.

Prætereà quæ Nux Indica appellatur Cocos. Non quòd Nuces huiusmodi non fuerint iamdudum in Europa visæ; sed quòd ipse etiam tentârit, num sub hoc Cælo prouenirent. Ac germinanteis quidem vidit; sed vel aëris inclementiâ, vel quòd non satis curatæ fuerint, non adoleuerunt pro votis.

Rursùs Zinziber, quod ex India allatum virescere deprehensum est, transmissumque deinde Parisios ad Vidum Brosseum celebrem Medicum, & Regiorum hortorum instructorem primum, demonstratorémque primarium; à quo aliunde, & ab antè nominato Vespasiano Robino subdemonstratore peraras obtinuit.

Nihil autem dico de Myrto latifolia, ac flore pleno, de Styrace, de Lentisco, vnde Mastiche, & aliis priùs memoratis. Multò minùs refero Gelseminum Americanum maius, flore phœniceo, Persicum violaceo, Arabicum pleno: Atantia flore rubeo, atque variegato: Mespilum, & Cerasum acidam, sine nucleis; ficum Adameam, cuius fructum Peireskius est interpretatus ex eo genere racemorum, quos exploratores ex Terra Chananæorum retulerunt; vites rariores habitas Tuneto, Smyrna, Sidone, Damasco, ex noua Francia, aliisque locis. Minimè omnium denique hæreo circa sollicitudinem, qua opus topiarium curault; qua arbores in quincuncem disposuit; qua totum solum irriguum fecit: qua cauit, ne per hiemem teneriotibus plantis noceretur: qua accersiuit ad florum copiam petitissimos odoratos, qua, vt paucis dicam, nihil prætermisit, quod existimauerit facere ad amœnitatem.

Hoc potiùs insinuo, peregisse illum experimenta varia circa plantarum semina, gemmásque, & surculos variè commiscendos. Placuit autem potissimùm inserere Myrto non Gelseminum modò, sed etiam Apianam (dicunt vulgo Muscatam) vitem: vt experiretur quale esset vinum, Myrtites antiquitùs dictum. Expertus porrò Lapidem esse, è quo in humente loco erumperent, ac succrescerent fungi: deprehendit denique ipsum nihil aliud esse quàm Tuber insolitæ magnitudinis, instar lapidis induratum. Et eùm Renatus Moreus retulisset ex Mercurio Gallo-belgico manum è suggesto enatam, monuit disquirendum num ea fortè fuisset ex ramosis fungis, qui non ex iis lapidibus solùm, sed ex lignis etiam putrescentibus exoriuntur: ac num impostura fuisset, aut credulitas, quæ fabulam de digitorum obseruato motu fecisset. Sed hæc de Plantis.

De studio rerum lapidescentium paullò vberiùs dicendum est: quando & copiam, & occasionem de iis disserendi creberrimam habuit: & ad ipsa loca frequenter deduxit hospites similium curiosos; vt comprobatiorem faceret sententiam. Cùm ergo in colle, quem Defensum vocant, occurrissent Pectinitæ, Ostreitæ, Cornu Ammonis, aliique

quæ lapides diuersimodè figurati: & in campo re, ac nomine longo, intráque cauernam Guerineam reperta fuissent folia ex quercu, alno, ilice, vlmo, nuce, populo, hedera, lauro, aliisque arboribus, ita conuersa in lapides, vt suis tamen neruulis, & denticulationibus suas indicarent species: cœpit exinde reducere, firmaréque antiquam suam de lapidum vniuersorum generatione opinionem. Quippe in ea non fuit sententia, vt existimaret omneis lapideis ab initio Mundi formatos: sed voluit temporis progressu plerosque ita fieri, vt singuli originem debeant suæ materiei, propriisque seminibus, configurationem verò partim ad naturam, partim ad casum referant acceptam. Nam cùm omnium materies sit aqua, seu liquor, aut succus: existimauit variis in locis contineri varia rerum semina, ac speciatim lapideum, quod liquori immistum, lactis instar ipsum coagulet, specialémque imprimat formam.

Heinc Chrystallum, Adamantem, Amethystum, similesque lapides fieri, cùm illorum semina limpidum liquorem, cuiusmodi solùm perficere possunt, nacta fuerint; cæteros verò, cùm semina eorum magis turbidum, & obscurum. Et quoniam liquor tunc contineri, conquiescereque in cauitate quadam, & quasi vase, seu conceptaculo debet; inde effici, vt pretiosi etiam illi lapides fundum habeant crassum, obscurúmque, tum quia conceptaculum terreum, immundúmque vt plurimùm est; tum quia quicquid est in liquore crassum, subsidit, coagulationémque proinde in fundo facit hebetiorem. Cæterùm ipsos, dum coagulantur, diffindi, & multiplicari, vt grana spicæ, intra vaginam: subire autem Crystallum figuram oblongam, hexahedricam; Smaragdum dodecahedricam; Adamantem, & Rubinum octahedricam: & ita de aliis, propter specialia semina, iuxta quæ lapides non minùs constanter, regulariterque, quàm stirpes, atque animalia suarum sunt configurationum.

Quod spectat verò ad figuras Conchatum, Coehlearum, Strombylorum, Ostreorum, & innumeras alias; id esse ex casu, quo, animalibus demortuis, contingit testas, corticésve conceptacula fieri excipiendo, continendóque lapidescenti illi humori, qui coagulatus induratúsque, continentis figuram induat; quo etiam modo lapides Stellati ex spolio, atque incisuris quorundam vermium formari possunt. Quin etiam partem humoris subtiliorem, penetrare in ipsam testam, adeò vt ipsa quoque lapidescat; licèt euadat friabilior (vnde in multis non cohæret) & remaneat tamen candidior interiore nucleo; qui aliunde, præter crassiorem humorem, immistam habere corrupti animalis substantiam possit. Mirum eam ob causam non esse, si non modò intra hos nucleos, sed etiam interdum intra Crystallum, & lapides alios transparenteis obseruentur paleæ, muscæ, & id genus similia; has enim res casu repertas, aut in conceptaculo, aut in fluore illo, cùm indurruit in lapidem. Folia autem illa plantarum lapidescere, eo modo, quo dictum est testas; scilicet subeunte putiore humore, qui, si impurior fuerit, lapidem crassum circumformet; vti constitit in lapide quodam intra Musæum asseruato, qui diffissus florem contentum, petrificatúmque exhibuit. Sic etiam Osteolitha fieri, seu ossa humana, & alia lapidescere censuit.

Et ad generationem quidem illorum lapidum polyhedricorum, argumentabatur ex conformatione salis, aluminisque in suas figuras. Circa alios verò, meminerat primùm, quod primis pubertatis annis obseruasse illum memorauimus, dum ad minorem Rhodani alueum, in quem Sorga fluuiolus sese exoneret, nataret. Nimirùm simul adnotâtat turbatiorem tum fuisse Sorgam, ex terræmotu ad illius scaturiginem excitato; &, propter intumescentem ea tempestate Rhodanum, aliquot diebus restagnasse. Vnde & ratiocinabatur, potuisse ex ea concussione germen lapideum ex ipsis vsque visceribus terræ excerni, & cùm aqua sic deuehi, vt limo ex illa restagnatione subsidenti, sensimque concreto, commistum, lapides illos efformârit. Deinde, quod ad indurationem; meminerat trium calculorum, quos Ioannes Brunus Chirurgus sibi dederat, recens ex vesica infantis eductos. Siquidem, cùm is, qui primò emerserat, esset planè durus, qui secundò mollis, qui tertiò penè fluidus; omnes tamen paucis pòst diebus eiusdem fuêre duritiei.

Quod autem morantes diutiùs in vesica calculi ex accedente noua materia pluribus crustis superuestiantur; dicebat id esse, quod in variis cryptis obseruamus fieri, vbi aqua lapidosa supernè distillans tophos, aliósve lapides creat. Et quòd granula sabulosa, quæ intra vesicam, compingantur sæpe à viscido illo, & calculoso humore, qui defluit ex renibus; declarabat id ipsum esse, quod in montibus ac fluminibus plerumque contingit. Siquidem pluteis rupeis vidémus, quæ ex pluribus minutioribus lapidibus constant, intertexente illos communi materia, quam necesse sit fuisse posteriùs saxeam effectam. Habuit & ipse intra Musæum eductam ex Druentia equinam soleam ferream, quæ ita est circundata lapillis fluuiatilibus, vt lapidosa alia substantia illos inter se, & cum ferro adglutinet. Idem visitur & in ense, & in circulo ferreo, eductis ex Rhodano; idem in magno clauo æneo, quem eductum ex Sequana Lomenius ad ipsum transmisit. Argumentum inde ducebat (tum de germine lapidifico ex montibus vsque, & aquarum scaturiginibus deraso; & de lapidibus, qui in singulos dies in mediis fluuiorum alueis generantur; qui ipsi quoque suaptè natura ad rotundam, vel oualem figuram accedunt; nisi quòd pro conditione conceptaculi, aut ex volutatione, detritione, confractione, degenerare ab ea possunt.

Vt

Vt de fabulo autem illo calcoloso obseruationem adiiciam, animaduertit ille primus, ipsum à natura ita conformari in figuram rhomboïcam, vt microscopio inspectum, appareat veluti rhombonum lateritiorum congesta moles. Ex quo difficile non est causam explicare illius doloris, quem fabulum eiusmodi cum vrina egestum creat; nempe singulorum granorum acuriores anguli canalem ita vellicant, vt sui sensum acerrimum faciant.

Ex hia, rogatus aliquando de flexilitate illius Cotis, quam à Iacobo Hallæo Parisiensi Rationum Magistro communicatam habuit; illam ad Talchum retulit: opinatus nempe fluorem talcho gignendo comparatum sic fuisse commistum arenæ, seu iis granulis, ex quibus cos pertexitur; vt crassitudo coticularis talchi pelluciditati, læuorique obstiterit; & talchica flexilitas obstiterit cotis rigori.

Sic rogatus de lapidibus Crautiæ, Herculeorúmve camporum; censuit totam illam planitiem potuisse olim restagnare exundante potissimùm seu Druentia, seu Rhodano, & lapidifico germine simul denecto, coagulante. Argumento fuit, quòd in salium concretione obseruamus. Quippe, vt in vase, ex quo aqua sali commista euaporatur, tessellæ maiores in fundo, quàm ad latera relinquuntur; quòd illeic salsedo vberiùs, diutiusque resideat: sic in medio Crautiæ, quod depressius est, maiores longè lapides, quàm ad oras obseruantur; & ad maritimas quidem, paludosásque præsertim, vbi lapilli vix attingunt nuculæ magnitudinem; cùm in medio lapides sint capiti humano plerumque æquales.

Quod difficultatem potissimum fecit, fuit multitudo incredibilis piscium, concharum, aliorúmque marinorum animalium, quæ in summis etiam montibus saxificata visuntur. Attamen, quoniam obseruauit in bene longa montium serie à Belgensierensibus vsque quandam quasi zonam exstare, editam quidem, sed libellatam tamen, & horizonti, planóque maris parallelam, quæ eiusmodi animalibus saxeis effectis referta sit: nullus penè dubitauit, quin mare eò vsque pridem occupauerit, & saltem ad Diluuij tempus (nisi ad Mundi vsque initium, priusquàm aquæ diffluerent) recurri posse existimauit. Nam mare quidem paulatim aliquas deserere oras, inuadere alias, duxit compertissimum; vti Aristoteles comprobauit de Ægyptiaca, Polybius de Euxina, ipse de Atelatensi: quippe Nilo, Danubio, Rhodano, aliisque fluminibus ex terra continuò delata producentibus contineneis; adeò vt temporis progressu, & loca humilia euadant excelsa, & littoralia mediterranea. Quam etiam ob causam scripsit aliquando se credere fore, vt Veneta vrbs continenti adiungeretur: quòd ex tempore nescio quo, promota foret continens passibus mille, & quingentis.

Exinde prætereà coniecturam duxit de formatione Rupium, quas Mundi præsertim initio censuit genitas ex copiosissimo humore vniuersam Terram obruente, & semine saxifico eidem Terræ interspersos. Heic euenire certè potuisse, vt molli adhuc concretione, quæ flumina tunc erupère, cœperéque decurrere, rupeis passim perfregerint; neque enim alueos profundissimos, quibus ad vtramque ripam rupes eminent, vniformis contexturæ, atque altitudinis, excauari ita potuisse ex detritione insensili, si duities perpetua fuisset. Fortè etiam inde effectum, vt aqua ab ortu in occasum diffluente, & quà Mediterraneum iam est, locum excauante, pleræque conualles ita apertæ fuerint, vt rupes, atque adeò montes eundem situm ab oriente in occidentem seruauerint: cuiusmodi sunt non præcipui modò, qui in hac Prouincia, sed & Pyrenæi, Appenninus, Rheticæ Alpes in Europa: Taurus in Asia: Atlas in Africa: ac nostratibus etiam plerumque ostentantibus faciem præruptam versum mare. Quòd autem maritimæ Alpes, & minores quædam montium, consequenterque vallium series alium situm obtineant: id esse potuisse ex speciali aquæ defluxu: ad eum modum, quo obseruamus post fluminis exundationem, recurrentem ex ripis aquam limum congestum exarare, seu creare fossulas, atque adeò protuberationes, situ versus alueum fluminis transuerso. Sed de his iam nimis.

Solitus est etiam sermones eruditos conserere, de cadauere Giganteo Tuneti effosso, ac immensæ propè magnitudinis, vt Thomas Arcosius, Vir profectò multiscius, illa ex ora significauit. Scripsit nempe Cranium continere posse mellereolas Prouincialeis octo, hoc est, Parisiensem liquidorum modium cum dodrante. Immanis sanè vastitas: & ob quam Peireskius Arcosium admonuit, spectaret omnia propiùs, expenderétque scrupulosiùs. Posse certè molarem dentem, quem ad se transmiserat, aut prægrandis Elephantis, aut Balænæ cuiuspiam esse.

Summam ad hæc lætitiam cepit tum ex Minutij reditu, tum ex inuentione Tripodis cuiusdam. Siquidem ille prospero successu ex Ægypto adueniens, libros adsportauit non paucos, ac potissimùm Copticos, hoc est charactere, & idiomate Ægyptio antiquo conscriptos; idque præter alios, quos cum iam antè memoratis Samaritanis miserat. Aduexit & Mumias duas (caducea videlicet antiquissimæ illius, & sumptuosissimæ conditura) quarum altera fuit præcipuè grandis, integra, insignis, &, quantum licuit ex ornamentis coniicere, Principis viri. Attulit & numismata, ex quibus magni æstimauit tetradragmata duo, alterum Atticum, alterum Tyrium; ac numisma Hugonis, Regis Hierosolymorum, & Cypri.

Ad Tripodem quod attinet, is ad Iulij Forum fuit erutus; & quia non fuit multùm pedali procerior, existimauit Peireskius fuisse

fuisse ex votiuis per templa dispositis, instar illius præcipui, cui Phœbus insistens, & ex subiecto antro spiritum duceus, bacchabatur, credebatúrque Oracula fundere. Eius occasione deinceps varias literas Parisios, Romam, & aliò dedit, vt prouocaret eruditos ad disserendum de incompertis quibusdam Tripodum mysteriis. Baseos illius triquetræ medium foramen est triangulare, ex circularibus lineis: extrema autem Empusas fulciunt sustentanteis scaphidium: sed ita, vt cùm omnia simplici attactu cohæreant, motu minimo collabantur. Nimirùm interpretabatur illo spiritu agitante, corruere debuisse omneis Tripodas, facta aliqua partium concussione. Ratiocinatus prætereà est Cortinam fuisse non illud vas (neque enim Pythonissam eò conscendisse) sed hemisphærium aliud superficiei quasi squammosæ (vt imitaretur Pythonis serpentis ab Apolline interfecti exuuium) quo memoratum mox foramen immediatè obtegeretur: adeò vt Sacerdos haberet Cortinam suppositam, & imminens scaphium.

Laborauit autem solùm, vt exprimeret coniecturísque approbaret ecquid illo triangulo curui-lineo designaretur. Quare neminem virum doctum ea de re non consuluit; ipse interea tam circa id, quàm circa parteis alias eos eruditionis fundens gurgites, vt omnes omninò concesserint palmam. Omnium nomine audiatur Holstenius, *Nam, quæ*, inquit, *hac super re ad reuerendum Patrem Puteanum bene longa συζητήσει scripsisti, ea frustrà expectaueris vel à me, vel à quouis alio antiquitatis studioso: ita tu omnem diligentiam, curámque præuertisti*, &c. Prætereo autem vt ad habendum pleniorem eius rei notitiam, conquisierit Tripodas plureis, maximè verò ex Italia: vnde Menetrius aliquot misit, præter exquisitam descriptionem, delineationémque aliorum, quos obtinere non potuit.

1631. Sub initium sequentis anni, perseuerabant adhuc turbæ, cùm Princeps Condæus in Prouinciam missus, eas demùm sedauit. Vere nouo Cardinalis à Balneo vtraque sua legatione functus, & accepto Parisiis purpurato pileo, Romam rediit, ac per Prouinciam iter instituens, inuisere voluit Belgenserij veterem amicum. Inter cætera autem suauissimum habuit & Mumiam illam antedictam conspicere, & Peireskium tam de illo, quàm de cæteris condiendi generibus, edisserentem audire. Quæstione interim suborta, num Ægyptij quoque Naulum ori apponerent; placuit varia linteaminа fasciolásque effringere, & αὐτοψίᾳ rem explorare. Itaque capite vix tandem ex inuolucris euoluto, studiosè quidem, sed frustrà tamen Naulum in ore perquisitum. Discessurum non erubuit exorare Peireskius, pareretur sarcinas suas nouo onere prægrauari. Quippe transmissurus erat ad Holstenium ad vsque viginti MSS. Codices Græcos, ex Platonicis, Aristoteleisque interpretibus, quos ex Bibliotheca Pacij emtos, & ducentis aureis coëmptos pridem mittere destinârat. Itaque Cardinalis volens, ac pro suo in literas, literatósque affectu, conuehendorum assumpsit curam.

Quo loco memorandum est deduxisse tum illum secum Gabrielem Naudæum Parisinum, nominis inter literatos magni, & ex libris iam editis Peireskio cogniti, & cari. Quamobrem Peireskius iucundissimum duxit tum virum complecti, affarique coràm, tum gratulari Patrono, quòd talem à studiis virum delegisset. Et quantum quidem fuerit illius consuetudine delectatus, retulit profectò non semel, nescius an magis admiraretur animi candorem, atque lenitatem; an inexhaustam eruditionem, notitiámque omnium librorum. Quantum verò ipse Naudæus & Peireskium suspexerit, & illius beneficentiâ cumulatus discesserit, testatum deinceps fecere tum priuatæ Epistolæ, tum nuncupatio publica Iatrophilologicæ quæstionis, *An matutina studia vespertinis sint salubriora*. In hac certè *Mecœnatem literatorum omnium* appellans, vetitúsque prisci Mecœnatis sortem, vouet Panegyricum, & cur dedicet intereà id opus, *in causa fuerunt*, inquit, *admiratio tua virtutis, & indignatio, quam dudum in me concepi, quod ipsa non omnibus eruditorum calamis celebretur, quibus tamen quotidie materiam suppeditas de cunctis fermè rebus doctè, subtiliterque disserendi*. Et rursùs, *Quod equidem vt faciam, induxerunt me primùm propria mea rationes, qui iamdudum in tuo ere viuo, omnimque cultus, & obseruantiæ significationem tibi exhibere flagrantibus votis aueo, desideróque supra modum. Deinde verò optimi, & eminentissimi mei Mæcenatis Ioannis Francisci Cardinalis à Balneo exemplum, qui cùm alias secum adeò lubenter, suauissiméque versaretur, vt cum nullo alio literatorum magis, nunc etiam nihil de antiqua sua beneuolentia remittit, sed te, licèt absentem, amat, suspicitque quàm maximè*. Illa autem omitto, *Qui me iampridem incredibilibus amoris, & beneficentia tua illecebris deuinctum esse voluisti*, complurá que alia.

Deducto Tolonum vsque Cardinali, neque prius dimisso, quàm è portu soluisset, rediit Belgenserium. Ex aliquo tempore vsque agebatur de nuptiis, quas Claudius ex fratre nepos in comitatu Venascino, seu Auenionensi ambiebat. Tunc itaque assensum præbuit, vt ille exinde in vxorem duceret nobilem puellam Margaretam Alrefiam, donatione facta Riantiensis Baroniæ, & concessione dignitatis Senatoriæ, ea solùm lege, vt sibi functio integra per triennium reseruaretur.

Imminebant Paschalia, cùm corripuit illum insignis quædam Paralysis ad dextras omneis corporis parteis. Scilicet extra limen domus, ac in aditu horti considebat, reclinatúmque fortè habebat totum corpus in dextrum femur, cùm subitò sensit eiusmodi femur non leuiter obstupefactum. Conatus loco emouere, nisi adiuuante famulo non potuit; neque deinceps incedere, ob similem

similem cruris, pedísque stuporem. Perrepsit continuò in brachium affectio, adeò vt scriptionis fuerit incapax. Serpsit & in linguam, quæ proinde hæsit; ac licet nonnihil balbutire, murmuratéve videretur, voces tamen distinguere, dearticularéque non potuit. Subiit quoque autem tinnitus, qui, nisi aliis partibus simul solutis, non euanuit. Est autem facta solutio post exactam hebdomadam, occasione hilaritatis, admirationísque subnata. Cùm allatæ nimirùm fuissent à Thuano literæ excusationem continentes, cur Belgenserio non transiisset, lætitia quadam gestiit; & cùm subinde nescio quis hymnus in Lilij, Rosæque amores scitè caneretur, ita captus est suauitate cantus, & strophes cuiusdam lepore, vt, quemadmodum Crœsi filius, prorumpere volens in aliqua verba, ac in ea speciatim, *Quàm pulchrum est hoc!* prorsùs in illa proruperit, eóque momento libertas fuerit membris omnibus restituta.

Destinauit porrò deinceps iteratò Minutium, vt venatum iret libros Orientaleis, facto præsertim animatus præclari viri Iacobi Golij, quem Hollandiæ Ordines, propter insignem Arabismi, Matheseósque peritiam, substituere inclytis duobus Academiæ Professoribus, Thomæ Erpenio, de quo antè, & VVillebrordo Snellio, quem Keplerus meritò censuit subtilissimum Mathematicorum. Golius scilicet nomine, impensísque Ordinum bis iam in Orientem profectus, tantum corrogârat, & in Academia deposuerat librorum thesaurum, vt viso eorum indice, quem ad me à Golio transmissum, & volentibus bene multis typis euulgatum ad eum miseram, subito studio inarserit, mittendi rursùs in Orientem, qui in id incumberet, vt, quantum liceret per priuatos sumptus, simileis libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium in comitatum Matchævillæ, qui mense tandem Iulio Constantinopolim discessit. Et dare quidem prætereà voluerat Holstenium, Bucardum, aliósque eruditos viros, qui freti patrocinio auctoritatéque Regij Oratoris Bibliothecas in monte Atho, aliisque locis explorarent; verùm illi, vtcunque forent ad id peragendum propensi, non potuere tamen esse satis tempori, ad discedendum comparati. Vnicus comparatus fuit nominatus antè Gallaupius, qui non multùm tamen temporis Constantinopoli moratus, discessit in Libanum montem, & cum Maronitis ita constitit, vt etiam-num cum illis degat.

Post Matchevillæ discessum, renuntiatum est fuisse Elephantem Tolonum aduectum. Procurauit ipsum adduci Belgenserium, vt posset quædam explorare, de quibus ante annos quatuor ad Puteanos scripserat, cùm animal fuisset deductum Parisius. Aduehebatur tunc ex Italia, idémque fuit, qui ante annum ostensus Romæ fuerat: Demiror autem quorsùm possessor dixerit Peireskio annorum esse quatuordecim, cùm Romæ superiore anno fecisset solùm vndecennem, vt ex ipsius effigie dicatæ Gualdo Equiti, éxque facta per Bottifangum descriptione, intelligi licet. Peireskius porrò toto biduo, seu rogando, seu experiundo, ita multa addidicit, vt sibi factum putârit satis. Inter cætera, cùm probasset omne genus edulij, iussissétque dulcia præsertim (quòd gratissima forent) ministrari, adeò vt Elephas iam ipsum & agnosceret, & blanditiis prosequeretur fiduciam cepit (sed præeunte animalis Gubernatore) ingerendi brachium in os, explorandique ipsius denteis. Deprehendit autem hinc inde in vtraque maxilla binos, vt planè octo exsisterent, & non solùm quatuor, vt voluerat Plinius. Neque verò denteis attrectauit modò, sed etiam per Gubernatorem ceram ipsis applicuit, quò illorum simul magnitudinem, formámque faceret expressam. Exinde autem perspectum habuit, memoratum molarem dentem ex Africa missum ab Arcosio, Elephantis esse, non Gigantis dentem: neque est ampliùs demiratus, cur ex Gigante Theutobocho tam pauci fuissent dentes ostensi.

Ad-hæc depingi Elephantem triplici facie voluit, ac recubantem potissimùm, vt commissuræ meliùs paterent, quæ inter pedem, & tibiam, tibiámque & femur; ad conuincendum errorem, qui auctoritate Strabonis, aliorúmque inualuerat de inflexilitate crurum, fabulísque superexstructis. Adiicere autem solebat, cùm hæc deinceps memoraret, minimè potuisse antiquos articulationem latere, quòd in quibusdam vulgò vocatis Medallionibus expressissent. Elephantem funambulum; insigni quadam vtique non mobilitate modò, sed & flexilitate crurum. Rursùs non modò partium omnium dimensiónes excipi iussit, sed etiam cùm animal foret posteà deducendum Aquas-Sextias, demandauit Fratri, itémque viris industriis Ioanni Lombardo, & Iosepho Sucheto, vt explorarent ipsius pondus. Itaque ipsi rem peregerunt, confecta bilance ex trabe debitè suffulta, idoneísque funibus illigatis & machinæ ligneæ, qua animal sustentabatur, & ligneæ cuppæ, quæ pondera (tormentarios nempe globos) continebat. Hoc proinde modo exploratum est, comprobatúmque Elephantem pendere libras Prouincialeis quater mille, & quingentas: hoc est Parisienseis proximè ter mille quingentas: & Romanas duodenûm vnciarum quinquies mille proximè.

Accepit deinde magno cum dolore obiisse duo carissima capita, videlicet Aleandrum Romæ, & Pignorium Patauij, quorum quàm antiqua, & constans, quámque variis officiis exculta fuisset amicitia, intelligitur ex hactenus dictis. Cariores porrò exinde habuit, quas iam asseruabat illorum icones, ipsasque, cùm rediit in vrbem, sic in Musæo posuit atriguas, vt ingredienti statim paterent. Cõsolationi etiam fuit, quòd ita Aleandro parentarum inaudiit, vt ipsius laudatio pronuntiata pu-

blicè

blicè fuisset per disertum virum Gasparem Simeonium in concione percelebri Academicorum Romanorum; & Pignorij memoriam ita fuisse caram laudatissimo illius, literatorúmque aliorum fautori Dominico Molino, Sancti Marci Procuratori, vt & tumulus excitatus, & Epitaphium positum ab ipso exstitisset, quod Philippus etiam Tomasinus, ille de sua patria, conciuibúsque eruditis adeò bene meritus, ad calcem eorum, quæ de Pignorij Bibliotheca, Musæóque scripsit, memorauit. Prætereo autem, neque Simeonium, neque Tomasinum silere potuisse amicitiam, quæ inter μακαρίτας illos, ipsúmque intercesserat.

Hoc anno, ac mense Nouembri memorabile illud contigit, quod Planeta Mercurius fuit primùm sub Sole, seu in disco Solis conspectus. Admonuerat antè Keplerus publico scripto Astronomos, rerúmque Cælestium studiosos admirandi spectaculi: quamobrem ipse quoque Peireskius suarum partium esse putauit ad illud attendere, ac tanto magis, quanto priùs persuasus visam in Sole Mercurij stellam Caroli Magni temporibus (ex Eginhardo, & Adelmo, Ademaróve in serie Annalium Aimoini) dissuasus iam fuerat, rarúmque habuerat visam solùm fuisse Maculam insignem, ex iis, quæ peruulgatæ iam sunt; quòd per octo dies appsruisset, cùm Mercurius sub Solis disco aliquot solùm horas insumat. Apparuit itaque scenam, in quam Solis radij Telescopio transmitterentur, vt exhibita Solis specie proderetur Mercurij vmbra. Atque aduigilauit quidem, quantum licuit, aut meminit (siquidem Keplerus calculo diffisus attendi voluerat toto triduo ante, & post diem septimam, ab exacto cuius Meridie apparitionem mediam celebrandam deduxerat) Verùm cùm apparitio antemeridiana tempore desierit, obseruandi memoriam toto illo manè ademit hospitum quorundam præsentia, quibus & ad sacrum audiendum ducendis, & mensâ lautissimâ excipiendis sese addixit.

Insigneis proinde fudit querimonias, cùm tempus accepit celebrati spectaculi, ac mirè aliunde gratulatus est, quòd mihi primo, ac fortè soli, cùm versarer Parisiis, id obseruare concessum fuisset. Obseruaui nempe Mercurium à medio ferè Solis disco in limbum vsque excurrentem (ac tanta quidem exilitate, vt trientem minuti non excesserit) excedentem autem à limbo horâ matutinâ decimâ, ac minutis viginti octo, cum Boreali latitudine minutorum sex, & trientis. Hinc lætabundus obseruationem quoquoversum destinauit, neque ipsam modò; sed quos de ea etiam edidere commentarios, tum VVillelmus Schickardus, optimus ille, doctissimúsque apud Tubingenseis Professor, tum Martinus Hortensius, laudatus Hollandiæ Mathematicus, & Philippo Landsbergio in condendis Tabulis Astronomicis adiutor.

Hieme ingruente laborare cœpit solitis hæmorrhoïdum, calculíque doloribus; adeò vt cùm Prorex Marescallus Vitrius in Prouinciam missus, adesset Toloni, illum quidem inuiserit, sed sellâ gestatoriâ vectus. Quin-etiam inter colloquendum affectus est, discruciatúsque summa vrinæ difficultate. Apud amicum cùm diuertisset, nescio quis admonuit in Zembiorum Insula paucis milliaribus distante scaturire aquam huiusmodi doloribus sedandis mitè conducentem, ac, cæteros inter, Andream Dauoriam sic fuisse illius vtilitatem expertum, vt & Genuâ vsque quæsitum ex ea mitteret, & Præfectus triremibus, eò sæpè deflecteret, vt ex ipso biberet fonte. Itaque Peireskius confestim in Insulam misit, aquam vsurpauit, ipsámque non vtilem modò ciendæ vrinæ, sed immutando etiam toti corporis habitui inuenit; adeò vt relatus Belgenserium visus fuerit breui prorsus conualuisse. 1632.

Verùm non diu constitit huiuscemodi valetudo: siquidem statim tempore verno insequentis anni sexcentesimi, ac trigesimi secundi sic variè diuexatus fuit, vt actum de eo sæpiùs videretur. Quippe ad hæmorrhoïdum, vrinæque difficultatem accessit febris continua, quæ remitti quidem nonnihil est visa sub decimum quartum diem, cùm Marescallus ipsum inuisit; verùm inarsit magis deinceps ad diem vsque quadragesimum secundum, quo quotidiana illi successit dietum quindecim, aut viginti. Nec verò cum iis solùm morbis confligendum ipsi fuit; sed & cum insigni tumore ad regionem abdominis, superiorémque femorum partem; itémque cum inflammatione, tumoréque ingenti in altero brachio. Ac parùm fortè hæc omnia: grauissimum fuit, quòd clystere non satis cautè administrato, eo facta fuit hæmorrhoïdum læsio, vt gangræna ad eas parteis subnata breui fuerit. Et statim quidem Cassanei imploratum auxilium; verùm ipse quoque detentus inualetudine adire non potuit. Misit tamen ad ipsum Sebastianum Richardum, qui Medicinam Diuiæ primùm, ac deinde Massiliæ magna cum laude exercuit; quíque eâ solertiâ serpenti iam morbo iuit obuiam, vt illum planè restinxerit, Peireskiúmque non multò pòst reliquerit conualescentem.

Vt omninò porrò conualesceret, non contulit parùm insignis lætitia, qua perfusus est, cùm à Ludouico Meynerio Lirinensi Religioso, viro erudito, ac imitatione Antonij fratris optimi studioso Mathematices, duo habuit pocula argentea ex Vallauriensi agro, dum in vineam effoderetur, defossa. Nempe, quòd vnum intra aliud apposirè contineretur, ratus est ea esse ex iis, quæ & ϐάϐω, & Symbibæ appellarentur; &, quòd ad oram interioris corona aurea viseretur, perspicuum fieri censuit, quid esset antiquis, *Vina coronare*. Quin ex punctatis etiam ad oram exterioris literis OVENIKOIMEAOT, iudicauit eadem esse ex iis pocula, quæ χαμμαλιά, seu Li-

terata dicerentur (quando præsertim capacitas deprehensa est tredecim continere cyathos, iuxta numerum earum literarum) cuiusmodi fuerunt & illa, quibus olim inscribebantur voces CAIVS, IVLIVS, PROCVLVS, vnde carmina,

Nauia sex cyathis, septem Iustina bibatur, &c.

Ad-hæc deduxit originem, cur geminata ebiberentur, ex antiqua vsque barbarie; qua in craniis hostium interfectorum bibebatur, & quò quis plureis occidisset, eò in pluribus agglutinatis biberet. Nempe homines mansuefactos id tandem moris exhorruisse, & substituisse tamen vasa, quæ cranij formam retinerent (vt quodammodo ista retinent) &, propter materiam, nihilominùs parem horrorem non creauit.

Denique occasione nata tum ex hisce poculis; tum ex hemina, seu semisextario æneo antiquo, quem Nemausi repertum, visúmque (nescio an apud Paludanum, an apud Tornerium, ante annos treis) Petitus deinde ad illum detulerat: tum ex alabastro per æstatem accepto ex reliquis naufragij, quod perpessa est triremis Pontificis Nuncium Cenam in Galliam vehens, postquàm effractum instaurauit, vsúsque est iucundissima per aliquot hebdomadas consuetudine Menetrij; tum ex modulo Congij per Aleandrum habito, ac deprehenso continere ex Aqua-Gapelli libras Prouincialeis nouem, & duas vncias, per ectypica pondera; tum ex pluribus aliis vasis, quæ aut illeic habuit, aut quæsitum misit; occasione, inquam, ex iis nata, cœpit varia cum Salmasio, aliisque viris eruditis circa mensuras, pondera, vasaque ipsa disserere.

Scilicet opinatus est, fuisse antiquos adeò solerteis, vt nullum vas conficerent, quod non & præscriptam mensuram, & certum pondus contineret. Confirmatus autem per id tempus est, cùm pilam ponderum antiquam ab Aleandro ad se allatam, cùm veniret in Galliam, explorauit, & comperit vascula eius singula videlicet libræ, semissis, trientis, quadrantis, sextantis, vnciæ; continere ordine eodem acetabulum, cyathum, mystrum, concham, chemen, & cochlear: idque præter incithegam, seu situlam vasa continentem, quæ & pondere est dupondium, & mensurâ quartarius; sed ansulis nempe ad oram depressis. Præterea verò, vt eius rei factus deinceps fuerit certior, cùm postquàm in vrbem, ac Musæum rediit, quoddam reperit vasculum, in quo circulis variis, & vnciæ, & cochlearis partes minutiores interstinguntur; ac rursus omnimoda vasa domi relicta obseruauit.

Sed vt insistamus in iis, quæ Belgenserij peregit, miram quoque cepit lætitiam, ex communicata secum egregia quadam demonstratione, qua antè memoratus Iosephus Galterius perfecit Ptolemaicam, circa obtinendam distantiam, magnitudinémque Globorum Cælestium. Ac ille rem quidem pro sua solertia meditatus fuerat ante plureis annos; sed eam retexendi occasionem sumpsit ex edita nuper Landsbergij Vranometria, in qua cùm senex optimus quid Ptolemæus, Albategnius, Copernicus, Tycho, & alij summi artifices peccassent, adnixus fuisset ostendere; ipse deinde visus est paullò segniùs sese habuisse. Quippe lineas ductas ex centris tam Solis, quàm Terræ, in contingentem ab angulo vsque Terrenæ vmbræ directam, distinctas non habuit à veris, apparentibúsque semidiametris, vt in exquisito negotio oportuit; veluti etiam oportuerat apparentem Solis semidiametrum, non ex centro Terræ attendere, sed ex superficie, vnde ea spectatur. Cùm itaque Galterius & rationem omnium habuisset, & diagrammate exornato demonstrationem construxisset, misissétque omnia ad Peireskium; ipse summoperè lætatus, congratulatúsque est, ac procuratis quàm pluribus demonstrationis exemplis, ipsam cum viris, quos harum rerum Parisiis, Romæ, & alibi, studiosos nouit, communem fecit.

Sic cùm obtinuisset exemplum eorum Galilei Dialogorum, in quibus ex motu Telluris in eadem parte superficiei bis quoque die retardato, acceleratóque, ob compositionem motus diurni, & annui, declaratam peruidit causam geminatæ in singulos dies reciprocationis, seu æstus marini, eatenus incognitam; dici non potest quantâ lætitiâ sese perfusum senserit: & cùm non sine approbatione opus editum obseruasset, quanta cum exultatione exclamauerit, fœlix esse hoc sæculum, quo viri sagaces ex positione motus Telluris exposuerunt causas tum proprietatum Magnetis, tum æstus Oceani, habitas præcipuè admirabileis, atque incompertas; alteram quidem G. Gilbertus in opere illo suo de Magnete, alteram verò Galileus, in libro hoc Systematum.

Recreàrunt etiam illum edita in lucem à Chiffletio Insignia gentilitia Equitum aurei velleris, Fecialium verbis enunciata; acceptis simul literis, quibus Petrus Hoserius (quo nemo fuit vnquam nobilium Galliæ familiarum notitiâ instructior) significauit se quoque insignia Ordinis sancti Spiritus, tanquam iam affecta, breui editurum. Sic edita quoque Historia Romanorum Pontificum, qui è Gallia oriundi in ea sederunt, opera Francisci Bosqueti Narbonensis Iurisconsulti, Viri commendatissimi, & totam Historiam Ecclesiæ Gallicanæ tum meditantis. Sic missa à Naudæo germana Ariminensis Pontis inscriptio, qua certior est factus contineri Consulatum Augusti XIII. & Tribunitiá potestatem XXXVII. cùm subdubitasset non bene apud Gruterum legi XIV. & XXXVIII. Misit verò etiam Naudæus relationem suam de Vesuuiano incendio, quod à Decembri vsque superiore cœptum, nondum prorsus deferat; eámque, præter complureis alias, quas ex variis corrogauit.

Tandem, cùm in vrbem redire sequente autumno statuisset, apparatos priùs vo-

lui e

luit Samaritanos Codices, vt libertate viarum facta, mitteret Parisios vnâ operâ, permolestè ferens, quòd illeic fuissent tamdiu desiderati. Videlicet, vt compleretur magnorum Bibliorum editio, perdoctus ille Ioannes Morinus, ex Congregatione Oratoria, curabat Pentateuchum Samaritanum, & ab anno vsque superiore Exercitationes in ipsum præmittens, publicam mentionem ita fecerat eiuscemodi Codicum, vt Peireskius deinceps mirâ fuerit eos transmittendi impatientiâ. Ille siquidem præloquutus de Samaritanico exemplo, quod procurante Peireskio Petrus à Valle communicarat, verba ista subiecerat, *Præter Codicem istum, duos alios Hebræo-Samaritanos quotidie exspectamus, vt eorum cum isto comparatione editio nostra omnibus suis numeris absoluta prodeat. Hos paucos ante menseis è Palæstina accersiri curauit vir amplissimus, literarum decus, déque literis bene semper merens D. Peresius, in suprema Prouincia Curia Senator integerrimus. Codicum istorum alter tricolumnatus est, & trilinguis, vnaquaque dialecto per columnas exposita*, &c. Persensit ergo Peireskius vellicatam sibi ea ratione aurem: quare ad tutam, opportunámque occasionem solùm attendens, non alij voluit commissos, quàm Dionysio Guillemino, viro eximiæ comitatis, domesticóque ab ineunte vsque ætate habito; vnde & pridem Romollarum-, & nunc etiam Belgenserij Prioratum, vt vocant, obtinuit. Et dimittebat quidem illum ad Abbatiam in Aquitaniam, sed præfixit tamen, vt via compendiosiore relicta, Parisiis iter faceret, Codicésque secum transferret. Non memoro autem quàm ingenteis gratias pro iis Morinus habuerit, quas in laudes proruperit; adnoto solùm ipsum tunc transtulisse, remisisséque Samaritanas Epistolas, quas dictum superiùs est fuisse ad Scaligerum iampridem conscriptas.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVINTVS.

1632. TRIENNIO Belgenserij exacto, rediit in vrbem mense Septẽbri. Aduenerat iam Helias Lainæus Marguerius, quem Rex post Oppedæi mortem Principem Senatus creârat: & quia illius integritatem cum eximia iuris notitia coniunctam Peireskius probè nouerat; idcircò partim dignitatis, partim virtutis reuerentiâ, domus suæ limen reuisere noluit, quin Virum priùs salutasset. Inclinante posteà Octobri, cogitare cœpit de Nepote in Senatum admittendo; illum quippe sibi, vt iam dictum est, destinauerat successorem. Itaque, dum Nepos Senatores omneis, vt moris est, præsalutaret, deducere ipse ad limina omnium, commendaréque voluit, alacritatem summam testatus. Euenit tamen ex eo labore, vt dolorem renum concitauerit, excito inde calculo, quem post quartum, quintúmve diem satis fœliciter emisit. Quam-primùm conualuit, non destitit munia Senatoria repetere, reseruata quippe, quod & diximus, libera per triennium functione. Id voluerat autem, non sanè vanitatis, aut lucri gratiâ; sed vt non deesset occasio exercendæ beneficentiæ, ac potissimùm erga literatos, religiosos, aliósque viros bene merenteis; solitus eorum iura tueri, patrociniúmque suscipere.

Recreauere porrò illum, qui libri fuêre à Minutio ex Oriente missi, cum numismatibus variis, ac Basilidianis præsertim; itémque cum bulbosis plantis, aliisque huiusmodi rebus. Inter cæteros, vt minimum mole, ita pretio maximum habuit quoddam volumen, (quod ita dici à voluendo tenerâ potuit) repertum intra capsulam ad Mumiæ cuiusdam pedes. Id vniuersè conscriptum erat hieroglyphicis literis, constans ex germana papyro, ac facilè sua vetustate superans bis millia annorum. Alia posteà vice accepit magnam Græcorum codicum copiam (quantam scilicet capere poterant duæ capsæ peramplæ) at fœlicitas par non fuit, seu quod ad integritatem, seu quod ad subiectam materiam attinuit. Nam præter Biblia Arabica, Arabicè, Persicè, Chaldaicè, cum Rabbi Salomonis commentariis scripta, & alia item Arabica cum initiis capitulorum Samaritanis; cæteri omnes valde vulgares, aut mutilati admodùm fuêre.

1633. Verùm id quidem sequente anno, quo aliunde plurimus fuit in mensurandis, comparandísque vasis antiquis complutibus, quæ, vt iam dictum, habebat domi. Scilicet præter notitiam omnium omnis generis mensurarum, quam ducebat suauissimam, sperabat quoque se posse tàdem ex collatis quamplurimis conciliare pugnantia multa auctorum de mensuris loca; vt dum Columella facit cochlear quartam partem cyathi, & Fannius vigesimam quartam: cùm idem Fannius, & Plinius volût cyathum decem drachmas pendere: Marcellus & alij, duodecim; atque id genus alia, quæ in animo habuit non nudis solùm coniecturis, sed ipsismet quoque mensuris, & ponderibus explanare. Hinc operam dedit, vt etiam quæcunque vbiuis gentium exstare nouit, antiqua vasa mensurarentur. Habendam autem censuit pretiosiorum rationem magnam, quòd veteres in iis præsertim soliti fuissent affectare certa genera mensurarum, tum vt ea ratione commendatiora facerent, tum vt destinata sacrificiis, vel asseruata in templis (erant scilicet plerumque donaria) diuturniores moduli mensurarum efficerentur.

Voluit proinde, vt Gulleminus per complureis menseis moraretur Parisiis, ad emetiendum pretiosa vasa, quæ ad S. Dionysium, & in Cimeliarchiis præcipuis Ciuitatis asseruarentur. Expertus verò est præcipuè humanitatem Rociaci, dum non modò capacitatem, ectypósque vasorum obtinuit; sed ipsissimum etiam vnum vas acceptum ferre coactus est; vnde à Peireskio literæ conscriptæ, plenissimæ simul gratitudinis, & inexhaustæ eruditionis, qua elegantissimæ cælaturæ, adhibitique ornatus rationem fusè edisseruit. Sic quia Iacobus Gaffarellus vir & Hebræis literis, & aliis dotibus clarus, versabatur Venetiis, mensurari per eum curauit quæ pretiosa vasa aduecta ex Cypro, & Constantinopoli, in S. Marci Thesauro habentur; idque eum illustris dynastes Eques Valletanus intercessisset, qui decretum à Senatu, exorante Peireskio, vt id liceret, impetrauit. Sic per Naudæum quoque egit de Rauennatibus impetrandis; pérque Suatesium, de magno illo, qui apud Genuenseis, catino Smaragdino, Scela ipsis nominitato; & per Menetrium, de pluribus, quæ nôrat Romæ asseruari. Quo loco taceri non debet aee episse illum dono Tryblium minus, siue cochle arium

ex

ex crystallo, à generosa,& supra sexũ erudita fœmina Fœlice Zacchia Rondenina, adiectis ad alias mariti Alexandri Rondenini literis, quibus laudatissima hæroina per-elegãter testata est quãti faceret Peireskij virtutem. Est autem mirabile visum; quòd sub idem tempus Carolus Tabaretius Cadafalcius Diniensis prosenescallus misetit ad ipsum, cochleatium, siue Tryblium maius, vnà cum trecentis numismatibus Gallieni sæculo cusis, quibuscum id fuerat repertum.

Alia vt attingam, Ver erat, cùm Petro Seguerio per-illustri Præside in Sigilli Regij custodiam assumpto,Peireskius tum est gratulatus, tum literas ab eo accepit, quibus vir magnus testatus est nullas posse sibi gratiores, quàm à Peireskio obtingere, tum vt affine, tum vt viro, cuius summa virtus, rerúmque peritia commendatissima foret. Eodem tempore Frater Valauesius delectus à Rege Massiliensium Viguerius, in eam ciuitatem concessit: quotannis nempe is magistratus init munus Kalendis Maij,perseuerátque toto anno Municipalis curiæ princeps.

Aderam ipsi intereà,dum accersitum quoque voluit Athanasium Kircherum Germanum,virum è Societate IESV eruditionis oppidò magnæ,Auenione tum commorantem. Is perhibebatur eximiè callere Hieroglyphicorum mysteria: quamobrem ipsi adiurando tum varios libros transmisetat, tum Isiacæ mẽsæ superiùs descriptæ exemplum. Et quoniam eidem præ manibus erat insignis codex MS. hoc est auctor Arabicus, Rabbi Barachias Abenephius, à quo dicebatur tradi ratio Hieroglyphicorum interpretandorum: idcircò illum exorauit, vt ad se accedens tum codicem ipsum, tum specimen quoddam interpretationis,notarúmque suarum adferret. Cùm fecisset,dici non potest, quàm ardenter illum animauerit, vt cœptum opus perficeret, editionémque maturaret. Fuit deinceps Vir Romam euocatus, vt succederet in locũ insignis Mathematici Christophori Scheineri, quem Imperator penes se habere exoptauerat: satagit autem Peireskius non modò apud Mutium Vitellescum Societatis IESV Generalem, sed etiam apud Cardinalem Barberinum, vt & stimulos adderent,& satis otij facerent, quò id opus breui prodiret.

Accersiuit quoque eodem tempore Salomonẽ Azubium Carpentoractensem Rabbinum,nihilò sanè doctiorem specie antiquis illis inferiorem. Is,quas habebat,detulit Astronomicas Tabulas, à quodam Iudæo ante annos trecentos Tarascone conditas,& ad longitudinem, latitudinémque eius loci accommodatas. Quia verò nôrat quos labores nominatus antè Schickardus in restituẽda Astronomia, Geographiáque exantlabat;ideò procurauit, vt Azubius exemplum earum Tabularum Hebraicè describeret, quod ad Schickardum mitteretur. Misit autem posteà, simúlque adiunxit interpretationem Azubij, nonnulláque Arabica, quibus ipsum iri delectatum, ex peregregia opera circa Historiam Tarichi de Persidis Regibus nauata, perspectum habebat. Quin-etiam,quia eius respon-sum ad Epistolas de Mercurio, prodebat illum neque vidisse opus perantiquum Aristarchi Samij, de Solis, ac Lunæ magnitudine, neque certum esse, an liber vsquam gentium reperiretur: ideò, cùm ipse meminisset librum Græcè adhuc extare in Bibliotheca Regia, interpretationémque eiusdem Latinam, vnà cum commentatiis per Federicum Commandinum, in Italia editam fuisse: ideò, inquam, & procurauit habere exemplum è codice Græco, & nullum non lapidem mouit, donec per Naudæum exemplum Latinum deterat, ac obtinuit; & vtrumque, vnà cum variis circa cælestia obseruatis congessit in fasciculum; quem tandem nihil tale expectans,& ne cogitans quidem,Schickardus accepit.

Pari ratione sese gessit circa memoratum Hortensium, à quo cùm nosset expeti exemplum Dialogorum Galileanorum, vt ea, quæ ille de stellarum exilitate conscripserat, conferre posset cum iis, quæ ipse de simili argumento propter obseruatam Mercurij exilitatem dissetuerat: illicò exemplum conquisitum misit, vltróque ad virum nihil tale suspicantem destinauit. Pari erga nescio quem alium, à quo cùm accepisset Alcotani exemplum toris votis desiderari; impetrauit statim Gratianopoli, intercedente Philippo Lagneo, viro bono, ac erudito, & studiosorum planè studioso, quod ad virum, à quo nihil fuerat, tale rogatus, mitteret.

Pari etiam erga Claudium Gasparem Bachetum Mezitiacum, qui post Diophantum editum, aliáque opera eximia, Gallicam operum Plutarchi interpretationem instaurare, castigationémque notis illustrare magno animo moliebatur. Cùm is enim significasset vitam Homeri per Plutarchum nunquam sibi Græcè conspectam, idque ad Peireskij antes peruenisset, dedit illicò operam, vt ea vita exscriberetur è codice Græco, quem se vidisse meminerat in Bibliotheca Regia, & cùm re penè iam peracta illam editam accepisset ab Henrico Stephano, ac præmissam volumini Poëtarum Heroïcorum, coëmptum statim misit volumen, cuius ac simul desiderati Scaligerani Eusebij & recuperatæ nuper ex Oriente Homericæ Iliados, cum notis quibusdam Porphyrij,aliarúmque rerum non expectatarum Bacchetum participem fecit. Sed possent adferri sexcenta similia.

Addo quòd exscribi curauit ex Bibliotheca Augustana,opera quędã B.Cyrilli,docto Vito Ioanni Auberto, ad complendum editionem sacri Auctoris,necessaria: ob quam etiã caussam, euolui curauit Bibliothecas varias tam Hispanas,quàm Siculas,ac præ omnibus Vaticanam, è qua nonnulla adeptus est, quæ vt Holstenius percenseret,corrigerétque lubentiùs,procurauit,vt Aubertus Parisiis vicissim censeret,& corrigeret aliquot Græcos Astronomos,quos expetitos Holstenio ipse Peireskius ex Bibliotheca optimi Archiepiscopi Tolosani curârat exscribi. Addo quoque,cùm iã Duchesnius admoueret seriò manum edendis Auctoribus, qui de Francorum Historia,

& rebus Francicis scripserunt, obtinuisse illi Peireskium, præter non paucos sanè alios, tum Petrum, dictum Bibliothecarium, quem Naudæi sagacitate, diligentia, fœlicitate est adsequutus; tum Chronologica fragmenta Abbatiæ Sublacensis, quæ vt adipisceretur, Cardinalis Barberini auctoritatem, & Buccardi manum implorauit.

Addo compluresis etiam alios, eiusdem implorantis gratiâ, imperasse multos codices exscribi. In iis fuit Henricus Memmius, ille adeò illustris Præses, qui animi nobilitate genus superans, gentilitiam de literis, literatisque bene merendi sollicitudinem mirè fouet. Fuit etiam Comes Marchævilla, à quo accepit Librum de variis Muhammedanorum Sectis, & ad quem præscripsit cuius notæ esse deberēt cælaturæ, camei, numismata, & id genus cætera, ex Oriēte expetita. Fuit memorata Fœlix Zacchia, à qua monumenta aliquot Genuensium familiarum obtinuit. Fuit, ea occasione, Iulius Pallavicinus, ipse Genuensis, à quo volumen integrum de eisdem familiis habuit; præter quæsita alia ex Petro Maria Boëro, quicum illi fuit perpetuum commercium; fuere alij, ex quibus quæsilt antiquitates Hadriæ, Pisæ, aliarum insigniorum Vrbium; sed memorare omnes molestum.

Non est verò heic prætereundum, quòd cùm iam antè agitasset curam inducendæ, propagandæque per Europam Copticæ linguæ, ac iam Salmasius, Petrúsque ex paucis libris communicatis in ea plurimùm profecissent; adiecit volumina plura, ac mirè satregit, vt Petrus Valleus commodaret Vocabularium, quod ex Oriente aduexerat, vt illius interpretationem, editionémque per Salmasium ad id paratum procuraret. Cùm non obtinuisset, adhortatus est, vt saltem Kirchero illius copiam faceret, qui & Romæ præsens, & linguæ iam gnarus, incumbere in eam rem posset.

Cæterùm magnam concepit spem tū Copticorum, tum aliorū præclarorum voluminum ex Oriente obtinendorum, cùm accepit exemplum prodeuntis tum primùm in lucem Epistolæ B. Clementis ad Corinthios scriptæ, & nuper ex Ægypto, Constantinopolique in Angliam allatæ, cúmque sub ipsummet tēpus vir omninò bonus Ægydius Lochiensis, è Capucinorum familia, ex Ægypto rediit, vbi toto septennio linguis Orientalibus operam nauârat. Is nēpe magna exultatione exceptus à Peireskio, à quo non parùm subsidij in ea regione acceperat, indicauit codices raros in Cœnobiis variis exstanteis. Memorabile autem est, visam ipsi Bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ se ferret æui Antoniani notas. Quandoquidem verò inter cætera animaduertisse se dixit Mazhaplia Einok, seu prophetiam Enochi, declarantem ea, quæ ad finem vsque seculi euentura sunt, Librum Europæ pridem inuisum, illeic autem charactere, ac idiomate Æthiopico, seu Abyssinorum, apud quos is fuerat seruatus, conscriptum: ideò Peireskius sic fuit accensus eius, quoquo pretio, comparandi studio, vt nullis parcens sumptibus, ipsum denique sui fecerit iuris.

Cùm porrò idem optimus vir mentionem obiter fecisset insignis incēdij, quod in Semo Æthiopum monte eodem tempore contigit, quo Vesuvianum in Italia; idcircò varia edisseruit de canalibus subterraneis, quibus communicare possint non modò aquæ, sed etiam ignes, atque adeò Veseuus cum Æthna, hic cum Syria, hæc cum Arabia fœlice, ista cum regione Erythræo vicina, in qua Semus mōs: idque seu series quædam rupium incuruatarum canales faciant, seu ipsi ignes in rimas subeuntes vias sibi aperiant, & canaleis creent, bituminosáque suffumigatione incrustationem obtendant, quæ aquam marinam superpositam arceat. Igneis autem subterraneos aperire sibi vias, indicio esse montem Puteolanum tempore Pauli tertij, aliósque aliis temporibus eruptione ignium creatos. Incrustationē verò illam interdum abrumpi, ita vt aqua subeat, indicio esse, quòd tempore Vesuviani incendij littus Neapolitanum aliquantisper reficcatum fuit, reuomente interim monte absorptas hiatibus aquas, verùm admista materia combustili, ignescenteis. Sic postmodùm etiam est interpretatus Torrentem illum igneum, qui ex monte Æthna defluxit anno integro, decurrens summo cum ardore vltrà duo, triava milliaria, latitudine passuum quingentorum, misto fluore ex sulphure, sale, plumbo, ferro, terra.

Desinente anno suauissimum habuit detinere domi per aliquot dies celebrem Poëtam Santamantium, cum Duce Crequio Roma redeuntem. Cùm fuerit verò mirificè illius lepore, ac venustissimorum Poëmatum recitatione delectatus; lætitiā tamē præcipuè duxit ex recitatis præclaris rebus, quas partim ipse, partim frater in suis in Indiam, aliásque regiones peregrinationibus obseruassent. Retulit, inter cætera, fuisse fratri visa in Iaua maiore animalia quædam, quæ forent naturæ, homines inter, & Simias mediæ. Id cùm plerisque non videretur, protulit Peireskius quæ ex Africa potissimùm acceperat. Significârat nempe Natalis, Medicus antè memoratus, esse in Guinea Simias, barbâ procerâ, canâque, & pexâ propemodùm venerabileis; incedere ipsos lentè, ac videri sibi præ cæteris sapere; qui maximi sunt, & *Barris* dicuntur, pollere maximè iudicio; semel duntaxat quidpiam docendos; veste indutos, illicò bipedes incedere; scitè ludere fistulâ, cithará, aliisque id genus (nam quòd euerrant domum, conuertant veru, pinsant in mortario, aliáque ratione famulatum præstent, haud reputari admodùm) fœminas denique in iis pati menstrua, & mares mulierum esse appetentissimos.

Arcusius verò (qui hisce annis nuncupauit ipsi libros varios, vt Memoriale Principum, Commentarios Politicos, Relationem de Africa) literis quibusdam exposuerat quidnam Ferrariensi cuipiam contigisset, cùm in regione Marmaricæ, *Angela* dicta, versaretur. Incidit nempe quadam die in Nigritam canibus venantem homines, vt visum, siluestreis.

ueſtreis. Capto, cæſóque illorum vno, inhumanitatem Nigritæ increpuit, qui in ſuum genus ita ſæuiret. Ille verò, ſalleris, inquit, nam hic non eſt homo, ſed bellua homini perſimilis. Quippe ſolâ paſcitur herbâ, inteſtináque ouina habet, quod vt credas meliùs, rem ecce; ſimúlque abdomen aperuit. Sequenti die rurſùs venatum, captique mas, & fœmina. Huic mammæ ad pedis longitudinem: cæterà mulieri ſimillima fuit; niſi quòd inteſtina quoque herbis oppleta, & cuiuſmodi ouis, habuit. Totum vtrique piloſum corpus, ſed pilo breui, ac ſatis leni.

1634. Iſta de Africa inſinuant, vt attexam commercium, quod ineunte proximo anno Peireskius inſtituit huiuſcemodi occaſione. Vermellius quidam Monſpelienſis, initio gemmarius, ſeſe militiæ dederat, opibúſque dilapidatis, ad priorem artem reuerſus erat; cùm monilibus variis corrogatis, diſceſſit naui Maſſilienſi in Ægyptum, & occaſione proxima in interiorem vſque Æthiopiam. Cùm gemmas, totámque pretioſam ſupellectilem eò tranſtuliſſet, etiam Reginæ Abyſſinorum, cui ornamenta Europæa placuerunt, innotuit; & iam in aula celebris, ipſi quoque Regi ignotus non fuit. Contigit intereà, vt Rex arma moueret aduerſus quendam Imperij hoſtem, apparantem exercitum militum quinquaginta millium. Vermellius autem, inita quadam cum Rege familiaritate, popoſcit ab eo licentiam erudiendi ſolùm breui tempore militum octo millia, pollicitúſque eſt ſe parua ea manu illas inimici copias euerſurum. Rex, animoſum, induſtriúmque ratus, illi annuit; ipſe verò & delegit, & ita exercuit milites conceſſos, methodo Hollandica iis regionibus incomperta, vt tandem viteis illas ingenteis fœliciſſimè fregerit. Reuerſus victor, Præfectus fuit totius Regni militiæ, ac tum ad amicos Maſſiliotas ſcripſit, vt curarent ad ſe tranſmitti libros aliquot, ac militareis præſertim, quadámque etiam imagines, tabuláſque pictas, & alia id genus. Id igitur vbi reſciuit Peireskius, certúſque fuit amicos illos nihil ſimile curaturos, apparauit vltrò, miſitque ad virum, tum liquores odoratos, & exquiſitiſſima elaboratione eductos ex gelſemino, roſis, atantiis, gariophilatis, muneta Reginæ pergrata futura: tum imagines, tabuláſque, & icones varias Regum, Reginarum, virorúmque, & fœminarum illuſtrium; ac magnam librorum congeriem, ſed Mathematicorum præſertim ex Architectonica militari, ex vulgari Architectura, ex Perſpectiua, & cæteris. Neque indignum eſſe duxit talem fortunam deſerere, ac virum tam procul conſpicuum pro viribus non adiuuare. Cùm confidiſſet autem illum gratiſſimè id acceptururum, licere opinatus eſt petere ab eo libros aliquot Æthiopicos, inſcriptiones obuias, deſcriptionem Amaræ montis, itémque rituum Religionis, vaſorum, & ſimilium, quæ Europæis ſciret ignota. Atque hoc quidem moliebatur, cùm interim diſtraheretur mira ſollicitudine, quòd aliud quidem Senatui, aliud Mareſcallo Vitrio Protegi placeret.

Inter hæc etiam excipiendus fuit, aſſiduitatéque, & officiis demerendus Franciſcus Comes Noallius, qui Regius Orator cùm pergeret Romam, aliquot diebus tum Maſſiliæ, tum Aquis-Sextiis ſubſtitit. Vt taceam, quòd illo ſecum deducente Iuuenem ſupra ætatem Medicæ doctrinæ, praxeóſque peritum, Petrum Michonum Burdelotium, voluerit Peireskius pluſquam obiter eius conſuetudine frui, tum ob doteis proprias, tum ob intercedentem eum erudito illius auunculo Ioanne Burdelotio amicitiam.

Excepit quoque non multò pòſt Pontificis Nuntium Georgium Bolognetum, cùm in Galliam adueniens Aquis-Sextiis faceret iter. Memorabile autem eſt, quòd, cùm is fortè Peireskium occupatum reperiſſet circa neſcio cuius oculi anatomiam, intereſſe ipſe voluerit, curioſéque cognoſcere ſingulareis ſpeculationes. Scilicet ille tenebatur inſatiata auiditate noſcendi viſus organum, germanúmque locum, in quo viſio ex impreſſione, reflexionéque imaginis peragitur: vnde ex auium, piſcium, quadrupedúmque generibus vix obtineri vllum potuit, cuius oculi diſſecti non fuerint, vt in quo vel congruerent, vel diſſiderent, adnotaretur. Non tacendum verò, quòd, vt mihi, quem ea in re adiutorem voluerat, vberiùs gratificaretur, omnia copioſè perſcripſerit ad Franciſcum Luillerium Regiarum rationum Pariſiis Magiſtrum, quem amicum mihi ſingularem nôrat, cuiúſque eruditionem, candorem, affectúmque in bonas arteis, & in æquitatem, omnémque virtutem, ſi hoc loco attingerem, non alio ſanè facerem fine, quàm ad inſinuandum eius amicitiam Peireskio quoque cariſſimam non immeritò extitiſſe.

Quia res porrò valde percrebuit, neque de ea tamen planè conſtitit; ideò videtur operæpretium quid id fuerit commemorare. Inter antiquiorem ſententiam, quæ ſtatuebat viſionem fieri in humore cryſtallino, & recentiorem, quæ in tunica retina, Peireskius mediam elegerat, in humore vitreo fieri opinatus. Quippe cùm dignum exiſtimaret facultatem viſus ſuo munere fungi circiter medium oculi, ac in eo loco, vnde rei imaginem in ſuo ſitu ſpectare poſſet, idcircò hunc locum deſignauerat intra humorem vitreum, qua parte radij ipſarum rerum traiecti per cryſtallinum, & reflexi ex retina, in vnum quaſi centrum coïrent. Ratus enim cryſtallinum ſua conuexitate inuertere imaginem, ſuſpicatus fuerat retinam ſua concauitate eandem reſtituere: quare & debere facultatem in eius concauitatis centro reſidere, vnde imaginem è retina reflexam, reſtitutámque, atque adeò rem in ſuo ſitu naturali contemplaretur. Id animo cùm iuſixiſſet, ſupereſſe ſolùm cenſebat, vt veritatem eiuſmodi reſtitutionis exploraret.

Cùm primùm ergo conceſſum eſt per ferias Paſchaleis nonnihil interquieſcere, exercere cœpit Anatomicos in generibus animalium variis. Vniuerſè autem apparuit poſticam illam, interiorémque circumductionem oculi ſpeculum eſſe concauum, propter in-

uersam tam candelæ, quàm aliorum quorumlibet objectorum reflexionem. Id scilicet, ita exemptis anterioribus tunicis, omnibúsque humoribus, vt tota illa capacitas in suo situ perseueraret. Tunicæ enim choroidi diuersimodè coloratæ politura inest veluti metallica, quæ splendescat facillimè, adjutante humore atro, quo à tergo imbuitur, & conferente nigritie, qua interior circumductus, antrorsùm quasi illinitur, vt lux, aut imago impacta in id speculum, fortiùs, distinctiúsque in illo pingatur. Cùm choroidem verò dico, non excludo Retinam, quæ difficillimè quidem, & in paucis oculis sic illi adjuncta conseruari potest, vt cum humore vitreo exeunte non loco excedat, colligatúrque, & appareat, quod reuerà est, nerui optici dilatata productio: at vbi tamen choroïdi adjuncta tenetur, adeò tenuis, tersa, pellucida est, ac potissimùm quidem humectata, vt vna, eadémque videatur esse superficies, vnum, idémque speculum, id quo imagines rerum imprimantur. Tametsi verò opticus, seu retinæ medium, non respondet è diametro apertæ exteriùs pupillæ (paullò enim inferiùs est) respondet tamen medium postici illius colorati, & metallici splendoris, qui circulo quodam tanquam Horizonte dirimitur ab anteriore obscuritate.

Cæterùm Peireskius mirè exsultauit, cùm post humores omneis eductos, appensóque deinde crystallino, & in locum penè suum restituto, imago candelæ obseruata est pingi interiùs in retina, non inuerso, sed recto situ; ac rursùs, cùm fundo ita illustrato, vt crystallinus ex eo solo posset lucem accipere, inuersa per retinam imago, deprehensa est in crystallino ipsam excipiente erecta. Planum quippe duxit conjecturam suam vndequaque successisse; vnde vt illam magis firmaret, conquisiuit vitra, & specula varia tam conuexa, quàm concaua, tam reflectentia, quàm transmittentia; etiámque varias phialas, in quibus variè comparatis, mirum dictu est, quàm multa, quamque repetita perfecerit experimenta. Non facilè porrò dimoueri potuit à memorata sententia; memini ſque solùm, cùm obiiceretur facultatem visus intra oculum considentem non respecturam foras versus ipsas res, sed intrò versus speculum, atque adeò dici non posse verè conspicere res ipsas, præter nonnulla alia, quæ visionem in retina probabiliorem facerent; memini, inquam, eò adductum, vt existimaret posse facultatem, suam functionem exserere non in retina, non in crystallino, non in vitreo solo: sed in tota illa humorum, tunicarúmque capacitate.

Sic immutauit etiam nonnihil opinionem de myopum, senúmque perspicillis præconceptam. Cùm obseruasset enim imaginem specillo concauo trajectam ampliari, conuexo verò contrahi; existimârat myopes ideò specillis concauis vti, quòd ampliatione indigeant; senes conuexis, quod contractione. Postquàm verò monitus fuit oculum in loco papyri collocatum, contractum videre objectum ex concauis, amplificatum ex conuexis (nempe quòd ea speciem ita distrahant, vt paucæ partium objecti partes incurrant in oculum, vnde id contractum appareat; ista verò sic contrahant, vt eiusdem partis plures partes ineant, vnde dilatatum videatur) tum opinionem sic temperauit, vt opus esse censuerit ampliatione contractioni mista. Ne memorem quòd myopibus humore vitreo abundantibus vitra concaua ideò prosint, vt radiorum decussatio vltra crystallinum facienda promoueatur versus retinam: senibus eodem humore nonnihil consumpto, conuexa ideò conferant, vt eadem decussatio ab eadem retina nonnihil abducatur, quasi visio sit elicienda in moderata ab ipso puncto decussationis distantia, eadem ratione, qua in Telescopio debet oculus ab illo non-nihil abesse; quod à Scheinero ostensum est.

Sed quæcunque tandem fuerit veritas, aut Incertitudo sententiæ, præstat heic referre nonnulla, quæ nescio an prorsùs, an satis obseruata priùs fuerint. Constitit nempe crystallinum non in omnibus animalium generibus agglutinari, cohærerêque cum ciliari circuitu: sed in variis piscibus vitreo veluti innatare; ac in Thynnis specialiter sustentari solùm duabus ansulis, quarum altera ab optico neruo producatur. Constitit rursùs crystallinum figuræ esse in variis animalibus variæ. Nam tametsi in pluribus quasi lenticularis sit, in piscibus tamen magis accedit ad globosam figuram, in volucribus verò minùs. Quin etiam in Thynno planè sphæricus est posteriore parte; antrorsùm autem planus esset, nisi, relicto circùm margine, attolleretur in medio portio quædam globi longè amplioris, quàm posterior; diametris nimirùm exsistentibus in sesquialtera proportione. Cùm idem verò margo visatur in oculis quarundam auium, ac potissimùm Aquilæ; in quadrupedibus tamen, ac in homine nullus est; sed cùm pars posterior sit portio minoris globi, quàm anterior, segmenta cohærent eodem ambitu, diametris globorum excedentibus, proportionis, in oue quidem, quasi sesquisextæ, in boue quasi sesqui-quartæ, & in aliis alterius. An verò illæ portiones non globorum sint, sed parabolarum, figurarúmve aliarum, difficile sanè iudicatu est; ac præsertim quia mortuo animali humor flaccessit, collabitúrque, &, seu digitis tractetur, seu suspensus teneatur, seu supra papyrum resideat, vix potest non deflectere à natiua sua figura.

Constitit præterea in genere piscium humorem aqueum vel nullum esse, vel certè perexiguum (in Thynno certè, ac Pelamide, Mustella, & quibusdam aliis nullus vnquam inuentus est) vitreum verò copiosum esse. In genere autem tam auium, quàm quadrupedum, nocturna illa animalia veluti Bubones, ac Feleis plurimùm aqueo abundare, paucissimùm vitreo. Constitit quoque non pro ratione magnitudinis animalis, magnitudinem esse oculi. Nam cùm aues pro corporum, capitísque mole maximum possideant, vti Aquila, quantum penè ouis, in piscibus

tamen

tamen Delphin, qui mille libras pependit, longè minorem oculum habuit, quàm Thyonus, qui trecentas solùm; & species Phocæ, quæ visa est esse prima Rondeletij, cùm pependisset librarum circiter octo millia, non habuit tamen oculum memorato Thynno majorem. Vt missum faciam, quòd cùm Peireskius nullo non studio procurasset obtinere oculum Balænæ, ex iis, quæ immanes capiuntur in mari Aquitanico, retulit intereà religiosus Vir Iosephus Antonius Dominicanus Massiliensis, qui non ita pridem viuus capturæ interfuerat, oculos ipsius via fuisse humanis maiores. Cùm id verò demiraremur, mirabilius aliud subjunxit, scilicet, illud animal, cùm os habeat adeò vastum, vt exempta lingua (ex qua sunt libræ olei mille, & sexcentæ ea pressæ) potuisset eques, haud palatum vertice feriens, ingredi, (nimirùm quasi nauis illa in os Balænæ Lucianicæ) gutturis tamen fuisse adeò angusti, vt via potuisset capere simul duos ex illis pisciculis digito auriculari non majoribus, quos Mellitas vocant, quotúmque magna copia deprehensa in ore est.

Nimirùm fortasse heic hæreo; sed cùm nonnulla sint relata ex iis, quæ Peireskius in alienis obseruauit oculis, æquum est sanè subiici quæ in propriis obseruitauit. Animaduertit siquidem oculos suos sic excipere imagines rerum, vt asseruarent illas diutiùs, & maximè quidem cum à somno humescerent. Sic expertus est millies, cùm respexisset in fenestram clathris ligneis, quadratulísque papyraceis interstinctam, circumferre sese deinceps illius formam in oculis; sed cum eo discrimine, vt si clausos quidem contineret, tum clathros obscuros, & quadratula candida, cuiusmodi conspecta fuerant, videre adhuc videretur: sin autem apertos in parietem non valde clarum conuerteret, tum obscura quadratula; clathro verò eius candoris, cuius paries, contueretur. Idem apparebat discrimen, si in vesteis nigras, sed aliqua tamen luce illustratas, direxisset oculos; videlicet quadratula nigrote vestium erant nigriora. Idem, si in apertum librum; characteres enim clarè discernebat, quà obseruabatur clathrorum, non quà arearum quadratarum species. Ex quo argumentatus est mirum non esse, si splendor luci, & candor niuis hebetent visum, excæcentque etiam valeant, vt historiis proditum est; cùm illa non admodùm viuax papyri albedo organum ita viciet, vt facultati quasi velum non statim arcendum obducat. Existimârat autem, vt lux Solis vnà cum ardore, Bononiensi lapidi imprimitur, ita lucem, candorémve humori vitreo imprimi, & propter corpulentiam vmbram sui quandam creare: sed opinatus est posteà apparentem exteriùs vmbram non à crassitudine lucis, candorisve productam, sed affictam ea vitio, quod contrahi possit, non in vitreo solùm, sed etiam in aqueo, & in crystallino præsertim. Ad-hæc, rei objectæ species in oculis eius sic geminabantur, vt præter primariam, clarámque, aliam secundariam, atque obscuriorem insinuantem se ad latus prioris videret. Sic libro aperto, aut in pagina, dum aliquid scriberet, ita discretè intuebatur, & marginem album, & linearum initia, vt digito tamen citrà, seu in margine, obscuriora alia initia contueri sibi videretur. Quin aliquando etiam in montem Soli occiduo obuersum spectans, tergeminam eius speciem vidit, vt & multiplicem in filo; quod primam ipsi ansam fecit attendendi ad cætera.

Cùm nosset porrò me pridem esse in ea sententia, vt oculorum amborum axes nunquam coëant, sicque angulum in re visa (vti recepta apud omnes fert opinio) non faciant, sed perpetuo parallelismo incedant, vsúsque solùm oculus, altero otiante, dirigatur in rem visam (is scilicet natura duce, qui à natura obtigerit melior, cùm vt manuum, sic oculorum alter semper valentior sit) adeò proinde, vt visione, quam distinctam vocant, solus videat, licet alius possit eà videre, quam confusam: cùm id, inquam, nosset, mirè exsultauit, quasi facto aduersus illum parallelismum experimento. Quippe oculos aliunde immotos alternatim claudens, & aperiens, animaduertit speciem dextram in sinistrum, & sinistram in dextrum ferri, sicque decussationem fieri parallelismo repugnantem. Et monui quidem ipse, vt attenderet dextram, seu distinctam speciem pertinere ad sinistrum, qui fuit illi potior; sinistram, seu confusam ad dextrum, qui imbecillior; dirigi verò vnicum axem, nempe ex oculo sinistro; speciem autem in dextrum non directè, sed obliquè incidere, sicque decussationem creare: quo modo res omnes geminæ videntur, cùm detorquemus oculos, exsistente nempe visione vtriusque oculi confusa, propter obliquum solùm allapsum: verùm non planè conquieuit, imò etiam est opinatus posse inter obseruandum cælestia discrimen contingere, si vnus pinnacidia dextro oculo dirigat, & alius sinistro: nec sibi factum putauit satis, donec Schickardus ea de re literis suis securum fecit.

Mittamus verò tandem ista, & attingamus alia, quæ per idem tempus multa obseruauit. Eiusmodi fuêre imprimis venæ in mesenterio Lacteæ, quarum iam antè meminimus, quasque rursùs, in-quotquot licuit animalibus, requisiuit. Quoniam autem illas discerni nisi in animali viuo, aut palpitante adhuc non posse, tum ex Asellio iouentote, tum ex factis compluribus dissectionibus nouerat, résque proptereà in homine, quem viuum dissecare nefas, inobseruabilis videbatur; non ideò tamen desperauit, quin, si paucis horis à suffocatione, interanea disquirerentur, vestigia huiuscemodi venarum sese proderent. Quamobrem damnatum suspendio procurauit primum, antequàm iudicium capitale pronunciaretur, securè, & egregiè pasci (vt nempe esset vnde chylus lactesceret, quo tempore requireretur) ac inde, non nisi horâ cum semisse post suspendium exspectatâ, cadauer deuehi curauit in Anatomicum theatrum. Præstitum est verò eâ diligentiâ,

diligentiâ, vt aperto abdomine venæ albescentes apparuerint, vtque ex nonnullis resectis colligi potuerit liquor lacteus, quod profectò visum est mirum.

Hæc præter, sollicitus fuit, vt obseruarentur variæ scaturigines ventorum. Nam primùm quidem opinatus fuit ventos ex Aristotele terrenos esse halitus, qui ex offensu aëris frigidioris repercussi, transversum prorumpant. &, pro conditione vallis, aut alterius loci, vnde prodeunt, aut quem offendunt, in Boream, aut Meridiem, Ortum, vel Occasum ferantur: verùm tam multas expertus est in ea sententia difficultates, vt ad materiam halituum recurrendum censuerit, examinandúmque, num, exempli gratiâ, vitriolum, halinitrum, bitumen, sulphur, & similia, dum exhalantur, conditiones, varietatésque ventorum subeant. Quamobrem obseruari voluit tam mirabileis quosdam ventos in suis originibus, quàm proprietates ipsas locorum, attendendo ad mineralia, fossiliáque omnia, & plantas congeneas. Heinc destinauit Peirescuin versùs eruditum Medicum nomine Malianum, qui in Coyero monte obseruaret antrum, è quo frigidus prodit ventus, tantò minùs sensibilis, quantò ad originem acceditur propiùs; cuiusmodi etiam obseruatos est in hiatu boreo Montis-ventosi. Vt obseruaret quoque exstantem non procul lacum Legnium, è quo dum exoritur fumus, nubes haud-dubiè creanda est, quæ sit breui in tempestatem sæuissimam exoneranda; quod memorant etiam de lacu Pilati in Delphinatu, & de alio in Pyrenæis. Vt denique ea occasione obseruaret fontem, qui ad Collem-martium statis interuallis effluit, ac subsistit; nimirùm octies circiter intra spatium vnius horæ.

Sic per Bulæum virum doctum, obseruari curauit ventum Ponthiam, siue Ponticum dictum, ad Occasum Alpium Cottiarum, oppidúmque dictum Nihontium. Is flat à Borea secundùm fluuium, & neque leucæ quadrantem secundùm latitudinem excedit, neque secundùm longitudinem, cursúmve, dimidiam aut integram leucam: nisi quòd nonnunquam factus vehementior pluteis superat, Rhodanúmque etiam attingit. Quotidianus est; & dum flat, non intermittitur, aut fluctuat; sed vniusmodi est tenoris. Oritur hieme sub mediam noctem, & in nonam vsque decimámve matutinam constat; Æstate, ab aurora in octauam, Vere, & Autumno, à quarta in meridiem. Est autem per hiemem præsertim violentus, maximéque reflante Austro; interdúmque frigidus adeò, vt ipso vigente, aqua in aëre conglaciet. Ventus alioquin saluberrimus; vt sunt etiam eiusdem loci fruges, fructus, nonnulli fontes.

Sic per Antelmum Forojuliensem, Virum Sacerdotem, omninóque bonum, obseruari ventum, qui ad Malignonum montem nascitur, nec decliuitatem illius excedit; itémque conflictum Vulturni, & Cori, qui ad promontorium Rufum occurrentes, sese ibi mutuò conficiunt. Mirabile id sanè; sed non minùs illud, quod Vulturnus illeic salubris, & fruges perficiens, insalubris est, frugésque adurit Aquis-Sextiis; & Corus ex opposito; ac rursùs, quòd Cannis obseruatum est à memorato antè Meynerio, nullos planè ventos ex cardinalibus flare, sed lateraléis solummodò; cùm aliis locis secus contingat. Sed magnum nimis foret tædium, si plura congererentur: nisi taceri fortè non debet, quòd qui vtrimque subeunt foramen Lansonium, Pausilyppæo simile, ventum exeuntem vtrimque sentiunt; argumento quod extrorsùm efflet, non introrsùm insiliat.

Rursùs, non minùs curiosus fuit, vt attenderetur ad motum maris Mediterranei, quem cùm ad nostras Europæ oras versus occasum esse constet, exploratum voluit, num ad oras oppositæ nobis Africæ versus ortum foret: idque obseruando præsertim regionem, qua in fluminum ostiis arena aggeritur; cùm soleat in eam egeri, in quam maris aqua fluuiatilem trudit. Exemplo ipsi erant arenæ, quas vberes Rhodanus vehit. Mare quippe illas propellit in oram Occitaneam, quæ propterea facta importuosa est; nam vel à solo tempore Diui Ludouici, mare recessit ab oppido Aquis-mortuis, integrâ leucâ. Et quamvis arenæ Argentei fluuij in Orientis oram propulsæ videantur, ac Forojuliensem portum compleuisse; sentiebat tamen ideò factum, quòd sinus Grimaldicus, seu San-torpetianus consequenter situs, copiosiorem aquam alliciat, & interpositum promontorium gyrationem efficiat; quæ Argentei aquam, limúmque in auersam seu Orientalem plagam compellat.

Eadem occasione adnotatum voluit marinum æstum, quisquis is esset, & in mari Hadriatico, & in quibusdam Africæ oris. Cùm ex disquisitis autem variis Mediterranei motibus, circuitibúsque, constitisset aquam perpetuò ex Ponto Euxino per Bosphorum Thracium, Propontidem, ac Hellespontum in Ægeum ita influere, vt non modò Smyrnæ, sed etiam in Creta, imò penè ad Africam illius motus posset agnosci: cùm item constituisset Oceanum Atlanticum per fretum Gaditanum continuò influere: quippe sextante solùm spatij intercepti ad ipsa littora, reciprocatio fluctuum est: toto verò besse intermedio perpetuus est Oceani in Mediterraneum influxus: cùm de his inquam constitisset, recurrendum esse necessariò censuit ad canaleis subterraneos, quibus mare Mediterraneum cum Oceano communicet, & ad libellam reducatur. Nempe eadem ratione volunt Hyrcanum, siue Caspium mare vndique conclusum, nec tamen exundans tot exceptis fluminibus communicare cum Euxino per meatum subterraneum, quo aquæ scaturiant ea parte, qua medius Euxinus dulcescit, cuique ex Aristotele, nomen est Βαθέα, seu profunda Ponti.

Contigit ad-hæc per illam æstatem diuersimodè fulminare. Cùm mea autē foret opinio ignem fulmineum, quo terrena feriuntur,

non

non emitti procul ex alto, sed proximè ex nubis glomo eius materiam continente, transferentéque, erumpere; voluit ipse eam flammulam, tametsi rem fluxam, tanta extrudi vehementiâ, vt ex regione aëris media, inextincta perueniat ad Terram, vbi vim miram exserit. Adjecit, cùm ante triginta sex annos altare majus Capucinorum Aquensium ictu fulminis fuit disruptum, versatum se in vrbe fuisse, & pertranseuntem, casu quodam, plateam dictam Prædicatorum habuisse oculos in cælum, ac in eam regionem conuersos. Quod mirabile verò fuit, obseruasse se in aëre medio, manipulum quendam radiorum igneorum, vtrimque partim directorum, partim vndulantium; eo planè modò, quo antiqui pinxerunt fulmen in manu Iouis. Ac nihil attinet quidem memorare quid repositum fuerit; referendum potiùs, quòd cùm fulmen dejecisset crucem è fastigio turris campanilis D. Ioannis, ferrum inferoè lapidi impressum deprehensum fuit habere circum rubiginem, seu crustam ferrugineam vi Magnetica maxima pollentem. Ac mirati quidem non sumus de ferro, quod per aliquot secula expurgatum, contraxisse vim poterat: at recrementum ipsum ferri tantundem potuisse, fuit stupore dignum.

Habuit intereà ex Africa semina, plantásque, & animalia nonnulla. Ex his nullum maius, pulchriúsque Alzarone nuncupato, quod summo ore, caudâque taurum, cæterà ceruum referebat. Cornua illi nigra, erectáque, & futura mitræ, vt perhibebatur, altitudinis. Animal velocissimum, & quod non potuisset, nisi ab ipso vbere, capi. Illud verò diu non detinuit; sed postquàm satis obseruauit, próque votis depictum habuit, ad Barberinum Cardinalem misit. Accepit autem non multò pòst similis animalis spolium à Comite Marchævilla Constantinopoli redeunte, eáque occasione experiri voluit (& nescio tamen quid interturbârit) nũ pelli eius animalis idem contingeret, quod ceruinæ. Constabat enim pellem cerui, si fuerit à coriariis in fundo cuppæ constituta, suppositáque tam bubularum, quàm aliarum ingenti aceruo, non conquiescere, ex quo primùm infusa aqua fuerit, donec sese subduxerit, omnibúsque euolutis, se cumulo toto superiorem statuerit. Cùm id miraremur, retulimus causam in ampliorem pilorum cerui, quàm cæterorum cauitatem (singulos enim pilos esse canaleis, siue tubos quosdam declarant microscopia) adeò vt, illi aëre oppleti, & intra aquam constituti nixum faciant, instar scilicet vesicæ inflatæ. Credibile quoque id non parùm ad animalis celeritatem conferre, dum propter calorem ex motu, ea capacitas spiritu difflatur; vt probabile quoque est conferre in volucribus eam pennæ partem, quæ caua, spiritu impletur, iuuatque, vt aues faciliùs sustententur in aëre. Sed attigisse id sufficiat.

Ad subiiciam verò quòd Peireskius voluit supra domus suæ fastigium locum idoneum constitui, è quo abundè eminente quicquid foret cælitùs obseruabile notaretur? Quàm multa certè obseruata ex eo fuerint, non est heic referendi locus: verùm reticeri non potest insignis lætitia, quam cepit, cùm inde attendit ad Martem occultantem stellam, quæ extrema est in Virginis ala. Permouerat scilicet illum quod narraueram obseruatum mihi superiore Decembri Iouem occultantem Geminorum Propoda; adeò vt diebus aliquot manè, vesperéque Telescopio inspectus, deprehensus fuisset transiuisse illi ad Austrum, non ampliùs quàm minutis quatuor, die eius mensis decimanona, ac hora vndecima matutina. Et cùm die octaua Iunij sub vesperam admonuissem illum, fore vt Eclipsin non absimilem per Martem conspicere posset, tum maxima alacritate aduigilare constituit, neque discessit, nisi post elapsam mediam noctem, cùm horæ besse; quo tempore Mars fuit stellæ conjunctus, præteriitque ad Austrum non ampliùs, quàm sesquiminuto.

Sed & dici debet lætitia, qua apud se habuit Thomam Campanellam, Philosophum celebrem, quo obseruanda tempore fuit, (nempe sub Nouembris initium) Mercurij cum Sole conjunctio. Quippe is esse testis potuit inconspectum fuisse sub Sole Planetam in conjunctione propè centrali; argumento, quòd tum directus supra Solem extiterit, quemadmodum retrogradus visus fuerat priùs sub Sole; quódque proinde motu suo ipsi Soli circumducatur, non verò feratur in Epicyclo nos inter, & Solem detento. Simili sanè obseruatione id euiceramus Parisiis, ante duos annos, cum semisse, vt pote sub finem Aprilis.

Cæterùm qua humanitate Campanella exceptus fuerit, haud explicari facile potest. Recipiens enim sese in Galliam, non priùs appulit Massiliam, curauitque aduentum suum renunciari Peireskio, quàm missâ lecticâ accersitus est in ipsius ædeis, & curatus egregiè per aliquot dies, dimissúsque Parisios partim lecticâ, partim curru, non modò ab illo habuit literas, quibus pecuniam Lugduni acciperet; sed accepit etiam discedens quinquaginta aureos, adeò vt tanta beneficentia obrutus, & quasi suffusus, testatus fuerit se priùs quidem habuisse satis constantiæ, vt per tormenta sæuissima continere lacrymas posset: at non habuisse, quando est virum adeò munificum expertus. Spectare huc putes, quod posteà inseruit in Tomum secundum suorum operum, ac sub Oeconomicorum finem. Nam, *haud negem*, inquit, *amicos splendidâ excipiendos esse mensâ, sed frugaliter, & cum opus habent: eúmque amicum potiùs reputabis, qui tibi pecuniam suam, quàm qui vitam suam offert: veluti mirificus Fabricius, Dominus de Peiresc, Gallorum decus, & Philosophorum, & clarorum Virorum Mecænas, & perennis hospitalarius, exemplar est Mundo.*

Quibus nempe diebus ille est apud Peireskium commoratus, tum alios diuersanteis vidit, tum generalem apud Augustodunenseis Proprætorẽ Montagutiũ, qui loca Prouinciæ

sacra

ſacra inuiſens, inuiſurus quoque eum fuit. Is porrò detulit ad ipſum cochlearia duo argentea antiqua, & nonnulla alia, quæ Auguſtoduni è ruinis vetuſtatis eruta videre Peireskius optârat. Emenſus cochlearia, ac illud præſertim, quod fuit magis integrum, dici non poteſt quàm exſultârit, cùm duas argenti vncias animaduertit pendere, vt pendit ſextans pilæ antiquæ; & continere præcisè drachmas olei duas, ſeu ſextam partem cyathi, vt continet etiam memoratus ſextans. Hinc ad Puteanos literas dedit & fuſiſſimas, & pleniſſimas inexhauſtæ eruditionis, occaſione præſertim ſumpta ex Mercurij effigie in altero cochleari expreſſa, cùm didrachmalis illa menſura, appellata fuerit cheme, nomine deſumpto ex conchylio, cuius cochlear retinet formam, quódque Mercurio ſacrum eſt; adeò vt vaſtitici, ſeu duplicitatis Mercurio tributæ ſymbolum fieret tum drachmalis, vncialiſque duplicitas; tum genus conchylij biualuij, & alia id genus ſexcenta.

Acceperat non ita pridem à Montagutij affine Venuto Abacum antiquum, Auguſtoduni quoque effoſſum, ſtudioséque etiam de eo ſcripſerat; propter diſcrimen aliquod notarum numeralium, cum iis, quæ aſcriptæ ſunt in modulo abaci ex muſæo Ciaconiano habiti, & in exemplo apud Gruterum delineato iuxta illum, quem Velſerus ex Occone euulgârat, ac deſcripſerat. Quo loco adnotari poteſt non probaſſe illum quod Velſerus exiſtimauit (vt apud Gruterum licet legere) duos illos clauiculos ſub ſemuncia, & ſicilico, duas eſſe duellas; voluit enim potiùs eſſe ſextulas, quæ iunctæ duellam efficiant, quarum vnâ additâ ſemunciæ efficiantur duellæ duæ, vti ambabus additis efficiuntur ſextulæ quinque (nimirùm ſemuncia æquiualet tribus) adeò proinde, vt hac ratione ſupputari poſſint omnes vnciæ partes tam duellares, quàm ſextulares; quod fieri non poſſet, ſi clauiculi duellas ſolùm deſignarent. Addo, ſi eoſdem clauiculos pro ſextulis habueris, etiam duodenas vnciæ parteis, præter vnitatem, ſupputari poſſe. Nam ſextula vna valet parteis duas; ſicilicus treis; ſextula vtraque ſimul iuncta quatuor; ſicilicus cum vna ſextula quinque; ſemuncia ſex; ſicilicus cum duabus ſextulis ſeptem; ſemuncia cum vna ſextula octo; ſemuncia cum ſicilico nouem; ſemuncia cum duabus ſextulis decem; ſemuncia cum ſicilico, & ſextula vna vndecim.

Non heic ſubiicio, vt interim egerit cum Ludouico Sauoto de vſu æris in numiſmatis, déque armis antiquis, quæ & fuerunt ænea, & in ſepulchris ſolita condi; & cum Ludouico Auberio Menillio de cælaturis ſuppoſititiis, quas Chaducus à ſe confictas non erubeſcebat pro vetuſtis euulgare. Non rursùs, vt curauerat exſcribi MSS. omneis, & Græcos quidem potiſſimùm, qui de ponderibus & menſuris, ex Bibliotheca Vaticana, ex Regia, ex Auguſtana, & cæteris; præter collectanea Angeli Colotij, tribus voluminibus; & Onuphrij Pauinij volumina duo; prætereáque inſigne volumen circa theoriam Muſices, quod miſit primùm ad Donium, ac deinceps, addito volumine Arabico, cum elegantiſſimis figuris, ad Marinum Merſennum, ex Minimorum ordine, virum eximiè bonum, doctum, curioſum, & in illuſtranda naturæ Religioniſque veritate indefeſſum. Non denique complura alia: ſed ſubiicio potiùs modeſtiam, qua excepit nuncupationem Excerptorum Polybij, Nicolai Damaſceni, & aliorum hiſtoricorum, factam à verè erudito, nobiliſque notæ Henrico Valeſio, qui ipſa Græcè edidit, Latinè vertit, notis illuſtrauit.

Is enim inter alia, affatus ipſum his verbis eſt, *Quid-ni te parentem appellem, & auctorem huius libri, qui primùm à te repertus, aduectúſque ſumptibus tuis ex Inſula Cypro, & in hanc vrbem eſt miſſus?* Et ſtatim, *Nunc verò tandem operâ noſtrâ prodit in lucem, non magis Conſtantini Auguſti purpurâ, quàm nominis tui titulo conſpicuus. Ac de Conſtantino quidem alij viderint: Tu quidem & anteà ſæpè de literis bene meritus es, & poſthac etiam bene mereberis: feres tamen æquo animo id inter tua de ſtudiis, ac ſtudioſis omnibus merita proprium à me numerari.* Et rursùs, *Quam quidem operam, qualiſcumque eſt, tibi, Nicolae Fabrici, dono, ac nuncupo; vt iam hic liber præfixis titulis tuis ex aſſe cenſeatur tuus.* Poſteà verò præfatus, ex tribus atque quinquaginta Excerptorum titulis, vnicum ſupereſſe, de Legationibus inſcriptum, inque libros diuiſum duos, partim à Fulvio Vrſino, partim à Dauide Hœſchelio editum; meminit etiam huius, *qui*, inquit, *nunc primùm in lucem prodit, beneficio Viri clariſſimi, doctiſſimique, & ad iuuandas literas vnicè nati, Nicolai Fabricij Peireſcij, titulo* περὶ ἀρετῆς, καὶ κακίας. Peireskius autem planè ſuffuſus, noluiſſet prorsùs nomen ſuum cum Imperatoria illa commiſceri purpura: reſcribénſque ad Valeſium, ſatis futurum fuiſſe dixit, ſi, facta alij nuncupatione, memoratum fuiſſet duntaxat, viſum ſibi obiter librum, ac præ manibus habitum, in angulo quodam obſcuro, cùm ex Oriente adueheretur.

Conſimili moderatione ſequente anno 1635.
vſus eſt, cùm Philippus Rubeus Romæ edidit, ipſique dicauit inſcriptionem illam antiquiſſimam Columnæ Roſtratæ, C. DVILIOS. M.F.M.N. COS. ADVORSO. CARTACINIENSIS. IN. SICILIAO. REM. CERENS, &c. cuius ſuprà meminimus; idque cum appoſitis ſupplementis, & illuſtrationibus per Gaugen Gozzeum. Et tamen id videtur factum, non ſine quodam numine; cùm eodem tempore agitaret curam obtinendi eius inſcriptionis non modò apographum, ſumma fide, & exquiſita imitatione confectum; ſed etiam gypſeum ectypum, vt conſideraret ipſe omnia, exploraretque iudicia, atque ſupplementa Ciaconij, Lipſij, & aliorum, qui in eam incubuerant curam. Præterea autem, vt voluerit ſimul habere ectypum alterius illius memoratæ inſcriptionis Scipionis Barbati, vnde agnoſceret formam antiquiſſimam Romanorum characterum; quia eiuſcemodi in-

ſcriptio

ſcriptio intemeratâ perſeuerauit, ſecùs ac Duilliana, cuius characteres inſtauratos fuiſſe ex Plinio, intelligimus. Sic, vt formam agnoſceret antiquiſſimam Atticorum characterum, ectypum quoque habere voluit inſcriptionis illius, quæ legitur apud Gruterum, ΟΔΕΝΙ ΘΕΜΙΤΟΝ, &c. cuiúſque Scaliger ſcribens in Euſebium, opinatus fuerat Ionicos eſſe characteres. Tametſi id egit ex parte, vt Salmaſio faceret ſatis, qui huiuſmodi inſcriptionem perinde illuſtrare in animo habuit, ac illuſtrauerat quaſdam alias de conſecratione Templi, & dedicatione Statuæ. Denique petiit ex Donio accuratum apographum Tabulæ Eugubinæ dictæ, æreæ ſcilicet illius, Eugubij ante aunos centum repertæ, & à Grutero quoque relatæ: idque ob voces quaſdam Thuſcas, in quarum interpretatione non deſperabat ſe nonnihil adiutare, ne dicam emendare poſſe Bernardini Baldi coniecturas.

Sub anni porrò initium accepit non ſine dolore, obiiſſe Valentiæ Iulium Pacium, quem ab ipſis vſque iuris ſtudiis amabat, ac venerabatur. Diuertit intereà ad illum Theodorus Cardinalis Triuultius, qui tum Italiam repetens, recepit ſeſe curaturum, vt ex Ambroſiana Bibliotheca exſcriberentur Orbicius, & alij Tactici Auctores, quos Salmaſio neceſſarios, Peireskius habere ſummè laborabat. Diuertit etiam non multò pòſt Cardinalis Lugduneņſis, qui Romam pergens, commorari aliquot diebus voluit in Archiepiſcopatu primæuo. Cùm verò illeic magnâ pompâ, ob beneuolentiam, venerationémque pridem quæſitam exciperetur; vbi ipſum quoque Peireskium aliquouſque obuiam euntem & vidit, & complexus fuit, tacere omninò non potuit, ſe pluris paucos illius paſſus, quàm numeroſa milliaria antevertentium æſtimare. Diuertit & Petrus Aloyſius Caraffa, dum Coloniâ Agrippinâ, ac Leodio Pontificis ſummi Legatus rediret.

Cùm verò Peireskius ſuper ea regione multa rogitaret tam ipſum, quàm eruditum comitatum, è quo Siluester Pietraſancta; accepit inter cætera, verſari Leodij religioſum, ac induſtrium, è Societate IESV, virum, nomine Linum, qui phialam compleuiſſet aqua, eiuſmodi temperationis, vt internataret medius globulus, cum deſcriptis circùm horis viginti quatuor, quæ ad piſciculum, ſeu indicem fixum allabentes ex ordine, horas diei connotarent, tanquam globulo Cæli motum exactiſſimè imitante. Confirmatum id ipſi eſt, tum ex Rubenij literis, tum ex relatione Dormalij, qui ruente Vere in Italiam rediens, & aliquot diebus detentus Aquis-Sextiis, rem ſibi viſam deſcripſit. Laudauit proinde Peireskius inuentum admirabile; cœpitque variè requirere, quænam vis naturæ præſtare id poſſet; cùm haberet ipſe aliunde à multis iam annis Drebelſianam machinam, in cuius vitreo, arcuatóque tubulo incluſa aqua bis in dies ſingulos iret, reditéque, ac parùm abeſſet, quin maris inſequi æſtum videretur. Reuocauit autem præcipuè in mentem, quod ante duos annos Kirchetus enarrauerat, ſe fragmento ſubereo inſeruiſſe grana cuiuſdam Heliotropij, quæ (floris inſtar) in Solem conuerſa, innatans ſuber conuerterent, indiculóque appoſito notatas in vaſe horas deſignarent. Qua occaſione venit in mentem circumcidere Lapidem natantem, quem à Merſenno acceperat, vt in globi formam tornatus, eſſe poſſet ſuberis loco, faciendis heliotropicis, magneticiſque experimentis.

Sperarat ſub Veris eiuſdem initium diuertentem excipere Pomponium Bellevreum, cùm nomine Regis pergeret Legatus ad Principes Italos; ſed itinere aliàs inſtituto ſpe videndi fruſtratus eſt, complectendique vnà pergentem Franciſcum Vayerum à Motha, cuius eruditionem, candorémque tum literis, operibúſque, tum amicorum communium ſermonibus cognouerat. Dum exſpectaret porrò ex Italia memoratos Tacticos libros, miſit intereà ad Salmaſium delineationes varias enſium, gladiorum, ſecurium, cæterorúmque armorum, quæ apud antiquos fuêre ænea, ac nominatim caſſidum duarum, quarum altera ex Samnitum finibus, ſeu ex Aprutio miſſa fuerat; altera ad ipſummet lacum Thraſymenum fuerat reperta; cum dependentibus vtrimque ſuperſtitibus bucculis. Nec verò iſta modò miſit, vt ſuppetias ferret ſcribenti de Romanorum militia; verùm expreſſa quoque varia fibularum genera, ad complendum opus, quod ille de re veſtiaria aggreſſus fuerat, occaſione diſſertationis inſtitutæ de Acia molli, quam non nimis rectam vſurpandam eſſe ad ſuturas, & fibulas glutinandis vulneribus comparatas, Cornelius Celſus ſcriptum reliquit. Nempe Alphonſus Nunneſius, & Iacobus Chiffletius Medici celebres contendunt Aciæ nomine intelligi debere acum, vel quidpiam aliud metallicum: eruditus verò Franciſcus Rioya, & Franciſcus Figueroa, ipſe quoque Medicus clarus, debere potiùs intelligi vel lineum, vel ſericum filum. Exſpectatur autem quid de controuerſia tum Salmaſius definiat, tum alius quoque Peireskij amicus ex Dania, Ioannes Rhodius Medicus, qui ſede Patauij delecta, non minùs literis ingenuis, quàm artis præſtantia clareſcit.

Quin-etiam miſit inſigne quoddam de animalibus opus, ab Ebembitare Arabicè ſcriptum, oupétque ex Ægypto aduectum, poſtquàm exemplum aliud magno labore, atque ſumptu conquiſitum naufragio periit. Miſit & Codicem alium Arabicum, in quo Canones Conciliorum Nicæni, Conſtantinopolitani, Epheſini, Laodicenſis, Cæſarienſis, Gangrenſis; Canones Apoſtolorum, & Sancti Clementis; Conſtitutiones Conſtantini, Valentiniani, Theodoſij, & neſcio quæ alia. Miſit Ritualia Cophtitarum, vt Epiſtolas, Euangelia, Pſalmos, ac præ cæteris Codicem continentem treis Liturgias, Baſilij, Gregorij, Cyrilli, cum Arabica interpretatione.

Miſit plura; ſed pluris nihil fecit, quàm Volumen quatuor Euangeliſtarum,

Elcuphticè

Elcuphticè, seu Cophticè scriptum, Arabicéque declaratum; & maximè propter appositos annos, quibus singuli Euangelistæ scripserunt. Quippe tametsi initio defuit præfatio in Matthæum, qua annus contineri debuit; & præfatio in Ioannem visa est mendosè habere scriptam historiam anno sexto Imperij TARSOS pro Nerone, & Dominicæ Ascensionis trigesimo: quod tamen spectat ad duas alias, altera in Lucam, planum fecit scriptam ab illo historiam Antiochiæ, anno Claudij duodecimo, & Ascensionis vigesimo; altera verò, quæ in Marcum, scriptum ab ipso Euangelium anno quarto eiusdem Claudij, & duodecimo Ascensionis. Existimauit autem posse quoddã subsidium exinde peti, ad dijudicandum controuersiam de anno Passionis Christi Domini, & fortè etiam de Natali, quem initio vulgaris æræ vetustiorem faciunt duobus annis Iosephus Scaliger, & Sethus Caluisius; pluribus Laurentius Suslyga, Ioannes Keplerus, & alij. Scripsit proinde non modò Romam, si fortè suppleri, atque emendari priores præfationes possent; sed rursùs etiam in Ægyptum, ad obtinendum, si fieri posset, simile volumen completius.

Quàm exsultasset verò, si id, quod nobis deinceps innotuit, perspectum habuisset! Exstare nempe Codicem Arabicum persimilem penes illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Magistrum, quo Præfationes integræ continentur? Habent illæ ex per-eruditi Viri Claudij Hardyæi, Regij in Castelleto Parisiensi Consiliarij interpretatione, fuisse MATTHÆI Euangelium Hebraïcè scriptum anno Claudij primo, Ascensionis nono: MARCI Euangelium Latinè scriptum anno Claudij quarto, Ascensionis duodecimo: LVCÆ Euangelium Græcè scriptum anno Claudij decimoquarto, Ascensionis vigesimo secundo: IOANNIS Euangelium Græcè scriptum anno Neronis octauo, Ascensionis trigesimo: ex quibus meliùs congruentibus, quî illa sint emendanda, constat.

Misit aliunde in Ægyptum ad Capucinos illeic degenteis, maximè verò ad Agathangelum Vindocinensem, cùm libros alios plurimos, tum postulatos duos quosdam Tomos Baronianorum Annalium, præter donatam priùs totam seriem; itémque ad Cœlestinum à Sancta Liduina Carmelitam discalceatum, Goliíque fratrem, libros varios; sed præsertim magnum Thesaurum Arabicum Mediolani editum, voluminibus quatuor, qui ter, aut quater iam antè missus, seu ad ipsum eundem, seu ad alios, deperditus fuerat, intercipientibus piratis. Prolixa foret cæterorum consimilium enumeratio; cùm prætermittendum non sit, quid intereà curarit domi.

Desiderium nôrat, quo pridem flagrâtam habendi phaseis Lunæ varias, varietatésque in singulis per Telescopium apparenteis, viuis suis coloribus, proportionibúsque, & situ seruato, depictas. Hoc sanè fine exoptâram, ac tandem obtinueram ab eximio Galileo vnum quoddam prolixitate, perfectionéque præcellens; expetebámque solùm industrium, & patientem satis Pictorem. Ille itaque mei causâ, vt magna parte superioris anni, sic maxima huius detinuit redeuntem Româ egregium Pictorem Claudium Saluatum Aluernatem, qui me operam dirigente, id muneris exsequeretur. Detinuit verò etiam sequente per complureis menseis Claudium Mellanum Abbavillæum, artificem inter Pictores, Cælatorésque eximium, ipsum quoque Roma redeuntem; tum vt nouas phaseis exquisito suo artificio depingeret, tum vt easdem, aut quasdam certè, ingeniosa manu incideret æri. Peruidit nempe Vir optimus, posse exinde quandam speciem Selenographiæ institui, insignémque fore eius vsum tum in Physica, tum in Astronomia.

In Physica quidem, ad ratiocinandum circa Phænomena perpulcra; & maximè, quando ex serie asseruatarum phaseon, probabile fieri videtur globum illum Lunæ tale quidpiam esse, qualis est globus iste Telluris. Siquidem, cùm illæ maculæ majores nullo æuo non cognitæ analogiam habeant cum maribus nostris, vt proinde possint in iis discerni Eoum, Occiduum, Caspium, alia, cum deflexibus, sinubúsque innumeris; videntur cætera nihil esse aliud, quàm Continentes, Chersonesi, Insulæ, cum suis campis, montibus, vallibus, lacubus, aliísque id genus. Et maculas quidem illas esse quasi æquora quædam, conuinci videtur ex superficiei æquabilitate; quippe in qua nihil emineat, quod Sole aduerso obscuritatem pariat, & per quam vmbræ sectio traducta planissima sit: cùm cæteræ partes elatæ, depressæ, anfractuosæ sint; & transiens per illas vmbræ sectio sit variè discerpta, atque interrupta. Quin etiam partes littorales, cùm stant ex aduerso Soli accedenti, illustrantur citiùs, cùm recedenti, tardiùs, quàm subjecta maria; proiicientes alioquin vmbram in parteis Soli oppositas, tanquam præcelsæ quædam rupes; adeò vt etiam longæ series vmbrarum plerumque nigrescant. Sunt tamen in iis maribus quasi vada, aut breuia quædam, seu manis series scopulorum, in quibus, seu aqua spumante, obseruatur quædam candicantia.

De Continentibus id mirum, quòd cùm generatim albescant, sunt tamen prorsùs heterogenei, vt si varietates terrarum, siluarum, stagnorum, & similia diuersum crearent alborem. Nam aliunde, conuallium, montium, & planitierum vicissitudines vbique occurrunt, súntque solùm ad medium discum, areæ quædam ex ordine humilioribus collibus obseptæ. Secus sanè est de cæteris locis, quæ per Plenilunium candidiora sunt; profundiores enim sunt valles, quæ dum Sol proximè accedit, abscedítve, apparent obscurissimæ, Sole nempe non illustrante nisi circumposita iuga; adeò vt fiat gemmarum species; deinde verò summè candescunt, quòd lucem plenè combibant, & radiis ex lateribus reuerberatione coactis compleantur. Quanquam sunt etiam partes quædam, quæ præter lucis coitionem, mirè

candicent

candicent (vt cuspis insignis versus Orientem, qua illustrata, nihil statim candidius) quasi illeic forent montes quidam gypsei, aut Riphæorum instar niuibus obducti. Veluti, ex opposito, partes quædam sunt suapte natura ita liuescentes, vt nulla lucis plenitudine alborem concipiant; quasi illi essent aut lacus, aut tractus terræ nigricantioris, qualis est ad Boream, nec longè à maris magni littore phaseolus, seu ellipsis quædam, & qualis penè est anfractus circumdans illum vmbilicum, qui est ad Austrum adeò præclarus. Præclarus, inquam, ob radios longè, latéque circumfusos, quasi ij essent partim conuallium, partim niueorum scopulorum series: quod idem dicendum de radiis alterius, qui est centro vicinior, & quo, dum primùm, vltimúmve illustratur, nulla est species visionis pulchrior. Enimverò has varietates percurrere immensum foret.

Quare illud de ora Lunæ adnotare sufficiat; cùm æquabilissima videatur, id esse tamen ex eo solùm, quòd oculus noster loca ad eas parteis depressa, ob deuexitatem, non videat; iuga verò antecedentia, consequentiáque, & mista componat. Cæterùm enim parem vbique inæqualitatem illud arguit, quòd dum Luna falcata est, apparent vltra cuspides, ac potissimùm inferiorem, lucidi quidam globuli obscuritate intercepti, quasi ij sint editi montes in ipsissimo margine. Argumento sanè, quòd ea pars Lunæ, quæ nunquam nobis obuertitur, eiusdem sit diuersitatis. Posset id verò confirmari, vel ex eo quòd, cùm non semper eædem partes visibilem occupent limbum (videlicet Luna libratione quadam, propter varios situs in Zodiaco, & supra Horizontem, ita contorqueri appatet, vt nunc parteis quasdam reuelet ad Ortum, occultet ad Occasû, nunc contrà; parique modo ad Austrum, ac Boream; adeò vt etiam partes intermediæ fiunt centro, siue medio disci nunc propiores, nunc remotiores) quòd, inquam, te sic se habente, eadem semper varietas in partibus circùm tectis visatur. Nam verbi causâ, macula illa solitaria, quæ quasi mare quoddam Caspium ad Occasum conspicitur, dum ipsi oræ proxima est, nihil præter tenuem alborem, inter se, orámque relinquit; dum verò remotior, tum in interstitio duæ longiusculæ maculæ apparent.

Ex quibus, aliísque id genus videtur quidem consentaneum, vt in globo Lunæ perinde, ac in globo Terræ plurima in singulos dies oriantur, & intereant; sed nullo tamen modo probabile esse illa esse istis similia. Nam, si non omnis fert omnia tellus, deprehensúmque est in America animalia, plantas, cætera, nasci à nostris planè diuersa; cùm America tamen, & Europa eiusdem globi partes sint: quantò æquius est reputare, omnia quæ gignuntur in Luna, Orbe planè alio, à Terrenis hisce differre? Quod dico, ne quis arbitretur posse illeic homines esse, aut quidpiam aliud simile, cuius formam, aut faciem vel coniiciendo assequi liceat: vti nunquam conjecissemus formas fructuum, animaliū, aliarum rerum, quas in nouo Orbe nuper vidimus. Quòd illa enim possint vnquam vllo Telescopio discerni, præter spem omnem, fidémque est: quantumcumque iam audiamus fabrefactum Neapoli, quod speciem Lunæ amplificet, demonstrétque omnia, quàm antè, distinctiùs, & quantumcumque Rubenius ante annos aliquot ad Peireskium scripserit, versari apud se egregium, probúmque Pictorem, nomine Heymum, narrantem sibi conspectum fuisse penes Drebelsium Opticum tubum, Diametri palmaris, quo liceret in disco Lunæ discernere campos, siluas, ædificia, & munimenta locorum nostratibus non absimilia.

Atque hæc circa Physicam satis; nisi fortè addendum est, si illæ quidem plagæ obscuriores in Luna sunt veluti maria, nihil fortassis mirum fore, si exinde quidpiam humoris in Terrâ trahatur, quod agnoscere liceat ex animalium medullis, ex conchyliis, ex plantis, vninetséque ex humidis rebus. Dici enim posset Solis radios in humenteis illas regiones impactos, & in Terrâ reflexos imbibere, deuehereque aliquid illius humoris, vt dum ex vitro colorato detadunt, deferúntque aliquid intincti coloris: háncque esse causam, cur in Plenilunio ossa, ostrea, & alia fœcundiore humore polleant, propter copiosiorem radiorum affluxum. Qua sanè ratione posset quoque Lunæ fieri compensatio circa Nouilunium, ob repercussionem scilicet radiorum è maribus nostris, tantò vberiorem, quantò lux è Terra, corpore maiore, reuibratur in Lunam amplior, vt arguit illa secundaria, & debilior lux, quam Luna, præter falcem argenteam, intra quadraturam ostentat, donec nimirùm vicina Soli reflexionis est particeps.

Iam, quod spectat ad Astronomiam, videtur sanè Selenographia non mediocris fore vsus. Imprimis enim ex vero situ, ac delineatione partium præcipuarum, cum indicis nominibus, obseruari potest, atque designari, quando Luna est bisecta in nodis, quà terminentur cuspides, quà exstet medium inter ipsas; adeò vt ad oram connotare liceat cardinalia puncta, boreum, austrinum, eoum, occiduum; è quibus aliorum circulorum instar, diuisio in gradus possit inchoari. Et quoniam situs cuspidum non modò pro recessu à nodis, sed etiam pro Lunæ ætate est varius, quatenus sese Soli ad Boream, Austrúmve supponit, aut subducit: ideò heic penè pronunciare de eius in orbita loco, déque distantia à Sole licet. Deinde, exsistente Luna in Nodis opposita, seu statim ante, seu post Eclipsin, adnotari potest, atque exprimi, quo situ sint quælibet partes tum inter se, tum cum ipso centro, ac limbo vicino; vt, euariato aliàs disco ob memoratam quasi librationem, ille pro germano habeatur. Exinde autem, si stella quæpiam condatur à Luna, designari poteſt qua parte ineat, qua discedat, & an describat Diametrum, an Boream, Austrinámve chordam, quæ ex gradibus circũscriptis, viæ trans-Lunaris quātitatem prodat. Quo etiam modo notari potest.

si Luna transeat proximè stellam, quando sit cum illa in eadem longitudine, & quanta à limbo, distantia; quatenus illa comparatur cum intercapedine duorum intra discum punctorum, seu locorum mensurabilium. Adhæc, internosci, exprimique potest quadratura quælibet (quam veteres quidem in arduo diametrorum negotio vsurpare attentauerunt, neque nisi procul assequuti sunt, ob visua fallaciam citra Telescopium) itémque phases cæteræ, quæ tempore phænomeni alicuius sint describendæ, ita sanè variantes, vt nisi post multos annos eædem non tedeant. Quippe cùm in horas mutentur, tum memorata libratio, tum recessus à nodis, tum diuersitas temporis efficit, vt quo tempore consimilis phasis speranda videtur, aliqua semper dissimilitudo sese ingerat, quæ nouam pictoram deposcat.

Denique quod spectat ad Eclipseis Lunæ, Iconismi illi mirificè prosunt, ad dignoscendum, declarandúmque quà defectus primùm incipiat, quà vltimùm desinat, quà fiat totalis immersio, quà prima lucis recuperatio; adeò vt propter memoratam circumscriptionem graduum, agnoscatur quantum hæc puncta à cardinalibus, inter se, atque adeò à nodo distent. Prosunt quoque ad designandum ipsos defectus digitos; scilicet subnotatis punctis, partibúsve conspicuis, quæ aut attinguntur, aut deseruntur ab arcu vmbræ. Ea quo proinde maximè prosunt ad describendum vmbræ arcum ea tribus insignibus locis per quæ eodem tempore transeat: quo tandem modo diameter vmbræ cum diametro Lunæ potest eximiè comparari. Ea verò re nihil esse potest in toto hoc negotio vtilius; cùm præsertim constet idcircò peccari in describendo tempore, quantitatéque Eclipseon, quòd ea proportio ignoretur, & diameter Lunæ ferè supponatur quinta sui parte major, quàm oporteat.

Quòd si quis requirat rem pernecessariam, germanas nempe, obseruatásque Diametros tam Lunæ, quàm Solis, nouerit eas quoque intra ædeis Peireskij, & ipso spectante sæpiùs habitas ex duobus pinnacidiis, vmbráque vnius decurtata in alio, ad extrema Trabeculæ quatuor propemodùm orgyias, seu Parisienseis Toisas longæ. Et loci quidem obscuritatem, cautionésque alias heic non explico: refero solùm in eorum gratiam, quibus res grata futura est, Solem esse Diametro, Apogeum quidem, minutorum primorum triginta, secundorum duodecim, Perigeum verò, primorum triginta vnius, secundorum sex: & Lunam Apogeam primorum viginti sex, secundorum triginta sex; Perigeam primorum triginta vnius, secundorum sex, quemadmodum Solem. Decurtatio profectò magna, præter communem sententiam: sed velim solùm attendatur quanta sit visus hallucinatio, dum pro variis lucis, tenebrarúmque gradibus, quibus pupilla afficitur, eadem res spectatur, atque mensuratur. Eadem certè diameter Lunæ per nocturnam obscuritatem obseruata mihi est amplior, quàm mediâ aurorâ, & tunc major quàm oriente Sole, & tunc adhuc major quàm die splendescente. Quod moneo, vt tutiorem innuam istam obseruandi methodum per vmbram; quasi nempe vmbra non sit tot fallacibus affectionibus, oculi instar, obnoxia. Fuit porrò Peireskij mira exultatio, cùm eiusmodi rerum vsum experiundo agnouit circa eam Eclipsin, quæ die tertia Martij obseruata fuit, cuiúsque medium contigit hora octaua, cũ minutis quadraginta tribus.

Cœpit consequenter seriò cogitare, quod pridem destinauerat, de adjutandis Geographis circa obtinendam differentiam longitudinis variorum locorum. Quippe & voluit methodum quandam obseruandarum Eclipseon scribi; & sategit mirificè, vt defectus Lunæ proximo Augusto futurus obseruaretur, tam per Europam, quàm in variis Asiæ, & Africæ locis. Nam præter nostrates, magísque occiduos, procurauit, vt instigante Cardinali à Balneo, Viri docti, ac celebres Andreas Argolus Patauij, & Scipio Claromontius Cæsennæ obseruationem peragerent; & Barberino intercedente, tum peractam Romæ duplicem obtinuit, tum duplicem Neapoli, vbi exquisita præ cæteris fuit, cui Ioannes Camillus Gloriosus, Vir sanè eximius, iuréque laudatus, incubuit. Ita ex vrbe Ægypti Cahiro eam habuit, quam illeic perfecit memoratus suprà Agathangelos Capucinus, adjutus à Ioanne Molino Dragomanno Veneto; & Alepo Syriæ, quàm optimus alius Capucinus Michaël Angelus, vnà cum antè nominato Cælestino à Sancta Liduina.

Et omnium quidem obseruata commemorari heic non possunt; sed taceri tamen non debet, quod pro votis Peireskij fuit, constitisse easdem Tabolas, Chartásque Geographicas omneis nimis à nobis abducere illa Ægypti, ac Syriæ loca. Quippe cùm tribus propè horis, hoc est gradibus quadraginta quinque, Alepum Massiliâ Orientaliorem constituant; prodiderunt obseruationes integram penè horam detrahendam esse, quòd inter hæc loca non plures, quàm triginta gradus fuerint numerari. Hinc cùm non malè res successisset, sollicitè egit, ac per Cardinalem Barberinum, pérque Generaleis Ordinum tam Dominicani, quàm Iesuitici obtinuit, vt præscriberent Religiosis in vtraque India, ac vbivis degentibus obseruandarum Eclipseon, consimiliúmque rerum curam. Nullus quoque deinceps, siue Capucinus, siue alius studiosus vir, in Orientem, aut aliò peregrinaturus, moraturúsve discedens, per Prouinciam transiit, quem non demeruerit variis humanitatis officiis, cuique simul non demandârit obseruationum earundem studium, donando libros, Telescopia, & id genus cætera, quorum etiam vsum, si qui ignorarent, curauit vt ante discessum & addiscerent, & experiundo comprobarent.

Cùm nosset autem Galileum elaborasse methodum, cuius suprà meminimus, definiendæ nempe locorũ longitudinis ex Sideribus Mediceis; ideò ab ipso Galileo postulauit in vsum proprium, Telescopium quàm optimum.

optimum,

optimum, vt explorare ipse, & cum aliis conferre obseruata posset. Id egit verò perscriptis priùs complurimis literis, quibus licere sibi putauit consolari talem amicum, condolereque ob grauem casum. Quinetiam magna illum tenuit per hoc tempus sollicitudo, qua procurare adnixus est per Cardinalem optimum, vt temperata sententia, libertas ipsi restitueretur. Id enim sponte cùm ageret, putauit officium à se exigi iure amicitiæ, ac merito viri, cuius memoria foret posteris iucundissima exstitura.

Sub Octobris finem grauissimè tulit, non expectasse Curiam, vt sponte sese abdicaret functione Senatoria, quam in Nepotis cooptatione ante triennium reseruârat. Quare, agente Parisiis fratre, obtinuit diplomate Regio restitutionem in integrum, & protogationem etiam in quinquennium. Verùm id demùm sequente anno, quo rursùs toto non

1636. destitit fouere literatum curam. Nam primùm quidem suspiciens variam, insignémque eruditionem, qua Leo Allatius vir pereruditus Romæ degens, tot Græcos auctores hactenus inuisos, aut inemendatos profert, castigat, interpretatur, fœlicitate mirabili; fauere illius conatibus voluit, studioséque egit cum Typographis Parisiensibus, vt lucubrationum ipsius editionem aggrederentur. Id egit etiam de quibusdam præclaris operibus Fortunij Liceti, qui Philosophus pridem clarus in Patauina Academia, nunc in Bononiensi Professor primarius, est merito magno celeberrimus. Sic audita morte optimi Schickardi, quem pestis à Nouembri vsque superiore abstulerat, omnem diligentiam adhibuit, vt inedita eius opera seruarentur, lucémque acciperent; id agens præsertim Matthiæ Berneggeri Argentinensis, Viri celebris interuentu. Præterea autem vt ad ipsum, intercedente, cuius suprà meminimus, Ælio Deodato miserit varia Epicedia, quæ dum eulgarentur, Thomas Lansius Iurisconsultorum decus, & τ μακαρίτου Achates, edi simul procurauit orationem funebrem, in qua Zacharias Schæfferus insignis Eloquentiæ, & Historiarum apud Tubingenseis Professor, tacere non potuit Schickardum fuisse à Peireskio prolixè, splendidéque inuitatum, vt tumultus patriæ declinans, ad ipsum diuerteret, quietem studiis assequuturus.

Sic Elichmannum doctum Hollandum sollicitauit ad editionem quarundam vitarum Pythagoræ, Empedoclis, aliorúmque Philosophorum, quas ille habebat Arabicè scriptas; itémque Tabulæ Cebetis, in qua legi obseruasset inauditum quendam Herculem Socraticum, allarúmque rerum similium. Sic cùm Samuel Petitus appararet tum nouam interpretationem, tum eruditas in Iosephum notas, obtinuit ipsi per Holstenium variorum locorum collationem cum tribus Codicibus Vaticanis MSS. Sic cùm Buccardus moliretur interpretationem, editionémque Georgij Syncelli, ac Theophanis, exscribi curauit exemplum, quod & Romam misit, & rursùs accepit, vt cùm M.S. Bibliothecæ Regiæ conferretur; neque interquieuit, quovsque collatio, & quorundam etiam locorum castigatio perfecta fuit per Salmasium, qui tum in Galliam aduenerat. Sic occasionem præbuit Ismaëli Bullialdo Matheseos eximie perito, vt prolixam primùm de natura Lucis conscriberet epistolam, ac deinde etiam volumen iustæ magnitudinis ederet; postquàm accepit illum de luce beneficio speculi in centrum coëunte, interpretatum id Problema, quod à Baptista Poissonio Regio apud Andeis cognitore fuerat his verbis propositum, Vtrum sit aliqua demonstratio perfectè Logica, perfectè Mathematica, perfectè Sensibilis, qua probetur dari magnitudinem latitudinis non expertem, quæ aliquando, & alicubi sit in puncto verè Mathematico, & cuius puncti nullæ sint partes, & tamen in eodem ipsa habeat parteis extra parteis.

Ad hæc, varia cum variis pereruditè dissseruit. Quippe ad Anastasium Nannetensem Capucinum plurima perscripsit de lingua Aremorica, in qua consensit plurimas antiquarum vocum Latinarum esse radices. Nam anteà quidem improbârat Adrianum Scrieckium, ideò fecisse Teutonicam, Belgicámve linguam primam omnium, quòd vna eadémque cùm Hebræa foret, ac proinde matrix reliquarum omnium: itémque Goropium Beccanum prætulisse Hebrææ tanquam imperfectæ, cæterisque Cimbricam, quasi continentem radices tam Hebrææ, quàm Græcæ, quàm Latinæ, quàm cæterarum: sed aiebat se non improbaturum, si illi radices, aut voces nonnullas magis conspicuæ affinitatis venditare contenti fuissent, non detorquendo facere vniuersas eiusdem iuris. Quòd nonnullæ verò originem eandem primitùs habuerint, habeúve potuerint, declarabat exemplo nuncupationis fluminum, quam ferè ita deducebat, Vatus, Guatus, Garumna, Guardonus, Guavardonus, Verdonus, Rhodanus, Eridanus, Duranus, Druna, Druentia, Dutius, vel Duerus, Iberus, Hebrus, Tiberis, Tigris, Ligeris, &c. idque præter vulgareis appellationes, quæ diuersissimæ licet à Latinis, aut aliis antiquioribus, agnoscuntur tamen semper ab eisdem, vel ex vnica litera retenta, esse deriuatæ. Neque id magis mirum esse, quàm ex vocibus Petri, Iacobi, Ioannis, vernaculas fieri Pir, Diego, Iems, aliásque exorbitantiores.

Multa quoque disseruit de Vocabulario quodam, & Grammatica linguæ Prouincialis, prout se Petrarchæ tempestate habuerat (videlicet postquàm vtrumque obtinuit ex Bibliotheca Florentina, quæ Sancti Laurentij dicitur) itémque de Poëtis Prouincialibus, qui *Trobadores* (quasi dixeris Inuentores) appellati sunt, eo videlicet tempore, quo Principes etiam, ac Reges linguam, Poësinque Prouincialem excolebant. Quo in argumento fuit non parùm adjutus indicibus, librísque missis ab erudito Comite Friderico Vbaldino apud Cardinalem Barberinum commorante. Conciliârat hunc illi amicum Buccardus,

ac simul Vincentium Nogueram Lusitanum nobilem: ne quidpiam dicam de Constantino Cajetano, ob pervetustos Codices claro; neque de Augustino Mascardo, quicum egit Peireskius de methodo historica, occasione accepti ab illo exempli, quod propter singularem Viri eruditionem, atque elegantiam gratissimam habuit. Egit verò tempore eodem cum illustri Marchione Vincentio Iustinianæo de præclaris statuis, quibus ille exornârat celeberrimam pergulam, quarumque partem æri incisam, & in nobilem Codicem compactam, à Cardinali Barberino donatam accepit; idque cùm ad ipsum mitteret vicissim duo prima volumina scriptorum Francicæ historiæ à Duchesnio iam concinnata.

Ad hæc, non pauca disseruit de characteribus Planetarum, quos ex characteribus Græcarum vocalium majusculis deductos probabile censuit, exigua cum immutatione. Non pauca etiam de Ptolemæi Astronomi patria, & quibusdam corporis, animi, vitæque ipsius circumstantiis; occasione Codicis Almagesti MS. non multùm inferioris ea ipsa ætate, qua generosus, eruditúsque Imperator Fridericus secundus Latinam interpretationem ex Arabica fieri procurauit. In eo quippe Ptolemæus legitur Pheludiensis, pro Pelusiensi; dicitúrque illum non fuisse ex Regibus; vixisse annos septuaginta octo; staturæ fuisse mediocris; subtilium pedum; barbæ spissæ; & similia, quæ nescio vnde sciri potuerint. Subiiciuntur quoque dicta grauia, seu morales eius sententiæ; &, quod videtur notabile præsertim esse, additur, *Liber hic præcepto* MAYMONIS *Regis Arabum, qui regnauit in* BALDACH, *ab* ALUAZEN, *filio Iosephi, matre Arismetici, &* SERGIO, *filio Elbe Christiano in anno* XII. *&* CC. *secta Sarracenorum, translatus est.* Adeò proinde, vt Almagestum ex Græco idiomate in Arabicum fuerit versum, anno Æræ Christi vulgaris septingentesimo quadragesimo quarto.

Præter hæc, copiosè disseruit de Hominum longæuitate, occasione illius Senis, qui superiore Nouembri occubuerat in Anglia, post exactos annos centum, & quinquaginta duos; & postquàm aliunde accepit Alepo, ex literis Petri, & Ioannis Constantinorum, hominem esse in Perside, Capucinis, aliisque viris fide dignis cognitum, annos iam natum quadringentos: idque ipsis omninò esse exploratum, atque indubium.

Itémque de Tritonibus; occasione hominis marini, quem cùm accepisset visum pridem fuisse ad Bellam, sic vocant, Aremoticæ Insulam, rem disquiri, ac scribi ad se procurauit ab Henrico Gondio Duce Radeliano, & Insularum Gubernatore. Prætereo autem, constitisse, quicquid ex illo apparuit, humanâ exstitisse formâ, nisi quod pro crassitudine corporis brachia breuiora, & manus grandiores, candidioresque ad palmam habuit. Capillos densos; candicanteisque, promissos supra humeros, barbámque ad stomachum vsque. Oculos prægrandeis, ac truces; cutim, quantum visu licuit assequi, asperam; & neque candidam, neque pullam. Ferebatur primùm delectatus fuisse, accedente nauicula, aspectu virorum, fœminarúmque, & coloribus clarioribus vestium; adeò vt etiam se retibus concludi passus fuerit: at simul atque vis fuit facta, vt educeretur, & priusquam constare potuisset, quanam forma infra vmbilicum foret, tum nullo negotio retia perrupisse, tum leui conatu subuertisse nauiculam. Addebatur, illum deinceps procul dumtaxat apparuisse; apricatum ad inaccessas rupeis, & parte sui inferiore intra aquam semper demersa; plausu interdum manibus facto, emissóque sibilo, quem risum interpretabantur. Atque id quidem, donec quispiam tormentario globo impetiit, à quo vsque (seu terrefactus, seu interfectus fuerit) nusquam deinceps visus fuit: tametsi visa fuisse dicatur, quæ credita est fœmina (scilicet ob barbæ defectum) desinens infernè in geminam caudam, cuiusmodi Salmonea est.

Rursùs de animalium insitione, plantarum instar; occasione Prunuli in regione thoracis medij, siue ad sternum frutescentis, ex quo Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spináque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, vt post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores, & fructus visi. Non destitit porrò instare, donec Cardinalis Barberinus curauit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum; & Eques Puteanus non literas modò attestanteis, sed surculos etiam accepit, & cum ipso communicauit. Hæsit verò deinceps minùs, cùm accepit simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa Gallinæ cuiusdam collum; & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piscatoris, in quem cùm implantata fuisset spinula Scorpionis marini, res eò euasit, vt Chirurgus exinde eduxerit treis pisciculos generis Scorpiorum. Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem potest. Attendens deinde Gallorum calcaria in cristarum locum insita ritè vegetari, & succrescere; nullus dubitauit, quin hædorum cornua cornibus agnorum possent inseri, & alia id genus similia non sine successu tentari; quorum proinde mandauit curam viris quibusdam industriis.

Præterea etiam de Crocodilo, in quo singularia quædam obseruauit, non modò circa motum maxillæ superioris, sed etiam circa numerum dentium, quos Achilles Tatius dixerat esse plureis trecentis, Ælianus non plures sexaginta: ipse verò in Crocodilo duodecim pedibus Parisiensibus longiore, quem ex Ægypto ad Thuanum transmissum aliquantisper domi habuit, esse deprehendit, in superiore quidem maxilla triginta septem, vt puta sexdecim vtrimque, & quinque anteriùs; in inferiore verò quindecim ad vtrumque latus, antrorsùm autem quatuor; si tamen probè memini. Hoc memini denteis magnitudine valde inæqualeis, superioresque exsertos, neque inferioribus occurrenteis, carniuororum terrestrium instar; & alioquin pellucidos.

Sed

Sed prolixum nimis omnia recensere: nisi quòd vnum præterea tacendum non est, cuius ipse quoque aliqua pars fui. Exoptârat doctus, sagaxque Godefridus Vendelinus tum Condatensis Canonicus, & dum iuuentutem in Prouincia exigeret, Peireskio charus, maximam, siue Solstitialē Solis altitudinem obseruari Massiliæ: vt suâ de Solis obliquitate Diatribâ iteratò editurus, posset ipsā expendere ex nostra obseruatione, comparata cū ea, quam sub Alexandri magni tēpora Pytheas Massiliensis peregit. Quādoquidē verò id factū superiore anno voluerat, & literę tamen ipsius allatæ à Dormalio serò nimis fuerant acceptæ: idcircò Peireskius hoc anno maturè prouidit, vt fieret satis illius votis. Imprimis quippe veritus, ne ipso tempore Solstitij aut nubes occuparent Solem, aut quidpiam nobis contingeret (vt se habent res hominum) vnde obseruatio præpediri posset; voluit Massiliam per ipsas ferias Penteeostes contendere, vt obseruaretur tam Solis, quàm aliquarum Stellarum Meridiana altitudo, ac proinde Poli eleuatio, vnde saltem ex consequenti res expetita deduceretur.

Deinde verò, cùm sub Solstitium videretur negotia quædam ipsum haud dubiè detentura, perrupit tamen, denuóque concessit, vt interesset, ac si quid foret obstaculi, amoliretur. Et sanè, cùm requireretur ædificium altissimum, quódque intùs liberum foret, neque, exploratis tota vrbe templis, vllum commodum visum fuisset: ac solùm quæ ædes Collegij ad ortum Ecclesiæ recens exstruebantur, viderentur percommodæ, ob tectum quinquaginta duos regios pedes altum, & tabulatum vnicum media regione tum interceptum; factum est illius præsentia, vt perforato tecto, & contignatione tabulati præfracta, locus optimè cesserit. Et quorsùm quidem, aut quomodo vsurpatus gnomon altitudinis ædium, quísque potuerit in partium nonaginta millia discerni, non est heic enarrandi locus. Dicere sufficiat, reductione facta ad numeros eosdem, quos vsurpauit Pytheas (qui in parteis plusquam sexcentas diuisum gnomonem non habuit) fuisse, ex nostra obseruatione, Gnomonem ad vmbram, ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta duo cum tribus quintis; qui fuit iuxta illum ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta vnum, cum quatuor quintis.

Voluit autem Peireskius, vt non modò obseruationem perscriberem, sed quæ etiam argumenta permouerent me, vt probabile ducerem non fuisse propterea Solis obliquitatem priscis illis temporibus, quàm tempestate nostra maiorem. Et quia obiter mentio facta fuerat illius Scaphidij, quo Eratosthenes, aliíque, & verisimiliter etiam Pytheas, vsi; idcircò præproperè scripsit ad obtinendum vel scaphidium, vel modulum saltem illius, quod apud Cardinalem Barberinum accepit exstare. Voluit rursùs, vt quoniam Strabo multa congessit aduersus Pytheam; ipse in gratiam Comprouincialis apologiam conscriberem, purgarémque virum, qui primus Thulen Insulam demonstrauit, & quo non habet Occidens totus quem antiquiorem in doctis habeat.

Denique voluit exponerem solutionem Problematis, quod eò vsque frustrà & Nautas, & Mathematicos torseerat. Illud scilicet huiusmodi erat. Quî fiat, vt Nautæ, postquàm superârunt Sardiniam, & Africæ oram, aut saltem vicinas salutârunt Insulas, ac potissimùm ex quo præterierunt Meliten, debeant, vt in Cretam appellant, non rectæ viæ insistere, sed deflectere ad læuam, siue versus Boream, vnâ quartâ, vt vocant, venti, siue trigesimâ secundâ totius circuitus, prout pyxide nautica, seu Magnetica indicatur; ac duabus etiam quartis, seu dimidio venti, vt ex Creta vsque superata perueniant in Cyprum, & ex Cypro tandem Syriæ Alexandriam attingant? Quî etiam fiat, vt redeundo, non possint in Cyprum, & Cretam deduci, nisi venti dimidio, neque in Meliten, nisi quarta venti à recta via deflectentes: atque id quidem semper ad læuam, seu iam versus Boream deflectere? Cùm peruidit porrò Peireskius, quæ responderentur omnia, coniectationes meras esse; mira fuit exsultatio, qua agnouit totam eam praxim ortum habuisse ex eo errore, quo Tabulæ omnes hydrographicæ conficiuntur, dum artifices supponunt eas Orientis parteis distare à nobis longè ampliùs, quàm reuera distent, vt ex superiore Eclipsi subnotauimus: adeò proinde, vt intercapedine inter Meliten, & Cretam credita maiore, quàm sit; & maiore adhuc exsistente errore inter Cretam, & Cyprum, hanc, & Alexandriam; dubia illa omnia facilè soluantur.

Supponamus enim Meliten, sub quo Meridiano, iacet; & fingamus Cretam quinque gradibus orientaliorem, quàm sit, sed sub eodem tamen parallelo; constat ventum, seu rectum iter ex Melite in locum confictum, relicturum Cretam ad læuam, seu Boream: quare & Nautas, ne aberrent, sequi debere ventum Borealiorem; qui germanus est quidem, sed creditur tamen alius ab eo, qui falsus cùm sit, verus esse existimatur. Ex opposito supponamus Cretam, in quo Meridiano est, & Meliten Occidentaliorem quinque itidem gradibus, quàm sit, seruato semper parallelo; perspicuum est ventum, seu tramitem rectum ex Creta in confictum locum, relicturum Meliten ad læuam rursùs, seu ad Austrum: quare & ne nauigando aberrent, sequendum ventum alium, qui verus quidem sit, sed pro quarta tamen à vero habeatur. Quod idem dicendum de distantia inter Cretam, & Cyprum, & porrò vsque Alexandriam; sed ita tamen, vt geminato distantiæ errore, dimidium iam venti vsurpandum sit. Re ergo constanté, Peireskius conuocauit Nautas, confectóque diagrammate, ita Problema exposuit, vt illi obstupuerint, & interrogati singulareis distantias, non inuiti concesserint ex bis mille, & septingentis milliaribus, quæ vulgò inter Massiliam, & Alexandriam numerantur, saltem quingenta detrahi posse.

Vt ista porrò iam mittamus, prætermittendum tamen non est vnum, alterúmve testimonium, quod insigni eius affectui erga eruditos, bonásque arteis redditum fuit. Ac imprimis quidem Kircherus Romæ edens Prodromum Coptum, scripsit inter eos, qui editionem sollicitârunt, Peireskium *non immerito tenere locum principem; vt qui armata deprecatione operis huiusmodi aggressionem extorsisset.* Deinde Mersennus ipsi nuncupans libros Harmonicorum quatuor, in hunc modum affatus est, *Non debuit hoc opus prodire in lucem, absque tui nominis honore. Licet enim Harmonia Gallica te propediem ampliore commentura sit apparatu, si publicis negotiis tantisper sepositis, illi benignam aurem accommodes; existimaui Synopsin hanc esse præmittendam, cunctósque mortaleis admonendos, nullum esse literatorum, qui tuam singularem beneuolentiam expertus, tuas, quibus continuò stiparis, virtutes non suspiciat, atque veneretur; neque hos solummodo libros, sed alios quoscumque tibi meritò nuncupandos existimet. Hæc igitur Musarum instrumenta, Heroum laudibus concinendis adaptata, sequentibúsque libris comprehensa, manibus illis amplectere, quibus admiranda liberalitate nulli dees*, &c. Ad Gallicam porrò Harmoniam quod spectat, dicauit eidem Tractatus de Consonantiis, & Dissonantiis; de Modorum generibus; de Musica compositione. Professus est verò *ipsi debitos, quòd illos benefica manu è tenebris eruerit, solitus tantâ munificentiâ, totam cumulare Europam, vt eruditi probique omnes fateantur nullum esse mortalium cui literæ bonæ, earúmque cultores ampliùs debeant.* Enumerauit deinde *varia, quæ pro cuiusque genio, siue ex musæo proferre, siue ex regionibus etiam remotissimis quærere nunquam destitit; tanta præterea humanitate, ac beneficentia vniuersos excipiens, vt res ipsius tam videantur literatorum omnium, quàm sunt aer, & aqua respirantium omnium, communes.* Non hæsit proinde, *quin omnes ad nuncupationem suam plausum facerent, tanquam testatione facta posteris, extitisse eum hoc virum, quem in exemplum sibi proponant, quotquot diuinæ bonitatis, quæ incessanter benefacit, imitatione tenebuntur.* Mentionem prætereo, qua Petrus Laseua Neapolitanus prosequutus est in Cleombroto, seu dissertatione Philosophica de iis, qui in aquis pereunt; cùm prætereundus tamen non sit dolor, quo Peireskius affectus est, cùm accepit præclarum virum, editione nondum perfecta, interiisse per Autumnum.

Hieme iam ineunte, Arelatem profectus est, vt ad vsque Prouinciæ fineis occurreret viro perillustri Iosepho Bernetio, qui in Senatu Burdigalensi Præses, delectus fuerat Aquensis Princeps; post factam eius Magistratos à Lainæo abdicationem. Nôrat illum videlicet, ex quo tempore in Magno Consilio personam Regij Cognitoris summa cum laude gesserat, adeò vt ipsius virtutem singulari veneratione, affectúque prosequeretur. Ea occasione vidit Salone eximium illud Præsulum decus Ioannem Iaubertum Barraltium, Arelatensium Archiepiscopum, cuius eruditionem, candorem, pietatem, prudentiam, satis commendare nunquam potuit; & quia per id tempus habuit literas à verè bono, erudito, celebri, Antonio Godello, quibus significabat se breui ad Grassensem Episcopatum, cui destinatus fuerat, venturum, fœlicem dixit fore Prouinciam, quæ tot iam præclaris Ecclesiæ luminibus illustraretur.

Successerat feralis annus, qui trigesimus 1637.
septimus supra millesimũ sexcentesimũ fuit; cùm iucundissimum habuit excipere, fouerèque egregium virum Iacobum Ferreriũ Aginnensem Medicum, qui ex Lugdunensis Cardinalis Comitatu, Romáque, & Lugduno rediens, expetita attulit multa. Cætera inter fuit modulus Farnesiani Congij, cuius suprà meminimus. Fuit & copia fossilis ligni, quod ad Aquam-Spartam est nuper detectum. Non quòd Peireskius ex ipso ligno non habuisset iam frustula; sed quòd alloqui exoptaret oculatum illius loci, vnde eruitur, inspectorem. Et didicit sanè, quòd voluerat nosse, exstare dumtaxat quædam veluti caudicum segmenta; nulla verò vestigia ramorum, nodorum, radicum; quasi id foret argumentum, ligna eius formæ nata concretáque; non verò ex vulgaribus obruta, & saxificata. Fuit denique Apographum Græcæ inscriptionis de laboribus Herculis, quam videre, obtineréque eò vsque non potuerat; marmore intra easdem ædeis Farnesianas delitescente.

Pergratum quoque tum habuit concessum sibi ab Arnaldo Forcalqueriensi Proprætore marmor, quod Reis Apollinaribus (Regiũ nunc appellant) fuerat erutum; & in quo exstat inscriptio continens votum persolutum Deo Æsculapio; signum scilicet somni æreum, Torquem aureum, cum Dracunculis duobus, pondo scrupuli vnius; Enchiridium argenteum, pondo vnciarum quinque, & semis (sic enim notas restituit; quæ non bene apud Gruterum) denique Anabolium. Cùm id porrò fuisset illarum in ædcis, tacere non potuit se illi habendo quadraginta inhiasse annis. Nempe inscriptionis illius apographum habuerat, etiam antequam in Italiam proficisceretur. Et sanè Pignorius, vbi in symbolicis Epistolis loquutus fuit de Dracunculis semet respiciẽtibus, caudísque connexis, subiunxit, *Et hanc speciem exprimit antiquum marmor, cuius mihi olim copiam fecit Vir nobilissimus. idémque in literatos omneis propensissimus Nicolaus Fabricius Peireskius, Regius in Aquisextiensi Curia Senator.* Quoniam verò meminerat vidisse se olim inter Lælij Pascbalini cimelia, Torquem aureum ex duobus Dracunculis, qualis heic describitur; eamobrem scripsit illicò ad Franciscum Cardinalem Boncompagnum, in cuius nobileis, & curiosas manus Cimeliarchium illud peruenit, vt Torquis eiuscemodi ectypum fieri pateretur. Id autem expetiit, in gratiam memorati antè Tomasini, qui de Donariis antiquis scribens, poterat suum opus illius mentione, descriptionéque illustrare.

Medio Februario, extremus Chamæleonum octo, quos ab æstate vsque enutrierat, fouerátque, interiit. Siquidem cùm annis superioribus singulareis, binósve solùm obtinuisset ex Africa, iique primis frigoribus obtorpuissent, occidissént que; idcircò magnam demùm copiam impetrare voluerat, vt summo aliunde adhibito studio experiretur, num aliqui superare hiemem possent. Quia enim deprehēderat fœminas abundare ouis: ideò aueبات formationem, eruptionémque ex illis, explorando cognoscere; ratus eam fieri tempore verno. Hinc caueam, qua postremi illi concludebantur, pannis operuit, in tepidario collocauit, ad Solem interdum exposuit: verùm, seu quia frigore primo, leuiore licèt, læsi fuerant; seu quia deinceps locus fuit obstructus, & calidus nimis; seu quia à mense vsque Nouembri, nihil cibi ab illis degustatum est; attingere ver nullus potuit. Curârat illos variè depingi, ac suspensos potissimùm pedibus, & extrema cauda, quales ferè manent, ac dormiunt, & vermiculos, muscásve venantur.

Scilicet falsum comprobauit viuere illos ex aëre, vt vulgaris fabula est; multáque expertus, deprehendit tandem nulla re æquè delectari, ac vermiculis, qui ex farinaceis mactris colliguntur. Solent autem lingua, vt promuscide vti, quam, pedalis propè longitudinis, iaculi instar euibrant, & tanta quidem celeritate, vt penè visus aciem effugiat. Id præstatur verò beneficio ossiculi, quod bifurcatione quadā implantatur vtrimque ad extremas fauceis, & cæterà teres secundum oris longitudinem, deseruit implicandæ, explicandæque linguæ; cauæ scilicet, intestini instar; nisi quòd in summo caruncula est, non nihil viscida, vt prædam corripiat. Falsum quoque expertus est, chamæleones induere rerum obiectarum colores: seu virides enim, seu cinerei sint; atrorem solùm quemdam subeunt, qua parte ad Solem, aut ad ignem obuertuntur; prætereà verò nihil immutantur.

Id rarum, ac mirabile; non moueri oculos chamæleonis coniugatos; sed vno aliquorsùm spectante, reliquum vel stare immotum, vel in aliam partem deflecti. Deflectuntur autem quoquoversùm, propter quatuor trochleolas, nulla ostentata distinctione iridis; sed solâ pupillulâ, ad quam cornea vndique (cùm sit, vt corpus reliquum, radiata, variegata, granulata) terminatur. Sunt porrò etiam chamæleoni dentes eleganter dispositi; non vt aërem sanè deterant, sed vt correptum cibum mandant. Vnicum exinde intestinum est, non circumvolutionibus, sed curuaturis solùm productum. Excrementum intus satis liquidum, nisi qua parte ad anum accedit. Hepar bifidum, & ex gibba quidem parte sanguinem in cor auricularum infundens; at non superstite ascendente, descendentéve caudice venæ: quippe aliunde non porta modò nuncupata, in intestinum; sed venæ quoque aliæ, ad cæteras partes directè procedunt. Pulmo inflatus abiit in membranam tenuissimam, toti animali ambitu æqualem. In imo ventre nullum peritonæum, sed membrana solùm parteis dextras à sinistris dirimens. Non item lien, non vesica, non renes, sed carunculæ solùm obseruatæ sunt, quæ genitalia fortè fuerunt. In fœmina vna', fuêre oua intra membranulam supra centum, quorum nonnulla exstitêre magnitudine nuclei oliuæ, in quibus visum luteum solùm, nihil verò albuminis; cùm tamen parua viderentur quandam lactis speciem referre.

Quid heic referam continentem illam sollicitudinem, qua procurauit, vt Valesius Orationes Libanij cum accessione editurus, recuperaret ineditas? Exscribi iam antè curârat quæ in Bibliotheca Augustana exstant; hoc tempore verò cùm haberet Romæ paratum Dormalium, qui ad exscriptionem exstantium in Vaticana se accingeret; dedit operam, vt auctoritate Cardinalis Barberini id exsequeretur. Hortatus verò simul est Buccardum, vt aggrederetur interpretationem Epigrammatum Anthologiæ, quorum hactenus nulla exstat: Scripsisse enim se ad Salmasium, vt quod habebat illorum exemplum ad ipsum transmitteret. Ad Salmasium ipsum cùm missurus esset MS. Vegetij quadringentorum annorum, conferri priùs voluit cum alio paris ferè antiquitatis, idque manu erudita laudati priùs Fabroti, qui discrimina bene multa tam inter vtrumque, quàm cum factis hactenùs editionibus margini apposuit. Quid dicam rursùs, quàm ardenter sollicitauerit Kircherum, vt discessurus in Siciliam, ac exinde in Melitam cum Darmstadiensi Land-grauio, adniteretur obtinere Polareis altitudines; obseruaret curiosiùs quæ circa Æthnam sunt euulgata: ac reportaret indices præcipuarum Bibliothecarum, & præ cæteris Codicum Abbatis Caëtani MSS.

Quid demùm, quàm sollicitè exspectauerit ex Oriente libros hexaplos, octaplósque? Fuit in illis Psalterium, sex columnarum ordinibus, totidémque linguis, idiomatibúsve distinctum, quod piraticam expertum iniuriam, nullo non pretio fuit redempturus; etsi non emptum pluris, quàm libris Turonicis viginti quatuor. Hinc nullum lapidem non mouit, donec piratas appulisse Tripolin Africæ accipiens, ad Bassam, seu Gubernatorem illius ciuitatis scripsit, amicis interpositis, illéque spem fecit transmittendi librum. Contigit porrò, vt nonnulli, perspecto eius desiderio, sperat áque magna mercede, aduexerint librum optimè curatum, quem prædicabant fuisse sibi in ea vrbe concreditum. Quæ prima fronte fuerit eius lætitia, dici non potest: at cùm inuolucris sepositis, agnouit esse nihil aliud, quàm Arabicum Thomæ Erpenij Dictionarium; dici quoque non potest, quanta fuerit consternatione perculsus; nesciuis an infortunium, an imposturam magis culparet.

Attexenda heic forent quæ ex Africa aliũde obtinuit; vt numismata, inscriptiones, & narrationes varias rerum Australium, Borealium, Orientalium, partim recēteis, partim antiquas,

antiquas, ac huiusmodi cætera, sed satiùs videtur coronidis vice, memorare solùm Commentarium pereruditum, quod Iacobus Gothofredus antè memoratus, de Imperio maris, ac iure colligendi naufragij, ex Iure Romano conscripsit, inscripsitque ipsi Peireskio. Siquidem inter cætera dum illum affatur, *Te*, inquit, *huiusce facti mei conscium, & superstitem appellare nunc visum; cui secretiores quaque, melioresque literæ curæ, cordique adeò sunt, vt nullis inter hac impendiis parcere soleas, siue in iis, quæ eò faciunt, per vtrumque orbem conquirendis, siue in protrudendis, qui suam iis instaurandis operam, vel industriam locare valent, quorum multi iam per te, & famam habent, & merentur. Quo facto, quid aut illustrius afferri possit, quando gloriam Principibus fermè dicatam in nomen tuum tam fœliciter deriuas; vel ad æternitatem maius, cui tam multos ipse commẽdas, quà rediuiuus veterum monumentis, quà excitatis melioribus huius æui ingeniis? Fatear ipse oportet, nunquam ad hæc studia animum meum magis incalescere, quàm cùm eò me prouocare soles: adeò non suadent, sed trahunt me ἰδιωτικὰ illa literarum tuarum, quibus publicis immersum negotiis excitatum venis.* Et paullò pòst, *Ob singularem insuper illum, & eximium candorem tuum, quem pro exemplari candoris ipsum habeo, quémque omnes, qui ad scribendum animum appellunt, tueri, atque adeo ab omni acerbitate procul esse iubes.* Et rursùs, *vt non possit non hic libellus tibi congruere, qui & dignitati, & studiorum proposito, moribus denique tuis tam apprimè conuenit. Placiturum sane ea quoque te puto, quod in argumento versatur ἱστορικοῦ auctorémque habet, qui te amico optimo, & fidelissimo non tantùm vtitur, sed & passim gloriatur.*

Inibat iam Ver, cùm excepit Cardinalem Bichium, vnáque Suaresium veterem amicum Episcopatu Vasionensi iam antè donatum, qui cum Cardinali Romam discedebat. Recreatus eodem tempore est accessu Francisci Bocharti Campinij libellorum supplicum in Regia Magistri, ac Intendentis iustitiæ titulo, in Prouinciam missi. Singulari quippe affecto illum amauit, & coluit, tum ob indolem miræ bonitatis, virtutémque eximiam; tum ob memoriam optimi Patris, quem & Præfectum ærario, & Consistorianorum primum, & Principem summi Senatus in se propensum habuerat. Vnde & Campinius ipsum tanti fecit, ac vicissim coluit, vt altero mense nato sibi filio sponsorem lustralem, nominisque proprij nuncupatorem delegerit.

Sequuta est celebris illa Leronènsium Insularum vindicatio, de qua fuit mirè sollicitus, cuiúsque historiam accuratè descripsit. Nullis non intereà officiis prosequutus est tam Præsidem primum, quàm eius vxorem, qui graui morbo per Aprilim, ac Majum menseis laborárunt. Ac vidit quidem conualescenteis, vidit Insulas expugnatas; sed sua illum interim, eáque duriora fata manserunt. Quippe sequente statim Iunio in lethalem incidit morbum; de quo, & morte consequuta priusquam aliquid dicamus, operæ-pretium esse videtur paullò specialiùs describere, & corporis habitum, & Animi mores, & ingenij studia. Tametsi enim ex Vitæ serie, cui immorati hactenus sumus, res videatur intelligi; innumera tamen supersunt, quæ luculentiorem vitam faciant, quæque eruditis plerisque expetita cùm fuerint, non ingrata sint exstitura.

DE

DE VITA PEIRESKII, LIBER SEXTVS.

TAQVE, vt inde incipiam, statura illi iusta fuit, seu inter proceram, & humilem congrua. Habitus gracilis, venæque proinde in temporibus, manibúsque conspicuæ. Constitutio vt morbis obnoxia, ita non admodùm robusta; vnde postremis ætatis annis innitendum baculo fuit. Factum ex eadem causa est, vt facilè ipsi membra luxarentur; humerus præsertim sinister, quem ter loco emotum habuit. Ampla frons, & quæ facilè inter admirandum, contendendúmque animum, rugis quasi exararetur; nec transuersùm modò, sed sursùm quoque, ea regione, quæ inter supercilia est. Oculi cæsij, ac facilè suffusione laborantes, disruptâ nempe venulâ, quoties cum conatu nareis expurgatet. Desigebat verò illos seu in terram, dum attentè quidpiam narraret, seu in auditores, cùm perciperet, quæ recitarentur, placere. Nasus leui aduncitate à rectitudine deflectens: genæ rubore temperatæ: capillitium flauum; itémque barba, quam solitus est prolixam gestare. Tota facie eximiam quandam præ se comitatem, & affabilitatem tulit: quanquam nullus Pictor ita fœlix fuit, vt talem exhibuerit, qualis reverâ exstitit.

Ad corporis cultum quod spectat, munditiem quidem rerum omnium, quas contingeret, comederétve, expetiit; sed nihil vel superfluum, vel pretiosum requisiuit. certè tametsi id caueret, vt quas publicè præferebat vesteis nihil dignitati haberent incongruum; sericas tamen nunquam gestauit. Eodem modo reliquam domum pro conditione exornatam, apptiméque instructam voluit: at de proprio cubiculo sollicitus vix quicquam fuit. Tapetum loco fuêre icones præcipuorum amicorum, virorúmque illustrium; ac innumeri præterea commentariorum, apographorum, excerptorum, epistolarum, cæterarúmque id genus chartarum fasciculi. Lectus simplicissimus, & tabula chartis, libellis, literis, aliísque rebus semper onusta, occupatáque; vt & omnia circum sedilia, & maxima parte etiam tabularum.

Ita ad mensam quod attinet, operam dare solitus erat, vt splendida reliquis foret; at sibi ipsi pertenuem, vt persalubrem, semper præscripsit. Cœnitabat autem solus intra proprium cubiculum (nisi quòd plerumque me comitem tulit) ne vniuersam familiam expectatione conficeret; & quia nunnunquam cum amicis prandens, aliquid genio mensæ communis, & consuetudini indulgebat; ideò deinceps, vt stomacho laboranti consuleret, à cœna prorsùs abstinebat. Vsui erat commune vinum, cùm probaret tamen potissimùm album, idque cùm foret acidulum; sic meliùs sedari sitim opinatus. Diluebat autem plurimâ aquâ, nisi quòd tempore peponum, quibus ad initium pastus vtebatur, id seruabat moris, quod à Medico præscriptum fuisse iam diximus. Hoc porrò edulij genus deperibat tantopere, vt sibi nullo negotio quibusvis aliis interdicens, se tamen, quod ipsum spectaret, profiteretur incontinentem. Suauissimum nempe effecerat vsus, ac memoria recuperatæ per ipsum valetudinis, crebráque experientia, qua se peponum temporibus, nec laborare nephritide, nec arenulas gignere, emitteréve obseruârat. Ob eandem causam solebat vinum temperare aqua thermali, quam aliunde duxit saluberrimam, ex quo pridem, ædiculam prope Balneola ingressus, longævos in ea obseruauit tam viros, quàm fœminas; & causâ quæsitâ, accepit vti illos thermali puteo, non ad potum modò, sed etiam ad pultem, iusculúmque omne, ad subigendum farinam, pinsendúmve panem, & alia. Cùm foret porrò admodum sobrius, neque in ciborum delectu morosus; eâ quoque fuit continentiâ, quam prædulce malum, luxuries nata vita nunquam fefellit. Et in promptu quidem causa esse potuit, quòd desidiosus non fuerit: attamen nisi sobrietas mali fomenta subduxerit, ipsamet sese excitant, &, vel minima animi relaxatione, inardescunt.

Quod insinuaui obiter illum tardè cœnare solitum, id de provectiore dumtaxat ætate est intelligendum. Prioribus siquidem annis maturiùs, & pro occasione conuiualium ita cœnabat, vt non multò pòst sese aut lectioni, aut scriptioni dederet, & in seram noctem, ac persæpè etiam in aurotam vsque protraheret studia; ex quo somnus illi præparcus, ac matutinus solùm erat. Cùm procedente verò tempore, nocere id sibi animaduertisset; cœpit nullum cœnæ, ac somno intericere studium; at visus subinde est sibi ad matutina studia obtusior; & cùm aliunde negotia totus penè dies contineret absorberens, sensit nihil sibi temporis, quod impenderetur

penderetur studiis, superesse. Itaque id cepit consilium, vt à quarta, quinta, aut saltem sexta post Meridiem hora, qua vulgus de cœna solet cogitare, conclusus cubiculo, à nemine inuiseretur; neque nisi quid maximè interesset, obturbaretur; sicque ad horam vsque nonam, quam cœnæ destinauerat, sibi, Musísque totus vacaret. Quin-etiam, statis illis diebus, quibus cursores Parisios, aut Romam discessuri erant, cœnam differre solitus erat in decimam, vndecimam, ac persæpè etiam vltra mediam noctem; vt posset literas & plureis, & vberiores conscribere; qua occasione sæpiùs cursores aut domi continuit, aut iam digressos, vt literas exspectarent, consistere, prece, ac pretio procurauit.

Penè verò statim à cœna ita ad somnum se comparabat, vt apparatum faceret excitabulum tempestiuum. Non sanè quod pigeret illum quietis necessariæ; sed quòd vltrà horas quaternas dormienti, tanta in vesicam vrinæ copia conflueret, vt occluso præ nimia tensione orificio, emittere illam deinceps non posset. Illa proinde occasione interrumpendus somnus erat; & crebrius quidem, si flaret Corus, minimàve aura frigidiuscula; tum quippe grauiùs, frequentiusque vrina detenta ipsum diuexabat. Erat & alia occasio expergiscendi sæpiùs, sudor; quippe seu integumentorum, seu tempestatis calore ad natiuam imbecillitatem superaddito, semel, iterúmve, aut etiam aliquando tertium, in singulas nocteis commutandum indusium erat.

Manè exsurgens, id obseruabat, vt caput seu galero, seu alia re superadiecta oneraret, donec illi sudor, calórve ex somno, quietéque conceptus, temperationem admitteret; alioquin enim aër frigidior laxatos poros subiens, obstruénsque, solitus erat rheumatismos, doloréśque dentium creare. Eandem ob causam legens, scribénsque, à fenestris procul sedebat; aliàs siquidem nescio quid frigidulum penetrans, capútque, & faciem, aut genam obuersam, ita paullatim afficiebat, vt excitatis fluxionibus dentes quoque malè haberent. Effectum hinc etiam, vt quantum interdiu per officia licuit, à vento, ac Sole abstinuerit; & cùm propterea excusationem aliquando prætexeret, causatus est, quòd cæterorum robustiora corpora similia essent laminis minimè obnoxiis aëris iniuriis; suum verò corpusculum persimile esset folio papyraceo, cui penetrando vel minima aquæ guttula foret satis.

Nunquam proinde deambulatum (quæ ipsi vna corporis exercitatio erat) pergebat, nisi tranquillo aëre, & Cælo obducto, aut saltem Sole debili, & in Occasum iam propendente. Aderat etiam famulus, qui ponè gestaret vmbellam, vt feruorem Solis, si quis superesset, vel auram quoque auerteret. Quia verò id poterat ipsi, atque comitatui esse importunum; ideò deligere solebat conualleis, locáque vmbrosa, per quæ liber incederet, oculos aliunde, atque aureis pasceos. Nempe ad confabulationem, qua gratius nihil habuit, adhibere solitus erat viros eruditos, ac leneis; vt memoratum aliquoties Galterium, Antonium Arbaudum Bargemonium Aquensis Ecclesiæ Præpositum, & simileis alios; ac sese intereà humanissimè recreari sentiebat plantarum virore, & florum pulchritudine; aquarum item murmure, & cantibus aniculatum. Heinc videri mirum non debet, si hortum illum Belgenserianum tanta plantarum varietate exornatum voluerit; si præter insignem canalem, insignem etiam aquæ iactum singulari exsilitione erumpere curauerit; si auiculis hieme ad arbores citreas in xystos formatas conuolantibus, disseminari grana curârit, & ne quispiam intereà aucuparetur, vetuerit.

Præhabebat porrò vocibus humanis, instrumentísque harmonicis Musicam illam auium; non quòd aliâ quoque non delectaretur: sed quòd ex Musica Humana, relinqueretur in animo contineens quædam, attentionémque, & somnum conturbans agitatio, dum ascensus, dèscensus, tenores, ac mutationes illæ sonorum, & consonantiarum eúntque, redeúntque per phantasiam; cùm nihil tale relioqui possit ex modulationibus auium, quæ, quòd non sint perinde à nobis imitabiles, non possunt perinde internam facultatem commouere. Voluit eamobrem continuò educari luscinias, simileísque auiculas, quas etiam in proprio cubiculo habuit, quarúmque ita curam gessit, vt si quid egerent, aut vellent, ex variis signis agnosceret, & vt fieret satis, statim prouideret: illæ verò, quasi agnitione quadam, benefactori accinerent, & cùm eo absente plerumque silerent, vbi tamen aduentus signum vel voce, vel baculo daret; in cantum statim prorumperent.

Quoniam autem incidit mentio affectus erga animalia, nihil oberit adnotare adolescentem, ac iuuenem deperiisse canum genus. Quorundam antè meminimus: amauit verò potissimum quos singulari aliquo instinctu præditos agnouit. In iis fuit vnus, de quo sæpiùs id memorabile narrauit, quòd cùm fuisset à nescio quo vehemente ictu percussus, ipsum non modò iam in ædeis ingressum subodoraretur; sed ad quinquaginta etiam passus venientem persentisceret; allatránsque ex improuiso, mox aduentorum subindicaret. Cæterùm occasione murium, qui libros, chartásque in cubiculo arrodebant, adamauit deinceps feleis, quos exosos habuerat; effectúmque paullatim est, vt paucis primùm educatis necessitatis gratiâ; etiam ob solam delectationem numerosos habuerit. Ex Oriente quippe obtinuit cinereos, rufos, variegatósque, elegantia spectabili; quos propagatos etiam Parisios, & aliò ad amicos misit. Cùm nihil autem non obseruaret, adnotauit feleis vtero gestare hebdomadas præcisè nouem; vltra annum decimum quartum parere; obstetricatione interdum vti; etiam cùm non conceperint lactare; & id genus similia.

Sed ad sui curá, vt redeam, fuit ea quoque temporibus

temporibus morborum simplicissima; ipséque ferè experiundo didicit sui medicum esse. Nam primùm, quod spectat ad febrim, curare illam solitus fuit inediâ sibi præstitutâ; ratiocinatus febris materiam aut non substituto fomite, citò absumi; aut non facto impedimento, citò subsidere. Deinde, cùm rheuma, tussísve vrgeret, nihil aliud, quàm vsurpabat bucellam crustæ ex pane sicco; cuius semper frustula quædam, cum tragemate odorato, theculâ argenteâ conclusa gestabat. Sic enim ex ea detrita, saliuáque simul sensim instillata, opinabatur arteriam incrustatione quadam obduci; adeò vt humor superfluens illam non exulceraret, neque prouocaret ad tussim. Hæmorrhoïdibus leniendis alia nulla re vtebatur, quàm oui luteo, cui interdum aliquid butyri, aut laridi fuisset commistum. Agnouit etiam balneatem aquam in potum assumptam iis mirè prodesse; & vel calorem suppositum, vel minimum somnum eas remittere. Circa vrinæ retentionem, dictum est de vsu aquarum; solebat verò, vt eam cieret, linteum, eiúsve angulum dentibus premendo, quasi mandere; idque in ipso conatu, quo proinde sæpe vrinam emisit. Nisi id verò sufficeret, vt in maxima vesicæ tensione, tum inter parietem, posticámque lecti partem interuallo arctissimo sese comprimendum sistebat; nam post multos saltem conatus, id experiebatur non inutile. Et non ad omnem quidem retentionem consequebatur arenularum, calculorúmve deiectio: frequentiùs tamen prorumpebant, cùm dolores renum, vreterúmque præcesserant. Vrinam autem excipere cucurbitulâ, quam ventosam vocant, solebat; vt in eius fundo statim appareret, si parturiisset aliquid: videlicet labores illos, eruptionésque calculorum, parturitiones suas dicebat. Denique nisi podagrâ, parentum instar laborauit, causam ipse censuit victus regimen, quod etiam quoties pater seruauit, toties consultum optimè fuit.

Non est verò heic prætereundum, imbecillam complexionem nihil obstitisse, quò minùs se in morbis illis, vehementibúsque doloribus patientissimè gesserit. Nam frequentia quidem, & diuturnitas quendam quasi callum induxisse videbatur: sed patiendi tamen consuetudinem eo perfecerat ratiocinio, quòd quicquid pati necessum foret, ferendum esset leniter. Communis certè eius vox erat, se non tam angi propter mala, quibus erat obnoxius; quàm lætari quòd ea grauiora, vt esse poterant, non forent.

Non dissimilis porrò animus erga fortunam aduersam fuit. Nam iacturâ aliquâ factâ, ac rei caræ potissimùm, non potuit quidem non commoueri: verùm molestiam temperare ea ratione solitus fuit, quòd non tam spectaret rem deperditam, quàm cum voluptate possessam. Sic solamen etiam quærebat ex rebus superstitibus: censebat enim non tam dolendum, ob id, quod iniquus casus abstulisset; quàm exultandum propter id, quod bona fortuna seruasset. Hinc non infrequenter dicebat, cuivis incerta bona paranti constitutum esse debere, se illa non sibi magis parare, quàm furibus. Contingebat etiam interdum, vt quæ proposuerat, pro votis non succederent, conatúsque; & sumptus omnes efficerentur irriti; at solatio erat, quòd nihil tentasset non laudabile, neque officio, impensæve iterandæ impar foret. Eam ob causam non desistebat idem tentare sæpiusculè; tanquam non desperans, quin prosperum quidpiam tandem affulgeret; ac aliunde existimans plureis labores irritos vno successu redimi; neque debere piscatorem idcircò retia abrumpere, quòd iactum interdum sine fructu faciat.

Et sic quidem ille patientiam, constantiámque tuebatur; cùm foret nihilominus suaptè natura subiracundus. Dicebat verò nihil sibi vnquam animi regendi persuasionem æquè fecisse, ac spectaculum casu quodam exhibitum in microscopio. Quippe cùm in eo conclusisset pediculum, ac pulicem, obseruauit pediculum luctâ institutâ sic cõmotum fuisse; vt sanguis à capite in caudam, itu, reditúque continenti distraheretur. Hinc nempe est argumentatus, quanta fieri per iram debeat humorum, spirituum, facultatum omnium perturbatio, quantam declinet perniciem, qui illi non fecerit locum. Duo autem quædam capita erant, ob quæ præsertim commoueretur. Vnum, ac præcipuum, iniuria ex ingratitudine profecta. Iniuriam dico; nam ex obliuione sola beneficij, ne indignationem quidem vllam testabatur; qui ipse potiùs videbatur id oblitus fuisse, quod contulerat. Verùm, cùm quis sibi eam notam animi ingrati inureret, vt præterea nocumento, vel impedimento sibi, suísve, circa negotia, aut destinationes foret; tunc incalescebat, excandescebátque, & probra etiam effundebat; meminíque, dum statim sese ad sedationem componeret, conquestum, quòd ea occasione Philosophiâ defectus fuisset. Alterum, negligentia prauáque mandatorum exsequutio per famulos. Facilè enim irascebatur, nisi quilibet primùm audiens, exaudiret, accurrerétque; ac nisi iussa faceret tempore, modóque præscriptis. Quippe cùm de industria alicuius diffideret, aut de inuersione, interpolationéve, ex præsumpto ingenio, propemodum securus esset; tum disertè, articulatim, & ex ordine præcipiebat quemadmodum vellet quidpiam peragi; ac nisi deinceps, vt res fuerat inculcata, perfecta fuisset, vix se poterat continere, quin in querimonias, & conuitia prorumperet. Vnde sæpiùs ad me conuersus, solitus fuit dicere, oportebat ergo te esse infirmitatis meæ testem? Continebat nimirum sese, neque, nisi coram familiaribus, hasce animo habenas laxabat. Ac ista quidem ferè fuit vna animi eius impotentia: quamquam in sese statim rediens, tranquillitatem repetebat; & quod spectat ad famulos, sæpe querulus solùm fuit, vt excitaret socordiam, ac imposterùm redderet cautiores. Quin-etiam ita affectus fuit in eos, quos ducebat ingratos, & iniurios,

vt nunquam maluerit vlcisci, quàm obliuisci iniuriam; nemóque agnouerit culpam, quem non complexus fuerit, beneficiisque novis cumulârit.

Nunc, cùm in locum de beneficiis inciderimos, eoqois ignorat quantùm fuerit ad benefaciendum propensus? Nemo certè vnquam alacriùs, liberaliùs, frequentiùs donauit; & cùm proposuisset sibi Deum ac naturam, omnia dono, nihil mutoò dantem, imitari; dici omninò de illo potest, quòd vota præcucurrerit, quòd spem superauerit, quòd præstare illi fuerit, quàm aliis optare velocius. Millies enim ooo modò opem, opésque vltrò obtolit; sed non cogitantibus etiam contulit teipsa. Et vide simul industriam. Cùm ad Holstenium mitteret, quos diximus suprà, Atistoteleos, Platonicósque Interptetes, ducentis aureis nummis coëmptos; scripsit quidem epistolam, qua videretur nihil aliud, quàm volumina commodasse; verùm post-scripto epistolio significauit se donasse, donatósque omnioò velle; priorem autem epistolam eo duntaxat fioe perscriptam, vt obtendere illam posset, si qui fortè molesti essent in deposcendis codicibus, quasi illos mutuo solùm possideret. Quàm putas verò sæpe egit, quod de Arcesila memorant, supponens pura ceruicali dotmientia, aut aliàs non aduertentis amici, pecuniam, qoa agere cum competisset, & recusaturum tamen? Sanè cùm sæpe id noo posset, & podorem alienum nou ferret; familiaris manu est vsus, vt eum, qui erat accepturus, confidentiorem faceret. Testari id profectò licet: nam etiam per supremos dies, dati per me voluit viro cuipiam ingenuo; euius & indigentiam nôrat, & pudorèm maoifestandi. Neque putes id eum egisse, vt largitionis testem haberet; nam aliunde cùm nôrat minùs in accipiendo difficilcis; longè aberat, vt qoæreret tertium, cuios pudore afficerentur. Ipsemet enim exhibebat, neque semouebat modò omneis arbitros; sed oe familiarissimis quidem perspectum deinceps faciebat. Heinc si mihi innotuit (vt exempli gratiâ hoc dicam) largitio illa pecuniaria, qua in Campanellam est vsos; ex Campanella ipso noui, qui & priuatiio recitauit, & declarauit publicè; non verò ex ipso Peireskio, tametsi tum ambo apud ipsum diuersaremur. Quamobtem si in alium qooqne cootulit centum aureos, ducentos in alium, in alium trecentos; id sanè rescire aliunde, quàm ex ipsomet concessum fuit. Scilicet noo fuit ex odioso illo genere hominum, officia exprobrantium, quæ cùm meminisse debeat is, in quem collata sunt, ooo commemorare, qui contulit; nemo esse potuit huius regulæ, quàm ille fuit obseruantior. Siquidem tantum abfuit, vt deprædicaret quæ præstiterat; quin potiùs sempet factam ab aliis mentionem auersatus est, nec sine quodam rubore passus; solitus aliunde ita extenuare quod concesserat, vt penè negaret quicquam concessisse.

Noo ita verò sese habebat, quidpiā oactus ab aliquo. Quippe celebrare nunquam destitit, ac tametsi parui momenti res foret, aut magno etiam pretio redempta, professus est semper se esse omoinò deuinctū, solitus præterea officiis, obsequiisque omoibus gratitudinem facere apertam. Nam si qois numisma, sigillum, membranam, marmor, vasculum, aut quidpiam aliud seoantiquum, seû peregrinum, seu aliuquin rarum dedisset; tum præter animum effusum, dispiciebat statim qua ille re delectaretur, & qua verosimiliter careret; seu nempe libris, seu picturis, seu plantis, seu aliis rebus, quibus (cùm non auderet pecuniâ) rem cum fœnore compensaret. Constat id speciatim de plutibus libris, etiam carissimè coëmptis; sed in exemplum hoc satis esto, quòd cùm bonam hominum partem delectari nosset Gallico Mercurio, Historia Romana Coëffetei, Octauio, Strada de vitis Imperatorum cum iconibus, aliisque id genus; illorum semper copiam habere comparatam voluerit, vt ingerente se occasione, ad manum esset, quod donaret. Ex qoo effectum est, vt plories eiusmodi libros octies, decies, & pluries non magno interuallo habuerit, & donauerit, ac sæpe etiam cuio spes non foret iteratò recuperandi; cuiusmodi fuêre Eusebius Scaligeranus, Ephemerides Origani, & alij sexcenti.

Tenere nempe se oonquam potuit, qoin testatum faceret se conferendis potiùs, quàm accipiendis beneficiis natum; & cùm maiorem voluptatem, quàm ex dono probè collocato non perciperet, perditum diem illum habere, io quo se quavis occasiooe munificum non exhibuisset. Heinc viri cordati, & Crœsi diuitias, & Arabum gazas illi exoptabant; vt suum illum liberalem, ingentémque animum testatiorem facere posset. Siquidem stupore dignum iudicabant, vndénam illi ad tot sumptus, satis abundè suppeterent; qui aliunde & spretas opes, & intacta lucro pectora perspecta habebant. Et fuêre quidem qui improbârint, quòd videretur non satis æquam familiaris rei habere rationem. Visus est enim sumptus superare censum; & iudicium vel ex eo factum, quòd mitteret Romam quotannis tria millia librarum Turonicarom expendenda. Verùm ipse ante salutem poneudos rumores non censuit; magnúmque semper quæstum duxit, opes honestè profuodere, quæsito nempe bonis seu viris, seu artibus emolumento. Dici quoque potest, quod Poëta ait, *Quæsiuit nomen, quærat auarus opes*; oam profectò seu suæ familiæ reditur imminuerit, seu noo amplificauerit; at quæsiuit tamen tantam gloriam, quantam immensis opibos, cæteræ tam moltæ nunquam consequentur. Hoc est verò, quod viri illi cogirare debuerant; non quæri nempe solùm diuitias, vt fames, vt sitis, vt frigus arceatur; quippe ad hos, aliósque vsus naturaleis pauca sufficiunt; sed maximè, vt cum splendore æuum transigatur, relinquantúrque monumenta propagandæ faiοæ post interitum. Is est enim tacitus finis, ad quem, dissimulanter licèt, mortales

tales

tales omnes collineant; & quem tamen non assequuntur, qui alioquin ditissimam efficere familiam student.

Taceo eam fuisse Peireskio mentem, vt pro familia duceret Mundum; ac parentum, fratrum, aut filiorum loco, quibuscum omnia essent communia, omneis, & sapienteis, & bonos habetet. Hosce appello; quia tametsi nihil non est vnquam bene merentibus largitus; delectum tamen semper eum habuit, vt in obuios quosque non esset profusus. Cùm enim minùs quis meteretur, liberalitatem temperare nôrat; meminique poscenti cuipiam, vt decem nummos mutuò daret, responsum ab eo, non se decem, quos mutuò crederet, habere; sed duos habere, quos gratis donaret. Cùm ille verò accepisset, & ex ipso requireretur, quamobrem ita faceret; satis est, inquit, si præsenti necessitati succurratur; & siam potiùs parcus donator, quàm molestus creditor; expertus aliunde complureis idcircò auersari me, quòd se meo ære obstrictos putent.

Porrò cùm nihil æquè amicos, ac beneficentia, & obsequium pariat; nihil mirum, si toto orbe, tot, tam bonos, támque illustreis, atque constanteis habuerit. Mirum est potiùs, quàm tam multis demerendis suffecerit; cùm omneis ita coluerit, vt singularem non potuisset magis. Quippe in id semper incubuit, vt prouideret qua tandem re cuilibet gratificaretur; & imploratus ita accurrit, vt infœlicem se duceret, nisi amici necessitatem non præsensisset, & præuenissétque. Nôtat proinde quodnam esset amatorium poculum verum; sic præsertim amans, vt nunquam ad suam vtilitatem respiceret, occasionem verò consulendi amicis præteriret nullam. Sic nihil sibi vnquam à Magnatibus, Principibúsque Viris petiit; at in amicorum, ac potissimùm literatorum gratiam, quicquid conducere visum est, postulare nunquam erubuit. Seu verò illi precibus suis, seu aliunde quidpiam concessum tulissent, agebat semper gratias; & recipiebat in se tam suo, quàm Musarum, & publicæ rei nomine, gratitudinis testationem. Nec suos verò amicos modò, sed quos, præter eà illi amàrunt, ac speciatim parentes, filios, consanguineos, affines ardenter prosequutus est; illísque consilio, auxilio, perfugio, patrocinio fuit. Ac parum fortè est dicere sumptibus nullis eum pepercisse, vt amicorum res promoueret; maius est, quòd nullum habuerit neque in valetudinis, neque ininiriarum aëris rationem, quoties quidpiam periculi interuenire deprehendit. Tanto præterea candore fuit, vt nunquam rationem creditarum rerum ab amicis exegerit. Quin etiam ægerrimè tulit, quòd, depositâ continuò comparandis libris, vtibúsque aliis apud optimos Puteanos pecuniâ, ipsi, contextis indicibus, pretium, summámque subducerent; voluitque planè sibi, cum ipsis non agi adeò scrupulosè. Vt paucis dicam, fuit illi pectus adeò niueum, ac innocens, vt meritò iure amicos habuerit, quibus non potuerunt esse amiciores.

Ad hæc autem quantæ putèmus consolationi illum fuisse, cùm amicos vel ægrotanteis, vel orbitate, aliòve casu fortunæ perculsos inuisit? Nemini quippe aut meliora, aut amabiliora verba; & quia morbis, doloribúsque tolerandis assuetus erat, ideò nemini lenimenta ægritudinum omnium perspectiora: nemini potiùs habita fides, quòd ipse expertus omnia crederetur. Nouimus certè aliquos, quibus de salute propè desperantibus, animos restituerit; adeò fuit solers detegendis, facundúsque edisserendis insolitorum ipsis morborum symptomatibus, prognosticis, causis, &, nisi planè curantibus, saltem lenientibus remediis.

Ex his licet intelligi, quàm iucunda esse deberet illius cum sanis conuersatio; quando tam bene nouerat ecquæ res forent, cuiusque genio, moribúsque accommodatæ. Nimirùm cùm tam multa nosset, impromptu erat deligere, quæ gratissima cuique enarraret: &, cùm esset semper ad discendum comparatus, percontabatur solùm ea, quæ nouerat collocutorem cum voluptate recitaturum. Ita cùm frequens à peregrinis, curiosísque inuiseretur, subodorabatur imprimis, cuius rei studio tenerentur potissimùm; ac tum ea solùm ostendebat ex libris, cimeliis, cæterísque rebus, quæ videre forer iucundum; neque aliquid obtendebat, quod ipsi nosse non affectarent. Rogitabat deinde ea, quæ ipsi vel in patria, vel iter faciendo tam obseruassent; habebátque semper quidpiam simile, quod vel monstraret, vel aliàs sibi visum, auditúmvè referret. Inde effectum est, vt nemo non inuitus, discesserit, horásque, & dies non optauerit prolixiores. Quin longè etiam abfuit, vt crebrò conuersantibus tædium, aut fastidium creàret: exundabat enim semper nouo aliquo eruditionis gurgite; ac vocibus viuis omnia exprimens, ita rapiebat animos; vt metum semper iniiceret, ne citò nimis faceret finem. Et appositè quidem, seu petratò tamen, iocos interseruit: seriò quippe solitus loqui, eâ oris facundiâ sermones fundebat, qui iis salibus parum indigerent.

Porrò, cùm eius consuetudo foret cuique gratissima; ipsi tamen oneri erant, quotquot res dumtaxat vulgareis loqui, audiréve iuuabat. Conqueri proinde solebat, quòd tam bonas horas cogeretur perdere, audiendo solùm, assentiendóque, frigus, calorémve vigere; tempestatem esse claram, vel obscuram; auram sanam, vel insalubrem, cæteráque similia. Eandem ob causam auersabatur mulierum consuetudinem; quod vix liceret quidpiam frugi ex ea consequi, & de tricis solùm, ac nugis verba serenda cum ipsis forent.

Impatienter etiam ferebat clamosos, rixosos, loquaceis; tametsi istos leuiùs ferret, quòd pleríque verbis inutilibus frugi aliquid interseri posset; id enim dicebat se eruere, vt ex paleæ aceruo granum. Oportebat tamen eos esse veraceis, quòd garrulis istis parum conue

conuenit; nihil enim æquè exosum, ac vlrum, quem posset mendacij coarguere, habuit. Quare & solebat hoc hominum genus ita excercere, varias percontando circumstantias, vt memores sanè esse oporteret, si quid mentirentur, nec sibi contradicerent. Par iudicium esto de Thrasonibus, quos pari modo non ferebat; nisi quatenus inter iactationes, ingeniosum quid coruscabat, quod afficeret animum. Cæterùm enim gloriosos istos mirum in modum oderat; præditus ipse tanta modestia, vt cùm præclara agere, non verò iactare placeret, nihil vnquam superbè de se nec senserit, nec dixerit. Heic potuit sanè vel suo exemplo facere illos admonitos, qui & sui laudes inuitus audiuit, & titulos omneis ambitiosos delatos reiecit, & virtutes suas, alioquin eximias, ita eleuauit, vt semper vel infirmitatem, vel ignorantiam prætenderit; planúmque fecerit nihil esse posse illa animi moderatione expetibilius.

Nihil proinde adiicio de summa mansuetudine, ac singulari humanitate, qua quosvis adeunteis, opisque quidpiam postulanteis excipere solitus fuit. In confesso siquidem est, quàm non puduerit illum habere maiorem debito honorem quibusvis, inferioris etiam conditionis hominibus, quos vel genus, vel eruditio, vel dignitas quædam commendaret; quámque se erga obscuriores, rusticiores, pauperiores, affabilem præbuerit; animos addens sese adeundi, assidendi, alloquendi, interrogandi, respondendi; donec quisque sibi ab eo factum satis existimaret. Atque id quidem erga omneis; sed erga illos specialiùs, qui suas in iudiciis commendatas causas optabant. Suauissimum enim habebat parteis ipsasmet priuatim audire, & percontando, instandóque pleraque potiùs accipere, quàm à Caussidicis inter perorandum, scribendúmve suggererentur. Neque cùm ipsi elegantes, atque eruditæ actiones placerent: iniquo tamen animo tulit, si quando veritati fucum, æquitati insidias, legibus fraudem, innocentiæ laqueum fieri, vndíque obseruauit. Quanquam quo affectu sese comparârit, vt ius suum cuique tribueret, indicatum superiùs est. Addo illum ea industria, ac fœlicitate fuisse, vt aliquorum nobilium liteis, aliàs interminabileis, arbitratu suo composuerit, pacémque inter familias inexpectatam procurârit. Addo & cùm id moris foret, vt quæ partes coram Senatu liteis agitabant, Senatores ipsos in palatium, in templum, domum, aut ad alia loca procedenteis, agmine denso assectarentur; ipsum id nunquam passum fuisse, famulo contentum; aut præterea vno, alteróve ex familiaribus amicis, quibuscum posset colloqui, amandatâ sequentium turbâ.

Cùm illa porrò comitate, humanitatéque erga omneis foret, tum speciali quadam obseruantia prosequutus est quos nouit gradu, genere, virtute quadam eminenteis. Quippe vt omneis est veneratus, ita singulis, si quid potuit, præter debitos honores exhibuit. Promotis quoque ad dignitates, reducibus in patriam, seruatis ex morbis, adeptis coniugium, donatis progenie, atque id genus alia fortunæ bona assequutis, congratulari solitus est, seu coràm, seu per literas, voto, reuerentia, & affectu plenas. Nullum non prætereà officiú, atque obsequium præstitit; munera insuper adiiciens, vel certè communicans quicquid exquisitum variis ex locis obtinuit, prout vnumquéque his, vel illis rebus capi agnouit, aut subolfecit. Et questus quidem persæpè est, exhibendis, excipiendísque honoribus deteri tempus: at cùm ipse delatos sibi, quantum poterat, constantissimè recusaret, nullum tamen, quem crederet aliis debitum, prætermissum voluit. Id aliquando ipsi obiectum; & maximè cùm videretur ob imbecillas corporis vireis excusatione dignissimus; At, debeo-ne, inquit, vt ineptus esse primus desinam, pro ineptissimo haberi?

Heic non adiiciam, quanta pietate erga Parentes fuerit; nam id suis locis satis insinuatum. Vnum solùm addam, quod Nouercæ mores planè acerbos deliniit. Non longè erat à Doctoratu, cùm illa die quadam considens ad mensam, bilē effudit aduersus ipsum, quam in Patrem conceperat. Congestis plurimis conuitiis, ac exprobrationibus, quibus contradicturum spectans, detumescere ampliùs contendebat; Ipse nihil planè inficiatus, hanc vnicam vocem emisit, Vera sunt quæ dicis, ô Mater, imò & longè plura sunt, ob quæ iure conqueri possis. Tum quia verebatur, ne illa aut assensum huiusmodi sinistrè interpretata simulationem causaretur, ampliúsque excandesceret; aut pudore quasi suffusa, aliam rixandi quæreret ansam, sese continenter è mensa subduxit. Illa tale nihil exspectás, & ad improuisum casum obstupescens, ita repentè animos fregit, vt sese continuerit, effutieritque deinceps nihil. Priuatim posteà ex eo quæsiuit, cur falsa cùm sciret, quæ obiecta fuerant, nihilominus admisisset; ille autem, Et admisi, Mater, & admittam in posterùm; auctórque sum, vt quoties pectus efferuescere senseris, iram potiùs aduersus me, quàm aduersus alium profundas. Nam ego quidem patienter feram; at alij exasperabuntur, vnde tu magis excandescens finem fortasse vix facies, quin graueis exinde contraxeris morbos. Neque porrò id inutile fuit; illa enim sese deinceps longè mitiorem præbuit, ipsúmque adeò amare cœpit, vt de hærede instituendo sæpiùs cogitauerit; ac perfecisset, nisi cùm obiit, is in Belgio procul abfuisset.

Ad Fratrem quod spectat, tanta propensione erga ipsum fuit, tantam vicissim expertus est, vt res in exēplum trásire mereatur. Quippe ab æuo vsque ineunte ea fuit, eum mutua, & maxima beneuolentia, consensio, vt in eadem studia semper conspirauerint, & ne minimo quidem vllo intercedente dissidio, de herciscunda familia ne cogitauerint quidem. De consanguineis, affinibúsque illud sanè testari licet, quòd omneis habuerit coniunctissimos, excipique voluerit domo, ceu communi hospitio, cùm in vrbem aduentarent, non patrueleis modò, sed etiam qui ex

atavis,

atavis, tritavisque ducerent ramos. Quinetiam, cùm omnium patrocinium alacri studio susciperet, solitus erat, si fortè quidpiam inter ipsos intervenisset, componendi auctor, & arbiter fieri. De Praeceptoribus dictum suis locis; addo memoratum ab ipso non semel, nihil accidisse sibi incundius, quàm cùm à Vario nescio quid in Fouviuij gratiam obtinuit.

Quid est quod hoc loco attexam de charitate in Patriam, cùm ex dictis perspicuum sit illum totum fuisse in ea exornanda? Vt mittam enim nullam vnquam occasionem praetermissam, quin maiestatem Principis, Gallici nominis honorem, & Iura Regia farta tecta, adnersus Scriptores peregrinos voluerit; attingo solùm circa Prouinciam, curasse illum maximè, vt ea imprimis illustraretur. Eò nempe eius curae spectarunt, cùm nihil nō egit, vt quasi ex cineribus Comitum nostrorum erueret historiam; ac nobilissimas familias suae luci testitueret; vsus quippe non nuda traditione, non argumentis leuibus, non auctoribus parùm certis; sed scriptutis authenticis, vt testamentis, matrimoniis, transactionibus, clientelis, priuilegiis; itémque statuis, tumulis, epigraphis, tabulis pictis, insignibus, numismatibus, sigillis; aliisque id genus rebus, quas vt detegeret, haberétque, nulli pepercit sumptui, nulli labori, nulli industriae; euoluens ipse, aut procurans, vt euoluerentur acta omnia, quae in omnibus archivis, tabulariisque, Principis, Praesulum, Abbatum, Capitulorum, Coenobiorum, Gynaeceorum, nobilium, priuatorum quorumlibet; inque Ecclesiarum Statutis, Necrologiis, Kalendariis; ac depingi mandans quicquid peruetusti adumbratum, effigiatum, incisum, expressum per libros, vestes, vitra, aedificia tam sacra, quàm prophana foret. Quominùs mirum, si nemini ex tota Prouincia maiores sui nobiles perspectiores, quàm ipsi fuerint; quando & omnium genealogias retexuit, & ex actis expendit, & insignibus, cum ipsorum, propter varias stirpeis, variatione exposuit. Sic speciatim labore magno seriem texuit. Vicecomitum Massiliensium, deducens illos ab vsque Guillelmo S. Honorati Massiliensis Episcopi fratre, hoc est, ab anno nongentesimo sexagesimo secundo. Quo etiam modo condidit synopsels Episcoporum, Abbatum, omniúmque virorum illustrium; ac plurimus praesertim fuit circa *Trobadores*, Poëtásve suprà memoratos.

Eòdem spectauit studium emendandi, & excudendi chorographicam Tabulam, disquirendique varia, per varias aetates confinia, cum specialibus populis, regionibúsque, & Principibus, qui in illa fuisse leguntur; ne quidpiam dicam de legibus, magistratibus, iudiciorum formis. Fuit autem curae potissimùm scrupulosa peruestigatio, & ichnographia viae Aureliae, quatenus traducta per Prouinciam fuit; Amphitheatri item tam Foroiuliensis, quàm Arelatensis; Arcuum triumphalium tam Arausionis, quam S. Remigij; trium Turrium superstitum adhuc in Sextiési Palatio; & , vt paucis dicam, rerum omnium, quae saperent antiquitatem. Nam quòd praetereà Inscriptiones, marmora, imagines, & alia id genus non neglexerit, manifestum est ex hactenus dictis; vt etiam quod attigimus de Animalibus, fossilibus, plantis, aliisque, vel Prouinciae propriis, vel ex peregrino Orbe translatis.

Eòdem denique, quòd constanter excitauit ingenia, quae aut nouit, aut prouidit, condecorandae patriae nata; admonens semper, animánsque, & libros, caeteráque omnia, si opus foret, suppeditans. Cùm commendaret verò illos, qui scriptis, inuentisque suis, ac descriptione praesertim regionis, rerúmque gestarum illam celebrassent; tum suspexit maximè studium, quo affectum nouit Polycarpum Riuierium, Carthusiani Ordinis decus, cuius immensae eruditioni accessit notitia eximia rerum omnium Prouinciae, explicandarum speciali tomo operis Herculei ab illo suscepti. Tum maximè fecit potuisse se demùm hortatu suo inducere Iacobum Morguesium, emeritum, ac sanè magnum Aquensis fori ornamentum, vt se ad Statuta Prouincialia illustranda componeret; quòd foret exinde lux magna omnibus Prouinciae tribunalibus affulsura. Quàm saepe verò exoptauit Petrum Decormium generalem Aduocatum, profundae adeò doctrinae virum, functione demùm ab erudito, dignóque filio subleuari, vt totus fieret concinnandis, communiendisque Senatusconsultis, & quae praesertim ipse suasisset! Quàm saepe Scipionem Peretium, cuius nunquam satis mirari ingenium, iudicium, eloquentiam potuit, suas illas forenseis actiones, adeò eruditas, atque elegánteis, mittere in lucem! Et pauca haec quidem ex multis de affectu in Patriam, nam quantum aliunde condoluerit, cùm temporibus difficillimis nihil, nisi vota superfuerunt, commemorare parùm est.

Superesset iam aliquid circa Religionem in diuinum Numen: sed in confesso primùm est, illum semper maiorum fidem, hoc est Catholico-Romanam professionem sic defendisse, vt etiam ad illam, quotquot potuit ex heterodoxis, ac potissimùm eruditis, inflectere curauerit. Deinde religiosi cultus fidem vberrimam fecerunt publicae omnes caeremoniae, quas rigidè semper, quantum licuit per valetudinem, obseruauit. Quippe & solemnibus sacris, concionibus, processionibúsque, vt vocant, interfuit; & nullum fuit celebre festum, in quo non seipsum Sacerdoti probauerit, mensaeque Eucharisticae factus particeps fuerit. Constans ad haec sincera fide, amoréque in Deum fuit, sublimè de tāta Majestate sentiens, ac summè de eius bonitate sperans. Nihil addo de cultu, quo fuit prosequutus Pontificem Summum, Cardinaleis, Legatos, Nuncios: siquidem nullam praetermisit occasionem testandi ipsis reuerentiam, affectum, obsequium, vt minùs sit mirum, si illis nihil vnquam negotij in Prouincia contigerit, cuius ipsi committere procurationem non affectârint. Quo titulo etiam

etiam demeruit cæteros Prælatos, Generaleis, Prouincialeis Ordinum, quos recensere prolixum foret; agnitus aliunde patronus Cœnobitarum omnium, maximè verò Reformatorum, qui si quid egerent in Curia Romana, in Regia, in Prouincia, ac Senatu ipso, illius continuò implorabant opem.

Nunc, vt specialiùs Studia dicãtur, præmittendum imprimis est, fuisse Peireskium ingenio prompto, aut si quid certè defuit, arte, ac labore illud compensasse. Quippe in rebus etiam conceptu difficillimis, inculcatione vix indiguit; & sedula disquisitione, exercitationéque mentis, ipsam ad quidvis facilè intelligendum comparauit. Habuit enim præterea illud ita natum ad omnia, vt nullum fuerit doctrinæ genus, cuius desiderio non inarserit, & de quo non lubens conseruerit cum peritis Viris sermones. Moderatus certè quod ad alia spectat, videtur fuisse vnica sciendi cupiditate immodicus; nemóque fuit, qui vehementiùs affectârit perficere celebre illud Liberalium disciplinarum coronamentum. Quin-ne hoc solùm; sed etiam Mechanicarum studiosus fuit; eáque de causa nullus vnquam artifex præcellens, ac celebris fuit, quem remoratus, aliò tendentem, apud se non detinuerit, ex quo non multa seu opificia, seu artis arcana arripuerit; ipsum domi, victu, stipendiis, variisque muneribus in menseis, ac in annos fouens.

Sagacitate quoque mira fuit, adiuuãte constantia, qua inuestigando nunquam fuit defessus. Euenit proinde non rarò, vt coniecturæ successerint, quòd ex oblatis circumstantiis, cætera adnexa subodoraretur, ac fœliciter diuinaret. Nihil certè ipsi traditum in manus, cuius, quicquid notitiæ poterat haberi, non eruerit; adeò vt non immeritò habitus fuerit toto Orbe quasi Arbiter rerum abstrusiorum. Nempe, si quid vspiam inuentum, cuius nesciretur origo, natura, destinatio, statim ad illum prouocabatur; quasi germana rei notitia citra eius opem haberi non posset. Quid, quod rerum etiam, quæ non forent, sed esse tamen perhiberentur, rimatus conditionem est; disquisiuitque, num saltem possent in rerum natura exstare?

De Solertia iam sæpiùs dictum, ob quam nihil penè, quòd humanitùs fieri, haberíve posset, se consequuturum nunquam desperauit, modò iuuaret, interessétve animum eò intendere, explicaréque conatum, ac neruos. Et sanè plurima peregit, ac obtinuit, visa viribus, conditionéque superiora; quoniam facilè prospiciebat quicquid promouendo, obstandóve esse poterat; impiger aliunde, vt illud vegeret, hoc amoliretur, & omnia misceret, quovsque votorum compos fieret. Quin-etiam amicos vbique parabat, & officiis variis vltrò obstringebat, vt seu aliquid destinasset, seu deinceps occasio destinationem facturæ esset, ad obsecundandum forent comparati. Quamobrem, re proposita, quam peragendam arbitraretur, prouidebat primùm pretióne, an prece, amore, an metu, iussu, an sponte; & quis, quid, vbi, quomodo, quando, ad præstitum finem conferret; ac tum, nihil cunctando manum operi dexterè admouebat. Sic in excogitandis caussis operum tam artis, quàm naturæ admirabilium, peracutus, ac celer fuit: facillimè enim coniiciebat, &, dum tantillum decoxerat, coniecturas suas ratiociniis omnifariis suffulciebat.

Memoriam ad-hæc habuit fœlicem, ac plurimùm firmam. Tametsi enim conquerebatur habere se fluxam, atque imbecillam; explicari tamen non potest, quanta fuerit varietas rerum, quarum ex ineunte æuo meminit, idque non vniuersè modò, sed cum singularibus etiam locorum, actionum, verborum, personarúmque circumstantiis. Ex quo efficiebatur, vt inter loquendum, adstanteis semper mirè recrearet; quòd, quæcunque suborta foret colloquendi occasio, proferre è suo penu posset, quod appositè, lectis verbis, summa cum gratia recitaret. Nempe non fuit rapida quidem volubilitate verborum: at non fuit tamen, hæsitans lingua, nec absonus voce, nec sensu confusus. Seu enim partus ingenij, seu thesaurus memoriæ, seu animi motus efferendus foret; adeò non inuita verba occurrebant, vt distinctè, grauiter, copiosè, ornatè omnia diceret; neque, si res fuissent coràm positæ, conspici præclariùs potuissent.

Iudicio maturo, ac solido fuit: adiutus præsertim tanta experientia, lectione, & meditatione rerum. Et quamvis nonnullis videatur præcipitanter egisse, quòd nihil cunctatus vnquam fuerit, quoties promouendarum artium, adiutandorúmve virorum eruditorum occasio incurrit: nihilominùs ipsamet res fuit, de qua cùm à primis annis, ac totó decursu ætatis cogitauerit, nihil esse potuit deliberatius. Quin dicebat etiam nihil deliberandum, vbi ageretur de iis adiuuandis, qui essent generi humano sua doctrina, suísve inuentis quomodocunque auxiliaturi. Visus est aliũde non nihil credulitati indulsisse; at cùm nerui, & artus sapientiæ sint, nihil temerè credere; non postulat aliunde ratio, vt nihil nisi visum, auditum, palpatúmve admittatur. Nam delectus quidem habendus, neque cuivis fidendum est: sunt tamen boni, doctíque Viri, tam falli, quàm fallere nescij, quibus fidem non adhibere ferum, & immane, videatur. Atque id præsertim, cùm sit angusti nimis ingenij, persuasum habere nihil esse in naturæ recessibus, præter hæc familiaria, vulgóque obuersantia; & ea, quæ in vna regione, aut ætate visuntur, mensuram fieri, ac typum omnium, quæ esse in cæteris possunt. Id cùm Peireskio perspectum foret, facilè omneis audiit, de quorum seu eruditione, seu probitate non dubitauit; at cùm non pronunciaret statim, quæ narrarentur esse ex iis, quæ fieri, esséve non possent: solitus est tamen expendere omnia, & nisi posset aliud, saltem sic rogare omneis circumstantias, vt si quid demùm crederet, id probabile esse oporteret. Quòd si interdũ propriis ratiociniis nõ diffidit, visúsque

est

est paullò tenacior conceptæ semel sententiæ; causa illi fuit, quòd existimaret non esse semper vacillandum, neque decedendum de ea opinione, quam aliqua ratio, aut conjectura fecisset firmam; nisi potior occurreret, quæ oppositam firmiùs stabiliret. Et sanè nihil tutius quidem, quàm comparatam habere mentem ad exuendum omne præjudicium, vt rationi ac veritati sine pertinacia locum præbeat: verùm, quia vix vnquam occurrunt momenta rerum paria, efficitur semper, vt mens in vnam partem propendeat; adeò vt quisque tantò sit excusatione dignior, quantò vel nolens id sequitur, quod verisimilius videtur.

Dicendum rursùs fuisse illum sedulitatis eximiæ, diligentiæque inexpugnatæ. Ea certè fuit major, quàm pro virium, valetudinisque ratione; quando vix vnquam ira remisit vehementem illam contentionem animi, vt vllam horam, necdùm vllum diem absque linea transegerit; adeò nullo vnquam momento deliciarum suarum obliuisci potuit. Quorsùm verò innuam indefessum studium, seu obseruandum aliquid, seu committendum chartis fuit? Nam quantum quidem præstiterit in obseruando; seu res cælestes, seu terrestres, seu naturales, seu arte-factæ, seu antiquæ, seu recentes, seu quæcumque tandem visæ sunt cura & attentione dignæ, passim iam insinuauimus: in scribendo verò sic impiger fuit, vt quicquid rerum occurreret, statim faceret adnotatum. Literas prætereo, quas, si quispiam alius, & numerosissimas, & eruditissimas, & plærumque etiàm fusissimas scripsit.

Refero potiùs, nihil vnquàm memorabile accidisse, quod non ipse statim sua manu in commentarios retulerit, cuiusmodi fuêre pompæ panegyricæ, publicæ clades, prospera, aduersáve magnorum virorùm euenta, contentiones celebres, habita cum Principibus, & eruditis viris colloquia, atque id genus plurima alia. Admouebat autem incunctanter manum, ne descriptionem differendo interuenirent negotia, quæ exturbarent; ac interim memoria elanguesceret, & rerum multarum singularium minùs tenax efficeretur. Similis erat diligentia, qua, seu quidpiam notatu dignum sibi in mentem incideret, seu audiret ab alio, seu ex libris expiscaretur, arripiebat calamum; nec poterat pati, vt quidpiam periret, quod vel sibi, vel aliis arbitraretur vsui futurum. Conscribebat verò, quia existimabat rem tum demùm esse in tuto, nec posse perinde ex chartâ, ac ex memoria effluere; idque cùm ipsi, vt Socrates, aut Pythagoras fidere non posset; experiretúrque id, quod scriberet, ipsa scribendi contentione animo profundiùs infigi.

Cæterùm quicquid adnotaret, deligebat semper nouas schedas, seu distincta chartarum folia, vt si quid addendum posteà videretur, efficeretur confusum nihil. Præscribebat autem in fronte, aut in summo margine adnotandæ rei argumentum, siue titulum charactere majusculo (quo etiam ferè interscribebat nomina propria, vocésque alias, quæ poterant ex minutiore, aut non rectè legi, aut non tam citò occurrere) adiiciebátque annum, & diem, &, cùm ab alio acciperet, præmittebat etiam auctorem. Nec modò verò marginem interdum ex vna, sæpiùs ex vtraque parte relinquebat, vt si festinando quidpiam omisisset, posset illud adiicere, potiusquam interiicere: sed & ipsam frontem faciebat peramplam, vt discerni meliùs posset titulus, & maximè, si fortè ipsum præmittere, præ festinatione, non satis vacaret. Quanquam id raro; neque enim imperfectùm quicquam volens relinquebat, quòd sæpè nimis expertus fuisset res inchoatas, aut concisas futuræ ampliationis spe, nouam manum, aliis curis interuenientibus, haud sensisse. Quapropter sic omnia scribebat, vt si manus extrema foret; indignabatúrque, si quando iussus aliquis, seu dictatum, seu excerptum, seu proprium quid conscribere, non satis capacem relinqueret locum præficiendo titulo; aut marginem non satis congruum, congruámve satis distantiam inter voces, ac lineas, exscriptionis elegantioris, ampliorísque expectatione. Censebat enim, id, quod res erat, eam dilationem esse fallacem; &, nisi aliud, nonnullam certè inducere temporis jacturam.

Pari ratione ægrè ferebat, si quis procul absens exspectaret vel reditum, vel occasionem aliam, vt quidpiam vberiùs narraret, vel transmitteret; volebat enim copiosè scribi, & quamprimùm mitti quodcumque nosse, vel habere interesset; quia non rarò ex simili procrastinatione fuerat rebus pulcherrimis, vtilissimísque frustratus. Non poterat autem qui illum amasset, copiosas nimis literas dare, quòd rerum scriptarum nullas circumstantias non explicitas peroptaret. Quin-etiam sæpiùs querebatur, quòd qui scriberent, non satis cogitarent ea, quæ sibi ipsis essent in luce, ac proinde vt nimis nota, vel non magni facerent, vel scribere negligerent, esse absentibus planè incomperta; atque idcircò nihil ex illis non nouum iri habitum, eóque nomine placiturum. Hinc sicut ipse quid explorans, aut aliquem interrogans, nihil quod ad rem attineret, omittebat perquirere; ita cùm aliquid ab aliis inuestigari, obseruaríque seu procul, seu propè iubebat; mandabat semper, vt quibuscumque id posset modis perspiceretur, adeò vt nullæ, si fieri posset, laterent circumstantiæ, quas proinde ipse ferè præscribebat; mirè aliunde oblectatus, si quis suopte marte, propriáque solertiâ, vel ad omneis, vel ad plureis, vel ad aliquas certè attendisset.

Ad hæc impenso fuit studio ad librorum copiam, varietatémque comparandam. Nam de MSS. vt nihil dicam, quos nisi habere antiquos potuit, exscribi certè procurauit (exscripsitque interdum ipse) præhabitis indicibus Bibliothecarum celebrium, ac toto Orbe præcipuarum; vt si quid sibi, studiosisve necessarium occurreret, vnde erui posset, in promptu haberet. Vt istos, inquam, prætercam, prælo subjectos conquisiuit Romæ, Venetiis, Parisiis, Antuerpiæ, Amsterodamo,

 Londino,

Londino, Lugduno, aliunde; idque non modò ab exactis Francofurtensibus nundinis; sed toto etiam anni decursu, amicis admonentibus, transmittentibúsque qui pro votis essent; & subministratâ seu per nummularios, seu per amicos ipsos pecuniâ. Si vspiam quoque Bibliothecæ distraherentur, subhastarentúrque, coëmi rariores curauit, eósque nominatim, qui forent elegantioris cuiusdam, neque habitæ sibi editionis. Et incredibile quidem dictu, quantam copiam congesserit; incredibile etiam, quorsùm non propterea completissimam Bibliothecam reliquerit: sed neutrum videbitur mirum, si quis considerauerit quæsiisse eum libros non sibi solùm, sed etiam quibusvis opus illis foret. Innumeros verò commodatò dedit, qui restituti nunquam sunt; innumeros quoque donauit, vt superiùs attigimus, quorum exemplaria vix, ac ne vix quidem speraret posse resarciri. Id nempe cùm ex vsu esset eruditorum virorum: nam ex iis, quorum Bibliopolæ possent exempla sufficere, mira profusione est vsus. Eam ob causam quotiès accepit aliquem recens editum, plura illius exempla voluit, quæ partim sibi asseruaret, partim in amicos statim distribueret, prout argumentum placiturum norat.

Seu donaret porrò, seu sibi haberet, compingi atque contegi pereleganter appetiit; vnde & aluit continuò domi artificem industrium, qui compactionem exquisitè elaboraret, decoraretque. Quin aluit etiam interdum pluresis; neque enim vnus satis vnquam fuit, tot confluentibus vndique voluminibus perficiendis. Contigit etiam sæpenumerò, vt commodatos sibi libros, à suis possessoribus negligenter habitos, compactori suo reficiendos, exornandósque tradiderit; cùm ij nimirùm vel argumento, vel raritate id mererentur; adeò vt ex malè curatis comptos faceret, redderetque. Sic curauit etiam quoscunque est nactus peruetustos Codices, seu impressos, seu MSS. neque ipsos integros modò; sed illorum etiã fragmenta, semelásque folia. Et cùm ex eo quæreretur, cur tam sumptuosus ea in re foret, causam dixit, quòd persæpè libri optimi fata pessima paterentur, cùm in manus ineruditas parùm culti incidérent; ac se ideò operam dare, vt, vel ex decore pretium obtinentes, nec scombros metuerent, nec thus. Quos sibi verò compactos habuit, proprio charactere insignitos voluit. Constitit ille ex tribus Græcis majusculis literis Ν, Κ, Φ, eâ elegantiâ inter se commissis, vt geminatæ tam dextrorsùm, quàm sinistrorsùm legi possent; ipsísque initialibus exhiberentur tres illæ voces Νικόλαος Κλαύδιος Φαβρίκιος.

Quantum ad Bibliothecæ locum, is fuit sanè nimis angustus, quantumvis præter parietes supellectile pretiosa ornatos, tabulatum quoque medium forulis onerauerit, ex eadémque instruxerit. Hinc libros quoque habuit tam in promusæo, seu quasi Bibliothecæ atrio, quàm per diuersa conclauia, columnatim cumulatos. Et sæpe quidem cogitauit de prolixa quadam pergula exædificanda: sed tam multa mouenda fuerunt, potissimùm verò paterna, atque auita Bibliotheca, in quam aliunde maximam partem Cimeliorum congesserat; tam etiam parùm otij sibi semper fecit, ac habuit; vt rem exsequi non valuerit, ipsásque ædeis, vt ab initio se habuerant, reliquerit. Mitto, quòd idem promusæum, itémque domus atrium, hortulúsque, & alia loca onusta fuerint marmoribus, tum effigiatis, tùm insculptis; quódque cùm in vetustiore illa Bibliotheca conclusam haberet congeriem immensam antiquorum numismatum, ponderúmque, saltem leuiorem; in alia verò tam pondera, quàm vasa, quàm arma, quàm statuas, quàm innumera alia; necessum fuerit omnia jacere veluti confusa, ipsique vni, qui omnia probè nouerat, manere discreta. Longè sanè abfuit ab iis, qui apud Senecam, Corinthia paucorum furore pretiosa, aurea subtilitate concinnant; nam etiam pretiosa, quæ ab initio compararat, numismatibus loculamenta, neglexit; ex quo præsertim furta expertus, periculo suo cautior factus est, thecásque ex ebeno, aliáve simili materia comparauit duntaxat rebus furto minus obnoxiis, vt tripodi illi, symbibísque vasis, cæterísque eiusmodi.

Nec tamen abs re insinuaui quæ videri aliis poterant confusa, non fuisse ipsi indiscreta. Tametsi enim excusationem non infrequenter texeret, quòd apud se omnia forent nihil aliud, quàm moles rudis, ac indigesta; attamen nihil vnquam diu requisiuit in tanta illa congerie; modò ipse solus Cimelia, Libros, chartas, alia contrectasset; nec iussus quispiam alius conquirere interuenisset. Nam, vt de libris nihil dicam, quos suis titulis insignitos, in suas quantum poterat classeis sedeísque distribuerat, quósque Simeoni Corberano, ingenioso glutinatori, vel leuissimâ circumstantiâ, etiam quà indigesti erant, significare poterat; cætera sic solitus fuit in fasciculos, papyraceo, aliôve inuolucro contectos digerere, colligatéque, vt ipse sua manu, majusculo charactere, præscriberet titulos, quibus quicquid in vnoquoque foret conclusum, admoneretur.

Cùm soleret verò speciatim literas acceptas in fasciculos colligare, prout variorum erant Virorum, locorúmve, aut temporum; superscribebat antè quis, vnde, quo anno, mense, ac die perscripsisset; subiiciebátque indiculum breuem rerum præcipuarum, quas inter legendum subnotârat lineola: exinde nempe adjutabatur tum ad rescribendum distinctiùs, atque expeditiùs; tum ad inueniendum, si quid aliquando ex literis requireretur. Si quid autem rerum nouarum continebatur in literis, quod alij sibi notum vellent, tum non promiscuè eas ostentabat; sed exscribi ita curabat, vt lineolis includeret quicquid exscripto exclusum vellet; voculas rescindens hominum, rerum, negotiorum, quæ ignorari interesset; ac, ne quid posset offendere, phrasim commutans, aut leniens.

Vt solebat porrò curare perscriptas ad se literas; ita quas ipse conscribebat, Amanuensibus exscribendas dabat, asseruatásque earum exempla,

exempla, pro varietate, conditionéve seu regionum, seu hominum, in quaterniones conjiciebat. Cùm rogatus verò aliquando esset, cur id ageret; respondit, non sanè quòd sua asseruatu digna putaret; sed quòd sæpenumerò interesset, quid pridem, nupérve aut scriptum, aut non scriptum foret, oculis subjicere; ne vel idem, aut eodem modo inculcaret cum tædio; vel omittere pergeret, de quo dubitaret, num antè scripsisset; vel repetere memoria non posset, quæ aliquando conquisiisset, digessissétque impenso studio: vel non haberet vnde posset inficianteis rei cuiuspiam se monitos, conuincere; vel denique, si literæ sinistro quodam casu periissent, in recudendis laboraret.

Quod ad librorum lectionem spectat, parùm profectò otij, quod posset illi impendere, postremis vitæ annis superfuit. Siquidem totus penè fuit in conscribendis Epistolis; & cùm libros peruolutaret, fecit maximè, vt aliquid excerperet, quod transferre in illas posset. Quandocumque autem se lectioni dedit, progredi cursim aut transuolare loca difficilia solitus non est; sed lento gradu semper incessit, substititque, quoties occurrit, quod remoram injiceret. Hinc præstò semper calamum habuit, vt subjectâ lineolâ designaret loca obscura, & quicquid notâtu videretur dignum. Dicebat se enim inde admoneri, vt libro resumpto, difficilem locum iteratò expenderet; obseruabilem menti inculcaret; vsurpabilem statim inueniret. Quare neque fuit ex illis, qui lautos libros obtinentes commaculare illos verentur similibus lineis, notísvè marginalibus: pretiosissimos enim potiùs habuit, in quos plureis notas inserere potuit; vnde omneis ferè ante compactionem aluminosâ aquâ imbui, &, non satis fore margines præsentiens, folia chartæ puræ inseri mandauit. Solitus fuit etiam, si quid ab amicis obseruatum acciperet, aut interserere sua manu, aut per ipsosmet, vel alios, in Codices suos interscribenda procurare.

Eadem ratione, si quos habuit, vel dono datos, vel coëmptos, qui doctorum virorum fuissent, tantò semper cariores duxit, quantò plura illorum manu inter exarata cognouit. Ex quo aliunde agnoscitur, studiosissimum illum fuisse habendorum autographorum, ac ineditorum præsertim, si qui obtineri ab Auctoribus, eorúmve hæredibus possent, quos in lucem edi, aut saltem, si per Auctores non liceret, exscribi sibi procuraret. Ea certè de causa semper habuit librarios, seu exscriptores paratos (quos inter sanè tacendus non est Amanuensium fidissimus, patientissimúsque Franciscus Patrotus) vt seu linguis vernaculis, seu Latina, Græca, Arabica, Turcica, aut alia quacumque quidpiam vellet, facerent satis. Scilicet passus nunquam est, vt minimum cuiuspiam inuentum, obseruatúmve deperderetur; adeò semper fuit ea spe, vt ex ipso proficeret, prodesséve alicui posset.

Æquum est autem commemorare, cùm circa alia omnia argumenta sollicitus foret, oblitum sanè non fuisse ea, quæ sui essent muneris. Etenim cùm existimaret vnicuique homini ad certum genus publicæ vitæ, seu pro nascendi conditione, seu ex electione propria destinato, in id præcipuè incumbendum, quod institutum postulat; ac tum licere ad alia studia, pro lubitu, diuertere: idcircò ipse cætera quidem consectatus est studia; at nō propterea intermisit se in ea arte exercere, quam nôrat, ac profitebatur. Iurisprudentiam nempe excoluit Cujaciana illa, ac liberali methodo, quæ ex ipsis fontibus Iuris, potiusquàm ex Doctorum riuulis, Legum notorem conspicuum facit. Hinc verò præcipuè amauit antiquitatis studium; quod eò maximè faceret; & præter Pandectas MSS. quos habuit, requisiuit etiam alios Codices, quòd quædam editorum loca expeterent ab ipsis lucem. Hac certè occasione memini, cùm aliquando dubitaret (& ne Pandectæ quidem Florentinæ prorsùs satisfacerent) de germana interpretatione Legis Neratios, circa retentam, amissámve solo animo possessionem, scripsisse eum Romam, vt ex vetere MSS. Cardinalis Barberini, ac Buccardi manu, textus Legis, cum scholiis marginalibus summa fide exscriberetur. Nimirùm quoties fore præsensit, vt circa causam celebrem ferret in Senatu suffragium, nullum non mouit lapidem, ne illud ferret imparatus.

Sic pridem circa eam quæstionem, cui debeat accedere lucrum, creditori-ne, an debitori, vbi datis mutuò monetæ speciebus, æstimatio accreuerit, ex interueniente Principis edicto: Pacium adhuc superstitem interpellauit per literas, vt quicquid vsquam ea de re obseruasset, communicaret. Sic nuper egit cum Salmasio, de pœnis olim apud Romanos, aliásque nationes præscriptis in eos, qui stationes deserunt, & animo potiùs pusillo, quàm malo, commissis sibi arcibus cedunt. Sic cum Bignono, eximio illo, quem huius æui Scæuolam, ac Varronem dicere liceat, de auctoritate Legum Romanarum per Galliam, propter edicta Alarici, Caroli Magni, aliorúmque Principum, qui visi sunt leges Theodosiani Codicis, cæterásque ratas habere. Perscribebat ipse intereà, quicquid ferè dici, aut excogitari hisce de rebus poterat; adeò semper erat locuplete penu, adeóque illi rescribebant debere eum solum se consulere; verùm cum ipsis ita agebat, vt circa ea, quæ iam nosset, congerenda non laborarent, ac in eo essent potiùs, vt nouum quidpiam ostenderent.

Quod dixi porrò obiter circa antiquitatis studium, complectitur id maximè vniuersam Historiam, quam sic animo informauerat, tenebátque, vt videri posset omnibus & locis, & temporibus interfuisse. Defixum quippe hoc semper habuit, conferre maximè historiā non illustrādo modò Iuris studio, sed componendæ etiam vitæ, animóque eximia quadam atque liberali delectatione afficiendo. Censebat enim quodammodo efficaciorem Philosophiâ, quòd hæc quidem verbis homines erudiat, sed illa exemplis accendat, ac aliunde faciat, vt nos vitæ breuis pigere non

non debeat, quam reddit participem rerum, temporúmque præteritorum. Conquisiuit proinde semper nationum omnium Historicos, & cùm per-antiquos haberet per-caros, tum eos duxit carissimos, qui vel nostræ gentis essent, vel quomodocunque ad eam attinerent. Vt enim vix patienter tulit hominem ingenuum, qui in Orbe suo peregrinus esset, videreque ita callere ipse voluit quicquid monumentis esset proditum, non de rebus modò ad Prouinciam, Galliámve speciatim pertinentibus; sed etiam de iis, quæ ad Italos, Hispanos, Germanos, Anglos, Hungaros spectarent, vniuerséque ad illos omneis, quibuscum hominibus nostris commercium, aut dissidium fuit.

Et quàm ardenter, putas, expetiit interpretationem, atque editionem Arabicorum Codicum; quos optimus Golius ex Oriente nuper aduexit, continenteis historiam expeditionum, bellorúmque à Regibus nostris gestorum in Syria? Putauit enim posse fieri, vt eius nationis Scriptores secus, quam nostrates multa recitârint, quæ nosse foret operæpretium; vt vel ex mutua collatione, elici, contexíque posset narratio quædam verisimilior. Putauit etiam posse exinde plurima à nostris omissa suppleri, cùm ipse quoque innumera supplenda haberet ex variis illarum Regionum, atque temporum comitiis, diplomatibus, literis, sigillis, insignibus, inscriptionibus, numismatibus, aliisque id genus. Erat verò rerum huiuscemodi præ aliis impensè curiosus, quòd testeis esse diceret antiquitatis incorruptos, quódque ex iis addiscerentur, quæ frustrà requireret quis ex historiographis omnibus.

Et memini quidem interdum, cùm vitris variæ conuexitatis dispiceret chartas, & numismata minutissimorum, ac fere esorum characterum, objectum id fuisse, quod Seneca habet, *Illum tu otiosum vocas, qui maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit*; itémque illud, *Insanis veteres statuas Damasippus emendo*: ac eiusmodi alia. Verùm ipse, Non nescio, inquit, effusè à multis rideri hæc studia, quasi, nec nobis ornamento, nec cæteris vsui sint: ij tamen soli iure carpuntur, qui ad vanam, aut etiam nullam eruditionem hæc referunt; cùm plerique comparent solùm in ornamentum armariorum, ac parietum, nec alio fine habeant, quàm vt habere perhibeantur. Porrò laude digni videntur, nec tempus frustrà terere, qui talia conquirunt, expendunt, illustrant, vt bonis Authoribus legendis facem præferant; vt historiarum circumstantiæ perfectiùs clarescant; personæque, res, & actiones animo meliùs insigantur. Scilicet ex statuis, numismatibúsque cognoscere licet, qualis fuerit vultus, habitúsque clarorum virorum, fœminarúmque illustrium, quarum nos actiones auditæ delectant; qua forma fuerint Dij, Deæque, & Heroës prisci, cum suis illis insignibus; cuiusmodi fuerint siue ornamenta, siue instrumenta religionum, bellorum, magistratuum, coronæ, currus, triumphi, sedilia, innumeráque id genus alia. Quæ, & plura cùm recenseret, tum prolatis compluribus monumentis facto monstrauit; adeò vt innotuerint demùm pleraque Auctorum obscura, nec alia ratione intellecta loca.

Sæpenumerò etiam in admirationem rapuit, vbi ostendit, sine rebus huiuscemodi inspectis, atque exploratis, non posse intelligi quid Auctores velint, cùm tam sæpe mentionem faciunt Numismatum, ac Ponderum, vt Talentorum, Siclorum, Drachmarum, Denariorum, Victoriatorum, Sestertiorum, itémque Assis, & partium eius; ac cæterorum bene multorum; de quibus cùm dissereret, immensámque copiam, & varietatem proferret, non paucos noui obstupefactos. Ac speciatim quidem aliquando, cùm multitudine Vnciarum pondere, & forma diuersarum exhibita, rogatus fuit, quid sibi vellent symbola illarum tam varia. Nam singularem quidem globulum appositum dixit, non vt designaretur modò vnitas; sed etiam vt illius tumore, qui Græcè ὄγκος dicitur, ad vnciæ vocem fieret allusio. Eadem ratione in plerisque adjungi vncum, seu vncinum; vt pondus vnciale statim notaretur. In quibusdam verò, ac præsertim Hetruscis, hastam, quæ Græcè dicitur λόγχη, vt ex λ dissimulato ὀγχη, & ob cõmutabileis literas, ὄγκος vox superstes idem patefaceret. Sic plerumque adjectam ☾ vnitatem significare, non tantùm quòd vnum hoc Sidus eximia luce noctem collustret; sed etiam quòd ex voce Luna, L detracto, vna superfit. Sic exhibitam in nonnullis Astragali faciem, quæ in jactu vocata vnio, vnitatem significaret; etiam in quibusdam solùm intellecta, cùm in auersa parte solùm appareret opposita facies, senio appellata. Similia quoque declarauit, in cæteris Libræ, siue Assis partibus; vt cùm in Semisse declarauit, spicam idcircò appositam, quòd antiqui alluderent ad seminis, & semissis voces; sed hæc attigisse sufficiat: vt pateat illum suo studio, solertiáque, & sagaci examine ea potuisse interpretari, quæ in libris nusquàm exstarent; ac tantò faciliùs audienteis stupore quodam percellerent.

Nam alioquin minùs fuit mirum (etsi plerosque delectârit, neque id sanè immeritò) quòd de Mensuris, déque vasis non minùs disertè verba habuit, quàm ipsis mensuris, vasísque antiquis coràm positis, demonstrationem apertam fecit. Et sanè, quoties illi aut vas, aut numisma, aut statua, aut quicquid demùm aliud non vulgare oblatum est; ita semper solitus fuit, quàm primùm licuit, expendere, vt non in loculos referret, aut creditum restitueret, quin perspexisse, quicquid de illo sciri posset, aut conjici. Quippe & libros consulebat, & cum similibus conferebat, & memoria repetebat quicquid obseruasset eò pertinens; &, vel capacitatem, vel pondus, vel formam nulla non arte explorabat; & eruditorum vbivis degentium requirebat sententiam; & conjecturas proprias, quas quomodocunque fu[…]cire posset, congerebat; &, vt paucis dicam, rem non dimittebat, quousque nemo mortalium

talium

talium posset vberiùs cognoscere. Eò cùm petueniffet, tum demum quicquid nouerat, aut inserebat in librum ejusdem, affinísve materiæ; aut schedæ commentariis intetponendæ consignabat; aut certè ansam arripiebat conscribendi vnam, pluresve Epistolas, in quibus laboris fructum explicaret. Quare nihil mirum, si cùm totâ virâ sedulitate hac fuerit, nihil tandem posset obiici, quod quasi alter Oedipus non statim interpretaretur.

Eodem porrò modo sese comparauit circa res Naturæ admirabileis; de quibus, quia passim varia diximus, non est cur speciale quidpiam attexamus. Memorare id sufficit, neminem plura aut obseruasse, aut obseruari procurasse, vt aliquæ tandem saniores, putioresque vulgaribus notiones rerum elicerentur: qua de causâ suspexit genium, comprobauitque institutum Cancellarij Anglorum magni, Francisci Verulamij, quem sæpiùs doluit non conuenisse, superstitem adhuc, cùm fuit, venitque postremùm Parisiis. Displicebat profectò illi quæ Physica vulgò docetur in Scholis, tanquam nimis vmbratica, & ingeniorum potiùs technis, quàm experimentis naturæ innixa. Heinc corrugare solebat frontem, rorúmque vultum contrahere, cùm incidisset in Physicos, qui subtilitate potiùs, quàm soliditate certarent; & acumen licèt commédans, dolebat tamen ipsum verbis, distinctiunculisque potiùs deteri, quàm penetrandis ipsis rebus, ne sua quidem fronte perspectis, impendi. Ac si illi quidem forent opiniosissimi, & siue Aristoteleæ, siue alij Sectæ deditissimi homines, ipse illos sibi sapere sinebat, neque quidpiam cunctestabatur: sin autem ij essent, qui veritatis amore præjudicium deponerent, & leniter audire mallent, quàm contumaciter obloqui; tum eos sermones ipse fundebat, qui ab illis cum voluptate, & applausu exciperentur. Nam quantumcumque aliquas eius opiniones non prorsùs probarent, mitè tamen afficiebantur, dum sua ratiocinia confirmaret semper, aut obseruatione rerum, quæ, licèt vulgares, non satis tamen aduerterentur; aut relatione tam propriorum, quàm alienorum experimentorum, quæ profetre semper multa potuit (adeò fuit semper adnotandorum, congerendorúmque curiosus) aut exhibitione ipsarummet rerum, de quibus quæstio incidisset; inexhaustâ enim abundauit copiâ rariorum mineralium, lapidum, plantarum, animalium, quæ quocunque pretio, aut quacunque arte, haberi, ac seruari possunt.

Ex his ferè elicitur non placuisse ipsi Dialecticas illas, Metaphysicásve argutias, quæ nihil bonæ frugis haberent, & fouendis solùm clamosissimis contentionibus essent comparatæ. Tametsi enim delectabatur, dum quid argutè concluderetur; simul tamen ægrè ferebat, quod foret de re nihili. Sic sæpe etiam afficiebatur, cùm audiret verba facienteis de rebus illis sublimibus, ac non cadentibus in sensum. Nam posse quidem humanam mentem ad vsque Ideas, & separatas Substantias intelligendas prouehi, id mirabatur, commendabátque; at somniare tamen de illis tam multa, & analugiis, ratiocinijsque adeò leuibus communite, id non comptubabat, sed miserabatur. Dolebat nimirum, præclara ingenia prætergredi incognita, intactáque ea, quæ oculis patent, subjiciuntúrque manibus; excurrere verò ad ea, quæ ne conjectura quidem verisimili attingere licet. Quin dicebat etiam subvereri se, ne Doctores sibi nimium arrogent, cùm præter ea, quæ Fides docet, adeò confidenter de Deo, rebúsque diuinis disputant tam multa. Nam inconcussa quidem habenda Decreta omnia Fidei; at quæ præterea edisserunt, non esse posse non incomperta: & cùm nihil ab vno, nisi pluribus reclamantibus defendatur, videri posse sacratissimi argumenti majestatem minui. Hacce de causa ferebat quidem publicas, illas de Logicis, Physicis, Medicis, aliisque huiusmodi rebus parùm juuanteis altercationes: at circa res Theologicas, impatienter ferebat frontem, qua conspiciebat homines assumenteis se probaturos DEVM, non esse, esse iniustum, imporentem, improuidum, miserum, alia: quoniam tametsi id fieri veritatis illustrandæ causâ diceretur, parùm tamen decorè fieret; neque vllus Princeps, cordatúsve vir similia de se, cùm præsertim nihil opus foret, controuerti non ægrè ferret.

Æquiùs tolerabat disceptari mores, dum tamen etiam Religionis, Patriæque statuta illæsa manerent. Censebat enim quam-maximam habendam esse legum rationem, quæ desiderandæ quidem essent optimæ, at qualescunque tamen essent, venerationem mererentur. In earum quippe obseruatione salutem ciuium consistere; adeò vt etiam minùs iustæ iustioribus visis salubriores fierent, si religiosè obseruarentur. Porrò qui sic affecti essent, minùs improbabat, si aliunde ritus institutáque variarum gentium speculando cognoscerent, & cum nostratibus etiam compararent. Heinc enim putabat hominem ingenuum exuere posse præoccupationem, qua vulgus legem naturæ putat, quicquid sibi in vsu est, nihilque ritè fieri, quod moribus suis videatur alienum Nempe cùm omnibus discussis, videtit cæteras nationes suos quoque mores suis tueri rationibus, & vnamquamque reliquarum consuetudines improbare; tum posse illum animum suum supra vulgarem conditionem euehere, & defensurum quidem sua, sed æquum tamen se præbiturum aduersus omneis homines, futurúmque, Socratis instar, non vnius tantùm regionis, sed Vniuersi totius ciuem; nihil admiraturum in rebus humanis, &, vt paucis dicam, ea exstiturum temperatione animi, vt maximam tranquillitatem, maximúmque adeò bonum consequatur.

Eam certè ob causam, non ex libris, narrationibúsque euulgatis modò, varietatem morum eruebat, & vel solus, vel cum amicis subiiciebat examini: sed diligentissimè etiam quotquot aduenirent ex dissitis locis, rogabat ecquid illeic gentium circa instituta speciale notassent; ac si quoquouersùm qui discederent,

discederent, vt notarent, adhortabatur. Hac verò ratione sic erat imbutus nationum omnium tam antiquis, quàm recentibus moribus, vt nihil penè noui renunciari posset; vtque apud omnes siue natus, siue conuersatus fuisse videretur; atque adeò ad bonitatem, qua sponte naturæ aduersus omneis effundebatur, id humanitatis genus adderet, quo cuiusvis demùm conditionis homines, tanquam fratres complectebatur; paratos omnibus prodesse, nocere autem nemini. Nam exosa quidem habebat vitia illa teterrima, impietatem, crudelitatem, malitiam, perfidiam, & vno verbo cætera: sed humanam tamen naturam à prauitate seponens, & considerans, commiserabatur, quòd illa præ imbecillitate, excæcationéque non teneret virtutis viam. Scilicet homines non satis animum aduertere ad cupiditatum naturam, & ad germanos bonorum fineis. Si enim perspectum haberent, quàm paucâ naturæ sufficiant, exularent dolus, & fraus, quibus superuacua quæruntur; &, si agnoscerent opum vsum, non exularent humanitas, honestas, moderatio, sine quibus societas, priuatáque vita continuò turbatur.

Ad hæc, Mathematicas Arteis, quantùm poterat, excolebat; quòd altercationibus illis, de quibus antè dicebamus, minimè forent obnoxiæ; & mentem aliunde sic imbuerent, vt partæ per demonstrationem veritati assuefacta, ipsa veri specie non facilè deciperetur; ac demùm sui euidentia, certitudinéque eam voluptatem crearent, qua major, & honestior, constantiórque esse non possit. Et non vacauit quidem scrupulosè singulis illarum partibus incumbere; sed nosse tamen voluit quæcunque præcipua, atque faciliora in omnibus fuerunt. Adamauit autem præsertim Astronomiam, quòd homo natus ad contemplandum, nihil possit majus, sublimius, excellentius, illustribus illis plagis inspectare. Deinde Geographiam, quòd illa, vnà cum Chronologia, Historiam maximè collustrent, præstentque ne Viri ingenui, ac aliunde literati, gerant sese pro pueris; quin potiùs in totius Orbis, atque temporis quasi possessionem mittantur. Posteà Opticen, quòd per illam explicentur causæ tam multarum rerum, quæ apparent oculis, quæque vel mirabilia habeantur, vel nisi habeantur, sola familiaritas, & inconsiderantia facit.

Hinc illum Pictura mirè delectauit, eáque occasione & Pictores aluit, & tabulas varias, imaginésque obtinuit, quarum præstantiam dijudicare, si quis alius, maximè nôrat. Frequenter verò testatus est, pœnitere se maximè, quòd à teneris vsque annis pingendi artem non didicisset; optaréque, si fieri posset, digitis duobus sinistræ manus redemptam peritiam, quâ dextra careret. Quippe tametsi tam in Patria, quàm extra illam imploraslet Pictorum variorum industriam, effigiandis rebus, quæ occurrerent; nihilominus neque semper adfuisse sibi peritorum copiam, neque potuisse alienas manus adeò frequenter vsurpari, ac sibi è re fuerat. Pari ratione Cælaturam, Sculpturam, Plasticen amauit, ac artifices habuit, qui antiqua opera vel restaurarent, vel imitarentur. Pari quoque Architecturam, vniuersasque Mechanicas, seu quæ machinis, organisque artificiosis circa aquam, & cætera, res mirabileis exsequuntur. Pari etiam Agriculturam, & vt breue faciam, omnem artem, atque industriam: adeò semper illius mens non ad vnam quasi Cynosuram, aut Helicen; sed ad omnium artium, ac disciplinarum vniuersum Cælum, obtutum intendit.

Superest aliquid adjiciam de opinione vulgò effusa, quòd componendis variis Libris & Tractatibus admouerit manum. Et sane haud negandum quidem, quin dudum spem multam fecisset edendi in lucem Antiquitates Prouinciæ, euulgandique obseruationes in nummismata, selectáque alia priscarum rerum monumenta: quin flagrasset pridem desiderio emittendi Commentarios de Mediceis Sideribus, & Kalendario Constantiniano; quin voluisset perfectum opus de ponderibus, & mensuris publici Iuris facere; quin multa quoque alia argumenta non affectasset: quoniam, vt nullum fuit genus laudabilis eruditionis, quod animi sui amplitudine, curiositatéque non fuerit complexus; ita nihil propemodum fuit, de quo aliquid scribere peteruditè non destinârit. Veruntamen nihil demùm fuit, cujus scriptionem fuerit aggressus; si ea excipias, quæ, vt jam innui, in Epistolas transsumpta inseruit: nam de libello quidem illo indigitato Squitinio quid sentiendum foret, dictum est suo loco. Is nempe optimus Vir fuit, qui factum satis nunquam putarit, quantumcunque monumentorum aliqua de re obtinuisset: adeò vt toto quidem æuo congesserit varia de argumento quolibet; sed, quia quo plura nanciscebatur, eò sibi plura deesse censebat, nihil tandem digesserit, imò ne inchoârit quidem.

Memini verò, cùm fatigaret à comprouincialibus circa Historiam Prouinciæ (ac scilicet breui foret prodiitura) quæsiuisse ex eo, quónam vsque vellet respondere me nihil aliud, quàm laboris quidpiam adhuc superesse, ac tum subridendo excepisse illum, ideò interesse, vt opinio peruulgaretur de extrema manu breui imponenda Historiæ, quòd ea ratione plurimi desiderantes sui, suorúmve mentionem in illa haberi, maturarent vltrò conferre vetusta quæpiam monumenta; quæ secùs, ne rogati quidem, communicaturi non forent. Addo sperasse quidem illum, vt liceret demùm Belgenserium secedere, immensámque illam congeriem eò delatam euoluere, ac omnibus ritè digestis aliquid eruere, eáque ratione pertexere, vt mereri posse lucem videretur: attamen diffidisse quoque tam de sua valetudine, quàm (negotiis semper incurrentibus) de illa otij fœlicitate; memor præsertim, quod contigisset circa secessum nuperum, quò ne recluserat quidem scrinium circa memoratam historiam; tametsi Valauesius, qui auctor comportandi fuerat, sollicitaret, & se adjutorem, scribámque offerret.

Quare

Quare cùm idem subvereretur; & omnia tamen perire nollet, id cepit consilium, quod iam diximus, vt ex occasionibus interdum subnatis, interdum quæsitis, Epistolas conscriberet, in quas præcipua quæque referret. Hinc dicere licet pleraſque exſtare, quæ eruditionis refertiſſimæ pro totidem libris haberi, ac in lucem edi omninò mereantur. Huiuſmodi complures ſunt, in quibus de rebus antiquis, ac rebus naturæ mirabilibus ita diſſerit, vt nemo non inde eruditi poſſit. Minimè autem grauabatur, quæ rara habebat eius generis eum viris & bonis, & amicis communicare; quoniam eruditos ſemper deligebat, qui exinde proficerent, & in elaborandis variis operibus adiurarentur. Perinde enim eſſe cenſebat, ſeu ipſe, ſeu alij publica illa facerent; ſi modò ea iudicarentur, quæ legi vtiliter poſſent. Quinetiam ſperabat, ac profitebatur, vbi illa inſerta forent cæterorum operibus, tantò vtiliora futura, quantò per manus eruditas illuſtriora euaderent.

Se nimirùm non abo fine quærere, & ſuggerere, quàm vt eſſent irritamenta præclaris ingeniis, ad commoliendum meliora. Eſſe enim ſe imparem, qui fœtum maturum, elegantémque produceret, aut articulatim lambendo formaret; fœlicem ſatis, ſi quomodocunque parturientibus obſtetricaretur. Solebat proinde, etiam non rogatus, cuivis ſcribenti ita adeſſe, vt nihil non ſubminiſtraret, ſeu ex propriis obſeruatis, ſeu ex cimeliis (non ſuis modò, ſed aliorum etiam ob eam cauſam impetratis) ſeu ex MSS. quos niſi haberet, ex Bibliothecis quibuſlibet obtinere ſatagebat. Ne memorem, quòd neminem ad ſcribendum quidpiam de re quacunque idoneum, non ſollicitauerit, impedimenta, ſi quæ forent, amolitus non fuerit, pecuniam, libros, & alia, ſi quæ opus eſſent, non fuerit largitus.

Sed de Epiſtolis dicere vt pergam, ſunt etiam digniſſimæ typis Morales complures, quibus conſolatur, hortatur, diſſuadet, aliáque miro eum lepore, ac energia exſequitur: ſed nuſquam, vt puto, facundior, quàm dum literatos viros admonet, vt à ſimultatibus caueant, à conuitiis, dicteriíſque mordacibus abſtineant, antiquitati honorem habeant, nec ſine ſpecie aliqua reuerentiæ ab ea diſcedant: iudicium de rebus obſcuris, atque controuerſis non præcipitent; ambigua pro certis neque complectantur, neque diuendant; proferre ſua potiùs, quàm enertere aliena affectent; non eos imitentur, qui iter facturi immorantur in egerendis quotquot occurrunt lapidibus, aut faſciculum roſarum lecturi, ſpinas priùs omneis ex roſeto demetunt; parcant, excuſent, eleuent, ſi quid peccatum ab aliis; cogiténtque, ecquiſnam tandem dignus laude cenſendus ſit, ſi impeccabilis duntaxat laudandus; gratè potiùs excipiant, quòd illi glaciem ſecuerint, calleiſque aſperrimos complanare ſaltem tentàrint, agnoſcant nihil eſſe initio perfectum, nemoémque ſuos conatus collaturum in publicum, niſi aliquam potiùs gratiam, quàm reprehenſionem ſperàrit: meminerint ſe homines eſſe, & lapſibus quoque obnoxios, ac eo nomine meritos, vt ſibi quoque ignoſcatur, ſi ipſi in alios æqui fuerint; atque id genus alia, quæ referre prolixum foret. Sunt quoque Epiſtolæ aliæ, quibus commendat, petit, excuſat, gratulatur, expoſtulat, cæteráque ſimilia agit, tanta venuſtate, & gratia, vt deſiderari nihil poſſit, adeò natus fuit ſeruando decoro, excogitandis rationibus, affectionibus commonendis. Prætereo autem illum perrarò Latinè ſcripſiſſe; ac vſum præſertim Gallico ſermone, aut Italico, cuius ſuauitatem, veneréſque omneis ſuis non modò Epiſtolis, ſed colloquiis etiam cum viris Italis expreſſit. Ac talis quidem ille Vir fuit.

Redeo iam ad tempus, quo prædiximus ipſum incidiſſe in lethalem morbum. Taceri verò primùm non debet, percrebuiſſe Romæ ante paucos menſeis rumorem de illius morte, indéque Pariſios etiam peruenisse: vnde Valaveſius illeic tum degens, literas dedit congratulatorias, & meliorum votorum plenas. Non ſilendum etiam, quòd ipſe Peireſkius, quatriduo priuſquàm decumberet, huiuſmodi ſomnium nobis enarrauit. Videbar, inquit, audire Sacrum in Sacello Palatij, cum prolapſo faſtigio, contignationéque effracta, ipſe, aliique Senatores, ac Sacerdos obruti ſumus. Cùm verò ad ſtrepitum primum vellet Sacerdos expauefactus ſacrificium deſerere, Eequid, inquam, times, ô bone, qui Deum habes præ manibus? Quanquam hæc attingo, non vt videar portenta quædam congerere (vt ſolent multæ fabulæ pari occaſione narrari) ſed ne finem properanti prætermittatur aliquid, quod ſingulare videri poſſit. Cæterùm enim fabulas dixi, quæ teferuntur vulgò ſimilia; quòd niſi planè falſa ſint, occaſione ſaltem leui detorqueantur, & mero caſu potiùs contingant, quàm ex inſtituto naturæ, cui majori curæ non eſt ſapiens, quàm motio; clarus, quàm obſcurus. Quod ad memorata certè attinet, non hac ſola vice rumor ſimilis de Peireſkij morte fuerat eulgatus, vt ſuis locis attigimus; potuit autem tantò faciliùs occaſionem accipere, quantò ſæpius auditum eſt ipſum cum morbis colluctari. Aliunde dies non multi erant, ex quo tectum Palatij magna ex parte conciderat: quare nihil mirum, ſi is caſus animo Peireſkij infixus ſui ſpeciem, vt vulgò fit, inter dormiendum excitauit; ſed miſtis aliis circumſtantiis, ob factam aliarum ſpecierum intercedentium confuſionem. 1637.

Vtcumque ſit, inualeſcebant tota vrbe malignæ febres, eámque ob cauſam, cùm nullum ſibi prætermiſſum officium vellet, non itabat modò ad Præſidem primum, eiúſque vxorem iam conualeſcenteis, vt retulimus; ſed aliis quoque frequens aderat, de quorum ſalute ſollicitus erat. In iis fuere & Franciſcus à Sancto Marco laudatus Senator, cuius amorem ingenuum, conſtantémque ſummè colebat; & Gregorius Francus familiaris Medicus, in quo artis peritiam,

peritiam, lenitatémque morum amabat; & Natalis Galliardus raræ indolis adolescens, quem vt sperabat aliquando in iudiciis regnaturum, ita ob insignem affectum, quo erga bonas literas accensum nôrat, deperibat. Cùm essent & complures alij, ac morbi essent populares, & feruores augescerent, neque tamen ipse præterea aut abstineret à Senatu, aut à curandis amicorum, domesticísque negotiis, aut ab adjutandis studiosis, aut ab Epistolis scribendis, aut à disquirendis, atque obseruandis rebus variis; difficile sanè non fuit id, quod euênit, augurari. Accessit, quod cùm inuisisset Massiliensem quendam amicum in diuersorio decumbentem, transferri illum in ædeis suas, vt nitidiùs, studiosiúsque curaretur, voluerit, ac sæpiùs ipsi adfuerit, & per ipsum quoque delirium, aliáque morbi symptomata artetiam attrectauerit, idonea verba dederit, de victu, déque omnibus necessariis ipsi rebus continenter prouiderit. Ac ille quidem tandem conualuit; verùm dum conualesceret, cœpit Peireskius malè habere.

Dies erat Iunij decimus, cùm sub auroram expergefactus, vbi agnouit sese indusium, ob sudoris frequentiam, tota nocte non commutasse (vt bis, aut ter debuerat) & persensit intereà cum leui sudore frigus horridiusculum, oculos aperuit; & cubiculi non ritè occlusam fenestram conspiciens, morbum sibi ipse præsagiit. Hinc cœpit capite dolere; sed surrexit tamen, & Curiæ interfuit, amicósque, & ægros quosdam pro more inuisit, atque salutauit. Domum regressus, cùm dolor ille nihilo fieret remissior, prandere prorsùs recusauit, sperans (quod antè diximus illi non rarò successisse) fore, vt integrum diem abstineret planè à cibo, & potu, ingruens malum auerteretur. Totum pomeridianum tempus aut sedit, aut decubuit; donec sub Solis occasum inuisenti illum optimo Campinio occurrere voluit, tunicâ assumptâ, & post consertos multos sermones, ad limen domus deducere. Exeunte illo, aduenêre, salutaueréque Raymondus Maranus Guillelmi filius, & in eadem Tolosana Academia Iuris Professor, cum ingenuo adolescente Fratris Consiliarij filio, quibuscum aliquandiu agendum in atrio, ac denudato capite fuit: cùm simul intereà de ipsis domo excipiendis curam agitaret, foretque multùm anxius, propter occupatam, quæ illis magis congruisset, ædium partem. Ægrè posteà conscendit gradus; & cùm se demùm recepisset in cubiculum, dolórque cum febre ingrauesceret, parum jusculi solùm hausit. Obseruârat, quoties à cibo, potúque prorsùs temperaret, nulla se laborare siti, quare tum, jusculo assumpto, sitire sese comperiens, haud boni esse ominis duxit.

Die insequenti, quo festum fuit Dominici Corporis, rogatum misit, cuius suprà aliquoties meminimus, celebrem Iuris antecessorem Hannibalem Fabrotum, qui cum hospitibus versaretur. Ipse totum diem decubuit ac præter febrim, dolorem renum, hæmorrhoïdúmque persensit. Die alio secta ipsi vena, & perseuerante febre, balneari aqua interdictum. Sub vesperam decimi tertij dolor capitis, cum febre increuit Sequente paullò meliùs habuit, voluitque redeunte Parisius Cursore, qui à Valavcsio literas detulerat, manu sua rescribere: attamen postquàm ter tentauit, térque calamum, cuius vitium esse opinabatur, commutauit, tertio tandem versu ita manus hæsit, vt illa postrema ipsi fuerit inscriptio. Cùm interim Ioanni Saluatori; quo Medico tum vtebatur, de apparanda potione ægrè consensisset, hausit illam proximo mane; & se ab ea non malè habens; in curas varias incubuit.

Die decimo sexto literas ad Fratrem dictauit, quibus morbum extenuaret; & sub noctem tamen apparuere illi ad dorsum frequentissima exanthemata satis magna, ac rubicunda. Subsequutum est febris incrementum, & nox insomnis penitùs. Hinc die alio sub vesperam eductus est sanguis ex interiore dextri pedis suffragine, vt auerteretur delirium, quod in morbis huiusmodi & frequens, & vehemens erat. Ac die quidem consequente, qua iam difficilior facta respiratio, tentatus delirio non fuit; sed fuit tamen decimo-nono, agnoscente me, ac vestigia eruditionis obseruante. Die vigesimo, quo non tanta fuit, quanta superioribus, stranguria, aliquantò se meliùs habuit; nisi quòd à meridie delirium apparuit paullò sensibilius; tametsi id fuit semper eruditum, mihíque duntaxat perspectum. Nimitùm & me ferè vnum alloqui volebat, & parùm prorsùs loquebatur, & submissè, difficilè, ac lentè expromebat verba.

Die sequente delirium fuit adhuc vehementius: sed vehementiore nempe facta febri, per quam denuò apparuerunt plurima exanthemata; & qua nonnihil visa remitti, cucurbitulæ applicitæ fuerunt. Cùm videretur proinde tam Saluatori, quàm Prisio Insulano Medico periculosè laborare, prouidendum nobis fuit, ne absque salutifero Viatico exiret è viuis. Re illi proposita, annuit, Sacrúmque prætereà intra cubiculum audire vigesimo secundo optauit. Quare memoratus Minutius, ex Minimorum Ordine, licentiâ ab Archiepiscopo impetratâ, & Sacrum fecit, & Sacramentum Eucharisticum illi ministrauit. Excepit priùs confessionem optimus Rector Congregationis Oratoriæ Iacobus Resius, qui pridem, dum ille incolumis foret, excipere consueuerat. Peracta hæc sub horam nonam, cùm ille continenter sellæ insedisset, cui imponi se iusserat, vt facere posset vrinæ dimanationem faciliorem.

Defessum nimis arbitrabamur, cùm loco emoueri renuit, semouerique arbitros iussit, vt capita quædam Testamenti dictaret. Præcipua fuêre, Velle se condi in Majorum sepulcro; intra Sacellnm videlicet Ecclesiæ Dominicanorum, quod ad cornu læuum majoris altaris, Legare ipsis Dominicanis libras Turonicas trecentas, Oratorij Patribus mille. Mihi Mathematicos libros omneis, cum instrumentis omnibus, & ex libris cæteris,

arbitra

arbitratu meo volumina centum, cum Vendelini effigie. Scipioni Peterio, in pignus affectus, Florentinorum Pandectarum exemplum; Hannibali Fabroto volumina de Iure sex, pro arbitratu deligenda; Balthazari Viasio sex numismata, pro eius delectu; Arthuro Oliuario ex antiquis annulis vnum; Bonifacio Borrillio iconem Rubenij. Nepoti, lustricis filiolis, Viris officiosis, famulis (quos iotet meminisse voluit Antonij Agarrati, operam mihi intet obseruandum res cælesteis conferentia) summas pecuniæ varias. Illi, quem ad aurem Fratri nominârat (euentus autem Cardinalem Barbetinum fuisse probauit) Pentateuchum Samaritanum. Hæredem instituere Fratrem, & testamenti curatores Honoratum Agutinum Senatorem, & mox nominatum Balthazarem Viasium. Id eùm in acta fuisset relatum, publicatúmque sub vesperam, subscribere ipse, præ debilitate, non potuit. Vrina interim retenta, rumórque magnus, ac intensus ad ipsam vesicæ regionem subortus.

Die vigesimo tertio manè, satis quietè se habuit, ægréque tulit fomenta quædam tumori illi applicari. Circiter meridiem hortatus est me, ne Solis altitudinem inobseruatam præterirem; meminiśque interrogare, Solstitiúm-ne exactum foret. Nō multò pòst verba delirij; sed curiosi semper, atque eruditi. Sub horam quartam, educenda Chirurgi ope vrina fuit. Is, cùm cereâ candelâ vsus nihil proficeret, catheterem, seu organum Algaliam dictum vsurpauit. Et satia quidem tum deriuatum; sed immenso Viri labore, qui, cùm stare ipse non posset, continendus erectus fuit. Cùm non-nihil interquieuisset, epistolium ad fratrem dictauit: ac post horam nonam Chirurgus iterùm vrinam eduxit: verùm parùm abfuit, quin deficeret tanto dolore, tanta simul lassitudine fuit affectus.

Die tandem vigesimo quarto, ac sub ipsum exortum Solis, rogauit illum Minutius, num sibi extremam Vnctionem administrari pateretur. Annuit se id etiam optare; & cùm paullò pòst Parochum adesse renunciauimus, Valde sum ipsi obstrictus, inquit. Tum innueos vt autem sibi admouerem, mandauit curarem libras duodecim Parocho exeunti donari. Sic semper sollicitus fuerat de persoluendis tam Medico, quàm Chirurgo in quaternos dies honoratiis. Cæterùm, cùm absolutiones à Parocho pronunciarentur, ipse sponte, ac manu sua sese Crucis signo communiit. Testatus est etiam oblectari se, cùm inunctio perageretur. Adstiti deinde, ac iussi bono esse animo: nam si Deus quidem hanc vitæ, laborúmque metam præscripsisset, fortiter ferendum, sequendumque Ducem, quo solitus erat animo infracto. Hæc autem ad verba annuit leniter. Pronunciauit posteà Minutius generalem absolutionem; &, cùm proposuisset dimittendum aliis, vt vellet sibi à Deo dimissum, quicquid in ipsum peccauerant: respondit statim, ita esto.

Interim regio abdominis, quam prætumidam, intensámque jam diximus, emollita non-nihil visa, ita deinceps tensa est, vt questus fuerit se suffocari. Abnuerat à die superiore cataplasmata; tum autem superueniens Resius, vnà cum Minutio, rogauit, vt Dei amore applicationem pateretur. Ille autem, quia ergo vobis ita videtur, ita fiat. Non longū tamen pertulit tempus; sed amoueri breui pòst iussit; suffocari se iterùm conquestus. In remedium ergo ciendæ vrinæ quæsitus Chirurgus; sed is in villam nescio quam, aut quid acturus discesserat. Requisiti alij, vel manum adhibere ausi non sunt, vel destituti organo fuerunt. Iussit intereà se sellæ imponi, verùm, demissis pedibus, sustentare se iam ampliùs nihil potuit; imò supra sellam ita est collapsus, vt dejecto collo, distortísque oculis visus fuerit nobis animam efflare.

Restitutus lecto sic vireis resumpsit, vt potuerit adhuc de suffocatione queri. Aduenêre tum primus Præses, ipsiúsque conjux, qui Cursorem nouum ad Chirurgum euocandum instigârunt. Accersito interim alio, in exscensu lecti constitutus fuit; sed Chirurgo frustrà adnitente, ob corrugatum præputium, catheterem inducere, est iterùm planè collapsus. Resumpserat aliquid virium, cùm Chirurgus alius sub meridiem redux organum vix tandem intrusit, vrinámque frustrà excitare tentauit: ac ipse defecit jam tertiùm, lectóque licèt repositus, parùm virium recuperauit. Verbum certè nullum deinceps emisit; tametsi crebertima illa, difficillimáque respiratio visa est interdū vocalis. Heinc à Resio admonitus, vt Seruatoris IESV nomen salutiferum pronunciaret, obsecundare non potuit; & rogante illo, vt signum pietatis, quale posset, ostenderet, ostendit aliquoties, oculis sublimè elatis. Denique tot laboribus, doloribúsque conflictatus, animum Deo reddidit, paullò ante horam à meridie tertiam: cùm vixisset annos LVI. menses VI. dies XII. horas XX.

Ab excessu, curauit Nepos pethooorificum apparari funus. Et quia tum domi versabatur plastes, sculptórque egregius Petrus Paulliunus, quem ὁ μακαρίτης ante duos menses Roma redeuntem detinuerat, vt & truncam Dianæ statuam, & Tripodem lacerum, & opera alia marmorea restitueret; ideò vsurpata illius industria, vt gypseum plasma deformaretur ex totius oris dimensionibus, quò deinceps statua quam-simillima ex marmore conficeretur. Medicis quoque visum est parteis corporis internas spectare, vt mortis causam, licèt non foret protsùs obscura, perspicerent. Itaque nocte consequente in id incubuerunt, exsectóque cadauere, deprehenderunt cor, jecur, pulmones, cætera non malè affecta: vesicam verò parte anteriore id contraxisse vitium, vt madefactæ papyri instar, vel leui tactu disceperetur. Heinc creditum illam ab vno, alteróve die disruptam, vrinámque proinde effusam in regionem abdominis, memoratum illum tumorem creasse. Postica pars sana, & integra magis: in fundo autem copiosum phlegma, cum arenulis non admodùm multis. Ad sphincterem

caruncula, callosáve substantia fuit, quæ infernè lunulata, & triente propè digiti densa meatus orificium obstruebat. In sinistro rene nihil insolitum: at in dextro fuêre arenulæ multæ, cum plerisque calculis, ex quibus tres majores visi; vnus quasi amygdalum: cæteri duo quasi lupini. Ex hac ergo causa nephritis ad dextrum latus fuerat; vt stranguria ex obturato per carunculam orificio. Insequenti die, qui fuit VII. Kal. Quintileis, elatum funus magnâ pompâ, magno omnium bonorum luctu; conditúmque fuit, dum sacra solemni more peragerentur, in illo majorum conditorio, ad ædem Diui Dominici, vndecimâ horâ ante-meridianâ.

Aberat magno suo dolore Valauesius frater Parisiis, cùm triste fatum nunciatum est. Præter enim acerbitatem, desideriúmque erepti carissimi capitis, mœstitiam auxit, quòd assidere laboranti non contigisset, quòd non fouere deficientem, non satiari vultu, & complexibus, non mandata excipere, non extremas voces, quas penitùs menti figeret, audire. Qui illi casum aperuere, literásque nostras simul reddidere, fuêre eximij Fratres illi Puteani, quibus amicis optimis Fratrum vterque semper est vsus. Ex iis natu major Petro Seguierio Cancellario carus, rem illi nunciandam suscepit: Cùm ipsum verò offendisset magnâ frequentiâ circumseptum, & , togatus num quidpiam vellet, quid esset rei significasset; tum ille, secedamus inquit, grauiorem enim casum narras, & vir ille major, affinísque carior nobis exstitit, quàm vt obiter dolendum videatur. Valauesius autem, consternatus licèt, generosè tamen animos resumpsit, & Cardinalem Lugdunensem conuénit, qui ipse quoque pro amore, quo erga Fratrem fuerat, restatus est insignem luctum. Accessit etiam ad maximum, & toto orbe, totóque æuo celebrandum Ioannem Armandum Plesseum Cardinalem Richelium, qui & copiosè significauit quàm caram haberet ꝥ *panegiru* memoriam, & Abbatiam Aquistriensem vltrò collatam voluit eius ex sorore nepoti, ac Præsidis rationum primi Henrici Seguirani filio. Adueniens deinde post vnum, alterúmve mensem in Prouinciam, nihil potiùs habuit, quàm iusta persoluere, adesséque etiam exsequiis, quas, constituto Cenotaphio, Riantienses celebres fecerunt. Scripsit quoque illicò Genuam, vt marmor inde aueheretur, erigendo monumento, quod & Fraterno nomini & amori mutuo esset consentaneum.

Cæterùm statim percrebuit rumor, interiisse Peireskium, quà Orbis patet literatorum; qui vniuersè perculsi sunt, quasi Parente, ac Principe rei literariæ defuncto. Nempe cùm omnium spes foueret, animos omnium erigeret, omnibus præsidio, & auxilio esset; non potuêre omnes non frangi, concideréque animis, quasi subducto spiritu, quo vniuersi animabantur. Statim autem dico: nam ecce Lugduno etiam Batauorum, III. Eidus Iulias datæ à Salmasio ad Puteanos literæ sunt, quibus se ineptum ad omnia ex renunciata morte perscripsit. Et ne prætereaam quæ subdidit, *Impar sum*, inquit, *animo firmando, qui animo planè despondeo, studiáque nullo habeo loco, ex quo ille non superest, qui ipsorum fautor, promotórque erat. Ac temperaretur quidem desiderium, si licuisset superstiti testatum facere affectum, quem ob collata beneficia meritò iure conceperam: nunc autem est mihi moriendum ingrato, quando ille est grati animi significationi præmortuus. Quod possum, illud superest, vt ipsius memoriam veneratione prosequar, & scriptis meis ea transmittam testimonia in posteros, quæ incomparabilis virtus, meritáque numquam satis æstimanda deposcunt ab homine, qui illum, dum vixit, suspexit, pluráque ab ipso beneficia, quàm abs quoquam mortalium tulit. Sed dicere plura non possum, quin effluam totus in lacrymas, & necesse est stylum heic abrumpam.* Ecce aliunde literæ Româ postridie eas Eidus conscriptæ à Naudæo sunt, quibus hæc inter cætera, *Heu rerum vices! heu fata infanda! heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit; Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minùs, quàm de eius obitu timebatur, è viuis sublato! Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de cælo intonuit? vbi terræ-motus, fragores insoliti, spectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri, omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? sanè ludunt nos,* &c. Alias prætereo literas, in quibus illa passim leguntur, *Nulla ferent talem sæcla futura virum.* Et, *Quando vllum inuenient parem?* Et, *Occidit igitur spes nostra? occidit Sol noster? occidere Charites? occidere generis humani deliciæ? occidit ille, Solus qui tristeis hac tempestate Camænas Respexit?*

Alias etiam prætereo, quibus amici, eruditique, in quorum pectoribus candor, & gratitudo inhabitat, vt dolorem testati sunt, sic consolationem mutuam adhibuerût. Peruenêre ad me complures; sed principem locum eæ tenent, quibus Io. Ludouicus Gayus Balzacus, celebris ille scilicet, cui nemo non Gallicè modo, sed Latinè etiam scribentium elegantiæ palmam non facilè cedat, singulariter parentauit. Prætereo rursùs Epicedia, Epitaphia, Threnos, Encomia, Elogia, quæ tam prosa, quàm carmine, variisque linguis sunt euulgata; sed Latinè potissimùm, à Grotio, Rigaltio, Dumayo, Gothofredo, Gaffarello, Bilono, & aliis; ex quibus nemo succenseat, si honoris causa Viassium seponam, qui vt Peireskium summè coluit, ac summo illi in pretio fuit; ita se impigrum exhibuit in condendo poëmate, quo laudes Viri egregias prosequutus est decentissimè, copiosissiméque. Quanquam operæpretium erit, si prætereà selegero, attexueróque Epitaphium, quod à Rigaltio contextum est, quódque Valavesius delegit, vt monumento incidatur. Id igitur ita se habet.

HIC. SITVS. NICOLAVS. FABRY. PEIRESCIVS.
AMPLISSIMI. ORDINIS. IN AQVAR. SEXT.
CVRIA. SENATOR.
CHRISTIANAM. RESVRRECTIONEM EXPECTAT
RECONDITISSIMOS. ANTIQVARIÆ. SVPELLECTILIS. THESAVROS.

SAGACI

SAGACITATE. CONSILIO. LIBERALITATE.
CVNCTIS. ORBE. TOTO.
DISCIPLINARVM. STVDIOSIS. APERVIT.
DOCTISSIMIS. VNDE. PROFICERENT. SAEPE.
MONSTRAVIT.
MIRA. BEATITATE. FELIX.
SECVLO. SATIS. RIXOSO. NOTISSIMVS. SINE.
QVERELA. VIXIT.
VIII. CAL. IVL. ANNO. CHR. CIↃ.IↃC.XXXVII.
ÆTATIS. SVÆ. LVII.
OPTIMO. VIRO. HONOS. OMNES. BENE.
APPRECARI. DECET.

Enimverò præterite non decet funebteis honores Romæ habitos; cùm vel reticeri non debeat callida virtutis æstimatio, qua viri sapientissimi etiam hominem Transalpinum condecorarunt esse censuerunt. Cùm enim & Pontifex Summus, & Cardinalis Barberinus, & cæteri magni, ac eruditi homines non sine ingenti dolore lugubrem casum accepissent; placuit honores decernere, quibus Virum de nomine, utròque Romano, atque litterario bene meritum, exornarent. Cooptatus fuerat, dum in viuis esset, ac tametsi absens, in eam, quam vocant *Humoristarum* Academiam: celebrem nempe societatem eruditorum hominum, quorum concio bis quoque mense ita cogitur, vt magnâ aliunde frequentiâ, Academicorum vnus Orationem pro suggestu habeat, recitent alij Poëmata, elucubrationésque alias eruditis auribus dignas. Itaque visum in eo conuentu publicos honores Peireskio deferre, institutis licèt reclamantibus, quibus id honoris conceditur solùm Academiæ Principibus; adeò vt totis quadraginta annis, consequuti ipsum non plureres, quàm sex, iique Principes memorentur. Sed euicit nimirum fama, splendórque eximiæ virtutis; euicit summi Cardinalis singularis propensio: euicit Camilli Columnæ Academiæ Principis generosa humanitas; euicit Academicorum, quorum suffragia inita sunt, admiratio, & obseruantia.

Indictus proinde est dies ad XII. Kal. Ianuarias, quo parata subsellia, tapetibúsque pullis instrata, vnà cum suggestu, & imagine τ͂ μακαρίτου, conspicuo loco. Conuenère autem præter Barberinum, fratrémque Antonium, Cardinales Bentivolus, Cueva, Biscia, Pamphilius, Pallota, Brancatius, Aldobrandinus, Borghesius: ac cæterorum perillustrium, doctorúmque hominum multitudo tanta, vt illi capiendæ aula non sufficerit. Et carmina quidem in defuncti laudem Italicè, Latinè, Græcè recitârunt lectissima totius vrbis ingenia: funebrem verò orationem copiosam sanè, & elegantem pronunciauit Ioannes Iacobus Buccardus delectus ad id muneris, tum ob tatas ingenij dotes, tum ob amorem patrium, specialémque erga Maneis dilectissimos affectum. Præcipua eius orationis commemoratem capita; sed ea aliquoties edita iam est, vnà cum nuncupatione Cardinali maximo facta, cúmque subiuncta Epistola ad Luillerium

jam memoratum. Accessere verò editioni Romanæ non recitata modò illa ab Academicis carmina; sed literæ etiam Naudæi, quarum mentio facta iam est; & fasciculus prætereà insignis Elogiorum funebrium, quæ, quòd totius propè Orbis idiomatibus sint expressa (quadraginta enim, ptoximéve sunt) ideò titulus ipsis ΠΑΓΓΛΩΣΣΙΑ, siue *generis humani Lessvs in funere delicij sui.* Cùmque ea editio probari deberet, Magistro sacri Palatij, præiuit ecce, declarauitque censurâ suâ Lucas Holstenius, illam *Buccardi laudationem disertè, & eleganter, atque ea prorsus puritate, ac candore scriptam, quo summus ille, & incomparabilis Vir semper vixerat; & Epicedia à clarissimis, ac præstantissimis viris conscripta, hoc est ipsas Musarum lacrymas limpido, & erudito Romanæ Academiæ humore in Peresciij funere manantes ad tanti viri memoriam posteritati consecrandam typis excudenda; cùm hominis ad bonas literas, arteisque iuuandas nati exemplum sanè illustrè ob oculos ponant.*

Atque hæc quidem Romæ peracta paullò fusiùs commemoro: quoniam ea fuit quasi Apotheosis, quam totius Orbis applausus excepit. Nam licèt nemo eruditorum non totis votis optauerit, vt Peireskius fuisset diuturnior recreator hominum (quod olim dictum de Principe) quàm maturior Diuorum comes: attamen placuit omnibus exhibitos illi post mortem honores in eo theatro, cuius fuerat dignissimus creditus, dum esset in viuis. Ac fortassis quidem, si esse contigisset superstiti, fuissent tandem amplissimi, non expetenti licèt, delati; verùm ij nihil potetant gloriæ illius addere, qui suffragiis communibus fuit semper quam-maximis dignus. Quin-etiam, vt fuit semper ditior iis, quas contempsit opibus: ita gloriosior honoribus, quos ambire est dedignatus. Quare & licèt medio in spatio integræ ætatis ereptus, quatùm tamen ad gloriam spectat, æuum peregit longissimum; qui virtute sua obriouit famam nominis sempiternam. Quippe donec supererunt, qui bonas literas amabunt, memoriam illius carissimam ducent, cuius amorem in literas, & munificentiam erga literatos, per omneis respersam libros contuebuntur. Multorum passim meminimus; sed reticuimus longè plureis, etiam ex inscriptis eius nomini; quoniam obruris rerum copiâ, visum satis est ea seligere, ex quibus, quæ essent in oculis omnium, monstrata intelligerentur. Verum reticere non licet, quod huius loci est proprium; nempe Auctores plurimos consecranda illi destinasse sua opera, quo tempore est fatis functus. Fuère inter illos Campanella, Licetus, Hortensius, Buccardus, Arcosius, & quis tandem non? Quid putas verò præstitum fuisset, si contigisset illi ætatem maturiorem attingere? Plurima sanè, & maxima censeri possunt ea, quæ peregit: at sublatus tamen tunc est, cùm inciperet iam seipsum præclarissimis facinoribus superare. Iam enim plureis sibi vias aperuerat in omneis Europæ Prouincias: in Asiam, ac totum Orientem; in vniuersam Africam, &

& ad extremã vſque Æthiopiam; in vtramque Americam, & incognitum etiam Orbem; adeò vt iam poſſet vberiùs quacumque patet genus humanum, commiſcere mortaleis omneis literarum commercio; & literatis omnibus expetita omnia librorum, aliarúmque quarumvis rerum ſubſidia facere in promptu.

Sed de iis quidem, quæ fuerant illo ſuperſtite futura, Devs optimus viderit. Luctum certè maximum fecit; cùm Gubernatorem eripuit, qui tenebat clauum Nauis Literariæ, vel potiùs ipſam Cynoſuram, in quam eruditi omnes reſpectabant; non ſubſtitutâ interim aliâ, ad quam ora obuertant ſua. Nam ſunt quidem, qui opibus, auctoritate, gratiâ, certum genus eruditionis, eruditorúmque adjuuent, ac foueant: verùm nemo eſt, qui, illius inſtar, quoſlibet, vbivis ſint gentium, ſtudio proſequatur ardentiſſimo; curas in id omneis conuertat, nihilque non poſthabeat; peculium in eam rem exhauriat, liberaliſſiméque profundat; fide ſit apud omneis magna, & occaſiones benefaciendi voluntate, induſtria, fœlicitate maxima captet. Vix certè credibile eſt exoriturum vnquam Virum, perinde natum, comparatúmque. Nam & quamvis ſuperior ætas, fœlicitate ſæculi oppidò percata, produxerit triumviros illos, Pinellum, Velſerum, Molinum, ſingulari ſtudio in omne literatorum nomen propenſos: Peireskius tamen ſupervenit, qui ſingulorum virtutes ita eſt complexus, vt omnium laudes, quaſi infra ſe poſitas, prægrauaſſe videatur. Quin-etiam, cùm ante claros illos Viros, vix pauci memorentur Reges, Imperatoréſque, qui pari affectu ducti fuerint; videtur Peireskius alia nulla re, quàm opum amplitudine, oſtentationéque inferior. Cenſuêre id certè Viri eruditi, cùm verè regium, magnificúmque eius animum commendantes, & exemplar beneficentiæ nunquam interemoriturum agnoſcentes, prædicauerête eum occupaſſe deſtinatam Regibus gloriam; ac ipſo quoque Mecœnate tantò fuiſſe laudabiliorem, quantò Auguſtum non habuit, cuius fauore, largitionéque benefaciendo vteretur. Atque is demùm verus eſt fructus, quem ille conſequutus eſt, vt gratam ſui recordationem in illorum pectoribus conſecratam reliquerit, qui ipſum Cælo exæquantes, in omnem tranſdent poſteritatem. Splendorem quærunt alij amplificandis Imperiis, ducendis exercitibus, exhibendis ſpectaculis, Mauſolæis, Pyramidibus, aliiſque id genus exſtruendis; ſed illos tamen velut inglorios, & ignobileis obliuio tandem obruit; aut, ſi quæ memoria eorum ſupereſt, vel deſpectui eſt, vel affectu caret. Ij ſoli, qui benefaciendo nomen, decúſque comparant, immortalitatem ſic adipiſcuntur, vt nemo vnquam ſine ardore, tacitóque ſenſu gratitudinis meminiſſe illorum poſſit.

Hac iêre via omnes Proceres, ad quorum amorem poſt tot ſæcula nos hiſtoriæ lectæ pelliciunt; hac tu vadis cæleſti paſſu, Lvdovice Valesi, Principvm optime; cuius immenſa bonitas ſentiri à nobis, non exprimi poteſt. Haud abs re ſanè ſum ominatus, tam caram tui memoriam, quàm Timoleontis perennaturam: tuliſti me enim, ſatis memini, de exacta illius vita apud Syracuſios, quibus præerat, diſſerentem. Quippe, neglectis rebus tuis, in eam curam totus incumbis, vt laborantem Prouinciam ſuſtentes, foueas, ſubleues, & (ſi liceat per tempora) in priſtinum etiam ſplendorem reſtituas. Perge modò tam tui amanteis, tam in te propenſos demereri populos; ij nempe ſunt, qui etiam-num Renati illius, ex tua proſapia, Regis optimi, ac beneficentiſſimi, renaſcentem gloriam propagant, & colunt. Sed vt concludam, hæc tandem ſunt, quæ te jubente, ac aliis variè efflagitantibus, de Peireskio dicenda habui. Non deprecor veniam, quòd extremam manum ſeriùs, quàm optâris, imponam: noſti enim diuturnum morbum, diuturnioréſque reliquias, quibuſcum eſt anni dimidium exactum. Vix jam certè ſum ab iis liber, vt credere poſſis opuſculum hoc valetudine dubia lucubratum fuiſſe, atque idcircò nihil eſſe mirum, ſi animi cum corpore languentis præ ſe ferat notas. Qualecumque id fuerit, animi ſaltem erga te obſequentiſſimi teſtimonium feret. Ipſe intereà me comparo, vt ad te (quando pro tua illa rariſſima humanitate ita videtur) quam-primùm redeam. Tu bene vale, Principvm decvs. Abſoluebam Diniæ, xii. Kal. Mart. anno ſalutiferi partus m. dc. xxxix.

FINIS.

PEIRESKII LAVDATIO

HABITA IN CONCIONE FVNEBRI ACADEMICORVM ROMANORVM.

Anno M. DC. XXXVII. Die Decembris XXI.

Jo. Iacobo Buccardo Parisino perorante.

PRÆCLARA à vobis, & ex ordinis, nominísque vestri dignitate factum est; Academici Romani; quòd clarissimo Viro Nicolao Claudio Fabricio Perescio, Gallorum humanissimo, atque doctissimo, publicos in morte honores, funebrémque laudationem decreuistis. Si enim pius mos iste à maioribus vestris, maximè ad eos homines, qui de Republica bene meriti essent, ornandos, & ad omnem posteritatis memoriam commendandos institutus est: tanta quidem, ac tam præclara extant Perescij merita, atque ornamenta, in eam Romanæ Reipublicæ partem, quæ doctrinæ, atque humanitatis studia complectitur; vt non solùm labefactatæ rei literariæ inuidiam à Transalpinis nationibus remouisse, sed & ipsorum Romanorum gloriam in colendis artibus adæquasse, vel potiùs superasse videatur. Omnes enim ex omni ætate, qui in hac ciuitate disciplinas, & scientias, vel industriâ suâ illustrârunt, vel authoritate, atque liberalitate, ornauerunt, si vnum in locum conferantur, cum Perescio minimè videntur comparandi. Qui cæteris denique omnibus virtutibus adeò excellit, vt etiam hoc vno ætas nostra potuerit in omni genere laudis, cum antiquitate certare. Quo maius mihi, ac difficilius onus impositum esse video; vt ego scilicet mediocri prorsus ingenio, nullo dicendi vsu, aut facultate, homo peregrinus; in hoc ornatissimo Romanorum, id est disertorum politorúmque hominum consessu, de innumeris, ac propè incredibilibus Viri laudibus verba faciam. Quod quidem à me nec confidentia, aut temeritate quadam susceptum est; Eruditissimi Academici: sed tum mea in vos obseruantia, qui munus istud honorificentissimo vestro decreto, ad me detulistis; meóque in eos obsequio, qui vt summum in me tenent imperium, ita illorum autoritatem, meo de me iudicio præferre necesse habui: tum verò maximè beneuolentia, atque pietate; quæ me ad gratias, quas viuo Perescio magnas semper habui, mortuo demùm, hoc supremo humanitatis officio referendas, pro eius in me meritorum magnitudine impulit. Cùm enim in patria vitam studiis, quibus vsque à puero deditus fui, maximè accommodatam, viuere mihi per parentes non liceret; dum me in forum, & ad Curiam nolentem trahunt: Lutetia amplissima, potentissimáque vrbe sponte carens, ad hanc vestram, in voluntarium exilium venire tandem decreui: ex qua nimirum religiones, leges, literas; omnem denique rerum omnium cognitionem, omnem vitæ elegantiam, ad nos olim effluxisse, cùm librorum lectione cognoueram, tum eadem hæc omnia, nunc sub humanissimo, sapientissimóque Pontifice, in ea magis magísque vigere, ex eruditis nostris hominibus intelligebam. Quibus potissimùm Autoribus, cùm Perescium rerum Romanarum gnarissimum, ex itinere conuenissem: is me & liberali hospitio, atque in intimam accepit amicitiam; & cum tam præclaris de huius ciuitatis instituto præceptis, atque ita graui ad literatos primariósque vrbis Viros commendatione, Romam ex Prouincia decedentem prosecutus est, vt statim sub meum ingressum, non solùm populi ingenium, publicósque mores cognouerim, méque eis accommodârim facillimè: sed etiam in vestrûm omnium; Eruditissimi Academici; consuetudinem me insinnauerim, & quod maximum est, in summorum Virorum rei, & publicæ & literariæ principum familiaritate, eum qui non nisi claris, doctísque hominibus esse solet, locum obtinuerim. Quare impius profectò, ne dum ingratus apud vos, cæterósque omneis haberer; cùm literatissimos quosque maximè Italos, laudatione post decessum prosequi olim instituerim; si hodierno die omnium doctissimum, mihique patriæ, necessitudinis, & beneficij vinculis coniunctissimum Virum, laudandi munus, quantumvis arduum, ac difficile recusarem. Itaque rem aggrediar magni nominis, magni exempli; nouitatis, admirationísque plenissimam: & quantum eloquentiæ ad id mihi deest, tantundem cùm à singulari mea in præstantissimum Virum pietate perceptique ex

eius obitu doloris magnitudine; quæ nonnunquam disertos ac copiosos facit: tum à vestra beneuolentia; Patres Amplissimi, vósque cæteri Ornatissimi Viri; vestráque in me attentè audiendo benignitate, mutuari, atque adeò supplere conabor.

Nicolai Claudij Fabricij Peireskij vitam; quæ supra huius ætatis hominum captum, morémque putanda est; cum illis antiquorum præstantissimis, ac beatissimis comparanti mihi; vna præ cæteris Titi Pomponij Attici, par adeò, & similis visa est; vt eam intereà dum ad alia propero, quæ expectationem de Claudi Fabricij doctrina, literarúmque studio, à me ab initio concitatam magis expleant; veluti absolutissimam tabulam vobis proponendam censuerim: in qua expressam Peireskij ingenij, virtutúmque imaginem videatis. Ambo siquidem nobilibus, literarúmque studiosis geniti parentibus, peritiam in liberalibus doctrinis, sicut adolescétiam in literata peregrinatione, apud exteros Principes, doctósque Viros honoratissimi consumpsere. Ambo magnas, & amplas in patria gesserere amicitias: bonos viros, & studiosos, tam ab aliena iniuria, quàm à mutua inter se obtrectatione; necnon ab egestate vindicauere. Domi, in quam vterque omnium ordinum homines liberaliter inuitauit, plus salis, quàm sumptus in victu; velut in cultu non affluentem affectauere munditiam. Optimis alioquin omnibus rebus vsi, familia in primis, vt ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non & anagnostæ, & librarij munus pulchrè præstare posset. In Republica, quæ vtriusque temporibus varia admodum commutabilisque fuit; ita ambo versati sunt, vt semper optimarum partium essent. Honores verò, qui in eà sibi patebant, non petierunt: sed ordine, quo orti essent, contenti, in vetere vitæ instituto, id est in studiis maximè Philosophiæ, atque Antiquitatis; suauissimis, optimisque moribus, ad senectutem bene, beatéque vixere.

Hæc pauca ex multis exempli causâ attuli, vt sic deinceps habeatis: omnium Titi Pomponij virtutum, quarum pulcherrima extant in antiquitate monumenta; maximè temperantiæ, probitatis, atque prudentiæ laudem, Peireskio esse communem. Quamobrem iam ad illas venio, ad quas dudum festinat animus, quæ Claudij Fabricij adeò propriæ, támque suæ sunt; vt nemo ex omni ætatum memoria, cum ipso de earum gloria contendere, vel in societatem venire possit. Nimirum assiduus, ac propè incredibilis labor, egregiáque opera, in omnium magnarum rerum, atque artium scientia, literarúmque cognitione percipienda: ardens in eas conseruandas, amplificandásque studium, acrísque cura: perpetua denique, & constans voluntas, in homines literatos ornandos; & regia in ea omnia liberalitatis magnificentia. In quibus persequendis, ea veritatis simul ac breuitatis ratio à me habebitur; vt remoto omni insigni orationis ornatu; simplici, ac planè historica narratione, Peireskij studium, liberalitatem, & in commentando, scribendóque diligentiam, rei literariæ præstitas, summatim exponam.

Gens Fabricia, postquam ex Equestri ordine, apud quem per tercentos, & ampliùs annos, militari gloria floruerat, in Senatum Aquensem cooptata est; ita ingenio, & doctrina excelluit, vt non solùm amplissimæ dignitatis, sed etiam summæ eruditionis, in quartam sobolem propagatæ hæreditas, vnà cum satis lauta literaria supellectile, ad Nicolaum Claudium Fabricium venerit. Qui cùm avitas studiorum maximè, atque doctrinarum possessiones, non solùm tenere, immò etiam aliquid, atque adeò multum illis addere de suo decreuisset; omnem curam, sumptúmque posuit, in ornando potissimùm, atque amplificando eo instrumento, quo in optimis artibus comparandis, magno prorsus opus est. Quamobrem vbi optimos quosque libros, primùm sibi vndique colligendos; deinde auro, purpura, omni denique eleganti, & magnifico opere ornandos, per egregios artifices, qui suæ domi viuebant, diligenter curasset; illósque omneis diligentiùs euoluisset: nihil quidquam habuit antiquius, quàm vt tota Europa peregrinaretur; non solùm ad hominum, qui tum viuebant, mores, ciuitatúmque instituta noscenda: sed vt tanquam in rem præsentem veniens, eáque demùm subiiciens, quæ auditione, vel lectione acceperat vetustiora antiquitatis monumenta acerrimè contemplaretur; ac quæcunque inde auferri possent, domum secum in Bibliothecam transferret. Quò primùm iter dirigeret, Italia sese obtulit: in qua cùm ingenia præstantissima, & elegantissima, humanissimi, optimíque mores, leges denique præclaræ, atque salutares nunc vigent; tum verò pristinæ fortunæ, illorúmque omnibus artibus florentissimorum temporum, reliquiæ plurimæ supersunt. Lustratis igitur Liguriæ, Etruriæque oppidis, ad hanc vestram vrbem, velut ad diuini, humaníque imperij domicilium, & antiquitatis atque humanitatis sedem, magno itinere contendit: vbi fora, theatra, templa, thermas, arcus, & cryptas oculis, pedibúsque diligentissimè permensus est; sicut obeliscos, columnas, statuas, æra, marmora, gemmas, atque Codices; omnia denique priscæ magnificentiæ, artiúmque monumenta; quæ in vestrorum murorum ambitu, plura quàm in reliquo Terrarum Orbe, atque illustriora reperiuntur; attrectauit, & quæcunque potuit domum abstulit: partim maximo pretio empta: partim oblata, datáque à doctis hominibus, qui, vt semper Romæ, tum maximè studiosissimorum munificentissimorúmque Principum Aldobrandinorum tempestate, plurimi atque humanissimi fuêre. Quos omneis, præcipuè Fuluium Vrsinum, & Lælium Pasqualinum, viros in colligendis, colendisque antiquitatum reliquiis diligentissimos, & maximè industrios; ad admirationem, atque amicitiam adolescens Peireskij virtus, eximiáque doctrina traduxit. Eandem expectationem, fauorémque Roma Neapolim secû attulit, dum versatur cum Matthæo

Capuano

Capuano Conchanorum Principe, magis literarum amore, atque scientia, quàm summa dignitate, generis, fortunæque claro; ac Marte Gurgustiola, in supremo consilio vi - viro apprimè docto: qui ambo locupletissimos omnium rerum antiquarum thesauros domi habebant. Celebreis prætereà Ioannis Baptistæ Portæ, atque Ferrantis Imperati ædeis ibi frequentauit: quorum ille rerum occultarum, & quasi à natura inuolutarum acerrimus inuestigator, atque interpres: hic custos, & conseruator diligentissimus fuit. Et cùm hisce rebus, non minùs quàm antiquitati studium suum, laborémque Peireskius impertiret; conditissimum quémque inuestigauit angulum, non solùm amplissimæ pulcherrimæque vrbis, sed & totius feliciſsimi illius agri Campani; in quo iucundum, naturæ mirabilibus illic maximè gaudentis operibus, & antiquæ Græcorum, Romanorúmque magnificentiæ, ac luxuriæ, certamen spectaret. Italiam reliquam, omnémque Galliam Cisalpinam pari diligentia lustrauit: Rauennam ex itinere diuertens, vt inuiseret, cùm funesta illa Gothicæ barbariæ trophæa, Romani Imperij ruinis imposita; tum maximè Hieronymum Rubeum, istarum antiquitatum, ac Medicinæ scriptorem luculentum. Inde Patauium se contulit, inuitatus præsertim fama, quæ de eximia Vincentij Pinelli doctrina, eiúsque refertissimo omnibus omnium linguarum, atque scientiarum voluminibus Musæo, ita tum Europam peragrabat: vt docti homines, antiquos libros in Bibliothecam collecturi, vel suos edituri; ex lõginquis locis illuc ad eum consulendum venirent. Ibi Peresciós aliquamdiu moratos est, non tãtùm vt in Pinelli domum, ac Bibliothecam, sed etiam in illius consuetudinem penetraret: in quam se demùm totum dedit; ad eximium eius in literas, hominésque literatos ornandos studium, & cæteras omneis viri præstantissimi virtutes cognoscendas, percipiendásque; quas scilicet imitaretur, & cunctas ipse aliquando rei literariæ, cum maxima ad singulas accessione præstaret. Eámque de se spem adeò magnam, ac propè exploratam iam tum illic dederat, vt Paulus Gualdus, vir & suopte ingenio, atque doctrina, & intima Ioannis Vincentij familiaritate clarus; in commentariis, quos de eius vita satis eleganteis conscripsit, de Perescio affirmauerit: Ætatem nostram, si quem Pinello parem ferret, non alium ab eo fore, qui Patavij vix dum plenam pubertatẽ egressus, eo ardore Pinellum, Pinellique studia fuerit complexus, vt ipsi Gualdo, cæterisque doctioribus viris, miraculo esset. Qui quidem homines eruditi, quotquot Patavij tunc ætatem in literis beatissimè agebant; in primis Pinellus ipse, & Hieronymus Aleander, atque Laurentius Pignorius, limato iudicio, sicut polita doctrina excellentes, grauissimum hoc egregiæ indolis, à Gualdo tributum Peireskio testimonium, adeò approbauerunt, eámque in illo admirati ita amauere; vt præsenti domum quisque suam, maxima cum hospitalitate patêre voluerint; suáque reconditiora, tam quæ in priuatis Bibliothecis, quàm in publicis tabulariis, Patavij & Venetiis, vrbe earum, cæterarúmque rerum abundantia, florentissima seruarentur, iidem postea absenti; quod plerique etiam ex reliquis Italiæ, atque adeò Europæ ciuitatibus fecere; de studiis per literas communicauerint, librósque suos ab ipso, vel in eius nomine edendos honoris causa miserunt. Sic florens gratia, & hospitiis clarissimorum, doctissimorúmque hominum, vbi se locupletauit signis, tabulis, nummis, Codicibus, cæterísve vetustissimis Italiæ ornamentis; Germania, vltimáque Britannia peregrinari perrexit. Atque ibi quidem plurimas antiquitatis reliquias collegit, nec non existimationem ac beneuolentiam hominum, non solum in sapientiæ, ac literarum studiis, sed etiam in pictura, Arcbitectura, cæterísque elegantioribus artibus excellentium: quos Claudius Fabricius, illorum operum elegans spectator, vt olim in Italia, ita tum in illis regionibus coluit, ac sicut cæteros omneis Viros doctos, ad suam adiunxit necessitudinem: præcipuè Petrum Paulum Rubenium, & ob rerum antiquarum cognitionem, & picturæ, sculpturæ, Architecturæque scientiam; quas ex Italia ad Belgas, primus cum pristino splendore, atque dignitate, transtulisse videtur: Marcum Velserum rei publicæ apud Vindelicos, & literariæ in tota Germania constituendæ, studiosissimum ii - Virum. Ioannem Barclaium, tum in Britannia, magnam ex doctrinæ, ingeniique elegantia laudem adeptum: Danielem Heinsium Batauorum potissimum; omniúmque doctissimum eius doctorem, Iosephum Scaligerum, qui Claudium Fabricium, sibi tantùm fama, ac nomine notum, vbi primùm secum de literis loquentem audiuit: vir acri, certóque iudicio, ipsissimum Perescium ipsum esse affirmauit. Postrema fuit Parisiensis peregrinatio, quam ob librorum optimorum, doctissimorúmque hominum copiam ibi affluentem, iterate ei visum est. Priore, se dedit Iacobo Augusto Thuano, eiúsque celeberrimæ Bibliothecæ; ad quam Isaacium Casaubonum, Franciscum Pithœum, cæterósque summos Viros, ex superiori sæculo, præstantium ingeniorum in Gallia feracissimo superstites, Claudius Fabricius videbat ventitãteis: qui ipsum Thuanum, velut historiæ, ita reliquarum maximarum artium, ac hominum, qui eas profiterentur, principem patronúmque optimum, & Gallici imperij, atque maiestatis, acerrimum defensorem, quotidie celebrabant. Post decennium dumi consumptum, in recognoscendis literarum, antiquitatísque monumentis, ex tota Europa collectis; iísque in Musæum suum, atque in memoriam, quæ ipsi propè diuina fuit, redigendis, digerendísque: Lutetiam iterùm se contulit, ad versandas, vorandásque reliquas Bibliothecas: Regiam scilicet, Dionysianam, Victorianam, D. Germani, atque Memmiorum; & studiosos illarum cultores inuisendos; quorum velut noua soboles illic tum florebat. Inter quos, hodie excellunt

excellunt Puteani fratres humanissimi, qui apud Thuani filios, patriis ingenij, virtutisque dotibus ornatissimos, cognatos suos; non solùm eius Bibliothecam, sed etiam literas, hominésque iis deditos, veluti suæ tutelæ, ac fidei, Iacobi Augusti testamento commendatos; quibuscumque rebus possunt, iuuant, & mirabiliter ornant: Nicolaus Rigaltius, politiore doctrinæ, iudiciique elegantia, & incorrupta Latini sermonis integritate, omnibus antecellens: cui nos, si modò in hoc genere literarum aliquid profecimus, id totum debere gloriamur: Claudius Salmasius, & Hugo Grotius, qui literaturæ, optimarúmque artium principatum sibi vindicant. Petrum Seguerium, Henricum Memmium, atque Hieronymum Bignonium; Viros magis doctrina, eximióque suo in literas studio, quàm supremis Gallicæ purpuræ honoribus illustreis, breuitatis causâ omitto. Sirmondum relinquo, Patavium, Morinum, Mersennum, Burdelotium, & Valesium, aliósque propè innumerabileis; ex summa doctrina, præclarissimisque suis scriptis, maximè claros: quorum omnium animos, atque voluntates sibi conciliauit Claudius Fabricius, & ad suos, id est ad rei literariæ vsus coniunxit. Atqui vnum prætetire nequeo Guilielmum Varium, non minùs eloquentiæ, ac Philosophiæ studio, cæterisque maximis virtutibus; quàm sanctissima cum hoc nostro Attico amicitia, Marco Tullio comparandum. Is ex quo Perescium in Senatum Aquensem, cuius ipse princeps erat, legit: continuò in consuetudinem eius se dedit, sic vt prorsus vnà illic vixerint; nec vnquam posteà passus sit eũ à se separari. Quare cùm in Aulam à Rege euocatus esset, ad Annuli signatorij custodiam; quod summum est apud Gallos, togati hominis fastigium; eum illuc secum duxit; vnum esse in tota Gallia dignum existimans, quem contubernalem, & consiliorum in Republica, atque honorum, adiutorem, sociúmque haberet. Huius porrò gratià, Perescius nulla ferè in re vsus est, nisi in deprecandis amicorum, hoc est doctissimorum Virorum, aut periculis, aut incommodis; & studiorum ratione procuranda: ad quam præter cætera egregia ornamenta, id demum maximum contulit; vt se autore, maxima vetustissimorum Codicum copia, Regis nomine compararetur; ad supplendam, atque amplificandam Parisiensem Bibliothecam: quæ omni tempore, ad omnium vsus ita patet; vt ex ea maximè, præclariora antiquarum doctrinarum monumenta, in dies eruantur. Quo autem potissimùm beneficio, se à Vario ornatum voluit, id vnum propè fuit; vt vetustissima curiarum, templorúmque tabularia, in omnibus Galliæ oppidis, sibi ex eius autoritate inuisere, atque excutere liceret. Cùm ab opibus alioquin, & honoribus consectandis tam esset alienus, vt sæpiùs repudiauerit à Vario vltrò oblatos, qui eùm Claudium Fabricium in amplissimum, pristinæque dignitatis apud Gallos maximè retinentem, Antistitum ordinem cooptari vellet: vix ab eo tandem impetrauit, vt mediocre acciperet sacerdotium. Mortuo Vario, qui suam omnem, vt ita dicã, antiquariam supellectilem, amicissimo, studiosissimóque viro legauit; & testamenti tabulas, illius fidei atque autoritati commendauit: domum, Musæúmque suum diu desideratum, spectabat Perescius, cùm ecce sub ipsũ à Parisiensi Aula discessum, ad Romanam denuò ex itinere inuitatur: optatissimo nuntio de noui Pontificis creatione, Maphæi scilicet Barberini Cardinalis. Siquidem hunc ante Pontificalia insignia, perinde ingenij doctrinæque, ac sanctitatis in Republica Romana Principem, ipse tam bene nouerat; procuratáque olim simul, atque iterum, diuinorum illius Poëmatum editione, aliísque officiis demeruerat; vt cùm nuntius, qui Regem ante omneis de ea re certiorem facere vellet, obuio Perescio tantùm dixisset: virum Romanorum Principum eruditissimum, eique amicissimum, in mortui Pontificis locum suffectum; ipse cõtinuò, Maphæum ad gubernacula Reipublicæ sedere intellexit cum incredibili lætitiæ voluptate. Præuidebat enim literarum studia, in lucem, atque splendorem sub doctissimo Pontifice reuocatum iri; studiosósque, vel ex vltimis terris, ad aulam Barberinam celebrandam, ornandámque; honorum, ac præmiorum spe aduolaturos. Ad quam temporum, literarúmque felicitatem, oculis saltem vsurpandam, ac Pontificem sui studiosum adorandum, Romam ab amicis non inuitus àttrahebatur. Sed profectionis causam, ambitionem, à cuius vel suspicione abhorrebat, potiùs quàm officium, visum iri nolebat: & postquàm ex Circes Insula, tanto labore tandem soluisset, si cantibus Sirenum illiceretur, vt apud eas hæreret veritus est: quare in suam tandem Ithacam, ad optatissimum studiorum portum, se ex longa peregrinatione recepit. Tunc enim verò Peresceij Musæum, ac tota domus, ex præsentis domini regali propè liberalitate; qua videlicet non solùm in literas, earúmque instrumenta ornanda, sed maximè in studiosos homines iuuandos, colendósque, deinceps vsus est; ipsâ Alcinoi Regiâ, & magnificentior, & hospitalior euasit.

Delectum Romanæ aulæ florem, illuc aliquantò post Claudij Fabricij accessum, secum aduexerat Franciscus Barberinus Cardinalis; qui à Pontifice ad iustissimum, fortissimúmque Galliæ Regem, Legatus mittebatur. Porrò autem hunc, ac nobilem eius comitatum, lautè adeò, atque splendidè accepit Perescius, vt cum ipsis Regibus de magnificentia certare visus sit: admiratus, veneratúsque in iuuentutis Principe, cùm maturam patrui Pontificis prudentiam, atque sanctitatem: tum maximè singularem literarum scientiam, & erga homines studiosos voluntatem. Atque ob illas adeò excellenteis primarij iuuenis virtutes, ei vsque ad extremum vitæ spatium, ita omne officium, cultúmque tribuit; vt nullus fermè ex Gallia in Italiam traiiceret, cui non tantùm literas obseruantiæ sicut eruditionis plenas, ad eum perferendas traderet; sed & libros, plantas, atque animalia rara, peregrinaque,

tegrináque, ad locupletiſſimæ Bibliothecæ Barberinæ, hortorúmque ornamentum. Cui viciſſim humaniſſimus Princeps, maximas ſemper habuit gratias, & eadem epiſtolarum frequentia, ſimilibúſque muneribus retulit. Haud minori obſeruantia, ornatiſſimos & doctiſſimos quoſque, ex celeberrima Legati cohorte coluit Pereſcius: Caſſianum Puteanum ante omneis, virum ob generis, virtutum, atque eruditionis claritudinem, ſummis laudibus honoribúſque dignum; cum quo, motum elegantiſſimorum, & in optimas Arteis, earúmque cultores, prolixæ naturæ ſimilitudine, ſibi coniunctiſſimo; de omni ſtudiorum ſuorum ratione, familiariter deinceps communicauit. Item cum Ioanne Baptiſta Donio, qui ob ingenuitatem, aptúmque ad omnium magnarum rerum ſcientiam ingenium, fuit ipſi chariſſimus iſtarum amicitiarum ibi tum, ſicut Romæ demum aliarum, conciliator fuit Hieronymus Aleander, vir optimis artibus, ſummíſque ornamentis præditus, & ab adoleſcentia, Fabricij amantiſſimus; qui nobilem eius, plenámque dignitatis, atque ſapientiæ domum, præſtantiſſimáque ſtudia, tunc ita mirarus eſt; vt vnum omnium mortalium maximum, atque feliciſſimum Pereſcium, palam deinceps prædicare ſoleret: ſæpiúſque cogitauerit, ex Aula, atque ipſa vrbe, ad eius ſuauitatem, pretioſiſſimúmque literaturæ theſaurũ fruẽdum, Aquas-Sextias migrare. Quò deinceps omnes Principes Viri, qui Reipublicæ cauſa, ex Italia in Galliam, vel illinc ad hanc Prouinciam traiiciebãt, ex itinere diuerterunt: vt hominem conuenirent, penes quem erant Commentarij, Acta, & reconditiora regnorum inſtrumenta; quíque regionum ſitus, deſcriptiones temporum, populorum origines, leges, fœdera, bella; Regum, virorúmque primariorum ſtirpeis, cognationes, atque ſucceſſiones optimè nouerat: ſic vt nemini fundi, domúſque ſuæ ratio fuerit, quàm illi Orbis noſtri ſtatus, atque conditio notior. Omnes item cuiuſvis ordinis, ac nationis homines, magnarum peregrinarúmque rerum ſtudioſi, illuc ſe conferebant, ad ipſum celeberrimúmque eius Muſæum inuiſendum; in quod præclara, raráque omnia collecta, ſub vno aſpectu cernere erat; quorum conſpiciendorum cauſa, antea mortales vniuerſum Terrarum Orbem peragrabant. Illa ſiquidem propè cuncta, ſecum ex peregrinationibus domum attulerat, tam ipſe Peireskios, quàm frater eius Palamedes Fabricius Valaveſius, vir humaniſſimus; qui ambo in ſtudiorum, domeſtici victus, reique familiaris communitate, ita extra ſimultatem ad ſenectam vixere; vt nunquam alter cum altero in gratiam redierit. Ad ea porrò, noua quotidie comportabantur, non ſolùm è tota Europa, ſed ex Aſia, Africa, India, atque nouo Orbe; cùm vetus hic noſter, eius inexhauſtæ diſcendi auiditati non ſufficeret: ita vt nemo ex vltimis Terrarum oris ad has noſtras appelleret, quin illuc inveheret plauſtra, atque nauigia rerum, natura, aut arte admirandarum. Has enim in ſingulos dies ad eum mittebant, homines in celeberrima quaque illarum prouinciarum vrbe, ac portu delecti; quorum opera, ad ea omnia diligentiſſimè comparando, infinito ſumptu ipſe vtebatur. Et cùm iſti homines, ſua quantumvis arguta ſedulitate, Pereſcio cumulatè ſatisfacere nequirent; ſæpiùs ipſe alios domo miſit, ad omneis maris Ægei Inſulas, montem Atho, Byſantium, Alexandriam, & ad miſerandas illás Memphis, atque Carthaginis reliquias: qui ſuo nomine, atque ære conquirerent, præter res alias nouitate mirabileis, præcipuè vetuſtiſſimos Codices, Græcos, Hebraicos, Arabicos, Perſicos, Coptos, Æthiopicos; denique cùm cætera Aſiaticæ, atque Africanæ antiquitatis monumenta, tum maximè priſcorum Principum Ægyptiorum corpora, pretioſiſſimis odoribus, medicaminibúſque condita. In quo profectò celebrata illa veterum Pergamenorum, Alexandrinorúmque Regum, nec non Gallorum noſtratium, in Bibliothecas magnificentiſſimè ornandas ſtudia, regali planè animo æmulatus eſſe videtur. Ad ſuam hanc bonarum artium officinam, & ſapientiæ, virtutíſque diuerſorium, omneis literarum, elegantiorúmque artium ſtudioſos, peregrè aduenienteis, non ſolùm benignè admittebat Pereſcius, & Bibliothecæ ſuæ totum eis explicabat theſaurum; ſed diutiſſimè illic retinebat, honeſto, ac maximè liberali acceptos hoſpitio: quibus demùm diſcedentibus, aliquot Codices, nummos, & alia, quæ ad eorum ſtudia magis apta videbantur; omnia item, quæ ipſis opus fuerant, ex ſua re familiari largiſſimè dabat: quemadmodum cæteris propè omnibus literatis hominibus abſentibus, ſibi nomine tenus notis, quidquid in literaria, atque antiquaria ſua ſupellectile erat, quod ipſis, in lucubrationibus, adiumento fore arbitraretur; vltro nec petentibus, ſæpiúſque talium rerum ignaris mittebat. Si quid domi non eſſet, quod alicubi lateret, vt id quoquo modo ad illos perueniret, ſuáque deinceps quæ præ manibus haberent opera, polita, perfectáque ederent; nulli labori, aut impenſæ parcebat. Quos verò peregrinationes, rerum antiquarum, aut naturalium perquirendarum cauſa, parare audiebat; ipſis commendatitias literas, iumenta, atque viaticum de ſuo curabat: & ad eas ſuſcipiendas, multos iiſdem conditionibus vltrò oblatis inuitauit. Omneis denique, quos ſolo literarum, virtutíſque ſtudio, & fortunæ iniuria calamitoſos eſſe ſciebat, quibus rebus indiguerunt, adiuuit, ære alieno oppreſſos leuauit; vel illos Optimatibus diligenter cõmẽdabat, ac multa illis ſæpe impertiuit; cùm apud omneis paullò humaniores Europæ Principes, maximam gratiam autoritatémque obtineret: præſertim apud EMINENTISSIMOS CELSISSIMOSQVE VIROS, QVI GALLICI IMPERII CLAVVM HONIS TENENT, quippe qui, pro ſuo ſingulari literarum amore, atque ſcientia, doctos in oculis, auribus, atque complexu habent: & quæ ſua eſt regalis magnificentia, atque magnanimitas; eos omnibus omnium ordinum

num hominibus, in beneficiis honoribúsque tribuendis anteponunt. Beneficæ, prolixæque adeò, Perescij naturæ testeis oculatos, & ab ea ipsa locupletes, citare possum; non tantùm ex hac vrbe, istóque consessu; sed vel ex vltima Syria, immensáque Libani altitudine, Amîram doctissimum apud Maronitas Antistitem; ex Magna Græcia magnum Philosophum Campanellam; ex Gallia eruditum hominem Petitum, & multitudinem aliorum, ex aliis Prouinciis infinitam. Innumerabilia item liberalitatis, ac magnificentiæ exempla, vobis referre haberem; vix de Rege, ne dum de Senatorij ordinis, censúsque homine credibilia. Cùm, tamen, quod propius miraculo, quàm fidei est, ipse quadraginta millia sestertiûm nummûm, hoc est vnciam vnam ex tota redituum summa, in hanc solam vestram vrbem, singulis annis erogaret; quod & in certas Europæ celeberrimas, eum fecisse existimandum est; partim in libros, aliáque huius generis munera, huc ad amicos mittenda; partim in Codices, statuas, æra, marmora, quæ hìc in dies èruebantur; vel eorum saltem exemplaria, & imagines pictas, fictásve; aut in cera, gypso, vel charta madente impressas, sibi comparandas. Sed temporis me ratio; Eruditissimi Academici; vt vela contraham, portúmque tandem respiciam, monet. Verumenimverò, vester iste vultuum ardor, animorúmque intentio, sine dubio à me contendit, vt munus promissi omne conficiam; quo me vobis probaturum recepi, Claudium Fabricium longè omneis superasse: non solùm singulari in literas studio, & largitate; sed quod demum maximum est, indefesso labore, incredibilíque industria, in commentando, atque scribendo, de maximis quibusque artibus; quarum profectò, nullam partem intactam reliquit.

Historiam Prouinciæ Galliæ Narbonensis, hoc est patriæ suæ, pluribus, magnísque voluminibus cõscripsit; diligenter adeò, vt siue antiquitatem, siue leges, pacem, vel bella, & Reipublicæ conuersiones spectes; nihil est quod in illis desideres. Nobilium eiusdem Prouinciæ familiarum origines, suæque separatim, aliis voluminibus contexuit: & cùm gens Fabricia Pisis oriunda esset; vnde antè quadringentos annos, bellica laude florens, in Galliam propagata est; Pisanam, ipsámque adeò Italicam antiquitatem; cuius summus amator semper fuit, iisdem libris præclarè illustrauit: multa seorsim recondita, in commentarium referens, de Gothicis Regibus, qui Italiæ imperium obtinuerunt, ex antiquis nummis petita; sicut de Gallicis, quorum originibus, propaginibúsque, nimia vetustate obscuratis, maximam attulerat lucem. Omnium denique rerum, quæ magnæ, ac memoria dignæ, sua ætate gestæ sunt; venustissimos, ac plenissimos scripserat commentarios. Philosophiam, cui potissimùm naturali, mirificè deditus erat, suis etiam scriptis exornauit, atque amplificauit. Siquidem elegantem confecerat librum, de ludicris illis naturæ operibus, quæ certis regionibus è Terra effodiuntur: scilicet de lignis, rebúsque cæteris, à sua in lapidis, vel aliam naturam degenerantibus: de vastis item, immanibúsque illis Gigantum, vt vulgus opinatur, ossibus; quorum magnam vim, ex longinquis locis sibi aduehendam curauerat: multa de illis; vt erat homo emunctæ naris, falsa odoratus. Plantarum verò peregrinarum, Indicarum imprimis singularem propè vniuscuiusque pertexuerat historiam; nondum tentatis experimentis illustratam; cùm ipsas arbores, nõ solùm in stirpeis generis planè diuersi; sed in cornua, capita, aliasque viuentium animalium parteis, prospero euentu inseuisset. Quorum animalium naturam, modum, & pondus, vel ipsorum elephantorum, diligentissimè explorauerat; & singula eorum membra, etiam hominum, manu sua dissecuerat: oculos præsertim vastissimarum belluarum, atque cetorum; quos vsque ad vltimas Gadeis, homines quæsitum mittebat: vnde cùm de cæteris corporis partibus, tum de admirabili oculorum fabrica, atque munere, noua prorsus, & à nemine hactenus visa, literis consignauit. In Mathematicis illustrandis, non minus industriæ posuit: séque ad Astrologiam potissimùm, ætate provectior ita dederat, vt altissimam turrim, magno illarum artium instrumento refertam instruxerit, vbi nocteis serenas, in Astrorum cõtemplatione peruigilabat: quorum non solùm altitudines, magnitudines, vel motus diligenter obseruabat; sed in illorum materiem, ipsámque adeò naturam, acri acie penetrabat; per vitrea illa specilla, quæ nouo, ac verè cælesti inuento, remotissimas, obscurissimásque rerum species, ad oculos dilucidè perspiciendas reuocant, quibus perinde verum vsum, ac nomen, inuenit Galileus Galilei, Mathematicorum sine controuersia Princeps, Fabricióque nostro amicissimus. Eo instrumento Peireskius tam ceterarum Errantium stellarum, quàm ipsius Lunæ, varias facies, ac tenuissimas quasque, quæ in iis apparent, notas, & quasi maculas, sedulò inspectas, sibi depingi, ac in tabulas incidi voluit; & suas de iis perpetuas obseruationes literis mandauit: adeò vt noster hic Terræ Orbis, nemini notior fuerit, quàm fuêre Peireskio cælestes; præsertim illius, vt veteres Italiæ Sapientes loquebantur, ἀντίχθονος. Cuius præterea defectiones, ipse tam obseruabat, quàm per omneis Mathematicos, attentiùs obseruandas curabat; non vt Deæ, cuius veluti alter Endymion, assiduus formæ spectator, atque mirator erat, laboranti succurreret; sed vt vrbium, portuum atque Insularum, rata, certáque, & à quatuor extremis Cæli cardinibus, & à se inuicem interualla, inde reperire, atque constituere posset: receptósque itinerum, atque nauigationum errores tolleret. Res à solis hactenus, iisque vno, aut altero, maximis Regibus tentata: quam ad felicem exitum à Peireskio tandem perductum iri spes fuit. Accuratas enim earum defectionum obseruationes, in celeberrimis veteris, nouísque Orbis oppidis, faciendas curauit: quarum omnium

accuratissimam,

accuratiſſimam, atque vt Peireskij verbum vſurpem, palmarem, Neapoli à Ioanne Camillo Glorioſo, homine in Mathematicis diſciplinis excellenti, ſibíque amico, veniſſe ipſe aiebat. Ad hæc autem omnia, aſſiduè vtebatur opera Petri Gaſſendi, rerum Cæleſtium, atque Philoſophiæ ſcientia, Galliæ facilè primi, & Nicolao Cl. Fabricio intimi; ſic vt domi per plureis annos, vnà cum ipſo coniunctiſſimè vixerit; atque illic extremum eius exceperit ſpiritum: qui demum mortui numen atque virtutem, grata memoria proſecutus, animum ad commentarios de Peireskij Vita ſcribendos appulit: eáſque parteis, quas olim mihi ſumpſeram, ab homine eruditiſſimo, atque amicitiæ conſuetudine, mihi maximè deuincto, præoccupatum iri lætor; immò verò etiam de ea re Fabricij Manibus gratulor. Operam eius in veſtra antiquitate ſcribendo reſtituenda, præclarè poſitam, Academici, non queo ſilentio prætere: cùm nulla veterum Romanorum vtenſilia, nulla ornamenta, in eius manus venerint, habuit porrò domi pleraque, de quibus ſcriptum non reliquerit; omnium autem vberrimè, atque diligentiſſimè, de ponderibus, mēſuris, tripodibúſque antiquorum. Omitto alia, quæ in reliqua literatura effecit opera. Eius tantùm epiſtolas, in admirationis cumulum addam, quæ quidem ſunt ita multæ, atque eruditæ, vt ſi nullum aliud ſcriptionis genus vnquam attigiſſet: vniuerſum tamen omnium doctrinarum, & liberalium diſciplinarum Orbem impleuiſſe, dici potuerit. Nullum enim adeò præclarum, vel rarum, in bonis artibus naſci poteſt argumentum, de quo Peireskius conſulens, vel conſultus, ad eruditiſſimum quémque non ſcripſerit; doctè, frequenter, & copioſè admodum, vt omneis omnium Prouinciarum vrbeis, ſuis non dicam epiſtolis, ſed voluminibus oppleuiſſe videatur. Atqui vt ſciatis me non laudatoriè, ſed Latinè loqui; qualeis, & quantas ad hanc vrbem miſſas habeatis, exempli cauſâ, nunc adeò ex me cognoſcite. Extant propè innumeræ ad VRBANVM VIII. Pontificem Maximum, & Franciſcum Barberinum Cardinalem, illam bonarum artium cognationē, quam in ambobus optimis, doctiſſimíſque Principibus omnes admirātur, complectētes. Extant ad Cæſarem Baronium, & Ioannem Franciſcum Vidiū Balneum, Cardinaleis: Ioſephum Mariam Suareſium, Antiſtitē: Chriſtophorum Puteanum, & Conſtantinum Caietanum, omneis magnarum artium ſcientia inſigneis; de religione rebúſque diuinis: ſicut de humanis, atque hiſtoria, ad Vidū Bentivolum Cardinalem, & Auguſtinū Maſcardum; eius artis non ſolùm in hac vrbe, ſed in tota Italia facilè Principes: de naturalibus verò, iiſque occultioribus, ac magis peregrinis, ad Caſſianum Putealem, & Petrum Vallenſem; vtrumque tam huiuſmodi doctrinæ, quàm cæterarum magnarum rerum laude abundantem. Extant de literis, quas humaniores vocant, linguíſque tam veteribus, Europæis, Aſiaticis, atque Africanis, quàm recentioribus, Gothica, Cātabrica, Prouinciali, atque Italica; ad Lucam Holſtenium, Gabrielem Naudæum, Leonem Allatium, Vincentium Nogueram, & Federicum Vbaldinum; Viros in iis ſummos, atque perfectos, item ad Franciſcum Boncompagnum Cardinalē, Vincentium Iuſtinianum Marchionem, Mariam Felicem Zachiam, & Alexandrum Rondaninum eius maritum, Stephanum Gualdum, & Claudium Menetriū; homines in antiquitatis reliquiis inueſtigandis, conſeruandíſque diligentiſſimos; de ſtatuis, nummis, gemmíſque veteribus; tum etiam de Codicibus antiquitùs ſcriptis; ad ſummos pariter Viros, Scipionem Cobellutium Cardinalem, & Nicolaum Alemannum: quos vnicè dilexerat Pereſcius; huiúſque demùm mortui benignitatem, in aperiendis Bibliothecæ Vaticanæ theſauris, vehementer poſteà deſiderauit. Homines in omnibus doctrinis præſtantiſſimos agnoſcitis, Academici; qui eò libentiùs nunc à me citati, ac veluti recenſi ſunt, quòd propè omnes, ſicut ipſe Pereſcius, in hanc ampliſſimam lecti olim Academiam; ordinis noſtri ſplendorem, atque gloriam illuſtrârunt, atque in dies amplificant. Porrò eandem, maiorémque Epiſtolarum vim, non ſolùm ad reliquas Italiæ vrbeis; Patauium maximè, ad Licetum, Rolium, Argoliū, & Thomaſinum; homines in artibus, quas profitentur magnos: ſed etiam Mauruam Carpetanorum, Lutetiam, Oxonium, Lugdunum Batavorum, Lovanium, Auguſtam, Vindobonam, & ad alias vtriuſque Orbis celeberrimas vrbeis, claris, doctiſque Viris maximè florenteis, perinde ac Romam, ab eo veniſſe exiſtimate. Quibus quidem epiſtolis, non tantùm Tranſalpinas, atque Ciſalpinas, ſed etiam cæteras omneis Europæas, ac barbaras nationes, humanitatis, & doctrinæ commercio miſcuit, atque conſociauit: ſic vt bonas Arteis, & vniuerſa earum inſtrumenta; quæ in Bibliotheca, ac mente ſua repoſita, ad omnium vſus inde promebat; inter illas demùm genteis fecerit communia. Quare de Fabricij doctrinæ præſtantia; aut Muſæi amplitudine, atque dignitate; ex ipſius ſcriptis, cæteríſque antiquorum monumentis, quæ in eius domo extant, minimè eſt iudicandum: ſed potiùs ſic habendum, nullas in Terræ Orbe celebreis eſſe Bibliothecas, in quibus celeberrimæ illius Pereſcianæ, pars aliqua non reperiatur; nullos libros noſtra ætate, ſcriptorum ad faſtidium feraci, in lucem fuiſſe editos, qui non Pereſcij doctrinam, ſicuti nomen præ ſe ferrent.

Fingite vobis animo, Academici, omnium ſtudioſorum vnum aliquod veluti corpus, in quò Claudius Fabricius, vice fungeretur partis illius in medio quietæ, cui alendæ reliqua membra, ſuo labore omnia quærunt; cuiúſque viciſſim haud ſegne miniſterium eſt, nec magis alitur, quàm cætera alit: adeò vt vniuerſa ſtudij, atque doctrinæ pabula, ab omnibus ſibi vndique conquiſita, atque congeſta, inſaturabili legendi, diſcendique auiditate vorans, & acri ad meditationem, ſcriptionémque ardore maturè conficiens, in

ſuccum, & ſanguinem verteret; quem in omneis demùm parteis, ad ingeniorum alimenta, pariter diuiſum redderet: niſi potiùs Peteſcium, illuſtris illius, atque immortalis corporis animam fuiſſe dicamus; quæ totum moderaretur ſingulásque eius parteis, vi, ac numine ſuo conſeruaret, atque augeret. Numen dixi, Academici: is enim qui ſat breuis, ſeptem & quinquaginta annorum, vitæ partem alteram peregrè, & in Aula tranſegit, alteram in Curia, ad Senatoria munera, bis quaque die diligenter obeunda; tot tamen, ac tam illuſtria, ſui in literas ſtudij, atque largitatis, ad æternam poſteritatis memoriam, monumenta reliquit; libróſque, & epiſtolas, operâ, manúque ſua plureis; quàm alij longævi homines, & priuato otio abundantes legere ſolent; Latinè, Italicè, & Gallicè diligenter conſcripſit: is inquam, mihi ſanè ſupra hominem putandus eſſe videtur. Hanc porrò diuinam Nicolai Claudij Fabricij Peireskij animam, nunc mortalis corporis compagibus recluſam, ſuperas ſedes capeſcere, & in æterna illa, ac cæleſti domo, ætatem quam hîc nobiſcum beatam duxit, inter ipſos diuos beatiſſimam agere, vos Academici Romani, exiſtimare par eſt; & eam omni honore, qui Heroibus tribui ſolet, afficere. Præterquam enim quòd ſumma integritate, atque innocentia vixit; præterea Romanæ religionis, cæremoniarúmque maximè colens, & ad extremum ſpiritum retinentiſſimus fuit. Pro aris, delubríſque fortiter certauit; vt ad illa plurimos reduxerit, ex iſto hominum genere, qui nouis, atque alienis obſtricti religionibus, ab hac antiquiſſima, atque ſanctiſſima declinauerunt; vel apud illos, rei literariæ III-Viros, non ſine ſpe victoriæ adortus. Quamobrem erga hominem, de Romana Republica, tam multis nominibus optimè meritum, in decoranda eius morte grati eſtote, Academici; & ſicut eam, iam publica laudatione eſſe honorandam putauiſtis; ita quidquid præ ingenij, facundiæque meæ, necnon temporis anguſtiis, minùs ex amplitudine, atque dignitate argumenti, oratione exſequi potui; id demùm in præſentia, ornatiſſimis, optimiſque veſtris verſibus præſtate: in poſterum verò, Heroi noſtro diuturnam pro breui vita memoriam reddite: & quod ipſi gratiſſimum facturi eſtis, illius ſtudiorum veluti hæreditatem adite, & conſtanter tenete. Vos autem, Patres Ampliſſimi; ad eam, ad quam vocati eſtis Reipublicæ procurationme, vt excellentiſſimas omneis Nicolai Claudij Fabricij virtutes, maximis & in omni genere laudis eminentiſſimis (quales ſanè eſtis) Principibus imitandas adhibetis: pergite porrò: vt facitis; atque ita in primis diuinum eius ſtudium, regalémque liberalitatis magnificentiam imitamini, in eas Arteis promouendas, quibus omnis vitæ honeſtas, elegantia, ipſáque adeò humanitas conſtituitur, atque continetur; necnon in homines, qui eas colunt, amandos, ornandóſque honoribus, ac beneficiis; quæ ſancti illi, atque religioſi maiores veſtri, in ipſos præcipuè collata voluerunt. Indignum ſiquidem eſſet eos iacère, quorum opera, atque vigiliis, ſummum à Deo datum, hominum generi literarum bonum maximè viget: ſed prorſus digni ſunt, qui apud vos gratia, atque authoritate floreant. Siquidem Principes Viros, de ſe ſuiſque virtutibus bene meritos, æternis ſcriptorum ſuorum monumentis, ad immortalitatem conſecrant: ſicuti contrà læſi, vel neglecti, notas ad ignominiam, nulla temporis diuturnitate, nec armatis tyrannorum manibus eluendas inurunt. Quare à vobis minimè audiendi ſunt quidam homines nihili, qui etſi numerus tantùm in aulis veſtris, & fruges conſumere nati ſint, illic tamen vt vacua Belidum dolia, leuitate ſua verſatiles, & vanitate caſſum, atque inane ſonantes; maximas faciunt turbas, clamoréſque, ac riſus edunt, tam in hominum literatorum ingenium, moréſque, quàm aduerſus ipſarum literarum vſum, atque dignitatem. Literatis nihil innocentius, aut temperantius; Patres Ampliſſimi; vtpotè qui ſtudium, & tempus omne, quod iſti vel ambitioni, atque auaritiæ, vel rebus ridiculis, atque turpibus dant; in maximarum, optimarúmque contemplatione conſumunt; nec ſunt, vt iſti vocant, difficiles, aut moroſi; ſed acres rerum æſtimatores: non contumaces, & ſuperbi; ſed res homine ingenuo indignas nec facientes nec perferentes: non obſcuri; ſed modeſti: non denique ruſtici, aut agreſtes; ſed antiqui, & contrà; vnde etiam artes, quas profitentur, nomen inuenere, humani. Literæ verò, quantum non ornamenti ſolùm, ſed & præſidij in ciuitatibus bene conſtitutis afferant, vel ex hac veſtra clarè patet: quæ vt olim afflicta, per earum neglectionem fuit; ita nunc doctiſſimus, ſapientiſſimúſque Pontifex verè Cæleſti dono, ac diuino munere ipſi donatus; cauſa eſt, quòd viget hodie veſtra Reſpublica, quòd floret, quòd beata eſt, quòd denique, cùm cæteræ Terrarum Orbis partes, bellorum, aliarúmque calamitatum tempeſtatibus agitentur; vna hæc (quod ei Deus Optimus Maximus proprium, ac perpetuum faxit) in pace, atque in otio conquieſcit.

DIXI.

GABRIELIS

GABRIELIS NAVDÆI
AD PETRVM GASSENDVM
DE PEIRESKII OBITV
EPISTOLA.

PRouocatus non semel obseruationibus Astronomicis, quarum per me copiam fieri voluisti celeberrimis hominibus Fortunio Liceto, & Scipioni Claromontio; ac literis tuis insuper ad officium mutuæ necessitudinis, quæ dudum inter nos arctissimè coaluit, sollicitatus; peramanter omninò te facere intellexi, qui me tamdiu silentio vsum fuisse, quæ tua est singularis humanitas, & beneuolentia, non molestè tulisti; satisque amori nostro, & singulari meo in te obsequio factum fuisse existimasti, si dum vrgebam Syntagma meum de *Studio Militari*, hoc interim spatio nihil ad tuas responsi dederim; nisi quòd amantissimo vtriusque nostrûm clarissimo Peireskio frequenter significabam, me, cùm per otium liceret, talem habiturum rationem eorum omnium, de quibus egisti mecum per literas, vt ne quidem de suauissimâ tuâ vrbanitate queri posses; quòd illa non similibus à me iocis, ac salibus excepta fuerit, & facetiarum colludio, gratissimáque vicissitudine compensata. Sed, heu rerum vices, heu fata infanda, heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minus, quàm de eius occasu timebatur, è viuis sublato. Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de Cælo intonuit? vbi Terræ motus, & fragores insoliti, spectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? Sanè ludunt nos, & fallunt suauiter Historici, cùm nullos Principes absque iis signis interiisse referunt, ex quibus ariolationi de eorum impendente fato locus esse posset. Nam amabo te, GASSENDE, quî fieri potest, si Mundus non casu regitur (vt certè diuinæ illum prouidentiæ arbitriis gubernari certissimum est) quòd Cælo curæ sint homines, non suis plerumque meritis, sed fortunæ cæco impetu, rerum gubernaculis admoti, nec vlla re, quàm suis opibus, & potentiâ (quâ sapientissimè in hominum perniciem, per summas vitæ turpitudines, & flagitia abutuntur) commendati: & ipsi interim silente Cælo, non curante Luna, nemine quidquam nouum, aut insolens in Elementis, atque venturi (si quæ sunt) præsciis animalibus obseruante, mortem oppetant, qui virtute regnum sibi amplissimum, honestissimúmque inter homines compararunt; qui mortalium omnium commodis nati, omnes operâ, studio, industriâ iuuant: omnium conatus vrgent, promouent, extollunt; quíque Orbem vniuersum in sui admirationem trahunt fama, & commendatione meritorum? Huiusmodi verò laudem, si Peiresciunm vnum nostris, elapsísque ab omni æuo temporibus cumulatissimam tulisse dixerim, non est quòd aliquid reclamet, nisi aut virtutis hostis, aut laudis inuidus, aut ignarus rerum, de quibus boni omnes, & eruditi consentiunt. Ecquis enim ipso vnquam aut peritior exstitit antiquitatis, naturæ, temporum, historiarum, linguarum? aut promptior iuuandis studiosorum laboribus, quà voce, quà literis, quà libris, quà signis, plantis, animalibus, picturis, numismatis, & antiquæ, recentísque memoriæ similibus monumentis? aut aptior denique, qui istud facere posset voluntate, opibus, auctoritate, scientiâ, prouidentiâ, cæterísque virtutibus, quarum mutuâ consensione ornatus sit oportet, qui instar clarissimi Peireskii, Orbem literarium suis nutibus, & votis temperandum suscipit. Quod equidem facere quàm arduum sit, tu verò GASSENDE, istud coniicere potes, vel inde quòd si in priscorum Heroum exempla recurras, qui istud similiter fecerit, inuenies prorsus neminem. Atque vt elapsa proximè tempora Vincentium Pinellum, & Dominicum Molinum tulerint non multùm fortasse studio, & voluntate iuuandi literatos inferiores Peireskio; nescio tamen quomodo adiumenta varia illis defuerunt, quæ huic nostro, & communi omnium Mœcenati, vt plenâ velificatione cursum hunc à primâ statim adolescentiâ institutum, ad affectam vsque ætatem perduceret, in causa fuêre. Enimverò quanta etiam facilitate istud præstiterit, nemini obscurum esse potest, nisi qui Solem non videt pleno Meridie. Quis enim nescit os eius non hominis, sed Apollinis Delphici fuisse, ex quo oracula de rebus omnibus abstrusis, & incognitis quotidie reddebantur? Domum verò instar celeberrimi emporij, mercibus pretiosissimis ex vtraque Indiâ, Æthiopiâ, Græciâ, Germaniâ, Italiâ, Hispaniâ, Angliâ, vicinioribúsque Prouinciis refertam exstitisse; nullámque nauem Galliæ portus intrasse, quæ non aliquod animal peregrinum, non plantas exoticas, non marmora priscorum Cælo sculpta, aut exarata, non Codices Samaritanos, Coptos, Arabas, Hebræos, Sinenses, Græcos, non erutas ex Bosphoro, aut Peloponeso antiquitatis penitissimæ reliquias, in vnius Peireskij Cimeliarchium inferret? Quem denique latere potest, non conquisitas ab eo fuisse tot opes in propriam tantùm oblectationem, aut Musæi sui ornamentum, in quo late

laterent ipsæ tanquam in Fauissis Capitolinis, aot sepulchris, vnde nefas esset quidqoam eruere, ac depromere in aliorom commoda: sed Perescium hanc sibi legem statuisse, vt, si quos io orbe literario suis consiliis, opibus, libris, statuis, marmoribus iuuari posse intelligeret, non expectaret ipse, vt morosè precibus illud à se efflagitarent; sed vltrò offerret, iofertétque in eorum ædes; ac penè dicam literatos omnes obrueret beneficiorum suorum magnitudine, & freqoētia? Verùm quid opus est, optime GASSENDE, vt hæc ad te scribam, qui plura oculis ipsis, in maximo illo Heroë obseruare potuisti facinora, cómendatione omnium hominum, ac memoria, æternitatéque temporum dignissima, quàm quivis alius; nisi tu ipse, qui amore io eum, ac dicendi, scribendique lepore nemini concedis, munus istud in te recipias, scriptis vnquam consignare possit? Profectò, cùm nulla eius vitæ pars miraculo caruerit; cùm nullus vnquam exortus sit, cui plura, aut meliora debeant, studiis doctrinísque præstantioribus dediti homines; cùm eorum omnium, quæ pulchrè, eleganter, doctè per anteactas aliquot annorum decades scripta, aut obseruata sunt, pars maxima fuerit; nec ipse mortalis existimandus sit, nisi morte ipsâ, proh dolor! immaturâ, atque immiti in eum, qui nunquam occumbere debuisset: certè oon cuiusvis esse intelligo meritorum eius famam transmittere ad posteros: nam vulgari ore istud facere piaculum est; parem verò tanti viri inusitatis, incomparabilibúsque meritis inuenire orationem, videtur mihi omnino difficile. Quamobrem istius *Musarum curatoris*, siue, vt cum Athenæo loquar, ἐπιμελητοῦ τῶν μουσῶν, vitæ summam ex Orbe vniuerso, per quem diffusa illa fuit, in angustum aliquod volumen contrahere, hoc equidem vnum est, quod nisi tu, doctissime GASSENDE, præstiteris, qui sermone vales puro, eleganti, castigatóque, & assueto rebus diuinis, ac cælestibus celebrandis; cuiusmodi omninò Perescium foisse nemo non bonus existimat; quíque supremos illos orbeis, eorúmqoe miracula; quæ profectò non latiùs patent, quàm Perescij fama, & merita, in exilem globum solertissimè redocis: vix certè alium inuenio, qoi defungi hoc monere adeò commodè, felicitérque possit. Nam etsi omnes, qui Perescio amici fuerunt, ingenio, facultatéque dicendi valeant, & omnibus illis, non secus atque tibi, negotium incumbat celebrandi Virum, cuius recordatio sanctissima illis esse debet; licèt etiam multa, quæ de præstanti eius ingeoio, laborum contentione, & mirificâ voluntate bonorum omnium conatus subleuandi, dici, atque afferri in medium possent, ea cuivis ex præstantissimis illius facinoribus, æquè ac tibi cognita esse potuerint; fatendum tamen est, quæcumqoe maiora sunt ex eius laudibus, ista propter intimam, quæ tecum illi fuit consuetudinem, & assiduum multorum annorum conuictum, atque vsum; & faciliùs animaduersa à te, & prospecta certiùs, quàm ab aliis fuisse. Quare age, mi GASSENDE, calamum sume, inseruire solitum maximis Viris aot tuendis, aut celebrandis, non minùs sanè, quàm cælorum, naturæque miraculis explicaodis: & cogita apud te fore ex vsu omnium, qui literis dant operam; & dignitate patriæ nostræ communis; è Principum, atque Magnatum gloria, & splendore; vt eius Viri imaginem, qui omnibus incitamento, & adiumento fuit ad virtutem, non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, pro tuâ io viuentem, defunctúmque pietate, quæ prorsus egregia fuit, exprimas. Ego verò, qui clariss. Perescium eius loco semper habui, in quo vireis suas natura potissimùm experta est, vt hominem produceret, cui nihil deesset, quod eximium, honestúmque mortalibus concedi io hac vita possit; illúmque pro eo, ac debeo, verbis ornare non possim, quorum me pauperem reddit copia meritorum: propterea hoc vnum, vt facias, enixè à te contendo; arbitrabórqoe meæ, & reliqoorum pietati, qui Perescianos manes æteroo cultu, gratissimáqoe veneratione prosequi debemus, factum esse satis; si non modò eruditissimum, atque munificentissimuio, quod Orbis vniuersi iudicio comprobatum est, sed absque exemplo maximom, ac optimum virum fuisse Perescium, summúmque literatorum fautorem, & cùm prudentiâ, tum eruditione, ac omoi virtutum genere excellentem, eóque oomine ioter sæculi nostri miracula habendum, colendúmque, per te, & præsens ætas, & futura cognoscat. Vale, & nisi luges adhuc, lege, quæ lugens, & ingenti, subitóque mœrore perculsus scripsi. Romæ XVII. Kal. Augusti M. DC. XXXVII.

EX CL. SALMASII PRÆFATIONE in Tabulam Cebetis Arabicam.

EX illo hominum genere, quos & priuatâ pariter, & publicâ causâ mœrere ereptos amici debent, fatis ante triennium concessit Nicolaus Fabricius Peireskius, quem virum vel nominare, laudare est. Eum, nisi fama talem ferret, qualem ego scio fuisse, penicillo hîc meo quamlibet rudibus lineis, atque obscuris coloribus exprimere conarer, perfectissimum virtutis omnis, & omnigenæ eruditionis exemplar. Tentarem hoc, inquam, de cuius tamen vel minima parte dignè attingenda vix quidquam mihi promitterem. Præstarem equidem quod debeo summis eius Viri erga me meritis, quæ nullum in me vitæ, quancumque dabitur, tempus obruet, nulla delebit obliuio. Sed cùm

id

id aliter præstare non possim, quin plura dicenda dictis prætermittam, ἀδυναμίᾳ omnium exequendorum numerorum, quos talis vita, & talis fama postulat; contrahere vela cogar, orámque legere ne in tam vasto laudum pelago eum tenui cymbula deprehensus naufragij periclitet. Hoc igitur sufficiat dixisse, non alteri à multis retrò sæculis Solem illuxisse, qui Reipublicæ literariæ promouendæ maiori cupidine flagrauerit, nec qui magis eum, dum vixit, promouerit. Vt non vnum Scientiæ genus curiositatem eius prouocauit; ita nec vnum genus hominum beneuolentiam eius cum beneficio animo coniunctam expertus est. Alij, quos innumeros esse scio, pro virili, si ingrati non erunt, prædicabunt quid, & quantum illi debeant. Quod ad me attinet, tanta sunt, quæ in me contulit, totque modis, quibus potuit cumque, studia mea adiuuare nisus est, vt cogitatione ea comprehendere vix detur, nedum verbis exponere queam. Quibus omnibus adiumentis, ac præsidiis quando hodie mihi, illo amisso, carendum est, cum maxima studiorum meorum, Ægyptiorum præcipuè, & Arabicorum remora, & impedimento: plus tamen defleo, quod Respublica literaria in illius Viri morte sibi abesse perspicit, quàm quæ mihi video periisse, quantumlibet maxima illa esse, propriâ tactus iacturâ, etiamnunc sentiam. Post illud damnum, quod meum non magis esse, quàm totius Reipublicæ detrimentum fateor, & quidem maximè deplorandum, non aliud grauius, &c.

EX EPICEDIO PERESCIANO
ERICII DORMALII
Ad Eminentissimum Principem
FRANCISCVM BARBERINVM
S.R.E. CARDINALEM.

Προτρεπτικὸν πρὸς Πέτρον τὸν Γασσένδιον.

Γράμμα τὸ Φαβρικίου δηλοῦν μόρον, εἶν ἐνὶ πάσας
 Σβέσσε καὶ ἡμετέρης λαμπάδα χαρμοσύνης.
Ἀψ δὲ ζωγραφίων βιοτήν τε, καὶ ἤθεα φωτὸς,
 Δεύτερον αὐτέπλας, Πέτρε, τὸν ἠέλιον.
Ἀλλὰ φίλος τάχιον φρυκτώρει, ὡς ἀναφλῶσαι
 Μοὶ σέθεν ἐκ χαρίδος, πηλιάδα μενίλω.

Φιλοξενία, καὶ φιλοδωρία.

Πῶς αὖ ἔπειτα θέλων, Περέσκιε, σεῖο λαθοίμην;
 Ἀμφὶ φιλοξενίης, καὶ μεγαλοφροσύνης;
Τίς γὰρ ἀπ᾽ ἀλλοδαπῆς φιλαθηναίων κατὰ Κελτῶν
 Ἦλθε θέαν, καὶ σοῦ κεῖθεν ἄγευστος ἔβη;
Τίς παρὰ σοῦ ξενίων οὐκ ἔμμορεν; ὥστε τις αἰεὶ
 Ἔν τε Κύθωνος ἔλω, καὶ παρά σοι τις ἀεί.
Οὐ δόμος ἐμὸς, ξεινὼν δὲ δόμος τεὸς, ᾧ με πενιχρὸν,
 Καὶ ποτὲ ΒΑΡΒΕΡΙΝΟΝ τὸν μέγαν ἐξένισας.
Χαῖρέ μοι, ὦ Φραγκῶν κλεινὸν πέδον, ὅττι σε τηρεῖν
 Μῦνος ὁ ἀγλαίσας, φροῦδος ἀπηγλάισεν.

Θρηνητικόν.

Μουσοπόλων πρόβλημα μονώτατον, Ἑλλάδος ὄμμα
 Δεξιὸν, Ἀονίδων ἅρμα, καὶ ἡνίοχος,
Κεῖται Νικόλεως Περέσκιος. ᾤχεο δῆθεν,
 Ὤιχεο, ἀλλὰ φίλα βάσκανε λιπόμενος.

Οὐ μὰ τ', οὐ δηρὸν μεμνηστεύσομαι, ὄφρα μετέλθω
  Σοί, κοίτης κρυερῆ ἐν Κλυμένοιο πύλαις.
Τόφρ' ἀπ' ἐμεῖο δέχου ἐλεγείδιον, ὃ προϊάλλω
  Γεγραψάμενος θερμοῖς δάκρυσιν, οὐ μέλανι,
Δάκρυσιν, οὐ μέλανι γράψας, Πάτερ, ἐκ γὰρ ἅπαν μου
  Κελτικόν, ἵν σοι ἅπαν μυστικὸν ἐξεκόπη.

Κενοτάφιον.

Ποῦ σέο τοῦ θείου τὸ κειμήλιον, ἐν τίνι σηκῷ;
  Ἐν βωμῷ τίνι, ὦ πᾶν φίλον ἡμέτερον
Φαβρίκι; οὐκ ἄλλῃ περιπόθητέ σ' ἐν οὐδενὶ βωμῷ,
  Ἢ ναῷ, ἀλλὰ μέσῃ θήσομαι ἐν κραδίῃ.
Ἐν κραδίῃ, ψυχὴν γὰρ ἀφήρπασας, ὥστε σοι ἔμμεν
  Τοῦτό μου ἡμιθανὲς σῶμα, τάφον κενόν.

Cætera Elogia, tam prosâ, quàm carmine, volumine alio collecta seorsim edentur.

F I N I S.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI ASTRONOMORVM CORIPHÆI VITA,

ITEMQVE

NICOLAI COPERNICI, GEORGII PEVRBACHII, & IOANNIS REGIOMONTANI, celebrium Aſtronomorum.

AD VIRVM ILLVSTREM
HENRICVM LVDOVICVM HABERTVM MON-MORIVM,
LIBELLORVM SVPPLICVM MAGISTRVM INTEGERRIMVM,
IN TYCHONIS BRAHEI VITAM PETRI GASSENDI *PRÆFATIO.*

VIR ILLVSTRIS

Quod censuisti, vt facerem, fecisse me heic approbo, dum Vitam celebris illius Tychonis Brahei conscriptam exhibeo. Cùm enim ante annos sex, incipiente ad me redire, quasi post-liminio, valetudine, ea me subiisset cogitatio, vt commutandi aëris gratiâ, discessurus in patriam, deferrem quicquid monumentorum ad Tychonis Vitam attinentium mihi foret præ manibus; tum venit mihi quoque in mentem, adesse Regiomonti Prussiæ, ac Medicinam illeic facere præclarum Virum Ludouicum Keplerum, magni illius Ioannis filium, qui Tychonis Obseruationes à Parente acceptas hæreditario iure possideret. Quare & subinde ad Virum eximium, carúmque amicum, Ioannem Hevelium, Dantiscanæ Reipublicæ Consulem (præclarum videlicet illum Selenographiæ authorem) dedi literas, quibus ipsum interpellaui, vt pro ea, quæ ipsi cum memorato Keplero intercedebat amicitia, obtineret mihi ab eo quidquid singulare aut per se ipse nosset, aut à Parente accepisset ad Tychonis Vitam illustrandam attinens; neque id modò, verùm etiam quidquid attineret ad ipsum Parentem, vt cuius Vitam conscribere, nisi seorsim, at saltem conjunctim, mistímque cum ea, quam Tychonis meditabar, in animo haberem. Rescripsit autem Hevelius in hæc verba; *Mihi hæc obsignanti literæ, à D. Keplero traduntur, ex quibus recipit se curaturum, vt breui vtriusque Vitam, Tychonis scilicet, & Kepleri, vt & origines, cum omnibus circumstantiis, typis exscriptam habere possis.* Tametsi verò ille optimus Laurentius Eichstadius, Ephemeridum scriptor, visis penes Hevelium meis literis, sponte, ac eodem tempore, quicquid perspectum circa ea, quæ indigitâram, haberet, perscripsit; ac iisdemmet penè diebus, plura fui nactus à Viro itidem optimo Olao VVormio, Medico Hafniæ Professore (qui exstincto recèns Longomontano collega, & familiaris fuerat, ac ab eo non pauca de Tychone nôrat) ratus nihilominùs fore;

vt

vt nihil aliud, quàm actum agerem, omnem prorsùs dirigendorum commentariorum curam deposui: digressúsque in Prouinciam, restituendæ, confirmandæque vacillanti adhuc sanitati præsertim incubui. Annus est, ex quo & meliùs iam habens, & hûc regredi cogitans, cùm viderem quinquennium elapsum, ex quo factum mihi ea spes fuerat, interpellaui rursùs Hevelium, vt quid id rei foret, innueret: nam me quidem voluisse nihil ab eo tempore pertentare. Ille, cùm præclaro Bullialdo, communi nostro, fecisset rescribendi spem, nihil tamen responsi dedit; ac ob id quidem, vt par est credere, quòd diu, grauitérque laborauerit; vt aliunde, nec sine magno meo dolore, nosse est datum.

Appuli hûc deinceps Vere nupero; & quia Tu ante meum discessum, conscius futuri reditus, præoccupáras, institerásque, non modò humanissimis tuis, sed adhibitis etiam carissimorum nobis capitum Capellani, ac Neuræi, repetitis literis, vt neque aliò diuerterem, neque hospite alio vterer, quàm Te; id concessi omninò tuæ erga me & tam feruenti, & tam multorum iam annorum beneuolentiæ. Cùm procedente verò tempore, inter consertos varios in illa tua erudita, jucundissimáque consuetudine sermones, quæsiisses aliquando ex me, quónam euasisset consilium, quod nôras abs me de Vita Tychonis scribenda susceptum, ipséque exposuissem, qua mihi occasione injecta fuisset remora; occœpisti edisserere, aut non debuisse pridem me, aut non debere certè jam spem mihi factam quidquam morari. Posse aut Kepleri, aut alterius votis intercessisse aliquid, quod institutum auerterit; posse & fieri, vt tametsi Vita illeine deinceps prodeat, quæ singularia plura contineat; in conscripta tamen abs me occurrant etiam aliqua, quæ in illa desiderentur, quæque pariter Viris eruditis, harúmque rerum amantibus cognoscere jucundum sit. Fore, vt exinde Tychonis gloria, cuius promouendæ (ob eam, quam ille ab omnibus bonis promeritus est, gratitudinis testationem) studiosus semper fuerim, tantò euadat illustrior, quantò plures erunt, qui in id conspirabunt, vt Vitæ ipsius conscribendæ operam dent. Timendum esse interim, ne, dum alter alteri fidit, & præstitum iri ab alio, quod per se ipse posset, exspectat; nemo id, quod est opus, aut aggrediatur, aut perficiat; sicque copiâ illum, cui laborandum fuerit, inopem, vt dicitur, faciat. Annos iam ampliùs quinquaginta à Tychonis obitu esse; & rem tamen esse à nemine eorum, qui fuere cum illo versati (quique vberiùs, cumulatiúsque singula vt nosse, sic describere poterant) susceptam; quare & nisi ego, qui aliquos nôrim ipsi conuersatos, & non pauca resciuerim, quæ ex editis libris addisci non possint, id operæ aggrediar; euenturum fortè, vt integra etiam sæcula elapsura sint, absque eo, quòd quispiam id moliri sustineat; aut iis, quibus ego, instructus subsidiis (quantulacumque ea sint) faciat. Dolere me neminem esse, qui Hipparchi illius Rhodij, quicum Tychonem conferre soleo, Vitam ad nos transmiserit; cogitandum ergo mihi esse, quàm bene de seris posteris meriturus sim, ad quos per me peruenerit, quantum jam habere adhuc licet, eximij Viri notitiam. Cùm hisce ergo, & pluribus, quæ pro tuo illo erga bonos, benéque de humano genere merenteis affectu, edisseruisti, permotus forem; recepi exsequuturum me, ac jam obstrictam libero fidem.

Quandoquidem verò, occasione eorum, quæ de Obseruationibus à Tychone factis, inter colloquendum interserui, sciscitatus es de Obseruationum antiquitate, & progressu multa, quibus quæ responsa à me fuere, visa tibi eiusmodi sunt, vt ea etiam chartis committi expeticris; en, vt breuiter tibi faciam satis. Principio indubium videtur, aliquam rerum Cælestium obseruationem non minùs esse, quàm ipsam Hominum originem, antiquam. Siquidem tam præclarum est, tantique vsus spectaculum, quod exhibetur cælitus, vt esse homines non potuerint, & non habere oculos ad id obseruandum intentos. Nam, cætera inter, cùm viderent Solem non ex iisdem locis dietim oriri, non in eadem occidere; certis temporibus humiliùs, certis altiùs ascendere; ipso humiliore facto Hiemem, altiore Æstatem creari; non potuere sanè non attendere ad hanc vicissitudinem, iuxta quam fore sibi tempestatem asperiorem, mitio-

rémve

rémve sperarent. Fuit aliunde Luna suâ illâ facierum commutatione eiusmodi, vt non potuerit non oculos in se conuersos facere; & maximè quidem temporibus ratis Phaseis repetens; ob quas euenisse videtur, vt nulla non Natio illius circuitibus dimensa fuerit tempora; idque, cùm Solis euectionibus, depressionibúsque frequentiores forent. Prætereo illam adeò pulchram nocturnorum Siderum faciem, suas quoque pro varietate tempestatum variationes subeuntem; ac speciatim Luciferum nunc serius, nunc maturius, nunc nullatenus Soli præexorientem; cæteraque id genus similia; ac adnoto solùm, licet homines huiuscemodi varietatum causas tardiùs disquisierint, ac inuenerint; longè tamen antè eas animaduersas, admirationísque fuisse habitas, &c, incompertâ licet causâ, vsibus vitæ accommodatas. Hùc attinet, quòd qui Prometheus hominem finxisse primus dicitur, perhibetur quoque os illi sublime dedisse, vt talis esset, qui ab ipso exortu vultus, oculósque in Cælum, ac Sidera erectos haberet. Porrò quia hæc est generalis solùm, rudísque obseruandi ratio; ac ea requiri tempora possunt, quibus factæ Obseruationes occasionem primam condendæ cujuspiam artis fecerint, Astronomiæque adeò originem præbuerint; res est ex veterum Scriptorum monumentis intelligenda.

Et ex Literis quidem Sacris res haberetur planè confecta, si vel leui quodam vestigio deduci ex iis posset, quod ait Iosephus, posteros Sethi ante Diluuium Siderum Scientiam adinuenisse, ac duabus columnis, vni lateritiæ, alteri lapideæ illam inscripsisse, vt saltem seruari in lapidea, futuri Diluuij injuriam superatura, posset: aut, si exstaret certè vel leue indicium eius rationis, quam idem reddit, tam longævæ apud illos vitæ; vt esset nimirum satis temporis ad perficiendum Astronomiam, quæ exigat annos minimùm sexcentos, vt varietates omnes motuum Cælestium possint obseruari. Ideò scilicet ille notat Magnum, vti appellant, Annum ex sexcentis annis vulgaribus constare, quòd vulgaris opinio sit cælesteis motus semper variari, (Lib. 1. Antiq. cap. 3. / cap. 4.)

Donec consumpto, magnus qui dicitur, Anno,
Rursus in antiquum redeant vaga Sidera cursum,
Qualia præteriti steterant ab origine Mundi. (Epigr. de ætat. anim.)

Cúmque ex Sethi ante Diluuium posteris vnus prophetasse Enochus à B. Iuda Apostolo memoretur, posset res confecta haberi, si aut Enochus memoraretur, quidquam attigisse de Sideribus; aut Spurium non fuisse eum librum constaret, in quo arcana quædam de stellarum nominibus ab Enocho scripta Origenes, & Tertullianus prodiderunt; aut nisi hunc Librum B. Hieronymus apocryphum diceret; & non D. Augustinus ipsum iure abesse à Scripturarum canone apud Hebræos causaretur. Vt taceam posse videri mirum, non Iosephum quoque eius meminisse; nisi fortè fecit, quòd, cùm censeret Patriarcharum illorum vitam esse sexcentorum minimùm annorum debuisse, vt Astronomiam perficerent, nollet excipiendum Enochum, qui vltra trecentos sexaginta quinque annos non vixisset. (Epist. Cath. / Hom. 18. in Num. / lib. de hab. mul. in 1. ca. Ep. ad Tit. / 15. de ciuit. 23. / Gen. 5. / cap. 9.)

Posset quoque videri res à Diluuio penè confecta, si vel minimum esset verbulum, ex quo argui posset quod ab eodem perscribitur, fuisse Ægyptios ab Abrahamo edoctos Astronomiam: sed nimirum potuere quidem & Berosus, & cæteri tam ipsi Iosepho, quàm Eusebio citati, tale quid legisse in aliquibus priscorum Rabbinorum libris; at non sanè in Literis Sacris, apud quas est altum hac de re silentium. Quin-etiam pij Doctores sunt, ac cæteros inter, Salianus, qui id ne probabile quidem putent, ob paruam Abrahami in Ægypto moram; ac censeant proinde posse id verò-similius de Iosepho illius pronepote dici. Et profectus quidē fuisse Abrahamus de Vr Chaldæorum legitur; at non proptereà legitur ipsum, aut accepisse à Chaldæis; aut ab iis ad Ægyptios transtulisse Astrorum scientiam. Ad Iosephum verò eius pronepotem quod spectat, is legitur quidem fauisse Sacerdotibus, cùm terram Ægypti vniuersam, occasione diræ illius, ac diuturnæ famis, Regi oppignerans, Sacerdotum terram excepit, *quibus etiam*, inquit Scriptura, *statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur*; at cùm exinde comprobetur, quod habet Aristoteles, apud Ægyptios, quos alibi de voluit esse populorum antiquissimos, *fuisse Sacerdotes feriari permissos*, (cap. 3. / cap. 3. l. 9. c. 4. / Ad an. 1470. / Gen. 11. / Gen. 47. / 1. Polit. 10. / 1 Metaph. 1.)

hancque

hancque exstitisse illis occasionem constituendi Mathematicas; Iosephus nihilominùs nec magis, nec minùs illus edocuisse, quàm ab ipsis didicisse, Mathematicas legitur. Fortassis quoque gratia illa, quâ Sacerdotes est prosequutus, non modò eius venerationis, quâ illi apud Regem, & populum erant, argumentum fuit, sed etiam gratitudinis quâ erga eos fuerit, quòd ipse, puer pastoritius, disciplinarúmque ignarus, ad eos appulsus, & in Aula potens, quidpiam edoctus ab ipsis fuisset. Sanè & deinceps diuinus Moses in eâdem Regiam Aulam inductus, non tam quosquam erudiisse, quàm ipse *eruditus* fuisse *in omni*
Act 7. *Sapientia Ægyptiorum* memoratur. Interim verò cùm hæc Sapientia complexa haud-dubiè Mathematicas fuerit; ac inter Mathematicas Astronomia semper præcelluerit; videri hæc Mosis eruditio potest antiquissimum, quod exstet in Scripturis Sacris scientiæ Siderum monumentum. Posset adhuc haberi antiquius, si probari posset, quod nonnulli censent, fuisse à Mose Iobi historiam,
cap.9. vt superioris æui, conscriptam; quippe in ea Iobus meminit Arcturi, Orionis, atque Hyadum; prorsùs vt oportuerit fuisse tunc Stellas in Asterismos artificio quodam digestas. Sed de tempore vtut sit; adnotari saltem hîc potest, videri Iobum, cùm foret Iudæis alienigena, hausisse Dei cognitionem ex eo, qui in Scriptura Sacra *Cælorum Exercitus* appellatur; quando inuisibilia Dei ex iis, quæ facta sunt, conspectis, non alia re intelliguntur magis; & merito
De dono ad Paeon. iure Synesius Astronomiam vocans ὑπὲρ σεμνὸν ἐπιστήμην, *summè venerabilem scientiam*, esse eam dicit euectionem ad quidpiam antiquius, honorabiliusve; ineffabilem scilicet Theologiam. Vt breue faciam, ac id prætercam, quod
Sap.7. legimus Deum Salomoni dedisse, *vt*, cætera inter, *sciret Anni cursus, & Stellarum dispositiones*; si quid ex Sacris Literis expressè probat antiquitatem obseruatorum Siderum, artisque cuiuspiam ex ipsis obseruatis cōstitutionem, id esse videtur quod sacri Prophetæ querebantur jam temporibus suis, Chaldæos esse,
Esa.47. qui Babylone *contemplarentur Sidera, & supputarent menses, vt ex iis ventura annunciarent*; scilicet ex hoc intelligitur, fuisse debere obseruationem, artémque quandam Siderum apud Chaldæos peruetustam.

Ad Ethnicos verò Scriptores quod spectat, dicendum est primùm de fabulosa temporum parte, quatenus veri quidpiam latere sub fabularum inuolucris
Lib.3. potest. Atque vt à Deorum antiquissimo exordiar; is non alia de causa *Calus*, Græcè οὐρανὸς ex Siculo Diodoro, fuit dictus, quàm quia impensè deditus obseruationi Siderum fuit. Ipsius liberi cùm plurimi fuerint, ac imprimis Atlas, Saturnus, Titanes, in quibus speciatim Hyperion, & Iapetus; reputari potest totam penè eius familiam in eandem Cælestium curam incubuisse. Nam, cùm Cælus in Mauritania ad Oceanum degeret, ac exinde latè non in Africa modò, sed etiam in Europa regnaret; notum est Atlantem, qui illi in eadem regione successit, ideò censeri fecisse nomen celebri illius regionis Monti, quòd ex eo Sidera obseruaret: nimirum antiqui, vt etiam-num vulgus, tam propè abesse Cælum reputabant à verticibus montium, vt quantò altiorem quis conscenderet, tantò spectare Sidera clariùs, distinctiúsque existimaretur. Addunt
Lib.3. Li.2. c.8. Diodorus, Plinius, & alij ideò creditum fuisse Atlantem sustentare Cælum suis humeris, quòd fabricatus fuisset Sphæram, in qua totum Cælū repræsentaretur:
Strom 1. Clemens verò Alexandrinus adnotat post Herodotum, Herculem, cùm Vates, & Physicus foret, dictum fuisse Mundi columnas ab Atlante (fortè vt propatruo) suscipere, eumve onere Cæli subleuare, quòd illi in ea scientia, studióve
Diod.ibid. Cæli successerit. De Hespero Atlantis filio, proditum est, cùm Sidera ex eodem monte specularetur, morbo subito abreptum euanuisse; ac plebem ob illius pietatem, & iustitiam, nominasse ex eo pulcherrimam stellam, quæ & Vesperugo (Venus scilicet, dum est occidua) dicitur. De illius sororibus, quæ & Atlantides, & Pleiades dictæ, fecere ob idem studium nomen illi stellarum glomerulo, qui in Tauri dorso conspicuus est, attingo solùm fuisse vnam illarum Majam, è qua natus Mercurius scientiam Siderum transtulisse dicitur in Ægyptum. Exinde est nempe Manilianum illud de Ægyptiorum Astronomia,
1. Astron. *Tu Princeps, autórque sacri, Cyllenie, tanti.*

Quanquam aliunde Æthiopes, cùm velint Ægyptios esse sui coloniam, vt ex

Diodoro

Diodoro intelligitur, contendunt eosdem à se Siderum scientiam accepisse, vti apud Lucianum est. Dignum certè est memoratu, quod, vt de Atlante, ac Prometheo, sic de Cepheo Æthiopum Rege ait Cicero, cùm, *Nec verò*, inquit, *Atlas sustinere Cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur; nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset.* lib. 5. lib. de Astrol. 1. Tuscul.

Iam de Saturno alio Cæli filio, qui relictâ Africâ, in Italia, Sicilia, Cretáque regnauit, hoc ferè argumentum est, fuisse eum Paterna studia prosequutum, quòd lentissimus Planetarum eius nomine sit donatus; fortassis quòd illius motum primus omnium deprehenderit, ac dictus Κρόνος, quasi χρόνος, *Tempus*, ex eo fuerit, quòd nullus foret animaduersus ex cælestibus circuitibus diuturnior. Cùm ex illius verò filiis, Pluto Agriculturâ, Neptunus Nauticâ magis afficeretur, censeri potest Iupiter in nobiliorem curam successisse; ac ideò delegisse montem omnium celsissimum habitum, Olympum videlicet, vnde Sidera obseruaret; vt proinde & ipse dictus fuerit Olympius; & montis Olympi denominatio translata in Cælum, cuius quia leges perspectas habebat, idcircò regnare in Cælo fuerit creditus. Cùm Græci certè partim ad Deos, partim ad Heroas, partim ad Sapienteis referrent hanc scientiam; iure Achilles Tatius hac occasione Æschylum citat, Deo tribuentem, vt Astrorum ortus, occasúsque ostenderit, & Hiememe, Ver, cæterásque tempestates distinxerit, quod ipsum Ioui tribuit Ouidius, Diod. l. 3. & & alij. Isag. ad Phæn.

Pérque Hiemes, æstúsque, & inæqualeis Autumnos, 1. Metam.
Et breue Ver, spatiis exegit quattuor annum.

Vbi & quod præmittitur fuisse Saturnum in Tartara à Ioue missum, reninctúmque, designare videtur Iouem, cùm sibi fecisset cognominem Stellam, fecisse & cognominem Patri Stellam vlteriorem in profundissimo Æthere quamsegnissimè progredientem: quanquam videntur hæc nomina longè posteriùs indita; (cùm antiquius sit, vt Stella Iouis Phaëton, Saturni Phænon appelletur.) Ita penè porrò intelligi ex Luciano licet, qui & Tartarum interpretatur altitudinem aëris ingentem, & negat idcircò Saturnum à Ioue aut in Tartarum præcipitem datum, aut conjectum in vincula, quatenus vulgò homines putant: Ad Hyperionem quod attinet, docet Diodorus illum, cùm esset Cæli filius, Solis, Lunæque cursus monstrasse; ac ideò ex filij eius nomine fuisse Solem Helion, & Lunam ex filiæ nomine Selenem vocatam. Postremò verò Iapetus, & ipse Cæli filius, nihil quidem laude dignum peregit; at Prometheus ex ipso natus, ideò alligato in Caucaso monte, cordéque ab Aquila exesus, interpretante Seruio, perhibitus est, quòd nimia cura, & sollicitudine Astra obseruârit ex monte *Sideribus penè*, vt ille ait, *vicino, ac ideò maiora Astra demonstrante, & diligenter eorum ortus, occasúsque significante.* Prætereo autem, quod idem docet, fuisse eum primum, qui Astrologiam Assyriis (vicinis nimirum Caucaso) indicauerit; ac adjicio solùm, non alia de causa videri illum creditum homini animando detulisse ignem è Cælo in Terram, quàm quia haustam cælitùs scientiam in homines transfuderit, eiúsque amore illos inflammârit. Quod superest enim, cùm apud Assyrios idem sit Belus, qui Iupiter, vt à Diodoro scribitur; ipse est potiùs, qui apud illos vt *sacratissimus Deus est*, ita habetur, juxta Plinium, *Sideralis scientiæ inuentor.* loc. cit. lib. 3. in Eccl. 7. Lib. 2. l. 37. c. 10. & l. 7. c. 56.

Nihil verò necesse est percurrere jam cætera, quæ prætereà fabulosa habentur; v.c. quòd tritum illud de Phaëtonte sic interpretantur, vt Solis cursum reppererit quidem, sed moriens tamen eius doctrinam imperfectam reliquerit: quod tuentur Bellerophontem non equo victore, sed contemplatore animo elatum in Cælum; quòd Dædalum ea contemplatione, quasi alatum remigio ad Arctos euectum, quam Icarus non imitatus (quippe rationum demonstrationes, vt Gregoras habet, non perinde intelligens) à germana rerum cælestium cognitione exciderit; & quæ plura alia Lucianus recenset; vt de Endymione Lunæ amasio, de Tiresia Vate, & similibus. Vnum tamen prætetire non juuat, quod tam apud ipsum, quàm apud Tatium memoratur, quodque, quia iam est Heroïcorum temporum, accedere propiùs ad id, quod Historicum appellant, In Syn. de Astrol. In Isag.

videtur. Illud est, quæ suborta fuit inter Atreum, & Thyestem de Regno contentio. Cùm publico enim Arginorum consensu illi esset Regnum decernendum, absque quo præclarius quoddam scientiæ exhiberetur specimen; idcircò fuit Regnum ipsi Atreo delatum, quòd licet Thyestes Arietem in Cælo monstrasset (vnde & fuit aureo Ariete donatus) ipse tamen quidpiam præstantius propalauerit, dum exortuum Solis varietatem edisserens, ostendit non eodem Solem, & Mundum (hoc est Orbem stellatum) ferri, sed in parteis oppositas; & eum, qui Mundi occasus est, ipsum esse exortum Solis. Hcinc est illud Euripidis,

Δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδόν,

Qui Astrorum enim contrariam ostendi viam.

Ad eadē spectat tempora, quod celebre est Herculē instituisse primum Olympica certamina, quæ post factam interruptionem Iphitus instaurauerit. Quia cap. 18. enim ij ludi non alio fine fuisse instituti (vt ex Censorino intelligi potest) videntur, quàm ne ob illorum celebritatem ignorari posset quæ facienda foret quarto quoque anno sesqui-mensis intercalatio, ob quater vndecim, seu quadraginta quatuor dies, quibus motus Lunæ Solarē anteuerteret; & quaret sex horas, siue vnum diem, quo Solis circuitus diebus quater trecētis sexaginta quinque esset major; idcircò id factum citra obseruatos Solis, ac Lunæ motus non potest. Spectat & quod ferunt de Orpheo, qui debuerit sanè obseruasse septem Planetas, si de Astrol. probabile sit, quod ait Lucianus, ipsum illorū harmoniā repræsentasse per septichordē Lyrā, quam proptereà Græci in Cælo designauerint per aliquot stellas. Spectat, quod Sophocles de Palamedē ait, qui & cęlestia mōstrârit, & speciatim,

Ἄρκτου στροφάς τε, καὶ κυνὸς ψυχρὰν δύσιν,

Vrsa rotatus, gelidum & occasum Canis.

Spectat denique, quod Homerus recenset, vt res iam tum iis temporibus, notas, præter Booten quidem, & Vrsam, seu Plaustrum,

Odyss. E. *Πληϊάδας Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος,*

Pleïadas, atque Hyadas, robúrque ipsum Orionis.

Vt jam accedamus ad Historicum tempus, tota penè de Obseruationum antiquitate controuersia; inter Ægyptios, & Assyrios, Babyloniósve agitur. Nam Græci quidem, qui viderentur posse cum ipsis contendere, hanc illis palmam, In Epin. vel ipsius Platonis confessione, cedunt. Is scilicet, *Qui primus*, inquit, *ista inspexit, fuit Barbarus. Antiqua enim regio Viros illos nutriit, qui primi ad ista applicuere animū, ob æstiuam Cæli pulchritudinē, qualem obtinet Ægyptus, & Syria, vbi omnes, vt sic dicā, stellæ perspicuæ, tanquā amandatis procul nubibus, pluuiísque, cernuntur.* Et certè, si illud, quod iam attigi de Iphitea institutione, instaurationéve Olympiadum, quæ annis paullò minùs octingentis ante Christum contigit; itémque libros cap. 18. non modò Homeri, sed maximè quoque Hesiodi, qui sub idem tempus, aut non multò antè floruerunt, excipias; nihil habent Græci antiquiùs obseruationibus Thaletis, qui annis sexcentis ante Christum floruit, &, quam adhuc habuit cælestium rerum notitiam, ipsam ex Ægypto deduxit. Cùm soli itaque Ægyptij, illorúmve Sacerdotes sint, qui cum Assyriis, seu Babyloniis, Philosophísve illorum, Chaldæis vocatis, de Obseruationum vetustate certent; difficile sanè est dictu, vtris ea tribuenda laus sit. Nam quamvis Iosephus & alij Chaldæis pri- 1. At. 8. in Epin. lib. 2. cap. 34 De diuin. lib. 1. & 2. lib. de Astrol. in Isag. mas tribuant, aut Lactantius, & alij pro Ægyptiis stent; & Plato tamen, & Cicero, & Diodorus, & Lucianus, & Achilles Tatius, & alij sic vtrosque citant, vt vtrique non alia, quàm sua ipsorum fide nitantur. Neque id sanè mirum; quando vtrique se pariter camporum planitie, serenitatéque aëtis tuentur, vtrique dicunt alteros quandam sui esse coloniā; vtrique initia fabulosa iactant, quæ discutere operosum sit; vtrique paria de tempore, ex quo vsque obser- loc. cit. uant cælestia, mentiuntur. Chaldæi enim apud Diodorum incubuisse se illis dicunt ac annorum millibus quadringentis tribus; & Ægyptij apud Cicero- loc. cit. nem, millibus quadringentis, & septuaginta. Nisi fortè Ægyptios velis vincere, quòd pretium sibi auctione faciant? Quasi ipsis satis non fuerit iactare illa in Præfat. apud Laërtium annorum millia quadringinta nouem, quibus ab vsque Vulcano Nili filio, ad vsque Alexandrum Macedonem Eclipses contigerint, Solis quidem trecentæ septuaginta tres; Lunæ verò octingentæ & triginta duæ?

Isiáe

Hisce itaque prætermissis, negandum non est quidem, quin aliquot seculis ante Thaletis, cæterorúmque Græcorum peregrinationes, Ægyptij obseruauerint; at ex quo vsque tempore, res in fabulosum, ac planè occultum reuoluitur tempus. Cúmque tametsi Plinius scribat Epigenem non antiquiores apud Babylonios reperisse obseruationes, quàm septingentorum viginti annorum coctilibus laterculis inscriptas; & quæ Eclipses antiquissimæ ex iis repetitæ, fuere ab Hipparcho ad Ptolemæum transmissæ, eodem propè annorum ante Christum numero sint; ac ad idem tempus pertineat, quod Berosus, & Critodemus non antiquiores exstare suo tempore dixerint, quàm quadringentorum triginta annorum; vt apud eundem Plinium est: Cùm, inquam, amplius aliquid vltra id tempus dederimus: at non profectò vltra id largiemur, quod sunt ipsimet Chaldæi professi, cùm testati fuere interroganti Callistheni (Aristotelis scilicet hortatu, vti apud Simplicium est) nihil se habere annis mille nongentis, & tribus antiquius; qui anni quidem incœpisse cum Nino Beli filio, & Assyriorũ Rege primo videntur. Ac tanta est quidem, quæ colligi ad summum potest Obseruationum antiquitas; vt videlicet nõ excedat mille, & nongentos ante Alexandrũ annos. lib.7.c.56. lib.4 c.6. Almag. loc.cit. in lib.2.de cælo,comm. 46.

At verò, ecquid tandem est, quod obseruatum ab vtrisvis fuit? Quod exstet quidem, ab Ægyptiis nihil, à Chaldæis parùm Nam Ægyptij quidem Caniculæ exortum, & alia obseruitasse perhibentur; refértque etiam Pomponius Mela insculpsisse illos obeliscis suis, Sidera, ex quo Ægyptij sunt, cursus suos quater mutasse (quod quatenus acceperint aut quomodo iotellexerint quod Herodotus explicat, Solem bis ortum fuisse vbi nunc occidit, bis occidisse vbi nunc oritur, hariolari nihil est necesse) at nulla obseruati cuiusquam, cum temporis designatione, transmissa ad nos memoria est; à Chaldæis autem memoratas illas apud Ptolemæum Eclipseis; sed nihil tamen ampliùs transmissum habemus. De Ægyptiis verò cùm loquor, ipsum Ptolemæum sepono, cæterósque, qui Alexandriæ ab annis circiter ante Christum trecentis, seu post Alexandrum floruere, vt Timocharis, Eratosthenes, Hipparchus: ij nimirum fuere vel Græci, vel ob Græcam linguam Græcis accensendi, potiusquàm antiquis Ægyptiis, quorum inuentis obseruatisque ne Ptolemæus quidem, sine controuersia Ægyptius, quicquam fuit adjutus. Sed enim, quod tam ad Chaldæos, quàm ad Ægyptios attinet, distinguenda sunt duplicia obseruata, quæ iuxta receptam vulgò distinctionem dici Astronomica, & Astrologica valeant; illa pertinentia ad motus, magnitudines, distantias, proportiones Siderum; ista ad effectus, quos à Sideribus pendere hariolati sunt, tam in affectionibus aëris, quàm in actionibus, rebúsque humanis. Videlicet vtraque gens mirè in superstitionẽ prona, perculsa primùm visis mirandis Solis, ac Lunæ defectibus, ac adnotatis subinde Stellis, quæ contrariam cæteris irent viam, cogitare cœpit, & ista non sine causa contingere, & opus solùm esse studio, quo ea, quæ exinde portenderentur, cognosci possent. Vnde & quia, vt de Chaldæis speciatim Diodorus testatur; attribuere vim maximam quinque Stellis Erratibus, illas nempe interpretati voluntatis Deorum Nuncias, quòd nõ vnâ, eadémque viâ cum Inerrãtibus incederent; quòd nunc ad hæc, nunc ad alia loca orirentur, & occiderent; quòd magnitudinẽ, colorémque variarent; ideò his, aliisque huiuscemodi varietatibus applicandũ esse animũ censuerunt. Cúmque existimarẽt, quò locus editior, vnde hæc obseruarentur, foret, eò posse omnia distinctiùs, euidentiúsque perspici; ideò fuere illis cõstructa summę altitudinis ædificia, ac Babylone nominatim immẽsa illa Turris, descripta ab Herodoto, ex summa cuius area, in qua erat & Beli templum, Siderum ortus, occasus, alia, possent exactè, vt Diodorus idem memorat, adnotari. Deprehendere aliquode quinque illos Planetas eundem propè cursum, quem Lunam, Solémque tenere, ac Zodiacum proinde signârunt, in eóque vim esse insignem ominati sunt, quòd Planetæ omnes in ipso semper versarentur. Distinxere autem ipsum in duodecim parteis, seu Signa; quòd eum Luna duodecies, donec Sol semel, percurreret; & pro numero dierum, quo Sol vnum Signum peruaderet, subdistinxere quodlibet Signum in triginta parteis, quas dicimus Gradus. Mitto vt proinde voluerint, ex eodem Diodoro duodecim esse principes Deos, quibus singulis vnum Signum, vnúmque men- lib.2. lib.1. loc.cit.

ſem tribuerint; vt triginta Stellas Planetis ſubſtituerint, quas & dixerint Deos conſiliarios; vt duodecim ſemper apparenteis ad Boream, duodecim ſemper inconſpicuas ad Auſtrum habuerint, quarum illas viuentibus, iſtas congregatis mortuis deputârint, ſimiliáque inſomnia; ac refero ſolùm, quo artificio diſtin-
Adu. Aſtrol. 2. xerint Zodiacum in duodecim parteis. Exſtat res Chaldæis quidem apud Sex-
in ſomn. 21. tum Empiricum, de Ægyptiis verò apud Macrobium.

Vtrique igitur acceptâ in vaſe anguſti infernè foraminis aquâ, effluere illam permiſere in vas aliud ſuppoſitum, ab exortu cuiuſpiam ſtellæ vna nocte obſeruato, quovſque nocte inſequente exoriretur iterùm. Exceptam vaſe inferiore aquam diuiſere in parteis duodecim æqualeis, & paratis vaſculis duobus, vnam aquæ duodecimam ſigillatim capientibus, ac refusâ totâ in vas ſuperius aquâ, attendere ad exortum alicuius Zodiaci ſtellæ, permiſeréque effluere aquam in vaſculorum alterum, & quo momento id foret oppletum obſeruata ſimul alia exoriente ſtella, commutauere vaſculum, & ſic alternis procedentes, niſi vna nocte, ſaltem pluribus, adnotauere duodecim ſtellas, quibus totus Zodiacus in duodecim parteis diſcriminaretur. Quàm illi proinde exquiſitè dimẽſi Cælum fuerint, vel ex hoc exemplo conjectari licet. Adferrem aliud de Chaldæis ex
loc. cit. eodem Empirico, apud quem, cùm illi naſcentium hominum fortunas pendere præſertim ab Horoſcopo, Signóve exoriente vellent, ſic ſe componebant ad id obſeruandum, vt ex duobus vnus parturienti adſtaret, alter in loco edito conſideret, ac nato mox infante, ille indicium faceret, iſte, quod tunc Signum exori-
retur, adnotaret: verùm referre aliud præſtat, quod de Ægyptiis habet Macro-
Ibid. c. 20. bius. Ij, cùm vellent Solis Diametrum pernoſſe, habuere vas ſaxeum in hemiſphærij formam excauatum, & æquabiliter conſtitutum, cum ſtylo ad medium erecto, & lineis horariis duodecim interductis. Ipſo autẽ die Æquinoctij, attendentes ad momentum, quo Solis ora ſuperior horizontem ſtringeret, adnotauere ſimul in labro vaſis locum, quem præter-raderet ſtyli vmbra. Adnotato deinde loco, in quem vmbra deſineret, dum ora Solis inferior emergeret ex horizonte, dimenſi fuere interſtitium inter duas vmbrarum notas, ac deprehendere id eſſe primæ horæ partem nonam, ſiue hemiſpherij centeſimam octauam, & totius proinde circuitus ducenteſimam ſextam-decimam; deduxeréque exinde Solis Diametrum eſſe ſui orbis ducenteſimam decimam ſextam partem (quæ eſt tamen proximè ſeptingenteſima) ſeu continere gradum vnum, ac beſſem, centúmve minuta; quæ eſt tamen ſolùm dimidij paulóve ampliùs, gradus, ſiue minutorum triginta, aut triginta vnius. Non memoro autẽ tale eſſe & vas, quod
Lib. 9. cap. 9. Lib. de Geom. Scaphen Vitruuius appellãs (vti & Martianus Capella Scaphidium) eius inuentionem Ariſtarcho Samio attribuit. Non memoro etiam praxim pridem fuiſſe, vt diameter Solis captaretur per hydrologium, colligeretúrve ex aquæ toto die
Lib. de mac. Lu. lib. 8. Lib. 2. c. 1. fluentis parte, quæ donec Sol totus exoriretur, defluxiſſet, vt à Plutarcho inſinuatur, & à Capella deducitur; cùm & Cleomedes rationem hanc dimetiendi per hydrologia ab Ægyptiis primùm excogitatã prodat. Interim autem iſthæc attingo, quia nihil liceat obiicere, quod obſeruatum ſiue ab Ægyptiis, ſiue à Babyloniis fuerit exquiſitiùs.

Et argumentum prætereà vis? Ij abfuere longiſſimè, vt ſuſpicarentur quempiam eſſe motum ſtellarum Inerrantium proprium; vt vllam Eccentricitatem (niſi quòd Ægyptij, ex Macrobio, & aliis cenſuere Venerem, & Mercurium circumire, vt centrum, Solem) vt vllum proinde in Sole eſſe Apogeum, aliáque ſimilia: ex cóque effectum eſt, vt nullas commenti Hypotheſeis fuerint, quibus regi in calculis variorum motuũ inſtituendis poſſent. Et conqueri quidem ſolet
In proœm. Mat. Petrus Ramus, quòd jam non habeamus Aſtronomiam immunem Hypotheſibus (atque idcircò facilem) qualem apud Ægyptios, Babylonióſque exſtitiſſe ipſi Interpretes Ariſtotelis, & Proclus in Timæum teſtantur; ſed nimirum conqueritur, quòd non pariter tam habeamus, quàm illos vtroſque imperfectam. Nam vtcumque aliæ aliis ſimpliciores (ſicque faciliores) ſint Hypotheſes; conſtare tamen Aſtronomia ſine aliquibus non poteſt. Hinc obſeruauere illi quidẽ Planetas nunc eſſe directos, nunc retrogrados, nunc ſtatarios; & nunc Borealiùs, nunc Auſtraliùs diuagationes peragere; at dicere non poterãt qua ratione

hæc

hæc apparere, cogíque in numeros possent. Suis solùm illis Hieroglyphicis hos, vt poterant, motus repræsentabant, vt putà flexuosis Serpentum corporibus; quemadmodum & motum Solis ipso incessu Scarabei suam pilulam retrorsum voluentis, vti apud Clementem est; euenítque proinde, vt Eudoxus, qui istam motuum varietatem apud illos didicerat, exstiterit primus, vt Interpretes Aristotelis adnotant, qui variorum Orbium commentus Hypotheseis fuerit, quibus Phænomena explicarentur. Longissimè aliunde abfuere, vt haberent Fixarum loca exquisitè determinata, vt purà secundum longitudinem, & latitudinem; aut secundum ascensionem rectam, & declinationem; quare neque potuere vera Planetarum loca ex comparatione ad Fixas definire, neque adeò exquisitè vllas Obseruationes designare. Hæcque profectò fuit causa, cur Hipparchus nullas Obseruationes idoneas neque ab Ægyptiis, neque à Babyloniis habuerit, ex quibus ad condendum siue Hypotheseis, siue Tabulas, repræsentandis motibus quinque Erratiorum, iuuaretur; ac Ptolemæus primus fuerit, qui, vt exstat in Almagesto, partim relictis ab Hipparcho, partim peractis à seipso Obseruationibus, aggredi id operis potuerit. Longissimè quoque abfuere, vt explorari quidpiam circa Siderum, Cælive distantiam, magnitudinémque haberent; nam ratio quidem illa Ægyptia, quam Petosiris, & Necepsos, Plinio referente ostenderunt, docentes vnum gradum in circulo, seu cælo Lunæ triginta tribus stadiis paulò ampliùs patere, in circulo Saturni duplum, in circulo Solis mensuræ vtriusque dimidium; Ratio, inquam, illa quam fuerit innixa Obseruationibus accuratis, vel ex eo potest intelligi, quòd exinde diameter Lunę gradus circiter dimidium complexa, colligatur stadiis septemdecim non major. Solæ ergo Eclipses fuere, quas obseruatas vtrique illi sic habuere in Commentariis, vt possent ex præteritis quidpiam conjicere de futuris. Ac non sanè ex supputatis Tabularum exquisitarum ope, Solis, ac Lunæ motibus; sed quia, cùm deprehendissent, decimo-nono quoque anno Eclipseis redire ad eosdem vt plurimùm dies; ideò tentauere prædicere, quæ, & quando aliquæ essent euenturæ; idque ex quo animaduerterunt non anomaliam aliquam in Sole, sed aliquam tamen in Luna inæqualitatem, quam reducentes ad medium, censuere Lunam peragere dietim, (quod apud Geminum de Chaldæis habetur) gradus tredecim, cùm paulò plus sextante. Fuere autem in prædicendis Lunæ Eclipsibus fidentiores, tum quia Eclipses per tria proximè sæcula intra eosdē dies redeunt, tum quia ob magnitudinem vmbræ Terræ, rarum est: vt Luna non in eam tota, saltem parte incidat; at circa Solareis, quia Luna & tam parua est, & tantam parallaxim habet, vt Solem plerumque non præripiat; idcircò, vt de Babyloniis speciatim Diodorus testatur, illi non fuere ausi ipsas ad certum tempus redigere: supererátque proinde solùm, vt, si quas prædicerent, eam conditionem adhiberent, si modò Dij cæremoniis, precibúsque ad eas auertendas non flecterentur.

In lib. de cælo & 12. Metaph.

Lib 9. c. 2.

Lib. 2. c. 23.

in Elem. Astron.

Lib. 2.

Nimirùm, quia iidem erant Sacerdotes, ipsorúmque intererat, vt voluntaris Deorum reputari interpretes, ac ideò futurorum conscij, peritíque cæremoniarum, quibus Dij delectarentur; ideò, ne nihil dicerent, & falli tamen non viderentur, habebant omnia in mysteriis, eáque fouebant opinionibus, ritibúsque superstitiosis. Ægyptij sanè in magna Sacrorum parte habebant libros Mercurij Astrologicos (vnum, de ordine Inerrantium, alterum, de Solis, ac Lunæ conjunctione, & illustratione; & tertium, quartúmque de Ortu) quos qua solerent pompa circumferre apud Clementem describitur; neque mirum proinde est, si qui Sacerdotes illos, adeò sacros, soli legerent, esse Vates reputarentur. Quòd nullam interim mentionem quinque Errantium factam videas, ideò esse videtur, quòd illis energiam solùm quatenus ad Inerranteis referrentur, tribuerent; ac speciatim quatenus in hac, illáve parte Signi alicuius Zodiaci forent, cúmque ipsa orirentur, aut occiderent. Tantum cetè partibus Zodiaci tribuerunt, vt Babylonij, ac illos imitati Persæ, & Indi singulos Decanos, denósve gradus, seu ternenteis Signorū, ac Ægyptij quoque gradus singulos, variari non posse in ortu censerent, quin variatio quædā insignis in eo præsertim, qui per id tempus nasceretur, contingeret. Propterea scilicet Ægyptij confecerant apud Diodorū

Lib 6. Strom.

magnum illum Circulum aureum, crassitudinis cubitalis, & trecentorum sexaginta quinque cubitorum ambitus, à Cambyse tandem direptum, vt in singulos cubitos totidem anni diebus respondenteis insculperetur, quæ Sidera dietim, ac in horas orirentur, aut occiderent, quidque simul significarent: & cùm cæteri singulis Decanis singulareis formas animalium tribuerent, attribuerent ipsi gradibus singulis, ac suas subinde adhiberent hariolationes. Exempli enim gratiâ, primo gradui Arietis assignabant virum falcem dextrâ, balistam sinistrâ tenentem; secundo virum capite canino, dextrâ protensâ, & læuâ gerentem baculum, &c. ac tum, adscripta significatione, decernebant eum, qui pro horoscopo haberet primum gradum Arietis, aliquando agricolam, aliquando militem futurum; eum, qui secundum, rixosum fore, ac inuidum; atque ita de
in Manil. lib.5. cæteris, quæ ex Aben Ezra Scaliger deduxit. Vt verbo dicam, quicquid notitiæ tam Ægyptij, quàm Chaldæi habuere de Sideribus, id ad Astromantiam totum retulere; atque idcircò apud illos non tam Astronomia germana, quàm spuria, hoc est Astrologia diuinatrix viguit. Memoratus certè Berosus, paulò post Alexandri mortem, in Græciam aduentans, nihil solidi de Astronomia attulisse proditus est, sed inuexisse diuinatricem duntaxat Astrologiam; ob quam vt
Lib.9.cap.7. rem nouam, & populo miram, fuit ex Vitruuio, Plinióque magni habitus: di-
Lib.7.c.37. loco cit. gnáque memoratu est, quam idem Vitruuius, & Cleomedes ipsi Beroso, Lucre-
lib.2.cap.4. lib.5. tius vniuersè Chaldæis, Babyloniisve opinionem tribuunt de Luna dimidio obscura, dimidio lucida (prorsùs vt in horologiis machinariis consimilis pila solet adhiberi) ad declarandum videlicet vnde Lunæ Phases contingant; vt potè quasi non attendissent, & Lunam à Sole illustratam pro diuerso ad nos positu varietatem illam Phaseon ostentare, & eandem Lunæ faciem versus Terram semper conuerti. Aliunde verò Eudoxus redierat, nôrat quidem cujusmodi hæc Astrologia, (cuius cultores primarij citarentur Petosiris, Nece-
1.de diuin. psus, Æsculapius) foret; verùm ipsam mirificè, vt Cicero habet, contempsit, ac frugi aliud nihil retulit, quàm, vt Thales, & alij, elenchum aliquot Eclipseon, & quas jam memorauimus varietates motuum Errantium Stellarum, quibus primus conatus fuit adhibere Hypotheseis. Quin-etiam Plato, qui
lib.17. cum Eudoxo, vt à Strabone scribitur, fuit in Ægypto per tredecim annos,
lib 8. (tametsi ab aliis scribitur per pauciores, & Laërtius etiam memorat Eudoxum non cum Platone, sed cum Chrysippo Medico in Ægyptum profectum, & annum solum, quatuórque menseis cum Sacerdotibus conuersatum) professus est se nihil explorati circa easdem stellas habere; ac idcircò solùm in sagacitate, solertiáque Græcorum, qualem Eudoxum nôrat, spem posuit. Post-
in Ep'nom. quàm enim quicquid de illis perspectum habuit, commemorauit, *ita verò*, inquit, *habendum, quicquid à Barbaris Græci accipiunt, id reddi ab ipsis perfectius; quare & idem circa ea, de quibus est dictum cogitare licet. Nempe difficile est quidem modum inuenire, quo hæc omnia adeò inuoluta explicentur; verùm magna est, præclaráque spes, vt illa præclarius, meliúsque; quàm à Barbaris traducta fuerint, constituantur.*

Ad Græcos itaque vt accedam; quæ antiquissima apud illos exstat obseruati Cæli memoria, ea videtur esse Hesiodi, qui Agricolis tempora metendi, serendi, & alia, ex ortu, occasúque Pleiadum, Hyadúmque, & Arcturi, Sirij, Orionis, in libro operum, dierúmque præscripsit,

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων,

Donec Pleiades, quæ & Atlantides, exoriuntur, &c.

lib.18. c.25. nesciòque, an is, an alius sit liber, quem intelligit Plinius, cùm de Hesiodo loquens, *Huius quoque*, inquit, *nomine exstat Astrologia*. Hoc interim loco duo sunt adnotanda. Vnum, attendisse Græcos primitùs ad hosce ortus, occasúsque, tum vt varias anni tempestates discernerent, tum vt pluuias, ventos, &
Ex Gem. Ptol. & aliis. alias affectiones aëris illos consequi solitas, designarent. Vnde & fuere exinde à Thalete, Anaximandro, Democrito, Euctemone, Metone, Eudoxo, pluribúsque aliis, confecta Parapegmata, seu Tabulæ quædam, quasi Ephemerides; vel Diaria, in quibus ad dies anni singulos adscribebatur, quæ Sidera aut orirentur, aut occiderent; & quas futuras aëris affectiones significarent. Talo

Parapegma

Parapegma confecit etiam postmodùm pro horizonte Romano Iulius Cæsar; vt dicere proinde apud Lucanum potuerit, lib. 10.

Nec meus Eudoxi fastis superabitur Annus.

Et illum certè Ouidius suos in Fastos transtulit, testatus initio se simul exorta, lapsáque sub terras Signa cantaturum. Sed de Græcis vt dicam; is apud eos magnus habebatur Astrologus, qui hæc comperisset, obseruassétque, & de quo proinde dici posset, quod de Conone ait Catullus, lib. 1.

Omnia qui magni dispexit lumina Mundi,

Stellarúmque Ortus comperit, atque obitus.

Videlicet ante Berosi aduentum sola hæc erat apud Græcos ἐπισημασία *præsignificatio*, siue ex Astris diuinatio; nisi quòd apud eundem Hesiodum deducitur, qui dies Lunæ tum reputarentur fausti, ac infausti: in diebus.

Πρῶτον ἔνη τετράς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,

Primùm, prima dies, & quarta, ac septima sacra, &c.

Alterum, esse apud Græcos, vti & apud alias nationes, omni maius memoria, redactas stellas in Imagines, Constellationésve habere, ac denominatas quidem parte maxima (quantum nomina indicant; ac reputare congruum est) quatenus ab initio placuit Agricolis, Pastoribus, Nautis, quibus per noctem degere sub dio familiare est. Quanquam & fuere aliquæ constellationes recentiùs adiectæ, vt à Thalete Plaustrum minus, quod Laërtius, & Tatius recitant ex Callimacho, qui & aliunde celebrauit, quod Catullus est imitatus, Lib. 1. in Isag. fuisse à Conone in Cælum Comam Berenices inductam. Reperit etiam Cleostratus ex Hygino Hædos: tametsi, quod Plinius illi quoque tribuit Signorum de Co. Ber. Lib. 2. Zodiaci inuentionem, ita accipiendum videtur, quasi ostenderit per quæ Astron. Signa Sol, & cæteri Planetæ incedant. Erant autem, vt hoc attingam di- l. 2. c. 8. stincta apud Græcos in Zodiaco Signa solùm vndecim; post-modum verò adiecere duodecimum iuxta Ægyptios, qui, vt ex Seruio, Martiano, & aliis In 1. intelligitur, pro Chelis Scorpionis constituebant Libram, Incum à Virgilio Georg. l. 8. etiam Augusto destinatum

——Ipse tibi iam brachia contrahit ardens 1. Georg.

Scorpius.——

Adiecere, inquam, vt quemadmodum totus Zodiaci ambitus in Dodecatemoria, seu duodecim parteis æqualeis distribuitur, ita & constaret ex duodecim Signis. Tametsi, quia vtendum fuit Signis, cuiusmodi casu, & sine arte distincta habebantur, non respondere Signa præcisè Dodecatemoriis suis, ob maius spatium, quod occuparent, Leo, v. c. quàm Cancer; Taurus, quàm Gemini. Gemini, inquam, qui licet Castor, & Pollux dici soleant, non ipsis tamen in spatio tam paruo illud competit, vt vno oriente, alius occidat, occidente oriatur; sed nimirùm hoc, quod de Dioscuris proditum est, de duobus Hemispheriis Empiricus interpretatur. Prætereo autem suas, va- 2. adu. Phys. riásque nationibus variis Constellationes fuisse (nam apud Ægyptios, v.g. non Vrsa, non Cepheus, non Draco, sed aliæ formæ, quemadmodum Tatius in Isag. memorat, exstitere) ac addo dumtaxat, videri Eudoxum esse primum, qui partim Ægyptias, partim Græcas imagines repræsentari in Globo, solidáve Sphæra curàrit. Siquidem Aratus (in cuius Poëma inscriptum. *Φαινόμενα*, *Apparentia*, tot edita sunt Commentaria, vt, ne memorem Ciceronem, Germanicum, Auienum, alios Latinos Interpretes, Græca exstiterint circiter quadraginta) Aratus, inquam, nihil aliud, quàm carmine expressit, quod Eudoxus prosâ in altero duorum hac de re librorum exposuerat, veluti Hipparchus Bythinus demonstrat. An obiter verò adnotem, non esse mirum, si Lib. 1. in Ar. phæn. Aratus in multis aberrauerit; quando, vt in illius vita traditur, cùm apud Antigonum Gonatam ipse Medicus, & Nicander Astrologus degerent, & vterque carmina eleganter scriberent; Rex præscripsit Medico, vt Poëseos specimen in Astrologicis (tradito illi Eudoxi libro) Astrologo, vt in Medicis (Theriacis nimirùm, & Alexipharmacis) daret. An adnotem quoque Phænomena Euclidis, qui sub idem tempus floruit, docuítque Alexandriæ, vt ex lib. 7. Pappo intelligitur, alterius esse generis; quippe quæ nihil aliud sint, quàm

principia quædam Aſtronomiæ, de Mundi figura, & circulis Sphæræ, ac potiſſimùm de Zodiaco.

Sed ad antiquiores vt redeam, diximus iam primùm, qui poſterior Heſiodi, Home. ſque temporibus, fuerit ſcrutatus Sidera, Thaletem Mileſium haberi. Is certè Apulejo, vt *antiquiſſimus*, ſic *peritiſſimus Aſtrorum contemplator* dicitur; ac apud Laërtium Eudemus teſtatur; hanc plerorumque fuiſſe ſententiam; & quod primus Solis Eclipſeis, conuerſionéſque prædixiſſet, hanc ob eauſam Xenophanem, ac Herodotum fuiſſe admiratos, additque Laërtius Heraclitum, & Democritum idem atteſtari. Quod Apulejus porrò ſubiicit eum *reperiſſe Siderum motus, & obliqua curricula*; id Plinius quidem Anaximandro illius diſcipulo tribuit (vnde & eum primum *rerum fores aperuiſſe* dicit) tribuit & Diodorus Oenopidi Chio: qui poterat tamen ignorare Thales obliquitatem Signiferi, qui & de Solſtitiis, & de Æquinoctiis, vt apud Laërtium habetur, ſcripſiſſet; & fuiſſet diù in Ægypto cum Sacerdotibus conuerſatus? Profectò & quod perhibent prædixiſſe illum, inter cætera, celebrem Eclipſin, quæ tempore belli inter Medos, Lydóſque in Sole contigit, non alia feciſſe ratione videtur, quàm quia cùm recens ex Ægypto aduenisset, noſſet ſolere Eclipſeis redire ad eoſdem dies poſt nouemdecim annos; & ob quampiam, quæ contigiſſet ante annos nouemdecim, côiiceret aliam illo tempore euenturam. Neque enim eſt, cur quis reputet, potuiſſe alioquin totam illius vitam ſufficere ad omneis motus Solis, ac Lunæ ſic obſeruandus, vt comminiſci exinde omnia ſupputandis Eclipſeon temporibus neceſſaria poſſet. Quin etiam, non alia ratione videtur deinceps Helicon Cyzicenus eam Solis Eclipſin ex Plutarcho prædixiſſe, ob quam fuit Dionyſio admirationi habitus, ab eóque argenti talento donatus; neque aliâ item Sulpitius Gallus eam Lunæ, quam opportunè Romano exercitui aduerſus Perſem pugnaturo prædictam, celebrant non modò Titus Liuius, Plutarchus, & Plinius; ſed etiam Valerius, Quintilianus, & alij: quippe alia prædicendi ratio ante Hipparchum, qui Hypotheſeis, Tabuláſque idoneas condidit primus, minimè fuit. Profectò ne Cononem quidem prædixiſſe vllam legimus, licet ipſe quoque ſeruatas ab Ægyptiis defectiones Solis, quod habet Seneca, collegiſſet. Vt prætereams porrò Laërtium attribuere Anaximandro, quod Plinius tribuit auditori illius Anaximeni (ipſum nempe primum inueniſſe Gnomonem, quo Solis conuerſiones, ſeu Solſtitia, & Æquinoctia indicarentur, ac talem conſtituiſſe Lacedæmone) ſpectat ad eadem tempora, quòd Pythagoras deprehendiſſe primus dicitur à Plinio (tametſi id Parmenidi apud Laërtium Phauorinus tribuat) Luciferum & Veſperum eandem Veneris ſtellam eſſe. Fortè ad hanc ex matutina in veſpertinam, ex veſpertina in matutinam conuerſionem Veneris accommodari valeat; quod D. Auguſtinus ex Varrone refert Ogygis temporibus (illis ſcilicet adhuc rudibus) mirabile in Cælo exſtitiſſe portentum, Stellam Veneris nobiliſſimam mutaſſe colorem, magnitudinem, figuram, & curſum. An verò putemus Pythagoram potiùs rem hauſiſſe ex Ægyptiis, à quibus quia, iuxta antè dicta, edoceri potuit, non Venerem modò, ſed etiam Mercurium Soli circumduci, vt proinde vtrumque Sidus nunc matutinum, nunc veſpertinum ſit; anſam exinde acceperit coniiciendi Solem, non modò in illorum, ſed in cæterorum etiam Planetarum, atque adeò etiam totius Mundi centro exſiſtere; ac Terram quoque circa ipſum, tanquam Planetarum vnum circumferri? Hoc ſanè ſubinde fuit celebre Scholæ ipſius placitum, vt non ex Ariſtotele modò vniuersè intelligitur; ſed ſpeciatim quoque de Philolao ex Laërtio, de Ariſtarcho ex Archimede; ne ea memorem, quæ Plutarchus variis in locis hac de re habet; ac illos prætercam, qui Terram non tam circa Solem, quàm circa proprium axem dumtaxat dietim conuerti ſenſerunt; vt Timæus, qui à Syneſio, poſt Platonem, ἀστρονομικώτατος, *Aſtronomus ſummus* dicitur.

Cæterùm, per tempora eadem Thaletem proximè inſequuta, qui Cleoſtratus memoratus eſt Zodiaci Signa deprehendiſſe, cùm attenderet intercalationem, quàm diximus antè, quatto quoque anno Olympiadico fieri ſolitam,

[Margin notes: lib. Florid. — lib. 1. — lib. 2. c. 8. — lib. 1. — In vita Dion. — In vi. Pauli l. 2. c. 32. l. 8. c. 11 l. 3. c. 10. lib 2 c. 76. dec 5. lib. 4. — T. q. nat. 6. — lib 2. c. 8. — lib. 9. — 2 De Cælo 13. lib. 8. in Aren. in Numa, in Plat. quæſt. &c. De don. ad Paeon. in Tim.]

tam, restituere quidem ad eundem diem motum Solis; non restituere autem motum Lunæ, nisi octauo anno, seu post duas Olympiadas, quibus intercalati essent nonaginta dies, seu tres menses; ideò Tetraëteridis, seu spatij quatuor annorum vice, inuexit Octaëterida, siue spatium octo annorum, quo exactò, Nouilunia, ac Plenilunia ad eosdem dies recurrerent. Cùm breui tamen deprehensum fuisset institutionem hanc fallere, & varij variè adhiberent medicas manus; Meton demùm, paullò Eudoxo antiquior, demonstrauit ex Nouiluniis, Pleniluniisque Eclipticis, ea non redire ad eosdem dies, nisi post annos nouemdecim; vnde & author exstitit Enneadecaëteridis, hoc est, Periodi, Cycli-ve Decemnouennalis. Ille proinde, & quia primus constituit in foro Heliotropium, Solaréve Horologium, quædámque alia præstitit; magni habitus apud Athenienseis fuit. Quod ad periodum tamen spectat, Callipus, qui fuit Aristotelis familiaris, attendens esse illam æquo prolixiorem diei quadrante, censuit ex quatuor Periodis detrahendum esse vnum diem; sicque nouam Periodum annorum septuaginta sex, siue quater nouemdecim, quibus exactis, vnus dies detraheretur, introduxit, quæ & Callipica est dicta, & diu percelebris mansit. Succedens postmodùm Hipparchus (& ipse quidem Rhodius, vt à Bithyno, cuius sunt libri in Aratæa phœnomena, distinguatur) deprehendit illam esse adhuc nimiam; ac debere adeò post quatuor Callippicas Periodos, seu annos trecentos, & quatuor, detrahi vnum præterea diem. Ac sæculorum quidem complurium experientia deinceps docuit ad Hipparchicam detractionem esse annos insuper nouem, aut decem exspectandos: sed vtcumque sit, adnotari potest Periodum Metonis, cum Callippica correctione adhibita, fuisse diuturni in Ecclesia vsus, titulo *Aurei Numeri*; tametsi, quia illi adhibita simul Hipparchi correctio non fuit, error dierum circiter quatuor, à tempore vsque Concilij Nicæni, circa Nouilunia, Pleniluniáque iam irrepserat; cùm hæc denique vna fuit, ex duabus præcipuis anno superioris sæculi octogesimo secundo, Calendarij reformandi causis.

Vt iam, quod semel, ac iterum de Eudoxo, insinuaui, resumam; is, cùm post reditum ex Ægypto, nosset non modò Solem, & Lunam, sed quinque etiam Erranteis Stellas circumire Zodiacum; atque ita quidem, vt tam Sol, & Luna, quàm eæ Stellæ variarent interdum latitudinem, seu à medio Zodiaci, orbitáve Ecliptica deuiarent (nempe Solem quoque exorbitare opinabatur) ac Stellæ prætereà non progrederentur modò, sed interdum quoque regrederentur, ac starent; ideò cogitans qua ratione ista peragi in natura possent; imaginatus est, præter Aplanen, seu Sphæram Inerrantium, quæ suprema omnium circum-raperet in Occasum cæteras, debere attribui tam Soli, quàm Lunæ treis Sphæras, & Stellarum singulis quatuor; quarum vna, eáque suprema, sequeretur impressionem Sphæræ Fixarum, seu mauis Primi Mobilis; succedens referret in Ortum; tertia deuiationem ab Ecliptica faceret; quarta, seu infima in Stellis, directionem, stationem, retrogradationem libratione quadam crearet. Fuere proinde Eudoxo Sphæræ vniuersè viginti septem, eæque omnes concentricæ, vt superiores possent inferiores abripere, & istæ possent intra illas conuolui. Callippus deinde duas Soli, duas Lunæ; Marti, Veneri, & Mercurio singulas adiunxit, sicque habuit triginta treis; Aristoteles autem Sphæris omnibus, quæ Aplanes motum non sequerentur (exceptis tamen Lunaribus) totidem, quas dixit Reuoluenteis, vt illas nimirùm motui Aplanes conformarent, apposuit; sícque quinquaginta sex Sphæras vniuersè constituit; quantum quidem elicere ex ipsius contextu licet. Prætereo autem istis, ac Platoni fuisse Lunam infimam; Solem supra ipsam; & supra Solem, quinque Vagas Stellas; ac videri omninò Archimedem, vno alteróve sæculo pòst, non ordine alio, quàm hoc, repræsentasse Planetas sua illa in Sphæra, in qua tametsi Claudianus non exhibitos alios, quàm Solis, ac Lunæ motus memoret,
12. Metaph. 8.

Percurrit

In Epigr. *Percurrit proprium mentitus Signifer annum:*
Et simulata nouo Cynthia mense redit:

2.de diuin. Addit tamen Cicero alios, vbi de Archimede loquens, *qui cùm*, inquit, *Lunæ, Solis, quinque Errantium motus in Sphæram alligauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo Platonis Mundum ædificauit Deus, vt tarditate, & celeritate* ibid. *dissimillimos motus vna regeret conuersio.* Ne memorem eundem Ciceronem eosdem quoque addere circa eam Sphæram, *quam nuper*, inquit, *familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque Stellis Errantibus, quod efficitur in Cælo singulis diebus; & noctibus.* Quia verò Hipparchus posteà deprehendit tam Solem, quàm Lunam, & quinque has Stellas nunc remotiùs, nunc propiùs à Terra abesse; & non posse istud per eiusmodi concentricas Terræ Sphæras explicari; ideò, illis reiectis, reputauit motus Planetarum habendos esse eccentricos; &, quòd non potuerit tamen ipse determinare singula, viam demonstrauit, qua incedens deinceps Ptolemæus Artem confecit. Memorandi interim sunt duo aut tres viri, ex quorum obseruatis Ap.Ptol.l.7. c.8.& seq. Hipparchus, & Ptolemæus profecerunt. Vnus fuit Timocharis, qui annis ante Christum proximè trecentis, inter cætera, circa stellas Fixas, obseruauit eam, quæ Arista, seu Spica Virginis vocatur, antecedere Æquinoctij Autumnalis punctum octo gradibus: accensendus autem ipsi Aristillus, cuius etiam factis circa Fixas obseruationibus Ptolemæus vtitur, vt ostendat Fixas esse latitudine inuariatas. Pòst autem, sæculo non toto successit Eratosthenes, qui Ptolemæi Euergetæ prioris Bibliothecarius, author illi fuit, vt in Porticu Alexandriæ Armillas constitueret, quibus fuere quoque deinceps Hipparchus, & Ptolemæus vsi; ipséque, inter cæ- Ptol. l.1. cap.12. tera, obseruauit, definiitque obliquitatem Signiferi, quam & Hipparchus, & Ptolemæus ratam habuerunt, graduum viginti trium, minutorum quinquaginta vnius.

De Hipparcho verò, qui annis ante Christum circiter centum, & quadraginta floruit, vt quidpiam dicamus, explicare promptum non est, quan- Ptol loc.cit. tum ipsi Astronomia debeat. Imprimis enim ex habita illa obseruatione Timocharidis, & aliquibus alijs, tametsi ipsas non vndique exquisitas esse censeret, quia ipse tamen deprehendit non antecedere ampliùs Spicam Virginis Æquinoctij punctum, quàm gradibus sex, cæteráſque stellas pari proportione: ideò intellexit Stellas quoque Fixas moueri in Ortum secundum Zodiacum; vnde & Librum *de Solstitiorum, Æquinoctiorúmque transgressu* conscripsit. Et quia ipsius tempore Noua quædam Stella, vt nuper tempore Tychonis, apparuit; idcircò, *ad dubitationem est adductus*, vt Lib.2.c.26. verbis dicam Plinij, *an-ne hoc sæpiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Ideóque*, pergit Plinius, *ausus rem etiam Deo improbam, adnumerare posteris Stellas, ac Sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signarentur; & facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerenturve; sed an omnino aliqua transirent, mouerentúrve; itémque, an crescerent, minuerentúrque; Cælo in hæreditatem cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inuentus esset.* Quare & ex hoc primùm tempore, Fixarum loca obseruata, designatáque secundum longitudinem, latitudinémque habemus; & quem ille Catalogum Stellarum contexuit, ipse est; quem Ptolemæus posteà in suum Almage- Lib.7. c.5. stum inseruit. Ne id memorem, quòd Hipparchus præterea denotauit, quo positu variæ Stellæ inter se forent; an in eadem rectâ; an triquetrâ cap.1. formâ; an quadratâ, &c. vt vel ex Ptolemæo constat. Ad-hæc, cùm Solis, ac Lunæ motus cogniti vtcumque iam forent; ipse tamen eorum notitiam longè exquisitiorem fecit. Quippe non modò memoratam Callipicæ Periodo correctionem adhibuit, sed etiam, cùm longam Eclipseon seriem collegisset (vt putà ab vsque illis Babylonicis, tempore Mardocempadi, ad vsque obseruatas à seipso, per annos sexcentos) animaduertisset verò neque singulis nouemdecim annis pareis Eclipseis recurrere,

neque

neque post aliquot decem nouennaleis recursus, Eclipseis quasdam fieri ac in causa esse tum latitudinem Lunæ variam, nodorúmque eius anticipationem; tum eccentricitatem, ob quam motus nunc segniores ad Apogeum, nunc ad Perigeum citatiores deprehenderentur; idcircò rationem horum omnium habuit, Hypotheseísque, & iuxta ipsas, Tabulas motuum condidit, ex quibus facta supputatione, prædicere tam tutò potuit, an, & quæ, vel quantæ, & quando euenturæ Eclipses in posterum forent. Et vide, vt proinde Plinius, vbi est de Thalete, & Sulpitio Gallo loquutus, *Post eos*, inquit, *vtriusque Sideris cursus in sexcentos annos præcinuit Hipparchus; menseis gentium, diésque, & horas, ac situs locorum, & vices populorum complexus; æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps.* Videlicet debuit Hipparchus, præter tempora adnotata, quibus Eclipses deberent aut Rhodi, aut Alexandriæ contingere, recensuisse quasdam regiones, vrbeísque præcipuas, cum designatione mensium, quibus vterentur; & quibus futurum effectum diebus, tum horis, vt Eclipses iis fierent; & succedentibus quidem Romæ prædictionibus, Plinij æuo. lib.2.c.12.

Dignum verò est adnotatu, cùm aucret etiam Hipparchus & Hypotheseis constituere, & in Tabulas diducere motus pro Planetis cæteris, quinqueve Stellis Errantibus; nancisci tamen eum non potuisse neque ex Chaldæis, Babyloniisve, neque ex Ægyptiis, neque etiam ex Græcis idoneas vllas Obseruationes circa hosce Planetas peractas (quippe & cùm tales peragi non possent, locis Fixarum incognitis) & quas perfecit ipsemet, temporis fuisse longè angustioris, quàm vt quidpiam certum, diuturnúmque decernere ea de re posset. Quare & digessisse eum solùm quascumque obseruationes habuit, quo optimo ordine potuit, eásque, si qui futuri essent, qui intelligerent, iísque vti possent, reliquisse. Euenisse autem, vt, cùm bona sorte in Ptolemæi manus incidissent, ipse illas iam conferens cum suis, & adnixus fuerit, & cœperit primus tum Hypotheseis, tum Tabulas motuum idoneas pro his Planetis condere, tametsi id subtimidè, quòd ob paucas nimis, & temporis non satis diuturni obseruationes, non auderet sibi suarum Tabularum in longum tempus admodum, certitudinem polliceri. Verùm recitare eius verba ne pigeat, *Tempus*, inquit, *ex quo Planetarum obseruationes habemus conscriptas, ad magnitudinem rerum comparatum, adeò breue est, vt infirmam faciat prædictionem in longum tempus.* Et posteà, *Quamobrem*, inquit, *puto Hipparchum, veri amantem*, φιλαλήθη (hoe enim Epitheto illum frequens donat) *cùm propter hæc omnia, tum maximè quia tot veras à Priscis obseruationes non habuit, quot ipse nobis exhibuit, Solis quidem, ac Lunæ suscepisse negotium, ac id peragi motibus æquabilibus, circularibúsque, quantum fas fuit demonstrasse; ad Planetarum quinque negotium, quantum commentarij ipsius, quot videre nobis contigit, ostendunt, non suscepisse sanè; sed obseruationes circa ipsos factas, & commodiore serie collegisse, & ex ipsis planum fecisse, non congruere apparentiæ Hypothesibus, quibus Mathematici eius temporis vtebantur.* Et mox, vbi dixit, aut nihil omninò demonstrasse cæteros, aut susceptum negotium ad finem vsque non perduxisse, *Ipse autem*, inquit, *cogitauit, cùm reverà eximiè disciplinas omneis calleret, non debere se, aliorum instar, id aggredi, quod perducere ad exitum non posset.* Ptolemæus ergo fuit primus, qui ex germanis obseruationibus motus Planetarum in Hypotheseis, Tabulásque concinnas deduxit: adeò vt ante ipsum concessum non fuerit loca Planetarum, nisi crasso quodam modo, definire. lib.9.c.2.

Priusquàm tamen de Ptolemæo, qui annis, iam post Christum circiter centum triginta floruit, déque consequutis temporibus dicam: quia tempore inter Hipparchum, & Ptolemæum intercedente, studia hæc Alexandriæ ita florere perseuerârunt, vt ex Ægypto rediens Iulius Cæsar deduxerit inde Sosigenem illum, cuius ope restitutionem Calendarij molitus est, ac visus proinde fuerit Astronomiæ studium apud Romanos propagare;

pagare; age peruideamus paucis, vt se apud illos Cælestium rerum cura habuerit. Imprimis verò seponendus, præterque ordinem habendus videtur is, cuius obiter iam memini, Sulpitius Gallus, de quo memorabile est

Lib. de Sen. quod Cato apud Ciceronem inducitur dicens, dum, *Mori*, inquit, *videbamus in studio dimetiundi penè Cæli, atque Terræ Gallum, familiarem Patris tui, Scipio. Quoties illum lux noctu aliquid describere aggressum; quoties nox oppressit, cùm cœpisset manè? quam delectabatur, cùm defectiones Solis, & Lunæ multò nobis ante prædiceret?* Nempe ille Vir fuit planè singularis, ac in tanta bonarum Artium ignoratione, & negligentia ipse tam studiosus Cælestium, debuit omninò alicunde aut ex Ægypto, aut ex Græcia nactus esse Eclipseon seriem, ac artem deducendi illas per circuitus decem nouennaleis, quemadmodum prædiximus. Quod superest enim, quanta, putas, fuit apud Romanos harum incuria? Ipsam profectò non potuit dissimulare Virgilius tributo Anchisæ vaticinio, iuxta quod Romani imperaturi quidem forent, at concessuri populis aliis, vt Sidera nossent, ac describerent,

6. Æn. *——Cælique meatus*
Describent Radio, & surgentia Sidera dicent.

Cato quoque ipse, quem illud de Gallo dixisse fingit Cicero, citatur ab

Lib.2.c.28. Agellio scriptum reliquisse, *Non licere scribere, quod in Tabula apud Pontificem Maximum est, quoties annona cara, quoties Luna, aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit; vsque adeò*, pergit Agellius, *parui fecit, rationes veras Solis, & Lunæ deficientium, vel scire, vel dicere.* Quin-etiam licet ab vsque Numa Intercalationes variæ factæ fuissent; fuerat tamen totum earum artificium ex Græcis desumptum: quippe quòd alioquin toto in Occidente

lib.18. c.25. summa harum rerum foret imperitia; subnotante haud abs re Plinio, neminem in Galliis, Hispaniis, & Africa fuisse, qui Siderum proderet exortus. Quanquam dignum sanè memoratu est, exstitisse saltem in Galliis Py-

1. Meteor.7. theam Philosophum (vt Cleomedes vocat) Massiliensem, qui circiter tempora Alexandri Macedonis, Gnomonis proportionem ad Solstitialem vmbram obseruauerit, candémque Massiliæ deprehenderit, quam Hipparchum

lib.2. Bizantij reperisse meminit Strabo: Qui cùm Eudoxus existimasset Stellam Polarem in ipso esse Polo, docuerit in Polo nullam esse Stellam, sed locum esse vacuum, cui adiacerent Stellæ tres, quibuscum punctum, quod esset Polus quadrangulam circiter figuram statueret: vt apud Hipparchum Bithynum in Aratea scribentem habetur: Qui primus Oceanum in Boream tentârit, ac vltimam Thulen detexerit, in qua æstiuum Tropicum eundem esse cum Polari, seu maximo semper apparentium, citatus Cleo-

In Elem. Astron. medes cohærenter prodit: Qui, vt ex eius libris de Oceano scriptis, Geminóque citatis, intelligitur, curiosus fuerit inquirendi, cuiusmodi pro varietate regionum Cæli positus se haberet; nam, *Monstrabant*, inquit, *nobis Barbari, quà occumberet Sol: eueniebátque circa hæc loca, vt nox fieret omninò parua, heic quidem duarum, illeic trium horarum; adeò vt, post occasum Solis, paruâ morâ interpositâ, Sol denuò statim oriretur.* Verùm istud quidem de locis Occidentalibus obiter. De Romanis ipsis dicere vt pergam, id non

lib.7.c.60. videtur reticendum, quod est à Plinio proditum, cùm de Horologiorum apud illos inuentione agens, docet primis illis Reipublicæ temporibus nominatos solùm, ex duodecim Tabulis, Ortus, atque Occasus fuisse: Post aliquot annos adiunctum Meridiem; tum columnæ cuiusdam indicatione, supremam horam; atque id quidem serenis tantùm diebus, ad vsque bellum Punicum primum. Confectum deinde vnum, alterúmve Solarium Horologium; sed lineis non satis ad horas congruentibus, quovsque sæculo pòst, Q. Marcius Philippus id diligentiùs ordinauit. Cúmque horæ adhuc forent incertæ nubilo, Nasicam Scipionem primum cœpisse aquâ diuidere horas dierum æquè, ac noctium, idque Horologium sub tecto dicasse, anno Vrbis D.XCV. *Tandiu*, subdit Plinius, *Populi Romani indiscreta lux fuit.* Id

præterea

præterea, quod aliàs habet, tum de Augusto, obelisci vmbram ad hosce vsus accommodante; tum de Mathematico Manlio pilam auratam vertici addente, quò ipsius verticis vmbra in semetipsam colligeretur. Id solùm accipio, quod inde habetur, viguisse iam tum Romæ Mathematicorum studium (quod & prouectum ad tempora Traiani oportuerit, quando, vt Ptolemæus refert, Sideta ibi tum obseruauit Menelaus, vti & paulò antè Agrippa in Bithynia) viguisse, inquam, ex quo vsque aduectus Romam Sosigenes, amorem studiúmque harum rerum accendit. Et de anni quidem Iuliani, quem constituit, forma, nihil est, quod subiiciam, quando res passim perspecta est; præterire tamen non decet id, quod in illius commendationem habet Plinius, dum, *Ipse*, inquit, *ternis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo:* tanto veritatis amore, tantâ diligentiâ, Hipparchi imitatione, fuit. Lib.7. c.3.

Iam de Ptolemæo, tantum est eius nomen, vt de eo dicendum aliud nihil sit, quàm esse ipsum artis, scientiæve Astronomicæ conditorem. Nam rudera quidem nobilia collecta ab Hipparcho fuerant; verùm ipse fuit, qui & illis, & aliquibus aliis, ac propriis etiam inuentis, obseruatísque additis, structuram, formámque induxit; emersítque adeò ex eius labore celebrata illa tantopere μεγάλη σύνταξις, *Magna coordinatio, constructio, compositio*, qua ex libris tredecim constante omnem, quæ haberi potuit, doctrinam de Sole, de Luna, déque tam Inerrantibus, quàm Errantibus Stellis est complexus. Quanquam autem dies diem docuit, ac illud evênit, quod ipsemet præsumpserat, fore, vt non pauca essent castiganda; vniuersè tamen quæ fuit ab ipso instituta Ars, constitit, ipsamque deinceps amplexi non modò Alexandrini sunt, sed etiam Arabes, Latini, & quotquot ad nos vsque Astronomiam coluerunt. Nam Alexandriæ quidem floruisse per aliquot adhuc post ipsum sæcula Astronomiam, non modò fidem faciunt, præter cæteros, & Theon (iunior scilicet) & Pappus, dicti Alexandrini, quorum ille eximios Commentarios in Ptolemæum edidit, hic cætera inter opera egregia, in quibus est liber Mathematicarum collectionum sextus, obseruauit annis à Christo circiter quadringentis obliquitatem Eclipticæ non tantam esse, quantam Eratosthenes, Hipparchus, & Ptolemæus, sed quantam propè nostris hisce temporibus deprehendimus: Non modo, inquam, isti fidem faciunt; verùm etiam Patriarchæ illi Alexandrinæ Ecclesiæ, quorum sententiæ standum esse circa negotium Paschatis, tum ipsum Nicænum Concilium, tum Episcopi deinceps varij, ipséque etiam Sanctus Leo Pontifex Maximus, censuerunt. Tales fuere Theophilus, Cyrillus, Proterius, quos consulere ideò visum est, quòd exortæ ob Paschatis celebrationem controuersiæ de tempore Verni Æquinoctij, de Plenilunio proximè insequente, déque constituendis iuxta hæc perspecta, certis regulis, non possent meliùs, quàm ex iis, quæ ipsi ob vigentē Alexandriæ Astronomiam, comperta haberent, definiri. At verò ex Arabibus, qui in studio Astronomiæ successere Alexandrinis, & Ptolemæi Compositionem Magnam, quàm & dixere Almagestum, aliósque libros varios suam in linguam transtulerunt, primus, præcipuúsque memoria dignus, fuit Albategnius, aliàs Mahometes Aractensis dictus. Is octingentis paullò minùs post Christum annis, ex Dynastarum Syriæ prosapia oriundus, varia obseruauit partim Aractæ, partim Antiochiæ; ac deprehendit tum Solis Apogeum à Ptolemæi tempore in consequentia progressum; tum Stellas Fixas regredi in Ortum vno gradu, non intra annos centum, vt ille statuerat, sed intra minùs, quàm septuaginta; tum Eclipticæ obliquitatem, secundum Pappum, esse minorem (supra viginti treis nempe gradus, minutorum triginta quinque) tum alia id genus circa Stellas Fixas, circáque Planetas complura; vnde & Ptolemæum in multis correxit, & Tabulas nouas condidit; & librum conscripsit inscriptum, *De scientia Stellarum:* Successere per duo, aut tria sæcula consequentia Alphraganus, Arzachel, Almeon, aliique Arabes, quibus, quòd iam omnia Astrologicis nugamentis inquinarentur, Iudæi quidam, ipsi quoque diuinationis gloriam affectantes, sese intermiscuerunt.

Ante annos ab heinc quadringentos Alphonsus Castellæ, & Legionis Rex, ipse quoque prædictionum Astrologicarum curiosus, intelligens tam Ptolemæi, quàm Albategnij Tabulas cum Cælo non prorsùs congruere, Nouas Tabulas condere est aggressus; conuocauitque ideò quotquot Arabes, Iudæique ea tempestate celebres fuere, vt obseruationes ad tantum negotium necessarias peragerent, ac ipsis studiosè collatis cum iis, quæ superiorum essent ætatum, Tabulas conderent exquisitas. Memorabile est, quod aiunt, fuisse ad id impensa ab eo aureorum millia quadringenta. Digna sanè munificentia, liberalitásque tanto Principe; digna, cuius memoriam nunquam intercidere bonarum artium cultores sinant: verùm ex eo tamen infœlix, quòd illi Artifices non tam ad studiosè obseruandum, quàm ad scrupulosè supputandum comparati, calculos plerumque non tam ad obseruata collineantes, quàm ad mysteria quædam, seu nugas Cabballisticas spectantes, instituerint; vt inertiam prætercam, qualem Regiomontanus deprehendens, perspexit illos gradibus penè duobus à veris Fixarum locis aberrasse, quia Ptolemæi numeros perinde habuissent, ac si ab eo fuissent initio annorum Christi constituti. Quò minùs profectò est mirum, si conditæ ab ipsis Tabulæ à Rege dictæ Alphonsinæ, & interdum quoque ab ipso loco Toletanæ (vnde & qui Tabulistarum congregationi præfuit, memoratur fuisse Isaacus quidam Toletanæ Synagogæ cãtor) si Tabulæ, inquam, ab vsque tempore Alphonsi deprehensæ fuerint cum Cælo non congruere, & nouam manum postulare. Remansit tamen Astronomia penè consepulta (nisi quòd & Thebitius Arabs, & Prophatius Iudæus quidpiam circa Fixarum motum, obliquitatémque Eclipticæ obseruârunt) quovsque ante annos ducentos Georgius Peurbachius, & Ioannes Regiomontanus eius discipulus, ipsi quasi è manibus Arabum, Iudæorúmque ereptæ, lucem in Germania accenderunt, Ptolemæum reduxerunt, Instrumenta apparârunt, non pauca obseruârunt; tametsi, quia vterque fuere in ipso ætatis flore exstincti, rem eò vsque deducere, quò vsque præconceperant, non potuerunt. Illorum deinde exemplo animatus Nicolaus Copernicus cœpit per initia superioris sæculi Astronomiam serió illustrare; & restitutá Mundo Pythagoricá formá, qualem iam antè innui, varia ad condendum Nouas Tabulas obseruauit. Verùm quia neque circa Fixas aliud quicquam potuit, quàm promotionem illarum in longum, quatenus ab vsque Ptolemæo progressæ apparebant, constituere; ideò Canones quidem motuum quàm maximè potuit exquisitos condidit; sed & illi, & quæ fuere ipsis super-exstructæ Prutenicæ Tabulæ, mágis quidem, quàm Alphonsinæ; at non tamen Cælo vndique quadrârunt. Laudabilis interim Vir, quòd fore illis quoque adhibendam correctionem præsentiens, adhortari solitus est sitientissimum Astronomiæ iuuenem Georgium Ioachimum Rheticum, vt cum-primis operam daret restitutioni Affixarum, & earum maximè, quæ in Zodiaco, aut propè ipsum sunt, & quibuscum Planetæ comparari possunt; quòd, nisi illis restitutis, neque Planetarum loca obtinere, neque omninò quidpiam moliri circa Astronomiam exquisitum liceret.

Exortus itaque est demum Tycho Braheus nobilis Danus, qui à prima vsque adolescentia obseruandis Sideribus deditus, tantò magis illa Copernici adhortatione in Rhetici operibus euulgata permotus fuit, quantò peruidit non posse se absque Fixarum restitutione determinare germanum locum Stellæ illius celebris, quæ ab initio Nouembris anni M. D. LXXII. vltra menseis sexdecim in Constellatione Cassiopeiæ fulsit. Peruidit nimirùm errores penè omneis, qui à fundata vsque Astronomia deprehensi in ea forent, ex eo originem habere, quòd Stellæ Fixæ non in iis fuissent, quibus supponerentur, locis, sed aliquæ propiùs, aliquæ remotiùs: idque seu Hipparchus initio non sat exquisitè omneis consignasset, quas & ferè per graduum sextanteis solùm designârat (& difficile sanè est quidpiam simul inuenire, ac perficere) seu exscriptores Ptolemæi aut inscitiâ, aut incuriâ plerarumque loca vitiassent, seu factæ illæ additiones, ob progressum in consequentia, labem fecissent aliquam: seu quavis alia demum ratione. Ac iam quidem generosus ille,

&

& nunquam satis laudatus Princeps VVillelmus Hassiæ Landgrauius in eam quoque curam incubuerat, vt loca Fixarum restitueret; attamen rem perficere, vt ipsi Tychoni, concessum non fuit. Tycho igitur heroico ausu id sibi in animum induxit, vt ab ipsis vsque fundamentis Astronomiam instauraret; atque idcircò neque labori, neque sumptibus vllis parceret (& conferente præsertim ad impensas Friderico II. Rege laudatissimo) necessariis omnibus obseruationibus peragendis. Quare & vbi primùm in Insula Huenna abs Rege concessa, exstructóque Vraniburgo, Obseruatoria apparauit, ipsáque numeroso, & magnifico Instrumentorum apparatu instruxit; cœpit (ac adhibitis quidem pluribus idoneis coadiutoribus) exquisitè obseruare Poli eius loci per circum-polareis Stellas altitudinem; ex qua altitudinem quoque Æquatoris intelligens, puncta Æquinoctialia ex transcursu Solis per ea designauit; ac attendens prætereà ad parteis Tauri, & Leonis medias, Apogeum Solis inuenit, einsdémque Eccentricitatem, cursúmque à puncto Æquinoctij verni deduxit. Ex Venere autem interdiu cum Sole, noctu cum Fixis comparata, ascensiones rectas, declinationésque Fixarum rimari est aggressus; quod antiquiores quidem fallaciùs, vsurpata Luna, non Venere, præstiterant. Exquisitè verò imprimis Stellam Lucidam, quæ est in Arietis vertice constituit, & ex ordine aliquot secundum Zodiacum præcipuas; ac tum, disquisitis aliarum omnium cùm ab ipsis, tum inter se mutuis distantiis, omnium & ascensiones rectas, declinationésque definiit, & longitudines, latitudinésque præscripsit, & antiquorum Catalogum numero circiter ducentarum adauxit. Nam degentes quidem antiqui in Australiore horizonte, ducentas plus minùs Stellas adnotârant; in horizonte Danico, longè Borealiore, inconspicuas; at ipse vicissim circiter ducentas ab illis neglectas, quasi minutiores, collegit, & grandioribus cæteris intermiscuit. Cùm intereà autem semper obseruaret Planetarum omnium per Meridianum transitus, & distantias à Fixis Stellis vicinis, ac præcipuis; fundamenta iecit ex quibus tum singulorum loca haberi, tum motus definiri possent. Ac erat ipsi quidem pro votis Theoriam Astronomiæ totam, Tabulásque nouas ex iis condere; sed immatura morte præuentus, perficere potis non fuit; ac plurimùm est, quòd Obseruationes consignârit, reliqueritque, ex quibus Keplerus potuerit Theoriam, Tabulásque indigitas Rudolphinas construere: & ex quibus, ac aliis, quæ peragi deinceps poterunt, quicquid in hisce Tabulis desiderabitur, emendetur. Id verò imprimis singulari commendatione dignum est, quòd Fixarum loca per ipsum restituta habeamus; quódque proinde ipse solus id aggressus fuerit, ac perfecerit, quod nemo ab Hipparcho vsque aggressus fuerat, perfecerátve.

Cætera prætereo, quæ illi debentur, vt quòd primus Cometas ferri per Ætherea spatia demonstrauerit; quòd Refractiones cauendas esse, & quatenus, ostenderit; quòd Lunæ latitudinem augendam esse ampliùs quadrante, quàm reputaretur, deprehenderit; quòd latitudines Fixarum variari propemodum conuicerit; quòd Hypothesin, quàm, qui sequi aut Ptolemaicam non sustinent, aut Copernicæam non audent, tueri possint, inuexerit; vel certè, si fuit Apollonij Pergæi (vt penè ex ipsis Ptolemæo, & Copernico intelligi licet) collato suo calculo probabilissimam fecerit; & quæ esse possunt huiusmodi plura. Lib. 5. c. 35. 12. Almag. 10. Obseruo duntaxat, quàm exquisitè omnia supra antecessores fuerit exsequutus. Nempe Organa fabrefecit ea conditione materiæ, ea commensione magnitudinis, ea varietate constructionis, ea cura elaborationis, ea præcisione diuisionis, ea facilitate tractationis; ac eam prætereà adhibuit & sui, & coobseruatorum complurium solertiam, diligentiam, industriam; vt cùm Hipparchi, Ptolemæi, cæterorúmque obseruata, per senas, aut summùm duodenas graduum parteis designarentur; sua ipse per sexagesimas, seu vocata minuta, scrupuláve prima, ac sæpe quoque per aliquot minuti vnius parteis designârit. Quæso verò, vt hoc attingam, qui comparari cum Tychonis industria, præcisionéque in obseruanda Eclipticæ obliquitate valeat

leat illa obseruandi Eratosthenis ratio, quam Hipparchus, Ptolemæúsque probârunt, sequutique sunt; vt videlicet Meridianus diuideretur in parteis octoginta treis, ac interuallo Tropicorum deprehenso capere ex illis vndecim, pronunciaretur distantiam Tropici-vnius ab Æquatore, esse talium partium quinque, ac semissis, seu, reductione ad gradus facta, viginti trium graduum, & minutorum quinquaginta vnius, ac trientis? Sed illi nimirum Scapbidio, cum erecto ad medium Gnomone, quale antè descriptum est, ad hoc negotium vtebantur; quod ad quam vsque subtilitatem pertingere possit, nemo est, qui non videat. Quadtans quoque ille Ptolemæi, quam-multùm abest à perfectione vel minimi eorum, quibus Tycho vsus? Idem dico de Regulis; nam & quod constitutæ illæ in Alexandrina Porticu, Palæstrâque Armillæ, aut ab ipso etiam Ptolemæo confectæ quidquam comparandum cum Tychonicarum perfectione habuerint, non sunt profectò cætera illa organa argumento. Nihil est subinde necesse, vt repetam Machinamenta, quibus fuere prisci Ægyptij, Babyloniíque vsi, seu in discernendis Zodiaci Signis, seu in Diametro Solis obtinenda. Nihil, vt ea commemorem; quibus vsi in eadem Diametro captanda Aristarchus, & Archimedes: quanquam mirari profectò subest, cùm Aristarchus adcò

In Aren. propè verum circa Solis Diametrum apud Archimedem collineârit, illam statuens circuli partem septingentesimam, ac vigesimam, gradúsve dimi-

Init. dium; qui fieri tamen potuerit, vt in suo *de Magnitudinibus, & distantijs* libro constituerit diametrum Lunæ, quæ tamen est proximè, quanta Solis, partem centesimam octogesimam, sine duos gradus, cùm dixit illam *quin-*

Lib.6. *tam decimam partem Signi*; quod etiam à Pappo est animaduersum. Nihil demùm, vt Organa, quibus fuere post-modum vsi Albategnius, Peurbachius, Reginmontanus, Copernicus, alij; siquidem, præter Regulas Regiomontano authore confectas (quibúsque est in obseruandis Solis altitudinibus Bernardus VValterus illius discipulus vsus) ea omnia non longissimè modò, sed & toto penè, vt sic dicam, Cælo, ab exquisita organorum Tychonicorum ratione abfuerunt. Hoc solùm optandum, vt quæ Obseruationes fuere iis peractæ, in lucem edantur (quando ex, bonis auibus, vt infrà deductum videbis, supersunt) optandum, inquam, tum ob causas illeic loci recensitas; tum ob eam, quòd non omnes Stellæ, quarum ille Catalogum in Progymnasmatibus exhibuit, deprehendantur satis congruè subductæ fuisse calculo (quatenus nimirùm ad Cælum non quadrant) cùm & ex eadem officina Catalogi varij prodierint, plerumque inter se discrepantes (vt insinuabit specimen ad Operis calcem appositum) totum verò hoc emendare liceat ex patefactis fontibus, Obseruationibus scilicet, ex quibus quid fuerit vitiosè deductum, quídque probè denuò deduci possit, innotescat.

Interim verò, cùm tanto iure commendandus Hipparchus sit; quòd Organis excogitatis dimensus fuerit Sidera; non minore sanè commendandus Tycho, qui solus per tot sæcula ausus sit illum imitari, ac ita imitatus sit, vt eum superasse reputari possit. Me quod attinet, cùm haberi Hipparchus alter Atlas valeat; Tychonem videor iure habere quasi alterum Herculem, qui illius, quasi fatiscentis, onus, vicésque subierit. Vocat eum proinde Keplerus Hipparchum nostri sæculi; quod verum cùm sit, meritò

Lib.2.c.12. profectò vtriusque occasione exclamârit Plinius suum illud, *Macti ingenio esse, Cæli Interpretes, rerúmque naturæ capaces; argumenti repertores, quo Deos, hominésque vicisti!* Et, *Viri ingentes, supráque mortalium naturam, tantorum numinum* (Solis nempe, ac Lunæ) *lege deprehensa!* An verò liceat adiicere taleis maximè esse viros, quibus tritum illud ex Nasone competat,

1.Fast. *Fœlices Animæ, quibus hæc cognoscere primis,*
Inque domos superas scandere cura fuit!

Tales certè sunt, qui in domos superas sic scandunt, vt earum mysteria nobis referant, præsténtque, vt è Terra non discedentes, in Cælo versemur; dicíque adeò de illis debeat, quod statim pòst subiicitur,

Admouere

Admonere oculis distantia Sidera nostris,
Ætheráque ingenio supposuere suo.

Quin-etiam illud quod sequitur,

Sic petitur Cælum, non vt ferat Ossan Olympus,
Summáque Peliacus Sidera tangat apex,

interpretari ita licet, vt tales reverà sint Viri, qui suis illis Organis, quasi scalis, & gradibus in Cælum ascendant, & cum Cælo, ac Sideribus immortali gloria florentes perennent: secùs ac sperare ij possunt, qui Gigantum more opes cumulant, titulósque aceruant, quos adueniens mors casúsve insperatus, quasi Iouis fulmen excutiat, ac densa obliuionis caligine obruat. Quoties profectò subit Tychonis speciatim cogitatio, is videtur appositè potuisse illud vsurpare, quod olim apud Synesium alius,

Οἶδ᾽ ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος, ἀλλ᾽ ὅταν ἄστρων
ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας,
Οὐκέτ᾽ ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ πὰρ αὐτῷ
Ζηνὶ διοτρεφέος πίμπλαμαι ἀμβροσίης, De dono ad Pæon.
Noui, quod moriar, fragilis: sectans tamen Astra,
Quæ heinc, illeinc crebris sunt reuoluta viis:
Haud vltrà Terram pedibus contingo; sed ipso
Cum Ioue diuinâ repleor Ambrosiâ.

Quippe in assidua, qua fuit, Astrorum peruestigatione, visus omninò est communem conditionem mortalitatis, præsensionémque futuræ mortis lenire, atque compensare cum voluptate, qua se agnoscebat non sine fructu viuere; vtpotè qui generi humano adeò vtiliter laboraret, déque tota posteritate adeò munificè mereretur, ac sibi eam gloriam, famæque celebritatem quæreret, quæ nulla obscurari, aut deficere longinquitate temporis posset.

Verum hactenus ea sunto, quæ Tu, Vir Illustris, non modò audire, sed habere etiam legenda voluisti, de rerum Cælestium obseruatione, ac studio, ab vsque antiquissimis, quantum licuit, temporibus, ad Tychonem Braheum vsque: nam ea quidem, quæ adinuento post Tychonis mortem Telescopio detecta in Cælo, obseruatáque sunt, Sol maculosus; Luna superficie inæquabilis; Venus Phaseis, vt Luna subiens; Mercurius quoque, & Mars ex parte; Iupiter fasciatus, & stipatus quatuor veluti satellitibus; Saturnus tricorpor, Galaxias stellatus totus, stellatæque pariter variæ per Cælum quasi nebululæ; ea, inquam, & plura, satis Tibi sunt, supérque comperta. Ad Tychonis Vitam, cuius occasione hæc edisserui, quod attinet; eius seriem, quasi annaleis sex Libellis complexus sum; retuli nimirum ad suos quidque annos, quatenus fuisse ab eo gestum, obseruatum deprehendi. Si mihi præ manibus fuissent obseruationum Codices, hoc est, Commentarij non modò annales, verùm etiam diarij; licuisset profectò, ob plureis circunstantias adhibitas, omnia exhibere vt completiùs, sic aliquantò fortè ornatiùs: Sed enim & Codices ipsi, dum editi erunt, seipsos loquentur, Tychonémque ampliùs celebrabunt; & mihi satis intereà est, id præstitisse quod potui, & ex suscepto opere emersisse, quatenùs licuit; integrum relinquens iis, qui bona forte Codices siue Manuscriptos, siue editos perlegerint, pluráve aliunde, quàm ego habere perspecta potuerint, vt omnia cumulatiùs, elaboratiúsque exsequantur. Fortè verò etiam non deerunt lectores, quibus videbor fuisse nimius; neque debuisse tot singularia ex iis, quæ à Tychone obseruata, conscriptáve fuere, interserere: Sed cogitaui nempe, si vitam Ducis cuiuspiam militaris mihi conscribendam sumpsissem, futurum fuisse, vt singulareis quasque actiones scriberem, quibus maximè illius virtus, aut in superandis prælio hostibus, aut in expugnandis vi, ac obsidione arcibus enituisset; cùm mihi verò præcellentis rerum Cælestium Obseruatoris conscribendam Vitam proposuerim, reputaui non satis fore, si generatim solùm ipsius in obseruando industriam, diligentiámque commendarem; sed debere me eam quoque speciatim, singularibusve quibusdam speciminibus facere perspectam. Et, cùm ipse aliunde ea, quæ ex suis obser

obſeruationibus deduxit, ratiocinatúſque eſt, conſcriptis à ſe libris conſignârit; cenſui libri cuiuſque ſeriem, ſummámque eſſe exhibendam, pro ea, qua ſum opinione, celebratos eruditorum, laudatorúmque Virorum libros, eſſe totidem quaſi bella geſta, vrbeíſve expugnatas, in quibus quanta Imperatoris ſapientia inclaruerit, pernoſſe lectorem delectet. Fortè etiam, pleraque, fateor, inter legendum incident, quæ diſplicere eò valeant, quòd intelligi, niſi ab iis, qui fuerint Aſtronomiæ initiati, non facilè poſſint: verùm, & ea præter-volare facile erit cæteris, qui vulgaria magis requirent; &, cùm iſtis gratificari, quantum licuit, fuerim adnixus, ducere non debui illos negligendos, qui rerum Cæleſtium ſtudioſi cùm ſint, penitius quidpiam cognoſcere ex eius Viri ſtudiis, qui totum æuum in Cæleſtium contemplatione traduxit, exoptent. Quod ſupereſt autem, mihi abundè erit, ſi gratam Tibi rem fecero, cui me maximè probare eſt cordi. Vale. Pariſiis, tuis ex ædibus, Kalend. Septemb. M. DC. LIII.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI, ASTRONOMORVM CORYPHÆI VITA.

LIBER PRIMVS.

PER-ILLVSTRIS est apud Danos Braha, Braheorúmve vocata familia. Oriundam perhibent ex Suecia, vbi floret etiam-num ramus Braheorum Comitum; cùm in Dania nulla obseruetur Comitum, Marchionum, Ducúmque distinctio. Ex hac igitur, quę apud Danos, stirpe ortum ducens Tycho patrem habuit *Ottonem Brahe*, ex Tichone alio, & Sophia Ruda prognatum. Is autem Tycho nostri auus filius fuit Axilij Brahe; & Mariæ Longæ: Sophia verò ipsius cōjunx fuit Georgij Rudi, & Christianæ Rosencransiæ filia. Ad matrē quod attinet, ea fuit *Beata Billea*, prognata ex Claudio, & Elizabetha Vlestanda: Fuit autem Claudius filius Stenonis, & Margaretæ Ronnoræ; Elizabetha verò Ioannis, & Margaretæ Trollæ filia. Nomina harum familiarum apposita insignibus legere licet in eo arcu, cui in nonnullis Operibus supposita est (æri nempe incisa) Tychonis effigies. Ac in ipsis quidem columnis arcum sustentantibus indicantur etiam familiæ tam Abauorum, quàm Abauiarum; verùm specialia tam illorum, quàm istarum nomina sunt perinde nobis comperta.

Fuit Otto Brahe Dominus Knudstorpij, feudi videlicet auiti, sitique in Scania, vltra oram maris Balthici, non procul Helsimburgo. Cùm illeic autem degeret, Beatam Billeam vxorem duxit, ex eáque suscepit decem liberos, quinque putà mares, quinque fœminas, quos ipse hoc ordine natos in Aduersariis domesticis scripsit; Elizabetha, Tycho, Stenò, Marina, Axelia, Margareta, Christiana, Georgius, Canutus, Sophia. Heinc fuit filiorum primogenitus Tycho, quod & ipse est testatus non semel, ac in illa speciatim de suo ex Dania discessu Elegia, hocce disticho;

Ast ego Braheus de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.

Cùm verò Fratres ipsius omnes magnæ in Patria authoritatis, & magna ex parte Senatorij Ordinis fuerint; tum memorandus præcipuè Steno, qui Majestati Regiæ Consiliarius, & in arce Calundburgica Præses, habuit cæteros inter liberos, tum filium Ottonem Basnesium, tum Birgittam filiam, quæ illustri Friderico Reetzio nupta, quatuor filios edidit, Petrum, Stenonem, Antonium, Georgium, quorum natu maximum Legatione Regia Parisiis fungentem, vnà cum natu minimo videre, affari, experiri beneuolos licuit. Ex filiabus autem, dicenda præsertim Sophia, quæ decennio post Tychonem nata, longè supervixit; exstincta quippe à paucis annis propemodùm nonagenaria. Ea fuit perita Matheseos, & Astronomiam cùm diligeret, tùm Astrologiam præsertim depetiit: vnde & expeditissima in erigendis Thematibus fuit. Reliquit verò filium Senatorem, inclytum Tagonum Torum Ericsolmium.

Ad TYCHONEM quod attinet, is natus est *Knudstorpij* (cuius loci latitudo est 1546.
quinquaginta sex graduum, & quadraginta sex minutorum) anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, ac mense Decembri. In exemplo ad me transmisso paternorum Aduersariorum, natus habetur diē Martis, qui inter festum B. Luciæ, & Natalitia Domini fuit: quod si ritè constet, debuit, repetendo seriem Kalendarij secundum Stylum veterem, natus esse die eius mensis decima-nona. Existimârunt aliqui natum fuisse decima-quinta; at ipse in libro de Cometis, *Assumamus*, inquit, *Obseruationes repertas die xiij. Decembris, qui nobis ante annos xxxi. natalis illuxit*. Cùm illeic tamen asserat se die xiij. natum; intelligendus dies est à meridie, vt ipse in Astronomicis accipere solet, incœptus. Quippe vulgari modo loquendo, dicendus

dus est oatus die xiv. mane, & hora quidem
x. cum minutis xlvij. quod non modò habet
in Annalibus MSS. Ioannes Stephanus, qui
id ex Tychone accipere potuit, vt mihi qui-
dem per optimum Olaum VVormium. compertum est; sed ipsemet etiam Tycho decla-
rauit in Natalitio Themate, quod olim ab
ipso cum Magdeburgensi Rollenhagio com-
municatum, præclarus Laurentius Eichsta-
dius & obtinuit, & mihi impertiit: In eo
quippe Tycho natus legitur die Decembris
xiij. horâ xxij. min xlvij. Ac Pater quidem in
Aduersariis horam dicit inter nonam, ac de-
cimam; sed ipse Tycho tempus correxit,
gradum ascendẽtem definiens, vt Eichstadius
idem perscripsit, ex accidente, quo nasi pars
ipsi fuit abscissa, vt dicetur inferiùs.

Fuêre Tychoni heinc patruus Georgius,
inde Steno auunculus, quos est impensè, &
sui amanteis, & studiorum suorum fautores
expertus. Duxerat Georgius à plusculis annis
Ingeram Oxoniam, magni illius Petri Oxo-
nij, qui deinceps Aulæ Magister (hoc est pri-
mariæ post Regiam dignitatis) fuit, sororem:
sed sterile conjugium erat. Itaque quam-pri-
mùm proles mascula germano Ottoni fuit
nata, de ea quasi propria habenda, educan-
dáque cogitauit. Cùm non obtineret autem
à Parentibus, vt Tycho ablactatus sibi trade-
retur; curauit illum, infantem adhuc, ipsis
insciis abripi, & ad se, insignem illius curam
suscepturum, adduci. Prætexuit autem Pa-
rentibus eam excusationem, quòd nato jam
illis Stenone, ipso frui deinceps possent, ac
foret æquum, vt geminatam prolem mascu-
lam quasi partirentur. Et fuit certè quamob-
rem illi tantò æquiore animo ferrent, quantò
non modò ipse Patruus, sed illius etiam vxor
Ingera Tychonem quasi filium habuit, eúm-
que amore singulari complexa est, & non
modò quidem Patruo sospite, sed deinceps
quoque, donec fatis functo, ipsa superstes in
viuis fuit.

Priusquàm infantiam exigeret, adhibuit
Patruus Præceptores, à quibus peritiam le-
gendi, scribendíque assequeretur: &, cùm
1554. jam circa septimum ætatis annum consiste-
ret, vt linguâ Latina erudiretur, operam de-
dit. Et repugnabat quidem Pater, quippe ea
per id tempus mente, vt filij omnes arma po-
tiùs sectarentur, quàm literas; at Patruus per-
specta pueri indole, curiosa nimirùm, ac
Scientiis capessendis idonea, in eo perstitit,
vt Latinè sciret; maximéque, vt posset posteà
Iuris scientiæ incumbere, sicque capax eua-
dere summorum Regni munerum, ad quæ
Viri Nobiles non Militaribus solùm gestis,
sed prudentiâ quoque Iuris euehuntur. Ne-
que verò Otto in ea sententia diu perstitit;
siquidem breui Stenonem quoque literis La-
tinis institui curauit. Fuit Tycho proinde to-
tis quinque annis sub Latinæ linguæ magi-
stris, quos Patruus domum accersiit, & à
quibus fuit imbutus humanioribus literis,
quarũ, ac præsertim Poëseos, se peramantem
semper ostendit. Videtur Parens eius Otto
per hoc quinquennium post annum putà M.
D. LVI. quo nata est Sophia, fatis concessisse;
quippe, cùm ipsi deinceps nulli nati liberi
perhibeantur; vxore licet juuene adhuc, vt
quæ in viuis adhuc foret, & sepuagenaria
quidem, anno nonagesimo septimo, quo
discessisse ex Dania Tychonem inferiùs di-
cetur.

Exactis jam duodecim annis (hoc est men- 1559.
se Aprili anni M. D. LIX) misit illum Patruus
Hafniam Regni Daniæ Metropolim, vt ope-
ram in celebri Academia impenderet Rheto-
ricæ, ac Philosophiæ. Hisce dum vacaret,
contigit, vt die Augusti xxj. anni insequen- 1560.
tis M D. LX. Solis Eclipsis fieret; non tanta
profectò in Dania, quanta Conimbriæ in Lu-
sitania, vbi scripsit Clauius *Solem circa meri-
diem non modico tempore contectum latuisse; te-
nebras fuisse quodammodo nocturnis maiores;
neque enim quò pedem quis poneret, videre po-
tuisse; clarissiméque stellas in Cælo apparuisse:
aueis etiam, mirabile dictu, ex aere in terram
præ horrore tam tetra obscurationis decidisse*; at
tanta fuit tamen, quæ in se plurimorum ocu-
los, ipsiúsque Tychonis potissimùm, conuer-
terit. Demiratus iam fuerat ex lectitatis vul-
garibus Astrologorum Diariis, & ex iis, quæ
passim de morte, fortunisque hominum ab
ipsis prædicta jactari inaudierat, quî possent
futura ex Cæli, Siderúmque inspectione
prænosci: & exoptans ipse quoque futura
prænosse; ac prædicere, Sphæricâ doctrinâ
occœperat imbui. Cùm verò attendit hanc
Eclipsim eo tempore contigisse, quo præ-
nunciatum fuerat, mirari adhuc magis cœ-
pit, & quasi rem diuinam habuit, posse ho-
mines adeò exquisitè callere motus Siderum,
vt illorum loca, positúsque mutuos prospice-
re longè in futurum possint. Quare & con-
quisiuit, coëmitque Stadianas Ephemeridas,
&, vt illarum non modò vsum, sed etiam
rationem teneret, assequutus est, qualem-
cumque potuit, Theoriæ Planetarum noti-
tiam. Atque hoc quidem ipsi initium studij
Astronomici fuit.

Anno deinde M. D. LXII. ac mense Februa- 1562.
rio, discessit Hafniâ, & destinatus cum Pæ-
dagogo Lipsiam, illuc sub Martij finem per-
uenit. Eò verò Patruus mittendum censuit,
vt prudentiæ Iuris, cuius illeic studia maxi-
mè florebant, operam nauaret. Lipsiæ ergo
dum moraretur, Iuri quidem, vt Patruo fa-
ceret satis, studuit; at interim tamen scientiâ
Siderum longè magis afficiebatur, ægréque
ferebat Pædagogi genium, qui stellis quasi
iratis oatus, ferre non poterat, vt vllam suc-
cisiuam horam ipsi impenderet; idque vo-
luntatem Parentum prætendens, quasi ij, vt à
Iuris studio quidquam diuerteretur, nollent.
Factum est proinde; vt tacito quodam Iuris
fastidio teneretur, & aliquando etiam in
hoc qualecumque (quod & deinceps inter
sodaleis frequentèr in ore habuit) distichon
prorumperet,

*Ius Patiae, & Legum sunt nomine Iura sub
vno;*
Grandia condunt, & grandia Iura vorant,

Cùm Patruus autem subministraret etiam
necessariam ad res ludicras, animíve relaxa-
tionem attinenteis pecuniam; ipse quidem
maxima

maxima ex parte impendebat illam coëmendis libris Astronomici argumenti: sed huiusmodi tamen libros clam Pædagogo sibi habebat; neque etiam, quia pecuniam illius manu accipiebat, poterat totam in eos vsus, vt voluisset, impendere; quippe rationem reddere eius expensæ tenebatur. Quoties itaque Pædagogus aduertere non poterat, libros illos peruolutabat; & nactus globulum cælestem (pugno scilicet non majorem) tum, cùm Pædagogus dormiret, inuigilabat Asterismis cælestibus internoscendis; & ea quidem attentione illos comparabat cum iis, qui erant in globo vtcunque depicti, vt intra mensem omneis qui forent in illo horizonte conspicui, probè perspectos habuerit. Didicit & Planetas nosse ex Ephemeridibus Stadianis; quippe à quibus illorum loca inter Zodiaci Asterismos præter-propter designarentur; & habita quidem præsertim ratione longitudinis, secundùm quam ea loca fuot in designatis Asterismis, aut non-nihil vltra, exortum versus requirenda.

Quin-etiam, quia penetrare in ipsa Astronomiæ fundameota desiderans, agnoscénsque Ephemeridas ex Astronomicis Tabulis deduci, conquisiuit tam Alphonsinas, quàm Prutenicas Tabulas, iisque intelligendis sic inuigilauit, vt illarum vsum sibi familiarem expeditúmque reddiderit; ex eóque factum fuerit, vt adnotatis inter Stellas affixas Planetarum locis, & aliquibus interductis imaginariis locis, ipsisque cum similibus in ipso globo comparatis, potuerit deprehendere, non congruere huiusmodi loca cum calculo ex vtrisque Tabulis deducto, & errore quidem plerumque intolerabili; tametsi calculus Alphonsinus magis à vero quàm Copernicęus, seu Pruteoicus aberraret. Deprehendit quoque Ephemeridas Stadij, quæ solæ id temporis exstabant, ab eo calculo, quem ipse ex Prutenicis deduxisset, abludere; ac ideò esse vt fallaceis, sic indiligenter coorexras. Atque id quidem (res sanè mira) prælucente ipsi nemine, sed Marte proprio, ductúque Genij, quo ad hæc studia instigabatur; cùm & perrumpendi forent obices, qui à Pædagogo ponebantur, & quorum causà libertate sese hisce rebus dedeodi carebat. Adde quòd, non ipsam modò Astrouomiam, sed alias etiam Matheseos species Astronomiæ prorsus necessarias, potissimùm verò Geometriam, & Arithmeticam (vt de Optica, aliisque nihil dicam) sic addidicit, excoluitqoe, vt alio vsus præceptore, quàm seipso non fuerit.

Quia verò aliunde animaduertit Tabularum coofectionem supponere Obseruationes rerum cælestium diligenter peractas; & hanc ipsam esse habendam, vt basin totius Astronomiæ: idcircò cogitauit etiam hûc animum appellere, & quam-primùm occasio, facultásque obseruandi foret, sic in hanc curam incumbere, vt aut veteres corrigi, aut nouæ condi Tabulæ possent. Subiit autem primùm cogitatio hæc, post exactam illam, quæ vocatur Magna Conjunctio, duorum scilicet supremorum Planetarum, Saturni, ac Iouis, quæ vigesimo quoque anno contingit, quæque est anno M. D. LXIII. ruente Augusto ce- 1563.
lebrata, cùm Planetæ forent circa finem Cancri, & Leonis initium. Quippè manifestè agnouit supputatum ex Tabulis tempus cum Cælo non coogruere, sperauitque posse laboribus suis aliquod remedium malo adhiberi. Ac defuere quidem illi Organa, quibus Conjunctionem, illiúsque tempus timari scrupulosiùs posset; at venit tamen illi in mentem majusculum quemdam vsurpare Circioum, cuius commissura applicaretur oculo, crura aut in duos Planetas, aut alterum in Planetam vnum, alterum in Fixam aliquam Stellam dirigerentur. Siquidem, descripto aliunde in charta munda circulo, cuius semidiameter foret ipsa crurum circini à medio claui connectentis, ad summos apices longitudo, circumferentia in gradus, cum semissibus, quadrantibúsque distingueretur; ita applicabat deinde ad circuli centrum, clauum ipsum medium, siue centrum Circini, vt extrema crura (siue apices) ad circumferentiam applicita designarent in ipsa gradus, & parteis etiam graduum aliquas, quibus Planetæ inter se, aut vnus Planeta, Fixáque distarent. Mechanica quidem, ac rudis designatio; sed ex qua tamen intellexit Alphonsinos numeros abfuisse à vero Conjunctionis tempore, toto mense, & Coperoicanos aliquot saltem diebus. Prætereo autem illum deinceps, quòd aliquo semper Astrologiæ studio simul teneretur, retulisse ad hanc Conjunctionem, eam pestem, quæ annis insequentibus per totam Europam grassata, innumerabilem hominum multitudinem abstulit; quod talis Conjunctio celebrata fuisset Leonis initio, partiliter, nec procul à stellis nebulosis Cancri, quæ Ptolemæo suffocantes, atque pestilentes dicuntur.

Degebat per id tempus Lipsiæ adolescens industrius Bartholomæus Scultetus, Mathesi incumbens sub Ioanne Homelio, celebri Academiæ Mathematico; illo scilicet, quem post modum Tycho adinuenisse retulit eleuationem Poli Lipsiensem graduum 51. minutorum 17. ac illi esse standum edixit, *pro magna*, inquit, *diligentia, quam idem Homelius in fabricandis, & tractandis organis Mathematicis mechanicè adhibuit.* Scultetus ergo in apparandis Mathematicis instrumentis, cuiusmodi à Præceptore præscribebantur, sedulus erat; quamobrem Tycho inita cum ipso familiaritate, tradidit illi Radium ligneum ex Gemmæ Frisij præscripto, sed clam Pædagogo confectum, vt eum per puncta transversè ducta Homelij more discerneret; quo more ipse postmodum Tycho Quadrantium, Sextantúmque arcus, vt posteà dicetur, discreuit. Tunc verò talem adeptus Radium, obseruandis Sideribus è fenestra quapiam, quoties ipsi serenitas arrisit, sic inuigilauit, vt noctes sæpe integras eo in studio transegerit; idque dormiente interim, ignorantéque Pædagogo. Ac breui quidem deprehendit distaotiarum angulos per æqualeis Radij diuisiones acceptos, proportionúmque regulâ expensos exquisitè sibi inuicem non coogruere;

congruere; quare occasione erroris explorata, adinuentaque, excogitauit tabulam, qua eius Radij vitia, cùm apparatu sibi alium minimè posset, emendaret.

Vtcunque fuit multas eo Radio obseruationes Lipsiæ peregit, easque in speciali codice conscriptas ita asseruauit, vt illis deinceps adjunxerit alias eodem peractas Radio, tum vbi fuit primùm in patriam reuersus, tum vbi Germaniam proximis statim annis reuisit. Hinc est, cur de se alicubi loquens, *A decimo sexto ætatis anno*, inquit, *Sidera iucundo labore scrutatus sum; idque in adolescentia Lipsiæ studiorum causâ morans, saltem per Radium Astronomicum, cùm alia organa in ea teneriore ætate deficerent, quantum fieri poterat, periclitabar*. Insinuat quoque non fuisse se ipsi Homelio incognitum, cùm de memorata Poli eleuatione scribens, quam is per altitudinem Solis maximam, minimámque assequutus fuerit, *hanc sedulò*, inquit, *perscrutatus est, vt ipsemet cognoui, cùm ante annos plus minus viginti quinque Lipsiæ studiorum causâ commorarer*. Denique verò quòd ex hoc vsque tempore præconceperit grande aliquid circa Astronomiam præstare, agnosci potest vel ex fronte Tabularum Rudolphinarum, vbi legitur *Scientiæ Astronomicæ Restauratio à Tychone illo Astronomorum Phœnice animo primùm concepta, & destinata* fuisse *anno Christi* M.D.LXIV.

1564.

Triennium Lipsiæ cùm exegisset, redeundum illi in patriam fuit occasione mortis Georgij patrui; cùm eo alioquin superstite, constituisset priùs & totam Germaniam, & vicinas quoque regiones illius permissu lustrare. Discedens ergo Lipsiâ anno M.D.LXV. sub ipsum Maij medium, doluit, quòd videre in transcursu solùm VVittebergam licuerit: quippe vbi percupierat aliquantulum commorari. Doluit & quòd Rostochium: vnde tectà in patriam soluit. In patria cùm foret, cœpit quidem quampiam domesticæ rei agitare curam: verùm eo maximè fine, vt corrogaret necessariam agitatæ animo peregrinationi pecuniam, ac simul daret operam, vt si quâ egeret per nummularios transmitteretur. Non desinebat interim cælestium quidpiam obseruitare, idque eodem semper Radio: neque enim animum adhuc appellere ad alia organa conficienda voluit, quòd ea non possent per varias regiones, nisi incommodè transferri, & citra labem omnem seruari; posset autem omnium facillimè Radius, vtpote duobus tantùm bacillis, siue Regulis mutuò dissociabilibus vnàque plicatilibus constans. Cogitauit insuper; si quid inter peregrinandum obseruatu dignum sese exhiberet, posse id designari imaginariis lineis inter aliquas stellas interductis, vti & inter ipsa obseruandi initia ab eo factitatum iam retulimus. Hoc certè modo aliquoties Planetarum loca obseruauit, delectis quatuor stellis Fixis, quæ geminæ in eandem lineam cum Planeta inciderent, sicque geminæ lineæ se in Planeta intersecarent. Nempe ex cognitis aliúde ipsarum Affixarum locis, deducere calculo licet quo in loco Planeta sit. Ad lineas verò dirigendas non filo vtebatur, quemadmodum postea de Mæstlino dicendum est, sed regulâ ad oculum applicitâ, & in stellas conuersâ.

1565.

Quod ipsi maximè displicuit, effecitque, vt patriam fastidio quodam auersaretur, eámque cum regione aliâ commutare in animum induceret, contemptus fuit, quo in ea habebant liberalia studia, quæ ipse deperiret, peruidit. Quippe non modò cæteri, quos seu in vicinia, seu etiam in Aula internouit, nobiles Viri ea despiciebant, deridebántque; sed ipsi etiam consanguinei, affinésque eum objurgabant, quòd non Iurisprudentiæ, melioribusque studiis vacaret, ac solus erat auunculus Steno, qui sequendum esse genium duceret. Quare & non sine iracundiæ specie discessum suum maturauit, & ne exspectato quidem anno patriæ vale dixit, & VVittebergam semper cordi habens, illuc iter instituit, quò & sub ipsum Aprilis medium anni insequentis M.D.LXVI. peruenit. Illeic iucundè cùm degeret, variáque semper obseruitaret, constituerat non ante exactam Hiemem proximam demigrare: verùm quæ interuenit pestis, effecit, vt aufugeret, ac sese Rostochium Autumno ineunte conferret. 1566.

Rostochij dum ageret, is casus illi contigit, quo bonam nasi partem amisit. Sunt qui ad superiorem annum, ac mensem Octobrim istud referant; quasi ad hoc tempus perueniat directionis illius arcus, qui natalitio Themati, vt est antè dictum, corrigendo occasionem fecit. Scilicet ille ex directione horoscopi ad corpus Martis significari quampiam in facie deformitatem existimauit. Verùm annales memorati, casum ad hunc annum, ac mensem Decembrim, ita referunt, vt Stephanus illorum author, qui Tychonem sæpiùs inuisit, hausisse ex ore illius quæ de eo conscripsit, videatur. Vtcunque sit, res ex eo, se in hunc modum habuit. Die Decembris decima, agebantur choreæ, sponsaliorum occasione, in Bachmesteri ædibus, cæteros inter adfuerunt tum Tycho, tum Danus alius nobilis, Manderupius Pasbergius, qui suborto dissidio, malè inuicem affecti exierunt. Die vigesima septima, hoc est per festa natalitia, recruduit mutuum odium, occasione cuiusdam ludi: Tycho nimirum, studiosus licet, non auersabatur quas relaxationes conditio, ætásque ferebant. Hinc die insequente vigesima-nona ventum demum ad arma est, conflictúsque fuit circa horam vespertinam septimam, ac adeò in tenebris densis, per quas Manderupius id vulnus Tychoni inflixit, quo tota penè anterior pars nasi resecta prorsus periit. Narrat quoque rem in Epistolis Ioannes Baptista Laurus: vbi videtur dissidij causam in æmulationem referre, qua vterque præcellere in Mathematicis contendebat. Adiicit verò Tychonem sibi subdititium nasum haud quidem è cera, sed ex auro, argentóque conflatum ita agglutinasse, ita decenter apposuisse, vt verum omninò nasum mentiretur. Retulit etiam mihi olim Guillelmus Iansonius, qui toto biennio cum Tychone commoratus fuerat, solere illum semper circumgestare

pyxidulam,

pyxidulam, nesciebat vnguento, an glutine
repletam, è qua satis frequenter aliquid illi-
neret naso.

1567. Anno consequente inter cætera à Tycho-
ne obseruata, fuit Eclipsis Solis, quam in
Progymnasmatis primam omnium à se ob-
seruatarum fecit, ipsam ad diem Aprilis no-
nam, ac horam præcisè meridianam refe-
rens, cum quantitate obscurationis digito-
rum sex, & trientis. Scripsit quoque Tycho
longo pòst tempore ad Clauium, obseruasse
se hanc Eclipsin Rostochij, ad littus maris
Balthici, in ipso quasi meridie, digitorum
non planè septem: tametsi Keplerus pro-
fessus rem consentire cum calculo, ait se in
scheda alia inuenisse horam vndecimam, ac
digitos nouem. Hæc porrò Eclipsis celebris
est ob id, quod scriptum à Clauio fuit, *Romæ
Solem non totum defecisse, sed relictum fuisse exi-
lem quemdam circulum lucentem circum circa.*
Quòd quidem Phænomenon variè à Keple-
ro versatur, si quà aut fidem eleuet, aut quî
euenire potuerit, declaret. Ipse Tycho coua-
tus quoque fidem eleuare circa superiorem,
quam in Dania puer viderat, illud semper in
votis habuit, vt posset totalem Solis Ecli-
psin conspicere, quò ea quæ perhibebantur
& de diurnis tenebris, & de aliis huiusmo-
di euentis probaret: verùm nunquam licuit
sic esse felici: cùm ex nouem quas obserua-
uit, consignauítque, Eclipsibus, maxima do-
drantem, proxima semissem diametri Sola-
ris vix excesserit.

Perrexit deinceps morari, & aliquid sem-
per obseruare Rostochij, nisi quòd, cùm per
Æstatem excurrisset in patriam, rediit illùc
per Hiemem, ac eò se appulsum scripsit qui-
busdam nempe literis ad Ioannem Albur-
1568. gensem datis, ipsis Kalendis Ianuarij, exce-
ptúmque hospitio Leuini. Cùm verò die eius
mensis 14. scriberet, *Hodie verò*, inquit, *Deo
annuente, & prosperante in propriam quandam
habitationem migrare constitui, quæ est in Iuri-
starum Collegio, satis commoda, & Obseruatio-
nibus cælestibus, meisque desideriis apta. Illeic,
si Deo ita visum fuerit, hanc Hiemem transigo-
re constitui; quid deinceps futurum sit, dies da-
bit, & Domino illa prospicienda relinquo, ad-
monitus hoc sapienti, & veteri versu,*

*Tu præsens cura, Domino committe
futura.*

Prætereo interim, quod subjunxit, *Tuũ verò
est, mi Ioannes, eas, quas tibi nostri discessus con-
credidi causas in alto silentio apud te sepelire, ne
quis suspicetur, vel intelligat me de quoquam quid-
quam conqueri, aut aliquid in patria fuisse, quod
me ad discedendum impulerit. Id enim permagni
interest, vt nemo audiat me de vlla re conqueri,
vti etiam reuerà, de multis conqueri non possum.
Fui enim in patria ab omnibus consanguineis, &
amicis, præter meritum bene exceptus, eo solo de-
ficiente, quod non omnibus placuerint mea exer-
citia: idque suam meretur excusationem.* Anno
postea partim illeic, partim VVittebergæ
transacto, lustrare vlteriùs Germaniam de-
1569. creuit, & superato Danubio ipsam etiam Au-
gustam-Vindelicorum inuisit. Alia in-
ter loca etiam Laugingâ transiit in ipsis Sue-
uiæ finibus, vbi Cyprianum Leouitium, vi-
rum Astrologicis studiis impensè deditum
cognouit. Quippe inuitatus etiam ab eo fuit,
& cum ipso in multam noctem vt cœnam
produxit, sic sermones conseruit. Quæsiit
porrò ex eo Tycho inter cætera, an-ne in-
terdum Sideribus obseruandis inuigilaret,
quò agnosceret suas Ephemeridas tam labo-
riosè è numeris Alphonsinis supputatas cum
Cælo non congruere: ille autem respondit
se Instrumentis ad obseruandum idoneis de-
stitui, sed attendisse tamen interdum per
quædam horologia ad Eclipseis Solis, ac Lu-
næ, deprehendisséque Solareis magis con-
sentire cum Copernicæo calculo, Lunareis
magis cum Alphonsino; ac trium etiam su-
periorum Planetarum motus cum illo magis
facere, duorum inferiorum cum isto.

Augustam cùm primùm accessit, admira-
tus est propugnaculorum, mœnium, fossa-
rum munimenta: architecturam ædificiorum
priuatorum magnificam, viarum amplitudi-
nem, amœnitatem fontium, salubritatem
aëris, humanitatem ciuium, patritiorúmque
maximè, industriam artificum, bonarum li-
terarum cultum. Quare hisce rebus allectus,
constituit in ea ciuitate non-nihil diutiùs
hærere, maximéque vbi familiareis, bene-
uolósque habuit viros genere, dignitate, opi-
bus, doctrina florenteis, ac illustreis imprimis
fratres Ioannem Baptistam, & Paulum Hain-
zelios, illum quidem Septem-virum, istum
verò Consulem, ambo eruditos, ambo Astro-
nomiæ, sed Paulum præsertim, impensè
amanteis. Quia porrò iamdudum apud se
statuerat, quam-primùm opportunum foret,
idonea quædam organa peragendis cælesti-
bus Obseruationibus apparare (nôrat nempe
ea, quæ vulgò haberentur, exiliora esse, in-
cõmodioráque, quàm vt iis præstari quidpiam
solidum ad restitutionem Astronomiæ pos-
set) ideò nactus artifices, qui præscripta ex-
sequerentur, cœpit imprimis meditari qua
magnitudine, ac formâ esse deberet Orga-
num, quod singula graduum minuta distin-
ctè exhiberet. Contigit autem, vt dum rem
circino in chartâ exploraret, superueniens
Paulus, rem cognouerit, ac in sese receperit
Machinæ operas, ac impensas. Erant illæ
futuræ insignes: Quadrans enim destinaba-
tur, cuius radij, seu latera arcum comple-
ctentia cubitorum quatuor-decim forent (vi-
delicet nondum cogitârat Tycho minuta
graduum in transuersas lineolas tribuere, sed
dumtaxat in eadem linea secundùm arcum
designare) ille tamen passus est se ad opus exi-
mium egregiè animari.

Erat Paulo prædium in pago Gegginga,
dimidio milliaris ab vrbe in Noto-Libycum
distante: quamobrem delectus eius prædij
hortus, in quo is Quadrans conficeretur.
Conducti autem fuere ad hoc præstantes
quique artifices Automatarij, aurifices, fer-
rarij, lignarijque fabri, iique non pauci nu-
mero qui partim vt Consuli gratificarentur,
partim mercede inuitati, alacriter se accin-
xere

xete ad opus : adeò vt intra mensis spatium constructus Quadrans fuerit, ac eiusmodi quidem molis, quam viginti robusti viri transtulerint ægrè in proximum collem. Latera nimirum trabes quercinæ erant, arcus ex solido, specialique ligno: trabes quoque duodecim erant, latera ipsa tum inter se, tum cum arcu connectentes; erat orichalcica lamina ipsi arcui superducta, vt diuisionem illam in minuta quinquies mille, & quadringenta caperet; erant & ferrea ligamenta complura. Apparata erat in colle columna lignea quercina, admodum crassa, ac robusta, quæ ad perpendiculum continebatur parte inferiore in conum abeunte, chalybéque armata, intra structuram solidam terrâ conclusam, saxisque munitam, vt posset manubriorum ope horizontaliter circumduci. Fuit proinde Quadrans versò sursum centro, columnæ affixus clauo tereti, sustentatus intérim arcum duobus capreolis, hinc inde à plumbi, seu perpendiculi ductu. Quòd eius vsus foret in Solis, reliquorúmque Siderum altitudinibus obseruandis, & pinnacidia alteri laterum apposita forent, apparatæ simul erant quædam scalæ trisinate fultæ, quas obseruator conscenderet, vt per pinnacidia ad stellas in humili situ posset collineare. Quòd etiam Machina tanta nullo tecto includi, quin prospectus ad obseruandum necessarius præpediretur, posset, ideò fuere quoque apparata integumenta aliqua, aëris iniuriis arcendis idonea, quæ quoties foret aliquid obseruandum, amouerentur. Prætereo autem Machinam cùm toto quinquennio intacta illæsáque constitisset, tandem tamen superueniente ex aduerso tempestate ingenti, diffractam distractámque periisse.

Quia verò huiusmodi Quadrans compactatus dumtaxat fuit altitudinibus adnotandis; ideò ad metiendum distantias exquisitiore designatione, quàm haberetur per Radium, curauit Tycho fieri Sextantem; sed ex lignea solùm materia, duabus constantem regulis non totos quatuor cubitos longis, quæ tereti clauo ad alterum sui extremum quasi centrum connexæ, sic diducerentur, conducerentúrque, vt collineando ex centro ad electa in alteris extremis pinnacidia, intercepti arcus distantiam inter Sidera commonstraret. Arcus, inquam, qui ad pinnacidia: citerius enim præter cochleam (ex iis, quas dicunt infinitas) diductioni, conductionique inseruientem, erat arcus alius, qui ad fistendum, continendúmque in eodem plano regulas adiutaret. Ad hunc Sextantem, quòd satis leuem, tractabilémque reputaret, apparati fulcrum speciale neglexit: licet eo fuerit creberrimè vsus ad peragendum Obseruationes, quas in peculiari quodam Codice, donec Augustæ fuit, consignauit. Neque verò animum solùm ad istum Sextantem conficiendum applicuit, sed etiam ad parandum Globum, qui orgyiali diametro, seu sex proximè pedum foret. Quanquam non multùm ante discessum in hanc curam incubuit: Vnde & imperfectum, seu ex lignea tantùm materia constantem reliquit. Sed nempe artificem nactus, qualem frustra diu requisierat, committere noluit, ne eius industriam in compingendo quasi nucleo tantæ machinæ non experiretur. Ea quippe constabat interius è variis armillis, frustulisque ligneis concinnè intertextis: & à centro vsque vndique suffultis inque globi formam extrorsum tornatis. Tametsi de globi huius translatione, perfectione, & fortuna, quam est expertus, dicenda erunt inferiùs plura, vti & de studiis Chymicis, quorum fuit ipsi per id temporis primum tyrocinium.

Quamobrem restat heic subiiciam, cùm Petrus Ramus quem æui sui Philosophum, Oratorémque celeberrimum Tycho vocat, Anno M. D. L X X. discessisset Parisiis, ac lustratâ Helvetiâ, inuisisset cæteras inter ciuitates Germaniæ, Heidelbergam, ac Norimbergam, & accessisset demùm Augustam, diu non fuisse, quin & Tychonem, & organa ab eo confecta peruidere voluerit. Erat tum in vrbe Gymnasiarcha eximius, & de literis Græcis, ac Latinis bene meritus Hieronymus VVolphius, quicum Tycho inierat necessitudinem singularem. Is ergo Ramum ad Tychonem ex inopinato deduxit: ac fuere omnes inuitati ab Hainzelio Septem-viro, vt peracto prandio concederent rus, Quadrantis magni spectandi causâ. Demiratus machinam Ramus, ac incredibile penè habens potuisse eam molem in formam adeò concinnam elaborari, adhortatus Tychonem est, vt eius structuram, vtrúmque, ac memorati etiam Sextantis, & describeret, & faceret publici Iuris. Ille autem alia vt pluta, sic longè maiora, per fectióraque animo voluebat. 1570.

Cùm obstupesceret autem Ramus potuisse Tychonem per ipsa Iuuentutis initia tantos sumere animos, & magnâ de eius solertiâ, diligentiáque conceptâ spe, crederet illum esse eum posse, quem in Scholis suis Mathematicis, ac fusius etiam in Procemio Mathematico exoptauerat Astronomiam sine absurdo Hypotheseon commento constituere; idcircò author illi fuit, vt postquam suis vigiliis, ac laboribus redegisset in ordinem motus Siderum per hypotheseis: idem aggredi magno ausu siue hypothesibus affectaret. Nihil scilicet esse probabilius, quàm Astronomiæ cognitionem ideò fuisse olim Ægypriis, vt legimos, facillimam, quòd non intricatâ hypotheseon viâ, sed alia quadam compendiosiore, planioréque incederent. At Tycho excepit, rem factu impossibilem postulari: quoniam cùm cælestia, vti & cætera, numero, & mensura constent, Hypotheses nihil aliud, quàm per circulos, aliásque figuras ostendunt mensuram apparentis motus, quatenus Arithmetica illas resoluit in numeros; adeò vt velle sine ipsis Astrorum motus capere, viribus humanis sit maius. Illam antem apud Ægyptios facilitatem fuisse solùm in Planetarum Æquatoriis, quibus, cùm aliunde non suppeteret expedita ratio Ephemeridum, scrupulosas, laboriosásque supputationes declinàrunt. Non acquiescente penitùs Ramo, ipse non multum obstitit; quippe

quippe cùm illum vt veritatis summè ardentem cognosceret, sic penitioris Astronomiæ non planè capientem subodoraretur.

Præterea locum illum Rami inter cætera, sic habere, *Fabula est longè absurdissima, naturalium rerum veritatem per falsas causas demonstrare. Quapropter Logica primùm, deinde Mathematica Arithmetica, & Geometria elementa ad amplissimæ artis puritatem, & dignitatem constituendam adjumenti plurimùm conferent. Atque vtinam Copernicus in istam Astrologiæ sine Hypothesibus constituendæ cogitationem potius incubuisset: longè enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm Gigantei cuiusdam laboris instar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas stellas specularemur. Quin potius è tot nobilibus Germaniæ scholis exoriare Philosophus idem, & Mathematicus aliquis, qui positam in medio sempiternæ laudis palmam assequatur.* Ioannem verò Keplerum in suis de motibus Martis ex obseruationibus Tychonis Commentariis, inter cætera sic excipere, *Tu modò, Rame, subsidia rogans amplissimæ scientiæ à Logica, & Mathematica, ne, quæso excluseris adjumenta Physica, quibus illa carere nequaquam potest. Et ni fallor, facilem te das; quippe qui conformatori tuo præter Mathemata, etiam Philosophiam circumjicis. Eadem igitur facilitate Philosophiam ipse etiam audi, rem vulgo absurdissimam non Gigantæo conatu, sed optimis rationibus defendentem; quod cùm agit, nihil nouum agit, nihil insolens; sed officio fungitur, ob quod inuenta est. Fabula est absurdissima, fateor, naturalia per falsas demonstrare causas; sed fabula hæc non est in Copernico; quippe qui veras, vt ipse arbitratus est, Hypotheseis suas non minus quàm illi tui veteres,* (Eudoxus, Calippus, Aristoteles) *suas; neque tantum est arbitratus, sed & demonstrat veras: testem do hoc opus.* Præterea id, inquam, ac adnoto solùm, Ramum Parisios reducem, ac prinsquam in Bartholomæana internecione misere periret, continere se non potuisse, quin scribendo aduersus Schegkium, commemoraret, commendaretque Augustanum illum Quadrantem.

Augustâ porrò discedens Tycho, tum Paulum Hainzelium rogauit, vt si quas magno illo Quadrante Obseruationes peragerer, illas secum per literas communicaret, quod & Paulus se facturum recepit (quippe qui in illius gratiam maximè, tantam apparari machinam curasset) tum eidem Paulo reliquit, donóque dedit Sextantem suum, contentus nimirum in itinere Radium non perinde incommodum transferre; tum illius custodiæ, curæque commisit quem magnum Globum eatenus ligneum sibi confici procurârat, vt se redeunte ipse, seu aliunde quæsitum mitteret, saluum obtineret. Trajecto Danubio, vidit Ingolstadij Philippum Appianum, quicum iucundissimum babuit de Petro parente, déque eius studiis, quibus filius quoque non parù afficiebatur, serere sermones. Deinceps autem superatâ reliquâ Germaniâ, lareis suos teuisit (& labente quidè iam Anno M. D.
1571. LXXI.) sed postquam tamen Hafniam appulsus, aliquovsque illeic degit, vt consanguineos, affineis, amicos variè interuiseret; Regem salutaret; probaret quid inter vitam aulicam, literatúmque otium interesset discriminis; & cum doctis denique viris, si quos in Academia nanciseeretur, familiaritatem iniret.

Erat Tychoni, vt antè dictum, Auunculus Steno Billeus, qui vt apprimè literatus erat, nullúmque improbabat studiorum liberalium; ita agnoscendo Tychonem magnum jam aliquid spirare, & complexus illum peramanter fuit, & se ipsius studiis fauere velle significauit. Obtinuerat ille iam antè feudum quoddam Regium nomine Herritzvadium, quod Monachorum cœnobium fuerat, ipsúmque non longè Knudstorpio: quare & cùm tunc in eo habitaret, illam ædium partem Tychoni concessit, quæ ipsi est visa commodissima cælestibus obseruandis: Tychóque acceptam tantò magis habuit, quantò & locus fuit peramœnus, & Auunculi consuetudo fuit & jucundissima, & beneuolentiæ testatione plena; vt præteream fuisse in promptu excurrere domum in vicinia sitam, si negorij quidquam interdum vocaret. Quin-etiam vbi Steno accepit delectari etiam Tychonem Pyronomicis operis, concessit illi spatiosam domum, quam extra Cœnobij mœnia ad passus aliquot habebat, vt in ea commodè, secretóque fornaculas suas, clibanósque exstrueret, & quomodocumque ea vellet, ad id operæ vteretur. Tycho proinde vt in cœnobio Obseruatorium apparauit, sic in hac domo Laboratorium, ac mirè placuit Auunculo, quod declarauit se hac ratione integram Astronomiam prosequi, & exeolere, quatenus in Obseruatorio Astra Cælestia, Solem, Lunam, cæteráque contemplabatur; in Laboratorio verò circa Astra Terrestria, Aurum, Argentum, alia, quæ iisdem nominibus Solis, Lunæ, & cæterorum effectentur, occupabatur: vnde & ipsi pro more fuit illam cælestem, istam terrestrem Astronomiam appellitare, ac tantò magis, quantò Astra terrestria esse agnouit influentiarum cælestibus analogarum.

Et quantùm quidem circa priorem desudauerit, in confesso est; de posteriore verò testatus est ipse, fuisse se ab anno ætatis vigesimo tertio non minùs in ea, quàm in alia seriò cognoscenda, pertractandâque occupatum; ac nihil non fuisse in metallis, gemmis, mineralibus expertum. Quin-etiam per ipsa initia, & quovsque sub finem insequentis anni Nouum illud Sidus in Cælo apparens oculos percelluit, videtur fuisse nonnihil magis erga terrestrem Astronomiam, quàm erga cælestem affectus. Nempe nescio quid spei grandis animo præconceperat (vt mos est tyronum, inexpertorúmque) ac summo idcircò ardore auebat rem quam-primùm perducere ad illum quem sibi præstituerat finem. Hinc major quædam illi cura Chymicæ illius supellectilis, quàm Organorum Astronomiæ cælesti inseruientium; quippe cælestia quidem frequenter, sed Radio tamen solo scrutabatur; ac ideò lentè procurauit fabricam Sextantis illi similis, quem Augustæ reliquerat, vt is perfectus vix fuerit, cùm Sidus illud

illud primùm apparuit. Adde quod destinâras quidem insignem quoque supellectilem horum Organorum sibi apparare; sed habebat semper in animo Germaniam, vbi esset idoneos habiturus artifices, ac vbi debere se demum sedem figere in animo habuit, si quando opum satis abundè (quod quidem maximè per Chymiam non desperabat) adeptus foret. Videlicet cùm Hafniam aliquoties excurreret, & propter vitam aulicam, quam ipsa nascendi conditio faciebat propè necessariam, plurimum sibi impedimenti ad studia fore prouideret, ideò quam pridem conceperat, auersationem patriæ resumpsit, & de quærenda, constituendáque apud exteros sede cogitauit.

Sextans porrò ille recentior aliquantò maior Augustano fuit; geminæ enim Regulæ, & quasi latera illius longitudinis fuere pedum quatuor, vti & latitudinis digitorum trium, crassitudinis verò duorum. Ac fuere quidem illæ quoque ex ligno, ipsóque juglandi; sed fuit tamen arcus ex solido ære exquisitè elaboratus, exquisitéque diuisus in gradus, & minuta singula graduum: scilicet gradus in illo erant propemodùm sesquidigitales. Fuere verò etiam Regulæ, quà committebantur, laminulis æreis munitæ, æteóque clauo tereti conexæ; præter ærea quoque, seu orichalcica pinnacidia; ne quid memorem de interiore arcu; déque cochlea diductioni, conductionique inseruiente; neque etiam de cochleolis ad affigendam vtrivis arcui regulam currentem conferentibus; vbi ea quidem post debitam collineationem foret sistenda. Cùm exoptasset verò Tycho, vbi Stella Noua apparuit, esse Organis huiusmodi instructior; consolationi tamen fuit, quòd istud saltem præ manibus foret. Cæterùm, quia Noua hæc Stella fuit ipsi, aliquanto segniùs propetanti quasi quoddam calcar ad animos magnos resumendos adhibitum: ideò videtur quidpiam de ipsa plusquam obiter hoc loco attingendum.

1572. Anno itaque insinuato M. D. LXXII. ac die Nouembris xj. vesperi, paulò ante cœnam, redibat Tycho lento gradu ex seposito illo suo, vt diximus, Laboratorio (ad quod inspiciendi, ordinandíque gratiâ, bis, terve dietim diuertebatur) cùm inuitante serenitate, quà spes Obseruationum peractâ cœnâ continuandarum, cœpit oculos circumquaque versus Cælum conuertere. Ecce autem insolens Iubar in Asterismo Cassiopeiæ circa verticem tum exstante, ita oculos radianti fulgore, magnitudinéque perstrinxit, vt ratus aliunde nihil simile in eo Asterismo fuisse priùs visum, planè obstupuerit, & vix sibi ipsi attendenti, attonitóque habendam fidem censuerit, quousque famulos suscitatus, & rusticos fortè curribus transvectos percontatus est, num quid simile cernerent: ac illi vno ore & cernere se ingentem Stellam professi sunt, & talem fuisse nunquam à se illeic conspectam sunt contestati. Ratus itaque esse hoc quoddam nouum, insolitúmque Phænomenon, ad Obseruatorium suum properat, Organum componit, ac distantiam Sideris noui à circumvicinis Cassiopeiæ Stellis dimetitur, vt possit deinde exquisitè illius locum designare. Adnotat & illius formam, magnitudinem, lucem, colorem, aliáque adjuncta. Lætatus est die insequente constare adhuc Phænomenon, vt experiretur, num foret euariata distantia; ac statuit rem etiam deinceps quam-maximè posset, sedulò explorare.

Id illi erat moris ab aliquot annis, vt anni cuiusque initio Diarium sibi secundùm totam illius seriem conficeret, in quo vnà cum exortibus, occasibúsque Siderum, varios Planetarum aspectus, Lunæque præsertim Syzygias, cum directionibus designaret, obseruaturus quæ, & à quibus constitutionibus Siderum, aëris mutationes crearentur. Hac ergo ratione anni insequentis M. D. LXXIII. Diarium condidit, nonnulláque illi de nupera Stella (tum quoque conspicua) quatenus illa Geometricè ex obseruatis deduxerat, præmisit. Hafniam Vere appetente accedens, id scriptum secum detulit; & solitus excipi hospitio à Ioanne Pratensi Viro Doctore, Lectoréque in Academia eximio, ipsum illi inspiciundum dedit. Demiratus Ioannes rei nouitatem (erat quippe Hafniæ prorsus inaudita) fidem ægrè adhibuit; nec secus se habuit senex optimus, & rerum bonarum studiosissimus Carolus Danzæus natione Aquitanus, & illeic Christianissimi Gallorum Regis nomine per complureis annos Legatus, qui accepto Tychonis aduentu, ipsum cum Pratensi inuitauit ad prandium. Quippe cùm inter epulandum Stellæ mentionem fecisset Tycho, existimauit Carolus & jocari illum, & tacitè solùm exprobrare Hafniensibus Cælestium rerum inanitatem. Tycho autem subridens, alind nihil expetiit, quàm affulgere eo vespere serenitatem aliquam, vt quid rei esset ipsis approbaret. Fauens fuit Cælum, ac vterque eorum vidit, & obstupuit; Ioannésque speciatim Stellam eodem censu cum ea, quam Hipparchus obseruârat, duxit; vnde & instare deinceps non desiit, vt quod de ea scriptum legerat, mandaretur typis. Abnuit tamen Tycho, id quidem prætexens, quod non esset opusculum satis exquisitè limatum; verùm eo præjudicio (vt ipsemèt posteà scripsit) fascinatus, quòd dedeceret Nobilem Virum quidquam harum rerum moliri, aut in publicum edere.

Cùm repetiisset Scaniam, ac non longo pòst tempore sese recepisset Knudstorpium, vt se ad iter in Germaniam, Italiámque accingeret, misit ad eum Pratensis scripta varia, variis ex locis Hafniam allata. Tum verò ea legens, & commentis absonis scatere obseruans, cœpit suum libellum eo nomine, quòd rem longè propiùs attingeret, pluris æstimare. Hinc, cùm occasione quorumdam opificiorum tediisset Hafniam, & tum Pratensis illum vrgeret, tum instigatus ab ipso magnus ille Aulæ in Regno Magister Petrus Oxonius, cuius superiùs meminimus, adhortationi id addetet, quòd non esset Viro Nobili indecorum ingenuas arteis colere, & de iis quidpiam euulgare; ac posse illum,

illum, niſi verà, ſaltem ſuppoſititia, aut Anagrammatiſmo tecta nominis epigraphe vti: dedit tandem vtcumque manus, ac ſe ea dete in Oxonij gratiam deliberaturum promiſit. Quin-etiam, còm foret reuerſus Knudſtorpium, & Pratenſis per literas eum ioterpellare non deſioeret, Libellum permiſit illius arbitrio. Ac voluiſſet quidem niſi caſtigatum non tranſmittére; verùm, quod propter apparatum diuturnæ peregrinationis, crebro à conſanguineis amiciſque inuiſeretur, aliud nihil potuit, quàm margini adſcribere, ſi quid eò vſque, à libro conſcripto, obſeruârat: Inibat nempe tum Menſis Maius, Stelláque adhuc conſpiciebatur, tametſi magnitudine, ſplendoréque iam deminuta. Pratenſis porrò Librum acceptum Typographo mox tradidit, Præfationémque ipſe adjunxit, vt conſtaret, qua occaſione illum ederet, ac publici iuris faceret tam ſerò. Subjunxit etiam Epiſtolam, quâ licentiam efflagitârat, ac vna reſponſum, quo impetrauerat.

Vt de ipſo autem Diario, cui præfixa fuit tractatio de Noua Stella nihil attingam; illud de ipſa tractatione prætereũdum minimè eſt, quòd ex obſeruata Stellæ Nouæ diſtantia à tribus præcipuis Caſſiopeiæ ſtellis (putà Pectore, ſeu Schedir, Suprema cathedræ, & Flexura ad ilia, quibuſcum quãdam rhombi ſpeciem conſtituebat) Tycho eum locum Stellæ aſſignârit, qui immotandus vix quidquã fuerit. poſtquam inſequentibus annis ita eſt omnia Aſtra dimenſus, vt tum ſolùm licuerit quidpiam exquiſitè, ac certò de Stellæ huius Nouæ aſcenſione, & declinatione, déque eius longitudine, & latitudine pronuntiare. Idque, vt nihil interim de Parallaxeos defectu dicã, quem ille tunc ex eo deduxit, quod cùm Stella Noua, & Schedir in Meridiano ſimul, aut propemodum verſarentur, eandẽ tamen diſtantiam inter ſe io imo, quàm in ſummo ſitu tuerentur; cùm io iſto tamẽn non procul eſſent à vertice, in illo eſſent admodum dejectæ verſus horizontem. Summè intereà laudandus Vir, quòd cùm poſtmodùm primũ illum Tomum Progymnaſmatũ Nouæ huius Stellæ occaſione contexuit, non cæterorum modo Authorum, qui ſcriptis de ipſa aliquid mandaſſent, obſeruata, ac opiniones ſuo ſubjecit examini, caſtigauitque quà opus fuit; ſed ſponte quoque ſuum iſtum Librum, de quo tacere poterat, pari expendit trutina, & correxit etiam, ſi quà fuit neceſſe. Quàm putas etiam prouidè egit, dum ſequutus tunc Ariſtotelicam, vulgarémque de natura Cæli, déque Cometarum materia, loco, motu ſententiam; verba hæc nihilominus ſubjecit, *Sed Deo dante aliquando, ſi noſtra ætate aliquis exſtiterit Cometa, eius rei certitudinem inquiremus.* Itémque, dũ ſequutus licet Coperniceas potiùs, quàm Alphonſinas Tabulas, iſthæc ſubdidit, *Confido locum huius Stellæ à nobis aſſignatum, & beneficio aſſumptarum Fixarum inuentum, non multum à vero aberrare: & dabo operam, ſi Deus vitam prorogauerit, vt loca Fixarum ex propria Obſeruatione aliquãdo emendata in communem Aſtronomorum vtilitatẽ prodeant.*

Hinc, vt aliquid in hunc locum circa deſcriptionem Stellæ inſeram, videtur omninò id potiùs ex Progymnaſmatum opere, poſt emendationem compoſito, quàm ex hoc Libello, qui aliunde Stellam adhuc apparentem ſuppoſuit, eſſe delibandum. Itaque, vt de Tempore, durationéque primùm dicam; cùm Tycho Stellam viderit primùm die Nouembris xj. non ea fuit nihilominùs prima illius apparitio: nam Cornelius Gemma Louanij illam iam viderat die ix. memoratus Paulus Hainzelius Auguſtæ die vij. VVolfgangus Schulerus VVittebergæ die vj. Conjicit autem Tycho fuiſſe primùm exortam die v. hoc eſt tempore Nouilunij, quòd illa die contigit. Hieronymus certè Munoſius Valentiæ io Hiſpania Profeſſor illam die ſecunda nondum fuiſſe exortam aſſeruit, non ex relatu modò Paſtorum, ſed etiam quod ipſe tum fortè oſtendens diſcipulis ſuis Stellarum ſedeis, & nomina, illam non animaduertiſſet. Neque obſtat, quod alij ad quintum, alij ad vigeſimum, alij ad aliom diem menſis Octobris hoc initium retulerint; quippe quòd freti ſolùm fuerint, aut vanis rumuſculis, aut Aſtrologicis conjecturis. Perſeuerauit autem Stella, priuſquàm ſenſim decreſcendo penitùs euanuerit, vltra menſeis ſexdecim; ſiquidem videri non deſiit, niſi menſe Martio, ac ſub initium quidem Veris, Anni M. D. LXXIV.

Ad Formam prima ſpecie exhibitam quod attinet, fuit imprimis Stella rotunda; & non crineis quidem, ſeu barbaoi, caudámve Cometarum inſtar diffundens; ſed radios tamen vehementi ſcintillatione ejaculans, vt Affixarum proprium eſt, præ quibus etiam viſa eſt coruſcare. Deinde, viſa eſt major ſpecie, quàm Lyra, & Canicula, atque adeò, quàm Affixa vlla. Quin etiam, cùm tunc Iupiter foret terris proximus, atque idcircò prægrandi ſpecie; viſa Stella eſt aliquantò grandior; ac æmulari quam-proxime Stellam Veneris, dum proxima eſt terris; adeò vt potuerit, non ſecus ac ipſa conſpici interdiu. Quanquam huiuſmodi magnitudo vltra primum menſem non perſeuerauit; ſed ſecundo ſtatim viſa eſt exæquata Ioui; tertio non nihil minor; quarto æqualis Caniculæ; quinto Lyræ; ſexto, ſeptimóque Stellis, quæ dicuntur ſecundæ magnitudinis; octauo, nono, decimo Stellis tertiæ; vndecimo, duodecimo, decimo-tertio, Stellis quartæ; decimo-quarto, & decimo-quinto Stellis quintæ; decimo-ſexto Stellis ſextæ; factáque ſubinde eſt adeò exilis, vt conſpici tandem penitùs deſierit. Nec verò ſecus facta ſplendoris, ſeu lucis, coloriſque immutatio fuit. Quippe cùm initio foret lumine ſplendenti, albicanti, claro; cœpit menſe tertio aliquantum flaueſcere; quinto nonnihil rubeſcere, ac Aldeboræ inſtar rutilare; ſeptimo, octauóque Saturni inſtar liueſcere; ac deinceps fieri hebetior; tametſi ad extremum vſque pro modulo lucis ſcintillauerit.

Quod ad locum in Cælo ſpectat, is illi inuariatus fuit; ſiquidẽ quo primùm apparuit, in eo ſemper conſtitit; vnde & ſemper poſitu

eodem cum Stellis Cassiopeiæ fuit; speciatim verò cum tribus memoratis, quibuscum rhombi speciem constituit, itémque cum parua in erectione Sedis, numeróque vndecima, qua fuit aliquanto citerior (iuxta scilicet Galaxiæ oram) sicque alium omninò motum, quam cæteræ Affixæ, hoc est diurnum, seu horarum viginti quatuor, non habuit. Vt has porrò easdem Stellas seligamus, quo ex intercepta inter illas, Nouámque distantia, locus Nouæ exploratior sit: Ea destitit ecce à Stella, quæ in Pectore, grad. 7. min 50. $\frac{1}{2}$. à Suprema Cathedræ, grad. 5. min. 19. à Flexura ad Ilia, grad. 5. min. 2. ab Erectione Sedis, gr. 1. min. 31. Ex quibus, aliisque, postquàm progressu temporis Tycho Stellarum omnium loca, tam secundum Eclipticam, quàm secundum Æquatorem ex obseruatis propriis definiit, deduxit fuisse Nouam Stellam in gradu 6. min. 54. ♉, cum Borea latitudine grad. 53. min. 45. ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 0. min. 26 $\frac{2}{5}$. & Declinationis Boreæ grad 61. min. 46. $\frac{1}{6}$. ac demum cum grad. 0. min. 29. ♈ culminasse.

Quod spectat verò ad Distantiam, remotionémve Stellæ à Terra, ostendit Tycho fuisse eam sitam inter Affixa Sidera; ac sedem idcircò habuisse omnibus Planetis longè superiorem. Id scilicet probat non modò ex eius lumine, colore, scintillatione, immobilitate, aliisque adjunctis, quibus fuit Stellis Affixis, non Errantibus, consimillima; sed maximè etiam ex defectu Parallaxeos, seu diuersitatis aspectus, quæ si fuisset aliqua, non fuisset Stella in eodem loco humilis, sublimísque conspecta: sed humilis quidem (siue Meridianum infra Polum pertransiens) conspecta fuisset plusquàm vno gradu eo loco depressior, quem sublimis, (seu supra Polum, Meridianum peruadens) tenuisset, si vel tam parùm, quàm ipsa Luna ab orbe Terræ destitisset. Fuisse autem eodem in loco tam infra, quàm supra conspectam ex eo primùm docet, quod iam insinuauimus; quia scilicet tam infrà, quàm supra tueri obseruata est eandem prorsus distantiam non modò cum Schedir, seu Pectore Cassiopeiæ, verùm etiã cum Capite, itémque cum Stella Polari, quibuscum simul quam proximè in ipso Meridiano fuit; cùm si tam parùm abfuisset à Terra, quàm Luna, euariata fuisset, ampliatáque distantia gradu integro, & minutis quinque. Deinde ex eo, quòd illius tam maxima, quàm minima supra horizontem altitudo, obseruata est eandem Poli altitudinem exhibere, ostenderéque ipsam Stellam tantundem à Polo vtrimque distantem. Ac ipse quidem Tycho Herritzvadij, vbi Polus attollitur grad. 55. min. 58. obseruauit solùm altitudinem minimam (quippe Quadrante destituebatur, ac vsui solùm erat Sextans) eámque deprehendit grad. 27. min. 45. quibus ad grad. 28. min. 13. declinationis complementum ad quadrantem, additis, exhibetur Poli altitudo ipsissima; verùm vsurpauit deinceps, quas Paulus Hainzelius obseruauit Augustæ, summã infimámque altitudines, & vastissimo quidẽ illo Quadrante superiùs descripto. Quia verò altitudo Stellæ maxima illeic fuit grad. 76. min. 34 $\frac{1}{2}$. minima grad. 10. min. 9 $\frac{1}{2}$. constat dimidium differentiæ tam illi detractum, quàm huic additum, exhibere eandem Poli altitudinem, gr. 48. min. 22. quanta fuit aliunde per Stellas circumpolareis obseruata: ac aliunde, seu hanc Poli eleuationem à maxima altitudine, seu à Poli eleuatione minimam detraxeris, relinqui grad. 28. min. 12 $\frac{1}{2}$. hoc est idem declinationis, ad quadrantem complementum, seu eundem prorsus in Cælo locum: cùm si Stella tantundem solùm, quantùm Luna, à Terra abfuisset, futura fuisset in summo quidem situ quadrante gradus Polo admotior, in imo plusquàm gradu ab eodem remotior. Tertiò, ex eo, quòd obseruatæ variis in locis, seu summæ, seu imæ altitudines, varietate alia non fuerunt, quàm Polares eleuationes, vt fuit v. c. obseruata minima Herritzvadij & Augustæ, & sicubi Obseruationes fuere aliquantò exquisitiores. Nempe exinde quoque probatur caruisse Parallaxi Stellam; quæ proinde si nullam habuit, sedem supra omneis Planetas, ac inter Affixas obtinuit.

Heic addo, cùm aliunde Tycho existimârit Stellas Affixas distare à Terra quater decies mille Terrenis semidiametris, & Stellę Nouæ diameter visa sit per ipsa initia triũ, ac semissis minutorum; ideò ratiocinatum eum fuisse, molẽ, seu corpus ipsum Stellæ fuisse Terræ mole, siue corpore trecenties sexagies maiorẽ: & molem hanc cum apparente magnitudine ita decreuisse, vt denique Terræ æqualis, minor, nulla euaserit. Non addo verò quam Materiã, Physicámque causam huius Stellæ putauerit; non quid illã portendere mortalibus conjecerit; non quã censurã cæteros, qui de eadem Stella quidpiã scripsere, exceperit; hæc enim cómodiùs postcà attingentur. Subjicio heic solùm, ex eo, quòd hæc Stella fecit illi ansam expangendi Sidera, & annumerãdi Stellas posteris, planè vt Hipparcho fecit Noua illa, quæ exorta fuit eius tempore; subjicio, inquam, locũ Plinij, quem hacce de re etiam Tycho aliquoties cõmemorauit. Ille ergo se ita habet, *Hipparchus nunquam satis laudatus, vt quo nemo magis approbauerit cognationẽ cum homine Siderũ, animasque nostras partẽ esse Cæli Nouã Stellam, & aliam in æuo suo genitam deprehendit, eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationẽ est adductus, an ne hoc sæpius fieret, mouerentúrque & ea, quas putamus Affixas. Idemque ausus rem etiam Deo improbam, annumerare posteris Stellas, ac Sidera ad normã expãgere organis excogitatis, per quæ singularũ loca, atque magnitudines signaret; vt facilè discerni posset ex eo, nõ modò an obirẽt, nascerẽtúrve; sed an omninò aliqua trãsirent, mouerentúrve: itẽ an crescerent, minuerẽtúrque Cælo in hereditatẽ cunctis relicto, si quisquã, qui rationem eã caperet, inuentus esset.*

Verùm ad id tempus vt redeam, quo Tycho est passus suam illam elucubrationem in lucem emitti; cogitârat quidẽ aliquantò post iter in Germaniam, ac porrò in Italiam, instituere; verùm duæ illæ remoræ fuerunt; vna, quòd febri, aliisque laborauit incommodis, ac per æstatem potissimùm; altera quòd vxorem duxit. Adiisse eum certè per id tempus nuptias,

nuptias, vel ex eo potest intelligi, quòd anno insequente M. D. LXXIV. nata est ipsi filia prima ex liberis, cui fuit Magdalena nomen. Fando porrò accepi à Guillelmo Cæsio Iansonio, cuius iam antè memini, fuisse eã vxorem, cui Christiana nomẽ, plebeiam, ex pago ipso Knustorpio; ac omneis idcircò cognatos ob labem in familiam ex affinitate ignobili illatam, incanduisse summopere; & simultates cum Tychone exortas ægrè denique, ipso etiam Rege intercedente, compositas fuisse. Hinc dilata eius profectio non modò in reliquum annum, sub cuius finem, hoc est mense Decembri, die viij. hor. 8. min. 3. obseruauit Lunæ Eclipsim totalem, quæ vsurpata illi deinceps Perigæo Solis com-
1574. probando fuit; sed in sequentem etiam totum, per quem nonnulla circumgestatu facilia organa apparauit, cuiúsque extremam præsertim partem, ac Hiemem totam Hafniæ transegit.

Facta ex eo occasio fuit, quòd fama de eius peritia circa res Mathematicas, ac cælesteis potissimùm, magnoperè increbescente, nobiles quidam adolescentes tum versantes in Academia, expetierint quidpiam ab eo prælegi, quod perinde condiscere à Professoribus non possent: & quia id ab eo obtinere, neque ipsi, neque in eorum gratiam Pratensis, Danzæus, aliíve caßiores amici potuerunt, effecerint, vt etiam Rex ea de re ipsum interpellaret. Fecit autem optimus Princeps, illum rogando, vt dum ingenuis adolescentibus gratificaretur, suam simul Academiam, quam florere summoperè expeteret, condecoraret. Cùm non posset Tycho id negare Regi, cuius beneuolo affectui debere se multum erat conscius, & cogitaret aliunde ipsum ad fauendum his studiis comparatum reddere; constituit per eam Hiemem, quam Planetarum Theoriam appellant, ita explicare, vt exinde vsus Tabularum Prutenicarum fieret in promptu. Quare & ruente iam Hieme tum prælectiones inchoauit, tum Orationem priùs habuit, quam nouennio post eius mortem, edidit Conradus Aslacus Bergensis, eam dicando fratri Tychonis Stenoni, cuius filium Ottonem per Academias exteras deduxerat, instituerátque; ac declarando se, cùm foret ante annos octodecim in ipso Tychonia conuictu, illam describẽdam ab eo obtinuisse.

Initium autem Orationis, quando ea rara occurrit, ecce *Clarissimi Viri, vósque studiosi Adolescentes; rogatus sum, non solùm à quibusdam vestrûm amicis meis, sed ab ipso etiam Serenissimo Rege nostro, vt nonnulla in Mathematicis disciplinis publicè proponerem. Id muneris, etsi à meis conditionibus, & ingenij, ac exercitationis tenuitate admodum sit alienum: tamen Regiæ Majestatis petitioni resistere non licuit, vestra non placuit; & meapte sponte ab ineunte ætate eò propensus fui, vt non solùm his studiis perdiscendis plurimùm temporis, & laboris impenderem, sed & alios etiam ad idem factitandum multopere instigans, eorum conatus pro virili iuuarem Quantum enim hæ disciplinæ præ cæteris obtineant, &c.* Ecce & Conclusionem. *Restat nunc, vt vos mei instituti certiores faciam. Cùm itaque Regiæ Maiestatis, & vestra petitioni nunc obtemperare, & quædam in Mathematicis scientiis publicè proponere decreuerim, nihil mihi visum est commodius, & è re discentium vtilius, quàm alteram Astronomiæ partem quæ motus secundi Mobilis complectitur, breuiter tradere: cùm primi Mobilis doctrina per se facilis sit, & alias in hac Schola sæpenumero prælegatur. Id autem hac ratione absoluere constitui, vt modum supputandi veros Planetarum motus ex Tabulis Prutenicis, quæ in hoc negotio sunt exactissimæ, ostendam, vnáque circulorum, quibus Planetas moueri imaginamur, & ex quorum supputatione numeri Tabularum supputati sunt, cohærẽtiam ac ordinem demonstrabo: vt hac docendi methodo pulcherrimus fructus doctrinæ secũdi Mobilis quæ motũ septem Errantium Stellarum cõplectitur, vobis innotescere possit. Cras itaque hac ipsa hora, id quod promisimus, Deo auspicante, inchoabimus.*

Quod superest œconomia totius Orationis ea est, vt breui quadam commendatione Mathematicarum disciplinarũ vniuersè præmissa, commendentur duæ illæ, quibus Astronomia quasi alis euehitur, Geometria nempe (ad quam Trigonometrica, Optica, Gnomonica, Geographia, Architectura, seu Mechanica referuntur) & Arithmetica; subinde verò disseratur, tum paucioribus de ipsa Astronomia, cuius amplitudo (& quid ex Geometria, Arithmeticáque deducat) monstratur; antiquitas ab vsque Setho, Abrahamóque deducitur; institutio ad Hipparchũ, Ptolemeũ, Copernicũ refertur, dignitas, & præstantia ex re subiecta declaratur; vtilitas deniq; ex distinctione tẽporũ, ex animi oblectatione, ex agnitione Numinis, ex futurorũ euentuum præmõstratione petitur: tũ pluribus de Astrologia, quam repudiandam non esse ostenditur primum ex ordinatione diuina, quæ tot Sidera esse frustra noluerit; ac deinde experientia multiplici, non modò, quod spectat ad mutationes aëris, verùm etiam quod ad humanos casus: ac vbi variæ objectiones, partim ex Philosophia, partim ex Theologia propositæ sunt, ipsis ex ordine respondetur. Hæc itaque œconomia, & quasi argumentum Orationis totius est, vbi quòd tantum operæ in studio Astrologiæ asserendo, & propugnando posuit, condonari, vel ex eo potest quòd spes illi fuit, vt hocce quasi illectamento plerique rerum Cælestium amore ita caperentur, vt illis, quemadmodũ ipse, obseruitandis incumberent. Nôrat nempe quàm essent curuæ hominum animæ in terras, quámque neglectui futurum esset Cælestium rerum studium, nisi homines confiderent posse se ex iis consequi notitiam rerum futurarum. Ipse certè ex eo laudandus, quòd tametsi ardor noscendi futura primam illi ansam obseruandi fecerit, animósque addiderit; hoc tamen deinceps habuerit, quasi *πάρεργον*, ac præcipuo in pretio fuerit ipsa per se pulcherrima, longéque suauissima rerum nobilissimarum notitia.

Peractis prælectionibus, compositísque domi rebus, nihil potiùs habuit, quàm ineunte Vere succedentis anni M. D. LXXV. arripe- 1575.
re tandem institutum iter. Reliquit verò domi vxorem, & filium, quòd incertus adhuc,

vbi ſedem deligeret, explorare vellet, ſi quà degere commodè apud exteros poſſet. Contendit porrò primùm in Haſſiam, vt laudatiſſimum Principem VVilhelmum Regionis Landgrauium conueniret, aſſaretúrque, quem inaudierat impenſo ſtudio Cæleſtibus rebus obſeruandis inuigilare. Is nempe natus ab anno vſque eius ſæculi xxxij. & principatum adeptus lxix. ita ſemper captus amore Cæleſtium, ita delectatus illorum obſeruatione fuerat, vt penè ex parte iam perfeciſſet, quod abs Tychone affectabatur: adeò vt, niſi pleno ſucceſſu, voto ſaltem, ac merito ſummis illis Heroïbus, quibus ſacra Vrania plurimum debet, ſit accenſendus. Edidit VVillebrordus Snellius, quas paucu-las eius Obſeruationes nactus eſt, maximéque Meridianarum Solis Altitudinum, ab anno ſæculi lxj. ac habitarum etiam circa Planetas cæteros, ab anno xc. & dicendus poſteà, qui fuit illius Mathematicus, Chriſtophorus Rothmannus, prodidit fuiſſe etiam Cometam ab illo obſeruatum anno LVIII. Vide obiter quid de illo Ramus in Mathematico Proœmio. *Gulielmus*, inquit, *Land-grauius Haſſiæ videtur Caſſellas Alexandriam tranſtuliſſe. Sic Caſſellis artifices organorum obſeruandis Sideribus neceſſariorum inſtruxit. ſic quotidianis per inſtructa organa obſeruationibus oblectatur, vt Ptolemæus ex Ægypto in Germaniam cum Armillis, & Regulis veniſſe videatur.* Ac ſtatim, *Land-grauij Mathematica organa Auguſtum Saxoniæ Electorem pari amore Aſtrologiæ incenderunt, iam ſua ſponte, & Homelio Doctore vehementer incenſum.* Peruenit ergo Tycho Caſſellas ſub Aprilis initium, ac lætitiâ ſummâ exceptus, ita pari vtrinque gaudio verſatus cum Landgrauio fuit. Nempe dies ſuauiſſimè inter colloquendum de rebus Cæleſtibus exigebantur: noctes verò inter obſeruandum, ſi quando fauit ſerenitas. Apparârat ſcilicet Princeps Obſeruatorium in ſumma Arce, in quo conſtitutis ſub dio organis Aſtronomicis, Quadrante, Torqueto, & aliis ex orichalco elaboratis, obſeruationes peragerentur. Protulit Tycho illeic nonnulla, quæ côuehebat, vt quotieſcumque pateret opportunitas, obſeruare aliquid poſſet (erant verò ea minutiora, vt eſſent portatilia) quocirca & factâ eorum collatione cum inſtrumentis Principis, explorata mutuò probatáque fuit tum facilitas tractandi, tum fides. Cætera inter obſeruata, locus fuit Spicæ Virginis, cuius acceptas aliquoties cùm ab aliis Fixis diſtantias, tum ſummas altitudines, eáſque conſignatas manu Principis Tycho detulit, ac ſtudiosè ſeruauit. Detulit verò etiam quem cum eo Princeps communicauit reſtiturarum à ſe Affixarum Catalogum, ac cæteras inter, Aldeboræ, Dextri Orionis humeri, Canis maioris, Aquilæ, Vulturiſve volantis.

Inter diurna illa colloquia, jucundius nihil fuit, quàm ſermones de Noua Stella, quam ipſe etiam Land-grauius obſeruârat, conferre; tametſi eius Obſeruationes, quæ cœperant ſolùm à die Decembris III. continuatæ vltra diem Martij XIV. minimè fuiſſent, quòd tum foret ſatis, ſuperque perſpectum, Stellam omni motu ſpeciali deſtitui. Ac opinabatur quidem ille non caruiſſe Stellam omni penitùs parallaxi, vtcumque illa via ad tria vſque minuta pertingeret, neque Tychoni tum vacauit rem ſcrupulosè expendere, vt, quà error ſubeſſet, faceret perſpectum; at poſt-modum tamen illud præſtitit, vt poſteriùs quoque attingendum erit. Intereà ſuauiſſimum habuit ex Principe ipſo audire, illum eâ diligentiâ, attentionéque obſeruando fuiſſe (neque enim modò habebat viros ad obſeruandum deſtinatos, ſed ipſe quoque donec vacabat, eò appellebat animum) vt aliquando, cùm foret intentus ſupremæ altitudini non ſine labore, & niſu accipiendæ (ſiquidem Stella à vertice ampliùs, quam decem gradibus, ac ſemiſſe non aberat) ſuperuenerint quidem famuli, qui renunciârint partem domus incendio flagrare improuiſo; at ipſe id damnum non duxerit magni, præ exquiſita obſeruatione, quam perficere immotus ſuſtinuit. Suauiſſimum quoque fuit Tychoni audire, fuiſſe Solem à Principe ſæpenumerò obſeruatum fieri quaſi retrogradum, propè horizontem cùm foret, adeò vt Sole occaſuro, ductæ in horologiis Sciothericis lineæ non quadrarent ad tempora, quæ forent aliunde perſpecta horariis machinalibus; ſed æquo tardiùs attingerentur, ſicque horas facerent, quaſi Sole moram trahente, prolixiores. Quippe cùm iam Tycho quidpiam ſimile inter obſeruata Bernardi VValteri legiſſet, ipſéque inter propria non diſſimile aliquid notaſſet, cogitauit rem ſedulò per otium ita explorare, vt faceret planum, qua arte Obſeruationes Siderum in humili ſitu verſantium peractæ, poſſent emendari.

Hæc, & alia id genus fuere, de quibus inter illos actum totos octo, aut decem dies conſuetudine familiari fuit. Et côſtitiſſet quidem Tycho non-nihil diutiùs apud Principem: at interueniente obitu filiolæ, quæ Principi luctum induxit, veritus eſt rem facere importunam; ac ideò ab illo diſceſſit (ne auſus quidem interpellare, vt exſcribi de Noua Stella Obſeruationes pateretur) & Francofurtum ad Mœnum petiit, vt celebribus Nundinis, quæ tum inſtabant, intereſſet. Dies aliquot ibi cômoratus, ac peruolutatis libris variis, & nonnullis etiam coëmptis, ac imprimis, ſi quos non habuit, qui de Stella Noua forent editi, contendit in Helvetiâ, & cùm luſtraſſet varias in itinere ciuitates, nulla tamen æquè ac ipſa Rauracorum Baſilea placuit. Quare & in ea pluſculû moratus, viciniâ quoque circûſpexit, & cogitauit poſſe illeic ſedem cômodè deligi, in qua jaciendis neceſſariis ad inſtauratiôné Aſtronomiæ fundamentis incumberetur. Senſit nimirum allici ſe tum aëris ſalubritate, & caritate victus non magna; tum Academiæ celebritate, & eruditorum in ea Virorum côſuetudine; tum ipſo trium ampliſſimarum, Galliæ nimirum, ac Italiæ, Germaniæque regionum côfinio, quo fieret, vt poſſet cû illuſtribus, eruditiſque per illas Viris literarum commercium inſtituere, ac inuenta ſua latiùs ſpargere in publicû vſum. Perluſtratâ Helvetiâ, tum in Venetorum ditionem excurrit, tum

dies

dies aliquot transegit Venetiis, eámque vrbem est multùm veneratus, ob sapientissimum regimen, ac eruditionem etiam singularem Nobilissimorum Virorum complurium, quibuscum conuersatus est, quosque vt summâ solertia, ita summo ingenij acumine præditos agnouit.

Repetiit subinde Germaniam, & Ratisbonam cogitans, quò erant comitia ad Imperatoris Rudolphi coronationem conuocata, Vindelicorum Augustâ transiit, vbi & amicos reuisit, recreauitque summoperè: & magnum illum Quadrantem ligneum non multò antè confractum doluit: & grandem Globum à se relictum, interhiantémque repertum ad trans-vectionem, si quâ demùm pedem figeret, comparauit: denique autem abiens, secum abduxit Pictorem egregium (ipsúmque aliunde literatum virum) Tobiam Gemperlioum, qui peste post-modum in Dania grassante, diem Hafniæ obiit. Ratisbonam cùm peruenisset, ægerrimè tulit eò non accessisse cum cæteris Germaniæ Primoribus optimum Land-grauium, quicum spectâtat ampliùs de rebus Astronomicis colloqui: consolationi tamen fuit, quòd multos præstanteis eruditione Viros, qui eò conuenerant, videre, affari, pàrare sibi amicos licuit. Præcipuus inter illos fuit Thaddæus Hagecius Bohemus Aulæ Imperialis Medicus ordinarius, qui ipsi suum de Noua Stella libellum Dialexin inscriptum donauit, ac simul exemplum libelli à memorato iam antè Hieronymo Munosio Hispano de eodem argumento conscripti, qui illi earenus fuerat incompertos. Spectator intereà cùm fuisset magnificæ Coronationis, quæ in diem Nouembris primam incidit, non diu deinceps illeic fuit moratus; siquidem destinauit domum redire ante hiemem, vt se ad discessum cum tota familia in succedens Ver compararet.

Inter redeundum vidit Saltfeldiæ Erasmum Reinholdum iuniorem, ex quo suaue habuit nonnulla inquirere de Parente doctissimo, illo scilicet Tabularum Prutenicarum conditore. Is, cùm speciatim de monumentis patris residuis rogaretur, Tabulas ostendit locupletatas variè, potissimum verò quod ad Planetarum spectaret Prostaphæreseis, ad singula graduum minuta dena resolutas. Dedit verò Tychoni suum, quem in superiorem annum contexuerat Almanach Astrologicum, ob quædam quæ de Noua Stella ipsi attexta habebantur, & de quibus Tycho aliquid inaudierat. Vidit etiam VVittebergæ cùm alios, tum potissimùm VVolfgangum Sculerum, qui ante duos annos publice responderat ad quæstionem de Noua Stella à Casparo Peucero iuniore institutam, ac attribuerat Stellæ Parallaxin minutorum nouemdecim. Nempe inspicere simul voluit, quibus instrumentis peruentum ad Parallaxeos notitiam fuisset. Non modò autem deprehendit Regulas Parallacticas, quibus ille vsum Ioannem Prætorium magni-faciebat, nec dum fuisse planè absolutas; sed Quadrantem etiam illum ligneum, quo Erasmus Reinholdus in decernenda VVittebergensi Poli altitudine vsus fuerat, quóque etiam acceptæ Stellæ altitudines ferebantur, non eiusmodi esse, qui posset Land-grauiano illi præferri, licet foret Radio, Semidiametróve admodum maiore. Quin-etiam, cùm summè commendaret Reinholdum ob accuratissimam rationem administrandi numeros, admiratus est tamen tantum cultorem Astronomiæ non aliis fuisse Organis instructum; & occupatum in calculo, subducendisve numeris, non fuisse ipsorum Siderum inspiciendorum curiosiorem; ac potuisse etiam suo illo Quadrante vtentem à designanda Poli altitudine, sexta pene gradus parte aberrare; quippe quam graduum 51. minutorum 54. constitueret, cùm vix tamen maior supra eum gradum sit minutis 45.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA, LIBER SECVNDVS.

1575. IN Daniam, redux tacitè se ad id, quod iam dixi, parabat, vt posset nempè Basileæ Rauracorum se sistere, vbi præter alia loci allectamenta, fore se liberum sperabat ab importuno illo concursu tot Nobilium, amicorumque, quo futurum præsentiebat, vt obrueretur, interturbaretúrque à studiis, quæ destinârat animo, si aut in Scania, Knudstorpiique, aut alibi in quapiam ampla Daniæ regione consisteret: Verùm nesciebat, quid intereà Rex optimus meditaretur. Contigerat, vt aliquantò post eius ex Hassia discessum, Legati quidam nomine Regis destinarêtur ad Land-grauium, qui & sollicitè de Tychone quærens, & se expetere testatus, vt illi denuò occasio sui inuisendi fieret, adiecerat rogare se illos, vt suo nomine Regem impensè hortarentur, quò generosos Viri conatus in Astronomia instauranda pro sua beneuolentia, munificentiâque Regia promoueret. Videlicet facturum rem immortali nomine dignam; quippe cuius emolumentum, vt permanaret ad posteros, ita cum summa eius laude, ac fama esset perennaturum. Rex itaque adhortationis huiusmodi non immemor, hætésque aliunde eius affectus, quo Christianus Parens mire oblectatus Mathematicis studiis, ea in Academia Hafniensi instituerat; ac non nescius Reges, Principésque magnos, quòd hanc Cælestium rerum scientiam, aut coluissent ipsi, aut magno alioqnin habuissent in pretio, gloriam sibi, ac decus nunquam interiturum parasse: propensus aliunde in ipsum Tychonem, totámque ipsius familiam, & gnarus illum à pueritia ita incubuisse huic scientiæ, ita ardenter ad ipsius illustrationem contendere, vt, si adiuuaretur modò, posset quidpiam grande, ac supra id omne, quod eatenus foret præstitum moliri; ideò eius studiis fauere constituit, & maximè quidem ex quo intellexit cogitare illum de sede apud exteros quæritanda; scilicet indignum ducens facinus, patriæ hanc laudem præripi, quæ accersenda potiùs, si quà liceret, ab exteris foret.

1576. Quamobrem, cùm ille Knustorpij res suas iam componeret, ac tale nihil cogitaret, destinauit ad ipsum Rex vnum ex pueris nobilibus, datis literis, quibus eum monebat, vt ad se quam-primùm, seu Hafniæ, seu vbivis in Insula Zelandia foret, accederet. Cùm accessisset, Rex illum est complexus humanissimè, & testatus velle se omninò studiosum ipsius rationem habere, vltrò obtulit, concessitque Insulam, quæ in Danico freto, Zelandiam inter, & Scaniam sita, dicitur Latinè Venusia, indigenis Huenna, exteris Scarlatina. Concessit, inquam, vt in ea, quasi in secessu Astronomiæ operam daret, ac simul recepit in se quicquid impensarum, seu ad Ædificia, seu ad Organa, seu ad operas, seu ad famulos, sed ad quidvis demum (etiam ad labores Pytonomicos) necessarium foret. Pronum est sanè coniicere, quo affectu Tycho hanc tantam Regiæ munificentiæ testationem exceperit, qui & peruidit se citra illam, tale nihil posse, quale animò conceperat, perficere; & patriæ amans, lætatus est fore, vt decori illi cederet, quicquid se suis laboribus consecuturum gloriæ præsensit. Non diu proinde deliberauit, nec repugnanteis amicos habuit, quo minùs mutaret de itinere suscipiendo consilium; sed acceptam habens liberalitatem tanti Principis, Insulæ ad vitam concessæ possessionem adiit. Est ea, vt dixi, in freto sita, habétque Hafniam ad Libonotum tribus milliaribus distantem, ac Helsimburgum ad Boream in Scaniæ continente, duobus. Ambitu est passuum octies mille centum sexaginta maiorum; taleis scilicet Tycho dicit. In montis formam ita assurgit, vt præalta licet, in planitiem tamen sursum desinat: immensitas proinde prospectus, ac talis, vt prorsus esse videatur à natura ad rerum Cælestium obseruationem comparata. Nusquam aliunde scopulosa, ac non modò frugum optimarum ferax, sed iumentis etiam abundans, damas, lepores, cuniculos, perdices magna copia alens, & capturæ quoque piscium opportuna. Pagus in ea vnicus, quem Rustici plus minus quadraginta inhabitant, ac supersunt etiamnum vestigia quatuor arcium, quæ in Insula olim exstiterunt. Pascua quædam sunt consita arbustis; pratum palustre, è quo alni assurgunt; & corylorum silvula ad Boream declive, quà vergit in Ortum.

Insula lustratâ, destinauit Tycho magnificam Arcem in ipso planitiei medio constituere, quæ à sui fine, destinationeve, *Vraniburgum*; hoc est, Cæli ciuitas indigitaretur.

Designa

Designatione itaque factâ, apparatiſque omnibus, recepit Danzæus, de quo antè dictum, Lapidem primum fundamentalem eius ſtructuræ ponere; vnde & delegit Porphyrium, & hæc illi verba inſculpi curauit, REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. CAROLVS DANZÆVS AQVITANVS, R. G. I. D. L. (hoc eſt, vt opinor, Regis Gallorum in Dania Legatus) DOMVI HVIC PHILOSOPHIÆ, IMPRIMISQVE ASTRORVM CONTEMPLATIONI, REGIS DECRETO A NOBILI VIRO TYCHONE BRAHE DE KNVDSTRVP EXTRVCTÆ VOTIVVM HVNC LAPIDEM MEMORIÆ, ET FELICIS AVSPICII ERGO P. ANNO CIƆ. IƆ. LXXVI. VI. ID. AVGVSTI. Poſitus ergo illo die Lapis (addit Tycho id factum manè, exoriente Sole vnà cum Ioue, iuxta Cor Leonis, Lunâ oppoſitâ occupante cardinem occiduum in Aquario) idque tum Danzæo, tum Viris Nobilibus, doctiſque amicis, qui eò conuenerant, vario vinorum genere ſolemniter litantibus, & pro more apprecantibus fauſta. Creſcere exinde opus cœpit; tametſi perfectum non fuerit, niſi annis inſequentibus, per quos fuere etiam alia ædificia exſtructa. Ad ipſam Artem quod attinet, fuit eius forma quadrata, & facies valli quælibet exteriùs pedum trecentorum, diducto extrorſum ſub faciei medium Semicirculo, cuius diameter interiùs pedum nonaginta. Valli altitudo pedum XXII. craſſitudo ad fundamentum XX. Quatuor anguli exquiſitè quatuor angulis Cæli reſpondentes, Turribus ad Meridionalem, Septentrionalémque erectis, quarũ in illa Typographeion, hæc domuncula miniſtrorum foret; Portis verò ad Orientalem, Occidentalémque exſtructis, cùm Moloſſorum ergaſtulis, & incumbentibus ſupernè Peregrinorum hoſpitamentis. Succedebat intra vallum Hortus arborum varij generis circiter trecentarum, vnà cum pergulis ad Semicirculorum centra recreationis cauſâ contextis. Is ambiebat Hortum herbarum, ac florum topiario opere variegatum, ac terminatum interiùs in Orbem muro pedes alto XLV. continentéque editiorem aream, in cuius medio præcipua domus, & ex qua viæ quatuor ad memoratos angulos, eum toridem oſtiis ad ineundum hortos.

Ipſa autem præcipua Domus formâ etiam fuit quadratâ, quouis latere pedum circiter LX. exſiſtente. Portæ ad Ortum Occaſumque: Ad Meridiem verò, ac Boream appoſitæ rotundæ Turres duæ, diametro pedum XXXII. (additis videlicet X. pro exteriore, congruéque ſuffulto circumductu pedibus) quæ ad ſummum inferioris contignationis euectæ Obſeruatoria fierent, cum explicabilibus tectis, hoc eſt, quaſi valuis ſuperioribus, quæ aperiri in quamlibet hemiſphærij partem poſſent; idque cùm foret vtrobique Obſeruatorium geminum; maius quidem citra, verſus faciem domus; minus verò vltra, & ad circumferentiam turris. Longum foret internam Domus diſpoſitionem deſcribere; vt cœnacula æſtiuum, hibernúmque, cum picturis variis; vt cameras, cubiculáve, tam pro familia, quàm pro hoſpitibus, ſub duplici contignatione (præter octona pro ſtudioſis ſupra ſecundam) vt ſpeculam octogonalem ſuper-exſtantem, & proximè infra domus apicem, cui pro flabello imminens Pægaſus altus fuit à Terra pedibus LXXV. vt Muſæum, ac Bibliothecam intra Meridionalem turrim, ſub ipſo puta Obſeruatorio, ac ſupra Laboratorium crypte ſubterraneâ contentum, & fornaces ſexdecim varij generis continens: vt reſiduam ſtructuram ſubterraneam, vix quicquam minoris ſupereminenre conſtantem: vt puteum cæmentitium, vlnis XL. profundum, è quo potuit etiam in ſingulas cameras per ſiphones aqua diſtribui: præter fontem in ipſo quaſi domus vmbilico, quo totatus volubilis Aquarius, aquas quoquouerſum, quoties luberet, eiaculabatur. Longum etiam foret ornamenta omnia toti ædificio, maximéque exteriùs adhibita commemorare; ſiquidem, præter ſymmetriam, nihil omninò, quod ad decorem; iuxta exquiſitiores Architecturæ regulas facere eſt viſum, prætermiſſum fuit. Præcipuam interim domum dico; quoniam præter ipſam, fuere & quas diximus eſſe in ipſis valli angulis, & duæ aliunde exteriùs ſitæ, altera ad Boream, in qua eſſent officinæ Artificum Aſtronomica inſtrumenta, aliáque fabricantium; altera ad Meridiem, quæ foret vt prædium œconomiæ deſtinatum. Vt taceam, cùm forent Viuaria, ſeu piſcinæ, LX. circiter per Auſtralem Inſulæ partem quà excauatæ, quà communitæ aggeribus, ac in illis præcipuæ tres; fuiſſe ad defluxum aquarum collectarum in infimam, inſignem Molendinam exſtructam, eámque non modò frumentariam, ſed etiam papyraceam, & apparandis pellibus inſeruientem.

An heic memorem Obſeruatorium nouum, quod exſtructum quoque fuit poſt-modum in Colliculo ad Meridiem ſito, & ab arce diſſito minoribus paſſibus ſexaginta? nempe, cùm duo illa, de quibus iam dictum, non viderentur omnibus, quæ Tycho in dies meditabatur, ſuffectura Organis, ac præſertim maioribus, quæ tutiùs, firmiúſque conſtare, & à ventis fieri prorſus immunia expeteret, induxit ſibi in animum exſtruere in eo colle Obſeruatorium ſubterraneum in aliquot cryptas ex ſolido muro diſtinctum, in quibus huiuſcemodi Inſtrumenta reponeret, ac vſus opera ſtudioſorum, alios heic; alios illeic haberet, ne aut ſibi mutuò obſtarent, aut citiùs, quàm vellet, obſeruata inter ſe conferrent. Crypticum hoc Obſeruatorium indigitauit *Stellæburgum*, ipſúmque quadratâ areâ circumduxit, cuius ſingulæ facies verſus Mundi plagas conuerſæ, retinaculis erectis munitæ, & ſuis ſemicirculis quoque ad ſui medium extuberantes, pedes longæ ſeptuaginta forent. Apparatum fuit in medio Obſeruatorij hypocauſtum, ipſum quoque quadratum, eodémque conuerſas habens facies; ita vt adiretur ex ſingulis cryptis ad quatuor ipſius angulos conſtructis; præter quintam, & maximam, quæ ad Meridionalem erat faciem; cùm nulla foret ad Boream, quà

quà erat vestibulum, vnde ingressus in Obseruatorium. Prætereà cœptum quidem fuisse, at non absolutum meatum sub Terra testudineum, quo ex arce, & Laboratorio quidem, in hoc Obseruatorium, si quando per hiemem inuitaret serenitas, neque iuuaret valli portas aperire, penetraretur. Prætereà quoque cryptarum tecta fuisse, aut omninò exempticia, aut quasi valuas diducibilia, quò vsus Instrumentorum defixis in Terra fulcris firmiter sustentatorum efficeretur liberior, quamcumque in partem respectandum foret. Prætereà rursus Tychonem ad hæc, cæteráque opificia conduxisse semper quoscumque nancisci artifices eximios potuit, vt Ioannem de Embda Architectum, Ioannem Crolium Aurifabrum, Ioánem de Antuerpia Pictorem (idque præter iam memoratum Gemperlinum) & plerosque alios. Prætereà proinde ornamenta varia, ac speciatim effigies præcipuorum Astronomorum, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Land-grauij ipsius, quas in Musæo collocauit; ac rursus, quas in hypocausto, Timocharidis, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonsi, Copernici, sui ipsius. Prætereà demùm inscriptiones, & carmina varia, sed in commendationem eiusmodi Astronomorum; ínque iis potissimùm Ptolemæi & Copernici; & ex hisce duobus maximè posterioris.

Quoniam verò, dum ædificia appararentur, promouerentúrque, ac etiam deinceps, conficiendorum ad obseruandum Instrumentorum cura incubuit: ideò nihil vetat hoc loco illorum, non tam descriptionem (nimis enim prolixum opus) quàm Indicem præoccupare, & ea quidem serie, qua res aliquando perscripta ad Land-grauium fuit. Itaque vt ab arce, Vraniburgóve incipiam, fuere in Australi Obseruatorio, & maiore quidem, I, Semicirculus ex solido ferro, orichalco obductus, diametri cubitórum sex, Azimuthali Horizonti insistens diametri cubitorum quatuor. II, Sextans orichalco consimiliter obductus, & cubitorum quatuor semidiametro, seu radio à centro ad circumferentiam. III, Quadrans sesqui-cubitalis ex solido orichalco constans, & circulo Azimuthali trium cubitorum insistens. IV, Regulæ Ptolemæi Parallacticæ, orichalco obductæ, latere vtroque ambientes angulum quæsitum, cubitorum quatuor. V, Sextans iam descriptus, cùm de Noua Stella VI, Quadrans iterum sesquicubitalis, & ex solido orichalco, cum Azimuthali suo. VII, Armillæ Zodiacales, ex ære fuso, solidóque tornatæ, diametro ferè cubitorum trium. Fuit iuxta hoc Obseruatorium Horologium magnum per vnicam rotá diametri cubitorum duorum, cum appensis aliis minoribus duobus, quæ illius instar indicarent horas, minuta, secunda. In minore autem Obseruatorio fuit VIII, Instrumentum solùm Armillarum Æquatoriarum orichalco obductarum, cum Meridiana ex chalybe, cuius diameter cubitorum propemodum quatuor. In Septentrionali, & maiore quidem, fuere IX, Regulæ Parallacticæ orichalco vndique obductæ, quarum infima aliis simul duabus longitudine æqua, foret longa octo cum semisse cubitos, & non attolleretur, ac demitteretur modò, sed circumageretur etiã in circulo Azimuthali, seu supra Horizontem, ipsum quoque ex orichalco totum, ac diametri duodecim pedum. X, Dimidius Sextans, duobus arcubus quindenûm graduum, & æqualium circulorum cohærentibus; ac numerari cœptis quà æquidistarent centris, cubito vno dissitis; radio aliunde quadricubitali, & limbis, quà diuisiones; & transuersali, in quo centra, ex orichalco. XI, Sextans chalybeus, qui vsui esse, cùm vnicus esset obseruator, posset. XII, Alius Sextans bifurcatus, arcu chalybeo, cubitorum quatuor. XIII, Regulæ Parallacticæ Nicolai Copernici, de quibus dicendum inferiùs. In minore verò fuere XIV, Armillæ Æquatoriæ superioribus propè pares. XV, Quadrans è lamina orichalcica solida, radij cubitorum propemodum quinque, atque adeò non modò singula minuta, sed dena etiam secunda capiens. In vacua eius area cælata erant cùm varia ad Astronomiam, Chymiámque spectantia, tum præsertim ipsius Tychonis effigies, ac vnà ante pedes venatici Canis, quem eius fuisse delicium dicunt. Prætereà fuisse XVI, in ipso Musæo Globum illum magnum, de quo aliquid dictum iam, & de quo sunt plura inferiùs dicenda: ne quidpiam adiiciam de aliis minoribus compluribus; vt neque de aliis minutioribus omnis generis Organis, automatísque ibidem conspectis. Non addo quoque, exterius, & ad latera cuiusque istorum Obseruatoriorum, fuisse fulcra apposita, cum globis superstantibus, quibus impositi debitéque cohærentes Sextantes, cæteráque Organa, conuerti in omnem Cæli faciem possent.

Deinde, vt de Stellæ burgo, Organísque in eo pergam dicere, fuit XVII, appensus in ipso hypocausto Semicirculus quidam magnus, & circumferentiæ orichalco obductæ, cuius vsus foret exteriùs: præter tria Horologia horas, & minuta, secundáque adnotantia. In crypte verò ad meridiei faciem, fuit XVIII, Armilla Æquatoria diametri cubitorum septem, cum Semi-armilla cubitorum nouem, vtraque orichalco vndique obducta. Fuit & XIX, in crypte ad Notapelioten, Sextans quadricubitalis, & XX, in crypte ad Noto-zephyrum, quadratum Geometricum ferreum, cum intercepto Quadrante chalybe obducto, radij cubitorum propemodum quinque; adeò vt costæ caperent tangenteis cyphratum sex, & ipse Quadrans dena secunda. XXI, in crypte ad Borrapelioten, Quadrans radiis quadricubitalis, orichalco obductus, & quindena secunda capiens, cum circulo Azimuthali, & Meridiana linea, ex maximis Stellæ Polaris digressionibus interducta XXII, in crypta ad Borro-zephyrũ, Armillę Zodiacales orichalcicæ, quas qui contineret Meridianus chalybeus diametro foret cubitorũ triũ. XXIII, Appensus ibidem fuit Sextans orichalcicus, & per cochleas compactilis, resolubilísque, vt transferri commodè in regiones exteras

posset,

possét, radij cubitorum quatuor. Fuit verò prætereà XXIV, in eodem Obseruatorio subterraneo Armilla quædam emobilis, exteriúsque vsurpabilis, orichalco obducta, diametrique trium cubitorum. Fuit & XXV, Quadrans è solida lamina orichalcica, inauratáque, radij cubito non maioris; in cuius area, præter diuisionem in limbo vulgarem, interducti fuere varij circuli Nonianæ in minutias diuisioni inseruientes. Fuit rursus XXVI, appensus in ipso hypocausto, Radius Astronomicus ex orichalco solido & cubitis tribus aliquanto longior, confectus antea à Gualtero Arsenio nepote Gemmæ Frisij, à quo fuerat eius confectio descripta. Fuit porrò alius etiam Radius ex orichalcicis laminis, per lineas transuersas, punctatásque diuisus. Fuit XXVII, Annulus Astronomicus, ex orichalco etiam totus, diametri nonnihil cubito maioris, qui eundem Arsenium, iuxta eiusdem Gemmæ præscripta, habuerat authorem. Fuit XXVIII, paruum Astrolabium orichalcicum, spithamalis diametri, cuiusmodi Ioannes Stoflerus descripsit. Postremò fuere etiam complures aliæ variis vsibus destinatæ machinæ (veluti excipiendis, v.c. Stellarum radiis, iréımque Solis, ac Lunæ vmbris) quas iam memorare nihil attinet. Addo solùm fuisse in exterioris areæ Stellæburgicæ angulis fulcra disposita eum suis globis, eo vsu, quo dictum circa alia Obseruatoria: ac in ipsis eiusdem areæ, tam Occidentali, quàm Orientali semicirculis erectas, columnas, quibus, cùm opus foret, non alia modò exemptitia Organa, sed Regulæ etiam Ptolemaicæ illuc translatæ appenderentur: idque præter erectam mensam, tabulámve lapideam rotundam, ad meridionalem semicirculum, supra quam Quadrans portatilis, aliáque id genus Organa ad obseruationis facilitatem constituerentur.

Attingendum porrò adhuc vnum est, quod Tycho speciatim, inter cætera, in vsum induxit: celebris nempe illa graduum per lineas, punctáque transuersa diuisio. Scilicet arcum distinguebat duabus lineis arcualibus, quarum intercapedo foret pars totius radij, semidiametrive quadragesimaoctaua: ac tum, assumptam in vtraque portione gradui integro respondentem, in sex parteis sic discernebat, vt ab initio primæ inferioris, in finem primæ superioris, ab hoc in finem secundæ inferioris, inde in finem tertiæ superioris, inde in finem quartæ inferioris, inde in finem quintæ superioris, ac inde demum in finem sextæ inferioris, transuersas lineas duceret, quæ decem punctis inter se æquidistantibus distinctæ, totum gradum in lx. minuta exhiberent diuisum: adeò vt transiens per quoddam punctum, seu filum perpendiculi, seu linea fiduciæ in norma, Alhidadáve appellata, perinde indicaret minutum, ac si illud potuisset in superiore, inferioréve arcu discerni. Vnde & minùs mirabere, quòd diximus quædam eius Instrumenta dena etiam secunda exhibuisse: quippe interstitia denorum punctorum fuere in aliquibus tanta, vt possent in senas subdistingui particulas, quarum quælibet decem secundis æquiualeret: vt prætercam fuisse Instrumenta, in quibus, arcualibus lineis in duodecim parteis distinctis, transuersæ lineæ in quinque solùm minuta sic distribuerentur, vt interstitium discernendis secundis amplum relinqueretur. Deum immortalem, quanta discretio, respectu eorum Instrumentorum, quibus Ptolemæus, aliique antiquiores vsi; cùm in illis graduum diuisio vltra parteis duodecim, seu minuta quina non exhiberetur! Incidit verò Tychoni in mentem istam diuisionis formam vsurpare, ex ea Radij diuisione, quam Lipsiæ ab Homelio, Scultetóque didicerat. Ac licet ea videri posset congruè dumtaxat vsurpari in parallelogrammis rectilineis, in quibus diagonia rectilinea itidem sunt; perspicuum est tamen transuersas has lineas, rectas licet, nihil omninò, quod cadere in sensum possit, differre ab iis arcubus, qui forent per earum extrema ducendi. Quoniam, cùm isti arcus sint portiones eorum circulorum, qui ducendi prætereà per Instrumenti centrum forent, & ductæ rectæ ab iis extremis in centra horum circulorum, angulum creent eius duplum, qui in centro instrumenti fit: constat, si tam transuersa linea, quàm arcus, cuius subtensa est, bisecetur à linea ex centro eius arcus ducta, interstitium inter subtensam, & arcum, hoc est, minutorum quinque sinum versum, fore tantulum, vt ne vni quidem parti radij, semidiametrive centies millesimæ adæquetur; quod quantùm supra omnem sensus acutiem sit positum, liquet. Vt prætercam ipsum Tychonem rem ita deducere, vt ostendat differentiam maximam vix creare errorem trium secundorum. Cætera, quæ ad formam, vsumque pinnacidiorum, seu dioptrarum, aliarúmque partium Instrumentorum attinent, prolixioris sunt, quàm vt locus hic capere possit, explicationis.

Postremò videntur duo quædam esse hoc loco præoccupanda. Vnum est; Tychonem ex hoc tempore aluisse continenter varios iuuenes, Adolescenteisve studiosos; qui pollentes visu, ingeniisque acumine, sibi adiutores obseruando forent. Neque verò illos sustentabat modò, sed erudiebat etiam pro cuiusque captu, in Mathematicis, & Philosophicis disciplinis. Ac alij quidem diutiùs, alij breuiùs apud ipsum commorabantur, sed fuere tamen semper minimùm sex, septem, aut octo, interdum decem, aut duodecim (idque præter pueros, iunioresque discipulos) quos partim accersebat ipse ex Academiis, aliisque locis, partim admittebat vltrò aduenienteis, seséque offerenteis. Accessere interdum nouem numero, vno eodémque tempore, quos omneis excepit, ac nisi discedere volenteis non dimisit. Ex iis, quos magni præsertim fecit, aliqui deinceps, prout dabitur occasio, commemorabuntur; neque enim omneis recensere, quorum elenchum optimus VVormius transmisit, quicquam attinet. Alterum, Tychonem per annos viginti, ac vnum, quibus incoluit Insulam, insumpsisse in hæc omnia vltra Tonnam auri, vt ipsemet

ipsemet loquitur; constat autem Tonna ex centum Dalerorum millibus, quæ trecentis propè librarum Turonicarum millibus valét. Quare & nihil sibi reliquum fecit, seu ex propriis reditibus (testatur quinetiam Keplerus impensum patrimonium) seu ex Regia munificentia. Videlicet optimus Rex, contulit ipsi, tum necessaria apparandis Ædificiis, ac Machinis; tum annuatim duo Dalerorum milliaca Telonio; tum etiam præterea feudum in Noruegia, & Canonicatum in Episcopali Roschildensi Ecclesia, seu Præbendam sancti Laurentij, quam iam Regum appellitant (Regis Cancellario solitam conferri) cuiúsque annuus reditus mille Daleris æstimatus alij oneri addictus non est, quàm vt Sacellum, in quo Regum ea familia Oldemburgica exstant Mausolæa, sartum tectum seruetur.

Iam, cùm ex hoc tempore vsque, nulla penè nox serena abierit, quin aliquam obseruationem circa Sidera tam Errantia, quàm
1577. Affixa peregerit, tum cœpit præsertim Anno insequente M. D. LXXVII. vestigare Poli altitudinem ex circum polaribus Stellis. Deprehendit autem ex summa, infimáque Stellæ Polaris, quæ in extrema Caudæ Cynosuræ altitudine, attolli Polum Vraniburgi grad. 55. min. 54 $\frac{3}{5}$. idque cùm Stella per eum annum distaret à Polo grad. 2. min. 58. sec. 50. quam & refert alicubi Gemmam Frisium ante annos XXX. deprehendisse eadem ratione, ex maxima nempe, minimáque altitudine, distare à Polo grad 3. min. 8. Ne cætera verò recenseam, ac speciatim totaleis duas Lunæ Eclipseis obseruatas, alteram die Aprilis secunda, hor. 8. minut. 50. alteram Septembris XXVJ hora 13. cum minutis 3, hærendum nō-nihil potissimùm est circa Cometam, qui ante finem eius anni apparuit, & per proximi initia euanuit. Scilicet post Stellam Nouam obseruatam, nihil æquè habuit Tycho in votis, ac exoriri quempiam Cometam, ex quo accuratè obseruato deprehenderet, eiusmodi-ne corpora forent loci, ac materiæ cælestis, an elementaris. Ac doluit quidem, cùm fuit exortus, nondum adesse qualia, quáráque præconceperat Organa (quippe habebat præsertim curæ ædificiorum sollicitum) lætatus est tamen sibi adesse tria, quibus posset rem exsequi non malè. Ea verò fuere, ad captandum quidem distantias, tum Radius Astronomicus, tum Sextans totus chalybeus, radiique trium circiter cubitorum: ad habendum autem altitudines, Quadrans ex lamina orichalcica, radij cubitorum non omninò duorum, cum Horizonte Azimuthali chalybeo, tricubitalis diametri, ad obtinendum Azimutha. Cæterùm, quia hic Cometa vt primus, sic præcipuus fuit ex iis, qui fuere a Tychone obseruati, & Tycho de eo scripsit Librum, qui est de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis secundus; ideò immorari non-nihil circa illius descriptionem iuuat.

Memorato itaque anno, ac die Nouembris xiij. cùm paulò ante Occasum Solis adstaret Tycho famulis ad vnum eorum viuariorum, quorum fuit non multò antè facta mentio, piscantibus, oculos in eam Cæli partem, si congrua fortè serenitas in noctem proximam sponderetur, erexit. En verò Stella ea improuiso se conspiciuondam præbuit, qualem se Venus exhibet, cùm vicina Terris, & Sole decliui in eadem occidua regione versatur. Spectaculo attonitus, nôrat scilicet Venerem, quam non multis antè diebus Ioui vicinam manè obseruârat, procul ab eo loco esse, ac haberi illeic dumtaxat Saturnum, qui non tantæ esset magnitudinis, & breui præsertim occasurus Heliacè, vt præsēte Sole posset conspici; requisiuit ex famulis, si quam illeic Stellam viderent & ipsi: Asserentibus, ac Venerem esse Hesperum factam iactantibus, excepit haud-quaquam rem sic se habere; ac breui quidpiam insolitum facto crepusculo visum iri. Nec vana præsensio; nam ecce diurna luce paulatim se, Sole occaso, subducente, non grandis modò, eáque alboris sublividi, Stella apparuit, sed diffusa etiam ex ea vsque versus Ortum, & quasi in Solis oppositum longissima cauda, instar crinium, radiorúmve rubicundiorum, qui prope istam Stellam densiores, extremum versus rariores forent, ac leuiter, conuersa sursum deuexitate, incuruarentur. Constitit proinde eam esse Cometam, crinitámve Stellam, quæ non visa licet in Dania diebus antecedentibus, quibus Cælum fuerat nubibus obductum, fuisset tamen die decima in Noruegico Oceano conspecta. Obseruauit illam Tycho eodem vespere; ac deprehendit Stellam quidem ipsam, seu Caput Cometæ esse diametri minutorum septem, & Caudam longitúdinis viginti duorum graduum; adeò vt, cùm Caput esset proximè supra ipsum Caput Sagittarij, Cauda ad vsque cornua Capricorni protenderetur. Obseruauit quoque deinceps, quoties fauit serenitas; & cùm motu proprio in Ortum ferretur, deprehendit illam initio velociter progredi, & breui ad sinistram Antinoi manum peruenire; prætergredi exinde, tum Delphini Caudam, tum Nareis Equulei; ac superata demum lentiore iam motu Stella appellata Scheat Pegasi, euanuisse inter ipsam, ac duas minutulas Stellas in Pegasi pectore, post diem sequentis Ianuarij XXVJ.

Enimverò, cùm ista quidem pingui Minerua deducta sint; quod ad scrupulosiorem tamen designationem attinet, quia Tychoni in mente fuit tam motum, quàm locū Cometæ in Mundo exquisitè assequi: ideò, quoties licuit, illius distantiam à Fixis illustrioribus circum-vicinis est dimensus; vt perspectis Fixarum locis, tum situm Cometæ in dies singulos obtineret; tum iter illius, ac itineris ad Eclipticam inclinationem intelligeret; tum eiusdem à Terra distantiam, hisque affinia peruestigaret. Quocirca & edixit primò, Cometam, hoc est eius Caput, seu Stellam, fuisse die illa mensis Nouembris xiij. in gradu 7. min. 15. Capricorni, cum grad. 8. min. 59. latitudinis Boreę, ac habuisse Ascēsionis rectę grad. 277. min 23. cum declinatione Austrina grad. 14. m. 17. & memorata die Ianuarij XXVJ.

fuisse

fuisse in gr. 20. min. 55. Piscium, cum latitudine iam Borea gr. 29. m. 15. ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 339. min. 35. cum declinatione iam Borea grad. 23. min. 10. nempe Æquatorem intersecuit sub diem Nouembris xxiij. sed nimium foret tædium, si Cometæ situs respectu tã Eclipticæ, quàm respectu Æquatoris singulos dies commemorarentur. Norasse sufficiat, quibus Cæli locis primùm, postremúmque visus fuerit, vt interducere circulum, siue semitam, quâ incessit, liceat. Edixit deinde istam semitam antecedenter produci intellectam, intersecuisse Eclipticam quidem, in gradu 20. min. 55. Sagittarij, cum inclinationis angulo versus eandem, grad. 29. min. 15. Æquatorem verò in gradu 299. min. 50. cum angulo inclinationis versus ipsum, grad. 33. minutis 45. Edixit ad-hæc motum Cometæ diurnum ea lege semper decreuisse, vt cùm à die Nouembris xiij. in xiv. fuisset graduum 3. min. 48. hinc in xv. grad. 3. min. 25. hinc in xvj. grad. 3. min. 9. hinc in xvij. gr. 2. min. 58. atque ita porrò, fuerit tandem die Ianuarij xxv. min. 17. & die xxvj. min. 16. adeò vt totum apparitionis iter, seu ea portio Circuli magni, quam describere motu proprio est obseruatus, fuerit graduum septuaginta vnius, & semissis quàm proximè, nulla ratione habita itineris antecedentis. Cùm motum autem proprium dico, nihil est profectò necesse admonere fuisse Cometam præterea abreptum (Planetarum scilicet instar) motu illo communi, seu Mobilis primi, quo reuoluebatur dietim circa Terram; atque ita quidem, vt nunquam videri in Meridiano potuerit, neque idcircò in altitudine supra Horizontem maxima obseruari.

Edixit insuper, ac præcipuè, fuisse Cometam in æthereà, non in elementari regione; seu non depressum infra Lunam, sed longè supra euectum fuisse. Ad hoc autem est triplici comprobationis genere vsus. Primum fuit, quia Cometa tempore toto apparitionis exquisitissimè descripsit suo motu arcum circuli maximi; quatenus assumpta per dies singulos obseruationis latitudo, subtensa semper fuit eiusdem inclinationis anguli cum Ecliptica, qui recitatus mox antè est; secus profectò, ac euenisset, nisi eiusmodi circulus bissecuisset Eclipticam, totámque adeò Sphæram (quod circulorum maximorum propriũ est) in duas æquas partes. Atque id quidem, cùm notum sit, nullum sublunare, igneúmque, vt volunt, Meteorum esse posse motu adeò regulari, vt à circuli maximi tramite nunquam deflectatur; cùm seu pabuli consectatio, seu facta à ventis, Sideribusve abductio talem constantiam nullam patiatur. Confirmatur autem, tum quia sublunares hi ignes, vt vagi, fluctuantésque sunt, sic variè intendunt, remittúntque cursum; cùm tamen Cometa vno semper tenore, ac proportione seruata, velocitatem temperarit, factúsque tardus fuerit: prorsus vt Planetæ ad stationem tendentes. Tum quia, vtcumque initio velox, procul tamen abfuit à velocitate, qua Luna propriam decurrit orbitam (quippe etiam dum lentissima est, vltra 10. gradus dietim peruadit) adeò proinde, vt par sit regionem illi superiorem, seu Sidera inter, quæ segniùs Luna mouentur, assignare. Tum quia cæleste potiùs quidpiam, quàm elementare sapit, quòd Cometa viam à Capricorni Tropico, in Tropicum Cancri ducti obliquo institerit. Alterum fuit, quia Cometa eodem vespere, interiectis aliquot horis, atque adeò in variis altitudinibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut penè insensibilem altitudinis Parallaxin exhibuit; nimirùm cùm vix aliam loci diuersitatem subierit, quàm poposcerit facta diurni motus per tempus interiectũ promotio. Obseruationes certè peractæ diebus per Nouembrim, ac Decembrim variis ægrè Parallaxin admittunt minuti vnius, aut alterius; cùm, si vel in ipso Lunæ orbe fuisset, admissurus fuisset sextuplo maiorem; vt esse proinde illum oportuerit saltem sextuplo, atque adeò plusquam trecentis terrenis Semidiametris distantiorem à nobis, quàm Lunam. Tertium fuit, quia Cometa eodem proximè tempore in variis Horizontibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut vix aliam subiit varietatem distantiæ, quàm pro intercapedine temporis, & ratione diurni motus; ac præsertim quidem, cùm Stellæ eundem proximè verticalem cum ipso Cometa obtinuerunt; vt cum die Nouembris xvj. Tycho obseruauit distantiam Cometæ à lucida Vulturis grad. 17. min. 50 1/2. & Taddæus Hagecius obseruauit eandem Pragæ in Bohemia grad. 17. min. 52. Quæ sesquiminuti differentiola reuocari potest ad Meridianorum differentiam (existente alioquin hora vtrique sexta) tametsi habita ratione diuersæ altitudinis Poli graduum propemodùm sex, ea futura fuisset minutorum 7. si Cometa vel proximè infra orbem Lunæ extitisset.

Edixit præterea Cometam non eãdẽ semper distantia abfuisse à Terra; sed id supponendo, quod infrà dicetur, Mercurium, ac Venerem circuitus suos circa Solẽ, quasi quoddam centrum obire; existimauit Cometam quoque circumiisse pariter Solem, & ampliore quidem circuitu, quàm Venerem; adeò vt, quemadmodum orbis Veneris Mercurialem complectitur, sic orbis Cometæ complexus fuerit Venereum. Et quia tẽpore primæ apparitionis, quasi ex Perigeo prodibat (sed in consequentia nihilominus secus ac Venus, & Mercurius) idcircò Cometam die Nouembris xiij. destitisse à Terra terrenis Semidiametris ducentis vndecim; die Decembris secunda, cùm in maxima à Sole digressione foret, Semidiametris quingentis, sexaginta tribus; ac demum Ianuarij xxvj. Semidiametris 1733. hoc est triente proximè remotiorem à Terra, quàm Solem, dum in longitudine media est. Edixit vlteriùs Cometam, cùm die illa xiij. diametro apparuit, minutorum septem, fuisse proinde in ipso Cælo, diametro prolixa trecentis sexaginta octo milliaribus Germanicis; id nimirùm colligitur ex assumpta à Terra distantia, & supposita vnius terrenæ diametri magnitudine, milliarium eorundem octingentorum

sexaginta. Colligitur verò etiam ex eo, quod
diameter Cometæ se habuerit ad diametrum
Terræ, vt tria ad quatuordecim, & ad diame-
trũ Lunæ, vt tria ad quatuor; itémque ex eo,
quòd globi in tripla ratione diametrorum
sint, fuisse Cometam Terrâ minorem centies,
& semel, cùm ferè besse; & Lunâ bis, cum
proximè triente. Postremò, cùm hoc de Ca-
pite ipso, Stelláve sit intelligendum: Edixit
Caudam tempore eodem visam prolixam
viginti duobus gradibus, aut (quòd non tota
ob tenuitatem discerni posset) viginti quin-
que; fuisse consequenter prolixam Semidia-
metris terrenis nonaginta sex (vti & lata par-
tium sex, esse debuit lata Semidiametris vi-
ginti duobus.) Idque, cùm ipsum Caudæ ex-
tremum foret aliquantò remotius à Terra,
quàm Caput (quatuordecim puta, aut quin-
decim Semidiametris) habito respectu ad
Veneris situm. Nempe id speciale Cometa
hic habuit, vt tempore apparitionis toto
Caudam exporrexerit in oppositas ad amus-
sim non Soli, sed Veneri parteis; siquidem ex
variorum dierum obseruationibus constitit,
non Solem, sed Venerem, & Caput Come-
tæ, cum medio Caudæ ductu, ab ipsa eius
eductione, & neglecta deinceps curuitate,
eodẽ circulo magno contineri. Quo factum,
vt Tycho suspicatus fuerit Appianum, qui
primus adnotauit, scriptisque mandauit Co-
metarum Caudas in parteis à Sole auersas
protendi, non attendisse, an exquisitè, an
præterpropter protenderentur. Prætereo au-
tem, tum quod voluit illam Caudæ incur-
nationem fuisse dumtaxat apparentem ex le-
ge quapiam Optica; tum quòd iteratò exinde
insectatus est Aristotelcá de ignea Cometæ na-
tura sentẽtiam; quatenus, si Cauda fuit quasi
flamma, non ea sursum directè contendit, sed
obliquè deorsum; id prodente situ Stellæ Ve-
neris, quæ fuit Capite Cometæ euectior.

Atque hæc est quidem quasi eorum sum-
ma, quæ Tycho scriptis consignauit, post-
quàm Cometa euanuit, ac per annum quidem
1578. M. D. LXXVIII. cùm & post nouennium
resumpto in manus, retractatóque opere,
tum pauca quædam interseruerit, tum exa-
men adiecerit obseruationum, opinionúm-
que à variis Authoribus proditarum. Priuş-
quam tamen manum operi admoueret; quia
peruidit nihil posse certi ex obseruatis erui,
nisi Stellæ Fixæ, quibuscum Cometam com-
parauerat, in vera loca restituerẽtur, à quibus
longitudinum, & latitudinum Abacus ab vs-
que Hipparcho, & Ptolemæo deductus, & ab
Alphonsinis, Copernicóque additione motus
octauæ Sphæræ solùm correctus, sic ablude-
ret, vt gradu interdum integro, interdum
plus, minúsve ab iis abhorreret: quia id, in-
quàm peruidit, ideò de admouenda huic re-
stitutioni manu cogitauit. Itaque, licet non-
dum haberet Armillare illud Astrolabium,
cuiusmodi fuisse Hipparcho, Ptolemæóque
est obseruatum; nõ est tamẽ malè voti cõpos
factus, cùm ad hoc negotium descriptum
Quadrantem singula minuta exhibentem, &
super Horizonte, circulóve Azimuthali cir-
cumductilẽ vsurpauit. Nempe restituto priùs
loco Solis, habitáque ex altitudine Poli,
etiam Æquatoris altitudine; ita obseruauit
Meridianam cuiusque Stellarũ altitudinem,
vt declinationem illius exinde obtinuerit,
& loco Solis per id tempus noto, etiam As-
censionem rectam assequutus fuerit: ac tum
ex his datis, longitudinem, latitudinémque
eiusdem Stellæ deduxerit. Fuere autem hu-
iusmodi Stellæ Lucida Vulturis volantis, siue
Aquilæ; Lucida in sinistra Antinoi manu;
Inferior in Capricorni cornu; Humerus
Aquarij vterque; Os, Prima alæ, Scheat,
Dextrum genu, & Borealior paruulatum in
pectore Pegasi; Fidicula demùm, seu lucida
Lyræ. Quarum quidem loca posteriùs gran-
dioribus vsus Instrumentis non-nihil corre-
xit, sed tam parum tamen id fuit, vt facta
ratiocinia circa Cometæ locum, & alia, ni-
hilominùs constiterint; neque res visa fuerit
digna, ob quam calculus, non sine ingenti
quodam labore, retexeretur.

Obseruauit etiam Tycho eodem anno Dia-
metrum Solis visibilem misso per rotundum
foramen eius radio in pauimentum, planúm-
ve excipiẽs perpendiculũ ex foramine ad an-
gulos rectos; qua occasione id adscripsit enco-
miũ, vt *Rectangulum magister sit vniuersæ Ma-
theseos.* Quippe ad ipsũ referens, quòd vniuer-
sè de Triangulo hocce Disticho aliàs cecinit,

Cuncta Trigonus habet; satagit, quæ docta Mathesis:
Ille aperit clausũ quicquid Olympus habet.

Obseruauit, inquã, tum sub Martij medium,
cùm Sol versaretur mediam circiter longitu-
dinem; tum sub medium Iunij, cùm ipsum
circiter Apogejum. Deprehẽdit verò Diame-
trum esse priore quidem tempore min. 30. &
secundorum nunc 40. nunc 44. nunc 50. po-
steriore autem, semel minutis 30. sec. 4. bis
min. 29. sec. 30. Ex quo deinceps factum fuit,
vt diametrum Solis perscrutatus fuerit, di-
recto in Solem canali, duos, & triginta circi-
ter pedes longo, ac radiis traiectis rotundo
supernè foraminulo, infernéque exceptis
fundo candido; deprehenderit autem Solem
esse Diametro Apogejon quidem minuto-
rum 30. (nisi quod sæpenumerò paucula se-
cunda defuerunt) Perigejum verò minut. 32.
(nisi quòd secunda item paucula superfuerũt)
& medio loco constitutum minutorum pro-
ximè 31. Nihil addo de Eclipsi Lunæ, quam
digitorum duorum, ac semissis, obseruauit
mense Septembri, die XVI. manè, hora
prima cum min XVII. vti neque de Eclipsi
Solis, quàm digitorum 5. min. 50. obseruauit
sequẽte anno M. D. LXXIX. die Februarij XXV. 1579.
hora 5. cum 50. minutis. Addo solùm illum
sic per hosce annos operas vrsisse, ædificiá-
que promouisse, vt, ingerentibus se licet va-
riis difficultatibus, Vrani-burgum tamen, &
alia, Stellæ-burgo excepto, penè absoluta
anno insequente M. D. LXXX. fuerint, ac præci- 1580.
pua cura superfuerit Organorũ perficiẽdorũ.

Illo interim anno, cùm pleraque alia, ac
speciatim Lunæ Eclipsin totalem die Ianuarij
vltima hora 10. ac min. 9. obseruauit; tũ præ-
sertim alium Cometam, qui fuit ab Octobris
initio, in medium Decembrim conspectus.

is, cùm Meridianum suo motu retrogrado sæpiùs pertransiret, ac diligenter interim adnotarentur tempora, ac tempore eodem similia obseruarentur in Hassia; videri mirum potuit, obseruationes Hassiacas deficere semper minutis octodecim, ab eo tempore, quod, differentiã Meridianorum spectatã, fuerat adnotandum. Sed Tycho nimirùm errorem conie-cit in vitium perpendiculi, quod Land-grauiani non præcauissent; vnde & ea de re postmodum tum cum Land grauio egit, tum cum Rothmanno potissimùm, qui tamen eo tempore nondum fuerat apud Land-grauium. Et scribens quidem Keplerus anno post illum quadragesimo, subdubitare visus est, exstareor-ne Tychoniææ eius anni obseruationes; sed subiecit tamen habuisse se præ manibus Cometæ loca ex obseruationibus computata, ac ea transcripsisse in exemplar Mœstliniani de eodem Cometa libelli. Refert scilicet Mœstlinum, Roeslinum, Rothmannum, Hagecium de eodem scripsisse, consensisseque Cometæ cursum fuisse per spatia ætheris, siue supra Lunam transactum. Commemoras idem Keplerus Tychonem, dum hunc Cometam describeret, adnotasse se die quadam Veneris, ac hora vespertina sexta, sub Nouembris finem, aut Decembris initium, cùm foret in cymba, Huennam inter, & Scaniam, Cometam vidisse satis adhuc conspicuum (Caudâ licet ægrè apparente, quæ fuit aliunde longè in hoc, quàm in Cometa superiore breuior) fuisse autem ipsum prope Caput Herculis, ac illo inferiorem versus Corum, tribus ad summum Solis diametris, hoc est, ferè sesqui-gradu; cùm & producta per vtrumque linea transitura esse, per eã, quæ est media in Cycni corpore, videretur. Tycho ipse aliunde de superiore Cometa agens, ac fuisse illum æthereum, neque solidos vllos orbeis eius traiectioni obstitisse defendens: hunc quoque adducit in argumentum; *Nam, inquit, toto illo tempore in antecedentia Signorum motu retrogrado plusquàm per quaterna Zodiaci dodecatemoria ferebatur; idque etiam ordinariò, & regulari, non interrupto, aut vago cursu, velut hæc, & alia latiùs libro sequente, cùm ex professo de eodem Cometa agemus, è certis obseruationibus ostendemus; vbi etiam hunc in ipso æthere eiusmodi cursum designauisse, inuictis demonstrationibus comprobabimus.* Ac postea: *Et quid dicemus de Cometa anni* LXXX. *qui ipsam Primi mobilis reuolutionem suo proprio cursu ab Oriente in Occidentem toto durationis tempore antecurrebat? Perpetuò enim contra ordinem Signorum in antecedentia ferebatur*, &c. Non fuit porrò vnquam perfectus, qui affectus heic indicatur, Liber de Æthereis Phænomenis Tertius.

Accessit hoc anno ad Tychonem Paulus VVitichius Vratislauiensis Mathematicus; ac Tycho illum tantò faciliùs in familiaritatem admisit, quantò ingeniosum Geometram agnouit, ac eum, qui vltrò spoponderet se toto vitæ tempore alterum in studiis Astronomicis Achatem futurum. Factum est proinde, vt cum illo omnia sua inuenta, seu quæ tum in promptu habebat, seu quæ animo destinârat, communicârit; ipséque VVitichius, cùm præ cæteris non modò diuisionem illam per transuersas lineas animaduertisset, verùm adnotasset prætereà Pinnacidia illa quadrata, æqualia, parallela, ea ratione composita, vt oculus citra, & ad vtriusque pinnacidij axem constitutus, videret simul sursum, deorsum, dextrorsum, læuorsum, Stellam obiectam quasi ex dimidio; exsultabundus dixerit, vidisse se tandem, expertúmque esse, quod diu, sed frustrà à Dudithio quæsierat, nec se frustrà in Daniam, vel eo venisse nomine; quòd ne centum quidem coronatorum pretio habitam notitiam commutare vellet. Conquestus tamen posteà fuit Tycho, vix eum constitisse ampliùs, quàm treis menseis; sed prætextu adeundæ hæreditatis in patria, ac spe reditus post duos menseis facta, ita abiisse, vt deinceps nunquam, nec redierit, nec literas dederit; ac Tycho solùm post quinque annos ex literis Land-grauij ad Rantzouium, accepit transiisse illum per Hassiam, & commoratum aliquandiu communicasse, vt sua inuenta, quæ abs Tychone acceperat; quippe nulla facta ipsius mentione.

Anno deinde M.D.LXXXI. natus est Tychoni filiorum primogenitus, qui fuit ipse quoque appellatus Tycho. 1581. Nempe alius quoque Georgius nominatus natus ipsi post triennium fuit; neque plureis mares; quod sciam quidem, habuit, cùm tamen quatuor habuerit filias; vt putà, præter Magdalenam, de qua dictum iam, vocatas Sophiam, Elizabetham, & Cæciliam. Fuit illi hoc anno obseruata Stellæ Polaris distãtia à Polo grad. 2. min. 57. sec. 30. & præter Lunæ Eclipsin totalem, quam obseruauit mense Ianuario, die XIX. horâ 9. minutis 57. circa aliam etiam Totalem, quæ mense Iulio, ac die XVj. manè contigit, medium quidem eius definiit ad horam 5. (tribus minutis minùs) seu Lunâ iam procul infra Horizontem demersâ; at simul tamen adnotauit exstitisse solùm Lunam, cùm occubuit, dimidia sui parte obscuratam.

Sed hæc vt omittam; cùm sciam ad conscribendum successiuis horis suum illum Librum de Noua Stella, quasi aliquod Astronomiæ Progymnasma accingeret; satis quidem habere se obseruationum sibi esse visus, vt Solarem cursum restitueret, ac Ephemeridem exactam in duos illos annos, quibus Stella fuit terris visa, contexeret; at non reputauit tamen sibi factum satis circa restitutionem Stellarum, quibuscum Nouam compararat, & quarum loca occurrerent eò in opere designanda. Commodùm proinde affulsit occasio à Februario vsque exeunte Anni M.D.LXXXII. vt exquisitè loca Stellarum non 1582. Cassiopeiæ, ac vicinarum modò, sed reliquarum etiam toto Cælo conspicuarum restitueret; idque interuentu Veneris, quæ interdiu cõspicua, cõparari cum Sole posset; noctu superstes, cũ proximis Stellis, quæ ipsæ deinde compararetur cũ Lucida supra Caput Arietis, vt ea quasi omnium fundamentum stabiliretur. Scilicet illã primã delegit, relicta alia

alia minutiore, quæ Copernico prima fuerat, vt Rectam eius Ascensionem certam ratámque faceret, quò cæterarum Ascensiones ab ea deinceps deducerentur, & ex cognitis aliũde per Armillas Æquatorias, aut altitudines Meridianas Quadrante acceptas declinationibus, singularum longitudines, latitudinésque haberentur. Heinc, quia opus, ac labor fuit in Ascensionibus constituendis, poterat quidem differentia Ascensionis duarum aliquarum Stellarum haberi (ex noto nempe tẽpore inter vtriusque transitum per Meridianum intercedente) at nullius Stellæ Ascensio à puncto vsque verni Æquinoctij numerari poterat, nisi ipsa Stella compararetur cum Sole, cuius solius Ascensio per se nota est ea noto momento, quo id punctum præteriit, ac eo tempore quod exinde fluxit.

Enimuerò, quia Stellæ Fixæ, quòd sint interdiu inconspicuæ, comparari ipsæ cum Sole non possunt; ideò antiquum fuit, vt res Lunæ, interuentu peragerctur, quippe quæ interdiu, noctúque conspicua, posset, Sole adhuc supra Horizontem versante, cum eo comparari; ac posset deinde cum Stellis, post eius occasum comparentibus: obseruando nempe interdiu, quæ Ascensionis differentia inter Solem, ac Lunam foret; ac posteà, quæ foret inter eandem Lunam, & aliquam Stellam. Lubrica fuit tamen isthæc methodus, propter Lunæ motum, & Parallaxin interuenientem, cuius haberi ratio sine intricatione non potuit: ne quidpiam de Solis declinis (si tempus præsertim decurtandum fuit) refractione adiiciam, quam etiam antiqui ne somniàrunt quidem. Ac fuere quidem etiam aliæ Ascensionis rectæ obtinendæ rationes, illáque imprimis, qua vsus Copernicus, ex obseruata declinatione, ac adhibita simul Stellæ alicuius insignis, vt Spicæ Virginis, latitudine; aliaque item, qua Landgrauius, ac Tycho quoque priùs vsi, ex adnotato tempore, quo aliquæ Stellæ Meridianum pertranseunt, aut in certo sunt Azimutho, cum data earumdem altitudine, & loco Solis antè perspecto; verùm & adhibitio illa latitudinis ex Tabulis suppositæ quædam principij petitio est; & illud transitus momentum arduum adeò obtentu est, vt penitùs fieri indubitatum non possit. Quippe & nulla horologia machinalia adeò exquisita, adeò non obnoxia mutationibus aëris possunt fieri, vt huic præcisioni sufficiant; & quamvis Tycho adhibuisset etiam clepsydras ex argento viuo variè sublimato, reuiuificatóque; itémque ex plumbi calcinati subtilissimo puluere, deprehenderat tamen ne sic quidem se id, quod affectabat, posse adipisci.

Commodum itaque, vt dixi, affulsit Stella Veneris, qua intercedente rem ea sequeretur. Ea quippe & longè tardior motu proprio, quàm Luna est, & Parallaxi longè immunior; vt quæ proinde censeri potest adhibenda correctio, longè sit facilior, ac tutior. Quamobrẽ acceptâ interdiu inter Venerem, Solémque distantiâ vnà cum vtriusque altitudine, & declinatione; ac interdum quoque Azimutho; accipiebat rursus distantiam inter Venerẽ, & aliquam Stellam, in Zodiaco præsertim, insignem; ac vtriusque altitudinem, declinationem, Azimuthumve; ex quibus, adnotato aliunde vtriusque obseruationis tempore, vt iuxta intercapedinem haberetur ratio promotæ interim Veneris, Rectam eius Stellæ Ascensionem deduxit. Non fuit proinde laboriosum ex Declinatione, cum Ascensione adhibita, eiusdem longitudinem latitudinémque assequi; ipsámque cum Lucida illa supra Arietis Caput comparare. Quomodo verò, & ad quod tempus rectam huius Stellæ Ascensionem definierit, dicendum erit posteriùs; siquidem præter obseruationes, quas supra centenas ea de re hoc anno peregit, itémque præter quam plurimas, quas peregit annis consequentibus, ipsásque, Venere tam Eoa, quàm Vespertina, ac in quouis situ supra Horizontem tam antè, quàm post Meridianum existente (fuit autem, quoties opus visum, refractionis habita ratio) præter hæc, inquam, accuratiùs cursum Solis sic obseruauit, vt factam eius correctionem ad hocce negotium vsurpauerit. Vt certè Apogæum Solis debitè constitueret, cœpit hoc anno obseruare Solis transitum non modò per puncta Æquinoctialia; sed etiam per medias tam Tauri, quàm Leonis parteis; idque mensibus Aprili, ac Iulio.

An addam verò Cometam tertium fuisse ab illo, mense Maio ad Septentrionem obseruatum? Id saltem notatu est dignum, quòd illius Caudam perinde, ac Cometæ, qui ante quinquennium effulserat, dirigi animaduerterit, non in partem Soli ad amussim oppositam, sed in oppositam Veneri, retrogradæ tum exsistenti. Notandum verò etiam est, fuisse huic Cometæ cum eo, qui ante biennium apparuerat commune, vt contractiorem Caudam habuerit, sicque accesserit ad Barbati formam. Existimauit Tycho, nec iniuriâ, id eam ob causam contigisse, quòd vterque horum Cometarum ad oppositionem cum Sole vergeret, sicque Caudam habens à Terra, quàm ipsum Caput, distantiorem, partem illius in directum respectu visus absumpserit, ac Terræ proinde contractiorem exhibuerit, quàm si transuersùm expansam habuisset.

Reticendum porrò hoc loco non est, cùm Tycho hæreret, vera-ne foret Copernici, an Ptolemæi sententia, decreuisse illum hoc anno argumentum conquirere, quo facere posset alterutri fidem. Desumendum autem id putauit ex Marte, qui per hiemem opponeretur Soli in Cancro, ac ob latitudinem Boream euaderet in dies sublimior. Itaque incredibilem, vt Keplerus habet, testatus diligentiam est, præposito etiam Obseruationibus titulo, *Pro inquirẽdis Parallaxibus Martis*; & ipsemet Tycho scribens post-modum ad Peucerum, *Habitis igitur tunc*, inquit, *pluribus accuratis obseruationibus tã circa Ortum, quàm Occasũ, eiúsque per Meridianũ transitum, deprehendi Martẽ maiorem causari Parallaxin, quàm ipsũ Solẽ; ideoque etiã terris propinquiorem, cùm Acronychus est fieri, adstipulante vna motu ipsius diurno, cũ Copernicanis potiùs numeris cõsentiẽte,*

eò

rò quòd paulò celeriùs certo dierum internallo intercedentia repsdaret, quàm Alphonsinorum concederet à Ptolemæo deducta ratiocinatio; idque ob minorem à terris distantiam, qua motum paulò intensiorem apparere efficiebat. Proposito autem consimili ex Venere argumento, concludit; *Itaque quòd Ptolemaïcis Hypothesibus hæc omnia minimè congruerent, impellebar, vt post-modum magis magísque Copernicanæ inuentioni fidem attribuerem.* Prætereo verò, quòd Keplerus deprehendit, Ministros Tychonis calculum texenteis se, & Tychonem delusisse; siquidem illi obseruata ad Copernicanum Schema accommodantes, aliud, quàm quòd Tycho proposuerat, exsequuti sunt, *Ille enim volebat*, inquit, *vt ex matutinis, & vespertinis obseruationibus inter se comparatis, inquirerent Parallaxin Martis: hi verò inquisiuerunt, quantam Parallaxin faceret schema Copernicanū.* Prætereo quoque, licet Keplerus Solem longè ampliùs à Terra, quàm vulgò credatur, constituens, deduxerit, si interdum Martis Parallaxis aliqua sit, eam tamen neque sensibileio, neque obseruabilem esse; non obesse hoc nihilominus, quin Mats Terræ aliquando propior sit, quàm Sol (cuius ille quoque imminuit Parallaxin tantoperè) vt est à Mœstlino etiam obseruatum. Quod dixi porrò obseruationes circa Martem hieme factas; exceodi id con-
1583. stat ad principium anni M. D. LXXXIII. quo aliunde desioire Apogæum Solis, eiusque Eccentricitatem cœpit. Ac rem quidem non-nihil secus, elapso deinceps quinquennio, definiit; sed res interim hoc loco dicenda, propter exstructas insequentium aliquot annorum Ephemeridas, quas velut primitias suo è Typographeio expressit, & cum amicis communicauit. Cùm igitur existimaret se Poli altitudiuem per stellam Polarem exquisitè adeptum, atque idcircò de Æquatoris altitudine foret certus, obseruare perrexit temporis momenta, quibus Sol, seu vere ascendens, seu Autumno descendens, Æquatorem intersecaret, sine in ipso Æquatore, punctísve Æquinoctialibus foret (attendendo putà Armillis ad Æquatorem compositis, & inquirendo etiam aliquot antè, & pòst diebus altitudinem Meridianam Solis) ac tum, iis obtentis, supputauit quot dies, horæ, & minuta à verno Æquinoctio in autumnale intercurrissent: (cùm sit manifestum ab autumnali in vernum, oon intercurrere totidem.) Et quia agnouit veteres lubrica nimis ratione vsos, cùm puncta quoque Solstitialia pari ratione venati sunt (scilicet ob penè insensibilem per dies aliquot circumstanteis, Meridianæ Solis altitudinis, declinationísque adeò, variationem) eam ob rem, vt iam cœperat, ita & perrexit potiùs obseruare Solis transitum per medias Tauri, & Leonis parteis; quoniam adnotatis consimiliter diebus, horis, ac minutis inter vernum Æquinoctium, & dimidium Tauri; ac inter dimidium Leonis, & autūnale Æquinoctium intercedentibus; ratiocinatus est lōgè tutiùs, vt de Apogeio, sic de Eccentricitate Solis. Quippe ex Sexqui-Signi alterutrius arcu, & perspecto tempore, quo Sol ipsum motu inæquali percurrere apparet, intelligere, ac determinare licet angulum, qui residuum arcum ad vsque Apogejon ex ipsa Terra dimetitur, ac intercapedinem quoque, quæ est inter Terram, illiúsve centrum, & centrum Eccentrici, è quo idem Sol fuerit æquabiliter moueri spectandus. Itaque per id quidem tempus Apogejon Solis in gradu 5. min. 45. Cancri esse censuit, ac habuit Eccentricitatem partium 359. qualium Semidiameter Eccentrici 100000. foret.

Dixi interim illum fuisse certum de altitudine Æquatoris, ob præhabitam ex Polari Stella Poli altitudinem (illa scilicet existente huius ad quadrantem complemento) quoniā deprehendit antecessores omneis in eo fuisse hallucinatos; quòd altitudinem Æquatoris ex vtraque Solstitiali, seu summa, ac ima Meridiana Solis altitudine obseruata, deducerent; differentiam videlicet inter vtramque bipartientes; ac illius dimidium altitudini adiicientes. Siquidem, cùm illi non suspicarentur eam per Brumam fieri radiorum Solis refractionem, vt Sol in ipso etiam Meridie aliquot minutis elatior appareat supra Horizontem, quàm reuerâ sit: ideò apparentem per Solstitium hiemale altitudinem pro vera habentes, tum contractiorem æquo fecere altitudinum differentiam, tum Æquatorem habentes intermedium, euexere ipsum æquo altius dimidio illius refractorij additamenti; vnde & fecere tantumdem depressiorem altitudinem Poli. Effectum verò quoque est simul, vt declinationem Solis maximam æquo contractiorem habuerint; ac præsertim Regiomontanus, VVernerus, & Copernicus, qui illam definierāt, gr. 23. min. 28½. quam ipse tamen minutorum prætereà trium deprehendit. Et qua quidem ratione deprehenderit, intellectu facile est; videlicet nihil morando brumalem altitudinem, subduxit solùm quam (data Poli eleuatione) habuit altitudinem Æquatoris, ex obseruata per Solstitium æstiuum Solis altitudine; ac residua fuit Declinatio maxima, hoc est vera Tropici, ab Æquatore distantia, grad. 23. min. 31½. Quò autem magis appareret erroris causam in Refractionis neglectum esse conferendā; bipartitus est ipse quoque quam obseruauit inter summam, ac imam altitudines differentiam; ac deprehendit similiter, fieri hac ratione declinatiooem maximam non maiorem, quàm grad. 23. min. 28. quæ vno etiam adhuc minuto diminuenda sit, si oulla habeatur Parallaxeos ratio; quam illi-ne habuerint, satis in confesso oon est.

Vt verò adhuc vberiùs rem sic se habere 1584.
constaret; cùm sequente anno M. D. LXXXIV. Leuinus Bylovius Georgij Friderici Marchionis Anspachensis apud Daniæ Regem Legatus, rediret naui Regia in patriam, dedit Tycho illi, vt amico veteri, in comitatum, vnum ex studiosis nomine Eliam Olai Morsianum, iuuenem industrium, cum Instrumento idoneo, quo Fruenburgi VVarmiæ in Prussia, vbi obseruârat Copernicus, Poli altitudinē scrutaretur. Is autē perhumaniter exceptus à nobilibus eius loci Canooicis (illi

nimirùm Copernici caram habebant memoriam, vt qui ibidem Canonicatum ex concessione Lucæ Vatzelrodij VVarmiensis Episcopi, auunculíque sui obtinuisset) is, inquam, per mensem, & ampliùs illeic commoratus, locúmque nactus opportunum, altitudinem Meridianam tùm Solis interdiu, tum Stellarum noctu sæpe numerò obseruauit; & Sole quidem tum versante in Boreo semicirculo; vt propterea foret refractione immunis. Cùm rediisset, explorans Tycho, quæ ille obseruârat, agnouit idipsum, quod suspicatus fuerat, esse nempe omninò altitudinem Poli Fruemburgi grad. 54. min. $11\frac{1}{2}$. quam Copernicus prodiderat solùm gr. 54. min. $19\frac{1}{2}$. ac mirum idcircò non esse, si Copernicus lapsus fuerit, vt circa summam declinationem, ita circa Æquatoris altitudinem, tribus minutis proximè, ex quibus fuerit etiam Solstitium æquo promotius constitutum. Non est interim reticendum, Eliam, priusquàm rediret, fuisse à memorato Marchione rogatum, (& misso quidem M. Mænio Regiomonti Prussiæ Professore Mathematum) vt Polarem Regiomonti altitudinem, pari qua Fruemburgi diligentiâ expenderet, ac re per aliquot hebdomadas præstita, constitisse Polum illeic eleuari grad. 54. min 43 cùm tamen Erasmus Reinholdus Prutenicas Tabulas ad illum locum referens, fecisset solùm eleuatum (sed Appiano nempe confisus) gr. 54. min. 17. dimidij penè gradus errore.

Sed neque reticendum est, Nobilem Virum Ioannem Hannouium VVarmiensem Canonicum dono per Eliam misisse ad Tychonem Ptolemaicas Regulas, seu Parallacticum Instrumentum, quod Copernicus sua manu fecisse, vsurpasséque perhibebatur. Id prorsus ligneum, abiegnúmque; æquales binæ Regulæ quatuor longæ cubitis; diuisio in particulas 1414. facta. Tycho autem ipsum, non sanè vsus gratiâ, sed in memoriam Copernici, quem vix vnquam sine elogio Eximij, Ingentis, aut Incomparabilis nominauit, carissimum habuit, & sartum tectum, quasi rem pretiosissimam asseruauit. Iuuat autem hoc loco adscribere versus, quos enthusiasmo veluti quodam, eo ipso die (Iulij scilicet xxiij.) quo Instrumentum accepit, tum extulit, tum in Tabella Instrumentò appensa exarari voluit. Ij fuere huiuscemodi

Is, qualem nec Terra virum per sæcula multa
Procreat, inuidiâ tardans quæque optima, qualem
Ipsa sibi vix Astra ferunt per mille recursus,
Tot centrisque, polisque licet, tótque orbibus orbem
Tam rapido inuoluant cursu, nec lassa fatiscãt.
Ille is, qui Cælo genitus, cælestia terris
Progenuit, sed partu alio, quàm prisca Parentum
Fert veterum soboles, Cælo nec forsitan ipsi
Degeneri patria propries sub imagine vultus,
Sed magis atque magis referente, quod omnis Olympi
Testatur facies, vulgi licet inscia turba
Non videat, quidnã reuolutis cõgruat Astris.
Ille &, qui Cælo poterat deducere Solem,
Ac prohibere loco, Terrásque inuoluere Olympo
Et Lunam Terris, Mundique inuertere formam,
Ne qua parte tamen, quamuis conuersa, dehiscat,
Sed concinna magis, longéque minoribus vsa
Subsidijs, moti referat spectacula Cæli.
Ille, inquam, tantos olim Copernicus ausus,
His leuibus Baculis, facili licet arte paratis,
Aggressus tali leges præscribere Olympo,
Astráque celsa adeo vili subducere ligno
Sustinuit, superûm ingressus penetralia, nulli
Quàm propè Mortali concessam ab origine Mundi est.
Quid non ingenium superat? sunt montibus olim
Incassum montes congesti, Pelion, Ossa,
Ætnáque testantur, simul his glomeratus Olympus,
Innumeríque alij, necdum potuisse Gigantes
Corpore prævalidos, sed mentis acumine inertes,
In Superas penetrare domos. Ille inclytus, ille
Viribus ingenij confisus, robore nullo,
Fustibus his paruis celsum superauit Olympũ.
O tanti monumenta Viri! Sint lignea quamuis:
His tamen inuideat fuluum (si nosceret) aurum.

Prætereo autem, cùm initio Octobris Elegiacum carmen condidisset in Ptolemæi effigiem, quam in Musæo, cum aliis plerisque constituerat; condidisse quoque subinde in effigiem Copernici, allatam fortassis ab eodem Olao; siquidem ea ipsa fuisse dicitur, quam Copernicus sua manu pinxisse è speculo perhibetur. Prætereo etiam, cùm Stellæburgum hocce anno, vti iã antè deduximus, constructum fuerit, ac in medio illo hypocausto fuerint octo Astronomorum collocatæ effigies, & in iis etiam Copernici, fuisse singulis disticha singularia subscripta. Ne ea verò hèic memorem (vti neque ea, quæ per hocce tempus, cùm ad Nobileis quosque alios, tum potissimùm ad Falconem Goyum, affinem, amicúmque suum, Virum & Nobilem, & Græcè, Latinéque eruditum misit) neque etiam aliquot alia circa superiorum, inferiorúmque rerum connexionem repræsentatam figuris Hieroglyphicis Philosophorum duorum, quorum alteri Cælestia scrutanti adscriptum foret: SVSPICIENDO DESPICIO: alteri Terrestria, DESPICIENDO SVSPICIO (hisce nimirum tam Cælestem, quàm Terrestrem, seu Metallicam significauit Astronomiam) Ne hoc, inquam, loco ista memorem, ac multò minùs Inscriptiones varias eidẽ Stellæ-burgo insculptas, ac illam speciãtim. QVID SI SIC? appositam depictæ propriæ (in hypocausto videlicet cælestium Orbium Hypothesi: attexere heic solùm iuuat insculptam quadrato lapidi Porphyrio ad faciem portæ interiorem (seu austrum versus) Inscriptionem, quæ hisce verbis, charactereque maiusculo expressa fuit.

D. O. M. Posteritatique Sacrum.

Astronomiam Scientiarum omnium antiquissimam & præstantissimam, diu quidem, multúmque cultam, nondum tamen satis solidè constitutam, aut à mendis vindicatam animaduertens, & instaurandæ, perficiendæque, varia, eadémque exacta adinuenit, construxitque Organa, ad omnimodas cælestium corporum obseruationes sufficientia, labore, diligentia, impendióque incredibili, quæ partim proxima eandem ob caussam exædificata arce Vraniburgo, partim hisce cryptis, ad constantiorem, & opportuniorem vsum disposuit, tibique, ô inclyta omni æuo successura Posteritas hunc thesaurum rarissimum, & pretiosissimum, commendans, dicans, consecrans, vt in æterni Dei admirandæ cælestis machinæ Opificis gloriam, artisque diuinæ propagationem, ac patriæ honorem perpetuò conserues, nec vetustate, aliòve incommodo collabascere, aut aliorsum transferri vel quocumque modo violari sinas si nihil aliud, Authoris saltem Vniuersi vindicem reuerens oculum, Qui ea cuncta in hac Insula & inchoauit, & absoluit: hoc monumento posito te rogat, & obtestatur TYCHO BRAHE.

Haue, qui hæc legis, facisque, & Vale.

Videretur posse quoque ad huuc annum referri absoluta magni illius Globi confectio; qui inchoatus primùm Augustæ Vindelicorum fuerat, & exinde in Insulari post sedem in ea fixam transvectus; verùm quia tametsi Inscriptio ipsum hunc annum præferat, id fuit tamen certo consilio, de quo posteà dicetur, factum; ideò res videtur non incommodè reiici in locum vlteriorem posse. Videretur quoque referenda hûc esse (nisi etiam ad superiorem annum) excogitatio Hypotheseos, Mundanive Systematis ipsi Tychoni peculiaris; quatenùs cùm mense Septembri versaretur apud ipsum Nobilis Vir Ericus Langius, quidam illius famulus nomine Nicolaus Raymarus, Dithmarsus delineatam Hypothesin quapiam in charta obiter vidit, ac sibi quasi à se in angulo Poloniæ quodam excogitatam arrogans, illam vt suam biennio post apud Land-grauium venditauit; vbi & impudenter in Tychonem deblaterans repressus à Rothmanno fuit: Attamen hac quoque de re commodiùs deinceps dicetur. Quare superest heic adiiciam, cùm duas hoc anno Eclipseis obseruauerit, vnam putà Solis digitorum trium, die Aprilis xx. hora 5. minut. 39. alteram Lunæ, eámque totalem, die Nouembris vij. ab hor. 11. minut. 12. in hor. 15. minut. 0. adnotasse illum circa posteriorem, contigisse eius Medium, non hora 13. minut. 6. vti oportuisset, bipertito tempore; sed horâ 13. minut. 12. vt habetur quidem in Elencho Eclipseon; aut hor. 13. minut. 8. vt in Epistolis ad Rothmannum: ad quem scripsit se ratione infallibili inquisiisse ex æquatoria certarum Stellarum remotione à Meridiano: ac præmisit hæc tempora non esse semper æqualia, vt eatenus creditum fuerat. Taceo verò quòd cohærenter subnotauit Medium Cassellis obseruatum, debuisse referri ad hor. 12. min. 56. non ad hor. 13. min. 3. quódque Rothmannus ad eum rescribens, confirmauit fuisse errorem obseruatoris VVitichij, qui affirmârit temerè se ex Obseruationibus assumpsisse, & locum Solis, & Ascensionem rectam, Declinationémque dextri Orionis Humeri, vt tempora deduceret; quippe cùm nihil tale obseruatum fuisset. Taceo quoque quod subdidit Henricum Brucæum apud Rostochienseis Mathematicum Quadrante non magno orichalcico (quem illi, vt amico pridem dederat) vsum, retulisse Medium Eclipseos ad hor. 13. minut. 4. cùm esse idem Rostochij tempus, quod Vraniburgi deberet, ob nullam, insensibilémve differentiam Meridianorum.

1585 Iam, cùm annus M. D. LXXXV. medius fuerit septem annorum, quibus præsertim in eo incuboit, vt ex Venere tam matutina, quàm vespertina, interdiu cum Sole, noctu cum Affixis Stellis comparata, ipsarum Affixarum loca, tam secundum Æquatorem, quàm secundum Eclipticam debitè constitueret; idcircò hunc annum delegit, ad quem exeuntem definiret, quibus locis essent Stellæ quædam præcipuæ, secundum totum Zodiacum; vt cæterarum deinceps toto Cælo respersarum, vel ex solis earum distantiis cùm ab istis, tum inter se, loca definiri similiter possent. Itaque multus primùm fuit, vt memoratæ Lucidæ Stellæ supra Caput Arietis Ascensionem Rectam exquisitissimè obtineret, quòd eâ substratâ, quasi fundamento, facilè, foret, veluti superexstruere reliquam molem. Nimirùm ad quindecim vsque Considerationes instituit Obseruationum toto septennio habitarum, & partim spectatarum seorsim, partim inter se inuicem per binos annos comparatarum, ex quarum singulis deducta eiusce Stellæ Ascensio; ac ne vllo quidem discrimine, quod vnius minuti excesserit bessem. Constituit proinde Ascensionem rectam Lucidæ Stellæ Arietis grad. 26. min. 0. sec. 30.

Deinde verò ex habita, tum per Armillas Æquatorias, tum per Meridianas altitudines, Declinatione tam huius Stellæ, quàm aliarum aliquot secundum Zodiacum fusarum; ac obseruatâ aliunde binarum singularum mutuâ distantiâ, rem aggressus est longè admirabilissimam, texutam nimirùm Æquatoris integram ex singularibus arcubus, quos designarent anguli creati ad Polum ex declinationum arcubus, interceptáque distantia inter Stellas geminas secundum seriem Zodiaci sumptas, & vt incipienteis à Lucida Arietis, ita in eandem desinenteis. Nempe acceptis primùm quatuor, Lucida putà Arietis, Capite Geminorum inferiore, Spica Virginis, & Lucida Vulturis] arcus Æquatoris ipsis intercepti, ac inuicem iuncti exhibuere grad. 359. min. 59. sec. 58. hoc est integrum circulum duobus tantum secundis minus. Sic acceptis sex, vt putà Lucida Arietis, Calce Borei Geminorum pedis, Corde Leonis, Spica Virginis, Lucida Vulturis, & Prima alæ Pegasi; arcus intercepti, iunctique

exhibuere grad. 360. min. 0. sec. 9. hoc est integrum circulum, cum secundis nouem solummodò ampliùs. Sic acceptis octo, nimirùm Lucida Arietis, Oculo Tauri, Capite Geminorum inferiore, Corde Leonis, Spica Virginis, Borea sinistræ manus Ophiuchi, Lucida Vulturis, Prima alæ Pegasi, arcus intercepti, junctique exhibuere gradus 359. min. 59. sec. 56. hoc est integrum circulum, deficientibus non ampliùs, quàm quatuor secundis. Quod profectò, nisi miraculi loco, hac in pragmateia habeatur, nihil est, quod habendum miraculo sit.

Denique, cùm ex habitis Ascensionalibus differentiis, nihil facilius fuerit, quàm ex supposita Ascensione Lucidæ Stellæ Arietis, Ascensionem rectam cuiusque harum Stellarum deducere; facile quoque deinceps fuit, ex habita cuiusque Stellæ Ascensione, & Declinatione, ac supposita maxima, quæ est antè dicta, Declinatione Ecliptica, cuiusque Longitudinem, Latitudinemque obtinere. Vt verò aliquantò ampliorem, quàm Stellarum nouem mox nominatarum exhiberet Catalogum, duodecim quoque alias adhibuit, secundùm ductum Zodiaci, neque ab Æquatore procul dissitas, quarum loca similiter, tam secundùm Eclipticam, quàm secundùm Æquatorem definiit. Cùm prætereundum porrò sit, quod comprobare etiam voluit, esse Stellarum limites respectu Æquinoctialium punctorum rectè præfinitos, idque instar Copernici, ex Virginis Spica (cuius non aliunde supposuit, sed ipse speciali ratione præhabuit latitudinem) tum non erit fortè incongruum eiusmodi Catalogum, hunc in locum inserere, quòd habere hoc quasi fundamentum totius Astronomiæ ab ipso restitutæ possit. Ille igitur cum præmisso hocce titulo sic se habet,

TABELLA

EXHIBENS XXI. PECVLIARIVM Stellarum per singulos Zodiaci Asterismos hinc inde collocatarum vera respectu Æquatoris, atque Ecliptica loca, ad annum M. D. LXXXV. *completum calitùs deducta; vt ex his reliquarum Fixarum, tum etiam Planetarum quovis in situ obseruentur Apparentia.*

NOMINA STELLARVM.	Ad Æquatorem. Asc. Recta. gr.	min.	Declinatio. gr.	min.		Ad Eclipticam. Longitudo. gr.	min.		Latitudo. gr.	min.	
Prima ♈	22.	44	17.	14.	B.	27.	24.	♈	7.	8 $\frac{1}{2}$	B.
Lucida ♈	26.	0 $\frac{1}{2}$	21.	28 $\frac{1}{2}$	B.	1.	53.	♉	9.	57.	B.
Boreus oculus ♉	61.	8	18.	12.	B.	2.	40.	♊	2	36 $\frac{1}{2}$	A.
Oc. ♉, Aldebora	63.	3 $\frac{1}{4}$	15.	36 $\frac{1}{4}$	B.	4.	0.	♊	5.	31.	A.
Calx Pedis ♊	89.	29 $\frac{1}{5}$	22.	38 $\frac{1}{3}$	B.	29.	31 $\frac{1}{3}$	♊	0.	53.	A.
Lucidus Pes ♊	93.	24 $\frac{1}{3}$	16.	40 $\frac{2}{3}$	B.	3.	18.	♋	6.	48 $\frac{1}{3}$	A.
Inf. Cap ♊, Pollux	109.	58	28.	57 $\frac{1}{4}$	B.	17.	30 $\frac{2}{3}$	♋	6.	38.	B.
Asellus Boreus	124.	44 $\frac{1}{3}$	22.	52 $\frac{1}{3}$	B.	1.	44.	♌	3.	7.	B.
Lucida Colli ♌	149.	13 $\frac{2}{3}$	21.	54 $\frac{1}{2}$	B.	23.	46.	♌	8.	47.	B.
Cor ♌, Regulus	146.	31 $\frac{1}{4}$	13.	57 $\frac{1}{6}$	B.	24.	4 $\frac{1}{3}$	♌	0.	26 $\frac{1}{2}$	B.
Tertia Austr. alæ ♍	185.	8 $\frac{1}{2}$	0.	51 $\frac{1}{3}$	B.	4.	22 $\frac{1}{3}$	♎	5.	50.	B.
Spica ♍, Arista	195.	51 $\frac{1}{6}$	8.	56 $\frac{1}{3}$	A.	18.	3	♎	1.	59.	A.
Lanx Borealis ♎	213.	43	7.	45 $\frac{1}{4}$	A.	13.	35 $\frac{1}{4}$	♍	8.	35.	B.
Bor. man. Ophiuchi	238.	11 $\frac{1}{3}$	2.	33 $\frac{1}{4}$	A.	26.	31.	♍	17.	20.	B.
Cor Scorpii	241	4 $\frac{2}{3}$	25.	23.	A.	4.	0.	♐	4.	27.	A.
Media Capitis ♐	280.	0	22.	13.	A.	9.	15.	♑	0.	49.	B.
Luc. Vult. Aquila	292.	37 $\frac{1}{3}$	7.	51 $\frac{1}{6}$	B.	25.	56.	♑	29.	21 $\frac{1}{2}$	B.
Præced. Caudæ ♑	319	15 $\frac{1}{2}$	18.	24 $\frac{1}{3}$	A.	16.	1.	♒	2.	26.	A.
Sin. Humerus ♒	317.	24 $\frac{1}{3}$	7.	18 $\frac{1}{6}$	A.	17.	38.	♒	8.	42.	B.
Prima Alæ Pegasi	341.	2 $\frac{1}{3}$	13.	6 $\frac{2}{3}$	B.	17.	44.	♓	19.	26.	B.
Luc. in connexu ♓	15.	9 $\frac{1}{6}$	0.	44 $\frac{1}{2}$	B.	23.	44 $\frac{1}{3}$	♈	9.	4 $\frac{1}{2}$	M.

Heic, cùm nihil necesse sit cætera adscribere obseruata, vt distantiam Stellæ Polaris à Polo grad. 2. minut. 56. sec. 10. ac eiusmodi alia: At prætereire tamen non decet obseruata circa Cometam, qui hoc anno, ac mensibus Octobri, Nouembrique apparuit. Is certè tantò magis dicendus, quantò non Caudatus, Barbatúsve apparuit; neque enim vllam appendicem, qualem alij ferè, exporrectam exhibuit

exhibuit (nisi quòd semel, ac iterùm visus est radiolum spithamalem emittere) verùm rotunda specie Crinitus circum, Comatúsve, hoc est, verè κομῆται. Circæúsve fuit. Tycho igitur, qui illum vidit primùm die Octobris xviij. fuisse eum dicit obscuro, raro, & nebuloso lumine; ac fuisse illi nebululæ, quæ Præsepe Cancri vocatur, totâ suâ formâ quam-simillimum; nisi quòd aliquantò major per dies primos videbatur. Stellam quidem Ioui, quam proximè parem, sed præ obtusa tamen luce, fuisse ægrè conspicuam, nisi quòd fuit sub medium, luminis paullò compactioris. Rothmannus, qui ipsum Cassellis à die vsque octaua vidit (sed nimitùm nubes, ac pluuiæ Cæli conspectum Vraniburgi ab initio penè Octobris eripuerant) apparuisse dicit in modum Halonis circa Stellam aliquam; fuisse aut parem, aut etiam majorem Venere, cùm maxima apparet: deprehensu non facilem, nisi à sciente præmonstraretur; compactiùs meditullium, quasi Stellam quartæ magnitudinis exstitisse. Addit circa VIII. Nouembris, cùm jam paullatim euanesceret, persimilem fuisse illi in Cancro Nebulæ; idque de forma, & colore confirmat Tycho circa diem IV. tametsi jam foret aliquantò minor; cùm & deinceps decrescere pergens, circa Nouembris medium penitùs euanuerit.

Quo die Rothmannus primùm vidit, in Cauda Ceti exstitit; quo primùm Tycho, prope linum Australioris Piscis jam fuit. Prætergressum deinde ait totam Arietis Constellationem, ac Tauri dorso superato, desiisse non longè à Pleiadibus; vt quas latitudine quidem excesserit, at longitudine tamen non fuerit assequutus. Vt specialiùs autem cursum definiamus: Rothmannus die octaua Octobris, ac hora xj. cum minutis quinque, Cometam ex obseruatione reposuit in grad. 23. min. 9. Pisciũ, cum latitudine Austrina grad. 13. min. 52. (Literæ Land-grauij habent sex, & octo minuta ampliùs.) Die autem VIII. Nouembris, hora x. cum semisse, in quam obseruatio eius definit, in gr. 16. min. 17. ♉ cum Borea latitudine grad. 7. min. 16. Tycho autem ad diem Octobris xviij. ac horam x. cum quadrante, tribuit illi locum in gr. 19. min. 29. Arietis, cum latitudine Austrina gr. 3. min. 30. Ad diem verò Nouembris xij. ac horam ix. cum triente, tribuit in gr. 18. minut. 46. ♉ cum Borea latit. gr. 8. min. 6. Ex quibus licet intelligi ecquis præter-propter Cometæ ductus fuerit, ecquave magni Circuli portio, quam ille motu suo descripsit. Is quippe fuit graduum proximè 60. & eo quidem motus decremento, vt cùm initio vltra duos gradus, ac bessem dietim perageret; sub finem non confecerit, nisi gradus circiter dimidium. Præter-propter interim dico; quoniam adnotatum à Tychone fuit, illum circulum, qui Æquatorem intersecuit in gr. 14. min. 55. à verno Æquinoctio, & Eclipticam in grad. 27. minut. 38. Arietis, variabilem habuisse ad vtrumque horum circulorum inclinationem. Quippe cùm ea initio foret respectu Æquatoris graduum 45. min. 28. & respectu Eclipticæ grad. 23. min. 17. ita tamen sensim decreuit, vt sub finem fuerit respectu illius, gr. 44. min. 19. respectu istius gr. 21. min. 54.

Quod superest, nullam Cometæ Parallaxin Rothmannus tribuit; ac id ex aliquot dierum obseruationibus comprobat; vnde & illum euehit ad vsque Sphæram, regionémve Saturni. Tycho autem non omnem quidem Parallaxin denegat, sed penè tamen insensibilem tribuit; quando, vt ea interdum minuti vnius visa est, ita & aliquoties comprobata est dimidij duntaxat minuti; idque tum cùm esse debuisset minutorum 48. si vel tantum propè, quantum ipsa Luna exstitisset; quo factum est, vt nisi supra Solem, saltem non longè infra reponendum censuerit. Notatu dignum interim est, quod insinuat alicubi, esse potuisse istum Cometam, reuerà, ac in se caudatum, quemadmodum cæteros; verùm, quia in ipso prope Solis opposito versabatur, Terrâque intercepta exsistente, fusa in partem à Sole auersam cauda, vltra ipsum Cometæ caput in directum protendebatur, capútque eius axem regebat; ideò euenisse, vt tota, extremo non-nihil latiore, apparuerit quasi circumposita capiti; sicque diuersam à cæteris Cometæ speciem fecerit, non re, sed ad sensum dumtaxat.

DE
TYCHONIS BRAHEI VITA,
LIBER TERTIVS.

1585. His, quæ aliunde, præter Tychonis obseruationes, heic assumo, occasionem facit commercium, quod per literas institutum ex nato hoc Cometa fuit Tychonem inter, & Land-grauium, ac simul eruditum, cordatúmque virum Christophorum Rothmannum Bernburgensem, quem Land-grauius assumpserat in Mathematicum aulicum, ac vt præesset tribus Studiosis, quos alebat Cælestibus obseruationibus peragendis. Scilicet, cùm primùm Cometa apparuit, versabatur Land-grauius Rotembutgi, ibique à Rothmanno Cassellis relicto literas accepit, quibus apparere Cometam admonitus fuit. Dies erat mensis XIX. cùm ipse Land-grauius Cometam spectauit, & ductis per ipsum, pérque Affixas quasdam lineis, iisque in Globum proprium translatis (neque enim alia Instrumenta ad manum erant) censuit illum esse in gradu 21. Arietis cum gradibus quatuor latitudinis Austrinæ. Postridie ergo literas dedit ad Henrieum Rãzonium, Regium in Holsatia, & adiunctis Prouinciis Vicarium, ipsiúsque Tychonis affinem, quibus illi, cætera inter, istã Cometæ apparitionem significauit, ac petiit, vt à Tychone, suo nomine salutato, obtineret, indicarétque ecquid ab eo de Cometa obseruatum fuisset. Scripsit subinde ad Tychonem Ranzouius, misso literarum Land-grauij exemplo; quod cum datis à Patente, Gerardus Ranzouius eius filius, & magnificæ Cronebutgicæ arcis recèns à Rege in vicino Selandiæ littore præfectus, ipsi reddidit, cùm Tycho in Aula apud Regem foret. Delectauit mirè Tychonem opportunam adeò occasionem natam communicandi cum Principe tanto, ac tam benemerente de rebus Astronomicis: Quo factum est, vt ipsemet, destinato vno ex suis Studiosis, scripserit ad Land-grauium; sed Kalendis iam Martiis
1586. anni M. D. LXXXVI.

Adiunxit portò literis Cometæ historiolam, vnà cum locis ad dies varios quà obseruatis, quà deductis, cúmque ratiocinio de insensibili, aut perexigua Parallaxi; ac simul petiit; quas Land grauius tum de hoc, tum de aliis antecedentibus Cometis, atque etiam de Noua Stella obseruationes peregisset. Neque hoc solùm, verùm etiam quas haberet obseruatas perpetuorum Siderum inter se distantias, Meridianásque altitudines; patia pollicitus vicissim. Et quia Land-grauius in suis ad Ranzonium literis significârat se instructione Pauli VVitichij confici curasse ex puro orichalcho tum horizontalem Quadrantem, tum Sextantem bicubitalem ea ratione diuisum, vt ad quadrantem vsque vnius minuti partem exhiberet: ideò adiecit Tycho, VVittichium illum ante quinquennium penes se fuisse, addidicisséque Organorum suorum diuisionem, & fabricam; ac se vereri nihilominùs, ne ille suggesserit potiùs formam sextantis, quem tum habebat, cuique penitus fidendum non foret, quàm alium animo conceptum, ac deinceps elaboratum, quem illi quoque indicârat. Quare, vt Land-grauius rem perciperet, Iconem ad eum huiusce noui Sextantis misit, ac simul etiam Vranibutgi, Armillarúmque Æquatoriarum; quippe scribere de Mechanica Astronomiæ, parte Librum cogitans, cælari iam curauerat Instrumentorum aliquot figuras. Misit quinetiam ad faciendum suorum Instrumentorum fidem, Solarem Ephemeridem, quam explorare Land-grauius posset; admonuit eum modò, vt Refractiones caueret, rationem haberet Parallaxeos, Declinationem maximam 23. graduum, & $31\frac{1}{2}$. minutorum supponeret, ac altitudinem Æquatoris non ex Solstitiali vtraque altitudine, sed ex sumpta per Polarem Stellam Poli altitudine venaretur. Subiecit postremò mittere se omnia per charum, fidúmque domesticum Petrum Iacobi, Studiosorum vnum, ex quo, vt suarum rerum omnium tam Astronomicarum, quàm Pyronomicarum participe, plura longè addiscere, quàm ex datis literis posset; cùm & eidem ad se redeunti concredere posset, si quid attineret.

Literis Tychonis acceptis, dici non potest quanto gaudio perfusus Princeps fuerit. Rothmannum illicò accersiit; at ostendere illi nol uit acceptum de Cometa scriptum, quin ille suum attulisset, vt vtriusque obseruationes simul inspici, conferríque inuicem possent. Vbi autem illæ expensæ; ita consentire deprehensæ sunt, vt minuto vix dissiderent; mira fuit tam Principis, quàm Mathematici exsultatio; cœpítque Princeps, vt Tychoni exoptare Cælum Australius, ac potius;

sic

ſie Organa ſua eo ipſo cariora habere, & cõmendare induſtriam ſui Automatarij Iuſti Byrgij, quem indagine, quaſi alterum Archimedem dixit. Iuſſit Petrum illa explorare, vt de ipſis referre ad Tychonem poſſet; ac mandauit ſimul exſcribi, quæ de Noua Stella obſeruârat, quæque obſeruata circa Fixas habebat, & tam quidẽ prioribus, quàm poſterioribus Inſtrumentis. Reſcribens autem profeſſus eſt nihil poſſe exquiſiti de Cometa Anni M. D LXXVII. mittere; quòd tum destitutus Mathematico, nihil exactè obſeruare de eius Parallaxi potuiſſet (& Rothmannum certè penes ſe ab vno, alteróve anno duntaxat, habebat) quod ſpectaret ad nuperũ, mittendi curam Rothmanno commiſit. Commiſit verò etiam curam præſcribendi vberiùs, quæ præcipua quædam ſuis literis attigit, vt de variata Affixarum Latitudine, etiam in aliquibus ad dimidium gradus; de comprobata methodo inquirendæ Poli altitudinis per circumpolareis Stellas; & de obſeruatis Refractionibus, ac ſpeciatim in Venere, quæ aliquando occidua, & duobus gradibus viſa alta, pene horæ quadrante, quaſi Stationaria apparuerit, ac penè momento deinceps euanuerit. Denique autem rogauit Tychonem, vt vellet ipſe quoque ſuas obſeruationes impertiri.

Prætereo autem ſatisfeciſſe Rothmannum Land-grauij votis, ac miſiſſe Tractatus ſui, quem de Cometa inſtituerat, priora quinque Capita, tribus reliquis nondum abſolutis (is eſt, quem Snellius poſt-modùm cum ſua Cometæ Anni M. DC. XVIII. deſcriptione in lucem miſit.) Scripſiſſe, ſuppoſitam fuiſſe Obliquitatem maximam graduũ 23. min. 30. ac Poli altitudinẽ ex circum-polaribus Stellis deprehenſam grad. 51. min. 20. Refractionem Solis ſpeciatim non obſeruatam aſcendere ad vſque 30. grad. altitudinem; neque fieri ad Horizontem vltra quadrantem, aut trientem gradus. Non videri, excepta vaporum regione, diuerſitatem Diaphani inter aërem, ætheremque, aliquam eſſe. Deprehenſum fuiſſe à ſe contra aliorum traditionem, Stellarum latitudines pro mutatione Eclipticæ variari. Expetere ſe Obſeruationem Eclipſeos Lunaris, quæ contigerat ante duos annos, ſi peracta quidem à Tychone foret, ad internoſcendum differẽtiam Meridianorum: ſin minùs, id venandũ eſſe ex obſeruata vtrobique Lunæ altitudine, vno, ac eodem die, aut diebus non multum diſtantibus, ac vnà, habita Parallaxeos ratione. Non parum ſibi laboris fuiſſe in corrigendis Inſtrumentorum defectibus, quos Vittichius ſatis non præcauerat, & pleraque alia. Hæc, inquam, prætereo, ac adnoto potiùs, cùm Land-grauius reſcripſiſſet, remiſiſſétque Petrum ad Tychonem, à die Aprilis XIV. fuiſſe illi deinceps miram reſponſi accipiendi impatientiam; adeò vt literas non modò iteratò die Auguſti XVj. ſed tertiùm quoque die Octobris XIV. dederit; & Rothmannus quoque ſuas interpoſuerit, quibus eſt teſtatus nullum eſſe diem; quo non à ſuo Principe de reſponſione rogaretur, cogeretúrque excuſationem ex ipſa locorum Intercapedine texere. Adiecit autem ſe deprehendiſſe altitudines Meridianas eatenus acceptas vno minuto abundare, ob perpendiculum non exquiſitè collocatum.

At verò ipſe Tycho, cùm poſteriùs ſcripſit, remoram non modò in Intercapedinem contulit, ob quam non alia exhiberetur literas mittendi occaſio, quàm per Mercatores Vere, & Autumno ad Francofurtenſeis Nundinas pergenteis; ſed etiam in factum caſu quodam obſtaculum, quo Mercatori ad Nundinas autumnaleis diſcedenti, dare literas, vt ſtatuerat, non potuiſſet. Id autem ex eo contigit, quòd cùm per id tempus ipſe Regis Socer Vdalricus Megapolenſis Dux, vnà cum Eliſabetha coniuge, & fratris filio Duce Sigiſmũdo, verſarentur in Dania, voluerint illis ipſis diebus, quibus tradendæ literæ erant, Vraniburgum inuiſere, ac ſpectare coram tũ Aſtronomica Inſtrumenta, tum apparatum Pyronómicum, (quippe ipſe quoque Vdalricus à multis annis deditus Chymicis ſtudiis fuerat) & deducente quidem ipſa Daniæ Regina Sophia, quæ parentis imitatione iiſdem ſtudiis delectata, bis hoc anno mare traiecit, vt Tychonis Laboratorium, operáſque contemplaretur; ipſi aliunde quibuſcumque in Aula potuit officiis fauens. Et conſcriptæ quidem fuere literæ Tychonis ante anni finem (ſiquidem Ranzonius ſcribens ad Tychonem ſequentis initio, teſtatus eſt ſe accepiſſe illarum ſimul, ac ſuperiorum, & ſcriptarum quoque à Land-grauio exemplum) verùm illas, niſi occaſione vernalium Nundinarum inſequentium (quibuſdam interim interiectis, adiectíſque) non miſit.

Inter cætera verò inſinuauit eſſe ſe in ea opinione, vt omnes Cometæ ſupra Lunam ſint, prout quatuor eatenus viſos, obſeruatóſque deprehendit: ſpem autem fecit tranſmittendi exemplum Operis Cometici, quod tum adornabat ad prælum. Significauit inter diſtantias Stellarum ad ſe miſſas, ac ſuas, nihil intereſſe ſenſibilis diſcriminis, quòd altitudines verò Meridianæ duobus minutis abundarent, cauſam coniecit, quòd aut pinnacidia, aut perpendicula non forent rectè conſtituta. Quòd longitudines, latitudinéſque ex globo deſumptæ non ſatis exactè quadrarent, Mechanicæ praxeos imperfectionem cauſatus eſt; quòd autem calculo deductæ, quinque, aut ſex minutis antecederent, cauſatus eſt imparem huic tanto negotio Horologiorum fidem. Deduxit vt ipſe proinde, non per Horologia; aut Lunam, ſed per Venerem interdiu, noctúque conſpicuam aggreſſus Stellarum reſtitutionem foret, meminítque obiter Martis Acronychi, quem Terræ propiorem tertia ferè parte obſeruaſſet, quàm Solem, neque præteriit variationem latitudinis Stellarum à ſe animaduerſam. Cùm varia autem mitteret; *Peto*, inquit, *à tua Celſitudine, quibus poſſum precibus, vt obſeruationes has noſtras nemini communicare velis, caueréque, ne publicæ fiant, præſertim quantum ad Fixarum Longitudines, Latitudinéſque attinet, quas ob id etiam peculiari charta ſeorſum notari curaui. Nouit enim tua Celſitudo quam optimè quantum*

tum temporis, laboris, diligentia, & sumptuum requiratur, antequam ad huius rei exactam cognitionem peruenire liceat. Et sanè nulli alteri in tota Germania, vel alibi, cuiuscumque esset conditionis, hæc mea inuenta communicarem; suppressique ea hactenus, quamuis à multis hoc nomine sollicitatus. Plerique enim, cùm nihil per se egregiù in his præstare velint; aliorum inuentis, & laboribus, sese ornare, eáque pro suis venditare, non sine graui authoris iniuria non erubescunt. Quæ verò misit, ea fuere I. Collatio locorum Stellarum XXIV. ex globo Principis desumptorum, cum deductis per calculum, ex assumptis datis. II. Distantiæ xlviij. inter varias Stellas Sextantibus ipsius Tychonis Astronomicis exploratæ. III. Altitudines Meridianæ Fixarum XCVJ. eiusdem Quadrantibus proximè elapsis annis obseruatæ. IV. Longitudines, Latitudinésque Fixarum lij. ex Obseruationibus accuratis ad initium anni M.D.LXXXVII. deductæ cum calculis tam Alphonsino, quàm Copernicano, vt discrimen pateret, adiunctis. V. Loca singulorum septem Planetarum ternis diebus Ianuarij eiusdem anni obseruata, vnà cum iisdem calculis adiunctis.

Ad Rothmannū autem rescribés, tum alia attigit, tum supplementum de Cometis, ac obseruatam denuò Poli altitudinem petiit. Miratus est declinationem Eclipticæ maximam habitam ab ipso dumtaxat minutorum 30. suprà gradus 23. quod ex Landgrauianis obseruationibus habita ratione Parallaxeos, maior proximè sesqui-minuto erueretur. Edisseruit Cælestia spatia fluida esse, non solida; ac esse aërem, ætherémque Diaphana diuersa. Refractionem in Sole 30. gradus alto, dimidij adhuc minuti sentiri; in Horizonte verò (non habita etiam ratione Parallaxeos, quæ ipsi quidpiam detrahat) minutorum 28. Multus fuit circa variatam Fixarum latitudinem; ratiocinando scilicet, cùm Eclipticæ obliquitas ab vsque Timocharidis, Hipparchi, & Ptolemæi temporibus, viginti plus minùs minutis decreuerit, & Ecliptica ad Æquatorem admotâ, Stellæ v.g. ad Tropicum Cancri, æstiuúmque Solstitium Boreales, augeri latitudine totidem minutis debuerint, Australes verò totidem minui (ac proportione, versus puncta Æquinoctialia procedendo) idipsum factum obseruari. Castorem enim, v. g. Borealiorem iam esse minutis 19. Pollucem 17. Cor Leonis 16. Spicam, quæ olim antè, nunc post Æquinoctium autumnale est, vix quicquam decreuisse; atque ita de cæteris. Ac tametsi aliæ sint Stellæ, quæ oppositum arguere videantur, plerasque tamen corrigi, redigive in ordinem posse, vt Oculum Tauri, & Lucidam Aquilæ, solúmque esse Cauem maiorem, cùi triente gradus adaucto, cum tantundem esse minutus deberet, manus adhiberi medica non valeat, nisi coniecto in transcriptores vitio: neque debere ex hac Stella fieri cæteris præiudicium. Lætatus est, deprehensum esse in perpendiculo minuti vnius errorem; quòd enim missæ Declinationes duobus minutis abundarent, ideò factum esse, quòd Stellarum altitudo habita vno minuto maior, & Æquatoris vno minor fuisset: vt putà, quòd Poli correcta altitudo minutorum, non 20. sed 19. supra gradus 51. foret. Subscripsit circa negotium obseruandi ex Luna Meridianorum differentiam, & maximè quidem circa nonagesimum gradum; ac verè interim circa Eclipseis Lunæ totaleis, & cum mora, admonuit, meliùs discerni tempus ingressus corporis totius in vmbram, & primi egressus ex eadem, quàm primi initij, ac finis vltimi momenta. Denique, vt alia reticeam, Copernicum sic commendauit, vt non inferiorem Ptolemæo habuerit; imò etiam in Hypotheseos concinnitate longè superiorem: ac postquam absurda, quæ ex ea deduci solent, excusauit: *Sed non est*, inquit, *huius loci copiosiùs de his differere: ea verò aliquando, Deo volente, latiùs in Opere nostro Astronomico excutiemus; & fortè aliam Hypothesium rationem, qua nec Mathematicè, nec Physicè absurda videbitur, & contra ipsa artis principia non peccet, introducemus.*

Sub anni finem depingi se à memorato Gemperlino secum Augustâ deducto voluit; ac cælari etiam sequente statim anno effigiem in magni Quadrantis orichalcici area, quæ alia etiam exhibet ad Musæum, Obseruatorium, Laboratoriúmque, vt est antè dictum, spectantia. Expressa autem illeic habetur effigies *tantâ solertiâ, támque competenter*, inquit ipsemet, *vt vix similior dari possit.* Quem verò Torquem collo appensum cum Elephantis castellum dorso gestantis simulacro vides; id insigne est Equitum, quo Nobiles Dani, & de Republica præsertim bene meriti à Rege donantur, quoque ideò Tycho donatus à Friderico fuerat: cùm & Christianus posteà alium torquem, ipsúmque aureum cum sui effigie illi dederit, vt suo posteà loco dicetur. Insequente porrò memorato anno, qui fuit M. D. LXXXVII. incu- 1587. buit Tycho potissimùm in absoluendo, ac typis mandando suo illo Opere de Cometa ante annos decem conspecto. Nam postquàm quidem Cometa euanuit, Tractatum de illo instituit, Capitibúsque nouem ea complexus fuit, quorum argumentum, summámve superiùs iam retulimus: verùm deerat illi Caput decimum, quo cæterorum obseruata, opinionésque de eodem Cometa constituerat expendere. Hoc ergo demum anno obtentis quotquot nancisci licuit de ipso libellis, aut schedis, id absoluit Caput, & pauca solùm aliqua circa cætera interiecit; siquidem intacta præsertim reliquit assignata Stellarum loca, & quæ varia ex ijs deducta Cometæ attribuerat; quòd licet fuisset deinceps rimatus Stellarum loca exquisitiùs; discrepantia tamen deprehensa adeò exigua fuerit, vt loca Cometæ nihilominus inuariata ad sensum prodierint; ac Parallaxis potissimùm eadem semper constiterit: neque ideò necesse fuerit plenum laboris calculum iterare. Licet porrò hoc decimum Caput valde prolixum euaserit (quippe ipsum solum nouem præcedentia aliquantum exsuperat) noluit

noluit tamen ipsum in plura partiri, ne hic Liber, quem inscripsit secundum *de Mundi ætherei recentioribus Phænomenis*, Caput numero excederet alium, quem de Noua Stella affectum diuisumque in totidem Capita (licet nondum absoluta) habebat, & Priorem isto haberi, tametsi posteriùs edendum, vulebat. Enimverò, cùm istud Caput eius esset molis, vt ideò secundam Libri partem indigitârit, ipsum idcircò in duo membra distinxit, inque eorum priore obseruationes, opinionésque Authorum qui Cometam supra Lunam constituerunt, & in posteriore illorum, qui infra, in examen vocauit.

Ac in priore quidem commemorati habentur quatuor, quorum primus ipse Landgrauius, qui vnà cum relatis antè literis, obseruationes miserat, hoc est, Cometæ Azimutha, altitudinésque acceptas horis variis, diebus Nouembris xj. xvj. xvij. xx.xxj.xxiv. xxv. xxx. & diebus Decembris j. ij. iij. vj. ac xxx. quo Caudæ longitudo redacta fuit ad quatuor gradus, quæ die Nouembris xvj. fuerat graduum septemdecim, cum summa latitudine graduum sex, & semissis. Ex hisce autem azimuthis, altitudinibúsque variè comparatis, deduxit Tycho, tametsi Landgrauius, tum Mathematico destitutus, non omnia omninò exquisitè obseruitasset, nihilominus nullum fuisse tempus, quo non Cometa se superiorem ipsâ Lunâ prodiderit. Secundus Michaël Mœstlinus, Tubingæ id temporis Matheseos Professor, cùm priùs egisset Diaconum Baeknangi. Is captatis Cometæ locis, & filo quidem illius Caput binásque Stellas intercipiente, deduxit Cometam, aut nulla, aut perexigua Parallaxi fuisse; Tycho verò probauit quidem conclusionem, sed quam ipse potiùs ex obseruatis Mœstlinianis deducere potuerit, ob Stellarum loca à se restituta, quàm illa potuerit, ea loca supponens, quæ Prutenicæ Tabulæ à veris abludentes præscribunt. Mirè intereà commendauit virum occasione solertiæ, quàm testatus est, orbem inuestigans circa Sphæram Veneris in Copernici Hypothesi, secundum quem fuerit Cometa traductus. Tertius Cornelius Gemma, qui Cometæ quidem minorem, quàm Lunæ Parallaxin tribuerit: at non iuxta obseruationes crassas nimis, neque id probanteis; verùm quòd variatio distantiæ in gradibus variis altitudinis à Manu Antinoi, die Nouemb. 10. ab Equuleo, die Decembris secunda; ab Ore, & à prima alæ Pegasi, die xiij. quòd, inquam variatio huiusceemodi visa fuerit minor, quàm si Cometa, vel in ipso Lunæ orbe extitisset; vnde & in orbe Mercurij reponendum censuit. Quartus Helisæus Roeslinus, qui Gemmæ obseruata supponens, eiúsque placitis adhærens, Cometam, vt ille, retulit ad Mercurij Sphæram, & aliunde etiam Super-lunarem probauit, ex motus regularitate, proportionéque illius certa; ex proprietate luminis à flammeo diuersi; ex durationis diuturnitate, aliísque eiuscemodi.

In posteriori sunt longè plures; sed in iis tamen quatuor, qui etiam se rem demonstrasse ex obseruationibus putauerunt. Imprimis Taddæus Hagecius, qui & Cometam Radio obseruauit, & se reperisse eius Parallaxin credidit vltra gradus sex, ac elatiorem supra Terra Semidiametrorum terrenorum non ampliùs octo: tametsi ex ipsiusmet obseruationibus eruatur Parallaxin Cometæ insensibilem fuisse; vnde & postmodum, re meliùs expensa, sententiam correxit, quippe calculo rem deducens qui priùs, vt Gemma, ac Roeslinus ex globo solùm deduxerat. Deinde Bartholomæus Scultetus, qui tum Parallaxin deduxit graduum quinque, & ampliùs; tum distantiam à Terra Semidiametrorum nouem; sed nempe ex dedomenis falsis; vtcumque scrupulosus fuerit in supputandis etiam milliaribus, & passibus, inque durationis diebus, ac horis. Tertiò Andreas Nolthius, qui ex falsis etiam datis Parallaxin plusquam graduum quinque, & distantiam à Terra Semidiametrorum ferè nouem deduxit. Quartò Nicolaus VVinckle-rus, qui commentatione inepta Parallaxin tribuit 7. penè grad. in altitudine grad. 46. & distantiam octo Semidiametrorum. Cæteri sunt Ioannes Prætorius, qui de Noua Stella rectè, de Cometa perperam sensit. Marcellus Squarcialupus, qui verè quidem æthereum, at non alia obseruatione, quàm oculari Cometam fecit. Simon Grynæus, qui obseruationibus ieiunissimis se rem confecisse putauit. Conradus Dasypodius, qui nihil aliud est, quàm Astrologica nugatius vti, & Georgius Heuischius, Nicolaus Baaelius, Valentinus Steinmetzius, Ioannes Huetnius, Theodorus Graminæus: qui aliquas quidem, sed pueriles tamen obseruatiunculas prodiderunt: cùm & penè idem de Dauide Cythræo, déque cæteris, qui Theologicè de Cometa scripsere, videatur sentiendum.

Hisce porrò omnibus cū sua obseruata, tū ex iis deducta opposuit; ac id interim memorabile manet, quod Kepletus ait, Braheum primum demonstrasse esse Cometas supra Lunam ex Parallaxibus diurnis. Aliqui-ne interdum infra Lunam sint, alia quæstio est; sed ipse nihilominus esse omneis supra constanter defendit. Et ne quis Ioannis Regiomontani, aut Vogelini obseruationes opponeret, *Quo illæ*, inquit, *loco habendæ veniant, & quantum illis tribuendum sit, opportuniore loco vberiùs declarabo. Id saltem heic breuiter indicabo: Vogelini data, è quibus Parallaxin eruere conabatur, non fuisse exacta, & Regiomontanum potius Aristotelica authoritate inductum, Parallaxin sex partium Cometa anni* M. CCCC. LXXV. *assignasse, quàm quod è certis obseruationibus eam fuisse tâtam citra omne dubium expertus sit. Nec enim Mathematicè è certis obseruationibus rē omnem, vt decuit, demonstrauit.* Repetit subinde se commodiore loco ostēsurum, sed nusquam tamen ostensum exstat; vti neque id declaratum, quod declaraturum se in Epilogo huius Operis aliquoties recepit, de Materia, Causaque, & de Effectibus, Præsagiísque Cometarū: sed Epilogū népe Operis intel

intellexisse videtur non Libri huius conclusionem, verùm quam fuit appositurus ad calcem Libri insequentis, seu Tertij, quem Tractationi de Cometis aliis à se obseruatis destinârat. Id quippe, vel illud satis indicat, quod in primi Libri Conclusione habet, cùm de Materia, & Causa Nouæ Stellæ agens: *Nostram quoque*, inquit, *hac de re censuram non huic loco, sed iuxta totius huius operis, quod de Nouitijs Cæli Phœnomenis agit, Epilogum vniuersalem, postquàm Cometarum quoque aliquot præcedentibus annis animaduersorum considerationem Astronomicam pari diligentia exantlâro, manifestare decreui.* Et statim, *Conuenientiùs itaque eum in locum, circa videlicet totius Operis finem, vbi aliorum de Cometarum generatione sententias recitauero, eorúmque insufficientiam, & enormitatem ostendero, atque nostra de his assertioni viam præparauero, hoc negotium differemus.* Et rursus, *illic quoque, cur Stella hæc Noua, licet ex eadem materia consumptioni non obnoxia, qua Galaxia, quæ perpetuò eadem manet, constiterit, dissolutioni nihilominus obnoxia fuerit, rationes vberiùs adducam; cùm simile quid in ipsis quoque Cometis vsu veniat.* Nempe iam antè edixerat: *Cometas quoque, vt plurimùm iuxta Galaxiæ territoria conformari, exoririque, vel dum hæc transeunt, paullò lucidiores, apparentioré sque deprehendi.* Prætereo autem quod de Cometis cum Thaddæo agens; *Quæ*, inquit, *ad causas Astrologicas generationis Cometarum attinent, nihil aliud habeo, quod dicam, quàm quòd planè cum illo sentiam, Cometas ex influentia constitutionum peculiarium Planetarum nullatenus procreari, nec-dum, vt inde prædici possint, sed supernaturalem, & Metaphysicam esse eorum productionem: de qua in Epilogo huius Operis meam sententiam vberiùs exponere institui.* Item quòd posteà, *Nullatenus*, inquit, *cum iis sentio, qui hisce secundarijs Stellis, quas Meteororum loco frustra reputant, omnem vim, & efficaciam derogant. Videntur enim hi peccare contra communiter receptum axioma, quo asseritur Deum, & naturam nihil frustra efficere; sed de toto hoc negotio in Epilogo huius Operis, &c.* Quæ fusiusculè solùm refero, vt liceat vtcumque, quæ eius sententia esse potuisset, subodorari.

Hisce ergo dimissis; cùm ad Rothmannum scribens dixisset se fortè Hypothesin aliam, quàm Ptolemaïcam, aut Copernicanam in Opere suo Astiouomico introducturum; pollicitationem deinceps anteuertit: cùm caput de Cometa Octauum recentiore cura adornans, inseruit in ipsum quam meditatus Hypothesin (seu Orbium cælestium, ac totius Mundi structuram, ac dispositionem) fuerat ante annos treis, aut etiam ex quo obseruatum ab illo Acronichum Martem memorauimus, vt experiretur, Ptolemaïca-ne, an Copernicana præstaret. Videlicet animaduertens cælesteis orbeis à Ptolemzo inconcinnè distribui; frustra Epicyclos tot, ac tantos explicandis Planetarum retrogradationibus, variísque ad Solem respectibus multiplicari; æqualitatem circularis motus, non ex proprij circuli, sed ex alterius Eccentrici, Æquantísque vocari centro, aduersus prima Matheseos, seu naturæ & artis principia metiri: Non ferens aliunde in Copernico, vt vt hæc absurda cauente, Terram, cùm sit crassum, pigrúmque, & inhabile ad mouendum corpus, mobilem tamen fieri (& motu quidem triplici) ac inter Planetas cieri; ídque aduersus non Physica modò, verùm etiam Theologica, Scripturæve Sacræ principia (quippe cùm in Literis Sacris stabilitas Terræ asseratur non semel) insupérque regionem illam Saturnum inter, & Stellas Fixas, propè immensam, & prorsus tamen Sideribus vacuam supponi; ista, *inquam*, Tycho animaduertens, ac ferre non valens, animum applicuit excogitandæ Hypothesi, hisce incommodis immuni. Eam verò proposuit hocce Titulo, exhibuítque hac specie.

NOVA MVNDANI SYSTEMATIS Hypotyposis à Tychone nuper adinuenta, qua tum vetus illa Ptolemaïca redundantia, & inconcinnitas; tum etiam recèns Copernicana in motu Terræ Physica absurditas excluduntur, omniáque apparentijs cœlestibus aptissimè correspondent.

Vt verbo autem de hac Mundani Systematis Hypotyposi dicam; videre in ea licet quiescere Terram in centro Mundi, ac tria quædam circa ipsam, vt circa proprium centrum moueri; primò Lunam, secundò Solem, postremò Affixarum Sphæram, quæ pars Mundi extima sit. Videre etiam licet quinque Erranteis Stellas circa Solem ferri, vt circa suum centrum, Mercurium quidem, & Venerem propiùs, ita vt Terram nunquam se inter, ipsúmque Solem babeant (respectu autem Terræ modò superiores, modò inferiores Sole sint) Martem, Iouem, Saturnum remotiùs; ita vt aliquando Terra ipsis Solique intercipiatur; & Marti speciatim ea ratione, vt tunc sit Terræ propior, quàm Sol. Intelligi deinde licet, donec Sol dietim, seu spatio viginti quatuor horarum (quemadmodum Luna, ac Sphæra Fixarum) circa Terram fertur, abripi vnà, ac moueri etiam cum illo dietim quinque Errones circa Terram; ídque dum interim circa Solem propriis cieatur motibus; & spatiis quidem libertimis, seu liquidissimis translati. Ac huiusmodi quidem Hypotyposis est, qua deuitari proinde censuit absurda illa commemorata, ldque cumprimis, quòd motu Solis per Zodiacum incedentis, & motibus interim propriis Erronum ipsum concomitantium, saluentur in ipsis Retrogradationũ, Stationúmque Phœnomena, absque vllis Epyciclis; digressiones item exiguæ Mercurij, ac Veneris à Sole; magnæ autem Martis, Iouis, ac Saturni, cum grandescente illorum specie, dum Terram prope transeunt; denique & ipsa motus Solis simplicis cum singulorum motibus commistio. Quod ad reliquas autem illas inæqualitates apparenteis spectar, quas veteres Æquantibus, Copernicus Epicyclo in Eccentrici circumferentia saluârunt; ipse aut per vnum circellum in Eccentrico, aut per duos in Concentrico saluari posse existimauit. Quanquam rem totam vno verbo indigitare contentus fuit; specialem eius tractationem, comprobationémque reseruans in destinatum illud à se Redintegratione Astronomiæ Opus. Adnotare porrò heic iuuat, cùm Tycho ab initio Systema suum sic expressisset, vt orbis Martis orbem Solis circum-ambiret vndique, neque ipsum intersecaret; contigisse, vt non modò Raymarus Dithmarsus (qui, vt est antè dictum, illius picturam penes Tychonem viderat) huiuscemodi deinceps Systema, vt suum venditauerit; sed tanquam suum quoque jactauerit citatus paullò antè Roëslinus (soliditate orbium addita) ac nuper etiam Andreas Argolus immutatione aliqua euulgauerit tanquam suum.

Cùm Tycho porrò interim varia per eundem annum obseruârit, tum sunt duo quædam præsertim notanda; Vnum, quòd cùm Venus sob finem Februarij in Boream latitudinem vltra nouem gradus excurrisset; illam die xxj. sub boram sextam vespertinam conspexerit; ac die deinceps xxiv. ipsam eandem rursus conspexerit manè ante exortum Solis. Alterum, quòd cùm ab vsque Ptolemæo Latitudo maxima Lunæ habita quinque præcisè graduum fuisset; ipse illam maiorem quin-

decim minotis deprehenderit. Facilè nimirùm id fuit, quòd Latirudo maxima Luna versata hoc anno circa Cancri,& Capricorni initia fuerit; oeque incompertum, quatenus debuerint impedimenta ex Parallaxi, & Refractiono præcaueri. Non idcireò tamen ex hac quadrantis gradus discrepantia, aut Ptolemæum,aut ipsius obseruata redarguit; sed causam esse io eo censuit, quòd quemadmodum via Solis ioclinationem ad Æquatorem sic mutauerat, vt versùs Ipsum accessisset; ita potuisset orbita Lunæ sic suam mutare ad viam Solis, vt ab ea recessisse deprehenderetur. Noo addo, quæ alia circa Parallaxeis, Refractiones, Diametrum, Defectúmque Lunæ obseruauit, non item, quæ circa ipsam Venerem, tam vespertinam, quàm Eoam,cum Sole,Fixísque collatam; noo quæ circa Solis ingressus in parteis Signorum Solstitialibus, Æquinoctialibúsqoe punctis inter medias, non alia demum innumera. Id resumo potiùs, quod de literis in Hassiam missis est intermissum; nisi quod prænittendum est,cùm earum exemplum,vt iam diximus, transmissum ad Ranzouium fuisset, rescripsisse illum ab anni initio, ac adhortatum fuisse Tychooem, vt tam ipsas, aliásque datas,quam abs Land-grauio,aliísque doctis, clarisque viris habitas mutuò,rémque Astronomicam illustranteis, publici iuris faceret, subiungerétque Operi, quod tunc erat præ manibus; ac Tychonem quidem rem habuisse in animo; sed in aliud tamen tempus distulisse.

Ad literas igitur in Hassiam datas, vt redeam, præter exspectationem fuit, quod rediens Bibliopola ex vernalibus Nundinis,responsi nihil attulit, sed nempe,cùm ille Cassellis Francofurto rediens, transiret, Land-grauius fuerat occasione quarumdam nuptiarum distractus, & Rothmannus quoque negotiis, nescio, quibus implicitus; vt Mercator proinde nihil retulerit aliud, quàm Land-grauium sibi Rothmanoi ore significasse,fore,vt breui per missum propiium Tabellariũ rescriberet;ac adiecisse ipsum Rothmannum, decreuisse se, impetrarà à Principe licentiâ, inuisere ipsum Tychonem. Quo factum est, vt oullis acceptis etiam sub Augusti medium literis, scripserit Tycho eodem Mercatore Francofurtum repeteote ad Rothmannum, impensè eum rogans,vt cùm suum, tum sui Principis responsum, nisi per Tabellarium, at saltem per Mercatorem daret; ac simul quam-primùm compararet se ad accedendum Vraniburgum. Rescripsere porrò tandem, tum Land-grauius die Septembris xj. tum Rothmannus xxj. Et quia Rothmannus de Refractionibus agens, scripserat, non satis attentus, extremam aëris crassioris superficiem distare à superficie Terræ ex Opticorum demonstratione per Terræ Semediametrum, cùm ne per sexagesimam quidem Semidiametri partem distet; ideò literas alias dedit die Octobris xix. quibus Tychone animaduersæ absurditatis admonuit, rogauitque, vt rem emendans pro Semidiametro,Semidiametri terrenæ partem sexagesimam reponeret; ac pro duplicatione aëris crassioris, scriberet vbique in apposita demonstratione, multiplicationem. Quod superest, rescribens Land-grauius, testatus est lætitiam, ob obseruationum io distantiis, declinationibúsque consensum; &, qoòd discrepantia foret in Longitudinibus minutorum circiter quinque, non ideò se fidem suis Instrumentis detrahere, & re præsertim per Venerem Tychonico more à Rothmanuo probata. Adiecit sibi in animo esse Restitutionem quadringẽtarum Stellarum,quarum iam ducentæ supputatæ erant, ac simul obseruandi modum, & demonstrationem publici iuris facere; at nulla discrepantiæ, vt sua cuique fides integra coostaret, mentiooe. Rothmannus autem capita de Cometa residua mittens, perstitit io nulla Cometæ Parallaxi agnita, inque nulla ætheris, aëtísque diuersitate, nisi quatenus hic circum-terrenus iocrassatur vaporibus, qui Refractionibus causæ siot: quippe cùm, si Refractiones ex diuersitate aëris, ætherísque procederent, non ad gradum trigesimum, sed dumtaxat ad verticem, continuata decrementi proportione, terminarentur. Adiecit minores io Hassia Refractiones esse, quàm in Dania: illásque omninò pro diuersitate crassitudinis aëris, vaporúmve in illo exsistentium variari. Subcripsit ratiocinio de mutata Stellarum latitudine instituto; neque ob vnam Sirij Stellam discrepantem, tot aliarom consensum repudiandum duxit. Significauit Principi placere, vt quas Fixarum obseruationes ad editionem apparabat, ipsi Daniæ Regi dicaret; ac fieri illa occasione, vt ipsum conueniret, posse. Occasione porrò eius editionis, *Nec te offendet*, inquit, *quòd licet videamus te omni humana diligentia in tuis obseruationibus vsum; nihilominùs tamen à nostris, quas oculis nostris vidimus, non discedamus.* Id ob memorata quinque minuta dicit, quorum discrepantiam attingens, *Neminem*, inquit, *qui modo subtilitatem huius negotij intelligat, offendet, quin potiùs eo maiorem fidem apud posteritatem merebimur*, ac vbi illum esse securum de non euulgandis obseruatiooibus cõmunicatis iussit, *Tibi*, inquit, *Regnum, sibi restaurationem Astronomiæ relinquimus, ac gaudemus esse, qui ea in re præstare possit id, quod antehac præstitit nemo.* Cætera inter, quæ prætereo, illud est, quod ad calcem iooner reiecisse se à Cometa motum diurnum, quòd illum omninò Terræ attribuendum compererit.

Insequens anous M.D. LXXXVIII. extremus fuit eius quinquennij, quo Tycho præsertim attendit ad Solis ingressum in puncta Æquinoctialia, mediásque illas Signorum parteis, de quibus ante-dictum est, ad obtiuendum præcisè Apogeum, & Eccentricitatem Solis; ac extremus quoque septennij, quo præsertim Fixarum locis restituendis inuigilauit, ex Venere interdiu cum Sole, noctu cum ipsis comparata: sed res dicenda posteriùs est. Atque vt nihil interim dicam, oeque de Eclipsi Solis, qui deficere Vraniburgi cœpit horâ à meridie 1. minut. 32. desiit horâ 2. min. 51. vtcumque illius in suo Eclipseon Ca- 1588.

talogo

talogo non memioerit, cùm meminetit tamen defectus totalis, qui in Luna sic contigit, vt nisi malignè sub medium non conspiceretur, die Martij III. hora 3. min. a. à media nocte (idque tardius horæ semisse, quàm per Prutenicum calculum; horæ vnius, ac trientis, quàm per Alphonsinum debuisset.) Vt nihil, inquam, de his, neque de cæteris obseruatis dicam; dicendus est potiùs, quem Tycho luctuosissimum duxit casum. Is fuit mors Regis Friderici, eius nomiois in Dania II. qui anno ætatis quinquagesimo quarto, & Regni vigesimo nono, per ipsa Aprilis initia diem obiit, & in arce quidem Anderschonia, è qua duos post menseis translatus fuit Roschildam, in Sacellum à Tychone curatum; vbi illius bustum opere insigni elaboratum constitutum fuit. Quantum is fauisset Tychoni, illiúsque studiis, ex antè deductis manifestum est. Quare timens Tycho, ne qui erat illius filius, successórque Christiernus IV. oon pari foret erga se, bonásque arteis animo, consternatus non parum fuit, tametsi quid spei oon malæ concepit, tum ex ipsius indole; tum ex eo, quòd saltem, donec in ætate pupillari foret (quippe vndecennis solùm erat) ij quatuor Seniores è Regni Consiliariis, qui clauum tenebant Reipublicæ, nihil constitutorum ab optimo Rege immutaturi viderentur; ac potissimùm, quia id statim à Friderici obitu ratum fecerunt diplomate, cui & subscripserunt, & sigilla sua apposuerunt. Spem verò potissimùm habuit in Nicolao Caasio, Cancellario Regni, & Quatuor-virorum primario, quem & apprimè eruditum, & sui per-amantem nôrat. Is est, cui Rotbmannus dicare suum de Cometa nupero Opus destinârat, eo nomine solùm, quòd qua esset virtute, intellexit ex carmine ab ipso Tychone condito in illius laodem.

Operæ intetim Typographicæ circa Cometam sic processerunt, vt absolutæ per id tempus fuerint, & Tycho exempla Libri quędam ad amicos, aliósque viros Matheseos peritos destinauerit. Non postremus in ipsis fuit Sculretus ille, quem Lipsiæ nôrat; quippe cùm ille exemplum suum commodatò dedisset viro eximio Iacobo Monavio Vratislaoiensi; hæc Monauius, cætera inter, die mensis Ionij xvij. rescripsit: *O vos felices animas, quibus in domos superas scandere cura fuit, & est hodie quoque! Miratus sum magis, quàm intellexi, tantam diligentiam D. Tychonis, quanta animaduertitur in hoc illius Opere. Fac illum horteris, vt reliquas etiam promat Operis illius partes; etiamsi sæculum hoc nostrum non sit dignum istu tot, & tantis bonis, qua non agnoscit eâ, qua par erat gratitudine.* Destinauit etiam exemplum ad Rothmannum sub æstiuum Solstitium, per vnum ex Studiosis nomine Gellium Sasceridem, qui nauatâ aliquot annis circa labores tam Astronomicos, quàm Pyronomicos operâ, illùc discedebat; vnde & per ipsum commendari illum voluit Principi, quicum foret suo nomine, nescio quid negotij commonicaturus. Excusauit autem, quòd neque dedisset, neque etiam tuoc daret ad literas ipsius, ac Principis quoque, superioris anni responsum; quippe præpeditus partim publicis, partim priuatis negotiis, quódque eo tempore Venere interdiù conspicoa, exspectaret donec peractæ Obseruationes circa ipsam forent, vt ex collatione earum cum antecedentibus facta, eliceretur quidpiam componendo dissidio circa illa quinque minuta idoneum. Testatus verò simul est quem dolorem conceperat, vt ex morte optimi Regis, ita ex eo quod Comitia Hamburgensia non successissent, ad quæ aduenturum sperârat Land-grauium, futurúmque adeò, vt cùm posset illic, nisi etiam propiùs coràm salutare. Neque sanè id frustrà: siquidem Land-grauius proficisci in Daniam constituerat, vt inuisendi Regis gratiâ, sic Vranihurgum quoque adeundi, omniáque Organa, & Tychonem ipsum, Studiosósque obseruanteis spectandi. Quod quidem, & Rex iam resciuerat, & naueis quasdam adornari illi deducendo, tum Vranibergum, tum ad arcem magnificam recens extructam, Coroneburgúmque vocatam mandârat. Non est verò intereà tacendum, cùm Rothmannus Libri exemplum ostendisset Land-grauio, illum plusquàm 3. horis integris, io eo euoluendo occupatum fuisse, ac ita lectione eius delectatum, vt ipsius adstantibus commendandi vix faceret finem, & gratiosè contenderet esse Librum ad se transmissum, Rothmanno excipiente suum potiùs esse; ac Tychonem hauddubiè proprium missurum ad Principem, vbi totum opus absolutum foret. Vnde & Rothmannus Tychoni posteà author fuit, vt fidem suam redimeret, ac duo prætereà mitteret exempla, vnum ad filium Land grauij Mauritium; qui tametsi non hisce studiis, foret iam nihilominùs apprimè eruditus Latinis, Græcisque, & Hebraïcis literis; alterum ad Bernhardum Principem Anhaltinum versantem cum Mauritio, & Mathematicis imbutum: hoc nempe illis ad harum artium amorem, cultúmque incentiuom fore.

Succedente porrò Augusto, ac sub ipsius medium vberiores. vt ad Rothmannum, sic ad Land-grauium literas dedit Et cum Land-grauio quidem egit maximè de quinque aliquoties memoratis minutis. Litem scilicet prorsus dirimendam ex obseruata Venere non vespertina modò, sed matutina etiam, ac in eadem proximè, tantáque altitudine, quæ sit refractionis periculo immunis. Quippe, si nullus error subsit, loca Stellarum eadem vtroque ex situ exhibitum iri (vt sibi quidem contigit) in minùs, quæ Stellæ æquo promotiores ex vespertino fuerunt deductæ, iri deinde ex matutino deductum æquo retardatiores: idque haud-dubiè euenturum, si Princeps insserit rem quoque ex matutino explorari; maximéque, cùm Venus Ianuario superioris anni obseruata in eo situ fuetit, in qoo refractio potuerit facillimè imponere. Non improbare interim se quòd minùs Princeps in obseruatis constet; probaréque etiam, quòd illud discrimen momenti perexigui, cóparatum ad veterum hallucinationes, habuerit. Hortari proinde, vt editionẽ

Obseruationum circa Affixarum loca (rem futuram adeò ipsi Principi gloriosam) maturet: se in parem curam incubiturum: & vtrasque Obseruationes, vel ea eo fidem habituras, quòd illud discrimeo insinuaturum sit, nihil fuisse in mutuam gratiam citra experieotiam admissum. Cùm Rothmanno verò hæsit maximè circa Refractionum causam, non modò ea vaporibus, sed etiam ex diuersitate, qua aër, ætherque diaphana sunt, repetendam. Congruum nempe esse, vt cælestis regio tale nihil habeat, quale elementaris hæc. Aërem tameo sic attenuari, ac potissimum versus Lunam, vt nihil penè inter ipsum, ætherémque discriminis sit, sicque non valdè sensibilem ex diuersitate Refractionem creari; quæ aliunde noo terminetur sanè ad gradum trigesimum, sed vlterius insensibiliter, & ad ipsum vsque verticem decrescat; vtcunque obseruetur refractio non pari tenore, quo prope Horizontem succederet decrescere. Probatum sibi fieri ex missis de Refractione obseruatis, pareis Refractiones in Hassia, ac in Huenna fieri a & ad Crepusculum, quod attinet, constare sibi, id incipere, ac desinere, Sole infra Horizontem depresso gradibus sexdecim ac semisse, non iuxta Nonium octodecim; idque circiter Æquinoctia; vt proinde tunc Crepusculi arcus graduum præcisè viginti quinque sit. Cæterùm, missam demùm faciendam illam de aëris, ac ætheris diuersitate controuersiam; cùm nosse Astronomos sufficiat, quàm altè ascendant vapores, quæque ea illis impedimenta fiant; & causa alioquin ad Physicos, Theologósve pertineat. Cætera prætereo, & quæ circa Alchymiam, metalláque præsertim habet (scilicet Rothmannus de illis ipsum quidpiam rogauerat) ac addo solùm, quod ab eo petiit, vt Librum missum expenderet, suúmque de eo iudicium ferret; maximéque de Hypothesi, cui vellet suam in Planetarum cursu restitutionem accommodare, & *quam*, inquit, *quò diligentiùs perspexeris, eò magis arridebit.*

Expectierat Tycho responsum in reditu è Nundinis; at Princeps in filiæ nuptiis occupatus, mandauit Rothmanno, vt vtrisque literis responderet: Rothmannus verò circa datas quidem ad Principem literas respondendum aliud, addendúmve ad superiores noo duxit, quàm fuisse, Refractionum quoque in Venere per azimutha obseruanda, ac eius distantia à Tertia Stella Arietis accipienda, habitam rationem. Circa literas verò ad se datas, plosculus adhuc in distinctione aëris, ac ætheris fuit; quatenùs nihil ea de re, neque Physici, neque Theologi definire sioe Mathesi præeunte possunt, neque potest aliquid certi de Cometarum generatione, & materia, nisi hac quæstione decisa, constitui. Quippe assumi, non probari, quod nihil generari, aut corrumpi in regione cælesti dicunt; neque id assumi à Tychone cælestes Cometas statuente. Non idcircò iri excitatum sunum à transeuntibus Planetis (quod ille quidem objecerat) propter summam aëris à vaporibus non incrassari tenuitatem. Neque obstare quam proportione in Elemẽtis vulgò agnoscunt; nam & nullam esse futuram, aëre ad vsque Lunam continuato. Decrementum refractionis proportione faciendum ostendi, seclusis vaporibus, & supposita sola aëris, ætherísque diuersitate; ac fore etiam ex eadem causa, vt ipsæ Stellæ ampliùs, quàm Sol, aut Luna refringantur. Crepusculi finem à se obseruatum noo contigisse circa Æquinoctia, nisi depresso Sole ad vigesimum quartum gradum. Aliis præterea commemoratis, commendat Librum ad se transmissum, agnosceos ita demunstratum Cometæ cursum in æthere, vt nemo contradicere, qui sit Matheseos peritus, possit. Desiderare solùm se declarationem propriæ de Cometarum materia, generationéque sententiæ: nam quod de Cauda quidem habetur, non probari à se, existimante Caudam eiusdem cum ipso Capite materiæ, quatenùs radij Cometâ trajecti alborem illum ostentare, nisi medio pooè exsistente crasso, non possunt; cùm & aliunde non semper Cauda in oppositum Solis dirigatur. Declarauit etiam non placere sibi illam Tychonis Hypothesin (cui ipse quoque excogitasset non absimilem; ac fuisset etiam author Landgrauio, vt in Automato eam exprimeret, vnde & Land-grauius esse eandem agnouerit.) Scilicet vtcumque nihil esse aliud, quàm Copernicea inuersâ videatur, eam tamen aspergere adhuc superiores Planetas regressionis maculâ, ac ostendere quidem, quod Directi, Stationarij, Retrogradi fiant; at non tamen quare sic fiant, fierive appareant, quemadmodum Copernicea. Induci ab ipsa violentam, præter motum simplicem cujusque Planetæ, tractionem, quæ aliunde motus, Sphærásque, seu mavis, regiones Planetarum mirè perturbet. Copernicum nihil tale egisse; neque quid peccasse, aut aduersus Sacram Scripturam, quæ accommodatè ad vulgi captum loquitur; aut aduersus Physicam, per quam licet defendere grauitatem esse affectionem, non Terræ totius in centrum, sed partium in ipsam (quam seruari integram intersit) connitentium; idque intelligi etiam posse in ipsis Planetarum globis, quibus Terræ globus similis cùm sit, ac aëre solo pari modo circumducatur, possit proinde haud secus conuolui.

Verùm, vt resumam, quod iam cœperam: cùm hoc demùm anno assequutus foret tum ingressum Solis in puncta Æquinoctialia, tum loca aliquot Fixarum, quæ baseos instar cæteris essent, ea obseruata tam matutina, quàm vespertina Venere; cœpit de adornando primo Progymnasmatum Libro cogitare, ac de reficiendis præsertim duobus primis capitibus, quorum alterum motus Solis, alterum Stellarum Fixarum restitutionem contineret. Nempe hæc duo præmissa voluit aliis octo Capitibus, quæ speciatim ad tractationem de Noua Stella pertinent, & in quibus iam apparatis, non tam multa fuere deinceps mouenda. Quod ad Restitutionem porrò motus Solaris attinet, ille ea methodo vsus,

quam

quam compendiotè descripsimus circa annum LXXXIII. deprehendit, ac pronuntiauit esse Apogeion Solis isto anno M. D.LXXXIIX. in gradu 5. min.30. Cancri, ac eius Eccentricitatem esse partium 358. qualium Semidiameter Eccentrici est 100000. Subinde verò tabulam confecit vocatarum Prostaphæreseon, hoc est, additamentorum, resegmentorúmque, siue Æquationum, motui Solis medio (seu qui per Eccentricum æquabilis fit, qualísque ex centro Eccentrici conspiceretur) adhibendarum, ad hoc, vt motus apparens, verúsve vocatus (qualísque è terra inæquabilis conspicitur) prodeat; atque id quidem in singulos ab Apogejo gradus, ac Prostaphæresi maxima existente gradus 2. minut. 2$\frac{1}{4}$. Præterea autem Apogejon, non in eodem loco constanter hærere, sed sensim moueri dodrante minuti in singulos annos, iuxta Signorum seriem (scilicet ab vsque Hipparcho, integro Signo promotum est; vtcumque Ptolemæus illud quasi immotum habuerit) ac ipsam quoque Eccentricitatem temporis progressu non-nihil variari; vt proinde necesse sit varias quoque fieri longo annorum tractu Prostaphæreseis. Adnoto potiùs Tychonem quidem deprehendisse postmodùm esse Eccentricitatem dimidio minorem habendam; at ipsum propterea nihil immutasse, tum quòd tempus non suppeticrit, tum quòd hac ratione Prostaphæreses vix ampliùs minuto vspiam variarentur.

Ad-hæc, definiit Annum Sidereum, seu quo Sol digressus ab aliquo Sidere fixo, ad idemmet redit, dierum 365. hor.6.min 9. sec.17. proximè, & Vertentem, seu quo Sol ab vno Zodiaci puncto ad idemmet reuertitur, dierum 365. hor.5. min.48. sec.45. hic scilicet est illo breuior, propter Affixarum motum, de quo posteà. Hinc autem Tabulæ superiori Epochas præmisit medioru Solis motuum, hoc est, tam Apogei, quàm Longitudinis, ad Meridiem Kalendarum Ianuarij, ab anno M. CCCC. in annum M.DCCC. (scilicet per hæc tempora Eccentricitatem, Prostaphæreséisque adeò, parùm variari reputás) collegítque simul anni vertentis motus in annos vigintí; ac motum speciatim longitudinis, in menses tam communis, quàm Bissextilis anni, itémque in dies, horas, ac minuta, secundáque distribuit. Subiunxit verò Tabulæ eidem Tabulam aliam motus Solis diurni, eiúsque apparentis; ex qua constat Solem in Apogejo versantem non videri dietim conficere, nisi minut.57. sec 5. versantem verò in Perigeio conficere min.61. sec.21. sicque versus Apogejum, lentissimum esse, versus Perigeium, velocissimum; quòd apparentiæ angulus in Terra creatus ex linea Apogeij, & linea à visu in Solem directa, sit hinc inde ab Apogeio semper æquo minor, hinc inde à Perigeio sæper æquo maior. Apposuit subinde Ephemeridem Solis ex his Tabulis supputatam in annos M.D.LXXII. & M.D.LXXIII. quibus Noua Stella apparuit, ac, vt vberiorem fidem faceret testimoniorum congruè (saltem ad tempora hæc nostra, circumstantiáque) Solis motuum, tum explorandi rationem docuit, tum periculum ipse fecit, non modò in obseruatis à se Meridianis aliquot Solis altitudinibos; sed in aliis etiam à Regiomontano, VValtheto, Land-grauio exactè adnotatis.

Hisce deductis, aliquot præterea Tabulas adhibuit, earúmque etiam fundamenta, constructionémque exposuit. Et prima quidem Tabula est Refractionum Solarium, crebrò, ac studiosè obseruatarum, ex qua habemus refringi, seu attolli Solem in ipsissimo quidem Horizonte min.34. altum vno grad.26. altum duobus, 20. altum tribus, 17. altum quatuor, 15$\frac{1}{2}$. altum quinque, 14$\frac{1}{2}$. atque ita deinceps, donec altus gradibus 45. refringatur 5. secundis dumtaxat. Præterea autem, quòd Refractionis causam reperit ex vaporibus, qui aërem nobis proximum illo superiore crassiorem reddentes, deflectūt Solis radios, ipsúmque in loco non suo ostendunt. Cúmque suæ illi sententiæ de aliquantula etiam causa, tametsi insensibili, ex aëris, ac ætheris diuersitate sumenda insistar, meminir habiti iam sui per Epistolas cū Rothmanno dissidij, repetitque simul Ioannem Penam Gallum primum esse, quem nouerit defendisse, non esse aliam per cælesteis illas regiones, quàm per aëream, substantiam fusam: Id scilicet Pena in præclara illa de vsu Opticæ Præfatione; in qua etiam quosdam Cometas Lunā superiores, aliáque scitu digna autumauit. Insequens Tabula est Parallaxeon Solarium, quas esse deducit minutorum 3. Sole existente in Horizonte ipsissimo; minutorum 2.in 48. graduum altitudine; minuti 1.in altitudine graduum 70 secundorum dumtaxat 3. quando vno gradu à vertice est. Atque id quidē donec Sol in loco Apogeium inter, ac Perigeium medio versatur; quoniam sunt alioquin paucula secunda, aut detrahenda, donec Sol Apogeius est, aut adiicienda, cùm Perigeius (sex nempe, aut septem versus Horizontem.) Qua occasione Tabula alia postmodùm contexitur Distantiarum Solis à Terra, ex qua intelligimus Solem Apogeium distare à Terra Semidiametris terrenis 1182. Perigeium 1101 ac medio in loco versantem 1142. Adnotari interim potest, cùm, vt Refractio Solem altiorem, ita Parallaxis depressiorem æquo ostendat, si ex maxima Refractione 34. minutorum detrahamus Parallaxim maximam trium minutorum, dici posse Solem, dum inferiore sui margine Horizontem ad visum stringit, esse reipsà totum demersum; quando illius Diameter minutorum est proximè triginta & vnius. Succedunt duæ Tabulæ, altera Declinationis Eclipticæ, contexta per dena singulorum graduum minuta, idque supponendo angulum Obliquitatis Eclipticæ, maximámve declinationem, graduum 23. min.31. sec.30. Altera Ascensionum Rectarum eiusdem Eclipticæ, secundùm gradus singulos; supposita eadem declinatione. Subiiciuntur hisce adhuc duæ (quasi Parerga) ac in Astrologorum quidem potissimùm gratiam, quarum altera est Reuolutionum Solis, tribus sæculis, hoc est, superiori, præsēti,

ſucceſſuro inſeruiens; altera Æquationis dierum naturalium; ad hoc nempe inſeruiens, vt ex dato Solis loco, Tempus apparens in æquale, aut æquale in apparens conuertatur.

Denique ad Motum Solis reſtitutum adhibere voluit quaſi Appẽdicem, Lunaris motus Reſtitutionem: verùm, quæ exſtat edita, non ea eſt, quæ tunc conſcripta ab eo fuit, ac typis primùm committi cœpta; ſed quam deinceps limatiorem non longè ante mortem perfecit, vt dicendum ſuo loco eſt. Exinde verò eſt, quamobrem initio huius Appendicis Elenchum præmittens Eclipſeon viginti vnius, & Solarium nouem; Eclipſeis adiiciat, quæ fuerint obſeruatæ annis poſterioribus ad vſque Solarem menſis Iunij, anni M. DC. itémque quamobrem aliquoties deinceps in Operis ſerie profiteatur ſe aliàs vberiùs de Reſtitutione Lunæ tractaturum; tametſi hoc loco integra Lunæ Theoria pertractata habeatur. Sed notãdum nimirùm eſt, cùm Opus prælo committere ab inſequente anno cœpiſſet, non vno tenore proceſſiſſe operas; verum ſic fuiſſe ter interruptas, vt cùm ſuſpicaretur poſſe quidpiam addi, aut corrigi, locum aliquot foliis quaternionibúſve poſteà cudendis reliquerit. Vnde & eſt factum, vt cùm iſto loco, treis ſolùm quaternioɴes pagellarum octonûm reliquiſſet, partémque etiam ex reſidius de Reſtitutione Solis, & ex Appendice cœpta adimpleſſet, tum illos immutauerit, tum tres prætereà alios, ſemiſſémque adiecerit, & cyphrarum ſeriè interruptâ, ſpecialeis cyphras viginti octo pagellis adhibuerit. Itaque de Luna inferius.

Ad reſtitutionem Fixarum Capite ſecundo contentam quod ſpectat, rem penè iam deduximus circa M. D. LXXXV. annum. Deduximus etiam deinceps, quod de earundem Stellarum latitudine variata in hoc Caput inſertum eſt, vbi etiam Rothmanni ſecum hacce de re conſenſum refert. Id notandum interim, quod præmittit de inuariata ſemper manente Fixarum inter ſe diſtantia; quatenus, vt Ptolemæus deprehendit Stellas aliquas ab Hipparcho obſeruatas in quapiam recta linea, in eadem adhuc perſeuerare, ita ipſe eaſdẽ, ac alias prætereà obſeruatas à Ptolemæo, in eadem conſtare deprehendit. Enimverò, & illud tacendum non eſt, quòd collatis aliorum, maximéque Hipparchi, Albategnij, & Copernici obſeruationibus cum ſuis; comperit motum Affixarum, ſiue mavis Sphæræ octauæ in Ortum, eſſe annuum min. ſecundorum 51. præciſè; ac ideò Fixas integro gradu intra annos 70. menſeſque 7. progredi, quod Ptolemæus intra annos 100. Albategnius intra 66. contingere opinabantur; integram verò octauæ Sphæræ reuolutionem peragi intra annos 25410. Hacce re præmiſſa, Abacum confecit Octingentarum præcipuarum, per Aſteriſmos omneis reſperſarum Stellarum; ac in ipſo illarum loca, hoc eſt, cuiuſque Longitudinem & Latitudinem retulit, determinauitque ad annum completum M. DC, vt ſuppoſita hac quaſi Epoche, nihil aliud, quàm aut detrahendum pro annis antecedentibus, aut adiiciendum pro conſequentibus ſit, quantum progreſſæ Stellæ fuerint, aut progreſſuræ ſint, inter Epochen, & quemque annum datum. Vnde & ipſe Tabulam vnam tum præmiſit in duo antecedẽtia ſæcula, tum aliam ſubiecit in duo conſequentia: tametſi neque has Tabulas, neque Abacum prælo commiſit, cùm operæ procederent; ſed tum demùm, cùm habuit Stellas octingẽtas calculo ſubductas. Nimirum cùm initio ſe non tot obtenturum ſperaſſet, ac deſtinaſſet proinde illis dumtaxat quaterniones duos; illos deinceps, quaſi numero duplicato ingeminauit; ac idcircò cyphras non rectis, verſiſque, ſed rectis dumtaxat pagellis, vt cum reſumpta ſerie cohærerent, præfixit. Et completurus quidem erat numerum Stellarum millenarium (idque ex informibus præſertim, ipsiſque minùs præcipuis) quippe & hoc ſe facturum recepit, & fecit reipsâ, vt ex dicendis inferiùs circa Manuſcripta Catalogi exempla ad varios tranſmiſſa, conſtabit. Hinc, ne mirere veteres non pluris, quàm mille, & viginti duas numeraſſe, cùm in rectiore tamen Sphæra habitantes cernere poſſent, vltra ducentas Tychoni inconſpicuas; cauſam eſſe vides, quod totidem pene ab iis neglectas curauerit; maximéque, cùm vel in vna Caſſiopeiæ Conſtellatione numerum duplicauerit, tredecim putà ad tredecim à veteribus notatas, adiectis.

Neque verò Tycho præfiniit modò ſecundum Longitudinem, Latitudinémque eiuſcemodi octingentarum Stellarum loca; ſed centum quoque ex iis ſelegit, ac in ſpecialem Tabulam illarum loca retulit ſecundum Aſcenſionem Rectam, ſecundúmque Declinationem, ſupputata ad annos, tam M. DC quàm M. DCC. completos. Adiunxit & illi Tabulam Refractionum Stellarum, ex qua liceat intelligi, non eas tantas, quantas Solareis eſſe. Quippe in ipſo Horizonte Stellarum Refractio eſt minutorum ſolùm 30. in vno, primóve altitudinis gradu, min. 21. $\frac{1}{2}$. in ſecundo, 15 $\frac{1}{2}$. in tertio, 12 $\frac{1}{2}$. in quarto, 11. in quinto, 10. ac denique in vigeſimo nulla: cùm Solis tamen Refractio in Horizonte minutorum 34. in vigeſimo gradu min. 4 $\frac{1}{2}$. euaneſcat ſolùm in 45. vt non multò antè mẽmorauimus. Vt autem praxi veluti quadam declararet, quemadmodum deducatur locus alicuius Stellæ, Planetæ, Cometæ, cuiuſlibétque Phænomeni, ex data illius diſtantia à duabus Stellis, quarũ perſpecta lõgitudo, ac latitudo ſit: ideò, Stellas XXVJ. Conſtellationis Caſſiopeiæ, in qua Noua Stella apparuit (Libri nempe huius argumentum, & occaſio) delegit, ac earum loca ſecundum Lõgitudinem, & Latitudinẽ definiit, & ad annũ M D. LXXII. completum retulit, ex datis illarũ diſtantiis à duabus quibuſdam Stellarum quatuor inſigniũ, Lucidæ putà Arietis, Aldebaræ, Pollucis, Capellæ, quarũ lõgitudinem, latitudinẽque præhabuit. Deniq; cùm nemo, ab Hipparcho vſque, tale aliquid præſtitiſſet, ſed numeri Hipparchici retinerentur ab omnibus, ac ſolũmodò ad Stellarum lõgitudinẽ adderetur, quod motu illo octauæ Sphæræ reputabatur eſſe promotũ, idque cũ illi numeri

per

per dena dumtaxat minuta (& plerumque quidem mendosissimè) tam secundum longitudinem, quàm secundum latitudinem Stellarum loca exhiberent: ac solus esset Landgrauius, qui (dignâ sanè Principe curâ) in id incubuisset, quadringentarúmque Stellarum restituendarum spem fecisset (veluti heic etiam à Tychone attingitur, non omisso dissidio illorum quinque minutorum.) Cùm id, inquam, sic se haberet; merito iure est Tycho vsus ista, non inuidenda sanè, sed grata, ac beneuola mente excipienda Apostrophe, quàm triennio pòst, pagellas aliquot recudens, lacunásque complens, ipsi Fixarum restitutioni in hunc modum apposuit, *En igitur habes, exoptatissima & grata vti spero, Posteritas, Stellarum Affixarum, omnium propemodum, quæ in nostro Climate conspiciuntur, præsertim quoad præcipuas, & notatu digniores, quotquot hactenus Instrumentis nostris nulli fallacia obnaxiis assequi licuit, accuratissimam Restitutionem intra proximè elapsum decennium, vel eò amplius, plurimarum noctium vigilys, indefesso calculi labore, & impensis omni æstimatione maioribus; tandem exantlatam, atque in publicum vsum concinnatam, tibique harum cupidæ, liberali, amplo, & perenni munere consecratam.* Quin-etiam iure quasi erupit in præclarum illud ad Astronomiæ cultores Parænenticum, cuius hoc initium,

Et iam strata via est, multis priùs inuia sæclis,
Magno equidē & vigili tādē exātlata labore.
Scandere inaccessi liceat quà culmina Cæli,
Et superas penetrare domos, habitacula diuū;
Seu lubeat Fixas, vario, seu tramite motas
Designare Faces, cursumque situmque probare
Sidereum, summi vt constent miracula Iouæ.
Ergo agite, ô Iuuenes, quibus est vigor acris, & altus
Ingenij geniique fauor; quibus inclyta ab ortu
Vrania dium Cæli inspirauit amorem,
Et dedit æthereis Terram ac terrestria quæque
Posthabuisse bonis, qui non temeraria vulgi
Iudicia, aut tetricas voces curatis inertum;
Obscuris talpas mittentes degere in antris,
Perpetuò vt cæcæ maneant, velut esse cupiscūt;
Huc spirate alacres, &c.

1589. Inierat iam M. D. LXXXIX. annus, cùm hisce duobus Capitibus de Restitutione Solis, & Fixarum ad prælum subeundum paratis, & pro prima parte totius Libri habitis, adornare cœpit, quæ octo de Noua Stella iam adumbrárat, destinatis quinque ad secundam partem, ea continentem, quæ Tycho tum circa Stellam Nouam obseruauit, tum ex obseruatis deduxit: tria verò ad tertiam ea complectentem, quæ circa aliorum obseruata, ac placita disquisiuit, ac censuit. Non est porrò, quorsum in iis, quæ ad secundam partem spectant, immoremur; cùm quicquid in ea est notatu dignum, circa illud tempus, quo Stella apparuit, attigerimus; ac illud dumtaxat prætermiserimus, quòd ille occasione magnitudinis Nouæ Stellæ de magnitudine Solis, Lunæ, & tam Inerrantium, quàm Errantium Stellarum Capite septimo edisseruit. Vnde & hac solùm de re, vt dicamus; supponens ille imprimis Solem abesse à Terra, cùm in mediocri distantia est, terrenis Semidiametris 1150. (octo nimirùm ampliùs, & ob rationem quidem non prorsus mysterio carentem, de qua est antè dictum ac esse aliunde visibilem illius Diametrum minutorum 31. pronuntiauit Solem esse Terra maiorem proximè centies, & quadragies. Supponendo deinde Lunam abesse à Terra in mediocri itidem distantia Semidiametris terrenis 60. ac Diametro esse, appareréve minutorum 33. pronuntiauit Lunam esse proximè quadragies bis minorem, quàm Terram. Supposita posteà mediocri, tam Mercurij, quàm Veneris distantia à Terra, quanta Solis est, ac Diametro illius minut. 2$\frac{1}{6}$. istius 3$\frac{1}{4}$. pronuntiauit Mercurium esse vndevicies, & Venerem sexies, proximéve, Terra minorem. Supposita ad-hæc mediocri distantia, Martis quidem, Semidiametrorum 1745. Iouis; 3990. Saturni, 10550. ac Diametro Martis, min. 1$\frac{5}{8}$. Iouis, 2$\frac{1}{4}$. Saturni, 1$\frac{5}{6}$. pronuntiauit Martem Terra minorem proximè terdecies; Iouem autem maiorem proximè quaterdecies, & Saturnum vicies bis, aut aliquantò ampliùs. Suppositis denique Fixis abesse ad summum à Terra Semidiametris 14000. ac Diametrum Stellarum Primæ magnitudinis esse minutorum 2. Secundæ, 1$\frac{1}{2}$. Tertiæ. 1$\frac{1}{12}$. Quartæ, 0$\frac{3}{4}$. Quintæ, 0$\frac{1}{2}$. Sextæ, 0$\frac{1}{3}$. pronuntiauit Stellas Primæ Magnitudinis sexagies octies circiter maiores, quàm Terram (nisi quòd quæ sunt ex illis præcipuæ, veluti Canis maior, ac Lyra, haberi possunt maiores centies, & quæ infrà mediocreis, maiores solùm quadragies, quinquies) Stellas autem Secundæ, maiores vicies, octies; Tertiæ, vndecies; Quartæ, paullò ampliùs, quàm ter; Quintæ; paullò ampliùs; quàm semel; at Stellas Sextæ esse ter proximè minores.

Prolixa deinde sequitur Tychonis in cæterorum obseruationes opinionésque inquisitio. Nam fusè primùm illos recenset, qui fecere Stellam omnis Parallaxeos expertem, ac superiorem adeò Planetis inque orbe Fixarum sitam. Subiicit illos, qui Parallaxin Stellæ attribuere nonnullam quidem, at non tam paruam tamen, quin adhuc in regione æthereа, supráve Lunam constitueretur. Postremò illos adiicit, qui Stellam, aut sub Luna habuerunt, aut nihil solidi de ea censuerunt. Ex primis, nouem numerat, quibus & subiungit sese decimum, ob Librum à se tempore Stellę editum, quem perinde, ac scripta cæterorum in examen vocat. Primo autem loco meritò fuit memoratus sæpe, & nūquam tamen satis laudatus Land-grauius, qui tametsi eo tempore, aliquam Stellæ Parallaxin, ob Poli altitudinem non satis exquisitè perspectam attribuerit; ea nihilominùs obseruata cum Tychone cōmunicauit, ex quibus licuit elicere caruisse Parallaxi Stellā; quòd & ipse posteà Land-grauius deprehendit. II. Taddæus Hagecius, de quo etiam est aliquoties dictum, quique obseruationes quidem non vndequaque exquisitas peregit, sed non malè tamen ex non satis dedomenis Stellam Parallaxi caruisse conclusit. III.

Paulus

Paulus Fabricius, Cæsareus Marbemaricus, qui verè quidem etiam conclusit fuisse Parallaxi destitutam Stellam; at nullis prolatis obseruationibus, ex quibus posset ostendere se negotio satisfecisse. IV. Bartholomæus Reisacherus, Viennensis Mathematicus, qui etiam rectè quidem conclusit defectum Parallaxeos; at ex obseruatis, aut nullis, aut paucis; iisque non exactis, aut fidis. Cùm ille autem, vt fieri solet eam Polt altitudinem, quam Peurbachius, & Regiomontanus dixerant, suppofuerit; miratur Tycho, neque illum, neque tot alios præstanteis Mathematicos fecisse rei periculum, & *an ne ita decet*, inquit, *nos seruiliter addictos aliorum prolatis, vt nihil in his ipsimet experiamur?* V. Paulus Hainzelius, cuius literas ad Volphium hac de Stella refert: at vidimus ante Tychonem vsurpare Hainzelij obseruationes probando Parallaxeos defectui, vt suas; nempe ob magnum illum quadrantem. VI. Michaël Mœstlinus, cuius libellum teferens, & studium industriámque commendans, id ferè solùm improbat, quòd Stellæ situ per filum obseruato, eo modo, quo antè est dictum, eius tamen locum ex stellis non correctis deduxerit, ac fuerit alioquin Copernici Hypothesin sequutus. VII. Cornelius Gemma, qui veram quidé de defectu Parallaxeos sententiam, at ex nimis tamen erroneis obseruationibus deduxit. VIII. Hieronymus Munosius, Mathematicus Valentinus, qui distantias quidem satis exactè obseruauit; at locum non bene deduxit. Probaturus autem Tycho defectum Parallaxeos ex obseruationibus factis in variis Horizontibus, suas non modò cum Hainzelianis, sed eum Munosianis etiam contulit. IX. Franciscus Valesius, qui Stellam quidem inter Fixas habuit; sed esse eam tamen reputauit vnam ex veteribus Cassiopeiæ Stellis, quæ ob paruitatem inconspicua, grandem speciem induerit, ob medium crassius lumen addensans, per quod Stella transierit, octauæ Sphæræ motu traducta. X. verò de ipso Tychone, primóve eius libro nihil heic attingendum, cùm rem suo iam loco deduxerimus.

Ex secundis recenset octo, quorum rursus primus ipse est Land-grauius, quatenus, vt iam dixi, initio, literisque ad Peucerum, & ad Electorem Saxoniæ (a quo fuerat admonitus apparitionis Stellæ) datis, Parallaxin 3. minutorum (si tamen tantam) in Stella admisit, sicque Stellam Sole paullò inferiorem, distantiámque à Terra 1062. terrenis Semidiametris fecit. II. Casparus Peucerus, VVitrebergensis Professor primarius; is scilicet, de qoo mox dictum, quique Stellæ Parallaxin min. 19. tribuit, ipsamque idcireò à Terra distãtem terrenis Semidiametris 164. & superare Mercurij Sphæram, ac Veneream attingere statuit: Neque secus VVolfgangus Sculetus, cùm, vt superiùs attigimus, quæstioni a Casparo Peucero iuniore propositæ faceret satis. III. Ioannes Prætorius, itidem Vittebergensis, qui Stellam, aut intra orbeis Planetarum, aut etiam suprà statuendam censuit; ac ideò Ioannis Penæ senten-tiam de aërea Cæli regione non improbandam duxit. IV. Philippus Appianus Petri filius, cuius superiùs meminimus, qnippe verè quidé asseruit exstitisse Stellam regione elementari superiorem; at caruisse illam Parallaxi, nulla aut obseruatione, aut demonstratione probauit. V. Thomas Diggesæus Anglus, qui Parallaxin, non-nisi 2. minutorum Stellæ attribuit, imò minorem, ac ferè nullam, ob insensibilem, aut nullam à Fixa vicina in sublimi, humilique situ diuaricationem. Eius obseruata, cum aliquibus circa doctrinam Parallaxeon Problematibus refert Tycho, in eoque non probat, quod Copernici opinionem sectarus, posse se illam demonstrare Apodixibus firmissimis profiteretur. VI. Ioannes Dee, & ipse Anglus, qui conscripto de Parallaxibus libello, ac spe obseruandi Stellam facta, an præstiterit, est incertum, sed interim tamen transeundo Cassellis opinari se dixit, exstitisse quidem in æthere Stellam, at non tamen semper in eadem à Terris distantia; quippe quæ ex humiliore situ sese paullatim in sublimiorem per rectam lineam receperit: quæ sententia Landgrauio quoque (vt nihil de Gemma dicam) non displicuit. Ita scilicet retulit Rothmannus, cùm anno insequente Tychonem inuisit; vnde & ipsi facta est occasio, vt istud posteriùs intersereret. VII. Elias Camerarius Francofurti ad Oderam Professor, qui eiusdem de recepta sensim in sublime Stella sententiæ, illius Parallaxin fecit minnrorum nune 10. nunc 4. (idque ex obseruatis eius altitudinibus) nunc etiam admisit nullam vnquam fuisse. VIII. Erasmus Reinholdus iunior, qui Parallaxin 3. dumtaxat minutorum Stellæ attribuit, sed ex obseruatis nempe Land-grauianis, quæ licet eulgauerit, Land-grauij tamen mentionem non fecit.

Ex postremis tredecim profert. Primo autem loco, est memoratus antè Cyprianus Leouitius, qui calculator licet egregius, solidi tamen nihil obseruauit, aut docuit; vt constare potest, vel ex eo, quòd in Latitudine Stellæ definienda quatuor gradibus aberrauit, prodiditque Stellam post duos menses moueri cœpisse, ac post vnum mensem, promotam fuisse treis gradus in Boream; ne memorem omnia fuisse ab eo infecta Astrologicis nugamentis. II. Dauid Chytræus, in eo laudabilis, quod Melanchthonis præceptoris imitatione iuuenes adhortatus est, ipse Professor Theologus, ad Mathematicum studium. Quin-etiam, licet habuerit primùm Stellam sublunarem, & quasi Cometam, ac Astrologicas quoque prædictiones commiscuerit; deinceps tamen de Cometa insequuto scribens, illum in æthera potiùs, quàm in elementari regione constituit. III. Guillelmus Postellus, qui vtcumque initio fuisse Stellam sine Parallaxi, & Rhombum illum quatuor Stellarum Cassiopeiæ, Crucem esse balbutierit; deinceps tamen nihil aliud, quàm omnia superstitiosis præsagiis compleuit. IV. Annibal Raymundus Veronensis, qui nugatus est nihil fuisse Stellam aliud, quàm illam Cassiopeiæ xj.

Stellam,

Stellam, quæ solito illustrior præ quapiam fumositate euaserit. V. Cornelius Frangipanus, qui eiusdem cum Raymundo sententiæ, id solùm adiecit, quòd Stella loco suo emota duobus gradibus versus Boream processerit. VI. Bartholomæus Raisacherus, Viennensis Mathematicus, qui priusquàm omnia exquisitè discerneret (visu imbecillo cùm foret) in eadē fuit cum illis Italis opinione. VII. Anonymus quidam Germanus, qui rursùs idem; verùm de Stella Cassiopeiæ xij. somniauit. VIII. Andreas Nolthius, Mathematicus Embecensis, qui & Stellam Cometam habuit, & Diametrum illi attribuit 10. minutorum, Parallaxin minut. 39. distantiam à Terra Semidiametrorum terrenorum 19. minut. 50. sec. 12. ac milliariū adeò Germanicorū 17059. Vide futilem scrupulositatem. IX. Georgius Buschius Erfurdiensis Pictor, qui etiam, tum Cometam, ipsúmque sublunarem habuit; tum Diametrum illi sesquiminuti attribuens, distantiam eius à Terra fecit Semidiametrorum 30. seu milliarium 1579 & passuū 1905. Vide iterum futilitatem; cùm & notabile sit, ex illius obseruationibus, vtcumque crassis, elici distitisse Stellam à Terra Semidiametris 185. X. Theodorus Graminæus, Mathematicus Colouiensis, qui & Stellam Cometam, & initio quidem non caudatum, habuit, & nihil aliud, quàm Parerga, Astrologicáque, & Cabballistica nugamenta commiscuit. XI. Adamus Vrsinus, & XII. Andreas Rosa Astrologi, qui in suis Prognosticis, siue Almanach, nihil, nisi inane quidpiam effutierunt. XIII. Anonymus quidam Kalendariorum fabricator, qui aliis quibusdam Stellam Terræ admouentibus ad Semidiametros 19. 15. aut 12. admonit ipse ad milliaria 750. adiecitque illam intra dies 53. emotam fuisse minutis 19. sec. 6. tertio 1. O nugatorem!

Verùm hæc quidem, vt iam innoi, per anni decursum expoliit; at interim tamen ab extremis vsque superioris anni mensibus, Caput primum prælo commisit; neque multò pòst, computatis foliis, quaternionibúsve, qui illi sufficerent, secundum quoque inchoauit; idémque etiam circa tertium, & octauum (hoc est, secundam, & tertiam parteis) præstitit; adeò vt quatuor, quasi initiis factis, plura simul præla nonnunquam incaluerint (vtcumque etiam, varias ob causas, nonnunquam decaluerint, veluti, cùm deficiens charta tempore præfixo aduecta non fuit: adeò proinde, vt per æstatem in Papyraceo molendino construendo incubuerit.) Nequicquam profectò non est, quòd scribens ad Land-grauium ante finem Februarij, postquàm deduxit se comprobasse ex Venere Octobri superiore vespertina, & elapso mox Ianuario, Eoa, nihil vitij in assignatis à se Fixarum locis subesse; ac illa adeò quinque minuta in locis à Land-grauio assignatis excedere, quæ apud se quoque ex vespertina, aut Eoa solùm, & neglectis præsertim Parallaxeon, Refractionúmque implicationibus, excessissent; quod, inquam, postquam illud deduxit, huiuscemodi Verba subiicit; *Quin & mea ratiocinia, cur non aliter in his statuendum sentiam, quàm pridem à me indicatum est, etiam tua Celsitudo propediem, fauente diuino auxilio, è secundo Capite prioris Tomi nostri de Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis, quem nunc sub prælis habeo, perspiciet.* Præterea verò, cum transmisisse cum his literis, Solareis Ephemeridas in annos labentem, sequentémque supputatas, iuxta factam nouitiam motuum Solis Restitutionem; seu mauis, iuxta Tabulas in primum illud Caput insertas. Quoniam autem simul literas ad Rothmannum dedit, quæ parum abfuit, quin infensè ab eo exceptæ fuerint: ideo non videntur prorsùs reticendæ: ac potissimùm, quia conscriptæ aliquanto animatiùs, supeteiliosiúsque videntur; ac fortè quidem potissimum, ob Hypothesin sugillatam.

Testatur ergo nolle se primùm contendere multum de Cæli materia, quando ille se nullis ratiociniis ab atrepta semel sententia dimoueri sinit. Licere illi, per se, Cælo commiscere aërem, imò &, si quis aquam, ignem, aut omnia simul Elementa velit; modò & sibi sit liberum quod sentiat, proferre; qui si illaturus in Cælum Elementarem materiam foret, igneam potiùs cum Paracelso ob eam causam inueheret, quod aliorum Elemētorum congrua animalia excipientium instar, Solem, Stellásque excipiat, quæ ignis cuiusdam incombustibilis speciem repræsentant. Sed hisce, aliisque dimissis, cùm nihil se, ob præoccupatam opinionem, persuasurum videat; vnum se duntaxat eius argumento de creanda ex diuersa materia Refractione opponere; scilicet, quòd communis aqua per iteratas eleuationes defæcatissima reddita, & spiritus vini ab omni phlegmate purgatissimus, diuersæ oppidò sint substantiæ, & consimili tamen crystallo conclusæ transparentiā non discrepent, neque adeò diuersam Refractionem creent. Nullum fieri illi subsidiū ex procreatione Cometarum, qui igneam potiùs naturam arguant; illúmque absurda assumptione stabilire aliam incassum conari; ac se decreuisse id adeò euidenter ostendere, vt refragari iustè nemo queat. Deinde, repetiisse se superioribus etiam diebus Crepusculorum obseruationem, ac eandem semper comperisse depressionem Solis infra Horizontem, siue desinente, siue incipiente crepusculo; illiúsque adeò animaduersionem exorbitare nimiùm, inualidúmque esse, quod ille de Crepusculorum, Refractionúmque diuersitate proposuit. Posse illum videre apud suos Authores, quæ de Secretiore Philosophia cognoscere præterea auet: sibi id temporis non vacare, neque totum esse rem literis committere. Lætari se, quòd Liber placuerit. Quòd ille adiecerit eandem ferè sibi ad inuētam Lunæ maximam Latitudinem, expetere se, vt renuntiet, quantnm, quareuúsque istud explorárit, maximéque, vt fidem vberiorem Bruceo faciat (qui mutatam hanc Lunæ Latitudinem officere obiecerat quantitati Eclipseon respondenti alioquin calculo nō malè) quanquam nihil depromere suis ex obserua-

tis

tis vult, quod non ratum sit, quódque alterius suffragio non egeat. Optare etiam, vt indicet, quî errare Tabulas in designatione Nodorum plus gradibus quatuor deprehenderit; cùm Tabulæ nullæ sic exorbitent, vt in quantitate Eclipseos besse diametri Lunæ peccent; quod exinde quidem fieri sequeretur. Ad hæc, non declarasse se quam Cometarum materiam, generationémque esse putet (nisi quod cælestem dixit obiter) id enim fuisse in conclusionem totius Operis reseruatum: neque ex voce generationis colligi debere corruptionem se in Cælum inducere; neque enim strictè, & Grammaticorum more vsurpasse se generationis vocem, ac inspici debuisse Libri titulum, in quo deuitata Generationis vox, ne vllus esset cauillationi locus. Cometæ Caudam non ex eadem cum Capite materia esse, sed traiectos radios, vel illud arguere, quòd radiatim prodeant, atque diffundantur, quódque in auersam à Sole partem eant; etiam ille anni M. D. LVIII. à Land-grauio adhuc iuuene obseruatus, & ab ipso Rothmanno obiectus; vt nihil dicatur de cæteris, qui pro accessu quidem ad oppositionem cum Sole, Caudam in Barbam contrahunt, sed semper nihilominùs porrigunt in oppositum Solis. Denique, si Hypothesis tantopere illi displiceat, & Copernicum sequi malit, esse id ipsi integrum; cùm & facile etiam sit, aëre in Cælum inducto, Terram, maréque inuchere. Ostensurum se suo tempore, quàm longè antecellat sua Hypothesis, quámque constet semper absurditates Physicæ in Copernicanam obiectæ. Non valere aliunde, quod ille circa Scripturam Sacram excusat. Maiore enim authoritate, reuerentiáque habendam esse, quàm vt ea ratione in cothurni modum trahatur. Quippe quæ, vtcumque se vulgi captui accommodet, non idcircò tamen non vera proponat. Illud certè de Luna luminari magno, & minori tamen, quàm Sol sit, intelligi solùm de magnitudine luminis; nam alioquin vulgus non habet Lunam minorem, quàm Solem. Nihil morari se obiectam tractionem, retrogradationísque labem, quòd illa nihil aliud sit, quàm naturalis, & insita diuinitùs concomitantia. Non sumpsisse se occasionem ex Copernicana Hypothesi inuersa; sed ex Marte Acronycho, & ex libertate ætheræ regionis. Si ille quid tale vnquam cogitârat, se id latuisse; ac intelligere tamen Vrsum illum Dithmarsum ostendisse Landgrauio visam apud se Hypothesin, quæ expressa fuerit in autumnato; idque, vel ex eo comprobari, quòd Martis orbem vndique ambientem Solis orbem exhibeat, vt conspecta ab illo Charta, quæ fuerat negligentiùs exarata, exhibuit. Missurum se exempla Libri insinuata; ac non posse se plura scribere, cùm ob occupationes alias, tum ob hemicranij dolorem ex coryza diebus superioribus præ nocturno frigore inter obseruandum contracta.

Taleis literas Rothmannus non habuit ante diem Augusti xvij. idque cùm iam sex antè diebus accepisset alias, & ipsemet breueis dedisset die Iulij xxvij. quibus Tychonem admonuerat, non acceptarum literarum, ac eius ardoris, quo exspectabat Lád-grauius tum literas accipere, tum addiscere, quid moliretur noui. Destinârat autem literas ad Ranzonium, ipsi quoque Land-grauij desiderium significans; adiecto Epistolio pridie ad se à Principe dato (quippe cùm Hombergi venandi causâ versaretur) vnde & Tycho postmodum hasce, aliasque literas ex Holsatia à Ranzouio accepit. Sed vt de Rothmanni responso ad superiores quidpiam heic dicam; Is se responsurum paucis recipit, quod occupationibus distrahatur, quódque videat ipsū Tychonem, aut ob occupationes varias, aut etiam ob morbum, literas suas longè aliter, ac scriptæ forent, intellexisse. Nusquam se quicquam detraxisse authoritati Literarum Sacrarum, nihilque dixisse, quod non ipse, ac Theologi omnes Sacras Literas interpretantes dicerent; quin-etiam D. Augustinum multò liberiùs de illis loqui. Sibi solius Dei gloriam in omni actione propositam esse; ac ideò non esse, cur ille quid impium de se cogitet. Non esse, cur penitùs cæcus circa Crepuscula habeatur, neque enim se esse adeò temerarium, vt aliquid scribat, quod expertus non sit. Loquutum se fuisse de Crepusculo, non pro luce dubia vulgatiter accepto, sed pro superstite albicantia, quæ in occiduo aëre aliquovsque perseuerat; neque enim illeic tam est, quàm iuxta Horizontem reliquum obscurus. Non agnoscere se; cur suis Refractionibus ille detrahat: neque enim se posse alias eruere, quàm Instrumenta monstrent; iniquam esse postulationem, si ille à se aliud exigat. Nihil se circa generationem in Æthere reprehendisse; sed rem dubitanter solùm proposuisse, si quà eliceret illius sententiam. Scripsisse se potiùs de Cometarum Cauda, quod examini illius subiiceret, quàm quod verè vrgeret: ac Principem suum vel eo excusandum; quòd tempore illius Cometæ nondum foret satis in obseruando exercitatus. Nolle se, vt ille obseruationē Principis euulget; neque etiam quam suam cum ipso de Cometarum generatione communicauit, sententiam; alioquin rem fore cum muto, quòd præter illum nemo eam nôrit, & ipse in aliam sic inciderit, vt totum illud de materia, illuminationéque Cometarum mutaturus sit, si alium Cometam semel obseruârit. Nihil velle se amplius de aëre illo per Cælum diffuso cum eo agere: rem se pertractasse in suo de Fixis Stellis Opere, illum ipsi non immiscendo; ac debere ipsum idem agere; doctos postcà viros diiudicaturos. Agnoscere se id saltem obtentum, vt diaphania aëris puri à diaphania materiæ Planetis circumfusæ nihilo differat: fore, vt reliquam sententiam filia temporis veritas eum doceat. Aduertere se quoque Trinitatis mysterium, nisi principiis Chymicis (de quibus ille fuerat loquutus) saltem ex eo, quòd omnia constent ex terrena materia, aqueo glutine, spiritu aëreo; ac cælesti quidem calore, virtutéque agente. Se olim peculiari scripto de Hypothesibus Ptolemæi, & Copernici, vtra vera sit, discussurum.

sutum. Et sic quidem fuit die Augusti xxij. responsum.

Tycho autem deinceps XXIV. Nouembris rescribens, significauit sibi non morbum, occupationésve obstitisse, quò minus literis expressam illius mentem assequeretur; neque enim latuisse in illis insolubilia ænigmata; aut objecisse aliquid, quod ex illis colligeretur; cùm & fuisset forte æquo indulgentior. Mirari se potiùs, cur ipse tam ægrè, ac sinistrè suas interpretatus, tam rhapsodicè ad eas respondisset. Nusquam se impietatis illum accusasse; sed solùm de Literis Sacris id, quod sentiret, quodque res esset, exposuisse. Nondum degustasse illum, quam quintam essentiam falsè exprobret; & donec eam olfecerit, satius esse iudicio immaturo supersedere. Non præsumpsisse se illum circa Crepuscula occæcare; bene agi, si ex sua, aliorúmve mente, caligo pellatur. Non debuisse illum dicere se scire Crepusculum vulgariter loquendo Sole depresso gradibus septendecim desinere: quasi verò ipse nihil adhuc foret, nisi quod vulgus sapit, molitus; & in re præsertim, in qua præ cæteris facili, ipse non suos solùm, sed septem aut octo prætereà studiosorum oculos adhibuerit; ille tam fuerit Lynceus, vt suos solùm vsurpando rem acutiùs peruiderit. Non postulasse se ab illo vnquam, vt in sui gratiam quicquam diceret; monuisse magis de veritate enucleanda penitiùs, & circa Refractiones speciatim, quas modicas esse, & Crepuscula ampliora, contradictio est. Habere se plusquàm vicena, ipsaque plerumque quadricubitalia, aut quincubitalia Organa; illum duo solùm bicubitalia, & ex sua adhuc solertia profecta, vt debeat proinde sibi gratias, quòd tam perspicax euaserit; quanquam neque omnia VVittichio, aliive vnquam sic propalauit, vt non sibi arcanum aliquid reseruauerit; ac par esse proinde illum, nisi attendere diligentiùs velit, acquiescere sibi. Quod ille dubitanter, & eruendæ sententiæ ergò proposuit, fecisse VVittichium, & alios; at se factum fuisse experientiâ cautiorem. Lætari interim, quòd illi; circa obiecta de corruptione in Cœlos inducta pulcrè resipuerit scripta de Cometarum Cauda reuocauerit, ac in viam redierit: scripta de Cometa obseruato à Principe, non scripta malit. Quod ille rogauit, ne quid vulgaretur, non esse iam rem sibi integram; quoniam, cum Ranzovius, Peucerus, & alij postulassent, vt istæ mutuæ ederentur Literæ, admota jam esset manus operi; atque ita quidem, vt res laudi verteretur Principi, ac ipsi quoque, de quo semper nonnisi honorificè & sentiret, & loqueretur. Si quid deinceps recantaret, id veritatis studio, & vertendum, & commendandum. Dum quidpiam ex scripto de Cometa attinget, non fore rem sibi cum muto, cùm ille id scribens, & ad se mittens mutus non fuisset. Se rerum à se scriptarum non sic pœnitere, quin illi esse velit integrum eas discutere; videat modò, vt candidè agat, nec iuuenili quodam feruore sententiam immaturam pronuntiet. Gratulari se, quod in aliam de Cometarum materia opinionem diuerterit; reuerâ enim capi non posse, quo raptu ex Terra in orbem Saturni euehi tanta moles potuerit, ex qua Cometa constiterit. Chasmata illa, seu nocturnam lucem, quæ interdum ad Boream apparet, non à Sole nimis depresso, in vaporibus supra terram nimis humilibus creari; sed ex sulphuroso halitu ardente, discurrentéque per aërem. Si ille exspectare alium Cometam velit, licere; non inconsultum intereà fore, si acquiescere sibi renuens, judicium tamen suspenderit. Accipere libenter se, quòd ille ampliùs disceptare de Cæli materia secum nolit: seu autem immisceatur, seu non immisceatur illius scriptis, perinde fore. Non recusare se virorum intelligentium judicium, & quod ille tertium, qui judex sit, exigat, se conditionem acciperes ac cæteros inter, quos ille deligere voluerit, Peucerum se intereà nominare. Trinitatis mysterium non in Terra, Aqua, & Aëre; sed in aliis tribus principiis occultioribus contineri. Gloriari illum immeritò, ac nimis inconsideratè præcipitare judicium, quòd se obtinuisse circa diaphaniam Aëris, ac Ætheris ait, quasi ipse ex illo exemplo de Aqua, & Vino deputatis concludere voluerit eandem vtriusque esse materiam; & non potiùs ostenderit ex eadem diaphania eandem materiam non concludi. Addere illum; fore, vt veritas temporis filia reliquum doceat, & se illud quidem gratè amplexurum, quicquid docuerit veritas: attamen se nihil adhuc eorum, quæ protulerit, retractasse; cùm satis longa sit eorum series, quæ ille, vel vnâ retractarit Epistolâ. Ille ne Ptolemaicam, Copernicéamve Hypothesin probare velit; liberum esse; se nihilominùs suam sic probaturum, vbi in motibus Mobilium Secundorum versabitur, vt si ille quæ plura excogitarit; intereà velit opponere, rem facturus sit non ingratam. Quòd videat autem illi præcipuè arridere Copernicéam de triplici motu Terræ attributo sententiam; posse hæc deligi; quæ sigillatim obiiciantur. Aduersus Diurnum quidem, casum globi ex turre dimissi, qui profectò non ad amussim in subjectum punctum caderet, si, eo versante in aëre, Terra cum turri subduceretur; idque cursu adeò veloci, vt in illis Borealibus regionibus, sesqui centum majorum passuum intra secundum scrupulum foret. Aduersus verò Annuum, immensam illam; eamque inanem capacitatem Saturnum inter, & Affixas, quæ plusquam septingenties continere id spatium debeat, quod à Sole, habito vt centro, in Saturnum erit; si orbis Terræ annuus, vel vnius minuti sit, sieque Stella tertiæ magnitudinis non major: quid si euadat prorsus insensibilis? Aduersus Tertium, repugnantiam, vt axis Terræ eiusque centrum motibus contrariis agantur; ne quid dicatur interim de intricationibus Librationum. Et hæc quidem Tycho, nonnulláque alia, præter id postscriptum, quo Rothmannum hortatus est, vt Restitutionis Fixarum Land-grauianæ editionem maturaret, nihil morando minuto-

rum illorum quinque discrepantiam, cuius ipse quoque in primo Progymnasmatum tomo faceret mentionem.

Sed hæc tantisper vt intermittam, accessit ad Tychonem ante finem anni celeberrimus studiosiorum Christianus, qui ab obscura Cimbriæ parœcia Longo-montanus cognominatus fuit. Is ante annos xxvij. patre Seuerino, matre Marina parentibus agricolis natus, non parùm luctatus cum fortuna fuit, nunc apud parentes, nunc apud amitam, nunc apud patruum educatus; & partim parœciæ Pastori erudiendus traditus, partim ad operas rusticanas vocatus; quousque annos xv. natus, clam se subduxit, & in distantem xij. milliaribus scholam Viburgensem sese recepit Moratus illeic xj. annos, partim industriâ victum parans, partim indefesso labore literis inuigilans, ac studia inter cætera, etiam Mathematicis sub Mathia Huasio incumbens, ad celebrem Hafniæ Academiam appulit, in eâque sic sese per annum probauit Professoribus, vt fuerit ab illis maximoperè apud Tychonem commẽdatus. Ita fuit porrò per octẽnium, quo Tycho prætereà in Huenna fuit, laboriosus, ac sedulus, vt denique obseruandi praxin præ cæteris calluerit, ipsísque sæpè præfuerit, & calculi etiam texendi præcipuus minister, & adiutor fuerit. Verùm ex posteriùs dicendis cognoscendum vberiùs est, quanti illum Tycho fecerit, quàm merito iure voluerit, si quid industriâ maximè indigeret, illi commissum. Adnoto heic solùm delectationi illi summæ fuisse, quòd per ipsam brumam obseruare licuit, vt imum Solstitium, sic summam, ac imam Stellæ Polaris altitudinem, quæ deprehensa proinde est distare à Polo grad.2. minut.54. sec.50.

1590. Succedente anno M. D. XC. ac sub finem Februarij, initiúmque Martij, Cometes apparuit, cui obseruitando studiosè incubitum fuit. Erat per id tempus Venus vespertina, Tychóque in captanda eius maxima digressione occupabatur, cum die Februarij xxiij. post nubilosum quatriduum ad illam attendens, deprehendit ex improuiso inter Andromedæ, & Arietis asterismos, ac iuxta Piscem Boreum, Stellam subobscuram, minúsque compactam, Diametro quasi minutorum trium, & exacto crepusculo, etiam pertenui Cauda donatam. Cauda hæc visa initio longa decem circiter gradibus, ita sensim euanuit, vt die Martij prima ægrè conspici, deinceps nullo modo potuerit. Caput quoque ipsum ita sensim euanuit, vt post diem vj. obseruari nequierit; sicque obseruatus euaserit per xij. non ampliùs dies. Fuit eius motus in consequentia, circulum describens, cuius initio gradus 7. minuta 34. intra vnum diem confecit; in fine autem grad. 1. min. item 34. sed decrementi proportione per dies intermedios seruata. Huiuscemodi verò circulus deprehensus constanter fuit maximus, isque Æquatorem intersecans in grad. 339. min. 45. cum inclinatione ad eundem, graduum præcisè 42. Cùm die prima obseruationis, ac sub horam quidem ix. versaretur Caput in gr. 18. min. 27. Arietis, cum Borea latitudine gr 18. min. 14. die postrema fuit in Geminorum gr. 3. min. 15. cum latitudine Borea grad. 10. min. 46. Et quia à die vsque obseruationis quarta conspici potuit non vespere modò in summa altitudine, verùm etiam manè in ima, ob declinationem Boream graduum plusquàm 34 adeò, vt die vltimo obtinuerit manè etiam gradus septem altitudinis, ob declinationem graduum 41. &. amplius; ideò Tycho delegit primum, secundúmque Martij dies, quibus Cometa manè quinque aut sex plus minus gradus attollebatur, vt obseruata exquisitè tam summa, quàm ima altitudine (& ista quidem per habitam refractionis rationem correcta) exploraret, quid inde quoque de Parallaxi colligeretur. Comperit porrò, neque hac, neque alia via exhibitam fuisse vllam Parallaxin, quæ incurrere potuerit in sensum. De Cauda, obseruauit illam in auersam à Sole partem exquisitè dirigi; vnde & expetiit à Rothmanno Cometam visum, obseruatúmque; vt agnosceret crines illi ex sola radiorum traiectione affictos. Heinc ad illum ipsa die prima obseruationis literas dedit, quibus eum Cometæ apparentis admonuit, dedit & ineunte Aprili ad Land grauium, cum descriptione, & diario motu ex obseruatione deducto adiunctis. Prætereo autem Tychonem in illis ad Rothmannum literis significasse Tomum suum primum esse iam penè, operâ Typographicâ absolutum; quippe laborem iam in tertia, vltimáque parte vrgeri.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVARTVS.

1590. CVM verò ab vsque superiore Autumno, Iacobus Rex Scotiæ Astojam in Noruegia appulsus (vxorē ducturus Annam Regis sororem, & Friderici filiam, quæ despósata ab vsque Augusto, & in Scotiam nauigans, eò abductæ immanis tempestatis vi fuerat) nuptias ibidem sub Nouembris finem celebrasset, ac posteà mense Martio aduentasset in Daniam, Tychonem breui vnà cum Consiliariis, magnóque nobilium comitatu inuisit: Ex eóque est factum, vt Tycho hospites quotidianos, quousque Iacobus mense Maio rediit in Scotiā, exceperit. Egit porrò, ac eruditè cum Tychone sermones habuit eruditus Princeps de argumentis variis, ac de mobilitate præsertim quam Terræ Copernicus tribuit. Inspexit quoque Organa, ac perspectum habere vsum, vtendique rationem voluit. Lustrauit quoque, & spectauit studiosiùs quicquid fuit in partibus ædificiorum singulis, & cùm in Musæo, præter imagines Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Goillelmi Land-grauij, animaduertisset Poëtæ Buchanani effigiē, quam à Petro Iunio legationem obeunte Tycho acceperat, eam esse sui olim Præceptoris statim agnouit, ipsíque & nutu, & digito applausit. Quàm lætus à Tychone abierit, testari potest, non tam quòd regiis muneribus illum donauit, quàm quòd triennio pòst rem expressit eo Priuilegij diplomate, quod ad Tychonem in annos xxx. circa Operum editionem misit, *Neque enim*, inquit, *nobis ex aliorum relatione, aut nuda Operum tuorum inspectione ista discenda fuerunt; verùm ipsi coràm nostris oculis auribus nostris αὐτοπται, ἢ αὐτήκοοι in tuis illis Vraniæ dicatis ædibus ea vidimus, ea audiuimus, variisque literatissimis, atque iucundissimis tuis nobiscū habitis sermonibus hausimus, quæ etiamnum animum nostrum ita afficiunt, vt maiore ne cum voluptate, an admiratione ista nobiscum recolamus, difficile sit statuere Quod equidē nos non illubenter omnibus mortalibus, præsentibus, futuris, hoc diplomate testamur; vsque adeo, vt si quis de industria Vraniburgum tuum adire velit, nisi prorsùs ἄμουσος sit, domum reuersus, operæ-pretium se retulisse cōperiat*, Quia verò Tycho petierat quoque abs Rege quædam Carmina (is quippe eruditè Latina condebat) vt illis appositis Progymnasmata condecoraretur; ideò Rex fecit, & propria manu, prout ille rogârat, scripsit, misitque huiuscemodi,

Æthereis bis quinque globis, queis Machina Mundi
Vertitur, vt celso est crustatus fornice Olympus
Ignibus, & pictus fulgētibus vndiq; lychnis:
Pellucent vitreis domibus, vastisque Planetæ
Orbibus, vt gemināt cursus, vi, & spōte rotati,
Vt misti, aut terno adspectu longè antè futura
Præmonstrant, Regisque Tonans, quæ fata volutet,
His tellure cupis, quæ vis, quis motus, & ordo
Cernere: sublimem, deductūque æthera Terra
Tychonis pandunt opera: lege, disce videbis
Mira; domi Mūdū inuenies, Cælūque libello

Aliud.

Quàm temerè est ausus Phaëton, vel præstat Apollo,
Qui regit ignivomos æthere anhelus equos:
Plus Tycho: cuncta Astra regis; tibi cedit Apollo;
Charus & Vraniæ es Hospes, alūnus, amor.

Non sunt verò hoc loco etiam reticenda, quæ Regis Iacobi Cancellarius Vraniburgi scripsit, cùm illeic adesset die Martis xx.

Regia Musarum, decus Orbis, & æmula Olympi
Alma domus, dignū nomine Numē habes.
Quæ Sophia, aut mirum Babylonia, Græcia, Memphis
Prisca habuere, habet hic vnus, & vna domus.
Nil mirum Alcidem Cælum subijsse ferēdo,
Aut puerum raptum detinuisse Deos:
Vraniam in terras celso qui eduxit Olympo,
Quantus & ὑπερίων annumerandus erit.

Est & hoc, vt putatur eiusdem,

Vidit, & obstupuit Rex Huennam Scoticus almam;
Miratus clari tot monumenta viri.

Præobtinuit Tycho hoc anno, ac Iunij quidē Eidibus similis in xxx. annos Priuilegij diploma Cæsareū, quo cætera inter verba hæc continentur, *Edocti itaque fide digno, & quidem eorum, qui indicare de ijs artibus ac scientijs possint, testimonio, Te ad studia illa perfectè & accuratè excolēda, tot, tantaq; præsidia afferre, vt qui tibi pares sint, hac ætate vix reperiantur. Cùm enim genere sis nobili, ijs opibus, ac facultatibus, quæ ad præclara ingenia, quorum operâ cum tua coniuncta, certiorē, faciliorēque,*

opportunissimo ad hoc delecto loco, Obseruationẽ reddas, alẽda; qua denique ad Instrumenta, & magnitudine, & artificio singulari facta, vti diceris, cõparanda sufficiant, te preditũ, atque instructum esse, nuliisque sũptibus in typis, in pralis, in alys adminiculis, vt domi omnia, qua ad illarũ artium monumenta Posteritati cõsecrãda requiratur, in promptu habeas, parcere, adeóque tempus omne, téque ipsum totum, rerum illarum superarum, atque calestium contẽplationi impẽdere, tantũmque in ijs versatũ esse, vt prater exactã Cometarum doctrinã, ab inueteratis vetustiorum erroribus solidè vindicatam, cuius iam antè specimen abs te insigne est editũ: noua quoque Calestium motuum Hypothesis, qua omniũ atatum obseruationibus exactè respondeãt (quod neque prioribus illis Ptolemai, neque posterioribus Copernici Hypothesibus prastitũ fuisse prater alios, tu ipse accuratissimis tuis Obseruationibus doces) abs te expectentur; minimè pratermittere voluimus, quin Reipublica causâ, ad quã hac abs te ornamenta accedunt, Casareo nostro Elogio te susceperimus decorandũ; & quanquã per te satis animatus es, animandũ magis, vt falicissimè cœpta, gnauiter, alacritérque perficias.

Nomine porrò eorũ, quorum digno fide testimonio edoctũ se Cæsar testatur, fuit Iacobus Curtius, Procancellarius Imperij, eximius ille scilicet, qui literis die eiusdẽ mensis xxviij. ad Tychonẽ datis, illum inter alia sic affatus est.

Quòd iudiciũ meũ de Scriptis tuis amanter exquiris, quòd cẽsura mea eam, qua tibi cũ doctissimis quibusdam viris non tam lis, quàm amica est concertatio, subijcis in eo tantum mihi à te honoris tribui accipio, quanti non facerem, si Reges, & Principes de Regnis, & Prouincijs integris disceptantes, me sibi Iudicem constituerent. Vt verò id, quod petis, & offers, mihi faciendum sumam, nec eruditio, qua in me aut nulla est, aut verè exigua, neque modestia mea patitur. Ne tamen ad tam amicam postulationem planè surdus sim, hoc habeto. De scriptis tuis quid in genere sentiam, testabitur Casarea Maiestatis priuilegium, quod hisce literis adiunctum tibi mitto, cuius ita scribendi ego Casari author, & porrò vera in eo Casarem testari, sponsor fui. In specie verò ea, qua de Cometis posterioribus, quotquot ipse obseruasti, à te tradita, solidissimisque rationibus confirmata sunt, talia esse puto, vt de ijs ne ambigi quidem ampliùs ab eruditis viris queat.

Atque hæc quidem occasione Diplomatis Cæsarei exscribo; sed literæ tamen eiusmodi sũt, ex quibus, si quidpiam prætereà heic adiecero, videri non debeat cuiquam importunum. En ergo illatum initium: *Magnas tibi ago gratias, Nobilis, aquè, ac eruditissime Vir, quòd me non modò, literis tuis cõpellare, sed beneuolentiam quoque tuam tam amanter offerre mihi volueris. Ego certè, licet faciẽ tuam nõ viderim, meliorem tamẽ tui partem, mentẽ nempe, ex scriptis tuis, quibus teipsum aternitati iã consecrasti, iã olim & amaui, & suspexi: & eius causã totũ te videre, venerari, & amplexari nõ minùs auidè concupiui, quam illi olim, qui ex vltimis Hispania finibus ad Liuiũ videndũ in vrbem profecti sunt. Auxit hoc meum desiderium humanissima hac tua cõpellatio, & in tantũ auxit, vt, nisi Casaris volũtas, & muneris publici, quod gero, ratio prohiberent, ita me Deus amet, neque itineris intercapedo, & molestia, neque suauissima coniugis, dulcissimorũque pignorum amor, & illecebra cohiberent, quin arrepto itineris comite cõmuni amico Thaddao Hagecio, ad te in Daniam vsque excurrerẽ. Dicere nequeo, quantoperè me delectet cũ Hagecio meme, postquàm corpore non possumus, totã Huennã perlustrare, & in primis exactissima tua Obseruatoria Instrumenta, totũ denique Mathematicũ illum apparatũ, vel imaginatione tantum complecti. Quid verò, si ipse spectator adessẽ, téque ipsum omnia non explicantẽ tantũ, sed exercentem etiã videre possem?* En quid post-modùm. *Macte itaque animo, Vir Nobilissime, & fac, vt diuinis tuis inuẽtis quàm ocyssimè fruamur. Etsi enim arduum, & , vt ipse verà scribis, multorum hoc sit opus annorũ; spero tamen, imò confido te maximã iam eius partẽ exantlasse, & in recolligendis, & ordinandis ijs, qua iam constituisti, Tabulisque inde condendis magis hoc tempore, quàm in confirmandis ampliùs inuẽtis tuis versari. Qua in re, cùm discipulorũ tuorum operâ, magna in parte iuuari possis, iterũ, atque iterùm te rogatũ volo, ne nos nimium diu suspensos habeas. Vitã tibi ex animo ad Nestoreos vsque annos exopto; nosti tamen quàm fallaces sint spes nostra, & quàm immatura plerumque diuinis prasertim ingenijs mors obtigerit. Falle itaque moras, & vel non maturo partu hunc ingenij tui fœtum orbi terrarũ ede. Si fata longiorem tibi, quã auidè optamus, & speramus, vitam cõcesserint, poteris & edita recudere, & iudicio tãdem tuo quoque (nostro enim, quin in prima editione satisfacturus sis, nihil dubito) satisfacere. Liberabis interim nos perpetuo metu, ne, dum nimiũ cunctaris, toto opere frustremur. Ego certè tantã de te tuisque his Hypothesibus spem concepi, vt vel à te, vel à nemine solidã Astronomica artis exadificationem expectandã esse, pro certo affirmare audeã. Qui enim prater diuinam ingenij vim tot, tantisque rebus huc necessarijs instructus sit, tot, tantósque sũptus, labores, & annos cõtulerit, non est in Europa (cum Europam dico, totum orbem dico) qui tibi comparari queat, quisquam. Abest heinc, ita me Deus amet, omnis adulatio, à qua & dignitas, quam gero, & grauitas, quam cum omnibus tueri laboro, me apud notos, atque ignotos, in ignotis prasertim de facie, hominis laude, satis, supérque vindicabunt.*

Cætera prætereo, ac illa speciatim, quæ sũmi Viri peritiã in Mathematicis declarant; vt excogitatum Compẽdium Trigonometrici calculi per Tabulas Sinuũ sola additione, & subtractione administrandi; & excogitata Quadrãtis per interductos arcus diuisio Nõnianâ longè perfectior, cuius descriptionẽ superioribus literis Tycho in Mechanicis subiunxit.

Mense Iulio, ac die xxj. obseruauit Tycho Solarem Eclipsin digitorum quinque, hora septima, min. 54. Et quia Mœstlinus eandem obseruauit Tubingæ, ideò vtriusque obseruationem Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis satis copiosè retulit, comparauit, expendit. Cùm duæ verò insuper Eclipses Lunares hocce anno contigerint, obseruauit quidem Tycho posteriorem, quæ

die

die xxx. Decembris, hora 6. min. 55. exhibita fuit, verùm obseruate priorem non potuit, quæ Solarem antecessit die Iulij vij. quamque tamen idem Mœstlinus eâ obseruauit circũstantiâ, quam commemorare sit operæ pretium. Apparuere scilicet ambo supra Horizontem Luminaria, patiente licet Luna defectum propter interpositam Terram. Sed verba eius referre præstat, *Nos heic Tubingæ*, inquit, *Solis centro supra Horizontem emergente, vidimus Lunam ab Austro aliquot digitis iam deficientem, duobus penè gradibus eleuatam; & contrà, Luna centro sub occasum descendente notauimus Solis supra ortum duorum graduum altitudinem. Occidit autem Luna potiùs, quàm ad maximam obscurationem deuenerat.* Quæ sanè obseruatio arguit Refractiones esse aliquando, & alicubi, quàm Tycho definiit maiores; quando bipartiẽdo illam duorum graduum altitudinem, fuit Refractio vtrimque vnius, vt minimùm, gradus; verùm ritè excusat Keplerus, aërem requiri à Tychone admodùm purum, ac serenum, quãdo Refractionum periculum facit. An addam verò heic aliam alterius quidem generis, sed dignam tamen notatu Eclipsim, quam idem Mœstlinus die Octobris iij. obseruauit, cùm manè, hora 5. Martem totum à Venere occultatum animaduertit? Hac certè occasione admonere debeo mendum subesse illis nostris in x. Laërtii Librum Animaduersionibus, cum pag. 903. vbi hæc Eclipsis refertur, adscriptus est annus M.DC. pro M.D.XC.VI & mox antè circa Eclipsin Iouis à Marte die IX. Ianuarij, Mœstlino, & Kepplero visam, adscriptus est annus M.D.C.I. pro M.D.XCI. Sed hæc prætereunda; cùm & prætereamus, quæ plurima Tycho obseruauit, ac potissimùm circa Cygnum, in cuius Stellis testificandis hoc maximè anno incubuit; & eum mensibus quidem aliis, tum Augusto, ac eius die xj. præ cæteris; quo quæ facta obseruatio est, *Solemnis* Keplero vocatur.

Paucis post diebus accessit Huennam ex inopinato Rothmannus; quippe qui ægrè ex grauibus, diuturnisque morbis conualescens, sibi animo defixisset, fore, vt pristinam sanitatem ex peregrinatione, aërisque mutatione recuperaret. Sentiebat secus Princeps; sed volenti tamen tantò faciliùs annuit, quantò ille se inuisurum Tychonem recepit. Qua porrò lætitia affectus ex eius aduentu Tycho fuerit, ex iis, quæ deducta iam sunt, non est comici operosum. Attulit, tradidítque illi Rothmannus binas literas, alteras quidem à Principe, alteras verò à seipso: scilicet, vt se rescripsisse ad superiores Tychonis literas fidem faceret, eas ad manum habuit, quas non miserat, sed scripserat tamen à mense Aprili. Literæ Principis eò faciebant, Tum vt excusaretur responsionis mora, quòd Rothmannus malè habuisset, quódque ipse ob ætatem ingrauescentem, curásque graueis, non iam perinde alacriter, ac eâ animi perspicaciâ, qua prius, hisce studiis incumberet; tametsi non desineret, vel claudicando insequi, vt pedo suo innixæ anus: Tum vt Rothmannum commendaret, cui peculiare caput habenti, propriúmque quotannis pileum comparenti assensisset; ægrè laturus, si quidpiam aduersi illi accideret; quòd iuuenis & ingeniosus, & insigniter eruditus foret: Tum, vt rogaret, qui se Rex iunior, statúsque Regni, ac res quoque Tychonis propriæ sese haberent. Rothmanni autem literæ in eo erant, vt priore parte describerentur incommoda, quæ passus per hyemem fuerat ex podagra, & calculo adhibitis frustrà Galenicis remediis (vnde & sub finem Vitrioli, Tartarique oleum à Tychone experiit) posteriore, vt responderetur ad ea argumenta, quæ fuerant aduersus motum triplicem Terræ attributum à Tychone obiecta. Nam ad primum quidem de Globo cadente; respondisse Copernicum, moueri cadentia composito motu, ex recto putà, quo petunt Terram; & circulati, quo interim vnà cum Terra, cum illa naturam, propensionémque circumducuntur. Neque verò esse hanc motus velocitatem habentem absurdam; nisi ea, quæ Cælo tribuitur, incomparabiliter absurdior habeatur; ac præsertim abripiens nitentia mobilia in oppositum; vt proinde, cùm totum hoc motu illo Terræ simplici saluetur; videatur omninò natura, quæ semper quantocumque potest compendio vtitur, illum vsurpare. Ad Secundũ de Vastitate inter Saturnũ, & Affixas; minimè pugnare illam cum sapiẽtia, potentia, atque volũtate diuina; imò decere maximè significantiam Opificis; cùm & Rex, quò maior, eò amplius palatium decere puret suam maiestatem. Ad Tertium de Axis reflexione; posse optimè illam cohærere cum pergente suam viam centro, quod respectu illius sit quasi immorũ. Quinetiam nullam propriè esse reflexionem, sed constantiam, quòd axis in sui ipsius Parallelismo versus easdem Mundi, Æquatorisve polorum Regiones; dum intereà centrum per Eclipticam pergit, maneat. Adiunctæ erant his literis Æqualescumque ille potuerat per inualetudinem circa Cometam nuperum peragere, obseruationes.

Rothmannus porrò cum Tychone reliquo Augusto, ac toto Septembri moratus, Organa eius omnia dispexit, obseruandique rationem peruidit: & quæ apud Land-grauium essent, quæque apparatentur (globúsque imprimis orichalcicus quaternùm pedum diametro) exposuit. Ac, recepit quidem tum nonnulla se antè suum discessum perscripturum ad Principem, tum exploratis, descriptísque accuratiùs omnibus, plura à reditu commemoraturum: at insinuauit tacitè non ausurum se omnia, quæ in Machinis perspexisset, ad eum referre: neque enim illum habiturum fidem, ac rem exaggerari in gratiam ipsius Tychonis existimaturum, si luculenter, & vt erat, Instrumentorum multitudinem, magnitudinem, structuram, ornatum, vnà cùm tractandi, vtendive facilitate exponeret; quòd res omnem fidem superaret, neque machinæ Principis conferri cum ipsis vllatenùs possent. Mirè adhortatus illum Tycho est, vt maturè perficeret susceptam illam descriptionẽ, demõstrationémque Stellarum, quo

quo & instituti collatio inter Cassellanas, Vraniburgicásque obseruationes, & causa illius quinque minutorum discriminis intelligi posset; ipséque sese id quàm-primùm præstiturum pollicitus est. Cùm præterea autem plurimis de rebus colloquuti inuicem fuerint, tum potissimùm de Hypothesi, quam Rothmannus admiratus fuerit, fatendo ea, quæ occasione Acronychi Martis Tycho edisseruit, venire in mẽtem sibi non potuisse; alioquin enim iudicium suum nõ fuisse præcipitaturum: scilicet quasi agnóscendo deduci exinde inæqualitatem, quæ congruè saluari per Hypothesin Copernicanam minimè possset. Itémque de ipsa speciatim opinione Copernici, cuius disputatæ quis successus fuerit, en ipsius Tychonis verba; *Cùm per aliquot septimanas mecum ille heic moraretur, subinde hac de re ore tenus cum ego egi, ipsiúsque argumẽta in speciẽ satis plausibilia infregi, hominémque aliàs in suo proposito admodũ perseuerantem tandẽ eò adegi, vt hæsitaret primùm nonnihil, posteà timidiùs, minúsque certò ista assereret; demùm etiã priores cõceptiones omninò auersari videretur; adeò vt se nihil hac de re hactenus in publicũ edidisse, nec in posterũ id facturum; sed saltem disputandi gratia hæc sibi proposuisse asseueraret.* Ille ne id seriò, an, ne rem non gratam faceret Tychoni, id asseuerârit, non constat: vtcumque autem fit, attingere iuuat, quæ Tycho aduersus exceptiones superiore epistola à Rothmãno allatas regerenda censuit, quibúsque, cùm postmodùm epistolas ederet, nihil fuisse à Rothmanno responsum, quòd illa intereà non vidisset, dixit.

Instituit ergo circa illud, ad euertendum motum Diurnum, de globo cadente argumẽtum, Scientiam motus naturalis non inesse partibus à sua radice, suóve toto separatis, vt in metallis, lapidibus, lignis, aliísque rebus rescissis constat; ac tantò minùs globo, aliíve corpori terreno à Terra auulso, cursúmque abducto; quoniam alio motu interea distrahitur, & ne dici quidem potest, aut aërem, rem adeò tenuem, motum Terræ consequi, aut pertrahere secum cadens corpus. Id confirmari ex eo, quòd Bombardicus globus in ortum, occasúmque vi pari extrusus, tantumdem spatij suprà Terræ superficiem conficiat; cùm, si Terra intereà ferretur in ortum, non tantumdem promoueretur, qui in ortum explosus foret, vt præueniente suo motu Terra; longè autem ampliùs, qui in occasum, vt Terra interim refugiente. Confirmari rursus à pari ex telo, quod è naui sursum emissum, donec nauis progreditur, non in eandem, eundémve locum, è quo emissus fuit, recidit; sed longè retrò, ac tantò magis, quantò nauis fuerit promota velociùs. Tametsi verò Primus motus sit incredibiliter in Cælo, quàm in Terra foret, celerior; hac tamen in re elucere imperscrutabilem sapiẽtiam, & potestatem Opificis incomprehensibilis Dei, qui corporibus cælestibus tam vastis celeriorem omni cogitatione motum, ipsúmque simul vt vniformem, sic diuisum, ac duplicem attribuere, & voluit, & potuit. Neque absonum esse inferiora, dum motus proprios obeunt in ortum, sequi intereà celerrimam Supremi in occasum motionem, ob quandam analogiam, concomitantiámque motus diuinitùs inditam, & quasi congenitam à natura; similéque esse, vt dum aues, aut pisces suis nitentes motibus ab aëre, aut aqua in aduersum ferũtur. Ad Annuum motum quod attinet, corrueret illum cum diutno ait; vti, & cum ipso Tertium, seu axis, quasi nutationẽ. Hoc solùm circa Annuum habet; cùm Deus nihil frustraneum, nihil non certã harmoniã faciat; non decere, vt tantam illam à Saturno ad Fixas vastitatem fecerit, quæ vltra septuagies centena semidiametrorum Terræ millia obtineris; si inanis tamen, & nullius Terricolarum respectu vsus; cùm & prodat Stellas tãtæ esse molis, vt non Sole modò, sed toto etiam orbe Solis maiores magna ex parte sint: adeò proinde, vt nihil esse magis ageometricum, asymmetrúmque valeat; nihil a diuina Sapientia, prouidentiáque magis alienum. Et quid fuisset quidem Rothmannus ad hæc omnia repositurus, nihil est necesse conicere; videri nihilominùs inter cætera mirum potest, Tychonem, vitũ adeò obseruandum, experiendúmque adeò naturam, non induxisse in animum experiri, idne vèrum esset, quod aliorum imitatione de telo è naui progrediente sursum emisso obiiceret; cùm, si explorasset, falsum comperisset, ac peruidisset id argumentum motui Terræ potiùs fauere; & petitã causã ex naui tam iaculatori, quàm arcui quàm telo motum imprimente, sterneret etiam viam responsioni ad obiecta illa de globo in ortum, occasúmque exploso, aliáque id genus consimilia. Tametsi istud heic obiter. Detinuisset porrò Tycho diutiùs Rothmannum admodùm lubẽs; at discedere ante hyemem, & Berneburgo patriã suã transite volenti author fuit, ne Octobri instante diutiùs differret, quòd ex eo vsque tempore naulgario per Balticum Mare magis, magísque importuna continenter euaderet. Asserebat ille se meliùs ex peregrinatione habere: at nondum tamen erat illi valetudo integra, pallore faciei id subindicante; accepit autem à Tychone remedia quædam Spagyrica, quibus aduersus nephritidẽ, arthritidémque vteretur; ipso Tychone pollicito plura se, seu coram, seu per literas admonitum, impertiturum. Dimisit ergò illum Tycho, literásque ad Land grauium ipsis Octobris Kalendis dedit, quibus restatus est, quàm gratus Rothmanni accessus extitisset, quámque sibi pro votis fuisset, agnoscere Principẽ, tametsi obrepente senio, se vrgente curatũ mole, diuerti nihilominùs ad studia Mathematica, quantum quotiésque licitum foret. Ac mirum quidem iam non esse, si non ea alacritate, perspicacitatéque id exsequeretur, qua priùs; at consultũ optimè fore, si quod ipse per se non posset, id per idoneos artifices sua authoritate, & liberalitate fultẽtatos præstaret. Adiecit habere se omnia in Daniæ Regno pacificè; ac Regẽ electũ versari per id tempus in Cimbria, vbi erant mox Comitia finienda. Se quod attineret, vacare pro more Philosophicis studiis, quantũ per

alias occupationes, & auocamenta liceret. Librum suum primùm iam ferè subiisse extremam manum Typographi; sed remoram tamen ex papyri impressoriæ defectu injectam; quoniam tametsi moletrinam conficiendæ papyro exstruxisset, chartopæo tamen, quem breui è Germania exspectabat, destitueretur. Denique, quòd illi reddita non fuissent, idque attestante Rothmanno, quæ vere ineunte de Cometa transmiserat; se iam iteratò ad eum mittere, iterùm descripta. Quandoquidem porrò ad Land-grauium Rothmannus reuersus non est, neque literas ad eum misit; ideò non est mirum, si
1591. mense Februario insequentis anni scribens ad Tychonem Land-grauius, rogauerit illum, vt quas simul dabat ad Rothmannum literas, curaret ad illum perferri; ac Tycho deinceps rescribens, nesciúsque vbi ille foret, aut quidnam ipsi contigisset, eas literas remiserit.

Accepit intereà Tycho literas à Ioanne Antonio Magino celebri Matheseos apud Bononienseis Professore literas superiore Septembri datas, vnà cum Ioannis VVerneri de motu octauæ Sphæræ Libro, cuius exemplum totà Germanià, frustrà conquisitum Tycho expetierat. Adjecit verò etiam exemplum editarum recens à se Theoricarum, quas Copernici obseruatis congruas, sed ad Hypothesin de Terra quiescente traductas, interpretaturus erat, commentariisque illustraturus, quibúsque Hypotheseis Tychonis interserere, declaratéque expetebat. Dedit verò ista Maginus interuentu cuiuspiam Dani, qui ex Tychonis studiosis fuerat, quique Tychonis nomine obtulerat Libri de Cometa exemplum. Hinc & ob id pignus vltrò ad se transmissum, egit Maginus cumulatas gratias, &, *Cum incredibilem*, inquit, *in illo diligentiam tuam, & accuratam obseruandi viam perspexerim, mihi persuadeo fore, vt cælestium corporum motus emendare exactissimè possis, fructúque operæ illius, maximo omnium studio, atque exspectationi cumulatissimè satisfacias; vnde nomini tuo sempiternum decus adjungatur.* Testatus est etiam se magna Libri Progymnasmatum primi exspectatione teneri; obseruationum item, & speculationum, quas probare, & sequi minimè erubesceret, vti & probabat Hypothesin; nisi quod noluisset orbeis Solis, ac Martis se intersecare; cùm admittendum tamen id foret, Studioso illo significante, obseruatum Martem propiorem fieri Terris, quàm Solem. Petiit intereà ad illustrandum, quas Ephemeridas ad prælum reuocaturus breui erat, tum compendiosam Affixarum emendatarum descriptionem; tum notitiam quampiam Eccentricitatum, commensionúmque Planetariorum orbium, ipsiúsque præsertim Martis, inobseruabilis habiti, cuiusque Eccentricitatem immutari, periodúmque suam habere ipse opinaretur.

Memorato Februario, ac die xxij. Lunâ plenâ, periculum fecit difficultatis obseruandi, determinandique Lunæ Diametrum, quatenus attendentibus quinque, aut sex obseruatoribus, & Diametro vicies bis obseruata, eius determinatio à 31. in 36. minuta excurrit. Siquidem obseruata bis fuit minutorum 31. sexies 32. septies 33. sexies 34. semel 36. Cuius quidem diuersitatis causam ipsi alibi edisserimus, ipsi scilicet eam quoque experti; sed intermiscenda heic nostra non sunt. Nihil recenseo de cæteris hoc anno ab eo obseruatis; nisi quòd Martem Acronichum sub diem Iunij 12. ita obseruauit, vt eo circa Solis Perigeion versante, facta ansa fuerit ratæ habendæ Hypotheseos de intersecante Solarem orbe Martio; quódque subsequutam Eclipsin Solarem mensis Iulij non maiorem duobus cum semisse digitis, retulit ad decimæ diei horam 10. ac min 5. Adnoto autem ne hoc quidem anno fuisse primum Librum prorsùs absolutum. Quippe ad Landgrauium rescribens initio Aprilis per eundem tabellarium, qui die Februarij 1 I. ab eo destinatus, non ante diem Martij xxiij. Vraniburgum accesserat, superesse aliquot adhuc ex quinto Alphabeto inchoato quaterniones significauit; ac se adhuc moliri inserendam descriptionem Canonicam octingentarum circiter fixarum. Sic mense Septembri, chartopæum licet iam nactus, non tamen spem fecit, vt liber ante brumam absolueretur; qui neque tunc quidem, neque longè post, sic fuit absolutus, vt posset ad Land-grauium variè interpellantem transmitti.

Per hæc tempora Rex Electus annos iam natus XIV. inuisere Huennam voluit; quare & eò accessit cum tribus ex quatuor antè memoratis primariis Senatoribus, ac aliis prætereà proceribus aulicisque variis. Curiosè porrò spectauit Rex, tum ædificia, tum organa, sciscitatúsque est Tychonem non pauca. Quia verò Tycho subnotauit demirari præsertim Regem globum orichalcicum inauratum, qui rotulis intùs aptatis motum diurnum imitaretur, idque Sole, & Luna intereà suos motus obeuntibus, ac Luna quidem circuitu menstruo varietatem phaseon exhibente, Sole raptu diurno iudicante horas; eapropter ipsi eum obtulit, ac impensè, vt in Cimeliarchium transferri iuberet, rogauit. Acceptum itaque Rex habuit, studiosèque deinceps seruauit; donauit autem vicissim Tychonem torque aureo, qualem gestabat tunc temporis; per-eleganti scilicet artificio elaboratum, ac ipsius Regis effigie insignem. Is est breuior ille, & superior in Tychonis effigie, quam pars Astronomiæ Mechanica præ se fert in ipsamet fronte.

Quia porrò Land-grauius illis literis sub Februarij initium datis Tychonem rogarat, vt aliquas obseruationes, & Stellarum præsertim Fixarum ad se mitteret; ac instinterat, vt de statu Regni, déque suo priuato quidpiam scriberet; idcircò Aprilis initio rescribens, precatus est Land-grauium, ne ægrè ferret, nisi quidquam ex obseruationibus mitteret; non esse rem tutam, propter tot viarum, quà terrâ, quà mari anfractus, ac parùm sinceram fidem hominum, in quos possent incidere. Fore, vt qualiscumque mora non sine fœnore pensaretur, quod inserere

in ſecundum Libri primi caput Stellarum circiter octingentarum deſcriptionem ſtatuiſſet. Ad Regni ſtatum quod attineret, ſignificauit magnam ſpem de electi Iunioris Regis indole, & educatione non immeritò concipi. Habere ſe pacificè omnia in illo quaſi interregno, ſtatúque Ariſtocratico; quippe quatuor Senioribus è Regni Conſiliariis, optimóque imprimis Caaſſio, Rempublicam adminiſtrantibus; ac ſi quid incideret arduum, ſolitóque grauius deferentibus ad Regni comitia, quæ quotannis circa æſtiuum Solſtitium ſoleant celebrari: idque quouſque Rex ad ætatem maturiorem peruenerit: cùm & illi intereà obſeruantia ſumma habeatur. Ad ſe, ſuáque quod ſpectaret, degere ſe ſemper ſua in Inſula priuatum publicíſque rebus immunem, quibus & nunquam ſeſe libens, ac niſi quapiam neceſſitate cogente, immiſcuerit. Sinere ſe aliis ambitionem hanc, lætaríque eſſe tàm multos, per quos oneribus his veriùs, quàm honoribus ſubleuetur, ac poſſit intereà Philoſophiæ ſtudiis, rebúſque cæleſtibus potiùs, quàm terrenis incumbere. Quamquam ne ſic quidem eſſe beato liceat, vt non variis tumultuosíſque impedimentis diſtrahatur, ſeu ſuo fato, ſeu quorundam prauis conſiliis id accidat; ſe tamen Numinis fauore, animi magnitudine, integritatéque, & veri, iuſtíque obſeruantia fretum, fœlicem rerum exitum, quacumque id fiat ratione, ſperare. Id porrò, & quia ſubiicit,

Omne ſolum forti patria, & Cælum vndique ſupra eſt,

inſinuat, quod poſteà dicetur, fuiſſe iam tum quoſdam, qui cœperint primùm in aula de eius ſtudiis detrahere, ac deinde ob erogatam in ea penſionem ex telonio, ſubmurmurare; quo factum proinde, vt iam tum de transferenda aliò Vraniæ ſede cogitârit.

Rogârat quoque Tychonem Land-grauius, vt quia inaudierat in Norvegia Animal eſſe nomine Rix, ceruo procerius, ſed prætenuibus cornibus, cuius deſcriptio apud nullum hiſtoriæ animalium authorem extaret!, & cuiuſmodi tamen aliquot cùm Hafniæ, tum Frideriſburgi à Daniæ Rege alerentur; ideò depingi illud curaret; eiúſque iconem, ac ſimul hiſtoriam ad ſe mitteret. Reſcripſit autem Tycho eiuſmodi nullum, neque Hafniæ, neque Frideriſburgi reperiri animal; fuiſſe autem ſolùm Hafniæ animal Norvegicum Rangiferum vocatum, quod æſtate ſuperiore præ regionis aliquantò auſtralioris calore expiraſſet; ac erratum fortè circa nomen fuiſſe, vti & circa proceritatem, circáque cornuum vt longitudinem, ita & variam intricationem. Mittere ſe illius iconem, non tam ex Geſnero deſumptam (vtcunque apud illum non malè ſe habeat) quàm ex indicatione cuiuſdam ſtudioſi, qui Bergis in Norvegia natus, eiuſmodi feras ſæpiùs viderit, ac retulerit etiam de earum indole aliqua, vnà cum icone tranſmiſſa. Inquiſiturum vberiùs ſe, ac facturum ſatis, ſi licuerit ampliùs. Habere ſe iuniorem Alcem, quam ſi expetet, ſit tranſmiſſurus. Quia verò Land-grauius menſe Maio reſcribens, ſignificauit habuiſſe ſe quidem Rangiferos ceruos ex Suecia, gemina vice, ad vſque centum, qui tamen cùm per hiemem & ſe bene habuiſſent, & vehiculum etiam in glacie ſuo more traxiſſent, redeunte tamen deinde calore, omnes ad vnum interiiſſent: Alceis autem quod ſpectaret, alere ſe vnam, quæ ſuperata hieme adhuc benè haberet, curſitaret, ſaltitaret, & ad ſe intra hortum ferarum Zapfemburgenſem vectum eſſedo accurreret, & ſe vt canis aliquis obſeruaret; ac licet ſcripſiſſet in Sueciam, vt pluteis haberet; facturum tamen Tychonem rem gratam, ſi vnam, alterámve, & quæ forent potiſſimùm cicures ad ſe mitteret; ipſum ſe & ſumptus, & viaticum repenſurum. Quia id, inquam, Land-grauius ſcripſit, & non exſpectato reſponſo, miſit die Auguſti vltima tabellarium, literis aliis oblatam priùs à Tychone Alcem acceptans, quam fores, præter animum gratum Equo Zapfemburgenſi remuneraturus: idcircò Tycho literis ad ipſum geminis reſpondit, alteris quidem ſub initium, alteris ſub finem Septembris.

Et prioribus quidem ſcripſit ſe cùm requiſiturum Alceis alias, tum miſſurum fuiſſe, quam in Scaniæ villa alebat, niſi dum eam vellet deportari in Inſulam, periiſſet Landſcronæ, quod oppidum Huenoæ è regione eſt, cùm illeic in arce relicta, oblectationis gratiâ, apud Virum Nobilem neptis ſuæ coniugem fuiſſet. Accidiſſe enim aliquando, vt cùm in menſa ſederetur, ea ſponte gradus conſcenderit, quos deinde, vbi largiore ceruiſiæ potu fuit ingurgitata, exſcendere ſalua non potuerit, ſed cadens pedem fregerit, eóque, nullo remedio ſanari valente, obierit. Poſterioribus autem, cùm neque ſuam Alcem, vtpote demortuam, neque vllam aliam fruſtrà requiſitam poſſet mittere, ſcripſiſſe diligenter ſe cùm ad Axilum Guldenſternum Norvegiæ Proregem, ſuúmque conſanguineum, tum ad Virum alium nobilem, ſuúmque affinem, vt vterque par Alcium opportunitate prima mitterent; & cùm bonam foueret ſpem, vt ab vtroque, aut altero ſaltem, obtineret aliquas, ſpem quoque illi facere, vt niſi ante Hiemem, ſaltem Vere inſtante ad eum mitterentur. Prætereo autem, quod occaſione Orygis à Geſnero memorati, de Viris quibuſdam Norvegis ſubiunxit, eſſe ſcilicet, qui per altas, & niue coopertas rupes leuigatis aſſeribus ad pedum plantas ſubligatis, ea velocitate currant, vt etiam ceruos aſſequantur. Prætereo item, quòd cùm Princeps literis vtriſque meminiſſet Rothmannum ad ſe, inuitatum licet, nondum acceſſiſſe, morbos prætendentem; de quibus non conſtaret, fuiſſe Tychonem id demiratum, & ſpectato præſertim anni ab eius ex Huenna diſceſſu interuallo, quo toto ſi morbus ſæuiiſſet, inſigne remedium Paracelſicum, de quo ipſi conſtaret, habere potuiſſe. Futurum fortaſſis, vt maiore quapiam liberalitate allici, ad ſuſceptum opus de Stellis reſtituendis perficiendum

clendum posset: quamquam & Princeps verè ad se scripserat, esse illi quoddam peculiare caput, cui proprium quotannis compararet pileum.

Remissurus porrò Tabellarium Tycho, ac suspicatus Rothmannum ne misisse quidem ad Land-grauium, quam studiosè factam Instrumentorum suorum descriptionem detulerat; idcircò eorum designationem à Germano quodam Amanuensi conscribi curauit, eámque vnà cum descriptione, iconibúsque Vraniburgi, Stellæ-burgi, totiúsque Insulæ tabellario perferendum dedit. De ea porrò heic nihil iam dico; quandò res satis intelligi ex superiùs deductis potest: subiicio potiùs, quod prætermissum in Vraniburgi descriptione fuit, quodque à Longomontano refertur, dum postquam memorauit Iacobum Christmannum reformare quidpiam in Tychonica tam Solis, quàm Lunæ Theoria voluisse; adjecitque, quod ad Solem attineret, pepercisse illi Tychonem, quòd indignum eum reputaret, in quo refutando quidpiam otij perderet, tum subiicit: *Pro se autem Luna olim Hieroglyphice Vraniburgi ad parietem depicto loquuta est, cum noctu plena orbem suum liberè percurrens, ad canis latratum contemptum, sed appositè admodum responderit,* NIL MOROR NVGAS. Addo verò, quod Cryptica Stellæ-burgi apparatu descripto, appositum fuit. Habuerat Tycho fusilem ex orichalco Mercurij statuam paullò maiorem cubito, ac eius elegantiæ, vt antiquæ apud Romanos industriæ genium redoleret. Imposuerat illam exteriùs rotundo Hypocausti fastigio, ac ita quidem insistentem supposito automato, vt ipso agente, in gyrum, motu velut spontaneo cieretur. Cùm anno autem superiore Henricus Iulius Brunsvicensis Dux, qui alteram Regis sororem nomine Elisam in vxorem duxerat, Tychonem inuisisset, ac illi statua huiusmodi arrisisset summoperè, Tycho illam quidem petenti concessit, sed ea tamen conditione, vt eius modulum obtineret, quo elaborari similem curaret per idoneum artificem. Quoniam verò Dux promissis non stetit; ac ne semel quidem, iterúmque interpellatus per literas; ea propter id Tycho prætermissum noluit, sed quasi suæ indignationis monumentum inseri, in eam descriptionem iussit. Hæc inter, Iacobus Florentius Artifex Globorum cælestium, terrestriúmque Amsterodami eximius, sparso rumore de correctis à Tychone Fixarum locis, destinauit in Daniam filium, ac Tychonem precatus est, vt pateretur ab eo exscribi restitutarum omnium Affixarum Catalogum, quas nouis Globis inscriberet, pollicitus nomen ipsius illis quoque inscriptum iri; ac fore, vt deinceps cælestes Globi Tychonici, Braheanique appellarentur. Et gratum quidem id habuit Tycho; verùm, quia licet penè absolutus octingentarum calculus foret, nondum tamen committi prælo occœperat, ipséque nisi typis expressum nemini illum credere in animum induxerat (nempe, vt plurium communem factum, sibi priuatim nemo arrogaret) idcircò non dedit quidem exscribendum, sed spem tamen fecit transmittendi exempli statim, ac foret editus; tametsi author fuit, ne Pater quidquam præcipitaret, quousque aliarum prætereà ducentarum calculum mox suscipiendum absoluisset; ne aut illæ globis deessent, aut perpetàm, cæteras inter bene adnotatas, collocarentur. Permisit verò, vt magnum Globum intrà Musæum inspectaret, inque eo Stellas consideraret, quæ part im insculptæ iam erant, partim in dies insculpebantur, prout germanus cuiusque locus erat calculo designatus. Sic verò etiam, cùm iam antè ad Maginum rescriberet, nihil aliud, quàm spem fecerat paris exempli transmittendi; tametsi aliunde non pauca, neque breuiter declarauerat, quæ mirificè Maginum recreârunt. Is certè idcircò fuit exstimulatus, vt anni insequentis M. 1592.
D. XCII. Februario ineunte Librum ederet, cui titulum fecit Tetragonicam Tabulam (propter expeditam rationem Quadratæ radicis numeri cuiusque, etiam magni adinueniendæ) ipsum illi dicauerit: quanquam Tycho eius exemplum ad se destinatum minimè accepit; ac aliud solùm, non ante sexennium, casu repertum habuit.

Non sunt verò heic ex Nuncupatoria Magini Epistola quæpiam reticenda. Nam, vt præteream, quæ ille habet de Sextante à se Tychonici instar confecto, déque eisdem eo compertis, quas Tycho indicauerat, aliquot Fixarum distantiis; quæ item de Quadrante ex ligno, metalló que decempedali, ac ideò non solùm minuta, sed aliquot etiam minuti parteis continente, quem Paulus Bonfilius Bononiensis Patricius curasset fabrefieri (destinato etiam Sextante paris radij) vt hisce Instrumentis in summa turri collocatis Obseruationes peragerentur, quæ esse Tychoni possent vsui; en quid in Tychonis commendationem fuerit insertum. *Qualecumque,* inquit, *hoc sit opus, Tibi gloriosissimi nominis viro, ac nostra ætatis Astronomo eminentissimo, grati animi, & obseruantiæ erga te singularis causâ dicare volui; idque maximis de causis. Primùm enim tu ipse es, cui maximè debeo, quod amicitiæ tuæ fores tam amanter, ac humaniter mihi aperuisti, atque mihi plus honoris tribuisti, quam eruditio (si qua est) tenuis mea, ac perexigua postulabat; cùm mihi tuum secundum Librum de recentioribus Mundi Phænomenis per Danum quemdam studiosum misisti; simúlque per eundem quid de illis sentirem quæsiuisti:* (videtur hic fuisse antè nominatus Gellius Sascerides, qui per id tempus Magino adfuit, & alia inter, Obseruationem circa Martem cum eo peregit) *necnon etiam, quòd meæ Epistolæ humanissimè respondisti; multa mecum de rebus Astronomicis disserendo. Deinde, tu vnus es, cui hanc meam Tetragonicam tabulam acceptam fore maximè confido, propterea quòd ipsâ vti fœlicissimè poteris ad eliciendos inæqualitatum motuum Planetarum angulos, & promptiori quidem compendio, quàm per Tangentium, & Secantium Tabulas Tandem, quia tu ille es præstantissimus Astronomiæ instaurator, cui plurimum debet nostra ætas, & debebunt posteri om-*

nes;

nes; quandoquidem non ego solùm, sed omnes ferè sincera mentis viri de tuis Astronomicis fundamentis spem eam conceperunt, vt à te solo Astronomia restitutionem auidè exspectent. Etenim tu taleis miro artificio, ac inuento cœlestium Sphararum confinxisti Hypotyposeis, quales probè sufficere posse ad tuenda Phanomena, & apparentias cælitus animaduersas, ac ad definienda cælestium luminum loca ad quavis tempora, non ambigendum est. Hortor itaque te, obtestórque, exiguo hoc munusculo tibi oblato, vt quoad fæliciter exorsus es, & multo iam tempore in hoc doctrina genere moliris, tandem absoluas. Namque nullum alium rectiùs, & fæliciùs id prastare posse, quàm te, qui ingenio es acerrimo natus, ad Astronomia collapsa illustrationem, rectè, ac sincerè iudico, idque sperant omnes. Etenim, si tuum laboriosissimum, ac prastantissimum Theatrum absolutum nobis quamprimùm communicabis, iis profectò, qui olim motuum correctionem tentabunt, & qui nunc pertentant, omnem eripies gloriam, atque in posterùm tentaturis omnem praripies occasionem, & materiam. Scio quidem post tuorum laborum editionem mea Scripta correctionem desideratura: sed tantum abest, vt hac me perturbent vt potius desiderem quamprimùm suas speculationes publici iuris fieri: Nam confestim Ephemerides meas corrigam, quarum secunda editio auidè exspectatur, vel, si opus erit, de nouo alias pertexam.

Subjuncta huic Epistolæ leguntur varia in Tychonis commendationem carmina, maximéque Andreæ Chiocci, qui tam Latina, quàm Græca conscripsit. Et Latinorum quidem huiusmodi initium est.

Dum rapidos Calorum orbeis, errantiáque
Astra,
Sidereo captus circumvectaris amore,
Et varios Solis cursus Lunaque laboros,
Ac Iouis excelsi solium, Paphiaque recenses
Regna Dea; tum quà Cyllenius ignis in orbeis
Permeet aduersos, & catera lumina iungat
Vsque sibi, socióque lubens fulgere nitescat;
Vtque per athereos errent inimica recessus
Frigida Saturni, atque horrentis sidera
Martis,
Neu tam mente sagax flammantis mœnia
Mundi
Lustrare, eximiúmque tuis, Brahe magne,
videris
Calestis rationis opus contexere chartis,
Corpore quàm simul immensum per Inane superna
Appetiisse domos, quas multo deinde labore
Rimatus, praclara tuo de pectore pandis
Dogmata, queis sera assurgant atate Nepotes,
&c.

Græcorum verò huiusmodi

Εὐςαλέως τερίων κανόνας, ἠδ' αἴδαλα κύκλων
Νεύματα ὁ Βραίας, δείκνυσιν ἐμμελέως.
Πλεῖςα μὲν Ἀρχαίων τισὶ ἂν πεποιήκασι τούτων,
Οὐδεὶς δ' ἐμφανικῶς πάντα δίδαξεν ὅμως,
&c.

Quorum hæc esse interpretatio potest,

Scitas Calorum leges, variósque meatus
Perspiciens Brahe, singula ritè doces,
Ex his, multa quidem Priscis tractata quibusdam;
Tam clarè at nemo pandere cuncta potis,
&c.

Carmina hæc me admonent, ne ea heic prætercam, quæ habere Tycho à Mauritio Land grauij filio expetiit. Nempe, cùm xx. die eiusdem mensis Februarij literas ad Land-grauium daret, dedit quoque ad Mauritium, vt, quia nôrat illum non modò linguarum Hebraicæ, Græcæ, Latinæ eximiè petitum, sed aliarum quoque liberalium artium, Poëseósque imprimis studiosum, rogaret ipsum, vt Carmen quoddam in Opera sua Astronomica luderet, quod mox edendis vnà cum eo, quod à Rege Scotiæ exspectabat (quodque fuit iam antè recitatum) præfigeretur. Misit proinde simul tria quaternionis primi exempla, petiitque, vt ille sua manu carmen scriberet in secunda Pagina, ea nempe, in cuius antecedente Rex foret suum conscripturus. Prolusit porrò & ipse Tycho, isthæc subiiciens literis,

Inclyte Mauriti, sublimibus annue cœptis,
Si vacat, atque alio non sua cura vocat.
Nec pigeat nostros venà illustrare labores
Melliflua, tibi quam fautor Apollo dedit.
Non indigna tuo nec eges aliena Parente,
Qui iura egregiè calles, amàtque poli.
Nec tibi dedecorum quia Principis enthea soli
Haud obstricta solo, mens agat alta volei.
Adde quod, vnà nouem Musas, quas diligis,
inter
Vrania est primo conspicienda loco.
Hanc igitur modico si ornaris carmine, fiet
Cum fratre, & reliquo plus tibi amica
choro.
Ipse quoque (vt magnis liceat componere
parua)
Si mea quid valeat Musula, gratus ero.

Mauritius verò, & rescripsit plenas modestiæ literas, & vt condidit, sic sua manu scripsit, quæ insequuntur carmina; vtcumque ea in excudendo primo quaternione fuerint prætermissa; sed nempe inter Epistolas, quo sequitur modo leguntur,

Vrania superat reliquas diuina Sorores,
Dicitur & sacri gloria prima chori.
Hanc coluere Patres prisci, Regésque potentes,
Qui propius mentis vi tetigere Deos.
Hanc optat sapiens studiorum figere metam,
Vt fama celebris pramia digna ferat.
Quantò etenim terras celsus supereminet
Æther,
Illius est tantò notio laude prior.
Ipsa docet Celi motus, Caliúmque tueri
Vultibus erectis nos iubet esse Deus.
Nec ventura malis timeamus fata, sed Astris
Pramoniti, ad Superùm cõfugiamus opem,
Nec quaramus humi pastum, sed laude vehamur,
Qui struxit Celi tale Creator opus.
Ergo tuis latus meritis, studiisque fouere
Perge Deam tantam, munera larga dabit.
Quandoquidem dudum miratur peruia cuncta
Esse tuis Fabricis, qua latuere prius.
Heinc tibi seruatam leges sublimis Olympi,
Inter honoratum praparat Astra locum.

Quas interim literas dixi conscriptas ad Land-grauium, excusabant Alceis alioquin paratas,

paratas, non potuisse è Noruegia propter Hyemem aduehi. Poscebat quoque in illis Tycho, vt Land-grauius obseruationes Fixarum ad se mitteret, vnà cum obseruatione Eclipsis nuperi Decembris, quæ sibi fuisset inconspecta; Vt sibi à Mœstlino, præter aliquot Saturni, ac Martis Acronychismos, impetraret etiam aliquot Eclipseis Lunæ obseruatas, cuiusmodi ex Hispania quoque & Polonia requisierat, ad Geographiæ emendationem; Vt Automatopæi interuentu ad se destinaret eximium quempiam Aurifabrum, qui Horologia, organaque curaret; quippe apud se obiisse, quem multis annis aluerat, Ioannem Crolium Artificem industrium: Vt ab eodem Automatopæo, aut alio Cometæ anni M. D. LXXX. obseruatore inuestigaret causam defectus minutorum temporaneorum octodecim, de quo suo jam loco est dictum; Vt denique si nisi Rothmannus rediisset, resignatæ scriptam ad ipsum Epistolam, quæ eiusdem erat circa obseruationes argumenti; addebatque solùm, vt ille exponeret quam rationem facillimam contexendi Canones Sinuum excogitasse Byrgius dicebatur. Cùm Land-grauius autem nihil aliud, quàm obseruationem nuperæ Eclipseos à Mathematico Marpurgensi in eam rem accito, ad Tychonem miserit (quippe ne tum quidem Rothmannus redierat) ac renuntiârit Automatopæum euocatum à Cæsare, sed in paucos duntaxat menseis, recepéritque missurum se, si furtè quempiam idoneum Aurifabrum nancisceretur; quod superest, quia ver jam inierat, ac reputabat potuisse Alceis jam auectas esse ex Noruegia, ideò Tabellarium ad eum destinauit, qui animalia deduceret, neque sine ipsis, aut saltem absque fœmella ad se rediret; quippe eâ egere masculam jam bimam, de qua antè perscripserat.

Tabellario moras in Dania trahente, alium exeunte Iulio destinauit nuncium, deducendarum Alcium callentem; is nimirùm aliquot jam ex Suecia vsque deduxerat, quæ tamen deinceps in horto ferarum interierant, vti & Rupicapræ, ac Damæ ob glandium, vt Landgrauius quidem opinabatur, tantam copiam, quæ plerisque locis coaceruata computruisset, animalibusque depascentibus in perniciem cessisset. Quia verò Axillus quinque Alceis paratas in Noruegia habens, neque Nauclerum compererat, qui recipere in se vellet conuehendas incolumeis; neque esse satis tutum duxerat illas terrâ transmittere, ob loca inuia, confragosaque, obque imminenteis feruores, quorum in primo statim egressu è natiuo solo patientes non forent, idque spe agendi corâm pluribus, ob instantem reditum faciens; eapropter Tycho tabellarium ad Axilli vsque reditum detinuit. Ac venit ille quidem in Daniam vno seriùs mense, quàm spem fecerat; sed interim tamen commodùm accessit recentior ille nuncius, qui in Noruegiam vsque mitteretur, acceptis literis ab Axillo, & curâ demandatâ, vt impositis naui Alcibus tectâ Bremam trajiceret, ac inde porrò tectâ aduentaret. Hoc ipsum porrò est, quod Tycho remittens tabellarium significauit Land-grauio: idque adjecit, quia notat Rothmannum nondum redisse, idcircò exoptare se substitui illi quempiam, qui inchoatam telam pertexens, obseruationibus Astronomicis continuandis inuigilaret; tametsi *meum non est*, inquit, *Tuæ Celsitudini quidpiam præscribere, præsertim cum naturali quadam propensitate; & singulari fauore ad hæc studia amplianda, & promouenda non sine præclara laude feratur*.

Verum ista quidem inclinante Septembri, quo etiam scripsit ad Mauritium plenas gratiarum literas, ob carmina ad se transmissa, Cæterû conscriptæ ad parentem VVilhelmû, extremæ fuere commercij ante annos septê instituti. Intereà quippe optimus Princeps vitam cum morte commutauit; dignus, cuius nomen Cælo inscribatur, nec minùs, quâ Iouis, Atlantis, Herculis, Promethei, cæterorûque Principum, quibus fuit Cælum curæ, pertennet. Qua consternatione tumorem de eius morte statim respersum Tycho exceperit, difficile sanè conjectu non est, Viro amisso, quê habebat amplissimo theatro potiorem. Parentauit autem eius Manibus illo Epicedio, Elegiáve, cuius primum hoc distichon,

Sic ne jaces, Princeps ô præstantissime? siccine
Alter Atlas, terræ abdite, sic ne, jaces?

Præterea verò, cùm jam non posset ad VVilelmû mittere Alceis, quæ plures duabus adnectæ viuę, mas nimirùm, ac fœmina (cætera demortuis in itinere) ex Noruegia non fuerunt, misisse eum illas ad Mauritium, vnà cum literis insequente Decembri. Hoc vnum adnoto, Mauritium, dignum Parente filium, nô fuisse passum obseruandorum cælestium curam intermitti; quando cœptæ ante duos annos Planetarum obseruationes à Iusto Byrgio peragi, continuatæ habentur in consequenteis annos quinque, inter illas, quæ postmodum typis mandatæ à Snellio fuerunt. Non fuerant verò huiusmodi circa Planetas obseruationes citra Tychonis consilium, adhortationemque institutæ: animaduertens enim Land grauium soli circa Fixas restitutioni incumbere; *Optarem*, inquit, *plurimum, vt Celsitudo pari sedulitate Planetarum etiam apparenteis motus Calitùs indagari curaret; id quod per restituta Affixarum loca non difficulter præstatur: Et, si non alibi, circa Acronychias trium superiorum fulsiones*, &c.

Ipso anni fine scriptæ Patauio à degente illeic Medico Doctore ad studiosum Danum fuere literæ, ex quibus constat quanti jâ Tycho illa in regione fuerit nominis; & Magino quidem præsertim famam illius latè spargente. Donec ille certè superiore æstate cômoratus Venetiis fuit, deliberârunt Venetiis in Rogatorum consilio, vt quispiam Matheseos peritus coronatorum trecentorum stipendio in Ægyptû destinaretur, qui illeic Astronomicas obseruationes peragerer, ipsi Tychoni Astronomiam restituenti inseruiturus. Delegerat jam secessum Patauij optimus ille literarum, artiumque omnium bonarum fautor, & conciliandarum inter literatos amicitiarû artifex eximius Vincentius Pinellus: cû Galilæua

vexò

verò jã tũ degeret Matheseos Professor Patauij;(quippe Orationẽ inaugulatẽ die Decẽbr. 7. magna frequentia habuit) ideò Pinellus viri geoium, eruditionémque faciens maximi, in eo incubuir, vt in Tychonis amicitiam eum insinoaret; & te quidem primùm tentata illis eisdem literis, quarum extrema hæc verba exstant, *Tanta enim heic Tycho certè est celebritatis, quanta nemo eorum, qui nunc viuunt.*

1593. Circiter anni eiusdem finem, insequentísve initium typis mandare cœpit Tycho, quas Epistolas memorauimus inter ipsum, atque Land-grauium, Rothmannúmque bactenns scriptas; & præmissa quidem non modò Land-grauianâ illâ ad Ranzouium, aoni M. D. LXXXV. Sed Ranzouianâ etiam vno, alteróve pòst anno ad Tychooem datâ, qua illum Ranzouius adhortabatur, vt eatenus scriptas Operi illi subiungeret, quod nouerat ipsi suo prælo versari. Hæc est, quam jam antè innuauimus, cùm Tycho prouocatum se à Ranzouio, & Peoceru dixit ad Epistolas typis consignandas. Quod autem tum eas sub prælo esse scripsit, eo fecisse fine videtur, vt Rothmanno ansa conquetendi præcluderetur, si ea deinceps edita; quæ oe edetentur, rogasset. videret. Heic certè ootanda verba illa Kepleri, *Cùm autem*, inquit, *hic Tychonis congerro tanti nominis, anno* M. D. XCII. *fatis concessisset Tycho cõsilium cœpit Epistolas edendi, eriúsque Typum, procedentibus adhuc operis in Tomo primo Progymnasmatum, aut suspensis, vt solebas (quippe priuata Typographia possessor) tardè, nec ante annum* M D. XCVI. *Tomum Epistolarum tunc primum absoluit.* Quippe ex his verbis elicitur, tum, nisi post Land-grauij mortem, oon fuisse Epistolas codi cœptas; tum, ne eo quidem tempore absolutum fuisse Tomum illum primum. Debuit interim, quæ Operis Conclusio adjuncta ab hæredibus fuit, conscripta à Tychone fuisse ante huiusce anni meusem Iulium; siqoidem tametsi io ea conspectos legamus Tychoni septenos Cometas; author nihilominùs Appeodicis legi in ea quinos solùm scripsit, adeò proinde, vt cùm sextus Cometa illo solùm meose apparuerit, tem fuisse ante illum conscriptam oporteat.

Vt quidpiam verò attingamus de Conclusione huiusmodi; præmittitur primùm Anacephalæosis, qua ea tecensentur, quæ fuere toto opere præstita, quæque ipsi aliquantò fusiùs iam antè memotauimus. Deinde, quia duo videbantur capita adhuc superesse, alterum Physicum, de materia, causaqoe efficiente Stellæ; alterum Astrologicum, de eiusdem effectis, & sigoificationibus: ideò non-nihil quidem circa vtrumque immoratur; sed *hac tamen*, inquit, *protestatione præmissa, quod ea, quæ de his iuxta nostram æstimationem proferam, neutiquam iis, quæ demonstratiuè, & citra iustam refragationem in hac tota præcedentis Libri elucubratione proposita sunt quoad certitudinis indubiam euidentiam conferenda, æquiparandáque veniant: sed coniecturalia solummodo, & probabili verisimilitudine allata sint.* Circa prius igitur caput: quod primùm spectat ad Materiam, edicit fuisse illam cælestem, ac eandem, quæ est aliarum Stellarum; vtcumque ad tam solidam coagmentationem exaltata nou fuerit. Non potuisse certè illuc vsque elementarem ascendere, ac eâ præsertim copiâ, quæ plusquàm trecenties Terræ molem exsuperaret. Cælum, licet tenuissimum, non esse tamen incorporeum; ac ideò constare ex materia, quam nihil vetuerit, condensari in globum, & nisi proprio, saltem Solari illustratam lumine, Sideris speciem exhibere. Esse eam ad hoc abundè in Galaxia potissimùm; vnde & Stella genita in illius confinio fuit, & postquàm euanuit, remansit, quo fulserar loco, hiatus quasi semilunaris, qui nocte serena, ac illuni acuto visu cerni valeat, quemque saltem nemo priùs obseruârit. Aristotelem noo esse audiendum, qui Galaxiam sublunarem, & quasi speciem Cometæ facit, quando & perpetua, constánsque in eadem semper Cæli parte, cum reuolutione cohæsio, defectúsque non parallaxeos modò, sed refractionis etiam specialis, errotem illum coarguir; & Cometas quoque supra Lunam esse, ac aut ex eadem Galaxiæ materia gigni, aut per eam transeuntis splendore non-nihil augeri, obseruati nuper Cometæ conuincunt. Mirum noo esse, nisi Stella coagmentationis eius fuerit, qua aliarum instar perdurare potuerit; quippe cùm fieri in æthere idem, qood in terræ visceribus valeat, vbi vt indissolubile aurum, ita exsolubile plumbum gignitur. Quod ad Efficientem causam attinet; fore, vt de ea tum agatur, cùm ad totius Operis de recentioribus Ætheris Phænomenis calcem, etiam de Cometis actum fuerit, qui coosimilem nanciscuntur causam. Fore prætereà, vt ibidem loci causa dissolutionis tam Stellæ, quàm Cometarum edissetatur.

Circa alterum caput, quod est de Effectis, seu vaticiniis; illos non probar, qui prætextu ignorantiæ Astrologorum, censent Stellam nihil energiæ, significationísque habuisse. Nam dici quidẽ posse præsagia ex Astris difficilia esse, aut impossibilia etiam cognitu; at dicere nulla, id absonum esse. Heinc, cùm sit præsertim difficile nosse, quid hæc Stella portenderit; quando similes tam tardò visuntur, & ne Hipparchica quidem illa, cui motus tributus, omnia isti paria haboerit; esse nihilominùs consentaneum, vt sicut illa Monarchiæ Græcæ inclinationem, & Romanæ incrementum præcessit, ita sit magna aliqua Rerumpublicarum inoouatio hanc consequutura, Iti tamen res mutatum in melius, vt Stella Iouiali fulgore emicuit; licet non sine tumultu quodam, ob eam, quæ successit, Martiam rutilantiam. Imminutum quoque, nisi etiam exstinctum Religionem fastuosam irit ob eundem Iouialem splendorem, qui & mutatus fuerit, & tandem euanüerit Rem confirmari ex situ Stellæ prope colurum Æquinoctiorum, ac sub initium verni quadrantis, quod sit indicio superuentu ram maiorem lucem aliquam, quæ tenebras priores discutiat. Aliunde verò eius situm in parte Cæli Borea euenta præsignificare in regione Septentriooali: licet de tempore, & de loco ex

duobus

duobus quibusdam iudicandum sit. Et de Tempore quidem, ex directione Conjunctionis Magnæ, quam in fine Trigoni aquei Stellæ exortus antecessit; ideò, cùm ea Conjunctio contigerit Anno M. D. LXXXIII, ac fine Aprilis, in 21. gradu Piscium, à quo numeratis in Rectam Stellæ Ascensionem nouem gradibus, indicentur totidem anni, qui à Coniunctione porrò numerari annum prodant M.DXCII. quo incipere Stellæ effecta debeant; parque sit proinde homines Stellæ tempore natos, & à Deo ad magna, insolitaque destinatos, eum circiter annum quid grande moliri. Cùm sit verò etiam directionis Zodiacalis habenda ratio, & Stellæ longitudine exsistente in gradu Tauri penè septimo, intercipiantur à loco Coniunctionis gradus propè quadraginta octo, indicenturque adeò anni totidem, qui à Conjonctione vsque numerati annum prodant M.DCXXXI. idcirco congruere, vt circiter eum annum effecta Stellæ vigeant, & Trigono quidem igneo iam vigente. Cæterùm, & cùm septima hæc sit à condito Mundo facta Trigonorum restitutio; quippe priores contigerint Enochi, Noæ, Mosis, Regum Israëlis, Christi nati, Caroli Magni temporibus, quibus singulis exstitere insignes quædam mutationes, & numero quidem imparibus in melius: par esse, vt hæc impar numero, sit fœlicioris status prænuncia; eius videlicet, in quo vaticinati Prophetæ sunt, versaturum cum agno lupum, pardum cum hœdo, &c. quique rerum interitum generalem sit præcessurus. De Loco verò, cùm par sit mutationem incipere in aliqua parte eius in Terra Paralleli, cui Stella verticalis fuit, ideò de hac parte iudicandum esse ex eo Nouilunio, cui Stellæ exortus coincidit; scilicet, vt illam esse intelligamus, cui eo momento Stella in Meridiano, verticalisque exstitit. Et quia id Nouilunium fuit Vraniburgi die Nouembria quinta, hora septima min. 32. cùm Stella ab eius Meridiano abesset ad ortum gradibus sexdecim, sicque immineret adhuc parti Boreali Moschouiæ; ideò debere mutationem ab ea regione incipere. Facere hùc autem tum Prophetiam apud Ezechielē de Gogo Principe Mosochi, seu Moschi, Moschoniticæve nationis; tum vaticinium Sibyllæ Tiburtinæ de Sidere orituro, & magnam Septentrionis domum radiis suis illustraturo, detectum in Helvetia anno M. D. XX. tum aliud quoque carmine expressum Sibyllæ Babylonicæ,

Tunc autem signum dabitur diuinitùs ingens;
Namque relucebit clarissima Stella, &c.

Ad Cometam quod attinet, is apparuit quidem à die secunda Iulij ad vsque Augusti 24. at nullatenus obseruari à Tychone in Huenna potuit, ob continenteis penè fulgores (vocatos illi Chasmata) qui peragente cursum Cometa in parte Cæli Borea, Auroræ claræ speciem per singulas nocteis in ea exhibuerunt. Consolationi cuipiam fuit, quòd studiosus Danus, qui ipsi ante aliquot annos in exercitationibus Astronomicis inseruierat, ac tum Seruestæ Anhaldinorum, studiorum causâ morabatur, obseruationes aliquot circa Cometam peregerat; tametsi, quod ille vsus fuisset Radio, Quadranteque nimis exili, nihil ex illis deducere, vndique cohærens, ac exploratum potuit. Delectauit illum magis, quòd accepit eundem antecedente Maio, ac die xx. obseruasse itidem Seruestæ deficere Solem infernè, ac vergendo in læuam, ad duos proximè digitos; cùm nihil obseruatum defectus in Huenna fuerit, vbi calculus tempus prodit ad horam 2. min. 40.

Quoniam verò donec plaga Cæli Borea obducebatur fulgoribus, Austrina erat reuelatior, obseruationibusque Planetarum patentior; ideò occupatus eo tempore circa Martem potissimum, qui tum in Aquario versabatur, fuit; ac demiratus non parum est, latitudines eius maximas ante, vel post oppositiones, non verò in ipsis cum Sole oppositionibus obseruari. Hinc nimirùm sunt verba illa, quæ manu sua in Codicem obseruationum inseruit, quæque & Keplerus, & Longomontanus postmodum citàrunt, cùm adnixi sunt occasionem admirationis tollere. Ea se in hunc modum habent) *Consideratione dignum est, quod Mars circa x. diem Augusti habuerit maximam latitudinem Austrinam, & posteà decreuerit; ita vt die xxiv. in oppositione, quasi quarta parte gradus propior Ecliptica redditus sit: quod tamen Canones, etiam correcto maxima latitudinis loco, in 18. Aquarij nequaquam adhibent, quomodocumque assumatur illeic maxima latitudo; cuius rei causa studiosè inquirenda venit.* Quo loco addendum id quoque, quod in libro de noua Stella inter expendendum opiniones euentuum prædixerat, vt nempe Augusto, ac Septembri huius anni Mars ea specie grandesceret, eoque lumine rutilaret, vt pro nouo Sidere haberi ab ignorantibus causam posset. Causa autem fuit vicinia, accessusve ad Terram maior, Marte nempe ad Perigeium, non modò Epicycli, sed etiam Eccentrici admoto. Prætereo verò quod subiicit, idem prædictum ab Andrea Perlachio de anno M. D. XXIX. scribere Kepletum, adnotatam rem fuisse à Melanchthone, *Iulio scilicet. & Augusto tam prodigiosa specie visum Martem, vt nouum Sidus crederetur:* cùm & idem fieri deinceps medio tempore oportuerit, anno putà M. D. LXI.

Anno insequente summus fuit dolor ob 1594.
acceptam mortem viri optimi, summiq; amici Iacobi Curtij, qui non multò antè, prætextu negotij Cæsaris agendi, venerat in Daniā, vt votum expleret, hoc est, vt Tychonem coràm affaretur, apparatumque obseruatorium suis hauriret oculis. Alias inter causas doloris id fuit, quòd prouidens Tycho fore, vt mutare sedem cogeretur, rem cum Curtio communicasset, & Curtius recepisset se ea de re ita acturum cum Cæsare, vt asylum ipsi tutum pararetur. Quin etiam, si fortè migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragæ habebat amplissimas ædeis, ac ipsi illarum ideam, delineationemve eo fine reliquerat, vt si quid in iis immutandū, addendūve, quod cōmodum vsibus foret, iudicaret, id & maturè significari, & opportunè perfici

posset. Quamobrē hac excidens spe, fuit mœrore non leui affectus, tametsi deinceps cōsolationi fuit, quòd scribēs ad illum Hagecius, spem fecit illustrem Coraducium Curtij in eo munere successorem, pronom quoque affectum in eom testaturum. Tenebat illum interim sollicitudo maxima tum Hypotheseon, tum Tabularum condendarum, circa Planetas singulos; & Martem quidem potissimùm conatus plerumque variè eludeote. Cùm ideò verò nulla obseruandi occasio intermitteretur, tum singulare præsertim fuit, quod circa Lunarem Eclipsin mensis Octobris contigit. Nempe cùm ipse eam referat ad diem XIX. ac hor. 19. cum min. 26. addit Keplerus illam ad summum Lunæ limbum sic contigisse, vt citra verticalem, seu ex parte occasus initium habuerit; cùm & ad eandem posteà desierit, vt moris in Lunæ Eclipsibus est.

Allatæ non multo post tempore fuere à Rothmanno literæ Bernebutgi datæ sub finem Septembris. Recreatus iis verò tantò magis fuit, quantò ex illius ab Huenna discessu, hoc est ab annis quatuor nullas prorsùs habuerat. Ipsis ille aliud nihil voluit, quàm diuturnum silentium excusatum facere, causando cruciatus ex arthritide, nephritidéque immaneis, qui impediissent etiam, ne redire ad Principem ante illius obitum posset, & quod discedens receperat, inde porrò transmittere. Rogauit autem, quî fieret, vt Tycho suum illum de Cometis Librum, qui foret pridem typis expressis, penes se tandiu supprimeret: experi enim ipsum à quamplurimis, ac inuidendum non esse, neque propriæ famæ, neque commendationi Matheseos, quæ non foret deinceps pro more reputanda inutilis; quoniam cooltaret Astronomos posse ea falsa conuincere, quæ forent constanter habita pro veris. Libenter sē quidem culturum Vranien; at constare de obstaculo, ipsiúsque adeò Tychonis esse, illam splendidè exornare. Adjecit se, si accessisset ad Principem incolumem, commendaturum apud eum fuisse (tametsi vtcumque id præstitisset per literas) quem viderat hortum Sororis ipsius Tychonis Sophiæ, quàm & Philosophicam dixit, & per quam solertissimam, nobilissimámque matronam. Ac talis fuit quidem conscripta à Rothmanno Epistola: ad quam cum Tycho responderit, incertum est tamen, an vllæ deinceps datæ à Rothmanno fuerint; quando hæ duæ extremæ sunt, quæ in Libro editarum à Tychone exstant.

1595. Quam porrò Tycho ad Rothmannum dedit, mensis Ianuarij, ac adeò anni M. D. XCV. est. In ea postquàm ipsi condoluit, remedia sua obtulit, ob non requisita succensuit, excusat Librum de Cometis nondum publici iuris factum, tum quòd studium obseruationum, deductionisque motuum hanc curam præpedierit; tum quòd præter exspectationem, multa longo iam tempore & otiom, & Vraniæ cultoin interturbantia inciderint: tum quòd tulerit ægrè suos labores ingratè à nonnullis exceptos, speciatímque à Scoto quodam Medico, quem tametsi non nominet, nouimus tamen Craigium vocatum. Hic scilicet intercedente conterraneo quodam, qui Tychonem fortè inuiserat, cùm Liber recens absolueretur, exemplum illius obtinuit, & literis ad Tychonem datis, eius sententiam de Cometis in Æthere versantibus labefactare conatus est. Ratus Tycho illum nihil aliud quàm erudiri copiosius velle, ac amicè, & candidè veritatem requirere, Apologiam scripsit penè extemporaneam, quàm & ad illum anno jam M. D. LXXXIX. misit. Ille verò triennio exacto, Librum in Tychonem emisit scommatis, dicteriis, cauillis, &, vt ipse addit, *distractionibus, peruersionibúsque scatentem*, hocce titulo, *Capnuraniæ restinctio, seu, Cometarum in Æthera sublimationis refutatio*; prorsùs, vt si Tycho censuisset gigni Cometas ex terrenis fumis. Quocirca Liber iste est, ad capita cuius præcipua Tycho sic deinceps hac respondet Epistola, vt ipsam idcircò prolixiorem texat; ac spem etiam faciat vberioris refutationis, nisi à seipso, saltem ab amico, discipulorúmve aliquo (cuiusmodi Longomontanus deinceps exstitit) faciendæ. Nihil interim necesse est attingere ex iis, quæ hac Epistola respondentur: quando quicquid obiicitur, & nullius momenti est, & mirum videtur Tychonem potuisse id ipsum, vel tantisper morari. Illud prætereo quod ad calcem Responsionis suæ ad Rothmanni rationes pro motu Terræ memorat, argumentúmque ex eo addit, quod Martis Eccentricitas non ea sit, quam Copernicus, vt Terræ mobilitatē adstrueret, posuit; sed aliam, ipsámque non-nihil maiorem, tantùm abest, vt minorem, quàm Ptolemæus, posuerat. Citat ad idem Venerē, cuius Apogeion non in gradu septimo Geminorum collocat, sed potiùs sub Cancri initium; ac tradit percupere se, vt Land-grauianæ obseruationes, com restitutione Fixarum, cui ille incubuerat, edantur. Quę deinceps Rothmanno mens, aut quod fatum fuerit, nescitur: solúmque, quod sciam, obseruauit, quidpiam circa Cometam anni insequentis, & in viuis adhuc eo tempore fuit, quo quinque post annos Tycho in Bohemiam appulit.

Heic autem non tam memoranda, quæ varia Tycho obseruauit (ac tres nominatim Eclipses, duæ tôtales Lunæ, altera Aprilis xiij. hor. 16. min. 36. altera Octobris VII. hor. 20. min. 29. Vna Solis digitorum 3. min. 50. Septembris xxiij. hor. 5. min. 8.) quàm dicendum est Magnum illum Globum orichalcicum, cuius aliquoties iam meminimus, fuisse vndequaque absolutum, cælatis nimirum Fixis propè mille, quibus esse locis anno Christi M. DC. completo debuerunt. Cùm enim aduectus Augusta eo ipso anno, quo Vraniburgum fundatum, deprehensus fuisset interhians rimis, & non exquisitè rotundus, malo vtrique prouisum fuit, tum rimis oppletis, tum superstratis aliquot membranarum ecoturiis, & facto biennij periculo, num tempestatum varietas rotunditatem quidquam vitiaret, superstructæ fuerunt orichalcicæ laminæ, ea compactione, vt totus

Globus

Globus ex solido orichalco videretur conflatus. Facta læuigatione, & tam Æquatoris, quàm Zodiaci circulis cælatis, inque minuta singula per transuersa puncta diuisis, exploratum vno adhuc anno est, num quà ab exacta rotunditate descisceret. Cùm non fecisset, tum delineatæ singulæ Imagines fuere, tum Stellæ insculptæ, prout fuit cuinsque temporis progressu locus obseruatus. Hic autem est annus, quo ille Stellarum millenarius propè numerus fuit obseruando completus; ac adeò globus extremam manum anno à prima sui structura vigesimo quinto adhibitam sensit. Dico autem propemodum; quoniam dum Tycho hæc memorat, supponit parui fuisse momenti sexaginta minutulas, quæ fuere solùm biennio pòst (& paullò quidem antè discessum ex Dania) adjectæ; maximè autem IV. inter Capellam, & Polarem penè in eadem recta; XIV. inter Capellam, & Polarem ad latera, in duo trapezia, & duo triangula tribuctas; III. inter vltimas caudæ Vrsæ ad latus: IX. in flexuosa linea sub informi inter caudas Vrsæ, & Leonis: VJ. vltra, citráque Polarem. Non memoro autem Meridianum, Horizontémque circulos magnitudinis congruæ, fuisse pro more punctis transuersis in minuta graduum singula diuisos: & Quadrantem quoque à verticali puncto dependentem in Horizontem, indigitantémque vnâ operâ altitudines, atque azimutha. Non memoro item apparatum fulcri, siue Pedestalli quinque circiter pedes alti; neque vniuersè certantem cum Machinæ totius mole, soliditate, subtilitate, tractabilitate, elegantiam; sed addo solùm inscriptionem, quæ literis aureis in ipso Horizonte talis legitur, ANNO à CHRISTO NATO CIↃ. IↃ. XXCIV. REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. HVNC COELESTI MACHINÆ CONFORMEM GLOBVM, IN QVO AFFIXA OCTAVÆ SPHERÆ SIDERA COELITVS ORGANIS DEPREHENSA, SVIS QVÆQVE LOCIS AD AMVSSIM, REPRÆSENTARE, ERRANTIVMQVE STELLARVM PER HÆC APPARENTIAS PERVESTIGARE DECREVIT, A CÆLO TERRIGENIS, QVI RATIONEM SAM CAPIVNT, MECHANICO OPERE PATEFACTO; TYCHO BRAHE O. F. SIBI, ET POSTERIS F. F. Quòd verò annus heic adscribatur 1584. *Ideo fit*, inquit ipse Tycho, *quòd is circa medium tempus, dum hæc structura elaboraretur, incideret, quadriennio nimirùm ante obitum laudatissimæ memoriæ Regis Friderici, qui me, meáque studia liberaliter, & clementer fouit, ac regio amore, quoad vixit, prosequutus est*. Memorabile autem est constitisse vniuersè hunc Globum Daleris Imperialibus quinquies mille, quod Coldingius se Pragæ accepisse ex ore ipsius Tychonis testatur.

Fuere eodem anno Globi varij iuxta Tychonis restitutionem in inferiore Germania confecti; sed continentes tamen dumtaxat octingentas circiter Stellas, quas diximus in Libro primo Progymnasmatum contineri. Nempe, quia complexi illas quaterniones typis expressi iam fuerant; ideò Tycho eorû exempla aliquot iam dispersérat, miseratque speciatim vnum ad memoratum Florentium artificem Amsterodamensem. Ad integrum volumen quod spectat; id communicatum cum nemine voluit, quòd sibi nondum factum satis circa Lunæ motum putaret, prouideretque aliquot nouos quaterniones insertum iri. Cogitabat quoque relatam ante Conclusionem non-nihil retractare; vnde & eam typis non commiserat; ac nolebat aliunde Librum, quasi ἀκέφαλον *sine capite* conspici; quippe defectu Præfationis, ad quam concinnandam varia quidem in varias schedas iam conjecerat, sed quibus adunandis tempus non sumpsisset. Defectu, inquam, Præfationis, non item verò Nuncupatoriæ, vt fieri solet Epistolæ: siquidem, vt neque libellum de Noua Stella primùm editum, neque aut Ephemeridas, aut opuscula quæpiam alia cuipiam omninò dicauerat, ita constituit nemini, neque ampliorem hunc de eadem Stella Librum, neque vllum omninò alium deinceps edendum cuiquam dicare; excepto solo Epistolarum primo, qui absoluebatur iam tum, quemque Hassiæ Land-grauio Mauritio consecrandum censuit. Nihil tamen morandum, quòd propositum constanter non tenuerit; quando Rudolpho Imperatori tum Mechanicorum Librum nuncupauit, tum Astronomicas Tabulas, & Rudolphinas indigitare, & ipsimet Imperatori inscribere pro votis habuit.

Ad Epistolarum volumen quod spectat, 1596.
annus sequens fuit, ac verni Æquinoctij dies, ad quem retulit factam Mauritio nuncupationem. Facilis verò conjectu est, quam habuit Mauritio nuncupandi causam; quando notum est volumine hoc contineri Epistolas, quæ ab eius Parente VVillelmo, eiúsque Mathematico ad Tychonem, vicissim ab ipso Tychone ad vtrumque fuere conscriptæ; ne memorentur etiam datæ à Tychone ad Mauritium, & à Mauritio cum carminibus ad Tychonem. Auguratur autem Tycho editionem hanc fore Mauritio non ingratam, vel ex eo, quòd in Oratione funebri, quam in VVillelmi exsequiis Hieronymus Turlerus habuit, illis de hoc nouo Atlante præmissis; *Itaque & in Aula sua artifices semper aluit præclaros; &, si quos in locis etiam remotis circa eas doctrinas excellere comperisset, eos vel magnis præmiis ad se inuitabat, vel, si nec id posset, per literas crebro de difficillimis Quæstionibus cum illis conferebat*; tum hæc subiiciuntur: *Quod si eas tantum Epistolas edi in publicum aliquando contingat, quas iis rebus ad virum, & genere, & scientia Mathematica nobilem Tychonem Brahe Danum subinde extremis maximè annis, misit; vel inde constabit Posteritati quam industrius, quam exercitatus fuerit, quantum ad Tabularum Astronomicarum tollendos errores, ad loca Stellarum exactius cognoscenda laboriosis suis obseruationibus contulerit*. Omitto verò cùm Tycho Ranzovij, aliorúmque hortatu destinasset nó istas modò, sed alias quoque ad alios, & ab aliis viris doctis, quæ Astronomici argumēti forent,

scriptas literas edere, ac in pluteis Libros partiri; ideò voluisse eum non injuriâ primum ex his Librum texere, ac præmittere; quando Atlantem attinerent, non solùm genere illustrem, verùm in hac etiam arte Principem. Omitto etiam adhortationem, quam ad Mauritium adhibet, vt Fixarum restitutionem tanto tempore, tam crebris vigiliis, ac tot sumptibus à Parente quæsitam perire non siriat; vt ideò Rothmannum peritósve alios artifices euocet, aut nisi sint alij; sibi ipsi bona fide acturo rem totam concredat; vt organa Astronomica magna sedulitate, & cura à Parente elaborata, in suo vigore, & vsu perpetuò illibata conseruet.

Omitto hæc, inquam, ac adnoto solùm, cùm præter speciale in Librum hunc primum Epistolarum argumentum, generalem etiam in omneis Præfationem conscripserit; declarare cum primùm quantæ molis fuerit Redintegrationem Astronomiæ moliri, ac excusare proinde, nisi exspectationi multorum tam citò satisfecerit. Quippe apparatum Obseruatorij, idoneorumque Instrumentorum, temporis multùm exigere. Posse quidem Solarem motum intra quadriennium restitui; idque collatis singulorum annorum obseruationibus habitis in variis Eclipticæ locis (& serenitate præsertim non semper quotannis perinde fauente) sed Lunarem tamen decursum annorum longè plurium deposcere; tum ob Eclipseon, quæ non semper aut supra Horizontem, aut sereno Cælo contingunt, examen; tum ob alia obseruitanda in Quadraturis, locisque intermediis; in Apogeio, Perigeio, Mediis elongationibus, siue Eccentrici, siue Epicycli maioris; adeò vt vix anni sedecim ad ista sufficiant. Ad Veneris quoque, & Mercurij motus, annos exigi bene multos, vt maximæ à Sole digressiones, tam matutinæ, quàm vespertinæ, ac in variis quidem Eccentricorum locis obseruentur; & situs etiam alij; cùm interim Mercurius ob Solis viciniam rarò conspiciatur. Exigi ad Martem annos XII. nisi etiam potiùs XXIV. vt illius Acronychismus in alternis Signis abundè innotescat. Exigi ad Iouem etiam XII. vt præter situs varios, obseruari in Signis singulis Acronichus possit. Ad Saturnum, nisi annos XXX. saltem XX. aut XXIV. ad omnia in illius motu denotanda esse necessarios. Non sufficere certè ad Stellas Erranteis treis Acronychismos, vt vulgò putatur, vel illud arguere, quòd Tabulæ exinde deductæ cum Cælo non congruant. Hisce addendum porrò esse, quòd tempus ad Restitutionem Affixarum est impendendum; quodque ad reductionem omnium motuum in Hypothesin, numerósque congruos. Deinde, cùm Primus hic Liber scriptas ad Landgrauium, aut ab eo acceptas literas contineat; fore, vt Secundus eas complectatur, quibus actum (nec prosâ modò, sed carmine etiam) cum eruditis, amicisque in Patria, viciniáve degentibus; Tertius autem, & sequentes, eas, quibus cum aliis degentibus remotiùs, aut jam actum, aut deinceps agendum. Ac cœpit quidem non longè post Librum secundum excudere: verùm breui quoque intermissæ propter insequutas turbas operæ, resumptæ deinceps non fuere; nihilque, quod sciam eo ex Libro innotuit.

Mense Iulio fulsit Cometes, isque septimus, postremúsque eorum, qui fuere Tychoni visi, obseruatique. Ipse certè de obseruationibus in Huenna paractis loquens, factas eas dicit, *tam in Fixis Stellis, quam omnibus Erraticis, tum quoque Cometis intereà elucescentibus, quos*, inquit, *septenos istic calitus accuratè denotauimus.* Quòd verò nobis nondum constet, quid circa Postremum hunc præstiterit; potest res vtcumque suppleri ex ea descriptione specie latiore habita, quam ex Rothmanno edidit Snellius. Ex ipsa autem constat Cometam fuisse die XXI. & vesperi quidem, ac horâ 10. exactâ, nonnihil supra duas Stellas tertiæ magnitudinis, quæ in pede Vrsæ maioris postremo, ac æstimatam fuisse visu simplici in gradu Leonis 28. Cum Septentrionali latitudine graduum circiter $27\frac{1}{2}$. caudâ interim versus vltimam Caudæ eiusdem Vrsæ directâ: nisi quòd nonnihil recedens à recta linea in occasum, visa est non prorsus opposita Soli. Die autem XXV. sic visum fuisse cum iisdem Stellis Triangulum Isosceles, idque, cùm ipse foret ad occasum situs, constituere (tametsi ægrè ob vapores, & lumen Lunæ deprehendebatur) vt æstimatus sursus visu simplici fuerit confecisse in ductu suo gradus circiter 4. in Zodiaco autem aliquantò amplius; sicque diurnus illius motus videatur fuisse in longitudinem quidem vnius gradus circiter, in latitudinem autem dimidij gradus.

Porrò hic ipse annus fuit, quo osorum Tychonis Inuidia erupit. Quippe & nonnulli ex Nobilibus ægrè ferebant illum tamdiù tot obtinere ex Regia munificentia reditus, ac euadere interim apud exteras nationes illustrem; quando videbant dietim compluteis vix alia de causa in Daniam, quàm eius solius adeundi gratia appellere; & non pauci ex iis, qui colere studia literarum videri volebant, ferre patienter non poterant, esse illum ea claritate, vt ipsi præ eo nulli haberentur. Erant in his Medici quidam, qui videntes non modò ex Dania, sed ex regionibus etiam cæteris maximam ægrotorum turbam ad Tychonem confugere, & spagytica illius remedia, quæ quibuslibet gratis largiebatur, experiri fœliciter, ac morborum etiam vulgò habitorum insanabilium, leuamen sentire, liuore insigni exardescebant, & quà poterant apud quoslibet, proceresque potissimùm, quibus præstabant operam, Ipsius nomen traducebant. Itaque non longè ab ipsa inauguratione Regis, annis octodecim jam maioris, cùm forent noui aliqui ex Magistratibus primariis, tam sua sponte, quàm alieno instinctu malè in Tychonem affecti (fuere autem in iis tam Aulæ Magister, quàm Regis Cancellarius) cœpere ij primùm exaggerare exhaustum ærarium, ac necessitatem reuocandi factas compluribus pensitationes,

maximè verò erogatas in res nihili, vt illam Tychonis. Causati deinde sunt Norvegicum feudum nimis diu ab illo possessum; ac par esse, vt eo alius donaretur, qui posset patriæ operam magis frugiferam collocare. Deni que probro illi verterunt, quòd incolume non seruaret Sacellum illud Roschildense, cuius causâ dudum fruebatur præbenda S. Laurentij; iam quippe præ eius incuriâ, & esse araneis obuelata omnia,& tota penè effracta, dilapsáque fenestrarum vitra. Quare & fuit ex ordine priuatus hisce omnibus, Rege partim inscio, partim fucatis huiusmodi artificiis præoccupato: quodque Tychonem magis permouit, mala Cancellarij mens fuit, qui cùm deberet sarta tecta legitima acta tueri, & cedentia potissimùm in tantam patriæ gloriam, ipse illa exautorârit disertisque verbis ad eum scripserit, non esse Regi integrum quicquam in Astronomicorum Instrumentorum curam conferre, ac memoratam demum præbendam suos in vsus conuerterit.

Hæc inter, Tycho, cùm iam non posset ex redditibus propriis in tot sumptus sufficere, neque sustineret tamen in suscepta tantis animis Astronomiæ cura non generosè perseuerare, cepit quidem de requirendo apud cæteros patrocinio, ac adeò de sede Vraniæ aliò transferenda consilium; maximéque, quia subueritus est, ne odio, ac authoritate maleuolorum increbrescente, ipsum quoque Huennæ feudum, tametsi ad vitam concessum, sibi adimeretur: constitit tamen adhuc illeic cum vniuersa familia, nihilque emouit, aut de obseruationibus, aliisque laboribus quicquam remisit, quovsque verè insequentis anni, qui fuit M. D. XCVII. statim ac millenarij Affixarum numeri verificationem perfecit, quæsita Hafniæ domo, transtulit in eam minora, leuioráque organa, ac reliquit ferè ea solùm, quæ ad Stellæburgum defixa maiora, grauioráque erant. Nempe cogitabat supellectilem totam eas in ædeis concludere, vt direptioni minus paterent, ac liceret faciliùs, aut vnà secum auehere, aut quæsitum postmodum mittere, vnde opus foret. Quia intérim verò, bonis bene multis facinus indignum reputantibus, obmurmuratum variè est: ideò facta quædam securitas fuit tum retinendæ Insulæ, tum seruandorum sine noxa hætentium in ea organorum. Quò facinus porrò eleuari speciosa quapiam ratione posset, ipse Aulæ Magister Christophorus VValchandorpius, diuturnum fouens odium ab vsque rixa ob volneratum sequacem Tychonis canem excitata, duos destinauit in Insulam viros in doctis vulgò habitos (inque iis Thomam Feuchium) vt de Tychonis studiis referrent. Ij autem vulgati dumtaxat Sphæræ cognitione imbuti, & qui organa vocarentur, vsurparentur, inscituirent, nescij, ita loquuti ad gratiam sunt, vt declarârint Tychonis studia nihil omninò pendenda, ac esse non modò inutilia, sed noxiæ etiam curiositatis. Id prætextui deinceps fuit, vt cùm Tycho, relictis quibusdam in Insula famulis, degeret maximâ in vrbe, ac tum aliquid semper obseruaret, tum transsaris etiam aliquot clibanulis, Chymiæ vacare pergeret, Aulæ Magister vetare illi per Prætorem iusserit, ne sé ampliùs huiusmodi exercitationibus dederet; atque id quidem nomine Regis, qui in Germania tamen aberat; quippe ducturus in vxorem Annam Katharinam Ioachimi Friderici Marchionis Brandenburgici filiam, quam & reipsa duxit Hattersiebiæ, sub finem Nouembris. Contigit quoque, vt petulantes quidam irruere in ipsum tentârint, ac Pastorem etiam, Parochúmve eius malè exceperint, & prouocatus ad vltionem Iudex, ne ius diceret, inhibitus fuerit.

1597.

Hisce ergo de causis Tycho nihil esse ampliùs morandum censoit, pertexitque adeò auehere Huennâ quicquid rerum mobilium fuit, ac ferè dumtaxat memorata illa organa reliquit, bonæque fortunæ, & Coloni curæ commisit, tanquam non ante inde exportanda, quàm sedes certa, tutáque apud exteros foret constituta; ne si pluries emouerentur, labem quampiam contraherent. Conduxit subinde onerariam nauim: inque eam imposuit cùm totam familiam, supellectilémque, tum emota iam organa, ac vna Librorum typis commissorum exempla. Familiam cùm dico, non modò vxorem, duos filios, quatuor filias, ac famulos simul, ancillasque intelligo; sed maiorem etiam studiosorum partem, qui eum rogâruot, vt eandem cum ipso experiri fortunam liceret. Fuit in iis Franciscus Gasnebus Tegnagellius, adolescens nobilis, qui Tychonis quoque fuit postmodùm gener. In aliis verò, qui tum sequuti Tychonem non sunt, fuit Longomontanus, qui cùm inclinante iam Vere expetiisset in præcipuas Germaniæ Academias excurrere, abeundi veniam sic impetrârat, vt Tycho illum non sine hac commendatione dimissum voluisset, *Ego Tycho Brahe Ottonides, Dominus hæreditarius de Knudstrup, & arcis Vraniburgi in Insula Dania Venusia Fundator, & Præses, tenore præsentium testor, quod harum exhibitor Christianus Seuerini F. Cimbricus, mihi in Astronomicis exercitiis per octennium fermè fideliter nanauerit operam, & in cæteris praterea se gesserit, vti virtutu, & bonarum literarum amantem decere posset. Nunc verò, cùm à me missionem peteret, non inuitè dimittendum censui, suique arbitrio relinquendum. Commendatum igitur volo omnibus cuiusque ordinis & status, vt illum sua humanitate, & beneficentia complectantur. In cuius rei fidem Sigillum meum appasui, & manu mea propria subscripsi: Hafnia Kalendis Iunij* M D. XCVII.

TYCHO BRAHE.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVINTVS.

1597. VELA igitur fecit Tycho Æstate penè media, ac iter direxit Rostochium, tum quia & vrbem familiarem, & multos in ea amicos ab adolescentia habebat (imprimísque Henricum Bruceum, cui pridem donârat Quadrantem orichalcicum) tum quia illeic videbatur promptior, commodiórque exscensus, & locus satis opportunus, vnde quocumque vocaretur, aut tendere sponte luberet, eò iter institueret; ac vbi interim non-nihil exspectaret, si fortè in patriam; animis mutatis (quod ob bonorum indignationem non desperabat fieri posse, vt eueniret) reuocaretur. Cùm appulisset tamen Rostochium, non diu fore illeic ob increbrescentem de peste rumorem, hærendum præsensit. Quare & Organa præcipua eruere è thecis, conditorijsque suis noluit, sed Radium duntaxat Astronomicum, si quid fortassis videretur obseruandum, ad manum habuit. Hac verò ratione sub finem Octobris obseruauit Martem inter Stellas Geminorum versantem, variásque eius distantias à circumvicinis Stellis denotauit, &, quòd interim alia ratio designandi tempora non suppeteret, ea deduxit ex Stellis Cycni, obseruando putà perpendicula, in quæ illæ ex ordine coincidebant cum Stella Polari. Verùm, iam tum peste vberiùs grassante, deflexit in Holsatiam, accessiturus ad Henricum Ranzouium, qui peramanter illum ad se, arcémque suam VVandesburgum, non ampliùs dimidio milliaris distantem Hamburgo, inuitârat. Illeic humanissimè exceptus, tenere se non potuit, quin Elegiam conderet, quam tametsi longiusculam, quippe Hecatonsticha est, non erit fortè legere, si heic apponatur, importunum,

Dania, quid merui? quo te, mea Patria, læsi
Vsque adeò, vt rebus sis minùs æqua meis?
Scilicet illud erat, tibi quo nocuisse reprehēdar,
Quo maius per me nomen in orbe geras?
Dic age, quis pro te tot, tantáque fecerat antè,
Vt veheret famam cuncta per Astra tuam?
Quid facturus adhuc?quin, quæ meliora reliqui,
Digeret expediens vsibus apta tuis?
Mittitur is VVēnam, socio comitatus ab imo,
Secreta Vrania, quem bene nosse putant.
Venit, & vt vidit spectacula maxima Diua,
Pauca licet remanent, obstupuisse ferunt.
Quid faciat rerum ignarus, qui talia pandit,
Nec conspecta vnquam, nec sibi nota priùs?
Adstat inexpertus; Fabricarū nomina quærit:
Quæ reserare nequis, vellicat inuidia.
Nec mirū, mens hūc quia fortè instruxerat oſor
Qui mihi iamdudū clam paris omne malū.
Hoc quoque sic à te, Tellus natiua, ferendum?
Hæc etiam meritis gratia danda meis,
Vt quæ nosse nequis, carpas, onerósque cauillis,
Multimodo nostrum deminuásque decus?
Te celebrē studui meritis celebrare per orbem:
Tu mihi dic sed, cur detrahis immeritò?
Hæc sunt parua puto: lōgè his grauiora ferebā:
Vix istheic nostri cura, fauórque fuit.
In patria latui, toto penè cognitus orbe;
Vt multos alios delituisse liquet.
Sunt alij feudis, titulis, & honoribus aucti,
Par quibus aut ætas, aut genus esse nequit.
Ast ego Braheam de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.
Non tamē inuideo; miseret magis ista sequutū,
Nil quibus est solidi quæque caduca nimis.
Vix aliqui nostros ibi suspexere labores;
Herculeis quamuis æquiparâre licet.
Alcides fesso, vt fertur subuenit Olympo,
Ne rueret præceps machina vasta Poli.
Ast, Ptolemæe, tuis, Alphōse, Copernice, vestris
Lapsibus occurrens ipse ego sisto pedes.
Vt Cæli vestram deluserit orbita curam
Edocui; licet hæc cura stupenda foret.
Firmanique nouis Cæli laquearia fulcris;
Ne capiat rimas posteà, neve ruat.
Posteritas grato veluti testabitur ore,
Nostra licet iam nunc gratia muta silet.
Quanta Mechaonia simul ac effecimus arte,
Quæ facilè ægrotis languida membra leuāt.
Dania si taceas, Norici, Suecique loquentur,
Sensit vbi nostram plurimus æger opem.
Nec tamen heinc lucrum sectabar, vt vndique moris;
Gratis quippe dabam parta labore graui.
Nimirum hoc fuerat, cur tāta odia inuida sēsi;
Heinc abitus nostri manat origo vetus.
Quæque diu latuit, nec apertè cognita, donec
Inuidia virus qui stabiliret, erat.
Sic vitium pepulit virtutem, non mala causa;
Discessu in nostro crimen abesse puta.
Quantas sustinui curas, impendia quanta,
Vt fieret celsum, quod meditabar, opus?
Quàm multis etiam Sophiæ mysteria pandi,
Quos alui longum sumptibus ipse meis?

Pluraque

Pluráque prætereà, vereor quæ dicere cuncta,
Ne proprias laudes enumerare ferar.
Pro quibus, ô Superi, mihi gratia reddita talis,
Sex ego cum natis, matréque vt exsul agam!
Sũ tamen haud exsul, libertas obtigit ampla;
Exsilium in patria veriùs antè tuli.
Nunc ego prosper ago; proprij nunc iuris alumnus;
Nunc mihi pro patria maximus Orbis adest.
Excipiunt alij, sic prospiciente Iehoua;
Gratus erit cunctis noster vbique labor,
Tu licet hunc renuens spernas, damnisque fatiges,
O Patria, ô laudis prodiga facta tua!
Ergo ingrata vale: patria est mihi qualibet ora,
Quæ volet æthereis aqua litare sacris.
Quæ volet & nostros agnoscere grata labores,
Quæ mihi pro meritis nõ feret immerita.
Dania, sed fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & proprijs ingemit ipsa malis,
Tu quoque, magnanimi Federici heroica Proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas.
Inuitisque alijs, animus quibus integer, ista
Fiunt: Dij faciant non mage praua sequi.
Sunt aliqui pauci, quibus haud tamen ipse nocebam,
Qui mihi, qua possunt arte, doléque nocẽt.
Hi valeant, meritisque suis, quæ digna reportent,
Vindicis vt statuent iussa veranda Dei.
Salue Ranzouum, venerande Henrice, propago,
Vraniam primus qui capis hospitio
Heic, vbi vicinus Hamburgi mœnibus altis,
VVandesburga nouas arx habet alta domos.
Quas tibi construxit memoratus is optimus Heros,
Octo gerens vitæ lustra peracta suæ.
Det Deus astrigeri sapiẽs moderator Olympi
Nos hac vtiliter sorte, locóque frui;
Ipsius vt cunctis pateant miracula terris,
Æthere in abstruso quæ latuere diu,
Quin tua, Ranzoui, donec tibi Sidera Cælum
Vindicat, Hospitij fama superstes erit.

Quoniam verò mens Tychoni non fuit sedem illeic fixam habere, & ab vsque communicatis cum optimo Curtio consiliis, menti semper defixum habuit, & spem, & rationem studiorum ponendam esse in Cæsare: ideò re deliberata cum Ranzouio, curaturum se Ranzouius recepit; vt Coloniẽsis Elector, cui Cæsar multùm tribueret, literas ad ipsũ haud vulgareis daret, & alias quoque de meliora nota scriberet ad Ioannem Batuuitium, qui à Secretis Cæsari, nihil non apud illum posset (cùm & aliunde meritorum Tychonis foret conscius, re constante ex subscriptione relati antè diplomatis) idque, quò negotium vt certiùs, ita citiùs promoueretur. Ipse quoque Tycho ad Hagecium scripsit, & quicquid consilij cepisset, quidque animo agitaret, aperuit; vt partim seipso, qua erat apud Cæsarem gratia, partim Rudolpho Corraducio Procancellario intercedente, ad eundem scopum collinearet. Cùm nosset verò Imperatori mirè placere Machinas raro artificio spectabileis, & studia etiam Chymica à solertioribus exculta; ideò cogitauit edere quam-primum Astronomiæ suæ Mechanicam partem, vt ipsi illam nuncuparet, exemplúmque transmitteret, in quo non modò conspicerentur tot Organorum exquisitorum, quæ secum deueheret, icones, sed ad calcem quoque significaretur quantum studij, & operæ circa Chymiam ab ipsa vsque adolescentia impendisset. Itaque, quia iam in Huenna curârat non ædificiorum, & Insulæ modò, sed præcipuorum etiam quorumque organorum iconas quà æri, quà buxo incidi, ac descriptionem quoque adumbrârat, quam adhibiturus esset singulis; ideò cælaturas digessit, descriptionésque omnium absoluit; ac euocauit Hamburgo Philippum de Ohr Chalcographum, cui deuectum Huennâ Typographeion committeret, ac vnà totius Operis excudendi curam. Ipse Præfationem interim conscripsit, qua nuncupato Cæsari Opere, tum insinuauit, quid discriminis inter vsurpata à veteribus, suáque Instrumenta foret; tum declarauit se *Primo loco* exhibiturum organa obseruandis Altitudinibus, Azimuthísque comparata (Quadranteísque potissimùm.) *Secundò* Armillas tam Zodiacaleis longitudinibus, & latitudinibus, quàm Æquatorias, rectis Ascensionibus, Declinationibúsque designandis idoneas. *Tertiò* Organa alia (& Sextanteis præsertim) intercapedinibus seruandis inseruientia: *Quartò* nonnulla minutiora; tum illa quoque demùm recensuit, quæ quasi parerga adhibita voluit.

Dicendú heic foret de ipsis Organis, quæ deinceps sua serie depicta, descriptáque habentur; at debent, quæ fuere superiùs de ipsis dicta, sufficere; attingendúmque solùm iam est, quid fuerit subinde attextum. Attexuit ille igitur quandam suæ vitæ quasi Synopsin, cum Obseruationum progressu à vocatis Puerilibus, per Iuuenileis, in Virileis; cum recensione eorum, quæ à XXV. potissimùm annis circa Solem, Lunam, ac Stellas, tam Inerranteis, quàm Erranteis, ipsámque etiam Nouam, & circa Cometas quoque præstitit; commemoratis prætereà ad calcem Astrologicis, Spagiricísque, seu Chymicis, de quibus mox antè præmonuimus, studiis. Subiecit verò cohærenter, & quasi occasione pagellarum vacantium, memoratas illas tam Curtij, quàm Magini Epistolas, & mentione etiam decreti Venetorum facta. Tum se expetere declarauit, communicari secum maturè obseruationes organis à Magino descriptis peractas, *quod nunc*, inquit, *commodius fieri posse existimo; siquidem in Germania degam, atque hoc tempore prope Hamburgum, Emporium celebre (quod cum Italia quoque plurima habet commercia) in arce quadam Ranzouiana subsistam; aut etiam, si alibi fortè post: hac in Teu-*

tonia fuerim, id quicquid erit, facilè me inueniat: Tum adhortatus Venetos est, vt exsequutioni heroïcum adeò, ac liberale decretum mandarent, destinantes idoneum Obseruatorem Alexandriam, vt, cùm verisimile foret Ptolemæum exquisitè adnotasse Poli in ea vrbe altitudinem, exploraretur num eadem iam, quindecim nempe pòst sæculis, altitudo perseueraret, an variata foret aliquatenus, vt Mathematici quidam Itali (maximéque Dominicus Maria, Præceptor Copernici) suspicati fuerant; ac non modò id exploraretur, & per Meridianas quidem tam Solis, quàm Fixarum altitudines; sed Stellæ quoque ad vsque Canopum nobis Borealibus inconspicuæ, cum nobis conspicuis sic compararentur, vt restitutis illarum locis obseruationes veterum illeic peractæ possent expendi, *Ego verò*, inquit, *quantum in me est, huic negotio auxiliatrices etiam ferre manus, siue Instrumenta, & media ordinando, siue ea, quæ facienda sunt, præscribendo, nullatenùs erga vos meo defuturus sum officio, quod vobis omni cum obsequio semper reuerenter offero; quamuis non difficulter inueniri in Italia*, &c.

Postremò Appendicem adiunxit de Architectionicis Structuris, quæ Obseruationibus Astronomicis sint præsertim congruæ. Eas autem describens expetit imprimis, vt & locus editus sit, quò Horizon vndique pateat; & alioode procol à turba, vt otio frui Philosophico liceat. Deinde, cùm cuivis non contingat, aut nasci, aut degere posse in locis Australioribus, vbi rectior Sphæra, & serenitas crebrior; oportere ait ea esse contentum loci, & temporis occasione, quæ ad manum fuerit, & incommoda, si quæ incidant, constante diligentia superare. Habere etiam Arctoam oram sua commoda, ob longiores nocteis, *quódque*, inquit, *intenso suo gelu, spirantibus præsertim Borealibus ventis, aërem ita depuret, & extenuet, vt pluribus sæpenumero cōtinuis diebus defæcatissimus sit, adeò vt Stellæ noctu quam-maximè fulgeant, atque scintillent; cùm tamen in Australioribus regionibus creberrimè aut Cælū alias nubibus obductum vdum sit, & cœlestibus considerationibus minus pateat.* Meminit subinde Land-grauium exoptasse sibi (nimirum Tychoni) Australiorem sedem; *idque*, inquit, *optima intentione eum fecisse non est dubium, fortè etiam quò me istbuc alliceret: atqui ego*, pergit, *existimo in Dania non pauciores, quàm vel in Hassia, aut quavis alia Germaniæ parte (vti de cæteris Europæ regionibus nunc non dicam) obtineri posse Siderum obseruationes; nisi quod nonnulla Stellæ in Australioribus plagis oriantur, quæ in Borea perpetuò latent: quod tamen non magni est momenti, nec ad Astronomiæ restaurationem admodùm conducit. Testari id poterunt*, ita adhuc pergit, *Libri vnus, & viginti manu-scripti, qui penes me sunt, totidem annorum accuratissimas obseruationes in Dania peractas complectentes; quos, & quales vix alibi, vt in magis Meridionali regione à quoquam intereà (absit inuidia dicto) obtentas esse arbitror: In quibus non solùm omnium Planetarum singulis annis, & ne quidem Mercurio rarius, ob intacrem à Sole digressionem apparente, loca, & vicissitudines crebro, & multifariam explorata habentur; sed & Inerrantium Stellarum, quotquot visui vtcumque patent, positus subtilissimè denotati sunt.*

Quod ad ædificia demum attinet; ea ferè scribit, quæ in praxin deduxit, quæque intelligi ex ante-dictis licet. Vnde & adhibet, quasi in exemplum, Orthographiam, Ichnographiámque tam Vraniburgi, quàm Stellæ-burgi, vnà cum appositis singularum partium descriptionibus, Topographiáque etiam Insulæ. cui quod subiicit, non videtur heic prætereundum, *Insumpsi autem*, inquit, *in hæc omnia vltra Tonnam auri. Quæcunque enim, siue è Beneficijs regijs, siue proprijs reditibus annuis conquirere licuit, in eos vsus expendebam: vt de molestijs, & laboribus ingentibus, quos istheic per annos XXI. sustinui, nihil addam. Ex his, & alijs quivis cordatus facilè æstimare poterit, me non-nisi grauissimis de causis, præsertimque in hac quinquagenaria ætate, & magna familiæ copia, Insulam tanti constantem, vnáque Patriam dulcissimam, inque ea sanguine iunctos, atque amicos quam-plurimos deseruisse. Quæ verò, quantáque me ad hoc impulerint, volens heic subiicio. Interim serenissimū Regem meum Christianum IV. Dominum Clementissimum, qui laudatissimæ memoriæ Patri Friderico Regi horum istheic Fundatori, & Promotori nuper successit, lubens excusatum habeo. Neque enim ambigo, si tempestiuè & sufficienter, quæ hoc negotium Regno fortassis non subhonorificum concernunt, ipsi proposita fuissent; quin pro ea, qua est, heroica natura, & ingenio perspicaci, generoséque animo, & ad ingenuas artes propenso excellenter proditus, hæc Regibus dignissima studia clementer, & liberaliter in suo Regno conseruaturus, ac perpetuaturus fuisset. Sed fortè sic erat in fatis, quò Astronomiæ restauratio latiùs promulgaretur, atque vniuersalior redderetur. Quin & hoc quivis facilè perpendet, quàm seriè & anxiè Astronomiæ restauratio nobis cordi sit, cùm tot labores, atque impensas, tot conturbationes, & aduersitates eius causa fortiter ferre voluerim; adeò vt, ne patriam quidem, ac charissima quæque derelinquere dubitârim,*

Tantus amor nobis Astrorum expangere normas!

Neque verò sunt etiam heic carmina illa reticenda, quæ inter describendum Vraniburgum illi exciderunt,

Vrania sacrata domus, specula inclyta Cœli,
Excelso fundata loco, firmatáque vallis,
Arboribúsque, herbisque suis circumsita in hortis;
Quater septenos lustrasti cuncta per annos
Sidera, dum caput augustū sustollis Olympo;
Sic cine spreta taces? sic nunc orbata quiescis?
Forsitan id Superis visum, quibus enthea cura:
Ne magna exiguis stringantur munera claustris.
Sic voluunt; variántque vices terrestria quæque;
Sit tibi laus soli, qui Cœlum, & Sidera torques.

Sed

Sed hæc quidem de Opere illo, cui cum VVandesburgi excuso factus titulus, *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ Mechanica*; idque cum subiuncta, non Tychonis ipsius effigie, vt in Noribergensi editione, sed imagine illa, cui fuisse adscriptum superiùs memorauimus: *Suspiciendo despicio*, vti & alia ipsi obuersa opposita fuit ad Operis calcem, cum hac adscriptione: *Despiciendo suspicio*. Dies porrò ad quem factam Nuncupationem retulit, fuit vltimus anni seu pridie Kalendas Ianuarias, vt foret occasio transmittendi Librum, quasi Strenam ad Cæsarem. Transmisit verò etiam exemplum MS. Catalogi, quem tempestiuè absoluerat mille Affixarum Stellarum (ducentis nempe interstitis, additisque ad octingentas, quarum in Libro de Noua Stella Canonica expositio est) idque præmissa, quasi in locum Præfationis Epistola, ad diem Ianuarij secundam relata. Deduxit fusiusculè in ea quid fuisset à Maioribus, quid à seipso præstitum circa obseruationem, consignationémque Stellarum Inerrantium; & cuiusmodi essent quædam Tabulæ Catalogo transmisso subiunctæ. Quia enim fuit Longitudo, Latitudoque Stellarũ relata ad annum completum M. DC. ideò attexuit duas Tabulas, quarum in Progymnasmatis altera antecedit, altera consequitur Canonicam expositionem de Stellarum progressu in longitudinem per annos antecedenteis, pérque consequenteis ducentos, Tabulam item, quæ ibidem exstat, continens centum selectarum Stellarum Ascensiones rectas, & Declinationes ad annos completos M. DC. & M. DCC. Tabulam quoque Refractionum, quæ in eodem Libro, ac præterea Tabulas duas continenteis Longitudinem, Latitudinem, Ascensionem rectam, & Declinationem XXXVJ. Stellarum, XIJ. ex Zodiaco, XIJ. Borealium, XIJ. Australium, tam secundum ipsum, quàm secundum Alphonsum, & Copernicum, vt quid inter istos, ipsúmque foret discriminis, constaret. Pertexuit & vsum harum Tabularum, primarúmque duarum speciatim, in quorum exemplũ Natale ipsius Imperatoris tempus assumens, ipsum retulit ad annum 1552. & diem Iulij 18. Ad Præfationem vt redeam, illam hisce verbis conclusit; *Tibi verò*, Augustissime Imperator, *hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisse, & reuerenter omnium primò offerendam censuimus, vt tua clementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me & ea, quæ tracto cælestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis huius anni strenulam, vt tua Imperatoria Maiestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meáque studia omnia ad obsequia quæuis pro virili præstanda paratissima, quàm humillimè voueo. Dabantur prope Hamburgum in arce Rantzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ & Cimbricæ Chersonesi, Anno 1598. postridie Kalendarum Ianuarij.*

Quod heic dicit Catalogum fuisse Cæsari primò offerendum, facit, vt obseruem curasse Tychonem per hæc tẽpora plura per Studiosos exscribi memorati Catalogi, Præfationísque, & adiunctorum, quæ ad varios mitteret, exempla. Quippe aliqua destinauit ad celebreis quásque Europæ Academias, testatúrque Keplerus se vnum, cùm ab eo in Styriam rediret, habuisse quod ad Academiã Viennensem (quoniam eò quapiam occasione erat digressurus) deferret. Vbi notandum, cùm Keplerus Catalogum sibi ex eo descripsisset, descriptum hunc esse, quem Suum appellat, cùm ad Tabularum Rudolphinarum calcem recenset, quid discriminis circa aliquarum Stellarum designationem adnotârit. Destinauit & aliqua ad Mathematicos præcipuos, imprimis verò ad Maginum, qui Hipparchi commendationem ex primo Progymnasmatum Libro referens, addénsque Ptolemæum eius vestigia insequutum nomen obtinuisse Principis Astronomiæ, haberi id dicit *in Præfatione, quam*, inquit, *ad Rodulphum secundum de Inerrantium Stellarum verificatione conscripsit, & mihi manuscriptam, cum earundem Stellarum absolutissimo Catalogo communicauit, vbi censet descriptionem Stellarum Fixarum, quæ ex Ptolemæi magna Constructione ad nos propagata est, fuisse ipsiusmet Hipparchi.* Denique destinauit etiam ad Magnates aliquos, literarúmque, & literatorum fautores, vnumque præ cæteris ad eximium Principem VVolfgangum Theodoricum, Salisburgensem Archiepiscopum, quod mihi aliquando, erudito Roræo intercedente, concessit in manus. Fuit verò Catalogus cum adiunctis magnificè compactus in vnum cum Mechanica Codicem, in cuius pagina Mechanices titulum præcedente exaratum manu hoc fuit, *Illustrissimo, & Reuerendissimo Principi, ac Domino, Domino VVolfgango Theodorico Archiepiscopo Salisburgensi, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Legato, Domino suo Clementissimo.*

Accipe clementi, Princeps VVolfgange, fauore
Organa Sidereas apta notare vias.
His ter septenos lustrauimus Astra per annos:
Sustinuit tantum donec Huenna decus.
Ast vbi tam grandeis ea paruula ferre triumphos.
Amplius haud valuit, fatáque versa retrò:
Prouida Diua Poli, cernens instare ruinam,
Transtulit hæc aliò, quò mage tuta forent.
Indignum reputans sua Sacra perire sub Arcto,
Qualia vix alibi splẽdidus Auster habet.
Ergo Cæsaribus nunc consecrátque, dicátque,
Fulta sub auspiciis, Magne Rudolphe, tuis.

Illustrissimæ, & Reuerendissimæ Celsitudinis vestræ summissè addictissimus Tycho Brahe dd. Suscripsit nimirùm Tycho manu propria. Pagina verò antecedens Præfationem, cum Catalogo, sic habet,

Hos quoque stelliferos cape, Princeps inclyte, fatus,

Quos

Quos operosa diu noxque, diésque dedit.
Debuerant equidem quibus orti, fulgere in oris,
Et iubar heinc imos spargere ad Antipodas:
Ni superis aliter visum, qui fata gubernant,
Vraniaque aliter, quæ sua Sacra fouet.
Nescia contemni, fraudari, odia inuida noxas,
Censuráśque rudeis, Sorditiémque pati,
Plurima quaque aliàs fanda, atque infanda tulisset,
Regna nisi mallet nunc peregrina sequi.
Nec peregrina tamen; Cælum tota vndique Tellus
Suspicit, æthereis, inuigilátque viis.
Prosperiora igitur cælestia Numina spondent:
Tanta nec ingratis sunt peritura viris.

Cùm sit portò de hoc Codice quidpiam iterum infrà attingendum, iuuat heic solùm circa Stellarum Catalogum subiicere, consentire eum quidem parte maxima, tam cum inserto in Librum primum Progymnasmatum, circa octingentas Stellas, quàm cum Keplerino circa ducentas additas; sed & præferre aliquid tamen non contemnendi discriminis, quod si hic locus pateretur, non inuitus in gratiam Studiosorum commemorarem. Quippe præter Stellas plus minùs viginti, quarum Longitudo, Latitudóve non ampliùs differt, quàm minuti dimidio; sunt vltra triginta, quarum aliquæ differunt, non minutis modò vno, sex, septem, nouem, decem, viginti, triginta sex; verùm etiam gradibus vno, duobus, quatuor, quinque, octo, decem. Aliàs fortassis dabitur occasio commodior ista recensendi; obseruo duntaxat videri tam hunc, quàm Keplerinum Catalogum, eósque, quos ille Longimontani, & Piseri, vt à suo interdum discrepanteis, citat, non videri ex eodem quasi prototypo, ectypóve descriptos; quando præter mox infinuata discrimina, Stellæ pleræque aliter in hoc, quàm in illis indigitantur; habentúrque in hoc ex constellatione Ophiuchi Stellæ xij. quas Keplerus suo defecisse testatur; itémque vna in Geminis, vna in Ophiuco, vna in Eridano; quarum ille non meminit; ac nomina etiam duarum in Cycno Stellarum, quæ ille non apposuit. Sed heic quidem hac de re nimis.

Cùm prouidisset intereà Tycho duas fore insequente Februario Eclipseis, alterá Lunæ, alteram Solis; ideò aliqua Instrumenta suis à thecis eduxerat, Quadrantémque, & Armillas speciatim, quibus etiam obseruauit attolli VVandesburgi Polum grad. 53. min. 36. Quanquam & vt educeret, non postrema illi fuit causa prona voluntas Ioannis Molleri, Mathematici Brandemburgici, qui tempore quidem coronationis Regis illum in Huenna inuiserat; sed non satis tamen pro voto morari cum ipso potuerat: & cùm deinceps Regina fuit Brandeburgo deducta in Daniam, sese in comitatum dedit; & non reperto illeic Tychone, ad eum in Holsatiam deflexit. Fuit ipsi, vt Mathematicum Ingenium, sic manus ad Mechanicen huc facientem industria; vnde & obsequio affectus pleno accedente, quandiu cum Tychone illeic fuit, Studiosorum, quos Tycho semper sustentabat, pensis, & laboribus præfuit, ac posteà discedens pollicitus est, vbicunque Tycho sedem poneret, se ad ipsum, venia à suo Principe impetratâ conuolaturũ. Quod idem quoque pollicitus Dauid Fabricius Frisius est, qui ipsius famâ permotus eum illeic morantem inuisit, & suam in obseruando industriam eximiè probauit. Sed de Eclipsibus vt dicam, contigit, ea, quæ Lunæ fuit, die eius mensis x. manè; cumque desierit Lunâ iam infra Horizontem demersâ, deduxit, calculo adiuuante, contigisse Vraniburgi eius Medium hora 6. min. 7. Non fuit autem, vt sperârat, totalis; siquidem superfuit per summum defectum digiti dimidium. Ad Solarem quod attinet, obseruauit illam die eiusdem mensis xxiv. etiam manè: & ex initio, quod adnotauit hora 9. min. 52. aliisque phasibus, deduxit Medium fuisse Vraniburgi, tribus circiter gradibus orientalioris, hora 11. ac min. 16. idque cum defectu digitorum 9. min. 20. Nihil morandum interim est, quod Keplerus in Opticis scripsit, fuisse hanc Eclipsin in Huenna Daniæ a quodam Tychonis studioso contemplationis huius causa in Insula versante, obseruatam; siquidem ipsemet se posteà in Rodulphinis Tabulis fuisse hallucinatum ait, agnoscitque obseruationem, qua Finis proditur hora 12. min. 32. neque Tychonis esse, neque Vraniburgicam omninò, sed Dauidis Origani Francofurti ad Oderam commorantis.

Quo loco id videtur adnotatu dignum, quod ipse Origanus de se huiusce Eclipseos occasione narrat. Videlicet, cùm in priore Ephemeridum editione deduxisset, supputatione ex Prutenicis Tabulis confecta, debere Eclipseos initium Francofurti contingere hora 8. min. $50\frac{1}{2}$. ac totalem penè futuram (digitorum quippe 11. min. $57\frac{1}{2}$) ideò fuisse maturè se ad obseruationẽ illius accinctum, & plerique quidẽ Academiæ collegis, studiosísque adstantibus. Euenisse autem, vt initium contigerit, sesqui-horâ tardiùs; quippe hora 10. min. 20. & defectus summus non fuerit, nisi digitorum 9. aut perparum ampliùs: ne de duratione aliquid adiiciam quæ fuit etiam dimidio horæ, aut aliquid ampliùs, prædictione minor. Fuisse proinde occasionem factam calumniandi & artem, & artificem; vtcumque ipse quidem rectè calculos ex datis Tabulis subduxisset. Subiicit verò, *Calculus autem Tychonicus adeò exquisitè quoad tempus, & quantitatem cum obseruationibus consensit, vt postquàm Tabulas Tychonicas nactus sum, communicante mihi illas circa Pentecostes ferias anni M. DC. I. doctissimo Viro Ioanne Mollero Illustrissimi Electoris Brandemburgici Domini mei Clementissimi Mathematico præstantissimo, amico meo singulari, & ex iis in hanc Eclipsin inquisiui, summoperè admiratus fuerim, tam accuratam limitationem in motibus Solis, & Lunæ Tychonem adhibere potuisse, vt à meis obseruationibus calculus quidquam etiam fere deflecteret.* Supposuit autem Origanus Meridianum

Franeo

Francofurtensem duodecim minutis temporariis ab Vraniburgico distare.

Non multò pòst accepit Tycho Vratislauiâ literas à Iacobo Monauio, ex quibus nouit Longomontanum tum eò accessisse, eum fuisse discessurum Lipsiam: quare literas ad eum Lipsiam dedit, hortatúsque est, vt ad se, priusquàm VVandesburgo digrederetur, accederet: quippe esse aliqua, de quibus agere præsens cum ipso vellet, neque tamen commodum foret ea chartis committere. Et, *si*, inquit, *viaticum tibi ad manus non est, mutuò ab aliquo peto, vel oppignera quid à me, qualecunque tandem sit, bona fide redimendum: aut aliquis pro te spondeat, faxo, vt illi sit indemne. Non est, quòd verearis, ne te heic vltra voluntatem detineam: nam ipsemet non constitus heic diu manere.* Et statim, *Vide iam, mi Christierne, ne fallas expectationem meam; sed quamprimùm te heic sistas. Inuenies me vicissim gratum, vt huius pro me suscepti itineris non pœniteat.* Expetebat porrò Illum maximè, vt absolueretur Theoria Lunæ, & qui quaterniones primo Progymnasmatum libro deerant, mandari typis Hamburgi possent, ac in exempla inseri, quæ integra deinceps transferrentur. Nam ipse quidem vnum iam prælo quaternionem expresserat; sed restiterat in eo tamen, tum quòd scateret mendis typographicis, tum quòd Eclipses nuperæ aliquid adhuc ad perfectam Lunæ Theoriam deesse insinuassent. Interim verò, quia nôrat ex præteritarum Nundinarum Catalogo extare Nicolai Euerhardi Ephemeridas, ex Nouis Tabulis (vt titulo quidem præferebatur) quæ Hamburgi venales non forent; adiecit, vt earum exemplum deferret, & si quid præterea, quod nosset fore gratũ, occurreret ac innuit, quàm gratè habiturus esset, rescire ex ipso quales essent Libri, & Manuscripti potissimum (ac venales-ne, & quo pretio) quos penes VVittichij sororem, Monauio ducente, vidisset. Denique verò, quia superiore anno Raimarus Vrsus, ille Dithmarsus, Librum Pragæ ediderat de Astronomicis Hypothesibus, in quo Rothmannum quidem, & Roëslinum variis probris onerat, sed Tychonem innumeris, occasione eorum, quæ de se in Epistolis eius legerat: ideò, cùm eiusmodi Liber ad Tychonis manus recens peruenisset, isthæc occasione ipsius literis inseruit, *Vidisti proculdubio Plagiarij mei, impuri illius Vrsi, maledicentissimum scriptum, in quo præter alia innumera conuitia, meo, & meorum honori non parcit. Ego quidem refutatione illum indignum censeo, cùm omnem modestiæ limites, imò honestatis longè transcenderit: efficiam tamen, vt non impunè ferat. Cùm tibi de plagio ipsius, tum quoque omnibus circumstantijs, proculdubio ex aliorum, qui tunc adfuerunt, relatu innotuerit; rogo in charta designare velis, quicquid hac de re à tuis apud me commilitonibus inaudiuisti (ego quidem nonnulla adhuc recordor; sed poterunt aliqua tanto temporis interuallo, & inter tot alias curas mihi facilè excidisse) tum quoque quid alij in Academijs, vbi interea fuisti, de hoc maledico scripto sentiant. Verùm, vt tecum pleniùs, non tantùm de hoc negotio, quod ex alto despicio, sed & de alijs quibusdam longè maioris momenti loqui queam, cuperem quam-maximè, vt antequam heinc, &c.* Fuere autem hæ literæ xxiv. die Martij datæ, ac subsequutæ etiam aliæ eiusdem planè argumenti die Aprilis xj. verùm cùm illas Longomontanus accepisset Rostochij, VVandesburgum quidem aduenit; sed breui tamen exinde domũ, vt cõponeret res suas, discessit.

Sub idem tempus, cùm Tycho habuisset, quas literas Ioannes Keplerus ad ipsum in Daniam destinauerat (& quibus tamen, vt redderentur seriùs, discessus ex Dania occasioni fuerat) ad illas respondit. Nimirùm Keplerus ante annos quatuor è VVirtembergia patria euocatus in Styriam; vt Mathesin Gratij publicè doceret, tametsi valdè iuuenis (natus quippe VVilæ oppido Imperij, sed VVirtembergici agri, desinente anno lxxj. seu die Decembris xxvij. hora à Meridie sesqui-secunda; & aggressus Tubingæ an. lxxxix. studium Philosophicum; ac biennio post, Mœstlino monstrãte Mathematicum) conscripserat iam anno xcv. suum Prodromũ, seu Cosmographicũ Mysterium, *De admirabili proportione Orbium Cœlestium, déque causis Cœlorum numeri, magnitudinis, motuúmque periodicorum genuinis, & proprijs, demõstratum per quinque regularia corpora Geometrica.* Cúmque is Liber anno pòst fuisset Tubingæ editus, & Catalogo Nundinarum Vernalium, quas Tychonis discessus consequutus fuit, interscriptus, requisierat statim Keplerus, missis exemplis ac literis, quod ferrent de eo iudicium, viri Galileus, Maginus, aliíque viri celebres, sic ipse potissimùm Tycho, quem ex Mœstlino esse habendum, quasi Antesignanũm nôrat. Adde quòd reputârat Librum non fore illi prorsus ingratum, vel eo nomine, quòd eius mentionem aliquoties fecisset, ac speciatim capite primo, occasione probatæ sibi Hypotheseos Copernici, ac huiusmodi quidem verbis: *Vidit hoc fœlicissimus ille Tycho Brahe, Astronomus omni celebratione maior; qui quamuis omninò de loco Terræ à Copernico dissentiret, tamen ex eo retinuit id, cuius gratiâ rerum hactenus incognitarũ causas habemus; Solem nempe esse centrum quinque Planetarum.* Itaque Tycho literis, Libríque exemplo pellectis, responsum dedit, cuius argumentum, *hoc erat*, inquit ipse Keplerus, *vt suspensis speculationibus à priori descendentibus, animum potiùs ad obseruationes, quas simul offerebat, considerandas adijcerem, inque ijs primo gradu facto, postea demum ad causas ascenderem, & tale quid in sua potiùs Hypothesi, quam ipse Copernicana veriorem censebat, comminiscerer: denique, vt ad ipsum me conferrem; quippe qui iam mare transisset.*

Dimisit deinde Tycho Tengnagelium, vere ruente, in Hollandiam, ac illi commisit, inter cætera, Librorum à se typis mandatorum exempla, offerẽda cum literis Mauritio Nassauio, Principi virtute bellica illustri, & Matheseos per quàm studioso, qui vt munus gratè accepit, & perhumaniter rescripsit, ita se daturum operam recepit, vt Tycho euocaretur ab Ordinibus, ac tam præclara studia

impensis

impensis liberalibus fouerentur. Idem recepit quoque Barneueldius, authoritatis apud Ordines magnæ:& Iosephus etiam Scaliger, cui, tanquam viro nominis inter literatos magni, multum tribuebatur, pollicitus est nihil se intermissurum, quò minùs res perficeretur, ac vereri se solùm contestatus est, ne consiliis Ordinum lentè admodum procedentibus, is honos Regioni, & sibi voluptas pelliciendi ad se tanti viri præriperetur. Et certè Cæsar, re cognita, mandârat iam Procancellario, vt Tychonem accerseret, fidem illi faciens, fore, vt apud se exciperetur pro meritis, ac vt eius studiis promouendis nihil prorsùs deesset. Heinc per eam æstatem literas, non vnas, vt à Coraducio, ita ab Hagecio accepit, quibus vt in Bohemiam quam-primùm accederet, fuit sollicitatus; & Ranzouius literas quoque à Coloniensi Electore habuit, quibus sperare se optimè de accessu Tychonis ad Cæsarem significauit; adiecitque, si præter suam omnem exspectationem contingeret, vt illius studiis non satis liberaliter consuleretur à Cæsare, se idipsum sūma animi alacritate præstiturum. Hacce de causa rescribens Tycho ad Scaligerum, & Librorum exempla transmittens (imprimísque de Noua Stella, in quo insigne eius elogium) tum gratias egit pro tanto affectu, tum declarauit se non inuitè in Batauiam demigraturum, quippe placere sibi solertia eius regionis ingenia; at obstare, quòd, dum per annum in ipsis Germaniæ, ac Daniæ finibus moratur (vt videat, num interim patria, cuius amore distinetur, saniora capiat consilia) inuitaretur à Cæsare, ac in eo sit, vt Pragam ad ipsum contendat. Quod si fortè ea profectio pro votis non successerit, Ordinésque se, & sua studia pro illius adhortatione, & hospitio excipere, & liberaliter prosequi, vt alia solent, voluerint, se haud illubenter, cum toto apparatu Astronomico, ad eos concessurum.

Atque hæ quidem literæ fuere VVandesburgi ex arce Ranzouiana, die xxiij. Augusti conscriptæ: quò magis est mirum Keplerum, cùm de Eclipsi Lunæ totali, quæ die sexta eiusdem mensis fuit obseruata, loquitur, referre eius obseruationem, quasi à Tychone habitam VVittembergæ. Scilicet illa adhuc fuit, tum obseruata VVandesburgi, tum ratione habita Vraniburgici Meridiani, relata ad horam eius diei 7. cum min. 37. & Tycho illeinc non discessit, neque VVittebergam peruenit, nisi procedente autumno. Deduxit porrò quidem secum filios, studiosósque, ac transtulit simul apparatum Organicum; at reliquit tamen vxorem, & filias, cum parte maiore supellectilis; videlicet quasi semper ambigens de peregrinationis successu. Quòd cœpto autem itinere, non Pragam vsque pertexit, sed VVittebergæ constiterit (vbi vsus est ædibus, consuetudinéque carissimi Iessenij) causa quidem fuit, quòd & Pragæ grassari pestem, & Cæsarem ea de causa abiisse Pilsenam inaudiit; sed fecit etiam maximè, tum quòd experetet vberiùs quale crearetur sui desideriū apud Cæsarem experiri, tum quòd cogitaret posse illeic se subiicere prælo quaternor, aut quinque residuos circa Theoriam Lunæ quaterniones (duobus iam antè Hamburgi cusis) sicque Librum primum Progymnasmatum integrum in Bohemiam transferre. Quin etiam, quia Longomontanus spem fecerat breui absoluendi suæ pro Tychone Responsionis, aduersus Craigiū, de quo iam antè dictum est, sperauit posse se quoque illam ita prælo subiicere, vt ex illius accessione Tomus de Cometa effectus completior, deferri quoque eodem posset: quocirca & illeinc non discedere ante hyemem exactam constituit. Hac certè de causa ipso anni fine rescribens ad Longomontanum, qui è patria rediens Vandesburgum accesserat, & muliebrem illeic familiam (donec Andreas famulus à se rediret, ac vbi esset, & quî valeret, renuntiaret) suâ recreabat præsentiâ, significauit velle se, præter quaterniones, quos sub prælo haberet, duos illos recudere, quos ille fuisse corruptè adeò Hamburgi cusos querebatur; cùm & posterior etiam recusus, quàm antè inemendatior, foret. Aperiit etiam, quo desiderio maturari ab illo vellet refutationem Craigij, vt posset quoque mandari typis.

Vt constet verò quanto affectu in virum semper fuerit, *Si res*, inquit, *tuæ vllo modo id ferent, vt ad me accedere possis feceris mihi rem apprimè gratam, nec tibi infrugiferam. Cùm enim anteà à te intellexerim, & hæ tuæ literæ* (scilicet VVandesburgi datæ) *non obscurè insinuent, quod in Academiam aliquam exteram ascendere cupias, vbi secundùm conditionem, atque ætatem honestè viuere possis; poteris id sanè aliquantisper non incommodè fieri, donec diuina prouidentia res meæ quietum, & certum locum in portu exoptato, & firmo, concedente, uti spero, Cæsare, obtinuerint. Tunc meliùs tibi, & tuis commodis prospicere non omittam; interim etiam de liberali sustentatione meis sumptibus tibi prouidebo, nec quicquam tibi deesse patiar, quod opportuna viuendi ratio exigat: atque vbi præsens fueris (neque enim de tua erga me voluntate, aut obsequio quidquam dubito) pleniùs de iis, quæ tibi vsui esse poterint, inter nos agemus.* Ac statim, *Tu verò, mi dilectissime Domine Christierne, te in quam primùm resolue: Ego tibi & tuis commodis, quantum in me est, nullatenus sum defuturus, sed omni beneuolentia, & ad meliora semper promouendi amore, & animi propensitate prosequar: idque reipsà, potiusquàm verbis, quam-primùm se occasio obtulerit ostendam.* Eodem spectant quoque aliæ literæ die xj. 1599.
Ianuarij insequentis conscriptæ. Addit verò in ipsis Tycho non putare se, vt Vrsus ille Professionem Mathematicam Pragæ adeptus, aduentum operiatur suum; quare & se operam daturum, vt Longomontanus illi substituatur; sin VVitteberga magis arrideat, adesse illeic Professorem, qui Vrso lubens successurus, locum lubens cessurus sit. Præterea autem literas hasce Longomontano redditas fuisse, non VVandesburgi, vnde abierat, sed alteras Ripis, alteras Rostochij. Præterea rursus, cùm prouidisset fore se diutulè VVittebergæ, fuisse assensum Tengnagelio exoptanti Italiam per Hiemem inuisere,

ac

ac illi idcircò literas dedisse cum ad alios, tum ad Maginum, qui ipsum Bononiâ sub anni initium transeuntem, Romámque pergentem, perquam beneuolè excepit.

Contigit intereà, hoc est die mensis Ianuarij vltima, Eclipsis in Luna totalis, quæ VVittebergæ obseruata, non parum laboris Tychoni creauit. Nam retulit eam quidem respectu Vraniburgici Meridiani ad horâ matutinam 5. & min. 50. (habitâ nempe Meridianorum differentia minutorum 4. vti ex descriptione Eclipseos, quàm Melchior Iostelius Tychonis consilio euulgauit, constat) sed interim tamen, quòd Tabulæ motuum, quas putabat se tot iã tentamẽtis rectè instituisse, quibúsque edẽdis iã tum incumbebat, tẽpori illios nõ respõderint, ideò peruidit aliquid adhuc inexplorati itineris circa Theoriam Lunæ superesse. En proinde quid literis die Martij xxj. ad Longomõtanum Rostochij versantem datis hac occasione scripserit, *Constitueram heic edere sex illos quaterniones, qui in Luna desiderantur, atque sic Tomum Primũ Progymnasmatum absoluere, vt in hisce Francofurdianis Nundinis exstare possent: & iam inchoatus erat labor ille Typographicus, postquàm papyrum meam impressoriam VVãdesburgo acceperam; verùm, dum Eclipsi Lunæ die vltimo Ianuarij diligenter heic per mea Instrumẽta attendo, deprehendi eius Initium per duas quintas vnius horæ quamproximè calculum præuertere; ideóque à proposito destiti, donec huic deuiationi prouisum fuerit. Scis enim me exactam requirere concordantiam, quoad fieri possit. Nec satis mirari possum, qui fiat, quòd Eclipsis anni lxxxij. in Ianuario etiam facta, ac propè Apogæum tam bellè nostris numeris conueniat; hæc autem pariter iuxta Apogæum, & eodem anni tempore ita discrepet. Suspicor igitur aliquam adhuc inæqualitatem anomaliæ Lunæ subesse, quæ post aliquot annos peracta Eclipsium ad similia fermè loca restitutione, præsertim iuxta Apogæum, & Perigæum euidentius pateat. Qua de re tecum, qui omnes nostras Eclipses diligenter examinasti, atque ipsarum varietatem perspectam habes, conferre aueram, vt eò citiùs huic obstaculo succurratur; quod facilè fieri posse existimo: sum enim iam in alijs rebus occupatissimus, vt satis huic disquisitioni vacare nequeã. Si igitur me accesseris cum auriga VVittebergensi, vbi isthuc reuersus fueris, rem mihi apprimè gratam, nec tibi inutilẽ præstiteris.* En verò quid hisce subiiciat, *Sum*, inquit, *denuò euocatus Pragam, ex clementissimo Cæsaris mandato per literas amplissimi Domini Procancellarij Coraducy (vt ex adiuncto exemplari videas) & paro nunc omnia ad iter quod tamen ante Pascha ingredi non licebit, ob aquarum nimiam copiam, postquàm niues subitò dissolutæ sunt, vias difficillimas, & periculosas reddentem. Si adfueris, & me comitari libuerit, dabo operã, vt tuis rebus rectiùs consulatur, quàm vspiã alibi. Sin verò hic manere, aut redire isthuc mauis, erit & hoc tibi liberum, Ego tuis commodis quocunque modo, quantũque in me est, sedulò studebo: non patiar vllum erga te officium desiderari. Vale, & literas has nemini ostende.*

Itaque, cùm pestis Pragensis desæuisset per hyemem, & Imperator sese in vrbem vere appetente recepisset, discessit eò, Tycho vere procedente. Cùm accederet, misit ad eum Cæsar, qui ipsum in Curtianas ædeis in Retschino sitas (quas & iusserat in illius vsũ apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad se salutandum, priusquàm illeic congruè interquieuisset, induceretur. Inductum deinceps dicere non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui & non diu suspensam hærere illius mentem voluit, sed statim rata ipsi fecit in annuam pensionem tria aureorum (Goltguldẽn) millia: ac recepit quoque se prima quaque occasione addicturum illi, familiæque, & posteris idoneum, insignéque feudum; ac domum etiam intra vrbem, in quam dum luberet, se reciperet, pro suo genio vitam acturus. Posse illum intereà Curtianas ædeis incolere, quibus non fuissent eius studiis exercitationibúsque, siue Astronomicis, siue Chymicis, siue quibuscumque foret libitum, accommodatiores repertæ; aut, si forrè ea extra vrbem tractare magis commodum foret, varias sibi esse in vicinia arceis, quarum esset ipsi visam omnium opportunissimam concessurus. Mãdauit prætereà, vt quicquid quocumque modo necessarium videri posset, ministraretur: ac effectum proinde est, vt Tycho dicere nihil aliud in animi grati testationem potuerit: quàm verbis idoneis, quibus eum testatum faceret, deficientibus, incubiturum in eo se, vt totum pro se Cælum loqueretur; ac tota sciret Posteritas, quanto perfugio Reginæ artium Princeps maximus, optimúsque fuisset. Non addo, quanto eum affectu complexus Coraducius fuerit; qua beneuolentiæ testificatione Barovvitius; qua exsultatione Hagecius; addo solùm fuisse eum sibi, suæque fortunæ gratulatum, quòd sibi, vt alteri Æneæ fata ostendissent quietas sedeis, vbi esset fas regna Vraniæ resurgere; vbi tot illas machinas, quasi erranteis Deos, agitatáque Numina considere licitum foret: vbi demum posset illud dicere, *Perieramus, nisi periissemus*. Heinc, quam-primùm lustrata domo, ac penè adoratis, vt sic dicam, quacumque per eam incedebat, optimi Curtij vestigiis (deprehendit autem vt peramplam, ita magnificè exstructam) delegit locum maximè omnium obseruando idoneum; ac fieri curauit pedestallum fulciendo Organo comparatum, ad quaterna cuius latera oblonga hæ fuere depictæ effigies: in vno quidem Regis Alphonsi, ac sub eo sedentium Ptolemæi, & Albategnij: in altero Caroli V. ac sub eo Copernici, & Appiani: in tertio Rodulphi II. ac sub eo ipsius Tychonis, solius mensæ assidentis, inque Cæsarem respectantis: in postremo Friderici II. Regis Daniæ, ac sub eo arcis Vraniburgi, cum subscripto hoc aureis literis Epigrammate, quod Christophorus Arnoldus Silesius, Poëta laureatus condidit;

Vrania sacrata domus, tuus incola vbi nunc?
Parte Rodulphæa, respice, Tycho sedet.
Solius auspiciis quia gloria digna Rudolphi,
Sub quibus Astrorũ grãde perẽnet opus.

Hieronymus quoque Treutlerus, is scilicet

Iuris-consultus, quem in Land-grauij funere perorasse meminimus, cùm tunc versaretur in Cæsaris aula, hæc euulgauit carmina,

Marte Alphonsus erat magnus, sed maior ab Arte
Semper victurus, maximus & Tabulis.
Queis, licet eximius, licet haud respondeat Astris,
Digna tamen tanto Principe cura fuit.
Iam tua laus maior, maior tua cura, Rudolphe.
Qua noua plena nouo surgit ab Astronomo.
Hic est ille Tycho, modò quē submisit in orbē
Vrania, ille; orbi reddat vt Vraniam.
Omnibus Alphonsis fælicior vne Rudolphe,
Cuius ub auspicijs hoc reparatur opus.
Ægypti Astronomus clarus, sat clarus & ille,
Qui modò Terrarum currere fecit onus.
At mage tēporibus clarescent sidera nostris,
Aere, Rudolphe, tuo; Tycho, labore tuo.

Tametsi verò Organa suis è thecis educta explicuit, idque vt Rudolpho gratificaretur (qui & peruidere ea voluit, & exquisito eorū artificio delectatus est, & quo esset vsu studiosè accepit; & descriptis maioribus, quæ relicta in Dania fuerant, adhortatus Tychonē est, vt ea aduehi quamprimùm curaret) nihilominùs, quia breui agnouit non licere sibi in aula tam ampla, tantáque inuisentium frequentia, esse quantum vellet, quantúque opus foret, solitario, ac vnum omninò ex oblatis extra vrbem locis esse deligendum; ideò segniùs se ad obseruandum, donec in vrbe fuit, comparauit. Obseruata est tamen illeic, tum Eclipsis, quæ mense Iulio contigit, tum Poli altitudo, quam aliquoties venatus est ex Meridiana altitudine tam Solis, quàm aliquot Stellarum. Ac Pularem quidem altitudinem esse deprehendit graduum 50. min. $4\frac{1}{2}$. Quod spectat verò ad Eclipsin, quæ memorato Iulio, ac die eius xij. siue, stylo nouo, xxij. Oriente Sole contigit, non tam ipse eam obseruauit, quàm vni studiosorum obseruandam cōmisit. Quippe ad Longomontanum scribens, *Eclipsis*, inquit, *Solis in Iulio huius anni circa ortum visa. meis Instrumentis Pragæ quoque in turricula veteris Collegij obseruata est per Ioannem meum Hamburgensem, adstantibus alijs, deprehensúsque est Sol, cùm eleuaretur duobus gradibus, deficientibus saltem totidem* (hoc est duobus solùm) *minutis, quasi vnum digitum de limbo versus Septentrionem inclinato, interuentu Lunæ amisisse, & posteà successiuè rotunditatem acquisiuisse consuetam* Quibus ex verbis intelligitur Eclipsin iam tum fuisse decrescentem, cùm in Catalogo perhibeatur accessisse (accederéve debuisse) ad digitos treis, & horâ quidem 4. ac min. 8.

Quod dico autem, *die xij. siue, Stylo Nouo, xxij.* hoc facio, vt sit occasioni admonēdi hoc loco, quoscūque mensium, annorúmque dies memorauimus (nēpe dum obseruatum, actū, scriptum quid fuisse relatum est) esse eos habendos stylo Veteri, seu quasi ex Iuliano Kalendario, ex quo nulla facta detractio: id nempe, quia Tycho ad hoc vsque tempus huiusmodi stylo, provt apud Danos, aliásque aliquot nationes moris est, vsus fuit, ipsūque in Progymnasmatis cōstanter retinuit. Quos verò deinceps referemus dies, habendos esse stylo Nouo, seu quasi ex Kalendario Gregoriano, reformatóve, quod Iulianū diebus decem antecedit, propter detractos totidem ab anno vsque M. D. LXXXII. & mense Octobri (cuius cùm numerari deberet dies quintus, numeratus fuit quintus-decimus,) Id videlicet, quia Tycho deinceps hoc eodem Stylo vsus fuit, provt mos est in Bohemia, aliísque regionibus, in quibus Gregoriana Kalendarij reformatio viget. Qui certè anno superiore scribens VVandesburgo ad Scaligerum datas literas dixerat, *die xxiij. Aug. Stylo veteri*; scribens iam ad Longomontanum, datas *die xx. Augusti Stylo nouo* dicit: ac anno sequente, 4. *Augusti, Stylo nouo, anno Christi vulgari, &c.* Et Snellius aliquot ipsius obseruationes referens, quas appellat Bohemicas, eas descriptas dicit *Stylo Gregoriano.*

Porrò ex arcibus, domibúsve, quarum illi Cæsar extra vrbem optionem dedit, quasque sub Maij finē inuisit, tres fuere, quas ille splēdidissimas, iucūdissimas, eximias vocauit; vna Brandisium, altera Lyssa, tertia Benachia, seu Benatica; singulæ non toto vno die, dieíve dimidio ab vrbe distantes. Non delegit autem Brandisium, tum quòd situs foret aliquantò decliuior, tum quòd audiret Cæsarem eo maximè loco, tanquam venationi peropportuno delectari. Ex cæteris verò Benachiam commodiorem sibi visam prætulit, quā & Bohemorum Venetias, ob amœnitatem est interpretatus. Vnde & eam describēs, *Est locus*, inquit, *editus, vt vndique liber pateat horizon. Ædificia splēdida, & cōmoda. Propè est parua ciuitas ad fluuiolū Lisar in Albim excurrētem sita, ipsi arci quasi contigua. Distat Pragâ quinque milliaribus, via exsistente plana, vt iter saltem* (hoc est tantùm) *sit sex horarum, & ad Septentrionem quidē: sed non-nihil tamen ad ortum, versus Silesiam; ita vt Gorlicium duorum saltem dierum itinere hinc remoueatur.* Itaque quam-primùm cōmodum est visum, accersiit Cæsar Capitaneum, Præfectúmve Brandisij, mandauítque illi, vt Tychonem in Benachiæ arcis possessionem immitteret; & quicquid necessarium foret, prouideret. Quare & res præstita fuit sub diem Augusti xx. transitúmque Brandisio est, vnde literas ad Longomōtanum, tanquam in transcursu, & festinanter dedit. Quamprimùm illeic constitit, tenere se non potuit, quin carmina hæc funderet,

Subtraxti reditus, laudes, & temporis vsum;
Pluráque tentabas, Patria, damna mihi:
Ast ego, dante Deo, superans incommoda quæque,
Conscius & recti, nil tamen ista moror.
Ingenio, geniόque meo comitórque, fruórque:
Dania, in hæc poteras iuris habere nihil.
Restituit reditus, laudes, & temporis vsum,
Pluráq; præstabit Cæsaris ampla manus.
Ergo, ingrata, vale, mea Patria: Patria iam sit,
Quam mihi clementer, magne Rudolphe, dabis.
Donec in abstrusis, sine fine, & limite Cælis,
Ad patriā æternā, te duce, Christe, ferar.

Deinde

Deinde & hæc, quæ supra ianuam noui Obseruatorij legi voluit,

Qua Boreas venit, Rodulphus Sacra Secundus
Huc clemente manu transtulit Vrania.
Auspiciis igitur lustrêt nunc Cæsaru orbem:
Claret vt ille solo, clareat ille polo.
Dum Cælum Astrorum, dum Sol, & Luna manebunt;
Heinc tibi perpetuè nomina, Cæsar, erunt.
Gratiáque Astrorum Authori sit summa, quòd Astra
Exsilium in terris non tolerare sinit.

Hæc item supra ianuam noui Laboratorij,

Pyronoma secreta artis, qua terrea versat,
Ætheris astriferi viribus analoga;
Huc quoque Rudolphi traduxit cura secūdi,
Dum simul Arctois hæc reprobata forêt.
Ergo illi vt superus modò se manifestat Olympus,
Sic referet gazas infima Terra suas.
Felix in terris Cæsar, super ethera fœlix,
Ætheris, & Terra, cui sacra bina patent.

Scripsit quoque subinde Tycho, die videlicet vltima Augusti, ad Ioannem Georgium Herwartum ab Hoënburg Iuriscōsultum, & Duci Bauariæ à Secretis consiliis (ac deinceps quoque Cācellarium, Præfectū Svvabæ, &c.) quem nôrat à iuuene vsque impensè amantem, peritúmque Astronomiæ, & ad quem scribendi opportunitas proximis diebus fuerat oblata. Vbi verò illi fortunam exposuit, communicauit totam rationem Lunaris sui Systematis, cum adiuncto diagrammate, & calculos etiam Lunaris Eclipseos. Edisseruit insuper varia de Luminarium defectibus, deque eo, quòd Venus non comparuisse aliquādo præter solitum traderetur. Præterea autē illum deinceps rescripsisse mense Septembri Monachio; & lætitiam summam testatum, quòd prout animus sibi præsagierat, Cæsar ipsi eiusque studiis pro dignitate prospexisset, multa eruditè reposuisse, ac circa antiquorum obseruationes potissimùm, quas non exactas causatus est; insinuasse abs se collectas aliquot veteres Eclipseis, quæ eatenus animaduersæ, supputatæque à nemine forent, quasque aueret ex Tabulis Tychonicis expendere; nihil morari se soluendi cuiusquam trianguli difficultatem; soluere se enim multiplicationum, ac diuisionum vice, additiones solùm subtractionésque vsurpare (quod vt fieri posset, docuit post-modū suo Logarithmorum Canone Nepetus.) Quia verò Tycho exoptârat, vt ad cæteros Principes, quæ eruditionem non auersarêtur, sic ad Bauaros ipsos quoque Libros suos transmitteret, idcircò subiunxit Hervvartus, *Princeps mei clementissimi, id enim scire desideras, studijs quidē hisce non admodum afficiuntur; attamen literas, & literatos amāt; ita vt sperem munus illud suum, de quo scribu, futurum esse illis gratum, atque acceptum; mihi certè erit quàm gratissimum.* Adiecit porrò etiam hæc, *Habet sereniissimus Princeps meus Bibliothecam instructissimam, regiis sumptibus comparatam, & Libris MS. Hebraicis, Græcis, &c. refertam. Mitto hu iunctum Indicem Librorum Mathematicorum,* *quem velim apud te retineas, vt si fortè occurrat Liber aliquis, quem ex iis desideres, eius me certiorem reddere possis.*

Sed hæc vt mittam, cæteras inter eius loci destinationes, curæ præsertim fuit prouidere, quà exciperentur studiosi, numerosique viri idonei, variis in rebus adiuturi, de quibus, præter iam habitos, ad se euocandis sollicitus fuit. Scilicet & iam scripserat, & deinceps quoque ad Keplerum, vt accederet, scripsit. Impetrauit à Cæsare ad Marchionem Brandemburgicum literas, quibus ab eo petiit, vt suum Mathematicum, memoratū putà Mullerum, morari apud se aliquantisper pateretur, sic nempe ipsi, ac Mulleto, priusquàm VVittebergæ seiungerentur, conuenerat. Accersiit quoque ex orientali Frisia Dauidem Fabricium, partim quidem, vt sibi esset à priuatis concionibus, sed maximè, vt operam in Astronomicis præstaret; quippe cuius industriam nosset, ex quo aliquandiu collaboratorem VVandesburgi habuerat. Quin-etiam, quia ex literis à Rothmanno datis, & à Rollenhagio (Astrologo illo scilicet, quicum suū Thema natalitium communicauit) VVittebergæ acceptis, esse adhuc in viuis Rothmānum innotuerat: eapropter ad eum quoque scripsit, & ad se, si liceret quidem per valetudinem, inuitauit. Accepit verò tantò maiore cum voluptate eum superesse, quantò Vrsus Dithmarsus (siue, vt ipse loquitur, *Vrsina ista, & Dithmarsica bestia*) rumorem sp[...]erat fuisse ipsum pudendis nescio quibus morbis pridem infectum, & tandem confectum. Scilicet fuerat ille quoque Rothmanno eapropter infensus, quòd Cassellis transiens, & Tychonem conuitiis proscindens, repressus ab eo vehementer fuisset; ex quo hæc eius verba leguntur in literis mensis Septembris anni LXXXVI. *Plura scriberem, præsertim de impuro nebulone Nicolao Raymaro Vrso Dithmarso, qui superiori hyeme apud tuam Excellentiam typographicam literarum collectionem, & ordinationem, vt opinor, exercuis, &c.* Vtque hoc adhuc interiiciam, idipsum, quod Tycho coniecerat, euenit, quatenùs aliquantò post ad Longomontanum scribens, *Cæterùm*, inquit, *de fera ista Dithmarsica, nimis effera, & bruta, vt aliqua subiungam, licet indigna sit, cuius recordetur, scias istam ante aliquot septimanas, prout nuper retetus, Pragâ se subduxisse, sine malè sibi conscia, & quòd nullas pœnas per leges formidaret, siue quid aliud sinu suo latenter more suo ruminans. Sed inuestiganda tamen suo tempore per otium, atque in ius pertrahenda, & punienda, quod etiam optimè quique Pragæ suadēt.* Vocauit quoque duos, quos VVittebergæ nôrat, studiosos calculi admodum peritos, & acciri se per Iostelium petenteis: ne quid dicam de cęteris, quos etiam vltrò accessuros sperauit.

Non censuit verò ampliùs morandum, quò minùs mitteret quæsitum, & familiam residuam per Tengnagelium reducē, ac destinatū generum, & quæ maiora in Dania Instrumēta reliquerat: per primogenitū Tychonem. Fecit hoc porrò Cæsare, vt iam meminimus, hortante; & cum dedisset comitem fi-

lio Paſchalium Mulæum, ſcripſit quoqne ad Longomótanum, vt ſi ipſis vellet ſe tertium in itinere adiungere, & cum iis in Daniam, inque deſertam Inſulam proficiſci, ac eodem curru iu Bohemiam cum ipſis iiſdem regredi, intelligeret hac quoque ratione rem ſibi gratam eſſe facturum: *Vtpote*, inquit, *cùm ſciam te Inſtrumentis maioribus componendis, & conſeruandis, atque in ijs, quæ huc mechanicè facienda ſunt, ſolertem eſſe, eáque ritè præordinare poſſe, tum quoque vrgere, vt ſine temporis iactura omnia maturè, & rectè cõficiantur.* Subiunxit autem; *Scripſit iuſſu Cæſaris magnificus Dominus Barvvicius ſupremus Imperij Secretarius, Cæſari intimus, imò apud ipſum, Fac totum, vti loquuntur, ad Dominum Henricũ Rõmelium, vt Aſtronomicarum rerum, quaſcumque ibi reſiduas habuero, euectionem promoueat; & ego pariter ad Aula Magiſtrũ hac de re literas dedi.* Ac illi quidem tum diſceſſerunt; Lõgomontanus autem accedere tandem ad Tychonem prætulit, cùm ob verba illa, quibus concluſa Epiſtola, *Hæc feſtinãti calamo ad te exarata boni conſulas; atque deſiderijs noſtris, tuóque commodo morem gere. Videbis heic locum amœniſſimum, in edito, & ſaluberrimo aëre ſitum*: tum ob hæc, quæ priùs inſerta: *Exceptarem primo quoque tempore quaterniones pauculos, qui in Tomo Progymnaſmatum noſtrorũ primo deſiderantur, labore Typographico compleri: ſiquidem ea, quæ incuria Hamburgenſis Typographi perdidit, vſui, ſcis, eſſe nequeũt, nec VVitteberga ea recudere, ob causã tibi notam placuerit. Inueniemus facilè rationẽ, vbi ſimul fuerimus, quò obſtaculis, quoad nunc fieri poteſt ſuccurratur, vt Liber ïs breui in lucẽ prodire poſſit. Cogita enim quanto non ſolùm meo damno tot exemplaria tandiu mecum reſeruo, ſed & quàm deſiderio aliorum, minùs, dum publicatio differtur, ſatisfacio. Poterit etiam mox ſubſequi Prima pars ſecundi Tomi, quæ de Cometa anni* LXXVII. *vnà cum Apologijs huc pertinentibus luculenter agit: donec altera pars reliquorum Cometarum à nobis obſeruatorum deſcriptiones complectens (quarum fundamenta in promptu ſunt) ſubiungatur.*

Sed quid Longomontanus quidem eò appulſus peregerit, aut quandiu illeic cum Tychone moratus fuerit, dicetur poſteà. Interea, cum literis illis dixerit ſe iam obſeruaſſe Polarem altitudinem grad. 50. min. 16. ſcilicet ex Sole, & Stellis ad Meridianum appellẽtibus: adnotandum eſt fuiſſe eam deinceps illi obſeruatam min. $2\frac{1}{6}$. auctiorem, cùm per brumã venatus eſt, tam maximam veſperi, quam minimam manè Stellæ Polaris eleuationem, ex qua aliunde deducitur, diſtitiſſe tunc eam Stellam à Polo grad. 2. min. 51. ſec. 5. Tandem autem habita ratione obſeruatæ Cordis Leonis altitudinis, *Satis præcisè*, inquit, *ſcopum tetigerimus, ſtatuentes Benaticæ Poli eleuationem grad. 50. minut.* $18\frac{1}{4}$. Circa eiuſdem loci lõgitudinem, ſcribit Snellius aſſumpſiſſe eum illam in Lunari Eclipſi 9. min. temporaris Vraniburgicâ maiorem; idque, cùm in Solari Eclipſi paullò aliter. An verò cũ Eclipſis Solis ea videatur fuiſſe, quæ inſequente Iunio obſeruata Benaticæ fuit, & de qua dicetur aliquantò pòſt, Eclipſis Lunæ ea fuit, quæ mẽſis Ianuarij die XXX. anteceſſit, quámque in Catalogum, perinde, ac Solarem non retulit? Vtcumque ſit, notandum eſt, incipere ab hoc Ianuario, Kalendiſque ipſius, Spicilegium Obſeruationum tam Benaticæ, quàm Pragæ habitarum, quod à Snellio editum eſt. Eo continentur non modò Solis, ſed aliorum etiam Planetarum Meridianæ aliquot altitudines, ac non paucæ quoque eorumdem à Fixis diſtantiæ, etiam Mercurij; etiam Veneris interdiù conſpectæ, à Sole.

1600.

Heic iam, cùm Kepleri ad Tychonem acceſſus memorandus ſit, videtur res verbis ipſiuſmet dicenda. Ille ergo, poſt recitatum, quod & iam antè retulimus, literarum Tychonis argumentum, *Cùm*, inquit, *non ſtatim ego reſponderem, Braheus eodem argumento plures ad me per annum ſequentem ſcripſit Epiſtolas, quarum vna poſt aliam ſuâ quelibet morâ interpoſitâ, mihi ſunt redditæ. Interim Gracij diſſipato noſtro cœtu diſcentium, ipſe ſalarium, quod capiebam à Proceribus Prouinciæ, ſine opera, bene collocaturus, conſilium tandem cœpi Tychonem Brahe viſitandi, toties inuitantem.* Et commemorato Tychonis Benaticam vſque progreſſu, *Hæc omnia*, inquit, *mihi Fridericus Hofmannus L. B. Seyrus Imperatoris Rudolphi Conſiliarius aulicus, qui tunc Pragà venerat, retulit: me ad capeſſendum iter adhortatus eſt, loco mihi oblato in comitatu ſuo. Ita factum, vt ad Braheum venirem initio anni* M. DC. *quando Ferdinandus Archidux nuptias Gracij celebrauit cum conſobrina ſua Bauarica: breuique captis Brabeanorum laborum, viciſſimque exhibitis ingenij mei experimentis, pactus conditiones cum ipſo commorandi, quas Styriæ proceres ratas haberent; poſt aliquot menſium conuerſationem reuerſus ſum Gracium.* Nimirum, vt inde familiam transferret: quippe idemmet alibi tempus acceſſus, abitúſque ſpecialiùs definiens, *Anno*, inquit, M. DC. *menſe Februario, primùm ad Tychonem veni Benaticam, præſente Longomontano, crebris à Tychone literis è Styria euocatus, occaſione ab editione mei Myſterij Coſmographici ſuppeditata, pactúſque cum illo menſe Iunio, reuerſus ſum in Styriam, accerſitum familiam, & ſupellectilem librariam.*

Vides obiter adfuiſſe iam tum Benaticæ Longomontanum. Tametſi verò ille debuerat Lunæ præſertim incumbere; nihilominus occaſione Martis per ea tempora Acronichi, oppoſitioniſque ipſius cum Sole, quæ obſeruata die Ianuarij XXIX. iam fuerat, reperit Keplerus illum occupatum in corrigenda Martis Theoria, quæ adumbrata cum cæteris ex Dania vſque fuerat. Keplerus ergo, qui ad Tychonem accedens habuerat maximè in votis addiſcere veras correctáſque Eccentricitates, proportionéſque orbium, ac in Marte potiſſimùm, cuius eſſe Sidus inobſeruabile non abs re dictum à Plinio nôrat; idcircò lætatus ſũmoperè eſt factã occaſionem, quâ & edoceri hæc poſſet, & periculum facere meditationũ in ſuo Myſterio Coſmographico expreſſarum. Reformabatur tunc

Tabula

Tabula mediarum Martis oppositionum ab anno vsque M. D. LXXX. excogitataque Hypothesis erat, quæ eas omneis repræsentaret ad duo proximè minuta, secundùm longitudinem; vnde & constructa erat mediorum motuum Tabula, vnà cum æquationibus, ac diducti etiam motus medij tam Apogæi, quàm Nodorũ in circumstanteis quadringẽtos annos, vt de Solaribus dictum est: at quę erat fœlicitas secundum longitudinem, non eadem tamen in situ Acronicho secundum latitudinem succedebat; laborabatque adeò Longumontanus circa id, circaque orbis annui Parallaxin. Suspicatus ergo est Keplerus esse Hypothesin aut ritè assumptam; posseque rem fortè non malè quadrare ad ea, quæ in suo Mysterio præconceperat; ac ea de causa disquirere cum Longomontano, & Tychone cœpit, num posset alia ratio Hypotheseos institui, quæ tot loca Planetæ Eccentrica exprimeret, & falsa ne ea esse posset, quæ id eatenùs per omnem Zodiaci circumductionem præstitisset. Obtinuit proinde à Tychone, & obseruationum de Marte peruidendarum copiam, &, vt eisdem suo modo vti, suóque instituto accommodare posset, licentiam. Cùm non potuisset autem, donec Benaticæ fuit, rem perficere; illi tamen acriter adeò per aliquot annos deinceps incubuit, vt nouennio pòst, insigne Opus ediderit *De Stella Martis motibus, ex Obseruationibus Tychonis.*

Mitto porrò, cùm agnouisset intra primum octiduũ, quo cum Tychone fuit commoratus, placere ipsi, quemadmodum Ptolemæo quoque, & Copernico, Planetas in suis inæqualitatibus motum Solis respicere, non apparentem, sed simplicem; cùm ipse tamen in Mysterio insinuasset oppositum; ideò rem in Marte expendere cœpit; ac tametsi rem non planè euicit, priusquam inde discederet, occasioni tamen fuit, cur Longomontanus deinceps in Theoria Lunæ occupatus, deprehenderit inæqualitatem Lunæ menstruam esse alligatam ad verum, non ad simplicem Solis motum. Ac deprehendit quidem etiam, maximéque cùm animum ad Theorias Martis, Veneris, & Mercurij adiiceret, idipsum, quod Tycho ante annos nouem subodoratus fuerat, Eccentricitatem Solis in Progymnasmatis assignatam esse imminuendam, partemque illius tribuendam circulo æquatorio, vt si æquales arcus circuli Solaris inæqualibus mensurarentur temporibus: Verùm ipse Tycho, dum ex eo quæreretur; vellet-ne aliquam eius rei mentionem in Progymnasmatibus fieri, *Cùm*, inquit, *quantitas huius Æquantis nondũ exquisitè constet, in præsens intermittam; nam hoc quidem negotium tarde procedit; ego vero propero, vt librum, vel tandem aliquando edam.* Quare & minùs mirum, si dimissis tantisper tam Martis, quàm cæterorum Planetarum Theoriis, Longomontani industriam vsurpauerit, in luxata Lunæ Theoria constabilienda, quæ iteratò mandata typis in Librum tandem insereretur.

Cæterùm res penè perfecta iam erat, cùm fuit denuò quidpiam negotij factum ex Eclipsi Solis, quæ die vltima Iunij contigit. Siquidem cùm ex calculo, juxta factam eatenùs restitutionem instituto, vix ad digitos quatuor peruentura esse speraretur, digitos tamen quinque excessit, fuitque omninò maior digito plusquàm sesqui altero; atque adeò cùm cœperit minutis à meridie 46 & desierit hora 2. min. 47. duratio euasit sperata productior; fuitque idcircò aliquid adhuc Iulio insequente restituendum. Vtcumque sit, Longomontanus, præmisso Eclipseon à Tychone obseruatarum Catalogo, vnà cum mediis motibus tam diurnis, quàm annuis, qui Longitudinis Lunæ à Sole, Anomaliæ, & Latitudinis dicuntur, eam probauit Hypothesin, quam etiam XX. post annis in sua Astronomia Danica retinuit, hocque sub titulo exposuit, *Descriptio, ac demonstratio Theoriæ Lunæ, olim apud D. Tychonem B. in Bohemia Authoris operâ simul inuenta, & libro primo Progymnasmatum eius inserta.* Constat ipsa primum ex Apsidum linea, circulóque Eccentrico, cuius centrum ita moueatur super circulo per ipsum Mundi centrum transeunte, vt in qualibet coniunctione, & oppositione vnà cum Mundi centro coincidat. Deinde ex Epicyclo duplici, maiore nempe, qui motu menstruo in consequentia transferatur, & minore, cuius centrum quidem in superficie maioris erat in præcedentia (supernè videlicet) sed superficie tamen Lunam in consequentia duplo celeriùs sic reuehat, vt quoties eius centrum est in Apogæo maioris, Luna sit eiusdem maioris centro proxima, quod in coniunctionibus, & oppositionibus fit: quoties in Perigęo, remotissima, quod in Quadraturis contingit. Denique ex Circello circa maioris Epicycli centrum, in transuersa cuius diametro intelligatur fieri Variatio, seu quædam quasi libratio explicandæ inæqualitati à Tychone inter Quadraturas, & Syzygias hoc est coniunctionem, & oppositionem, deprehensæ.

Subiuncta deinde speciali pro Luna Æquatione temporis, tum Epochas motuum mediorum deducit, partim in collectis, partim in expansis annis, ab vsque M. CCCC. ad vsque M. D. CCC. ac in singulis etiam annis, mẽsibus, diebus, horis, minutis, cum adiuncta iis Tabula Prostaphæreseos Epicyclicæ, vnáque Elongationis à centro, & Eccentricitatis; & subiuncta ratione supputandi ex Tabulis (idque præter demonstrationem Geometricam) veram longitudinem Lunæ. Tum ad eruendum pari modo Lunæ latitudinem, adhibet & schema speciale, & Tabulam Prostaphæreseon pro motu Nodorum, qui non fuerat ante Tychonem inæquabilis habitus; & Tabulam ipsiusmet latitudinis, quæ ante eundẽ habita gradibus quinq; maior non fuerat, cùm ipse deprehẽderit excurrere illam ad vsque minuta 17½. vlteriùs; & exemplum (præter adiunctam similiter demonstrationem) eius eruendæ ex Tabulis; & modũ inuestigãdi Nodos, ac reducendi Lunæ loci ad Eclipticam, Tabella hac de re adiuncta. Tum exhibet variam Lunæ à Terra di-

ſtantiam, maximam putà terrenarum ſemidiametrorum 60$\frac{2}{3}$. minimam 52$\frac{3}{4}$. & cohærenter Tabulam Parallaxeon Lunarium, per ſingulos gradus altitudinis; & habendo quidem eam, quæ in ipſo Horizonte fit, Luna exſiſtente remotiſſima, minutorum 65$\frac{2}{3}$. & exſiſtente proxima minutorum 65$\frac{1}{3}$. idque cùm aliquot ſubiunctis exemplis, & adhibita etiã Refractionum Tabula, habendo maximam, ſeu illam, quæ in Horizonte creatur, min. 33. illam, quæ in vno altitudinis grad. minut. 25. atque ita ex ordine: penè vt dictum eſt circa Solem. Tum demùm tradit methodum ſupputandarum Eclipſeon. Declarat nempe, qua ratione inquirere tempora Syzygiarum mediarum oporteat; qua ratione inueſtigare, an Syzygia Ecliptica ſit, & an tempus ſit rectè conſtitutum; qua ratione in Eclipſi Solis enucleare Parallaxeis Luminarium: ac ſubinde exhibita Tabella motus Lunæ horarij, & ſimul dimidij ante, & poſt Syzygiam diei, Tabellâque item Reuolutionis Synodicæ Lunæ ad Solem per ſingulos menſes, ac per menſis dimidium; rem fuſiùs declarat, ſupputando Eclipſeis duas, alteram Lunæ, alteram Solis, quæ futuræ erant anno inſequenti, quæque deinceps, niſi Tychone fatis iam functo, non contigerunt.

Et quod ſpectat quidem ad Eclipſin Lunæ, prædictum eius mediũ fuit Pragæ an. M.DCI. die Decembris IX. (ſeu veteri ſtylo, Nouembris XXIX.) hor. 7. min. 1 quod non longè ſanè abludit ab obſeruatione Kepleri, qui illeic ſuperſtes, medium habuit hor. 6. min. 59. Quod tota autem duratio prædicta fuerit horarũ 3. min. 36. quæ fuit tamen ſolùm obſeruata horarũ 3. min. 12. cauſa fuit, quòd error vt idem Keplerus notauit, irrepſerit in calculum; quo incidentiæ ſcrupula deducta fuere hor. 1. min 47. ſec. 50. cùm ex methodo, ac Tabulis, non prodeat ampliùs, quàm hor. 1. min. 34. ſec. 29 *defectus tamen*, inquit ille, *paullò minor videbatur eo, qui in Lunaribus* (Theoricis nempe iſtis) *pingitur.* Ad Solarem quod attinet, eius calculus ſic pertexitur, vt Tabula Semidiametrorum Solis, Lunæ, ac Vmbræ terrenæ quà Luna tranſit, inſeratur; idque poſtquàm eſt adnotatum Lunæ Semidiametrum fieri minorem ſolito in coniunctione Ecliptica; vnde & prodit Semidiameter Solis Apogei quidem minutorum 15. Perigei autem min. 16. Lunæ verò Apogeïæ, vt in oppoſitione minut. 16. ita in coniunctione minut. 12$\frac{4}{5}$. Perigeiæ, vt in oppoſitione min. 18. (ſcribit Longomontanus poſt ſuum è Bohemia abitum excreuiſſe errorem ad vnum minutum, ſcilicet debuiſſe ſolùm perueniri ad min. 17.) ita in coniunctione min. 14$\frac{1}{5}$. Denique autem Semidiameter Vmbræ, exſiſtente quidem Luna Apogeia, min 45. Perigeia verò min. 47. Cùm pertinuerit porrò Eclipſis ad Nouilunium inſequens, quod contigit die XXIV. (ſeu XIV. ſt. vet.) ac prædictum fuerit Initium hor. 1. minut. 7. ſec. 54. Finis hor 4. min. 0. ſec. 32. & Quantitas non alio modo fuerit, quàm Schemate exhibita; ecce quid deinceps Keplerus nomine hæredũ Tychonis in Appendice ad Tomum primum; *Quæ cauſa etiam fuit*, inquit, *cur figuram Eclipſeos anni M.DCI. paullò poſt mortem ipſius viſæ nihil mutauerimus; licet aliquantula ſeſe inſinuârit diſcrepantia; de qua hoc monendum videtur, non latitudinem Lunæ, non Parallaxeis non quicquam ex præcipuis illi calculo defuiſſe, quo minùs in quantitate cum Cælo exactiſſimè conſentiret: ſed ſolas Luminarium diametros in cauſa verſari, quas quo minùs expeditè metiri poſſimus diuerſæ cauſæ Opticæ in vtroque Luminari prohibent. Quod ſi Lunæ diametrum aſſumas min. 30$\frac{2}{3}$. Solis min. 31. de quo poſteà, quantitas concordabit, cæteris omnibus manentibus. Hæc itaque figura, vt dictum, à nobis relicta fuit, vti erat à parente noſtro adornata.*

An heic verò obiter addam, fuiſſe hunc ex Keplero locum à Longomõtano poſteà ſubnotatum, dum retulit ſe eandẽ Eclipſin circa Nidroſiam obſeruaſſe, ſub eleuatione Poli graduũ proximè 65. in ipſo Horizonte, hor 1. & Refractione quidem adiutante; adiecitque, cùm poſteà veniſſet Bergas Noruegiæ, vbi Polus attollitur grad. 60$\frac{1}{3}$. Andream Folium eruditiſſimum illius loci Epiſcopum oſtẽdiſſe ſibi quem delineârat Typum Eclipſeos, ex relatione Piſcatorum, qui illam maxima cum admiratione in littore vicino ſpectarant, *In eodem autem Typo*, inquit, *Sol in corpus Lunare intra ſui complexum in medio comprehenderat, vt vndequaque ad imaginem luce ſua diffuſa, ſeſquialtero digito æqualiter quaſi eminuerit. Quamuis autem* (pergit) *Luna heic propè Apogeion verſabatur, non tamen in reformata Hypotheſi propterea ita diminuta diametro conſpecta fuiſſet, niſi denſior aër, & quaſi vapor Oceani interueniſſet.* Quod addo quidẽ, vt inſinuem nihil eſſe videri neceſſe ad vapores Oceani, aut denſitatem aëris maiorem ad Boream, quàm ad Auſtrum recurrere; quando id referendum ad Solam Diametrorum conditionem videtur. Siquidem, vt taceam quantum Teleſcopium detrahendum monſtret ex Diametro Lunæ nudis ſpectatæ oculis, vt deducimus alibi; attingo ſolùm Diametrum Solis fuiſſe à nobis ea ratione, quam aliàs tradimus, obſeruatam, in Apogeio quidem min. 30. ſec. 12. in Perigeio verò min. 31. ſec. 6. Lunæ verò in Perigeio quidem min. 31. ſec. 6. perinde ac Solis; at in Apogeio, non ampliùs, quàm min. 26. ſec. 36. ex quo efficitur, vt cùm in hac Eclipſi Sol Perigeius, Luna Apogeia fuerit, Solis Diameter excellerit Lunarem min. 4$\frac{1}{2}$. hoc eſt circũquaque min. 2$\frac{1}{4}$. ſeu digito vno; cùm illa alioquin delineatio exſtiterit ſolùm præterpropter facta. Qua etiam ratione non videtur neceſſe, vt Keplerus ſe torqueat circa memoratam ſuperiùs Eclipſin anni M. D. LXXVII. in qua ſcripſit Clauius relictum exilem circulum circumquaque, dum idcircò ad aërem, qui Solem circumſtet, recurrit, quaſi Luna tunc verſante in media longitudine, maiore fuerit Diametro, quàm Sol, etiam Perigeus, qui tunc nihilominùs ad Apogeiũ tenderet; quippe ex noſtra obſeruatione, fuit adhuc tũc minor Lunæ Diameter min 1. ſec. 40. vt proinde ſuperfuerint circumquaque ex Sole ſecũda 50. hoc eſt triẽs digiti, quo potuerit ille circulus cõſtare. Sed hæc, vt monui,

monui, obiter; nisi quòd inde habetur causa, cur obseruationes coëgerint Tychonem ad habendum Diametrum Lunæ in Ecliptica cõjunctione lõge diminutam ab ea, quam illi temporibus cæteris, ac in oppositione speciatim attribuit, tametsi potiùs conjecerit aliam subesse Opticam causam, quàm vt suspicari potuerit, Diametrum Lunæ Perigeiæ tantam, etiam extra Eclipsin, pati deminutionem posse. Prætereo autem, quòd reputârit Lunæ Diametrum in Eclipsi Solis nunquam esse minutis vndetriginta maiorem, ideò illum quidem isto, de quo dicimus, anno M. DC. scripsisse ad Clauium, *Mirari se visam ab illo anno* M. D. LX. *totalem Eclipsin in Lusitania, tenebrásque interdiu nocturnas: nec enim pati sua obseruata, vt Sol à Luna, quantumuis humillima, totus tegatur*: sed docere tamen Keplerum argui ex Eclipsi, quam descripsimus, non esse à Tabella Semidiametrorum Tychonica standum.

Ad institutum vt redeam, postquàm agnouit Tycho Longomontanum illo circa Lunam labore (eoque iam demum septenni) perfunctum, cogitare semper publicam Matheseos professionem in patria, in qua aliunde exoptaret consenescere, ægrè quidem illum dimisit; sed quo erat tamen in illum affectu, humanissimè vt abiret, consensit; ac tum literas pro illius votis ad amicos in Daniam dedit, tum, quia ille significauit velle se in Poloniam per Silesiam diuertere, ac inter redeundum inuisere loca, in quibus obseruasset Copernicus; idcircò & ipsi prouidit de amplissimo viatico, &, præter literas speciales, etiam commendatitias generaleis hoc tenore dedit, *Ego Tycho Brahe de Knudstorp, ex Dania oriundus Sacræ Cæsareæ Maiestatis arcem Benaticam in Regno Bohemiæ inhabitans testor omnibus, cuiuscunque conditionis, & dignitatis sint, hisce meis literis, earumdem exhibitorem eruditissimum, & honestissimum virum Magistrum Christianum Seuerini Longomontanum, natione Cimbrum, mihi per octennium in Dania, & posteà etiam aliquandiu in Germaniâ, & Bohemia fuisse domesticum; atque in exercitiis Astronomicis diligentem, & fidelem nauasse operam. Nunc verò, cùm res eius non ferant, vt diutiùs mecum commaneat, vel accrescente ætate, cogitet etiam vitæ rationem inire, ideóque in Patriam ad suos reuerti: Ego conatus eius nullatenus impedire volui, sed eum liberè, & cum bona gratia dimisi. Quare omnes generosos & nobiles Viros, præsertim in Daniam ibi sanguine junctos, & aliàs quocumque locorum claros, ac eruditos Viros officiosè, & peramanter rogatos habeo, vt prænominatum Magistrum Christianum sibi diligenter commendatum habeant, atque ad optima quæque ipsum promouere non degrauentur. Inuenient me vicissim in quævis officia rursùm in eorum gratiam, quantum per me licuerit, præstandaquam paratissimum. Dabantur Pragæ in Metropoli Bohemiæ, die 4. Augusti stylo nouo, anno Christi vulgari* M. DC.

Solatio interim illi erat, quòd Longomontani discessum Kepleri accessu cõpensaturus foret, cùm ex inopinato literas accepit, quibus Keplerus insinuauit non esse sibi integrum pactis conditionibus stare, quòd à Styriæ Proceribus, quorum in ære erat, vndequaque non probarentur. Quamobrem Tycho literis repetitis ad illum scripsit, vt nihil moraretur eorum stipendiorum, quæ apud Proceres merebat, jacturam; se nimirùm jam cum Cæsare egisse, vt amplioribus ab eo donaretur, efficeretúrque Majestatis eius Mathematicus. Scripserat iam antè ad Maginum, si accedere fortè ad se posset, incubiturus Tabulis iuxta obseruationes eatenùs peractas condendis; verùm quia ille operam quidem ardente affectu obtulerat, sed ita tamen vt exemplum obseruationum ad se transderetur, neque enim se posse pluribus de causis transire in Bohemiam; ideò nolens Tycho obseruationes transdi, aut abs se distrahi, constituerat artificem coadiutorem penes se habere, cui obseruationes solùm necessarias collaborando subministraret. Quare & ex quo agnouit Kepleri industriam, in eo fuit constanter, vt ipsum ad se quouis pretio accerseret. Accessit proinde ad ipsum Keplerus, totamque simul familiam, supellectilémque Librariam in Bohemiam transtulit Octobri insequente. Accessit tamen quartanâ laborans, qua correptus fuerat in itinere; vnde magno vtrinsque dolore moliri quicquam arduum vix potuit totis octo, aut nouem mensibus, quibus fuit illa detentus.

Reperit porrò Tychonem Pragæ, ibique ideò constitit, quod Tycho pertæsus incommodorum Benaticæ, commemorari ampliùs ea in arce non sustineret. Scriptum certè reliquit Keplerus se, cùm primùm initio anni aduenisset Benaticam, inuenisse eum illeic *conflictantem cum imperitia locorum, hominum, lingua, morum; nec eo tamen segniùs obseruationibus, & scribendis ad varios epistolis incumbentem.* Aberat adhuc Cæsar ab vrbe; quippe Pilsenam vere digressus, non ante Autumnum fncliuatum redituris fuerat. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Cæsar, adjecitque se, cùm in vrbem primùm rediisset, de ædibus, quàm fieri posset commodissimis prouisurum. Posse illum intereà transferre in hortos, ædeisque Regiæ adjacenteis, & Instrumenta, & familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iteratò transtulit Pragam, ac per idem tempus maiora Instrumenta, quæ ante annum miserat quæsitum, ex Dania accipiens (familiam ab vsque vere exceperat) ipsa ex naui, qua fuerant aduecta, in Cæsaris hortos transposuit. Cùm Cæsar deinceps rediisset, vbi addidicit ex Tychone nullas videri tota vrbe ædeis Curtianis commodiores, illas idcircò in eius vsum ex Curtij vidua redemit, Tychoque in eas anno insequente M. DCI. ac die Februarij XXV. migrauit. 1601.

Instrumentis eòdem translatis, & succedenter dispositis, obseruitare varia cœpit, ac interim quoque proferre è scriniis, non quæ tunc quidem perficerentur, sed quibus Keplerus per feriationes, seu cùm liber foret à febri, tempus falleret. Ac peroptasse ille quidem & plura habere, & plura aggredi;

verùm Tycho partim, vt nimium eius ardorem temperaret, partim, vt quasi in arcanis habeter semper aliquid, nihil non parcè communicabat, factus scilicet propter fraudeis, quas foret passus, diffidentiur. Heinc illa Kepleri querela, cùm ad Maginum scribens, *Quid hoc*, inquit, *mali dicam esse in arte nostra, quæ omnis iustitiæ fideique verma est, & origo, quòd in eam fraudes irruperunt, quibus decepti retinentur viri summi, quò minùs, vt par erat, quicquid profecere, in commune conferant, in publicum edant, petentibus communicent? Premit Tycho pleraque: Planetarum Theorias restauratas, Eccentricitates, proportiones orbium, ad examinanda mea Harmonica quæsiui*: Et mox; *Obseruationes quidem lectissimas porrigis, non tamen aliter, quàm intra suos parietes. Labora*, inquit, *tu quoque; credo, quòd Copernicanæ Hypotheseos defensorem, alium ipse sententia, spectare constituis*. Ac statim, *Admiranda tu quoque commemoras, simulque premere illa, & ipse profiteris. O rem indignam! adeò perdita esse tempora, vt viris doctis quoque in metu sit versandum*: Et rursùs, *Etsi quidem ea, quæ a Tychone habeo, vicissim tecum communicare non possum, nisi ipso consentiente (fidem namque super hac re illi dedi) spero tamen te fore mihi æquum si eorum, quæ proprio Marte adinueni, liberali communicatione candorem meum perspexeris.*

Scribebat hæc porrò Keplerus Kalendis Iunij ex Styria; eò scilicet hereditatis nomine vxoris adeundæ occasione recurrerat, febri licet nondum immunis, qua nihilominùs liberatus sub ipsummet Solstitium fuit. Cùm mense Septembri reuertisset Pragam, & prospera foret valetudine, nihil ampliùs cunctandum Tycho censuit, sed manum omninò admouendam esse reuocandis ad calculum obseruationibus quibusque præcipuis, ad multiplicia singulorum Planetarum loca obtinenda, & cohærenter ad explorandum, corrigendumque excogitatas circa illos hypotheseis, nisi fortè obseruationes melioris notæ ipsis quadrarent; idque quò possent denique eiusmodi Tabulæ condi, ex quibus deriuati motus Cælo exquisitè congruerent; quod fuit illi primum, sepremúmque votum. Deducto ad Cæsarem Keplero, lætatus est Cæsar ipsum conualuisse, ac testatus est velle se eum quidem Mathematicum sibi habere, sed addictum tamen Tychoni, quasi ministrum à calculis. Et cùm Tycho exposuisset suum circa Tabulas institutum, ac se cogitare adiecisset illas ex eius nomine, si gratum quidem ipsi foret, Rudolpheas, Rudolphinásve (vti Alphonsinæ ex nomine Alphonsi fuerant) inscribere, quò tanta eius munificentia in artem nobilissimam apud posteros perennaret, ac Rudolphi nomen celebre tum foret, cùm cæteri, aliunde gloriam aucupati, jacerent summa obliuione obruti, planéque inglorij; tum assensit Cæsar, tum se eius affectum gratè complecti significauit.

Exinde ergo operæ peralacriter procedebant, Tychóque etiam in eo erat, vt iam tum demum publici iuris Progymnasmata faceret, cùm ecce feralis, luctuosúsque casus illum è viuis abstulit. Scripsit Keplerus in Tabularum Præfatione obiisse illum die xxiv. Nouembris; at videtur sanè Nouember præ incogitantia scribenti post annos xxvj. irrepsisse pro Octobri. Nam & tametsi ibidem dicat se, ex quo sedit mense Septembri potuisse duos non ampliùs menseis eius conuersatione frui; intelligi id potest de duabus mensium partibus, maximéque, si ad Tychonem Septembri incunte accessit, & Tycho exeunte Octobri est mortuus. Facit porrò, vt ad Octobrim referenda hæc mors videatur, imprimis quidem, quod in Tychonis funere Oratio, quam non legi quidem, sed de qua nihilominùs mihi optimus VVormius fidem fecit per literas, idipsum apertè testetur; ac ipsa quidem typis excusa & Pragæ, & ipso eodem anno M.DC.I. Deinde, quòd cum oratione excusa fuerint carmina varia, ac cætera inter, distichon Chronologicum, quod Octobrim perspicuè notet. Denique, quòd Snellius ad calcem Tychonicarum Obseruationum subjunctarum Hassiacis, expressè id habeat, ac duæ prætereà ex eo loco deduci conjecturæ possint; Vna, quòd Obseruatio illeic vltimò memorata, & ad Martem attinens, ad vndecimum Octobris diem spectet, cuius perendie narratur statim incidisse Tycho in lethalem morbum (sic verò etiam postmodùm eiusdem est diei obseruata vltimò Meridiana Solis altitudo grad. 32. min. 48$\frac{1}{2}$.) Altera, quòd verba ista subiiciantur, *Erat huius morbi initio Luna in opposito Saturni, & quadrato Martis in Tauro, & Mars eodem loco, quem sibi Tycho orientem gradum constituerat*: quippe hæc Cæli constitutio mense Octobri fuit, non Nouembri.

Fuit ergo Octob. dies 13. cùm ab illustri Rosemberchio inuitatus nobilis Mincovvitius Tychonem secum ad cœnam deduxit. Priusquàm considerent, non emisit Tycho, vt pro more habebat, vrinam; quò effectum est, vt cùm paullò largiùs inter cœnandum biberetur, tendi vesicam senserit, prouideritque non posse se diu admodùm trahere cœnam. Quare aliquantisper quidem, sed denique tamen nihil moratus conuiuiorum leges, è mensa abiit, ac domum petiit; verùm orificio vesicæ obturato, & vi expultrice, præ nimia retentione labefactata, vrinam iam tum reddere non potuit. Grauissimi exinde cruciatus, ac in iis toti dies quinque penitùs insomnes transacti. Cœpit subinde non tam fluere, quàm interpeditè stillare vrina; ac non tam somnus placidus, quàm continens importunorum insomniorum series successit. Vigebat simul interna febris; vnde & consequutum paullatim delirium etiam vigiliam fecit inquietam. Exasperabat interim malum, quòd Medicorum rationem victus præscribentium audiens non foret; nec, si quid luberet, ac deposceret, ferre patienter repulsam posset. Fuere autem alij dies quinque per hæc incommoda exacti, nocte insequente, eáque extremà tranquillè satis se habuit, nihilque non suaue per delirium fuit. Varia

inter

inter visa quibus fuit affectus, in hæc verba creberrimè, quasi qui carmen texit, erupit, *Ne frustrà vixisse videar.* Nempe hæc illum cogitatio subierat sæpe-numero, quasi lenimentum laborum, quos magnos, variósque obibat. Iuuat certè hîc adscribere, quod in literis ad Longomontanum, cùm de accersendis ad se adolescentibus studiosis, eruditísque viris egisset, in hunc modum subjunxerat: *Nam scholam Astronomicam, multorúmque in eadem operas, fauente Cælestium opifice, Cæsare clementissimè subsidia largiente, de nouo erigere constituo; cuius vsusfructus ad posteritatem omnem, vti spero, perseuerabit, in Dei fabricæ cælestis authoris gloriam, & Cæsaris nunquam intermorituram memoriam, & laudabilem famam; atque, ne nos etiam frustrà extitisse, talentúmque diuinitùs concessum abscondisse, ac tempus pretiosissimum inutilibus, vt nimis multi, quod dolendum est, faciunt, contriuisse videamur.*

Succedente die, quæ fuit, vt iam attigi, XXIV. solutum quidem delirium, suáque animo restituta serenitas; verùm ea fuerat morbi conflictatio, vt effœtis iam viribus, multis superesse horis non valuerit. Mortem iminere jam sentiens, optauit labores à se exantlatos in Dei gloriam cedere, filiis, generóque mandauit, ne perire eos sinerent, maximéque fulti præsidio Imperatoris optimi, cui futuros curæ nullus dubitaret. Studiosos adhortatus est, ne exercitationes intermitterent: &, cum Keplero Tabularum maturationem commendaret, meminissétque hærentem illum opinioni Copernici, tribuere Soli eam energiam, quæ Physica causa circumductionis Planetarum sit, Epicyclósque illorum omneis sic Soli connectat, vt quisque semper periodum suam in centri cum Sole congressu absoluat, *Quæso te,* inquit, *mi Ioannes, vt quando quod tu Soli pellicienti, ego ipsis Planetis vltrò affectantibus, & quasi adulantibus tribuo, velis eadem omnia in mea demonstrare Hypothesi, quæ in Copernicana declarare tibi est cordi.* Aderat tum Pragæ illustris, & generosus Ericus Brahe, Suecus, Comes VVittehornius, & Regis Poloniæ Consiliarius, qui ob cognationem generis antiquam, Tychonem summè deperibat, quique ab vsque morbi principio ab illo non discesserat, ac per eas horas lecto assidens, quà opus erat, eum subleuabat, animósque amanter addebat. Tycho ergo ad eum conuersus, & gratias egit pro tanto affectu, & rogauit, vt cognationem totam saluere extremum iuberet suo nomine. Denique, vt verbis Snellianis hoc dicam, *victa natura, inter consolationes, preces, & suorum lacrymas placidissimè exspirauit.* Atque is quidem fuit Tychonis vitæ exitus: nam quod alioquin rumor in Dania, Noruegia, ac alicubi etiam per Germaniam percrebuit, fuisse eum veneno, Aulicorum quorundam inuidiâ, sublatum, verisimilitudine caret. Compleuit autem Annos non pluteis, quàm LIV. cum mensibus præcisè X. Breue tempus, si ætatem spectes, quam potuerat attingere, quamque tot inertes plerumque assequuntur; at prolixam tamen, si rerum præclarè actarum magnitudinem æstimes; quarum fama est apud homines, donec amore rerum cælestium tenebuntur, perennatura.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SEXTVS.

NVnc priuſquam de funere, & iis, quæ mortem conſequuta ſunt, attingere quidpiam pergamus, pauca quædam de habitu oris, corporiſque, & de ſtudiis, ac moribus viri prælibanda ſunt. Fuit igitur TYCHO, quantum fando accepi, ſtatura quidem mediocri, ſed in proceram tamen vergente. Qui Pragæ illum deinceps viderunt, fuiſſe leuiter obeſum narrâtunt. Eius conſtitutio vegeta, actuoſáque, & morbis vt raris, ſic non admodum grauibus obnoxia. Senſiſſe eum certè grauem ſtranguriam, ante illam, qua interiit, auditum non commemini; & ſuis in ſcriptis vix meminit ſemel doloris grauis *frontis, & hemicraniȷ*, quo laborauit, *ob coryzam, quam,* inquit, *paucis ante diebus ex rigore nocturno inter obſeruandum contraxeram, immaturè conſtipatam.* Rubore genarum fuit viuido, & flauedine capillitij ſatura, ſeu ex rufo leuiter miſta. Ita ſanè intelligi poteſt, vel ex iis coloribus, qui appicti fuere (in exemplo ad Saliſburgenſem Archiepiſcopum miſſo) tum cæteris organis, tum ſpeciatim illi murali Quadranti, in cuius area cælata fuit ipſius effigies, vt iam antè dictum. Quod ſupereſt autem, ipſa vultus ſpecies, ac naſi præſertim adiectitij concinnitas innoteſcet meliùs ex inſpecta illius effigie, quàm ex adhibita vlla deſcriptione, quæ in multis nunc primi, nunc ſecundi Libri Progymnaſmatum exemplis habetur; cū pileo ſcilicet, ac pallio, vice eius cuculli, ac diploidis, quicum in Quadrante Tycho exhibitus; nempe habitu viri noctu obſeruantis, quem Keplerus etiam vtcunque expreſſit in ipſo frontiſpicio Tabularum Rudolphinarum. Eſt verò ipſa quoque conſtituta in area ſub arcu, & inter columnas, quibus gentilitia inſignia appenſa: quo modo habetur etiam alia, verùm nudato capite, in ipſa fronte Mechanices editionis Norimbergenſis. Illam præfero, quòd ipſemet Tycho eam delegerit, quæ agglutinaretur verſæ paginæ Tituli exempli iam commemorati. Delegit, inquam, præ alia, quam imprimi quidem voluerit (abſque tamen arcu, & columnis) in vmbilico anticæ faciei integumenti cærulei (ex ſerico panno) Codicis eiuſdem; verumtamen parum morando eius ſimilitudinem, quatenus ea fuit in ornamentum auro obducta. Prætereo autem fuiſſe in poſtica integumenti facie Braheanæ domus inſignia impreſſa, appictáque (palum nempe aureum in ſcuto cæruleo) ſed reticendum tamen non eſt, cùm tam effigiei, quàm inſignium ipſa quaſi loculamenta ouatâ formâ exſtiterint (& longitudinis quidem digitorum non omninò trium, latitudinis non omnino duorum) fuiſſe vtrique diſtichon literis aureis circumſcriptum. Et circa effigiem quidem hoc,

Hic patet exterior Tychonis forma Brahei:
Pulcriùs eniteat, quæ latet interior.

Circum verò inſignia iſtud,

Arma, genus, fundi pereunt, durabile virtus,
Et doctrina decus nobilitatis habent.

Ad Studia quod ſpectat, videtur res penè ex deductis intelligi: quando tam manifeſtum eſt incubuiſſe illum duobus maximè; Aſtronomiæ putà, & Chymiæ, ſiue, vt ipſi dicere familiare fuit, Pyronomiæ. Hiſce, inquā, duobus maximè, ex quibus arbitratus eſt germanam omnē, quæ de rebus naturæ haberi poteſt, notitiā pendere: nam cætera quidem non prorsùs neglexit; ſed tamen quaſi πάρεργα habuit, niſi quod Poëſin tota vita coluit. Id ſcilicet pro[illegible]nt, quæ varia eius carmina interjecimus; in quibus cùm bona, cùm mala, cùm mediocria ſint (& præter alia quidem; nonnulla, in quibus videtur non ſatis accuratè ſyllabarum quantitas obſeruari) intelligi licet fudiſſe eum illa naturæ potiùs genio, & oblectandi animi causâ, quàm contentione animi, famæve aucupandæ gratiâ. Quod idem ſentiendum, cùm antitheſi aliqua circa Poëſin alienam luſit; vt cùm cæleſte ſtudium frigere ex eo dolens, quòd plerumque viri induſtrij, benéque affecti aſſurgere ad ipſum præ indigentia non valeant; locupletes autem præ luxu, ipſi incumbere non ſuſtineant, vſurpat illud Iuuenalis,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi: ———

Ac ſubiicit, non minùs verè, niſi etiam veriùs, habere ſe rem, ſi hoc modo inuertatur,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res numeroſa domi. ———

Idipſum verò de ipſa quoque, quam proſâ expreſſit, eloquutione dicendum eſt. Siquidem

dem tametsi est visus interdum studiosè quidpiam dicere; vt plurimùm tamen naturam sequutus, res potiùs, quàm verba spectauit, neque an phrasis gentilitia, an Latina foret, attendit; & voces aliunde nonnullas, præter familiariorem vsum, vt *saltem*, pro *solùm*, *isteic* pro *illeic*, frequentiùs assumpsit; ac inter componendum voces, heterogenea idiomata conseruit, vt *Vraniburgum*, *Stellaburgum*, *Sympatriota*, &c. Quin-etiam non cauit plerumque, ne analogia abriperetur, vt dum Coniunctiuorum instar, *poterint*, pro *poterunt*, dixit, & passiuorum more *Ditmarsicam bestiam indignam* dixit, *quæ recordetur*, hoc est, cuius sit recordatio, siue mentio aliqua fiat. Id nimirùm factum, quia, vt ipse ait, *maiorem curam rebus, quàm verbis discendis, & peruestigandis ab ineunte ætate adhibuit*: non verò quòd noluisset tersè, atque Latinè dicere; id enim non modò in Copernico, sed etiam in Regiomontano, aliisqoe Mathematicis, vigente adhuc barbarie, probauit; ac de Epistolis suis loquens, occupationes graueis causatur, quòd tersâ, comptáque oratione vti non licuerit: *Tametsi*, inquit, *quàm maximè id præstare voluissem, aut etiam sustinuissem*. Et posteà, Senecæ occasione, qui & rerum gnarus, & verborum haud negligens fuerit, *Quæ duo*, inquit, *si simul coniungi possent, equidem eò laudabiliora esse non inficior; saluâ tamen rerum, vti par est, prærogatiuâ, & iudicij arduâ, grauique censurâ: ante omnia verò veritatis intemeratæ sincerà, & non sophisticâ inquisitione, ac demonstratione sartâ tectâ permanente*. Nihil proinde morandum est, quòd sæpè sæpiùs eadem repetierit, & Galileus proptereà loquacitatem in eo notârit; id enim, vt res meliùs inculcarentur, præstare potuit. Nihil item, quòd videatur interdum non satis grauiter transitione vti, quemadmodum in recensendis Authorum apud varias nationes de Stella Noua placitis; id enim defesso animo tribuendum. Nihil, quòd videri possit nimis in hisce allusionibus, *Doctrina Academica, Adamica volebam dicere: Author Stramineus; volebam dicere Gramineus: Medium famosum, & fumosum: Non tam Scoticè, quàm scepticè; Genio, & ingenio: Ludit, & illudit: Imprudenter, aut potiùs impudenter: Ne res omittam, vel potiùs amittam: Emisit commentarium, imò potiùs commentum: An tam fortis hic Annibal Veronensis, quàm ille Annibal Carthaginiensis*, &c. Etenim hæc possunt animo indignanti (cùm possit etiam indignatio versum facere) condonari.

Otio heic iam abuteremur, si quidpiam circa Astronomiam, priúsve illud studiorum genus aggrederemur subiicere; cùm hoc ipsum sit, de quo est totâ vitæ serie tam copiosè dictum. Itaque duo solùm quædam quasi præter-addenda sunt. Vnum, fuisse illum hoc studium legitimè, ac vt par est, sectatum, cùm rerum cælestium notitiam non ex musæis, librísve solis, sed ex ipso maximè Cælo coram posito, spectatóque, & sibi quæsiuit, & aliis monstrauit. Quo loco nihil potest appositè magis, quàm quod ipse habet, aduersus illos commemorari, qui cælestium licet inanes, quòd libros tamen peruolutârint, calculósque versauerint, iactant sese Astronomos; dum occasione Nouæ Stellæ, quam aurigæ, tabellarij, nautæ, similésque idiotæ conspexerint primi, postquàm taxauit cæteros, qui lucrum, fastúmque in prosequendis scientiis, artibúsque aliis sectantur, sic infit, *Quin & inter eos ipsos, qui aliquo siue natura ductu, siue institutione, aut professione, qua victum acquirunt, sic exigente, Astronomiam exercere putantur; hanc non in Cælo ipso, vti par erat, administrant, sed Pagellis quibusdam, Tabulis, atque Figuris sub tecto tractantes, satis se suo officio functos autumant; adeò vt, quam plurimi illorum, etiam nulla Stellarum cognitione (pudet referre) destituantur, sufficere arbitrati, si ex Tabulis, & Ephemeridibus Kalendaria, atque Genesis lucri causâ conscribere, vel, quod veriùs est, bonas chartas his nugamentis contaminare didicerint. Sicque exigui lucelli causâ Arti amplissimæ extenuationem, propriæque famæ notam inurere, vel seipsis forsitan insciis, non indecorum ducentes. De talibus Astronomis Regiomontanus olim conquestus est, quod segnes sint, miniméque vigilantes, & strenui maiorum sectatores, & sublimem hanc, vti decuit, artem, non in ipso Cælo sed tugurio (si Vaporario prope fornacem, aut in cauponis addidisset, fortè nihil alieni dixisset) exerceant: vt ob id non tam admiratione dignum, quam dolendum potiùs videatur, imperitos idiotas, adeóque rudissimum hominum genus citiùs, & promptiùs animaduertisse Stellam, de qua agimus, nouiter in Cælo exortam, antequam illi, qui in Scholis, nescio quâ doctrinarum copiâ tumidi, etiam inter eos ipsos, qui hanc Philosophiæ partem cælestia scrutantem proclamant.* Eadem alibi quoqoe habet; maximè verò dum Landgrauium commendans, *Is*, inquit, *non in tuguriis, aut libris, aut vaporariis, vt de vulgaribus Astronomis conqueritur Regiomontanus, hanc artem exercuit, sed in ipso Cælo, per apposita, & solidè elaborata organa, suísmet ipsius sæpe numero oculis illi sedulò inuigilare non detrectauit, eámque sumptibus idoneis Artificibus plurimùm promouit. In quo etiam heroïco, & verè Atlantico proposito, vsque dum Sidera, & Solem intueri licuit, (quorum causâ esse hominibus oculos attributos quidam antiquitus philosophantium non abs re protulerunt) constanter permansit.* Itémque dum Mœstlino assentiens, eos redarguit, qui *aliorum inuentis contenti, si Tabulas motuum, & Ephemerides, quoties opus est, adhibeant, rectè rem peractam existimant, nec intereà Cælum debitis organis introspiciunt, an taleis reuera motus apparenteis exhibeat, qualeis numeri Tabularum suggerunt. Quod si consideratione, & diligentia competente exsequerentur, vtique viderent simile quid inter Cælum, & Tabulas accidere ac si quis instrumento quodam musico ad canendum, vel saltandum aliquos inuitaret, qui etiam canerent, aut saltarent quidem, sed non eandem prorsus melodiam, vel saltum, quem insonaret Musicus.*

Alterum, cùm Tycho excitatus ad huiusmodi studium fuerit illâ sciendi futura spe, qua Astrologorum pollicitationes in eius animo accenderant, mirum non esse, si fuerit quoque impensè Astrologiæ per adolescentiam

tiam

tiam addictus, & commendatam publica etiam oratione eam fecerit. Quin-etiam dici potest eam persuasionem illi insedisse, quam vix vnquam totam exuisse, nisi sub vitæ finem videatur. Nam licet plerumque delusus, eius fallaciam perspexisset, in eo tamen solùm esse culpam censuit, quòd Tabulæ motuum cælestium ea non exhiberent Planetarum loca, quæ Cælo congruerent; ex quo effectum est, vt illam & seposuerit, & in manus non priùs resumendam censuerit, quàm exquisitæ Tabulæ conditæ iuxta exquisitas obseruationes haberentur. Vbi peractæ autem fuere obseruationes plurimæ, (& perfectis licet nondum Tabulis) cœpit tamen posse veriores Planetarum situs designare; tum resumendo horis quibusdam succesiuis Astrologicum studium, agnouit quidem rursùs euenta pollicitationibus, nisi casu, non respondere; verùm tunc esse culpam censuit, non in eo, quòd Astra effectus futuros non portenderent, sed in eo, quòd Ars illa prænoscendi, non foret rectè constituta. Id enim semper defixum habuit, quod de Stellis Fixis actutus in Progymnasmatis expressit, cùm de illis loquens: *Præterquam*, inquit, *quod per se varios, satisque euidenteis sortiantur effectus: Planetarum insuper vireis plurimùm stimulant, atque in actum deducunt; cùm sint tanquam Matres ab his veluti Patribus impregnatæ, atque fœcundatæ, fætúsque suos versus Terram, centrum Vniuersi perpetuò edant.* Quare & cogitare cœpit, vt de instauranda Astronomia, ita & de condenda alia Astrologia, in qua Directiones quidem & Reuolutiones inter cætera retineret, sed secus nihilominùs ac fieri solet, deduceret. Testatus interim semper est, velle eam sibi soli habere, nihílque circa illam, aut perparum certè, publici iuris facere; tum quia foret semper stochastica solùm, seu coniecturalis; neque deessent eruditi viri, qui ob paucas hallucinationes totam erroneam reputarent, nihilique eam penderent; tum quòd ex opposito alij forent, qui indubitatam habentes, superstitione ea tenerentur, qua certitudinem promissorum Deo soli tribuendam, in aliqua eius opera transferrent.

Et quòd maiorè quidem fallaciam, vanitatémque Astrologiæ, qualis ad eum vsque fuit habita, & agnouerit, & deriserit, passim indicant varia eius loca, tum in libro de Stella Noua; vbi neque repetere quicquam ex iis voluit, quæ ad Astrologiam attinentia in præcedente libro dixerat: neque immorari in discutiendis iis, quæ alij Authores Astrologica inuexerant, tanquam illa habens, quibus hæreretur, indigna. Ecce enim v.c. Leouicio, suo alioquin amico, loquens: *Si is*, inquit, *calculum Astronomicum, in quo admodum fælix atque expeditus erat, solummodo exercuisset, & Astrologica iudicia, aut intacta reliquisset, vel certè moderatiùs, & circumspectiùs attigisset, fortè id non solùm sibi ipsi, sed toti arti magis fuisset honorificum, nec tot passim calumniis obnoxium.* Tum in libro de Cometa: vbi non modò Dasypodium celebrem alium Astrologum eadem ratione carpit his verbis: *Longe præstitisset ipsum per exquisitas obseruationes, adhibitis Geometricis demonstrationibus litem hanc diremisse, & certi aliquid in his constituisse. Qua sanè in re longè præstantiorem operam collocasset, quàm in ambiguis, & nondum satis perspectis Astrologorum vaticiniis, quæ, cùm in Mundo coæuis Sideribus sæpe-numero longè alio euentu sese exhibeant, quam ferunt illorum Apotelesmata: sanè in his nouis generationibus, quarum situs, & origo hactenus incognita latuit, multo minùs certitudinem ratam exhibebunt.* Non modò id, inquam, pluráque in alios quos appellat Astrologastros; sed etiam inter recensendum obseruationum tempora, quibus vno in loco serenum, in alio forent nubila, prædictiones Astrologorum non posse hac in re succedere arguit: Et maxime quidem, dum Hagecij obseruationes cum suis comparans, *Euenit*, inquit, *vt ob id Meteorologicarum Prædictionum ratio admodum intricata, & difficilis, ne dicam impossibilis esse, vel hoc solo documento conuincatur: siquidem in tam parua intercapidine Horizontum, contraria ferè constitutio aeris, & nubium penè semper exstiterit, vt ex collatione dierum, in quibus, & ego obseruationes habuimus, facilè constabit. Vix enim inuenies, quin cùm heic serenum, illeic obscurum, & vice versâ exstiterint. Viderint itaque ij, qui diarias Prognosticationes mutationum aeris conscribunt, num differentia longitudinis. & latitudinis tantilla in orbe Terræ schemata Syzygiarum Luminarium, & reliquorum Planetarum commissiones vnde suas depromunt prædictiones, tantùm alterare possit, vt tam diuersam aeris mutationem in Bohemia, & heic producat; quod vix eos etiam si Lynce oculatiores essent, deprehensuros existimo.* Tum in libro Epistolarum; vbi inter cæterà ad Rothmannum scribens, occasione Eclipseos, cuius tempore non modò in Anglia, sed etiam in Cimbria Cælum fuisset plane serenum, in Huenna autem multum, & in Hassia omninò obscurum, & pluuium; *Heinc manifestum euadit*, inquit, *quam friuolo, & incerto fundamento Astrologorum vulgarium Meteorologicæ prædictiones nitantur; cùm in tam vicinis horizontibus aeris constitutio toto Cælo sæpenumerò discrepet.*

Quòd autem demùm Astrologiam fallacem, vanámque habuerit, quatenus existente solùm generali cælestium corporum efficacia, & diuersitate specialium effectuum à specialibus, proximísque causis pendente, nulla esse ars Astrologiæ potest, quæ, præ istarum ignoratione, specialeis effectus prænosse, ac prædicere, & maximè quidem spectanteis ad res humanas, valeat: ostendi id potest, vel ex Keplero, qui ipsi conuersatus est extremis vitæ temporibus, & quo nemo meliùs, quæ eius mens foret, perspicere potuit. Quo fit, vt non pigeat locum integrum, ex Præfatione in Rudolphinas Tabulas huc transcribere, vbi errore commemorato Prutenicarum Tabularum, quæ anno speciatim M. DC. XXV. exhibuissent Martem quinque proximè gradibus, quàm in Cælo esset, promotiorem, sic pergit: *Huiusmodi igitur aberrationes Prutenicarum, cùm inde, ex quo illa*

fuerunt

fuerunt edita, viri docti, & in Siderum obseruationibus exercitati deprehendissent (quos inter summo suo merito commemorandus est, vt coryphæus, illustrissimus Cattorũ Princeps Gulielmus) coortus est denique Tycho Brahæus, ex regni Daniæ nobilitate præcipua, qui posthabitis cæteris æqualium studiis, Astronomiæ restaurationem ingenti animo complexus, hoc vnicum opus sibi delegit, in quo ætatem suam transigeret, opésque auitas splendidas, quibus erat suffultus, impenderet. Quodque in præcipua gloria parte censeo, fecit hoc ille animo ab omnibus superstitionibus Astrologicis vacuo, inque vnũ solum finem totius Philosophiæ supremum, in cognitionẽ & Dei, & sui ipsius erectissimo : quòd cùm in scriptis, & carminibus, quibus delectabatur, tum in quotidianis colloquiis æqualitate constantissima reddidit contestatissimum : Astrologorum verò vanitatem, inertiam, ignauiam, & sordeis plurimùm & deridere, & detestari est solitus : sic tamen, vt siderũ effectus in sublunaribus partem Philosophiæ præstantissimã nequaquam negaret : gnarus effectus illos siderum generaleis ab Euentibus ipsis in rebus humanis indiuiduis accuratissimo iudicio distinguere. Quod cùm non caperet vulgus hominũ, ad miraculosas prædictiones credulũ, ad rumores falsos disseminãdos promptũ, vtraque re vanissimũ, nonnunquam virum innocentissimum inepto eius famæ studio sermonibus obliquis, & inuidiæ Magnatũ obiecit.

Ad Chymiæ studium quod attinet, nihil etiã est, quod addatur ad ea, quæ passim insinuata sunt, & ex quibus elicitur id, quod ipse ad Rothmannum aliquando scripsit, dũ apertè testatus est, *se non minori conamine, & sumptu Astronomiam hanc terrestrem excolere, quàm illam cælestem, ordinatis ad eam ritè tractandam opportunis structuris, & fornacum magna varietate, & copia.* Ac nihil quidem scriptũ de suis circa ipsam operationibus, obseruationibúsque reliquit; sed significauit tamen publicè paratum se esse, qui delectu habito, ea, quæ & plurimo labore, & non mediocribus sumptibus expertus esset, communicaret. *De his enim*, inquit, *cum illustribus, & Principibus viris, aliisque præstantibus, & eruditis, qui talibus afficiuntur, atque eorum cognitionem aliquã habent, ingenuè conferre, atque nonnulla iis communicare per occasionem non tergiuersabor; modò mihi de eorum voluntate constiterit, quique ea secreta habituri sint. Talia enim vulgaria fieri, nec expedit, nec æquum est. Neque enim cuiuis datum, licet multi eiuscemodi profiteantur, hoc mysteria debito modo secundum naturæ exigentiam innoxiè, atque vtiliter exsequi.* Cùm proinde non constet quid circa Metalla, eorúmque præsertim trãsmutationem obtinuerit; hoc tamen constat, fuisse ab eo Chymica remedia complura adinuenta, quorum aliqua etiam num in Dania illius nomen præferunt, maximè verò Elixir tam aduersus febrem, quàm aduersus pestem. Quos authores in ea arte præcipuum locum tenere censuit, fuere ex iis, quos veteres dixit, Hermes Trismegistus, Author Tabulæ Smaragdinæ, Geber, Rupescissa, Arnoldus de Villa-noua, Raymundus Lullius, Thomas Aquinas, Rogerius Baco, Turba Philosophorum, Albertus Magnus; ex iis quos dixit superioris æui, Isaacus Hollandus, & Theophrastus Paracelsus, *quem plures*, inquit, *oppugnant, quàm intelligunt.*

Importuonum fortè non erit, si heic illud adscripsero, quod edisserit occasione memorati superiùs illius sui Emblematis de duobus Philosophis, quorum alter se *suspiciendo despicere*, alter *despiciendo suspicere* ait. Itaque postquàm spectare hæc dixit ad vtramque, hoc est superiorem, inferiorémque Astronomiam; & præter consideratione͂ Theologicam, ac Ethicam, innuere Physicam præsertim, in qua superiora inferioribus per admirandam analogiam ita connexa sint, vt neutrum siue altero rectè percipi, penitúsque indagari queat; tum paucis interpositis, subdit, *Scire conuenit id esse septem Planetas in Cælo, quod sunt septem Metalla in Terra, quodque in homine ad vtriusque ideam fabricato, qui ob id Microcosmus ritè appellatur, septem principalia Membra : atque hæc omnia tam pulcra, & concinna similitudine inuicẽ colligata sunt, vt paria ferè videantur habere officia, easdémque proprietates, & naturas. Sic duo principalia luminaria in Cælo Sol, & Luna, duobus præstantioribus Metallis, Auro, & Argento; in homine verò duobus præcipuis vitalibus membris, Cordi, & Cerebro æquiparantur. Duo benefici Planetæ Iupiter, & Venus, inter Metalla terrena Stannum, & Cuprum, post priora secundæ dignitatis sibi locum adsciscunt; in corporibus verò nostris Iecur officinam sanguinis, & Renes generationis ministros. Duo verò Planetæ, quos maleficos appellant, Saturnus, & Mars, metallis abiectioribus, Plumbo videlicet, & Ferro correspondent; atque in corporibus hominum duo minus necessaria, & vilia membra sortiuntur, Splenem, & Fel, quæ sunt receptacula atræ flauæque bilis exuberantis. Mercurius cælestis, vt est naturâ suâ indifferens, & Proteo mutabilior; sic etiam Mercurium terrestrem siue Argentum viuũ sibi analogum habet, quod etiam in varias transmutatur formas, & omnium reliquorum metallorum naturã æmulatur, mirabileisque induit Metamorphoseis : in corpore autem Microcosmico huic inter septem membra principalia rectè assimilatur Pulmo, cuius officium est spiritum trahere, Corque, & reliqua membra sua anhelatione refocillare : inseruit etiam loquelæ plurimùm, velut & Mercurius ille cælestis huic præesse creditur. Multa sunt prætereà in his septẽ admiranda similitudine, quæ paucis explicari nequeunt sibi inuicem colligata. Sic etiam reliqua Terræ Mineralia, Gẽmæ, Marchasitæ, & Salia, cum diuersis Planetis certa lege consentiunt, & naturæ imprimis Affixarum Stellarum associãtur, quæ Planetarum vireis in se, licèt obscuriùs, continent; quemadmodum etiã herbæ, & vegetabilia è certo quodã ordine non solum Planetis, sed etiam Fixis sideribus in terrestri Astronomia assignantur, eorundemque naturam, quantum in se est, æmulantur. Hæc, & plura eiuscemodi penitiùs intelligere nõ docet vulgaris Physica, neque Academiæ Peripateticorum sophismatibus, & fucis dementata, incrustataque latentem in his realem, & ipsissimum veritatis nucleum introspicere, vel didicerunt, vel docent. Pyronomica schola adeunda est, quæ, &c.*

Ex quibus intelligi satè licet non fuisse illi admodum curæ vulgarem Philosophiã, philosophandíve apud Peripateticos rationem,

vtpote quam ſemper habuerit longè imperfectiſſimam, ac fouendis ſolum contentionibus, clamoribúſque comparatam. Quo fit, vt minùs mirum videatur, ſi loco non magno habuerit, quos in eo lauream adeptos Artium Magiſtros appellitant, vt conſtare vel ex eo poteſt, quòd cùm aliquando Rothmannus ipſi commendaſſet Victorini Schonfeldij Profeſſoris Marpurgenſis filium, vt illum ſuos inter ſtudioſos aliquandiu reciperet, ſuiſque in artibus erudiret; ac illud quoque adjeciſſet: *Eſt, vt audio, promotus liberalium artiũ Magiſter*; id hiſce verbis exceperit. *Si Victorinus Schonfelds hùc filium ſuum miſerit, me inviſendi causâ, per me illi id licet. Quamprimùm illi, vel mihi ita videbitur, vt ad ſuos remeet, vtrique ſatis liberum erit. An promotus ſit in Magiſtrum liberalium Artium, nec ne, apud me perinde eſt: mallem tamen illum talem eſſe quàm appellari. Sed hoc non tam leui pretio proſtat; ſufficeret barum diſcipulum eſſe.* Probauit ergo potiùs Paracelſicam Philoſophiam, illiúſque principia facta ab ipſo vſque Paracelſo celebria. Vnde & non modò materiam ab illo aſſignatam retinuit, ſed efficientem quoque cauſam, quam etiam cum eo Archæum nominauit: vt dum de maiore, aut minore corporum compactione loquens; *Cùm*, inquit, *omnium metallorũ, atque gemmarum vna, eademque ſit prima materia, non tamen omnia per Archæi naturalis, vti vocat Paracelſus, energiam, ad eandem maturitate ſubtilitate, digeſtaque ſunt.* Quâ etiam de cauſa Paracelſi mentem ſibi perſpectam profitetur: vt dum Gramineum reprehendit circa illius ſententiam de Penatibus Superis *quam*, inquit, *minus rectè intelligendo deprauat, exiſtimans eum per Penates ſuperos Planetas intellexiſſe; cùm alij illeic non dentur; quod à Paracelſi mente alieniſſimum eſt. De qua re alibi, & conuenientiore loco differendi dabitur occaſio.* Sed hæc quidem de Studiis.

De Moribus vt paucis agam hoc inprimis eſſe videtur de eius Religione dicendum; cùm natus fuerit in Dania, ex quo id Regnum à Catholica. Romanaque fide defecit, ſequutom eum quidem fuiſſe patrio more, quam Reformationem Lutheranam dicunt; at non videri tamen illam eâ complexum pertinaciâ, vt non & aſſenſum in profeſſione oppoſita damnanda cohibuerit. & in conſectatoribus mentem reformatiorem deſiderârit. Nam primùm, dum exempli gratiâ, Theodorum Gramineum reprehendit, quòd *ex friuola, & nullius momenti*, vt ait, occaſione Lutherum, aſſeclaſque perſtringat. *Neque enim hæc dico*, inquit, *quod de controuerſiis Religionum iudicium interponere velim. Diiudicet has, qui verum à falſo diſcernere, atque corda omnium ſcrutari, cunctáque abſque præiudicio decidere ſolus nouit.* Deinde, vbi de præſagiis Nouæ ex Stella diſſerit, *Opinantur quidem*, inquit, *plerique Religionis ſtatum hiſce temporibus ad clariſſimam quandam, adeóque Meridianam depulſis omnibus tenebris, perueniſſe lucem: Vnde igitur controuerſiæ, tantáque opinionum varietas, & concertationes doctorum virorum Religionem profitentium; adeo vt calamorum bella ipſis iam armis ſint crebriora, & nocentiora? Vnde tot clancularia, & aperta odia, inuidia, obtrectationes, calumniæ, vindicta, cupiditates, ambitiones, auaritiæ, fraudes, philautia, intemperantia, & alia eiuſcemodi naturæ terreſtris, atque Academicæ coinquinamenta, Olympicam ſecundum Christum renouationem quam-minimum redolentia? Verendum ſanè eſt, ne aliquale diluculum matutinum adhuc multis nebulis, & obſcuritatibus contaminatum ipſiſſimam ſupremi Meridiei lucem reputemus.* Ac rurſus, vbi de quodam ſcripto, eiúſque interpretatione, cui ſubſcripſiſſet Landgrauius, *Facilè*, inquit, *animaduerto ex aduerſantium Theologiæ Profeſſorum noſtri æui editis ſcriptis, eos non candido vbique, & conuenienter aduerſariorum ſententias citare, aut interpretari; ſed magnam, & pertinacem philautiam, ambitionem, odium, & vincendi vindictaque cupiditatem apud eorum quamplurimos irreligioſe praualere; ita vt ſub prætexta promotionis Euangelicæ ſeipſos, & ſua vt plurimum quærant. Sed hi in valore ſuo relinquantur, & cauſam ſuam ipſi apud iuſtum Iudicem, prout poterunt dicant.*

Quod ſupereſt autem, vt Literis Sacris ſũmum ſemper honorem habuit, ipſarumque authoritatẽ ſeruari intemeratã voluit, quod teſtari poſſunt vel ea, quæ circa motũ Terræ à Copernico attributum, ab ipſo repudiatũ, aliquoties attigimus; ita ſumma veneratione diuinum Numen ſemper coluit, nihílque noluit, in eius laudem commendationémque relatum. *Dei*, inquit, *ſolius gloriam in omnibus ſpectandam ſemper cenſui; cùm veritas abſque ipſius patefactione, & dono introſpici nequeat: omne enim donum perfectum à Deo.* Et quod in quotidianis quidem colloquiis frequentius nihil in ore habuerit, quàm inexhauſtam Dei ſapientiam, quàm ſummi Cælorum, Siderúmque Opificis opem, cæteráque id genus, intelligi res ſatis poteſt ex iis, quæ mox antè Keplerus, teſtis idoneus, retulit. Quod verò ſeu proſa, ſeu carmine ſcribens, paria frequens extulerit, legenti eius opera conſtant. Spectant huc nonnulla ex carminibus, quæ recitata ante ſunt, cum & poſſint adhuc ex Parænesi illa addi,

Ecquis & Auctorẽ Mundi per condita vaſto,
Tot miranda Polo ſpectacla agnoſcere geſtit?

Ac iterum,

Tu modò mirifici ſapiens Fundator Olympi
Annue, & adſer opem tua facta ſtupenda
notanti:

Sed nẽpe manifeſtũ eſt, nihil æquè fuiſſe illi cordi, quàm vt cæleſtium corporum, totiúſque Mundanæ molis ſymmetriã agnoſceret, quò ex eius patefactione immenſam Dei ſapientiam facere commendatam poſſet. Huc facit inter cætera, quòd cùm retuliſſet, vt diameter globi Lunaris cõtineretur octies-decies in Solaris diametro, ſic diametrum orbis, ſiue Cæli Lunæ in orbis Solis diametro, qua maximus eſt, cõtineri etiã octies-decies, tũ hæc ſubdidit: *Pulcra ſanè, & cõcinna Symmetria, nec à quoquã, quod ſciam, hactenus conſiderata: Et, ſi omnia ad exactam trutinam expendantur (quod commodiore loco facere decreuimus) forte & hæc, & plura alia admirandam & ſummam Opificis ſapientiam, vel in ipſa proportione Mundanorum corpo-*

rum

rum testantia, pleniùs, & accuratiùs patefient.

Nihil necesse est heic subiiciam,seu de pietate in parentes, seu de caritate in Patriam, cùm res ferè possit intelligi ex superiùs dictis. Nam ad Parentes quidem quod spectat,videri potest non alia occasione, cùm è Patria excederet, texere voluisse enumerationem eorum,quæ in Astronomia,aut cæteris peregerat,aut peragenda deinceps testabant,quàm vt eo prætextu, in ipsa narrationis fronte illos recenseret, & congruo quidem cum elogio, vt nomina eorum perpetuæ memoriæ cum suis laboribus consecraret. Ac de Patre quidem loquens, *Parens enim*, inquit, *ipse meus honorande memoria Otto Brahe, filios suos, quos quinque habuit, quorum ego sum primogenitus, &c.* De Matre verò, præmissa mentione de vxore Patrui, quæ Aulæ Magistra fuerat; *succedente illi*, pergit, *in eodem officio Matre mea carissima, & honorandissima, Beata Bellea per octennium, qua etiamnum ex Dei gratia superstes est, agens annum ætatis lxxi* Tum & de ipso Patruo, quem quasi parentem, & habuit, & coluit: *Lipsiæ litteris humanioribus operam dabam, sustentante me istic, vnà cum Pædagogo, Patruo meo carissimo Georgio Brahe, qui ante annos circiter viginta fatis concessit.* Ac rursus, de eius vxore, tanquam sui quoque, Parentis instar, amantissima, *ducta*, inquit, *in vxorem nobilissima, & prudentissima domina Ingera Oxonia, magni illius Petri Oxonij, postea Regni Daniæ Aulæ Magistri sorore, qua ante quinquennium diem obiit, quæque me etiam, dum vixit, instar ply singulari amore complexa est.* Meminit verò etiam gratè Avunculi sui Stenonis, quem virum dicit *liberalium omnium exercitationum cupidissimum*, & quicum degisse se ait, postquàm è Germania primùm rediit, grata videlicet illius consuetudine delectatus,& quia, *cum*,inquit, *apprimè litteratus esset, studiis excellentioribus plurimùm faueat, & me,meosque conatus singulari amore prosequebatur.* Ad Patriam verò quod attinet, dici non potest, quanto affectu decori illi esse studuerit; quantamque proinde, & quantùm perennaturam claritatem illa ex eius laboribus,studiisque,& consequuta hactenos,& porrò sit consequutura. Certè & tametsi perperàm coactus ab illa excedere, valere quasi ingratam iussit; non tamen tam in ipsam Patriam, quàm in Magnates aliquos abitus sui culpam coniecit: ex quo illud est, inter cætera;

Dania sed, fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet,& propriis ingemit ipsa malis.

Cùm pergit porrò,

Tu quoque magnanimi Federici heroica proles,
Insciis hac culpa, Rex generose,vacat,

Intelligere duo quædam licet: Vnum est, quanta veneratione prosequutus Principem fuerit, cùm ab eo licet priuatus suis penslitationibus, ipsum tameo fieri excusatum voluit, quod etiam suo loco vberiùs, ac illius verbis commeminimus. Alterum, quanta fuerit in Fredericum Regis Parentem, ac munificum erga se, ergaque Astronomiam benefactorem gratitudine; quippe quem & nusquam sine elogio nominàrit, & nihil æquè studuerit,ac immortali nomine reddere illustrem apud posteros. quos etiam inuitauerit ad illius nomen gratè celebrandum. Hûc nempe inter alia spectat,quòd ea commemorans, quæ ille regio fauore largitus est, pergit; *Huius nunquam satis laudati Regis consilij mentionem,& memoriam recolere soleo;cum non tantummodò de me,sed & de tota re Astronomica hac ratione sit eximiè meritus. Quare vniversam Posteritatem,ad quam,vti spero,huius rei vsus fructus aliquando perueniet serenissimi,& optimi illius Regis nomen grata mente celebrare decet.* Dicerem quoque de eximio affectu gratitudinis, quo est etiam Rudolphum Imperatorem optimum prosequutus, nisi res foret non multò antè tam prosa, quàm carmine ipsiusmet verbis expressa, ac nisi exstaret,quod esse vt præcipuum,ita perpetuò monumentum gratitudinis voluit,ipsa ob eius nomine Rudolphinarum Tabularum inscriptio.

Quid non vicissim dicere liceat de illius beneficentia, déque animo verè liberali, & magnifico, quatenus ad nullam rem minùs, quàm ad augendum peculium natus, tot illas ac tam amplas opes,seu auitas,seu regias, in vtilitatem alienam impendit? Primùm nempe extruendis illis non minus sumptuosis,quàm comparatis ad cœlesteis obseruationes ædificiis, quæ non peruentura ad hæredes nosset, sed speraret solùm destinatum iri, se fatis functo,hominibus, quibus cœlestia curæ forent. Secundò apparandis illis tot Instrumentis, & Machinis, tantæ molis, tantæ varietatis,tanti artificij, tanti ornatus; diuisionis tã accuratæ, tractationis tam facilis,vsus tam præclari: idque,cùm speraret ea quoque non in hæredes alios, quàm in cultores scientiæ vnà cum ædificiis, Insulaque tota esset transferenda. Tertiò, sustentandis, ac simul instituendis,tot studiosis iuuenibus, qui cœlestium amore capti, coadiutores se adhiberêt quorumque speraret fore aliquos, qui in easdem curas post se incumberent. Quartò conficiendis tot medicaminibus,quę omnino gratis, summaque cum humanitate indigentibus distribueret, ac mitteret etiam, quasi opifex per orbem factus, ad absenteis. Quintò excipiẽdis tot hospitibus,qui & vndique,& crebrò aduentabant, quibusque ab initio partem ædificij,destinauerat commodam,apprimèque instructam. Vt verbo dicã, quòd aliunde altiùs humanis exserens caput, longè omninò ab ambiendis publicis muniis fuerit,commendari potest non minùs,quàm fœlices animæ illæ,quibus in domos superas scandere curæ primis fuit, quòd, vt verbis eiusdem Poëtæ dicatur,

Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarùmve fames sollicitauit opum.

Quod attinet verò ad illud,

Non Venus,& vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiavo labor,

verum est quidem illum a foro, ad quod Patruus,itemque à militia,ad quam Parens eum destinàrat,abstinuisse:at non à Venere,& vino perinde abstinuit; tametsi non eò vsque

tiis iodulsit, vt sublime pectus inde fregerit. Quinetiam licet non iogenuam, sed ex plebe vxorem duxit, fecisse quidem amore potest; at potest etiam vt ancillam, potiusquàm dominam haberet; ac esset, cui sua noo displicerent studia, cuique graue non videretur, aut in aula non commorati, aut conjugem etiam extra Patriam sequi. Licet aliunde morbus extremus ex vberiore compotatione occasionem habuerit; compotatio tamen pro more fuit gentis; & morbus aliunde is fuit, non quem inducere solet crapula, sed ad quam natura corpus comparat, quique nisi illa, potest multis aliis occasionibus excitari.

Hisce ne addam, tantùm abesse, vt liuore affectus aduersus eos fuerit, quos currere eodem in stadio cognouit, vt quasi calcaria potiùs adhibens, tum commendârit industriam, tum ad strenuè, generóséque pergendum fuerit adhortatus. Quo ex capite, si quid forsan fuit reprehensione dignum, non modò contestatus est, se id veritatis solius gratiâ refutare, & salua quidem authoritate, ac æstimatione, qoa quisque habebatur; verùm etiam per-rarum fuit, vt non elogium præmiserit, si modò ij, quos redarguebat, non se ineptissimos præstarent. Et vide, vt Mœstlinum non modò commendârit, sed commendatum etiam Principibus voluerit; cùm occasione Libelli, excogitatæque ab eo circa Cometam hypotheseos, hæc habet: *Certè ex hoc ipso erudito, & Mathematicæ scientiæ eximiam cognitionem redolente libello, quem de Cometa hoc publicauit Mœstlinus, imò vel ex hac sola hypotheseos constitutione, qua eius motum apparentem saluare conatur, ipsius ingenij profunditatem, & scientiæ Astronomicæ excellentem peritiam, tanquam ex vngue Leonem colligere licet. Nec dubito, si vir hic Instrumentis iustæ magnitudinis affabrè è solido metallo elaboratis non destitueretur, sumptúsque alij necessarij ad tantum opus absoluendum illi cum otio, & opportunitate tractandi suppeterent, quin in sublimi illa & angusta Astrorum scientia à suis mendis vindicanda, præ aliis, eximij quid fœlici successu moliretur: præsertim, cum magno amore huius diuinæ scientiæ teneatur, & ad eam penitiùs capessendam ingenio, & diligentia non careat; ætateque insuper florente adhuc præditus sit, qua diuturnitatem obseruationum, & laboris molem sustinere valeat. Quo nomine Illustrissimi Germaniæ Principes, & Viri opibus abundantes rem omni laude, perpetuáque memoriâ longè dignissimam præstarent si eius conatibus sua liberalitate opportunè subuenirent. Non enim est hoc studium mediocris fortunæ hominum, vt ab iis debito modo exerceri, vel sicubi defectus aliquis incidat, iustè redintegrari possit; sed veluti inde semper ab initio apud Reges, & Principes sapientiores in præcipua authoritate, & pretio semper habitum est, sic etiam Regum, & Principum fauorem, auxiliatricésque manus perpetuò requiris, præsertim vbi, &c.* Vide etiam commendationē, adhortationémque eximiam ad Landgrauium; *Tuam*, inquit, *Celsitudinem colophonis loco humiliter, & obnixè obtestor, vt omnibus neruis hanc diuinam Astrorum scientiam à mendis, quibus scatet, vindicare, excultioremque reddere, quod etiam suapte sponte hactenus egregiè factitauit, in posterum magis, magisque conari nō intermittat. Hac enim ratione tua Celsitudo apud omnem Posteritatem tam sublimem & diuinam sciētiam veneraturam, gratissimam, diutissimámque sui memoriam conseruabit, quæ eò magis perpetua, præstantiórque erit, quòd non è terrenis, & interitui obnoxiis rebus, quas vulgus suspicit, comparata sit. Nouit Celsitudo tua hoc studium non esse tenuioris fortunæ hominum, neque ab illis, etiā si quam maximè cuperent, intelligeréntque, debito modo excoli posse. Cumque nullus sit, præter tuam Celsitudinem inter omneis Europæ Principes viros, quem Deus hoc heroico ingenio ornârit, vt tam arduam scientiam penitiùs intelligat, eámque ab erroribus vindicare, & omnibus modis redintegrare norit; decet sanè tuam Celsitudinem huius principalis, & Principis cognitione dignissimæ scientiæ præ cæteris viris Principibus, præcipuam etiam curam gerere, eiúsque instaurationem, & ad posteritatem conseruationem omni conatu moliri. Hoc etiam nomine tua Celsitudo suum Mathematicum Christophorum Rothmannum sibi præ aliis commendatum habeat, eo quòd ipsum hisce exercitiis admodum solertem, & fidelem nauare operam, ac exactæ veritatis percupidum esse indagatorem multis indiciis cognoscam.*

Quod superest, aiunt eum fuisse suapte natura, & lætum, & nonnihil loquacem, ac subiracundum: adeò vt, cùm foret in jocos & hilaritatem procliuis, ac proinde scommata, & salcis in alios sæpiùs spargeret, ferre tamen satis patienter non posset, si quando in se ab æqualibus spargerentur. Quo loco inseri etiam potest fuisse illum suarum opinionum, nisi tenacem, at saltem, dum illas ratas haberet, ita amantem, vt satis impatienter ferret sibi obstinatè contradici, vt intelligi potest, vel ex vnis, alterisque literis, quarum sunt superiùs relata argumenta. Memorant quoque eum exstitisse erga potentiores morosum; ac narrasse mihi Cæsium ioenini, cùm Dux Brunsvvicensis illum inuisisset, & lautè exceptus, sub mensæ iam finem, serò esse, ac abeundum dixisset, Tychonem tertium assidentem, quasi lepido joco excepisse, non posse id sua sine venia fieri, surrexisse Ducem, quasi indignabundum, & ne vale qoidem Tychooi dicto, petiisse limen: at illum vicissim facto indignatum mensæ obstinatè hæsisse, donec quadam quasi pœnitentia ductus, pergentem ad nauim insequutus est, ac eo iouocato, poculum manu ostentauit, quasi vini haustu cōtractam culpam elueret. Cùm Dux autem ad eum conuersus, vultum illicò auertisset, auertisse statim & ipsum, neque deduxisse illum ad nauigium. An verò in partem indignationis venit, quòd Dux ipso inuito absportaret præclaram illam Mercurij statuam, cuius superiùs meminimus, cuiusque obtinere deinceps ectypum nunquam potuit? Inaudij quoque insigne odium, quo VValchendorpius Aulæ Magister Tychonem prosequutus fuit, ex eo habuisse originem, quòd pedis ictum cùm impegisset in canem illum venaticum, quem fuisse in deliciis Tychoni memorauimus, ipse rem impatienter ferens, se miserè infensum quà vultu, quà voce declarauerit.

Fuisse

Fuisse eum aliunde, quod obiter dixi, ad hilaritatem, & ludicra natum, vel id comprobat, quòd præter illam Mercurij statuam, varia habebat automata, quibus illudens rusticis, aliisque dæmonas subesse suspicantibus, mirè recreabatur. Quod etiam ob cælestium curam futura nosse reputaretur, fouebat volens hanc opinionem, magnóque erat oblectamento, si qui adessent creduli, reddere illos quadam specie Prophetiæ admirabundos. Dictum antè est singulis studiosis sua fuisse supra secundam contignationem cubicula; cùm singulis verò ad eos euocandos tintinnabula adhibuisset, pulsatoriáque ductibus cæcis partim suum in cubiculum, partim in cœnaculum, partim in Musæum ita traduxisset, vt quà occultè terminabantur, vel leuiter tacta sonum, atque adeò admonitionem in cubiculis facerent; ideò simulabat plerumque, aduenis secum versantibus, indigere se aliquo, ac tum attacto clam pulsatorio, dicebar familiari, & qua colloquebatur voce, adesto Petre, adesto Christiane; lætabatúrque stupere adstanteis, qui crepitaculum non audierant, qui significare tam depressa voce degenti tam procul aliquid potuisset.

Vti iuuabat porrò illum cæterorum credulitati hacce ratione imponere, sic fama est illum non omninò credulitate, superstitionéque caruisse. Nam, vt id prætereeam, quod alicubi scripsit *veram Cabbalam, atque Magiã, si sine abusu, & Dei, creaturarúmque offensione tractetur, per imagines, figuras & notas, plurima aliàs abstrusa, reserare, & patefacere*; ecce memorát, si domum egresso anus primulùm occurrisset, domum regredi solitum, quòd id reputaret ominis infausti. Omini quoque malo vertere consuesse, si occurrisset lepus in itinere. Vraniburgi cùm degeret, fatuum fouebat nomine Lep, cui ad pedes assidenti, quoties mensæ accumberet, manu sua porrigeret cibum. Is, vt assiduè ridicula, delitáque multa garriebat, ita aliquando quæpiam momentosa: Tycho verò mentem emotam esse præsagiorum capacem persuasus, accuratè ea, quæ ab illo proferebantur, obseruitabat. Longomontanus, ne id factum ab eo frustrà quis crederet, refert, si quispiam cœpisset ægrotare in Insula, interrogatum de eo Lepem certò prædixisse, moriturus-ne, an conualiturus foret. Retulit, inquam, ex literis optimi VVormij tum ad me, tum ad eruditum Peyretium, in quibus etiam legitur, Tychone aliquando peregrè absente, discipulos, qui rediturum tam citò non opinabantur, cœpisse hilariùs genio indulgere, ac fatuum præsentem intereà exclamasse *Iuncher xaa landit*, hoc est, *Dominus aduenit*. Cùm amandatus autem vnus, qui rem exploraret, turrim conscendisset, vidisse eum Tychonem iam scaphâ appulisse, ac re nunciata, singulos ad sua pensa prouolasse. Legitur &, cùm aliàs Tycho duos ex Studiosis Hafniam destinasset, negotia quæpiam curaturos, præscriptóque die redituros, prandente illo die Tychone, exclamasse Lepem, inter cætera, *En, vt tui se in mari lauant.*

Suspicatum Tychonem illos naufragium passos, conscendere quempiam iussisse Obseruatorium, si quà forte scapham, suósque videret; retulisse autem illum, vidisse se in littore madidos aliquos, maléque affectos, & scapham non longè subuersam. Atque hæc quidem omnia non eo fine recito, vt vel probem, vel improbem, aut hæc quidem vera, illa verò falsa pronunciem; sed solùm, ne quid, quod in meam notitiam venerit, supprimatur, & lectoribus æquis ansa fiat expendendi, ac diiudicandi, cuiusmodi Vir, vt doctrinâ, ita moribus fuerit.

Nvnc, vt ea, quæ obitum eius fuere sequuta, percurramus; testatus est Cæsar insignem dolorem; ac sepeliri Virum in Templo veteris Vrbis primario per-honorificè mandauit. Sepultus proinde illeic fuit habitu, ritúque Equestri, die insequentis Nouembris IV. Qui orationem funebrem habuit, fuit Iessenius à Iessen, is, vt opinor, cuius fuerat, VVittebergæ cùm degeret, consuetudine iucundissimâ vsus. Fuere in eius commendationem Epicedia multa conscripta; sed à Keplero potissimùm, ac Paulo Coldingo ex Cimbria, qui morienti quoque Tychoni adstitit. Epitaphium verò hoc fuit,

Iamdudum sursum, nunc primùm spectò deorsum;
Despiciens Mundum, suspiciénsque Deum.

Distichon autem Chronologicum, hoc est numerali literarum valore annum, expressis autem verbis mensem, diémque obitus ostendens, cuiusque mentio est iam facta, fuit huiusmodi,

oCtobrIs VIsa Vt LVX VICesIMa qVarta,
aVLa sVbIt CæLI te, generose tyCho.

Superest paucis attingamus, quantùm quidem nosse nobis datum est, quæ fata manserint Familiam, Libros, Obseruationes, Instrumenta, & si quæ prætereà ad hæc attinent, quæ fuere à Tychone relicta. Ac primùm quidem, præter Vxorem, relicti fuere sex Liberi (qui iidem se gessere hæredes) ac Studiosi varij, quorum aliqui vigesimum tunc in familia agebant annum. De Vxore porrò nihil ampliùs constat, quàm quòd Tychoni superstes fuerit. Ad Liberos hæredésve quod spectat, ij dicauere proximo statim anno, primum Progymnasmatum Librum ipsi Imperatori Rudolpho, ac xxv. post annos Imperatori Ferdinando Rudolphinas Tabulas à Keplero elaboratas. Fuerint-ne tunc adhuc superstites omnes, incompertum est, inserique hûc potest, quod VVillelmus Ioannis ad Longomontanum sub initium anni M. DC. XVI. VVittebergâ scripsit his verbis; *Multos Pragæ de filiis, & filiabus Tychonis Brahei quærendo interrogabam: verùm neminem inueni peritum, & promptum, qui mihi de illis interroganti minimum indicium facere potuerit; sed vnam filiam Tychonis Pragæ nuptam esse, & filium quendam in Bohemia degere; ibidem paucos ante annos nobilem duxisse Virginem, amplasque habere diuitias, M. Nicolao Hânero accepi.* Videtur filia, cuius heic mentio, Magdalena fuisse, quæ Tengnagelio nupserit, & proximo quidem ab ipsa morte Tychonis anno, cùm

ille excurrisset in Frisiam. Is nempe Pragæ est commoratus, tanquam & sui meriro, & in Tychonis memoriam inter Consiliarios Cæsaris adscitus, & Legarionibus aliqnot illius nomine perfunctus. Consiliarius appellationnm à Keplero indigitatur, quodque Cæsius mihi narrauit se fando accepisse Bruxellis, vnum ex liberis Tychonis fuisse olim à Rudolpho in inferiorem Germaniam missum; id de Tengnagelio sum interpretatus. Ipsi certè filij Tychonis non eâ fuisse industriâ videntur, quàm Cæsar tanti quanti ipsius Tengnagelij fecerit; vt vel ex eo constat, quod curatores operi Tabularum perficiendo dans, non vnum ex illis, sed ipsum Tengnagelium nomine hæredum directorem constituit. Fecit verò illum præsertim apud Cæsarem commendatum memoratus antè Ioannes Barvvitius Cæsari à Consiliis, Secretísque intimus (cui aliquantò pòst dicanit opus Tychonis Comericum) singulari illins eruditione delectatus; neque enim Astronomiam modò sub Tychone excolnerat, sed erat etiam literis humanioribus perpolitus: vnde & Tycho VVandesburgi Mechanica scribens, Poëma inseruerat, quod *Nobilis*, inquit, *& doctus adolescens Franciscus Gasneb Tengnagel, qui aliquandiu mihi fuit domesticus, meaque è Dania migrationis comes, quò huic subiungeretur, ex tempore concinnauit.* Hoc antem illi initium est,

Cedite vos, humiles artes, curaque supina,
Cedite; nã Musas tantùm supra extulit omneis
Vranie diuina caput, cælestia quantum.
Exsuperāt terras; quantum lux alma tenebras
Vincit, &c.

Ad Studiosos quod spectat, perstitere ij quidem aliquovsque in familia: verùm ea deinceps Rudolpho interuenere negoria, ob quæ Aulicæ Cameræ Præsides, pensionúmque Magistri destinatos Tychoni nummos in alios vsus conuerterint, hæredésque non-nisi ægrè allud ex iis obtinuerint; sicque oportnerit familiam dissolui, studiosósque speciatim variè digredi. Et aliquovsque quidem illos constitisse, vel ex eo intelligi potest, quod loquens Keplerns de Stella magnitudinis tertiæ, quam in fine colli, & principio pectoris Cygni (atque adeò non longè ab antiqua in pactore) per ea tempora primùm adnoratam, vulgóque Nouam habitam, fama variè sparsa post Tychonis obitum fuit, *Ne*, inquit, *vel nonitius obseruator, vel Instrumentum suspectum sit* (de se nimirùm, déque Sextâte, quem ab Hofmanno, de quo iam antè, obtinuerat, loquitur) *en quid Sextante Braheano sit obseruatum à Studiosis à Braheo relictis. Noua à Vulture*, &c. Meminerat verò mox antè Ioannis Eriksen, Studiosorum vnius, qui initio anni comitatus Tengnagelium Castellas, & porrò in Orientalem Frisiam, redierat æstate in Bohemiam, fuerátque sibi in illa sua Stellæ obseruationa adiutor. De ipso Keplero eidem accenso familiæ alia fuit ratio; sic enim de illo hæredes in Tabularum dedicatione; *Vnum verò, qui intra Penates nostri Parentis Astronomicis operibus annum iam alterum impendebat, Ioannem Keplerum ingenio valentem, inter aulica sua ministeria recepit* (Rudolphns) *stipendia assignauit.* Verùm de Keplero ipso statim plura.

Sequitnr nimirùm dicamus de Libris, quos edere Tycho destinauerat, quorumque editionem Keplerus promouit. Ac primùm quidem quod attinet ad Progymnasmatum Librum primum, qui idem *de Noua Stella* est, scripsit Keplerus Appendicem, hæredum tamen nomine, in qua præsertim deducitur, cur opus tam maturè cœptum, tardè adeò prodierit: ac cætera inter, vbi dictum est de Theoria Lunæ, quam toties, ac nnper quidem operâ vsus Longomontani Tycho retractârat, hoc subiicitur: *Iamque in eo erat, vt è redderētur ista postremùm, & denique Liber tot iam annos detentus, in lucem prodiret; iámque & figura exsculpta erant; cum ecce immatura, & luctuosa morte praeuentus, opus posthumum reliquit. Nos tamen omnia, vti erant, bona fide typis mandauimus: illa nempe, quæ Caput primum pracedunt, eodem ordine, vti in exemplari primario disposita, & manuscripta erant; Lunarium Paginas xxviij. Conclusionem denique, qualem in scriniis inuenimus.* Ac statim. *Nec dubitamus, quin & hanc reuisurus, omniáque seueriori lima politurus fuisset, si vitam huc vsque traxisset: nobis, eo mortuo, religio fuit quicquam vel minimum mutare.* Quod attinet ad Præfationem, Operísve nuncupationem factam Rudolpho Cæsari, Keplerus quidem nonnulla intexuit; sed illam tamen maiori ex parte pertexuit Tengnagelius nomine ipsorum hæredum, qui causam earumdem morarum dicentes, hæc cætera inter præfati inducuntur; *Cùm Parens noster ab initio duntáxat de admiranda illa anni septuagesimi secundi Noua Stella in hoc Libro agere, atque in aliorum de eadem placita disquirere decreuisset, eáque Vraniburgi typis propriis, sensim, & ad Domini arbitrium progredientibus operis mandaret, factum, vt intereà non in Solis tantum curriculo ad amussim restituendo, sed & Fixarum Stellarum locis intra vnicum minutum, adeóque eius semissem, tam quoad longum, quam latum præfiniendis; Lunæ denique intricatissimo motu eruendo, ea successiuè præstiterit, atque huic volumini adiecerit, vt verè affirmare possumus materia dignitate Librum hunc non Astronomiæ Progymnasmatum, sed longè augustiorem Titulum meruisse.* Quia verò dicatio hæc facta est Pragæ, pridie Kalendarum Augusti, anno M. DC. II. Librum editum ab hocce vsque tempore constat.

Liber autem *de Cometa*, seu de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis, Progymnasmatúmve secundus, non ante quintum Nonas Februarij anni insequentis M. DC. III. fuit in lucem editus: dicatione, vti est iam dictum, per Tengnagelium Barvvitio facta, idque cùm Tycho appulsus Pragam, ac paullò ante obitum contexuisset Prooemium, & pagellas duas postremas, vt Typographica errata subnotarentur, recudisset. Adiecit verò Tengnagelius præfatiunculam ad Lectorem, in qua causam reddidit, cur Libri editio dilata fuisset tantoperè. Cogitârat scilicet Tycho secundo huic Libro subiicere

tertium,

tertium, de Cometis cæteris, post primum, ac præcipuum visis; cuius tamen conscriptio fuit aliis curis interpedita; adeò vt nunquam satis vacârit in hypothesim, numerósque obseruationes diducere. Et cogitârat quidem etiam emittere hunc solitarium, si maturè satis habuisset conscriptam à Longomontano aduersus Kraigium Apologiam, qua facere adauctius volumen constituerat: verumtamen neque eam potuit ante obitum perfectam nancisci: neque aliunde Longomontano demandare curam perficiendi operis huius Cometici; id nempe sibi denique in animum induxêrat, tanquam sentiens se imparem tot laboribus sustinendis. Innuimus superiùs fuisse illi in mente treis hosce Libros, videlicet vnum de Noua Stella, & duos de Cometis, pro vno Opere habere, quod, inscriberetur, *De Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis*, & Progymnasmata contineret ad Magnum Opus, quod de coævis Mundo Sideribus agens præ se ferret titulum *Theatri Astronomici*, seu de Instauratione, *Redintegrationéve Astronomiæ*: atque ita quidem, vt posteriori de Cometis Libro attexeretur quidam generalis Epilogus, in quo fusè declararetur Materia, Causáque generationis huiusmodi recentiorum Phænomenon: verùm fatis aliter visum.

Circa *Epistolas*, restatur Keplerus cœptũ fuisse Librum secundum excudi, Tychone adhuc superstite: at ex ipso nihil prodiit, solúsque exstat Liber primus, cuius cùm Tycho plura exempla quàm cæterorum Librorum sparsisset; fuere residua postmodum vnà cum aliorum Librorum exemplis superstitibus diuendita Godefrido Tampachio, Francofurtensi Bibliopolæ, qui & Libri de Stella Noua, Librique item Epistolarum quaternionem primum recudit, & Libri de Cometa etiam duos, ac apposuit insuper annum M. DC. X.

Quod ad Librum verò *Mechanicorum* spectat, dictum iam antè, vt ipse Tycho excudi primum illum curârit, Vandesburgum cùm appulit. Cùm verò antè obitum maximam exemplorum partem in Magnates, amicos, eruditos viros distribuisset (ita scilicet apparatus Organorũ magnificus, & vix vnquam ab vllo imitabilis inclarescere poterat) captopter dum obiit, superfuere non multa. Illa autẽ coëmit, ac vnà typos æreos, buxeósque tam Organorum, quàm ædificiorum Leuinus Hulsius Norimbergensis Bibliopola, qui, quoniam exempla fuere mox distracta, maximéque per Nundinas mortem proximè insequutas; ideò Librum statim recudit, præmissa in fronte Tychonis effigie ex cælato ectypo, de qua superiùs dictum est, idque ipsomet à morte Tychonis proximo anno M. DC. II.

Supersunt *Tabulæ Rudolphinæ*, ex quibus iamdudum affectis, licet pars videri perfecta iam posset, præscripserat Tycho nihilominùs reuocanda omnia ad incudem fore, vt exquisitiora quæque obseruata repræsentari numeris in Tabulas diductis possent. Itaque, cùm ipsi ad illas condendas fuisset Keplerus à Cæsare calculi minister adiunctus, ac opus iam cœptum illius morte intercidisset; *Id mihi muneris*, inquit Keplerus, *à sua Maiestate fuit impositum, vt Tabulas Rudolphi desertas morte Brahei Authoris sui, ex ipsius obseruationibus, sub inspectione, & directorio heredum, si qui essent idonei, & vacui, perficerem.* Ac alacriter quidem ille se accinxit; verùm illæ breui, ac aliæ deinceps, partim ex operis natura, partim ex tergiuersatione Præfectorum ærarij, subortæ fuere difficultates, vt priusquàm Tabulæ perfectæ, euulgatæque fuerint, annus sæculi XXVIJ. aduentârit. Conquestus est certè ab annis 11. ac III. configi se limis Præfectorum oculis; & cùm annò IX. specimen laboris insigne, Commentaria de motibus Stellæ Martis edidisset, ac Rudolphus præter editionis impensas, persolui illi confestim mandasset, tum stipendiorum residua, *quæ*, inquit, *ad duo millia monetæ argenteæ maioris excreuerant*, tum alia insuper duo millia; expostulabat tamen adhuc biennio pòst, decreta Rudolphi in se munificentissima nullum euentum consequi, ac se incassum facere sumptus, pulsatéque iam Cameræ Silesiacæ, iam Imperialis ærarij fores. Sic, licet anno insequente Matthias Rudolphi successor, & continuari stipendia, & exsolui residua iussisset; querebatur tamen anno XVJ. exspectare se adhuc mandatorum exoptatissimum effectum, vel eo nomine, vt posset sibi habere adiutores treis, *vnum*, inquit, *ad calculandas obseruationes Brahæanas: alterum ad computandas reliquas Ephemeridas* (Tabulas nempe iam adumbrarât, ex iisque Ephemeridã in annum consequentem deduxerat) *tertium ad descriptiones necessarias, ad correctionem typorum*, &c. Neque enim sibi satis esse, quòd Cæsar etiam ante Imperium decreuisset idoneam, fixámque sedem Lincij; ac adiecisset exhibenda à Proceribus Austriæ supr-Anisanæ stipendia, quibus, donec res pacatiores euaderent, sustentaretur; vti & fuit illis ipsa per annos sexdecim sustentatus. Perseuerârunt adhuc querelæ post exactum XIX. quo Ferdinandus Matthiæ successit, etiámque post XXI. quo edidit partem doctrinæ Copernicanæ Theoricam, iuxta quam deductio Tabularum foret; quousque optimus Imperator, rebus licet nondum penitus compositis, etiam vetera, quæ Antecessores debebant, stipendia persoluit, ac vt necessarij ad maturationem, editionémque Operis sumptus suppeditarentur, mandauit.

Fecere intereà huiusmodi moræ, vt opus non præcipitatum tantò elaboratiùs, absolutiúsque prodierit. Nam de doctrina quadam Theorica ipsis Tabulis præmittenda, quòd lucem, nisi quadriennio post sphæricam non viderit, elegantem hanc excusationem texuit Keplerus; *Nosti mores mulierum*, inquit Comicus, *dum moliuntur, dum comuntur, annus est*, *Atqui, si cui noti sunt mores Astronomiæ, dicere is poterit nullam se vnquam nouisse, neque cunctantiorem, neque scrupulosiorem fœminam. Quòd nisi hoc temporis fuisset interpositum, quo consilia mea maturitatem*

suam consequuta essem, in periculo res versabatur, ne delicatula illa fastidito omni Mundo, nouos sumptus, nouum ornatum efflagitaret. Multa me monuit computatio Ephemeridum; multa editio librorum Harmonicorum, intermedij temporis opera, vt quamuis pleraque, quæ ad sex Planetas pertinent, iam ante annos duodecim in Commentariis Martis, vel constituta; vel saltem affecta essent; quamuis inde transsumpta, inque formam Institutionis composita, iam à septem annis hærerent in scriniis meis, operas exspectantia curatoris, & Chalcographi: quotiescumque tamen illa relegebam, vel augmentationibus, vel dilucidationibus, vel transpositionibus textus necessitas imponeretur nouæ descriptionis. Ita factum, vt de primo exemplari, ne vestigium quidem superesset in eo, quod exhibitum est Chalcographo. Quod ad ipsas verò spectat Tabulas, loquens de decennio, ex quo adumbratas ad computandum Ephemeridas dictum est: *Mihi quoque,* inquit, *ex illo tempore continenter ad finem Tabularum aspiranti, subinde alius ex alio næuus detectus est, eluendúsque, aut exscindendus fuit, & cicatrix obducenda. Vicissim aliud ex alio calculi solemnis compendium; aliud ex alio pulcrum inuentum incidit; quod nisi opere toto ad incudem reuocato, & transformato, consociari cum eo, committive, aut excoli non potuit.*

Commendandus intereà summoperè Vir, quòd licet Hypothesibus, calculisque tamdiu, tam variè, toties versatis; professus tamen ingenuè fuerit, latere adhuc aliquid in cælestibus motibus, quòd solertiam humanam fugiat, neque exhiberi penitùs ad vnguem vllis Tabulis valeat. Scilicet alio fuit candore, quàm plerique alij Tabularum artifices, qui cùm eas condant, quæ selectis aliquot paucis obseruationibus respondeant; iactant se taleis condere, quæ perpetuæ sint, temporúmque omnium obseruatis planè cōsentiant: tametsi ipsâ experientiâ, exploratione que in variis obseruationibus refellantur. En verò proinde, quæ illius verba, *Etenim,* inquit, *imperfectiones aliquas deprehensas in ipso motuum cælestium subiecto, nec arte vlla humana præstabiles, præsertim ante sæculorum venturorum experientiam sufficientem, & continent istæ Tabulæ, & fatentur publicè.* Ac rursùs: *Et de certitudine quidem calculi testabuntur obseruationes præsentium temporum, imprimis Braheanæ: de futuris verò temporibus plura præsumere non possumus, quàm vel obseruationes veterum, quibus vsus sum, vel ipsa motuum Mediorum conditio nondum penitus explorata; concursúsque causarum Physicarum præstare possunt: cùm obseruationes Regiomontani, & VValteri testentur, omninò de æquationibus sæcularibus nobis esse cogitandum, vt singulari libro reddam demonstratum suo tempore; quæ tamen æquationes quales, & quantæ sint, ante plurimorum sæculorum decursum obseruationésque eorum, qui futuri sunt, à gente humana definiri nequaquam possunt.*

Prætereo autem præclarum Virum, cùm Tabulas Vlmæ edidisset anno, vt in earum fronte præfertur xxvij. vel, vt ipse alicubi memorat, xxviij. ac illas anno insequente Cæsari Pragæ obtulisset; deinceps autem annno xxx. post editas Sagani Silesiorum (vbi Dux Meckelburgi VValstenius sedem illi tribuerat) Ephemeridas ad Comitia Ratisbonensia, vt stipendiorum residua postularet, se contulisset, incidisse in ardentem febrim, ex eâque obiisse initio Nouembris; vt certè ad Deodatum scripsit Beneggerus: cùm & eximius Eichstadius ad me scripserit fuisse eum catharro exstinctum (quem apostemata quædam cerebri ob nimiam equitationem præcesserant) & Schlekardus, optimus ille, tempus quoque obitus huiusce in sua ad me, *de Mercurio in Sole viso* Responsione significârit. Cùm Mercurius enim fuisset nobis anno insequente, & mense quoque Nouembri obseruatus Parisiis excedere à limbo Solis occiduo, cum Borea latitudine min. $6\frac{2}{3}$. die vij. ac matutina hora 10. min. 18. & attentum fecisset me, quæ publicè facta ante annum fuerat à Keplero Admonitio, ideò id excipiens Schickardus: *Vtinam,* inquit, *is nunc vnus sisteretur nobis, qui hoc Phænomenon diu antè proclamauit, nósque vniuersos ad intuendum exstimulauit publicè; ipse autem, vt inter Diues spectaret cominùs, anno ferè priùs ex mortali corpore illùc euolauit.* Prætereo quoque prolixam esse Librorum ab illo editorum seriem; prolixam & eorum, qui edendi adhuc penes Ludouicum Keplerum eximium eius filium, Regiomonti Prussiæ Medicum supersunt, exstare autem Posthumum opus inscriptum *Somnium, Lunarémve Astronomiam* (qualis putà foret degenti in Luna) cuius editionem Sagani aggressus Keplerus interiit, prosequutus illius gener Iacobus Bartschius etiam obiit, exsecutus autem fœliciùs Ludouicus filius Francofurti absoluit.

Posse ad Tychonem pertinere putes, quā Longomóntanus scripsit, inscripsitque *Astronomiam Danicam*; quatenus quæ eâ continentur cælestium motuum Tabulæ, partim cœptæ, adumbratæque apud ipsum Tychonem fuerunt; partim limatæ, absolutæque ex synopsi quadam selectiorum obseruationum Tychonicarum, quas ille & exscripserat, & suos in vsus asseruâtat. Nempe id poterat, cùm Tychoni toto penè decennio calculi minister præcipuos adesset, & adiutor etiam excogitandis variis motuum hypothesibus foret. Dicatus est autem Liber Christiano Regi anno sæculi xx. editúsque Amsterodami à memorato Gulielmo Cæsio, ipsi Longomontano olim in Huenna coniunctissimo, anno xxij. Fuerat porrò Longomontanus procurāte Christiano Frisio Borrebyo, Regio Cancellario adscitus, & Mathematica professione ab annis vsque septē donatus. Hoc autem præsertim fuit tempus, quo, vt Sphæricorum, ita Theoricorum Libros adornauit, apparatis pauculis quidem, sed congruis tamen organis, quibus necessaria ad opus perficiendum obseruitarer. Non memoro verò, vt deinceps in ea professione continuò, & semper quidem de Astronomia bene merendo perstiterit; quousque

usque annis plenus, migrauit è vita, anno sæculi xlvij. die Octobris mensis viij. succedente illi Georgio Frommio (penes quem deposita mansit, cætera inter, Apologia, quam diximus fuisse aduersus Craigium à Longomontano conscriptam) & functum nuper fatis Frommium excipiente Guillelmo Langio, qui magni illius Antecessoris munus egregiè sustineret.

De Obseruationibus vt dicamus, en primum, vt ipsemet Tycho è Dania discedens eas distinxerit in ea vitæ quasi synopsi, de qua dictum superiùs, *Nam eas*, inquit, *quas Lipsiæ in pueritia, & vsque ad annum ætatis xxj. peregi, pueriles, & dubias appellare soleo. Quas verò postea vsque in xxviij. annum adeptus sum, Iuueniles, & mediocriter se habenteis voco. Tertias autem, quas postmodum Vraniburgi exactissimis illis Instrumentis in maturiore ætate per xxj. fermè annos vsque in ætatis completum quinquagesimum, maxima sedulitate demensus sum, Viriles, ratas, & certissimas appello, & censeo.* Deinde, cùm loquens de Puerilibus, dicat se illas peculiari libro denotatas consignasse, ac circa Iuuenileis egisse haud secus debeat, tum agens de Virilibus, Vraniburgicisve, sic habet, *Peracta*, inquit, *sunt hac ratione ibi xxj. annorum sedula obseruationes, quas primùm in magnis Voluminibus conscriptas, posteà seorsim in singulos Libros, pro quolibet nimirùm anno distribui, & ad mundum describi curaui; idque tali ordinatione peregi, vt Stellæ Fixæ seorsim, quotquot illo anno denotata fuere, suum haberent locum; Planetæ verò omnes proprium peculiariter, & distinctè, incipiendo à Sole, & Luna, ac per reliquos quinque Planetas, transeundo vsque in Mercurium.* Adhæc Keplerus Procemium texens in sua ad Vitellionem Paralippomena, sermonem instituit de Obseruationibus *cuiusmodi*, inquit, *exquisitissimorum Obseruationum annos propemodum xl. præteritos complectentium Libros xxiv. Lector sciat à Tychone relictos esse, quos opportuno tempore in lucem prodituros spero.* Quo loco tres illi supra xxj. Libri, complexi videntur non Obseruationes modò ab vsque excessu è Dania peractas, sed fortassis quoque, tum Puerileis, tum Iuuenileis.

Taleis igitur, seu compactas in hunc Codicum numerum Obseruationes cùm reliquerit Tycho, *Keplerus illas ad manus suas bona fide* (aiunt hæredes) *recepit*: & quamuis ipsas, dum in Austriam, Imperatore Matthia, transiit, reliquisse in Bohemia videatur; post-modum tamen Clarumontio respondens: *Libri ipsi*, inquit, *Obseruationum plerique in saluo, inque mea custodia sunt.*. Et statim; *Atque ego, qui [illegible], inde ab excessu Tychonis per annos xxiij. earum testis, & custos fui penè vnicus, iamdudum in id enitor, vt Cæsare sumptus faciente, libro Obseruationum, Thesaurus nimirum antiquitatis in arte nostra pretiosissimus, sub mea, aliorumque fide dignorum inspectione, & correctione multiplici, bono aliquo numero exemplarium excudantur, eáque ratione tutiùs, & minori interitus periculo, nec minori fide, quàm sunt autographa ipsa, ad posteritatem transmittantur.* Spectat hùc illud aduersus eundem, *Nec tu poscere aliquid ampliùs potes de demonstratione Cometæ anni lxxxv. quàm obseruationes, quæ in saluo sunt: videbit eas cum bono Cæsare.* Scilicet antè dixerat: *Hic queritur Scipio non esse expressas à Tychone obseruationes ipsas: atqui reperiet eas in Tomo Obseruationum, si quando prodierint.* Quo eodem modo etiam priùs, *Loquantur sua fide Obseruationum Libri, si quando prodierint; si modo istæ priorum annorum ante* M.D.LXXXII. *adhuc supersunt.* Quibus postremis verbis innuere videtur, quod mox antè dixit, Obseruationum Libros, nisi fortè omneis, *at plerosque in saluo esse.* Denique autem, *Et Tomum quidem tertium Progymnasmatum de Cometis reliquis non perfecit, at Obseruationes Cometæ anni* M. D. XC. *exstant, possémque eas heic inserere: sed præstat Claromontium exspectare editionem obseruationum omnium.*

Functo porrò fatis Keplero, ecquid fati euenit istis obseruationum Codicibus? En quid de illis mihi innotuerit. Æstas erat anni M. DC. XLVII. cùm accedens Parisios à Duce Neoburgi ad Danubium, qui à Confessionibus illi est, religiosus, ac reuerendus è Societate IESV, Vir (cuius mihi nomen è memoria, vtpotè quem semel optimus P. Caussinus ipsum deducens nominarit, meo dolore excidit) saluere me iussit à Reuerendo Alberto Curtio Neoburgensis Collegij Societatis eiusdē Rectore, &, quantum opinor, optimi illius Procācellarij Cæsarei, qui tanto amore Tychonem prosequutus est, consanguineo. Quæsiui ex eo, ecquid-nam præclari eximius Curtius iam moliretur. Ipse verò, In eo est, inquit, vt Tychonis Obseruationes edi procuret, quas ipsi in hunc finem Imperator cōcrediderit; vnde & nuper Tubingā aduenit, quò requisitum ierat, quas subdere posset Mœstlini, Schickardique obseruationes. Rogatus, quousque progressa res foret, In eo hæret, inquit, vt pacta ineantur cùm Typographo. Nam Gulielmus quidē Cæsius Amsterodamensis ad opus edendum cōparatus est, verùm numerare pecuniam recusat, Curtio alioquin necessariam, tum exemplo obseruationum, quod ad eum mittat, exscribēdo; tum cælandis in ære lx. plus minùs figuris Operi illustrando conducentibus; ac offert solùm Operis, vbi editum fuerit, tot exēpla, quæ sarciendæ huic impensæ sufficere valeant. Quo factū, vt ipse Lugduno iter faciēs alio cum Librario egerim, quicū mihi tamen cōuenire non licuit; in eoque sim, vt hac-ne in vrbe quispiam se Operi edendo accingere velit, disquiram. Interpellatus denique, quot, & qua mole Codices forent eximio viro præ manibus, Ij sunt numero octodecim, inquit, & in folio quidem, ac trium plus minùs digitorum crassitudinis, eaque aliunde ratione conscripti, vt commissi typis, duo in folio conficere insignia volumina possint. Ac tantum est quidem, quod tum didici.

Succedente Martio insequentis anni, Mersennus

fennus noster, ὁ μακαρίτης, schediolo misso consuluit me, ecquid responderet Samueli Hartlibio, abs quo, vir præclarus, nostrúmque communis Ioannes Heuelius Dantiscanus requisierat, vti & postmodũ requisiit ex me, qui verisimilis esset fama, qua perhibebatur Religiosum quendam è Iesu Societate esse, qui dono ab Imperatore ipsa Obseruationum Tychonis autographa dono accepisset? Certiorem enim certo se esse, exstare ipsa autographa penes Ludouicum Keplerum Doctorem Medicum Regiomonti commorantem; relicta nimitùm à Parente Ioanne, qui ea Cæsari restituerit nunquam. Vidisse se illa suis oculis, vnà cum insigni Mathematico Alberto Linnemanno, apud ipsummet Ludouicum, & distincta quidem, compactáque in Tomos, Codicésve octo in folio, continentiáque obseruationes ab anno M. D. LXIV. in M. DC. I. Adhiberi in testem posse virum celebrem Laurentium Eicstadium, quicum illa etiam viderit, peruolutaritque: ac rem notam esse, voluisse Ludouicum ipsa oppignerare Dantiscano Senatui, vnà cum plerisque Parentis Manuscriptis operibus; tametsi, certas quasdam ob causas, res accepta non fuerit. Et tentatum quidem variis artibus, si qua illa possent ab eo extorqueri: verùm nolle ipsum, nisi in fidas manus ea dimittere, eáque conditione, vt typis edantur. Ipse porrò, tum ad Mersennum, tum ad Hevelium quoque rescripsi, quid perspectum mihi ea de re foret; ac demiratus sum interim, qui fieret, vt Tycho compactas obseruationes suas dixisset in Codices xxj. & Keplerus, tribus deinceps additis, in xxiv. ac iam diceret se easdem habere compactas Reuerendus quidem vir in xviij. Kepleri autem filius, hæréque in viij.

An fortè res ita conciliari possit, vt intelligamus eos Codices, qui Reuerendo Curtio piæ manibus sunt, ex iis esse, quos Tycho se ad mundum describi in singulos annos curasse narrauit: Illos autem, qui asseruantur penes Kepleri filium, ipsa esse, aut ex iis certè, quæ idem Tycho dixit Volumina magna conscripta; videlicet quasi diaria, & prout quidque fuerat, quouis tempore obseruatum? Certè nisi vtrique, sed alteri solùm remansere apud Cæsarem, par est eos fuisse comptiores illos, qui fuere ad mundum descripti; ac restitisse cæteros neglectiores penes Keplerum, qui aliunde ipsos minoris, ob primam manum, non duxerit. Ecce verò mihi non conjecturam modo, sed argumentum etiam, vt videtur, perspicuum, ex ipsismet Kepleri verbis, cùm de illa Noua reputata Stella in Cygni Asterismo scribens, *Versatur*, inquit, *sub meis manibus Protocollum Obseruationum Tychonis* (*sic appellauit chaos Obseruationum, vti illa singulis noctibus conscripta fuere sine ordine.*) *In eo ex professo quadam nocte*, &c. Ac posteà; *Age vero fidem aliquot superioribus argumentis faciamus ex ipsis Obseruationum libris, recensitis aliquot exemplis, qua mihi Protocollum peruolitanti obiter occurrerunt. Vbi Obseruationes olim prodierint in lucem, multo plura videre erit.* Quòd si Codices aliqui Curtio desunt, illi subtrahi facilè ex Imperatoris Musæo potuerunt; iique fortè fuerunt, in quibus descriptæ illæ obseruationes ante annum M. D. LXXXII. de quibus vidimus Keplerum, superessent, necne, dubitare; cùm & probabile sit easdem in iis, quæ habebat, Protocollis non exstitisse.

Vtcunque verò se hæc res habeat, exoptandum saltem summoperè est, vt istæ, illæve Obseruationes breui edantur: ne fortè lapsu temporis, ij casus, vt se hominum res ferè habent, incidant, quibus eas perire jactura irreparabili contingat. Non est certè, quòd quispiam putet, post super exstructas illis Rudolphinas Tabulas, nullum ampliùs fore earum vsum: siquidem licet concedatur esse has Tabulas exactissimas omnium, quæ fuere hactenus conditæ; Primùm tamen ipsarum Author non iis ita fidit, vt non ingenuè quidpiam deesse earum perfectioni fateatur. Ex hoc enim factum, v. c. est, vt illa non multò ante memorata Admonitione de Mercurij in Solem incursu, attendendum esse voluerit, non tantùm die vij. Nouembris, qua visum iri in disco Solis Mercurium Tabulæ spondebant; sed diebus etiam tribus tam ante, quàm post circumstantibus; vtque, tametsi hæ Tabulæ non tantùm à vero abfuerint, quantùm Danicæ, seu Longomontani, quæ abfuere gradibus septem, aut Pru enicæ, Copernicæve, quę 5. aut Ptolemaicæ, quæ 4. ac min. 25. aut Landsbergianæ, quæ 1. ac min 8. adhuc nihilominus minutis 29. aberrârint, effectúmque ex eo fuerit, vt cùm nos, quod iam diximus, exeuntem è Sole Mercurium hora decima, ac penè semisse conspexerimus, id contigerit quinque penè horis, priusquam præscriptum ex Tabulis fuisset. Non contigit autem profectò ex Obseruationum Tychonis defectu; sed ex eo, quòd hypothesis, licet perfectior longè à Keplero, quam à Longomontano exstructa, imperfecta tamen adhuc ideò fuerit, quod cùm ad construendum germanam necessariæ sint obseruationes antiquiorum temporum, quæ cum recentioribus conferantur, vt varietates restitutionum, quæ non nisi lapsu temporis produntur, cogi valeant in ordinem; ille ex antiquioribus, neque satis multas, neque satis exquisitas habuerit. Vnde & intelligitur Tychonicas Obseruationes fore olim summè pretiosas apud posteros, quibus cælestia curæ erunt; quatenus vbi ipsi quoque exquisitas peregerint, habebunt quibuscum conferre illas tutò valeant; eritque, cur cælestis motus exquisitiùs, quàm nos definiant; vti & est nuper definire adnixus præclarus Ismaël Bullialdus, cùm Tabulas condens Philolaicas, eam, cætera inter, Mercurij hypothesin adhibuit, quæ vt ad cæteras, sic maximè ad illam nostram obseruationem quadraret.

Deinde, quia eiusmodi condi Tabulæ non potuere, quæ exquisitè ad aliquas obseruationes collineantes, non præterirent aliquas; ideò mediâ viâ incedendũ fuit, tótque idcircò annos impendere oportuit, vt Obseruationes, quàm plurimæ possent, proximè repræsentarentur, quã paucissimæ longiusculè abirent.

Quam

Quamobrem vbi fuerint Obseruationes editæ, erit vnde illi, quibus tantum otij suppetierit, vti aut explorare velint, quibus Obseruationibus Tabulæ præcisè consentiant, à quibus procul, propéve diffideant; aut ad alias, ac alias obseruationes respectando, variásque eligendo, tentare etiam sustineant, num aliæ quæpiam hypotheses, Tabulæque exquisitiores Rudolphinis texere possint; erit, inquam, vnde ij sibi facere satis abundè valeant. Quin etiam erit fortè quoque, vt si post longam sæculorum seriem obseruationes plurimæ his similes habitæ fuerint, diiudicare homines possint, num cælestes motus non tam in se sint, quàm reputantur, regulares. Tametsi enim nemo Platoni, Ptolemæoque non assentiatur, nefas esse putantibus suspicari, vel minimam in diuinis illis corporibus irregularitatem; nihil tamen repugnat aliquam subesse, quæ forsan causa ex parte sit, cur nulla hactenus obtineri cælestium motuum notitia vndique exquisita potuerit. Neque dicas, si homines semel deprehenderint aliquam subesse, factum iri illos segniores ad contemplandum cælestia: siquidem cùm illa futura penè insensibilis sit; nihilominùs homines ad eam detegendam nitentur, quò nisi liceat penitùs germanum scopum assequi, quàm proximè tamen ad eum collineetur. Hæc certe maximè res est, *in qua, vt ille ait, etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas, quod agat inueniet, nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi.*

Addo verò, vtcumque libri à Tychone editi quouis auro sint pretiosiores; esse tamen Obseruationes pretiosissimas longè habendas; ac præstabilius omninò esse, vt, si ferenda quidè alterutra iactura sit, ipsæ Obseruationes, quàm Libri supersint. Nã Libri quidem instaurari (aut quæcũq. certè ex ipsis ad cælestiũ motuũ limitationẽ attinent) ex obseruationibus poterunt, at nunquã tamen poterunt ex ipsis Libris Obseruationes; neque, si quis forte error subiit in præscriptis numeris, quorum calculus non deducitur, fas erit, vt ille vnquam emendetur. Hinc summe quidem laudandus Tycho, quòd ex obseruationibus ratiocinatus plurimà fuerit, quæ nobis non inuiderit; at longè laudabilior, quòd tot præclaras obseruationes & peregerit, & conscripserit, ex quibus possint alij, aut eadem, aut fortè etiam præclariora ratiocinari. Habent hoc nempe Obseruationes, vt licet quo tempore fiunt, non subiiciantur calculo, subiici tamen valeant etiam post mille sæcula; & quantò vetustiores fuerint, tantò euadant desideratiores. Videlicet ratiocinatio, & calculorum subductio res protrita est, poteſtque, & nullo non tempore, & à non nemine intra Musæum consedente peragi; at Obseruatio rara res est, occasioque eius semel præterlapsa non redit: ac verò aliunde Trismegisto dictum illud tribuitur, *paucissimis pura mente præditis fortitis sunt Cæli suspiciendi venerabiliorem curam.*

Quod dixi interim posse alios ex obseruationibus iisdem, eadem cum Tychone, aut etiam præclariora ratiocinari; id non negandum, quatenus ille, Philosophus licet, ac Geometra solers, aliquando tamen tot distractus curis, minùs sibi adesse, ac dormitare adeò potuit, vti reipsâ contigit, circa illam demonstrationem, quam ex obseruatione Cometæ Vraniburgica, cum peracta Pragæ instituit, quamque & Galileus, & Claromontius reprehenderunt: excusante illam Keplero, cùm nominibus aliis, tum quòd Tycho foret iis temporibus *occupatissimus in apparatu Instrumentorum, in substructionibus, in destillationibus, in Obseruationibus continuis, in regenda numerosa familia, multis opificibus, plurimisque studiosis, in excolenda Insula, in Typographia, officina papyraria, horologiaria instruendis, literis scribendis, &c.* Potuit & ipsi hallucinatio aliquando obrepere ex calculatorum ministerio præpostero; vt, quod suo loco insinuanimus, voluisse eum quidem Martis Parallaxin ex obseruationibus computari; at illos à mente eius aberranteis computasse illam ex Copernicano diagrammate, & supponenteis quidem Parallaxin Solis minutorum 3. ex qua esse consequebatur Parallaxin Martis minutorum 6. cùm Keplerus tamen deinceps ex obseruationibus ipsismet Parallaxin Martis non maiorem duobus minutis computauerit. Potuit ea demùm deducere, quibus adstringi nihil sit necesse; qua ratione Keplerus quoque non habet, v.g. visibilem Solis Perigæi diametrum nisi minutorum 31. horizontalem eiusdem Parallaxin, nisi vnius solùm minuti: declinationem maximam, nisi graduum 23. min. $30\frac{1}{2}$. ac distare Solem à Terra constituit, non modò terrenis Semidiametris 3470. sed quadruplo etiam maiorem; atque ita de cæteris.

Dicerem aliquid de illis, qui voluere etiam Tychonis Obseruationibus detractum, vt fuere cum-primis duo illi alioquin eruditi viri Scipio Claromontius, & Martinus Hortensius (nam de Vrso quidem Dithmarso, déque Craigio, nihil ad ea quæ sunt suis locis relata, addendum) verùm & res ipsa per se loquitur, & tam Keplerus, quam Galileus nobis abundè prælaborârunt. Nam Claromontius quidem anno sæculi xxi. opus edidit, quod *Antitychonem* inscripsit, & in quo probare contendit esse Cometas, vel ex ipsis Tychonis obseruationibus, sublunareis: at Keplerus anno xxv. suum, quem inscripsit *Hyperaspisten*, illi opposuit, ac cætera inter, asseruit, quam ille fuerat conatus fidem obseruationum eleuare. Edidit triennio pòst Claromontius de tribus nouis Stellis opus, in quo Tychonem potissimùm circa Stellam anni lxxii. impetiit; sed Galileus contra eum stetit in suis illis de Mundi systemate Dialogis; in quibus etiam notat illum, quòd obseruationes interdum aut ad rationes accommodet suas, aut instituto suo repugnanteis falsitatis nomine traducat. Cùm videri autem possit Claromontius præ nimio ardore tuendæ Aristoteleæ, antiquæque de Cæli incorruptibilitate sententiæ innactus; ita & videtur Hortensius præ nimio

studio

ſtudio euehendi præ cæteris; Aſtronomiam Landſbergij, qui Tychonis fuit æmulus, dum anno xxx. edente illo commentationes in motum Terræ diurnum, & annuum, Præfationem in qua Tychonem reprehenderet, proliaam præmiſit. Videntur certè, quæ aduerſus fidem Obſeruationum obiiciuntur, vitilitigationes meræ: veluti, quod Tycho Obſeruationum ſeriem per aliquot dies contexens, alicuius diei intercepti non meminerit; & poſtea tamen proferat eiuſce diei obſeruationes: Quaſi, quia factis illo die, propter Cælum dubium, dubiis obſeruationibus, non licuerit illas, niſi tum dumtaxat, cùm non penitùs exquiſitæ extiterentur, commemorare? Itémque, quòd allata interdum vno quopiam loco Obſeruatio, alio loco alia habeatur; quaſi verò non liceat poſteriorem eadem de re, vt de altitudine Poli, obſeruationem ſecùs proferre; quàm prolata tum fuerit, cùm foret minùs exquiſita; aut quaſi perinde haberi obſeruatio, & quod ex ipſa deducitur, debeat: vt dum momentum Æquinoctij, quaſi ipſum per ſe obſeruatum habetur; cùm tamen non tam referatur altitudo obſeruata Solis, quàm deductus Solis per Æquatorem tranſitus, ea obſeruatis circum momentis, & ſuppoſita parallaxi.

Hoc verò ipſum eſt, propter quod exoptandum dixi maximoperè, vt obſeruationes nudæ, & quales in dies peractæ fuere, in lucem edantur; quò non tam deducta ex illis, quàm ipſas habeamus; tunc enim, vt ait Kepletus, *loquentur ſua fide Obſeruationum Libri.* Scilicet, vt poſteà habetur, *Diuino monitu Tycho ſic eas muniuit Inſtrumentorum varietate, vicium repetitione, dierum continuatione, copiâ denique ipſâ, vt locus calumnijs huiuſmodi relinquatur nullus; fidémque illa apud poſteritatem mereantur omni humana maiorem.* Et quia aduerſarius cauillando illud de Obſeruatione ad certos dies prætermiſſa, & aliàs tamen commemorata, ſic obiecerat; *Quòd ſi illud ex Iuriſconſultis repetatur, ſemel malus, ſemper præſumitur malus, in eodem genere mali; quam ſibi fidem in reliquis ex hoc vno facto Tycho vendicet; cæteri conſiderent; obſeruare ſanè licet excedentem in ipſo poſitionum ſuarum amorem; & acre præſertim ſtudium de Cœleſti Cometa loco tuenda ſententia. Elucet quoque non leuis in Ariſtotelem acrimonia, quæ ſæpè in hunc erumpit: qui affectus pronum reddunt hominem ad omnia commiſcenda, & commiſcenda, vt opinionem ſemel ſuſceptam defendat, cæteriſque vendicet:* ideò Keplerus, ita excepit, *Dij tibi, dent, Scipio, quicquid ſolida virtute mereris, vti tute teipſum in hac Tychoni tributa perſona viuis depinxiſti coloribus: nec potuiſſet Apelles meliùs, nec totus reliquus Liber tuus; quamuis vndequáque plenus huius tui ingenij. Dignum eſt, herclè, caput hoc, quod non calamo Mathematici, ſed duello refutetur, more veteri Germanico. Quod quidem duellum*, &c. ac tum ſingula capita eiuſce accuſationis perſtrinxit.

Vt vnum verò, aut alterum prætereà locum ſtringamus; quia Clstomontij obiectio fuerat, *Velle Tychonem (pudere tamen apertè poſcere) vt concedamus ſolas eius obſeruationes retinendas, reliquas penitùs explodendas*; ideò Kepleri exceptio fuit: *Audi, vipera ex Argo, digne & Græco nomine, quod ſcis. Nec Ptolemæum puduit poſcere, vt maior ſuis obſeruationibus haberetur fides, quàm veteribus Chaldæorum, & Dionyſij; nec Tychonem, vt fuit de Cometa hoc, potiuſquàm Vvinkleri, Nolthij, Sculteti, Hagecij; nec hos duos vltimos viciſſim puduit id Tychoni concedere: At ſolas ſuas Obſeruationes quaſcunque retinendas, reliquorum omnium penitùs explodendas; hoc verò tam non voluit Tycho, quàm tu non vis imitari mores viri huius καλοκαγάθυ, ϗ φιλαλήθυς. Nihil ipſi magis erat in votis, quàm vt ſuam in obſeruando diligentiam, & ſedulitatem omnes Mathematum Profeſſores imitarentur, & , ſi quiſpiam ad eam aſpiraſſet, illi & fauit impensè, & prædicauit induſtriam, vti & vſus obſeruatis*, &c. ac ſtatim: *Sed nec illud hoc loco valdè mirum, malos bonorum imitari verba. Actum eſt*, inquis, *de rebus Aſtronomicis, ſi vnius ſolius viri obſeruationibus ſit ſtandum: Imò tunc actum erit de Aſtronomia, ſi Claramontij, eorúmque, quos ille, quoties lubet, vel expedit, allegat, obſeruationes pari cùm artificum obſeruationibus iure degerint, nec ſolius eius, qui diligentior eſt cæteris, & exercitatior, obſeruatis ſit ſtandum.* Proſequitur iſtud Galilæus fuſiùs.

Affine eſt, quòd, cùm deinceps probaſſet Claramontius eſſe aliquos Cometas ſub Luna, authoritate Regiomontani de Cometa anni M. CCCCLXXII. vel M. CCCCLXXV. & Vogelini de alio anni M.D. XXXII. ac litem Tychoni idcircò mouiſſet; Keplerus primùm ſic fuit exorſus, *Si controuerſia hæc non inter Mathematicos, ſed inter Rhetoras agitetur, nunquam meliùs ſtetit Claramontio*, &c. & poſteà ſpeciatim de Regiomontano loquens: *Deſinat*, inquit, *Rhetorculus, qui Tychoni rhetoricum colorem obijcit, importunam inſtituere comparationem inter Regiomontanum, & Tychonem. Equidem Regiomontano Tytho plurimùm tribuit; multiplicem in eo eruditionem paſſim prædicauit, ingenij palmam ipſi ceſſit vltrò: Peritiam tamen Inſtrumentorum ad obſeruationes maximè idoneorum, & dexteritatem in obſeruando Tycho ſibi præcipuam vindicare, & iure potuit, & ob veritatis amorem omninò debuit. Rebus ſcilicet ipſis loquentibus inepta eſt, & vilis in confitendo, vel etiam in profitendo, & arroganda modeſtia. Nec enim viri eſt ingenui, & fortis, ſimulato moderationis amore, ſic auram captare popularem, vt interim rerum geſtarum, hoc eſt, Obſeruationum veritas ſuo deſtituatur patrocinio. Quid multis? Stat coram hoc iudicio totus Fixarum exercitus, Obſeruationibus Tychonis perenne, & irrefragabile perhibens teſtimonium, quod quoties ſerus accendit lumina Veſper, cognoſcere poſſunt omnes, qui vſum legitimum Inſtrumentorum, laborémque in eo non auerſantur.* Sed hæc de Obſeruationibus ſatis.

Reſtat

Restat, vt paucis, quæ fata fuerint Instrumentorũ percurramus. Dictum est suo loco, vt minora primùm, ac deinde maiora trãslata ex Dania in Bohemiam fuerint, vtque Pragã Benaticã, ac Benaticã rursus Pragam, inque hortos Cæsaris; & ex hortis Cæsaris, in ædeis Curtianas transducta. Mortuo Tychone, timens Rudulphus, ne eorum distractio quæpiam fieret, ideò habere sibi illa voluit, ipsaque adeò ab hæredibus duobus & viginti coronatorum millibus coëmit. Ita Ioãnes Baptista Laurus, quem superiùs citauimus, in Epistolis illis suis scripsit. Fuere ea deinde conclusa, ac ita asseruata intra easdem Curtianas ædeis, vt quibus illorum custodia demandata à Cæsare fuit, quasi thesaurum alia terra, caligineque mersum habuerint, nulliusque vsui permiserint. Hoc est, quod queritur Keplerus, cùm suum de Stella in Cycno tractatum Hoffmãno illi, abs quo deductus è Styria in Bohemiã fuerat, nuncupãs, hisce verbis aggreditur, *Quartus hic annus est, illustris, & generosè Baro, Mecœnas inclyte, ex quo primùm ad nos Pragam fama Nouæ Stellæ in Sidere Cygni exorta peruenit. Erat tunc recens nobis dolor ex acerbo funere sũmi Viri Tychonis Brahei Astronomiæ instauratoris celeberrimi, quem cùm alia multa, tum hoc quoque reddebat acerbissimum, quòd ab illo tẽpore pretiosissima illa supellex Instrumentorũ Astronomicorũ, quã Braheus in Bohemiã intulerat, quodam inextricabili fato claustris & obicibus positis delitescebat in tenebris. Itaque, cùm eorũ vsus esset mihi interclusus, tua tamen liberalitate paullò antè prouisum erat meæ inopiæ. Nimirùm præuideras iam antè diuino quodam instinctu, quorsùm res Astronomiæ hoc Magistro destitutæ olim vergerent; itaque, viuo etiamnum Braheo, & vix annum in Bohemia versato, partem eorum vltrò in te transtulit: me in hunc luctuosum euentum prudentissimis verbis instruxisti; denique Quadrantem azimuthalem, & Sextantem, ex ferro hunc illum ex orichalco, tuis sumptibus ad imaginem Braheanorum conformatos non nullo sumptu comparasti. Quæ Instrumenta Braheo mortuo paullò priusquam de Stella audiissemus, meis vsibus abs generositate tua permissa possidebam.*

Delituere porrò Instrumenta intra eas ædeis, ad turbas; vsque, quæ post Matthiam Imperatorem, anno M DC.XIX mortuum, excitatæ in Bohemia fuerunt. Quippe occupatã à Palatinis Praga, fuere Instrumenta direpta, & partim variè labefactata, ac in alios vsus conuersa, partim ea ratione distracta, vt quò tãdem euaserint, si Globum illum magnum, æneúmque excepérimus, late ignoretur: adeò proinde, vt nisi Tycho eã fuisset prouidentia, quâ conscripsit Mechanicen, tanti apparatus idea periisset: vti & periisset instrumentorum Alexandriæ memoria, nisi Ptolemæus non multò ante eorum ruinam ipsa cum arte, velut thesauro, vno volumine inclusisset. Globum autem excipio, cuius fuit einsmodi fatum, vt fuerit primùm translatus Niessam, quæ Episcopalis Silesiæ est vrbs, Collegióque Religiosorum Societatis Iesv donatus, inque eo seruatus; ac deinde cùm Vdalricus Christiani Daniæ Regis filius, anno M. DC. XXXII. per illa Germaniæ bella Niessam cepisset, Globúmque agnouisset, ipsũ inde educi, euehíque in Daniã voluerit. Fuit autẽ in Regia Hafniæ Academia nõ sine pompa collocatus; & ludente quidem Longomontano, inter cæteros, illo carmine,

Augusta quondam ligno me euo Tychonis
Cælavi iussie, &c.

Idque cum verbis hisce subiunctis, *Qui Globum hunc olim in Huenna apud Nobilissimum Dominum Tychonem Brahe ostensum manu diurna, nocturnáque versauit, Christianus S. Longomontanus F.* Apposuit verò præterea Longomontanus inscriptionem, quæ hunc in modum legitur,

Siue Hospes, siue inquilinus es, bene adsis. Hoc Æneum Cæli simulacrum, quod vides, ingenio, & impendio Tychonis Brahe, *ad Astronomicas obseruationes in Insula Huenna efformatum est. Nihil ad artis perfectionem ætas nostra illustrius contulit. Nomen Vraniburgo dedit, Daniæ famam. Cum plusculos annos Cæli motum felici apud nos successu monstrasset, moueri cœpit, & exteris cessit. Primò Benaticam, mox Pragam, inde Niessam defertur. Ita qui in Cælo vices designat, in Terra patitur. Tandem capta Niessa, virtute, ductu, & auspicio Principis Diui Vldarici, Patriæ velut trophæum, ex peregrino Marte vindicatur, & restituitur, Anno* M. DC. XXXIII. *Calend. Decemb.*

Requiri heic posset, quid Insulæ Huennæ, ac Vraniburgo, Instrumentorum natali solo, & annorum ter-septenorum domicilio contigerit; veruntamen id statim subit,

Iam seges est, vbi Troja fuit.

Rogatus nempe optimus VVormius, quid id rei esset, paucis hisce verbis rem complexus est; *Post Tychonis abitum, Insula fuit semper nobili alicui, seu viro, seu fœmina in feudum data. Obtinet nunc illam feudi titulo nobilis quadam vidua. In ea iam est campus, vbi Vraniburgum fuit* Quo sanè loco ecquidnam dicere aliud liceat, quàm quòd odiosum est, vt Cicero ait, cùm à prætereuntibus dicitur, *O domus antiqua, heu quàm dispari domino dominaris!* Sed enim hæ rerum sunt vices.

Vnum subiicere heic iuuat, quod in Serenissimi Regis Christiani vt commendatiunẽ, ita excusationẽ cedat. Etenim, tametsi vidimus Tychonẽ excusatum illum semper facere, quòd necessitas sibi incubuerit exsulandi à patria, & quærendi sedeis apud exteros; visa est nihilominùs aliqua labes semper hærere, donec illam eluere præclaro facinore est aggressus. Quippe agnoscens denique, quanta numini Danico, occasione excultæ à Tychone Astronomiæ, quæsita foret celebritas; ac memor aliunde non modò Paternæ sed Auitæ etiam virtutis, idque hisce de te-

bus potissimùm agens cum eximio suo Cancellario Christiano Thomæo Schestedio, Tenderupio, Matheseos (imò omnis sapientiæ, virtutisque) impensè amante, artem instaurare in Dania constituit. Quare & consulto Longomontano, Vraniburgum nouum exstruere, non iam ampliùs in Insula, sed intra ipsa Hafniæ mœnia, iuxtáque ipsum Regiũ Collegium, vt essent, qui continua serie curam illius gererent, cœpit. Constructa verò Turris est alta pedes centum supra quinquaginta, cuius, quæ in sũm o circularis est, area diametro pedum sexaginta est. Adstructa illi circum cochlea eiusce amplitudinis, ac lenis adeò accliuitatis, vt liceat curru ad ipsam vsque aream summam ascendere. Liber ex hac area hurizon vndequaque conspicitur, ipsáque adeò locus est, in quem educta Instrumenta obseruando inseruiant. Educta, inquam, cùm opus fuerit, è cryptis circum, infernéque exstructis, & reuelatis opereolis ad ea condenda, conseruandáque comparatis. Destinata autem fuere tria præcipue Organorum genera, Quadrans purè Azimothalis, Sextans, & Armillæ Æquatoriæ: cúmque cẽsuisset Longomontanus debere illa radio octo minimùm esse pedũ; fieri Rex decreuit ampliora, & quãium omninò vsus patereior.

Ac dolendum quidem generosum adeò, laudabiléque institutum non potuisse ob res turbatas, insequutúmque obitum exsequutioni demandari:

Sed Te nimirum, ô REGVM DECVS, SERENISSIME FRIDERICE, id honoris solidũ manet, vt quod ille gloriosè cœpit, neque absoluere potis fuit, ipse porrò promoueas, gloriosissiméque perficias. Tã sũt certè illustres, Regiæque Virtutes, quibus Te præfulgere inaudimus, vt meritò nihil non grãde de Te & cõcipere, & sperare liceat. Quippe post partã populis tuis beatissimã tranquillitatem, sic illi tuendæ incũbis, vt Te verè Regẽ, Patriæque Parentẽ demonstres. Cúmque, & seruantissimus æqui, & eo animi sis candore, ea morum, ac vitæ cõtinentia, vt Te idcircò populi tui suas ducãt delicias, Te sibi in exẽplum Virtutis proponãt, ac se fœlices reputẽt, quòd Tu, vt maximus, sic optimus præsis; tũ id accedit cumulo, quòd bonarũ literarum, studiorúmque Sapientiæ amãs, nullũ abire diem finis, quo non aliquã in iis lineã ducas. Quò magis spes insignis est, vt quæsitam iã Regno tuo ex Cælesti hoc studio laudẽ diffundas, & amplifices; ipsã scilicet quasi super-exstruẽs Ædificio magnifico, quod vbi destinatis illis ornamẽtis instruxeris, vsúq; animaueris, nulla Orbis miracula habitura sint, quicquã cõparãdum. Age itaque, ô REX VERE MAGNE, & gloriosi illius tui Aui, cognominisque FRIDERICI sic insiste vestigiis, vt Te quoq; eo dignũ fingas, quẽ Tycho ob munificẽtiam in sacrũ Vraniæ cultũ verè Regiã, ita effecit celebrẽ, vt nomen eius interire, nisi cũ Cælo non valeat, sed sit perinde, ac Alphõsorũ, Ptolemæorũ, cæterorúmque, quorum pectoribus insedit Cælestiũ amor, perẽnaturũ. Nõ patientur profectò ij, quos veluti Mystas in edito illo Vraniæ Tẽplo institueris, nomẽ tuũ ingloriũ ad seros nepotes trãsire; sed totidem erunt quasi buccinæ, quæ ex sublimi famã spargentes, eas laudes concelebrent, quæ toto Orbe exaudiantur.

An verò, ô SERENISSIME, si quando forsan bona mea sorte aliquod huiusce libelli exemplum in tuas illas Regias inciderit manus, ægrè habebis, succẽsebísque ista Te abs Tibi ignoto, fortisque adeò disparis viro adhortatione interpellari? Melius profectò & de tua incomparabili bonitate, & de mea fortuna, volũtatéque ominari, spondereque mihi ipse audeo. Facio nempe, REX OPTIME, totus, planè venerabundus in Sacram tuam Maiestatem, in qua tot virtutes eximias reuereor, cuique gloriam nunquam intermorituram voueo, apprecórque. Facio totus admirabundus in splẽdidam illam tuam Aulam, quam totam accipio virtutem, eruditionémque spirare (Nẽpe & Augustissima SOPHIA tua Coniunx Te imitata, bonas Arteis, Sapientiámque sic excolit, vt cognominis Auiæ tuę instar, idipsum met sit, quod nomine pręfert: & fœlix Puer sub vtriusque cura ita crescit, educatúrque, vt gemmãs iam in eo virtus sit mox eruptura in florem: & magnus ille Aulæ Magister, Senatoriique ordinis Antistes *Ioachimus Gerstorfius*, adeò est omni genere literaturæ perpolitus, vt in eo rerum sciẽtia cum animi magnitudine certent: & ille verè sapiens, ac bonus, de quo paullò antè dixi *Schestedius* Cancellarius, sic studiis est, librisque addictus, vt quicquid temporis à tuis, Regnique negotiis superest, in ipsis impendat: &, ne lõgum faciam, sic ad Tui exemplum tota Aula componitur, vt tota, virtute efflorescat.) Facio denique totus gratulabundus in tuam illam & Regionem, & generosam Danicam Gentẽ, è qua in nos, Orbémque totum, illud tantum Iubar Sideralis Scientiæ, magnus nempe Tycho, affulsit, vt non ego, non cæteri, quibus Cælestia curæ sunt, non possimus eò oculos illius ergò habere conuersos.

Verùm de Tychone, ipsiusque Vita dictum mihi sit hactenus.

FINIS.

APPEN

APPENDIX.

QVo Numine effectum dicam, vt cùm iam extremũ, hoc folium, prælo commissum, exprimẽdum foret; tam opportunè acceperim, quæ subiici illi continenter possent? Duo cum semisse sunt menses, ex quo literas dederam ad illũ optimum virorum Olaum VVormium celebrem in Hafniensi Academia Medicæ artis Professorem, quibus significarem iam cœptã mandari typis Tychonis vitam, ad quã conscribendam ipse monumenta mihi contulisset non pauca. Et quia operæ procederent lentè (defectu putà operariorum, quos diuturnum bellum nobis abstulit) insinuâram, si dignaretur mihi maturè procurare exemplum (& manu quidẽ exaratum, vnici illius, quod illeic exstare aliàs renunciasset) Orationis Funebris, Pragæ à Iessento in ipso Tychonis funere habitæ; euenire posse, vt illud haberem satis tempori, quo vel excerperem ex eo, quæ cùm me fugissent, possem ante operis finem in ipsum textum inserere; vel, nisi ad hoc satis congrua superesset occasio, totam Orationem ad calcem attexerẽ, quasi appendicem. En verò, cùm iam editione assequente coronidem, ipse de exempli assequutione desperarẽ (non profectò defectu pronæ in viro optimo voluntatis; sed quòd istæ viarum ambages suspicionem deperditarum literarum inicerent) en, inquam, egregius è Dania Medicus Christianus Legardus literarum fasciculum attulit ab optimo viro. Cùm mox resoluissem, deprehendi in eo, nõ exscriptum, sed ipsum iam typis excusum Orationis exemplum, quod, ille in mei gratiam, & vt maiorem mihi tum rei, tum sui amoris fidem faceret, obtinuerat abs suo possessore. Deprehendi & vnà quæ fuerant Orationi adiuncta, tum relatum ante Epitaphium, Chronologicúmque distichon, tum funebria illa Kepleri, Coldingique carmina, quorum quia VVormius meminerat, feci & ipse superiùs mentionem.

Rogâram quoque illum, vt salutem dicens meo nomine illustri Petro Retzio, olim Legato apud Regem Christianissimum Regio, & nunc in patria Regni Thesaurario, (cuius; dum initio cognationem Tychonis, ad quam pertinet, recenserem, commemini) Rogâram, inquam, vt ab eo peteret, quam, dum apud nos versaretur, recẽperat se ad me transmissurum, descriptionẽ Elixiris, mirificive medicamenti à Tychone aduersus morbos Epidemicos adinuenti: cuius est etiam superiùs facta mentio. Id nempe, vt possem talem descriptionem, in Tychonis gloriam, & commune bonum generis humani publici iuris facere; cùm Elixir quidem confectum communicaretur; sed illius tamen confectio perhiberetur quasi arcanum, apud vnicum, qui foret familiæ Pharmacopola, asseruari. Cùm responsio autem Viri optimi fuerit, peregrè abesse illustrem Retzium; adiecit tamẽ se &. habere, & describi mihi curasse Epistolã Tychonis quandam ad Rudolphum Imperatorem, qua suum secretum aduersus Pestem, morbósque malignos inuentum detexit; quámque tametsi clarus Vir Casparus Bartholinus ab aliquot annis euulgauerit, mittat nihilominùs ad me, nescius an peruenerit ad nos vsque. Fuit proinde exemplum quoque huiusmodi Epistolæ in fasciculo deprehensum.

Hisce ergo rebus instructus, misi illicò ad Librarium & Orationem, & carmina, cum pauculis hisce versibus præmittendis. Missurus deinde Epistolã quoque, descriptionémve Elixiris; admoneo interim (ne quicquam circumstantiarum prætermittatur) ita se Titulum, seu frontem paginámve primã habere.

De Vita & Morte illustris, & generosi Viri, D. TYCHONIS BRAHEI, *Equitis Dani, Domini in Knudstrup, Huenna Hellesponti Danici Insula Præfecti, Astronomorum hoc sæculo Principis, die 24. Octobris anni* M DC. I. *Pragæ desiderati, 4. Nouembris, in Templo Veteris Vrbis primario, ritu Equestri honorificentissimè tumulati,* ORATIO FVNEBRIS *Ioannis Iessenij à Iessen,* PRAGÆ, *Typis Georgij Nigrini, anno* M. CD. I.

Interceptum est alterũ duorum aliquoties memoratorum Emblematũ, cum hac adscriptione, SVSPICIO. Paginà versâ est Tychonis effigies deducta ex eadem icone, de qua superiùs. Continet verò insequens huiusmodi Nuncupationem.

RVDOLPHO II. *Imperatori inuictissimo, augustissimóque, Domino nostro Clementissimo.*

IAMDVDVM, *Clementissime Cæsar, patriam deseruimus Daniam, consanguineos, & quos charos habuimus, & à quibus amati sumus, omneis. Peregrinationem hanc lubenter subimus, & sustinuimus fortiter. Nam illorum instar omnium nobis erat parens noster* TYCHO BRAHEVS. *Sed cùm nunc is etiam, ita iubente Deo, vitam hanc mortalem cum immortali altera commutârit, quò felicior, eò nos tanto solatio, & præsidio maximo destitutos, longè reddidit infeliciores. Nusquam igitur, post Deum, quàm in Te, nobis orphanis, spes vnica, summáque relicta cùm sit, in Tuam nos tutelam, & protectionem recipi, clementià erigi, atque seruari, subiectissimè supplicamus. Tychonis Brahei Hæredes.*

Huius autem versa, & insequentes paginæ sic habent.

DE VITA, ET MORTE D. TYCHONIS BRAHEI, &c. ORATIO

D. IOANNIS IESSENII.

VIX quemquam ego, Illustres, Generosi, Nobiles, Amplissimique omnium ordiuum Viri, tam duri cordis esse existimo, quem inexpectatum amici, etiam vulgatis, mortis nuncium oon commoueat. Certè quos necessariorum, corúmve, qui vitæ authores ipsis exstitere, aut quibus ij etiam lucis huius causa fuerunt, vel à quibus beneficio affecti aliquo sunt, occubitus vehementer non conturbet, bos ego saxa potiùs, quàm bomines, pronunciarim. Et quidem luctus buiusmodi, cùm inter paucos sit, vnam, vel alteram domum non egreditur, aut saltem extra vnicam sese noo exerit ciuitatem; quandoquidem priuati alicuius commodi iactura singulos non attingat. Communis verò booi priuatio, quoniam cunctis vim inferat, omnibus damnum adfert, indéque profectus dolor meritò quoque omnes exercet; & tantò grauior eius amissio, cuius vsus fuerat in vita maximus. Quem vero vestrûm, per Deum immortalem, ingens illud Naturæ bonum, Generosum dico, & Nobilissimum Virum, D. Tychonem Braheum, Equitem Danum, cuius oomen per totam Europam diu iam exauditum est, celeberrimum, latere potest? Et profectò, ne in bominum quidem censu, nedum literatorum ordine, reputandus is, qui ignoret, quantis beneficiis literas, & literatos is auxerit, diuinis planè, & nullo vnquam æuo intermorituris ingenij sui monumentis: quibus, quæ in cælestium motuum ratione priscos fugerant plurima, indefesso labore, fœlicique opera, nos, & posteros nostros dexterrimè instituit. Vnde, si, qui viuimus, vel inuidiæ tabe affecti, vel iguorantiæ febre ægri, iograti istud diffiteri; & scientes, videntésque, ignorare velimus: posteritas tameo, si quæ modò vlla futura est, eáque erudita, æstimatura, maximopetéque istud est deprædicatura. Hunc vos Virum taotum, Astronomiæ restauratorem, cæterorúmqoe illius artificum hoc sæculo facilè Principem, ante oculos vestros videtis depositum; videtis mortuum, quem fato functum passim ounc inaudiunt exteri, famâ certè omnibus ingratissimâ, qui certatim paulò pòst condolentiæ suæ, atque luctus publicum edituri sunt testimonium; quibus etiam, dubium citra vllum, istud in votis nunc est vnicum, vt, alia cùm re ipsum prosequi amplius nequeant, saltem funerationis postremo officio uobiscum præsentes afficiaor. Quantò igitur magis uobis, qui adsumus, & qoorum oculis triste boc spectaculum obuersatur, istud velle, & præstare maximè conuenit? Quod etiam, & frequentes, & lubentes agimus, vnáque tristi boc vultu, gestúque afflictissimos ipsius hæredes erigimus, nec parùm consolamur. At me, vt verum fatear, hæc magis magísque ad luctum inuitant, imprimis, cùm apud animum repeto meum, ioopinatum, & subitum occubitus Tychonis nuncium, primum in funestas ædes ingressum, vbi coniugem hooestissimam, præ dolore sibi fermè exemptam, & semimortuam, lecto affixam, educatissimam sobolem, obuoluta facie, io tenebris, humi jacentem, & gementem, parietes pullatos, turbatam familiam totam; denique Tychooem meum feretro impositum, priùs mortuum aspexissem, quàm ægrotantem percepissem: eundemque adhuc intoeor, eo planè affectu, qui solatium exspectare verius, quàm id præstare aliis debeat, vel possit. Sed in tanta animi mei consternatione, quò me, & vos omnes fortassis reficiam, illud hoc tempore, quod passim vsurpari solet, mihi occurrit; impatientiùs eos solùm plorandos, quorum turpem vitam inhonesta mors insecuta sit; haud verò mori, quos virtus ipsa præstet immortales. Id si sic habet, veluti verissimum est, Tycho noster mortuis haud erit accensendus, quòd omnium sese faciebus offerat virtus conspicua; ad cuius lucis clarissimos radios excæcari necesse sit mendaces noctuas. Nam, si quis clarâ patriâ natus, celebris iudicandus; si generosis ortus parentibus, primam virtutis sementem accepisse putandus; si liberaliter educatus, liberalis & ipse habendus; si excelso ingeoio prædirus, sublimiom disciplinarom ardore incensus, iisque occupatus, excelsus & ipse existimandus; si ex fortunę bonorum affluentia fœlix censendus; si iogenij editis in publicum inuentis, & monumentis, planè diuinis in tanto excellenrior aliis, quantò sese alij inferiores; si Regibus, virisque Principibus ob hæc charus, fortunatus exclamādus; si clarorum, & magnorum hominū applausus, & collaudatio, laudatum & ipsum efficit; si commodus vsus thalami; si morigera soboles; si denique placida mors, etiā atque etiam beatū præstare possunt: profectò TYCHONEM nostrum omne bic tulisse pūctum, pro virili mea ostēsurus sum. Et quamquam optârim alteri cuipiam, cui maior dicēdi vis, miuor autē ex luctu animi perturbatio, basce partes iniunctas esse: tamen, cùm de eo viro verba mihi facieoda sint, qui seipsum, etiam

me

me tacente, cùm in viuis esset, bonis omnibus prolixè probauit; ea etiam suppetat rerum copia, vt quid è tanto dicendorum numero, pro temporis angustia, potiùs omittendum, quàm commemorandum, cogitare necesse sit; onus hoc mihi imponi tantò faciliùs passus sum. Quò etiam perduxit plurimi temporis liberalis, & suauissimi nostri cõuictus, amoris mutui, mutui officij recordatio, & denique hospitij nunc mei destinatio, paulò ante mortem, amicissima, & insuper in ipso desiderium mei hoc postremum. Veritatis igitur simplex cùm sit oratio; non est, quòd à me verborum ampullas, aut vllum insolentem sermonis habitum hic exspectetis; quandoquidem deformia fucos desiderét, & glaucomata, nullâ cerussâ indigeat per se decora facies: párque sit, vt orationis nostræ indumentum respõdeat formæ vestitus. Proinde molta me paucis, illustria humilibus, læta tristibus proferre, patienter admittite. Patriam ergo quod attinet, ea TYCHONI nostro Dania est, quæ aliqnot iam, ante Christũ natum, sæculis, Regia dignitate clara, plores semper sagatos, quàm togatos genuit. Iulij Cæsaris minas animosè contempsit, impetus illatos viriliter depulit, & cum vicinis populis frequentia bella gessit. Incolæ, quibus Rex imperat, in equestrem, & plebeium statum distincti. Inter equestris ordinis homines, qui inibi sanè amplissimus est, primario loco Brahei reputãtur, qui, ex Suecia iam olim Reges comitati, splendidissimis feudis, ob virtutem, fidémque in militia constanter præstitam, in Dania dirati sunt. Ante sexcentos annos vnum, atque alterum ex hac familia ad Regiæ dignitatis fastigium euectum, in Annalibus Danicis legitur: Non pauci quoque Monasteriensem Episcopatũ, illum aureum, superioribus temporibes, administrarunt. Quin & hodie in Sueciæ Regno Nobilissimo ex Braheis orti supersunt, qui Regi proximi Comites salutantur. Et coràm aspicitis Inclytum, & Generosum Dominum D. Ericum, Comitem in VVesingeburk, Liberum Baronem in Rhedebhollen, Dominum in Lintholm, qui, vt domesticum infœlicem absens dolet patriæ statũ, sic funeris agnati sui præsens spectator est tristissimus. Braheos genus suum ad Augustos Sueciæ Reges, non iniustè referre, vel nummus quidam argenteus, iuncorum manipulo notatus, à Regeque Ioanne III. signatus, cõfirmat. Nam eo insigni ad stemma deducendum, comprobandúmque suum omnes vtuntur. Natus est TYCHO noster, anno Christi 1546. decimoquinto Decembris, intra nonam, & decimam horam matutinam, Knudstrupij in Scania siti, patri Ottoni, viro militari, & magnanimo primogenitus: matre Beata, ex vetustissima Bildorum familia orta, quæ septuagenaria hactenùs superstes audita est, per plurimos annos vidua, fœmina grauis, pietatis, & pudicitiæ toti sexui exemplum. Hæc filium suum sollicitè admudùm educauit, ad sanctitatem, & virtutem cohortata sedulò, cui is vicissim omne præstitit obsequium. Quæ indoles egregia in prima succrescente ætate, patruo suo Georgio Braheo admodùm grata, ipsum impulit, vt cùm liberis careret propriis, hunc adoptatum sibi asciuerit, domi, parentis loco, pædagogi operâ, informarit; donec decimum & sextum ætatis annum prætergressum, Lipsiã emitteret, vbi summa alacritate literarũ bonarum viam ingressus altiorem, in iis pauxillo tẽpore ita progressus est, vt excelsi ingenij signa ediderit manifesta. Naturâ propensus erat ad Cæli studium, cui tam diligẽter incumbebat, vt inuito præceptore domestico (cui iuris studium cum discipulo tractandum iniũctum fuerat) libellos Astronomicos passim coëmeret, sinéque intermissione perlegeret; Bartholomæo Sculteto, tum studiorum causâ Lipsiæ degente, clam in cõsilium adhibito. Noctu sereno cælo, pædagogo inscio, lecto sese subducens, sidera omnia e globo exiguo absque magistro etiam, addidicit; velut etiam Radio Astronomico Planetarum motus diligenter obseruauit, atque sic integrum triennium Lipsiæ exegit; id quod & posteà VVittebergæ & Rostochij, sedulo, & constanter continuauit. Postmodùm, cùm peregrinandi ipsum inuasisset desiderium, Augustam Vindelicorum profectus, inibi, in Consulis Ioan. Baptistæ Henzelij horto maximum Quadrantem ligneum erexit, veluti & aliud, quòd Sextantem dicunt, Instrumẽtum, quibus creberrimè siderum motus explorauit. Inde in Italiam properans, maximã illius partem perlustrauit, atque de hisce disciplinis cum viris harum peritis auidè, multúmque contulit; vnde in dies magnã Astronomiæ notitiam indeptus est. In patriam per Heluetiam regressus, Basileam Rauracorum, aut vicinum aliquem locum, sedem vitæ delegerat; non solùm ob loci celebritatem, virorúmque doctorum illic commorantium complurium conuictum; sed etiam, quòd regio isthæc in trium amplissimorum regnorum concursu, Italiam, Galliam, & Germaniam iungeret, è quo per crebriores literas cum eruditis agere cõmodiùs posset. Quod dum seriò secum constituisset TYCHO, Rex Daniæ FRIDERICVS II. Princeps literatorum amantissimus, de hoc ipsius proposito certior factus, accersitum pluribus dehortatus est rationibus, vtque in patriæ potiùs gloriam domui studia hæc vrgeret, & perficeret, adhortatus: Et, ne aulicis strepitibus, aliisque impedimentis turbaretur, Huennam, Hellesponti Insulam, Latinis Venusiam dictam, vltrò obtulit: Ex Camera item annuos certos reditus exsolui iussit. Hanc TYCHO acceptans conditionem, Insulam ingressus est desolatam, quam breui tempore splendidissimis quibusdam ædificiis habitabilem, veluti & egregiis hortis, agris, piscinis amœnam & fœcundam, cultissimámque effecit. Instrumenta motibus cælestibus accuratissimè obseruandis idonea, quæ iam Pragæ in Curtiano Palatio viua aspicitis omnia, magnæ molis, aut maioris artificij machinas fabricauit quam plurimas. Ex Academiis studiosos, pictores, sculptores, chartopœos, typographos, omnisque

generis artifices alios accersiuit, ipsis victu, & amictu liberaliter prospexit, salaria item distribuit. Illic dies, noctésque visum, lectum auditum, scriptum, pictū, sculptum, & fabricatum. Sūmatim; laboratū, vnicéque Cælum spectatum est. Horum operum fama mare traiecit ipsum, vniuersam Europam penetrauit, eóque ex omni parte inuitati, cateruatim, quotidie, spectatū accorrerunt plurimi, quos hospitaliter excepit omnes, & pro dignitatis ratione singulos, Reges, Principes, horum Oratores, Legatos, Comites, Barones, Nobiles, Studiosos, imò tabellarios; quæ quanti sumptus res fuerit, cuivis æstimare facilius est, quàm imitari. Nam, quod ipse scriptis suis publicis restatur de peculio proprio, vltra centena millia Ioachimicorū, laudabili a depol prodigalitate, in Astronomica impedit. In hac Insula per hosce labores nata TYCHONI est NOVA ILLA MVNDANI SYSTEMATIS HYPOTHESIS, quâ hanc, hanc, quam inhabitamus, Terram, totius quidem Vniuersi mediū statuit, motus tamen omnis, secus quàm Copernicus voluit, expertum: nec etiā iuxta hanc orbium omnium secundi mobilis centra versari, quod Ptolemæo visum est, permisit: sed ambo solummodò Mundi lumina, & vnà remotissimam omnium aliarum contentricem Octauam Sphæram, in circumuolutionibus suis, Terram tanquam cētrum, spectare indulsit: reliquos verò quinque Planetas circa Solem, veluti Regem suum, gyros ducere, ipso in omnibus illorum reuolutionibus, in medio constituto, affirmauit. Hoc ingeniosissimo Inuento cælestium apparentiarum omnium exactissimas rationes reddidit; hoc obscura illustrauit, dubia explicauit. Stellas fixas mille multoties, & diuersis Instrumentis, non mechanice, sed per triangulorum rationes, viginti & vnius anni labore pertinaci, & indefesso accuratissimè restituit, absque quarum rectificatione haud vllus constaret verus cuiusque Planetæ locus. Solis quoque, & Lunæ motus quam emendatus hic reddiderit, censere artificum est, & laudare. Parem quoque diligentiam circa Planetas reliquos adhibuit: neque quicquam, quod ad diuinæ Astronomiæ instaurationem, perfectionémque facere nouerat, vnquam vel segnis intermisit, vel inuidus dissimulauit, occultauitque, id quod partim iam editi ipsius in lucem libri, partim excudendi prolixè demonstrant. Astronomiā mechanicā, quàm VVandesburgi, arce Ranzouiana ad Hamburgum sitā, propriis typis, & ichnographiis elegantibus, primo egressus sui ex Dania anno, publici iuris fecit, Instrumentorum fabricam, & eorundem vsum fideliter commonstrat: sine quorum ope, & subsidio via vlla obseruationum constaret certitudo. Stellarum autem fixarum abs se perfecta restitutio, reliquarum inerrantium meritò principium habetur necessarium, & fundamentum: quod reliquorum Planetarum rectè demùm sequitur instauramentum. Postremum opus, circa quod frustrà suscipiuntur alia, prædictionum formas ingeniosè explicat. Atque hæc, ni fallor, vniuersæ Astronomiæ forma est, ad quam mihi TYCHO quoque nostet scriptiones suas direxisse videtur. Et iam profectò ex trigintasex annorum certissimis obseruationibus absolutissimum, quod ab eo vnice, & diu expectatum, in publicū emisisset Astronomiæ Theatrum; nisi migratio ipsius è patria, & inde vsque loci aliquoties mutatio operæ moram iniecisset perniciosam: cuius mutationis, & discessus ipsius causas, quas perhibuit graues, & necessarias, alios malo recensere. Verùm hanc temporis iacturam facile resarcisset commodissimum otium, quod ipsi ante annos tres Augustissimus Cæsar RVDOLPHVS, Imperator fecundissimus, fecerat clementissima in Bohemiam euocatione, & sustentatione liberali; nisi, proh fatum implacabile! hunc dira mors, diuino Principi, & nobis omnibus, insperatò ademisset. Nihilominos, ne quis frustrà ipsum vixisse & cœptum tantum, non verò absolutum, ipsius opus existimet, sciat, ex tot annorum luculentis obseruationibus, quas thesauri loco, sibi semper proximas, & custoditissimas habuit, quasque Daniâ excedens, naue expositas (eu modo quu aliquando Iulium Cæsarem, magna pugna, & clade elapsum, suos ferunt commentarios) allocutus, & exosculatus est; habet hæredes, quibus etiam hasce, iam animam agens, seriò commendauit, ædificij Astronomici sufficientem materiam, cui formam inducere possent Viri tres egregij, & TYCHONI Mathematicarum disciplinarum peritia noti, & chari, & aliquandiu domestici, Doctor Melchior Ioëstelius, Magister Christianus Longomontanus, & Magister Ioannes Keplerus, inter cuius manus hæc omnia nunc versantur. Et quanquam D. TYCHO BRAHEVS, vt ad iuuandum commune bonum vnicè natus, sic ad præstandum non tantùm per totam vitam propensus, sed sollicitissimus fuerit adeò, vt nullum laborem subterfugerit, nullis sumptibus pepercerit: nihilominùs, vti mos Mundi huius est, aliquot hominum (si etiam tales homines sint) reprehensiones euadere non potuit. Aliis enim ab auita degenerare virtute visus est, quòd equestris ordinis, & grauissimæ authoritatis homo, literas, & ex hisce Mathematicas disciplinas tractaret; nec priuatim tantùm iis deliciaretur (quo fortassis apud hosce veniam impetrasset aliquam) sed inde etiam publicam expectaret laudem, atque gloriam, dignus reputatus, cui nobilitatis ademptum resignaretur priuilegium. Huiusmodi domi, & foris sustinenda complura ipsi fuerunt iudicia; solo risu, veluti & solebat, refutanda simplicitas, & rudis ignorantia. Quòd si enim inscitia stemmata meretur, quis agrestibus futurus nobilior? Sin scientia insignis efficit, quænam Mathematicā potest nominari præstantior? id quod docti intelligunt. Verùm tolerabilis isthæc quodammodo fuerat iudicij infirmitas hominum, errore potiùs, quàm studio, eò dementiæ prolapsorum. At ab iis, qui eruditionis titulis insolescunt, qui literarum, & morum bonorum professiones sibi vendicant,

imò

imò ab iis, de quibus optimè semper, suomet ipsorum etiam testimonio, meritus fuerat, falsas criminationes, infaméſque calumnias, exſpectare, & perferre; res mihi videtur longè impatientiſſima. Hoc pacto, ante annos pauculos, quidam ingenioſus, & doctus; ſed abſque religione, & virtute homo, tetricum, & famoſum contra præſtantiſſimum hunc Virum diuulgauit ſcriptum, quale in hoc genere non vidit antiquitas, nec fortaſſis ſpectatura eſt vnquam poſteritas. Non ſat fuerat infamatori illi plagium committere litteratum, & TYCHONIS Hypotheſin, Vraniburgi repertam, falſariè pro proprio inuento venditare; niſi etiam Virum antiqui generis, ſummæ eruditionis, inculpatiſſimæ vitæ, cum tota ipſius honeſtiſſima familia, ſexcentis contumeliis, & totidem mendaciis, apud alios, ſi non deformatum, ſuſpectum ſaltem reddidiſſet. Et profectò iure actum cùm hoc fuiſſet, velut etiam iam agi cœptum fuerat, niſi mors feram illam ſingulari beneficio, affeciſſet, & pœnæ ſubduxiſſet commeritiſſimæ. Sed quemadmodum TYCHO ipſe ſeſe, dum viueret, contra eiuſmodi calumnias, conſcientiæ innocentiâ, plurimorum item Illuſtrium, & doctorum Virorum iudicio conſolatus eſt: ſic etiam cuilibet rectè ſentienti eadem hæc non abundè non poſſunt ſatisfacere. Ob ingenij, & doctrinæ excellentiam, nominiſque celebritatem, Inuictiſſimus Cæſar RVDOLPHVS, Princeps ſapientiſſimus (quem meritò primo loco nomino) in aulam ſuam accerſitum voluit. FRIDERICO verò II. Daniæ Regi, tam charus, tam magnus, támque bonus habitus, vt nihil, quod maioris momenti fuerat, abſque huius ſcitu ſuſciperet. IACOBVS IV. modernus Scotiæ Rex, carmine TYCHONEM laudauit, ERNESTVS, Elector Colonienſis, plurimùm huic ſemper fauit. GVILIELMVS, Haſſiæ Land-grauius, per multos annos, literis de rebus ad Aſtronomiam ſpectantibus, cum ipſo certauit: quæ primo Epiſtolarum ipſius libro editæ continentur. VDALRICVS, Dux Megapolitanus, quò in Dania ipſum retineret, nihil non tentauit. Longum foret omnes per Europam ex Imperioſa familia natos, defunctos, & ſuperſtites, quorum ad TYCHONAM clementiſſimæ exſtant literæ, & ſpectantur munera, huc accenſere. Sed eruditorum, Dij boni, quot exaratarum ad ipſum epiſtolarum volumina, abſtruſis quæſtionibus pleniſſima! Nec vllum hoc ſæculo opus eruditum, & in Philoſophia egregium diuulgatum, in quo TYCHONIS nomen aliquoties legatur. in quo non ad ipſius authoritatem prouocerint Et, vt è plurimis paucos nominem, Franciſcus Patritius, Clauius, Scaliger Ioſephus, Vlmus, Maginus, Roeſlinus, honorificè hunc, & frequenter, ſcriptis ſuis compellant. Quis igitur tam exmens erit, aut ſenſus reprobi, qui non tot illuſtrium, & doctorum virorum candidis de D. TYCHONE cenſutis ipſe etiam ſubſcripturus ſit, veritatique calculum adiecturus ſuum? Non Deum TYCHONEM facio, ſed hominem fuiſſe, & ſcio, & affirmo, cui nobiſcum omnibus errare, atque labi fuit commune. Non diffiteor quoque, aut pernego, & ſuos ipſû habuiſſe næuos, quibus mortalium haud expers vllus eſt Illud tamen coram quocumque, erecta ceruice teſtari poſſum, & teſtor quoque, totis illis nouem menſibus, quibus triennium ante, VVittebergæ cum familia mihi conuixit hoſpes, eum ſeſe geſſiſſe erga Deum, & Homines, quoad Chriſtianum, & literatum hominem apprimè decuit: cum coniuge honeſtiſſima, ſuique obſeruantiſſima fœmina, maxima vixit concordia: liberos, ex octo adhuc ſex ſuperſtites, ad pietatem, & modeſtiam aſſuefecit: filios, qui ipſi duo, ſtudiis: acu, & colu filias occupauit: nec otio, peccatorum ſeminario, infenſiſſimus, diffluere cæteram quoque familiam paſſus eſt. Conſorti ſuæ facilis: ſeueritate verò reliquos continebat in officio: erga peregrinos comis, hoſpitalis, liberaliſſimus in pauperes. Verbis ipſius veritas, & breuitas: geſtui, & vultui grauitas: conſilio prudentia: factis felicitas inerat. Nihil fictum, nihil ſimulatum in ipſo, ſed ſcapham ſcapham appellabat: vnde omne, quod ſitiuit, odium. Nihil in ipſo humile, nihil dejectum: ſed ſublimem ferebat ſupra omnes fortunæ minas animum. Nulla in ipſo, præterquam temporis, animaduerſa auaritia: ipſi vita ſtudia erant: deliciæ verò meditatio: diuitiæ ſcientiæ: virtus nobilitas: religio, dilectio. Faſtum deteſtabatur omnem, omnem inanem ſtemmatis jactantiam. Non iræ tenax, & offenſionum ſed ad condonandum faciliimus, vtque vno dicam verbo, quod ab aliis expectabat, idem promptiſſimè præſtabat ſingulis. Prodeſſe cunctis ſtudebat, nocere verò nemini. Haberem, quæ plura de ipſo veriſſime prædicarem, ſi is, qui me grauiter exercet, luctus ſineret, nec noſſem vobis alias hæc omnia ſatis, ſupérque cognita, & perſpecta. His animi dotibus TYCHO noſter præditus, cùm viueret; quibus etiam nunc in animis bonorum viuit, & victurus perpetuò eſt. Has exornárunt fortunæ bona, quæ hæreditate conſecutus fuerat ampliſſima veluti inſuper ſperare poterat olim maiora. Neque etiam corporis huic deſtituit honor, atque decus: erecta ſtatura; firma & virilia latera; facies decora, & aperta, quam ante annos triginta Roſtochij quidam nocturno auſu proſſus ſicario, læſit, veſtigio ad mortem vſque ſemper conſpicuo. Valetudine antehac vſus fuit proſperrima, & inoffenſa, quam deinceps loci mutatio, & ipſam paulatim immutauit, nutantémque reddidit; vnde & ipſe breuioris vitæ coniecturam deſumpſit. Ætate præterita deteriùs longè habere cœpit, quod tamen, quantum potuit, apud ſuos diſſimulauit. Crebriores cum amicis lætitias abrumpens, de morte ſermones inſtituit: quin & domi à familia interea temporis plurima animaduerſa prodigioſa, veluti & meus aliquid Genius præſenſit. Nam eo ipſo, quo ægrotare hîc cœpit die, ego hiſtoriæ Anatomiæ Pragenſis finem imponens VVittebergæ, atque ad Lectorem præfationem amanuenſi meo dictitans, plurimorúmque fau-

torum, & amicorum nomina recitans, de repente hæc iussi scribere: Tu verò, Generose D. TYCHO, fermè mihi excideras. Nam ignoro hactenus cælum, an terram potiùs habites: num suspicias, an despicias. Salue tamen mihi cum TYPOVIO nostro (quem similiter ignorabam mortuum) vbicumque sis, plurimùm. Dies, quo in morbum incidit, 13. Octobris erat, quem ipsi intempestiua inuitauit verecundia. Ad illustrissimi enim Viri cœnam cum aliis vocatus hospes, vrinam suppressit, quæ confessim protracto aucta, vesicam ita distendit, vt quasi luxata, postmodùm excernere volenti, ampliùs non obedierit. Hinc subsecuta ischuria, & doloris vehementia, quâ, cucurbitæ instar, attractus sanguis, vesicæ phlegmonem induxit, quam illicò, vt solet, febris comitata continua, & ab hac leuiusculum exortum delirium. Qui affectus eò à me designatur deductiùs, ne veritati forsan vis fiat commento alienissimo. Nocte, quæ ipsius mortem præcessit vltima, obtinuit eas à morbo inducias, vt magna facilitate, & consideratè plurima ordinarit. Et quemadmodum Poëticæ à pueris vsque fauens studiosiùs, expeditum, & elegans fudit carmen; ita morti vicinus verè cygnæam canere prolixè auditus est, quam etiam multoties suos iussit excipere: ardentissimos ad Deum, pro concessa vitæ vsura, pro exhibitis innumeris beneficiis, pro publica concessa pace, pro tributa toties Cæsari læta victoria, próque bonis abundè in commune collatis omnibus, hymnos modulatus est; pro placida animæ emigratione, pro cælesti diuersorio, profundis suspiriis supplicauit; Ecclesiam, Rempublicam, suósque omnes diuinæ protectioni commendauit; curam egenorum habere sine respectu omnium suis seuerè injunxit; piè, & honestè viuere, diuinúmque sperare auxilium iussit. Atque sic inter preces, & cohortationes, nobis omnibus, & vitæ huic valedixit, tam tranquillè, vt deficere nec visus sit, nec auditus. Sic itaque die abhinc duodecimo, qui erat 24. Octobris, cùm annos vixisset 54. menses 9. dies exactè 14. humanis exemptus est Vir illustris, & generosissimus D. TYCHO BRAHEVS, singulare Naturæ beneficium, & literaturæ ornamentum; quem non tam clara patria, nobiles genitores, corporis, fortunæque bona alia, quàm excelsa mens, & diuinum ingenium, carum, amabilémque Principibus, doctísque viris, adeóque vniuersis, præstitere; cuius mors, quam pia, & honesta vita præcessit, haud mala esse potuit, eius nunc exuuias, & quicquid in ipso mortale fuit, terræ committimus, officio humanitatis vt postremo, sic maximo: pars ipsius verò melior, hoc est anima, IESV CHRISTI Seruatoris nostri sanguine pretiosissimo redempta, Cælum, quod antea suspexit, & meditatus est, cum beatis omnibus inhabitat, cunctáque hæc inconstantia despiciens, vitam iam viuit verè immortalem.

Orationis Funebris finis,

NE quispiam moretur, quòd sub Orationis superioris finem, legatur Tycho supra annos LIV. vixisse menseis IX & dies exactè XIV. cùm ipse superiùs scripserim eum, præter annos illos, vixisse menseis præcisè X. adnotandum est, cùm ipse Tychonem habuerim natum die Decembris XIV. & mortuum deinceps die Octobris XXIV. supputari omninò, præter annos integros, menseis X. ac dies X. Et quia tamen tempus Natiuitatis designatum est Stylo Veteri, tempus verò Mortis Stylo Nouo; ideò me, habita ratione detractionis dierum intermedio tempore factæ, detraxisse eos decem dies, quibus profectò Tycho non vixit: quare & superesse menseis præcisè X. Parem rationem habui, cùm vitæ Peireskij tempus supputaui. Excusandus porrò Iessenius, quòd præfestinanter Orationem conscripserit; neque idcircò aduerterit, nato Tychone, vt statuit, die Decembris XV. aut superesse nouem dies, supra X. menseis, si ad Stylum quidem veterem respexit, aut superesse XXIX. supra IX. menseis, si respexit ad nouum. Quanquam hoc parui momenti est. Gratè interim habeo, quòd docuit Tychonem ex eo esse stemmate, è quo fuere pridem duo Reges assumpti, & nonnulla item alia, quæ mihi fuerant incomperta; vt quòd præter sex liberos, quibuscum migrauit Tycho in Germaniam, etiam duos alios habuisset.

Subsequuntur tum *Epitaphium*, tum *Chronologicum Distichon*, quod vtrumque, vt iam monui, intertextum superiùs est: ac ista quæ sequuntur, subinde

ELEGIA
IN OBITVM EIVSDEM D. TYCHONIS BRAHE.

TV quoque funebris pars haud incognita pompa,
Appositos lacrumis funde Elegia modos,
Terrigenas animis potuit qui sistere Calo:
Terrigenum tumulo conditur ecce manu.
Assuetósque oculos calestem pandere lucem
Fusa super tenebris inuida claudit humus.
Gratuler ambiguum est, an laxem frana dolori?
Dum meditor, lacrumas vtraque causa ciet.
Infœlix mundi soboles, homo dedite mundo:
E mundo reliquum quid tibi Parca facit?
Quando etiam lethes Sapiētia mergitur vndis,
Diuinásque animi mors populatur opes:
Nec iam Sideria frigentia pectora cura
Demulcent solitis vita abeunte modis.
Si pars est hominis melior, mens edita calis,
Vilia si terra pondera corpus habet;
Si probat ipse Deus, pecudum contemnere vitam,
Pinguia non ventri thura adolere Deo:
Sed memorem esse sui, celerésque patrare per annos
Dignum aliquod tanta nobilitate decus;

Si

Si potior mentis, quàm corporis ulla voluptas,
Pulchrior illius si, meliorque labor;
Si patrias animo præstat decurrere sedes,
Et laudem authoris commemorare Dei:
Debuerant equidem pulchra molimina mentis
Occidui fato corporis esse super.
Nunc veluti nigris fulgens in nubibus arcus,
Has simul ac venti dissoluere, perit:
Non secus Astrorum tot iam quæsita per annos
Notitia, & celeris mobile mentis opus.
Quod visum Vraniæ fertur mirata sub Astris,
Exemplo sensus obstupefacta sui:
Heu mihi non potuit motu superesse cerebri,
Nec nisi prægressis sensibus ire comes!
Scilicet ipsa etiam quondam pulchra Astra peribunt,
Et res instabiles fluxa sigilla decent.
Scilicet exiguum est, & vasto ex æquore gutta
Quicquid sideriâ de ratione tenes.
Vtque bibit floris lux irradiata colorem,
Ipsa sibi nullus de Phaëtonte color:
Non aliter viles sensu monstrante figuras
Mens hominis, crasso corpore mersa, videt.
Aut tenue, aut nihil est, species aut proxima vero,
Aut pars in promptu est, pars adoperta latet:
Diuinos puro donec de fonte liquores
Corporis è vinclis, morte soluta capit.
Non igitur miser est, lacrumis non aptus acerbis,
Solatur Domini quem modò blanda manus,
Oblitum leuium, capiat quò maxima, rerum,
Iam vacuum curis, improba vita tuis.
Non poteras lethum pulchram præuertere palmam,
Arte triumphata, sideribúsque venis.
Non poteras penitus doctrinam exstinguere mentis;
Quam spargit toto plurimus orbe liber,
Audiit hinc viuus magnas Pæana per vrbes,
Posteritas omnis quem benè grata canet.
Gratulor hanc merito sortem: sed causa doloris
Non leuis à nostra nunc mihi parte venit.
Non mea tam longa jungam suspiria pompa?
Méne hilarem iubeat publicus esse dolor?
Nam veluti si quâ stagnantibus incidit vndis
Scrupulus & fluctuum motio prima dedit;
Addit se in spatium, virésque acquirit eundo
Circulus, atque omni littora parte ferit:
Non aliter, qui iam Pragensi mœror ab vrbe
Nascitur, Eois, occiduisque plagis,
Regna per, & gentes, magis ac magis auctior, errans
Conturbat vestras Auster, & Eure domos.
Dania cumprimis Braheum patria plorat,
Iamque suum Atlantem non abiisse velit.
Illustrisque domus, columen, Brahæia, regni,
Occubitu Solis, lumine cassa sui,
Luget, & ad luctum socios vocat ordine Billos,
Rudros, Rantzonios, pulchráque serta Resa.
Stemma viri fulgens, regnum sibi vindicat vnum·
Doctrinam censent omnia regna suam.

Fama Caledonium longè tranabit in orbem,
Signáque mœroris Rex Iacobe dabis,
Musarum cultor celebris, secúmque per orbem
Musarum quotquot mystica sacra colunt,
Seu Princeps ditione potens, seu Flamen honore,
Quos loquitur propriâ pagina scripta manu;
Seu quocumque loco Stellarum conscius artis,
Cui fuit in voti parte, Tychonis amor.
Non ita fatidicas ibant crebra agmina Delphos,
Sollicita ambiguos aure notare sonos:
Quàm super arcano calorum plurima motu
Brabeas adiit litera missa manus.
Conticuit vates, migrant oracula terras..
I, quære hinc alios Delphica turba Deos.

TV verò ante alios, Cæsar ter maxime, Reges
Non aliquem motum corde latente capis?
Venerat immitti Phœnix dilapsus ab Arcto,
Atque in Teutonia nidificabat humo,
Phœnicem propriâ voluisti cernere in aula:
Non alia imperio dignior ales erat.
Venit summa dies, properarunt fata receptum
Phœnicem flammis, Phœbe, adolere tuis.
Quò minùs hunc flocci credam Te pendere casum,
Impedit officium, diue Rudolphe, tuum,
Armatum imperij depellere finibus hostem,
Tutari pacem, iustitiámque demi,
Et studia, atque artes validas plantare per vrbeis,
Vnde hominum capiat commoda multa genus;
Percipiátque Dei iustas sapientia laudes;
Hæc sunt imperij munia summa tui.
O vtinam nunquam tua sceptra fatiget Erinnys,
Arma domi nemo concitet, arma foris,
Nulla intemperies languentia corpora tentet,
Quod satis est, fundat terra pesántque manus.
Non ideo nulli cingant tua lumina fasces,
Non minor hinc Regi retribuatur honos.
Te duce certatim speculentur sidera ciues,
Quantaque diuinæ sint monumenta manus.
Scilicet hac vna est diuini meta laboris,
Hac hominum decuit vita beata genus.
Hanc equidem Eois vitam vixisset in hortis,
Si posset vetitis abstinuisse bonis.
Nunc immorigeres Nemesis diuina, magísque
Trux hominem duro pectore plectit homo.
Terra homines plectit, tribulos commutat aristis,
Torrida nunc æstu, nunc adoperta niue.
Hinc genus Adamidum duras damnatur ad artes:
Siderea cunctis non vacat arte frui.
Hanc tamen esse tuam voluerunt Numina curam,
(Par immortali regia turba Deo.)
Has etiam ingenuas in sceptra reponere curas,
Quóque potes, arctas amplificare, modo.
Tempora nobilibus condunt perennia signis;
Ætatem mundi pectora bruta docent.
Quanta sit, expediunt, cælorum condita moles,

Quamque

Quamque sit humana commoda forma domus.
Ne velut ignota viuas peregrinus in vrbe
Terrigena, hospitij nescius ipse sui.
Incipe, mortalis, stolidos deponere fastus:
Quantula de mundo portio, quæso tua est?
Quin etiam humanos adiuuant gnaviter vsus
(O res ingratis sæpè iteranda viris:)
Vranien fœcunda Ceres, Bacchúsque loquuntur,
Fauni Capripedes, Arcadiúsque Deus.
Vranie instabilem constrinxit Nerea nautis,
Æolia, Vranie sub iuga, castra dedit.
Hæc auis Hispanos alium deduxit in orbem,
Huic cessit clausas gens tremefacta fores.
Vranie Batauos saua seruauit ab Arcto,
Quos fugit multo tempore clausa dies.
Tanta dedit quondam cultori præmia diues;
Non equidem cunctas, credite, fudit opes.
Claudit inexhaustam gremio prædiuite gazam,
Dat noua non pigris munera, culta viris.
Vim Cœli reserate viri, venit agnita ad vsum:
Ignota videas commoda nulla rei.
Clausa aperire labor: sed apertis non labor vti;
Natura ingenio, vim reserate viri.
Mi quoque, Diua potens, propius perculta dedisti,
Ne cruciet mentem vana superstitio.
Dulcia non poterat compescere somnia Moses:
Suspicio magnos fecerat Astra Deos:
Forte etiam magicas venissem promptus ad artes,
Eliciens Orco, quos regere Astra putant.
Intima quantisper non ad penetralia veni,
Explorans vires lux animosa tuas.
Consulat Astrorum vires, quicunque laborat
Cum fructu vetitus obuius ire libris.
Tuque adeò immanes terris auertere pestes
Si (quod Sacra iubent) Diue Rudolphe, cupis;
Si tibi sunt cordi misera noua commoda vitæ,
Gloria si summi, cultus, amórque Dei:
Hanc etiam clemens studiorum amplectere partem,
Consciam & Astrorum perge fouere Deam.
Strauisti Scythicum non vna clade tyrannum:
Imbellem exsupera tandem etiam inuidiam.
Millia militibus, veniant modò singula Musis:
Neutra grauant reditus inuida linguà tuos.
Si tamen vsque adeò multos rapit omnia miles;
Si cunctas adeò Mars populatur opes;
Seruanda est inopi tantilla pecunia fisco;
Et nihil est studiis, sordide Rhetor, opus.
Deme catenato pretiosa monilia collo,
Sis simplex vestis, mensáque parca tibi.
Luxuries inopi famuletur publica fisco,
Nam nihil est illis, sordide Rhetor, opus.
Tunc etiam Ioua fisco cedemus honores;
Astra locum castris, ingeniúmque dabunt.

IOANNES KEPLERVS mœstus posuit.

INCOMPARABILIS VIRI
TYCHONIS BRAHE
ATLANTIS CYMBRICI,
ET EQVITIS TORQVATI
ELOGIVM.

EDuxit, perhibent, immani mole Gigantes
Simplicibus tellus denuò culta viris.
Hi tentare quidem Cœlos ascendere quondam,
Quos tamen in terram, Dij repulere statim.
At nostris alium videas genuisse diebus,
Ipsum cui Cœlum sarcina parua fuit.
Hic, cui non totus terrarum quà patet, orbis
Sufficere, euentu indice non potuit.
Hic dico, ille Gigas, quem fama reclamitat humus
Astriferos cœlos imposuisse suis.
Hic voluit Stellas flammantes inter Olympi
Viuere, sic scrutans intima claustra Poli.
Vnde refert nobis victor Mysteria cœli,
Quicquid & occulti magnus Olympus habet.
Hinc videas monumenta viri, quæ Cœlitùs ipso
Edoctus, nobis conspicienda dedit.
Hæc, Diodore, oculis si vidisses, Miraclis
Dixisses septem connumeranda tuis.
Cedite iam Primi Inuentores, cedite tandem:
Viribus hic cerebri vos facit arte rudes.
Hei mihi! Quid video? rumpit mea verba quid inter?
O mea quid subitus occupat ossa tremor!
Occidit! hei vobis Cœlum, fulgentiáque Astra!
Occidit ipse Tycho summus & alter Atlas!
Quid vestrum ΤΕΙΧΟΣ misisti abire Tychonem,
Cui semper vestri maxima cura fuit?
Anteà quem nobis, ecce, Astra dedere benignè,
Inuida nunc oculis surripuere meis.
Non ego macresco: Neque, si mihi vera fatendum,
Terra fuit tantum digna tenere virum.
Nūc Tycho ipse suo speculas spatiatur Olympo,
Atque ipsi specula est, quod fuit ante scopus.
Ergo si voti compos iam despicit alto
Ostrem, dicens: Nil tua dira moror.
Nil tua dira moror, Fortuna victor & ipse,
In terris posthac degere non cupio.

PAVLVS IANVS Colding Cimber.

SVperest, vt liberem fidem circa memoratam Tychonis Epistolam de Confectione Elixiris ad Rudolphum Imperatorem. Tantò verò lubentiùs ipsam publici iuris facio, quantò optimus VVormius rectè diuinauit, nullum fuisse ad nos exemplum delatum egregij illius *de aere pestilenti corrigendo* Tractatus, in quem præclarus Bartholinus ipsam inseruerit. Quando certè nullum reperire licuit in instructissimis Bibliothecis eximiorum Medicorum Riolani, Morei, Parini, Menrelij, ne quid de Thuana, & cæteris dicam; credere omninò par est nusquam apud nos aliquod exstare. Tacere interim non decet, quod ille in suis ad me literis habet, dum,

Credo,

Credo, inquit, hoc ipsum Medicamentum, de quo tecum egit nobilissimus Dominus Retzius: Nam hoc nobis familiare, & in Pharmacopoliis nostris titulo ELIXIRIS TYCHONIS *venditur. Ego creberrimè in morbis malignis vsus sum magno successu. Sudores potenter monet, malignitati resistit, &c.* En verò quid id rei sit.

ELIXIRIS TYCHONIS DESCRIPTIO

Aduersus morbos Epidemicos,

Ad Rudolphum Imperatorem.

AVgustissime, & Potentissime Imperator RVDOLPHE, Domine clementissime. Descriptio Medicamenti, quod contra morbos Epidemicos passim nunc grassantes, Dei dono, efficax est, quale sacra Cæsarea Majestas tua clementissimè per suum Capitaneum Brandeisensem à me expetiit, in hunc modum, prout ipsemet adinueni, & comprobaui, se habet,

Accipiatur primùm pro corpore, & fundamento, Theriacæ Venetæ optimæ, & veteris, aut potiùs Alexãdrinæ, libra vna, cui in vitro oblongo, satisque capaci, superfundatur spiritus vini, è generoso vino, terna distillatione, & rectificatione moderato calore eliciitus, vt exstet supra Theriacam ad quantitatem palmæ; posteáque bene obturato vitro, ne spiritus exhalet, fiat digestio in tepido balneo per septimanam. Ea peractâ, materia omnis, quæ in vitro est, filtretur per bibulam papyrum, vt separetur purum ab impuro, liquorque admodum rubicundus, & perlucidus, qui hac filtratione prouenit, indatur cucurbitæ vitreæ, & suprà posito alembico, cum suo recipiente, atque vtrobique bene clausis de more vitris, fiat lenta distillatio in balneo mediocriter calido, nec æstuante; donec spiritus vini in receptaculum guttatim euocatus materiam, siue essentiam Theriacæ in fundo cucurbitæ vitreæ, instar mellis liquidi, colorem tamen ad subrufam nigredinem tendentem obtinentis, reliquerit. Spiritus autem ille vini Theriacalis per se in vitro bene clauso conseruari potent, & patùm manè, vbi lubuerit, de eo sumi, instar alterius aquæ vitæ: habet enim in se aliquid de volatili essentia Theriacæ, ideóque præseruatiui loco est, præsertim si ex oleo juniperi sulphurato, de quo mox dicemus, bis, vel tèr vlterius in balneo exaltatus fuerit. Porrò essentia illa Theriacæ, quæ in fundo remansit, sic efficacior reddenda. Sumatur Sulphuris è Cholcotare puro tèr sublimati, & quarto ex Aloë, Myrrha, & Croco semel, leuiter, sine adustione eleuati, quarta pars libræ; huic superfundatur in cucurbita vitrea oblonga de oleo baccarum Iuniperi, quod purum, & in balneo rectificatum est, tantum, vt supereminent quatuor digitis. Potest etiam addi oleum Succini in balneo ter rursus distillatum, & ab odoris vehementia liberatum, vt sit eius quarta pars, respectu olei juniperini, estque sic melius: ponatúrque bene clauso vitro, in fornace cinerum; ibi stet in tepida digestione per quatriduum. Eliciet interim oleum junipeti è floribus illis sulphuris rubicundissimam tincturam, & optimam eorum essentiam in se attrahet. Fiat & hîc separatio filtratione, prout antea. De puro autem, & rubicundo liquote, qui papyrum bibulam transiuit, addatur duodecima pars essentiæ Theriacæ priùs confectæ, ita vt hæc duodecim vicibus oleum illud juniperi sulphurisatum excedat: mox simul digerantur in tepenti balneo, violâ oblongâ bene obturatâ. Potest tamen iis priùs aliquid addi de extracto radicis Angelicæ, sale Absinthij puto, & essentia Carabis albi. His tribus simul mixtis, & pro decima sexta parte priori liquori junctis, posteáque, vti dictum, simul in digestione collocatis, idque per octiduum.

Superaddere etiam conducit ante digestionem, de priùs reseruato spiritu vini Theriacali, tantum, vt tribus digitis superstet. Digestione hac peracta, fiet denuò separatio impuritatum intrinsecarum per filtrationem supradictam, & spiritus additus separetur in balneo, lentissimo igne, donec materia in fundo remaneat, instar picis liquidæ, quæ ex Dei benignitate, præsens est remedium contra luem Epidemicam, octo, decem, vel duodecim guttis, pro ratione patientis, in aqua aliqua competenti; vtpote Prunellæ, Angelicæ, aut Cardobenedictæ, cochleari vno intrò assumpta; idque statim, ac morbus sentitur, antequam per somnum vires cor occupârit, & posteà sudore per aliquot horas, quò diutiùs, eò meliùs elicito. Si mane quolibet, jejuno stomacho de hac Medicina duę, vel tres guttæ in vino Absinthiaco, vel quouis alio appropriato liquore assumantur, Præseruatiui eximij loco est

Potest verò hæc ipsa Medicina, per se omni auro præstantior, adhuc magis exal[illegible], per additionem tincturæ corallorum, sapphiri, & hyacinthi, & margaritarum materiæ resolutæ, tum quoque auri potabilis, [illegible]dò verum, & genuinum, ac corrosiuis [illegible] non inquinatum, & corruptum haberi possit; ita vt de singulis hisce scrupulus vnus priùs confecto Medicamento adjungatur misceatúrque.

Quin & vniuersalius vt hoc reddatur Medicamentum ad omnes morbos, qui per sudorem curari possunt, qualis fermè est tertia pars omnium eorum, qui humanum corpus infestant, sic procedendum.

Antimonium selectum in re[illegible] pu rum, ter, vel quater reiterata fæcum abiectione; redigatur; postcáque contuso, & puluerisato regulo, per cucurbitam terream ignem fortem sustinentem, ad latus dispe[illegible]tam, impellatur forti igne, & successiuè aucto, alchol Antimoniale, in aliam cucurbitam terream recipientis loco appositam, donec totus fermè regulus Antimonij instar pulueris subtilissimi vas antepositum subierit. Hoc Antimonij Alchol posteà in vasculis quibusdam reuerberationi idoneis, & ignis vim perferentibus, benéque argillâ munitis, imponatur in reuerberatorium clausum, ita

vt

vt flamma infrà, ac suprà transeat, ipsa autem vascula conclusa non attingat; fiat reuerberatio successiuè adaucta, per sex hebdomadas, donec Antimonium in puluerem album, vel subflauum redactum quodammodo fixum euadat.

Hic puluis Antimonij, etiam in aliqua copia assumptus, non purgat, nec quidpiam corpus molestat; sed solummodo sudorem moderatum, nec debilitantem ciet.

De quo si priùs præparatæ Medicinæ parum immisceatur, multò adhuc præstantior, & efficacior ad omnes morbos Epidemicos redditur: & insuper Febres quascumque ritè administrata curat, obstructionesque aperit.

Atque hæc de Medicina Epidemica, quam Cæsareæ tuæ Majestati, prout clementissime voluit, humillimè & fideliter consignaui, & vt secretam habeat, sibique soli reseruet, demissè peto. Mitto verò nonnihil de eadem, quatenus hanc iuxta priorem descriptionis partem absoluere licuit, quæ etiam valida est, atque, Deo dante, in talibus morbis præsens remedium exhibet.

Estque hæc purior, & præstantior eâ, quam Cæsarea Majestas tua à suo Capitaneo per me etiam paratam habuit.

Hanc vt Cæsarea Majestas tua clementi animo accipere, donec plura eiuscemodi & maiora in eius gratiam parare opportunitas dederit, non dedignetur, subjectissimè oro. Deus Optimus Maximus Cæsaream tuam Maiestatem ab omni malo tueatur. Datæ ex Arce Cæsareæ tuæ Maiestatis Benachia, die 7. Septembris anni 99.

.Tycho Brahe.

CÆterùm, isthæc ad Rudolphum Imperatorem Epistola admonet me, vt attexam aliam, quam ad eundem Tycho VVandesburgo dedit, sub initium anni 1698. vt esset Præfationis loco ad Catalogum mille Affixarum, quem tunc ipsi, ac vnà alia quædam adjuncta, nuncupauit. Ipsa est, cuius superiùs facta mentio est, cuiusque est etiam, cum argumento tum ipsius, tum Catalogi, tum Tabularum, explicationisque ipsi adiunctarum relata conclusio. Dixi quoque illeic eam me desumpsisse, cum cæteris, ex ipsissimo Manu-scripto exemplo, quod Tycho ad Principem illustrem VVolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum misit, nunc autem, vt eam heic adiiciam, duæ potissimùm faciunt causæ. Vna est, quòd, tametsi varia illius exempla missa huc illuc fuerint (& meminit sanè Maginus exempli ad se missi, vt superiùs attigimus) nemo tamen hactenus fuerit, qui publici iuris ipsam fecerit; cùm intersit nihilominùs, ne ex tanto viro vllum monumentum consimile pereat. Altero, quòd hac occasione præoccupare, & subiicere valeam, quod desiderari ex me posset, ob scrupulum superiùs iniectum, de discriminibus aliquot abs me adnotaris circa Longitudines, Latitudinésque Affixarum, inter Catalogum Præfationi adnexum, & Keplerinum illum insertum in Rudolphinas Tabulas, ac alium à Tychone insertum in Progymnasmatum librum primum. Ac ederem quidem, vt Keplerus fecit, Catalogum integrum; verùm quia ille prælaborauit, interseruitque etiam, si quam deprehendit inter suum, &, non Progymnasmaticum modò, sed alios etiam, qui Longomontani, & Piferi fuere, discrepantiam; idcircò non est, cur actum agatur. Operæpretium solùm est, quî iste ab illis discrepet, diligenter notare; cùm esse profectò, aut haberi deterioris notæ, quàm illi non debeat: vtpote qui ex eadem Tychonis officina prodierit, cuique ipse sua subscripserit manu. Operæ, inquam, pretium; vt possint, qui rerum huiusmodi studiosi sunt, Tabularum marginibus adscribere discrimina, quibus deinceps, dum aliquam designatarum Stellarum vsurpabunt ad calculum, admoneantur expendere ecquis eius locus sit verior habendus.

Quanquam, iuxta ea, quæ loco iam citato, præmonui, prætermittam Stellas circiter viginti, in quibus differentia non est dimidio minuti maior, ac proferam solùm triginta, aut triginta tres, in quibus quæ occurrit, est notatu dignior. Admonui illeic obiter, esse in hoc Catalogo Stellas nonnullas, quæ alia ratione indigitentur, quàm in cæteris. Nam in Keplerino, v.c. circa Cassiopejæ constellationem legitur, *Infra flabellum trium praced. Septentr.* in hoc verò, *Prima supra Cathedram Cassiopeja.* Circa constellationem Cycni; in illo, *Ad volam ala paruula*, in huc, *Trium in superiore ala Cycni inferior*, atque ita de cæteris: sed res facile conciliatur. Admonui quoque nomina duarum, quæ in constellatione Cycni apud Keplerum desunt, Stellarum, ex hoc suppleri Catalogo. Prior enim dicitur, *Prima in inferiore ala Cycni*; Posterior verò, *Qua in inferiore femore.* Adnotaui præterea, quas duodecim Stellas ex constellatione Ophiuchi Keplerus ait suo defuisse, reperiri illas in hoc; cùm & vna prætereà adsit, ea nempe, *Qua in sinistra tibia*; & duæ item aliæ, quæ in illo desunt, vna, *Vltima, siue Quinta informium circa Geminos*: altera, quæ in Eridano, *Quarta sequens contiguarum Cete.* Adnotari etiam heic potest, Stellam secundam in Coma Berenices, de qua Keplerus dubitat, esse illam, quam ipsemet, & Progymnasmata vltimo loco habent. Nihil subiiciam de Tabulis, déque explicatione, & vsu illarum, Catalogo à Tychone subiunctis: quando, vt superiùs quoque innui, vix est in ipsis aliquid à Progymnasmatibus diuersum; aut si quid eiusmodi est, vt quod ad illarum triginta sex Stellarum comparationem attinet, id suppleri ex Alphonsinis, Prutenicisque Tabulis potest. Ad Epistolam igitur, Præfationémve vt accedamus, en vt se res in autographo habeat.

STELLARVM

STELLARVM
OCTAVI ORBIS INERRANTIVM ACCVRATA RESTITVTIO.
Ad Augustissimum Imperatorem RVDOLPHVM II.
DE INERRANTIVM STELLARVM VERIFICATIONE, TYCHONIS BRAHEI
PRÆFATIO.

INERRANTES Stellæ quòd vniformiter semper distantes, vniformi etiam cieantur motu, Fixæ quoque appellantur, Imperator Augustissime, RVDOLPHE II. Domine clementissime, quas supra omnium Planetarum circuitus exaltatas iu Octaua quadam (vti vocant) Sphæra simul omnes contineri, atque ibidem circa Polos Eclipticæ lentissimo motu conuolui receptum est. Hæ licet innumeræ sint, tamen à vetustissimis Astronomis, qui in Ægypto, aut consimili plaga habitàtuut, mille viginti duæ solummodò denotatæ recenseotur. Quem pereximium laborem primus omnium Hippachus Rhodius, quantum literis proditum est, subiuit, forsitan antecessorũ aliquot animaduersionibus, pręsertim Timocharis, qui 200. circiter annis anteà talibus inuigilauit, non parùm adiutos. Ipsum verò, de quo loquor, Hipparchum ex occasione Nouæ cuiusdam Stellæ, cæteras omnes enumerasse, atque Sidera ad normam expangere certis organis, ingemique labore sustinuisse, magnificè deprædicat Plinius. Floruit verò ingens ille Hipparchus circa finem Monarchiæ Græcorum, annis circiter ducentis ab obitu Alexandri Magni, ante natum Christum Redemptorem annis proximè ceotum viginti; quaodo bellum ab harum Regionum populis, quod Cimbricum dicebatur, in Italia gestum est, Coss. C. Cæcilio, Cn. Papyrio Carbone: adeò vt plures qoàm mille septingenti anni effluxerint, ex quo Fixarum loca ab ipso in normam redacta, numeris conuenicnte Abaco exposita sunt.

Intereà uemo tam sublimi curæ operam sedulam nauauit. Nam Ptolemęus Hipparchi successor, & Astronomiæ Princeps appellatus, hac tamen præcipua in parte, & sine qua cætera ritè coostare nequeunt, requisitam non adhibuit diligentiam. Notauit is quidem paucas quasdam Stellas, vt innotescere posset, quantum ioteruallo temporis Hipparchum, & ipsum, quosdamque alios intercedente, promotæ fuerint: at ad singulas vti ab Hipparcho factitatum, non attendit; præsopponens fortè, ipsius de his traditiones omnis ambiguitatis expertes esse. Qua in re nimis credulus fuisse videtur. Aut enim errores non contemnendi subindè obrepserunt Hipparcho in Stellis quam-plurimis; aut transcriptorum effectum est, quòd Abacus ille in nobis, quasi per maous traditus non paucis scateat mendis. Adde quòd, solummodò in sexta gradus parte, intra dena nimitùm minuta, se vbique cootinuerit in Fixarum locis consignaodis; siue quòd maiorem præcisionem minùs necessariam duxerit; siue quòd Instrumentis, quibus vsus est, subtiliùs hæc rimari non licuerit. At sanè adhuc subtilioti opus fuit commensuratione, si negotium pro vsu, & dignitate ritè tractandum, & Planetarum motus, qui è Fixarum locis sumuntur, ad amussim extricandi forent. Sed condonari Hipparcho aliquatenus posset hæc lato modo accepta designatio, si & ipsa io deuis illis, quæ pollicetur, miuutis omnimodè cælo congrua esset: à quo tamen sæpenumerò semisse gradus, interdùm integro, & eò ampliùs deuiat, seu obseruatoris incuriâ, siue vtraque de causa, non dixerim. Quin & Ptolemæus qui eatundem progressus suis temporibus conciliare voluit, illas centenis annis singulos efficere gradus nimis lato modo assumendo, vix terminos in iis, quas huic vsui adaptauit, rectè præfiniuit; nedùm vt cæteras competenter dispofuerit. Incedens enim Iubricâ illâ viâ, ad fallendum pronâ, quæ à Sole per Lunam Stellarum loca monstraret, facilè quartæ partis vnius gradus, si non dimidiæ, errorem incautè admittere potuit; veluti alibi à nobis expressiùs pandetur. Imò, cùm Refractiones Solis juxta horizontem (circa quem, cùm hanc pragmaticam exercebat, constituebatur) posui, vt de Parallaxibus non dicam, neglexerit, præcisiorem ipsissimam non attigit; vti & sæpiùs his, alisque de causis tam in Sole, quàm reliquis Planetis, & Stellis fixis, deuiationem aliqualem commisisse vidétur. Verùm hoc non ob id refero, qoòd tanti Artificis, & de tota re Astronomica adeò præclarè meriti viri, sine cuius operibus vix pateret ad hanc artem accessus, traditiones eleuare præsumam: sed solummodò, vt negotij subtilitatem, & labyrinthos, vbi summa requiritur præcisio, maximis etiam Artificibus obrepentes aliquatenus indicem. Quæ vero ab ipso Ptolemæo circa hæc factitata, & tradita sunt, iuxta annum Domini 140. proximè euenerunt.

Albategnius, quem & Mahometem Aractensem vocant, aonis septingentis quadraginta postea, hanc etiam arduam curam aliquatenus suscipiens, paucarum quarundam Fixarum in longitudine loca emendauit; idque potissimùm ex transitu earum cum Luna per meridianũ, ratione equidem non

satis aceurata: siquidem Lunæ locus vix ipsi tam certò, vti existimabat, cũstaret: tum quoque ob alia coincidentia impedimenta suo tempore referanda. Dum verò is quasdam Stellas à se, vti opinabatur rectificatas cum Ptolemaicis locis conferret, deprehendit in 66. annis vnicum conficere gradum, nimirùm earum motum praecipitando, quem Ptolemæus anteà iustò tardiorem reddiderat. In latitudinibus earum nihil discriminis se reperisse putauit. Quod tamen verosimile non est: quandoquidem sensibiliter mutata fuit eius tempore Eclipticæ obliquatio ab ea, quæ Ptolemæi æuo exstitit; vnde latitudines Fixarum alterari à nobis euidenter demonstratum est. In cæteris Stellis vbique Hipparchianum Abacum à Ptolemæo etiam vsurpauit; nisi quod promotionem earum intereà ipsius opinione factam, vbique singulis addiderit.

Posteà circa annum Domini 1250. trecentis septuaginta annis ab Albategnio, Serenissimus ille Alphonsus X. Electus Romanorum Imperator, Rex Castiliæ, & Legionis, à quo descendendo originem trahis, Imperator Augustissime, memorabili liberalitate Astronomiæ redintegrationem procurans, Tabulis à se denominatis Alphonsinis, in quarum confectionem quater centena ducatorum millia munificè erogasse prædicatur, etiam Affixarum Stellarum Canonicam expositionem ab Hipparcho inchoatam, atque per Ptolemæum, & Albategnium eò vsque deriuatam retinuit; apponendo solummodò quantum Fixę tunc vlterius progressæ credebantur. Videntur autem ij, qui huic negotio præfuerunt, non satis accuratè metas illas præfiniuisse: vnde fit, vt quasi integer gradus nunc vt plurimùm deficiat in longitudinibus Stellarum iuxta Alphonsinas rationes numeratis: latitudines incorrectas reliquerunt; eas omninò immutabiles esse sibi frustrà persuadentes. Summâ nihilominus, quandiù Cœlum, & Sidera durabunt, memoriâ dignissimus est inclytus ille Alphonsus; quòd tam sublimem curam Regio patrocinio dignissimâ susceperit. Et dolendum est ipsum eiuscemodi non obtinuisse Artifices, qui rem omnem debito modo exsequendo, è Cælestibus obseruationibus cælestes etiam motus accuratè deducerent. Quod si euenisset, tanti Herois tam eximia liberalitate minùs abusi fuissent, & numeros Cælo magis congruos, in iisdem tantis sumptibus cõparatis Tabulis nunc inueniremus.

Tandem superiore æuo incomparabilis vir Nicolaus Copernicus Canonicus VVarmiensis iuxta Fruemburgum Prussiæ circa annum Domini 1520. & aliquot ante, ac post, Astronomiæ restaurationem aggressus, in Stellis tamen Fixis, quibus potissima pars instaurationis huius artis fundatur, nihil solidum, aut sufficiens præstitit. Solius enim Spicæ Virginis declinatione obseruata, & latitudine veterum (quæ ambiguitate non caret) assumpta, vlteriorem Fixarum progressionem constituit: one tamen ea, qua opus fuerat, præcisione tam, tam subtilem pergit. Et hinc Æquinoctiorum anticipationem (vt is vocat) exstruxit, redigens suam animaduersionem ad primam illam Stellam in cornu Arietis, cuius interuallum Longitudinis à Spica secundum Hipparchianum, & Ptolemaicum Abacum nimis confidenter mutuatus est; cùm eam, præbeat graduum centum septuaginta, min. o. in Cælo verò sint ad amussim centum septuaginta grad. min. 39. itavt bessis fermè gradus apud ipsum deficiat: indéque factum vt ne eam quidem Stellam, quam omnibus cæteris fundamentalem esse voluit, & ex qua omnium Planetarum curricula, tanquam certo. & fixo principio depromere satagebat, suo genuino loco, & ipsi Cælo ad amussim correspondenti adaptarit. Idem etiam reliquas omnes Stellas incmendatas prætermisit, tantummodò Æquinoctiorum præcessionem propria quadam speculatione excogitatam singulis temporibus longitudini earum à prima Arietis secundum Canonem illum veterem Hipparchi, & Ptolemæi apponendum censuit: sicque multiplices errores in earum Abaco commissos nõ repurgauit, sed potiùs stabiliuit, quamuis proculdubio non ignarus earum numeros nũ vndequaque ritè se habere. Ideóque conquestus est, referẽte Rhætico, ipsius præcipuo discipulo, Fixarum restitutionem accuratam ad Planetarum loca rectiùs cognoscenda magno artis incommodo desiderari; Præcessionem quidem illam Æquinoctiorum, qua Fixarum apparentem motus inæqualitatem à prædecessoribus deductã saluare nixus est, fulcris ingenij acumine imaginabatur, qua etiam antecedentes enormitates quàm proximè excusare licuit: at quod hæc in ipsis cælestibus apparentiis vbique, & perpetuò locum habeat, vix obtinuerit. Siquidem (vt alia nunc prætercam) vel hoc tantillo tempore, quod eum, & nos intercessit, annorum circiter sexaginta, vel septuaginta Æquinoctia multò celeriùs sese anticipauerunt, quàm eius fert hypothesis, atque hinc deriuati numeri. Vnde fit, vt cùm instanti sæculo Stellæ Fixæ vnum gradum in cẽtenis proximè annis iuxta illum absoluere debeant, id potiùs in $70\frac{1}{2}$. expediant. Sic quoque Anni quãtitatem, cùm hæc duo iuxta ipsius speculationem à se inuicẽ quasi dependeant, nunc nimis tardam reddidit, efficiens eam vltra dies suos, & horas, minutorum $55\frac{1}{2}$. proximè, cùm tamẽ quadragesimũ nonum nõ assequatur; sicque septẽ penè minutis debito plus amplior. Quod per multiplicem aggregationẽ Æquinoctialia pũcta plurimum à cælesti tramite dimouet: ita vt circa annum 1700. Æquinoctium vernum iuxta Copernici calculum, & Tabulas Prutenicas, Solis ingressum, qui cæliriùs prouenit, integro die, & penè tribus insuper horis necessariò excessurus sit, vt tunc viuentium Astronomorum accurata testabitur obseruatio. Circa hæc verò tẽpora, est ferè $14\frac{1}{2}$. horarum differentia, quibus eius numeri abundant. In vanum itaque laborant, qui ex Coperniceis, & Prutenicis numeris anni restitutionem eruere laborant, frustráque

Neoteri

Neotericam illam Gregorianam reformationem inde oppugnant, cùm hæc longè propiùs cælesti normæ accedat: nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm necessaria est. Sed hæc fortè nunc citra rem: nisi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodam modo sunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occasio hac de re disserendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè stabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibusdam, qui affectibus nimium indulgere videntur, insimulatur, deuia sit) confirmandi; quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum; & motu Solis isthic accuratè ex obseruationibus restituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis sideribus iam præmonuimus, ex secundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum plerisque aliis huc facientibus, constabunt.

Cùm itaque satis supérque in propatulo sit Inerrantium Stellarum locis, neque a veteribus Astronomis, neque etiam recentioribus ea, qua opus fuit, accuratione hactenus prouisum esse, nimia sanè Astronomicæ certitudinis iactura (quod tamen antecessorum placita extenuandi causâ nequaquam dico, sed solummodò vt veritati ipsi, quæ non tutò hic præteritur, testimonium ingenuè præbeam) idcircò ante multos annos hanc eximiam, vtvt laboriosam, in nos recepimus prouinciam, quo omnes Stellæ Fixæ, quotquot in nostro climate visui vtcumque patetent, quàm exactissimè in debita loca secundum longum, & latum restituerentur. Res equidem (si liceat id, quod verum est, dicere) ardua, & multis sæculis incassum desiderata: sine qua etiam diuina illa Astrorum scientia in integrum restitui omninò nequit. Laborandum ergo erat ab initio enixè, & circumspectè, vt aliqua, saltem circa Zodiacum præsertim innotesceret Stella, cuius exquisita ab Æquinoctiali puncto, vbi Æquator, & Ecliptica sese mutuò intersecant, daretur remotio; vnde cæterarum deducerentur longitudines: ex quo id hactenùs nequaquam requisita circumspectione præstitum sit. Ideóque summâ diligentiâ operam dedimus, vt Lucida illa, quæ tertia est numero in Capite Arietis, ad amussim primùm innotesceret, tam per ipsam, quàm alias huc conuenientèr reductas; omnia multifariàm, & subtiliter examinando. Quod non ex Luna fluxivaga, & obseruationi huic minùs idonea, intermediante Sole, vti factitarunt veteres, dubio exemplo, efficere Inbuir: sed potiùs per Veneris Stellam, vnà cum Sole sæpiùs nobis tam matutinam, quàm vespertinam apparentem, interdùm etiam circa Meridianam discretè satis conspectam exsequi consultiùs duximus; idipsum attestante multiplici experientia, modò ritè præcaueantur, tam Refractionum, quàm Parallaxium insinuationes. Omnia enim huc pertinentia ex vtraque consideratione Eoâ, ac Vespertinâ multimodè explorata prorsus in idem punctum reuocaui, quemadmodum hæc capite secundo dictorum Progymnasmatum instaurationis Astronomicæ luculenter à nobis exponuntur, & demonstrantur. Posteà ex hac ipsa Stella aliarum iuxta Zodiacum, & Æquatorem fulgentium per totum Cæli ambitum conueniens facta est circumductio, aliquoties, & variè repetita, vt totus absolutè clauderetur Circulus.

Ex iis verò sic fundamenti loco exactè dispositis, reliquas omnes tam versus Boream, quàm Austrum, quotquot aliquatenùs cernere licuit, in normam ipsi Cælo congruam expanximus: idque per accuratissimas obseruationes magnis, & metallicis, solidéque elaboratis Instrumentis conquisitas; & deinde Triangulorum Sphæricorum ratiociniis in numeros exactos reductas. Neque enim Mechanicæ tractationi in tam arduo, & subtili negotio satis confisi sumus, vtvt Globus orichalcicus diligenter elaboratus nobis in promptu sit, sex in diametro habens proximè pedes; ita vt gradus singulorum minutorum capaces sua vastitate exhibeat (vbique enim certiora sunt Geometrica in numeros resoluta, Mechanica quavis, & quantumuis diligenti applicatione) sicque millenas Stellas exquisitissimè restituimus, singulas tam in longitudine, quàm latitudine, adeóque in ipso minuto, imò nonnunquam, vbi opus videbatur, eiusdem semisse. Quia verò multæ erant, quæ à veteribus notatæ nostro in horizonte non orirentur; alias quasdam, licet admodùm aspectu paruas, & ob id ab iis omissas, hinc inde applicuimus, vt numerus, de quo dixi, compleretur, quem antiquitùs solummodò 22. excesserunt. Quas verò nos addidimus à veteribus haud obseruatas, ex stellulâ quadam in hunc modum * insignitæ sunt. Reduximus autem consultò omnia ad annum Saluatoris nostri 1600. completum, iuxta vsu receptam numerationem; idque vt à singulari, & euidenti quadam Epocha centenariis annorum inclusa, à qua etiam nonnisi biennio absumus, deductæ earum motiones antrorsùm ac retrorsùm aliis; atque aliis annis eò commodiùs applicarentur. Qua autem præcisione omnia exsecutus sim, ex iis constare poterit, quæ circa finem dicti capitis in Cassiopeiæ Asterismo, ob Nouam illam, & miraculosam Stellam anni 1572. addidimus: in cuius constellatione duplò plures recensemus Stellas, quàm olim factum est; singuláque per Triangulos Geometricè demonstramus, accuratione summa, qualem etiam vbique in cæteris omnibus adhibuimus; licet varia ratione, prout commoditas alia, atque alia exigebat. Ideóque polliceri possumus singula in his tanta diligentia, & subtilitate elaborata esse, vt vix maior à quoquam requiri, aut præstari possit. Latitudines insuper Stellarum, de quibus loquor, Inerrantium ad rationē mutatæ obliquitatis Zodiaci nonnihil alteratas esse simul deprehendimus; quod à nemine antecedentium Astronomorū, vt vel ex suprà recensitis patet,

animaduersum. Cuius etiam rei per varia exempla sufficientem demonstrationem antedicto capite artulimus, & nostra cum veterum inuentis sedulò contulimus; atque deuiatioaes, vbi necesse fuit, indicauimus.

Ipsam verò Canonicam expositionem millenarum, quas pollicemur, Stellarum hîc exhibemus, præmissa, & subsequente earumdem omnium motione per sæcula proxima quatuor sæcula, in quibus æqualitatem ratam obseruare lubuit; siquidem eam intereà sensibiliter noo alterari persuasum habeamus: vti oeque aliàs tanta his subest inæqualitas, quantam vitio obseruationum minus accuratarum suspicati sunt prædecessores nostri. Subjunxi quoque posteà 100. præcipuarum Stellarum Declinationes, & Ascensiones rectas, ex præmissa restitutione demonstratiuè subductas, & duobus sæculis per intercedentes differentias ita accommodatas, vt singulis etiam intermediis annis, tum, quoque aliquot præcedentibus, & sequentibus satis commodè inseruire queant. Si quis plures voluerit, non difficulter eas ex præmemoratis longitudinibus, & latitudinibus ratiocinabitur. Refractionibus insuper Stellarum in decliuiore altitudine, intra vigesimum nimirùm gradum, Tabella quadam ab ipsa experientia multipliciter concinnata ita prospeximus, vt hæ, velut anteà, obseruationem ratam, eiúsque vsum noo interturbent. Demonstrationem, & rationes horum omnium Caput illud secundum Tomi primi Progymnasmatum Astronomicorum, de quo aliquoties dixi, quatenus necessum fuerit, suppeditabit.

Quod verò eximius ille Regiomontanus in illustri Imperatoriæ tuæ Majestatis Academia Viennensi (quæ excellentissimos semper fouit Mathematicos) Astronomus imprimis celebris, & magni illius Peurbachij ibidem discipulus, ante 126. circiter annos de Canonica Fixarum descriptione à Ptolemæo socceßiuè, inde ab Hipparcho tradita grauissimè eloquitur; *Esse videlicet diuino magis, quàm humano instinctu posteritati sacrum, &, si Pythagora auscultamus plebeia turba haud quaquam profanandum, celestis numeri Abacum, quem nostra etiam tempestate per supplementa quadam exacto tempori debita instauratum, ad varios, & dictu incredibiles vsus accommodare solemus; quamuis creduli magis ea in re, & ignari, ac segnes dici mereamur, quàm vigilantes, & strenui maiorum sectatores; quippe qui Astronomiam in tugurio, non in Cælo exercemus, confisi plurimùm scripturis, jam atatenimia, & situ confectis, qua, cum humanis Authoribus orta, & edita sint, eadem quoque lege cadant necesse est, nisi per sæcula furtim labentia industriis quibusdam viris refulciantur.* Idem sanè ego de meis in hoc negorio exantlatis laboribus, si pro meipso absque inuidia, & sinistra aliorum interpretatione testimonium ferre, & quod res est dicere liceret, affirmare auderem, quod oon promiscuo vulgo communicanda sint ea, quæ circa Inerrantium Stellarum redintegrationem oumeris recensemos; præsertim cùm longè maiore tam præcisione, quàm certitudine constent, quàm ea, quæ à veteribus in hoc ipso negotio factitata accepimus. Quin & id appositè admonet, nimisque verè socordiam Astronomorum huius sæculi arguit, dum eos cælestibus oon debita attendere accuratione, sed artem solummodò in libris exercere asserit. Quod non saltem ab ipso, sed & aliis dio, multúmque licet deplotatum sit: tamen nec ipse Regiomontanus, nec quisquam alius hæc intelligens, quod sciuit, manum, vti decuit, operi adhibere voluit (excepto solo illustrissimo, & laudatissimæ memoriæ Principe Guilielmo Hassiæ Land-grauio; est enim faciliùs semper dicere, quàm facere) aotequàm oos proximè elapsis aliquot annis hoc onus, licet oon leue, sed multis anfractibus, & difficultatibus obnoxium, in nos recepetimus. Quid verò in eo præstiterimus, iudicet futuris sæculis subsecutura Posteritas; quæ vbi certitudinem adeò exactam in iis, præter aliorum rationes, patefactam esse cælitùs perspexerit, ea, vti spero, grata mente recolet, atque magni, & pretiosi thesauri instar conseruabit.

Tibi verò, Augustissime Imperator, hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submissè, & reuerenter omnium primo offerendam censuimus; vt tua elementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me, & ea, quæ tracto, cælestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque elementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis huius anni strenolam, vt tua Imperatoria Majestas elementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meáque studia omnia ad obsequia quęvis pro virili pręstanda paratissima, quàm humillimè voueo. Dabantur propè Hamburgum, in Arce Rantxouiana VVandesburgo, circa termioos Germaniæ, & Cimbricæ Chersonesi, anno 1598. postridie Calendarum Ianuarij.

Subjiciendus iam est Elenchus Stellarum, quarum aut Longitudo, aut Latitudo, aut interdum vtraque aliter habetur in Catalogo 1000. Affixarum, à Tychone misso ad VVolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscòpum, quàm in infesto à Tychone 800. Stellarum in Librum primum Progymnasmatum; aut in Keplerino (aliòve) Stellarum itidem millenatum, inserto in Tabulas Rudolphinas.

Vocula autem *Prog.* vel *Progymn.* iodicabit lectionem eius Catalogi, qui exstat in primo Progymnasmatum libro. *Rud.* vel *Rudolph.* lectionem eius, qui in Tabulis Rudolphinis. *Th.* vel *Theodor.* lectionem eius, cuius ad Theodeticum Salisburg. missi exemplum penes me est. *Al.Catal.* lectionem alius, vt Longomontani, vel Piferi, qualis attingitur, inseritúrve in Rudolphino. Vbi verò Progymnasmatici nulla fiet mentio, signum erit Stellam ab illo abesse: vbi neque illius, neque Rudolphini, abesse ab vtroque; ac io Theodoricano solo reperiri.

CONSTEL

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN TAVRO. Occident. Lucidior.	*Progymn.*	23. $13\frac{1}{2}$.	♉			5
trium in Pleiadibus.	*Rud. Th.*	23. 50.				
IN GEMINIS. Informium 5. in-						
frà Gemin. vltima & patua.	*Theodor.*	23. 54.	♋	1. $18\frac{1}{2}$.	B	6
IN LEONE. Sequens duarum in	*Rudolph.*	18. 5.	♍			5
sin. pede posteriore,	*Theodor.*	18. 50.				
IN LIBRA. Informis duar. infra	*Rudolph.*	22. 11.	♏			4
Lancem Australem.	*Theodor.*	24. 11.				
IN EADEM. Sequens sub Bor.	*Rudolph.*	15. 17.	♏			3
Lance in sin. Brachio.	*Theodor.*	15. 27.				
IN VRSA MIN. Informium cir-	*Rudolph.*			69. 3.	B	6
ca Polarem Tertia.	*Theodor.*			69. 8.		
IN VRSA MAIORE. Sequens	*Rudolph.*			24. 50.	B	3
Austral. inter extrem. ped. &	*Theodor.*			24. 59.		
Caput ☊						
IN EADEM. Præcedens duar. in	*Rudolph.*			21. 28.	B	3
base Oxygonij.	*Theodor.*			21. 38.		
IN EADEM. Prima inter cau-	*Rudolph.*			58. 8.	B	6.
dam, & corpus.	*Theodor.*			53. 8.		
IN BOOTE. Superior in Colo-	*Rudolph.*			53. $27\frac{1}{2}$.	B	4
robo.	*Theodor.*			53. $37\frac{1}{2}$.		
IN CYCNO. Quæ in inferiore	*Rudolph.*			35. 35.	B	6
femore.	*Theodor.*			25. 35.		
IN CASSIOPEIA. Paruula ad	*Rudolph.*			45. 38.	B	6
crineis.	*Theodor.*			45. 28.		
IN EADEM. Quæ supra	*Rudolph.*			59. 8.	B	6
treis, infra scabellum, versus	*Theodor.*			49. 8.		
Polum.						
IN EADEM. Inter Cassiopeiam,	*Rudolph.*			30. 22.	B	6
& Erichthon. Quarta.	*Theodor.*			38. 22.		
IN EADEM. Trium in Boream	*Rudolph.*	0. 57.	♋			6
Secunda.	*Theodor.*	0. 47.				
IN EADEM. Earundem Ter-	*Rudolph.*			45. 32.	B	6
tia.	*Theodor.*			45. 33.		
IN PERSEO. Informium Præ-	*Prog. Rud.*			20. 53.	B	4
ced. Caput Medusæ.	*Theodor.*			24. 53.		
IN EODEM. Secunda in recta	*Al. Catal.*	4. 12.	♊			6
linea cum Polo, & Lucida	*Rud. Th.*	4. 2.				
Persei.						
IN EODEM. Quarta earun-	*Al. Catal.*	6. 25.	♊			6
dem.	*Rud. Th.*	6. 15.				
IN ERICHTHONIO. Lucida in	*Rudolph.*	23. 28.	♊			2
dextro humero.	*Prog. Th.*	25. 52.				
IN EODEM. In dextro bra-	*Rudolph.*	23. 58.	♊			4
chio.	*Prog. Th.*	23. 59.				
IN EODEM. Sequens duar. in	*Al. Catal.*	22. 24.	♊			5
dextro brachio.	*Rud. Th.*	22. 44.				
IN COMA BEREN. Infima se-	*Rudolph.*	21. 52.	♍			
quens trium contiguarum.	*Prog. Th.*	22. 52.				
IN OPHIVCHO. In dextro	*Rudolph.*	12. $20\frac{1}{2}$.	♐			3
genu.	*Prog. Th.*	12. 24.				
IN EODEM. Quæ in sinistra ti-						
bia.	*Theodor.*	12. 24.	♐	7. 18.	B	3
IN ANTINOO. In dextro bra-	*Rudolph.*			24. 56.	B	
chio.	*Theodor.*			24. 28.		
IN EQVVLEO. Præcedens	*Progymn.*	17. 45.	♒			4
oris.	*Rud. Th.*	17. 54.				
EADEM.	*Prog. Rud.*			25. 16.	B	
	Theodor.			30. 41.		
IN PEGASO. In collo Pe-	*Rudolph.*	6. 28.	♓			4
gasi.	*Theodor.*	10. 56.				

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM Nomina.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN ERIDANO. Quarta sequ. contiguarum Cete.	*Theodor.*	15. 23.	♉	3. 19.	A	3
IN EODEM. Sequens eam, quæ supra præcedentem & inferiorem.	*Rudolph.*	24. 58.	♉			4
	Theodor.	23. 58.				
IN EODEM. Præcedens duarum inter Eridanum & Taurum.	*Rudolph.*			18. 56.	A	4
	Theodor.			16. 26.		
IN CRATERE. Quæ est in vase.	*Prog. Rud.*			22. 41.	A	4
	Theodor.			22. 5.		
IN EODEM. Præcedens duarum inferiorum.	*Rudolph.*			18. 10.	A	4
	Theodor.			18. 16.		
IN EODEM. In medio Crateris.	*Rudolph.*			14. 9.	A	5
	Theodor.			4. 9.		

SVnt quidem etiam præ manibus exempla Epistolarum aliquot, quas heic attexere cogitâram, sed res deinceps visa est futura nimis importuna; quòd quicquid in iis continetur argumenti præcipui, id fuerit in Vitæ seriem iam insertum. Tale nimirum est, quod ad Paschalium Mulæum scribens Tycho, de causis suæ ex Dania demigrationis edisserit: quod ad Iosephum Scaligerum, de se ad Cæsarem euocato, déque grata mente ob officia erga Hollandos præstita: quod ad Longomontanum, de desideratæ illius præsentiæ occasionibus, aliáque eiuscemodi. Superest proinde dumtaxat, vt subiiciam heic paucula, quæ ad manum sunt quoque, nondum edita eius carmina; ac vt seligam ex variis Elogiis in Tychonis laudem conditis, vnum Prosa, aliud Carmine, quæ coronidis vice adhibeantur. Prius desumetur ex Viri illustris Iac. Aug. Thuani historiis: posterius ex iis versibus, quos M. Laubanus ad Hebri Salices conscripsit. Adnotô interim, circa prius, illustrem Virum, eùm propiùs accedat, quàm Iessenius, ad x. menseis, quibus supra annos LIV. Tycho vixit, abesse adhuc nihilominùs ab illis, diebus XI. Nec verò idcircò quidpiam circa mensium, dierúmque numerum moueбo: id tantùm libertatis sumam, vt suum Keplero *Ioannis*, pro *Iacobo* nomen restituam, quod Vir illustris, si viueret, esse restituendum censeret. Sed Carmina ex Tychone ecce,

Fundamentali Vraniburgi lapidi hac fuere insculpta.

TEMPORE, QVO REGNVM, QVI NOMINE, REGVA SECVNDVS
DANORVM IMPERIO REX FRIDERICVS HABET:
CAROLVS AD DANOS GALLI LEGATIO REGIS
DANZÆVS, PATRIA CVI EST AQVITANE SOLVM:
HVIC DOMVI VRANIÆ, ET SOPHIÆ, QVAM TYCHO BRAHORVM
CLARA STIRPE SATVS, REGE IVBENTE, STRVIT:
HVNC LAPIDEM AVSPICIO FELICI, VTQVE OMNE PER ÆVVM
AVGVSTI, ID MEMORET LVX MODÒ SEXTA, LOCAT.

A D

H. GYLLVNFINVM

Bahusiæ arcis Præfectum, hospitem suum amantissimum.

TAnta fuit virtus, Mauors, & splendor auorum
Aurea quod Genti nomina Stella dedit.
Magna quidem laus est micuisse, vt sidera maior,
Vt Phœbus Patribus præmicuisse tuam.
Tot Patria insignes peperisti Marte triumphos,
Claráque tot victrix dextra trophæa tulit,
Vtque micant radiis rutilantibus æquora Phœbi,
Cimbria sic palmis fulget, ouátque tuis.
Aurea Stella aptè, titulo tamen impare gestis
Aureus, & melius Sol tibi nomen erit.

T. B.

Doctissime

Doctiſſimo, & humaniſſimo viro,

D. IOAN. FRANCISCO RIPENSI,

Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ, & Muſico eximio, omnibúſque bonis caro.

SI mortale nihil decent perferre Camænas,
Sique Poëtarum fama perennis erit,
Arte Machaonia, docuit quas primus Apollo,
Si Libitina tuum ius inhibere licet:
Muſica, lætitia, genitus, conuictus amicus,
Si cita Parcarum ſiſtere fila queant:
Quæris, in hoc tumulo cur condidit oſſa Iohannes
Franciſcus? cúrque is concidit ante diem?
Quem Muſa, & Charites adeò coluere: quod inter
Præcipuos vates nomen habere daret:
Et cui contribuit facundi cura Galeni;
Conſpicuus Medica Doctor vt arte foret:
Muſica mentem hilarem, facilis conuictus amicos,
Egregium mores attribuere decus.
Ille ſeuera tamen poterat nec flectere fata,
Et multò luſtris plus ſupereſſe decem.
Scilicet eſt certi præfixus terminus aui,
Quem ſuperare nequit; ſtat ſua cuique dies.
Nec mors ſæua vlli parcet, licet ipſe Machaon
Arte ſiet Medica, carminibúſque Maro:
Orphea ſeu cantu ſuperet, ſeu Theſea amore;
Eſt adeò claris mors inimica viris.
Ergo nihil mirum eſt, quòd fatis ceſſit iniquis
Vir, qui perpetuò viuere dignus erat.
Forſitan & mores hominum, terráque peroſus
Optabat ſuperis ciuis adeſſe Dijs.
Nec fruſtratus in hoc, Chriſto duce, gaudet Olympo:
Heic ſine fine quies, vita, ſalúſque datur.

Obiit anno 1584. ætatis ſuæ 52.
Amico poſt fata, quod viuo, addixit,

T. B.

De Claſſe Hiſpaniæ,

Interpretatio Carminis à Sereniſſimo Rege Scotiæ conſcripti.

INſano tumida gentes ciere tumultu,
Auſa, inſigne nefas, bello vltrò ciere Tonantem,
Mars ſeſe accinxit: metuenda tot agmina nunquam
Viſa ferunt: properare truces miro ordine turmas,
Nóſque mari, & terra, & ſæuo clauſere duello,
Exitium, diráque minantes cade ruinam:
Irrita ſed triſti lugent conamine fine:
Nam laceras iecit ventus ludibria puppes,
Et ſparſit rapidus turgeſcens montibus Æquor.
Felix communi qui euaſit clade ſuperſtes,
Dum reliquos miſero deglutit abyſſus hiatu.
Cui vis tanta cadit? quis tótque ſtupenda peregit?
Vanos Iova ſacro conatus riſit Olympo.

T. B.

Ex Iac. Aug. Thuani hiſtoriar. lib. 126. & ad annum 1601.

TYCHONIS ELOGIVM.

POſt Pinellum, commemorandus venit Tycho Brahe, Eques Danus, Aſtrorum vera ſcientia, & obſeruationibus longo tempore in ſua Vranopoli, & magno ſumptu factis, omnium concordibus ſuffragiis Principis Aſtronomorum nomen promeritus. Qui, Cherſoneſo Cimbrica relicta, cùm in Germaniam proximam ſe recepiſſet, in Aula Rudolphi Cæſaris aliquandiu floruit. Cum VVillelmo Heſſo, qui & in eadem ſcientia excellebat, arcta ſtudiorum neceſſitudine coniunctus: & Pragæ hoc anno ix. Kal. IXbr. deceſſit: cùm vitæ annos liiii. menſeis ix. dies xix. tantùm exegiſſet: Vir & ſcriptis à ſe editis, ſecundùm Ptolemæum, Ioannem Regiomontanum, & Nicolaum Copernicum, imprimis clarus; & poſteà à Ioanne Keplero, cui præclaras ingenij ſui reliquias, ne perirent, quaſi teſtamento legauit, publicatis, illuſtrior.

Ex M. Laubani Syluis, postquàm Tycho è Dania excessit,

TYCHONIS ELOGIVM.

SOl Amphitrites Cimbria cluet Balthica:
Sol hactenus cluet alma Huenna Cimbria:
Cluétque Huenna Sol Tycho Braheius,
Natalium, virtutis, & scientia
Splendore raro: quo nec eruditior
Saeclo recenti, nec laboriosior
Quisquam, Minerua praeunte, Atlanticas
Tentauit artes: siue veteris orbitas,
Vraniae opus, calcare: siue pristino
Noua aggerare foret reperta calculo.
At grande liuor, eheu! Stygia insolens
Frater Megara, è patria Braheium
Egit furenter, totam & Herois domum
Exterrem auitis expulit Penatibus.
Quis, hoc fugato Sole, Huennam Cimbriae?
Quis Cimbriam? quis Amphitriten Balthicam
Solis vel hilum possidere dixerit?

FINIS.

AD

AD CELEBREM VIRVM
IOANNEM CAPELLANVM
AMICVM SVAVISSIMVM,
IN NICOLAI COPERNICI
VITAM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

CVm me nuper, mi CAPELLANE Suauissime, inuiseres, incidisti casu in folium, quod è prælo ad me allatum, comitérque manu præreptum, dum occœpisses legere, occurrêre versus, quos Tycho, acceptis Copernici Regulis, quodam veluti enthusiasmo fudit. Iis cùm arrisisses, quæsiisti ex me, an non occasio intercurrisset, qua Tychonis vitam pertexens, ipsius Copernici vitam synopsi quadam intexerem; scilicet, cùm illius nomen celebre adeò euaserit, quis tamen, aut qualis Vir fuerit, longè, latéque ignorari. Excepi ipse, ne mihi quidem, id vt facerem, venisse in mentem; ac neque videri potuisse occasionem fieri satis commodam; neque non quæ pauca de Viro nota mihi forent, ea esse, quæ cuiuis illius, aliorúmve libros legenti facilè innotescerent; cùm & mihi iam post exactum ab eius morte sæculum, non aliam, aliundéve habere de ipso notitiam daretur. Occurristi huiusmodi libros vix quibusdam paucis esse cognitos; ac me facturum rem & me dignam, & bene multis oppidò gratam, si qualiacumque mihi forent comperta de Copernico, tum conscriberem, tum attexerem, quasi Appendicem, ad Tychonis vitam. Obtrudi ego occupationes, quarum non esses nescius: adjecíque, tametsi vellem, non superfore satis temporis, vt donec

quod

quod reliquum erat ex ipſa Tychonis vita, cuderetur, id, quod poſcebas, peragere, ac facere prælo committendum poſſem. Tu inſtitiſti, & in hac tanta operariorum penuria Typographicas operas ſatis lentè procedere; & repetiiſti rem eſſe dignam, cui, occupationibus aliis aliquantiſper ſepoſitis, eſſe ducerem incumbendum. Ne longum morer, euiciſti, vt tibi Amico tam bono, Viro tam ſincero morem gererem: quare & iam, libris peruolutatis, animum appello ad id, cuius eſſe ſuaſor voluiſti, præſtandum.

NICOLAI COPERNICI VVARMIENSIS CANONICI, ASTRONOMI ILLVSTRIS VITA.

NICOLAVS COPERNICVS natus est Torunnæ, vel Torunij, vulgò *Torn*, quod est Borussiæ nobile, amplúmque, ac olim etiam emporio non incelebre oppidum. Ac natum quidem Iunctinus facit anno M. CCCC. LXXII. die Ianuarij XIX. hora 4. minut. 38. post Meridiem: sed eum errare Mœstlinus ait, quòd natus potiùs fuerit anno M. CCCC. LXXIII. die Februarij XIX. (quæ fuit dies Veneris ante Cathedram S. Petri) hora à Meridie 4. minut. 48. quod videtur sanè, ob Mœstlini authoritatem, probabilius. Patri ipsius nomen Nicolaus itidem fuit: Matris nomen cùm ignoretur, fuit ea tamen ex Torunnensi familia VVatzelrodia, soror quippe germana Lucæ VVatzelrodij, qui fuit deinceps Episcopus VVarmiensis. De quodam eius Fratre hoc solùm nouimus, quòd Romæ aliquando fuerit, ibique amicitiam cum Georgio Hartmanno Nurimbergensi inierit. Literas Latinas, Græcasque partim domi addidicit, partim in Academia Craconiensi excoluit, vbi & Philosophiæ dedit operam, & subinde etiam Medicinæ; quovsque est, adeptus Doctoratus gradum. Interim verò, quia à primis annis ardore Matheseos magno tenebatur, non neglexit sanè prælectiones Alberti Brudzeuij in eadem Academia Mathematicas Arteis profitentis, quem etiam fuit solitus & conuenire, & audire priuatim. Astrolabij vsum, & rationem cùm ab eo didicisset, ac iam inciperet Astronomiam penitiùs intelligere, ita fuit florente Regiomontani fama permotus, vt eius vestigiis quam-maximè posset, insistere decreuerit. Fuere inter eius condiscipulos, eiusdémque laudis quasi æmulos, Iacobus Cobilinius, is qui deinceps Astrolabij declarationem edidit; itémque Vapouius Cantor Cracouiensis, & Nicolaus Schadekius, Martinúsque Ilkusius, quibuscum sæpè de Eclipsibus, earúmque obseruationibus, ætatis decursu per literas egit. Cúm parteis verò omneis Matheseos curaret, tum Perspectiuæ speciatim incubuit, eiúsque occasione Picturam tum addidicit, tum eò vsque calluit, vt perhibeatur etiam se ad speculúm eximiè pinxisse. Consilium autem pingendi ex eo cepit, quòd peregrinationem, ac potissimùm in Italiam cogitans, in animo haberet, non modò adumbrare, sed graphicè etiam, quantum posset, exprimere quicquid occurreret obseruatu dignum.

Torunnam itaque reuersus, ibíque aliquandiu moratus, iter suscepit in Italiam, annum iam agens vigesimum tertium. Stitit se verò primùm Bononiæ, ob eruditionem, ac famam eximij Viri Dominici Mariæ Ferrariensis, qui ab annis iam duodecim illuc euocatus Astronomiam magna cum laude profitebatur, ac reperisse perhibebatur obliquitatem Eclipticæ medio inter Peurbachium, & Regiomontanum loco, graduum putà 23. & minut. 29. Nec verò difficile fuit in optimi Viri familiaritatem admitti; quando esse illi gratius nihil potuit, quàm auditorem habere, vt perspicacissimum, sic appetentissimum veritatis. Delectauit autem illum maximè non improbari Copernico suspicionem, qua tenebatur, ne Poli in eodem loco altitudo non iam constans foret, quàm vulgò haberetur; quòd ea deprehenderetur à Ptolemæi tempore in omnibus propemodum Italiæ locis increuisse, ac in Gaditano etiam freto, vbi cùm tempore Ptolemæi Polus Boreus attolleretur gradibus solùm 36. cum quadrante, attolleretur iam tum gradibus 37. cum duabus quintis; quod ille quidem prodiderat, in quodam Prognostico, ante octo annos. Cùm Rheticus autem memoriæ mandârit Copernicum, non tam discipulum, quàm adiutorem, & testem obseruationum doctissimi Viri Dominici Mariæ fuisse; non heic reticenda obseruatio non est, quã ipse Copernicus scribit se peregisse Bononiæ, anno M. CCCC. XCVII. septimo Eidus Martij, post occasum Solis, *Considerauimus enim*, inquit, *quòd Luna occultatura Stellam fulgentem Hyadum, quam Palilicium vocant Romani: quo exspectato vidimus Stellam applicitam parti corporis Lunaris tenebrosi, iámque delitescentis inter cornua Lunæ, in hora quinta noctis* (hoc est vndecima, vnaque ante mediam noctem) *propinquiorem verò austrino cornu, per trientem quasi latitudinis, siue diametri Lunæ.* Romam posteà cùm accessisset, habitus breui vix quicquam minor ipso Regiomontano fuit. Vnde & illeic magno applausu factus

Mathe

Mathematum Professor, *In magna*, inquit ille, *scholasticorum frequentia, & corona magnorum virorum, & artificum in hoc doctrina genere docuit.* Ipse autem Copernicus meminit Eclipseos Lunaris, quam per id tempus Romæ obseruauit, *Anno* nempe *Christi M. D. post Nonas Nouembris, duabus horis à media nocte, qua lucescebat in octauum diem ante Eidus Nouembris.*

Aliquot post annos reuersus in patriam, acceptissimus fuit ob summam peritiam, & candidissimos mores, memorato iam auunculo suo Lucæ VVatzelrodio, ad Episcopatum Varmiensem promoto; qui, vt otium illius studiis, & Mathematicis præsertim, consentaneum faceret, adscripsit illum Collegio Canonicorum VVarmiensium, Cathedralisve suæ Ecclesiæ, quæ arcis instar communita imminet Fruemburgo, non magno alioquin oppido, ad VVistulæ oram, in Borussia sito. Non possedit tamen initio pacificè satis eum Canonicatum, vt non semel conquestus est literis conscriptis ad Auunculum in Aula præsertim morantem, vt publicæ rei causam tueretur aduersus Cruciferos, Teutonicósve Equites, qui idcircò illi infensi per Posnaniensia comitia libello famoso ipsum impetierunt. Euasit verò tandem cùm suo, tum Auunculi merito possessor pacificus; ac sese exinde ad tria quædam præsertim composuit. Vnum, vt diuinis, quam-maximè posset, interesset Officiis; alterum, vt pro ea, qua erat Medicinæ peritia, nunquam deesset pauperibus, qui suam ipsius implorarent opem; tertium, vt quicquid superesset temporis, impenderet studiis. Hinc semper solitudinem & amauit, & coluit; ac nisi inuitus negotiis, seu Episcopatus, seu Capituli sese non immiscuit. Sed enim, quia quoties rerum agendarum proponebatur aliquid, ea in illo obseruabatur, & ingenij perspicacia, & iudicij maturitas, vt penè semper concedendum in ipsius sententiam foret, idcirco fuit ipsi nonnunquam diuertendum à studiis; idque non modò, vt consultus, ecquid facto opus videretur, diceret; sed etiam vt vices agendo obiret. Vt vno, alteróve exemplo res constet; ecce, cùm forent Prutenorum celebranda Grudenti Comitia, delectus fuit vno consensu à Canonicorum Collegio, vt nomine ipsius illis interesset. Varia porrò inter negotia in iis pertractata id non fuit postremum, quod fuit agitatum circa vsum Monetæ, cuius per bella antecedentia imminutus admodum valor, recens adhuc atre Magistri Cruciferorum decreuerat. Destinati fuere eius cognitores ex Senatoribus Prussicis, Polonicisque præcipui, inque eorum connentu disceptatum fuit, tum qua ratione fieri posset, vt Polonia, Prussia, Lithuania, cæteræque Regi subditæ Prouinciæ tantidem æstimarent, parive pretio, seu valore haberent omnem, seu cudendam, seu cusam pecuniam: tum satius-ne foret, monetam pristino valore, an eo, qui iam passim in vsu esset, cudere: tum qui posset argenti copia nonæ cudendæ comparari. Scilicet Mercatores multam, ac penè omnem vim argenti corrogatam conflauerant, inque Lusitaniam, vnde aromata auehebantur, transportârant; quod Rex Lusitanus nullis mercibus, sed puro duntaxat, miniméque signato argento commutationem fieri pateretur. Ac per id quidem tempus negotium deliberari penitùs, absoluíque non potuit: sed Copernicus interim Canonem confecit, siue Abacum, computandis omnibus monetarum generibus per omneis Regni Prouincias elocabilibus, iisque reducendis in eundem, communémque valorem; ac Senatores eum asseruarunt, intérque acta retulerunt, vt, si daretur fortè extremam operi manum adhibere, haberent quò respicerent, & ne cuipiam emergeret aliquid damni, prouiderent.

Aliunde verò, cùm vix fuerit, vt Episcopi aut absentes, non illum habere generalem Vicarium, aut præsentes non adhibere, selectum consiliarium vellent: tum etiam effugere vix potuit, vt vacante Episcopatu (vacauit autem sæpiusculè) non vt generalis Vicarius, sic bonorum Episcopatus Administrator crearetur. Dignum autem est memoratu, cùm mortuo speciatim Fabiano de Lusianis Episcopo, Administratoris gereret personam, ferre eum non potuisse, vt Teutonici equites, aulicíque varij Ecclesiæ bona iniustè vsurpata diutiùs detinerent; sed mandato Regis obtento, ea generosè vindicasse. Nam facti quidem varij insultus, intentatæque minæ variæ: verùm ille animo infracto suam constanter tenuit viam, id semper defixum in animo habens, vt quidque summa semper fide, integritatéque præstaret. Atque hæc quidem pauca initio attingo, vt insinuem fuisse eum quidem vitæ contemplatiuæ natum; sed non fuisse tamen, idcircò ad vitæ actiones ineptum: & occasiones quidem rerum agendarum non prouocasse, sed oblatas tamen non amplexum fuisse, cùm detrectare indecorum est visum. Superest itaque, vt partem vitæ ipsius præcipuam, contemplationi videlicet, studiisque dedi- tam prosequamur. Et quia nihil ipsi æquè fuit cordi, ac Cæli, & Siderum scientia, quæ illum effecit adeò celebrem; age dicamus, quo ordine eam excolendam susceperit, quò demum fecerit prouectam.

Principio, cùm cætera inter, animaduerteret cogi Astronomos adnexus communem notionem peccare, dum, vt æquabilem motionem in cælestibus circuitionibus tuerentur, non ipsam penes centrum proprium, sed penes alienum (circuli nimirùm Æquantis vocati) desumebant, ac metiebantur: Neque posse aliunde ipsos rem præcipuam, hoc est, Mundi formam, dispositionémque concinnam ex farragine illa sua hypotheseon colligere; sed iis perinde euenire, ac si quis Pictor manus, caput, pedes, membra cætera, optimè illa quidem, sed non vnius corporis comparatione depicta adunaret, sicque ex illis monstrum potiùs, quàm hominem compingeret: ideò tædere illum cœpit, quòd nulla certior motuum ratio, maiórque partium

partium consonantia in Machina ab Opifice sapientissimo constituta deprehenderetur à Philosophis, qui omnia, ad res vsque minimas, adeò studiosè perscrutarentur. Quare eam sibi operam sumpsit, vt Philosophorum, Astronomorúmque omniũ, quoscumque nancisci liceret, libros pervolutaret, indagaturus, quotquot forent excogitata Systemata, disquisiturusque quicquid in iis foret verisimilitudinis, quò posset demùm elicere exquisitiorem aliquam, & cælestium motuum harmoniam, & partium Mundi symmetriam, quàm ea foret, quæ ab omnibus incunctanter admitteretur.

Itaque non multùm moratus Homocentricorum Authores, neque eos, qui aut Solem supra Affixas Stellas euexerant, aut solam ipsi Lunam supposuerunt, aut variè Errantium Stellarum sedeis commutarunt: magnam imprimis rationem habuit duarum opinionum affinium, quarum vnam Martiano Capellæ, alteram Apollonio Pergæo attribuit. Et Martianus quidem Ægyptios, aliosque veteres imitatus, Solem inter Lunam, Martemque constituens, existimauit Mercurium, Veneremque illi, vt centro propriorum motuum circumduci, ac nunc supra, nunc infra ipsum, nunc ad latera fieri. Cùm is verò sineret vt Lunam, & Solem, sic Martem, Iouem, & Saturnum circa Terrã, vt circa certum propriorum circuituum cieri; Appollonius Solẽ delegit, circa quẽ, vt centrum nõ modò Mercurius, & Venus, verùm etiam Mars, Iupiter, Saturnus suas obirent periodos, dum Sol interim, vti & Luna circa Terram, vt circa centrum, quod foret etiam Affixarum, Mundique centrum, mouerentur, quæ deinceps quoque opinio Tychonis propemodùm fuit. Rationem autem magnam harum opinionum Copernicus habuit, quòd vtraque eximiè Mercurij, ac Veneris circuitiones repræsentaret, eximiéque causam retrogradationum, directionum, stationum in iis apparentium exprimeret; & posterior eadem quoque in tribus Planetis superioribus præstaret. Veruntamen persensit sibi, ne ex posteriore quidem factum satis, quòd Solis habitus præcipuorum corporum Mundanorum cẽtrum, Mundi tamen centrum non fieret; quodque habitâ pro centro Terrâ, Sol circa ipsam circunductus non motu solùm annuo, sed diurno quoque Planetas circum-raperet, ac distraheret nunc in has, nunc in illas parteis.

Cùm nosset verò Pythagoreos ablegasse Terram à centro, & in eo, vt loco nobilissimo constituisse Solem, corporum nobilissimum; ideò visus est sibi peruidere quidpiam concinni ordinis, si liceret modò vices commutare, hoc est in centro Solem sistere, & Terram circa Solem ciere. Nam præclarè quidem ausos fuisse Nicetam, Echphantum, Heraclidem, & alios, qui, tametsi Terram in centro detinerent, motum tamen illi tribuerunt, quo circa axem proprium, vt Sphæra in torno, gyrata, & circuitionem ab occasu in ortum diurnam perficiens, diei, noctisque vicissitudinem faceret; ac mobilis primi munere assumpto, & Sphæram Fixarum, & Planetas omneis à motu raptus absolueret, quòd ipsâ conuersâ in ortum, necesse foret Sidera omnia apparere conuersa in occasum; at magnam nihilominus superesse asymmetriæ partem. Quamobrem præclariùs fecisse Philolaum dum Terram à centro amouens, tribuit ipsi non modò motum diurnum circa proprium axem, sed circumductum etiam annuum circa Solem, quo efficeretur, vt percurrendo Zodiacum, sub quocumque eius Signo versaretur, Sol esse in opposito appareret; sicque loco Solis Planeta euadens, tam ipsa, quam Mercurius, Venus, Planetæque cæteri, Solem agnosceret tanquam centrum. ac prima quidẽ fronte durum, absurdúmque esse videbatur, Terrã à centro diuellere, ipsique motus huiusmodi, ac fortè etiam alium tribuere: Verùm, quia nôrat fuisse ante se eã libertatem concessam, vt demonstrãdis Phænomenis fingi circuli quaelibet possent; licere sibi existimauit periclitari, num quod confusè sibi animo obuersabatur, ita posset digerere, vt ordo vulgari venustior inter Mundana corpora, eorúmque motus inueheretur. Itaque rem variè versando, Terræque motum triplicem, de quo paulò pòst, attribuendo: *Multa*, inquit, *& longa obseruatione tãdem reperi, quòd si reliquorum Siderum Errantium motus ad Terræ circulationem conferantur, & supputentur pro cuiusque Sideris reuolutione, non modò illorum Phænomena inde sequantur, sed & Siderum, atque orbium omnium ordines, magnitudines, & Cælum ipsum ita connectat, vt in nulla sui parte possit transponi aliquid, sine reliquarum partium, ac totius vniuersitatis confusione.*

Atque hæc quidem excogitare, conscribeŕeque ab anno vsque circiter septimo supra millesimum quingẽtesimum cœpit. Verùm, quòd sibi esse non duceret satis, generalem solùm rationem Hypotheseos statuere, & iuxta ipsam Phænomena generatim solùm, perinde ac iuxta cæteras saluare; sed aueret quoque Hypotheseis speciaeis sic pertexere, singulorúmque motuum periodos ita definire, vt condere exinde posset Tabulas Cælo, præ Ptolemaïcis, Alphõsinisque, consentienteis, eapropter necessarium censuit obseruationes peragere, quas cum antiquioribus conferens, præcisionem obtineret maiorem. Hinc Ptolemæi imitatione fabrefaciendum Quadrantem duxit, in quo ad lineam Meridianam supra horizontis planitiem erecto, & applicito, ac beneficio vmbræ à gnomone cylindroide ad centrum infixo emissæ, obseruaretur summa, imaque, hoc est, tam in Solstitio, quàm in Bruma, Meridiana Solis altitudo: quò, vbi esset habitum pro Tropicorum distantia, altitudinis vtriusque interstitium, tum altitudo Æquatoris in eius medio designaretur, tum Poli altitudo proinde innotesceret, tãquam æqualis complemẽto altitudinis Æquatoris. Tametsi verò fabricam instrumenti huius descripsit, eo-ne

nihilominùs vſus fuerit, noo prodidit: fortè qoòd ſatios duxerit hoc alio, qund ſeqnitur, vti. Confecit nempe ſibi vocatas Ptolemaïcas Regulas, Parallacticúmve Inſtrumentum ex ligno abiegno, cuius qnæ erat regula longior diuiſa erat in deſignatas attramento particulas 1414. vt ſcilicet poſſet denique ſubtendi angulo recto Iſoſcelis, cuius crura quatuor cubitos longa, habebantur earumdem partium 1000. Confecit, inquam (& ſua quidem, vt memorant, manu) quibuſlibet Siderũ altitudinibus obſeruandis, ac ſpeciatim Snlis non modò verſantis, vti mox eſt dictnm circa Tropicos, ſed etiam circa Æquinoctialem, & verè præſertim, ad habendnm illius ingreſſum io Arietem: Lunæ quoque, ac potiſſimùm verſantis in limite Boreo, & tunc quidem, cùm ia eſt in Cancro, ad venandum maximam illius latitodinem; Spicæ præthereà, Reguli, aut alterius Fixæ inſigniotis, ad obtinendum ipſins à puncto Æquinoctiali diſtantiam. Armillas-ne etiam ſibi apparârit, non conſtat; quoniam tametſi qualeis habere, & quemadmodum ſit iis vtendum, vt conficiatur canonica Fixarum deſcriptio, deducat: non tamen iis ſe eſſe vſum declarat (vnde & aliam deſcriptiunem, qnàm Ptolemaïcam, aut Hipparchinam non propnoit) ſed cùm alicuius Stellæ, v.c. Spicæ, obtinere voluit longitudinem, non illam eſt armillis venatus, ſed deduxit potiùs ex ſuppoſita latitudine, ac obtenta declinatione per altitudinem nbſeruatam. Conſtantius eſt debuiſſe eum ſibi apparaſſe Aſtronomicum Radium, ipſis inter ſe Siderum intercapedinibus obtinendis; & vel ad id quidem, vt poſſet Planetarum loca certis momentis definire. Keplerus certè haud abs re in Rudolphinatum Tabularum frontiſpicio depingi curauit in ea columna, cui aſſidet Copernicus, non regulas modò Ptolemaïcas; ſed Radiuio qunque ſupernè appenſum: & qui Herbenſtreittus Eidyllio ſingularia frontis huiuſce deſcripſit,

Organa dilaudat, cruciformem nempe Bacillum,
Tignáque iuncta, quibus Calorum oſtenta redactus
In veros veniunt; etſi diſtantia noſtra
Lumina ludificet, fallátque incautior error.

Cœpit itaque ex eo tempore habere, diſtantiam inter Tropicos graduum 46. & min. 57. vnâ quintâ minùs: vnde & maximam Declinationem Solis, Eclipticæve obliquitatem grad. 23. min. 28. cum $\frac{1}{5}$. habuit. Et quia deduxit eſſe Fruemburgi altitudinem Æquatotis graduum 35. min. 40$\frac{1}{2}$. ea de cauſa habuit Polum illeic altum gradibus 54. min. 19$\frac{1}{3}$. Et cùm ex iiſdem Lunæ, Soliſque defectibus Fruemburgi à ſe, & Cracouiæ, ab illis olim ſuis condiſcipulis, obſeruatis, deprehendiſſet vtrumque locum, itémque Dirrachium Macedoniæ Meridiano eidem ſubeſſe; idcircò & obſeruationes & calculos ſuos retulit ad Meridianum Cracouienſem (ob locum magis celebrẽ) ipſumque diſtare ab Alexandrino vna hora Æquinoctiali exiſtimauit. Subinde autẽ varia à ſe obſeruata ipſemet refert: vt anno M.D.IX. ac biennio pòſt, Lnnæ Eclipſeis. Anoo M.D.XII. bina loca Martis; biennio pòſt, bina lnca Saturni. Anno M.D.XV. locũ Spicæ, & autũnale Æqnioctium; & anno inſequente Æqninoctium vernum. Aono M.D.XVIII. locum Martis; & biennio pòſt bina Iouis loca, & locum Saturni. Anno M.D.XXII. Lunæ Eclipſin; & anoo inſequente Lunæ Eclipſin, ac locum Martis. Anno M.D.XXV. iterùm locum Spicæ; & inſequente locum Iouis, proximóque locum Saturni. Anno denique M.D.XXIX. locum Iouis, Cooiunctionémque itẽ centralem Veneris cum Luna, ipſámque quatro Eidus Martij, hora 7. min. 34. Mirere, cur nullam heic videas obſeruationem circa Mercurium: ſed cauſam ipſe refert ad auras, ſeu vapores, quos illeic loci VViſtula effundit; itémque ad Sphæræ obliquitatem, quæ *rarius*, inqnit, *ſinit videre Mercurium*. Quanquam ne mutilam hac in parte Aſtronomiam relinqueret, vſurpauit deinceps treis factas circa Mercurium Nnrimbergæ obſeruationes, vnam à Bernardo VValthero, anno M.CCCC.XCI. & duas à Ioanne Schonero, anno M.D.IV.

Ex hiſce ergo, quas & habuit obſeruationũ præcipuas, aggreſſus eſt, ac perfecit Opus ſex diſtinctum Libris, quos *De Orbium Caleſtium reuolutionibus* inſcripſit, quibúſque eſt, inſtar Ptolemæi, ſingula docendo Geometrica methodo, totã Aſtronomiam complexus. Cùm PRIMVS porrò Liber in duas parteis diuidatur, poſteriore quidem ea expoſuit, circa doctrinam Sinuum, ſiue ſemiſſium ſubtenſarum, chordarúmve, quæ in ſoluendis Triangulis tam planis, quàm ſphæricis neceſſaria exiſtimauit: at priore exhibuit generalem Mundi ideã, ſiue deſcriptionem, iuxta propriam Hypnthesin, in qua motus Terræ, vt diximus, tribuitur. Scilicet, vbi primùm docuit eſſe Mundum ſphæricum, Terram etiam ſphæricam eſſe, & in vnum globum cum aqua coire: ac inſuper motum cæleſtem eſſe æqualem, perpetuum, & aut circularem, aut ex circularibus compoſitũ; tum docere aggreditur nondum rem videri confectam, Terra-ne quieſcat, aut circulariter moueatur. Nam quod ſpectat quidem ad reuolutionem diurnam, perinde eſſe apparitutum, ſeu Aſtra in occaſum ferantur, ſeu Terra alioqoin ac In Mundi centro exſiſtens voluatur in ortum (vt antiquorum nonnulli opinati ſunt) neque rem ſecus ſe habiturato, quàm dum

Prouehimur portu, terraque, vrbéſque recedunt.

Eſſe aliunde abſurdum motum potiùs tribuere continenti, ſiue locanti, quale Cælum eſt, quàm contento, ſiue locato, cuiuſmodi eſt Terra; & conditionem immobilitatis, quæ nobilior, ac diuinior habetur motu, Terræ potiùs, quàm Cælo aſſignare; ac motum in orbem denegare Terræ, quæ in orbem

orbem formata, paruulaque sit; transferre verò ipsum in Cælum cuius quæ sit forma, quis fuis, cognosci à nobis non possit. Non item esse rem confectam, Terra-ne in ipso Mundi centro, an extra sit; cùm constet ipsam non esse in centro motuum Planetarum; & perinde sit, seu ipsa illis, seu illa ipsi adnuant, & abnuant. Aliunde verò, si Solis, ac Terræ vices permutentur, & Soli quies, Terræ motus annuus, locusque inter Planetas tribuatur (vt tursus quibusdam antiquis est visum) futurum, vt Sol perinde appariturus perlustrare Zodiacum; ortus, occasusque Signorum sint perinde appariturí; apparituræ perinde fieri Errantium Stationes, retrogradationes, progressus; & maiore quidem facilitate, præstantioréque ordine, & harmonia, quàm supponendo oppositum.

Non valere autem, quod deducunt Terram, quia Cæli respectu puncti instar sit, rationem centri obtinere, ac ideò esse immobilem. Quippe debere hac ratione solum Terræ centrum esse immobile, neque vllam aliam Terræ partem non imitari motû Cæli; eo modo, quo nulla est pars Cæli tã propinqua Polo, quæ non cum Cælo reliquo pari tempore, & pro spatij quidem ratione, voluatur. Non valere etiam, quod obiiciunt, Terræ, vt graui corpori, non congruere motum alium, quàm rectum, & ad Mundi centrum: Quippe grauitatem esse affectionem non Terræ totius, sed partium eius propriam, qualem Soli etiam, ac Lunæ, cæterisque Astris conuenire credibile sit. Id nimirùm, cùm grauitas nihil aliud sit, quàm naturalis quædam appetentia à summo Opifice partibus indita, vt in vnitatem, integritatemque totius sese conferant, coëuntes in Globi formam. Vnde &, vt partes Lunæ, v. c. versus eius centrum nituntur: ita Terræ parteis versus ipsius centrum niti; neque propterea totam Terram magis rectâ ferri in Mundi centrum, quàm ipsam Lunam. Non item valere, quod instant, fore, vt nihil graue in destinatum deorsum locum, Terrâ (sua circuitione) locum subducente, ad perpendiculum caderet; vtque nubes, & cætera in aëre pendentia viderentur semper ferri in occasum: Quippe terrena omnia, qualis est etiam terrenus aër, mistus ex Terræ effluxibus, totius Terræ naturam sequi, atque adeò, quæ in aëre sunt, vnà cum aëre, Terráque generali motu cieri; vtcumque aliunde variè moueri, aut quiescere valeant (prorsus vt quæ eadem naui transferantur) speciatim autem decidentia ferri motu composito ex recto simul, & circulari. Non valere tursus, quod vrgeut, vni corpori simplici nonnisi vnicum simplicem motum conuenire: Quippe id quidem verum esse de circulari motu cópetente non tuti modo, sed partibus etiam, dum naturali in statu sunt, ac in toto quasi quiescunt: at dum partes vel abducuntur, vel adducuntur ad ipsum totum, sicque in statu naturali non sunt; tum superuenire circulati rectum, ac tam posse simul vtrunque, quàm ægrum, & animal, cohærere. Sicque; dum aliunde Aristoteles distinguit motus à medio, ad medium, circa medium; posse hos motus intelligi non re, sed ratione discretos, eo modo; quo punctum, lineam, superficiem intelligentiâ secernimus. Non demum valere, quod Ptolemæus ait, fore, vt si Terra diurno motu cieretur, præ vertigine celeritatéve insuperabili dissipatum iret: Quippe, si Terræ motus tribuatur, fore eum naturalem, ac toti in compositione optima conseruando congruum: debere autem Ptolemæum id de Cælo magis timere, cui vertiginem tantò immaniorem, quantò Cælum est Terrâ maius, tribuit.

Subinde verò commemoratis variis circa cælestium orbium dispositionem opinionibus, eáque speciatim commendata, quòd Venus, & Mercurius positum in medio Solem circumcurrant; hæcque causa sit, cur digredi ab eo non magis appareant, quàm propriorum orbium conuexitas ferat; arguantúrque adeò suis motibus non Terram; sed Solem, vt centrum ambire; monet posse exinde occasionem sumi coniiciendi Martem, Iouem, & Saturnum non Terræ, sed Soli, vt centro circumcurrere; modò id spatium relinquatur inter Martem, ac Venerem, per quod Terra etiam, cum Luna sua Pedissequa, circumcurrat. Scilicet rationem Canonicam motuum id arguere, ac visibilem etiam magnitudinem, qua arguuntur nobis tam propinqui, cùm ipsis, Solique intercipimur, tam remoti, cùm Solem ipsis, nobisque interceptum habemus; vt centrum proinde circuitus illorum ad Solem, potiusquàm ad Terram, instar Veneris, Mercuriisque pertineat. Quare & cohærenter eam Mundi dispositionem (hócque Systema eius solêne, celebrisve Hypothesis est) vt in medio constituat immobilem Solem, tanquam ipsius Mundi cor, lucernâ & quasi visibilem Deum, qui familiam totam Astrorum circumpositam regat. Proximè Solem collocat Mercurium, qui ipsi circumducatur tribus prope mensibus: deinde Venerem, quæ nouem: tum Terram, quæ duodecim, siue anno vno, idque cùm secum deducta Luna, quæ ipsi interim spatio menstruo circumferatur. Mira sane excogitatio, de qua sibi ipse fuisset gratulatus, si perspexisset, vti deinceps telescopio deteximus,

quatuor pareis Lunas Ioni circumferri(vt in ſchemate appoſito repræsẽtari curauimus)ne quid de cæteris dicatur. Collocat conſequẽter Martem, qui circumducatur annis duobus;ſubinde Iouẽ,qui duodecim; Saturnum tandem, qui triginta. Regioni autem Planetariæ circũponit Sphæram Fixarum, ipſam, vt Solem, immobilem, ac eâ diſtantiâ, ad quam Orbis magnus, per quem Terra circa Solem fertur, puncti inſtar ſit,quod quidem admitti de ſolo Terræ Globo ſolet. Nempe, quia Fixarum diſtantia in nullam prorſus menſuram cadit, ſatius ducit illam aſſumere tantam,vt Phænomena debitè ſaluentur, quàm incurrere in tot labyrinthos, quibus implicantur,qui Terram in medio Mũdi detinent,cùm & aliunde hinc habeatur admiranda quædam diſpoſitio,ac ſeries, quoad ſitum,quoad motum,quoad molem Mundanorum corporum; qualis reperiri in alio Mundi Syſtemate non poſſit.Exinde certè è re ipſa tolli, ac apparentiæ ſolùm relinqui, illas & Stationes,& Regreſſiones Planetarũ; cauſámque appoſitam reddi, cur ex minores, frequentioréſque, & diuturniores tamen,ſint in Saturno, quàm in Ioue; in hoc, quàm in Marte;in Venere autem, & Mercurio ſecus;cur apparens item magnitudo Saturni, Iouis, ac Martis, dum Soli opponuntur, tantoperè increſcat; ſed Martis potiſſimùm, qui tum Iouem æmuletur, cùm aliàs vix haberi par Stellis tertiæ magnitudinis poſſit; ac tale nihil interim in ipſis Fixis appareat, ob immenſam putà illarum à Terra diſtantiam.

Declarat ex ordine treis motus,qui Terræ attribuendi ſint, vt ſaluari omnia Phænomena poſſint. Primus eſt Diurnus: quo ſcilicet Terra viginti quatuor horarum ſpatio circa ſuum axem, ac verſus ortum reuoluitur; fitque adeò, vt totum Cælum volui in occaſum videatur. Secundus Annuus; quo centrum Terræ promouetur intereà, etiam tendendo verſus ortum, ſeu in Signorum conſequentia, inter Martem, ac Venerem; efficitúrque adeò, vt Terra re ipsâ percurrente Zodiacum, Sol percurrere è regione ipſum appareat; hoc eſt, vt ſi ipſa in Cancro, v. c. ſit, Sol eſſe, appareat in Capricorno; & vbi ipſa ex Cancro tranſit in Leonem, Sol ex Capricorno tranſire in Aquarium videatur. Tertium vocat Declinationis,Inclinationis,Reflexioniſve axis terreni;quo ſcilicet axis contra motum centri,ſeu in præcedentia ita nititur, vt in ſui ipſius parallelismo ſemper contineatur,ac efficiatur proinde,vt ipſe quoque,qui & reipsâ eſt, eius Æquinoctialis parallelus ſibi ipſi ſemper maneat; ac vt in aſſumpta Terræ parte, veluti hac, in qua nos ſumus, tum dierum, noctiúmque inæqualitas, tum viciſſitudo tempeſtatum contingat. Nam, ſi Æquinoctialis Terræ, ipſiúſve planum in Zodiaci plano ferretur, nulla vnquam talis inæqualitas, aut viciſſitudo appareret: at quia, ſi concipiamus axem Mundi, qui tranſeat per Solem, & terminatus ad Fixarum Sphæram,Polos Mundi ibi conſtituat,à quibus Mundi Æquinoctialis æqualiter diſtet; ac ſi, vbi Æquinoctialis Terræ cum Mundi Æquinoctiali coaluit,& axis Terræ axi Mũdi parallelus fuit.concipiamus,Terra procedente per Zodiacum, non inclinari ipſum, ſed quaſi reflecti, & manere sẽper axi Mundi, ſibive ipſi parallelum; Æquinoctialémque Terrenum parallelum quoque Mundi Æquinoctiali,ſiue ſibi ipſi manere; quia,inquam,ſi id concipiamus, efficietur,vt aſſumpta pars Terræ Solem in alio,ac alio ſitu videat,& ad vnum Tropicum magis,ad alium minùs illuſtretur; idcircò ea pars dies nunc breuiores,nunc longiores;& nunc hyemem, nunc æſtatem obtineat. Fit rurſus, vt quia axis Terræ ad Sphæram vſque Fixarum produci intellectus, deſcribet vtrimque annuo circumductu circa Polum Mundi circulum dicto magno Orbi, quem Terra deſcribit, æqualem, & qui tamen, propter immenſam Fixarum diſtantiam, puncti inſtar ſit;ideò in aſſumpto Terræ loco eadem ſemper Poli altitudo appareat;quoniã ſeu Terra in Capricorno,ſeu in Cãcro,ſeu alibi ſit,ad idẽ sẽper punctum

punctum apparens oculus collineet. Fit demùm, vt Terra exsistente in Capricorno, non aliæ nobis Stellæ verticales, quàm exsistente in Cancro appareãt; quòd Poli altitudine inuariata manente, manere & alia Cæli puncta inuariata necesse sit: cùm &, si totus ille circulus, orbisve appareat ceu punctum; tantò magis oporteat Tropicorum distantiam, quæ pars illius est, apparere.

Atque hæc quidem est generalis Copernici Hypothesis; neque est necesse, vt ea, quæ specialiùs libris cæteris edisserentur, attingamus. Nosse sufficiat, Libro II. tradere Copernicum ea, quæ de Doctrina Primi motus non prætereunda existimauit: illud tamen præfatus, *Nemo verò miretur, si adhuc Ortum, & Occasum Solis, & Stellarum, atque his similia simpliciter nominauerimus: sed nouerit nos consueto sermone loqui, qui possit recipi ab omnibus, semper tamen in mente habentes quòd,*

Qui terrâ vehimur, nobis Sol, Lunaq; trãsit;
Stellarũque vices redeunt, iterumque recedũt.

Ad Libri autem calcem caput subjicit de exquirendis Stellarum locis, & Canonicam Fixarum secundum Longitudinem, Latitudinemque descriptionem adhibet: sed ex Ptolemæo nimirùm desumptam; nisi quòd quædam vel deprauata, vel se aliter comperta habere, corrigit; & suo modo Abacum, quod ad Longitudines attinet, instituit. Cùm illas enim Ptolemæus à puncto verni Æquinoctij, principióve dodecatemorij Arietis deduxerit, deducendas potiùs Copernicus censuit à Prima Stella Arietis, quòd punctum Æquinoctij continenter mutetur, atque adeò longitudines ex eo numeratæ varientur; cùm Stella Fixa exsistente, relatæ ad illam longitudines inuariatæ permaneant; ac ad habendum cuiusvis Stellæ longitudinem distantiamve ab Æquinoctio, nihil aliud oporteat, quàm distantiam addere, quæ pro tempore fuerit huiusmodi Arietis Stellæ. Hinc autem, quia talis distantia longitudóve huius Stellæ Ptolemæi tempore fuit grad. 6. minut. 40. Copernicus Abacum, Canonémve suum non alia ratione confecit, quàm ex cuiusque Stellæ longitudine detrahendo grad. 6. min. 40. Quo pacto Polaris, v. g. quæ in Canone Ptolemæi est grad. 60. min. 10 in Copernicæo est 53. 30. Et quæ Spica in illo est 176. 40. in hôc est 170. 0.

Libro autem III. de Annua reuolutione tractaturus, discrimen inter Annum Vertentem, qui ab Æquinoctio, Solstitióve est, & Sidereum, qui ab aliquo Sidere fixo desumitur, constituit. Nimirùm, ex quo Hipparchus notauit motum quendam lentum Fixis quoque in Ortum, siue in Signorum consequentia tribuendum esse, constitit Solem a Stella digressum, tardiùs ad illam regredi, quàm digressum, v. g. à verno Æquinoctio, in idem Æquinoctium, ob promotam intereà aliquantulum huiusmodi Stellam. Et certè, quæ Prima Arietis distabat solùm ab Æquinoctio Ptolemæi tempore grad. 6. min 40. quemadmodum dictum mox est, deprehensa est à Copernico, an. M. D. XXV. distare iam grad. 27. min. 21. Cæterùm cẽsuit Copernicus, non tam primam Arietis Stellam, & cohærenteis reliquas à puncto verni Æquinoctij, versus ortum incedere, quàm ipsum Æquinoctij punctum, vt à Stella recedere, sic eam præcedere in occasũ: Quare & huiusmodi motum non Fixarum Progressionem, sed Æquinoctiorum Anticipationẽ, seu Præcessionem appellauit. Ex eo autem hunc motum fieri, apparerève docuit, quòd Motus ille Tertius, cuius reuolutio annua quoque sit, non-nihil quotannis periodum centri præoccupet, fiátque adeò, vt Æquinoctia anticipare nonnihil, seu in præcedentia regredi videantur. Quia verò ad factas variis sæculis obseruationes attendens, deprehendens hanc Anticipationẽ inæquabiliter fieri; ac fuere aliũde obseruationes, ex quibus variari ipsius Zodiaci obliquitas deprehẽsa est; ideò fieri vtrũque censuit ob librarilẽ in modũ intortę peue huiusmodi corollæ, axis deflexionem, quæ illã nunc promoueat, nunc retardet; hanc nunc

adducat, nunc abducat, consonanter mirabili. Hisce ergo fusè deductis, fusè quoque exsequitur, quæ spectant ad Theoriam Solis.

Sic verò etiam Libro IV. prosequitur fusè ea, quæ attinent tum ad generalẽ Lunæ Theoriã, tum ad specialem doctrinam Eclipseon. Vbi, quamuis Hypotheseis circulorũ Lunarium ab antiquioribus diuersas assumat, quod spectat tamen ad generalem cursus Lunæ explicationem, diuersum nihil idcircò habet, quòd ipse quoque Lunam Terræ circumducat, & menstrui Lunæ motus respectu, Terram veluti immobilem habeat; quatenus, licet transferatur, secum nihilominus Lunam transfert, ac reuolutionis illius, quasi immotum centrum manet. Notandum dumtaxat, motum quoque menstruum circa Terram in ortum fieri, & per orbitam quidem ea ratione intersecantem Eclipticam, vt Phases, Eclipses, & cætera omnia per hãc Hypothesin perinde, ac per vulgarem exhibeantur. At Libro V. cæterorum quinque Siderum Errantium Theoriam, & secundum quidem Longitudinem ita explicat, vt ex interducta ipsis Terra, Orbiũ ordinẽ, magnitudinésque consensu quodã mirabili, certáque symmetria connectat. Illud verò præcipuum est, quòd uno annuo Terræ attributo circa Solem motu, Planetarum Epicyclos, cúmque ipsis Stationes, Retrogradationésque tollat, ac Planetis simpliceis motus, qui circa Solem continenter, & absque vlla prorsus repedatione perficiãtur, relinquat. Scilicet, quòd Terra inter orbeis Martis, Iouis, ac Saturni, & velociùs, quidem, quàm eorum quivis transferatur, necesse est, quoties quempiam illorum assequitur, propève eum transit, ipsum ponè faciat, & à tergo deserat; vnde & ille regredi, seu oppositam ire viam appareat: dũ procul verò & quasi e regione incedit, tũ ille appareat in eandẽ viã dirigi: ac dum in iis locis versatur, quibus ille fieri apparet aut ex directo retrogradus, aut ex retrogrado directus, tũ idẽ

quasi consistere;fietive Statarius, seu Stationarius videatur. Quòd verò Terra Veneris, Mercuriíque orbeis circumeat, & segniùs, quàm illi circuitionem perficiat, necesse est, vt dum respectu nostri vltra Solem transeunt,eandem ite viam, seu in consequentia appareant; & dum citra, in contrarium,seu in præcedentia videantur; sicque vltrà directi, citrà retrogradi sint;& dum ea directis retrogradi,aut ex retrogradis directi euadunt, tum quasi directi esse conspiciantur. Dixi hoc Libro explicari Theoriam huiuscemodi Planetarum secundum Longitudinem: quoniam quæ est secundum Latitudinem, ea Libri vi. vltimique est argumentum.

Videtur porrò Copernicus hæc omnia adumbrasse, ac penè dicam perfecisse, annum circiter m. d. xxx. ac deinceps nihil aliud, quàm die,vt fit,diem docente,quidpiam addidisse,detraxisse,immutasse;adeò,cùm videri potuisset, satisfecisse cæteris: sibi tamen ipsi nunquã satisfactum putauit. Quinquennio certè post,Erasmus Reinholdus, cùm in Peurbachij Theoricas præfaretur,& de Hypothesi Lunæ Ptolemaïca sermonem institueret verba hæc de Copernico, tacito licet nomine, inseruit, *Tametsi video quendam recentiorem,præstantissimum Artificem(qui magnam de se apud omnes concitauit expectationem restituendæ Astronomiæ, & iam adornat editionem suorum laborum)sicut in alijs Astronomiæ partibus,ita etiam in hac varietate motus Lunæ explicanda dissentire à forma Ptolemaica. Tribuit enim Lunæ Epicyclum Epicycli,&c.* Illud prætereo, quod deinceps circa Octauæ Sphæræ motum habet, dum, *Itaque*,inquit, *cùm hæ artes iamdiu desiderent aliquem Ptolemæum, qui labentes disciplinas reuocet; spero enim nobis tandem ex Prussia obtigisse, cuius diuinum ingenium tota posteritas non immeritò admirabitur.* Prætereo id, inquam, vt ob factam varietatis motus Lunæ mentioné, obseruem Copernicum in ea exploranda,& ad numeros reducenda studiosè præsertim incubuisse ab anno m. d.xvi. occasione Lateranensis. Concilij, in quo fuit rursus agitatum de Reformatione Kalendarij negotium, de quo tractatum iam fuerat & in Constantiensi, & in Basileensi Concilijs;& cuius occasione posteà Sixtus IV. accersiuerat Regiomontanum Romam. Nempe, cùm Patres Lateranenses congregationem quandam ad hoc delegissent, ipsique præfecissent Paulũ Middelburgensem,Forosemproniensem Episcopum; is per literas Copernicum cõsuluit,& vt,pro ea, qua erat peritia,& industria,operam conferret,vehementer sollicitauit;additis etiã literis amici, collegæque ipsius Bernardi Sculteti eiusdem VVarmiensis Ecclesiæ Decani, Scribæque à Concilio delecti. Ac noluit tunc quidé Copernicus quidpiam non satis maturum proferre; sed recepit nihilominus in eo se inuigilaturum, vt quoad posset, negotium eius momenti promoueret. Quare effectum est, vt negotium tunc quoque infectum remanserit,& Copernicus tamen sic se deprehendendis, definiendísque motibus Solis, ac Lunæ addixerit,vt denique potuerit in Operis nũcupatione Pontifici Maximo facta ominari suos labores Reipublicæ Ecclesiasticæ non planè inutileis exstitutos. Qui certè Mathematici fuere deinceps,pro Decreto Tridentini Concilij,àGregorio XIII.ad emendationẽ Calendarij constituti,eius laboribus vsi sunt: vt vel indicat Caput illud, cui, non postremus sanè illorum Christophorus Clauius in sua Calendarij explicatione hunc titulum fecit, *De Periodo Anomaliæ Æquinoctiorum, & inæqualitatis annorum, ex Nicolai Copernici doctrina* Sanè & quamuis illi Alphonsinam anni formam retinendam censuerint, fecere tamen, quòd ea fuerit reperta, quasi media inter maximam minimámque, quam diuersis temporibus congruere Copernicus deprehendit.

In hac vero occasione licebit Elogium heic adscribere, quod Vir magnus Capite id antecedente præmisit? *Vnus*,inquit Clauius, *post hominum memoriam Nicolaus Copernicus egregius nostræ ætatis Mathematicus conferendo diligentissimè suas obseruationes cum obseruationibus Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Alphonsinorum, ausus est solertia sanè incredibili, adhibitis nouis Hypothesibus, incrementum hoc,& decremẽtum anni Solaris demonstrare, & anni inæqualitatem ad certam, definitámque normam redigere,inuenitque per calculum ex suis Hypothesibus deprõptum,annum Solarem, cùm ad maximam magnitudinem excreuit,paulo esse maiorem eo,quem Ptolemæus cõperit, dierum nimirùm 365. horar.5. minut.55.secund.57.tert.40. Cùm verò maximè decreuerit,paulò minorem esse eo,quem Albategnius reperit,hoc est, dierum 365.minut.4. secund.55.tert.7. ita vt, magnitudo anni Alphonsini media propemodùm sit inter maximam,& minimam magnitudinem.* His est affine, quod idem habet in suis illis in Sphæram Ioannis de Sacro-bosco Commentarijs, cum *Nicolaus*, inquit,*Copernicus, Prutenus, nostro hoc sæculo Astronomiæ restitutor egregius,quem tota Posteritas grato semper animo, tanquam alterum Ptolemæum celebrabit,atque admirabitur, conferens suas, &c.* Sed hæc quidem post-modùm Clauius.

Nunc,vt vnum,aut alterum,ex cõtemporaneis virtutis famæque ipsius testibus proferamus,dicendus sanè cumprimis est Nicolaus Schõbergius,Cardinalis ille Capuanus, cuius ad ipsũ literas anno m.d.xxxvi.Calendis Nouembribus datas,si in hunc locum inseruerimus, esse operæ-pretium potest. Illæ itaque fuere huiusmodi, *Cùm mihi de virtute tua,constanti omnium sermone ante annos aliquot allatum esset;cæpi tum maiorem in modum te animo cõplecti, atque gratulari etiã nostris hominibus,apud quos gloriâ tantâ flores. Intellexerã enim te nõ modò veterũ Mathematicorũ inuẽta egregiè callere,sed etiã nouam Mũdi rationem constituisse,qua doceas Terram moueri.Solẽ imum Mundi,adeóque medium locũ obtinere: Lunã se vnà cum inclusis sua Sphæra elementis inter Martis, & Veneris Cælum sitam anniuersario cursu circũ Solem cõuertere:*

atque

atque de hac tota Astronomiæ ratione Commentarios à te confectos esse, ac Erraticarum Stellarum motus calculis subductos in Tabulas contulisse, maxima omnium cum admiratione. Quamobrem, Vir doctissime, nisi tibi molestus sum, te etiam, atque etiam oro vehementer, vt hoc tuum inuentum Studiosis communices, & tuas de Mundi Sphæra lucubrationes vna cum Tabulis, &, si quid habes præterea, quod ad eandem rem pertineat, primo quoque tempore ad me mittas. Dedi autem negotium Theodorico à Reden, vt isteic meis sumptibus omnia transcribantur, atque ad me transferantur. Quod si mihi morem in hac re gesseris, intelliges te cum homine tui studioso, & tanta virtuti satisfacere cupiente rem habuisse. Vale. Et sic quidem ille.

Aliunde verò dignum memoratu est, iuuenem cordatũ, ac per-eruditum Georgium Ioachimum Rheticum, VVittembergæ Mathesin docentem, celebritate illa viri, Hypotheseósque eius permotum, Professionem suam dimisisse, illúmque in Prussiam conuenisse, vt ipsi adhæreret, eiúsque discipulum se profiteretur. Factum id anno M. D. XXXIX. idque non inscio memorato Schonero Norimbergæ Professore Matheseos, quem tanquam parentem colebat, & ad quem dedit etiam ex itinere literas, quibus recepit se, quamprimùm liceret, significaturum euentusne famæ, & suæ exspectationi respondisset. Significauit verò deinceps, ac fecit satis tum suis promissis, tum ipsius Schoneri votis, cùm mensibus vix duobus, ac semisse elapsis, prolixas ad illum dedit literas, quibus quid, quantúmque eò vsque profecisset, exposuit (vnde & hanc primam Narrationem dixit, quòd ipsam scribens, alteram se conscripturum promiserit) atque id quidem, licet non-nihil interquieuisset à studiis, partim ob aduersam non-nihil valetudinem; partim, quia inuitatus fuerat à Tidemanno Gysio Culmensi Episcopo, vt vnà cum Copernico ad se Lobauiam accederet, ibíque saltem aliquot hebdomadas commoraretur. Non tacendum autem, quòd mox ab initio sic est præfatus; *Principio autem sic statuas velim, doctissime D. Schonere hunc Virum, cuius nunc operâ vtor, in omni doctrinarũ genere, & Astronomiæ peritia Regiomontano non esse minorem. Libentius autẽ eum Ptolemæo confero, non quod minorem Regiomontanum Ptolemæo æstimem, sed quia hanc felicitatem cum Ptolemæo Præceptor meus communem habet, vt institutam Astronomiæ emendationem, diuina adiuuante clementia, absolueret; cùm Regiomontanus, heu crudelia fata! ante columnas suas positas è vita migrarit.*

Vt prætercam autem Narrationem totam contineri duobus potissimùm capitibus, quorum vnum est explicatio eorum, quæ à Copernico Libro III. edisseruntur (ille enim priores duos prætermittit, quòd de Doctrina prioris Motus nihil tradant insolitum; neque item de tribus posterioribus, quòd tum de illis scripturus sit, cùm vberiùs euoluerit, & cognouerit totum opus) alterum deductio, ac simul comprobatio Copernicæ Hypotheseos, occasione sumpta ex Sole; de quo Libro illo tertio agitur. Vt istud, inquam, atque adeò præcipuum Narrationis totius argumentum prætercam, seligo dumtaxat pauca quædam loca, quibus, quo censu Copernicum Rheticus habeat palam testatur. Ecce enim, ex. gr. *Ego profectò*, inquit, *Reipub. & studiosis omnibus, quibus D. Doctoris Præceptoris mei labor profuturus est, plurimum gratulor, quòd nos certam diuersitatis anni rationem habeamus.* Et rursus. *Regnum itaque in Astronomia doctissimo viro D. Præceptori meo Deus sine fine dedit: quod Dominus ad Astronomicæ veritatis restaurationem gubernare, tueri, & augere dignetur: Amen.* Et cohærenter, *Statui tibi breuiter doctissimo D. Schonero, integram tractationem motus Lunæ, & reliquorum Planetarum, quemadmodum Stellarum Fixarum, & Solis conscribere: vt quæ vtilitas ex D. Præceptoris Libris ad studiosos Mathematicæ, totámque posteritatem, veluti ex vberrimo fonte promanatura sint, intelligas: verùm, cùm viderem opus impræsentiarum nimis excrescere, peculiarem hac de re Narrationem instituendam duxi.* Ac iterum, *Interrumpo cogitationes tuas Clarissime Vir: video enim te, dum causas renouandarum Hypothesium Astronomiæ à Doctore meo, excellenti doctrina, summóque studio indagatas audis, animo tecum cogitare, quænam tandem apta renascentis Astronomiæ Hypothesium futura sit ratio.* Et statim, *Proinde, si quispiam ad summum, principalémque finem Astronomiæ sibi respiciendum statuerit, vnà nobiscum D. Doctori Præceptori meo gratias habebit, cogitabitque, & ad se Aristotelis illud pertinere,* Τὰς μὲν οὖν [illegible] ἀνάγκας, *&c.* Ac postea, *Cùm apud te anno superiori essem, atque in emendatione motuum, Regiomontani nostri, Peurbachij Præceptoris eius, tuos, & aliorum doctorum virorum labores viderem, intelligere primùm incipiebam, quale opus, quantúsque labor esset futurus, hanc Reginam Mathematum Astronomiam, vt digna erat, in Regiam suam reducere formámque imperij ipsius restituere: verùm, cùm, Deo ita volente, spectator, ac testis talium laborum, quos alacri animo & sustinet, & magna ex parte superauit iam, D. Doctori, Præceptori meo sim factus; me nec vmbram quidem tantæ molis laborum somniasse video.* Et mox, *Hanc Platonis sententiam (Deo praeunte inuentam esse) alij aliter fortasse interpretabuntur; Ego verò; cùm videam D. Doctorem Præceptorem meum Obseruationes omnium ætatum cum suis ordine, ceu Indices collectas semper in conspectu habere: deinde, cum aliquid, &c. Proinde, nisi Deus illi pro sua benignitate motus heroicos indiderit, & tanquam manu per incomprehensibile alias rationi humanæ iter deduxerit, &c. Perpendamus itaque, vt incœpimus & in reliquis Planetis D. Doctoris Præceptoris mei Hypotheseis; vt videamus, an constanti animo, &, Deo praeunte, Vraniam ad superos perduxerit, suæque dignitati restituerit.*

Sed hæc ne pluribus consecter, attexere solùm conclusionem iuuat, ex qua liceat intelligi, Copernicum non nouitatis studio, aut ostentandi ingenij causâ; sed rebus ipsis sic exigentibus, aliâ incessisse viâ, quàm veteres, ac Ptolemæum potissimùm, quem mirificè semper coluit, illum *eminentissimum Mathematicorum* appellans, vti & Hippar-

 chum,

chum, *virum miræ sagacitatis.* Illa igitur se hunc in modum habet, *Porrò velim te doctissimo viro D. Doctore, meo Præceptore hoc statuere, tibique persuasissimum habere, apud eum nihil prius, nec antiquius esse quicquam, quàm vestigiis Ptolemæi vt insistat; nec aliter, ac ipse Ptolemæus fecit, veteres, & se antiquiores multò sequutus. Dum autem τὰ φαινόμενα, quæ Astronomum regunt, & Mathematica se cogere intelligeret, quædam præter voluntatem etiam vt sumeret: satis interim esse putauit, si eadem arte in eundem scopum cum Ptolemæo tela sua dirigeret: etiamsi arcum, & tela ex longè alio materiæ genere, quàm ille assumeret: at hoc loco illud arripiendum. δεῖ δ' ἐλευθέριον εἶναι τῇ γνώμῃ τὸν μέλλοντα φιλοσοφεῖν. Cæterùm, quod alienum est ab ingenio boni cuiuslibet, maximè verò à natura Philosophica, ab eo, vt qui maximè, abhorret D. Præceptor meus: tantum abest, vt sibi a veterum philosophantium sententiis, nisi magnis de causis, ac rebus ipsis efflagitantibus, studio quodam nouitatis, temerè discedendum putarit. Alia est ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia, alia denique ingenij celsitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat: quod quidem est, vel ætatis iuuenilis, vel τὸ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ (vt Aristotelis vtar verbis) vel ardentium ingeniorum, quæ à quolibet vento, suisque affectibus mouentur, ac reguntur; vt etiam, ceu κυβερνήτῃ excusso, quodvis obuium sibi arripiant, & acerrimè propugnent. Verum vincat veritas, vincat virtus, suusque honos perpetuò habeatur artibus, & quilibet bonus suæ artis Artifex in lucem, quod prosit, proferat, atque in hunc tueatur modum, vt veritatem quæsiuisse videatur. Neque verò D. Præceptor bonorum, & doctorum virorum iudicia vnquam abhorrebit, quæ subire vltrò cogitat.*

Hæc ex Narratione Prima Rhetici, qui Secundam ne conscripserit, an illa edita vspiam fuerit, an alicubi adhuc delitescat, asseuerare non possumus. Editum dumtaxat, cum hac Prima habemus Borussiæ, Prussiæve Encomium quod idem conscripsit, vnáque VVarmiâ ad Schonerum misit, memorato anno M.D.XXXIX. ac IX. Calend. Octobris. Retinuit verò penes se vtriusque exemplum, quod cùm insequente anno in Germaniam rediens, transmisisset ex itinere (Gedano, puta, Dantiscove) in Rhetiam, ad amicum veterem, ac erudi[illegible] virum Achillem P. Gassarum, ipse Gassarus anno proximo, hoc est M.D.XLI. edi Basileæ vtrumque curauit, & facta quide[illegible], Narrationis præsertim Georgio Vogelino Philosopho, & Medico Constantiensi nuncupatione, cuius conclusio est, *Bene, mi amice. Vale, & me amando, vulgi hoc in negotio iudicium ride: siquidem non dubium est, quin nouitas ista absque rancore doctis omnibus tum grata, tum vtilis aliquando futura sit.* Præterea autem Vogelinum præmisisse hoc ad Lectorem Decastichon,

Antiquis ignota viris, mirandáque nostri
Temporis ingeniis iste Libellus habet.
Nam ratione noua Stellarum quæritur ordo,
Terráque iam currit, credita stare prius.
Artibus inuentis celebris sit docta vetustas,
Ne modo laus studiis desit, honórque nouis.
Non hoc iudicium metuunt, limámque periti
Ingenij: solus liuor obesse potest.
At valeat liuor: paucis etiam ista probentur:
Sufficiet, doctis si placuere viris.

Cùm Rheticus verò ex Prussia regrediens aduexisset secum Tractatum quendam *de Triangulorum tam Planorum, quàm Sphæricorum lateribus, & angulis,* curauit subinde mandari ipsum typis, idque Norimbergæ, & nuncupatione Georgio Hermano ciui Norimbergensi facta, cuius postremam partem ecce, *Hi, qui Ptolemæum explicare conati sunt, multa de Triangulis commentati sunt; & optárim certè exstare veteres Menelaum, & Theodosium. Nunc recens prodiit lucubratio Regiomontani, sed multò antè, quàm hanc videre potuit Vir Clarissimus, & doctissimus D Nicolaus Copernicus, dum & in Ptolemæo illustrando, & in doctrina motuum tradenda elaborat, de Triangulis eruditissimè scripsit. Scio tibi admirationi fore hoc scriptum, cum videbis quantas res, quàm artificiosè complexus sit. Vt autem hoc tempore ederem, eo accidit, quod in enarratione Ptolemæi nobis opus fuit Triangulorum doctrina; Tibique eo dedicaui, vt te prouocarem ad edenda, si qua in hoc genere habes, seu vetera, seu recentia. Huc accedit, quod audio amicitiam tibi Romæ fuisse cum Authoris fratre. Sed tibi Viro doctissimo, non minor est causa, quàm hæc, ad amandum Authorem, acerrimum ipsius ingenium, & cùm in cæteris artibus, tum maxime in doctrina cælesti eruditio tanta, vt veteribus summis artificibus conferri possit. Ac gratulari huic ætati debemus, tantum artificem reliquum esse, qui studia aliquorum accendat, & adiuuet. Mihi quidem iudico rem nullam humanam contigisse meliorem, quam talis viri & doctoris consuetudinem. Ac si quid vnquam mea opera in hoc genere Reipublicæ profutura est, ad cuius vtilitatem studia nostra referenda sunt, huic doctori acceptum referri volo. Itaque cùm hanc lucubrationem, & ingeniosissimè scriptam esse sciam, & ego eam propter Authoris memoriam magni faciam, velim te hoc munere magnopere delectari.* Lucubratiuncula porrò hæc fuit deinceps inserta in ipsum Opus Reuolutionum, ad calcem scilicet primi Libri, post Subtensarum Canonem, & comprehensa quidem Capitibus duobus, quorum prius, hoc est XIIJ. septem Theorematibus; posterius, hoc est XIV. quindecim continetur. Fuit verò attextus huic Tractatulo Canon semissium Subtensarum, seu Sinuum, eo discrimine ab illo, qui in Opere Reuolutionum est, quòd hic & supputatus sit solùm ad Radium partium 100000. & procedat solum per dena minuta; ille autem sit supputatus ad Radium partium 10000000. & per singula minuta procedat.

Sed enimverò dicendum iam est de ipsius Operis editione, quæ facta illicò pòst fuit, & ex qua tam sera intelligi potest, quanta Author fuerit moderatione animi, quòd vix tempore ætatis extremo, viris, amicis, eruditisque impensè exigentibus fieri illam assenserit. Non profectò, quòd societati generis humani inuideret, si quid ex ea vtilitatis redundare in commune posset; verùm quòd solitus de se nihil magnificè sentire,

proui

prouideret aliunde iri bene moltos rei nouitate offensum; ac satius esse duceret cum solis amicis, & veri, æquique amantibus rem communicare, ac Pythagoreorum more, quasi per manus tradere, quàm faciendo promiscuam, reliquorum clamores ciere. Certè, cùm inter cætera, is fructus exaggeraretur, quem perceptura Ecclesia ex ratione motuum cælestium demonstrata foret; ideò condere Tabulas, quæ præstare rem expetitam possent, quæque proinde in omnium manus peruenirent, non abnuit; verùm id sine fontibus, vnde deriuatæ essent, demonstratis; Alphonsinarum scilicet instar, quæ alia ratione ad nos transmissæ non fuerint. Tametsi id abundè visum cordatis amicis non fuit, maximéque optimo Gysio, cuius quæ fuerint Copernico tandem permouendo rationes, non erit fortè importunum, si Rhetici verbis heic retulero, vnà cum iis, quibus se Copernicus tuebatur; quoniam tametsi futura sit exscriptio paulò fusior, non videtur tamen res posse nimis exquisitè cognosci.

Is ergo Borussiam commendans, ac duos Mecœnates præcipuos, quos in illa habuit recensens: *Alter est*, inquit, *amplissimus Præsul, cuius sub principium mentionem feci, Tidemānus Gysius Episcopus Culmensis. Eius reuerenda Paternitas, cùm chorum virtutum, & doctrinæ, quemadmodum D. Paulus in Episcopo requirit, sanctissimè absoluisset, ac intellexisset non parum momenti ad gloriam Christi adferre, vt iusta temporum series in Ecclesia, & certa motuum ratio, ac doctrina exstaret; D. Doctorem Præceptorem meum, cuius studia, & doctrinam multis abhinc annis exploratam habebat, antè non destitit adhortari, quam illum ad hanc prouinciam suscipiendam impulit. D. Præceptor autem, cum natura esset humanus, & videret Respublica quoque literaria motuum emendatione opus esse, facilè Reuerendissimi Præsulis, & amici precibus cessit. & recepit Tabulas Astronomicas cum nouis Canonibus se compositurum; neque, si quis sui esset vsus, Rempublicam (quod cùm alij, tum Ioannes Angelus fecit) laboribus defraudaturum. At quoniam iam olim sibi esset perspectum obseruationes suo quodammodo iure tales Hypotheseis exigere, quæ non tam euersuræ essent hactenus de motuum, & orbium ordine, rectè (vt quidem receptum, creditumque vulgò) disputata, & excussa, quàm etiam cum sensibus nostris pugnatura, indicabat Alphonsinos potius, quàm Ptolemæum imitādum, & Tabulas cum diligentibus Canonibus, sine demonstrationibus proponendas. Sic futurum, vt nullam inter Philosophos moueret turbam; vulgares Mathematici correctum haberēt motuum calculum; veros autem Artifices, quos æquioribus oculis respexisset Iupiter, ex numeris propositis facilè peruenturos ad principia, & fonteis, vnde deducta essent omnia (quemadmodum quoque usque adhuc doctis elaborandū fuit ue vera Hypothesi motus Stellati Orbis ex Alphonsinorum doctrina.) Sic fore, vt doctis liquido constarent omnia; neque tamen Astronomorum vulgus fraudaretur vsu, quem etiam sine scientia solum curat, & expetit; atque illud Pythagoreorum obseruaretur. Ita philosophandum vt doctis, & Mathematica initiatis Philosophiæ penetralia reseruentur, &c.*

Pergit Rheticus: *Ibi tum Reuerendissimus ostendebat imperfectum id munus Reipublicæ futurum, nisi & caussas suarum Tabularum proponeret, & imitatione Ptolemæi, quo consilio, quaue ratione, quibusque nixus fundamentis, ac demonstrationibus, Medios motus, & Prosthaphæreseon inquisiuisset, Radices ad temporum initia conformauerit, insuper adderet. Ad hæc, addebat quantum hæc res incommodi, & quos errores in Tabulis Alphonsinis attulerit, cùm cogeremur eorum placita assumere: ac probare non aliter, quàm vt illi solebant, αὐτὸς ἔφα, quod in Mathematicis quidem nullū prorsus habet locum. Porrò, cùm hæc principia, & Hypotheses tanquam ex diametro cum Veterum Hypothesibus pugnent vix inter Artifices aliquem futurum, qui olim Tabularum principia perspecturus esset, eáque postquam Tabulæ viris, vt cum veritate consentientes acquisiuissent, in publicum proferret. Non hic locum habere, quod sæpiùs in imperiis, ac consiliis, & publicis negotiis fit, vt aliquandiu consilia occultentur, donec subditi, fructu percepto spem nequaquam dubiam faciant, fore, vt ipsi consilia sint approbaturi. Quantum verò attinet ad Philosophos attinet, prudentiores & doctiores diligentiùs seriem disputationis Aristotelicæ examinaturos, & perpensuros, quomodo Aristoteles, postquam pluribus se argumentis immobilitatem Terræ demonstrasse crediderit, confugiat tandem ad illud argumentum, Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ παρὰ τῶν Μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν Ἀστρολογίαν· τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόντων τῶν σχημάτων, οἷς ὥρισται τῶν ἄστρων ἡ τάξις, ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένης τῆς γῆς, Porrò hinc secum constituturos, si hæc cōclusio præmissis disputationibus non poterit subiici, ne oleum, & operam impensam perdamus, potiùs vera Astronomiæ ratio assumenda erit. Deinde, reliquarum disputationum apta solutiones indaganda, & recurrendo ad principia, diligentia maiore, parique studio excutiendum, an sit demonstratum, centrum Terræ esse quoque centrum Vniuersi; & si Terra in orbem Lunæ eleuaretur, quòd Terræ partes auulsæ non sui globi centrum appetituræ essent, sed Vniuersi; cùm tamen omnes ad angulos rectos superficiei globi Terræ incidant. Præterea cùm Magnetem videamus naturalem motum habere versus Septentrionem; diurnæne reuolutiones, aliique motus circulares Terræ attributi necessariò violenti sint. Amplius, vtrum possint tres motus à medio, ad medium, & circa medium actu separari, & alia, quibus Aristoteles, vt fundamentis Timæi, & Pythagoraeorum placita refellit. Atque hæc, & huiusmodi secum perpendent, si ad principalem Astronomiæ finem, & ad Dei & naturæ potentiam, ac industriam respicere voluerint. Quòd si autem docti vtique acriùs, & pertinaciùs suis principiis insistere in animo habuerint, decreuerintque; monebat Dom. Præceptorem, se fortunam meliorem expetere non debere, quam Ptolemæus huius disciplinæ Monarcha fuisset, de quo Auerroes, summus aliàs Philosophus,*

sophus, postquam conclusisset Epicyclos, & Eccentricos in rerum natura omninò esse non posse, & Ptolemaeum ignorasse, quare veteres motus gyrationis posuissent, tandem pronunciat; Astronomia Ptolemai nihil est in esse. sed conueniens computationi non esse. Caeterum indoctorum, quos Graeci ἀθεωρήτους ἀμύσους, ἀφιλοσόφους, καὶ ἀγεωμετρήτους vocant, clamores pro nihilo habendos; cùm neque istorum gratiâ vllos viri boni labores suscipiant.

Postremò ita Rheticus, *His, & aliis multis, vt ex amicis rerum omnium conscijs comperi, eruditissimus Prosul tandem apud D. Praeceptorem euicit, vt polliceretur se doctis, & Posteritati de laboribus suis iudicium permissurum. Quare meritò boni viri, & studiosi Mathematum Reuerendissimo Domino Culmensi magnas, iuxta me, habebunt gratias, quòd hanc operam Reipublicae praestiterit.* Atque haec quidem sunt, quae videre licet attingi ab ipso Copernico, cùm in sua illa Nuncupatione, Praefationéve ad Paulum III. Pontificem Maximum, amicos recensens, qui se diu cunctantem, atque etiam reluctantem retraxissent, vbi meminit iam antè citati Cardinalis Schombergij in genere omni doctrinarum celebris; *Proximus illi*, inquit, *vir mei amantissimus Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis, Sacrarum, vt est, & omnium bonarum literarum studiosissimus. Is etenim saepenumerò me adhortatus est, & conuitiis interdum additis efflagitauit, vt librum hunc ederem, & in lucem tandem prodire sinerem, qui apud me pressus non in nonum solum annum, sed iam in quartum nouennium latitasset.* Sequitur porrò; *Idem apud me egerunt alij non pauci viri eminentissimi, & doctissimi, adhortantes, vt meam operam ad communem studiosorum Mathematices vtilitatem, propter conceptum metum, conferre non recusarem diutius. Fore, vt quantò absurdior plerisque nunc haec mea doctrina de Terrae motu videretur, tantò plus admirationis, atque gratiae habitura esset, postquam per editionem Commentariorum meorum caliginem absurditatis sublatam viderent liquidissimis demonstrationibus. His igitur persuasoribus, eâque spe adductus, tandem amicis permisi, vt editionem Operis, quamdiu à me petiissent, facerent.*

Itaque, praestito assensu, concinnauit primùm, praefixitque Operi huiuscemodi Praefationem ad Pontificem Maximum, in qua vbi exposuit, quibus rationibus impulsus, reluctatus amicis fuerit; quibus adhortationibus permotus manus dederit; quibus inductus argumentis motum Terrae tribuerit: ac se dixit non dubitare, quin ingeniosi, atque docti Mathematici sibi adstipulaturi sint, si, quod haec Philosophia imprimis exigit, non obiter, sed penitùs ea, quae ad harum rerum demonstrationem à se in hoc Opere afferuntur, cognoscere, atque expendere voluerint: tum postremùm haec subdit. *Vt verò pariter docti, atque indocti viderent me nullius omninò subterfugere iudicium, malui tuae Sanctitati, quàm quiquam alteri has meas lucubrationes dedicare; proptereà quod & in hoc remotissimo angulo Terrae, in quo ego ago, ordinis dignitate, & literarum omnium, atque Mathematices etiam amore eminentissimus habearis; vt facilè tua authoritate, & iudicio calumniantium morsus reprimere possis; etsi in Prouerbio sit, non esse remedium aduersus Sycophantae morsum. Si fortassè erunt ματαιολόγοι qui cùm omnium Mathematum ignari sint, tamen de illis iudicium sibi sumunt, propter aliquem locum Scripturae malè ad suum propositum detortum, ausi fuerint meum hoc institutum reprehendere, ac insectari; illos nihil moror, adeò vt etiam illorum iudicium, tanquam temerarium contemnam. Non enim obscurum est Lactantium, celebrem alioqui scriptorem, sed Mathematicum parum, admodum pueriliter de forma Terrae loqui, cùm deridet eos, qui Terram globi formam habere prodiderunt. Itaque non debet mirum videri studiosis, si qui tales nos etiam ridebunt. Mathemata Mathematicis scribuntur, quibus & hi nostri labores, si me non fallit opinio, videbuntur etiam Reipublicae Ecclesiasticae conducere aliquid, cuius principatum tua Sanctitas nunc tenet. Nam non ita multò antè sub Leone X. cùm in Concilio Lateranensi vertebatur quaestio de emendando Calendario Ecclesiastico, quae tum indecisa hanc solummodò ob causam mansit, quòd annorum, & mensium magnitudines, atque Solis & Lunae motus nondum satis dimensi haberentur. Ex quo equidem tempore his accuratiùs obseruandis animum intendi, admonitus à praeclarissimo viro D. Paulo Episcopo Sempronienfi, qui tum isti negotio praeerat. Quid autem praestiterim in ea re, tuae Sanctitatis praecipuè, atque omnium aliorum doctorum Mathematicorum iudicio relinquo. Et ne plura de vtilitate Operis promittere tuae Sanctitati videar, quàm praestare possim, nunc ad institutum transeo.*

Deinde Opus, Praefationemque optimo Gysio dedit in manus, ac, vt omnia pro libitu exsequeretur, illi copiam fecit. Gysius verò ad Rheticum, cuius & industriam, & affectum nôrat (imò & quicum ante eius discessum sic conuenerat) omnia vno fasciculo, & via quidem tuta in Saxoniam misit. Ille autem ratus editionem meliùs, quàm Norimbergae non posse fieri, quòd tametsi ipse & praesens adesse, & operis praeesse non posset, haberet tamen ea in vrbe, & sui amanteis, & eruditos, clarosque viros, Schonerum, Osiandrum, & alios, qui in se lubentes eam curam reciperent; idcircò rem illeic peragi curauit. Andraeas porrò Osiander fuit, qui alacriter id munus suscepit; ac proinde non modò operarum inspector fuit, sed Praefatiunculam quoque ad Lectorem (tacito licet nomine) de Hypothesibus Operis adhibuit. Eius in ea consilium fuit, vt, tametsi Copernicus Motum Terrae habuisset, nô solùm pro Hypothesi, sed pro vero etiam placito; ipse tamen ad rem, ob illos, qui heinc offenderentur, leniendam, excusatum eum faceret, quasi talem Motum non pro dogmate, sed pro Hypothesi mera assumpsisset; *Est*, inquit, *Astronomi proprium historiam motuum caelestium diligenti, & artificiosa obseruatione colligere: deinde causas eorundem seu Hypotheses cum veras assequi nulla ratione possit qualescumque excogitare, & confingere, quibus suppositis, iidem motus ex Geome-*

tria

triæ principiis, tam in futurum, quàm in præteritū rectè possint calculari. Horum autem vtrumque egregiè præstitit hic Artifex; neque necesse est eas Hypotheseis esse veras, imò ne verisimiles quidem: sed sufficit hoc vnum, si calculum obseruationibus congruum exhibeant. Fuit verò & in hunc sensum inuulgatum hoc distichon,

Quid tum, si mihi Terra mouetur, Sólque quiescit,
Ac Cælum? Constat calculus inde mihi.

Cæterùm editio perfecta iam erat, illiúsque exemplum Rheticus ad ipsum mittebat, cùm ecce, vt optimus Gysius ad ipsum Rheticum rescripsit, qui Vir fuerat tota ætate valetudine satis firma, laborare cœpit sanguinis profluuio, & insequuta ex improuiso paralysi ad dextrum latus. Per hoc tempus memoria illi, vigórque mentis debilitatus. Habuit nihilominùs, vnde ad hanc vitam & dimittendam, & cum meliore commutandam se compararet. Contigit autem, vt eodem die, ac horis non multis, priusquàm animam efflaret, Operis exemplum ad se destinatum, sibique oblatum, & viderit quidem, & contigerit; sed erant iam tum aliæ ipsi curæ. Quare ad hoc compositus, animam Deo reddidit, die Maij xxiiij. anno M. D. XLIII. cùm foret tribus iam mensibus & diebus quinque septuagenario maior. Atque huiusmodi quidem Vita, huiusmodi Mors Copernici fuit.

NVNC, cùm de eius facie, corporísque habitu superesset quidpiam dicendum; nihil tamen licet iam nobis aliud, quàm exhibere ipsius effigiem, cuiusmodi expressa habetur inter virorum illustrium, quæ apud Boissardum sunt cælatæ, icones. Vellem solùm ipsi appingi diploidem pelliceam, qualem se obseruasse Bulliadus noster memorauit in ea effigie, quæ Argentorati visitur, qua Ecclesiæ parte celebre horologium machinale exstat, qualéque eximius Berneggerus, qui ante annos plus minus 30. aduehi ex Prussia effigiē procurauerat, repræsentari voluit in fronte Galileanorū Dialogorū, cùm illos, postquàm latinitate donauit, primùm edidit. Huic sanè, quam exhibere vellem, non malè congruere videtur illud Nicodemi Frischlini carmen,

Quem cernis, viuo retinet Copernicus ore,
Cui decus eximium formæ par fecit imago.
Os rubeum, pulcrique oculi, pulcrique capilli,
Cultáque Apelleas imitantia membra figuras.
Illum scrutanti similem, similémque docenti
Aspiceres, qualis fuerat, cùm Sidera iussit,
Et Cælum constare loco, Terrámque rotari
Finxit, & in medio Mundi Titana locauit.

Nescio verò an sperandum sit, vt similis quoque sit illi, quam pinxisse olim sua ipse manu dicitur, & qua donatus Tycho ipsam in Musæo Vraniburgico collocauit, cum his subscriptis carminibus,

Æthere sublimi Terram, comitante Diana,
Currere, ne Phœbus post-modò pellat equos.
Ipse sed in Mundi medio, solióque quiescens
Regali, iubeat quomodo Olympus eat.
Nil tamen, vt terras habitantibus inde noceatur,
Annus eat paribus, noxque, diésque rotis,
Nunc vaga commodiùs voluantur sidera in orbem;
Multus is, & vastus nil Epicyclus agat.
Quòd stent, quod repedent, tardéque, citóque recurrant:
Vnica nam cunctis Terra voluta dabit.
Ille, vel inuita, tantos Copernicus ausus
Qui tribuit Terra, corpore talis erat.
Cur non ingenium potiùs depingitur, inquis?
Parte aliqua Cælo pingitur ingenium.
Parte aliqua terris, quamuis Cælúmque, solúmque
Tam magno ingenio par, nec vtrumque siet.
At corpus, dices, spectatur imagine solùm
Dimidia, haud tamen sufficiente viro:
Scilicet is, totam qui gessit in Æthera Terram,
Tota nec hunc totum Terra vel ipsa capit.

Quibus postremis versibus egregiè allusit ad id, quod effigies huiusmodi partem corporis superiorem solùm exhibebat. Prætereo autem distichon, quod sub alia intra hypocaustum Stellæburgi in hunc modum habuit:

Curriculis tritis dissise, Copernice, Terram
Iactatam Astriferum flectere cogis iter.

Cùm dicendum quoque quidpiam videretur de eius Studiis, ac moribus; vix tamen etiam quidquam aliud, quam quod ex deductis intelligitur, memorare in promptu est. Par est nimirum reponere, præcipuum eius studium in scientiis Mathematicis, sed Astronomia præsertim fuisse, in qua quid valuerit dicere superfluum, exstante præsertim illo Opere, in quo vox (vt de Persio dictum) sæpiùs, quàm in tota Amazonide Marsus, memoratur. Quanquam attexere adhuc iuuat, quod Rheticus præfandu in nouas (ac anni supra millesimum quingentesimûm quinquagesimi primi) Ephemeridas, occasione eorum laborum, quos amore Astronomiæ immensos exantlarat, habet, dum illius causâ, *Septentrionales*, inquit, *sabij, & inde contrario tracta in Italiam contendi, vbi puer aliquando cum meis fueram, quia fama erat de quibusdam eximia; sed ab his, quantumuis celebribus, non multum adiumenti allatum fuit studiis nostris. In Prussia ea didici, atque percepi de præclarissima arte Astronomia, dum versor apud summum Virum Nicolaum Copernicum, quibus elaborandis, augendis, ornandis, vt neque vita, neque opera vnius sufficere possit; ita me procurante iam habent ab ipso Authore studiosi earum artium ea absoluta, atque edita, in quibus vtiliter & splendide exerceantur.* Quod insuper autem testatus ad Schunerum Rheticus est, fuisse Copernicum *in omni genere doctrina* versatissimum, id confirmat quidem, quod prodidit Gysius de illius in Græcis, Latinísque literis, ac Physicis rebus peritia; at cùm Physicum studium Mathematico suffulciset, tum cætera, quæ ad humaniorem literaturam attinent, videntur solùm illi fuisse quasi oblectamenta varia,

ad

ad quæ animum per grauiores illas, profundioréſque meditationes quaſi defeſſum, diuerteret. Quod addit verò Gyſius eum fuiſſe quaſi alterum Æſculapium in Medicina habitum: id interpretari ſic decet, quod ſingularia quædam remedia & probè calleret, & ipſe pararet, & fœliciter adhiberet, ea erogando in pauperes, qui ipſum idcircò vt Numen quoddam venerarentur; nam publicè quidem alioquin Medicinam facere, id præter ipſius inſtitutum fuit. Prætereo, quæ varia ediſſerere per Epiſtolas eruditas potuit; quarum dicitur ſatis magna copia fuiſſe nuper præ manibus præclaro viro Ioanni Broſcio Profeſſori Aſtronomo in Academia Cracouienſi. Iſ-ne aliquas ediderit, cùm mihi non conſtet; deſiderârim ſaltem illam quam de Motu Octauæ Sphæræ ſcripſiſſe fertur ad Cantorem Cracouienſem Vapouium, vnum ſcilicet ex veteribus condiſcipulis, & amicis, quorum ſuperiùs meminimus.

Quod attinet verò ad Mores, reputare etiam par eſt, quàm bonus, quámque humanus fuerit, vel ex inſigni beneuolentia, pectoriſque quaſi effuſione, qua complexus Rheticum eſt, cuiúſque adeò extollendæ, ille facere nunquam finem potuit. Ac viſus eſt quidem nonnullis auſterior; ſed duplici nempe quadam occaſione. Vna, quòd tempus terere in rebus nihili non ferret, ac idcircò omnem conſuetudinem, & confabulationem non ſeriam, nulliúſque frugi auerſaretur; neque, ſi in talem incurriſſet, ipſi ſe præberet attentum; vnde & nectere amicitiam, niſi cum viris ſeriis, eruditiſque nunquam potuit. Celebratior autem inter illos præcipui, tum memoratus ſæpè Gyſius, Culmenſis Epiſcopus, cuius iam antè Rheticus virtutem commendatam fecit; tum Ioannes Dantiſcus Epiſcopus VVarmienſis, vnus ex auunculi Lucæ ſucceſſoribus, qui omni literarum genere excultus, ipſum, donec vixit, & maximi fecit, & ſummoperè amauit: obierat verò quadriennio antè, quàm eò accederet Rheticus. Altera, quòd cùm probitatis, fideique antiquæ foret, ius, & æquum rigidè tueretur, & deflecti ab eo nec metu, nec vi, nec prece, nec pretio vllatenus poſſet: vt intelligi vel ex eo licet, quod ſuperiùs eſt inſinuatum, cùm de infracta eius mente circa bona Eccleſiæ ab iniuſtis, potentibuſve vſurpatoribus vindicanda. Cùm generosè porrò minas, technáſque cæteras iſtorum pro nihilo habuerit, tum ad eam maximè non attendit, quâ ij ſuſcitârunt Ludi-magiſtrum Elburgēſem, qui exhibitâ publicè comœdiâ, illum, vt Ariſtophanes olim Socratem, traduceret, ac omnibus iocis, & ſcommatibus ob illam de motu Terræ opinionem, faceret multitudini exſibilandum. Sanè verò, cùm idem poſſet, quod olim alius dicere, *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego ſcio, non probat populus: quæ probat populus, ego neſcio*, perſpecta nihilominus illius virtus adeò fuit, vt ipſe potiùs Comicus exſibilatus fuerit, & in bonorum interim incurrerit indignationem. Viſus aliunde, habituſque aliquibus Copernicus fuit vt nouitatis ſtudioſior, ſic vanæ gloriæ appetentior: verùm ſufficere ad hoc debent, quæ iam antè audiuimus commemorantem Rheticum, de veneratione, ac ſtudio, quo proſequutus eſt antiquos; tanto profectò, vt ab ipſis, niſi ob cauſas grauiſſimas, ac rebus ipſis efflagitantibus, eſſe diſcedendum putârit; adeò proinde, vt heic ſufficiat verba illa repetere; *Alia eſt ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia: alia denique ingenij celſitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat.*

Vnum intereà prætereundum non eſt, Copernicum videlicet tantum abfuiſſe ab oſtentatione, illaque gloriæ inanitate, qua ſe plerique abripi ſinunt, dum, vt videantur quidpiam proferre exquiſitum præ cæteris, ad minutias vſque minutiſſimas res definiunt; quin profeſſus potiùs perquàm ingenuè fuerit, nihil habere ſe, vnde illam tantam ſubtilitatem, præciſionémque pollicerentur. Sed rem audire denique ex eodemmet Rhetico iuuat. Nam primùm quidem, de Copernico loquens; *Suas*, inquit, *exquiſitiones mediocreis, non nimias eſſe voluit. Itaque conſultò, non inertia, aut tædio defatigationis eas comminutiones vitauit, quas nonnulli etiam affectârunt. & ſunt qui exigant qualis eſt Peurbachij in Eclipſium Tabulis ſubtilitas. Videt autem in hoc omnem curam ponere, vt planè ſcrupuloſè loca Siderum ſcrutentur. qui dum ſecundanis, & tertianis, quartanis, quintanis minutiis inhiant, integras interim parteis prætereunt, neque reſpiciunt; & in momentis τῶν φαινομένων ſæpe horis, non etiam nunquam diebus totis aberrant. Hoc nimirum eſt, quod in fabulis Æſopicis fit ab eo, qui iuſſus bouem amiſſam reducere, dum aniculis quibuſdam captandis ſtudet, neque his potitur, & boue etiam amiſſo priuatur. Recordor, cùm & ipſe iuuenili curioſitate impellebar, & quaſi in penetralia Siderum peruenire cupiebam: Itaque de hac exquiſitione interdum etiam rixabar cum optimo, & maximo viro Copernico. Sed ille, cùm quidem animi mei honeſta cupiditate delectaretur, molli brachio obiurgare me, & hortari ſolebat, vt manum etiam de Tabula tollere diſcerem. Ego verò*, inquit, *ſi ad ſextanteis, quæ ſunt ſcrupula decem, veritatem adducere potero, non minus exſultabo animis, quàm ratione Normæ reperta Pythagoram accepimus.*

Mirante me, & annitendum eſſe ad certiora dicente; hoc quidem cum difficultate etiam peruentum iri demonſtrabat, cùm aliis, tum tribus potiſſimùm de cauſis. Harum primam eſſe aiebat, quòd animaduerteret pleraſque obſeruationes veterum ſinceras non eſſe, ſed accommodatas ad eam doctrinam, quam ſibi vnuſquiſque peculiariter conſtituiſſet. Itaque opus eſſe attentione, & induſtria ſingulari, vt quibus aut nihil, aut parum admodum opinio obſeruatoris addidiſſet, detraxiſſetve, ea à corruptis ſecernerentur. Secundam cauſam eſſe dicebat Siderum Inerrantium loca à veteribus non vlterius, quàm ad ſextanteis partium exquiſita; & ſecundum hæc tamen præcipue Errantium poſitus capi oportere: Pauca excipiebat, in quibus Declinatio Sideris ab Æquinoctiali adnotata rem adiuuaret, quòd de

hac

hac locus ipse Sideris certiùs constitui iam posset. Tertiam causam hanc memorabat; Non habere nos tales authores, quales Ptolemæus habuisset, post Babylonios & Chaldæos, illa lumina artis Hipparchum, Timocharem, Menelaum, & cæteros; quorum & nos obseruationibus, ac præceptis niti, ac confidere possimus. Se quidem malle in iis acquiescere, quorum veritatem profiteri posset, quàm in ambiguorum dubia subtilitate ostentare ingenij acrimoniam. Haud quidem longiùs certè, vel etiam propiùs omninò abfuturas suas indicationes sextante, aut quadrante partis vnius à vero; cuius defectus tantum abesse, vt se pœniteat, vt magnoperè lætetur huc vsque, longo tempore, ingenti labore, maxima contentione, studio, & industria singulari procedere potuisse. Mercurium quidem, quasi secundum prouerbium Græcorum, relinquebat in medio communem; quòd de illo neque suo studio obseruatum esse diceret, neque ab aliis se accepisse, quò magnoperè adiuuari, aut quod omninò probare posset. Me quidem multa monens, subiiciens, præcipiens, imprimis hortabatur, vt Stellarum inerrantium obseruationi operam darem; illarum potissimum, quæ in Signifero apparent; quod cum his Errantium congressus, notari possint, &c.

Ad Copernici obitum vt redeam, is sepultus fuit in ipsa VVarmiensi Cathedrali Ecclesia, in qua vixit Canonicus, & in qua reliquit memoriam carissimam sui. Cùm anno certè ab eius morte trigesimo sexto, Cardinalis Hosius, idémque VVarmiensis Episcopus obiisset, ac illustris Præsul Martinus Cromerus Polonicarum Historiarum scriptor fuisset in eius locum suffectus, is non priùs Episcopatus possessionem adiit, quàm honori ducens sepultum habere sua in Ecclesia, ac de eius gremio, Virum & apud indigenas, & apud exteros tantæ famæ, imponi eius sepulcro voluit Tabulam marmoream, ipsique insculpi Epitaphium huiusmodi,

D. O. M.
R. D. NICOLAO COPERNICO
TORVNNENSI, ARTIVM, ET
MEDICINÆ DOCTORI,
CANONICO VVARMIENSI,
PRÆSTANTI ASTROLOGO, ET
EIVS DISCIPLINÆ
INSTAVRATORI,
MARTINVS CROMERVS
EPISCOPVS VVARMIENSIS
HONORIS, ET AD POSTERITATEM
MEMORIAE CAVSA POSVIT.
M. D. LXXXI.

Triennio etiam pòst, hoc est anno M. D. LXXXIV. dici non potest quanto honori verterint sibi Canonici, factam fuisse ex Copernico Tychoni occasionem destinandi ad se Eliam Olai, vt nouis obseruationibus locum illustraret, vnde & ipsum toto mense fouerunt perhumaniter, & nobilis, eruditúsque Canonicus Ioannes Hannouius discedenti etiam concessit, quas ad Tychonem deferret, Ptolemaïcas Regulas, apud se eo vsque in Copernici gratiam, memoriámque studiosè asseruatas. Rem deduximus in vita Tychonis, ac retulimus quo in pretio Tycho id instrumentum habuerit, vel eo solùm nomine, quòd exstitisset Copernici, quem vt illeic quoque adnotauimus, vix vnquam sine elogio EXIMII, INGENIIS, INCOMPARABILIS, nominarit: prorsus eo sensu, quo per idem tempus dictus à Iosepho Scaligero fuit, *ἀνὴρ παντὸς λόγου κρείττων omni elogio maior vir.* Quin retulimus etiam versus, quos penè αὐτοσχεδιαστικῶς Tycho fudit, appensósque instrumento voluit, hocce facto initio,

> *Is, qualem nec Terra virum per sæcula multa*
> *Procreat*, &c.

Nempe nihil necesse est illos hoc loco repetere, cùm reticendi tamen non sint, quos treis post menseis iterum in Copernici laudem fudit,

> *Si robusta adeò fuit ingens turba Gigantum,*
> *Montibus vt monteis imposuisse queat;*
> *Hisque velut gradibus celsum affectarit Olympum,*
> *Quamuis in præceps fulmine tacta ruit;*
> *Omnibus his vnus quanto Copernicus ingens,*
> *Robustúsque magis, prosperiórque fuit?*
> *Qui totam Terram, cunctis cum montibus, Astris*
> *Intulit, & nullo fulmine læsus abit.*
> *Corporis hi sed enim temeraria bella mouebant*
> *Viribus; id poterat displicuisse Ioui:*
> *Is placidus, cælum penetrauit acumine mentis,*
> *Menti, cùm mens sit, Iupiter ipse fauet.*
> T. BRAHE F. ANNO M. D. LXXXIV.
> Die 2. Octobris.

An hisce verò paucula ex aliis carmina attexam? En ex Nicolao Zorauio;

> *Iupiter vt vidit, quod mente Copernicus orbem*
> *Contrà naturæ iura creasset homo:*
> *Vt vidit cælum firma statione teneri,*
> *Currente & Terra Sidera stare bene:*
> *Anxius, atque memor quid possent bella gigantum,*
> *Aut aliquem in terris fors superesse Deûm:*
> *E cunctis quærit diuorum matribus, an sit,*
> *Quæ tantum dicat se genuisse virum.*
> *Non sumus illius, Diuæ dixere Tonanti,*
> *Sed Iagellonis docta palæstra parens.*

En ex Brunone Seidelio;

> *Arctoo mea clara fuit doctrina sub axe;*
> *Est vbi Sarmatico Prussia iuncta solo.*
> *Ipse noua cæli motus ratione notaui:*
> *Certior hac priscâ Regula nostra fuit,*
> *Omnibus & doctis hæc fundamenta probauis*
> *At mea te quædam nunc paradoxa mouent.*

En ex Ioanne Scrobcouicio,

> *Cur metam Lachesi non ponis, Diua Mathesis,*
> *Omnia ad exactos, quæ reuocas numeros?*

Conditor ecce tuus moritur; Qui tempora mensus,
Debuit haud ipsis cedere temporibus.

Superest paucis heic subiiciam, quo fato ab Authoris morte Opus penè posthumum fuerit. Id quam-primùm fuit euulgatum, magno applausu exceptum à peritis fuit. Nam vulgus quidem imperitorum, hoc est rem non intelligentium, non illam modò de Terræ motu opinionem absurdam habuit, sed demiratum etiam est, reperiri hominem potuisse, qui in id delirium incideret; at quibuscumque discutere, pernosseque rem datum fuit; ij aut omninò in eandem concessere sententiam, aut illi reliquere suam verisimilitudinem: aut suspexere sagacitatem, solertiamque, qua ille vir id systema aut excogitasset, aut Phænomenis adeò congruè, appositéque restituisset. Petrus certè Ramus, qui non tam specialem ipsius, quàm omneis omninò aduersabatur Hypotheseis, exoririque aliquem optabat, qui Astrologiam, Astronomiamve sine Hypothesibus traderet, sic de eo scriptum reliquit, *Ætate nostra Copernicus Astrologus non antiquis solùm comparandus, sed in Astrologia propè singularis, tota antiquitate Hypothesium reiecta, Hypotheses non illas quidem nouas, sed tamen admirabileis reuocauit, quæ Astrologiam non ex Astrorum, sed ex Terræ motu demonstrarent.* Et posteà; *Atque vtinam Copernicus in ipsam Astrologiam absque Hypothesibus constituendæ cogitationem potiùs incubuisset! Longè enim faciliùs ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm gigantei cuiusdam laboris instar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas stellas specularemur.* Vtcumque autem de Hypothesi foret, vniuersè certè eruditis omnibus mirificè placuit, fuisse laboranti Astronomiæ à tam perito opifice adhibitam medicam manum. Præ cæteris verò insignis per ea tempora Mathematicus, & Philosophiæ in Academia VVittebergensi Professor Erasmus Reinholdus, qui, cætera inter, iam ediderat eruditum illum in Theoricas nouas Peurbachij Commentarium, cùm agnosceret Reuolutionum opus partim materiæ difficultate, partim scriptionis breuitate esse aliquantò obscuriùs, ideò Commentarium, quo illustraretur, familiariúsque redderetur, conscripsit. Et quia interim adnotauit posse Tabulas vberiores, exquisitiorésque condi, quàm forent inscripti à Copernico Canones; ideò obseruationibus, demonstrationúmque vestigiis retentis, ita retexuit cætera, vt labore denique sex, aut septem annorum incredibili, id opus exantlauerit, quod Prutenicas Tabulas inscripsit, vt gratificaretur Alberto Marchioni Brandemburgico, suo Mecœnati, qui cùm in sua Ducali Prussia, ac ciuitate Regiomonte instituisset recens Academiam, pergratum habuit eas Tabulas eidem ampliùs coordecorandæ ad Regii montis meridianum reduci. Et quid mouendum quidem fuerit, declarat in Nuncupatoria ad Albertum Epistola, in qua Copernicus pro altero Atlante, aut Ptolemæo habetur; at in Præfatione specialiùs rem exsequitur, cùm hisce præmissis, *Multorum annorum Obseruationes factæ ab eximiis artificibus testantur ex vsitatis Tabulis cælestium motuum non posse ampliùs calculum proferri cælo congruentem. Magnam igitur gratiam debemus summo viro Nicolao Copernico, quòd & obseruationes suas multorum annorum vigiliis, & magna laboris assiduitate partas studiosis liberaliter communicauit, & collapsam penè motuum doctrinam restituit, atque in lucem reuocauit, edito opere suo Reuolutionum*; Tum hæc subiicit, *Verùm, vt Geometrica eius omnia, tanquam summi artificis sunt perfecta, & planè elaborata; & haud sciam, an quidquam meliùs in hoc toto genere doctrinæ proferri vnquam possit; ita languisse interdum optimi Senis studium in numerorum tractatione res ipsa docet, si quis accuratè consideret Canones Prosthaphæreseon, & conferat ipsius inter se calculum, & obseruationes.* Et postquàm paucis aperuit, quid de suo præstiterit: *Causas verò*, inquit, *& rationem singularem compositionum exposuis in Commentariis nostris, quos scripsi in Opus Reuolutionum Copernici.*

Et dolendum quidem hosce Commentarios minimè prodiisse in lucem; conatus est tamen Michaël Mæstlinus ipsos ea parte supplere, quæ esse potuit de Orbium, Sphærarumque cælestiũ dimensionibus, iuxta ipsasmet Tabulas, & ex Copernici sententia. Quippe relatos in Tabulas numeros retexere aggressus, methodo retrograda incessit, & quasi a fine ad initiũ perueniens, proportiones illas, & magnitudines cõperit, iuxta quas ij essent numeri deducti. Vnde & ratiocinatus est, Distantiã Lunæ mediam à Terra esse terrenarũ semidiametrorum $59\frac{2}{3}$. maxima exsistente $67\frac{4}{5}$. & minima $51\frac{4}{5}$. Distantiam mediã Solis à Terra esse earundem $1160\frac{1}{10}$. Apogeiã exsistente, dum maxima eccentricitas est, $1208\frac{1}{2}$. Perigeia $1111\frac{1}{4}$. & dũ minima ecc&etilde;tricitas est, Apogeiã 1197. Perigeia $1112\frac{1}{4}$. Porrò, & cùm Distãtia media, seu semidiameter Orbis Magni fuerit 1160. ratiocinatus est Distantiã mediam Saturni à Sole siue centro Mundi, continere Magni huiusmodi Orbis semidiametros $9\frac{2}{3}$. maxima exsist&etilde;te $9\frac{2}{3}$. minima $8\frac{2}{3}$. Iouis mediã $5\frac{1}{4}$. maxima exsist&etilde;te $5\frac{1}{3}$. minima 5. Martis mediam $1\frac{2}{5}$. maxima exsistente (& in minima quidem eccentricitate, ad quã solam Reinholdus attendit) $1\frac{2}{3}$. minima $1\frac{1}{8}$. Distantiam autem mediam Veneris à Sole, centróve Mundi, continere terrenarum semidiametrorum (reuocare nempe ad has iubet, quotas ab illo assignatas, semidiametri Magni Orbis parteis) 834. maxima exsistente paulò minùs, quàm 875. minima paulò ampliùs, quàm 753. idque etiam in minima, ad quam solam ille respexit, eccentricitate. Mercurij verò mediam, earumdem rursus Terræ semidiametrorum $414\frac{1}{5}$. maxima exsistente ampliùs, quàm 524. minima non omninò 305. idque habito etiam solùm minimæ eccentricitatis respectu. Denique circa Solem, ac Lunam ratiocinatus est, cùm Terræ semidiameter sit Milliarium Germanicorum

rum 860. & ambitus 5400. esse Lunæ quidem diametrum eorundem milliarium 490. ferè: ambitum vltra 1500. superficiem eorundem quadratorum 186300. Solis verò diametrum 950. ambitum proximè 3000. superficiem, eorundem quadratorum vltra 70000000.

Quanquam hæc vt mittam, hoc de Tabulis solum addo, vbi eæ fuerunt & confectæ, & anno M. D. LI. qui octauus fuit à Copernici morte emulgatæ, antiquatas penè fuisse Alphonsinas, vti & deductas ex ipsis Ephemeridas, cuiusmodi id temporis habebantur editæ à Ioanne Stoflero, vnà cum quinquennibus à Petro Pitato adiunctis. Desiit quinetiam Rheticus vlteriores pertexere ex Canonibus Copernici nudis, qui iam specialem ediderat in ipsum eiusmodi annum; maximè verò vbi inaudiit ipsum Reinholdum contexere nouas suis ex Tabulis, non modò in eundem superioremque, sed in futuros etiam aliquot annos. Aggressus est etiam statim Ioannes Stadius pertexere nouas ab anno M D. LIV incipienteis; verumtamen quia deprehendit calculum per Tabulas Reinholdi esse exactissimum quidem, sed scrupulosissimum tamen; adeò vt laboriosâ molestiâ longum parturiret fastidium (quæ ipsiusmet verba sunt) ideò partim, vt sibi illam subducendis calculis complanaret, partim vt studiosis, qui scrupulositatem illam causabantur, gratificaretur, Tabulas nouas condidit, quas quia & Roberto de Bergis Leodiensi Episcopo inscripsit, & ad Bergensem meridianum reduxit, Bergenseis idcircò appellauit. Deduxit autem illas ex iisdem Copernicæis fontibus, professus Copernicum molitum id Reuolutionum opus, *quo nihil*, inquit in Nuncupatoria, *hic orbis vidit aut exquisitius, aut concinnius*. Et in Astronomiæ historia, vbi opinionis Aristarchi commeminit, *Easdem*, inquit, *de Terræ motione orbiculari, & Solis in medio Mundi quiescentis Hypothesesis nostri sæculi decus Nicolaus Copernicus assumpsit, motuumque doctrinam singularem symmetria, facilitatéque admirabilem exstruxit*. Ac ibidem rursus, occasione difficultatum, quæ circa implexos octauæ Sphæræ motus, *Ecquis*, inquit, *in talis labyrinthi flexibus, ambagibusque implicatus Nicolao Copernico filum, vt sese explicet, porrigenti immortaleis non habeat gratias?* Prætereo porrò cæteros Ephemeridum conscriptores, Leouitium, Mæstlinum, Origanum, alios, ac obseruo solùm Maginum, eùm conscribere & ipse vellet, Theoricas priùs nouas condidisse, sed traducendo nempe illas ex hypothesi, opinionéque Copernici ad hypothesin, opinionémque communem de Terræ quiete, & cælorum motu. Atque hæc quidem omnia occasione ex Libro Copernici facta, quo deinceps & Basileæ, & Amstelodami recuso, nescio an alius euaserit in hoc genere doctrinæ celebrior. Profectò, tametsi ex quo Tycho Brahe ingenti, ac verè heroico ausu, est fœliciter exsequutus id, ad quod Copernicus vt retulimus paulò antè, *multa monens, subiiciens, præcipiens*, hortabatur Rheticum, vt nempe Inerrantium imprimis stellarū obseruationi operā daret; ac peregit etiam per annos bene multos Errantiū,& Solis,ac Lunæ exquisitas obseruationes: Ioānes vero Keplerus ex ipsis Rudolphinas Tabulas incredibili labore cōstruxit, & occœpit quoque ex his Tabulis deducere Ephemeridas, quas præclarus vir Laurentius Eichstadius prosequutus vberiùs est; Tametsi, inquam, ex hoc tempore & Copernici Canones, & Tabulæ Prutenicæ, & deductæ exinde Ephemerides non perinde in vsu sint; non idcircò tamen Copernici Liber suam amisit gratiam, ob vigentem in ipso illam de partium Mundi dispositione, ac motu Terræ hypothesin, quæ familiam celebrem ducit. Memorandi heic aliqui præcipui ex eius Sectatoribus viderentur; sed partim ij sunt abundè perspecti (seu fato pridem, nuperque functi, seu etiam- num superstites) partim nominari detrectant, ne esse videantur parùm reuerentes Decreti, quo sacra Cardinalium Inquisitorum Congregatio illam improbasse ante annos viginti in Galilæo dicitur; & de quo, vt accepio à verè bono, eruditóque ex Societate Iesu viro Petro Burdino Professore Matheseos, magnus ex eadem Societate vir Ioannes Baptista Riciolus Tractatum, Apologiæ instar, conscripsit recens, ac inseruit in suum illud Almagestum, quod habendum quasi promptuarium, thesaurúsque ingens totius Astronomiæ fit. Quare præstat potiùs, occasione eius, quod Keplerus ait, eum fuisse thesaurum inuchtum à Copernico, cuius ipsemet pretium ignorârit, connumerare aliqua ex iis, quibus ab illo non cogitatis ipsa eius Hypothesis occasionem deinceps fecit.

Heinc ergo videtur fuisse primùm facta Guillelmo Gilberto occasio cudendæ, atque inuehendæ Philosophiæ Magneticæ, quatenus Terrā magnum Magnetē, & Magnetem Terrellam, seu paruam Terram habuit; ac à diurna Terræ circa suum axem verticitate pendere eam, quæ est in Magnete, magneticisque corporibus, statuit. Videtur & facta non Origano modò, coniectandi Marinum æstum à reuolutione Telluris diurna procedere: sed Galilæo etiam edisserendi specialiùs causam affectionum æstus variarum, tum ex diurno, tum ex aliis mótibus ipsi attributis. Videtur facta ipsi Keplerò comminiscendi causam motus Planetarum esse ipsum Solem; quatenus in medio illorum exsistens, & circa axem suum conuolutus, emittit, ac simul in orbem circumducit radiosas species quibus Planetas circum-agat; propiores celeriùs, remotiores segniùs, prout illeic stipatior, heic dispersior vis. Videtur quoque eidem facta excogitandi, attribuendiqoe Planetis Ellipticas vias, & occupante quidem Sole, centri vice, alterum focorum, ad quem accessus, recessúsque, Eccétricos simul, & Epicyclos suppleat, ac Planetarū semitas vnas, simpliceisque designet.

videtur rursus eidem facta reputandi Cometarum ductus Trajectiones esse rectilineas, ac declarandi idcircò quî fiat; vt quæ sunt illorum propriæ semitæ, nullatenus interturbentur diurnis reuolutionibus; vt quæ non reipsâ illis competant, sed à visu vnà cum Terra circumuolutó affingantur. Et facta quidem etiam per Tychonem libertas traiiciendi per ætherea spatia; verùm videtur quoque facta Tychoni occasio à Copernico constituendi Systema illud, quod reipsâ nihil aliud est, quàm Copernicanum inuersum; cùm seu Terram Soli, seu Terræ Solem circumducas, omnia perinde disponantur, & perinde appareant. Saltem occasio exinde facta Longomontano, Origano, & aliis, detinendi quidem cum Tychone Terram in centro orbium Lunæ, Solis, Affixarum, atque adeò Mundi; at reuoluendi tamen ipsam dierim circa proprium axem, ad eximendum cælestia omnia à diurna illa circumrotatione. Adhæc, statim ac Telescoplum detexit Phaseis Veneris, facta in promptu causa est ex ipsa orbium dispositione. Statim ac detecti satellites Iouis, patuit analogia illorum cum Luna; quæ sit perinde Terræ satelles; atque ita de cæteris. Et de Vita quidem Copernici satis.

FINIS.

AD

AD EVNDEM
IOANNEM CAPELLANVM,
IN GEORGII PEVRBACHII,
ET
IOANNIS MVLLERI
REGIOMONTANI
VITAM,
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

ERAM penè iam de tabula manum, mi CAPELLANE, elaturus, cùm téque ex nostro Menagio, illo officiosissimo, candidissimóque Virorum, dignatis pro solita vestra humanitate inuisere me, ac te quærente quî se haberet tum vitæ Tychonis editio, tum cœpta, hortatore te, Copernici vitæ conscriptio, respondi illud τὴν γῆν ὁρῶ. Ipse & gratulatus es, & inter conferendum sermones, cœpisti, occasione Hypotheseos, etiam ante natum Tychonem, à Copernico insinuatæ, quâ esse fluidos, liquenteísque ætheris campos necesse sit, cœpisti, inquam, præter morem, nonnihil stomachari in Peurbachium, quasi in authorem farraginis tot illorum Eccentricorum, Epicyclorúmque solidorum in cælum inductæ. Cùm Menagius verò audire ex me vellet, quid id rei foret, de quo expostulares, cœpi ipse edisserere, antiquam esse opinionem, quòd non, vt aues in aëre, aut pisces in mari, ità Sidera (ac speciatim Planetæ) ferantur per cælum, spatiis liberis; sed infixa sint Sphæris solidis Terram circumambientibus, quæ circumrotatæ, ipsa circumducant. Fuisse hoc facile defensu Eudoxo, Callippo, Aristoteli, qui, licet explicandis variis Planetarum motibus, plureis singulis Sphæras assignarent; concentricas tamen omneis Terræ habebant, ac reputabant quemque Planetam circumvehi semper in eadem à Terra distantia: at cùm deinceps ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deprehensum fuisset Planetas nunc euectiùs, nunc depressiùs Terram circumire, visum simul fuisse id fieri, sine confractione solidarum Sphærarum, si quæ essent, non posse. Et Astronomis quidem fuisse satis, imaginari, supponeréque circulos, siue orbitas à Planetarum corporibus quomodocumque id fieret, descriptas: verùm non fuisse perinde satis ipsis Physicis, & Peripateticis præsertim, idque ob reuerentiam Aristotelis, abs quo admissæ solidæ Sphæræ; quare & illis fuisse cordi, reperire quemadmodum ista Planetarum euectio, ac depressio cum soliditate Sphærarum constaret. Cùm varij proinde Astronomi varia, seu quia ipsi Physici, seu quia vellent Physicis satisfacere, comminiscerentur, quæ incohærentia tamen omnia forent; exortum fuisse ante annos ducentos Georgium

Peurbachium, qui vnicuique Planetarum vnam Sphæram, vtraque (hoc eſt tam deuexa, quàm concaua) ſuperficie concentricam tribuens, eam aſſumpſerit eiuſce craſſitudinis, vt eſſe intra ipſam excauati poſſent Eccentrici orbes, & Epicycli, quorum circumductibus, alligati ipſis Planetæ nunc ſublimiùs, nunc humiliùs circum Terram irent. Feciſſe id illum tanto applauſu, vt Aſtronomis æquè, ac Phyſicis mirè placuerit; vtque proinde cœperit ſtatim eius Liber *Theorica* inſcriptus, & publicè prælegi, & commentariis illuſtrari. Et excogitatas quidem deinceps à Copernico, Tychonéque Hypotheſeis, factáſque ab iſto non Planetarum modò, ſed Cometarum quoque per æthera ſpatia diſcurrentium obſeruationes conſtare non poſſe cum eiuſmodi vllis ſeu concentricis, ſeu eccentricis orbibus; ſed interim tamen non eſſe exſibilandum Peurbachium, cùm in eo potiùs commendanda ingenij dexteritas ſit, qua pro eorum temporum captu (vigebat enim adhuc barbaries, nemóque non erat ſoliditatem cælorum perſuaſus) ſolerter adeò Phyſicam cum Aſtronomia conciliauit.

Hiſce deductis, adjeci quoque, eam deberi Peurbachio gratiam, quòd Aſtronomiam penè demortuam in hanc lucem reduxerit, & cum alia, rum maximè illum Regiomontanum veluti parturierit, à quo per Germaniam hæc ſtudia accenſa ita Copernici, & Tychonis oculos percelluerint, vt non modò præſumere, ſed aſſerere etiam penè liceat, niſi exſtitiſſet Peurbachius, futurum fuiſſe, vt neque Copernicum, neque Tychonem iam haberemus. Id tu, vt rem nouam demiratus, & percontatus tum de Peurbachio, tum de Regiomontano varia, præfatus es, pro tua illa inſigni comitate, veniam, ſi prouocare adhuc me ad conſcribendum aliquid de vtriuſque vita auderes. Me qua vultu, quà voce abnuente, quaſi nempe huiuſcemodi ſcriptionis genus iam pertæſo, atqui, ô bone, inquit Menagius, tam gratiosè te communis noſter interpellat, vt reluctari non debeas; &, quia ipſe cum illo faciam (vide quantum mihi de noſtra amicitia pollicear) dicere auſim, vt non valeas. Ego tum humeros contrahens, ne Hercules quidem, inquam, contra duos; Tu verò, quaſi conſilij rationem reddens, ſubjunxiſti, attendere te, fore ex rebus à me deductis, vt hocce trium, aut quatuor Vitarum quaſi faſciculo contineretur hiſtoria non mala cœptæ inſtaurari Aſtronomiæ, à Peurbachio ad Tychonem vſque. Et cùm ipſe rem fore nimis præpoſteram regererem, ſi ab ipſo fine exorſus, in principium deſinerem, ſicque ὕστερον πρότερον peccans, nihil aliud, quàm repedarem; excepiſti, quocumque modo res ſe haberet, fore non malè. Cùm, promota iam nimiùm editione, rem inuertere non foret, futurum, vt ſi aliquando opus à me retractaretur, poſſet concinniùs digeri, & à carcere, quod aiunt, rendere in metam. Neminem futurum, qui ſit æqui amans, & noſcendorum hominum bene meritorum ſtudioſus; cui non placeat inuersè, potiuſquàm nullo modo habere; cùm & quæ ſeorſim juuant ſingula, ea diſplicere collecta non poſſint. Excepit & optimus ille, deberè meminiſſe me, quod eximius Regis Chriſtianiſſimi Bibliothecarius noſter Petrus Puteanus, ὁ μακαρίτης ſolitus erat dicere, eum, qui prima vice typis quidpiam mandat, nihil aliud, quàm confuſaneam chartam in mundam velut tranſcribere, vt næui omnes clariùs appareant, quibus ſublatis, altera vice opus caſtigatum prælo committatur. Vt breue faciam, hoc quoque onus, volentibus vobis, ſic ſubii, vt iam operi manum admouens, prouideam me non quaſi duas, ſed quaſi vnicam vitam conſcripturum. Quippe tanta fuit in iis duobus Viris vitæ, animorúmque conjunctio, vt quanquam à priore natu exordiendum, in poſteriorem obitu deſinendum ſit; quæ dicenda tamen de vtroque ſunt, vno deducenda tenore videantur. En igitur rem ſic aggredior.

GEORGII

GEORGII PEVRBACHII
ET
IOANNIS MVLLERI
REGIOMONTANI
VITA.

GEORGIVS PEVRBACHIVS, ſeu DE PEVRBACH, cognomen id habet, non à familiæ nomine (quod quale fuerit ignoratur) ſed à natalitio oppido *Peurbach*, quod quia ſitum eſt in Auſtriæ, Bauariæque confiniis, ideirco nunc Auſtriacus, nunc Bauarus, & Noricus, nunc à natione Germanus habetur. Scripſere Poſteriores, literâ eliſâ, PVRBACHIVM; ſed nos & priores operum eius editiones, & eos, qui primi illum citarunt, ſpeciatimque Regiomontanum, ipſius diſcipulum ſequimur. Natale eius tempus refertur ad annum Domini M. CCCC. XXIII. diem menſis Maij XXX. ac horâ à Meridie, III. De prima eius inſtitutione hoc ſolùm innotuit, quod maxima ingenij fœlicitate præditus, & ad laborem impiger, euaſerit breui humanioribus literis, quantum vigens adhuc ſæculi barbaries tum patiebatur, eruditus; ac maturè etiam Philoſophiam, quæ tum docebatur, ita arripuerit, vt fuerit inſigni cum laude Magiſter Artium in inclyta Vienneuſi Academia creatus. Fertur fuiſſe Theologiæ quoque non leui cognitione imbutus; at cùm cœpiſſet a puero quadam Matheſeos notitia tingi, ita ſe deinceps huic Philoſophiæ parti addixit, vt celeritate incredibili eam totam exinde callnerit. Verſabatur adhuc in ipſis iuuentutis initiis, cùm celebriores per Germaniam, Galliam, ac Italiam Academias inuiſere inſtituit. Quacumque iter fecit, admirationi fuit; & cùm viros commemoraret, quos ſuſpexiſſet maximè, quorumque expertus ſummam beneuolentiam fuiſſet, cenſebat in ipſis tum Nicolaum Cuſanum S. Petri ad Vincula Cardinalem, operibus variis, inſcriptiſque præſertim de docta ignorantia, valdè celebrem: tum Ioannem Blanchinum Bononienſem, cuius Tabulas Aſtronomicas Lucas Gauricus longè pòſt adauctas fecit publici iuris. Scilicet ipſum Cardinalis non modò per Germaniam Legatus verſans plurimi fecit: Verùm Romæ quoque & domo excepit, & nullis non votis, vt penes ſe vellet conſiſtere, optauit. Blanchinus autem Ferrariæ degens, mira eius eruditione, facilitatéque docendi perſpecta, expetiit, vt ibi aliquandiu Aſtronomiam prælegeret, ac vt inuitaretur etiam ad ducendum Bononiæ, Patauiique procurauit. Quippe auebat præclarus vir, vt iuuentus Italica vel ſolo ipſius exemplo ad Arteis nobiliſſimas capeſſendas accenderetur. Et fecit ille quidem ſatis ſeneſcentis iam viri optimi votis; ſed tamen quaſi in tranſcurſu; vtpotè qui Viennam ſemper cogitaret, vnde, nonniſi facta ſpe & redeundi, & Academiam illuſtrandi diſceſſerat.

Reuerſus itaque, diu non fuit, cùm ſuffragiis communibus Profeſſionem in Academia Mathematicam eſt aggreſſus. Et poterat quidem obſtare, ne fixam Viennæ ſedem haberet, gratioſiſſima Ladiſlai Hungariæ Regis inuitatio, qui & ipſum vltrò delegit, conſcripſitque in Aſtronomum, & ampliſſimum ſimul honorarium vt conſtituere, ita facere illi ratum voluit: verùm beneuolentia, munificentiáque Imperatoris Friderici III. vnà cum amore Academiæ, iucundáque amicorum conſuetudine, vt Viennæ hæreret, effecit. Cùm auditores porrò, quæ forent captu faciliora, doceret; tum animo ſemper voluebat quidpiam ex iis, quæ videbantur in hiſce artibus abſtruſiora; ac inceſſit illi præſertim cupido inſtaurandæ Aſtronomiæ, quam doluit iampridem neglectam iacere. Cœpit verò ab eo conatu, quo emendare adnixus eſt interpretationem Latinam ex verſione Arabica factam vocati Almagesti, ſeu Magnæ Compoſitionis Ptolemæi, non ope ſanè Græci contextus (deerat quippe ipſi Græcæ linguæ, cuius nulli tunc Doctores erant, peritia) ſed ductis validiſſimis ex meditatione profundiſſima mentis Authoris coniecturis. Quare & niſi potuit ſcopũ vndequaque attingere; pertinaci ſaltẽ labore id euicit, vt Ptolemæi nõ modò ſentẽtias, ſed penè etiã verba memoriã teneret. Quæ interim partim dictauit, partim amicorũ rogatu, ſpontéque etiam ſua conſcripſit, quãtum noſſe licuit, huiuſmodi fuere. Imprimis quidem Opuſculũ, quod & introductorium in Arithmeticam appellauit, ac ſubinde Tractatus varij, ad Gnomonicen, horologiorumve tum affixorum, tum portatilium deſcriptionem, fabricamque ſpectantes; con-

fectis ad hoc Tabulis pro varietate climarum. Eodem ſpectat etiam Libellus cum ſua Tabula de altitudinibus Solis; ſpectant & Aſtrolabici canones; cum Tabula de Parallelorum ad ſingulos gradus Æquinoctialis proportione. Deinde, vt erat induſtrius, tum ſolidas Sphæras, Globoſve cæleſte, confecit; tum non modò illorum fabricam, vſumque expoſuit, ſed adiecit etiam nouam Tabulam Stellarum fixarum, addita nimirùm longitudine, qua vnaquæque Stella à Ptolemæo ad medium vſque ſæculi illius increuerat. Confecit & varia alia inſtrumenta, quæ inter, fuit Gnomon, ſeu Quadratum Geometricum, cuius etiam fabricam, Canonéſque, & Tabulam ad illius vſum conſcripſit, tranſmiſitque ad Ioannem Archiepiſcopum Strigonienſem, Prælatum Hungariæ primarium, totiúſque Regni Miniſtrum præcipuum, qui Peurbachium maximi faciens, ipſe eruditiſſimus, vnum ab illo poſtulârat. Et vide ingenuam, familiarémque Præfationem, *Gnomonem, quem dudum fieri poſtulabas, optime Præſul, nunc ligno factum accipe. Poſt, ſi voles, ex metallo fiet alter vſus facilior, aptior, & accommodatior: Nam illo iam perfecto, dum eius vſum exercerem in altitudinibus conſiderandis, via venit in animum, qua faciliùs effici poteſt opus, atque magis accommodatum. Exercitium enim eſt, quo reddimur doctiores. Nunc tamen, donec alter abſolutus ad te veniet, ligneo contentus ſis, cuius compoſitionem, vſúmque heic volui deſcribere. Fiant primùm, &c.*

Ad hæc, non modò collegit varias primi Mobilis Tabulas, ſed quaſdam etiam nouas adiecit; ac, alia inter, excogitauit, condidítque nouam Sinuum Tabulam, per minuta dena procedentem, ac Sinu toto partium 6000000. ſuppoſito; quam deinceps Regiomontanus per minuta ſingula extendit. Præmiſit verò illi Peurbachius Tractatum de Sinubus, & Chordis inſcriptum; breuem illum quidem, ſed qui primus tamen occaſionem fecit perficiendi ſenſim rationem Trigonometrici calculi: vt proinde mirum non ſit, ſi acturus de Sinubus Chriſtophorus Clauius colligere ſe Sinuum, chordarúmque demonſtrationes profiteatur, ex Ptolemæo, Peurbachio, & Regiomontano. Et quòd tum quidem Sinus totus aſſumeretur adhuc cyphris ad 6, non ad 1. adhibitis, id Ptolemæi occaſione inductum ſeruari mos erat. Nimirum, quia ille maximam chordarum, Diametrumve 120. partium habuerat, cœperant, qui deinceps dimidia chordarum, Sinuum nomine, vſurpârant, habere Sinum totum, ſemidiametrumve partium 60. & quia ſubdiuiſio huiuſmodi partium in prima, ſecunda, & tertia videbatur incommoda; ſatius eſſe Peurbachius cenſuit, vnum, ſimpléxque genus partium, particularumve habere; vt haberi poſſe eſt viſum, ſi Sinus totus ſupponeretur ſemel diuiſus in partes non ſolùm 60. ſed etiam 6000000. ex qualibus cæteri Sinus per totum Quadrantem deducti conſtarent. Quòd aliunde verò præſtiterit etiam noui aliquid, cùm parteis huiuſcemodi per dena Quadrantis minuta, ſextanteiſve graduum ſubduxit: inde arguitur, quòd cùm Ptolemæus ſupputaſſet ſolùm per ſemiſſes graduum, tricenáve minuta: alij deinceps præſtitiſſe magnum aliquid videbantur, ſi rem ad quindena, quadranteiſve graduum deduxiſſent. Sic de ſe Ioannes Fuſorius noſtras, ipſo Peurbachij tempore, ſenſit, cùm Carolo VII. nuncupauit Tabulas, quarum Codicem MS. communicauit mecum religioſus, ac eruditus è Societate IESV vir Philippus Labbeus, vt cæteris, ſic chronologiæ, hiſtoriæque ſtudiis clarus. Et ſunt eæ quidem ſolùm computatæ ex chorda tota, maximáve partium 120. ſuppoſita, & tota, maximóve Sinu ſuppoſito partium 60. verùm adhibentur ipſis partibus ſcrupula ad vſque ſexta, ſeptimáque, ac apponuntur continuò ipſorum differentiæ primæ, ſecundæ, ac tertiæ. Porrò, quia facta Nuncupatio id cæleſtium rerum ſtudium manifeſtat, quo Rex inclytus fieri apud nos ea procurabat, quæ per idem tempus Peurbachius moliebatur in Auſtria (nempe ille totidem penè, ac iiſdem annis regnauit, quibus iſte vixit) quatenus cordi habuit, vt ſuo hoc in Regno Obſeruationes fierent, ex quibus meliores, ſanioréſque Tabulæ, quam Alphonſinæ forent, conderentur: an-ne nimis præter rem faciam, ſi eiuſce Nuncupationis partem aliquam huc tranſtulero? Tu mihi certè id facile, mi CAPELLANE, condonabis, quem delectat tantoperè quicquid in Regis, ac Herois (cuius tua illa Calliope geſta celebrat) commendationem cedit. En vt illa incipiat, *Illuſtriſſime Princeps*, KAROLE VII. *Francorum Rex; Cùm ad aciem intellectus veſtri elevati, qui in rebus arduis, & nobilibus ſcientiis delectatur, peruenisſet, Tabulas motuum cæleſtium Firmamenti Stellarum fixarum, atque ſeptem Planetarum, & motus eorum eſſe corruptos, & defectuoſos, tam ex negligentia, & defectu obſeruationis, quàm ex conſcriptione librorum à non intelligentibus; Vos igitur compatientes tanto caſui, & defectui tam nobilis, ac excellentis ſcientiæ, mihi Ioanni Fuſoris humili clerico veſtro præcepiſtis, & mandaſtis, ſupra prædictos motus facere obſeruationes illorum motuum Firmamenti, & Planetarum, & Tabulas ipſorum rectificare. Quapropter, Illuſtriſſimo Princeps, veſtræ Maieſtatis tam nobili propoſito cupiens obedire, primò Tabulas hic præſentes de Sinubus, & Chordis, omni diligentia, & præciſione magna rectificaui, & compoſui; ponendo cum hoc, modos conſeruandi veritatem ipſarum, cum demonſtratione in perpetuum; quia veraciter loquendo, per iſtas Tabulas ingenium humanum ad altiſſimas & ſubtiliſſimas concluſiones ſui luminis naturalis peruenit. Vnde iſtarum Tabularum de Sinubus, & Chordis conditiones, & proprietates ſunt iſtæ. Prima, quòd, &c.* Ac poſteà, *Deo duce, iſtis Tabulis completis, magiſter Melo le Tavelier, & ego continuè laborabimus, iiſque nunc, & cum veſtra excellentis Dominationis beneplacito, cum diligentia laborabimus ad obſeruationem prædictorum*

motuum

motuum Firmamenti, & septem Planetarum, & rectificationem suarum Tabularum. Imo, veraciter loquendo, quia cum ita sit, quòd per Tabulas ad prædicta facta Regis Alphonsi, & Toletanas, cum difficultate, & tedio magno habeantur vera loca Planetarum: ideò, cum Dei adiutorio, componemus (& iam incœpimus componere) totaliter nouas Tabulas, per quas faciliter, & sine difficultate habebuntur vera loca Planetarum, & cætera prædicta. Et quia prædicta Tabula de Sinubus, & Chordis, &c.

Verùm ad Peurbachium vt redeam; is, cùm iam apparasset Tabulam Stellarum Fixarum, aggressus quoque est reformare Planetarum Tabulas, inter quas etiam planè nouas pro Æquationibus construxit, quòd in opere Alphonsino crassè nimis deductæ exstarent. Supposuit autem ad Solareis speciatim, Augem, Apogæumve Solis in principio Cancri (existens nempe anno eius sæculi quinquagesimo, in minuto primi gradus 43.) vti & aliunde supposuit maximam Solis declinationem, Eclipticæve obliquitatem eandem cum Albateone, hoc est 23. grad. 33½. min. tametsi deinceps illâ observauit gr. 23, m. 30. ex Solis altitudine in Solstitio æstiuo gr. 65. m. 30. & in hiberno 18. grad. min. 30. Perfectis Tabulis, conscripsit tum Almanach quoddam perpetuum, & maximè quidem pro Luna, congruè ad Metonis, Callippique Periodos; tum pro Planetis omnibus Almanach, siue, vt deinceps Regiomontanus dixit, Ephemeridas, in complureis annos. Cùm obseruaret autem, vt alios Planetas exstare plerumque in cœlo locis longè aliis, quàm Tabulæ præscriberent; sic speciatim Solem, & Lunam (quorum Eclipses ab omnibus obseruabiles, & non tamen temporibus prænunciatis plerumque congruentes, decori Astronomiæ forent) idcircò animum applicuit ad condendum nouas, specialeisque Tabulas Eclipseon, quæ & celebres deinceps fuere, quòd nullæ maiore præcisione exstarent. Nisi verò illæ exstitere præcisione omnimoda, id non stetit certè per diligentiam Peurbachij, cuius etiam in ipsis supputandis scrupulositatem quasi nimiam subnotasse Copernicum iam meminimus in illius vita. Non addo, vt illas ad Viennensem meridianum reduxerit; addo potiùs, non ipsum fuisse, qui illas euulgauerit, sed Regiomontanum ab illius morte, qui & ipsas dicauit Ioanni VVaradiensi Episcopo, tanquam cordatissimo Peurbachij amico. Nempe ipse quoque pertrahere illum ad se conatus fuerat, sanctè obtestatus fore sibi omnia penitùs cum ipso communia. Caussa porrò, quamobrem ipse illas superstes non euulgârit, non alia fuit, quàm quia ipsas sub vitæ finem solùm absoluit, quòd nouæ, nouæque Eclipses quidpiam immutandum semper insinuarent. Certè in calculi exemplum duas extremas attulit, quæ ante eius obitum contigerunt, anno vt puta sæculi LX. altera Solis mense Iulio, altera Lunæ mense Decembri. Ad idem tempus spectat perfectio operis longè celebris, quod Theoricas nouas Planetarum inscripsit, quodque deinceps Regiomontanus editum voluit omnium primum: siquidem ad illius calcem, sexagesimi quoque anni tanquam labentis meminit.

Occasionem porrò ad comminiscendum nouas Theoricas ipsi fecit, quòd eæ, quæ circumferebantur, non antiquiores modò Campani, sed recentiores etiam Gerardi Cremonensis, esse viderentur prorsus inconcinnæ, quodque aliis opus foret, quæ essent Isagoges loco ad Almagestum Ptolemæi: & scrupulum eximerent, qui conturbabat plurimos circa occasionem Eccentricorum, Epicyclorumque à Ptolemæo inuectorum. Cùm enim ea omneis teneret opinio, vt orbes cœlestes essent solidi, ac sibi inuicem contigui, vt motus primi Mobilis imprimi posset, propagarique per inferiores ad Lunam vsque, & ipsi interim inferiores reuolutiones proprias obirent: videbatur id quidem posse percommodè fieri iuxta priscam illam sententiam, qua esse omnes cæli concentrici reputabantur; at iuxta illam, quam deinceps obseruationes fecerant ratam, deprehensis puta motibus Planetarum eccentricis, res defendi non poterat, quin ad saluandum confractionem, admitteretur cælestium sphærarum penetratio, qualem non patitur natura. Quare Peurbachius viam aperuit, qua incommodum hoc deuitaretur. Nempe Planetæ cuiusque cælum, totalemve orbem cōcentricum habuit (ipsius quippe tā exteriorem, quàm interiorem superficiem non aliud, quàm Terræ habere centrum supposuit) verùm orbe hoc existente crasso, seu profunditatis cuiusdam insignis, accipi posse intra hanc crassitudinem voluit orbem omninò eccentricum, crassitudinisque æqualis, qui intra duos residuos crassitudinis inæqualis, & reuolui posset, & aut ipsum Planetam, aut Epicyclum Planetam continentem, suæque crassitiei insertum circunduceret; adeò, vt posset proinde Planeta & per orbem totalem primi mobilis impressionem recipere, & per eccentricum reuolutionem propriam obire; ac neque quicquam propterea ex tota machina frangeretur, quia Eccentricus æquabilis foret; neque esset vllum penetrationis periculum, quia omnia mobilia suas intra orbitas tenerentur. Conscripsit itaque Peurbachius memoratas Theoricas, quæ, ex quo fuere euulgatæ, tanto applausu exceptæ sunt, vt cœperint statim & publicè prælegi in scholis, & Commentariis illustrari, quos inter præcipui fuere editi à Ioanne Baptista Capuano Manfredonio, Erasmo Osvvaldo, Petro Nonio, & (ne memorem Christianum Vrstisium quæstionum in Theoricas scriptorē) Erasmo Reinholdo, qui alios quoque in hanc incubuisse curam insinuanit, cùm quæstionem propositam, cur Peurbachius à Theoria Solis orsus fuisset, excepit his verbis, *Respondeo, etsi multi alias colligant rationes huius exordij, mihi tamen simpliciter videtur Peurbachius sequutus Ptolemæi, velut optimi Artificis exemplum.* Non est verò prætermittendum

dum id, quod Reinholdus ſubiicit, poſtquàm effatus Peurbachium Ptolemæi exemplo aggreſſum Lunā poſt Solem mox fuiſſe, ſic habet, *Et quamquam in reliquis Planetis non-nihil mutanit ordinem; tamen nihil ab eo temerè factum eſt: ſed, ſi quis totius tractationis ſeriem diligentiùs expendat, perſpiciet omnia in hoc compendio venuſtiſſimè inter ſe cohærere, ſummóque ſtudio, atque prudentia, facillima quæque primùm eſſe tradita. Quam etiam ob cauſam ultimo loco proponit ſpeculationem motus octauæ Sphæræ, in qua ſunt Stellæ Inerrantes, ſeu, vt vocant, Fixæ, cùm Ptolemæus eundem motum mox poſt duo Luminaria exponat. ac demonſtret. Nam, quia hæc octaua Sphæra non incedit ſimplici motu, vt Ptolemæus tradit (quem penuria obſeruationum, & anguſtia temporu ſatis excuſat) ſed variè quaſi trepidat quemadmodum continuis obſeruationibus poſteritati animaduerſum eſt; commodum erat in extrema parte elementaris doctrinæ haſce difficiliores ſpeculationes recitare.* Et vide, vt præclatus vir vix finem Authoris commendandi faciat. *Debet autem*, inquit, *hic Libellus vel hoc nomine a ſtudioſis magni fieri, quod conatus eſt author optimè, ac breuiſſimè tradere ſummam doctrinæ de motibus cæleſtium corporum, & aditum ad μεγάλην σύνταξιν cognoſcendam patefacere, in qua Ptolemæus*, &c. Et mox; *Ac profectò non eſt mediocris artificis talem εἰσαγωγὴν præformare, ac materias propter ſubtilitatem obſcuras, & propter varietatem latiſſimè patenteis, breuiter complecti; nec minus tamen perſpicuè*, &c. Ac rurſus, *Etſi autem apud doctos, & peritos tanti ſit hic libellus, quanti debent, & Iſagoga præſtantiſſimarum artium*, Et prætereà, *Non piguit cum hoc quoque rudimenta de Planetarum motibus conſcribere, ad promouendum ſtudia Aſtronomica*. Ac iterū, *Ex his ſtudioſus lector indicare poteſt, qua occaſione, quove conſilio impulſus noſter author hoc compendium ſcribendum ſuſcepit: Nempe, vt præcipuos locos, & ſummas diſputationum, quæ ſunt apud Ptolemæum de motibus Stellarum magno iudicio, ac prudenter electas hoc libro complecteretur.* Ecce quid & dicat Chriſtianus Vrſtiſius Mathematicarū Baſileæ profeſſor ſuis in Quæſtionibus in Theoricas Peurbachij. In Epiſtola autē nuncupatoria ſic habet, *Nec alio cōſilio Peurbachius Theoricas ſuas exarauit, quàm vt riuulorum dulcedine ducti ad Ptolemæi fonteis inquirendos, omneis, qui ſcientiæ huic nomen dediſſent accederent.* In Quæſtionibus autem, *Qua methodo author in hoc opuſculo vſus eſt? Etſi non vna docendi via ſit, qua bonarum artium præceptores ingrediuntur, tamen, vt Peurbachium præcipuè συνθετικῇ μεθόδῳ in Planetarum Theorijs explicandis vſum eſſe credam, me monet ordinis diligens inſpectio. Etenim à ſimpliciſſimo motu Solis initium ducit, & ad implicatiores, atque difficiliores reliquorum Planetarum motus paulatim progreditur, donec ad perplexum Mercurij curſum aſcenderit. Poſt quem, omnium motuum accidentia certis aliquot capitibus comprehenſa explicat. Tandem difficillimum illum, & vix demum cognitum octauæ Sphæræ motum enarrat.* Et poſteà verò, *Nouæ autem Theoricæ dictæ ſunt, propter Theoricas Gerardi Cremonenſis, quæ vetuſtiores erant; quas cùm Author noſter ab omnibus huius artis in Academijs Profeſſoribus non tantum receptas, ſed etiam mirificè probatas eſſe intelligeret, quantumuis permulta perperam traderent; correctiores haſce ex Ptolemæi, & Alphonſi ſententia edere voluit, vt hac ratione nobiliſſimæ Artis ruinam minitanti ſubueniret. Contra autem Cremonenſia in Planetarum Theoricas deliramenta Ioannes Regiomontanus peculiari libello diſputauit.* Et cohærenter, *Quo igitur tempore tantus vir floruit? Floruit Georgius Purbachius in Germania ſuperiore ſæculo, circa annum ſalutis 1450. vel 60. Et paullò pòſt Friderico III. Romanis imperante. Qui cùm Purbachij, loco Auſtriaco finitimo, vnde & nomen habet, ortus eſſet, in Academiam Viennenſem ſe contulit, in qua non ſolùm cum bonis literis Aſtronomiæ fundamenta iecit, ſed etiam magna cum laude ita docuit, & editis operibus illuſtrauit, vt apud Germanos præſtantiſſimus huius Artis inſtaurator non immeritò dici poſſit. Siquidem Ioannes Regiomontanus diſcipulus eius, cæterique poſt illum per vtramque Germaniam celebres huius ſcientiæ Profeſſores, & artifices eam ita excoluerunt, editiſque operibus illuſtrārunt, vt hæc natio huius diſciplinæ palmam cæteris omnibus Purbachij noſtri auſpicijs citra controuerſiam præferat.*

Supereſſet dicendum opus, quod ſemiperfectum reliquit, Epitome ſcilicet Magnæ Ptolemæi Syntaxeos; itémque alterum, quod proximè ipſum aggredi in votis habebat, integra nimirum de Triangulis tam planis, quàm Sphæricis doctrina: attamen, quia dici id non poteſt, quin de Regiomontano dicatur; age, & de ipſo pauca præmittamus.

NATVS eſt IOANNES, cognomento MVLLERVS, in oppido Franconiæ, Orientaliſve Franciæ, cui *Regius Mons* nomē. Hinc effectum eſt, vt *Mulleri* cognomine præterito, appellitatus potiùs fuerit *Ioannes* DE MONTE REGIO, vel de REGIO MONTE, ac REGIOMONTANVS; cùm & vocatus ſæpè fuerit *Ioannes Germanus*, & *Ioannes Francus*: quò magis mirum eſt Starovolſcium, & aliquos alios reputaſſe Regiomontanum à Regio monte Boruſſiæ dictum. Incidit verò eius natiuitas in annum M. CCCC. XXXVI. Poſtrid. Non. Iunij, hora à Meridie quarta cum beſſe: ac fuit proinde Peurbachio ætate poſterior annis tredecim. Grammaticam domi edoctus, miſſus fuit Lipſiam à parentibus, circiter duodecennis. Ibi inter cætera Dialecticam addidicit, & Sphæræ doctrinam auidè arripuit. Hinc flagrare maximè cœpit amore Aſtronomiæ; & quia neceſſariam ad illam agnouit Arithmeticæ, Geometriæque notitiam, ideò ſe vtriuſque elementis condiſcendis ita addixit, vt morâ non longâ ea perceperit. Cùm non haberet autem illeic aut æmulos, aut quem-

quam

quam etiam, qui subnascenteis sibi scrupulos omneis eximeret; ac non modò quidem circa partem Astronomiæ Sphæricam, sed maximè etiam circa Theoricam, quam pernosse ardenter auebat; idcircò quibusdam tefetentibus eiusmodi Artis studium in Viennensi Academia sub eximio quodam illius Professore Peurbachio efflorescere, eò iter arripuit, vix ephebus adhuc, sub annum puta seculi quinquagesimum primum, aut quinquagesimum secūdum. Appulsus Viennam, salutaoit Peurbachium; testatus est se famâ ipsius solâ perductum eò aduenisse, insignem discendi ab illo; quæ ab alio non posset, ardorem exposuit; adiecit confidere se, vt optimus æquè, ac eruditissimus vir adolescentem non auersaretur, qui se totum studio bonarum artium deuoueret, ipsum delegisset, abs quo in illarum institutione totus penderet: quicquid in ipsis toto vitæ curriculo proficeret, id se ad eximium præceptorem, cum gratissimi animi significatione relaturum spopondit; ac denique se ad omne obsequium comparatissimum obtulit. Peurbachius verò tum demiratus in tantula ætate tantum animi, vt solo virtutis amore id arripuisset itineris; tum legens in facie indolem ingenuam, & ad grande aliquid natam; tum agnoscens oblatam sibi quasi diuinitùs occasionem promouendi eam, quā meditabatur, Astronomiæ instaurationem: ipsum est humanissimè, amantissiméque complexus: esse eum bono animo iussit, ac pollicitus est nihil se, quò minùs tam laudabili illius desiderio faceret satis, prætermissurum. Quare & ex eo primùm tempore ille hunc tanquam parentem coluit, hic illum tanquam filium amauit.

Cæterùm quod Peurbachius primùm Regiomontanum edoctum voluit, Theoria Iunior Planetarum fuit, vt perspectâ aliunde Sphæricâ doctrinâ, ideam totius Astronomiæ conciperet, ac faciliùs subinde lectionem Ptolemæi aggrederetur. Circa Ptolemæum occupatus dum foret, passim illi occasionem fecit & soluendi varia Geometrica Problemata, & sese exercendi in subducendis calculis, demiratusque semper est, quanta ille celeritate & commonstrata caperet, & præscripta exsequeretur. Et certè is erat, qui fræno potiùs, quàm calcaribus indigeret: quippe sic pensis satisfaciens, vt interlucraretur semper quidpiam temporis, quod impenderet lectioni librorum de re Mathematica omnium, quoscumque nancisci Latinâ linguâ expressos licuit, etiam Archimedis, quem Iacobus quidam Cremonensis interpretatus iam fuerat; ac doluit fuisse neminem, qui Appollonio, Diophantóque, & similibus manum admoueret. Heinc nihil fuit necesse Peurbachio illum adhortari, qui vt acer, & per se ad palmæ honores impulsus equus feretatur; sed digito tamen monstrabat, quæ ipsum laus maneret, si quo ardore cœperat, eo porrò perseueraret. Superesse enim speciatim circa Astronomiam amplissimam messem, ex qua congesta dependeret integra eius artis restitutio; exquisitam nempe punctorum Zodiaci, Eclipticæve cardinalium, sub ipso Aplane, Firmamentove constitutionem: ac simul Stellarum Fixarum, nisi omnium, saltem illarū, quibuscum Planetæ cōparari possint, suis in locis designationē. Siquidem, nisi id antè obtineretur, non posse Planetarū loca certò obseruari, designatique: neque adeò illorum motus per canonas certos distribui. Disseruere proinde non semel & de Instrumentis, quibus Hipparchus, Ptolemæúsque vsi, & de nonnullis aliis, quæ possent prætereà ad obseruandum adhiberi. Contigit autem aliquando, vt cætera inter, quæ vnà obseruârunt, comparata Martis Stella ad Fixas sibi proximas, deprehensa fuerit totis duobus gradibus abesse à loco iuxta Tabulas ipsi assignato. Cùm debeant verò fuisse ab ipsis, donec Peurbachius superstes fuit, plura haud-dubiè obseruata: nihil tamen, quod sciam, scriptis consignatum, præter treis Eclipseis Lunareis, quæ leguntur in Commentariis ex Regiomontano residuis, habetur. Prima est anni M. CCCC. LVII. ac diei Septembris iij. Narrat enim ille, vt ipsam simul in Mellico, Austriæ Castello, distante Viennâ milliaribus Germanicis vndecim, obseruârint: & ex altitudine penultimæ Pleiadum ad initium, ac finem moræ (totalis quippe exstitit) deduxerint illius medium contigisse hora ij. min. 6. cùm per Tabulas Alphonsinas deberet hora ii. min. 14. Altera, ipsáque Partialis, est anni M. CCCC. LX. ac diei iij. Iulij, quæ est ab vtroque obseruata Viennæ: ac ipsius finis relatus, ex Lunæ altitudine, ad horam 10. min. 20. cùm Tabulæ finē referrent ad hor. 9. min. 10. Tertia est eiusdemmet anni, ac diei Decembris xxviij. manè, obseruata itidem ab vtroque Viennæ: cúmque totalis fuerit, deductum est medium ex altitudine Arcturi ad moræ initium, finémque captata, contigisse horâ à media nocte primâ, ac min. 21. Et non adscribit ille quidem discrimen vllum à Tabulis: sed cùm hæc ipsa Eclipsis sit, quam paulò antè diximus à Peurbachio in exemplum assumptam; dignum adnotatu est supputatum tempus ad vnum proximè minutum cum obseruato conuenisse; calculo putà exhibente hor. 1. min. 20.

Acceperat Peurbachius iam ab vno, alterove anno à Cardinali Cusano exēplum eius Opusculi, quód de Quadratura circuli recēs conscripserat, & cum hac quidem adscriptione. *Detur venerabili nostro fideli, Magistro Georgio Peurbachio Astronomo.* Quadratura autem in eo consistebat, vt, *Si ex semidiametro circuli dati, & chorda quadrantis eiusdē directè cōiunctis, diameter alteri circulo constitueretur, triāgulum æquilaterum posteriori circulo inscriptum priori circulo isoperimetor foret.* Fuit verò simul alia quoque circuli quadrandi huiusmodi ratio, *Si in circulo ductis duabus ad angulos rectos diametris, vna hinc inde quantum opus fuerit, producatur, & alteri ab vno extremo sic accommodetur subtensa trientis circuli vt facto centro, quà in alia diametri parte desinit, circumducatur, & transiens*

per

per dictum extremum, secet hoinc inde productam diametrum; Recta intercepta his sectionibus erit circuli semicircumferentia aqualis. Quid de vtraque portò circuli Quadratura Peurbachius vel senserit, vel dixerit, rescite aliunde non licet, quàm ex ipso Regiomontano, qui cùm vtramque expendeodam post Peurbachij obitum suscepisset, ita occasiooe posterioris præfatus est. *Georgius,* inquit, *ille doctissimus Mathematicorum, praceptor olim meus, quandam curui rectificationem, breuem admodum, mihi obiecit, ac factu expeditissimam; cui principio quidem plurimùm fidei habuit, authoritate Inuentoris persuadente; vbi verò pro acumine ingenij sui inuentum huiusmodi examinare cœpit (nam demonstrationem nusquam comperit) longè aliter, quàm ratus erat, accidere didicit: lineam enim rectam, quam inuentor ille pradicauit aqualem semicircumferentia circuli, multò minorem eâdem semicircumferentiâ conclusit. Modus tamen Georgij acutissimi, quem huic negotio discutiendo accommodauit, memoriam reliquisse videtur meam. Si tamen est, quem inferiùs exponam, non pudebit vnquam aliena scripta retractare, quò recentior ad memoriam redeat imago Praceptoris. Sententiam igitur, &c.* Sed istud quidem obiter occasione Opusculi de Quadratura ad Peurbachium à Cardioali Cusaoo missi.

Dicendum iam nobis de alio eruditissimo Cardinali, qui fuit per ea tempora à Summo Pontifice missus, vt dissidia quædam inter Cæsarem, ipsiusque Fratrem Sigismundum componeret, ac interim quidpiam de bello aduersus communem Religionis hostem, Turcam nimirum, magis, magísque in dies grassantem, negotiaretur. Is est Bessarion, optimus ille, qui ab vsque suo ex Græcia, Florentioi Concilij occasione, adoentu, sic Latinam linguam imbuerat, vt ipsam non minùs, quàm patriam, hoc est Græcam, teneret. Hacce de causa, & quia aliunde amans, peritúsque Astronomiæ erat, Latinitate donare Ptolemæum occœperat, quòd habitam vulgò interpretationem ineptam plerumque, indiligentémque agnouisset. Cùm non liceret autem per ardua Reipublicæ Christianæ negotia cœptum opus absoluere, lætatus mirum in modum est, cùm in Peurbachium incidit, qui Ptolemæum teneret ad vnguem. Ac illi quidem non potuit demandare id muneris, vt interpretationem à se inchoatam perficeret, qoòd Græcè, vt dictum est, non sciret, & ex eo solùm interdum hæreret, quòd certior fieri, quî se Græcus contextus haberet, non posset (vnde & accensus Regiomontano ardor capessendi, si quà vnquam liceret, Græcas literas) at enixè interim apud ipsum egit, vt quia nec Græcè, nec Latinè exstaret ea in Almagestum Ptolemæi Epitome, quam conscripsisse Arabicè Auerroës perhibebatur, vt, inquam, ipse Marte suo Epitomen contexeret, quà Ptolemæus, vt compendiosior, ita captu facilior, quàm ex suo contextu foret, redderetur. Non restitit portò admodum Peurbachius, qui & penè id agere aoioio præconceperat, & agoosceebat fore, vt exinde bene multi ad Ptolemæi lectionem sic se compararent, vt viâ quasi complanatâ, ab arduo alioquin ad illum accessu oon deterrerentur. Quare & ob hanc causam, & vt tanto viro gratificaretur, Epitomen aggressus est, de qua dicere id sufficit, qood citatus iam Reinholdus vno verbo habet, cùm discrimeo attingens, quod est inter Epitomen, & memoratas Theoricas, *Epitome,* inquit, *pressiùs imitatur methodum Ptolemai: nisi quòd sententias Ptolemai interdum breuiùs tradit: sapiùs autem obscuriores propositiones in parteis quasdam, ac membra eruditè, atque ingeniosè distribuit; & apertiùs, copiosiùs, denique faciliùs demonstrare studet, vt plerisque in locis* [illegible] *potiùs, quàm Epitome appellanda videatur.* Prætermitti interea non debet; quòd, procedente opere, Bessarion ex illo obtinuit; vt cogitaret videlicet de reuisenda Italia, vbi iam tum affluerent ex Græcia viri eruditi, ac ij libri allati forent, quorum intelligendorum amore selecta quæque ingenia Græcæ linguæ operam darent; ac vbi ipse proinde posset tanquam in amplissimo literatorum theatro ioclarescere, & inde portò bonas Arteis, quod vnum ipsi foret votom, quàm longissimè propagare. Ne longum faciam, statuit Peurbachius cum Bessarione in Italiam redire; sed ea tamen conditione, vt deduceret suum simul Ioannem, qui vt iunior, memoriáque pollentior, magis idoneus capessendæ Græcæ linguæ, quam ipse foret, quique, si quid sibi contingeret humanitùs, perficere egregiè opus cœptum posset: quòd Cardinalis non modò gratum, sed etiam sibi pro summis votis insidere testatus est.

Erat iam portò penè dimidium totius Operis confectum; cùm ecce Peurbachius incidit in morbum, quo vita illi magno dolore Bessarionis, adempta est. Vt verò quæ fuerint illius extrema, ac simul qualis moribus, doctrináque fuerit, noscatur, aliud nihil oportet, quàm commemorare, quod deinceps Regiomontanus insetuit in Nuncupationem Bessarioni factam absolutæ Epitomes, qoa parte verba hæc leguntur, *Quocirca, per alium aggressus, quod per teipsum non poteras praestare, suasisti Georgio, Astronomo Casaris, qui tunc Vienna erat, Praceptori meo, viro vt moribus, & integritate vita, ita omni studiorum genere primario, in Mathematicis verò supra omneis nostra atatis homines erudito, vt Ptolemai, de quo loquimur, librum, quem ille quasi ad literam memoria tenebat, breuiorem, lucidiorémque facere conaretur. Quod ille mox orsus, incredibile dictu est, quàm clariores reddidit sententias, diuidens eas, Geometrarum more, vt & apertiùs intelligerentur, & faciliùs commendarentur memoria, & tenaciùs harerent. Sed vix absolutis sex libris, quasi medio cursu (heu memoriam quoque eius rei lugubrem, atque acerbam!) immatura morte nobis indignissimè rapitur. Verùm paullo antequam è vita discederet, cùm in manibus, & gremio moribundum tenerem,*

Vale,

Vale, inquit, mi Ioannes; Vale, &, si quid apud te pii Præceptoris memoria poterit, opus Ptolemæi, quod ego imperfectum relinquo, absolve. Hoc tibi ex testamento lego, vt etiam vita defunctus, parte tamen mei meliore superstes, Bessarionis nostri optimi, ac dignissimi Principis desiderio satisfaciam. Grande profectò opus, & meis impar viribus, moriens Præceptor humeris nostris imposuit, & quod subire temerarij foret, recusare verò ingrati, ac penè sacrilegi. Meritò proinde commendat Reinholdus hanc Nuncupatoriam, *quam*, inquit, *nemo Philosophico præditus ingenio legere potest, quin admiretur egregiam virtutem, & suauissimam illam animorum Præceptoris, ac Discipuli coniunctionem* Sanè, & hanc vt pleniùs agnoscas, lubet quoque exscribere, quod in Nuncupatione librorum de Triangulis legitur, cùm redditurus causam Regiomontanus, cur præpostero ordine Triangulorum doctrinam, quæ in Epitomen est introductoria, post Epitomen scripserit, *Quod*, inquit, *si quispiam iniquè factum insimulet, is nisi me animus fallit iure quiescet: vbi maiorum parere mentes, æquum, & bonum arbitrabitur. Sanè moribundo Præceptori morem gestum oportuit, qui absolutis nuperrimè sex Luminarium libris, superstites septem Ioanni suo reliquit, imò mandauit quã ocyssimùm expedicados. Tantum nempe apud eum valuit Bessarionis imperium vt quod incolumis adhuc Principi spoponderat dignissimo, iuxta iam moriturus explere curares. Igitur iussa Præceptoris capessenti mihi, plurimus Triangulorum & Planorum, & Sphæricorum incidit vsus; quæ res iam-pridem Georgio quoque in primis sex libris crebrò occurrens, animum induxit Triangulorum artem conscribere: verùm, vt Epitomati finem, ita Triangulis dare initium Deus ipse vetuit, quo nunc aspirante, orbitam viri doctissimi quoad potero, sectabor; eo quidem libentiùs, quò doctrinam hanc plerisque placituram amicis arbitror, quorum quidem inseruire commodis bonam fœlicitatis meæ partem existimo, &c,*

Quin appositum etiam est, vt heic referatur elogium, quod deinceps Regiomontanus in eam Orationem inseruit, quam Patavij, Alphraganum interpretaturus, præhabuit. In ea itaque hæc habentur: *Quocirca, post plurimos nationis nostræ insignissimos Astrorum contemplatores, Te tandem, Georgi de Peurbach, Germanorum perenne decus, appellare iubeor, qui non minùs vita integritate, quàm Philosophiæ doctrina pollebas; in Mathematicis autem, omnes tibi coætemporaneos longè anteibas; cuius nomen non modò nationis nostræ homines celebre ducebant, verùm etiam Galli, ac Itali vehementer admirati sunt. Qui olim in vrbe hac preclarissima Astronomiam publicè docuisti, plerisque insuper heic præsentibus & fama cognitus es, & visu. Te Vienna Doctorem artium creauit dignissimum. Te Ladislaus olim Hungariæ Rex Astronomum sibi delegit Tibi Federicus Cæsar pro virtutibus tuis munificus erat. Longum esset recitare singulos Principes doctrina tuâ affectos. Omitto quòd doctissimus Cardinalis S. Petri ad Vincula sæpe-numero te domesticis suis adnumerare voluit. Quod Dominus Ioannes Varadiensis Episcopus multa te humanitate amplexus est. Sed Bessarionem benefactorem communem nostrum, atque Patronum haud quaquam præterire licet; quippe qui excellentiæ tuæ testimonium præbuit solemne, indignum profectò arbitratus, vt inter conterraneos tuos vitam obscuriùs ageres, qum Italiam omni studiorum genere florentissimam reperires. Princeps igitur ille dignissimus pasciscitur, vt vnà secum ad Italiam concedas, non tunc Legationis prouincia sibi tradita fuit per Alamanniam; collibitum est è vestigio, neque pactum hoc perenne futurum suspicaris, nisi comes tibi fierem, qui tunc, & anteà plerisque annis tuus fuerim discipulus. Sed confectis paullatim fermè rebus omnibus (proh, eius quoque rei memoriam lugubrem!) ad Sidera spiritum reddis, méque penitus orbatum reliquisses, nisi Princeps ille munificentiæ suæ manum porrexisset: tametsi statum tuum nactus essem. Quid igitur reliquum erat, nisi, vt orbitam viri clarissimi sectarer? cœptum fælix tuum pro viribus exsequerer? Duce itaque Patrono communi Romam profectus, &c.*

Sed, ne congerere plura pergam, superest adiiciam contigisse Peurbachij mortem VI. Eid. April. anni M.CCCC.LXI. & sunt quidem, qui illam ad annum insequentem referant; sed cùm Regiomontanus Bessarionem comitatus, obseruationes quasdam Romæ ante finem anni memorati peregerit, non fuit illa sanè hoc anno posterior. Neque id mouet, quod Reinholdus ait conscripsisse eum Theoricas iam senem, ac paullò ante obitum; cæteri quippe obiisse illum nec-dum quadragenarium dicunt, & consentiunt. Cumque non constet de alio, quam iam recitato natiuitatis tempore, dolendum est enim non totos expleuisse annos duodequadragiota; quippe cùm solum vixerit annos XXXVII. menseis X. & dies IX poterat nescire Reinholdus annum, quo ille natus esset, & senium ex morte, quæ est comes illius indiuidua, coniicere. Poterat non desiderare vireis admodum vegetas ad arripiendum id, quod ille destinarat, itineris; sed vtcumque hæc se habeat res, sepultus fuit Peurbachius in Cathedrali Viennensi Ecclesia, ac tumulo inscriptum (& vt nonnulli quidem aiunt, ex eius præscripto) hocce Epitaphium

Exstinctum dulces quid me defletis amici?
Fata vocant; Lachesis sic sua fila trahit.
Destituit terras animas, cœlumque reuisit:
Quæ semper coluit, liber & astra petit.

Quis Regiomontani, ob amissum tam bonum, tamque sui amantem Præceptorem, exstiterit luctus, ex iam recitatis intelligi potest, consolationi alicui fuit, quòd licuisset per tot iam annos consuetudine eius suauissima frui: quòd & consiliorum ipsius & capitũ doctrinæ omnium euadere participem; quòd suo in sinu morientem fouere, verbaque extrema ex eius ore excipere; quòd incumberet sibi aliquid exsequtionis in eius gratiam, inque animi grati testificationem mandandum; quòd, quem in illum Cardinalis optimus gesserat affectum, in se veluti transtulisset,

tulisset, & ad eum, quo iam erga se erat, adiunxisset; quod eo se loco haberi videret, vt pro omnium votis in Peutbachij locum sufficiendus destinaretur. Cæterùm delatam vltró Professionem, acceptam quidem habuit; sed ea nihilominùs lege, vt quandocumque Cardinalis in Italiam regrederetur, eum comitari licitum foret. Hinc cœpit ex eo penè tempore sese ad iter comparare; quoniam Cardinalis in dies discessurus spectabatur; non discessit tamen, nisi insequente autumno, vt proinde Regiomontanus, & Epitomen cœptam promouere potuerit, &, cætera inter Eclipsin totalem Lunæ obseruare, cuius medium contigit Viennæ die Iunij 33. hor. 1. min. 31. numerando à media nocte. Cœperat iam, cùm Bessarion discessit, ex habita partim cum ipso, partim cum aliquibus ex eius comitatu eruditis viris, consuetudine, rudi aliqua Græcæ linguæ notitia imbui; quare & ab ipsius studio in itinere non desistens, euicit, vt aliquid Græcè, & Mathematici præsertim argumenti legens, quid id rei foret vel coniectando assequi posset. Quamprimùm autem appulit Romam, præcipua fuit cura cognoscendi cùm alios professione eius linguæ commendatos, tum maximè Georgium Trapezuntium, qui specialem in Ptolemæo, commentatoréque ipsius Theone interpretando operam nauasset. Tam pertinax verò eius studium fuit, vt paucos intra menseis, eos quos habebat circa Ptolemæum scrupulos præcipuos sibi exemerit, & absolutam intereà Epitomen cœperit expolire. Non modò interim amicitiam cum literatis omnibus, & scientibus Græcè potissimùm, iniit; sed celebreis etiam quasque Bibliothecas versauit, & thesauros librorum ex Græcia aduectorum mis ranis, vehementiùs adhuc illorum perfectè intelligendorum desiderio marsit, vt contentarum in ipsis rerum effici posset particeps. Quod sit verò mirum, non desiit propterea obseruitate in cælo varia. Obseruationes quippe exstant, quas ab ineunte vsque Decembri, in exeuntem Martium M.CCCC.LXII. peregit, tùm circa reliquos Planetas, Martem, Saturnum, Venerem; tum circa Meridianas Solis altitudines; tum circa Lunæ loca, ac nominatim circa Eclipsin, quæ Luna Oriente iam decrescebat die Decembris XXVII. cuiusque finem cùm calculus exhiberet hora 1. min. 6. à Solis occasu, ipse ob seruauit contingere vna hora, ac duobus minutis maturiùs. Consimileis obseruationes peregit etiam Viterbii, cùm ibi per sequentem æstatem, autumnumque diuersaretur. Per eiusmodi verò tempora Græcos aliquot Codices tum comparauit, tum quos rariores non potuit, commendatò accepit, illosque aut ipse manu sua exscripsit, aut aliena manu sibi exscribi curauit. Ipse certè characteres vt citissimè, ita elegantissimè pingebat; ac superfuit diù Nouum Testamentum, quod ab vsque initio descriptum nitidissimè, solitus erat circumgestare.

Cùm interim vero Bessarion discessurus in Græciam ob Religionis negotia foret, optionem illi fecit, vt vel degere Romæ pergeret; vel, si præstolari suum reditum aut Ferrariæ, vbi Theodorus Gaza versabatur, aut Patauij (vbi esset ipsum sic commendaturus Academiæ, vt in illam aggregaretur) aut denique Venetiis (quà se regressurum sperabat) id ipsi foret integrum. Ille autem sic ista omnia, singulaque loca delegit, vt versatus primùm Ferrariæ & reliquo anno, & parte insequentis fuerit. Quem salutare illeic primùm voluit, Ioannes ille Blanchinus, quem audierat summoperè à Præceptore commendari. Erat ille iam admodum grandæuus, quare & cùm Regiomontanus sibi ipsi gratularetur, quòd bona sua forte videret adhuc superstitem, *Si quid mihi*, inquit, Blanchinus, *animam à decem iam annis in corpore continet, ipsa est, qua delector. Astronomia dulcedo.* Inuisit succedenter Gazam, abs quo plurima & de bonis Authoribus, & de proprietatibus Græcæ linguæ accepit. Vsus ad-hæc est familiarissimè eximio eius linguæ Professore Guatino. Hinc & quo tempore illeic degit, explanatissimum sibi fecit totum Ptolemæi contextum, quem contulit etiam cum ipsis Theonis commentariis, ac deprehendit obiter fuisse grauiter Trapezuntium multis in locis hallucinatum. Cœpit & habere valdè familiareis Græcos non modò Oratores, Historicos, Philosophos: sed Poëtas quoque Heroicos, Tragicos, Comicos, Lyricosque; adeò vt ipse quoque versus pereleganteis iam conderet. Ruente iam anno concessit Patauium, vbi sparsa iam magna de eo fama, qua ad Bessarionis commendationem accedente, tum fuit inter socios Academicos cooptatus, tum togatus, vt Academiam, vel Peurbachij imitatione, prælectionibus aliquot condecorare dignaretur. Fecit ipse lubens, ac ideò Alphraganum expositurus, eam orationem habuit, ex qua aliquid iam descripsimus, & in qua, vt prætereeam, quàm grata commemoratione omneis sibi notos per eam regionem Matheseos amanteis recensuerit, declarauit sanè, vt omneis Antiquos perspectos habuerit, operáque eorum omnia perlustrarit; & non modò quidem Latinè, sed iam etiam Græcè; idque, cùm superessent Arabici soli, quos propriâ linguâ non perlegisset, vt Alphraganum, & Albategnium, quos tamen, qua erant versione, illustrare aggressus foret; nimirùm Albategnio quoque breueis additiones apposuit. Versabatur adhuc Patauij, cùm Lunæ Eclipsin totalem illeic obseruauit, & medium quidem prima à media nocte horâ, diei Aprilis 2. ac anni ism M. CCCC. LXIV. Non longè autem pòst concessit Venetias, vbi Bessarionem exspectans occupatus intereà fuit in perficiendis illis suis, quos iam cœperat de Triangulorum doctrina libris. Succidit verò aliquot per Iunium perque Iulium dies, quos in refutanda Cardinalis Cusani memorata antè Quadratura impendit. Id præstitit verò variis veluti tētamentis; quibus ferè non titulū modò conclusionēq; Græcè adhibuit, sed etiā dies, quibus esset aliquid molitus, apposuit. Notādus verò præsertim

tim dies, quo facta appositio hæc, *Venetiis, die 26. Iunij, anno Christi 1464. nona die ab exitu Sũmi Pontificis de vrbe Romana, ituri cõtra Teucros; Deus bene vertat.* Adiùbtauit quoque per id tempus speciẽ Kalendarij, in quo præter coniunctiones, oppositionésque Luminarium, itémque Eclipseis ad annos 1475. 1498. 1513. & alia, apposuit ad calcem Tabulam xxx. annorum, quibus singulis adscripsit quo die Pascha posset & iuxta vsũ Ecclesiæ & iuxta decreta Patrũ celebrari. Id videlicet, quia non modò sibi, sed Bessarioni etiã, Iudæi aliqui obiectassent, quã turpe foret celebrare Christianos festum Paschatis alio tempore, quàm à Lege, cuius obseruantes videri vellent, præscriberetur.

Romam regressus, aliqua Octobri, Decembrique obseruauit, ac plusculũ illeic commoratus est, tum vt nancisci pretio pluteis rariores Codices posset, tum vt ex iis, quos non posset, pergeret plureis exscribere. Cogitabat videlicet, si semel rediisset in Germaniã, non parem sibi copiã obtinendi eos, quos maximè exoptaret, fore. Cogitabat & deinde per otium præcipuos quosdam interpretari, &, si quãdo etiã daretur, optimos quosque edere. Infensum interea per id tempus Trapezuntium habuit, quod Commentariorum Theonis interpretationem non satis probaret, imò & errores in ea grauissimos animaduerteret. Comparata iam satis numerosa Librorum suppellectile, & tædio nonnullo, ob diuturnam peregrinationem affectus (ac Bessarione præsertim variis legationibus continenter distracto) Viennam demum repetiit, vbi & est aliquandiù sua Mathematica professione functus. Cùm Hungaricus autem Rex Mathias Hunniades Coruinus illum inuitasset, & magnis quidẽ, præter annuam pensionem ducentorum aureorum Hungaricorum, præmiis, non tam hisce muneribus, pollicitationibúsque ad eum est pellectus, quàm famã, quòd Rex, nõ virtute modò belliea insignis: sed amore etiã literarũ commendatus, Græcos Codices in expugnatione Constantinopoleos, & Athenarum direptos, vatiéque per totam Turcatũ ditionẽ distractos, vndequaque coëmeret, ea iisque constitueret Nobilẽ Budæ Bibliothecã. Præterco, quàm magni apud illum fuerit Regiomontanus habitus; nam & eũ sibi penè assiduè assidere ad mẽsam iussit; & non semel testatus est debere ipsi se valetudinẽ restitutã Videlicet cùm aliquando periculosè laboraret, & Medici frustrà in humoribus morbi causã requirerẽt, animaduertens Regiomontanos merum esse cordis languorem, occasione capta ex Eclipsi, quæ nescio quid diri in illius vitam fuisset minitata, edixit, quasi ex Astrologia, cui ille primùm tribuebat, nihil aliud, quàm vitæ principio, cordi puta, exhilarando, souiibúsque rebus fouendo esse incumbendũ. Hcine reipsâ Rex & cõualuit, & Regiomontanũ cùm pretiosa veste, tũ muneribus aliis cumulauit. Qui maximè porrò dedit operam', vt in Hungariam accerseretur, idem Strigoniẽsis Archiepiscopus fuit, ad quẽ meminimus Gnomonẽ Geometricum à Peurbachio missum. Ipse proinde Regiomontanũ quoque & moltùm derinuit, & multis, magnisque muneribus auxit. Eximias huius Prælati laudes decantat ipse Regiomontanus in Epistola, qua nuncupat illi suas Directionum Tabulas ipsius hortatu contextas. Nempe ille quoque Astrologia Iudiciaria delectabatur; ad quã cùm nihil conducat magis, quam Directionum Tabulæ; quæ tamen tunc solæ exstabant Archidiaconi cuiusdã Patmensis, erant imperfectissimæ. Quoniam interim per ea tempora emersit occasio certãdi de Bohemiæ Regno, & Rex Hungarus tum Polonum, tum Saxonum Ducem (qui, æquè ac ipse à factionibus Bohemorũ diuersis inuitabãtur) anteuertit, regióque adeò illa tota in varias, magnásque turbas incidit: cogitauit Regiomõtanus sedem studiis fixam ponere, ac ideò se recipere Norimbergã quamprimum statuit. Veniã itaque discedendi à Rege impetratã, dicere etiam vale Archiepiscopo suo voluit; vnde & Strigonij eùm foret, ipsis Eidibus Martij anni M.CCCC.LXXI. situm Iouis in Virginis Constellatione obseruauit: ac inde digressus, Nurimbergam tandem circiter medium Veris peruenit: illeic quippe ad Eclipsin Lunæ, die Iunij secunda, attendit.

Quamobrem verò hanc Ciuitatem præ cæteris delegerit, multiplex ipsi causa fuit. Primũ quidẽ vicinia nataliũ. Deinde, quòd, cùm ea vrbs foret, quasi in Germaniæ meditullio, instituí ex ea quoquouersùm literatũ commerciũ per mercatores facilè posset. Ad-hæc, quòd in ea artifices forent maximè omniũ industrij; ac posset proinde per illos ea conficere orgaña quæ destinãrat animo, obseruandis cælestibus ad Astronomiæ instaurationem. Denique, quòd cùm agitaret edere tot præclatos libros, quorũ ingnem copiã parãrat, & lucubrationũ etiam suarum aliquas; ac arte Typographica iam inuẽnta, péque varia loca propagari incipiente, commodissimũ fore videretur, si Typographeion ipse sibi haberet, vt quandocumque, & quodcumque liberet, posset in lucẽ emittere: prouideret se nusquam aliàs apparare eiusmodi, ob peritiam artificom, cuiusmodi meote præconceperat, posse. Videlicet exeogitãrat artis perficiendæ rationem: quanquam initio statim non potuit rem ad praxim deducere, sed tali omnioò oportuit, quale optimum habebatur, Typographeio esse contentum. Cæterùm, cum illius fama eò vsque iam percrebuisset, non mouit eam sane ipsius præsentia, sed ita adauxit vt visus fuerit ciuibus Musas secum adducere, hoc est omnem ingenuæ literaturæ consummationẽ. Præ omnibus verò eum statim suspexit, mirificéque coluit vir eximius Bernardus VValtherus, qui vnus ex ciuium præcipuis, & florẽs ætate, opibúsque, ac bonarum artium, potissimùm vero Astronomiæ amore flagrans, vbi geminum illius consilium, institutúmque intellexit, recepit vltro in se impensas & ad conficiendũ organa Astronomica, & ad instruendũ Officinam Typographicã necessarias. Cõfici itaque inprimis curauit ex orichalco Regulas Astronomicas, altitudinibus tam Solis, quam Lunæ

cæterorúmque Siderum, sed Solis tamẽ præcipuè, obseruitandis comparatas. Deinde, quem Rectangulum, Radiumve Astronomicum vocãt, capiandis eorundẽ inter se Siderum distantiis. Tertiò, Armillare Astrolabiũ, Armillasve Alexãdrinas, qualibus fuerant & Ptolemæus, & ante eum Hipparchus, locis, motibúsque Siderum adnotandis, vsi. Postremò, alia quoque minora instrumẽta. vt Torquetum, cuiusmodi Regiomontanus ipse descripsit in vsum Archiepiscopi Strigoniẽsis; vt Ptolemæi Meteoroscopium, quale pridem Bessarioni exposuerat; & quædam alia curiosa potiùs, quàm ad quidpiam seriò, solidéque obseruandum vtilia. Fuere porrò Armillæ longè posteriùs elaboratæ: at reliqua fuere comparata ad vsum ab initio vsque anni insequentis. Fidem intereà fecit VValthero, quanta emendatione Tabulæ indigerẽt, cùm die Iulij 26. manè hor. 3. Mars fuit in eadem recta cum duobus Tauri Oculis linea: cùm per Tabulas & Planeta, & Stellæ in aliis lõgè locis forent. Quo etiam est factum, vt obseruationi hæc adscripserit, *Quare vide, ne nimium confidas inani calculo, & quasi somnio Alphonsino.* Et mox, *Videbis quanta sit discrepantia inter Alphonsum, & Celum: & sic faciliùs intelliges, quàm friuola sit illa Alphonsi compago.* Est & adnotatu, quod sequitur dignum. *Alphonsus etiam locis Stellarum Fixarum Ptolemæi plus equo addidit, in vno gradu, & 55. minutis. Nam ipse vsus est numeris Ptolemai, perinde quasi in principio annorum Christi fuerunt stabiliti. Tantus itaque error est superabundans*, &c.

Quod dixi autem de Organis initio anni insequentis, qui fuit M.CCCC LXXII. in vsum paratis, id suadet, quod exstãt obseruationes per Regulas factæ (ex quibus aliunde habetur supposuisse eum Sinum totum partium 100000) Meridianarum Solis altitudinum à mense Februario: & per Rectangulum, seu Radium ab vsque Ianuario Nempe ab Eidibus Ianuarij in finem Februarij, celebris Cometa apparuit: vtcumque non desint, qui illum referãt ad tertium pòst annũ Sed Ioannes scilicet Schonerus, qui obseruationes ex autographo edidit, refert eam speciatim, quæ peracta fuit die Ianuarij xx. ac hor. 10. à Meridie, memorati anni M.CCCC.LXXII. Error fortè ex eo natus, quòd qui exscripsere illam aliam Regiomontani descriptionem, ex duobus II. fecerint V. ac illa deinceps sic incœperit, *Idibus Ianuarijs anno Domini millesimo quadringentesimo, supra quintum, & septuagesimum, Visus est nobis*, &c. Vtcũque sit, obseruatione illa ad diem Ianuarij 10. relata, narrat Regiomontanus *se Cometam vidisse in recta linea cũ Quinta Bootis, & Prima informiũ iuxta Vrsam maiorẽ; distantiámque eius à Quinta Bootis, fuisse subtriplã intercapedinis inter stellas; idque, cum cauda porrigeretur ad sextum propè Leonis, citráque parum desineret, declinantẽ paulo sub prima informatarum ad Meridiem.* Quod subiicit autem *distantiam Cometæ à cauda Vrsæ maioris fuisse* 953. 190. *& à Prima earũ, quæ nõ sũt in forma*, 953. 210. Priores horum numerorũ sunt partes Trãsuersarij, siue Sinus primus: posteriores ipsius Radij, siue Baculi, seu Sinus secũdus: Integro Radio, seu Sinu toto supposito partiũ 1300. quatenus intelligi licet non modò ex Schoneto Radium describente, sed ex Regiomontano etiam ipso, in eo libro, quem deinceps conscripsit *De Cometæ magnitudine, longitudinéque, & de loco eius vero*, Problematibus sexdecim. Celebrem verò Cometam dixi, ob motum ipsius specialẽ, quem Regiomõtanus descripsit, sub medium adeò celerem, vt vno die cõfecerit magni circuli arcum graduum quadraginta. Sed rem totã præstat ex ipsius verbis intelligere in memorata Descriptione, quam tametsi longiusculam, quia tamen facilè non occurrit, ingratam fortè rem non faciam, si heic totam interiecero. Itaque pòst præmissum illum primæ apparitionis diem, *Visus est nobis*, inquit, *Cometa sub Libra, cum Stellis Virginis. Caput tardi erat motus, donec propinquum esset Spicæ Nunc incedebat per crura Bootis, versus eius sinistram, à qua discedendo, die vno naturali portionem circuli magni 40. grad. descripsit. Vbi, cùm esset in medio Cancri, maximè distabat ab Orbe Signorũ 77. gradibus; Et tunc inter duos polos Zodiaci, & Æquinoctialis ibat, vsque ad intermedia pedũ Cephei. Deinde per pectus Cassiopeæ, super Andromedæ ventrem. Post gradiendo per longitudinem Piscis Septentrionalis, vbi valdè remittebatur motus eius, propinquabat Zodiaco, transiens ipsum iuxta mediũ Arietis, donec cũ Stellis Ceti occasus Heliacus illum nobis occultauit, in vltimis diebus Februarij. Hoc motu suo proprio Circuli magni portionem descripsit, quo in Septentrionem, & cum hoc contra Signorum successionem ferebatur, à Libra in Arietem. In fine, & principio, tardè mouebatur; in medio verò apparitionis velocissimè, vno die ferè per quatuor Signa, à fine Virginis, in principiũ vsque Geminorũ. Et secundum naturã sibi adscribendã, motum cõtinuasse debebat, donec iterum reuersus in Librã apparuisset. Et forsan taliter motus fuit; quoniã in eius occasu magnæ adhuc erat quantitatis; tamen propter figuram eius ad Solẽ, & maximè in plagis Septentrionalibus, egrè in fine suæ apparitionis videri poterat, nisi Meridiẽ versus in diebus Aprilis, si motu suo regularitatem seruasset. Cauda verò eius minùs mobilis, cõtinuè respiciẽdo Stellas Geminorũ, eas circuibat, nunquam ab eis per totũ apparitionis tẽpus deuiãs. Ideóq; in prima emersione ad occidentem illã protendebat; quoniã illeic Stellæ Geminorum putabantur: in fine vero Cometa sub Ariete locatus propter Solis vicinitatẽ, nisi in occidẽte non apparuit, & Caudã quidẽ Orientẽ versus protensã, quia in hoc situ Stellæ Geminorum ponebantur. In medio verò apparitionis Caudam vertebat ad meridiem: illeic tunc erant Stellæ Geminorum: contingebátque tunc nocte eadem, vt statim post Solis occasum Cauda oriẽtem respiceret: appropinquante media noctis respexit meridiem: post medium noctis verò occidentem: ante Solis ortum indicabat locum Septentrionis. Hæc Caudæ diuersitas in situ ex motu diurno oriebatur, qui semper est ex consequentiis primi mobilis, ab oriente in occidentem. Motu autem proprio extremitas Caudæ, quamvis tardiùs,*

dius, quàm Caput Cometæ, semper tamen etiam ad occidentem contra Signorum successionem describens parallelum à principio Libræ, vsque ad medium Tauri mouebatur, vadens sub pedibus Vlulantis, per Vrsam maiorem, propinquando Perseo, per quem circa Pleïades, ad Caudam Arietis, ibat ferè in medio Tauri. Vnde patet tam Caput, quàm Caudam Cometæ versus Occidentem, & nunquam versus Orientem iuisse, non solùm motu diurno, sed etiam proprio. Thaddæus Hagecius edens Tractatũ de Cometa anni 1577 illhæc de hac Regiomontani obseruatione subjungit, cùm distantiam illius Cometæ à Terra quærit, *Qui Geometriæ & Arithmetica,* inquit, *rationes nouerunt, minimè dissentient eis quæ ex Ptolemæi traditionibus habentur: quibus in Almagesto demonstrauit, concauum orbis Lunæ 33. vicibus tantùm distare à centro Terræ, quantum est ab eodem centro ad Terræ superficiem. Semidiameter verò Terræ (vt colligi potest) continet ferè 913. milliaria Teutonica: & per ipsum (vt dicit Alphraganus 23. differentia) ratiocinamur distantias Stellarum à Tirra. Considerando itaque maximam diuersitatem aspectus capitis Cometæ à Spica Stella sibi vicina, quæ iuxta possibilitatem omnibus difformitatibus reductis, maior comprehendi non poterat, quam 6. graduum, Instrumentis congruis ad hoc ordinatis: ad quam aspectús diuersitatem necessario sequitur, corpus Cometæ a superficie Terræ distitisse in nonecupla distantia ad semidiametrum Terræ: quæ ad minus est octo millia & ducenta milliaria: ponebatúrque in superiori parte supremæ regionis aëris, & non in igne: supposita decupla quantitate commensurationis Elementorum: sicut Philosophus secundo de generatione determinauit.* Et consequenter inquirens quomodo inueniatur magnitudo Cometarum, hæc habet, *Quantitas vero Cometarum comprehenditur ex distantia illorum à Terra, & quantitate anguli sui pyramidis visualis. Nam vni gradui in circulo magno correspondent 16. milliaria de circumferentia Terræ. Cùm ergo distiterit Cometa à superficie Terræ tantum quantum est semidiameter Tirræ, & chordauerit eius corpus vnum gradum, erit diameter corporis ipsius 16. milliaria. Si verò in duplo distiterit, dupla erit quantitas eius; qualis est enim proportio totius Sinus (scilicet 60. ad distantiam Stellæ a Terra) talis est proportio chordæ ad perimetrum Stellæ. Chordam dico, quæ subtenditur portioni circuli magni in cælo, quam talis Stella chordat, & talis chorda est basis pyramidis visualis istius Stellæ. Multiplicetur ergo basis pyramidis visualis per distantiam Cometæ à Terra, & productum diuidatur per 60. ipse quotiens est quantitas diametri Cometæ: cuius demonstratio alteri loco competit. Distantia verò Cometæ à Terra comprehenditur ex diuersitate aspectus ipsius Cometæ vel alicuius eius partis ad aliquod Astrum sibi vicinum.* Ac demum magnitudinis Cometæ illius causas inuestigans hæc & subjungit, *Cum enim diameter capitis Cometæ vndecim minuta circuli magni chordaret: vt Instrumentis deprehendebatur: quorum minutorum chorda est vndecim minuta, & medium fere: illa ergo chorda, vt dictum est in prima parte, multiplicetur in distantiam Cometæ a Terra: id est octo millia, & 200. milliaria: & producentur 94. millia, & 300. quæ diuidantur per sinum totum, scilicet 3 millia, & 600. minuta, exibunt inde 16. milliaria: quæ est quantitas diametri capitis Cometæ: coma verò circunquaque egredientes de capite Cometæ chordabunt ferè 34. minuta. Fit ergo diameter earum 81. milliaria ferè * * Eusebius Ecclesiastica historia libro tertio. Et Cometes præterea exitialibus flammis ardere per totum visus est annum. Ex Iosepho: nulla impressio aërea potest ex naturalibus causis exhalationum, flammiuorarum sufficere materiam Cometæ spatio anni, sed veniunt Cometæ ex occultis causis naturæ, &c. In qua sententia est Messala Arabs, &c.* De peractis cæteris circa Altitudines Solis obseruationibus nihil addo aliud, quàm deduxisse Regiomontanum attolli Norimbergæ Polum gradibus 49. min. 24. & Declinationem Solis maximam esse graduum 23. min. 28. ac fuisse aliunde ratiocinatum maximam Vaporum altitudinem esse milliariorum Germanicorum duodecim.

De Instituto altero Typographeion attinente vt dicam, initium illius exercendi fecit à duobus alienis, duobúsque propriis Operibus. Aliena fuere *Theorica Noua* Præceptoris *Peurbachij* (nimirum id illi honoris, gratitudinis ergo habuit) & *Manilij Astronomica*. Propria fuere tum *Kalendarium Nouum*, cuius mentio facta iam est, & *quo* (inquit in Indice Librorum, quos editos voluit) *promuntur coniunctiones veræ atque oppositiones Luminarium itemque Eclipses eorundem figuratæ: Loca Luminarium vera quotidie: Horarum tam Æquinoctialium, quàm temporalium discrimina, duplici instrumento ad quasuis habitationes; ac alia plura scitu iucundissima:* tum *Ephemerides*, de quibus in eodem Indice sic habet, *Ephemerides, quas vulgò dicunt Almanach, ad triginta duos annos: Vbi quotidie intueberis veros motus omnium Planetarum, Capitisque Draconis Lunaris, vnà cum aspectibus Lunæ ad Solem, & Planetas, horis etiam aspectuum eorundem non friuolè adnotatis: neque Planetarum inter se aspectibus prætermissis. In frontibus paginarum posita sunt indicia latitudinum: Eclipses denique Luminariũ (si quæ futuræ sunt) locis suis effigurantur.* Quod quidem refero, ne sit, cur Cardanus obiiciat Regiomontanum immeritò inuentorem primum Ephemeridum reputari; quoniam ipse anni 1414. Ephemeridem viderit: Quippe, ne ipse quidem Regiomontanus sibi arrogat, sed potiùs, cùm dicit, *quas vulgo vocant Almanach*, supponit Ephemeridas sub alio nomine præextitisse. Esto aliquid fuerint, qui ob antiquiores non visas, ad illum primas retulerint; vt Petrus Ramus, qui idcircò huiusmodi Ephemeridas *nouum tum, & ignotum antea Matheseos fœtum esse* dixit. Quicquid interim sit de illa anni 1414 Ephemeride; exstat certè in Regia Bibliotheca MS. Codex, quem eximius Iacobus Puteanus, illius Custos, per communem nostrum Ismaëlem Bullialdum mecum communicauit, quo Ephemerides ab anno 1442. in annum 1472. inclusiuè continentur; nisi quòd aliqui anni inter desunt,

vti & interdesunt nonnunquā aut annis mēses aliqui, aut mensibus dies, aut diebus Planetæ; & non rarò aspectus, semper Eclipses, semper latitudinū indicia, & alia. Ex quo reputare pat est, non esse quidē Regiomontanum primum, qui Ephemeridas texuerit; sed esse tamen primum, qui illas concinnè ordinauerit; qui suos annis singulis characteres præmiserit; qui futuras quibúsque Eclipseis designauerit: qui tēpora retrogradationum cuiúsque Planetæ adnotauerit: qui ad initiū cuiúsque mensis literas præfixerit, indicāteis illi ne Septentrionales, an Meridionales: Ascēdentes, aut Descēdentes forēt: adde &, qui typis commiserit, ediderítque. Quod de Ephemeridibus porrò dico, dici idem obiter potest de cæteris, quæ idē Cardanus adscripsisse sibi ex alioꝝ laboribus Regiomōtanū obiectat, vt quòd Tabulæ directionū magna ex parte sint Ioānis de Blanchinis: quòd Epitome sit Mediolanensis cuiusdā, etiā antequā Peurbachius Monteregij Magister nasceretur: quòd Libri de Triangulis Sphæticis inuētio sit tota Hebræi Hispani. Sed de Ephemeridibus dicere vt pergā, illi duo & triginta anni desierūt in annū M.D.VI. adeò proinde, vt cùm cœperint ab anno M. CCCC. LXXV. videatur Regiomontanus absoluisse duntaxat eorū impressionē anno antecedēte LXXIV. Sic verò loquor, quòd præter iteratam Augustæ editionem postremorū XV. annorum, videre nisi paucos annos ex prima editione in Codice lacero apud eruditissimum, optimumque Hardyūm, mihi non contigerit. Taceri interim non debet, Regē Mathiā, cui opus dicatū, tanti id fecisse, vt donārit ipsum Authorē Hūgaricis aureis octingētis (vtcunque tamen sint, qui id de Tabulis dicant) ac fuisse opus ab omnibus tanto cum applausu exceptum, vt singula exēmplā aureis itidem Hungaricis duodecim venierint, idque, vt ille ait, *Germanis, Hungaris, Gallis, Britannis certatim coementibus*.

Memorata porrò quatuor Opera typis iam cōmissa, absolutáque erant, cùm Regiomontanus & typis expressit, & euulgauit Indicē Librorum, qui partim antiquū, maximéque ex Græcis, partim ex suis edendi sibi superessent. Quia verò is Index non passim occurrit; ac non decrūt, quantu opinor, quibus illū percurrere suaue sit, ideò adscribere hoc loco ipsū iuuat. Cùm eius tamē duæ sint partes, illud præmitti circa priorē debet, quòd Regiomontanus, tametsi ingenio iudicióque præcellenti foret; nunquam sibi tamen sic fideret, quin eruditorum iudicia, censuramque experiri vellet: vt constare potest, vel ex literis, quas ad M. Christianū Erfordiæ commorantē dedit. In iis enim, cæteraınter scripsit, *se editiones molientem vtilium scriptorum, hanc ob causam libentiùs migrasse Norimbergam, ne procul ab ipso abesset, quod maximè se ab eo adiuuari & iudicio ipsius, censuráque in multis materiis vti cuperet.* Itaque vt à parte, classeve priore, quæ antiquorū est Librorum incipiā, mentione facta Theoricarū Peurbachij, & Astronomicorū Manilij, quæ duo esse explicita ait, ita sequitur. *Cosmographia Ptolemæi, noua traductione; Nam vetula ista Iacobi Angeli Florētini, quæ vulgò habetur, vitiosa est; interprete ipso (bona venia dictum fuerit) neque lingua Græcæ satis neque Mathematica notitiam tenēte. Qua in re sūmis arbitris fidē haberi fas erit, Theodoro Gaza, clarissimo viro, ac Græcè, Latinéque doctissimo: & Paulo Florētino* (is est, cui elucubrationes aduersus Cusanum dicārat) *Græcarū quidē haud ignaro: in Mathematicis autē plurimū excellēti. Magna Cōpositio Ptolemæi, quā vulgò vocant Almagestum noua traductione. Euclidis elementa cum Anaphoricis Hypsiclis, editione Cāpani: conuulsis tamē plerisque mēdis, quæ proprio etiā indicabūtur cōmentariolo. Theonis Alexādrini clarissimi Mathematici Cōmentaria in Almagestū. Procli sufformationes Astronomicæ. Quadripartitum Ptolemæi, & centum fructus eiusdem, noua traductione. Iulius Firmicus, quantus reperitur. Leopoldus de Austria, & si qui alij Prædictores Astrologici illustratione digni videbuntur: nam Antonij quoque de Monsulmo, quamuis fragmenta, in vsum multiplicem exponentur. Archimedis Geometræ acutissimi opera de Sphæra, & Cylindro: de Circuli dimensione: De Conalibus, & Sphæralibus: De lineis Spiralibus: De Æquiponderantibus: De quadratura Parabolæ: De Arenæ numero: cum Commentariis Eutocij Ascalonitæ in tria Opera ex prædictis, scilicet de Sphæra, & Cylindro, de dimensione Circuli, de Æquiponderantibus. Traductio est Iacobi Cremonensis, sed non nusquam emendata. Perspectiua Vitellonis, opus ingens, ac nobile. Perspectiua Ptolemæi. Musica Ptolemæi cum expositione Porphyrij. Menelai Sphærica, noua editione. Theodosij Sphærica: item de Habitationibus; De diebus & noctibus, noua traductione. Apollonij Pergæi Conica. Item Sereni Cylindrica. Heronis inuenta Spiritalia: opus Mechanicum mira voluptate. Elementa Arithmetica Iordani. Data eiusdem Arithmetica. Quadripartitum numerorum: opus variis scatens argutiis. Problemata Mechanica Aristotelis. Hygini Astronomia, cum deformatione Imaginum cœlestium.* Additum fuit: *Facta præterea est arbor Rhetoricæ Tullianæ, speciosa imagine. Et fiet descriptio totius Habitabilis nota, quā vulgò appellant Mappam Mundi. Cæterum Germaniæ particularis Tabula: item Italiæ, Hispaniæ, Galliæ vniuersæ, Græciaque: Sed & suas cuique historias ex authoribus plurimis cursim colligere statutum est: quæ videlicet ad Monteis, quæ ad Maria, ad Lacus, Amnesque, ac alia particularia loca spectare videbuntur.*

Circa posteriorem, propriorúmve Librorum classem, præmissa pauimudo mentione Kalendarij Ephemeridúmque, quæ duo opera iam absoluta ait, ista continuò subsequuntur. *Commentaria magna in Cosmographiam Ptolemæi: vbi exponitur fabrica, vsúsque Meteoroscopij, quo Ptolemæus ipse vniuersos fermè numeros totius Operis sui eliciut) falsò enim quispiam crediderit tot longitudinum, latitudinúmque numeros per supernorum obseruationes innotuisse) præterea descriptio Sphæræ armillaris, vnà cum tota Habitabili in plano ita dilucidatur, vt plerique omnes discedere queant, quam nemo antehac Latinè intellexit, vitio traductoris obstante. Commentariolum singulare contra*

tradu

traductionem Iacobi Angeli Florentini, quod ad arbitros mittetur (Hos antè dixit Gazam, Paolúmqoe.) Theonis Alexandrini defensio in sex voluminibus, contra Georgium Trapezuntium; vbi planè quis deprehendet friuola eius esse commentaria in Almagestum, traductionémque ipsam operis Ptolemaici vitio non carere. Commentariolum, quo commonstrentur placita Campani ex editione Elementorum Geometricorum reycienda. De quinque corporibus æquilateris, quæ vulgò Regularia nuncupantur; quæ videlicet eorum locum impleant naturalem, & quæ non: contra Commētatorem Aristotelis Auerroem. Commentaria in libros Archimedis eos, qui Eutocij expositione carent. De Quadratura Circuli, contra Nicolaum Cusensem. De Directionibus, contra Archidiaconum Parmensem. De distinctione Domorū cæli, contra Campanum, & Ioannem Gazulum Ragusinū, cuius & alia de Horis temporalibus decreta ibidem retractantur. De motu Octauæ Sphæra, contra Thebit suósque sectatores. De instauratione Kalendarij Ecclesiæ. Breuiarium Almagesti. De Triangulis omnimodis, quinque volumina. Problemata Astronomica, ad Almagestum totum spectantia. De Cometæ magnitudine, remotionéque à Terra; De loco eius vero, &c. Problemata Geometrica omnimoda: opus fructuosa iucunditatis. Ludus Pānoniensis, quem aliàs vocare libuit Tabulas Directionum (scilicet Strigonium, cuius Præsuli Tabulas dicaoit, in Pannooia, Hungariave est) Tabula magna Primi mobilis, cum vsu multiplici, rationibúsque certis. Radij multorū generum, cū vsibus suis. De Ponderibus, & Aquæductibus, cum figurationibus instrumentorum ad eas res necessariorum. De speculis vstoriis, atque aliis multorum generum, vsúsque stupendi (Receperat in illa Patauij habita Oratione ea se confecturum, cuiusmodi Archimedea.) Sobjunctum fuit; In Officina fabrili ASTRARIVM (automatum nempe) in continuo tractatu est, opus planè pro miraculo spectādum. Fiunt & alia Instrumenta Astronomica, ad obseruationes cælestium: Itémque alia ad vsum vulgarem quotidianum, quorum nomina longum est recitare. Postremo omnium Artem illam mirificam literarum formatricem monimentis stabilibus mandare decretum est (Deus bone faueas.) Quare explicita, si non obdormierit Opifex, mors acerba non erit: cùm tantum munus posteris in hæreditatem reliquerit, quo ipsi se ab inopia librorum perpetuò poterunt vindicare. Quo extremo articulo satis iodicatur esse debuisse Regiomuntaoo mirabilem quandam rationem perficiendæ artis Typographicæ; quippe quæ tunc adhuc versaretur quasi in cunis, tanquam non ante annum M.CCCC.XL. Argentorati, Ioanne Mentelio authore, nata (vt qui est ex eius prosapia Medicus egregius Iacobus Meotelius demonstrat) & deinceps quidem Moguntiam, & aliò propagari cœpta; sed extremā tamen desiderans manum. Quud sanè dum sic refero, vt verisimilius quidem mihi est, nihil tamen gloriæ ipsius Regiomontani detractum vol[illegible], si verum sit forte, qund & ipsa eius rècitata verba videatur innuere, & Ramus illi tribuit, dum artis huius inuentionē referre ad ipsum videtur. Hæc nempe Rami verba sunt, Ex eadem gente Germanica Mathematico beneficio prodiit Typographia, quæ videtur in Peurbachij Tabulis ad Regiomontanum referri; inter cuius opera saltem tentata ars illa mirifica Literarum formatrix appellatur. Neque Chronologia repugnat; cùm primum Typographiæ exemplum Moguntiæ editū sit anno 1466. à Petro Gernesõ puero Ioannis Fustei, vt cōstat è Ciceronis officiis, quæ prima omnium librorum impressa sunt; Sed nempe Ramo non cóstitit neque de impressis ante eum annum libris, neque de anno, quo Norimbergau Regiomootanus aduecotauit.

Facta porrò iam ante aliquot annos Romæ cōmoratio, datáque illeic rarissimæ eruditionis specimina, magnú ea in vrbe Regiomōtano quæsierát nomē; at vbi fuere illúc exēpla memoratorū Operū, Ephemeridúmque cumprimis translata, eò celebritas illius euasit, vt de ipso Romam rursus accersendo omnes eruditi cogitauerint: & Sixtus etiam IV. Pontifex maximus ad eum scripserit, vt ad sese accederet: Decreuisse nimirùm se Kalendarij reformationem seriò aggredi; ac reperiri neminem, cuius operâ, & industriâ, æquè ac ipsius, posset adiutári. Factæ ipsi proinde ingentes pollicitationes; creatúsque interim fuit Episcopus Ratisponensis. Ita habet Paulus Iouius; verùm quia Ramus, idem referens, subiungit quî tum se haberet, quidque Norimbergæ admirabile Regiomōtanus aut moliretur (vidimus scilicet iam illi fuisse Officinā fabrilem, ac in ea Automatū in perpetuo motu) aut, vt artifices deinceps moliri auderēt, exsequique possent, occasionem faceret; eapropter ipsiusmet verbis id cōmemorare est operæ-pretiū. Is ergo, recēsito honore, quo Regiomontanus donatus, cùm fuit, absēs licet, designatus à Sixto Ratisponæ Episcopus, Norimberga, inquit, tū Regiomontano fruebatur; Mathematici inde & studij, & operis gloriā tantā adepta, vt Tarentū Archyta, Syracusæ Archimede, Bizantium Proclo, Alexandria Ctesibio non iustius quam Norimberga Regiomontano gloriari possit. Exstinctis enim Mathematicis Archita, Archimede, Proclo, Ctesibio, Mathesis Tarētina, Syracusana, Bizantia, Alexādrina exstincta est: at interea artificum Norimbergensium Regiomontani Mathematis eruditorū deliciæ est, Musca ferream ex artificis manu velut egressā conuiuas circumuolitare, tandémque velut defessā in domini manū reuerti. Aquilā ex vrbe aduentanti Imperatori longissimè obuiā, sublimi aere, procedere, atque aduentantē ad vrbis portā comitari. Desinamus itaque Archita Columba mirari, cùm Muscā, cùm Aquila Geometricis alis alatā Norimberga exhibeat. Ergo nobiles illi quondā in Græcia, atque Ægypto, hodie artifices nulli sunt: Regiomōtani Norimbergæ supersunt. Senatus enim, Populúsque Norimbergēsis operā dedit, vt perpetuos Regiomontanos haberet. Itaque VVernerus primum, deinde Schonori pater, & filius, Regiomōtani animam deinceps excitárunt. Prætereo quæ ille prosequitur fusiùs de singulari Ciuitatis in excolendis Mathematis, opificiísque prouidentia: subiicio hic solùm, quod alia occasione hunc in modum habet, Ecquid, si iam Norimbergam contrariis simul portis, alterâ summus vrbis Magistratus, alterâ redimitus Regiomontanus aduentare discerētur; vtro frequentiorē concursū credimus futurum.

 Verùm,

Verùm, vt ad factam à Pontifice summo inuitationem redeam; hæsit non parum Regiomontanus, ecquid capturus consilij foret. Nam splẽdor quidem Dignitatis oblatæ eximius videbatur; at cariores erant studiorum deliciæ, quas debita, & congrua Pastoralis officij sollicitudo esset auersura. Accedebat, quòd imperfectam relicturus esset editionem tot præclarorum voluminum, quæ tantoperè tamen erat cordi, & à qua abstrahi vix erat, cogitare vt posset. Succedebat, quòd non foret ampliùs Romæ habiturus optimum Patronum, Bessarionem Cardinalem, qui à tribus annis è Gallia redux (huc nempe Legatus occasione belli Turcici aduenerat) concesserat fatis Rauennæ. Verùm euicit denique tamen, vt iter Romã arriperet, exspectata cumprimis gloria præclari illius facinoris, ad quod præstandum in gratiã sacræ Religionis inuitabatur. In parte etiã consolationis erat, quod tametsi inuitus quoque, quas cœperat, obseruationes cogeretur abrũpere; superesset nihilominùs in vrbe eximius VValtherus, in quo neq; industria, neq; ardor illas continuãdi deesset. Vt breue ergo faciã, discessit denique memorato anno M.CCCC.LXXV. sub ipsũ finem mensis Iulij; siquidem postrema eius obseruatio circa altitudinẽ Meridianam Solis, fuit die eius mensis xxviij. & quæ VValtheri deinceps fuere, cœpere à die secũda Augusti. Ac fuit ille quidem Romæ non sine applausu exceptus; at non toto anno ibi superuixit. Incurrerat enim in vehemens odium filiorum Trapezuntij, quòd Parentis eorum circa Ptolemæum, Theonémque lapsus non dissimularet; quare & fama est fuisse eum veneno illorũ insidiis, artéque exstinctum. Memoratus tamen mox Iouius subreptum fato ait, grassante in Vrbe pestilentia; & Keplerus, dum idem scribit, reprehendit aliunde Camerarium, referentem illius mortem ad effecta cuiusdam Cometæ, qui anno sequente apparuerit. Vtcumque fuerit, proditum est, obiisse illũ pridie Nonas Iulias anni M.CCCC.LXXVI. Vixitque adeò solùm annis XL. ac solido præterea mense. Nemo proinde & non dolet immaturam ipsius mortem, & non miratur potuisse ab illo tótque & tanta opera tam breue intra tempus præstari. Sepultum eum fuisse in Pantheone aiunt, ac, cætera inter, condita habentur in illius laudem isthæc carmina Brunonis Seleri:

Inferior nullo doctrina laude priorum,
Doctus in Astrorum cognitione fui.
Itala me tellus, & me Germania nouit:
Pannonis & studium prædicat ora meum.
Duxit in has celebris primùm Peurbachius artes
Ingenium magna dexteritate meum.

Itémque ista Latomi:

Extimuit penitus nudatas Iupiter ædes,
Quũ decima in Sphæra cerneret esse suas.
Hoc homines, inquit, submouimus hactenus orbe:
Ah! propè nunc nostris prodimur in thalamis:
Et nemo his obstat conatibus? intulit Hermes,
Authorem Parca sed vetuere mori.
Heu, ait, heu miseros, qui sic vlciscimur hostẽ!
Vt cesset, Diuum protinus esse iube.

Vbi quod dicitur de Decima Sphæra eò alludit, quòd Regiomontanus debet aduersus Thebitium scribens, explicánsque Trepidationem, cuius causâ fuerat Nona Sphæra excogitata, esse ostendisse commodius superaddere adhuc vnam; vt restituto Sphæræ octauæ simplici motu versus ortum, Nona inæqualem illum redderet, Decima obliquitatem Eclipticæ variaret; adeò proinde, vt Mobili primo vlteriùs euecto, vndecim Sphærarum totalium Systema crearetur. Vnde, & quasi non decimam, sed vndecimam Sphæram induxisset (& numerum certè Sphærarum denarium vnâ auctiorem reddidit) factus locus est non hisce modò versibus, verùm illi etiam Elogio, quo de Regiomontano loquens Iouius, *Hunc*, inquit, *vnum admirabilis solertiæ, diuini ingenij, Astronomorum omnium, qui hactenus floruerunt, præstantissimum veneramur, qui vndecimam Sphæram totius cælestis Globi supremã; inclusásque diurna rotatione rapientem, certissima supputatione sibi, & posteris inuenerit; hac ipsa edepol gloriosa sapiẽtiæ palma Thalete, Eudoxo, Callipo, Ptolemæóque ipso tantæ scientiæ conditore, ac Alfragano nobilior.*

Renunciata porrò Norimbergæ Regiomontani morte, publicus penè luctus fuit; neque sanè immeritò. Ille enim in inclyta ciuitate (vt vel ex Ramo paulò antè citato intelligitur) habitus fuit veluti Parens, à quo bonæ artes ita propagari cœperunt, vt ex eo vsque tempore nusquam magis floruerint. Id verò testatus est etiam Melanchthon, cùm occasione Alphragani, & Albategnij, quos edi vnà cum Oratione à Regiomontano Patauij habita, Ioannes Schonerus, iam tum Matheseω publico stipendio Norimbergæ profitens procurârat, *Multa verò*, inquit, Senatum eiusce vrbis alloquens, *huius generis beneficia Reipublicæ vestræ debemus. Nam, cùm inde vsque à Ioanne Regiomontano, vrbs vestra velut domicilium fuerit huius Philosophiæ, magna fuerunt harum artium apud vos studia; multa egregia monumenta apud vos edita sunt.* Quoniam verò requiri potest, quò euaserint tot præclaræ elucubrationes, quæ in recitato Indice, Catalogóve continebantur; audiendus est memoratus Schonerus, cùm eidem Senatui dicans Libros quinque de Triãgulis, postquàm ita præfatus est, *Vtinã ita Deo visum fuisset, vt qua occasione nunc ego sum vsus ad celebrãdum Rempub. vestrã, dũ quod vobis ex optimis ferè pois doctissimi hominis Ioan. de Regiomonte dedicandũ putaui, ea Author ipse in vestra florẽtissima vrbe excudẽdo, cum hoc, tũ alia plurima ad illius immortalẽ gloriam vti potuisset? Nimirũ, &c.* subdit. *Optandũ certè, vt quia Regiomontanũ ab Officina, vnde tot egregia opera emitterẽtur, quæ Indice præmisso indicaueras, in Italiam retraxerat vocatio (honestissima ea quidẽ, sed cuì obsequutus reuerteretur nunquam) ab eo relicta monumenta cùm ipsius, tum aliorum, Veterum potissimùm laborũ, conseruarentur. Sed hæc ipsa quædã ita vastauit calamitas, vt ex tanta, tamque splendida copia, qualem Indices ostendunt, perpaucula reliquiæ ad nos peruenerint.* Et mox,

mox, circa ipſum de Triangulis opus; *Hunc autem Librum, cui de Triangulis omnimodis ipſe Author titulum indidit, clariſſimus ordinis veſtri vir Bilibaldus Pircamerus, illo tempore, quo tam ſpecioſa ſupellex Regiomontani parùm diligenter conſeruabatur, cùm, vt ſæpè dicere audiuimus, magnâ pecuniâ cõparaſſet, non tam ſibi quàm ſtudioſis diſciplinarum Mathematicarum: Hunc igitur, &c.* Commendandus verò interim Schonerus, quod magno ſtudio taleis reliquias perire paſſus non fuerit.

Nam præter hoc quidem de Triangulis Opus, edidit etiam quæ tum Peurbachij, tum Regiomõtani de Sinubus, Chordíſque extabant; conqueſtus fuiſſe aliquos, qui Regiomõtani labores, nomine illius ſuppreſſo, ſibi adſcriberent. Rationes quoque, ob quas Regiomontanus reiecerat Modũ erigendorum Thematum, ſeu cõſtituendarum Domorum cæleſtium à Campano excogitatum, retentúmque à Gazulo; nouum autem inuexerat, qui deinceps & Rationalis, & Regiomõtani eſt dictus (is videlicet, quo poſitionũ circuli per communeis Horizõtis, Meridianique interſectiones ducti, Æquatorem ſecãt in parteis æqualeis.) Genethliacum item opus, ſed amplificatum ex ipſius Schoneri, aliorũque obſeruationibus. Deſcriptiones præterea variorum Inſtrumẽtorum, vt Torqueti, Armillarũ, Aſtrolabij, Regulæ magnæ Ptolemaïcæ, Baculi, Radiive Aſtronomici, quibus & ipſe explicandis incubuit Obſeruationes inſuper tam Regiomõtani, quam VValtheri, quarum *Theſaurum*, inquit, *ſanctiſſimè reconditum, in capſula quadã inuenimus.* Dialogum adhæc, & Demonſtrationem aduerſus Cuſani Quadraturam, & nonnulla alia. Quibus addendæ ſanè videntur Demõſtrationes Geometricæ Problematum omnium, quibus Regiomontanus declarauit vſum magnæ Tabulæ primi Mobilis, quáſque deinceps Ioannis filius Andreas Schonerus, teſtatus illas à Parente ſibi relictas, edidit. Tabula porrò ipſa primi Mobilis, vna cum Problematibus proſtabat iam tum, vna cum Tabulis Eclipſium Peurbachij, vti & Diſputatio aduerſus Theoricas Cremonenſis. Proſtabant & ipſæ Directionum Tabulæ, quarum editionem Regiomontanus permiſerat Strigonienſi Archiepiſcopo hiſce vltimis Nuncupationis verbis, *Eas itaque primitias operum meorum ſuſcipere digneris, quas vbi pro acumine ingenij tui probaueris, in publicum prodire iubeto.*

Prætereo autem & quoſdam alios opera aliqua edidiſſe; vt Ioannem Driandrum Epiſtolam de cõpoſitione Meteoroſcopij, cuius operâ voluit Ptolemæum tot locorum ſingulariũ longitudines, & latitudines deſignaſſe. Fuit autem Epiſtola ad Beſſarionẽ per id tempus ſcripta, quo aduerſus Trapezuntium ſcribebat; nam *curſim*, inquit, *quaſi per ſpeciẽ exempli, ſtructuram hãc commoniſcor; quod & vigiliæ meæ perpetuæ, quibus commẽtaria Trapezuntij excribrare ſoleo, & hortantur, & vehementer inſtigant.* Quod deinde verò breuitatem itetũ excuſans, ait, *ad me rapit fortuna mea fluctuabunda, cuius profectò ludibria propediem explodenda, niſi negetur mihi reditus, excuſſam, ac prorſus peſſumdabo:* neſcio id-ne ex Pãnonia, an potiùs ex Italia, quã primùm vice ibi fuit, ac dum interea Beſſario variis Legationibus fungeretur. Vtcumque ſit, hoc certè tædium occaſione ipſius Beſſarionis non fuit; Ecce ſcilicet concluſionem, *Iam ſatisfeciſſe Venerationi tuæ videor quàm paucis; quamuis etiam illis ingenium tuum perſpicax nõ eguerit. Verũ tamen ne tardiuſculus ad iuſſa tua viderer, ac obſeruantia, imò veriùs tua erga me beneuolentia contemptor, aut neglector dici poſſem, hoc breue monumentum literis mandare decreui, & eò libentius, quo rem tibi gratã futuram arbitratus ſum. Si autem, quod haud ſuſpicor, cæteros huius organi vſus per te ipſum reperire non confidas, ſed ex me ſummoperè cupias, non pigebit ampliori membrana calamum applicare.* Cætera vt prætercam, Ioachimus Camerarius editurus Grecè Theonis in Ptolemæum commentarios à Regiomõtano relictos (editus fuerat iam Ptolemæus, & ex eo quidem Codice, quem teſtatus Beſſarion fuerat ſe pluris facere, quàm prouinciam) dicans verò ipſos Norimbergenſi Senatui, *Si quid*, inquit, *votis efficeretur, optârim, vt hoc licuiſſet emittere, qui ad vos quondã attulit, admirabili ingenio, & doctrina prædito Ioanni Regiomontano, qui, cùm in Italiam iterum profectus diem ſuum obiiſſet, heu mihi, quanta morte ſua vir optimus commoda, promiſſa iam, & oſtenſa abſtraxit à ciuibus ſuis! Sed queri deſinamus. Quamuis enim multa, & præcipua alia opera ſcriptorum; cum ipſius, tum priorum iſta calamitas interceperit; tamen hic liber relictus, atque conſeruatus, maximam afferre in magnis damnis conſolationem debebit.*

Ne VValteri oblitus videar; reputare ſanè par eſt, quemadmodùm ille precipuus Regiomontani amicus fuit; ſic fuiſſe ipſius dolorem præcipuum. Dici verò non poteſt quanta commendatione dignus ſit, qui vt animatus à Regiomontano ad cæleſtium rerum curam fuerat; ita deinceps perſeuerãrit. Diximus iam cœpiſſe illum à diſceſſu vſque Regiomontani, Obſeruationes peragere; non deſtitit porrò à ſimilibus per totos, quibus ſuperuixit, annos peragendis. Quo ardore autem cæleſtia ſpectaret, vel illud poteſt arguere, quòd, cùm anno mortem Regiomõtani inſequuto, ac die Septembris quinta manè, attendiſſet Martem, & Saturnum adeò vicinos, vt ſpectato vtriuſque curſu, futuri eſſent interdiu corpore cõiuncti, rei deſcriptioni iſthæc verba ſubjunxerit; *O quanto affectu eorũ vidiſſem conuentũ! quia veriſimili coniectura vnus eclipſabat alterum: rariſſimus autẽ euentus ille.* Cùm eius porrò obſeruationes circa Meridianas Solis altitudines cœperint, vt iã antè eſt dictũ, à die 2. Auguſti anni M.CCCC.LXXV. & circa aliorum Planetarũ loca, & diſtantias, ac aliquot etiã Eclipſeis, à 1. inſequentis Septembris; deſierunt poſtmodùm vtræque anno M D.IV. iſtæ quidem die Maij XXX. illæ verò die Iunij tertia. Quo præcisè tempore natus, mortuuſve is fuerit, proditũ à quoquam non commemini; dignus omninò vir, qui inter merẽtiſſimos de Aſtronomia numeretur. Illius certe obſeruatis nõ Copernicus modò vſus, verùm maximè etiam Tycho, qui illum proptereà cõmendatione perpetua afficiens, appellat

appellat *eximium; omni laude dignissimũ*; itémque, *virũ laude imprimis, memoriaque perpetua dignum*. Vt perspectũ verò euadat, qua & diligentia, & fide, obseruationes consignarit; solitus ecce fuit vnicuique, aut maximæ parti Solarium, censurá apponere aliquibus huiuscemodi verbis; *Dubia, certa; certissima, præcertissima; clara; clarissima, præclarissima; diligens; diligentissima; mediocris, non omnino certa; non certissima, sed sufficiens; radij dubij; radij fortes; cælum serenissimũ; exactè, confide, fundate in hãc; optima obseruatio, cui si cætera correspondeant, certa omnes iudicẽtur, &c.* Quo proinde est effectũ, vt Tycho Solis motũ restituturus, & deligere, & cum suis conferre eas ex VValthero obseruationes potuerit, quæ optimæ notæ, ac indubiæ forent. De cæteris, id esse dignũ consideratione videtur, quòd aggressus loca Fixarum restituere, ac Venerẽ præferens Lunæ, vti & postmodùm Tycho prætulit, adnotauit ad diẽ Martij vij. anni M.CCCC.LXXXIX. illum Refractionis effectũ, quem deinceps Tycho non modò obseruauit, sed etiá definiit, *Est notandum*, inquit, *quòd circa Horizontem Astra apparent propter radios fractos super Horizontem, cùm secundùm veritatem sunt sub eo; quod instrumento Armillarum sensibiliter sæpius mihi apparuit*, &c. Quem totum locum Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis commentario quasi quodam illustrauit.

Quî verò factũ existimemus, vt, cùm Copernicus ex serie huiusmodi obseruationum mutuatus fuerit illas treis, quas ad restituendũ Mercurij motum, cùm propriæ deficerent, vsurpauit (primam quidem anni M.CCCC.XCI. ac diei IX. Septembris; secundá verò, & tertiá anni M.D.IV. illam IX. Ianuarij, hác XVIIJ Martij) primam VValthero tribuerit, secũdam & tertiá Schonero? An id fortè, quia Schonerus, cùm posteriorum tempore foret Iuuenis, & Norimbergæ, priusquàm publicè illeic doceret, moraretur, VValtherũ, quem alicubi venerabilẽ Senem dicit, adjutare potuerit, aut solus etiá aliquando eius instrumẽta vsurpare, ac testari fuisse se in iis peragendis aut adjutorem, aut etiam actoré præcipuum? Hac certè ratione duas posteriores & penes se habere, & cum Copernico cõmunicare potuit, antequàm priorẽ, cæteráſque in capsula memorata nancisceretur, cúmque eodẽ cõmunicaret; vt proinde Copernicus credere facilè potuerit, illas Schoneri, hanc VValtheri esse. Ne in hoc tamen hæreá; repeto solùm Iuuenem (annorũ quippe XXVIJ.) fuisse Schonerũ eo tempore, quo obseruationes posteriores peractæ; videlicet cùm perhibeatur natus Carolostadij anno M.CCCC.LXXVII. ac die Ianuarij XVJ. (annis putá IV. à nato iam Copernico, & anni dimidio ab obitu Regiomontani) & memorabile sit, quia fuit deinceps mortuus anno M.D.XLVII. ac die itidem XVJ. Ianuarij, complesse cum præcisè annum LXX. vt Plato complesse exquisitè dicitur annum LXXXI. Repeto, inquam, ac tantò libentiùs eius mentionem heic facio, quantò fuit & ipse de Astronomia bene meritus; & visus dignus fuit Rhetico, ad quem illam primam de sua apud Copernicum mora, ipsiúsque doctrina Narrationem dirigeret; cùm & ex deductis manifestum sit, deberi illi maximè, quæ Regiomontani exstant monumenta.

Hactenus tibi, mi CAPELLANE, fecisse satis videor, enarrans, quantum fuit nosse datum, cuiusmodi viri Peurbachius, illiúsque discipulus Regiomontanus exstiterint. Quòd si prætereà fortè Elogiũ vtriusque conjunctim deposcas, referre quidẽ possem totũ Epigrámma, quod memoratus Ioachimus contexuit, εἰς τοὺς ἐξοχωτάτους μαθηματικούς, Ἰωάννην Ῥηγιομοντάνον, καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ Γεώργιον Πουρβάχιον, *In eminẽtissimos Mathematicos, Ioannẽ Regiomõtanum, & Georgium Peurbachiũ eius Præceptorem*, nominibus iisdem hoc disticho expressis,

Τὸν Βασιλέως ἀπ᾽ ὄρους, Φράγκων γένος, ἄνδρ᾽ Ἰωάννην,
Τοῦτο κατηγορέω τῷδε Πουρβάχιον,
Francus Ioannes, à Regio monte vocatus,
Ipsius & doctor nomine Peurbachius.

Possem, quod habet Tycho Brahe in ea Præfatione ad Rudolphũ Imperatorem, quam in Appendice ad eius vitá retulimus, dũ Regiomontani citatutus verba aduersus eos, qui nũ in cælo sed in tuguriis, inque scripturis, exercẽt Astronomiá; *Quòd vero*, inquit, *Eximius ille Regiomontanus in illustri Imperatoria tua Maiestatis Academia Viennensi, quæ excellentissimos sẽper fouit Mathematicos, Astronomus imprimis celebris, & Magni illius Peurbachij ibidẽ discipulus, ante centũ viginti sex circiter annos, de Canonica Fixarũ descriptione à Ptolemæo successiuè, inde ab Hipparcho tradita grauissimè eloquitur: esse videlicet*, &c. Possem & alia: sed abũdè erit heic attexere, quod Daniel Santbechius de vtroque habet in iterata editione librorũ de Triangulis, ante centum proximè annos, *Factũ*, inquit, *videmus, vt cùm scientia de Motibus corporum cœlestiũ multis sæculis, sine omni ferè recordatione sui, altissimè sepulta iacuisset; eadẽ iterum paulo ante nostra tẽpora in pristinam integritatẽ restituta, summo cum splẽdore effloruerit. Hos sanè præstantissimos viros, ad illustrandã pulcherrimarum rerũ scientiã singulari beneficio Dei excitatos esse, res ipsa manifestissimè loquitur. Cùm enim omniũ fermè Veterum monumenta horribili barbarie inuoluta, corruptáque iacerent; hi nostri Artifices certatim neruos omneis intenderunt, vt obscurissimas difficillimásque Ptolemæi demõstrationes rectas, veraque interpretatione euidentissimè explicatas discentibus ante oculos constituerent. Itaque, vt ipsa scientia deinceps incorruptè ad posteritatem trãsmitti posset, cum nouis obseruationibus, sublatis, quæ tẽporis diuturnitate irrepsissent, erratis, exploratos corporum cœlestiũ motus in integrum restituissent, eosdẽ accurato calculo subductos, in Tabulas expeditas summa cũ dexteritate, ac vtilitate omnium digesserũt; tot insuper monumenta suarũ elucubrationũ elaborata exquisitissimè studiosis reliquerunt, vt ipsi demum soli totã ferè Mathematũ scientiam ex primis fundamẽtis exstruxisse videantur. Quapropter horũ Artificũ memoriã studiosos omneis grata commemoratione celebrare (quod ipsi immensis laboribus inexplicabileis fere difficultates sustulerint, ac nobis sua scripta sincerè communicárint, quibus summa cum voluptate nunc otiosis quasi frui licent, atque illa deinceps, tanquam publicum patrimonium ad sequuturam posteritatem transmittere) decet.* Sed heic denique modus esto.

FINIS.

AD

AD VIRVM ILLVSTREM

FRANCISCVM BOCHART

REGI CHRISTIANISSIMO

A SANCTIORIBVS CONSILIIS,

AC SVPREMVM

IN LVGDVNENSI PROVINCIA

PRÆSIDEM,

IN SESTERTIORVM ABACVM PETRI GASSENDI *PRÆFATIO.*

HAVD grauatè, vt ſpero, accipies, VIRORVM OPTIME, hunc qualemcumque Seſtertiorum Monetâ noſtrâ expreſſorum Abacum, quandoquidem ſæpè ſæpiùs literis tuis humaniſſimis requiſiiſti ex me, (conſcius præſertim cùm fores edendarum vnum in corpus mearum aliquot lucubrationum) an-non ipſum iteratò imprimendum darem. Tantulum quidem Opuſculum dicare Tibi nunquam cogitaſſem, nec ducere tanti potuiſſem, vt inclyto tuo nomine in ipſa fronte decoraretur; quoniam nihil aliud mihi viſum eſt, dum partem Appendicis ad Animaduerſiones noſtras in Decimum Diogenis Laërtij librum feci, quàm ob immutatas aliquot voces, valorem quem conſcripſeram peruertentes monendo, depoſcentium rogantiúmque quibuſdam Amicorum vt inſinuarem quibus ex principiis Abacum deduxiſſem, gratificari. Scilicet meos tantùm in vſus confeceram, ad exprimendum Monetâ noſtrâ quo valore fuerint, quæ Romani pridem taxârunt Seſtertiis, vtpote quoties legenti Auctores aliquid occurrit huius generis, ſit mihi quò id referam in promptu. Cùm verò nihil abs me

Tibi

Tibi negari queat, ipſummet Typis ecce reſtituo; ſentio me enim nimiùm amari abs Te, quin ſi quo modo poſſim, ſingularem vt obſeruantiam, ſic gratitudinem non teſter; quippe ex quo primùm Lvillerivs noſter ὁ μακαρίτης exoptârit vt vna domus, idem victus, íſque communis, etiam peregrinationes forent communes, & tot támque dulceis contereremus annos, de Rebus diuinis, de Rebus humanis apud tuum Germanum Marcvm Pariſienſis Eccleſiæ Canonicum, verâ ſinceráque pietate nemini Mortalium, quos norim ſecundum, philoſophando; eâ fuiſti in me propenſione, vt nihil potuerim humanius, beneuolentiúſque experiri: ſiquidem non ſtetit per Te quin fortunas ampliârim meas; ſic me nempe amaſti, quin per Te etiam non ſteterit, vt vſus ſim Tuis. Quæſo igitur vt pro illa ſingulari humanitate, quâ beaſti me hactenus, iſtud quidquid eſt boni conſulas, & tanquam profectum à Viro, qui totus tuus ſit, habere ſuſtineas.

SESTERTIORVM MONETA GALLICA EXPRESSORVM ABACVS.

PRINCIPIO vnde Abacum deduxerim, abundè satis in vita Peireskij, & libro quidem secnndo descripsi Illcic scilicet declaraui, vt ad comparandum eum valore nostræ, valorem monetæ Romanæ antiquæ, & quæ fuit præsertim in vsu primotum Imperatorum remporibus, tentauerim priùs Romana pondera cum nostratibus comparare. Siquidem, quia nôtam Denarium Romanum, numum esse argenteum, qui sub primis Cæsaribus partem vnciæ octauam, quam Drachmam vocant, penderet; ideò animo præconcepi, si semel nossem proportionem, quâ se vncia illa ad nostrarem haberet, perspectum fore, quota pars nostræ vnciæ parti illi octauæ, sen Denarij ponderi responderet: & taxato apud nos argenti valore solidis, denariisque Turoneis dictis, fore promptum exprimere, quotnam solidis, denariisque Turoneis denarius Romanus valeret. Eamobrem ergo cùm Peireskius obtinuisset paullò ante obitum, mudulum exquisitum Congij, qui decem libras Romanas pendens, & à Vespasiano consecratus in Capitolio, superstes est adhuc, & adseruatur Romæ in Farnesianis ædibus (taceri autem non debet obtentum fuisse modulum, intercedente optimo, & ob virtutem heroïcam supra dignitatem spectarissimo Ludouico Alphonso Plesseo Richelio Cardinali Lugdunensi, qui tum Romæ agens, ædesque illas incolens, depromi Congium ex intimis penetralibus procurauit) ideò aquam putealem, cuius continendæ is Congius fuit capax, summo scilicet collo tenus, ad Parisinum pondus exegi, deprehendique eam pendere vncias centum vndecim, cum dodrante vnciæ. Cùm verò ipsa eadem aqua penderet Romanas vncias centum, ac viginti (totidem enim apud Romanos decem libris, quæ duodenùm erant vnciatum, continebantur) difficile non fuit deducere exinde, diuisâ Parisinâ vnciâ, sicut fieri solet, in grana 576. contineri parium granorum in vncia Romana 536. Et quia Denarius Romanus fuit octaua pars vnciæ; difficile quoque intellectu non fuit, pendere Denariũ Romanũ grana Parisini pōderis 67. Denique verò quod ex recente Edicto, anni putà M.DC.XXXVI. argēti vncia taxata fuit solidis Turonicis 64. (ac spectato quidem præsertim communissimo, & quasi notæ præcipuæ nummo, qui, vt priùs fuit, ita etiam num Scutati Quadrans appellitatur; is quippe pendens scrupulis, seu, vt Numarij vulgò loquuntur, denariis 7. cum 12. granis, hoc est, vniuersè granis 180. taxatur solidis viginti; ac perspicuum est, vt se habent 180. grana ad 20. solidos, ita se habere grana 576. ad solidos 64.) difficile non fuit inferre Denarium Romanum valere septem solidis, ac denariolis Turonicis quinque cum triente vnius Turonici denarij. Suppono autem vnciam Parisinam, partem scilicet Zygostaticæ, seu vulgaris libræ sextam-decimam, eandem esse cum vncia, seu parte octaua eius libræ, quam Marcam appellant, & quâ toto Regno Monetarij, aurificésque vulgò vtuntur. Suppono & hunc modum explorandi valorem Romani Denarij videri vt simplicissimum, sic minimè omnium fallaciæ obnoxium. Nam quòd Budæus quidem, optimè alioquin, vt aliis de rebus, sic de hac quoque meritus, non aliâ ratione explorauerit, quàm appendendo aliquot, quos habuit denarios, videri potest non omnino ad id, quod res est, collineasse; vt putà quòd tales Denarij (etiam integri inter illos visi) pari potuerint intertrimentum, detrimentúmve ponderis; resque vel ex eo intelligi potest, quod deduxit libram Romanam posse semunciâ additâ æquiparari libræ Marcæ, Parisinisve vnciis octo: quo casu aqua illius Congij pendere debuisset non vncias proximè 112. sed proximè solùm 77. quod immane discrimen est, maiúsque, quàm vt vllo modo excusari posse videatur. Suppono ad hæc me vsurpasse Denarium, cuius pondus esset in vsu sub ipsis primis Cæsaribus, ob memoratum Congium, de cuius pondere per ea tempora dubitare non licet; cùm & aliunde habitâ semel comparatione ponderum, facile sit determinatu, quo valore foret Denarius dum penderet partem vnciæ septimam, vt sub Republica recentiore; dum vnciæ sextantem vt sub antiquiore; dum trientem, vt sub postremis Regibus, &c. ac pari ratione cùm cœpit deinceps pondere infra drachmam deminui. Suppono postremò comparasse me

Denarij valorem cum eo valore monetæ, qui iam nobis in vsu est; tum quia nostris temporibus res agitur nostra, quam nos ignorare cum primis non decet; tum quia vbi in posterum argenti vncia apud nos pluribus taxabitur, quàm nunc taxetur, solidis; (neque enim, vt res humanæ sunt, ac vt nos docet experientia præteritorum temporum, sperare licet valdè diuturnam huius taxationis constantiam) perfacile semper erit definire, quanti Romanus Denarius æstimandus sit, pondere perspecto, quo apud nos pendit. Quemadmodum etiam perfacile est definire, quanti æstimandus fuerit prætergressis temporibus, perspecto eodem pondere, cognitáque taxatione argenti.

Iam quia Romæ, præter Denarium, alij quidam numi argentei, qui essent illius partes, cudebantur, vt putà Quinarius (seu à signo victoriæ Victoriatus dictus) pars dimidia; Sestertius quarta; Libella (assi vni æquivalens) decima; Sembella vigesima; Teruncius, quadragesima: constátque adeò Quinarium valuisse tribus solidis, cum denariis octo, ac vnius besse; Sestertium vno solido, cum denariis decem, ac triente; Libellam nouem proximè denariis; Sembellam quatuor, cum semisse proximè; Teruncium duobus; cum proximè quadrante; in promptu est agnoscere quis speciatim fuerit Sestertij valor, quem vides veluti substratum, factúmque initium Abaci; tanquam quo semel habito, cætera omnia simplici additionis progressu habeantur. Notum porrò est, quemadmodum Græci dicebant *τρίτον ἡμιδραχμον*, vt *duas cum semisse drachmas* designarent; ita Romanis fuisse Sestertium, quasi semistertium vocatum, quòd assibus duobus, cum semisse tertij valeret; quarta vtpote pars Denarij, qui valebat assibus decem, hoc est, decem libris, siue pondo æris. Qua de causa notum est quoque, vt Nota, signúmve Denarij fuit X. & Quinarij V. ita Sestertij fuisse I I S. hoc est duo, ac semissem (vtcumque libri vulgò habeant H S) vel cuius notæ loco, scribunt aliqui L L S. Prætereo autem Asseis illos fuisse initio reuerà libraleis, hoc est singulos duodenûm vnciarum (vnde & meritò Æs graue vocatum) deinceps autem bello Punico primo, cùm Respublica impensis non sufficeret, fuisse ex libra æris factos asseis sex; singulos nempe duûm vnciarum, seu sextantis libræ (vnde & fuere Sextantarij dicti) posteà Annibale vrgente fuisse quoque vncialeis factos (quo etiam tempore Denarium senis denis assibus, Quinarium octonis, Sestertium quaternis, permutari placuit) & mox lege Papyria etiam Semuncialeis; adeò proinde vt semper quidem Assis nomen remanserit, at pondus fuerit imminutum. Adnoto autem videri Sestertium habitum numorum quasi minimum, quique esset communis mensura omnis vt summæ pecuniariæ, sic rei pecuniâ æstimabilis; quòd Libella, Sembella, & Teruncius, pondere Denarij ex vncia in trientem, & sextantem degenerante, eius exilitatis euaserint, vt maturè esse in vsu desierint. Certè & licet ipsa vox Numi aut expressè addatur, aut tacitè intelligatur, tam cùm Denarium, aut Quinarium, quàm cùm Sestertium dicimus; vbi tamen vox Numi sola adhibetur, pro Sestertio accipitur, Sestertiíve vox subauditur. Intelligenda tamen est prima, minimáve, & communis mensura pecuniæ argenteæ; nam æreæ quidem communis mensura habita est As (tametsi semper suas illas parteis, semissem, trientem, quadrantem, & cæteras ad vsque vnciam, etiam pondere imminutus, retinuit) exindéque est, cur legamus interdum væniisse rem aliquam asse, vel assipondio, itémque dupondio, & tresse, quadrusse, octusse, nonusse, decusse, ac demùm centusse (neque enim vltra centum, Assis vox sic componebatur) aut væniisse, fuisséve decem æris, centum æris, mille æris, &c. intelligendo libras, vel pondo, seu totidem asseis. Adnoto deinde trifariam in Abaco procedere Sestertiorum nomenclaturam, iuxta triplicem ordinem, quem in illo distinctum vides; nam in primo quidem vsurpatur Sestertij vox masculinè, in secundo neutraliter, in tertio cum Aduerbio numerali adjuncto: & cùm incipiat primus ab vno, incipit secundus à mille, tertius à centum millibus, quemadmodum vno prospectu heic repræsentare iuuat.

SESTERTIORVM MONETA NOSTRA *expressorum, Abacus.*

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* Monetâ nostrâ

				lb. Turon. sol. den.
vel Numi,				lb.Turon.sol. den.
Vnos,	1			1—$10\frac{1}{3}$
Duo,	2			3— $8\frac{2}{3}$
Tres,	3			5— 7
Quatuor,	4		[*Decem æris*, seu *Denarius vnus.*]	7— $5\frac{1}{3}$
&c.	5			9— $3\frac{2}{3}$
	6			11— 2
	7			13— $0\frac{1}{3}$
	8			14—$10\frac{2}{3}$
	9			16— 9
	10			18— $7\frac{1}{3}$
	20			1–17— $2\frac{2}{3}$
	30			2–15–10
	40		[*Centum æris*, seu *Denarij decem.*]	3–14— $5\frac{1}{3}$
	50			4–13— $0\frac{2}{3}$
	60			5–11— 8
	70			6–10— $3\frac{1}{3}$
	80			7– 8–$10\frac{2}{3}$
	90			8– 7– 6
	100			9– 6– $1\frac{1}{3}$
	200			18–12– $2\frac{2}{3}$
	300			27–18– 4
	400		[*Mille æris*, seu *Denarij centum.*]	37– 4– $5\frac{1}{3}$
	500			46–10– $6\frac{2}{3}$
	600			55–16– 8
	700			65– 2– $9\frac{1}{3}$
	800			74– 8–$10\frac{2}{3}$
900	SESTERTIA			83–15– 0
1000	Vnum,			93– 1– $1\frac{1}{3}$
2000	Duo,			186– 2– $2\frac{2}{3}$
3000	Tria,			279– 3– 4
4000	Quatuor,		[*Decem millia æris*, seu *Denary mille.*]	372– 4– $5\frac{1}{3}$
5000	Quinque,			465– 5– $6\frac{2}{3}$
6000	Sex,			558– 6– 8
7000	Septem,			651– 7– $9\frac{1}{3}$
8000	Octo,			744– 8–$10\frac{2}{3}$
9000	Nouem,			837–10– 0
10000	Decem,			930–11– $1\frac{1}{3}$
20000	Viginti,			1861– 2– $2\frac{2}{3}$
30000	Triginta,			2791–13– 4
40000	Quadraginta,		[*Centum millia æris*, seu *Decē millia Denariûm.*]	3722– 4– $5\frac{1}{3}$
50000	Quinquaginta,			4652–15– $6\frac{2}{3}$
60000	Sexaginta,			5583– 6– 8
70000	Septuaginta,			6513–17– $9\frac{1}{3}$
80000	Octoginta,			7444– 8–$10\frac{2}{3}$
90000	Nonaginta,	SESTERTIVM		8375– 0– 0
100000	Centum,	Semel,		9305–11– $1\frac{1}{3}$
200000	Ducenta,	Bis,		18611– 2– $2\frac{2}{3}$
300000	Trecenta,	Ter,		27916–13– 4
400000	Quadringenta,	Quater,		37222– 4– $5\frac{1}{3}$
500000	Quingenta,	Quinquies,		46527–15– $6\frac{2}{3}$
600000	Sexcenta,	Sexies,		55833– 6– 8
700000	Septingenta,	Septies,		65138–17– $9\frac{1}{3}$
800000	Octingenta,	Octies,		74444– 8–$10\frac{2}{3}$
900000	Nongenta,	Nouies,		83750– 0– 0
1000000	Mille,	Decies,		93055–11– $1\frac{1}{3}$
2000000	Bis mille,	Vicies,		186111– 2– $2\frac{2}{3}$
3000000	Ter mille,	Tricies,		279166–13– 4
4000000	&c.	Quadragies,		372222– 4– $5\frac{1}{3}$
5000000		Quinquagies,		465277–15– $6\frac{2}{3}$
6000000		Sexagies,		558333– 6– 8
7000000		Septuagies,		651388–17– $9\frac{1}{3}$

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *fiunt* Monetâ nostrâ vel Numi,		lb.Turon.sol.den.
8000000	Octogies,	744444- 8-10 $\frac{2}{3}$
9000000	Nonagies,	837500- 0- 0
10000000	Centies,	930555-11- 1 $\frac{1}{3}$
20000000	Ducenties,	1861111- 2- 2 $\frac{2}{3}$
30000000	Trecenties,	2791666-13- 4
40000000	Quadriugenties,	3722222- 4- 5 $\frac{1}{3}$
50000000	Quingenties,	4652777-15- 6 $\frac{2}{3}$
60000000	Sexcenties,	5583333- 6- 8
70000000	Septiogenties,	6513888-17- 9 $\frac{1}{3}$
80000000	Octingenties,	7444444- 8-10 $\frac{2}{3}$
90000000	Nongenties,	8375000- 0- 0
100000000	Millies,	9305555-11- 1 $\frac{1}{3}$
200000000	Bis millies,	18611111- 2- 2 $\frac{2}{3}$
300000000	Ter millies,	27916666-13- 4
400000000	Quater millies,	37222222- 4- 5 $\frac{1}{3}$
500000000	Quinquies millies,	46527777-15- 6 $\frac{2}{3}$
600000000	Sexies millies,	55833333- 6- 8
700000000	Septies millies,	65138888-17- 9 $\frac{1}{3}$
800000000	Octies millies,	74444444- 8-10 $\frac{2}{3}$
900000000	Nouies millies,	83750000- 0- 0
1000000000	Decies millies,	93055555-11- 1 $\frac{1}{3}$
2000000000	Vicies millies,	186111111- 2- 2 $\frac{2}{3}$
3000000000	Triciesmillies,	279166666-13- 4
4000000000	Quadragies millies,	372222222- 4- 5 $\frac{1}{3}$
5000000000	Quinquagies millies,	465177777-15- 6 $\frac{2}{3}$
6000000000	Sexagies millies,	558333333- 6- 8
7000000000	Septuagies millies,	651388888-17- 9 $\frac{1}{3}$
8000000000	Octogies millies,	744444444- 8-10 $\frac{2}{3}$
9000000000	Nonagies millies,	837500000- 0 0
10000000000	Centies millies,	930555555-11- 1 $\frac{1}{3}$
20000000000	Ducenties millies,	1861111111- 2- 2 $\frac{2}{3}$
30000000000	Trecenties millies,	2791666666-13- 4
40000000000	Quadringenties millies,	3722222222- 4- 5 $\frac{1}{3}$
50000000000	Quingenties millies,	4652777777-15- 6 $\frac{2}{3}$
60000000000.	Sexcenties millies,	5583333333- 6- 8
70000000000	Septingenties millies,	6513888888-17- 9 $\frac{1}{3}$
80000000000	Octingenties millies,	7444444444- 8-10 $\frac{2}{3}$
90000000000	Nongenties millies,	8375000000 0- 0
100000000000	Millies millies,	9505555555-11- $\frac{1}{3}$

Ad Primum ordinem quod spectat, ideò masculina est vox, quod subaudiatur vbique vox Numi, & quotquot in eo numerantur Sestertij, intelligantur simplices, seu quorum quilibet sit expositi iam valoris, solidi scilicet 1. Denariorum 10 $\frac{2}{3}$. Cùm soleat autem infra mille copulari cum adiectiuo in eodem casu (dicimos enim *Vnum Sestertium*; *duos*, vel *binos Sestertios*; *treis*, *vel ternos*, &c.) moris est tamen vt supra mille, & cùm numerantur plura millia, in genitiuo plurali syncopen passo constituatur: Tametsi enim dicere liceat, *bis mille Sestertij, ter mille Sestertij.* &c. frequentius est tamen, vt dicatur, *Sestertiûm duo millia*, *Sestertiûm tria millia*, &c. quemadmodum intelligi vel ex vna Actionũ Ciceronis in Verrem potest, in qua legere passim licet HS. seu *Sestertiûm* II. *millia*, V. *millia*, XXV. *millia* L *millia*, CCXVI. *millia*, CCCXXIV. *millia*, IↃ. *millia*, IↃXL. *millia*, &c. Et cùm aliquando Sestertij, ac Numi voces vnà adhibeantur, vt cùm dicimus esse quidpiam addictum *Sestertio numo*; vel soluta esse *duo numûm sestertiûm millia*; frequens nihilominus est, vt sola Numi vox efferatur, reticeatur Sestertij; veluti, cùm Vlpianus ait *numo vno* conducere; vel Plinius scribit Asinium Celerem mercatum fuisse Mullum piscem VIII *millibus numûm*. Quin etiam solet aliquando tam numi, quàm sestertij vox supprimi, vt cùm Iuuenalis de Crispino ait,

—Mullum sex millibus emit.

Imò & non ineleganter supprimitur quoque vox millia, vt cùm Horatius de Tigellio loquens,

—decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis

vbi *decies centena* dicitur pro *decies centena sestertium numûm millia.* Vide interim, respectando ad ordinem quartum, quo monetâ nostrâ valor explicatur, quæ summa cuique numero sestertiorum respondeat. Cum enim Mullus v. g. emptus legitur *octo numum millibus*; deprehendis *octo millia numûm* esse monetæ nostræ libras 744. solid. 8. den. 10 $\frac{2}{3}$. Et cùm alium sex millibus, esse hanc summam libr. 558 solid. 6. den. 8. Dicitque Plinius Varr[illegible] nisse murẽ cc. numis hoc est 18. lb 1[illegible] 2 $\frac{2}{3}$. d. Casilinum obsidente Annibale eũ[illegible] q[illegible], qui vendiderat, 1. [illegible] .8. c. 5

vendiderat, faine interiisse emptorem vixisse Annales tradunt. Nihil autem est necesse admoneam, cùm numerus non reperitur præcisè in Abaco, addendum solùm esse eius parteis, veluti eùm Martialis alium rursus Mullum emptum dicit numis mille ducentis, nihil aliud, quàm iungendi sunt duo numeri, quorum vnus est è regione 1000. scillcet lib.93. sol.1. den.1 $\frac{1}{7}$. alius è regione 200. scil. lib.18 sol.12. den.2 $\frac{1}{7}$. vt habeatur summa lib.111. sol.13. den.4 tanti videlicet emisse intelligitur Piscem Calliodorus, qui eum eodem pretio vendidisset seruum, ansam fecit Poetæ exclamandi,

——non est hoc, improbe, non est
Piscu, homo est: hominem Calliodore voras.

Prætereundum autem non est appofuisse me obiter, ad quatuor Sestertios, *Decem aris*; ad 40. *Centum aris*, ad 400. *Mille aris*, &c. feci etenim, tum vt intelligatur, singulis quaternis sestertiis, seu numis totidem Denarios, seu denos asseis respondere; tum vt innuatur, quî inseruire possit idem Abacus, cùm quidpiam per Asseis aut Æris libras æstimatur. Ita enim, eùm v.c. occurrit illud Persij

Et centum Græcos curto centusse licetur,

intelligis hoc idem esse, quod quadraginta Sestertios, quibus respondent monetæ nostræ lib.3. sol.14. den.5 $\frac{1}{7}$. Et cùm Cornelius Nepos ait, T. Pomponium Atticum (illum nempe Epicureum) cùm imprimis lautus esset Eques Rom. & non parùm liberaliter, in domum suam omnium hominum ordines inuitaret, non ampliùs tamen, quàm *terna millia aris* in singulos menseis expendisse; intelligi potest hoc idem esse, cum mille ducentis Sestertiis, quibus respondent, vt circa Calliodoreum mullum collegimus, lib. 111. sol. 13. den. 4. Quo pacto etiam intelliges quantus monetâ nostrâ fuerit census singulatum Classium, cùm Liuius ait instituisse Seruium Tullium censum I. classis esse saltem *centum millia aris*; II.75000. III. 50000. IV.25000. V.11000. ac pari modo cætera.

Ad Secundum quod attinet, ideò vox in neutro vsurpatur genere, quod non iam amplius designet numum simplicem, sed quidpiam quasi compositum, ac veluti aceruum ex pluribus sestertiis numis: adeò proinde, vt *Sestertium* idem sit, quod *mille nummi*, & quot numeramus Sestertia, totidem millenos intelligamus numos. Scilicet factum id videtur; vt loquutionis compendio, ita quandoque ad varietatem; quemadmodum cùm Cicero in illa eadem Oratione, pro eadem re habet *quinque millia Sestertiûm. quinque millia numûm*, & *quinque Sestertia*; aut cùm Iuuenalis memorato hemistichio

—mullum sex millibus emit, subilcit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Vbi, quia pondus Mulli debuit esse libratum sex, pro eodem dicuntur sex mille numi, & sex sestertia, adeò vt pro singulis libris numerati fuerint numi sestertiue milleni. Obseruandû est autē nō infrequēs esse, vt sestertiorum vox suppri natur, intellecta videlicet suo numerali nom ne; veluti dū Horatius ait,

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, &c.

Et Iuuenalis:

Bu, quingenta dedit, tanti vocat ille pudicā.

Et Martialis:

Quadragintorū reddis mihi Phœbe tabellas;
Centum da potius mutua, Phœbe mihi.

Videre interea licet, attendendo ad tertium, quâ valor monetâ nostrâ exprimitur, quanti hæc, & cætera fuerint. Quippe *Quadringenta Sestertia*, quæ fuere Equestet census reformatus (nempe priùs fuerant quingenta) deprehenduntur valuisse libr. 37222. sol. 4. den.5 $\frac{1}{7}$. Et *bis quingēta*, hoc est *mille sestertia*; lib. 93055. sol.11. den. 1 $\frac{1}{7}$. tantidem autem mercatus est Antonius Ciceronis caput. Et *centum sestertia* lib. 9305. sol. 11. den. 1 $\frac{1}{7}$. Summa, ob quam iure cōqueritur Satyricus

——Simplex ne furor sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere seruo?

Sic autem Coruus ille salutator, pro quo Augustus numerari iussit *viginti sestertia*, emptus censetur lib.1861. sol.2. den.1 $\frac{1}{7}$. Sic impensa cœnæ, quâ Lucullus in Apollonis aula Ciceronem, & Pompeium quasi ex improuiso excepit, taxata sestertiis quinquaginta, constitit lib.4652. sol.15. den.6 $\frac{1}{7}$. Sic *ducena decem Sestertia*, quæ Octauia Augusti soror numerari iussit Virgilio pro recitatis in serie libri VI. Æneidos, viginti & vno illis versibus, de præmortuo filio ipsius Marcello, quem Augustus ad Imperium destinauerat (nempe ad illum vsque versum *Heu miserande puer*, ad quem cùm peruentum recitando fuisset, defecit ipsa animo) fuere lib.19541. sol. 13. den. 4. (numerari nempe mandauit in singulos versus *dena sestertia*, hoc est lib.930. sol.11. den.1 $\frac{1}{7}$. Atque ita de cæteris, quæ apud Authores passim occurrunt.

Quod demùm attinet ad Tertium, ideò ad genitiuum pluralem *Sestertium* masculinè vsurpatum, adhibetur numerale aduerbium *Semel, Bis, Ter*, &c. quòd compendiosa loquutio fit, qua *centena millia* subintelliguntur. Incipit autem ordo à *Centum millibus*, quia apud Antiquos, inquit Plinius, nullus numerus vltra centum millia erat. Itaque heinc habes. cur *Semel Sestertiûm*, idem sit, ac *semel centena sestertiorum numorum millia*; *Bis Sestertiûm*, quod *Bis centena*, &c. Et rarius est quidem vt adhibeatur aduerbium id vsque *Decies sestertium*; legimus enim v.c. Neronem aleam lusisse in punctum, *quadringentis Sestertiis*, non item *quater Sestertiûm*; verùm ab vsque Decies, frequentius est, vt aduerbium audiatur; sic enim Suetonius loquens de Senatorum censu, quem, cùm prius foret *octingentorū sestertiorum* Augustus ampliauit, dicit potiùs ipsum ab illo taxatum *duodecies Sestertiûm*, quàm *mille ducentis Sestertiis*. Est autem heic quoque obseruandum ipsam Sestertiûm vocem aliquando supprimi, idque seu cum superstite aduerbio, vox centena, centumve millia adiuncta habeatur, vt in memorato de Tigellio exemplo, ac cum Iuuenalis de Messalina loquens,

——ritu decies centena dabuntur
Antiquo——

& Martialis, cùm de Scæuola,

Si dederint superi decies mihi millia centum,

seu aduerbium solùm remaneat; vt in illo Epigrammate quod Martialis in eundem Apicium, ac ob eandem rem, cuius descriptio ex Seneca, vt meæ querimoniæ, sic tuæ petitioni, ac hisce, quæ iam abs me dicuntur, locum fecit,

Dederas Apici ter trecenties ventri;
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem, & sitim ferres.
Summa venenum potione duxisti.

Vbi visum est, non *bis trecenties*, vti vulgò, sed *ter trecenties*, hoc est *nongenties*, legere, vt Poëta magis cum Seneca consonet, apud quem quod dicitur *millies*, intelligi compositum potest ex eo, quod fuit voratum, *nongenties*, & eo quod superfuit, *centies*. Verba porrò illa Senecæ, *Et velut in vltima fame victurus, in Sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiit*; facit, vt obseruem prætetea genitiuum *Sestertiûm commutari interdum in ablatiuum Sestertio*; quippe & idem non multò pòst; *Beatiores ne istos putas, quorum pantomima decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt*: & Plinius dicit *sestertio tricies*, Tacitus, *sestertio quadragies*, Valerius Max. *sestertio sexagies*, &c. Vt prætetеam interdum quoque in genitiuum singularem mutari; quemadmodum apud eundem Tacitum, *sestertij centies*, *sestertij ter-millies*; imò & apud Ciceronem *sestertij centies*, &c. Vtcumque sit, videre demum in serie expressi monetà nostrà valoris licet, quanti ista sint, aliáque habenda. Nam vt præcipua quædam attingam, illud quidem *decies Sestertiûm*, circa bis quingenta, aut mille sestertia, taxatum iam fuit lib. 93055. ſ. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud autem *duodecies*, qui census Senatorius fuit, deprehenditur lib. 111666. ſ. 13. den. 4. Illud *Quater decies*, quod ex testamentis amicorum, intra annus viginti Augustus accepit, lib. 130277. sol. 15. den. $6\frac{2}{3}$. Illud *Vicies*, quo à Patre accepto, gessit se Atticus non parum splendidè; cùm ad vsque centies deinceps adauctus non ideò affluentiùs, quàm instituisset, vixerit, sed pari fastigio steterit in vtraque fortuna; lib. 186111. ſ. 2. d. $2\frac{2}{3}$. Illud *Quadragies*, quò cladem Lugdunensem Nero solatus est; quanti aliunde vel vnius cœnæ Mellita illi constiterunt (non tanti certè mellitæ placentæ, quarum heluonem Nicetas Choniates Epicurum facit) lib. 372222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Sexagies*, quo væniit vnio Seruiliæ à Cæsare datus, lib. 558333. ſ. 6. den. 8. Illud *Octogies*, quod Claudius, vbi primùm est summum Pontificatum adeptus, impendit, lib. 744444. ſ. 8. den. $10\frac{2}{3}$. Illud *Centies*, quo valuit vnio, cuius detriti haustu Cleopatra Antonio somptuosiùs cœnauit; quod in vnam Cœnam Caligula prodegit; quod Massiliensis Medicus Crinas patriæ muris reliquit, &c. lib. 930555. ſ. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud *Ducenties*, quod Æsopus Comœdus ex arte quæsitum reliquit filio, lib. 1861111. ſ. 2. den. $\frac{2}{3}$. Illud *Quadringenties*, quo furta Verris æstimata, & quo penè æstimari poterunt furta Lollij (cùm illius neptis spectata ad lucernas quadringenties operta fuerit) lib. 3722222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Septingenties*, quo habitum est æs alienum à Milone contractum, lib. 6513888. ſ. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *Nongenties* quod Apicius nepotum omnium altissimus gurges, ex Martiali decoxit (nam quid sit quidem *Millies*, ex Seneca, dictum iam est) lib. 8375000. Illud *Bis millies*, quo diuitiæ M. Crassi sunt habitæ, lib. 18611111. ſ. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Illud *Bis millies quinquies*, quo contractum à Cæsare adhoc priuato alienum æs, lib. 23263888. ſ. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *Ter millies*, quo opes Senecæ itémque Pallantis, aliorúmque libertorum Claudij Cæsaris lib. 27916666. ſ. 13. d. 4. Illud *Quater millies*, quo opes Lentuli Auguris in Animaduersionibus etiam memoratæ, lib. 37222222. ſ. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies bis millies* quod Nero donationibus effudit, lib. 204722222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies septies millies*, quod à Tiberio Cæsare tanto, ac tam diuturno studio collectum, Caligula eius successor, non toto anno vertente absumpsit, lib. 251250000. sol. 1. Illud *Quadragies millies*, quo videtur Vespasianus dixisse opus esse, vt Respublica stare posset, lib. 372222222. ſ. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Dico, videtur; nam cùm alioquin legi vulgo soleat quadringenties millies, forent, hoc casu, 372222222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Verùm ista, quæ in exemplum solùm adfero, sunt plus æquo.

Non addo, quàm tibi sit promptum, si lubuerit quidem, Abacum producere; nam quòd ego quidem in *Millies millies* constiterim, causa fuit, quod percurrenti Authores nullus numerus isto maior, aut qui propè ad ipsum accederet, occurrerit. Non addo etiam, quàm posset cuipiam videri deridiculum minutias illas solidorum, denariorúmque consectari, ac in numeris potissimùm magnis in quibus libræ non singulæ modò, verùm etiam denæ, centenæque possint negligi: sed nempe aliud est rem velle ad vnguem, scrupulosèque cognoscere, quod requiri ex Abaco potest, vt chartæ proinde parcendum non sit; aliud velle rem, oratorio more, exprimere solùm prope verum; quo casu supprimi minutiæ, non modò non ineleganter, sed etiā citra omne, quod momenti cuiuspiam sit veritatis præiudicium possunt. Ego certè ne in iis quidem, quæ attigi, exemplis, ad illas vsque excurrissem; nisi quia fuere solum allata ad indicandum Abaci vsum, & res visa est, vt in Abaco deprehenderetur, esse exprimenda. Hisce ergo dimissis, illud potiùs addo, posse ex iis, quæ sunt deducta intelligi primò, cuiusmodi apud Romanos fuerit Aurei vocati valor. Cùm enim cœpto percuti Aureo numo annis duobus, & sexaginta, postquàm argenteus signatus est (signatum autem est argentū anno Vrbis quingētesimo octogesimo quinto, Q. Fabio Consule) signarentur primùm ex vna auri libra triginta octo, aut triginta nouem, ac posteà quadraginta, & quadraginta quinque, diu deinceps perseuerauit mos, vt signarentur quadraginta octo (qui & primùm dici Solidi, quasi integri, cœperunt, cùm sub

Alexandro

Alexandro Seuero percussi sunt, quasi Semisses sunt, Tremissesque appellatur:) Fuere itaque Aurei singuli duarum dragmarum pondere; vt pote cùm libra vnciarum duodenúm ex nonaginta sex drachmis constet. Et quia ex Plinio colligimus fuisse proportionem auri ad argentum, vt quindecim ad vnum (videlicet cum ille dicat auri Scrupulum, h.e. partem vnciæ vigesimam quartam, valuisse viceois sestertiis, & viceni sestertij seu quinque denarij pendant scrupulos quindecim) ac aliunde est iam quoque apud nos eadē proportio quam proximè (quippe cùm, Sulato ponderis granorum 63, elocato solidis 104. colligamus vnciā auri valere solidis 951. & vncia argenti, vt iam antè dixi, valeat solidis 64.) Quia id, inquam ita se habet; sequitur, vt quemadmodum drachma argēti valet apud nos octo solidis, & drachma auri 118 $\frac{1}{7}$. seu proximè 119. ita drachmā argenti ponderis Romani (hoc est, denario) valente solidis. 7. den. 5 $\frac{1}{7}$. drachma auri Romana valeat solid. 110. den. 3. Ex quo efficitur, vt Aureus duabus drachmis pendens, valeat solidis 220. seu libris Turonicis XI. eum sex Turonicis denariis. Quare & hac ratione; cùm videmus Strabonem, v. g. commendare frugalitatem, & moderationem Massiliensium, quòd apud illos dos maxima non excederet aureos centum, intelligere possumus, quia tunc Massilia Romanis parebat, vtebaturque adeò numis illorum aureis, fuisse eam dotem nostratium, seu Turonicarum libratum mille centum quinque, ac semissis.

Secundò intelligi quoque qui referri valeat antiqua Græcorum moneta ad nostram; quatenus apud illos Drachma (argenteus numus scilicet) eiusdem ponderis, ac valoris cum Romano Denario, ex Plinio, Plutarcho, & aliis fuit. Siquidem nihil est facilius, quàm colligere, cùm Drachma perinde, ac Denarius, valeat 7. solidis 5 $\frac{1}{7}$. denariis & apud Lucianum in Eunucho stipendium ab Imperatore singulis Sectarum, vt puta Stoicorum, Platonicorum, Epicureorum, Peripateticorum Professoribus repetitur fuisse μυρίας supple, opinor δραχμάς, quæ eùm idem sint cum decem denariûm millibus, valent igitur lib. 3722. sol. 4. den. 5 $\frac{1}{7}$. idcircò Minam Atticam ab vsque Solone, 100. drachmis constantem (cùm priùs constaret 75.) valere lib. 37. sol. 4. den 5 $\frac{1}{7}$. Atque adeò Atticum, communeve Talentum 60. Minis constans (quicquid sit de alio maiori, quod 80. & de maximo, quod 100. cōstitetit) valere lib. 2233. sol. 6. den. 8. Vnde & fit, vt cùm legimus Epicurum, v c. coëmisse Hortum Minis 80. dicere possimus pretium eius fuisse lib. 2858. sol. 13 $\frac{1}{7}$. Nam & licet in Apologia easdem Minas taxauerim dumtaxat Solatis 550. cùm taxare deboissem 573. vel 572. vltra solidos 67 $\frac{1}{7}$. error tamen fuit, vt opinor, quòd mente non satis attentâ, drachmas in Minam 96. tanquam in Romanam libram computarim. Sic tria Talenta, quibus Aristoteles pauculos Speusippi libros comparauit, fuêre lib 6700. Sic Talenta 20. quibus Isocrates vendidisse vnam Orationem dicitur; & quibus totidem à Demosthene empta fuisse legitur vnius diei reticentia (tum nempe, cùm simulatâ synanche, pati illū potius Argyranchen obiectum est) fuere lib. 44667. Sic 100. Talenta, quæ Theombrotus Medicus ob Antiochum Regem curatū accepit, fuêre lib. 223350. Sic Talenta 800. quæ ad conscriptionem historiæ Animalium Alexander dedit Aristoteli fuere lib. 1790000. Sic decem Talentûm millia, quibus Alexander Hephæstionem funerasse legitur, aut quibus Gabinius, ob reductionem Ptolemæi in Ægyptū, damnatus est, fuere lib. 22375000o. Sic Gaxa Darij, quem Alexander debellauit, Talentorum 180000. fuit lib. 401750000. Atque ita de cæteris. Præterea autem posse exinde quoque quid auri Talentum apud Græcos esset intelligi. Quia enim auri drachma fuit 110. sol. 3. den. atque adeò Attica auri Mina fuit 551. lib. 5. s. sequitur Atticum auri Talentum fuisse lib. 33075. Sicque, cùm Appelles, v. c. dicitur auri talentis 20. pinxisse Alexandrum, fuisse lib. 661500. Quo verò minùs de hac monetæ Græcæ cum Romanâ, & vtriusque cum nostra, comparatione dubites, ecce, eùm Agellius, v. c. quos Speusippi libros emptos ab Aristotele diximus, septuaginta duobus numûm millibus æstimet; vti ex numero Talentorum habemus lib. 6700. ita ex Numorum numero habemus 6697. discrimine admodum leui. Et cùm apud Ciceronem dicitur Curio pro Antonio intercessisse sexagies Sestertium, Plutarchus verò ait intercessionem hanc Talentis ducentis quinquaginta fuisse; habemus ex Sestertiis quidem lib. 558333. ex Talentis verò lib 558336. discrimine quoque valdè contemnendo.

Tertiò intelligi præterea, quî referri Hebraica valeat; quatenus ex Iosepho, D. Hieronymo, & aliis, Siclus, siue Numus Argenteus, qui fuit Hebræis maximè in vsu, Tetradrachmalis exstitit, siue æqualis pondere eum quatuor Romanis Denariis, ac proinde æquiualens solidis 29. & denariis 9 $\frac{1}{7}$. Ex hoc enim est, cur iam aliàs dednxerim 30. Argenteos, quibus à Iuda proditore diuenditus Seruator est, fuisse lib. 44. s. 13. den. 4. Quia verò ex textu Exechielis intelligimus Hebraïcam Minam constitisse 60. Siclis, h. e. drachmis 240. ideò valuisse Mina debet lib. 89. s. 6. Qua ratione illæ ex. gr. quioquies mille Minæ, quas ad instaurationem Templi contulisse Primates apud Esdram legimus, valuerunt lib. 446500. Et quia ex libro Exodi colligere licet continere Talentum ter mille Siclos, hoc est, duodecies mille drachmas, intelligimus Hebraïcum Talentum, quod hac ratione, fuit Attici duplum, valuitque idcircò 120. Minas Atticas, fuisse lib. 4466. s. 13. den. 4. Quo modo illa v. c. millies mille Talenta argenti, quæ Dauid moriens testatus est se relinquere in structuram Templi, fuêre vltra lib. 4466000000. Et quæ reliquit centum millia auri, fuêre ex proportione, quæ memorata iam est, vltra lib. 6699000000. Taceo autem huiusmodi

tetradrachmaleis Sielos (qui & Stateres) fuisse appellatos Sacros , seu Sanctuarij; siquidem fuere etiam alij dicti Regij , siue communes (tanquam attinentes ad rerum prophanarnm commercium) qui fuerint solùm didrachmales , vt potest vel ex solo Census numismate intelligi. Quo pacto illi Octoginta Sicli , quibus in Samariæ fame Asini capnt væniit , si sacti quidem exstitissent , valuissent lib. 119. cùm exsistenres alioquin Regij,valuerint dumtaxat lib. $59\frac{1}{2}$. Taceo quoque , quia Denarius diurnus , & qui fuit Christo Domino oblatus eum imagine Cæsaris , Romanus ipse Denarius fuit; idcireo *ἀσσάριον*,siue Assem,quo duo passeres væniisse legunrur, valuisse denariolis Turonicis quam·proximè 9.defieienre nempe vna solùm decimaquinta denarioli parte.Et quoniam legimus duo Minuta quæ paupercula vidua intulit in Gazophylacium , eandem rem fuisse cum Quadrante ; ideò videri Minuta hæc fuisse non Denarij, sed potiùs Assis parteis ac duo proinde illa Minuta,seu duos octantes, Quadrantemve vnum valuisse denariolis duobus , eum parte vnius proximè quarta ; & vnum Minutum vnum denariolum, cum parte vnius proximè nona. Quòd verò partes illæ Assis,non verò Denarij fuerint , tum probari ex eo potest, quòd Denarius in denas parteis , non in octanas fuerit diuisus ; tum eonfirmari potest ex eo , quod Martialis habet , de Sportula cùm loquitur:

Centum miselli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi.

Misellos nimirum eos Quadranteis dicit, quòd forent dumtaxat 25. Asses , sestertiive decem,hoc est solidi non omnino 19. Certè enim si fuissent 25.Denarij, seu sestertij 100. tunc fuissent solidi 186. hoc est , vlrra libras Turonicas nouem , ac ideò non misellum, sed beatulum qnid.

Quartò denique posse etiam quadamtenus intelligi, qui valeant Monetæ priscarum aliarum nationum referri ; quatenus , cùm legimus , v.e. Talenrum Babylonicum continuisse Minas 70. vel drachmas 7000. Ægineum Minas 100. vel drachmas 10000. & Syrum cõtinuisse solùm Minas 15.vel drachmas 1500. &c. intelligimus ex Polluce huiuscemodi seu Minas , seu drachmas inrelligendas Atticas esse ; & hoc excessu;defectuve ad Talentum Attieum comparato , indicari solùm proportionem , quâ Minæ , aut Drachmæ vernaculæ aut Atticas excederent , aut ab ipsis deficerent ; quippe cùm aliæ quoque nationes habereut haud secùs Talentum Minarum 60. & Minam drachmarum 100. neque esse adeò secus rem accipiendam, cùm legimus ante Solonem fuisse vt Minam drachmarum 75. ita ipsum Talentum minarum 45. Dicerem speciatim quid sit eoniiciendum de Mina Alexandrina, ex eo quòd eùm Plato dicitur apud Laërtium emisse Philolai librum è quo Timæus descriptus sit, Alexandrinis Minis 40. Agellius scribat librum emptum decem Denariûm millibus , quæ forent Minæ Atticæ centum (ex Abaco , libræ Turonicæ 3722.) Dicerem & alia ; sed quàm longè absum vt innumera , quæ de hoc argumento passim apud Auctores leguntur , reducere nunc valeam ad Monetam nostram tum ob otium, tum ob valetudinem parum firmam , quare hæe exposuisse satis.

ROMA

ROMANVM
CALENDARIVM
COMPENDIOSE
EXPOSITVM,
CVI ACCESSIT
COROLLARIVM
DE ROMANO
MARTYROLOGIO.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CLAVDIO AVVRY,
CONSTANTIENSI EPISCOPO,
SANCTÆ PARISIENSIS CAPELLÆ THESAVRARIO,
NEC-NON
EMINENTISSIMI CARDINALIS
ANTONII BARBERINI,
MAGNI FRANCIÆ ELEEMOSYNARII GENERALI VICES-GERENTI,

PETRVS GASSENDVS Bene agere.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Quòd ego Te in fronte Libri huius affari, ac ipsum, qualiscumque est, Tibi dicare aggrediar, minùs, opinor, mirabere, cùm id fieri abs me agnosces, quia & officium exigit, & obseruantia postulat, quam facere Tibi testatam me decet. Id rei quid sit, patere, obsecro, vt complectar paucis.

Voluerat ille eximiè bonus, fœlicisque memoriæ, Ludouicus Alphonsus Plessæus Richelius, Cardinalis Lugdunensis, vt renutans licet, accenserer tamen Regiis Professoribus, quos, quà erat Magnus Franciæ Eleemosynarius, in suam receperat curam. Excusabam ipse, & causabar tum valetudinem infirmam, tum longiusculam mihi moram trahendam in Prouincia, cuius occasione defungi aut omninò, aut continenter munere Lectoris non possem. Ille verò institit constanter, ac excepit se velle me habere præter ordinem, testatus sibi esse abundè, quòd me eum nosset, qui non possem otiosè vitam traducere, quique, si voce minùs valerem, at scripto saltem discentibus præirem.

Cùm ipse verò subinde me ad prælegendum comparassem, occœpi breui eam labem in pulmone contrahere, quæ, aliquot demum annorum progressu, visa est Medicis insanabilis euasisse. Euênit tamen, Deo propitio, vt patrio aëre repetito, adhibitóque victus regimine, non illam quidem prorsùs

prorsùs cluerim, at minuerim tamen non parùm. Hinc visus mihi non prorsùs malè statui pristino restitutus, redij in Vrbem, dum intereà fatis functo τῷ μακαρίτῃ successit Magnus Eleemosynarius Cardinalis Eminentissimus Antonius Barberinus; Tùque ipse delectus es, qui illius Romæ absfuturi gereres vices.

Ipse, aëre rursùs commutato, id, cætera inter, incommodum sensi, ac etiam-num experior, vt vel minima vocis contentione, in colloquiis etiam maximè familiaribus, ea tussis mihi concitetur, qua exasperatus pulmo vix per multos dies, menseísque leniatur. Hinc cogitantem prælectiones repetere Medici auerterunt, illáque imprimis duo, vt Facultatis, sic Collegij lumina, Decanus celeberrimus Ioannes Riolanus Tibi apprimè notus, & Collega eximius Renatus Moreus, quo etiam præeunte, salutare Te, bona sorte, mihi obtigit. Quamobrem exspectans dum meliùs haberem, ne omni ex parte deessem muneri, sed quantum per vires liceret, quantúmque optârat ὁ μακαρίτης, officio satisfacerem, cœpi quidpiam congruum Professioni elucubrandum. Talis fuit Vita, doctrináque celebriorum per nuperos ducentos annos Astronomorum, quæ nunc primùm in lucem prodit.

Et quoniam simul cogitaui, Tibi, qui erga nos obis vices Magni Eleemosynarij, rationem esse aliquam occupationum mearum reddendam, occurrit ecce argumentum, quod pertractatum simul offerrem; tale scilicet, vt, cùm non alienam ab Astronomo manum postulet, sit etiam consentaneum Ecclesiasticæ tuæ Dignitati. Ipsum quippe non aliud est, quàm quæ hoc Opusculo continetur Romani Calendarij Compendiosa Expositio, quam vt susciperem, non paucorum sanè adhortatio, ac instantia fecit.

Id verò dico maximè, ob illum Epactarum Cyclum, qui Columnam, Seriem-vè primam in Calendario obtinet, quique in vicem Aurei Numeri vt substitueretur, fuit Romæ totis decem annis Gregorio XIII. Pontifice Maximo, à selectis, eximiisque Mathematicis laboratum. Scilicet ex Cyclo hoc pendet notitia eius temporis, quo sanctum Pascha est celebrandum: quatenus vt cætera omnia per singulos menseis habentur Nouilunia, sic speciatim illud, quod inter diem Martij octauum, & Aprilis quintum incidens, ipsum est, à quo, exactis diebus quatuordecim, Dominica insequitur Paschalis.

Dici autem profectò non potest, quàm multi rogitârint me, cur Epactæ triginta sint, cùm Aurei tamen Numeri plusquàm nouemdecim non forent? Cur adhuc Aurei Numeri cum Epactis in Tabulis Festorum Mobilium habeantur? Cur ipsa Epactarum deductio retrogrado ordine fiat? Cur loco Epactæ xxx. talis Astericus * scribatur? Cur in alternis mensibus conscribantur ad certum diem Epactæ xxv. & xxiv. Cur in iisdem Epactæ xxvj. adscribatur alio colore, aliove charactere Epacta 25. Cur in aliis hæc eadem ipsi Epactæ xxv. Cur ad diem vltimum Decembris ad latus Epactæ xx. apponatur alio colore, alio ve charactere Epacta 19. Quæ item sit tam perpetuarum, quàm temporariarum Tabularum construendarum ratio? Qui ex hisce rebus dependeat tum constructio, tum declaratio Tabellæ illius Literarum, Cyphratúmque Martyrologij, quæ ad pronunciandum diebus singulis Lunæ ætatem præfigitur? aliáque id genus non pauca.

Cùm plurimi ergo & pridem, & nuper me hisce de rebus variè rogarent, ac, vt ea etiam, quæ à me idcircò edissererentur, tractatulo quodam complecti vellem expeterent; animum ad id appellendum censui: Atque ita quidem, vt cæteris quoque satisfacerem, qui alia præterea de Calendario inquirebant, vt, quorsum, qua-vè ratione fuerint anni dies in duodecim Menseis inæqualiter distributi? Quamobrem non sit vniformis Nonarum, ac Iduum per omneis menseis constitutio? Vnde facta pridem Numæ, Cæsaríque reformandi eiusdem Calendarij occasio? Vnde Ecclesiæ Patribus inducendi in ipsum à tempore vsque Nicæni Concilij Aureum Numerum? & quæ sunt similia complura. Siquidem hæc mihi fuit causa, vt rem altiùs repeterem, quò nempe innotesceret, à quibus initiis, & per quæ incrementa, ad ipsam vsque Gregorianam reformationem peruentum foret.

Quòd

Quòd doctissimus porrò, ac istarum rerum callentissimus è Societate IESV vir Christophorus Clauius, qui eruditi illius Mathematici cœtus sub Gregorio XIII. pars non postrema fuerat, non modò insigne posteà opus de reformato Calendario, hortatu, ac iussu Clementis VIII. composuerit, sed Apologiam etiam pro Reformatione aduersus obiecta à Mæstlino, Vieta, Scaligero, Georgio Germano, conscripserit; nihil profectò fuit mihi necesse, Apologiam texere vllam; ac potissimùm non disputatorem, sed expositorem agenti. Quare & vnum solùm heic loci adnoto; quia post illos Reprehensores, exortus est Sethus Caluisius, qui Elenchum, reprehensionem-ve in Calendarium Gregorianum copiosam instituerit, nixúsque passim, maximéque eo fundamento fuerit, quòd Tycho Braheus eiusmodi circa cælesteis motus obseruationes peregerit, ex quibus Calendarium reformari exquisitiùs possit; adnoto, inquam, sufficere, si attendamus quæ fuerit hac de re Tychonis ipsius sententia.

Ille ergo in Præfatione ad Rudolphum Imperatorem, *De Restitutione Stellarum Inerrantium*, quam ipsius Vitæ attexui, verba hæc interseruit, *In vanum itaque laborant, qui ex Copernicaeis, & Prutenicis numeris Anni restitutionem eruere laborant; frustráque neotericam illam Gregorianam Reformationem inde oppugnant; cùm hæc longè propiùs cælesti normæ accedat, nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm necessaria est. Sed hæc fortè nunc citra rem, nisi quatenus iuxta Copernicam Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodammodo sunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occasio hac de re disserendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè stabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibusdam, qui affectibus nimiùm indulgere videntur, insimulatur, deuia sit) confirmandi: quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum, & motu Solis istîc accuratè ex obseruationibus restituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis Sideribus iam præmonuimus, ex secundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum plerisque alijs hûc facientibus constabant.* Quem quidem locum integrum eo fine heic refero, vt, quia bene multi, similes Caluisio, vereri videntur, ne ob cælesteis motus non satis exactè Reformationis tempore notos, & factos, deinde ex Tychonis obseruationibus perspectiores, sit futurum, vt breui alia Reformatione opus sit; ij valeant intelligere, ipsummet Tychonem præclariùs sensisse, quàm vt tale quid esse ominandum videatur.

Hactenus, ILLVSTRISSIME PRÆSVL, occasionem edissero, ob quam & hunc Librum conscripsi, & Tibi ipsum nuncupare mei esse officij, meæque obseruantiæ duxi. Nempe, vt is esse argumentum potest meæ qualiscumque in eo munere, quod, Te Auspice, gero, diligentiæ; sic voueo, vt sit quasi symbolum venerationis, ac reuerentiæ, qua, vt Te prosequar, par est. Id scilicet deposcunt quidem tùm illa tua merita, quibus Christianissimo Regi, summóque ipsius Ministro perspectis, illustrem hunc gradum consequutus es, quem in Dei Ecclesia, iutérque ipsius Principes tenes: tùm virtutes illæ eximiæ, quas non-nemo in Te agnoscit, & laudat: animi æquitas, moderatio, gratitudo, constantia, fides; tùm indoles illa officiosa, singularísque comitas, quâ omneis demereris, deuincis, omnium beneuolentiam, amorémque concilias; verùm causa quoque mihi est specialis, quòd me adeò humaniter, beneuoléque exceperis, quódque obstringere me pergas, dum occasionem nullam prætermittis, quin in meos incidens amicos, vltrò de me roges, eáque verba facias, quæ licet non promerear, ingratus sim tamen, nisi gratiam tester.

Est verò & communis mihi, Collegísque meis Regiis Professoribus causa, quòd rem geramus tuis auspiciis, quódque Tu tam prona támque effusa erga nos voluntate sis animatus, vt non honorem Tibi habere, cum sensu gratitudinis; non hunc tuum erga nos affectum & suspicere, & commendare non possimus. Nostra certè intererat, bonáque sors nostra fe-

rebat, vt Tu exoreteris, qui tristeis Camœnas hac tempestate respiceres, & pro ea, qua apud Eminentissimum, eundémque Ministrum prouidentissimum Cardinalem Mazarinum polles gratiâ, nobis aditum ad illum parares. Non reticebimus verò vnquam, vt benignitatem insignem, quâ ille nos admittere, audire, affarique dignatus est, sic beneficentiam, qua nos cumulauit, cùm, pro eo, quo in literas, literatósque amore est, & voluit, & iussit, vt cæteri Ordines licet, per difficilia hæc tempora, detrimenti quidpiam patiantur, nobis tamen res integra constaret. Id quippe sic accepimus, vt, quasi nos Artium bonarum, ingenuarúmque Mystas haberet, Patriarcham Iosephum fuerit imitatus, cùm cæterorum Ægyptiorum bona Regi oppignerans, exceptos tamen voluit, iussítque Sacerdotum fundos. Testabimur quin etiam spem, quam se concepisse disertè expressit, fore breui, vt, Pace parta, Rex optimus sæculi Augusti fœlicitatem restituat, & bonæ literæ, vt præcipua pacis ornamenta efflorescant.

Superest, vt Tu, ILLVSTRISSIME, ac REVERENDISSIME PRÆSVL, boni consulere hanc meam interpellationem digneris, & gratè (vt supplex Te quæso) accipiens hoc Nomini tuo consecratum Opusculum, habere id velis in animi mei ad Te venerandum, Tibíque obsequendum propensissimi significationem. VALE. Parisiis. Idibus Iunij M. DC. LIV.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE' EXPOSITVM.

CAPVT PROOEMIALE.

Quid Calendarium sit, & de quo hic sermo.

CALENDARIVM Latina est vox, deducta nempe à Calendis, quo nomine Latini diem cuiusque mensis primum donant. Est autem Calendarium nihil aliud, quàm *Mensium, Dierumque, ex quibus Annus constat; ac vnà Festorum, & si qua sunt alia Dierum adiuncta, coordinatio.*

ANNI porrò nomine nemo non intelligit id tempus, quo Sol accessu, & recessu suo totam tempestatum, hoc est, hyemis, veris, æstatis, autumni varietatem facit. Is distingui in Naturalem, seu Vertentem, ac Ciuilem solet. Naturalis, seu Vertens est, quo Sol ab vno Cæli puncto digressus, ad illud, peracta circuitione, reuertitur; complectitúrque adeò dies trecentos sexaginta quinque, & horas ferè sex. Ciuilis est, quem Ciuitates, seu Respublicæ, Nationésque pro suo quæque instituto definiunt.

Quippe omnes quidem ad Solis circuitum præter-propter respiciunt; at pleræque tamen ipsum Lunæ cursui sic attemperant, vt Lunationes nunc duodecim, nunc tredecim illi attribuant; vnde & Lunaris Annus appellatur. Ex aliis, quæ Annum purè Solarem habent, quædam habent ipsum constanter dierum 365. quædam vnum diem, ob illas sex horas, quarto quoque anno interiiciunt. Rursus, aliæ ab hyeme, aliæ à vere, aliæ ab alia tempestate, alioque tempestatis die; aliæ à Caniculæ exortu; aliæ à creatione Magistratuum, aliæ aliàs Annum incipiunt. Ad hæc, sunt, quæ Annum partiuntur in menseis æquales; sunt quæ in inæqualeis; quos etiam aliunde non vna, parique ratione distribuunt; atque ita de cæteris.

MENSIS autem nomine nemo non ferè intelligit partem anni duodecimam, seu dies præter-propter triginta; quantum circiter Luna insumit, vt circuitionem vnam perficiens, totam suarum phaseon varietatem exhibeat. Distinguitur verò etiam Mensis in Naturalem, & Ciuilem. Naturalis est tempus, quo Luna à Sole digressa, circuitu peracto, ipsum repetit, éstque dierum viginti nouem, ac semissis, tantillumve amplius. Ciuilis, quem etiam Ciuitates, gentesve pro suo quæque instituto, præscribunt.

Siquidem, quæ Anno Lunari vtuntur, Menseis ferè habent alternis, viginti nouem ac triginta dierum (sic nempe semissem illum compensantes) & quibus Annus Solaris est, aliæ omneis Menseis dierum triginta constanter habent (diebus quinque ad anni finem extra ordinem additis) aliæ quosdam dierum triginta, quosdam plurium, quosdam pauciorum. Præterea, quædam Mensem, ab ipsa Lunæ cum Sole coniunctione; quædam à prima, vespertináque eius apparitione inchoant; quædam dies statos pro initiis habent. Insuper, nonnulli dies Mensis in treis Decades diuidunt; quibusdam Enneades, aut Hebdomades magis placent: aliis distributio in parteis inæqualeis magis arridet.

DIEI denique nomine intelligitur quidem vulgò id tempus, quod à Sole oriente ad occidentem vsque decurrit, ac oppositam Noctem habet; verùm solet quoque Diei nomine totum id tẽpus intelligi, quod vno Solis supra, ac infra Terram circumductu præterfluit, complectitúrque diem priore modo dictum, ac noctem, hoc est vniuersè Horas viginti quatuor. Solet autem demum Dies quoque in Naturalem, & Ciuilem distingui. Et Naturalis quidem est, qui vtroque illo modo dicitur, quatenus à motu, circuitûve Solis simpliciter pendet: Ciuilis autem posteriore præsertim modo accipitur, quatenus Ciuitates, seu gentes pro suo quæque instituto, ipsum variè quoad initium, partitionémque determinant.

Etenim aliæ Diei principium ab exortu Solis desumunt; aliæ ab occasu; aliæ à Meridie; aliæ à media nocte. Et, cùm pridem Diei distributio in viginti quatuor Horas familiaris sit; aliæ tamen ipsas toto anno æqualeis sortiuntur; aliæ eas, quæ sunt diuersorum dierum; & quæ sunt diurnæ, nocturnis inæqualeis habent. Videlicet totum Solis circumactum in Diem priore modo sumptum, & Noctem partientes, Diem siue longum, siue breuem, & quamlibet Noctem consi-

consimiliter, in duodecim parteis æquales, quas Horas vocant, diuidunt; vt proinde in tanta Dierum, Noctiúmque inæqualitate, necesse sit Horas non modò diurnas cum nocturnis comparatas, sed etiam diurnas æstiuas cum diurnis hymalibus, & nocturnas similiter, inæqualeis inter se esse.

Dixi verò esse quoque Calendarium coordinationem non modò Festorum, sed aliorum etiam similium, quæ dici dierum Adiuncta possunt; quoniam pleraque alia sunt, quæ Calendariis plerique adscribunt. Quippe, præter inscripta nostro Ecclesiasticove Calendario Festa, addi interdum videas, Comitia, Ludos, Nundinas, & Fastos, ac Nefastos dies: Interdum Euenta quæpiam illustriora, vt Prælia, Triumphos, Inaugurationes, Sponsalia, Natalitia, Funera, Incendia, Eluuiones, &c. interdum Solis, Lunæque ingressus in Signa Zodiaci, Tempestatúmque adeò initia: Ortus, Occasúsque Stellarum Fixarum; Adspectus Luminarium, Stellarúmque Errantium; prætereáque Æstus, Algores, Pluuias, Fulgura, Ventos, alia, quæ Astrologi hariolantur. Ad-hæc, Rationes dati, & expensi; crediti, & soluti; vnde & speciale fuit Fœneratoribus Calendarium, Ephemeris quoque, seu Diarium vocatum.

Hisce præmissis; cùm Calendarium ciuilis quæpiam sit institutio, ac adeò constet ipsum esse apud varias Nationes varium; quatenùs aliter ab aliis contexitur, diuiditur, inchoatur, constanter, aut varianter habetur; vnde & nominari audias Calendarium non Romanorum modò, sed etiam Græcorum, Iudæorum, Ægyptiorum, Persarum, Arabum, Abyssinorum, &c. Nos heic de solo Romanorum Calendario acturi sumus, ac potissimum, quatenus in vsu apud nos iam est, ex quo Gregorius XIII. Pontifex Maximus ipsum emendauit. Potissimùm, inquam, nam quia alioquin facta emendatio non potest probè intelligi, nisi prænoscatur, cuiusmodi priùs Calendarium extiterit, vt emendatione indigeret; ideò videtur operæ pretium pauca quædam præmittere de Origine, Progressúque illius ad id vsque tempus, quo facta fuit huiuscemodi emendatio.

Quare & duæ poterunt esse quasi Partes huius Tractationis: In priore enim memorandum erit, quale esse sub Romulo Calendarium occœperit; quæ facta eius reformatio à Numa successore fuerit: quæ rursus facta post-modum à Dictatore Cæsare; qua ratione demum ad Christianos vsus accommodatum fuerit, ac præsertim ab ipso vsque tempore Concilij Nicæni. In posteriore autem edisserendum erit, quas ob causas Pontifex Summus Calendarium sic emendârit, vt simul prouiderit, ne deinceps consimili reformatione indigeret: Priorem itaque priùs exsequamur.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij, ad Reformationem Gregorianam vsque.

CAPUT I.

Romani Calendarij institutio à Romulo.

CONSTANS est opinio, institutionem primam, atque adeò Originem Romani Calendarij esse ad ipsum Romulum gentis authorem referendam. Proditum est nempe ipsum, inter alias constabiliendi Regni curas eam quoque sumpsisse, vt Annum speciali ratione ordinaret, inque certos menseis distribueret; tametsi non constet de numero mensium. Quippe non desunt recentiores, qui Licinium Macrum, & Fenestellam sequuti, censeant Annum fuisse Romanis statim ab initio mensium duodecim; tametsi, *Magis*, inquit Censorinus, *Iunio Gracchano, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, aliisque credendum, qui decem mensium putauerunt fuisse, vt tunc Albanis erat, vnde orti Romani.* Ac possent quidem in eandem sententiam citari Macrobius, Cassiodorus, innumeri alij; sed omnium nomine esse potest Ouidius illo distichò,

> *Tempora digereret cùm Conditor vrbis, in anno*
> *Constituit menseis quinque bis esse suo.*

Cùm eiusmodi verò menses fuerint Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis, Sextilis, September, October, Nouember, December; vulgaris est sententia, Romulum duos primos menseis à parentibus nominasse; Martium quidem à Marte, quem tanquam patrem agnoscebat; Aprilem verò, quasi Aphrilem ab Aphrodite, seu Venere, à qua maiores habebat oriundos; duos sequenteis à Populo, Maium quidem à Maioribus natu, Iunium verò à Iunioribus; cæteros demùm ab ordine, quo quatuor istos insequebantur. Opinionis huius Authores, apud Censorinum, sunt Fuluius, & Iunius; ac cæterorum nomine citari idem potest Ouidius celebri illo Tetrastico,

> *Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;*
> *Hæc generis Princeps, ipsius ille Pater.*
> *Tertius à Senibus, Iuuenum de nomine quartus;*
> *Quæ sequitur, numero turba notata suo est.*

At non desunt, qui obluctentur; Varróque imprimis, qui, apud eundem Censorinum,

rinum, putat Romanos à Latinis Mensium nomina accepisse; Martium scilicet nominatum à Marte, non quòd ille pater fuerit Romuli, sed quòd Latina gens bellicosa; vnde etiam ille;

Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis:
Arma feræ genti rémque, decúsque dabant.

Aprilem autem dictum, non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quòd tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra natura aperiat. Vnde rursus ille;

Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit
Frigoris asperitas, fœtáque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Sic Maium non à maioribus, sed à Maia, cui, ac Mercurio res diuina per illum mensem fieret: Vnde iterùm ille:

At tu materno donasti nomine mensem;
Inuenter curuæ, furibus aptè, Fidis.

Iunium verò non à Iunioribus, sed à Iunone, cui honores eo maximè tempore haberentur, vicinorum imitatione: Vnde ille demum:

Aspice quos habeat nemoralis Aricia fastos,
Et populus Laurens, Lauiniúmque meum.
Est illeic mensis Iunonius, &c.

Tametsi porrò seu numerum, seu nomina Mensium acceperit Romulus ab Albanis, à Latinis, à circum-vicinis aliis populis; at videtur saltem speciali ratione tum constituisse ordinem Mensium, tum certum dierum numerum eorum singulis assignasse. Nam imprimis quidem Martium primum fecit, quem gentiles Albani tertium, Falisci quintum, Hernici sextum, alij alio loco habebant. Ac deinde, cùm ipsi Albani, Martium haberent dierum xxxvi. Maium xxii. Sextilem xviii. Et Tusculani Quintilem xxxvi. Octobrim xxxii. Aricini Octobrim xxxix. atque ita de cæteris; statuit ipse, vt quatuor menses, Martius, Maius, Quintilis, October, forent singuli dierum tricenûm vnius; cæteri sex dierum tricenûm (ex quo illi Pleni, isti Caui vocati sunt) ac illi haberent Nonas septimanas, seu septima die contingenteis; isti quintanas, seu die quinta: ac prætereà in illis, post exactas Idus, dies septemdecim; in istis octodecim, ante Calendas mensis sequẽtis, numerarẽtur.

Prætereo autem rem esse notam, diem cuiusque mensis primam, quod initio quoque insinuatum est, appellatam esse Calendas, quod Plebe ea die in Capitolium vocata, iuxta Curiam Calabram, Pontifex minor, qui Nouam Lunam eo die primùm vidisset, pronuntiaret vocem, Καλῶ (id est, *Voco*) aut quinquies, cùm Nonæ quintanæ, aut septies, cùm septimanæ erant; vt Populares in agro degentes admonerentur, quoto die ab illo, seu post Nouam Lunam conspectam, deberent in vrbem confluere, accepturi à Rege Sacrorum, tum Feriarum causas, tum quid faciendum per Mensem foret.

Fuisse autem diem, vel quintam, vel septimam appellatam Nonas, quòd nouem inclusiuè diebus abesset ab Idibus, seu à Plenilunio. Ex quo proinde etiam apparet, diem xiii. vel xv. appellatam Idus, seu ἀπὸ τ εἴδους, *à specie*, quàm Luna Plena tum demonstrat; aut ab eo, quod dictum Hetruscis fuit *Iduare*, hoc est, diuidere; quòd tunc sit curriculi Lunæ, ac propè etiam mensis dimidium. Nempe aliquot ampliùs dies supersunt, quàm præcesserint, quòd mensis non tunc desinat, cùm Luna Soli coniuncta est, sed cùm primùm deinceps apparet.

At, quorsum Nonæ quædam quintanæ, & quædam septimanæ sunt? Causa esse ex eo videtur, quòd cùm Luna ex certis caussis apud Astronomos perspectis, interdum citiùs, interdum tardiùs à coniunctione cum Sole appareat; obseruatum fuerit primam Lunæ apparitionem, in quibusdam mensibus ampliùs, in quibusdam minùs à Plenilunio distare; & discrepantiâ huiusmodi ad duos dies limitatâ, habitas fuisse Nonas die quinta, cùm propter Lunam tardiùs visam, futurum esset Plenilunium citiùs; & die septima, cùm ob visam citiùs, futurum esset Plenilunium tardiùs.

Quamobrem autem assignata his mensibus potiùs, quàm illis dies quinta, aut septima fuerit, causam refert Macrobius in obseruationis primùm factæ casum. Verba illius totum hunc locum illustrantia, huiusmodi sunt, *Romulus, cùm, ingenio, acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo Nouam Lunam contigisset videri. Quia verò non continuò euenit, vt eodem die semper appareat, sed modo tardiùs, modo celeriùs ex certis caussis videri solet; contigit, vt dum tardiùs apparuit, præcedenti mensi plures dies; aut cùm celeriùs, pauciores darentur; & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit.*

Quanquam, quod subiicit Macrobius, factum inde fuisse, vt mensium *alij triginta, & vnum, alij vndetriginta sortirentur dies*, cum eo non quadrat, quod ipsemet quoque antè admiserat, instituisse Romulum, *vt sex quidem menses tricenûm essent dierum, quatuor verò tricenis, & singulis expedirentur, qui hodiéque*, pergit, *septimanas habent Nonas, cæteri quintanas.* Neque item quadrat cum eo, quod antè collegerat institutum à Romulo Annum fuisse dierum cccɪv; cùm, si ex decem mensibus, quatuor sint dierum xxxi. & sex dierum xxix. colligantur solùm ccɪɪc. Sed videtur nempe ad factam à Numa institutionem respexisse, ipsamque cum Romulea, seu casu facta, confudisse.

Vtcumque sit, ecce quæ fuerit Calendarij Romani facies in prima sua origine; nisi quòd illi Festa, aut alia dierum adiuncta non apponuntur; quòd possint præsertim suppleri ex iis, quæ Calendario Cæsaris apponenda denique erunt.

CALENDARIVM ROMVLI.

MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS	QVINTILIS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III
Pridie	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*
Nonæ	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*
VIII	VI	VIII	VI	VIII
VII	V	VII	V	VII
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Idus*	III	*Idus*	III
Pridie	XVIII	*Pridie*	XVIII	*Pridie*
Idus	XVII	*Idus*	XVII	*Nonæ*
XVII	XVI	XVII	XVI	XVII
XVI	XV	XVI	XV	XVI
XV	XIV	XV	XIV	XV
XIV	XIII	XIV	XIII	XIV
XIII	XII	XIII	XII	XIII
XII	XI	XII	XI	XII
XI	X	XI	X	XI
X	IX	X	IX	X
IX	VIII	IX	VIII	IX
VIII	VII	VIII	VII	VIII
VII	VI	VII	VI	VII
VI	V	VI	V	VI
V	IV	V	IV	V
IV	III	IV	III	IV
III	*Pridie*	III	*Pridie*	III
Pridie		*Pridie*		*Pridie*

SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VI	VI	VIII	VI	VI
V	V	VII	V	V
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
XVIII	XVIII	*Pridie*	XVIII	XVIII
XVII	XVII	*Idus*	XVII	XVII
XVI	XVI	XVII	XVI	XVI
XV	XV	XVI	XV	XV
XIV	XIV	XV	XIV	XIV
XIII	XIII	XIV	XIII	XIII
XII	XII	XIII	XII	XII
XI	XI	XII	XI	XI
X	X	XI	X	X
IX	IX	X	IX	IX
VIII	VIII	IX	VIII	VIII
VII	VII	VIII	VII	VII
VI	VI	VII	VI	VI
V	V	VI	V	V
IV	IV	V	IV	IV
III	III	IV	III	III
Pridie	*Pridie*	III	*Pridie*	*Pridie*
		Pridie		

Cæterùm,

Cæterum, quia, vt iam inouimus, collecti omnium mensium dies, non excedebant numerum ccc. iv. sicque aberant longè ab anno Lunari dierum ccc. liv. & à Solari dierum ccc. lxv. idcircò, licet Romulus constituisset Annum hyeme desinente, ac vere ineunte incipere; efficiebatur tamen breui, vt frigus mensibus æstiuis, calor hyemalibus prouenirer. Quare, vbi id contigisset, *tantum dierum*, inquit Macrobius, *sine vllo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur*. Et quo quidem tempore hæc assumptio fieret, non exprimitur; sed factum nihilominus verisimile est ad finem Decembris, quò ipsum statim Martij initium institutioni congrueret.

Capvt II.

Romani Calendarij reformatio à Numa Pompilio.

Enimuerò, cùm id haberet incommodi quam-plurimùm; ideò succedens Romulo Numa, quia per pacis otia vacaret, rei animum appulit, & Græcorum exemplo edoctus, Annum reformauit, ad Lunam composuit, in menseis duodecim distinxit. Imitatus nihilominùs vndequaque Græcos non est; nam, cùm illi haberent Annum dierum ccc. liv. fecit ipse Annum dierum ccc. lv. superstitione, vt aiunt, quadam, qua & plenum, & magis faustum numerum Imparem reputauit. Et, cùm illi haberent menseis alternis xxx. & xxix. dierum, hac ratione Lunæ cursum compensantes (qui dierum xxix. ac semissis proximè est) ipse suos Menseis alia ratione disposuit.

Nam primùm quidem, ad dies illos Anni Romulei ccc. iv. assumpsit dies li. quibus additis fierent ccc. lv. Deinde, circa quatuor menseis, qui dierum tricenûm singulorum, numerive imparis erant, nihil mouit, sed illis suos reliquit dies. Cæteris, qui dierum triginta, singulos ademit; vt imparis quoque fierent numeri: Actum, sex diebus inde ablatis, & quinquaginta, ac vno adjunctis, dies habuit lvii. quos in duos menseis distribuit, vnum dierum xxix. alterum dierum xxviij. quos & præponendos (vt communis est sententia) Martio censuit, & à Bruma, qua dies primùm crescere incipiût, incipere voluit. Vocauit autẽ priorem Ianuariũ, in honorem Iani, Bicipitis Dei, cui & dicauit ipsas Calendas, quasi respicienti transactũ, & prospicienti ineuntem Annum; posteriorem verò Februarium, à Februo lustrationũ Deo; quòd eo mense necesse foret, vt iusta Diis Manibus solui possent, vrbem lustrare. Vnde &, quia res ad eos, qui fatis essent functi spectabat, non hæsit, quò minùs huic mensi, potiusquàm Ianuario, paris numeri dies assignaret. Heinc igitur celebre quoque Ouidianum illud enasit,

At Numa nec Ianum, nec Auitas præterit vmbras:

Mensibus antiquis præposuitque duos.

Dixi tamen Numam præposuisse vtrumque Martio, *ex communi sententia*. Nam, cùm de Ianuario quidem nemo dubitet, singulare est tamen, quod idem Ouidius post modùm insinuat, dum ait Februarium habitum fuisse vltimum Anni, quovsque Decemviri illum transtulere in secundum locum

Post-modò creduntur spatio distantia longo

Tempora, bis quini continuasse Viri.

Sed, vt pergamus rem declarare ex communiore sententia, accommodatéque ad vocatum Numæ, Pompilianumve Calendarium, Numa denique suis sedibus Calendas, Nonas, Idus reliquit, ac ipsis Ianuario, & Februario, perinde ac aliis, qui erant dierum xxix. attribuit (tametsi ob factam immutationem, numerati æquè in omnibus mensibus fuerint xvij. ante Calendas, excepto Februario, in quo xvj.) Reliquit verò etiam Mensibus à numero dictis sua nomina; neque enim Quintilis minùs hoc fuit nomine, quàm ante; quamuis ob præmissos Martio duos menseis, septimus à primo haberetur, non quintus: sicque Sextilis, & cæteri. Fuere ergo tunc Martius, Maius, Quintilis, October, dierum, vt priùs xxxi. Ianuarius, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, dierum xxix & Februarius xxviij. ac facies adeò Calendarij sine Festis, aliisque Adjunctis exhibita, euasit, vt vides heic inferiùs.

Quoniam verò erat hic annus Lunaris, & Solaris eum excedebat diebus decem, aut vndecim; ac efficiebatur proinde, vt Bruma (hyemisve initium) diebus totidem singulis annis promoueretur, aut nive principium ipsam antecederet; sicque intra annos, v. g. treis, Bruma non initio Ianuarij, sed initio Februarij foret; ideò excogitata fuit Græcorum more Intercalatio, qua, interiecto congruo dierum numero, tantum transigeretur temporis, quantum foret opus, vt Bruma quasi retraheretur; seu, mauis Ianuarij, Anniue initium in ipsam Brumam restit ueretur.

Græci scilicet, cùm Lunarem annum dierum ccc. liv. præcisè haberent, ac putarent annum Solarem dierum ccc. lxv. excedere illum diebus præcisè xi. (dies hosce dixerunt ὑπερβαίνοντας, quasi *excedenteis* aut superfluos) cœpere altero quoque anno intercalare mensem ex diebus bis vndecim, seu xxij. constantem, quem ea de causa dixere ἐμβόλιμον *injectitium*, vt altero quoque anno, seu initio tertij restitutio principij anni (quod ipsis ad Solstitium æstiuum erat) fieret. Heinc totum id temporis spatium dictum ipsis fuit τριετηρὶς, h. e. *Triennium*, quod reuera tamen διετηρὶς seu *Biennium* fuit.

Quia verò deinceps animaduertetunt errorem ex eo subesse, quòd annus Solaris, præter dies illos integros, contineret adhuc sex horas, seu diei quadrantem, quem negligerent, quique intra annos quatuor vnius diei promotionem crearet; eam ob causam, faciendam potiùs quarto quoque anno intercalationem dierum quater vndecim, & vnius, seu xlv. (hoc est sesqui mensis) cen-

CALENDARIVM NVMÆ POMPILII.

IANVARIVS	FEBRVARIVS	MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*	VII
VI	VI	VIII	VI	VIII	VI
V	V	VII	V	VII	V
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	III	*Idus*
XVII	XVI	*Pridie*	XVII	*Pridie*	XVII
XVI	XV	*Idus*	XVI	*Idus*	XVI
XV	XIV	XVII	XV	XVII	XV
XIV	XIII	XVI	XIV	XVI	XIV
XIII	XII	XV	XIII	XV	XIII
XII	XI	XIV	XII	XIV	XII
XI	X	XIII	XI	XIII	XI
X	IX	XII	X	XII	X
IX	VIII	XI	IX	XI	IX
VIII	VII	X	VIII	X	VIII
VII	VI	IX	VII	IX	VII
VI	V	VIII	VI	VIII	VI
V	IV	VII	V	VII	V
IV	III	VI	IV	VI	IV
III	*Pridie*	V	III	V	III
Pridie		IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
		III		III	
		Pridie		*Pridie*	

QVINTILIS	SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Nonæ*	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
Pridie	VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
Nonæ	VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Idus*	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
Pridie	XVII	XVII	*Pridie*	XVII	XVII
Idus	XVI	XVI	*Idus*	XVI	XVI
XVII	XV	XV	XVII	XV	XV
XVI	XIV	XIV	XVI	XIV	XIV
XV	XIII	XIII	XV	XIII	XIII
XIV	XII	XII	XIV	XII	XII
XIII	XI	XI	XIII	XI	XI
XII	X	X	XII	X	X
XI	IX	IX	XI	IX	IX
X	VIII	VIII	X	VIII	VIII
IX	VII	VII	IX	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III			III		
Pridie			*Pridie*		

ſuerunt. Vnde & hoc ſpatium, quo anni principium poſt quatuor annos reſtituebatur, dictum ipſis πενταετηρὶς *Quinquennium* fuit, quod reipsâ tamen fuit ſolùm τετραετηρὶς *Quadriennium*. Fuere hac de cauſa inſtituti Ludi, agoneſve Olympici. Viſum poſt-modùm eſt commodius, duplicare hunc numerum, ſicque ἐνναετηρίδα *Nouennium* (ſeu potiùs ὀκταετηρίδα *Octennium*) exſpectare, vt ex habitis diebus xc, tres fierent menſes dierum tricenûm, qui vno tenore intercalarentur.

Præterea autem, temporis progreſſu, deprehenſum fuiſſe reſtitutionem ad eundem præcisè diem non fieri, niſi poſt annos vndeviginti, ſeu dies 6940. ac ideò Metonem inſtituiſſe Periodum annorum XIX. (idcircò vocatam ἐννεακαιδεκαετηρίδα) intra quam ſepties, ſeu ſeptem menſium intercalatio fieret, quâque exactâ, anni Lunaris principium in eundem præcisè cum Solari diem rediret. Et, quòd nouemdecim tamen anni non complecterentur præcisè dies 6940. ſed ſolum dies 6939. cùm dodrante, ſicque quadrans diei abundaret; eamobrem Calippum deinceps quadruplicaſſe hanc Periodum, aliámque effeciſſe annorum LXXVI. intra quam viciesocties intercalaretur. Atque id quidem, ne memorem fuiſſe poſteriùs iſtam quoque ab Hipparcho quadruplicatam; aliáque conſimilia.

Romani itaque imitati Græcos, probârunt quidem intercalationem xlv. dierum intra annos quatuor faciendam, ac dierum xc. intra annos octo; at non cenſuere tamen intercalationem in totum quadriennium, octenniúmve eſſe differendam; ſed biennio quoque potiùs peragendam: Ac ratione ea quidem, vt ſecundo anno intercalarentur dies xxij. quarto xxiij. ſexto rurſus xxij. & octauo xxiij. atque ita porrò procedendo alternis per inſequentia octennia.

Verùm, quòd non attenderent ſuum illum annum dierum CCC. LV. maiorem eſſe vno die, quàm Græcorum annum dierum CCC. LIV. ideò breui effectum eſt, vt duobus diebus quovis biennio ampliùs, quàm par foret interjectis, ea fieret Brumæ regreſſio, vt intra annos XXX. contingeret initio Decembris, intra alios XXX. initio Nouembris, &c. Re ergo cognita, quod quovis octennio dies octo exereſcerent, & poſt tria octennia xxiv. abundarent; ea propter tertio quoque octennio non dies xc. ſed lxvj. ſolummodò intercalârunt, diſpenſatione eorum facta pro arbitrio Pontificum, quibus erat à Numa Menſium, Faſtorúmque cura commiſſa.

Videtur porrò Intercalatio à Numa primùm inſtituta; & Sacrorum quidèm potiſſimùm causâ; vt illa nempe ad ſuas ſemper tempeſtates congruerent. Sic certè Annas apud Macrobium; nam quod Licinius quidem Macer originem eius ad Romulum refert, id de illa intercalatione ob duos menſeis quovis anno deficienteis intelligi poteſt. Et quod Iunius commemorat Seruium Tullum Regem intercalaſſe primum, id poteſt de mox memorata reformatione accipi, cùm ſcilicet Bruma eius tempore regreſſa iam foret in finem Septembris. Non morandum autem, quod Tuditanus, & Flauius rem ad Decemviros referunt; quando Varro ſcribit L. Pinario, & P. Furio Coſſ. qui multis annis Decemviros anteceſſerunt, fuiſſe æri inciſam legem antiquiſſimam, in qua mentio fieret Intercalationis.

Cùm Græci autem Intercalationem vltimo anni menſe confecto inſtituerent, delegere Romani Februarium (qui ipſe quoque eſſet quaſi finis anni veteris) non illum quidem iam confectum, ſed ruentem tamen, ac poſt Terminalia, hoc eſt, diem ſacrum Deo Termino, qui erat VII. ante Martias Calendas. Subjunxere verò intercalationi quinque Februarij dies reliquos, *Credo*, inquit Macrobius, *vetere Religionis ſuæ more, vt Februarium omninò Martius ſequeretur.* Præterea verò juxta ſententiam ex Ouidio antè relatam, fuiſſe etiam, more Græcorum, intercalationem factam in ipſo anni noui fine, ſi Februarius quidem menſis vltimus, & ſacra Terminalia die ipſius vltimo fuere,

Qui ſequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni;
Tu quoque Sacrorum, Termine, finis eras.

Vbi annus vetus ſolùm dicitur ob illud tempus, quod à Numa ad vſque Decem-viros interceſſit.

Vtcumque ſit tamen, obſeruari poteſt, intercalatos illos nunc xxij. nunc xxiij. dies, conſtituiſſe ſpecialem Menſem, qui anno intercalationis foret quaſi decimus-tertius; quique, ex Plutarcho, *Merkedinus, Merkedonius-ve* appellaretur, tametſi magis vulgare fuerit, vt diceretur *Intercalarius* vel *Februarius intercalaris*.

Caput III.

Alia Romani Calendarij reformatio à Iulio Cæſare.

Dixi obiter intercalandi curam, vnà cum Feſtorum, & Sacrorum ſtudio, commiſſam Pontificibus, ſiue Sacerdotibus fuiſſe. Factum ergo eſt procedente, & maximè quidem Iulij Cæſaris, tempore, vt corrigere Calendarium, Faſtoſve oportuerit, *iampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam*, inquit Suetonius, *ita turbatos, vt neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno competerent.* Declarat Macrobius quo vitio laborârint Pontifices, dum poſtquàm *fuiſſe tempus* dixit *cùm propter ſuperſtitionem intercalatio omitteretur*, ſubdit, *Sacerdotes, vt publicanis gratificarentur proferri, vel imminui conſultò anni dies volentibus, dies modò auxiſſe, modò retraxiſſe.* Cauſam aliam copulat Cenſorinus, cùm de Pontificibus loquens, *Sed horum*, inquit, *plerique ob odium, vel gratiam, quò quis Magiſtratu citiùs abiret, diutiúſve fungeretur; aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro, damnóve eſſet plus, minúſve ex libidine intercalando, rem ſibi ad corrigendum mandatam vltro deprauârunt.*

Itaque

Itaque Cæsar rerum potitus, & Dictator, Pontifexque Maximus cùm foret, sic animum ad ordinandum Reipublicæ statum appulit, vt non postremam in corrigendo Calendario assumpserit curam; idque, Sosigenes cùm adesset, Mathematicus ex Ægypto aduectus, quem adhibere in consilium posset. Et quantæ quidem fuerit diligentiæ vir Sosigenes, testatur Plinius, cùm de eo loquens, *Ipse*, inquit, *tertiis commentationibus, quamquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigēdo.* Hoc verò authore, agnouit Cæsar non posse constantem correctionem institui, nisi Annus ad motum Solis, potiusquam Lunæ componeretur; ac expedire, vt ita fieret, cùm præsertim annus Lunaris reducendus semper ad Solarem foret.

Ratio autem constituendi Anni à Sosigene proposita ea fuit, vt cùm Solis cursus peragatur diebus CCC.LXV.& quadrante, Annus omninò haberetur dierum CCC.LXV. Ac, ne ob neglectū quadrantis illius, ex quo intra quadrienniū dies vnus conficitur, ita sensim à cōstituto anni principio recederetur, vt Feriæ messiū hyeme, vindemiales vere celebrandæ forēt (quod sanè abhorruissent Romani, cùm apud Ægyptios nihil timeretur huiusmodi, apud quos neglectus illius quadrantis eandē feriā deducebat per dies anni singulos decursu annorum 1460.) ne, inquam, id contingeret, sanciretur simul, vt quarto quoque anno dies vnus intercalaretur; sicque quartus quilibet annus euaderet dierum CCC.LXVI.

Cùm res placuisset Cæsari, ac is vellet semper Ianuarij Annive initium ab ipsa Bruma deducere, aut certè, quo animos ciuium nouitas minus offenderet, à proximè insequuturo Brumam eius anni Nouilunio; idcircò Annum tum occurrentem, qui in tertium ipsius, & M. Æmilij Lepidi consulatum incidit, producere eo vsque constituit, quousque Bruma aut dies ille Nouilunij contingeret. Aduocauit ergo M. Flanium scribam, qui, referente Macrobio, *scriptos dies singulos ita ad Dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri facillimè posset, & inuento, certus status perseueraret.*

Supputatione proinde facta, deprehensum est, præter dies xxiij. qui fortè eo anno Februario intercalabātur, superesse adhuc lxvij. dies, qui intercalatione absumendi forent, vt dies ille posset in primum mensis Ianuarij incidere. Cæsar itaque, duos ex illis mensis, alterum dierum XXXIIj. alterum XXXIV. creauit, eosque inter Nouembrim, Decembrimque transigi iussit; factumque est adeò, vt huiusmodi annus (qui idcircò Annus Confusionis vocatus est) euaserit tum XV. mensium, vt à Suetonio dicitur, tum dierum, non CCCC. XLV. vt Macrobius habet, sed CCCC. XLV. vt Censorinus speciatim deducit; additis purà ad communem tunc Annum, hinc vno mense dierum xxiij. hinc aliis simul duobus LXVII. ac vniuersè diebus XC.

Quòd non essent verò in Anno à Numa instituto nisi dies CCC.LV. ac decem proinde ad constituendum eum, qui futurus esset dierum CCC.LXV. deessent; ea de causa Cæsar sic decem assumpsit, eosque in menseis constitutos ita distribuit, vt, Numæ instar, in quatuor illis Martio, Maio, Quintili, Octobri, nihil mouerit, sed vt instituti à Romulo fuerant, dierum tricenum, ac vnius, reliquerit; at tribus ex aliis, vt purà Ianuario, Sextili, ac Decembri, binos dies adiecerit, vt proinde ipsi quoque dierum XXXj. euaderent: quatuor, verò, purà Aprili, Iunio, Septembri, ac Nouembri, singulos adhibuerit; vt fierent proinde dierum XXX. Denique autem mensi Februario nullum diem addidit; *Ne*, inquit, Macrobius, *Deûm Inferûm religio immutaretur.*

Quia tamen ad id vsque tempus mensis ille Intercalarius inseri in Februarium erat solitus; idcircò constituit, vt dies quoque ille, qui foret deinceps quarto quoque anno intercalandus, ipsi pariter interiiceretur; sicque Februarius quarto quoque anno dierum XXIX. foret. Constituit quin-etiam, vt veluti priùs mensis Intercalarij, sic deinceps diei illius intercalatio fieret statim post Terminalia, septimumve Calēdas, seo diem xxiij. ac ante Regifugium, siue, ab exactis Regibus, institota Fugalia, atque adeò ante sextum Calēdas, qui tunc ex XXIV. euaderet, ob intercalationem, numero XXV. vti & vigesimus quintus XXVj. ac ita deinceps, quousq; XXVIIj. euaderet XXIX. Vnde &, quia post diem VII. Kalendas Martias, dicebatur bis Sexto Kalendas Martias, semel scilicet die intercalati, & semel die Regifugij; ea de causa, *Id*, inquit, ille, *Bis-Sextum censuit nominandum.*

Adnotandum autem, Cæsarem noluisse additos illos decem dies ante Nonas, aut Idus interserere, ne religionem Nonarum, aut Iduum, (quæ statuto erat die) comperendinatione vlla corrumperet; vti neque inserere in dies post Idus, ne Feriarum quarumque indictionem violaret. Illos ergo potiùs delectis mensium finibus sic adiecit, vt & Fastos notauerit, quò maiorem daret libertatem actionibus; & non modò nullum ex iis Nefastum, sed neque Comitialem etiam esse voluerit, ne Magistratuum ambitio hac adiectione augeretur.

Hac ratione & Nonæ, & Idus eo, quo fuerant, statu manserunt; nam ne illi quidem tres menses recens facti dierum tricenûm vnius, Septimanas habuerunt Nonas, sed id iuris solum relictum antiquis illis quatuor, Martio, Maio, Quintili, Octobri fuit. Soli dies ante Calendas id mutationis acceperunt, vt, cùm prius dies proximè Idus insequens quolibet mense, excepto Februario, foret XVII. remanserit quidem in quatuor antiquis mox nominatis XVIj. at in aliis tribus dierum tricenûm singulorum, Ianuario, Sextili, Decembri, euaserit XIX. in quatuor aliis dierum tricenûm, Aprili, Iunio, Septembri, Nouembri, XVIIj. In Februario autem semper fuerit XVj. etiam in anno Bis-Sextili, quòd propter diei adiectionem, non denominationis ratio augeretur, sed vna Sexti denominatio duobus diebus competeret.

Vt agnoſcas verò, quâ proinde facie Calendarium euaſerit: id ita exhibēdum eſt, vt ad ordinem Kalendarum, Nonarũ, ac Iduum, quatenus deſcriptæ heic ſunt, accedant Feſta, ac Lodi, & alia, ipſo præſertim Cæſaris tempore, ſolita adſcribi; ſcilicet, cùm facta deinceps plurium acceſſio fuerit. Præcedunt autem duo ordines, quorum Vnus literis octonis ABCDEFGH, indicet dies Nundinaleis. Vt nobis enim vna ex Septem loco octauo ſemper rediens, Dominicam diem toto anno indicat; ſic vna ex octo, loco nono ſemper recurrens, indicabat toto anno diem Nundinarum, quo ſolebant homines ex agro in vrbem conuenire.

In Altero autem, vbicumque eſt littera F. ſignificatur dies *Faſtus*, quo nimirùm fari licebat Prætori tria verba ſolemnia, Do, Dico, Addico. Vbi N, *Nefaſtus*, quo videlicet toto non licebat. Vbi FP, *Faſtus primò*, quo licebat prima diei parte, ſeu ante meridiem. Vbi NP, *Nefaſtus primò*, quo eadem prima parte non licebat. Vbi EN, *Endotercisus*, ſeu *Intercisus*, quo horis quibuſdam licebat, non licebat aliis. Vbi C, *Comitialis*, quo haberi poterant Comitia; quæ niſi haberentur, fari tota die Prætori licebat; ſi haberentur, licebat ſolùm, vbi ea peracta forent. Vbi Q. Rex C, F, *Quando Rex* (intellige ſacrificulus) *Comitiauit* (hoc eſt in Comitium itauit) *Fas*; ſupple Prætori. Vbi Q. ST, D, F, *Quando ſtercus delatum eſt*, (ex æde Veſtæ intellige) *Fas*, ſupple eidem Prætori. Sed Calendarium habes heic inferiùs.

Sunt porrò heic duo quædam obſeruanda; Vnum, quòd Iulius Cæſar natus ad IV. Eidus Quintilis foret, ideò fuiſſe, Cæſare mortuo, hunc menſem appellatũ Iulium, legem ferente M. Antonio, qui illi V. Conſuli collega cùm foret, ſuperfuit: idque à ſecundo ſtatim Annorum, qui à Iulio reformatore Iuliani deinceps appellati ſunt. Fuiſſe & Sextilem à ſucceſſoris nomine vocatum Auguſtum, non quòd Auguſtus eo menſe natus (ſiquidem natus eſt Septembri, & IX. quidem Calendas Octobris) ſed ob alias cauſas non Plebiſcito modò expreſſas, ſed etiam Senatus-conſulto, quod Cenſorinus refert ad annum Auguſtanum (victoriæve Actiacæ) XX. hoc eſt XXXVIJ. Iulianum; cuiúſque ecce apud Macrobium verba, *Cùm Imperator Cæſar Auguſtus menſe Sextili & primum conſulatum inierit; & triumphos treis in vrbem intulerit; & ex Ianiculo legiones deducta, ſecutaque ſint eius auſpicia, ac fidem; & Ægyptus hoc menſe in poteſtatem populi Romani redacta ſit; finiſque hoc menſe bellis ciuilibus impoſitus ſit; atque ob has cauſas hic menſis huic imperio fœliciſſimus ſit, ac fuerit; Placere Senatui, vt menſis. Auguſtus appelletur.*

Notum eſt autem perſeuerare etiam-num hæc duo menſium nomina; cùm alij quidam Imperatores nequicquam parem facere immutationem tentauerint; vt dum Nero voluit Aprilem appellari Neronem; Commodus Sextilem Commodum, & Septembrim Herculem: Domitianus Septembrim Germanicum, & Octobrim Domitianum: Commodus rursùs Nouembrim Exuperatorium, & Decembrim Amazonium. Quippe de omnibus dici poteſt, quod Macrobius ſpeciatim de Domitiano habet, *qui Octobrim*, inquit, *ſuo nomine inuaſerat; ſed vbi infauſtum vocabulum ex omni are, vel ſaxo placuit eradi, Menſes quoque vſurpatione tyrannica appellationis exuti ſunt.*

Alterum, cùm Iulius Cæſar inſtituiſſet, vt quarto quoque anno intercalaretur, & numerandum intellexiſſet quartum, ſecluſo illo, quo nupera intercalatio fuiſſet facta; eueniſſe, vt illo mortuo non intelligentes rem Pontifices, quartum annum, ſuperiore illo incluſo, intellexerint, ſicque inter duos intercalareis, non niſi duos ſine intercalatione habuerint; quovſque exactis XXXVJ. annis error denique deprehenſus fuit.

Quia verò intra hoſce annos intercalatum fuerat duodecies, cùm debuiſſet ſolummodò intercalari nouies; ea-propter conſtituit Auguſtus, vt duodecim annis inſequentibus intercalatio nulla fieret, quò tres dies plus æquo intruſi tribus quadriēniis abſumerentur. Quare & correctione hoc modo inſtituta, fuiſſe intercalationem reſumptam, ſicque deinceps continuatam, vt interrupta hactenus non fuerit. Quomodo autem futurum ſit, vt interrumpatur, dicendum poſteriùs.

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		IANVARIVS. *In Tutela Iunonis.*
A	F	*Kal.*	Iano. Iunoni.
B	F	iv.	
C	C	iii.	Cancer occidit.
D	C	*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Lyra oritur. Aquila vesperi occidit.
F	F	viii.	
G	C	vii.	
H	C	vi.	Delphin vesperi occidit.
A		v.	Agonalia.
B	EN	iv.	Media hyems.
C	NP	iii.	Carmentalia.
D	C	*Prid.*	Compitalia.
E	NP	*Id.*	Ioui Statori.
F	EN	xix.	
G		xviii.	Carmentæ, & Portimæ Postuertæ.
H	C	xvii.	Concordiæ.
A	C	xvi.	Sol in Aquario.
B	C	xv.	
C	C	xiv.	
D	C	xiii.	
E	C	xii.	
F	C	xi.	
G	C	x.	Lyra occidit.
H	C	ix.	Sementinæ feriæ. Castori, & Polluci.
A	C	viii.	
B	C	vii.	
C	C	vi.	Regulus occidit.
D	C	v.	
E	F	iv.	Equiria in campo Martio. Pacalia.
F	F	iii.	Fidicula occidit.
G	F	*Prid.*	Deis Penatibus.

Nund.	DIES.		FEBRVARIVS. *In Tutela Neptuni.*
H	N	*Cal.*	Herculi. Lucaria. Iunoni Sospitæ.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Lyra, & medius Leo occidunt.
C	N	*Prid.*	
D		*Non.*	Aquarius oritur.
E	N	viii.	
F	N	vii.	
G	N	vi.	
H	N	v.	Veris initium.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Genialici ludi. Arctophylax oritur.
C	N	*Prid.*	
D	NP	*Id.*	Fauno, & Ioui.
E	C	xvi.	Coruus, Crater, Anguis oriuntur.
F	NP	xv.	Lupercalia.
G	EN	xiv.	Sol in Piscibus.
H	NP	xiii.	Quirinalia.
A	C	xii.	Feralia, seu Ferialia. Fornacalia. Diis Manibus.
B	C	xi.	
C	C	x.	
D	F	ix.	Deæ Mutæ, seu Larundæ. Feralia. Lararia.
E	C	viii.	Caristia.
F	NP	vii.	Terminalia.
G	N	vi.	Regifugium.
H	C	v.	Hirundinum aduentus. Arcturus vesperi oritur.
A	EN	iv.	
B	NP	iii.	Equiria in campo Martio.
C	C	*Prid.*	

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MARTIVS. *In Tutela Mineruæ.*
D	NP	*Kal.*	Matti, Ancyliorum festum. Matronalia.
E	P	vi.	
F	C	v.	Alter Piscium occidit.
G	C	iv.	
H	C	iii.	Cancer oritur. Vindemiator oritur.
A	NP	*Pridie.*	Vestalia. Cæsar Pontifex Max. factus.
B	P	*Non.*	Veioui Pegasus oritur.
C	P	viii.	Corona oritur.
D	C	vii.	Orion oritur.
E	C	vi.	
F	C	v.	
G	C	iv.	
H	EN	iii.	Matia apcriuntur.
A	NP	*Prid.*	Equiria ad Tiberim.
B	NP	*Id.*	Annæ Perennæ. Scorpius occidit.
C	P	xvii.	Nepa occidit.
D	NP	xvi.	Liberalia, seu Bacchanalia. Agonia.
E	C.	xv.	Sol in Ariete.
F	N	xiv.	Quinquatrus Mineruæ, per 5. dies.
G	C	xiii.	
H	C	xii.	Equus occidit manè.
A	N	xi.	
B	NP	x.	Tubilustrium.
C	Q.REX	ix.	
D	C[C.F.	viii.	Hilaria. Æquinoctium vernum.
E	C	vii.	
F	NP	vi.	
G	C	v.	Megalesia.
H	C	iv.	
A	C	iii.	Concordiæ, Saluti, Paci.
B	C	*Prid.*	

Nund.	DIES.		APRILIS. *In Tutela Veneris.*
C	N	*Kal.*	Veneri. Fortunæ Virili.
D	C	iv.	Pleiades occidunt.
E	C	iii.	
F	C	*Prid.*	Megalesia, Ludi Matri Magnæ, per octo dies.
G		*Non.*	
H	NP	viii.	Fortunæ Publicæ, Primigeniæ.
A	N	vii.	Apollinis, & Dianæ natalis.
B	N	vi.	Libra occidit.
C	N	v.	
D	N	iv.	Ludi in Circo.
E	N	iii.	
F	N	*Prid.*	Ludi Cereri, per octo dies.
G	NP	*Id.*	Ioui Victori, & Libertati.
H	N	xviii.	
A	NP	xvii.	Fordicidia, vel Fordicaria.
B	N	xvi.	Suculæ occidunt vesperi.
C	N	xv.	
D	N	xiv.	Equiria in Circo maximo.
E	N	xiii.	Cerealia. Sol in Tauro.
F	N	xii.	Palilia. Romæ natalis.
G	NP	xi.	
H	N	x.	Agonia altera.
A	NP	ix.	Vinalia priora.
B	C	viii.	Palilicium oritur.
C	NP	vii.	Robigalia. Medium Veris.
D	F	vi.	Aries occidit. Hœdi oriuntur.
E	C	v.	Feriæ Latinæ.
F	NP	iv.	Floralia, per sex dies.
G	C	iii.	Canis vespere occidit.
H	F	*Prid.*	Vestæ Palatinæ. Larentalia prima.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MAIVS. *In Tutela Apollinis.*
A	N	*Kal.*	Bonæ Deæ. Lararia. Capella oritur.
B	F	vi.	Compitalia.
C	C	v.	Hyades, & Centaurus oriuntur.
D	C	iv.	
E	C	iii.	Lyra oritur.
F	C	*Pridie.*	Scorpius, & Nepa medij occidunt.
G	N	*Non.*	Vergiliæ oriuntur manè.
H	F	viii.	Capella oritur Cæsari.
A	N	vii.	Lemuria, vel Remuria, per treis dies.
B	C	vi.	
C	N	v.	Malum nubere. Orion occidit.
D	NF	iv.	Marti in Circo.
E	N	iii.	Æstatis initium. Pleiades oriuntur.
F	C	*Prid.*	Mercurio. Taurus oritur.
G	NF	*Id.*	Feriæ Ioui. Mercurij natalis. Fidis oritur manè.
H	F.	xvii.	
A	C	xvi.	
B	C	xv.	
C	C	xiv.	Sol in Geminis.
D	C	xiii.	
E	NF	xii.	Veioui. Agonalia. Canis oritur.
F	N	xi.	
G	NF	x.	Tubilustria. Volcanalia.
H	Q.REX	ix.	
A	C[C.F.	viii.	Fortunæ Publicæ. Aquila oritur.
B	C	vii.	Regifugium iterum. Arctophylax occidit.
C	C	vi.	Hyades oriuntur.
D	C	v.	
E	C	iv.	
F	C	iii.	
G	C	*Prid.*	

Nund.	DIES.		IVNIVS. *In Tutela Mercurij.*
H	N	*Kal.*	Iunoni Monetæ. Tempestæ.
A	F	iv.	Feriæ Marti. Carnæ Deæ.
B	C	iii.	
C	C	*Prid.*	Bellonæ, & Herculi.
D	N	*Non.*	Dio Fidio, Sancto, Semipatri.
E	N	viii.	Vestæ.
F	N	vii.	
G		vi.	Menti, in Capitolio.
H	N	v.	Vestalia. Asini coronantur.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Matralia. Fortunæ, & Concordiæ.
C	N	*Prid.*	
D	N	*Id.*	Ioui Inuicto. Quinq. Min. Calor incipit.
E	N	xviii.	
F	Q.ST	xvii.	
G	C[D.F.	xvi.	
H	C	xv.	Delphin oritur totus.
A	C	xiv.	
B	C	xiii.	Mineruæ. Sol in Cancro.
C	C	xii.	Summano. Ophiuchus oritur.
D	C	xi.	
E	C	x.	
F	C	ix.	
G	C	viii.	Forti Fortunæ. Hoc, & sequente biduo, Solstitium.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Orionis zona oritur.
B	C	v.	Ioui Statori. Lararia.
C	C	iv.	
D	F	iii.	
B	F	*Prid.*	Herculi, & Musis. Populifugium.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		QVINTILIS. *In Tutela Iouis.*
F	N	*Kal.*	Migrationes ex ædibus in ædes.
G	N	vi.	
H	N	v.	
A	NP	iv.	Corona occidit manè.
B	N	iii.	Populifugium.
C	N	*Pridie.*	Ludi Apollinares, per 8. dies. Fortunæ Muliebri.
D	N	*Non.*	Popul.fugium. Caprotinæ Nonæ. Feſtum Ancillarum.
E	N	viii.	Vitulatio.
F	EN	vii.	Cepheus veſpere oritur.
G	C	vi.	Prodromi, ſeu Etetiæ flare incipiunt.
H	C	v.	
A	NP	iv.	Cæſaris natalis.
B	C	iii.	Fortunæ Muliebri.
C	C	*Prid.*	Merkatus, vel Merkurialia per ſex dies.
D	NP	*Id.*	Caſtori, & Polluci.
E	F	xvii.	Procyon oritur.
F	C	xvi.	
G	C	xv.	
H	NP	xiv.	Lucaria.
A		xiii.	Sol in Leone.
B	C	xii.	Lucaria.
C	C	xi.	
D		x.	Neptunalia.
E	N	ix.	Regulus oritur.
F	NP	viii.	Furinalia. Ludi Circenſes, per dies ſex.
G	C	vii.	Canicula apparet.
H	C	vi.	
A	C	v.	
B	C	iv.	
C	C	iii.	Aquila occidit.
D	C	*Prid.*	

Nund.	DIES.		SEXTILIS. *In Tutela Cereris.*
B	N	*Kal.*	Spei, Marti.
F	C	iv.	
G	C	iii.	
H	C	*Prid.*	Leo medius oritur.
A	F	*Non.*	Saluti, in Quirinali.
B	F	viii.	Arcturus medius occidit.
C	C	vii.	Aquarius medius occidit.
D	C	vi.	Soli Indigeti, in Quirinali.
E	NP	v.	
F	C	iv.	Opi, & Cereri.
G	C	iii.	Fidis occidit. Autumni initium.
H	C	*Prid.*	Herculi. Lignapæſia.
A	NP	*Id.*	Dianæ. Vertumno. Feſtum Seruorum, & Ancillarum.
B	F	xix.	
C	C	xviii.	Delphin manè occidit.
D	C	xvii.	
E	NP	xvi.	Portumnalia. Iano.
F	C	xv.	
G	FP	xiv.	Vinalia poſteriora.
H	C	xiii.	Sol in Virgine.
A	NP	xii.	Conſualia.
B	EN	xi.	Vindemiator oritur manè.
C	NP	x.	Volcanalia.
D	C	ix.	Feriæ Lunæ.
E	NP	viii.	Opiconſiua, in Capitolio.
F	C	vii.	
G	NP	vi.	Volturnalia.
H	NP	v.	Victoriæ. Ara in Curia. Sagitta occidit. Ethesiæ deſinunt.
A	F	iv.	
B	F	iii.	Mundus Cereris patet.
C	F	*Prid.*	Andromeda veſperi oritur.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		SEPTEMBER. *In Tutela Vulcani.*
D	N	*Kal.*	Fer. Neptuno. Ioui Mæmacti.
E	N	iv.	
F	NP	iii.	Dionyſia ſeu Vindemiæ.
G	C	*Pridie.*	Ludi Romani, per octo dies.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Erebo ; ariete, & oue nigra.
B	C	vii.	
C	C	vi.	
D	C	v.	Cappella oritur.
E	C	iv.	Caput Meduſæ oritur.
F	C	iii.	Virgo media oritur.
G	N	*Prid.*	Arcturus medius oritur.
H	NP	*Id.*	Hirundinum diſceſſus.
A	F	xviii.	Equorum probatio.
B		xvii.	Ludi Circenſes, votiui, magni, per quinque dies.
C	C	xvi.	
D	C	xv.	
E	C	xiv.	Spica Virginis manè oritur.
F	C	xiii.	Sol in Libra. Crater manè apparet.
G	C	xii.	Romuli natalis. Merkatus per quatuor dies.
H	C	xi.	
A	C	x.	Argo, & Piſces occidunt.
B	NP	ix.	Auguſti natalis.
C	C	viii.	Æquinoctium hoc, & ſeq. biduo.
D	C	vii.	Saturno, & Maniæ.
E	C	vi.	
F	C	v.	Veneri Genitrici. Fortunæ Reduci.
G	C	iv.	Capella manè oritur.
H	F	iii.	Hœdi oriuntur.
A	F	*Prid.*	Meditrinalia. Epulum Mineruæ.

Nund.	DIES.		OCTOBER. *In Tutela Martis.*
B	N	*Kal.*	
C	F	vi.	
D	C	v.	
E	C	iv.	Auriga occidit manè.
F	C	iii.	Mundus Cereris patet.
G	C	*Prid.*	Diis Manibus.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Clara Coronæ oritur.
B	C	vii.	
C	C	vi.	Ramalia, Græcis Oſchophoria.
D		v.	Meditrinalia. Hyemis initium.
E	NP	iv.	
F	NP	iii.	Fontinalia. Ioui Liberatori, Ludi per tres dies.
G	NP	*Prid.*	
H	NP	*Id.*	
A	F	xvii.	Ludi Plebeij. Arcturus occidit.
B	C	xvi.	
C	C	xv.	Ioui Liberatori, Ludi.
D	NP	xiv.	Armiluſtrium.
E	C	xiii.	
F	C	xii.	Ludi per quatuor dies. Sol in Scorpione.
G	O	xi.	
H	C	x.	Libero Patri. Taurus occidit.
A	C	ix.	
B	C	viii.	
C	C	vii.	Nepæ frons oritur.
D	C	vi.	Ludi Victoriæ.
E	C	v.	Vergiliæ occidunt.
F	C	iv.	
G	C	iii.	Vertumni Feriæ. Ludi votiui.
H	C	*Prid.*	Arcturus occidit.

KALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		NOVEMBER. *In Tutela Dianæ.*
A	N	*Kal.*	Ludi Circenses.
B	F	iv.	Arcturus occidit vesperi.
C	F	iii.	Fidicula manè oritur.
D		*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Neprunalia.
F	F	viii.	
G	C	vii.	Mundus patet.
H	C	vi.	Clara Scorpionis oritur.
A	C	v.	Hyemis initium.
B	C	iv.	
C	C	iii.	Vergiliæ occidunt. Maria clauduntur.
D	C	*Prid.*	
E	NF	*Id.*	Lectisternia, seu Epulum indictum.
F	F	xviii.	
G	C	xvii.	Ludi Plebeij in Circo, per treis dies.
H	C	xvi.	Semeuris triticeæ finis.
A	C	xv.	
B	C	xiv.	Merk. per triduum. Sol in Sagittario.
C	C	xiii.	Pontificum Cœna, in honorem Cybeles.
D	C	xii.	
E	C	xi.	Liberalia. Lepus occidit manè.
F	C	x.	Plutoni, & Proserpinæ.
G	C	ix.	
H		viii.	Brumalia per triginta dies.
A	C	vii.	Canicula occidit.
B	C	vi.	Suculæ occidere incipiunt.
C	C	v.	
D	C	iv.	
E	C	iii.	
F	F	*Prid.*	Totæ Suculæ occidunt.

Nund.	nies.		DECEMBER. *In Tutela Vestæ.*
G	N	*Kal.*	Fortunæ muliebri.
H		iv.	
A		iii.	
B		*Prid.*	Mineruæ, & Neptuno.
C	F	*Non.*	Faunalia.
D	C	viii.	Sagittarius medius occidit.
E	C	vii.	Aquila manè oritur.
F	C	vi.	
G	C	v.	Iunoni iugali.
H	C	iv.	
A	NF	iii.	Agonalia. Alcyonij dies quatuordecim.
B	EN	*Prid.*	
C	NF	*Id.*	Equiria, seu Cursus equorum.
D	F	xix.	Ambrosia.
E	NF	xviii.	Consualia Scorpius totus oritur manè.
F	C	xvii.	
G		xvi.	Saturnalia, per quinque dies.
H	C	xv.	Sol in Capricotuo. Olor oritur.
A	NF	xiv.	Opalia.
B	C	xiii.	Sigillaria per duos dies.
C	NF	xii.	Diualia, seu Angeronalia.
D	C	xi.	Lararia.
E	NF	x.	Larentalia, vel Laurentalia.
F	C	ix.	Iuuenales Ludi.
G	C	viii.	Solstitium hyemale. Brumalium finis.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Phœbo, per triduum. Delphinus oriri manè incipit.
B	C	v.	
C	F	iv.	Aquila vespere occidit.
D	F	iii.	Canicula vespere occidit.
E	F	*Prid.*	

CAPVT IV.

Romani Calendarij ad Christianos vsus applicatio, & celebrandi Paschatis tempus à Nicæno Concilio præscriptum.

CÆterùm, cùm Christus Seruator, imperãte Augusto (& sub medium quidem intern. istæ illius intercalationis) natus fuerit, ac primi Christiani intra fineis Romani Imperij vitam duxerint; ideò ipsis quoque fuit primirùs vsus Romani Calendarij à Iulio Cæsare reformati. Nempe ipsis quoque fuere iidem Menses, idem in vnoquoque mense dierum numerus; idem in Februario dies intercalaris; eadem Kalendarum, Nonarum, Iduum denominatio; tametsi, quod ad cætera attinet, quidpiam immutàrint.

Imprimis enim, vice literarum illarum Nundinalium, literas, vocatas Dominicaleis reposuerunt, hoc est pro octonis septenas, quot dies in Hebdomade sunt, quarum vna semper Dominica vocatur. Fecere id autem ex Iudæorum ritu, apud quos Christus natus vixit, quorumque legem obseruauit; nisi quòd Iudæi obseruantes Hebdomadem, festum habuere diem septimum, Sabbathum ipsis appellatum; Christiani autem festum habuere primum, in memoriam Resurrectionis Christi Domini; vnde & illi fuit Dominicæ nomen.

Quòd communis verò annus contineat hebdomades dierum quinquaginta duas, ac vnum diem præterea; inde fit, vt his literis, nempe A, B, C, D, E, F, G, quinquagies, ac bis repetitis, ipsa litera A, diei primo anni tributa, supersit etiam attribuenda diei anni vltimo; ac exinde intelligatur, si dies prima anni communis Dominica fuerit, vltimam quoque Dominicam fore; atque adeò diem primam anni insequentis fore non amplius Dominicam, sed diem hebdomadis secũdam; sicque anno insequente literam A, designaturam diem hebdomadis secundam, & literam G. Dominicalem fore. Dico autem anni communis; quoniam in anno Bissextili, quæ litera Dominicalis ad diem vsque intercalarem est, esse deinceps non perseuerat; verùm illius vicem subit, quæ ipsam proximè antecedit; adeò vt, si eò vsque litera Dominicalis, fuerit verbi causâ G, sit deinceps futura F; & cùm proximo rursus anno E, sit futura Dominicalis; ipsa litera A, sit designatura non diem hebdomadis secundam, neque etiam tertiam, sed quartam.

Deinde, pro nihilo habuerunt dies Fastos, Nefastos, Comitialeis; & cæteros; ac vice Festorum, Ludorum, cæterorúmque huiusmodi, apposuere solùm quibus diebus contigisset Depositio, obitusve Sanctorum Episcoporum, & Martyrum, vnà cum cœmeterio in quo quisque sepultus fuisset. Exempli causà, mense Ianuario, Ad IV. Idus, *Miltiadis in Callisti.* Ad XVIII. Kal. Febr. *Marcellini in Priscilla.* Ad XIII *Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbis.* Ad XII. *Agnetis in Nomentana*; atque ita de cæteris. Ex quo licet intelligi, vocatum iam Martyrologium nihil esse aliud, quàm primæuum hoc continuatum, amplificatumque Calendarium; & vocatum iam Calendarium nihil aliud, quàm Martyrologium selectum.

Tertiò, quòd essent apud Christianos non modò stata, ac Immobilia, diebusve anni certis assignata Festa; sed quædã etiam vaga, & Mobilia, hoc est, non quotannis ad eosdem dies redeuntia, sed per varios, quasi subsultim, decurrentia; ideò, cùm non possent hæc Festa adscribi Calendario, & præscribendæ tamen forent certæ regulæ, ex quibus posset intelligi, in quos ex Calendario dies singulis annis inciderent; ideò, inquam, diù, multúmque, priusquàm aliquid hac de re constiterit, laboratum fuit. Et quia sanctum Pascha est veluti caput, è quo dependent cætera, cùm habito die Paschatis, reliquorum dies facilè obtineantur; idcircò opus, ac labor fuit in præscribendo die, quo Pascha quoto quoque anno celebraretur.

Cùm enim Christus Dominus anno ætatis XXXIV. currente, passurus sub Tiberio, Pascha pridie mortis cum Discipulis celebrasset, ac idem quotannis celebrandum præcepisset; subortæ sunt breui, ac deinceps difficultates variæ circa celebrationis tempus. Primæua institutio, ab vsque exitu Iudæorum ex Ægypto, ferebat, vt quemadmodum ille exitus contingebat sub Plenilunium, dimidiumve mensis, quo in illis regionibus nouæ fruges colligebantur, cuiusque initium erat semper Nouilunium Veris initio, Æquinoctiove, seu antè, seu post proximum; ita in ipsius memoriam, Pascha quotannis celebraretur, tum simili mense, vocato Iudæis Nisan, qui ex sexto factus est primus (quoad nempe Festa, seu dies Solemneis) tum die illius decimaquarta, quæ & propter ipsam Lunæ ætatem, tempusve à Nouilunio exactum, appellata est decimaquarta Luna. Scilicet, vt annus, sic menses, Lunares (saltem quod ad Sacra) apud Iudæos fuisse videntur.

Primi itaque Christianorum non alia, quàm Iudæorum computandi ratione vsi (& maximè quidem, donec primi quindecim Ierosolymorum Episcopi ex Circumcisione, seu Iudæi fuerunt) obseruauere quidem omnes eundem anni mensem; verùm, cùm Paschæ nomine significetur Transitus: & factus à Christo Transitus duplex fuerit, Prior quidem ex vita in mortem, quo die crucifixus fuit, feria scilicet hebdomadis sexta; Posterior verò ex morte in vitam, quo die resurrexit à mortuis, feria nempe primâ, vocata deinceps Dominicâ: ea propter alij existimàrunt celebrandum Pascha ipso die Crucifixionis, vnde & fuit dictum σταυρώσιμον Pascha; alij die Resurrectionis, vnde & Pascha dictum ἀναστάσιμον fuit. Prætereo autem, licet Crucifixionis dies videatur Iudæis fuisse Luna XIV. quòd, ex B. Ioanne, fuerit Parasceue, & Iudæi non fuerint ingressi in Prætorium, vt non contaminarentur, sed eo vespere comederent Pascha; Sanctos tamen Patres, vt deinceps citaudos Theophilum, Cyrillum, Ambro

Ambroſium, eam habuiſſe xv. ſuperiorem verò, quòd Chriſtus ab vſque antecedente comediſſet veſpere, xiv. Lunam reputaſſe.

Breui porrò in id conſenſit maxima Chriſtianorum pars, vt Paſcha celebraretur die Dominica Lunam xiv. proximè inſequente (adeò vt, etiam cùm Luna xiv. in Dominicam incideret, Paſcha in ſequentem transferretur) eàque de re Epiſtola B. Pij Papæ circiter annum Chriſti 150. exſtat. Qui autem deinceps aut ſuperfuere, aut exorti fuere, qui contenderent, retinendam eſſe cum ipſis Iudæis diem, vel Lunam xiv. ij ab Orthodoxis habiti fuere Hæretici, Quarta-decimanique vocati. Niſi quòd tolerabiliores ſunt viſi, quibus placuit, ſi decimaquarta Luna incidiſſet in ante viii. Kalendas Aprilis, ſeu Martij xxv. quo Chriſtum paſſum perſuaſio erat, celebrari Paſcha debere; quotacumque tandem ea dies hebdomadis occurreret: qui quidem mos diu in Gallia ſpeciatim fuit obſeruatus.

Non ea tamen ſola fuit difficultas. Nam, cùm primus menſis deberet a Nouilunio incipere, quod foret veris initio, ſeu Æquinoctio propius; ac Luna adeò xiv. eſſe non poſſet aliquo die Æquinoctium antecedente; ſed vel die ipſo Æquinoctij, vel conſequente aliquo; ideò controuerſia fuit multa, quòd non conſtaret ſatis, quo die Æquinoctium contingeret, neque quæ dies menſis, ſeu Luna decima quarta habenda foret. Videlicet craſſa nimis videbatur Iudæorum computatio; qui & Æquinoctium habebant æquo anticipatius; & Cyclo vtebantur Heptaeteridum duodecim, ſeu octoginta quatuor annorum (addita nempe ad Calippi Periodum octaeteride) quo Nouilunia tamen in eoſdem dies non reſtituebantur, vt ipſi putabant.

Hoc de negotio cùm Papa Victor ſcripſiſſet ad Theophilum Cæſarienſem Epiſcopum, ſub annum Chriſti Domini 196 conuocauit ille Cæſaream circumvicinos Epiſcopos; eóque in Concilio conſtitutum fuit, vt, quia Mundus creatus fuiſſet in die verni Æquinoctij, exſiſtente Dominica (eâ ſcilicet credebatur Æquinoctium contingere Iulij Cæſaris tempore) Quia eâdem Chriſtus ſurrexiſſet, Paſſione triduo antè inceepta (à die nimirum 22. qua Iudas eum prodiderat.) Quia rurſus menſis integer conſecratus à Deo fuiſſet celebrationi Paſchatis, ac intra menſem hebdomas, in quam decima quarta Luna incideret. Conſtitutum, inquam, fuit, vt celebrandi Paſchatis limites forent à die Martij 22. in diem Aprilis 21. ac prætereà, à Luna xiiij. intra illos limites cadente, in Lunam xxj. prout Dominica poſt Lunam decimam quartam contingeret.

At verò, quia ſimul decretum nihil fuit circa diem habendi quotannis Nouilunij, ex quo Luna decima-quarta, eáque Paſchalis ſupputaretur; ea de cauſa fuere ſubinde varij Cycli excogitati ad Lunæ ætatem cognoſcendam, quales, præter Iudaicum 84. annorum, fuere, alius quidem annorum 30. alius 25. alius 16 ſeu duarũ Octaeteridum, ex quibus Hippolytus Epiſcopus Portuẽſis ſub annum Chriſti 222. Ἑκκαιδεκαετηρίδα, Cyclumve annorum xvj. confecit, præter cæteros celebrem; quovíque Anatolius Epiſcopus Laodicenus ſub annum 275. Cyclum Decem nouennalem induxit. Induxiſſe certè memorat Euſebius: tametſi Beda Euſebium ipſum compoſuiſſe primum talem Cyclum dicat. Hic porrò Cyclus fuit quidem temporis progreſſu commodiſſimus omnium viſus; verùm, non quatenus deſcriptus ab ipſo Anatolio, qui & duo tantum Bis-ſexta per totam Cycli ſeriem agnouit; &c., conſtituto Æquinoctio ad diem Martij 25. conſtituit Paſchalis celebrationis limites diem Martij 27. & Aprilis 25. ſanxitque, ſi Luna xiv. in Dominicam incideret, poſſe eâ Paſcha celebrari; adeò proinde, vt celebrationem à Luna xiv. in xx. extenderit. Meminit ille diuerſæ iam apud Gallos computationis.

Succeſſit deinde anno Chriſti 328. (niſi malis cum pleriſque dicere 325.) ſucceſſit, inquam, generale, ac celebre illud Nicænum Concilium, quod Cyclum quidem Decem nouennalem, peritis viris in conſilium adhibitis, retinendum cenſuit; ſed quia tamen tam circa ipſum, quàm circa diem Æquinoctij difficultates ſupererant variæ; idcircò rei definiendæ curam demandauit Alexandrinæ Eccleſiæ; ob antiquam apud Ægyptios, ac in ea præſertim vrbe, Aſtronomiæ peritiam; vt re deinceps communicata cum Romano Epiſcopo, & ex illius indictione Eccleſiis longinquioribus, Paſcha eodem die celebrari à Chriſtianis omnibus poſſet.

Res proinde ſic fuit peracta, vt poſt annos demum 50. B. Theophilus Alexandrinus Epiſcopus & Cyclum annorum 418. ſeu 22. Cyclorum Decem-nouẽnalium condiderit, & Canonem, ſeu Tabulam, vt iam dicimus, Temporariam, ab anno 380. in centum annos extenderit, in qua & Luna xiv. & Paſchalis Dominica quoto quoque anno oſtenderetur; idque præfatus, Æquinoctium xij. Kalendas Aprilis, hoc eſt die Martij xxj. contingere (vt nempe ſtudioſiùs, ex mente Concilij obſeruatum fuerat) & quandocumque Luna xiv. in Dominicam diem incideret, Paſcha in inſequentem, ſeu poſt ſeptem dies, differendum eſſe.

Subſcripſit ſtatim S. Ambroſius, ſub idem tempus cùm ſcriberet. Quippe & probari à Concilio Decem-nouennalis Cycli meminit, & mentione facta ſupputationis Ægyptiorum, ac definitione Alexandrinæ Eccleſiæ, admiſit explicatiùs poſſe Paſcha à Luna xv. in xxj. celebrari, & nihil vetare proinde. quò minùs, etiam vij. Kalendas Maias, ſeu die xxv. Aprilis, Paſcha celebretur, ſi nempe Luna xiv in diem eius menſis xviij. eámque Dominicam, inciderit.

Beatus Cyrillus itidem Alexandrinus Epiſcopus, ſub annum 440. vbi etiam meminit decreuiſſe Concilium, vt quoniam apud Alexandriam talis eſſet reperta Eccleſia, quæ in huius rei ſcientia clareret, ideò per ipſam indicaretur in ſingulos annos Romanæ Eccle-

siæ, quo die, & quota Luna Pascha celebrandum occurreret; tum adiecit, se reduxisse memoratum Cyclum beati Theophili 418. annorum ad annos 95. hoc est, ad quinque Cyclos Decem-nouenales, quot nempe necessarij erant, vt postquàm Pascha foret die Martij 22. (seu quàm citimè potest) celebratum, eodem rursum die posset celebrari.

Cùm proinde sub idem tempus sanctus Leo Papa hæreret de die, quo indicenda forei celebratio Paschatis anno 444. ac requisiisset beati Cyrilli sententiam, Responsio eius fuit celebrandum Pascha ix. Kalend. Maij, seu die Aprilis 23. (quod idem etiam illi respondit B. Paschasinus Lilybæanus Episcopus) tametsi eo anno Latini (exceptis tamen Mediolanensibus, propter beatum Ambrosium) indicerent Pascha ad vij. Kalendas Aprilis, seu Martij 26.

Et cùm deinceps idem sanctus Leo, prouideret parem circa annum 455. difficultatem, quòd iuxta Cyclum Latinorum deberet Pascha contingere ad diem xv. Kal. Maias, seu diem Aprilis 17. iuxta Alexandrinum verò, hoc est, beatorum Theophili, & Cyrilli, ad viii. Kalend. seu diem Aprilis 24. quę aliunde quoque excederet limitem 116. modò primitùs præscriptum diei 21. sed etiam illum, qui haberi posset, ob bidnum à die Passionis in Resurrectionis Dominicam, die 23. idcircò hacce de re scripsit ad Marcianum Imperatorem, vt eliceret, quam & secum communicaret, Ægypriorum, Alexandrinorúmve, vbi hæc expendissent, sententiam. Cúmque Marcianus hacce de re sollicitasset beatum Proterium Alexandrinum Episcopum, beati Cyrilli successorem; rescripsit ipse Proterius fusè ad sanctū Pontificem, multisque ostendit nō alia, quā Aprilis die 24. Pascha celebrandū.

Et sanctus quidem Leo Pascha eo die celebrandum indixit; verùm quia Latini variè obmurmurabant, Prospérque speciatim obiecit, rem fuisse Proterij pertinaciā obtentam, & nunquam deinceps imitandam, quoniam exitialem offensionem attulisset; eamobrem, vt impostertùm à dissidiis caueretur, & quid rei foret agendum constaret, Hilarus Romanus Archidiaconus, & posteà quoque sancti Leonis in Pontificatu successor, Victorium Aquitanum harum rerum peritum adhortatus est, vt diligenter inquireret, vnde inter Græcos, Latinósque oriretur diuersitas; quò dissono opinionis errore sublato, fidelium voluntas posset, dubiis omnibus expedita, idem tenere.

Victorius igitur sub annum 457. attendens inter cætera, nullum neque 84. neque 95. neque 1000. neque plurium annorum Cyclum sic resumi posse, vt annis deinceps consequentibus inseruiret, donec talis esset, qui omneis varietates ex commistione Cycli Decem-nouennalis cum Dominicalibus literis, iisque per annos quaternos binis, exortas complecteretur; ideò talem excogitauit, ac esse deprehendit Cyclum annorum 532. Quare & seriem eius contexuit, & principium duxit ab anno Passionis Dominicæ, quam & retulit ad Rufini, ac Rubellij Geminorum Consulatum. In ipso autem dies Paschatis in singulos annos medio quodam modo inter Latinorum praxim, & Alexandrinorum institutum, deduxit.

Siquidem Latini volebant xiv. Paschalem Lunam posse etiam contingere die Martij 18. quæ, si foret Sabbathum, celebrandum esset Pascha, non die sequente 19. sed octiduo pòst; ac posse solùm tum celebrari die 26. cùm Luna xiv. incideret in diem 18. ea foret hebdomadis vi. Alexandrini contendebant non posse Lunam xiv. ante diem 21. contingere; ac posse Pascha celebrari die 22 si Luna xiv. incidisset in Sabbathum: Victorius autem censuit, Lunam quidem xiv. non debere contingere ante diem xxi. at non posse tamen Pascha celebrari, die 22. si nimirùm Luna xiv. incidisset in Sabbathum; sed solùm die 23. si incidisset in Feriam vi. Ac pari modo, cum Latini vellent non posse extendi Pascha vltra diem Aprilis 21. aut ad summum 23. Alexandrini extendi posse ad vsque 25. Ipse extremum limitem constituit 24.

Huiuscemodi porrò Cyclum, siue Canonem Victorianum Orientales quidem omnes planè rejecerunt; Ex Latinis autem, partim aliqui approbâtunt, partim aut prisco adhærere, aut amplecti etiam Alexandrinum maluerunt. Qui præcipuè verò ipsum probauere, Galli fuere Episcopi; ipsi videlicet in iv. Aurelianensi Concilio, sub annum Christi 540. celebrato, sanxerunt, vt Pascha à Sacerdotibus omnibus secundum Victorij laterculum celebraretur: ipsorúmque decretum ad tempora vsque Caroli Magni, & Ludouici Pij obseruatum per Galliam fuit.

Tametsi autem fuerit Cyclus antiquatus, quod ad dies spectat celebrationis Paschatis; generatim tamen annorum reuolutione spectata, visus semper est id commodi habere, quòd, vt iam attigi, ex annis 532. constans, posset, vbi foret exactus, resumi, & tota alia 532. annorum serie, tum Lunam xiv. tum diē Paschatis, Paschalémve Dominicam ad eosdem Dies demonstrare.

Ipse nimirum Magnus est Cyclus, qui ex 19. in 28. multiplicatis componitur; hoc est, creatur ex duobus Cyclis, Vno Decem-nouennali, post quem exactum Nouilunia ad eosdem dies anni, ac eadem serie redeunt; vnde & Cyclus Lunæ vocatur, & Numerus etiam Aureus dicitur (siue ex insigni vsu, quem præstat; siue quia pridem fuit, vt aiunt, literis aureis exhibitus) Altero Viginti-octennali (sic enim loqui liceat, vt cum vsu analogia sit) post quem exactum Dominicæ ad eosdem dies, eodémque ordine reuertuntur: Vnde & appellatur Cyclus literarum Dominicalium, & plerumque etiam Cyclus Solis, non alia ratione, quàm quòd qui primi Hebdomadis dies à Planetis denominârunt, vt diem secundam dixere diem Lunæ, tertiam diem Martis, quartam Mercurij, &c. sic primam dixere diem Solis; ac dies proinde Dominica, & dies Solis eadem sit. Quare & fit exinde, vt hic 532. annorum Cyclus varietatem omnem, quæ ex illorum duorum commistione oritur, complectatur.

Nam,

Nam, vt familiariùs rem dicam; si haberetur solùm Lunæ xiiij. ratio, satis esset Cyclus Decem-nouennalis (supposito aliunde, quòd & Nouilunia, & Plenilunia & aliæ Lunæ phases ad eosdem anni dies constanter post annos nouemdecim redirent) At quia habetur prætereà ratio diei Dominicæ insequentis; & quæ dies certo anno Dominica fuit, eadem nouemdecim pòst annis Dominica ampliùs non est; ideò adhibendus est etiam literarum Dominicalium, seu Dominicas indicantium Cyclus.

Ac si illa quidem Bis-sexti interturbatiò nulla foret, & eædem septem Dominicales literæ septenis quibusque annis ad eosdem dies indicarent Dominicas; sicque ad id muneris Cyclus Septennalis sufficeret; tunc ad complectendum omnem varietatem sufficeret 7. ducere in 19. vnde crearetur Cyclus annorum 133. quibus exactis, hinc Nouilunia (ac Lunæ adeò decimæquartæ) illiuc dies Dominicæ ad eosdem dies, eodemque ordine redirent: Verùm, quia Bis-sexta quaternis quibúsque annis interuenientia interrumpunt hunc ordinem: neque idem redire literarum ordo, nisi post exactos quaterseptem, seu viginti-octu annos potest; Ideò fuit potiùs adhibendus Viginti-octenualis Cyclus, qui in Decé nouennalem multiplicaretur. Sic enim exactis vicies octies 19. seu 532. annis; & Nouilunia) ac Lunæ adeò decimæquartæ) & Paschales Dominicæ ad eosdem dies, eadémque serie seruata, recurrunt.

Capvt V.

Paschalis temporis occasione Cyclus Decem-nouennalis seu Numerus Aureus in Calendarium introductus.

Septuaginta post Victorium annis, seu sub annum Christi 526. insequutus est Dionysius Exiguus, cuius nomine supersunt duæ quædam Epistolæ ad negotium hoc valdè attinentes. An ipse sit, quem Cassiodorus eius coætaneus Monachum dicit natione Scytham, sed moribus omninò Romanum, & in vtraque lingua valdè doctissimum: an alius, qui vulgò cum eo confundatur, quem scribens Beda post annos ducentos Abbatem dixit, non disputo. Obseruo solùm, Epistolarum eiusmodi Authorem eum fuisse, qui à Petronio Episcopo, multísque aliis circa eandem de celebrando Paschate difficultatem interpellatus, quid sentiret, edixerit.

Respondit nimirùm standum prorsùs esse à Nicæno Concilio, neque aliam esse mentis Concilij interpretationem habendam, quàm quæ exstaret tradita non modò à commemoratis Theophilo, Cyrillo, Proteriu; sed etiam à beato Athanasio, qui ipsi Concilio interfuisset; ab insequuto non multò pòst Antiocheno Concilio; à venerabili Paschasino Lilybitano Episcopo, qui Chalcedonensi præsidens Concilio, Sancti Leonis nomine, non rescripsisset ad eum in aliam, quam B. Proterius, sententiam.

Cùm videret porrò Dionysius desiturum post annus sex beati Cyrilli Canonem annorum 95. alium totidem annorum contexuit, cui & annos residuos ex Beati Cyrilli Canone præfixit, & admonuit illis exactis, non hunc resumendum, sed ineundum suum. Sunt verò quædam notatu digna quæ circa suum præstitit.

Primò enim illud, singulare fuit, quòd, cùm Annorum series in Canone beati Cyrilli, ab anno Diocletiani 153. incœpta, nihil aliud foret, quàm eorumdem annorum Diocletianeorum cósequutio; ipse indignum ratus Circulis Sacris innectere impij Tyranni, persequutorísque memoriam; satius duxit seriem Annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Ac disertè quidem expressum non exstat, à quoto vsque Christi anno Canonem suum inchoauerit; sed ex Characteribus tamen eius anni, quo scripsit, intelligimus illum sex annis ipso posteriorem fuisse 533.

Vtcumque sit verò, effectum est inde, vt cùm eò vsque ipsi etiam Christiani annos computarent, aut Vrbis, aut Consulum, aut vitæ Imperatorum, aut simili alia cum Ethnicis ratione (nisi quòd speciale caput fecerant ab vsque Diocletiani Regno, sub quo memorabile foret passos fuisse tot Martyres; vnde & Martyrum Æra fuit dicta) effectum est, inquam, vt Christiani deinceps paullatim assueti numerationi annorum ab Incarnatione Dominica fuerint; ac vno, alterove, aut saltem tertio pòst sæculo, totus Christianus orbis hanc annorum numerandorum rationem fuerit amplexatus. Id nempe, ex quo Galli quoque circa tempora memorata, Victorij Canonem deserentes, Romanum Canonem admiserunt, in quo non ampliùs anni Passionis, vt Victorius adscripserat, sed Incarnationis, aut Natiuitatis, Dionysij serie continuata, adhibuerunt. Quò minùs est mirum, si quia primam illi occasionem Dionysius fecit, idcircò Æra Incarnationis etiam Dionysiana dicatur.

Quia verò etiam Cyclus annorum 532. Dionysianus plerísque habetur (tametsi ipse illius nusquam in Epistolis meminit, neque se alium instituisse quam Cyrillino parem autumauit; cùm ex deductis iam constet huiuscemodi Cyclum esse Victorianum origine) fortè res ex eo peruulgata est, quòd contigerit Cyclum illum Dionysij annorum 95. incipere statim ab exactis à Christo annis 532. sicque primus annorum deinceps futurorum 95. fuerit quoque annorum 532. primus. Quanquam potuit quoque Dionysius allici ad hunc numerum annorum 532. deducendum, ex conspiratione quadam trium interuallorum, quæ continentia singula Decem nouennaleis aliquot Cyclos integros, deprehenderentur vniuersè viginti-octo, atque adeò annos 532. continere.

Scilicet, cùm beatus Cyrillus alligasset primum annum sui Canonis ad annũ Diocletiani 153. & notum foret hunc Canonem ad annum vsque Diocletiani 147. inclusum continere Cyclos Decem-nouennaleis 5.

attendere

attendere facilè potuit annos Diocletiani 152. antecedenteis, continere Cyclos præcisè 8. qui additi ad alios 5. forent 13. Forte & attendit, quia Christus anno Imperij Tiberij xv. fuisse legeretur annorum circiter 30. atque idcircò Incarnari, Nascique debuisset circiter annum Imperij Augusti xlij. Attendit, inquam, posse appositè inter istum Augusti annum, & Diocletiani primum, vsurpari Cyclos Decem-nouennaleis 15. continenteis annos 285. quot dedoci quoque ex Fastis Consularibus viderentur. Sic igitur ille deducere potuit, vt 28. Cyclos ex his 15. ad illos 13. additis, ita & num. ann. 532.

Ac fortassis quidem euênit, vt ad colligendum annos à xlij. Augusti ad Diocletiani 1. interceptos, non exactiores habuerit Fastos, quàm Cassiodorus contemporaneus, imò & quàm ipse Victorius, à quo aliquot Consulatus prætermissos, variéque interpolatos constat; quippe, si habuisset, deprehendisset fortè duos annos fuisse ampliùs interiiciendos, eóque casu annum Diocletiani primum referendum fuisse non ad annum Christi 286. sed ad 288. Sed rem discutiendam Chronologo eximio, amicóque optimo Ludouico Fabro relinquo: ipse quippe hic nihil aliud, quàm attingo cursim, quod Dionysij opinione praxique, vt reputatur, suppositâ, ad Calendarij constitutionem intelligendam præsertim confert.

Secundò itaque supponendo Dionysium ad Cyclum illum primum annorum ab Incarnatione 532. respexisse; vt peruidit illum ex dictis in se mutuò Cyclo Lunari 19. & Solari 28. constare, ita sanè aguouit debuisse vtrumque, hoc est, tam Solarem, quàm Lunarem, recto ordine procedendo, cum ipsomet anno Incarnationis incipere; atque idcircò secundum Cyclum sic quoque inchoari debere, vt anno 533. apponeretur, ex Cyclo Lunari 1. & ex Cyclo Solari 1. seu Litera Dominicalis G (nempe hæc prima habenda est, quòd literæ Dominicales se in annorum serie retrogrado ordine consequantur) aut certè, quia annus erat Bis-sextilis, literæ geminæ G F: Anno autem 534. ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 2. seu litera E, atque ita deinceps: Verùm, cùm de Lunæ Cyclo id licuerit, de Cyclo tamen Solis non licuit, quòd literæ Dominicales iam, tum in vsu forent, ac eo repertæ ordine, vt anno illo 533. indicantes in Calendariis Dominicas Literæ forent non G F, sed D C, quæ non potuissent absque insigni perturbatione immutari. Quocirca & Cyclus Solaris, seu literarum Dominicalium talis fuit seruandus, qualem reperiri ipsum contigit, hoc est, anno 533. non 1. sed 9. scilicet literæ DC, loco nono à GF, in ipsa Cycli literarum Dominicalium serie occurrunt.

Adnotandum interim est, quod ex iam dictis elicitur, annum illum, qui fuit Dionysio 533. ab eo, quo Christus est Incarnatus, ac natus, esse eum, quem octiduo post Natiuitatem, seu Kalendis Ianuarij Natiuitatem proximè consequutis inceptum, numeramus, ac dicimus 532. Atque adeò, quem nos annum primum Christi habemus, fuisse secundum Incarnationis, ac ideò illi cœpetiisse ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 10. seu literam Dominicalē B, quatenus anno Incarnationis, non secùs ac anno ab illa 533. competere debuit ex Cyclo Lunæ 1. ex Cyclo Solis 9. seu litera gemina DC, si illius vsum tum fuisse, retrogressione quadam, fingamus.

Vnde & licet intelligi, si habere velimus Cyclum, Periodumve annorum 532. in quo tam Lunæ, quàm Solis Cycli simul incœperint, ac desierint; annum anno Incarnationis superiorem esse requirendum. Comperiemus autem Cyclum, quem tempore Incarnationis floruisse concipimus, debuisse incipere anno ante Christum, vt nos numeramus, 456. Quo pacto alius deinde cœpisse debuit, anno post Christum natum 76. aliúsque iterùm anno 608. alius rursùm anno 1140. neque secus alius incœpturus est annis ab hinc 18. anno scilicet 1672. Quanquam in eo non deprehendes ampliùs literas Dominicaleis G F, sed C B, propter Innouationem factam in Reformatione Calendarij anno 1582. de qua dicendum posteriùs est.

Tertiò, cùm Dionysius Alexandrinorum, sanctique præsertim Cyrilli insistendo vestigiis, Cyclum Lunæ inter cætera, vno tenore continuatum in Canonem induxerit; quia Latinis tamen familiaris erat etiam Circulus Lunaris vocatus, ipse quidem etiam annotum nouemdecim, sed non tamen simul cum Alexandrino incipiens; ideò illum quoque retinuit; ipsum scilicet cum Alexandrino ita copulans, vt numero licet differrent, eiusdem tamen vsus forent. Distinctionis autem gratiâ inscripsit illum Circulum Lunarem, Alexandrinum verò Dece-nouennalem; ac annum huius primum cum decimo-septimo illius connexuit. Quanquam ex eo habuit Decem-nouennalem præcipuum, quòd ad ipsius, non ad alterius seriem alligauit Embolismos, de quibus posteà dicendum est: vnde & sensim solus remansit, ac Numeri Aurei titulo celebris euasit.

Quartò habuit quoque Dionysius, vti & priùs etiam Victorius, rationem Cycli Indictionum, siue annorum Quindecim. Si verum sit porrò Numeri huius causam repetendam esse ex numero annorum, qui à Constantini Quinquennalibus in Vicennalia decurrerunt; cùm aliunde constet Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Vicennalium (& Nicomediæ quidem actorum, per quæ Patres Concilij inuitati ab eo fuerint) & videantur Christiani non alia de causa vsi Indictionibus, quàm vt temporis, Actorumque Nicæni Concilij conseruaretur memoria: verisimile est, Dionysium respexisse ad id, quod dictum est antè, celebratum fuisse Concilium anno Christi 328. quandò eo, quo scribebat anno 526. fuisse dixit Indictionem, Indictionisve annum IV. protsùs, vt Indictionibus ab anno 328. (aut, si velis ab anno Quinquennalium 313.) inceptis.

Atque id quidem, tametsi Victorius, quasi Concilio celebrato anno 325. ab illo exordium duxisset: quippe anno 457. quo Canonem

nem edidit, non x. sed xiii. Indictionis annum adscripsit. Prætereo autem non defuisse, qui, licet ante hæc tempora nulla Indictionum mentio habeatur, velint tamen eas incœpisse, alij ab anno primo Iulij Cæsaris; alij à secundo Augusti; alij aliunde; quod edisserere ab hoc loco alienum est. Id verò notandum, inualuisse, ac etiamnum perseuerare Dionysij praxin deducendi Indictiones à Christi anno seu 318. seu 313. adeò proinde vt si illas retrocedendo ad primum vsque, quem numeramus, Christi annum reduxeris, deprehensurus illum sis fuisse annum Indictionis quartum.

Illud verò & heic attendendum; cùm totus Cyclus appellandus videretur Indictio, moris tamen esse, vt quisque illius annus Indictio vocetur; nempe annus primus Indictio prima, annus secundus Indictio secunda, atque ita de cæteris. Quod idem quoque attendendum est Cyclo tam Lunari, quàm Solari aduenire. Annus enim primus Cycli v.c. Lunaris, dicitur Cyclus Lunæ primus; annus secundus, Cyclus secundus, &c. Neque secus fit, cū pro Cyclo Lunæ, dicitur Aureus numerus; tū enim Aureus numerus dicitur tota nouemdecim annorū reuolutio, quàm quilibet illius annus, vt Aureus numerus primus, Aureus numerus secundus, &c. Quod hic ideò præmoneo, quia ita deinceps breuitatis causâ plerumque loquemur.

Quintò, Dionysius B. Cyrilli imitatione Canonem, seu Tabulam, mauis, Temporariam contexuit in annos 95. facto initio à memorato anno 533. Distinxit autem in eo varias Series, seu Columnas, vel Ordines, in quorum I. Christi annos deduxit; In II. annos Indictionum; In III. annos Cycli Lunaris; In IV. annos Cycli Decem-nouennalis; In V. dies Epactaleis; In VI. Lunas Decimasquartas; In VII. Dominicas, seu dies Paschatis; In cæteris alia. Quo pacto, eo quo scripsit, anno, esse dixit, Indictionem IV. Lunarem Cyclum XI. Decem-nouennalem XIV. &c.

Sextò demùm, videtur simul Romanum Calendarium, quòd ad Cycli Lunæ, Numerive Aurei introductionem attinet, Alexandrini instar composuisse. Quippe Alexandrini anni sui principium, prius, Romani respectu, vagum iam defixerant (& retinendo quidem menseis omneis, veluti priùs, dierum tricenûm, addendóque semper ad finem, non dies solùm quinque, sed quarto etiam, seu Bis-sextili sex) defixerant, inquam, ipsum anni principium, siue diem primum Mensis primi Thoth ad iv. Kalendas Septembris seu diem Augusti 29. ac ab illo vsque Aureum Numerum distribuerant per totum annum.

Quare & fuit quidem Dionysio transsumptione vtendum; sed labore tamen non magno; quando ipsi quoque Alexandrini suos & Menseis, & mensium dies sic Romanis accommodabant, vt quis-nam cuique responderet, aut ad latus apponerent, aut vno verbo declararent. Multò autem magis tam Antiocheni, quàm Constantinopolitani, qui paucorum dierum propinquitate illecti, diem anni primum ipsas Septembris Kalendas statuebant; adeò vt menseis solo ordine à Romanis diuersos haberent. Ex quo & manauit, vt Græci etiam-num sui Menologij principium ducant à Kalendis Septembris.

Vt-cumque autem sit, videtur ex eo maximè tempore Romani Calendarij facies ea fuisse, quæ heic exhibetur; nisi quòd Festa non adhibeo, quæ & suppleri abunde ex eo poterunt, quod agendo deinceps de ipsiusmet Reformatione, exhibendum erit.

In hoc itaque Calendario, quatuor ad vnumquemque mensem sunt Columnæ, seu Ordines, quorum Extremus, seu qui ad dextram, nihil aliud est, quàm series dierum cuiusque mensis, cyphris, notisve Arabicis, quæ iam sunt vulgares, descripta. Antecedens, consueta est, & Romanis notis, vt priùs, conscripta distributio in Kalendas, Nonas, Idus, diésque, qui ante ipsas sunt.

Qui hunc præcedit, series est literarum Dominicalium, circa quam id solùm notandum, quòd, cùm septenæ literæ designent dies septem cuiuslibet Hebdomadis, mos est Ecclesiæ per-antiquus, vt dies isti Feriæ dicantur, & numero potius discernantur, hoc modo, Feria i. Feria ii. Feria iii. &c. quàm Ethnico illo, & vulgari more, indigitãdo ipsas diem Solis, diem Lunæ, diem Martis, &c. quod iam etiam innuimus; vti & quòd non tam Feriam i. dicamus, quam Dominicam; cùm & moris sit Feriam septimam, Hebræorum ritu, Sabbatum vocare. Prætereo autem Ferias dictas, (vel B. Hieronymo referente) quòd, cùm primi Christiani Ecclesiasticum, siue Solemnitatum Annum inchoarent à Paschate, ac prima Hebdomade tota feriarentur (vtcumque feriemur nunc solùm dies treis) cæterarum quoque Hebdomadum dies fuerunt vocati Feriæ, primæ illius imitatione.

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IANVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	A	*Kalendæ*	1
	b	VI	2
XI	c	V	3
	d	IV	4
XIX	e	III	5
VIII	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVI	A	VIII	8
V	b	VII	9
	c	VI	10
XIII	d	V	11
II	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
	A	*Idus*	15
XVIII	b	XVII	16
VII	c	XVI	17
	d	XV	18
XV	e	XIV	19
IV	f	XIII	20
	g	XII	21
XII	A	XI	22
I	b	X	23
	c	IX	24
IX	d	VIII	25
	e	VII	26
XVII	f	VI	27
VI	g	V	28
	A	IV	29
XIV	b	III	30
III	c	*Pridie*	31

FEBRVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XI	e	IV	2
XIX	f	III	3
VIII	g	*Pridie*	4
	A	*Nonæ*	5
XVI	b	VIII	6
V	c	VII	7
	d	VI	8
XIII	e	V	9
II	f	IV	10
	g	III	11
X	A	*Pridie*	12
	b	*Idus*	13
XVIII	c	XVI	14
VII	d	XV	15
	e	XIV	16
XV	f	XIII	17
IV	g	XII	18
	A	XI	19
XII	b	X	20
I	c	IX	21
	d	VIII	22
IX	e	VII	23
	f	VI	24
XVII	g	V	25
VI	A	IV	26
	b	III	27
XIV	c	*Pridie*	28

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MARTIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	d	*Kalendæ*	1
	e	VI	2
XI	f	V	3
	g	IV	4
XIX	A	III	5
VIII	b	*Pridie*	6
	c	*Nonæ*	7
XVI	d	VIII	8
V	e	VII	9
	f	VI	10
XIII	g	V	11
II	A	IV	12
	b	III	13
X	c	*Pridie*	14
	d	*Idus*	15
XVIII	e	XVII	16
VII	f	XVI	17
	g	XV	18
XV	A	XIV	19
IV	b	XIII	20
	c	XII	21
XII	d	XI	22
I	e	X	23
	f	IX	24
IX	g	VIII	25
	A	VII	26
XVII	b	VI	27
VI	c	V	28
	d	IV	29
XIV	e	III	30
III	f	*Pridie*	31

APRILIS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	g	*Kalendæ*	1
XI	A	IV	2
	b	III	3
XIX	c	*Pridie*	4
VIII	d	*Nonæ*	5
XVI	e	VIII	6
V	f	VII	7
	g	VI	8
XIII	A	V	9
II	b	IV	10
	c	III	11
X	d	*Pridie*	12
	e	*Idus*	13
XVIII	f	XVIII	14
VII	g	XVII	15
	A	XVI	16
XV	b	XV	17
IV	c	XIV	18
	d	XIII	19
XII	e	XII	20
I	f	XI	21
	g	X	22
IX	A	IX	23
	b	VIII	24
XVII	c	VII	25
VI	d	VI	26
	e	V	27
XIV	f	IV	28
III	g	III	29
	A	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MAIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XI	b	*Kalendæ*	1
	c	VI	2
XIX	d	V	3
VIII	e	IV	4
	f	III	5
XVI	g	*Pridie*	6
V	A	*Nonæ*	7
	b	VIII	8
XIV	c	VII	9
II	d	VI	10
	e	V	11
X	f	IV	12
	g	III	13
XVIII	A	*Pridie*	14
VII	b	*Idus*	15
	c	XVII	16
XV	d	XVI	17
IV	e	XV	18
	f	XIV	19
XII	g	XIII	20
I	A	XII	21
	b	XI	22
IX	c	X	23
	d	IX	24
XVII	e	VIII	25
VI	f	VII	26
	g	VI	27
XIV	A	V	28
III	b	IV	29
	c	III	30
XI	d	*Pridie*	31

IVNIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	e	*Kalendæ*	1
XIX	f	IV	2
VIII	g	III	3
XVI	A	*Pridie*	4
V	b	*Nonæ*	5
	c	VIII	6
XIII	d	VII	7
II	e	VI	8
	f	V	9
X	g	IV	10
	A	III	11
XVIII	b	*Pridie*	12
VII	c	*Idus*	13
	d	XVIII	14
XV	e	XVII	15
IV	f	XVI	16
	g	XV	17
XII	A	XIV	18
I	b	XIII	19
	c	XII	20
IX	d	XI	21
	e	X	22
XVII	f	IX	23
VI	g	VIII	24
	A	VII	25
XIV	b	VI	26
III	c	V	27
	d	IV	28
XI	e	III	29
	f	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IVLIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIX	g	*Kalendæ*	1
VIII	A	VI	2
	b	V	3
XVI	c	IV	4
V	d	III	5
	e	*Pridie*	6
XIII	f	*Nonæ*	7
II	g	VIII	8
	A	VII	9
X	b	VI	10
	c	V	11
XVIII	d	IV	12
VII	e	III	13
	f	*Pridie*	14
XV	g	*Idus*	15
IV	A	XVII	16
	b	XVI	17
XII	c	XV	18
I	d	XIV	19
	e	XIII	20
IX	f	XII	21
	g	XI	22
XVII	A	X	23
VI	b	IX	24
	c	VIII	25
XIV	d	VII	26
III	e	VI	27
	f	V	28
XI	g	IV	29
IX	A	III	30
	b	*Pridie*	31

AVGVSTVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
VIII	c	*Kalendæ*	1
XVI	d	IV	2
V	e	III	3
	f	*Pridie*	4
XIII	g	*Nonæ*	5
II	A	VIII	6
	b	VII	7
X	c	VI	8
	d	V	9
XVIII	e	IV	10
VII	f	III	11
	g	*Pridie*	12
XV	A	*Idus*	13
IV	b	XIX	14
	c	XVVII	15
XII	d	XVII	16
I	e	XVI	17
	f	XV	18
IX	g	XIV	19
	A	XIII	20
XVII	b	XII	21
VI	c	XI	22
	d	X	23
XIV	e	IX	24
III	f	VIII	25
	g	VII	26
XI	A	VI	27
XIX	b	V	28
	c	IV	29
VIII	d	III	30
	e	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

SEPTEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	f	*Kalendæ*	1
V	g	IV	2
	A	III	3
XIII	b	*Pridie*	4
II	c	*Nonæ*	5
	d	VIII	6
X	e	VII	7
	f	VI	8
XVIII	g	V	9
VII	A	IV	10
	b	III	11
XV	c	*Pridie*	12
IV	d	*Idus*	13
	e	XVIII	14
XII	f	XVII	15
I	g	XVI	16
	A	XV	17
IX	b	XIV	18
	c	XIII	19
XVII	d	XII	20
VI	e	XI	21
	f	X	22
XIV	g	IX	23
III	A	VIII	24
	b	VII	25
XI	c	VI	26
IX	d	V	27
	e	IV	28
VIII	f	III	29
	g	*Pridie*	30

OCTOBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	A	*Kalendæ*	1
V	b	VI	2
XIII	c	V	3
II	d	IV	4
	e	III	5
X	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVIII	A	VIII	8
VII	b	VII	9
	c	VI	10
XV	d	V	11
IV	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
I	A	*Idus*	15
	b	XVII	16
IX	c	XVI	17
	d	XV	18
XVII	e	XIV	19
VI	f	XIII	20
	g	XII	21
XIV	A	XI	22
III	b	X	23
	c	IX	24
XI	d	VIII	25
IX	e	VII	26
	f	VI	27
VIII	g	V	28
	A	IV	29
XVI	b	III	30
V	c	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

NOVEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XIII	e	IV	2
II	f	III	3
	g	*Pridie*	4
X	A	*Nonæ*	5
	b	VIII	6
XVIII	c	VII	7
VII	d	VI	8
	e	V	9
XV	f	IV	10
IV	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XII	b	*Idus*	13
I	c	XVIII	14
	d	XVII	15
IX	e	XVI	16
	f	XV	17
XVII	g	XIV	18
VI	A	XIII	19
	b	XII	20
XIV	c	XI	21
III	d	X	22
	e	IX	23
XI	f	VIII	24
XIX	g	VII	25
	A	VI	26
VIII	b	V	27
	c	IV	28
XVI	d	III	29
V	e	*Pridie*	30

DECEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIII	f	*Kalendæ*	1
II	g	IV	2
	A	III	3
X	b	*Pridie*	4
	c	*Nonæ*	5
XVIII	d	VIII	6
VII	e	VII	7
	f	VI	8
XV	g	V	9
IV	A	IV	10
	b	III	11
XII	c	*Pridie*	12
I	d	*Idus*	13
	e	XIX	14
IX	f	XVIII	15
	g	XVII	16
XVII	A	XVI	17
VI	b	XV	18
	c	XIV	19
XIV	d	XIII	20
III	e	XII	21
	f	XI	22
XI	g	X	23
XIX	A	IX	24
	b	VIII	25
VIII	c	VII	26
	d	VI	27
XVI	e	V	28
V	f	IV	29
	g	III	30
XIII	A	*Pridie*	31

CAPVT VI.

Cuiusmodi fuerit Aurei Numeri per Calendarium facta distributio.

SVperest Primus, seu qui ad læuam Ordo · cendus, titulo Aurei Numeri, circa quem præcipuè est opus, ac labor. Quamobrem suppono imprimis Aureum Numerum, ex iam dictis, nihil esse aliud quàm Cyclum Lunarem, seu Decem-nouennalem, eo fine vsurpatum, vt quatenus per totam seriem Calendarij deducitur, demonstret omnia Nouilunia, ac illud speciatim, à quo supputata Luna xiv. indigitat Pascha. Quippe anno i. Cycli, v.g. vbicumque in Calendario, ac per menseis singulos inscriptum vides Aureum Numerum I. ipse indicat (aut temporibus certè illis indicauit) Nouilunium eo die contingere: ac pari modò anno 2. vbicumque vides Aureum Numerum II. anno 3. vbi numerum III. atque ita porrò, quovsque annis Cycli expletis, tum ad vnitatem redeatur, tum Nouilunia iisdem diebus, eodémque ordine recurrant.

Quoniam verò in Calendario adscriptum habes Kalendis Ianuarij, non I. sed III. Notandum est Alexandrinos duobus annis ante Nicænum Concilium occœpisse Cyclum Decem-nouennalem. Et quia priore horum annorum Nouilunium verno Æquinoctio proximum contigit ipsis die 27. mensis Ægyptij Phamenoth, respondente diei 23. nostri Martij; idcircò illos ad eum diem defixum habuisse Aureum numerum I. Tum autem, quia ab vno Nouilunio ad aliud sunt, ex ante-dictis, dies 29. cum semisse; & Lunationes proinde seu menses Lunares, compensando illum semissem, fiunt alternis 29. & 30. dierum; illos quoque Aureum numerum adscriptum habuisse & diei 26. Pharmuthi, mensis insequentis, & diei 29. insequentis mensis Pachon, & sic consequenter; adeò proinde, vt Numeri Aurei per Calendarium Romanum distributio ex hoc principio, ac simili facto progressu, dependerit.

Itaque trans-sumptio ex Alexandrino in Romanum sic facta fuit, vt illius eiusdem anni occasione, Aureus Numerus I. fuerit affixus diei Martij 23. & succedenter Aprilis 21. Maij 21. Iunij 19. Iulij 19. Augusti 17. Septembris 16. Octobris 15. Nouembris 14. Decembris 13. Tum autem, quia sequente anno succedebat Aureus Numerus II. numeratis à die illa Decembris diebus 30. affixus fuit Aureus Numerus II. tum diei Ianuarij 12. tum succedenter diebus Februarij 10. Martij 12. Aprilis 10. Maij 10. Iunij 8 Iulij 8. Augusti 6. Septembris 5. Octobris 4. Nouembris 3. Decembris 2. A quo rursùs continuando, ac tribuendo iam anno tertio, qui fuit ipsius Concilij, Aureum Numerum III. idcircò diebus rursùs 30. ad secundum Decembris additis, Aureus Numerus III. affixus fuit diei 1. seu Kalendis Ianuarij, ac pari ratione, ordinéque deinceps; nisi, si quam fieri immutationem necessitas coëgit.

Vt enim habeas, qua ratione, ex hoc principio supposito, distributio tota Aurei Numeri in eam, quam vides, formam fuerit facta: Sciendum est, in Nouem-decim Solaribus annis esse Menseis Lunareis non solum 228. (totidem quippe sunt duodecies nouemdecim) verùm 235. Nempe illi xi. dies, quibus Annus Solaris communis superat Lunarem, quique Epactales dicuntur, assurgunt intra 19. annos ad dies 209. ex quibus constitui possunt septem menses, quorum sex sint 30. dierum, vnus dierum 29.

Isti porrò sunt septem Menses, qui Embolismici dici solent, quòd veluti *ἐμβολισμῷ injectione* quadam intercalati aliquibus ex nouemdecim annis soleant. Dicuntur verò ipsi quoque anni, quibus iniiciuntur, Embolismici, seu Embolismales; ad discrimen nempe annorum communium, qui habentur semper dierum 354. cùm Embolismici sex sint dierum 384. & septimus, cui competit mensis 29. dierum, sit 383.

Sunt autem propriè Embolismici anni in Decem-nouennali Cyclo, qui numerantur 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. quoniam Tertio anno dies xi. ter sumpti, sunt 33. ex quibus creatur vnus mensis dierum 30. præter treis dies superstites. Sexto sunt rursus 33. qui tribus illis residuis adjuncti, fiunt 36. ex quibus item fit vnus mensis dierum 30. præter superstites dies sex. Nono iterum sunt 33. ex quibus iteratò fit vnus mensis dierum 30. præter superstites dies nouem, Anno autem Vndecimo dies xi. bis sumpti, sunt 22. qui illis nouem adjecti efficiuntur 31. Ex hisce autem creatur pariter vnus mensis dierum 30. cum vno die superstite; qui anno Decimo-quarto additus ad 33. creat alium mensem dierum 30. cum superstitibus diebus 4. qui rursus creant alium anno Decimo-septimo, cum superstitibus diebus septem. Hi autem anno Decimo-nono ad 22. dies additi, creant vnum mensem 29. dierum.

Dixi autem, *propriè*, hoc est procedendo (quemadmodum vides) naturali ordine; Siquidem Dionysius diuidens cum Alexandrinis Nouemdecim annos in Ogdoadem, & Hendecadem, seu octo ex vna, & vndecim ex alia parte; vt haberentur Embolismici anni, in Ogdoade quidem tres, in Hendecade verò quatuor, habuit potiùs Octauum annum, quàm Nonum Embolismicum; tametsi, quia anno Octauo Injectitius mensis reperiretur dierum solummodò 28. quos quasi adsciscere ex anno sequēte oportuerit, vt 30. dies complerentur. Quamobrem planius deinceps visum est eo, quo dictum, modo facere Embolismos. Vt habeas autem & quos annos Decem-nouennalis Cycli fecerit Dionysius Embolismicos, & quibus item annis Circuli Lunaris, de quo dictum ante, eos in Canone respondenteis habuerit, inspiciunda solùm apposita Tabella est.

Notan

Circulus Lunaris.	Cyclus Decem-nou.	Anni Embolismici.
17	1	
18	2	
19	3	Embolismici.
1	4	
2	5	
3	6	Embol.
4	7	
5	8	Embol.
6	9	
7	10	
8	11	Embol.
9	12	
10	13	
11	14	Embol.
12	15	
13	16	
14	17	Embol.
15	18	
16	19	Embol.

Notandum verò, tametsi Dionysius in posteriore Epistolarum, dinumerans annos Embolismicos, dicat etiam decimum-nonum esse dierum 384. quasi etiam septimus mensis Embolismicus dierum 30. exsisteret, facere illum tamen reipsà eum annum (ac proinde mensem) uno die cæteris minorem; quatenus in cæteris annis Embolismicis numerari iubet 384. dies à Paschali Luna xv. antecedentis anni, in xiv. Paschalem sequentis; illo autem anno numerari 384. vult à xiv. antecedentis in xiv. sequentis, qui & sit primus Cycli, vt dicendum posteriùs est.

Interim verò, nosse oportet, cùm Nouemdecim anni Solares Iuliani contineant dies $6939\frac{3}{4}$. hoc est, amplius dies $4\frac{3}{4}$. quàm colligantur ex illis partim cōmunibus, partim Embolismicis annis; id cōtingere, quòd menses Embolismici supponant esse omneis menseis Solareis communeis, & superesse solùm quotannis dies xi. cùm tamen & quarti quique anni sint Bis-sextiles, & quarto quoque anno supersint dies 12. Id nempe, propter illas sex horas, quæ quotannis abundantes, creant proinde intra annos sexdecim dies 4. & intra annos treis postremos, treis diei quadranteis. Vnde & quia Nouilunia post annos Lunareis 19. seu post numeratas illas Lunationes 235. ad eosdem dies non redeunt, sed ad hoc deficiunt dies proximè quinque, intelligimus Lunationes ciuileis non planè exæquari Astronomicis; sed esse adhuc quapiam specie interpolationis vtendum.

Iam itaque in distribuendo Aureo Numero per totum Calendarium, Si omnes quidem Lunationes habendæ forent alternis dierum 30. & 29. ac eæ forent solummodò 228. (quemadmodum diximus) intra annos xix. nihil aliud sanè, quàm progrediendum foret eo, quo cœpimus ordine quaternus nempe rem ad Ianuarias vsque Calendas deduximus: At quòd sint primò intercalandæ sex Lunationes dierum 30. & vna dierum 29. propter embolismos; idcirco oportuit sexies facere duas Lunationes cohærenteis dierum 30. & semel treis dierum 29. Deinde autem, vt ratio quoque dierum Bis-sextilium habeatur, quemadmodum illi in Calendario nòn exprimuntur; sic intelligere oportet eam Lunationem, quæ diem Bis sextilem complectitur, si futura alioquin esset dierum 29. euadere dierum 30. si dierum 30. euadere dierum 31.

Prætereo verò, cùm Dionysius voluerit supputationem dierum illorum xi. ex quibus creantur menses Embolismici, incipere ab anno Cycli Decem-nouénalis Primo; visum posteà fuisse commodius incipere ab anno Tertio, propter Aureum Numerum III. Kalendis Ianuarij affixum; adeò proinde, vt deinceps in Cyclo Decem-nouennali Embolismici anni fuerint, 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19. Quanquam, vt meliùs pateat fieri Embolismos non alia ratione, quàm si numeratio ab Aureo Numero I. inciperet (nisi quòd loco anni Octaui, Nonus est habendus Embolismicus) attendenda solummodò est Tabellæ apposita dispositio. Siquidem, si numerũ 3. habeas quasi 1. & porrò 4 quasi 2. 5. quasi 3. &c. succedere Embolismos videbis annis quasi 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. Appositum verò est etiam, quot dies in quoto quoque anno sint, vt tes vno prospectu pateat.

Anni Cycli.	Anni Embolis.	Numerus dierum.
3		354
4		354
5	Embol.	384
6		354
7		354
8	Embol.	384
9		354
10		354
11	Embol.	384
12		354
13	Embol.	384
14		354
15		354
16	Embol.	384
17		354
18		354
19	Embol.	383
1		354
2	Embol.	384

Dixi autem commodius visum, supputationem

tionem incipere à Numero III. Kalendis Ianuarij præfixo; quoniam computando alternis Lunationes dierum 30. & 29. deprehenditur idem Numerus III. sic præterea competere diebus Ianuarij 31. Martij 1. Martij 31. Aprilis 29. Maij 29. Iunij 27. Iulij 27. Augusti 25. Septembris 24. Octobris 23. Nouembris 22. Decembris 21. vt quasi annus Lunaris fuerit completus die Decembris 20. appareant perspicuè dies xj. superstites, quibus eum superat Solaris.

Deprehendes porrò continuando, & Aureum Numerum IV. insequenti anno tribuendo, competere illum diebus Ianuarij 20. Februarij 18. Martij 20. Aprilis 18. Maij 18. Iunij 16. Iulij 16. Augusti 14. Septembris 13. Octobris 12. Nouembris 11. Decembris 10.

Rursùs autem continuando, ac anno iam Tertio Numerum V. tribuendo, meminisse oportet annum Embolismicum esse, atque ideò alicubi numerandos esse bis cohærenter dies 30. ac ea de causa peruidebis, attributo Aureo Numero V. diebus Ianuarij 9. Februarij 7. Martij 9. Aprilis 7. Maij 7. Iunij 5. Iulij 5. Augusti 3. Septembris 2. attribui ipsum rursus diei Octobris 2. (cùm debet diei 1.) nimirùm, vt sint cohærenter duæ Lunationes dierum 30. deinceps autem tribui quidem eundem Numerum V. diei eiusdem Octobris 31. (vt alioquin fieret, cùm succedere ad duas superiores debeat Lunatio dierum 29.) at mense Nouembri tribui diei 30. (cum deberet diei 29.) vt Lunatio dierum 30. succedat.

Ita verò etiam deinceps. Pari enim ratione anno Sexto, vbi per communeis Quartum, & Quintum progressus fueris, videbis Aureum Numerum VIII. attributum esse diei Aprilis 5. qui fuisset attribuendus 4. Et anno Nono, superatis Septimo, & Octauo, Aureum Numerum XI. attributum esse diei Februarij 2. qui attribuendus fuisset 1. ac in cæteris consimiliter.

Et specialis quidem est ratio, cur Numeri fuerint eo, quo vides modo, aggesti sub Aprilis initium, ac deinceps, eo prorsus modo, quo ab octauo die Martij; id videlicet factum est, vt Lunationes omnes Paschales dierum essent 29. (sic enim ab 8. Martij in 6. Aprilis, cui vtrique respondet Aureus numerus xvi. sunt tantum dies 29. & à 9. Mart. in 7. Apr. cui vtrique respondet Aureus numerus v. iterùm tantum 29. ac pari ratione in sequentibus, quousque perueneris ad 5. Aprilis, qui vltimus terminus est Nouiluniorum Paschalium, vt Martij 8. est primus) Verùm quod ad alia spectat tempora, videtur mensis delectio facta esse pro lubitu, intra Embolismicum annum.

Hoc certè etiam pacto, anno Decimo-septimo, in quo totius Cycli Decem-nouennalis Lunationes terminantur, & in quo est adeò Numerus Aureus XIX delectus pro arbitrio mensis Iulius est, cuius diei 30. attribueretur Numerus Aureus XIX. cùm attribuendus fuisset 31. idque attributo nihilominùs eodem numero diei Augusti 28. vt illeic inter duas Lunationes dierum 29. intelligatur inserta Embolismica dierum etiam 29. vice alterius dierum 30.

Quo loco adnotari potest, fieri huiuscemodi anno quem *Lunæ Saltum* dicere solent; quatenus, cùm is annus sit vno die, solito minor, dies vnus suppletur, quem Luna velut transuolet, vt eo addito ad 19. mensis vltimi, perueniatur perinde, ac cæteris annis; ad Numerum Aureum, qui sequente Ianuario indicet Nouilunium. Ob id ipsi dies Epactales non xi. sed xii. sunt.

Adnotari quin etiam potest, qui solui id valeat, quod vulgò ambigitur, quæ habenda Luna, Lunatiove sit singulorum duodecim, qui in Calendario sunt, mensium. Cùm enim ad hoc faciat vulgaris ille versiculus,

In quo completur, Mensi Lunatio detur:

Aliquorum sententia est, habere id originem ex eo, quòd cùm Lunaris annus contineatur 12. aut (si Embolismicus fuerit) 13. Lunationibus Decembri mense terminatis; quæ deinceps Lunatio per Decembrim incipit, & sequentem annum, atque adeò ad Ianuarium pertineat; & sequens proinde ad Februarium, succedens ad Martium, &c. Quare &, cùm series Lunationum Decemnouennalium incipiat à Kalendis Ianuarij, Lunatio duodecima, siue vltima Primi anni terminetur ad diem Decembris 20. ea, quæ incipit die 21. & desinit, siue completur die 19. sequentis Ianuarij, habenda sit anni Secundi insequentis prima, atque adeò Ianuarij propria; & pari ratione ex ordine cæteræ, quousque cursus duodecima in diem Decembris 9. definat, & ea, quæ incipit die 10. completurque 8. sequentis Ianuarij, sit habenda prima anni Tertij, atque adeò propria Ianuarij, sicque ex ordine cæteræ, quousque decima-tertia, hoc est vltima eius anni (Embolismici vt putà) desinat in diem Decembris 28. & quæ incipit die 29. completur verò die Ianuarij 27. sit iterùm Quarti anni prima, & Ianuarij propria, atque ita de cæteris.

Verùm cùm hæc interpretatio illud habeat incommodi, quòd Luna, seu Lunatio Mensi illi plerumque tribuatur, cuius perpaucos dies occupat (quippe hac ratione etiam cùm vltima Lunatio in diem Decembris 3. desinet, ea, quæ incipiet die 4. ac die Ianuarij secunda complebitur, habenda erit & anni prima & Ianuarij propria; ac illa quæ incipiet die Ianuarij 3. desinetque die Februarij prima, habenda erit Februarij propria, quæ per ipsius tamen partem penè nullam decurrerit (idcircò Alij verbum illud *completur* sic accipiunt, vt eo designari Plenilunium velint, quo Lunæ orbis luce completur, cùm per alias phaseis incompletus sit. Quocumque certè die Luna sit plena, pars Lunationis maior per illum mensem decurritur; adeò proinde, vt cùm ea Luna dicenda videatur esse mensis propria, quæ potiorem partem mensis obtinet, etiam cùm in mense duo sunt Plenilunia, ea Lunatio possit dici mensis propria, quæ vel vnum diem supra aliam habet: Nisi rem malis sic accipi, vt eo casu esse mensis duarum Lunationum,

tionum, & Lunarum censeatur. Quanquam totum hoc momenti est non magni.

Sed, hisce dimissis, rationem demùm vides, ob quam Aurei numeri distributio per totum Calendarium, eo facta modo, quo conspicitur, fuerit. Videre autem simul licet, sequentem quemque Numerum ex proximè antecedente, octo illi additis, componi; & quemlibet antecedentem componi ex proximè sequenti, additis illi xi. idque detractis 19. quotiescumque detrahi possunt. Sic enim in Ianuario, & a principio vsque, ad iij. adde 8. fient xi. adde 8. fient xix. adde 8. fient xxvij. vnde detractis 19. remanebunt viij. adde 8. fient xvi. adde 8. fient xxiv. & detractis 19. remanebunt v. adde 8. fient xiij ac ita porrò de reliquis. Vice autem versa, seu retrocedendo ipsis xiij. adde 11. fient xxiv. & detractis 19. v. adde 11. fient xvi. adde 11. fient xxvij. & detractis 19. viij. adde 11. fient xix. adde 11. fient xxx. & detractis 19. ipsa 11. adde denique 11. fient xxij. vnde detractis 19. remanebunt iij.

Præterea autem causam videri, quòd Numerus sequens vsui sit octo annis post antecedentem; & antecedens vndecim, post sequentem; sicque vsus illius redeat post annos 8. & 11. vsus istius post xi. & 8. hoc est, vtriusque post 19. annos. Eámque ob rem videntur Dionysius, & alij diuisisse 19. annos in Ogdoadem, & Hendecadem, potiusquàm in Enneadem, & Decadem, aut alia ratione.

Videre etiam licet causam, propter quam Aurei numeri sese plerumque non consequantur, nisi interceptis diebus vacuis, & cur sese interdum tres, interdum etiam quatuor, nulla interceptione sequantur, non aliam videri esse requirendam, quàm distributionem descriptam: quando exinde talis ordo non sine necessitate quadam prouenit. Quanquam & adnotari potest, omneis illos dies numeris Aureis vacuos eiusmodi esse, in quibus nunquam Nouilunia (ex lege quidem illa Cycli Decem-nouennalis) contingant; quandoquidem quibus diebus contingunt intra annos nouemdecim, iisdem, non aliis intra alios, aliósque nouemdecim annos contingere possunt.

Videre licet denique, vnumquemque ex Aureis numeris xix. ita esse duodecies per anni seriem distributum, vt post numeratos à Kalendis Ianuarij menseis Lunareis duodecim, qui, vt iam diximus, desinant in diem xx. Decembris; superstitibus illis ex anno Solari diebus xi. tidem tribuantur numeri Aurei, qui xi. primis Ianuarij diebus. Quod ideò obseruo, vt intelligas, non redire numerum Aureum, seriémve Aureorum numerorum ab vltimo Decembris in primum Ianuarij, quasi in circulum (vt fieret si annus ad 20. mensis Decembris terminaretur, aut à xxxi. Decembris transiretur in Ianuarij xij.) ac ideò esse istos dies xi. quos vulgò Epactas, Epactaleisve nominant, quasi ad Lunarem annum adjectitios, vt cum Solari exæquetur. Ac rursus, vt intelligas, quemadmodum in primo anno Nouilunium extremum contingit diebus xi. ante finem anni; sic insequente contingere diebus 22. ac proinde tam ipsum, quàm cætera omnia vndecim diebus anticipare.

Capvt VII.

Cuiusmodi proinde fuerit Aurei Numeri ad Paschatis tempus inueniendum, vsus.

SVpetest iam pauca dicamus de vsu ipsius Aurei numeri tota Calendarij serie distributi. Is ergo, ex iam insinuatis, ad id generatim inseruit, vt Nouilunia indigitet, quæ intra quemlibet propositum annum contingunt. Nempe, dato anni Aureo numero, vbicumque is numerus per totam Calendarij seriem ad certum diem affixus est, eo die Nouilunium contingere indigitatur. Hac ratione, cùm anno v.g. 532. Aureus numerus fuerit 1. quoniam, vt antè diximus, Aureus numerus 1. affixus deprehenditur diebus Ianuarij 23. Februarij 21. Martij 23. &c. ideò intelligitur Nouilunium illis omnibus diebus contigisse. Et quia anno 533. Aureus numerus fuit 11. isque affixus deprehenditur ad dies Ianuarij 12. Februarij 10. Martij 12. &c. intelligitur quoque contigisse Nouilunium huiusmodi diebus; ac in aliis pari ratione.

Vt verò habeatur, quis numerus Aureus quoto cuique anno conueniat, nihil oportet aliud, quàm anno Christi dato, addere 1. (idque quia, ex ante-dictis, Aureus numerus cœpisse intelligitur vno anno ante Natiuitatis æram, qua nos vtimur) ac diuidere summam per 19. Quippe, si nihil quidem ex diuisione superfit, tum numerus illius anni erit xix. quasi scilicet circulo completo; sin autem superfit quispiam numerus, is erit proprius illius anni. Exempli gratiâ, si scire velis, quis fuerit Aureus numerus anno Christi 740. adde huic annum 1. fient 741. hanc summam diuide per 18. prodibunt 39. pro quotiente, ac nihil superrerit: Fuit itaque anno. 740. numerus Aureus 19. Sic, si nosse velis quis fuerit anno 1000. adde 1. fient 1001. diuide per 19. prouenient pro quotiente 52. & supererunt xiij. Itaque anno 1000. fuit Aureus numerus xiij. ac pari modo in cæteris. Qua de re etiam Tabula proponetur inferiùs.

Caue interim existimes, indicata huiusmodi per Aureos numeros Nouilunia, ita exquisitè cū cœlo congruere, vt non vno, alterove die, seu ante, seu post vera Nouilunia cōtingant. Nam Tabulæ quidē Astronomicæ exhibere ad vnguem aut possunt, aut posse creduntur, vera tempora, hoc est, non modò dies, verùm etiam horas, horarúmque minutias, quibus aliquid cælitus contingit: At Cycli isti res sunt ciuiles, inuentave quæpiam ad ciuilem, hoc est communem ciuium vsum accommodata; talis autem vsus non easdem minutias sectatur, sed præter propter verum collineat, abundéque est, si non procul abludat. Quod ad Cyclum certè Aurei numeri

numeri spectat, is præstare illud quidem potest, vt post Nonum-decimum quemque annum Nouilunium referat, exhibeatve ad eundem diem; at quia, vt id fiat, oportet intermediis temporibus interpolationes varias fieri, ob quas Nouilunia nunc æquo tardatiora, nunc æquo præoccupatiora fiant; satis est, dum Cyclus medio quodam modo procedat, & Nouilunia aliqua ita proximè assequatur, vt cætera non admodùm longè, sed quàm fieri potest, proximè attingat. Qua de re erit etiam aliquid posteà edisserendum.

Speciatim deinde, ac præcipnè Aurei numeri vsus est, vt Nouilunia Paschalia, hoc est, à quibus supputatæ Lunæ xiv. quas Paschatis Festum proximè sequitur, demonstret. Vt noscamus verò, ad quos dies defixi Aurei numeri hæc Nouilunia indigitent, repetendum memoriæ est; Primò, Vernum Æquinoctium ita esse habendum, quasi affixum sit ad diem Martij 21. Secundò, Lunam xiv. Paschalem non contingere ante æquinoctium, sed vel ipso die Æquinoctij vel proximè post ipsum. Tertiò, Festum Paschatis nunquam celebrari ipsa Luna xiv. sed Dominica proximè insequente; adeò vt etiam xiv. Luna incidente in Dominicam, exspectanda sit Dominica sequens. Quartò, posse proinde Pascha celebrari Luna xv. xvi. xvii. &c. ad vsque xxi. inclusiuè, prout se Paschalis Dominica habuerit. Quintò, Dominicam Paschalem innotescere ex litera Dominicali cuiusque anni propria, & in ipso Calendario notata.

Obiter autem, vt habeatur, quæ quoto quoque anno Dominicalis litera sit, Oportet imprimis paratam habere, quam heic subiicimus, Tabellam appellati Cycli Solaris, literarúmque Dominicalium, vt in ea obseruetur, quæ cuique Anno Cycli respondeat Dominicalis litera, siue vnica sit, pro anno communi, siue duplex pro Bis-sextili; prior scilicet duarum vsus est ab anni principio in diem Februarij 24. posterior anno reliquo.

Tabella antiqua Cycli Solaris, seu literarum Dominicalium.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
G F	E	D	C	B A	G	F	E	D C	B	A	G	F E	D	C	B

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
A G	F	E	D	C B	A	G	F	E D	C	B	A

Deinde verò, aliud nihil oportet, quam anno Christi dato, addere ex ante-dictis 9. & diuidere summam per 28. Quippe, si facta diuisione, residui nihil sit, Cyclus Solaris erit 28. qui requisitus in Tabula monstrabit anni literam; si aliquid, tum ipsum residuum indicabit numerum Cycli, qui repertus in Tabula eius anni literam prodet. Exempli gratiâ, si nosse velis quæ Dominicalis fuerit litera anno 859. adde huic annotum numero 9. fient 868. hunc diuide per 28. prodibunt pro quotiente 31. & nihil supererit. Quocirca anno 859. fuit Cyclus Solis 28. atque adeò litera Dominicalis A. huiusmodi Cyclo respondens. Sic, si nosse velis, quæ fuerit anno 1200. adde 9. fient 1209. diuide per 28. prodibunt pro quotiente 43. & supererunt 5. Hic numerus autem in Tabella quæsitus monstrabit eo anno fuisse literas Dominicales B.A.

Elicitur iam ex his Primò, Nouilunium Paschale omnium citimum non posse contingere ante Octauum diem Martij: Quia si contingeret vel die 6. (neque enim potest contingere 7. cui numerus Aureus nullus competit) numerata ab ipso xiv. Luna caderet in diem Martij 19. sicque ante Æquinoctium, quod fieri non potest. Vnde & colligitur diem 8. Martij esse citimum Terminum, quo potest Paschale nouilunium contingere; quando numerata ab eo Luna xiv. cadit in diem Martij 21. hoc est diem ipsum Æquinoctij, quem primum sequi potest Pascha. Colligitur rursus Aureum numerum xvi. diei octauæ affixum primum omnium occurrere, qui Nouilunium Paschale demonstret.

Elicitur secundò, Paschale Nouilunium omnium tardissimum, vltimumve, non posse post diem Aprilis 5. contingere: quippe, quia omnes nouemdecim Aurei numeri à die 8. Martij, ad diem vsque illum expressi habentur. Et, si posset certè Nouilunium, vel ipsa die sexta Aprilis contingere, forent eo anno duo Paschalia Nouilunia, vnum scilicet die 8. Martij, cui competit Aureus numerus xvi. aliud die 6. Aprilis, cui numerus idem rursus competit: quod profectò absurdum est; cùm bis celebrari eodem anno Pascha non possit. Itaque dies Aprilis 5. erit vltimus Terminus, quo contingere Paschale Nouilunium potest.

Elicitur tertiò, Quò propiùs diei 8. Martij, ac ante quidem istum-met diem, Nouilu- nium

nium contigerit, eo Nouilunium Paſchale fore vltra Æquinoctium retardatius; quò remotiùs, eò citius. Si enim contigerit v. c. die Martij 6. cui numerus Aureus VIII. competit, quia id Paſchale eſſe non poteſt, non continget deinceps Paſchale Nouilunium, niſi die Aprilis 5. cui Numerus VIII. rurſùs competit. Sin autem contigerit die Februarij 21. cui competit Aureus numerus 1. tunc Paſchale continget die Martij 22. cui competit rurſus idem numerus.

Elicitur quartò, quemadmodum citimus Terminus xiv. Lunæ Paſchalis eſt, ex ſæpiùs dictis, dies Martij 21. ita eiuſdem tardiſſimum, vltimumve Terminum eſſe diem Aprilis 18. Quippe, cùm vltimum Nouilunium contingat die Aprilis 5. conſtat diem eſſe 18. in quem numerata à die 5. Luna xiv. cadit.

Elicitur quintò, citimum Terminum, quo celebrari Paſchæ poteſt, eſſe diem Martij 21. Quippe, cùm Paſchæ non celebretur, niſi Dominica, quæ contingit proximè poſt xiv. Lunam; conſtat talem Dominicam non poſſe citiùs contingere, quàm ſi Luna xiv. cadat in diem Martij 21. quæ Sabbathum ſit; adeò vt poſtridie, ſeu die 22. Dominica occurrat, quaſi exſiſtente eo anno Dominicali litera D diei 22. præfixa, cùm litera C præfixa ſit diei 21. Prætereo autem, ſi cadente rurſus Luna xiv. in diem 21. ipſa exſtiterit feria 6. perſpicuum eſſe Paſchatis feſtum celebratum iri die 23. ſi feria 5. die 24. ſi feria 4. die 25. ſi feria 3. die 26. ſi feria 2. die 27. ſi denique feria prima, ſeu Dominica, die 28.

Elicitur ſextò, Terminum vltimum, quo celebrari poteſt Paſcha, eſſe diem Aprilis 25. Quippe, cùm extrema Luna xiv. incidat in diem Aprilis 18. conſtat, ſi ea dies fuerit Sabbatum, exſiſtente rurſus illi affixa litera C, fore Paſcha die 19. cui iterum competat litera Dominicalis D; & ex ordine, ſi ea dies fuerit feria 6. celebratum iri Paſchæ die 20. ſi feria 5. die 21. ſi feria 4. die 22. ſi feria 3. die 23. ſi feria 2. die 24. ſi feria 1. ſeu Dominica, die denique 25.

Elicitur ſeptimò, Tametſi ſint ſolùm nouemdecim dies, in quos poſſunt Lunæ xiv. cadere, vt ſunt tantum nouemdecim, in quos cadere Nouilunia poſſunt, ob nouemdecim Aureos numeros; dies tamen eſſe 35. vt putà à die Martij 22. ad diem Aprilis 25. in quibus contingit Paſcha celebrari. Id nempe, quia nullus eſt dies intra hoſce Terminos, in quem cadere Dominica, quæ Lunam xiv. inſequatur, non poſſit. Nam ipsâ quidem die 22. Martij, vno tantum caſu celebrari Paſchæ contingit, ſi Luna nempe xiv. incidat in diem 21. & litera Dominicalis ſit D. Ac pariter die Aprilis 25. vno caſu; ſi Luna nempe xiv. incidat in diem Aprilis 18. & litera Dominicalis ſit C. Verùm, poteſt 23. Martij contingere, non modò ſi Luna xiv. incidat in diem 22. quæ ſit Sabbathum, ſed etiam, ſi incidat in diem 21. quæ ſit feria 6. Ac die Aprilis 24. pari modò, non ſolum ſi Luna xiv. incidat in diem 18. quæ ſit feria 2. ſed etiam ſi incidat in diem 17. quæ ſit Dominica: ac pluries adhuc parem ob cauſam, interiacentibus aliis diebus.

Elicitur denique, quomodo poſſit facilè anno quolibet propoſito, reperiri Paſcha. Dato enim imprimis Aureo eiuſce anni numero, Quære illum in Calendario inter diem 8. Martij & 5. Aprilis, vtrumque incluſiuè. Deinde, incipiendo à die, cui numerus Aureus reſpondet, numera porrò 14. & in quem diem incides, pro xiv. Luna illum habe. Attende demum, quæ tum ſit Dominicalis litera, & quæ prima poſt eum diem occurreret, deſignabit diem Paſchatis. Exempli gratià, ſi noſſe velis quo die fuerit Paſcha anno 950. quia iuxta ante-dicta comperies fuiſſe eo anno Aureum numerum 1. & literam Dominicalem F; ideò requiſitus intra memoratos terminos Aureus numerus 1. deprehendetur congruere ad diem Martij 23. Ab hoc numera incluſiuè 14. incides in diem Aprilis 5. obſerua F. literam primò inſequentem 5 & quia illa congruet diei 7. pronunciabis Paſcha illo anno fuiſſe die 7. Aprilis.

Sic, ſi noſſe velis, quo die fuerit anno 1500. quia comperies pari ratione fuiſſe eo anno Aureum numerū xix. & literas Dominicales E D, quæſitus Aureus numerus intra prædictos terminos affixus deprehendetur, diei Aprilis 4. Numeraris ab hoc 14. occurret Aprilis 17. Et quia litera D poſterior Dominicalium proximè inſequens reſpondet diei 19. pronunciabis Paſchæ anno illo fuiſſe die Aprilis 19. Et quia anno 1535. comperies pari modo Aureum numerum fuiſſe xvi. & literam Dominicalem C. ac numerum Aureum affixum inuenies ad 8. Martij, citimum nempe terminum; ideò numeratis ab ipſo 14. incides in diem 21. Ac reſpondet ipſi quidem Dominicalis litera C. verùm, quia non ipſa, ſed quæ proximè diei 28. reſpondet, debet accipi, ideò pronunciabis Paſchæ illo anno celebratum fuiſſe die Martij 28.

Hiſce addendum eſt, Dionyſium, præter ſuum illum Canonem, ſiue Tabulam temporariam ad annos 95. tradidiſſe Regulam, vt obiter antè inſinuauimus, qua, Paſchate vnius anni intra decem-nouenualem Cyclum rectè conſtituto, deducerentur cæteri, aut exploraretur, cæteri-ne rectè in Canone ſe haberent. Videlicet iuſſit numerari dies à Paſchali Luna xv. vnius anni in xiv. anni inſequentis (ſumendo, vtramque incluſiuè) ac eſſe eos debere, dum annus eſt communis, 354. dum Emboliſmicus, 384. Excepit dumtaxat annū i. Cycli; in quo 354. dies numerari debeant a Luna non xv. ſed xiv. anni antecedentis, ſeu xix. vltimive Cycli: idque, quòd, cùm anno ante-penultimo Epactæ (hoc eſt dies illi vndeni accruati) fuerint 18. addere oportuerit anno vltimo non 11. ſed 12. vt numerus aſſurgeret ad 30. ſicque in ipſo Cycli principio nullæ Epactæ ponerentur, ſed ab illo inciperent; vnde & initium numerationis 354. dierum effectum fuerit vno die tetractius.

Exem

Exemplum appoſuit anni, quo id ſcribens, fuiſſe dixit, quemadmodum priùs quoque attigimus, Indictionem iv. Lunarem circulum xi. Decem-nouennalem Cyclum xiv. Quia enim annus Emboliſmicus erat,& ſuperiore anno Luna xiv.inciderat in ix.Kalendarum Aprilium,ſeu Martij 24.*ideò*, inquit, *ab viij. Kalendarum Aprilium die ſumamus exordium; habemus Martij dies* 7. *Aprilis* 30. *Maij* 31. *Iunij* 30. *Iulij* 31. *Auguſti* 31. *Septembris* 30. *Octobris* 31. *Nouembris* 30. *Decembris* 31. *Ianuarij* 31. *Februarij* 28. *Martij* 31. *Aprilis* 12. *dies, quod eſt pridie Idus Aprilis; fiunt ſimul* 384. Vnde & eo anno xiv. Luna incidit in diem 12. Aprilis.

Vt autem in promptu haberetur, non modò qui anni in Cyclo Emboliſmiei, aut communes forent; ſed etiam quot dies addendi quotannis occurrerent, & in quos Martij, aut Aprilis dies Luna xiv. incideret; perpetuum quemdam Canonem pro toto Decem-nouenali Cyclo, ſeu Aureo numero pertexuit, cuiuſmodi exhibitum hîc habes.

Tabella Paſchalis Cycli Dionyſiana.

Anni Cycli, ſeu Aurei Num.	Anni communes, & Emboliſmici.	Dies addendi.	Luna Paſchalis decimaquarta.	Nouilunium Paſchale.
1	communis.	354	5. Aprilis.	23. Martij.
2	communis.	354	25. Martij.	12. Martij.
3	Emboliſmic.	384	13. Aprilis.	31. Martij.
4	communis.	354	2. Aprilis.	20. Martij.
5	communis.	354	22. Martij.	9. Martij.
6	Emboliſmic.	384	10. Aprilis.	28. Martij.
7	communis.	354	30. Martij.	17. Martij.
8	Emboliſmic.	384	18. Aprilis.	5. Aprilis.
9	communis.	354	7. Aprilis.	25. Martij.
10	communis.	354	27. Martij.	14. Martij.
11	Emboliſmic.	384	15. Aprilis.	2. Aprilis.
12	communis.	354	4. Aprilis.	22. Martij.
13	communis.	354	24. Martij.	11. Martij.
14	Emboliſmic.	384	12. Aprilis.	30. Martij.
15	communis.	354	1. Aprilis.	19 Martij.
16	communis.	354	21. Martij.	8. Martij.
17	Emboliſmic.	384	9. Aprilis.	27. Martij.
18	communis.	354	29. Martij.	16. Martij.
19	Emboliſmic.	383	17. Aprilis.	4. Aprilis.

Attexo autem illi Canonem Nouiluniorum Paſchalium, cuiuſmodi deinceps percrebuit, & qualem excerpere cuique licet ex ipſo Calendario; vt meliùs appareat conſonantia, qua tam Luna decima-quarta ex antecedente Nouilunium, quàm Nouilunium ex inſequente decima-quarta Luna deductum videtur.

Notum eſt porrò, quemadmodum ex vtrouis hoc Canone deduci potuerit, quæ tam dicitur *Tabula Paſchalis antiqua*,hoc eſt, qua dies Paſchatis ex adhibitis Aureo numero,& litera Dominicali,elicitur, exprimiturque. Nimirùm continet ea quidem plureis Ordines, ſeu columnas, quibuſcum inferiùs exhibebitur;verum tres præſertim obſernandi heic ſunt, cùm ex iis cæteri dependeant. Videre autem licet depoſitos in Primo numeros Aureos nouemdecim, eadem ſerie,ac iiſdem interpoſitis vacuis,quibus extant in Calendario,ab 8.Martij,in 5.Aprilis; hoc eſt, inter Paſchalium Nouiluniorum terminos.

Videre licet in Secundò Dominicaleis literas numero 35. ſic diſpoſitas,vt è regione Aurei numeri xvi. nulla ſit:ac ſequantur deinde literæ d,e,f,g,A,b,&c. Et cum è regione vltimi numeri viij.ſit litera c,continuari rurſùs eas vides ad vſque aliam literam c. Cauſa autem eſt, quia, cùm Aureus numerus eſt xvi. quoniam is attribuitur diei Martij 8. & in eo contingere Nouilunium indicat; numerata exinde Luna xiv. incidit in diem 21. cui præfixa eſt litera Dominicalis C, & quo adeò contingere Paſcha non poteſt: quare & ſeries eſt etiam vacua in ordine Tertio continente dies feſti Paſchatis.

Collocatur verò ſtatim in proximo loco, ſeu ſequente ſerie litera d, Quia, ſi Luna xiv. cadente in diem 21.contingat eam diem eſſe Sabbathum, conſtat proximum ſtatim diem, nempe, cui attribuitur litera d, Dominicam eſſe, in qua Paſcha ſit celebrandum, Literæ autem conſequuntur e, f, g, A, b, c, reſpondentes diebus 23. 24. 25. 26. 27. 28. quòd prout Luna xiv. incidentre in diem 21. eſſe prætereà poteſt is dies feria xi. v. iv. iij. ij. & i. ſeu Dominica; proximâ Dominicâ, quæ cadet in diem 23. 24. 25. 26. 27. 28. celebrari poſſit.

Tabula

Tabula Paschalis antiqua.

Aureus Numerus.	Literæ Dominicales.	Pascha.
xvi		
v	d	22. Martij
	c	23
xiii	f	24
ii	g	25
	A	26
x	b	27
	c	28
xviii	d	29
vii	e	30
	f	31
xv	g	1. Aprilis.
iv	A	2
	b	3
xii	c	4
i	d	5
	e	6
ix	f	7
	g	8
xvii	A	9
vi	b	10
	c	11
xiv	d	12
iii	e	13
	f	14
xi	g	15
	A	16
xix	b	17
viii	c	18
	d	19
	e	20
	f	21
	g	22
	A	23
	b	24
	c	25

Sic, quoniam Aureo numero v. attributo diei 9. numerata ab eo Luna xiv. in diem 22. incidit, Si ea quidem sit Sabbathum, vtpotè Dominicali litera existente c, quæ sequenti diei 23. est præfixa; Pascha celebrabitur ipsa die 23. Si feria vi. Pascha erit die 24. atque ita porrò, quovsque, si dies 22. feria i. seu Dominica sit, Pascha sit futurum proxima Dominica, hoc est, die 29. Pari autem modo, Aureo numero existente xiij. qui tribuitur diei Martij xi. & Luna proinde xiv. cadente in diem 24. si ea dies sit Sabbathum, Pascha erit die insequente 25. cui præfixa est litera g: si feria vi. die 26. ac ita deinceps; quovsque, si dies 24. Dominica sit, transferatur Pascha in Dominicam proximam incidentem in diem Martij 31.

Nec verò secus ex ordine eucnire fiet perspicuum, quovsque Aureo numero viij. attributo diei Aprilis 5. & Luna xiv. cadente in diem eiusdem mensis 18. cui est præfixa litera c, si is quidem dies sit Sabbathum, Pascha celebretur die 19. cui est præfixa litera d, si feria vi. die 20. ac ita porrò, quovsque, si dies 18. Dominica fuerit, Pascha celebretur Dominica proxima incidente in diem 25. Quæ quidem tametsi iam antè deducta, ideò repeto, inculcóque, vt consequutionem totam melius videas, agnoscásque in ordine, siue columna Paschatis, quî fiat, vt series Dominicarum Paschalium describi naturali progressione valeat à die vsque Martij 22. ad diem vsque Aprilis 25.

Tabulæ autem vsus est, vt datis, iuxta Antecedentia, Aureo numero, & litera Dominicali (quæ, si gemina fuerit, anno scilicet Bis-sextili, accipienda posterior est, quod iam quoque adnotauimus) quæratur in prima columna Aureus numerus, & attendatur quæ illi è regione in 2. columna litera respondeat. Nam, seu litera illa sit Dominicalis eius anni, seu non sit, non ipsa vsurpanda est, sed quæ Dominicalis anni deorsum procedendo proximè occurrit (quo sanè loco intelligis, si nulla occurrat, vt putà è regione aurei numeri xvi. non posse non accipi deorsùm occurrentem) literâ autem huiusmodi obtentâ, occurreret statim è regione in tertia columna dies Paschatis.

Exempli gratiâ, si velis nosse, quo die fuerit Pascha anno 1550. quia fuit anno illo Aureus numerus xij. & litera Dominicalis e, Quære in primâ columna Aureum numerum xij. & cùm è regione, seu in eadem serie ac intra 2. columnam occurrat litera c, procede ab illa deorsum, quo vsque occurrat litera e, ac deprehendes statim illi in 3. columna respondere diem Aprilis 6. quo Pascha eo anno fuerit celebratum. Ac pari ratione si nosse velis, quo die celebratum fuerit anno 1256. quia fuit illo anno Aureus numerus iij. & ex duabus literis Dominicalibus, propter annum Bis-sextilem, posterior fuit A, Quære in i. columna Aureum numerum iij. & adnotata litera illi respondente e, accipe primùm occurrentem, infra ipsam, literam A, deprehendes statim huic literæ A, respondere Aprilis diem 16. quo Pascha eo anno celebrari contigerit.

Quæ subiicienda heic viderentur de Mobilibus Festis cæteris, referentur infrà commodiùs, cùm occasione Tabulæ Nouæ, erit rursùs de hac Antiqua, & reformata quidpiam, dicendum. Quanquam inuento Paschate, difficultatis nihil est in inueniendis cæteris, quæ ab eo semper tantumdem absunt, & numeratione sola indigent, vt quibus diebus sint, innotescat.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à GREGORIO XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

CAPVT I.

Quorsum correctum à Gregorio xiij. Calendarium, & substitutus Numero Aureo Epactarum xxx. Cyclus.

FACTVS Calendarium est, cuiusmodi in vsu fuit, quousque sub finem superioris sæculi Summus Pontifex necessariam, experiram, à multis tentaram, correctionem illi adhibuit. Sequitur proinde iam nostri Instituti præcipua Pars, quæ est de ipsa Correctione, emendationeve Calendarij, déque remediis, quibus est cautum, ne in posterum opus sit consimili emendatione. Vt igitur inde exordiamur, duæ fuere causæ præcipuæ, ob quas factum est temporis progressu, vt Calendario adhibere quasi medicam manum oporruerit.

Nam Primùm, quia tam Iulius Cæsar Calendarium instituens, quàm Nicæni Concilij Patres, & Dionysius Exiguus, aliique ipsi accommodantes celebrationem Paschatis, supposuere Annum, siue cursum Solis per Zodiacum, constare ex diebus 365. & sex horis integris; cùm hæ tamen horæ integræ non sint, sed desint ad illas minuta proximè vndecim, quæ intra annos quatuor, tres propè horæ quadrantes fiunt, & intra annos sexdecim, horæ propè tres. Hac proinde ratione euenit, vt quaternis quibusque annis integrum diem intercalantes, plus æquo intercalauerint; & quæ intercalatio eo fine fuerat introducta, & Patribus Sanctis probata, vt vernum Æquinoctium, alioquin excursurum versus finem anni, ad xi. diem Martij continenter reduceret, ipsum aliunde, ob factam istam intercalationem nimiam versus anni initium continenter retraxerit, hoc est, intra annos circiter 130. ad diem Martij 10. intra annos 260. ad 19. atque ita consequenter, quousque tandem deprehensum est Æquinoctium contingere die Martij ii. non verò 21. hoc est diebus decem præscripto maturiùs.

Deinde, quia etiam suppositum fuit, Cyclum illum Decem-nouennalem, seu Numerum Aureum, ita esse constantem, vt decimo-nono quoque anno redeunte, Nouilunia, ac Plenilunia in eosdem dies perpetuò redirent; cùm non redeuntia tamen iisdem horis, sed anticipantia semper horâ 1. & minutis proximè $27\frac{1}{2}$. necesse sit, vt post 16. aut 17. Cyclos, hoc est, intra annos paullò amplius 300. vno die anticipent: Ideò effectum est, vt intra annos à Nicæno Concilio proximè 1300. Nouilunia, ac plenilunia quatuor, ac amplius diebus citiùs contingere deprehensa sint, quàm Cyclus Decem-nouennalis, Numerusve Aureus illa demonstrâret. Vnde & euenit, vt quæ ex Cyclo habebatur Luna xiv. foret reipsâ xviij. sicque Sacrum Pascha non ampliùs à Luna xv. in xxi. sed à xxix. in xxv. inclusiuè celebraretur. Vt item, si quis vellet, ex dato anni numero Aureo Nouilunia inquirere, deberet dies mensium, non è regione Numeri ipsius aurei accipere, sed sursùm, seu retrò quinque inclusiuè dies numerare; ac dicere (sic motis fuit, dies syllabatim designando) *Noua Luna hic*, vel, *In Cælo est hic*, &c.

Fuerat res iam animaduersa; & ab aliquot sæculis exoptatum remedium. Nam, vt ea prætercam, quæ & obseruârant, & moliti suis temporibus fuerant, Beda, Argyropilus, Campanus, Sacrobosco, Saxonia, & alij; Ecce, Constantiense Concilium, anno 1414. suadente Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, in eo fuit, vt Æquinoctium vernum adfigeretur non ampliùs dici Martij xi. sed 12. circa quem iam tum versabatur; ac Numeri Aurei, sic emouerentur, antrorsúmque promouerentur, vt occuparas eò vsque sedeis quaternis diebus antecederent. Verumtamen, ne exsequutioni res demandaretur, obstaculo fuit perturbatus temporum status: veluti etiam quod deinceps Basileense Concilium anno 1439. permisit, vt anno insequente 1440. septem ex mense Octobri dies eximerentur; & vernum Æquinoctium reduceretur ad diem Martij non 21. sed 19. circa quem versabatur tempore Dionysij Exigui.

Fuit & deinceps res variè tentata: Quippe & mox Nicolaus V. eam in curam incubuit; & triginta pòst annis Sixtus IV. ea de causâ Romam insignem Mathematicum Ioannem Regiomontanum accersiit; & sub annum 1516. Lateranense Concilium Calendarij emendandi curam viris quibusdam idoneis commisit, iisque præfecit Paulum Middelburgensem, Foro-semproniensem Episcopum, qui, tum admonuit Copernicum, Mathematicum celebrem, vt circa Motus Solis, ac Lunæ definiendos occuparetur; tum ipse de præscripto negorio magnum quoddam opus, titulo Paulinæ, composuit. Ne ea memorem, quæ eadem de re Stofletinus, Pitatus, Pighius, Gauticus, & alij. Denique Tridentinum Concilium non antè absolutum anno 1563. fuit, quàm, cætera inter, Calendarij emendandi prouinciam Summo Pontifici commendauit; & Gregorius XIII. rem est fœliciter, anno 1582. exsequutus.

Nempe, cùm viri eruditi, quos ea de causa Romam conuocârat quosque inter erat celebris è Societate IESV Vir Christophorus Clauius) hocce, sub præfecto Cardinali Sirleto, agitarent negotium, oblatus est

est Pontifici Aloisij Lilij liber, continens Epactarum Cyclum, qui loco Aurei numeri Calendario adhibitus, inseruire perpetuò posset: idque restituto semel Æquinoctio, per x. dierum detractionem, aut semel certo anno, aut intra annos 40. nullo Bis sextili Interducto (Augusti imitatione) faciendam; & cautione adhibita, per suppressionem trium intra 400. annos Bis-sextorum, vt tam vernum Æquinoctium in 21. die Martij, quàm Nouilunia in iisdem diebus post Decem nouennaleis recursus constarent.

Et quia Lilianum hoc inuentum dignum visum est, quod adiectione paucula anteferretur cæteris; ideò compendium Emendationis libro illo propositæ, missum à Pontifice fuit ab anno vsque 1577. tum ad Christianos Principes, tum ad celebreis quásque Academias, vt, adhibito peritiorum Mathematicorum consilio, id expenderent; &, si quid addendum, demendum, mutandum foret, admonerent; aut etiam, si quid meliùs fortè haberent, communicarent. Ac varij quidem varia (Aliqui enim existimabant non vllos dies detrahendos, sed affigendum potiùs vernum Æquinoctium diei 10. aut 11. Martij, idque imitatione Nicæni Concilij, quod ipsum diei in quo tum reperiebatur affixerat: Alij, si foret detractione opus, detrahendos dies non 10. sed 12. aut 13. vt Æquinoctium restitueretur ad diē Martij 23. aut 24. hoc est, ad locum in quo erat Christi Domini tempore; censuitque etiam Hugolinus Martellus Glandatensis Episcopus detrahendos 14. vt Æquinoctium restitueretur non solùm ad 23. aut 24. sed etiam ad 25. quo incarnatus, & passus Christus Dominus fuisset; sicque alij alia: (Verùm, vbi maxima pars in id, quod à Pontifice fuerat propositum, consensit; tum demùm Pontifex Calendarium ex Lilij inuento emendauit, emēdatúmque, vetere illo antiquato, seruandum iussit. Iussit, inquam, præmissâ Bullâ ab vsque Februario anni 1581. vt omnes maturè, quid facto esset opus præmonerentur.

Imprimis verò, quia à tempore Nicæni Concilij Æquinoctium recesserat à die 21. in 11. Martij; idcircò supprimendos sanxit ex anno insequente 1582. dies x. vt hac ratione Æquinoctium, suum in diem restitueretur. Præstare autem censuit decem dies simul, vnáque vice eximere, quàm suppressione x. Bis-sextorum, negotium in annos 40. producere; quòd & futuris temporibus res constituta liquidiùs foret, & difficultates, quæ perficiendo negotio obstare possent, non internascerentur.

Delegit portò mensem Octobrim, è quo fieret exemptio, ob plusculos dies Festis vacuos. & Officiis mobilibus, qualia per menseis alios possent occurrere, non obnoxios. Supprimēdi verò dies fuere, qui essent inter dies 4, & 15, intercepti: ita vt hoc modo dies numerarentur: 1.2.3.4.15.16.17.18 &c. sicque diei iiij. Nonas succederent immediatè Idus. Mandauit autem, vt celebrato D. Francisci Festo, die 4. celebraretur postridie, hoc est, Die 15 Festum Sanctorum Dionysij, Rustici, & Eleutherij, quod futurum alioquin erat die 9. cum commemoratione Festi sanctorum Marci, Sergij, Bacchi, & Apuleij, quod die 7. & Die sequente 16 celebraretur Festum S. Callisti, quod futurum fuerat die 14. Die 17. celebraretur dies Dominica sicque litera C reliquo anno Dominicalis fieret; cùm ab vsque Ianuario litera G Dominicalis extitisset. Die denique 18. celebraretur Festum S. Lucæ: ac deinceps dierum, Festorúmque decursus continua serie peragereiur.

Ne rursus autem eueniret, vt Æquinoctium retrocederet, seu à die 21. versus initium mensis rediret; cauit, vt quia spatio annorum 134. proximè, Æquinoctium vno anticipat die; spatio 268. anticipat duobus; spatio proximè 400. tribus: Cauit, inquam, vt dies tres quadringētis quibuscumque annis, trium Bis-sextorum omissione supprimerentur, & facilitatis memorandi causâ; ita deligerentur anni centesimi, vt anno 1600. ab Emendatione propinquo, & ob decem dies nōn omninò expletos. Bis-sextili relicto, sequentes anni 1700. 1800. 1900. qui Bis-sextiles esse deberent, pro communibus haberentur; annus autem 2000. Bis-sextilis foret transigendus; ac pari ratione futuri essent communes anni 2100. 2200. 2300. Bis-sextilis autem 2400. atque ita porrò, centenariis quibusque quaternario mensuratis, relictis Bis-sextilibus; non secus, ac vulgò omnes anni qui quaternario mensurantur, in Bis-sextilibus habentur.

Deinde, ne reductâ semel in ordinem Lunâ, anticiparet iterùm; instituit, vt loco Aurei numeri, Cycli ve Decem-nouennalis, substitueretur in Calendario Cyclus Epactarum 30. quæ diebus anni singulis, non autem plerumque solùm alternis, responderent; ac essent non modò Nouem-decim, quæ Nouilunia in iisdem diebus per annos circiter 300. consistentia indigitarent, sed essent simul aliæ, quæ transeuntia in alios dies Nouilunia ostenderent; ac id speciatim, è quo Pascha dependeret, facerent perspectum.

Veruntamen, quia res non potest commodè explicari, aut intelligi, nisi crebra respectatione in ipsum Calendarium: idcircò id videtur nobis exhibendum. Res fortè superflua, in tanta Missalium, Breuiariorúmque vocatorum, & Calendarium præferentium copia; Verùm, quia & possunt plærumque huiusmodi libri non esse ad manum, & magnum futurum paucarum pagellarum impendium non est, inseri hìc ipsum nihil vetat. Adde quòd, ipsum proponemus, cuiusmodi fuit Emendationis tempore; ne quid perturbet, quòd in iis, quæ sunt excusa recentiùs, Festa quædam extent, quorum, quia sint inducta posteriùs, nulla fit in Bulla memorata mentio. Nempe diei 5. Octobris adscriptum iam habetur festum S. Placidi, & sociorum; diei 6. S. Brunonis; diei 8. Sanctæ Birgittæ, &c. quæ Reformationis tempore adscripta non erant.

Principio autem vides in Prima singulorum Mensium columna (de cæteris res nota est)

est) numeros triginta, ab vno ad triginta, Romano charactere continua serie dispositos; nisi quod, loco numeri xxx. ponitur Asteriscus *. Incipiunt autem à Kalendis Ianuarij, continuantúrque, ac repetuntur ordine retrogrado in hunc modum, *, xxix. xxviij. xxvij. &c. id nempe (tametsi potuissent ordine directo disponi) id, inquam, cùm alias ob causas, tum ob eam speciatim, vt dato numero, qui vno anno demonstret per menseis singulos Nouilunia, nihil aliud oporteat, quàm numerare sursum ab illo excluso, vndecim, vt habeatur numerus, qui anno insequente demonstraturus Nouilunia sit: is videlicet ille erit, qui loco vndecimo occurret.

Dicuntur autem hi numeri Epactæ, quòd designent ex ordine dies illos xi. qui anno Lunari 354. dierum adiiciendi quotannis sunt, vt in consonantiam cum Solari dierum 365. redeat. Propterea enim fit, vt, quemadmodum de Numero Aureo fuit dictum, postquàm numeri isti Epactales repetiti duodecies, & terminati ad diem Decembris 20 fuerint, tribuantur superstitibus diebus xi. iidem numeri, qui fuerint primis xi. diebus mensis Ianuarij attributi.

Ac, ne hæreas, qui fiat, vt cùm duodecies 30. sint 360. & à 1. tamen Ianuarij, vsque ad 20. Decembris inclusiuè, sint solùm dies 354. attende factum idcircò fuisse, vt ad lucrandum sex illos dies, numeri xxiv. & xxv. è regione vnius, eiusdémque diei alternis mensibus collocentur: scilicet ad 5. Februarij, ad 5. Aprilis, ad 3. Iunij, ad 1. Augusti, ad 29. Septembris, ad 27. Nouembris. Cur autem delecti hi duo numeri præ cæteris fuerint; cur item in sex illis mensibus ad latus xxvi. in aliis ad latus xxv. adhibeatur, vulgari cyphra, aut colore rubro, numerus 25. cur item ad diem vltimum Decembris apponatur, communi etiam cyphrâ, numerus 19. res intelligetur ex posteà dicendis.

Adnoto heic solùm, cur loco Epactæ xxx. scribatur Asteriscus * causam ex eo esse, quòd, cùm per Epactas designetur numerus dierum, qui post Lunationem Decembri mense terminatam, ex ipso Decembri supersunt; contingat interdum duas Lunationes terminari, vnam scilicet die prima, quo casu, cùm supersint dies 30. deberet diei primæ Ianuarij adscribi Epacta xxx. & aliam die vltima, quo casu cùm supersit o. deberet diei vltimæ Ianuarij adscribi Epacta o. ac, vt Epacta foret conformis, qua vtroque casu Nouilunium vtroque die, hoc est, tam primo, quam vltimo Ianuarij contingens designaretur, deberet vtrique diei Epacta adscribi coniunctim aut xxx.o. aut o.xxx. quod foret incommodum; ideò excogitata est nota indifferēs, Asteriscus nempe * æquiualens vtrique. Prætereo autem ideò Epactam xxix. affixam haberi diei secundæ Ianuarij, quia post Lunationem die secunda Decembris terminatam supersunt dies 29. ac pari ratione Epactam xxviii. affixam diei tertiæ Ianuarij, quia post Lunationem terminatam tertia Decembris, supersunt dies 28. atque ita ex ordine, quo vsque reperias diei Ianuarij trigesimæ affixam esse Epactam 1. quia post Lunationem terminatam die trigesima, superest tantum dies vnus.

Sciendum verò est hasce Epactas idcircò esse substitutas in vicem Aurei numeri, quòd idem prorsùs cum illo præstent (quippe Epacta quoque anno cuique competens demonstrat è regione dies, quibus Nouilunia per singulos menseis contingunt) id verò prætereà habent commodi, vt euadere possint perpetuæ, eumdemve situm in Calendario, toto sæculorum decursu tueri; quod sanè Aureo numero congruere haud-quaquam potest.

Quia enim per annos paullò ampliùs 300. Nouilunia vno anticipant die; ideò est necesse, vt numeri Aurei vno gradu retrahantur; adeò vt, cùm exempli causâ, tempore Niceni Concilij numerus 111. occuparet diē 1. Ianuarij, is post annos 300. retrahendus fuisset in Decembris vltimum; & qui numerus xi. occupabat 3. Ianuarij, retrahi debuisset in 2. qui xix. 5. retrahi in 4. atque ita ex ordine. Sicque, cùm tempore Reformationis, seu post annos ampliùs 1200. Nouilunia iam 4. diebus anticipassent; debuisset idem, exempli causâ, numerus Aureus xix. loco diei 5. occupare 1. aliique suo quisque ordine 4. gradibus fieri antrorsum promotiores. Qua ratione contingeret, vt intra annos paullò minùs 9400. Calendarium foret tricies commutandum; quovsque tum demùm aurei numeri easdem sedeis repeterent, ipsasmet rursùs commutaturi.

At verò Epactis in Calendarium inductis, nulla retractione, aut commutatione huiusmodi opus est; potéstque Calendarium inuariatum perseuerare (vnde & hac ratione habetur perpetuum) quoniam necesse solùm est, vt quoties Nouilunia diem commutant (seu id occasione Anticipationis, seu ob Bis-sextorum suppressionem fiat) necesse, inquam, solùm est, vt vice 19 Epactarum, quæ demonstrandis Nouiluniis priùs inseruierint; aliæ 19. vsurpentur. Quo pacto, cùm nobis ab anno Reformationis 1582. & porrò ad vsq; annū 1700. hæ 19. Epactæ sint vsui, i. ii. iv. v. vii. viii. x. xii. xiii. xv. xvi. xviii. xix. xxi. xxiii. xxiv. xxvi. xxvii. xxix. (hasce scilicet, & non alias habes intra columnam Epactarum in temporaria Tabula, & è regione quidem aureorum numerorum nouemdecim) ab anno deinceps 1700. futuræ sunt istæ, *. i. iii. iv. vi. vii. ix. xi. xii. xiv. xv. xvii. xviii. xx. xxii. xxiii. xxv. xxvi. xxviii. quæ etiam aliunde perseuerabunt ab anno 1800. in 1900. quòd licet anno 1800. Bis-sextum supprimendum sit, tunc tamen ista suppressio cum anticipatione compensanda occurrat. Quanquam, vt res fiat paullò manifestior, aliquantò altiùs repetenda est.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	IANVARIVS.
*	A	*Kal.*	1	*Circuncisio Domini.* duplex. [SS.Innoc.
xxix	b	iiii	2	Oct. S.Stephani duplex.cum com. Oct.S.Ioan &
xxviii	c	iii	3	Oct. S.Ioannis duplex.cum com. Oct. SS.Innoc.
xxvii	d	*Prid. Nona*	4	Octaua SS.Innocentium.duplex.
xxvi	e	*Nona*	5	Vigilia.
25.xxv	f	viii	6	*Epiphania Domini.* duplex.
xxiv	g	vii	7	De Octaua Ephiphaniæ.
xxiii	A	vi	8	De Octaua.
xxii	b	v	9	De Octaua.
xxi	c	iv	10	De Octaua.
xx	d	iii	11	De Octaua.& com.S.Hyginij Papæ,& mart.
xix	e	*Prid. Idus*	12	De Octaua.
xviii	f	*Idus*	13	Octaua Epiphaniæ. duplex. [Presb & mart.
xvii	g	xix	14	Hilarij Episc. & Conf. semid. cum com. S.Felicis
xvi	A	xviii	15	Pauli primi Eremitæ.semid.cum comm.S.Mauri.
xv	b	xvii	16	Marcelli Papæ,& mart.semid. [Abbatis
xiv	c	xvi	17	*Antonij Abbatis.* duplex. [Virg.& mart.
xiii	d	xv	18	*Cathedra S. Petri Romæ.* duplex. & com. S.Priscæ
xii	e	xiv	19	Marij, Marthæ, Audifax,& Abachum mart.
xi	f	xiii	20	*Fabiani & Sebastiani.* mart.dupl.
x	g	xii	21	Agnetis virg.& mart.dupl.
ix	A	xi	22	Vincentij,& Anastasij mart,semid.
viii	b	x	23	Emerentianæ virg.& mart.
vii	c	ix	24	Timothei Episcopi,& mart.
vi	d	viii	25	*Conuersio S.Pauli Apostoli.* dupl.
v	e	vii	26	Polycarpi Episcopi,& mart.
iiii	f	vi	27	Ioannis Chrysost. Episcopi,& Conf.dupl.
iii	g	v	28	Agnetis secundò.
ii	A	iv	29	
i	b	iii	30	
*	c	*Prid. Kal*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	FEBRVARIVS.
xxix	d	*Kal.*	1	Ignatij Episcopi,& mart.semid.
xxviii	e	iiii	2	*Purificatio B. Mariæ* dupl.
xxvii	f	iii	3	Blasij Episcopi,& mart.
25.xxvi	g	*Prid. Non*	4	
xxv. xxiiii	A	*Nona*	5	Agathæ virginis,& mart,semid.
xxiii	b	viii	6	Dorotheæ virginis,& mart.
xxii	c	vii	7	Romualdi Abb.dupl.
xxi	d	vi	8	
xx	e	v	9	Apolloniæ virg.& mart.
xix	f	iv	10	
xviii	g	iii	11	
xvii	A	*Prid. Idus*	12	
xvi	b	*Idus*	13	
xv	c	xvi	14	Valentini Presbyteri,& mart.
xiv	d	xv	15	Faustini,& Iouitæ martyrum.
xiii	e	xiv	16	
xii	f	xiii	17	
xi	g	xii	18	
x	A	xi	19	Symeonis Episcopi,& martyris.
ix	b	x	20	
viii	c	ix	21	
vii	d	viii	22	*Cathedra S. Petri Antiochiæ,* dupl.
vi	e	vii	23	Vigilia
v	f	vi	24	*Matthiæ Apostoli.* dupl.
iv	g	v	25	
iii	A	iv	26	
ii	b	iii	27	
i	c	*Prid. Kal.*	28	

In anno Bissextili Februarius est dierum 29. & Festum Sancti Matthiæ celebratur 25. Februarij, & bis dicitur, sextò Calendas, id est, die 24, & die 25. & litera Dominicalis, quæ assumpta fuit in mense Ianuario, mutatur in præcedentem; Vt, si in Ianuario litera Dominicalis fuit A, mutetur in præcedentem, quæ est g, & cæt.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	MARTIVS.
*	d	*Kal.*	1	
xxix	c	vi	2	
xxviii	f	v	3	
xxvii	g	iiii	4	
xxvi	A	iii	5	
25. xxv	b	*Prid. Non.*	6	
xxiv	c	*Nona*	7	*Sancti Thomæ de Aquino Confess.* dupl. & com. SS. Perpetuæ, & Felicitatis martyrum.
xxiii	d	viii	8	
xxii	e	vii	9	Quadraginta Martyrum. semid.
xxi	f	vi	10	
xx	g	v	11	
xix	A	iv	12	*Gregorij Papæ, & Confess. & Ecclesiæ Doctoris.* dupl.
xviii	b	iii	13	
xvii	c	*Pr. Idus*	14	
xvi	d	*Idus.*	15	
xv	e	xvii	16	
xiv	f	xvi	17	
xiii	g	xv	18	
xii	A	xiv	19	Ioseph Confessoris. dupl.
xi	b	xiii	20	
x	c	xii	21	Benedicti Abbatis. dupl.
ix	d	xi	22	
viii	e	x	23	
vii	f	ix	24	
vi	g	viii	25	*Annunciatio Beatæ Mariæ.* dupl.
v	A	vii	26	
iiii	b	vi	27	
iii	c	v	28	
ii	d	iv	29	
i	e	iii	30	
*	f	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	APRILIS.
xxix	g	*Kal.*	1	
xxviii	A	iiii	2	Francisci de Paula Confess. dupl.
xxvii	b	iii	3	
25. xxvi	c	*Prid. Non.*	4	
xxv xxiv	d	*Nona*	5	
xxiii	e	viii	6	
xxii	f	vii	7	
xxi	g	vi	8	
xx	A	v	9	
xix	b	iv	10	
xviii	c	iii	11	Leonis Papæ, & Confess. dupl.
xvii	d	*Prid. Idus*	12	
xvi	e	*Idus*	13	
xv	f	xviii	14	Tiburtij, Valeriani, & Maximi martyrum.
xiv	g	xvii	15	
xiii	A	xvi	16	
xii	b	xv	17	Aniceti Papæ, & mart.
xi	c	xiv	18	
x	d	xiii	19	
ix	e	xii	20	
viii	f	xi	21	
vii	g	x	22	Soteris, & Caii Pontificum, & martyrum semid.
vi	A	ix	23	Georgij mart. semid.
v	b	viii	24	
iv	c	vii	25	*Marci Euangelistæ.* dupl.
iii	d	vi	26	Cleti, & Marcellini Pont. & martyrum. semid.
ii	e	v	27	
i	f	iiii	28	Vitalis Martyris.
*	g	iii	29	Petri martyris. dupl.
xxix	A	*Prid. Kal.*	30	

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	MAIVS.
xxviii	b	*Kal.*	1	*Philippi, & Iacobi Apostolorum* dupl.
xxvii	c	vi	2	Athanasij Episcopi,& Confess. dupl.
xxvi	d	v	3	*Inuentio S.Crucis*.dupl.& com.SS.Alexādri Euentij,& Theod. mar.ac Iuuenalis Episc.& Conf.
25.xxv	e	iiii	4	Monicæ viduæ.
xxiv	f	iii	5	
xxiii	g	*Prid.Nons*	6	*Ioannis ante Portam Latinam*.dupl.
x2ii	A	*Nona*	7	Stanislai Episcopi & mart.dupl.
xxi	b	viii	8	Apparitio sancti Michaëlis dupl.
xx	c	vii	9	S.Gregorij Theologi Episcopi, & Confess.dupl.
xix	d	vi	10	Gordiani,& Epimachij martyrum.
xviii	e	v	11	
xvii	f	iv	12	Nerei,Achilei,& Pancratij.mart.
xvi	g	iii	13	
xv	A	*Prid Idus*	14	Bonifacij martyris.
xiv	b	*Idus*	15	
xiii	c	xvii	16	
xii	d	xvi	17	
xi	e	xv	18	
x	f	xiv	19	Pudentianæ virginis.
ix	g	xiii	20	
viii	A	xii	21	
vii	b	xi	22	
vi	c	x	23	
v	d	ix	24	
iiii	e	viii	25	Vrbani Papæ,& martyris.
iii	f	vii	26	Eleutherij Papæ,& martyris.
ii	g	vi	27	Ioannis Papæ,& martyris.
i	A	v	28	
*	b	iv	29	
xxix	c	iii	30	Felicis Papæ,& martyris
xxviii	d	*Prid :Kal.*	31	Petronillæ virginis.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	IVNIVS.
xxvii	e	*Kal.*	1	
25.xxvi	f	iiii	2	Marcellini,Petri,& Erasmi mart.
xxv. xxiiii	g	iii	3	
xxiii	A	*Prid.Non*	4	
xxii	b	*Nona*	5	
xxi	c	viii	6	
xx	d	vii	7	
xix	e	vi	8	
xviii	f	v	9	Primi,& Feliciani martyrum.
xvii	g	iv	10	
xvi	A	iii	11	*Barnaba Apostoli*. dupl.
xv	b	*Prid. Idus*	12	Basilidis, Cyrini, Naboris,& Nazarij martyrum.
xiv	c	*Idus*	13	Antonij de Padua Confess.dupl.
xiii	d	xviii	14	Basilij Episcopi,& Confess.dupl.
xii	e	xvii	15	Viti,Modesti,& Crescentiæ mart.
xi	f	xvi	16	
x	g	xv	17	
ix	A	xiv	18	Marci,& Marcellini,martyrum.
viii	b	xiii	19	Geruasij,& Protasij martyrum.
vii	c	xii	20	Syluerij Papæ,& martyris.
vi	d	xi	21	
v	e	x	22	Paulini Episcopi,& Confess.
iv	f	ix	23	Vigilia.
iii	g	viii	24	*Natiuitas S.Ioannis Baptistæ* dupl.
ii	A	vii	25	De Octaua Natiu.S.Ioan.Bapt. [S.Ioan.
i	b	vi	26	Ioannis & Pauli.mart.semid.cum com.oct.Natiu.
*	c	v	27	De Octaua Natiuit.S.Ioan. [liæ.
xxix	d	iv	28	Leonis Papæ,& Conf.semid.& com.oct.& Vigi-
xxviii	e	iii	29	*Petri, & Pauli Apostolorum*.dupl. [S.Ioan,
xxvii	f	*Prid. Kal.*	30	*Commemoratio S.Pauli Apostoli*. dupl. & com.oct.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epaċt.	Literæ Domini.		Dies Menſis	IVLIVS.
xxvi	g	*Kal.*	1	Oċt.S.Ioan Baptiſtæ dupl.& com.oċt.Apoſtol.
25.xxv	A	vi	2	*Viſitatio B.Mariæ.* dupl. cum com. oċt.Apoſt.
xxiv		v	3	Dc oċtaua Apoſtolorum.
xxiii	b	iiii	4	De oċtaua.
xxii	c	iii	5	Dc oċtaua.
xxi	d	*Prid.Non.*	6	Oċta.Apoſtol.Petri,& Pauli.dupl.
xx	e	*Nonæ*	7	
xix	f	viii	8	
xviii	g	vii	9	[mart.ſemid.
xvii	A	vi	10	Septem frattum mart.& SS.Ruffinæ,ac Sccundæ
xvi	b	v	11	Pij Papæ,& mart. [Ab.
xv	c	iv	12	Naboris, & Felicis mart. cum.com.Io.Gualberti.
xiv	d	iii	13	Anacleti Papæ,& mart.ſemid.
xiii	e	*Pr. Idus*	14	Bonauenturæ Pont.& Conf. & Eccl. Doċt. dupl.
xii	f	*Idus.*	15	
xi	g	xvii	16	
x	A	xvi	17	Alexij Confeſſ.
ix	b	xv	18	Symphoroſæ,cum ſeptem filiis mart.
viii	c	xiv	19	
vii		xiii	20	Margaritæ virg.& mart.
vi	d	xii	21	Praxedis virginis.
v	e	xi	22	*Mariæ Magdalenæ* dupl.
iiii	f	x	23	Appollinaris Epiſcopi,& mart.ſemid.
iii	g	ix	24	Vigilia,& com.S.Chriſtinæ virg.& mart.
ii	A	viii	25	*Iacobi Apoſt.*dupl & com.S.Chriſtophori mart.in
i	b	vii	26	*Annæ matris B.M.virg.*dupl. [Laud.tantum.
*	c	vij	27	Pantalconis mart. [Papæ & Conf.ſemid.
xxix	d	v	28	Nazarij. Celſi, & Viċtoris Papæ mart.& Innoc.
xxviii	e	iv	29	Matthæ virg.ſem.& com.SS.Fclicis Papæ,Simpli-
xxvii	f	iii	30	Abdon,& Sennen mart. [cij.Fauſt.& Beat.mart.
25.xxvi	g	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epaċt.	Literæ Domini.		Dies Menſis.	AVGVSTVS.
25.xxiv	c	*Kal.*	1	*Petri ad vincula.* dupl. & com. SS.Machab. mart.
xxiii	d	iiii	2	Stephani Papæ,& martyris.
xxii	e	iii	3	Inuentio S.Stephani Protom.ſemid.
xxi	f	*Prid. Non*	4	*Dominici Confeſſ.*dupl.
xx	g	*Nonæ*	5	*Dedicatio S.M ad Niues.*dupl.
xix	A	viii	6	*Transfiguratio.Domini.*dupl.& com.SS.Sixti Papæ,
				& Feliciſſimi,& Agapiti mart.
xviii	b	vii	7	Donati Epiſc.& mart.
xvii	c	vi	8	Cyriaci,Largi,& Smaragdi mart.ſemid.
xvi	d	v	9	Vigilia,& com.S.Romani mart.
xv	e	iv	10	*Laurentij mart.*dupl. [mart.
xiv	f	iii	11	De oċt. S.Laur.cum com.SS.Tiburtij.& Suſannæ
xiii	g	*Prid. Idus*	12	De oċtaua,& com.S.Claræ virg.
xii	A	*Idus*	13	De oċtaua,& com.SS.Hippolyti,& Caſſiani mar.
xi	b	xix	14	Dc oċta. cum com.Vigiliæ,& S.Euſebii Conf.
x	c	xviii	15	*Aſſumptio B. M. virg.*dupl.
ix	d	xvii	16	Dc oċtaua Aſſumpt. B.M.cum com.oċta. S.Laur.
viii	e	xvi	17	Oċta.S.Laur.& com.oċtauæ Aſſumpt.
vii	f	xv	18	De oċtaua,& com.S.Agapiti mart.
vi	g	xiv	19	De oċtaua.
v	A	xiii	20	Bernardi Abbatis dupl. cũ.com.oċtauæ Aſſumpt.
iv	b	xii	21	De oċtaua. [Hyppolyti,& Symphoriani mart.
iii	c	xi	22	Oċta.aſſumpt.B.M.dupl.cũ com.oċtauæ Aſſumpt.
ii	d	x	23	Vigilia.
i	e	ix	24	*Bartholomæi Apoſtoli* dupl.*Romæ celebratur die 25.*
*	f	viii	25	Ludouici Regis Franciæ Confeſſ.
xxix	g	vii	26	Zephirini Papæ,& mart.
xxviii	A	vi	27	
xxvii	b	v	28	*Auguſtini Epiſcopi, Confeſſ.& Eccleſ. Doċt.*dupl.&
xxvi	c	iiii	29	com.S Hermetis martyris. [mart.
25.xxv	d	iii	30	*Decollatio S.Ioan.Baptiſtæ.* dupl.& com. S.Sabinæ
xxiv	e	*Prid. Kal.*	31	Felicis, & Adauċti mart.

CALEN

[C]ALENDARIVM GREGORIANVM.

[illegible]	[illegible] mini.		Dies Mensis	SEPTEMBER.
xxiii	f	*Kal.*	1	Ægidij Abbatis,& com.SS.mart.xij.Fratrum.
xxii	g	iiii	2	
xxi	A	iii	3	
xx	b	*Prid.Non.*	4	
xix	c	*Nona*	5	
xviii	d	viii	6	
xvii	e	vii	7	
xvi	f	vi	8	*Natiuitas B.Mariæ*.dupl.& com.S.Andriani mart. *in Laudibus tantum.*
xv	g	v	9	De oct.S.Mariæ,& com.S.Gorgonij mart.
xiv	A	iv	10	De Octaua.
xiii	b	iii	11	De Octaua,& com.SS.Prothi,& Hyacinthi mart.
xii	c	*Pr. Idus*	12	De Octaua.
xi	d	*Idus.*	13	De Octaua. [riæ.
x	e	xviii	14	Exaltatio S.Crucis.dupl.cum com.oct.Nat.S.Ma-
ix	f	xvii	15	Octaua Nat.B.M.dupl. cũ com.S.Nicomed.mart.
viii	g	xvi	16	Cornelij, & Cypriani Pont. & mart. semid. cum
vii	A	xv	17	com.SS.Euphemiæ,Luciæ,& Geminiani mart.
vi	b	xiv	18	
v	c	xiii	19	Ianuarij Episc. & soc. mart. semid.
iiii	d	xii	20	Vigilia,& com.S.Eustachij,& socior.mart.
iii	e	xi	21	*Matthæi Apostoli*.dupl.
ii	f	x	22	Mauritij, & Sociorum mart.
i	g	ix	23	Lini Papæ,& mart.semid.cũ com S.Theclæ virg.
*	A	vii	24	& mart.
xxix	b	vii	25	
xxviii	c	vi	26	Cypriani,& Iustinæ mart.
xxvii	d	v	27	Cosmæ & Damiani mart.semid.
25.xxvi	e	iv	28	
xxv xxiv	f	iii	29	*Dedicatio S.Michaëlis Archangeli*.dupl.
xxiii	g	*Pr. Kal.*	30	*Hieronymi Presb.Confess. & Eccles Doctoris*.dupl

Cyclos Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	OCTOBER.
xxii	A	*Kal.*	1	Remigij Episcopi, & Confess.
xxi	b	vi	2	
xx	c	v	3	
xix	d	iiii	4	*Francisci Confess*.dupl.
xviii	e	iii	5	Placidi,& soc.martyrum.
xvii	f	*Prid. Non.*	6	
xvi	g	*Nona*	7	S.Marci Papæ,& Conf. cũ com.SS.Sergij,Bacchi, & Apuleij martyrum.
xv	A	viii	8	
xiv	b	vii	9	Dionysij,Rustici, & Eleutherij martyrum.semid.
xiii	c	vi	10	
xii	d	v	11	
xi	e	iv	12	
x	f	iii	13	
ix	g	*Prid. Idus*	14	Callisti Papæ,& mart.semidupl.
viii	A	*Idus*	15	
vii	b	xvii	16	
vi	c	xvi	17	
v	d	xv	18	*Lucæ Euangelistæ*.dupl.
iv	e	xiv	19	
iii	f	xiii	20	
ii	g	xii	21	Hilarionis Abbatis, & com. SS.Vrsulæ,& sociarũ
i	A	xi	22	virg. & mart.
*	b	x	23	
xxix	c	ix	24	
xxviii	d	viii	25	Chrysanthi,& Dariæ mart.
xxvii	e	vii	26	Euaristi Papæ,& mart.
xxvi	f	vi	27	Vigilia.
25.xxv	g	v	28	*Simonis,& Iudæ Apostolorum*,dupl.
xxiiii	A	iiii	29	
xxiii	b	iii	30	
xxii	c	*Prid. Kal.*	31	Vigilia.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	NOVEMBER.
xxi	d	*Kal.*	1	*Festum omnium Sanctorum*, dupl.
xx	c	iiii	2	*Commemoratio omnium fidelium defunctorum*, dupl. & de oct. omnium SS.
xix	f	iii	3	De Octaua.
xviii	g	*Prid. Non.*	4	De Octaua, cum com. SS. Vitalis, & Agricolæ mar.
xvii	A	*Nona*	5	De Octaua.
xvi	b	viii	6	De Octaua.
xv	c	vii	7	De Octaua. [ronatorum mart.
xiv	d	vi	8	Octaua omniũ SS. dupl. & com. SS. Quatuor Co-
xiii	e	v	9	*Dedicatio Basilicæ Saluatoris*. dupl. cum comm. S. Theodori mart.
xii	f	iv	10	Tryphonis, Respicij, & Nymphæ mart.
xi	g	iii	11	*Martini Episc. & Conf.* dupl. & com. S. Mennę mar.
x	A	*Pr. Idus*	12	Martini Papæ, & mart. semidupl.
ix	b	*Idus.*	13	
viii	c	xviii	14	
vii	d	xvii	15	
vi	e	xvi	16	
v	f	xv	17	Gregorij Thaumaturgi Episc. & Conf.
iiii	g	xiv	18	*Dedicatio Basilicarum Petri, & Pauli*, dupl.
iii	A	xiii	19	Pontiani Papæ, & mart.
ii	b	xii	20	
i	c	xi	21	Præsentatio S. Mariæ. dupl.
*	d	x	22	Cæciliæ virg. & mart. semid. [citatis mart.
xxix	e	ix	23	Clementis Papæ, & mart. semid. cum com. S. Feli-
xxviii	f	viii	24	Chrysogoni mart.
xxvii	g	vii	25	*Catharinæ virg. & mart.* dupl.
25. xxvi	A	vi	26	Petri Alexandrini Episc. & mar.
xxv xxiv	b	v	27	
xxiii	c	iv	28	
xxii	d	iii	29	Vigilia, & com. S. Saturnini mart.
xxi	e	*Pr. Kal.*	30	*Andreæ Apostoli*, dupl.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	DECEMBER.
xx	f	*Kal.*	1	
xix	g	iiii	2	Bibianæ virg. & mart. commem.
xviii	A	iii	3	
xvii	b	*Prid. Non.*	4	Barbaræ virg. & mart. comm.
xvi	c	*Nona*	5	Sabæ Abbatis, commem.
xv	d	viii	6	Nicolai Episcopi, & Conf. semid.
xiv	e	vii	7	*Ambrosij Episc. & Conf. & Eccles. Doct.* dupl.
xiii	f	vi	8	*Conceptio B. Mariæ*, dup.
xii	g	v	9	
xi	A	iv	10	Melchiadis Papæ, & mart. com.
x	b	iii	11	Damasi Papæ, & Confess. semid.
ix	c	*Prid. Idus*	12	
viii	d	*Idus*	13	*Luciæ virginis, & martyris.* dupl.
vii	e	xix	14	
vi	f	xviii	15	
v	g	xvii	16	
iv	A	xvi	17	
iii	b	xv	18	
ii	c	xiv	19	
i	d	xiii	20	Vigilia.
*	e	xii	21	*Thomæ Apostoli.* dupl.
xxix	f	xi	22	
xxviii	g	x	23	
xxvii	A	ix	24	Vigilia.
xxvi	b	viii	25	*Natiuitas D. N. Iesu Christi.* dupl.
25. xxv	c	vii	26	*Stephani Protomartyris.* dupl. cum com. oct. Natiu.
xxiiii	d	vi	27	*Ioannis Apost. & Euangelistæ.* dupl. cum com. oct.
xxiii	e	v	28	*Innocentium martyrum.* dupl. cum com. octauar.
xxii	f	iv	29	Thomæ Cant. Episc. & mart. semid. cum com. oct.
xxi	g	iii	30	De Dom. inf. oct. Natiu vel de oct. cum com. oct.
19. xx	A	*Prid. Kal.*	31	*Syluestri Papæ, & Confess.* dupl. cum com. octauar.

CAPVT

Capvt II.

Quatenus Prouisum, ne Æquinoctium Vernum sedem à Niceno Concilio præscriptam, hoc est diem Martij xxj. anteuertat.

CVm sit autem primùm de ipsa dierum Bis-sextilium suppressione dicendum; id tamen generatim supponendum est, quod iam antè innuimus; nempe Calendarium rem esse ciuilem, ac idcircò supputationes, quæ circa ipsum fiunt, non esse ad amussim Astronomicam exigendas; quòd ex ciuili vsu non sit, vt pareis cum Astronomis temporum, motuúmque minutias sectemur. Sic, tametsi Astronomi deprehenderint, v.g. annum Solarem tum terminari, cùm 365. dies, & sex horæ effluxerint; non tamen vsus politicus fert, vt post 365. dies exactos expectentur adhuc sex horæ, quò annus nouus inchoetur; neque vt pars mensis duodecima, seu mensis Solaris tum præcisè desinat, cùm dies 30. ac decem horæ cùm semisse transierint; sed vt senæ horæ per treis annos neglectæ, cum sex horis anni quarti quasi colligantur; intelligantúrque vnum diem constituere, ex quo annus quartus dierum 366. efficiatur. Quo modo etiam menses sine fragmentis dierum vsurpantur; abundéque est, vt numero dierum præter-propter æquali, annus integer ex ipsis confletur. Quod idem de anno, mensibúsque Lunaribus, iuxta sæpiùs dicta, est intelligendum.

Enimverò, cùm sit tamen opus, vt Legumlatores, Principesve, qui populis certam formam anni, partiúmque ipsius præscribunt, perspectum habeant, quæ, quantáque huiusmodi fragmenta, seu minutiæ sint, vt congruam eorum rationem habeant; ideò moris esse, vt adhibeant in consilium Astronomos, qui Solis ac Lunæ motus calleant, & quibus-nam dierum, horarum, minutorúmque periodis illi absoluantur, exquisitè nôrint.

Quemadmodum porrò experientia Astronomos docuit non esse omneis annos, vti neque dies, inter se duratione æqualeis; ac maiorem adhuc reperiri in mensibus, Lunaribusve circuitibus, partibúsque eorum inæqualitatem; ac ea de causa distinxerunt, vt in Planetis cæteris, sic speciatim in Sole, & Luna motus alios Apparenteis, seu Veros vocatos, qui nunc velociores, nunc tardiores sint; alios æqualeis, seu Medios, qui nempe inter velocitatem, & tarditatem medij incedere intelligantur: Quemadmodum, inquam, id ita se habet, Sic docuit etiam experientia Cyclos seu Annorum, seu Mensium, quorum ciuilis vsus sit, accommodandos omninò esse motibus non Veris, apparentibusve, sed Mediis, siue æqualibus; quòd isti vno tenore incedant; illi nunc excedant, nunc deficiant; & nondum deprehensum sit, condi ab Astronomis Tabulas, ex quibus liceat veros motus in omne tempus colligere, sed quæ illos solùm ad tempus aliquod exhibeant. Profectò ne ipse quidem Tycho Braheus ausus est nuper polliceri maiorem suarum constantiam, quam per quadringentos, hoc est ducentos antè, & ducentos pòst, annos.

Huc verò aduerto, vt minùs sit mirum, si Ecclesia quoque, in iis, quibus operâ Astronomorum indiget, vsurpet, sequaturve motus non Apparenteis, sed Medios, quòd isti, ob vniformitatem, redigi facilè in Cyclos, secus ac illi valeant; sufficiátque, si præter-propter, & quantum tamen proximè ex vsu licet, res obtineatur. Quippe, neque Sacra Scriptura, neque Concilia, aut Sancti Patres præceperunt vnquam, vt exquisitè, rigidéque Astronomorum calculis, Tabulisque adstringeremur; sed vt tempora obseruaremus, quæ, quantum vulgaris vsus patitur, aut vera sint, aut proximè vera.

Certè, ne à proposito digrediamur, cùm iussus est populus celebrare Pascha xiv. Luna, seu die Primi mensis; pronum est intelligere, nihil videri aliud Deum significasse, quàm ipsum Plenilunij tempus, & non tam quidem supputatum à coniunctione Lunæ cùm Sole, quàm ab apparitione eius prima, quæ, quasi vno die post coniunctionem factam contingat, supputatus ab hoc dies decimus-quartus (qui fit à coniunctione decimus-quintus) Plenilunium prodat. Tametsi autem non semper primo, sed plerumque etiam secundo, aliquando & tertio die à coniunctione Luna appareat; vt quidpiam tamen certi constaret, sic videntur fuisse limitari menses, quasi illa semper primo pòst die appareret, ac semper Luna decima-quarta eadem cum Plenilunio foret. Quod innuo solùm, vt inferam, non videri mentem Sacræ Scripturæ fuisse, vt ad Lunam xiv. exquisitiùs alligaremur, quàm ciuilis mensis institutum ferret, & vulgari captui congrueret, iuxta quem Luna plena habetur, non solùm quo tempore est, sed etiam vno minimùm tam antè, quàm post ipsum die.

Sic verò etiam, cùm deinceps Concilia, & Patres, rem sic interpretati sunt, vt xiv. Luna primi Mensis ea haberetur, quæ aut ipso die Æquinoctij verni, aut proximè ipsum, sed posteriùs contingeret; ij affixere quidem, Æquinoctium diei Martij 21. At constat nihilominùs, si anno quidem Bissextili Æquinoctiũ fuerit in Meridie diei 21. fore anno proximo ab illo, hora 6. vespertina eiusdem diei; secundo media nocte insequente; tertio, hora 6. matutina diei 22. ac aliunde, ob factam nimiam quaternis annis additionem, fore vt intra annos 100. à Meridie diei 21. recesserit in horam 6. vespertinam diei 20. vnde & fiat, vt intra 100. annos contingat quidem plerumque Æquinoctium intra diem 21. sed interim tamen in 22. & 20. aliquando excurrat. Ne quid de eo dicam, quòd vno, eodémque anno contingere Æquinoctium possit, Romæ quidem, hora 6. vespertina diei xxi. quæ esse possit Sabbathum, & in quod incidens Luna xiv. efficiat, vt die insequente futurâ Dominicâ,

Pascha

Pascha celebretur; cùm alicubi tamen, tendendo in Orientem, sit tunc hora 6. matutina diei 22. (nempe ob terræ deuexitatem, meridianorúmque differentiam) quæ cùm illis Dominica sit, teneri videantur differre celebrationem Paschatis in octiduum; nisi quòd cautum iampridem est, vt omnes eadem Dominica Pascha celebrent cum primaria, Romanave Ecclesia; tametsi ob terræ deuexitatem tempus Romani horizontis ad vsque dimidium antevertatur, aut præeat.

Quæ quidem rursus innuo, vt admoneam Concilia, Patres, Pontifices, ipsam Ecclesiam, non ita adstringere nos ad certa quædam tempora, vt non ea patiantur aliquem excursum: vnde & speciatim intelligi liceat, duplex distingui posse Æquinoctium, vnum Astronomicum, hoc est quasi punctum indiuiduum, cuius Astronomis sit cura; alterum politicum, seu ciuile, hoc est tempus habens aliquam latitudinem, quod ab Ecclesia obseruetur, dicique adeò Æquinoctium Ecclesiasticum valeat. Non quod Ecclesia nollet, si commodè posset, vti solo Astronomico, sed quòd scrupulositas illa Astronomica ex vsu non sit, quódque ne Astronomi quidem inter se omninò consentiant; cùm intersit tamen, vt Fideles habeant aliquid, quod sit euidentius, quam vt teneantur ad Astronomorum subtilitatem attendere; ac magis tantum, quàm, vt ob sententias Astronomorum varias diuersimodè distrahantur.

Quamobrem Ecclesiæ satis semper est, vt quantum quidem ex vsu licet, Canones vocati Paschales (qui numero sex habentur) illibati maneant, I. Vt Pascha non celebretur, nisi die Dominico. II. vt Christiani cum Iudæis Christi interfectoribus in celebrando Paschate non concurrant. III. vt Pascha non celebretur mense XII. (cuius scilicet Plenilunium, siue Luna XIV. ante diem Martij 21. contingit.) IV. Vt Pascha cum Quarta-decimanis hæreticis ante Plenilunium non agatur. V. Vt Pascha non reiiciatur in hebdomadem mensis vltimam (hoc est post Lunam XXI) VI. Vt Pascha in mensem secundum, seu impurorum non reiiciatur: (mensis autem secundus est, cuius Plenilunium post diem Aprilis 18. contingit.) Quæ omnia sanè ex sæpius antè repetitis intelliguntur.

Cùm porrò, licet abundè sit in hisce, ac eiusmodi rebus prope verum consistere; nihilominùs vel ea, quæ est facta in verno Æquinoctio à tempore vsque Concilij Nicæni decem dierum anticipatio, perspicuum faciat, non licere admodùm diu prope verum consistere, nisi, ad tale quid præscribendum, præhabeatur quam-maximè licet exquisita cælestium motuum, ac potissimùm mediorum notitia; idcircò Summus Pontifex, quidpiam quod diuturnum foret præscripturus, peritos Astronomiæ viros in Concilium adhibuit, inque ipsis, vt iam attigi, Christophorum Clauium, qui præ cæteris maximè inclaruit, & negotium totum copiosissimè, diligentissiméque explicuit.

Itaque, vel eius relatu, attendit primùm Pontifex Summus (eruditusve ille cœtus) quod ad Solis quidem motum attinet, Ptolemæum sub annum Christi 130. definiuisse illius cursum, seu anni magnitudinem dierum 365. horarum 5. minutorum 55. secundorum 12. Albategnium anno circiter 880. dierum 365. hor. 5. min 46. sec. 24. Alphonsum anno 1250. dierum 365. hor. 5. min. 49. sec. 16. Copernicum denique sub annum 1525. ita distinxisse, vt cùm anni magnitudo inæqualis sit, possit supra dies 365. & 5. horas, increscere ad vsque minuta 55. sec. 37. decrescere ad vsque min. 42. sec. 55. medio proinde exsistente minutorum 49. sec. 16.

Deinde, cùm ob illa minuta, ac secunda (tenuiores minutias non consector) quæ desunt quotannis ad sex horas integras, quæque proinde æquo ampliùs singulis quadrienniis adduntur, fint, ex Ptolemæo, vna pars diei 300. ex Albategnio, vna 106. ex Alphonso, vna 134. Ex Copernico, cùm magnitudo anni est maxima, vna 330. cùm minima, vna 84. cùm mediocris, vna 134. Idcircò facilè peruidit, vt Æquinoctium contineatur sub 21. Martij, detrahi debere vnum diem, iuxta Ptolemæum, intra annos 330. Iuxta Albategnium, intra annos 106. iuxta Alphonsum, intra annos 134. iuxta Copernicum, intra annos nunc 329. nunc 134. nunc 84.

Quare & cùm medium tenendum foret, sequi Alphonsum placuit, non modò, quòd medius penè fuerit inter Ptolemæum, & Albategnium; sed etiam, quòd Copernicus circa magnitudinem anni mediocrem cum illo congruerit. Quin-etiam, quia supposita vera circa maximam, minimámque anni magnitudinem, definitione Copernici, deprehensum est Æquinoctium non iri emotum à die Martij 21. hinc vltra diem 23. illinc citra 19. & vtrinque tamen semper redituum ad diem 21. Ideò commodiùs longè fuit visum, tenere semper medium, ac procedere vniformiter, quàm huc illuc excurrere, & difformiter oberrare.

Supposita igitur media Anni magnitudine dierum 365. horarum 5. minutorum 49. secundorum 16. ac necessitate exsistente detrahendi vnius diei intra annos 134. vt Æquinoctium semper cum die Martij 21. cohæreat; quia ter 134. sunt 402. atque idcircò intra annos proximè 400. tres dies detrahendi sunt: Ea de causa visum est tria Bis-sexta intra annos quadringentos supprimere, & ad hanc suppressionem tres primus annos centesimos deligere, quarto centesimo intacto, siue Bis-sextili relicto.

Ac poterat quidem institui, vt primum Bis-sextum supprimeretur anno 134. secundum anno 268. tertium anno 402. quartum anno 536. quintum anno 670. atque ita porro; Verùm & res fuisset perplexior, & exspectato extremo faciendæ suppressionis tempore, non fuisset Æquinoctium circa diem Martij 21. mediocritate pari seruatum; & (quod iam diximus) non fuisset res perinde accommodata memoriæ, aut pari analogia cū annis Bis-sextilibus, communibúsque se habens.

Neque

Neque verò dicas duos illos annos, qui vltra 40. superfluunt, creare demùm posse errorem quempiam sensibilem 3 ij quippe acetuati non possunt vnius diei errorem constituere ante annos 168000. Quo casu,si tanta aut Mundi duratio, aut harum rerum memoria foret,facilè institui correctio ex vnius diei intercalatione posset; vti &, si post diuturnum tempus facta Calendarij restitutio alia ratione luxaretur, maximéque ob anni magnitudinem nondum fortè satis exquisitè cognitam; posset, vt factum nuper est, remedium congruum adhiberi.

Videlicet, vt hoc inculcem, Calendarium hoc Gregorianum non ideò dicitur Perpetuum, quòd nullis vnquam temporibus quidpiam in ipsum vitij irrepsisse deprehendi non valeat; sed quòd, quæcumque fieri dictum additio, aut detractio possit, saltem ipsa Epactarum series per Calendarium distributa, permansura eadem sit; quod neque de Cyclo decem-nouennali, neque de vllo alio licet perinde asserere.

CAPVT III.

Quatenus prouisum,vt anticipantia Nouilunia congruè semper indicentur beneficio Epactarum, quarum geminæ Tabulæ explicantur.

QVod ad Lunam deinde spectat, attendit idem Pontifex (virorumve eruditorum cœtus) in eo ferè consentire Astronomos omneis, vt Luna motu medio cursum suum menstruum, Lunationémve vnam perficiat diebus 29. horis 12. minutis 44. secundis 3. cum pauculis tertiis: Atque adeò Annum Lunarem communem constare, ex communi consensu, diebus 354. horis 8. minut. 48. secund. 38. cum pauculis itidem tertiis: Embolismicum verò diebus 383. horis 21. minutis 32. secundis 41. cum ferè triente; Eaque ratione annos Solareis nouemdecim superare 235. Lunationes, quæ per illos annos contingunt, hora 1. min. 27. secundis ferè 33.

Quocirca & peruidit hinc fieri, vt post annos xix. Nouilunia quidem iisdem diebus redeant; sed anticipent nihilominùs horâ 1. min. 27. sec. 33. Adeò vt, cùm post annos bis 19. seu 38. anticipent horis 2. min. 55. sec. 6. & post annos denique, quam-proximè $312\frac{1}{2}$. diem integrum; idcircò, post annos 312. nullum amplius Nouilunium eodem die, sed antecedente contingat. Vnde & factum fuerit, vt quia in veteri Calendario, vsque Aurei numeri nulla habita ratio anticipationis huius fuerat, ipse numerus Aureus mendosè indicaret Nouilunia; & à tempore quidem Nicæni Concilij quatuor denique diebus seriùs, quàm reipsâ contingerent.

Et constat quidem, si post annos $312\frac{1}{2}$. relicti in Calendario Aurei numeri (sed debitè tamen priùs instituti) promouerentur vno die antrorsum, seu versus mensium initia, fore vt per sequenteis $312\frac{1}{2}$. annos, Nouilunia rursus rectè indicarent; ac promoti iterùm, iis annis exactis, die vno, pari ratione, &c. At visum fuit longè commodiùs, Epactas 30. quod iam dictum est, sic disponere, vt eæ inuariatis sedibus constarent, & nouemdecim ex iis forent, quæ donec non esset vnius diei anticipatio, numerorum Aureorum vice fungerentur, & perinde ac illi Nouilunia ad eosdem dies indicarent: ac vbi deinceps anticipatio contingeret, tum Epactis illis nouemdecim relictis, nouemdecim aliæ ad dies præcedenteis appositæ vsurparentur; idque nulla penitus facta in Calendario mutatione.

Ac si sola quidem Anticipatio faceret negotium, nihil planius foret, quàm singulis 312. annis exactis, istam nouemdecim Epactarum commutationem facere: verùm, quia interim detractio diei Bis-sextilis variè se intermiscet, facitque, vt illæ 19. Epactæ nunc in eas,quæ antecedunt, commutentur, nunc in eas, quæ consequuntur, nunc in neutras, sed eædem permaneant; ideò fuere quædam Tabulæ construendæ, ex quibus intelligeretur, quando, & quarum Epactarum facienda commutatio foret.

Condita ergo primùm fuit, quæ & dicta est *Tabula Epactarum expansa*, in hunc modum Collocati primùm in fronte ex ordine sunt nouemdecim Aurei numeri initio ducto à numero iij. qui in vetere Calendario præfixus erat Calendis Ianuarij. Retinetur porrò etiam iam Aureus numerus, non sanè in eum, quem priùs, vsum (neque enim ampliùs aut collocatur in Calendario, aut Nouilunia indicat)sed,vt sit quasi index respondentium sibi ipsi, prout tempora exigunt, Epactarum nouemdecim; vnde & in Tabulis temporariis apponi ad latera, siue è regione Epactarum solet.

Deinde cùm sub numeris Aureis totidem columnæ, seu ordines sint, qui singuli Epactas 30. contineant; sunt proinde Series, ac veluti lineæ transuersæ 30. quæ contineant singulæ Epactas nouemdecim. Epactarum autem omnium distributio ab infima Serie constituta pendet: Scilicet, cùm Epacta 1. in ipsa Serie infima sub numero Aureo iij. fuerit posita; conficiuntur primùm cæteræ ad dextram, hoc est xlj. xxiij. &c. ex additione continua xi. & detractione 30.quoties superant: nisi quòd, ad Epactam xxvij. quæ est sub Aureo numero xix. adduntur non xi. sed xij. vt proinde Epacta sequens euadat non viij. sed ix. ob causam superiùs, cùm de Aureo numero, & Embolismicis annis, dictam.

Tum autem Serie hac constituta, cæteræ Epactæ ascendendo sursum iuxta naturalem ordinem dispositæ sunt, & vnitate quidem tesumpta, post Epactam xxx. aut positum potiùs, ipsius loco, asteriscum *, ac ea cautione adhibita, vt sub Aureis numeris xiji xiij. xiv. xv. xvi. xvij. xviij. xix. loco Epactæ xxv scribatur 25. charactere nempe, aut colore diuerso, ob causam posteriùs dicendam.

T A B V L A E P A C T A-

A V R E I

E P A C T Æ.

Literæ Epactarum indices pro varietate temporum respondentes eisdem literis in tabula æquationis Epactarum

	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi
P	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii
N	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii
M	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi
H	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv
G	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv
F	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii
E	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii
D	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi
C	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx
B	xxi	ii	viii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix
A	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii
n	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii
t	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi
ſ	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv
r	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv
q	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii
p	xiv	xxv	vi	xvij	xxviii	ix	xx	i	xii
n	xiii	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi
m	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x
l	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix
k	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
i	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii
h	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi
g	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
f	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv
e	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii
d	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii
c	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i
b	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*
a	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix

Prætereo autem ex additione facta ad infimam Epactam sub numero Aureo xix. ad habendum sequentem ix. consequi, vt ad omneis ista superiores cōsimilis facta additio resultet.

Denique autem ad læuam Serierum transuersalium, linearumve memoratarum appositæ sunt quasi indices, procedendo infernè sursùm, literæ ex Alphabeto 30. vt putà nouemdecim minusculæ a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, p, q, r, s, t, u: & vndecim maiusculæ, A, B, C, D, E, F, G, H, M, N, P. Vbi non alia de causa literarum interceptarum aliquæ prætermissæ sunt, quàm ne hallucinatio quæpiam ob similitudinem aliquam creetur, aut literarum inter se, vt inter l. maiusculam, & l. minusculam, ac etiam inter k, & k. aut cum cyphris aliquibus, vt o, cum o, x. cum x. vt Prætercam L. literam significare etiam numerum 50. Huiusccemodi portò est, quæ retrò Tabula præcedit.

Condita verò simul fuit *Tabula Æquationis Epactarum* dicta, quatenus annorum seriem continet, in quibus Luna, propter memoratam Anticipationem, æquatione indiget, & in quibus adeò series Epactarum transuersales Alphabeticis literis designatæ commutandæ sunt; exæquata aliunde, siue compensata, vbi opus est, suppressione illa dierum Bis-sextilium, cum ipsa Lunari anticipatione.

Supponit autem, vt commodum fuit supprimi Bis-sexta annis dumtaxat centesimis, sic Lunam æquari, seu, quantum quidem ipsa spectatur per se, Epactarum Series commutari ter-centesimis solùm annis; ac (vt pari proportione modo in Bis sextis fit) superanteis illos $12\frac{1}{15}$. annos reseruari, quo vsque post annos 2400. vnum centenarium annorum constituant, quo exacto, fiat Æquatio; fiat autem tunc, ob hunc centenarium, quasi interpositum,

RVM EXPANSA.

NVMERI.

xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii
EPACTÆ.									
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	viii	xix
viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	a 5.	vii	xviii
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	vi	xvii
vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	v	xvi
v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iv	xv
iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	iii	xiv
iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	ii	xiii
ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii
i	xii	xxiii	iv	xv.	xxvi	vii	xviii	*	xi
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxix	x
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvii	viii
xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxvi	vii
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxv	vi
x5.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiv	v
xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxiii	iv
xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxii	iii
xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xxi	ii
xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xx	i
xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xix	*
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xviii	xxix
xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	v	xvii	xxviii
xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xvi	xxvii
xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xv	xxvi
xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiv	xxv
xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xiii	xxiv
xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xii	xxiii
xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	xi	xxii
xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xxi
x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	ix	xx

interpoſitum, non trecenteſimo, ſed quadringenteſimo anno. Dico verò *quantum ipſa quidem ſpectatur per ſe*; quoniam, prout ſuppreſſio Bis-ſextorum interuenit, ordo commutandi ſeries Epactarum variatur, vti declarandum mox eſt.

λ Supponit rurſus, cùm tempore Nicæni Concilij Nouilunium contingeret Calendis Ianuarij, ob præfixum illi Aureum numerum iij. ita & contingere debuiſſe ob Epactam * eiſdem Calendis præfixam, ſi Epactæ videlicet fuiſſe in vſu intelligantur. Quare & tunc fuiſſe vſurpandam Seriem ſupremam, ſeu vltimam, cuius index eſt litera P; vnde & ſuccedere debuiſſet poſt trecentos annos infima, ſiue prima Series ſub litera a (literæ enim in orbem redeunt) & poſt trecentos alios inſequens ſub litera b, atque ita porrò; niſi, quia deprehenſum eſt, Nouilunia Calendarum Ianuarij, quadraſſe magis ad annum Chriſti 500. quàm ad tempus ipſius Concilij; ideò quaſi Series ſub litera P, conſtet etiam anno 500. viſum eſt tribuere potiùs Seriem ſub litera a, anno Chriſti 800. ſub litera b, anno 1100. ſub litera c anno 1400.

Quo poſito, quia anno Correctionis 1582. detracti fuere decem dies: ideo recurrendum, ſeu ordine inuerſo procedendum fuit per totidem, hoc eſt per decem Series, deſignatas putà literis b, a, P, N, M, H, G, F, E, D; adeò vt, ab vſque anno 1582. vſurpanda fuerit Series Epactarum, quarum D. litera eſt index, quibúſque iam reipsà vtimur.

Vt Tabula ergo quaſi ab hoc anno inchoata intelligatur: vides primò, in illa eſſe ordines, ſeu colúnas quatuor, ac in ſecunda, poſt annum 1582. collocari ex ordine inſequẽteis centeſimos, vt puta 1600. 1700. 1800.

1900. 2000. 2100. &c. Vides deinde in ordine tertio quaternos quosque centesimos, qui Bis-sextiles sint, designari; annos putà 1600. 2000. 2400. 2800. &c. Vides posteà in quarto apponi annis trecentesimis characterem C, ad designandum quibus annis Luna vno die anticipans, Æquatione indigeat; nisi quod anno 1800. apponitur character geminatus CC, ad signandum eo terminari centenarium, in quem collecti veluti sint anni illi 12½. qui superasse eatenus tet-centenarios finguntur, quo modo etiam apponitur annis 4300. 6800. &c. quoties scilicet superantur anni 2400. ob causam iam dictam.

At verò in prima colomna, seu ad læuam annorum, collocari literas vides earum Seriarum in Tabula superiore indices, quæ annis illis, & quousque literæ commutentur, sint vsurpandæ. Ita enim, cùm è regione, seu ad latus anni 1600. continoetur litera D, significatur ab eo anno, vsque ad annum 1700. esse vsurpandam Seriem ipsi D literæ respondentem. Et cùm è regione 1700. sit litera C, significatur ab eo anno vsurpandam Seriem respondentem literæ C, atque ita deinceps.

Quod vides autem has literas nunc singulis annis centesimis commutari, nunc easdem totis ducentesimis, aut trecentesimis continenter attribui; quòd item accipi nunc deorsùm contra, nunc sursum, secundum alphabeticum ordinem; id ex eo oritur, quòd Bis-sexti suppressio Lunæ æquationi interueniat. Quippe, si iis duntaxat annis, quibus Luna esset æquanda, hoc est, trecentesimis (& interdum quadringentesimis) annis, Bissextum foret supprimendum; nulla eo casu facienda foret Seriei commutatio; sed nouemdecim eædem, ac vnica Serie contentæ Epactæ sufficere perpetuò possent, periode ac sufficiente Numerus Aureus creditus; siquidem, suppressio Bis-sexti, & anticipatio Lunæ perpetua quadam compensatione Nouilunia semper intra eosdem dies continerent: At, quia suppressio sæpiùs fit, cùm nulla æquatio facienda occurrit; hæc facienda interdum occurrit, cùm illa non fit; interdum quoque aut neutra fit, aut vtraque facienda est; idcircò res variè se habet, & reduci tamen ad treis quasi Regulas potest. Nam

I. Quoties suppressio sine æquatione fit, tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in inferiorem, seu contra Alphabeti ordinem; Nouilunia nempe vno die, versus anni finem promouentur.

II. Quoties æquatio sine suppressione fit; tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in superiorem, seu iuxta Alphabeti ordinem; quòd Nouilunia vno die versus anni initium recurrant.

III. Quoties & suppressio, & æquatio aut simul fit, aut simul non fit; tum litera non commutatur, sed quæ superiore centenario insetuit, eadem sequente perseuerat; quòd, propter factam compensationem, Nouilunia neque procedant, neque recedant, sed intra eosdem dies consistant.

Ex hisce porrò intelligitur ratio dispositionis literarum, quam obseruate in Tabula licet. Nam quia, v. g. anno 1600. neque Bissextum supprimitur, neque Luna æquatur, perseuerat litera D, quæ in superiore centenario, posterioréve illius parte, hoc est ab anno 1582. fuit.

Anno 1700. quia suppressio fit, & æquatio non est, commutatio fit in literam C, descendendo occurrentem.

Anno 1800. quia suppressio est, & æquatio est, eadem C litera perseuerat.

Anno 1900. quia suppressio est, non item æquatio, descenditur ad literam B.

Anno 2000. quia neque suppressio, neque æquatio est, perseuerat litera B.

Anno 2100. quia vtraque est, eadem adhuc perseuerat.

Anno 2200. quia suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam A.

Anno 2300. quia rursus suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam u.

Anno 2400. quia non suppressio, sed æquatio est, ascenditur ad literam A.

Anno 2500. quia suppressio, non æquatio est, reditur iterum ad literam u, atque ita porrò.

Quare & promptum est rationem intelligere, non modò, qua Tabula ad certum numerum annorum centesimorum constructa sit, sed etiam, qua construi in quotcumque demum collibitum fuerit, centesimos possit. Continoauit certè illam Clauius vltra annum Christi 301800. à quo vsque literæ eodem ordine rediturae sint; cùm totæ alioquin 30. Series intra annos 10000. eadem recurrant varietate ascendendi, descendendi, immotandi; sed non sub iisdem literis. Quæ quidem 10000. annorum interualla ille discernit signo †, initio ducto ab anno 1700.

Cùm admittat verò posse Tabulam ritè demonstrare Nouilunia ad octo vsque millia annorum; non desiit nihilominùs Tabulam quoque aliam, quæ post illud tempus Nouilunia rectiùs demonstret, construere: quanquam, & ipsemet fatetur non esse rem prorsùs necessariam, quòd futurum sit, vt qui illo tempore erunt, si futuri aliqui sunt, prout Nouilunia ascendisse, descendisséve in Calendario deprehenderint, possint facilè aliam literam superiorem, vel inferiorem in Tabula expansa vsurpare.

Sed, ne tam procul cura extendatur, obseruandum potiùs, sicut Tabulam continuare prorsùm quantum libet, licet; ita licere & antrorsum, maximéque ad ipsum vsque annorum Christi initium. Id solùm notandum, quòd cùm per ea tempora facta nulla fuerit Bis sextorum suppressio, sola Lunæ æquatio attendenda fit per ter-centesimos annos, initio quasi facto ab anno 500. cui dictum est Seriem sub litera P appositè magis, quàm tempori Concilij Niceni congruere.

Hinc dictum est quoque, tribui ascendendo debere anno 1400. literam c, anno 1100. literam b, anno 800. literam a,

anno

anno ipsi 500. literam P, quæ propter Anxeum numerum iij. attribui quoque debeat anno 320. hoc est tempori circiter Concilij: & qua proinde ratione ante annos 300. seu primis Christi annis attribuenda sit litera N, quæ & ordine sequitur, & indicat Nouilunia initio annorum Christi vno die seriùs, quàm Concilij tempore, contigisse.

Vtcumque sit, Tabula sequitur (& præmissis quidem his quoque cum Clauio, ante Correctionem, vsúmque Epactarum annis) in annum vsque Christi 12500. vt insinuatæ præcipuæ varietates obseruitentur.

Atque ex his quidem duabus Tabulis, iisque, quæ deducta sunt, licet abundè intelligi, quænam ex triginta Epactarum Seriebus cuique sæculo speciali conueniat. Quippe, vt huic uostro, hoc est, anno 1600. in annum 1700. exclusiuè, conuenit series Epactarum D, vt putà xxiij. iiij. xv. xxvi. &c. ita duobus sequentibus, hoc est, ab anno 1700. ad vsque 1900. exclusiuè, conuenit series Epactarum C, vt putà xxij. iij. xiv. xxv. &c. Et tribus aliis, hoc est, ab anno 1900. vsque ad 2200. exclusiuè, conuenit series Epactarum B, vt putà xxi. ij. xiij. xxiv. &c. atque ita porrò sequentibus conuenient suæ.

Subinde verò intelligitur etiam, quænam ex nouemdecim datæ Seriei Epactis speciali cuique anno conueniat. Ad hoc, scilicet cognoscendum, aliud nihil scire oportet, quàm quis aureus numerus competat eodem-met anno. Siquidem, quæsito in fronte Tabulæ expansæ Aureo numero, Epacta anni ea erit, quæ in data Serie Epactarum illi suberit, occurreritve intra columnam sub eodem numero deductam. Sic, quia v. c. huic annò 1654. competit Aureus numerus ij. vbi illum repeti in vertice Tabulæ, descendo secundum columnam illi subiectam, quousque perueniam ad Seriem Epactarum D; vbi quia occurrit Epacta xij. intelligo hanc esse, quæ huic anno conueniat, quæque toto hoc anno Nouilunia in Calendario demonstret. Licet porrò quoque iam intelligi, cur admonuerim intra columnas sub numeris maioribus, quàm xi. scribendam esse Epactam non xxv. sed 25. Nempe, quia Series Epactarum, quæ sub maioribus illis numeris (putà xij. xiij. xiv. &c.) continent 25. continent etiam xxiv. sequeretur, vt iis sæculis, in quibus aliqua huiusmodi Serierum foret in vsu, Nouilunia bis intra annos 19. contingerent eodem die, per illos sex menseis, in quibus Epactæ xxv. & xxiv. eidem diei attribuuntur; cùm Nouilunia tamen ad eosdem dies, nisi post exactos 19. anuos, non redeant. At verò id incommodum deuitabitur, si sub illis numeris, ac in suis Seriebus, scribatur Epacta non xxv. sed 25. quatenus in Calendario apponitur quoque Epacta 25. in huiusmodi quidem mensibus, loco superiore, seu è regione Epactæ xxvi. in cæteris autem mensibus, è regione Epactæ xxv.

Exinde nempe efficitur I. vt annis illis Epactæ 25. & xxiv. in eosdem dies nunquam concurrant. II. Vt periculum non sit, ne Epactæ 25. & xxvi. in idem, per sex illos menseis, nos reuoluant incommodum; quando in nulla ex Seriebus, in quibus est 25. reperitur simul xxvi. III. Vt Epacta 25. possit in aliis mensibus liberè referri ad eosdem dies, cum Epacta xxv. quia periculum in illis non est, ne in eosdem dies cum Epacta xxiv. concurrat. IV. vt in aliis sæculis periculum non sit, ne Epactæ xxv. & xxiv., iisdem diebus attributæ idem, quod cauetur, incommodum creent: quoniam in nulla aliarum Serierum reperiuntur simul xxv. & xxiv. sed vel vna, vel altera, vel vtraque ipsarum deest; adeò proinde, vt cùm altera Epactarum in vsu est, eidem diei attribuatur.

Sic nostro isto sæculo, v. g. & ad annum vsque 1700. quia in vsu est Series D, in qua xxiv. non xxv. reperitur, Nouilunia nobis indicat Epacta non xxv. sed xxiv. & duobus sæculis insequentibus, quia vsui erit Series C, in qua reperitur Epacta non xxiv. sed xxv. Nouilunia non xxiv. sed xxv. indicabit. At verò, quia tribus aliis consequentibus sæculis, vsui erit Series B, in qua 25. & xxiv. reperiuntur, indicabuntur quidem Nouilunia per Epactam xxiv. vbi ea occurret, exsistente Aureo numero vi. veruntamen indicabuntur per Epactam non xxv. sed 25. quatenus occurret, Aureo numero exsistente xvij.

Requires fortè hac occasione, cur in Calendario ad diem vltimum Decembris, & ad latus Epactæ xx apposita sit nigra Epacta 19. Sed id nempe idcircò factum, quòd ob caussas superiùs deductas, vltimus mensis Embolismicus intra annos 19. occurrens, debeat esse, non 30. dierum, vt cæteri, sed 29. dumtaxat; atque idcircò quando Epacta xix. concurrit cum Aureo numero xix. (quod cùm contingat hoc sæculo, propter seriem D, non continget tamen deinceps ante annum 8500. cùm literæ D Series resumetur) non oportet vltimum mensem, vltimamve Lunationem à die 2. Decembris incœptam, terminari die 31. sed 30. ac debet Nouilunium intelligi contingere ipsa die 31. sub eadem Epacta 19. vt ex additione non xi. sed xij. ad nouemdecim facta, formetur Epacta insequentis anni, videlicet 1. quæ habeatur die Ianuarij 30. quasi terminata die antecedente, Lunatione dierum 30.

Capvt IV.

Tabella ex istis deducta ; ac aliæ etiam pro Numero Aureo, & Dominicalibus literis.

FAcilè ex his iam intelligetur, vnde sint Tabellæ deductæ, que secundo Calendarij Gregoriani Canone, cui titulus est, *De Epactis, & Nouiluniis* continentur.

Nam primum quidem, quæ dicitur *Tabella æquationis Cycli Epactarum perpetua*, ipsa est posterior duarum antecedentium; nisi quòd limitata est ad annum 4900. quódque illi appositi non sunt characteres æquationis C, CC, neque similiter † signum. Quæ autem dicitur *Tabella Cycli Epactarum perpetua*, nihil aliud est, quàm veluti quædam Epitome Tabulæ prioris, seu dictæ Expansæ. Scilicet ipsius constructio hæc est.

Apparantur primùm 30. Areolæ, seu quasi cellulæ geminæ, vt singulæ excipiant singulas Epactas, cum respondentibus literis. Huiusmodi autem Epactæ, vt copulentur cum literis, requirendæ sunt in columna prima, seu quæ est sub Aureo numero 111, & literæ respondentes ex intelliguntur, quæ sunt cuique Epactæ ad læuam, ac in eadem Serie. Scribitur deinde in Cellula prima Epacta * cum respondente litera P, ac deinceps proceditur additione continua vndecim, & detractione triginta, quoties numerus maior est. Heinc in 2. cellula scribitur Epacta xi. cum respondente litera l, In 3. xxij. cum litera C, In 4. 111. cum litera c, In. 5. xiv. cum litera p. In. 6 xxv. & 25. cũ litera F, In 7. vi. cũ litera f. atque ita de cæteris. Tabulã verò ecce.

Tabula Cycli Epactarum perpetua.

P	l	C	c	p	F	f	f	
*	xi	xxij	iii	xiv	xxv. 25	vi	xvij	
M	i	A	a	m	D	d	q	G
xxviij	ix	xx	i	xii	xxiij	iv	xv	xxvi
g	r	N	k	B	b	n	E	e
vij	xviij	xxix	x	xxi	ij	xiij	xxiv	v
r	H	h	u					
xvi	xxvij	viij	xix					

Tabellæ autem vsus est, vt quæsitã Epactã alicuius anni, ac dato Aureo eiusdem numero, accipiatur in Tabula Æquationis litera respondens illi sæculo, intra quod annus continetur; ac eadem literã reperta intra suam cellulam, accipiamus antecedenter literam ab illa inclusiue accepta tertiam; & ab hac consequenter, seu ad dexttam incipiamus numerare Aureum numerum, tribuendo huiusmodi cellulæ 1. insequenti 2. alij 3. (planè, vt si in Tabula expansa numeraremus cellulas Aurei numeri à prima, cui est inscriptus numerus 111.) quovsque peruenerimus ad quotam cellulam Aureus numerus indicat; videlicet cui cellulæ tribuemus talem numerum, in ea continebitur Epacta huiusmodi anni.

Sic isto v. c. anno 1654. quo Numerus aureus est 11. Quia litera huic sæculo respondens est D, ideò ipsa inuenta in Tabella, tertiam cellulam antecedenter, in qua est a, accipio, ipsique attribuo i. ac numero deinceps vsque ad duo solùm; & quia in cellula secunda reperio xij. idcircò hanc habeo huius anni Epactam. Et, si requiratur, quæ futura sit, v. c. anno 1737. quo Aureus numerus erit ix. quæro literam C, illi sæculo respondentem in sua Tabellæ cellula, & accepta antecedenter tertiã, in qua est P, numeratísque consequenter 9. cellulis, deprehendo in nona Epactam xxviii. quare & eam fore eius anni Epactam pronuncio.

Nihil autem est necesse admonere, circuitum esse cellularum; adeò vt, siue antecedenter, siue consequenter numerando cellulas, accipere oporteat 30. seu vltimam, quasi cohærentem cum prima, vt ad quam ex illa circumeundo redeatur. Admonendum potiùs, si in numeratione Aurei numeri, perueniatur ad literam F, in qua sunt Epactæ xxv. & 25. accipiendam esse Epactam xxv. si numerus Aureus, sit minor, quam xii. Epactam vero 25. si maior, quam xi. vt ex paullò antè dictis constat.

Quod deinde spectat ad Tabellas specialeis, & quasi temporaneas, quæ, facilitatis gratiâ, pro nostro hoc, & sequentibus sæculis proponuntur, Eæ nihil sunt aliud, quàm speciales series è regione literæ cuique sæculo iuxta Tabulam Æquationis ex Tabula expansa depromptæ, copulatæque cum Aureis numeris respondentibus, ac initio facto ab Aureo numero, competente illi anno, cui ea litera primùm attribuitur.

Sic, quia anno correctionis 1582. competit Aureus numerus vi. ac eidem anno tribuitur primùm litera D, ideò in Serie literæ D, accipitur Epacta respondens Aureo numero vi. iuxta columnam illi subiectam; & quia illa esse deprehenditur xxvi. ideò apparatis gemellis 19. cellulis, collocantur in prima tum numerus Aureus vi. tum Epacta xxvi; ac deinde in secunda Aureus numerus vii. cum Epacta vii. atque ita ex ordine, quovsque in vltima collocentur Aureus numerus v. & Epacta xv. vnde redeatur ad cellulam primam; ac porrò semper ita pergatur, tribuendo vnicuique numerorum consequentium consequenteis cellulas, quovsque ad annum illum perueniatur, cuius Epacta inquiritur. Hoc certè modo circumeundo, vbi ab anno vsque 1582. peruenerimus ad 1654. perueniemus ad cellulam 16. in qua cum Aureo numero 11. reperiemus Epactam xii. En verò eiusmodi Tabellam.

Tabella Cycli Epactarum, Aureis numeris respondentium, ab anno 1582. ad annum 1700. exclusiuè.

Aut. Num.	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv
Epactæ.	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v

Aut. Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	
Epactæ.	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	

Tabella autem ab anno 1700. ad annum 1900. exclusiuè est hæc.

Aut. Num.	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix
Epactæ.	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii

Aut. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	
Epactæ.	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	

Sic Tabella ab anno 1900. ad annum 2200. exclusiuè.

Aut. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Epactæ.	xxix	x	xxi	iii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii

Aut. Num.	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	
Epactæ.	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vi	xvii	

Et Tabella ab anno 2200. ad annum 2300. itidem exclusiuè.

Aur. Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	vi
Epactæ.	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii

Aut. Num.	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	
Epactæ.	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	

Quoniam

Quoniam verò potest operosum videri toties circumeundo has Tabellas percurrere, quoties opus est, vbi annus est paullò remotior à numerandi principio, vt ad cellulam congruam perueniendo, illius Epacta eliciatur; ea de causâ & inferi, & ptorogari pro tempore solent in Temporariis Tabulis tam Aurei numeri, quàm Epactæ è regione annorum ad quos pertinent, vt sine labore obtineantur. Quanquam & possunt hæ Tabellæ, iis Temporariarum conditoribus esse vtiles, qui rem penitiùs, cuiusmodi ipsi aliquos vidimus, non capiunt.

Porrò, quia Tabellæ hæ omnes notitiam supponunt Aurei Numeri; ideò meritò Canoni secundo, in quo illæ habentur, Canon primus præmittitur, cum ipsa *De Cyclo decem-nouennali Aurei numeri,* Inscriptione Nos verò neque hisce Tabellis, neque Tabolis superioribus speciale quidpiam de inuentione numeri Aurei præmisimus, quòd de ea iam antè dictum circa Calendarium vetus fuerit. Quare & iuuat solùm Tabellam huiuscemodi Canone contentam heic apponere; quòd hac quoque ratione Aureus numerus familiariter obtineatur. Plusquam abundè autem erit, si illam ad sexcentas myriadas, millionesve sex, annorum extenderimos; cùm alioquin ad vsque octingenta myriadum millia, octingentésve milliones producta sit: quippe difficile non erit, si lubuerit, etiam vberiùs eam protrahere; cùm dato quocumque annorum Christi numero, Aureus numerus artificio antè exposito eliciatur; neque enim alia ratione continuata Tabella est. Illam superiùs habes.

Tabella ad Aureum numerum cuiusque anni inueniendum.

Anni Domini	Aur. Num. adde 1.	Anni Domini	Aur. Num. adde 1.
1	1	4000	10
2	2	5000	3
3	3	6000	15
4	4	7000	8
5	5	8000	1
6	6	9000	13
7	7	10000	6
8	8	20000	12
9	9	30000	18
10	10	40000	5
20	1	50000	11
30	11	60000	17
40	2	70000	4
50	12	80000	10
60	3	90000	16
70	13	100000	3
80	4	200000	6
90	14	300000	9
100	5	400000	12
200	10	500000	15
300	15	600000	18
400	1	700000	2
500	6	800000	5
600	11	900000	8
700	16	1000000	11
800	21	2000000	3
900	7	3000000	14
1000	12	4000000	6
2000	5	5000000	17
3000	17	6000000	9

Facile verò est obseruatu; contineri priore columna Christi Annos deductos per vnitates denarios, centenarios, millenarios, &c. posteriore autem Aureos numeros huiuscemodi annis competenteis, si illis modò addideris 1. vt in ipsa fronte admonetur, quòd Aureus numerus vno anno ante Christi Natiuitatem occœpisse intelligatur, vt aliquoties dictum iam est. Sic, cùm, exempli gratiâ, anno Christi 8. respondeat è regione 8. quia is numerus vnitate auctus, fit 9. intelligimus Aureum numerum anno 8. fuisse 9. Ac pari ratione Aureus numerus competens anno 70. intelligetur fuisse 14. addito 1. ad 13. competens anno 600. fuisse 12. addito 1. ad 11. competens anno 3000. fore 18. addito 1. ad 17. atque ita de cæteris. Atqoe id quidem facilè pro singulis annis in Tabella expressis.

Pro annis verò cæteris, qui in Tabella non exprimuntur, nihil aliud, quam addendi sunt Aurei numeri competentes seorsim millenariis (etiam decies, ac centies) itémqoe centenariis, denariis, vnitatibus, numero annorum proposito expressis, & addenda illis vnitas: Sic enim numerus ex omnibos collectus erit anni propositi, vltimive illorum Aureus nomerus; & detractis quidem 19. si ex collecto oumero semel pluriesve detrahi possint. Exêpli gratiâ, quia annus 1654. in Tabella non continetur, è regione 1000. accipe 12. è regione 600. accipe 11. è regione 50. accipe 11. è regione 4. accipe 4. hos numeros compone, & vnitatem adde, fient 40. detrahe bis 19. seu 38. supererunt 2. pro Numero Aureo huius anni. Sic, si velis scire Aureum numerum anni 1679. collige simul numeros 12. à latere 1000. 11. à latere 600. 13. à latere 70. 9. à latere 9. adde 1. producentur 46. ex quibus si detrahantur bis 19. hoc est 38. supererunt 8. pro numero Aureo, eiusmodi anni.

Quandoquidem autem necessarium est ad inuentionem Paschatis, Festorúmque aliorum mobilium, non modò Aoreum numerum, & cum ipso Epactas nosse, sed etiam quæ sit quoro quoque anno Dominicalis litera; ac ad habendum literæ Dominicalis notitiam, necesse est nosse quotus ille annus intra Cyclum Solarem sit; ideò Canoni de Epactis subnectuntur alij duo hac de re; Tertius nempe inscribitur *De Cyclo Solari, siue literarum Dominicalium 28. annorum*; Quartos autem inscribitur, *De litera Dominicali.*

Et quo quidem modo inueniri possit ad quemlibet annum Solaris Cycli numerus, deductum superiùs iam est; tametsi iuuat hoc qooque loco Tabellam apponere, desomptam ex Canone 3. neque absimilem superiori.

Tabella

Tabella ad Cyclum Solarem anni cuiuslibet inueniendum.

Anni Domini	Cyclos Solaris adde 9.	Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.
1	1	4000	24
2	2	5000	16
3	3	6000	8
4	4	7000	8
5	5	8000	20
6	6	9000	12
7	7	10000	4
8	8	20000	8
9	9	30000	12
10	10	40000	16
20	20	50000	20
30	2	60000	24
40	12	70000	28
50	22	80000	4
60	4	90000	8
70	14	100000	12
80	24	200000	24
90	6	300000	8
100	16	400000	20
200	4	500000	4
300	20	600000	16
400	8	700000	0
500	24	800000	12
600	12	900000	24
700	28	1000000	8
800	16	2000000	16
900	4	3000000	24
1000	20	4000000	4
2000	12	5000000	12
3000	4	6000000	20

Nempe in ea pari modo Annis Christi per vnitates, denarios, centenarios, millenarios, &c. deductis apponuntur numeri Cycli ipsis competentes, vbi illis tamen addidetis 9. (quod ipsa quoque frons admonet) ob declaratam superiùs causam. Quo pacto intelligimus Anno Christi, v. c. primo Cyclum Solarem fuisse 10. additis puta ad vnitatem, 9. Anno 100. fuisse 25. additis 9. ad 16. Anno 1000. fuisse 1. additis 9. ad 20. & detracto inde Cyclo integro, videlicet 28. Anno 10000. fore 13. additis 9. ad 4. atque ita de reliquis in Tabella expressis annis.

Circa annos verò non expressos, nihil aliud hic quoque, quàm addendi Cycli competentes millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, anno proposito contentis; ac illis 9. superaddendi: numerus scilicet emergens ipse erit Cyclus, si non excedat 28. aut, si excedat, is qui detractis 28. fiet residuus. Sic, quia annus Christi 1654. non habetur in Tabula, è regione 1000. accipe 20. è regione 600. accipe 12. è regione 50. accipe 22. è regione 4. accipe 4. ac adde simul 20. 12. 22. 4. ac super-adde 9. & producentur 67. ex quibus si detrahas bis 28. seu 56. supererunt 11. qui erit Solaris Cyclus huius anni.

Deductum quoque superiùs fuit, quàm facilè sit, Cyclo Solari dato, Dominicalem literam in Calendario Veteri obtinere eius Tabellæ beneficio, in qua vnicuique ex 28. Solaris Cycli numeris, suas copulauimus literas; numero puta 1 G, F; 2 E; 3 D; 4 C; 5 B, A; 6 G; &c. Siquidem Cyclo anni inuento, & in ea Tabella quæsito; quæ litera vna, aut gemina (prout annos communis, aut Bis-sextilis fuerit) illi subiacet, ea illo anno est Dominicalis. Quo pacto, anno 1654. quia Cyclus Solaris est xi. idcircò D litera, quæ numero xi. copulatur, subiiciturve, est Dominicalis.

At verò in Calendario Nouo res paullò operosior est, non tam ob detractos illos 10. dies, quo anno facta est reformatio, quàm ob terna illa Bis-sexta, quæ erunt deinceps quadringentis quibusque annis supprimenda. Nimirùm, si talis suppressio facienda deinceps non foret, ac illi solùm decem dies detracti perpetuò manerent, sufficere perpetuò posset Tabella, antiquæ illi par, qualisque nobis à correctionis anno 1582. in annum vsque 1700. esse vsui potest; huiusmodi videlicet.

Tabella Cycli Solaris, seu literarum Dominicalium, qualis vsui est ab anno 1582. in 1700. exclusiuè.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C B	A	G	F	E D	C	B	A	G F	E	D	C	B A	G	F	E

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
D C	B	A	G	F E	D	C	B	A G	F	E	D

Vbi vides pari ratione, eodem Cycli numero inuento, & in hac Tabella quæsito, subiici illi literam anno proposito competentem; quo pacto huic anno 1654. propter Cyclum xi. competit litera Dominicalis D. Verùm quoties posteà dies subtrahetur, toties quoque

quoque erit Tabella immutanda, pari ratione, ac visum est circa Epactas fieri: Vnde & in quarto Canone speciales aliquot traduntur; vt, præter specialem, quæ cœpit ab ipso correctionis anno, sub litera C, existente Cyclo 23. in annum 1700. duæ aliæ itidem speciales ad duo sæcula proximè sequentia.

Ac in Canone quidem eodem traduntur præterea generales quædam Tabulæ; sed compendiosior tamen est, quæ potest ex Clauij explicatione elici, in hunc modum. Scribantur supernè deorsum Solaris Cycli numeri, ac ipsis è regione, septem Ordines, literarum Dominicalium, quorum primus sit mox antè descriptus, incipiens nempe à, e, b, & desinens in d. Secundus incipiens à d, c, & desinens in e. Tertius incipiens ab e, d, & desinens in f, &c. At deinde sub Ordine I. scribantur anni 1582. & 1600. Sub II. 1700. sub III. 1800. sub IV. 1900. & 2000. sub V. 2100. sub VI. 2200. sub VII. 2300. & 2400. Et rursus sub I. 2500. sub II. 2600. sub III. 2700. & 2800. atque ita porrò, continuando quousque lubuerit; eo semper ordine seruato, vt centesimi anni Bis sextiles cum proximè antecedentibus non Bis-sextilibus (quòd nulla per duos taleis centenarios variatio fiat) copulentur.

Tabula generalis Literarum Dominicalium ad quælibet sæcula.

Cyclus Solaris		Ordo I	Ordo II	Ordo III	Ordo IV	Ordo V	Ordo VI	Ordo VII
1		e b	d c	e d	f e	g f	A g	b A
2		A	b	c	d	e	f	g
3		g	A	b	c	d	e	f
4		f	g	A	b	c	d	e
5		e d	f c	g f	A g	b A	e b	d c
6		c	d	e	f	g	A	b
7		b	c	d	e	f	g	A
8		A	b	c	d	e	f	g
9		g f	A g	b A	c b	d c	e d	f e
10		e	f	g	A	b	c	d
11		d	e	f	g	A	b	c
12		c	d	e	f	g	A	b
13		b A	c b	d c	e d	f e	g f	A g
14		g	A	b	c	d	e	f
15		f	g	A	b	c	d	e
16		e	f	g	A	b	c	d
17		d c	e d	f e	g f	A g	b A	c b
18		b	c	d	e	f	g	A
19		A	b	c	d	c	f	g
20		g	A	b	c	d	e	f
21		f e	g f	A g	b A	c b	c d	c d
22		d	e	f	g	A	c	c
23		c	d	e	f	g	b	b
24		b	c	d	e	f	A	A
25		A g	b A	c b	d c	e d	f c	g f
26		f	g	A	b	c	d	e
27		c	f	g	A	b	c	d
28		d	c	f	g	A	b	c
		1582 1600	1700	1800	1900 2000	2100	2200	3300 2400
		2500	2600	2700 2800	2900	3000	3100 2200	3300
		3400	3500 3600	3700	3800	3900 4000	4100	4200
		4300 4400	4500	4600	4700 4800	4900	5000	& sic in infinitó

Constat nempe Ordines septem in hac Tabula distributos, esse Tabellas totidem, quæ ex ordine, recursimque venturis quibuslibet sæculis sint inseruituræ. Nam, vt I. inseruit

inseruit nobis ab anno vsque 1582.& 1600. ad annũ vsque 1700.exclusiuè, & II.inseruiet exinde in 1800.exclusiuè; & III.exinde in 1900. exclusiuè.& IV.exinde in 2100. exclusiue, &c.Ita rursus I.inseruiet ab anno 2500.II.à 2600.III.à 2700.&c.Ac iterùm I. ab anno 3400. II. à 3500. atque ita porrò; prout anni centesimi sub Ordinibus, Tabellisve huiuscemodi continentur.

Constat &, proposito quouis anno intra centesimum quemlibet contento (hoc est, eum quo denominatio eiusdem centesimi perseuerat) ac dato, iuxta mox antè dicta, competentis illi Solaris Cycli numero, nihil aliud, quàm requirendum esse in hac Tabula huiuscemodi numerum: quippe illi in sua Tabella, suove ordine Dominicalis sua litera, vna, vel gemina respondebit. Sic, quia annus 1654. continetur, seu denominationem habet à centenario 1600.ac Cyclus Solaris in ipso est II.vides è regione illius respondere in Ordine I. literam d. Sic quia anno 1750.contento intra 1700. Cyclus Solis erit 23. vides è regione huius numeri respondere in Ordine II.literam d, quæ illo anno erit Dominicalis. Sic quia anno 2048. Cyclus Solaris erit 13. vides è regione huius numeri respondere in Ordine IV.literas e,d, quæ sint eo anno Dominicales futuræ; atque ita de cæteris.

Constat rursus,quia Ordo V.idem est cum ea Tabella,quam pro Calendario veteri exhibuimus, ideò posse hunc Ordinem perseuerare constanter eundem apud retinenteis illud Calendarium: ac, vt isto anno 1654. litera Dominicalis est in illo,A,quæ est è regione Cycli Solaris II. sic anno 1750. fore g,è regione puta Cycli 23.& anno 2048.fore f,c,è regione puta Cycli 13.Quo modo quoque esse vsui ad quemlibet annum ante correctionem propositum potest. Si quæratur enim, v. c. quæ litera anno 1525. Dominicalis fuerit, quia illo anno Cyclus Solaris fuit 22. deprehenditur è regione huius numeri, ac in eodem Ordine V. litera A Dominicalis illius anni.

CAPVT V.

Termini citimi, vltimique Nouiluniorum, Lunæ xiv. & Dominicarum Paschalium.

IAm, vt ad Tempus accedamus, quo Pascha celebrandum est, pauca esse videntur addenda ad ea, quæ sunt circa Vetus Calendarium dicta. Quippe iidem sunt Termini Paschales, hoc est imi, ac summi dies; quibus & Nouilunia, & Lunæ xiv. & Dominicæ Paschales tum incipiunt, tum desinunt; ac discrimen est solùm in Epactis, Aureorum numerorum vice, intra eosdem terminos constitutis.

Nam Primùm quidem, Paschalium Nouiluniorum Termini sunt semper dies 8. Martij, & 5. Aprilis: at cùm intra hos terminos dies vndecim repetirentur, quibus nulli essent affixi Aurei numeri, atque adeò, in quibus nulla Nouilunia contingere reputarentur; nulli iam reperiuntur, quibus Epactæ non attribuantur; vt nulli sint, in quibus, temporis progressu, non possint Nouilunia, ex antedictis, contingere.

Quòd porrò diei 5. Aprilis Epactæ illæ geminæ xxv. & xxiv. attribuantur; tum causa generalis est, quam antè memorauimus, (vt nimirùm facta pari attributione aliis 5. mensibus, duodecies 30. Epactæ ad 354.dies anni Lunaris contrahantur(tum causa quoque specialis est, quòd, cùm antiqui voluerint Lunationes omneis Paschaleis dierum esse 29. necesse fuerit Epactarum, quæ 30. numero sunt, duas quasdam attribui vni ex diebus 29. in quibus possunt Paschalia Nouilunia contingere. Visum autem est commodum,deligere vltimum diem, cui iam competente Epacta xxv. etiam xxiv. competeret; vnde imitatione quadam factum est, vt istæ eædem, non aliæ Epactæ attribuerentur diei occurrenti intra cæteros quinque menseis,in quibus fuere geminæ ad eosdem dies copulandæ. Prætereo verò notum esse, vt ob istam quasi coalitionem duarum Epactarum in eundem diem Aprilis 5. Lunatio incipiens ab 8.Martij, sub Epacta xxiij.dierum 29.fit,tanquam incipiente Lunatione alia sub eadem Epacta xxiij. die Aprilis 6. ita proinde fieri insequenteis, quæ incipiunt à Martij 9. 10. & sequentibus, ad vltimam vsque incipientem à 5. Aprilis.

Non refert autem, quòd interdum, hoc est, cùm Epactæ 25.& xxiv. in vsu fuerint, incipientes ab iis Lunationes (diebus nempe 4.& 5. Aprilis) dierum 30.efficiantur, vt pote, quòd eædem Epactæ diebus itidem 4. & 5. Maij competant; non, inquam, refert; quòd & res rara, & deuitari, poris non sit (nisi rursus initio Maij Epactæ duæ eidem diei dentur; quod reuocaret incommodum de duobus Nouiluniis in eundem diem intra annos 19. incidentibus) & aliunde id nihil referr circa ipsum Pascha detrimenti; quando Luna xiv. in dies 17. & 18. Aprilis periude incurrit; siue deinceps dies 15. siue 16. Lunationi complendæ addantur.

Deinde Termini Paschales Lunæ xiv. sunt semper proinde dies Martij 21.in quem Æquinoctium incidit; & dies Aprilis 18. quòd ad hos vsque numerentur dies 14 tam ab 8 Martij,quàm à 5 Aprilis. Dico autè hìc quoque Lunæ potiùs xiv. quàm Plenilunij Terminos(cũ sint, qui vtrũque confundant) quòd, tametsi,iuxta ante. dicta,videri possit probabile, esse Lunam xiv. quasi à prima apparitione, non à coniunctione supputatam, idem esse cum Plenilunio; id tamen perinde non constet, vt de verbis Præcepti constat. Quò fit,vt possit quidem tutò celebrari Pascha in ipso Plenilunio, siue Lunâ xv. si ea dies Dominica sit; at non possit tamen die antecedente, siue Luna xiv. vtque proinde intelligatur, quamobrem soleant Paschalium Pleniluniorum Termini haberi dies Martij 22. & Aprilis 19.

Notandum verò, cùm Sancti Patres cauere voluisse videantur, vt semper Pascha

celebraretur aut in Plenilunio, aut post ipsum, nunquam verò antè, ne celebratio reputaretur non in primo mense, sed in vltimo fieri (scilicet, iuxta ante dicta, ille Mensis primus habetur, cuius Plenilunium post Vernum Æquinoctium primò contingit) id egregiè solùm per Epactas præstari, iuxta quarum dispositionem per-rarò contingit, vt Pascha celebretur ante Plenilunium, seu oppositionem Luminarium mediam; sed semper, vel simul, vel post. Dico autem per-rarò; Nam id abhinc ad annum Christi 5000. vix quindecies eueniet; cùm tempore tamen Concilij Nicæni, dum Numerus Aureus nondum adeò malè Lunam in Cælo repræsentaret, id contigisse octies intra annos 170. deprehendatur. Nempe omnis Cycli ea est natura (quod aliquoties dictum iam est) vt sit semper vitio alicui obnoxius; ac fœlicitatis est in illum incidere, qui vitij quam-minimùm habeat.

Præterea autem ex eisdem Epactis aliunde caueri, ne Paschæ celebratio in secundum mensem, seu in Plenilunium, quod secundo loco contingat post Æquinoctium, reiiciatur: quod plerumque tamen necesse est fieri in Calendario veteri, tam ob Lunæ Anticipationem, quàm ob anticipatum Æquinoctium; ex quo euenit, vt Paschale Plenilunium, seriùs plerumque, quàm ex Aureo numero, & in Calendario demonstretur, contingat. Nam, v. g. ante duos annos, seu anno 1652. quo Plenilunium contigit die Martij 24. seu proximè post Æquinoctium, Nos quidem Pascha celebrauimus die Martij 31. At qui vetere Calendario vtuntur, Plenilunium Paschale habuerunt (ob non correctum Æquinoctium) non illud, sed quod contigit die Aprilis 23. ac celebrârunt idcircò Pascha die Aprilis nostri 28. Quo eodem modo, anno 1698. nos sumus Pascha celebraturi die Martij 30. illi die Maij nostri 4. (quod anno quidem 1614. etiam contigit) atque ita de cæteris: ne memorem fore, vt res temporis progressu longè vlteriùs abeat.

Denique Termini Paschales, respectu Dominicarum, seu dierum, quibus Pascha celebratur, sunt semper hic dies Martij 22. illinc dies Aprilis 25. Et rarissimè quidem euenit, vt Pascha celebretur die 22. Martij, quia vt id eueniat, duo debent, ex ante dictis, contingere; vnum, vt Epacta eius anni sit 23. quò, eâ tributâ diei Martij 8. hoc est citimo termino Nouiluniorum Paschalium, Luna xiv. cadat in diem 21. alterum, vt litera Dominicalis sit D, attributa diei 22. vt proinde die 21. exsistente Sabbatho, celebratio Paschæ non longiùs, quàm in crastinum transferatur. Sic autem, cùm Pascha die 22. contigerit anno 1598. non continget tamen deinceps, nisi anno 1693. & posteà, nisi anno 1761. & rursùs, nisi anno 1818. Id scilicet, non exspectatis amplius 95. annis, quos debere interuenire ex vsu Antei numeri, etiam Dionysius obseruarat (vnde & fuerat Cyclus Cyrilli ad hunc numerum limitatus) ob interuenturam deinceps Bissextilis diei suppressionem.

Mirabere autem, quòd posteà, per tria sæcula, & ad vsque annum 2285. futurum non sit, vt Pascha eo die contingat: Sed videlicet causa erit, quòd per illa tria sæcula, inchoata videlicet annis 1900. 2000. 2100. vsurpanda sit in Tabula Epactarum expansa Series B, in qua Epacta xxiij. nusquam reperitur. Quo etiam pacto deinde per sæcula 2600. 2700. 2800. nunquam eo die Pascha continget; quòd per illa vsurpanda sit ex eadem Tabula Series t, in qua etiam Epacta xxiij. non exstat.

Pari quoque modo, rarò admodum euenit, vt Pascha celebretur die Aprilis 25. Quippe & tunc duo contingere debent; vnum, vt Epacta eius anni sit xxv. vel xxiv. quæ vtraque, vt dictum est, tribuitur diei Aprilis 5. hoc est summo Paschalium Nouiluniorum termino, vt Luna xiv. incidat in diem 18. Alterum, vt litera Dominicalis sit c, qua eidem diei 18. competente, efficiatur, vt eadem die exsistente Dominica, celebratio Paschæ transferatur in Dominicam aliam proximam, atque adeò in diem 25. Sic autem, cùm nobis ea die, à reformato vsque Calendario celebratum Pascha non fuerit; celebrabitur tamen annis abhinc 12. seu anno 1666. ac iterum anno 734. & rursus anno 1886. rursúsque anno 1943. &c.

Quòd autem & sæculi illius & consequentium quoque, anno aliquo euenturum sit, vt Pascha ea die contingat, secus, ac fore circa diem Martij 22. obseruatum est; causa ex eo petitur, quòd in Tabula Epactarum expansa Series nulla sit, in qua, nisi vna, saltem altera duarum illarum Epactarum, hoc est vel xxv. vel xxiv. non exstet.

Præterea verò id, quod circa vetus Calendarium deductum est, de contingentiæ frequentiùs Paschatis diebus intermediis, quòd vna, eadémque dies exsistens Dominica succedere proximè possit Lunæ xiv. siue hæc incidat in Sabbatum, siue in feriam vi. siue in feriam v. siue in feriam iv. &c prout pendere ab hoc, aut illo, aliòve Aureo numero potest: Præterea, inquam, id tantò magis habere in nouo Calendario locum, quantò in vetere Calendario compluresunt dies Aureis numeris vacui, ex quibus nulla computari xiv. Luna valeat, quæ insequentem diem Dominicam Paschalem faciat, in Nouo autem, nulla est dies, non prædita Epacta, quæ nisi vno, saltem altero sæculo, non monstret Lunam xiv. quam Paschalis Dominica eo die insequatur, in quo nulla vnquam ex Calendario vetere fit.

Sed, ne diuersitatem censer, adnoto duntaxat, parem esse causam, ob quam possit Pascha aliquantò frequentiùs contingere die Martij 23. sub litera Dominicali E, quàm die 22. sub litera D. Quippe id eueniet, seu Epacta sit xxiij. & Luna xiv. incidat in diem 21. quæ sit feria vi. seu Epacta sit xxii. competens diei 9. & Luna xiv. cadat in diem 22.

quæ sit Sabbathum. Sic posse etiam frequentiùs contingere die 24. sub litera Dominicali F. Quippe id continget ex Epactis xxiii. xxii.xxi. quæ competunt diebus 8. 9. 10. faciúntque, vt Luna xiv. incidat aut in diem 21. quæ sit feria v. aut in 22. quæ sit feria vi. aut in 23. quæ sit Sabbathum; atque ita de cæteris, quovsque Pascha contingere possit die 28. ex Epactis xxiii.xxii.xxi.xx.xix.xviii, xvii quæ competunt diebus 8.9.10.11.12.13. 14. à quibus supputata Luna xiv. incidat ex ordine in diem 21. quæ sit Dominica, (sicque translationem in octiduum poscat) itémque in 22. quæ sit feria ii. in 23. quæ sit feria iii. in 24. quæ sit feria iv. in 25. quæ sit feria v. in 26. quæ sit feria vi. in 27. quæ sit Sabbathum; iisque omnibus casibus Paschalis Dominica sit dies 28. Quo eodem modo insequentes dies, Dominicæ esse Paschales, ex septenis Epactis possunt.

Potest porrò idem, sed retrogradè dici de diebus proximè antecedentibus diem Aprilis 25. ac tanto magis, quanto ad dies tam 4. quàm 5. geminæ Epactæ sunt, à quarum vtraque computata Luna xiv. facere eadem die Dominicam Paschalem potest. Hinc, quemadmodum obseruauimus Pascha sæpiùs contingere ipsa die Aprilis 25. & sub litera quidem C, quàm die Martij 22. ita manifestum iam est, contingere adhuc sæpiùs debere die antecedente 24 sub litera B, non modò ob Epactas xxv. & xxiv. competenteis diei 5. & Lunam xiv. incidentem in diem 18. quæ sit feria ii. habeátque adeò insequentem Dominicam die 24. sed etiam ob Epactas xxvi. & 25. (alio colore, aut charactere) competenteis diei 4. ac Lunam xiv. incidentem in diem 17. quæ Dominica sit, & Pascha remittat in octiduum, seu in eandem diem 24.

Sic par est, vt adhuc frequentiùs contingat die antecedente 23. sub litera A, quòd Dominica ad illam sequatur, non modò ex Epactis xxv. & xxiv. ac Luna xiv. incidente in diem 18. quæ sit feria iii. & ex Epactis xxvi. & 25. ac Luna xiv. incidente in diem 17. quæ sit feria ii. sed etiam ex Epacta xxvii. competente diei 3. ac Luna xiv. incidente in diem 16. quæ sit Dominica, translationémque exigat in succedentem Dominicam, hoc est ipsam diem 23. Atque ita de cæteris; quovsque die 19. contingere possit ex Epactis xxiv.xxv. 25.xxvi. xxvii. xxviii. xxix. *. 1. & Luna xiv. cadente aut in diem 18. quæ sit Sabbathum; aut in 17. quæ sit feria vi. aut in 16. quæ sit feria v. aut in 15. quæ sit feria iv. aut in 14. quæ sit feria iii. aut in 13. quæ sit feria ii. aut in 12. quæ sit Dominica, & translationem exigat in octiduum.

Capvt VI.

Tabula Paschalis Noua, & Perpetua, ad inuentionem Paschatis, & reliquorum Festorum Mobilium.

INtelligitur interim ex his, quæ sit ratio tum constructionis, tum vsus Tabulæ Paschalis, quæ gemina in Calendario Gregoriano proponitur, idque post sextum Canonem, qui est *De Festis Mobilibus* (quintus scilicet *De Indictione* est) vna cum Temporaria Tabula in annos quinquaginta. Transferri solet vtraque in Missalia, ac Breuiaria, ac altera inscribi *Tabula Paschalis Noua reformata*; altera *Tabula Paschalis antiqua reformata*: Quare vt priorem tanquam hactenus dictis cohærentiorem, priùs explicemus, respiciundum in illam est, quæ exhibetur illicò pòst.

Distingui porrò in ipsa vides, & supernè quidem deorsum quatuordecim columnas, siue Ordines, ex quibus tamen præcipui, præcipuéve notandi sunt tres; primus sub titulo *Literarum Dominicalium*; secundus sub titulo *Cycli Epactarum*; & sextus sub titulo *Paschatis*: Nempe cæteri ad reliqua Festa Mobilia ita attinent, vt ab ordine Paschatis tam prorsùm, quàm retrorsùm dependeant.

Ac in ordine quidem Primo Dominicales literæ suis discretæ cellulis hac se ratione consequuntur, D, E, F, G, A, B, C. Incipit verò ordo à litera D, quòd ea respondeat, competátve diei Martij 22. qui citimus est terminus Dominicarum Paschalium, seu à quo incipit Series dierum, quæ esse Paschales Dominicæ possunt. Sequuntur autem E, F, G, &c. quòd eodem ordine habeantur, ac repetantur quinquies à die illa Martij 22. ad vsque Aprilis 25. qui vltimus Paschalium Dominicarum terminus est. Ac, ne mirere, cur nullas cellularum literas geminas contineat pro annis Bis-sextilibus, causa est, quòd in illis annis sola posterior litera, seu quæ post festum S. Matthiæ Dominicalis est, vsurpetur, quatenus ea sola est, sub qua occurrere Pascha potest. Et quæpiam quidem cautio pro Festis antecedentibus adhibenda; verùm de ea non multò post.

In Secundo, hoc est in Cycli Epactarum ordine, vides è regione literæ cuiusque inscriptas esse 30. Epactas. Eæ autem in quinas Series, seu quasi lineas sic digeruntur, vt Series proinde euadant quinquies septem, seu numero 35. quot scilicet dies esse diximus à die 22. Martij in diem Aprilis 25. ac singulæ Series Epactas contineant, quarum occasione dies singuli esse Paschales Dominicæ possunt.

Hinc ordo Sextus, seu Paschatis nihil continet aliud, quàm dies huiuscemodi, singulos singulis Seriebus Epactarum sic respondenteis, vt septem primi dies, hoc est 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. Martij accipiantur successiuè secundum primas Series literæ cuique adhibitas; septem insequentes 29. 30. 31. 1. Aprilis, &c. accipiantur iuxta secundas, ac cæteri

TABVLA PASCHALIS.

Literæ Dominicales.	Cyclus Epactarum.	Dom. inter Epiphan. & Septua.	Septuagesima.	Dies Cinerum.
D	xxiii	1	18. Ian.	4. Feb.
	xxii xxi xx xix xviii xvii xvi	2	25. Ian.	11. Feb.
	xv xiv xiii xii xi x ix	3	1. Feb.	18. Feb.
	viii vii vi v iv iii ii	4	8. Feb.	25. Feb.
	i * xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	15. Feb.	4. Mar.
E	xxiii xxii	1	19. Ian.	5. Feb.
	xxi xx xix xviii xvii xvi xv	2	26. Ian.	12. Feb.
	xiv xiii xii xi x ix viii	3	2. Feb.	19. Feb.
	vii vi v iv iii ii i	4	9. Feb.	26. Feb.
	* xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	16. Feb.	5. Mar.
F	xxiii xxii xxi	1	20. Ian.	6. Feb.
	xx xix xviii xvii xvi xv xiv	2	27. Ian.	13. Feb.
	xiii xii xi x ix viii vii	3	3. Feb.	10. Feb.
	vi v iv iii ii i *	4	10. Feb.	27. Feb.
	xxix xxviii xxvii xxvi. 25. xxv xxiv	5	17. Feb.	6. Mar.
G	xxiii xxii xxi xx	2	21. Ian.	7. Feb.
	xix xviii xvii xvi xv xiv xiii	3	28. Ian.	14. Feb.
	xii xi x ix viii vii vi	4	4. Feb.	21. Feb.
	v iv iii ii i * xxix	5	11. Feb.	28. Feb.
	xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	18. Feb.	7. Mar.
A	xxiii xxii xxi xx xix	2	12. Ian.	8. Feb.
	xviii xvii xvi xv xiv xiii xii	3	29. Ian.	15. Feb.
	xi x ix viii vii vi v	4	5. Feb.	22. Feb.
	iv iii ii i * xxix xxviii	5	12. Feb.	1. Mar.
	xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	19. Feb.	8. Mar.
B	xxiii xxii xxi xx xix xviii	2	23. Ian.	9. Feb.
	xvii xvi xv xiv xiii xii xi	3	30. Ian.	16. Feb.
	x ix viii vii vi v iv	4	6. Feb.	23. Feb.
	iii ii i * xxix xxviii xxvii	5	13. Feb.	2. Mar.
	xxvi 25. xxv xxiv	6	20. Feb.	9. Mar.
C	xxiii xxii xxi xx xix xviii xvii	2	24. Ian.	10. Feb.
	xvi xv xiv xiii xii xi x	3	31. Ian.	17. Feb.
	ix viii vii vi v iv iii	4	7. Feb.	24. Feb.
	ii i * xxix xxviii xxvii xxvi 25.	5	14. Feb.	3. Mar.
	xxv xxiv	6	21. Feb.	10. Mar.

cæteri ex ordine, quovſque ſeptem vltimi 19. 20. 21, 22. 23. 24. 25. Aprilis, accipiantur ſecundum quintas.

Ac ne inculcare rem pigeat, Prima Epa-

NOVA PERPETVA.

Pascha.	Rogationes.	Ascensio.	Pentecostes.	Trinitas.	Corpus Christi	Dominic. int. Pentecost. & 1. Dum. Aug.	Dominic. int. Pentecost. & Adu.	Prima Domin. Aduentus.
22. Mart.	27. Apr.	30. Apr.	10. Maij	17. Maij	21. Maij	11	28	29. Nou
29. Mart.	4. Maij	7. Maij	17. Maij	24. M	28. Maij	10	27	29
5. Apr.	11. Maij	14. Maij	24. Maij	3. Maij	4. Iun.	9	26	29
12. Apr.	18. Maij	21. Maij	31. Maij	7. Iun.	11. Iun.	8	25	29
19. Apr.	25. Maij	28. Maij	7. Iun.	14. Iun	18. Iun.	7	24	29
23. Mar.	28. Apr.	1. Maij	11. Maij	18. Maij	22. Maij	11	28	30. Nou.
30. Mar.	5. Maij	8. Maij	18. Maij	25. Maij	29. Maij	20	27	30
6. Apr.	12. Maij	15. Maij	25. Maij	1. Iun.	5. Iun.	9	26	30
13. Apr.	19. Maij	22. Maij	1. Iun	8. Iun	12. Iun.	8	25	30
20. Apr.	26. Maij	29. Maij	8. Iun.	15. Iun.	19. Iun.	7	24	30
24. Mar.	29. Apr.	2. Maii	12. Maii	19. Maii	23. Maii	21	28	1. Dec.
31. Mar.	6. Maii	9. Maii	19. Maii	26. Maii	30. Maii	10	27	1
7. Apr	13. Maii	16. Maii	26. Maii	2. Iun.	6. Iun.	9	26	1
14. Apr.	20. Maii	23. Maii	2. Iun.	9. Iun.	13. Iun.	8	25	1
21. Apr.	27. Maii	30. Maii	9. Iun.	16. Iun.	20. Iun.	7	24	1
25. Mar.	30. Apr.	3. Maii	13. Maii	20. Maii	24. Maii	10	28	2. Dec.
1. Apr.	7. Maii	10. Maii	20. Maii	27. Maii	31. Maii	9	27	2
8. Apr.	14. Maii	17. Maii	27. Maii	3. Iun.	7. Iun.	8	26	2
15. Apr.	21. Maii	24. Maii	3. Iun.	.0. Iun.	.4. Iun.	7	25	2
22. Apr.	28. Maii	31. Maii	10. Iun.	17. Iun.	21. Iun.	6	24	2
26. Mar.	1. Maii	4. Maii	14. Maii	21. Maii	15. Maii	10	28	3. Dec.
2. Apr.	8. Maii	11. Maii	21. Maii	28. Maii	1. Iun.	9	27	3
9. Apr.	15. Maii	18. Maii	28. Maii	4. Iun.	8. Iun.	8	26	3
16. Apr.	22. Maii	25. Maii	4. Iun	11. Iun	15. Iun.	7	25	3
23. Apr.	29. Maii	1. Iun.	11. Iun.	18. Iun.	22. Iun.	6	24	3
27. Mar.	2. Maii	5. Maii	15. Maii	22. Maii	26. Maii	10	27	27. Nou
3. Apr.	19. Maii	12. Maii	22. Maii	29. Maii	2. Iun.	9	26	27
10. Apr.	16. Maii	19. Maii	29. Maii	5. Iun.	9. Iun.	8	25	27
17. Apr	23. Maii	26. Maii	5. Iun	2. Iun.	16. Iun.	7	24	27
24. Apr.	30. Maii	2. Iun.	12. Iun.	19. Iun.	23. Iun.	6	23	27
28. Mar.	3. Maii	6. Maii	16. Maii	23. Maii	27. Maii	10	27	28. Nou.
4. Apr	10. Maii	13. Maii	25. Maii	30. Maii	3. Iun.	9	26	28
11. Apr.	17. Maii	20. Maii	30. Maii	6. Iun.	10. Iun.	8	25	28
18. Apr.	24. Maii	27. Maii	6. Iun.	13. Iun.	17. Iun.	7	24	28
25. Apr.	31. Maii	3. Iun.	13. Iun.	20. Iun.	24. Iun.	6	23	18

ctarum Series è regione literæ D continet solá Epactam xxiij. ipsique respondet in ordine sexto 22. Martij: quoniã eo die Pascha est, quemadmodũ deduximus, quotocumque anno

no Epacta est xxiij. & litera Dominicalis D.

Sic prima Series è regione literæ E. continet Epactas xxiij. & xxij. ipsique respondet in ordine sexto dies Martij 23. quòd illo die Pascha sit, quotocomque anno alterutra illarum Epactarum est, & litera Dominicalis E.

Sic prima è regione F, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. ipsíque respondet in Ordine sexto dies Martij 24. quòd Pascha illo die sit, quotocumque anno, vna earum trium Epactarum est, & litera Dominicalis F.

Sic prima è regione G, contioet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx, respondétque ipsi in Ordine sexto dies Martij 25. quòd eo die Pascha sit, quotocumqoe anno vna harum Epactarum est, & litera Domioicalis G.

Sic prima è regioue A, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. ipsíque respondet in Ordine sexto dies Martij 26. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex hisce Epactis est, & litera Dominicalis A.

Sic prima è regione B, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. xviij. ipsíque respondet in Ordine sexto dies Martij 27. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex his Epactis est, & litera Dominicalis B.

Sic prima è regione C, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. xviij. xvij. ipsíque respondet in Ordioe sexto dies Martij 28. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anoo vna ex his Epactis est, & litera Dominicalis C.

Cùm Prima porrò Series à singulari Epacta incipiens è regione literæ D, increscat ex ordine è regione aliarũ literarum, qoovsque prima è regione C, Epactas septem cõtineat, tres deindę Series sequẽtes è coiuslibet literę regionè Epactas septem continent. Nempe.

Secunda Series è regione D continet Epactas xxij. xxi. xx. xix. xviij. xvij xvi. Secuoda è regione E, xxi. xx. xix. &c. Secunda è regione F, xx. xix. xviij, &c. Secunda è regione G, xix. xviij. xvij. &c. Secuuda è regione A, xviij. xvij. xvi, &c. Secunda è regione B, xvij. xvi, xv, &c. Secunda è regione C, xvi. xv. xiv, &c, cum respondentibus in Ordine sexto dicbos Martij, 29. 30. 31. Aprilis 1. 2. 3. 4.

Tertia verò Series è regione D, continet Epactas xv. xiv. xiij, &c. Tertia è regione E, xiv. xiij. xij. &c. Tertia è regione F, xiij. xij. xi. &c. Tertia è regione G, xij. xi. x. &c. Tertia è regione A, xi. x. ix. &c. Tertia regione B, x. ix. viij. &c. Tertia è regione C ix. viij. vij. &c. cùm respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Quarta quoque Series è regione D, continet Epactas viij, vij. vi. &c. Quarta è regione E, vij. vi. v. &c. Quarta è regione F, vi. v. iv. &c. Quarta è regiooe G, v. iv. iij. &c. Quarta è regione A, iv. iij. ij. &c. Quarta è regione B, iij. ij. i, &c. Quarta è regione C, ij. i. * xxix. xxviij. xxvij xxvi. (ac iosuper 25. quòd eidem diei, cum xxvi. attribuatur) com respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

At Quinta Series perinde decrescit à litera D in literam C, vt prima ab eadem in eandem increuit. Tametsi verò quinta è regioue D, continet has Nouem Epactas 1. *. xxix. xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. ipsæ nihilominùs sunt potestate septem dumtaxat, quatenus xxvi. & 25. eidem diei attribuuntur, ac eumdem diem pro Dominica Paschali designant; ac eodem modo xxv. & xxiv. cùm & idem sit de vtrisvis in quinta Serie intelligendum circa cæteras Literas.

Quò proinde fit, vt, sicut illæ nouem 1. *. xix, &c. quæ è regiohe D reducuntur ad septem; ita illæ octo * xxix. xxviij xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. è regioue E, reducantur ad sex: Illæ septem xxix. xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. è regione F, reducantur ad qoinque, Illæ sex xxviij. xxvij xxvi. 25. xxv. xxiv. è regione G, redocãtur ad quatuor. Illæ quinque xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. è regione A, reducãtur ad tres. Illæ quatuor xxvi. 25 xxv. xxiv. è regione B, reducãtur ad duas. Illę denique duę xxv. xxiv. è regione C, reducantur ad vnam.

Nihil Necesse est admonere 30. Epactas è regione cuiusque literæ diductas, & è regione cuiusque, à xxiij incipienteis, ac ordine retrogrado in xxiv. desinenteis, illas easdem esse, quæ ab 8. Martij, incipientes, in 5. Aprilis desinunt (conclusæ nempe Paschalium Nouiluniorum terminis) & à quibus supputata Luna xiv. habere potest proximè insequentem Dominicalem literam, per quam dies Paschæ designetur.

Obseruare præstat, vt ex quinis Epactarum Seriebus e regione eiusdem literæ contentis, transiri ex vna in proximam non potest, quin litera designans respectu antecedentis vnum ex Calendario diem, designet respectu consequentis septimum diem pòst (neque enim eadem litera, nisi septenis diebus in Calendario recurrit) ita respondenteis dies Paschatis sese septenis superare. Adde enim diei 22. Martij, 7. prodit 29. adde 7. prodit 5. Aprilis adde 7. prodit 12. adde 7. prodit 19. atque ita in cæteris. Et quemadmodum ex prima Serie vnius literæ transitur in primam sequentis, & ex secunda in secundam, ex tertia in tertiam, &c. sola immutatione vnius diei, quòd literæ ex ordine digestæ dies cohærenteis in Calendario indicent; ita & respondenteis dies Paschatis sese vnitate solùm superare. Sectare enim primas Series; & leges 22. 23. 24. &c. Sectare secundas, & leges 29. 30. 31. &c. Sectare tertias, & leges 5. 6. 7. &c.

Id, inquam obseruatu est dignum; quoniam ordines cæteri, mobilibus aliis festis destinati, non secus procedunt; quippe quòd hæc festa pari semper dierum intercapedine à Paschate distent: vnde & vel solo primo ordinis die habito, cæteri statim obtincantur. Ad digerendum enim v g dies Cinerum, adde ad 4. Februarij 7. fit 11. adde 7. fit 18. adde 7 fit 25. adde 7. fit 4. Martij. Subinde autem, literâ mutatâ, ad superiorem 4. Februarij vnitate auctum, sequitur 5. Februarij, ad 11. sequitur 12. ad 18. sequitur 19. atque ita in cæteris. Nisi dato 4. Februarij procedere malis addendo septem, vt fit 12. ac rursus 7. vt 19. atque ita porrò: perinde enim est.

Vt inuento porrò die Paschatis, cætera Mobilia Festa deducantur, nihil aliud, quam

retrò, hoc est versus anni initium numerandi sunt à die Paschatis excluso, dies 46. vt in diem Cinerum incidatur; & retrò ab isto excluso dies 17. vt in Dominicam Septuagesimæ dictam. Aut alio modo, numera retrò a Paschate sex Dominicas; quæ enim antecedit ipsam feria iv. est dies Cinerum, Numera nouem; Nona enim est, quæ Septuagesimæ dicitur. Atque id quidem pro Tabulæ Ordinibus quarto, & quinto.

Pro Ordinibus autem septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, numera prorsum seu versus finem anni à die Paschatis exclusо, dies 35. & dies Rogationum occurret. Ab hoc die excluso 3. & erit dies Ascensionis. Ab hoc excluso 10. & erit Festū Pentecostes. Ab hoc excluso 7. & erit Dominica Trinitatis ab hoc excluso 4. & erit Festum Corporis Christi. Aut alio modo: Numera à Paschate exacto 5. Dominicas, & ipsa Quinta erit, quam insequens feria ij. appellatur Rogationes, & insequens v. est Ascensio Domini. Numera 7. & septima erit Pentecostes; numera 8. & Octaua erit quæ Trinitatis, dicitur, & quam quæ sequitur feria v. Corporis Christi festum est.

Quod spectat ad Ordinem tertium continētem Dominicas, quæ inter Epiphaniam, diei Ianuarij 6. hærentem, & Septuagesimam intercedunt (id enim nosse propter Officium Ecclesiasticum interest) à die Septuagesimæ dato subtrahe 7. (qui intelligantur esse tum sex primi dies Ianuarij, tum ipsa dies Septuagesimæ) & quot in residuo septenarios integros inuenies, tot intercipi Dominicas dices, Sic quia Septuagesima existente diebus 18. 19.20. Ianuarij detractis inde diebus 7. remanent 11.12.13. in quibus est vnus dumtaxat integer septenarius, pronunciabis vnicam Dominicam interuenire; & quia exsistente diebus 21. 22.23. 24.25.26. 27. detractis inde 7. supersunt dies 14.15.16.17.18.19.20. in quibus omnibus sunt duo integri septenarij, duas interiici pronunciabis. Ac pari modo de cæteris; nam &, cùm Septuagesima in diem Februarij qualemcumque incidit, adde illi 31. dies ex Ianuario & ex summa detrahe 7. ac tum septenarij ex residuo integri Dominicarum numerum indicabunt. Sic enim exsistente Septuagesima die Februarij 18. si addas illi 31. fient 49. detrahe septem, supererunt 42. & quoniam isto numero septenarij sex continentur, ideò Septuagesima exsistente die Februarij 18. pronunciabis sex interesse Dominicas; neque secus reperies, si exstiterit diebus 19.20. & 21.

Quod attinet verò ad duodecimum Ordinem continentem Dominicas, quæ inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti interueniunt; sciendum est in Officiis Ecclesiasticis eam haberi alicuius mensis Dominicam primam, quæ contingit vel ipsis Kalendis, seu die 1. vel propior est ipsis Kalendis, seu antè, seu pòst; adeò vt, non modò quæ contingit die 2.3. aut 4 habeatur prima; sed quæ etiam contingit die vltima, penultima, aut ante-penultima mensis superioris. Hoc autem posito, cùm litera Dominicalis competens diei 1. Augusti sit C, succedant ad tres dies sequenteis, d, e, f, præeant verò ad finem Iulij, b, A, g: mente tenenda est Dominicalis anni, & adnotandum, quoties inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Iulij, vel initio Augusti (vtroque die excluso) comperit; totidem nimirum Dominicæ interuenient.

Sic, quia Pentecoste exsistente die 10. Maij, & litera Dominicali d, hæc litera vndecies inter illum diem; & diem 2. Augusti intercipitur; ideò ij. Dominicæ intercipiuntur. Neque secus sunt ij. si Pentecostes sit die Maij 11. aut 12. sub litera e, aut f, quòd Dominica prima Augusti pari modo in 3. aut 4. diem promoueatur. At si Pentecostes sit die 13. Maij, sub litera Dominicali G, quia tunc Dominica 1. Augusti erit die Iulij 29. cui eadem litera competit; & eadem-met litera deprehenderetur solum intercepta decies: ideò decem solùm Dominicæ erunt. Neque verò secus erunt solùm 10. si Pentecostes inciderit in dies Maij, 14. & 15. ob literas A, b, competenteis 30. ac 31. Iulij, itémque si in dies Maij 16.17.18.19.20. ob literas c, d, e, f, competenteis diebus Augusti 1. 2. 3. 4. ac solùm vbi inciderit in diem Maij 21. incipient esse dumtaxat 9. ob recurrentem literam g, die Iulij 29. atque ita de cæteris; quousque Pentecoste exsistente diebus Iunij 10. 11. 12. 13. sint Dominicæ tantum sex, ob literas g, A, b, c, competenteis tribus diebus Iulij vltimis, & 1. Augusti.

De Ordine decimo-tertio, continente Dominicas, quæ inter Pentecosten, & 1. Aduentus Dominicam interjacent, pari modo est ratiocinandum; nisi quòd prima Dominica aduentus ea habēda est, quæ in festum B. Andreæ, diemve 30. hoc est, vltimum Nouembris incidit, aut ipsi est antè, vel pòst proxima; incidens nempe aut in diem Nouembris 27.28.29. aut in Decembris 1.2.3. Pari scilicet modo, cùm litera Dominicalis competens diei 30. Nouembris sit e, & sequantur ipsam f, g, A, præcurrant d, c, adnotandum est, quoties Dominicalis anni inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Nouembris, aut initio Decembris, (vtroque die excluso) litera competit: totidem nimirum Dominicæ intersunt.

Sic, quia Pentecoste exsistente die 10. Maij, & litera Dominicali d, litera hæc vicies octies inter illum diem, & diem Nouembris 29. exclusos intercipitur, eade causa Dominicæ 28. intercipiuntur. Neque secus sunt 28. si Pentecostes sit die Maij 11.12.13. 14. ob primam Aduentus Dominicam pariter promotam in diem Nouembris 30. Decembris 1. 2. 3. at si Pentecostes sit die Maij 15. quia ob literam Dominicalem b, Dominica prima Aduentus erit die Nouembris 27. ideò esse incipient Dominicæ 27. ac pergent esse totidem, Pentecoste exsistente diebus Maij 16. 17. 18. 19. 20. 21. ob parem promotionem, & quousque exsistente die 22. recurrat eadem litera b, ac esse incipiant

incipiant Dominicæ ſolùm 26.atque ita porrò ; quovſque poſtremò, Pentecoſte exſiſteote die Ionij 12.ſint dumtaxat 23. ac pariter 23.ſi exſtiterit die 13.

Ordo denique quartus-decimos, extremusve continens Nouembris, aut Decembris diem, qua prima Aduentus Dominica contiogit,ex ſuperiore elicitur. Nam quoties Dominicæ interceptæ ſunt 28. 57. 26.55.54. & litera,Dominicalis D,oeceſſe eſt eam Domioicam eſſe die Decembris 29.cui litera D competit. Quoties totidem, & litera e,eſſe die 30. Quoties totidem, & litera f.eſſe die Decembris 1. Quoties totidem, & litera g, eſſe die 2. Quoties totidem. & litera A, eſſe die 3.Quoties autem Dominicæ ſunt 57.26. 25.54.23. & litera b, neceſſe eſt eam Dominicam eſſe die Nouembris 27. Quoties totidem, & litera c, eſſe die 58.

Hæc de Tabulæ conſtructione. Ad vſum quod ſpectat,nihil facilius eſt. Videlicet,datis ad quemlibet annum tum Dominicali litera, tum Epacta, nihil aliud,quàm quærenda eſt Epacta è regione literæ;& qua in Serie Epacta erit, ſecundum eaodem ad dextram pergendum ; vno enim tenore occurrent & numerus Dominicarum inter Epiphaniam,& Septuageſimam,& dies Septuageſimæ, & dies Cinerum, & dies Paſchatis, & cætera omnia. Exempli graria, quia hoc anno 1654.litera Dominicalis eſt D,& Epacta xij. requiro Epactam xij.è regione literæ D, & quia occurrit in ſerie tertia, ideò pergens ſecundum eandem reperio,ac pronuncio, intercedere inter Epiphaniam, & Septuageſimam Dominicas 3. Septuageſimam contingere die 1. Februarij, diem Cinerum 18. Februarij,Paſcha die 5.Aprilis,Rogationes 11. Maij, Aſcenſionem 14. Pentecoſten 24.Trinitatem 31.eiuſdem,Corpus Chriſti 4. Iunij ; intercedere Dominicas inter Pentecoſten, & Dominicam primam Auguſti,9. inter Pentecoſten, & Dominicam primam Aduentus 26. ac denique ipſam primam Aduentus Dominicam cadere in diem Nouembris 29.

Vna ſolùm cautio circa Septuageſimam, & diem Cinerum adhibenda eſt ; vt oempe in anno Bis-ſextili, in quo, vt iam dictum,litera poſterior vſorpanda eſt, addatur ſemper circa Septuageſimam vnus dies ; hoc eſt, dies Septuageſimæ habeatur non 15. qui ſcriptus eſt io Tabula,ſed qui proximè illum ſequitur quoniam eo anno vnus dies inter Paſcha & ipſum à Paſchate ſupputatum interiicitur ; at verò circa diem Cinerum, dies vnus tum ſolùm addatur, cùm ipſe dies Cinerum in Februarium inciderit ; quatenus,ſi incidat quidem ante feſtum S.Matthiæ, ipſa Septuageſimæ promotio id exigat ; ſi pòſt, ipſa Bis-ſextilis diei interiectio. Cæterum enim,ſi dies Cioerum incidat,in Martium, quia ſupputatio à Paſchate ad ipſum vſque facta nullum diem interiectum habet ; ideò addendus dies non eſt ; interiecto alioquin iam exſiſtente die Bis-ſextili, & meoſe Februario facto dierum 29.

Sic,exempli gratiâ, cùm nuper,ſeu anno 1648, quo literæ Dominicales fuere E D, & Epacta v ; Quæſita Epacta v.è regiooe literæ D, & reperta in ſerie 4. exhibuit è veſtigio Septuageſimã die 8.& diem Cinerum 25. Februarij. Quare vno die addito habenda fuit Septuageſima die 9.& dies Cinerum 26. eius menſis. At futuro anno 1656. quo Dominicales erunt B A,& Epacta iv. quoniam hæc Epacta quæſita è regione cellulæ A, & reperta in ſerie 4. exhibet Septuageſimam, die Februarij 15.& diem Ciocrum die Martij 1.ideò addito vno die ad Septuageſimam, non item ad diem Cioerum ; habenda erit Septuageſima die Februarij 13.& dies Cinerum Martij 1.

Capvt VII.

Tabula Paſchalis antiqua,ſed reformata, eademque perpetua, ad inuentionem eorumdem Feſtorum.

VT de poſteriore Tabula iam dicamus, ea heic repetenda non ſunt, quæ de ipſa, prout eſt antiqua, ſuo ſuperiùs loco memorauimus ; ſed ea dumtaxat, quæ ad eandem, quatenus reformatam, ſpectant. Attende imprimis pagina inſequente cuiuſmodi ſoleat iotegra exhiberi.

Conſtat ſanè Reformationem in eo præſertim conſiſtere, quòd loco Aureorum numerorum (qui tamen in ſuo, hoc eſt primo ordine relinquuntor) inſertæ Epactæ in eam ſint, ad feſtum Paſchatis iouenienduum. Videre autem licet eas eſſe numero 30. hoc eſt ab vſque xxiij. ordind retrogrado, ad vſque xxv.&xxiv.eodem modo diſpoſitas, quo ſe habent in Calendario,à die 8. Martij Paſchalium Nouiluniorum termino,in 5. Aprilis terminum promotiorem.

Quòd verò ad dextram Epactæ xxiij. vacuam ſeriem vides, hoc eſt,nihil appoſitum ex ordioibus cæteris ; res eſt,intelligenda ex iis, quæ ſnot circa Aureum numerum deducta. Vt enim in ſerie Aurei numeri xvi.ita in ſerie(quæ eadem eſt)ipſius Epactæ xxiij.nulla eſt litera Dominicalis deſcripta, nullus dies Paſchalis(nullom cæterorum Feſtorum mobilium) quòd Epacta exſiſtente xxiij, & Luna proinde xiv.cadente in diem Martij 51, Paſcha eſſe illo die non poſſit ; ſed poſſit dumtaxat aut die inſequente 22. ſi dies 21. fuerit Sabbathum ; aut die 23. ſi 51. fuerit feria vi aut 54.ſi feria v.atque ita de cæteris, vt inculcatum ſæpiùs iam eſt.

Quin etiam,vſus Tabulæ per Epactas,non alius eſt, quàm, qui eſt deſcriptus per Numeros Aureos. Videlicet, datâ Epactâ, cum Dominicali anni litera, adnotanda eſt, pari modo,io eadem ſerie, ac intra ordinem literarum quæ litera occurrit ; &, ſiue ipſa ſit Dominicalis anni, ſiue non ſit, progrediendum deorſum eſt, quovſque primùm litera Dominicalis anni occurrat ; tunc enim in illius ſerie ad dextram,occurret in ſuo ordine dies Paſchæ ; atque idcircò etiam in ſuis, Mobilia Feſta reliqua.

Tabula Paſchalis antiqua, reformata, perpetua.

Aur. num.	Cyclus Epacta-rum.	Lit. Dom.	Dom. Sept.	Dies Cinerum	Dies Paſchæ.	Dies Aſcen-ſionis.	Dies Pente-coſtes.	Corpus Chriſti.	Dominicæ poſt Pent.	Domin. Prima Aduen-tus.
16	xxiii									
5	xxii	d	18. Ian.	4 Febr.	22 Mart.	30 April.	10 Maij	21 Maij	28	29. Nou.
	xxi	e	19	5	23	1 Maij.	11	22	28	30
3	xx	f	20	6	24	2	12	23	28	1. Dec.
	xix	g	21	7	25	3	13	24	28	2
	xviii	A	22	8	26	4	14	25	28	3
10	xvii	b	23	9	27	5	15	26	27	27. Nou.
	xvi	c	24	10	28	6	16	27	27	28
18	xv	d	25	11	29	7	17	28	27	29
7	xiv	e	26	12	30	8	18	29	27	30
	xiii	f	27	13	31	9	19	30	27	1. Dec.
15	xii	g	28	14	1. April.	10	20	31	27	2
4	xi	A	29	15	2	11	21	1. Iun.	27	3
	x	b	30	16	3	12	22	2	26	27. Nou.
12	ix	c	31	17	4	13	23	3	26	28
1	viii	d	1 Febr.	18	5	14	24	4	26	29
	vii	e	2	19	6	15	25	5	26	30
9	vi	f	3	20	7	16	26	6	26	1. Dec.
	v	g	4	21	8	17	27	7	26	2
17	iv	A	5	22	9	18	28	8	26	3
6	iii	b	6	23	10	19	29	9	25	27. Nou.
	ii		7	24	11	20	30	10	25	28
14	i	d	8	25	12	21	31	11	25	29
3	*	e	9	26	13	22	1. Iun.	12	25	30
	xxix	f	10	27	14	23	2	13	25	1. Dec.
11	xxviii	g	11	28	15	24	3	14	25	2
	xxvii	A	12	1 Mart.	16	25	4	15	25	3
19	25. xxvi	b	13	2	17	26	5	16	24	27. Nou.
8	xxv xxiv	c	14	3	18	27	6	17	24	28
		d	15	4	19	28	7	18	24	29
		e	16	5	20	29	8	19	24	30
		f	17	6	21	30	9	20	24	1. Dec.
		g	18	7	22	31	10	21	24	2
		A	19	8	23	1 Iun.	11	22	24	3
		b	20	9	24	2	12	23	23	27. Nou.
		c	21	10	25	3	13	24	23	28

Sic iſto v.c.anno 1654 quo Epacta eſt xii. & litera Dominicalis D, ſi in ordine Epactarum, quæras Epactam xii. & notata litera g, ipſi è regione reſpondente, accipias primùm occurrentem literam d, inuenies in ipſius ſerie ad dextram, ac intra ordinem Paſchatis diem Aprilis 5. Sic anno 1656. Bisſextili, quo Epacta erit iv. & poſterior Dominicalis A, ſi quæras in ſuo ordine Epactam iv. inuenies quidem ipſi è regione literam A, verùm quia oportet ad aliud proximum A deſcendere, deprehendes in ipſius ſerie, ac in ordine Paſchatis diem Aprilis 16. Non repeto autem, cur non ipſa è regione occurrens litera accipienda ſit, ſed alia inferiùs ſeptimo loco poſita, ne Paſchæ celebratio Luna xiv. fiat.

Tametſi autem ſolùm de Paſchate loquor, idem tamen intelligendum de cæteris Feſtis Mobilibus eſt, quæ vt dependent à Paſchate, ſic ſunt intra ſuos quódque ordines in eadem-met ſerie cum ipſo Feſto Paſchatis requirenda: prorsùs vt circa ſuperiorem Tabulam declaratum eſt. Quin-etiam eadem cautio circa Septuageſimam, & diem Cinerum adhibenda eſt in annis Bis-ſextilibus; vt, cùm nempe occurrunt ante menſem Martium, ſeu Ianuario, ac Februario, accipiatur dies, non qui habetur in Tabula, ſed qui illum proximè conſequitur in Calendario. Quo pacto in mox allato exemplo vnus dies ad diem Februarij 12. additur, vt Septuageſima adſcribatur diei Februarij 13.

Quare & conſtat hanc Tabulam, quatenus reformata eſt, eandem reipsà cum ſuperiore eſſe; diſcrimenque ſolùm in eo verſari, quòd in ſuperiore literæ Dominicales ſeptem ſemel exhibeantur, & 30. Epactæ deducantur ſepties, ſemel ſcilicet ſub vnaquaque

quaque litera; in hac autem ipsæ Epactæ deducantur semel, Dominicales autem literæ, quæ esse in vsu cum vnaquaque Epacta possunt, deducantur septies; incipiente nempe vnaquáque ab ea serie, quæ proxima est sub serie cuiusque Epactæ. Nimirùm, cum dies, quibus posse celebrari Pascha contingit, sint numero 35. siue quinquies septem; necesse fuit in Tabula priore quinque Epactarum series sub vnaquaque septem literarum extendi; & in posteriore septem literas quinquies repeti iuxta progressum Epactarum, quarum quælibet septem diebus indicandis inseruit.

Quin agnoscere etiam licet hinc fieri, vt cùm in Tabula posteriore dies Paschatis sese ordine naturali, vnoue tenore sequantur; in priore tamen sequantur interruptim, & quaternis quidem vt plurimùm interceptis seriebus. Causa nempe est, quòd in posteriore Epactæ vno tenore deorsum collocentur, & quæ Epacta xxiij. in prima totius Tabulæ serie est (quæque aliunde in Calendario præfixa est diei 8. Martij) habeat statim in secunda serie Dominicalem literam competentem diei 22. Martij, in quem cadit dies, seu Luna xv. ab 8. Martij supputata, prima omnium videlicet, in qua ex Epacta xxiij. potest Pascha celebrari.

Sic verò & Epacta xxij. in secunda serie (præfixa aliunde diei Martij 9.) habeat statim in tertia serie Dominicalem literam competentem diei 23. Martij, in quem cadit dies siue Luna xv. supputata à die 9. Martij, prima nempe omnium, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta 22. vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxiij. Sic & ex Epacta xxi. (præfixa aliunde diei Martij 10) in tertia serie habeat statim in quarta Dominicalem literam competentem diei 24. in quam cadit dies, siue Luna xv. à die 10. supputata, hoc est prima omnium, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxi. vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxii. & Luna xvii. qua potest tertiò ex Epacta xxiij.

Sic rursus deinceps, ac in cæteris, quovsque Epacta xxv. vel xxiv. in serie vigesima nona (præfixa aliunde diei Aprilis 5.) habeat statim in trigesima Dominicalem literam competentem diei Aprilis 19. in quem cadit dies, siue Luna xv. hoc est omnium prima, qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. Vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epacta xxvi. vel 25. & Luna xvii. qua potest tertiò ex Epacta xxvii. & Luna xviij. qua potest quartò ex Epacta xxviij. & Luna xxix. qua potest quintò ex Epacta xxix. & Luna xx. qua potest sextò ex Epacta *: & Luna xxi qua potest septimò ex Epacta 1.

Vt taceam, notum proinde esse, Dominicalem literam in serie trigesima prima competere diei Aprilis 20. hoc est secundæ, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. & tertiæ, in qua potest ex Epacta xxvi. vel 25. & quartæ, in qua potest ex Epacta xxvii. &c. Ac Dominicalem literam in serie trigesima secunda competere diei Aprilis 22. hoc est tertiæ, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiiij. & quartæ, in qua potest ex Epacta xxv. vel 15. & quintæ, in qua potest ex Epacta xxvii. ac ita procedendo, quovsque litera Dominicalis in serie trigesima quinta competat diei Aprilis 25. hoc est septimæ, vltimæque, in qua ex Epacta xxv. vel xxiv. eáque sola, potest Pascha celebrari.

At verò in Tabula priore Dominicales literæ sic semel ponuntur, vt, cùm vnaquæque ex 30. Epactis, Paschatis diem indicet sub vnaquáque litera, & sint quinquies septem, seu 35. Epactarum series, quinæ scilicet sum litera quaque: idcircò positâ Epacta xxiij. quæ sub litera D, indicet diem Martij 22; eadem non potest, nisi interceptis seriebus quatuor, indicare cum litera E, diem 23. & rursus nisi interceptis aliis quatuor, cum litera F, diem 24. Atque ita porrò, quovsque cum litera C, indicet diem 28.

Deinde autem, quod Epacta xxij. indicet etiam cum litera E, diem Martij 23. eadem non potest cum litera E, indicare diem 24. nisi quatuor seriebus interpositis; neque, nisi aliis quatuor interpositis, cum litera G, diem 24. neque, nisi aliis quatuor, cum litera A, diem 25. &c. quovsque redeundo ad literam D, sed ad secundam seriem indicet diem 29.

Sic rursùs, quòd Epacta xxi. indicet etiam cum litera F, diem Martij 24. non potest eadem, nisi seriebus quatuor interiectis, indicare cum litera G, diem 25. neque, nisi quatuor, cum litera A, diem 26. & sic consequenter, quovsque redeundo ad literam D, indicet cum ipso diem 29. & cum E, diem 30. atque ita porrò ex ordine ad vsque vltimam Epactam xxv. aut xxiv. quæ, quòd indicet cùm litera D, diem Aprilis 19. non potest, nisi interceptis seriebus quatuor, cum litera E, indicare diem 20. neque, nisi quatuor, cum litera F, diem 21. neque, nisi quatuor, cum litera G, diem 22. neque nisi quatuor, cum litera A, diem 23. neque nisi quatuor, cum litera B, diem 24 neque, nisi quatuor, cum litera C, diem 25.

Videre proinde ex his licet Tabulæ vtriusque conformitatem; & quemadmodum toties repetitæ in priore Epactæ, potestate, vt aiunt, contineantur in posteriore; quatenus vt in illa Epacta xxiij. apponitur ex ordine literis D, E, F, G, A, B, C, quibuscum Pascha indicare potest; ita in hac Epactæ xxiii. subiiciuntur à proxima serie eædem 7. literæ, quibuscum Pascha indicet ad eosdem-met dies. Et, vt in illa Epacta xxii. apponitur ex ordine literis E, F, G, A, B, C, D: ita in hac Epactæ xxii. subiiciuntur à proxima serie eædem 7. literæ quibuscum rursùs Pascha indicet ad eosdem-met dies. Et, vt in illa, Epacta xxi. apponitur literis F, G, A, B, C, D, E. ita in hac Epactæ xxi. subiiciuntur eædem literæ Pascha ad eosdem dies indicantes, &c.

Ex quo rursùs fit, vt quẽadmodũ in Tabula

priora

priore, ac in secunda serie sub litera D, collocantur istæ Epactæ xxii. xxi. xx. xix. xviii. xvii. xvi. ex quibus Pascha celebrari potest die Martij 29. ita in posteriore, & à secunda statim serie habeas ipsas easdem Epactas, quæ numeratis deorsum diebus 7. 6.5.4.3.2.1. proximè inferiùs indicent diem Martij 29. atque ita de cæteris. Sed fortè plus æquo in his immoramur.

Quæres, cur Aurei numeri relicti in hac Tabula sint? Sed nempe id factum, vt, si nosse oporteat quo die Pascha celebratum anno aliquo Correctionem antecedente fuerit, id modo superiùs declarato explorari possit. Cùm rem verò repetere nihil sit necesse, adde iam solùm, vt Tabulæ vsus extendi possit etiam ad annos Correctionis anno posteriores (pro iis, qui Calendarium verus retinent) eam esse adhibendam cautionem, vt quia, ob decem dies detractos, fuere quasi suppressæ tres Dominicales literæ (quippe à 4. die Octobris, cui est præfixa litera D, transitus fuit factus ad 15. cui est præfixa litera A, sicque vltra circuitum 7. literarum, suppressæ manserunt literæ E, F, G) idcirco, Aureo numero dato, ea litera vsurpetur pro Dominicali, non quæ nobis in vsu est, sed quæ tribus prætermissis quarto loco in naturali serie, ac circuitione literarum occurrit.

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. quo Aureus numerus est 2. vsurpanda est illis non litera Dominicalis D, qua nos vtimur, sed quarta post ipsam, videlicet A (interceptis putà E,F,G) qualis in vetere Calendario occurrit. Sic enim si quæras in ordine primo Aureum numerum 2. ac vbi in illius serie,& intra culumnam literarum incideris in g,G, accipias literam A, primùm occurrentem, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem Paschatis, diem Martij 26. (in Calendario nempe veteri: nam ille nobis est Aprilis 5.(cui apud illos Paschæ celebratio competit.

Pari autem modo post duos annos, seu anno 1656. quo Cyclus Aureus erit iv.& literæ Dominicales erunt nobis B, A, deprehendes quartas ab his literas esse F, E, Et quia posterior in hoc negotio vsurpanda est; idcircò, si quæras in ordine primo Aureum numerum iv. & notata è regione eius, iuxta ordinem literarum, litera A, accipias proximè inferiùs occurrentem literam E, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem dierum Paschatis, diem Aprilis 6.(nobis 16.) quo illis Pascha sit celebrandum.

Notandum verò huiusmodi trium literarum suppressionem non valituram, nisi ad vsque annum 1700. Toto enim sæculo deinceps, quia nos, ob suppressum Bis-sextum, prolatabimus geminas vnius anni literas in duos annos, atque idcircò efficiemur vnâ literâ promotiores; eam ob causam, ad literam Calendarij veteris habendam, accipienda erit, quæ erit post nostram non quarta, sed tertia. Eâque ratione anno, v.g. 1750. quo nobis erit litera Dominicalis D, erit in vateri Calendario litera G.

Ob parem rationem toto sæculo ab anno 1800. accipienda erit, quæ erit post nostram, non tertia, sed secunda. Quo modo v.c. anno 1850. quo nobis erit litera Dominicalis F, erit in veteri Calendario litera A.

Parem rursùs ob causam anno 1900. ac etiam ab anno 2000. (quo Bis-sexti suppressio non fiet) accipienda litera erit, quæ sit post nostram, non secunda; sed prima. Quo pacto, anno, v.c. 1950. quo nobis litera Dominicalis erit A, erit in veteri Calendario B, & anno 2050. quo nobis erit litera B, erit in vetere Calendario C.

Sic parem ob causam, ab anno 2100. & toto sæculo insequente, eadem omninò litera & nobis, & in veteri Calendario erit. Quo pacto anno 2150. eadem vtrisque erit Dominicalis litera D.

Ab anno autem 2200. ordine iam retrogrado procedendum erit; tunc enim nostra prima erit ab ea, quæ in vetere erit Calendario; Quo pacto anno 2250. quo nobis erit Dominicalis litera F, erit in vetere Calendario E.

Et pari ratione ab anno 2300. nostra erit secunda ab ea, quæ in vetere Calendario; Quo pacto anno 2350. quo nobis erit litera A, erit in veteri Calendario litera F (procedendo nempe ab A, per G, in F) atque ita deinceps, pari proportione, consequentibus sæculis.

CAPVT VIII.

Tabula Temporaria Festorum Mobilium ab anno 1650. *in annum* 1750.

Svperest paucis deducamus, quemadmodum ex Tabulæ, quas vocant Temporarias, facili negotio ex vtralibet istarum duarum conficiantur. Videtur autem prior vsurpatu commodior, quòd accepta cuiusque anni Epactâ è regione cellulæ, in qua litera Dominicalis eminet, reperiantur in eadem Serie & Pascha, & alia Festa Mobilia; neque sit necesse descendere, Epactâ datâ, ad requirendum Seriem Dominicalis literæ, in qua eadem Festa occurrant.

Tabulam ergo confecturus ad quotcumque annos volueris, delinea in ipsa à summo deorsum tredecim quasi columnas, siue ordines; quando totis est totidem discerni; ac in primo Ordine, sub titulo Annorum Domini scribe succedenter quotquod annos volueris, v.c. anno 1650. in annum 1750.

In secundo, sub titulo Literarum Dominicalium, scribe è regione primi annorum propositorum competentem ipsi Dominicalem literam, seu ea vnica, seu gemina sit, prout annus exstiterit seu communis, seu Bis-sextilis; ac deinde è regione consequentium ex ordine; idque seruato ordine Cycli literarum Dominicalium, qui descriptus superiùs est; & Cyclo, ordineve eodem (si opus quidem fuerit) post 28. annos repetito. Adeò vt, eùm, ex.gr. anno 1650. adscribatur litera

litera b, aono 1651. litera A, anno 1652. Bissextili literæ g, f, &c. idem ordo rediturus post 28. annos sit; hoc est anno 1678. iterum b, anno 1679. A, anno 1680. g, f, &c.

In Tertio, sub titulo Aurei Numeri, scribe iterum è regione primi anni Aureum numerum Ipsi competentem (v.c. è regione anni 1650. numerum 17) ac è regione consequentium insequenteis numeros idque redeundo ad 1. cùm xix. scripseris. Interiicitur autem iste ordo; quòd tametsi Numerus Aureus nobis iam inueniendis Festis Mobilibus vsui non sit; inseruit tamen, vt admoneamur, quid sit agendum circa Epactas, quæ cum numero Aureo vltimo, seu xix. concurrunt: eùm & sit vtile eum tenere ad vsus antè expositos.

In Quarto, sub titulo Epactarum, scribe è regiooe primi anni Epactam ipsi competentem (v.c. è regione anni 1650. Epactam xxvii.) ac tum annis consequentibus adscribe insequenteis Epactas, super addendo semper xi. ad antecedeotem (& detractis quidem 30. quoties numerus excreuerit) sed ita tamen, vt cùm ad Epactam è regione Aurei numeri xix. perueueris, addas xii. ad habendum Epactam anni insequentis; vt nobis quidem hoc sæculo contingit, quoties Epacta est etiam xix. è qua transimus ad Epactam i. vti & duobus sequentibus sæculis eueniet, cùm Epacta erit xviii. è qua transibitur ad Epactam *: & sæculo ab heinc tertio, cùm ab Epacta xvii. transibitur ad Epactam xxix. atque ita deinceps.

Hisce apparatis, Quod primùm ad omneis communeis annos attinet, adnota quæ sit Dominicalis litera, & quæ Epacta vniuscuiusque: ac tum, assumptâ literâ in sua prioris Tabulæ cellula, quære Epactam inter eas, quæ literæ illi adiacet; & qua in Serie illam inueneris, perge ad dextram in eadem Serie; & quos ibi dies in Ordinibus, seu Columnis Septuagesimæ, Cinerum, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Corporis Christi, cum oumero Dominicarum post Pentecostem vsque ad Aduentum, & die Domioicæ 1. ipsius Aduentus; scribe è regione propositi anni, sub iisdem titulis intra Ordines, seu Columnas octo sequenteis.

Vt, quia anno, ex.g. 1650. litera Dominicalis est b, & Epacta xxvij. Et ad latus cellulæ b, deprehendes in prima Serie Epactam xxvij. ideò, si pergas secundum eandem Seriem inuenies scribendum io v. columna sub titulo Septuagesimæ 13. Februarij. In vi. sub titulo diei Cinerum, 2. Martij: In vii. sub titolo Paschæ, 17. Aprilis. In viii. sub titulo Ascensionis 26. Maij: In ix. sub titulo Pentecostes 5. Iunij: In x. sub titulo Corporis Christi; 16. Iunij. In xi. sub titulo Dominicarum post Pentecosten, 24. In xii. sub titulo Dominicæ primæ Aduentus, 27. Nouembris. Neqne secus prouidendum est in omnibus communibus annis.

Deinde verò quoties ad annos Bis-sextileis perueneris; memento primò, accipere semper ex dnabus literis Dominicalibus posteriorem, seu eam quæ à festo vsque S. Mathiæ vsui est, vt anno 1652. f, anno 1656. A.

Secundò inscribere semper in v. columnâ sub titulo Septuagesimæ, non diem qui intra illam in Epactæ anni Serie occurrit, sed diem proximè iosequentem, vt anno 1652. non 27. (vt habetur in Tabula è regione Epactæ iv. sub litera f) sed 28. Februarij anno 1656. non 12. sed 13. Februarij.

Tertiò, quotiescumque dies Cinerum in Februarium inciderit, accipe consimiliter non diem scriptum in Tabula, verùm proximè insequentem, vt anno 1652. non 13. (vt habetur in Tabula, è regione Epactæ xix. sub litera f) sed 14. Februarij Prætereo heic autem anoum 1656. quoniam eo dies Cinerum ad 1. Martij exhibetur, sicque extra cautionem est.

Heinc, cætera quod attinet, seu diem Cinerum in Martio inuentum, seu Pascha, seu quæcumque alia in eadem Serie occurrentia perinde inscribes reliquis columnis, vt exhibentur in Tabula.

Quod monui porrò delineandam etiam columnam xiij. idcircò fuit, quòd adiici, interiicive prætereà vna inter x. & xi. titulo Indictionum soleat. Id nempe ob Bullas seu diplomata Pontificia, quibus Indictio, Indictionisve annus plerumque apponitur; cùm & res pridem vsui fuerit non modò in Christianorum actis, sed etiam in Cæsareis diplomatibus; tametsi Indictiones non à Ianuario, veluti ouoc, sed à Septembri Ianuarium antecedente computarentur, ob Constantini Vicennalia, viij Kalendas Octobris, vt suprà innuimus, celebrata.

Quamquam autem Indictiones non ante ipsa Constantini tempora cœpisse videntur; retroagi tamen ad vsque annum Christi primum finguntur, quo (vt suprà quoque adnotauimus) Indictio iv. seu annus quartus cœptæ Indictionis fluxisse deprehenditur. Quippe hac ratione nihil aliud oportet, quam addere 3. ad annum Christi propositum, & summam diuidere per 15. (numerum annorum, ex quibus integra Iodictio constat) sic enim quod superent, anni Indictionem monstrabit; aut, si nihil residuum sit. ipse erit annus 15. Quo pacto vt habeas Indictionem anni correntis 1654. adde huic anno 3. & summam 1657. diuide per 15. quia peracta diuisione, qua detrahuntur 110. Cycli integri, supersunt 7. pronunciabis Indictionem huiusce anni esse 7. Idem elicies ex Tabella quæ habetur in Canone quinto Calendarij de Indictione inscripto.

Attingerem heic, quemadmodum ex Numero Aureo, seu Cyclo Lunari 19. & Cyclo Solari, seu literarum Dominicalium 28. in se ductis producitur Periodus illa annorum 532. de qua superiùs diximus; ita ex hac periodo in Cyclum Indictionalem, seu 15. ducta, producatur Periodus annorum 7980. quæ & iam celebris euadit; & Iuliana ideò vocatur, quòd ex annis Iulianis constet; & cœpisse intelligitur ab anno vsque ante conditum Mundum 764. (nempe vt potuerint tres Cycli ab vnitate simol inchoari, & sic se habere, vti habent iam) adeò proinde, vt annus

annus primus Natiuitatis Chriſti intelligatur, incidiſſe in annum periodi Iulianæ 4714. & præſens annus 1654. ſit annus eiuſdem periodi 6367. Verùm digreſſio hæc nimia foret.

Itaque, vt quod loci huius eſt reſumam, ad hoc, vt Indictionum Ordinem, columnamve compleas, Scribe è regione primi anni competentem ipſi Indictionem, cæteráſque annis conſequentibus ex ordine adſcribe, idque redeundo ad vnitatem, quoties 15. ſcripſeris. Quo pacto, cùm anno 1650. competat Indictio 3. ſcribe 3. è regione illius, & è regione inſequentis 4. è regione alterius 5. atque ita ex ordine.

Reſtat, vt, experiundi gratiâ, apponamus heic Temporariam Tabulam à prætergreſſo memoratóque anno 1650. ad annum vſque 1750. vt medius intercipiatur annus ſæcularis 1700. ac attendi poſſit, quæ tunc commutatio erit facienda. Anno huiuſmodi ſcilicet non Bis ſextili, vt deberet, futuro, ſingularis erit Dominicalis litera, ac idcircò addendum erit ad Epactam anni 1699. quæ erit xxix non xi. ſed x. vt proinde futura ſit Epacta eius anni x. in Tabula Expanſa, ac in Serie C, in quam commutabitur (iuxta ante-dicta) Series D, quæ iam nobis vſui. Vt poſita autem ſemel hac Epacta, continuari Tabula poſſit, non in annos modò 100. verùm etiam vltrà, quàm continuauit Clauius, qui ipſam produxit ad annum vſque 5000 nimiſquàm eſt notum; dummodò par tamen cautio adhibeatur in annis centeſimis, in quibus & vnica eſt Dominicalis litera, & ad Epactam antecedentis anni ob commutatam Seriem, adduntur non xi. ſed x. ſi Series inferior; aut xii. ſi ſuperior ſit: iuxta ea, quæ ſunt anteriùs deducta. Tabulam ergo, qualem Breuiaria, Miſſaliaque præ ſe ferunt (niſi quod Indictiones in vltimum locum reiectæ ſunt, & adiectæ columnæ duæ ex Calendario veteri) Tabulam, inquam, eiuſmodi inferiùs habes.

Requires fortè, cur non ſoleant huic Tabulæ interſeri duo Ordines, quos cernere in Noua perpetua antè deſcripta licet, alter earum Dominicarum, quæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam ſunt; alter earum, quæ à Pentecoſte in 1. Dominicam Auguſti. Verùm cauſa fortaſſis eſt, quòd vtræque eorùm poſſint ex Ordine Dominicarum poſt Pentecoſten, ſeu quæ à Pentecoſte, vſque ad Aduentum intercipiuntur.

Scilicet, cùm Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam, (quæ eſſe non poſſunt pauciores vnâ, neque plures quàm ſex) ac inter Pentecoſten, & Aduentum (quæ eſſe non poſſunt pauciores 23. neque plures, quàm 28.) ſint ſimul iunctæ aut 29. quoties Litera Dominicalis eſt vna ex his, B, C, D, E, F; aut 30. quoties vna ex his, G, A; conſtat tot debere Dominicas intercipi inter Epiphaniam, & Septuageſimam, quot deſunt illis, quæ inter Pentecoſten, & Aduentum intercipiuntur, deſunt, inquam, aut ad 29. ſub prioribus literis, aut ad 30. ſub poſterioribus. Quo pacto, cùm hoc v. c. anno 1654. vtræque Dominicæ ſimul iunctæ ſint 29. ob literam D, ac inter Pentecoſten, & Aduentum ſint 26. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuageſimam eſſe 3. totidem enim deficiunt ad 29. Et cùm anno 1656. vtræque ſimul iunctæ ſint futuræ 30. ob literam A (ex Bis-ſextilibus poſteriorem) interceptæ verò inter Pentecoſten, & Aduentum ſint futuræ 25. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuageſimam fore 5. totidem enim ad 30. deficiunt.

Cùm verò Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam, ac inter Pentecoſten, & Dominicam 1. Auguſti ſint ſimul iunctæ 12. ſub quibuſlibet literis; (quoniam idem eſt ſemper interuallum dierum inter Dominicam 1. poſt Epiphaniam, & Dominicam 1. Auguſti, ob eaſdem Dominicaleis litera g, A, b, c, d, e, f, competenteis, ſeptem primis diebus Epiphaniam proximè conſequentibus, & ſeptem diebus quibus poteſt Dominica 1. Auguſti contingere, nempe à die Iulij 29) cùm inquam, detracto interuallo, à Septuageſima in Pentecoſten, ſuperſint conſtanter 12. Dominicæ; conſtat, quotquot deſunt ad hunc numerum, illis, quæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam intercedunt, totidem debere intercedere inter Pentecoſten, & 1. Dominicam Auguſti. Quo pacto, cum hoc anno, Dominicæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam ſint 3. colligo Dominicas inter Pentecoſten, & 1. Dominicam Auguſti eſſe 9. totidem enim deſunt ad 12. Et cùm anno 1656. priores ſint futuræ 5. colligo poſteriores fore 7. totidem enim etiam ad 12. deſunt.

Vnde & intelligi licet, cauſam, cur iunctæ Dominicæ, quæ inter Epiphaniam, & Septuageſimam, ac inter Pentecoſten, & Aduentum intercedunt, nunc 29. nunc 30. ſint, non aliunde oriri, quam ex interſtitio reſiduo à 1. Dominica Auguſti in 1. Dominicam Aduentus, quod nunc Dominicâ 17. eſt, dum nempe vna ex illis 5 literis B, C, D, E, F, eſt Dominicalis; nunc 18. dum nimirùm vna ex illis duabus G, A, Dominicalis eſt.

Quia enim 1. Dominica Auguſti, iuxta antè dicta, ea eſt, quæ contingit vno 7. dierum, quæ ſunt Iulij 29. 30. 31. Auguſti 1. 2. 3. 4. quibus ex ordine competunt iſtæ literæ, G, A, B, C, D, E, F, & Dominica 1. Aduentus ea ſit, quæ contingit vno ex 7. diebus, quæ ſunt Nouembris 27. 28. 29. 30. Decembris 1. 2. 3. quibus ex ordine competunt iſtæ literæ, B, C, D, E, F, G, A, manifeſtum eſt, literas G, A, quæ illeic præcedunt, heic verò ſequuntur, habere interuallum vnius integræ hebdomadis, ac proinde vnam Dominicam interceptam ampliùs, quàm reliquas quinque B, C, D, E, F. Adeò vt, ſi Dominica 1. Auguſti fuerit v. c. die Iulij 29. Dominica 1. Aduentus protrahatur in diem Decembris 2. ſin illa fuerit die Iulij 31. hæc præoccupet diem 27. Nouembris; atque ita de cæteris.

Non eſt porrò, quorſum requiras, cur in

hac

hac quoque Tabula deſiderentur Ordines tum Rogationnm, tum Feſti Trinitatis, qui in Noua perpetua ſunt:Quippe nimis quam notum eſt, Rogationum diem in Noua illa Tabula expreſſum eſſe conſtanter feria ij. eiuſdem-met hebdomadis, cuius Aſcenſio eſt feria v. & ſanctiſſimæ Trinitatis feſtum incidere conſtanter in Dominicam, quæ & 1.poſt Pentecoſten eſt,& Corporis Chriſti feſtum antecedit.

Iuſtiùs fortaſſis requireres,cur in nulla harum Tabularum Ordo quiſpiam ſit indicans. Quatuor tempora, quæ mobiliter quotannis recurrunt? Sed nempe notum quoque eſt, duo quidem priora contingere, alterum intra hebdomadem, quæ ſequitur Dominicam I. Quadrageſimæ, alterum intra eam, quæ ſequitur Dominicam Pentecoſtes. Duo verò poſteriora contingere, alterum quidem intra hebdomadem, quæ ſequitur Dominicam tertiam Septembris; alterum intra eam, quæ ſequitur Dominicam tertiam Aduentus.

At, qui poteſt,inquies, tanta eſſe cohæſio inter hæc duo poſteriora, & Sanctæ Crucis, ac Sanctæ Luciæ feſta,vt vulgare ſit ea proximè poſt feſta eiuſmodi contingere, nulla facta tertiæ Dominicæ mentione?Dico rem poſſe propemodùm intelligi ex hactenus dictis;ſupponendo aliunde primum diem 4. Temporum eſſe hebdomadis feriam iv. & feſtum S. Crucis eſſe die Septembris 14.& feſtum S. Luciæ die Decembris 13.

Etenim, quia prima Dominica Septembris ea eſt, quæ aut ipſis Calendis, aut proximè ipſas ſiue antè,ſiue pòſt contingit; ac incidit adeò in vnam ex ſeptem diebus, quæ ſunt Auguſti 29.30.31. Septembris 1.2.3.4. conſtat tertiam Dominicam contingere quoque vna illarum ſeptem,quæ ſunt 12.13.14. 15. 16. 17.18. Septembris. Et quia Dominica III. exſiſtente die 12. ſeu quam citimè poteſt) ſequens feria iv. cadit in diem 15. manifeſtum eſt Quatuor tempora cadere non poſſe, niſi poſt feſtum S.Crucis,hoc eſt vel poſtridie, vel aliquo dierum conſequentium; quouſque Dominica III. cadente in diem 18.ſequens feria iv.incidat in diem 21. hoc eſt vltimam, quæ eſſe feria iv. poteſt, poſt feſtum S.Crucis proximè; quippe tunc ipſum quoque feſtum feria iv. eſt Dominicam II. ſequens.

Pari autem ratione, cùm I. Dominica Aduentus ea ſit,quæ aut die vltima Nouembris, proximéve ipſam, ſiue antè, ſiue poſt contingit; atque adeò contingat ſemper vna ex 7. diebus mox antè deductis (27.28. 29.30. Nouembris 1. 2. 3. Decembris) Dominicáque proinde III. incidat neceſſariò in vnam ex 7. quæ ſunt 11. 12.13.14.15.16. 17. Decembris, conſtat, ſi Dominica III. fuerit die ij (hoc eſt, quàm poteſt citimè)ſequentem feriam iv. cadere in diem 14. ac non poſſe adeò Quatuor tempora, niſi poſt feſtum S.Luciæ contingere, hoc eſt vel poſtridie, vel aliquo dierum conſequentium; quouſque Dominica III. cadente in diem 17. ſequens feria iv.cadit in diem 20.hoc eſt vltimam, in quam cadere feria iv. proximè poſt feſtum S. Luciæ poteſt; quippe, quòd ipſum quoque tunc in feriam iv. incidat.

Facile interim obſeruatu eſt, idem circa feſtū S.Luciæ contingere,licet die mēſis 13. ſit,ac circa feſtū S.Crucis,quod eſt die menſis 14. quoniam Dominica prima Aduentus, non penes Kalendas Decembris, vt in Septembri ſit,menſuratur,ſed penes Nouembris diem vltimum. Quamobrem autem Maiores noſtri Dominicam I. Aduentus attendendam cenſuerint penes Nouembris vltimum, potiúſquam penes Decembris primum; Cauſa illis fuiſſe videtur, vt foret quotannis Dominicæ Aduentus, ſiue antè diem Natiuitatis quatuor; quòd, iuxta iam dicta minimè eueniret, ſi re penes ipſas Kalendas attenta, Dominica prima die 4. contingeret tunc enim Dominica quarta in ipſum-met diem Natiuitatis incideret, ſicque maior quædam in Eccleſiaſtico Officio perturbatio interueniret.

Superſunt iam duæ extremæ Columnæ, quæ ad Calendarium vetus attinentes idcircò appoſitæ ſunt, vt diſcrimen pateat, quo Paſcha à nobis, & ab iis, qui Calendarium vetus retinent, celebratur. Prior Literarum eſt Dominicalium, quæ, nulla facta interruptione, ex Stylo vſque Vetere, per annorum ſeriem decurrunt; ita nimirum,vt literæ G, F, ad primum Cycli annum tanquam Biſ-ſextilem pertineant; cùm nos Stylo Nouo,attribuamus eidem anno literas C, B, reſpondenteis ipſis G, F, vti & cæteræ proinde cæteris, quatenus ſuperiùs fuit declaratum

Quanquam & res,niſi ad vſque annum 1700.non conſtabit. Eo ſiquidem ipſo anno vnica nobis, ſeu Stylo Nouo, litera C, literis G, F, ex Stylo Veteri reſpondebit; ac deinceps,ob vnum diem,præter 10.antè exemptos; detractum, literis G, F, reſpondebunt non ampliùs C, B, ſed D, C, vti & poſt annum 1800. ob detractum alium, literæ E,D, & poſt annum 1900. ob detractum allum, literæ E F; ac tandem poſt annum 2100. ob detractum alium,ſint futuræ, vtroque ſtylo, literæ, G,F. Tametſi ſtatim poſt annū 2100. ob detractum alium, futurum ſit, vt literis G,F,Styli Veteris reſpondeant ex Stylo Nouo literæ A,G,& poſt annum 2300.ob diem detractum, literæ B, A, atque inta porrò, quotieſcumque dies noui detrahentur.

Poſterior Columna eſt dierum, Dominicarumve Paſchalium, ex qua, cum ea, quam nos vrimur, comparata, deprehendere poteris, Paſcha interdum quidem celebrari ab iis, qui Calendario vetere vtuntur, ipſo eodem die, quo à nobis; at ſæpenumero tamen euenire, vt tardiùs, ab illis celebretur, quàm, à nobis, nunc vna, nunc quatuor,nunc quinque hebdomadibus;præterea autem ſecus in Feſtis Immobilibus euenire, vtpotè in quibus diſcrimen ſit conſtanter dierum 10.)

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. vtrique eodem die celebrauimus; Qui enim fuit nobis dies 5. Aprilis, fuit illis dies Martij 26.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1650	b	17	xxvii	13.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maij
1651	A	18	viii	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1652	g f	19	xix	28.Ian.	14.Feb.	31.Mart.	9. Maij
1653	e	1	i	9.Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22. Maij
1654	d	2	xii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1655	c	3	xxiii	24.Ian.	10.Feb.	28.Mart.	6. Maij
1656	b A	4	iv	13.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1657	g	5	xv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1658	f	6	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1659	e	7	vii	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1560	d c	8	xviii	25.Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1661	b	9	xxix	13. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1662	A	10	x	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1663	g	11	xxi	21.Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1664	f e	12	ii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	21. Maij
1665	d	13	xiii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1666	c	14	xxiv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1667	b	15	v	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1668	A g	16	xvi	29. Ian.	15.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1669	f	17	xxvii	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1670	e	18	viii	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maij
1671	d	19	xix	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1672	c b	1	i	14.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1673	A	2	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maij
1674	g	3	xxiii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1675	f	4	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1676	e d	5	xv	2.Feb.	19.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1677	c	6	xxvi	14.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1678	b	7	vii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1679	A	8	xviii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maii
1680	g f	9	xxix	18.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1681	e	10	x	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1681	d	11	xxi	25. Ian.	11. Feb.	19. Mar.	7. Maii
1683	c	12	ii	14. Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maii
1684	b A	13	xiii	30. Ian.	16. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1685	g	14	xxiv	18.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1686	f	15	v	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1687	e	16	xvi	26. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maij
1688	d c	17	xxvii	15.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1689	b	18	viii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1690	A	19	xix	21. Ian.	8.Feb.	26. Mar.	4. Maij
1691	g	1	i	11.Feb.	28.Feb.	15. Apr.	24. Maii
1692	f e	2	xii	3. Feb.	20.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1693	d	3	xxiii	18. Ian.	4.Feb.	22. Mar.	30. Apr.
1694	c	4	iv	7.Feb.	24.Feb.	11. Apr.	20. Maii
1695	b	5	xv	30. Ian.	16. Feb.	3. Apr.	12. Maii
1696	A g	6	xxvi	19.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1697	f	7	vii	3.Feb.	20.Feb.	7. Apr.	16. Maii
1698	e	8	xviii	26. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maii
1699	d	9	xxix	15. Feb.	4.Mar.	19. Apr.	28. Maii
1700	c	10	ix	7. Feb.	24.Feb.	11. Apr.	20. Maii

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Pascha Kalend. Veteris.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f	14. April.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	4		c	30. Mart.
19. Maii	30. Iun.	27	1. Dec.	5		d c	18. Apr.
1. Iuo.	12. Iun.	25	30. Nou.	6		b	10. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A	26. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28 Nou.	8		g	15. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	9		f c	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	10		d	29. Mar.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	11		c	11. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30 Nou.	12		b	3. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	13		A g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	14		f	14. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	15		c	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	1		d	19. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	2		c b	10. Apr.
24. Maii	1. Iun.	26	29. Nou.	3		A	16. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	4		g	15. Apr.
29. Maii	9. Iuo.	25	27. Nou.	5		f	7. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	6		c d	22. Mart.
9. Iun.	20. Maii	24	1. Dec.	7		c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	8		b	3. Apr.
17. Mail	28 Maii	27	29. Nou.	9		A	23. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	10		g f	7. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	5. Dec.	11		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	12		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	13		c	4. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	14		b A	26. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	15		g	15. Apr.
29. Maii	9. Iuo.	25	27. Nou.	1		f	31. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	2		e	20. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	3		d c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	4		b	3. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	5		A	16. Apr.
6. Iun.	17. Iun.	24	18. Nou.	6		g	8. Apr.
21. Maii	1. Iuo.	27	3. Dec.	7		f e	30. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	8		d	19. Apr,
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	9		c	14. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	10		b	27. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	11		A g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	22		f	31. Mart.
14. Maii	25. Maii	28	3. Dec.	13		e	20. Apr.
3. Iuo.	14. Iun.	25	2. Dec.	14		d	12. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	15		c b	27. Mart.
10. Maii	21. Maii	28	29. Nou.	1		A	6. Apr.
30. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	2		g	8. Apr.
22. Maii	2. Ion.	26	17. Nou.	3		f	14. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	4		c d	12. Apr.
26. Maii	6. Iun.	26	1. Dec.	5		c	4 Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	6		b	14. Apr.
7. Iun.	18. Iun.	24	29. Nou.	7		A	9. Apr
30. Maii	10. Iun.	25	28. Noo.	8		g f	31. Mart.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1701	b	11	xx	23. Ian.	9.Feb.	27.Mart.	5. Maij
1702	A	12	i	12.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1703	g	13	xii	4.Feb.	21.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1704	f e	14	xxiii	10.Ian.	6.Feb.	23.Mart.	1. Maij
1705	d	15	iv	8.Feb.	25.Feb.	12.Apr.	21. Maij
1706	c	16	xv	31. Ian.	17.Feb.	4. Apr.	13. Maij
1707	b	17	xxvi	20.Feb.	9.Mar.	24. Apr.	2. Iun.
1708	A g	18	vii	5.Feb.	22.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1709	f	19	xviii	27. Ian.	13.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1710	e	1	*	16.Feb.	5. Mar.	20. Apr.	29. Maij
1711	d	2	xi	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1712	c b	3	xxii	24. Ian.	10.Feb.	27. Mar.	5. Maij
1713	A	4	iii	12.Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1714	g	5	xiv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1715	f	6	xxv	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1716	e d	7	vi	9.Feb.	26.Feb.	12. Apr.	21. Maij
1717	c	8	xvii	24. Ian.	10. Feb.	28. Mar.	6. Maij
1718	b	9	xxviii	13.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1719	A	10	ix	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1720	g f	11	xx	28. Ian.	14.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1721	e	12	i	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1722	d	13	xii	1. Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1723	c	14	xxiii	24. Ian.	10.Feb.	28. Mar.	6. Maii
1724	b A	15	iv	13.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1725	g	16	xv	20. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1726	f	17	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1727	e	18	vii	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1728	d c	19	xviii	25. Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1729	b	1	*	13.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maii
1730	A	2	xi	6.Feb.	23.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1731	g	3	xxii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1732	f e	4	iii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1733	d	5	xiv	1.Feb.	18. Feb.	5. Apr.	14. Maii
1734	c	6	xxv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1735	b	7	vi	6. Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1736	A g	8	xvii	29. Ian.	15. Feb.	1. Apr.	10. Maii
1737	f	9	xxviii	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1738	e	10	ix	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1739	d	11	xx	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1740	c b	12	i	14.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maii
1741	A	13	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maii
1742	g	14	xxiii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maii
1743	f	15	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maii
1744	e d	16	xv	2.Feb.	19 Feb.	5. Apr.	14. Maij
1745	c	17	xxvi	14. Feb.	3. Mar.	18. Apr.	27. Maij
1746	b	18	vii	6.Feb.	23 Feb.	10. Apr.	19. Maij
1747	A	19	xviii	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1748	g f	1	*	11.Feb.	28.Feb.	14. Apr.	23 Maii
1749	e	2	xi	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1750	d	3	xxii	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maii

Neque [illegible] eueniet anno 1656. quo qui Paschatis dies nobis erit Aprilis 16. erit illis 6. sicque annis 1658. 1659. & aliis. At verò superiore anno 1653. discrimen

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Pascha Kalend. Veteris.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	9		e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	10		d	5. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	11		c	28. Mart.
ij. Maii	22. Maii	28	30. Nou.	12		b A	16. Apr.
31. Maii	11. Maii	25	29. Nou.	13		g	8. Apr.
23. Maii	3. Iun.	26	28. Nou.	14		f	24. Mart.
12. Iun.	23. Iun.	23	27. Nou.	15		e	13. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	1		d c	4. Apr.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	2		b	24. Apr.
8. Iun.	19. Iun.	24	30. Nou.	3		A	9. Apr.
14. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	4		g	1. Apr.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	5		f e	20. Apr.
4 Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	6		d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	7		c	18. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	8		b	17. Apr.
31. Maii	11. Iun.	25	29. Nou.	9		A g	1. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	10		f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	11		e	13. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	12		d	29. Mar.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	13		c b	17. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	14		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	15		g	25. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	1		f	14. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	2		e d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	3		c	28. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	4		b	10. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	5		A	2. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	6		g f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	7		e	6. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	8		d	29. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	9		c	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	10		b A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	11		g	25. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	12		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	13		e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	14		d c	25. Apr.
9. Iun.	10. Iun.	24	1. Dec.	15		b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	2		A	2. Apr.
17. Maii	18. Maii	27	29. Nou.	2		g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f e	6. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	4		d	29. Mart
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	5		c	18. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	6		b	3. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A g	25. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	14	28. Nou.	8		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	9		e	30. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	10		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	11		c b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	12		A	26. Mart.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	13		g	15. Apr.

fuit hebdomadis vnius. Cùm nos enim celebraremus die Aprilis 13. numerantes illi eo ipso die diem Aprilis 3. eam, pro Dominica Palmarum habebant; vnde & Pascha nō celebrā

lebrâruot, nisi deinceps die to. quæ nobis iam 20. erat. Quo eodem pacto anno 1617. cùm oos Pascha celebrabimus die 1. Aprilis; ea dies erit ipsius 22. Martij, ac rursus Palmarum Dominica; vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die 29. quæ nobis erit Aprilis 8. ac idem euenier aouis 1661. 1664. &c.

Anno autem 1652. discrimen fuit hebdomadum 4. Cùm nobis enim Pascha foret die Martij 31. erat ipsa illis solùm Dominica 3. Quadragesimæ; vnde & Pascha oon celebrârunt, nisi die Aprilis 28. quæ nobis iam erat 28. Ac pari modo, anno sequente 1655. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 18. erit ea illis 18 ac rursus Dominica 3. Quadragesimæ; Vnde & Pascha non celebrabuot, nisi die Aprilis 15. quæ à nobis 25. numerabitur.

Sed enim anno 1660. discrimen erit hebdomadum 5. Cùm enim nos Pascha celebrabimus die Martij 28. Ea sicerit illis 18. vt simul sit solùm Dominica Quadragesimæ secunda: vode & Pascba non celebrabunt, nisi die Aprilis 22. quæ oobis Maij secnnda erit. Sic & anno 1663. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 25. ea sic illis 15. erit, vt sit rursus dumtaxat Dominica 2. Quadragesimæ; Vnde & Pascha illis non celebrabitur nisi die Aprilis 19. quá nos 29. numerabimus.

Quæres forrè, quid causæ sit, cur discrimen sit dierum aut o. aut 7. aut 28. aut 35. non item 14. aot 21. seu hebdomadum duarum, vel trium? Respondeo verò id pendere ex situ, quo tam Aureus nomerus in Kalendario veteri, quàm Epactæ in Nouo, intra terminos Nouiluniorum Paschaliom habentur. Videlicet in Setie dierum illorum 29. Aureus numerus aut præcedit Epactam vnius, eiusdemque anni, aut eam sequitnr. Præcedit autem cùm est 1. 2. 4 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17 18. præcedir inquam, vbique septiduo, nisi quòd, cum est 1. præcedit octiduo. Sequirur vero, quoties est 3. 8. 11. 19. sequirur, inquam, vbique diebus 23.

Si igitur Aureus numerus Præcedit Epactam, aur Lnna xiv. ipso indicata propinquiorem habet Dominicam insequenrem, quam indicata per Epactam habeat; aut remorlorem. Si propinquiorem, tunc discrimen est o. quia Stylo nouo retardante, & vetete accelerante, concursus in eandem Dominicam fit. Sin remotiorem; tunc differentia est dierum 7. qnia Stylo vereri; iam tardiore magis tardante, & stylo nouo iam celeriore magis acceleranre, efficitur, vt Dominica Stylo oouo, anteoertat Dominicam Stylo veteri per septiduum.

Si Aureus verò numerus sequitur, aut Luna xiv. ipso indicata propiùs distat à Dominica insequente, quàm indicata per Epactam, aut remotiùs. Si propiùs, discrimen est dierum 28. quia Stylo vetere acceleraote, & stylo oouo retardante, concursus sit in Domioicam, quæ prima post dies 23. occurrit; Sio remotiùs, discrimen est dierum 35. quia Stylo vetere tardanre, & Stylo nouo accelerante, efficitur, vt Dominica Styli noui anteuertat Dominicam Styli veteris tota hebdomade supra dies 28. siue diebus 35.

Quod dico porrò discrimen esse dierum aur o, aur 7. aut 28. aur 35. id de hoc, & aliquot sequentibus sæculis est intelligendum. Quòd enim ettor, correctionis defectu, in Caleodario veteri semper increscar; idcircò euenturum est, vt ab anno 2698. discrimen o. esse desioar, rotumque in 7. transeat; & anoo 3013. incipiat etiam esse 14. Ab anno verò 4860. discrimen 7. desinat, torumque in 14. transear: ac anno 4995. esse quoque 21. incipiat, & sic consequenrer. Ac pari ratione, ab anno 2092. discrimen desinat esse 28. torumque transeat in 35. & anno 3437. incipiat esse etiam 42. Ab anno autem 4413. discrimen 35. trâseat torú in 42. & anno 4602. incipiat quoque esse 49. atque ita porrò.

Quæ omnia ideò commemoto vt quanta fuerit necessitas emendarionis, in finuem; cùm error initio tam parnus, temporis progressu euadat tam magnus.

CAPVT COROLLARIVM

De Romano Martyrologio.

CVm tam videatur esse plus æquo de Calendario Romano dictum, operæ tamen pretium est pauca quædam subiicere de Romano Martyrologio, provr argumenti est connexi, eiusque declaratio elicitur, pendetque ex iis, quæ sunt hactenus circa Calendarium deducta. Certè ipse quoque Baronius inter explicandum, quæ in lectione Martyrologij ad quotidianam ætatis Lunæ pronunciarionem pertinent, ad eadem, aut paria remittit, his verbis *Constructionem tam Tabellæ literarum Martyrologij, quàm Tabulæ Æquationis, quia breuiter explicari nequit, & literæ Alphabeti, quæ etiam sunt literæ Martyrology, desumuntur ex Tabula Cycli Epactarum Expansa, deditâ operâ in librum Noua rationis restituendi Calendarij Romani reiicimus, vbi Tabula illa Expansa Epactarum continetur.*

Itaque, vt quibus ad maoum non est aut liber eiusceioodi, qui fuit Aloysij Lilij, aut qui est copiosior deioceps conscriptus à Clauio, subsidium habeti ex iisdem, quæ fuere superiùs allatæ, expositæque, Tabulis possit; res indigitanda breuiter heic est. Necesse est autem, vt res dicatur clariùs, exhiberee statim initio faciem Martyrologij, qualis habetur ipsis Kalendis, seu die primo Ianuarij; cùm & aliis per annum dicbus oon dissimilis obseruetur. Ea ergo sic habet.

1. *Kalendis Ianuarij, Lunâ* A*

a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
t	u	A	B	C	D	E	f	F	G	H	M	N	P				
19	20	21	22	23	24	25	26	26	27	28	29	30	1				

Circumcisio Domini nostri Iesu Christi, & Octaua Natiuitatis eiusdem. Romæ sancti Almachij Martyris. &c.

Quo loco labor solùm est in declaranda Tabella, ex gemina Serie, vna literarum, altera cypbrarum constante, ad eliciendum, quo-

ta

ta dies ætatis Lunæ sit vsurpanda, vt ad vocem *Lunâ*, quæ in primo versu est, adhibeatur: veluti cùm hoc anno 1654. sic pronunciatũ fuit, *Kalendis Ianuar. Lunâ decimatertiâ.*

Circa porrò versum hunc primum. facile intellectu est notam 1. quæ ad læuam habetur, nihil aliud, quam indicare diem Ianuarij primum, quo pronunciamus, Romano more, *Kalendis Ianuarij*: Sic enim & die sequente apponitur nota 2. quo pronunciatur, *Quarto Nonas Ianuarij*, & sic consequenter. Literam autem A, quæ cum asterisco * ad dextram, nihil aliud, quàm designare literarum Dominicalium primam, quæ in Calendario, ad diem primum Ianuarij, intra columnam literarum Dominicalium apponitur, & Epactam *, quæ in columna Cycli Epactarum illi respondet: Sic enim & die sequente apponitur litera B, cum Epacta illi respondente xxix. atque ita porrò, per decursum anni.

Quare, ne in hoc hæream, & de Tabella ipsa dicam, Quam in illa Seriem literarum vides, ipsa eadem est, quam habes superiùs in Tabula Expansa, pag. 114. procedendo infernè sursum; (nisi quòd, ob causam paullo pòst dicendam, minuscula f, hîc inseritur inter maiusculas E, F.) Non ita verò accipiuntur, vt sint hîc, quemadmodum illic, indices Serierum transuersè procedentium, sed solùm, vt sint loco Epactarum, quæ illis ad latus in ordine primo ascendendo respondent, quæque hoc loco assumendæ forẽt. Scillcet, quia Series cyphrarum, quas in hac Tabella vides subiectas literis, Lunæ ætatem repræsentat; induci posset quædam confusio in diebus ætatis Lunæ pronunciandis, si geminæ cyphræ, vna Epactarum, alia dierum Lunæ simul ponerentur. Adde quòd, etiam antiquitus, adhibebantur, literæ Aureorum numerorum vice.

Efficitur autem, vt quemadmodum ex 30. Epactis, vnica per totum annum vsui est, ita ex 30. literis vnica toto anno sit vsui. Toto enim hoc, v. c. anno 1654. vsui est litera m; exindéque est, vt assumpta, quouis die huius anni, & quæsitâ in Martyrologio ad eum diem literâ m, habeas sub ipsa diem ætatis Lunæ. Adeò proinde, vt quia die prima Ianuarij habes sub m, cyphram 13. is, qui pridie eius diei Martyrologium legit, pronunciare sic, vt iam innuimus, debuerit, *Kalendis Ianuarij, Lunâ decima-tertiâ*; Et quia die sequente, eadem litera m, habet sub se cyphram 14. sic pronunciare debuerit, *Quarto Nonas Ianuarij, Lunâ decimâ-quartâ*; atque ita deinceps, donec die Decembris, annique penultima, qua sub litera m, erit cyphra 23. ita pronunciaturus sit. *Pridie Kalendas Ianuarij, Lunâ vigesimâ-tertiâ.*

Qua occasione, pronum est obseruare, triginta quidem literas ad vnumquemque anni diem & easdem, & eodem inuariabili ordine exstare; sic nempe semper incipiendo; a, b, c, d, &c. At triginta cyphras, quæ sub ipsis sunt, ita dietim promoueri, vt, cùm, v. c. die prima Ianuarij sob literis a, b, c, d, cyphras habeas 2, 3, 4, 5; die insequente habeas, sub iisdem, 3, 4, 5, 6: die tertia, 4, 5, 6, 7, die quarta. 5, 6, 7, 8, &c. Id nempe, quia Lunæ ætas sit semper vno die prouectior: atque idcircò necesse est cyphram sub anni litera variari.

Et quia cohærenter pronum est, vt quæras, cur ordo cyphrarum non incipiat ipsa die prima Ianuarij, ab 1, 2, 3, 4, potiùs, quàm à 2, 3, 4, 5; ideò quædam priùs deducenda sunt; ac illud imprimis, quòd, Vt non sunt quovis sæculo omnes 30. Epactæ vsui, sed dumtaxat nouemdecim; ita neque omnes 30. Literæ, sed nouemdecim solùm, vsui sint. Hoc modò, ab anno correctionis, & toto hoc sæculo, seu ad vsque annum 1700. exclusiuè, vsui erunt, sicut Epactæ, sic literæ Martyrologij, quas ipsis supra ponimus, Numeris simul Aureis subiunctis, sequente Tabella.

G	g	t	N	k	B	b	n	E	c
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v
6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

r	H	h	o	a	m	D	d	q	
xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	
16	17	18	19	1	2	3	4	5	

Et ab anno 1700. inclusiuè, in 1900. exclusiuè, vsui erunt hæ.

i	A	a	m	D	d	q	G	g	r
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

P	l	C	e	p	F	f	ſ	M	
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Et ab anno 1900. inclusiuè in 2200. exclusiuè, istæ.

N	k	B.	b	n	E	e	r	H	h
xxix	*	xxi	ij	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

u	P	l	C	c	p	F	f	ſ	
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25	vi	xvii	
11	12	13	14	15	16	17	18	19	

Vt intelligi antè liceat, vnde istæ fuerint Tabellæ desumptæ, ac simileis alias pro sæculo quovis cōtexere valeas; Vide in Tabula Æquationis, quam habes superiùs pag. 121. & 122. quæ eo sæculo, de quo quæritur, sit litera Index. Ea videlicet indicabit Seriem Epactarum in Tabula Expansa, quæ eo sæculo vsurpandæ erunt; Ac vbi has Epactas seorsim scripseris, nihil oportebit aliud, quàm vnicuique ipsarum præfigere eàm literam, quæ ipsi in ordine primo ascendendo, aut descendendo acceptæ respondet. Pro Numero autem Aureo reperisse semel eum sufficit, qui anno primo debetur; oportet quippe solùm sequenteis consequentibus literis, Epactisque subijcere.

Quod si alicuius solummodò anni velis habere literam, Quære in Tabula Æquationis, quæ litera Index respondeat dato sæculo; ac propositi anni reperi Aureum numerum. Tum autem adi Tabulam Cycli Epactarum perpetuam, quæ habetur superiùs pag. 126. ac operare quemadmodum illeic loci præscriptum est; siquidem simul cum Epacta, litera quæsita occurret.

Adhibitus porrò Aureus Numerus ad superiores Tabellas est, vt adnotati valeat, qua cum litera Aureus numerus 1. concurrat. Siquidem quoties Numerus Aureus est 1. eo anno Kalendis Ianuarij, & per reliquam Lunationem, ætas Lunæ pronunciatur vno die minor, quàm posita cyphra sub anni litera indicet. Id nempe, vt propter saltum Lunæ, prima in Ianuario terminata Lunatio sit solùm dierum 29. quæ foret alioquin, vt annis cæteris, dierum 30. quoniam Lunatio insequens est semper dierum 29. Et cùm est quidem litera P (vti erit, v. g. anno 1710.) pronuncianda est tunc, sine diminutione, Luna prima, propter cyphram 1. ipsi P, subscriptam, quia die Decembris vltima, fuit Luna 29. sub litera r; at in cæteris res secus habenda.

Nam anno quidem exempli gratiâ, superiore 1653. quo fuit Aureus numerus 1, & litera anni a, quæ ab vsque Reformatione, & toto hoc sæculo illi congruit; quia die vltima Decembris antecedentis anni 1652. fuerat Luna 30. sub litera u, idcircò Kalendis Ianuarij pronunciandum fuit sub litera a, non 2. sed 1. die secunda non 3. sed 2. & sic consequenter, donec, postquàm Quarto Kalendas Februarias, pronunciata fuit Luna, non 30. sed 29. Tertio deinde Kalendas pronunciari debuit, sub eadem litera a, vti & habetur, Luna 1. Quod obseruandum item erit annis 1672. & 1691.

Quia verò singulare est, vt hoc tempore litera a, vti & Epacta 1. cum Aureo numero 1. concurrat, & futurum sit, vt per sæcula longè plurima, concursura sit cum aliis Aureis numeris, vt per duo proxima, cum Aureo numero 12. per tria deinceps consequutura cum Aureo numero 4. &c. quibus omnibus sub litera a, pronunciandum erit Kalendis Ianuarij Luna 2. ideò est effectum, vt, quò series institueretur generaliùs, posita fuerit sub litera a, cyphra 2. potiusquàm cyphra 1. quæ cùm alioquin foret pronuncianda, id posset vnitatis, vniusve diei minutione præstari. Atque hoc quidem ob id, quod dixi, pronum esse, vt requiratur.

Est autem subinde adnotandum, quando anno centesimo ea fit commutatio, vt Epactę Aureis numeris respondentes, vnitate minores, quàm præcedente sæculo fiant; euenire, vt Kalendis Ianuarij pronuntietur eadem Luna, quæ pridie Kalendas fuerit pronunciata; id videlicet exigente Æquatione, ob quam fit, vt Luna veluti consistat. Sic enim, cùm anno 1599. euenturum sit, vt die vltima Decembris pronuncietur Luna x. propter cyphram 10. positam sub N, quæ illius anni erit litera; eueniet, vt ipsis Ianuarij Kalendis insequentibus, pronuncietur iterum Luna x. propter cyphram 10. positam sub r. quæ litera erit 1700. anni.

Ne te quidquam interim moneat, quòd esse non solùm triginta, verùm triginta & vna, cùm literæ, tum cyphræ videantur. Siquidem

quidem quam vides literam minuſculam f, poſt maiuſculam E, ipſa vna, eademque eſt cum maiuſcula F, quæ inſequitur, tepurauda; vti & pro vtraque habetur ſola F, in Tabella Cycli Epactarum perpetua, pag.126. quàm paullò etiam antè memorauimus.

Quorſum autem hîc diſtinctè adſcribatur, res ex eo pendet, quod pag.123.& 124.deduximus; nempe quotieſcumque Aureus numerus minor eſt, quàm xij. Epactam xxv. in Tabula Expanſa ſub illo repertam, ſcribi iſto ipſo charactere xxv. & quoties Aureus numerus maior eſt, quàm xi.tunc ſcribi iſto, 25. Inde enim eſt, cur Epacta exſiſtente xxv. accipiatur litera F; exſiſtente autem 25. accipiatur litera f, ac tum Luna pronuncietur iuxta cyphram, quæ eſt ſub ipſa. Cauendum verò, ne pro hac f, illam accipias, quæ exſtat alioquin inter minuſculas e, & g. Iuxta porrò adnotata, non erit vſus literæ f, quæ inter E, & F, eſt, ante annum 1916. quo Aureus numerus erit 17. & Epacta 25. ac deinceps decimo-nono quoque anno, per id ſæculum, & duo conſequentia.

Et quanquam ipſis Kalendis Ianuarij, ac etiam deinceps, ad vſque pridie Nonas Februarij, perinde ſit cyphram ſub alterutra litera vſurpare, quoniam cyphra eadem eſt; ipſis ſcilicet Kalendis Ianuarij 26. 26. die ſequente 27. 27. &c. ac idem etiam dicendum conſtet, à Pridie Nonas Martij, ad vſque pridie Nonas Aprilis, ſicque alternatim in menſibus aliis, ab eo vſque die, quo Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxv. ad illum vſque, quo eadem Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxvi. perinde enim pridie Nonas Martij cyphræ ſunt 1. 1. ipſis Nonis 2. 2. atque ita in cæteris: Attamen in ſeuis aliis menſibus, hoc eſt à die vſque, quo Epacta 25. ponitur è regione xxvi. in diem vſque, quo eadem 25. ponitur è regione xxv. non perinde eſt vſurpare vtramuis, quòd cyphræ diuerſæ tunc ſint. Quippe ea, quæ eſt ſub litera f, antevertit illam, quæ ſub litera F; vtpote, eadem-met exſiſtens cum ea, quæ deinceps ſequitur ipſam F. Sic enim ſub literis f, F, G, H, M, &c. habentur pridie Nonas Februarij, v.c. hæ cyphræ, 1.30. 1.2.3.&c. ipſis Nonis, 2.1.2.3.4.&c. poſtridie, ſeo octauo Idus, 3.2.3.4.5. &c. ac in reliquis menſibus pari modo.

Cauſa verò huius rei eſt, quòd in prioribus ſex menſibus Epacta 25. nihil mutet, quatenus in eundem-met diem cum Epacta xxv. quando in vſu eſt, incidit: at verò in poſterioribus. quoniam Epacta 25. poſita ad latus Epactæ xxvi. (nempe ad lucrandum ſex illos dies, quibus duodecies 30. ſeu 360. Epactæ, dies Lunatis anni 354. ſuperant, vt declaratum ſuperiùs eſt, pag.103.) quoniam, inquam, tunc Epacta 25. anteuertit vno die, occupatque locū Epactæ xxvi. quæ per illud tēpus in vſu nō eſt; ideò, cùm aliunde Epactæ xxvi. litera ſit G, & pridie Nonas Februar. v. c. cyphra, quæ ſub G, ſit 1. hæc ipſa cyphra 1. ponitur ſub f; & relictâ literâ F, ſuâ cyphrâ 30. reſumitur ſub litera G, eadem cyphra 1. ac ita porrò fieri pergitur per dieis inſequenteis.

Nihil iam ſupereſſe hoc loco videtur, niſi vt vno verbo dicatur, qui condi valeat Temporaria Literarum Martyrologij Tabula in complureis annos. Quoniam igitur quandiù eadem Epactarum Series eſt vſui, eædem nouemdecim literæ cum Aureo numero incipiunt, procedunt, recurrunt; idcircò neceſſe non eſt, vt huiuſmodi Tabula vltra annos nouemdecim prorogetur, ſed ſufficit vt annis Nouemdecim diductis, alij, aliique Nouemdecim ſequentes ipſis apponantur; ſic enim appoſitis quoque annis, vt idem Aureus numerus, ita idem ordò Literarum inſeruit.

Cùm occurret verò centeſimus annus, quo mutata Epactarum Serie, Literarum quoque ordo mutabitur; tunc non ſecus erit habenda diſpoſitio; id cauendo modò, vtniſi anno centeſimo, quo mutatio fiet, Aureus numerus ſit 1. talis annus, ac inſequentes ſub reſiduis Aureis numeris contineantur, ipſiſque attribuantur reſpondentes ex nouo ordine Literæ, ac ipſis exactis, prima ordinis Litera cum Aureo numero 1. reſumatur. Sed res, opinor, abundè ſatis, vel ex inſpectione ſola Tabulæ inſequentis intelligetur; quam ab anno ſuperiore 1653. idcircò inchoauimus, quia Cyclus Aureorū numerorum cum illo cœpit.

Dixi iuitio laborem ſolùm eſſe in declaranda illa Tabella ex literis, cyphriſque conſtante, quæ ad ſingulos dies Hiſtoriæ Martyrologij præfixa eſt: nam quod ſpectat quidem ad ipſam Hiſtoriam, res & plana eſt, & præter noſtrum inſtitutum. Quare, & ob id ſolùm, quod obiter innui circa pronunciationem diei, ac Lunæ, addo illam ſemper vno die ſic præoccupati, vt quæ hiſtoriæ ad vnum diem pertinent, pridie eius diei, vt ſi ipſa eſſet, legantur.

Id videlicet & antiqua Eccleſiæ conſuetudine; iuxta quam pridie Feſti SS. Martyrum, illorum geſta recitabantur, vt quorum foret commemoratio inſequente die facienda, Fideles tempori admonerentur, inque Eccleſiam præcipuam, in qua Altare foret, vnà cum conditis ſub ipſo eorum Reliquiis, conuenirent, pernoctarent, celebrarentque Agapas (moderata ſcilicet illa, & commiſta hymnis, orationibuſque conuiuia) quò, ſicuti apud Prophanos dies natalitij virorum illuſtrium erant celebres; ita apud Chriſtianos celebres forent dies, quibus Sancti Martyres exitu glorioſo mortalem vitam coronantes in terra, vitæ immortali naſcerentur in Cælo; ex quo & tales dies appellari ſunt Martyrum Natalitia.

Legi porrò ſolebant geſta Martyrum ex ſpeciali Codice, quo, vt ex B.Gregorio intelligi licet, continebatur ſolùm Nomen, locus, & dies martyrij cuiuſque; cùm & adderetur interdum tum genus martyrij, tum ſub quo Tyranno. Talem Codicem in dies digeſtum dixit Tertullianus Chriſtianorum Faſtos; cùm præterea nempe haberentur Codices

Tabula Temporaria Literarum Martyrologij.

Aur. Num.	Anni Domini.			Lit. Mart.	Aur. Num.	Anni Domini.				Lit. Mart.
1	1653	1672	1691	A	1		1710	1729	Sicque reliquo, & sequente sæculis.	P
2	1654	1673	1692	m	2		1711	1730		l
3	1655	1674	1693	D	3		1712	1731		C
4	1656	1675	1694	d	4		1713	1732		c
5	1657	1676	1695	q	5		1714	1733		p
6	1658	1677	1696	G	6		1715	1734		F
7	1659	1678	1697	g	7		1716	1735		f
8	1660	1679	1698	t	8		1717	1736		ſ
9	1661	1680	1699	N	9		1718	1737		M
10	1662	1681		k	10	1700	1719	1738		i
11	1663	1682		B	11	1701	1720	1739		A
12	1664	1683		b	12	1702	1721	1740		a
13	1665	1684		n	13	1703	1722	1741		m
14	1666	1685		E	14	1704	1723	1742		D
15	1667	1686		e	15	1705	1724	1743		d
16	1668	1687		r	16	1706	1725	1744		q
17	1669	1688		H	17	1707	1726	1745		G
18	1670	1689		h	18	1708	1727	1746		g
19	1671	1690		u	19	1709	1728	1747		t

dices ampliores, quibus gesta Martyrum fusiùs descripta continerentur; quatenus mos erat omnium Ecclesiarum, vt Martyrum propriorum acta studiosè conscribi curarent. Atque id quidem, cæteris Romanam imitantibus, in qua, ab vsque S. Clemente, paucis post Apostolos annis, instituti fuere Notarij, qui passiones Martyrum colligerent, conscriberent, & ad Subdiaconos, Diaconosque, à quibus expendi, probarique possent, referrent.

Solebant verò adinuicem conscripta gesta communicare, vt singulæ nosse quid gestum, non modò apud se, sed etiam apud cæteras foret, possent; ac ea tatione eadem fieret apud omneis commemoratio. Exstant certè adhuc monumenta quædam transmissæ per Epistolas sanctorum Martyrum Historiæ, ab Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Smyrnensi, Carthaginiensi, & aliis; fuerat que talium historiarum facta insignis collectio ab Eusebio Pamphili, cuius iacturam, quantum licuit, resarcire conati sunt, quotquot hactenus collegerunt, conscripserunt que, vt omnium Sanctorum, ita speciatim Martyrum Vitas.

Vtcúmque sit, Martyrologiũ legi in Ecclesia consuetum, Codex semper fuit, non quales isti copiosi sunt, sed qualem diximus, ex S. Gregorio, Martyrum historias compendiosissimè continere. Retinuit autem semper, ac etiamnum retinet nomen Martyrologij; tametsi temporis progressu infecta in ipsum variè fuerit Sanctorum aliorum, putà Confessorum, Virginumque, memoria, & ab ipsis etiam initiis, Festorum Christi Domini. Quod verò, quatenus à nobis spectatum est, Romanum dicatur, non obscura sanè esse potest caussa.

Cùm id scilicet fuisset primùm à S. Hieronymo editum, partim varij fuere Authores, qui ipsum variè amplificârunt, ac cœpit ideò Martyrologium Bedæ, Flori, Vsuardi, Vandesberti, Adonis, exterorum, dici; partim Ecclesiæ aliæ ipsum accipientes, sic in suos vsus transformârũt, vt quot penè fuere Ecclesiæ, totidem habita, dictaque Martyrologia fuerint: Quare & fuit necesse, vt, quò vniformis Sanctorum apud omneis Ecclesias commemoratio fieret, Martyrologium à cæteris, quatenus fuerat in Romana conseruatum, resumeretur.

Gregorius ergo XIII. post Calendariũ reformatum, Martyrologium quoque Romanum ita emendauit, vt mense Ianuario anni M. D. LXXXIV. Bullam emiserit, in qua, *Mandamus*, inquit, *omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, &c. vt in peragendo in Choro Officio, omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum nostro vtantur, nulla re addita, mutata, ademptā. Si quot alios habuerint Sanctos in suis Ecclesiis, aut locis celebrari solitos, eos in hunc librum ne inserant, sed separatim descriptos habeant; eumque illis locum, atque ordinem tribuant, qui Regulis hic descriptis traditur.* Repetit etiam mox, *Aliorum Martyrologiorum omnium publicè, priuatimque in Ecclesiasticis Horis, vsu interdicimus.*

Regulæ porrò, quas insinuat, quæque in Bulla non continentur, ad eam reducuntur, quæ inter Rubricas Martyrologij exstat, his verbis. *In Sanctis propriis particularium Ecclesiarum in hoc Martyrologio non appositis, qui in iis tantum Ecclesiis, & locis, vbi præcipuè memoria eorum celebris habetur, legi poterunt, etiam primo loco, si de illis ibidem agatur Officium: si verò non agatur, post Sanctos in hoc Martyrologio descriptos, ordine suo; videlicet, Martyres post Martyres, Confessores post Confessores; & Virgines post Virgines.* Verùm hæc iam satis.

FINIS.

MANV

MANV-DVCTIO AD THEORIAM,

SEV

PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CÆSARI D'ESTREES
LAVDVNENSI EPISCOPO
AC DVCI, FRANCIÆ PARI,
ANISIACI COMITI, ET ABBATI
B. MARIÆ DE LONGO-PONTE, &c.

PETRVS GASSENDVS χαίρειν καὶ εὐπράττειν.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Haudquaquam, opinor, miraberis me hoc qualicunque de Musica Opusculo Te interpellare, & majora dum tractas, Te ad studia hæc visa minora diuertere, quando consertorum aliàs, cùm pro singulari tua bonitate dignareris inuisere me, de Theoria Musices sermonum Te subierit cogitatio. Cùm quæsiisses nempe ex me, annon Matheseos partis adeò nobilis vllibi meminerim, responderímque me quondam amico Viro, Musico Aquensi, vt gratificarer quidpiam excogitasse, adhortatus es, & precibus etiam adhibitis efflagitasti, vt illud indigestum licèt, in lucem prodire sinerem. Patior itaque, REVERENDISSIME PRÆSVL, & Tibi quidquid id sit, do, dico, addico, quasi quidpiam Tibi merito iure debitum, in certam obseruantiæ meæ erga Te summæ, gratitudinísque testationem: Quid enim abs me Tibi denegari possit, qui sic me amas, vt meas lucubratiunculas non inspicere modò, sed commendare etiam non dedigneris? Quo fit vt abundè mihi gratulaturus sim, si

ex tantulo meo penu prodire queat aliquid, quod possit Ecclesiæ Principi tanto, tantáque eruditione ornatissimo non vndequaque displicere. Quoties autem, attendenti mihi ad tuum illum bonarum omnium literarum studiosissimum animum, tuámque in literatos omneis propensissimam voluntatem, insusurrare illud in Te meritò subit contra mentem Poëtæ transformatoris:

Quàm bene conueniunt, & in vna sede morantur
Majestas & amor——

quippe sic sentio, sic dico, fecit Te natura majestate venerandum, fecit eadem Te indole amabilem; composuit ars ad grauitatem, composuit eadem ad comitatem; euexit Diuina Prouidentia ad Ecclesiasticas dignitates, euexit eadem ad illum beneuolentiæ apicem, vnde animos omnium concilíaris: Quin-etiam si majestatem natura expressit, ars illam morum lenitate suauissimâ temperauit; si indidit amorem natura, ars illum morum grauitati continentissimæ miscuit: Quòd si majestatem simul & amorem tam ars, quàm natura inseuit, egit Prouidentia suas parteis, dum nec abjectione nimis familiari majestatem imminuit, neque elatione nimis insolenti amorem sede exturbauit: Enimverò si liceat primas alterutri concedere, ambigendum diu non est, superat amor majestatem, nam id Tibi est maximè cordi, vt cordi sis omnibus: Itaque efficis vt amor tanto magis obtineat, quanto mirè amabilem efficis ipsam majestatem, adeò vt quæ in aliis est, siue ad terrorem, siue ad odium comparata, fiduciam in Te prouocet, & beneuolentiam accersat. Hæc aliàs vberiùs si Deus faxit mihi dicenda cùm Tu volueris nulla re magis quàm amore abs me agnosci. Patienter ergo feras quæ Te jubente Tyronibus Musicæ sum dicturus & tuam incomparabilem bonitatem deprecor & beneuolentiam deposco.

MANV

MANV-DVCTIO AD THEORIAM, SEV PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ.

CAPVT PROOEMIALE.

MVSICA est canendi, seu modulandi ars. Canere autem nihil aliud est, quàm vocem variè inflectere secundum varios acutiei, grauitatis, celeritatis, & tarditatis gradus: vnde & quia vox variis modis, modulísve inflectitur, idem modulari, quod canere est. Sumitur verò hoc loco vox, quatenus eius significatio non modò ad sonum, qui ore emittitur, sed etiam ad illum, qui organis exprimitur, extendi solet.

Ac est quidem vt ipsa vox, ita & cantus à natura; verùm quæ fuere obseruationes circa cantus suauitatem, & asperitatem factæ, pepererunt artem, quâ non-nisi suauiter, seu appositè ad demulcendum aureis caneretur. Quin-etiam homines exinde euexere se altiùs ad explorandum suauitatis, asperitatisque huiusmodi causas, effectúmque est, vt præter praxin cantus, habita fuerit quasi præcipua Musicæ pars speculatiua.

Heinc Musica & inter arteis liberaleis connumeratur, noménque habet ab ipsis Musis, quæ Deæ habentur cantus præsides; & vna ex quatuor primariis Matheseos partibus habetur, id Arithmeticæ super-addens, vt numeros non nudos, sed canoros, & harmonicos spectet; quæ proinde est ipsi subiecta materies.

Videlicet cantus ad numerum procedit, modulique numeri sunt; quatenus non modò in singulari cantu varij gradus tam acutiei, quàm grauitatis discernuntur, ac variæ morulæ vnicuique ex his gradibus impenduntur; verùm maximè in composito cantu, seu concentu, proportio, ratiove certis numeris alligata interuenit; estque talis proportio ipsa harmonia, consonantiave; vti & defectus proportionis huiuscemodi dissonantia est.

Quare & cùm singularis cantus ipso concentu contineatur; & cōcentus, vt harmonicus sit, proportione quadam numeris exprimenda constet; ideò dicturis compendiosè de Musica, & maximè qua parte est speculatiua, ducendum initium videtur ab iis Proportionibus, à quibus consonantiæ pendent: ac tum, vbi ipsæ consonantiæ expositæ fuerint, agendum cùm de appellatis Musicæ generibus, tum de vocatis Cantus modis.

CAPVT PRIMVM.

De Proportionibus vniuersè, & quatenus ad Harmoniam conferunt.

VT ergo à Proportionibus exordiamur; supponendum est solere hoc loco, & plerumque aliàs proportionis nomine intelligi, & quasi confundi ista duo distincta apud Geometras, *rationem* atque *proportionem*. Verùm ne in voce hæreamus, potest proportio vel vt simplex, vel vt complexa accipi: priore enim modo est idem quod dicta Geometris *Ratio*, Græcè λόγος: posteriore idem, quod dicta illis *Proportio*, Græcè ἀναλογία.

De priore autem vt priùs dicatur, aliud nihil est proportio simplex, seu ratio, quàm relatio, seu habitudo duarum quantitatum generis eiusdem comparatarum inter se. Debent autem quantitates esse eiusdem generis, vt duæ lineæ, duæ superficies, duo numeri, duo tempora; quoniam lineæ ad superficiem, temporis ad lineam, & vt familiare est dici, finiti ad infinitum, nulla est proportio. Cùm dico verò quantitates, res quoque ipsas intelligo, quæ secundùm aliquod genus quantitatis possunt comparari. Vt duos homines, si spectentur secundùm magnitudinem; duos calores, si secundùm intensionem; quippe heic quoque quantitas quædam, numerus puta graduum intensionis interuenit; ac pari modo cætera.

Distinguitur autem proportio hæc duplex, alia enim Æqualitatis, alia Inæqualitatis vocatur. Proportio æqualitatis est, quæ inter quantitates æquales versatur, vt si pedalis linea comparetur cum pedali; trias cum triade, hora cum hora, &c. Proportio inæqualitatis, quæ inter inæquales, idque seu comparemus quantitatem maiorem cum

minore, vt lineam decem pedum cum linea vnius; decadem cum triade, diem cum hora: quo caſu proportio maioris inæqualitatis dicitur; ſeu minorem cum maiore, & lineam pedalem cum decempedali, triadem cum decade, horam cum die, quo caſu dicitur proportio minoris inæqualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis ſubdiſtinguitur quintuplex, nempe Multipla, Superparticularis, Superpartiens, Multipla ſuperparticularis, Multipla ſuperpartiens.

Multipla eſt, cùm quantitas maior continet minorem aliquor vicibus præciſè, vt numerus 4. numerum 2. bis; numerus 9. numerum 3. ter, &c. (Numeros autem heic vſurpamus, quòd etiam vbi proportiones in cæteris quantitatis generibus vſurpauerimus, eæ niſi per numeros explicari non valeant, vt comparando lineam 4. pedum ad lineam 1. tempus 9. horarum ad tempus 3. &c.) Denominatur portò ſpecies proportionis Multiplæ à numero illarum vicium, quibus maior quantitas ſuperat minorem. Sic enim proportio 4. ad 2. dicitur Dupla, quia 4. continet 2. duabus vicibus, proportio 9. ad 3. Tripla, quia continet tribus; proportio 16. ad 4. Quadrupla, quia continet quatuor, atque ita de cæteris. Vnde & vocatus Arithmeticis Denominator, hoc eſt cyphra ſpeciem proportionis exprimens erit ipſa cyphra exprimens vicium numerum: quo pacto Denominator proportionis Duplæ erit 2. Triplæ 3. Quadruplæ 4. &c.

Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem ſemel, ac præterea eius aliquotam partem, vt numerus 3. numerum 2. numerus 4. numerum 3. Notum verò eſt partem aliquotam dici, quæ aliquoties ſumpta menſurat totum, exæquaturve toti præciſè: quo pacto 1. eſt pars 2. quia 1. bis ſumptum exæquatur præciſè duobus; itémque 1. pars trium, quia ter ſumptum exæquatur tribus. Solent autem ſpecies huius proportionis denominationem ſortiri ab aliquota huiuſmodi parte cum præmiſſa particula *Seſqui*. Sic enim proportio 3. ad 2. Seſquialtera dicitur, quia pars aliquota qua 3. excedunt 2. hoc eſt 1. eſt altera pars ſeu dimidium duorum: proportio 4. ad 3. Seſquitertia; quia pars aliquota ſeu qua 4. abundat eſt tertia pars trium, ac pari ratione proportio 5. ad 4. Seſqui-quarta; 6. ad 5. Seſquiquinta, &c. Vnde & Denominator huiuſmodi ſpecierum erit ciphra 1. ſignificans ſemel, cum appoſita ciphra exprimente aliquotam partem; quo pacto Denominator Seſquialteræ erit $1\frac{1}{2}$. Seſqui-tertiæ $1\frac{1}{3}$. Seſqui-quartæ $1\frac{1}{4}$. &c.

Superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem ſemel, ac præterea ipſius non aliquotam partem, ſiue parteis quæ ſimul ſumptæ non ſunt pars aliquota ipſius, vt numerus 5. numerum 3. ille enim hunc continet ſemel, ac prætereà duo, quæ non ſunt pars aliquota trium. Solent autem ſpecies huius proportionis denominari à numero partium excedentium interpoſito iſtis particulis *ſuper*, & *partiens*, ac minori ipſa quantitate ſubjuncta. Ita nimirum proportio 5. ad 3. dicitur ſuperbipartiens tertias. proportio 8. ad 5. Supertripartiens quintas: proportio 11. ad 7. Superquadripartiens ſeptimas, &c. Vnde & Denominator huiuſmodi ſpecierum exprimi ſolet vnitate & numero partium excedentium. Quo pacto denominator Superbipartientis tertias eſt $1\frac{2}{3}$ Supertripartientis quintas $1\frac{3}{5}$. Superquadripartientis ſeptimas $1\frac{4}{7}$. &c.

Multipla Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac præterea vnam aliquotam ipſius partem, vt numerus 5. numerum 2. ille enim hunc continet bis, ac prætereà vnitatem, quæ eſt pars duorum aliquota. Specierum autem huius proportionis denominatio non alia eſt quàm ſpecierum multiplæ, & ſuperparticularis conjunctio. Sic enim proportio 5. ad 2. dicitur Dupla ſeſquialtera: proportio 10. ad 3. Tripla ſeſquitertia. Proportio 9. ad 4. Dupla ſeſquiquarta, &c. Vnde & denominator ſpecierum huiuſcemodi ciphra erit exprimens vtramque, quo pacto denominator Duplæ ſeſquialteræ erit $2\frac{1}{2}$. Triplæ ſeſquitertiæ $3\frac{1}{3}$. Duplæ ſeſquiquartæ $2\frac{1}{4}$. &c.

Multipla ſuperpartiens, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac prætereà parteis aliquot ipſius, vt numerus 11. numerum 4. ille enim hunc continet bis, ac prætereà 3. quæ ſunt pars non aliquota ipſius. Species autem huius proportionis non aliter denominantur quàm conjungendo multiplæ, & ſuperpartientis denominatoris; ſic enim proportio 11. ad 3. dicitur Tripla ſuperbipartiens tertias: proportio 19. ad 5. Tripla ſuperquadripartiens quintas. Vnde & denominator non alius eſt, quàm qui eſt vtriuſque conjunctim: Quo pacto denominator duplæ ſuper-tripartientis quartas erit $2\frac{3}{4}$. triplæ ſuperquadripartientis quintas $3\frac{4}{5}$. &c.

Proportio Minoris inæqualitatis ſubdiſtinguitur etiam quintuplex, cúmque iiſdem nominibus, ſed particula *Sub*, præfixa in hunc modum, Sub-multipla, Sub-particularis, Sub-partiens, Sub-multipla Sub-particularis, Sub-multipla Sub-partiens.

Vnaquæque autem harum proportionum abundè intelligitur ex dictis; conſtat enim vt quantitate maiore continente minorem aliquot vicibus præciſè proportio eſt multipla: ita minore contenta aliquoties præciſè in maiore eſſe Multiplam. Et vt maiore continente minorem ſemel cum aliquota eius parte eſt Superparticularis; ita minore contenta à majore ſemel, cum abundante aliquota parte eſſe Subparticularem, atque ita de cæteris.

Sic & denominatio ſpecierum cuiuſque non alia ratione variatur; nam vt proportio 4. ad 2. eſt dupla; ita 2. ad 4. ſubdupla. Et vt proportio 3. ad 2. eſt ſeſquialtera; ita 2. ad 3. ſubſeſquialtera. Et vt proportio 5. ad 3. eſt ſuperbipartiens tertias; ita 3. ad 5. ſubbipartiens tertias. Et vt proportio 5. ad 2. eſt dupla ſeſquialtera: ita 2. ad 5. eſt ſubdupla ſubſeſquialtera: Et vt proportio 11. ad 4. eſt dupla ſupertripartiens quartas; ita 4. ad 11.

eſt

eſt ſubdupla ſubtripartiens quartas.

Vnde & fit vt cùm denominatores illarum exprimantur numeris integris; aut integris cum adjuncta aliquota, aut non aliquota parte: denominatores iſtarum non exprimantur niſi fractionibus; quatenus numerus minor nunquam eſt niſi pars, vel complexus partium maioris. Quo pacto in ſpeciebus proportionis Submultiplæ denominatores erunt $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, &c. ita enim exprimitur, quoties minor numerus in maius contineatur. In ſubparticulari verò $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$, &c. In ſpeciebus ſubpartientis $\frac{3}{5}$, $\frac{4}{7}$, $\frac{7}{11}$, &c. In ſpeciebus ſubmultiplæ ſubparticularis $\frac{2}{5}$, $\frac{3}{7}$, $\frac{4}{9}$, &c. In ſpeciebus ſubmultiplæ ſubpartientis $\frac{3}{8}$, $\frac{5}{13}$, $\frac{6}{23}$, &c. ſcribendo ſemper duorum numerorum inter quos eſt proportio, minorem ſuprà, maiorem infrà; vt intelligatur ſemper quoties, & qua prætereà parte, quibuſve partibus minor numerus, minorve quantitas à maiore ſuperetur.

Non admoneo verò patere ex his, proportionem quamlibet maioris inæqualitatis maiorem eſſe qualiber minoris; quòd denominator in illa ſemper maior, in hac ſemper minor vnitate ſit. Itémque in genere Multiplæ, duplam eſſe minorem triplâ, hanc quadruplâ, &c. In Superparticulari ſeſquialteram eſſe maiorem ſeſqui-tertiâ, hanc ſeſqui-quintâ, &c. Adnoto potiùs quamlibet proportionem exprimi aliquando numeris omnium minimis, & quaſi radicalibus, vt cùm dupla dicitur, quæ eſt 2. ad 1. ſeſquialtera, quæ 3. ad 2. interdum compoſitis; vt cùm dupla dicitur, quæ eſt 4. ad 2. 6. ad 3. 10. ad 5. Seſquialtera, quæ eſt 6. ad 2. 9. ad 3. 12. ad 4. atque ita de cæteris.

Notum verò eſt proportione datâ in numeris compoſitis reductionem fieri ad radicaleis, ſeu minimos, ſi maiorem duorum per minorem diuiſeris, & ſi opus fuerit minorem per fractionem ſuperſtitem; ac iſtam per ſuccedentem, quouſque fractio nulla ſuperſit: Tunc enim ſi per vltimam fractionem datos numeros proportionis diuiſeris, quotientes erunt numeri mioimi proportionis datæ. Sic data proportione 81. ad 54. diuide 81. per 54. ſupererunt 27. diuide 54. per 27. nulla fractio ſupererit. Tum diuide per 27. tum 81. tum 54. quotientes prodibunt illeinc 3. heinc 2. qui erunt minimi numeri proportionis ſeſquialteræ, qualis inter 81. & 54. reperitur.

Supereſt iam ſumpta poſteriore modo proportio, quam nonnulli etiam dicere diſtinctionis gratiâ *Proportionalitatem* malunt. Ea verò diſtinguitur triplex, videlicet Geometrica, Arithmetica, & Harmonica.

Geometrica eſt, quæ verſatur inter quatuor numeros, quorum primus ad ſecundum eadem ſe ratione, aut proportione habet, quâ tertius ad quartum; idque ſiue numeri ſecundus & tertius ſint reipsâ diuerſi, veluti cùm dicimus vt ſe habent 2. ad 4. ita ſe habent 5. ad 10. vnde dicitur proportio disiuncta; ſiue ſecundus & tertius ſint idem bis ſumptus, veluti cùm dicimus, vt ſe habent 2. ad 4. ita ſe habent 4. ad 8. vnde dicitur proportio conjuncta. Nempe in priore caſu proportio dupla quæ eſt 2. ad 4. eſt veluti ſejuncta à dupla quæ eſt 5. ad 10. at in poſteriore quæ dupla eſt 2. ad 4. eſt veluti cohærens cum dupla quæ eſt 4. ad octo.

Hæc verò continuari quantumlibet poteſt aſſumptis ſemper numeris eandem proportionem continenter ſeruantibus, vt ſi quis dicat 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. vbique enim proportio interuenit dupla vel 1. 3. 9. 27. 81. 243. 729. vbique enim interuenit tripla, vel 1. 4. 8. 16. 64. 256. 1024. vbique enim interuenit quadrupla; atque ita de cæteris.

Arithmetica eſt, quæ verſatur inter treis, aut plureis numeros, qui differentia æquali procedunt. Talis eſt inter 1. 2. 3. 4. 5. quia omnes iſti numeri differunt inter ſe vnitate. Talis inter 2. 4. 6. 8. 10. &c. quia omnes iſti differunt binario. Talis inter 3. 6. 9. 12. 15. qui omnes iſti differunt ternario. Talis inter quoſlibet alios. Ex quibus licet intelligi proportionem Arithmeticam eſſe magis propriè progreſſionem quandam per æqualia, aut differentiarum æqualitatem, quàm proportionem.

Harmonica eſt, quæ verſatur inter treis numeros ſic diſpoſitos, vt quæ eſt proportio maximi ad minimum talis ſit differentiæ maximi à medio, ad differentiam medij à mioimo. Talis eſt inter hos numeros 6. 4. 3. quoniam vt ſex maximus numerus ad 3. minimum ita 2. differentia inter ſex & 4. ad 1. differentiam inter 4. & 3. Talis inter 15. 12. 10. quoniam vt 15. ad 10. ita 3. differentia inter 15. & 12. ad 2. differentiam inter 12. & 10.

Prætereo autem proportionem quam nonnulli vocant Antiharmonicam, eam eſſe, quæ verſatur inter tres numeros, ita diſpoſitos, vt eadem ſit proportio numeri maximi ad minimum, quæ eſt differentiæ minimi à medio ad differentiam medij à maximo. Talis eſt inter 6. 5. 3. vt enim ſe habent 6. ad 3. ita 2. differentia numeri minimi 3. ad medium 5. ſe habent ad 1. differentiam medij 5. à maximo 6.

Operæ-pretium porrò eſt noſſe, quatenus quæ vulgò dicuntur Arithmeticæ operationes hiſce interuenire Proportionibus valeant.

Ac imprimis quidem Additio, aut Compoſitio potiùs tum fit, cùm duabus (aut etiam pluribus) proportionibus datis maior vnius numerus in maiorem alterius, & minor in minorem ducitur; ita nimirùm duo producta compoſitam exhibent proportionem. Exempli gratiâ, ſi addere, componeréve ſeſquialteram, & ſeſquitertiam compoſitionem velis, numeros illarum diſpone, vt heic habes, duc 3. in 4. habebis 12. duc 2. in 3. habebis 6.

3 4
2 3
12 6

Producta 12. & 6. exhibent proportionem duplam, quæ proinde ex ſeſquialtera, & ſeſquitertia componitur.

Subtractio deinde tum fit, cùm duabus proportionibus datis, maior vnius numerus in minorem alterius, & minor in maiorem ducitur; ita ſcilicet duo producta propor-

proportionem reſiduam oſtendunt. Eaempli gratiâ, ſi ex proportione ſeſquialtera ſubtrahere velis ſeſquiterriam, numeros diſpone, vt heic vides. Duc 3. in 3 habebis 9. duc 2. in 4. habebis 8. Duo producta 9. & 8. proportionem ſeſqui-octauam indicant, quæ remanet ex ſeſquialtera, vbi ſubduxeris ſeſquitertiam.

3	2
4	3
9	8

Multiplicatio autem vel potiùs Continuatio proportionum poteſt fieri aut vnius ſolùm, v.g. Seſquialteræ, aut plurium, v.g. ſeſquialteræ, & ſeſquitertiæ.

Continuatio eiuſdem proportionis tum fit, cùm numerus illius maior quadratè ducitur, & minor conſimiliter, ac tandem alter in alterum; ſi enim tertium hoc productum inter duo alia collocaueris, treis habebis numeros, quorum vt primus ad ſecundum, ita ſecundus erit ad tertium. Eaempli gratiâ, ſi geminare, aut continuare ſemel velis proportionem ſeſquialteram, duc, vt heic vides, 3. in ſe, habebis 9. duc 2. in ſe, habebis 4. duc 3. in duo habebis 6. quod productum vbi inter 9. & 4. collocaueris, habebis proportionem ſeſqui-alteram ingeminatam.

3		2
9	6	4

Si lubeat ita continuare, vt habeas 4. numeros proportionem eandem ſeruanteis; peracta priore obſeruatione, ac numeris manentibus, duc primùm in allato exemplo (ac pari modo in cæteris) vt heic habes 3. in 9. & 3. in 6. ac deinde etiam 2. in 6. & 2. in 4. ac ita expetitos numeros habebis, qui vt vides, erunt 27. 18. 12. 8.

3			2
9		6	4
27	18	12	8

Si ita lubeat, vt habeas quinque; prima adhuc obſeruatione, ac numeris iiſdem retentis, ac vt pergamus rem declarare in exemplo propoſito, cùm par ſit ratio in cæteris, duc quadratè 9. Itémque 6. itémque 4. duc poſteà 9. in 6. & productum colloca inter duo priora, ac denique 6. in 4. & productum repone inter duo poſteriora; ac ita habebis numeros expetitos, nempe 81. 54. 36. 24. 16.

3				2
9		6		4
81	54	36	24	16

Continuatio verò diuerſarum, tum fit, cùm numerus maior ſecundæ ducitur primò in maiorem primæ, ſecundò in minorem eiuſdem; ac tertio loco minor primæ in minorem ſecundæ. Sic enim producta tres numeri ſunt; quorum primus ad ſecundum priore requiſitarum proportionum eſt; ſecundus ad tertium, poſteriore. Exempli gratiâ ſi continuare ſeſquialteram, & ſeſquitertiam velis, diſpone primùm numeros, vt heic vides. Duc 4. in 3. erunt 12. duc 4. in 2. erunt 8. duc 3. in 2. erunt 6. habebis ergo treis numeros 12. 8. 6. quorum primus ad ſecundum proportione ſeſquialtera erit, ſecundus ad tertium ſeſquitertia.

3	4	
2	3	
12	8	6

Si continuare autem adhuc aliam v.c. his duabus ſeſqui-tertiam velis; retentis iiſdem numeris adde, vt heic vides, numeros proportionis ſeſqui-quartæ; ac numerum maiorem 5. duc in 12. in 8. in 6. & minorem 4. in minimum horum videlicet 6. ac ita habebis quatuor numeros 60. 40. 30. 24. quorum primus ad ſecundum erit proportione ſeſquialtera; ſecundus ad tertium ſeſquitertia; tertius ad quartum ſeſquiquarta.

3	4		5
2	3		4
12	8	6	
60	40	30	24

Diuiſio denique locum habet in ſingulis tribus proportionum, ſeu proportionalitatum generibus, hoc eſt tam in Geometrica, quàm Arithmetica, & Harmonica.

Quanquam Diuiſio Geometrica non poteſt propriè peragi niſi in multipla proportione; ac ne in omni quidem, ſed in ea ſolùm quę hinc quadratum numerum, hinc vnitatem habet; cuiuſmodi eſt verbi causâ Quadrupla, Nonupla, Sedecupla, &c. hæc autem Diuiſio non aliter fit, quàm accipiendo radicem quadratam, ipſam conſtituendo inter vnitatem & quadratum numerum; ſic enim proportio in duas eiuſdem inter ſe rationis proportiones diuiditur, exempli gratiâ, Quadrupla interpoſitione radicis 2. inter 4. & 1. diuiditur in duplam, quæ eſt 4. ad 2. & duplam quæ 2. ad 1. ſic Nonupla interpoſitione radicis 3. inter 9. & 1. diuiditur in triplam, quæ eſt 9. ad 3. & triplam, quæ 3. ad 1. atque ita de cæteris.

Diuiſio autem Arithmetica non aliter fit, quàm addendo duos proportionis numeros, & accipiendo dimidium; quippe id dimidium proportione Arithmetica, hoc eſt æquali differentia inter duos numeros cadet, quorum cum maiore minorem, cum minore maiorem proportionem creabit, exempli gratiâ, vt diuidatur proportio, quæ eſt 8. ad 10. adde hos numeros, habebis 18. accipe dimidium huius, hoc eſt 9. ipſum 9. inter 8. & 10. poſitum aberit ab vtroque æquali differentia, vnitate videlicet; & numerus maior cum ipſo conſtituet proportionem Seſqui-nonam, quæ eſt minor, ipſum cum 8. Seſqui-octauam, quæ maior.

Quod ſi numerorum datæ proportionis alter fuerit impar, aut numeri ſint radicales, qui vnitate ſola differant, ita vt aggregatum duorum etiam impar ſit, nec ſecari in dimidia poſſit; nihil aliud quàm ſunt duplicandi numeri, ac poſteà addendi; additi enim dimidium inter duplicatos collocatum idem præſtabit. Eaempli gratiâ, vt diuidatur proportio Seſqui-altera, cuius termini ſunt 3. & 2. duplica vtrumque habebis 6. & 4.

iſta

ista duo adde, habebis 10. accipe dimidium vt puta 5. Ipsúmque inter 6. & 4. repone: aberit ab vtroque æquali differentia, & 6. cum ipso proportionem sesqui-quintam constituet, ipsum cum 4. sesqui quartam.

Diuisio denique Harmonica tum fit cùm data proportio diuiditur primùm Arithmeticè, vt iam dictum est: ac deinde ex habitis tribus numeris medius ducitur primo loco in primum, secundo loco in tertium; ac postremò tertius ducitur in primum. Ita enim productum tertium inter duo alia collocatum duas proportiones creabit: vnam maximi numeri ad medium, aliam medij ad minimum: & quæ aliunde proportio maximi ad minimum erit, eadem differentiæ inter maximum & minimum ad differentiam inter medium, ac minimum repetietur.

Exempli gratià, vt dupla proportio diuidatur Harmonicè, diuide primam illam Arithmeticè & habitis tribus hisce numeris, 4. 3. 2. duc 3. in 4. habebis 12. duc 3. in 2. habebis 6. duc 4. in 2. habebis 8. qui collocatur inter extremos, exhibebunt hanc seriem 12.8.6. seu reducendo, 4.3. sicque habebitur Harmonica duplæ diuisio, in duas proportiones vt puta sesqui-alterã, quæ est ipsorum 6. ad 4. & sesqui-tertiam, vtpote 4. ad 3. Harmonica autem proportio, quatenus proportio ad 3. erit dupla, vt ipsum 2. (quæ est differentia inter 6.& 4.) dupla est ad 1. (quæ est differentia inter 4.& 3.)

Sic & Sesqui-altera proportio diuidatur Harmonicè: vbi ipsam Arithmeticè diuiseris, hosque treis numeros 6. 5. 4. habueris dispone enim illos, vt heic vides; ac deinde duc 5. in 6. habebis 30. duc 5. in 4. habebis 20. duc 6. in 4. habebis 24. quod productum vbi inter alia duo collocaueris tres hosce numeros habebis 30. 24. 20. quorum primus est ad secundum proportione sesqui-quarta, secundus ad tertium sesqui-quinta: cùm & constet treis numeros proportione Harmonicâ, ideò esse, quòd quæ est proportio maximi ad minimum videlicet sesqui-altera, eadem sit differentiæ maximi à medio, vt putà 6. ad differentiam medij à minimo, vt putà 4. hoc igitur modo proportio sesqui-altera manet harmonicè diuisa.

6	5	4
30	24	20

Hisce autem præmissis adnotandum est imprimis omnem numerum, quo proportionis alicuius numeri multiplicantur, aut diuiduntur, creare numeros proportionem eandem seruanteis, exempli gratiâ, multiplicentur numero 5. duo numeri proportionis sesqui-alteræ 3. & 2. producentur 15. & 10. Est verò etiam inter duos hosce numeros proportio sesqui-altera. Sic numero 4. diuidantur 12. & 8. inter quos est proportio sesqui-altera; quotientes erunt 3. & 2. qui in eadem sunt proportione.

Deinde, proportionem extremorum ex mediis proportionalibus, vt sui partibus componi, exempli gratiâ, proportionem, quæ est inter 6 & 3. videlicet Duplam, ex sesqui-quinta, quæ est 6.ad 5. ex sesqui-quarta, quæ est 5.ad 4. & ex sesqui-tertia, quæ est 4.ad 3. aut si mavis ex sesqui-altera, quæ est 6.ad 4. & sesqui-tertia, quæ est 4.ad 3. aut si magis lubeat ex sesqui-quinta, quæ est 6.ad 5. & ex superbipartiente tertias, quæ est 5.ad 3. Quare & compositam proportionem diuidi reciprocè posse in proportionalia media, ex quibus composita est; vti dupla in sesqui-quintam, sesqui quartam, sesqui-tertiam; aut in sesqui-alteram, & sesqui-tertiam; aut in sesqui-quintam, & superbipartientem tertias. Vnde & sequitur, vt positis tribus numeris proportio inter extrema major sit, quàm inter medium & vtrumlibet extremorum, exempli causâ, positis numeris 4. 3. 2. proportio inter 4.& 2. quæ est dupla, maior est proportione inter 4. & 3. quæ est sesqui-tertia, aut inter 3.& 2. quæ est sesqui-altera.

Ad-hæc, quia proportio nihil aliud est, quàm Interuallum, seu distantia, inter duos numeros intercepta, differentia videlicet, qua maior minorem excedit, aut minor à maiore exceditur; ac proportiones solent plerumque hoc in negotio nomine Interuallorum exprimi, ideò posse ex hoc hæc quæ insequuntur ex superioribus deduci.

Interuallum Duplum diuisum harmonicè, sesqui-alterum, & sesquitertium creat; heinc nempe interuallum 4.ad 3. illinc 3.ad 2. vt constat ex praxi iam exposita, duplicando nempe numeros proportionis duplæ, 2. & 1. vt habeantur 4. & 2. inter quæ 3. medium Arithmeticum cadat. Quare & Interuallum Duplum ex sesqui-altero, & sesqui-tertio componitur.

Interuallum Sesqui-alterum harmonicè diuisum sesqui-quartum & sesqui-quintum creat; vt ex eadem praxi manifestum est. Quare & Interuallum sesqui-alterum ex sesqui-quarto, & sesqui-quinto componitur.

Interuallum Sesqui-quartum harmonicè diuisum, sesqui-octauum, & sesqui-nonum creat, ex eadem praxi. Quare & Interuallum sesqui-quartum ex sesqui-octauo & sesqui-nono componitur.

Interuallum duplum, & sesqui-alterum simul juncta creant Triplum, multiplicando enim majores vtriusque proportionis numeros productum fit 6. & multiplicando minores productum fit 2. constat autem 6.ad 2. proportionem triplam esse.

Si ex interuallo Sesqui-altero Sesqui-tertium subtraxeris, supererit sesqui-octauum, vt scilicet 9. ad 8. (Praxis autem nota est ex ante-dictis.) Quare interuallum sesqui-octauum ipsa erit inter sesqui-alterum, & sesqui-tertium differentia.

Si ex Sesqui-tertio Sesqui-quartum subtraxeris, supererit sesqui-quindecimum; vt nempe 16. ad 15. Quare sesqui-quindecimum differentia inter sesqui-tertium, & sesqui-quartum erit.

Si ex Sesqui-quarto sesqui-quintum subtraxeris, supererit sesqui-vigesimum quartum; vt nempe 25. ad 24.

Quare Sesqui-vigesimum quartum differentia inter sesqui-quartum & sesqui-quintum erit.

Si ex Seſqui-octauo ſeſqui-oonum ſubtraxeris, ſupererit ſeſqui-octogeſimum; vt oempe 81. ad 80.

Quare Seſqui-octogeſimum differentia inter ſeſqui-octauum, & ſeſqui-nonum erit.

Si ex Seſqui quindecimo ſeſqui-vigeſimum quartum ſubtraxeris, ſupererit ſupertripartiens centeſimas vigeſimas quintas; vt nempe 128. ad 125. iuxta eandem praxim.

Quare ſupertripartiens centeſimas vigeſimas quintas differentia erit inter ſeſqui-quindecimum, & ſeſqui vigeſimũ quartum.

Duo interualla Seſqui-octaua ſunt minora vno ſeſqui-tertio; ſed maiora vno ſeſqui-quarto. Etenim duo interualla ſeſqui-octaua continuata iuxta relatam antè praxin, ſont ex. gr. inter iſtos treis numeros 81. 72. 64. Extremi autem, ad complectendum interuallum ſeſqui-tertium, eſſe deberent 81. & 54.

Interuallum ergo eſt minus (differentia nempe) qua 81. & 54. diſtant ad complectendum autem ſeſqui quartum, eſſe deberent 80. & 64. interuallum ergo eſt maius (differentia oempe, qua diſtant 81. & 72.)

Tria interualla ſeſqui-octaua ſunt maiora vno ſeſqui-tertio, ſed minora vno ſeſqui-altero. Etenim tria interualla ſeſqui-octaua continuata habent pro numeris extremis, iuxta praxin expoſitam, 729. & 512. quæ interuallo maiore diſtant, quàm 729. & $546\frac{1}{4}$. quæ in proportione ſeſqui-tertia ſunt, & minore, quàm 729. & 486. quæ ſunt in ſeſqui-altera.

Quatuor interualla ſeſqui-octaua excedunt ſeſqui-alterum. Etenim quatuor ſeſqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 6561. & 4096. quæ interuallo maiore diſtant, quàm 6561. & 4374. quæ in proportione ſeſqui-altera ſunt.

Quinque interualla ſeſqui-octaua ſunt minora duplo. Etenim quinque ſeſqui octaua habent ex eadem praxi pro numeris extremis 59049. & 32768. quæ minore interuallo diſtant, quàm 59049. & $59524\frac{1}{2}$. quæ in proportione ſunt dupla.

Sex interualla ſeſqui-octauâ exſuperant duplum. Etenim ſex ſeſqui-octaua continuata habeot ex eadem praxi pro numeris extremis 531441. & 262144. quæ maiore interuallo diſtant, quàm 531441. & $265720\frac{1}{2}$. quæ in dnpla ſunt proportione.

Sed hæc pauca, quaſi iu exemplum, quatenus iis, quæ inſequuntur neceſſaria ſunt, deducta ſufficiant.

Capvt II.

De Conſonantiis, earúmque partibus ad ſuas proportiones relatis.

Nvnc cùm de proportionibus Conſonantiarum cauſâ dictum ſit: ſuppono ſolùm Conſonantiam nihil eſſe aliud, quàm compoſitionem, miſturámque duorum ſonorum, alterius grauis, alterius acuti, qui autem vniformiter, ſuauitérque afficiant. Dico autem alterius grauis, alterius acuti; quoniam ſi nulla grauitatis, acutiei-ve diuerſitas ſit, tunc non tam Conſonantia, quàm vniſonantia eſt, quemadmodum ipſa corpora quæ ſonant non tam conſona dicuntur, quàm vniſona.

Intelligimus verò Conſonantiam idcircò debere in proportione quadam conſiſtere, quòd non omnis doorum ſonorum compoſitio auribus grata, organóve auditus congrua ſit, ſed aliqua etiam ingrata, atque diſcrepans, vnde & Diſſonantia vocatur: prorsùs vt oporteat duos ſonos Conſonantiam creanteis certa ratiooe commenſurari, proportionémve inter ſe tueri, quam non tueantur, qui creant diſſonantiam.

Cæterùm quia res non poteſt meliùs exprimi, quàm aſſumendo duas chordas æqualis longitudinis, quibus ſupra idem inſtrumentum tenſis, effectíſque vniſonis vna tota cum variis alterius partibus pulſetur; ſic enim efficientur duo ſoni, vnus grauis chordæ totius, alius acutus partium alterius; idcircò lubet rem declarare duabus inſequenteis lineis, quarum AB intelligatur chorda integra; CD verò chorda diuiſa; ſed diuiſione nempe ſubtus in ipſo organo ſic notata, vt chorda digito ad notam diuiſionis preſſa, ac ſuppreſſa adeò parte illius verſus C reliqua verſus D ſimul cum tota AB pulſetur.

Ad comparationem, ac vt poſſint variæ proportiones intelligi ſufficere poſſet ſola chorda CD; quippe ipſa tota cum ſuis partibus comparata, eaſdem proportiones quas cum iiſdem partibus comparata alia diuerſa, adeò proinde, vt ſatis eſſe Monochordon organum poſſet; verùm non poſſent duo ſoni alter grauis, alter acutus, niſi ſuccedenter audiri, quando non poſſent tota & pars niſi ſuccedenter pulſari. Et quamuis duæ partes diſcerniculo ad diuiſionem compoſito pro duabus chordis haberi poſſint, ſi nempe hinc inde ſimul pulſarentur; vt ſi ad audiendum ſonum proportionis duplæ, quæ eſt 2. ad 1. diuideretur chorda in treis parteis (quaſi 2. & 1. conjunctis) & heinc duæ, heinc vna pulſarentur ſimul, aut ſi ad audiendum in ſeſqui-altera quæ eſt 3. ad 2. diuideretur chorda in quinque (quaſi 3. & 2. iunctis) & heinc tres pulſarentur, heinc duæ; atque ita de cæteris; nihilominus quia res præſtatur diſtinctis chordis longè commodiùs ac tanto magis, quanto omnes ſoni acuti ex comparatione ad eundem grauem explorantur; ideò rem organo dichordo repræſentare ſatius eſt.

Et quia exhibendæ proportiones ſunt non ſolùm Conſonantiarum, ſed earum etiam partium, ex quibus conſonantiæ ſic conſtant, vt quamuis ſeorſim Conſonantes ſint, conjunctim tamen tales euadant; eapropter eadem chorda CD ita diuidi poterit, vt per ipſam omnes proportiones exhibeantur.

Itaque vt primùm tam duplam, quàm minores omnes proportiones habeas; ſic diuide totam CD vt CE ſit dimidium, ſeu duarum

partium

B D

	Tota chorda AB est ad parteis heic adnotatas versus D. Vt	Proportiones, quibus tota AB se habet ad parteis chordæ CD designatas versus ipsum D.	Sonorum Interualla dicta iuxta Græcos,	Iuxta Latinos, & Practicos.
h	8 ad 1	Octupla.	Trisdiapason.	Vigesima secūda
g	10 ad 3	Sextupla superbip. 3as.	Disdiap. hexach. mai.	Vigesima maior.
f	32 ad 5	Sextupla superbip. 5as.	Disdiap. hexach. minus.	Vigesima minor.
e	6 ad 1	Sextupla.	Disdiap. diapente.	Decima-nona.
d	16 ad 3	Quintupla sesqui-tertia.	Disdiap. diatessaron.	Decima-octaua.
c	5 ad 1	Quintupla. [5as.	Disdiap. ditonus.	Decima-sept. ma.
b	24 ad 5	Quadrupl. superquadip.	Disdiap. semiditonus.	Decima-sept. mi.
a	4 ad 1	Quadrupla.	Disdiapason.	Quinta-decima.
Z	10 ad 3	Tripla sesqui-tertia.	Diapason hexachord. mai	Decima-tert. ma.
Y	16 ad 5	Tripla sesqui-quinta.	Diapason hexachord. mi.	Decima-tert. mi.
X	3 ad 1	Tripla.	Diapason diapente.	Duodecima.
V	8 ad 3	Dupla superbipart. 3as.	Diapason diatessaron.	Vndecima.
T	5 ad 2	Dupla sesqui-altera.	Diapason ditonus.	Decima-maior.
S	12 ad 5	Dupla superbipart. 5as.	Diapason semiditonus.	Decima minor.
E	2 ad 1	Dupla.	Diapason.	Octaua.
K	5 ad 3	Superbipartiens tertias.	Hexachordon maius.	Sexta maior.
L	8 ad 5	Superbipartiēs quintas.	Hexachordon minus.	Sexta minor.
F	3 ad 2	Sesqui-altera.	Diapente.	Quinta.
G	4 ad 3	Sesqui-tertia.	Diatessaron.	Quarta.
H	5 ad 4	Sesqui-quarta.	Ditonus.	Tertia maior.
I	6 ad 5	Sesqui-quinta.	Semiditonus.	Tertia minor.
M	9 ad 8	Sesqui-octaua.	Tonos maior.	Secunda maior.
N	10 ad 9	Sesqui-nona.	Tonus minor.	Secunda maior.
O	16 ad 15	Sesqui-quindecima.	Hemitonium mai. [mai.	Secunda minor.
P	25 ad 24	Sesqui-vigesima quarta.	Hemitoniū mi. seu Diesis	Secunda minor.
R	128 ad 125	Supertripartiens 125as.	Diesis minor.	
Q	81 ad 80	Sesqui-octogesima.	Comma.	

A C

partium

partium altera CF triens, seu vna tertia, CG vna quarta, CH vna quinta, CI vna sexta; CK sunt duæ quintæ, CL tres octauæ, CM sit vna nona, CN vna decima; CO; vna decima sexta; CP vna vigesima quinta CQ vna octogesima prima; CR sunt tres centesimæ vigesimæ octauæ.

Diuisio autem facilè peragetur, si vbi totam semel diuiseris in parteis duas ad E, in treis ad F, in quinque ad H, tuio dimidium CE in duo dimidia diuiseris; sic enim habebis CG, & hoc in duo; sic enim istorum alterum triplicando habebis CL,& subdiuidendo in duo habebis CO; hoc autem si in duo subdiuiseris,& horum vnum in alia duo, ac deinde vnum istorum in duo; duas habebis particulas, quarum vnam si ter sumpseris, habebis CR. Pari autem ratione trientem CF bipartire, habebis CI, eandem CF tripartire, & habebis CM, quam si rursus in treis parteis subdiuiseris, ac vnam istarum in tres,habebis CQ. Pari denique modo,duplica CH, habebis CK, eandem CH bipartire habebis C I, eandemmet C H diuide in quinque, habebis CP.

Deinde vt maiores duplâ proportiones obtineas, accipe ex ordine dimidia interuallorum CI, CH, CG, CF, CL, CK, CE, ipsáque transfer ab E versus D, & chordam diuide, qua ex ordine terminabuntur, scilicet ad S,T,V,X,Y,Z,a. Accipe & pari ratione dimidia interuallorum ES, ET, EV, EX, EY,EZ, Ea, ipsáque transfer ab a versus D, & chordam qua terminabuntur, diuide ad b,c,d,e,f,g,h. Neque verò secus licebit si lubeat accipere istorum interuallorum dimidia, transferréque vlteriùs. Quòd dimidia autem interuallorum CM, CN, aliorúmque minorum non transtulerimus; fecimus vitandæ confusionis grattâ; cùm & sufficiat intelligi posse rem perinde præstari.

Nihil porrò est accipi vbique inter subdiuidendum dimidia;quoniam vt C E est dimidium totius AB, ita E a est dimidiû ipsius CE, & a h est dimidium ipsius E a, atque ideò necesse est omneis parteis proportionaleis, quæ sunt ab E vsque ad a esse dimidia earum,quę sunt ab a, vsque ad E;ac pari modo omnes quæ sunt ab a,vsque ad h, dimidia earum quæ ab E vsque ad a, vti & reciprocè omnes quæ sunt à C ad E sunt duplæ earum quæ ab E ad a, & quæ sunt ab E ad a, duplæ earum, quæ ab a ad h. Quanquam inter comparandum totam chordam AB cum partibus chordæ CD accipere semper oportet parteis residuas versus D; intelligendum est enim AB duplam esse ipsius ED,quadruplam ipsius a D,octuplam ipsius h D;ac pari modo reliqui alteram ad FD, triplam ad XD, sextuplam ad e D, atque ita de cæteris.

Heinc cùm ordines quosdam quatuor ad dextram linearum apposuerim, vides in primo exprimi cyphris proportiones chordæ totios AB, ac singolas parteis chordæ CD quæ à singulis diuisionum punctis ad vsque D intercipiuntur;in secundo autem disertè ac nominibus propriis exprimi species proportionum.

Hisce præmissis facile erit intelligere quod de Consonantiis, partibusque earum, vt cœpimus iam dicere, ita deinceps dicendum erit.

Idcircò enim tertium, quartúmque ordines illis tribuimus, effecendo ipsas in tertio Græcis, antiquisque nominibus, in quarto Latinis & recentibus, quatenúsque vulgò apud Practicos enunciantur, vt vno prospectu appareat ad quam nam speciem proportionis vnaquæque Consonantia, aut illius pars referatur.

Cùm distingui autem Consonantiæ in Simplices,& Compositas soleant,& Simplices habeantur, quæ consistunt in proportione dupla aliisve minoribus, & Compositæ, quæ in maioribus dupla, ideò sciendum est simplices distingui olim solitas treis dumtaxat; quibus & fuere nomina imposita *Diapason, Diapente,& Diatessaron*; recentiùs verò agnitas fuisse, habitásque præterea quatuor, duæ infra Diatessaron vt puta *Ditonus & Semiditonus*,& duæ supra Diapente,vt puta *Hexachordon minus*,& *Hexachordon maius*; vnde & euasere simplices Consonantiæ septem.

Ex ipsis verò Diapason consistit in proportione dupla, seu qualis est 2. ad 1. adeò vt si pulses simul chordam AB & chordam ED,auditurus sis duos sonos consonos, alterum grauem, chordæ AB, alterum acutum chordæ ED, qui in consonantiam Diapason coalescant. Suppono autem,vt iam admonui, totam chordam AB,& totam CD,esse perfectè vnisonas.

Hexachordon minus in proportione superttipartiente quintas,seu qualis est 8. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam LD,auditurus sis consonantiam Hexachordon minus.

Hexachordon maius in proportione superbipartiente tertias, seu qualis est 5. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam KD, auditurus sis consonantiam Hexachordon maius.

Diapente in proportione sesqui-altera, seu qualis est 3.ad 2.adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam FD, auditurus sis consonantiam Diapente.

Diatessaron in proportione sesqui-tertia, seu qualis est 4.ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam GD, habiturus sis consonantiam Diatessaron.

Ditonus in proportione sesqui-quarta,seu qualis est 5.ad 4.adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam HD, auditurus sis consonantiam Ditonum.

Semiditonus in proportione sesqui-quinta,seu qualis est 6. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam ID,auditurus sis consonantiam Semiditonum.

Vt cohærenter autem dicamus de Interuallis minoribus, quæ sunt quasi partes ex quibus consonantiæ huiuscemodi constant, aut quibus mutuò differunt(appellant aliqui etiam gradus.)

Ex iam agnoscuntur potissimùm, *Tonus maior, Tonus minor, Hemitonium maius, Hemitonium minus*,seu *Diesis maior*,denique *Diesis minor*,

pulses totam CD (nisi manis AB) & mox chordam partemve MD Tonum majorem sis percepturus.

Tonus minor in proportione Sesquinona, seu qualis est 10. ad 9. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem ND, percepturus sis talem Tonum.

Hemitonium maius in proportione sesquiquindecima, seu qualis est 16. ad 15. adeò vt si primò pulses totam CD & mox partem OD percepturus sis tale Semitonium.

Hemitonium minus, seu Diesis major in proportione Sesqui-vigesima quarta, seu qualis est 25. ad 24. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem PD, percepturus sis tale Semitonium.

Diesis minor seu Enharmonica in supertripartiente centesimas vigesimas quintas, seu qualis est 128. ad 125. adeò vt si primò pulses totam CD, & mox partem RD, talem Diesin sis percepturus.

Comma in proportione Sesqui-octogesima, seu qualis est 81. ad 80. adeò vt, si pulses primò totam CD & mox partem QD Comma sis percepturus.

Heic nota, cùm antiqui Tonum minorem non agnoscerent, diuisisse illos maiorē, quem solum Tonum appellabāt in duo Hemitonia, quorum maius *Apotome* vocatum consisteret in proportione Sesqui-sexdecima, seu qualis est 17. ad 16. & minus, appellatum *Diesis* in Sesqui-decima septima, seu qualis est 18 ad 17. Et cùm Diatessaron diuiderent in duos tonos, & Hemitonium, quoniā id Hemitonium neutrum erat istorum duorum, sed habebat se proximè vt 19. ad 18. seu vt 256. ad 243. ideo constituisse istud Hemitonium in huiusmodi proportione; ac ipsum appellasse *Leimma*; quasi id esset, quod subtractis ex Diatessaron duobus Tonis relinquētur. Nos has proportiones in chorda non expressimus, ob agnitum Tonum minorem factámque ipsius, potiusquam maioris diuisionem in duo Hemitonia; quorum maius subtractis ex Diatessaron maiore, ac minore Tonis relinquatur.

Vides interim Hemitonium dici, non tam quòd sit Toni præcisè dimidium, quàm quòd ad dimidium proximè accedat; videlicet nullum interuallum potest in duas æquas parteis harmonicè diuidi; neque possunt duo interualla eiusdē naturæ sese immediatè consequi, quin ordo Harmonicus perturbetur. Vnde & posset quidem Tonus in duo æqualia diuidi, non bipartitione sanè interualli, quod est à C ad N, vel M (quò enim magis a C receditur eò minus interuallum est, quod eandem soni varietatē facit) sed inuentione lineæ proportionalis mediæ inter CD, & N (aut M) D eo modo quo docent Geometræ, verùm neutrum Semitoniorum ad componendum interuallum Semiditoni Diatessaron, vlliusve aliarum consonantiarum congruum foret.

Sed vt diuisio, compositióque singulorum interuallorū deducatur paullò specialiùs; diuisa Harmonicè Diapasō creat, heinc Diapēte, heinc Diatessaron, quòd dupla proportio in Sesqui-alteram, & Sesqui-tertiam diuidatur, vnde & fit vt ex Diapēte, ac Diatessarō cōponatur ob diuisā Harmonicè eius proportionē.

Sic verò quia hexachordum maius in Diatessaron & Ditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Hexachordum minus in Diatessaron, & Semiditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diapente in Ditonum, Semiditonúmque diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diatessaron in Tonum maiorem, Tonum minorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Ditonus in Tonum maiorē, & Tonū minorē diuiditur, ideò ex illis cōponitur.

Et quia Semiditonus in Tonum maiorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Tonus minor in Hemitonium maius & Hemitonium minus diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Hemitonium maius in Hemitonium minus, & Diesin Enharmonicam diuiditur; ideò ex illis componitur.

Quoniam autem Comma differentia est, quæ inter maiorem & minorem Tonum reperitur, vt ex subtractione istius ex illa, ex paullò antè dictis manifestum; idcircò adnotari potest, vt Hemitonium minus excedit tria Commata, deficit à quatuor; & Hemitonium maius excedit quinque, deficit à sex, sic Tonum minorē excedere 8. deficere à 9. & Tonum maiorem excedere 9. deficere à 10. quæ quidē ex praxi antè expressa cōstāt.

Videlicet pari ratione insinuauimus duos maiores Tonos excedere Ditonum, deficere à Diatessaron; quatenus ostendimus duo interualla Sesqui-octaua esse maiora Sesquiquarto, & deficere à Sesqui-tertio. Quo eodem modo deducitur treis maiores Tonos excedere Diatessaron, sed deficere à Diapente, quatuor excedere Diapente sed quinque illam excedere: Diapason excedere quinque, deficere à sex, neque verò secùs deducetur, Hexachordon minus excedere treis, deficere à quatuor; maius excedere quatuor, deficere à quinque) atque ita de cæteris.

Quare & cùm aliunde constet Tonum maiorem esse differentiam, qua Diapente excedit Diatessaron, & Hemitonium maius differentiam, qua Diatessaron excedit Ditonum; ac Hemitonium minus differentia, qua Ditonus excedit Semiditonum, exinde manifestum fiet constare Semiditonum ex Tono maiore, & ex Hemitonio minore, Ditonum ex Tono maiore, & ex Tono minore.

Diatessaron ex Tono maiore, ex Tono minore, & ex Hemitonio maiore, Diapente ex duobus Tonis maioribus ex vno minore, & ex Hemitonio maiore.

Hexachordon minus ex duobus Tonis maioribus, ex vno minore, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

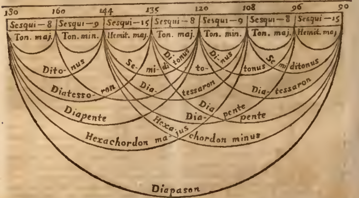
Hexachordon maius ex duobus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex Hemitonio maiore.

Diapason ex tribus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

Sed

Sed & quia Diapason non modò ex Tonis, ac Hemitoniis, sed ex aliis etiam consonantiis minoribus componitur, qua ratione quæ infrà Diapason sunt maiores, ex minoribus componuntur: ideò rem totam vno perspectu exhibere iuuet insequente schemate, in quo chorda 3. diuidi intellecta in parteis æquales 180. vt interuallum totius Diapason terminetur ad 90. obseruare imprimis licet septem interualla his cyphris distingui 160. 144. 135. &c. & proximè subscribi proportiones interuallorum Sesqui-octauo, Sesquinono, Sesqui-decimoquinto, &c. subiici cuique Semi-circellum, in quo Tonus, aut Hemitonium ipsi respondens exprimitur.

Deinde autem aliis maioribus Semi-circulis comprehendi bina interualla ex quibus aut semiditonus constet: Sobinde aliis maioribus terna ex quibus Diatessaron (quę aliunde constare intelligatur aut ex Ditono, & Semitonio maiore, aut ex Semiditono & Tono minore) túmque aliis maioribus quaterna ex quibus Diapente (quæ constare aliunde intelligatur aut ex Ditono, & Semiditono, aut ex Diatessaron & Tono maiore) rursusque aliis maioribus quina, ex quibus vtrumque Hexachordon (cùm & maius aliunde intelligatur constare, aut ex Ditono, Semiditono, & Tono minore; aut ex Ditono & Diatessaron, aut ex Diapente & Tono minore; Minus, verò aut ex duobus Semiditonis & Tono minore; aut ex Semiditono & Diatessaron, aut ex Diapente & Semitonio maiore.) Denique autem alio maximo septena, ex quibus Diapason, (quæ & aliunde constare intelligitur aut ex Ditono, duobus Semiditonis & Tono minore: aut ex Diatessaron & Diapente: aut ex maiore Hexachordo, & Semiditono; aut ex minore & Ditono.)

Porrò vel ex hoc schemate constare denominationis Consonantiarum ratio potest. Nam primùm quidem Ditonus dicitur quòd duos Tonos contineat: Semiditonus autem non tam quòd Ditoni dimidium contineat, quàm quòd sit quasi Sesqui-tonus, seu mauis Ditonos minutus. Posset proinde et etiam ab aliquibus fit, aut Sesqui-tonus, aut trihemitonium dici. Deinde Diatessaron dicitur; quòd quatuor chordis seu vocibus tria interualla contineat; & Diapente quòd vocibus, chordisve quinque contineat quatuor. Sic & Hexachordon vtrumque quòd vocibus, seu chordis sex contineat interualla quinque. Denique Diapason cùm posset *Diocto*, aut *Octachordon* appellari, quòd octo vocibus seu chordis septem interualla contineat, Diapason tamen dicitur, quòd per consonantias omneis progrediatur, contineátque omneis illarúmque parteis suo ambitu.

Deinde, vt Diapason ab Harmonicis, Practicisve *Octaua* vocatur, quòd octo vocibus, chordisve septem interualla contineat; pari ratione constat Ditonum, Semiditonúmque appellari *Tertias*, ob voces, siue chordas treis, Diatessaron *Quartam* ob quatuor, Diapente *Quintam* ob quinque, vtrumque Hexachordon *Sextam* ob sex; ne memorem tam Tertiam, quàm Sextam maiorem, & minorē fieri, quòd in maiore Tonus sit, cuius loco in minore sit solummodò Hemitonium.

Atque ita quidem se habent Consonantiæ simplices, ex quibus cùm antiqui agnoscerent solùm Diapason, Diapente, & Diatessaron; idcircò, vt ipsas, ac vnà Tonum maiorem exprimerent, censuere omnem Harmoniam contineri illis quatuor numeris 12. 9. 8. 6. quibus aliunde exprimerētur tria proportionum genera, Harmonica quidem inter 12. 8. 6. Arithmetica inter 12. 9. 6. Geometrica quatenus vt 12. ad 9. ita 8. ad 6. vel vt 12. ad 8. ita 9. ad 6. Scilicet Diapason continetur proportione dupla, quæ est 12. ad 6. Diapente Sesqui-altera, quæ est 12. ad 8. vel 9. ad 6. Diatessaron Sesqui-tertia, quæ est 12. ad 9. vel 8. ad 6. & Tonum maiorem Sesqui-octaua, quæ 9. ad 8.

Nunc ad exprimendum prætereà Hexachordon vtrumque & semiditonū, ditonúmque ac minorem tonum, adsciscere oportet hosce numeros 10. 5. 3. vt tota proinde Harmonia septem numeris contineatur; sic enim Hexachordon maius continebitur proportione superbipartiente tertias, quæ est inter 5. & 3. Hexachordon minus supertripartiente quintas, quæ est inter 8. & Ditonus Sesquiquarta, quæ est 10. ad 8. Semiditonus Sesquiquinta,

quiota, quæ est 12. ad 10. ac tonos minor sesqui-noua, quæ est 10. ad 9.

Ad compositas Consonantias quod spectat, parùm superest addendum ad ea, quæ de simplicibus dicta sunt. Siquidè ab vsque Diapason, seu Octaua, ad vsque Disdiapason, seu decimam quintam; ac rursùs ab vsque Disdiapason, seu decimaquinta, ad vsque Trisdiapason, seu vigesimam secundam, diuisiones proportionesque omnium se perinde habent, ac in ipsis simplicibus, omnésque adeò, nihil aliud quàm ipsi Diapason, aut Disdiapason veluti superadiiciuntur.

Nempe, quia vt totâ AB pulsatâ cum ED, cuius est dupla, creatur Diapason, ita si pulsaretur dimidiū chordæ AB, æqualis puta ipsi ED cum aD, cuius foret dupla, crearetur alia Diapason superior; oportet sanè, si tota AD pulsetur cum eadem aD cuius est quadrupla, creari Disdiapason; neque secus creari Trisdiapason, si pulsetur cum bD cuius est octupla, quatenus si quadrans chordæ AB æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem bD crearetur nouus Diapason supra ipsam aD duplam ad bD.

Pari autē ratione, quia dimidio chordæ AB pulsato cum ED crearet semiditonum, quatenus se ad illam haberet vti 6 ad 5. oportet tota AB pulsata cum eadem SD ad quam se habet vt 12. ad 5. creari Diapason semiditonū; neque secus creari Disdiapason semiditonum si pulsetur cum bD ad quam se habet vt 24. ad 5. cùm si illius quadrans æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem bD ad quam se vt 6. ad 5. haberet, semiditonum supra ipsam crearet. Quod idem quoque in cæteris intellectu facile est.

Dico autem Consonantias compositas ipsis Diapason, aut Disdiapason superadiici, nō verò singulas sibi ipsis addi, seu ingeminari, tergeminarive: quoniam nulla est Consonantiarum simplicium, quæ sibi ipsi addita, siue repetita consonantiam creet, præter solā Diapason. Nam Diapason quidem ad Diapason addita consonantiam Disdiapason creat, videlicet extremis sese habentibus vt 4. ad 1. At Diapente, v. g. ad Diapente addita creat dissonantiam extremis nimirum se habentibus vt 9. ad 4. Quo etiam modo duo Diatessaron nō consonātiam, sed dissonantiā creant, extremis se habentibus vt 16. ad 9. atque ita de cæteris.

Heic non adnoto licere, si libeat Tetradiapason & maximè quidem propter organa, superaddere (si chordam nempe bD bipartiēdo, vt tota AB sit ad illius dimidium in proportione sexdecupla, seu vt 16. ad 1.) & seruata proportione consonantias cæteras inter Trisdiapason, ac Tetradiapason interserere: Siquidem non aliam ob causam in ipsa Trisdiapason constitimus, quàm quòd vulgò humanæ voces non efferuntur altiùs, cùm & veteres ne ipsam quidem Disdiapason excesserint, vt intelligetur ex infra dicendis.

Obseruo potiùs Consonantiarum illas haberi perfectiores, quarū proportio est multipla, aut superparticularis est, cuiusmodi sunt Diapason, Diapente, & aliæ; minùs verò perfectas illas, quarum proportio est superpartiens, cuiusmodi est vtrumque Hexachordon. Quò fit vt etiam Diapason-semiditonus, & Diapason Diatessaron in minùs perfectis habeantur, cùm illius proportio sit dupla superbipartiēs quintas; istius dupla superbipartiens tertias, atque id quidem ne aliquid dicam de Diatessaron, quæ nisi supra Diapente locetur, ipsis Ditono, Semiditono, Hexachordísque perfectione cedit.

Quin etiam eædem Consonantiæ modò gratiores, aut minùs gratę sunt, vbi pro varietate positus, quo duæ, vel plures simul adhibentur ad creandam harmoniam. Videlicet si duabus chordis Diapason creantibus interadatur media, quæ heinc Diapente, heinc Diatessaron faciat, longè gratior erit harmonia, si Diapente inferiùs, siue versus chordā vnam, & Diatessaron versus summam, quàm si opposito modo adhibeantur. Ratio autem esse potest, quòd priore modo interualla consonantiarum se habeant iuxta hosce treis numeros 6. 4. 3. qui in proportione, mediocritatéve harmonica sunt; posteriore autem iuxta hosce treis 4. 3. 2. qui in Arithmetica solùm.

At quænam esse vniuersè interuallorum consonantium, dissonantiúmve ratio potest? Dico causam videri, quòd cùm soons creetur non tam velocitate quàm crebritate ictuum aëris, quibus auris, audiúsve sensorium imperceptibili tempore percellitur; ictus varij duorum sonorum vnitiores sint leniúsque aurem afficiant, dum creatur consonantia, distractiores sint, & asperiùs afficiant, dum creatur dissonantia.

Id quid sit, vt intelligas, tende chordam quampiam prolixam leui appenso pondere, quo aliquanto laxior sit, vt digito abducta, dimissáque heinc inde excurret, ac recurret, suósque itus, ac reditus, (qui omnes erunt æquitemporanei) sensibiles faciat, singulæque vni v. g. arteriæ pulsui exæquentur. Manente eadem tensione, suppone illius medio discerniculum cui insistat, vt alterum solùm dimidium abductum, dimissúmque eat, ac sedeat, tunc erunt itus, reditúsque duplò velociores, ac plures binive exæquati singulis pulsibus. Huiusce dimidij abduc, dimittéque pari ratione solum dimidium, quod erit chordæ totius quadrans, tunc erunt itus, reditúsque plures quadruplo, quaternive singulis pulsibus exæquati. Pari adhuc ratione huiusce dimidij, abduc, dimittéque dimidium, hoc est totius chordæ octauum, erunt itus, reditúsque plures octuplo, octonive exæquati singulis pulsibus, atque ita porrò.

Hæc obseruatorus cùm sis in chorda prolixa (vt si illam tetenderis inter duo pergulæ extrema) intelliges sanè idem euenire in breuiore, hoc est itus reditúsque pari ratione duplicari, quadruplicari, octuplicari, &c tametsi ea pernicitate sint, vt obseruari oculo, numerarique non valeant; adeò vt cùm chorda ita fuerit tensa, vt sonora euadat (ac potissimū ex genere fidium) intellecturus sis vbi tota primùm abducitur, dimittiturq; ac deinde pari ratione illius dimidium, duos creari sonos, quorum posterior, hoc est acutior itibus, ac reditibus duplò pluribus, quàm prior, hoc est

est grauior constet. Vnde & quia sonus dimidij chordæ supra sonum totius Diapason, seu Octaua est, intelliges Diapason seu Octauam creari ex itibus reditibúsve chordæ duplò pluribus; & consequenter etiam Disdiapason ex quadruplo, Trisdiapason ex octuplo, ac ita deinceps.

Quin-etiam, quia non modò Diapason creatur cùm eadem chordæ tensione manente pulsatur illius dimidium; sed etiam cùm manente eadem longitudine, chorda tensior fit aut pondere quadruplicato, aut contorsione clauiculi; intelliges ex hac tensione creari in eadem chorda itus, ac reditus duplo plureis, ac idem fieri & in Campana, & in vocari organi tubo duplæ latitudinis, altitudinísque, crassitudinísque octuplæ; inque id genus aliis. Neque secus contingere in voce circa itus, ac reditus aëris ab arteria pressi; in sono etiam tibiæ, ac similibus, quoties à graui aliquo sono, ad ipsius Diapason seu Octauæ acutiem transitur.

Quod dixi porrò de itibus, ac reditibus in dimidio chordæ duplicatis; idem proportione est intelligendum circa parteis cæteras. Si enim in chorda eadem prolixa, ac leuiter tensa quidpiam non ad medium, sed ad trientem supponas, & reliquum bessem abductum dimittas, itus, reditúsque obseruabis in proportione ad totam sesqui-altera fieri, ternos scilicet exæquatos binis pulsibus. Sin ad quadrantem, & reliquum dodrantem abductum dimittas, obseruabis fieri in proportione sesqui-tertia, hoc est exæquari quaternos ternis pulsibus. Sin ad quintam partem & abducas, dimittásque quatuor reliquas, exæquabuntur quini quaternis, atque ita de cæteris. Vt proinde etiam intelligas chordæ itus, ac reditus esse, in Diapente proportione sesqui-altera; in Diatessaron sesqui-tertia, in Ditono sesqui-quarta, in Semiditono sesqui-quinta. Neque secus in Hexachordis proportione superpatiente. Idque pari ratione vt in chordis, sic in vocibus, tibiis, ac id genus aliis.

Iam cùm duabus chordis sic tensis, vt totidem vnus itus, reditúsque, ac alterius fiant, non tam duo soni, quàm vnus creetur, vnde & earum esse vnisonantia dicitur, constat aërem ab vtraque chorda pulsatum, sensoriúmque auditus ferientem nihil inferre asperitatis, quoniam singuli vtriusque ictus in vnum coëuntes, in vnum simplicē, vniformémque sonum coalescunt. Dum chordis autem ita tensis, vt vna Diapason, seu Octauam supra aliam creet, contingit quidem vt vbi duo ictus, ab vtraque coaluerint, succedat vnus insociatus; at quia tamen illicò duo coalescentes succedunt, idque semper alternis fit; inde fit, vt hæc consonantia fit gratissima omnium, quòd post vnisonantiam, nulla vnitior sit, aurémve vniformiùs subeat.

Succedit Diapente, seu Quinta, ideò proximè post Octauam suauissima, quòd licet in illa duo ictus insociati sint, coalitio tamen fiat in quolibet tertio. Sequitur Diatessaron, in qua coalitio, nisi in quarto non fit; tum Ditonus, in quo non-nisi in quinto; & Semiditonus, in quo non-nisi in sexto. Desinere autem censentur in hanc, quæ Consonantiæ in proportione superparticulari sunt; quòd deinceps coalitiones vt iam cœperant sic euadere distantiores pergant, quàm vt sensorium ipsa sonorum varietate non distrahatur, nec satis crebrò consolidetur, & quasi leniatur, vnde & ob discrepantiam sensibilem non iam consonantia, sed dissonantia esse censeatur. Qua etiam ratione Hexachordon quidem vtrumque consonantia est, quòd in minore octaui quique ictus cum quinis coëant, in maiore quini quique cum ternis, quæ proportiones proximè accedunt ad duplam, ac sesqui-alteram; at nullæ insuper in superpartiente proportione interueniunt; quòd in illis sit coalitio distractior. Profectò eandem quoque ob causam consonantiæ compositæ non æquè videntur esse suaues, ac simplices, quatenus nempe plures ictus incoalescentes interueniunt; coalitiones quippe se habent quasi leninenta ipsam sensorij diductionem, & quasi dilacerationem consolidantia, quæ quò adhibentur frequentiùs, eò maior suauitas creatur, quò infrequentiùs eò minor, donec denique insuanitas fit.

At quorsùm Diapason videtur suauior vnisonantia? Nempe ea ratione, qua post tempestatem euadit serenum iucundius serenitate continua; & morbi, aut doloris cessatio sæuitate morbi ac doloris experte. Vnde & Harmonici aliquando dissonantiam interserunt, quam vt immediatè præcedat, sic statim sequatur perfecta consonantia, quò sensorium læsionem sentiat, medica manus mox adhibita dulcorem faciat sensibiliorem. Ex quo etiam intelligis, vt excipere dissonantiam consonantia illicò debet, ne auris quasi discerpatur, suauitatéque Harmoniæ priuetur; ita debere vniuersè coalitiones ictuum, insociatos ictus quam-proximè excipere; ne si abeant longiùs, aut infrequentiores sint, organum interea discerpatur, vt illi sanando fiant impares, & pro consonantia dissonantia sentiatur.

Præterea porrò duo quædam quæ subiici hoc loco possunt, vnum si habeatur ratio non longitudinis chordarum, sed itnum, ac redituum, quibus ex aëris pulsatione sonum creant; proportiones consonantiarum minoris habendas inæqualitatis; sicque Diapason dicendam esse in proportione non dupla, sed subdupla cōsistere, quatenus chorda tota semel it, ac redit, dū eius dimidiū it reditque bis, ac pari ratione Diapente non in sesquialtera, sed in subsesqui-altera, quatenus tota non it, reditque nisi bis, dum bes illius ter, atque ita de cæteris; scilicet itunm, ac redituum, seu pulsationum aëris ratio est longitudinum inuersa. Quin etiam res fortè tanto magis congrueret, quanto & soni creatio per se ab aëris ictibus non à longitudine chordæ pendet; & ratio istа minoris inæqualitatis generalis est, hoc est spectata nō modò in chordis, sed etiam in omnibus rebus, quarum soni possunt mutuò comparari, & in quibus tamen longitudo non attenditur, quæ ne attendi quidem in chordis diuersæ aut tensionis, aut crassitudinis potest. Verùm ob

familiarem

familiarem vsum, & quia comparatio longitudinum est longè sensibilior, quàm ictuum, pulsationúmve aëris; ideò retinere debent nomina maioris inæqualitatis.

Alterum videri exinde declarari posse, quî fiat vt pulsata singulari chorda seu in eadem Chely, seu in alia prope admota chordas cõsonanteis faciat tremere, dissonanteis, tametsi fuerint intercepiæ, immotas relinquat. Nempe dum eius excursibus, recursibúsque aër pulsatur. Compulsantur quidem chordæ omnes viciœ; at quia solæ consonantes ita tensæ sunt, vt subire eosdem cum ipsa excursus,& recursus valeant; ideò tremorem solæ patiuntur; dissonantes enim non tremunt, quòd ita sint tensæ, vt dum ipsa it, illæ redeant; dum ipsa redit illæ eant; sicque dum itus reditibus, & reditus itibus obstant, immotæ constent, nec tremorem patiantur. Constat autem cur duæ chordæ vnisonæ, æquisonæve vehementiùs tremant, quàm quæ ad Diapason consonantes sunt; hæ, quàm quæ ad Diapente; atque ita de cæteris. Videlicet vnisonæ omneis itus ac reditus simul incipiunt, ac terminant; quæ ad Diapason sunt, solos alternos, quæ ad Diapente solos ternos; sicque aliæ ex ordine. Sed hæc aliis locis vberiùs dicenda.

Capvt III.

De Generibus Musicæ.

His circa Consonantias præmissis, sequitur vt pauca dicamus de iis, quæ Genera & Musicæ, & Harmoniæ, & Melodiæ vulgò dicuntur, ac nihil sunt aliud, quàm certæ rationes progrediendi à sono graui ad acutum, aut contra ab acuto ad grauem per parteis, ex quibus Diatessaron componitur. Vnde & quia Diatessaron potest quatuor chordis exprimi, definiri genus Musicæ, Harmoniæve solet, certa modulationis ratio expressa Tetrachordo, siue quatuor chordis, quarum extremæ sint in proportione sesquitertia, referántque Diatessaron. Nihil autem est necesse admonere huiusmodi Tetrachordon aliud esse à Lyra Mercurij, quam scilicet vt constitisse ex quatuor chordis memorant, sic adduot extremas in proportione fuisse dupla, creasséque Diapason, prima quippe exsistente vt 12. secunda vt 9. tertia vt 8. quarta vt 6. Quo pacto se olim habuisse maximâ Harmoniam est iam antè dictum.

Quia verò potest Diatessaron aut ex Hemitonio maiore, tono maiore, & tono minore componi; aut ex Hemitonio maiore, Hemitonio minore, & semiditono, aut ex Diesi maiore, Diesi minore, ac Ditono; hinc fit, vt tria soleant Harmoniæ genera distingui, *Diatonicum* nempe, *Chromaticum*, & *Enharmonicum*.

Videlicet Diatonicum est, quod primo modo, idque ascendendo à graui ad acutum procedit; cùm descendendo ab acuto ad grauem oppositè procedat, hoc est per tonum minorem, tonum maiorem, & Hemitonium maius. Videtur autem Diatonicum dici quòd progrediatur per integros tonos.

Chromaticum autem quod secundo modo idque ascendendo, cùm descendendo procedat opposito, putà per semiditonum Hemitonium minus, Hemitonium maius. Fortè autem Chromaticum, seu coloratum dictum est à speciali notarum chordas exprimentium colore.

Enharmonicum denique, quod tertio, idque ascendendo, cùm descendendo opposito, videlicet per Ditonum, Diesin minorem, & Diesin maiorem procedat. Fortè autem est Enharmonicum dictum ob Diesin minorem idcircò vocatam Enharmonicam, quòd sit minimum interuallum, atque idcircò, quasi principium à quo iniri Harmonia potest.

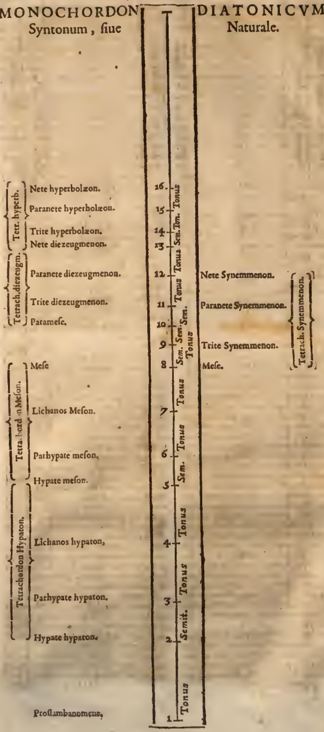
Cæterùm quia procedendo à graui ad acutum (ac pari ratione ab acuto ad graue) licet vltra Tetrachordon, seu Diatessaron progredi: ideò Veteres cùm harmoniam suâ ad vsque Disdiapason extenderent (quam & maximum Systema dicebant) effecere primùm ad componendum Disdiapason quatuor Tetrachorda, quorum duo inferiora communem vnam chordam haberent, & duo superiora similiter; vt proinde cùm viderentur esse debere chordæ sexdecim, forent tantùm quatuordecim quasi vltima primi Tetrachordi, & prima secundi, ac pari modo vltima tertij & prima quarti in vnam coëuntibus; secus ac vltima secundi, & prima tertij, quæ maioris toni interuallo disjunctæ manserunt.

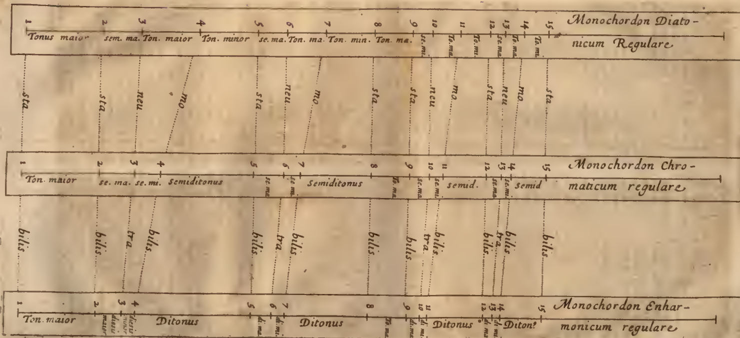
Et quia ne hac quidem ratione Disdiapason perficiebatur, quippe maior vnus tonus deerat; ideò sub infimo Tetrachordo assumpsere vnam chordam, quæ fuit ea de causa *Proslambanomene*; seu quia soni harum chordarum dicebantur *phthongi* Proslambanomenos appellata; & eo quidem interuallo, vt ab infima infimi Tetrachordi per tonum maiorem distaret. Quare & fuere hac ratione chordæ quindecim, vnde & exstitit vocatum *Pentekadecachordon*.

Ex quatuor autem Tetrachordis, infimum dicitur Tetrachordon *ὑπάτων Principalium*; quòd illius chordæ sint præcipuæ, & quasi bases cæterarum; succedens dicitur Tetrachordon *μέσων Mediarum*, seu quòd chorda eius suprema sit totius Pentekædecachordi media; seu quòd cùm duo tantùm forent Tetrachorda, prima illius chorda (eadem cum vltima inferioris) media omnium foret. Tertium Tetrachordon *διεζευγμένων Disjunctarum*; quòd eius chordæ, non cohæreant, sed disjunctæ sint à chordis secundi. Quartum Tetrachordon *ὑπερβολαίων Eminentium*, quòd illius chordæ emineant supra cæteras.

Ex chordis verò infimi Tetrachordi prima dicitur *Hypate hypaton*, quasi Principalia principalium. Secunda *Parhypate hypaton*, quasi principalium principali proxima. Tertia *λιχανὸς Lichanos hypaton*, quasi index principalium, quòd vicina vltimæ, sit quasi index digitus maximo proximus in manu. Quarta, quòd eadẽ sit cùm mediarũ prima dicitur *Hypate meson*, quasi principalis mediũ.

MONOCHORDON DIATONICVM
Syntonum, siue Naturale.

Monochordon Diatonicum Regulare
Tonus maior
sem. ma.
Ton. maior
Ton. minor
se. ma.
Ton. ma.
Ton. min.
Ton. ma.
se. mi.
To. ma.
To. mi.
se. ma.
To. ma.
To. mi.
sta
neu
mo
Monochordon Chromaticum regulare
Ton. maior
se. ma.
se. mi.
Semiditonus
se. ma.
se. mi.
Semiditonus
To. ma.
se. ma.
se. mi.
semid.
se. ma.
se. mi.
Semid
bilis
tra
Monochordon Enharmonicum regulare
Ton. maior
diesis maior
diesis minor
Ditonus
di. ma.
di. mi.
Ditonus
To. ma.
di. ma.
di. mi.
Ditonus
di. ma.
di. mi.
Diton?

Ex chordis secundi, prima, vt mox dictum est *Hypate meson*, principalis mediarum; secuuda *Parhypate meson*, proxima principalis mediarum; tertia *Lichanos meson*, index mediarum; Quarta *Mese*, Media quasi per excellentiam dicta.

In duobus superioribus Tetrachordis numeratio fit opposito modo; ita nempe vt *ultima*, hoc est vltima appelletur prima, & succedens proinde deorsum *Paranete*, & sequens ipsam *Tritia Tertia*: attamen vt eadem serie procedatur, nihil vetat vltimam cuiusque primam facere, & quod superet, eadem nomina retinere.

Ex chordis ergo tertij prima dicitur *Paramese* quasi proxima mediæ. Secunda *Trite diezeugmenon*, tertia disjunctarum; tertia *Paranete diezeugmenon* proxima vltimæ disjunctarum; quarta *Nete diezeugmenon* vltima disjunctarum.

Ex chordis quarti, quod prima eadem sit cum antecedentis vltima, Prima non alia est, quàm mox nominata Nete diezeugmenon vltima disjunctarum, Secunda verò dicitur, Trite hyperbolæon tertia eminentium: Tertia paranete hyperbolæon proxima vltimæ eminentium; Quarta Nete hyperbolæon vltima eminentium.

Visum est deinceps quintum Tetrachordon non tam superaddere, quàm sub medium quasi intertexere, vt chorda vna inter Mesen, & Paramesen collocaretur, quæ Tonum illeic interceptum in duo partiretur hemitonia; non aduertendo scilicet ille ne maior, an minor tonus foret. Vocatum autem est *Tetrachordon συνημμένων*, *ἢ συνεζευγμένων Coaptatarum*, seu *conjunctarum*, quòd illius chordæ, veluti coaptarentur, conjungerenturve cum chordis secundi, ac tertij.

Vnde & ex chordis huius Tetrachordi prima eadem est ac dicitur quæ ipsa *Mese*, seu mediarum summa. Secunda est ipsa quæ inseritur inter Mesen, & Paramesen, dicitúrque *Trite Synemmenon* conjunctarum tertia quasi nempe numeratione vt in tertio, & quarto Tetrachordis facta. Tertia, eorumdem instar *Paranete Synemmenon* proxima vltimæ cõjunctarum dicitur, & quarta *Nete Synemmenon* vltima conjunctarum. Cúmque à plærisque Paranete Synemmenon eadem habeatur cum Trite diezeugmenon; & Nete synemmenon eadem cum Paranete diezeugmenon. Sicque huiusce Tetrachordi vna tantum chorda sit propria, & ex quinque Tetrachordis non fiat ampliùs, quàm Heckædecachordon; non desunt tamen qui alteram, ac etiam qui vtramque quasi distinctas habeant; vnde & alij Heptakædecachordon, alij Octokædecachordon distinguunt.

Cùm exhibendis porrò hisce Tetrachordis necessariæ viderentur chordæ minimùm quindecim, & cum assumpta sexdecim; nihilominus moris est vnam quampiam chordam ita diuidi, vt singulis eius diuisionibus totidem chordas referentibus & Tetrachorda & chordæ omnes per eam solam repræsententur. Nimirum, quasi tota chorda sit Proslambanomenos, residuum chordæ à proxima diuisione est Hypate hypaton; residuum à succedente Parhypate hypaton, atque ita de reliquis. Et quia non tam ipsa chorda diuiditur, quàm Regula supra quam tenditur, & in qua adhibitis ad singulas diuisiones neruulis, varij quidam; quasi gradus discernuntur; hinc fit vt tale organum ex vnica chorda, & regula gradatim diuisa constans appelletur tum *Monochordon*, tum *Regula harmonica*, tum *Musica scala*.

Constat proinde aliud esse Monochordon Diatonicum, aliud Chromaticum, aliud Enharmonicũ: quę licet subdistingui soleant in syntona, mollia, toniæa, &c. abũdè tamen singula exhibuimus quatenus regularia sunt, ac vniformi diuisione progrediuntur. Exhibuimus autem primùm Monochordon Diatonicum, & ipsi seorsim adhibuimus & Tetrachordorum, & chordarum singularum nomina; quo ea, quæ dicta hacteous sunt, vel ex sola ipsius inspectione intelligantur. Subinde autem tria Monochorda conjunctim exhibuimus; vt ex ipso etiam prospectu appareat quibus in chordis conueniant, quibus discrepent inter se.

Monochordon autem Diatonicum, quod superiùs exhibuimus, quodque aliqui Syntonum, & Naturale nominant, diuidi commodissimè iuxta ante dicta in hunc modum poterit. Cùm tota ipsa chorda sit Proslambanomene, habeatur pro 1. possitque adeò ipsi adscribi 1. diuide totam in duo & dimidio adscribe, 8. inde enim chorda 8. incipit; subdiuide in 4. & quadranti adscribe 4. dodranti 16. inde enim hæ chordæ incipiunt. Sic totam diuide in tria, & trienti adscribe 5. bessi 13. inde enim, &c. subdiuide in sex & sextanti adscribe 3. subdiuide adhuc in 9. & nonæ parti adscribe 2. Ac tum quod residuùm est à secunda diuide in 2. & dimidio adscribe 10. quod residuum à tertia in duo & quatuor ac dimidio adscribe 11. quadranti 6. quod residuum à quarta in duo & quatuor; ac dimidio adscribe 12. quadranti 7. quod residuum à sexta in duo, & quatuor, ac dimidio adscribe 14. quadranti 9. quod residuum à septima in duo, & dimidio adscribe 15. sicque negotium confectum erit.

Quod spectat verò ad tria Monochorda vno prospectu exhibita; diuisio primùm Diatonici ipsa eadem est, quæ est mox descripta; nisi quòd nona chorda tonum inter Mesen, & Paramesen diuidens prætermittitur; adeò proinde, vt decima fiat nona, vndecima decima, ac ita deinceps, quousque decima sexta, fit decima quinta. Scilicet tam hoc Monochordon, quàm duo reliqua exhibentur solùm Pentekædecachorda.

Chromatici diuisio difficilis non est; nam primùm chordæ illius 1. 2. 3. 5. 6. 8. 9. 10. 12. 13. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici; Vt habeas autem cæteras; diuide totam chordam in partes quinque; & pars vna dabit chordam 4. duæ dabunt 7. tres 11. Residuum autem à septima diuide in duo, & dimidium dabit 14.

Pari autem ratione circa Enharmonicum, imprimis chordæ illius 1. 2. 5. 8. 9. 12. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici; imò & 4.

eadem

eadem est cum 5. & 7. eadem cum 6. & 11. eadem cum 10.& 14.eadem cum 13. Ad cæteras quod attinet, Residuum à secunda diuide in 25.& vna vigesima quinta dabit 3. Residuum à tertia in duo, & quatuor ac dimidium dabit 10. quadrans 6. Residuum à sexta in duo; & dimidium dabit 13.

Cùm soleant verò chordæ in Stabileis, Mobileis,& Neutras distingui & Stabiles dicantur eæ, quæ in omnibus Monochordis eædem sunt, paréмve locum obtinent: Mobiles, quæ in singulis diuersæ sunt, siue locum mutant; Neutræ quæ in duobus eædem, siue pari in loco sunt; constat vel ex iis, quæ Monochordis intercripsimus, Stabileis esse 1.2.5.8.9.12.15. Mobileis 4.7.11.14. Neutras 3, 6.10.& 13.

Constabit etiam attendenti in Diatonico quidē Monochordo reperiri Diapason octies; quater scilicet inter chordas stabileis, bis inter mobileis, bis inter neutras, Diapente verò septies; ter intèr stabileis, semel inter mobileis, semel inter neutras; bis inter neutras & mobileis, Diatessaron denique octies; quater inter stabileis; bis inter mobileis, bis inter neutras. In Chromatico autem, & Enharmonico Monochordis, reperiri quidem tam Diapason, quàm Diatessaron octies, perinde ac in Diatonico; at Diapente reperiri ter solùm, idque inter stabileis chordas.

Ac huiusmodi quidem fuisse Genera harmoniç apud Veteres intelligimus. Iamdudum verò est ex quo solùm Diatonicum est in vsu: nisi quod interdum semitonium minus, ex Chromatico, seu Diesis major ex Enharmonico; ac interdum quoque Diesis minor ex Enharmonico vsurpatur; & in Diatonicum interseritur: Quo pacto videtur Genus Diatonicum ex additione, mistionéve tam Chromatici quàm Enharmonici compleri; nempe cùm in ipsum transfertur, quod cæterorum proprium est.

Id autem fit, cùm Musicæ notæ insigniuntur aut quatuor huiuscemodi decussatis virgulis ⌘ aut duabus huiuscemodi X. Videlicet cùm Practici existiment integrum Tonum componi ex nouem commatibus, reputant quoque maius Hemitonium componi ex quinque; & tum tribuunt quatuor reliqua minori hemitonio, seu Diesi maiori; tum Diesin maiorem dimidio minuentes, tribuimus Diesi minori duo.

Sequitur itaque, vt de Monochordo, scaláve harmonica Recentiorum dicamus, quam *Guido Aretinus* Benedictinus Monachus ante annos sexcentos inuexit. Id in eo ab antiquis differt, quod ex chordis non 15.16.17.aut 18. sed ex 22. constet; ac Systema sit maximum, quod non solùm Disdiapason, sed maius etiam Hexachordo supra ipsam exhibeat. Illa aliunde ex quatuor aut quinque Tetrachordis concinnabantur; istud ex Hexachordis septem. Chordæ illorum exprimebantur nominibus Græcis, Proslambanomene, Hypate hypaton, &c. Chordæ istius Latinis literis A,B,C,D.E.F,G,cum adhibitis voculis, Vt,re,mi,fa,sol,la, quæ fuere syllabæ initiales hemistichiorum noti illius primi ex hymno S. Ioannis tristichi, quod per id tempus sic canebatur, vt syllabæ illæ efferrentur phthongis Hexachordi serie procedentibus, ac medium quidem occupante Hemitonio.

VT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum, FAmuli tuorum;
SOLue polluti LAbij reatum.

Ad literas quod attinet, A quidem respondet Proslambanomene, B Hypate hypaton, atque ita ex ordine; verùm quia septem duntaxat vsurpantur literæ, & duæ tamen ac viginti sunt chordæ; idcircò adhibentur primùm maiusculæ literæ A, B, C, &c. ac deinde minusculæ a,b,c,&c. & istæ demum ingeminantur aa, bb, cc, &c. Sic non mirum si Anagrammate qui ludant, in nominibus variis Notas sex illas Musicas reperiant, quemadmodum cuiusque illorum Monachorum nomen *F.Saluator Mile*, & *F.Louis Almerat*, ipsas demptâ nullâ, aut additâ literâ continet, vt & plæraque alia v.g. *Folium Astrale*, &c.

Quia verò aliunde syllabæ illæ senæ senis chordis cuiusque hexachordi respondent, & vnumquodque hexachordon treis, de quibus dicemus posteà, Diatessaron species continet (quatenus nempe hemitonium in principio, medio, aut fine Diatessaron est) ideò oportuit Hemitonium collocari in medio; exprimíque vocibus *MI*, *FA*, interuallóve ipsis comprehenso. Et quia vulgò canimus in Diatonico genere, in quo primum Hemitonium nisi vno tono, qui est à Proslambanomene ad Hypaten hypaton, non præceditur, ea de causa subsumere vnam chordam oportuit, quam Græci dicerent *hypoproslambanomenen*, Guidoni autem satis fuit, attribuere illi literam Græcam Γ. vnde & attributa ipsi voce *Vt* dicta est 1.chorda Gamma *Vt*, secunda *A RE*, ac cæteræ ex ordine, prout in sequente Monochordo expressum vides.

Prætereo autem, quod Tetrachorda antiqua apposita sunt; idcircò factum, vt planiùs constet ad quasnam Recentiorum chordas antiquorum chordæ reuocari possint; tum vt statim pateat quid sit inter hoc & antiqua Monochorda discriminis; ac inter cætera obseruetur tum esse quinque chordas super-additas, tum vnam infernè subsumptam, ac intelligatur hexachordon esse, quo Systema hoc excedit antiquum.

Id verò notandum omnia Hexachorda incipere semper ab aliqua vna harum literarum F, G, C, ac idcircò agnosci solùm treis quasi radices, seu *Claueis*, vt appellant Cantus, quas & vocant Clauim F fa, vt, Clauim G sol, re, vt, Clauim C sol, fa, vt, (scilicet vnaquæque effertur vna cum litera, nunc per vnam, nunc per duas, nunc per treis huiusmodi voces, prout habentur in schemate.)

Et quia incipiendo à chorda F fa, vt, chorda b fa,mi, exhibitura erat Fa, quod cum mi, ipsius A la mi re crearet Hemitonium; incipiendo autem à chorda G sol re vt, eadem chorda b fa,mi, exhibitura erat mi, quæ cum mi, ipsius A la mi re, crearet tonum integrum; eapropter oportuit chordam b fa, mi, in duas diuidere, quarum prior cum b rotundo sic exprimeretur, b fa; posterior cum quadrato

		Clavis								Interuallum		
		ee							la	tonus		
		dd						la	sol	tonus		
		cc						sol	fa	ſemi.		
		hh							mi	ſemi.		
		bb						fa		ſemi.		
TonusHyper.	Nete hyperbol.	aa					la	mi	re	tonus		
	Paranete hyperbol.	g					ſol	re	vt	tonus		
	Trite hyperbol.	f					fa	vt		ſemi.		
Tonus Diez.	Nete Diezeugmen.	e				la	mi			tonus		
	Paranete diezeug.	d			la	ſol	re			tonus	Nete ſynemmen.	Tonus Synemmenon.
	Trite Diezeugm.	c			ſol	fa	vt			ſemi.	Paran. ſynemmen.	
	Paramese.	h				mi				ſemi.	Tonus.	
	Tonus	b			fa					ſemi.	Trite ſynemmen.	
Tonus Meſ.	Meſe.	a		la	mi	re				tonus	Meſe.	
	Lichanos meſon.	G		ſol	re	vt				tonus		
	Parhypaton meſ.	F		fa	vt					ſemi.		
	Hypate meſon.	E	la	mi						tonus		
Tonus hypat.	Lichanos hypaton.	D	ſol	re						tonus		
	Parbypate hyp.	C	ſa	vt						ſemi.		
	Hypate hypaton.	B	mi							tonus		
	Proſlambanom.	A	re							tonus		
	Hypoproſlamban.	Γ	vt									

ſic h mi. Dici autem ſolet, illud b molle, hoc verò h durum, partim ob figuram quòd rotunda lenior, & quadrata aſperior ſit; partim ob cantum, quòd mollius ſit per Hemitonium, quàm per tonom procedere.

Hac proinde ratione Clauis F fa, vt. dicitur vulgò Clauis B mollis; & Clauis G ſol, re, vt, Clauis B quadrati, ſeu duri; Clauis autem C ſul, ſa, vt, dici ſolet clauis naturæ; idque cùm ſit media, ſioe mauis neutra inter alias duas. Et certè Hexachordon incipiens à C ſol, ſa, vt, deprehenditur ſemper inter Hexachorda à G ſol, re, vt, & F ſa, vt, medium; ac id vtrique commodi præſtat, vt cùm tranſiri ab altero in alterum non valeat, tranſitio tamen tam ex vno, quàm ex alio in ipſum C ſol, ſa, vt; & ex ipſo C ſol, ſa, vt, tam in vnum, quàm in aliud fiat.

Quod vides autem ad dextram Monochordi interuallum ex b ſa, in h mi, maiore Hemitonio deſignari, cùm heine inde, & alibi cætera interualla minora deſignentur Hemitoniis minoribus, maiora æqualibus tonis: id ex Guidone, aliiſque ipſum ſequutis deſumptum eſt; quatenus antiquorum inſtar minorem tonum non agnoſcentes non poſuere Diateſſaron ſeu Quartam compoſitam habere ex duobus tonis & maiore Hemitonio, verùm ex minore duntaxat; & cùm reputarent tamen tonum integrum componi ex duobus Hemitoniis, cuiuſmodi Apotomen eſſe, & Leimma antè diximus; ideò vt interuallum à b fa in h mi tonum, tam cum antecedente, quàm cum inſequente Hemitonio minore conflaret, cenſuere ipſum eſſe Hemitonium maius.

Prætermittendum verò non eſt, cùm ſuperioribus ſæculis huiuſcemodi Syſtema chordarum viginti duarum (aut etiam viginti, contrahendo in vnum b ſa, & h mi) ſic monſtraretur tyronibus vt ſingulis apicibus flexuriſque digitorum ſingulæ chordæ aſſignarentur; vnde & Syſtema fuit vocatum *Manus*, & vulgò etiam *Gamma* (propter primam chordam dictam Gamma Vt,) itémque Alphabetum praxeos. Nupero hoc tamen fuiſſe vt ſoleret; ita commodè excogitatum Hexachordon triplex cum literis ſeptem ſemel appoſitis, in quod totum ſit Syſtema contractum, quodque etiam *Manus* illius imitatione cui ſubſtituta eſt, appelletur.

Res ita ſe habet, vt videre licet in inſequente ſchemate, in quo literæ eædem ſunt, ac nihil aliud, quàm F deductum ex ſupremo loco

loco in infimum eſt. Id autem factum, vt tranſponendo voces *Fa, vt*, in *Vt fa*, Clauis B mollis inde incipiens radix fieret primi Hexachordi, quod vt deinceps procederet, commutatę etiam ſunt ſequentium duarum chordarum voces, haberi enim vides non G ſul, re, vt, ſed G re, ſol, vt; & non A la, mi, re, ſed A mi, la, re.

Cùm inſequens autem chorda *G re, ſol, vt*, ſit Clauis B duri ſeu quadrati, vides ab ipſa commodè incipere tertium Hexachordon (relictâ ſub *Vt* vacua cellulâ è regione *F vt, fa*,) ac vt id poſſet procedere, fuiſſe quoque tranſpoſitas trium ſupremarum chordarum voces, videlicet *C ſol, fa, vt*, in *C ſol, vt, fa*; *D la, ſol, re*, in *D la, re, ſol*, & *E la mi*, in *E mi, la*, (vacua relicta areolà ad verticem primi Hexachordi) abſque eo, quòd tranſpoſitio huiuſmodi chordarum naturam immutet: neque enim vlla vox quæ eſſet b mollis, euaſit b duri, aut contrà.

E		mi	la
D	la	re	ſol
C	ſol	vt	fa
B	fa		mi
A	mi	la	re
G	re	ſul	vt
F	vt	fa	

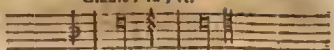
Interim verò ſecundum Hexachordum ſic reperitur diſpoſitum, vt Claui Naturæ exſiſtente *C ſol, vt, fa*, incipiat ab ipſius *Vt*, & treis chordas, quæ ſupernè deſunt, infernè ſuppletas quaſi circuitione habeat (vacuà relictâ areolà inter ipſas *B fa, mi*, voces.) Vnde & tametſi chorda *C ſol, vt fa*, inter chordas *F vt, fa* & *G re ſol, vt*, media non ſit; ipſum tamen *Vt* Hexachordi radicem medium obtinet.

Commodiſſimè autem hac ratione tranſitiones fiunt ex primo Hexachordo in ſecundum, & viciſſim ex ſecundo in primum; itémque ex tertio in ſecundum, & viciſſim ex ſecundo in tertium. Quoniam ſeu aſcendere oporteat, commodè tranſitur ex *ſol*, primi in *re* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *re* primi; neque ſecus ex *fa* tertij in *re* ſecundi, & ex *ſol* ſecundi in *re* tertij; ſeu deſcendere, commodè tranſitur ex *fa* primi in *la* ſecundi, & ex *mi* ſecundi in *la* primi; neque ſecus ex *mi* tertij in *la* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *la* tertij, ſed res apud tyrones trita.

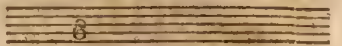
Non eſt verò etiam id prætermittendum, quòd cùm antiqui ſuis cantilenis duos quoſdam ordines characterum ſuperſcriberent, vnum eorum, quibus chordæ ſyllabis quibuſque efferendis deſtinatæ deſignarentur; alterum eorum quibus tempora in eiſdem ſingulis efferendis inſumenda; fuiſſe deinceps artificium eidem muneri præſtando longè facilius excogitatum.

Nam quod ſpectat quidem ad chordas; quibus cantus acuties, grauitáſve deſignetur; nihil aliud, quàm quinque lineæ cantilenæ ſuperducuntur, ac vni illarum præfigitur character vnius trium Clauium, vt ea quaſi chorda determinata habita cæteræ ſurſum, deorſúmque pro ſuo quæque ordine partim in interuallis, partim in lineis diſpoſitæ intelligantur. Sunt autem characteres Clauium huiuſcemodi

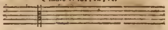
Clauis F fa, vt.

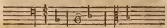
Clauis G ſol, re, vt.

Clauis C ſol, fa, vt.

Apponitur aliquando Claui, & ſua quidem in chorda, hoc eſt ſua in linea, ſuóve interuallo character b, ſiue b molle in hunc modū;

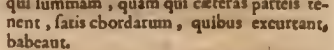

indicat autem Hexachorda b mollis, & naturæ, eorúmque tranſitiones vſurpandas eſſe. Quod ſi nullum ſit, indicio eſt hexachorda b duri, ac naturæ, eorúmque tranſitiones debere vſurpari.

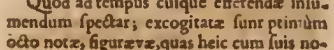
Ac ne mirere, cur tam paucæ adbibeantur lineæ, quippe quæ vna cum interuallis ac ſpatiis etiam, imò & lineolis ſuprà, infraque additis complectendo Syſtemati chordarum non ſufficiant; ſcito, dum quiſpiam ſolus canit, abundè ſatis eſſe chordarum; & dum plures ſimul concinunt ſatis quoque abundè eſſe ſingulis, quatenus totius chordarum Syſtematis quatuor diſtingui partes ſolent, vna Ima, altera Summa, duæ intermediæ, quarum quæ eſt prope imam *Tenor* dicitur, quæ prope ſummam *Altus*, ſupple cantus; & Claues iis tribuuntur lineis, vt tam qui imam, quàm qui ſummam, quàm qui cæteras parteis tenent, ſatis chordarum, quibus excurrant, habeant.

Quod ad tempus cuique efferendæ inſumendum ſpectat; excogitatæ ſunt primùm octo notæ, figuræve, quas heic cum ſuis nominibus expreſſas habes;

Maxima, Longa, Breuis, Semibreuis,

Minima, Semiminima, Vnca, Semivnca.

Harum autem notarum valor ita ſe vt plurimùm habet, vt quæque antecedens æquiualeat duabus proximè conſequentibus, vt vna maxima duabus longis, vna longa duabus breuibus, &c. Et quia ſemibreuis eſt aſſumpta, cuius valor ſit vna nuncupata, *Tactio*, percuſſióve, ſiue menſura, quæ vnam manus, *θέσιν*, *ᾗ ἄρσιν*, h. e *demiſſionem, euectionémque*, duáſve motiones continet; ideò fit, vt Maximæ valor Tactiones ſint octo, Longæ quatuor, Breuis duæ; & contrà vt ad vnam Tactionem requirantur duæ minimæ, quatuor ſemiminimæ, octo vncæ, ſexdecim ſemivncæ. Cúmque idem valor ſoleat exprimi iiſdem lineolis, interductibúſve, quæ ſignificant intermoria, pauſáſve, quibus aliquando à cantu interquieſcitur; idcircò ecce eaſdem notas pro valore per intermoria.

Dico

Dico autem vt plurimùm; siquidem is valor diuersimodè alterari solet: ac imprimis quidem per eos,quos Practici & vocant *Gradus*, & distinguunt treis, *Modum, Tempus, & Prolationem*, specialesque illis characteres tribuunt, quos immediatè Clauibus adjungunt.

Et Modum quidem maiorem, aut minorem faciunt; illum cùm maxima per longas; istum, cùm longa per breueis mensuratur. Maiorem autem perfectum dicunt, cùm maxima æquiualet tribus longis; imperfectum cum duabus solùm; qui idem valor communis est. Et minorem perfectum cum longa tribus breuibus, minorem, cùm duabus breuibus, qui itidem valor est communis. Character autem Maioris perfecti sunt ternæ lineolæ, tria inter lineas interualla comprehendentes,aliquando etiam solùm duo; imperfecti binæ comprehendentes etiam interualla vel tria, vel duo. Minoris perfecti linea vnica interualla comprehendens tria; Imperfecti etiam vnica comprehendens duo; ad istum videlicet modum

Modus maior perfectus,Modus maior imperfect.Modus minor perfectus,Modus min.imperf.

Neque te moueat, quod heic lineolæ aliquæ eædem, quæ aliquotum intermortiorum videantur; quia cùm sunt modi, inter Clauim & characterem temporis de quo mox dicendum, ducuntur, cùm intermortia, post eum characterem, Vnde & cùm anteponuntur,dicuntur *Indiciales* solùm,quia nihil aliud quàm indicant modum; cùm postponuntur, etiam *Essentiales*, quia ad cantum præterea spectant.

Tempus vocant mensuram breuis per semibreueis, ipsúmque aut perfectum, cùm vna breuis æquiualet tribus semibreuibus; estque illius character circellus; aut perfectum, cùm duabus solùm, estque illius character circelli dimidium.

Tempus perfectum , Tempus imperfectum.

Prolationem denique dicunt mensuram Semibreuis per minimas, ipsámque adhuc aut perfectam, cùm vna æquiualet tribus, charactere illius exsistente pari circello,sed cum puncto in medio, aut imperfectam, cùm solùm duabus, exsistente illius charactere semicircello cum simili puncto in hunc modū

Prolatio perfecta, Prolatio imperfecta.

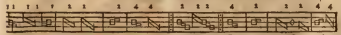
Vt præteream autem omnes istos gradus esse interdum simul in cantu perfectos, interdum simul imperfectos, interdum mixtim se habere; adnoto potiùs, quia vocata Tactio vsurpatur aliquando ad mensuram breuis, & tunc tam demissio reclinatione quàm euectio restitutione manus veluti ingeminatur, & quasi quadruplex motio fit; idcircò specialem eius characterem habere circellum cum transuersa deorsum linea: Dici autem solet Tactio ista maior; cùm minor nempe sit communis, seu simplex quæ semibreui competit, cuiusque character est semicircellus cum simili linea

Tactio maior. Tactio minor.

Est verò & alia Tactionis species, quam *proportionatam* appellant,ac potissimum quæ hemiolia, aut sesqui-altera, & vulgò *Tripla* dicitur, constans scilicet motionibus tribus, vt puta demissione manus, reclinatione eiusdem, & facta simul restitutione, euectionéque; vnde & illius character est 3. aut $\frac{3}{2}$. Sed de ea statim pòst dicendum.

Addo priùs fieri præterea notarum alterationem aut colligatione mutua, aut punctis adhibitis, aut colore variato. Et quod spectat quidem ad colligationes, siue ligaturas eæ fieri hisce modis solent.

Regulæ autem sunt, pro nota quidem prima, vt si caudata sit, eiúsque cauda spectet sursum, vt in exemplis A, tunc tam ipsa, quàm insequens, seu obliquè se seu quadratè habeant, pro semibreuibus seu vna tactione mensuratis habeantur. Sin cauda spectet deorsum, vt in exemplis B, tunc prima habeatur pro breui, æquiualénsve duabus tactionibus,ac similiter si cauda destituatur,& insequens sursum procedat,vt in exemplo C, cæterùm si caudata non sit,& sequens deorsum vergat vt in exemplis D tunc æquiualet vni longæ, seu tactionibus quatuor.

Pro media autem, vt siue illa sit vna, siue multiplex, veluti in exemplis E, æquiualeat semper vni breui,siue duabus tactionibus.

Pro vltima, vt si deorsum procedat, & quadrata sit, æquiualeat longæ seu tactionibus 4. vt in exemplo F: si obliqua æquiualeat solùm breui seu tactionibus duabus, vt in

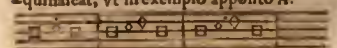
in exemplo G. Si denique sursum præcedenti sit, æquiualeat etiam solùm breui, siue duabus tactionibus vt in exemplo H. Si denique caudata sit, vt in exemplis I, æquiualeat longæ, seu tactionibus quatuor.

Ad puncta quod attinet; nihil necesse est dicere de iis, quæ accidentalia dicuntur, cuiusmodi semicircello aut sursum aut deorsum conuerso inscribuntur, ad designandum cessationem, coïtionémve canentium; aut interferuntur duabus lineolis, superscribunturve S literæ ad designandum repetitionem partis cantilenæ, quæ præcesserit, & si quæ alia similia sunt: dicendum dumtaxat de iis, quæ essentialia nominant, quæque tria cùm sint, vnum accrementi, alterum speciatim alterationis; tertium diuisionis, aut imperfectionis *punctum* dicitur.

Accrementi punctum est, quod ad dextram notæ appositum dimidium valoris ipsius illi superaddit, quo proinde modo nota maxima valet tactionibus 12. longa 6. maxima 3. breuis $1\frac{1}{2}$. minima $\frac{1}{4}$. semiminima $\frac{1}{8}$. vnca $\frac{1}{16}$. Quia verò heic fit idem valoris augmentum, ac per gradus perfectos; tunc si fortè graduum characteres simul adhibentur nihilo propterea valor auctior fit; eóque casu nihil aliud, quàm punctum perfectionis vocatur.

Alterationis punctum est, quod superscribitur notæ Semibreui, cùm inter duas breueis constituitur; ac tum valorem illius duplicat, adeò vt Breui, seu duabus tactionibus æquiualeat, vt in exemplo apposito A.

A B C

Idem porrò, etiam sine puncto superscripto aduenit sequenti semibreuium si inter duas breueis duæ collocarentur, veluti in exemplo B.

Denique punctum Diuisionis, seu imperfectionis est, quod supernè pingitur inter duas notas simileis; cùm eæ habent antecedentem, ac insequentem notam maioris valoris. Obstat videlicet ne valor posterioris ingeminetur eo modo quo dictum mox est; vt patet in exemplo C.

Ad Colorem demum quod spectat; Si characteres graduum perfectorum adsint, tum color niger adimit notæ trientem valoris ipsius; si imperfectorum, quadrantem. Adeò proinde, vt Maxima priore casu æquiualeat solùm 8. tactionibus, seu valoris communis fiat; posteriore autem æquiualeat 6. Longa priore casu æquiualeat 4. posteriore tribus: Breuis priore duabus, posteriore vni, ac semisse seu tribus minimis. Semibreuis priore vni, posteriore dodranti vnius seu tribus semiminimis. Minima priore dimidio vnius, posteriore tribus vncis.

Quanquam ob difficultatem deligendi fractiones in breuibus, semibreuibus, minimis, ac semiminimis, vix illarum color nisi in Tactione proportionata, seu Tripla variatur, quam etiam Hemioliam & Sesqui-alteram appellari iam diximus.

Cùm huiusmodi porrò duæ voces eiusdem sint significatus, ac idiomate solùm differant; nihil tamen aliud inuehunt discriminis, quàm quòd in hemiolia omnes characteres sunt nigri; & quia hoc ipsum Tactionem triplam esse indicat, nullus character præponitur; in sesqui-altera autem omnes characteres sunt albi seu communes (nisi quòd ad impediendum alterationem, quæ ob concursum duarum similium interceptarum, vt in exemplo B mox antè allato, contingeret, altera earum denigratur) præfigitur autem character $\frac{3}{2}$.

Præterea autem tam Hemioliam, quàm Sesqui alteram maiorem dici, cùm notæ sunt breues, & semibreues; interpositis aliquando minimis; idque semibreui existente communi mensura, hoc est valente vnam motionum, quarum in Tactione sunt tres; cùm & breuis valeat solùm earum duas, & minima dimidium vnius. Ac pari ratione tam Hemioliam, quàm Sesqui-alteram minorem dici, cùm notæ sunt semibreues ac minimæ, interpositis interdum semiminimis (ac etiam in Hemiolia, ob colorem, vncis) idque minima existente communi mensura, hoc est valente trium motionum vnam, cùm semibreuis valeat duas, & semiminima dimidium vnius. Verùm immorandum in istis non est.

Importunum fortè non erit heic adnotare quod R.P. Athanasius Kircherus *in Musurgia* habet, illic nempe deducit ante tempora Guidonis Aretini Hymnorum cantum expressum fuisse octo lineis, quibus non item interuallis notæ adscriberentur, ac tale schema se reperisse Messanæ, cuius vsus fuisset à 700. circiter annis, cuiusque octo lineæ initium ducerent ab octo prioribus literis Græcis, α β γ δ ε ζ η θ. Alterum non octo lineis, sed duabus solùm cum notis tam in ipsis quàm in interuallo & infra multiplicibus, vt ad *Salue Regina*.

Guidonem autem in Aretio Hetruriæ Oppido natum, Monachum Ordinis S. Benedicti, ex hisce quasi rudimétis instituisse quem habemus ritum exprimendi cantum per notas insertas, tum quinque lineis, tum interuallis (facilitatis gratiâ) idque Pomposæ in Ducatu Ferrariæ tempore Ioannis XX. anno M.XXIV. alij dicunt M.CC.VIII. desumptis ex Hymno S. Ioannis, vocibus VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quæ in progressu per Scalam, aut *Manum* quam composuit, adhiberentur literæ A B C D E F G, addita initio litera Γ Græca, quâ nonnulli putant indicare illum voluisse initialem sui nominis literam. Aiunt illum hoc characterum genere Graduale primum notasse, & Ioannem hanc formam non tantùm probasse, sed & omnibus præferendam statuisse. Erant verò etiam Guidoni omnes Notæ vniusmodi; quare & videtur solùm habuisse rationem Grauis & Acuti, non item temporis Longi & Breuis: Inuentorem autẽ Notarum, quas iam & habemus Auctorem fuisse Ioannem Muriam, aliter *Iean des Murs* Parisinum 300. circiter pòst annis.

Porrò Guido necdum contentus hac noua cantandi methodo, inauditam antehac

plurium

plorium vocum Symphoniam excogitasse dicitur primus (certè nullam ipsius memoriam habemus apud Veteres; etsi tritum est, dum Nautæ, &c. cantant Octaua acutiùs canere quàm iuniores, ac alias quoque inflexiones vocis variare) ac fuit etiam auctor Instrumentorum Polyplectrorum, vt sunt Clauicymbala, Clauichordia, &c. cùm priùs nihil tale.

Scala Guidonis componitur ex vocibus grauibus, acutis & superacutis, literas scilicet repetendo. Concludit R. Pater nullum exstare monumentum quod Antiqui Polyodia vsi sunt, sed sola Monodia, hoc est vnica voce, nisi quòd hæc Lyræ, Cytharæ, aut Tibiæ accõmodabatur. Quòd enim quatuor illa apud Ptolemeum ἀγωγὰ, pro quatuor vt iam vocant partibus accipiantur, sunt tantùm variæ vocis affectiones, ac veluti figuræ tropi harmonici, quibus cantus decorem & gratiam acquirebat, quod & deducit, & sub fine, Quæ verò Boëtius, Ptolemæus, aliíque de Harmonia præter Diapason, Diapente, Diatessaron, & ex hisce compositas, nullam aliam agnoscerent consonantiam; nec enim Ditonos, Semiditonos, Hexachordúmque inter consonantias vt modo computabant ante Guidonem, & à temporibus D. Gregorij differat, ita notabantur per septem literas A, B, C, D, E, F, G, (quas proinde Guido retinuit, addita Γ, ad componendum Octauam) vt constans inter quem tonum, aut semitonum foret, ac id semper seu ascendendo, seu descendendo sumatur

Lib. 7 part. 1. Erotem. 3.

A } Tonus.
B }
C } Semitonus.
D } Tonus.
E } Tonus.
F } Semitonus.
G } Tonus.

Atque hæc de generibus Músicæ.

Capvt IV.

De Tonis, siue Modis Cantus.

Svperest dicamus de iis, qui fuere etiã ab antiquis Toni, Modíque appellati; sed alio sanè significatu, quàm qui vtrivis voci attributus hactenus est. Scilicet Tonus, siue Modus, quatenus heic accipitur, nihil aliud est, quàm forma quæpiam modulationis, quæ in vnaquaque specie Diapason, seu Octauæ est varia, quatenus initiũ illius, ac intra ipsam semitonia ad varias chordas pertinent. Vnde & quia Veteres fecere Diapason septem species, septem quoque Modos, Tonósve agnouere, quos & dixere *Dorium*; *Phrygium*, *Lydium*, *Hypodorium*, *Hypophrygium* *Hypolydium*, *Mixolydium*; nempe occasione desumpta à speciali ritu canendi certarum regionum.

Et *Dorius* quidem Modus est qui incipit ab Hypate Meson, seu à chorda communi duobus inferioribus Tetrachordis, & desinit in Neten Diezeugmenon, seu cõmunem duobus superioribus; *Phrygius* qui à Lichano Hypaton in Paraneten Diezeugmenon; *Lydius*, qui à Parhypate hypaton in Triten Diezeugmenon; *Hypodorius*, qui à Mese in Neten hyperbolæon; *Hypophrygius*, qui à Lichano meson in Paraneten hyperbolæon; *Hypolydius*, qui à Parhypate meson in Triten hyperbolæon; *Mixolydius* denique, qui ab ipsa Hypate hypaton in Paramesen. Vnde & vt ipsos habeas quo ordine sunt ab infima chorda sursum ascendendo, ita connumerari possunt; *Mixolydius*, *Lydius*, *Phrygius*, *Dorius*, *Hypolydius*, *Hypophrygius*, *Hypodorius*. Sunt, qui numerent opposito modo, vt Ptolemeus Hypodorium ab Hypate hypaton in Paramesen, Hypophrygium à Parhypate hypaton in Triten diez. &c. quemadmodum Mersennus noster innuit, sicuti & Lucianus in Harmonide, cùm concentus modum docet seruari debere in Phrygio attonitum, in Lydio turbulentum, grauitatem in Dorico, in Ionico suauitatẽ, τὸ ἴδιον τῆς Φρυγίου, τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίου τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν.

Ac fuere quidem aliquibus plures species enumeratæ; sed eæ tamen fuere duntaxat istarum quædam subdistinctiones. Siquidem omnes istæ species Dorio, ac Hypodorio exceptis fuere in acutam, & grauem diuisæ, & Lydius grauior fuit vocatus *Æolius*; Hypolydius grauior *Hypæolius*; Phrygius grauior *Iastius*, seu *Ionius*; Hypophrygius grauior *Hypoiastius*; nisi quòd aliqui Hypoiastium cum acutiore Mixolydio, vti & graniorem Mixolydium cum Hypodorio pro eodem habuerunt; cùm & videantur acutiorem Mixolidium Hypermixolydium dixisse, vti & acutiorem Phrygium, Hyperphrygium.

Quæres fortè quî fieri possit, vt qui septem modos primi distinxere octauum non adjecerint à Proslambanomene in mesen? Sed fecisse nempe videntur; quòd hic modus non alius ab Hypodorio fuerit visus, quatenus non alia est species Diapason à Proslambanomene in Mesen, quàm quæ est à Mese in Neten Hyperbolæon; quatenus vtraque incipit à Tono, & procedit per Hemitonium, duos Tonos, &c.

Vt quidpiam verò de singulorum proprietatibus attingamus; ecce modo Dorio tribuitur, vt sit grauis, seuerus, pudicus, stabilis, compositus, ad prudentiam & vitæ actiones temperandas comparatus, ac ideò Ciuitatibus, Rebuspublicisve probè institutis imitationi habitus: At Hypodorio, vt sit lãguens, piger, somniculosus; ad vitæ functiones inhabilis. Quo factum aiunt, vt Pythagoræi Dorio expergefierent, & ad studia se compararent; Hypodorio indormiscerent, & ad quietem conuerterentur.

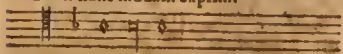
Sic Phrygio proprium tribuitur, vt animos addat, iram, furorémque accendat, ad immanitatem, itémque ad luxoriam comparet, bellicosus, audax, præceps, vnde & lituo exprimebatur, Anapæstisque continentibus; Hypophrygius autẽ ex opposito; vt vulgare proinde sit Lacedęmonios solitos Phrygio sonare classicũ, Hypophrygio canere receptui.

Sic Lydio, vt sit lugubris, flebilis, suspiriosus, lamẽtosus; Hypolydio contrà, vt festiuus, alacer,

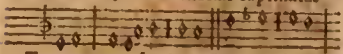
alacer, iocundus, amœnos; vnde & ille ad funebria, casúsque miserabileis; iste ad amatoria, choreas, res gratas est accommodatus. Mixolydio denique, vt quasi medio se habens modo animi affectus commoueat, ac sedet. Et hæc quidem pauca de Antiquorum modis.

Ad Recentiorum Modos quod spectat, non agnoscunntur quidem iam plures, quàm septem Diapason, seu Octauæ species; at quatenus illæ aut Harmonicè, aut Arithmeticè diuiduntur, creantur ex ipsis modi duodecim; de quibus tamen priusquam dicamus ipsæ Octauæ species cognoscendæ sunt; cùm & operæ pretium sit tum cæterarum consonantiarum præ nosse varias species; tum perspectum habere quibus chordis, seu lineis minora interualla, hoc est hemitonia, tonísque exprimantur.

Imprimis itaque Hemitonium minus non est quidem vsui in Diatonico genere; sed posset tamen chordis, characteribúsque b mollis, ac b duri in hunc modum exprimi

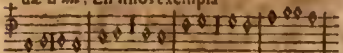
Hemitonium maius, seu Secunda minor, vt Practici dicunt, his fere chordis exprimitur

Tonus minor, seu Secunda maior sequitur semper tonum maiorem tendendo sursum; quòd summum semper locum in omni Tetrachordo obtineat. En illius exempla

Tonus maior, seu itarum secunda maior, sequitur semper tendendo sursum Hemitonium maius in omni Tetrachordo; ac reperitur prætereà inter re chordæ *A mi, la, re*, & *mi* chordæ b *mi*. En illius exempla

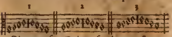
Semiditonus, siue Tertia minor duarum est specierum, prout nempe tonus præcedit Hemitonium, vel sequitur: En exempla

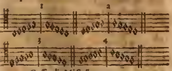
Ditonus siue Tertia maior duarum etiam est, quatenus tonus maior minorem præcedit, vel inter *A mi, la, re*, & b *mi* sequitur. En exẽpla

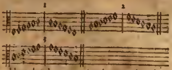
Diatessaron trium est specierum prout Hemitonium ascendendo in summo, in medio, aut in imo locum obtinet. Exempla ecce

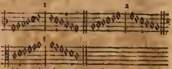
Diapente seu Quinta specierum est quatuor, prout etiam se Hemitonium habet

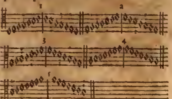
Hexachordon minus, siue Sexta minor trium specierum est, prout duo Hemitonia maiora in illa se habent

Hexachordon maius, siue Sexta maior trium etiam specierum pro maioris voici Hemitonij dispositione

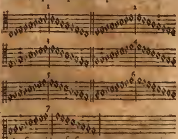
Heptachordon minus, seu Septima minor ex Diapente & Semiditono composita quinque est specierum

At maius Heptachordon, seu Septima maior ex Diapente, & Ditono composita nonnisi duarum agnoscitur.

Denique autem Diapason, seu Octaua septem est specierum, pro ratione septem chordarum, à quibus potest incipere.

Et sic quidem se species, vt cæterorum interuallorum, sic speciatim Diapason, seu Octauæ se habent.

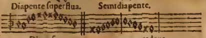
Addo verò id cauendum esse, ne Consonantias, & maximè Diatessaron, Diapente, Diapason pro numero chordarum, notarúmve præcisè metiamur; quatenus potest contingere, vt earum compositio rationem Consonantiæ excedat, aut ab ea deficiat, vnde & vulgò aut excedens, aut diminuta dicitur.

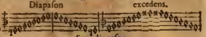
Et Diatessaron quidem, seu Quarta excedẽs dicitur, quoties quatuor chordæ, seu notæ nullum complectuntur Semitoniũ, verùm ter tonos integros; vnde & *Tritonus* appellatur; diminuta

minuta verò quoties cum tono vnico complectuntur duo Hemitonia; dicitur autem etiam Semidiatessaron. Exempla ecce

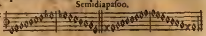

Diapente quoque, siue Quinta pari ratiooe aut excedens, aut diminuta, quæ & Semidiapente vulgò dicitur, in bunc modum

Sic & Diapason, siue Octaua pari modo aut excedens, aut diminuta, quæ & semidiapason vulgò appellatur, in hunc modum

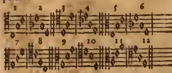
Dignum interim consideratione, vt character b adimit ootæ Hemitonium minus, & ex tono facit Hemitonium maius; sic istos ✗, & b ootæ addete Hemitonium minns; adeò proinde, vt nota, quę valeret solùm Hemitonium, euchatur ad integrum tonum, sed minorem videlicet. Quanquã cùm character ✗ adhibeatur aliàs; non solet tamen character b adhiberi nisi in chorda b *fa*, b *mi*, ad innuendum, licet modulatio per b molle fiat, ea tamẽ occasione, esse notam efferendam ooo per *fa*, sed per *mi*; adeò vt ex Mese transitus fiat ad Paramesen, relicta Trite Synemmeoon, cuius chorda b *fa* propria est.

Nunc ad Recentiorom Modos vt redeamus, diximus iam illos fieri duodecim ex diuisione partim Harmonica, partim Arithmetica specierum ipsius Diapason. Existimatur autẽ Diapasoo harmonicè diuidi, cùm Diapente infra, Diatessaron supra constituitur; quippe iuxta dispositiouem numerorũ 6.4.3. quibus est antè declaratam proportionem duplam harmonicè diuidi; Arithmeticè autem, cùm Diatessaron infra, & Diatessaroo supra, pro dispositione numerorum 4. 3. 2. quibus dictum est diuidi Arithmeticè proportionem duplam.

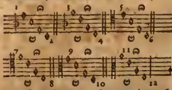
Ac viderentur quidem Modi esse debere 14. cùm species Diapason sint septem; at duodecim tantum sint necesse est; quatenus neque quarta species harmonicè diuidi, neque septima harmonicè potest; quooiam si in quarta deorsum, in septima sursum Diatessaron acceperis, ea Triton erit, constabitve ex tribus tonis integris; sicque residua fiet non Diapẽte, sed vocata Semidiapente, constans nempe ex duobus touis, & duobus Hemitoniis dumtaxat.

Cæterùm ex 12. Modis, qui loco sunt impari vt puta 1.3.5.7.9.11. vocati solent *Principales, Dominantes, Authentici*; qui verò suot pari, vt puta 2.4.6.8.10.12. dici solent *Collaterales, Famulantes, Plagales*. Scilicet quòd illi & creentur ex diuisione harmonica & elatiore loco sint; isti, & creentur ex diuisione Arithmetica, & depressiorẽ sedem obtineant. Etenim cùm bini assumantur, hoc est 1. & 2. 3. & 4. 5. & 6. &c Sunt quidem chordæ ipsius Diapente coniugatis authentico & collaterali communes; at Diatessaroo in illo sursum, in isto deorsum additur; sicque est necesse vt iste sit diatessaron integrà inferior, quàm ille.

Vt habeas autem quo ordine & ex quibus speciebus Diapasõ singuli creẽtur; creatur ecce primus ex 1. specie diuisa Harmonicè, Secundus ex 5. diuisa Arithmeticè, Tertius ex 2. diuisa Harmonicè, Quartus ex 6. diuisa Arithmeticè, Quintus ex 3. diuisa Harmonicè, Sextus ex 7. diuisa Arithmeticè, Septimus ex 4. diuisa Harmonicè, Octauus ex 1. diuisa Arithmeticè, Nonus ex 5. diuisa Harmonicè, Decimus ex 2. diuisa Arithmeticè, Vndecimus ex 6. diuisa Harmonicè, Duodecimus ex 3. diuisa Arithmeticè, Esse autem exempla Modorum hæc possuot

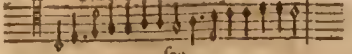
Quin-etiam, quia, vt iam monuimus, tam Authenticus, quàm collateralis ipsi coniugatus eandem Diapente communem habent; ij possunt bini, seu coniugari sic repræsentari, vt tribus notis cuiusque authentici subiiciatur quarta, ad constituendum collateralem, cuius aliunde suprema nota sit ea, quæ media authentici est; io istum videlicet modum

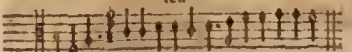
Quo loco adnotari potest tunc modum quẽpiam dici perfectum, cùm inter canendum ad vsque Diatessatoo, seu quartam præcisè seu in authentico infra Diapason descenditur, seu in collaterali supra ascenditur; imperfectum autem, & diminutum quidem, cùm noo omninò attiogit Diatessaton, excedentem verò, cùm vltra excurrit. Atque hic quidem sensus est, quo practici Harmoniam vocant, cùm illam habent pro systemate ex Diapason, & Diatessaton constante.

Noo memoro autem quòd Practici iidem Modos discernunt definiúntque ex duodecuplici commistione trium specierum Diatessaron cum quatuor Diapente, vt dum primum Modũ eum esse describunt, qui compooitur ex prima specie Diapente a *C sol fa vt* & *G sol re vt* posita inferiùs, & ex prima Diatessaron. *G sol re vt*, ad *C sol fa vt* posita superiùs, atque ita de cæteris: id scilicet perinde est. Obseruo potiùs quod solent Modos ex propriis chordis in alias transferre, seu transponere, ex quo appellari translati, seu transpositi modi solent. Fit autem hæc translatio potissimom interuentu b mollis, ita scilicet perinde est seu dicas

Vtrobique

ſeu

Vtrobique enim primus Modus eſt; ſed illeic germanus, ſeu in propriis chordis, heic tranſlatitius, ſeu in alienis. Vbi & adnotandum eſt, ſi poſteriore quidem loco non adhibeas molle, non primum modum tranſlatum fore, ſed germanum ſeptimum; vti & ſi priore adhibeas, non iam primus erit, ſed nouus tranſlatus.

Quanquam verò ſint, qui propterea velint duos eſſe dumtaxat agnoſcendos Modos, quòd omnis cantus aut per b molle, aut per ♮ durum peragatur; hæc tamen eſſe ad ſummum poteſt generalior diſtinctio; cùm plures ſint ſpeciales modi, qui ſub illo vtroque ſint planè diſtincti. Rectiùs fortaſſè qui exiſtimant ſeptem dumtaxat agnoſcendos, quatenus 8.9.10.11.12. iidem cum 1.2.3.4.5. eſſe videntur; tametſi appoſitè fit, cùm ideò habentur diſtincti, quòd vtcumque chordæ extremæ primi, & octaui, ſecundi & noni, & ſic de cæteris, eædem ſint; intermediæ tamen aliæ ac aliæ ſunt, quatenus altero exiſtente authentico, altero collaterali, non poteſt eadem eſſe chorda, quæ Diapente ſurſum, deorſúmque procedendo efficiat.

Intereſſe autem plurimùm mediam quoque chordam eſſe eandem, vel ex eo perſpicitur, quod ad eam quoque appellatæ *Cadentiæ*, in quibus lepor cantus præcipuus conſiſtere deprehenditur, fiant. Neque verò modò mutata hæc chorda proprias mutat cadentias; ſed mutando ſimul chordam intercepti intra Diapente Ditoni ac Semiditoni, illas quoque mutat, quæ ad ipſam fiunt. Sed hac de re quoque aliquantò poſt.

Roges heic fortè, qua ratione vocati in Eccleſia Toni, quibus Pſalmodia peragitur, ad hoſce modos referantur? Reſpondeo verò, cùm octo ſolùm huiuſmodi Toni vulgò agnoſcantur primû illorû eſſe, qui heic tertius eſt, ſecundum, qui quartus, tertium qui quintus, ac ita porrò, quouſque decimus ſit octauus. Qua ratione fit, vt prætermittantur, qui heic ſunt primus, & ſecundus; vndecimus, & duodecimus: niſi quòd Tonus, qui præter illos Irregularis dicitur, & quo Pſalmus *In Exitu* canitur diebus Dominicis, ad modum vndecimû refertur.

Quamobrem autê qui octo delegere Tonos à tertio Modo incœperint; non alia occaſione feciſſe videntur, quàm quia primitùs Modi incipiebant ab eo, qui iam habetur tertius, habétque chordam initialem, finalémque *D la re ſol*. Quippe pari Modo Tonus Eccleſiæ primus ſitus eſt in *D la re ſol*; neque verò ſecus octauus, perinde ac Modus decimus eſt in eadem *D la re ſol*: ſed ſuppoſita ſcilicet diuiſione Arithmetica à qua ſit Modus collateralis. Quod temporibus autê nuperis Modus primus acceptus ſit penes chordam *C ſol vt fa*, idcircò eſſe factum videtur, vt modi inciperent ab ea chorda, quæ ipſa eſt Clauis natura & ex Harmonica diuiſione primæ ſpeciei Diapaſon eteatur. Quanquam & ſpecies Diapaſon inchoari à chorda *F vt fa*, aliave nihil vetuit.

Sed hiſce dimiſſis, ac vt aliquid de ſingulorû modorû proprietatibus attigamus; id primùm prætereo, quod varij variè recenteis hos Modos ad antiquos illos referunt & accommodant: vt dum plærique primû vocât Dorium, ſecundum Hypodorium, tertium Phrygium, quartum Hypophrygium; quintum Lydium, ſextum Hypolydium, ſeptimum Mixolydium; octauum Hypomixolydium, nonû Hyperdorium, ac Ionium, decimum Hypohyperdorium, ac Hypoionium vndecimum Hypophrygium, ac Æolium: duodecimum Hypohyperphrygium, ac Hypæolium: Alij primum eſſe Phrygium, ſecundum Hypophrygium; tertium Dorium, quartum Hypodorium, &c. verùm res debet intelligi ex iis quæ ſingulis attribuuntur.

Primus itaque ad choreas, tripudiáque eſt comparatus; *Medúſque laſciuus* ideò dicitur.

Secundus ex ſe ſatis lætus, ob affinitatem tamen cum ſexto, ita ad exprimendum affectus amatorios deflectitur, vt propterea *Languens, lamentabiliſque* dicatur.

Tertius dicitur modus *Grauis*, quòd ſit maximè ad res graueis, ſeriáſq; exprimêdas idoneus.

Quartus quòd mœſtitiæ, miſeriæ, ſollicitudini exprimendæ comparatus ſit, dicitur *Flebilis, & ſupplex*.

Quintus quòd rebus arduis, difficilibus, aſperis, dicitur *Seuerus, auſterus, immitis*.

Sextus dicitur *Aſſentator*, quòd ſit maximè accommodatus ad exprimendum adulationes, querimoniáſque & languores amantium.

Septimus *Hilaris, alacérque*, quòd mentem à curis, & ſollicitudinibus auocet, & ad hilaritatem, lætitiámque componat.

Octauus *Religioſus*, quòd ferè vſurpetur pœnitentiæ, lachrymis, aliíſque pietatis verbis, affectibúſque exprimendis.

Nonus *Iracundus*, quòd accommodetur exprimendis minis, mentiſque emotionibus, vnde & ad res quoque laſciuas transfertur.

Decimus *Pudicus*; quòd miſtam pudori ſuauitatem præ ſe ferat, & ſedationem animi, modeſtiámque teſtetur.

Vndecimus *Politus*, ſeu comptus, quòd præ ſe ferat quidpiam comptum, limatum & compoſitum; vnde & carminibus Lyricis eſt maximè accommodatus.

Duodecimus *Luctuoſus*, quòd quarto, ſextóque affinis, exprimendis lugubribus, deploratiſque rebus ſit aptus.

Atque iſta quidem circa Modos idcircò adnotâda ſunt, quòd Harmonicis, Practiciſve habenda cura imprimis ſit, vt deligant modum argumento congruum. Argumentum verò materiam ſubiectam, hoc eſt rem, ſiue orationem, quæ concinitur. Vocant proinde vulgò ſubiectum, tametſi ſubiectum quoque nominant, eam concinentium partem, quæ ſua ſpeciali modulatione argumentum ſic exprimit, vt cætera ad ipſam, quaſi præcipuam referantur: idque ſiue illud ſit aliunde propoſitum, ſeu proprio Marte excogitatum.

Eſt autem modus deligendus, congruúſque vſurpandus, tum ne res lætæ modo lugubri, lugubres læto exprimantur, ac vniuerſè vt orationi ſit cantus cóſentaneus, tum vt agnoſcatur quibus chordis vocatæ cadentiæ accómodandæ ſint, & ad quas vſque excurrere liceat. Quippe neceſſe plærumque eſt vltra modum excurrere cùm ſi canendo permutatis, vt loquuntur, vocibus, Tenor, v.c. authentico modo argumentum

exprimat, oporteat sæpiùs partẽ imam ad quartam chordam infra Tenoris infimam, aut si in collaterali ad quintam vsque exscendere; neque secus partem summam, ad quintam, aut quartã supra altæ partis supremam ascendere; cùm sit aliunde totâ Octauâ ipso tenore acutior; vti & pars alta parte ima Octauâ totâ altior est. Vt taceam posse quidem ad vnam, alterámve chordam prætereà excurri, sed non sine magno plærumque concinentium incommodo.

Dixi autem, dum vocibus permutatis canitur; nam si canendum sit paribus, vt si omissa parte summâ, duo, tresve tenores sint, tunc tantus excursus necessarius non est, potéstque chordarum systema esse longè minus. Vnde & obiter intelligi licet, non posse propriè partes esse plures, quàm quatuor; quoniam cùm plures inducuntur, non ideò chordarum Systema augetur, sed partes ipsæ sic ingeminantur, vt sint duo tenores, v. g. quorum vnus sit altera tota tertia acutior; videlicet quasi bipartiendo quintã, qua tenor superat partem imam, atque ita de cæteris. Prætereo autem cùm ex opposito pauciores partes sunt, vt puta vel duæ, vel tres, posse eas in absentium confinium chordas sic excurrere, vt ipsas quasi suppleant, iisdem exhibitis consonantiis.

Intelligitur consimiliter, ad agnoscendũ concentus modum attendendam quidem præcipuè esse finalem chordã, seu eam in quam concẽtus totus desinit; at quia plerumque dũ modi authentici sunt, in medias chordas desinitur, dum collaterales in extremas; ideò attendenda textura est tota, ac peruidendum ad quas chordas crebriores fiant cadentiæ. Id certè maximè est necesse, vbi modi non simplices, sed commisti sunt, veluti primus cum decimo, quintus cum duodecimo, cæterique pari ratione.

Quod dixi porrò deligendũ esse modum cõgruum, vt cantus orationi cõsentaneus sit; patet accedere debere, vt quæ pars præcipuè argumentum exprimit, motiones gradatim, aut saltuatim; minores, aut maiores pro ipsa argumẽti conditione subeat. Nam si argumentum querulum, luctuosum, flebiléque sit, procedendũ maximè est per Hemitonia, itémque per minores tertias, sextas, tertias decimas supra infimam; & supra chordas accidentaleis vsurpanda interdũ b molle, ac Diesin; vt prætéream notas maiores, durantioresve esse debere; vti & secus agendũ constat, vbi argumentum lætitiæ est; caueri autem potissimùm motiones illæ lenes debent, vbi argumentum, iracundiam, immanitatem, asperitatem præ se fert, vsurpãdæque maximè præter tonos integros maiores tertiæ, sextæ, tertiæ decimæ: quartæ quoque vndecimæque, ac septimæ etiam, præcipuéque cùm syncope, hoc est nota, quæ in tactus elatione cœperit, perseuerante in depressione.

Quanquam verò hæc iam attinẽt ad praxin, iuuat tamen adhuc duo, aut tria quædam generatim subiicere. Vnum est, vt adhibeantur consonantię potissimùm; tametsi, vt antè innuimus, possint interdum dissonãtiæ appositè intermisceri. Debent autem initio speciatim solæ adhiberi consonantiæ, eæque, quantum licet perfectæ, & maximè quidem si partes occipiãt simul canere; nam si alioquin vna post aliam possint imperfectæ quoque vsurpari. Quod si vspiam esse perfectæ, tum in fine præsertim debẽt; tunc enim præcipuè harmoniæ suauitatẽ auris exspectat, & qualis potissimũ est Octauæ, aut vnisoni.

Cauendum verò studiosè est vt chordæ, notæve sibi inuicem respondentes consonantes sint, sed etiam quæ binæ hinc inde decussatim opponuntur, hoc est prior vnius cum posteriore alterius, se harmonicè habeant, neque relatione, vt loquuntur, falsa, peruersáve afficiantur; hoc est vt inter illas neque Tritonus, neque Semidiapente, neque Semidiapason, Diapasonve excedens interueniat. Est autem præsertim Tritonus cauendus; cæteræ enim tolerantur faciliùs, maximéque Semidiapente si insequatur Ditonus & præcedente quidem, vt par est consonantia; neque enim alia ratione dissonantiarum asperitas, quàm præcedentium, consequentiúmque consonantiarum suauitate lenitur.

Atque vt hoc loco quidpiam obiter, de Diatessaron, siue Quarta, quæ respiciẽda interdum videtur, adiiciam; sciendum est illam solitariam quidem, hoc est cùm duæ solùm partes canuntur, non esse gratam admodum, quò fit vt ferè vsurpari nisi cum syncope non soleat; verùm cõsociatam; vt si tres, pluresve partes concinãt; tunc commodissimè vsurpari; ac non modò quidem copulatam inferne cum Quinta, aut minore tertia, sed etiã supernè cũ tertia maiore.

Alterum, vt ipsæ consonantiæ continuò varientur; hoc est vt non adhibeantur cohærenter inter duas easdẽ partes duæ octauæ, duæ quintæ, &c. ac minimè omnium duo Vnisoni. Id scilicet ingratum est, ac ferè solùm cùm aut motiones saltuatim procedunt, duæ tertiæ, sextæque habentur tolerabiles maximéque si altera maior, altera minor sit, ob tantulam illam Hemitonij diuersitatem. (Qua ratione proinde fit, vt si tertia sextam, aut sexta tertiam consequatur altera esse maior altera minor debeat; nisi fortè altera partiũ in eadem chorda nutave constet) aut motiones cõtrariæ sunt, hoc est, dũ vna partim ascẽdente altera exscẽdit, duæ quęlibet consonantię continentes non improbãtur.

Notandum est verò tametsi duabus consonantiis eiusdem naturæ interponatur dissonantia; illas nihilominus continenteis reputari, neque, perfectæ licet fuerint, satis suauiter dissonantiæ incohærentiam temperare.

Postremùm, vt variatæ consonantiæ non sine delectu procedant; vtque adeò ex vna in aliam vicinam transeatur. Exempli gratiâ, vt si ex sexta procedendum sit ad octauam, ea sexta sit maior, si ad quintam, ea sit minor; neque secùs si ex tertia ad octauam; partibus intereà motiones oppositas subeuntibus. Quod si ex tertia ad quintam procedendum sit, vbi altera quidem constiterit, par est tertiam esse maiorem, vbi variata fuerit minorem: si verò ex tertia ad vnisonum debet ea tertia esse minor; & partibus quidem gradatim, oppositéque incedentibus, aut vna constante, altera saltante; nam si alioquin vna gradatim, altera saltuatim ascendat, esse eam minorem par est.

Verùm pauca hæc, & Modorum quidem occasione attigisse sit satis; hæc enim, aliáque vt fusiùs, ita specialiùs prosequi ad eam praxim attinet, quam Compositionem vulgò nominant; quæque adeò in duabus, tribus pluribusve partibus ad efficiendum Harmonicum concentum aptandis, versatur. Quare & huc vsque Manu-ductio ad Musices Theoriam sufficiat.

FINIS,

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS,

CVI ACCESSIT

CONCILIVM AVENIONENSE,

Anni M. C C C. X X V I. Ex Manu-ſcripto Codice Statutorum eiuſdem Eccleſiæ.

CLERO POPVLOQVE DINIENSI,

PETRVS GASSENDVS Ecclesiæ Præpositus, S.

VESTRA fuere vota, MI PRÆSVL, MEI COLLEGÆ, MEI CONCIVES, vt appellerem animum ad ea, quæ audiistis interdum me de Ecclesia, Vrbéque nostra edisserentem, conscribenda. Nempe soliti estis demirari, qui potuissem è tenebris educere illa non pauca, quæ forent vobis incognita; ac reputastis, nisi ea scripto sustinerem committere, fore, vt, me exstincto, in densam caliginem relaberentur. Manum itaque, ante meum à vobis discessum, operi admoui; ac iam, alias inter Elucubratiunculas, emissurus quoque hanc sum; tantò sanè alacriùs, quantò propria alioquin sponte hoc mei in Patriam affectus exhibiturus specimen, persentio me facturum rem Vobis futuram non iniucundam. Dudum est certè, quòd cogitâram, non antè, si Deus daret, emori, quàm hocce officio vt defungerer, hoc est, vt ex iis, quæ aut fando à maioribus accepissem, aut ex libris intellexissem, aut ex euolutis innumeris penè Registris, Actísque eruissem, aut ex viris curiositatis oppidò raræ addidicissem, Opellam huiuscemodi quantulamcumque concinnarem. Ac me cum quidem nunquā habui, qui possem Principis Poëtarū imitatione dicere,

Primus Idumæas referam tibi Dinia palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam:

Verùm, non ideò intentatum pro modulo vitium debui sinere, si Diniæ fortè commendationem quærere aliquantulam possem. Quippe tametsi futuri sint, qui me res adeò tenueis, ac nostræ istæ Dinienses sunt, extulisse in vulgus causentur; tuebor me tamen, quòd hanc nactus Spartam, ornare hanc debuerim; &, cùm alij suis glorientur Mycenis, imitari mihi cum licuerit, qui Ithacam suam in asperrimis saxulis affixam, tanquam nidulum, immortalitati etiam anteposuit. Videlicet, tametsi Patria nec magna, nec splendida sit, non ideò minùs patria est, neque minùs ipsi debemus, quòd sumus; atque adeò esse eam nobis minùs caram æquum non est: cùm & eo ipso magis teneamur, quò exornare valeat nos, euadere ipsi cuipiam ornamento. Neque verò hoc dico, quasi nostra hæc tenuis prorsus sit, obscuráque habenda; cùm Ciuitas fuerit iam Plinij, Ptolemæíque temporibus non contemnendi nominis, quippe Regionis cuiusdam Caput; ac ideò deinceps in Prouinciarum distributione Diœcesis euaserit secundum Metropolim prima. Quanquam, occasione istorum, qui scribi, nisi grandia, valdéque illustria non ferunt, admoneo

fore, vt heic non videant claram Rhodon, aut Mitylenen, aliamve id genus vrbem laudari, nec facta virûm, quæ æternis famæ monimentis inclyta floreant: admoneo, inquam, maturè, ac in fronte; ne, si fortè ea, quæ sequentur legere sustinuerint, sese deinceps operam, præter spem, lusisse querantur. Ad cæteros quod attinet, qui non perinde præter pauonem, rhombúmque omnia fastidiunt, ac rerum fastu non sic ducuntur, quin cognoscere parua æquè, & magna cordi habeant, ij, nisi aliud, saltem me eum esse deprehensuri sunt, qui cùm cæteris non inuideam, vt sint palatiorum amplitudine, magnificentiáque gloriosi, ipse casis humilibus, paupereque cauo sim lætus. Sed & vtcumque de aliis sit; abundè erit, quòd Vos saltem, quorum interest, hæc nosse delectet: nempe & Vos estis, quibus ipsa præsertim scribo, iisque, qui nobis successuri sunt, quibus non hæreo, quin gratum faciam, dum transdo ad illos, quæ me, ad nos vsque ex antiquitate non latent, quibusque similia si fuissent per vices ab aliquibus antecessorum tradita, non in ea, qua sumus, rerum ignoratione, versaremur. Quamobrem & ipsi Vos estis, ô Reverendissime Præsvl, ô carissimi Collegæ, & Concives, quibus hæc ipsa offero, vt sint in pignus mei illius, quem dixi, affectus, obsequijque in Patriam, cui vóueo, apprecórque omnem à Deo bonorum omnium largitore prosperitatem: Vtque sint aliunde in quantulamcumque compensationem eius officij, adquod mei præsentiâ teneor: neque enim dubito, quin pro eo, quo estis erga me amore, quoque acceptum meum hoc munusculum habebitis, hanc commutationem cum mei absentia (non valdè prolixa, Deo dante, futura) æqui, bonique consulatis. Ne longum autem faciam, cùm omnia, quæ sum deinceps dicturus titulo *Notitia Ecclesiæ Diniensis* complectar; ea sic partienda trifariàm videntur, vt inuet primùm pauca de ipsa Ciuitate præmittere; prosequi subinde ea, quæ ad Ecclesiam in ipsa sitam attinent; ac seriem demum subiicere Episcoporum, qui Ecclesiam rexerunt, & Appendicis vice, Præpositorum etiam aliquot eiusdem Ecclesiæ.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Diniensi pauca præmittuntur.

CAPVT PRIMVM.

Diniæ Situs.

VT igitur inde incipiam; DINIA; siue, vt in libello Prouinciarum legitur, *Dina*, Ciuitásve Diniensium, nominata est posterioribus sæculis, nunc *Dinea*, nunc *Digna*, nunc *Digna*; & coherenter *Dineensis*, vel *Dienensis*, *Dignensis*, & *Dignensis* vrbs. Gallica, & vernacula appellatio est *Digne*; etsi aliqui, vt Scaliger, scribant, *Dine*, & Schudus etiam apud Ortelium, *Doney*.

Populi, quorum Caput fuit, dicti sunt Plinio, EBRODVNTII, dum narrat, *tam Auanticos, quàm Ebroduntios, quorum oppidum Dinia, à Galba Imperatore formulæ adiectos*, hoc est, Narbonēsi Prouinciæ adscriptos, cùm Inalpini antè haberentur. Scilicet aliàs idem Plinius inter genteis Alpinas à Romanis deuictas numerat Ebroduntios. Ac vult quidem citatus Sebudus non Ebroduntios, sed Bodiontios legendum; verùm, si coniectura placet, quidni potiùs Bloduntios, Bledontiósve legendum ducamus, propter Blodunam, vel Bledonam fluuium (vulgò *Bleone*) qui variè sinuatus, varia hinc inde oppida habet; ac medio cursu Diniam alluens, quarto deinde lapide sese exonerat in Druētiam? Certè, cùm Druentia superiùs, eadémque ex parte fluuiolum Vantium excipiat; potuere, qui ipsum circumstarent Populi, Vantiei, Auanticíve esse, quorum Dinia quoque oppidum, siue caput foret. Nisi quis malit Auanticos requirere in Delphinatu, ob Auansonum oppidum; ac ipsos etiam Ebroduntios pro Ebrodunensibus habere. Quanquam, si illi quidem Auantici fuere; qui potuit ipsorum tam procul situm, ac vltra Druentiam oppidum, esse Dinia? Qui etiam potuit Ebrodunensium; cùm Ebrodunum, & iam antè Alpium, seu Graiarum, seu Cottiarum celebre fuisset oppidum; & deinceps fuerit Metropolis, cuius Ciuitatum vna fuit Dinia? Quòd si prætereà Plinius Ebrodunum, aut Ebrodunenseis inter genteis Alpinas nominatim non numerauit; causa fortè fuit, quòd Ebrodunum habuit in iis duodecim Ciuitatibus, quæ non fuere recensitæ in Inscriptiona illa è tropæo Alpium, quam referendam integram censuit. Videlicet, enumeratis variis Populis subiicit; *Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xii. quæ non fuerunt hostiles: item attributæ municipiis Lege Pompeia.*

At Ptolemæus Populos, quorum DINIA caput, vocat SENTIOS, dum Οὐεσουτίων inquit, καὶ Μεμηνίων ἀνατολικώτεροι Σέντιοι. ὧν πόλις μεσόγειος Δινία, *Vocontiis, & Mimenis magis Orientales sunt Sentij, quorum ciuitas mediterranea est Dinia.* Innuit autem hos fuisse extremos ad Orientem Galliæ populos versus Alpeis, cùm ipsos inter populos Galliæ Narbonensis recenset, neque pro Inalpinis habet. Cùm verò esse addat finitimos Vesdantios, quorum Sanitium oppidum inter Italiæ populos, atque Alpium incolas refert; heinc fit, vt Sentios habere eosdem cum Sanitiensibus non liceat; tametsi aliunde nullum supersit in tota regione eius vocis vestigium; nisi fortè ipsam extendas ad vrbem vsque Sedenam, vulgò *Seine*, & posse putes iam Sedentios appellari pro Sentiis, eóiecturamque ex eo fulcias, quod proximi Sedenæ mōtes Gallicam ditionem à Sabaudica, siue Inalpina, atque Italica secernant. Vtcumque sit, ac ne ambages consecter; cùm temporibus insequentibus mos obtinuit Gallias in septem Prouincias distingui, habita est Dinia inter ciuitates Prouinciæ Maritimarum Alpium, quarum Metropolis Ebrodunum: quemadmodum vel ex citato Prouinciarum libro intelligitur.

Deinceps. cùm fines, nomináque Prouinciarum mutationes subierint varias; competitur quidem Ebrodunum ab aliquot iam sæculis ad Delphinatum pertinere: at DINIA semper in ea fuit, quæ ipsum Prouinciæ nomen fecit suum. Heinc & Principem semper eum agnouit, qui Prouinciam obtinuit; & ex quo Comites Prouinciæ, qui iidem fuere Reges Hierosolymitani, Neapolitani, Siculi, desierunt regere Prouinciam, Carolusque

nomine

nomine III.& Comitum vltimus obiit anno Christi M. CCCC.L XXXI. Dinia, vt & tota Prouincia Regem Francorum Principem babuit, ac Proregem eundem, seu Gubernatorem vocatum agnouit, & ex quo Supremi Senatus, Parlamentive institutio anno M. D. I. facta est Aquis-Sextiis, eò deruitur vltimam controuersiarum cognitionem.

Cæterùm DINIÆ sub Cælo situs à Ptolemæo describitur, secundum Longitudinem quidem, ιζ,ς, hoc est 17. graduum,& minutorum 10. secundum Latitudinem verò μδ, γ, hoc est grad. 44. & minut. 20. Ipsi, quod ad Latitudinem spectat, quæ eadem est cum Poli altitudine, deprehendimus illam grad. 44. min.6. idque idoneis organis, tam ex meridiana Solis altitudine, ac Solstitiali potissimùm; quàm ex altitudine maxima, maximáque Stellæ Polaris, quæ speciatim sub finem anni M. DC.XXXII. obseruata fuit, vesperi quidem summè euecta, grad. 46. min. 46. Manè verò summè depressa, grad. 41. min. 25 $\frac{1}{2}$. Vnde & patet, obiter, quantum Dinia sit borealior Aquis-Sextiis, vbi ex nostris obseruatis attollitur Polus grad.43.min.33.quantum Massiliâ; vbi grad.43.min.10.quantum Tauroentio, Tolonéve, vbi grad. 43. min. 12. quantum item australior Gratianopoli, vbi grad. 45. min. 12. quantum Lutetiâ Parisiorum, vbi grad. 48.min.50.atque ita de cæteris.

Ad longitudinem quod attinet; quia illius initium tam secundum Ptolemæum, quàm secundum alios in incerto est, ac differentiæ inter varias ciuitates tutiores sunt, eapropter seligo dumtaxat Obseruationes aliquot, ex quibus differentia Diniam inter, & cæteras (in quibus certè potissimùm eadem obseruata fuerint) innotescat.

Prima est Eclipseos Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXIII. mense Aprili, die XV. manè, Stylo nouo, seu Gregoriano, vti & cætera. Videlicet eius Initium, seu primam limbi temerationem inumbrationi succedentem obseruauimus telescopio, cùm Cauda Leonis foret ad occasum alta grad. 20. min.6. ac proinde Hor. 3. min.9.à media nocte.

Secunda Eclipseos pariter Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXV. ac die Augusti XXVIII. manè. Siquidem, cùm nubes permiserint solùm conspici Lunam circiter Incidentiæ, seu increscentis obscurationis medium; obseruauimus telescopio sex Digitos deficere horâ præcisè à media nocte secundâ; idque ex Aquilæ, ac Pegasi Stellis.

Tertia Eclipseos item Lunaris, quæ contigit anno M.DC.XXXVI.die Februarij xx. vesperi. Fuit quippe illius Initium hor. 9. minut. 44. ac semisse; Finis (præter phaseis complureis) hor. 9. minut. 35. idque ex duabus, aut tribus Stellis; vti & ferè in cæteris.

Quarta Lunaris rursùs Eclipseos, quæ anno M. DC. XXXVIII. ac die Decembris xx. manè, siue statim à media nocte. Contigit nimirùm illius Initium hor.10.min.37.Immersio Hor. 1.min.38.Emersio hor.3.min.13.$\frac{1}{2}$. Finis hor.4.min.14.

Quinta Eclipseos demùm Lunaris, quæ anno M. DC. XLIX. ac die Nouembris XIX. manè. Quippe obseruatum illius Initium hor. 5. min. 18. Immersio totalis hor.6.min.22

Sexta fuit Solaris Eclipseos, quæ contigit anno M. DC.XXXIII.ac die Aprilis VIII. post meridiem. Cum Initium enim præripuerint nubes, obseruare licuit nihilominùs tum Finem hor. 5. minut. 45. ex altitudine Solis grad.8.minut.5.tum plureis Phaseis intermedias, ex quibus licuit intelligi contigisse Medium hor.4.min.42.$\frac{1}{2}$. maximo defectu exsistente digitorum 8. minut. 18. Scilicet telescopio, & apposita machina vtebar.

Septima addi potest, quòd Luna occultare cœperit Regulum, anno M. DC.XXVI. die Iunij.XVII.hor.vespert.10.min.30.

Octaua, quòd occultare primam trium in collo Sagittarij, anno eodem, die Septembris XVIII.hor.ii.min.2.

Nona, quòd primam trium in Cauda Arietis, anno M. DC. XXXIII.die Februarij XIV.hor 11.min.30.

Decima, quod præcedentem duarum in Cauda Capricorni, anno M. DC. XXXV. die Augusti XVI.hor.9.min.49.

Vndecima, quòd eam Stellam, quæ est in extremo pede Castoris, antecedit've aliam in pede Præcedentis Geminorum, die memorata Decembris anni M. DC.XXXVIII. hor. 4. min.37.id nempè, cùm Luna adhuc exueret superstitem ab Eclipsi penumbram.

Duodecima, quòd rediens Luna ad eandem Stellam Februario anni insequentis, ac die XIII.transierit illi cuspide borea, obtusaque ad duo minuta, hor. 10. min.17.idque cùm sub noctis initium texisset, reuclasset-que Propodem; atque id genus cætera; sed pauci ad ista attendunt.

Præterea autem ex Eclipsibus, ac illa præsertim, anni M. DC. XXXV. quam in locis variis, intercedente optimo, & nunquam satis laudato Nicolao Fabricio Peireskio, Senatore Aquensi, amico coniunctissimo, obseruari curauimus, colligi posse esse Diniam Orientaliorem Aquis-Sextiis, aut Massiliâ, besse, siue dodrante gradus: Amsterodamo integro gradu; Auenione sesqui-gradu; Parisiis septem (aut, vt aliàs, proximè quatuor) gradibus: Londino vix quicquam ampliùs: Occidentaliorem verò Tubingâ vix sextante gradus; Neapoli gradibus 13. Dantisco 14. Cairo 25.$\frac{1}{2}$.Alepo 28. Quanquam hæreo hac in re nimis.

CAPVT II.

Diniæ Descriptio.

FVIT verò semper DINIA, aut saltem ab annis plusquàm octingentis, in Ciuitatem, & Burgum distincta. Scilicet *Burgum* nominant aliam quasi vrbem

bem, vt posterius dicendum. Constructa porrò Ciuitas fuit ad productam radicem montis præripientis illi exortum ab æquinoctiali in æstiuum: vnde &, cùm formâ sit penè ouatâ, tendit ipsius longitudo ab ortu proximè æstiuo in occasum proximè hiemalem. Quà pars illius summa est, ac decliue dorsum montis imminet, Turris est *Taliasia* vocata, & specie quidem octangula; nisi quòd bina latera, quæ erant vrbem respectura, coaluere in vnum planum. Opposita ex parte, hoc est ad productæ radicis extremum, rupes est, supra quam paullò eminentiorem exstructum fuit pridem Episcopi Castrum, quod Patrum nostrorum memoriâ sic fuit dirutum, vt nihil iam præter maceriem, & aliquot cryptas, ruderaque supersit. Id videlicet, postquàm anno M. D. LXXVI. occupatum à Caluinistis castrum, vnà cum adiuncta Ecclesia, induxit ciuibus in mentem, ne sartum tectum locum tenerent, qui iteratò cedere in extraneum præsidium posset. De ipsa Ecclesia, quæ fuit à sesqui-sæculo dumtaxar (sicque aliquot sæculis post ipsum castrum Episcopi, & ad eius ortum) constructa, suo inferiùs loco dicetur. Adnoto heic solum Turrim Campanilem, quæ illi adiacet, ac Horologio etiam vbis inseruit, non eam esse, quam ciuitas condi anno M. CCCC. XIV. curauerat, sed eam, quæ confecta deinceps cum Ecclesia fuit; nisi quòd effecta cùm fuisset pyramidali fastigio, resecta est illi pyramis ante annos XXVIII. & Turri facta elatior;(seruatâ nempe quadratâ formâ) superpositum est illi Horologium intra caueam ferream, quæ machina est ingens, elegansque, & procul accedentibus vt valde eminens, sic pulchra adspectu.

Tres fuere Portæ vrbis præcipuæ, quæ etiam num integræ visuntur. Duæ nimirùm exstant heinc inde infra Turrim Taliasiam, quarum altera *Portale Trauersia* ab adiacente suburbio, & *Durandorum* ab antiqua quadam familia appellata, aperitur, vergitque in Cæciam; altera *Portale Balneorum* (quod inde exeatur ad balnea) & *Solis*, aut *Solarij boum* (quòd in adiacente suburbio coriarij, alutariive exponant Soli, boùm coria, cæterasque pelleis)vocata, aperitur, vergitque in Vulturnum. Tertia habetur, quà extrema, imáque pars illius rupis in meridiem conuertitur; & ab oppido, quod primùm occurrit ad Bledonæ læuam, *Portale Galberti* nominata, aperitur, vergitque in Africum. Fuere & duæ Portæ minores, quippe non perinde munitæ suis turribus, nec belli, aut pestis temporibus perinde apertæ. Prior fuit medio ferè loco inter eas, quæ Trauersiæ, & Galberti dictæ sunt; appellata primùm *Portale Vbaci* (Prouinciales nempe Vbacum, quasi Opacum, nominant prospectum seu montis, seu loci alioquin editioris boreum) ac deinde *Capituli*, ob quæsitam illeic ante annos trecentos Capituli domum. Ea fuit aperta, vergéusque in Corum, ac non ita pridem, seu meo tempore, ita diruta, vt vix iam supersit illius vestigium. Posterior illi opposita, & Balneorum Portæ, quàm Galberti propior, conuertitur quoque, vt illa, in Vulturnum; & neque adeò antiqua est, neque alio nomine, quam *Portaleti* nuncupatur. Ipsa est, iuxta quam Tribunal Regij Iudicis olim fuit.

Mœnia fuere variis, iisque quadratis interstincta Turribus, quæ integræ ferè adhuc perseuerant(tametsi tam ipsæ, quàm murus, & ante murale magna ex parte in domos cedunt) ac tres præsertim ex iis quatuor, quæ inter Portam Galberti, & Portaletum sunt; vna, quæ exinde ad Portam Balneorum, & (præter ipsam turrim Taliasiam, quæ in apice vrbis est) tres, quæ à Porta Trauersiæ in Portam Vbaci. Quod porrò ex Vbaci Porta in Portam Galberti fuerit vnica, caussa fuit ipsum Episcopi Castrum, ac prærupta rupes; vnde & nullæ domus ipsi adiacuerunt, se fuere solùm aliquæ exstructæ, qua parte aliquantula fuit rupis decliuitas versus Africum, ac versus Meridiem. Mœniorum, ac adeò totius Ciuitatis ambitus, seclusis suburbiis, maior non fuit passibus communibus, proximè octingentis.

Vicus intra ciuitatem præcipuus fuit vnus, isque appellitatus *Rectus*, quasi rectà tédens à Porta Galberti secundum vrbis longitudinem, & meridionalē quidem eius partem; nisi quod circa medium angiportus australior est; & qua quidem vix deflectitur vicus non-nihil ad læuam. Appellatur etiam inferior ob superiorem alium citra, ac vltra Portaleti regionem, quouśque factus è Regione turris, quam esse inter Portaletum, ac Balneorum Portam est dictum, tum dilatatur in Macellum, tum flectitur in læuam, excipitúrque à vico ipsi parallelo, & superiore dicto, qui mox in Plateam præcipuam ampliatur, & coactus rursus in angustias ad appellatam Vrbis domum, aperitur breui in Plateolam, quæ ante Portam Balneorum est, sinuatúrque exinde ad læuam in Portam Trauersiæ. Prætereo autem Regionem vrbis in quam statim à Porta Galberti ad læuam, ascenditur, venire *Rupis* nomine; scilicet à substrata rupe; &, cùm sint aliquot illius quasi mæandri, seu viculi; superiores duos ex iis, qui secundum vrbis longitudinem sunt, coire in vnum ad meridiem Castri, ipsiúsque Ecclesiæ; infimum verò excipi à vico Iudaïco dicto, qui mox descripto subiicitur, ac intercceptam adeò sub Castro Regiam domum, seu Palatium habet. Is Parallelus est ipsi Recto; vnde & illo alio per decliuitatem accepto, succedentem habet, quem Superiorem diximus, quique sub medium leuiter flexus alium excipit, ex porta Vbaci obliquè subeuntem; idque deducto in vtrumque angiportu, quo ex rupe, ac parte Ecclesiæ orientali excenditur. Cùm sint porrò vici intra Vrbem angusti, tum angustiores etiam, obscurioresque ex eo redduntur, quòd Domorum facies non parietibus, sed productis contignationibus insistant: quò fit, vt qua præsertim parte contignationes huiusmodi columnis nullis suffulciútur, inamœnus sit, propter situm inæquabilem domorum, prospectus.

Fit

Fit quoque, vt domus, quæ maxima parte oblongæ, auguſtæque ſunt, ſint ſimul obſcuræ; & quæ cameræ mediæ inter anticas, poſticáſque ſunt, efficiantur cœcæ; niſi quòd in quibus ſunt ſcalæ medium occupantes ædificium; ſpatium quadratum adiacet, ac inane in cælum patet (Cælum apertũ nominant) ex quo aliquid lucis corriuetur.

Ad Suburbia quod attinet; maximum fuit olim, quod ex ſitu quaſi tranſuerſo ſecũdum faciem memorati montis in Boream conuerſam, nominatum *Trauerſia* eſt; quippe interſtitio paſſuum proximè octingentorum ciuitatem ipſam cum Burgo connexiiit. Nunc ſupereſt ſolùm triens circiter; ſuntque in vacuo parietinæ, ſeu rudera potiùs Sacelli beati Sebaſtiani, quod illius medium circiter obtinuit. Aliud, cui (vt dictum eſt) *Sol*, vel *Solarium boium* eſt nomen, tãtum ferè iam, quantum olim eſt; idque inſtauratis, à me vſque puero, variis domibus per bella ciuilia euerſis; ac in iis etiam publico Gymnaſio, in quo ſub extremum Suburbij exædificato, litteræ humaniores docentur. Tertium, quod à Porta Galberti, & portò ad vſque Portam Vbaci, vlteriúſque extenditur, tum recentiùs eſt, tum ampliùs, quàm cætera duo. *Vbacum* vulgò dicitur; niſi quod heinc inde ad Plateam, quæ extra Portam eſt, itemque quà directò ab ea in Portam Suburbij, ac porrò in Confluentem itur, appellari *Pesvrbis* ſolet. Eius, ac Trauerſiæ ſpatioſi ſunt vici; ac in iis exſtructæ domus commodiores, ampliores, & participantiores lucis, quàm quas intra vrbem eſſe diximus.

De Bvrgo, vt etiam dicatur, id intelligitur ex iam dictis eſſe, aut fuiſſe potiùs, ipſi Ciuitati ad Cæciam. Eius ſitus eſt in conualle, quam ad vnam leucam fluuiolus *Mardaricus* dictus ſic prætetluit, vt non procul à mœnibus Ciuitatis demùm decurrens, in Bledonam exoneretur. Vix autem fuit Burgum ſuo ambitu ciuitate minus; vti demonſtrant mœnia, quæ tametſi ſemiruta, & penè ſolo exæquata, dimidia tamen adhuc ex parte nempe ad Occaſum, & Boream ſuperſunt: cùm quà fuere iuxtim, & ſecundum Mardaricum, ac præter pratum, quod iam eſt Præpoſituræ, veſtigio careant. Murorum proinde circuitus fuit præter propter paſſuum communium ſexcentorum.

Tres quoque fuere illius Portæ; Vna, quæ patuit in Trauerſiam, ipſamque adeò Ciuitatem; ac fuit idcircò aliquando *Porta Trauerſia* nominata. Fuit etiã dicta *Porta Inferior*; & ante ſeſqui-ſæculum *Porta lede noſtra Domina la bella* forte à quapiam imagine iuxta illam pulchrè depicta. Supereſt nunc ſolùm illius ex vtraque parte maceries, & cohærens quidem ad læuam (ſcilicet ingredientibus) cum muro reſiduo producto in Boream, ac verſus Sacellum beati Ioannis Chryſoſtomi, vlteriùs ad eam partem ſitum. Alia ipſi oppoſita, qua exibatur Sedenam, Ebrodunum, in Pedemontium (vti & exitur eõ ſ am-num) ſortita eſt *Porta Superioris* nomen: ac dicta eſt etiam aliquandiù *Porta Sauina* à quodam familiæ Sauinæ ruſtico prædio non procul ſito. Integra penè præter arcum viſitur adhuc eius ſtructura; vti & Mœniorum, quæ exeuntibus cohærent illi ad ſiniſtram. Tertia exſtitit, vbi nullum iam obſeruate licet illius veſtigium: quà ſcmpe murus quem diximus tendere in Boream, & terminatur, & ab eo excipitur, qui eſt ſecundum vineam Præpoſituræ ab occaſu in ortum. Exeuntibus illã aderat proximè ad dextram memoratum Sacellum beati Ioannis Chryſoſtomi, è quo deflectebatur iter ad Sacellum ſancti Martini, ac ad oppida verſus Boream ſita. Nomen illi *Porta Laurentia*; an id à familia Lautentia (qualem ipſi deficete in vrbe nuper vidimus) an à quapiam imagine, Sacellóve beati Laurentij; an aliunde, eſt incompertum.

Exſtat in Burgo Baſilica, ſiue Eccleſia Cathedralis, de qua dicendum poſteriùs eſt; ſuperſuntque adhuc circum ipſam, circúmque Cœmeteriũ, Præpoſiti Domus, & paucæ quædam aliæ quæ olim fuere Canonicorum. Cæteræ ab annis nonaginta præſertim (cœperant quippe etiam antè, familiis Burgi in vrbem ſecedentibus negligi) ita propter bella ciuilia dirutæ, collapſæque ſunt, vt ſolo exæquatæ, & in viridaria, agroſque conuerſæ (iam enim eſt ſeges, vbi Burgum fuit) documento ſint attendentibus, quæ ſint rerum vices. Heinc præter vicum, qui à Porta inferiore in ſuperiorem, publica iam Regiáque eſt via, duo ſolùm ſuperſunt, quorum altero ibatur in Portã Laurentiam, altero in partem quidem eandem, ſed tamen non procul à Porta inferiore. Cæteri confuſi cum prædiis ſunt; quatuotque viculi præſertim quibus exibatur in Mardaticum, quotúmque aliqui nuper ſolùm fuere obſerati.

Capvt III.

Diniæ Ditio, ac Magiſtratus.

Porrò, cùm ſemper fuerit, vt Agri, ſiue Territorij, ita Ditionis, Magiſtratuúmque inter Ciuitatem, & Burgum diſtinctio (niſi quòd munera, oneráque appellata Municipalia, videntur fuiſſe à tribus propè ſæculis confuſa, atque indiuiſa) ideò à Ciuitate vt ordiamur; ea Ditionis pars, quæ Iuriſdictio dicitur, fuit olim inter Principem, Epiſcopúmque communis. Vnde & ante duo ſæcula, præconia, proclamationéſve fieri adhuc ſolebant coniunctim authoritate Baiuli Regij, & Clauarij Epiſcopalis (ſic certè ſpeciatim habetur in actis, quibus Capituli emphyteutæ Diniæ commorantes; & Galberti bona obtinentes ad recognoſcendum interpellabantur) & factæ ante ſæcula quatuot Conuentiones hac de re, inter Principem, & Epiſcopum, in Regiis Archiuis hoc titulo exſtant. *Compoſito Domini Dignenſis Epiſcopi. In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Amen. Anno eiuſdẽ* M.CC.LVII. *die Dominica, in craſtinã ſancti Michaelis. Cõſtet quidẽ hoc publico Inſtrumẽto, quòd cùm ſuper diuerſis articulis, & caſibus ratione*

ratione Iurisdictionis, & dominij Dignensis Ciuitatis, & territoru, & aliis variis quæstionibus, inter excellentissimum Dominum Karolum, Domina B. vxoris sua eorumdem Comitatuum Comitissa, & Marchionissa Prouinciæ nomine, ex vna parte: ac venerabilem Patrem Dominum B. Dignensem Episcopum, suo, & Episcopatus sui, ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera, diuersi generis essent orta. Tandem Præfatus Dominus Comes, &c.

Nunc sesqui-sæculum ferè est, ex qoo vniuersa Iurisdictio, quæsita est Principi, & Iudicibus Magistratibúsve ab eo constitutis (de ea loquor, quam Temporalem, sæcularémque ominant; est enim prætereà Ecclesiastica, quam semper in Episcopo, illiúsqoe Vicario residere est maoifestum.) Quin-etiam, cùm in Conuentione memorata hæc verba legantur, *Item mandauerunt* (supple Arbitri) *quod Dominus Episcopus concedat Domino Comiti, quod possit emere, seu acquirere hospitium, siue locum ad ædificandum, vbicumque voluerit in Ciuitate Dignensi, dummodo extra torum, seu montem, vel Fortalitium, vbi domus Episcopalis noscitur constituta; quod incontinenti concessit;* cùm hæc, inquam, verba legàntur; est tameo deinceps acquisita Principi domos, quæ Capituli olim fuit, in toro, seu monte fortalitij Episcopalis; ea nempe, qoam iam diximus Regiam domum, siue Palatium, in quo & ius à Regiis Magistratibus dicitor, & carceres Regij sunt.

Quod verò ad Directum dominiom (partem Ditionis alteram) spectat, illud fuit olim magna ex parte Principis, & Episcopi; cùm & priuati non panci forent, qui Emphyteuses proprias, ac laudimiorum iura haberent; vt familiæ Amalricorum, Isoardorum, Rostagnorum, de Bella-garda, & aliæ; ac Præpositus etiam, Capitulúmqoe, & Hospitale: at iam illud totum sic in Principem, Episcopómque transiit, vt iam ex dimidio sit vtriusque, neque Emphyteutæ sint ampliùs, quemadmodum fuere priscis temporibus, distiocti.

Sed ad Iurisdictionem, Regiósque Magistratus vt redeam, efficitur ex ipsis Dinia duplex quoddam vrbium, & circum-jacentium oppidorum caput. Ac imprimis quidem ratione Senescallicæ præfecturæ. Quippe, cùm vnos Seoescallos, seu quasi Prætor Prouinciæ sit; sunt tamen à centum, & vigiotl, ac tribus annis, creati varij Prosenescalli, Proprætorésve per Prouinciam, quos appellant Locum-tenentes, ac illis attributæ Sedes in variis ciuitaribus; illéque, qui Diniæ consedit, successit Regio Iudici, idque iurisdictionis finibus prolatis. Siquidem fuere illi attributæ vrbes quædam Episcopales, vt Regium, ac Sanitium; aliæque etiam, quæ aut iam tum fuerint, aut deinceps effectæ Regiæ, vti Sedena, Collis-martius, Monasterium, Mezellum, Medæ: prætet oppida minora complura, quæ io illius forum, etiam num cooueniunt; nisi quòd, creatis nuper doabus Sedibus, Sistarici vna, Castellanæ altera, fuere heinc inde oppida varia, ac Sanitiom quoque, ab illo subducta. Fuetaot & alia priùs distracta; nempe cùm Sedes quioque crearentur soprà illas quatuor, quæ institutæ primùm fuere anno sæculi superioris XXXI. & quas inter Diniensis fuit.

Primus in ea Pro-prætor, seu Prosenescallus delectus fuit Blasius Clarianus, qui & quioquennio pòst dicere ius cœpit in eo causarum genere, quod appellitant Submissioonum. Successit illi Raymuodus Andreas post annos præcisè triginta; huncque decennio circiter pòst excepit Ioannes Aguillanquius. Huius quotquot legi iudicia, summam æquitatem sapere sunt visa. Qui ab ipso fuit Guillelmus Falconius, pietate, morum integritate, iuris dicundi peritiâ insignis, supra quadragiota aonos sedem tenuit; dooec fato functus ante annos triginta, soccessorem habuit Carolum Tabaterium, qui vitæ quoque integer, intalligénsque muneris, effectos est ante aonos decem classis Inquisitionum in Senatu Præses, ac genero oobili Horatio de Castellana locum cessit. Huoc paucis ante meum discessum mensibus excepit Ioannes Franciscus Rufus, cuius & natales, & liberalis iodoles, cum iuris, & æqui amore, studióque conjuncta, præclaram spem faciout, vt, qua ast ætate, euasurus sit in consummatissimom Magistratuoi. Prætereundum interim non est, præter Prosenescallum primarium, prætérque Aduocatum, & Procuratorem, seu Cognitores Regios, creatos fuisse temporis progressu, Prosenescallos treis, Particularem, Submissionum, Particularem criminum; Coosiliarios prætereà treis; idque cùm, me adolescente, Prosenescallus Particularis, & Coosiliarios vnicos assiderent.

Deinde ratione Baiuliæ, seu Vicariæ, Vigueriæve, vt iam appellaor. Nempe, vt olim Baiulus Regius, ita iam Viguerius constituitur, qui oon modò, Censoris iostar, de criminibus in Vrbe cognoscat; verùm præsit etiam Comitiis, vt particularibus (seu minoribus) Ciuitatis, sic generalibus taio ipsius, quàm oppidorum circumjacentium, qoæ coëuntia, agunt præsertim de Prouincialibus subsidiis; & cùm opus est, hominem delegant, qui in Ordioum Prouiociæ, Comitiis, specialem, distinctúmque ab eo, quod sit proprium Consulis Ciuitatis, suffragium ferat. Nec verò antiquum est modò, vt Vrbes, oppidáque Prouinciæ, quæ ad tertium Ordioem spectant, per Bajulias distinguantur; sed Nobiles etiam, qui secundum constituunt. Exstat certè Recognitionis actum aoni M.CCCC. IX. quod mihi occurrit hocce titulo, *Recognitio facta Domino nostre Regi Roberto. per infra scriptos Nobileis, & Barones Bajuliæ Digne.*

Ad Burgum verò quod attinet, spectat tota illius Ditio, hoc est tam Iurisdictio, quàm Directum dominium ad Ecclesiæ Præpositum; idque ex concessione Raymundi Berengarij Primi, Nepotis Ildefousi, & Abnepotis Raymundi alterius Berengarij, qui anno M. CC. XXI. VIII. Eidus Martias, concessionem factam à maioribus speciali diplomate ratam fecit. Heinc est, cur ex illis temporibus vsque constitnatur à Præposito Iudex cũ aliis, vt vocant, Officiariis, qui io Burgi Curia

causas tam ciuileis, quàm criminaleis dirimat (exceptis tamen casibus Homicidij, & Adulterij, quos Princeps sibi reseruauit) exstatque etiam-num Chartularium, siue Codex Inquisitionum, Iudiciorumque Clauarij (ita vocabant Iudicem) à Raymundo Agouto de Ponteues Præposito creati, per annos M. CCC. XXXVI. M. CCC. XXXVII. & M. CCC. XXXVIII. cum pluribus aliis tam antiquioribus, quàm recentioribus Iurisdictionis actis; etiam Præconiorum solemnium, quæ quotannis in festo Assumptionis B. Mariæ fiunt. Cur item Præpositus prædia tam vrbana, quàm rustica in Emphyteusin, seu, vt vulgò loquuntur, in Accapitum det, Emptores inuestiat, Prælationis iure vtatur, Laudimia, Censusque exigat; ac prætereà iura Pedagij, siue Pulueragij, vt vocant; ne & iura illa antiqua vocata Furnagij, ac Molituræ memorem; ne ius Cociarum siue mensuræ in diuendendis frumentis, leguminibus, nucibus; ne ius percipiendæ in Salino Quarteriæ Salis singulis hebdomadibus; ne percipiendi insuper singulis annis Sextaria sex, quod idem posterior Raymundus Berengarius anno M.CC.XXX. pretio Raymundinorum bis mille quingentorum à Præposito acceptorum, concessit.

Quod dixi autem Munera, oneráque Municipalia videri à sæculis propè tribus inter Ciuitatem, Burgúmque confusa; insinuare imprimis volui, esse prætereà in Ciuitate Magistratus municipaleis, quos Consules iam dicimus. Iam, inquam; nam à superiore solùm sæculo ita nominantur; cùm antecedente, & ab anno vsque M.CCC.LXXXV. appellarentur Syndici, ac ante id tempus Cominales; quod nomen illis iam tribuitur, qui proximè ex-Consules, æstimandis rebus, maximéque fundis, damnisque datis præficiuntur. Deinde fuisse quoque in Burgo Magistratus huiusmodi, & Consules quidem à prima vsque eorum institutione nominatos. Quippe & facultas eligendi, creandique treis Consules legitur concessa hominibus Burgi anno M. CC. XCVII. & in memorato Chartulario trecentis annis superiore, verba hæc habentur non semel. *Mandamentum est Domini Præpositi, & Consulum* (interdum etiam Consulorum) *Burgi*. Tandem, cùm foret commodum visum iuribus omninò communibus vti; visum quoque fuisse Cominalium, Consulumque loco create indiscriminatim ex Ciuitate, & Burgo Syndicos communeis, qui in commune tam Ciuitatis, quàm Burgi rebus prouiderent; & Territoriis alioquin sua sub ditione permanentibus, prædia vtriusque subiicere oneribus communibus, pensitationibusve, quas Taleas appellant, vt seu subsidia soluenda forent, seu quid prætereà in communem vtilitatem impendendum, id ex communi illa pecunia, quasi ærario publico fieret.

Prætereo autem Consules creari quotannis pro Comitiis Ciuitatis generalibus, seu in generali Consilio, quod sit necesse ex Consiliariis duodequinquaginta constare. Fieri id verò Pridie Annuntiationis B. Mariæ, seu IX. Kalendas Aprilis; ac solemne esse, vt die insequente, siue ipso festo, Consules creati Diuinis officiis cum Epomide, Consularive ornamento intersint. Prætereo & huiusmodi generale Consilium cogi à Consulibus per annum, si quid fortè deliberandum de rebus præcipui momenti occurrat; cùm si deliberandum sit de minoris momenti rebus, tum Consilium Particulare vocatum solùm conuocent, quod ex duodecim consiliariis constat. Prætereo demùm Generale cogi authoritate Prosenescalli, qui interesse illi aut ipse, aut alius ex sede Senescallica Regius iudex, Consiliariusve debeat: Particulare verò authoritate Baioli, seu Viguerij, qui debeat quoque ipse adesse; aut, nisi adsit, Consulum primus, sumpto in manus Viguerij baculo, vt insigni, illius locum teneat.

Capvt IV.

Ager, Commercium, Nundinæ Dinienses.

Vt cetera iam persequar, & de Agro, seu Territorio, commerciòque, quod Nundinis præsertim increbrescit, dicam; constat Ager ex montibus, vallibúsque interceptis totus. Quippe circumstant vndique montes; neque horizon liber est, nisi quadamtenus ad occasum hiemalem, quò versum fluuius *Bledona*, de quo est iam dictum, decurrit. Is quatuor ab vrbe leucis, milliaribusve Prouincialibus, & ad ortum quidem æstiuum, originem ducens, circuitu quodam in boream, ac deinde in occasum facto, occurrit tandem à septentrione, & ad Ciuitatem perueniens, excipit altera ex parte Mardaricum, de quo est iam dictum; ex altera Fluuiolum, torrentemve paullò maiorem vocatum *Aquas-calidas*, à calidis Balneorum aquis, quæ alteri eius ramo commiscentur. Aduenit ille quoque, vt *Mardaricus* ab exortu; sed coalitis non longè alueolis duobus, quorum alter ab ortu æstiuo, alter ab hiemali aquas colligit. Bledona non longè ab ipsis exceptis, sinuatur in occasum, vt dixi hiemalem, ac posteà ampliùs recuruatus, exoneratur denique, quod etiam dixi, in Druentiam.

Cùm sint porrò Montes maxima ex parte rupei, scrupei, ac inferaces; idque à plerisque iam annis, ex quo & siluas cædere, & nouellare pascua est visum (siquidem vehementes pluuiæ derasâ terrâ nudarunt rupeis) supersunt tamen tres Conualles, quæ & pratorum arboribus consitorum amœnitate, & bonitate fructuum haud facilè aliis concedant. Vna est Aquarum-calidarum, altera Mardarici, tertia ipsius Bledonæ, idque tam versus illam regionem, è qua adfluit, quàm versus illam, in quam effluit; tametsi ripa eius vlterior haud territorij Diniensis est, sed attinet ad oppida Corbonos, Ceyásque vocata. Hinc pyra, poma, cerasa, generaque alia fructuum optima; imprimis autem Perdrigonia Pruna, quæ non cæteri modò mercatores, sed ipsi etiã Brinoniẽses pro Brinoniis quærunt, diuendúntque. Vites ad latera

conuallium

conuallium satis copiosæ sunt consitæ, ex quarum haud exigua parte optimum, atque in æstatem præsertim, exprimitur vinum. Quanquam solet vinum recentius, ex agro Medensi, Regiensi, aut inferiore ex Prouincia quæri, vt illi commistum vnáque fermentatum, temperiem haudquaquam iniucundam efficiat. Frumenti prouentus, ob causam memoratam, exiguus: ex quo etiam efficitur, vt armenta in circumuicinis oppidis frequentiùs pascantur: in quibus etiam plerique ciuiũ prædia quæritãt, possidẽtque.

Est verò etiam, ob siluas excisas, raritas lignorum, caritasque non parua. Quanquam id, quod ædificando necessarium est, ad treis leucas cæditur, Bledonáque aduehitur; nisi quod siluæ illeic cæduæ breui defecturæ timentur. Diu nempe est, ex quo trabium copia quotannis Bledonæ commissa, transmittitur subinde Druentiâ, Rhodano, Mari, Auenionem, Arelatas, Massiliam; ac variè intereà ab iis, quibus opus est, trabes retinentur, & in mediterranea etiam loca, vt Aquas-Sextias, conuehuntur. Sistuntur autem Diniæ non modò quæ domibus ædificandis, verùm etiam quæ aggeribus exstruendis, instaurandisque Pontibus necessariæ sunt; imprimis verò illi, quo Bledona transmittitur, passibus trecentis, & triginta communibus longo. Non fuit is semper, vbi iam, & ab annis prope octoginta exstat; quippe ante duo sæcula, seu anno M. CCCC. XLI. ex redemptione, seu pacto-pretio, constructus fuerat inferiùs, substratis pilis lapideis, quarum vna ad annos vsque nuperos, non longè à ripa vlteriore, superstes fuit, ac per vices quoque, aqua circùm excauante, sui indicium facit. Adest porrò magna aliunde ædificando Gypsi copia: nam, vt taceam Vrbem ex parte natiuo gypso insistere: qui mons est Vrbi ad meridiem, ac vltra Aquas-calidas, feracissimus eius est; quippe illeinc eruitur, quod ad quatuor etiam leucas transferatur.

An addam esse alios Monteis, ac ad easdem præsertim Aquas-calidas, alueumque earum boreum, in quibus vel sola ramenta indicent subesse omnigenas propè Metallorum mineras, maximè verò æris, ac plumbi? An iterùm alios, ac potissimùm, qui Burgo ad boream, & Balneis ad meridiem, in quibus reperiuntur lapilli Pentagonici, colore cinereo, mirabili structura? Hoc certè adnotandum, patere in illis heinc inde areolam, quinque semicirculis leuiter prominentibus, ac sese in medio intersecantibus, & ad angulos occurrentibus ita interstinctam, vt ij crebris incisuris quasi punctati appareant. Nec verò est vnus, simplexque lapillus; sed ex pluribus consimilibus, coæqualibusque sic connectitur, vt si illos, qua par est industria, secundum commissuras dispescueris, pro Columella striata, ac longiuscula, habiturus sis totidem quasi Stellas. Harum Stellarum latitudo non est amplior in maximis Parisini pedis semidigito, nec crassitudo vncia eiusdem: in minimis ipsa amplitudo coarctatur ad vnciam, & crassitudo ad vnciæ sextantem. Columellæ ex pluribus textæ, & inter angulos leuiter excauatæ, nunc productiores nunc contractiores digito visuntur; neque ex rupe, aut matrice aliqua auelluntur vi; sed casu heic illeic inter scrupos alios, & quæruntur, & colliguntur.

Cæterùm fuit semper Dinia commercij non infrequentis; ac vel illud esse argumento potest, quòd priusquàm Iudæi pellerentur ex Gallia, vicum integrum in ea obtinuerint. Multa legi acta, ac potissimùm annorum circiter ducentorum, quibus cum illis contrahebatur; exstatque in nostris Statutis forma Sacramenti, qua iurare coram Notariis, ac Iudicibus tenebantur. Res inde solitæ absportari, sunt non modò fructus, ac in ipsis, vt dixi, Pruna; sed maximè etiam lanificia, & apparata opificiis coria, quæ in Sabaudiam potissimùm, ac Pedemontium conuehuntur. Cúmque Dinia commune sit oppidorum complurium, ac diebus præsertim Sabbathinis, Festiuisque emporium; tum ad commercium præsertim faciunt non incelebres Nundinæ, quæ quater in anno recurrunt constantque singulæ ternis diebus, Lunæ scilicet, Martis, ac Mercurij primum occurrentibus à die Cinerum; à die festo Corporis Christi; à die festo sancti Iuliani, qui in festum sancti Augustini incidit (estque dies Augusti xxviij) & à festo omnium Sanctorum. Sunt autem celebres præsertim in tota Prouincia, in Delphinatu, in Sabaudia, ac Pedemontio; propter armentorum omnis generis, & tam quidem bisulcorum, quàm solidipedum copiam, quæ vndique adduci, ac diuendi solent; vt operum textilium mercatores prætercam, itemque coriarios, aromatarios, salsamentarios, aliosque qui non tribus tantùm destinatis diebus, sed plerumque etiam tota reliqua hebdomade mercatum producunt.

Harum Nundinarum duæ posteriores omni memoriâ maiores sunt, ac pridem haberi solitæ in Burgo. Scilicet vltra mœnia, & vocatam antè superiorem Portam, à superato riuulo Valli-Sanctorum succedente, patebat Forum armentorum, seu vocatum vulgò *Pratum Nundinarum*, in quod armenta conducerentur; intra mœnia verò, & ad Cemeterium præsertim, ob eius amplitudinem, exercebantur cætera commercia. At duæ priores sunt solùm à duobus sæculis institutæ; nempe ab anno M. CCCCXXXVII. quo Ciuitas non Præpositi modò, sed Capituli etiam consensum obtinuit, ad transferendum Nundinas ex Burgo in vrbem; ac impetrauit simul à Rege Renato duas alias, quæ eadem in vrbe haberentur. Prætereo autem, vt præstandis tam Præposito, quàm Capitulo indemnibus, addixerit se Ciuitas ad soluendum quotannis pensitationem, Præposito quidem, florenorum septem cum semisse, quam & persoluit etiam-num: Capitulo verò florenorum sexdecim, quam nescio quamobrem persoluere desierit, saltem ex dimidio; nam dimidium quidem relaxatum fuit ea transactione, quæ de Vini in vrbem immissione legitur facta.

Eodem porrò illo tempore cogitare Ciuitas cœpit de armentorum foro, Nundinarúmve Prato apparando; & ad alias merceis quod spectat, destinauit, vt Mercatoribus ad vrbem accedentibus locarentur ciuium tabernæ, Ipsatúmve, aut domorum facies; idque ex ordine, & secundum vicos per succedenteis Nundinas, quousque circuitu peracto instauraretur series, nec parùm diuturna fuit lis, quam Suburbani intentârunt, vt emolumenti exinde creati efficerentur participes. Sed de ipso Prato Nundinarum vt dicam, destinatum id quidem fuit inter ipsam vrbem, & Mardaricum, coëmptis hortis, viridariisque, quæ heinc inde erant tendentibus à Porta Vbaci ad Minoritatum cœnobium, vltra Mardarici pontem situm; verùm licuit solùm per ea tempora, semissem, bessémve illius, quod iam visitur, adipisci. Quippe quicquid est partis inferioris è regione Episcopalis Castri, Ecclesiæque adiacentis, ac vlterioris Plateolæ, hortus fuit Episcopl, in quem descendebatur, qua parte Sphæristerium tribus prælaltis cryptis suffultum me adhuc puero exstructum est; acquirique dumtaxat potuit anno M. D. XXX. à Francisco Guiramando tum Episcopo, idque trecentorum florenorum pretio, quod in Episcopatus rem conuerteretur.

Taceo verò hanc conuersionē factam, cùm anno demùm M. D. XLVI. coëmpta fuere huiusmodi pretio viridaria aliquot, ex quibus coaluit *Prati Plantatarum* vocati in Burgi ditione pars inferior, fuitque accepta Episcopo, qui sedebat tunc, Antonio Oliuario. Partem autem inferiorem dico; nam superiorem quidem, cùm nullatenus ex ea acquisitione foret, sed haberetur ab vsque anno M. D. XVIII. Iuuentutis Principi à Præposito concessa, ad Balistæ exercitationem (vnde & Balisterium fuit dicta) Antonius tamen de Bollonia Episcopus, exigente pueritiam me, vnà cum reliqua sæpibus heinc inde conclusit, conseuitque arboribus; nempe cùm nullæ priùs exstarent, præter Nuces annôsas treis, quibus ad eandem partem superinter constantibus, ludorum pars agebatur in vmbra. Transegisse ea de re Ciuitatem cum Episcopo anno M. DC. XVII. nihil est, cur heic memoretur.

CAPVT V.

Aquæ, ac præsertim Thermales, seu Balnea Diniensia.

DE Aquis vt quidpiam attingam; nullæ quidem stagnantes sunt; sed quæ ex imbribus magnis colliguntur, deuastare conualleis solent. Rapidas facit, præter ipsam decliuitatem, commista terra, quæ ex satis montibus, vt iam innui, corraditur. Certè qui Bledona vix vllis repagulis iam sistitur, & latè grassatur, deretentus pridem perhibetur angustiori satis alueo, qui si interdum complecteretur, exarari bobus solebat, qui alerentur publicitùs, vt superueniens copiosior aqua alueum faciliùs reficeret, neque cum damno exundaret. Quàm vereor autem, ne posteri maius adhuc id damnum sentiant, quarenus quoties in vrbem tedeo, agnosco non Bledonæ modò, verùm etiam Mardarici, & Calidarum aquarum alueos elatiores factos aliquot pedibus: quippe dum ampliùs attolli pergent, periculum est, ne aquæ effusæ prædia, humiliora relicta, diripiant.

Interim autem, commodo magno deducuntur ex iis canales, seu fossæ (Bedalia appellant) inseruientes Molendinis; quorum terna (ac insuper machinæ Fullonicæ, Puluerisque Pyrij) aguntur aquis Bledonæ; bina verò ductis ex Calidis Aquis. Nullum iam ad Mardaricum; verùm dum res Burgi incolumes statent, duo fuere; vnum ad Portam superiorem, & ad dextram quidem egredientibus, quà Præpositura pratum est adhuc colnco, vnde aqua proruebat, humilius, quáquo ipsi, dum loci attollendi causâ quasdam excauari fossas curassemus, rudera quæpiam inuenimus. Hoc fuit, in quod cùm Lantelmus Episcopus aliquid iuris priuati haberet, legimus ipsum fuisse ab eo in Anniuersarium Ecclesiæ legatum. Alterum aliquantò vlteriùs, & quà fuit, ac etiam nom dicitur Hospitale vetus. Defluebat aqua ex hoc in illud; & cùm non posset, magis-quàm illud, continenter molere, quòd aqua non semper abundè afflueret ex Mardarico; ideò aqua colligebatur, sistebatúrque repagulo; Incusque progressu temporis oppletus, visitur etiam num editior ad orientem domus ibidem loci superstitis; sciendum autem fuisse per ea tempora Mardarici alueum longé depressiorem. Commodo etiam magno ex fossis, Bedalibúsve huiusmodi deducuntur riui, quibus viridaria, pratáve, ac horti, vnà cum arboribus, vere, ac æstate irrigentur; exinde enim conualles rident, ac lætæ prouentu vberes efficiuntur. Suppleri vtcumque heinc potest, quòd aquæ piscosæ admodum non sunt: tati scilicet, ac pusilli Pisces, paucæque sunt Truttæ, quas Bledona profert. Enutriret, vt putant, plureis, nisi quotannis trabes illæ, de quibus antè dictum est, eas exturbarent, abriperentque; scilicet non paucæ superiùs capiuntur.

Ad potum quod spectat, optima Bledonia, quæ singularis aliunde est leguminibus macerandis. Nescio autem an sit salubre deligere per æstatem illam, quæ ad fluuij crepidinem per subterraneos ductus scaturiens, & frigentissima est, & manè hauriri, reponique in cryptis solet. Optimæ etiam reputantur fontium aliquot scaturigines, & quæ sunt secundum Mardaricū præsertim. In ipsa vrbe duo solùm Fontes; vnius in Platea, quam dixi esse exteriùs ad Portam Galberti; alius in Platea, quæ est interiùs iuxta Portaletum. Vterque deducitur simul ex insigni quadam scaturigine, quæ quadrante leucæ ab vrbe emicat supernè ad dextrum latus prædicti Aquarū-calidarū rami, quo itur ad Balnea. Et quamuis interdum canales, tubíve tam lateritij, quàm lignei, quà per Aquarum-calidarum alueum palis retenti traiiciūtur, obducti

interiùs visantur crusta quadam lapidea; putant tamen id esse vitium non aquæ, sed terræ, quæ præ neglectu, in canaleis in ipsa origine subintret; aut se in progressu per commissuras oou satis exquisitè obductas, cùm turbida aqua præterfluente insinuet. Puteorum vsus est non magnus: pauci quippe in vrbe sunt, iique ruderibus oppleri, pauimentóque exæquati; neque ipse vnquam reseratos vidi. Obturatus est pari modo, qui admodum profundus, ac intra rupem excisos exstitisse eximius in Episcopali castro perhibetur. In Minoritarum cœnobio est vnus, ad qoem patet perfugium, deficientibus, ob canaleis interruptos, fontibus, turbatísque Bledonæ aquis. Alius est in Burgo ad ipsum cœmeterium, ac ante Ecclesiam, à quo non procul recentior, quem effodi ipsi in horto Præpositoræ curauimus, cuiúsque aqua plerísque probatur.

Cùm nihil sit porrò dicere necesse de frigido Bledonæ Balneo, quo recreari per æstatem iuuenes potissimùm solent, & maximè quà rupes sunt, iuxta quas excauatum fundum aquas ad natandum idoneas sustentat; nihil item de frugalibus cœnis, quæ ab ipso natatu, & ad memoratam crepidinem, cùm tempora meliora sunt, non infrequentes habentur, quæque mihi sæpè in mentem reuocâtunt illc carmina;

Attamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aqua riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora curant;
Præsertim quum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridantes floribus herbas.

Cùm id, inquam, nihil sit necesse; at prætereire tamen non licet intacta Balnea calida, seu Thermaleis aquas, quibus nihil habet Dinia nobilius, nihil, quod magis nosse exteros intersit. Siquidem miracula sunt, quæ pattari ab ipsis quotannis videmus; vt, Paralyticos sanari, ac sine fulcris incedere; artubus captos, contractósque, & tecuruatos abire rectos; membris fluxos, ac tremulos, conuulsósque euadere firmos: doloribus ischiaticis, arthriticis, vniuersèque omnibus à frigida causa ortis laboranteis fieri iis immuneis, aliáque complura. Nam quod indigenæ quidem balneis ad quosvis penè morbos vti soleant, ac vtilia admodùm probent, saltem aduersus Nephritidem, pleuritidem spuriam, hydropisin, colicam passionem flatuosam, teoasmum, hæmorrhoïdas, vermeis, omnigenam scabiem, icterum, strumas, scrophulas, lacrymationem, tinnitum aurium, incubum, stomachi dolorem, mammarum tumorem, appetitus deprauationem, mensium suppressionem, sterilitatem, cæteráque innumera, res vulgaris est; ac idcircò non modò ex tota Prouincia, sed etiam ex circumuicinis ad illa per ver, æstatémque, & autumnum concurritur; si dies excipias Canicularcis.

Dissitus est locus ab vrbe, ac versus ortum quidem hiemalem, triëte leucæ circiter. Scaturiunt aquæ paullò altiùs, quàm attollatur memoratus aquatū calidarum alueus (quam vereor quoque, ne progressu temporis ita excrescat alueus, vt huiusmodi aquarum scaturiginibus euectior, ipsas tandem obtuat, ac inutileis reddat.) Scaturiunt, inquam, penè ad radicem rupis inferiùs concauæ, quæ ad austrum conuersa, parte superiore prærupta est quidem, sed aspera tamen hiatibus, ac loculamentis, per quæ dum serpêtes verno tempore, Maïóque præsertim, ac diurno calore vigente discurrunt, in tectum, attiumve exædificatarum illeic domorum decidunt, & maxima quidem parte copulati: cum & notatu dignum sit, attrectari illos impunè, quòd veneni expertes sint, & dentibus ne tantum quidem, quantum vespæ aculeis noceant. Cùm tectum dico, id vetetum ædificiorum intelligo, quæ & ad loci orientem sunt, & rupi cohærent, contegûntque balnea; recentiora videlicet ab ipsa rupe, cauernáve ampla, quæ sub illa, dissita sunt, intercipiente atrio, in quo etiam aquæ aliquot thermales erumpunt; vti & nonnullæ præterea vltra memoratum vetus ædificium, qua sub caua rupis torrente alluuntur.

Sunt porrò quatuor potissimùm in hisce Balneis insignia loca. Primas ex ipsis meritò tenet, quod non abs re *Balneum Virtutum* appellant. Ipsum est cæteris ad ortum, longum treis cum semisse orgyias; latum vnam ac semissem; altum non nihil vnâ minùs. Crypte è natiua est rupe; pauimentum, & gradus ex cæso, quadratóque lapide; & cùm septem heinc inde, ac è fundo scatnriginibus compleatur, tota subdnci aqua potest, quoties elotis aliquibus, commutanda est in aliorum gratiam. Secundas iure obtinent Thermæ, Vapotarium videlicet, Sudatoriúmve, quod *Stubas* dicunt. Locus est ingredientibus in vetus ædificium ad læuam. Crypte est consimiliter ex rudi, ac natina rupe; cuius altitudo cùm ad ostiom sit vnius orgyiæ ac semissis, deinceps tamen decrescit sensim, ad vsque scaturiginem, quæ in eius fundum copiosa erumpit. Longitudo orgyiarum est quinque, latitudo vnius; & proximè quidem ipsum pauimentum, secundum mediam cuius longitudinem factus canalis aquam transmittit, cuius vapore interim totus locus sic incalescit, vt ingressis sudor statim exprimatur; permirúmque est, cùm in ipso ingressu immineie videatur suffucatio, breui tamen facta intus mora, illeic postquàm suauiter degi. Permirum rursus, talem vaporem non ita concrescere, vt locus humectus reddatur; sed eâ potiùs esse naturâ, vt si humefactus pannus eò inferatur, statim resiccetur. Solet porrò Virtutum Balneum ad hoc vsurpari, vt humores præparet, qui deinceps Thermis, Sudatorióve exigantur.

Exoneratur Thermarom aqua in reliqua duo, quæ esse dixi insignia loca. Quippe proximo ad latus egressu *Balneum* creat, quod *sancti Ioannis* appellatur: ac deinde insigni casu *Balneum* vocatum *sancti Ægidy*. Hæc vsurpari præsertim solent à scabiosis, aut aliis, quibuseum alij degere in Balneo non facile sustineant. Calius quoque ille ex tertio in quartum adhiberi interdum solet ad

ad superfusionem, quam *Guffam* appellant, dum pars affecta supponitur, vt materia tenax inde discutiatur. Non est verò interim reticendum, Thermalem hanc aquam affatim in potum assumptam mirè conducere mundandis naturalibus partibus, ac reddita adeò stomacho temperie, anorexiam, siue defectum appetitus abigere; exigere arenulas, sanare vlcera interna; intestinalem colicam ex frigida causa sanare; vermeis depellere, ac speciatim intestinum tectum ab Ascaridibus sic eximere, vt hominem nôrim, è quo supra myriadem, vel vna vice abduxerit.

Sed modum facio; ac præsertim quod tres insignes Medici, Guillelmus Alamandius, Sebastianus Richardus, & Dauid Lautaretius, de huiusmodi Balneorum natura, Mirabilibusue commistis, deque proprietatibus, effectibus, vsibus, integros libros conscripserint; ac fœlici sorte ipse etiam-num supersit Lautaretius, qui accedente diuturniore ad insignem doctrinam experientia, sit iam vberiùs, absolutiùsque hoc argumentum retractaturus.

CAPVT VI.

Aër Diniensis; ac obiter Pestilentia anni M. DC. XXIX.

CVm de Aëre dicendum superest, is haberi salubris solet, quòd putus sit, & vix per annum appareat semel caliginosus. Frigidus valdè per hiemem, tum ob niueis satis frequenteis, ac in montibus vicinis præsertim; tum quòd magna dierum parte montes Solem præripiant, & pars vrbis infima ne in meridie quidem Solem circa brumam conspiciat; tametsi, quæ montis constitutio est, & tantillum videat circiter nonam matutinam, & paullò post meridiem in occasum recuperet; quòd ea parte, & sola quidem, vt iam antè adnotatum est, cælum liberum aperiatur. Æstate satis calidus, ob coactionem radiorum Solis ex variis montium lateribus; nisi quòd ferè Bledona, gratissimam auram ministrat. Ac ventis quidem sæpè perflatur; sed ij tamen rarò vehementes sunt, excepto Vulturno, quem Marinum vocant. Tonat sæpiusculè per æstatem, & cùm interdum simul pluat, interdum etiam grandinet; cum huiusmodi pluuiæ sunt, quæ interdum profusæ, conualleis, vt dixi, & prata, ac sata, boúmque labores diripiunt. Quò fit, vt illæ magis timendæ, quàm hiemales sint, quæ ferè niuales, ac in montibus potissimùm sunt; & quidpiam duntaxat metuendum tunc sit, cùm Aprili, ac Maio, sed isto præsertim, niues in montibus soluuntur; quanquam, quòd sensim solutio fiat, tum solùm timenda exundatio sit, cùm ad calorem tempestatis & venti australes, & vberes pluuiæ liquationem niuis promouentes accedũt.

Sed ne istis diutiùs inhæream; præstat Aëris occasione verbum subiicere de ea peste, quæ per æstatem anni M.DC.XXIX. ea pernicie vrbem afflixit, vt nulla clades memorabilior, quod sciam, illi contigerit. Nam audiui quidem sæpenumerò senes conquerenteis de cladibus variis per bella ciuilia inductis, & ex quo præsertim Mouantius sub annum sæculi superioris sexagesimum excitare cœpit tragœdias; at nulla vnquam isti par strages: quippe quæ vix sextam septimámve incolarum partem superstitem reliquerit; quatenus, cùm anteà ad vsque decies mille numerarentur, vix enumerari sub mali finem plures, quàm quingenti supra mille potuerint. Versabar ipse tunc in Belgio, vbi, ac deinceps Parisiis multa accepi lacrymis digna ex amicorum literis; obstupui verò, cùm triennio pòst reuersus, tum compluteis desertas domos populosæ priùs vrbis conspexi; tum plusculæ ciuium nouorum ignotæ facies occurrerunt; tum pauci superfuere amici, quos complecti liceret; tum horrendum fuit, quod qui erant superstites, sæuiente malo contigisse narrarunt. Videbar enim mihi grauiora audire, quàm narrasset Thucydides circa celebrem illam Pestem, quæ

Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastauitque vias, exhausit ciuibus vrbem.

Ac non est quidem valdè necesse quidpiam de ea te heic attexere, quando optimus Lautaretius, qui & tunc erat in vrbe versatus, & non alios modò laboranteis vidit, verum ipse quoque est malum expertus, integrum de hac peste librum edere meditatur? at nihil interim oberit pauca ex iis attingere, quæ fuere à me reduce ex illiusmet ore præsertim accepta.

Itaque, quantum memini, cœpit malum se prodere ipso statim initio Iunij; vtcúmque ab aliquot iam diebus non parua adhiberetur cautio, ob rumorem sparsum de Peste, non modo Lugduni, ac per Delphinatum grassante; verùm etiam in aliquot inferioris Prouinciæ locis. Sed milites nempe iter in Italiam per hanc regionem instituentes, neque seruantes ordinis, huiuscemodi labem intulerunt. Tempore Pestilentiæ toto, quod quaternùm fuit mensium, Cælum ab ipso vsque principio non modò spissa caligine terras pressit, æstúsque ignauos nubibus inclusit; sed fuit etiam solito & tonantius, & in pluuias effusius. Obseruatum est quoque Facem, seu Meteorum flammeum supra vrbem motu pernici transuolasse. Nulla per totum idem tempus, neque in vrbe, neque in agro, volans, quiescensve auis comparuit; nullum penitus aliud morbi genus, præter Pestem, visum, auditúmve fuit.

Malum prænuntiabant, & comitabantur, sitis, angor, vigiliæ, lassitudo, grauedo, aphonia, nausea, vomitus, mictio cruenta, sputio similiter, sudor, tremor, conuulsio, rigor, delirium, &c. Symptomata crebriora erant vocati Bubones ad axillarum, inguinum, cerebri emunctoria; ac ij quidem ouata specie, intumentéque minimùm, quantum est amygdalum, maximum, quantum gallinæ ouum. Interdum singuli; sæpiùs bini; non-

nunquam

nunquam cum carbúculis,ſæpè ſine illis omnes cũ dolore ; citra inflammationem tamen. Euaneſcebant aliquando, regrediebanturve introrſum;ſed vergebant ferè ad ſuppurationem, &c,cùm fluerent,non poterat acrior,exquiſitiorque dolor ſentiri. Carbunculi ipſi interdum ſolitarij, interdum, vt dixi, cum bubonibus; ardentes ſemper, malignique, & circumducti puſtulis : nonnunquam ſinguli, ſæpius plures, interdum ad duodecim vſque. Abibant ferè in eſchatas, foſſaſque ſummè fœtidas, quanta eſt vola manus, niſi etiam maiores(raró minores) relinquebant. In quibuſdam ægrotis nihil obſeruatum, præter exanthemata varia, nigra, lurida, purpurea, flammantia. Nonnullis artus intumeſcebant; ac fuere etiam, qui nullo morbi exhibito indicio, mortui repentè conciderint. Cadauera ipſa, horrida adſpectu vultuque detorto, neque carne molli, fluxaque,vt putant; verum rigida,& contracta plerumque.

Mirum interim, quid vis morbi in pleriſque potuerit. Vir fuit,qui ſciuri inſtar parietem ſcanderit, & ad tectum prouectus deiicere imbrices, quaſi nuces occeperit Alius ſcalâ ſupra tectum euectus, aliquandiù ibi variè ſaltitans tripudiauit; & cùm exſcendiſſet, procurrere cœpit, quovſque incidens in præſidium globulo ictus cócidit. Quidam indignatus, quòd in noſocomio pro laborante detinetur, inde proſiliit, excurritque, & vxorem adiens, cumque ea rem habens, vnà illicò cum ipſa interiit. Mulier fuit,quæ ſtatim à partu cœpeiit per auia, præcipitiaque diſcurrere, ſicque incurrere in exitium. Quidam fuit, qui ſe volaturum reputans, brachiaque proinde expandens, ſe ex alto præcipitârit, totumque adeò contriuerit: Alius, qui quaſi in naui foret, ac tempeſtare vrgeretur, ſupellectilem è feneſtra, quaſi merces deiecerit. Pater etiam fuit,qui filiolum viuum, manu vltra feneſtram protenſa, in pauimentum dimiſerit.

An eam fuiſſe morbi naturam adiiciam, vt non multi complureis dies mortui habiti, reuixerint tamen; vt proinde neceſſe ſit fuiſſe adhuc plureis viuos conſepultos, quatenus donec veſpillones habuere quidpiam virium, nihil fuere ſoliti morari, quin omneis illos abriperent, qui videbantur omni ſenſu, vitæque indicio deſtitui. Quidam certe ex feretro currúve, quo cadauera conuehebantur, emerſerunt. Puella viginti annorum in foſſam proiecta, ſigno vitæ dato, fuit inde educta. Alia annorum vigintiquoque, cùm in vineæ foſſam prolapſa, iacuiſſet triduo abſque vllo ſenſu quarto tamen, ſenſu bubonis ſuborientis fuit excitata, à quo etiam conualuit. Vidua quæpiam totos ſex dies ſine ſenſu, aut ſaltem ſine vllo cibo, vlloque potu concluſa manſit, indeque meliùs habuit. Vir fuit, qui toto quatriduo mortuus habitus, neque alia de cauſa inſepultus, quàm quòd vxori,quæ illi foſſam qualemcumque excauauerat,non fuiſſet ſatis virium, vt eum in ipſam pertraheret, expergefactus veluti fuit, ac vagari per agros cœpit, futura, ac potiſſimùm extremum Iudicium nunciando, ad Pœnitentiam exhortando,obuiis,qui nollent ſibi genua ſubmittere, maledicendo, &alia quæ etiam ex ipſomet addidici.

Sed hæc, vt mittam, cùm initio, ac per primam hebdomadem, vix tribus, aut quatuor plures obiiſſent; iam tamen circiter quindeni ſub ipſum Iunij medium in dies ſingulos interibant : per Iulij initia circiter quadrageni; ſub medium centeni; in fine, ac initio Auguſti centeni ſexageni; donec tandem Auguſti medio cœpit dira lues non adeò ſæuire : per Septembrim non pluteis quinis, ſeniſve in dies abſtulit; ac per initia denique Octobris à ſtrage ceſſauit. Supputatum eſt autem ex tot hominibus ſeu mortuis, ſeu ægris ſuperſtitibus,vix fuiſſe quingentos, quibus adhiberi remedia potuerint.Idque, cùm pleræque familiæ, etiam admodum numeroſæ, extinctæ protſus fuerint;& camera extiterit duabus quadratis orgyis non maior,e qua fuerint nouem cadauera educta.

Cauſa porrò præcipua, cur labes graſſata tantoperè fuerit, ipſa fuit inexperientia, ac interpretatio nimis regida Placiti, Arreſtive illius, quo fuit à Parlamento cautum, idque ſub pœna capitis, ne quis Dinienſium incolarum ex vrbe, aut agro, territorióve proprio exiret. Quippe, cùm, vt iam dictum eſt, ripa vlterior Bledonæ agri Dinienſis minimè ſit, ſed Corbonorum, Ceyarumque (rametſi quidquid ad ſeſqui-leucam ſecundum ipſam eſt villarum, vinearum, pratorum,agrorum, ad Dinienſeis ciueis attineat) &,quod agri Dinienſis eſt, aut non amplum ſit,aut non ſatis idoneum ſegregandæ,diſtribuendæque in caſulas tantæ, quanta in vrbe erat,multitudinis; id nihilominus cognitum, vti veriſimile eſt, ipſi ſupremæ Curiæ non fuit. Aliunde verò Conſiliarius ad exſequutionem Placiti commiſſus, homines armauit oppidorum confinium, vt non paterentur quemquam ciuium agri Dinienſis fineis tranſilire, quærereque vlteriùs ſedem, tuguriaque exſtruere : ac præſidia ex illis armatis conſtituit, maximeque ad Bledonæ pontem : quò etiam ſolebat frequens aduentare, & ſtipatu quidem per-amplo, quoties erat quidpiam concluſis ciuibus ſignificaturus, qui cateruatim, indiſcretéque ad præconis vocem confluentes, mutuo ſe contagio magis inficiebant.

Acceſſit,quod ipſi homines oppidani eam duritatem induerant, vt miſeriâ ciuium nullà mouerentur: &, cùm in tanta egeſtate, conquirendique inpotentia, prouidere, miniſtraréque deberent neceſſaria, tantum id abfuit, vt potiùs Præſidiarij illi, ſi quid eduliorum, aliarumve rerum ab amicis tranſmitteretur, ſibi ipſis haberent aut, ſi quid vænum afferretur, ipſi emerent paruò, magno venderent. Quin-etiam, cum ſumma deſolatio foret, ac non poſſent iam ampliùs abſportari cadauera,ſicque vltra mille, & quingenta ſummo cum fœtore inſepulta per vrbem iacerent, conſulraucre, decreue-

réque ipsam vrbem cum ciuibus in ea residuis succendere;&c,ne facerent, solùm obstitit, quòd casu renunciatum fuit grassari pestem in aliis tribus, quatuorve vrbibus cœpisse, vnde & subiit cogitare, non posse Diniam, quin pari iure illæ perderentur, succendi; crematáque est solùm villa in agro vicino, vnà cum familia tota, cuius erat, quæque se in eam receperat.

Sanè, si miseris licuisset parare tuguria, humilesve casas in vicinis agris(maximéque in illis vltra Bledonam) ac in ipsis sub congrua oppidanorum custodia, aliquor dierum quadragenas, vt est moris, exigere; potuisset eorum pars maxima ipsa segregatione, contagiíque fuga seruari, vti & seruati ex iis non pauci, quibus satis fuit, vnde possent per villas, & casulas Diniensis agri sustentari. At quando pars maxima agnouit, non fore sibi vnde extra vrbem in tanto oppidanorum rigore necessaria suppeterent; ideò conclusi remansere, misetéque periere, ac præsertim, ex quo increscente morbi sæuitia, nosocomióque, quod extra vrbem, ad fanum S. Lazari, capere ægrotos ampliùs non valente, ac aliunde curru perfracto, vespilonibúsque(etiam eductis è carcere)aut inualidis,aut demortuis;Moderatores ciuitatis, tutorésque ordinis coacti fuere laxare primùm, ac denique prorsùs mittere habenas. Tunc nimirùm Ciuitas fuit, sine Consule, sine Iudice, sine vllo Diuino cultu; & deficientibus artificibus,præfectisque,qui res curarent, obmutuit horologium, exaruerunt fontes, constiterunt molendina, refriguere clibani; macellum nihil extulit, summa rerum omnium necessariarum inopia fuit.

Per-mirum verò, cùm tunc mors adeò videretur certa omnibus, vt aliqui inuenti sint, qui, ne nudi sepelirentur, sindones sibi (etiam morbum nondum experti) circumconsuerint; nullum viguisse pietatis sensum, humanitatémque omnem exsulasse. Mulier fuit, quæ opem marito laboranti negauerit. Visa fuit, ac sine auxilio relicta quædam puerpera (abortiebantur autem omnes: quæ proinde fœtum sibi ipsa extraxerit, hærentémque adhuc placentæ, lateri, ac mammæ admouerit, & mox cum ipso interierit. Non pauci erant, qui vagantes desertas domos expilabant, ditarísque inde malebant, quàm exhibendo famulatui:vix enim fuit, qui operam locare in mensem ducentis etiam scutatis voluerit. Nesciebant nempe miseri fures se breui quoque exstinctum iri, & malè parta malè iri dilapsum. Qui postremi certè ex iis superfuerint, pauci admodum exstitere, ac nescias, quò opes congestæ abierint. Si quis ægrotus incurreret in sanum, transire iuxtim affectabat, ac regionem venti, hoc est, vnde flaret, recusabat cedere. Qui per vrbem obuij fiebant, habebant se quasi extraneos, apparebántque sibi inuicem quasi quædam viuorum vmbræ. Fœlix nimiùm, qui sibi ipsi ferre opem poterat, neque exspectare cogebatur aliunde.

Per agrum quoque non pauci fuere, qui supra humum nudam omni destituti subsidio iacuerint, animámque tandem efflarint. Reperta illeic mater est, cuius demortuæ infans sugere mammam non desistebat. Aliqui fuere, quibus capellæ nutricum vices supplenerint. Multi quoque intra ipsas casas iacuere diu ignorati, atque idcircò insepulti. Qui parentes superérant, sepeliebant liberos, qui liberi parentes, qui viri vxores, quæ vxores viros. Quanquam id plerumque superficie tenus;adeò vt minima ferè aura vultus, aliaque membra nudaret. Quin-etiam, cùm proximè vrbem, in Prato nempe Nundinarum, & in agro prope Aquas-calidas, forent ingentes fossæ excauatæ, in quas conijcerentur, quæ fuerant proximè extra vrbis portas coaceruata cadauera, ea fuit deinceps congestorum copia, vt supergesta, & diducta terra non multùm eminuerit, ac fuerint aliquorum brachia,cruráque interdum retecta.

Vt desinam tandem; licet per Octobrim, Nouembrímque, vrbs melius haberet, lustrationibúsque variis purgaretur, ac perstaret tamen præsidium se insolentiùs gerere: (quippe etiam initio Decembris aliquem ciuium vulnerauit) idcircò tam qui intra vrbem conualuerant, quàm qui in ipsam redierant, cepere inuicem consilium deiiciendi præsidij, quod & reipsâ, sic deiecerunt, vt, interfectis aliquibus, actum in fugam fuerit, neque deinceps redire sustinuerit. Tunc verò fuit, cùm dinumerati siue ex ipsa vrbe, siue ex agro superstites, vix plures quàm mille, & quingenti deprehensi sunt; inque ipsis plures fœminæ,quàm viri; plures senes, quàm iuuenes, cùm & ex tanto hoc numero vix quinque, aut sex fuerint, qui morbo affecti non fuissent.

Præterea autem libertatem eundi, ac redeundi ciuibus factam, non contigisse Placito Curiæ, ante festa Paschalia, hoc est, inclinante Aprili anni insequentis. Præterea quoque, cùm Pestis alia post sesqui-annum obreperet, discessisse ciueis & maturiùs, & longiùs; ac periisse illâ non plureis, quàm centum, eósque præsertim ex ciuibus nouis; scilicet obseruatum est, neminem ex iis, qui priore illâ laborauerant, hac posteriore correptos fuisse.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

CAPVT VII.

Antistites primi, à quibus Diniensis Ecclesia fundata.

NVNC, cùm videatur esse plus æquo de Ciuitate Diniensi dictum, ac iam dicendum sit de Ecclesia, quæ fundata in illa est, cuiusque occasione immoiati circa eam sumus; ideò auspicari debere videmur ab ipsa Ecclesiæ origine: &, quòd haberi illa possit

possit ex Lectionibus, quas instaurare rogati sumus, vt vice earum, quæ de Communi ab annis aliquot recitantur, inserantur Officiis trium primariorum Antistitum, quibus Christi fidem regio nostra debet; idcircò à Lectionibus huiuscemodi videtur ordiendum. Ac ternas quidem solùm exhibeo, pro Antistitibus singulis; verùm, cùm plures, vberioresque in Legendariis vetustis exstent; hæ amen, paucæ licet, ac breues, quicquid est gestorum temporibus congruum ita continent, vt aliunde etiam quædam suppleant (quippe aliunde cognita) quæ in illis desiderantur.

LECTIONES IN FESTO S. Marcellini Primi Ebredunensium Præsulis, quod est etiam Diniæ solemne, XII. Kalendas Maij, seu die Aprilis XX.

Marcellinus natione Afer, & genere nobilis, Christiana pietate imbutus ab adolescentia fuit. Eo tempore vigebat adhuc recens memoria confessionis Beati Cypriani Martyris, qui sub Imperatoribus Valesiano, & Gallieno gloriosè occubuerat. Illius itaque doctrina, pietate, & constantia animatus Marcellinus, dum Religionis propagationem, defensionémque meditatur, admonetur diuinitùs, vt in Europam traiiciat, sociósque ad messem idoneos adsciscat. Paret vir sanctus Spiritui: & assumptis comitibus Domnino, ac Vincentio, peruenit Romam sub initium imperij Constantini, quo tempore Papa Eusebius Pontificatum obtinebat. Is, vocatione cognita, Marcellinum Episcopum creat Maritimarum Alpium, in quibus Idolorum cultus adhuc vigere perhibebatur.

Digressus ergo Marcellinus per Thusciam, ac Liguriam, peruenit tandem Ebredunum, quæ Alpinæ Maritimæ habebatur Metropolis; quæque, licet fidem Christianam, prædicante, sub Nerone, beato Nazario, accepisset, ab ea tamen defecerat. Aggressus ibi Marcellinus diuini verbi prædicationem, sic breui profecit, cooperante Domino, & sermonem confirmante miraculis variis, vt euersis Idolorum templis, maxima pars Indigenarum baptizari voluerit. Quare Ecclesiam prope muros, & Baptisterium condidit, ex quo aqua baptizandis Cathecumenis sponte, hoc est, diuina gratia exuberante, promanauit. Testati sunt etiam sæculis pòst multis graues scriptores talem aquam erumpere solitam & in Natali, & in Cæna Domini; itémque in Vigilia, & per totam hebdomadam Paschæ.

Dimissis autem Sociis in Diniensium ciuitatem, sacratóque illeic posteà Domnino in Episcopum, in eo assiduè incubuit, vt prædicatione, exemplo, & signis stabiliret fidem. Indefessus verò præsertim fuit eius labor, cùm sub vitæ finem hæresis Arriana cœpit quorumdam animos in partibus Italiæ finitimis labefactare. Qua occasione contigit, vt aliquando cum magna credentium multitudine iter faciens, torrentis exundantis aquas ita stiterit, vt ipse cum populo toto transierit siccis vestigiis. In illo itaque labore, circa id tempus, quo Constantius Arrianus iniit imperium, obdormiuit in Domino, duodecimo Kalendas Maij. Testantur iidem Scriptores ad eius sepulcrum illuxisse lychnum, inconsumpto oleo, quo infirmi sanarentur. Caput illius Diniam translatum, vnà cum Sanctorum Comitum reliquiis, magna in hunc vsque diem veneratione colitur.

LECTIONES IN FESTO S. Domnini Primi Diniensium Episcopi, quod celebratur Idibus, seu die Februarij XIII.

Domninus ex Africa oriundus, cùm zelo Christianæ Religionis arderet, vnà cum comite Vincentio, sequutus est Marcellinum Ebredunensium Antistitem, quo tempore ille Romam appulit, ac Eusebium Pontificem, Constantino iam imperante salutauit, Sed & simul cum Marcellino in Galliam inalpinam missus, operam assiduam illi præstitit, donec fides Christi in Ebredunensium Ciuitate, & circumuicina regione disseminata, radices egit. Tunc verò à Marcellino dimissus cum Vincentio est, fidem vlteriùs propagaturus. Constituit autem ad Diniensium ciuitatem accedere, in qua Idolorum cultores, & Christiani nominis osores esse fama erat.

Et certè quam-primùm os aperuit, aduersus Idola verba faciens, & Saluatorem Christum prædicans, repugnanteis acriter dissertatores habuit, quousque & ratione persuasionem Deorum falsorum euertit, & oratione in cælum fusa, fidem in Christum obtinuit; & signis, ac virtu-

tibus

tibus fidem habitam confirmauit. Siquidem, postquàm exaggerauit promissa facta credentibus, adduci infirmos vndequaque iussit; & magna illorum multitudine coram vniuerso Populo coacta, omnibus in nomine Iesu sanitatem momento restituit. Quare ingenti applausu facto, cæpit magna pars Deos detestari, & Baptismum deposcere; adeò vt, paruto Baptisterio, abluerit prima vice animas circiter quingentas.

Cùm posteà etiam procurasset construi Ecclesiam in honorem Deiparæ Virginis, adfuit Marcellinus eam consecraturus, qui & simul consecrauit Domninum in Episcopum. Cæpit intereà Ecclesia Dei in oriente laborare, propter Arrianam hæresim; sacráque Synodus Nicæna per ea tempora celebrata est. Domninus autem teuerum gregem indefesso labore pascens, illum in confessione Sanctæ, ac indiuiduæ Trinitatis perseuerantem continuit. Tandem verò, cum sese iam propè deficere sentiret, postquàm hortatus est Vincentium, vt curam gregis susciperet, imperante iam Constantio, Idibus Februarij migrauit ad Dominum. Sacrum eius Caput cum altero Brachio in Dinensi Ecclesia adseruatur hactenus, venerationíque habetur.

LECTIONES IN FESTO S. Vincentij Secundi Diniensium Episcopi, quod XI. Kalendas Februarij, seu die XXII. Ianuarij colitur.

Vincentius Africanus, tanto feruore Christi fidem à teneris annis suscepit, vt Marcellino Ebredunensium, & Domnino Diniensium primis posteà Præsulibus discedentibus in Europam, sese tertium, tametsi adhuc adolescens, adjunxerit. Salutato simul cum illis beato Papa Eusebio, qui circa initia imperij Constantini sedem tenuit, accessit pariter cum ipsis ad Alpeis Maritimas, ac in iis Ebredunum, vbi Marcellino minister, adjutórque strenuus fuit. Discessit etiam posteà Diniam, comes Domnino individuus, &, qua erat facundia, persuadendíque gratia, non parùm auxiliatus est in conuertendis ad Christum, continendísque in fide animis Diniensium priùs deditis Idololatriæ.

Et voluit quidem illi Domninus Episcopatum cedere; sed, qua humilitate fuit, perpetuo munere Leuita Domnino fungi maluit. Quin Domnino etiam mortuo, vix tandem coactus suffragiis communibus Episcopatum assumpsit, in quo tot, tantáque virtutis specimina edidit; tanta comitate, atque eloquentia omnium animos conciliauit, vt aliquoties quasi obrutus quæsierit solitudines, in quas secedens, orationi, hymnísque psallendis quietiùs vacaret. Tanta quoque in illo fuit miraculorum gratia, vt & solo vestium contactu infirmos sanauerit, & sola præsentia, atque oratione tum Dæmones fugauerit, tum mortuos etiam suscitârit. Fortiter præterea hæresi Arrianæ se opposuit; ac non modò commissum gregem in antiqua fide continuit, sed etiam accurrit, cùm ad parteis alias, tum præsertim Ebredunum, quò labem illam, à defuncto Beato Præsule Marcellino, serpere acceperat.

Hesque varia illi ab Arrianis tenduntur insidiæ; & quibus temporibus B. Eusebius Vercellensis, ac Dionysius Mediolanensis sunt diuersimodè vexati, ipse aliquando in itinere comprehensus, ita flagellis exceptus fuit, vt parùm abfuerit, quin inter tormenta animam efflaret. Adfuit post-modum ætate prouectus Valentino Concilio primo, cum Artemio Ebredunensi, aliísque Præsulibus, anno salutiferi partus trecentesimo septuagesimo quarto: neque multò pòst senio, & laboribus, quos pro Christi nomine subierat, cassus, spiritum Deo reddidit; postquàm in somnis visus est videre Christum consolantem, porrigentémque viaticum. Caput eius sanctum, cum altero Brachio adseruatur adhuc, colitúrque in Diniensi Ecclesia, quæ & illius celebrat festum vndecimo Kalendas Februarij; Translationem verò Capitis ipsius tertio Nonas Iulij.

Atque hæ quidem Lectiones sunt, quæ & Diniensis Ecclesiæ originem continent, & commentatioli loco esse possunt ad ea, quæ in Martyrologiis de Beato Marcellino, ac illius Sociis habentur. Sic nempe in Romano Baronij, ad xij. Calendas Maij: *Ebreduni in Galliis sancti Marcellini, primi eiusdem vrbis Episcopi, qui Dei monitu, cum sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* In Martyrologio Adonis: *Eodem die in Galliis, Ciuitate Ebredunensi, natalis sancti Marcellini primi eiusdem vrbis Episcopi, qui diuino iussu, cum sanctis Sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie*

hodie refulget, ad Christi fidem conuertit. Et posteà; *Venerabiles Socij eius, apud Diniensium vrbem conditi, gloriosis nihilominùs miraculis commendantur.* In Martyrologio Vsuardi; *In Gallijs, Ciuitate Ebredunensi sancti Marcellini eiusdem vrbis Episcopi, & Confessoris; qui diuino iussu cum sanctis Socijs Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* Eadem, ne longum faciam, repetit Petrus de Natalibus, qui, cùm cætera ex Adone desumpsit, tum illud adiecit, *Socij vero eius* (supple Marcellini) *Confessoris Christi in Domino dormierunt. apud Diniensium* (non, vt vulgò legitur, Cluniensium, *vrbem conditi.* Præterea autem, quod neque Beda in Martyrologio, neque Gregorius Turonensis, de Marcellino dum loquuntur, Sociorum eius meminerunt.

Reticeri verò nun debet, quod non modò Gregorius, verùm etiam Ado, ac Petrus, de sancto Marcellino habet. Nam Gregorij quidem isthæc verba sunt: *Habet & Ebredunensis vrbs Patronum proprium, Marcellinum Antistitem, per quem dum adhuc in corpore moraretur, multa Christus miracula operatus est. Hic enim fecisse dicitur lauacrum ad baptizandum, in quo in Natali Domini, & Dominica cœna aqua dicitur diuinitus exoriri. De quo etiam ad aliud lauacrum, in quo consuetudo prisca baptizari instituit, aqua defertur. Non tamen cumulatur, vt de illis fontibus Hispaniæ suprà retulimus. Ad huius ergo Sancti sepulcrum lychnus assiduè lumen præbet; sed accensus semel, multis noctibus, sine vllo additamento perdurat, & plerumque contingit, vt exstinctus à vento, diuinitùs iterùm accendatur. Ex quo oleo plerumque infirmi medicamenta suscipiunt.* * Hæc verò Adonis: *Ita vt Baptisterium, quod ipse apud præfatam vrbem condidit, in sacro-sanctis Paschalis festi vigilijs, diuina virtute, singulis annis aquis subitis inundetur, & per septem eiusdem solemnitatis dies gratia exuberante permaneat.* Petri demùm ista; *Hic, inter cætera virtutum eius præmia, obtinuit, vt Baptisterium, quod idem in eadem Ciuitate condiderat, singulis annis in Sabbatho sancto, aquis diuinitùs, & subitò repleatur, & per septem dies Paschæ aqua exuberante plenum permaneat; quod vsque in diem hodiernum ibidem apparet. In eadémque ciuitate quieuit in pace, vbi & sepultus est xij. Calendas Maij.*

Ad sanctum Domninum quod spectat, adnotandum est, cùm illius Officium fuerit ab omni memoria in Diniensi Ecclesia sub titulo Confessoris, & Pontificis celebratum; Papyrium tamen Massonum ita scribere; *Diniensis Ecclesia dicata est Donino (non Domnino) Martyri, qui apud Iuliam viâ Claudiâ Martyr sub Maximiano fuit. Qui, cùm vellet rabiem persecutionis declinare, protinus insequutus, & nihilominùs gladio transuerberatus gloriosè occubuit; quantum relatum reperimus apud Vsuardum.* Quo loco agnoscere licet huiusmodi Authorem, tum non ritè didicisse, cui Diuorum Ecclesia nostra consecrata sit (est scilicet Beatæ Mariæ, non sancto Domnino, vt inferiùs dicetur, sacra) tum confudisse Doninum, celebrem illum Martyrem, cum Confessore hoc nostro. Melius antè Volaterranus eosdem distinxerat: nam mentione Martyris facta: *Alius item,* inquit, *Confessor* (perperàm, opinor legitur Professor) *ex Africa pulsus, vnà cum Vincentio, & Marcellino Præsule Ebredunensi; in qua etiam vrbe sepultus. Eius festum colitur xij. Calendas Maij.* Vbi notandum, Volaterranum videri gratis viros Sanctos vi persecutionis pulsos, potiusquàm monitu diuino, adductos in Europam fuisse; ac malè etiam coniicere ex quibusdam Martyrologiis, sepultum esse sanctum Domninum, ac illius festum coli Ebreduni xij. Calendas Maij, potiusquàm Diniæ Eidibus Februarij.

De sancto Vincentio illud obseruandum; tametsi omnia Martyrologia illum priore loco, seu ante sanctum Domninum memorent, non esse tamen coniiciendum, priorem ex duobus Episcopum fuisse: secùs nempe suadent cùm ipsa traditio, tum vetustissima Legendaria. Habemus ex istis Vincentium fuisse eloquentissimum; quapropter potuit maiorem quandam celebritatem adipisci, & priore loco in primo Martyrologio nominatus, sic nominari in cæteris. Et non potuisse certè sanctum Domninum post sanctum Vincentium sedere, vel id maximè arguit, quòd, cùm venissent in Europam circiter annum illius sæculi X. Vincentius tamen sedem renuerit anno LXXIV. qui interfuit commemorato Valentino Concilio, *cum Artemio Ebredunensi, Florentio Viennensi, Æmiliano Diensi, Rhodanio Tolosano, Nicetio Valentino, & alijs*; Quod quidem vir admodum pius, ac eruditus, facundúsque Polycarpus Riuiera Carthusiani Ordinis decus, per literas significans, professus est se id debere celebri illi Sauarono, in Aruernia, dum viueret, Claromontano Præsidi. Festum porrò sancti Vincentij celebrari nobis xj. Calendas Februarij, omni memoria superius est. An tamen contigerit illum eodem die mori, quo sanctus Martyr Vincentius occubuit; an certo aliquo consilio id factum fuerit, mihi incompertum. Illud memorabile est, alium adhuc sanctum Vincentium, & ipsum Martyrem, comitémque Sanctorum Orontij, & Victoris, eodem, die coli Ebreduni; quod Martyrologia etiam omnia meminerunt.

Capvt VIII.

Nicasium, qui solus ex Gallijs Concilio Nicæno interfuit, Diniensem, vt vulgò creditur, non fuisse.

INterim verò, dum sanctum Domninum temporibus Sacræ Synodi Nicænæ Diniensem Episcopum facio, iure ne querelas meorum Collegarum, Conciuiúmque effugiam, quatenus exinde subduco ex nostrorum Præsulum serie Nicasium illum celebrem, qui vt solus ex Prouincia Galliarum

inter

interfuit illi Synodo, ita fuisse Episcopus Diniensis constanter habetur? Imprimis enim Fronto Ducæus in suis ad Concilium Cabilonense Notis, postquàm docuit legendum esse, *Agapium verò, & Bobonem Diniensis urbis Episcopos*, subdit, *Sic restituendum est, & in Subscriptionibus Concilij Nicæni I. vbi perperam legitur, ex Prouincia Galliarum Nicasius Diuiensis, aut Diuionensis.* Deinde Papyrius Masso in sua Notitia Episcopatuum Galliæ, *Habita est*, inquit, *Nicana in Bithynia admodum celebris Episcoporum Synodus; quodque mirabile sit, Nicasius Diniensis Episcopus è Prouincia Galliarum solus adfuit. Sed hoc mo-* neo (pergit) *Prouincia Galliarum nomine intelligi totam Galliam debere, non Prouinciam Alpinam, in qua sita est Dinia.* Sequitur Claudius Robertus, cuius verba sunt in Gallia Christiana: *Nicasius Concilio Nicano 325. Baron. Vbi editio Romana legit perperam Diuionensis, pro Diniensi. Qua summa laus est huic Præsuli, inter 318. Patres, solum ex Episcopis Galliarum sedisse.*

Quid memotem Galterium in Tabula Chronologica Gallicè conscripta? quid alios? Addere sufficiat vnum Petrum Saxium, qui in Arelatensi Pontificio, ex Diniensi Nicasio Arelatensem Episcopum fecit. Nam primùm sic habet: *Ad Marinum redeo, qui vitam propagauit ad indictionem Concilij Nicæni, cui, si coniectura non improbatur, per legatum adfuit, Nicasium nempe Diniensem Galliarum legatum, in Arelatensi Ecclesia post Martinum successerem.* Et posteà, *Dinia Sentiorum, aut Ebroduntiorum oppidum est, antiquo Episcopatu insigne, in Prouincia Romanorum, cui præerat Nicasius tempore Concilij Nicæni: Oecumenico enim Concilio Galliarum legatus subscripsit.* Ac deinque statim, *Quam legationem tanta cum laude exercuit, vt defuncti Martini nostri locum supplere meruerit. Coniectura facilis, & expedita est; tum quòd celebris, & magni nominis esset in Prouincia nostra; arduis etiam negotiis ritè perfunctus; tum quòd ipsum hac ætate, aut cognominem nobis offerat Elenchus noster.*

Ex hisce ergo, an non videor parùm in Patriam æquus, aut pius, dum adimere illi tantæ famæ Episcopum minimè vereor; Verùm, aut Legendario nostro, hoc est antiquæ pietati, traditionique Patrum nostrorum adimenda fides videtur, aut ille nobis respuendus est. Vt enim taceam dutum esse, vel ab Eusebij tẽpore, qui sedere cœpit anno CCC.IX. in annũ Concilij CCC.XXV. aut XXVIII. obire debuisse cùm Domninũ, tũ Vincẽtium, & fortè etiã quempiã alium, vt iam Nicasius successisset; ac potissimum, cùm habeamus & Domninum consenuisse, & Vincentium longo pòst superfuisse tempore (quæ facilè fanè cum XII. aut XV. annis minimè cohærent) en quæ Legendarij sint verba. *Interea* (hoe est temporibus Vincentij), qui haud-dubiè Domnino successit) *exorto Schismate peruersa hæretica falsitatis, comperit Ecclesia Ebredunensis perturbata esse intra Illyricum, & Liguriam Catholicorum dogmata, & in dissidium penè venisse Sancta Trinitatis fidem, quod testabantur latores; in quo Dionysium Mediolanensem, & Eusebium Vercellensem, & Patricium Veronensem Episcopos esse damnatos, cum pluribus alijs Catholicis defensoribus; quod qui interfuerunt, testati sunt.* Notum porrò est indicari ex his Concilium illud Mediolanense, quod annis XXX. post Nicænum, hoc est anno CCC. LV. celebratum est, & in quo, præter cæteras cladeis, tam Dionysius Mediolanensis, quàm Eusebius Vercellensis persequutionem passi leguntur.

Itaque, ex his fueram iam adductus, vt crederem Nicasium fuisse nobis falsò assertum; ac, vt possem Scripturam illam subscriptionis emeodare, quia legi Nicasius Diuiensis, aut Diuionensis minimè posset (quòd Diuiensis diœcesis nulla, Diuio ad Liogonensem spectaret) conieceram debere ergo Dineosem, aut Diensem legi; quòd quæ Diœcesis Diensis coniuncta iam est Valentinæ, perantiqua exsisteret: Verùm, quòd nullo argumento fulcire coniecturam possem, ac, vt verum fateat, ægrè ferrem Antistitem adeò illustrem abouere, maximè verò tot grauibus authoribus, qui nobis ipsum tanto consensu assererent, planè inuitis; ad id demùm confugeram, vt mortuo fortassis Domnino ante Nicænum Concilium, successisset Vincentius, qui & Concilio interfuisset, & subscripsisset non Latinè *Vincentius*, sed Græcè Νικασ͂ιΘ; quando constat vox *Nicasij*, & *Vincentij* idem sonare, vti Νικᾷν *Vincere*; Quanquam & obstabat, familiare esse, vt qui Præsules eodem nomine Conciliis Græcis interessent, subscriberet quisque, nõ ΝικάσιΘ sed Οὐικέντιος.

Has igitur inter angustias commodùm illuxit memoratus Riuiera, qui non modò me id, quod dixi iam, per literas docuit, Sanctum. putà Vincentium superfuisse adhuc Concilij illius Valentini tempore (hoc est annis nonem & quadraginta post Nicænum, & post Mediolanense nouemdecim) verùm etiam prorsùs exemit hunc de Nicasio scrupulum, ostendens debere reuerà in subscriptionibus Concilij *Diniensem* aut *Diensem* legi, quòd Nicasius ille tenetã Diensis Episcopus fuerit. Nempe id sibi constare scripsit ex Legationis Gallicæ Bulla, Hugoni Episcopo Diensi concessa, anno M. LXXVI. vt in qua conceptis verbis fiat mentio *Memorandi illius Nicasij, qui pro Ecclesia Gallicanâ sancta, & Oecumenica adfuit Nicana Synodo, cuiusque venerabile corpus in eadem Sacra requiescit Ecclesia.* Atque hæc quidem pro respuendo nobis, ac testituendo interim suæ Diœcesi Nicasio.

CAPVT IX.

Ebredunum Metropolis, ad quam semper fuerit Diniensis Ecclesia relata.

Sequitur quidem qualis fuerit à priscis vsque temporibus Diniensis Ecclesia dicendum; verùm par est præmittere de Ebreduno aliquid, quatenus Metropolis est, ad quam ab ipsa vsque Sanctorum Apostolorum prædicatione

prædicatione Diniensis Ecclesia spectauit. Respondendum certè heic quoque est, quod nobis quidam asserunt, vt nempe Dinia Metropolis, & celebris quidem aliquando fuerit. Siquidem citatus Massonus, vbi de Dinia, aut Domino eius Episcopo loquitur, *Celebrē*, inquit *fuisse Metropolim; ex subscriptionibus primæ Synodi apud Aurelium habita* (anno scilicet n. XI.) *certum, atque perspicuum est.* Imitatur hic Author conscriptam Gallicè Notitiam Diœceseon vniuersalis Ecclesiæ; ac persuaderi idem possent, qui editionem Conciliorum Binij, aut aliam similem inspicerent, hocce initium Subscriptionum Concilij primi Aurelianensis legerent, *Auentius Dinien. Metropolis*: Et in Notis marginalibus, *Diniens. Dien. vel Dignens.*

Enimverò, Neque Sirmondus meliora sequutus, dum Gallicana Concilia nuper edidit, inter Subscriptiones illius Concilij vllo modo meminit huiuscemodi aut *Auentij* aut *Diniensis*, aut *Metropoleos*; Neque verisimile est, cum Pentadius quinque antè annis subscripsisset Agathensi Concilio, & Potianus tredecim pòst subscripsisse reperiatur Arelatensi IV, ac vterque Diniensis quidem, sed nudè tamen Episcopus; verisimile, inquam, non est, intermedio tempore fuisse celebrem Metropolim Diniam: Neque aliàs vsquam sit mentio huiusce Metropoleos, aut Ebredunum memoratur vnquam non habuisse Episcopum nostrum Suffraganeum: Neque denique, si Pentadio successisset Auentius, probabile fieri vllo modo potest, meruisse illum, vt primo loco, tempore tam breui, eo in Concilio subscriberet. Itaque error haud dubiè est in illis Editionibus, quæ nobis tribuunt aut Auentium, aut Metropolitanam sedem. Quòd si cui fortè placeat primam illam subscriptionem non tam expungi, quàm emendari; legi fortè posset, non *Auentius Diniensis*, sed *Auitus Viennensis*; quòd Scribarum vitio, illa siue mutatio, siue corruptio literarum contingere potuerit; quòdque clarum sit tum Auitum temporibus illis Viennæ præsedisse, tum Viennam fuisse Metropolim. Fuit ergo potiùs semper Dinia sub Metropoli Ebreduno.

Ebredunum porrò nemo est, qui esse Alpium vrbem nesciat, quæ in quibusdam Libri Prouinciarum Codicibus tum excusis, tum MSS. variè legitur, *Ebreduno*, *Ebruduno*, *Eburuduno*, *Ebereduno*, *Eburodunum*, & *Ebredunum*. Ptolemæus dicit Ἐβρόδουνον, & Strabo ἐπεβρόδουνον, nisi quod Casaubonus Ἐβρόδουνον legendum putat. Appellata etiam nonnullis *Ambronum* ciuitas est; & iampridem vulgare est, vt *Ambrun*, vel *Embrun* vocetur. Distat Diniâ leucis, seu milliaribus Prouincialibus XII. idque in Cæciam circiter; ex quo quia ratiocinor, Longitudinis differentiam vix dimidio gradus maiorem exstare; ideò videtur Ptolemæus excedere duobus gradibus, cùm Ebreduno Longitudinem tribuit 29. grad. 30. minut. & Diniæ, vt est antè visum, 27. grad. & minut 10. Et quia differentiam Latitudinis ex Diniensi cognita, esse 24. minutorum eruo; idcircò addo Ptolemæum videri rectè constituisse Ebreduni Latitudinem 44. grad. & 30. min. Sita est vrbs ad Druenriam, Druentiumve (ex Ptolemæo) flumen, quod *gurgitibus varys intortum* Ammianus appellat (scribens *Annibalem per ipsum regiones occupanisse Hetruscas*) & Silius eadem occasione, *truncis, saxisque turbidum*; ac Ausonius *sparsis incertum ripis*. Cùm sint verò incerti fines earum Alpium, quæ Cottiæ, Pœninæ Graæ, Maritimæ sunt dictæ; videre licet Ebredenum à Strabone collocari inter Alpeis Cottias (posset & inter Pœninas, quæ eædem cum Cottiis, vocatæ Pœninæ ob Annibalem sunt) à Ptolemæo inter Græas (dum esse etiam dicit Caturigidorum) ab Authore libri Prouinciarum, inter Maritimas.

Vtcumque sit, cùm facta fuit, quæ & deinceps inualuit, Prouinciarum distinctio, Prouincia vna habita fuit Maritimarum Alpium, cuius Metropolis fuit Ebredunum. Nempe, vt priùs Metropolis ob sæcularem ditionem fuit, ita & remansit, cùm subrit Ecclesiasticam administrationem. At merito iure quis hæreat, cùm, à Christiana Religione accepta, eædem Ciuitates quæ fuerant Diœceseon quasi capita, euaserint Episcopales sedes; Quî fieri possit, vt cùm priùs Ebreduno Metropoli subiicerentur septem Ciuitates huiusmodi (nuncupatæ in illo Prouinciarum Libro) Diniensium, Rigomagensium, Sollinienfium, Saniciensium, Glannatena, Cemelenensium, Vinciensium; quinque tamen solùm ex his Episcopales Sedes iam sint, nempe Diniensis, Saniciensis, Glandatensis (eadem, quæ Glannatena) Niciensis (loco Cemelenensis, quòd Cemeleno diruta, seu, vt Ptolemæo dicitur, Cemeneleo, diruta, translata sedes fuerit in ciuitatem proximam Niciam) ac denique ipsa Vinciensis. Nam quod Grassensis quidem addatur, non illa est vna ex reliquis duabus; sed translata in eam est sedes ex Ciuitate Antipoli, cui pridem tributa præter ordinem fuerat.

An ergo, eùm Rigomagensis, & Solliniensis numero desint, placebit, quod fando accepi à memorato Riuiera, dum se habere acta narrauit, quibus comprobaret, esse non *Rigomagensium*, sed *Brigomagensium* legendum; ac fuisse olim Brigomagum, quod iam appellatur *Brianson*: *Soliniensium* autem ciuitatem eam fuisse, quæ *Sedenensium* iam dicitur; ac vtramque quidem initio Episcopalem sedem fuisse; sed posteriùs tamen copaluisse in Metropolim Ebredunum? An standum potiùs coniecturæ memorati quoque eximij Peireskij, qui in ea fuit, vt etiam ex ore ipsius accepi, sententia, vt crederet *Trinum* Montisferrati *Rigomagum* esse, quæ Libicorum ciuitas exstiterit; ac *Saliniam*, quæ iam *Salucia*, ipsum esse Solbnium? Tametsi non meminerim, aut quî probârit Trinum idem cum Rigomago esse; aut dicere potuerit quando, quorsumve contigerit Ciuitates hasce subduci à Metropoli Ebreduno.

Et de superstitibus quidem aliis nihil necesse est hoc loco adiiciam; de nostra verò

adnoto solùm, quemadmodum anteà Ciuitas Diniensis prima omnium recensebatur; ita & iam adhuc Diniensem Dioecesin connumerari primam omnium, quæ ad Ebredunum Metropolim spectant. Prætereo autem, quod Massonus habet, cùm de Diniensi Episcopo loquens, Is, *primum*, inquit, *inter Collegas Episcopos locum tenet*; siquidem perantiquum est, vt quo quisque Episcoporum ordinatione prior est, eò locum priorem inter collegas teneat. Obseruo potiùs, ex eo, quòd primi Dinienses Episcopi quidam quasi Coadiutores Ebredunensi fuerint, natam videri specialem illam, quæ inter vtramque Ecclesiam intercedit necessitudo. Nempe, si quando Canonici Ebredunenses Diniæ, aut Dinienses Ebreduni versentur, inuitari solent hi illeic, & illi heic vt Choro intersint Canonicali habitu; vt si quandoque interfuerint, distributiones accipiant; vt; si cogatur Capitulum, in id ingrediantur, & suffragium ferant.

Subiicere hoc loco iuuat verba Diplomatis illius, quo Carolus IV. Romanorum Imperator, anno M. CCC. LVII. confirmauit, ac iteratò concessit Guillelmo Ebredunensi Archiepiscopo Sacri Romani Imperij Triscamerario, Principatum Ebredunensem; *Ita vt, tam ipse, & successores eius, quàm Ecclesia Ebredunensis soli Imperatori circa temporalia subiaceret*, &c. Quippe istud demum sequitur; *Huiusmodi denique Salua-gardia, & protectionis nostra Imperialis exsequutores, & conseruatores perpetuos venerabileis Taurinensem, Dignensem, & Carpentoractensem Episcopos, Principes, & deuotos nostros dilectos, & eorum quemlibet, dictis Archiepiscopo, & Ecclesia damus, & authoritate, qua superiùs, cum plena potestate transgressores, inuasores, & turbatores dictorum Archiepiscopi, & Ecclesia, suorùmque hominum, bonorum, libertatum, possessionum, & iurium, per se, vel alium, seu alios puniendi, coercendi, pœnas exigendi, atque leuandi, aliáque omnia, & singula faciendi, & exsequendi, qua in talibus sunt, vel fuerint opportuna, tenore præsentium deputamus.* Ex quibus patet obiter, quid Diniensi Episcopo inter Principes ab Imperatore habito, circa Ebredunensem tam Archiepiscopum, quàm Ecclesiam fuerit tributum.

Cæterum, ab initio statim Ebredunensem Episcopum Metropolitanum fuisse confirmari vel ex eo potest, quòd anno CCCC. LXV. Hilarus Papa legitur scripsisse ad Veranium, Leontium, & Victorium Episcopos, *circa causa inquisitionem, & instaurationem iurium Ingenui Ebredunensis.* Nempe Auxanius Arelatensis impetrârat per obreptionem, vt Ebredunensis Prouincia suo Episcopatui quoad Ecclesiasticam iurisdictionem subiiceretur. Et quamuis in Regiensi Concilio XXVI. antè annis celebrato, causæ depositionis Armentarij, qui ordinatus fuerat Ebredunensis Episcopus, enarrari videantur, *quòd ordinatio facta fuisset absque trium Episcoporum præsentia; Comprouincialium literis; Metropolitani authoritate*: causa tamen præcipua; ac penè vna fuit, ordinatio facta à duobus solùm Episcopis. Nam illud quidem, *absque Metropolitáni authoritate*, non arguit Ebredunum fuisse alterius Metropoleos; sed videtur solùm innuere defectum consensus Metropolitanæ Ecclesiæ, in qua authoritas residet, donec vacat sedes. Vt prætercam seriem contextus videri solùm indicare vnam ex causis irritandæ ordinationis, *iuxta Patrum constitutiones* esse, *si ea absque authoritate Metropolitani fiat*; intellige, nisi ordinatus Episcopus exstiterit ipse Metropolitanus. Si fuerit enim, constat aliàs esse posse irritanteis causas, vt quæ prætereà commemorantur; & qualis quoque esse posset illa, ob quam post-modum Ioannes VIII. Aribertum Ebredunensem Archiepiscopum anno D. CCC. LXXVII. reprehendit, quòd scilicet *alium in Venciensi Ecclesia consecrasset Episcopum, prater eum, quem Clerus, & populus elegerant.*

Hoc me admonet, vt id non prætercam, ex quo aliunde confirmetur, quod inter D. Marcellini Lectiones reposuimus, fuisse eum ab Eusebio Pontifice versus Alpeis missum. Bulla nempe est Victoris II. qui anno M. LVIII. mense Iulio, de consecratione Vnimanni in Ebredunensem Archiepiscopum, ad ipsummet scribens, inter cætera ita est affatus. *Te, carissime confrater, & coepiscope vnanime, præfata Ecclesia Archiepiscopum, & Rectorem, pro vita merito, & sapientia doctrina ordinauimus, & consecrauimus, secundum electionem Cleri, & populi: ad petitionem quoque religiosorum Principum; & ad suggestionem venerabilium Primatum circumiacentium Prouinciarum, quorum vnanimis sententia exstitit, vt si Ebredunensis Ecclesia recuperatio aliqua speretur, ab illa Matre scilicet Ecclesia Romana, qua priùs illò B. Marcellinum Prædicatorem, & Pontificem direxerat, Prædicator, & Pontifex repræsentetur, &c.*

CAPVT X.

Priscus Diniensis Ecclesia status, prout elicitur ex Bullis ALEXANDRI III. *&* LVCII III. *ante annos propè quingentos concessis.*

IAM, qualisnam fuerit ab vsque initio Ecclesia nostra cōstituta, aut quo statu per octingentos primos annos perseuerârit, dicere sanè promptum non est; quando in nostris Tabulariis nihil antiquius exstat duabus illis Bullis, quarum alia est ALEXANDRI III. Anno M. C. LXXX. ac mense Nouembri; alia LVCII itidem III. Anno M. C. LXXXIV. ac mense Maio concessa: Acta verò externa, & Conciliorum maximè, aliud nihil produnt, quàm nostrorum aliquot Episcoporum nomina; vt proximo statim à SS. Antistitibus sæculo, Nectarij, & Memorialis; insequente, Pentadij, Portiani, Hilarij, Heraclij, & quorundam prætereà inferiùs commemorandorum. Quamobrem coniectando solùm, & quibusdam

quibusdam vestigiis penè euanescentibus insistendo, haberi verisimile potest, Episcopos Sanctos, & qui proximi ab illis fuere, non solùm in Vrbe, sed etiam oppidatim constituisse Ecclesias, quibus singulis quia ipsi per se ministrare diuinum verbum, Sacramentaque non poterant, delegerint viros idoneos, quos in Ministerij partem assumptos, (ac ideò dictos Clericos) & Sacerdotes instituerint, & Ecclesiis præfecerint. Ne deessent verò, qui ad Sacerdotium, cùm opus foret, promouerentur, & mitti ad Ecclesias Pastoribus viduatas possent, institutum fuisse in Vrbe Clericorum collegium, qui partim ab Episcopo, partim mutuò, hoc est iuniores à veteranis erudirentur ad munia Ecclesiastica; ac in diuinis præterea laudibus concinendis occuparentur. Vrbanam proinde, seu dictam ab Episcopi sede, Cathedralem Ecclesiam, habitam fuisse quasi Matricem, principemque oppidanarum; quòd eius Collegium esset seminarium, promptuariumque, ex quo illarum Pastores, Rectoresque desumerentur. Totum Clerum, hoc, est, tam Episcopum, quàm Clericos (tum sacerdotes, tum destinatos ad sacerdotium) sustentatum fuisse populi oblationibus, collatisque ex Diœcesi vniuersa decimis, quas administrans Episcopus, ex iis partim sibi, & Clericis aliis, quæ necessaria forent, prouideret: partim ædibus, vestibus, vasis sacris prospiceret; partim in Diœceseos pauperes erogaret. Quòd Clerici in Vrbe, matricéque Ecclesia degentes nondum fungerentur (vno, altero ve excepto, qui cùm opus foret, Episcopi vices suppleret) eo ministerio, quo per Diœcesin cæteri, & partem tamen ex Canone, decimalive pensitatione aliorum instar caperent, fuisse ex eo Canonicos dictos; eorumque collegium idcircò appellatum Capitulum, quòd Episcopo assistente velut primario capite, ipsum veluti secundarium foret. Si obiret Episcopus, fuisse solitum in illius successorem deligi non ex solo hoc Collegio, sed ex totius Diœceseos clero, quem sanctitas præsertim vitæ faceret tam apud Clericos, quàm apud Populum, maximè commendatum,

Cùm procedente tempore cœpisset Episcopi Electio non sine ambitu fieri, & curæ pastoralis feruor, charitasque refrigescerer, tæduisse Episcopum vnà cum Canonicis viuere, Mensamque sibi propriam, specialemque habere voluisse. Conuenisse ipsi, & Canonicis, vt Episcopali Mensæ certę Ecclesiæ, decimæve oppidorum, in quibus illæ sitæ forent, destinarentur; & certæ etiam Capitulari; ac vt tam Episcopus, quàm Capitulum sua seorsim bona administrantes, suarum similiter Ecclesiarum Sacerdotibus prouiderent. Capitulum, Canonicosve vnum è gremio delegisse, quem & dicere Præpositum, vt verbo, & exemplo collegis præesset. Cœpisse & temporis progressu ipsos tædere Canonicos degendæ communiter vitæ; &, cùm videretur esse commodum, vt sibi Ecclesias inter se partirentur; visum tamen fuisse incommodum, vt, cùm vacarent Ecclesiæ, ipsi se ad illas conferrent, & totis ipsarum reditibus fruentes, nihil Collegio relinquerent, vnde suffecti alij Canonici sustentarentur, sicque seminarium Sacerdotum deficeret. Itaque cogitasse ipsos tum Ecclesias quasdam communeis habere, tum portionem quisque ex sua in commune conferre, quod suffectis Canonicis sustentandis congrueret, quovsque & ipsi assequerentur Ecclesias vacanteis. Quoniam verò Episcopus destinabat Ecclesiis ad suam Mensam spectantibus, non Sacerdotes iam delectos ex Canonicorum collegio, sed quos ipse aliunde institueret; cogitasse Canonicos, posse quoque se ad oppidanas suas Ecclesias Sacerdotes destinare aliunde assumptos, & Episcopo tamen approbatos, qui sui vices gererent; neque fore necesse nouos sibi substitui Canonicos; se enim Canonicos remansuros in ipsa Cathedrali Ecclesia, & quam conferebant portionem redituum in suffectos Canonicos, posse deinceps in Sacerdotes sui vicem gerenteis in oppidis conferri.

Hoc proinde modo euenisse, vt Canonici fixam sedem numeróque certo, in ipsa Cathedrali Ecclesia facti fuerint ac desierint circa functiones Sacerdotaleis, siue ad curam animarum spectanteis, institui (nisi qui essent, qui ministerio suis in Ecclesiis defungi mallent) ac solam retinuerint concinendi laudes diuinas functionem. Et quibus quidem præterea occasionibus factum fuerit, vt Episcopus, Capitulum, Præpositus, Canonici quidam, præter decimas Ecclesiarum, etiam prædia, feuda, iura alia Ecclesiis affecta obtinuerint, heic non refero; adnoto solùm, talem videri fuisse statum Ecclesiæ, cùm memoratæ Bullæ ante annos propè quingentos fuere concessæ.

Videlicet ex ipsis constat, fuisse iam tum Præpositum, & duodecim Canonicos in ipsa Dignensi Ecclesia diuino obsequio mancipatos; ac possedisse interim varias per totam Diœcesin Ecclesias. Quòd in iisdem verò legantur Præpositus, & Canonici *S. Mariæ Dignensis* dicti (quippe ob ipsam Cathedralem, primariamque Ecclesiam B. Mariæ Virgini sacram) occasioni est, vt obseruem, non apparere quo argumento nisi possint tum Ioannes Marius, tum aliqui alij, tum in enumeratione Diœceseon Septimaniæ Metropolibus subiectarum, Diniam, Diniensemve Ecclesiam faciunt Ordinis S. Augustini. Quippe, vt taceam monumentum, vestigiumve nullum exstare, ex quo liceat conijcere fuisse vnquam maiores nostros Regulareis, seu Ordinis Monastici Canonicos, vel ea sola Nuncupatio, qua Canonici S. Mariæ Dignensis dicti sunt, videtur satis arguere exstitisse illos suæ solùm Ecclesiæ, non vlli præterea Monachorum Ordini addictos. Fortè Authores illos decepit, quòd, cùm Diniæ pridem Ecclesia Monialium, seu Monasterium fœminarum Ordinis S. Augustini fuerit, idque ante annos ducentos aliò translatum, vt infrà dicetur; ansa fieri potuit, vt coniicerent Diniensem Ecclesiam fuisse olim Canonicorum Sancti Augustini Regularium,

quì esse à ducentis annis Regulares desierint, & Sæculares fuerint effecti.

Verùm, vt hoc mittam, subiicere præstat, ipsarum-met Bullarum verba; maximéque, cùm congruum sit, eorum occasione edisserere varia capita ad statum Ecclesiæ deinceps consequutum spectantia. Quanquam, quòd Bullarum posterior iisdem penè verbis, quibus prior concepta sit, & pauca solùm discrimina, quorum interesse quidpiam valeat, in Enumeratione Bonorum habeantur; ea de causa verba prioris dumtaxat referenda sunt; &, si quid fuerit discriminis, id obiter interserendum. Quin ob eandem etiam causam, nihil attexemus verborum alterius Bullæ Gregorii IX. anno M. CC. XXXIV. ac mense Nouembri concessæ, idque confirmantis, quod in his habetur de duodenario, præter Præpositum, Canonicorum numero: Neque rursùs alterius Vrbani IV. anno M. CC. LXII. concessæ, eundem-met adhuc numerum Canonicorum cõfirmantis, addentísque solummodò, factum de eo fuisse Statutum, quod etiam firmatum iuramento fuerit. Referentur autem posteà solùm Bullæ, quæ ad Capita alia, quàm in his contenta, attinere deprehendentur.

Bulla itaque Alexandri III. non modò Sigillo munita, sed etiam, vt tum moris erat, subscriptione ipsius-met Pontificis, hac forma, *Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus*, tum Cardinalium XI. hac item forma, *Ego Hubaldus Ostiensis, & Velitrensis Episcopus; Ego, &c.* Bulla, inquam, sic incipit; *ALEXANDER Episcopus Seruus Seruorum Dei; Dilectis filiis Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Dignensis, eorúmque Successoribus canonicè instituendis.*

Deinceps verò in eius serie Pontifex, suscepto Ecclesiæ patrocinio, confirmat primùm Possessiones, & Bona omnia, quæ Præpositus, & Canonici, seu habebant, seu habituri erant; simúlque texit eorum, quæ tum exstabant, dinumerationem. *Præfatam Ecclesiam, in qua diuino mancipati estis obsequio sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus: Statuentes, vt quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, dante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrísque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.*

Burgum Dignense, in quo Ecclesia vestra consistit, cum omnibus pertinentiis suis Ecclesiam S. Vincentii supra Burgum. Ecclesias de valle Marculfi, cum pertinentiis suis; videlicet S. Stephani, S. Marcellini, S. Martini: sanctæ Mariæ de Mannano, sanctæ Mariæ de Heuseria, S. Mauritii, S. Andreæ Ecclesias. Ecclesias insuper de Antragilis, & de Beco ieiuno, cum decimis, & aliis pertinentiis suis. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Galberto, cum omni iure suo. Ecclesias d'Aglenio (Lvcivs, de Agleduno) *cum omni iure suo, Ecclesias de Ceis. Ecclesiam sanctæ Eugeniæ, cum omni iure suo.* (Interiicit heic Lvcivs *Ecclesiam S. Stephani de Ozida.*) *Ecclesiam S. Vincentii de Garbesia, & S. Pontii de Rubina, saluo iure Episcopi Dignensis in Ecclesia S. Pontii. Ecclesiam S. Mariæ de Salloë. Domum Eleemosynariam Burgi Dignensis. Tertiam partem Mortalagii totius Episcopatus. Procurationem, quam habetis in Ecclesia de Bligerio* (addit Lvcivs, *Procurationem, quam habetis ab Episcopo vestro in festo S. Stephani.*) *Medietatem Synodalium nummorum. Castrum de Heuseria, & Villam S. Andreæ, cum pertinentiis suis. Quicquid habetis in Castro Dignensi, & Castro Marculfi, & eorum territoriis, tam in Ecclesiasticis, quàm Mundanis. Quicquid iuris habetis in Castro de Dromone, & tenimento ipsius. Quicquid possidetis in Castro Barles, & in Castro de Beljoco, & eius tenimento. Quicquid possidetis in Rocca dominarum de Gauea* (Lvcivs, de Gaueda: interiicit autem, *Quicquid habetis in vico de Gaudulis.*) *Quicquid habetis in Castro Campi Vrsini, & in Canola* (Lvcivs Cannola) *Quicquid habetis in Castro de Durbis, tam in decimis, quàm in aliis. Quicquid in Castro de Rocca bruna, & de Ceis, ex dono Petri Isnardi.*

Tum posteà, circa Canonicorum Numerum, in hunc modum decernit: *Statuimus insuper, vt numerus Canonicorum vestrorum duodenarium non excedat; sed semper duodecim, præter Præpositum, in eadem Ecclesia statuantur, qui debeant in ipsa domino famulari: nisi tantùm ipsius excreuerint facultates, vt plures decenter de bonis eiusdem valeant sustentari.*

Denique, & de ipsis Electionibus ita statuit: *Obeunte verò Episcopo vestro, vel Te, fili Præposite, vel quolibet eorum, qui vobis successerint, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur; nisi quos Fratres communi consensu, vel Fratrum pars consilii sanior, secundum Deum prouiderint eligendum.*

Capvt XI.

Ecclesia, seu Basilica Diniensis Primaria; cui sacra, & cuius antiquitatis.

Vt quidpiã porrò circa præcipua isthæc capita adnotemus; obseruare imprimis lubet, ex eo, quòd Bulla *Canonicos S. Mariæ Dignensis* dicit, & sanctæ Mariæ Ecclesiam *consistere in Burgo* addit, vbi & consistit etiamnum; intelligi fuisse constantar Cathedralem Ecclesiam, Basilicámve primariam beatæ Mariæ Virgini sacram: ac idcircò falli Massonum, cùm *B. Domnino dicatam* eam facit. Non quòd primis temporibus dicari Ecclesia Domnino defuncto non potuerit; sed quòd à quingentis saltem hisce annis, & ab exstructa vsque Ecclesia res secus se habuerit; neque vspiam vocati legantur *sancti Domnini Canonici*; vt Ebredunenses, verbi gratiâ, qui iam sanctæ Mariæ Canonici sunt, ob primariam Basilicam intra Ciuitatem exstructam, dicti fuere ante annos sexcentos *Canonici sancti Marcellini*, ab ædificata extra

muros

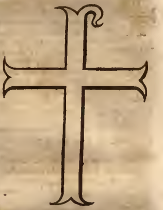
muros sancti Marcellini Ecclesia, quæ & dicuta fuisse per Caluinistarum bella superiore sæculo,& versa in propugnacula perhibetur. Saltem, inquam, quoniam alioquin nostro in legendario habetur, quam-primùm Domninn, ac Vincentio prædicantibus, excepta est à Diniensibus fides, constructam fuisse Ecclesiam,quæ, euocato etiam Diniam beato Marcellino, *in honorem genitricis Dei Mariæ consecrata fuerit.*

Ac suspicari quidem quis posset, primam hanc Ecclesiam esse id Sacellum, quod extra Portam Solarij boum, tendendóque ad Balnea, & proximè locum, in quo ante annos solùm quinquaginta exstructum est Recollectorum Cœnobium, tum peruetustum visitur,tum *Mater Dei* appellatur: verùm,cum id quoque *Nostra Domina de Consolatione* vocetur, videtur dumtaxat fuisse conditum, vt membrum quoddam Nosocomij, siue Hospitalis Peregrinorum Pauperum, qui & accessuri ad Balnea, & ab iis reuersi, illo pridem excipiebantur, curabanturque ad aliquot dies. Comemini certè legisse inter acta Ioannis Filioli Notarij, anno M.CCCC.XXXV. *Collationem Hospitalis nostræ Dominæ de Consolatione,& S. Ægydij-Balneorum Digna, in fauorem Andreæ Isnardi per Bertrandum Bessinum, & Guilelmum Rostagnum Vicarios, ad requisitionem Syndicorum dictæ Ciuitatis,ad quos præsentatio Hospitalis pertinebat.* Præterea autem locum præcipuum,quo infirmi excipiebantur,versum iam esse in exscensum, plateamve illam decliuem,quæ ante id Sacellum est. Verosimilius est interim, constructam fuisse à primis illis Antistitibus paruulam Ecclesiam ipso eodem in loco, in quo fuit deinceps, vt maior, ita & sumptuosior, exædificata.

Est hæc verò,vt iam aliquoties,repetitum sita in Burgo, totaque interius, exteriusque constat ex quadrato, viun, nigricanteque lapide; longa interiùs, orgyias xxiiij. lata, v. nisi quòd quà duo Sacella citra appellatum Presbyterium in formam crucis exstructa sunt, lata est x. Cohæret dextro, austrinove horum Sacellorum Turris campanilis, non illa tamen ex eodem lapide, sed ex topho constans. Vice elegantis, congruæque,quam sustentârat Pyramidis, quæque per bella fuerat deiecta, imposita est illi, me puero, rudis, ac obtusa, quæ iam visitur. Cùm sint præter illa Sacella, duo quædam alia præcipua,alterum ad læuam maioris altaris,quod & in Sacristiam cedit; alterum ad læuam inferioris Chori; fuere ipsa tamen posteriùs constructa ab optimis Episcopis; Illud quidem ab Elziario de Villa-noua(vnde & appellatum fuit Capella B. Elziarij) idque ab annis quidem trecentis; Hoc verò à Raynaldo Porcelleto, qui & sepeliri in ipso voluit (vnde & dictum ad nos vsque S. Raynaldi Capella fuit, cùm iam S.Annæ vocetur) idque ab annis trecentis triginta.

Ad huiusce autem Ecclesiæ vetustatem quod attinet, constans,vetúsque traditio est, esse ipsam vnam ex iis,quas Carolus Magnus construxit. Atque ego quidem non disputo, legitima-ne sit, an spuria illa Epistola, quà ad Adrianum Papam conscripta, & in Libello,cui Titulus *S. Annæ Sepulcrum*,celata,Imperator significat *se, fundamenta iam aliquot Ecclesiarum iactâ in Narbonensi Prouincia, velle Diniam contendere, vt & ibi vnam in honorem B. Mariæ constitui curet:* Refero dumtaxat,quæ verba habentur in Bulla quadam SIXTI IV. continente vnionem Prioratus S.Petri de Albera,anno M.CCCC.LXXIX. ac mense Septembri concessa, & in nostris quoque Tabulariis asseruata. Nempe in ea sic legitur. *Pro parte dilectorum filiorum Capituli Ecclesiæ Dignensis, nobis expositio, quòd fructus, reditus, & prouentus Mensæ Capitularis einsdem Ecclesiæ, quæ à Diua memoria Caroli Magni Romanorum Imperatore intra duos menses, extra muros Ciuitatis Dignensis fundata, & dotata existit; propter sterilitatem, tempestates, & frigora inibi vigentia, adeò diminuti fuerant, &c.*

Cæterùm, vtcumque Ecclesia, Basilicáve huiusmodi antiquitatis maioris non sit; at saltem quod Marmor in medio prospectu maioris Altaris conspicere licet, trans-sumptum esse debet ex alia,quæ illi præexstiterit à tempore vsque sanctissimorum Antistitum, seu à sæculo Magni Constantini. Quippe in area Marmoris duas inter columnas depressa eminet ad vnam circiter vnciam digiti, ea Crucis species, quæ per id tempus exhibebatur, quæque proinde incidi tum debuit: Est ea verò huiusmodi

Altitudo illius est Parisini pedis vnius, & digitorum duorum, ac trientis: latitudo, secundum tignum transuersum decem cum semisse: facies sua inter latera, digiti vnius, cum triente; deflexio partis supremæ in dextram,cum recuruatione, vt heic pingitur.

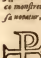
Præterea autem, cùm curassemus Altare eminentius fieri,dedisse nos quoque operam, vt idem Lapis attolleretur. Fuisse eum bi-sectum repertum, & ab anteriore quidem, superioréque parte in posteriorem,inferiorémque; obliquè nimirùm, & quasi vno ictu, ac iuxta venam lapidis. Cætera fuisse solidum,

& figurâ quidem proximè quadratâ, seu non omnioò cubicâ; longum nempe, ac latum (si ritè recotdor, duos pedes, atque dodrantem, crassum duos, sextante minùs. In areæ superioris medio excauatam areolam fuisse, quasi ad excipiendum coosecratum lapidem; subtúsque etiam aliam ampliorem, quasi ad condendum reliquias: prorsus, vt Altare fuisse videretur. Eminuisse columnas ad angulos singulos; nisi quòd postica ad læuam nolla adfuit. Scripturæ vestigia nulla vspiam visa.

Ad rem vt redeam, notum est, designari Cruce huiusce modi Christi nomen, ob expressionem duarum priorum Græci nominis literarum X. & P. cuiusmodi solitæ sunt eo sæcolo repræsentati. Vt enim prætercam, quod alij, post Eusebium, habent de Constantini Labaro, seo Signo: exscribere heic solum juuat, quod Baronius ootat, ac refert ad annum CCC. XII.

Habes, inquit, *in Labaro* X P. *Christi nomen expressum. Per literam enim* X *consueuisse Christi nomen intelligi, fidem facit etiam Julianus Apostata in Misopogone. In hoc verò & illud obseruandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen, & Crucis signum, vt Crux in Christo, & Christus in Cruce monstretur. Per* X *enim Crux, licet transuersa notatur, quam in rectam lineam sic alij deducebant; & id quidem hoc sæculo. In Cæmeterio enim Priscillæ, viâ Salariâ, Tabula effossa est, cum eiusmodi Inscriptione, atque Signo;*

MERO INNOCENTIÆ, AC SAPIENTIÆ PVERO MARCIANO, QVI VIXIT ANN. IIII. ET MENSSIS III. DIES II. QVIESCIT IN PACE. D. PRID. KAL. DEC. ARAETIONA, ET LOLLIALO COSS. (*congruit hic annus anno Domini* CCC. LV.) PARENTES FECERVNT. *Sub hac inscriptione idem character Hieroglyphicus (vt postremus scilicet) sic habetur; quem imago togata, seu potiùs sacra induta veste dextra tenet, &c.*

CAPVT XII.

Diniensis Ecclesiæ Præpositus, & Canonici (in quibus Archidiaconus, Sacrista, Præcentor) ipsorumque numerus.

QVòd deiode Bullæ ad Præpositum, & Canooicos dirigantur, nulla speciali mentione facta Archidiaconi, Sacristæ, Præcentoris, qui iam post Præpositum sedeot, & dignitates habere censentur; obseruare licet id factum, quòd, vt in cæteris, sic in hac Ecclesia Præpositus solus dignitatem obtineret; istiooso discrimine à cæteris Canooicis forent, sed deligerentur domtaxat, qui specialibus quibusdam fungerentur muneribus, noo qui Canonicis præsiderent. Heino modo opposito io ipsis, ac in Præposito res se habuit. Nam cùm munia, siue officia eorum canonicatibus attributa posteriùs fuerint; debuit ab vsque initio ipsi Præpositi Dignitati canonicatus attribui, vt & quasi Fratrum vnus haberetur, & non modò primas in Choro teneret; sed Capitulo etiam, seu Canonicis coogregatis, & quapiam de re deliberantibus præesset; cùm in talem congregationem nemo admittatur non Canonicus.

Ex quo efficitur, vt Bulla, siue Literæ collationem ipsi factam contineotes, specialem adoexi Canonicatus mentionem contineant; vtque ratione tam Præpositoræ, quàm Canonicatus tum gemina peodeat, quæ vocant Capituli iura (duplam Cappam, duplum Anniuersarium, duplos Pileos &c.) tum ipse vicissim gemina percipiat, & Distributiones canonicales gemioas lueretur; ne heic memorem gemina Suffragia, de quibus posteà dicendum est.

Dicti autem fuot Archidiaconos, Sacrista, Præcentor habere (ac etiam volgò loqoendo, esse) Officia, siue Personatus, propter officia, quæ exercerent, sustinerentque adeò speciales Personas: Archidiaconus quidem, Episcopo ministraos, Leuitæque munere fungens; Sacrista, & sacrarum vestium, & totius inseruientis Altari supellectilis curam gerens: Præcentor officia Chori moderans, & cantoribus ipsis præiens. Res nempe sic se ab ioitio habuit, vt se habere Iam comperitur circa duos Canonicos, qui ob officia, siue functiooes à Sanctione Pragmatica, Concordatóque, & Regiis Constitutionibus præscriptas, Theologus, & Præceptor dicontur: vt proinde minùs sit mirum, si, vt nulla iam specialis istorum in Bullis mentio fieret; sic neque illorum facta pridem fuerit; ac si, vt in aliis Ecclesiis, ste in oostra quoque id moris obtinuerit, vt dicerentur *Præpositus, Canonici, & Capitulum* aliquid decernere (tametsi à ouperis annis aliquid immutatum est) & literæ aliunde conscriptæ *Præposito, Canonicis, & Capitulo* inscribereotur.

Adnotandum verò, vt Officium Præcentoris receotiùs est ioter Canonicos auditum; ita antiquatum, suppressumve haberi, quod Archipresbiteri olim fuit. Id certè exstitisse constat, vel ex Conuentione anni M.CC.LVII. memorata superius, de Iurisdictione Ciuitatis cùm ageretor. In ea quippe sic legitur; *Tandem præfatus Dominus Comes, pro se, & Domina Comitissa supradicta, & ea volente; ac Dominus Episcopus supradictus, pro se, & Episcopatu, ac Dignensi Ecclesia, de consensu, voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi, Magistri Ymberti Archipresbyteri, & R. de Euseria Canonicorum Dignensium; nec non & totius Capituli sui, compromiserunt supradicta partes, &c.* Quod dico ioterim Præcentorem non fuisse in Caoonicorum numero pridem habitum; constare potest ex Chartulario coodito à Capitulo, anno M. CCC. XX. & in ipsis Capituli Tabulariis adhue exstante. Quippe vbi de Gabella vini Præpositura agitur, verba hæc leguotur: *Item, quòd alij omnes Clerici, quicumque fuerint in dicto Burgo, declinantes, vel stantes, tam residentes, quàm aduena, exceptis Canonicis, & Præcentore Ecclesia Dignensis, non emant. &c.*

Quo

Quo loco vides Præcentorem distingui à Canonicis, & post illos connumerari. Quo minùs est mirum, si in antiquis Capitulis Archidiaconi sæpè, aut Sacristæ, Præcentoris autem nunquam fiat mentio; quasi defectu Canonicatus à Capitulo arceretur.

At quandonam cœpit Præcentor haberi simul Canonicus, & in Capitulum admitti? Nempe anno M. CCCC. LXXXIV. ac mense Martio, cùm decretum fuit in Capitulo, cui Antonius Guiramandus Episcopus interfuit, *vt Guillelmus Mignotus haberetur de cætero in eadem Ecclesia pro Præcentore, & Canonico Præbendato*: quod quidem habetur inter acta Notarij tunc Bertrandi Hesmiuij. Legere in Statutis licet, fuisse hunc Mignotum Canonicum quinque antè annis. Adeptus posteà Præcentoriam, litem cum Capitulo habuit; ac interuenit tandem memoratum Decretum. Prætereo autem, quòd Præcentor vocetur vulgò *Cabiscolus*, causam reputari, quòd sit veluti *Caput Chori*; at literæ ſ, ac l, interpositæ verisimile faciunt sic dictum, quasi *Caput Scholæ*; idque confirmari vel ex eo potest, quòd in actis Ioannis Filioli legerim, *Ioannem Tassilem contulisse Scholas, vt procuratorem Præcentoris, ad quem pertineret illarum collatio.*

Quemadmodum porrò factum priùs fuerat, vt sedente Præposito ad dextram ingredientium Chorum, Archidiaconus, quò propior adesset Episcopo, dextrum superiorem chori angulum obtineret; Sacrista læuum oppositúmque, vt à Sacristia, seu promptuario sacrarum vestium minùs abesset; sic promisum fuit, vt Præcentor, sederet ad læuum ingredientium Chorum, vt posset meliùs Cantorum seriem quasi coram se prorsùm positam moderari. Exinde verò factum videtur, vt ipso temporis progressu præeminentiam fuerint inter Canonicos sortiti, ac possidere dignitatem, non verò solum Officium, aut Personatum reputari. Factum quoque, vt eorum Præbendæ (seu Grossi, vt appellant, fructus) temporis progressu immobiles euaserint, hoc est optionibus antiquiorum Canonicorum non obnoxiæ.

Non fuisse certè semper fixas docent nos inter cætera citati mox Filioli acta. In iis quippe, & ad annum quidem M.CCCC.LII. ac diem penultimam Februarij, legimus, Ioanne Rudolpho Sacrista mortuo, Præbendam eius fuisse optatam (hoc est delectam, acceptámque ab antiquiore Canonico) & optionibus ex ordine factis, Sacristam successorem acceptasse vltimam Præbendam. Quod quidem tantò magis mirum, quantò inter acta eiusdem Filioli, & ad annum quidem M. CCCC. XXXVII. legitur vnio Præbendæ de Eusetia facta Sacristiæ (sed nèpe neque illam iam-nunc obtinet) idque habita informatione ex Canonicis, & iis, qui deseruierant Sacristiæ, attestantibus, *Reditus Sacristiæ non excedere LX florenos de Rege, seu libras XLVIII. Turonenses: cùm tamen impensa facienda pro duobus Seruitoribus, oleo, chordis, campanis, incenso, paleis, &c. excedant summam LXXX. florenorum de Rege, seu libras Turonenses LXIX. præter victum, & vestitum ipsius Sacristæ. Et, cùm Præbenda Eusetiæ valeat florenos etiam LX. qui cum aliis facerent summam florenorum CXX. posse exinde prouideri, vt commodè, &c.* Fuit porrò etiam facta Præbendæ Sacristiæ optio anno insequente, seu M. CCCC. LIII. ac die XX. Aprilis.

Tametsi ordo Capitum, quæ in Bullis habentur, heic interuertatur, apposité tamen quæri hoc loco potest, Qui fiat, vt cùm Bullæ repetitò prohibeant, ne duodenarius Canonicorum, præter Præpositum, numerus, augeatur; tredecim nihilominùs, præter Præpositum iam sint? Quæri, inquam, id potest; licet mihi nondum, quod satisfaciat, occurrerit. Crediderim factum id fuisse, cùm Capitulum statuit, vt idem pro Præcentore, & Canonico haberetur. Siquidem tametsi memoratus Mignotus Canonicus iam antè fuisset; reputans nihilominùs Præcentoriam ex se Canonicatum innehere, debebat iam Canonicatum seorsim possessum resignasse, cùm litem intendit; vt, qnia esset Præcentor, haberetur etiam, more cæterorum Canonicus. Rem verò est aggressus, quia fauentem habuit tum Episcopum, qui & pauculos tum præsenteis Canonicos in sui sententiam facilè pellexit: tum Præpositum Episcopi fratrem, qui cùm à Capitulo abfuisset, vltrò tamen ratam ex post-facto rem habuit in gratiam amici, cui Præcentoriam ipse resignasset.

Suspicari fortè quis posset, aliquem ex iis honorariis Canonicis, qui aliquando cooptabantur, adeò benè fuisse animatum, vt aliunde opibus pollens, eos reditus contulerit, Ecclesiæque addixerit, quibus tam ipse quàm quos haberet successores, sustentarentur; verùm, qui super-numerarij creabantur Canonici, ea solùm creari, admittíque conditione soliti erant, vt Canonicatum, & Præbendam primò vacaturam adipiscerentur; ac tum nonus Canonicatus exstinctus, sine nullus foret; quo modo creatus, verbi gratiâ Ioannes Guiramandus anno M. D. XXXII. Canonicatum anno statim insequente vacantem obtinuit. Prætereo autem, cùm talis Creatio à Capitulo fieret, solitam fuisse confirmationem à summo Pontifice peti; cùm & aliquando summus Pontifex motu proprio quempiam crearet; veluti cùm anno M. CCCC. XLVIII. Ioannem Pelluchonum commensalem Episcopi; cùm anno M. CCCC. LXXXIII. Crispinum Amalricum; & cùm anno M. D. XXV I. Sebastianus Chabassolus iam Ebredunensis Canonicus, obtulit Capitulo *Exspectatiuas literas ad Canonicatum Dignensem.*

Reuocat hoc verò obiter in mentem, sublatam ex Prouincia praxin, quæ etiam-num in Delphinatu, aliisque regionibus perseuerat; vt nempe idem Clericus Canonicatus simul plureis in variis Ecclesiis possideat. Et quanto quidem detrimento Diuini apud nos Officij id fieret, vel ex eo potest intelligi, quòd pauci semper Canonici nostra in Ecclesia residerent, plures ad alias secederent. Heinc, quia competi, v. c. sub annum M, CCCC.

cccc. xl. fuisse ex nostris Canonicis, vnum Præpositum, alium Canonicum Ebreduni; aliúmque item Regij; ac rursùs alium Aquis-Sextiis. Sub annum m. cccc. lxxxx. duos iterum Ebreduni; vnum Lausanæ, &c. Præter illos, qui me fugerunt; ideò videri mirum non debet, si tam pauci Canonici, Capitulis etiam generalibus fuerint soliti interesse. Videlicet anno m. ccc. xx. interfuere solùm, præter Præpositum, Sacrista, & Canonici duo. Anno m. ccc. xxiv. præsente etiam Guillelmo de Sabrano Episcopo, iterùm præter Præpositum, Archidiaconus, Sacrista, Canonici duo. Anno m. ccc. lvi. præsente Ioanne Pisce, omnes simul numero sex. Anno m. cccc. xix. præsente Bertrando Rodulpho, omnes simul numero quinque. Anno m. cccc. lxxix. omnes simul numero quatuor. Anno m. d. v. præsente Antonio Guiramando, omnes simul numero quinque; atque ita de cæteris: Vt taceam, quotquot ferè leguntur seu contractus, seu collationes eorum temporum, rarò exhibere Canonicorum numerum ternario maiorem.

Capvt XIII.

Clerici, & Presbyteri cæteri, deseruientes in Ecclesia Diniensi.

Qvoniam, licet Bullæ hactenus relatæ aliorum diuino obsequio in Ecclesia mancipatorum, quàm Præpositi, & Canonicorum, non meminerint; sunt tamen quædã aliæ, ac speciatim Bulla Sixti IV. referenda inferiùs, quæ loquũtur quoque de aliis in Ecclesia seruientibus; idcircò videtur de illis cohærenter esse dicendum. Itaque, quantum assequi ex antiquis vestigiis licet; donec Canonici & celebrarunt ipsi Missas, & psallendis in Choro Canonicis horis interfuere assidui; pauci solùm fuere ministri dicti speciatim Clerici, qui Canonicis in Missarum, cæterorúmque Officiorum celebratione famularentur. Cùm verò nonnulli ex iis Clericis in Sacerdotes euaderent, cœpere & ipsi Missas celebrare; &, cùm aliquando vacaret, licéretve per munia, soliti fuere Choro interesse, cúmque Canonicis psallere. Fuere autem etiam admissi & ad celebrandum Missas, & ad conciuendum in Choro Presbyteri aliqui, Capellani ideò vocati, quòd in specialibus Capellis, Sacellisve Missas celebrarent in defunctorum illorum gratiam, qui sibi fundos reliquissent vocatos Capellanias; vt putà quorum reditibus ipsi Capellani alerentur.

Cœpere exinde Canonici interesse minùs frequentes Ecclesiæ, ac diuinis Officiis, quasi Clerici, & Capellani absentium loco interessent; vnde &, ne deessent, qui munia supplerent, sicque minor fieret conquerendi ansa, instituêre quosdam speciatim ex illis, qui gerere sui vices tenerentur; ipsósque ea de causa dixere Vicarios. Assumpsere illos plærumque ex Ordine Capellanorum; & ex illis duos præsertim, qui hebdomadibus alternis Missas quotidie canerent, Choríque Officia inchoarent; Dominicis diebus Catecheseis parœcialeis exsequerentur, & Sacramentorum administrationi seu intra Ecclesiam, seu extra ipsam incumberent. Ij Capellani Ordinarij per ea tempora dicebantur; nos Curatos iam dicimus, qui Curantes potiùs, seu Curatores forent dicendi; nisi interpretari vocem sic liceret, non quasi illorum cura habeatur, sed quòd Cura, sollicitudineve animarum donati, affective, seu onerati sint.

Cæterùm, cùm exceptis hisce ordinariis Capellanis, cæterorum seu Vicariorum, seu Clericorum numerus, institutióque inconstans foret, res abiit demùm in confusionem; ac cœpit solummodò anno m. cc. lxxviii. quandam in formam redigi; cùm propter dissidia, quibus Ecclesia laborabat (ac potissimùm propter varias liteis ex eo intentatas, quòd varij obtinere eosdem Canonicatus contenderent, alij quidem freti literis Apostolicis, quas Exspectatiuas appellant, alij Capitularibus) accessit Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus (successor nimirum Cardinalis Ostiensis) & accepta facultate componendi omnia dissidia à Capitulo, cui præsens interfuit xij. Calendas Iulij; quod spectat quidem ad hoc negotium (Seruitorum videlicet) ita pronuntiauit iv. Eidus Ianuarias, cùm versaretur Sistarici. *Porrò, vt Ecclesia debitis obsequijs non fraudetur; ordinamus, vt sex Clerici per Episcopum, & Capitulum, vel per ipsum solum Capitulum, Sede vacante, ponantur in Ecclesia perpetui, continuè seruituri. Item, per Præpositum, & Capitulum, hoc est per Canonicos, qui præsentes fuerint, Canonicis absentibus etiam non citatis, ponantur duodecim Vicarij similiter perpetui ad idem seruitium exsequendum; præter, & vltra duos Capellanos ordinarios Parrochiales, qui curam debeant habere Parrochialem. De istis autem decem, & octo Seruitoribus, sex debent esse Presbyteri, sex verò Diaconi. & sex Subdiaconi; & ad ordines huiusmodi debent infra annum, ex quo recepti fuerint, promoueri.* Et sic quidem ille, accepta à Capitulo facultate instituit.

Duodecim autem annis pòst; hoc est, anno m. cc. xc. & die Augusti xxiii. Guillelmus Porcelletus Dignensis Episcopus, potestate rursùs à Capitulo accepta, vnà cum Sacrista, constituit, *Vt præter duos Capellanos, essent sex Clerici, & octo tantùm Vicarij. Loco autem quatuor Vicariorum, qui antedicto numero deerant, essent quatuor Medij-Vicarij, qui videlicet acciperent solùm dimidium Libræ, seu distributionum, quas Vicarij perciperent* (propter hanc nempe solam causam Medij Vicarij, seu, mauis, Semi-Vicarij vocati sunt) adjecítque, & de nouo instituit *Clericulos quatuor* (pueros Chori iam dicimus) *qui versiculos canerent, cereos deferrent, celebrantibus deseruirent.* Prætereo fuisse quoque ab ipso statutum inter cætera, *vt duo ex Vicariis, & vnus ex Mediis Vicariis, tenerentur per hebdomadas comitari Capellanum qui Eucharistiã, aut Extremam vnctionem ad ægrotos comportaret.*

Deinceps,

Deinceps, quòd non viderentur reditus planè sufficere, suppressi iam erant duo Vicariatus anno M. CCC. XX. vt constat ex Capitulo, quod eo est anno celebratum; & iam à ducentis penè annis suppressi sunt Medij Vicarij. Certè à temporibus Corraldi à Cruce (qui Præpositus primùm fuit, ac deinde Episcopus) hoc est, ab anno M. CCCC. LXXIX. quo illi Antonius Guiramandus successit, nullam factam eorum mentionem comperio. Superfuere proinde solùm sex Clerici, & sex Vicarij, duóque Capellani ordinarij, vnà cum quatuor Clericulis. Fuere isti posteà aliquando sex; vt cùm inter acta Petri Gaudemaris anni M. D. XXXII. conductum legimus *Magistrum cantus, ad reditus vnius Beneficiati, quovsque prouisum foret de Beneficiatura, qua obtenta perseueraret; teneretur autem nutrire, vestire, instruere sex pueros, mediantibus XV. sextariis annona, XV. cuppis vini, & argento ex Anniuersariis solito*; hoc est, debito partim Clericulis, partim mediis Vicariis, cùm fuere in locum quatuor Vicariorum constituti.

Quod vides autem *Beneficiatum*, & *Beneficiaturam* heic dici: sciendum est olim Clericos solos fuisse habitos pro Beneficiatis, quatenus esse Clericum, Clericatúmve obtinere in Ecclesia, Beneficium reputabatur: Vicarios autem dictos fuisse habere non Beneficium, sed Officium; quatenus sicut illi assumi ad Beneficium Clericatus, sic ipsi assumi ad Officium Vicariatus perhibebantur. At verò non longè à principio superioris sæculi fuisse hoc discrimen sublatum, vsúmque obtinuisse, vt tam hi, quàm illi Beneficiati dicerentur; & ex sex posterioribus destinarentur bini per singulas hebdomadas, qui Curatos administranteis Sacramenta comitarentur. Vltimus certè annus, quo nobis facta mentio eius distinctionis occurrit, fuit superioris sæculi V. quo, ac die Septembris quintadecima, Antonius Guiramandus, cum Præposito, & Canonicis capitulariter congregati, leguntur *approbasse, confirmasse, &c.* Statutum illud antiquius, *Quod nullus ad Officium Vicariatus, nec Beneficium Clericatus assumatur, nisi fuerit Sacerdos Missam celebrans.*

Iuuabit fortè obseruare, fuisse id Statutum conditum anno M. CCCC. XXXII. ac die Februarij septima à Bertrando Rudolpho, vna cum Capitulo hisce verbis; *Statuerunt, & ordinauerunt pro diuino Officio, vel diuino cultu in perpetuum continuando, & etiam augmentando, quod est omnibus præferendum, in ipsa Ecclesia Cathedrali: quatenus ab ipsa die in anteà, nullus assumatur, seu instituatur ad Officium Vicariatus, nec ad Beneficium Clericatus in ipsa Ecclesia Dignensi, cuiuscumque conditionis, vel status exsistat, nec cum aliquo dispensetur, ad preces cuiuscumque, nisi fuerit actu Sacerdos celebrans Missam. Et hoc statutum voluerunt perpetuis temporibus inuiolabiliter obseruari, & iurari obseruandum per Propositum, & quemlibet Canonicorum in introitu adeptionis Præpositura, vel Canonicatus, & super isto non quærere à quocumque Superiori dispensationem; & si eis daretur, ipsa non vti; sed ipsum Statutum semper seruare in sua veritate.* Notandum verò Statutum hoc, quod etiam ante Guiramandum Corraldus à Cruce confirmauerat, fuisse inconcussè obseruatum ad memorabilem vsque Pestem anni M. DC. XXIX. quam superiùs descripsimus, & propter quam rebus confusione plenis, visum est posse cum duobus Beneficiatis dispensari, vt tametsi non forent actu celebrantes, admitterentur; sed certis conditionibus; fuitque id ab Episcopo, Archiepiscopo, Suprema Curia confirmatum, & in acta referri iussum.

Sunt porrò alij insuper famulantes Ecclesiæ, velnti Choragus, Magisterve Cantus, siue Musices; Organista quoque, & Vice-sacrista, cum Campanista famulo: Verùm quod ad Choragum spectat, donec vir idoneus inter Beneficiatos est, solet illi id muneris vnà cum Clericulorum institutione demandari: Et, eum Organa non alia conditione ex inito pacto cum Consulibus inducta in Ecclesiam fuissent, quàm vt Beneficiaturarum vna pulsanti illa destinaretur (videlicet ob reditus Ecclesiæ nimiùm tenueis) idcircò talem destinationem fieri nuper contigit, anno putà M. DC. LII. ac die Iunij XXI. Idem verò etiam de Vice-sacrista caperetur consilij, nisi foret spes, vt Sacrista ipse, cuius est Præbenda omnium optima, resumeret Sacristiæ curam.

CAPVT XIV.

Electio ad Episcopatum, Præposituram, & Beneficia alia ad Ecclesiam Diniensem spectantia.

PRIVSQVAM de Bonis, seu rebus, facultatibúsque Ecclesiæ dicamus; videtur etiam postremum illud, quod Bullæ habent de Electione, caput esse hoc loco animaduertendum; vt quia ad personas etiam attinet, ad superiora consequatur. Itaque, quod imprimis spectat ad Electionem Episcopi; Notius est, quàm vt dici debeat, Præpositum, & Canonicos, seu Capitulum, cui concessa fuerat, quodque eius vsum retinuerat, illam amisisse, cùm amisere simul omnes aliæ Regni vniuersi Ecclesiæ; anno putà M. D. XV. quo LEO X. Pontifex Max. & FRANCISCVS I. Rex Galliæ, de iure eligendi Episcopos sic pepigerunt, vt Capitulis deinceps inauditis, Rex nominaret, præsentarétque; Papa conferret, ac prouideret. Electio, quam vltimam legi, fuit memorati Corraldi à Cruce, facta à Capitulo anno M. CCCC. LXVI. mense Iulio. Annis antè XXVIJ. oblata fuerat Capitulo procuratio immittendi in possessionem Episcopatus Guilelmum de Estotavilla; Præpositus autem, & Capitulum protestati fuerant, *se ad Electionem non processisse, quod compertam non haberent vacationem Episcopatus, per translationem Petri de Vercellis in Episcopatum Meldensem.* Quare &, cùm Petrus Tuttutellus Estotauillæ successor memorato mense obiisset; postridie mortis Capitulum, citatis

citatis priùs, si qui ab vrbe tum abessent Canonicis, congregatum fuit, & Corraldum Præpositum suffragiis communibus, etiam ipsiusmet, elegit. Scilicet cùm ipse inter opinandum *suas duas* (vt loquuntur) *voces* Canonicorum vni *commisisset*, vt in quem vellet illas conferret, Canonicus *ipsas ad illum remisit*, siue in eiusmet gratiam contulit. Ita videlicet habetur in actis Bertrandi Hesmiuij.

Vbi, quod de absentium citatione attingitur, insinuat morem veterem fuisse, vt ad Electionem non procederetur, nisi, si qui fortè ex Capitulo intra Diœceseos fineis abessent, nominatim priùs, debitéque interpellarentur: eo modo, quo etiam iam adhuc id consuetudinis perseuerat, vt cùm de Electione aut collatione Beneficiorum agitur; non sufficiat sono Campanæ conuocasse Capitulum; sed necesse sit congregatos exspectare, quovsque omnes, qui intra vrbem accesserint; &, nisi qui accedat, interpellatum mittere; &, si accedere præ morbo non valeant, postulatum mittere per Secretarium illorum suffragia. Quod verò attingitur de duabus Præpositi vocibus, id innuit morem iam tum antiquum, vt suffragium Præpositi æquipolleat duobus Canonicorum suffragiis. Fuit autem res quoque deinceps, hoc est anno M.CCCC.LXXXVI. Transactione solemni firmata; soletque etiam-num in ipsis Electionum actis declarare Præpositus *dare se duas suas voces*, seu duo, quæ habet suffragia in eius gratiam, quem iudicat Beneficio dignum conferre.

Quod deinde ad Præpositi, & Canonicorum electionem attinet: ea illibata hactenus permansit, & Capitulum tam Præposituram, quàm Canonicatus omneis iure pleno, & ordinario confert; idque, seu per cessum, resignationemve vacent; seu per decessum vel obitum: tametsi hoc non obstat, quin possit Summus Pontifex, eiusque Auenione Legatus, Vicelegatusve vacanteis per resignationem, per incapacitatem, & per obitum quoque, præuentione conferre. Neque verò excluditur ab Electione Episcopus, prout Capitulo interesse, & vt Canonicorum vnus suffragium ferre; idque primum, & primo loco (ob dignitatem) sedēs potest, licet aliūde Præpositus, vt Capitulum iure suo conuocat, sic in illo præsit; suffragia cæterorum poscat, colligatque, & gemina sua conferat: electionem factam pronunciet; electum in sacramentum, fideique professionem admittat, pileum ipsi imponat, osculum exhibeat; de immitendo in possessionem mandet; omniaque perinde, ac ipso Episcopo absente, faciat. Ita scilicet ex solemni Arbitrio anni M. DC. XV. iuxta quod Archidiaconus quoque, eadem, quæ Præpositus (nisi quòd singularis est suffragij) Episcopo præsente præstat: si nempe de Præpositi electione, admissione, fidei professione agatur; aut alioquin Præpositus non intersit Capitulo: quemadmodum potest ex actis Petri Spitalerij constare; vti ad annum M. DC.XXXIV. in Natiuitatis Dominicæ vigilia; & ad annum M.DC.XXXIX. die Decembris XIV.

Nihil verò est adiici necesse de ipsa Beneficiatorum, Curatorumque electione. Quoniam Beneficiati quidem, vt sunt instituti à Capitulo, ita à Capitulo eliguntur, prouisionemque obtinent. Eliguntur, inquam, ex numero eorum, qui Clericuli in Ecclesia fuerint, aut aliàs, vt moribus probi, ita cantus (illius saltem quem plenum appellant) periti exstiterint; vnde & fit, vt ea de re, déque residentia, promotionéque ad Presbyteratum recudi sæpe Statuta soleant; ne quando aut Cantores Choro, aut Sacerdotes Altari desint; cùm facilè abusus circa hæc obrepat. Sic nimirum fieri oportuit, vt mox antè attigimus, post pestem illam sæuissimam; anno putà M. DC. XXXIII. ac mense Decembri.

Quo sanè loco præterire non decet Statutum vnum, aut alterum ex illis antiquioribus, quæ ad hanc rem maximè attineant. Vnum est anni M.CCCC.XIX. ac diei V. Februarij, sub eodem Bertrando Rodulpho, cuius vnum iam, paullò antè retulimus. Ille igitur, & Canonici Capitulariter congregati, post exaggeratum dolorem, ob diuini cultus negligentiam, ita sanxerunt. *Statuimus, & ordinamus, vt nullus Clericus Benefaciatus, Vicarius, vel Semi-vicarius nostra Ecclesia Cathedralis, qui ratione suorum Beneficiorum tenentur in ipsa Ecclesia residentiam facere personalem, & in Missa parochiali, & aliis diuinis Officiis officiando in Choro tenentur principaliter interesse, possit, nec præsumat tenere aliquod Beneficium curatum, vel cui cura immineat animarum, in Diœcesi Diguensi. aut extra, nec etiam Capellaniam, propter quam oporteret eos alibi, & extra dictam Ecclesiam Cathedralem Diguensem sæpiùs celebrare; ne propter eorum absentiam in dicta Ecclesia Cathedrali, circa diuinum officium committatur de cætero diminutio, aut defectus. Et quicumque prædictorum oppositum fecerit, eo ipso suo Beneficio sit priuatus, & possit liberè conferri alteri idoneo Seruitori. Adiicientes, vt si aliquis prædictorum sine speciali licentia Episcopi, & Capituli extra Ciuitatem Dignensem spatio vnius mensis continuè steterit, subiaceat pari pœna.*

Nec verò decet etiam prætermittere aliud, quo istud ipsum fuit confirmatum in Capitulo, cui memoratus Corraldus interfuit anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ianuarij XIIJ. his verbis. *Statuerunt, & ordinauerunt, quòd quicumque intrauerit dictam Dignensem Ecclesiam, seu in seruitio illius, pro Beneficiato, Vicario, vel Semiuicario, iuret residentiam facere: Et, si per mensem se absentauerit, quòd sit priuatus ipso facto, & pro priuato habeatur; ita quòd, sit licitum Domino Episcopo, Præposito, & Canonicis prædictis, ponere vnum alium residentem.* Sequitur autem; *Item Statuerunt, & ordinauerunt, quòd dicti Beneficiati, vel Vicarij, non possint dictos Clericatum, & Beneficiaturam, ac Vicariam permutare, seu renunciare alicui, sine consensu, ac licentia Dominorum Episcopi, & Capituli prædictorum. Et, si contrarium fecerint, quòd eorum collatio pro infecta habeatur; sitque licitum eo casu, eisdem Dominis Episcopo, & Capitulo de alio prouidere, prout eis videbitur expedire.* Ac rursùs,

Cæterùm

Cæterùm Statuerunt, & ordinauerunt, quòd omnes Seruitores iurantes, iurare teneantur, & debeant Statuta prædicta, & illa seruare inconcussè. Et insuper promittant, & iurent non impetrare dispensationem super iuramento; Quòd si forsan fecerint, talis dispensatio habeatur pro non facta, sitque cassa, irrita, atque nulla. Atque hæc quidem de Beneficiatis.

Ad Curatos quod attinet, eos Capitulum ita eligit, præsentatque Episcopo (videlicet propter Animarum curam) vt iis examine probatis Episcopus tribuat literas prouisorias Quod fit etiam in cæteris per totam Diœcesin Parœciis; in quibus Prioratus, Præbendæve, seu iura percipiendi decimas, grossosque alios fructus, ad Capitulum, Canonicosve spectant. Nempe etiam ex transactione anno M. D. LVI. inita, præsentandi ius illibatum Capitulo & Canonicis manet. Quanquam illud inter vrbanos, oppidanosque Curatos est discriminis, quòd, cùm isti semel prouisi perpetui sint; illi aut annui instituantur, aut quandiu solùm idoneos se præstiterint, retineri soleant.

CAPVT XV.

Bona Diniensis Ecclesiæ in Bullis recensita, quà deinceps minuta, quà aucta.

Vt iam intermissum de Ecclesiæ Bonis, possessionibusque caput repetamos, plurimùm abest, vt bona omnia, quæ sunt ex Bullis connumerata, ad Præpositum, Canonicos, aut Capituli Mensam iam attineant. Nam imprimis quidem, Ecclesia S. Vincentij supra Burgum, concessa est ab anno vsque M. CCCC. XCV. iis Religiosis, quos S. Trinitatis, & Redemptionis captiuorum vocant: & Episcopus comperitur iam obtinere omneis Ecclesias, quæ esse sunt dictæ de valle Marculfi. Ecclesiam etiam S. Stephani de Ozida, siue Ozeda (vulgò *Oize*) cuius oppidi pridem diruti, & in oppidum eiusdem ditionis Campotarcerium *Champtercier*) translati, sacra iam est Ecclesia non Sancto Stephano, sed Beatæ Mariæ de Burgo. Nosse id mihi speciatim licet, cui Oppidum hoc, vnâ ab vrbe, leucâ in occasum distans, natalitium est. Obtinet verò etiam partem Ecclesiarum de Agleduno, seu, vt recentiùs, Aigleduno, (*Aiglum*) ac eam præsertim, quæ de Malis-messibus (*Mala messons*) est appellata, cuique adiacens ea, quæ de Catalertis vocatur, vnita fuerat Capitulari mensæ anno M. CCCC. XXIX. Obtinet rursus Castrum Dignense, & Castra de Mareulfo, & Henseria, eaque pridem diruta; quanquam quæ heic iura dicuntur Mundana, spectantiave ad Iurisdictionem, Directum dominium, & alia, translata leguntur in Episcopum, ex permutatione cùm Prioratu S. Eugeniæ de Corbonis (quem etiam quando, aut quomodo obtinuisset, iam ignoratur) facto anno M. CCCC. LXXVI. & triennio pòst à Sixto IV. confirmata. Præterea autem Corbonorum Ecclesiam esse iam S. Claræ dicatam, ac superesse solùm procul ab oppido prædium S. Eugeniæ dictum.

Deinde, cùm vocis illius *de Garbesia*, nullũ, quod sciam, vestigium exstet; exstat tamen adhuc in agro Robinæ Sacellum S. Vincentij; & quæ iam solum dicitur Præbenda S. Pontij, legitur anno M. CCCC. XLI. appellata fuisse Præbenda S. Vincentij veteris de Rubina. Ecclesia S. Mariæ de Salloë abiit in Prioratum, qui iam de Aynaco vocitatur. Ius illud Mortalagij, quod etiam duodecim pòst annis confirmatum fuerat à B. Dignensi Episcopo, non exigitur ampliùs in reliquo Episcopatu: sed dumtaxat in ipsa vrbe quam Quartam appellant Funerariam, ab Ecclesiis reliquis, ac Minoritarum speciatim, ex transactione inita anno M. CCCC. XXIX. Euanuit quoque pridem memoria Procurationis illius in Festo sancti Stephani; vti & nihil pridem percipitur ex Synodalibus nummis.

Nihil verò etiam percipitur pridem ex Castro illo de Dromone, quod situm ad S. Genesium quarto ab vrbe lapide, Diœceseos Vapincensis est (certè, si idipsum esse supponatur; cùm alterius quidem vestigium non sit.) Nihil ex Castro de Bello-joco, cuius Prioratus in commendam datus, Ordinis est S. Augustini. Nihil ex Rocca Dominorum de Gaueda (*la-Iauie*) Nihil ex vico de Gaudulis (*Chaudoul*) quorum Prioratus Ordinis S. Benedicti sunt, & ad Monasterium S. Victoris Massiliensis spectant. Nihil ex Castro Campivrsini, cuius specialis Prioratus est; nisi quis fortè intelligat fuisse illi adiunctum Prioratum Pratorum, seu loci de Pratis, qui iam in præcipuam Præbendæ Archidiaconi partem cedit. Castrum Barles, seu ius Dominij, ac directi potissimùm, in locum de Barolis, & de Aynaco, fuit non ita pridem Præbenda satis pinguis; vt acta varia Recognitionum, quæ in Archiuis Capituli adhuc exstant, abundè arguunt: at partim Præbendatorum negligentiâ, partim familiari Con-dominis vsurpatione, effectum est, vt Canonicus nullus eam iam acceptet.

Idem penè dicendum est circa Castrum de Roccabruna, quippe ob cõsimilia iura Præbenda pinguis ea fuerat, quæ commutata tamen fuit ex transactione inita sub sæculi huius initium cũ Domino affinis Corbonorum territorij (cui tradita etiam à Præbendato rei monimenta) commutata, inquam, pro libris Turonensibus nongentis, quarum pensitatio libris quinquaginta sex, cum quadrante taxata, redituum Præbendæ fit loco. Atque, vt obiter vel ex vna, quam Præbenda hæc passa est, iactura, cæteræ agnoscantur; En quid adhuc habeat Chartulatium vetus, anni putà M. CCC. XX. in Capituli Tabulariis. *Bona, prouentus, & reditus Præbendæ de Rocca bruna, consistunt in Iurisdictione hominum, quos habet ibi dicta Præbenda; & in bannis, instiitijs, & condemnationibus. Item in furno, molendino, & in libris censualibus, quas faciunt prædicti homines in Festo omnium Sanctorum. Item etiam in xxviij.*

Sextarijs

Sextarijs annona censualibus, quæ percipit dicta Præbenda super quibusdam vineis territorij dicti loci. Et in xlv. *Sextarijs siliginis censualis, quæ percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam terris, Et in* lx. *Sextarijs Cinata censualibus, quæ percipit super quibusdam casamentis. Et in* xxx. *Gallinis censualibus, quas percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam condaminis. Item etiam in seruitiis minutis.*

Qua occasione, vt etiam constet, quid booorum Præpositutæ, v.c. deperierit, permanserit, quæsitum fuerit; ecce illa in eodem Chartulatio sic recensentur. *Bona, prouentus, redit⁹, & obuentiones Præpositura Digneus. consistunt in Iurisdictione Burgi Digna, & eius Districtu. In Lesdis; quæ quidem Lesda valent communiter* xxv. *libras Vian. In Cociis blandorum, & leguminum, nucum, & similium: Valent communiter* iiij. *Sestar. Item in Fornagiis furnorum; in Molendino vno, quod quondam fuit Hospitale Burgi; in Laudimiis; In seruitiis minutis pecuniariis: Valent communiter* viij. *libr. Vian. In Perdicibus, in Gallinis censualibus: In Ouerib⁹ herbarum, quando secantur prata territorij Burgi. In Pratis, & Viaeis propriis dictæ Præpositura: In Nemoribus; quæ omnia sunt hinc inde iuxta dictum Burgum, & iuxta Hospitia Præpositura. In Venationibus cuniculorum. In decima Bladi territorij Burgi: Valet communiter* lxxx. *Sestar In decima Vini territori, dicti Burgi: Valet communiter* cccc. *cuppas vini. Item in decima Canapi, caulorum, porrorum, ceparum, aliorum, & herbarum minutarum territorij dicti Burgi. Item in quinquaginta cuppis Vini, quas percipit annis singulis in Ecclesia de Galberio: & in* xx. *Sestar. Cinata, &* iiij. *Sestariis annona, quæ percipit annis singulis in bonis Capellania, seu beneficio Vicarij perpetui Ecclesia de Durbis. Item in vna Quarteria Salis, quam percipit in Salino Burgi, diebus omnibus Sabbathinis. Item in Lectis mortuorum, & in Guagiis spiritualibus. Item in Pasqueriis, Bannis; In Pulueragiis. In Ficubus, & racemis leuandis pro mensa Præpositi de vineis Plantatarum iuxta Burgum, semel in septimana, suis temporibus. Item in Quartaria apud Aquas calidas, & illis partibus; quæ consistit in hortolagiis, & aliis obuentionibus: Valet communiter* viij. *libr. Vian. Item in Seruitiis annona censualibus, quæ percipit in territorio de Marculpho. In quibusdam Vineis, pratis, & aliis possessionibus: Valet* lx. *Sestar. quolibet anno. Et in Seruitiis minutis; valent* xv. *denar. anno quolibet. Et in Laudimiis, & vna gallina censuali in dicto territorio de Marculpho. Item in decima de Corbonis percipit quolibet anno* xxx. *Sestar. inter bordeum, & annonam. &* xxx. *cuppas vini, vel circa. Item apud Rocham, vnam vnciam Garyophilli cẽsualis. Item tenet Præpositus clausum Arnandorum, situm in territorio dicti Burgi, in quo est Campus, pratum, nuces, & alia arbores, pro quo debet tenere Presbyterum vnum, qui seruiat Ecclesia, sicut & cæteri seruitores. Debet etiam Præpositus habere penes se in scriptis omnes, & singulas Domos, & possessiones alias, cum cohærentiis suis, in quibus percipit seruitia minuta pecuniaria, propter laudimium, ne amittatur. Soluit in decima Præpositus pro Præpositura, pro* lxxv. *libr. Prouincial. Reforciat.*

Sed specialiora hæc vt mittam, fuere deinceps, Bona quædam Capitulari Mensæ vicissim quæsita. Huiusmodi fuere, Anno M. CCCC. XXIX. Hospitale Burgi, & Ecclesia *de Cataleriis* (tametsi deinceps alienatio vnius, & commutatio alterius ac *Malarum* simul *messium*, facta est cum Episcopo, pro decimis vini in territoriis Dignæ, Ceyarum, Galberti.) Itémque anno M. CCCC. XXXVII. quatuor Capellaniæ, quæ tamen, quo euanuerint, nescitur; cùm adnotari interim possit, Crispinum Gaodemarem Officialem Dignensem, ad hoc commissum ab Herigio Clariano Senecensi Episcopo, cui, aut illius Officiali, demandata rei cura à NICOLAO V. fuerat, isthæc in acta retulisse, circa exilitatem redituum. *Quòd multa, & varia Præbenda sint in dicta Dignensi Ecclesia, quarum reditus, & prouentus vnius non excedunt florenum vnum; & alterius florenos duos; & alterius florenos duos, & semissem; & aliquarum aliarum tres florenos; vel quinque. Item, quòd singuli Beneficiati, qui sunt numero octo, non ascendunt, nisi ad florenos de Rege* XIV. *grossos argenti* IX. *& cuiuslibet Vicarij ad florenos* XI. *grossos* IX. *Item, quòd reditus, & prouentus cuiuslibet Canonici, Beneficiati, & Vicarij, non excedunt florenos* XXV. *dum tamen adhuc eos lucrentur inseruiendo: Adeò vt reditus non sufficiant sustentationi, nisi subueniatur ex bonis patrimonialibus, &c.* Ita videlicet habetur io Registris Ioannis Filioli.

Quæsiti ad-hæc, ad-nexique Capitulari Mensæ fuere aliquot Prioratus, ac imprimis ille *S. Petri de Albera* propè Thoardum, de quo obtentam à SIXTO IV. Bullam aono M.CCCC.LXXIX. iam meminimus, cùm de primariæ Basilicæ antiquitate ageretur. Crederem hanc Bullam eam esse, quæ sine anno, ac Pontifice legitur in qnodam Inuentario, diciturque Bulla vnionis Prioratus *de Thoardo*(quòd alioquin nulla in eo fiat S. Petri de Albera mentio) nisi aliunde hi doo Prioratus vt planè distiocti haberentur. Deinde Prioratus *S. Nicolai de Brachio*, in Diœcesi Regiensi, de cuius vnione concessa est Bulla à LEONE X. anno M. D. XIII. ac X. Kalend. Martij. Tandem Prioratus *S. Mariæ de Carboneriis*, aliàs *de Stella*, loci *de Castro-nouo*, in Diœcesi Sistaricensi; de cuius, permutationis caosâ, io maoibus Papæ resignati per Philippum Guitamandum Canonicum, vniooe, exstat Bulla Clementis VII. anni M.D.XXXII. pridie Eidus Iunij. Nihil autem addo de Prioratu S. Eugeniæ; quoniam is, vt iam ionui, oihil aliud, quàm ad Ecclesiam rediit. Nihil de Prioratn Galberti; quia vnitus quidem Capituli mensæ anno M. CCCC. IX. fuit; verùm is Ecclesiæ iam fuerat, & Canonico vni in Præbendam concessus, qui ipsum deiode cum Præbenda Beci-ieiuni commutauit.

CAPVT

Caput XVI.

Prabenda, seu Grossi appellati fructus tam Præpositi, quàm Canonicorum Diniensium.

Cum apud alios porrò Præbendæ, & Canonicatus, seu Canoniæ, voces synonymæ sint, ac pro eodem habeantur; apud nos tamen Præbenda nihil aliud est, quàm quod alij Grossum, Grossosve fructus nominant; vna scilicet Ecclesiarum, quas oppidanas diximus, cum iure percipiendi fructus, hoc est decimas (& si quæpiam alia sunt iura adnexa) ex agro, siue territorio Oppidi, in quo ea est sita. Tales Ecclesiæ, in quibus sunt instituti Vicarij, eùm ab aliis, quàm Canonicis obtinentur, dicuntur Prioratus, & qui illas obtinent, vocantur Priores; videlicet quasi Vicarij (quibus est ab illis, maiorem fructuum partem sibi retinendo, resignata animarum cura) potiores sint, siue instituti posteriùs Sacerdotes. Et quo iure quidem id fiat, vt qui nullum Ecclesiæ impendit obsequium, illius fructus, seu ex ea emolumentum percipiat, heic non dispuro; obseruo dumtaxat percipiendi ius fuisse ab initio idem cum Sacerdotio, vt qui ius haberet animas regendi, haberet etiam accipiendi sui laboris quasi mercedem, ea nempe, quæ forent ad sui sustentationem necessaria. Quamobrem autem tales Ecclesiæ, Prioratus, siue Sacerdotia, cùm à Canonicis obtinentur, dicantur Præbendæ, causa esse potest, quòd facta ab initio Ecclesiarum, inter Canonicos partitione, cùm deinceps quæpiam, ob Canonici ipsam possidentis obitum, vacaret; superstites Canonici, qui exiliores, seu minùs piogueis (sic enim, dicunt) obtinebant, optarent sibi illam præberi, conferri-ve à Capitulo; ac ille, cui ea præbeteretur, resignaret suam, à Capitulo similiter præbendam Canonico nouo. Quoniam verò io facta illa inter Canonicos partitione remansere quædam Ecclesiæ, quæ communiter haberentur, possiderentur-ve à Capitulo; ideò fuere ipsarum fructus destinati, tum vt prouideretur variis Ecclesiæ negotiis occurrentibus; tum, vt aliquid dietim in eos, qui à diuinis Officiis hoc est Psalmodia in Choro, nō abesset, distribueretur. Cùm autem, ex quo deseruientium, accitorumve Clericorū numerus cœpit adaugeri, reditus cōmunes non sufficerent ad præstandum congruas, non tam sanè Canonicis, quàm Clericis cæteris, quibus nihil aliunde suppeteret, distributiones; variæ idcircò fuere subortæ querelæ, ad quas sedandas memoratus Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus anno recitato M. CC. LXXVIII. animum applicuit.

Ille igitur facultate, vt est ante dictum, accepta à Capitulo, constituit, vt omnes reditus Ecclesiæ, ac ideò ipsæ quoque Canonicorum Præbendæ in commune conferrentur, & ex iis Librario, siue distributio ita fieret, vt illi antedicti Seruitores octodecim, ad Sacerdotium promoti, actuque celebrantes, & duo Capellani ordinarij, acciperent quolibet mense, duo frumenti Sextaria, & Cuppas vini quatuor; Canonici Ecclesiæ præsentes Sextaria frumenti quatuor, & Cuppas vini octo: Quolibet verò die, lo pecunia numerata, memorati quidem Seruitores Presbyteri acciperent denarios treis; Diaconi verò, Subdiaconi, & duo Capellani denarios duos, Canonici denarios sex. Hisce autem præmissis, subiunxit. *Harum Librarum tam Clericorum, Vicariorum, & Presbyterorum, quàm Canonicorum distributio fiet de prouentibus, & redditibus ad Ecclesiam spectantibus; quibus sic factis, de Residuo fiens corpora Prabendarum, siue parum fuerit, siue multùm, singulis, qui residentiam fecerint, aqualiter exsoluenda.*

Verùm hæc Constitutio, tametsi alioqoin (meo quidem iudicio) præclara, aut non diu, aut nihil etiam, quod spectat certè ad Præbendarum æqualitatem, obtinuit. Siquidem Guillelmus de Sabrano Episcopus, XLV. circiter pòst annis, sic, cætera Inter, memorauit, ac statuit. *Cùm in ipsa Dignensi Ecclesia fuerit olim statutum, & diuturna consuetudine obseruatum, vt cùm ibi vacant Prabenda, antiquiores Canonici possint vacanteis optare liberè pinguiores; Canonici, inspecto receptionis tempore, dum ibi vacabunt Prabenda, liberè per se, vel per alios optare valeant liberè pinguiores, vel alias vacanteis ab optantibus dimissas, si eis videbitur faciendum; formâ constitutionis Bonifaciana super his edita, obseruatâ.*

Vbi Notandum imprimis est, id, quod dictur, *per se, vel per alios*, quasi res extendi ad absenteis, siue non residenteis posset, sublatum fuisse speciali Bulla Nicolai V. Qua, post præmissam Supplicationem, expositionémque Capituli, *Quod dicta Ecclesia, qua insignis, & & notabilis est, in loco campestri, in quo paucè homines moram trahunt, sita existit; & cum magnis incommoditatibus, & difficultatibus Canonici, & Capellani diuino in dicta Ecclesia insistentes cultui, resident apud eam; & maiores, siue pinguiores Prabenda huiusmodi, per illos, qui apud dictam residere non curant Ecclesiam, optantur; & illi, qui minores obtinent Prabendas, propter illarum fructuum exilitatem, se ab eadem concedunt Ecclesia absentare; vnde diuinus inibi cultus plurimùm diminuitur, & decrescit; Et, si Canonici minoribus Prabendis prabendati apud eandem Ecclesiam personaliter residentes dumtaxat, dictas maiores, siue pinguiores prabendas optarent, & assequerentur, multiplex exinde cultus eiusdem succederet incrementum. Quare, &c.* Tum Pontifex pergit: *Nos itaque, qui cultum ipsum nostris potissimè temporibus adaugere, feruentibus desiderijs affectamus; huiusmodi supplicationibus inclinati, prasentis perpetuò valitura, ac irrefragabiliter obseruanda constitutionis edicto, Apostolica authoritate sancimus, & etiam ordinamus, Quòd ex nunc in antea, perpetuis futuris temporibus, antiquiores ipsius Ecclesia apud eam personaliter residentes Canonici, maiores, siue pinguiores Prabendas huiusmodi, quotiens illas vacare contigerit, optare, & assequi liberè, & licitè possint: Quódque nullus alius apud eandem Ecclesiam personaliter non residens, maiores, siue pinguiores Prabēdas huiusmodi optare, vel*

de illis sibi prouideri facere per literas Apostolicas, vel quavis autoritate possit; etiamsi in literis ipsis de præsentibus plena, & expressa mentio facta fuerit specialis: decernentes irritum, & inane, si secus super his à quoquam quavis autoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Bulla est anoi M. CCCC. XLVII. Exstátque etiam eius confirmatio à SIXTO V. anni M. D. LXXXIX.

Notaodum deinde, licet ex citata constitotione Booifacij, quæ habetur cap. ij. *qui auth. Apost. de Præb. & Dignit.* mos fuerit, vt Canonici literis Apostolicis prouisi obtinerent easdem Præbendas, quas ij, quorum fuerant Canonicatus, possederát, sicque optioni locus non forer (Papa scilicet derogante cóstitutiooi huiusmodi) ante annos tamé viginti octo sublatum fuisse discrimen hoc (inter Prouisiones nimirum Pótificis, & Ordinarij) Senatus-consulto Aqoensi; adeò vt quacumque siue vocatione, siue prouisione occurrente, libera fiat Canonicis antiquioribus Præbendarum optio. Coostitutum solùm posteriùs ab ipso Capitulo est, vt quò salua fiat Regia Constitutio, quæ de Theologis Canonicis est, Præbenda de Beco-iciuno assignata Theologo optioni io posterum non subjaceat.

Quòd verò aliunde Præbendæ tam Præpositi; quæ in Burgo consistit, qnàm Archidiaconi, quæ est Pratis, & ex parte quadam Antragilis, & Sacristæ, quæ Blegerij, & Præcentoris, quæ Ceyis, optioni quoque noo subiacerent; Quòd Canonicus, cui assignabatur Præbenda de Barolis, fructus nullos perciperet; Quòd Canonicos Præceptor, seo Præceptorialis, Præbenda etiam destitueretur (siquidem Præbenda de Gramusia, voa scilicet vererum de Cadafalco Ecclesiarum, quæ assignara Præceptori iuxta eandem Regiam constitutionem fuerat, vix sufficiebat pensitationi Præceptori publico vrbis, ex pacto inito eom Coosulibus, persoluendæ.) Quòd hac ratione, cùm superesseot Canonici nouem, quibns ius optãdi competeret, & superessent tamen dumtaxat septẽ Præbẽdæ optabiles, vocatæ népe de Aigleduno, de Durbis, de Antragilis, de Robina, de Cadafalco, de Atchallo, de Rocca bruna; Quòd, ioquã, res sic se haberet; Ideò Capitulum, assomptâ Præbenda de Gramusia, vnà cum illo persoluendæ pẽnsitationis onere, dettaxit ex Mensa communi pensionem frumentatiam, quam Aigleduni percipiebat, ac illam distribuit in duas quasi Præbendulas, quarum aliam Sancti Domnini, aliam S. Marcellini indigitauit, ipsásqoe duobus Caoonicis Præbendæ alioquin expertibus, quovsque optionis occasio, & ius illis obtiogeret, concessit.

An addam fuisse simul Statutum, vt, cùm moris antiqui sit, percipi à Capitulo fructus Præbendarum primi anui, quo Præpositus, & Caoooici admissi in Ecclesiaio sunt; & propter initium huius anoi inconstans, neque satis determinatum, ac propter varia fructuum temporibus variis percipiendorum geoera, variæ inter Capitulum, & hætedes Præbendatórum solerent lites excitari; Staturum, inquam, fuisse, vt primus hic annus cóputaretur in posterùm ab ipsa die Sabbathi Sancti, ac eo momento, quò Campanæ primùm pulsantut; adeò vt, seu Præposito, seu qoolibet Canonico ante illud defuncto, anni illius froctus pertineant ad Capitulum; defuncto autem pòst, ad hæredes spectent, & Capitoli ius io anni insequentis, pro primo habibiti, froctus differatur.

Taceri verò heic noo debet, quod fuit speciatim oliio statutum de primi anni fructibus, circa Præbendas Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, à Ioanne Pisce (qui deinceps fuit Aqueosis Archiepiscopus) vnà cum Canooicis, anno M. CCC. LVI. Scilicet verba Statuti sũt. *Attendentes, quòd secundum antiquum, est in nostra Ecclesia Dignensi diutiùs obseruatum, quòd fructus primi anni Præbendæ cuiuslibet noui Canonici, Fabricæ Ecclesiæ, iuxta moderationem per sedem Apostolicam editam, applicantur, & considerantes, quòd illi, qui priores, & potiores gradus, & reditus in ipsa Ecclesia obtinent, maiorem debent eidem Ecclesiæ commoditatem afferre: ideò in nostro generali Capitulo, vt moris est, congregati, Statuimus, & etiam ordinamus, pro necessitate, & vtilitate dictæ Ecclesiæ, & Capituli, Quòd fructus primi anni Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, in antè, & in futurum assumendi, & assumendorũ, iuxta moderationem Apostolicam supradictã, pro medietate, fabricæ prædictæ Ecclesiæ, & pro alia medietate Capitulo eiusdẽ Ecclesiæ, pro Canonicalibus distributionibus faciend. applicentur.*

Quin prætermitti etiã non debet Statutum duplex conditum in Capitulo generali anni M. CC. XXIV. ac diei 1. Augusti, cui Guillelmus de Sabrano Episcopus interfuit, circa priuationem fructuum Præbendarum, defectu residentiæ, qui seo Initio, seu deioceps contingat. Videlicet Articulus XX. sic habet. *Item, cùm multi Canonici in Dignensi Ecclesia per Procuratores recepti fuerint, & diutiùs fructus Præbendarum suarum receperint in eadem, qui nullo tempore in ea fuerint; quod est valdè iuri dissonum, & contrarium rationi: ideo Statuimus & etiam ordinamus, vt nullus Canonicus ibi de cætero assumendus, de Præbenda sua, vel fructibus quicquam percipiat, donec per sex menseis integros in eadem Ecclesia suam residentiam fecerit personalem; sed quicquid medio tempore de eadem Præbenda, vel fructibus eius obuenerit, totum Dignensi Capitulo applicetur pro Canonicalibus distributionibus faciendis, contraria consuetudine non obstante.*

Articulus autem XV. sic. *Item, cùm Canonicorum præsentia sit eidem Dignensi Ecclesiæ non modicum fructuosa, & ab antiquo ibidem fuerit ordinatum, quod per certam partem anni deberent ibi Canonici facere residentiam personalem, alioquin fructuum Præbendæ suæ perderent magnam partem: Nos ex certa causa Statuimus; vt quilibet Canonicus præbendatus in ipsa Ecclesia, quolibet anno per tres menses, continuè, vel interpolatè personaliter debeat residere, nisi in studio, vel alias ex iusta causa absens fuerit, de licentia Domini Dignensis Episcopi, & Capituli speciali; alioquin Quartam partem fructuum Præbendæ, quam in ipsa Dignensi Ecclesia obtinebit, perdere debeat, secundum taxationem decimæ æstimandam, faciendis Canonicalibus distributionibus applicandam. Et, si per vnum mensem residentiam fecerit, tertiam partem illius Quartæ; & si per duos, duas partes eiusdem Quartæ; & si per tres, totam ipsam partem*

Quartam

Quartam ipso iure valeat retinere; Quocumque alio statuto dudũ in contrariũ edito, nõ obstante.

Capvt XVII.

Distributiones Canonicales, & Libra servientium in Ecclesia Diniensi.

TAmetsi multa hactenus fuerit Distributionum facta mentio, quia tamen aliquid specialius subiiciendum de illis est; idcircò res est inde repetenda, quòd vt illa Archiepiscopi Iacobi constitutio circa Præbendarum æqualitatem non diù viguit, ita nec diù circa formam Distributionum obtinuit. Statim scilicet (hoc est anno M.CC.XC.) in generali Capitulo mensis Augusti, cui Guillelmus Porcelletus Episcopus interfuit, constitutum habetur, ea actis Hugonis de Briansono Notarij, qui rogatu Capellanorum, & permissu Officialis clausulam exscripsit anno M.CCC.XX. *vt quotidie Capellani Ordinarij, & Clerici sex Denarios acciperent, Vicarij quinque, Medij Vicarij duos, & obolum*; aucta nempe distributione in numerata pecunia, vt tolleretur, quæ in frumento, vinóque fiebat distributio. Id verò confirmatum fuit in eo Capitulo anni M.CCC.XX. in quo memoratum Chartularium conditum fuit, & in quo legimus, *vt ij dictam quidem pecuniam accipiant, sed nihil vltrà; nisi sint Anniuersaria.* Atque hæc quidem distributionis forma dicta est Libra Seruitorum; cùm alioquin distributiones, quæ Canonicis fierent, Canonicales appellarentur.

Et quod spectat quidem ad Canonicaleis, non valuit id moris semper obtinere, vt duplò maiores, quàm Libra, seu distributiones factæ Clericis, & Vicariis forent, sed eæ solitæ vt plurimùm fuere aut excedere, aut deficere quidem sæpiùs) prout illorum, quæ iis faciendis destinata erant, fuit abundè, aut parùm. Non antè nempe attigimus destinatum fuisse ad id muneris dimidium fructuum primi anni primariarum trium Præbendarum, obseruatúque dignum est, fuisse id moris ante illud tempus, vt Præpositus, Archidiaconus, & Sacrista *præstare tenerentur sex libras pro Canonicalibus distributionibus faciendis, iuxta antiquum statutum ipsius Ecclesiæ*; quod ad calcem quidem eiusdem Statuti sub Ioanne Pisce extat. Attigimus quoque eódem destinatum quicquid defectu Residentiæ, siue ab admissionis initio, siue deinceps amittebatur, detrahebaturve ex absentium Præbendis. Destinabatur verò etiam multa, cui erat cuiusque Præbenda obnoxia, ob non persolutam Libræ Seruitorum (de qua mox dicendũ) pensionẽ; Quippe qui illã nõ contulisset præfinitis tẽporibus, is solitus erat mulctari solidis XX. Destinabãtur & quædam alia.

De ipsa verò Libra, seu distributione Seruitorum vt dicam, quoniam ad illam reditus communes Capituli non sufficiebant, ideò Præbendis singulis onera fuere imposita, quæ collata in commune Libræ huiusmodi satis essent. ita nempe habetur ex illa sub Porcelleto constitutione. Hinc proinde Canonici dicti suot pensionem pro Seruitorum Libra facere, quæ partim in festo S. Martini solueretur, partim in veteri Carnis-priuio (Dominicave Quadragesimæ prima) vti ex Statutis sub Guillelmo de Sabrano perspicuum est. Quantum autem vnaquæque Præbenda conferret, definitum habetur ex memorato anni M.CCC.XX. Capitulo, in quo adhuc legitur Præbenda de Durbis, v.g. soluere consueuisse solidos LX. Præbenda de Euseria (quæ, vt dictum iam antè est, aliquando fuit Sacristiæ, nunc est Mensæ Episcopi) solidos LXVI. Præbenda de Aigleduno, solidos XC. Præbenda de Galberto (quæ, vti etiam dictum, Canonici olim, nunc mensæ Capituli est) solidos C. &c. Tunc igitur distributiones in sola pecunia numerata fiebant.

Postmodùm autem visum est commodius tam Canonicaleis, quàm aliàs in Panem, & Vinum quotidie accipiendum conuertere: resque definita habetur in Capitulo, quod Petro Turturello Episcopo celebratum est anno M.CCCC.LX. In eo scilicet constitutũ fuit, *vt singulis diebus Canonici quidem, qui Officio interessent, Panes iij. & Quartaletos vini ij acciperent, dimidium puta pro Magna Missa. & dimidium pro Vesperis. Clerici verò Beneficiati, Curati, & Vicarij, lucrarẽtur Panes iij. & Quartaletum vini i. Panem vnũ videlicet pro Matutinis, & Laudibus; alium pro Tertia, & Sexta; reliquum pro Magna Missa, & Nona; vini autem lucraretur, dimidium quidem pro Matutino, Laudibus, & Prima; dimidium verò pro Vesperis & Completorio. Medij Vicarii denique panes ii. acciperẽt, & Quartaletum vini dimidium; idque partim pro Matutino, partim pro ipsis Vesperis, & Completorio lucrarentur.* Vbi quòd aliarum horarum mentio non fiat, causa est, quòd per illas, Sacerdotibus Missas celebrantibus inseruirent. Præterea autem Panem incoctum esse debuisse XV. vnciarum; coctum verò XI. Atque hoc quidem modo fuit Libra illa argentea sublata.

Temporis progressu captum est consilium distribuendi semel in anno Frumentum, maximéque ex quo etiã Vicarij, Beneficiati habiti sunt, & adiũcti Clericis octo, fuere duodecim numero; ac Semi vicariorum munera fuere per Clericulos suppleta. Solita nempe fuere distribui singulis Canonicis LX. Frumẽti sextaria, Beneficiatis XXX. Clericulis XV. quovsque effectum est nuper, vt Beneficiatis distribuerentur XL. eáque non semel, sed per anni quadranteis, seu X. sextaria tertio quoque mense. Quo sanè ex tẽpore euênit, vt Canonici distributiones non modò parciores, verùm nullas quoque aliquando perceperint. Neque id modò circa Frumentũ, sed circa Vinum etiam, ex quo effectum est, vt Beneficiatis Quartaletũ vnum cum semisse distribueretur. Non quòd anteà quoque id Canonicis non contingeret; & ab anno præsertim M.D.XXX. vt ea contestatione quadam aduersus Raymonetũ Guiramandum, qui fuerat Præpositus, constat; sed quòd res foret infrequentior, & non annorum simul complurium, vti deinceps contigit; adeò proinde vt Canonici, quibus exiles Præbendæ sunt, deteriore longè conditione euaserint, quàm Beneficiati. Vtcumque sit, intelligendum est

Distributiones, vt sunt descriptæ, tam Canonicis, quàm Beneficiatis ita fieri, si Presbyteri modò, & actu celebrantes extiterint. Nam qui Diaconi solommodò fuerint, dimidio minùs accipiunt, quàm Presbyteri; Subdiaconi verò, & in minoribus constituti Ordinibus, dimidio minùs, quàm Diaconi tametsi ab aliquo vsque tempore id moris obtinuit, vt vtrique isti tantumdem, quantum Clericuli, hoc est quodecim Frumenti sextaria in anno, & quattaleti Vini semissem dietim accipiant.

Efficiuntur verò præterea Distributiones aliquæ innumerata pecunia; ac potissimùm ex fundatis pietate defunctorum Missis, & ex Anniuersariis, quæ ab ipsis tam Canonicis, quàm Beneficiatis in sui admissione fundantur. Et ex Missis quidem distributio ex æquo omnibus tam Canonicis, quàm Beneficiatis fit, si Presbyteri modò fuerint Missasque actu celebrârint pro constituto ordine; Ex Anniuersariis autem æqualiter quidem tam Beneficiatis, quàm Canonicis; sed prout tamen Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, constitutive in minoribus Ordinibus fuerint; sic tamen vt Presbyteri magnas cantare Missas teneantur, Canonici quidem Dominicis, ac festiuis diebus, Beneficiati verò diebus reliquis per hebdomadam, & Clericuli quoque in partem eorum venisor ob causam antè memoratam. Præterea autem Præpositum duplum quoque Anniuersariorum lucrari, quatenus licet in celebrantium hebdomadatim serie non sit, solet nihilominùs in festis solemnioribus celebrare. Dixi verò, potissimùm ex Missis, & Anniuersariis; quoniam sunt præterea minutiores aliæ, vt quæ percipi ex specialibus B. Mariæ Vesperis solent. Quicquid heic dico interim de Beneficiatorum distributionibus, idem est & de Curatorum distributionibus dicendum; quippe eæ semper consimiles fuere, recensque est, quòd aliquid discriminis fuerit inductum.

Vt autem aliquid speciatim de frumenti, ac vini distributionibus subiiciam, sciendum est, ex quo Clerici, Vicariique fuere instituti, Canonicos rarò, & ad libitum Matutinis horis interfuisse; ex eóque est, cur paullò antè memoratum sit, illos distributionem integram, si modò magnæ Missæ, ac Vesperis interessent, lucratos fuisse; at verò ab annis circiter octoginta, fuisse constitutum; vt Matutinis, Laudibus, Magnæque item Missæ (quæ à nostris maioribus Missa Tertiæ appellabatur) interessent; dispensarentur verò, vt priùs, circa Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium, quas paruas Horas appellitant; cùm alioquin Beneficiati Horis omnibus interesse tenerentur.

Sciendum quoque est, absentiam ab Officiis, per specialem Obseruatorem à Capitulo deputatum notari, vt distributionum subtractio pro ratione absentiæ fiat. Cùm olim autē semel dumtaxat qualibet hebdomade abesse impunè liceret, licere tamen abesse iam mēse quolibet Beneficiatis quidem sexies, Canonicis duodecies, & Præposito vicies-quater; Et cùm antiqui moris sit, vt tam Beneficiati, quàm Canonici sexagenariis maiores, à Matutinis exeusentur, non excusari eos tamen ab Officiis reliquis; nisi fortè ratione morbi, aut occupationis pro Ecclesia; cuius causâ non-nemo excusator. Est porrò etiam antiqui moris, vt si quis seu Canonicus, seu Beneficiatus proficiscatur peregrè, & pluteis absit, quàm duos dies, non soleat in absentiam neque dies discessus, neque dies reditus computari: tametsi nescias qui factum fuerit, vt qui duos tantum dies abesset, ambo perderet: cùm qui abesset treis, perderet medium solùm. Notandum est verò Matutinum, ac Laudes pro vna magna Hora haberi, Maiorem Missam pro alia, ac Vesperas rursus pro alia; idque ob Beneficiatos dico, quorum respectu, vt aliæ quinque Horæ paruæ appellantur; ita quatuor ex illis magnam vnam conflant; adeò vt, cum sexies abesse ab officio posse dicantur, id non modò de magnis Horis, sed de Paruis etiam quaternis sit intelligendum

Sciendum demùm est, non absentiam modò; sed alias quoque esse causas, ob quas priuari aliquem distributionibus contingat. Vna est ex antiquo Statuto (tametsi id iam parum sollicitè obseruetur) vt si quis tempore exacto, quo bona Ecclesiæ, Capitulique administrârit, rationem accepti, expensique intra mensem non reddiderit, & accepti residuum non persoluerit, distributione omni priuetur, quousque rem præstiterit. Alia, eaque præcipua causa ipse est defectus reuerentiæ, atque modestiæ, quæ diuinorum Officiorum maiestatem, & grauitatem decet: Solent nimirum delinquentes distributionum subtractione, eáque ampliore, aut parciore, prove se defectus habuerit, mulctari. Quo sanè loco apposite referatur specialis Bulla à SIXTO IV. anno Salutis M. CCCC.LXXIX. ac III. Non. Septembris concessa; quandò illa, vt cæteta Ecclesiæ Statuta confirmat, ita speciatim facultatem corrigendi taleis defectus, firam penes Præpositum, Canonicos, & Capitulum, ratam facit. In ea ergo hisce præmissis; SIXTUS *Episcopus, &c. Sanè pro parte dilectorum Filiorum, Præpositi, Capituli, & Canonicorum Ecclesiæ Dignensis, nobis nuper exhibita petitio continebat; Quòd licet in dicta Ecclesia ab antiquis temporibus sint quam-plurima Statuta, & Ordinationes rationabiliter edita, & prudenter ordinata, diuini cultus ampliationem, & conseruationem, ac Canonicorum, & Personarum dictæ Ecclesiæ honestatem, & eiusdem Ecclesiæ decorem, & venustatem concernentia; tamen incuriâ, & negligentiâ eorum, quorum interest, sæpe contingit, quòd diuina Officia in dicta Ecclesia cum debita modestia, & honorificentia horis suis debitis minimè celebrantur; sed quam-plures ex personis dictæ Ecclesiæ, post posito Clericalis Ordinis decore, & honestate circa præmissa negligēter, & irreuerēter se habēt, nō sine Diuinæ Maiestatis offensa, & multor ūfidelium scandalo, & displicētia singulari; Quòd-que, si statueretur, & ordinaretur, quòd iuxta Statuta, & Ordinationes prædictas, Præpositus, & Capitulū præfati*

per

per subtractionem Distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, quæ interessentibus Diuinis, cum debita honestate, & modestia dari, & assignari debent, & delinquentes ipsos multare, & punire possent; ipsosque Præpositum, Capitulum, Canonicos, & singulares personas dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum prædictorum sub pœna Excommunicationis teneri, & obligatos esse decerneretur, enormitas huiusmodi cessaret, decor, & venustas dictæ Ecclesiæ conseruaretur, & diuinus cultus inibi susciperet incrementum, cum Dei honore, & fidelium partium illarum consolatione non modica. Quare pro parte Præpositi, Capituli, & Canonicorum prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, vt in præmissis eorum, ac dictæ Ecclesiæ statui, & honestati opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur : Tum sequitur.

Nos igitur attendentes, quod iuxta Canonicas Sanctiones necesse est, vt quos Dei timor à malo non reuocat, Ecclesia saltem coërceat seueritas disciplinæ; & quædam sunt culpæ, in quibus est culpa relaxare vindictam; huiusmodi supplicationibus inclinati, authoritate Apostolica tenore præsentium Statuimus pariter, & decernimus, Quòd Præpositus, Capitulum, ac Canonici præfati, & singulares personæ dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum dictæ Ecclesiæ, dūmodò sint honesta, & sacris Canonibus non cōtraria, sub pœna Excommunicationis de cætero teneantur, & sint, adstricti. Quódque Præpositus pro tempore, & Capitulum præfati, singulares personas, eis, & ex dictis aliis in dicta Ecclesia pro tempore seruientibus, per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, pro interessentibus Diuinis cum debita reuerentia, & honestate assignari solitarum, delinquētes ipsos authoritate Apostolica multare, & punire possint, & debeāt, aliàs iuxta dictorū Statutorum formam, & tenorem : Et super hoc, per quemcumque cuiuscumque dignitatis, status, vel conditionis fuerit; nullatenus valeat dispensari seu remissio fieri; nisi de expresso consensu Præpositi, & Capituli præfatorum: aliàs tamen authoritate, & superioritate Episcopi Diguensis pro tempore existentis semper saluis. Decernentes ex nunc irritum, & inane, quicquid secus, super his per quoscumque, quauis authoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari : Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscūque. Nulli ergo hominū liceat, &c.

Capvt XVIII.

Diuini Officij, & Sacrarum Reliquiarum ex Diniensi Burgo in Vrbem translatio.

Dicsnovm iam quidem de diuino Officio, celebrandique illius ritu nostra in Ecclesia esse videretur; At cùm sint iam anni LX. ex quo, suadente, promouentéque Claudio Coqueleto Episcopo, dimissa fuere tam Missalis, quàm Breuiarij Officia, quæ Ecclesiæ propria antecedenter fuerant, ac illa suscepta, quæ iuxta decretum sacri Tridentini Concilij reformata exstabant; ideò & foret superuacaneum aliquid de ritu moderni Officij, vt palàm noto, subiicere; & foret aliunde importunum quidpiam referre ex veteri, vnde proderetur vtriusque discrimen. Sufficiat antiquum Officium fuisse quidem prolixius; at fuisse nihilominùs sua specie venerabile, seu ipsa cantus grauitas, seu cæremoniarum maiestas spectetur. Id licebit coniicere vel ex ritu Processionis in Ascensione Domini, qui ex toto Officio vetere solus obseruatur, quíque, ne planè intercidat, vt penè fieri iam occepit, aliquantò pòst recensebitur.

Addo heic solùm id fuisse moris, vt etiam Episcopo absente, Capitulum quidpiam de Officio statueret; veluti cùm anno M.CCC.XX. ac die xj. Nouembris, constituit, vt die Festo Sancti Andreæ ante Aduentum contingente, dies infra Octauam illius in ipso Aduentu continuarentur, & in die Octaua de ea ipsa fieret; nempe cùm priùs nihil aliud, quàm memoria fieret de ea; vti & in diebus infra Octauam. Quamobrem autem Sancto Andreæ specialis honos haberetur (aliorum quippe Apostolorum, quàm Sanctorum Petri, & Pauli, Festi dies Octauas non habent) causa fuit fragmentum ossis alterius genuum Sancti Andreæ habitum, inque Ecclesia asseruatum.

Adnotari autem potest obiter, vt in diebus infra Octauam tempore Aduentus occurrentibus, fiebat Octauæ simplex commemoratio; ita aliis tēporibus legi solitas treis solùm lectiones, eásque de Sancto, vel Festo; cùm in ipso Festo, ac die Octaua nouē legerentur; & de Sancto quidē, aut Festo octo reliquæ; septima verò de Homilia foret. Ita certè licet vel ex solo Officio S. Vincentij agnoscere; ac S. etiam Chrysostomi, cuius Octaua quoque erat. Subiicerem xij. Festa habita per annum præcipuè solemnia, vt in quibus Episcopus, aut Præpositus celebrarent, putà Natale Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, Purificationem B. Mariæ, Dominicam Palmarum, Cœnam Domini, Dominicam Paschæ, Ascensionem, Dominicam Pentecostes, Festum Corporis Christi, Assumptionem Beatæ Mariæ, Festum omnium Sanctorum : Dicerem & alia; sed excurrerem nimiùm.

Itaque præstat commemorare qua occasione, & quandónam Officium translatum ex Burgo in Vrbem, seu ex Ecclesia S. Mariæ, in Ecclesiam S. Hieronymi vocatam, fuerit. Constat igitur ex antiquis rerum, ornamentorumque Ecclesiæ, quæ adhuc leguntur, Inuentariis, ac vno præsertim anni M. CCC. XL. Ecclesiam variis, pretiosisque Ornamentis instructissimam fuisse. Vltimum, quod mihi occurrit, fuit anni M.D LVI, I. in quo legere paria licuit; ac memini audiisse ex viris, qui ornamenta ea viderant, fuisse in illis plurimas cappas sic ex auro, argento, operéque phrygio contextas; vt supra tabulatum erectæ illi insisterent, nec collaberentur. Narrauere etiam illi, quanta foret Chori Ecclesiæ elegātia; ipseque adhuc

vidi illius fragmentum subdoctum ex incendio, quod & inauratum, & exquisiti artificij cùm foret, esse debuisse Chori structu-tam admodùm magnificam suasit. Quare & donec res Ecclesiæ steteruut, uon modò Officium in ea cum decore fuit celebratum; sed nihil etiam, quod translationem cius suggereret, occurrit.

Verùm, quæ demùm sunt rerum vices, euntigir, vt quatuor pòst annis, anno putà M.D.LXII. sęuientibus iam Caluinistis, ea fuerit iu Burgum, Ecclesiámque facta irruptio, vt huiusmodi ornamenta direpta ab iis fuerint, & quæcumque potuere ab iisdem inueniri reliquiæ combustæ; idque, pyrâ exstructâ ex elegantissimo Choro. Contigit alia quoque direptio anno M. D. LXVII. Conrigit & alia anno M. U. LXXIV. Ac anno demùm M. D. XCI. obsessa fuit, expugnatáque à Lediguerio Ecclesia, tutannibus, qui se inrta illam communierant, milinibus; vt constar ex globo tormentario ad læuam portæ Ecclesiæ, cum inscriptione anui, impresso. Hic verò ipse annus fuir, quo Cauonici ita transtulere in Vrbem Officium, vt cùm occasionibus aliis per annos triginta incidentibus, pariter translatum, retulissent tamen in Burgum; ex eo nihilominus tempore Vrbi consuescentes referre ex toto nunquam sustinuerint, Præposito licet variis semper actis reclamante, interpellantéque.

Constitutum dumtaxat fuit, vt singulis diebus Sacerdotes quatuor itarent ex vrbe in Eeclesiam, ibíque Missas totidem celebrarent pro Mortuis, ac in iis quidom vnam magnam, siue cum cantu, à qua continenter absolutio per totam Eeclesiam, ac cæmeterium fieret. Cõstitutum quoque, vt iu festis B. Mariæ singulis, excepta Purificatione, Processio ex vrbe in Ecclesiam fieret, Magna illeic Missa cantaretur, haberetúrque adeò tam in Conceptione per aduentum, quàm in Annunciatione per Quadragesimam, concio. Constiturum rursùs, vt iu festis Assumptionis, ac Natiuitatis, pérque totas eorum Octauas, officium illeic celebraretut, vt temporibus priscis, integrum; Idque fieret etiam per totam Octauam Dedicationis Ecclesiæ, quæ colitur semper à Dominica Iulij propinquiore Eidibus, siue diei XV. in insequentem Dominicam; atque id quidem reseruatis aliquot ad populi vsum intra Vrbem priuatis Missis. Constitutum item, vt Canonici biui, totidémque Beneficiati cum Clericulorum vuo singulis diebus Dominicis, ac in festis etiam Beatorum Ioannis Baptistæ, Ioannisque Euangelistæ, Natalitiis, post Vesperas diei in vrbe peractas, eò cantatum discederent, quas Vesperas parui Officij B. Mariæ pridem instituit, dotanítque Legerius Bochardus (sed nempe ille instiruerat, vt intra Vrbem canerentur, eùm Officium in Burgo fieret; adeò proinde, vt voluntati illius deperierit nihil.) Denique annis nuperis constitutum fuir, sed non diu ramen ex toto obseruatum, vt quatuor illi Sacerdotes tũ in Burgo residerẽt, tũ non modò Missas memoratas celebrarent; sed Officium quoque totum Defunctorum, ac totum Paruum Beatæ Mariæ canerent, ad qood alioquin ipse Chorus, qui intra vrbem, teneretur.

Cæterùm, quod dixi direptores primus tum expilasse ornamenta, tum combussisse quas potuere reperire Reliquias; sciendum est, potuisse bona surte subduci satis tempori, tum ex ornamentis Tapetem insignem, in qoo erat descripta Machabæorum historia, quísque & adhuc superest, & nnper sectus in parteis duas, solet in festis solemnibus ad latera Altaris maioris appendi; tum ex Reliquiis eas omneis, quæ argento conclosæ, ornatæque erant; quemadmodum tria Sanctorum Antistitum Capita, vnà cum tribus Brachiis, uempe S. Dumnini vno, S. Vincentij altero, & S. Ioannis Chrysostomi tertio: ac rursus aliæ conditæ, aut iutra Reliquiaria argentea, quemadmodum vna Costarum S. Petri martyris intra argenteam arculam; aut inrta columellas ex crystallo eleganteis, ipsásque aut singulas, aut binas, aut ternas, argento munitas, fulcrísque argenteis sustentatas; veluti fragmentum Dominicæ Crucis; fragmenta quoque ex Ossibus S. Blasij, S. Agathæ, S. Apolloniæ, & alia complura; vt taceam memoratum iam fragmentum ex Genu S. Andreæ Apostoli, quod æueo dumtaxat pede sustinetur. Potuit verò quoque subduci argentea, iuauratáque Turricula, pondere Librarum Prouincialium viginti quatuor, seu appellatarum Marcarum, quæ vnciarum octonum Parisiuarum sunt, proximè triginta nouem. Ea est præcellenti, summéque exquisito elaborata artificio, dicitúrque à nostris Majestas, B. Mariæ scilicet, cuius imago, argentea quoque, mediæ eius basi insistit; parentibus purà quasi foribus, ob quatuor fulcra ex totidem baseos angulis consurgentia. Potuit & argentea Crux duplex; potuit Calix vnus admodum antiquus; putuere & quæpiam huiuscemodi. Fuere verò hæc omnia, quantum quidem fando accepi, commissa curæ, fidei, arcanóque duorum optimorum Ciuium, qui abdidere ipsa primùm, vltra præsepe stabuli domus, quæ e regione est Hospitalis; ac transtulere deinde in Sanitiensem agrum, defoderéque in prædio fidi, probique, & communis amici; quovsque rediere tempora meliora, per quæ libuit ea non ampliùs in Burgum, sed in ipsam Vrbem referre.

Cùm huiusmodi verò fuerit cura Argenteæ supellectilis; par sanè nun fuit earum Reliquiarum, quæ erant argenti expertes; fortè quòd iis subducendis non fuerit satis temporis; fortè quod creditum non fuerit eueuturum, vt direptores in ossa mortuorum sæuirent. Adseruabantur per id rempus instructæ argento Reliquiæ in crypte quadã sub Campanili, ad quam patebat introitus ex dextro duorum Sacellorum, formam Crucis cũm reliqua Eeclesia exhibentium, quod dictũ olim Corporis Christi (veluti & aliud oppositum Quinque Plagarum) nunc, à translata in eam quapiam B. Mariæ Imagine, Nostræ Dominæ de Refugio vocatur. In hoe Sacello, præter Altare præcipuum, ipsúmque versus

ortum

ortum conuersum, fuerat aliud versus meridiem dicatum B. Chrysostomo, ac supra ipsum intra parietem excauatum armarium, loculamentumve, in quo, quæ credebantur esse huius Sancti Reliquiæ, intra arcam asseruabantur. Quid ex illis defuerit, dictum, scriptumve non memini, præter Caput, & alterum Brachium. Et Romæ certè habetur tumCaput, in Ecclesia S. Clementis, tum alterum Brachium, partim in Ecclesia S. Petri ad vincula, partim in Ecclesia S. Cæciliæ trans-Tiberin, vt à Pancirolo memoratur. Cùm verò & in Ecclesia S. Petri in Vaticano, & in quibusdã aliis, alias asseruari Reliquias idem referat; non multa apud nos haberi potuerunt. Quodcumque id fuerit, habetur tam solùm os alterius Brachij brachio conclusum argenteo; cùm & tale vnum Romæ haberi non legatur. Id autem quando, aut quomodo transferri ad nos potuerit, mirum non est, si ignoremus; quando neque Onuphrius, neque Baronius, neque alij plures comperire vsquam potuerunt, quando, aut quomodo, quæ Romæ habentur, comportata eò fuerint; ac solus Pancirolus fieri id potuisse coniiciat circiter annum Domini octingentesimum sexagesimum, cùm Nicolavs I. duos Legatos Constantinopolim, depositi Photij occasione, misit. Quanquam non aliud obtendere, quàm Maiorum nostrorum pietatem contendo, qui si hac in re, similive alia hallucinati quicquam sunt, suam merentur excusationem. Sanè & illud simplicitatis fuit, quòd S. Ioannem Chrysostomum, non Constantinopolitanum, sed Hierosolymitanum Patriarcham habuerunt, vt ex aliquibus inscriptionibus adhuc superstitibus patet. Vtcumque sit, habere saltem, quemadmodum illi, huiusmodi os venerationi possumus, tanquam monimentum & sanctissimi, & dignissimi suo nomine Viri, quem non modò nos, sed vniuersam etiam Ecclesiam fas, & æquum sit venerari.

Præter illa duo porrò loca, adseruabantur etiam Reliquiæ ad maius Ecclesiæ Altare. Nam in memorato quidem Inuentario anni M. CCC. XI. verba hæc leguntur: *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ, cum duobus scabellis pictis, bordonatæ in superiori parte; in quarum vna versus partem Præpositura, sunt Reliquiæ completæ Marcellini & Petri martyrum; & in alia versus nemus Prapositura, ossa B. Domnini Primi Diguensis Episcopi, & Caput B. Marcellini Ebredunensis Archiepiscopi.* Denique Reliquiæ, seu Ossa venerationi habita optimi Episcopi Raynaldi Porcelleti asseruabantur in eiusmet Sepulcro, ac intra Sacellum, quod dixi ab eo diu vocatum S. Raynaudi: Scilicet in eodem Inuentario fuisse legimus, *Subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti, vnum pannum sericum.* Exceptis itaque Beatorum Marcellini, & Domnini Capitibus, quæ vna cum altero huius Brachio, ornari posteriùs argento, sepunique debuerant, fuere istæ omnes Reliquiæ, ac nunnullæ etiam aliæ in prima præsertim direptione crematæ: nisi quòd quædam officula per Ecclesiam sparsa, quædámque etiam semiusta ex Incendio residua (ac in iis vnum S. Raynaudi) collecta fuere, & in communem Thesaurum deinceps illata.

Capvt XIX.

Ecclesia, seu Basilica S. Hieronymi intra Diniæ muros; & superstes ex Officio veteri Solemnis Processio.

QVæ porrò Ecclesia intra Vrbem tam diuinum Officium, quàm Sacras Reliquias excepit, B. Hieronymo est sacra. Ea est, quàm antè diximus constructam ab annis non ampliùs, quàm CLIV. Nempe Antonius Guiramandus redemptore vsus Antonio Brollione Barcilonensi murario, cum eo quidem pepigit anno M. CCCC. XC. vt intra annos quinque exædificaretur; at num potuit tamen, ob bella, obstaculáque alia, nisi post decennium absolui. Debuit ea sic construi inter castrum Episcopale, & Turrim vrbici Hurologij, vt non modò magnus Tinellus, hoc est aula Castri præcipua, versus occasum dirueretur; verùm dirueretur ipsa quoque Turris; & Presbyterium duas cannas (quæ Prouincialis mensura est, Orgyia, Toysáve Parisiná, vltra digitum, ac trientem maior) præter vrbis murum ad Septentrionem produceretur. Fecit nimirùm loci situs, vt conuerti Ecclesia ab occasu in ortum non potuerit, pro antiquo more omnium Ecclesiarum. Exstant adhuc pacta conuenta, & conscripta quidem vernaculà linguâ inter acta Bertrandi Hesmiuij; Ecclesiáque fuit pro eorum tenore exstructa, vt nunc visitur; nisi quòd Fenestræ nullæ apertæ ad occasum sunt; & Presbyterium nonnihil quidem, at non duas cannas vltra murum prostat: ac refecta tunc horologij Turris (quæ eadem campanaria est) eo nuper modo fuit reformata, quo superiùs deduximus.

Excipi verò etiam debent, quæ fuere posteriùs adiuncta. Nam cùm Sacristiâ quidem opus foret, accessit primùm penè ab initio, quod Sacellum exstructum fuit ad læuam Presbyterij, conuersa in eam crypte quadam Castri. Deinde verò, cùm Sacræ Reliquiæ hanc in Ecclesiam fuere inductæ, visum est illas neque commodiùs, neque tutiùs posse, quàm in hoc Sacello reponi; Quare & exstructum est aliud ipsi è regione, siue ad dextram Presbyterij, quod cederet in Sacristiam. An memorem verò, cùm foret Presbyterij paries insignis crassitudinis, fuisse ad hanc partem excauatum in illo arcum, sub quo sepeliri Guiramandus voluerit: ac rem deinceps contigisse luctuosam. Nempe in secunda illa direptione, qua est in Vrbe etiam sæuitum, ossa optimi Præsulis fuere ex hoc sepulchro eruta, & combusta; idque postquàm procaces quidam, perditique milites abusi fuere Cranio ad latrunculorum ludum. Hinc quæ Statua lapidea sub eo arcu iam visitur (sed obducta nempe Celebrantis Missam, Assistentiúmque sedibus) non Guira-

mandi ipsius est, sed Antonij de Bollonia, in eum locum nuper, anno putà M. DC.XXXIII. ex media Chori area translata; cùm fuit nempe Chorus nuceus eleganti specie constructus. Denique accessit annis ouperis ad memoratæ Turris meridiem nuncupatum D. Iosepho Sacellum, vnà cum aula supra fornicem, in qua Capitula celebrentur.

Taceri autem heic non debet, fuisse in Ecclesiæ constructionem florenos sex mille, & nongentos impensos; ex quibus licet Capitulum trecentos contulerit, & Ciuitas ipsa sexcentos; qui fuere tamen sex mille residui, exæquauere reditus Episcopatus annorum trium; quando taxatis, biennio post Guitamandi obitum, totius Regni Beneficiis, deprehensum est reditus Dioiensis Episcopatus non excedere florenos bis mille. Quò fit, vt cùm iam iidem reditus sint turonicatum libratum prope octo millium; reputari possit Ecclesiam constitisse eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, turonicis libris vicies septies mille. Assignauit verò prætereà, dignus memoriâ Episcopus, florenos mille, & nonaginta, quorum pensio, seu fructus seruandæ perpetuò Ecclesiæ sartætectæ insumeretur.

Neque id modò: sed destinarat etiam adnectere Capituli Mensæ quem tum obtinebat Prioratum Collis-martij, eo solùm cum onere, vt Capitulum diebus singulis mitteret in vrbem Sacerdotes quatuor, qui in recente Ecclesia, quod Populo foret commodum, Missas celebrarent: verùm, te licet seriò tentata, ipsam tamen ante obitum perficere potis non fuit; nec Capitulum ideò minùs, quod spe illa fretum cœperat, agere perrexit. Constituit dumtaxat, vt ex quatuor Missis, ipsi Ecclesiæ destinatis, quarta celebraretur, ac diebus potissimùm Dominicis, in Sacello illo D. Michaëlis, quod vidimus ipsi adhûc integrum, è regione portæ, qua in publicam Vrbis domum ingressus patet. Nempe solemne erat in eo à Consulibus, consiliòque in publicam domum coëuntibus Sacrum audiri. Fuit verò Officium Maioris Ecclesiæ ex illa quatuor Sacerdotum destinatione tantò imminutius, quantò aliunde multi semper aberant ab Ecclesia, quòd ob redituum exilitatem cogerentur, siue Parœcias intra Diœcesin regere, siue alia ratione alibi victum quæritare: Eaque fuit causa, cur Optimus ille vnire Capituli mensæ Sacerdotium pingue cogitauerit, vt non subesset ratio, cur defectu redituum ab Ecclesia discederetur.

Non repeto quando, aut qua occasione diuinum Officium translatum in hanc Ecclesiam fuerit; duo quædam solùm adnoto. Vnum est, esse quidem semper Ecclesiam B. Mariæ Burgi Cathedralem Ecclesiam, ac debere in ea tam Episcopatus, & Præpositutæ, quàm Canonicatuum, & Beneficiaturarum possessionis adeptionem fieri; cùm & nominati speciatim in Bullis prouisoriis soleat; sed moris tamen esse, vt etiam in hac sancti Hieronymi Ecclesia immissio possessionis fiat; licet eius mentio in Bullis sit nulla, ac inauditum planè sit, vt Cathedralis appelletur. Alterum, ex quo fuit in ea anno M.D.XCIV. receptus ritus Officiorum Tridentini Concilii, nihil fuisse ex antiquo retentum, vt iam antè attigimus, præter solemnem Processionem, qua Sacræ omnes Reliquiæ in Ascensione Domini magnâ pompâ circumgestantur. Et par quidem Processio fiebat, dum res Burgi, & Ecclesiæ starent, in sancti Ioannis Chrysostomi festo; Reliquiæ enim omnea pari pompa ad illius vsque Ecclesiam, Sacellúmve comportabantur, parique exinde referebantur; At iam itur quidem quotannis Processione in id Sacellum, Missaque solemnis in eo cantatur; attamen portatur dumtaxat, quod huius Sancti habetur Brachium, nihilque præterea Processio non commune habet: vti neque totum reliquum Officium, quod olim tamen celebrabatur non ritu modò duplici, sed etiam cum ipsa Octaua.

Cùm suscéperim portò aliquid dicendum de Processione superstite, quæ quotannis ante maiorem Missam in Ascensione Domini fit; nihil est necesse memorare de Ordinum totius vrbis, ac Religiosorum præsertim incessu. Obseruo solùm, Capita trium sanctorum Aotistitum Vincentij, Domnini, Marcellini ponè celebrantem gestari; eo scilicet loco, quo solet Episcopus incedere. Gestantur autem singula cum Mitra, vt sunt, argentea inaurata, & gemmis illustri; cúmque appensa Stola, & imposita Casula, prout humerorum, pectorisque species ex eodem argento cum collo cohæret; cui est aliunde circumdata argenteæ stolæ portio, quodque vnà cum facie, ipsaque sanè peruenusta, natiuo colore exhibetur. Gestantur, inquam, singula à binis hominibus, iisque, si fieri possit, Clericis, Acolythorum specie indutis, qui excepta heiue inde suis humeris sustentantia fulcra comportent. Gestatur verò quarto loco, ac ordine eodem, eadémque formâ, quæ argentea Turricula superiús descripta, appellatur Maiestas, cùm sit quasi thronus B. Virginis, ob imaginem, vt dictum est quoque, in ea consistentem. Gestatur, & pari ratione Arca lignea, in qua asseruantur cæteræ argento non conclusæ Reliquiæ, quamque Virtutes nominant; Idque dependentibus stolis, quas dum gestatores partim consistūt, partim incedunt, solet multitudo eundo, redeundóque, illos inter, exosculari. Arca verò hæc, non pone celebrantem, sed prorsùm, antéve ipsum Ecclesiæ Clerum defertur. Reliquiarum thecis argenteis, crystallinisve conclusarum quicquid superest, sic distribuitur in singulos, qui ex Ecclesia Processioni intersunt, manibus, corámque pectore gestandum, vt nisi Reliquiaria, saltem vasa aliqua Sacra ex eodem promptuario tribuantur; &, ne desit quidem ex eodem, quod Clericuli aliorum instar manibus gestent.

Vbi verò parata omnia ad incedendum fuerint, Celebrans vnà cum Ministris, sistit se coram summo Altari, & donec est genibus flexis, Chorus pleno cantu incipit ab hac Antiphona. *Exurge Domine, adiuua nos, & libera*

libera nos propter nomen tuum. Alleluia. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Exurge Domine, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum Alleluia.

Facto breui intermorio & quasi in ipso ad discedendum procinctu, prosequitur Chorus, cantans Antiphonam. *De Ierusalem exibunt Reliquiæ, & saluatio de monte Sion; propterea protectio erit huic ciuitati, & saluabitur propter Dauid famulum meum. Alleluia.*

Pergit continenter; sed cantu Litaniarum graoi, specialique, *Kyrie eleison: Christe eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos; Christe exaudi nos. Pater de Cœli Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; Kyrie eleison; Christe audi nos. Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; kyrie eleison; Christe audi nos. Spiritus sancte Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos.*

Et continenter adhuc cantat Antiphonam: *Benedicat nos Deus, Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ. Alleluia.*

Tum verò Acolythi cantant versiculum, *Benedicamus Patrem, & Filium, cum sancto Spiritu*: Respondet Chorus, *Laudemus, & superexaltemus eum in sæcula.* Celebrans verò erectus, & ad Altare respectans, prosequitur. *Oremus, Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in Confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia maiestatis adorare vnitatem: quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Respondet Chorus. *Amen.*

Incipit subinde discessus, egressúsque ex Ecclesia, idque gradu admodum lento. Extra Ecclesiam, & per vrbem, tum pari passu ineeditur, tum & septies statur. Statio autem Prima fit, cum Sacra Capita peruenerunt ad imum exscensus, qui est ab egressu ex Ecclesia, inque plano iam vico sunt. II. cùm proximè vltra viculum, qui relinquitur versus Portaletum. III. cùm vltra occursum imi exscensus è vico Iodaïco. IV. cùm ad eam Vbaci partem, è qua primùm conspicitur accliuitas habens Presbyterium Ecclesiæ ad dextrã V. cùm post decliuitatem eiusdem eminentiæ, ad ipsum Nundinarum Pratum, celebrausque est prope eam Torrim, ad quam Statio fit in Processione Corporis Christi. VI. cùm ad Plateolam, quæ est ad Balneorum, Solariive boüm portam. VII. cùm ad summum ascensus, qui est prope Ecclesiam, Chorúsque consistit ante ipsam Portam. Donce verò incedirur, Litaniæ à Choro cantaotur; ac si opus sit, repetuntur aliquæ inuocationes sanctæ Mariæ, & Sanctorum Angelorum, ac Patriarcharum, si quidpiam temporis supersit priusquàm ad Stationis locum ventum sit, vti & dimittuntur, quæ supersunt, cùm eò ventum est, ex Inuocationibus Apostolorum, aliorúmque Sanctorum; quanquam prouidendum à Choristis est, vt supersit satis temporis, ac incessus, quo possit postremo luco cantari illud, *Omnes sancti Apostoli: Omnes sancti Martyres, &c.* Donce statur, cantat primùm Chorus Antiphonam; subiiciunt canendo Acolythi versiculum, ad quem, vbi respoosum est, Celebrans ad Sacra Capita conoersus, ac præmissa voce *Oremus*, Orationem prоnuntiat, vt iam coram Altari factum.

Itaque, statim ac moueri, discederéque Chorus incipit, sic Litanias prosequitur. *Sancta Maria, ora pro nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos.* (ita & deinceps, præmissa Sanctorum inuocatione, repetitur.) *Sancta Dei Genitrix, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancta Virgo Virginum, ora, &c.* In prima autem Statione, Antiphona. *Candida Virginitas Paradisi clara colonis; Hortus conclusus, florenti cespite vernans; Cui meritò totus celebrat præconia Mundus, Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia. Ipsa suo nato nos reddat Regia Virgo: Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia.* Versic. *Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.* Resp. *Vt digni efficiamur promissionibus Christi.* Orat. *Concede nos famulos tuos quæsumus, Domine Deus, perpetua mentis, & corporis sanitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper Virginis intercessione a præsenti liberari tristitia, & æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum.*

Resp. *Amen.*

Procedendo deinde ad secundam Stationem. *Sancte Michaël, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancte Gabriel, ora, &c. Sancte Raphael, ora, &c. Omnes Sancti Angeli, & Archangeli, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Te Sanctum Dominum in excelsis laudant omnes Angeli dicentes, Te decet laus, & honor Domine, Alleluia. Cherubin quoque, ac Seraphim Sanctum proclamant, & omnis cœlicus Ordo dicit, Te decet laus, & honor, Domine: Alleluia.* Versic. *In conspectu Angelorum psallam tibi, Deus meus.* Resp. *Adorabo ad templum Sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Orat. *Perpetuum nobis Domine tuæ miserationis præsta subsidium, quibus & Angelica præstitisti suffragia non deesse. Per Christum &c.*

Procedendo ad III *Sancte Ioannes Baptista, ora, &c. S. Ioseph ora, &c. S Ioachim, ora, &c. Omnes S. Patriarchæ, & Prophetæ, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Sanctetus ingiter famulis Baptista Ioannes, Vt faueas petimus: Alleluia. Gloria sit Patri æterno, sit Filio, & ipsi Spiritui sancto, nunc. & per sæcula detur. Alleluia. Vt faueas petimus; Alleluia.* Vers. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.* Resp. *Rectas facite semitas eius.* Orat. *Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitarum,*

quam

quam beatus Ioannes Baptista in deserto, vox clamantis, edocuit, per Christum, &c.

Procedendo ad IV. *Sancte Petre, ora, &c. S. Paulo, ora, &c. S. Andrea, ora, &c. Omnes sancti Apostoli, & Euangelista, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Hoc est praeceptum meum, vt diligatis innicem, sicut dilexi vos. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis: Alleluia. Vos amici mei estis, si feceritis, qua pracipio vobis, dicit Dominus: Alleluia. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quacumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Vos amici*, &c. Versic. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Rėsp. *Et in fineis orbis terra verba eorum.* Orat. *Exaudi nos Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum Petri, & Pauli, & aliorum Apostolorum, atque Euangelistarum nos tuere prasidijs, quorum donasti fideleis esse doctrinis. Per Christum*, &c.

Procedendo ad V. *Sancte Stephane, ora, &c. S. Laurenti, ora, &c. S. Vincenti, &c. Omnes sancti Martyres, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt, in sanguine Agni: Alleluia. Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni: Alleluia.* Versic. *Exultent iusti in conspectu Dei* Resp. *Et delectentur in latitia* Orat. *Prasta quasumus omnipotens Deus, vt qui gloriosos Martyres fortes in sua confessione cognouimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VI. *Sancte Nicolaë, ora, &c. S. Dominice, ora, &c. S. Vincenti, ora, &c. Sancte Marcelline ora, &c. Omnes sancti Confessores, & Pontifices, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Sint lumbi vestri pracincti, & lucerna ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs; Alleluia. Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et vos similes*, &c. Versic. *Exultabunt Sancti in gloria.* Resp. *Latabuntur in cubilibus suis.* Orat. *Deus, qui nos Sanctorum tuorum confessionibus circumdas, & protegis; da nobis & eorum imitatione gaudere. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VII. *Sancta Maria Magdalena, ora, &c. S. Catharina, ora*, &c. *S. Agatha, ora*, &c. *Omnes sancta Virgines, & Vidua, ora*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Regnum Mundi, & omnem ornatum saeculi contempsi, propter amorem Domini mei Iesu Christi. Quem vidi, quem amaui, in quem credidi, quem dilexi: Alleluia. Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi: Quem vidi*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; Quem vidi, &c.* Versic. *Adducentur Regi Virgines post eam.* Resp. *Proxime eius afferentur tibi.* Orat. *Deus, qui inter catera potentia tua miracula etiam in sexu fragili victoriam Martyrij contulisti; concede propitius, vt quarum natalitia commemoramus, per earum ad te exempla gradiamur. Per Christum*, &c.

Tum autem Chorus ingrediendo in Ecclesiam, cantat Antiphonam, *Viri Galilai, quid admiramini adspicientes in calum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in calum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in calum; Alleluia. Cúmque intuerentur in Calum euntem illum, Ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Hic Iesus*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sacula saculorum, Amen. Hic Iesus, qui*, &c.

Progresso intereà Celebrante, &, genu-flexione facta, stante coram summo Altari, Vers. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Alleluia.* Resp. *Deum meum, & Deum vestrum, Alleluia.* Orat. *Concede quasumus, omnipotens Deus, vt qui hodierna die vnigenitum tuum redemptorem nostrum ad celos ascendisse credimus, ipsi quoque mente in calestibus habitemus. Per eumdem Christum Dominum nostrum.* Resp. *Amen.*

Ac talis quidem superest huiusce Processionis ritus.

Capvt XX.

Diniensia Sacella, & Virorum Religiosorum Cænobia.

VIx porrò est necesse, vt quidpiam subiiciam de locis aliis minoribus, seu Ædiculis, ac Sacellis, in quibus siue intra, siue extra vrbem, aut solitum est, aut desiit Sacrum celebrari. Insigne præsertim Sacellum D. Ioanni nuncupatum, in Castro Episcopali fuit. Hoc fuisse etiam Ecclesiam dictum, ex Archiuis Aquensibus, ac Registro Pergamenorum vocato, intelligitur. Siquidem Homagium Hugonis Dignensis Episcopi, anno M. CC. XXXVII. prid. Id. Ianuarias, dicitur *Actum Digna, ante Ecclesiam B. Ioannis: Testes Romeus*, &c. Superfuere eius Parietes durabilissimâ structurâ, ad superiores vsque annos, per quos viui, cæsi, quadratique lapides quibus tam interiùs, quàm exteriùs communiebantur, anulli fuere; & sola maceries quasi excoriata, ac ideò adspectu deformis, remansit. Dixi iam de Sacello S. Michaëlis, etiam diruto, & ex parte iam cedente in vicum, apertum nuper ex Plateæ maioris superiore parte in Nundinarum pratum.

Supererat adhuc, me puero, maceries Sacelli S. Catharinæ, quod fuerat extra Portam Vbaci, & ad læuam quidem, ac sub vrbis muro; verùm fuit illeic deinceps constructa, erectáque domus, ídque annuente Capellano, qui ob reditus olim satis pingueis, celebrare illeic frequens tenebatur. Vt paucis dicam; ex variis Sacellis, quæ intra Vrbem, aut iuxtim erant, duo solùm supersunt, in quibus Sacrum etiam-num fiat. Vnum, quod antè diximus in Solarij boüm suburbio, & *Matris Dei*, ac *Domina nostra de Consolatione* nomine venire: alterum, quod est Nosocomij, siue Hospitalis in Trauersiæ suburbio, ídque, ex quo translatum in eum locum fuit, quod Hospitale

erat

erat in Burgo: eo putà loco, quem est antè dictum appellari adhuc Hospitale vetus; quod contigit quidem ante annos trecentos. Exstat scilicet in actis Filioli, Ioannem Iordanem Canonicum, Officialemque Dignensem, fuisse Hospitalis vltimum Rectorem, anno M. CCC. XXXVII. cùm id foret octo antè annis Capitulari mensæ adnexum.

Ad cætera ab Vrbe remotiora quod spectat; ea partim adhuc integra constant, vt quod diximus prope Burgum S. Ioannis Chrysost. vt quod est Nosocomij, siue Leptosariæ S. Lazari, versus Africum (qui locus Leprosis ab annis XXX ant XL vacat) vt quod est S. Michaëlis in monte Cossono, ad meridiem posito; vt quod est S. Pancratij in monte ad orientem ex illius nomine dicto: Partim habentur instaurata, refectave recentiùs, vt quod est S. Ægidij ad Balnea, quodque vltra Mardaricum, ac ad boream, S. Martini: partim diruta panè iacent, aut pridem, vt quæ fuere olim S. Iacobi, & S. Claudij, quibus adhuc locis nomina supersunt, vnius citra S. Martinum, alterius non-nihil vltra Burgum: aut nuper, vt quud diximus inter Ciuitatem, & Burgum, S. Sebastiani: quod licet à me vsque adolescente instauratum bis fuerit; iam tamen est prorsùs exæquatum solo. Heinc desiit in istis Missa celebrari; &, cùm adhuc celebretur in aliis, id fieri tamen solet dumtaxat aut æstiuis temporibus, vt in Sacello S. Ægidij, donec vsus Balneorum est; aut semel quotannis, & quandò ad illa Processione acceditur; vt circa Sacellum S. Chrysostomi est dictum. Discedi autem processione solet antelucano tempore, cùm ad montem S. Pancratij festo eius Sancti die pergitur; & matutiùs adhuc, cùm ad montem Cossonum, vt distantiorem, nisi ipso Festo apparitionis Archangeli; at aliquo saltem Festorum consequentium, ac potissimum tertio Pentecostes.

Hisce ergo dimissis, memorare præstat, quæ Cœnobia, seu Monasteria tam virorum, quàm fœminarum, partim extra Vrbem, partim in Suburbiis visuntur; præter vnum, quod fuisse pridem ex variis actis intelleximus. Ab iis autem, quæ attinent ad Viros, vt incipiam; dicere primùm decet Cœnobium, siue Conuentum Fratrum Minorum, quos Cordigeros etiam dicunt. Is Conuentus est Ciuitati ad Boream, vltra, proximéque Mardaricum situs. Dicitur ipsum B. Franciscus, cùm hac in regione aliquandiù commoraretur, condidisse. Non longè certè ab illius temporibus conditum fuisse comprobari vel ex eo potest, quòd cùm Vir sanctus anno M. CC. XXVI. obierit, memini legisse inter quædam acta in eodem Conuentu reperta, *Raymundum de Sparrono, militem, dominum Pali. donasse Conuentui Fratrum Minorum Digna, rogatum nempe à Principe Salerni, ius omne, quod habebat in ripagio Blaibona, bedali Molendini, &c.* idque anno M. CC. LXXXII. xvij. Februarij: ac priùs quoque, hoc est anno M. CC. LV. emptum fuisse in gratiam Conuentus, iter quoddam proximè ipsum; & pretio quidem solidorum centum. Quam annosam Vlmum videre adhuc licet accedentibus ad vestibulum, credibile est satam fuisse ab illis vsque temporibus, siue habuisse eadem cum Cunnentu cunabula; vnà cum alia paris ætatis, quæ ex igne casu admoto annis nuperis conflagrauit. Sensit verò hoc quoque Cœnobium Caluinistarum iniurias; quippe ab iis propè in cineres versum. Vidi ipse Ecclesiam semirutam adhuc, quæ tota iam contecta est vti & quædam Religiosorum domicilia in dies reficiuntur. Quæ exstant adhuc Parietinæ, argumento sunt fuisse insignem domum.

Anni ampliùs triginta sunt, ex quo quæ aula Refectorium fuerat, cuiusque parietes semiruti adhuc constabant, exædificata fuit, versáque in Ecclesiam, quam vocatorum Pœnitentium, Disciplinatorumve (eorumque alborum) Capellam, & Casettam vocant. Ij nempe locum istum quæsierunt, illo dimisso, qui ipsis fuerat, ante annos ab heinc LXXV. concessus, apparatusque in Burgo; quique adhuc cohæret Ecclesiæ ingredientibus in ipsam, ad læuam. Exstat quippe Bulla Auenione obtenta à Cardinali Arminiaco, anno M. D. LXXIX. ac die Maij septima, qua continetur, *Fundatio Societatis Disciplinatorum, seu Pœnitentium, in Capella aliqua constructa, vel construenda in Ecclesia Cathedrali Dignensi; requirentibus Hieronymo Ianselmo Archidiacono, Claudio Matherono Canonico, duobus Beneficiatis, & plurimis Ciuibus.*

Præterea ex hocce Conuentu viros aliquot celebreis prodiisse. Imprimis verò, vt certè est fama, Franciscum illum de Maytonis, qui solet in Scholis, ac apud suos, potissimùm, Illuminatus Doctor citari; quique sub annum M. CCC. XV. author fuit Parisiis Sorbonici illius actus, quo singulis diebus Veneris à ruente Iunio in ruentem Nouembrim Baccalaureorum vnus respondet argumentationibus cæterorum, ab hora vsque septima matutina, in vespertinam quintam; idque sine præside, sine socio, sine prandio, sine emigratione ex sede. Exstitisse huuc memorant à sacris confessionibus beatis Elziario, atque Delphinæ. Deinde Hugonem, de Digna vocatum, qui in Concilio, non memini quo, appellatus est Doctrinæ mirandæ, & sanctitatis profundæ vir. Ac rursùs Vitalem de Furno, qui & Vercellensis Episcopus fuit, & Cardinalis etiam. Obiit autem Auenione tempore Ioannis XXII.

Dicendum secundo loco est Cœnobium Fratrum vocatorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum (Mathurinos quoque vocant alibi, maximéque Parisiis) quod situm in Monte, qui ad læuam, Boream ve Burgi attollitur, ipsique imminet deflectendo in Cæciam. Ecclesia hæc est, quam antiquæ Bullæ Ecclesiam S. Vincentij supra Burgum dicunt. Prioratus erat, quem cùm anno M. CCCC. XCV. Michaël Cantellus Beneficiatus obtineret, Antonius Guiramandus Episcopus, resignante Cantello, & assentiente Capitulo, destinauit, assignauit, &, vt cum ipso Notario loquar, incorporauit Ordini Religiosorum huiusmodi, fecitque adeò ex Prioratu vocatam ab illis Administrationem. Res acta fuit cum Fratre Antonio

Creys

Creyscassio conuentus Montis-pessulani, pactumque inter cætera est, *vt Administratione vacante, Episcopus Ministrum creet Religiosum idoneum: vt Minister, vel eius Vicarius quotannis intersit Episcopali Synodo soluatque Episcopo duos aureos; vt cum suis Religiosis, & Cruce Processionem associet, quoties per Clerum Dignensem fiet; vt de bonis acquirendis, Laicorum instar, decimas persoluat, &c.*

Neque verò hic quoque Conuentus expertus non est Caluinistatum iniquas manus: vnde & multis annis mansit dirutum, ac fine vllo Religioso, quò vsque sub finem superioris sæculi, Honoratus Blancus Canonicus bonorum Conuentus curator, tum religiosum indumentum adolescenti bene nato, restituendæque domus appetenti, Ioanni Blanco contulit; tum ipsius curæ rem totam commisit. Is autem & confirmationem à generali Ministro obtinuit; & Romam profectus Sæculari anno, Indulgentialeis Bullas attulit; & eo deinceps labore, eáque industria sudauit, vt secum alere primò vnum, mox duos Religiosos potuerit; & tum Ecclesiam, tum etiam domum magna ex parte instaurârit. Res eò subinde processit, vt Religiosi non modò sint duplò, triplóve numerosiores; sed domum etiam nuper quæsierint, Ecclesiamque exstruxerint, prope Portam eius Suburbij, quod obseruatum superiùs est Pedem Vrbis appellitati.

Tertiò Cœnobium Fratrum Minorum ex reformata Obseruantia, quos Recollectos nominant, quod in Suburbio Solarij boûm, seu ad ortum Vrbis est situm. Id fundamenta prima habuit annò huius sæculi tertio, vbi ipse hortos memini vidisse: ac primum est eorum, quæ in tota Prouincia, quam S. Ludouici dicunt, constructa post Reformationem ab vsque fundamentis fuere. Qui illa iecere primi, & promouere aliquò vsque, fuere Patres Fulco, & Ribera concionatores egregij, vnà cum Patre Michaële, Religioso optimo, qui cùm præesset fabricæ, & delinearet nescio quid in ipso Ecclesiæ fornice, cum machina tota corruit, ac interiit.

Denique tacendum non est, Isabellam Falconiam, piam admodùm fœminam, Guillelmi illius Profenescalli, de quo dictum superiùs, filiam, & vitorum nobilium Francisci Villa-nouani, Flayoscei primùm, ac deinde alterius. Francisci Villa nouani Spinosæi viduam, cùm ante sex annos Pauperes hæredes instituerer, legasse inter cætera, Patribus Societatis Iesu prædia vrbana, & rustica, quorum reditus Mansioni, vt vocant, Religiosorum quatuor sufficiant. Ipsis est à duobus iam annis commissa publici Collegij, in quo Literæ humaniores docentur, cura. Est verò sanè vel ipsorum occasione non reticendum, eximium illum Ludouicum Richeomum, virum in ea Societate scriptorum facundia, eruditione, copia celebrem, fuisse ex hac vrbe oriûdum. Memini, cùm anno huius sæculi v. ipsam reuisisset, ac inuitatus fuisset à conciuibus, vt dignaretur Patriam concione quadam publica, cœpisse illum ab hoc exordio, *Quadraginta anni iam sunt, ex quo mihi Dominus, vt olim Abrahamo dixit, Exi de terra, tua & de cognatione tua, & de domo patris tui; & veni in terram, quam monstrauero tibi.* Scilicet tantum temporis erat, ex quo Societati nomen dederat, neque deinceps repetierat lareis.

CAPVT XXI.

Diniensia, quæ pridem, ac iam, Fœminarum Religiosarum Monasteria.

AD Fœminarum Monasteria quod spectat: duo imprimis sæcula sunt, ex quo vnum (de quo superiùs quidpiam est insinuatum) desiit, vel potiùs aliò translatum fuit; quod, quantum licet conijcere, ordinis fuit S. Augustini. Id situm fuit Vrbi ad Boream, ac vltra Mardaricum, sed Bledonam propiùs, quàm Conuentum Cordigerorum. Nimirùm esse proximè debuit Molendinum illud, quod etiamnum Monialium dicunt, è regione putà Episcopalis castri; quandò &, cùm Turris horologij, Castro olim contigua, constructa fuit anno, vt iam attigi, M.CCCC.XIV. legitur in Registris vrbis, *eam fuisse completam ex parte Monialium, ex parte Aquarum calidarum, ex parte Episcopatus, ex parte Ciuitatis* qua descriptione designantur quatuor cæli partes, septentrio, meridies, occasus, & ortus. Quod mihi occurrit monumentum illius antiquissimum, non superat annum M.CCC. LXVII. Illud autem est testamentum Isnardi Ayme, in quo legatum legitur factum *Conuentui Monialium S. Catharinæ Dignensis.* Succurrit aliud anni M. CCC. XCIII. quo habetur, *Ioannem Ferandum Clericum Beneficiatum S. Mariæ Burgi, fundasse Capellaniam valoris centum florenorum, pro prouisione vnius Capellani, qui celebrare, & seruire deberet Dominabus Monialibus.*

Eodem tempore Abbatissa fuit Isnarda Bondaneria, quæ triennio pòst legitur *locasse domum infra Ciuitatem Digna; arrendasse terram in territorio de Ceis* (in quo etiam Beatrix Liautauda Monialis *arrendasse* eodem anno legitur *quandam suam vineam*) *vendidisse fructus, & gausidas cuiusdam prati in territorio de Ozeda, ad S. Columbam* (id pratum Monialium adhuc vocitant) denique *conduxisse quemdam Iacobum Guibolum de Pratis, qui promisit stare cum Dominabus Monialibus Monastery S. Catharinæ Dignæ, hinc à Festo Conceptionis proximo, in vnum annum, & promisit legaliter seruire Dominæ Abbatissæ, & aliis Dominabus dicti Monastery, earumque præcepta & negotia facere: Et vice-versa Domina Isnarda Bondaneria eidem pro sua mercede promisit decem florenos auri, & vnum florenum pro suis indumentis, & quindecim dies tempore messium.*

Ad annum deinde M. CCCC. XX. legi *Ioannem Amahenqui, de Digna promisisse venerabili, & religiosa Dominæ Batrona Matharona, Abbatissæ Monastery S. Catharinæ Dignensis, Catharinam filiam suam ponere Monialem. Promisit autem dare XXV. florenos soluendos intra quinque annos, scilicet quinque quolibet anno; ex*

quorum,

quorum, super idoneo mercatore positorum, fructu, teneantur prædicta Catharinæ prouidere, & post eius mortem perueniant ad Monasterium. Pendente solutione teneatur pater induere, & calceare. Promisit dare vnum lectum, & vnam raupam de blanqueto. Catharina vidua Rostagni Neuerij promisit raupam de blanco pretij trium florenorum. Iacobus Pauloni quinque florenos pro vno mantello, intra tres annos. Pater vnam caceam. Quo eodem modo post sexennium Ludouica Gauteria Abbatissa, & aliæ Moniales *confessæ fuerunt habuisse xxv. florenos, & caceam pro Monialis alterius ingressu.*

Ad annum posteà M. CCCC. XXX. hæc legi in actis Bertrandi Isnardi. *Venerabilis, & religiosa Domina Briauda Trimonda recepta fuit in Abbatissam Monasterij sanctæ Catharinæ Ciuitatis Digna, vt fertur, adunati cum Monasterio de Subripis, de voluntate reuerendorum in Christo Patrum Dominorum Episcoporum Dignensis, & Vapincensis, sub quorum Diœcesibus dicta Monasteria continentur, & per venerabiles viros dominos Bertrandum Bessoni, & Guillelmum Rostagni Canonicos, Vicariosque generales dicti Domini Episcopi; & præsentibus ibidem nobilibus viris Raynaudo Benedicto de Sistarico, Baiulo, & Capitaneo Regio præsentis ciuitatis Digna; ac Ludouico Rodulphi, & Ioanne de Corbonis Syndicis eiusdem Dignensis ciuitatis; ac quamplurimis alijs dominis dictæ Ecclesiæ, & Burgesibus de Villa: per traditionem Crossæ, osculando Altare, & deinde sedendo in Choro, in Cathedra maiore, cum Cantico Te Deum laudamus*, &c. *Quæ quidem intrauit super Te igitur, in Missali, & prop. sito super altare, de duabus suis manibus, officium dictæ Abbatiæ bene, & fideliter exercere.*

Cùm acta deinceps varia huiusce Trimondæ occurrant; vt die insequente Procuratio per ipsã, & quasdã Moniales, *præsentibus, consentientibusque dictis Vicarijs*, & triennio pòst Venditio *domus in carreria portalis Durandorum*; & anno M CCCC. XL. mense Aprili, Transactio quædam: Tum ad hunc annum, & mense Octobri legitur in actis memorati Isnardi, *Syndicos vrbis supplicasse Ioanni Rodulpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus, & temporalibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini Dom. G. Dei gratiâ Dignẽsis Episcopi, Cardinalis S. Martini, vt Abbatiã conferre vellet Ioãnæ de Medullione*, &c.

Porrò contulit ille quidem; sed Abbatissa non multò pòst Moniales exinde abduxit, transtulitque Sistaricum, & in eo fuit, vt hoc Monasteriom, perinde ac illud de Subripis, addiceret mensæ Monasterij S. Claræ Sistaricensis. Heinc enim est, cur statim anno M. CCCC. XLI. legatur, *Antoninm Alamandi loco de Subripis, Procuratorem Abbatissæ S. Catharinæ Digna, & de Subripis, locasse domũ illarum in carreria Portalis Durandorum, iuxta procurationem, seu schedulam scriptam manu Francisci Andiberti Sistaricensis Canonici, & prædictorum Monasteriorum Factoris, subscriptum verò manu Dominæ Abbatissæ* Anno autem M. CCCC. XLIX. ex Registris Ioãnis Filioli habeatur, duos Canonicos fuisse à Capitulo deputatos *ad tractandum cum Domina Abbatissa Monasteriorum ciuitatis Digna, & de Subripis vnionem, si fieri potest, Monasterij S. Catharinæ ciuitatis Digna, cum Dignensi Ecclesia, coram Domino Cardinali de Fuxo, & Domino nostro Papa Eugenio, &c. Attento, quòd ipsum Monasterium iam est depopulatum, & dictum prorueris, propter absentiam dominarum Monialium, nunc absentium, & nullus cultus diuinus ibidem celebretur; quæ omnia se præstò offerrent ipsi Domini Canonici fideliter adimplere*, &c. Et ad annũ M. CCCC. LXI. in Registro Hugonis Bonifacij, hoc extet: *Isnarda de Marculfo, Monialis, Vicaria nobilis, & magnificæ Dominæ Ioannæ de Medullione, Abbatissæ Monasterij Digna, Sistarici, & de Subripis, Procuratorem constituit ad constituendum quemdam crotonum, in apotheca domus dicti Monasterij sitã Digna, in porta Durandorum.* Ac iterùm in eodem, *Nobilis, magnifica, ac religiosa Domina Ioanna de Medullione, miseratione diuinã Abbatissa Digna Sistarici, & de Subripis, constituit Procuratores ad exigendum, leuandum, recipiendum, acquitandum, &c. Actum in Focanca dicti Monasterij Sistarici.*

Et quo deinceps quidem Monasterij bona euaserint, mihi incõpertum; videtur certè is, quem attigimus, Capituli conatus fuisse irritus (vtcumque anno M. CCCC. LXX. lis ipsi fuerit, nescio quæ, ob quam postulauit exemplum Acti illios, quo Ioannæ de Medullione facta collatio Monasterij fuerat) ac si quidpiam emolumenti quæsitum capiam exinde fuit, is Episcopus esse potuit, ad quem anno iam M. CCCC. LXXXV. Molendinum illud Monialium vocatum attinuit, quod & Ciuitati deinceps in accapitum, seu Emphyteusim dedit, sub florenorum octodecim censu; qui anno M. DC. XVII. transactione inter Episcopum, & Ciuitatem inita, redactus fuit ad florenum vnum. Atque hæc quidem sunt, quæ mihi innotuerunt de Monasterio huiusmodi; quæque paullò fusiùs ideò retuli, quòd ignorati prorsùs viderem, tale ne aliquando Monasterium fuisset.

Hinc patior erò io commemorandis duobus recentioribus Monasteriis, quorum vnum est Monialium, seu Religiosarum à viro eximiæ sanctitatis, beatissimæque memoriæ viro, Francisco de Sales, Geneuensi Episcopo institutarum, vocatarúmque beatæ Mariæ, seu Visitationis; alterum nuocopatarum sanctæ Vrsulæ, Reformatarum, conclusarúmque.

Priores accessere ad Vrbem anno M. DC. XXX. ac mense Septembri, deducente Ioanna Helena Gerarda, quæ Ebredunensibus præerat, quæque inde discedens, Præfectam reliquit Philibertam Pinæam, vnà cum Adsistente Augustina Quinsonia, quæ, illâ breui fatis functâ, ea deinceps comitate, ac sapientia Religiosis præfuit, vt eæ ipsam continenter Præfectam experierint (quantúmque etiam pro instituto fas fuit, obtinuerint) ac eâ prudentiâ Monasterium, eiusque negotia cutauit, vt insigne iam in extremo Trauersiæ Suburbio exædificatum visatur.

Gassendi Miscellanea. OOo Poste

Posteriores verò accessere anno M.CC.XLII. mense Maio, deducente ipsas ab vsque Æmarorum monte (*Montelsmar*) Elizabetha Calneria, quæ & illis in sexennium præfuit, & regressa est, cùm post illud tempus, præfecta fuit eius loco Mattha Iauberta, ipsa quoque singulari prudentia, benignitatéque, vnà cum Teresia Furueria Adsistente, moderans familiam, ac eo rem deduceus, vt iam exstructum magna ex parte extra, ac infra Balneorum Portam, inque ipso suburbio egregium Monasterium sit, quod excipere familiam potuerit ab vsque superiore anno.

CAPVT XXII.

Cateræ per totam Diniensem Diœcesin Ecclesiæ: itémque Regia Decima.

NVNC, cùm subiiciendum quidpiam videretur de Ecclesiis, seu Sacerdotiis, Beoeficiisve cæteris, quæ in Diœcesi reliqua sunt; immorandum tamen in ipsis commemorandis minimè est; cum paucis sufficiat Diœcesin esse adeò arctis finibus conclusam, vt in ea non numerentur plures Parœciæ, seu, vt vocant Curæ, quàm viginti septem; plures Prioratus, quàm duodecim; plures Capellaniæ, quàm viginti, & vna. Quò fit, vt demirer, vnde accipere potuerit Robertus, quod in Christiana sua Gallia ait, esse in Diniensi Diœcesi Parœcias circiter *centum & octoginta quinque*. Vix certè assurgunt ad hunc numerum, si non modò Parœciæ, sed etiam Prioratus, Capellaniæ, & quotquot prætereà Sacella, minutioráque Oratoria, quæ tota Diœcesi respersa sunt, connumerentur. Minùs minurandum id, quod habetur io Notitia Diœceseon vniuersalis Ecclesiæ, esse in Diœcesi Diniensi Abbatias duas, vnam *de Truchete*, siue *Tiruchete* (dici *de Cluchetrete* debuit) *Ordinis sancti Benedicti*; alteram *Nostra Domina*, seu *B. Mariæ de Villa veteri* (vulgò *Faille-feu*) *Cisterciensis Ordinis*: Quippe licet iam fiot Prioratus solùm, quorum ille ad Abbatiam sancti Victoris Massiliensis, iste ad Abbatiam Cluniacensem pertinet; ij nihilominùs ab initio speciales Abbatiæ fuere. Vtcumque sit; quem numerum Parœciarum, Prioratuum, Capellaniatum refero, constat ex Elencl.), seu Catalogo Beneficiorum Diœceseos Regiis Decimis obnoxiorum.

Videretur etiam occasione hac quidpiam attexendum de his Decimis: sed abunde erit, si attigero solùm, cùm anno M. D. XVI. Inuentarium redituum Beneficiorum omnium totius Regni confectum fuit; Petrum de Brandis ad hoc negotium in nostram Prouinciam destinatum, competisse omoeis totius Diœceseos, hoc est, tam Episcopatus, & Capituli, quàm Beneficiorum cæterorum reditus, non excedere quinquies mille, octingentos & quadraginta sex florenus, cum solido vno, & denariis turonicis quatuor; quorum proiode decima pars Regi persoluenda floreni forent quingenti octoginta quatuor, cum solidis septem, & quatuor denariis; seu, redactiooe in libras facta (vti factum ab anno vsque M. D. LXXX.) libræ turonicæ trecentæ quioquaginta, cum solidis quindecim, & denariis tribus.

Et Decima quidem deinceps variè multiplicata est; Nam illo v.c. anno M. D. LXXX. cùm e xter-decies centenis millibus librarum annis singulis in sexennium à Regni Clero pensitandarum, taxata foret Diœcesis hæc libris mille trecentis vna, solidis quatuor, denariis quinque: non solùm Decimam ter sumptam, hoc est libras mille quinquaginta duas, solidos quinque, denarios nouem; sed etiam id, quod defuit ad summam taxatam pendere oportuit; effectúmque paullatim, ac progressu temporis est, vt summa huiuscemodi librarum mille trecentarum vnius, solidorum quatuor, denariorum quinque, pro Ordinaria decima habeatur (videlicet, quòd ipsa iam pendi minimùm soleat; ac familiare nimis quàm sit, vt alia extra ordinem corrogetur) hæc quidem, inquam, facta deinceps multiplicatio Decimæ: At nihilominùs, siue Ordinaria, siue Extraordinaria Decima persoluenda sit, illa ipsa, quàm primùm dixi librarum trecentarum quinquaginta, solidorum quindecim, denariorum trium, est semper quasi Modulus; vt qua proportione ista ab initio solita fuit à singulis Beneficiatis exigi (veluti ab Episcopo libræ centum viginti sex, solidi octodecim, denarij nouem; à Mensa Capituli libræ triginta vna, solidi duodecim, denarij sex; à Præposito libræ sex, solidi nouemdecim, denarij sex, atque ita de cæteris) eadem reliquæ summæ exigantur.

Prætereo autem, quotiès Diœceseos Clerus harum Decimarum occasione cogitur, siue conuenit, interesse Cœtui, & Episcopum (ad quem pertinet coouocatio) illiúsve Vicarium; Syndicos ex Capitulo duos) quasi vnus pro Capituli Mensa, alter nomine Præbendatorum sit) ex Curatis itidem duos, ex Prioribus verò vnum. Quamobrem vnus additus ex Capellanis non fit; facilè dici causa haud potest. Conuocatur autem potissimum Clerus; vt aut decernatur, vnáne decima, an plures (qualis nempe, & quantus memoratus mox modulus) exigendæ in annum sint, vel certè in partem anni alteram (quando bis io anno pensitatio fit, putà perendiè Eidus Februarias, & Kalendis Octobribus) aut Decimatum acceptarum, & impensarum ratio ab Exactore repetatur; aut eligatur, qui suffragium ferat in Prouincialibus, Metropolitanisve Comitiis, quæ Ebredunum conuocantur, cùm sunt eligendi, qui suffragia ferant in Comitiis Cleri Gallicani generalibus, quæ & rationem ab Exactore Decimarum generali poscaot; & de vlteriùs pensitandis cum ipso Rege contrahanr. Prætereo item, si qua controuersia Decimarum occasiune intra Diœcesin suboriatur, quæ ab isto Episcopi, & quinque Syndicorum Cœtu dirimi non valear, supremam eius cognitionem deferri ad eam Iudicum Decuriam, quæ disceptandis id genus causis Aquis-Sextiis est instituta.

Creari

Creari porrò Syndicos Capitulareis moris est in generali Capitulo, quod ad festum S. Martini celebrari antiquum est. Solitum aliquando fuit non in ipso die festo celebrari; Sed die Veneris proximè insequente; idque imitatione alterius generalis Capituli, quod dicebatur Corporis Christi; nempe istud postridie festi, hoc est die Veneris habebatur. Cùm verò illud Sancti Martini inuariatum permanserit; istud in alia tempora aliquando inciderit; comperitur tamen habitum constantiùs Kalendis Augusti, seu festo S. Petri ad vincula; cum continuatione dierum insequentium. Prorogabatur certè aliquando vltra diem vigesimum; maximeque cùm Chartularia, Inuentariáve bonorum, ornamentorúmque Ecclesiæ forent conficienda. Ex quadam huius imitatione, cuius memoria euanuerat, constitutum est ante aliquot annos, vt generale Capitulum postridie festi Assumptionis (aut saltem perendie, si fortè Dominica obstiterit) eo præcipuè fine habeatur, vt creetur Oeconomus, bonorúmve Administrator; quippe quòd ex eo vsque tempore, qui frumenti, vinique sunt reditus, percipiendi occurrant. Quamobrem porrò euenerit, vt cùm pridem Syndicorum alter foret semper Præpositus, aut vnus antiquiorum, peritiorúmque ex Capitulo; ambo tamen iam ab aliquot annis creentur per turnum, seu ex ordine (sicque plerumque aut iuniores, aut inexpertiores rerum sint) nihil est necesse commemorare.

Ad Syndicos alios, puta Curatorum, Priorúmque, quod attinet; creari illos moris est in Synodo Episcopali. Pro more autem antiquo est, vt Synodus hæc celebrêtur ad feriam tertiam, quæ sequitur Dominicam secundam post Pascha; maximéque, tum quòd Curati per id tempus recente sint memoria eorum, qui per festa Paschalia exhibuerint se, aut non exhibuerint Christianos, possintque adeò commissi gregis rationem quisque reddere: tum quòd, cùm proinde agatur, agendumve sit in ea Synodo de Pastorum cura, & officio; appositè id fiat, occasione eius Euangelij, quod tunc legitur, *Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas*, &c. Solet tamen iam, si fortè non vacet tum temporis Episcopo, in alium diem, imò & in aliam tempestatem Synodus indici. Prætereo moris olim fuisse, vt Synodus bis quolibet anno conuocaretur, continuaretúrque etiam in treis dies; semel scilicet ad diem memoratum, & semel ad Lucalia. Sed faciendus his modus est.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

CAPVT XXIII.

Dinienses Episcopi, sed interrupta passim serie, per octingentos, nongentósve priores annos.

SVPEREST iam, vt cognoscamus, qui Episcopi à suscepta fide, Diniensi Ecclesiæ hactenus præfuerint. Cùm non potuerint verò tam multi nobis huc vsque occurrere, ex quibus contexere seriem, quæ probabilitate quadam sit habenda continens, liceat; at negligendi tamen, qui nobis occurrerunt, minimè sunt, quòd exinde futurum sit, vt si qui animum huc aduerterint, possint faciliùs relictas lacunas, ex iis, in quos incidere ipsis contigerit, supplere. Scilicet rem primùm tentare, ac omninò perficere fœlicitatis nimiæ foret: ac in isto rerum genere præsertim, in quo subsidij tam parum habemus à maioribus, & in quo quæ esse documenta possunt, adeò latè sparsa habentur; adeò laboriosè quæruntur; adeò mero casu plerumque occurrunt. Et quotcumque quidem nobis in hunc diem innotuerunt Episcopi, ij seruata temporum serie recènsebuntur ex ordine; at illos tamen sic discernemus, vt cum per quingentos annos nuperos ea serie innotuerint, quæ haberi continens possit, ab iis quasi seponamus, præmittamúsque cæteros, qui per octingentos, nongentósve antecedenteis annos, nonnisi ea serie, quæ passim interrupta sit, occurrerunt.

Porrò, cùm vix aliud habeamus de singulis Episcopis, quàm nuda eorum nomina, temporáque, quibus vixerunt (cùm & sint, quos vixisse solùm aliquando cognoscimus ex eo, quòd esse mortui leguntur) ideò est, quamobrem doleamus non posse à nobis contexi quampiam illorum historiolam, quæ succi alicuius sit; sed texi oporteat planè sterilem, planéque ingratam narrationem. Quid facto tamen opus sit, versanti in tanta gestarum ab ipsis rerum ignorantia; partim, quia defuerunt, qui illas ad nos vsque transmitterent; partim, quia fortassis plerumque, illi eam bonitatis notam actionibus non impresserunt, oh quam cara eorum memoria apud posteros perennaret? Taleis certè paucos fuisse insinuatur; ac beati omninò simus, si obseruare aliquos liceat, quorum possimus iure virtutem, beneficentiamque, & amorem suam in Ecclesiam commendare. Illud tacendum certè non erit; vt deinceps eorum memoria in benedictione sit, & qui sequentur, intelligant, non posse se alia ratione recordationem sui gratam, gloriosámque relinquere, quàm si suæ Ecclesiæ, pauperúmque amantes, bonam suorum redituum partem in Ecclesiæ ipsius decorem, in diuini cultus augmentum, in miserorũ subleuamen,

in pios quosque vsus impendant. Sed seriem ipsam aggrediamur,

S. DOMNINVS.

Nihil est necesse repetamus ex iis, quæ de sancto Domnino primo Diniensium Episcopo fusiùs deducta iam antè sunt. Adnotare heic sufficit, videri cũ cœpisse Ecclesiæ præesse anno salutis circiter CCCXIII. Quia enim ex Africa cũ Marcellino, & Vincentio in Europam traiiciens, salutauit cum ipsis Romę Eusebium summum Pontificem, anno proximè CCCX. (quãdò sedere Eusebius cœpit anno CCCIX. obiitque CCCXI.) efficitur, vt, cùm morari duobus, tribúsve plus minùs annis, cum antesignano suo B. Marcellino in Ebredunensi Ecclesia, seu fundanda, seu stabilienda potuerit; debuerit subinde accedere Diniam eo proximè, quem prædixi, anno. De tempore obitus non tam propè constat, sed cùm mortuus fuerit iam senex, & accedere ad Europam tricenarius iam, aut quadragenarius potuerit (fuit scilicet multùm ætate, quàm Vincentius prouectior) ideò videtur illius mors in annum circiter CCCXL. posse coniici; ac ipsa quidem non antè obita, quàm Ecclesiæ curam beato Vincentio commendasset.

S. VINCENTIVS.

De sancto etiam Vincentio nihil repetere est necesse: Nam & quòd secundus Episcopus fuerit, & nihil ad hoc obstet, quòd varij Scriptores suggerant *Nicasium* (qui solus ex Gallia Nicæno Concilio interfuit) debere interiici, declaratum abundè est. Itaque heic quoque satis est obseruare, fedisse illum Episcopum ab anno circiter CCCXL quo beato Domnino successit, ad vsque CCCLXXV. aut aliquantò ampliùs. Videlicet, cùm interfuerit Valentino Concilio, anno, vt antè retulimus, CCC. LXXIV. non videtur deinceps longo admodùm tempore superfuisse; quoniam, cùm ex Africa in Europam veniens, anno, vt est iam adnotatum, CCC. X. esse illum oportuerit annorum minimùm viginti; sicque tempore illius Concilij debuerit esse, octogenario quatuor minimùm annis maior; videtur sanè annis deinceps non multis vitam produxisse.

NECTARIVS.

Qvis inter sanctum Vincentium, & Nectarium istum interfuerit, altum silentium. Interesse autem aliquem debuisse id suadet, quòd tametsi supponamus sanctum Vincentium obiisse nonagenarium, anno CCC. LXXX. cùm debuerit tunc, qui illi successit, esse minimùm tricenarius, non videtur is postmodùm esse Episcopus potuisse annis CCCC. XXXIX. & CCCC. LI. quibus Nectarij habetur mentio. Scilicet Nectarius fuit vnus Episcoporum tredecim, qui interfuere Regiensi Concilio, quod iam antè retulimus celebratum fuisse anno CCCC. XXXIX. ad irritandum ordinationem Ebredunensis Episcopi, qui à duobus solùm Episcopis ordinatus fuerat; cùm & multati simul fuerint ordinatores Episcopi, & constitutum, quãnam cura sepeliendi Episcopi forent, &c. Fuisse porrò Nectarium, qui Cõcilio subscripsit, Diniensem Episcopum, quando in Episcoporum subscriptionibus non exprimitur, id debeo citato superiùs Riuieræ, qui & professus est se idem debere memorato Sauarono, adiiciens, fieri etiam Nectarij eiusdem mentionem ad annum CCCCLI. simulque Rustici Episcopi Narbonensis, Venerij Massiliensis, Valeriani Niciensis, & aliorum; ac prætereà esse eundem-met videri, cuius in vita S. Hilarij Arelatensis, meminit Rauenius.

MEMORIALIS.

Is successisse Nectario potest. Etenim, vt idem indicauit Riuiera, comperitur magna cum parte Episcoporum Comprouincialium scripsisse ad Hilarum Papam super causa Diniensis Episcopi, qui à Viennensi consecratus fuerat, anno CCCCLXIII. Dictum est iam antè, vt biennio pòst, cùm Ingenuus Ebredunensis de obreptione literarum ab Auxanio Arelatensi (qui sibi illius Prouinciam affectabat subiicere) obtentarum, conquestus fuisset, idem Papa Hilarus causæ cognitionem, ac iurium instaurationem demandàrit Epistola illa memorabili, quæ & solet interseri Conciliis generalibus, & à Baronio his verbis refertur. *Frater, & Coëpiscopus noster Ingenuus Ebredunensis Alpium Maritimarum Metropolitanus semper honore subnixus.* &c.

PENTADIVS

Ita legere scriptum licet in antiquis Galliæ Conciliis per Sirmondum editis; cùm in editione Conciliorum generalium per Binium facta, scriptum extet, *Pendasius*; indeque esse videatur vox in Gallia Christiana Roberto desumpta. Potest quis alius intercessisse, extitisséve post Memorialem, at nihil vetat etiam illi successisse immediatè Pentadium, cùm subscripsisse legitur Agathensi Concilio, quod, Rege Alarico (Ariano licet) permittente, conuocatum anno DVI. eo præsertim fine fuit, vt Disciplina Ecclesiastica iam collapsa restitueretur. Cùm illi verò interfuerint triginta quinque Episcopi, nostri Subscriptio ita habet. *Pentadius Episcopus de Dinia subscripsi.*

PORTIANVS.

Potest hic quoque immediatè successisse Pentadio; ac potissimùm, quia iam antè exclusimus à tempore interiecto *Auentium*, qui Aureliaensi Concilio interfuit; & quia aliunde argumento destituimur, quo *Sacularius*, qui interfuit Epaonensi, anno DIX. asseratur Diniensi potiùs, quàm Diensi Ecclesiæ; referente putà Galterio in Chronologia vtrumque legi. Est porrò indicatio Portiani ab eodem Riuiera; significauit enim illum vnà cum Agrœcio Episcopo Antipolitano, & aliis, subscripsisse IV. Arelatensi Concilio (habent nonnulli III.) anno DXXIV. & anno DXXVII. vnà cum Contumelioso Regiensi

Regiensi Episcopo, Concilio Carpentoractensi. Notum est verò non interfuisse iterùm cum Agrœcio; quoniam iste, citatus licet, ob ordinationem factam perperam, neque accessit ad Concilium, neque sui loco quempiam destinauit; vnde & fuit à celebratione sacratum Missarum per annum suspensus.

HILARIVS.

Videtur hic quoque immediatè successisse Portiano; legitur scilicet imprimis inter subscriptiones Aurelianensis Concilij V. anno DXLIX. celebrati; Childeberti putà Regis tempore, qui audire ex ore Patrum cùm alia Sacra cupiit, tum maximè Errorum Eutychetis, Nestoriique condemnationem. Est autem Hilarij subscriptio hac forma; *Hilarius in Christi nomine, Episcopus Ecclesiæ Diniensis, subscripsi.* Subscripsit deinde, ipso eodem anno, Aruernensi Concilio II. quòd celebratum non longè post ipsum Aurelianense fuit, ad confirmandum sexdecim illius Canones, hac forma, *Hilarius Episcopus Diniensis subscripsi.* Vbi aduertendum, tametsi ibidem legatur, *Basilius Ecclesiæ Diniensis Episcopus subscripsi:* mendum tamen esse, quod exscriptor quispiam *Diniensem* pro *Glanatensi* scripserit; vt ex collatione huiusce Concilij cum Aurelianensi manifestum fit. Denique verò subscripsit etiam Arelatensi Concilio V. Childeberto adhuc regnante, anno D.LIV. hac forma, *In Christi nomine, Hilarius Episcopus Ecclesiæ Diniensis SS.*

HERACLIVS.

Iste, vt præcedens, competitur subscripsisse tribus Conciliis; ac imprimis quidem anno D.LXXIII. Parisiensi IV. quod celebratum fuit Chilperico, fratribúsque regnantibus; si fortè ciuilia dissidia componi absque bello possent. Est autem subscriptio hac forma, *Heraclius in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutionem nostram relegi, & subscripsi.* Deinde anno D.LXXXI. Concilio I. Matisconensi, ad reformandum Ecclesiæ mores, coërcendúmque Iudæorum petulantiam, conuocato, hac forma, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutis nostris subscripsi.* Denique anno D.LXXXV. Matisconensi II. quod conuocatum iterum (& generaliùs quidem) reformandis moribus fuit, forma huiusmodi, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis subscripsi.*

Heic adnotandum est, videri nihil esse probabilius, quàm quòd, cùm lectum cuipiam fuisset sine adspiratione, *Eraclius*, & facta el, literarum in literam d confusione, *Eradius*, ac facili factu metathesi, Aredius; effectum heinc fuerit, vt *Aredius* sit creditus Diniensis Episcopus fuisse, & non pro hoc *Heraclio* modò, sed etiam pro Hilario superiore habitus; idque tam in memorato Aurelianensi Concilio V. quàm in Parisiensi III. quod fuit anno D.LV. celebratum, vt ex Subscriptionibus constat. Videlicet, quamvis in hoc posteriore legatur, *Aredius Episcopus Dien. subscripsi* (intellige in Editione Conciliorum generalium; nam apud Sirmondum nihil tale exstat) in margine tamen legitur, *Eraclius, Eradius Dignen.* Et Fronto Ducæus sic habet; *In Aurelianensi Concilio V. subscripsit Aredius Episcopus Diniensis Ecclesiæ, qui & in Parisiensi malè Diensis appellatur. Quod autem in margine additur, Dignen. propius ad nomen vernaculum ciuitatis illius, in Comitatu Prouincia accedit, quæ Gallis nostris Digne.*

AGAPIVS, ET BOBO.

Interjecto tempore, quo ignoratur quis Heraclio Episcopus successerit, celebratum est, Clodouæo II. regnante Cabilonense Concilium, circa annum DC. L. cuius Canon. XX. idémque vltimus, hic est; *Agapium verò, & Bobonem Diniensis vrbis Episcopos, pro eo, quòd ipsos contra statuta Canonũ in multis conditionibus errasse, vel deliquisse cognouimus; ipsos, iuxta tenorem Canonum, ab omni Episcopatuum ordine decreuimus degradare.* Quamobrem porrò duo fuerint, aut quibus in rebus errârint Dinienses isti Episcopi, conjectu facile non est; nisi quòd suspicari licet, fuisse eos viros ambitiosos, paribus fortè suffragiis creatos, paribus factionibus fretos excitasse tragœdias, vi cõstitisse, alternis vicisse, &c. Non tacendum tamen videri Bobonem fuisse restitutum posteriùs; & maximè quidem, si idem fuit Bobo, qui IX. pòst annis subscripsit Clipiacensi Cõcilio, circa immunitatis priuilegium Monasterio S. Dionysij à Rege, qui primus subscripsit, concessum. Certè vno antè sæculo tam Salonius Ebredunensis, quàm Sagittarius Vasionensis in II. Lugdunensi Concilio depositi fuere, ex Gregorio Turonensi; per Papam posteà restituti.

EMINVS.

Hic iam eminùs, hoc est longè, memoratos hactenus Episcopos consequitur; cùm successio vltra trecentos, & sexaginta treis annos ignorata desideretur. Debetur autem indicatio Episcopi huius, Riuleræ, qui illum detexit ex Charta Donationis factæ à Radone Ebredunensi Archiepiscopo Ecclesiæ S. Mariæ ad Ilionem, anno ab incarnato Domino M.XXV. regnante Rudolpho Rege, cum huiusmodi subscriptionis forma, *Sig. Radonis Episcopi, Eminus Diniensis Episcopus firmauit. Bellonus testis. Goffredus testis. Leodegarius testis. Imbertus Canonicus rogatus scripsit. Hæc sunt nomina Canonicorum S. Marcellini.*

VGO.

Huius indicatio à Peireskio est, qui ad me de ipso hanc schedulam misit. *Anno M.XL. Idibus Octobris, Vgo Dignensis Episcopus cum Isinidone Ebredunensi, Raimbaudo Arelatensi, Petro Aquensi, Leodegario Viennensi, & aliis Prouinciæ Prælatis, Massiliæ subscripsit priuilegio per Benedictum Papam IX. concesso Monasterio S. Victoris Massiliensis.*

LAVGERIVS.

Indicauit istum Riuiera, actum citans è quo eum deduxit, anno Domini M. LXV.

confectum in fauorem Ecclesiæ S. Ceciliæ in Comitatu Ebredunensi; per Guiramanuum Archiepiscopum, vnà cum Laugerio Dignensi Episcopo,& Canonicis Tetberto, Verano, Vmberto, & Gala.

GVIDO.

DEbetur hic quoque Riuieræ, qui eruisse se illum scripsit ex Transactione inter Abbatem S. Victoris Massiliensis, & Isoardum Nothum, inita, anno M. C. XLVI. coram Guillelmo Episcopo Ebreduneusi, & ipso Guidone Dignensi Episcopo.

Qui sine anno innotuerunt.

CVm interjectus porrò hiatus inter Laugerium,& Guidonem, octoginta annorum sit, ac viuere in eo tres aut quatuor Episcopi potuerint: cùm item à Guidone, aut ab vsque annò, quo Transactioni illi interfuit, anni tres supra trigiota ad vsque Guillelmum electum intercurrerint, ac potuerit rursus per id interuallum alius sedere Episcopus; an conicere in hunc locum Episcopos aliquot liceat, quorum nomina quidem nota, ac etiam dies obitus; at non perinde annus, quo obierunt, neque ordo, quo inter se, aut cum cæteris exstiterunt? Certè, cùm tacendi non sint, & ratio nulla suadeat eos alium in locum inserere; non videtur planè abs re illos heic loci, quasi Guidonem circumstiterint, memorare. Quin-etiam, cum Codex, ex quo eruti fuere, vix esse videatur hoc tempore antiquior,& quæ tempora fuere consequuta, non videantur posse illos capere; constat propè illos ad tempus huiuscemodi pertinere.

Is verò Codex non alius est, quàm antiquum Martyrologium in Ecclesia nostra legi solitum, ante Tridentinum Concilium admissum. Non sanè, quòd ipse hoc Martyrologium vnquam viderim; sed quòd, cùm ante annos triginta memoratus antè Franciscus Villa-nouanus Flayosceus ipsum nescio vnde obtinuisset, ex eóque eruisset adscripta quædam ad marginem,&,me absente Aquis-Sextiis,misisset illa Parisios ad illustrem Peireskium; ipse Peireskius mecum deinde autographum ipsum Flayoscei communicârit. Ac nihil quidem,Flayosceo fatis intereà functo, non egi, si quà possem Codicem ipsum conspicere (quando ille non fuit Ecclesiæ, Capitulóve restitutus) at non licuit mihi esse adeò fœlici. Solatio fuit tamen, obtinuisse Exscriptum Viri nobilis,atque eruditi; quippe in quo nihil foret eorum, quæ scire præsertim interesset, omissum.

Ex eo itaque mihi constitit, cùm in serie Martyrologij per singulos anni dies distributi,plusculi essent versus ad dies singulos,quibus ea continerentur, quæ legenda dietim forent; idcircò abundè fuisse marginis, vt possent quæ digna præcipuè memoratu forent, conscribi. Fuisse proinde, cætera inter, ad marginem diei cuiusque adscriptum,quis illo obiisset, legato quopiam Ecclesiæ facto, cuius causâ Ecclesia ad preces Anniuersarias teneretur. Non fuisse præ aliis Episcopos omissos, à quibus instituta fuissent Anniuersaria aliqua; licet de omnibus non dicatur, quod fuerint ab ipsis quæpiam instituta. Denique illos, quibus cura adnotandi ista incubuit, aliquando quidem ad diem obitus adjecisse annum; sed & aliquando ipsum omisisse. Quorum porrò Episcoporum adhibitum fuisse annum comperi, ij suo posteriùs ordine erunt recensendi; quorum autem non comperi, quorumque aliunde non deprehendi tempora (videlicet aliqui sunt quorum acta quædam cum annis habemus) ij sunt, quos hoc loco exhibeo.

HVGO DE VARS.

DE hoc ita fuit adscriptum Martyrologij margini, & ad VIII. quidem Kalendas Februarias; *Eodem die obiit Hugo de Vars Dignensis Episcopus.*

PETRVS ESMIDO.

DE hoc quoque fuit adscriptum, Ad VIII. Kalendas Martias. *Eodem die Petrus Esmido Dignensis Episcopus obiit.*

HVGO.

DE hoc etiam sic. Ad III. Eidus Martias. *Eodem die venerabilis Hugo.........istius Ecclesiæ Episcopus obiit; Cuius Anima requiescat in pace. Qui reliquit pro Anniuersario suo xx. solidos Viannensium.*

PETRVS DE DROILLA.

DE hoc rursus sic, Ad XVIII. Kalendas Maij; *Eodem die Petrus de Droilla electus huius Ecclesiæ Episcopus obiit*

GVIGO.

DE hoc demum sic, Ad x. Kalendas Iunij; *Eodem die Episcopus Guigo huius Ecclesiæ obiit.*

Videri posset alicui *Petrus Esmido* idem esse cum *Ismidone* pòst referendo: at, cùm *Esmido* cognomen sit, videtur *Ismido* fuisse nomen; sicuti ex ritu subscribendi constat; idque, ne causer diuersitatem circa initialem literam. Videri quoque posset *Hugo*, cuius cognomini exprimendo locus punctatus relictus est,quasi legi in ipso Martyrologio non potuerit, idem esse cum illo *Vgone*, qui ante Laugerium memoratus est: Sed ne heic etiam leuiusculam Scripturæ varietatem causer,tum non videtur Martyrologium tempus illud attingere; tum nihil quoque aliunde est, quod exstitisse eundem persuadeat. Videri demùm posset *Guigo* non alius à *Guidone* esse: verùm litera d, in g, non est solita commutari; &, cùm pro voce *Guido* substituatur interdum *Guidus,Vidus,Vido*, aut quid simile; non perinde tamen vox *Guigo*,quantum memini,substituitur. Vtcumque sit,nullum propterea factû veritati præiudiciû volo.

Heinc, cùm hisce Episcopis quinque, adtici possent alij tres, vnus *Guillelmus*, & duo *Bertrandi*; illos idcircò non attexo,quòd maiore quadam verisimilitudine esse ex iis, qui deinceps

deinceps referendi sunt cognomines, possint. Quanquam non desino heic subiicere, vt fuerit de illis ad marginem eundem adscriptum.

Ad xv. Kalendas Maij: *Eodem die* GVILLELMVS *Episcopus huius Ecclesiæ obiit.*

Ad VI. Nonas Iulias; *Eodem die* BERTRANDVS *fœlicis memoriæ Dignensis Episcopus obiit.*

Ad III. Nonas Decembris; *Eodem die* BERTRANDVS *huius Ecclesiæ Episcopus obiit.*

CAPVT XXIV.

Dinienses Episcopi ea serie, quæ per posteriores annos proximè quingentos reputari continens possit.

HI iam sequuntur Episcopi, quorum tempora ita nouimus, vt possit eorum series non interrupta existimari; sicque detegendi perpauci supersint, si fugère aliqui nos, qui vt seriei interiici, ita adaugere Episcoporum numerum valeant.

VV. seu GVILLEMVS DE BENEVENTO.

HIc erutus est à Peireskio ex Foroiuliensis Capituli Archiuis. In iis videlicet habetur facta quædam Donatio ab Hugone ipsis *Præpositura, Ecclesiæ, & Canonicis; videlicet, FF. Antipolitano Episcopo, & V. Giraldi Venciensi Episcopo, & VV. de Benenento Dignensi electo, & Amelio Telonensi Preposito, & Gaucerando, & B. de Cellans, & Maximo, & alijs tam præsentibus, quàm futuris; idque mense Iulio, anni* M.C.LXXIX. Ita scilicet habet Scheda, quam ad me Peireskius transmisit. An hic porrò, an alius fuerit Guillelmus ille de Beneuento, qui anno deinceps M.C.LXXXIV. Archiepiscopus Ebrudunensis creatus fuit, asseuerare tutò non licet. Non tacendum verò, tempore ipsius obtentas fuisse Bullas illas, quas superiùs deduximus, alteram Alexandri III. anno M.C.LXXX. alteram Lucij III. anno memorato M.C.LXXXIV. quo Guillelmus de Beneuento fuit Archiepiscopus ordinatus. Non tacendum quoque, debuisse hunc Guillelmum iam obiisse anno M.CC.XII. cùm Canonici Ebredunenses obtinuerunt ab Innocentio III. literas, ex quibus probatur non fuisse eorum numerum, maiorem duodenario; atque adeò cùm cæteræ Metropoleos Ecclesiæ minore semper fuerint: fuisse nostram præ cæteris, proptet eundem-met numerum, Metropolitanæ conformem. Literas verò, prout exstant in libro III. Epistolarum eiusce Pontificis, ecce: *Gebennensi Episcopo in Archiepiscopum Ebredunensem electo. Dilecte fili, Capitulum Ebredunense nobis humiliter supplicarunt, vt Statum de non excedendo duodenario Canonicorum numero in eorum Ecclesia dudum factum, & à bonæ memoriæ Clemente Papa prædecessore nostro post-modum confirmatum, Apostolico dignaremur munimine roborare. Volentes igitur, vt ea, quæ rationabiliter statuuntur, robur obtineant firmitatis, Mandamus, quatenus Statutum ipsum, salua in omnibus Apostolica Sedis mandato, facias, appellatione remota, firmiter obseruari. Octob.... Pont. an. xv.*

B. fortè BERTRANDVS.

DE hoc aliud nihil occurrit, præter actum, quo declarauit *ius Martelagij*, & quæpiam alia ad Capitulum pertinere. Charta pergamena, cum Sigillo appenso, asseruatur adhuc in Tabulariis Capituli, præ se ferens annum M.C.XCII, ac non alia ratione, quàm litera initiali B. exprimens Episcopi nomen. Quamobrem verò Bertrandum potiùs, quàm Bonifacium interpreter, cùm nomen vtrumque per ea tempora familiare præsertim foret; causam aliam non habeo, quàm quia & Bertrandi nomen fuit adhuc vulgatius; & is esse potuit alter Bertrandorum, de quorum obitu sine anno mentionem haberi in Martyrologio obseruatum est: adeò proinde, vt obiisse, aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembris debuerit.

ISMIDO.

HVius indicatio Riuieræ debetur. Docuit scilicet illum interfuisse *Donationi Ecclesiarum sancti Clementis de Verneto, & sanctæ Mariæ de Clochario, cum ipsarum pertinentijs, Monasterio sancti Victoris Massiliensis, per Raimbaudum de Bello-ioco, anno* M.CC.VI.

VVALO, seu GVALLO DE DOMNA PETRA.

IS est eiusdem indicationis. Adnotauit enim Riuiera transtulisse illum S. Mammetis Reliquias in Lingonensem Ecclesiam, tempore Roberti Lingonensis Episcopi, anno M.CC.IX. idque ex authore Anonymo, qui Translationem illam descripsit, in Bibliotheca Floriana asseruato.

LANTELMVS.

REtulit imprimis Riuiera quemdam L. Diniensem Episcopum ad annum M.CC.X. Deinde scripsit Peireskius legisse se in actis S. Victoris Massiliensis, VVillelmum Farandum Thoramenæ Dominum, & Glaudauesiæ domus primarium, deditionem sui fecisse ipsi Monasterio, coram L. Episcopo Dignensi, anno M.CC.XVII. Ad hæc, in citata superiùs Confirmatione ditionis Burgi, per Raymundum Berengarium Dignensi Præposito facta, anno M.CC.XX. memoratur L. Dignensis Episcopus præsens. Denique verò, vt de nomine constet, en quid adscriptum fuerit Martyrologij margini, ad II. Nonas Octobris. *Eodem die, anno ab incarnatione Domini* M.CC.XXXII. *obiit Lantelmus Dignensis Episcopus, qui reliquit pro Anniuersario suo illud, quod habebat & tenebat in Molendino, quod est in exitu Burgi Digna, ad Portam superiorem; Et debet fieri Anniuersarium suum die Martis post Festum sancti Martini.* Et reperi quidem in quodam actorum Capitularium Inuentario, & sub litera

Norandum est verò, quòd sequitur statim, quódque etiam antè retulimus, fecisse id Episcopum *de consensu, & voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi Ymberti Archipresbyteri, &c.* videri non obscurè innuere, cùm Hugo de Marcols, qui cum Hugone de Lauduno xx. ante annis tenuerat locum Præpositi, fuerit Archidiaconus factus, ipsum Bonifacium, qui tunc Archidiaconus fuerat, eumdem esse, qui hoc loco fuerit Episcopus B. hoc est nomine Bonifacius.

Obseruari heic potest, huius tempore, hoc est anno M. CC. LXVII. & VII. quidem Kalend. Nouembris, celebratum fuisse Sedenæ Prouinciale Concilium, cuius decreta varia in Statutorum nostrorum Codicem translata habentur, sub Ebredunensi Archiepiscopo Henrico, cuius nomen titulo Ostiensis Cardinalis celebre est. Cùm Henrico porrò successerit Iacobus, vt superiùs innuimus, hic ille ipse Iacobus est, quem retulimus eodem anno, quo Bonifacius mortuus est, composuisse dissidia, quæ in Diniensi Ecclesia erant. Fortè verò hærere quis posset, qui fiat, vt Diuiæ versatus, & plenam potestatem à Capitulo omnia componendi adeptus xij. Kalend. Iulij, compositionem ediderit IV. Eidus Ianuarias eiusdem-met anni. Sed nempe, quia anni tunc computabantur (vti & plærumque etiamnum fit, in Bullis præsertim Pontificiis) non à Natiuitate, sed ab Incarnatione Christi Domini, quæ in Martium incidit; ideò annus ille M. CC. LXXVIII. à Martio incœptus, Ianuario adhuc perseuerabat.

GVILLELMVS PORCELLETVS.

SEdebat hic anno M. CC. XC. quo videlicet legitur quidpiam ordinasse, ex potestate sibi data à Capitulo circa distinctionem Præbendarum, & assignationem Distributionum, vt superiùs deduximus. Confirmatur verò hic annus ex Statutorum Codice, in quem inserta sunt decreta Prouincialis Concilij, quod sub Raymundo de Medullione Archiepiscopo celebratum fuit Ebreduni. Videlicet ista præcedunt. *Hæc Statuta, quæ Nos Frater R. de Medullione* (is nempe Religiosus fuerat ex Ordine Prædicatorum, & Sistarici quidem; vti ex memorata Iacobi antecessoris compositione constat) *Dei patientiâ S. Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, per Dominum Henricum bonæ memoriæ Ebredunensem Archiepiscopum, ac post-modum Ostiensem Episcopum, comperimus esse facta; vnà cũ venerabilibus Fratribus G. Dignens. B. Glandaten. Lant. Grassen. B. Senescen. Hugone Nicien. & Guillelmo Vencien. Dei gratiâ Episcopis Suffraganeis nostris: Fratre P. Abbate Boscauden. ac Procuratoribus Capitulorum Ecclesiarum ipsorum, constituti in nostro Prouinciali Concilio, apud Ebredun. Anno Domini* M. CC. XC. *die Sabbathi ante Assumptionem Beatæ Virginis euocato, &c.* Idem sedisse legitur anno M. CC. XCIV. ac die Nouembris xxiiij. qua simile aliquid superioribus ordinauit.

Istum porrò non alium facio à Guillelmo illo Porcello, cuius varia sunt, quæ habentur in Statutorum serie. Quippe nihil obstat, quòd heic Porcellus, illeic Porcelletus dicatur; cùm vtraque denominatio illustri illi, ac per-antiquæ (ante annos enim octingintos nominis fuit magni) familiæ conueniat. Obstaret magis series, qua Statuta digesta sunt; nempe quæ Guillelmo Porcello tribuuntur, recensentur post Statuta tum Raynaudi Porcelleti, tum Guillelmi de Sabrano: At in Statutis congerendis habitam non fuisse temporum rationem vel ex eo intelligimus; quòd, cùm constet memoratum Iacobum Ebredunensem Archiepiscopum inter Henricum, & Raymundum de Medullione intercessisse, Statuta Iacobi nihilominus recensentur post ea, quæ R. de Medullione, cum Guillelmo Porcelleto, & cæteris condidit.

RAYNALDVS PORCELLETVS.

IS fuerat Ecclesiæ Sacrista. Anno siquidem M. CCC. III. & de secunda Ianuarij, cùm iam esset electus, obtinuisse legitur meritorum ergo à Capitulo, vt cui de Ecclesiæ gremio expedire iudicaret, conferre Sacristiam posset; sed pro ea tamen vice dumtaxat, ac modò id fieret intra diem Martis tum proximum, qui Ianuarij septimus fuit. Concessit etiam Capitulum die VII. prorogationem in diem IX. qui Iouis fuit, & quo demùm Sacristiæ beneficium viro idoneo contulit, præsente, & approbante Capitulo vniuerso. Legitur verò eodem anno, ac die Martij xv. Indictione secunda, præstitisse Homagium, ex Pergamenorum citato Registro. Nempe, postquàm præmissum est, id actum *Aquis Sextijs, in Monasterio Beatæ Mariæ de Nazareth, & agris, in quadam aula, in qua comedant Fratres, de nouo constructa, in præsentia R. Patris Domini P. Dei gratiâ Sistaricensis Episcopi, &c.* tum sequitur, *Reuerendus in Christo Pater Dominus Raynaldus Dei gratiâ Episcopus Dignensis, simili modo, & forma, quibus suprà, iurauit supra Dei Euangelia corporaliter manu tacta, promisit, & recognouit; fecit homagium Regiæ Maiestati, si quod ei competit, reseruato, &c.*

Cùm de hoc anno constet, demiror quis esse potuerit Catalogus ille Episcoporum Dignensium, ex quo, MS. Porcelletorum Genealogia, quam apud Peireskium vidisse me commemini, fuisse sumptum refert, quod in illa sic legitur, *Anno* M. CCC. XXIV. *obiit Rinaldus Porcelletus: &, Guillelmus Porcelletus illi in Episcopatu successit.* Nam quod ad mortem quidem spectat, debet omninò obiisse ante annum M. CCC. XX. quippe, quo Armandus Episcopus fuit; cùm & Guillelmus de Sabrano Armandi successor anno M. CCC. XXIV. Statuta quædam condiderit. Quod ad Guillelmum verò Porcelletum attinet, ia sanè fuit non successor, verùm antecessor Raynaldi, vt ex ante-dictis manifestum fit. Quoque minus dubij sit, asseruatur Actum in Tabulariis Capituli, quod superius retu-

limus

limus sumptum ex Registris Hugonis Briansoni (exscribente, qui penes se illa habuit, Iacobo Blancinoto) iuxta verò id actum, Anno M.CCCC.XX. & xiij. Aprilis, P. Bassolis Officialis Dignensis concessit Capellanis facultatem, *vt extraheretur Clausula ex ordinatione facta circa distributiones per Venerabilem Patrem Dominum G. Porcelleti quondam Dignensem Episcopum, ex potestate sibi facta à Dignensi Capitulo.* Clausula autem talis refertur, *Anno Domini* M.CC. XC. *xxiij. die Augusti, Prædictus Dominus Episcopus apud Dignam, vnà cum Domino Præposito, & Canonicis inferiùs nominatis, videlicet, & in generali Capitulo, quod consueuit celebrari in Dignensi Ecclesia anno quolibet, in festo beati Petri ad vincula, ipso Capitulo vsque in præsentem diem continuato, insimul congregatis; idem Dominus Episcopus, vnà cum dicto Sacrista ad ordinationem Seruitiorum, & Seruitij, &c.* Atque hoc quidem refero, etiam ob optimum Riuieram, qui hacce de re quadantenus hæsit, ac anteponi posse Raynaldum Guillelmo suspicatus est, referendúmque etiam ad annum circiter M. CC. LXXXV, quòd in nostris etiam Statutis recitetur confirmasse Statuta Iacobi Archiepiscopi, quem octo, aut decem ante annis vixisse manifestum sit. Quanquam nihil profectò obstat, quin Raynaldus, licet Guillelmo posterior, statuta non modò Iacobi, sed antiquioris etiam confirmare potuerit.

Id potiùs accipio, quod in eadem Genealogia dicitur *Rinaldus Porcelletus filius Ioannis Militis, & Alizetta filia Elizarij de Sabrano, & Cæciliæ de Agouto* (ita scilicet scribitur) *per auos maternos ex familiis Austriaca, & Sabaudica descendentium: Episcopus Dignensis, sanctus, & miraculis clarus, sub Ioanne Papa XXII. ex vita Elziarij Comitis Arriani, scripta à fratre Raphaele Dominicano.* Certè, vt nihil dicam de illustri prosapia, eius memoria apud nos venerationi adhuc habetur. Tametsi enim nullum antiquum monimentum inuenio, quo habitum Sanctum, cultúmve illi exhibitum, quasi Indigetum vni comprobetur; nominetur verò dumtaxat instar cæterorum Episcoporum, Dominus Raynaudus; vt cùm in Inuentatio antè memorato, anni M. CCC. XL. ita legitur; *Primò inuenit Capellam Domini Raynaudi Porcelleti albam, de Casamito:* & paulò pòst: *Item Capellam Domini Porcelleti rubeam;* & alio loco; *Item subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti vnum pannum sericum, &c.* Nihilominùs à parentum, auorúmque memoria appellari audiui Sanctum; &, quod dixi antè Sacellum fuisse ab eo conditum (id certè gerit familiæ Porcelletanæ insignia in vmbilico fornicis) appellatum fuisse Capellam sancti Raynaudi comperio à ducentis, & ampliùs annis. Id taceo, quod est antè recitatum de asseruatis eius Reliquiis ac superstite vstulato osse ex incendiis Caluinistarum. Taceo & quod legisse me quidem, sed apud quem tamen Autorem, non satis memini, *vnum fuisse sanctum Raynaudum Porcelletum, cui in memorabili illa Gallorum internecione, Siculi pepercerint, ob eius pietatem, virtutémque perspectam*

ARMANDVS.

HVius mentio fit bis, aut ter in Chartulatio, cuius iam aliquoties meminimus, quodque conditum fuisse diximus anno M.CCC.XX. ac die xj. Nouembris. Quippe initio legitur congregatum Capitulum in Præpositurae Domo, absentibus quidem, cùm aliis Ecclesiæ Canonicis, tum *Reuerendo in Christo Patre Armando Dei gratiâ Dignensi Episcopo, in Romana Curia commorante.* Idem posteà repetitur; ac rursùs in fine confertur Vicaria domestico cuidam *Reuerendi in Christo Patris Domini Armandi Dei gratia Dignensis Episcopi, licet absenti.* Præterea autem, cum id Chartularium XX. pòst annis continuaretur, & Inuentarium, cuius mox antè meminimus, conficeretur, fuisse in Inuentarium verba hæc inserta *Item Capellam viridem, cum Dalmaticis Floquetis, &c. quæ fuit Domini Ar. Dignensis Episcopi.*

GVILLEEMVS DE SABRANO.

STatuta habemus, quæ hic condidit anno M.CCC.XXIV. ac mense Augusto. In Iouentatio quoque ante-dicto memoratur *Capella alba Domini Guillelmi de Sabrano, quæ data fuit per Dominum El. Episcopum.* Ex Catalogo porrò Abbatum sancti Victoris Massiliensis, quem mecum tum Peireskius, tum Riuiera communicârunt, constat hunc Guillelmum electum fuisse Abbatem illius Monasterij, anno M. CC. XCIII. ipsumque rexisse annos xxxij. & Dignensem Episcopum sub vitæ finem simul fuisse. Celebrata ab illo fuisse in Abbatia Capitula varia, annis putà M. CC. XCIV. M. CC. XCVIII. & M. CCC. V. Adiecit Peireskius sua manu ad annum M. CCC. VIII. Carolum II. nuncupasse illum *Consobrinum suum Guillelmum Abbatem:* ac anno M. CCC. XVII. die xviij. Iulij, meminisse illius sanctum Elziarium in testamento. Subiecit Riuiera eum fuisse promotum ad Episcopatum non longè ab anno M. CCC. XX. &, quòd Abbas simul, Episcopusque vixerit, debuisse eius obitum contingere anno M. CCC. XXV. computando nempe xxxij. annos, ex quo Abbas electus fuit; aut certè ante finem anni M. CCC. XXIV. quoniam Abbas Guillelmus de Cardaliaco legitur primum Capitulum illo eodem anno celebrasse. Par proinde est, esse illum mortuum non longè ab Augusto, generalive Capitulo, quod Diniæ mense illo habuit.

Adnotari heic potest, fuisse hunc Guillelmum filium Elziarij Domini Vcetensis, & Cæciliæ de Agoulto: Fratrem habuisse Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos Iustitiarium, qui ex Lauduna Alba S. Elziarium Ariani Comitem, & S. Delphinæ sponsum suscepit. Sorores illi fuisse tum memoratam Alizettam, siue Allayetam Raynaldi Porcelleti matrem; tum Burgolam matrem Elziarij de Villa-noua, de quo dicendum statim pòst. Fuisse illum proinde non modo S. Elziarij patruum, & Elziarij de Villa-noua auunculum;

auunculum ; sed auunculum etiam ipsius Raynaldi, quem habuisse antecessorem in Episcopatu nihil prohibet, cum & occasione Guillelmi Porcelleti, qui illum in Ecclesiam iam induxerat, præeligi potuerit; & esse non admodum auunculo iunior ex matre antiquiore valuerit; & nouum non sit aut iuniores senioribus præmori, aut seniores fieri iuniorum hæredes, atque successores.

GVILLELMVS.

Habetur iste ex eo Concilio, quod Aueniome, ac in Prioratu S. Rufi fuit celebratum anno M. CCC. XXVI. mense Iunio, à Gasberto Arelatensi, Iacobo Aquensi, & Bertrando Ebredunensi Archiepiscopis, vnà cùm Suffraganeis Episcopis eorumve Vicariis, & Capitulorum, Abbatumque quorumdam Monasteriorum Procuratoribus; quatenus quidem integrè in Statutorum nostrorum Codice descriptum habetur. Nempe in eo Ebredunensis speciatim Metropoleos Prælati ita deducuntur, *Et dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre Domino Falcone Venciensi Episcopo præsente, & cum venerabilium in Christo Patrum Dominorum Gaufridi Grassen. Rostagni Nicien. Guillelmi Dignen. Bertrandi Senescen & A. Glandaten. Episcoporum suffraganeorum ipsius Procuratoribus sufficienter comparentibus.* Nisi obstitissent ante dicta credidissem facile hunc Guillelmum eundem cum Guillelmo de Sabrano esse. Credi etiam posset fuisse ipsum ex aliqua vna familiarum nobilium, quæ sedem tenuerunt per hæc tempora; verùm, vt Armandus ex alia, sic quoque ex alia interiici hic Guillelmus potuit. Fortassis fuit ipsi cognomen *Ebrardo*: quando inter memoratas Episcoporum Capellas ea recensetur, quæ fuerit *Guillelmi Ebrardi*, scilicet *violata, de diaspro diuersorum colorum, cum Floqueto, & Dalmatica, &c.* Certè is Guillelmo de Sabrano successisse potest, cum legatur fuisse vnus ex iis Canonicis, qui illi condenti statuta adfuerunt. Sed longè sum tamen, vt quidquam definiam.

ELZIARIVS DE VILLA-NOVA.

Hunc memoratus antè Franciscus de Villa-noua Flayosci Baro, Genealogiæ suæ scientissimus, retulit mihi aliàs extitisse filium Raymundi, & nepotem Giraudi; vtcumque Genealogia familiæ Sabranicæ à Peireskio communicata, filium Giraudi, & memoratæ Burgolæ de Sabrano faciat. Cùm ex dictis verò constet illum fuisse S. Elziarij consobrinum; mirum minùs est fuisse illum primo loco substitutum in testamento antè citato anni M. CCC. XVII. Is Canonicus primùm fuit Foroiuliensis, Massiliensisque; & Episcopatum adeptus, præstitit homagium anno M. CCC. XXXIV. die Octobris X. Quo etiam anno, ac mense Iunio, ea Riuieræ indicatione, consecrauit Ecclesiam Carthusianarum Monialium in Cella Robaudi, Foroiuliensis Diœceseos, in qua tunc viuebat S. Rossolina illius vel soror, vel ex Fratre neptis. Nos statuta quædam illius habemus, ac in iis illam Sacramenti formam ad quam Iudæi tenebantur, cuiusque superiùs commeminimus, ex die Maij XXIJ. anno M. CCC. XLI. Denique in Martyrologio ad Non. Octobris sic adscriptum fuit, M. CCC. XLI. *vij Octobris, obiit Dominus Elziarius Episcopus.* Quare, cùm is haud-dubiè fuerit, qui interfuit alteri illi Aueniomensi Concilio, anno M. CCC. XXXVII. celebrato, & nomen eius literis El. vt etiam ferè apud nos, expressum solùm fuerit, non est, cur Robertus dubitare debeat, ille-ne Elzias an Elias fuerit.

Quàm singularis fuerit Prælati huius pietas, ex varietate, et pretio rerum, quibus donauit Ecclesiam, intelligi potest vel ex Inuentario, quod nouennio pòst fuit conditum. In eo scilicet legimus fuisse hæc, inter cætera, reperta in Ecclesia; *Crucem argenteam datam per El. Episcopum. Reliquiarium argenteum cum tribus crystallis, in quo crines B. M. in supremo nempe trium crystallorum, cum signo El. & Brachium sancti Domnini in argento, cum signo etiam El. Vnam Cassiam magnam coopertam de ossa, ad tenendum Reliquias, datam per Dominum El. Pannum magnum de Fran. cum Imaginibus Apostolorum, datum per Dominum El. Item duo paria alba diaspreti, data per Dominum El. Episcopum. Duos Cercelos de Sirico antiquo, datos per Dominum prædictum El. Processionarium datum per Dominum El. Episcopum. Capellam Guillelmi de Sabrano cum signo Porcelletorum, datam per Dominum El. Episcopum.* Cùm verò hæc fuerint a folio xlj. in lj. variè interspersa; tum sequitur folio lij. *Res infrascripta data fuerunt per Reu. in Christo Patrem Dominum Elziarium bonæ memoriæ, vsui, & seruitio Beatæ Mariæ Dignensis:* ac tum complentur duæ paginæ, præter res hactenos memoratas. Quæ sanè, cum ita se habeant, mirum non est, si eius memoria apud nos cara perseueret; ac si, post eius obitum, quod Sacellum fuerat ab eo, Capituloque simùl exstructum (videlicet præter Capituli insignia eminentia in fornice, exstant etiam Villanouana in eo Capitello, cui arcus innititur, ab angulo inter meridiem, & ortum originem ducens) si id, inquam, Sacellum fuerit ab eius nomine Capella sancti Elziarij (quo modo aliud sancti Raynaudi) appellatum.

Porrò, quia Forma Iurisiurandi, ad quam Iudæos adstrictos voluit, habet, nescio quid ad æquiuocationes præoccupandas singulare; ideò iuuat illam heic apponere. Constitutio ergo sic habet. *Item statuimus, quòd si Iudæus causam habet cum Christiano, vel contra Christianum. vel etiam testimonium ferat contra Christianum, teneatur iurare sub hac forma. Iuras tu per Deum Patrem Adonai? Respondet. Iuro. Iuras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabbaoth? Resp Iuro. Iuras tu per Deum Elohi? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum, qui Moysi apparuit in rubo? Resp. Iuro. Iuras tu per decem nomina Dei? Resp. Iuro. Iuras tu per totam istam legem quam Deus dedit Moysem famulum suum? Resp. Iuro. Si tu culpabilis es de hac re,*

& Dei nomina, & legem eius periuras; mittat Deus super te turbam, & febrem quotidianam, tertianam, & quartanam: & mittat Deus super te, & oculos tuos angustiam animæ tuæ. Respondet Iudæus. Amen. Lucrum tuum comedant inimici tui; & mittat Dominus super te iram suam, & deficias ante tuos inimicos: habeant super te inimici tui potestatem, & fugias, nemine te sequente. Resp. Amen. Si periuras Dei Sacramenta, frangat Deus vireis tuas, & potentiam tuam; & ponat Deus deuastationem in domum tuam; & mittat Deus super te bestias feroces, & ponat Deus super te inimicos tuos. Resp. Amen. Adducat Deus super te gladium vindicaro vindictam, & adducat pestilentiam super te; & tollat à te omnem substantiam panis, & comedas, & non satieris. Resp. Amen. Item, si periuras de hoc Sacramento; comedas carnem filiorum tuorum, & destruat Deus cadauer tuum, & super corpora infantium tuorum adducat mortalitatem pessimam. Resp. Amen. Donet Deus domum tuam in deserto, & destruat Deus sanctuarium suum, & deleat te de terra, & inimici habitent in domo tua; & stuprent tuam vxorem; & dispergat te Deus super terram, & nemo respiciat te. Resp. Amen. Sectetur te gladius mortalitatis; & mittat Deus molestiam, & timorem in corde tuo, vt fugias ad motum foliorum arborum, ac si gladius insequeretur. Resp. Amen. Sis dispersus inter gentes; & moriaris in terra inimicorum tuorum; & sic te absorbeat terra, sicut absorbuit Datan, & Abiron; & etiam deglutias. Resp. Amen. Et si tu de hoc Sacramento periures; declinet Deus cor tuum iniquum, & pessimum; & veniant super caput tuum omnia peccata tua, & parentum tuorum: & omnes maledictiones, quæ in volumine legis Moysi, & Prophetarum scripta sunt. Resp. Amen, amen, amen; Fiat, fiat, fiat.

IOANNES PISCIS.

HVius habemus Statuta varia, partim in libro Statutorum, partim in iam dicto Chartulario, illiusve continuatione, ab anno M. CCC. XLI. in annum M. CCC. LVI. Memoratur præterea in Sententia quadam Vicarius ab illo commissus anno M. CCC. LVIII. In Martyrologij autem margine sic adscriptum fuit. Ad III. Nonas Iulias. *Eodem die Translatio capitis sancti Vincentij Dignensis Episcopi, ad Ecclesiam Dignensem, per Reuerendum Patrem Dominum Io. Dei gratiâ Dignensem Episcopum*, M. CCC. XLIX. *die v. Iulij.* Vndenam porrò facta fuerit Translatio huiuscemodi, coniectu facile non est. Nam existimare quidem aliud nihil actum, quàm sacrum beati Vincentij Cranium transpositum fuisse ex arcula quapiam in Capsam argenteam, forma capitis eleganti, ac translatum vt fieri solet, processione quadam solenni, relatum in Ecclesiam; tum verba relata ampliùs quidpiam sonant; tum sancti Vincentij Caput non fuisse priùs in Ecclesia ex eo suspicari licet, quòd in Inuentario, nouem priùs annis confecto, memorentur quidem reperta in vna Caxiarum, quæ ad Altare beatæ Mariæ, Ossa Beati Dōnini, & Caput beati Marcellini; at mentio perinde non fiat repertorum Ossium, Capitisve Beati Vincentij.

Vtcumque sit; quia deinceps Martyrologium nihil habuit circa Ioannnis obitum; & quia aliunde in condendis Statutis Synodalibus anni M. CCC. XLIII. Ioannes cognominatur Piscis, heinc par est reputare illum, post annum citatum M. CCC. LVIII. Aquensem Archiepiscopum fuisse. Scilicet in Catalogo Archiepiscoporum Aquensium Roberti, consonanter illi, quem ostendit Peireskios, ita legitur, *Ioannes Piscis Obiit x. Octobris* M. CCC. LXVIII. *ad quem scribebat Vrbanus V.* M. CCC. LXIV. Nihil attinet memorare, in illo eodem Inuentario, in quo recensentur tot, ac tantæ res donatæ ab Elziario, interiici *vnam Mappam altaris, datam per Dominum Io. Episcopum.*

BERTRANDVS DE SEGVRETO.

HIc videtur fuisse ille Sacrista, sub quo dictum iam sæpiùs Inuentarium condi cœptum est, anno M. CCC. XL. & de quo legitur in ipsomet, *Item, vnum Horologium datum per Dominum Bertrandum de Segureto Sacristam prædictum.* Cùm successisset autem Ioanni; Pergamena superest charta in Capituli Tabulariis, qua *Ber........ de Segureto confitetur se accepisse à Capitulo Mitras quasdam pretiosas, & annulos Pontificaleis.* Habui etiam præ manibus literas Tonsuræ collatæ Durando Heliæ, Corbonis, Visitationis tempore, à Domino Bertrando Dignensi Episcopo, anno M. CCC. LXV. die Iunij II. Ne verò temerè succrescat Episcoporum numerus; cùm is possit adhuc vixisse anno M. CCC. LXXXV. ideò referre ad ipsum placet, quod homagium est præstitum eo anno, ac I. Decembris; vt ex Registro Homagiorum in Aquensibus Archiuis habetur. Nempe vel titulus sic habet: *Homagium Reuerendi in Christo Patris, & Domini, Domini B. Dignensis Episcopi, Domini castrorum de Marculpho, de Euzeria, Therasio, Archaillo, Bastida, de Rocca bruna, de Rocca-rossa, Tanarono, & pro partibus, quas habet in Ciuitate Digna, & in Rocca Drasij, & pro Burgo Dignensi, tam nomine ipsius proprio, quàm Venerabilis Præpositi; nec non Canonicorum, Capituli, & Ecclesiæ Dignensis.* Fuit fortè huius ex fratre nepos, qui Bertrandus de Segureto deinceps Præpositus fuit. De obitu cùm nihil habeatur, coniicere dumtaxat licet, fuisse eum alterum Bertrandorum quorum diximus diem obitus tacito anno memorari; sicque aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembreis obiisse.

NICOLAVS DE CERBARIO.

VAria huiusce acta legi in Protocollo veteri, sub litera N: annorum M. CCC. XCVI. & M. CCC. XCVII. quo quidem posteriore anno adnotatum fuit in Martyrologio, adfuisse Ecclesias tam beatæ Mariæ, quàm Fratrum Minorum, in die sanctæ Annæ. Exstat etiam Homagium in Archiuis Aquensibus, quod *Dominus N. Dignensis Episcopus, Dominus de Marculpho, de Tanarono, & de*

Rocca rossa

Rocca-rossa præstitit Serenissimo Regi Ludouico &c. anno M. CCC. IC. die Octobris xj. qua etiam Bertrandus de Segureto Præpositus præstitit. Is Franciscanus fuerat, ipseque fuit, qui Ecclesiæ donauit Turriculam illam argenteam, de qua dictum superiùs est. Nempe in vna facierum baseos isthæc Inscriptio legitur, HANC BEATÆ MARIÆ VIRGINIS IMAGINEM, CVM TABERNACVLO, FECIT FIERI, ET LEGAVIT ECCLESIÆ CATHEDRALI DIGNENSI. MAGISTER NICOLAVS DE CERBARIO, ORDINIS MINORVM, DICTÆ ECCLESIÆ OLIM EPISCOPVS. Quid porrò fuerit ad marginem Martyrologij adscriptum, ecce. Ad III. Nonas Martias. *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus huius Ecclesiæ Dignensis. Et iste dimisit currente anno* M. CCCC. VII. *ob reuerentiam Dei. & Beatæ, & redemptionem animæ suæ, & parentum suorum, Imaginem argenteam Beatæ, quæ est in præsenti Ecclesia; & ideò dicta die fiendum est Cantare pro anima sua.* Et sanè, vt Cantare hoc merito iure fuerat à Capitulo institutum, ac deinceps fuit prætermissum immerito; sic meritissimo reperetur; ac tantò magis, quantò habemus tam frequentem præ oculis Prælati huius optimi dignam memoria munificentiam. Quod idem dicendum de optimo Elziatio, déque cæteris, quorum benefacta etiam-num oculos perstringunt. Quin etiam iure repetentur, quæ fuere ab optimis Prælatis instituta Anniuersaria; tametsi Sortes, seu pecuniæ ab ipsis in eam rem legatæ quò euaserint, ignoretur; neque enim, licet Maiores nostri illas aut non satis curârint, aut fortè etiam decoxerint, ipsorum Legantium fuit culpa, aut per eos stetit, quò minùs ad nos peruenirent; neque nos ideò minùs affectui illorum obligati sumus, nec minùs tenemur ad præstandum officia, quibus quæ ad nos peruenerunt Beneficia fuere adstricta.

BERTRANDVS RVDOLPHVS.

ISte quoque, quantum coniicio, Franciscanus fuit, Ordinisve Fratrum Minorum. Certè ferè semper vox *Frater* nomini eius præponitur. Varia sunt, quæ eius exstant monumenta, ab anno vsque M. CCCC. IX. Nam, cætera inter, illo ipso anno adnexuit Capituli mensæ Prioratum Galberti; vti & xx. pòst annis Hospitale Burgi, & Ecclesiam de Cataleriis. Anno M. CCCC. XVI. Transactioni interfuit, inter Capitulum, & Fratres Minores; & xiij. pòst anno iniit ipse Transactionem cum Capitulo, circa Decimam vinearum Dignæ, & Galberti. Exstat adhuc Liber, Viridis vocatus, Visitationem continens, quam eodem anno M. CCCC. XVI. peregit. Exstant prætereà varia Statuta, quæ fuere ab eo condita, quorumque nonnulla fuere relata superiùs, annis M. CCCC. XIX. M. CCCC. XXIX. & M. CCCC. XXXII. Obitus illius habetur inter acta Ioannis Filioli, ad ann. M. CCCC. XXXI. diem Martis, quæ fuit Februarij xxvj. ac horam diei xix. Illicò nempe Capitulum, cui præfuit Ioannes Rodulphus Sacrista (Bertrandi fortè ex fratre nepos) creauit Oeconomos duos ad regendum, administrandúmque bona, ac iura Episcopatus; vnúmque item Officialem, ac in spiritualibus, temporalibúsque generalem Vicarium. Et, ne quis miretur citatum mox annum M. CCCC. XXXII. quo Statuta condiderit; Sciendum est, aut mendum inter exscribendum Statuta irrepsisse, quando illa Februario quoque ac septima die fuere condita; aut in Statutis computatum annum à Natiuitate fuisse, quem Notarius expressè ab Incarnatione dixit; Sic nempe, ex antè adnotatis, vnus, idémque mensis Februarius, qui à Festo Incarnationis, seu Annuntiationis antecedente, fuit anni xxxj ab antecedente Natiuitatis festo, fuit anni xxxij. Miror interim nullam factam Episcopi huius in Martyrologio mentionem; quando & illæ adnexiones, & consensio quoque in decimas vini, ex quibus possent distributiones copiosiùs, commodiúsque fieri, arguunt fuisse illum in Capitulum, suámque Ecclesiam præclare animarum, atque idcircò, cuius etiam memoria recolatur, dignum.

Adnotanda porrò duo quædam heic sunt, quæ eius tempore contigerunt. Vnum, quòd anno M. CCCC. XIV. ac mense Iulio celebratum est Diniæ Prouinciale Concilium; tametsi qui in ipsum Prælati conuenerint, aut quid omninò statuerint, sit mihi hactenus incompertum. Celebratum enim dumtaxat cognoui ex Registro quodam publicatum Ciuitatis Deliberationum, in quo ad diem secundam Iulij ita legitur. *Ordinatum est, quòd Domini Syndici debeant prouidere super aduentu Dominorum Prælatorum, qui in præsenti Ciuitate venturi sunt, eorum Concilio tenendo, de collatione donorum, & de seruiendo eis nomine Villæ, quantum honorabiliter poterunt, ad honorem Villæ siue in vino, vel aliis quibuscumque.* Et ad diem XVI. Augusti. *Fuit ordinatum, quòd Clauarius Villæ soluat ceram, quam præsentauerunt Domini Syndici moderni Dominis Prælatis, qui tenuerunt eorum Concilium in Ciuitate Dignensi hoc præsenti anno.*

Alterum, quòd anno insequenti, contigit Eclipsis Solaris memorabilis, de qua hæc verba ad marginem Martyrologij fuere adscripta, *Anno Domini* M. CCCC. XV. *& die Veneris, quæ fuit vij. Iunij fuit Eclipsis Solis, horâ secundâ post ortum Solis; & durauit per vnam horam, à principio Eclipsis vsque ad finem; & Stellæ videbantur clarissimè.* Est certè obseruatu dignum, eandem Eclipsin, etiam in Bohemia, aut Polonia totalem fuisse. Ecce enim Erasmus Reinholdus ipsam accenseus duabus illis, quarum altera à Thucydide, altera ab Ammiano Marcellino refertur, istud subiicit; *Scriptor Historiæ Polonicæ, cùm recitat tumultus Bohemicos, ait anno* M. CCCC. XV. *die* VI. *Iunij hora* XVIII. (hoc est vulgari modo loquendo, die VII. hora I. matutina) *Solis Eclipsin conspectam esse tantam, vt & Stellæ velut noctu viderentur, & aues subita caligine territæ passim è sublimi in terram deciderent.*

PETRVS DE VERCELLIS.

IPse, est cuius nomen, aut prima certè ominis litera P. repetitur in variis actis ab anno vsque M. CCCC. XXXIII. Fuisse illum Theologiæ, Iuris, rerum agendarum eximiè peritum declarant tum duæ, quæ penes me exstant, eius Orationes in Basileensi Concilio habitæ, altera ad ipsum Concilium, altera ad Imperatorem (nempe illeic interfuit & nomine Cleri totius Prouinciæ, & tanquam Orator Ludouici III. Ierusalem, ac Siciliæ Regis, & Prouinciæ Comitis) tum quæ egit deinceps in Florentino Concilio, ac etiam in Græcia, vbi de Græcorum reconciliatione est actum. Ac interfuisse quidem illum Florentino Concilio, constat ex serie subscriptionum prid. Non. Iulij, anni M. CCCC. XXXIX. quas inter hæc exstat, *Ego Petrus Episcopus Dignensis me subscripsi.* Fuisse autem illum in Græcia, Claudius Robertus recitat in Catalogo Episcoporum Meldensium. Scilicet illo eodem anno Episcopatum commutauit, ac in nouam Ecclesiam largitionem testatus est. Roberti verba sunt. *Petrus de Versailles, Doctor eximius M. CCCC. XXXIX. dedit Ecclesiæ ducentos aureos ex pecunia ab Eugenio IV. accepta, pro negotiis per eum in Græcia bene gestis.* Sequitur autem, *Obiit M CCCC. XLVI. XI. Nouembris, & die sequente, hora 10. sepultus, &c.* De illo prouinde apud nos aliud nihil ab exacto anno M. CCCC. XXX X. comperi, quàm quòd legisse memini inter acta Ioannis Filioli, cùm anno M. CCCC XLV. Inuentarium bonorum Episcopatus fieret per Dominum Petrum Turelure tunc Dignensem Episcopum, adfuisse Guillelmum Rostagnum, *quondam Vicarium Domini P. de Vercellis Dignensis Episcopi, & nunc moderni Episcopi Meldensis.* (Notarius nempe loquitur, qui habitas quasdam à se clauses tradiderit dicto Domino Petro Torelure.

Vt quidpiam verò seligam ex iis Orationibus, quas illum in Concilio Basileensi habuisse dixi; Ecce in priore ad ipsum Concilium, postquàm mandatū Regis exposuit, istud inter cætera subdit, *Sunt etia in Patria aly, Prælati quorum quidam ægritudine, & seniofracti, alij tenues in facultatibus, aly fortes viribus, quos velut ossa Reipublicæ non expedit his temporibus à patria recedere. Hos omnes repræsentando, excusatos haberi supplicamus, considerantes ad memoriam reducentes legem Dauid Regis, in istis dudum obseruatam, videlicet, quod euntibus ad prælium, & remanentibus ad sarcinas, æqua erit pars, & par præmium.* In posteriore verò, ita imprimis exorditur, *Serenissime, atque sacratissime Princeps, Dine Imperator, semper Auguste, cuius directioni ille, qui cælestia simul, & terrena moderatur, totius orbis commisit habenas, vt C. ad leg. Rhod. de iactu, L. deprecatio, &c.* (videlicet passim intereicit leges, quæ erat temporum illorum facundia, atque eruditio) & subicit mox, *Pro parte serenissimi Principis, & Domini nostri Ludouici III. Dei gratiâ Ierusalem, & Siciliæ Regis, fidelissimi Ecclesiæ vasalli, ac filij deuotissimi, vt in Clem. Pastoral. §. rursus....... Vestra Imperiali sublimitati proximâ, imò valdè proximâ consanguinitatis lineâ coniuncti, ipsique multis & magnis naturalibus, atque .... confœderationum nexibus colligati: totiusque sua Prouinciæ, tres notabiles particulares Prouincias, Arelatensem, videlicet, Ebredunensem, & Aquensem notoriè contentas, in conspectu vestræ sacræ Imperialis Maiestatis, assistentes solemnes, electi, atque destinati Ambaxiatores personaliter conueniunt, &c.* Desumit deinde, quod appellat Thema, ex eo, quod lectum illo die in Ecclesia fuerit, nempe, *In Concilio iustorum*; ac argumento fusiusculè deducto, sic demùm concludit, nihil ampliùs citans. *Relicto igitur Concilio impiorum, teneamus Concilium iustorum, &c.* ac tum perorat, Imperatorem ad promouēdum Cōcilium, ne careat sperato successu, adhortando, ac ipsi negotia sui Principis (cuius recenset iterum consanguinitatem proximam) commendando. Responsum autem Imperatoris ecce. *Nos multum gaudemus audire bona de Domino Rege consanguineo nostro; & benè recordamur de proximitate generis, & confœderationibus habitis, & initis inter nos, & Dominum Patrem suum bonæ memoriæ, qui si superuixisset, ipse Dominus... Bituricen. Dux, mala, quæ nunc sunt in Francia, non essent. Parcat eis Deus. Nos erimus semper parati ad complacita Domini Regis consanguinei nostri dilectissimi. Et vos bene veneritis.*

GVILLELMVS CARDINALIS DE ESTOTA-VILLA.

IS erat iam prior sancti Martini Parisiensis, ex Ecclesiæ Andegauensis electus Episcopus, cùm iuxta ipsius Procurationem conscriptam Florentiæ memorato anno M. CCCC. XXXIX. ac die Nouembris III. immissus fuit in Dignensis Episcopatus possessionem, die insequentis Decembris xviij. Ita retulit Filiolus in acta, ac Procurationem subjecit, qua Capitulum tum residentiam depoposcit, tum insinuari summo Pontifici voluit, vt exspectando eius mandata, ab vsque translatione P. in Meldensem Ecclesiam, ad electionem non processisset. Cæterùm illo ipso die creabatur Guillelmus Cardinalis Presbyter SS. Syluestri, & Martini in Montibus: vt minùs sit mirum, si anno insequente, & mense Octobri, legamus in actis Bertrandi Isnardi, quod relatum superiùs est; scilicet, Vrbis *Syndicos supplicasse Ioanni Rudolpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini G. Dei gratia Dignensis Episcopi, Cardinalis sancti Martini vt vellet, &c.* Fuit verò etiam deinde factus Episcopus Portuensis, ac sanctæ Rufinæ; etiam Ostiensis, ac Veliternus: Ne memorem fuisse Episcopum prætereà Marinensem, & Biterrensem; ac denique etiam Rothomagensem Archiepiscopum. Supersunt adhuc ea in Ecclesia nominis illius insignia vestigia, ac in iis ipsum Campanile, cum Campana ingenti eius nomine. Parisiis Collegium, seu domus Facultatis Medicinæ, monumentum est liberalitatis ipsius. Romæ

Romæ Ecclesiam sancti Augustini Vrbis à fundamentis vsque exstruxit, simúlque ditauit, atque exornauit. Fuere & eius munificentiæ testimonia alia complura. Nam quanti quidem aliunde fuerit, non in Gallia modò, sed in aliis etiam Regionibus nominis (idque cùm illustris foret genere, ac Reges etiam attineret) ipsæ historiæ satis loquuntur.

Vixit Cardinalis xxxviij. annos, at Episcopatum Dignensem rexit tantùm per annos sex; scilicet ad vsque Decembrem anni M. CCCC. XLV. Per istud sexennium varia legi acta, in quibus nunc Episcopus, nunc Administrator perpetuus Dignensis Ecclesiæ vocatur. Dignum autem est memoratu, in laudem, ac decus tanti Præsulis, cùm habere sibi non vellet, quos reditus perceperat ex ea Ecclesia, in qua neque vnquam resedisset, neque vtile quidquam peregisset, fuisse illos postmodum ab eo ipsi Ecclesiæ restitutos; tum nempe, cùm Corraldus à Cruce, successor Petri Turturelli, qui Episcopatum proximus ab illo obtinuerat, legitur in actis, quæ sunt asseruata in Tabulariis Capituli, *soluisse ipsi Capitulo anno* M. CCCC. LXXVII. *summam ducentorum ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episcopus Ostiensis, Cardinalis de Estote-ville, Archiepiscopus Rothomagensis, pro fundatione Anniuersarij, seu Cantarioli media die cuiusque mensis, aut sequente proximè, festi solemnitate non impedita.* Legimus prætereà in Inuentario ornamentorum Ecclesiæ, quod anno M. D. LVIII. fuit conditum, asseruatam adhuc *Capellam Domini Cardinalis Rothomagensis*; Meminique seniores quosdam retulisse mihi adhuc puero, visum à se olim Galerum eius Cardinalitium ex Ecclesiæ beatæ Mariæ presbyterio adhuc dependens.

PETRVS TVRTVRELLVS.

ITa lego huius cognomen in Archiuis Aquensibus. Quippe in Registro, quod *Taurus* vocatur, legitur, *Dinumeratio Censuum, & Seruitiorum pro Reuerendo in Christo Patre P. Turturelli Dignensi Episcopo, anno* M. CCCC. XLIV. Aliàs autem cognominari solet *Tureluxe*, ac nominatim in confectione memorati priùs Inuentarij. Porrò & in Codice eodem ita legisse memini. *Anno* M. CCCC. XLV. *Decembris xviij. Sabbatho quatuor temporum; Reu. Pater Dominus P. Tureluxe, de Ordine Prædicatorum, Dei, & sanctæ Apostolicæ Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, ordines celebrauit infra Dignensem Ecclesiam, &c.* Id videlicet illicò ab adeptione possessionis. Sic in Homagio, quod præstitit die xiij. Ianuarij sequentis, dicitur *P. Tureluxe, Magister in sacra Pagina, & de Ordine Prædicatorum.* Et dicitur quidem is annus M. CCCC. XLV. Sed nimirùm, quia is annus terminatus mense Decembri non fuerat: iuxta id, quod iam semel est, atque iterùm adnotatum. Vnde & eodem est referendum, quòd inter acta Bertrandi Isnardi, factum Laudimium legitur à Procuratore G. Cardinalis, &c. viij. Decembris M. CCCC. XLV. & à Procuratore P. Dignensis Episcopi, vij. Februarij anni itidem M. CCCC XLV. Prætereo hunc esse, qui biennio pòst, hoc est anno M. CCCC. XLVII. ac die Nouembris xvi. Capellanias quasdam Capituli mensæ adnexuerit, ex actis eiusdem Isoardi. Aliquot ipsius Statuta habemus anni M. CCCC. LX. & Statutorum confirmationem anni M. CCCC. LXIV. ac varia item acta ab eo anno, quo primum sedit, in annum vsque M. CCCC. LXVI. cuius mense Iulio, ac die XXII. mortuus legitur. Ipse est, qui, quantum fando accepi, celebri cæremoniæ ad SS. vt vocant, Marias interfuit, panegyrímque elegantem habuit.

CORRALDVS A CRVCE.

HOc nomine legitur passim; tametsi interdum Conradus dicatur. Is fuerat antea Præpositus: electus est autem à Capitulo, anno M. CCCC. LXVI. Indictione xiv. die Iouis, quæ fuit mensis Iulij xxiv. (biduo scilicet ab obitu Petri) quod etiam iam antè, cùm de Electione ageremus, adnotauimus. Exstat adhuc Electio inter acta Bertrandi Hesmiuij, in quibus etiam dicitur & Protonotarius, & legum Baccalaureus. Varia ipsius acta habentur ab anno huiuscemodi in annum M. CCCC. LXXIX. ac nominatim Permutatio Prioratus S. Eugeniæ Corbonensis, cum iuribus Marculphi, Euzeriæ, aliorùm locorum ad Capitulum pertinentibus; anno M. CCCC. LXXVI. Itémque Solutio illa memorata ducentorum ducatorum aureorum sibi à Cardinali Estotauilla consignatorum, cum fundatione insequenti anno M. CCCC. LXXVII. Retulimus etiam superiùs, confirmatum fuisse ab illo Statutum de Beneficiatorum residentia, anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ian. xiij. cuius postridie legitur decimalia iura elocasse. Debet autem posteà mense Augusto obiisse; quando legimus die eius mensis xxvii. Vicarium à Capitulo, Sede vacante institutum, & in Bulla Sixti IV. confirmante vnionem dicti Prioratus S. Eugeniæ, mense Octobri eiusdem anni, memoratur, vt antè defunctus, *Bonæ memoriæ Conradus Episcopus Dignensis.* Quòd verò die vltima Iulij Marcellinus Guiramandus contulisse legitur Capellaniam quandam Guillelmo Hesmiuio, tanquam administrator totius Episcopatus; id egisse intelligi potest, vt generalis Procurator ab ipso Corraldo institutus. Denique tacendum non est, cùm agnosceret diuinum Officium ob distributionum exilitatem frigescere, donasse illum Capitulo pro distributionibus quotidianis Septuaginta florenos de auro: fidem faciente Inuentario Instrumentorum Capituli, Bullam exstitisse huius donationis.

ANTONIVS GVIRAMANDVS.

OPtimi huius Episcopi plurima occurrerunt acta ab illo vsque anno M. CCCC. LXXIX. in annum vsque M. D. XII. Non longè ab ipsa promotione delectus fuit à Carolo III. Comite Prouinciæ, vt cum Francisco

de Luxemburgo, & Ioanne Isrento Cancellario postulatum iter à Sixto Pontifice Maximo Regni Neapoleos infeudationem. Anno M. CCCC. LXXXV. adeptus est Præposituram Bariolensis Ecclesiæ; vnde & in quadam Collationis Bulla anni illius legitur, *Antonius Dei, & Apostolica Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, Prapositus Ecclesia Collegiata beata Maria de Bariolis Foroiuliensis Diœceseos Commendatarius, & Administrator perpetuus*, &c. De Prioratu Collis-martiensi, quem etiam obtinuerit, quia nihil, nisi fando, accepi, nihil est, quod adiiciam ad ea, quæ memorata superiùs sunt, cùm de constructione Ecclesiæ sancti Hieronymi ageretur. Hæc porrò Ecclesia tam insigne est munificentiæ eius monimentum; vt promptum omninò sit conücere quantam haberet Ecclesiæ potiùs, quàm sui, suorumve rationem. Hinc cætera quidem prætereo, ac nominatim erectionem Prioratus sancti Vincentij in Religiosorum sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum Administrationem, de qua antè quoque est dictum; ac adiungo solùm, quod adscriptum fuit Martyrologij margini, ad xi. Kal. Nouembris. Illud ita habet. *Eodem die obiit Reuerendus in Christo Pater Dominus Antonius Guiramandi, præsertim Ecclesia Dignensis Episcopus, qui construi fecit Ecclesiam sancti Hieronymi in præscripta Ciuitate, nec-non & alia plurima bona dicta Ecclesia fecit; cuius anima in pace quiescat, anno M. D. XIV. die .xxj. Octobris.* Oportet illum priùs sese Episcopatu abdicasse; quando Successoris ipsius acta aliqua legimus ab anno M. D. XIII. Illustre interim recitatum ex Martyrologio Elogium, cuius occasione par est caram eius memoriam vigere in Ecclesia, quæ est adeò amantem, adeò beneficum erga se experta.

FRANCISCVS GVIRAMANDVS.

IS fuit Antonio ex Fratre Nepos, legique eum fuisse prius Præcentorem anno M. D. VII. Accepi etiam fando fuisse ipsum quoque Bariolensem Præpositum; tametsi nulla mihi acta de ipso; sed de Marcellino solùm Guiramando occurrerint. Dixi iam quædam legi de eo, vt Dignensi Episcopo, ab anno vsque M. D. XIII. Annis pòst tribus profectus est ad Lateranense Concilium, sub Leone X. celebratum. Quippe Sessione XI. quæ habita est anno M. D. XVI. die Decembris xix. inter eos, qui interfuerunt, ita legitur. *Reu. P. D. Franciscus Dignien.* Et postea inter vota, *Dignen. Placuerunt; sine præiudicio Ecclesia sua.* Et Sessione XII. quæ habita est anno M. D. XVII. die Martij xvi. inter præsenteis iterùm recensetur *Reuer. P. D. Franciscus Dignen.* Anno posteà M. D. XXX. Capitulo interfuit in acceptatione vnionis Prioratus Brachij Capitulari mensæ iam factæ. An pari modo interfuerit circa vnionem Prioratus de Castro nouo factam anno M. D. XXXII. iuxta permutationem biennio antè factam per Philippum Guiramandum ex eius familia Canonicum, non comperi. Quatuor certè annis deinceps superfuit; cùm de ipsius obitu hoc in Martyrologij margine fuerit adnotatum. Ad VII. Kalendas Iunias (quo etiam die Bonifacius ante memoratus obierat) *Ipso die M. D. XXXVI. obiit, & fuit sepultus Reuerendus in Christo Pater, & Dominus Franciscus Guiramandi, Episcopus Dignensis.*

CHERVBINVS DORSEIVS.

HVius mentio fit in Registro Dinumerationum in Archiuis Aquensibus. Siquidem inter cæteras illeic legitur, *Dinumeratio bonorum Episcopalium facta pro Reuerendo Patre Dignensi Episcopo Cherubino d'Orsiere die xxv. Februarij, anno* M. D. XXXVIII. Memoratur etiam ad annum M. D. XLIII. tum in Redemptione, seu Pretio, vt loquuntur, facto Fontium Baptismalium, quos construi in Ecclesia fecit, die Iulij vij. tum in Placito, Arrestove Curiæ Parlamenti, quod obtinuit die vltima Octobris. Eo nempe Arresto Census, & prouentus per Prædecessorem Franciscum relicti, aduersus hæredes ipsi adiudicantur; sed ita nihilominùs, vt sint in Ecclesiæ reparationem, piosque vsus conuertendi. Postremò quædam Inuestituræ ab eo concessæ leguntur anno M. D. XLIV.

ANTONIVS OLIVARIVS

DE hoc aliud nihil memini legisse, quàm quod superiùs ex Ciuitatis Tabulariis retuli, Acceptationem videlicet viridariorum aliquot ex quibus pars inferior Prati Planetarum adunata, & in Episcopatus rem versa fuit, anno M. D. XLVI. & die iiij. Martij. Nempe, cùm sexdecim antè annis Ciuitas emisset à Francisco Guiramando, Episcopi Hortum, qui inter castrum Episcopale, & Mardaricum erat situs, Prato Nundinarum ampliando; idque florenorum trecentorum pretio, quibus fundus Episcopatui addicendus acquireretur; ideò huiusmodi viridaria pretio illo coëmit, Antonio obtulit, ipseque rem gratam, acceptamque habuit.

ANTONIVS HEROETVS

QVædam huius acta leguntur ab anno vsque M. D. LII. Anno autem M. D. LVI. tum Statuta confirmauit, tum Transactionem cum Capitulo iniit; circa ius nominandi, præsentandique Curatos, iis in oppidis, quorum Prioratus, Præbendæve ad Capitulum, aut Canonicos spectant. Anno M. D. LXVII. Comitiis Cleri interfuit, & contractui inter Regem, Clerumque inito subscripsit. Vixisse debet in finem anni M. D. LXVIII. nempe vacasse legitur Sedes die Decembris xxvi. ac die Aprilis xv. insequentis anni M. D. LXIX. legitur collatio Capellaniæ facta à Vicario Sede vacante constituto [illegible], quantum fando didici; & Longemei Prior fuit, & non-nihil hæreseos Caluinianæ insimulatus. Poëtam fuisse intelligi licet, vel ex illo Ioachymi Bellæi

Epigram

Epigrammate, quod est à Roberto quoque recitatum.

Non, sua sit quamuis Gallis heroïca Musa,
Heroïs nomen Musa tibi imposuit
Tam bene quòd nobis verum describis Erota,
Imposuit Graio nomine nomen Heroi.

HENRICVS MEIGNEMIVS.

IS Reginæ Margaretæ Præceptor, & Eleemosynarius fuit. Procuratorem constituit, ac Parisiis Diniam misit Ægidium Coqueletum, à quo generalem Vicarium, Officialémque creatum legi memorato anno M. D. LXIX. ac die Octobris XXIJ. Incidi quoque in aliquam eius Scripturam autographam anni M. D. LXXV. in qua ipsius cognomentum ita exprimitur, *le Meignem.* Cùm decreuisset Episcopatum vel semel saltem inuisere, accessit quidem Mezellum vsque, quod oppidum Diniâ duabus non ampliùs leucis distat; at Diniam vsque accedere nescio quo casu non sustinens, dicitur Mezello retulisse pedem. Anno M. D. LXXXVII. Episcopatum Clandio ex Sorore nepoti cessit. Quippe tametsi in Carnutensi Regis Henrici IV. Inauguratione anno M. D. XCIV. facta, memoretur adhuc quasi Dignensis Episcopus; id tamen solùm ob Characterem, ac superstitem cum ipso denominationem.

CLAVDIVS COQVELETVS.

FVit iste, vt iam insinuaui (aut quantum certè fando accepi) Henrici ex sorore nepos, ac, vt coniicere par est, memorati Ægidij filius, Canonicus, & Archidiaconus Meldensis. Bulla ipsius exstat à citato anno M.D.LXXXVII. & die Octobris XXVJ. licet relata solùm fuerit in Insinuationum Registrum anno M.D XCIII. quo scilicet primum Diniam aduentauit. Is anno insequente suasit, vt superiùs retulimus, commutationem Officij, cuius vsus erat antiquissimus, in Officium ex Tridentini Concilij decreto præscriptum. Et res quidem ex se præclara, vt Deus vniformi ritu, quantum fieri potest, colatur: at bonus ille eam procurasse ob id maximè dicitur, quòd, cùm interesset Officiis, ea ipsi forent sua prolixitate nimis importuna. Videlicet ingenita mobilitate impatiens erat, nec poterat admodum diu eodem in loco consistere. Hinc & Parisios breui pòst rediit, & cùm Episcopatum teuisit (nempe sub initium huius sæculi) tantum est duntaxat in eo commoratus, quantum fuit opus, vt reditus etiam solutione anticipata, exigeret; quippe cùm de Episcopatu dimittendo iam cogitaret. Et certè factus Parisios redux, ipsum cum Lignensi Abbatia commutauit: Id scilicet ineunte anno M.DC. II. Vnde & licet Parisina Capucinatum Ecclesia consecrata ab eo, vt Episcopo Diniensi, dicatur anno M. DC. VI. id tamen eo modo est intelligendum, quo dictum de Henrico illius auunculo est.

ANTONIVS DE BOLLONIA.

VVlgare est hoc cognomentum, quòd hac ratione efferamus non Gallicam modò, sed etiam Italicam vrbem celebrem Bononiam, e qua, & ex familia quidem Capreucorum dicta, Antonij maiores duxisse originem dicuntur. Is natus est Plani, prope Barcilonam, Ebredunensis Diœceseos (sed ditionis Sabaudicæ) tertius ex septem fratribus, quorum primogenitus Claudius Iurisprudentiam sectatus cæterorum curam prope paternam gessit. Cùm adolesceret, nomen dedit Minimorum Ordini, ac Matiscone potissimùm, cœnobij Procurator degit. Cum Stephanus autem, qui fuit natu secundus, profectus fuisset tempore Henrici III. Parisios, ac eò demum profecisset, vt vnus Regiorum Eleemosynariorum fieret, cætera inter Sacerdotia, quæ ab Henricis partim III. partim IV. obtinuit, Abbatia Lignensis fuit, quam Claudio Coqueleto cessit, cedenti vicissim Diniensem Episcopatum Fratri Antonio. Hic Bullam proinde adeptus anni memorati M. DC. II. mense Martio, fuit sequente Iunio inauguratus Lugduni. Diniam deinceps cùm venisset, non longè fuit, quin varia iura Episcopatus vendicaturus, lites intentarit non paucas aduersus Ciuitatem, aduersus Capitulum, aduersus plæraque Oppida; idque coram Aquensi Curia, coram Regis Consilio, coram Viennensi Primaria; quò effectum est, vt præter animi angores, etiam continuis pene morbis corporis fuerit conflictatus. Quòd Episcopalis domus per bella ciuilia, vt ante est dictum, fuisset diruta, ædeis aliquot conductitias per primos annos inhabitauit; ac satis amplam deinceps domum in extremo Trauersiæ suburbio exædificauit, quam tamen moriens non Ecclesiæ, sed minimo natu ex Fratribus Iulio, qui & Gubernator Nogenti Campaniæ, & vnus Oeconomorum domus Regiæ erat, reliquit. Ipsa est, quam ante annos aliquot Religiosæ Visitationis ab ipso Iulio coëmerunt, & Instituto accommodatam, conuertêre in id, de quo dictum est, Monasterium. Antonius porrò morbis confectus, nec sine pœnitudine, quod non tranquilliùs vitam degisset, obiit demum Tanatone, quod Episcopalis ditionis est oppidum, anno M. DC. XV. ac die Septembris XXIV. Euicerant Guillelmus Falconius tum Proseneschallus, aliique eius affines, vt translatum Diniam cadauer sepeliretur ad medium Chori Ecclesiæ Sancti Hieronymi; curârat etiam Flayosceus monumentum lapideum cum statua incumbente superexstrui, perinde nempe, ac si Ecclesiam condidisset, ditasset, ornasset; verùm, cùm Chorus Instauratus ante annos viginti fuit, tum Monumentum fuit excisum, tum Statua conjecta in illam concamerationem, quæ maiori Altari, Sacristiæque interjacet.

LVDOVICVS DE BOLLONIA.

IS fuit fratrum aliorum vnus, quem Stephanus iam fecerat vt Eleemosynarium Regium,& Priorem commendatarium S.Catharinæ Parisiensis Vallis-scholarium; ita & Coadiutorem Diniensem. Contigit tamen, vt,cùm per id tempus,quo Antonij mors obaudita, versaretur in Aquitania, in comitatu videlicet Ludouici XIII. eò profecti nuptiarum causâ cum Anna Austriaca ex Hispania tum aduentante, correptus fuerit paralysi, qua vt sanari nunquam potuit, ita neque vnquam in Episcopum consecrari. Captum tenebat paralysis integro corporis dimidio; adeò vt præpeditâ etiam linguâ,vix duas aut treis nescio quas syllabas posset balbutire. Ac deductus quidem fuit Diniam,si quà ipsi Balnea, Thermæque prodessent; at remedium ipsi frustrà vsurpatum; cùm foret aliunde & impatiens, &, quantum moltis quidem indiciis declarauit, subiracundus. Fuit itaque reductus Nogentum, in domum fratris Iulij, qui ex eius procuratione bona Episcopatus, & alia, quoad vixit, administrauit. Datus interim Nepos Coadjutor,ac relictus ipsi Episcopi titulus, quem proinde obtinuit ab anno M. DC. XV. in M. DC. XXVIII. ac ineuntem mensem Februarium, quo obiit Nogenti.

RAPHAEL DE BOLLONIA.

HIc Nepos est mox ante dictus, ex Claudio primogenito. Natus ad Montem Durium (vulgò *Mondeny*) Pedemontij, militiæ primùm nomen dedit, vnde & meruit Antipoli. Traductus inde fuit Mussi-pontem Lotharingiæ studiorum gratiâ; vbi & degebat, cùm salute Ludouici iam desperata, voluit Stephanus, aliis licet fratribus reluctantibus (sed memor nempe beneficiorum à Fratre Claudio acceptorum) vti & Coadiutor Ludouici efficeretur, & Prioratum etiam sanctæ Catharinæ, cum reseruata Ludouico insigni pensione, obtineret. Fuit itaque Coadiutor, cum titulo, vt est pro more, Megarensis Episcopi, ab anno vsque M. DC. XVII. quo est ipsum etiam Prioratum sanctæ Catharinæ adeptus. Accessit primùm Diniam, me præsente, perorantèque, anno M. DC. XIX. ac mense Septembri; & diremptâ lite in Magno Consilio, quam Patruo Iulio Episcopalium redituum causâ mouerat, vixit deinde partim Diniæ, partim Parisiis Coadiutor, quousque plenè Episcopatui, iuribúsque ipsius, ac Prioratus etiam, successit ex Ludouici obitu, memorato Februario anni M. DC. XXVIII. Cùm profectus esset Romam sub finem anni M. DC. XXXII. Vrbanus VIII. summus Pontifex ipsum Adsistentem Februario sequente creauit. Anno M.DC. XXXV. destinatus fuit Parisios ad Comitia Cleri generalia; vnde insequentibus annis redux, quæsiuit Areis, prædia tum vrbana, tum rustica, in quibus clementiore cælo exigeret hiemes, quas transigere Diniæ, nisi incommodè, non posset. Denique annus est, ex quo agnoscens obesse sibi tum ætatem, tum incommoda varia, ne possit deinceps muniis Episcopalibus defungi, Coadiutorem, futurúmque successorem sibi delegit.

TOSSANCTIVS FORBINIVS.

IS est Coadiutor, successórque à Raphaële destinatus; quem & Rex Christianissimus acceptum,probatumque habens,Summo Pontifici (vt pro more, iuxta Concordatum est) nominauit. Exspectatur proinde Pontificia Bulla in dies; ac summa interim est lætitia, qua Clerus, Populúsque est, ob spem de eo summam conceptam, perfusus. Quippe, vt genere est illustri (nempe ex Iansonij Marchionibus) sic indole est verè bonus, comparatúsque ad omnem virtutem. Iuuenis est adhuc ætate, sed senex tamen moribus;meminique etiam,dum pueritiam exigens, operam daret studiis, demiratum me quam iam tum morum moderationem, ac iudicij maturitatem præ se ferebat.Quò fit, vt nullus hæream, quin singulari tum prudentia, tum bonitate Ecclesiam regat, & boni, imo optimi Pastoris elogiom mereatur. Id alij, vt spero,olim celebrabunt; nam me quidem quod attinet,spes esse, ac votum non potest,

Vt mihi tam longa veniat pars vltima vitæ,
Spiritus &, quantum valeam eius dicere facta.

Tro annos

CAPVT XXV.

Diniensis Ecclesiæ Præpositi ab annis proximè quingentis.

AN verò condonabitur, si, cùm inter euolutoodum Acta varia, tot nomina Præpositorum ab vsque Vgone,qui in Bullis Alexandri III. & Lucij III. memoratur, occurrerint, vt liceat ex iis seriem penè continentem pertexere; aggrediar illos recensere? Facerem sanè verecundiùs,qnòd ipse illorum successor, & quasi agmen hactenus claudens,ipsis denique accensendus sim; verùm,quatenus ea Dignitas est post Pontificalem(sic enim aiunt) prima, ac totum ipsum Capitulum,cuius caput est, repræsentat; videntur posse, imo debere,qui hactenus eam obtinuerunt(aut quos certè licuit ex iis assequi) proximè ab ipsis Pontificibus, seu Episcopis memorari. Id saltem debere iis videor, qui mihi successuri sunt, ne hac qualicumque notitia suorum Antecessorum careant, quam fortassis, nisi per me(qui ipsam mihi labore magno peperi)transmissam,non sint habituri. Dixi, quos licuit assequi; nam & certum est ante Vgonem quam-plurimos alios ab Ecclesiæ vsque institutione extitisse; & non diffiteor, quin deinceps aliqui intercesserint, in quos possit incidere non fuerit meæ fœlicitatis. Ij,si quando fortè aut operâ datâ, aut casu quopiam innotescent, poterunt

poterunt iſtis, qui à me traduntur, facilè intexi: Interim verò hoſce a me compertos non inuideo; vt ipſis attexi ij ſaltem, qui conſequuturi ſunt, poſſint; ſi qui modò futuri ſunt, qui ſuo ſtudio digna hæc ducant. Rem paucis ecce.

VGo. Ipſe eſt, quem dixi memorari in Bullis ab ALEXANDRO III. Anno M. C. LXXX. & LVCIO III. anno M. C. LXXXIV. conceſſis. In ipſis nempe Pontifices ſcribunt, *Dilectis filijs Vgoni Præpoſito, & Canonicis ſanctæ Mariæ Dignenſis.*

P Fortè PETRVS. Legitur in Declaratione Epiſcopi B. fortè Bertrandi, cuius ſuo loco meminimus, circa ius vocatum Muttalagij, nonnulláque alia ad Capitulum pertinentia, die viii. Martij, anno M. C. XCII. Extat verò adhuc declaratio in charta pergamena cum duobus ſigillis, in Archiuis Capituli.

A Fortè ANTONIVS. Legitur in Diplomate, quo dictum eſt ſuprà Raymundum Berengarium confirmaſſe conceſſionem Præpoſito factam à maioribus ſuis Ildefonſo, & alio Raymundo Berengario, Iuriſdictionis, & immunitatis Burgi; idque, cùm foret in ipſo Burgo die viii. Martij, anno M. CC. XXI.

GVILLELMVS. Legitur in Diplomate alio, quo idem Raymundus Berengarius, Prouinciæ Comes, cum diuerſaretur in domo Præpoſituræ, die IV. Auguſt. an. M. CC. XXX. conceſſit ipſi Salinum, ac tranſlationem eius, quod erat Diniæ, in Burgum; ſimúlque ſex heminas Salis, prætet id, quod ſolitum erat hebdomadatim exigi (vna Quarteria ſcilicet, ſingulis diebus Sabbathinis) ſed nempe acceptis à Præpoſito Raymundinis bis mille, & quingentis, pro huiuſmodi tranſlatione.

HVGO DE THOARDO. Legitur hic ſolus ſine anno, in eo Chartulario, quod diximus antè fuiſſe conditum anno vigeſimo ſæculi inſequentis. In eo ſcilicet memoratur fundata ab ipſo Capellania, abſque vlla mentione anni. Videtur autem in hunc locum, potiuſquàm in alium, poſſe coniici, propter hiatum quinquaginta annorum intercepturum inter duo acta, quorum alterum ad Guillelmum mox memoratum, alterum ad Hugonem de Lauduno mox memorandum attinet. Ac illud quidem interuallum potuit, niſi ab vno, ſaltem ab vtroque ex parte compleri: ſed potuit etiam, & probabiliùs quidem, tertius quiſpiam interiici; nemo verò præter Hugonem de Thoardo hactenus occurrit. Quòd ſi alius fortè deinceps exhibeatur, illum ſubſtitui non repugnabo; vti neque diffitebor, quin Hugo de Thoardo eſſe idem potuerit cum illo Vgone, qui primo loco nominatus ex Bullis Summorum Pontificum fuit, ſi vel leuis ſit coniectura. Quanquam probabile vix fiat, numen id Diniç ſolitũ cum adſpiratione ſcribi, fuiſſe ſine adſpiratione Diniã Romam miſſum, ac Romæ proinde & lectũ, & ſcriptũ.

HVGO DE LAVDVNO. Procuraſſe hic legitur, vt prius illud Diploma, quod A. Præpoſitus à Raymundo Berengario circa Iuriſdictionem, & immunitatem Burgi obtinuerat, referretur authoritate Regij Iudicis in publica acta Notarij, abs quo exempla peti poſſent. Id verò ille egit die IV. Maij, anno M. CC. LXXXI. Coniicere licet huoc fuiſſe nepotem ex fratre cognominis Epiſcopi, cuius ſuo loco eſt facta mentio: ac, niſi illo ſuperſtite factus fuerit Præpoſitus, ſaltem fuiſſe Canonicum, qui deinceps potuerit Præpoſituram adipiſci.

RAYMVNDVS AVBERTVS. Appellaſſe hic legitur ab vſurpata Iuriſdictione per Iudicem Regium, ann. M. CC. LXXXVII. ſine expreſſione diei, aut menſis. Interceptus fortè Raymundus inter duos Hugones eiuſdem cognominis fuit, quòd poſterior priuris nepos ætatis nondum maturæ foret.

HVGO DE LAVDVNO. Legitur in Oppoſitione per ipſius Locum-tenentem, ac Baiulum, facta cuidam Præconizationi, de non portandis armis prohibitis, quam fieri in Burgo Iudex Regius tentârat, die Iunij XIV. ann. M. CC. XCIV. Eodem verò anno, & die XXIV. Nouembris legitur tam ſoi, quàm Capituli causâ deſcribi curaſſe per Hugonem de Brianſono Notarium, Sententiam Guillelmi Epiſcopi, circa Seruitores Eccleſiæ. Deſcripta eſt autem in membrana, ac aſſeruatur etiam-num in Tabulariis Capituli.

GVILLELMVS DE LAVDVNO. Is videtur fuiſſe germanus Hugonis. Legitur in Licentia à Capitulo conceſſa Raynaudo Epiſcopo circa Sacriſtiæ collationem, ipſo ſtatim initio anni M. CCC. III. Et cognomen quidem illius ibi non apponitur; ſed non videtur tamen fuiſſe alius ab eo, cui id adhibetur tam in Declaratione Regij Iudicis de nulla habenda præconizatione in Burgo facta die I. Auguſti ann. M. CCC. XVI. quàm in Inueſtitura de quadam terra, die Auguſti XII. ann. M. CCC. XX. & in Chartulario ſæpiùs memorato, quod fuit ſub eo conditum in Capitulo generali ſancti Martini, menſe Nouembri eiuſdem anni. Quin etiam idem poſſe eſſe videtur, licet abſque cognomine, qui interfuit Capitulo diei III. Auguſti, anni M. CCC. XXIV. quo Guillelmus de Sabrano Statuta priſca reformauit.

RAYMVNDVS DE AGVTO, vel PONTEVES. Legitur in Indicibus Archiuorum Aquenſium præſtitiſſe Homagium anno M. CCC. XXXI. Monimentum verò inſigne temporis, quo vixit eſt Chartularium Inquiſitionum, Proceſſuum criminalium, & Sententiarum ab eius Clauario, ſeu Iudice pronuntiatarum; annis M. CCC. XXXVI. & duobus inſequentibus, quod etiam num extat,

 Ac

Ac in fronte quidem legitur Inchoatum anno M. ccc. xxxvi i. ac mense Decembri; At inserta tamen fuere quædam acta ab anno vsque antecedente, vt quod bis verbis legitur. *Anno Domini* M. ccc. xxxvi. *die* 11. *mensis Nouembris, tempore Nundinarum omnium Sanctorum, Dominus Rostagnus Guiramandi Iurisperitus, habitator Ciuitatis Digna, Iudéxque venerabilis, & potentis viri, Domini Raymundi de Agouto de Ponteues, Ecclesia Dignens. Prapositi, Burgi Digna, & eius territorij Domini, pracepit, & iniunxit Iacobo Neuegerij nuntio, & praconi publico Curia dicti Domini Prapositi, prasenti, audienti, & intelligenti, quòd vadat praconizare per Burgum Digna, & loca consueta, vt est moris, praconizationem subscriptam. Mandamentum est Domini Dignensis Prapositi, & Consulum Burgi Digna, quòd Raymundus Borrelli de dicto Burgo. delatus in Curia Domini Prapositi, de fractione carceris, nec-non, & de diuersis aliis maleficiis per ipsum infra dictam iurisdictionem patratis, infrà decem dies proximè futuros in dicta Curia personaliter comparere procuret, iurare petituris, sub pœna viginti librarum.*

RAYMVNDVS BOARTVS. Legitur primùm in Testamento eiuis vocati Iscardi Aime, delectus nempe qui mandata à Testatore exsequi curaret; idque die Iunij xvij. ann. M. ccc. LVI. Deinde in facta ab ipso Dinumeratione omnium tam mobilium, quam immobilium Præpositturæ bonorum, die Maij xij. ann. M. ccc. LIX. Posteà in Sententia lata inter ipsum, & Episcopum, circa agnorum, hœdorúmque in territoriis tam Vrbis, quàm Burgi procreatorum decimas, die Iulij xxj. ann. M. ccc. LX. Ad-hæc, insigne est monumentum pietatis illius, affectúsque erga Præposituram laudabilis, fundatio Capellaniæ, quam & quadringentis florenis dotauit, & adnexam mensæ Præpositturæ voluit, die Martij xxij. ann. M. ccc. LXXIII. Tametsi certè ex summa ex parte euanüerit, ex parte propter imminutum floreni valorem nullius penè reditus iam sit; eiusmodi tamen fuit, cuius fœnore possent tres, aut quatuor Beneficiati sustentari. Vnde & tantò magis commendari vir optimus debet, quantò cæteri fuere rari, qui Præpositturæ bona aut non diripuerint, aut certè non neglexerint. Fortè iste fuit Raymundus Boërius, qui in Capituli Tabulariis legitur fuisse Capellanus, & Procurator Capituli; eóque nomine admisisse insolutum dationem eum laudimio Capitularis domus, ad Portam Vbaqnij, de qua suo loco dictum est.

BERTRANDVS RODVLPHVS. Legitur in Inuestitura pro domo sita in Ciuitate, ac vico Iudaria, seu Iudæorum appellato, die 1. Decembris, ann. M. ccc. XCV. Itémque pro terra, nemore, & insula in territorio Mareulphi, die Ianuarij xxv. ann. M. ccc. XCVI. Existimarem hunc eundem esse, qui fuerit posteà Episcopus, nisi id obstaret, quòd insinuatum superiùs est, fuisse Episcopum ex aliquo prius Monachorum Cœnobio, quàm ex Præpositura assumptum, ob literam P. quæ nomini illius ferè vbique præmittitur.

BERTRANDVS DE SEGVRATO. Is fortè fuit nepos ex fratre Episcopi cognominis, de quo dictum superiùs fuit. Legitur autem præstitisse Homagium Ludouico II. Siciliæ, &c. Regi, Prouinciæque Comiti, pro Iurisdictione, & tota temporalitate Burgi, die Octobris xj. anno M. ccc. xc. Quo anno, ac die præstitum quoque fuisse homaginm à Nicolao de Cerbario Episcopo, suo iam loco ex Archiuis Aquensibus retulimus.

BERTRANDVS ROOVLPHVS. Is esse potuit prioris nepos, maximéque, si ille idem, qui est iam memoratus, Episcopus fuit. Legitur autem in Appellatione à quadam Officialis Diniensis sententia, circa Decimæ perceptionem ex nescio qua terra, seu fundo in Ciuitatis territorio, die Septembris xxij. ann. M. cccc. XII.

RAYMVNDVS DE ROSSET. Is curasse legitur die Nouembris iij. ann. M. cccc. XXI. exscriptum fieri aliquot Inuestiturarum à Raymundo Boërio iam memorato collatarum. Legitur etiam constituisse procuratores aliquos gerendis negotiis Confratriæ S. Spiritus, vt ad eius curam, regiménque spectantis, die Ianuarij xviij. anno M. cccc. XXIV. Qua occasione ipsi procuratores tum elocauerunt, tum ad accapitum, seu in emphyteusin dederunt quosdam ex Confratriæ fundis, mensibus Aprili, & Maio anni insequentis M. cccc. XXV.

IOANNES DE PVTEO. Is legitur Capitulo elocasse omneis Præpositturæ reditus, pretio florenorum anni sexaginta, die Augusti xx. ann. M. cccc. XXXVII. Quo eodem anno in translationem Nundinarum ex Burgo, in Vrbem consensit; vt superiùs meminimus. Fortè is idem fuit, qui tribus pòst annis fuisse legitur (inter acta Ioannis Filioli) Ebredunensis Præpositus, ac simul Canonicus Dignensis. Nempe quasi Præposituram Mettropolitanam adeptus, Cathedralem dimiserit, & cum Canonicatu (quem simul, vt ex antedictis, fuit moris, possidere potuerit, cùm non posset perinde Præposituram) commutârit.

PETRVS GASTINELLVS. Is legitur fuisse Archidiaconus ab anno M. cccc. XLVI. Præpositus verò ab anno M. cccc. XLIX. Hoc scilicet anno, ac die Decembris xiv. cùm Procurator Guillelmi de Estota-villa (cuius creandi mox Cardinalis suo loco meminimus) admitti in possessionem Episcopatus postularet, fuisse exspectandus legitur (quippe non procul aberat) in diem xviij. Heinc, cùm et distulisset, facta est eo die, ipso immittente, possessionis adeptio. Quid ipse, & Capitulum protestati tunc fuerint, memoratum est, cùm de Electione. Cætera inter acta, interfuisse legitur Compositioni litis circa reditus eiusdam

cuiusdam Capellaniæ, die v. Ianuarij ann. M. CCCC. L. Si coniectura quicquam valet; Quia Ioannes de Puteo non potuit nec Præposituram, nec Archidiaconatum Diniensem simul cum Præpositura Ebredunensi possidere, debuit priùs Petrus Archidiaconatum cum Canonicatu commutare, ac deinde cedenti Præposituram Ioanni Canonicatum concedere.

CORRALDVS A CRVCE. Legitur in variis actis ab anno M. CCCC. LIII. cuius Aprili, ac die xx. interfuit Capitulo, in quo factæ fuere optiones à Canonicis occasione Præbendæ Sacristiæ vacantis. Is, quantum coniicio, Delphinas, vel Sabaudus fuit, ob familias cognomines, & ob commercium, quod cum Guitto Ruieto de Chambberico habuit, maximéque anno M. CCCC. LVI. Electum hunc fuisse a Capitulo in Episcopum, & sic commisisse suas duas voces vni ex Canonicis, vt ille in ipsum eas retulerit, idque die Iulij xxiv. an. M. CCCC. LVI. commemoratum superius est; vti & vixisse Episcopum ad annum vsque M. CCCC. LXXIX.

LVDOVICVS AVOSMARIS. Creatus fuisse legitur à Capitulo in Præpositum, ipsa eadem die Iulij xxiv. ano. M. CCCC. LVI. qua facta Corraldi electio. Videlicet statim, ac Corraldus fuit consensu prorsùs vnanimi electus in Episcopum, Præposituram resignauit in manus, seu potestatem Capituli, & Capitulum illico in Ludouicum eam contulit, vt constat ex actis vno tenore consignatis in eodem registro Bertrandi Hesmiuij. Cùm deinceps verò Ludouicus legatur in aliquot actis fuisse adhuc Canonicus, An renunciauit Præposituræ ob defectum gradoum? An, quia susceperat illam totùm, vt gratificaretur Corraldo, qui vni nepotum ipsam destinasset, vnde & illi eam cesserit, quam primum idoneus obtinendæ fuit?

IACOBVS DE GLANDEVES. Legitur in quibusdam actis, nominatim verò Dationis in accapitum, die Martij xvi. itemque xviö. anni M. CCCC. LXIX. & xxiv. Nouembris, anni M. CCCC. LXX. Fuisse ipsum porrò Corraldi (ex sorore putà) nepotem, constat ex quadam Transactione inter Episcopum, & Capitulum inita, die Augusti xvi. an. M. CCCC. LXXXVI.

ROBINVS CAORVS, vulgò *Caire*. Legitur primùm in fundatione Anniuersariorum Cardinalis Rothomagensis, seu de Estota-villa, quorum superiùs facta est mentio, die Nouembris xx. an. M. CCCC. LXXVII. Ac postremò in emptione cuiusdam census, die xij. Ianuarij, anno M. CCCC. LXXXI. Idque præter acta quædam intermedia, ex quibus nec valdè industrium, nec valdè cordatum fuisse illum constat.

MARCELLINVS GVIRAMANDVS. Legitur admissus in possessionem Præposituræ die Septembris xx. an. M. CCCC. LXXXII. idque, cùm priùs fuisset Præcentor, à die Maij xiij. anni M. CCCC. LXXX. Is ita bonis Præposituræ alienandis fuit comparatus, ita omnia in rem suam vertit, vt vix vlla maior ab alio iactura. Nimis certè multa exstant eius acta, quæ comprobare id valeant, ab illo vsque anno, in annum M. D. V. Alius fuisse ab hoc videtur, qui Marcellinus Guiramandus factus fuit, ex Antonij Episcopi resignatione Barjolensis Præpositus, ac iam tum fuisse in Parlamento Aquensi Consiliarius Regius memoratur; veluti constat ex transactione, quam iniit cum hominibus Barjolensibus, illo ipso anno Noster certè in quibusdam actis illo tempore posterioribus, neque te Consiliarium, neque Barjolensem Præpositum, sed quondam Dignensem Præpositum dicit.

PHILIPPVS GVIRAMANDVS. Is superioris, vt puto, nepos, legitur in variis actis ab anno M. D. V. in M. D. XXI. Tametsi verò nec mercaturam Patrui instar exercuit, nec tantum bonorum Præposituræ immobilium dilapidauit; attamen nec manus omninò continuit, nec patrui pœnitentia multum animatior euasit.

TANEQVINVS GVIRAMANDVS. Is legitur fuisse immissus in Possessionem Præposituræ die Augusti x. an. M. D. XXII. Varia exstant illius acta, maximè verò bonorum, ac iurium Præposituræ Dinumeratio, exhibita anno M. D. XXXVII. & in Archiuis Aquensibus exstans. Testamentum condidit die vltima Martij, an. M. D. XLIX vti habetur ex Registro Solidorum censualium, Anniuersariorumve Ecclesiæ.

RAYMONETVS GVIRAMANDVS. Is legitur possessionem adeptus die II. Aprilis an. M. D. XLIX. Quòd defectu tamen Natalium, & falsi crimine laboraret, eam pacificè non obtinuit, sed ipsâ tandem depulsus fuit Magni Consilij placito; Arrestove, die v. Aprilis an. M. D. LIV. Dignensis Canonicus fuerat ab anno M. D. XXX. cùm & literas prouisurias quadriennio antè obtinuisset, Præpositurâ cùm excidisset, fuit Canonicus Barjolensis.

LAVRENTIVS DE CASTELLANA. Is successit in possessionem Raymoneto Guiramando, Arrasto Magni Consilij, dici v. Aprilis anni M. D. LIV. Varia exstant illius acta, ab eo vsque anno, in annum M. D. LXXX. Fuit idem simul Archidiaconus Glandatensis, seu Internallium, ac Prior Serenoni. Cùm anno autem M. D. LXXXI. ac die 17. Februarij resignasset Auenionensi Legato, tum Præposituram in fauorem Blasij Brunelli, in eadem Ecclesia Beneficiati, tum Archidiaconatum, Prioratumque in fauorem cuiusdam Rostagni Leotardi, Bulla fuit obtenta die 17. ipseque obiit an. insequente. Fando autem accepi, cum initiis quibusdā consanguineis Sacerdotia cessisset viris, quos probatæ vitæ,

vitæ, doctrinaque delegerat, fuisse eo moriente direptam suppellectilem, ipsumque deinceps iacuisse totum diem in strato neglectum. Neque verò ideò habendus infœlix; quoniam interim eius anima laudati affectus præmio fruebatur.

BLASIVS BRVNELLVS. Is est, in cuius gratiam, Præposituram resignatam à Laurentio, dictum mox est. Theologiæ Parisiis studuerat, & per primos annos etiam concionabatur. Quòd obeunte Laurentio nondum fuisset allata Bulla, Capitulum contulerat Præposituram Melchiori Laugerio Sacristæ, qui illius proinde possessioni toto insequente Martio restitit, & cessit tamen, initâ nescio qua concordiâ, Kalendis Aprilis. Admissus à Capitulo die insequente, Iurisdictionis Officiarios creauit die vi. ac varia deinceps fuere eius acta per totos xliv. annos, quibus vixit Præpositus. Nempe illius Resignatarius non est adeptus possessionem, nisi medio Aprilis anni M. DC. XXV. neque ipse obiit, nisi Augusto insequenti. Vir bonus, & innoxius, sed rerum agendarum non admodùm gnarus; quanquam & in eo laudabilis fuit, quòd meliora monenteis audiit, & bona, ac iura Capituli constanter defendit.

BLASIVS AVSSETVS. Is ille est Resignatarius, quem possessionem adeptum dixi memorato anno M. DC. XXV. ac postridie Eidus Aprilis. Pacifica tamen possessio non fuit, quam etiam denique amisit placito, Arrestove Parlamenti Aquensis, die Decembris xix. anno M. DC. XXXIV. Quid detrimenti ex eo passa Præpositura fuerit, memorare nihil attinet.

PETRVS GASSENDVS. Is est, qui à memorato anno M. DC. XXXIV. ac Natalitiorum Vigilia, in possessionem successit, in qua &, Deo bene propitio, adhuc perseuerat, dum isthæc edit Parisiis, mense Aprili, anno M. DC. LIV.

Notitiæ Ecclesiæ Diniensis

FINIS.

CONCI

CONCILIVM AVENIONENSE

ANNI M. CCC. XXVI.

EX MS. CODICE STATVTORVM Ecclesiæ Diniensis.

PETRVS GASSENDVS LECTORI.

QVANDOQVIDEM inter Concilia, quæ hactenus collecta, editáque sunt, nulla fit eius mentio, quod Anno supra millesimum trecentesimo vigesimo sexto, Auenione habitum à trium Metropoleon, siuè Prouinciarum Præsulibus, Capitulorúmque, & Abbatum Procuratoribus fuit; ac illud tamen inter Statuta Dignensis nostræ Ecclesiæ asseruatum etiam-num exstat (quippe exaratum pridem in membraneo, eóque gemino Codice) ideò videtur operæ-pretium ipsum inde eruere, ac facere publici iuris. Et memoratur quidem aliud isthæc circiter tempora, hoc est sub IOANNE XX. seu, vt in nostro legitur, & vulgò habetur, XXII. Aueniones itidem celebratum; verùm id fuit planè ab hoc nostro diuersum. Quippe conuocatum solummodò fuit aduersus PETRVM CORBARIENSEM (quem ex Minorum ordine assumptum Imperator LVDOVICVS IV. Bauarus IOANNI summoperè infensus, creari Antipapam, nomine NICOLAVM V. procurauerat) ipsum videlicet docentem *Christum, eiusque Discipulos exstitisse adeò pauperes, vt nihil vnquam neque priuatim, neque in commune habuissent*; at verò huius nostri non alius fuit scopus, quàm vt sancirentur varia capita Ecclesiasticæ disciplinæ. Videtur porrò Concilium hoc non simpliciter Prouinciale habendum, sed quadamtenus etiam Nationale; quatenus non vnius solùm, sed trium etiam Prouinciarum concurrerunt Episcopi ad illius celebrationem. Nec fuit verò nouum, vt tres hæ Prouinciæ ad prouidendum Ecclesiæ necessitatibus coïrent; siquidem in nostris eisdem Statutis antecedenter sic legitur: *Hæc sunt Statuta dudum edita per bonæ memoriæ Dominum Iacobum Ebredunensis Ecclesiæ quondam Archiepiscopum, & cæteros Archiepiscopos* (intellige vnà cum Episcopis Suffraganeis) *Comitatus Prouinciæ, quæ, inter alia, volumus, & præcipimus infra nostrum Ciuitatem Dignensem, & Diœcesin ab omnibus obseruari.* Vixerat autem Iacobus iste sub antecedentis sæculi dodrantem; nempe post Henricum Cardinalem Ostiensem, à quo habemus etiam Statuta in Prouinciali Concilio Sedenæ habito, anno M. CC. LXVII. mense Nouembri; & ante Raymundum de Medullione, à quo Statuta rursus habemus in Prouinciali item Concilio Ebreduni celebrato, Anno M. CC. XC. mense

mense Augusto ; cùm & acta quædam ipsius Iacobi superiùs citauerimus, ad annum hisce interceptum M. CC. LXXVIII. Sed ne longum morer, Ecce vt ad verbum legatur ; facto initio ab Inscriptione, cuius verba sunt:

Incipit Prologus Statutorum Prouincialium per Reuerendos in Christo Patres, Dominos Arelatensem, Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos, cum ipsorum Suffraganeis, seu Procuratoribus per ipsos legitimè constitutis, editorum in Ciuitate Auenionensi, in Prioratu sancti Rufi.

IN NOMINA sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Videlicet, Anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto ; die decima octaua mensis Iunij, Indictione nona, Pontificatus Sanctissimi Patris, & Domini nostri, Domini IOANNIS, diuinâ prouidentiâ Papæ XXII. anno decimo. Nouerint vniuersi, quòd Reuerendi in Christo Patres Dei gratiâ, Domini Gusbertus Arelatensis, Iacobus Aquensis, Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopi, de infra scriptorum Episcoporum Suffraganeorum præsentium, & Vicariorum, ac Procuratorum Suffraganeorum, Capitulorum, & Abbatum suarum Diœcesium, & Proninciarum absentium, consilio, & assensu; VINELICET, dictus Dominus Gusbertus Arelatensis Archiepiscopus ; cum Venerabilibus in Christo Patribus, eadem gratiâ Dominis Raymundo Vasionēsi, Dragoneto Tricastriuo Othone Carpentoractensi, Gaufrido Cauallicensi, Ademario Massiliensi, & Petro Tolonensi Episcopis, ipsius suffraganeis ; ac venerabilibus, & discretis viris, Dominis, Gerardo de Campomilio, Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus ; ac religioso viro Petro Gerardi Priore Valtiaci, Vasionensis Diœcesis, Domini Hugonis Aurasicensis Episcopi, Vicariis generalibus; cum Auenionensis, Arelatensis, Tricastricensis, Vasionensis, Carpentoractensis, Cauallicensis, Massiliensis, Tolonensis, Aurasicensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Iacobus Aquensis Archiepiscopus, cum Raymundo Sistaricensi, Bartholomæo Foroiuliensi, Gnillelmo Vapincensi, Raymundo Aptensi, Episcopis, ipsius Suffraganeis præsentibus ; & cum venerabili viro Domino Raymnndo Ioannis, Præposito Regiensi, per se, & procuratorio nomine Venerabilis Patris in Christo, Domini Rossolini Regiensis Episcopi absentis ; etiam cum Aquensis, Sistaricensis, Foroiuliensis, Vapincensis, Aptensis, & Regiensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibns: ET dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre, Domino Falcone Vencensi Episcopo præsente ; & cum Venerabilium in Christo Patrum, Dominorum, Gaufridi Grassensis, Rostagni Niciensis, Guillelmi Dignensis, Bertrandi Senecensis, & A. Glandatensis Episcoporum Suffraganeorum ipsius absentium Procuratoribus sufficienter comparentibus ; nec non & cum Ebredunensis, Venciensis, Niciensis, Dignensis Capitulorum, ac Boscaudunensis, & sancti Pontij de Nicia Monasteriorum Abbatum Procuratoribus sufficienter comparentibus : IN loco de sancto Rufo, prope Auenionem, Auenionensis Diœcesis, Arelatensis Prouinciæ supradictæ : PROVINCIALE CONCILIVM celebrantes, prorogata primo Iurisdictione de locis ad locum, per dictos Dominos Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos; etiam Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus Vicario generali, & Procuratoribus supradictis consentientibus; An honorem Dei, & gloriosæ Virginis Matris suæ, & omninm Ciuium supernorum, ac Morum reformationem, delictorum, & excessuum correctionem, ac suarum Animarum, & suorum subditorum vtilitatem, & ad statum Ecclesiasticum salubriùs conseruandum, Statuta infra-scripta, dicto Sacro approbante Concilio; concorditer ediderunt; quorum tenor sequitur sub his verbis : Ad honorem Dei.

I.

De Missa beata Maria semel in hebdomada celebranda.

IMPRIMIS Statuimus, & communiter ordinamus, quòd Missa de Beata Maria, additis Collectis, *Ecclesia tua*;&, *Deus, à quo sancta desideria*, in die Sabbathi, si Festum nouem lectionum non impediat ; alioquin in alia vacante feria ipsius hebdomadæ, pro pace, & tranquillitate, & bono statu Ecclesiæ conseruando, ac inimicis eius ad cor, & pœnitentiam conuertendis, solemniter in singulis Ecclesiis celebretur. Et, vt ad veniendum Fideles feruentiùs inducantur, singulis ad dictam Missam venientibus, verè pœnitentibus, & confessis, decem dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamns.

I I.

De Indulgentia associantibus Corpus Christi, cùm ad infirmos portatur, concessa.

ITEM, Si propter Christum, reuerentia Sanctis eius impendi præcipitur ; dignum est Sanctum Corpus eius coli veneratione præcipua, quod vbique pro nobis, in illius Passionis memoriam consecratur. Statuimus igitur, & iubemns, quatenus singuli Rectores, & Priores, & Vicarij nostrarum Ecclesiarum, Prouinciarum, Ciuitatum, &

Diœcesium

Diœcesium Parochianos suos salutaribus monitis inducere studeant, vt sanctissimum Corpus Dominicum, dum Presbyter ipsum portat in Viaticum ministrandum ægroto, reuerenter associent, ac luminarium adhibitione decenter honorent. Illis vero, qui associabunt de die, vel de nocte, sine luminaribus, decem; qui verò cum luminaribus, vel eius luminaria mittent per alium, de die, viginti: de nocte, triginta dierum Indulgentiam, ex concessione nostra (dum tamen verè pœnitentes, & confessi fuerint) misericorditer relaxamus.

III.

De Indulgentia concessa deuotè intercedentibus apud Deum pro Domino Papa, & eius regimine prosperando.

ITEM, Cùm secundum Sacræ Scripturæ testimonium, multum valeat deprecatio iusti assidua; & quòd oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vt Psalmista testatur; pia deliberatione præsentis Concilij duximus concedendum, quòd quicumque Christianus fidelis, verè pœnitens, & confessus, nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, deuotas orationes effundere, & pia vota emittere curauerit, præsertim in Missarum solemniis, ante diuinæ Maiestatis conspectum, à quo bona cuncta procedunt, vt per suam ineffabilem misericordiam Sanctissimum, & Dominum nostrum Papam regere, & in suæ pietatis gratia conseruare, & custodire; Fidemque Catholicam toto orbe terrarum multiplicare dignetur, Videlicet quilibet nostrum Archiepiscoporum, per totam suam Prouinciam; & quilibet nostrum Episcoporum, per totam suam Ciuitatem, & Diœcesin, quadraginta dies de iniunctis pœnitentiis misericorditer relaxamus.

IV.

De Indulgentia concessa fidelibus, qui audito nomine IESV, deuotiùs se inclinant.

ITEM, Cùm fœlicis recordationis Gregorius Papa decimus per sacrum constitutionis oraculum inuitauerit quoslibet Christiani nominis charactere insignitos, vt nomen illud, quod est super omne nomen, à quo non est sub cœlo aliud datum hominibus, Nomen videlicet IESV-CHRISTI, exhibitione reuerentiæ specialis attollerent, & præcipuè, dum aguntur Sacra mysteria, illud, quandocumque recolitur, veneratione dignum, deuotâ capitis reuerentia monstrarent: Nos de nostrorum subditorum salute solliciti, volumus, vt singuli Rectores Ecclesiarum, & Vicarij nostrarum Diœcesium ad hoc ipsum faciendum plebes sibi subiectas moueant efficaciter, & inducant. Et, vt illud libentiùs faciant, quò vberioris retributionis præmium exinde senserint prouenturum; Nos singulis in illius gloriosi Nominis memoria se inclinantibus reuerenter, vtique verè pœnitentibus, & confessis, decem dierum concedimus indulgentiam, quoties, vt præfertur, fecerint, valituram.

V.

De claudendis Fontibus Baptismalibus ne quid in eos sordidum immittatur.

ITEM, Cùm Sacri Fontes in quibus Originale aboletur culpæ contagium, per Baptismalis aquæ visibile Sacramentum, coli debeant digno venerationis honore, ne indeuotis contrectationibus pateant, nec extrinsecùs aduenientium inquinamento sordescant, Statuimus, vt singuli Parochialium Ecclesiarum Rectores nostrarum Ciuitatum, & Diœcesium, in quibus sunt fundati Fontes huiusmodi, eos infra instans Festum Natiuitatis Dominicæ sic claudi cum clauibus faciant, & aptari, quòd nullis sordibus ad illos ingressus immineat: poriorque reuerentia, quod ibi traditur, Sacramenti habeatur; quinque solidorum pœnâ quibuslibet feriendâ, qui hoc contempserint agere, in opus Ecclesiæ, vel pios vsus alios, ad nostrum arbitrium soluendorum.

VI.

De Sententia Excommunicationis ab Ordinario lata, exigente excommunicati inobedientia, per Prælatos alios prædicanda.

ITEM, Statuimus, quod ex quo propriam per Ciuitatem, & Diœcesin lata per Prælatum aliquem Excommunicationis, Suspensionis, vel Interdicti Sententia competenti tempore fuerit diuulgata, & ibidem exigente rebellium, & inobedientium duritia, per decem dies extiterit solemniter, & publicè aggrauata; ex-tunc, requisito tamen proprio Metropolitano, & approbatam publicari etiam faciente dictam sententiam, licitum sit eidem Prælato, huius authoritate Concilij, cæteros Episcopos, & Prælatos requirere, vt ipsi sententias, quarum tenorem, & causam declarent inscriptis, in suis districtibus seruent, & faciant obseruari; publicent, & faciant diebus singulis ad hoc competentibus publicari.

VII.

Qualiter contra illos, qui Excommunicationis sententiam contemnentes, exemplo perniciosè peragunt, procedatur.

ITEM, abominabilis, proh dolor! ad nostrum tam de longinquo, quàm è vicino peruenit auditum, quòd in quibusdam partibus inolere cœpit abusio. Nã aliqui filij Belial, qui nec Deum timent, nec homines reuerentur, iniquitatem bibunt vt aquam, dum

dum ſententias vilipendunt ; dum medicinam,quæ fuerat ad ſalutem reiiciunt,mortis incurrunt periculum , & in interitum ſua peruerſitate, & ſuo malo exemplo nonnunquam inducunt alios, & ſeducunt, Ipſi quidem in Dei opprobrium , in contemptum promulgatoris,& ſententiæ promulgatæ neglectum, non minùs viliter,quàm damnabiliter procedere , imò veriùs execrabiliter excedere non formidant;vt pote,dum proprium Presbyteri , vel Prælati officium confingentes,& interdictum ſibi vſurpantes miniſterium , excommunicationem,imò veriùs execrationem,verſa,& peruerſa vice in Excommunicatores, ſeu denunciatores , ſuos ſimulare præſumunt; accenſos palearum faſciculos,aut titioloa ardentes in patellis,conchis, aut ſartaginibus , vel ſimilibus vituperabiliter extinguendo.Cùm igitur talia,& his ſimilia in Dei vergant opprobrium , & in Eccleſiaſticæ diſciplinæ redundent contemptum; Statuimus , & ſub pœna Excommunicationis diſtrictiùs inhibemus , nequis Clericus, vel Laïcus,cuiuſcumque ordinis, dignitatis, conditionis,vel ſtatus exiſtat,rem tantę perniciei de cætero,per ſe,vel alium,aut pro ſe, vel alio attentare præſumat. Qui verò huiuſmodi ſaluberrimi Statuti tranſgreſſor extiterit , & infrà triduum emendam exinde competentem non exhibuerit ex-tunc ſe ſentiat ipſo facto Excommunicationis vinculo innodatum.Locus autem,vbi hæc,vel ſimilia fient,Domino loci ſciente,ſeu mandante, vel ratum habente;vel, poſtquàm requiſitus fuerit , vel eius locum-tenens , infra decem dies corrigere negligentiæ præſumptæ fuerint; Eccleſiaſtico tandiù ſit,& remaneat locus ſuppoſitus interdicto , donec ad mandatum Eccleſię,quam delinquens offenderit,& Prælato, quem irreuerenter deſpexerit,ſufficiens,& idonea ſatisfactio,& realis emenda præſtita fuerit per eundem.Et,cùm in talibus non ſit relaxanda vindicta, offenſus Prælatus minimè remittere valeat illo caſu. Eiſdem pœnis ſubiacere volumus illos, & illas, qui, vel quæ talia fieri mandauerint , vel aliàs opem,vel operam,aut conſilium præbuerint ſi rem tamen tam deteſtabilem prodire contigerit deteſtabiliter in effectum. Addito, quòd eorum poſteri vſque ad ſecundam generationem in clericorum Collegium nullatenus admittantur,niſi priùs per Metropolitanum, cum vno Suffraganeo,cum ipſis fuerit ſuper hoc miſericorditer diſpenſatum.Si verò Clericus Beneficiatus,vel in Dignitate, Perſonatu , vel Officio conſtitutus , taliter exceſſerit, vltra pœnam Laico inflictam,Beneficio, ſi quod in Prouincia noſtra obtinet, ſit ipſo facto præſentis Concilij authoritate,priuatus.Non-beneficiatus autem , ad obeundum Beneficium ſit extunc inhabilis , & indignus.

VIII.

Ne Eccleſiaſtica perſona titulum Iuriſdictionis,quam pacificè poſſederunt, Secularibus oſtendere teneantur.

ITem,Quòd Sæculares Domini,cuiuſcumque conditionis exiſtant , vel Bailiui,Officiales eorum , qui Prælatos,vel alios Eccleſiarum Rectores cogunt oſtendere , quare merum,vel mixtum Imperium, aut Iuſtitias alias medias , vel minores tenent , licet tenuerint pacificè multis annis ; & ideò, ſi eis hoc non probent, vſurpare, accipere & ſibi applicare, ſine alia cauſæ cognitione, motu proprio non verentur;Si à talibus exceſſibus deſiſtere moniti neglexerint , & ad vſurpandum ſine alia rationabili cauſa proceſſerint; tam ipſi, quàm illi,qui eis in hac parte obediunt , Excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto,

IX.

Vt perſona Eccleſiaſtica per nullum Iudicem temporalem in criminalibus, & perſonalibus diſtringatur.

ITem , Vt nullus Dominus temporalis , vel Iudex ſubdelegatus eiuſdem,cuiuſcumque dignitatis,conditionis,vel ſtatus exiſtat,Clericum , vel perſonam Eccleſiaſticam , aut Religioſam , coram ſe ſuper Criminalibus, vel Perſonalibus citet , vel citari faciat ; & ſi quoquo modo fecerit , & infra dies octo non ſe correxerit , & quod incautè præſumpſerit,non relaxauerit;ex-tunc Excommunicationis ſententiam incurrat,

X.

Vt Clericus contra Clericum,ad Iudicem ſæcularem,aut altum Laïcum pro facienda iuſtitia,vel inferenda violentia non recurrat.

ITem, Prohibemus ſtatuendo, & ſtatuimus prohibendo , vt nulla perſona Eccleſiaſtica de Clerico , vel Eccleſiaſtica perſona qualicumque conquerens ſuper ſpiritualibus , vel Eccleſiaſticis , aut criminalibus, vel perſonalibus quuibuſcumque , recurrat ad Curiam , vel Principem , aut Dominum alium ſæcularem,vel Laicum quemcumque ſuper iuſtitia facienda, vel violentia Clerico in perſona , vel rebus ad eum pertinentibus inferenda;nec cum ipſo , vel ipſis ſuper eiſdem,ſine conſenſu Prælati,vel Officialis ſui, pactum aliquod inire præſumat, nec factum obſeruet. Alioquin querelam exponens , vel damnum faciens,& in eis perſiſtẽs, vel creſcens,& pactum obſeruans, à iure ſuo eo ipſo cadat ; nullâ aliâ ſuper hoc ſententia exſpectatâ ; & donec ſuper hoc ad arbitrium Prælati ſatisfecerit,cùm Beneficio Eccleſiaſtico, quod obtinet , nouerit ſe ſuſpenſum , & ab obtinendo indignum.

XI.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiasticarum Personarum subtrahunt, diminuunt, dissipant, & inuadunt.

ITem, Quoniam aliqui, suis finibus non contenti, passim aliena diripiunt, & Ecclesiasticas libertates infringere non verentur; approbante præsenti Concilio, Statuimus, quòd quælibet persona sæcularis, seu Ecclesiastica, nobilis, aut alia, cuiuscumque præeminentiæ, dignitatis, officij, conditionis, aut status fuerit, quæ Ecclesias, aut Capellas, seu earum cœmeteria, hospitalia, reclusoria, domos, possessiones, loca, villas, castra, censûs, tasquas, trezena, laudimia, vintena, feuda, lesdas, pedagia, molendinos, piscarias, pasquerias, siue resclausas, iurisdictiones, seu alia quæcumque iura, seu etiam eorum homines, aut familias, seu bona, quælibet immobilia, aut mobilia (quæ quidem mobilia valorem decem solidorum monetæ currentis excedant) siue domos religiosas, aut hospitalia, seu reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet inuadere, capere, occupare, detinere, pignorare, seu grauare, per se, vel per alium, inquietare quomodolibet, seu turbare; nec non, qui contra Ecclesiam, siue Ecclesias, aut Clericos, siue personas Ecclesiasticas siue eorum homines, loca, villas, castra, seu mansiones, aut contra libertates Ecclesiasticas, vel domos religiosas, aut hospitalia, siue reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet edere, vel facere quævis statuta, seu banna, vel præconizationes, aut nouitates quascumque; siue quibuslibet ex prædictis directè, vel indirectè violentias, aut molestias irrogare, seu eis super bonis quibuslibet Ecclesiasticis, seu patrimonialibus, quæstas, aut talias, angarias, siue perangarias, aut necessitates quaslibet aliqualiter imponere, vel inferre, seu domos Ecclesiarum, aut Clericorum, seu personarum Ecclesiasticarum, occasione quacumque serrare, siue claudere quoquo modo, seu eorum bona quæcumque banuire, seu etiam vias nouas aliquas vbilibet adinuenerit, vel facere, per quas Ecclesiæ, seu earum villæ, castra, vel loca in Pedagiis, seu lesdis, aut quibuslibet iuribus aliis possint in aliquo diminui, vel etiam peiorari, siue itinera, aut vias, vel stratas publicas, aut priuatas infra limites, siue territoria, vel districtus locorum, villarum, siue castrorum Ecclesiasticæ iurisdictionis auferre, vel sibi quomodolibet appropriare, attribuere, seu etiam applicare, vel terminos eorum artare præsumpserit, seu attentauerit, per suam potentiam, aut violentiam, siue malitiam; Nisi infra sex dies super iis, à die captionis, seu inuasionis, attentationis, turbationis, vel inquietationis, siue præsumptionis huiusmodi, per emendam, seu per reuocationem debitam, seu aliàs vt res exegerit, plenè satisfecerit, Excommunicationis sententiæ subiaceat, ipso facto. Quam siquidem Excommunicationis sententiam, cùm de præmissis, seu eorum aliquibus, cuilibet Ordinario, vel eius Officiali summariè constiterit, aut de plano ex mero officio, & sine strepitu Iudicij, & figura, volumus & statuendo mandamus, exequutioni debitæ per ipsum quemlibet Ordinarium, siue Officialem ipsius certificatum, de plano mandari per vniuersas Ecclesias nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, sicut viderit commodiùs expedire: Super quo, tam in genere, quàm in specie, quàm etiam contra quascumque personas nominandas, plenam babeat facultatem, prout ei videbitur expedire. Et, si Dominus, vel rector Ciuitatis, castri, villæ, vel loci alicuius, aut Officialis eius in prædictis, vel in aliquo prædictorum culpabilis fuerit, & per sex dies in Excommunicatione perstiterit, Ciuitas, Castrum, villa, vel locus huiusmodi Ecclesiastico subiaceat interdicto. Si verò Vniuersitas deliquerit in prædictis, illi, qui vniuersitatem, vel singulares personas ad id induxerint, commoueriut, vel defenderint, & singuli, qui in aliquo præmissorum culpabiles fuerint, post sex dies ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant: Vniuersitas verò ipsa, nisi infra decem dies emendam fecerit competentem, Ecclesiastico subiaceat Interdicto. Si verò prædicta iniuria per alium quemlibet illata fuerit, & Dominus, vel Rector, aut Officialis infra cuius iurisdictionem prædicta iniuria fuerit irrogata, requisitus per Ordinatium, seu Vicarium, vel Officialem, eiusdem aut vice-gerentes, aut locum-tenentes, aut etiam delegatum, infra decem dies, satisfactionem, vel emendam fieri non fecerit competentem, Excommunicationem se nouerit incurrisse. Quam si per decem dies sustinnerit, Terra, cui præerit, Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XII.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiastica inuaserunt, vel quomodolibet occupârunt.

ITem, Statuimus, & etiam ordinamus, quòd quæcumque persona, cuiuscumque gradus, dignitatis, status, vel conditionis existat, quæ bona quæcumque, siue iura ad Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas quomodolibet pertinentia, detinet occupata; vel quæ in præiudicium Ecclesiarum, seu personarum Ecclesiasticarũ, & iurium earũdem aliquas fecerit nouitates indebitas, plenè restituat (vniuersitas autẽ ipsa, & locus huiusmodi, vbi prædicta, seu aliquod præmissorum cõmissa fuerint, si sub eius dominio fuerint; alioquin locus suus, vbi habuerit suum domiciliũ principale, cum effectu reuocet, & satisfactionẽ faciat infra mẽsem, postquã fuerit requisita) quòd nisi fecerit, Excommunicationis sententiæ se nouerit subiacere. Et, si Vniuersitas, vel Dominus, siue Rector, vel Officialis fuerint culpabiles in prædictis, Ecclesiastico subiaceant interdicto. Vniuersitatem autem sufficienter requi

requisitam, quoad præsens propositum reputamus, cùm Dominus, vel Officialis, qui ibi præfuerit, nominatè expressâ iniuriâ, vt eam reuocare faciat, fuerit requisitus; vel, cùm per tres dies Dominicos publicè, dum celebrabuntur diuina mysteria, per Sacerdotem Parochialem, vel eius locum-tenentem de mandato Ordinarij, vel Officialis eiusdem significatum fuerit, quòd de iniuria & nonitate, & damnis nominatim exprimendis, satisfaciant competenter.

XIII.

Ne quis in loco retineat bona Ecclesiastica alibi indebitè ablata.

ITem, Loca, ad quæ bona Ecclesiarum, vel ecclesiasticarum personarum per violentiam manifestam, seu notoriam iniuriam, sine causa probabili, ablata, occupata, seu arrestata deuenerint, tandiu, post decem dies, ex quo significatum fuerit locorum Domino, vel rectori, Interdicta permaneant, quandiu bona huiusmodi ibi fuerint, & competens exhibeatur emenda.

XIV.

Vt sæculares Potestates Clericos per ipsas captos certo Iudici suo restituant, nihil exigentes.

ITem, Quia priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: attendentes, quòd nonnulli Domini temporales, Vicarij, Clauarij, & alij sæcularium Curiarum officiales, obtentu, seu occasione aliquarum licentiarum ex causa eis ad certum tempus vel simpliciter; vel ad certas personas ab Archiepiscopis concessarum, hac occasione, prout comperimus, manus temerarias ad capiendos Clericos passim, & indifferenter, aliásque personas Ecclesiasticas insimiliter, & eo modo, quo possunt turpiùs, ad maiorem confusionem Ecclesiæ, & Cleri extendere non verentur; quin imò ipsos suis mancipant carceribus, ac ibidem non numquam eos faciunt abradi totaliter, vt palliare possint excessus suos, & illos confingere Clericos non fuisse, vel non esse in possessione Clericatus, seu quasi; in suarum periculum animarum, eneruata libertate Ecclesiastica, Prohibemus, ne à quoquam talia, vel similia de cætero attententur: Reuocantes exnunc licentias sub quamcumque formam, vel bonum, super huiusmodi captionibus, vel detentionibus, generaliter, vel specialiter, per literas, vel oraculo viuæ vocis, vel aliàs quomodolibet faciendis, concessas; alioquin, contrarium facientes, cuiuscunque status, conditionis, vel dignitatis existant, siue sint Laici, siue Ecclesiasticæ personæ, regulares, vel sæculares, hanc nostram Excommunicationis sententiam, quam in his scriptis præsentibus ferimus, incurrere volumus ipso facto. Nisi fortè in eo dumtaxat casu, cùm scilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequàm ad alios extraneos actus diuertant, rectâ viâ eos ad Curiam Ecclesiasticam duxerint; &, si restituerint sine fraude. Si verò de noctu tales ceperint, debeant vltrò in crastinum, sine retentione bonorum ipsorum, & læsione personæ, siue requisitione alia, reddere eos Curiæ supradictæ. Nec eis liceat aliqua à captis huiusmodi, dono, vel gratiâ, super colore aliquo extorquere, vel accipere grata-data. Quòd si in castris, vel villis captiones huiusmodi fieri contingat; adducant ipsos ad Ecclesiasticam Curiam, vel transmittant quam-citiùs, sub fida custodia, in expensis ipsius Curiæ moderatis. Quòd si secus egerint, vel in fraudem super hoc aliquid attentauerint, eadem sententiâ inuoluantur.

XV.

Prorogatio Iurisdictionis in inuasores, & occupatores Ecclesiasticorum bonorum, & iurium exercenda.

ITem. Cuilibet Ordinario, in cuius iurisdictione fuerit iniuria, vel violentia Ecclesiis, Ecclesiasticis personis, ac rebus, vel earum iuribus irrogata, seu eorum possessio, vel quasi, turbata, vel indebitè occupata; contra ipsos iniuriantes, vel perturbantes, seu in præmissis, vel eorum aliquo quomodolibet delinquentes, ac inde præstantes auxilium, consilium, & fauorem, cuiuscumque status, dignitatis, seu gradus existant, procedendi simpliciter, & summariè, & de plano, ac sine strepitu iudicij, & figura, citandi, informationes recipiendi, inquisitiones faciendi, definiendi, declarandi, & omnem iurisdictionem Ecclesiasticam exercendi, vbilibet in nostras Prouincias, Ciuitates, & Diœceses, Plenam, & expressam, authoritate, præsentis Concilij, Nos Archiepiscopi, & Episcopi, & Procuratores Episcoporum absentium, habentes ad hoc mandatum, concedimus facultatem. Nec obijci valeat contra tales processus, quòd extra territorium ius dixerit sic procedens; Quia quoad præmissa, & quodlibet præmissorum, iurisdictionem nostram, & nostrum cuiuslibet vicissim inter nos protogamus, vices nostras nobis adinuicem, ac dictarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, singulisque Officialibus, & Vice-officialibus, ac locum-tenentibus, præsentibus, & futuris in solidum committentes. Vniuersis nostris subditis iniungentes, vt in præmissis Ordinario, ac eius officiali, seu locum-tenenti sic procedenti pareant, & intendãt, quod nisi fecerint, possit procedens per censuram Ecclesiasticam animaduertere in eosdem. Et nihilominus, si nos Archiepiscopi, & Episcopi per sic procedentem requisiti, suas in hac parte prætermiserimus requisitiones aliquatenus exaudire, aut id, super quo requisiti fuerimus, non curauerimus perducere ad effectum; sic non exaudiens, nec ad effectum perducens. eo ipso per vnum mensem, authoritate præsentis Concilij sit à Pontificalibus suspensus.

suspensus. Præsenti statuto minimè valituro post decennium; ita quòd, per hoc sic procedenti in aliena Ciuitate, vel Diœcesi nullum ius, aut iurisdictio in posterum ex temporis longinquitate, vel post decennium, acquiratur.

XVI.

Vt Excommunicati ad nullum publicum Officium admittantur.

ITEM, Statuimus, quòd Excommunicati in Iudices, Consules, Rectores, Bajulos, Potestates, Assessorios, vel Notarios, aut alia quævis publica Officia nullatenus assumantur, nec etiam admittantur; &, si de facto admissi fuerint, sententia per eos, vel eorum authoritate prolata, & quicumque processus per eos, vel eorum authoritate, in iudicio, vel extra habiti, & munimenta coràm eis, vel per eos facta, nulla, & nulli sint ipso iure, Et nihilominùs quicumque, cuiuscumque dignitatis, status, aut conditionis existat, si tales Excommunicatos ad aliquod prædictorum Officiorum scienter assumpserint, vel assumptos per alios approbauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto. Et, si requisiti per Ordinarium, vel alium eius nomine, huiusmodi excommunicatos infra decem dies à tempore requisitionis à prædictis Officiis sic assumptos non amouerint cum effectu, Loca illa, in quibus ad aliquod Officiorum assumpti fuerint, tandiu remaneant Ecclesiastico suppositas interdicto, donec sic excommunicati à susceptis Officiis realiter, & sine fraude, & absque alicuius restitutionis spe, quandiu in excommunicatione perstiterint, sint amoti. Vniuersitas autem, ac ciuitates, & castra, vel villæ, quæ Excommunicatos, & in Ecclesia publicè denunciatos ad aliquod prædictorum Officiorum assumpserint, vel elegerint, vbi eis aliàs hoc liceret, Ecclesiastico etiam sint suppositæ interdicto.

XVII.

Vt nullus, sine licentia Superioris, alicui quodlibet ministret toxicum, vel alia venenosa.

ITEM, Statuimus sub pœna Excommunicationis, & districtiùs inhibemus, ne quis Apothecariorum, vel quiuis alios, cuiuscumque conditionis, vel sexus existat, toxicum vendat, vel donet, nec alio modo ministret alicui, vel alia venenosa, nisi prius significet Curiæ Ordinarij, vt sciri possit suis temporibus, si casus toxicationis contingeret, quis fuerit emptor ille, vel alius qualiscumque; quódque Apothecarius quilibet ad hoc seruandum, iuramento coram suo superiore corporaliter præstito, pro se, & sua familia specialiter adstringatur. Aliter, dantes, & vendentes, ad homicidum perpetrandum recipientes quomodolibet, vel ementes, aut ad hoc consilium, vel consensum tacitè, vel expressè præstantes, Excommunicationis vinculo subiaceant, ad Sedem Apostolicam pro absolutionis beneficio remittendi; & aliàs, provt iustum fuerit, puniendi.

XVIII.

De pœnis toxicum, vel herbas mortiferas in mortem alterius ministrantibus inferendis.

ITEM, Quòd quicumque alium toxicare, aut opem ad hoc, vel consilium dare, vel in necem alterius toxicum tenere, vel vendere, aut aliter ministrare præsumpserit; vel herbas mortiferas in mortem, vel abortiuum cuiusquam dederit, eo ipso, Excommunicationem incurrat, à qua nonnisi per Sedem Apostolicam absoluatur; Et, si Clericus beneficiatus sit, illo sit priuatus Beneficio ipso facto; & ab Ordine, quem susceperat, degradetur, tradendus Curiæ sæculari; Et tali, vel simili suspicione probabili infamatus, similibus præsumptionibus, & perspicuis indiciis apud bonos, & graues notatus, ad honorem, vel Dignitatem Ecclesiasticam nullatenus, admittatur. Et nihilominùs ad detentionem personæ honestæ, provt requiret personæ status, & sceleris veritas suadebit, ad emendam, &, veritatis certitudinem, sicut Superioris discretioni visum fuerit, procedatur.

XIX.

Qualiter contra Exemptos, & Priuilegiatos in diuersis abutentes suis priuilegijs, procedatur.

ITEM, Dolenter referimus, quòd nonnulli Religiosi, Hospitalarij, & alij tam exempti, quàm priuilegiati, de priuilegiorum sibi fortè, aut Ordini suo indultorum prærogatiua temerè confidentes, Excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententias ab Ordinariis, vel Officialibus ipsorum rationabiliter promulgatas obseruare non curant: Quin imò, in contemptum clauium, Excommunicatos, suspensos, interdictos huiusmodi ad diuina recipiunt, aut interdum in Donatos, seu Confratres, contra mentem Concilij Lateranensis admittunt; Receptatorum in hac parte genus pessimum imitantes, sine quibus delinquentes in iis, & similibus diu forsitan non laterent: Sed nec his contenti, domos Conuentuales alterius Ordinis, eisdem Ordinariis lege Diœcesana subiectas, & à sui fundatione iurisdictioni Prælatorum, saluâ regulâ seu Ordinis, seu disciplinæ, suppositas, tam prænominati, quàm cæteri Religiosi, etiam non exempti, nec priuilegiati, vendicant sibi, & Prælatis quasi furtim, succedente post-modũ violẽtiâ, subtrahere moliuntur; sicque de suis indulgentiis, seu priuilegiis confidentes, alios fidentiùs in iure suo molestant: Ita quòd, authoritate, imò temeritate propria, in vestimentis ouium venientes, nunc sæculari falsi potentia, violen

violentiam per se, vel per alium inferentes, possessiones domorum huiusmodi, ac rerom, & iurium ad eas spectantium occupare, & cum armis aliquoties inuadere non verentur; & occupata tenere contendunt, in Prælatorum præiudicium, plurimorum scandalum, & enormem nihilominùs illius Ordinis, cuius erat, ab initio, & cui ab antiquo subesse consueuerat, læsionem: Cùm igitur tales, & tam enormiter excedentes, & notoriè delinquentes, non impares receptatoribus, etiam ac improbis rectoribus nequiores, perinde vt alios, iura censeant puniendos: Nos, quatenus in ipsos animaduertere possumus, & à iure nobis permittitur: & maximè, si de suis priuilegiis non velint copiam facere, requisiti; Volentes, vbi eos indulta sibi priuilegia non defendunt, correctionis, & reformationis officium exercere, ac effrænatam ambientium cupiditatem reprimere cupientes, Statuimus, & concorditer ordinamus, vt tales, & similes in præmissis, & similiter tam enormiter excedentes, & tam notoriè delinquentes, nisi destiterint, & saniori ducti consilio, congruenter, infra dies octo, ex quo fuerint requisiti, reuocare, seu emendare distulerint; vnà cùm illis, qui se ad eos sic ligati reduxerint, & eis, qui translationem huiusmodi attentauerint, & exinde Monasteria, & domos Conuentuales, res, & iura huiusmodi occupare, seu inuadere, cum armis, & sine armis præsumpserint, & omnibus illis, qui eis ad hoc operam, vel operam præstiterint, aut, vt sic occupata detineant, consilium, vel iuuamen præbuerint, Excommunicationi subiaceant ipso facto. Et, cùm ipsi Prælatis non deferant, sed potiùs vilipendant eosdem; Prælati etiam contrà, quandiu sic steterint, & ausu temerario eis, vel Officialibus eorum in præmissis restiterint, in priuilegiis, vel aliis iuribus suis tueri eos vel defendere minimè teneantur. Dignum est enim, vt qua mensura mensi fuerint, eadem remetiatur & eis; vt ignorantes ignorati, & contemnentes sentiant se contemni. Qua etenim fronte Prælatorum inuocabunt auxilium, qui committere non formidant in ipsos? Statuimus insuper, præcipimus, & concorditer ordinamus, vt singulares personæ tam fortis, quàm ipsius Conuentus, mixtim translationem totaliter fieri procurent, quòd ab illius domus, seu Conuentus consortio penitùs, & in perpetuum excludantur, vitam suam alibi sub arcta pœnitentia, sui Superioris arbitrio, finituræ. Circa translationem autem singularium personarum ad arctiorem fortè Regulam transire cupientium, nihil per hoc intendimus extra formam à iure traditam immutare.

XX.

Vt Presbyteri Testamentis Parochianorum intersint, & per Episcopum distribuantur incertæ Restitutiones.

ITem, Ne relictæ in Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus Emendæ, vel ad pias causas Eleemosynæ, vel Restitutiones certæ, vel incertæ forsitan occultentur; Statuimus, vt vel Presbyterum Parochialem interesse rogent ordinarium Testantis, si tamen haberi poterit; aut, quod Notarius infra octo dies à die obitus numerandos, Prælato, vel Officiali, aut Presbytero Parochiali copiam illius articuli, vbi quæuis Eleemosyna piis est vsibus deputata, vel emenda, seu restitutio facienda, sub pœna Excommunicationis, quam ipso incurrant facto, si negant facere, fideliter teneatur: Et ille, vel illi sic cum hæredibus, vel exsequutoribus Testatoris ordinantis festinent, quòd emendæ non occultentur, & Eleemosynæ sic relictæ, vel restitutiones huiusmodi non pereant, ad tempus magnum, vel modicum, aut fortè perpetuò, faciendæ. Adiicientes insuper, quòd incertæ Restitutiones nulli per aliquem exsequutorem testamenti, vel alium, præter Diœcesani licentiam præbeantur, nec aliquid distribuere præsumant alibi quàm vbi Prælatus duxerit ordinandum; etiamsi à Testatore contrarium dictum esset. Ad hoc adiicimus, quòd Presbyteri in Synodos venientes, Prælato suo, vel Officiali eius, in scriptis Testatorum, & exsequutorum nomina, & quantitates huiusmodi præsentare in virtute obedientiæ teneantur.

XXI.

Vt Episcopi in distributionibus Legatorum vocentur, prout ad eos pertinet, de consuetudine vel de iure.

ITem, Cùm in eo, in quo alicuius interesse tangitur, rationabiliter eius vocatio debita requiratur; Volumus, & iubemus, quòd in distributionibus legatorum, quorum diuisioni, seu exsequutioni habent interesse Episcopi, de consuetudine, vel de iure; vocari debeant Episcopi, seu locum-tenentes ipsorum: quibus equidem non vocatis, nulla præsumatur fieri distributio; &, si facta fuerit, hæredi, seu successori, vel illi, cui relictum est, nulla ex tali distributione liberatio acquiratur.

XXII.

Vt nullus Confessor sine Diœcesani licentia quemcumque præsumat absoluere, in casibus infra-scriptis.

ITem, Vt nullus cuiuscumque Ordinis, vel Religionis, seu conditionis existat, Confitentes in cuiusquam Ciuitate, vel Diœcesi, præter specialem, vel generalem licentiam

centiam ipsius Diœcesani, de facto absoluere quemquam, vel ligare præsumat in casibus eidem Diœcesano à iure, consuetudine, vel statuto Prouinciali, vel Synodali specialiter reseruatis. Casus autem sunt hi: In Excommunicato à Canone. In Incendiario, nondum etiam publicato. In Blasphemo famoso. In Votis relaxandis, vel commutandis. In iis, quæ coniuncta sunt in Diœcesi ab Episcopo reseruari, vtpotè; In oppressione puerorum. In homicidiis. In sacrilegiis, vltra decem solidos. In violatoribus Ecclesiarum. In violatoribus Ecclesiasticæ libertatis, & immunitatis. In incestu cum cōsanguineis, seu affinibus, in ascendentibus, & descendentibus in infinitum, & in collateralibus vsque ad secundum gradum inclusiuè. In carnali cognitione Sanctimonialis, aut defloratione virginis violenta. In illis, qui in Ecclesia luxuriam commiserint per carnalem copulam consummatam. In restitutionibus incertis, vltra viginti solidos in vna persona. In clandestinè contrahentibus. In eo, qui consuetus est multo tempore prauitates vsurarias exercere. In falso teste. In falsario literarum, vel instrumentorum; vel subtrahente aliena instrumenta, vel delente. In falsario monetæ. In Impediente Legatum Sedis Apostolicæ. In proditore Domini, vel patriæ. In Hæresis sectatore In supponente partum, vel negante, vel abortiuum sibi, aut aliis procurante. In muliere, quæ ab alio, quàm à marito proprio concepit infantem, quem maritus suum etiam æstimat esse, propter quem legitimi defraudantur hæreditate paterna. In toxicatione, vel aliud mortiferum, ministrante, vel opem, aut consilium adhibente. In cohabitante cum Iudæa, vel Saracena, vel Bruto, vel è contra In Sortilegis, ad quos communiter recurritur pro Sortilegiis faciendis. In iis, qui Corpore Christi, vel Oleo sancto, vel Chrismate abutuntur. In depopulatoribus agrorum, vinearum, vel arborum. In Excommunicatis, qui scienter ingerunt se diuinis, & commoniti nolunt Ecclesiâ exire, diuinum officium perturbantes. In illis, qui scienter Excommunicatorum corpora recipiunt ad Ecclesiasticam sepulturam, vel ea sepeliunt ibi, contra Parochialis Presbyteri voluntatem. In illis, qui scienter celebrant in Ecclesia interdicta, quibus à iure non est, vel priuilegio concessum: cùm ex hoc fit reconcilianda Ecclesia prædicta.

XXIII.

Vt nullus, occasione cessionis sibi factæ, coram extraordinario Iudice quemquam audeat conuenire.

ITEM, Quòd nullus Clericus, vel persona Ecclesiastica ex causa, vel occasione, vel ratione donationis, vel cessionis sibi factæ, vel de cætero faciendæ, quemquam coram extraordinario Iudice audeat conuenire. Quod si secus fecerint, Excommunicationem incurrant ipso facto.

XXIV.

Vt nullus bona Ecclesiarum vacantium occupet, nisi sibi per priuilegium vel consuetudinem hoc liceret.

ITEM, Quòd nullus omninò Prælatus, Abbas, Prior, vel Patronus Clericus, vel Laïcus, cuiuscumque conditionis, status, vel dignitatis, Ordinis, vel Religionis existat, bona Ecclesiarum vacantium Metropolitanæ, vel suffraganeæ, Prioratus, Abbatiæ, vel alius cuiusquam Monasterij, vel Ecclesiæ, per promotionem, aut mortem, vel resignationem, aut mutationem, vel absolutionem cum alio, quocumque modo vacantium, capere per se, aut per alium, aut occupare, vel vsurpare præsumat; nisi sibi per priuilegium, vel consuetudinem liceret. Quòd si fecerit, tam ipse, quàm gratis obedientes ei aliqualiter in hac parte, Excommunicationis incurrant sententiam ipso facto.

XXV.

Statutum, vt nulla persona Ecclesiastica cum Potestatibus secularibus posse habens, det consilium, vel iuuamen contra Ecclesiasticas libertates.

ITEM, quòd quælibet Ecclesiasticæ personæ Curias secularium fortè Principum, & consilia frequentantes, maiores, vel minores, vel mediæ cuiuscumque dignitatis, ordinis, conditionis, vel status existant, si scienter contra Deum, & iustitiam, & Ecclesiasticam libertatem, in præiudicium alicuius Ecclesiæ, vel Prælati, seu Rectoris Ecclesiastici, consilium, vel fauorem, aut iuuamen Ecclesiasticæ libertati contrarium dederint, aut dari procurauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto: à qua, non-nisi emendato damno, seu alio dispendio, circa Sedem Apostolicam absoluantur.

XXVI.

Vt nullus in Sacris constitutus, vel curam animarum habens, in Iudicijs secularium Curiarum gerat Officium publicum, aut priuatum.

ITEM, Quòd nullus Clericus habens curam animarum, vel in Sacris Ordinibus constitutus, possit esse de cætero in Iudiciis, siue causis in Curia seculari Procurator, Syndicus, vel Actor, vel Iudex, aut Baiulus in exercenda iurisdictione Domini temporalis, pro aliquo Laïco. Quòd si monitus infra mensem non destiterit, ex tunc talis, si Beneficiatus fuerit, Beneficiis suis huiusmodi, authoritate præsentis Concilij suspendatur; non Beneficiatus verò liminibus Ecclesiæ arceatur.

XXVII.

De modo probandi electionem Sepulturæ illorum, qui apud Religiosos eam elegisse dicuntur.

ITem, Statuimus, ne quis illorum Funera defunctorum, quos Fratres Prædicatores, & Minores apud ipsos Sepulturam elegissé probauerint, deferri ad domicilia, & Ecclesias illorum impediat, saluo tamen iure portandi Funus ad Parochialem Ecclesiam, & consuetudine laudabili hactenus obseruata: nec circa prædicta Fratribus ipsis, aut Funeri, omittendo solitam campanæ pulsationem, vel aliter, inferre præsumat. Super hac autem probatione, Volumus summariè, & de plano, sine sumptibus, & scriptis quibuscumque, per exhibitionem ordinationis testantis, aut productionem testium coram Parochialis Ecclesiæ Rectore procedere, si tamen potuerit, & voluerit interesse. Quo absente vtique, vel nolente, coram Officiali, vel locum tenente ipsius, si Funus in Ciuitate fuerit, hoc probare sufficiet; vel coram personis publicis, & honestis, si hoc extra forsasse contingat. Aliter equidem, vbi erunt Funera, ab eis de domibus prohibemus extrahi. Incurrant autem Excommunicationis sententiam ipso facto, cùm, contra tenorem huiusmodi constitutionis, extrahentibus de domibus Funera, aut facientibus, procurantibus, seu permittentibus extrahi, & præsumentibus in hoc auxilium, fauorem, aut consilium impartiri. Quæ autem circa Fratres prædictos, quoad probationem, & extractionis Funeris inhibitionem statuimus; ad alios Religiosos, apud quos Sepultura electa fuerit, extendi iubemus.

XXVIII.

Vt sine noui Census impositione, vel veteris augmentatione Beneficia conferantur.

ITem, Quòd Prioratus Beneficij, seu & alterius Ecclesiastici, facta cum noua Census impositione, vel pensionis antiquæ augmentatione, Collatio non valeat ipso iure; & per proximum Superiorem illa vice personæ idoneæ, sine dicti oneris vitio conferatur, ac si ad eum, propter negligentiam fuisset alias collatio dicti Beneficij deuoluta.

XXIX.

Vt Monachi in Ecclesiis suis infra certum tempus perpetuos Vicarios Ordinariis repræsentent.

ITem, Statuimus, quòd in singulis Ecclesiis solitis per Monachos gubernari, infra sex menses, Priores earum suis Diœcesanis ad curam animarum perpetuos Presbyteros repræsenteot. Quòd nisi fecerint, ex-tunc hac vice Episcopi instituant Presbyteros in Cura prædicta, & ipsos Priores compellant ad eisdem Presbyteris prouidendum, prout idem instituens duxerit ordinandum. Si qui super præmissis habere se asserunt priuilegia, obseruentur in eisdem: In non-priuilegiatis autem, obseruetur Concilium Viennense.

XXX.

Vt nullus Beneficium conferat, in quo ius tantum obtinet Patronatus.

ITem, Statuimus, quòd nullus in aliquo Beneficio Ecclesiastico solùm ius obtinens Patronatus, cùm ipsum vacare contigerit, ad ipsum conferendum procedat. Quòd si secùs egerit, in illa vacatione ius præsentandi ipso facto amittat, & Superior, ad quem institutio pertinet, plenam habeat dispositionem illa vice.

XXXI.

Vt Præsentatus Patrono non iuret, sine Diœcesani licentia, nec ab alio se institui patiatur, nec Beneficium obtentum dimittat.

ITem, Sub pœna Excommunicationis præcipimus, ne quis à Patrono Clerico, vel Laico præsentatus, aut etiam præsentandus, ante institutionem præstet aliquod iuramentum in manibus Patroni, vel alterius cuiuscumque, sine speciali ipsius Ordinarij licentia, vel consensu (de quo in institutione, vel post, possint præstare iuramentum Patronis, ratione temporalium, prout eis competit de iure, vel consuetudine.) Quodque præsentatus, & præsentandus huiusmodi ab alio, quàm ab Ordinario, cui de iure competit, in Ecclesia Parochiali se institui nullatenus patiatur; nec ex quo per Ordinarium institutus fuerit, vel admissus, Beneficium dimittat huiusmodi, non petitâ ipsius Ordinarij licentiâ, vel consensu; vel nisi alia sufficiens causa subsit legitima, probabilis, & honesta.

XXXII.

Vt Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ à Talliis, & exactionibus sæcularium per Ordinarios defendantur.

ITem, Quòd Clerici, & Hospitalia, & Ecclesiæ à Talliis, & exactionibus, quas Domini temporales faciunt, etiam ratione possessionum temporalium, nec-non & in patrimonialibus, secundum leges, & Canones defendantur per Ordinarios, nimis hactenus super hoc negligentes; ne paullatim totum vsurpent temporales Domini, in præiudicium, & eneruationem Ecclesiasticæ libertatis.

XXXIII.

XXXIII.

Ne Quaesta, vel aliae Exactiones per saeculares Hospitalibus imponantur.

ITem, Quòd Domini saeculares, cuiuscumque gradus, dignitatis, seu conditionis existant, Hospitalia vsibus pauperum deputata occasione talliarum, caualcatarum, quaestarum, vel aliarum exactionum illicitarum, quocumque nomine non applicent, nec molestare, nec onerare praesumant; Alioquin, si requisiti desistere, & emendam praestare noluerint, aut secus caeterùm contrà fecerint, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant.

XXXIV.

Ne Laïci, praetextu alicuius Statuti, prohibeant Clericos extrahere blada de terris ipsorum.

ITem, Cùm Statuta saecularium Ecclesias, aut Ecclesiasticas Personas non adstringant; statuimus, vt Saeculares, cuiuscunque dignitatis, conditionis, aut status fuerint, qui praetextu statuti, ne bladum extrahatur de terra, vel castro, vel villa, vel quòd certo pretio vendatur, inuitos Clericos, & Ecclesiasticas personas adstringere, maximè cùm ipsi non habeant aliunde forsitan vnde viuant, aut super angariis, aut aliis quibuscumque, cùm nec in eorum bona aliquam habeant potestatem, coarctare praesumpserint, Excommunicationi subiaceant ipso facto; Et locus, vbi hoc per Dominum loci, vel Vniuersitatem eius, aut eorum conniuentia, vel permissu attentatum fuerit, Ecclesiastico subiaceant interdicto, nisi moniti, infra mensem emandauerint, & de perpetratis satisfactionem exhibere studuerint competentem.

XXXV.

Vt Domini Temporales non impediant, quò minùs Ecclesiarum Rectoribus Decimae persoluantur.

ITem, Quòd Domini temporales, Bailliui, seu Officiales ipsorum Clericos, & Ecclesiarum Rectores, quò minùs Decimae ipsis, prout ad eos pertinet, per Parochianos suos praestentur fideliter, & soluantur, non impediant, nec eisdem Parochianis inhibeant, quòd non soluant. Alioquin, si contrà fecerint, Excommunicationis sententiam eo ipso incurrant.

XXXVI.

Ne Statuta, & ordinationes fiant super Decimis, funeralibus, oblationibus & aliis, contra laudabiles consuetudines, & Ecclesiae libertates.

ITem, Quòd Laïci cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, vel Vniuersitas, statuentes, vel ordinantes in se, vel inter se, vel praeconisari facientes, vel subditis suis mandantes, quod non praestent Decimas Ecclesiis, vel non offerant; vel in vltimis voluntatibus quidquam relinquant eis, vel Rectoribus earumdem; vel quòd laudabiles consuetudines Ecclesiae in spiritualibus, vel aliis infringant, vel aliàs non obseruent; vel aliud aequipollens directè, vel indirectè, tacitè, vel expresè, vel quomodolibet aliud iniungentes, ipso facto Excommunicationem incurrant; à qua, antequam emenda competens praestita fuerit, minimè absoluantur; Vniuersitas autem Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XXXVII.

De Societatibus, colligationibus, & coniurationibus, quas Confratrias appellant, radicitùs extirpandis.

ITem, Quia in nostrarum Prouinciarum partibus Nobiles plerumque, & medij alij colligationes, societates, & coniurationes tam Canonibus, quam legibus interdictas semel in anno sub Confratriae nomine faciunt; & se in loco aliquo, vbi congregationes, conuenticula, & colligationes faciunt, iuramento vallant, quòd se aduersus quoscumque, praeter Dominos suos, adiouicem adiuuent, & in omni casu vnus alteri det auxilium, & fauorem; nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter se habitas, & habita, de quibus iustitia offenditur, mortes, & depraedationes sequuntur, pax, & securitas exulat, innocentes, & inopes opprimuntur, Ecclesiasticae personae, quibus taliter oppidò sunt infesti, in personis, rebus, iuribus, iurisdictione iniurias diuersas, & damna plurima patiuntur: Nos volentes iis ausibus pestiferis, & conatibus perniciosis extemplo occurrere, & remedio possibili prouidere, à peccato subditos nostros, prout pastorali incumbit officio, cohibere; authoritate praesentis Concilij, omnes conuenticulos, colligationes, societates, & coniurationes, quas Fraternitates, & Confratrias appellant, ab olim factas, per Clericos, vel Laïcos, cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter eos habitas, & habita irritamus, dissolnimus, & cassamus, & cassas, irritas, cassa & irrita nunciamus. Decernentes omnia iuramenta super obseruandis praedictis praestita adeo illicita, & temeraria, vt nullum teneri velimus ad obseruationem eorumdem; à quibus iura-

mentis eos absoluimus, ad cautelam, vt pro votaneo, seu temerario sacramento, suis Confessoribus pœnitentiam recipiant salutarem. Authoritate prædicta prohibentes eisdem, sub pœna excommunicationis (quam venientes in contrarium, postquàm præsens Statutum in Ecclesiis, vbi Parrochiani existunt, fuerit per duos dies Dominicos publicatum, incurrere volumus ipso facto) quòd occasione prædictarum colligationum, societatum, conuentionum, & iuramentorum abinde in anteà simul non conueniant, huiusmodi Confratrias non faciant, alter alteri non obediat, aut præstet adiutorium, nec fauorem; nec vestes iam damnatas deferant; nec se confratres, Priores, Abbates prædictæ Societatis appellent. Quin-imò infra decem dies à tempore dictæ publicationis, petant à Confessore, vt, quantum est in eo, à prædictis iuramentis absoluat, & se nolle esse de prædicta societate vlteriùs, publica protestatione declarent. Prohibemus etiam, quòd amodò tales coniurationes, conspirationes, & conuentiones, etiam sub nomine Confratriæ non faciant, nec fiant; alioquin cassamus, & irritamus, & facientes, & attentantes excommunicationis sententiæ volumus subiacere: à qua, nisi per Prouinciale Concilium non absoluantur. Per hoc autem Confratrias olim in honorem Dei, Sanctæ Mariæ, & aliorum Sanctorum pro subsidiis Pauperum introductas, in quibus coniurationes, & iuramenta non interueniunt huiusmodi, non intendimus reprobare.

XXXVIII.

Vt Clerici Ecclesias, præter Diœcesani licentiam, non teneant, nec ibi armatos tenere præsumant.

ITem, Prohibemus sub pœna excommunicationis, quam ipso facto contrarium facientes incurrant, ne Regulares, aut etiam Clerici sæculares ad muniendas contra Ordinarios, Ecclesias, seu ipsarum iura indebitè occupanda, præter Diœcesani, cui dictæ subsunt Ecclesiæ, vel eius locum-tenentis licentiam, vel mandatum, arma propterea portare, vel armatos adducere, vel tenere, vel receptare de propria Diœcesi, vel aliena præsumant.

XXXIX.

De Clericis portantibus arma; & qualiter puniantur.

ITem, Statuimus, vt nullus Clericus arma portet, nec præterquàm in casibus in iure expressis, deferre præsumat, absque illius, cui competeret, licentia speciali. Quòd si contra fecerit, præter id, quòd armorum amissione multabitur. si de nocte portauerit, decem librarum; si de die, centum solidorum pœnâ monetæ currentis, irremissibiliter feriatur.

XL.

Vt Prælati remissiones faciant delinquentium, ad inuicem requisiti.

ITem, Statuimus, quòd singuli Episcopi, & eorum Officiales, Vicarij, locum-tenentes, & Vices gerentes ipsorum, in delictis remissionem faciant, cùm fuerint requisiti. Et, si qui deliquisse dicitur, ex Diœcesi non fuerit, eius, à quo remissio fieri postulatur, sufficiant solæ literæ requirentis. Si verò de eius Diœcesi fuerit, semi-plena probatio sufficiat in hac parte.

XLI.

De Excommunicatis compellendis redire ad gremium Ecclesiæ, per Iudicem sæcularem, appositione pœnæ.

ITem, Cùm nonnulli Claues Sanctæ Matris Ecclesiæ contemnentes, Excommunicationis sententias, non sine animarum suarum periculo frequenter diu sustineant animo indurato; Statuimus, vt quicumque huiusmodi sententias per Nos, vel nostras Curias promulgatas, per duos menses, postquàm nouerint in se prolatas, eas duxerint spiritu pertinaci supportandas, non curantes modo debito absolutionis beneficium petere ab eisdem, vel eo, per quem fuerint excommunicationis vinculo innodati; Requiratur per eandem Curiam Dominus temporalis, aut ipsius Baiulus, vel Iudex loci, vbi talis Excommunicatus noscitur commorari, & moneatur attentè, vt infra competentem terminum ab ipsa Curia præfigendum, suum subditum sic excommunicatum compellat omninò satisfacere super eo, pro quo in eum Excommunicationis sententia fuerit promulgata, & absolutionis beneficium postulare. Si verò Dominus, Bailiuus, vel Iudex hoc non curauerit, & deinde se ad hoc dictum suum subditum exhibere contempserit, locus ille, donec ipsum compulerit, Ecclesiastico interdicto supponatur. Cæterùm, vt idoneè Excommunicati, qui diuino non inclinantur amore, ad gremium Ecclesiæ reuertantur, & temporalis metu pœnæ ad id propensiùs inclinentur; Statuimus, vt Laici quinque solidos, Clerici verò decem, & Presbyteri quindecim Vianensium bonorum, pro quolibet mense, quo in Excommunicatione prædicta permanserint, antequam absolutionis beneficium eis impendatur, eidem soluere teneantur (nisi propter paupertatem, vel aliam causam rationabilem, memorata Curia misericorditer agere voluerit eum eisdem) in vsus pios ad Diœcesani arbitrium conuertendos.

XLII.

Ne prohibeantur Prælati iurisdictionem suam liberè exercere.

ITem, Cùm iure cautum existat, Archiepiscopos, & Episcopos in totis suis Diœcesibus

ſibus iuriſdictionem ordinariam obtinere, & in quolibet loco ſuarum Diœceſium non exempto, per ſe, vel alium poſſe pro tribunali ſedere, cauſas audire ad forum ſpectantes Eccleſiaſticum; & perſonas Eccleſiaſticas, cùm tamen exceſſus exegerint, capere, & carceribus mancipare, aliaque omnia ad ſua ſpectantia officia: & nonnulli Domini temporales, Iudices, & Rectores, ac Officiales eorum dictam libertatem Eccleſiaſticam, ſacrorumque ſtatuta Canonum offendere, in ſuarum animarum grande periculum, non verentur; perſonas Eccleſiaſticas, quas in diuerſis locis noſtrarum Ciuitatum, Diœceſium, ac Prouinciarum, ſuis exceſſibus, & delictis exigentibus, capi, & carceribus mancipari contingit, interdum de carceribus extrahunt, violenter impediunt, quò minùs de illis, & eorum delictis, & exceſſibus per iudices Eccleſiaſticos, ad quos pertinet, exhiberi liberè valeant iuſtitiæ complementa: Nos talium obuiari damnandis auſibus, iuſque ſeruari ſuper iis, in iiſdem Ciuitate, Diœceſi, ac Prouinciis cupientes, hoc præſenti approbante Concilio. Statuimus, quòd omnes, & ſinguli temporales Domini, Iudices, Rectores, vel Officiales eorum, talia de cætero in Ciuitate, vel Diœceſi, aut Prouinciis, ſi præſumpſerint attentare, ipſo facto ſententiam Excommunicationis incurrant, eorumque Curiæ, ac Loca, niſi infra decem dies, poſtquàm fuerint ſuper hoc requiſiti, deſtiterint, ex-tunc Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto; donec expoliatis carceribus plenariè, & liberè reſtitutis, ei, cuius iuriſdictionem ſic læſerint, emendam præſtiterint condecentem.

XLIII.

Ne prohibeantur directè, vel indirectè Clerici coram ſuo Iudicice litigare.

ITem, Cùm nonnulli temporale dominium obtinentes, ſeu ſæcularis iuſtitiæ poteſtatis gerentes officium, iuriſdictionem Sanctæ Matris Eccleſiæ ſubuertere, vel minuere exquiſitis aſtutiis moliantur: Nos eos, & eorum malitias vltione Canonica reprimere cupientes; approbante præſenti Concilio, Statuimus prohibentes, ne quis in foró Eccleſiaſtico litigantes, ſeu litigare volentes ſuper cauſis merè Eccleſiaſticis, ſiue quæ ad forum Eccleſiæ, de antiqua, & probata conſuetudine, & hactenus pacificè obſeruata, pertinere noſcuntur; deſiſtendum compellat per ipſorum, vel parentum, ac conſanguineorum, ſeu rerum eorum, vel perſonarum captionem, aut aliis quibuſcumque modis. Si verò contra præſumpſerint, Excommunicationis ſententiam præſentis authoritate Cócilij ſe nouerint incurrere, & ei ſubiacere, licet regularis obſeruantiæ profeſſores, & alios, quos Sedes Apoſtolica exemptionis, & libertatis munitos declarauit titulo, & inſigniuit priuilegiis, attollere cum dignis fauoribus intendimus, ipſorumque priuilegia, quantum ad nos attinet, obſeruare penitùs illibata; ſic tamen eos ſuis manere contentos iuribus affectamus.

XLIV.

Vt intra domos Prælatorum, & in eorum Officialium præſentia, iniuria nulli fiat.

ITem, Cum illos, quos Dei timor à malo non reuocat, ſaltem coërcere debeat ſeueritas diſciplinæ; præſenti Concilio duximus Statuendum, quòd ſi perſona, cuiuſcumque conditionis, ſtatus, ſeu ordinis exiſtat, infra domos Epiſcopales, vel Archiepiſcopales noſtrarum Ciuitatum, & Diœceſiū, ac Prouinciarum, vel alibi vbicumque Nos, vel Suffraganeos noſtros, vel eorum Officiales cauſas audientes aliquo facto grauiter inculpauerit, ſeu iniuriam irrogauerit, incurrat Excommunicationis ſententiam ipſo facto; & aliàs puniatur.

XLV.

De Bannis ſoluendis à Clericis, per quos, & qualiter exigantur.

ITem, Statuimus, ſub pœna Excommunicationis, quòd nullus Dominus temporalis audeat compellere Eccleſias, vel perſonas Eccleſiaſticas, vel earum familias, ſeruientes, ſeu nuntios, ſoluere bannum, ſiue banna pro animalibus ſuis quibuſcumque, vel perſonis prædictis. Et, ne perſonæ Eccleſiaſticæ, vel earum familiæ materiam propter hoc habeant delinquendi, Statuimus banna, quæ à Laïcis committuntur pro fructibus alienis, vel eorum animalibus in vineis, pratis, ac poſſeſſionibus, vel defenſis, inuentis, eadem ab ipſis Clericis, & perſonis Eccleſiaſticis, ipſorumque familiis, & animalibus eorundem, applicanda Curiæ ſingulorum Diœceſanorum committantur. Volentes, & præcipientes, vt à Preſbyteris ſingularum Eccleſiarum noſtrarum Diœceſium curam habentibus animarum, banna ipſa, quoties ea in locis ipſorum committi contigerit, authoritate cuiuſlibet Diœceſani exigantur fideliter, & leuentur, eidem Curiæ per eos poſtmodùm in ſingulis Synodis de integro aſſignanda. Si qui verò ſic banna commiſſa ſoluere recuſauerint, per ipſos Preſbyteros requiſiti; ex-tunc ad duplicata banna eadem teneantur, & ad ea ſic duplicanda ſoluenda, per eandem Curiam, compellantur; Preſbyteri verò prædicti dictæ Curiæ banna huiuſmodi ſoluere recuſantes manifeſtare procurent; alioquin, ſi ſuper hoc reperti negligentes fuerint, iuxta ipſius Curiæ arbitrium exinde puniantur. In Ciuitatibus verò, vel caſtris alicui noſtrum, ſeu noſtrorum Diœceſanorum temporali iuriſdictioni ſubiectis, per noſtros mandatarios, ſeu ipſorum Diœceſanorum, prædicta banna exigi volumus, & leuari, & cuilibet Diœceſanorum noſtrorum, prout ad eos, vel quemlibet eorundem pertinuerint, reſtitui per eoſdem. Cæterùm, ſuper

super denuntiationes prædictorum bannorum, cùm ab aliquo, vel aliquibus committentur, Custodibus, siue Gardis intatis fidem decernimus adhibendam. Porrò per solutionem dictorum bannorum, ad emendandas talas, seu damna, prout fuerit iustum, nullum volumus excusari. Prædictum verò Statutum ad personas Ecclesiasticam iurisdictionem habentes, in locis suis subiectis volumus non extendi.

XLVI.

Qualiter Prælati possint benedicere in Diœcesi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quilibet nostrûm Archiepiscoporum prædictorum, & singuli Episcopi Prouinciarum nostrarum, dum equitant per dictas Prouincias, possint etiam in alia Diœcesi dictarum Prouinciarum populum benedicere, vt ex hoc populi deuotio augeatur; & in Diœcesium Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Ciuitatibus tamen prædictis dumtaxat. Exceptis semper Ciuitate, & aliis locis, in quibus alter ex nobis dictis Archiepiscopis, vel Diœcesanis, præsens esset.

XLVII.

Sententiam Excommunicationis ab vno Iudice latam alius requisitus seruare teneatur: & ipsa sententia cum moderatione debita proferatur.

ITem, Sententiam Excommunicationis, vel Interdicti latam ab vno, alij denunciari, & obseruari faciant, cùm à proferente super hoc fuerint requisiti. Addentes, quòd prædictæ sententiæ Excommunicationis, & Interdicti non-nisi ex iustis causis, cum authoritate, & solemnitate debita proferantur.

XLVIII.

De contrahentibus Matrimonia clandestina in Diœcesi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quæcumque personæ pro Matrimonio clandestinè celebrando Diœcesi sua exiuerint, & ibi Matrimonium ipsum contraxerint, sine licentia proprij Sacerdotis, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto. Et, vt Excommunicatus vitetur, & publicetur, donec ad arbitrium Diœcesani Ecclesiæ Parochiali satisfecerit, in cuius iniuriam hoc præsumpserat, & absolutionis beneficium meruerit obtinere.

XLIX.

De abusoribus Literarum Domini Papæ, & Legatorum eiusdem, & qualiter puniantur.

ITem, Sunt nonnulli Clerici, & Laïci, qui literis Domini Papæ, & Legatorum eius nequiter abutuntur. Idcircò præsentis authoritate Concilij, Excommunicamus illos omnes, qui literas obtentas, aliis suo nomine tradunt, ad abutendum; & eos, qui eas recipiunt, tali modo. Item, qui ad loca æquiuoca citare faciunt, vt fraudulenter, & malitiosè vexent, & decipiant sic citatum laboribus, & expensis. Item omnes illos, qui per literas Domini Papæ, vel Legatorum eius, personas non comprehensas in rescriptis, per excogitatam malitiam, Literam, vbi non est, simulantes, citari faciunt, vel procurant, ad probibendum testimonium veritatis. Item omnes illos, qui literas Apostolicas, vel Legatorum eiusdem Sedis, ad futuras trahunt controuersias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis excitatæ. Item omnes illos, qui per Literam, quasi de bonis pro suo Prioratu, vel sua Ecclesia impetratam, ad instantiam aliquorum, aliquos citari faciunt, cum quibus ratione Prioratus, seu Ecclesiæ, quorum causâ non est Litera impetrata, non habent aliquid quæstionis, de Litera post iter arreptum. De omnibus prædicto modo abutentibus idem per omnia Statuentes, nec-non de omnibus illis, qui per quascumque literas Apostolicas aliquos citari faciunt, contra quos non habent aliquid quæstionis, vel contra Constitutiones fœlicis recordationis Domini Bonifacij Papæ octaui, aduersarios ad remota loca notoriè faciunt euocari.

L.

De illis, qui literas, prætextu dotis Ecclesiæ, impetrant, vel qui Cruce-signatos se falsò asserunt, & alios fatigant.

SI quis verò super rebus ad Dotem spectantibus literam Apostolicam impetrauerit, & illius authoritate aliquem, vel aliquos, cum quibus ratione dotis non habet aliquid quæstionis, fecerit fatigari: Authoritate præsentis Concilij eadem Excommunicationis sententia, qua superiùs, nominatim nouerit se ligatum. De illis verò, qui falsò se Cruce-signatos asserunt, cùm non sint, & sic, tanquam Cruce-signati, literas Apostolicas impetrant, qua per aliquos fatigant laboribus, & expensis; Item de illis, qui priuilegium Cruce-signatorum impetrant sub illa forma, postquàm iter arripiunt transmarinum; & ante iter arreptum per illud priuilegium aliquos faciunt fatigari; Talium abusorum absolutio, postquam parti læsæ satisfecerint, suo Ordinario reseruatur; aliis pœnis à iure statutis, eis nihilominùs per suos Ordinarios, vel per illum, quem indebitè vexauerint, si ibi reperti fuerint, infligendis. Hæc autem contra abusores Literarum Domini Papæ, & Legatorum eius, authoritate præsentis Concilij duximus statuenda: Eiusdem Sedis Apostolicæ, & Legatorum ipsius authoritate semper salua.

LI.

Vt Beneficiati sine Diœcesani licentia non componant.

ITem, Sub interminatione Anathematis prohibemus, ne aliquis prædictarum Atelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Prouinciarum super decimis, & aliis iuribus debitis Ecclesiis Parochialibus, cum aliquibus Religiosis componere audeat, sine authoritate Diœcesani; vel ius vni Ecclesiæ debitum, alteri audeat assignare.

LII.

Ne Beneficiati res Ecclesiasticas, absque Diœcesani licentia, præterquàm in certis casibus, alienent.

ITem, Statuimus prohibentes, ne aliquis, cuiuscumque dignitatis, vel status, possessiones Ecclesiasticas, aut quæcumque alia iura immobilia alienet, quocumque titulo, in quascumque personas, cuiuscumque status, vel Religionis, Ordinis, aut dignitatis existant, sine sui Diœcesani consilio, & assenso. Qui verò contrarium fecerit, prouentus sui Beneficij vnius anni ipso facto amittat, in propriam vtilitatem ipsius Beneficij, ad Diœcesani arbitrium, conuertendos. Excipimus autem à prohibitione prædicta, quando possessiones erunt huiusmodi censûs, vt pro vtilitate Beneficij in Emphyteusin perpetuam dari possint. Sed pro primo nihil vltra recipere audeat, quàm valeat census, vel pars fructuum vnius anni, quæ, vel qui, ratione dominij, retineatur. Saluis etiam consuetudinibus hactenus obseruatis, quas non intendimus immutare.

LIII.

In quo statu Beneficia debeant dimitti, & per Successorem teneri.

ITem, Statuimus, quòd si cõtingat aliquem Ecclesiam suam quomodolibet dimittere, sine morte, iuxta existimationem legitimam, & eiusdem Ecclesiæ facultates, teneatur ibidem in bonis mobilibus, quod personæ nexæ ipsi Ecclesiæ, & domui eiusdem, possint viuere vsque ad nouos fructus, & commodè sustentari, & omnia onera interim Ecclesiæ incumbentia supportare; quòdque Successor quilibet omnia ornamenta Ecclesiastica, & vniuersam domus supellectilem in pannis, & aliis, in illo statu conseruet, & meliori, si poterit, reddere teneatur eo in quo recipiet Ecclesiam supradictam.

LIV.

De Inuentario Bonorum Ecclesiasticorum infra certa tempora faciendo.

ITem, Statuimus, quòd Priores Ecclesiarum, & Hospitalium pauperum, & omnes alij Ecclesiastica Beneficia obtinentes, faciant Inuentarium cum publico instrumento, vel in Chartulario, quod penes Ecclesiam debebit remanere, de omnibus immobilibus, & mobilibus bonis (scilicet, Instrumentis, Priuilegiis, vasis æneis, ferreis, atque vinariis) in principio sui regiminis, infra sex menses. Et idem faciant Instituti post primam Synodum, infra sex menses. Et qui non fecerint prædicta, in decima fructuum dicti Beneficij puniantur; operi, vel ornamentis, aut vtilitati propriæ Ecclesiæ per Ordinarium applicanda.

LV.

De Testamentis per Beneficiatos secundùm consuetudinem laudabilem faciendis.

ITem, Statuta olim per Prædecessores nostros edita, super Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus, per Prælatos, aut Beneficiatos, vel Laïcos faciendis; ac consuetudines rationabiles hactenus in singulis Prouinciis obseruatas, authoritate præsentis Concilij approbamus, & in suo robore volumus permanere.

LVI.

De Statutis, bannis, & præconisationibus editis contra consuetudines prohibendis.

ITem, Statuimus, quòd quicumque contra Ecclesiasticas consuetudines antiquas, rationabiliter approbatas, & hactenus pacificè obseruatas, Statuta, banna, prohibitiones, vel præconisationes, aut præcepta scienter fecerit, aut fieri procurauerit, aut seruari; seu facientibus, aut seruantibus, in hoc, consilium, vel opem directè, vel indirectè præstiterit; per Diœcesanum locorum, aut Officiales vel procuratores eorum, præsentis authoritate Concilij moneantur, vt infra vnum mensem à tempore monitionis huiusmodi numerandum, statuta, banna, prohibitiones, præconisationes, & præcepta huiusmodi cum effectu debeant reuocare; ad consimilia vlteriùs nunquã processuri; alioquin Excõmunicationis sententia, quã in his scriptis, ex nunc in ipsos facimus, sint ligati.

LVII.

De contributione expensarum necessaria inter eos Beneficiatos in Diœcesi facienda.

ITem, Statuimus, quòd si Archiepiscopus, vel Episcopus, vel aliquis Rector alicuius Ecclesiæ, Ciuitatis, vel Diœcesis Prouin

Prouinciarum expensas necessarias fecerit in Legatis, & Nunciis Sedis Apostolicæ, illæ expensæ soluantur de communi distributione Ecclesiarum, Ciuitatum, & Diœcesium, infra quas dictæ expensæ fuerint factæ; Et istæ expensæ semel in anno in vna Synodo colligantur.

LVIII.

Vt Iudæi vtriusque sexus signa deferant, propter quæ ab aliis discernantur.

ITAM, Decernimus, quòd Iudæi masculi à quatuordecim annis, & suprà, deferant extra domos in superiori veste, in pectore, signum Rotæ, cuius quantitas in rotunditate sit trium, aut quatuor digitorum; nisi sint in viagio constituti; Mulieres autem à duodecim annis, & suprà, Cornu deferant extra domos. Si verò Iudæi quocumque prætextu contrà fecerint, Christianorum participium eis denegetur. Hac eadem pœnâ Iudæos decernimus compellendos ad Ecclesiis satisfaciendum pro decimis, & pro oblationibus, de domibus, & possessionibus, quas noscuntur in ipsarum Parochiis possidere.

LIX.

Quando sit sententia Interdicti seruanda.

ITEM, Statuimus, quòd tunc sententia Interdicti seruetur, cùm ab Ordinario datum fuerit in mandatis. In singulis autem casibus supra-dictis, in quibus lata est sententia Interdicti, tunc demùm eam seruari volumus, & mandamus, cùm ab Ordinario, vel eius Officiali, seu locum-tenente, aut delegato datum fuerit in mandatis.

LX.

Cùm Absolutio, vel Dispensatio in casibus præsentis Concilij Superiori non reseruatur; per Ordinarium, vel per illum, ad quem Ordinarius remittit, impendi poterit, & debebit.

ITAM, Adjicimus, quòd in casibus, vbi dispensatio, vel absolutio non reperietur in ordinatione præsentis Concilij, Sedi Apostolicæ specialiter, vel aliter reseruata; Episcopi, pro suæ discretionis arbitrio, iuxta negotij qualitatem, & personarum conditionem, prouideant, & dispensent; aut pro reconciliationis, vel absolutionis, seu dispensationis remedio, remittant culpabilem ad suum, vel aliquem alium de prædictis, Metropolitanum, de quo sibi magis videbitur expedire; & sicut illius saluti, de cuius agitur excessu, spectatis tam negotij, quàm personæ circumstantiis, magis crediderint opportunum.

Expliciunt Statuta Prouincialia edita in Ciuitate Auenionensi in Prioratu Sancti Rufi.

Atque Rebus Humanioribus seu Miscellaneis modus tandem esto.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM in Epicuri Vita contentorum.

A

B

C

D

E

F

G

Aliud

P

R

S

Successio

INTERPRETATIO VERNACVLA

Selectorum aliquot Nominum propriorum, quæ in Vita PEIRESKII occurrunt.

A

Abbavillæus, d'Abbeville.
Aginnensis, d'Agen en Agenois.
Agutius, d'Agut.
Albaspina, De l'Aubespine.
Album Hospitium, Begude blanche.
Alensis Comes, Comte d'Alais.
Alincurius, d'Alincour.
Alresia, d'Alries.
Alsinus, Hautin.
Andes, Païs d'Anjou, *Andinus*, *Andegauensis*, d'Anjou, Angevin.
Antipolis, *Antipolitanus*, Antibe, d'Antibe.
Apta Iulia, Apt, ville de Provence, *Aptensis*, d'Apt.
Aqua-mortua, Aigues-mortes.
Aqua-Sextia, Aix, *Aqui-Sextiensis*, *Aquensis*, d'Aix.
Aquistria, Guistres, *Aquistriensis Abbatia*, Abbaye de Guistres, en Guyenne.
Arausio, Orenge.
Arcosius, d'Arcos.
Area, *seu Hiera*, Yeres.
Arecomici, Partie Orientale du Languedoc.
Arelate, Arles, *Arelatensis*, d'Arles. *Arelatense Pontificium*, Histoire des Prelats d'Arles.
Aremorica lingua, Langue Bretonne.
Argenteus, *Prouincia fluuius*, Argens.
Arminiacus, d'Armignac.
Arschotanus Dux, Duc d'Arschot.
Aruernus, *Aluernus*, d'Auuergne.
Assessor Aquensis, Assesseur, Advocat tenant rang entre les premier, & second Consuls d'Aix, & Procureurs du païs.
Assisiæ, Assises.
Auaricum, Bourges.
Aubrius, *Menilius*, Aubry du Mesnil.
Audomaropolis, Sainct Omer.
Auenio, Avignon.
Augusta, Ausbourg.
Augustodunum, *Augustodunensis*, Autun, d'Autun.
Aurelia, Orleans, *Aurelianensis Puella*, la Pucelle d'Orleans.
Aurelia via, Chemin Aurelien, dont il demeure des vestiges en Provence.

B

Bachetus Meziriacus, Bachet sieur de Meziriac.
à Balneo Cardinalis, Le Cardinal Bagni.
Barcino, Barcellonne.
Bargemonius, De Bargemon.
Barralius, De Barraut.
Barthalasia, La Barthalasse.

Gapellus,

H

I

L

M

N

O

P

INDEX

INDEX

RERVM ALIQVOT PRÆCIPVARVM, quæ ad Seriem Vitæ PEIRESKII potissimum spectant.

Quæ ad rem Antiquariam, ac Historicam.

A

B

C

Caneus

Moneta

Quæ ad Physicam, Mathematicámque.

Magnetis

INDEX IN TYCHONIS BRAHEI VITAM.

cum

K

L

 tis

coad

V

INDEX
IN VITAM COPERNICI, PEVRBACHII, ET REGIOMONTANI.

Exstat

Typographiæ

F I N I S.

SVIS RESTITVENDA LOCIS.

PAgina 6. versu 8. lege Παμφίλε. v. 17. lege Πλάτων. pag. 7. v. 27. lege Ἐπ. v. 33. lege Πολυαίνε. v. 50. lege Ποσειδώνιε. pag. 42. v. 21. lege συμφωνίας. pag. 121. v. 22. lege cui. pag. 132. v. 32. lege voluptate. pag. 183. v. 6. lege ἡμῶν. v. 7. lege item. v. 13. lege item. v. 20. lege ἡμῶν. v. 22. lege ἡμετέρας. v. 37. lege ἡμῶν. pag. 240. v. 41. lege Mecænatem. pag. 241. v. 35. lege coloribus. pag. 242. v. 17. lege erga omneis literatos munificentia. pag. 478. v. 48. lege fortisque.